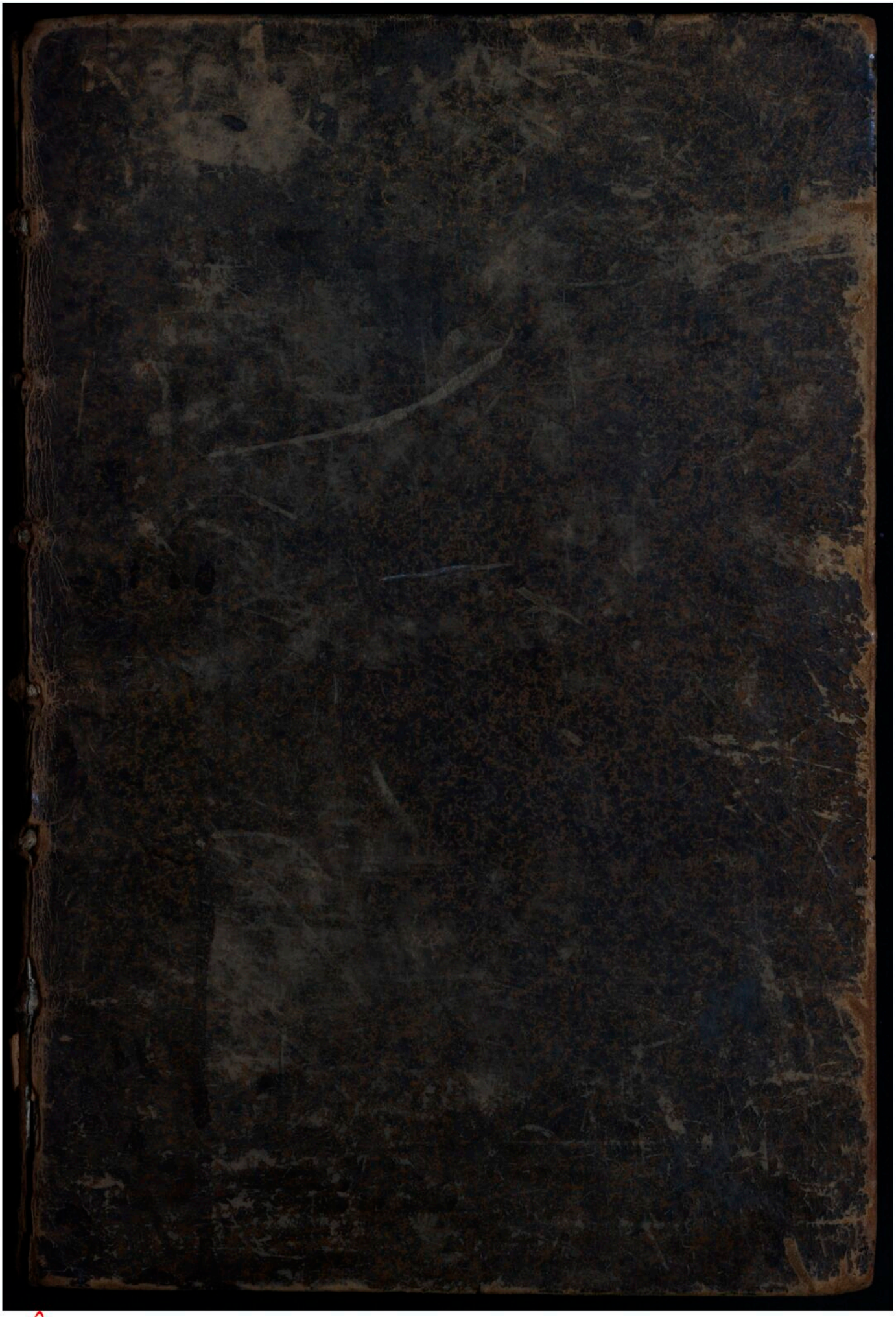

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [1] - -

PUBLIC DOMAIN

Leibn. Marg. 207 · 1

Besitzvermerk auf d. Vortitel;
Unterstreichungen S. 39, 43, 73

Niedersächsische
Landesbibliothek
3 Hannover
Am Archive 1

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [2] - -
PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [3] - -

PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [4] - -

PUBLIC DOMAIN

DEMONSTRATIO EVANGELICA

G. G. Leibnitius

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [5] - -
PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [6] - -

PUBLIC DOMAIN

PETRI DANIELIS HUETII

DEMONSTRATIO EVANGELICA.

AD SERENISSIMUM

DELPHINUM.

PARISIIS,

Apud STEPHANUM MICHALLET viâ San-Jacobæâ, sub signo Sancti Pauli.

M. DC. LXXIX.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [7] - -

PUBLIC DOMAIN

BIBLIOTHECA
REGIA
HANNOVERANA

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [8] - -

PUBLIC DOMAIN

SYLLABUS
DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

PRÆFATIO. 1.

I. OPERIS *hujus argumentum*, 1.
II. *& occaſio.* 2.
III. *Probari poteſt Religionis Chriſtianæ veritas eo genere demonſtrationis, quod non minus certum ſit quam demonſtrationes ipſæ geometricæ.* 3.
IV. *Ad faciendam fidem inanis eſt, ſine gratia Dei, omnis argumentatio.* 4.
V. *Eccleſiæ poteſtati & arbitrio Opus hoc permittitur.* 5.

DEFINITIONES. 6.

DEFINITIO I. 6.

Liber genuinus is eſt, qui ab eo auctore ſcriptus eſt, à quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore quo ſcriptus eſſe fertur. 6.

I. *Explicatur prima Definitio.* 6.

DEFINITIO II. 6.

Liber coætaneus is eſt, qui eo circiter tempore ſcriptus eſt, quo res in eo ſcriptæ contigerunt. 6.

I. *Explicatur ſecunda Definitio.* 6.

DEFINITIO III. 6.

Hiſtoria eſt narratio rerum, quæ jam contigerant eo tempore, quo Hiſtoria illa ſcripta eſt. 6.

DEFINITIO IV. 6.

Prophetia eſt narratio rerum futurarum, quæ nondum contigerant eo tempore quo Prophetia illa edita eſt, quæque ex naturalibus cauſſis prævideri non poſſunt. 6.

I. *Explicatur quarta Definitio.* 6.

DEFINITIO V. 7.

Religio vera ea eſt, quæ res ſolum veras ad credendum propoſitas habet. 7.

I. *Explicatur quinta Definitio.* 7.

DEFINITIO VI. 7.

Meſſias eſt homo Deus, à Deo divinitus miſſus ad hominum ſalutem, & à Prophetis in Veteri Teſtamento prædictus. 7.

I. *Explicatur ſexta Definitio.* 7.

DEFINITIO VII. 7.

Religio Chriſtiana ea eſt, quæ Jeſum Nazarenum Meſſiam eſſe ſtatuit, & quæcunque in Libris ſacris, ſive Veteris, ſive Novi Teſtamenti de eo ſcripta ſunt, pro veris habet. 7.

I. *Conferuntur Definitiones noſtræ cum Definitionibus Geometrarum.*

POSTULATA. 10.

POSTULATUM I. 10.

Poſtuletur adhiberi hic animum docilem & veritatis ſtudioſum, non refractarium & pertinacem. 10.

I. *Poſtulati primi æquitas oſtenditur.* 10.

POSTULATUM II. 10.

Tam certo ea credi quæ hic probabuntur, quam creduntur reliqua, quæ paris roboris rationibus nituntur. 10.

I. *Poſtulati ſecundi æquitas oſtenditur.* 10.
II. *Præmittuntur nonnulla de Poſtulatis Geometrarum.* 10.

AXIOMATA. 11.

AXIOMA I. 11.

Omnis liber eſt genuinus, qui genuinus habitus eſt ab omnibus proxime & continuata ſerie ſequentibus eum ætatibus. 11.

I. *Axiomatis primi veritas confirmatur.* 11.

AXIOMA II. 12.

Omnis hiſtoria eſt verax, quæ res geſtas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis qua res geſtæ ſunt. 12.

I. *Axiomatis ſecundi veritas confirmatur.* 12.

AXIOMA III. 12.

Omnis Prophetia eſt verax, quæ prædixit res eventu deinde completas. 12.

I. *Axiomatis tertii veritas confirmatur.* 12.

AXIOMA IV. 12.

Omnis prophetica facultas à Deo eſt. 12.

I. *Axiomatis quarti veritas confirmatur.* 12.
II. *Conferuntur Poſtulata & Axiomata noſtra cum Poſtulatis & Axiomatis Geometrarum.* 15.
III. *Laus Geometriæ.* 16.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [9] - 1
PUBLIC DOMAIN

PROPOSITIONES. 17.

PROPOSITIO I. 17.

Genuini ſunt libri Novi Teſtamenti. 17.
I. *Probatur γνησιότης Librorum Novi Teſtamenti:* 17.
II. *Evangelii ſecundum Matthæum;* 17.
III. *Evangelii ſecundum Marcum;* 18.
IV. *Evangelii ſecundum Lucam,* 18.
V. *& ejuſdem Actorum Apoſtolorum;* 18.
VI. *Evangelii ſecundum Johannem;* 18.
VII. *& ejuſdem Epiſtolarum, Primæ,* 19.
VIII. *Secundæ, ac Tertiæ;* 19.
IX. *& Apocalypſeos:* 20.
X. *tum Epiſtolarum Pauli,* 20.
XI. *ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos:* 20.
XII. *deinde Epiſtolæ Jacobi;* 21.
XIII. *& ambarum Petri;* 21.
XIV. *ac demum Epiſtolæ Judæ.* 21.
XV. *Probatur præterea γνησιότης librorum Novi Teſtamenti ex vetuſtate Codicum quorumdam.* 21.
XVI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 22.
XVII. *Secundum argumentum.* 22.
XVIII. *Tertium argumentum.* 23.

PROPOSITIO II. 23.

Coætanei ſunt libri Novi Teſtamenti. 23.

PROPOSITIO III. 23.

Hiſtoriæ in Novo Teſtamento ſcriptæ, veraces ſunt. 23.
I. *Probatur ex conſenſu Scriptorum Novi Teſtamenti, & ſuffragiis exterorum, veraces eſſe hiſtorias,* 24.
II. *de Johanne Baptiſta, Jacobo fratre Jeſu, Jeſu ipſo, & aliis in Novo Teſtamento commemoratis;* 24.
III. *iterum de Jeſu.* 24.
IV. *tum de ejus patria & parentibus;* 24.
V. *de nova ſtella Magis viſa, & de infantibus ab Herode occiſis;* 24.
VI. *de virtutibus Jeſu;* 24.
VII. *ejuſque morte;* 25.
VIII. *de Solis defectione, & terræ motu, quæ moriente Jeſu contigerunt.* 25.
IX. *Refelluntur nonnulli qui hanc Eclipſim, & hunc terræ motum, eſſe negant ea quæ à Phlegonte notata ſunt.* 25.
X. *De morte Jacobi fratris Domini.* 25
XI. *Expenditur memorabile Joſephi teſtimonium de Chriſto Jeſu, & defenditur.* 27.
XII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 28.
XIII. *Secundum argumentum.* 29.
XIV. *Tertium argumentum.* 30.
XV. *Quartum argumentum.* 30.
XVI. *Quintum argumentum.* 30.
XVII. *Sextum argumentum.* 30.
XVIII. *Seorſum refellitur Tanaquilli Fabri Diſſertatio ſuper hoc Joſephi teſtimonio de Chriſto Jeſu.* 30.
XIX. *De editis à Diſcipulis Chriſti prodigiis.* 32.
XX. *De virtutibus Chriſtianorum.* 34.
XXI. *De Chriſtianæ Religionis incrementis, & Chriſtianorum martyriis.* 35.
XXII. *Chriſto Jeſu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus.* 36.
XXIII. *Defenditur adverſus Caſaubonum Lampridii teſtimonium, de Templis Jeſu Chriſto ab Hadriano exſtructis.* 37.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Jeſus eſt Meſſias. 27.

PROPOSITIO IV. 38.

Genuini ſunt libri Veteris Teſtamenti. 38.

DE LIBRIS MOSIS. 38.

I. *Diviſio diſſertationis hujus de libris Moſis.* 38.

Caput primum. 39.

I. *Probatur Scriptorum ſacrorum teſtimoniis γνησιότης librorum Moſis.* 39.
II. *Utrum ſolum Deuteronomium, an univerſum Pentateuchum in Templo Helciæ Pontifex repererit.* 40.

Caput ſecundum. 42.

I. *Probatur aliorum Scriptorum teſtimoniis γνησιότης librorum Moſis:* 42.
II. *Sanchoniathonis,* 42.
III. *Homeri, & Heſiodi,* 43.
IV. *Pentateuchi Samaritani,* 43.
V. *Thaletis,* 44.
VI. *Solonis,* 44.
VII. *Pythagoræ,* 44.
VIII. *Anaxagoræ,* 45.
IX. *Hellanici,* 45.
X. *Charondæ,* 45.
XI. *Socratis,* 46.
XII. *Theopompi, & Theodectis,* 46.
XIII. *Platonis,* 46.
XIV. *Ægyptiacarum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint oſtenditur;* 47.
XV. *Ariſtotelis,* 48.
XVI. *Hecatæi,* 49.
XVII. *Eudoxi,* 49.
XVIII. *Beroſi,* 49.
XIX. *Abydeni,* 49.
XX. *Demetrii Phalerei,* 49.
XXI. *Septuaginta Interpretum Scripturæ ſacræ & Ariſteæ,* 49.
XXII. *Ezekieli,* 49.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [10] - 2
PUBLIC DOMAIN

XXIII. *Manethonis*, 49.
XXIV. *Philochori*, 50.
XXV. *Aristobuli Judæi*, 50.
XXVI. *Polemonis*, 50.
XXVII. *Eupolemi*, 50.
XXVIII. *Demetrii Judæi*, 50.
XXIX. *Cleodemi*, 51.
XXX. *Theodoti*, 51.
XXXI. *Philonis Senioris*, 51.
XXXII. *Alexandri Polyhistoris*, 51.
XXXIII. *Apollonii Molonis*, 51.
XXXIV. *Castoris Rhodii*, 51.
XXXV. *Diodori Siculi*, 52.
XXXVI. *Chæremonis*, 52.
XXXVII. *Trogi Pompeii, & Justini*, 52.
XXXVIII. *Nicolai Damasceni*, 53.
XXXIX. *Ptolemæi Mendesii*, 53.
XL. *Strabonis*, 53.
XLI. *Apionis*, 53.
XLII. *Philonis, Josephi, & Justi Tiberiensis*, 53.
XLIII. *Auctorum libri tertii & quarti Esdræ, & tertii Machabæorum*, 53.
XLIV. *Juvenalis*, 53.
XLV. *Plutarchi*, 53.
XLVI. *Philonis Byblii*, 54.
XLVII. *Galeni*, 54.
XLVIII. *Ptolemæi Chenni*, 54.
XLIX. *Taciti*, 54.
L. *Plinii, Apulei*, 54.
LI. *Luciani*, 54.
LII. *Numenii*, 54.
LIII. *Longini*, 54.
LIV. *Porphyrii*, 54.
LV. *Trebellii Pollionis*, 55.
LVI. *Iamblichi*, 55.
LVII. *Juliani τῆς Ἀραβάδου*, 55.
LVIII. *Helladii Besantinoi*, 55.
LIX. *Artapani*, 55.
LX. *Thalli*, 56.
LXI. *Historiæ*, 56.
LXII. *Lysimachi*, 56.
LXIII. *Poëmatis νουθετικοῦ Phocylidi adscripti*, 56.
LXIV. *Onkelosi, Jonathanis, Hierosolymitani Interpretis, Hagiographorum Paraphrastis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ, & Nicopolitanæ interpretationis*. 56.

Caput tertium. 56.

I. *Universa propemodum Ethnicorum Theologia ex Mose, Mosisve actis aut scriptis manavit*: 56.
II. *velut illa Phœnicum. Taautus idem ac Moses*. 57.
III. *Adonis idem ac Moses*. 58.
IV. *Thammuz Ezechielis idem ac Moses*. 59.
V. πυλυώνυμος *fuit Moses*. 60.
VI. *Marnas Gazensium Deus, idem ac Moses*. 60.

Caput quartum. 60.

I. *Moses ab Ægyptiis inter Deos relatus*. 60
II. *Theuth, sive Mercurius idem ac Moses*. 60.
III. *Osiris, sive Bacchus idem ac Moses*. 65.
IV. *Apis & Mnevis, iidem ac Moses*. 68.
V. *Serapis idem ac Moses*. 68.
VI. *Orus idem ac Moses*. 69.
VII. *Anubis idem ac Moses*. 69.
VIII. *Vulcanus idem ac Moses*. 69.
IX. *Typhon idem ac Moses*. 71.
X. *Probatur Veterum testimoniis Mosem ab Ægyptiis Deum fuisse habitum*. 72.
XI. *Refellitur Simplicius, Mosaicæ doctrinæ originem ad Ægyptios referens*. 72.

Caput quintum. 72.

I. *Ex libris Mosis fluxit prisca Persarum religio*. 72.
II. *Zoroastres idem ac Moses*. 73.

Caput sextum. 78.

I. *Ex libris Mosis fluxit prisca Indorum religio; cum Guzarattensium*, 78.
II. *tum & Coromandelensium*. 79.
III. *Qui factum ut ad Indos Mosaica doctrina penetrarit*. 80.

Caput septimum. 81.

I. *Moses à Gentibus ad Septentrionem & Occasum positis agnitus & cultus: à Thracibus*, 81.
II. *Germanis*, 82.
III. *Gallis*, 82.
IV. *Britannis*, 83.
V. *Hispanis*, 83.
VI. *& ipsis etiam Americanis*. 83.

Caput octavum. 84.

I. *Græci Mosaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt*. 85.
II. *A Cadmo & Danao Mosis notitiam habuerunt*. 85.
III. *Apollo idem ac Moses*. 85.
IV. *Pan idem ac Moses*. 88.
V. *Priapus idem ac Moses*. 89.
VI. *Æsculapius idem ac Moses*. 89.
VII. *Prometheus idem ac Moses*. 90.
VIII. *Cecrops idem ac Moses*. 92.
IX. *Minos idem ac Moses*. 92.
X. *Explicatur 1. Mach. 12. 21. in quo agitur de Judæorum & Spartanorum germanitate*. 95.
XI. *Perperam locum hunc interpretatus est Josephus*. 96.
XII. *Rhadamanthys idem ac Moses*. 97.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [11] - 3
PUBLIC DOMAIN

XIII. Æacus idem ac Moſes. 98.
XIV. Proteus idem ac Moſes. 98.
XV. Perſeus idem ac Moſes. 100.
XVI. Moſes inter aſtra relatus, & Libræ geſtandæ adhibitus. 100.
XVII. Ariſtæus idem ac Moſes. 100.
XVIII. Muſæus idem ac Moſes. 102.
XIX. Orpheus idem ac Moſes. 102.
XX. Linus idem ac Moſes. 105.
XXI. Amphion idem ac Moſes. 106.
XXII. Eumolpus idem ac Moſes. 106.
XXIII. Tireſias idem ac Moſes. 107.

Caput nonum. 108.

I. Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia. 108.
II. Janus idem ac Moſes. 109.
III. Vertumnus idem ac Moſes. 110.
IV. Faunus idem ac Moſes. 111.
V. Silvanus idem ac Moſes. 112.
VI. Evander idem ac Moſes. 112.
VII. In Penatibus etiam & Laribus latet Moſes. 113.
VIII. Multa quoque ex hiſtoria Moſis in Romuli hiſtoriam tranſlata ſunt. 114.

Caput decimum.

I. Fabulares omnes Dii, unus idemque ſunt, nempe Moſes. 115.
II. Exponitur quid ſit Myobarbum Auſonii. 117.
III. Fabulares omnes Deæ, una eademque Dea ſunt; atque hæc Sephora eſt, Moſis uxor. 118.
IV. Fabularium quoque Dearum pleræque Mariam Moſis ſororem referunt. 120.
V. Uni, eidemque fabulari perſonæ inſunt diverſæ ſignificationes; & aliæ quidem φυσικαὶ, aliæ ἱστορικαί. 121.
VI. Fabularis hiſtoriæ Græcorum bona pars ex Moſis libris, & doctrina, atque ipſis etiam verbis profluxit. 121.
VII. Geographica à Moſe in Geneſi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetuſtatem indicant. 124.

Caput undecimum. 124.

I. Ex Moſis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac hiſtoriæ: 124.
II. præcipue vero Græcorum; 126.
III. atque in his maxime Athenienſium: 128.
IV. tum & Romanorum. 129.

Caput duodecimum. 131.

I. Quomodo Librorum ſacrorum notitiam habuerint Græci. 131.
II. Utrum Librorum Moſis Alexandro vetuſtior fuerit interpretatio. 132.
III. Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce redditæ ſunt. 132.
IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. 133.

Caput decimum tertium. 134.

I. De linguæ Ebraicæ origine. 134.
II. Lingua Ebraica ea non eſt, quæ ante Babelicam confuſionem vulgo uſurpabatur. 135.
III. Probatur argumentis. 135
IV. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum Argumentum. 136.
V. Secundum argumentum. 137.
VI. Tertium argumentum. 138.
VII. Quartum argumentum. 138.
VIII. Quintum argumentum. 138.
IX. De origine litterarum Samaritarum & Judaicarum. 138.
X. Refelluntur argumenta Rabbinorum ſuper utriſque. 139.

Caput decimum quartum. 140.

I. Refelluntur argumenta adverſus γνησιότητα librorum Moſis. 140.
II. Primum argumentum. 140.
III. Secundum argumentum. 141.
IV. Tertium argumentum. 141.
V. Quartum argumentum. 141.
VI. Quintum argumentum. 142.
VII. Sextum argumentum. 143.
VIII. Septimum argumentum. 143.
IX. Octavum argumentum. 143.
X. Nonum argumentum. 143.
XI. Decimum argumentum. 143.
XII. Undecimum argumentum. 144.
XIII. Duodecimum argumentum. 144.
XIV. Decimum tertium argumentum. 144.
XV. Decimum quartum argumentum. 144.
XVI. Decimum quintum argumentum. 145.
XVII. Decimum ſextum argumentum. 145.
XVIII. Decimum ſeptimum argumentum. 145.
XIX. Levicula quædam mendæ Pentateuchi ac reliquorum etiam Scripturæ ſacræ librorum Codices inſederunt. 145.

DE LIBRO JOSUE. 146.

I. Diſputatur de Auctore libri Joſue. Variæ opiniones proponuntur. 146.
II. Joſuæ adſcribitur, ejuſque probatur γνησιότης & antiquitas. 147.
III. Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. 147.
IV. Secundum argumentum. 148.
V. Tertium argumentum. 148.
VI. Quartum argumentum. 148.
VII. Quintum argumentum. 149.
VIII. Sextum argumentum. 149.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [12] - 4
PUBLIC DOMAIN

IX. *Septimum argumentum.* 150.
X. *Octavum argumentum.* 150.
XI. *Nonum argumentum.* 150.
XII. *Hercules idem ac Josue.* 150.
XIII. *Unicus fuit Hercules.* 154.
XIV. *Explicatur denuo 1. Mach. 12. 21. in quo agitur de Judæorum & Spartanorum consanguinitate.* 155.

DE LIBRO JVDICVM. 156.

I. *Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur.* 156.
II. *Samueli adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.* 156.
III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 156.
IV. *Secundum argumentum.* 157.
V. *Tertium argumentum.* 157.
VI. *Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque Gentium fabulæ ac ritus.* 157.

DE LIBRO RVTH. 158.

I. *Liber Ruth, pars & velut appendix libri Judicum.* 158.

DE LIBRIS SAMVELIS. 118.

I. *Disputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur.* 158.
II. *Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adscribuntur.* 158.
III. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* 159.
IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 159.
V. *Secundum argumentum.* 159.
VI. *Tertium argumentum.* 160.
VII. *Quartum argumentum.* 160.
VIII. *Quintum argumentum.* 160.
IX. *Sextum argumentum.* 160.
X. *Ex libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabulæ.* 161.

DE LIBRIS REGVM. 161.

I. *Disputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.* 161.
II. *Eos videtur Esdras ex vetustiorum Scriptorum commentariis excerpsisse.* 161.
III. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* 162.
IV. *Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores.* 162.
V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 163.
VI. *Secundum argumentum.* 163.
VII. *Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus.* 163.

DE LIBRIS PARALIPOMENON. 164.

I. *Disputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus est eorum Auctor: ætas assignatur.* 164.
II. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* 165.
III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 165.
IV. *Secundum argumentum.* 165.
V. *Tertium argumentum.* 165.

DE LIBRIS ESDRÆ. 166.

I. *Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor, ætas assignatur. Reliquorum auctor est Esdras.* 166.
II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 167.
III. *Nehemias auctor est Libri sibi cognominis, cujus probatur γνησιότης & antiquitas.* 167.
IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 167.
V. *Secundum argumentum.* 168.
VI. *Tertium argumentum.* 168.

DE LIBRO TOBIÆ. 168.

I. *Disputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim à Tobia patre, partim à filio, partim ab incerto Auctore.* 168.
II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 168.
III. *Disputatur de tribus Ebraicis libri Tobiæ editionibus;* 169.
IV. *& de Græca.* 160.
V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.* 170.

DE LIBRO JVDITH. 170.

I. *Disputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.* 170.
II. *Incertus est ejus Auctor: conjectura ætas exploratur. Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 170.
III. *Libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos ab Ebræis esse positos contra Scaligerum defenditur.* 171.
IV. *Disputatur de priscis libri Judith interpretationibus.* 171.
V. *Judith tempore Manassis Regis facinus suum videtur edidisse.* 172.
VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 172.
VII. *Secundum argumentum.* 173.
VIII. *Tertium argumentum.* 173.
IX. *Quartum argumentum.* 173.

DE LIBRO ESTHER. 173.

I. *Disputatur de Auctore libri Esther. Variæ opiniones proponuntur.* 173.
II. *Opus esse videtur Synagogæ magnæ.* 174.
III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas; deque Græca illius interpretatione disputatur.* 175.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [13] - 5
PUBLIC DOMAIN

IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, in quo disputatur de sex postremis libri Esther capitibus.* 175.
V. *Secundum argumentum.* 176.

DE LIBRO JOB. 117.

I. *Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.* 177.
II. *Mosi adscribitur.* 177.
III. *Probatur argumentis.* 178.
IV. *Vera est historia Jobi, sed poëtice digesta.* 178.
V. *Probatur libri Job γνησιότης & antiquitas.* 179.
VI. *Disputatur de clausula, quæ habetur ad calcem libri Job in Editionibus Septuaginta Interpretum.* 180.
VII. *Disputatur de ætate Jobi.* 180.
VIII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 180.
IX. *Secundum argumentum.* 180.
X. *Tertium argumentum.* 180.
XI. *Quartum argumentum.* 181.
XII. *Quintum argumentum.* 181.
XIII. *Sextum argumentum.* 181.
XIV. *Septimum argumentum.* 181.
XV. *Octavum argumentum.* 181.
XVI. *Nonum argumentum.* 181.
XVII. *Decimum argumentum.* 181.

DE LIBRO PSALMORUM. 182.

I. *Disputatur de Auctore libri Psalmorum. Variæ opiniones proponuntur.* 182.
II. *Plures variis temporibus fuisse videntur Libri hujus Scriptores.* 182.
III. *Esdras numerum Psalmorum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit.* 183.
IV. *Probatur argumentis.* 184.
V. *Quæritur cur ordo Psalmorum à temporum ordine discrepet.* 185.
VI. *Probatur libri Psalmorum γνησιότης & antiquitas.* 185.
VII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 187.
VIII. *Secundum argumentum.* 187.
IX. *Tertium argumentum.* 187.
X. *Disputatur de Psalterio Salomonis à Johanne Ludovico de La Cerda edito.* 188.

DE LIBRO PROVERBIORUM. 188.

I. *Disputatur de Auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.* 188.
II. *Compositio Libri hujus esse videtur Salomonis, compilatio multorum posterioris ævi, ordo & constructio Esdræ.* 190.
III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 170.
IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 191.
V. *Secundum argumentum.* 191.
VI. *Tertium argumentum.* 192.

DE LIBRO ECCLESIASTIS. 192

I. *Disputatur de Auctore libri Ecclesiastis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur.* 192.
II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 193.
III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 193.
IV. *Secundum argumentum.* 195.
V. *Tertium argumentum.* 195.
VI. *Quartum argumentum.* 195.
VII. *Quintum argumentum.* 196.

DE CANTICO CANTICORUM. 196.

I. *Disputatur de Auctore Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.* 196.
II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 197.
III. *Secundum argumentum.* 197.
IV. *Tertium argumentum.* 198.
V. *Quartum argumentum.* 198.

DE LIBRO SAPIENTIÆ. 198.

I. *Disputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adscribitur:* 198.
II. *ex cujus libris excerptum fuisse verisimile est, & à Philone seniore Græce redditum.* 198.
III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 199.
IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 200.
V. *Secundum argumentum.* 200.

DE ECCLESIASTICO. 201.

I. *Disputatur de Auctore libri Ecclesiastici. Ex Ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus excerptum fuisse verisimile est.* 201.
II. *Jesu filio Sirach Operis concinnatio, Josepho Uzielidæ ipsius nepoti interpretatio adscribitur.* 202.
III. *Disputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior sit Græca.* 202.
IV. *Disputatur an Jesus filius Sirach idem sit qui Bensira.* 202.
V. *Disputatur de Ebraicis Ecclesiastici editionibus.* 203.
VI. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 203.
VII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 204.
VIII. *Secundum argumentum.* 204.

DE PROPHETIA ISAIÆ. 205.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Isaiæ nomen præfixum gerit. Isaiæ ipsi adscribitur.* 205.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [14] - -
PUBLIC DOMAIN

II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 206.
III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 206.
IV. *Secundum argumentum.* 207.
V. *Tertium argumentum.* 207.

DE PROPHETIA JEREMIÆ. 208.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipsi adscribitur Libri compositio, Baruchо vero descriptio.* 208.
II. *Variæ Jeremianorum vaticinioram partes variis temporibus sunt elaboratæ;* 208.
III. *nec juxta temporum ordinem inter se sunt dispositæ.* 209.
IV. *Recensentur Jeremiæ scriptiones quæ supersunt.* 209.
V. *Probatur Prophetiæ Jeremiæ γνησιότης & antiquitas.* 210.
VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 211.
VII. *Secundum argumentum.* 212.
VIII. *Tertium argumentum.* 213.

DE LAMENTATIONIBVS JEREMIÆ. 213.

I. *Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipsi adscribuntur.* 213.
II. *Disputatur utrum idem sit hic Liber, qui à Joachimo rege crematus est.* 214.
III. *Disputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adscribi potest.* 214.
IV. *Probatur Lamentationum Jeremiæ γνησιότης & antiquitas.* 214.
V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.* 215.

DE PROPHETIA BARVCH. 215.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Baruchо ipsi adscribitur.* 215.
II. *Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistolæ. Scripta esse conjicitur à Christiano aliquo Syriæ Monacho.* 216.
III. *Probatur Prophetiæ Baruchi γνησιότης & antiquitas.* 218.
IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 217.
V. *Secundum argumentum.* 217.
VI. *Tertium argumentum.* 217.
VII. *Quartum argumentum.* 217.

DE EPISTOLA JEREMIÆ. 218.

I. *Disputatur de Auctore Epistolæ, quæ sub Jeremiæ nomine edita est. Jeremiæ ipsi adscribitur.* 218.
II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 218.
III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 218.
IV. *Secundum argumentum.* 218.
V. *Tertium argumentum.* 219.

DE PROPHETIA EZECHIELIS. 219.

I. *Disputatur de Ezechiele.* 219.
II. *Disputatur utrum Ezechiel idem sit ac Zaratus Assyrius, Pythagoræ præceptor.* 220.
III. *Ezechieli adscribitur Prophetia, quæ nomen ipsius præfixum gerit; ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.* 221.
IV. *Disputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele scripta fuisse tradit Josephus; & de Psalmo sexagesimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inscripto.* 221.
V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 222.
VI. *Secundum argumentum.* 222.
VII. *Tertium argumentum.* 223.

DE PROPHETIA DANIELIS. 223.

I. *Disputatur utrum Daniel fuerit Propheta.* 223.
II. *Disputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.* 224.
III. *Disputatur utrum Daniel idem fuerit qui Belesis, à Diodoro memoratus.* 224.
IV. *Disputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Susis insignem illam turrim à Josepho & Hieronymo memoratam exstruxerit: & utrum Susis, an Babylone fuerit sepultus.* 224.
V. *Disputatur utrum ad unum eumdemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur; deque ejus Interpretationibus Græcis.* 225.
VI. *Disputatur de ordine partium libri Danielis.* 226.
VII. *Disputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce scriptus extet.* 227.
VIII. *Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.* 227.
IX. *Disputatur de Senibus, à quibus attentata est Susannæ pudicitia.* 228.
X. *Disputatur de suppositititiis Danielis scriptionibus.* 228.
XI. *Probatur Prophetiæ Danielis γνησιότης & antiquitas.* 228.
XII. *Refelluntur argumenta Adversariorum.* 229. *Primum argumentum.* 230.
XIII. *Secundum argumentum.* 230.
XIV. *Tertium argumentum.* 231.
XV. *Quartum argumentum.* 231.
XVI. *Quintum argumentuum.* 232.

DE LIBRO DVODECIM PROPHETARVM. 232.

I. *Disputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum.* 232.
II. *Probatur libri Duodecim Prophetа-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [15] - 7
PUBLIC DOMAIN

rum γνησιότης & antiquitas. 232.

DE PROPHETIA OSEE. 233.

I. Disputatur de Osea. 233.
II. Probatur Prophetiæ Oseæ γνησιότης & antiquitas. 233.

DE PROPHETIA JOEL. 233.

I. Disputatur de Joële. 234.
II. Proponitur nostra opinio de ætate Joëlis. 234.
III. Probatur Prophetiæ Joëlis γνησιότης & antiquitas. 234.
IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. 235.
V. Secundum argumentum. 235.

DE PROPHETIA AMOS. 236.

I. Disputatur de Amoso. 236.
II. Probatur Prophetiæ Amosi γνησιότης & antiquitas. 236.

DE PROPHETIA ABDIÆ. 237.

I. Disputatur de Abdia. 237.
II. Proponitur nostra opinio de ætate Abdiæ. 227.
III. Probatur Prophetiæ Abdiæ γνησιότης & antiquitas. 238.
IV. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum. 238.

DE PROPHETIA JONÆ. 239.

I. Disputatur de Jonæ patria, 239.
II. & ætate. 239.
III. Probatur Prophetiæ Jonæ γνησιότης & antiquitas. 240.
IV. Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ. Disputatur de vera significatione vocis יְרוּשָׁה. 240.
V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum. 241.

DE PROPHETIA MICHÆÆ. 241.

I. Disputatur de Michæa. 241.
II. Probatur Prophetiæ Michææ γνησιότης & antiquitas. 242.

DE PROPHETIA NAHVM. 243.

I. Disputatur de Nahumi patria. 243.
II. Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur; 244.
III. deinde nostra. 244.
IV. Probatur Prophetiæ Nahumi γνησιότης & antiquitas. 245.
V. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. 245.
VI. Secundum argumentum. 245.

DE PROPHETIA HABACVC. 243.

I. Disputatur de Habacuci patria. 246.
II. Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur: 246.
III. deinde nostra. 246.
IV. Disputatur de libro apocrypho Habacuci. 247.
V. Probatur Prophetiæ Habacuci γνησιότης & antiquitas. 247.
VI. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum. 247.

DE PROPHETIA SOPHONIÆ. 248.

I. Disputatur de Sophoniæ patria, & tribu, 248.
II. & ætate. 248.
III. Probatur Prophetiæ Sophoniæ γνησιότης & antiquitas. 249.

DE PROPHETIA AGGÆI. 250.

I. Disputatur de Aggæo. 250.
II. Probatur Prophetiæ Aggæi γνησιότης & antiquitas. 251.
III. Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum. 251.

DE PROPHETIA ZACHARIÆ. 252.

I. Disputatur de Zacharia, 252.
II. deque ejus avo Addone, 252.
III. & patre Barachia. 252.
IV. Probatur Prophetiæ Zachariæ γνησιότης & antiquitas. 253.

DE PROPHETIA MALACHIÆ. 254.

I. Disputatur de Malachia. 254.
II. Utrum fuerit Angelus. 254.
III. Utrum fuerit Esdras. 255.
IV. Probatur Prophetiæ Malachiæ γνησιότης & antiquitas. 255.

DE LIBRIS MACHABÆORVM AC PRIMVM DE PRIORE. 255.

I. Disputatur de priore Machabaico. 255.
II. Probatur prioris Machabaici γνησιότης & antiquitas. 256.

DE LIBRO SECVNDO MACHABÆORVM. 257.

I. Variis constat partibus hinc inde collectis & consutis secundus Machabaicus. 257.
II. Disputatur de Auctore Libri hujus. 258.
III. Probatur Machabaici secundi γνησιότης & antiquitas. 258.

DE COMPARATIONE TESTIMONIORVM, QVÆ AD LIBRORVM SACRORVM PROBANDAM ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ ET ANTIQVITATEM TOTA HAC PROPOSITIONE EX HIS DEPROMVNTVR. 259.

I. Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. 259.
II. Secundum argumentum. 259.

DE CANONE LIBRORVM SACRORVM. 260.

I. Disputatur de Auctore & ætate Canonis

nis Librorum Sacrorum. Variæ opiniones proponuntur. 260.
II. *Unicus ante Christum editus fuisse videtur Canon, ab Esdra compositus, & Synagogæ magnæ auctoritate comprobatus.* 261.
III. *Disputatur de Synagoga magna.* 261.
IV. *Probatur sententia nostra veterum Scriptorum auctoritate;* 261.
V. *deinde argumentis.* 262.
VI. *Disputatur utrum inscriptiones libris Prophetarum præfixæ, à Synagoga magna, an à Prophetis ipsis additæ sint.* 263.
VII. *Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmarunt; novum vero Ecclesia Christi edidit.* 263.
VIII. *Disputatur de Arca, in qua reconditi fuisse feruntur Libri Canonici.* 264.
IX. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 265.
X. *Secundum argumentum.* 266.
XI. *Tertium argumentum.* 266.
XII. *Quartum argumentum.* 266.
XIII. *Quintum argumentum.* 266.
EPILOGVS QVARTÆ PROPOSITIONIS. 266.

PROPOSITIO V. 267.

Multæ habentur Prophetiæ in Veteri Testamento. 267.

PROPOSITIO VI. 267.

Multæ Prophetiæ Veteris Testamenti veraces sunt. 267.

PROPOSITIO VII. 271.

Multæ habentur in Veteri Testamento Prophetiæ de Messia. 271.

I. *Vetus Testamentum forma & apparatus Novi.* 271.
II. *Duplex prædictionum genus, per signa & per verba.* 272.
III. *Multiplex genus prædictionum per verba.* 272.
IV. *Exploditur duplex Grotii sententia; prior, qua statuit universis de Christo Prophetiis duplicem inesse sensum; primarium, qui ad historiam temporis quo editæ sunt, referendus sit; secundarium, qui ad Christum:* 273.
V. *altera, qua negat prædictionibus vim argumenti inesse.* 274.
VI. *Duplex eorum secta, qui prædictum fuisse Christum negarunt.* 277.
VII. *Colliguntur vaticinationes Christi prænuntiæ, è Geneſi,* 277.
VIII. *Exodo,* 278.
IX. *Numeris,* 278.
X. *Deuteronomio,* 279.
XI. *Libro Josue,* 279.
XII. *Libris Regum, & Paralipomenon,* 279.
XIII. *Libro Job,* 280.
XIV. *Libro Psalmorum,* 280.
XV. *Prophetia Isaiæ,* 290.
XVI. *Prophetia Jeremiæ,* 306.
XVII. *Lamentationibus Jeremiæ,* 312.
XVIII. *Prophetia Baruchi,* 312.
XIX. *Prophetia Ezechielis,* 313.
XX. *Prophetia Danielis,* 314.
XXI. *Prophetia Oseæ,* 317.
XXII. *Prophetia Joëlis,* 317.
XXIII. *Prophetia Amos,* 318.
XXIV. *Prophetia Abdiæ,* 318.
XXV. *Prophetia Michææ,* 319.
XXVI. *Prophetia Habacuc,* 322.
XXVII. *Prophetia Sophoniæ,* 323.
XXVIII. *Prophetia Aggei,* 323.
XXIX. *Prophetia Zachariæ,* 324.
XXX. *Prophetia Malachiæ,* 325.
XXXI. *& libro primo Machabæorum.* 326.
XXXII. *Ethnici à Judæis Judæorumve Libris sacris edocti, Messiam prænoverunt & expectarunt. Astutissima Josephi fallacia deprehenditur.* 326.
XXXIII. *Pseudochristi complures.* 328.

PROPOSITIO VIII. 328.

Is est Messias, cui uni conveniunt Prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia. 328.

PROPOSITIO IX. 330.

Jesus Nazarenus est Messias. 330.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ
VETERIS TESTAMENTI CVM NOVO, IN IIS QVÆ AD MESSIAM PERTINENT. 330.

Caput primum. 330.
Jesus de semine Abrahami. 330.

Caput secundum. 331.
Jesus de semine Isaaci. 331.

Caput tertium. 331.
Jesus de semine Jacobi. 331.
I. *Defenditur testimonium è Num. 24. 17.* 331.

Caput quartum. 332.
Jesus de semine Judæ. 332.
I. *Defenditur & explicatur testimonium è Gen. 49. 10.* 333.
II. *Præcipuæ, magisque receptæ proponuntur nostrorum Interpretum super hoc loco sententiæ, & confutantur. Prima.* 333.
III. *Secunda.* 334.
IV. *Tertia.* 335.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [17] - 9
PUBLIC DOMAIN

V. *Quarta.* 340.
VI. *Quinta.* 342.
VII. *Proponitur deinde noſtra, & argumentis confirmatur.* 343.
VIII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 345.
IX. *Secundum argumentum.* 346.
X. *Tertium argumentum.* 346.
XI. *Ad viam refutationi Judæorum ſternendam oſtenditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum.* 346.
XII. *Refelluntur Judæi:* 350.
XIII. *ac ii primum, qui Meſſiam hoc oraculo prædictum fatentur quidem, at nondum veniſſe eum contendunt;* 350.
XIV. *quos inter præcipui ſunt, qui Æchmalotarcham Juda prognatum Judæis hodieq; præeſſe affirmant:* 350.
XV. *tum R. Bechai, qui Meſſias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moſes, alter nondum advenerit:* 353.
XVI. *& qui vocibus* שבט, *Sceptrum, &* מחקק, *Dux, tyrannicum & crudele imperium in ſe paſſim exerceri ſolitum prædici putant: & qui* שבט, *hic tribum ſonare opinantur:* 353.
XVII. *quique Jacobum non id ſibi velle cenſent, fore ut Iſraëlitis Reges de tribu Juda ſemper præſint, ſed ut non alii quam hac tribu orti præſint:* 353.
XVIII. *& qui Prophetiam hanc* ὑποθετικὼς *eſſe ſtatuunt:* 354.
XIX. *quique id ita exponunt, Judæis defenſores numquam defuturos:* 354.
XX. *& qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio nunquam iri ſegregatum, ut decem tribus.* 354.
XXI. *Refelluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Meſſiam ullo modo pertinere negant; ac ii primum qui referunt ad urbem Siloh, & ad Davidem;* 354.
XXII. *tum ii qui ad Saulem;* 355.
XXIII. *& qui ad Jeroboamum;* 355.
XXIV. *& qui ad Nabuchodonoſorē.* 355.
XXV. *Cur hanc Jacobi prædictionem, aliaſque complures ad Meſſiam pertinentes, Chriſtus, Apoſtoli, & Evangeliſtæ in teſtimonium non protulerint.* 356.

Caput quintum. 356.
Jeſus de ſemine Jeſſe & Davidis. 356.
I. *Defenditur teſtimonium è 2. Reg. 7. 4, & ſeq.* 357.
II. *Defenditur teſtimonium ex Iſa. 11. 1, & ſeq.* 358.

Caput ſextum. 359.
Davidis nomen Jeſu tribuitur. 359.

Caput ſeptimum. 359.
Jeſus de ſemine Salomonis. 359.

Caput octavum. 359.
Tempus adventus Jeſu. 359.
I. *Quo tempore natus eſt Jeſus, Meſſias à Judæis & Ethnicis expectabatur.* 361.
II. *Stante templo ſecundo Meſſiam venturum eſſe priſci Ebræi crediderunt.* 362.
III. *Alta pace per totum orbem vigente naſci debuit Chriſtus.* 362.
IV. *Florente Romanorum imperio naſci debuit Chriſtus.* 362.
V. *Intra ſeptuaginta Danielis hebdomadas natus eſt Chriſtus.* 365.
VI. *Præcipuæ, magiſque receptæ proponuntur Interpretum noſtrorum ſententiæ ſuper ſeptuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur. Prima.* 365.
VII. *Secunda.* 366.
VIII. *Tertia.* 369.
IX. *Proponitur deinde noſtra, & argumentis approbatur.* 371.
X. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 373.
XI. *Secundum argumentum.* 373.
XII. *Tertium argumentum.* 375.
XIII. *Ad viam refutationi Judæorum ſternendam, oſtenditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum.* 375.
XIV. *Refelluntur Judæi; ac ii primum qui hebdomadas, non annorum, ſed decenniorum, vel Jubilæorum, vel centum annorum hic intelligunt:* 378.
XV. *tum qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hieroſolymis ab Hadriano illata:* 379.
XVI. *& qui inter utrumque Templi excidium ſeptuaginta hebdomadas interceſſiſſe volunt:* 379.
XVII. *Quique* Chriſtum ducem *Cyrum eſſe ſtatuunt, aut Jeſum Sacerdotem, aut Zorobabelem:* 379.
XVIII. *& qui Chriſtum occidendum, cenſent eſſe vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem.* 379.
XIX. *Refellitur privatim Aben Ezra.* 379.

Caput nonum. 380.
Jeſus natus de Virgine. 380.
I. *Defenditur teſtimonium ex Iſaiæ 7. 14.* 381.
II. *Diſputatur de ſignificatione dictionis* עלמה. 381.
III. *Explicatur teſtimonium è Prov. 30. 18, 19.* 384.
IV. *Virgo illa, cujus conceptum & partum prædicit Iſaias 7. 14. non ſolum ad conceptum uſque & partum, ſed poſt utrumque etiam virgo fore prædicitur.* 385.
V. *Vaticinium illud Iſaiæ 7. 14. in Maria matre, & Jeſu filio completum eſt.* 385.
VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 387.
VII. *Secundum argumentum. Defenditur* γνησιότης *duorum primorum capitum Lucæ, adverſus Marcionem & Johannem Bodinum.* 387.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [18] - 10
PUBLIC DOMAIN

Caput decimum. 388.
Jesus natus Bethlehemi. 388.
I. *Refelluntur argumenta Bodini. Primum argumentum.* 389.
II. *Secundum argumentum. Disputatur de censu Quirinii. Proponitur Bezæ opinio.* 390.
III. *Proponitur deinde nostra.* 390.
IV. *Tertium argumentum.* 391.
V. *Quartum argumentum.* 392.
VI. *Quintum argumentum.* 393.

Caput undecimum. 393.
De nomine Jesu quod Servatorem sonat. 393.
I. *Jesu nomen in Veteri Testamento præsignificatum esse, & vi mirifica pollere Judæi fatentur.* 394.

Caput duodecimum. 394.
De nomine Emmanuel, quod significat, Nobiscum Deus. 394.
I. *Emmanuelem esse Jesum ex Masoretharum doctrina probatur.* 394.

Caput decimum tertium. 394.
Magi Jesum adorant, eique munera offerunt. 394.

Caput decimum quartum. 395.
Jesus fugit in Ægyptum, & post diuturnam moram redit in patriam. 395.

Caput decimum quintum. 395.
Infantium cædes ab Herode perpetrata. 395.
I. *Expenditur locus Macrobii de dicto Augusti, cum Herodis filium inter Bethlehemiticos infantes occisum accepisset.* 395.

Caput decimum sextum. 396.
Jesus habitat Nazarethum, & Nazaræus appellatur. 396.

Caput decimum septimum. 396.
Johannes Christi præcursor. 396.

Caput decimum octavum. 396.
Spiritus sanctus descendit super Jesum recens baptizatum; cui & testimonium perhibetur à Deo Patre, tunc, & cum transfiguratus est. 397.

Caput decimum nonum. 398.
Jesus unctus à Deo. 398.

Caput vigesimum. 398.
Jesus jejunat & esurit. 398.

Caput vigesimum primum. 398.
Jesus Verbum Dei. 398.
I. *Jesum Muhammedani Verbum Dei nominant. Messiam fore Verbum Dei sciscunt Judæi.* 399.

Caput vigesimum secundum. 399.
Jesus Filius Dei. 399.
I. *Refelluntur Judæi, Messiam Filium Dei esse, aut in Veteri Testamento Filium Dei dictum fuisse negantes.* 400.

Caput vigesimum tertium. 400.
Jesu Discipuli, Filii Dei. 400.

Caput vigesimum quartum. 402.
Jesus primogenitus. 402.

Caput vigesimum quintum. 403.
Jesus Deus. 403.
I. *Disputatur de significatione vocabuli* אל *Isa. 7. 14. & 9. 6.* 405.
II. *Disputatur de significatione vocis* יקרא *Isa. 9. 6.* 405.
III. *Disputatur de significatione vocis* יועץ *Isa. 9. 6.* 405.
IV. *A Judæorum fraudibus vindicatur Zach. 12. 10.* 406.
V. *Judæi Messiæ θεότητα confessi sunt.* 406.

Caput vigesimum sextum. 407.
Jesus homo. 407.

Caput vigesimum septimum. 408.
Jesus frater hominum. 408.

Caput vigesimum octavum. 409.
Jesus sacerdos. 409.
I. *Ex eo quod Jesus sit sacerdos, sequitur esse Christum.* 410.

Caput vigesimum nonum. 411.
Jesus Propheta. 411.
I. *Judæi Messiæ, Ethnici Christo Jesu propheticam facultatem adscribunt.* 412.

Caput trigesimum. 414.
Prophetiæ post Jesum desitæ. 414.
I. *Quo sensu dicantur Prophetiæ post Christum desitæ.* 414.

Caput trigesimum primum. 414.
Jesus pastor. 414.

Caput trigesimum secundum. 415.
Angeli ministrant Jesu. 415.

Caput trigesimum tertium. 416.
Jesus venit in Galilæam, & Capharnaum. 416.

Caput trigesimum quartum. 416.
Jesus inter homines frequenter versatur. 416.

Caput trigesimum quintum. 416.
Jesus concionator, doctor, & Magister. 416.

Caput trigesimum sextum. 418.
Jesus in Galilæa de Deo prædicat. 418.

Caput trigesimum septimum. 418.
Jesus parabolis inter concionandum & docendum sæpissime utitur. 418.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [19] - 11
PUBLIC DOMAIN

I. *Septuageſimus ſeptimus Pſalmus ad Meſſiam jure refertur, ex doctrina Ebræorum.* 419.

Caput trigeſimum octavum. 419.
Sermonum Jeſu vis & efficacia. 419.

Caput trigeſimum nonum. 419.
Jeſus miranda facinora edit, & omnis generis languores ſanat. 419.
I. *Miracula à Jeſu perpetrata fuiſſe fatentur Judæi;* 420.
II. *& Ethnici, ac Muhammedani.* 421.
III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, quo Jeſum volunt ad edenda miracula magicis artibus uſum fuiſſe;* 421.
IV. *& de Magia librum ſcripſiſſe.* 422.
V. *Secundum argumentum, quo Jeſum volunt pronuntiatione nominis divini miracula edidiſſe.* 422.
VI. *Tertium argumentum. Miracula Veſpaſiano & Hadriano afficta expenduntur.* 423.

Caput quadrageſimum. 424.
Jeſus cœcis viſum reſtituit. 424.

Caput quadrageſimum primum. 425.
Jeſus ſurdorum aures aperit. 425.

Caput quadrageſimum ſecundum. 425.
Jeſus mutorum linguam ſolvit. 425.

Caput quadrageſimum tertium. 425.
Jeſus claudos ſanat. 426.

Caput quadrageſimum quartum. 426.
Jeſus debiles ſanat. 426.

Caput quadrageſimum quintum. 426.
Jeſus mortuos revocat ad vitam. 426.

Caput quadrageſimum ſextum. 427.
Jeſus eſurientes cibo reficit. 427.

Caput quadrageſimum ſeptimum. 428.
Apoſtolos, Diſcipulos, & ſectatores de gente Judaica Jeſus deligit, & ad ſe vocat, à quibus deinde propagata eſt Chriſtiana religio. Delectus & vocatio, quæ fit per Jeſum, initium eſt ſalutis. 428.
I. *Exponitur Pſalm. 67. 27, 28.* 430.
II. *Confutius Sinenſis Philoſophus ſeptuaginta duos Diſcipulos, & duodecim in his præcipuos deligit.* 431.

Caput quadrageſimum octavum. 431.
Apoſtoli Jeſu piſcatores. 431.
I. *Exponitur Pſalm. 106. 20, & ſeq.* 431.

Caput quadrageſimum nonum. 431.
Paucos numero Jeſus deligit. 431.

Caput quinquageſimum. 432.
Apoſtoli præcones Jeſu & nuntii. 432.
I. *Diſputatur de Pſalm. 18. 5.* 433.

Caput quinquageſimum primum. 434.
Apoſtoli & Diſcipuli Jeſu, rudes & indocti. 434.

Caput quinquageſimum ſecundum. 434.
Apoſtoli & Diſcipuli Jeſu miranda facinora edunt, & omnis generis languores ſanant. 434.

Caput quinquageſimum tertium. 436.
Jeſus ſuper mare incedit. 436.
I. *Diſputatur de Job 9. 8.* 436.

Caput quinquageſimum quartum. 436.
Jeſus lux. 436.
I. *Depromta hoc capite teſtimonia è Veteri Teſtamento ad Chriſtum à Judæis fere referuntur.* 437.

Caput quinquageſimum quintum. 437.
Jeſu Diſcipuli lux. 437.

Caput quinquageſimum ſextum. 438.
Jeſus ignis. 438.

Caput quinquageſimum ſeptimum. 439.
Jeſus Sol. 439.

Caput quinquageſimum octavum. 439.
Jeſus ſtella. 439.

Caput quinquageſimum nonum. 439.
Jeſus germen ſive oriens, radix, flos, virga. 439.
I. *Aſſertur ex Philone Zachariani hujus loci expoſitio.* 440.
II. *Quo ſenſu Chriſtus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.* 440.

Caput ſexageſimum. 440.
Diſcipuli Jeſu, germina, plantæ, palmites, rami. 440.

Caput ſexageſimum primum. 441.
Jeſu fons. 441.

Caput ſexageſimum ſecundum. 442.
Jeſus Novi & æterni Fœderis, à Deo cum hominibus pacti ſequeſter, & finis. 442.

Caput ſexageſimum tertium. 444.
Jeſus pacificus. 444.
I. *De pace per Chriſtum Jeſum parta, & de concordia animalium Meſſiæ temporibus ab Iſaia promiſſa; quæ ut & alia multa ad Meſſiam pertinentia, allegorice intelligenda ſunt.* 446.

Caput ſexageſimum quartum. 447.
Pax & ſecuritas Diſcipulorum Jeſu. 447.

Caput ſexageſimum quintum 449.
Jeſus bellator & victor. 449.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [20] - 12
PUBLIC DOMAIN

I. *De bello quod per Jesum Christum geritur.* 450.

Caput sexagesimum sextum. 451.
Jesus lapis, fundamentum, mons. 451.

Caput sexagesimum septimum. 452.
Jesu Discipuli lapides. 452.

Caput sexagesimum octavum. 452.
Jesus scandalum & ruina. 452.

Caput sexagesimum nonum. 453.
Jesus dux. 453.

Caput septuagesimum, 453.
Jesus ostium. 453.

Caput septuagesimum primum. 453.
Jesus via. 453.

Caput septuagesimum secundum. 453.
Jesus veritas. 453.

Caput septuagesimum tertium. 454.
Jesus vita. 454.

Caput septuagesimum quartum. 455.
Jesus Sapientia. 455.

Caput septuagesimum quintum. 456.
Jesus principium & finis, primus & novissimus, alpha & omega. 456.

Caput septuagesimum sextum. 457.
Jesus caput. 457.

Caput septuagesimum septimum. 457.
In Jesu omnia à Deo condita. 457.

Caput septuagesimum octavum. 458.
Jesus electus. 458.

Caput septuagesimum nonum. 458.
Jesus justitia. 458.

Caput octogesimum. 459.
Jesus Justus dictus κατ' ἐξοχήν. 459.

Caput octogesimum primum. 460.
Jesus Sanctus dictus κατ' ἐξοχήν. 460.
I. *Sanctum fore Messiam Judæi sentiunt.* 460.

Caput octogesimum secundum. 461.
Jesus testis Dei. 461.

Caput octogesimum tertium. 461.
Jesus humilis. 461.

Caput octogesimum quartum. 462.
Jesus contemtus & odio habitus. 462.
I. *Refelluntur Judæi, ex duplici adventu Messiæ in Libris sacris prædicto, duplicem Messiam confingentes.* 464.

Caput octogesimum quintum. 465.
Jesu Discipuli contemti, vexati, & contumeliis affecti. 465.

Caput octogesimum sextum. 467.
Jesus ignotus. 467.

Caput octogesimum septimum. 469.
Jesus pauper. 469.

Caput octogesimum octavum. 469.
Jesu Discipuli pauperes & humiles. 469.

Caput octogesimum nonum. 470.
Jesus servus. 470.

Caput nonagesimum. 471.
Jesu labores & angustiæ. 471.

Caput nonagesimum primum. 471.
Jesus mansuetus & misericors. 471.

Caput nonagesimum secundum. 472.
Jesus obediens. 472.

Caput nonagesimum tertium. 472.
Jesus, agnus, pascha, ovis. 472.
I. *Christus cum agno confertur.* 473.

Caput nonagesimum quartum. 473.
Jesus leo. 473.

Caput nonagesimum quintum. 473.
Jesus princeps. 473.

Caput nonagesimum sextum. 474.
Jesus Dominus & rex æternus. 474.

Caput nonagesimum septimum. 477.
Jesu Discipuli reges. 477.

Caput nonagesimum octavum. 478.
Jesu claritas & gloria. 478.

Caput nonagesimum nonum. 480.
Discipulorum Jesu claritas & gloria. 480.

Caput centesimum. 482.
Jesu fortitudo & potestas. 482.

Caput centesimum primum. 484.
Discipulorum Jesu fortitudo & potestas. 484.

Caput centesimum secundum. 484.
Jesus dives. 484.

Caput centesimum tertium. 485.
Jesu Discipuli divites. 485.

Caput centesimum quartum. 486.
Jesus legumlator. 486.

Caput centesimum quintum. 487.
Jesus clavem gerit domus David. 487.
I. *Disputatur de clavibus humero gestari solitis.* 487.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [21] - 13
PUBLIC DOMAIN

Caput centeſimum ſextum. 488.
Abrogatio Moſaicæ Legis. 488.

Caput centeſimum ſeptimum. 491.
Sanctio novæ legis. 491.
I. *Defenduntur teſtimonia ex Iſa. 43. 18, & ſeq. & ex Iſa. 66. 22, 23.* 494.
II. *Defenduntur teſtimonia ex Jerem. 31. 31, & ſeq. & ex Malach. 4. 4, & ſeq.* 494.
III. *Defenditur teſtimonium ex Malach. 1. 10, 11.* 494.
IV. *Joſue Moſi ſuffectus, & ſecunda Ebræorum per Joſuam facta circumciſio, ſymbola ſunt Chriſtianæ legis Moſaicam abrogantis.* 495.
V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 495.
VI. *Secundum argumentum.* 496.

Caput centeſimum octavum. 497.
Jeſu lex ſpiritualis & æterna. 497.

Caput centeſimum nonum. 503.
Jeſu regnum ſpirituale & æternum. 503.
I. *Non Chriſtianæ ſolum, ſed Moſaicæ quoque Legis ſumma, in pietate erga Deum, & amore poſita eſt.* 505.

Caput centeſimum decimum. 507.
Jeſus aſina pullo comitata vectus Hieroſolyma intrat. 507.
I. *Alia hic vaticinia proferunt Muhammedani, ſed refelluntur.* 507.

Caput centeſimum undecimum. 507.
Jeſu Hoſanna concinitur. 507.

Caput centeſimum duodecimum. 507.
Jeſus venditores & emtores Templo ejicit, aliaque in eo miranda opera edit. 507.

Caput centeſimum decimum tertium. 508.
Jeſus hominum vitia reprehendit. 508.

Caput centeſimum decimum quartum. 509.
Principes Judæorum congregantur adverſus Jeſum. 509.

Caput centeſimum decimum quintum. 509.
Jeſus proditur à Juda. Judæ mors, & æternus interitus. 509.

Caput centeſimum decimum ſextum. 510.
Sacrificium incruentum Jeſus inſtituit. 510.

Caput centeſimum decimum ſeptimum. 511.
Jeſus panis. 511.

Caput centeſimum decimum octavum. 512.
Agonia Jeſu. 512.

Caput centeſimum decimum nonum. 512.
Jeſus comprehenditur, & funibus conſtringitur. 512.

Caput centeſimum vigeſimum. 512.
Jeſum Diſcipuli ſui deſerunt, Petrus palam ejurat. 512.
I. *Chriſtum Jeſum prædici Zach. 13. 7. probatur adverſus Grotium.* 513.

Caput centeſimum vigeſimum primum. 513.
Falſi teſtes Jeſum accuſant. 513.

Caput centeſimum vigeſimum ſecundum. 514.
Jeſus accuſatus ſilet. 514.

Caput centeſimum vigeſimum tertium. 515.
Jeſus contumeliis afficitur. 515.
I. *Chriſto Jeſu addicitur Pſalmus 21.* 516.
II. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 517.
III. *Secundum argumentum.* 517.

Caput centeſimum vigeſimum quartum. 518.
Jeſus conſpuitur & cæditur. 518.

Caput centeſimum vigeſimum quintum. 518.
Jeſus venditur: cujus venditionis pretio ager figlinus emitur. Judæ proditoris interitus. 518.
I. *Defenditur Matthæus, apud quem pro Zacharia Jeremiam citatum eſſe cauſſantur Adverſarii. Jeſu præterea addicitur Zach. 11. 12, 13.* 519.

Caput centeſimum vigeſimum ſextum. 520.
Jeſus à Judæis & Ethnicis capitis damnatur. 520.

Caput centeſimum vigeſimum ſeptimum. 521.
Jeſus cruci ſuffigitur. 521.
I. *Chriſto Jeſu addicitur Pſalm. 21. 17.* 523.
II. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* 523.
III. *Secundum argumentum.* 523.
IV. *Thau Samaritticum σταυροειδὲς, Ezechieli memoratum, crucis Chriſti ſymbolum.* 524.
V. *Chriſto Jeſu addicitur Zach. 12. 10. & 13. 6.* 525.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [22] - 14
PUBLIC DOMAIN

VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 526.
VII. *Secundum argumentum.* 527.
VIII. *Disputatur utrum in Psalm. 95. 10. genuina sit scriptura hæc, Dominus regnavit à ligno.* 527.

Caput centesimum vigesimum octavum. 527.
Jesus inter latrones cruci suffigitur. 527.

Caput centesimum vigesimum nonum. 528.
Jesus signum. 528.

Caput centesimum trigesimum. 529.
Jesus pendens in cruce subsannatur à prætereuntibus. 529.

Caput centesimum trigesimum primum.
Jesus moriens veniam adversariis suis à Deo precatur. 529.

Caput centesimum trigesimum secundum. 530.
Jesu vestimenta sorte dividuntur. 530.

Caput centesimum trigesimum tertium. 530.
Moriente Jesu Sol deficit, & terra movetur. 530.
I. *Christo Jesu addicitur Zach. 14. 6, & seq.* 531.

Caput centesimum trigesimum quartum. 531.
Jesus moriens Patrem inclamat. 531.

Caput centesimum trigesimum quintum. 533.
Jesu fel & acetum propinantur. 533.
I. *Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22.* 533.
II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 534.
III. *Secundum argumentum.* 534.

Caput centesimum trigesimum sextum.
Mors Jesu. 534.
I. *Varii mortis Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento. Sacrificium Vaccæ rufæ,* 536.
II. *& mors summi Pontificis.* 537.
III. *Insigne testimonium morti Jesu à R. Simeone ben Jochai, aliisque Judæis perhibetur.* 537.
IV. *Quæ & Ethnicis insigni miraculo significatur.* 537.

Caput centesimum trigesimum septimum. 538.
Crura Jesu, perinde ut latronum cruci itidem suffixorum, non franguntur. 538.

Caput centesimum trigesimum octavum.
Latus Jesu perfoditur. 538.

Caput centesimum trigesimum nonum. 538.
Jesu corpus pollinciunt & sepeliunt Josephus & Nicodemus. 538.
I. *Christo Jesu addicitur Isa. 53. 9.* 539.

Caput centesimum quadragesimum. 539.
Jesu sepulcrum. 539.
I. *Martyrium, Templum à Constantino ad sepulcrum Christi Jesu extructum, à Sophonia prædictum.* 539.

Caput centesimum quadragesimum primum. 540.
Jesus descendit ad Inferos, & Patriarchas inde educit. 540.
I. *Christo Jesu addicitur Psalm. 67. 5, 7, 19.* 541.
II. *Christo Jesu addicitur Isa. 53. 12.* 541.
III. *Exponitur priscorum Judæorum sententia de Ose. 13. 14.* 541.
IV. *Christo Jesu addicitur Zach. 9. 11, 12.* 541.

Caput centesimum quadragesimum secundum. 542.
Jesus revivisicit. 542.
I. *Favent Judæi quidam sententiæ Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam.* 545.
II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* 545.
III. *Secundum argumentum.* 546.
IV. *Refellitur Salmasii sententia de Christi sepulcro.* 546.
V. *Tertium argumentum.* 550.
VI. *Falsum est rediisse ad vitam Aristeam Proconnesium,* 550.
VII. *vel Cleomedem Astypalæensem,* 552.
VIII. *vel Hermotimum Clazomenium,*
IX. *vel Epimenidem Cretensem,* 552.
X. *vel mulierem ἄπνουν Heraclidis libro peculiari celebratam,* 552.
XI. *vel Erem Pamphylum Harmonii filium,* 553.
XII. *vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus; vel alios complures à Veteribus celebratos.* 553.

Caput centesimum quadragesimum tertium. 554.
Jesus homines peccatis absolvit. 554.
I *De Gen. 3. 15.* 558.

Caput centesimum quadragesimum quartum. 548.
Jesus peccata hominum ipse portavit. 558.
I. *Noxas hominum laturum Messiam Judæi sentiunt.* 558.

Caput centesimum quadragesimum quintum 559.
Jesus homines sanguine suo redemit. 559.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [23] - 15
PUBLIC DOMAIN

I. *Iterum Jesu addicitur Zach. 9. 11.* 561.

Caput centesimum quadragesimum sextum. 561.

Baptismum Jesus instituit. 561.

Caput centesimum quadragesimum septimum. 563.

Jesus ascendit in cœlum. 563.

I. *Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei.* 564.

II. *Nullis idoneis nititur testimoniis hæc Philostrati historia.* 565.

III. *Exquiruntur causse, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus.* 565.

IV. *Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit.* 566.

V. *Philostratus, aliique Pythagoricæ Philosophiæ addicti, mendaces & credili.* 569.

VI. *Apollonius Magus sacerrimus.* 569.

Caput centesimum quadragesimum octavum. 570.

Jesus est ad dexteram Dei Patris. 570.

Caput centesimum quadragesimum nonum. 571.

Jesus mittit Spiritum sanctum ad Discipulos. 571.

Caput centesimum quinquagesimum. 573.

Ecclesia Jesu. 573.

Caput centesimum quinquagesimum primum. 577.

Jesu Ecclesia verax. 577.

Caput centesimum quinquagesimum secundum. 578.

Sacerdotes Jesu. 578.

Caput centesimum quinquagesimum tertium. 578.

Jesu Apostoli, pastores & doctores. 578.

Caput centesimum quinquagesimum quartum 579.

Promulgatio Evangelii. 579.

Caput centesimum quinquagesimum quintum. 583.

Discipuli Jesu, testes ejus. 583.

Caput centesimum quinquagesimum sextum 585.

Martyria Discipulorum Jesu. 585.

Caput centesimum quinquagesimum septimum. 588.

Concordia Discipulorum Jesu. 588.

Caput centesimum quinquagesimum octavum. 589.

Vocatio gentium. 589.

I. *Priscorum ac recentiorum Judæorum suffragiis hic adjuvamur.* 597.

II. *Typi Synagogæ & Ecclesiæ.* 598.

III. *Duplex eruitur sensus ex Isa. 19. 18, & seq.* 598.

Caput centesimum quinquagesimum nonum. 599.

Doctrina Christiana corruptos hominum mores emendat. 599.

Caput centesimum sexagesimum. 601.

Idolorum eversio. 601.

Caput centesimum sexagesimum primum. 604.

Judæorum pertinacia, perfidia, & cœcitas. 604.

I. *Judæi pertinaciæ suæ sibi conscii.* 606.

II. *Doctrinæ Christi Jesu veritatem confirmant Judæi, dum oppugnant.* 607.

Caput centesimum sexagesimum secundum. 607.

Judæorum rejectio & dispersio, eorumque abolenda sacrificia. 607.

I. *Suum quoque testimonium nobis hic commodant Judæi.* 612.

Caput centesimum sexagesimum tertium. 612.

Excidium Hierosolymitanum. 612.

Caput centesimum sexagesimum quartum. 613.

Hierosolymitani Templi eversio. 613.

Caput centesimum sexagesimum quintum. 614.

Urbis & Templi instaurandi spes omnis Judæis ademta. 614.

Caput centesimum sexagesimum sextum. 615.

Jesus judex. 615.

Caput centesimum sexagesimum septimum. 617.

Apostoli Jesu judices. 617.

Caput centesimum sexagesimum octavum. 617.

Jesu omnis potestas à Patre data. 617.

Caput centesimum sexagesimum nonum. 618.

Jesus Servator. 618.

Caput centesimum septuagesimum. 620.

Varii Jesu typi colliguntur è Veteri Testamento. 620.

I. *Adamus*, 620.

II. *Abel*, 621.

III. *Noachus*, 621.

IV. *Melchisedecus*, 621.

V. *Isaacus*, 622.

VI. *Aries ab Abrahamo immolatus*, 622.

VII.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [24] - 16
PUBLIC DOMAIN

VII. *Josephus*, 622.
VIII. *Agnus in festo Paschæ die immolari solitus*, 623.
IX. *Columna ignea, Manna, Rupes in deserto aquas fundens*, 624.
X. *Hircus ἀποπομπαῖος*, 624.
XI. *Serpens æneus*, 624.
XII. *Moses*, 625.
XIII. *Aaron*, 625.
XIV. *Josue*, 626.
XV. *Samson*, 626.
XVI. *Samuel*, 627.
XVII. *David*, 627.
XVIII. *Salomon*, 627.
XIX. *Jonas*, 628.
XX. *Eliacimus Helciæ filius*, 628.
XXI. *Jeremias*, 629.
XXII. *Zorobabel*, 629.
XXIII. *& Jesus Josedecides*. 630.

Caput centesimum septuagesimum primum. 630.

De natura, vi, & usu Prophetiarum. 630.

I. *Uni Jesu conveniunt Prophetiæ hæ omnes, nemini vero præterea*. 630.
II. *Universe potius quam sigillatim spectandæ sunt Prophetiæ*. 631.
III. *Prophetiæ quædam, non solitariæ, sed cum toto, unde prodierunt, contextu spectari debent*: 631.
IV. *nec necesse tamen est Prophetias & typos, quoscunque attulimus, in eamdem sententiam ac antecedentia & consequentia conspirare*. 631.
V. *Disputatur quid Prophetiarum collectiones à Centonibus discrepent*. 632.
VI. *Ut fidei esset locus, non semper claras & distinctas esse Prophetias oportuit*. 633.
VII. *Triplex occurrit Prophetiarum genus in Libris sacris: primum, quod Christum mere respicit; alterum, quod Christum respicit κατὰ λέξιν, alia κατὰ χῆμα; tertium quod Christum κατὰ χῆμα, alia κατὰ λέξιν*. 635.
VIII. *In allegoriis eruendis elaborarunt Judæi*, 636.
IX. *& Ethnici*. 638.
X. *Vanitatem oraculorum suorum & Sibyllarum iidem Ethnici agnoscunt*. 638.

EPILOGUS NONÆ PROPOSITIONIS. 639.

ΠΟΡΙΣΜΑ. 639.

Libri Veteris Testamenti sunt divinitus inspirati. 639.

PROPOSITIO DECIMA. 640.

Vera est Christiana Religio. 640.

ΠΟΡΙΣΜΑ. 640.

Religiones omnes, præter Christianam, falsæ sunt & impiæ. 640.

SUMMA DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ. 640.

EPILOGUS AD SERENISSIMUM DELPHINUM. 641.

ADDENDA. 642.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
ARCHIEPISCOPI EBRODUNENSIS, EPISCOPI METENSIS.

PROVIDENTIÆ divinæ admirandum est in eo consilium, quod cum permiserit Religionem Christianam, omnibus sæculis, ab inimicis foris & intus impugnari; quorum illi fidei principia penitus negando convellerent, sicut Ethnici & Judæi; hi vero quadam ex parte varie labefactarent, ut Hæretici, præclaros semper veritatis susciterit propugnatores, qui utrosque luculenter confuderunt. In quibus absque fuco possumus affirmare, postquam hoc Opus, cui titulus est, DEMONSTRATIO EVANGELICA, à clarissimo Viro PETRO DANIELE HUETIO compositum accurate legimus, vix ullum reperiri doctrinæ reconditioris, majorisque perspicuitatis; meritoque Virum insignem inter præcipuos numerari tanti argumenti tractatores. Hinc enim Veteris, Novique Testamenti auctoritatem, veritatemque comprobat, cum ex contextu ipso, tum ex consensu celeberrimorum, qui primis temporibus vixerunt, Auctorum, &, quamvis profani, sacris Literis suffragati sunt: illinc autem ostendit Jesum Christum, verum esse Messiam, simul Deum & hominem, in quo omnium Prophetiarum complementum absolvatur, solumque qui viam salutis homines docuerit. Itaque censemus hunc Librum, non solum propter doctrinam Orthodoxum, sed etiam propter utilitatem maxime amplectendum; quippe ibi Fideles habent, quo eorum fides nutriatur; & Infideles, quo convincantur. Datum Parisiis, ubi negotiorum Ecclesiæ nostræ causa degimus. Idib. Octobr. A. R. S. M. DC. LXXVIII.

GEORGIUS D'AUBUSSON, DE LA FEUILLADE,
Archiepiscopus Ebrodunensis, Episcopus Metensis.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
EPISCOPI BAJOCENSIS.

MULTUM gratulari debemus Cadomensi Academiæ, totique adeo nostræ Diœcesi, quod hisce temporibus alterum tulerit Origenem, Virum dico clarissimum PETRUM DANIELEM HUETIUM, qui pro sua singulari eruditione, non solum redivivos nobis exhibuit prisci illius Auctoris libros, sed eum nunc quoque in se exprimit ac repræsentat: dum adversus Religionis Christianæ perduelles, perinde ut ille olim adversus impium Celsum, imo felicius etiam præliatur. Sic enim noster Origenes hoc in Opere, cui titulus est, DEMONSTRATIO EVANGELICA, è Veteris Novique Testamenti consensu & Paralleliſmo, mira arte concinnato, tela depromit & contorquet, ut ubique profligatos Judæorum & Gentilium errores videas, & integra ac illibata semper maneat Christiana veritas. Jure igitur commendari debet hoc Opus, quod mille clypei pietatis, & Libris sacris traditæ doctrinæ, reddunt armaturam fortium. Datum Bajocis, XXV. Sept. A. R. S. M. DC. LXXVIII.

FRANCISCUS Episcopus Bajocensis.

APPROBATIO
ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI
EPISCOPI CONDOMENSIS.

DEMONSTRATIONEM EVANGELICAM, à Viro clarissimo, atque in omni genere doctrinæ celeberrimo PETRO DANIELE HUETIO editam, summa cum animi voluptate perlegi; opus elaboratissimum, ac reconditæ eruditionis; quippe quo Prophetarum referentur oracula, ipsique Scripturarum recludantur fontes; Judæi porro, ac cæteri Religionis hostes haud minus copiose quam

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [26] - 18
PUBLIC DOMAIN

ſolide refellantur. Quo in argumento Vir doctiſſimus ita eſt verſatus, ut ſanam doctrinam non modo nihil læſerit, ſed invictiſſime propugnarit; ipſamque pietatis arcem, & validiſſimis munimentis undecunque protexerit, & iis armis inſtruxerit, quibus inſurgentes hoſtes facile proturbentur ac profligentur. Datum in Palatio Sangermano, VIII. Jul. A. R. S. M.DC. LXXVIII.

JACOBUS BENIGNUS Antiq. Epiſcopus Condomenſis.

APPROBATIO

ILLUSTRISSIMI ET REVERENDISSIMI

EPISCOPI SAGIENSIS.

JURE merito Chriſtianiſſimi Regis aulam dixerimus Chriſtianam, in cujus gremio inter alios elucet hodie Vir omni exceptione major, cœleſtis curiæ vere aulicus, ac patriæ Religionis invictiſſimus aſſertor, clariſſimus Dominus *Petrus Daniel Huetius*, qui ex concordia Veteris & Novi Teſtamenti, hoc Volumine feliciter comprobata, tamquam ex firmiſſimo ac tutiſſimo munimento, ſingulari quadam & mira eruditione arma ſubminiſtrat; quibus Chriſti Jeſu fides propugnatur, veritas defenditur, adſtruitur divinitas; è contrario vero Judæorum perfidia, Gentilium cœcitas, impiorum blaſphemiæ, Hæreticorum denique errores ſternuntur ac profligantur. Quem quidem Librum, qui inſcribitur PETRI DANIELIS HUETII DEMONSTRATIO EVANGELICA, ſumma cum animi lætitia vidimus, nihilque in eo, niſi Catholicæ fidei, ac probis moribus maxime conſonum deprehendimus. Idcirco, non pro noſtra cum graviſſimo hoc Auctore neceſſitudine, aut ex ipſius in nos fideli benevolentia, iſtud conſummatæ doctrinæ opus commendandum cenſemus; ſed ejuſdem præſtantiſſimo merito inclinantes, dignum lumine, & quod prælo mandetur, ad Eccleſiæ commodum, ac Fidelium inſtitutionem judicamus. Datum Sagii, in Epiſcopali noſtro Palatio, ſexto Kal. Octobr. anno milleſimo ſexcenteſimo ſeptuageſimo octavo.

JOANNES Epiſcopus Sagienſis.

APPROBATIO

DOCTORUM THEOLOGORUM

SCHOLÆ PARISIENSIS.

LIBRUM, cui titulus eſt, PETRI DANIELIS HUETII DEMONSTRATIO EVANGELICA, eximiæ doctrinæ opus, arte ſingulari concinnatum diligenter evolvimus; in quo nihil à fide Catholica, probiſve moribus offendimus alienum, ſed Auctoris altum & acre ingenium, ſummamque eruditionem, pari pietate conjunctam, quam in eo ubique deprehendimus, vix ſatis ut æquum eſt poſſumus commendare. Accuratam ille nobis Veteris Teſtamenti cum Novo Fœdere conſenſionem refert, arcanaque Scripturæ ſacræ reconditiſſima, quæ Chriſtum, Religionemque Chriſtianam ſpectant, facili ratione, perſpicua ſimul & ſagaci ac docta interpretatione feliciter explanat; unde & ſcriptionem hanc Sereniſſimo, cui offertur, DELPHINO digniſſimam cenſemus; eaque nobis videtur, quæ ad commune Chriſtianæ Reipublicæ commodum plurimum conferat, & merito hanc ob cauſſam publici juris fiat. In cujus rei fidem Nos infra ſcripti Scholæ Pariſienſis Doctores Theologi noſtrum hic chirographum appoſuimus. In Sorbona, Idib. Jul. M. DC. LXXVIII.

PIROT. PH. DU BOIS.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [27] - 19
PUBLIC DOMAIN

ADMONITIO AD LECTOREM.

ANNI ſunt circiter quindecim, CANDIDE LECTOR, cum Demonſtrationis hujus deſignationem & apparatum animo primum informavi. Quæ cum mihi ad ſanctæ noſtræ Religionis tuendam veritatem, ejuſque convincendos adverſarios utilis imprimis videretur & efficax, de ea inter amicos, cum quibus cogitata mea & conſilia libenter communicare ſoleo, quotieſcunque ſe tuliſſet occaſio, facile diſſerebam. Nondum autem exiſtimaveram futurum, ut à me aliquando traderetur ſcriptis, & publici juris fieret. Verum ita res ſe dedere, ut quod privatim fueram commentatus per otium, id mihi multis difficultatibus & anguſtiis diſtricto in literas eſſet alieno tempore referendum. Quantacunque vero adhibita eſt a me diligentia, res tamen abiit in diem, & aliis porro aliiſque inſtitutum interpellantibus negotiis, in aliquot annos protracta eſt. Moram deinde noſtram excepit ſegnitia Typographorum, quorum ſub prælis totos hoſce viginti menſes Liber hic miſere vexatus eſt. Hinc factum porro, ut ad multos manarit ſuſcepti operis fama; nec opus duntaxat ipſum, ſed modus etiam & ratio; nec ipſa ſolum rerum faſtigia, ſed membra quoque & partes fuerint pervulgatæ. Ventitabant itaque complures ad me, Propoſitionumque mearum cauſſas & argumenta quærebant. Reſpondebam ego candide ad ſingula, ineptum ratus ea diſſimulare velle, quæ propediem ventura eſſent in lucem, & jam è manibus exiiſſent meis; quæque ne tum quidem celaſſem, cum in mea poteſtate eſſent. Huc acceſſit, quod in patente Typographeo folia, non curioſis ſolum oculis luſtrari, ſed perlegi etiam, fortaſſe & faventibus operis, quod nimis ſæpe fit, ſuppilari potuerint. Quid multa? adeo demum res rediit, ut ſcriptionis noſtræ præcipua quædam capita occuparint viri docti, neque indigna cenſuerint, quæ operibus ſuis intexerentur. Prodierunt ergo libelli aliquot, in quibus cum me meaque agnoviſſent amici, rem ad me non ſine ſtomacho retulerunt. Ego vero lætari contra, & felicem noſtri laboris exitum jam inde augurari. Nam cum in maximo omnium verſatus eſſem argumento, in quo offendere promtum eſſet; labi, grave & periculoſum, plurimaque nova ad hanc diem & indicta propoſuiſſem, vehementer equidem judicia hominum reformidabam. Nunc vero non mediocrem mihi fateor acceſſiſſe confidentiam, poſtquam intellexi cogitationes haſce noſtras & ſententias ita jam probari eruditis hominibus, ut eas etiam, ne interpolatas quidem, ſed totidem repenſas verbis, in ſe transferrent, palamque adoptarent; & ex iis, in anguſtum licet à ſe contractis, & exanguibus ac exuccis, aliquem ad vulgus fructum, aliquam ad ſe laudem ſperarent eſſe perventuram. Vale.

DEMONSTRATIO

DEMONSTRATIO EVANGELICA:

AD SERENISSIMUM DELPHINUM.

PRÆFATIO.

I. *Operis hujus argumentum*, II. *& occasio.* III. *Probari potest Religionis Christianæ veritas eo genere demonstrationis, quod non minus certum sit, quam demonstrationes ipsæ geometricæ.* IV. *Ad faciendam fidem inanis est sine gratia Dei omnis argumentatio.* V. *Ecclesiæ arbitrio & potestati Opus hoc permittitur.*

Operis hujus argumentum,

1. POSTQUAM Christianissimi Regis, parentis tui, jussu factum est, LUDOVICE DELPHINE, ut ad literarum, & sapientiæ studia opera nostra uterere, gavisus sum equidem plurimum, cum intellexi institutionis tuæ curas in id potissimum conferri, ut timore Dei, unde omnis proficiscitur sapientia, animus tuus ante omnia subigeretur: quo & veræ hujus, ad quam contendis, eruditionis compos fieres; & majorum tuorum, ad quorum imitationem jam assurgis, pietatem referres. Et verò cum in te Deus plurima & ampliſſima beneficia larga manu contulerit; eam generis claritatem, cui, si fidem sequimur Historiæ, neque decurratur ad fabulas, parem in tanta vetustate splendorem jactare nulla gens potest; Patrem ad multorum invidiam, ad omnium admirationem verè magnum, sic tanquam propositum tibi ob oculos, nunc bene agendi, olim etiam bene regnandi exemplar; formam corporis eximiam, & destinato tibi imperio dignam; laudis appetentem animum; liberale ingenium atque solers, quodcunque vult facile complectens, nec jam iis solum quibus ad humanitatem institui pueritia solet, sed interioribus etiam doctrinis informatum; candidos mores ac suaves, decenti gravitate temperatos; præclaram ad virtutem indolem, & magnarum etiam jam inde à parvulo rudimenta virtutum; tanto magis elaborandum est, ut tot donorum auctorem agnoscas, & ad ejus timorem ac cultum exciteris. Quod quamquam ultrò ipse facis, & singulare præ te fers studium pietatis, adjuvanda tamen hæc tua voluntas est, ut Deum quem sponte colis, jure abs te coli scias. Itaque ne muneri huic deessem, cujus in partem fueram ascitus, dedi operam, ut quæ sinceris documentis, & accurata disciplina menti tuæ indita est & impressa Dei notitia, eadem tibi hac scriptione traderetur. Quæ scriptio, tametsi ad primam hanc, quam vix tua designat ætas, adolescentiam minus accommodata videri potest, utilis erit certe in consequentes annos, postquam progressu temporis, usu rerum, & lectissimis præceptionibus roboratus animus tuus ad majora se attollet.

Interea dum adoleverit, & maturitatem suam fuerit assecutus, grassantem in dies

impietatem oppugnabit Liber iſte, & quæ temere ac ſine ratione abjicitur à multis Chriſti fides, eamdem ratione retinendam eſſe oſtendet. Ea quippe eſt ætatis hujus corruptela, ut ſi quis præter ſolitum ſapere videri velit, tum id ſe adepturum ſperet, cum vaticiniis Prophetarum, & Chriſti ſanguine ac miraculis fundatam Religionem, tot gentium conſenſu receptam, tot virorum doctorum lucubrationibus aſſertam, magna ſibi cura à parentibus traditam, nec penitus tamen ſibi perſpectam, homo in ejus gremio natus & eductus, mediocris fortaſſe ingenii, parum doctrina, temeritate ſatis inſtructus peſſumdat, & ſic tanquam ſubdolorum hominum figmentum, errorem ſtolidorum, ſolertiorum ludibrium traducit ac proculcat. Quod ſi quis rem maturiori diſquiſitione dignam cenſet, ad ejuſque examen plus aliquanto vel ſolertiæ confert, vel eruditionis, vel diligentiæ; ſic fere tamen ab animo paratus accedit, ut quantumlibet futile argumentum, divinationem, ſuſpicionem, conjecturam, rumorem, ſophiſma, adverſus Religionis Chriſtianæ veritatem valere velit; pro eadem, nullus idoneus videatur eſſe teſtis, nullus auctor ſatis locuples, nulla ſatis firma probatio; vixque tandem ἀποδεικτικοῖς epicherematis, ac ne vix quidem, difficilis & faſtidioſus diſceptator concedat. In hujuſmodi trutina examinata Religio, juſto quippe apparet eſſe levior levibus & iniquis ingeniis. Atque hoc porro nequitiæ omnis ſeminarium eſt. Quæ enim non ſe proripit ac projicit cupiditas, cum deſpicatui habetur criminum inſpector & ultor Deus? Quapropter ne ſerpat longius iſta vitiorum labes, fibræ primum ipſæ impietatis elidendæ ſunt: cujus tutiſſima cautio hæc eſt atque proviſio, ut adducantur in contrarium rationes, quibus innititur Chriſtiana Religio, ſuiſque momentis æſtimentur. His enim probe confirmatis, & veritate perſpecta, falſitas omnis evaneſcat neceſſe eſt. Utilem in iis colligendis impenderunt operam, cùm priſci Eccleſiæ Patres, tum viri eruditi complures, noſtra, & patrum noſtrorum, avorumque memoria. Ego unicum ſelegi de multis argumentum, ex Prophetiarum eventu conflatum, quod propoſui hoc Opere, & quo olim ad retundendam Judæi cujuſdam, viri acuti ſane & ſubtilis, contumaciam uſus ſum.

et occaſio. II. Cum enim eſſem Amſtelodami, & Judæorum, quorum magna eſt his in locis frequentia, ritus ac myſteria penitius introſpicere vellem, ad eum deductus ſum, qui tum inter illos peritiſſimus, ac totius Judaicæ diſciplinæ conſultiſſimus habebatur. Multa inter nos de doctrina ipſorum, deque noſtra, ultro citroque agitata ſunt. Cumque diſſerentes nox oppreſſiſſet, ſequenti die convenimus, atque inde porro tertio, ſicque nobis totus menſis adeundo, colloquendo, diſputando contritus eſt. Memini autem aliquando me eum audire, cum diceret levia eſſe & infirma, quæcunque adverſus Judæos Chriſtiani veteres ſcripſiſſent, Juſtinus puta, Tertullianus, Cyprianus, Euſebius, & alii bene multi; noſque in ſacris Voluminibus explicandis hebetes eſſe & plumbeos. Reſpondebam ego Judæos ipſos anilibus fabulis, & putidiſſimis figmentis ſanctum Dei Teſtamentum deformaſſe: ex iis vero argumentis, quibus partes ſuas tutati ſunt Chriſtiani, vel id unum ad revincendam adverſariorum perfidiam ſatis eſſe, quod è vaticiniorum complemento peti ſolet: levi id fortaſſe manu & perfunctorie miſſum non altè penetraturum; quod ſi torqueretur validius, nulla arte vitari, nulla vi ſuſtineri poſſe. Ridebat ille, ut eſt ſuperbum & procax hoc hominum genus, & mirari ſe dicebat Chriſtianorum omnium ſupinitatem, meamque potiſſimum, qui telum hoc, quod nobis Prophetiæ ſubminiſtrant, futile ipſum ſponte ſua & imbelle, à noſtris etiam jactando ſæpius & intentando obtuſius factum; repellendo vero, à ſuis fractum penitus & contritum, denuo ad ſe perterrendum in manus ſumerem: cur de me ſperarem autem, quod nec præſtitiſſet Ammonius in libro de conſenſu Moſis & Jeſu; nec deinde Theodorus in libro ejuſdem argumenti; nec Ariſto Pellæus in Diſputatione Jaſonis & Papiſci; nec Origenes in libris contra Celſum;
2. Pet. 1. 19. nec alii quamplurimi Chriſtianarum partium pugiles; nec Apoſtoli ipſi & Evangeliſtæ, nec caput ac Princeps Apoſtolorum Petrus, qui Chriſtianos collaudat, quod ad propheticum ſermonem, ſic tamquam ad lampadem in caliginoſo loco lucentem attendant, firmiſſimum quippe id eſſe Chriſtianæ cauſſæ præſidium; nec Jeſus ipſe denique, qui per tam crebras iterationes doctrinam ſuam Prophetarum teſtimoniis prætexebat: Judæos itidem & Ethnicos argumentum id floccifeciſſe, nec eo fuiſſe à crucifigendo Jeſu, & divexandis Chriſtianis abſterritos: inanem itaque ſumere me laborem, niſi demonſtrationibus, vel probabiliſſimis certe argumentis pugnarem. Atqui ἀποδεικτικὸν eſſe reſpondi argumentum illud, ſiquidem ordine ac ratione tractetur; ἀπόδειξιν
1. Cor. 2. 4. πνεύματος à Paulo appellari; quod vero ducitur ex miraculis, ἀπόδειξιν δυνάμεως. ex Veteris porro Teſtamenti prædictionibus, in Novo exitum nactis, apparere Teſtamenti utriuſque cohærentiam & concordiam; atque hinc etiam utriuſque, ac Chriſtianæ proinde Religionis, quæ iis incumbit, veritatem liquidò extare; aſſerta

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [30] - 2
PUBLIC DOMAIN

autem Christiana Religione reliquas sectas corruere, ut in iis convellendis nulla deinceps opera collocanda sit; breviſſimam igitur hanc esse & simpliciſſimam veritatis aperiendæ viam, addebam etiam tutiſſimam; ut pote quæ constet hoc genere demonſtrationis, quod non minùs certum sit, quam demonſtratio quævis geometrica. Miraris, inquam, confidentiam meam; & merito sane: novum quippe illud est & paradoxum, tam certo sciri posse res hujusmodi, opacas sponte sua & obscuras, quam quæ sciuntur καθ' ὀπτισμονικὸν λόγον. verum id tamen esse rebus addicam neceſſariis.

Probari potest Religionis Christianæ veritas eo genere demonſtrationis, quod non minus certũ sit, quam demonſtrationes ipsæ geometricæ.

III. Scitum est Philoſophorum omnium, talem esse demonſtrationem, qualia sunt principia demonſtrationis. Demonſtrationem appello, quam Aristoteles ἀπόδειξιν, ratiocinationem videlicet quæ veris & primis constat, vel iis quæ ex primis & veris quibusdam cognita sunt. Etsi non me fugit haudquaquam satis probari purioris Latinitatis studioſis, ut ἀπόδειξις hoc sensu demonſtratio appelletur. Verum hac dictione, aliisque vulgò receptis abuti per Orbilios & Palæmones nobis liceat, cum aliæ commodiores in præsentia non supperant. Cum igitur eadem sit vis demonſtrationis, qualis est principiorum, non plus geometricis demonſtrationibus adjungendum est fidei, quàm principiis ipsis Geometricis adjungi solet; quibus si dubium inerit quippiam vel subobscurum, Geometriam universam pervadet labecula isthæc. Geometricorum autem ipsorum principiorum fides omnis à nativa ipsorum evidentia & claritate pendet, qua colluſtrata mens noſtra facillimè iis acquieſcit. Fidei itaque & exploratæ cognitionis, tam principiorum istorum, quàm reliquorum omnium, fons & origo, κεφάλαιον & norma, si qua est, perspicuitas profecto ea est, qua animis noſtris veritas illorum nota sponte sua & aperta est: quæ si in Theoreticis posita sunt, Principia; si in moralibus, Dictata naturæ appellantur. Quæ plurium ergò demerentur fidem, majorique omnium admittuntur conſensu, clariora ea esse & certiora fatendum est. Adeo ut quod de probabilibus dixit Aristoteles, de veris merito dici possit; vera nempe esse τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς. & τούτοις, ἢ οἷς πᾶσιν, ἢ οἷς πλείστοις, ἢ οἷς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδόξοις. *Quæ videntur omnibus, vel pleriſque, vel sapientibus: atque iis, vel omnibus, vel pleriſque, vel maximè notis & claris.* Nam cum ait vera esse, τὰ δι' αὑτῶν ἔχοντα πίστιν. *Quæ habent fidem à seipsis*; nempe apud homines fidem habere vult. Quæ igitur apud plures homines habebunt fidem, veriora esse neceſse est. Itaque Salluſtius Philoſophus, cum Axiomata, sive Notiones communes definire vellet, eas esse dixit, quas omnes homines veras esse faterentur. Nec aliud sanè nomen ipsum indicat. Arqui theſes quædam morales & practicæ, sive positiones, sive principia appellare mavis, vel experientia, vel hiſtorica fide nixæ, plures assentientes habent, pauciores repugnantes, quam principia geometrica. Rem exemplis illuſtrabimus. Constantinopolim primariam Turcici imperii urbem, esse ad Boſphorum Thracium sitam, pro certo & comperto habemus, quam neque ego vidi, neque fortasse tu. Auguſtum olim Romæ imperium tenuisse in confeſſo est apud omnes, quem hominum qui vivunt nullus vidit omninò, & ex libris tantum ac fama novimus. Digitum admotum igni aduſtum iri, nemo homo est tam ſtipes aut bardus, nemo tam opinioſus & pertinax, qui non fateri malit, quam experiri. Quis futurum dubitat, ut ver hyemem excipiat, æstatem autumnus consequatur? Quis adeò refractarius & pugnax in diſputando, quæ gens est adeo barbara, quæ Solem occaſurum, quæ se aliquando morituram non agnoscat? Nemo se cogitare, se esse, se hominem esse, se ex muliere, se ex hac muliere natum esse, se corpore præditum esse, se capite, pedibus, manibusque inſtructum negare ausit. Atque hæc quidem ita credimus, ut pro eorum veritate fortunas omnes velimus, vitamque adeò ipsam paciſci, & ex eorum explorata notitia res noſtras componamus. Geometrica verò principia pro veris habent acuti tantum quidam & subtiles viri; reliquorum hominum magna pars ne capit quidem; nonnulli etiam præfracte negant. Cum Auguſtinus olim inter Philoſophorum, Christianorumque dogmata incertus diu multumque fluctuaſſet, tandem ad Scripturæ sacræ veritatem amplectendam hac præcipue ratione adductus est, quod sibi videretur ineptum tam multa credere, quæ neque vidiſſet, neque cum gererentur affuiſſet, velut in gentium hiſtoria, in locorum & urbium deſcriptionibus; fidem habere medicis, amicis, aliisque multis, sine quorum ope vita haudquaquam vitalis esse poteſt; pro certo denique habere se his ortum esse parentibus, quod aliis duntaxat renuntiantibus cognoviſſet; Libris vero sacris derogare fidem, quorum auctoritatem omnes fere gentes suſciperent. Ruſticum conſule de vicibus temporum, de Solis ortu & occaſu, sine ulla dubitatione reſpondebit; nec à dictis facta abludent; arabit, seret, metet, reliqua, prout poſtulabit tempeſtas, adminiſtrabit: quære utrum duæ rectæ lineæ spatium comprehendant, necne; quære, si in duas rectas lineas altera recta incidens internos angulos, & ad eaſdem partes sitos, minores faciat duobus rectis,

Aristot. Topic. libr. 1. cap. 1.

Aristot. Topic. lib. 1. cap. 1.

Salluſt. de Diis & mundo cap. 1.

Auguſt. Confeſſ. lib. 6. c. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [31] - 3
PUBLIC DOMAIN

utrum duæ illæ rectæ in infinitum productæ ex ea parte concurrent, in qua siti sunt anguli minores duobus rectis; hæsitabit scilicet, titubabit. Principia geometrica Academici repudiant; repudiant & Sceptici, multaque iis confutandis subtiliter & erudite disserunt: dictatis tamen naturæ, & præceptis moralibus, quæque sunt ad vitæ usus opportuna, obsequendum esse censent. Democritus adversus demonstrationes acriter decertavit, iisque Canones suos oppositit. Plurima adversus easdem collegit Sextus Empiricus. Ratiocinandi artem Epicurus aspernabatur: Geometriam vero, & reliquas artes Mathematicas, ut pote à falsis initiis profectas, veras esse non posse do-

Cic. 1. de fin. cebat; idemque ex mente Epicuri pronuntiat L. Torquatus apud Ciceronem. Alia via adversus Geometriam grassabatur Zeno Epicureus, imperfecta ejus esse docens initia, unde nihil effici posset, nisi alia quædam adjicerentur, quæ in iis prætermissa sunt: quam ejus sententiam toto libro confutare conatus est Posidonius. Quamquam & alii prodierunt subinde, à quibus querela eadem instaurata est. Quin etiam à Mathematicis nonnullis in controversiam vocata sunt Geometriæ principia, ut ostendam deinde: eaque nuperrime oppugnavit acriter Hobbesius Anglus. Qui fidem principiis moralibus à me propositis, eorumve similibus detraheret, adhuc repertus est nemo. Utra ergo certiora dicenda sunt? moralia certe; siquidem æqua est eorum disceptatrix & judex humana ratio, cujus nutus & decreta, non ex ingeniosorum aliquorum effatis, sed ex universorum hominum, cum acutiorum, tum tardiorum consensu existimantur. Ut

Joseph. lib. 1. contr. Apion. quod Josephus de Historia, nobis de Principiis illis fari liceat: τεκμήριον ἰσχυρὸν, εἰ περὶ ἁπάντων ταυτὰ ἢ λέγοιεν ἢ γράφοιεν. *Indicium enim est veræ historiæ, si de rebus iisdem omnes eadem & dicant, & scribant.* Elegantius etiam

Cicer. lib. 1. Tuscul. Cicero: *Omnium consensus, naturæ vox est.* Quod si igitur æque explorata est moralium quorumdam principiorum veritas, ac geometricorum, demonstrationes itidem morales, quæ ab his capitibus fluunt, haud minus certæ erunt, ac demonstrationes geometricæ. Atqui Religionis Christianæ veritatem demonstrari posse aio ex iis principiis moralibus, quibus fidem experientia magistra conciliat, quæque nemine adhuc contradicente, & tritissimo ac pervulgatissimo omnium usu & consensu recepta sunt. Quidni vero, cum & virtutem ipsam per principia, per postulata, inquam, & hypotheses perinde tradi posse probaverit Plato in Menone, ut Geometria tradi solet? cum de Offi-

Cicer. lib. 3. De offic. ciis Marco filio præcepta tradens Cicero, quo facilius quæ posuerat explicaret, Geometrarum morem sequi se velle dixerit, quædam ut sibi concederentur postulando? Quæ cum dixissem, tum illud quod è vaticiniis ducitur argumentum, in eam digessi formam, quæ esset ἀποδεικτικὴ & ἐπιστημονικὴ, sicque ejus explicata est à me ratio, ut multum de sua pertinacia adversarius meus remittere videretur.

Ad faciendam fidem inanis est, sine gratia Dei, omnis argumentatio.

IV. Hoc qualecumque est, tibi, Serenissime DELPHINE, fuse exposui hoc Libro, multaque præterea per otium meditata & collecta adjeci. Argumentum ipsum quidem vetus est, at argumentatio nova. Quotusquisque enim est, qui Christi fidem propugnans, Prophetarum oracula non allegat? Et merito quidem eorum obducitur auctoritas: hoc est enim adversus impiorum assultus tutissimum perfugium, & velut ancora sacra. Quamvis autem nostræ Religionis eluceſcat inde manifesto veritas, nullæ tamen ad capessendam fidem sufficiunt argumentationes, nisi accedat gratia Christi, cujus solius ope fidem eam consequimur, sine qua, juxta Pauli decretum, placere

Ebr. 11. 6. Deo non possumus. Merum quippe ea Dei donum est, non rationis nostræ fœtus. Duplex est siquidem via, per quam in animos nostros illabitur cognitio rerum; alia sensuum ac rationis, alia fidei: obscura illa, anceps & fallax, ad veri notitiam malefida & intuta, infinitis obsepta Philosophorum tricis & quæstionibus; clara hæc, aperta, & constans, prælucens animo, ejusque ancipites motus, & fluctuationes admisso cœlesti lumine componens. Plane corneam hanc portam dicas, Poëtarum carminibus celebrem; eburneam alteram. Cui fidem largitus est Deus, probationes non requirit: qui fide caret, nulla illi sufficit demonstratio. Neque vero ita ex ratione pendet Græcanica Philosophia, ut non fidei etiam alicujus necessitatem agnoscat: cum enim in rebus sacris promptum à Deo postulemus ad ejus dictata, nutusque, animi obse-

Plat. libr. 1. De legib. quium, parem in rebus civilibus Plato docilitatem desideravit; unamque hanc ex præstantissimis legem esse censuit, quæ vetat ne juvenum quisquam in leges inquirere audeat, & quænam bene constitutæ sint, quænam secus, definire; at unumquemque jubet eas sic tanquam à Diis profectas admittere. Nec aliter erga res divinas animatos esse vult; verum quæcunque super iis, etiam sine probabilibus vel necessariis argumentis credenda proponuntur, ea pronis accipi auribus & animis præcipit. Cum ergo salutem nostram Deus gratiæ suæ donum esse velit, & fidei nostræ fructum; idcirco non perspicacis & certæ, sed cæcæ & hebetis rationis nobis concessit usum, ne manifestam sacrorum mysteriorum notitiam ratione adepti, fidem aspernaremur. At-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [32] - 4
PUBLIC DOMAIN

que ita Christianismo longe minus adversari videntur, quam existimatur vulgo, cæ Philosophorum disciplinæ, quæ incertum habent ac dubium, quidquid sensuum & rationis ope cognoscimus, quæque sustinent se ab omni assensu. Sic enim præjudiciis expurgatos animos ac opinionibus liberos, Deo regendos, & fidei divinæ moderandos facile permittunt, *Consilia destruentes*, utar verbis Apostoli, *& omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* 2. Cor. 10. 4, 5. Egregia multa in hanc sententiam variis locis differit Augustinus: velut istud in libro de moribus Ecclesiæ: *Unde igitur exordiar*, inquit, *ab auctoritate, an à ratione? Naturæ quidem ordo ita se habet, ut cum aliquid discimus, rationem præcedat auctoritas: nam infirma ratio videri potest, quæ cum reddita fuerit, auctoritatem postea per quam firmetur assumit: sed quia caligantes hominum mentes consuetudine tenebrarum, quibus in nocte peccatorum vitiorumque velantur, perspicuitati, sanctitatique rationis aspectum idoneum intendere nequeunt, saluberrime comparatum est, ut in lucem veritatis aciem tituban-tem, & veluti ramis humanitatis opacatam, inducat auctoritas.* Augustin. de moribus Eccles. Cathol. cap. 2. Tum subjicit: *Nihil in Ecclesia Catholica salubrius fieri potuit, quam ut rationem præcedat auctoritas.* Augustin. ibid. cap. 25. Idem alibi: *Nisi esset & aliud credere, & aliud intelligere, & primo credendum esset quod magnum & divinum intelligere cuperemus, frustra Propheta dixisset: Nisi crediderits non intelligetis. Ipse quoque Dominus noster, & dictis, & factis ad credendum primo hortatus est, quos ad salutem vocavit. Sed postea cum de ipso dono loqueretur, quod erat daturus credentibus, non ait, Hæc est autem vita æterna vt credant; sed, Hæc est, inquit, vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum. Deinde jam credentibus dicit, Quærite & invenietis; nam neque inventum dici potest, quod incognitum creditur, neque quisquam inveniendo Deo fit idoneus, nisi antea crediderit, quod est postea cogniturus.* August. de liber. arbitr. libr. 2. cap. 2. Isa. 7. 9. juxta LXX. Eadem inculcat passim; sed & totum De utilitate credendi librum scripsit. At neque locus patitur, neque res, ut plura congeram. Sed & viri ingenio ac eruditione præstantes subinde extiterunt, qui ut viam munirent doctrinæ Christi, prius ex hominum animis eradicandam censuerunt Philosophiam, & Scepticis ad id argumentis commode ac feliciter usi sunt: atque eo tutius, quod scirent, & aperte prædicarent, irrita fore eadem, vimque omnem amissura, si adversus Christianam disciplinam torquerentur: quippe cujus principia, non ab hominibus, rebusve humanis, sed à Deo ipso ducerentur. Verum hæc alias. Quorsum igitur ista Demonstratio? nempe ad parandam, & confirmandam fidem, quam per scientiam gigni in nobis, nutriri, defendi, ac roborari scisit Augustinus; non quasi per propriam & præcipuam causam, sed ut per extraneum & ascititium adminiculum, quo in obsequium Christi, debitæque Christo fidei, mens nostra sensim flectitur. August. lib. 14. de Trin. cap. 1. Præterea cum fere mihi concertatio sit adversus impios, apud quos inanis est eorum principiorum auctoritas, quæ à Deo tradita & revelata sunt, & ex quibus Theologia nostra pendet, alia scilicet ascisenda fuerunt principia, nullis obnoxia controversiis, & ab omnibus explorate cognita, & sine dubitatione percepta.

V. Deum optimum maximum oro ac veneror, ut Opus hoc ad nominis sui gloriam susceptum benigna gratiæ prosequatur aura; nec laboris nostri fructum mendis & erroribus patiatur intercipi, quos mihi, sive per actuosum hoc vitæ genus & inquies, sive per imbecillitatem, cujus mihi sum conscius, excidisse bene multos sentio & agnosco; Lectorumque sic corda temperet, ut omni pertinaciæ tumore depresso ad hanc veritatis disciplinam dociles se præbeant; atque ita paratis eorum animis, sic tanquam egregie subacto agro, bonæ frugis, sinceræ videlicet fidei semina committat; in me vero præclarum illud fidei suæ donum, quod pro immensa sua bonitate largiri dignatus est, probe confirmet & augeat: *Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* 1. Cor. 9. 27. Hoc interim quidquid est operis, sanctæ Ecclesiæ, Catholicæ, Apostolicæ & Romanæ arbitrio permitto; cui non in istam solum lucubrationem, sed & quascunque moliar olim, integrum jus ac potestatem esse volo. Sed nunc tandem aggrediamur ad rem ipsam.

Ecclesiæ potestatis & arbitrio Opus hoc permittitur.

DEFINITIONES.

QUOD in principio facere Geometræ ſolent, ut rerum de quibus ſunt acturi notitiam definiendo aperiant & circumſcribant; deinde ut concedi ſibi poſtulent nonnulla, quæ ab omnibus conceduntur vulgo, nec ſine injuria negari poſſe putant; tum ut manifeſta quædam & confeſſa omnibus effata proponant; idem mihi faciendum eſt, ut ordine procedat noſtra Demonſtratio, & concludatur ἀποδεικτικῶς. Principium ergo ducamus à Definitionibus, quarum prima hæc eſto:

DEFINITIO I.

Liber genuinus is eſt, qui ab eo auctore ſcriptus eſt, à quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur.

Explicatur prima Definitio.

I. HErodoti puta hiſtoriam, genuinum librum dicimus, quod & Herodotum, cujus nomine inſcripta eſt, auctorem habeat; & iis circiter lucubrata ſit temporibus, quibus lucubrata eſſe fertur. Quamvis enim Pamphila, ex cujus verbis ætas Herodoti intelligitur, initio belli Peloponneſiaci tres & quinquaginta annos, non natum eum eſſe, ſed natum videri dixerit, neque ſatis conſtet quo ætatis ſuæ anno Hiſtoriam ſcripſerit; quia tamen paucorum annorum controverſia eſt, non idcirco è genuinarum ſcriptionum ſerie expungitur. Quod ſi Conſtantini temporibus confictum fuiſſet hoc opus, uti Jacobo Gauterio perſuaſum fuit, in genuinorum cenſum neutiquam admitteremus. Altera hæc eſt Definitio:

DEFINITIO II.

Liber coætaneus is eſt, qui eo circiter tempore ſcriptus eſt, quo res in eo ſcriptæ contigerunt.

Explicatur ſecunda Definitio. Lamprid. in Alex. Seu. cap. 29. Verr. Flacc. de verb. ſign. libr. 4. apud Gell. libr. 5. cap. 18.

I. HUjus generis eſt Thucydidis hiſtoria; quippe quæ ea narret, quibus Thucydides ipſe interfuit. Talis eſt & Xenophontis liber De expeditione Cyri, quo ea habentur, quibus Xenophon ipſe præfuit. Auctores hujuſmodi Lampridius *Scriptores ſuorum temporum* appellat. Docet autem Verrius Flaccus *earum proprie rerum eſſe Hiſtoriam, quibus rebus gerendis interfuerit is qui narret.* Quâ tamen Hiſtoriæ Definitione omiſſa, illam damus:

DEFINITIO III.

Hiſtoria eſt narratio rerum, quæ jam contigerant eo tempore, quo Hiſtoria illa ſcripta eſt.

Explicatur tertia Definitio.

I. DIxiſſem paucioribus verbis vulgus Grammaticorum ſecutus, Hiſtoria eſt narratio rei geſtæ: ſed cum Prophetia itidem, qua Hieroſolymitanum excidium prædicitur, ſit narratio rei geſtæ, & geſtæ quidem à multis annis, jamdiu enim exciſa ſunt Hieroſolyma, vitanda fuit ambiguitas, ut intelligeret Lector jam tum rem fuiſſe geſtam, non modo cum hæc quam definimus legeretur hiſtoria, ſed etiam cum ſcriberetur, atque ita Hiſtoria diſtingueretur à Prophetia, cujus quarto loco Definitionem pono his verbis:

DEFINITIO IV.

Prophetia eſt narratio rerum futurarum, quæ nondum contigerant eo tempore quo Prophetia illa edita eſt, quæque ex naturalibus cauſſis prævideri non poſſunt.

Explicatur quarta Definitio.

I. NAm eſt etiam præteritorum & præſentium Prophetia: *Prophetiza nobis, Chriſte, quis eſt qui te percuſſit?* aiebat impius Satelles, poſtquam colapho Jeſum ceciderat. Sic

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [34] - 6
PUBLIC DOMAIN

asinas, quas nudius tertius amiserat, esse inventas Samuel Propheta Saüli significavit. Sic quæcunque Naaman inter & Giezi pacta fuerant, Elisæus perspecta habuit. Sic Epimenidem Cretensem, quem Prophetam Paulus Apostolus appellat, de futuris haudquaquam vaticinatum fuisse testatur Aristoteles in Rhetoricis, sed de præteritis, at obscuris. Quamquam eum & de futuris Athenienses, Lacedæmonios, ac Cretenses monuisse, Plato, Plutarchus, & Diogenes Laërtius asseverant. Προφήτης, inquit Procopius, ὁ προφάσιων ἢ τὸ μέλλον, ἢ τὰ παρόντα λανθάνοντα· *Propheta is est, qui prædicit, vel futurum, vel præsentia occulta.* Plurima in id argumentum congerit Theodoretus, Præfatione in Psalmos, quem consuli velim. Prudens quoque illa & sagax futurorum præsensio, Prophetia est. Hinc vetus illud:

Matth. 26. 6. Tit. 1. 12. Plat. 1. de legib. Plutarch. Solon. Diog. Laërt. Epimen. Procop. init. ἐξηγ. in Isa.

Μάντις δ' ἄριστος, ὅστις εἰκάζῃ καλῶς·
Qui bene conjecit, vatem perhibebo optimum.

Hinc & illud Ovidii:

Augurium ratio est, & conjectura futuri. Ovid. 1. Trist. Eleg. 8.

Hoc sensu insignis Propheta habendus est Thales Milesius, qui exploratis ac præcognitis naturæ viribus uberem olearum proventum prædixerit. Hæc Prophetiarum genera non sunt institutæ disputationis, sed ea tantum quæ futura spectant, & ad quæ nullum positum est in naturalium caussarum consideratione præsidium. Progrediamur ad quintam Definitionem, quæ talis est:

DEFINITIO V.

Religio vera ea est, quæ res solum veras ad credendum propositas habet.

Explicatur quinta Definitio.

I. SCio Religionem proprie dictam definiri à Theologis, Virtutem per quam Deo debitum cultum exhibemus. Hic autem latius Religionis nomen patere volo, & ad omnia virtutis officia pertinere, quibus Deum nobis conciliamus; adeo ut virtutes quoque theologicas, fidem, spem, & charitatem complectatur. Quo sensu dixit Augustinus Deum coli fide, spe, & charitate. Ex nostra autem Definitione sequitur falsas esse Ethnicorum Religiones, ut pote quæ res falsas ad credendum habent propositas; & falsam itidem Judaicam, ut pote quæ rebus veris detrahat fidem; quod tantumdem est, ac falsis fidem adjungere: perinde enim fallitur, qui vera habet pro falsis, ut qui falsa pro veris. Sive autem pertinacia, sive ignoratione occæcatus aliquis rebus fidei obsequium meritis id præbere detrectet, in falsa æque Religione hærebit. His verbis concluditur sexta Definitio: Augusti. Enchir. cap. 3.

DEFINITIO VI.

Messias est homo Deus, à Deo divinitus missus ad hominum salutem, & à Prophetis in Veteri Testamento prædictus.

Explicatur sexta Definitio.

I. MEssiam esse hominem Deum negant quidem Judæi, & Christiani nonnulli; si modo Carpocratiani, Ebionitæ, Samosateni, eorumve fraterculi Sociniani, Christiani dicendi sunt. Fatentur illi tamen Messiam, si non hominem Deum, at hominem divinum esse, & reliquæ Definitionis parti ultro assentiuntur. Verum hæc ipsorum inter se esto disputatio, quæ nihil nunc quidem facit ad propositum. Capitalis hæc est & decretoria Christianorum cum Judæis controversia, utrum Messias sit Jesus Nazarenus: atque eo pertinet postrema Definitio quæ talis est:

DEFINITIO VII.

Religio Christiana ea est, quæ Jesum Nazarenum Messiam esse statuit, & quæcunque in Libris sacris sive Veteris, sive Novi Testamenti de eo scripta sunt, pro veris habet.

Conferuntur Definitiones nostræ cum Definitionibus Geometrarum.

I. HIs septem Definitionibus contenti simus. Nullæ in iis ambages, tricæ nullæ, tenebræ nullæ; cujusmodi in ipso Geometricarum Definitionum aditu densissimæ occurrunt: nam & ea definiuntur quæ nusquam sunt, nec fuerunt unquam, neque humana industria esse possunt; & ita definiuntur, ut nihilo plus intelligas. Cum enim punctum esse dicunt, cujus nulla est pars; vel lineam, longitudinem latitudinis exper-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [35] - 7
PUBLIC DOMAIN

tem, verbis id ſane dicunt, mente ipſi neutiquam percipiunt: quantumvis enim contendant ingenii vires, numquam rem in animum inducere poterunt partium penitus inopem, vel longitudinem latitudine penitus carentem, vel longitudinem ac latitudinem ſine ulla altitudine. Quæ ſi nuſquam ſunt, proinde nec circuli, nec triangula, aliæve planæ figuræ, imo nec ſphæræ, aut pyramides, aut cubi, aliave corpora, in quorum conſideratione ars Geometrarum verſatur. Non ſum neſcius multa in contrarium afferre ipſos, & magnifice ſe jactare. Geometria, inquiunt, ſcientia eſt rerum æternarum: τὸ ἀεὶ ὄντος γεωμετρικὴ γνῶσις ἐστι. punctorum & linearum adamantina vis eſt, æterna, & immutabilis, juxta Platonem: animo, non manibus materiam Geometria ſubminiſtrat, ὃ φίλη μοὶ τῆς προσέξεών ἐστι, τὸ δὲ γνῶναι παρέχεται μόνον. *Operibus quidem perficiendis addicta non eſt; ſed cognitionem ſolum præbet*, inquit Plato alibi: puncta, lineas, ſuperficies, & quæ ex his gignuntur Geometrica corpora, etiamſi imaginari non poſſumus, animo tamen cognoſcimus. Ego vero non intelligo quo ſenſu æterna dici poſſint, quæ ne ſunt quidem. At puncta & lineas reipſa exiſtere docuit Proclus, axes nempe, polos, & centra in orbibus cæleſtibus. Fateor corpora ipſa exiſtere; ipſorum vero centra, axes, polos, & ſuperficies corpora ipſa eſſe aio, ut facile demonſtrari poteſt. Tangat planum vnus aliquis ex orbibus illis cæleſtibus per unum è polis ſuis; vel tanget planum corpus ipſum globi cæleſtis, vel non tanget: ſi tanget, cum tangat per polum, ſequitur polum eſſe corpus ipſum: ſi non tanget, at polum ſuum ſibi inhærentem tangit; eumdem vero tangit & planum, nec tamen globus tangit planum, unde efficitur polum habere partes, quod eſt contra definitionem puncti: nam ſi non haberet partes, totus polus tangeretur à globo, atque item totus à plano, ac proinde ſeſe contingerent globus & planum; quod mox negabatur. Igitur puncta & lineæ in orbibus cæleſtibus, ipſa ſunt orbium corpora. Viderunt id Stoici, quamobrem ſola cogitatione hæc exiſtere cenſuerunt, reipſa vero corpora eſſe, & lineam quidem corpus ſine latitudine, ſuperficiem vero corpus ſine altitudine; quod perinde eſt ut ſi dicant lineam latam eſſe ſine latitudine, ſuperficiem altam ſine altitudine; cum corpus ſive ſolidum, ex definitione, longum ſit, latum, & altum. Reſpondent altam hanc, latam illam eſſe, ſed mente abſtrahi ab illis latitudinem, & alti udinem: quam nuper ſententiam amplexus eſt Hobbeſius. Proclus quidem ea nos imaginari poſſe credidit, non ut ἀμέτρητα, nam fieri id non poſſe ſciebat; neque ut μετρητά, nam tantumdem id fuiſſet, ac ſi ea nos imaginari non poſſe dixiſſet; ſed ita ut ab ἀμετρήτοις ad μετρητὰ fieret progreſſio. Verum ſi ea non imaginamur ut ἀμέτρητα, quomodo ab ἀμετρήτοις quæ non imaginamur, progrediemur ad μετρητά; Contra vero à μετρητοῖς, cujuſmodi res ſenſiles ſunt, quarum ſpecies phantaſia noſtra in ſe recipit, progredi tentamus ad ἀμέτρητα, verum deficimus in conatu, neque ad metam pertingimus. Qui vero animo, non phantaſia nos ea percipere volunt, ratione id nobis perſuadere non poſſunt: oſtendant enim aliquid eſſe poſſe in intellectu, quod non fuerit in ſenſu; tum fatebimur punctum in intellectu eſſe poſſe, etiamſi nequeat eſſe in ſenſu. Deinde animum eorum, qui punctum ſe percipere aiunt, de meo animo æſtimare poſſum: cur ego animo percipere non poſſum, quod ipſi percipere ſe aiunt? cur id nihilo magis percipiunt alii, qui Definitiones illas aſpernati ſunt? Tantum vero abeſt, ut id animo percipere poſſim, ut potius valida mihi argumenta animus meus ſuppeditet, quibus fictitia principia hæc, nec eſſe, nec percipi poſſe perſuadeor. Urgent tamen Geometræ, atque hæc eſſe ſaltem aiunt in mente Dei. Eſto: an id definire poſſunt, quod eſt in mente Dei, nec in mente humana eſſe poteſt? nam ignotum non poteſt definiri: quod autem in mente mea non eſt, ignotum mihi eſt. Quales ergo dicemus eſſe eos, qui ignotarum ſibi rerum naturam & proprietates explicare audent? Dixi nihil eſſe in intellectu, quod non fuerit in ſenſu, juxta decretum Peripateticæ Scholæ: contra vero Plato, ejuſque gregales, Timæum, alioſque Pythagoreos ſecuti, animas noſtras, vel ab ipſo ortu, rerum formis imbutas, ac diſciplinarum principiis informatas eſſe volunt, & nativis prodire inſtructas dotibus, non peregrinis & adventitiis, è rerum ſenſilium & materiæ ſinu eductis. Movet hanc quæſtionem Proclus, & acute ac ſubtiliter diſputat, an formæ illæ ac ſpecies animis noſtris inſitæ, à rebus ſenſilibus proficiſcantur, ſive κατ' ἀφαίρεσιν τῆς ἐνύλων, ſive κατ' ἀναθεωρισμὸν τῆς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, κατὰ μετοχὴν, εἰς ἕνα δὲ κοινὸν λόγον· an vero ſint ἀπροφυεῖς in animis noſtris, non extrinſecus aſcitæ. Poſtremam hanc opinionem amplectitur Proclus, & juxta magiſtri ſui effata in anima conſtituit πρωτουργούς τινας ἀρχὰς figurarum, numerorum, rationum, & motuum; hæc figurarum omnium, numerorum, rationum & motuum exemplaria eſſe ζωτικῶς καὶ νοερῶς, τῇ ψυχῇ ἀμιμητικῶς ἱδρυμένας. Splendida ſane dictu ſunt iſta, quorum tamen ſi penitius ſpectamus argumenta, ſtatim concident. Nam primum hoc affert Proclus, res ſenſiles καὶ ὑλικὰς certi

Plat. lib. 10. de Rep.

Plat. Politic.

Procl. libr. 2. in Euclid.

nihil

ti nihil & accurati, puri nihil, ſinceri, ac immobilis habere, nihil expers partium, nihil latitudine carens, aut craſſitudine; hæc autem ineſſe formis illis ac ſpeciebus mathematicis, quas animo comprehenſas habemus; non ergo oriri à rebus ſenſilibus; productum ſiquidem producente nobilius ac perfectius eſſe non poſſe; igitur ex anima ipſa educi. Quæ cum ait Proclus, ſumit τὸ ἀμφισβητούμενον ἀντὶ τοῦ ὁμολογουμένου, nec enim concedimus puncta, vel lineas, vel ſuperficies, vel circulos, formaſque mathematicas nos animo comprehenſas tenere; nec, quæ ex his conflantur, demonſtrationes, accuratas, puras, ſinceras, & immobiles eſſe fatemur; quippe ex ſenſilibus ortas, quæ fluxa, mobilia, mutabilia, craſſa & ſectilia ſunt. Nihilo validius pugnat, cum ait meliores fore demonſtrationes, quæ à ſenſilibus proficiſcuntur, ut pote à cauſſa & principio; deteriores quæ ab univerſalibus & ſimplicibus, ſi ſenſilia cauſſæ ſint & principia univerſalium; cum tamen ſcitum certumque ſit, ex magis univerſalibus conflari demonſtrationes, proindeque priora hæc eſſe, & præſtare ſingularibus; non igitur ex iis oriri. Quod utique recte concludi negamus: ex ſenſilibus enim & ſingularibus efficiuntur univerſalia; ex univerſalibus verò gignitur ſcientia, & demonſtrationes conſtant. Quemadmodum autem validius telum concinnatur ex ramo arboris, trabs ſolidior ex trunco, quam ex radice; cum tamen truncus & rami ex radice oriantur; ita certior & firmior conflatur demonſtratio ex univerſalibus, quam ex ſingularibus; cum tamen ex ſingularibus, & ſenſilibus, & materia concretis univerſalia efflorescant. Tantum igitur demonſtrationibus iis veritatis ineſt, quantum univerſalibus illis principiis, quæ quidquid veri certique habent, à ſenſilibus & ſingularibus acceperunt. Urget denique Proclus, & animam materia ignobiliorem nos fingere cauſſatur, cum docemus à natura ipſa materiam accipere rerum θεοπουργὰ διαγράμματα, & manifeſtiores formas, ἐ εἰκόνες, quæque magis ſunt; animam vero poſtmodum ab his ſimulacra educere ac ſpecies, & in ſeſe informare. Quæ cum ita fieri fatemur, nihil tamen de animæ dignitate detrahimus; aliter enim formas à natura recipit materia, mere ſcilicet παθητικῶς, aliter eas anima colligit ex materia, & ſenſilibus, per vim nempe activam, qua præſtat anima, & inertem ſuperat otioſæ materiæ ceſſationem. Quam infirmis igitur opinio iſthæc radicibus hæreat, perſpicuum eſt; unde liquet vere autumaſſe Ariſtotelem, animam tabellam eſſe, ſive album quoddam, formis ac rationibus vacuum, non nativis rerum imaginibus depictum, ſed externas & aſcititias formas impreſſas gerens. Id quod fateri cogitur Proclus, cum animam, externam quamdam mentis imaginem eſſe docet, & in mente res contineri διαγραμματικῶς, in anima εἰκονικῶς, menti nempe exemplaria νοερὰ rerum ineſſe αὐτογόνως, quæ in anima ſui ſimilitudines exprimant, eamque pingant, & exornent. Pluribus hæc perſecutus ſum, cum propter dignitatem quæſtionis ac momentum, tum ut appareat quo jure dixerit Proclus jam à multis confutatam eſſe opinionem hanc quam tuemur, ac convictam. Aliæ præterea ſunt Geometricarum definitionum labes. Reciprocari debere invicem definitionem & definitum, decretum eſt Philoſophorum: Homo eſt animal rationis particeps; animal rationis particeps eſt homo: æqua eſt & legitima converſio. Jam fac periculum in definitione puncti: *Punctum eſt cujus nulla eſt pars:* id ergo cujus nulla eſt pars, eſt punctum. Atqui Dei nulla eſt pars: Deus igitur punctum eſt. Falſum hoc & ineptum; inepta ergo puncti definitio. Præterea cum ait ὁ στοιχειώτης Punctum eſſe cujus nulla eſt pars, id voluit, nullam ejus eſſe poſſe partem; atque ita ἀμερὲς confundit cum ἀμεγέθει. Gravius etiam peccat, cum lineam definit, longitudinem illatabilem; aut ſuperficiem, longitudinem & latitudinem altitudine carentem. Quid hoc monſtri eſt? Longitudo accidens eſt, linea ſubſtantia eſt; (utamur enim vocibus Philoſophorum) quî ſubſtantiam definire queas per accidens? Dixiſſent rem eſſe longam ſine latitudine: pateremur. Pergamus vero. Tertia definitio hæc eſt, *Linea extrema ſunt puncta.* Sexta, *Superficiei extrema ſunt lineæ.* Hæc quam falſa ſint, non quæro, quæ ſunt falſiſſima. Certe propoſitiones hæ ſunt, non definitiones. Rectam lineam ſic definiunt, *Quæ ex æquali ſua puncta interjacet*, nullâ, vel certe intricatiſſimâ ſententiâ. Aliter itaque eam definivit Plato, aliter Archimedes, aliter & alii, quorum definitiones affert Proclus. Pari vitio laborat & ſeptima, quæ eſt planæ ſuperficiei. Quamobrem & alias ejus definitiones Proclus propoſuit. De natura anguli quantæ extiterint controverſiæ Geometrarum, cognoſcitur ex ejuſdem Procli diſputationibus, quas cum legeris, incertior eris multo quam dudum. Quam autem ejus definitionem dat Euclides, eam ſequentibus Propoſitionibus haudquaquam tuetur, ut optime Ramus animadvertit. Quid ſimile vero in noſtris Definitionibus? quid non ſimplex? quid non apertum? quid non communi omnium aſſenſione comprobatum? Sed jam tranſeamus ad Poſtulata. Nonnulla ſunt enim quæ Lectorem mihi gratificari velim; atque ea quidem ejuſmodi, quæ ſine injuria negare non poſſit. Primum hoc eſt:

Procl. libr. 1. in Euclid.

Procl. libr. 1. in Euclid.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [37] - 9
PUBLIC DOMAIN

POSTULATA.

POSTULATUM I.

Poſtuletur adhiberi hic animum docilem, & veritatis ſtudioſum; non refractarium, & pertinacem.

Poſtulati primi æquitas oſtenditur.

I. NEc enim hic animum tam convinci, quam perſuaderi velim. Illud rationes fortaſſe noſtræ efficere poterunt; ea eſt Chriſtianæ cauſſæ veritas: hoc de ſola animi æquitate & candore ſperare licet. Quod ſi ab æquo Lectore impetro, uti me impetraturum confido, alterum hoc facile mihi concedet.

POSTULATUM II.

Tam certo ea credi quæ hic probabuntur, quam creduntur reliqua, quæ paris roboris rationibus nituntur.

I. Poſtulati ſecundi æquitas oſtenditur. II. Præmittuntur nonnulla de Poſtulatis Geometrarum.

Poſtulati ſecundi æquitas oſtenditur.

I. QUidni hoc impetrem quod poſtulo, cum non hic de lana caprina, non de vanis iis Philoſophorum quæſtionibus, non de temporariis rebus controverſemur; ſed de re omnium maxima, unde ſalus æterna pendet, vel numquam deſitura calamitas. Quod ſi ex iis quæ vel experientia teſte, vel lumine naturali duce, vel ratione, vel morali fide habemus perſpecta aut perſuaſa, vitæ hujus normam abſque dubitatione ulla aut tergiverſatione ſumimus, cur non paris auctoritatis rationibus ad idem in re longe graviſſima faciendum impellimur, æterna nimirum beatitate conſequenda? Ad iter accingeris in craſtinum: æſtate ligna reponis in hyemem, hyeme glacies in æſtatem: ſeris arbores quæ alteri ſæculo proſint; nec certi tamen habes quicquam, vel de ſæculo futuro, vel de futura æſtate & hyeme, vel de die craſtino, præter conjecturam, quam de præteritis feciſti. Spe lucelli fortunas omnes ſuas mari committit mercator, & ad Indos mittit, quos numquam adiit, & quos eſſe fando tantum accepit. Quod ſi res propoſuero, ſimilibus argumentis, moralibus nempe comprobatas & compertas, cur non parem adjunges fidem? cur in fluxis rebus & vanis tantum hujuſmodi rationibus tribues; in graviſſimis & æternis tantum iiſdem detrahes? cumque Geometrarum imperia patienter feras, nec eorum Poſtulatis quantumlibet iniquis parere detrectes; æquiſſimo huic Poſtulato non annues?

Præmittuntur nonnulla de Poſtulatis Geometrarum. Procl. libr. 3. in Euclid.

II. Iniqua dixi Poſtulata Geometrarum, qui ea concedi ſibi volunt, quæ nec facta ſunt unquam, nec futura, nec ulla arte humana fieri poſſunt. A puncto ad punctum lineam duci; quovis centro & intervallo circulum deſcribi jubent, ut facile factu, ὡς σοφίσεσιν ἢ ὑπόθεσιν, (ſic enim loquitur Proclus.) cum nec punctum eſſe poſſit, nec linea. Cæterum dubitabat Timon in libris contra Phyſicos, an aliquid ſumendum eſſet ex Hypotheſi; atque hanc Hypotheſeon licentiam Sextus Empiricus ſolerter coërcuit. Plurima præterea Euclidis Poſtulatis ineſſe vitia mox probabimus, poſtquam Communes notiones aliquas præmiſerimus, quarum prima hæc eſt:

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [38] - 10
PUBLIC DOMAIN

AXIOMATA.

AXIOMA I.

Omnis liber eſt genuinus, qui genuinus habitus eſt ab omnibus proxime & continuata ſerie ſequentibus eum ætatibus.

Axiomatis primi veritas confirmatur.

I. HOc Axioma ſi quis vocaverit in controverſiam, jam certum nihil habebit in literis. Cæſaris Commentarios genuinos eſſe non aliunde ſcio, quam ex proxime conſequentium ætatum, aliarumque iis ſuccedentium conſtanti teſtimonio: nam & genuinos agnoſcunt Cicero, & Hirtius, ac deinde Strabo, tum Suetonius, & Plutarchus, & Grammatici poſtmodum veteres, ac reliqui ſubinde ad hanc uſque ætatem Scriptores. Ludovici XI. Francorum Regis geſta perſecutus eſt Philippus Cominæus. Hunc Hiſtoriæ, quæ ipſi adſcripta eſt, verum eſſe auctorem credimus, quia id à Matthæo Attrebate domeſtico ipſius audivit Johannes Sleidanus, & aliis ipſe poſtea prodidit, unde & nos demum accepimus. Idem Axioma uſurpabat Moſes, cum beneficiorum Dei, totiuſque Hiſtoriæ ſacræ veritatem apud populares ſuos comprobare vellet. *Hæccine*, inquit, *reddis Domino, populе ſtulte & inſipiens? numquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creavit te? Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi: quando dividebat Altiſſimus gentes; quando ſeparabat filios Adam, conſtituit terminos populorum juxta numerum filiorum Iſraël.* Deuter. 32. 6, 7, 8. Simile illud eſt Pſalmi ſeptuageſimi ſeptimi: *Quanta audivimus & cognovimus ea, & Patres noſtri narraverunt nobis? Non ſunt occultata à filiis eorum in generatione altera, narrantes laudes Domini, & virtutes ejus, & mirabilia ejus quæ fecit. Et ſuſcitavit teſtimonium in Jacob, & legem poſuit in Iſraël. Quanta mandavit patribus noſtris nota facere ea filiis ſuis, ut cognoſcat generatio altera, filij qui naſcentur & exurgent, & narrabunt filiis ſuis, ut ponant in Deo ſpem ſuam, & non obliviſcantur operum Dei, & mandata ejus exquirant.* Pſalm. 77. 3, & ſeq. Auguſtinus quoque adverſus Fauſtum Manichæum, adulteratos eſſe Novi Teſtamenti libros fingentem, hoc ipſo Axiomate pugnabat. *Platonis*, inquit, *Ariſtotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque ejuſmodi auctorum libros, unde noverunt homines quod ipſorum ſint, niſi eadem temporum ſibimet ſuccedentium conteſtatione continua? Multi multa de literis Eccleſiaſticis conſcripſerunt, non quidem auctoritate canonica, ſed aliquo adjuvandi ſtudio, ſive diſcendi: unde conſtat quid cujuſque ſit, niſi quia his temporibus quibus ea quiſque ſcripſit, quibus potuit inſinuavit atque edidit, & inde in alios atque alios continuata notitia, latiuſque formata, ad poſteros etiam uſque ad noſtra tempora pervenerunt, ita ut interrogati cujus quiſque liber ſit, non hæſitemus quid reſpondere debeamus?* Auguſt. libr. 33. adv. Fauſt. cap. 6. Quod ſi quis ne id quidem ad fidem faciendam ſatis firmum putet, videat quo argumento probare poſſit proavita bona hæreditario jure ad ſe pertinere: nec tutior eſt enim publicarum tabularum, aut domeſticorum inſtrumentorum auctoritas, quam hiſtoriæ: imo etiam infirmior; illorum enim cuſtodes ſunt pauci homines & obſcuri; hujus vero univerſus orbis. Atenim, inquies, ſupponuntur quandoque libri; ſuppoſitus eſt Prochori liber De vita Johannis; ſuppoſitus eſt & ille Abdiæ Babylonii De certamine Apoſtolorum; atque ita non rudibus ſolum & imperitis, ſed acutioribus etiam fit fucus & eruditioribus. Contingere id quidem poteſt, ſi auctorum jampridem fato functorum uſurpatur nomen, & aliquando ſane contigiſſe fatendum eſt; vivis illis, vel nuperrime defunctis, vix ac ne vix quidem fieri poteſt: nam quis id pateretur, ſe vivo? quis non ſuppoſitionem proderet? Ne id quidem adverſum recens defunctos licet; quippe reclamarent amici, propinqui, hæredes, quorum in poteſtatem ſcripta defuncti ac libraria omnis ſupellex veniſſet. Neque vero auſit id ipſe hæres, eruditione, ſi forte, inferior, ſtilo diſſimilis. Præterea quæ facti gratia? quæ merces in re literaria, unde quæſtus nullus, nulla viro alienum nomen uſurpanti, ſuum diſſimulanti gloria? Denique demus id quoque, ſupponi poſſe libros vivis ſcriptoribus, vel recens defunctis; quid, teſtamenta nonne ſupponuntur? nonne adulterantur tabulæ? num propterea nulla eſt teſtamentorum, vel tabularum auctoritas? quæ ſi manet integra, ut certe manet, manere quoque integram librorum illorum fidem æquum eſt, juxta Poſtulatum ſecundum. Progrediamur itaque ad aliud Axioma, quod eſt hujuſmodi:

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [39] - 11
PUBLIC DOMAIN

AXIOMA II.

Omnis hiſtoria eſt verax, quæ res geſtas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis qua res geſtæ ſunt.

Axiomatis ſecundi veritas confirmatur. Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

I. HOc Pronuntiato, & ſuperiore, tota nititur hiſtoriæ fides, totius antiquitatis memoria: ὃ μὲν γὰρ ἀληθὰς ὅτι τεκμήριον ἰσχυρὸν, εἰ πρὸ αὐτῶν ἅπαντες ταυτὰ & λέγοιεν & γράφοιεν· *Veracis enim hiſtoriæ indicium eſt, ſi de rebus iiſdem omnes eadem dicant & ſcribant*: inquit Joſephus; cujus verba hæc ſupra jam attuli. Unde ſcio virum quemdam bello clarum, cui Cæſari nomen fuit, aliquando vixiſſe? ex Cæſaris nempe ipſius Commentariis, ex Hirtii, Ciceronis, Bruti, Livii, Velleii, Lucani, aliorumque ſcriptis, qui vel temporum illorum, quibus Cæſar vixit, æquales fuerunt vel ſuppares. Horum autem ſcripta genuina eſſe ex ſuperiore Axiomate oſtenditur. Non aliter enim ſciri aut credi poſſunt, quæcunque ipſi oculorum noſtrorum teſtimonio non cognovimus, quam ex aliorum verbis: alioqui mediterraneus Oceanum eſſe non credet; nec Americam, aut Indiam eſſe credent Amſtelodamenſes, qui patrio ſolo numquam exceſſerunt, & virgula divina ſibi ſuppeditari putabunt pretioſiſſimas merces, quæ inde quotannis referuntur. Teſtium autem eo major eſt fides, quo à re geſta propius abfuerunt; adeo ut coætaneorum certior ſit, quam recentiorum; præſentium, quam abſentium; certiſſima verò ſit eorum, qui rem oculis ipſi ſuis inſpexerunt. Quoniam autem coævos, & præſentes, & oculatos teſtes rebus geſtis diu ſupereſſe non patitur brevitas vitæ; inde fit ut res à noſtra, vel patrum, aut avorum memoria remotas, nonniſi ex aliorum relatione noſcere vel credere poſſimus; rerum oblivionem reparante hominum ſtudio, dum longinquitatem temporum memoria excipiente, monumentiſque poſteritati traditis repræſentant. Quod in rebus igitur ætate noſtra actis valet oculatorum teſtium fides, idem in rebus ab ævo noſtro diſſitis valet coætaneorum librorum auctoritas. Unde intelligitur quo pertineat effatum hoc, & ſuperius, & quantum ex eorum labefactione rerum perturbationem incidere neceſſe ſit. Tertium illud eſt:

AXIOMA III.

Omnis Prophetia eſt verax, quæ prædixit res eventu deinde completas.

Axiomatis tertii veritas confirmatur.

I. MAnifeſto id ſequitur ex Prophetiæ definitione ſuperius allata, & res eſt in promtu, nec eget diſputatione. Propheta quidem ille vera prædicens, mendax cæteroquin eſſe poteſt, & pios homines à veri Dei cultu abducere, vel falſis ipſe religionibus implicari; qualis exhibetur Balaamus in libro Numerorum; & qualis ille eſt Propheta, quem interfici jubet Moſes in decimo tertio capite Deuteronomii. Nihilominus tamen Prophetia ipſa verax eſt. Poſtremum Axioma hoc eſto:

AXIOMA IV.

Omnis prophetica facultas à Deo eſt.

I. *Axiomatis quarti veritas confirmatur.* II. *Conferuntur Poſtulata & Axiomata noſtra cum Poſtulatis & Axiomatis Geometrarum.* III. *Laus Geometriæ.*

Axiomatis quarti veritas confirmatur. Iſa. 41. 23. & 44. 7. Iſa. 48. 13, & ſeq.

I. *ANnuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quod Dii eſtis vos*: inquit Iſaïas. Idem alibi ſic loquentem inducit Deum: *Quis ſimilis mei? vocet & annuntiet: & ordinem exponat mihi, ex quo conſtitui populum antiquum; ventura & quæ futura ſunt annuntient eis.* Rurſus idem: *Priora ex tunc annuntiavi, & ex ore meo exierunt, & audita feci ea; repente operatus ſum, & venerunt ..... Prædixi tibi ex tunc, antequam venirent indicavi tibi, ne forte diceres: Idola mea fecerunt hæc, & ſculptilia mea, & conflatilia mandaverunt iſta. Quæ audiſti, vide omnia, vos autem num annuntiaſtis? Audita feci tibi nova ex tunc, & conſervata ſunt quæ neſcis; nunc creata ſunt, & non ex tunc; & ante diem, & non audiſti ea; ne forte dicas, Ecce ego cognovi ea. Neque audiſti, neque*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [40] - 12
PUBLIC DOMAIN

cognoviſti. Atque hac quidem propria & certa nota Prophetam θεόπεμπτον ἢ θεόληπτον à Pſeudopropheta Moſes diſcrevit, ſi quæ ab hoc prædicta eſſent, eventus non comprobaſſet. *Quod in nomine Domini*, inquit, *Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit.* Unde ſequitur, quæcunque prædicta ſunt, & eventu deinde completa, hæc Dominum eſſe locutum. Quinetiam ſi Pſeudoprophetæ contingat aliquando prænuntiare verum, hoc ipſum Deo auctore prænuntiatur. *Si Pſeudopropheta*, inquit alibi Moſes, *vera prædixerit, & te voluerit deinde à Deo avertere, cave facias, te enim tentat Dominus.* Hinc illud Tertulliani: *Idoneum teſtimonium divinitatis, veritas divinationis.* Homini vero penitus occulta eſt futurarum rerum cognitio. Quid mirum vero, cum & præteritorum notitia multis tenebris obſepta ſit, nec ea niſi per nubila mens humana cernere valeat? *Multa hominis afflictio*, inquit Eccleſiaſtes, *quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.* Monitum quoque eſt Salomonis in Proverbiis: *Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperventura pariat dies.* Nulla mihi cum Judæis ſuper hoc Axiomate concertatio eſt: imo, vix ulla quidem cum Ethnicis: uni quippe Deo futurorum cognitionem omnes fere adjudicant; eorum dico, non quæ ex præſentibus vel præteritis ita apta ſunt, ut à peritis, & prudentibus prævideri poſſint, ſed quæ in fortuna poſita ſunt. Unde vates futurorum præſcios, divinos appellaverunt. Homines, juxta Orphica carmina,

μήτέ τι ἐσθλὸν
εἰδότες, ὅτε κακοῖο παρερχομένοιο νοῆσαι
φράσμονες·
Neque boni cujuſquam
Scientes ſunt, neque malum venturum noſcere
Periti.

Deut. 18. 22.

Deut. 13. 3.

Tertull. Apolog. cap. 20.

Eccleſ. 8. 6.

Proverb. 27. 1.

Scitum illud Heſiodi:

μάντις δ' οὐδείς ἐστιν ὀπιχθονίων ἀνθρώπων,
ὅστις ἂν εἰδείη ζωὸς νόον αἰγιόχοιο·
Vates autem nullus eſt inter homines terræ incolas,
Qui noverit mentem Jovis Ægiochi.

Inſigne & hoc Pacuvii, quod affert Gellius:

Nam ſi qui, quæ eventura ſunt, provideant,
Æquiperent Jovi.

Gell. libr. 14. cap. 1.

Et præclarus ille inter Romanos vates Marcius, cum fidem vaticiniis ſuis facere vellet, *Nam mihi*, inquit, *ita Jupiter fatus eſt.* Adde hoc Horatii:

Prudens futuri temporis exitum
Caliginoſa nocte premit Deus.

Liv. libr. 25. Horat. Carm. libr. 3. Od. 29.

Et iſtud Manilii:

Pene Deos, & qui poſſint ventura videre.

Manil. libr. 5.

Et id præterea Juvenalis:

Et genus humanum damnat caligo futuri.

Juven. Sat. 6.

Adde & illud Statii:

Quid craſtina volveret ætas
Scire nefas homini.

Stat. Theb. 3.

Atque id etiam:

Neſcia mens hominum fati, ſortiſque futuræ.

Cum hanc quæſtionem tractarent veteres Philoſophi, in varias ſectas diſſipati ſunt. Alii Deo prorſus detraxerunt futurorum præſenſionem: proindeque ab homine, rebuſque cæteris omnibus multo id magis abjudicarunt. In eo errore verſati ſunt Epicurei; eodemque videtur inclinare Cicero, cum ait: *Nihil eſt tam contrarium rationi & conſtantiæ quam fortuna, ut mihi ne in Deum quidem cadere videatur, quid caſu & fortuito futurum ſit. Si enim ſcit, certe illud eveniet. Sin certe eveniet, nulla fortuna eſt. Eſt autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla eſt præſenſio.* Sed hæc Academicorum more, pertentantium ſententias omnes, nulli adhærentium, diſputata ſunt à Cicerone. Eadem injuria Deum rerum opificem, quem bonum eſſe negabat, afficiebat Marcion: ſic enim loquentem hunc inducit Tertullianus: *Si Deus bonus & præſcius futuri, & avertendi mali potens, cur hominem, & quidem imaginem & ſimilitudinem ſuam, imo & ſubſtantiam ſuam, per animæ ſcilicet cenſum, paſſus eſt labi de obſequio Legis in mortem, circumventum à Diabolo? Si enim & bonus, qui evenire tale quid nollet; & præſcius, qui eventurum non ignoraret; & potens, qui depellere valeret, nullo modo eveniſſet, quod ſub his tribus conditionibus divinæ majeſtatis evenire non poſſet. Quod ſi evenit, abſolutum eſt è contrario Deum neque bonum credendum, neque præſcium, neque potentem.* Sciſcunt alii minime de-

Cicer. libr. 2. De divin.

Tertull. libr. 2. contr. Marcion.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [41] - 13
PUBLIC DOMAIN

mittere se Deum ad rerum singularium curam, sed in universalibus tantum consistere: quæ mens fuit Aristotelis, recentiorumque aliquot Peripateticorum, Alexandri Aphrodisæi, Themistii, & Averrois. Ex quorum opinione consectarium est, ad Deum futurorum, ut vocant, contingentium cognitionem neutiquam pertinere, cum ne præsentium quidem contingentium cognitio ad eum pertineat; ita nec ad alium quemvis. At Stoici Deum solum futura hæc prænoscere volunt, nec quemquam præterea alterum. *Nota est Diis*, inquit Seneca, *operis sui series, omniumque illis rerum per manus suas iturarum scientia in aperto semper est; nobis ex abdito subit; & quæ repentina putamus, illis provisa veniunt ac familiaria.* Alter Seneca: *Quis est qui futurorum scientiam sibi vindicet? novæ oportet sortis sit, qui jubente Deo canat: non eodem contentus sit utero, quo imprudentes nascimur: quamdam imaginem Dei præferat, qui jussa exhibeat Dei: sic est.* Celsus quoque Philosophus, εἴ πως πνεῦμα θεῖον κατὸν ἐκ θεοῦ προαγγέλλει τὰ θεῖα, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πνεῦμα τὸ ταῦτα κηρύττον, ἃ δὴ πλησθέντες ἄνδρες παλαιοὶ πολλὰ καλὰ ἐθεσπίσαν· *Si forte divinus Spiritus ex Deo descendens, divina prænuntiat, nempe Spiritus hæc prædicans, is est, quo repleti viri antiqui multa, eaque bona nuntiarunt.* Jamblichus, magni inter suos nominis Philosophus, egregium opus scripsit De mysteriis, in quo passim micant lucidissimæ veritatis scintillæ, & strictura quædam Christianismi. Postquam enim fulgere cœpit Christi Philosophia, jam inde Ethnicam Philosophiam lucis suæ radiis late perfudit. Id cum in Porphyrii, Procli, aliorumque scriptionibus perspicias, tum maxime in hoc, quem memoramus, Jamblichi libro. Illic totam fatidicam vim, quod vel solius tamen rationis ductu noscere potuit, ad unum Deum referendam esse sæpius inculcat. *Vaticinium ipsum*, inquit, *nec ab arte, nec à natura, nec à naturalibus, vel animalibus rationibus, motibusve efficitur, neque fit ullo modo, sed utique sempiternum est, missum ad nos usque divinitus, totaque potestas præsaga refertur ad Deos, & omnis hujus auctoritas consistit in eis, atque inde traditur, divinisque operibus signisve perficitur.* Et deinde: *Caussa afflatus fatidici est duntaxat ipsa divinitas, quando scilicet à Diis descendunt in nos lumina, spirituque traduntur ab eis, adestque nobis dominatio, potestasque illinc absoluta, comprehendens omnia quæ sunt in nobis, & exterminans penitus propriam nobis animadversionem, & motionem, proferensque sermones, per hominem quidem, sed non cum ipsa cogitatione hominis, imo pronuntians ipsa per os furentis extra se positi; dum videlicet quæcunque sunt in nobis, serviunt tota numini, ceduntque soli dominanti actioni divinæ.* Tum alibi: *Vaticinium opus Dei proprium est agentis hoc in nobis, nobis tunc à propria actione vacantibus.* Atque hæc Platonis auctoritate confirmat: *Plato*, inquit, *in Phædro dicit antiquos vaticinium nominavisse maniam, quoniam soli divino furore correpti vere vaticinantur.* Igitur Porphyrium præceptorem suum haud segniter castigat, quod vaticinii caussam in quadam animi motione posuerit; quæ cum instabilis sit & inordinata, vaticinium quod constans esse debet & stabile, ex ejusmodi motione pendere non potest. Nec ab hac doctrina deflexit Proclus Diadochus, cum Platonis Alcibiadem primum interpretatur. Idem dogma sequacibus suis non uno Alcorani loco tradidit Moslemiorum signifer Muhammedus. Pythia, auspices, augures, engastrimythi, aruspices, genethliaci, non aliunde quam à Deo ipso futurorum præsensionem ad se olim pervenire putabant; Deum quippe, mundi animum, omnia pervadere, & futura hominibus variis modis portendere. *Quod quæris, Deus est*, inquit Manilius, Astrologum ad capessenda præcepta sua adhortans. Qui natura significari futura sine Deo posse censebant, (si quorum tamen tanta stoliditas fuit,) quid esset natura ne satis quidem intelligebant: nam vel cæcam & temere vagantem opinabantur, proindeque futuri insciam; vel intra certos fines, & tanquam ex præscripto agentem; atque ita vel à Deo gubernatam, vel quæ Deus ipsa esset; quorum utrumvis dixerint, Axioma nostrum confirmaverint. Præterea neque rerum naturalium, nec earum etiam quæ fortuitæ appellantur, ulla fieri potest, nisi ex concursu plurium caussarum. Harum pariter caussarum nulla suis caret superioribus caussis, nec illæ quoque antecedentibus aliis: itaque ad unumquemque producendum effectum tanta caussarum multitudo necessaria est, ut totam rerum universitatem, omnemque earum connexionem ac seriem comprehendat. Quisquis igitur futurum illum effectum prænoverit, ex caussis prænoscat necesse est; quæ cum infinitæ sint, παντοδαπὴς sit, & omnia sciat necesse est. Atqui solus Deus παντοδαπὴς est, neque id in humanam naturam cadit. Præclare Jamblichus: *Ergo est impossibile judicare certos eventus, cum omnium caussarum concursum comprehendere nequeamus, nisi per inspirationem divinam id assequamur.* Egregie quoque Hieronymus: *Confitentur magi, confitentur arioli, & omnis scientia secularis literaturæ, præscientiam futurorum, non esse hominum, sed Dei; ex quo probatur Prophetas Dei spiritu locutos, quia futura cecinerunt.* Sed quid Communem hanc notionem pluribus tueor, cum ex Prophetiæ Definitione, quam attulimus quarto loco, necessario consequatur? nam si Pro-

Senec. libr. 4. de Benef. cap. 32.

Senec. Suas. 4.

Celf. apud Origen. contr. Celf. libr. 7.

Alcoran. Sur. 41, & 44.

Manil. libr. 4.

Hieron. in Dan.

phetia est narratio rerum futurarum, quæ ex naturalibus caussis prævideri non possunt, petenda est caussa supra naturam, Deus videlicet.

II. Jam vero confer pauciſſima hæc & ſimpliciſſima Principia, & conſentiente hominum omnium uſu & auctoritate recepta, cum multiplici geometricorum Principiorum ſerie; quanto pluribus hæc dubitationibus obnoxia deprehendes? Vel ſolæ Geometrarum altercationes indicant, ecquæ ſit illorum ἀναμαρτησία. Infinitis controverſiis oppugnata fuiſſe non negat horum aſſertor Proclus. Pleraque deſiderari, præter ea quæ ab Euclide aſſumpta ſunt, atque hæc in exemplum tantum fuiſſe propoſita, Geometræ quidam tradiderunt. De Poſtulatorum & Axiomatum diſcrimine magna inter ipſos concertatio eſt. Diſcrepare ea inter ſe cenſuit Geminus, ut Problemata à Theorematis. Poſtulata Geometriæ propria eſſe volunt quidam; Axiomata vero communia eſſe diſciplinarum, quæ circa quantum & circa quotum verſantur. Ariſtoteles Poſtulata vult eſſe, quæ cum ab audiente ſtatim non concedantur, & demonſtrari poſſint, ut Principia tamen admittantur; Axiomata vero, quæ demonſtrari non poſſint. Unde ſequitur Axiomata non eſſe quæ Euclides propoſuit, quippe quæ ab Apollonio Pergæo, eo qui ob inſignem artis peritiam magnus Geometra dictus eſt, aſſumptis aliis Principiis univerſa demonſtrata ſint. Proindeque Principia nulla ſunt, cum ex Philoſophorum, Geometrarumque conſenſu ἀναπόδεικτα eſſe debeant: quod ſæpius iterat Proclus, & diſerte teſtatur Plato his verbis: ἀρχὴ δὲ ἀγένητον. ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀνάγκη παῦ τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι, ἀυτὸ δὲ μήθ' ὅτου ἑνός. εἰ γὰρ ἔκ τις ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἀρχὴ ἐγίνετο. *Principium autem expers eſt originis: ex principio ſiquidem, quidquid oritur, oriri neceſſe eſt; ipſum autem ex nihilo. Nam ſi ex re aliqua oriretur principium, principium utique non eſſet.* Quæ ſumſit Plato pene τοῖς λέξιν ex Timæo, Cicero vero ex Platone, cum alibi, tum maxime in Somnio Scipionis. Adverſus Geometrarum Poſtulata uti poſſumus hoc argumento, quo univerſas ipſorum Hypotheſes Sextus Empiricus ſcite & argute confutat: Quæ poſtulas, vel fieri poſſunt, vel non poſſunt; ſi fieri poſſunt, cur jure tuo non uteris, & quæ vi obtinere poteras, precibus impetrare mavis? ſi fieri non poſſunt, cur iniqua poſtulas, & tibi à me concedi vis, quod nec in mea, nec in tua poteſtate eſt? Culpant Euclidem Geminus & Proclus, quod inter Poſtulata reſcripſerit, quæ poterant demonſtrari; nempe Principia ab illo credita ſunt, ſecus ab iſtis. Culpant ii quoque Apollonium, quod Axiomata demonſtrare ſit aggreſſus, quæ erant ἀναπόδεικτα. Ex his colligitur incertam eſſe Poſtulatorum & Pronuntiatorum notitiam & numerum. Propoſitionem hanc, *Omnes recti anguli inter ſe ſunt æquales*, inter Axiomata collocant Ariſtoteles, Geminus, & Theon; at Proclus inter Poſtulata, quam & demonſtravit. Tum & Propoſitio hæc, *Si recta linea in duas rectas incidens internos, & in eadem parte ſitos angulos duobus rectis minores fecerit, productæ duæ hæ rectæ in infinitum, ad eam partem concurrent, in qua ſiti ſunt anguli minores duobus rectis*; hæc, inquam, Propoſitio è numero Poſtulatorum expungitur à Theone, & inter Axiomata rejicitur; è numero vero Principiorum eximitur à Gemino & Proclo, quod demonſtrari queat, multiſque ad id egeat Definitionibus & Theorematis, & quod ejus ἀντίστροφον Euclides demonſtraverit in decima ſeptima Propoſitione libri primi; & quod multas habeat difficultates, quas Ptolemæus extricare conatus eſt. Jam vero ipſa Axiomata quod attinet, ea à nemine vocari in dubium confidenter aſſeverat Proclus, licet Ariſtoteles, vel ipſo Proclo teſte, de illis nonnullas moveri quæſtiones faſſus ſit. Neque vero hoc animi tantum gratia factum putem, ut Ariſtoteles cenſuit: id apparet ex Apollonii epicherematis, qui cum ea demonſtranda ſuſcepit, demonſtratione indigere utique credidit, nec pro Principiis habuit; apparet & ex Heronis ſententia, qui tria tantum Axiomata propoſuit, cum duodecim ponat Theon, viginti Clavius, novem Campanus, iiſque innumerabilia adjungi poſſe putet. Decem vulgo recepta ſunt. His nonnulla adjicit Pappus, quorum tamen quædam non eſſe ἀναπόδεικτα oſtendit Proclus, qui & decem illis alia adjunxit. Hoc Axioma, *Quæ ſibi mutuo congruunt, æqualia ſunt*, pertinet ad quantitatum ſibi mutuo applicandarum & ſuperponendarum rationem, quæ licet à Proclo & Archimede uſurpata, tota mechanica eſt, & Geometriæ ignominia merito dici poteſt. Quamobrem quartæ Propoſitionis libri primi Euclidis vulgata demonſtratio, quæ hoc conſtat Axiomate, vitioſa dicta eſt ab eruditis Geometris; & pro Definitione, non Theoremate habendam hanc Propoſitionem duxit Peletarius; quamvis eamdem, & ipſe, & Candalla, aliter ac vulgo fit, demonſtrare conati ſint. Eo etiam ferunt progreſſos Philoſophos quoſdam, ut totum negarent eſſe majus ſua parte. Axioma vero iſtud, *Duæ rectæ ſpatium non comprehendunt*, fruſtra propoſitum eſſe, juxta Gemini ſententiam ratus eſt Proclus, ut pote quod demonſtrari poſſit, quemadmodum & à Proclo factum eſt. Inter Poſtulata vero à Campano rejicitur. Videant nunc Geometræ an ſua Principia clariora ſint animo,

Conferuntur Poſtulata & Axiomata noſtra cum Poſtulatis & Axiomatis Geometrarum.

Procl. libr. 3. in Euclid.

Plat. in Phædr.

Sext. Empir. adv. Mathem. libr. 3.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [43] - 15
PUBLIC DOMAIN

quam clara ſunt oculis quæ ſunt aſpectabilia; quod ad Principii naturam requirebat Speuſippus: & an ita certa ſint, ut calidum eſſe ignem certum eſt; aut ut alia certa ſunt, quæ ſunt manifeſtiſſima, & quæ qui negent aut ratione aut caſtigatione opus habeant: haud minus enim certa eſſe debere Axiomata Proclus definiebat. In quo id notari velim, cum ſummam & exploratam in Principiis veritatem requirerent Speuſippus & Proclus, talem eam deſideraſſe, qualis reperitur in rebus vel experientia vel ſenſuum ope cognitis; atque ita ſignificaſſe, pro certiſſima habere ſe moraliumPrincipiorum fidem, neque de iis, deque geometricis à nobis diverſa ſentire.

Jam ipſas, quæ ex his derivantur Principiis, demonſtrationes ſi aggrediamur, multis eas, quod neceſſe fuit, magniſque laborare vitiis comperiemus: ipſis Geometris teſtibus, quorum nonnulli Demonſtrationes quaſdam Euclidis reprehenderunt. Prodiit ante annos aliquot liber De proportionibus, in quo παραλογισμοῦ arguitur Euclides in aliquibus circa proportiones Demonſtrationibus. Ex hoc Axiomate, quod ea æqualia eſſe ſciſcit quæ ſibi mutuo congruunt, deducta eſt, ut diximus, Demonſtratio quartæ Propoſitionis libri primi Euclidis; quam cum reſpuant Geometræ inſignes, reſpuant quoque neceſſe eſt Propoſitiones omnes quæcunque hujus ſubſidium arceſſunt. Sunt autem quamplurimæ, totamque Geometriam labes hæc inficit. Argumentandi genus, quod conſtat deductione ad abſurdum, & quo Archimedes uſus eſt, ut παραλογιστικὸν repudiabat Joſephus Scaliger; atque item illud, quo æquale aliquid alteri eſſe concluditur, quod nec majus eo ſit nec minus. Plura in id argumentum afferre poſſem, ſed ea colligere otii noſtri non eſt. Atque hæc ſane ad inſtitutam diſputationem ſufficiunt.

Laus Geometriæ.

III. Quid igitur? Geometriam aſpernamur? non equidem obtuſa adeo pectora gerimus: imo vero, artis miramur ſubtilitatem, præclaraque ad veri notitiam ἐπιχειρήματα, & dia reperta Geometrarum. Quantæ hinc porro humano generi utilitates extiterint, quis adeo hebes eſt & fungus qui neſciat? Quapropter ſi quis Geometriæ contemnat opem, maximis ſe ipſe exuat commodis, eique ritu ferino vita ducenda ſit. Hanc olim ſtudioſe coluimus, plurimaque nos inde ad reliquas diſciplinas adjumenta percepiſſe profitemur; & ſi quid ex aliis, in quibus elaborandum nobis eſt, ſtudiis otii ſupereſſet, nobiliſſimæ huic doctrinæ libenter & jucunde tribueremus. Verum quantum ab eorum barbarie abſumus, qui ſuam dignitatem detrahunt Geometriæ, cujus præſtantiam nec intelligunt; tantum ab iis recedimus, qui veritatem ejus extollunt in immenſum, pluſque ipſi habendum eſſe cenſent fidei, quam cæteris rebus humanis, ſenſuumque adeo ſuorum teſtimonio, aut experientiæ magiſtræ, aut evidentiæ denique cuilibet & perſpicuitati morali. Nam certiores has eſſe aio ad veritatis cognitionem vias, quam quas Geometræ inſiſtunt. Nec tamen in moralibus illis Principiis & decretis numquam errari puto: hoc tantum volo, quædam eſſe Principia moralia, cujuſmodi ea ſunt quæ propoſuimus, quorum non minus integra ſit auctoritas, & explorata fides, quam geometricorum; ac proinde Demonſtrationes quas ex illis ad Chriſtiani dogmatis aſſertionem deducemus κατ' ἐπιστημονικὸν λόγον, haud minus veras habendas eſſe, quam quæ ex geometricis Principiis naſcuntur. Unde intelligant impii, & Dei, omniſque religionis oſores ac perduelles, quantum eos fallat ratio, dum inania hominum opinantur eſſe figmenta, quæcunque de Deo, Deique cultu & obſequio, ac rebus divinis ſibi ad credendum tradi ſolent.

PROPOSITIONES.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [44] - 16
PUBLIC DOMAIN

PROPOSITIONES.

PROPOSITIS Principiis quibus omnis noſtra nititur Demonſtratio; nunc ipſa ex iis educenda eſt. Quoniam autem in rerum geſtarum veritate perſcrutanda, & in moralibus explicandis quæſtionibus fere verſatur hæc diſputatio, minime à nobis expectanda eſt geometrica illa brevitas ac ſimplicitas, quam non fert rei natura. Recte enim ab Ariſtotele definitum eſt initio Nicomacheorum, ad rerum ſingularum naturam ac modum inſtitui tractationem & accommodari debere. Sed ut diffuſior & uberior ſit argumentorum tractatio, inerit iis tamen ὀθηγητικὴ vis, quam initio pollicitus ſum. Decem Propoſitionibus abſolvitur Demonſtratio iſta, quarum prima hæc eſt:

PROPOSITIO I.

Genuini ſunt libri Novi Teſtamenti.

I. *Probatur* γνησιότης *librorum Novi Teſtamenti;* II. *Evangelii ſecundum Matthæum;* III. *Evangelii ſecundum Marcum;* IV. *Evangelii ſecundum Lucam;* V. *& ejuſdem Actorum Apoſtolorum;* VI. *Evangelii ſecundum Johannem;* VII. *& ejuſdem Epiſtolarum, Primæ,* VIII. *Secundæ, ac Tertiæ;* IX. *& Apocalypſeos:* X. *tum Epiſtolarum Pauli,* XI. *ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos:* XII. *deinde Epiſtolæ Jacobi,* XIII. *& ambarum Petri;* XIV. *ac demum Epiſtolæ Judæ.* XV. *Probatur præterea* γνησιότης *librorum Novi Teſtamenti ex vetuſtate codicum quorumdam.* XVI. *Refelluntur argmenta Adverſariorum. Primum argumentum.* XVII. *Secundum argumentum.* XVIII. *Tertium argumentum.*

Probatur γνησιότης *librorum Novi Teſtamenti:*

I. GEnuinos appello libros, ſcriptos ab iis auctoribus, à quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur, juxta primam Definitionem. Cum autem ex primo Axiomate conſtet librum omnem eſſe genuinum, qui genuinus habitus eſt ab ætatibus proxime & continuata ſerie ſequentibus, conſectarium eſt librum hunc eſſe genuinum, quem proxime ſubſequentes ætates ab eo auctore ſcriptum eſſe cenſuerunt, à quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur. Atqui Novi Teſtamenti libros proximæ & continuata ſerie ſequentes ætates ab iis auctoribus ſcriptos eſſe crediderunt, à quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur. Unde concluditur genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti. In aſſumtione probanda vertitur hujus cardo Propoſitionis.

Quatuor Evangeliis conſtat Novum Teſtamentum, quæ ſingula ſingulis ſcriptoribus, Matthæo, Marco, Lucæ, & Johanni tribuuntur: tum Actis Apoſtolorum, quorum auctor fertur eſſe Lucas idem Evangeliſta; quatuordecim Epiſtolis, quæ Paulo adſcribuntur uno conſenſu omnes, præter poſtremam quæ eſt ad Ebræos; de hujus enim ſcriptore aliqua extitit inter eruditos contentio; Epiſtola Jacobi unica, ejus qui frater Domini appellatus eſt; Petri duabus; tribus Johannis Apoſtoli, unica Judæ; & Apocalypſi demum Johannis, qui Apoſtoluſne fuerit, an alter aliquis, nonnullis aliquando dubium fuit.

Evangelii ſecundum Matthæum;

II. Non hic Lectorem longis diſputationibus, & magno teſtimoniorum apparatu morabor; cum id quod agimus, jam actum ſit velut ex inſtituto ab Euſebio in Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libris: & res ſane clarior eſt, quam ut in ea confirmanda multum laborandum ſit. De ſingulis tamen Novi Teſtamenti libris agam breviter, quantum ſat erit ad fidem cordatis Lectoribus faciendam: ac primum de Evangelio ſecundum Matthæum. Teſtimonia ex eo manifeſte deprompta affert in ſuis ad Corinthios Epiſtolis Clemens Romanus, Apoſtolicorum temporum æqualis, & à Paulo ipſo celebratus in Epiſtola ad Philippenſes. Quippiam etiam indidem depromtum comparet in Epiſtola, Barnabæ nomine inſcripta: laudatur præterea ab Ignatio, qui Chriſtum à

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [45] - 17
PUBLIC DOMAIN

mortuis ſuſcitatum vidiſſe ſe gloriabatur; laudatur & à Polycarpo Apoſtolorum, Johanniſque potiſſimum diſcipulo, & à Papia Johannis itidem auditore, & Polycarpi ſodale. Quocirca ſolum Matthæi Evangelium probabat Cerinthus hæreticus, Apoſtolorum coætaneus, reliqua repudiabat. Hos excipit Juſtinus Martyr, librorum omnium Novi Teſtamenti laudator aſſiduus, præterquam Epiſtolæ Pauli ad Philemonem, Catholicæ Judæ, & duarum Johannis poſtremarum; quarum, propter brevitatem, nulla citandi videtur ipſi data occaſio. Succedit Athenagoras; huic Irenæus, Polycarpi diſcipulus, quique ſe primam Apoſtolorum ſucceſſionem attigiſſe jactabat. Is ſcriptum à Matthæo narrat Evangelium patria lingua, cum Romæ Petrus & Paulus Evangelium promulgarent. Tum ſubſunt Scriptorum agmina, libris iiſdem auctoritatem ſuam aſſerentium: quibus commemorandis ſuperſedeo, nam res liquet, nec de recentioribus illis dubitatur. Tota de primis illis contentio eſt.

Evangelii ſecundum Marcum;

III. Marcum Petri diſcipulum, ab eoque in Epiſtolis laudatum, Evangelii, quod ejus nomine circumfertur, fuiſſe conditorem ſcripſit idem, quem proxime nominavi, Papias Hierapolitanus Epiſcopus; ſcripſit & Clemens Alexandrinus. Ejus auctoritate ſæpe utitur Juſtinus, ut dixi. Ex iis quæ Petrum prædicantem audierat Marcus, Evangelium hoc eſſe conflatum Irenæus tradidit. Hinc crebra ejus mentio apud alios ſuppares Irenæo. Porphyrius quoque dum quædam in eo temere carpit, ipſius antiquitatem & γνησιότητα confirmat.

Evangelii ſecundum Lucam;

2. Cor. 8. 18.

IV. Lucæ, qui Paulum peregrinantem aſſectatus eſt, Evangelium Paulus ipſe elogio conſecravit in Epiſtola poſteriore ad Corinthios, his verbis: *Miſimus etiam cum illo fratrem, cujus laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias; non ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ.* Idem Evangelium à Paulo ſignificari volunt his verbis, quæ ſæpe ab eo uſurpata reperias; *Secundum Evangelium meum.* Auctor Euſebius. Itaque teſtem eum ſæpe allegat Clemens Romanus in memoratis Epiſtolis ad Corinthios, ac deinde Juſtinus. Nonnihil etiam ex eo petitum habet Epiſtola Barnabæ. Sed & proxime laudatum Pauli teſtimonium ex altera ad Corinthios, Ignatius ad Epheſios ſcribens ipſi accommodavit. Meminit ejus & Irenæus; ſolumque illud Evangelium, aliis rejectis, admiſerunt Cerdo, & Marcio. Scio hunc duo ejus priora capita, ſic tanquam ſuppoſititia expunxiſſe: verum ſuam illis aſſeremus γνησιότητα in Propoſitione nona, tum cum Mariæ virginitatem tuebimur.

Euſeb. Hiſt. libr. 3. cap. 4.

& ejuſdem Actorum Apoſtolorum;

Philaſtr. Hær. 36. Euſeb. Hiſt. libr. 4. cap. 29.

V. Actis quoque Apoſtolorum cum fidem haberi vetent Cerinthus, quemadmodum à Philaſtrio proditum eſt, & Severus, quemadmodum ab Euſebio; Cerinthum autem Apoſtolorum temporibus vixiſſe conſtet, Severum M. Aurelii ævo, libri vetuſtas hinc deprehenditur. Se autem hujus ſcriptorem prodit Lucas in Procœmio ad eumdem Theophilum, quem in Evangelii ſui aditu compellat, illicque ſe res à Chriſto geſtas literis jam ante mandaſſe ſignificat. Ita hi ſibi libri, alter alteri, auctoritatem conciliant. Egregium autem cum univerſæ Evangelicæ hiſtoriæ, tum præcipuè Evangelio Lucæ, atque Actis etiam Apoſtolorum ab eo ſcriptis, antiquitatis teſtimonium commodat Philoſtratus, Severo Auguſto coævus. Pleraque enim Chriſti, Apoſtolorumque miracula ex his libris adeo manifeſte in Apollonium ſuum tranſcripſit, ut ne à verbis quidem ipſis uſurpandis abſtinuerit. Id nos luculenter in Propoſitione nona demonſtrabimus.

Evangelii ſecundum Johannem;

VI. Ad Evangelium ſcribendum jam magno natu Johannes Apoſtolus animum adjecit. Ejus ipſe ſe auctorem manifeſte declarat ad calcem operis. Nec video quo argumento vel auctoritate freti nonnulli conjecerint poſtremam hanc partem à Johanne altero, Epheſino Epiſcopo, Epheſinæ Eccleſiæ nomine, poſt Johannis Apoſtoli obitum fuiſſe adjectam. An quod Johannem de futura ſua morte tam certo ac definite loqui non poſſe ſenſerint? Quaſi ſcire non potuerit ſe communi moriendi lege natum eſſe, atque hæc Chriſti verba de ſe, *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* ſibi immortalitatem neutiquam ſpondere, & perverſam iis affictam eſſe ſententiam à fratribus. Deinde quod additur: *Et ſcimus quia verum eſt teſtimonium ejus*, id putant nonniſi à pluribus ſcripta eſſe de uno; non ergo à Johanne ſolo de ſeipſo; quippe non ſimul, & plurali numero, & ſingulari de ſe potuiſſe loqui. Ego contra aio pervulgata eſſe generis hujus exempla apud ſcriptores. Sic Chriſtus ad Nicodemum, in eodem Johannis Evangelio: *Amen, amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur.* Præterea vox, *Scimus*, non ad Johannem ſolum, ſed ad reliquos etiam Diſcipulos ſpectat: ac ſi dixiſſet, Ego, ac Diſcipuli reliqui, ſcimus ea vera eſſe, quæ de Chriſto teſtificatus ſum. Ad hæc cum ait ὁ μεθερμηνευτὴς de ſe: *Hic eſt Diſcipulus ille qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc*, conſtat ſibi, qui ſupra pari modeſtia ſe ipſe diſſimulavit, cum dixit: *Erat ergo recumbens unus ex Diſcipulis ejus in ſinu Jeſu, quem diligebat Jeſus.* Poſtremo unicum clauſulæ hujus auctorem iſta indicant: *Nec ipſum arbitror mun-*

Joh. 21. 22.

Joh. 21. 24.

Joh. 3. 11.

Joh. 13. 23. Joh. 21. 25.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [46] - 18
PUBLIC DOMAIN

dum capere posse eos, qui scribendi sunt libros. En tibi Scriptorem de se numero singulari loquentem: quod utique non feciſſet, ſi nomine Epheſinæ Eccleſiæ, uti volunt, numero plurali ſupra fuiſſet uſus. Cæterum multa ex hoc Evangelio teſtimonia depromit Juſtinus, Johannis ætati proximus, teſtis locuples, & nulli exceptioni obnoxius. Ejus item auctoritatem uſurpat paulo recentior Irenæus. Refert denique Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, ſe accepiſſe à majoribus poſtremum omnium Evangeliſtarum Johannem res Chriſti geſtas memoriæ prodidiſſe. Præterea de rerum origine diſſerens Amelius, Platonicus Philoſophus, ſuppar his temporibus, ex Evangelio Johannis, quem celato nomine Barbarum appellat, prima verba uſurpat, à Chriſti licet religione alienus. Amel. apud Euſeb. Præp. libr. 11. cap. 19.

VII. Johanni quoque adſcribuntur Epiſtolæ tres, & Apocalypſis. Primam Epiſtolam citra controverſiam ab univerſis Chriſtianorum Eccleſiis numquam non admiſſam fuiſſe, & Johanni Apoſtolo tributam, reliqua veniſſe aliquando in contentionem, deque eorum auctore dubitatum eſſe tradit Euſebius. Ac è Prima quidem Epiſtola teſtimonia ſumſit Papias, quo nemo melius veritatem illius perſpectam habere potuit; quippe qui Johannis fuerit auditor, ut ſupra dixi. Laudant eamdem Irenæus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Origenes, & reliqua deinceps Eccleſiaſticorum auctorum caterva. Inter quos inſignis eſt Dionyſii Alexandrini teſtificatio libro ſecundo De promiſſionibus: ab uno ſiquidem eodemque auctore profecta eſſe docet Evangelium, & Epiſtolam Catholicam, quæ Johannis nomen gerunt; idque cum ex verborum ac ſententiarum conſonantia, tum ex conſimili ſcriptionis genio demonſtrat. *& ejuſdem Epiſtolarum, Prima,* Euſeb. Hiſt. libr. 3. cap. 24.

VIII. De Secunda, ac Tertia major eſt diſcrepatio; nec ea tamen de vetuſtate ipſarum, ſed de auctore; quem quidam Apoſtolum Johannem, nonnulli Johannem alium Preſbyterum, Chriſti itidem diſcipulum eſſe volunt, Johannis Apoſtoli æqualem. Johanni quidem Chriſti diſcipulo ſecundam adſcribit Irenæus, & teſtimonium ex ea recitat. Obſervatione vero dignum eſt ἡητὸν alterum, indidem alibi ab eo depromtum, quod tamen è Prima Epiſtola petere ſe ait. En tibi ipſius verba: *Quos & Dominus nobis cavere prædixit: & diſcipulus ejus Johannes in prædicta Epiſtola fugere eos præcepit dicens: Multi ſeductores exierunt in hunc mundum. Qui non confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, hic eſt ſeductor & Antichriſtus.* Quam prædictam appellat Johannis Epiſtolam, ea eſt Prima proxime ab eo laudata, cum verba tamen quæ affert jaceant in Secunda. Sane videtur ſanctum virum fefelliſſe locus huic conſimilis, qui in Prima extat: *Multi Pſeudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur Spiritus Dei. Omnis Spiritus qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt: & omnis ſpiritus qui ſolvit Jeſum, ex Deo non eſt, & hic eſt Antichriſtus.* Clemens Alexandrinus Johannis majorem Epiſtolam, hoc eſt Primam citat. Ex quo efficitur Johannis ejuſdem eſſe reliquas duas, vel alterutram certe, Apoſtoli nimirum, quem Primæ auctorem eſſe demonſtravimus. Nam ſi unica Johannis Apoſtoli haberetur Epiſtola, cur majorem eam appellaret, qua minorem, nullam auctor idem dediſſet? Has poſtremas duas cum reliquis Catholicis in cenſum ſacrorum Librorum conjecit idem Clemens in libris ὑποτυπώσεων, ut auctor eſt Euſebius. Tertullianus teſtimonia ex Secunda, tanquam Canonica, depromit. A multis quidem dubitari ait Origenes, an genuinæ ſint Secunda, & Tertia, hoc eſt an Johannis Apoſtoli; ſe tamen id concedere. Dionyſius Alexandrinus, ubi de Johannis Apocalypſi diſſerit, ut eam Johannis alterius ab Evangeliſta eſſe probet, à Secunda, & Tertia Johannis Epiſtolis diſcrepare oſtendit. Sexcentos tulerunt anni ſequentes, qui eas Johanni Apoſtolo abſque hæſitatione tribuerunt. Meminerimus præterea eum nos genuinum appellare librum, qui ab eo auctore ſcriptus eſt, à quo dicitur eſſe ſcriptus; & eo circiter tempore, quo ſcriptus eſſe fertur: has autem Johannis Epiſtolas, cujuſcunque ſint auctoris, ſive Johannis Apoſtoli, ſive alterius Johannis Preſbyteri, eo tempore ſcriptas eſſe conſtat, quo feruntur eſſe ſcriptæ, cum uterque hic Johannes Chriſti fuerit diſcipulus; ab eo autem auctore ſunt ſcriptæ, à quo dicuntur eſſe ſcriptæ, Johannis enim Preſbyteri præ ſe ferunt nomen, nec quiſquam ab eo ſcriptas eſſe negat: is autem, ſive ſit Apoſtolus Johannes, ſive Johannes alter, certe Johannes Preſbyter eſt, quicunque tandem ille eſt. Qui etiamſi incertus eſſet adhuc & dubius, ita ut olim fuit, (quem tamen Johannem Apoſtolum eſſe cum Eccleſia Catholica certum habeo) nihilominus ſtaret noſtra ſententia; nam cum ab incerto auctore ſcriptæ eſſent, & ejuſdem auctoris incerti nomen præ ſe ferrent, fatendum certe eſſet ſcriptas fuiſſe ab eo auctore, à quo vulgo dicerentur eſſe ſcriptæ. Atque eadem valere debet ratio ad propugnandam Apocalypſeos, Epiſtolæ ad Ebræos, Secundæ Petri, aliarumque Jacobi & Judæ duarum fidem. Denique, ut Chriſtianis excuterentur duæ illæ Johannis Epiſtolæ, tam breves illæ ſunt & exiguæ, ut ſua nihilominus Chriſtianæ Religioni, abſque illarum ope, conſtare poſſit auctoritas. *Secundæ, ac Tertiæ.* Iren. lib. 1. cap. 12. Iren. libr. 3. cap. 18. 1. Joh. 4. 1, & ſeq. Clem. Alex. Strom. 2. Euſeb. Hiſt. libr. 6. cap. 14. Tertull. de carne Chriſti, cap. 24. Dionyſ. Alex. libr. 2. de promiſſionib.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [47] - 19
PUBLIC DOMAIN

& Apocalypſeos:

IX. Veniat nunc ad examen Apocalypſis, de cujus ætate ambigit nemo, ut quæ vel Johanni Apoſtolo adſcribatur, uti fit ab Eccleſia Catholica; vel Johanni, qui Marcus cognominatus eſt, & Paulo ſocium ſe dedit; vel Johanni Preſbytero; vel (quæ fuit Alogorum væſania ab Epiphanio confutata) Cerintho Hæreſiarchæ, quemadmodum referunt Cajus in diſputatione adverſus Proclum Cataphrygarum patronum, & Dionyſius Alexandrinus libro ſecundo De promiſſionibus. Hos enim omnes eadem ætas vidit. De auctore ſolum controverſia eſt. Hunc eſſe Johannem Apoſtolum affirmate tradit Juſtinus, his temporibus non multo inferior, quibus in literas relata eſt Apocalypſis. Affirmat hoc ipſum Irenæus, qui & recens fuiſſe ſua ætate hoc opus teſtatur; & ſua pene memoria, ſub finem nempe imperii Domitiani, viſa eſſe Johanni, quæ in Apocalypſi memorantur. Addit Hieronymus eam interpretatos eſſe Juſtinum, & Irenæum; quorum neutrum apud Euſebium reperias, ex quo opus De ſcriptoribus Eccleſiaſticis, in quo hæc habentur, Hieronymus conſarcinavit: nam ubi Euſebius recenſet opera Juſtini, ait Johanni Apoſtolo Apocalypſim manifeſte tribuere Juſtinum in libris adverſus Tryphonem; interpretatum fuiſſe non ait. Niſi forte pro eo quod extat in Euſebio: μέμνηται δὲ καὶ ὁ ἰωάννης ἀποκαλύψεως, σαφῶς τῇ ἀποστόλῳ αὐτῶν ἕν λέγων· *Meminit & Apocalypſeos Iohannis, Apoſtolo eam manifeſte adſcribens*; legerit Hieronymus: ἑρμωνεύτης δὲ καὶ ὁ ἰωάννης ἀποκαλύψεως. In ejuſdem vero Chronico, ad annum decimum quartum Domitiani hæc legas: δομετιανὸς καὶ νέρωνα δεύτερος χριστιανὸς ἐδίωξεν· ὑφ' οὗτος δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος ἰωάννης εἰς πάτμον ἐξορίζεται, ἔνθα τὴν ἀποκάλυψιν ἑώρακεν, ὡς δηλοῖ εἰρηναῖος· *Domitianus alter à Nerone Chriſtianos perſecutus eſt. Sub eo Iohannes Apoſtolus in Patmon relegatur, ubi Apocalypſim vidit, quemadmodum declarat Irenæus.* Ubi legiſſe videtur Hieronymus: ἣν δηλοῖ εἰρηναῖος· Vertit enim: *quam Irenæus interpretatur.* Sed hæc obiter. De Apocalypſeos conditore idem ac Juſtino, & Irenæo, perſuaſum fuit Tertulliano, Clementi Alexandrino, Apollonio adverſus Cataphrygas, Origeni, & plurimis demum, ac omnibus propemodum aliis.

Epiphan. in Alog.

Juſtin. Dialog. cum Tryphon. Iren. libr. 4. cap. 37. & 30. & lib. 5. cap. 30. & apud Euſeb. Hiſt. libr. 5. cap. 8. Euſeb. Hiſt. libr. 4. cap. 28. Tertull. adv. Marc. libr. 3. cap. 14. & libr. 4. cap. 5. Clemens Alex. apud Euſeb. Hiſt. libr. 3. c. 23. Apollon. apud Euſeb. Hiſt. libr. 5. cap. 18. Origen. in Matth. & in Joh. & apud Euſeb. Hiſt. lib. 6. cap. 25.

tum Epiſtolarum Pauli,

X. Pauli Epiſtolæ jam inde ab ipſis Eccleſiæ primordiis inter Chriſtianos ſummo conſenſu receptæ ſunt. Eas quidem repudiabat Ebion ille Hæreticus, Apoſtolorum ætate conjunctus, & deinde Severus Encratitarum hæreſeos aſſertor, ac poſtmodum Elceſaitæ, ab Elxæo orti, quem vixiſſe Trajani temporibus docet Epiphanius. Sed & ipſi ab Eccleſia Dei repudiati ſunt. Hinc tamen Epiſtolarum ætatem colligas. Honorificam præterea earum mentionem facit Petrus in poſteriore Epiſtola. Clemens ille, qui cum Petro & Paulo ſe converſatum fuiſſe non obſcure indicat, in priore ſua ad Corinthios Epiſtola, ex Pauli Epiſtolis depromtas locutiones uſurpat. Priorem ad Corinthios, & illas quæ ad Galatas & Philippenſes ſcriptæ ſunt, in teſtimonium adducit Polycarpus Johannis Apoſtoli auditor; & nonnulla ex illis, aliiſve Athenagoras. Ex eadem ad Philippenſes arceſſit quippiam Barnabas in Epiſtola Catholica. Probabat omnes Tatianus, Athenagora non multo recentior, exceptis iis quæ ſunt ad Timotheum. Tuebantur eamdem opinionem Encratitæ à Tatiano ſubornati. Et Marcion deinde, ac Baſilides, in alias temere graſſati ſunt. Tangit illos obiter Clemens Alexandrinus, qui & Pauli auctoritate diſputationes ſuas ſæpenumero prætexit; quod & luculentius deinde à Tertulliano, aliiſque recentioribus factum eſt.

2. Petr. 3. 15. 16.

Clem. Alex. Strom. 2.

ac præſertim Epiſtolæ ad Ebræos.

XI. De una ad Ebræos Epiſtola non levis habita eſt inter Veteres diſceptatio, cum Paulo eam abjudicarent nonnulli; Lucæ vero tribuerent alii, alii Barnabæ, quidam Clementi. Eos quippe non moror, qui Tertulliano affinxerunt; ſi quorum tamen adeo inſignis eſſe potuit oſcitantia & ſupinitas, cum Tertullianus ipſe meminerit Epiſtolæ hujus, eamque Barnabæ vindicaverit; cumque eam reſpuerint Tertulliano vetuſtiores Tatianus, Marcion, & Cajus in Dialogo adverſus Proclum. Ex eorum igitur ætate, quorum eſſe fertur, non minus antiquam eam eſſe deprehendas, ac vulgo creditur. Pauli quippe coætanei fuerunt Lucas, Barnabas, & Clemens. Longe vero certiorem temporis, quo ſcripta eſt, notam reperire licet in ipſis Epiſtolæ verbis, ex capite ſecundo, quibus ſalutaria documenta à Chriſto primum tradita, ſe demum ab iis qui audierunt accepiſſe ait. Ipſe certe Clemens multas inde in Epiſtolam ſuam ad Corinthios transfert ſententias, eaſque ἀυτολεξεὶ, ut illam ex Ebræo in Græcam linguam convertiſſe ipſum non immerito exiſtimari poſſe cenſuerit Euſebius. Contra vero Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, eumdem orationis colorem in Actis Apoſtolorum, atque in hac Epiſtola reperiri affirmat; quippe illorum auctorem eſſe Lucam, hujus ſcriptorem. Unde agnoſcas germanum Epiſtolæ hujus ſcriptorem à Clemente Alexandrino, & Euſebio creditum eſſe Paulum. Quod ſi tantorum virorum judiciis judicium quoque meum interponere liceat, Græce primum ſcriptam eſſe non abſurdis argumentis exiſtimaverim. Sed res eſt alterius diſquiſitionis: nunc quod agimus. Origenes re in utramque partem diſcuſſa, non temere eam à majoribus Paulo

Tertullian. de pudicit. cap. 20. Hieron. De ſcript. Eccl. in Paulo.

Ebr. 2. 3.

Euſeb. Hiſt. libr. 3. cap. 38.

Origen. lib. 5. in Johan.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [48] - 20
PUBLIC DOMAIN

adſcriptam fuiſſe ait; & quæcunque Eccleſia eam ut Pauli opus ſuſpexerit, laudandam cenſet; quippe ſententias ſibi Pauli ipſius videri, dictionem & compoſitionem eſſe alterius, qui Apoſtoli dictata exceperit, & in literas retulerit. Hieronymus in Epiſtola ad Dardanum ſcribit non ab Eccleſiis ſolum Orientis, ſed ab omnibus retro Eccleſiis, ut germanum Pauli fœtum fuiſſe admiſſam; quæ quamvis à Latinis in Canonem ſua ætate nondum relata eſſet, ſe tamen veterum Scriptorum auctoritatem ſequi, neglecta temporis ſui conſuetudine. In Epiſtola quoque ad Evagrium, recipi eam ait ab omnibus Græcis, & à nonnullis Latinorum. Propterea vero ab his in Eccleſia legi ſolitam non fuiſſe tradit Philaſtrius, quod ab Hæreticis depravata, & additamentis quibuſdam fuiſſet inquinata. Utut eſt, ſatis apparet vetuſtas Epiſtolæ, eo tempore neutiquam inferior, quo ſcripta eſſe fertur: & quamvis incerti eam auctoris eſſe concederemus, vel Pauli nimirum, vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis; cum incertum quoque olim fuiſſe oſtenderimus, à quo illorum eſſet profecta, ſequitur ejus eſſe auctoris cui vulgo adſcribitur, incerti nimirum, ſed unius tamen ex illis quatuor; ac proinde genuinam eſſe, juxta primam Definitionem. Nos tamen eam, quæ Paulo Apoſtolo Epiſtolam hanc adſcribit, amplectimur ſententiam; non ſolum quod plurium ſeſe ac graviorum ſcriptorum auctoritate tueatur, ſed etiam quod Eccleſiæ Catholicæ decreto fuerit roborata.

Philaſtr. Hær. 88.

XII. Sequitur Epiſtola Jacobi. Hæc in eorum Scripturæ ſacræ librorum cenſum conjicitur ab Euſebio, qui dubiæ erant auctoritatis, & admittebantur à nonnullis, ab aliis repudiabantur; nec multos ex Antiquis ejus meminiſſe ait. Saltem igitur aliqui ex Antiquis meminerunt. Inter Epiſtolas Canonicas recenſuiſſe illam Clementem Alexandrinum in libris ὑποτυπώσεων, teſtis eſt idem Euſebius. Ejus verba uſurpat non ſemel Tertullianus. Ipſius quoque patrocinium ſibi Cyprianus aſciſcit. Aſciſcit & Origenes Euſebio antiquior; idemque Novi Teſtamenti Scriptores enumerans, Jacobum haudquaquam prætermittit, uti nec Athanaſius in Synopſi, nec Gregorius Nazianzenus in Carmine de libris Canonicis. Eamdem Epiſtolam, licet initio controverſam, procedente tempore auctoritatem obtinuiſſe Hieronymus aſſeverat. Cum ergo longe vetuſtiorem hanc eſſe appareat Clemente Alexandrino, & Tertulliano; incidit profecto ejus ætas in Apoſtolorum tempora. Cum vero citra ullam hæſitationem Jacobo hanc tribuat Origenes, jamdiu inoleviſſe opinionem iſtam neceſſe eſt. Atque id quidem ſufficit ad ſanciendam fidem Epiſtolæ hujus, de qua non præcipua nobis eſt cum Chriſti adverſariis velitatio.

deinde Epiſtolæ Jacobi, Euſeb. l. 2. Hiſt. cap. 23. libr. 3. cap. 25. & lib. 6. cap. 14. Tertull. adv. Jud. c. 2. & libr. de orat. cap. 8. Cypr. adv. Novat. Origen. Hom. 13. in Gen. & Hom. 7. in Joſ. Hieron. de ſcript. Eccl. in Jacobo.

XIII. Huic ſuccedunt ambæ Petri Epiſtolæ, quarum prior eſt extra controverſiam inter Chriſtianos: ταύτῃ οἱ πάλαι πρεσβύτεροι, ὡς ἀναμφιλέκτῳ, ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν κατακέχρηνται συγγράμμασι· *Hac priſci Presbyteri, ut auctoritatis neutiquam controverſæ, in ſuis ſcriptionibus uſi ſunt:* inquit Euſebius. Scribit idem alibi teſtimonia ex ea petiviſſe Polycarpum, ab Apoſtolis ipſis Chriſtiana doctrina imbutum, multiſque qui Chriſtum Dominum viderant familiariter uſum, & Papiam Johannis diſcipulum, atque iis ætate proximum Irenæum, & alios veteres Chriſtiani dogmatis aſſertores. Factum idem ſæpe videmus ab Origene, qui & Petrum ipſius auctorem eſſe non ſemel prædicat. Major ineſt Secundæ concertatio, quam inter dubias collocari ab aliquibus, & Petro abjudicari ſcribunt Origenes, Euſebius, & Hieronymus, propter ſtili cum priore diſcrepantiam. At aliter ſe de ipſa ſentire declarant iidem, & Petro indubitanter adſcribunt. Et merito quidem, quippe cum in monte ſancto ſe Chriſto adfuiſſe dicat Auctor, & Paulum chariſſimum ſuum fratrem appellet, ſeque jam priorem Epiſtolam ſcripſiſſe ſignificet. Hanc itaque in ſacrorum Librorum ſerie inter Catholicas Epiſtolas poſuit Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, & Athanaſii poſtmodum Synopſi, & Gregorii Carmini, in quo ſacri percenſentur Libri, inſeri merita eſt.

& earum Petri, Euſeb. Hiſt. libr 3. cap. 3. & 39. libr. 4. cap. 14. libr. 5. cap. 8. Origen. Tom. 5. in Joh. & Hom 13. in Gen. & Hom. 7. in Joſ. Euſeb. Hiſt. l. 3. cap. 25. Hieron. de ſcript. Eccl. in Petro. 2. Petr. 1. 17, 18. 2. Petr. 4. 15. 2. Petr. 3. 1.

XIV. Idem atque illa perſequitur argumentum Epiſtola Judæ, & utraque inſectari videtur Simonem, & Nicolaum Hæreticos, ipſorumque diſcipulos, Apoſtolorum coætaneos. Itaque altera alteri præſtat opem, & fidem facit. Venit quoque in contentionem illa Judæ, ut teſtificantur Origenes, Euſebius, & Hieronymus, qui eam tamen auctoritatem demum conſecutam fuiſſe ait, & inter ſacras Scripturas numeratam. Idem affirmat Origenes compluribus locis, ejuſque verbis ſe defendunt Tertullianus, & Cyprianus; eamdemque Canonicorum librorum Catalogo intexuerunt Clemens Alexandrinus in libris ὑποτυπώσεων, Athanaſius in Synopſi, Gregorius Nazianzenus, aliique porro omnes. Præterea cum ex Veteribus non multos ejus meminiſſe ab Euſebio traditum ſit; hinc colligitur aliquos ſaltem ex Antiquis illis ejus meminiſſe. Sed hæc nimis; quoniam non ex harum, ut dixi, Epiſtolarum auctoritate præcipue pendet ea, quam ſuſcipimus, Chriſtianæ doctrinæ defenſio.

ac demum Epiſtolæ Judæ. Origen. Hom. 13. in Gen. & in Joſ. & in Matt. Euſeb. Hiſt. l. 2. cap. 23 & 24. & l. 3. c. 25. Hier. de Script. in Judas. Tert. De hab. mul. c. 3. Cypr. adv. Nov.

XV. Quid quod ſcriptas ipſis Apoſtolorum manibus literas, in Apoſtolicis qui-

Probatur præterea ju-

Canonis librorum Novi Teſtamenti ex vetuſtate Codicum quorumdam. Refelluntur argumenta adverſariorum. Primum argumentum.

buſdam Eccleſiis ſuo tempore recitari ſolitas fuiſſe teſtificatur Tertullianus in libro De præſcriptionibus? Quippe manu ſua pleraſque ſcripſiſſe ſe Epiſtolas non uno loco prædicat Paulus. Quid quod exemplaria quædam Novi Teſtamenti, vel aliquarum ejus partium, hac ætate extant, tantæ vetuſtatis, ut proximo Apoſtolorum ævo ſcripta videri queant?

Gelaſ. Decr. part. 1. diſt. 15.

XVI. Atenim probaſſe non ſatis eſt genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti: nam nec plures eſſe probandum præterea eſt. Multa quippe olim circumferebantur Evangelia: velut illa fuerunt ſecundum Ægyptios, ſecundum Ebræos, ſecundum duodecim Apoſtolos, ſecundum Petrum, ſecundum Paulum, ſecundum Matthiam, ſecundum Bartholomæum, ſecundum Thomam, ſecundum Andream, ſecundum Philippum, ſecundum Thaddæum, ſecundum Barnabam, ſecundum Nicodemum; & Syriacum Evangelium, & illa Baſilidis, & Apellis, & Tatiani. Multa quoque Apoſtolorum nominibus inſcripta legebantur Acta: velut illa Andreæ, & Philippi, & Thomæ, quæ cenſura ſua notavit Gelaſius Papa. Aliæ etiam Pauli uſurpabantur Epiſtolæ, velut illa ad Laodicenſes, & illæ ad Senecam: aliæ quoque Apocalypſes; quales illæ Pauli, & Thomæ, & Stephani, & Petri: aliæque ſcriptiones apocryphæ complures, quarum nonnullæ jam inde à primævis Eccleſiæ temporibus ortæ Lucam perpulerunt, ut Evangelii ſui veritatem falſis & tenebricoſis lucubrationibus opponeret, quemadmodum ipſo ſacri operis initio profitetur. Jam tum enim præſagiebat futurum, id quod comprobavit eventus, ut ex his radicibus hæreſeon fructus ſuccreſcerent. Verum quæ ratio genuinorum Evangeliorum aſſerit auctoritatem, petita ex ſuffragiis proxime & continuata ſerie ſequentium ætatum, eadem apocryphorum auctoritatem elevat ac diluit; ut pote quorum falſitatem deprehenderint & prodiderint ſuccedentia tempora, nec conſtantem illis ac perpetuum conſenſum præbuerint. Hoc enim inter apocryphos iſtos fœtus, & eos intereſt qui ἀντιλεγόμενοι dicebantur, & interceſſioni nonnullorum erant obnoxii, velut Epiſtola ad Ebræos, aut Apocalypſis, quod his robur & auctoritatem addiderit poſterior ætas, illis detraxerit. Tanta præterea inerat illis doctrinæ, ſententiarum, ac verborum à genuinis diſcrepantia, quemadmodum ab Euſebio proditum eſt; ut ſi horum ſatis comprobata à nobis eſt γνησιότης, uti certe eſt, conficta illa eſſe & ſuppoſita omnino neceſſe ſit. Hoc argumento Pauli & Theclæ περιόδων vanitatem arguit Hieronymus, quod iis continerentur narrationes quædam, quarum nulla exſtaret in Actis Apoſtolorum mentio.

Euſeb. Hiſt. libr. 3. cap. 25.

Hier. De ſcript. Eccl. in Lucas.

Secundum argumentum.

XVII. Objici quoque poſſunt teſtimonia nonnulla, non ex Veteri ſolum, ſed ex Novo etiam Teſtamento à Patribus depromta, quæ nuſquam in iis reperias: quale illud eſt apud Patres Chriſto tributum: δόκιμοι τραπεζῖται γίνεσθε. & qualia multa proferre poſſemus, quorum in ſacris Libris neque veſtigium apparet, neque vola. Item alia quædam aliter à Patribus relata, ac in Evangeliis ſcripta leguntur: quale illud eſt à Clemente Papa uſurpatum: εἰ τὸ μικρὸν οὐκ ἐπιτρέπετε, τὸ μέγα τίς ὑμῖν δώσει; λέγω γὰρ ὑμῖν ὅτι ὁ πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστιν: quæ alio modo apud Lucam concepta ſunt. Quod ſi hæc luxata dicamus, vel ex Evangeliis extrita, quænam Evangeliis demum conſtabit fides, librariorum vel Criticorum temeritatem paſſis, itidem ut aliis vulgaribus ſcriptis contingit? ſi ex apocryphis Evangeliis petita; parem apocryphis tributam à Patribus illis fidem fatendum erit, quæ Canonicis tributa eſt.

Clem. Epiſt. 2.

Certe ſi quis nonnulla è ſacris Voluminibus, ipſiſque adeo Evangeliis excidiſſe neget, palam eum revincet diſcrepantia codicum, & collectiones variantium lectionum jampridem inolitarum, quemadmodum ipſi fatebantur Origenes, Ambroſius, & Hieronymus. Quæ ſane lectionum varietas nulla eſſet, ſi par uſquequaque fuiſſet vocularum omnium coagmentatio, & contextus integritas. Cæterum vel ex iis collectionibus ſatis apparet quam leves eæ ſint diſcrepantiæ, quamque exigua & nullius ad ſanciendam Chriſti fidem momenti, quæcunque diuturnitate temporis eraſa ſunt. Nam ſi aliqua in Libris ſacris olim habita eſſent propugnandis Chriſtianæ fidei dogmatis utilia, ea procul dubio libris ſuis inſeruiſſent vetuſti Eccleſiæ Patres, à quibus reliqua cauſſæ ſuæ opportuna tam ſtudioſe collecta ſunt, antequam vitium ullum paſſos eſſe Codices ſanctos vel dici, vel credi poſſit. Nullum autem ejuſmodi teſtimonium in Patrum ſcriptis reperire licet, quod non alii quoque magno uſurpent conſenſu, & Codices ſacri præ ſe ferant. Atque ea ſane Patrum, tum vetuſtiorum, tum recentiorum in repetendis Novi Teſtamenti verbis conſenſio, validiſſimum eſt & certiſſimum probandæ illius integritati & ſinceritati argumentum, & ab Auguſtino uſurpatum. Quas autem ſententias indidem Patres alio verborum ordine depromunt ac conceptæ ſunt, minime vero id probat luxatas eas eſſe ac diſtortas in Libris ſacris, ſed à Patribus orationi ſuæ accommodatas. Tritior quippe hæc eſt apud illos teſtimoniorum è Scriptura ſancta depromendorum ratio, cum uſurpantur ipſæ

Origen. Hom. 8. in Matth. Ambroſ. in Rom. 5. Hieron. in Gal. 5. & Præf. in Pent. & Præf. in 4. Evang.

Auguſtin. De utilitate credendi, cap. 3.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [50] - 22
PUBLIC DOMAIN

duntaxat ſententiæ, negliguntur verba, quam cum utraque ἀυτολεξεὶ recitantur. Sic ipſi Novi Teſtamenti Scriptores è Veteri teſtimonia proferre ſolent.

XVIII. Denique ad id quod objici poteſt, pleroſque Novi Teſtamenti libros fuiſſe ab Hæreticis aliquibus repudiatos, ideoque non conſtantem fuiſſe omnium in admittendis iis conſenſum, ac proinde genuinos haberi non poſſe; expedita eſt ac proclivis reſponſio, hoc ipſo in approbandis iis Eccleſiæ conſenſum apparere, quod quicunque illorum labefactare tentarunt fidem, ab Eccleſia exterminati ſunt. Nempe quem quiſque Novi Teſtamenti librum væſaniæ ſuæ putabat adverſari, hunc ſcilicet calculo ſuo damnabat. Hinc Manichæi quaſdam Novi Teſtamenti partes cauſſæ ſuæ opportunas recipiebant, reliqua aſpernabantur, quorum audaciam hac ætate imitati ſunt Anabaptiſtæ. Hinc Evangelium ſecundum Ebræos probabant Ebionitæ, reliqua parvipendebant. Hinc ſelecta quædam excipiebant ex Lucæ Evangelio Marcioniſtæ, aliique ipſorum gregales; Cerinthus vero, & Carpocrates totum penitus repudiabant. Nempe ſic unuſquiſque cauſſæ ſuæ ſerviebat. Evangelium Johannis ſpreverunt Alogi, quod Dei λόγον, quem prædicaverat Johannes, non agnoſcerent. Similes ob cauſſas Acta Apoſtolorum non admittebant Severiani; Pauli quoque Epiſtolas abjiciebant iidem, & Elceſaitæ. Unus utriſque error, ſed variis partibus illudebat. Media incedit Chriſti Eccleſia, & quem ab initio tramitem tenuit, huic conſtanter inſiſtere perſeverat. Patet ergo luculenter ex ſuperioribus genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti. Quod erat probandum.

Tertium argumentum.

PROPOSITIO SECUNDA.

Coætanei ſunt libri Novi Teſtamenti.

I. EX ſuperioris Propoſitionis veritate pendet hujus probatio. Nam cum genuinos eſſe libros Novi Teſtamenti demonſtraverimus, ſequitur ſcriptos eſſe eo circiter tempore quo feruntur eſſe ſcripti, juxta primam Definitionem. Atqui feruntur eſſe ſcripti iis circiter temporibus, quibus res in iis ſcriptæ contigerunt, nempe non longe poſt obitum Chriſti, in ipſis Eccleſiæ primordiis, cum jam cæleſti gratia roborati Apoſtoli, novæ Legis myſteria Judæis primum, deinde orbi univerſo promulgarent. Coætanei ſunt autem libri, qui iis circiter temporibus ſunt ſcripti, quibus res in iis ſcriptæ contigerunt, uti Definitione ſecunda tradidimus: unde ſequitur coætaneos eſſe libros Novi Teſtamenti. Quod erat probandum.

Probatur ſecunda Propoſitio.

PROPOSITIO TERTIA.

Hiſtoriæ in Novo Teſtamento ſcriptæ, veraces ſunt.

I. *Probatur ex conſenſu Scriptorum Novi Teſtamenti, & ſuffragiis exterorum, veraces eſſe hiſtorias,* II. *de Johanne Baptiſta, Jacobo fratre Jeſu, Jeſu ipſo, & aliis in Novo Teſtamento commemoratis;* III. *iterum de Jeſu;* IV. *tum de ejus patria & parentibus;* V. *de nova ſtella Magis viſa, & de infantibus ab Herode occiſis;* VI. *de virtutibus Jeſu,* VII. *ejuſque morte;* VIII. *de Solis defectione, & terræ motu, quæ moriente Jeſu contigerunt.* IX. *Refelluntur nonnulli, qui hanc Eclipſim, & hunc terræ motum eſſe negant ea, quæ à Phlegonte notata ſunt.* X. *De morte Jacobi fratris Domini.* XI. *Expenditur memorabile Joſephi teſtimonium de Chriſto Jeſu, & defenditur.* XII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* XIII. *Secundum argumentum.* XIV. *Tertium argumentum.* XV. *Quartum argumentum.* XVI. *Quintum argumentum.* XVII. *Sextum argumentum.* XVIII. *Seorſum refellitur Tanaquilli Fabri diſſertatio ſuper hoc Joſephi teſtimonio de Chriſto Jeſu.* XIX. *De editis à Diſcipulis*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [51] - 23
PUBLIC DOMAIN

Christi prodigiis. XX. *De virtutibus Christianorum.* XXI. *De Christianæ Religionis incrementis, & Christianorum martyriis.* XXII. *Christo Jesu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus.* XXIII. *Defenditur adversus Casaubonum Lampridii testimonium de Templis Jesu Christo ab Hadriano exstructis.* Πόρισμα. I. *Jesus est Messias.*

Probatur ex consensu Scriptorum Novi Testamenti; & suffragiis exterorum, veraces esse historias,

I. VErax ea est historia, quemadmodum scisit Axioma secundum, quæ res gestas ita narrat, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati proximis, qua res gestæ sunt. Scriptæ autem in Novo Testamento historiæ sunt ejusmodi. Facilis est assumtionis hujus probatio. Cum enim coætaneos esse constet Novi Testamenti scriptores, & singulæ illius historiæ, paucis quibusdam exceptis, non ab uno aliquo ex illis, sed ab omnibus uno consensu traditæ sint; puta quæ Matthæus de Christi Jesu morte scripsit, à Marco eadem, & à Luca, & à Johanne, & à Paulo scripta sint, qui Matthæo coætanei fuerunt; plane fatendum est scriptas in Novo Testamento historias, ita narrare res gestas, uti narrantur in multis libris coætaneis. Verum ad pleniorem Propositionis hujus assertionem, Ethnicorum etiam, qui ætatis hujus proximi fuerunt, aliorumque qui dissenserunt à Christianis, testimonio pugnabimus. Minime vero ad id necesse est singula Jesu, Apostolorumve Acta repetere, vel alio etiam pertinentes Novi Testamenti historias persequi, quod ab Eusebio factum est: nos illustriora tantum Christi, Christianorumve gesta ac casus hac tractatione complectemur, ut pote quorum præcipue controversa est fides, & ex quorum confirmatione reliquorum probatio consequitur.

de Johanne Baptista, Jacobo fratre Jesu, Jesu ipso, & aliis in Novo Testamento commemoratis;

II. Ac primum Johannem cognomento Baptistam Judæos ad virtutem & pietatem adhortationibus excitasse, aquæ lavacrum dimittendis peccatis adhibuisse, multos ad se allexisse, & ab Herode demum cæsum fuisse, testis est Josephus uterque, Matthiades, & Gorionides. Meminit ille quoque Jacobi fratris Christi Jesu, Christique adeo ipsius, ut mox demonstrabo fusius; meminit Quirinii, Pontii Pilati, Festi, & Felicis; meminit Caiphæ; meminit Johannis, & Alexandri, quorum nomina capiti Actorum quarto Lucas inseruit; meminit Herodis, Herodiadis, & Agrippæ, in iisque commemorandis Novo Testamento consentit.

iterum de Jesu, Joseph. Antiq. lib. 20. cap. 8. Sueton. in Claud. cap. 25.

III. Iisdem temporibus vixisse in Judæa virum quemdam, nomine Jesum, nemo, opinor, tam obductæ frontis est qui infitiari ausit, neque tot retro sæculis extitit quisquam qui negaret. Si quis fecerit tamen, os ei occludet Josephus; tum Ethnici insignes, Suetonius, Tacitus, Plinius Junior, Porphyrius, Phlegon Trallianus, Celsus, Numenius, Lucianus; item Trajanus, Antoninus Pius, & Marcus Philosophus, aliique sexcenti.

tum de ejus patria, & parentibus; Cels. apud Origen. contr. Cels. libr. 1.

IV. Viculo terræ Judææ ortum fuisse Jesum, paupercula puella, fabri materiarii uxore, victum opera sua quæritante natum, in Ægyptum profugisse agnoscit Celsus Christiani nominis hostis infensissimus. Bethlehemi natum probant Tabulæ Censuales Romanorum, ad quas provocabat Justinus in Apologia secunda, & Tertullianus sæpe adversus Marcionem, & Chrysostomus. Professio illa, quam in Augusti censu ediderunt Josephus, & Maria Jesu mater, ac Jesus ipse infans, in tabulas diligenter relata est, tabulæ ipsæ in archivis asservatæ sunt, neque earum fidem tam confidenter appellassent vetusti illi Christianæ doctrinæ defensores, nisi perspectam eam probe & exploratam habuissent. Quo validissimum sane veritatis argumentum continetur. Præterea spelunca, in qua Jesum filium peperit Maria, ab ipsis Christianæ Religionis adversariis sequenti ævo Bethlehemi ostendebatur, & in ea fuisse Jesu Christianorum doctoris ac magistri cunabula prædicabant. Testis Origenes in libris contra Celsum: testis & Eusebius, qui sua ætate idem fieri solitum narrat ab incolis loci, fama ipsis à majoribus tradita. Itaque locum hunc templo Helena mater, donariis Constantinus filius decorarunt. Atque hinc etiam ad sedem in eo figendam, ejusque sanctitatem per Epistolas celebrandam invitatus est Hieronymus. Nec illic Jesum in lucem editum negant Judæi: imo id ultro agnoscit R. David Ganz in Germine Davidis.

Euseb. Dem. libr. 7. cap. 2.

de nova stella Magis visa, & de infantibus ab Herode occisis; Macrob. Saturn. lib. 2. c. 4.

V. Novum sidus post Christum natum apparuisse, ad eumque Magos venisse, non diffitetur Julianus, sed ad causas naturales stellæ ortum accommodare studet. Atrocem Herodis adversus infantes, suumque adeo filium sævitiam memorabili dicto Augustus prosecutus est, *Præstare Herodis porcum esse, quam filium.* Auctor Macrobius in Saturnalibus, cujus verba suo loco accuratius expendemus.

de virtutibus Jesu,

VI. Prophetam fuisse Jesum, futuraque ab eo cognita & prædicta tradidit in Chronicis Phlegon, Hadriani Imperatoris libertus. Edita ab ipso prodigia confessi sunt infi-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [52] - 24
PUBLIC DOMAIN

Ebræi proceres, Thalmudici conditores operis, nec teterrimi Chriſti adverſarii infitiati ſunt, Celſus, & Julianus; quorum ille, cum rem negare non poſſet, falſam rei cauſſam commentus eſt, incantamenta ſcilicet & præſtigias; hic rem non negat, ſed verbis elevare ſtudet. Profligatam à Jeſu, & coërcitam vim Dæmonum queritur Porphyrius; ubi non mirum eſſe ait peſte urbes vaſtari, unde Æſculapius, aliique Dii exceſſerint; quippe poſt admiſſum Jeſu cultum nihil Deos hominibus vulgo prodeſſe. Talm. Part. 4. libr. 6. Abodat Elilim. cap. 1. Cels. apud Orig. contr. Celſ. libr. 2. Julian. apud Cyrill. libr. 6. contr. Julian.

VII. Mortem vero Chriſti quod attinet, tot eam monumentis, tam claris & inſignibus conſignatam reperies; nihil ut certius & manifeſtius memoria vetus tradiderit. Commemorabilis in eam rem Taciti teſtificatio, qua cum à Nerone Chriſtianos exquiſitis affectos ſuppliciis dixiſſet, hæc addit: *Auctor nominis ejus Chriſtus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum ſupplicio affectus erat.* Hinc Chriſtus, ἀνεσκολοπισμένος, à Græcis appellatur: à Judæis vero uſitato nomine, תלוי. *Suſpenſus*; & Chriſtiani, עובדי תלוי. *Cultores Suſpenſi.* Et in Thalmudico libro Sanhedrin legitur: בערב, פסח תלאוהו לישו, *In veſpera Paſchatis ſuſpenderunt Jeſum.* *ejuſq; morte;* Tacit. Ann. libr. 15.

VIII. Mirabilis illa Solis defectio, & ingens terræ motus, quæ moriente Chriſto contigerunt, itidem narrantur à Phlegonte illo ſupra laudato, libro Olympicorum Chronicorum decimo tertio: τῷ δ' ἔτει τὸ σϛ' ὀλυμπιάδος ἐγένετο ἔκλειψις ἡλίου, μεγίστη δὴ ἐγνωεισμένων ἀνθρώπων, καὶ νὺξ ὥρα ϛ' τὸ ἡμέρας ἐγένετο, ὥστε καὶ ἀστέρας ἐν οὐρανῷ φανῆναι· σεισμός τε μέγας κατ' Εἰθυνίαν γενόμενος τὰ πολλὰ νικαίας κατερέπατο. Quæ ſic vertit Hieronymus: *Quarto autem anno* CCII *Olympiadis* (is eſt ſcilicet Tiberii decimus octavus, qui annus Chriſto emortualis fuit) *magna & excellens inter omnes quæ ante eam acciderant, defectio Solis facta. Dies hora ſexta ita in tenebroſam noctem verſus, ut ſtellæ in cælo viſæ ſint, terræque motus in Bithynia Nicææ urbis multas ædes ſubverterit.* Atque hæc ipſa in aliis Ethnicorum commentariis reperiri teſtatur in Chronicis Euſebius; teſtantur & alii. Quos inter præcipua eſt Thalli auctoritas, quem libro Hiſtoriarum ſuarum tertio eamdem Eclipſim memoraſſe prodidit inſignis temporum metator Africanus. Eamdem autem notari & in Evangeliſtis, & in Phlegonte hiſtoriam tria oſtendunt potiſſimum; quod in eumdem annum utraque incidat, annum nempe Tiberii decimum octavum; quod eadem diei hora contigerit utraque, ſexta nimirum; & quod inſignis terræ motus utriuſque admirabilitatem vehementer auxerit. Merito itaque Chriſtianorum cauſſam apud Ethnicos agens in Apologetico Tertullianus, miraculi hujus teſtes citat tabularia ipſorum & publica inſtrumenta; ſive quæ à Rectoribus Provinciarum, ſive quæ ex inſtituto Cæſaris conficiebantur, in quæ diurna referebantur Acta Populi & Senatus. *Eodem momento*, inquit, *dies medium orbem ſignante Sole ſubducta eſt; deliquium putaverunt qui id quoque ſuper Chriſto prædicatum non ſcierunt, & tamen eum mundi caſum relatum in Archivis veſtris habetis.* Archiva eadem jam ante Nicomediæ coram Præſide citaverat Lucianus Antiochenus martyr, cum diceret: *Conſulite Annales veſtros, invenietis Pilati temporibus, dum pateretur Chriſtus, media die fugatum Solem, & interruptum diem.* Hoc Annalium nomine Acta publica ſæpe notantur apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores. Accuratiſſima vero & attentiſſima obſervatione dignum eſt, quod habet nupera Sinenſis Hiſtoria Hadriani Greſſonii, adnotaſſe Sinas in rerum ſuarum monumentis, ad id tempus, in quod annum ætatis Chriſti triceſimum ſecundum nos Chriſtiani conferimus, circa menſem Aprilem, ſolare deliquium præter ordinem naturæ & leges curriculis Aſtrorum præfixas contigiſſe: qua rei novitate Quamvutium Imperatorem vehementer fuiſſe commotum. *de Solis defectione, & terræ motu, quæ moriente Jeſu contigerunt.* Tertull. Apolog. cap. 21.

IX. Factum itaque eſt imprudenter à Kepplero, viro alioqui candido, & Aſtronomicæ artis peritiſſimo, & contra ac Chriſtianum hominem decuit, cum memoratam illam à Phlegonte Solis Eclipſim in annum ſecundum rejecit Olympiadis CCII, diem vero Novembris menſis viceſimum quartum. Nihilo magis ferri poteſt Gerardi Voſſii, optimi itidem viri & eruditiſſimi ratio, cum aliam à Phlegonte notari vult Eclipſim, quam quæ in Evangeliis deſcripta eſt. Cujus opinionis has cauſſas affert. Phlegon, inquit, hanc Eclipſim pro naturali habuit. Unde id collegerit, non addit. At deceptum eum, perinde ut alios eximiæ eruditionis viros, veriſimile eſt vocabulo Eclipſis, quod naturalem duntaxat ſideris defectum ſignificare rati ſunt. Id quantum à vera ratione repulſum ſit mox oſtendero. Scripſit quidem Origenes non adnotaſſe Phlegontem plenilunio caſum hunc contigiſſe. At neque interlunio factum id adnotavit. Quare rem in medio reliquit. At longe aliter verba Phlegontis interpretatus eſt Africanus: φλέγων, inquit, ἱστορεῖ ὅτι πιλάτου κρίσαντος ἐν πανσελήνῳ ἔκλειψιν ἡλίου γεγονέναι: *Narrat Phlegon imperante Tiberio Cæſare Solis Eclipſim plenilunio contigiſſe.* Hæc extant in Chronographia Georgii Syncelli. Philoponus quoque, libro ſecundo De mundi creatione, Phlegontis teſtimonium longe aliis conceptum verbis repræſentat ac Euſebius. τότε τε σκότος, inquit, μᾶλλον δὲ νυκτὸς ταύτης καὶ φλέγων ἐν τῇ ὀλυμπιάσιν ἐμνήσθη· *Refelluntur nonnulli qui hanc Eclipſim, & hunc terræ motum eſſe negant ea quæ à Phlegonte notata ſunt.* Keppl. in Eclog. Voſſ. Harm. Evang. libr. 2. cap. 10. Origen. in Matth.

λέγει γὰρ ὅτι δευτέρῳ (lege τετάρτῳ, ut legit ipse Philoponus pagina sequente) ἔτει τῆς δεκοσιοστῆς δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἐγένετο ἥλιου ἔκλειψις σὺν ἐγνωσμένων θεότερον. *Harum tenebrarum, vel hujus potius noctis meminit & Phlegon in Olympiadibus. Ait enim anno quarto ducentesimæ secundæ Olympiadis, contigisse Eclipsim Solis, cujusmodi nulla ante cognita est.* Quæ ne quis apud ipsum Philoponum mendosa putet, subjicit: ὅτι δὲ τὸν τῷ σταυρῷ τὸν δεσπότην χριστὸν γνωμένης τοῦ ἡλίου ἐκλείψεως, καὶ οὐχ ἑτέρας, ἐμνήσθη καὶ φλέγων, θεῖτον μὲν, ὅτι τὸ λέγειν μὴ ἐγνῶσθαι τὸ τοιαύτην ἔκλειψιν τοῖς θεότερον χρόνοις, ἐστὶ δῆλον. *Meminisse autem Phlegontem ejus Eclipseos, quæ contigit cum Christus Dominus de cruce penderet, & non alterius, liquet primum ex eo quod ait superioribus temporibus cognitam non esse Eclipsim hujusmodi.* Quæ si germana Phlegontis lectio est, Eclipsim quidem vocaverit Solis defectum hunc, sed cui Eclipsi numquam similis contigerit. Recte sane; nam quocunque modo Sol deficiat, ἐκλείπειν dici potest, & omnis defectus, sive ordinarius,

Herod. libr. 7. sive extraordinarius, est ἔκλειψις. Testem damus Herodotum, qui Solem ait ἐκλελοιπέναι, cum Xerxes trajecit in Græciam: ὁρμημένῳ δὲ οἱ, ὁ ἥλιος ἐκλιπὼν τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἕδρην ἀφανὴς ἦν, ἔτε ἐὼν νέφεων ἐόντων, αἰθρίης τε τὰ μάλιστα ἀντὶ ἡμέρης τε νὺξ ἐγένετο. *Eo vero movente, Sol suam in cœlo stationem deserens apparere desiit, cum nullæ tum nubes essent, verum aëre valde sudo: & pro die nox facta est.* Atqui ordinaria Eclipsis

Petav. De doctr. temp. libr. 10. cap. 24. hæc non fuit, sed prodigialis & portentosa, ut demonstravit Petavius. De Carneade sic differit Hesychius Illustris: καρνεάδου λίβυος φιλοσόφου τελευτήσαντος, ἡ σελήνη ἐξέλιπε, καὶ ὁ ἥλιος ἀμυδρὸς ἐγένετο. *Carneade Libye Philosopho mortuo, defecit Luna, & Sol obscurus factus est.* Quæ verba Suidas descripsit. Vides Solem & Lunam simul defeciisse; quo casu incertum est: non usitati haud dubie fuerunt hi defectus: & tamen

Scalig. in Euseb. Chron. Origen. in Matth. Luc. 23. 44. 45. Luna dicitur ἐκλελοιπέναι. Quare valde falluntur Scaliger, & Vossius, qui Phlegontem significasse volunt naturalem Eclipsim. Fallitur etiam Origenes, qui quod apud Lucam, pro eo quod vulgo legitur, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης, καὶ ἐσκοτίσθη ἥλιος· *Et tenebræ factæ sunt in universam terram, usque in horam nonam, & obscuratus est Sol;* exemplaria nonnulla habuerint, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἐνάτης, ἐκλείποντος ἡλίου. *Et tenebræ factæ sunt in universam terram, usque in horam nonam, deficiente Sole;* supposita hæc opinatur ab Hæreticis, ad depravationem sententiæ, ut reprehensionibus obnoxia essent Evangelia. Utcunque enim scripserit Lucas, eadem exurget sententia, ab omni reprehensione tuta. Fallitur & ipse Africanus, qui Thallum reprehendit, quod hunc defectum Eclipsim appellaverit. Mala autem fide Phlegontem citat Bodinus in pestilenti Dialogo, cui titulum fecit, De abditis rerum sublimium arcanis, in quo Judaicum omne suum virus evomuit. Fingit enim Phlegontem Eclipsim hanc in annum quartum Olympiadis CCX contulisse, versante Sole in Piscibus; cum anno quarto Olympiadis CCII adscripserit Phlegon, de loco Solis siluerit. Falli denique videtur Tertullianus, cum ait loco proxime indicato: *Deliquium putaverunt, qui id quoque super Christo prædicatum non scierunt*: deliquium enim vere fuit; at insolitum, & præter naturam. Sed redeamus ad Vossium: Terræ motum, inquit, in Bithynia fuisse narrat Phlegon, at silet de terræ motu in Palæstina: nempe singulas regiones motu hoc concussas percensere non instituerat; sed eam notare satis habuit, quam vehementer afflictam, ac præ multis perculsam esse sciverat. Si tam miraculosa, inquit, Eclipsis variis terris fuisset conspecta, non solus Phlegon ejus meminisset. Vero, & meminit quidem Thallus; meminerunt & Sinenses: & ut meminisset præter Phlegontem nemo, parum infitiali argumento tribuimus. Eadem quoque ratione usus jam ante fuerat Origenes, cum probare vellet Judæam solam has tenebras sensisse; cujus rationis infirmitas convicta est. Poteramus & Dionysii Areopagitæ testimonio pugnare, qui in Epistola ad Polycarpum, rem à se, & ab Apollophane Sophista, Heliopoli Ægypti observatam narrat: verum quoniam has Dionysii Epistolas, aliasque ejusdem scriptiones in controversiam vocari video, neque sane immerito, si quid judicio valeo, hæc prætermittimus.

De morte Jacobi fratris Domini. Gal. 1. 19. Euseb. Hist. libr. 2. cap. 23. Origen. libr. 1. & 2. contr. Cels. & in Matth. 13. Euseb. lib. 2. Hist. cap. 23. Joseph. Antiq. libr. 20. cap. 8. X. Jacobi interitum, ejus qui fuit frater Christi, (ἀδελφόθεον Græci appellant) quemque sibi visum fuisse tradidit Paulus, in literas retulit Hegesippus, scriptor Apostolorum temporibus proximus, in quinto libro Commentariorum, cujus narrationem Historiæ suæ Eusebius intexuit. Casum eumdem Jacobi, paulo quidem aliter ac Hegesippus, & Anani Pontificis, à quo letho datus est, crudelitatem disertis & insignibus verbis commemorat Josephus, atque id factum bonos omnes detestatos esse ait, hanc- que potissimum fuisse caussam, cur Deus ejusmodi impietatem ulciscens teterrima strage Hierosolymam exscinderet. Testimoniorum Josephi alterum recitat Origenes in libris contra Celsum; utrumque Eusebius; quorum nunc unum duntaxat apud Josephum reperire licet. Nos utrumque, quoniam ad rei memoriam illustria sunt, & expressam Jesu Christi mentionem continent, hic recitabimus: ταῦτα ἡ συμβέβηκεν Ἰω-

δαίοις, κατ' ἐκδίκησιν ἰακώβε τῦ δικαίε, ὃς ἦν ἀδελφὸς ἰησῦ, τῦ λεγομένε χρισῦ· ἐπειδήπερ δικαιότατον αὐτὸν ὄντα οἱ ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν· *Hæc autem contigerunt Judæis, in ultionem Jacobi justi, fratris Jesu, qui dicitur Christus: quoniam eum, cum justissimus esset, Judæi interfecerunt.* Tum alibi: ὁ δὴ νεώτερ@ ἄνα@, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπομένε παρειληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, & τολμητὴς διαφερόντως. ἅτε δὴ οὕτω πιστ@ ὢν ὁ ἄνα@ καθίζει συνέδριον κριτῶν, & ἀγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν ἰησῦ, τῦ χρισῦ λεγομένε (ἰακώβ@ ὄνομα αὐτῷ) καί τινας ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορείαν ποιησάμεν@, παρέδωκε λευσθησομένους· ὅσοι δὲ ἐδόκουν ὀπιεικέστατοι τῆ πρ τὴν πόλιν εἶναι, & τὰ περὶ τὰς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ· *Junior autem Ananus, quem summum sacerdotium assumsisse diximus, confidens erat animo, & summopere audax. Talis ergo cum esset Ananus, judicum consessum cogit, & coram eo sistens fratrem Iesu, qui dicitur Christus, (Iacobo illi nomen erat) & alios quosdam, impacta illis dica, tanquam violatarum legum, lapidibus necandos tradidit. Quicunque vero ex urbis incolis erant æquiores, & leges accurate servabant, ægre id tulerunt.* Prior locus è Josephi libris erasus est. Quem quoniam tam aperte & fidenter usurpant Origenes, & Eusebius, cum ille disputaret adversus Ethnicos, uterque vero in media Judæorum colluvie scriberet, & eum præterea designat Hieronymus, minime credi potest vel confictum ab iis fuisse, vel ab aliis, aut omnino suspectum fuisse & dubium. Simile & illud est, quod de Josepho prædicat Hieronymus, & post Hieronymum Freculphus, & Suidas, manifestissime eum confiteri decimo octavo Antiquitatum libro, *Iohannem Baptistam verè Prophetam fuisse*, quod tamen illic nusquam occurrit. Ait alibi Suidas scripsisse Josephum, ὅτι ἰησῦς ἐν τῷ ἱερῷ μὴ τῶν ἱερέων ἡγιάζε· *Iesum in templo cum Sacerdotibus victimas adoleviſſe:* quæ in ipsius libris hodie non comparent. Quid ergo? falsarios dicemus Origenem, Eusebium, Hieronymum, & alios? minime vero. Longe credibilius est hæc è Josephi libris expunxisse priscos illos Judæos; qui cum adversus patres suos tam memorabilem impietatis testificationem à gentili suo, clarissimo scriptore, literis consignatam pati non possent, hanc dolo malo abolere conati sunt: atque ita majorum suorum cædes ac sævitiam fraudibus suis & nefariis artibus cumularunt. Atque id quidem tanto probabilius est, quanto facilius esse constat è scriptis detrahere quippiam, quam in ea infarcire.

Hieron. De script. Eccles. in Josepho, & in Jacobo. Freculph. Tom. 2. Chron. libr. 2. cap. 5. Suidas in ἰώαννης. Suidas in ἰησῦς.

XI. Id si sit, veri quoque fuerit haud absimile, pari vafritie inductum olim esse ab iis Josephi locum alium, doctorum contentionibus celebrem, in quo Christi Jesu virtus, prodigia, interitus, reditus in vitam, Prophetarum de eo vaticinia, & Christianorum constans adversus eum pietas, ac fides clarissime prædicantur. Id non abs re fuerit huc referre: Γίνεται δὴ κ τοῦτον τὸν χρόνον ἰησῦς, σοφὸς ἀνήρ· εἴ γε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητὴς, διδάσκαλ@ ἀνθρώπων, τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων· & πολλοὺς μὲν ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ & Ἑλληνικὸς ἐπηγάγετο· ὁ χριστὸς οὗτος ἦν· & αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότ@ πλάτε, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ γε πρῶτον ἀγαπήσαντες· ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς ζῶν πάλιν ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα & ἄλλα μύρια θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων· εἰς τε νῦν χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φῦλον· *Fuit autem hoc tempore Iesus vir sapiens: si tamen virum illum oportet dicere. Erat enim mirabilium operum effector, magister hominum qui vera libenter amplectuntur. Et plurimos quidem ex Iudæis, plurimos etiam ex Gentibus ad se pertraxit. Hic erat Christus: cumque eum à primoribus gentis suæ accusatum Pilatus ad crucem damnasset, ab eo diligendo non abstiterunt, qui primum cœperant. Nam post tertium diem redivivus ipsis apparuit: cum divini vates hæc, aliaque quamplurima admiranda de eo prædixissent. Neque ad hanc diem defecit denominatum ab eo Christianorum genus.* Præclarum enimvero ad Christiani dogmatis confirmationem testimonium, ut pote ab homine Judæo, magnique nominis auctore profectum, si non anxia hominum nimis curiosorum & odiosa sedulitas pene illud labefactasset. Collecta sunt aliquot abhinc annis, & in unum libellum compacta, quæcunque ad ῥήσεως hujus examen recentiores Scriptores disputarunt; aliis adulterinam, & à priscis Christianis pio dolo Historiæ Josephi assutam contendentibus; aliis contra germanum Josephi fœtum esse defendentibus. Me vero quando instituti operis ratio non patitur quæstionem inexploratam prætermittere, meamque in re tot jam controversiis explicata dissimulare sententiam; confidenter pronuntio me iis assentiri non posse, à quibus in dubium vocata est testimonii hujus γνησιότης· Cur ita sentiam, facit constans & perpetuus codicum omnium Josephi, sive exaratorum calamo, sive typis impressorum, in eo retinendo consensus. Facit & Eusebii auctoritas, qui illud & in libris Demonstrationis Evangelicæ, & in Ecclesiastica Historia, tanquam legitimum & genuinum repræsentavit. Expressit id quoque Latine Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis. Retulit idipsum in Epistolas suas Isidorus Pelusiota: in Historiis vero suis consecrarunt Hermias Sozomenus, Georgius Cedrenus, & Nicephorus Callisti, & in Lexico suo Suidas; atque hinc por-

Expenditur memorabile Josephi testimonium de Christo Jesu, & defenditur.

Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

Euseb. Dem. Evang. lib. 4. Hist. libr. 1. cap. 11. Hieron. De script. Eccles. in Josepho. Isidor. Pelus. libr. 4. Epist. 225. Sozom. libr. 1. cap. 1. Cedren. Hist. Comp. p. 196. Nicephor. Hist. libr. 1. cap. 39. Suid. in ἰώσηπος.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [55] - 27
PUBLIC DOMAIN

ro continua serie ad nos usque propagatum est: quod ad probandam scriptionis γνησιότητα satis esse docuimus. Suadet idem præterea & ratio: nec enim probabile est Josephum, scriptorem non indiligentem, cum res Judæorum persequeretur, de eo viro tacuisse, qui maximos in ea gente, ac per universum fere orbem excitavit motus, sectam de nomine suo condidit, complures habuit discipulos, & Christi sibi nomen assumsit; quo solo celebrari potuit inter Judæos, apud quos magna erat Christi exspectatio, quique eorum nomina haudquaquam silentio prætermiserunt in suis Historiis, qui titulum hunc sibi arrogarunt. Quis eum putet elogio dignos censuisse Johannem Baptistam, & Jacobum ἀδελφόθεον, indignum vero mentione Christum Jesum existimasse, cujus longe clarius nomen fuit? cum præsertim Jacobum laudans, ut notum hunc faceret, fratrem esse scripserit Jesu, qui Messias dictus est; quem videlicet longe notiorem esse sciebat. Tantum certe abest, ut locum hunc à Josepho profectum mirer, ut potius mirabile mihi videatur, arbitrari potuisse quemquam de Jesu Josephum siluisse; neque quisquam est in Josepho non omnino peregrinus, qui non solitam ejus requireret diligentiam, si testificationem suam tantæ Jesu claritati non commodasset. Consentit ad hæc orationis filum, & dictionis color; talis nimirum, qualis Hellenistarum esse solet. Locutiones etiam quasdam observare licet Josepho familiares. Has igitur habeo caussas, cur germanam esse censeam hanc θεηλογίαν, quæ sunt hujusmodi, ut non certioribus vel γνησιώτατον scriptoris cujuscunque testimonium defendi posse putem.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

XII. Nunc quid opponant Adversarii videamus. Origenem non uno loco aperte scripsisse aiunt, Jesum à Josepho non fuisse pro Christo agnitum; idem quoque Theodoretum asseverasse: imo vero, vaticinia Prophetarum Messiæ θεηλατικὰ Josephum, sive assentatorie, sive ex animi sententia, Vespasiano accommodasse; cum in hoc tamen loco Jesus clarissimis verbis Messias fuisse dicatur: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν· *Hic erat Christus.* Unde efficitur, vel hæc in Josephi exemplaribus, quibus usi sunt, non extitisse, vel pro falsis & suppositiis habuisse. Ego vero respondeo in mutilos & Judæorum manus expertos codices incidere potuisse Origenem, & Theodoretum, ut ostendam paulo post; ac proinde insigne hoc Iosephi testimonium numquam vidisse. Fac tamen vidisse; aliter sumere potuerunt & debuerunt verba hæc: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, ac prima fronte videntur esse sumenda: non enim id significatum voluit Iosephus, Jesum esse revera Christum hunc, qui ab Israëlitis expectabatur, sed vulgata appellatione Christum nominari fuisse solitum; quod alibi conceptis verbis expresserat: ἰησοῦ τοῦ χριστοῦ λεγομένου *Jesu, qui Christus dicitur.* Nam ita nuncupandi Jesu mos invaluerat. Sic Matthæus: ἐξ ἧς ἐγεννήθη ἰησοῦς, ὁ λεγόμενος χριστός· *De qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.* Sic & hi etiam qui ab illo aversi erant: velut Pilatus cum diceret: *Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus?* Et paulo post: *Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus?* Impii quoque Satellites: *Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit.* Et summi Sacerdotes cum Scribis: *Christus rex Israël, descendat nunc de cruce.* Ethnicis etiam non alio nomine innotuerat, quam Christi. Unde Suetonius in Claudio: *Judæos impulsore Chresto assidue tumultuantes Roma expulit.* Et Tacitus: *Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat.* Nec aliter Plinius in Epistola ad Trajanum, & Lampridius in Alexandri Severi vita. Atque inde demum conflata Christianorum appellatio. Audiendus Eusebius, qui in Evangelica Demonstratione sic disserit: ὅθεν ἔτι μᾶλλον ἁπάντων τῶν πώποτε παρ' ἑβραίοις σωματικώτερον χριόντων, μόνου ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην χριστὸς ὀνομαζόμενος τοῖς πᾶσι βεβόηται, ἔτι δ' ἐξ αὐτοῦ χρισμάτων θεοπηδείας τὴν σύμπασαν ἔπλησεν οἰκουμένην· *Unde & præ ceteris omnibus, qui unquam apud Ebræos corporali unctione sunt delibuti, solus per omnem terram Christus ab omnibus appellatus est, & nomine Christianorum ex ipso ducto universum orbem complevit.* Et in primo Historiæ: ἔτι δ' εἰς αὐτὸν ἡμερήσιος ἀσωμάτου καὶ ἐνθέου δυνάμεως μέγα καὶ ἐναργὲς τεκμήριον, τὸ μόνον αὐτὸν ἐξ ἁπάντων τῶν πώποτε εἰσέτι καὶ νῦν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις καθ' ὅλην τὴν κόσμου χρεὼν ὀπτημίζεσθαι, ὁμολογεῖσθαί τε καὶ μαρτυρεῖσθαι θεὸς ἁπάντων ὑπὸ τῆς θεοπηδείας, ὥσθ' ἕλλησι καὶ βαρβάροις μιμνοῦσθαι· *Incorporeæ autem & divinæ virtutis, quæ in ipso fuit, magnum & luculentum indicium est, quod solus ipse ex omnibus, qui unquam extiterunt ad hanc diem, nunc quoque ab omnibus hominibus per universum orbem Christus vulgo appellatur, & ab omnibus communi consensu & testificatione hoc celebratur cognomine, & à Græcis, ac Barbaris prædicatur.* Itaque cum dixit Josephus, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, suppleri voluit, ὁ λεγόμενος· Similis ἐλλείψεως opportunum nobis exemplum suppeditat λοῖπωμα, hoc est tabella inscripta αἰτίᾳ, seu titulo crucis Christi: nam cum scripsit Pilatus: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*, subaudiri voluit, *à seipso dictus*: quod & adscribi postulabant Judæorum Pontifices. Jesum ergo Josephus perinde Christum esse voluit, ut Pilatus Regem

Matth. 1. 16. Matth. 27. 17. 22.

Matth. 26. 68. Marc. 15. 32.

Sueton. Claud. cap. 25. Tacit. Annal. libr. 15. c. 44. Lamprid. Alex. cap. 29. & 43. Euseb. Dem. Evang. lib. 5. & Hist. libr. 1. cap. 3.

Joh. 19. 19 21.

Judæorum. Sic intellexit Hieronymus: nam verba hæc, ὀχεισὸς ἐδόκει ὢν, sic reddidit: *Et credebatur esse Christus.* Attendit ad sensum Auctoris, verba insuperhabuit. Quæ cum ita sint, minime mirum est dixisse Origenem, & Theodoretum, non eam fuisse probatam à Josepho sententiam, quæ Jesum esse Christum statuit; & Iosephum ipsum Prophetarum de venturo Christo prædicta alteri aptasse.

XIII. Objiciunt præterea plurimos è priscis Christianæ sectæ propugnatoribus tam valido testimonio causam suam numquam esse tutatos; non Iustinum, non Tertullianum, non alios plerosque; non Photium præcipue, qui Iosephi summarium & censuram dedit; non Iosephum ben Gorion, qui Historias suas Iudaicas ad Iosephi Matthiæ filii exemplar expressit: quod fecissent utique, si vel cognita ipsis fuisset ista ῥῆσις, vel pro legitima eam habuissent. Nempe caussæ fuerunt doli Judæorum, qui ex pluribus eam libris extriverant jam inde à primis post Josephum temporibus; cum alia de Jacobi nece, de Johanne Baptista, de Jesu ipso supra memorata testimonia ab iisdem erasa esse vehemens, ut dixi, suspicio sit. Firmat conjecturam nostram Baronii adversus Judæos expostulatio, à quibus abrasum fuisse scribit hoc Josephi de Christo Jesu testimonium, in veteri quadam ipsorum membrana, qua Josephi Historia de Græco in Ebraicam linguam conversa continetur. Hanc Baronii criminationem adversus Judæos cum falsitatis suspectam conjecturis suis facere voluit Casaubonus, parum certe æquum Baronio, spectatæ integritatis viro, se præbuit: facti enim erat, non juris controversia; in qua fidem probo viro derogare, qualem fuisse Baronium constat, hominis fuit nimio partium studio abrepti. Atqui visitur hodieque codex ille in Vaticana Bibliotheca, & Baronium absolvit. Firmat quoque nostram conjecturam, cum aliorum, tum præcipue Justini consimilis adversus Judæos querela, dum procaces & adulteras manus sacris ipsos Voluminibus intulisse ait, si quando perfidiæ ipsorum contrarium aliquid occurreret. Adulteratis ergo, & nobili hoc testimonio multatis plerisque Josephi exemplaribus, fieri aliter non potuit, quam ut quicunque iis uterentur Christiani scriptores, patrocinium caussæ suæ haudquaquam ex eo possent ascisere. In ejusmodi fortasse codicem incidit Photius. Quanquam, quod ad ipsum attinet, aliter factum puto: nec enim credibile est ignorasse virum summæ diligentiæ & doctrinæ, hunc locum in aliis Josephi codicibus bene multis reperiri. Discere saltem id potuerat ex Eusebio, aliisque rei hujus testibus. Verum in Excerptis suis nullam tam clari testimonii injecit mentionem, quippe nec totius ἀρχαιολογίας Josephi χρησμαδίαν, aut epitomen dare instituerat. Legatur Tmema ipsius CCXXXVIII: paucula tantum ibi de Herode selecta deprehendentur. Si Josephi testimonium de Christo Jesu, idcirco adulterinum esse creditur, quod à Photio prætermissum sit, adulterini quoque habeantur quatuordecim priores libri ἀρχαιολογίας, à Photio itidem illic prætermissi. Verum particulam tantum libri hujus delibavit. Itaque non ἐκλογὰς inscripsit, quæ illuc attulit ex Josepho, sed ἐκλογῶν. Atque hanc ipsam ἐκλογὴν non ea fide descripsit, ut detrahere quicquam, vel adjicere religio ipsi fuerit. Quædam in ea habentur, quæ non extant in Josepho: cujusmodi hoc est: ἐδόκει ἡρῴδης ὄζιν, ἀντιπάτρου τοῦ ἰδουμαίου & ἀραβίσσης (κύπρις δ' ὄνομα αὐτῇ) παῖς, ἐφ' οὗ & χεισὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ ἡμετέρου γένους παρθενικῆς ἐπιστάτευσε μήτρας· καθ' ὃν & μανὲις ἡρῴδης, τοῦ μὲν δεσπότου ἐφήμαρτε, φονεὺς δὲ πολλῶν νηπίων γέγονεν· *Hic est Herodes, Antipatri Idumæi & Arabissæ (Cypris autem nomen ipsi fuit) filius: sub quo Christus Deus noster pro salute nostri generis virgineo utero editur: adversus quem furore actus Herodes, aberravit quidem à Domino, plurimorum autem infantium interfector fuit.* Si abjudicamus Josepho, quæcunque non repræsentavit Photius; eidem æquum est adjudicare, quæ Photius exhibuit: ergo & Jesum Deum esse, & Virgine natum, & humani generis Servatorem scripsit Josephus, & θρεφοκτονίας Herodis meminit, ut pote quæ istic à Photio commemorentur. Videant ergo Adversarii utrum malint, vel prius hoc Josephi de Jesu testimonium, vel postremum hoc nobis concedere. De Josephi Archæologia jam ante egerat Photius Tmemate LXXVI: at ejus initium ac finem designasse contentus, in reliquis de Josepho tantum ipso differuit: propterea dicemus suppositiam esse omnem Archæologiam Josephi, præter finem & initium? Ex Gorionidæ vero silentio quid homo sanus possit colligere, non intelligo: nam Judæi alicujus satis recentis fœtum esse absurdam hanc historiam, acute probavit Scaliger adversus Munsterum, eique viri deinceps eruditi complures assensi sunt. Atqui Josephum Græcum, non accurate interpretari, sed in pauciora contractum popularibus suis exhibere fraudis architecto propositum fuit. Quis autem miretur verpum illum, pro more recentium Judæorum vafrum & versipellem, tam illustrem locum gentiles suos celasse, neque testificatione sua confirmatum iviisse? Itaque existimare possumus duas caussas habuisse Gorioniden, quamobrem id testimonium in librum suum non retulerit; studium bre-

Secundum argumentum.

Baron. ad Ann. Chr. 34. cap. 226.

Casaub. adv. Annal. Baron. Exercit. 16. ad ann. 34. cap. 221.

Justin. Dialog. cum Tryph. Euseb. Hist. libr. 4. cap. 18. Hackspan De usu libror. Rabb. cap. 1.

Scalig. Elench. Tribær. cap. 4. §.

vitatis, & partium ſuarum. Cæterum quam parum valeat infitiale argumentum commemorare nihil attinet.

Tertium argumentum.

XIV. Quod cum iis quæ præcedunt, & quæ ſequuntur, minus cohærere videatur illa περιοχὴ, hinc aliam repudiandæ illius rationem ducunt Adverſarii; atque eam quidem levem prorſus, ſi quid video, & infirmam. Familiare quippe eſt Hiſtoricis diſconvenientes & diverſas narrationes congerere, prout rerum poſtulat varietas, nulla quæſita argumentorum commiſſura. Ni faciant, magna quippe voluptate Lector, magnis hiſtoria fraudetur ornamentis, infinitis ſeſe ipſe Scriptor anguſtiis impediat, & in connectendis ſingulis & aptandis fruſtra deſudet; ac legem præterea pervertat Hiſtoriæ, quæ temporum ordinem, non rerum perſequi debet; uti præclare hic à Joſepho factum eſt. Nam quamvis ea, quæ proxime ſubeſt, Paulinæ & Decii Mundi hiſtoria contigerit ante Chriſti mortem, quæ narratur in hoc Joſephi loco, non minus propterea ordo temporum ab eo ſervatus eſt: nec enim mortem tantum Chriſti, ſed vitam etiam, munus, ac res geſtas, velut in brevi tabella, complexus eſt; quam in id tempus conjecit, quo vixiſſe eum conſtabat; non vero ſingula per annos digeſta explicare inſtituit. Quem morem nobiliſſimos Hiſtoricos ſervaſſe demonſtrat Caſaubonus.

Caſaub. adv. Baron. Exerc. II. ad Ann. 21 cap. 11.

Quartum argumentum. Blondell. Epiſt. ad Arnold.

XV. Ad hæc falſum eſſe affirmat Blondellus, quod illic legitur, πολλοὺς ἐλληνικοὺς ἐπηγάγετο. *Plurimos è gentibus ad ſe pertraxit*: cum ex Ethnicis unam tantum, alteramve mulierem ad ſuam ſectam Jeſus Chriſtus traduxerit. Verum id quidem; at totas ſubinde gentes per Apoſtolos ad ſe convertit. Ad ſuum ergo tempus reſpexit Joſephus, quo maximis jam incrementis Chriſtianum nomen florebat; & Chriſto jure tribuit, quod per Chriſtum, ac Chriſti virtutem facere ſe Apoſtoli prædicabant.

Quintum argumentum.

XVI. Addit deinde Chriſtianos, ex Gentibus & Judæis promiſcue collectos, φῦλον dici non potuiſſe. De ſignificatione dictionis, φῦλον, diſputent Grammatici: ego quidem pro certo habeo, κατὰ χρῆμα ſectam Chriſtianorum, φῦλον, recte dici poſſe. Præterea quis ab Helleniſta Judæo accuratam Græcæ orationis munditiem expectet?

Sextum argumentum.

XVII. Abſurdum poſtremo eſſe ait, Joſephum, cujus in Ethnicorum vanitatem potius, quam in Apoſtolorum diſciplinam animus inclinabat, fatentem inducere, Prophetas prædixiſſe caſus ac geſta Chriſti Jeſu, ac reditum præſertim ad vitam. Verum eodem ſenſu id dictum eſt, ac ſuperius illud: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν. Quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, cum credatur hic eſſe Chriſtus, prædictiones Prophetarum, quæ genti noſtræ Meſſiam ſpoponderunt, in eo feruntur exitum habuiſſe.

Seorſum refelliur Tanaquilli Fabri Diſſertatio ſuper hoc Joſephi teſtimonio de Chriſto Jeſu.

XVIII. Nunc adoriendus mihi eſt Tanaquillus Faber, popularis meus, vir ingenio florens, dum viveret, & liberalibus diſciplinis perpolitus; qui (nec id enim fieri decet) cum ex ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ ſinu, in quo natus fuerat & eductus, juvenili quadam levitate profugiſſet; ætate maturior & conſilio in eum redire rurſum, & agnitum errorem ejurare geſtiebat; quemadmodum paucis ante obitum annis, pro candore ſuo, literis ad me datis ſignificavit: verum nimis cunctantem inopina mors oppreſſit. Is teſtimonii hujus veritatem & γνησιότητα epiſtola bene longa oppugnavit, partim recuſis argumentis, quæ jam ab aliis fuerant intentata, & nos proxime retudimus; partim novis excogitatis. Nos ſingula breviter expendemus. Ac primum obſervat Sacerdotum genere prognatum fuiſſe Joſephum, addictum ſectæ Phariſæorum, quos præ aliis Chriſtus Jeſus ſibi inceſſendos propoſuerat; proindeque veriſimile non eſſe laudatum eum eſſe à Joſepho, qui Joſephi gregales graviſſimis injuriis affecerat. At Phariſæus quoque fuit Paulus, & Chriſtianæ quidem legi infenſiſſimus, cui tamen demum paruit: Joſephus contra, generis ut voles ἱεροπρεπῆ, & Phariſæorum ſodalis, Veſpaſianum tamen capitalem Judaicæ gentis hoſtem, aut Meſſiam eſſe credidit, aut credere ſe finxit. Styli deinde diſcrepantiam vir eruditus obtendit: frigidum eſſe ait, & laxum, hærere, ſudare, balbutire, qui hoc ἔμβλημα operi accudit. Felicem Tanaquillum, cui tam emunctas nares largitus eſt Deus: nobis quidem tam acutis & ſolertibus eſſe non licet; nam nihil horum mihi ſubolere fateor, nec ovum mihi videtur ovo ſimilius, quam περιοχὴ hæc reliquarum Joſephi ſcriptionum ſimilis eſt. Tum hæc culpat verba: ἰησοῦς τις. *Jeſus quidam*: quam poſtremam voculam notare ait vilem aliquem homuncionem, cum ſequentia maximis eum laudibus ornent. Euſebianæ quidem Hiſtoriæ codices dictionem, τὶς, exhibent; ſecus vero libri Demonſtrationis Evangelicæ; ſecus ipſa Joſephi exemplaria; ſecus Hieronymus, cujus hæc interpretatio eſt: *Eodem tempore fuit Jeſus vir ſapiens*; ſecus Iſidorus Peluſiota, & Cedrenus, & Suidas, & Nicephorus. Quocirca expungendam eſſe voculam hanc ex Hiſtoria Euſebii manifeſtum eſt. Subeſt poſtea apud Joſephum: εἴγε αὐτὸν ἄνδρα λέγειν χρὴ· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής· *Si modo eum oportet virum dicere: erat enim mirabilium effector operum.* Ad ea ſic ratiocinatur Faber: Joſephus hominem dici non vult Ieſum; Deum

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [58] - 30
PUBLIC DOMAIN

igitur esse vult; quod de Messia suo numquam Judæi arbitrati sunt: ac Deos itidem habere debuit, Mosem, Eliam, Elisæum, aliosque mirabilium quoque operum perfectores. Nego enimvero Judæos Messiæ suo θεότητα numquam adscripsisse, quod contra factum infra in Propositione nona à me demonstrabitur. Præterea dictum hoc esse apparet κῦ χῆμα, & oratorio more, ut prodigiorum à Jesu patratorum admirabilitatem, & beneficiorum in homines collatorum magnitudinem extolleret: ac si dixisset: Tanta gessit Christus Jesus, ut Deo quam hominibus propior videatur. Prisci Heroës propter res præclare gestas & beneficentiam, Dii ab hominibus habiti sunt. Hinc natum proverbium, Homo homini Deus. Unde Plinius: *Deus est mortali juvare mortalem.* Plin. lib. 2. c. 7. Hinc orti omnes Ethnicorum Dii. Hinc & Reges plerique divinos honores consecuti sunt. Syracusani, teste Plutarcho, Dionem, propter restitutam sibi non semel libertatem, Servatoris, & Dei titulis decorarunt. Athenienses, teste eodem, Antigonum & Demetrium, similem ob caussam, Deos Servatores appellarunt, & tanquam Deos coluerunt, etiamsi mortales homines esse certo scirent. Antiochus Dei cognomen tulit, propter liberatos Timarchi tyrannide Milesios. Milites Romani Siccium Dentatum, propter navatam fortiter & feliciter ipsius ductu operam, Patrem, Servatorem, & Deum appellant apud Dionysium Halicarnasseum. Falisci Camillo, qui eos sibi à præceptore proditos liberaliter dimiserat, eadem nomina tribuunt apud Plutarchum. Cicero: *Te in dicendo semper putavi Deum*, propter facundiæ excellentiam. Terentius: *Facio te apud illum Deum*, dum tuas virtutes prædico. Virgilius de Augusto: *Namque erit ille mihi semper Deus*, propter ipsius in me beneficia. Quidam apud Terentium contrario sensu hominem se esse negat, quod dum vagaretur animus, in loquendo lapsus esset: *Censen' hominem me esse? erravi.* Pleni sunt hujusmodi locutionum Scriptores antiqui, quorum scrinia compilare nihil necesse est. Factum id apud Ethnicos, dixisset Faber; non item apud Judæos, cultores veri Dei, quem de se ipsum dixisse sciebant: *Dominus zelotes nomen ejus, Deus est æmulator:* quamobrem Herodem, cum Cæsareæ Deum se salutari ac proclamari sivisset, Deo impietatem ulciscente, non multo post atroci morte consumtum interiisse. At sæpe tamen magistratus in Libris sacris dicuntur אלהים, *Dii.* Nec locutionibus hujusmodi Christiani abstinuere. Gregorius Nazianzenus Christianum ait filium Dei fieri, cohæredem Christi, & Deum ipsum; & eumdem adhortatur ut egenis Deus fiat, Dei misericordiam imitando. Notissimum est Matthiæ Corvini Pannoniæ Regis epitaphium, quod refert Jovius:

Plutarch. Dione. Plutarch. Demetr. Dion. Hal. lib. 10. Plutarch. Camill. Cicer. 1. de Orat. Terent. Ad. 4. 1. 19. Virgil. Ecl. 1. Terent. Ad. 4. 2. 40. Exod. 34. 14. Greg. Naz. Orat. περὶ φιλοπτωχίας.

Corvini brevis hæc urna est, quem magna fatentur
Facta fuisse Deum, fata fuisse hominem.

Tristem postmodum ac putidam elegantiam his inesse scribit Faber: διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν τ' ἀληθῆ συῶ ἡδονῆ δεχομένων. Mihi vero inaffectatum hoc esse videtur & simplex, tantumque ab omni tristitia, quantum ab omni ascita & ambitiosa elegantia abesse: quod sic reddas: *Præceptor hominum qui veris libenter assentiuntur.* Tum subjungit eum insanire qui hæc scripserit: τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων. *Cum divini Prophetæ hæc, aliaque plurima admiranda de eo prædixissent.* Attendisset Faber, quicunque Jesum esse vel haberi dixerit Christum, & tertio post obitum die ad vitam rediisse, quod proxime dixerat Josephus, consequens esse ut dicat eumdem Prophetarum oraculis esse vel credi prænuntiatum: quod sexta nostra probat Definitio.

Postquam Jesum questus est Faber nimiis in hoc testimonio elatum fuisse præconiis, nunc contrariam orditur næniam, neque satis multa de Christo Jesu, pro eo ac meritus fuerat, dicta esse arguit ab eo qui Messiam eum credidisset. Ait itaque Josephum, si testimonii hujus verus fuisset auctor, debuisse quid esset Christus, quæ ejus officia, Græcis exponere, in quorum gratiam ἀρχαιολογίαν suam scripsisse eum opinatur, propter hæc ipsius verba ex Præfatione: τούτῳ ᾧ τῷ ἐνεστῶσαν ἐνεχειρήσην πραγματείαν, νομίζων ἅπασι φανεῖσθ τοῖς Ἕλλησιν ἀξίαν σπουδῆς. Quæ sic interpretanda esse censet Faber: *Hanc commentationem suscepi, ratus Græcis omnibus visum iri studio dignam.* Atqui in gratiam Romanorum, non Græcorum opus hoc esse conditum sciunt, quibus Josephi cognita vita est. Verum Fabro fraudi fuit vox, Ἕλλωες, quæ Ethnicos omnes, non Græcos solum, notat apud Hellenistas, & veteres Christianos. Utut est, hoc ipso argumento, quo nos urget, sententiam nostram confirmat. Fatemur enim Josephum exponere debuisse quid esset Christus, & fuisse haud dubie expositurum, si Jesum pro Messia habuisset: quod cum inexplicatum prætermiserit, recte concludimus non id sibi voluisse, Jesum vere esse Christum, sed eum esse qui Christus cognominatus est. Cognominis autem hujus caussas explicare nihil necesse fuit. Collato deinde Josephi testimonio de Johanne, cum hoc testimonio de Jesu, paratragœdiat, &

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [59] - 31
PUBLIC DOMAIN

magnam inter utrumque discrepantiam pro suo acumine observat, quam nos neutiquam agnoscimus. Tum quærit cur illic nulla extet περὶ παροδρομίας Johannis Baptistæ mentio: quia nimirum neque doctrinam Judæorum de expectato Messia hoc opere exponere statuerat, neque Jesum esse Messiam sibi persuaserat. Hic ipse vero Faber, qui nihil περὶ παροδρομίας Johannis dictum esse questus est, rationem comminiscitur quare id fieri non debuerit. Non vult, ubi velis; ubi nolis, cupit ultro: ita in utrumque paratus est, quicquid respondero, contradicere. Secundum ista, inter hanc ῥῆσιν, & quæ proxime antecedunt, quæque subnexa sunt, disconvenire docet, quod nos jam supra refellimus. Tum locum indicat, in quem aptius fuisset inserta; & deinde fallendi præcepta dat, ac ipsa subjicit verba, quibus ad fraudem comparandam uti debuisse ait fabricatorem doli: cujusmodi sane non egebat documentis, qui non fallebat. Exin Hieronymum, quod Græca hæc, ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, sic non expresserit, *Hic erat Christus*, sed ad hunc modum, *Hic credebatur esse Christus*, fraudis conscium facit; atque ita duos damnare mavult, quam unum absolvere. Talem injuriam sanctissimo viro factam nollem, quem credere satius erat verba neglexisse testimonii quod germanum putabat, sicuti revera erat, sententiam ipsam retulisse. Vanam vero esse conclusionem, quam ex Justini, Tertulliani, Clementis Alexandrini, Origenis, & Photii silentio elicit, superius obducta à nobis secundo argumento responsio perspicuum facit. Caussam quoque attulimus in primi argumenti confutatione, quamobrem Origenes & Theodoretus, quos laudat, etiamsi integris usi essent Josephi exemplaribus, & hanc in iis ῥῆσιν legissent, non propterea tamen existimare debuerint Josephum esse Christianum. Quod vero ex Origenis testimonio consequi opinatur, Josephum, non modo in gratiam Christi Jesu non scripsisse memoratam hanc, quam nunc agitamus, περιοχὴν, sed alia contra loco eodem scripsisse, quæ ad Jesu minuendam existimationem, eumque vulgo traducendum pertinerent, omnino mihi præter rationem creditum ac dictum esse videtur. En tibi verba ipsa Origenis de Josepho è Tomo undecimo in Matthæum: καίτοι θαυμαστόν ὄντι, ὅτι ὁ Ἰησοῦν ἡμῶν ὁμολογῶν καταδικάζῃ ἐν χρεῖττον, οὐδὲν ἧττον ἰσχύειν δικαιοσύνην ἁμαρτύρητον τοιαύτην. *Et vero mirabile est, quod cum Jesum nostrum non agnosceret esse Messiam, nihilominus tale justitiæ testimonium facobo dederit.* Rursum in libro primo contra Celsum: ὁ δ' αὐτὸς (Ἰώσηπος) καίτοιγε ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ, ὡς χριστῷ· *Idem autem (Josephus) etsi Jesum esse Christum non credebat.* Ex his, inquam, duo colligit Faber, Josephum non habuisse Jesum pro Christo, proindeque adulterinum esse testimonium, in quo dixisse fingitur Josephus Jesum esse Christum; imo etiam Josephum adversus Jesum scripsisse. Prioris conclusionis falsitatem arguit legitima, quam attulimus, horum verborum expositio: ὁ χριστὸς οὗτος ἦν, quæ ita accipienda sunt, ut accepit Hieronymus: *Credebatur esse Christus.* Posteriorem refellunt hæc ipsa, quibus nititur Faber, verba Origenis, *Jesum non agnosceret esse Messiam; Jesum esse Christum non credebat:* idem enim de Pilato, idem de Herode, idem de Suetonio, idem de Tacito, idem de Antonino Pio, idem de Marco Philosopho dici potest. An ideo recte concludemus Pilatum, Herodem, & alios quos dixi, adversus Christum scripsisse? Nec ista fine stetit critica Tanaquilli facultas: non modo enim in Origenis verbis eam olfecit sententiam, quæ alii suboluisset nemini; Josephum videlicet adversus Jesum scripsisse; sed & ea insuper, quæ scripserat, odoratus est; (quod facere quoque attentavit Johannes Cloppenburgius in Epistola ad Capellum) atque auctorem item adulterandi Josephi, & strophæ artificem conjectura deprehendit esse Eusebium. Nos aperte & simpliciter agimus; & ut iis detrahere non audemus fidem, quæ palam sunt; ita nec iis, quæ nusquam sunt, adhibere: nec tantum nobis licere arbitramur, ut περιοχὴν codicum omnium consensu, priscorumque Scriptorum suffragiis nixam repudiemus; ac conjecturas interim, acutas, ut voles, & eruditas, sed meras tamen conjecturas admittamus. Cum cæteroqui Christianum hominem deceat parti huic favere quam defendimus; & anteposita quidem veritate rebus cæteris, optare saltem, ut quæ veram doctrinam confirmare possunt, vera ea ac sincera sint. Sed nunc institutum persequamur.

De editis à Discipulis Christi prodigiis. Sueton. Neron. cap. 16. Lucian. Peregrin.

XIX. Edita à Christi Discipulis prodigia, quorum in Actis meminit Lucas, quod adhuc obscura essent nascentis Ecclesiæ primordia, in Ethnicorum libris non multum sane celebrantur. Quanquam Suetonius, cum Christianorum religionem appellat, *superstitionem novam ac maleficam;* & cum Lucianus scribit Peregrinum, postquam Christo nomen dedit, non mediocrem sibi auctoritatem conciliasse θεὸς ἐξ ἑσπέρας, ἐκ πεφάτειαν, hoc est, prodigiorum sive effectricem vim, sive ostentationem & jactantiam; & si quis præstigiator ac planus ad Christi partes transiret, multis opibus brevi locupletari; videntur mirificam ipsorum virtutem incantamentis & veneficiis tribuere. Porphyr. apud Porphyrius pœnam Ananiæ & Saphiræ à Petro illatam commemorans, trahit quidem

dem in calumniam, non tamen negat. Mox autem ut adoleſcere cœpit Eccleſia, perpetrata à Chriſtianis miracula Scriptores coætanei memoriæ tradiderunt. Velut inſigne illud, quod Marco Aurelio adverſus Marcomanos & Quados pugnanti contigit, cum Romano exercitui, anguſtiis locorum preſſo, & aquæ penuria laboranti, imbres de cælo Chriſtiani milites impetrarunt, dum grandine & fulminibus copiæ Barbarorum obruerentur. Id Marcus ipſe Imperator literis ſuis ad Senatum datis publice teſtatus eſt. Itaque in Chriſtianæ cauſſæ patrocinium miraculum hoc jactaſſe Apollinarem Hierapolitanum Epiſcopum ſcribit Euſebius; in ſuo nempe, uti conjicio, ad Marcum Imperatorem Apologetico. Rem tanquam vulgo cognitam & creditam refert Tertullianus in libello ſupplici ad Scapulam Africæ provinciæ Præſidem; auctoritate etiam literarum Marci Aurelii confirmat in Apologetico ad Romani Imperii Antiſtites. Quod ſane facere non eſſent auſi, vel Apollinaris, vel Tertullianus, ſi res dubia fuiſſet, aut literæ ſuppoſitæ. Euſebius, Oroſius, & Xiphilinus extare illas ſua cujuſque ætate ex aliorum quidem fide narrant: at Hieronymus in interpretatione Euſebiani Chronici, non ex aliorum relatu, ſed velut rem ſibi compertam aſſeverat. Ne id quidem feciſſent Tertullianus, aut Apollinaris, ſi prodigii hujus auctor fuiſſet, vel Ægyptius ille magus Arnuphis, quemadmodum Dion aut à ſe, aut ab aliis confictum prodidit; vel Julianus magus alter, quem miraculi hujus effectorem à quibuſdam dictum fuiſſe ait Suidas. Adſcribit Julius Capitolinus Marci Imperatoris pietati & precibus, Antonini Pii Themiſtius, patrem cum filio confundens, qui & eum in tabula quadam depictum vidiſſe ſe narrat, cum imbres de cælo poſceret & impetraret; milites vero exciperent galeis & potarent. Utris tribuat, Magiſne, an Marco, dubitat Claudianus: ſic enim ait:

Hieron. Epiſt. ad Demetriad. De virgin. ſer. c. 7. & Euſeb. Præp. Evang. libr. 5. cap. 1.

Euſeb. Hiſt. l. 4. c. 26. & 27. & l. 5. c. 5. Tertull. ad Scapul. c. 4. Apol. cap. 5. Euſeb. Chron. Oroſ. l. 7. c. 15. Xiphilin. Marc. Aurel. Dion. apud Xiphil. in Marc. Aurel. Suid. in ἄρνουφις, & in ἰσιακὸς. Jul. Capitol. Marc. Aurel. cap. 24. Themiſt. Orat. ad Theodoſ. Claudian. in 6. Conſ. Honor.

Chaldæa mago ſeu carmina ritu
Armavere Deos: ſeu, quod reor, omne Tonantis
Obſequium Marci mores potuere mereri.

Lampridius in Heliogabalo: *Quum Marcomanis bellum inferre vellet, quos Antoninus pulcherrime profligaverat, dictum eſt à quibuſdam per Chaldæos ac Magos Antoninum Marcum id egiſſe, ut Marcomani populo Romano ſemper devoti eſſent, atque amici; idque factum carminibus & conſecratione.* Facile equidem Baronio aſſentior, ſuſpicanti Chriſtianorum precibus conceſſum à Deo beneficium, Magis tribui ab Ethnicis, qui Chriſtianos magiæ inſimulabant. Probari poteſt hæc conjectura proxime allatis Lampridii, & Claudiani ſuffragiis: quos enim Magos appellant, ipſi videntur eſſe Chriſtiani: nam Ethnici, rerum ad Chriſtianos pertinentium imperiti, Chriſtianos à Judæis neutiquam diſtinguebant: Judæi autem Chaldæorum progenitorum ſuorum nomine noſcebantur. Hinc Philo Libros ſacros ex Chaldaica lingua converſos fuiſſe ait. Hinc oraculum vetus quod referunt Juſtinus, & Euſebius:

Baron. Ann. 176. cap. 8.

Phil. l. 2. de vit. Moſ. Juſtin. in Paræn. Euſeb. Demonſtr. l. 5.

μοῦνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' ἑβραῖοι
αὐτοχθόνητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἀγνῶς.
Soli Chaldæi ſapientiam ſortiti ſunt, & Ebræi,
Pure colentes Deum regem per ſe genitum.

Chaldæi, & Ebræi, ἓν διὰ δυοῖν. Chaldæi enim proprie dicti vaniſſimis religionibus dediti erant. Priſcianus in Periegeſi Judæos appellat,

Chaldæo nimium decoratam ſanguine gentem,
Arcaniſque Dei celebratam legibus unam.

Verum hos perperam cum Phœnicibus confundit. Adde Magorum præſtigiis numquam delectatum fuiſſe Marcum: quod de eo Xiphilinus, & ipſe quoque de ſe Marcus affirmat in aureo libello τῶν εἰς ἑαυτόν. Habetur harum literarum exemplar apud Juſtinum, ad calcem Apologiæ ſecundæ; ſed ejus νοθείαν & χιβδηλίαν, tum etiam novitatem, quod Juſtiniano recentius ſit, tot argumentis approbarunt viri eruditi, & Criticæ artis principes, Joſephus Scaliger, & Salmaſius, ut nihil contra opponi poſſit.

Xiphilin. in Marc. Aurel. Marc. Aurel. libr. 1.

Scalig. Anim. in Euſ. Chron. Salmaſ. in Jul. Capitolin. Marc. Aurel.

Memorabile & illud prodigium eſt, quo Eugenii & Arbogaſtis rebellionem fregit Theodoſius, & adverſus *robuſtiſſimum exercitum magis orando quam feriendo pugnavit*, ut Auguſtini verba uſurpem. Is ſe milites, qui prælio interfuerant, audiſſe refert, cum dicerent *extorta ſibi eſſe de manibus quæcunque jaculabantur, cum à Theodoſii partibus in adverſarios vehemens ventus iret, & non ſolum, quæcunque in eos jaciebantur, concitatiſſime raperet; verum etiam ipſorum tela in eorum corpora retorqueret.* Rem inuſitatam, & mirabilem dicendo amplificavit Oroſius; carminibus vero ſuis celebravit Claudianus, à Chriſti fide licet alienus, & ad virtutem Dei, pietate Theodoſii ac precibus inflexi, retulit:

Auguſt. de Civit. Dei. libr. 5. cap. 26.

Oroſ. l. 7. c. 35. Claudian. De tertio Conſul. Honor.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica venti.

Hieronym. adv. Vigilant. cap. 4.

Ad Martyrum sepulcra mirificam sese vim exeruisse identidem, & naturæ vires superasse, non infitiati sunt Porphyrius, & Eunomius, sed Dæmonum præstigiis tribuerunt.

De virtutibus Christianorum.

XX. Jam vero Christianorum pietas, assiduæ ad Deum conciliandum preces, insignis hominum omnium caritas, mirabilis in suppliciis tolerandis constantia, inexpugnabilis fides, & ab omni scelerum contagione integer animus, tam claris Ethnicorum testimoniis expressa sunt, ut ne ipsa quidem contradicere possit pertinacia.

Plin. libr. 10. Epist. 97.

Quid enim ad horum testificationem illustrius nobili illa Plinii ad Trajanum epistola, qua se tormentis adhibitis Christianorum crimina quæsiviisse ait, nec aliud reperisse quicquam, quam cœtus ipsorum antelucanos, carmina Christo quasi Deo decantata, sanctum scelerum vitandorum etiam adhibito sacramento propositum, cibi una capiendi consuetudinem? Damnat tantum superstitionem pravam & immodicam, tum & pervicaciam ac inflexibilem obstinationem; nos singularem pietatem ac fidem, tum & invictam fortitudinem, & in proposito servando perseverantiam ac firmitatem interpretamur. Itaque Rescripto suo Christianos conquiri vetuit Trajanus, delatos

Tertull. Apol. cap. 2.

puniri jussit. Quod ipsum tamen ut iniquum merito carpit Tertullianus: frustra obloquente Balduino Jurisconsulto, quasi ita etiam Christianos beneficio obstrinxerit Trajanus, qui pejora adversus eos non decreverit. Nam sic quoque benefici erga viatores dicendi erant Sciron & Procrustes, qui quos misere necabant, crudelius etiam tortos poterant interficere. Scripserat item ad Hadrianum Serenius Granianus Proconsul Asiæ, iniquum esse Christianos nullius criminis reos indicta caussa in vulgi gratiam trucidari. Rescripsit Imperator ad Minutium Fundanum Serenii successorem, jubere se, si quid adversus leges admissum esset à Christianis, id ab illis animadverti; sin per calumniam accersiti essent, delatorem ipsum pro criminis gravitate pœnas luere. Hoc rescriptum Apologeticis suis ad Antoninum, Aurelium, & Verum Imperatores intexuerunt, & celebrarunt Justinus, & Melito Sardianus, viri æquales temporum illorum, res ætate sua gestas, & vulgo notas palam referentes, cum eos ipsos alloquerentur, quorum intererat præcipue harum rerum veritatem habere perspectam. Sabilitatem quoque, & ἀδιαφθορίαν Christianorum, licet aliud agens, summopere tamen extol-

Arrian. Epict. libr. 2. cap. 9.

lit Arrianus Philosophus, sub Hadriano Imperatore doctrinæ fama conspicuus. Hac enim præcipue nota discerni ait τὰς βεβαμμένας ὑπὸ τῆς βαπτίσεως, hoc est, baptismo rite initiatos, ab iis qui licet baptismo tincti essent, Christi tamen fidem ore tantum, non operibus profitebantur, si constantem animum & firmum, non varium & an-

Galen. De differentia pulsuum, libr. 3.

cipitem præ se ferrent. Galenus quoque, cum Medicorum, & Philosophorum quorumdam pertinaciam notare vellet, citius ait Christianos religionem suam ejuraturos, quam illi meliorem sententiam induant. *Proh mira stultitia, & incredibilis audacia!* inquit Cæcilius apud Minutium Felicem, *spernunt tormenta præsentia, dum incerta metuunt & futura: & dum mori post mortem timent, interim mori non timent: ita illis pavorum fallax spes solatia rediviva blanditur.* At Marcus Aurelius Imperator, Christianæ rei parum consultus, martyrum constantiam in adeunda morte, animo solum & fortitudini, non pietati potius illorum & fidei tribuebat. Quamobrem in eximia illa, & Christiano homine prope digna præceptorum congerie, quibus se ipse ad bene beateque vivendum ac moriendum instituebat, considerate & graviter sapientem mori

Marc. Aurel. libr. 11.

jubet; non, inquit, more Christianorum, animose solum & fortiter, quasi in prælio res geratur. Hinc adeo Christiani, Desperati dicti sunt, & Parabolani; quo nomine vulgo signabantur quidam projectæ audaciæ homines, qui sponte, & auctoramenti spe ad bestias pugnabant, vel petauro per ignem transiliebant. Confectores iidem à conficiendis bestiis, & παρακινδυνευμάριοι dicebantur. Parabolanorum quoque appellatio ordini cuidam Alexandrinorum Christianorum tributa est, qui neglecto mortis periculo ægros, quolibet morbo, etiam peste laborantes, curabant. At ex hoc mortis contemtu tantos sibi sumserunt animos, ut ad Alexandrinorum Episcoporum, sub quorum dispositione erant, tutandas partes, in apertam demum seditionem nonnumquam eruperint, & coërcendi fuerint ab Imperatore, & ad certum numerum redi-

Cod. Theod. l. 16. Tit. 2. De Episc. Eccles. & Cleric. leg 42. & 43. Euseb. Hist. l. 4. c. 12. Xiphil. Anton. Pio. Zonar. Tom. 2. in Anton. Pio.

gendi. Id apparet ex legibus Codicis Theodosiani. Sed hæc post fuere: prius autem Ethnicis Imperatoribus Martyres Christi, Paraboli dicti sunt, & Parabolani, quod corpori suo minime parcerent, sed laniandum in carnificinam darent. Facit huc etiam Epistola ad Commune Asiæ, non ab Antonino Pio (ut censuerunt Eusebius, Xiphilinus, & Zonaras, & noviissime Petrus Halloxius, & ut præfert inscriptio ipsa Epistolæ in Justini codicibus editæ) sed ab eodem Aurelio Imperatore scripta (ut constat ex Chronicis ἀπλογισμοῖς, & ex Fastis, tum Siculis, tum Onuphrianis; & ut ostendit

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [62] - 34
PUBLIC DOMAIN

lemma Epiſtolæ ipſius, quemadmodum repræſentatur ab Euſebio.) Hac epiſtola Chriſtianorum commendatur pietas, & conſtantia in toleranda morte potius, quam ut Ethnicorum impietati obſequantur; tum & fortitudo in periculis; præcipue vero cum terra motibus quaſſaretur; quo tempore animo concidentibus Ethnicis, tum maxime Deo confidebant Chriſtiani. Addit Imperator complures Provinciarum Rectores ad Patrem ſuum de iis ſcripſiſſe, ipſumque adeo Reſcriptis ſuis caviſſe, ne quis negotium iis faceſſeret, niſi adverſus Imperium quidpiam molirentur; ſe Conſtitutionem eamdem velle ſervari; delatos Chriſtianiſmi nomine abſolvi, delatores puniri. Hoc decreto adductus videtur Melito Sardianus, ut in Apologia ad eumdem Imperatorem, ipſum diceret idem cum patre Antonino, & avo Hadriano de Chriſtianis ſentire. Quippe & Reſcripto ad civitates Græcas vetuerat Antoninus Pius tumultus adverſus Chriſtianos concitari. Laudatur id Reſcriptum ab hoc ipſo Melitone in eodem Apologetico, & à Marco etiam Imperatore in commemorata ſuperius Epiſtola ad Commune Aſiæ. Cum ergo Apollonium datæ Chriſto fidei accuſaſſet quidam, crurifragium & capitale ſupplicium adverſus accuſatorem decretum eſt; uti narrat Euſebius. Lucianus quoque, pietatis omnis ac religionis deriſor, cum Chriſtianam traducere vult, tum eam vel maxime extollit: nam in libello adverſus Peregrinum Philoſophum, qui ad Chriſti caſtra tranſierat, eoque nomine fuerat in carcerem detruſus, ſumma Chriſtianos eum caritate ac liberalitate proſecutos fuiſſe ait, pias mulieres cuſtodiæ foribus aſſediſſe, viros conſolandi & adjuvandi gratia à Communi Chriſtianorum legatos ſomnum una & cibum cepiſſe: ſumma id eos alacritate facere ſolitos, cum aliquid ejuſmodi incidiſſet, neque labori aut bonis parcere, univerſa in egenos promto animo profundere, mortem contemnere & ſponte obire, ſe quippe futuros immortales ſperare; ſic à ſuarum legum latore accepiſſe, uno eos inter ſe germanitatis vinculo obſtrictos eſſe; & poſtquam ſemel à Diis Ethnicorum deſciverunt, ad ejus præſcriptum vitam inſtituerunt, & debitum ei cultum ac honorem exhibuerunt, tum vero ſua omnia præ eo parvifacere, & ſibi, Chriſtianiſque reliquis communia dicere. Quæ omnia ab impuro Sophiſta in Chriſtianorum opprobrium jacta, vera agnoſcimus, ſummoque ipſis honori eſſe arbitramur. Clariora etiam reperias in Dialogo, qui inſcribitur Philopatris, & Luciani nomen præ ſe fert: Chriſti quippe & Chriſtianorum nominatim meminit, plurima profert ex Evangelio, & Apocalypſi Johannis, ex Actis Apoſtolorum, & ex Epiſtolis Pauli, cujus os & habitum depingit, & evectionem in cælum refert. Chriſtum appellat Chreſtum, pro temporum illorum more, quo nomen id à bonitate, non ab unctione ductum credebatur ab Ethnicis, apud quos ungendorum Sacerdotum aut Regum mos erat inuſitatus. Illud ex Suetonio, & Galeno, & ex vetuſtiſſimis Eccleſiæ Doctoribus, Juſtino, Theophilo Antiocheno, Clemente Alexandrino, Tertulliano, & Lactantio intelligitur. Error fortaſſe ductus eſt ex inoleſcente jam tum apud aliquos perverſo illo more confundendæ pronuntiationis Græcarum vocalium η & ι, quem ab Æolibus Latinæ linguæ auctoribus profectum ſuſpicor, quibus ι in η mutare proclive fuiſſe tradunt Grammatici. Ex eadem prava iotaciſmi conſuetudine factum reor, ut Veteres ſcripſerint, χρειστὸς, cum diphtongo. Ex Chriſtianarum autem rerum peritia, quæ major in hoc Dialogo, quam in reliquis Luciani ſcriptionibus elucet, colligi poteſt eum alterius eſſe auctoris.

Euſeb. Hiſt. lib. 4. cap. 13.

Euſeb. Hiſt. libr. 4. cap. 26.

Euſeb. Hiſt. l. 5. cap. 21.

Sueton. Claud. cap. 25. Galen. De differ. pulſuum, libr. 3. Juſtin. Apol. 2. Theoph. ad Autol. libr. 1. Clemens Alex. Strom. 2. Tertull. Apol. cap. 3. Lactant. Inſtit. libr. 4. cap. 7. Conſtantin. Orat. ad cœtum Sanct. c. 18. in Acroſtichid.

XXI. Cæterum ex Luciani Pſeudomanti, & libello De morte Peregrini, ſed & multo magis ex Tranquilli, Plinii, & Taciti memoratis teſtimoniis diſcere licet, quanta incrementa Chriſtiana jam res cepiſſet. Quo pertinet L. Senecæ, his etiam temporibus antiquioris, adverſus Judæos, quorum nomine tunc Chriſtiani vulgo cogniti erant, expoſtulatio, quam refert Auguſtinus: *Interim uſque eo ſceleratiſſimæ gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes jam terras recepta ſit. Victi victoribus leges dederunt.* Quæ verba in ſuum Itinerarium tranſtulit Numatianus, de Chriſtianis ſub Judæorum nomine ſic diſſerens:

De Chriſtianæ Religionis incrementis, & Chriſtianorum martyriis.

Auguſtin. De Civit. Dei, libr. 6. cap. 11. Rutil. Numat. libr. 1. Itin.

Latius exciſæ gentis contagia ſerpunt,
Victoreſque ſuos natio victa premit.

Idem de Judæis à Dione proditum eſt: καὶ ὅτι, inquit, καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ τοῖς ἐφημέροις τὸ ἀληθὲς ἔπεται, κωλυθὲν μὲν πολλάκις, αὐξηθὲν δὲ ὅτι πλεῖστον, ὥστε καὶ ἐς παῤῥησίαν τὰ νομίσεως ἐνικῆσαι. *Eſt etiam apud Romanos genus iſtud, imminutum quidem ſæpenumero, adeo tamen auctum, ut vim legum pervicerit.* Quamobrem Tertullianus in Apologetico, multitudinem Chriſtianorum, innocentiæ ipſorum argumentum eſſe dicit; quippe non ſolum bello cuilibet pares ipſos fore, ſi arma ſumere vellent; ſed inermes etiam Reipublicæ plurimum eſſe nocituros ἀκοινωνήτῳ & ἀναμαχητῇ, ſeceſſione ſolum facta; quæ ſi fieret, ad magnam ſolitudinem ac vaſtitatem Romanum Imperium fuiſſe rediturum. Invaleſcente itaque Chriſtiana ſecta, Reipublicæ metuentes magiſtratus, novi dogmatis

Dio. libr. 37. Xiphil. Pompeio.

Tertull. Apol. cap. 37.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [63] - 35
PUBLIC DOMAIN

Sueton. Claud. cap. 25. Neron. cap. 16. Tacit. Ann. libr. 15. cap. 44. defensores coërcendos censuerunt. Eos Claudius exiliis, exquisitis tormentis Nero pro indole sua multavit. Auctor Suetonius; auctor & Tacitus, cujus hæc verba sunt: *Pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur.* Qua rei atrocitate permotus Historicus, ab his licet partibus sese alienissimum ferens, vulgo fuisse damnatam, & publicam miserationem excitasse scribit. Immanem hanc quoque sævitiam carpit Juvenalis:

Juvenal. Sat. 1. & 8.

Pone Tigellinum, tæda lucebis in illa,
Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latus mediam sulcus diducit arenam.

Et alibi:

Ausi, quod liceat tunica punire molesta.

Saxum visitur Romæ, Neroni inscriptum, *Ob provinciam latronibus, & his qui novam generi humano superstitionem inculcabant, purgatam.* Sequentibus dehinc annis, cum Flavium Clementem, Domitiani patruelem, ejusque uxorem Flaviam Domitillam, Domitiani sororem, Glabrionem quoque, & alios complures, Judaicæ religioni addictos fuisse, eamque ob caussam Cæsaris sævitiam expertos scribat post Dionem Xiphilinus, intelligere licet fuisse Christianos: nam sub Judæorum appellatione, ut dixi, Christiani quoque apud Ethnicos harum rerum parum consultos veniebant. Unde Suetonius Judæos, impulsore Chresto, tumultus edidisse scribit. Itaque Domitillam confessione Christiani nominis nobilitatam, & in exilium fuisse actam tradunt Eusebius, & Hieronymus: quod de hominibus imperatorii generis, propterea que illustribus, & vulgo notis confictum esse & falsum nemo sanæ mentis dicere queat. Atque hanc sane Clementis, & Domitillæ calamitatem, per Stephanum mulieris libertum Domitiano interitum conflasse narrat Philostratus. Atqui declarat ea res quantum jam potuerit Christiana disciplina, quæ hujus ordinis & loci homines, aulicis delitiis innutritos, & fictitiorum numinum cultui insuefactos, ad meliorem sententiam traducere & instituere potuerit. Denique per hæc & sequentia tempora tam male accepti sunt publice ac privatim Christiani, ut non temperarit sibi nobilis ille Jurisconsultus Ulpianus, consiliarius Alexandri Severi, & Magister Scrinii, quin scriptis suis Christianum dogma sibi confutandum proponeret.

Xiphilin. Domit.

Sueton. Claud. cap. 25.

Euseb. Hist. libr. 3. cap. 18. Hieron. Epitaph. Paulæ, c. 3.

Philostr. Apollon. lib. 8. c. 10.

Christo Jesu divini honores tributi ab aliquibus Romanorum Imperatoribus.

XXII. Mirifica hac ergo Christi, Christianorumque virtute excitati Imperatores aliquot Romani, Christum censuerunt inter Deos referendum, honoresque illi divinos tribuerunt. Princeps in his Tiberius, de rebus à Christo præclare gestis certior factus à Pilato, retulit ad Senatum ut inter Deos allegeretur. Abnuit quidem Senatus, sive propter supplicii dedecus, quo extinctus est Christus; sive propter Judaicæ gentis infamiam, quam his verbis jam ante notaverat Cicero: *Sua cuique civitati religio, Lali, est; nostra nobis. Stantibus Hierosolymis, pacatisque Judæis, tamen istorum religio sacrorum à splendore hujus Imperij, gravitate nominis nostri, majorum institutis abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de Imperio nostro sentiret, ostendit armis; quam cara Diis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod elocata;* sive quod se inconsulto rem jam transactam esse videret Senatus; sive quod externa sacra recipi jam vetuisset, ut est apud Livium; sacrificulos, vatesque Foro, Circo, Urbe prohibendos esse, vaticinos libros conquirendos & comburendos, & omnem denique disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolendam esse decrevisset. Utut est, perseveravit Tiberius in sententia & benevolentia adversum Christianos, & pœnis propositis eos accusationibus prohibuit. Auctorem habemus Tertullianum, scriptorem quidem Christianum, sed fidei nihilo magis suspectæ, cum hæc objecerit Senatui ipsi, Populoque Romano, qui rei falsitatem facile deprehendisset ex Commentariis publicis, iisque potissimum, quibus res sub Pilato gestæ continebantur, & quorum fidem non semel implorat Justinus. Hæc vero longe diversa erant à suppositiis aliis Pilati Actis, quæ Maximini subinde ævo conficta sunt. Quibus autem utebantur Tessarescædecatitæ Heretici, Justini ætate proximi, ea videntur ex prioribus illis, quæ allegabat Justinus, sed adulterata & corrupta profluxisse, utpote discrepantia ab illis & diversa. Quæ Templa passim Hadrianus sine idolis condidit, ea ferebatur esse Christi nomini consecraturus, nisi sacrorum consultores deterruissent, veriti ne id si fecisset, ad Christi partes relicto idolorum cultu universi tranfirent. Proditum id à Lampridio, in cujus sententiam mox diligenter inquiram. Narrat idem Alexandrum quoque Severum Christo Templum exstruere, eumque in Deum cooptare voluisse, & pie coluisse in larario, sæpiusque hoc effatum, sive à Judæis, sive à Christianis sibi traditum pronuntiasse, & per præconem, quum aliquem emendaret, proclamari jussisse: *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Denique in præjudicium pro Christia-

T. Livius libr. 39.

Tertull. Apolog. c. 5. & 21.

Justin. Apol. 2.

Lamprid. Alexandr. Sev. c. 43, & 51.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [64] - 36
PUBLIC DOMAIN

norum cauſſa trahere poſſumus; id quod jam fecerunt Melito, & Tertullianus, & ex utroque Euſebius; quotquot nefarii & crudelitate inſignes fuere Romanorum principes, bellum indixiſſe Chriſtianis; eoſdem foviſſe, vel eſſe certe ſiviſſe, quotquot æquitas ſua & probati mores nobilitarunt. Melit. apud Euſeb. Hiſt. libr. 4. cap. 26. Tert. Apol. c. 5. Euſeb. Hiſt. libr. 5. cap. 5.

XXIII. Sed revertamur ad Lampridium, quem haud me fugit Caſaubono pœnas dediſſe, quaſi vanis vulgi opinionibus obſecutus Templa Chriſto deſtinata fuiſſe tradiderit, quæ ſibi ipſe Hadrianus in omnibus civitatibus condere cœperat, & ſuo nomini conſecrare propoſuerat, ut habet Spartianus in illius vita. Cogitabat autem, inquit Caſaubonus, illuc ſimulacra mittere Hadrianus, vel præſens ipſe conſecrare, poſtquam eſſent abſoluta. Quod cum morte præventus perficere non potuerit, & Templa compluria manſerint imperfecta, multis poſt hanc ætatem annis vulgo creditum eſt Templa illa ſimulacris carentia, Chriſti Jeſu honori ab Hadriano fuiſſe exſtructa. Cauſſam cur hæc in animum ſuum induceret, & Lampridio contradiceret, non aliam habuit Caſaubonus, quam Patrum vetuſtiorum ea de re ſilentium. Verum Lampridii mentem parum videtur introſpexiſſe vir ſolers cæteroquin & eruditus: non enim ſcripſit Hiſtoricus Templa illa quæ exſtruere cœperat Hadrianus, manſiſſe ſine numinibus, ſed Hadrianum *Templa in omnibus civitatibus ſine ſimulacris juſſiſſe fieri*; quo ſignificatur certum deſtinatumque fuiſſe Hadriani conſilium, ut Templa Chriſto exſtruerentur, nullis omnino vel exornata, vel exornanda idolis; cum ea quæ ſibi, ſuoque nomini ipſe condebat, ſimulacris inſignita eſſent. Hujuſmodi fuit illud, quod Jovi Olympio, ipſique Hadriano Athenis dedicatum, aram habuiſſe, quam ipſe ſibi Hadrianus erexerat, refert Spartianus. Inerant præterea & plurima ejus ſimulacra, ut teſtatur Pauſanias in Atticis. Pergit Lampridius loqui de Templis Chriſto Jeſu ab Hadriano excitatis: *Quæ hodie*, inquit, *quia non habent numina, dicuntur Hadriani*. A quibus ita dicuntur? Utique ab Ethnicis, qui cum Templis nomina tribuere ſoleant, à Diis petita, quorum honori conſecrata ſunt, appellare illa maluerunt de conditoris, quam de famoſo inter eos, & invidioſo Chriſti nomine. Addit Lampridius: *Quæ ille ad hoc paraſſe dicebatur*; ab Ethnicis nimirum dicebatur; nam quis putet Lampridium, hominem itidem Ethnicum, ea de re Chriſtianos conſuluiſſe, fidemve illis tribuiſſe ullam? Ergo ab Ethnicis acceperat, Hadrianum ad hoc paraſſe templa, ut in iis Chriſtus coleretur; verum à Sacerdotibus prohibitum, veritis ne ſi invaleſceret Chriſtiana religio, Ethnica concideret, ab incepto deſtitiſſe: quod adverſariis noſtris atteſtantibus credendum eſt. Fallitur præterea Caſaubonus, cum ſcribit juſſiſſe Hadrianum Templa fieri in omnibus civitatibus, ſuo nomini ſine dubio conſecranda, teſtemque citat Spartianum. Narrat enim Spartianus Hadrianum Templa ſui nominis conſecraſſe, non conſecranda ſolum deſtinaſſe. Quæ ergo Templa ſibi exſtruere cœperat Hadrianus, eadem abſolverat, & inſtruxerat ſimulacris, & ſuo demum nomini conſecraverat. Quæ vero Chriſto ædificari mandaverat, iis ſimulacra vetuerat inferri, & monitu Sacerdotum imperfecta fere reliquit. Cujus generis fuit Tiberiadenſe, & aliud Alexandrinum, quæ à Judæis in profanos uſus converſa fuiſſe refert Epiphanius. Verum hoc à Joſepho Comite, illud ab Athanaſio, repurgata ac perfecta ſunt, & Chriſto non tam tributa, quam reſtituta. Minime vero jactandum id & extollendum cenſuerunt Chriſtiani Scriptores; quod Ethnicis parata eſſet reſponſio, Templa quidem Hadrianum Chriſto exſtruere cœpiſſe, verum pœnituiſſe poſtea propoſiti, & mandatum revocaſſe, proindeque Chriſto deſtinata quidem fuiſſe Templa hæc, non dedicata.

Defenditur adverſus Caſaubonum Lampridii teſtimonium de templis Jeſu Chriſto ab Hadriano exſtructis.

Spartian. Hadr. cap. 13.

Spartian. Hadr. cap. 13.

Epiphan. Ebionit. Hær. 30. c. 12. & Atrian. Hær. 69. cap. 2.

Satis igitur luculenter docuiſſe videor ſcriptas in Novo Teſtamento hiſtorias ita res geſtas narrare, uti narrantur in multis libris coætaneis, vel ætati certe proximis, qua res geſtæ ſunt. Hoc ſi tenemus, quod non poteſt convelli, profecto veraces eſſe hiſtorias in Novo Teſtamento ſcriptas neceſſe eſt. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Jeſus eſt Meſſias.

I. QUod ſi vera ſunt, quæcunque in Novo Teſtamento ſcripta extant; ſi tot miracula patravit Jeſus, ſi tot Prophetias edidit, quæ deinde ſunt eventu comprobatæ; ſi ipſo deinde rebus terrenis exemto, & in cœlum recepto vim portentificam & prodigialem, ſanctumque adeo Spiritum in diſcipulos ſuos immiſit; ſicuti, dum inter ipſos verſaretur, fuerat pollicitus; adeo ut gentium omnium linguis loquerentur, ægros ſanarent, mortuos revocarent ad vitam; fatendum omnino eſt divinum hominem fuiſſe Jeſum, pium ac ſanctum, Deo afflatum, Deoque

plenum; quem fraudis, vafritiei, ac vaniloquentiæ ſuſpectum habere nefas ſit. Atqui ſe ipſe Meſſiam eſſe palam profeſſus eſt. Igitur Meſſias fuit. Id proponimus pro re nata, & in anteceſſum, quod ſuo loco fuſius demonſtrabitur.

PROPOSITIO QUARTA.

Genuini ſunt libri Veteris Teſtamenti.

Librorum Veteris Teſtamenti antiquitas generatim probatur.

I. AB iis enim auctoribus ſcripti ſunt, à quibus dicuntur eſſe ſcripti, & iis circiter temporibus, quibus ſcripti eſſe feruntur. Id ut obtineamus, definite ac partite loci hujus quæſtio tractanda eſt, ac ſingulæ Veteris Teſtamenti partes ſigillatim explorandæ. Magnum opus, ſi res fuſe agatur & enucleate pro merito ſuo. Nos adhibebimus modum, & intra legitimos fines noſtra ſeſe diligentia continebit: non ita in arctum deſilientes, ut quæſtiones aliquas inſtituto operi haudquaquam penitus conjunctas obiter attingere occaſione data religio ſit; neque vero ita exſpatiantes, quoad ingens ac prope infinita materies & ubertas rerum poſtulabit. Ac primum duobus argumentis omnium fere Veteris Teſtamenti librorum antiquitatem probabimus. Prius arceſſemus ex Librorum ſacrorum Canone, qui ab Eſdra, auctoritate Synagogæ magnæ, Artaxerxis μακρόχειρος temporibus, conflatus eſt: ut ad calcem Propoſitionis hujus demonſtrabo. Unde ſequitur libros ipſos, qui eo continebantur Canone, fuiſſe ea, quam dixi, ætate antiquiores. Alterum argumentum ſubminiſtrat vetus interpretatio Græca, ſive ab Interpretibus Septuaginta elaborata Ptolemæi Philadelphi ævo, quod vulgo creditur; ſive multo recentiore, uti viris quibuſdam eruditis viſum eſt; ſive partim ab his, partim ab aliis, ut opinati ſunt nonnulli; omnium certe conſenſu ante Chriſti ætatem concinnata. Cum in ea enim libri haberentur iidem qui in Canone, prorſus hinc efficitur Chriſti temporibus eſſe vetuſtiores. Ex ea etiam ſcire licet, nomina ac titulos libris præfixos, unde ad agnoſcendos auctores non inania ſæpe capimus argumenta, minime illuc fuiſſe recentiorum hominum ſtudio appoſitos, ſed jam inde à prima origine iſtas ſedes occupaſſe. His in anteceſſum generatim præmiſſis, ſingulis deinceps libris ſuum continget examen, ſua probatio.

DE LIBRIS MOSIS.

Diviſio diſſertationis hujus de libris Moſis.

I. AC ordiemur primum à Moſis Pentateucho: qui quoniam librorum omnium, qui ſuperſunt, antiquiſſimus eſt, utile juxta erit & operoſum vetuſtatem ejus & γνησιότητα quæſitis undique argumentis tueri. Quod ut ordine fiat, Scriptorum primo ſacrorum utemur teſtimoniis; tum decurremus ad auctores reliquos: inde alterius generis aſciſcemus probationes, & oſtendemus Moſem ipſum, ac res ab eo geſtas & literis proditas, unicum fere fontem fuiſſe, unde univerſæ propemodum per orbem gentes Deos ſuos, Heroas, & auctores, totamque Theologiam ſuam hauſerunt; Phœnices dico, Ægyptios, Perſas, Indos, Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, ipſos etiam Americanos; præcipue vero Græcos, & Romanos; quos omnes Moſem, perſonatum quidem, at certis tamen internoſcendum indiciis, retuliſſe inter Deos, & divino cultu proſecutos eſſe reperiemus. Quod mirabile ſane eſt, & impietati retundendæ ſummopere efficax. Nam quæ ſe expugnari non patietur pertinacia, ſiquidem oſtendero quidquid apud antiquiſſimas gentes, & ingenii ac doctrinæ laude imprimis florentes, divinum, præſtans, illuſtre, & valde vetuſtum habitum eſt, Deos puta, Diiſque prognatos Heroas, conditores etiam urbium, ac legumlatores, nihil aliud fuiſſe quam expreſſas ad Moſis exemplar imagines; & quem divinis honoribus tot homines magno affecerunt conſenſu, hunc ſummi, quem nos colimus, Dei cultorem ac ſervum ſe tuliſſe? Si cui ergo prolixior æquo fortaſſe videbitur argumenti hujus tractatio, is reputet apud ſe utilitatem rei ac momentum ad cauſſam, quam tuemur, obtinendam, ita breviorem etiam fatebitur. Atque hæc cum ipſe mecum commentarer, miratus ſum equidem ſæpenumero in tanta literarum, ac ſacrarum præſertim luce, neminem extitiſſe adhuc, qui hanc aperiret ſcenam, detractaque tot commentitiis Heroibus, ac Diis larva, quam iis priſci ævi ſuperſtitio impoſuit, Moſem Moſi reſtitueret, ac publice agnoſcendum proponeret. Id à me factum eſt hac Diſſertatione; nec ita quidem, ut hoc argumentum exhauſiſſe me putem,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [66] - 38
PUBLIC DOMAIN

quod operis haudquaquam patiebatur ratio, neque ipſe iniquis excluſus ſpatiis potuiſſem; ſed unde tamen excitari poſſint ſtudioſi ad perſequenda reliqua, & antiquitates ſacras è profanis Hiſtoriis eruendas. Huic diſputationi ſubjiciemus alteram non diſſimilis generis, qua reliquas Græcorum fabulas ex libris Moſis arceſſitas eſſe & expreſſas evincemus. Indidem derivatos eſſe priſcos earum prope omnium, quas dixi, gentium ritus complures demonſtrabimus. Tum quæremus poſtmodum quomodo ſacrorum Librorum notitiam habuerint Græci, quos Ebraicæ ac externarum linguarum rudes fere & imperitos fuiſſe conſtat; & an librorum Moſis interpretatio aliqua fuerit Alexandri ævo vetuſtior. Dehinc linguæ Ebraicæ, literarumque Samariticarum & Judaicarum originem perſcrutabimur. Demum refellemus argumenta, quibus librorum Moſis oppugnari ſolet dignitas & γνησιότης. Ac tandem de depravationibus Pentateuchi paucis tractabimus.

CAPUT PRIMUM.

I. *Probatur Scriptorum ſacrorum teſtimoniis γνησιότης librorum Moſis.* II. *Utrum ſolum Deuteronomium, an univerſum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit.*

I. NUnc ergo probemus conſequentes proxime & continua ſerie ætates Libros illos, qui dicuntur eſſe Moſis, adſcripſiſſe Moſi, ac proinde ea ætate eſſe ſcriptos, qua ſcripti eſſe feruntur. Ac primum res à populo Dei geſtas in literas retuliſſe Moſem liquet ex decimo ſeptimo capite Exodi, in quo Amalecitanam victoriam jubet Moſem Deus *ſcribere ob monimentum in libro.* Mandata quoque à Deo accepta libris commiſiſſe oſtendunt illa è vigeſimo quarto libri ejuſdem capite: *Scripſit autem Moyſes univerſos ſermones Domini:* & paulopoſt: *Aſſumenſque volumen fœderis legit audiente populo:* necnon & iſta è triceſimo quarto: *Scribe tibi verba hæc, quibus & tecum, & cum Iſraël pepigi fœdus.* Deuteronomium vero à Moſe primum, & deinde à Joſua fuiſſe deſcriptum, clariſſimis indiciis teſtatum extat: ſed hoc præcipue triceſimi primi capitis Deuteronomii: *Scripſit itaque Moyſes Legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi, qui portabant Arcam fœderis Domini, & cunctis Senioribus Iſraël,* nempe ut ad latus Arcæ fœderis ſervaretur. Tum eam ſeptimo quoque anno publice prælegi ſancit. Alio loco jubet Moſes Regem Iſraëlitis olim præficiendum, Deuteronomium à Sacerdotibus Leviticæ tribus acceptum deſcribere. Canticum præterea juſſu Dei ſcribit Moſes, atque id Iſraëlitas docet, ut habetur in poſtremis Deuteronomii capitibus. Frequentem hujus Deuteronomii uſum, & latarum in eo legum cuſtodiam commendat auctor libri Joſuæ: ipſum vero Joſuam in lapidibus Deuteronomium deſcripſiſſe narrat in monte Hebal; & populum hinc precibus, inde diris devoviſſe, juxta traditum ſibi à Moſe præceptum in ipſo Deuteronomio. Librum Juſtorum, qui capite decimo libri Joſuæ laudatur, & libri ſecundi Regum capite primo, quidam putant eſſe librum Exodi; R. Selomoh ipſum Pentateuchum. Joſue præterea, in libro ipſius nomine inſcripto, mandata executus eſſe dicitur, quæcunque à Deo Moſi tradita fuerant: quod ut accurate fieri poſſet, deſcripta eſſe oportuit. Id confirmatur ῥητῶ hoc Exodi: *Scribe hoc ob monimentum in libro, & trade auribus Joſuæ:* & ex iſto libri Joſuæ: *Confortare igitur, & eſto robuſtus valde, ut cuſtodias & facias omnem Legem, quam præcepit tibi Moyſes ſervus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram, ut intelligas cuncta quæ agis. Non recedat volumen Legis hujus ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo.* Ex his ſequitur Legem Moſis Joſuæ temporibus ſcriptam extitiſſe: nec Legem ſolum ſecundam, quæ Deuteronomium eſt; ſed priorem etiam, quæ poſteriore amplior fuit; nam multa habuit prior Lex, quæ repetita non ſunt in ſecunda. Atqui non poſteriorem ſolum, ſed priorem quoque deſcriptam habuiſſe Joſuam neceſſe fuit, ut univerſis Moſis præceptis obtemperaret, & populum quoque in eorum obſequium flecteret: nam pars hæc præcipua fuit mandatorum Moſis. Itaque ante latum Deuteronomium Joſuam præceptis inſtruit Moſes, quæcunque ipſe à Deo acceperat. Hæc enim leguntur capite Numerorum viceſimo ſeptimo: *Fecit Moyſes ut præceperat Dominus: cumque tuliſſet Joſue, ſtatuit eum coram Eleazaro ſacerdote, & omni frequentia populi. Et impoſitis capiti ejus manibus cuncta replicavit, quæ mandaverat Dominus.* Commemorantur quoque mandata Moſis in libro Judicum, his verbis: *Dimiſitque eos, ut in ipſis experiretur Iſraëlem, utrum audiret mandata Domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Moyſi, an non.* Frequentior etiam horum mentio in libris Regum: velut cum in Arca

Probatur Scriptorum ſacrorum teſtimoniis γνησιότης librorum Moſis.

Exod. 17. 14.
Exod. 24. 4, 7.
Exod. 34. 27.
Deut. 31. 9, 10, 11, 25, 26.
Deut. 31. 19, 22.
Joſ. 1. 8. & 23. 6.
Joſ. 8. 31, & ſeq.
Joſ. 10. 13.
2. Reg. 1. 18.
Joſ. 8. 35. & 11. 15.
Exod. 17. 14.
Joſ. 1. 7, 8.
Num. 27. 22, 23.
Judic. 3. 4.
3. Reg. 8. 9.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [67] - 39
PUBLIC DOMAIN

nihil aliud fuiſſe legitur quam Tabulas lapideas, quas in ea Moſes recondiderat ad
4. Reg. 14. 6. montem Horeb. Et cum Amaſias narratur interfectis patris ſui percuſſoribus, à filiis
Deut. 24. 16. eorum manum abſtinuiſſe; morem gerens præcepto Moſis, quo patres luere no-
3. Reg. 2. 3. xas filiorum, vel filios patrum ſancitur. Adde iſthæc è ſecundo capite tertii Regum: *Obſerva cuſtodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, ut cuſtodias ceremonias ejus, & præcepta ejus, & judicia, & teſtimonia, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi, ut intelligas uni-*
4. Reg. 21. 8. *verſa quæ facis:* & hæc quoque è viceſimo primo capite quarti Regum: *Si cuſtodierint*
4. Reg. 23. 25. *univerſam Legem, quam mandavit eis ſervus meus Moyſes:* tum & illa e viceſimo tertio capite libri ejuſdem: *Similis non fuit ante eum Rex, qui reverteretur ad Dominum in omni corde ſuo, & in tota anima ſua, & in univerſa virtute ſua, juxta omnem Legem Moyſi.*
1. Par. 16. 14. Paria his extant in Paralipomenis. Tale hoc è decimo ſexto capite libri prioris: *Juxta omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Domini, quam præcepit Iſraëli:* & hoc quoque è decimo
2. Par. 17. 9. ſeptimo capite poſterioris: *Docebantque populum in Iuda, habentes librum Legis Domini:*
2. Par. 23. 18. atque id etiam è viceſimo tertio capite ſequente: *Ut offerrent holocauſta Domino, ſicut*
2. Par. 25. 34. *ſcriptum eſt in Lege Moyſi:* tum & illud è viceſimo quinto capite ſequente: *Cumque roboratum ſibi videret imperium, jugulavit ſervos qui occiderant Regem patrem ſuum, ſed filios eorum non interfecit, ſicut ſcriptum eſt in Lege Moyſi: Non occidentur patres pro filiis, neque filii pro patribus, ſed unuſquiſque in peccato ſuo morietur.* Atqui hæc conceptis ver-
Deut. 24. 16. bis extant in Deuteronomio. Plurima apud Eſdram, qui fuit *ſcriba velox in Lege*
1. Eſdr. 7. 6. 1. Eldr. 3. 2. *Moyſi*, Moſaicæ Legis mentio. Sic tertio capite: *Et ſurrexit Ioſue filius Ioſedec, & fratres ejus, & ædificaverunt altare Dei Iſraël, ut offerrent in eo holocautomata, ſicut ſcriptum*
1. Eſdr. 6. 18. *eſt in libro Moyſi viri Dei:* ſic ſexto: *Et ſtatuerunt Sacerdotes in ordinibus ſuis, & Levitas in vicibus ſuis, ſuper opera Dei in Ieruſalem, ſicut ſcriptum eſt in libro Moyſi.* Crebro etiam in libro Nehemiæ commemoratur Lex Moſis. Sic capite nono: *Et le-*
2. Eſdr. 9. 3. *gerunt in volumine Legis Domini Dei ſui quater in die:* & capite ſequenti: *Ut am-*
2. Eſdr. 10. 29, 34, 36. *bularent in Lege Dei, quam dederat in manu Moyſi ſervi Dei:* & paulo poſt bis in teſtimonium eadem Lex adducitur: in decimo tertio quoque capite: *In die autem*
2. Eſdr. 13. 1. *illo lectum eſt in volumine Moyſi, audiente populo: & inventum eſt ſcriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites & Moabites in Eccleſiam Dei uſque in æternum.* Quæ itidem ut alia in libris Moſis ſcripta leguntur. Præcipuum vero illud eſt, quod extat
2. Eſdr. 8. 1, & ſeq. in eodem libro Nehemiæ, Eſdram Moſaicæ Legis volumen prælegiſſe univerſæ Iſraëlitarum genti, & interpretationibus explanaſſe. Jam vero liber Pſalmorum, quorum Moſem auctorem habent nonnulli, quid aliud eſt quam frequens Moſaicorum mandatorum iteratio? Pſalmi præcipue, ſeptuageſimus ſeptimus, centeſimus quartus, centeſimus quintus, & centeſimus triceſimus quintus, totam Pentateuchi hiſtoriam ab initio
Bar. 1. 20. repetunt. Teſtimoniis Moſaicæ Legis aliquoties utuntur Prophetæ, Baruchus, & Daniel.
Dan. 9. 11. Deut. 27. 15, & ſeq. 28. 15, & ſeq. & 29. & 30, & 31, & 32. Meminit uterque dirarum, quibus impii devoventur in Lege Moſis. Sic præterea Baruchus ſecundo capite: *Sicut locutus es in manu pueri tui Moyſi, in die qua præcepiſti ei ſcribere Legem tuam:* & Daniel decimo tertio: *Erudierunt filiam ſuam ſecundum Legem*
Bar. 2. 28. *Moyſi.* Inſigne & illud Malachiæ: *Mementote Legis Moyſi ſervi mei, quam mandavi ei*
Dan. 13. 3. *in Horeb ad omnem Iſraël, præcepta, & judicia.* Tobiæ conſanguineo ſuo Saram deſpon-
Mal. 4. 4. Tob. 7. 14. dere ſe ait Raguel, *ut conjungeretur cognationi ſuæ, ſecundum Legem Moyſi.* Jeſus Siraci-
Eccli. 45. 6. & 24. 33. des eximio Moſem ornat elogio, creatumque eſſe ait Iſraëlitici populi legumlatorem:
2. Mach. 7. 30. quod apud eum non ſemel legere licet. Plurima denique in Machabaicis libris Moſaici
2. Mach. 7. 6. operis commemoratio: velut in ſeptimo capite libri ſecundi: *Non obedio præcepto Re-*
Deut. 32. 36. *gis, ſed præcepto Legis, quæ data eſt nobis per Moyſem*: quo capite & Cantici Moſis fit mentio, ex eoque teſtimonium quoddam profertur.

Utrum ſolum Deuteronomium, an univerſum Pentateuchum in Templo Helcias Pontifex repererit.

II. Notabile vero imprimis illud eſt, quod habent Libri Regum, & Paralipomena, Helciam Pontificem, cum ſarta tecta Templi curaret, librum Legis, ipſa Moſis manu ſcriptum, ut indicare videntur Paralipomena, & Interpretes plerique volunt, in domo Domini reperiſſe: quem ad ſe miſſum cum Joſias legiſſet, ejuſdem juſſu, univerſo populo audiente fuiſſe recitatum. Id ad omnes Moſis libros referendum manifeſto cenſet Joſephus, quod ad unicum Deuteronomium pertinere arbitrati ſunt, Athanaſius, Chryſoſtomus, & recentiores plerique: propterea, opinor, quod librum eumdem ab Helcia repertum fuiſſe crediderunt, quem manu ſua deſcriptum ad latus Arcæ fœderis locari juſſerat Moſes, ut narratur Deuteronomii ipſius triceſimo primo capite; hunc autem, non totam Legem, ſed Deuteronomium ſolum fuiſſe complexum, multorum opinio eſt: & quod decimo ſeptimo capite ſcriptum legitur de futuro Iſraëlitarum Rege: *Poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium Legis hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebu vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias ejus, quæ in Lege præcepta ſunt.* Huc accedit quod libri Joſuæ capite

4. Reg. 14. 6. Deut. 24. 16. 3. Reg. 2. 3. 4. Reg. 21. 8. 4. Reg. 23. 25. 1. Par. 16. 14. 2. Par. 17. 9. 2. Par. 23. 18. 2. Par. 25. 34. Deut. 24. 16. 1. Eſdr. 7. 6. 1. Eldr. 3. 2. 1. Eſdr. 6. 18. 2. Eſdr. 9. 3. 2. Eſdr. 10. 29, 34, 36. 2. Eſdr. 13. 1. 2. Eſdr. 8. 1, & ſeq. Bar. 1. 20. Dan. 9. 11. Deut. 27. 15, & ſeq. 28. 15, & ſeq. & 29. & 30, & 31, & 32. Bar. 2. 28. Dan. 13. 3. Mal. 4. 4. Tob. 7. 14. Eccli. 45. 6. & 24. 33. 2. Mach. 7. 30. 2. Mach. 7. 6. Deut. 32. 36. 4. Reg. 22. & 23. 2. Par. 34. 14, & ſeq. Joſeph. Ant. l. 10. cap. 5. Ath. Epiſt. ad Marc. Chryſoſt. Homil. 9. in Matth. 2. & Hom. 7.

octavo,

octavo, cum aram Domino exstruit Josue in monte Hebal, factum hoc legitur, *sicut scriptum est in volumine Legis Moysi*; cum id Deuteronomii vicesimo septimo capite, nec alio præterea Pentateuchi loco reperiatur: & quod decimo quarto capite libri quarti Regum testimonium recitatur ex *libro Legis Moysis*, quod Deuteronomii vicesimo quarto capite, nec alibi uspiam in Lege habetur: & quod in libro Nehemiæ arceri jubentur ab Ecclesia Dei Moabitæ, & Ammonitæ, prout lectum fuerat *in volumine Moysi*, quod non alibi quam Deuteronomii capite vicesimo tertio occurrit: & quod ῥήσεις aliquot è Lege Mosis depromuntur à Barucho, & Daniele, quas extra Deuteronomium frustra requiras. Eæ jam à me superius allatæ sunt. Verum & reliquos præterea Pentateuchi libros *in latere Arcæ* simul fuisse asservatos, & ab Helcia repertos, neque negat Auctor libri Regum, neque rationibus suis Tostatus conficit, quæ sunt ejusmodi, ut facile ex illis appareat positum fuisse in latere Arcæ Deuteronomium, non ut priores quatuor illinc fuisse exclusos nos fateri cogat: cum præsertim censeant Judæorum plerique, non Deuteronomium solum, sed & totam Legem in Arca à Mose fuisse inclusam. Visum id est Isaaco Abrabanieli, & R. Levi ben Gerson. Plus aliquid legitur in Debarim rabba, nempe Mosem instante morte tredecim exemplaria Legis descripsisse, quorum duodecim in usum cederent duodecim tribuum, unum vero in Arca servaretur, ex quo reliqua emendari possent, si quæ forte iis labes inolevisset. Hæc retulit & amplexus est Maimonides, & ad eorum probationem usus est ipsis verbis Mosis: *Tollite librum istum, & ponite eum in latere Arcæ fœderis Dei vestri, ut sit tibi contra te in testimonium.* Hinc etiam occasionem habuisse videtur Epiphanius, aliique post Epiphanium complures, ut crederent non Legem solum totam, sed & libros omnes Canonicos intra Arcam fuisse reconditos, cum inde Apocryphi secluderentur; quod vanum tamen est ac frivolum: nam in Arca solas fuisse Tabulas lapideas à Deo scriptas discimus ex libris Regum, & Paralipomenon: Lex autem fuit ad latus Arcæ exterius; quo & urna aurea mannæ plena, & Aaronis virga: hoc est, si Jonathanem Paraphrasten Chaldæum audimus, בקופסא, *in capsa*, ad latus dextrum Arcæ: vel si Gemaram Thalmudici libri שקלים, in גלוסקום, *in* γλωσσοκόμῳ, hoc est, scrinio. Cum autem post Templi ædificationem, Tabernaculum, plurimaque Tabernaculi vasa & supellectilem, in Templi ipsius Gazophylaciis fuisse reposita verisimile sit, illuc quoque illatam fuisse capsulam, Legis volumini recondendo destinatam, credere par est: quæ postquam diu illic neglecta & ignorata jacuit, tandem ab Helcia Pontifice reperta est. Quamobrem non in Arca Domini, sed *in domo Domini* repertum à se librum Legis prædicat Helcias; non fimeto infossum, ut conjectavit Chrysostomus, sed in capsula illa reconditum, quæ stante Tabernaculo fuerat ad latus dextrum Arcæ. Sed de his infra. Libet huc adjicere Arabum quorumdam opinionem, qui tradunt Phinees quinque libros Legis, servatam Mannæ portionem, Tabulas duas, virgam Mosis, & illam Aaronis quæ folia produxerat, in urnam æneam congessisse; tum vas plumbo obturatum clam abdidisse in spelunca, cui deinde inædificatum est Templum Salomonis. Ad testimonia vero illa è Deuteronomio depromta quod attinet, sciendum est fuisse Deuteronomium, velut compendiariam priorum Pentateuchi librorum explanationem, & Legis totius breviarium, in familiarem & quotidianum populi Israëlitici usum compositum. Id declarat ipse Moses cum ait initio Deuteronomii: *Cæpit Moyses explanare Legem & dicere: Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb.* Prioris fœderis iterationem, & quasi novum fœdus fuisse significant illa è vicesimo nono capite Deuteronomii: *Hæc sunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moysi, ut feriret cum filiis Israel in terra Moab, præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb.* Atque hinc porro Liber ille dictus est Deuteronomium, secunda Lex; relata in literas itidem ut prima; quam primam Legem si quis à Mose scriptam ut secundam negare ausit, opprimetur hoc loco Exodi: *Scripsit autem Moyses universos sermones Domini.* Et deinde: *Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo.* Atque ea sane à Deo ipso fuerat jam ante ex parte descripta: sic enim habetur in Exodo: *Dixit autem Dominus ad Moysem: Ascende ad me in montem, & esto ibi, daboque tibi Tabulas lapideas, & Legem, ac mandata quæ scripsi, ut doceas eos.* At Deuteronomium cum esset Legis, ut dixi, velut Epitome, hinc illud præcipit Moses suspendi pro signo in manibus, inter oculos collocari, postibus domuum adscribi, nocturna ac diurna manu versari, propter brevitatem nimirum & condiscendi facilitatem. Res itaque illic delibatas tantum, & quasi perstrictas animadvertere licet, quæ jam fuerunt enucleatius descriptæ. Quod autem tritior ejus esset & promptior usus, idcirco testimonia ex eo depromi solent; cum hominum esset eruditiorum, & accuratiorem rerum notitiam quærentium, tractatio reliquorum Librorum: ex quibus tamen non pauca itidem depromta videas in recentioribus Scripturæ sacræ Libris. Cujusmodi est illud secundi Para-

in 1. Cor. 2.
Deut. 31. 9, 11, 24, 26.
Deut. 17. 18, 19.
Jos. 8. 31.
Deut. 27. 5, & seq.
4. Reg. 14. 6. Deut. 24. 16.
2. Esdr. 13. 1. Deut. 23. 3.
Bar. 1. 20. & 2. 2, 28.
Dan. 9. 11, 13. & 13. 63.
Tostat. Quæst. 10. in 4. Reg. 22.
Abrab. in Deut. 31. 9, 26.
R. Levi ben Gers. ibid.
Maimon. Præf. in Jad Chazac.
Deut. 31. 26.
Epiphan. De pond. & mens. cap. 4.
3. Reg. 8. 9. 2. Par. 5. 10. Ebr. 9. 4.
Jonath. in Deut. 31. 26.
4. Reg. 22. 8.
Chrysost. in Matth. 2. Homil. 9. & in 1. Cor. 2. Hom. 7.
Abulfarag. Hist. Orient. Dyn. 2.
Deut. 1. 5.
Deut. 29. 1.
Exod. 24. 4, 7.
Exod. 24. 12.

lipomenon: *Immolaverunt autem Phasę quartadecima die mensis secundi. Sacerdotes quoque, atque Levitæ tandem sanctificati obtulerunt holocausta in domo Domini. Steteruntque in ordine suo juxta dispositionem, & legem Moysi hominis Dei.* Et capite sequenti: *Pars autem Regis erat, ut de propria ejus substantia offerretur holocaustum mane semper & vespere; Sabbatis quoque, & Calendis, & solennitatibus cæteris, sicut scriptum est in Lege Moysi.* Et capite trigesimo quinto: *Et immolatum est Phasę, asperseruntque Sacerdotes manu sua sanguinem, & Levitæ detraxerunt pelles holocaustorum, & separaverunt ea, ut darent per domos, & familias singulorum, & offerrentur Domino, sicut scriptum est in libro Moysi.* Et in Nehemiæ libro, capite decimo, plurima recensentur ex Lege Mosaica: quæ sane in Deuteronomio nusquam leguntur. Plura hujusmodi proferre possem, sed hæc sufficiunt, & ad reliqua properandum est.

2. Par. 30. 15, 16.
2. Par. 31. 3.
2. Par. 35. 11, 12.

CAPUT SECUNDUM.

I. *Probatur aliorum Scriptorum testimoniis γνησιότης librorum Mosis:* II. *Sanchoniatonis*, III. *Homeri, & Hesiodi*, IV. *Pentateuchi Samaritani*, V. *Thaletis*, VI. *Solonis*, VII. *Pythagoræ*, VIII. *Anaxagoræ*, IX. *Hellanici*, X. *Charondæ*, XI. *Socratis*, XII *Theopompi, & Theodectis*, XIII. *Platonis*, XIV. *Ægyptiacarum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint ostenditur*; XV. *Aristotelis*, XVI. *Hecatæi*, XVII. *Eudoxi*, XVIII. *Berosi*, XIX. *Abydeni*, XX. *Demetrii Phalerei*, XXI. *Septuaginta Interpretum Scripturæ sacræ, & Aristeæ*, XXII. *Ezekieli*, XXIII. *Manethonis*, XXIV. *Philochori*, XXV. *Aristobuli Judæi*, XXVI. *Polemonis*, XXVII. *Eupolemi*, XXVIII. *Demetrii Judæi*, XXIX. *Cleodemi*, XXX. *Theodoti*, XXXI. *Philonis Senioris*, XXXII. *Alexandri Polyhistoris*, XXXIII. *Apollonii Molonis*, XXXIV. *Castoris Rhodii*, XXXV. *Diodori Siculi*, XXXVI. *Chæremonis*, XXXVII. *Trogi Pompeii, & Justini*, XXXVIII. *Nicolai Damasceni*, XXXIX. *Ptolomæi Mendesii*, XL. *Strabonis*, XLI. *Apionis*, XLII. *Philonis, Josephi, & Justi Tiberiensis*, XLIII. *Auctorum libri tertii, & quarti Esdræ, & tertii Machabæorum*, XLIV. *Juvenalis*, XLV. *Plutarchi*, XLVI. *Philonis Byblii*, XLVII. *Galeni*, XLVIII. *Ptolemæi Chenni*, XLIX. *Taciti*, L. *Plinii*, *Apuleii*, LI. *Luciani*, LII. *Numenii*, LIII *Longini*, LIV. *Porphyrii*, LV. *Trebellii Pollionis*, LVI. *Jamblichi*, LVII. *Juliani τῶ παραβάτου*, LVIII. *Helladii Besantinoi*, LIX. *Artapani*, LX. *Thalli*, LXI. *Historiæi*, LXII. *Lysimachi*, LXIII. *Poëmatis ψευδωνύμου Phocylidi adscripti*, LXIV. *Onkelosi, Jonathanis, Hierosolymitani Interpretis, Hagiographorum Paraphrastis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ, & Nicopolitanæ Interpretationis.*

Probatur aliorum Scriptorum testimoniis γνησιότης librorum Mosis:

I. EX superioribus, ni fallor, satis luculenter demonstratum est, quam perpetua, jam inde à Mosis ævo, & certa Libris ejus constiterit auctoritas: quam si externis jam confirmare libet testimoniis, & aliorum Auctorum ascisćere auxilia, qui vel Mosis ipsius, vel Mosaicarum scriptionum aliqua se notitia imbutos fuisse prodiderunt, à proximis Mosi temporibus, ad confirmatum jam in orbe Christianismum, clarius etiam Propositionis hujus veritas eluceścet. Tam alte ergo repetitis disquisitionis hujus initiis, per consequentes ætates nostra decurret oratio.

Sanchoniatonis,

Porphyr. apud Euseb. De præp. Evang. libr. 1. & 10.

II. Ac ordiemur primum à Sanchoniathone Berytio, antiquissimo Phœniciarum rerum Scriptore, quem Trojanis vetustiorem fuisse temporibus, & Mose uno alterove sæculo recentiorem, ex Phœniciæ regum succession ibus probari scribit Porphyrius. Hujus opus e lingua Phœnicum Græce reddidit Philo Byblius, unde nonnulla excerpsit Eusebius, & libris suis De evangelica præparatione intexuit. Atque ea quidem talia sunt, ut attendenti appareat pleraque ipsum è Mosis fontibus in lacunas suas derivasse. Non est otii nostri rem accuratiori examine ventilare, & ab aliis jam hæc occupata provincia est. Id observandum nobis est quod tradidit Porphyrius, & est

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [70] - 42
PUBLIC DOMAIN

ad rem quam tractamus appositum, commentaria accepisse Sanchoniathonem ab Ierombalo Sacerdote Dei Ievo, & de Judæis verissima prodidisse. Ierombalum autem eum esse Gedeonem, ex libro Judicum, ubi non semel Ierobaal cognominatur, sciunt eruditi, & docuit Suidas, sed in vocis originatione falsus est; quemadmodum in ipsa re Georgius Syncellus, qui Ierombalum Gedeonis fratrem esse credidit, nominis duplicis ambiguitate deceptus. Quæ autem à Gedeone commentaria Sanchoniathon accepit, quid aliud esse dicamus, quam ipsos Mosis libros, quorum doctrina tinctæ sunt & aspersæ, ut dixi, superstites Sanchoniathonis reliquiæ? Omnem vero dubitationem tollit, quod notatum est à Philone Byblio, Sanchoniathonem, cum de rerum principiis & mundi origine commentaturus esset, summa diligentia Taauti libros evolvisse, ut pote quem sciret esse literarum repertorem, & primum commentaria reliquisse; ab eoque sumsisse scribendi argumentum. Tum posteaquam Sanchoniathonis dissertationes de mundi & animalium procreatione exposuit, hæc omnia ait in Taauti Cosmogonia fuisse descripta, quæ sibi comperta ex signis & conjecturis mens ipsius nos docuit; atque hunc Taautum, ab Ægyptiis Thoyth, à Græcis Mercurium appellari. Jam vero hæc omnia mecum argumenta recollige: De mundi generatione scripsit Taautus; scripsit & Moses: literarum inventio Taauto tribuitur; tribuitur & Mosi ab Eupolemo, Theodoreto, & Isidoro: Taauti libris ad opus suum lucubrandum usus est Sanchoniathon, idemque à Gedeone commentaria ad id ipsum accepit; Mosis doctrinam spirant passim & repræsentant Sanchoniathonis reliquiæ: quis non inde conjiciat Taautum illum fuisse Mosem? At nos id quoque infra multiplici argumentorum congerie clarius etiam & certius approbabimus.

Jud. 6. 32. & 7. 1. & 8. 35. Boch. Chan. libr. 2. cap. 17. Suid. in Ἱερομβάαλ. Georg. Sync. Chronograph. ad ann. Mund. 4115. Philo Bybl. apud Euseb. De Præp. Evang. lib. 1. Eupol. apud Clem. Alex. Strom. libr. 1. Theodor. in Gen. Interr. 61. Isidor. Orig. libr. libr. 1. c. 3.

III. Sanchoniathonem excipient Homerus, & Hesiodus, quorum scriptis nullum antiquius habent Græci: nam Orphica quæ circumferuntur, Pisistrati ævo haudquaquam vetustiora sunt. Homerum studiorum caussa Ægyptum petiisse tradit Diodorus: imo & Ægyptius à plurimis existimatus est, ut asseverat Clemens Alexandrinus. Cum autem dubitare nos non sinant ea quæ dicturi sumus inferius, quin tum apud Ægyptios vigeret Mosis memoria, atque illuc jam penetrassent ipsius scriptiones, quis illas, unde tantarum rerum notitiam poterant comparare, neget ab iis lectas & sublectas, qui illuc discendi gratia proficiscebantur? Multis id confirmat Justinus in Paræneſi, & libri ipsi Homeri loquuntur, in quibus sexcenta deprehendere licet ex Mose depromta. Velut cum scribit Deos peregrinorum habitu urbes circumire, ad exploranda hominum bene vel male facta. Id ipsi suppeditavit Moses, cum tres Angelos Abrahamo apparuisse scribit. Augurium, ejusque expositio, quæ habentur in Odyssea, cum aquilas in capita procorum involantes mortem ipsis Augur portendere declarat; non-ne similis ostenti imitatio est, quod Ægyptio pistorum magistro in somnis contigit, & in paris eventus significationem traxit Josephus? Multa etiam hujus generis apud Hesiodum nanciscare. Græcanicæ Theogoniæ architectos fuisse ipsos disertis verbis Herodotus pronuntiat: quam multa autem in tota hac Mythologia è Mose manifesto petita? quod & infra probabimus. Chaos Hesiodo memoratum, ex Mosis verbis confictum esse agnoscunt omnes. Aristoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, Chaos illud Hesiodi, ex quo orta sunt omnia, nihil esse diserte pronuntiat. Hesiodi ejusdem Erebus, ipsum est ערב Mosis. Diem Nocte satum, proindeque recentiorem finxit: Moses quippe vespertinum tempus matutino antepositum, & post tenebras lucem creatam dixit. Septimum diem sacrum esse, & hic docuit, & Homerus, qui & eo cuncta perfecta fuisse addit, ut ab Aristobulo adnotatum est. Hominem luto formatum, & primorum hominum vitam nostra hac fuisse diuturniorem scripsit Hesiodus: quæ mere Mosaica sunt. Ate Homeri, Pandora Hesiodi, Eva est parens generis humani. Omnia Homerum ex Oriente depromsisse, demonstraturum se spondet non semel Heinsius in Aristarcho sacro. Prodiit libellus ante annos aliquot, quo locutiones Homericæ & Hesiodeæ, Mosis, aliorumque Scriptorum sacrorum locutionibus similes colliguntur. Ex quibus cognoscitur tantam Ebraismorum segetem, nonnisi ex Librorum sacrorum lectione suboriri potuisse. Atque hinc factum opinor, ut Aristeæ Proconnesii, qui sæpe confunditur cum Aristæo Apollinis filio, quem Mosem esse ostendemus, discipulum credi ab aliquibus Homerum Strabo & Eustathius prodiderint.

Homeri, & Hesiodi,

Diodor. libr. 1. Clem. Alex. Strom. 1.

Hom. Odyss. ρ.

Hom. Odyss. ζ.

Herod. libr. 2. cap. 53.

Aristob. apud Euseb. Præp. libr. 13. cap. 12.

Heins. Aristarch. sacr. part. 1. cap. 1.

Strab. libr. 13. Eustath. in Hom. Il. β.

IV. Ex omnibus argumentis, quæ ad fidem Mosaicis libris adstruendam colligi possunt, vix validius ullum reperias, quam quod ex Pentateuchi Samaritani vetustate & auctoritate ducitur. Cum enim jam inde ab Ieroboami perduellione, decem tribus secessione facta suis legibus, suaque religione uti cœpissent: majorque deinde exarsisset invidia, postquam Templi Hierosolymitani, Urbisque adeo ipsius instaurationem turbantes Esdras devovit, & horrendi carminis pronuntiatione sacras & infa-

Pentateuchi Samaritani,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [71] - 43
PUBLIC DOMAIN

mes esse jussit: capitale demum odium, & perpetua dissociatio consecuta est ab Alexandri Magni temporibus, ex quo Manasses Jaddi Pontificis frater, Sanaballetis Satrapæ, qui Darii nomine Samariam regebat, filia uxore præter fas & Legis præscriptum ducta, Sacerdotio exauctoratus est. Cujus injuriæ impatiens, ne amatam conjugem dimitteret, confugit ad socerum, & Templo ab eo in monte Garizim exstructo præfectus, Pontificem se gessit. Tempore ab hoc nullus amor populis, nec fœdera fuerunt, sed implacabile dissidium, quod ad hanc diem perseverat. Et tamen utraque gens suum Pentateuchi codicem habet, nihil vel parum certe dissentientem; hunc Samaritanis literis exaratum, qui veteres fuerunt Chananæorum characteres; illum Judaicis, qui post captivitatem Babylonicam ex Assyriis detorti sunt.

Thaletis,

V. Circiter trigesimam quintam Olympiadem florebat Thales, oriundo Phœnix, Ægyptiorum & Chaldæorum sine controversia discipulus, uti de ipso prædicat Josephus. In Epistola autem Thaletis ad Pherecydem, quæ refertur à Laërtio, & ἀυθηλίας mihi suspecta est, in Ægyptum penetrasse se ait, non ut cum Astronomis solum, sed & Sacerdotibus congrederetur. Quem deinde morem adeundæ Ægypti tenuerunt vetustiorum Græciæ Philosophorum plerique, ut ex ipsis fontibus puriores patriæ doctrinæ latices haurirent. Non semel igitur candide agnoscit Plato, aliique complures, quæcunque de rebus divinis à Græcis disputata sunt, ex Ægyptiis scholis esse profecta. Idem argumentum persequitur Plutarchus in Libello de Iside & Osiride, clarissimosque Græcanicæ Philosophiæ antistites, Thaletem, Solonem, Pythagoram, Lycurgum, Platonem, & Eudoxum, in Ægyptum philosophandi caussa se contulisse narrat, & Ægyptiis magistris esse usos, quorum & nomina recenset. Ex Ægyptiorum ergo quos adierat, & Phœnicum ad quos genus referebat, rivis, in quos magnam Mosaicæ doctrinæ copiam confluxisse mox ostendemus, abunde Thales hortulos suos irrigavit. Hinc Deum definiebat, Quod principio & fine caret; quod rerum omnium antiquissimum est: atque hanc aiebat esse Mentem, quæ cuncta ex aquis formavit. Hinc hominum cogitata Deo perspecta esse scisebat. Hinc hominum animos primus immortales esse dixisse fertur. Hinc lucem tenebris posteriorem esse statuit. Quæ non ex apothecis Philosophiæ, sed ex intimis veræ Theologiæ myrotheciis depromta sunt.

Joseph. libr. 1. contr. Apion. Laërt. in Thaler.

Solonis,

VI. In dubia eadem & suspecta ad Pherecydem Epistola, Solonem itineris in Ægyptum socium habuisse se ait Thales, & cum Sacerdotibus, ac Astronomis Ægyptiis utrumque esse conversatum. Idem testatur Plato in Timæo. Sonchin & Psenophin Sacerdotum illorum celeberrimos nominat Plutarchus. Tradit Diodorus Solonem, itidem ut Lycurgum, multa de legibus Ægyptiorum in legum suarum collectionem transtulisse; cum alibi Mosaicis legibus usos Ægyptios docuisset. Inde fit ut pleraque Athenienſium instituta Mosaicis fuerint consimilia, ut paulo post notabimus. Inde inter illustriora ejus effata celebratur illud, quo Diis honorem, parentibus reverentiam exhiberi præcipiebat. Atque ea sane è Decalogo petita erant.

Plutarch. De Isid. & Osir. Diodor. libr. 1.

Pythagoræ,

VII. Hos excipit Pythagoras Samius, in Syria natus, juxta Iamblichi, aliorumque sententiam. Is itaque patriæ revisendæ desiderio, Sidonem, Tyrum, & Byblum navigavit, ac totam fere lustravit Syriam, & Chaldæos, Ebræos, Arabes, ac Ægyptios præceptores habuit. Scribit Iamblichus Sidone congressum fuisse Pythagoram cum Mochi Physiologi successoribus. Mochi historici Phœnicis, qui res gentis suæ patria lingua prodidit, meminerunt Athenæus, Josephus, & Tatianus. Ochus appellatur apud Diogenem Laërtium, & Suidam. At is quem commemorat Iamblichus, de rerum natura disseruit. Itaque hic ipse est, quem Moschum Sidonium appellat Strabo, quemque Physica tractasse ait, & Trojano excidio fuisse vetustiorem. Meminit ejusdem & Sextus Empiricus, ab eoque doctrinam suam Democritum petivisse statuit, auctore Posidonio. Hinc ergo emendandus Iamblichus, & pro, Μώχῳ, quod etiam in scriptis Codicibus reperi, scribendum, Μόχῳ. Atqui, Μόχος, ipsissimum videtur, משה, Moses, qui merito φυσιολόγος dictus est, ut pote qui scripserit de rerum primordiis, & quique Trojanum bellum ætate præcesserit, & Sidonius credi potuit ab iis qui patriam ipsius ignorabant, vel quod in hac potissimum urbe propagata fortasse fuerit ipsius doctrina, multique eam amplexi sint, vel propter Judææ viciniam: nonnumquam enim cum Phœnicibus Judæos confundi certum est. Adeundæ Ægypti auctor Pythagoræ fuit Thales: abeuntem Polycrates commendatitiis ad Amasim Ægypti regem literis prosecutus est, Amasis vero ad Ægyptios Sacerdotes. Quo cum perveniſſet, Sonchidi Archiprophetæ in disciplinam se tradidit. Ac primum eum circumcisum ferunt: tum deinde per viginti duorum annorum decursum, non Astronomicis solum, & Geometricis, sed sacris etiam, & interioribus doctrinis institutus est, & omnibus Deorum mysteriis initiatus. Chaldæos quoque, Assyrios, & Persarum Magos audivit,

Jambl. De vit. Pyth. libr. 1. c. 2. Euseb. Præp. l. 10. c. 4. Cleanth. apud Malch. de vit. Pyth. & Clem. Alex. Strom. 1. Jambl. De vit. Pyth. libr. 1. c. 3. Athen. libr. 3. Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4. Tatian. Orat. contr. Gent. Diog. Laërt. Procem. Suidas in ὤχος. Strab. libr. 16. Sext. Emp. adv. Math.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [72] - 44
PUBLIC DOMAIN

& magna demum disciplinarum merce ditatus Philosophiam suam instruxit. Quam multa autem Mosaica, inter Judæos & vicinas gentes conquisita, illuc contulerit, optimus testis Hermippus, qui Judæorum dogmata ac leges Pythagoram in suam transtulisse Philosophiam scripsit; ut ex Josepho, & Origene discimus. Testis & Aristobulus Judæus apud Clementem Alexandrinum, & Eusebium. Horum ille colligit aliquot Pythagoræ dogmata, & Mosaicis consentire ostendit; velut illud è Decalogo, quo sculptilibus interdicitur, expressisse Pythagoram ostendit, cum vetuit imaginem Dei annulo inscribi. Mosem etiam secutos esse docet Pythagoreos, cum hominem ad Dei imaginem conditum esse definierunt. Quod eorum dogma ex testimonio Iamblichi, & laudati ab Iamblicho Archytæ Tarentini facile colligitur. Multa ad hæc similia congerit, quæ prætereo. Eodem pertinent alia quoque jam observata à Grotio: cujusmodi est ea lex, qua morticinorum prohibetur esus, quamque inter præcepta sua Pythagoras retulit. Cum nudis pedibus idem sacra fieri jussit, nonne mandatum Mosi de rubo ardenti editum videtur in mente habuisse, quemadmodum ab Ambrosio notatum est? Integrum quoque præceptum Mosis repræsentavit Pythagoras, quo ne frugiferæ succiderentur arbores interdixit. Ex historia Balaami & Asinæ prodiit Pythagoricum illud, non transeundum illac, ubi asinus procubuerit. Adde Timæum Locrum Pythagoreum, & Platonem in libro, quem Timæi hujus nomine inscripsit, de mundi opificio pleraque Mosis doctrinæ consona differere. Adde & veri persimilem conjecturam Seldeni, & Wendelini, qua mirificam illam Pythagoræ τετρακτὺν ipsum esse suspicantur Dei nomen τετραγράμματον, יהוה, atque ejus notitiam à Daniele jam sene Pythagoram, cum in Babylonia degeret, accepisse. Danieli adjungi poterat & Ezechiel, ut ostendam infra. Notabile hoc habet Plutarchus, Pythagoram, & Platonem asseverasse mundum à Deo esse factum, & suapte natura corruptioni esse obnoxium. Idem alibi pleraque Pythagoræ dogmata, Numæ Pompilii dogmatis consentanea profert; quæ ex Mosaicis legibus expressa esse manifestum est. Velut cum Deum neque corrumpi posse, neque sensu percepi, sed intelligi solum uterque statuit: & cum vetuit Numa Deum ad hominis, aut animalis cujuscunque formam exprimi; unde nec centum ac septuaginta prioribus Romani regni annis ulla Dei effigies Romæ extitit: & cum farinam ac vinum sacrificiis uterque adhibuit. Adde & referre Malchum, sive Porphyrium, certas quasdam victimarum partes nonnumquam comedisse Pythagoram, qui animatorum cæteroquin esu fere abstinebat; alias victimarum partes constanter respuisse. Sciebat enim quarumdam victimæ partium esum ex præscripto Mosis Sacerdotibus concedi. Quamobrem cum Pythagoram ex Columnis Mercurii in Ægypto doctrinam suam hausisse docet Iamblichus in libro De mysteriis, pertinere id utique videtur ad libros Mosis, ut mox ostendam. Atque ex hac Mosaicæ doctrinæ assectatione factum puto, ut Judæis prognatum eum plerique crediderint, quemadmodum refert Ambrosius in Epistola ad Irenæum. Splendide ergo halucinatur Lactantius, cum mirari se ait, quod cum Pythagoras ad Ægyptios, Magos, & Persas veritatis indagandæ studio penetrasset, ad Judæos tamen non accesserit, penes quos tunc solos veritas erat, & ad quos facilius ire potuisset. Conceptis enim verbis tradit Porphyrius in vita Pythagoræ, Ægyptios, Arabes, Chaldæos, & Ebræos ipsum adiisse, ab iisque vaticinandi per somnia scientiam accepisse. Sæpissime autem Ebræis Deum in somnis occulta revelasse, Jacobi, & Josephi probant historiæ. Quod non pietate promereri, sed arte comparare Ebræos esse solitos Ethnici arbitrabantur. Alia vero, atque insigniora veritatis monumenta ab illis hausit Pythagoras. Præterea cum inter Ægyptios, ac Persas, tanquam in meditullio positi Judæi ultro citroque commeanti Pythagoræ sese velut obviam darent; vix credibile est apud eos saltem non interjunxisse.

Joseph. libr. 1. contr. Apion. Origen. libr. 1. contr. Cels. Clem. Alex. Strom. 1. & 2. & 5. Euseb. Præp. l. 9. & 13.

Grot. De verit. relig. Chr. l. 1. & Annot.

Ambros. Epist. libr. 3. Ep. 20.

Selden. de DIs Syr. Synt. 2. c. 1. Godefr. Wendel. Dissert. de Pythagor. Tetractys. Plut. De Placit. Philosoph. & in Numa.

Malch. in vita Pythag.

Ambros. Epist. libr. 3. Epist. 20. Lactant. Instit. libr. 4. cap. 2.

VIII. Anaxagoram de sacris Mosis fluentis Philosophiam suam temperasse, etiamsi taceret Theodoretus, satis declarant Diogenes Laërtius, & Eusebius, qui ipsum scriptioni suæ hoc initium fecisse scribunt: Omnia simul erant, deinde Mens superveniens ea in ordinem digessit. Idem prius scripsisse Linum narrat quoque Diogenes, qui & Anaxagoram sua vult inde sumsisse. Vero: Linum enim ipsum esse Mosem suo loco demonstrabimus. Genesin autem Moses ea sententia exorsus est, ex qua operis sui exordium Anaxagoram expressisse liquet.

Anaxagoræ,

Theodoret. De cur. Græc. affect. Serm. 2. de princ. Laërt. Anaxag. & Procem. Euseb. Præp. libr. 10. c. 14.

IX. Justinus in Paræneſi, postquam à Græcis proditum dixit Judæos ex Ægypto secessisse Mose duce, testem inter alios Hellanicum citat, vetustissimum historicum Mitylenæum. Citat & Cyrillus tanquam Mosis memorem.

Hellanici,

X. Suppar illi Charondas, qui Thurinam civitatem à Sybaritis & Athenienſibus recens exstructam legibus temperavit. Is cornutus pingitur in vetustis Nummis, itidem ut & alii legumlatores, ad exemplum Mosis; nempe ut qui in legum ferendarum munere pares esse studuerant, vultu quoque similes & specie viderentur.

Charondæ,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [73] - 45
PUBLIC DOMAIN

Socratis, Euſ. De Præp. Evang. libr. 13. Clem. Alex. Strom 5.

XI. Moſaicarum quoque ſententiarum aura aliqua afflatum fuiſſe Socratem ſenſiſſe videntur Ariſtobulus apud Euſebium, & Clemens Alexandrinus. Ipſe vero Socrates in Phædro Platonis, Theuth Ægyptium plurimarum rerum inventorem prædicat. Theuth autem Moſem eſſe docebimus.

Theopompi, & Theodectis, Ariſt. De LXX. Interpr. Joſ. Ant. l. 12. c. 2.

XII. Hic ſibi locum poſtulant, quæ de Theopompo, & Theodecte dicta à Demetrio Phalereo referunt Ariſteas, & Joſephus: hunc nempe oculorum, illum mentis uſu fuiſſe divinitus orbatum, quod nonnulla de ſacris Voluminibus delibata ſcriptionibus ſuis intexuiſſent; ac agnito demum & emendato errore fuiſſe utrumque ſanitati reſtitutum.

Platonis,

XIII. Ægyptios quoque Hierophantas adiit Plato, & Sechnuphidi præcipuè Heliopolitæ in diſciplinam ſe tradidit. Illic etiam ex Columnis Mercurii Philoſophiam arripuit, itidem ut Pythagoras, & Eudoxus, quemadmodum teſtatur Iamblichus in libro De myſteriis. De quibus Columnis quid ſentiam mox explicabo. Narrat præterea Ariſtobulus Peripateticus partem aliquam Scripturæ ſacræ ante Senum Septuaginta ætatem, ipſiuſque adeo Alexandri expeditionem, in Græcam linguam fuiſſe converſam, atque inde pleraque Platonem hauſiſſe. Inde Numenius Pythagoreus Platonem nihil aliud eſſe dixit, quam Moſem Atticiſſantem. Quapropter libros Moſis involaſſe Platonem uno ore arguunt Joſephus, Juſtinus, Clemens, Theodoretus, & alii. Perſuaſum etiam aliquando fuit Auguſtino, Ieremiæ Prophetæ conſuetudine uſum fuiſſe Platonem, dum eſſet in Ægypto; ſed rationibus temporum accuratius ſubductis eam demum opinionem repudiavit. Certum tamen eſt, cum in Ægyptum appulit Plato, maximum illic tum fuiſſe Judæorum numerum, ex iis videlicet prognatorum, quos una cum Ieremia traduxerat illuc Johanan, poſt interfectum ab Iſmahele Godoliam; tum & eorum, qui regionis vicinitate, aliiſvecauſſis invitati, illuc migraverant.

Ariſtob. apud Euſ. Præp. Ev. l. 9. c. 6. & l. 13. c. 12. & Clem. Alex. Strom. 1. Numen. apud Euſeb. Præp. Evang. l. 11. c. 10. & Clem. Alex. Strom. 1. Joſeph. libr. 2. contr. Apion. Juſtin. Paræn. & Apol. 2. paſſim. Clem. Pæd. l. 3. & Strom. 1. & 5. & alibi ſæpe. Theodoret. De cur. Græc. affect. Serm. 2. Auguſtin. De civ. Dei, lib. 8. cap. 11. & De doctr. Chriſt. libr. 2. cap. 28. & Retract. libr. 2. cap. 4.

Verum etiamſi alia nos indicia deſtituerent, vel ſola Platonicæ doctrinæ cum Moſaica conſenſio, alterius ab altera propagationem oſtenderet. Res abiret in immenſum, ſi ſingula perſequerer: præcipua duntaxat delibabo quædam, unde documentum de reliquis ſumi poſſit. De mundi primum opificio ita diſſerit Plato in Timæo, & Timæus ipſe Locrus, ut Moſem pene ipſum diſſerentem putes: nam & Deum ſupremum rerum opificem agnoſcunt, & mundum ab eo creatum ad exemplar, ſive ideam æternam in mente ejus expreſſam. Mundi materiam προϋπάρχουσαν & æternam ſtatuiſſe Platonem ex illis Moſis verbis: *Terra autem erat inanis & vacua*, contendunt Interpretes plerique, & Juſtinus in Paræneſi; quaſi inanem illam terram, aliam eſſe crediderit, quam quæ priore Geneſeos verſu à Deo creata dicitur. Certe ἀγένητον illam appellat Plato, & ἅπαν πρὶν ἢ τὸ πᾶν γενέσθαι. *Exiſtentem priuſquam omnia fierent.* In commodum ſenſum trahunt id Platonici quidam, & Chriſtianis dogmatis accommodant, materiam dicentes, itidem ut ideam, in Dei decreto æternam ſpectaſſe Platonem. Verum ſatis illi, & ex Theogonia Heſiodi, & ex Pythagoreorum, ex Anaxagoræ, ex Stoicorum, ac deinde Valentinianorum, & Marcioniſtarum conſentiente cum Platonicis decretis doctrina refelluntur. Finem hunc ſibi, cum mundum crearet, propoſuiſſe Deum ait Plato, ut optimum opus, & bonitatis ſuæ particeps conderet; quod poſtquam perfectum vidit, mirifice eſſe delectatum: nempe à Moſe acceperat, Deum opera ſua, poſtquam creata ſunt, probaſſe: *Viditque Deus*, inquit Moſes, *cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Aſtra ad determinanda temporis ſpatia, condidiſſe Deum dixit Plato, juxta Moſis effata, verbis etiam ejus uſurpatis. Deum res verbo creaſſe pronuntiat ἀυτολεξεὶ in Timæo. Itaque univerſitatem rerum creatam à Deo & conſervatam cum animo conſideraret ipſe, & Socrates, & Pythagoras, Dei vocem audire ſibi videbantur: ut dixiſſe illos tradunt Ariſtobulus apud Euſebium, & Clemens Alexandrinus: quippe legerant apud Moſem verbo Deum res condidiſſe: *Dixitque Deus, Fiat lux, & facta eſt lux.* Hominem partim à Deo, partim à Dei miniſtris ipſius juſſu creatum eſſe docuit Plato in Timæo. Idem hominem Dei ſimulacrum eſſe à Moſe acceptum tradidit. Paradiſum voluptatis à Moſe deſcriptum refert Jovis hortus Platoni commemoratus, ut notatum eſt ab Euſebio. Sed & Serpentis hiſtoriam expreſſit allegorice. Primorum hominum vitam ita deſcripſit, ut Adami & Evæ vitam poſſis agnoſcere: & Diluvii meminit: & νομοθεσίαν ſuam condere exorſus, eumdem narrationis ordinem tenuit, quem Moſes eſt perſecutus. Servitutem à Græcis lege ſua prohibuit, quemadmodum ab Ebræis Moſes, ſeptimo ipſos anno in libertatem reſtitui jubens, ſi qui fuiſſent ſervituti mancipati: πρῶ γὰρ ἑβραίων οὐδεὶς ἐδούλευεν. *Ebræorum enim nullus ſerviebat:* inquit Joſephus. De reſtitutione rerum furto ſubreptarum, & nocturni furis cæde, & bove cornu feriente, paria fere utrique placuerunt. Rempublicam ſuam in duodecim tribus, perinde ut Iſraëliticam, diſcretam eſſe voluit Plato. Ideas ſuas quemadmodum à

Plat. Tim.

Gen. 1. 31.

Ariſtob. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 13. Clem. Alex. Strom. libr. 5. Gen. 1. 3. Plat. libr. 3. de Leg. & Tim. Euſeb. Præp. libr. 12.

Joſeph. Antiq. libr. 8. cap. 2.

Moſe ſumſerit, docent Juſtinus, & Clemens, & ex eo ac Philone Euſebius. Deum unicum eſſe demonſtravit Plato in Timæo, aliiſque locis: id ipſi Moſem perſuaſiſſe idem Euſebius oſtendit, quem Cyrillus aſſectatur. Deum ita definit Plato, ut ipſe ſe Deus, cum ait: *Ego ſum qui ſum.* Declarat id pluribus Juſtinus in Paræneſi, & ex Numenio Euſebius & Auguſtinus. Quod niſi Socratis ſupplicio fuiſſet abſterritus, citra ambages, Moſem ſecutus, de Deo diſſeruiſſet; ſed vera de Dei natura ad vulgum proloqui tutum ſibi non eſſe faſſus ipſe eſt. Nec aliam ob cauſam priſcis Chriſtianis Platonis dogmata placuerunt, adeo ut Platonici haberentur, frequentioremque Platonicorum operum lectionem Julianus ipſis objiceret, quam quod recoctus ipſis & perſonatus Moſes videretur eſſe Plato, aut, ut ait Numenius, Moſes Atticiſſans. Hinc ſatis extat, Moſis libros Platonem diligenter excuſſiſſe. Plura collegerunt Juſtinus & Euſebius. Lactantium itaque & Auguſtinum non multum moror, quorum ille, uti ſupra jam ex parte notavi, mirari ſe ait, quamobrem Pythagoras & Plato Ægyptios, Magos, & Perſas, non item Judæos adiverint; cum Syriam luſtraſſe Pythagoram, utrumque autem cum Judæis eſſe converſatum oſtenderim: Auguſtinus vero Platonem Libros ſacros evolviſſe negat, ut qui nondum eſſent Græco ſermone donati, quod refellemus infra; vel certe per interpretem quid iis libris contineretur didiciſſe, quod facile conceſſerim.

Juſtin. Paræn. Clem. Alex. Strom. 5. Euſeb. Præp. libr. 11. cap. 15. Cyrill. libr. 8. contra Jul. Plat. Tim. Exod. 3. 14. Euſeb. Præp. Evang. libr. 11. cap. 9. & 10. Auguſt. de civ. Dei, libr. 8. c. 11. Plat. Tim. Juſtin. Paræn. Euſeb. Præp. libr. 11, & 12. Lactant. Inſtit. libr. 4. c. 2. Auguſt. De civit. Dei, libr. 8. cap. 11.

XIV. Quæſitu dignum eſt, quid fuerint illæ Mercurii Columnæ, quibus ad Philoſophiam velut magiſtris uſi ſunt Pythagoras, Plato, & alii. Sciendum eſt ante repertum papyri uſum, ſaxis veteres animi ſenſa ſignaſſe. Vetuſtiſſima fuit hæc conſuetudo apud Phœnices & Ægyptios. Diſerte id docent Herodotus, Strabo, Lucanus, Plinius, Tacitus, Proclus, & Ariſtophanis Scholiaſtes. Mos ille diu perſeveravit, etiam poſt inventam papyrum; præſertim ſi quid vulgo notum eſſe vellent, vel poſteris. Eximia generis hujus monumenta quamplurima extabant olim in Ægypto, quæ à Diodoro deſcripta ſunt. Mirabiles imprimis fuere ſubterranei quidam ſeceſſus, prope Thebas Ægyptias, quos Syringes appellabant, magno labore excavati, Veteribus memorati, Ammiano præcipue, qui eorum parietibus Hieroglyphicas literas inſculptas fuiſſe perhibet ante Diluvium, à viris, qui calamitatis hujus præſcii priſcorum rituum rationem ad poſteritatis memoriam hac arte commendarunt. Inſignes horum operum reliquias ad noſtram ætatem ſupereſſe Viatores teſtantur. Lex à Deo in Tabulis lapideis deſcripta eſt. Moſes jubet Deuteronomium lapidibus inſcribi. Inde cipporum ſive columnarum lapidearum uſus ad ſepulcra; non, ut vult Servius, *mortuis nobilibus ſuperpoſitarum, ad oſtendendum eorum columen*, ſed excipiendis elogiis; cujuſmodi vetuſtiſſimæ duæ memorantur à Diodoro, ad Iſidis & Oſiridis ſepulcra ſacris literis ſignatæ. Inde columnis in Tingitana erectis Phœnices ſe à Joſua patria exterminatos adſcripſerunt. Inde columnæ Olympionicarum, & ducum victorum. Refert Plutarchus tria Epigrammata, ab Athenienſibus inciſa Hermis, (quos Mercurii columnas recte appelles) poſt res ad Strymonem à Cimone præclare geſtas. Talis fuit & Roſtrata Duillii, & illæ Appii Claudii, & nobiles illæ Trajani & Antonini. Hinc & eæ, quibus fœdera incidebantur: velut illa, cui leges fœderis Romanos inter & Latinos icti Servius Tullius impreſſit; & illa Amarynthia Straboni memorata, in qua Eretrienſes & Chalcidenſes deſignaverant genera armorum, quibus de compacto uterentur: & illæ, quibus Alexandri fœdus cum Mitylenæis inſculptum eſt. Inde & columnæ ad regionum fines determinandos poſitæ: quales fuerunt illæ, quas ad ſignandos terrarum à ſe domitarum limites adſcriptis titulis Seſoſtris deſtituit: qualis fuit & celebris illa, in Iſthmo Corinthiaco à Theſeo collocata, ad fines Ioniæ & Peloponneſi notandos. Plurima hujuſmodi ſuppeditat liber Inſcriptionum Gruteri. At nihil hoc in genere Marmora Oxonienſia æquiparare queat; quibus inſigniores priſcorum Græcorum Epochæ, Fœdus Smyrnæorum & Magnetum, aliaque egregia vetuſtatis monumenta inſcripta ſunt. Quibus lapides deerant, ut Babylonii, hi lateribus utebantur. Quamobrem Ezechieli Babylone degenti mandat Deus, ut in latere civitatem Jeruſalem deſcribat. Talem fuiſſe opinor columnam Acicari, è qua Democritus apud Babylonios ſua expreſſit. Coctilibus quoque laterculis ſiderales plurimorum annorum obſervationes inſcripſiſſe eoſdem, docet gravis Auctor Epigenes apud Plinium. Ut ſileam de gemina hac columna, lapidea altera, altera lateritia, cui Sethi nepotes Aſtronomicæ doctrinæ præcepta, ſi Joſephum audimus, inciderunt. Ex auro autem & argento conflatas fuiſſe ſcribit Philoſtratus columnas illas Gadibus poſitas, quas in domo Parcarum ignotis vulgo literis inſcriptas eſſe ab Hercule, ut ſuum ordinem elementa ſervarent, dicebat Apollonius Tyaneus; quaſque à Columnis illis Herculeis vulgo notis diſtinguit Strabo. Aurea fuit Panchaica illa in Jovis Triphylii templo columna, in qua Cœli, Saturni, & Jovis deſcripta Panchaicis literis fuiſſe facinora narrant ex Euhemero Meſſenio Diodorus & Lactantius. Truncis quoque arborum, & januarum poſtibus ad inſcriptiones uteban-

Ægyptiaca. rum Mercurii Columnarum, quæ quid fuerint oſtenditur:

Herod. libr. 2. cap. 102, 103. Strab. libr. 17. Lucan. libr. 3. Plin. libr. 6. cap. 29. Tacit. Ann. libr. 11. cap. 14. Procl. in Tim. Ariſtoph. Sch. in Nub. & Avib. Diod. libr. 1. Amm. Marc. libr. 22. Deut. 27. 2, 3. Joſ. 8. 32. Serv. in Æn. 8. Plutarch. in Cimon.

Strab. libr. 10.

Plutarch. Theſ.

Ezech. 4. 1.

Plin. l. 7. c. 56.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 3. Philoſtr. de vit. Apollon. libr. 5. cap. 1. Strab. libr. 3. Diodor. libr. 6. apud Euſeb. Præp. libr. 2. c. 2. Lact. l. 1. c. 11.

Deut. 6. 9. tur. Unde Iſraëlitas jubet Moſes præcepta Decalogi in liminibus domorum deſcribere. Leges Athenienſium in ligneis cippis deſcriptæ proſtabant. Sic quoque ſcripſiſſe Ægyptios & Scythas docet Euſtathius. Hinc vox γράφειν, *ſcalpere & ſcribere* ſignificat, ut & hic & Theocriti Scholiaſtes tradunt: quemadmodum & Ebræis חקק. Meminerimus præterea vetuſtiſſimum apud Ægyptios legumlatorem habitum fuiſſe Moſem, ut conſtat ex Diodoro. Moſem autem Mercurium eſſe, certiſſimis rationibus infra conficiam. Suſpicor igitur doctrinam Moſis de principiis rerum, ipſiuſque Leges, cum pro veris & æquis haberent Ægyptii, & apud ſe ratas eſſe vellent, in columnis ligneis vel lapideis deſcriptas publice propoſuiſſe; atque has Columnas, quod doctrinam continerent Moſis, qui Mercurius dicebatur, Columnas Mercurii eſſe dictas. Hiſtoriam vero creationis rerum iis inſcriptam, interpolatam fortaſſe, & figmentis, quibus dedita ea gens eſt, perſperſam, ἡμικὰ τῷ ἑρμῇ appellat Manethos apud Euſebium: quod interpretor, Moſis Geneſin; quam & כפר תולדות, *Librum generationum*, dictam ab Ebræis oſtendit Scaliger. Fallor, an ea ſunt quæ *Deorum ſtemmata* appellat Martianus Capella, in ſubterraneis adytis Ægyptiorum adſcripta eminentibus ſaxis, quæ nominat Stelas. Tradunt autem Euſebius & Georgius Syncellus, has Columnas ſacris notis inſcriptas à Thoyth, ſive priore Mercurio, in Seriadica terra fuiſſe poſitas, ac deinde poſt Diluvium ex ſacra lingua in Græcam eſſe tranſlatas, & ſacris Ægyptiorum penetralibus concluſas ab Agathodæmone, ſive altero Mercurio, Tati patre. Videntur certe Columnæ illæ principia mundi, ut dixi, juxta Moſaicam doctrinam eſſe complexæ; atque inde petita eſſe, quæ ſacris Ægyptiorum libris continebantur, ſubnexis tantum ſequentis ævi geſtis. Publica autem conditi fuerant auctoritate hi libri, & in tabulariis ſervati; unde commentaria ſua Manethos deſcripſit. Eſt apud Iamblichum, Bitin prophetam Ammoni regi quædam eſſe interpretatum ex Mercurialibus libris, quos in adytis Saitici Templi ſacris literis exaratos repererat: hos in Græcam linguam ex Ægyptia converſos eſſe ait. Mercuriales dicti ſunt libri iſti, quod ex Mercurii Columnis eſſent delibati. Hinc inſtructi ſunt Pythagoras & Plato. Quoniam autem illi libri Ægyptiorum ex Columnis Mercurii fuerant excerpti, idcirco ex Columnis Mercurii eruditi dicebantur, quibus facta fuerat librorum illorum copia; & ex Columnis Mercurii petita itidem dicebantur, quæ ex myſticis illis voluminibus fuerant collecta. Id oſtendit Epiſtola Manethonis ad Ptolemæum Philadelphum, in qua compilaſſe ſe fatetur ſcriptos à proavo ejus Mercurio, poſteriore videlicet, libros.

Euſtath. in Hom. Iliad. Theocr. Schol. in Idyll. 6.

Euſeb. Chron. Gr. libr. 1. Scalig. in Euſeb. Chron. Gr. libr. 1. Mart. Cap. l. 2. Georg. Syncell. Chronogr.

Iambl. de myſt.

Quod autem ait Manethos apud Euſebium & Georgium Syncellum, Mercurii Columnas ante Diluvium extitiſſe in Seriadica terra, in eo videtur Columnas Mercurii Ægyptias confundere cum Columnis duabus, lapidea una, lateritia altera, quibus Sethi nepotes ſideralem ſcientiam inſculptam commendaſſe Joſephus tradidit: quarum & lapideam (legendum enim hoc loco λιθίνην, non ut vulgo editum extat πλινθίνην) ſua ætate in Syriade manſiſſe affirmat. Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron fuiſſe eam ſcribit ὀν γῇ Σηϊριαδῇ, *in terra Seiriad*, ad ſua uſque tempora. Cedrenus: ἥτις σώζεται, ὡς Ἰώσηπος μαρτυρεῖ, εἰς τὸ Σιριάδιν ὄρος, ἕως καὶ νῦν. *Quæ ſervatur, ut teſtis eſt Joſephus, in Siridо monte, ad hoc tempus.* Igitur Euſebius Mercurii Columnas confundit cum Columnis poſterorum Sethi; & quoniam has κατὰ τὸ Συριάδα poſitas legerat, ibidem & illas ſtatuit. Hinc factum ut Syriadem, & Seriadicam terram, circa Ægyptum quærerent nonnulli. Nam Seres Æthiopica gens eſt, & Ser fluvius inſulam Seriam in mari Rubro efficiens, & Seres oppidum in vicinia Ægypti. Verum quis credat Sethum, aut Sethi filios in Æthiopiam penetraſſe, cum vix credibile ſit, ante Diluvium, Aſia exceſſiſſe quemquam? Opinabar ipſe quoque Siriadem terram dictam Ægyptum, quaſi Niliacam: Nilus enim eſt Siris. At propius vero videtur ſignari à Joſepho Syriam illam, quam ad Cophenem fluvium ipſe alibi locat: vel legendum σφειριάδα, ut intelligatur Sehirath, locus in Galgalis, in quo fuiſſe פסילים, τὰ γλυπτὰ, *lapides ſculptos* docet nos liber Judicum. Quæ veriſimillima eſt conjectura ampliſſimi Voſſii, quem & pro ſua ſingulari virtute ſummopere colo, & pro veteri noſtra neceſſitudine valde amo.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 3.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 7.

Jud. 3. 19, 26.

Voſſ. De ætat. mundi, cap. 10.

XV. Ariſtotelem cum Judæo quodam in Aſia fuiſſe converſatum, Clearchus Ariſtotelis diſcipulus memoriæ prodidit. Frequens quippe fuit hoc tempore Græcorum conſuetudo cum Judæis, qui & bellis interfuerunt Alexandri, & ſub eo, ipſiuſque ſucceſſoribus ſtipendia meruerunt. Verba ipſa Clearchi recitant Joſephus & Euſebius. Itaque Ariſtoteles rerum omnium cauſſam eſſe dixit Deum & Materiam; quod ex eodem fonte, Moſis videlicet doctrina, quippe adulterata & corrupta, videtur eſſe profectum, unde ſententiam eamdem hauſiſſe Platonem diximus, qui & Ideam præterea addidit. Idem poſt principem Deum Deos alios inferiores, ſub intelligentiam tantum cadentes poſuit, Angelos nimirum; auctore Moſe, vel aliis certe Scriptoribus ſacris. Denique

Ariſtotelis,

Joſeph. libr. 1. contr. Apion. Euſ. De Præp. Evang. libr. 9. cap. 5, & 6. Clem. Alex. Strom. 1.

nique in libello De mundo vetuſtam quamdam ait eſſe doctrinam, quæ Deum rerum omnium conditorem & ſervatorem eſſe ſtatuit, quod ad Moſem utique videtur pertinere. Promtum ergo & facile fuit Ariſtobulo Judæo oſtendere, ex Moſe & Prophetis Peripateticam Philoſophiam manaſſe; quod factum ab eo teſtatur Clemens Alexandrinus. Clem. Alex. Strom. 5.

XVI. Æqualis fuit Ariſtotelis Hecatæus Abderita, qui de Judæis librum reliquit. Hujus quoque extabat liber de Abrahamo: quem librum Hiſtoriæ hujus Judaicæ partem fuiſſe opinantur quidam. Eo autem Judæorum inſtituta ita probabat, ut vel religionem Judaicam eum eſſe amplexum ſuſpicatus ſit Herennius Philo, vel librum certe ſuppoſitum eſſe: futili ſane & inani conjectura. Narrabat præterea quomodo erga ſuas leges affecti eſſent Judæi, eaſque conſtanter & fortiter retinerent: id quod aiebat ſe ab Ezechia ſummo eorum Pontifice audiviſſe, qui gentis ſuæ inſtituta, & vitæ rationem è libro, in quo deſcripta hæc erant, audiente ſe prælegebat. Librum hunc autem, Moſaicum volumen eſſe aio. Cauſſam idem alibi affert, cur neque Moſaicæ legis, neque memoratorum in ea virorum meminerint Hiſtorici, vel Oratores, vel Poëtæ; quod nempe ſacra myſteria ore impuro enuntiari minime liceat. Quæ quidem rei non veræ vera ratio eſt: quam multorum enim ſcriptis celebrata ſit Judaica Lex, ſatis indicat hæc à nobis inſtituta diſquiſitio. *Hecatæi.*

XVII. Conuphidem in Ægypto audiit Eudoxus Cnidius. Illic autem ex Columnis Mercurii Philoſophiam didiciſſe ipſum commemorat Iamblichus. Atqui Columnas illas Lege Moſis ac doctrina fuiſſe inſcriptas non infelici conjectura ſupra deprehendimus. *Eudoxi.*

XVIII. Sequitur Chaldaicæ hiſtoriæ florentiſſimus ſcriptor Beroſus, quam ex vetuſtis quidem Annalibus Chaldæorum collegit. Attamen de generis humani corruptela, & effuſo puniendis hominum noxis Diluvio, deque Arca in Armeniæ vertices delata, qua ſobolis humanæ reparator Noachus ſervatus eſt, ita diſſerit, ut à Moſe plurima, vel ipſum, vel quos ſecutus eſt Annales, ſumſiſſe appareat. Atque hunc ſubinde aſſectati ſunt Abydenus, & Alexander Polyhiſtor, ex quorum ruderibus Moſaici auri ramenta eruemus. *Beroſi.*

XIX. Demus ergo hic locum Abydeno, qui idem videtur ac Abydenus ille Palæphatus, Ariſtotelis, ut ferunt, amaſius: uterque enim in ſcribendis hiſtoriis induſtriam ſuam exercuit; & ut hic Arabica, Cypriaca, & Deliaca ſcripſit, ita ille Aſſyriaca, Medica, & Chaldaica, paris argumenti res ac tituli. Nec moror varietatem ſcripturæ in nomine hoc exprimendo, quam obſervavit Scaliger: nam ea ex inolito in veteribus libris iotaciſmo provenit. Fragmentum porro inſigne ex ejus Aſſyriacis & Medicis affert Euſebius in libris De præparatione Evangelica; in quo Diluvii Noachici, Arcæ ad Armenios montes appellentis, & avium inde emiſſarum caſus, turris quoque Babylonicæ hiſtoria, ita narrantur, ut Moſem tanquam per nubila facile agnoſcas. *Abydeni.* Scalig. in Euſeb. Chr. Euſ. De præp. Evang. libr. 9. cap. 12.

XX. Quod Moſem Græce loquentem audimus in interpretatione Septuaginta Senum, id Demetrio Phalereo debemus. Hoc enim auctore & incentore egregia hæc & memorabilis opera ad literarum ſacrarum illuſtrationem collata eſt. Ex quibuſdam Joſephi verbis adverſus Apionem, exiſtimari poſſit aliquid de Judæis ſcripſiſſe; ſed ſi veris locum damus, videtur illic Joſephus Phalereum Demetrium confudiſſe cum Demetrio Judæo, qui de Judæorum regibus diſſertationem edidit. *Demetrii Phalerei.* Joſeph. adv. Apion. libr. 1.

XXI. Hic recenſendi celeberrimæ hujus Librorum ſacrorum Interpretationis Græcæ auctores Septuaginta, & ipſe rei narrator Ariſteas: cujus tamen nomine inſcriptum quod extat opus, genuinum eſſe contendere nolim. Interpretationis quoque hujus hiſtoriam, & auctores in controverſiam revocari ſcio. Sed ne ipſi quidem ſententiæ receptæ oppugnatores, negant ſub Ptolemæo Philadelpho Græcis literis explicatos eſſe Libros ſacros; quod mihi in præſentia ſatis eſt. *Septuaginta Interpretum Scripturæ ſacræ, & Ariſteæ.*

XXII. De numero Septuaginta horum Interpretum unum fuiſſe Ezechielum, Judaicarum tragœdiarum poëtam, quibuſdam perſuaſum eſſe video. Certe non Euſebium ſolum, & Clementem Alexandrinum præceſſit ætate, ſed & Alexandrum Polyhiſtorem, qui fuit L. Sullæ coævus; & Demetrium Judæum, qui ex ejus ſcriptis fragmenta depromit apud Euſebium. Vixiſſe autem Demetrium hunc, inter Ptolemæos, Philopatora, & Lathyrum, paulo poſt patefaciam. Drama ejus hodieque extat, ἐξαγωγὴ inſcriptum, quo Ebræorum exitus, duce Moſe, explicatur. *Ezechieli.* Euſ. De Præp. Evang. l. 9. c. 21. Clem. Alex. Strom. 1.

XXIII. At Manethos Sebennyta in Ægyptiaca Hiſtoria luculentam Moſaicarum rerum collegit memoriam, ſive ex ſacris Columnis à priore Thoyth poſitis, ſive potius ex libris ſacris, quos ex Columnarum inſcriptionibus Mercurius Triſmegiſtus expreſſerat. Hæc autem ſupra demonſtravi fuiſſe ex Moſaicis libris delibata. Conſu- *Manethonis.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [77] - 49
PUBLIC DOMAIN

Joſeph. libr. 1. contra Apion.

lito ergo fragmenta Scriptoris hujus apud Joſephum; Iſraëlitici populi hiſtoriam à Moſe traditam, quanquam fabulis aliquot infuſcatam, reperies. Sed & Moſis ipſius meminit nominatim, quem leges Ebræis poſuiſſe, & Oſarſiphum eſſe dictum narrat, at genere Heliopoliten fuiſſe mentitur.

Philechori,

XXIV. Meminit & Moſis Philochorus Athenienſis, tanquam vetuſtiſſimi Judæorum ducis. Id diſcimus ex Juſtini Paræneſi. Vixit autem Philochorus Ptolemæi Philopatoris temporibus.

Ariſtobuli Judæi, Euſeb. Hiſt. Eccl. libr. 7. c. 32. Clem. Alex. Strom. 1. 2. Mach. 1. 10.

XXV. Librorum Moſis explanationem lucubravit Ariſtobulus Judæus, Peripateticus Philoſophus. Unum de Septuaginta Interpretum numero fuiſſe comminiſcitur Anatolius apud Euſebium, quod temporum ratio non patitur; nam Ptolemæi Philometoris magiſter fuit, eique opus ſuum inſcripſit, atque inde nonnulla profert Clemens Alexandrinus; nec alius eſt ab eo cujus mentio fit libro Machabæorum poſteriore. Multum hic operæ ac ſtudii in literis ſacris poſuit, & Judæorum Legem plurimum Pythagoræ, Platoni, ac Peripateticis Philoſophis inſtrumenti ad veri diſquiſitionem ſubminiſtraſſe oſtendit, & ante Ptolemæum Philadelphum Græcam Moſis interpretationem extitiſſe. Verba ipſius in volumina ſua Clemens & Euſebius retulerunt.

Clem. Alex. Strom. 1. & 5. Euſ. Præp. l. 13.

Polemonis, Euſ. De Præp. Evang. libr. 10. Cyrill. adv. Jul. libr. 1.

XXVI. Ptolemæi Epiphanis ævo floruit Polemon, è cujus Græcanica hiſtoria inſigne affert monumentum Africanus, de exitu Iſraëlitarum ex Ægypto. Africani verba ipſa & in Chronicis Canonibus, & in libris De præparatione Evangelica conſecravit Euſebius. Moſis ipſius, tanquam ducis Judaicæ gentis diſerte meminiſſe Polemonem ſcribit Juſtinus in Paræneſi, & ex Juſtino Cyrillus adverſus Julianum.

Eupolemi, Euſeb. Præp. Evang. l. 9. c. 17. 1. Mach. 8. 17. 2. Mach. 4. 11.

XXVII. Subnectendus huic Eupolemus, quem quoniam laudat apud Euſebium Alexander Polyhiſtor, ſequitur antiquiorem fuiſſe Sullæ temporibus. Certe hunc ipſum eſſe Eupolemum filium Johannis, quem ad Romanos fœderis ineundi cauſſa miſit Judas Machabæus, multa perſuadere poſſunt; nam & tempora congruunt; etenim quinto Demetrii Soteris anno, Ptolemæi vero Evergetis duodecimo videtur hiſtoriam ſuam contexuiſſe, ut apparet ex προθεσμίᾳ ab illo petita, quam notat Clemens Alexandrinus. Unicum me movet Joſephi ῥητὸν, quo inter Græcos locat Eupolemum & Philonem Seniorem, & Libros Sacros neutiquam ipſis lectos fuiſſe fatetur. Sed tamen videtur Græcos eos dixiſſe, quia Helleniſtæ erant. Ait deinde non potuiſſe ipſos ſancta Volumina ſatis accurate perſequi, quia propter linguæ ſanctæ ignorationem, quam pauci omnino hoc ævo callebant, ad exemplaria Ebraica non poterant recurrere. Fieri ſane potuit, ut cum animum appulerunt ad ſcribendam hiſtoriam, non tam Veterum commentariis, & priſcis inhærerent memoriis, quam Traditionibus παραδόσεις, vel famigerationibus: quod ſcriptores faciunt nimis multi. Quid ſi aperte dicamus hic halucinatum Joſephum, cum inter Græcos Eupolemum recenſet, quem Hieronymus Judæum fuiſſe aſſeverat, perinde ut Ariſtobulum & Demetrium? Sed & in hoc Demetrio erraſſe videtur Joſephus, cum Phalereum eum eſſe putavit, qui longe alius eſt, Judæus nempe, & qui de Judæorum regibus ſcripſit, uti mox declarabimus. Eupolemum Moſis & Judaicæ gentis antiquitatem retuliſſe in literas, itidem ut à Joſepho factum eſt, tradit ibidem Hieronymus. Illuſtria ejus fragmenta profert apud Euſebium is quem dixi Polyhiſtor. Moſem ille alicubi ſcripſit primum ſapientem fuiſſe, cum tamen Abrahamum reliquos ſapientia præſtitiſſe antea dixiſſet. Sed notabile imprimis habet illud, falſum licet, Judæis primum Moſem literas tradidiſſe, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis. Verius hoc adjicit, primum leges Judæis Moſem poſuiſſe.

Clem. Alex. Strom. 1. Joſeph. libr. 1. contra Apion.

Hieron. De ſcript. Eccl. in Clement. Alex.

Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 17, 26, 30, & ſeq.

Demetrii Judei, Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. Hier. De ſcript. Eccl. in Clemente Alex. Clem. Alex. Strom. 1.

XXVIII. Celebratur quoque ab Alexandro Polyhiſtore apud Euſebium Demetrius quidam, quem Judæum fuiſſe, itidem ut Ariſtobulum & Eupolemum, indicat Hieronymus, & Moſis ac Judæorum ἀρχαιολογίαν demonſtraſſe, quemadmodum à Joſepho factum eſt. Librum de Judæorum regibus fortaſſe ſignificat, quem ab ipſo lucubratum eſſe memorat Clemens Alexandrinus. Quibus temporibus vixerit, ignoratur vulgo. Mihi certe conſtat inter Ptolemæi quarti, ſive Philopatoris, & Ptolemæi Lathyri ætatem floruiſſe. Hujus enim ætate vixit Alexander Polyhiſtor, à quo citatur; illius vero meminit Demetrius ipſe in fragmento quod affert Clemens Alexandrinus. Longe ampliora hoc fragmenta, ex Alexandri illius libris depromta, ſervavit Euſebius, quibus Jacobi profectio in Meſopotamiam, & reliqui ipſius, filiorumque ac nepotum caſus ad mortem uſque continentur; necnon & Moſis fuga in Madian ad Jethronem, ejuſque cum Sephora conjugium; ac mirifica item virtus, qua amaros fontes conjecto ligno dulces effecit in Mara; unde in Elim profectus eſt, ubi duodecim fontes & ſeptuaginta palmas reperit. Atque hæc accurate ad Scripturæ veritatem exacta ſunt. Perperam, ut dixi ſupra, confunditur à Joſepho Demetrius ille Ju-

Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 21, & 29.

Joſeph. libr. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [78] - 50
PUBLIC DOMAIN

dæus cum Phalereo: nam conjungitur illic cum Philone Seniore, & Eupolemo, qui Judæi fuerunt; quemadmodum ab Hieronymo quoque cum Eupolemo & Ariſtobulo conſociatur, & à Clemente Alexandrino cum Philone ſeniore. Cum ergo Demetrium Judæum illi ſignificaverint, idem videtur à Joſepho ſignificari debuiſſe. contr. Apion. Hier. De ſcript. Eccl. in Clement. Alex. Clem. Alex. Strom. 1.

XXIX. Cleodemum præterea, qui & Malchus dictus eſt, laudat Alexander idem Polyhiſtor, apud Joſephum. Prophetam quoque appellat, & juxta Moſis narrationem hiſtoriam Judæorum elaboraſſe ait: tum ſubjicit ejus fragmentum de liberis Abrahami, ex Chætura natis. *Cleodemi*, Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 16.

XXX. Theodoti quoque auctoritate ſe tuetur Alexander Polyhiſtor, & ex ejus libro de Judæis particulas depromit verſa oratione ſcriptas: unde librum hunc non aliud fuiſſe colligas, quam Moſaicæ hiſtoriæ metricam expoſitionem. Narrantur illic, Jacobi in Meſopotamiam ad Labanem profectio, duplex ibi cum Lia & Rachele conjugium, undecim marium liberorum, & puellæ unius procreatio; reditus Jacobi ad ſuos, Dinæ ſtuprum, Sichemo ac Sichemitis illatus à Symeone, & Levi, reliquiſque Dinæ fratribus interitus. Quibus demum Joſephi caſus ſubjuncti erant. Atque ea penitus ad mentem Moſis, neque ulla re diſcrepantia. Plane is ipſe eſt, quem Joſephus primo contra Apionem Judæorum meminiſſe ait ὁ παρέργως. Eumdem eſſe qui res Phœnicum Phœnicia lingua proſecutus eſt, & Sanchoniathonis continuavit hiſtoriam, quique Græce à Læto redditus eſt, ut extat apud Tatianum, viri graves & eruditi affirmarunt. Ego vero vix credere auſim tantum in Phœniciæ & Græcæ linguæ facultate potuiſſe, ut geminam hiſtoriam utraque lingua conderet. Et vero præter nominis ſimilitudinem nulla cauſſa eſt, cur id ſibi perſuadeat quiſquam. *Theodoti*; Tatian. Orat. contr. gent. Voſſ. De Hiſt. Gr. l. 3. Boch. Chan. l. 2. c. 17.

XXXI. Laudat & Philonem Seniorem Alexander Polyhiſtor. De regibus Judæorum ſcripſiſſe illum, & alia ac Demetrium de iis ſenſiſſe teſtis eſt Clemens Alexandrinus. Citantur à Polyhiſtore apud Euſebium libri ejus de Hieroſolymis, ex iiſque nonnulla depromuntur fragmenta, numeris poëticis adſtricta, quibus Abrahamus, Iſaacus, Jacobus, & Joſephus celebrantur. Sive autem is auctor eſt libri Sapientiæ, qui Salomonis nomen præfert, quod nonnullis Scriptorum veterum perſuaſum fuiſſe affirmat Hieronymus; ſive eum collegit ſolum & deſcripſit, quod communi ſententiæ magis eſt conſentaneum; ſive liberiori interpretatione expoſuit, quod mihi videtur probabilius, Moſis libros compilaſſe credi poteſt, & multa in hunc librum tranſtuliſſe. Judæum fuiſſe notat Hieronymus. Unde erroris manifeſtus eſt Joſephus, qui in Græcorum ſeriem conjecit, & Codicem ſacrum legere ipſum non potuiſſe ait: vel ita certe exponendus eſt Joſephus, uti expoſuimus ſupra, cum de Eupolemo ageremus; nempe cum eſſet Ebraicæ linguæ imperitus Philo, Ebraico exemplari uti non potuiſſe. *Philonis Senioris*, Clem. Alex. Strom. 1. Euſ. Præp. Evang. l. 9. c. 20, & 24. Hier. Præf. in libr. Salom. Hier. Præf. in libr. Salom. Joſeph. libr. 1. contra Apion.

XXXII. Fuit æqualis Ptolemæi Lathyri ſæpe jam laudatus Alexander Polyhiſtor, qui non plurimas ſolum Moſaicæ Hiſtoriæ partes è vetuſtis auctoribus excerptas Commentariis ſuis complexus eſt, velut ex Beroſo coſmogoniam, figmentis licet deformatam, & Diluvii, ac Arcæ Noachi in Armenios montes delatæ, & avium ad explorandam aquæ altitudinem emiſſarum hiſtoriam: ex Eupolemo vero, Artapano, Cleodemo, & Demetrio, turris Babylonicæ ædificationem, Abrahami ex Ur Chaldæorum profectionem in Phœniciam, è Phœnicia in Ægyptum, famis tolerandæ cauſſa, Pharaonis amorem adverſus Saraiam, Abrahami victoriam ex Loti hoſtibus, oblata ei à Melchiſedeco dona; liberos ejus ex libera & ex ancilla ſuſceptos, ex priore nempe Iſaacum, quem Riſum nominat (quippe id ſonat vox Iſaac;) inchoatum Iſaaci, non conſummatum ſacrificium; alios etiam ex Chætura genitos liberos; tum deinde accuratam Jacobi, & liberorum ac nepotum ejus hiſtoriam, ad Moſem uſque & Aaronem; Chami etiam, Chanaani, Meſraimi, Enochi quoque & Mathuſalæ mentionem; poſtmodum ſtuprum Dinæ, & Sichemi interitum ex Theodoto: ſed Moſis etiam Judaicæ Legis latoris res geſtas, Moſemque ipſum, ut antiquum Judæorum ducem laudat. Quæ cum ita ſint, comminiſci ſane non poſſum, quo auctore, quave ratione ſcripſerit, Judæorum Legem opus eſſe Ebrææ mulieris, cui nomen Moſo. Quanquam & ſexum utrumque ab exoticis Scriptoribus Moſi tributum fuiſſe infra oſtendemus. *Alexandri Polyhiſtoris*,

XXXIII. Apollonio Molonis gravem impingit calumniæ ac ſycophantiæ dicam Joſephus, quod leges à Moſe ſancitas, Moſemque adeo ipſum fictis criminibus, & probris vexarit. Errorem quoque ejus notat in aſſignando tempore exitus Judæorum ex Ægypto; & diluit demum oblatas ab eo adverſus Judæos criminationes, quod alienos ritus, & falſas reliquarum gentium de Deo opiniones repudiarent. Apollonium Molonis dixi, non, ut Joſephus ipſe eum appellat, Apollonium Molonem: qua re Apollonium Molonis, qui μαλακὸς dictus eſt, cum Molone perperam con- *Apollonii Molonis*, Joſ. 2. contr. Apion.

Strab. libr. 14. fundit, quos esse distinguendos docet Strabo.

Castoris Rhodii, Justin. Præn. XXXIV. Mosem noverat & Castor, sive Rhodius, sive Galata, Dejotari gener, & inter eos recensetur à Justino, qui Mosis tanquam vetustissimi Judæorum principis meminerunt.

Diodori Siculi, Diodor. libr. 1. Justin. Præn. Cyrill. libr. 1. contr. Julian. XXXV. Memorabili testimonio Mosem Diodorus Siculus prosequitur, quo & virtutes ejus prædicat, & ait primum Ægyptiis leges posuisse. Verba Diodori referunt Justinus & Cyrillus, verum variante scriptura: sic enim legitur in vulgatis Diodori codicibus: μετὰ γὰρ τὸν παλαιὸν τὸν κατ' αἴγυπτον βίον κατάστασιν, τὸν μυθολογημένον γεγονέναι ὑπό τε τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, πεῖσαί φασι θεῖον ἀγαθοῖς νόμοις χρήσασθαι τὰ πλήθη βιοῦν τὸν Μνεύην, ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ περὶ βίου κοινότατον τῶν μνημονευομένων. *Nam post vetustum hoc in Ægypto vivendi genus, quod Deorum & Heroum ævo viguisse fertur, primum Mneven aiunt, magni animi virum, & inter celeberrimos de vita præclare meritum, vulgi multitudini persuasisse, ut legibus uteretur non scriptis, ad easque vitam accommodaret.* Ita vero habent edita exemplaria Justini: πεισαί φασιν ἐγγράφοις νόμοις θεῖον χρῆσθαι τὰ πλήθη καὶ βιοῦν Μωϋσῆν ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν, καὶ περὶ βίου ἐπανώτατον μνημονευόμενον. Paria fere habet Cyrillus, qui hunc Justini locum videtur, cum scriberet, respexisse. Certe utrum, Μνεύην, an, Μωϋσῆν, scripserit Diodorus, dubitatio est. Verum quomodocunque legas, parum interest; cum Mneves, seu Mnevis, ipse sit Osiris; Osiris autem, ipse Moses: quod suo loco demonstrabitur. Videtur id quidem ignorasse Diodorus, &, ne verum dissimulem, Μνεύην scripsisse; nam paulo post Mosem inter latores legum nominatim recenset. Sed nihil adversus verum valere debet Diodori ignoratio; cum præsertim post fabulosa Deorum & Heroum tempora leges tulisse dicat Mneven virum magnum, quem & alibi Menam appellat: quæ Diodor. libr. 1. tamen nomina diversa sunt, & originis diversæ. Atque hoc Mosi aptius convenit, qui vere vir magnus fuit, quam Heliopolitano illi Deo, qui vir dici non potuit, Herod. libr. 2. cap. 99. cum Deus esset. Mnevis ille, seu Menas Diodori, Men appellatur ab Herodoto, Minæus à Josepho, Minis à Plutarcho, Menis ab Æliano, Maneros à Julio Polluce, qui Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 2. Plut. De Isid. & Osir. Ælian. De anim. libr. 11. cap. 10. & 40. Jull. Poll. libr. 4. cap. 7. & eum Musarum discipulum vocat, quod literarum repertor Moses, seu Mercurius habitus sit, & Musicæ artis peritus. Quam ob caussam & Apollo μουσηγέτης dictus est, & Bacchus quoque, quos Mosis esse typos ostendemus. Adstipulantur nostræ conjectura sequentia Diodori verba, quibus ait finxisse Mneven se leges illas accepisse à Mercurio, qui Moses est. Porro non, ἀγεφάπους, sed, ἐγγεφάφους, vere legitur apud Justinum & Cyrillum: alioqui legumlatores Ægyptios recensens Diodorus, primum notasset auctorem ἐγγεφάφων legum, haud secus ac ἀγεφάφων. Præterea si primus leges ἀγεφάπους Ægyptiis posuit Mneves, quibus ante Mnevem legibus usos eos dicemus? nam credibile non est exleges penitus vixisse per octodecim annorum millia, dum à Diis & Heroibus, prout habent ipsorum fabulæ, regerentur. Subjungit Diodorus commentum esse Mneven leges suas sibi à Deo traditas, quemadmodum & Minoëm, & Lycurgum, & Zatraustem, & Zamolxim, ὥστε ὃ τοῖς ἰουδαίοις Μωσῆν τὸν ἰαὼ ὀνομαζόμενον θεόν· εἴτε θαυμασίῳ τῇ θείᾳ ὅλως ἐννοίᾳ ἐξ κείναντας, τὸν μέλλουσαν ὠφελήσειν ἀνθρώπων πλῆθος, εἴτε τῇ πρὸς ὑποχὴν τῇ δυνάμιν τῶν εὑρεῖν λεγομένων τὰς νόμους ὑποβλέψαντα τὸν ὄχλον, μᾶλλον ὑπακούσεσθαι δίκαιον ὄντας· Hoc sibi vult Diodorus, latores illos legum, eas à Diis sibi traditas finxisse, sive quod mirabilem & divinam prorsus eam existimarent esse cogitationem, quæ hominibus tanto futura esset usui: sive quod libentius obtemperaturam arbitrarentur multitudinem, dum ad auctores legum tanta dignitate & potestate pollentes respicerent. Hæc autem quamvis aperta & perspicua, parum tamen videtur intellexisse sanctissimus martyr Justinus, apud quem ita conceptus est ille locus: ὥστε μὴ τοῖς ἰουδαίοις μωϋσῆν τὸν καλούμενον θεόν, εἴτε θαυμασίῳ τῇ θείᾳ ὅλως ἐννοίᾳ ἐξ κείναντος τὸν μέλλουσαν ὠφελήσειν ἀνθρώπων πλῆθος, εἴτε τῇ πρὸς ὑποχὴν τῇ δυνάμιν τῶν εὑρεῖν λεγομένων τὰς νόμους ὑποβλέψαντα τὸν ὄχλον, μᾶλλον ὑπακούσεσθαι δίκαιον ὄντος· Hæc sensu à superioribus discrepant: nam sibi volunt Mosem apud Judæos Dei nomen fuisse consecutum, sive quod à divina mente profectas crederent leges hominibus adjumento futuras, sive quod promptiores ad obsequium homines fore censerent, si ad eorum præstantiam & virtutem oculos intenderent, qui repertores legum habebantur. Atque hanc lectionem secutus est Cyrillus, sed vitiosam, ut videtur, & corruptam. Sed tamen constat saltem cognitum Diodoro & memoratum Mosem, Judaicæ gentis legumlatorem, & Dei Iao, sive Iehova nomen invocantem, quæ ad hujus disputationis propositum sufficiunt.

Charemonis, XXXVI. Claruit Augusti ætate Ægyptiacæ conditor Historiæ Chæremon, qua Ebræos narrat excessisse ex Ægypto duce Mose: sed narrationibus suis mendacia aspergit; velut cum Josephum Mosi expeditionis hujus comitem adjungit.

Trogi Pom- XXXVII. Tulit eadem ætas Trogum Pompeium laudatissimum Historicum,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [80] - 52
PUBLIC DOMAIN

cujus opus in epitomen contraxit Juſtinus, Antonini Pii temporibus. Paucis ille complexus eſt geſta Moſis, at ea tamen aliquot fabulis inquinavit, ut fere Auctores illi, & ætate & ſpatiis locorum à Moſe & Judæa diſcreti, proptereaque Judaicarum rerum ſatis rudes. Quæcunque tamen affert Trogus, utcunque adulterata, ex Moſaicis tamen adytis depromta eſſe liquet. Notabile imprimis eſt, quod Judæis Sacerdotibus juſtitiæ religione temperatæ teſtimonium præbet. *peii, & Juſtini.*

XXXVIII. Herodis & Auguſti familiaritate floruit Nicolaus Damaſcenus, auctor Hiſtoriæ univerſalis: qui cum & Syrus eſſet, & Herodis Judæorum regis amicus, res profecto Judaicas ignorare non potuit. Ex hac ergo ipſius Hiſtoria narrationibus ſuis confirmandis teſtimonia quædam affert Joſephus. Celebratiſſimum illud eſt, quo Moſis Judæorum legislatoris libros citat. In eo de Arca Noachi agens, & Armeniæ monte ad quem appulit, vocari ait montem hunc, Βαρίδα. Ab Arca ipſa ita dictum vere exiſtimabat Scaliger: naves enim, Βαρίδες, appellabantur, cujus vocis originem, vulgo ignorabilem, docuit me Æſchyli Scholiaſtes. Is ad hæc Æſchyli verba: ξέρξης ὃ πάντ' ἐπάατε δυςφόρως βαρίδεσι ποντίαις, ſic diſſerit: ὁ ξέρξης ὃ πάντα τὰ κακὰ ὀλονό'τη ἐπάατε, ⁊ ἐπεκράσατο τοῖς βαρίδεσι νανσὶ, ταῖς ἀπὸ τῆ Πάρεως ἄσεως, ἥτις ἐςὶ πόλις περσίδος, ἐξ ἧς ⁊ αἱ νῆες βαρίδες· *Xerxes autem mala videlicet omnia oppetiit, & attraxit navibus Baridibus, Bari profectis, quæ Perſiæ urbs eſt, ex qua & naves Barides dictæ.* A Perſis tranſiit ea vox ad Ionas, ut intelligitur ex Corinthi libro de dialectis: hinc ad Græcos & Latinos. Sed hæc obiter. *Nicolai Damaſceni,* Scalig. ad Fragm. Æſchyl. Perſ. v. 522.

XXXIX. Hoc ævo vixiſſe videtur Ptolemæus Mendeſius, qui res Ægyptias tribus libris complexus eſt. Minime ille quidem Judæorum præeunte Moſe exitum ex Ægypto prætermiſit, quem ad Amoſios regis Ægypti tempus retulit. Verba ipſius repræſentavit Apion, ex Apione Clemens Alexandrinus. Meminerunt eorumdem Juſtinus in Paræneſi, Tatianus, Africanus apud Euſebium, & Cyrillus. *Ptolemæi Mendeſii.* Clem. Strom. 1. Euſ. Præp. libr. 10. cap. 10. Cyr. in Jul. l. 1.

XL. Huic ſubjiciemus Strabonem, virum pretii quantivis, qui de Moſe & Judæis ſummo candore diſſeruit. Scribit enim profanos Ægyptiorum mores exoſum Moſem, collecta ingenti piorum hominum multitudine conceſſiſſe in Judæam, illicque fixis ſedibus, & ſanctis Dei colendi ritibus inſtitutis, abjectoque potiſſimum & ejurato idolorum cultu, non tam vi & armis, quam pietate imperium confirmaſſe: verum in pejus deinde vergentibus Judæorum animis, puram religionem ſuperſtitionibus fuiſſe labefactatam; & quæſitum ſanctitate ac integritate vitæ imperium gentem nefariam tyrannide & latrociniis auxiſſe. Falſa quidem veris nonnulla admiſcet, ſed viro φιλαληθεῖ, ac res ab aliis ſibi traditas ingenue referenti condonanda. *Strabonis,* Strab. libr. 16.

XLI. Quæ à Ptolemæo Mendeſio acceperat, non retulit modo Apion Grammaticus, ſed ſuo etiam aſſenſu comprobavit, peſſime licet erga Judæam gentem affectus, quam & ſcriptis ſuis proſcidit. Moſem igitur Judæis Ægyptum fugientibus præiviſſe fatetur, cum Argis Inachus, Amoſis in Ægypto regnaret. Itaque eum in teſtimonium adducit Juſtinus; adducunt & Tatianus, & Africanus apud Euſebium. Verba ipſa exhibet Clemens Alexandrinus. Verum longe plura affert Joſephus ex libris Grammatici hujus, qui ſincerum licet veritatis vas incruſtare tentet, Moſis tamen res geſtas mirifice confirmat. *Apionis;* Juſtin. Paræn. Euſ. Præp. libr. 10. cap. 10. Clem. Strom. 1. Joſ. l. 2. in. Ap.

XLII. Huc conferendi, Philo Judæus Apionis hujus æqualis, qui eruditiſſimis lucubrationibus Moſem illuſtravit; Flavius Joſephus Judaicarum Antiquitatum vernaculus vindex, qui Veſpaſiani ac Titi præcipue temporibus enituit; & Juſtus Tiberienſis Joſephi ὁμιλιξ & adverſarius, qui Chronicon regum Judæorum ſcripſit, & à Moſe auſpicatus eſt. *Philonis, Joſephi, & Juſti Tiberienſis,*

XLIII. Cuinam vero potiſſimum ætati tribuendi ſint Auctores apocryphorum librorum Eſdræ, tertii, & quarti; item tertii Machabæorum, incertum eſt: neque vero hæc eſt præſentis loci tractatio. Conſtet modo expreſſas in iis Moſaici operis notas extare. *Auctorum libri tertii & quarti Eſdræ, & tertii Machabæorum,*

XLIV. Arcano Moſis volumine Judaicum jus contineri, atque à Judæis ediſci, ſervari, & metui, ſcriptum reliquit Juvenalis. *Juvenalis,* Juven. Sat. 14.

XLV. Columbæ è Deucalionis arca ad explorandam tempeſtatem emiſſæ meminit Plutarchus. Atque id quidem vel à Moſe ſumſit ipſe, vel quod potius exiſtimaverim, ab aliis qui à Moſe ſumſerant. Quanquam ex ſacris Libris ſuos ipſum, & Plotinum, & Numenium, & alios complures, exornaſſe vult Theodoretus. Quæcunque certe de Typhone narrat in libro De Iſide & Oſiride, ad Moſem pertinere, & nos dicemus infra, & alii demonſtrarunt: velut cum ait Typhonem aſino vectum per dies ſeptem fugiſſe, & liberos demum Hieroſolymum & Judæum genuiſſe. Quippe legitur in Exodo: *Tulit Moyſes uxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum.* Poſt ſex dierum fugam, ſeptimo conquieviſſe Moſem fabulantur Trogus & Apion. *Plutarchi,* Plutarch. libr. Terr. an aquat. anim. callid. Theodoret. De curand. Græc. affect. Serm. 2. Exod. 4. 20. Juſtin. l. 36. c. 2. Joſ. l. 2. in Ap.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [81] - 53
PUBLIC DOMAIN

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 2.

Idem habet Tacitus, atque id præterea, Judæorum *exundantem per Ægyptum multitudinem, ducibus Hierosolymo ac Juda, proximas in terras exoneratam.* Scribit ibidem Plutarchus ex Phrygum historiis, Typhonem filium fuisse Isaaci, qui fuit Herculis filius. Comitem quoque eum adjungit Æthiopissæ Reginæ; hoc est, ut videtur, Sephoræ, quæ filia fuit Raguelis, horum locorum reguli, juxta Artapanum, Ezekielum, &

Num. 12. 1.

alios; quæque Æthiopissa appellatur in libro Numerorum, hoc est Chusitis: nam

Boch. Hieroz. Part. 1. l. 2. c. 34.

Chus, quæ Arabia est, Æthiopia fere redditur ab Interpretibus. Pluribus id argumentum persecutus est Bochartus in Hierozoico.

Philonis Byblii,

XLVI. Locum hic sibi vindicat Phylo Byblius Sanchoniathonis interpres, cujus opus ad Mosis libros esse expressum supra docuimus.

Galeni,

XLVII. Huic subjungemus Galenum Pergamenum, qui quam pertinaciter

Gal. De diff. puls. libr. 3. & De vs. part. libr. 11. cap. 14.

Mosi adhærerent Judæi, in opere De differentia pulsuum; quam pie etiam ac prolixe de infinita Dei potentia sentiret Moses, obiter in libro De usu partium corporis humani significavit.

Ptolemæi Chenni,

Phot. Cod. 190.

XLVIII. Fuit etiam hoc ævo Ptolemæus Alexandrinus, Hephæstionis filius, cognomento Chennus, cujus ineptissimum hoc commentum refert Photius, Mosem Judæorum legislatorem Alpha fuisse dictum, quod vitiligine laboraret, quæ ἀλφὸς Græce appellatur. Veteri hac calumnia jamdiu ante Ptolemæum istum vexati sunt Judæi, conflasse ipsos agmen hominum impetigine ac lepris affectorum, atque collecta hac hominum languentium colluvie Syriam repetiisse. Hoc ipsis objecerunt Manethos,

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

Lysimachus, & Apion; Josephus vero confutavit.

Taciti,

Tacit. Hist. libr. 5. cap. 3. & 4.

XLIX. Objecit id & Trogus apud Justinum; objecit & Tacitus, qui veram Mosis, totiusque Judaicæ gentis historiam infuscavit aliis plerisque figmentis; cujusmodi multa hoc tempore adversus Judæos, vulgo odiosam gentem, jactabantur. Sed tamen non tantum fama mendax potuit, ut penitus veritatem extingueret: multis illa siquidem, iisque illustribus sese in hac narratione Taciti prodidit indiciis.

Plinii, Apuleii,

Plin. l. 30. c. 1. Apul. apol. 2.

L. Hausit Plinius ex eadem mendaciorum fæce, quod de Mose scripsit, magicæ nempe cujusdam factionis auctorem ipsum fuisse. Hausit & Apuleius inter famosos Magos Mosem celebrans.

Luciani,

Lucian. De Dea Syr.

LI. Lucianus quidem de Mose pertinaciter siluit; sed Mosaica tamen nonnulla habet, velut accuratam Diluvii, & Arcæ historiam, quam se à Græcis accepisse ait. Multa quoque de Adonide & Osiride narrat, quibus adumbrari Mosem suo loco à nobis demonstrabitur. At Auctor Dialogi, qui inscribitur Philopatris, & inter opera Luciani edi solet, Luciano licet videatur aliquanto vetustior, & circa Trajani tempora lucubratus, mundi creationem ipsis fere Mosis verbis narrat, eumque auctorem citat, & θεσπίγλωσσον appellat, quod impeditioris esset & tardioris linguæ.

Numenii,

Porphyr. De antr. Nymph. Origen. contr. Cels. libr. 4. Eus. De Præp. Evang. l. 9. c. 6. & 8. l. 11. c. 10. Clem. Alex. Strom. 1.

LII. Numenius autem Apameus, Pythagoricus juxta & Platonicus Philosophus, vir magni inter eruditos nominis, non apertam modo & explicatam Mosis injecit sæpe mentionem, sed suos etiam libros Mosaica doctrina locupletavit. Tradunt id Porphyrius, & Origenes; plurima vero affert Eusebius, unde id constare possit. Fertur imprimis hoc ejus dictum, τί γάρ ἐστι πλάτων, ἢ μωσῆς ἀττικίζων; quibus ingenue agnoscit Ethnicus Philosophus, Platonem illum qui à suis divinus appellatus est, dogmata sua à Mose sumsisse. Mosem præterea, non Prophetam solum dicit, ut testatur Porphyrius, sed Theologum etiam, & legum divinarum interpretem, ut ejus verba indicant, quæ recitat Clemens Alexandrinus. Alio loco Musæum eum nominat, Judæorum ducem, virum Dei precibus exorandi scientissimum, & calamitatum Ægypti auctorem.

Longini,

LIII. Longinus, Zenobiæ Palmyrenorum reginæ à consiliis & studiis, criticæ artis princeps, in aureolo libello περὶ ὕψους, eximio Mosem elogio exornat; nam Dei potestatem pro dignitate cognovisse & elocutum fuisse ait: quippe qui, inquit, initio legum Deum dixisse scribat: Fiat lux, & facta est; Fiat terra, & facta est. Verumtamen quæ hic tanquam sublimia & ἐγκαπισμένα affert è Mose Longinus, ut ejus styli ἀδρότητα approbet, simpliciissima sunt. Rem quidem narrat Moses longe maximam, sed stylo λιτῷ. Atque hinc adducor ut credam, hæc aliunde Longinum accepisse: nam si ad ipsos recurrisset fontes, & Mosis libros evolvisset, summam deprehendisset ubique χαρακτῆρος ἰσχνότητα, quam persecutum esse Mosem puto, propter dignitatem materiæ, quæ doceri contenta respuit omnem ornatum. Cum cæteroqui cognoscatur ex ipsius Canticis, & ex libro Jobi, quem ejus fœtum esse ostendam, in sublimi hoc genere dicendi exercitatissimum fuisse.

Porphyrii,

LIV. Longinum audivit Porphyrius Tyrius Philosophus, qui res Judaicas tractavit peculiari opere, & scriptis à se libris pestiferis Christianos oppugnavit. Cujus

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [82] - 54
PUBLIC DOMAIN

væſaniæ imitatorem habuit Proclum Lycium, ſed à Johanne Philopono egregie confutatum. Atque utinam tam æqua de his ſenſiſſet, quam recte ſcripſit Moſem veriſſima de Judæis narraſſe, quemadmodum deprehendiſſe ſe ſignificat ex conflictu Commentariorum Sanchoniathonis. Itaque ex ὁπλοσμοῖς temporum, juxta Porphyrii rationes ductis, colligit Euſebius Moſem annis pluſquam octingentis Trojæ ἅλωσιν præceſſiſſe, celeberrimos vero Græciæ Philoſophos, Pythagoram, Democritum, & reliquos ſequentis ævi, annis mille & quingentis. Quinetiam de Eſſæis Judæis loquens Porphyrius, eos eſſe ait βίβλοις ἱεραῖς, καὶ διαφόροις ἁγνείαις, & σοφητῶν ὑποφήγμασιν ἐμπαιδοτριβέντας. *In ſacris Libris, & variis expiationibus, & Prophetarum oraculis à tenera ætate exercitatos:* Legem & Prophetas his vocibus ſignificans. Moſem quoque deſignare volens, τὸν νομοθέτην appellat κατ' ἐξοχήν.

Euſ. De Præp. Evang. libr. 10.

Porph. περὶ ἀποχ. ἐμψ.

LV. Narrat Trebellius Pollio, jactare ſolitos Mathematicorum doctiſſimos, non amplius quam centum & viginti annos homini ad vivendum eſſe conceſſos, *etiam illud addentes, Moſem ſolum, Dei (ut Judæorum libri loquuntur) familiarem, centum viginti quinque annos vixiſſe: qui quum quereretur quod juvenis interiret, reſponſum ei ab incerto ferunt numine neminem plus eſſe victurum.* Simile quid habet Joſephus, nempe vitæ terminum annorum centum & viginti ſpatio Deum circumſcripſiſſe poſt Moſem, qui tantumdem vixit. Incertum illud numen hoc ipſum eſt quod deſignat Lucanus cum ait: *Incerti Judæa Dei.* Hic ipſe eſt ἄγνωστος θεός, in Actis Apoſtolicis, & in Philopatride Dialogo, qui Luciano perperam adſcribitur, memoratus. Hic ipſe denique, cui Samaritæ in Epiſtola ad Antiochum, quæ extat apud Joſephum, Templum ἀνώνυμον in monte Garizim extructum eſſe ſcribunt. Cauſſa porro hujus querelæ Moſis de immatura ſua morte & fato præcoce, his videtur ineſſe verbis Deuteronomii: *Moyſes centum & viginti annorum erat, quando mortuus eſt: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti ſunt.*

Trebellii Pollionis, Trebell. Poll. Claud. cap. 2.

Joſeph. Antiq libr. 1. cap. 7.

Lucan. libr. 2.

Act. 17. 23.

Joſeph. Antiq. libr. 12. cap. 7.

Deut. 34. 7.

LVI. Porphyrii auditor fuit Iamblichus Chalcide Syriæ natus. Is librum ſuum De myſteriis Ægyptiorum decerpſiſſe ſe ait ex Columnis Mercurii, quas Moſis doctrina fuiſſe inſcriptas oſtendimus.

Iamblichi,

LVII. At minime mirum, cognitum fuiſſe & memoratum Moſem Juliano Imperatori τῷ ἀθεωτάτῳ, qui in Eccleſia Chriſti adolevit. Moſis enim & Prophetarum, aliorumque Veteris ac Novi Teſtamenti ſcriptorum oraculis fundata nititur Chriſtianorum fides.

Juliani τοῦ μεγάλου,

LVIII. Quod de Moſe ſcripſerat Ptolemæus Chennus, Alpha ſcilicet fuiſſe dictum, quia corpus ſcabie & vitiligine compunctum ac turpatum gereret, idem literis prodidit Helladius Beſantinous, cujus vanitatis teſtem laudat Philonem. Id extabat in illius Chreſtomathiis, è quibus excerpta quædam Photius repræſentavit.

Helladii Beſantinoi,

Phot. Cod. 145. & 279.

Atque hos quidem ſcriptores retulimus, juxta temporum ſuorum ſeriem; reliquos qui ſequuntur, quoniam ignotæ ſunt & incertæ ætatis, nullo certo ordine, ſed prout quemque tulerit fors, digeremus.

LIX. Primus occurrit Artapanus, Alexandro Polyhiſtore vetuſtior, qui Commentarium de Judæis reliquit, unde nonnulla apud Euſebium depromit Alexander; in quibus Abrahami & Joſephi caſus plerique diſerte narrantur. Inſigne vero & nobis perutile fragmentum illud affert, in quo Palmenothen Ægypti regem ait Artapanus male erga Judæos affectum, filiam ſuam Merrhin Chenephri, ſive Nechephri, ut legitur apud Clementem Alexandrinum, aut Chenebroni, ut in Faſtis Siculis, ſuperioris Ægypti regi deſpondiſſe: quæ cum ſterilis eſſet, Mōyſum Judæum adoptaſſe, qui Muſæus à Græcis dictus eſt, & Orphei præceptor fuit; hunc deinde, poſtquam virilem attigit ætatem, optimis inſtitutis Chenephris imperium fundaſſe, & egregiis inventis exornaſſe; quorum ea fuit apud Ægyptios admirabilitas, ut divinos ipſi honores ſub Mercurii nomine tribuerent; ſolum Chenephren virtuti Moſis invidentem, bellatum adverſus Æthiopes, ſic tanquam in certiſſimum miſiſſe interitum; verum rem cecidiſſe præter ſpem, gloriam enim eum hoc bello reperiſſe; boum uſum ad terræ cultionem oſtendiſſe Nacheroti; & ſubmiſſum demum Chanethothen ſicarium ad interficiendum Moſem dum Merrhin defunctam humaret, ab ipſo Moſe fuiſſe interfectum; eum deinde cum Aarone fugiſſe in Arabiam ad Raguelem hujus regionis toparcham, & ejus filiam duxiſſe. His ſubnectit, viſum Moſi in diſerto ignem, & vocem auditam, quæ eum juberet ab Ægyptiaca captivitate eximere Judæos, & in antiquam patriam reducere; id exequi parantem, ab Ægypti rege fuiſſe in vincula conjectum, ſed noctu demum patentibus ſponte cuſtodiæ foribus ad regem introiiſſe, apertis vi divina regiæ valvis, & nemine prohibente: viſo Moſe attonitum regem petiiſſe ab eo Dei nomen, cujus ope talia perpetrare auderet; quo ad ejus aurem inſuſurrato corruiſſe mutum, & mortuo ſimilem, ſed vitæ ſtatim à Moſe reſtitutum, ſignum ab

Artapani, Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. cap. 18, 23, 27.

Clem. Alex. Strom. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [83] - 55
PUBLIC DOMAIN

eo legationis poſtulaſſe; tum prodigia Moſem edidiſſe prope eadem quæ in Exodo narrantur: his regem valde perterritum, copiam Ebræis abeundi feciſſe; eaque impetrata, & ſpoliatis Ægyptiis aufugiſſe Ebræos, & obſervato à Moſe Maris Rubri receſſu, uti quidem memorant Memphitæ, incolumes trajeciſſe; juxta Heliopolitanorum vero ſermonem, diviſo mari à Moſe, vi mirificæ illius virgæ; quo cum incauti ſeſe intuliſſent Ægyptii, aquis fuiſſe obrutos: at in deſerto per annos triginta erraſſe Ebræos, cum manna cæleſti alerentur: procerum fuiſſe Moſem, rufum, canum, capillatum, majeſtate oris venerandum. Hæc Artapanus iſto loco; è quibus nonnulla apud Clementem, & in Chronico Alexandrino reperiuntur.

Clem. Alex. Strom. 1.

Thalli,

LX. Moſis, circa Ogygis & Inachi tempora Judæorum ducis ac principis, mentionem extitiſſe in Syriaca Thalli hiſtoria teſtis eſt Juſtinus in Paræneſi.

Hiſtiæi, Joſ. An. l. 1. c. 5.

LXI. De campo Sennaar in Babylonia ſito diſſerit Hiſtiæus Mileſius Phœniciæ Hiſtoriæ ſcriptor apud Joſephum; quod mere Moſaicum eſt.

Lyſimachi,

LXII. Moſem & promulgatas à Moſe leges calumniis & maledictis proſcidit Lyſimachus quidam incertæ ætatis & originis, quem conjectant nonulli Alexandrinum eſſe Lyſimachum, Thebaicorum auctorem. Fabulatur ille Judæos, dum in Ægypto agerent, Bocchori regnante, lepris ac ſcabie languentes, morbi luem in vulgus ita diffudiſſe, ut ſterilitas conſequeretur. Quibus malis ut occurreretur, ex Ammonis reſponſo Bocchorin juſſiſſe in mare ægros demergi, reliquos in deſertis locis expoſitos, Moſe duce in Judæam aufugiſſe. Atque id commentum variis mendaciunculis exornat. Sed ea demum à Joſepho exploſa ſunt.

Joſeph. l. 1. & 2. contr. Apion.

Poëmatis νυθεπικῦ Phocylidi adſcripti,

LXIII. Ægre recenſemus in hac ſerie νυθεπικὸν Poëma, quod Phocylidis ſibi nomen præſcribit; Moſaicis quidem præceptis manifeſto perſperſum, quorum partem adnotavit Joſephus Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis, partem nos quoque obſervavimus; ſed quod Helleniſtæ Judæi videtur eſſe fœtus, aut Chriſtiani potius ſatis recentis, ut pote cujus veterum Patrum nullus omnino meminerit. Locum hic ergo ſuum, nominis ſolum ratione tueri poteſt, quod vetus alter Poëta geſſit, Simonidis, Theognidis, & Anacreontis æqualis.

Onkeloſi, Jonathanis, Hieroſolymitani Interpretis, Hagiographorum paraphraſis, Syri Interpretis, Aquilæ, Theodotionis, Symmachi, Hierichuntinæ, & Nicopolitanæ interpretationis.

LXIV. Huc addam Chaldaicas Paraphraſes Onkeloſi, Jonathanis ben Uziel, Hieroſolymitani Interpretis, & Joſephi Cæci, cui Hagiographorum vulgo adſcribitur Paraphraſis; Syriacam quoque Veteris Teſtamenti interpretationem; etſi ambigua horum ætas eſt & controverſa: Aquilam præterea Sinopeum, Theodotionem Epheſium, proſelytum utrumque Judæum, & Symmachum Samaritanum; quorum primus imperium tenente Hadriano; alter ſub Marco Aurelio, vel Commodo, vel prius etiam; & tertius demum ſub Commodo, & iterum ſub Severo, Libros ſacros Græco ſermone repræſentarunt. Repertæ quoque ſunt Scripturæ ſanctæ interpretationes duæ; altera Hiericunthe ſub Caracalla; Nicopoli altera ſub Alexandro Mammææ filio.

Conſt. Or. ad cœt. Sanct. c. 17. Hec. apud Joſ. Ant. l. 12. c. 2 & Euſ. Pr. l. 8. 5.

Ex hoc Auctorum cenſu manifeſtum eſt, à proximis uſque Moſaico ævo temporibus ad adultum jam in orbe Chriſtianiſmum, pervulgatum fuiſſe Moſis nomen, & ſcriptæ ab eo hiſtoriæ ac conditæ Legis veſtigia palam extitiſſe; vereque dixiſſe Conſtantinum Imperatorem, Moſem reliquos omnes, qui ante ipſum vixerant, ſapientia adeo ſuperaſſe, ut qui deinceps inter Ethnicos clariores fuerunt Sapientes & Philoſophi, ſapientiam ejus ſibi imitandam propoſuerint: e contrario autem longe à vero aberraſſe Hecatæum Abderitam, cum ſcripſit nullum vel Oratorem, vel Poëtam, vel Hiſtoricum Ebraicæ Legis meminiſſe.

CAPUT TERTIUM.

I. *Univerſa propemodum Ethnicorum Theologia ex Moſe, Moſiſve actis aut ſcriptis manavit:* II. *velut illa Phœnicum. Taautus idem ac Moſes.* III. *Adonis idem ac Moſes.* IV. *Thammus Ezechielis idem ac Moſes.* V. πολυώνυμος *fuit Moſes.* VI. *Marnas Gazenſium Deus, idem ac Moſes.*

Univerſa propemodum Ethnicorum Theologia, ex Moſe, Moſiſve actis, aut ſcriptis manavit:

I. ETſi ea, quam contexuimus, teſtimoniorum ſeries, ſive quæ nobis Scriptores ſacri, ſive quæ exotici ſuppeditant, uſquequaque cohæreat, neque ulla prorſus parte dehiſcat; eaque, juxta inſtituti operis leges, ad demonſtrandam Moſis, Moſaicorumque ſcriptorum antiquitatem & γνησιότητα poſſit ſufficere; alio tamen inſuper utemur genere probationum, ac priſcos illos gentium Deos & Heroas, quicunque per univerſum fere orbem culti ſunt; earumdem etiam conditores pleroſque ac legumlatores, totamque Ethnicorum Theologiam, ex Moſe ipſo, Moſiſve actis, aut

aut ſcriptionibus manaſſe demonſtrabimus. Quo argumento vix validius ullum, aut ſplendidius, ex eorum genere quæ ratio ſuppeditat, ad ſanciendam Scripturæ ſacræ dignitatem reperire queas. Nam quid in cauſſam noſtram magis prodeſſe poſſit, quam ſi planum fiat vetuſtiſſimas & optime conſtitutas civitates hunc ut Deum coluiſſe, Deumque habuiſſe, qui ſummi quem nos colimus Dei ſervum ſe profiteretur? Hoc autem ne cui incredibile videatur, aut mirum, attendat primum Iſraëlitas Ægypto reduces, poſtquam promiſſam ſibi à Deo Chananæam, velut poſtliminio repetitam, armis occuparunt, veri Dei cultum à Moſe ſibi traditum inter vicinas gentes pro ſua pietate propagaſſe; nec aliter fieri potuiſſe, quam ut Phœnicum Theologia Moſaicis dogmatis imbueretur. Quemadmodum enim ex gentis utriuſque, Judæorum, inquam, & Phœnicum commercio & vicinitate factum eſt, ut Iſraëlitæ, ſanctæ licet & divinæ legis myſteriis inſtituti, haudquaquam immunes ſe Phœniciæ impietatis labe tuerentur; ita longe facilius evenit, ut tot portentis aſſerta Moſaicæ doctrinæ veritas Phœnicum animis illaberetur: cum præſertim è Chananæa gente plerique in medi Judæa inter ipſos Iſraëlitas diu incolumes permanſerint: velut familia meretricis Rahab, Gabaonitæ, Jebuſæi, aliique complures. Itaque poſterioris ævi Scriptores utramque gentem confuderunt; atque ipſi etiam Phœnices ſe è Mari quondam Rubro in Phœniciam fuiſſe tranſgreſſos commemorabant: quod de Judæis audiverant, ad ſe pertinere exiſtimantes. Hoc etiam facilius Iſraëliticæ religionis notitiam habuit Ægyptus, per tot annos Ebræorum hoſpes, altrix, & domina; & poſt eorum ſeceſſionem crebris deinde commerciis, fœderibus, connubiis, bellis, exiliis, peregrinationibus, eidem genti permixta. Idem prope de Perſis dicas, Aſſyriorum ac Babyloniorum ſucceſſoribus, per quos domiti Iſraëlitæ, & in Orientem migrare juſſi, diutinam inter eas moram traxerunt; pars etiam illic in perpetuum conſedit. Ex Perſide porro ſtricturæ quædam Ebraicæ doctrinæ in vicinæ Indiæ tenebris fulſerunt. Per Phœnices vero & Ægyptios ejuſdem diſciplinæ aura Græci, ac pleræque per Occidentem maritimæ gentes, per Græcos Romani afflati ſunt. Atqui dignum erat oblatæ veritati integritatem ſuam ſervare, quod longe ſecus evenit: eam quippe tot fabularum involucris obſepſerunt, ut vix tandem explicari, & perplexis fabularum nodis expediri queat. Nos id jampridem monuerat Scriptor Machabaici prioris, cum diceret: *Expanderunt libros Legis, de quibus ſcrutabantur gentes ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum.* Ex quibus intelligat Lector non inanem nos operam ſumere; nec induſtriæ noſtræ exercendæ gratia, aut σοφιστῆς oſtentandæ, ſed unius veritatis ſtudio ductos, vetuſta gentium numina in ſacris Voluminibus quærere. Verum res ipſa faciet indicium. 1. Mach. 3. 48.

II. Ac initium capiemus à Phœnicibus, in quorum antiquitatibus Moſem latentem deprehendere licet ſub Taauti perſona, qui Deus ab ipſis habitus eſt. Quam multa ei cum Moſe conveniant, jam ſupra breviter oſtendimus, cum ageremus de Sanchoniathone; & idem quoque tam certis infra evincemus rationibus, cum de Thoyth Ægyptiorum (quem Mercurium eſſe Græcorum, & Taautum Phœnicum non ſemel affirmant Philo Byblius & Porphyrius) diſſeremus, ut nullus dubitationi poſſit locus ſupereſſe. Nunc pauca hæc præmittemus in anteceſſum, unde rei veritas liquido cognoſcatur. Ægypti regem fuiſſe Taautum narrat ibidem Philo: Moſem paterni regni ſucceſſorem deſtinaverat Thermuthis Ægyptiorum regis filia; eique rex ipſe diadema ſuum impoſuerat, ut legitur apud Joſephum: atque hunc etiam σοφὸν, βασιλέα, νομοθέτην Clemens appellat. Sapientia inter Phœnices præſtitiſſe Taautum tradit Porphyrius in libro de Judæis: eruditum fuiſſe Moſem omni ſapientia Ægyptiorum Acta Apoſtolorum indicant. Literarum repertor Taautus creditus eſt: idem de Moſe tradiderunt Eupolemus, Theodoretus, & Iſidorus, ut jam à me notatum eſt. Cum gentium origines ab orbe condito Sanchoniathon vellet cognoſcere, Taauti commentarios conſuluit, quibus Coſmogonia continebatur: Moſes initia gentium à mundi exordio diligenter eſt perſecutus. Primus quæ ad Dei pertinerent cultum, Taautus retulit in literas; primus retulit & Moſes. Sacras appellat Porphyrius Taauti lucubrationes: ſacris notis inſcriptæ erant Columnæ Mercurii, & ex iis deſcripti fuerant ſacri Ægyptiorum libri, quibus Moſis, ut ſuperius obſervavi, doctrina explicabatur. Prima rerum exordia Chaos & Spiritum ponit Sanchoniathon, Taauti diſciplina eruditus: hæc ex Moſaicæ Geneſeos initio ſunt manifeſte depromta: ut & alia pleraque, quæ à Bocharto adnotata prætereo. Unam repetam Abrahami, Saræ, & Iſaaci immolandi hiſtoriam, quam ſub Iſraëlis, ſive Saturni, Anobret, & Jehud nominibus exponi, à Porphyrio ante Bochartum notavit Scaliger. Et Jehud quidem eſſe, יחיד, *Unigenam*, uterque vidit. Anobret alii aliter interpretantur; optime Bochartus, *Ex gratia concipientem.* Iſraël poſitum mihi videtur pro יל, ſic enim Saturnum dictum docet ibidem Philo Byblius Sanchoniathonem interpretans. Nam Li-

velut illa Phœnicum. Taautus idem ac Moſes.

Phil. Bybl. & Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1.

Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Clem. Alex. Strom 2. Porphyr. apud Euſ. Pr. Ev. l. 1. Act. 7. 22. Eupol. apud Cl. Al. Strom. 1. Theodoret. in Gen. Interr. 61. Iſidor. Orig. libr. 1. cap. 3. Porphyr. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1.

Boch. Chan. libr. 2. cap. 2.

Scal. Fragm. P. 48.

brarii vocem ἰσραὴλ sic contrahere solent, ἰηλ, &, ἴλ. Cum ergo à Phœnicibus dictum Saturnum, ἴλ, legisset incautus librarius, hoc est, אל, id significare putavit, ἰσραὴλ, atque ita rescripsit. Nihil tamen affirmare velim. Alia porro memoratu digna de Abrahamo, sub Saturni nomine, refert ex Sanchoniathone Philo; Cœlo nempe patri unigenam filium totum flammis absumtum sacrificasse; tum sibi circumcidisse virilia, & commilitones omnes idem ut facerent adegisse. Quis negare potest hæc esse ex Mo-

Porphyr. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 1.

se petita? Scribit Porphyrius, summa fide de Judæis Sanchoniathonem disseruisse, cum ab Hierombalo, quem Gedeonem esse superius docui, Commentarios accepisset: Commentarios illos fuisse libros Mosis, ex eo qui tradidit, conjecturam ducere licet: atqui iidem videntur esse qui traditi sunt ab Hierombalo Commentarii, ac Commentarii Taauti, quibus ad operis itidem sui lucubrationem usus est Sanchoniathon. Taautus denique serpentibus divinitatem quamdam adscripsit: Moses serpentem æneum mirifica quadam & divina vi pollentem palam proposuit. Minime porro credendum est, Mosis libros ita fuisse affectatum Sanchoniathonem, ut rerum principia describens nusquam ab iis recesserit. Ea excerpsit duntaxat, quæ cum gentis suæ religionibus, & receptis dogmatis consentirent. Neque vero, quæ à Sanchoniathone scripta erant, fideliter retulit interpres Philo Byblius. Ex iis quæ extant apud Eusebium facile agnoscas, quam multa sibi in interpretando permiserit. Mosem itaque Sanchoniathon, Sanchoniathonem Philo Byblius interpolavit. Hinc plurima è Taauti libris à Sanchoniathone depromta esse dicuntur, quæ à Mosaica tamen doctrina prorsus abhorrent.

Adonis idem ac Moses.

III. Alteram Mosis imaginem Phœnices affinxerunt Adonidi, qui non ab iis solum, sed à vicinis quoque gentibus inter Deos celebratus est. Natus quippe dicitur Adonis in Sabæis Arabica gente: Moses in Arabia annos complures traduxit. Scribit

Apollod. libr. 3.

Apollodorus in Adonidis etiamnum infantis forma commotam Venerem, clam Diis omnibus eum occuluisse in arca, & Proserpinæ tradidisse; hanc pupum tam bellum conspicatam retinuisse, atque ea re excitatam inter Deas contentionem Jovem sedasse, hac lege atque omine, ut tertiam anni partem penes se maneret Adonis, tertiam

Theocr. Idyll. 15.

penes Venerem, penes Proserpinam tertiam: unde φιλάτος dicitur Theocrito. Sciebant enim figmenti hujus artifices Jocabed Mose filio auctam, *Videntem eum elegantem abscondisse tribus mensibus; cumque jam celare non posset, sumsisse fiscellam scirpeam, & positum intus infantulum* abjecisse in carectum, hoc est, in certam perniciem & præsentem mortem dedisse; sive, ut lepide fabulatores dixerunt, Proserpinæ tradidisse; misertam vero Pharaonis filiam extractum aquis infantem ipsi matri Jocabedæ commisisse alendum, spectataque demum pueri venustate sibi adoptasse; hunc vero prodeuntibus subinde annis ad Deum frequenter itasse. Ex quibus satis aperte extat, cur partim apud Venerem, partim apud Proserpinam, partim apud Jovem annum degere dictus sit. Sororis suæ filius esse fertur Adonis, quod sororis suæ industria Moses infans servatus ac velut renatus sit. Φιλέρημος esse Adonis,

Exod. 2. 2, 3.

Orph. Hymn. in Adon.

hoc est loca sola sectari, dicitur in Orphicis: Moses in desertis totum fere vitæ tempus contrivit. Ibidem jactatur Adonidis prudentia: summam prudentiæ gloriam rebus gestis tulit Moses. Illic Adonis omnium altor vocatur: Mosis precibus, manna, coturnices, & aquam Ebræis esurientibus & sitientibus Deus largitus est. Fulgidus & tenebricosus esse dicitur Adonis, & in cœlum ex inferis, ad inferos de cœlo ultro citroque commeare: his consimilia narrantur de Mercurio; nam partim atra facie, partim aurea exhibetur ab Ægyptiis, geminoque mundo, cœlesti & inferno, commercia facere dicitur: Mercurium autem ipsissimum esse Mosem infra demonstrabimus. Philosophum fuisse Adonin tradunt, Auctor Chronici Alexandrini, & Cedrenus: Moses de mundi, rerumque omnium principiis disseruit.

Virg. Ecl. 10.

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:

pavit & Moses in Arabia. Canticis gaudere Adonin Orphica narrant, quod Mercurio etiam Lyræ repertori tribuitur. Horum comminiscendi caussæ fuerunt, quod pastoralem vitam egit Moses; quod de Sina monte ad suos reversus, primum lucida, deinde velata facie in medium processit; quod in summo montis ejusdem cacumine, ac velut in cœli suburbiis Deum sæpe affatus est; postmodum vero ad nutum ipsius

Num. 16. 33.

turbulenti ac seditiosi cives, Core, Dathan, & Abiron terra absorpti sunt, *descenderuntque vivi in infernum*; & quod Deo hymnos non semel Moses decantavit. Sed & longe plura Adonis communia habet cum Baccho, quem expressam esse Mosis imaginem constabit ex sequentibus. Imo vero, non alium esse Adonin, atque Bacchum,

Plut. Symp. libr. 4. Quæst. 5.

& similibus utrumque religionibus coli, disertis verbis à Plutarcho traditum est. Sexus utriusque particeps uterque fingitur in Orphicis, & apud Ptolemæum Chennum à me jam laudatum; cornutus uterque, & ἀρρενόμυς, quæ Mosi quoque tribui inferius

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [86] - 58
PUBLIC DOMAIN

patebit. Bacchus autem idem eſt qui Oſiris, ac Oſiris proinde Adonis eſt. Hinc illud Auſonii Epigramma : Auſon. Epigr. 30.

Ogygia me Bacchum vocat,
Oſirin Ægyptus putat,
Myſi Phanacen nominant,
Dionyſon Indi exiſtimant,
Romana ſacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus Pantheum.

Martianus Capella Oſirin appellat Byblium Adonem ; & utriuſque mors ac reditus ad vitam, hujus apud Phœnices, illius apud Ægyptios, pari luctu & gaudio utrobique celebrabantur. Oſirin autem & Liberum nemo Solem eſſe neſcit. Unde efficitur Moſem, non Adonin ſolum, & Oſirin, & Bacchum eſſe, ſed Apollinem quoque, quod pluribus etiam infra probabitur. Adonin autem eſſe Solem & aſſeverat Macrobius, & Orphica oſtendunt, cum ipſum omnium altorem, & σβεννύμενον & λάμποντα, *extinctum & lucentem* appellant : quotis enim quibuſque annis & diebus Sol σβέννυται & λάμπει. Et extinguitur quidem, cum in inferioribus verſatur Zodiaci ſignis, & à nobis velut ad Proſerpinam, hoc eſt ad inferius hemiſphærium abit ; fulget rurſum ſuperiora ſigna repetens, cum lucis & dierum incremento. Præclara eſt Macrobii ſuper hoc argumento diſſertatio. Et extingui quidem prius dicebatur quam fulgere, quia annum à Septembri menſe auſpicabantur Ægyptii & Phœnices ; quo tempore Solis lumen & calor decreſcere incipiunt, & ad hyemem vergit annus : vel quia in occaſu Solis diei initium Ebræi conſtituebant ; quem morem ab illis acceperunt Græci veteres ; unde Dianam, quæ Luna eſt, & nocti præeſt, priuſquam Apollinem, ſive Solem, natam eſſe fingebant ; Ægyptii vero à media nocte diem inchoabant : vel quod Phœnices, & Ebræi, & Arabes, quemadmodum & Numidæ, & Galli veteres, ac Germani, & nunc quoque Poloni, ac Bohemi, ex noctibus temporum ſuorum ſpatia, non ex diebus computabant. Minime vero mirandum eſt eodem Adonidis figmento res tam diſcordis naturæ, Moſem puta, & Solem, priſcos illos Mythologos adumbraſſe : hic enim φυσικῶς ſignificatur, ille ἰσοεικῶς, quod in pleriſque ſæpe factum jam alii obſervarunt. Adonin ſtatis diebus mulieres quotannis ſolenni ritu complorabant ; propterea quod Moſem per dies triginta Ebræi luxerunt, ut legitur ſub finem Deuteronomii. Quod ſpectat vero ad hortulos illos, quos in teſtis, atque etiam in ſuburbiis diligenti cura excolebant mulieres ἀδωνιάζουσαι, & Adonios appellabant, Regem Adonidem hortorum curæ impenſe fuiſſe deditum narrantes ; minime id quidem pertinet ad hiſtoriam Moſis, nec aliam appellationis hujus cauſſam comminiſcor, quam vocum, אדון, &, ערן, ſimili-tudinem, quarum illa *Dominum*, ſive *Adonin* ſignificat ; hæc *voluptatem*, ſive *Eden*. Proclive ergo fuit propter vocum conſonantiam, גן ערן, *hortum voluptatis*, quo nomine Phœniciæ mulieres hortulos illos ſuos in ſuburbiis, & in vaſis, voluptatis gratia conſitos appellabant, reddere, גן אדון, *hortum Adonidis*. Mart. Cap. libr. 2. Macr. Sat. libr. 1. cap. 21. Deut. 34. 8.

IV. Scribit Ezechiel ſe per Aquilonare oſtium in Templum introëuntem offendiſſe mulieres plangentes Thammuz. Vertit Hieronymus, *Adonidem*, & ſic intellexit quoque Procopius : ita ut planctus ille mulierum, ſit ἀδωνιασμός. Nec enim moror fabulam illam de Thammuz, quam refert Maimonides in More Nevochim. Equidem Tethmoſin dictum Moſem reperio apud Cedrenum, quæ vox ab appellatione Thammuz non valde recedit. Pharaoni certe, quo regnante Ægypto profugerunt Ebræi, Themoſi nomen fuiſſe docet Manethos apud Joſephum. Thammuz dicitur Philaſtrio & Euſebio, quorum uterque Joſephum ſecutus eſt. Theuth quoque ſive Mercurium, qui Moſes eſt, ut mox apparebit, Ægypti regem Thamum adiiſſe, artiumque, quas callebat, ſpecimina coram eo edidiſſe, graviſſimus auctor Plato teſtatur. Verum non hæc eodem modo apud Chronologos temporibus diviſa ſunt : quidam enim, ipſeque adeo Manethos, vetuſtiorem Moſe Themoſin faciunt. Memoratur etiam ab eodem Manethone Timæus Ægyptiorum rex, Themoſi antiquior, quo regnante Judæos ſcribit Ægyptum invaſiſſe. Quanquam autem in re adeo incerta, & propter antiquitatem obſcura vix conjecturis ſupereſt locus, ſuſpicor nihilominus Thammuz, ſive Themoſin, aut Tethmoſin dictum fuiſſe eum Ægypti regem, non quo regnante Moſes exceſſit Ægypto, ſed quo natus eſt : nam conſonum nomini huic nomen habuit ejus filia Thermuthis, quemadmodum appellatur à Joſepho, & aliis ; nam ex Thamuz fieri potuit Thermuthis, ut à νόμος, *normas* ; à *tego*, *tergus*. Atqui nomina patronymica, de patrum nominibus facta, apud Ægyptios *Thammuz Ezechielis idem ac Moſes.* Ezech. 8. 14. Hieron. Ezech. 8. 14. & Epiſt. 13. ad Paulin. Procop. in Iſa. 18. R. Moſ. ben. Maim. More Nevoch. Part. 3. cap. 29. Joſ. l. 1. cont. Ap. Philaſtr. Hær. 23. Euſeb. Chron. Plat. in Phædr. Maneth. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [87] - 59
PUBLIC DOMAIN

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

liberis aliquando fuisse imposita, probari potest ex Josepho, qui ait Sethonem dictum fuisse Rameses, de nomine patris Rhampse. Cum autem Mosem Thermuthis adoptasset, à casu quo ex aquis extractus est, Mosem dixit; de patris vero sui, suoque adeo nomine, Thammuz ipsi nomen feciisse suspicari possum. Sin potior videtur eorum sententia qui *Thermuthidis* nomen, *Aspidem* exponunt: (Aspidem enim, ut Deum, colebant Ægyptii, & de Deorum suorum nominibus sibi nomina sæpenumero faciebant) non valde equidem repugnabo: constet modo probabile videri nomen *Thamuz* de nomine *Themoseos* factum esse.

πολυώνυμος *fuit Moses.*

V. Discimus porro ex libro De vita & morte Mosis, quem edidit Gaulminus, singulos propemodum ipsius agnatos & affines nomina ei indidisse, & à patre quidem vocatum fuisse Chabar; à matre, Jechotiel; ab avita, quam ait observasse infantem in Nilo expositum, vel sorore potius, Jared; ab Aarone, Abizannach; à Caatho, Abigedur; à nutrice, Abizuco; ab Israëlitis, Schemaja. R. Eliezer in Pirke scribit Mosem à parentibus nominatum fuisse Jekothiel, quo die circumcisus est; & præterea propter elegantiam, טוב, esse dictum. Aliis Ebræis Magistris placet decem ipsum nomina gessisse. Clemens Alexandrinus ab Amramo patre, cum circumcideretur, Joachimum nuncupatum fuisse ait; Melchi vero in cœlo, postquam illuc evectus est, juxta Mystarum doctrinam. Osarsiphum ab Osiridis nomine Ægyptii dixerunt, ut ait Manethos; Tisithen, ut Chæremon. Admosin & Tethmosin, atque item Melchiam dictum fuisse narrat Cedrenus: quod postremum nomen agnoscunt etiam, Pseudo-Eustathius in Hexaëmeron, & Georgius Syncellus. Auctor libri de agricultura, ex Ægyptia lingua in Arabicam conversi, quem citat Aben Ezra, scribit Mosem Ægyptiace Monios fuisse appellatum; cujus vocabuli originem infra quæremus. Alpha præterea nomen fuisse Mosi, quod vitiligine laboraret, quæ ἀλφὸς Græce appellatur, Ptolemæus Chennus, & Helladius Besantinous mentiuntur; cujus ineptiæ testem hic Philonem citat: otiosorum Græculorum figmentum, Judaicæ religionis auctorem ita suggillantium, supra jam à me castigatum. Ipsius etiam Thermuthidis, quæ Mosi nomina fecit, non unum nomen fuit. Phareis & Pharia appellatur à Georgiis, Syncello, & Cedreno, nomine patronymico, quod à Pharaone, vel á Pharo, Poëtæ, ut videtur, deflexerunt, & ut proprium Georgius uterque accepit. Bathja dicitur R. Eliesero in Pirke, hoc est, Dei filia. Merrin & Merrhinam nominat Artapanus. Muthidem alicubi Cedrenus appellat, sed voce, ut opinor, à librariis corrupta ex Thermuthidis nomine, quod filiæ huic Pharaonis alibi tribuit.

Vajicr. rabb. Sect. 1. Clem. Alex. Strom. 1.

Maneth. & Chær. apud Joseph. libr. 1. contra Apion.

Aben Ezr. in Exod. 2.

Artap. apud Euseb. Præp. Evang. libr. 9.

Marnas Gazensium Deus idem ac Moses.

VI. Locum hic sibi postularet Marnas Gazensium Deus, quem Jovem Cretensem esse docet Stephanus: hunc quippe non alium esse quam Mosem rationes evincunt necessariæ. Verum de eo opportunius infra disseremus.

CAPUT QUARTUM.

I. Moses ab Ægyptiis inter Deos relatus. II. *Theuth, sive Mercurius idem ac Moses.* III. *Osiris, sive Bacchus idem ac Moses.* IV. *Apis & Mnevis iidem ac Moses.* V. *Serapis idem ac Moses.* VI. *Orus idem ac Moses.* VII. *Anubis idem ac Moses.* VIII. *Vulcanus idem ac Moses.* IX. *Typhon idem ac Moses.* X. *Probatur Veterum testimoniis Mosem ab Ægyptiis Deum fuisse habitum.* XI. *Refellitur Simplicius Mosaicæ doctrinæ originem ad Ægyptios referens.*

Moses ab Ægyptiis inter Deos relatus.

I. IN Ægyptiorum quoque Theologia multiplex apparet Mosaicæ doctrinæ vestigium. Imo, Mosem ipsum, quem mira apud se patrasse, & Regis sui impietatem ac contumaciam egregie ultum esse, & summas deinde res in Arabiæ desertis gessisse acceperant, majorum suorum edocti damnis, & edomita tandem supremo fine invidia, divinis honoribus consecrarunt; credula quippe gens, & ad idolorum cultum proclivis, & in Deos referre solita quæ sibi commoda essent, vel noxia. Paucis id demonstrare operæpretium est.

Theuth, sive Mercurius idem ac Moses.

Plat. in Phædr.

II. Inter Ægyptiorum Deos celebrabatur imprimis Mercurius, Theuth ab iis dictus, ut est apud Platonem; vel Thoyth, ut apud Ciceronem, & Martianum Capellam, qui ex ἰσοψήφοις, hoc est arithmetico literarum vocabuli hujus valore, per eam artem, quam Gematriam Rabbini appellant, collecto mira quædam comminis-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [88] - 60
PUBLIC DOMAIN

citur. Idem Alexandrinis Thoth dicitur; Taautus, ut dixi, Phœnicibus; quem Varro, Togatorum licet doctissimus, rerum sane exoticarum valde rudis, cum Cœlo & Saturno perperam confundit. Hunc Mercurium, non vanis opinationibus, sed verisimillimis ductus conjecturis, ipsum esse Mosem existimo. Ea sane est copia argumentorum, ut iterare nihil attineat, quæ supra attulimus, cum Taautum Mosem esse probaremus. Ad nomen Thoyth quod spectat, persuasum fuit Scaligero, & aliis, factum illud ex תנחו, quæ dictio inter primas Geneseos Mosaicæ dictiones occurrit. Nempe Auctori de scriptione sua nomen finxerunt. Scribit Julianus Apostata Monimum & Azizum cum Sole Edessæ coli. Quo loco pro, ἔδεσαν, haud dubie legendum est, ἔμεσαν: nam sacram Soli urbem esse ait; quod de Edessa nemo, de Emesa plerique tradunt. Præterea id de Edessa prædicat Julianus, postquam de Phœnicum Theologia se acturum dixit: atqui Emesa Phœniciæ, sive Syriæ Apamenæ urbs est; Edessa Mesopotamiæ. Deinde Azizum Emesæ regnasse scripsit Josephus; Deo illi nempe cognominem, quem Julianus commemorat. Denique alias etiam Emesæ & Edessæ nomina permista & confusa observavi. Monimus ergo Emesæ colebatur, quem ex Iamblichi sententia Mercurium esse Julianus ibidem asseverat. Atqui supra observavimus Auctorem libri De agricultura, laudatum ab Aben Ezra, scripsisse nomen Ægyptiacum Mosi fuisse, Monios. Addit Aben Ezra idipsum in Græcorum libris reperiri, atque vocabuli, Monios, interpretationem esse dictionem, Moses. Cum ait vocem, Monios, extare in libris Græcorum, videtur nomen, Monimos, intelligere; ac proinde voces, Monimos, Monios, & Moses, unam eamdemque personam signare. At R. Isaac Abrabaniel, etsi nomen, Monios, Mosi inditum plane non negat, ejus tamen nominis interpretationem esse vocem, Moses, negat; quippe nomina propria in aliam linguam minime transferri solere, etsi verba ipsa unde prodierunt transferuntur. Mosem itaque à matre Mosem dictum censet, non à Pharaonis filia. Vocem autem, Monios, ipsum esse suspicatur vocabulum, Moses, sic interpolatum & corruptum ab Interpretibus, dum ex Ebræa lingua in Ægyptiam, ex Ægyptia in Arabicam, & ex Arabica fortasse in Græcam transfertur. Conjecturæ huic aliam subjicit, vocem, מוניוס, *Monios*, ipsam esse dictionem, מאניוס, quæ Græce, *Magnum*, sonat; Latine, puto, dicere voluit. Hæc est igitur Rabbini sententia, *Monios*, nomen esse appellativum, quod ex voce, *Magnus*, detortum est, seu potius ipsam esse dictionem, *Magnus*. At credibile profecto non est quempiam, qui libros Latine scriptos interpretandos susceperit, Latinæ linguæ fuisse adeo imperitum & rudem, ut tritissimæ vocis, *Magnus*, significationem ignoraverit, & pro nomine proprio acceperit. Præterea quis credat Ægyptium scriptorem, ex Latino auctore didicisse nomen Mosis? nec nomen solum, sed etiam nomen Ægyptium? Ac si quis dicat scriptorem Gallum, Caroli magni itidem Galli nomen à Persico aliquo auctore didicisse. Nam conceptis verbis affirmat Aben Ezra, in libro quodam De agricultura, Ægyptia primum lingua scripto, deinde Arabice converso, & in libris quoque Græcis scriptum reperiri, nomen Ægyptium Mosis fuisse, Monios. Obiter Lectorem monebo librum illum De agricultura ab Abrabaniele appellari, ספר הצאבה, & ספר הצבה, hoc est, *Librum Orientalem*, ab Arabico nomine, *Tseba* quod Apelioten ventum significat, unde Sabii dicti, Maimonidæ, aliisque Arabibus scriptoribus tam sæpe commemorati; hoc est צביים, *Orientales*, quo nomine Chaldæi designantur. Nam ex Chaldæa primum profectos esse Sabios docet Abulfaragius. Hi autem hæretici habentur ab Arabibus, qui iisdem erroribus infectos fuisse narrant vetustissimos Chaldæos, atque in hac secta natum & eductum fuisse Abrahamum, sed eam demum ejurasse. At Sabii ipsi auctorem disciplinæ suæ jactant Sabium Sethi filium, Adami nepotem. Doctissimos viros hæreseos suæ affines habuerunt: in his Thebith ben Corrah, & Albategnium, præstantissimos Astronomos. Alias nominis eorum originationes affert doctissimus Pocockius, easque veri non absimiles. Velut illa, quæ nomen arcessit ab Arabico verbo, *Tseba*, quod est, *pristinos Dei cultus novis admissis relinquere*. Cui confirmandæ afferre possumus nomen Christianorum illorum Balsarensium, qui Sancti Johannis vulgo dicuntur. Hi hodieque appellantur, Sabbi, uti à peregrinatoribus accepimus. Quod nomen tribui solet, Antiquarum religionum perduellibus & transfugis, Ὑποβάπτας, Καταβάπτας. Verum certissimam eam esse quam damus, ostendit libri hujus De agricultura titulus, quem citat Abrabaniel. Nam hunc Sabiorum fœtum esse docet Moses ben Maimon. Sed revertamur ad propositum. Fuit tempus, cum existimarem dictionem, Monios, factam esse ex epitheto Mercurii, Νόμιος. Verum vocabuli hujus veriloquium omnino petendum est ex Ægyptia lingua. Id exponens Gaulminus ait, *Mo*, Ægyptiace, *aquam*, sonare: *Ni*, vero, *ex*; Monios igitur ἀποληξεὶ esse, *ex aqua*, sive ὑδροχῦ, ut in suppositiis Orphicis appellatur. Equidem apud Philonem, Josephum, & Clemen-

& Phileb. Cicer. libr. 3. De nat. Deor. Mart. Capell. libr. 2. Varr. De ling. Lat. libr. 4. cap. 9. Scalig. Not. in Fragm. Julian. Hymn. in Sol.

Joseph. Antiq. libr. 20. cap. 9.

Aben Ezr. in Exod. 2.

R. Abrab. in Exod. 2.

Pocock. in Abulfar. de morib. Arab. Maimon. in More nevoch. libr. 3. cap. 29. Gaulm. in libr. De vit. & mort. Mosis. Phil. libr. 1. De

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [89] - 61
PUBLIC DOMAIN

vit. Moſ. Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Clem. Strom. 1. Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Euſtath. in Hexaëm.

tem Alexandrinum, μῶς, ſive μῶ, ſive μῶϋ Ægyptium, exponitur, *aqua*. In Scala quoque magna Ibno Cabar à Kirchero edita, reperio, πμώϑ, ſignificare, *aquam*; νὶμ vero, *ex*. At, ὕσης, juxta Joſephum, vel σὴς, juxta alios, *ſervatum* ſonat. Nempe opinor, ab Ægyptio, σὶ, quod eſt, *capere*, & dictioni præfixum activa vi pollet, paſſiva ſubnexum. Abjecto ergo ex πμώϑ, articulo π, fieret Græcanica forma, Μωϋνιμσὶ, vel Μωϋνιμύσης, aut Μωνιμόσης, ſive Μώνιμ⊙, vel Μόνιμ⊙, quo nomine dictum fuiſſe Mercurium tradit Iamblichus, ut notavi ſupra. Ex Monimos autem facile prodiit Monios, extrita litera m, quod nonnumquam fieri docent Grammaticorum filii: cum præſertim in nominum propriorum coagmentatione ſæpiſſime pars aliqua excidat. Ita, *Samuel*, factum eſt ex, *Saul-meel*, & *Abraham*, ex *Ab-rahamon*. Porro, *Monios*, &, *Mnevis*, una videtur eademque vox, poſitura ſolum literarum diſcrepans. Mnevim autem Moſem eſſe demonſtrabo. Atqui ab Ægyptiis ad Emeſenos vicinam gentem facile tranſiit vocabulum, Monimos. Græcum etiam Mercurii nomen, ἑρμῆς, ex Moſis hiſtoria prodiit; nam cum dixerimus ſupra Ægyptios nonnumquam de patrum nominibus appellaſſe filios, credibile eſt ipſos Moſi nomen Amrami patris tribuiſſe. Id nomen Cares intulerunt ex Ægypto in Græciam, atque ex eo inſulæ Imbro nomen fecerunt, in qua colebatur Mercurius, quem Imbramum Cares appellabant. Auctor Euſtathius in Dionyſii Periegeſin. Imbramus ille qui Mercurius eſt, ipſe eſt Amram, ſive Moſes patris Amrami nomen gerens. Hoc autem nomen, עמרם, ſi ad Græcanicum morem refingas, erit ἄμβρας, ſive ἴμβρας, inſerto β, propter euphoniam: atque inde tranſpoſitis literis fiet ἄρμας, vel ἴρμας, vel ἔρμας, quod eſt ἑρμῆς.

Clem. Strom. 1. Cicer. libr. 3. de nat. Deor.

Vidimus nomina Mercurii ex Moſe eſſe profecta; nunc videamus res ipſas. Mercurium Thebæum fuiſſe narrat Clemens Alexandrinus, Cicero vero Nilo patre natum; Moſes Ægyptius fuit, & infans Nili aquis impoſitus, atque inde extractus à Thermutide Pharaonis filia, ejuſque famulabus. Id etiam cauſſæ fuit, cur in Tricrenis lotus à Nymphis Mercurius creditus ſit, quemadmodum Pauſanias in Arcadicis ſcriptum reliquit. Vulcanus, in Luciani Dialogis, Apollini prædicat Mercurii recens nati venuſtatem, eamque omnibus placere ait; formæ quoque ſuæ elegantiam illic jactat Mercurius: ſcitulus quippe infans fuit Moſes & pulchellus, uti legitur in Exodo; cujus rei fama & ad Ethnicos manaverat; ſic enim de eo Juſtinus: *Quem præter paternæ ſcientiæ hæreditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat*. Mercurio ſexum utrumque tributum eſſe ab antiquis, cum utriuſque inſignibus lancea & colo, Albricus obſervat: leges accepiſſe Judæos à muliere, cui nomen Moſo, credidit Alexander Polyhiſtor, ut habetur apud Suidam. Junonis lac Mercurius ſuxiſſe fingitur: Moſes à regia puella educatus eſt. Quidam Mercurium Arcadem dixerunt; propter Ægyptiorum & Argivorum affinitatem, ab Ægypto & Danao Beli filiis prognatorum, ut eſt in fabulis. Paſtorum Deus habitus eſt Mercurius, ut ex Homeri Iliade probat Pauſanias, & ut habetur in Epigrammatis Anthologiæ. Hinc appellatur νόμιος ab Ariſtophane, μηλοσόφ⊙ ab aliis. Paviſſe quoque oves ferunt, & boves dono ei ab Apolline datas, quo tempore fiſtulam paſtoralem compegit. Panos etiam Ægyptiaci Dei, & paſtorum patroni pater fuiſſe dicitur. Paſtoralem vitam egit Moſes, & ſoceri ſui Jethro oves duxit; & præfuit Iſraëlitis, qui ſe paſtores ovium à prima origine fuiſſe profitebantur, & pecudum cultui in Ægypto præcipue dediti fuerunt: unde, Hycſos, dictos fuiſſe Ægyptio vocabulo, hoc eſt, *Reges paſtores*, tradit Manethos apud Joſephum. Νόμιον Mercurium Phurnutus, quem rectius Cornutum appelles, commodiori ſenſu dictum putat à latione legum: quod appoſite quadrat in Moſem legumlatorum omnium antiquiſſimum & nobiliſſimum. Mercurius unus fuit è Cabiris Samothracum Diis, Camillus dictus, vel Caſmilus, vel Cadmilus, ὑπὸ τὴ δξιοκονίας, inquit Plutarchus. Nam veteri Etruſcorum lingua Caſmillus ſervum ſignificabat, quam vocem Romani eadem notione uſurparunt; ac præcipue in ſacris. Teſtes Feſtus, Macrobius, & Servius. Hinc Pacuvius Medeam dixit, Cælitum camillam hoc eſt, miniſtram. Mercurius autem miniſteria in cœlo, etiam infima obibat, quod apud matrem queritur in Luciani Dialogis. Atqui Moſes ſervus Dei quaſi proprio & peculiari cognomento dictus eſt. *Et crediderunt*, inquit ipſe de ſe, *Domino, & Moyſi ſervo ejus*. Dominus ipſe alibi: *At non talis ſervus meus Moyſes. Quare ergo non timuiſtis detrahere ſervo meo Moyſi?* Rurſus: *Mortuuſque eſt ibi Moyſes ſervus Domini*. Et paulo poſt: *Et factum eſt poſt mortem Moyſi ſervi Domini, ut loqueretur Dominus ad Ioſue, & diceret ei, Moyſes ſervus meus mortuus eſt*. Præſtigiator fingitur Mercurius, propter edita à Moſe per totum vitæ decurſum prodigia. Quæcunque autem adverſus Magos Ægyptios vi divina geſſit, incantamentis & vi Dæmonum gerere creditus eſt. Caduceum Mercurio tribuitur, virga nimirum ſerpentibus intexta, portentorum effectrix: virgæ ſcilicet illius mirificæ inſtar, quæ à Moſe demiſſa in terram colubri

Exod. 2. 2. Juſtin. libr. 36. cap. 2.

Albr. De Deor. imag.

Paul. Corinth. Anthol. libr. 4. Epigr. 57. Ariſtoph. Theſmoph.

Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

Plut. in Numa. Feſtus in Flaminius. Macr. Sat. libr. 3. cap. 8. Serv. in Virgil. Æn. 11. Exod. 14. 31. Num. 12. 7. Deut. 34. 5. Joſ. 1, 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [90] - 62
PUBLIC DOMAIN

more reptavit, veneficorum Ægyptiorum absorbuit virgas, & mirabilia subinde opera patravit. Atque his etiam ratio inest, cur ἀργειφόντης Mercurius dictus sit: nam quæ vulgo afferri solet, cædes nempe pastoris illius πολυομμάτου, qui Argus dicebatur, nænia est sopiendis infantibus idonea. Verius est quod proposuit Pausanias in Lexico, ἀργειφόντιν, sonare, ὀφιοκτόνον, ac si dicas *anguicidam*; quippe, ἄργλω, *anguem*, notare. Idem hoc testantur Grammatici veteres, Hesychius, Harpocration, & Suidas: testificatur & Plutarchus eo sensu dictionem hanc apud Poëtas aliquos reperiri. Addit Eustathius, Pausaniam non subjecisse caussam, cur ὀφιοκτόνος dictus sit Mercurius; at nos subjiciemus: nempe quod Magorum Ægyptiorum virgas in angues conversas, illa Mosis, anguis itidem facta, deglutierit: vel quod serpentium ignitorum lethalem vim Moses proposito æneo serpente repressérit. Unde nata quoque fabula Pythonis serpentis, interfecti ab Apolline, quem aliud esse Mosis simulacrum sequentia demonstrabunt. Pergamus vero Mercurium cum Mose contendere. Argum Mercurius jussu Jovis occidit, *ob eamque caussam in Ægyptum profugisse* ait Cicero: sic enim emendandus est ex Lactantio: virum Ægyptium interfecit Moses ad Israëlitarum salutem à Deo excitatus, & ex Ægypto profugit. Furax habetur Mercurius, & furum Deus: quippe vasis aureis & argenteis, ac plurima veste Ægyptios ut fraudarent Judæi, Moses auctor fuit. Unde Trogus de Mose: *Dux exulum factus sacra Ægyptiorum furto abstulit.* Boves Apollinis abegisse dicitur Mercurius: Moses Pharaonem fugiens è ripis Nili, qui Siris & Osiris dicitur itidem ut Apollo, abegit *oves & armenta & animantia diversi generis multa nimis.* Actum id aiunt à Mercurio etiamnum cunis involuto; memores Mosem in cunis Nilo innatasse. Statuæ Mercurii pro foribus domorum ponebantur ad arcendos fures; unde προθυραῖος dictus est, à cardine nimirum januæ, & προπυλαῖος. Quam etiam ob caussam σῶκος appellatur ab Homero; hoc est, juxta Hesychium, & Phurnutum, σωσίοικος, σάοικος, *domorum servator.* An quod suadente Mose & jubente, domorum postes ac superliminaria sanguine aspersérunt Judæi, atque ita majores natu filios à transeuntis Domini cæde prohibuerunt? Semitalis Deus, sive ἐνόδιος, ac itinerum præses existimatus ac dictus est Mercurius; ἡγεμόνιον etiam appellari auctor est Phurnutus: quod per annos quadraginta in desertis & aviis locis viæ ducem Israëlitis se Moses præbuit. Inde lux veteri Epigrammati ad Fortunam Prænestinam, quod habetur in Catalectis, ubi de mercatore agitur, qui erat, ut habet ipsum Epigramma,

ire per altos
Consuetus portus:

tum etiam:

Fortunæ simulacra colens, & Apollinis aras,
Arcanumque Vii.

Vium aio esse Mercurium, à viis quibus præest, sic dictum: quod perinde est, ut si ἐνόδιον dicas, vel Semitalem; mercatorum & nautarum Deum. Cabiri, quorum unum fuisse Mercurium, sive Mosem diximus, navigantibus præerant & favebant. Diserte id produnt Apollonius, Diodorus, & Suidas. Arcana autem fuisse Samothracum mysteria nemo nescit. Atque hoc est *Arcanum Vii.* Erat in Troade, quemadmodum refert Pausanias, ad sepulcrum Herophiles Sibyllæ, in luco Sminthei Apollinis, statua Mercurii, ad lævam aquas habens in labrum defluentes: propter aquas nimirum à Mose ex rupe eductas. Quam ob caussam Priapus quoque, quem non alium esse probabo quam Mosem, viam ad fontes indicat in Priapeiis. Observavimus supra, scriptum reliquisse Philonem Byblium, Taauto deberi inventionem literarum, primamque commentariorum lucubrationem. Idem de Mercurio Ægyptio, præter Ciceronem, Plutarchum, & alios, memoriæ prodidit Plato in Phædro & Philebo. Ait ille scribendi ac legendi artem excogitavisse Theuth Ægyptium, & variarum rerum fingendis nominibus operam dedisse: quia, opinor, Mosaicos libros omnium quos cognovisset antiquissimos esse acceperat. Sine ulla vero ambage Eupolemus, quem secuti sunt Theodoretus, & Isidorus, Mosem affirmat primum fuisse sapientem, & Judæis Grammaticam tradidisse, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis. Quod merito tamen refellit Augustinus. Ægyptiis leges tradidisse Mercurium docent Cicero, & Ælianus. Ἱερογραμματέα Osiridis Diodorus fuisse ait, & sacrorum doctrinam prodidisse. Paria his habet Johannes Tzetzes. Narrat Porphyrius Taautum rudes populos, & rerum divinarum sacrarumque ignaros ad Dei cultum traduxisse. Addunt Strabo, Manilius, Arnobius, & alii, siderum cursus ab eo observatos, anni dierumque rationes ordinatas; & Philosophiæ auctorem extitisse. Artem numerandi, & Geometriam eidem, præter Astronomiam adscribit Plato. Instructissimum omni genere doctrinæ fuisse Lactantius affirmat, & propter multiplicem rerum scientiam Trismegistum dictum. Ve-

Pausan. apud Eustath. in Iliad. ζ. Hesych. in Ἄργον ἐπιφέρειν. Idem, & Harpocr. & Suid. in Ἀργάς. Plut. Demosth.

Cicer. libr. 3. de nat. Deor. Lactant. Inst. libr. 1. cap. 6.

Justin. libr. 36. cap. 2. Exod. 12. 38.

Hom. Iliad. υ. Hesych. in Σῶκος. Phurn. De nat. Deor. in Mercur.

Phurnut. De nat. Deor.

Apollon. Arg. libr. 1. Diodor. libr. 5. Suid. in Σαμοθράκη. Paus. Phocic. Priap. Epigr. 69.

Phil. Bybl. apud Eus. Præp. Evang. libr. 1. Cicer. libr. 3. de nat. Deor. Plutarch. libr. 9. quæst. 3. Eupol. apud Clem. Alex. Strom. 1. & Eus. Præp. lib. 9. cap. 29. Theod. in Gen. Interr. 61. Isidor. Orig. libr. 1. cap. 3. August. De civit. Dei libr. 18. cap. 39. Cicer. libr. 3. de nat. Deor. Ælian. Var.

Hist. l. 14. c. 34. Diodor. libr. 1. Tzetz. Chil. 4. Porphyr. apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1. Strab. libr. 17. Manil. libr. 1. Arnob. libr. 2. Plat. Phædr. Lactant. Inſt. libr. 1. cap. 6. Joh. Tzetz. Chil. 4.

rum in eo pueriliter halucinatus eſt, aliiſque errandi cauſſam dedit, quod ab hoc Mercurio vere ſcriptos cenſuit libellos iſtos, qui Pœmandræ & Aſclepii titulis inſcripti, & Mercurio Triſmegiſto adſcripti circumferuntur; adulterinum opus, & à primi, ſecundive Eccleſiæ ſæculi Chriſtianis quibuſdam male feriatis, ac ut videtur hæreticis ſuppoſitum. Rerum omnium inventionem Mercurio ſuo tribuiſſe Ægyptios teſtificantur Iamblichus in libro De myſteriis, & Johannes Tzetzes, propterea que libros ei ſuos inſcripſiſſe, & ſapientiæ totius præſidem exiſtimaſſe. Quid ita vero? quia ſcilicet rerum omnium primordia libro ſuo Moſes complexus eſt, nec mundi ſolum & naturæ, ſed religionis etiam & Theologiæ, hiſtoriæ quoque humani generis & animalium, Geographiæ, politicæ ſcientiæ, caſtrenſis diſciplinæ, æqui bonique ac legum ferendarum doctrinæ, ſtaticæ, artis, architectonicæ fabrilis, fuſoriæ, ſutoriæ, baphicæ, coriariæ, phrygionicæ, aliarumque complurium; ſanxit idem ſacrificia ac perpetuos ritus ſacrorum; annum ſacrum & civilem feſtis diſtinxit quibuſdam, ſpatia temporum in certas diſcrevit periodos; & Iſraëlitis leges tulit. Merito ergo ſcripſit Pſeudo-Euſtathius in Hexaëmeron, & ante Euſtathium Artapanus in libro De

Artap. apud Euſeb. Præp. Ev. l. 9. c. 27. Clem. Alex. Strom. libr. 1.

Judæis, armorum, navigiorum, antliarum, tollenonum, ſacrarum literarum, & civilis diſciplinæ inventionem Moſi Ægyptios debere. Merito quoque dixit Clemens Alexandrinus: ἔστιν οὖν ὁ μωϋσῆς ἡμῖν θεοφητικὸς, νομοθετικὸς, τακτικὸς, στρατηγικὸς, πολιτικὸς, φιλόσοφος. *Eſt ergo nobis Moſes præſcius futurorum, legumlator, aciei inſtruendæ, exercitus ducendi, Reipublicæ adminiſtrandæ peritus, & Philoſophus.* Quemadmodum autem è Taauti libris nonnulla proferuntur à Porphyrio, quæ nuſpiam extant in libris

Porphyr. apud Euſ. Præp. l. 1. Clem. Alex. Strom. libr. 6.

Moſis, ita plurima Mercurii hujus Ægyptii opera recenſentur à Clemente Alexandrino, quæ nullus ſanæ mentis ad Moſem referre auſit. Multa ſcilicet, propter viri auctoritatem & antiquitatem, ei, ut fieri amat, adſcripta ſunt à ſubdolis hominibus, favorem ſcriptionibus ſuis & plauſum illuſtri nomine conciliantibus: quemadmodum & Pœmandram deinde non multo poſt Chriſtum eidem Chriſtiani adſcripſerunt. Parem habuit cauſſam librorum ſuppoſitio, qui ſub Zoroaſtris nomine prodierunt. Ma-

Maneth. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

nethos Ægyptius Moſi nomen Oſarſiph fuiſſe commemorat, ex nomine Oſiridis. Equidem ab Oſiridis, hoc eſt Solis, obſervatione factum id nomen conjecerim: nam Ebraicum, צפה שמים, *ſpeculatorem* ſonat. Sic apud Philonem Byblium, ζωφασημὶν, hoc eſt צופה שמים, redditur, ἀϵρινὸν κατόπτην. Igitur Oſarſiph erit ἀυτολεξεὶ, *Solis ſpeculator;* quia nimirum Moſes, ut erat Ægyptiorum diſciplinis inſtructus, Aſtronomiam apud eos præ cæteris diſciplinis florentem videtur coluiſſe. Θεόπης appellatur à Georgio Syncello. Scio afferri à nonnullis aliud nominis hujus etymon, qui Oſarſiph idem eſſe volunt ac πύρσων, quod non aquis ſolum, ſed & ignibus Moſes liberatus ſit. Verum præſtat Manethonem ſequi, qui ab Oſiride id nominis deductum eſſe diſerte affirmat. Quod ſi quis Oſarſiph corruptum putet ex dictione, Oſirapis, quæ juxta

Clem. Alex. Protrept. Plut. De Iſid. & Oſirid.

Clementis Alexandrini ſententiam conſtat nominibus Oſiridis & Apios, me quidem non valde repugnantem habebit. Eſt apud Plutarchum, Bacchum Iſidis filium apud Ægyptios, non Oſiridem, ſed Arſaphen appellari, atque ea voce *Fortem* ſignificari. Videtur profecto id vocabulum detortum ex Oſarſiph. Ut enim Moſes eſt Bacchus, quemadmodum probabitur infra, ita Oſarſiph eſt Arſaphes. Poſtquam autem primigenia vox Oſarſiph degenerare cœpit in Arſaphes, ignorato etymo, adulterina aſcita eſt ſignificatio. Deorum hominumque nuntius ac ſequeſter dictus eſt Mercurius, & Jovis juſſa deferre ad homines, hominum preces ad Deum allegare, propter itiones crebras Moſis, & diutinas manſiones in Sinæ montis faſtigio, ac crebra cum Deo colloquia, & Dei mandata ad homines perlata. Unde factum quoque reor, ut

Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10.

Mercurio conſiliario & ſcriba uſum Saturnum dixerit Sanchoniathon apud Euſebium. Petaſatus pingitur Mercurius: Moſes velato vultu alloquebatur Iſraëlitas, ne acies eorum ad radiorum à ſe prodeuntium fulgorem hebeſceret. Vel ita certe peregrinantis habitu exhibetur Mercurius, *tanquam vias aggredi præparet, & Solem pulveremque*

Arnob. libr. 6.

declinet, inquit Arnobius: quod res memoratu digniſſimas Moſes peregrinus geſſerit. Petaſum Mercurii media parte album, media nigrum fuiſſe ſcribunt; ejus quoque ſimulacrum, partim atra, partim aurea facie ab Ægyptiis pingebatur: quia poſt habitum cum Deo congreſſum, Moſes de monte deſcendens luminoſa facie prodiit. Quæ cum legiſſent, ac perperam accepiſſent Interpretes, & pro lumine cornua Moſi affinxiſſent, vocis קרן ambiguitate decepti, hinc hirco ſeſe aſſimilaſſe Mercurium Fabulatores dixerunt, ut tutius Penelopes amore frueretur; unde & arietem humeris vel ſub ala geſtans pingi ſolet, & κεριφόρος appellatur, ex eoque ipſius & Penelopes concubitu Pan dicitur eſſe natus, quem hircina quoque forma Ægyptii itidem ut Græci repræſentant. Cornua etiam iſta Moſis cauſſæ fuerunt, cur Κηφάλος Mercurius à Lycophrone, Harpocratione aliiſque dictus ſit. Ex his quoque Moſis radiis, & fulguribus, ac

toni-

tribus in Sinai monte editis, cum Deus Mosem alloqueretur, factum est, ut Jovis fulmen Mercurium surripere voluisse dixerit Lucianus. Ex his utique Deum inter & homines obitis à Mose legationibus, Mercurius legationum ac fœderum repertor creditus est. Ad inferos quoque legatus mitti fertur, quod velut ad Mosis imperium Core, Dathan, & Abiron, adversus legem ipsius perduelles, terræ hiatu hausti sint, & *descenderint vivi in infernum*, ut notavimus supra, cum de Adonide ageremus. Mercimoniis præfectus est Mercurius, & ponderum mensurarumque inventor creditur, quia Moses in emtionibus, venditionibusque contrahendis fraudes legibus suis coërcuit, ponderum & mensurarum æqualitatem sanxit, & fœnebrem licentiam sustulit. Lyræ, fistulæ pastoralis, atque adeo Musicæ repertor Mercurius existimatus est: geminum hymnum, omnibus Poëticæ artis pigmentis splendescentem, Deo Moses decantavit. Idem buccinam eam reperit, quæ Assyra ab Ebræis appellatur, & describitur à Josepho: cum alioqui lyra, & alia pleraque instrumenta musica ex Oriente prodierint. Id nomina ipsa satis ostendunt: ex כנור factum est κίνυρα; ex נבל, νάβλα; ex תפף, τύμπανον; ex סבכא, σαμβύκη; ex Gingra, qui Phœnicum lingua fuit Adonis, σύριγγες, genus quoddam tibiarum; & ex אבוב, *tibia*, (cujus etymon est in primitivo אבב, unde אביב, *calamus spicæ*; quia olim tibiæ fiebant è calamis) nomen habuerunt Ambubajæ, quod perinde est ut si tibicinas dicas. Hinc Juvenalis:

Jampridem Syrus in Tiberim defluxit Orontes,
Et linguam, & mores, & cum tibicine chordas
Obliquas, necnon gentilia tympana secum
Vexit, & ad circum jussas prostare puellas.

Lucian. Dial. Apoll. & Vulc.

Num. 16. 33.

Joseph. Antiq. libr. 3. cap. 11.

Juven. Sat. 3.

Post abactas Apollinis boves lyram à Mercurio repertam esse fabulantur: post expilatam Ægyptum carmen lyricum Deo Moses cecinit. Mercurio veteres vitulo feciſſe auctor est Ovidius, propter conflatum ab Aarone vitulum aureum, quem combustum igni, in pulverem comminutum, & in aquam conjectum Moses Judæis propinavit: nam quæ Deo cuique valde odiosa essent animalia, hæc ipsis sacrificabant. Scribit Plutarchus, aliique, seniorum Mercuriorum simulacra pedibus, manibusque truncata exhiberi, quadam vero parte nimium parata; propterea quod senes, non celeritate pedum, vel manuum robore, sed mentis vigore ac fecunditate res administrare solent; quæ Mosis ita propria sunt, ut non alteri cuiquam magis conveniant. Futurorum prænotionem & artem divinandi ab Apolline Mercurium accepisse narrant: Moses à Deo propheticam habuit facultatem, & inter Prophetas censetur. Summa Mercurium inter & Herculem necessitudo ac societas ab antiquis constituitur, adeo ut communes eorum fuisse statuas Aristides prodiderit: atqui Herculem Josuæ typum esse infra demonstrabo. Scribit Apollodorus Jovem, simul ac soluta femoris sutura Bacchum enixus est, Mercurio eum tradidisse; hoc est Mosem Mosi; nam & Mercurium Mosem esse jam ostendi satis, & Bacchum quoque Mosem esse mox ostendam: sic enim unum eumdemque hominem multiplici specie, plures homines una persona Fabulatores adumbrabant. Symbolum Mercurii canem fuisse docet Plutarchus: quod Calebum Moses socium habuerit. Vox autem *Caleb*, Ebraice *canem* significat. Facit huc Chronologorum quorumdam, ac imprimis Augustini sententia, qui Mercurium Mosis coætaneum faciunt. Facit huc & adnotatio quædam inserta nuperæ editioni Lactantii, ad ῥῆσιν supra allatam, è libro primo Institutionum, in qua legitur codicem quemdam manuscriptum Bibliothecæ S. Pauli Lipsiensis, pro voce *Thoth*, substituere, *Moysin*. Finem faciam dissertationis hujus in opportunissimo ad opinionem nostram Artapani testimonio, quod proferunt Eusebius, & Auctor Alexandrini Chronici, cuique adstipulatur Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio tribuitur. Illic legitur Mosem ab Ægyptiis pro Deo habitum fuisse & cultum, & Mercurium appellatum; cumque bellum gereret adversus Æthiopas, condidisse urbem, & Hermopolin appellasse.

Aristid. Orat. in Herc. Apollod. libr. 3.

Plutarch. De Isid. & Osir.

August. libr 18. Decivit. Dei. cap. 8. Lact. libr. 1. Inst. cap. 6.

Euseb. libr. 9. Præp. Evang. cap. 27.

III. At non in Theuth solum, sive Mercurio, sed sub Osiridis quoque persona, quem eumdem esse ac Dionysum, sive Liberum Indorum domitorem asseverant Antiqui, Mosem Ægyptii coluerunt. Cum enim non politicis solum & œconomicis, sed militaribus etiam virtutibus claruerit, illas in Mercurio, has in Osiride, seu Libero adumbrarunt prisci illi artifices fabularum. De Mercurio vidimus, & quidem ita luculenter, ut mirabile sit in re tam perspicua neminem adhuc, quod sciam, verum olfeciſſe. Bacchum autem quoniam doctorum hominum studiis jam deprehensum est Mosis esse simulacrum, argumenta eorum contrahemus in pauca; tum si quid ad rei confirmationem suppeditet penus noster, adjiciemus. Nati sunt in Ægypto Moses & Bacchus, in arcam uterque inclusus, & in profluentem abjectus. Huic Mosi nomen, illi Misi, ut est in Orphicis. Utrique tributus est sexus uter-

Osiris, sive Bacchus idem ac Moses.

Orph. Hymn. in Misem.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [93] - 65
PUBLIC DOMAIN

que. Bimater uterque; nam & velut alteram matrem Thermuthin Pharaonis filiam
Exod. 2. 10. habuit Moſes, *quem illa adoptavit in locum filii*, ut loquitur ipſe Moſes; & bis etiam propriæ matri, primum à natura, deinde à Thermuthide traditus eſt alendus. Venuſtus uterque & forma præſtans. Eductus uterque in Arabia; hic ad Sinam montem, ille ad Nyſam, quæ Sina ipſa eſt, ut diſerte habent Faſti Siculi. Exulavit uterque. Bacchæ cujuſdam virga in terram projecta ſerpentis inſtar repere viſa eſt, ut illa Moſis. Bacchi chorus fruebatur lucis aſpectu, dum Indi tenebris obſiti erant, quemadmodum Iſraëlitæ inter Ægyptios. Fugiens uterque Ægyptios, pedibus mare Rubrum trajecit. Tranſmiſit ille fluvios Hydaſpem & Orontem thyrſo arefactos; hic Rubrum mare mirifica virga bipertitum. Cornutus uterque fingitur. Leges tulit uterque duplici tabulæ inſcriptas. Νόμιος uterque fuit: de Moſe quidem vidimus ſupra: de Bac-
Anthol. libr. 1. cap. 38. cho teſtatur vetus Epigramma Anthologiæ. Bacchæ, itidem ut Moſes, virga aquas de rupe elicuerunt. Hic ſerpentem æneum erigit; illæ ſe tortis ſerpentibus incingunt, ſerpentibus coronantur, Bacchicorum orgiorum inſigne habent ſerpentem, & iis qui Sabaziis ſacris initiantur ſymbolum eſt ſerpens ſinum pervadens. Calebum, quod vocabulum exponitur canis, ſocium habuit Moſes, canem Liber. Moſis juſſu racemum è promiſſa terra retulit Calebus: Bacchi auſpiciis reperta eſt ſatio vitis. Denique manat utrique terra lactis, mellis, ac vini fluentis.

Hæc ab aliis jam obſervata ſunt: iſta à me. Oſarſiph Ægyptiis dictus eſt Moſes, Bacchus Arſaphes, ut jam dixi: quas voces non affines ſolum, ſed eaſdem eſſe proclivis eſt ſuſpicio. Fulminibus ambuſtam eſſe Semelen, & inter ignes natum Bacchum prodit fabularis hiſtoria; unde πυριγενής, & *Ignigena* dicitur; propter viſum Moſi in rubo ignem, & habita eidem cum Deo colloquia inter ignes & fulgura. Hinc κωμαζῶν δόνυσον σὺν πεύκαις σελαγεῖν, τυτθεσι μὴ λαμπάδων & πυρὸς χορεύειν, & διάπυρον εἶδ θεόν. *Comeſſatorem Bacchum cum tædis fulgere, hoc eſt cum lampadibus & igne*
Ariſtoph. Nub. *tripudiare, & fervidum ac igneum eſſe Deum*, aiunt Ariſtophanes, ipſiuſque Scholiaſtes. Hinc inſtituta Baccho λαμπάδες apud Pellenenſes λαμπαδεία ἑορτὴ, Pauſaniæ in Achaicis commemorata. A Nymphis educatus fuiſſe dicitur Bacchus; quod in Nili aquas projectus ſit Moſes: nam νύμφαι aquæ ſunt. Miſes ille in Orphicis Hymnis laudatus, qui idem Bacchus eſt, Iſidis filius fingitur, & cum ea ac famulabus ad Nili fluenta exultans & tripudians exhibetur; quod ancillis comitata Thermuthis, cum ad Nilum lavandi cauſſa deſcenderet, Moſem in Nilo expoſitum ſervaverit. Ex hujus
T. Liv. libr. 42. cap. 29, & 61, & 63, & 67, & libr. 44. cap. 4. Miſis nomine factum videtur Miſagenis nomen, qui Maſiniſſæ filius fuit, Livio ſæpe memoratus; quemadmodum à Jove Diogenes, à Mercurio Hermogenes, ab Oro Origenes: ut facilis inde conjectura ſit Miſis ſive Moſis religionem ad Numidas quoque tranſiiſſe. Fallor, aut latet idem ille Miſes in his Hieronymi verbis, ex Epiſtola ad Lætam: *Nonne ſpecum Mithræ, & omnia portentoſa ſimulacra, quibus Corax, Niphus, Miles, Leo, Perſes, Helios, Bromius pater innitebantur, ſubvertit?* Ubi pro, *Miles*, le-
Philoſtr. Vit. Apoll. libr. 2. cap. 4. gendum ſuſpicor, *Miſes*. Auctor eſt Philoſtratus, Indos quoſdam exiſtimare, Bacchum Indi fluvii filium eſſe, quod Moſes velut Nilo patre renatus ſit. Scribit Diodorus
Diodor. libr. 1. Oſiridis exercitum duxiſſe Herculem; quod Moſis exercitus ducem habuerit Joſuam, cujus typum eſſe Herculem infra approbabo. Virorum ac mulierum exercitum Bacchus circumduxit, perinde ut Moſes. Nefarios uterque & facinoroſos ſuppliciis affe-
Anth. l. 1. c. 38. Num. 13 34. Joſ. 13. 12. cit. Bacchum cognomine γιγαντολέτιλω dicit vetus Poëta, propter expugnata Moſis auſpiciis *monſtra filiorum Enac de genere giganteo*, & exciſas *reliquias Raphaim, quas percuſſit Moyſes atque delevit*, ut eſt in libris Numerorum, & Joſue. Ab Indis in Græciam victor Bacchus fingitur remeaſſe; quia Ægyptus contermina eſt Æthiopiæ, quam ab India veteres Geographi non diſtinxerunt: Moſes autem adverſus Æthiopas bellum geſſiſſe dictus eſt, ut ſupra docui; & ex Ægypto deinde quæ vicina Æthiopiæ regio eſt,
Virg. 4. Georg. in Aſiam progreſſus, ab India venire dictus eſt; quemadmodum Nilus Virgilio, *amnis*
Diodor. libr. 4. *devexus ab Indis* dicitur. Bacchus patriam in libertatem vindicaſſe, & in rei monu-
Pauſan. Attic. mentum urbem condidiſſe, & de facti nomine Eleutheras appellaſſe dicitur à Diodo-
Heſych. in ἐλεύθερος. ro; unde ἐλεύθερος, & ἐλευθερεὺς cognominatus eſt à Græcis, Liber à Romanis, te-
Plutarch. in Ρωμαϊκοῖς. ſte Alexandro apud Plutarchum: Moſes populares ſuos Ægyptiaca ſervitute exemit.
Orph. Hymn. ἐμοῦ χθονίου. Mercurio χθονίῳ Bacchi nomen Orphica tribuunt, quia Bacchus & Mercurius, unus idemque eſt, Moſes videlicet. Ob eam cauſſam Ægyptii Mercurio, ſive Thoth dicarunt, & de ejus nomine appellarunt Septembrem menſem, quo vindemiam colligere
Anth. l. 1. c. 91. ſolent. Vnde vetus epigramma Anthologiæ:

πρῶτος θὼθ ἔδαη δρεπάνην θ' ὅτι δόξεν ἐγείρειν·
Primus Thoth novit falcem vuis admovere.

Apollod. libr. 3. Hinc quoque ortum eſt, quod de Jove narrat Apollodorus, cum partum Semeles Junonem celare vellet, Bacchum mutaſſe in hœdum, & Mercurio tradidiſſe deferen-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [94] - 66
PUBLIC DOMAIN

dum ad Nymphas Nyſſæ montis. Comatus & καλλιέθειρ inducitur Bacchus, & ξανθοκάρηνος dicitur in veteri Epigrammate, propter radios quibus Moſis vertex cingebatur. Mitra eidem imponitur, propter Aaronis mitram. Aaronem autem fratrem cum Moſe, itidem ut Amramum patrem, hiſtorici Scriptores ſæpe confundunt. Trogo quidem Moſis filius Aaron eſſe dicitur, & Aruas appellatur. Terram Bacchus concutit, quamobrem ῥηξίχθων nominatur in Orphicis, flammæque ejus opera è terra erumpunt: terræ hiatu hauriuntur Core, Dathan, & Abiron, cum adverſus Moſem rebellaſſent; tum alii ejuſdem perduellionis rei erumpentibus ignibus ſuccenſi ſunt. Thyrſum Bacchus, ſive ferulam, ſive baculum manu geſtat, unde θυρσοπλάκτης, & σκηπτοῦχος, & ναρθηκοφόρος dicitur; propter mirificam virgam Moſis. Columnæ ſymbolo deſignabatur Bacchus, & φλεκιόνιος appellabatur, propter columnam illam nubis, diurni Iſraëlitarum itineris ducem, igneam vero nocturni. Id tangit Clemens Alexandrinus. In lapidem quadratum tractu temporis mutata eſt hæc columna apud Arabes, quos hoc ſimulacro coluiſſe auctor eſt Maximus Tyrius Deum aliquem ſibi incompertum. Plane is eſt λίθος τῷ Θεαχθὰν, Euthymio memoratus in Saracenicis à Sylburgio editis, in Alcaaba, ſive Meccano Templo ſervatus, quem Arabes ante Muhammedi tempora ſibi cultum, non tamen poſt invectam ab eo novam religionem divinis honoribus proſequi deſierunt. Bacchi autem apud eos educati, ſeu potius Moſis, ſimulacrum hoc eſſe ex ſuperioribus conjecturam facere licet. Niger ille quidem lapis eſt, at candidus alter viſitur Hiſpahani, quem ex Arabia itidem ab Ali Propheta advectum putant Perſæ, & ſummopere venerantur. Et candidum quoque olim fuiſſe lapidem Brachthan bardi Arabes putant. Alios etiam lapides Meccæ ii colunt: ſed redeamus ad Bacchum. Τελεταρχὴς dicitur, quaſi dicas, rituum & ceremoniarum auctorem, Deorum quippe colendorum rationem, legeſque ac judicia ſanxiſſe fertur; quod Iſraëliticæ religionis & πολιτείας ex Dei præſcripto conditor fuerit Moſes. Prudentem fingunt Bacchum & βουλῆα, qua laude floruiſſe quoque fertur Ægyptius ille Mercurius, cum eum ſibi conſiliarium Oſiris adhibuerit, & ad bellum proficiſcens juſſerit monitis atque conſiliis Iſidem juvare: quia maximis rebus geſtis ſummæ prudentiæ Moſes ſpecimina edidit, unde σύμβουλος σωφρονέστατος vocatur à Joſepho. Bacchi demeſſa fuiſſe pudenda, in ciſtam condita, & à Cabiris in Thuſciam delata, cur fingerent Veteres, cauſſæ fuit iſtud quod legitur in Exodo: *Tulit illico Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filii ſui, tetigitque pedes ejus, & ait: Sponſus ſanguinum tu mihi es. Et dimiſit eum, poſtquam dixerat, Sponſus ſanguinum, ob circumciſionem.* Hinc φαλλοφορείαι Ægyptiorum & Græcorum in ſacris Oſiridis & Bacchi. Hinc Præbia, faſcini forma, quæ de collo puerorum legimus pro amuletis Veteres ſuſpendiſſe. Rem aliter narrat Diodorus, Typhonem nimirum poſt interfectum Oſiridem & membratim ſectum, virilia ejus projeciſſe in fluvium; atque ea demum cum Iſis, cæteris viri membris collectis, non reperiſſet, divinis honoribus in templis conſecraſſe. Diverſis modis narratæ ejuſdem fabulæ una tamen origo eſt. Cur autem ἐξορθιάζον τῷ αἰδοίῳ fingeretur ſimulacrum Oſiridis, ut eſt apud Plutarchum, hæc ipſa fuit cauſſa, quâ effectum eſſe diximus ut eadem forma Mercurio tribueretur. Muſicæ deditus fuiſſe fertur Bacchus, & Satyros ſaltatores & cantores ſecum, Muſaſque adeo ipſas circumegiſſe; & tympanorum ac cymbalorum, non in acie modo, quod teſtatur Diodorus, ſed in Deorum etiam, ſuique adeo ipſius cultu ac cerimoniis, quemadmodum habet Arrianus, uſum Indis tradidiſſe, propter hymnos à Moſe recitatos: quo canente *ſumſit Maria prophetiſſa, ſoror Aaron, tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat.* Inde eſt quod Oxydracæ, qui ſe Baccho prognatos ferebant, orgia cum tympanis celebrabant, & Indorum reges in publicum prodeuntes tympana cum tintinnabulis præceſſiſſe refert Strabo. His perperam & confuſe intellectis ſic diſſeruit Tacitus: *Quia Sacerdotes Judæorum tibia tympaniſque concinebant, hedera vinciebantur, vitiſque aurea Templo reperta; Liberum patrem coli domitorem Orientis quidam arbitrati ſunt, nequaquam congruentibus inſtitutis: quippe Liber feſtos lætoſque ritus poſuit; Judæorum mos abſurdus, ſordiduſque.* Plutarchus quoque Tabernaculorum feſtum, quod poſt collectas fruges, & vindemiam agebatur, Bacchicam quamdam celebritatem & θυρσοφορείαν eſſe cenſet; Sabbathum etiam meram eſſe βακχείαν, eo die ſeſe largius invitare Judæos, & vino madere; nomen Sabbatho eſſe à Sabo, Levitis à Lyſio, vel ab Evio, quæ Bacchi cognomina ſunt. Hæc valde inepta ſunt; ſed ex iis tamen apparet confuſam Moſis & Bacchi notitiam Græcos habuiſſe; & qui ſanciti fuerant ab illo ritus, in hujus honorem inſtitutos exiſtimaſſe. Credat aliquis ex nomine ſerpentium, quibus incinctæ Bacchæ procedunt, factam vociferationem Evœ, & Evan, quam in ore habebant, unde & Evantes dictæ, & Bacchus Evius: nam ſerpentem Syri חויא appellant. Clemens Alexandrinus in Pa-

Anthol. libr. 1, cap. 38.

Juſtin. libr 36. cap. 2. Orph. Hymn. Τριετηρ. & Hymn. εἰς φλεκιόνιον.

Clement. Alex. Strom. 1.

Maxim. Tyr. Diſſert. 38.

Joſeph. libr. 2. contra Apion.

Exod. 4. 25, 26.

Diodor. libr. 1.

Plutarch. de Iſid. & Oſir.

Diod. libr. 2.

Arrian. Indic. Exod. 15. 20.

Strab. libr. 15.

Tacit. Hiſt. libr. 5. cap. 5.

Plutarch. Symp. libr. 4. Quæſt. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [95] - 67
PUBLIC DOMAIN

ræneſi, de Bacchis: ἀνεστεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες σεμέ. *Coronati ſerpentibus, ululantes Evam.* Quod arripuit Epiphanius: οἱ τὰς ὄφεις ἀνεστεμμένοι, inquit, εὐάζοντες τὸ, ὐὰ, ὐά. *Qui ſerpentibus coronati ſunt, vociferantes, Va, Va.* Pergit Clemens: σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ἔξι τετελεσμένος· ἀυτίκα γοῦν κ᾽ τὸν ἀκριβῆ τῶν ἑβραίων φωνὸν, τὸ ὄνομα τὸ ἑυιὰ σωσυόμενον ἑρμηνεύεται ὄφις θῆλυ. *Inſigne orgiorum Bacchi, ſerpens eſt ſacris dicatus. Nunc igitur juxta accuratam Ebræorum linguam, vox Hevia aſpirata exponitur Serpens femina.* Verum ad eos potius accedimus, qui hæc referunt ad inſanos temulentorum clamores, à Salomone in Proverbiis notatos, אוי, quod eſt ὐὰ Epiphanii, & אבוי quod eſt ἐυοῖ. Itaque Clementi & Epiphanio aſſentiri non poſſum, qui Bacchantium ſerpentes & clamores, Evam hominum omnium matrem, & inſidiatorem ſerpentem notare putant. Nam quid Bacchi myſteriis cum Eva? Præterea ut ſplendorem vultus ſui amiculo obducto Moſes occuluit, ita Oſiridis imaginibus velamen flammeum, ἀμπεχόνην φλογοειδῆ, circumponi Plutarchus teſtatur. Copias ſuas æſtu fatiſcentes ad ſalubres montis Meri fontes deduxit Bacchus; ſuas Moſes ſiti laborantes, aquarum ſcatebris è montis Horebi rupe virgæ ſuæ tactu elicitis recreavit. Ignotum denique Oſiridis ſepulcrum fuit, juxta Diodorum: quod & de ſepulcro Moſis Literæ ſacræ teſtantur.

Epiph. Hær. 80.

Proverb. 23. 29.

Plut. de Iſid. & Oſir.

Diodor. libr. 2.

Diodor. libr. 1.

Apis & Mnevis iidem ac Moſes.

IV. Oſiridi ſacri erant boves illi, Heliopolitanus & Memphiticus; hic Apis dictus, ille Mnevis; vel erant potius ipſe Oſiris, quem Moſem eſſe diximus. De Apide id Plutarchum docuerunt Ægyptii Sacerdotes, quemadmodum fatetur ipſe in libro De Iſide & Oſiride. Præterea apud Euſebium narrat Artapanus, Nacherotem Ægyptium à Moſe quærentem ecquid hominibus valde eſſet utile, boum genus reſpondiſſe, qui terram arant: Chenephrem itaque Ægypti regem, taurum nominaſſe Apim, eique Templum exſtrui juſſiſſe. Quoniam ergo cauſſæ fuit Moſis dictum, cur hoc cultu Apim conſecraret Chenephres, promtum fuit poſteris, qui Moſem ipſum haud ſecus ac Deum jam ſancte venerabantur, ut mox dicemus, Apim cum Moſe confundere. Polemo quidem apud Africanum Apidem Phoronei filium Moſis coævum facit. Mnevem autem eſſe Moſem colligitur ex Juſtino in Paræneſi; ubi teſtimonium proferens ex Bibliotheca Diodori, quo de Sacerdotibus Ægyptiis audiviſſe ait primum legislatorem fuiſſe Mnevem, pro Μνεύιν quod præferunt hodiernæ Diodori editiones, Juſtinus ſcribit Μωϋσῆν. Unus nimirum idemque eſt Mnevis & Moſes. Firmatur id ex nomine Monios, quod Moſi tributum eſſe diximus ſupra. Voces autem Monios & Mnevis elementorum ſolum ordine diſcrepant. Firmare id etiam poſſum ex dictione Μόχος, quæ Græcis vitulum & bovem ſonat. Μόχος autem ipſum eſt Moſis nomen, ut oſtendi ſupra, cum de Pythagora agerem. Appellationem vero hanc ex Ægypto tranſiiſſe in Græciam minime mirabitur, quicunque meminerit Ægyptiorum diſcipulos fuiſſe Græcos, totamque Græcanicam Theologiam ex Ægypto manaſſe per frequentia gentis utriuſque commercia, & crebras Philoſophorum Græcorum peregrinationes, & manſiones in Ægypto, condiſcendæ Philoſophiæ cauſſa. Id ſæpe fatetur Plato; fatentur etiam Plutarchus, Proclus, Iamblichus, & alii; quod commemoravi jam ſupra, & infra quoque multiplex erit commemorandi locus. Cum igitur Moſchi nomen aſciverunt Græci quidam, non ad obviam & patentem nominis ſignificationem, ſed ad nobiliorem & occultam ſpectaſſe reor, ut pote non ignaros penitus, id nominis virum quemdam magnum prius geſſiſſe.

Euſeb. Præp. Evang. libr. 9.

African. Chronogr. libr. 3. apud Euſeb. Præp. libr. 10. cap. 10.

Serapis idem ac Moſes.

V. Serapin quoque eumdem eſſe ac Oſirin docuit Sanchoniathon, & multis oſtendit Macrobius. Itaque Serapis etiam fuerit Moſes. Id confirmat Ptolemæi Lagidæ ſomnium, quod refert Tacitus, oblatum ei ſecundum quietem Serapidem, viſum in cælum igne plurimo attolli. Hinc origo nominis: nam שרף eſt *incendere*, unde & שרפים dicti, quod reddit Dionyſius, ἐμπρησὰς, θερμαίνοντας; Gregorius *incendentes, ardentes*, ut notavimus in Origenianis. Indidem ergo Serapis, quod igne plurimo in cœlum tolleretur; non pro Oſirapis, ut volunt Clemens Alexandrinus, & Cyrillus; nec pro Soroapis, vocabulo conflato ex σωρὸς, *loculus*, & Apis; ut tradit Clemens ex Nymphodoro, & ex Varrone Auguſtinus; neque ex Ægyptiaca voce σάρφ, quæ *diem feſtivum* ſonat, ut docet Plutarchus. Merito autem appellationem ex igne habuit Moſes, qui vultu flammeo de monte ad ſuos reverſus eſt, & inter ignes legem à Deo accepit. Gemmæ formam exhibet Pignorius in Expoſitione menſæ Iſiacæ, in qua ſcalpta videtur imago Serapidis cornuti & radiati, virgam tricuſpidem angue circumplicatam geſtantis. Symbola hæc ſunt Moſis, qui radiatus de Horebo deſcendit, qui cornutus pingitur vulgo, cujus geſtamen virga fuit in ſerpentem non ſemel mutata. Tricuſpis illa eſt, qualem Neptuno ad temperandos maris fluctus Mythologi tribuunt: quippe Rubri maris undas protenſa virga diſcedere juſſit Moſes & coire; Ægypti aquas vertit in ſanguinem, ex iiſque ranas eduxit.

Sanchon. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. Macrob. Sat. libr. 1. Tacit. Hiſt. libr. 4. c. 83. 84. Clem. Alex. Protrept. Cyrill. libr. 1. contr. Julian. Clem. Alex. Strom. 1. Auguſt. l. 18. de civit. Dei, c. 6. Plut. de Iſid. & Oſir.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [96] - 68
PUBLIC DOMAIN

VI. Oſiridis filium fuiſſe Orum plerique cenſent; eumdem ac Oſiridem Macrobius & Euſebius. Is pingebatur alatus, ſceptrum dextra geſtans, obſcœnam partem ſiniſtra tenens: quæ omnia Mercurio, qui Moſes fuit, tribui fuiſſe ſolita, partim diximus ſupra, partim ſciunt omnes. Idem etiam fuit ac Priapus, quo ut oſtendemus paulopoſt, Moſes quoque expreſſus fuit. *Orus idem ac Moſes.* Macr. Sat. l. 1. Euſeb. Præp. libr. 3.

VII. Anubin eumdem eſſe ac Mercurium ſuadet Apuleius: *Ille*, inquit, *ſuperûm commeator ac inferûm, nunc atra, nunc aurea facie ſublimis, attollens canis cervices arduas, læva caduceum gerens, dextera palmam virentem quatiens.* Suadent & Hieroglyphica Georgii Herwarti, in quibus eumdem hunc habitum geſtat Anubis, ſi dexteræ ornatum excipias, qui non palmæ termes, ſed ſphæra eſt. Suadet & Plutarchus, qui eumdem Anubin & Hermanubin appellari ſcribit. Suadet & Servius in octavum Æneidos. Typhone, quem eſſe Moſem ſumus mox probaturi, natum eum priſca ætas docuit. Sane quod idem eſſe fertur ac Mercurius, quod ſuperos & inferos adire, quod facie ambigua eſſe, quod virgam eamque circumplexos angues gerere, hæc Moſem aperte indicant, ut ex ſuperioribus manifeſtum eſt. Sphæram vero propterea huic tribui crediderim, quod Cœli ac Terræ originem Moſes docuerit. Canino capite cur pingatur, hæ cauſſæ ſunt in promtu; vel ejus nimirum vigilantia & ſapientia, quibus virtutibus Moſes imprimis enituit; vel quod ut eum nonnumquam cum Joſua ejus miniſtro, ſic cum Calebo ejus legato poſterior ætas confudit. Caleb autem canem ſignificare quis neſcit? *Anubis idem ac Moſes.* Apul. Metam. 11. Plut. de Iſid. & Oſirid.

VIII. Celeberrimum quoque inter Ægyptios Deos Vulcanum, nil aliud quam perſonatum eſſe Moſem approbabimus. Nilo genitus Vulcanus dictus eſt à Cicerone, & Diogene Laërtio, quod infans inter Nili undas & carecta Moſes repertus ſit. Vulcanus Ægyptiis Opas dictus eſt, eodem Cicerone teſte. Ignorabili vocabulo *Opas* ſubſtituendum *Phthas* viri docti jampridem ſuſpicati ſunt, vel fortaſſe *Aphthas*; Vulcano enim Phthas & Aphthas nomen fuiſſe ſcribit Suidas. Narrat Euſebius Phtha Ægyptiorum eumdem eſſe ac Vulcanum Græcorum; patrem ipſi fuiſſe Cneph rerum opificem, qui cum ovum ore emiſiſſet, inde Phtha eſſe procreatum. Alia quidem de Cneph & Phtha traduntur ab Iamblicho in libro De myſteriis, alia à Proclo. In eo conſentit uterque eumdem eſſe Amun, Phtha, Vulcanum, & Oſiridem. Atqui jam obtinuimus Oſiridem eſſe Moſem. Vulcanus ergo Moſes eſt. Multis de Phtha illo erudite ſane & ingenioſe diſſerit Kircherus in Prodromo Copto; eumdemque eſſe docet ac Taautum Phœnicum, Thoth Alexandrinorum, Græcorum Vulcanum ac Mercurium, & Suadam ſive Πειθὼ, cujus & nomen à φθὼ derivatum opinatur. Quæ ſi vera ſunt, jam cauſſam certe vicimus. Sed & September menſis, qui à Deo Thoth nomen habuit, Phtha quoque appellabatur. Pro Phtha in libris quibuſdam aliquando ſcriptum reperias φθὼ, ſed perperam. Cneph ille, rerum omnium parens eſt & conditor Deus; is ipſe ni fallor, qui Cnuphis appellatur à Strabone, cujus templum Syene viſebatur. Hunc cave confundas cum Deo altero Ægyptiorum, qui poſtremus eſt Decanus ſigni Cancri, & dicitur κνηβὶς, cujus nomen ac figuram ſæpe reperias in ταβελλαρίοις, & τελέσμασι ſive τοιχώμασι, quæ Taliſman appellantur. Græce diceres, χρυσῆς, ab Ægyptia voce נוב, quæ exponitur *aurum* in Scala magna Ibno Cabar, quam edidit idem Kircherus. Quapropter Eratoſthenes Regis Thebæi nomen κνῆβος interpretatur, χρυσῆς; & Ariſtides in Oratione Ægyptiaca *Canobum* exponit, χρυσοῦν ἕδαφος, *aureum ſolum*. At alius erat Cneph ſive Cnuphis quam Chnubis. Cneph pingebatur ab Ægyptiis ſupra caput habens πτερὸν βασιλικὸν· Πτερὸν *alam* ſignificat: quoniam autem alis pullos ſuos aves protegunt, fovent, & inumbrant, hinc apud Scriptores ſacros crebra *umbræ alarum, tegminis alarum, velamenti alarum* mentio: hinc & σκιάδια, ſive umbellas Græci πτερὰ dixerunt. Heſychius, πτερὸν, σκιὰν. Itaque πτερὸν βασιλικὸν, apud Euſebium, *umbellam regiam* interpretor. Alam autem Ebræi כנף appellant. Chaldæi quidem tentorium vocant קנף, ſed dictio eſt alterius originis, & à Græco κωνωπεῖον detorta, quod tentorii genus erat, ab Ægyptiis ad arcendos culices excogitati. A כנף autem prodiiſſe videtur nomen Cneph; ex qua voce ad Græcæ linguæ genium accommodata κνεφαῖος dictus eſt ſupremus ille Deus. Thebæos quoſdam mercatores de Deo diſſerentes inducit Athenagoras in Eroticis, unumque illum eſſe pronuntiantes, & κνεφαῖον dictum, quod nec oculis ſpectari, nec animo comprehendi poſſit. Agnoſcis obiter originem Græcæ vocis κνεφαῖος, quæ *obſcurum* & *tenebroſum* & *minime aſpectabilem* ſonat, quamque à κνὸς φάους, vel à νη privativa particula & φάος inepte derivarunt Heſychius, & Etymologus. Nempe dictio κνεφαῖος arceſſenda eſt ab Ægyptia voce Cneph, illa ab Ebraica כנף, quæ πτερὸν, *alam*, & *umbellam* ſonat; quia, ut dixi, Deus opifex rerum umbella protectus pingebatur, quod erat ſymbolum λόγου δυσδρότου, καὶ κεκρυμμένου, καὶ ἀφανοῦς. *Mentis cognitu difficilis, & occultæ,* *Vulcanus idem ac Moſes.* Cicer. libr. 3. De nat. Deor. Diog. Laërt. in Procem. Suid. in φθάς. Euſeb. Præp. Evang. libr. 3. Kirch. Prodr. Copt. cap. 6. Strab. libr. 17. Euſeb. libr. 3. Præp. Evang. cap. 11. Athenag. Erot. libr. 6. Heſych. Etymol. & Suid. in κνέφας.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [97] - 69
PUBLIC DOMAIN

nec palam apparentis. Deos omnes alatos fingebat Taautus, teſte Sanchoniathone apud Euſebium. Saturni vero non humeros ſolum, ſed & caput alatum expreſſit, ut una ala eſſet ὅτι τὸ ἡγεμονικώτατον νοῦ, *ſuper mente principatum obtinente :* altera ὅτι ὑπὲρ αἰσθήσεως : *ſuper ſenſu.* In Tabulis Hieroglyphicis Ægyptiorum à Pignorio & Herwarto editis, Dii plerique pinguntur alato capite & humeris. Cnepho etiam Ægyptii imponebant caput accipitris, qui natura ſua alatus eſt. Teſtis apud Euſebium Porphyrius. Teſtis apud eumdem Orpheus Jovem alis inſtructum eſſe. Alas quoque capite geſtantem ἱερογράμματα exhibet Clemens Alexandrinus, propter ſimiles videlicet cauſſas. Nec alia fortaſſe eſt origo alarum, quæ Mercurii petaſum tegebant. Nec alia etiam cauſſa, quamobrem Dynaſtæ Mamlucorum Circaſſorum Ægypti, cum regia pompa ornati procedebant, ſupra caput ſuum avem & conopeum geſtari vellent, uti legimus in Hiſtoriis Arabum. Symbolum hujus ἱερᾶς βασιλείας, Cnephi vertici impoſiti ſic interpretatur Euſebius, ὅτι λόγος δυσεύρετος, καὶ κεκρυμμένος, καὶ ἀφανὴς, καὶ ὅτι ζωοποιὸς, καὶ ὅτι βασιλεύς, καὶ ὅτι νοερῶς κινεῖται. διὸ καὶ τὸ ἱερὸν φύσις ἐν τῇ κεφαλῇ κεῖται. *Quod mens cognitu difficilis eſt, & abſcondita, nec palam apparens, & quod vitam præſtat, & quod regina eſt, & quod more intelligentis rei movetur. Quamobrem & ale ortus in capite eſt.* Nos rei hujus cauſſam arceſſimus ex ipſis Moſis verbis, qui Deum ſic inducit loquentem : *Non poteris videre faciem meam : non enim videbit me homo, & vivet.* Unde David de Deo : *Et poſuit tenebras latibulum ſuum.* Et alibi : *Nubes & caligo in circuitu ejus.* Iſaias : *Vere tu es Deus abſconditus.* Et Paulus : *Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inacceſſibilem ; quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt.* Et Pſeudo-Orpheus apud Juſtinum, & Euſebium :

ἀυτὸν δ' οὐχ ὁρόω, σφέας γὰρ νέφος ἐσφήλυκται·
Ipſum autem non video, nubes enim eum circumſtitit.

Euſ. Præp. libr. 1. cap. 10.

Euſ. Præp. libr. 1. cap. 10. Orpheus apud Porphyr. Euſ. Præp. l. 3. c. 9. Clem. Alex. Strom. libr. 6. Euſeb. Præp. libr. 3. cap. 11.

Exod. 33. 20. Pſalm. 17. 12. & 96. 2. Iſa. 45. 15. 1. Tim. 6. 16. Juſtin. Patræn. Euſeb. Præp. libr. 13 cap. 12.

Sed & Angeli Dei nomen, capite decimo tertio libri Judicum, eſt פלאי, & capite nono Iſaiæ Meſſiæ nomen eſt פלא. Radix utriuſque eſt פלא, *abſconditus fuit.* Scribit Juſtinus in Parænetico, Acmonem priſcum Auctorem Deum appellare, πύγκρυφον ; Mercurium autem aperte pronuntiare difficile eſſe Deum cognoſcere ; qui vero cognoſcere potuerit, cognita eloqui non poſſe. At Amun, qui juxta Iamblichum, & Proclum idem eſt ac Phtha, ſive Vulcanus, & Oſiris, ut dixi, proindeque idem ac Moſes ; Amun, inquam, Ægyptiorum lingua, *occultum* ſignificat, Manethone Sebennyta teſte apud Plutarchum : quod Moſes de monte deſcendens faciem ſuam ex Dei congreſſu fulgidam velamine occuluerit. Iamblichus vero, qui Amun Moſem eſſe neſcivit, & intellectum opificem eſſe cenſuit, appellationis illius rationem attulit his verbis : quod *Opifex intellectus, qui & veritatis eſt dominus atque ſapientia, quatenus in generationem progrediens occultam, latentium rationum potentiam traducit in lucem, Amun Ægyptiaca lingua vocatur.* Sed hæc obiter. De origine vero nominis Phtha Kirchero aſſentior, qui à perſuadendo factum putat : פתה enim Ebræi reddunt, *perſuaſus eſt*, unde & πείθω, nam ut oratione mentes mollit ac flectit Mercurius, ſic res alias Vulcanus flexibiles & tractabiles præſtat ; quamobrem & Mulciber dictus eſt, hoc eſt μειλίχιος. Hinc emendandus Philo Byblius, qui de Chryſor ſive Vulcano differens, ait καλεῖσθαι αὐτὸν καὶ Διαμείχιον· Id exponit Bochartus, *Jovem machinatorem*, ab Ebraico מחי, quod *machinam* ſonat. Perperam : legendum enim, Δία μειλίχιον· Jupiter μειλίχιος inter Græcos fuit valde celebratus. Διάσια in ejus honorem inſtituta fuerunt apud Athenienſes. Sed & ita cognominatus fuit Bacchus, ut legitur non ſemel apud Plutarchum. Bacchus autem Moſes eſt. Non minus commode originem vocabuli Phtha referre poſſis ad dictionem פתח, quæ tranſiit ad Ægyptios, ut docet Ibno Cabar in Scala magna. Significat autem *aperuit, ſolvit ;* quod omnia pervadat & diſſolvat ignis. Aliter Iamblichus, qui Phtha nuncupatum vult, *Quatenus ſine mendacio peragit omnia :* hoc eſt, aperte & candide. Atque ita etiam origo nominis eſſet פתח. Utramvis nominis originationem ſequare, ſive à פתה, ſive à פתח, in Moſem nomen congruet, qui refractarias & pervicaces Iſraëlitarum mentes mollivit, & ad Dei obſequium flexit ; & maris clauſtra, vaſtas deſerti ſolitudines hoſtilibus copiis infeſſas, & difficilem longamque viam, ac prope inviam Ebræis aperuit. Reliqua etiam quæ de Vulcano diximus, in Moſem cadunt : Dei enim ſupremi filius creditus eſt, ob ſingularem in Deum pietatem, qua qui præditi ſunt, filii Dei appellantur. Ea de cauſſa filium ſuum appellat Iſraëlem Deus in Exodo, & apud Jeremiam. Quo reſpexit Paulus cum hæc ad Corinthios ſcriberet : *Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos ; & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Sic & apud Oſeam : *Et erit in loco ubi dicetur eis : Non populus meus vos, dicetur eis, Filii Dei viventis.* Sic apud Johannem : *Quotquot autem receperunt eum, dedit*

Iamblic. de myſter.

Plutarch. de Iſid. & Oſir.

Phil. Bybl. apud Euſeb. Præp. libr. 1. cap. 10. Boch. in Chan. libr. 2. cap. 2.

Plut. in Anton. & περὶ ἀναρχοφαγίας, lib. 1.

Exod. 4. 22. Jerem. 31. 9. 2. Cor. 6. 17, 18.

Oſe. 1. 10.

Joh. 1. 12, 13.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [98] - 70
PUBLIC DOMAIN

eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. Sic apud Paulum: *Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, ii ſunt filii Dei.* Quod & alibi pluribus inculcat. Qui autem præter pietatem manſuetudine ac clementia præcellunt, ii præcipuo quodam jure filii Dei dicuntur. Auctor Chriſtus apud Matthæum: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur:* & paulo poſt: *Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii Patris veſtri qui in cælis eſt.* Inſignis autem Moſis lenitudo prædicatur in libro Numerorum: *Erat enim Moyſes vir mitiſſimus ſuper omnes homines qui morabantur in terra.* Vulcanum ἀνδρόγυνον eſſe ſciſcit Ægyptiorum Theologia, ut auctor eſt Horus Apollo; quod & de Baccho, qui Moſis itidem typus fuit, dictum fuiſſe ſupra docuimus. Juno ſe Vulcani filii deformitate & claudicatione offenſam, cum debilem eum & loripedem inter Deos peperiſſet, de cælo præcipitaſſe; hunc vero Thetidis, ipſiuſque ſororum beneficio ſuſceptum & ſervatum fuiſſe narrat apud Homerum, Hymno in Apollinem: quem Hymnum eſſe Homeri auctore Thucydide probare poſſumus. Sed & primo Iliados Vulcanus ipſe ſe à Jove de cælo deturbatum affirmat. A Moſe quoque fabula iſthæc profluxit, qui conſcenſo monte Sinai, poſt manſionem illic diutinam, & longa cum Deo colloquia, in cœlum abiiſſe creditus, tandem velut cœlo delapſus, ex inſperato apparuit. Vel potius claudicatione Vulcani notatur dubitatio illa & hæſitatio Moſis ad Aquas contradictionis, qua offenſus Deus Terræ promiſſæ ingreſſu hunc prohibuit. Clauditas enim illa ſymbolum eſt & nota hominis ἐνδοιάζοντος καὶ ἐπαμφοτερίζοντος. Quamobrem Elias, Iſraëlitas Deum inter & Baal ancipites & incertos, his inceſſit verbis: *Uſquequo claudicatis in duas partes: ſi Dominus eſt Deus, ſequimini eum; ſi autem Baal, ſequimini illum.* Eadem notio eſt locutionis hujus ex Epiſtola ad Ebræos: *Greſſus rectos facite pedibus veſtris, ut non claudicans quis erret, magis autem ſanetur.* Primum in Ægypto regnaſſe Vulcanum narrat Diodorus; Cicero cuſtodem Ægypti fuiſſe; Stephanus, & Euſtathius de Vulcani nomine Ægyptum Ἴφαιστον eſſe dictam: nempe quod Ægyptum Moſes ſervaverit, tum cum Æthiopas Ægypto imminentes armis domuit; ut refert Joſephus. Vulcanus uxorem duxit Venerem, quam Sephoram eſſe Moſis uxorem infra oſtendemus. Totius Ægyptiorum philoſophiæ auctorem eſſe Vulcanum Laërtius docuit; quod rerum origines, & mundi principia luculentis ſcriptis Moſes tradiderit. Diodorus, propter repertum ignem, primum Vulcanum Ægypti regnum tenuiſſe commemorat; cujus etiam beneficii gratia Vulcanalibus λαμπαδηφορείαν, ſive Lampadis certamen in Ceramico celebrabant Athenienſes. Inde & conflatum ipſi nomen: nam Ἴφαιστος eſt אב אשתא, *Pater ignis*, juxta Bochartum, non ἀπὸ τοῦ ἵφθαι, quod vult Cornutus. Inde etiam perpetuus ignis à Siculis alebatur in Ætnæo Vulcani Templo, cui cuſtodes additi ſunt ſacri canes, blandientes piis hominibus, in impios ferocientes. Hæc quam Moſi conveniant, ex ſuperioribus ſatis liquet, in quibus declaravimus cur Bacchus λαμπτὴρ, & διάπυρος dictus ſit. Canum vero cuſtodia Templo appoſita, originem trahere videtur à Calebo, ad luſtrandam Terram Chananæam cum aliis miſſo, & officio gnaviter ac fideliter functo, quem ſervum ſuum Deus idcirco agnoſcit & appellat. Caleb autem, ut ſæpius jam dixi, Ebraice canem ſonat. Eamdem ob cauſſam fabulati ſunt Veteres, canem vivum ex ære à Vulcano fuiſſe fabrefactum, & ita ab arte comparatum, ut nulla eum oblata præda effugeret, & Jovi dono datum. Nec enim ignis ſolum, ſed & præclarorum operum, & artium præcipue omnium quæ per ignem exercentur, inventio Vulcano tributa eſt: cujus figmenti cauſſas ſupra attulimus, cum quæreremus cur Mercurio rerum omnium inventionem Ægyptii adſcripſerint. Arma Jovi adverſus Gigantes formaſſe & ſubminiſtraſſe dictus eſt Vulcanus, quod ad Moſis preces Core, Dathan, & Abiron, aliorumque ſeditioſorum impietatem Deus ultus ſit; vel quod ejus ductu ac conſiliis populus Dei filios Enac, robuſtiſſimam ac proceriſſimam gentem ſubegerit. Pandoram ornatiſſimam feminam, malorum omnium inter homines auctorem, è luto Vulcanus finxiſſe fertur; quod Evam, & illatam humano generi ab Eva perniciem Moſes poſterorum memoriæ commendarit. Quod vero mirabilem Dei in creando orbe prudentiam, artem, & conſilium Moſes ſcriptis celebraverit, idcirco dictus eſt Vulcanus Jovi, Minervam è capite parienti, obſtetricis officium præſtitiſſe. Diis in cœlo domos exſtruxiſſe fertur Vulcanus, & homines quoque in antris prius habitantes domorum ædificandarum & incolendarum rationem docuiſſe: Deo quippe Tabernaculum erexit Moſes; & Iſraëlitis exulibus, & ad alienum arbitrium viventibus certos lares, propriaſque domos quæſivit.

Rom. 8. 14.

Matth. 5. 9, 44, 45.

Num. 12. 3.

3. Reg. 18. 21.

Ebr. 12. 13.

Diodor. libr. 1. Cicer. De nat. Deor. libr. 3. Steph. in Αἴγυπτος. Euſtath. in Dion. Per. Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 10. Diog. Laërt. Procœm. Diod. libr. 1. Boch. Chan. libr. 1. cap. 12. Corn. De nat. Deor. De Vulcano.

IX. At non omnes Ægyptii vi veritatis ac detrimentis ſuis convicti Moſi debitas laudes tribuerunt, ſed refractarii plerique & pertinaces mitem in eum & placi-

Typhon idem ac Moſes.

dum animum numquam sumserunt; & dum ab his Adonidis, Theuthi, Osiridis, aut Vulcani appellationibus honestabatur & titulis, Typhonis contumelioso nomine ab illis infamabatur. Vetustum quippe hunc Typhonem Ægyptiorum commentis celebratum, & maledictis prosciſſum, ipsum esse Mosem, ex lectione libelli Plutarchi De Isi-
Boch. Hieroz. Part. 1. libr. 2. cap. 34. de & Osiride deprehenditur. Probarem id pluribus, nisi instituta nuper Bocharto, viro doctrinæ singularis, rei hujus demonstratio similem nobis operam eximeret. Typhonem autem, quem contumeliis sæpe afficiunt Ægyptii, eumdem sacrificiis pla-
Plut. De Isid. & Osir. cant aliquando, παρηγορῦσι θυσίαις, καὶ πεφύκασιν, inquit Plutarchus. Quod Typhoni ergo, qui Moses est, præstabant Ægyptii, cultum nimirum & sacrificia, idem Mosi, sub Osiridis, alteriusve persona præstitisse nihil mirum est.

Probatur Veterum testimoniis Mosem ab Ægyptiis Deum fuisse habitum.

X. Liquet ex superioribus de nihilo esse quod objicit Bochartus, verisimile non esse Mosem, Ægyptiis & Phœnicibus odiosum, pro Deo benefico ab illis fuisse habitum: credibilius quippe est timorem ab Ægyptiis plerisque, religiosum hunc erga Mosem cultum primo expressisse. *Primus in orbe Deos fecit timor*, aiunt Ethnici Poëtæ. Alios autem probabile est, quem vivum oderant, extinctum amavisse, & meritis honoribus coluisse; sopita & sedata per mortem invidia. Testis Cyrillus, qui virtutem
Cyrill. libr. 1. & 2. contr. Julian. Justin. Paræn. Mosis, & mirabilem sapientiam summæ apud Ægyptios admirationi fuisse non semel asseverat; quique non Judæos solum, quod & Justinus confirmat, sed aliquos etiam ex Ægyptiis Dei nomine Mosem affecisse scribit, gnaros fortasse hæc ipsi Deum di-
Exod 7. 1. xisse: *Ecce dedi te Deum Pharaoni.* Testis & Josephus, qui Mosem ait ab Ægyptiis ita
Joseph. libr. 1. contr. Apion. & Antiq. libr. 3. cap. 13. mirabilem & divinum existimari, ut eum sibi vindicent, ac Heliopoliten fuisse fingant. Idem in fine libri tertii ἀρχαιολογίας tradit Mosem, propter leges latas, quibus tantum inesse videbatur divinitatis, sua ipsius natura majorem fuisse existimatum.
Euseb. Præp. Evang. libr. 9. Quid quod Artapanus apud Eusebium, & Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio Antiocheno adscribitur, & Cedrenus, Mosem etiam in vivis agentem, Deum ab Ægyptiis habitum fuisse narrant? Prona sane erat illa gens ad ea inter Deos adscribenda, quæ sibi utilia vel damnosa sentiebat, velut Solem & serpentes, *Omnigenumque Deum monstra.* Quod & à Persis Oromasden & Arimanium colentibus, aliisque gentibus plurimis factum legimus. Neque vero putandum est ab Ægyptiis esse profectum, quicquid in Bacchi, & Mercurii historia Græcia mendax ausa est: quamvis enim διονυσιακὴν τελετὴν, & φαλληφορίαν, & Mercurii fabulam ad
Diod. libr. 1. Herod. libr. 2. cap. 49. Græcos transtulerit, sive Cadmus Ægyptius Thebæus, ut vult Diodorus, sive Orpheus, ut idem statuit, sive Melampus Amythaonis filius, ut habet Herodotus, verisimile tamen est Græcos eas coloribus suis, & multiplici eventorum figmento pro consuetudine exornasse.

Refellitur Simplicius Mosaicæ doctrinæ originem ad Ægyptios referens.

XI. Præclare etiam ex iis quæ diximus intelligitur, quam temere & impudenter affirmaverit Simplicius, adversus Johannem Philoponum disputans, quæ à Mose de rerum creatione tradita sunt, esse fabulosa, & ex fabulis Ægyptiorum expressa. Quod contra est; cum ex divina Mosis doctrina Theologiam suam adornasse Ægyptios satis clare superiora demonstrent. Nempe animis multorum insederat falsa hæc opinio, Ebræos Ægyptiorum esse progeniem, quam Scriptores Ethnici complures in libros suos retulerunt. Ergo verisimile his factum est, avorum Ægyptiorum doctrinam retinuisse nepotes Judæos. Verum si Ebraicarum rerum, & priscæ historiæ consultiores
Simplic. in libr. 8. Physic. Sect. 11. fuissent, intellexissent utique toto cœlo discrepare Ebraicam Theologiam, & Ægyptiam; & Ebræos oriundo Chaldæos fuisse, non Ægyptios.

CAPUT QUINTUM.

I. *Ex libris Mosis fluxit prisca Persarum religio.* II. *Zoroastres idem ac Moses.*

Ex libris Mosis fluxit prisca Persarum religio. Zoroastres idem ac Moses.

I. INdidem quoque è libris Mosis prisca fluxit Persarum religio, quam hodieque aliqua ex parte retinent plerique Persidis incolæ, Arabes etiam nonnulli, & qui è Perside in Indiam paulopost Jesdegirdis tempora à Muhammedanis expulsi profugerunt. Quoniam autem jam inde à primis Reipublicæ Christianæ temporibus Persidem, totumque Orientem pervasit Christi religio, quæ Mosis Mosaicæque doctrinæ notitiam, partim figmentis his in locis dissimulatam emendavit, partim obsoletam vetustate renovavit, magna cautione prisca veterum Persarum dogmata à recentioribus seponenda & dijudicanda sunt. Nam quod Deum unicum, æternum, immensum agnoscunt; quod mundum à Deo conditum non aliter narrant ac Moses; quod Deum post singulorum dierum opus, quietis caussa cessasse volunt; quod primos

mos hominum parentes à Deo esse procreatos, & horum gratia facta reliqua; Adamo, illi, huic, Evæ nomen fuisse; quod Luciferi perduellionem, & perpetuas adversus homines insidias prædicant; quod Diluvium, & generis humani reparationem fatentur; quod Noachum, alterum Adamum appellant, magna hæc ex parte debere videntur institutioni & disciplinæ Christianæ, in multis licet ab illis adulteratæ. Quod Legumlatoris sui matrem scalptori nupsisse; quod post missum ad eum Angelum à Deo, gravidam se sensisse; quod ex Astrorum inspectione natum Zoroastrem, eique imperium in animos hominum destinatum deprehendisse horum temporum Astrologos; quod Regem, qui tum per vim regnum obtinebat, veritum ne ab infante recens nato olim solio deturbaretur, mulieres omnes uterum ferentes trucidari jussisse; quod absentem à parentibus anxie quæsitum esse dicunt: quod baptismatis ritum servant; quod quamdam sacræ Confessionis adumbrationem retinent; quod acceptas injurias condonari, & ex animo deleri jubent, hæc ex evangelicis historiis ac præceptis manifesto arcessita sunt.

II. Quod autem inter Deos suos principem ponunt Tauthe, eique filium adscribunt Moymin, ut traditum est à Damascio in libro nondum edito περὶ ἀρχῶν, qui servatur Oxonii, id ex vicinis populis Phœnicibus, & Ægyptiis, cum quibus maxima gesserunt bella & commercia, omnino videntur sumsisse, quorum Taautum & Theuth supremum Deum eumdem, & Mosem esse ostendimus. Apud Ægyptios etiam & Emesenos diximus Mosi nomen fuisse Monimos & Monios. Sed & Solis, igniscque colendi ritus, cui Persæ obsequuntur ad hanc diem, ac plurimæ veteris eorum instituti reliquiæ; præcipue vero tota Zoroastris historia & præcepta, etsi ab ultima vetustate, & à multis ante natum Christum annis ad eos à majoribus transmissa sunt; non apud eos tamen nata, sed exotica & adventitia esse non inani conjectura opinatus est Agathias, uti paulopost declarabimus. Hunc Zoroastrem legumlatorem, doctrinæ suæ & religionis reformatorem, ac morum censorem venerantur. De eo multiplex est, & prorsus incerta virorum doctorum sententia. Alii Chamum Noachi filium esse censent; quidam Chami filium Mesraimum; Japetum nonnulli; nonnulli Chus; alii Assur; quidam Nemrod. Alia mihi est, nec levibus conjecturis nixa opinio, non alium eum fuisse quam Mosem. Non prorsus quidem tempus convenit: verum adeo discrepantia de eo ab Auctoribus tradita sunt, ut hæc varietas falsa omnia de ejus ætate scripta esse, ac fuco circumlitam esse veritatem satis probet. Nec enim Eudoxum, Aristotelemve moror, qui sex millibus annorum Platone vetustiorem Zoroastrem finxerunt; nec Hermodorum Platonicum, aut Hermippum, qui eum annorum millibus quinque Trojanum bellum præcessisse rati sunt, & Plutarcho ac Suidæ idem sentientibus præiverunt. Hos pro merito confutat Plinius. Sunt qui Nini æqualem faciunt, & Abrahamo paulo antiquiorem, atque ita Christi ortum plus duobus annorum millibus prævertisse. His consentiunt recentiores hujus ætatis Persæ, Abrahami coævum statuentes Persarum regem Gustaphum, qui acceptam à Zoroastre religionem in Persida propagavit. Nec desunt tamen, qui Gustaphum illum quingentis solum annis Christo priorem opinantur. Alia est Xanthi Lydi ratio, à Zoroastre ad Xerxis transitum sexcentos annos ponentis. Id propius ætatem Mosis accedit; cujus obitus mille circiter annis Diabasin Xerxis anteceſſit. Auctor est Agathias, Hystaspis coævum fecisse eum Persas suis temporibus, nec facile ætatem ejus deprehendi posse. Cyri avum fuisse statuit Ismaël Abulfeda in Historia. Cambysis æqualem ponit Gregorius Abulfaragius. Hystaspen ipsum esse conjicit Pocockius in his literis apprime versatus. Ex hac sententiarum fluctuatione id colligo, suppositiam esse Zoroastris personam, cui etsi vera subest Mosis persona, falsa tamen ipsa est, & tota figmentis consuta, de qua certi nihil cognitum est, aut literis proditum. Idem concludas & ex ignoratione patriæ Zoroastris: de ea quippe non minus quam de ætate inter scriptores disconvenit. Sinam recentiores Persæ apud Indos degentes faciunt: at Carmaniæ incolæ Franco patre genitum, hoc est homine ad occasum nato, qualis fuit Moses in Ægypto natus, quæ ad Persidis occasum sita est. Atqui hodierni hi Persæ Carmanienses majorum suorum doctrinam alienis opinionibus & ritibus minus oblitam ac permistam videntur retinuisse, quam priores illi Indiæ inquilini, à patria sua jamdudum exterminati, & moribus exterorum ac dogmatis imbuti. Itaque valde à prioribus religione & cerimoniis discrepant: quamquam & in multis conveniunt, ut facile eamdem originem possis agnoscere. Zoroastrem nunc Persam, nunc Medum statuit Clemens Alexandrinus, Persomedum Suidas, plerique Bactrianum, alii Æthiopem: quos inter ait Arnobius ex Æthiopia interiore per igneam Zonam venisse Zoroastrem. An quod ex Chusitide regione uxorem duxit Moses? Chus autem ab Interpretibus Septuaginta, & deinde à Josepho, aliisque plurimis, Æthiopia numquamnon exponitur: quod ut ita aliquando esse intelligendum alibi do-

Zoroastres idem ac Moses.

Agath. libr. 2.

Eud. & Aristot. apud Plin. libr. 30. cap. 1.
Hermod. apud Laert. Procem.
Hermipp. apud Plin. libr. 30. cap. 1.
Plutarch. De Isid. & Osirid.
Suid. in Ζωροάστης.
Plin. libr. 30. cap. 1.
Xanth. apud Laert. in Procem.
Agath. libr. 2.
Abulfed. Hist. cap. de Persis.
Abulfar. Hist. Dyn. 5.
Pocock. in Abulfar. de morib. Arab. pag. 147.

Clem. Alex. Strom. 1.
Suid. in Ζωροάστης.
Arnob. libr. 2.
Observ. in Origen.

cuimus, ita longe ſæpius Arabiam notare alii demonſtrarunt. Ergo Moſis uxor, Chuſitis cum eſſet, & ex Arabia orta, in libro tamen Numerorum Æthopiſſa vocatur. Hinc & Moſes Æthiops credi potuit, qui tot annos tranſegit in Arabia apud ſocerum Jethro, & tamdiu per Arabiam gentem Iſraëliticam circumduxit. Alia præterea opinionis hujus cauſſa eſſe poteſt bellum, quod adverſus Æthiopas geſſiſſe Moſem Joſephus ſcriptum reliquit. Quod autem Æthiops habitus ſit, inde factum eſt, ut Sina quoque, & Perſa, & Medus fuerit exiſtimatus. Veteres enim Geographiæ imperiti Æthiopiam & Nili fontes verſus ortum eſſe ſitos rati ſunt: quocirca Memnonem Æthiopem, Auroræ filium dixerunt; idemque Suſis & Thebis Ægyptiis colebatur: & Nilum ab ortu fluere ſcripſit Statius, & Perſidem præterfluere Virgilius. Sed & Æthiopum Aſiaticorum meminerunt Herodotus & Philoſtratus. Nec alius videtur Zoroaſtres Proconnesius; etſi diſtinguit Plinius. Omnino is eſt, quem Petrus Comeſtor in Hiſtoria Eccleſiaſtica Thraciæ regem fuiſſe narrat. Quod & Moſi convenit: nam Thraciam pro Palæſtina ſumunt aliquando fabulatores; cujus rei infra aperiemus cauſſas, cum de Orpheo diſſeremus. Has inter ſe pugnantes ſententias acute conciliaturos ſe exiſtimarunt nonnulli, ſi plures ſtatuerent Zoroaſtras. Præluxit illis Plinius, qui unus Zoroaſtres fuerit, an poſtea & alius, non ſatis conſtare ait: item Suidas, qui Zoroaſtrem alium Bactrianum, Perſomedum alium ſtatuit. Certe regem illum Bactrianorum, qui cum Nino parum proſpere conflixit, non Zoroaſtrem, ſed Oxyartem ex Cteſia Diodorus appellat. Neque qui unicum Zoroaſtrem poſuit, ſed vel æquo vetuſtiorem, aut recentiorem; neque qui plures, rem uti erat aſſecuti ſunt. Unus utrique error, ſed variis partibus illuſit, quia hunc eſſe Moſem utrique ignorarunt, quod ſequentia oſtendent. Levius ii peccarunt, ſed peccarunt tamen, qui Zoroaſtrem cum Ezechiele confuderunt, uti ſuo loco demonſtrabitur. Felicius conjecit Goropius Becanus, qui neque Zoroaſtrem, neque Mercurium Triſmegiſtum, neque Orpheum unquam extitiſſe contendit. Oromazi ſive Ormaſdis filium eſſe Zoroaſtrem finxerunt fabularum architecti, alludentes ad Amrami nomen, qui fuit pater Moſis. Riſiſſe eum ferunt, quo die natus eſt, quia matri ſuæ Moſes, ſtatim ut natus eſt, apparuit elegans, quod exponit Interpres Arabs, *venuſte ridens*. Præceptorem habuiſſe Azonacem ſcripſit Hermippus: at ſupra notavimus Abizannac unum fuiſſe ex nominibus Moſis, ſecunda litera extrita; ut fit in *omitto*, quod eſt *obmitto*, in *oſtendo*, quod eſt *obſtendo*, in *rudis*, quod eſt ῥάϐδος. Zoroaſtri ergo Azonacem præceptorem dare, tantumdem eſt ac adſcriptam Zoroaſtri doctrinam ad Moſem referre. Ad nomen quod ſpectat, non Zoroaſtrem, ſed *Zarduſt* زرتشت Perſæ appellant. Hanc vocem Græcorum nonnulli pro more inter eos recepto ad linguæ ſuæ genium temperatam recuderunt in Zoroadus, & Zaradas. Utroque enim nomine, Agathia teſte, Zoroaſtres appellatus eſt. Zaradas autem ſive Zoroadus, idem eſt qui Zaras Pythagoræ præceptor, Alexandro Polyhiſtori memoratus, & qui Zaratas Plutarcho, & qui Zares Suidæ, & qui Zaroës Pſeudo-Abdiæ, & qui Zabratus Porphyrio dictus, quique in corruptis, ut videtur, Clementis Alexandrini codicibus Nazaratus perperam appellatur, & qui, ni valde fallor, Zathrauſtes vocatur apud Diodorum, & legumlator Arimaſporum fuiſſe dicitur. At longe plures Zoroaſtrem nuncuparunt, & quaſi vox eſſet Græcanicæ originis, ex ζωὸς & ἄστρον conflata, *vivum ſidus* expoſuerunt. Dinon ἀστροθύτην, ſive ut aliis legendum placet, ἀστροδαίτην interpretatur. Perſæ vero *Zarduſt* exponunt, *amicum ignis*, atque id illi nomen ex eo factum eſſe dicunt, quod cum eum mater geſtaret in utero, cœlum ardens, & igneo rubore undique perfuſum aliquando viderit; fortaſſe & propter viſum Zoroaſtri ipſi flammis coruſcantem Deum, & delatum de cœlo ignem. Utramque nominis originem tangere videtur Clemens Recognitionum auctor, cum ait Perſas *exſtructo ſepulchro ad honorem ejus, tanquam amicum Dei, ac fulminis vehiculo ad cœlum ſublatum adorare auſos eſſe, & quaſi Vivens aſtrum colere. Hinc enim & nomen. Poſt mortem ejus Zoroaſter, eſt hoc Vivum ſidus, appellatus eſt.* Originem prioris partis vocabuli hujus indicent, ſi qui vetuſtam Perſarum linguam callent; in poſtrema certe nominis parte, dictio אשתא facile dignoſcitur, quæ Chaldaice *ignem* ſonat. Perſæ dicunt آتش *Ateſch*, tranſpoſitis literis. Qua ratione & Magus, ſive Cultor ignis nuncupatur. Quemadmodum autem iſtæc appellatio Moſi conveniat, facile intelligitur & ex conſpecto illi Deo in rubo ardenti, & in faſtigio Horebi montis inter ignes & fulgura, & ex ſplendida ejus & candenti facie poſt habita cum Deo colloquia. Quo accedit pervulgata inter Rabbinos narratio, qua Moſem ferunt ex ardentibus Ægyptiorum catinis evaſiſſe, quibus Judæi torrebantur. Inde eſt quod Zoroaſtres Carmanienſibus Perſis *Zer ateucht* nuncupatur, hoc eſt juxta ipſorum expoſitionem, *Argento lotus*, quod Regis Perſarum juſſu, inquiunt, certius explorare volentis quam Deo carus eſſet, in vas liquefacto argento plenum ſe ipſe dimiſerit, ex eoque illæſus exie-

Num. 12. 1.

Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5.

Stat. Theb. libr. 4. & 8. Virg. 4. Georg. Herodot. libr. 3. Philoſtr. vit. Apoll. libr. 3. cap. 6. Plin. libr. 30. cap. 1. Suid. in Ζωροάστρης.

Diod. libr. 2.

Gerop. in Gallic.

Plin. libr. 7. cap. 16.

Hermipp. apud Plin. libr. 30. cap. 1. Alexander Polyh. in libro De Pythagoricis ſymbolis, apud Cyrill. libr. 4. contr. Julian. Agath. libr. 2. Plut. περὶ τοῦ ἐν τῷ μαίῳ ψυχροῦ. Suid. in πυθαγόρης. Abd. Hiſt. Apoſt. libr. 6. Porphyr. in vit. Pythag. Clem. Strom. 1. Diod. libr. 1. Dinon apud Laërt. in Proœm.

Clem. Recogn. libr 4. cap. 28.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [102] - 74
PUBLIC DOMAIN

rit. Sunt qui Zoroaſtrem, ut dixi, nomine proprio ⁊ *Mog*, hoc eſt *Magum*, dictum fuiſſe putant. Hoc ſi ſit, ab auctore Mago diſciplina Magorum habuerit vocabulum. Magagiſtiam, vel Magachagiſtiam (non, ut in Ammiano legitur, Machagiſtiam,) myſtico nomine Plato appellabat: quaſi dicas μαγικὴν ἁγιστείαν. Arabibus certe dicitur ﻣﺠﻮﺳ *Magus*. Cum hunc enim ignis colendi ritus tradidiſſe hominibus, ac Dei myſteria nuntiaſſe narrant, non alium quam Zoroaſtrem fuiſſe ſatis oſtendunt. Nomina autem *Magus* & *Mog* ex nomine Moſis recuſa & recocta credere licet. Ut ex משה factum μῶχος, hinc μῶγος, ita Magus & Mog; quemadmodum ex βλαυὸς, *valgus*: cum præſertim Arabica litera ⁊ quæ reperitur in dictione *Magus* efferatur per g molle, quale illud eſt quod nos Galli pronuntiamus ante e & i vocales. Hoc autem elementum ſic pronuntiatum accedit ad ſonum Ebraicæ literæ ש. Dixi à Mago, ſive Zoroaſtre, nomen habuiſſe Magorum ſcientiam; quippe ſcientiæ ipſius auctor habitus eſt. *Primum artes Magicas inveniſſe, & mundi principia, ſiderumque motus diligentiſſime tractaſſe* ſcribit Juſtinus. Atque id inter Auctores magno conſenſu convenit. Quippe *eruditus erat Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum, & erat potens in verbis & in operibus ſuis*; & totam prodigiis ſuis ac mirifica vi conturbavit Ægyptum, & Jamnis ac Mambris incantamenta retudit. Quapropter Plinius nobiliſſimos magicæ artis auctores recenſens, Moſis ſimul cum Zoroaſtre meminit: *Eſt & alia*, inquit, *magices factio, à Moſe, & Jamne, & Jotape Judæis pendens, ſed multis millibus annorum poſt Zoroaſtrem.* An inde rati ſunt quidam, apud Laërtium, Magorum diſcipulos fuiſſe Judæos, an quod à Chaldæis orti ſunt? Cæterum magiam Zoroaſtris, non præſtigiatricem illam & γοητικὴν intelligi volunt Veterum peritiſſimi, ſed Dei cultum & divinarum rerum ſcientiam. Sic viſum locupleti auctori Platoni, quem itidem ut Pythagoram, Empedoclem, & Democritum, ad eam comparandam *navigaviſſe, exiliis verius, quam peregrinationibus ſuſceptis* docet Plinius. Multus eſt in magica arte tuenda Apuleius, quem ſi cui conſulere vacat, is magiam Zoroaſtris intelliget *eſſe Diis immortalibus acceptam, colendi eos ac venerandi pergnaram, piam ſcilicet & diviniſcientem, jam inde à Zoroaſtre nobilem, cœlitum antiſtitem*, & *Magum* Perſarum lingua, nihil aliud quam *Sacerdotem* ſonare. Non multum hinc abeunt Dio Chryſoſtomus, & Porphyrius, cum homines rerum divinarum peritos, & Dei cultores, Magos aiunt à Perſis appellari; id enim Perſica dialecto vocem hanc ſignificare. Philo Magos vult eſſe Philoſophos naturæ arcana rimari ſolitos. Docet Heſychius Perſas appellare Magum, qui pius ſit, & Theologus, & ſacerdos. His adſtipulatur Suidas, cum Magos Perſas, Zoroaſtris diſciplinis inſtitutos, Philoſophos eſſe tradit, & Dei amantes. Itaque Zoroaſtrem creationis myſteria à Deo edoctum fuiſſe Perſæ affirmant, futurorum prænotione, aliarumque rerum complurium ſcientia imbutum, quæ revelare nefas eſſet; mundi quoque tractaſſe principia perhibet Juſtinus, & res Aſtrologicas, de qua libri quinque ei adſcripti à Suida memorantur: Moſis quippe de mundi creatione, huic à Deo tradita quinque libri extant, quibus futura multa vaticinatus eſt, & præter legem ἔγγραφον, quam habemus, ἄγραφα multa, & diſciplinarum principia, ut volunt Ebræorum magiſtri, ſenioribus Iſraëlitis & ſapientioribus prodidit: quem cum Stephanus in Actis eruditum omni ſapientia Ægyptiorum eſſe dixit, Matheſin præcipue & medicinam intelligi voluit, ut exponit Clemens Alexandrinus. Eſt apud Abulfedam vetuſtiores Zarduſto Magos duo rerum principia poſuiſſe, lucem ac tenebras; ſive Deum ac Diabolum; hanc ipſorum doctrinam reformaſſe Zarduſtum, cum luce ac tenebris antiquiorem docuiſſet eſſe Deum, unicum ac ſocio carentem, lucis & tenebrarum, & mundi ex earum permiſtione conflati opificem. Abulfaragius vero Eliæ diſcipulum à nonnullis creditum fuiſſe narrat, & Perſis Meſſiæ adventum prædixiſſe, atque ejus vaticiniis præmonitos Magos ſtellam Meſſiæ nuntiam agnoviſſe. Addunt alii ex Arabibus, idola ipſum ſuſtuliſſe. In his Moſem licet deprehendere, qui veram originis mundi à Deo uno rerum omnium opifice conditi hiſtoriam æquales ſuos, magnis, ut videtur, ignorantiæ tenebris circumſeptos, & poſteros quoque ſcriptis voluminibus docuit, quorum initium à tenebris & luce ducitur. Eliæ diſcipulus creditus eſt, cum Eliæ magiſter credi debuiſſet, qui Legis à Moſe traditæ diſciplinam ac præcepta ſecutus eſt, & ex eadem gente eſt prognatus. Meſſiæ adventum vere prædixit Moſes, & libris ſuis clariſſimas tanti beneficii prædictiones inſeruit. Quamobrem fieri potuit, ut Magi illi qui Chriſtum Jeſum adorandi cauſſa adierunt, cum ex aliis indiciis, tum ex Moſaicarum ſcriptionum lectione, genus ejus, ſedem, ac ætatem cognoverint. Denique idolorum cultum graviſſimis verbis Moſes interdixit. A rege Sinenſium, apud quos fingitur natus, inſidiis appetitum & morti deſtinatum Zoroaſtrem narrant, ſubmiſſis etiam percuſſoribus. Alii regis Perſarum, infanti plagam gladio inferre parantis, manum illico exaruiſſe fabulantur; & tamen prodigiali pœna haud-

Ammi. Marcell. libr. 23.

Juſtin. libr. 1. cap. 1. Act. 7. 22.

Plin. libr. 30. cap. 1.

Laërt. Procem.

Plat. Alcib. 1.

Plin. libr. 30. cap. 1. Apul. Apol. 1.

Dio Chryſ. Orat. 36. Porphyr. περὶ ἀποχ. ἐμψ. libr. 4. Phil. libr. Quod omnis probus liber. Heſych. in Μέγοι. Suid. in Μάγοι. Juſtin. libr. 1. cap. 1. Suid. in Ζωροάστης.

Act. 7. 22.

Clem. Alex. Strom. 1. Abulfed. Hiſt. cap. de Perſis.

Abulfarag. Hiſt. Dyn. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [103] - 75
PUBLIC DOMAIN

quaquam abſterritum in ignem inferri Zoroaſtrem juſſiſſe: verum Dei omnipotentis nutu ardentem rogum in roſeum cubile converſum molliter puerum excepiſſe, & leni ſomno foviſſe: nec ita tamen reſipiſcentem Regem, cum nova ei compararet ſupplicia, Deum hominis impietatem venenatis culicibus immiſſis ultum eſſe. Moſes, itidem ut reliqui Iſraelitici generis pueri, ad mortem ex regis Ægyptii mandato damnatus, in profluentem miſſus eſt; atque inde ſervatus cum eſſet, rurſum ad ſupplicium à Pharaone quæſitus eſt. At is longo poſt tempore, ex Madianitico exilio redux in patriam, Regis tum in Ægypto Iſraelitas duriſſima tyrannide prementis pertinaciam magna culicum vi excitata multavit. Zoroaſtrem deinde à regis Sinenſis inſidiis tutum aiunt in Perſidem profugiſſe: Moſes à Pharaonis malevolentia incolumis in Madianitidem regionem conceſſit. Zoroaſtrem ad Perſas fugientem, fluvios iter morantes congelaſſe dicunt; mirificum maris Rubri duce Moſe tranſitum hac fabula ſignificantes. Dio Chryſoſtomus in oratione quæ Boryſthenica appellatur, nonnulla habet ex doctrina Perſarum, ad hanc diſſertationem perappoſita. Zoroaſtrem dicit ſapientiæ & æquitatis ſtudioſum, vitatis hominum congreſſibus in montem ſeceſſiſſe, qui delapſis de cœlo ignibus conflagravit: hac rei novitate perterritos Perſarum primores: qui cum monti ſuccederent, & Deum precibus placare vellent, illæſum ex igne prodiiſſe Zoroaſtrem, bonoque eos animo eſſe juſſiſſe, & quoſdam ſacrificiorum docuiſſe ritus, tanquam à Deo ſibi in monte traditos: poſtea vero, non vulgo ſe immiſcuiſſe, ſed cum hominibus ſolum ad pietatem colendam natis eſſe converſatum, & divini cultus peritis, quos Perſæ Magos dixere. Non valde diſcrepant quæ de Zoroaſtre Perſæ recentiores tradidere: Zoroaſtrem enim narrant Perſidem profugum, cum aliquando ſolus in agro devia loca ſectaretur, in cœlum fuiſſe evectum, & Deum flammis obſitum vidiſſe, non oculis quidem ſuis, qui tantum fulgorem ferre non poterant, ſed aſcititiis Angeli oculis; ab eoque librum Legis, quem Zundavaſtaw appellant, accepiſſe, & ignem de cœlo in terras detuliſſe.

Exod. 3. 6. Nempe Moſem audiverant in Arabia oves aliquando paſcentem, ad radices Horebi montis rubum ardentem vidiſſe; cui cum ineſſe Deum intellexiſſet, *abſcondiſſe faciem ſuam, non enim auſum eſſe aſpicere contra Deum*; & in eodem poſtmodum monte inter

Abulfarag. Dyn. 2. Exod. 19. 18. flammas & fulgura Legem manu Dei ſcriptam (librum Arabes appellant) accepiſſe, *cum totus mons Sinai fumaret, eo quod deſcendiſſet Dominus ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace, eſſetque omnis mons terribilis*; ipſumque ad ſuos ſubinde remeantem, perfuſam luce nova faciem, & igne cœleſti coruſcam retuliſſe; & ad contundendam Pharaonis pervicaciam fulgura & tonitrua grandine miſſa de cœlo

Exod. 9. 23. Suid. in Ζωροάστρης. Mich. Glyc. Ann. Part. 2. Greg. Tur. l. 1. Hiſt. Fr. cap. 5. Clem. Recogn. libr. 4. cap. 27. eduxiſſe, ut habetur in Exodo. Inde quoque eſt quod habent Suidas & Glycas, optaſſe Zoroaſtrem igne cæleſti interire; & quod habent Faſti Siculi & Cedrenus & Gregorius Turonenſis, reipſa de cœlo tactum periiſſe; & quod habet Auctor Recognitionum, à Dæmone, quem importunius frequentabat, igni ſuccenſum arſiſſe. Sunt qui ex hominum oculis evanuiſſe garriant: unde Carmanienſium Perſarum plerique in cœlum evectum fuiſſe affirmant; nonnulli in ſandapilam forte oblatam ſe prope Bagdadum condidiſſe, in eaque raptum fuiſſe ab Angelis. Deum non aperta facie, & revelato vultu, ſed ignibus obductum, & tectum flammis, Zoroaſtri viſum eſſe volunt

Exod. 33. 23. Perſæ; quia Moſi dixit Deus: *Videbis poſteriora mea, faciem autem meam videre non poteris*. Prodigiis fidem Legi ſuæ Zoroaſtrem adſtruxiſſe volunt, itidem ut Moſem ſuæ. Zoroaſtrem in deſertis caſeo vixiſſe annis viginti, ita temperato, ut vetuſtatem non

Plin. libr. 11. cap. 42. ſentiret, tradidiſſe nonnullos refert Plinius: ita videlicet mannæ in deſerto Iſraëlitis ſubminiſtratæ, & veſtium poſt annos quadraginta neutiquam detritarum portentum hoc commento diſſimularunt. Ad hæc in multis conveniunt Zoroaſtris & Moſis leges.

Exod. 20. 17. Deut. 11. 18. & ſeq. Levit. 11. Levit. 19. 18. Deut. 4. 2. Num. 18. 21. Alienas facultates concupiſci vetat Zoroaſtres, vetat & Moſes. Studium Legis ſuæ valde commendat Zoroaſtres, itidem ut Moſes ſuæ. Ciborum mundorum & immundorum diſcrimen ſtatuit Zoroaſtres, perinde ut Moſes; atque horum uſu, aliarumque rerum impurarum contactu uterque interdixit. Injurias condonari ſanxit uterque. Ad legem uterque ſuam addi quicquam vetuit, aut ab ea detrahi. Unum uterque Pontificem maximum eſſe juſſit, cui frequens præſcribitur lavationum uſus, & bonorum omnium decimæ attribuuntur. Cum uxore ægra ex καταμηνίοις congredi Pontificem vetuit Zoroaſtres, Moſes Iſraëlitas univerſos. Mulieres hoc affectu laborantes, ab hominum conſortio ſegregatas ſeorſum degere jubet uterque. Suilla Perſæ abſtinent; abſtinent & Iſraëlitæ. Statuas Perſæ non habent, nec Ebræi. Delatum autem à ſe de cœlo ignem ſubjectis pabulis indeſinenter & perpetuo ali ita ſanxit Zoroaſtres, ut præcipuum illud & velut Legis ſuæ χαρακτηριστικὸν mandatum eſſe voluerit. Adeo ut vocabulum *Magus*, quod Zoroaſtris ſequacibus tribuitur, apud Perſas & Arabes, pro Cultore ignis, tralatitio uſu ſumi ſoleat. Atque hunc ritum non apud ipſos natum, ſed

Levit. 18. 19.

Levit. 11. 7. Exod. 20. 4.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [104] - 76
PUBLIC DOMAIN

aliunde, uti & ipſorum pleraque, traductum merito ſuſpicatus eſt Agathias. Scilicet hoc ipſum eſt præceptum Moſis: *Ignis autem in altari ſemper ardebit, quem nutriet ſacerdos ſubjiciens ligna mane per ſingulos dies, & impoſito holocauſto deſuper adolebit adipes pacificorum. Ignis eſt iſte perpetuus, qui numquam deficiet in altari.* Hinc orta apud Judæos feſtivitas, quam appellabant ξυλοφορίων, qua ligna in Templum portare conſueverant, ad ignis illius inextincti pabulum. Meminit Joſephus. Is porro ritus apud exteras gentes propagatus eſt, quæ in prytaneis ſuis ignem perpetuum magna cura aſſervare ſolitæ ſunt. Vetuſtiſſimum hunc eſſe apud Chaldæos morem memoriæ prodidit R. Moſes ben Maimon in More nevochim. Invaluit eadem conſuetudo apud Medos & Cappadocas; apud Dugbiimos quoque Benjamino Tudelenſi memoratos, & in Aſiæ inſulis Chenerag ignem adorantes, in eumque ſe ſponte ſæpe, itidem ut apud Indos fieri ſolitum legimus, cultus & obſequii cauſſa immittentes, ſeque vivos concremantes. Invaluit & apud Phryges, aliaſque Aſiæ gentes. In cultum ignis tota Ægyptus conſenſit: τὸ πῦρ ἐφύλαττον ἀθάνατον ἐν τοῖς ἱεροῖς. *Ignem immortalem ſervabant in delubris:* inquit Porphyrius de Ægyptiis: unde tot apud illos Vulcani ſimulacra. Iarbas apud Getulos,

Centum aras poſuit, vigilemque ſacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas.

ut habet Virgilius. In templo Gaditano Herculis ignem arſiſſe perpetuum tradit Silius. Factum id etiam in templo Jovis Ammonis: factum apud Arabes, qui ſtatis ſingulorum dierum horis igni ſacrificabant, ſeque ei devovebant, ut accurate refert R. Menachem Lonzano: factum & in Delphico templo; quippe & alius Moſis typus Apollo fuit, ut infra demonſtrabimus: factum & Athenis in templo Minervæ Poliadis: nec Athenis ſolum, ſed & in omnibus Græciæ urbibus, ut probatum eſt à Caſaubono in Athenæum: factum & in Ætnæo Vulcani templo, & in Erycino Veneris, auctore Æliano: factum id quoque Romæ à Veſtalibus, traducto more ad Romanos ab Albanis, qui eum à Lavinienſibus, hi à Trojanis acceperant: vel traducto potius à Græcis: dubitat enim Prudentius, à Phrygia, an à Græcia arceſſenda ſit ea conſuetudo; mihi vero haud paulo ſit veriſimilius per colonias Græcorum in Italiam fuiſſe illatam. Ipſi demum Romanorum Imperatores, Regum Perſarum exemplum ſecuti, ignem ſacrum ſibi præferri voluerunt. Nec ita pridem ignis perpetui ſervandi ritus exolevit apud Lithuanos, Samogitos, & Moſcovitas, cum quibus olim per Armeniam & Iberiam, ut hodieque, commercia Perſis eſſe potuerunt: cum præſertim celeberrimum in Caucaſo regionibus illis imminente Pyreum per multa ſæcula inreſtinctum perſeveraverit. Id manere ad hanc diem affirmavit Teixeira, aliique complures; quod falſum eſſe deprehendit Olearius, oculatus teſtis, ſcriptor integerrimæ fidei. Hunc à Perſis ritum profecto acceperunt Sarmaticæ iſtæ gentes; & vetuſtiſſimum quidem hoc eſt, cum Sauromatas ignem venerari tradiderit Nymphodorus in libro De barbaricis inſtitutis, ut teſtatur Clemens Alexandrinus. Scribunt idem de Tartaris Gulielmus de Rubruquis, & Johannes Plancarpinius. A gentibus iſtis Borealibus tranſiit eadem conſuetudo ad Hibernos, apud quos Moniales Kildarienſes ignem à multis annis, vel potius ſæculis ſervaſſe narrat Giraldus Cambrenſis. Ignis Brigidæ vocabatur, quaſi rei auctor pia virgo fuiſſet. Cœnobium ipſum dicebatur, Domus ignis. Verum ab Ethnicis traductum fuiſſe inſtitutum indicat Henrici Archiepiſcopi Dublinienſis factum, qui ſuperſtitionem hanc, ut pote profanam, & Chriſtiana pietate indignam abolevit. Quanquam & renovatam ſubinde, ad Henricum octavum perſeveraſſe, ſunt qui conſtanter affirment. Quinetiam morem eumdem ſervaſſe Mexicanos notat Herrera. Sed & Sinas quoque, apud quos natum Zoroaſtrem volunt Perſæ recentiores, ignem adorare, & injecti ſuccini crematione colere peregrinatores narrant. Legimus porro apud Maximum Tyrium, priſcos Perſas cenſuiſſe ignem eſſe divinitatis ſimulacrum; quæ videtur Brachmanum quoque fuiſſe opinio. Item Porphyrius: θεοῖς γὰρ καὶ τὸ πῦρ ἀθάνατον φυλάττομεν ἐν τοῖς ἱεροῖς, ὃν μάλιστα αὐτοῖς ὁμοιώτατον· *Diis enim ignem immortalem ſervamus in Templis; ut pote qui ſit ipſis quàm ſimillimus.* At poſtmodum, non ut Dei imaginem, ſed ut Deum ipſum, ignem coluerunt. Quo eos fortaſſe perpulit iſtud Moſis: *Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt.* Vere itaque adverſus Apionem prædicat Joſephus, cum alios ritus pleroſque à Judæis accepiſſe gentes propemodum univerſas, tum maxime λύχνων ἀναπαύσεις· Redeamus ad Zoroaſtrem, ex cujus fama & exiſtimatione provenit eorum fallacia, qui ſub ejus nomine Oracula quædam magica Græce ſcripta incautis obtruſerunt. Edita illa ſunt cum Pſelli & Plethonis ſcholiis: ſed ſi nares admoveris, fraus ſubolebit. Vetuſtiora quidem illa ſunt, nihilo tamen γνησιώτερα Oracula, quæ Crœſi temporibus extitiſſe narrat Nicolaus Damaſcenus. Inſinceros quoque eos dixerim libros, quos Chaldaice ſcriptos, & Chaldaicis commentariis illuſtra-

Agath. libr. 2. Levit. 6. 12, 13.

Joſeph. de bell. Jud. libr. 2.

Maim. in Mor. Nev. libr. 3. cap. 30.

Porphyr. περὶ ἀπόχ. libr. 2.

Virg. Æn. 4.

Sil. libr. 3.

R. Men. Lonz. in Duab. manib.

Caſaub. Anim. in Athen. libr. 15. cap. 19. Ælian. De anim. libr. 10. cap. ultim. l. 11. cap. 3. Prudent. libr. 2. contr. Symmach.

Olear. Tom. 1. libr. 4.

Clem. Alex. Protrept. Rubruq. cap. 3. Plancarp. cap. 3. Girald. Cambr. Topogr. Hibern. diſtinct. 2. cap. 34.

Herr. Dec. 3. libr. 2. cap. 15.

Maxim. Tyr. Orat. 38.

Porph. περὶ ἀπόχ. l. 2.

Deut. 4. 24.

Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

Nicol. Damaſc. Hiſt. libr. 7. in

Exc. Conſt. Porphyr. tos, & effata ac ſententias complexos Johannem Picum habuiſſe ferunt; inſincerum & librum Zind, mihi de nomine ſolum cognitum, quo ritus magicos, & ignis colendi diſciplinam aiunt contineri: inſinceros & quos Hermippus, Plinio teſte, ducentis verſuum millibus ſub Zoroaſtris nomine conditos, indicibus quoque poſitis explanavit. Ex iiſdem falſariorum incudibus profectus eſt ſupra memoratus Perſicarum Legum codex Zundavaſtavv, quem vetuſtiſſimum tamen conjicio, & eumdem fortaſſe, qui ab Euſebio Collectio ſacra Perſicarum rerum appellatur. Indidem profectus & quem ſe in arcanis habere jactabant, qui Prodici Philoſophi doctrinam ſectabantur, ut eſt apud Clementem Alexandrinum; indidem & quos commemorat Suidas; & qui de Magia, Zoroaſtris nomine ſcripti circumferebantur, ut habet Auctor Recognitionum; & quem tradit Auctor Aſtrologiæ cujuſdam Perſicæ, Ebraice redditæ, ab eo lucubratum, & Regnum Dei fuiſſe inſcriptum, & manibus Perſarum aſſidue geſtari eſſe ſolitum. Scribit Porphyrius, Plotini temporibus à Chriſtianis ſuppoſitos fuiſſe & confictos libros pleroſque; in his Apocalypſin Zoroaſtris, cujus *νοθείαν* à ſe, cum ſermonibus, tum ſcriptis fuiſſe demonſtratam. Hoc genere fraudis nimis ſæpe uſi ſunt priſcorum Eccleſiæ temporum Hæretici. Adulterinæ illæ lucubrationes, quarum meminit Porphyrius, Gnoſticos auctores habuerunt, ad quos & confutationem ſuam ſcripſit. Nec dictu facile eſt, quantum Reipublicæ Chriſtianæ nocuerint ejuſmodi fallaciæ: nec enim Hæreticos ab Orthodoxis diſcernebant Ethnici. Illorum itaque doli & nefariæ artes infamiam utriſque & odium conflabant. Nunc cum ex hac diſſertatione clariſſime pateat Zoroaſtrem ipſum eſſe Moſem, & vetuſtiſſimæ Perſarum religionis fontem eſſe Moſaicam Legem, Moſis certe antiquitas luculenter mihi videtur eſſe comprobata.

Plin. libr. 30. cap. 1.

Euſ. Præp. Ev. libr. 1.

Clem. Alex. Strom. 1. Suid. in Ζωροάστρης

Auct. Recogn. libr. 4. cap. 27. Porphyr. in Vit. Plotin.

CAPUT SEXTUM.

I. *Ex libris Moſis fluxit priſca Indorum religio; cum Guzarattenſium,* II. *tum & Coromandelenſium.* III. *Qui factum ut ad Indos Moſaica doctrina penetrarit.*

Ex libris Moſis fluxit priſca Indorum religio; cum Guzarattenſium,

I. VEtuſtiſſimam eſſe Indorum Guzarattenſium religionem nemo neſcit. Præcipua ejus dogmata libro quodam continentur, cui nomen fecerunt Chaſter; tantæ antiquitatis, ut omnem apud illos memoriam ſuperet; exoleta lingua ſcripto, & ab hominum, præterquam doctorum aliquot, uſu intermiſſa. Antiquos etiam habent priſcorum Brachmanum codices, quos novitii Brachmanes ſtudioſe legunt. Tam manifeſtis autem & illuſtribus inſignita eſt ſecta hæc Moſaicæ hiſtoriæ & doctrinæ monumentis, ut nulli dubium eſſe poſſit, quin ex iis expreſſa ſit: nam & de mundi, & primi hominis, primæque mulieris creatione eadem differit, deque primæ horum progenici vitioſitate, exitio, & reparatione. Deum narrant de cœlo delapſum in montem Meropurbateum, luce & radiis coruſcum, Bremavio Patriarchæ legum ſuarum codicem Chaſter de nube tradidiſſe: quia videlicet Moſem à Deo ſic Legem in Horebo monte accepiſſe audiverant. Meropurbateum montem Meron eſſe ſuſpicor Indiæ montem, Nyſſæ proximum, hederis & vitibus conſitum, ab iis celebratum qui Bacchi res geſtas memoriæ commendarunt: nam & hinc ortum eum ferunt. Meros autem, quæ vox Græce *Femur* ſonat, occaſionem dediſſe creditur Græcis Bacchum è Jovis femore natum fingendi. Æque certe fictitius videtur ille mons Meros; ac Bacchi ortus: ſed tamen cum Bacchum conſtet Moſis eſſe typum, uti probatum eſt à nobis, eum ſibi ſub alio nomine aſciſcentes Indi, Meron quoque in fabulas ſuas tranſtulerunt. Tota hæc gens in certas tribus diſtincta eſt, quarum nulla eſt unquam per connubia, vel adoptiones, vel affinitates conſociatio: quippe ſic in duodecim tribus diſcretam Iſraëliticam gentem cognoverant; inter quas, quemadmodum Levitica ſacris dedita eſt, ita apud illos ſacris procurandis Brachmanes vacant. Megaſthenis, accuratiſſimi rerum Indicarum ſcriptoris, qui Alexandri magni temporibus apud ipſos Indorum reges hiſtoriam ſuam concinnabat, verba ea repræſentat Clemens Alexandrinus, ex quibus intelligas veteribus Græcis, in iis quæ ad naturam pertinent, Brachmanes & Judæos fere conſentire. Itaque de mundi origine ea credidiſſe ipſos ex Megaſthene refert Strabo, quæ credenda eſſe Moſes docuit; à Deo videlicet conditum, ab eodem regi, & olim interiturum. Paradiſi terreſtris notitiam habuiſſe eos, cognoſcitur ex colloquio Calani cujuſdam cum Oneſicrito, quod refert Strabo. Portentificam ipſos virgam geſtaſſe teſtatur Philoſtratus; inſtar ſcilicet Moſaicæ. Veſtes olim ipſis geri ſolitas deſcribit Philoſtratus, non multum earum abſimiles, quas Judæorum Sacerdotes

Megaſth. l. 3. Indic. apud Clem. Alex. libr. 1. Strom.

Strab. libr. 15.

Philoſtr. Apoll. libr. 3. cap. 4. &c.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [106] - 78
PUBLIC DOMAIN

gerebant. Olei quoque unctione ad consecrationem utebantur, & nudis pedibus incedebant, perinde ut Moses cum ad rubum ardentem accessit. Decalogi præcepta vetustis literarum monumentis sibi tradita retinent; ex quibus etiam literis futurum cognoverunt, ut omnes homines unicæ legis imperio contineantur. Præclare hæc intellexit Gulielmus Postellus noster, cum scripsit in Commentario ad Jezirah, Brachmanes *ad hanc usque diem servare sacræ doctrinæ præcepta, in quibus eadem præscripta habent, quæ & Moses cœlitus accepit.* Prodidit supra memoratus Megasthenes, Strabone & Arriano testibus, nefas eos habuisse vitiatam Deo aut mancam victimam offerre, & quamdam servasse legem talionis; quæ consentanea sunt præceptis à Mose in Exodo & Deuteronomio traditis: & lege apud eos cautum fuisse, ne Indus quisquam se daret in servitutem; quam legem à vetustis ipsorum Philosophis latam esse Diodorus affirmat. Nempe ortum habuit ex hoc decreto Mosis in Levitico: *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, sed quasi mercenarius & colonus erit: usque ad annum Jubilæum operabitur apud te, & postea egredietur cum liberis suis, & revertetur ad cognationem, & ad possessionem patrum suorum: mei enim servi sunt, & ego eduxi eos de terra Ægypti: non veneat conditione servorum; ne affligas cum per potentiam, sed metuito Deum tuum.* Nunc etiam, dum peregrinantes matutinis horis ad iter se accingunt, Sacerdotes ipsorum perticam depangunt in terram, cujus summitas circumplicata est serpentis simulacro. Id venerantur singuli, & salutant: traducto nimirum more ex æneo serpente Mosis.

Strab. libr. 15. Arrian Indic. Deut. 15. 21. Exod. 21. 24. Lev 25. 39, & seq. Diodor. libr. 2.

II. At non una est Indorum omnium Ethnicorum de rebus divinis sententia: nam sectæ sunt apud eos longe plures, quarum omnium discrimina notare nihil necesse est. De Coromandelensibus huc adjecisse quædam sufficiet. Hi quamvis à Guzarattensibus discrepent religione & moribus, non pauciora tamen retinent Mosaicæ doctrinæ vestigia: nam & ipsum quoque Mosem sub Annuræ nomine celebratum ipsis fuisse nonnulli arbitrati sunt. Deum unicum, mundi conditorem agnoscunt. Cassiopam à Bramma Dei filio genitum ferunt citra mulieris consortium, primum Brachmanum parentem fuisse, Diti uxorem duxisse, liberos alios pietate insignes & æquitate, alios impios procreasse; sic Adami, (quem & de nomine Bengalenses norunt) Evæ, Abelis, & Caini historiam adumbrantes. Ante orbem conditum nihil extitisse aiunt præter Deum & aquam, propter illud Geneseos: *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Gigantum fabulam ad sextum Geneseos caput expressam habent. Coram idolis suis saltant, itidem ut Ebræi coram vitulo aureo: quem tamen morem, ut verum fatear, videntur utrique ab Ægyptiis accepisse. Quemadmodum enim ritus plerosque hauserunt Ægyptii ab Ebræis, ita Ebræi vicissim ab Ægyptiis, apud quos diuturnam fecerunt moram, multos acceperunt. Indorum vero Ethnicorum, de quibus agimus, religio ab Ægyptiis fere, sed & à Persis etiam, aliisque prodiit, qui institutis Ebraicis imbuti, eadem ipsis communicarunt. Porro sacra illa coram idolis saltatio invaluit apud omnes propemodum gentes, jam inde ab antiquis temporibus. Ad idola accedentes Brachmanes tintinnabulum gestant, instar tintinnabulorum summi Ebræorum Pontificis. Pueris aures perforant, quos in perpetuam servitutem Deo sunt mancipaturi; quo ritu, inter Ebræos, dominis suis servi in perpetuum se addicebant Ex inextincto Ebræorum igne prodierunt lychni diu noctuque coram idolis Indorum ardentes. Puerperas & pueros à partu recentes immundos esse, atque hanc immunditiam aquis ablui rentur; tum pueris nomina paucis ab ortu diebus imponunt: quæ Ebræorum institutis omnia consentiunt. Incesta, & adulteria supremo supplicio sanciunt, juxta præscriptum Mosis. Solis Brachmanibus, itidem ut Levitis, patent interiora Templi, reliqui arcentur. Lustricis aquis lavantur utrique ad eluendas impuritates, & noxas expiandas. Morticinorum contactu sese pollui censent utrique. Cibaria idolis Brachmanes apponunt, instar Panum propositionis. Brachmanes puellas impuberes ducere tenebantur, quod & de summo Judæorum Pontifice scribunt Rabbini. Ritus nuptiarum apud Brachmanes perficitur oriza ter à sponso in caput sponsæ profusa: quod frumento profuso Judæi faciunt. Atque hujus moris typus fuisse videtur confarreatio. Brachmanibus & Judæis usurpatur mortuorum lavatio. Brachmanis cædes, itidem ut Judæi, peregrinationibus expiatur. Celebris est apud illos Merouvvæ montis mentio, de quo mira quædam narrant; quæ vox nomina Meropurbatei, & Meri montium repræsentat, de quibus proxime egimus. Scribit præterea Rabbinorum doctissimus Maimonides, idololatras Indos Adami & Evæ, vetitæ arboris, & serpentis fallacis historiam sua etiamnum ætate novisse. Verum, ne quid dissimulem, hæc Coromandelensium Indorum religio, multo videtur Guzarattensi recentior, ut pote Judæorum posterioris ævi institutis aliquot perspersa. Redolet quoque Christianorum doctrinam, vel olim à sanctis Apostolis Thoma & Bartholomæo, & deinde à Pantæno, aliisque; vel ex Per-

tum & Coromandelensium.

Genes. 1. 2.

Maimon. More Nev. Part. 3. cap. 29.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [107] - 79
PUBLIC DOMAIN

ſarum Chriſtianorum commercio acceptam. Nam Brammam quemdam Deo genitum, Deum inter & homines μεσίτλν & ſequeſtrum fingunt, eademque ipſi tribuunt quæ nos Chriſto. Summum Deum ſub Criſtnæ nomine in mundum veniſſe aiunt, & Dæmonem totius orbis victorem debellaſſe, ejuſque vinculis exemiſſe ſexdecim captivarum puellarum millia, atque has ſubinde ipſius pulchritudine captas ei nupſiſſe; quæ Chriſtum animarum noſtrarum vindicem, & inferorum domitorem apertiſſime repræſentant. Narrant iidem Gayazoram mundi peccata ſuſtuliſſe, & à Deo deinde morti fuiſſe datum, ſed ea tamen lege, ut qui corpori ejus maſſam, ſive farinam coactam aqua & ſubactam imponeret, amicos defunctos vinculis tartareis liberaret. Quæ germana ſunt & ſimilia veteris illius calumniæ, à Cæcilio apud Minutium Felicem memoratæ, qua dicebantur Chriſtiani infantem farre contectum iis apponere qui ſacris imbuebantur, ut eum cæcis occultiſque vulneribus confoderent. Hæc autem ſacroſanctum Euchariſtiæ myſterium & ſub ſpecie panis deliteſcens Chriſti corpus non obſcure adumbrant. Utcunque eſt, ſatis evincunt ſuperiora vetuſtiſſimæ Indorum religionis architectis multum inſtrumenti ac copiæ Moſaicos libros ſuppeditaſſe.

Qui factum, ut ad Indos Moſaica doctrina penetrarit.

III. Indi porro myſteriis Ebraicis per Ægyptiorum commercia, fortaſſe & Ebræorum ipſorum, videntur fuiſſe imbuti. Ebræos enim Arabicum, Perſicum & Indicum mare luſtraſſe perſuadent navigationes juſſu & auſpiciis Salomonis in Ophir ſuſceptæ. Nec enim putandum eſt hoc fine ita ipſorum conſtitiſſe claſſes, ut non in alias quoque regiones excurſus tentaverint. Ægyptios vero in Indiam pleroſque confluxiſſe docent nos Hiſtoriæ. Narrat Diodorus Oſirim ad Indos penetraſſe, illic regnum per duos & quinquaginta annos tenuiſſe, præclara multa gentem rudem & incultam docuiſſe, urbes condidiſſe, leges poſuiſſe, multaſque in India paſſim Ægyptiorum colonias diſſeminaſſe. Adeo ut poſteriores Indi Dei hujus ortum patriæ ſuæ adſcripſerint, quem veteres ex occiduis partibus veniſſe dicebant. Nec me fugit hanc Oſiridis in Indiam expeditionem, perinde ac illam Herculis, (quem itidem ut Bacchum, alii Thebanum, Ægyptium alii fuiſſe volunt) fabuloſam & eſſe, & haberi ab Eratoſthene, atque id à Strabone adverſus Megaſthenem egregie eſſe probatum. Cauſſas quoque figmenti hujus perſpectas habeo, quas & ſupra tetigi. Verumtamen male hæ & infabre cuſæ fuiſſent fabulæ, niſi priſca gentis utriuſque commercia colorem iis aliquem, forſitan & occaſionem dediſſent. Sed miſſis iis recurramus ad Hiſtoriam, unde cognoſcimus in Indiam confugiſſe Ægyptios complures, cum Ægyptum Cambyſes invaſit. Crebra quoque cum Indis Ægyptios agitaſſe commercia non obſcuris probatur argumentis. Velut illa vaccarum reverentia, quam ab Ægyptiis eſſe profectam tradit Artapanus; Sinica ſcribendi ratio Hieroglyphicæ Ægyptiæ perſimilis; Pyramis quædam à Brachmanibus culta, & Dei cujuſdam oſſa complecti credita, ut refert Clemens, Pyramidum Ægyptiarum inſtar; Gentis utriuſque in certas tribus ac prope eaſdem diſtinctio, quas accurate adnotatas habes apud Strabonem, Diodorum, & Arrianum. Par apud utroſque ſimilium idolorum, & in ſerpentium formam fere fabricatorum cultus, & præcipua omnia Pythagoricæ Philoſophiæ capita, quæ ab Ægyptiis fere Pythagoras acceperat, quæque Brachmanes pertinaciter ad hanc diem retinuerunt; potiſſimum vero doctrina Metempſychoſeos, quam primi Ægyptii tradiderunt, ut auctores ſunt Herodotus, & Clemens Alexandrinus, & à quibus profecta in Indiam & Sinenſes tractus manavit. Multas quoque in India ditiones jam inde à priſcis temporibus poſſederunt Arabes. Quoſdam etiam ad Indum fluvium collocat Dionyſius Periegetes. Cum ait ergo Lucianus, primos omnium hominum Ægyptios Deorum habuiſſe notitiam, templaque iis ac lucos poſuiſſe, ſic intelligo; profani idolorum cultus & πολυθεότητος auctores Ægyptios extitiſſe; ab iiſque plurimas gentes, Indos in his, eadem dogmata ac ritus accepiſſe. Optimis illi quidem ad colendum Deum ritibus à Noachi filiis, gentis illorum auctoribus, primum fuerant inſtituti; quamobrem nulla olim in ipſorum templis ſimulacra viſebantur; uti neque apud Syros: quemadmodum ibidem Lucianus affirmat. Verum progreſſu temporis à priſtina pietate ad nefarias religiones deflexerunt. At vera religio penes Ebræos fuit; quam à Noacho, & deinde ab Abrahamo per manus ſibi traditam conſtanter retinuerunt. Sed hæc uberiorem ſibi tractationem depoſcunt.

Diod. libr. 1, & 2.

Strab. libr. 15.

Artap. apud Euſeb Præp. Evang. libr. 9.

Strab. libr. 15. & 17.

Diodor. libr. 1. & 2.

Arrian. Indic.

Herod. libr. 2. cap. 123.

Clem. Alex. Strom. 3. & 6.

Lucian. de Dea Syr.

CAPUT

CAPUT SEPTIMUM.

I. *Moſes à gentibus ad Septentrionem & Occaſum poſitis agnitus & cultus: à Thracibus*, II. *Germanis*, III. *Gallis*, IV. *Britannis*, V. *Hiſpanis*, VI. *& ipſis etiam Americanis.*

Moſes à gentibus ad Septentrionem & Occaſum poſitis agnitus & cultus: à Thracibus.

CÆterum Theuthi illius, ſive Mercurii Ægyptii, de quo dixi, quemque jam Moſem credere licet, cultus apud exteras gentes ita propagatus eſt, ut inter Thraces, Germanos, Scythas, noſtrates Gallos, & ipſos quoque Britannos, ac Hiſpanos ſummum numen habitus ſit. De Thracibus teſtis locuples Herodotus, qui non popularem apud eos Deum eſſe Mercurium ait, ſed Regum tantum, qui ſummis illum religionibus colunt, & cujus ſolius numen jurant, ſeque ab eo prognatos ferunt. In mediis quidem Boſphori Thracii anguſtiis Mercurii fanum in rupe viſebatur, Polybio teſte. Erat & in Bithynia Thraciæ proxima, & trans Boſphorum poſita, locus ἑρμῆ οἰκία dictus, non ab Hermo Athenienſi neſcio quo, Theſei ſocio, ut vult Plutarchus, ſed à Mercurio ipſo, ut Pythopolitæ in vicinia ſiti aſſevarabant. In Imbro etiam, Thracica inſula, colebatur Mercurius, alio nomine Imbramus dictus; unde & Imbrus inſula nomen habuit. Scriptum id reliquit Euſtathius ad Dionyſium Periegeten: ἡ ὑ ἴμβρ☉, inquit, θρᾳκικὴ μὴ ὅτι νῆσος, ἱερὰ καβείρων ἡ αὐτή. ὄνομα ὑ δαιμόνων οἱ κάβειροι. ἐπῆρτο ὑ αὐτῆς ἡ ἑρμῆς, ὃν ἴμβραμον λέγουσιν οἱ κᾶρες, ὡς ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀναγράφεται· *Imbrus Thracica inſula eſt, ſacra & ipſa Cabiris. Cabiri autem Deorum nomen eſt. Ibidem colebatur & Mercurius, quem Imbramum Cares appellant, ut ſcriptum extat in Ethnicis.* Stephani Ethnica intelligit, in quorum Epitome quæ ſupereſt, verba hæc reperias: ἴμβρ☉, νῆσ☉ ἱερὰ καβείρων, ἡ ἑρμῆ, ὃν ἴμβρον λέγουσι μάκαρες· *Imbrus, inſula ſacra Cabiris & Mercurio, quem Imbrum Beati appellant.* Utra emendatior ſcriptura, Stephani an Euſtathii, ſtatuere promtum eſt. Cares quippe Lemnum occupaſſe ſcribit Cornelius Nepos, unde facilis conjectura eſt nec à vicinis locis abſtinuiſſe. Ergo Stephanum ſic emendabis ex Euſtathio: ὃν ἴμβραμον λέγουσιν οἱ κᾶρες· *Quem Imbramum appellant Cares.* Nos autem in Imbrami vocabulo, Amrami, qui fuit Moſis pater, nomen perſpicue agnoſcimus, cui euphoniæ gratia b inſertum eſt. Sic in Gallicis vocibus, *chambre*, *nombre*, ex *camera* & *numerus*: ſic in γαμβὸς, ex γάμος; in μεσημβρία, ex μεσημερία· Itaque Septuaginta Interpretes Ebraicum nomen עמרם reddiderunt ἀμβράμ, quemadmodum legendum quoque eſt in excerptis Demetrii, quæ repræſentat Alexander Polyhiſtor apud Euſebium; non uti legitur in vulgatis codicibus, ἀβραάμ. Ex ἀμβράμ autem manifeſto fecerunt Cares, ἴμβραμος. Patrum autem nomina filiis aliquando tribuiſſe Ægyptios ſupra ex Joſepho probavimus. Itaque Moſes patris Amrami nomen tulit, & ab eo Imbrus inſula nomen traxit. Ex Ægypto autem Amrami & Moſis notitiam Cares & Iones attulerunt, jam inde à Pſammitichi ævo; quo Ægypti regnum tenente, ſedem ipſos in ea regione fixiſſe Herodotus memoriæ prodidit: vel ad eos intulerunt Phœnices, cum patria relicta Bithyniam, Thraciam, & finitima loca duce Phœnice; Rhodum quoque, & vicina loca, Cadmum ſecuti inſederunt. Clare id intelligas ex Diodoro. Sed & alias illuc conſediſſe Phœnicum colonias oſtenditur ex Ergea Rhodio apud Athenæum, & Cone apud Photium, & aliis. Igitur in Rhodi vicinia loca de Phœnicum nomine appellata agnoſcunt Ptolemæus, & Stephanus; & Cariam Phœnicen fuiſſe dictam docet nos ex Corinna & Bacchylide Athenæus. Sed & Pamphyliam ac Piſidiam Cariæ vicinas regiones Plutarchus Phœnicen appellat; & vicini Solymi φοίνικον ἔθος nuncupantur à Quinto Smyrnæo, & Phœnicio genere prognati à Chœrilo prædicantur. Quid quod & Samum Ionicam ab Amramo quoque nomen traxiſſe veri haud diſſimile eſt? ab Imbraſo ſiquidem fluvio, cui & Parthenio nomen fuit, Imbraſiam eſſe dictam tradit Strabo. Nam vocem Amram ad nominum ſuorum formam flectentes Græci dixerunt ἄμβρας & ἴμβρας· Ut pro Adam & Abraham, Adas & Abrahas. Ab ἴμβρας prodiit Imbraſus. Samum autem Ionicam frequentibus Phœnicum commerciis fuiſſe frequentatam ſatis ſuperque à Bocharto probatum eſt. Huc facit & Serapidis Templum, quod in Thracia extitiſſe Polybius perhibet; cujus Dei effigiem ex Ponto acciviſſe Ptolemæum Lagiden tradunt Plutarchus, Tacitus, Euſtathius: facit & Liberi, quem Moſem eſſe probavimus, receptus apud Thraces cultus, & à Poëtis tantopere celebratus: facit & Vulcano, qui Moſes quoque eſt, honos in Lemno Thracica inſula habitus. Adde myſteria Cabirorum, non ex Phrygia profecta, nec à Ca-

Herod. libr. 2. cap. 30. & libr. 5. cap. 7. Polyb. libr. 4. Plutarch. Theſeo.

Corn. Nep. in Miltiad.

Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 25.

Herod. libr. 2. cap. 61, & 152, & 154 & libr. 3, cap. 11. Diodor. libr. 5. Athen. libr. 8. Phot. Tm. 186. Ptol. l. 5. cap. 2. Steph. in Ἀσσυρία, & Φοινίκη. Athen. libr. 4. Plut. in Alex. Quint. Smyrn. libr. 3. Chœr. apud Joſ. l. 1. cont. Ap. Strab. libr. 10. & 14.

Boch. Chan. libr. 1. cap. 8. Polyb. libr. 4. Plutarch. de Iſid. & Oſir. Tacit. Hiſt. lib. 4. cap. 84. Euſtath. in

Dion. Perieg. Apoll. Sch. libr. 1. Argon. Ariſtoph. ſchol. Nubib. Sanchon. apud Euſeb. libr. 1. Præp. Evang. Damaſc. apud Phot. Cod. 242. Apollon. Schol. libr. 1. Arg. Euſeb. Præp. libr. 1. Heſych. in Κάβειροι. Clem. Alex. Patræn. Virg. 3. Æn.

biris Phrygiæ montibus, quod tradit Apollonii Scholiaſtes, vel potius Scholiaſtæ; (erudita hæc enim & optima Scholia, Tarrhæi, Lucilli, Sophoclei, & Theonis, doctiſſimorum Grammaticorum eſſe docet Ariſtophanis Scholiaſtes:) ſed è Phœnicia. Berytienim cultos fuiſſe diſcimus ex Sanchoniathone, & Damaſcio. Unum autem è Cabiris fuiſſe Bacchum prodit idem Scholiaſtes Apollonii; unum quoque ex illis fuiſſe Mercurium aſſeverat ex Dionyſodoro. Horum vero fratrem fuiſſe Æſculapium narrant Philo Byblius ex Sanchoniathone & Damaſcius apud Photium. Atqui Serapidem, Bacchum, Mercurium, & Æſculapium, unius Moſis ſimulacra fuiſſe partim jam vicimus, partim infra vincemus. Itaque mera Moſis myſteria in Cabirorum myſteriis deliteſcere credendum eſt. Recepta autem ea fuerunt, & in Imbro, ut ex Stephano & Euſtathio docuimus; & in Lemno, ut habet Heſychius; & in Samothrace, quæ Thraciæ inſulæ ſunt, ut Veteres teſtantur. Delata fuiſſe & ad Thyrrhenos à Cabiris ipſis fratribus ſcribit Clemens Alexandrinus. Delata & ab Ænea in Italiam fuiſſe colligitur ex ejus narratione apud Virgilium:

Feror exul in altum
Cum ſociis, natoque, Penatibus, & Magnis DIs.

Varr. de R. R. libr. 4. Artemid. apud Strab. libr. 4. Apoll. Schol. Argon. libr. 1. Joſeph. Antiq. libr. 9. cap. 1.

Magni Dii ſunt Dii Cabiri, hoc eſt כבירים, ſic dicti à כבר, quod Ebraice & Arabice ſignificat, *magnus fuit, potens fuit.* Unde in Augurum libris *Divi Potes* appellabantur, θεοὶ δυνατοὶ in Samothrace, ut eſt apud Varronem. Perveniſſe ea & ad inſulam uſque Britanniæ finitimam tradit Artemidorus. Quin & Samothracen ipſam, prius Leucoſiam, deinde à Sao Mercurii & Rhenes filio Samum fuiſſe dictam docuit Ariſtoteles in Samothraces Republica, ut legitur apud Apollonii Scholiaſten. Ubi & Moſem denuo in Mercurio agnoſcis. Et vero cum Joſaphatus & Ochozias, hic Iſraëlis rex, ille Juda, inita ſimul ſocietate commercia ſubinde cum Thracibus & Ponti accolis agitaverint, ut refert Joſephus, vel inde Moſem & Amramum noſcere potuerunt. Verum igitur eſt, quod probandum ſuſceperam, Moſis famam, & cultum ad Thraces quoque penetraſſe.

Germanis, Tacit. De mor. Germ. Diod. libr. 1. Herod. libr. 2. cap. 103. Euſtath. in Dion. Per. Paul. Diac. De geſt. Long. libr. 1. cap. 9. Tacit. De mor. Germ.

II. De Germanis illuſtre eſt Taciti teſtimonium, quo præcipuos in illis honores Mercurium occupaſſe docet. Tum addit: *Pars Suevorum & Iſidi ſacrificat. Unde cauſſa & origo peregrino ſacro, parum comperi, niſi quod ſignum ipſum in modum Liburnæ figuratum docet advectam religionem.* Unde vero advectam? nempe ex Ægypto ubi Iſis colebatur, per Euxinum Pontum, atque inde per Danubium in Suevos, & ex illis in reliquam porro Germaniam. Certe ad fontes Danubii penetraſſe Ægyptios Oſiride duce teſtatur Diodorus; Herodotus vero duce Seſoſtri Scythas & Thraces ſubegiſſe, in eorum regionibus trophæa ſtatuiſſe, perveniſſe ad Phaſim, & in Colchide partem exercitus reliquiſſe; at Euſtathius Oſirim aratri uſum docuiſſe Tauros Scythicam gentem. Alio poſtea nomine Germanos appellaſſe Mercurium obſervat Paulus Diaconus, & Wodan, ſeu Gwodan dixiſſe. Id autem ex Moſis doctrina habuerunt, quod non ex Dei magnitudine eſſe cenſerent, in ullam eum humani oris ſpeciem aſſimilari. Auctor idem qui ſuperiorum Tacitus.

Gallis, Cæſ. De bell. Gall. libr. 6. Avent. Nomencl. præfix. Ann. Boior. Grot. in Hiſt. Goth. Worm. Monum. Danic. libr. 1. cap. 4. Camd. Brit. p. 13.

III. Ex Germania videtur in Galliam demum tranſiiſſe idem cultus Mercurii. Gallos eadem de Mercurio ac Græcos ſenſiſſe perhibet Cæſar: *Deum*, inquit, *maxime Mercurium colunt: hujus ſunt plurima ſimulacra; hunc omnium inventorem artium ferunt; hunc viarum atque itinerum ducem; hunc ad quæſtus pecuniæ, mercaturaſque habere vim maximam arbitrantur.* Ad utroſque autem, Gallos dico & Germanos, Theuthi quoque appellatio penetravit, unde & hi Theutoni dicti, & plurimi ex iis ſibi hinc nomina fecerunt, velut Theuta nobilis illa Illyriorum regina, Theodobaldus, Theodomannus, Theocebalus, Theodebertus. Scio Aventinum nominum illorum originem repetere à *Dieths*, vocabulo antiquo linguæ Germanicæ, quod *divitias*, *officium*, & *facinora præclara* ſignificat; Grotium vero à *Theud*, quod *populum* ſonat; ſed veriſimilior eſt originatio noſtra, & doctorum virorum ſuffragiis comprobata. Dani, & ad Septentrionem poſitæ gentes Germanicæ propaginis, *Tiis* Mercurium appellabant, Angli *Teves*. Teſtes Monumenta Danica Wormii. Galli vero Teutaten ſupremum Deum venerabantur, & ſanguine humano placabant. Nomen fortaſſe compoſitum ex *Theuth* & *Taith*. *Taith* Armorica lingua & Britannica veteri, quæ valde affines ſunt, & prope eadem, & quarum utramque à veteri Gallica manaſſe eruditi ſciunt, *viam* ſignificat. Ita ut *Theuth taith*, ſive *Teutates*, idem ſonet ac *Deus viæ*, ſive ὁδός, quod unum eſſe diximus ex cognomentis Mercurii. Hoc nominis etymon debemus Camdeno. Arceſſere id quoque poſſumus ex vocibus *Theuth* & *Tat*, quæ poſtrema dictio patrem notat eadem Celtica veteri lingua, ac ſi *Mercurium patrem* dixiſſes, ut Romani dixerunt Dieſpiter, ſive Juppiter, & Marſpiter. Inſigne præterea Ægyptiacæ religionis ad Germanos & Gallos propagatæ monumentum, è ſepulcro Childerici Francorum Regis

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [110] - 82
PUBLIC DOMAIN

Tornaci effoſſum ante aliquot annos, hodie viſitur in Bibliotheca Regia: bubulum nempe caput auro effictum, Solis imagine in fronte notatum. Hæc erat ſcilicet Apis Ægyptiorum Dei effigies, cui Solis ſymbolum inerat, ut Macrobius docet. Et ne quis Apim eſſe neſciret, adjectæ fuerant apes aureæ pluſquam trecentæ, ut ex harum nomine nomen illius intelligeretur. Nam cum ex putrefactis boum viſceribus naſci apes magno conſenſu Veteres tradiderint, patrium illis nomen fuiſſe inditum mihi veriſimile fit; & quoniam ex Api, qui bos eſt, ortæ ſunt, Apes eſſe dictas, & quaſi patronymicum nomen tuliſſe. Quod vocis hujus etymon longe probabilius eſt, iis omnibus quæ adhuc allata ſunt. Boum autem capita ab Ægyptiis eſſe culta docet Octavius apud Minutium Felicem. Indi etiam, qui bovis cultum acceperunt ab Ægyptiis, & ad hanc diem retinuerunt, capita bubula vexillis ſuis appingunt. Quinetiam ſimulacrum illud aureum ab Aarone conflatum, ab Iſraëlitis adoratum, non vitulum, ſed vituli caput fuiſſe ſanctorum Patrum plerique affirmarunt; Tertullianus, Lactantius, Optatus, Hieronymus, alii. Atqui ritum hunc ab Ægyptiis ſumſerant Ebræi, & id agebant quod agentes eos viderant, bubulum nempe caput colentes. Sed & traditum eſt à Plutarcho Cimbros, qui Celtoſcythæ erant, cum Italiam infeſtis armis adoriren-tur, taurum æneum, Ægyptiacæ haud dubie originis Deum, ſic tanquam præſens numen circumtuliſſe, per eumque, ſi quando res poſceret, juraſſe; atque eum tandem, profligato Barbarorum exercitu, in Lutatii Catuli Imperatoris domum, quaſi victoriæ primitias, fuiſſe illatum. Notabo & id obiter, vocem quoque Theuth uſurpaſſe Græcos, & in θεὸς recoxiſſe: pleroſque enim Græcorum Deos ex Ægypto eſſe allatos ſcire licet ex Diodoro, & ex iis quæ diximus. Ex θεὸς autem Græco, prodiit Latinum *Deus*.

Tertull. adv. Jud. cap. 1. Lactant. libr. 4. cap. 10. Opt. Mil. l. 3. Hier. in Oſe. 4. Plutarch. in Mario. Diod. libr. 1.

IV. De Britannis vero nihil eſt cur dubitemus affirmare receptum fuiſſe inter eos cultum Mercurii; cum Gallorum ſacra apud eos fuiſſe deprehenſa Tacitus teſtetur, & pluribus demonſtrari poſſit. Liberi etiam Patris cultum, ac ceremonias apud Amnitas Britannicam gentem, magno apparatu celebratas fuiſſe tradit Dionyſius Periegetes. Liber autem, Moſes ipſe eſt. Samothracum quoque myſteria, in quibus deliteſcit Moſes, in inſulam Britanniæ proximam trajeciſſe narrat Artemidorus apud Strabonem, ut dixi. *Britannis.* Tacit. in Vit. Agric. Strab. libr. 4.

V. Nec ſum animi dubius Gallis in Teutate colendo, ſicut in aliis pleriſque, Hiſpanos conſenſiſſe: non quod prope Carthaginem Novam tumulus extiterit, qui Mercurii Teutatis diceretur, ut vulgo creditur: ſed quod apud Livium, qui rei hujus auctor jactatur, mentionem tantum fieri *tumuli Mercurij* fidem faciat emendatiſſima Gronovii editio; & quod magno numero Celtæ confluxerint in Hiſpanias, illucque mores ſuos ac religionem intulerint, ſedibuſque in ea poſitis Celtiberi dicti fuerint. *Hiſpanis,*

VI. Obſervatione quoque dignum exiſtimo, quod nonnullis fortaſſe leve videbitur, Mexicanos Deum lingua ſua *Teutl* appellare: unde factum nomen *Teutlille*. A Theuth Ægyptio veniſſe dictionem hanc affirmare vix auſim, vereor enim hominum judicia. Sed tamen notum eſt quid de vaſta illa & uberrima Atlantici maris inſula, multorum dierum navigatione à Gadibus diſſita, à Pœnis reperta, & magna cautione celata ſcripſerint Diodorus, & Auctor Mirabilium quæ Ariſtoteli adſcribuntur. Hoc ſi ſit, uti eſſe fertur, ex Taauto Phœnicum, à quibus ortum & religionem Carthago habuit, & ex Theuth Ægyptiorum prodiiſſe Teutl Mexicanorum; & ex horrendis illis Phœnicum & Carthaginenſium ſacrificiis, quibus homines immolabantur, extitiſſe ſimilia illa Mexicanorum, aliorumque Novi Orbis incolarum, vehemens ſuſpicio eſt. De Americanorum originibus, totis jam voluminibus ventilata eſt & excuſſa quæſtio. Mihi quidem ſemper veriſimile viſum eſt, ſive priſcorum Phœnicum, ſive Carthaginenſium naves freto Gaditano digreſſas, ſive alias ex Europæ & Africæ oris ad occaſum devexis ſolutas, Auſtrum verſus proceſſiſſe; quo ſæpiſſime illas commeaſſe ex antiquis hiſtoriis ſatis conſtat: cum autem perveniſſent intra Tropicos, & ventos illic ſecundos ab ortu in occaſum perpetuo flantes, & mare eodem curſu incitatum nactæ eſſent, ſeſe mari & vento permiſiſſe, & in Americam expedita & commoda navigatione appuliſſe; ac invitatas poſtmodum ubertate terræ, ſedes illic fixiſſe: cum præſertim difficilior eſſet regreſſus; nam venti in ortum ferentes ab occaſu, circa ſeptimum tantum ac viceſimum ab Æquinoctiali gradum petendi erant; illic enim fere flant: quanquam extra Tropicos magna eſt ventorum inconſtantia. Nullam itaque itineris ſui notitiam Antiquo Orbi, unde venerant, dare potuerunt; vel ſi forte dederunt, temporum deinde lapſu, aut caſu aliquo, aut hominum negligentia commercium omne intercidit. Quemadmodum florens olim Norvegos inter & priſcos Groenlandos ſocietas, & ratio negotiorum, graviſſima demum peſtilentia ita ſoluta eſt, ut ejus etiam obliterata ſint veſtigia. Sententiam noſtram apprime confirmat tradita à laudatis ſcriptoribus, Franciſco Lopezio à Gomara, Joſepho Acoſta, & Garcilaſſo à Vega opi- *& ipſis etiam Americanis.* Diod. libr. 5. Gomar. Hiſt.

Indic. libr. 1. cap. 13. Acosta. Hist. Ind. libr. 1. cap. 19. Garcil. Hist. Yncar. libr. 1. cap. 3.

nio, viam in has oras instituisse Christophorum Columbum, Hispani cujusdam navarchi indicio, cui nomen Alphonso Sanctio ab Huelva. Hunc aiunt in Canariis, & Azoribus commercia agitantem, vento abrepta navi, ad longinquas terras & ignota litora appulisse, & reditus demum explorata via ac reperta Maderam pervenisse; & à Columbo, quem forte illic nactus erat, domi benigne & liberaliter exceptum, navigationis suæ commentarios & ephemerides, sic tanquam hospitalitatis munus, ipsi morientem reliquisse. Quod igitur Sanctio contigit, hoc ipsum jam aliis prius contigisse credibile est. Astipulantur sententiæ eidem, plurimæ apud Americanos priscarum Antiqui Orbis religionum & rituum notæ. Circumciduntur Mexicani infantes, Jucatanenses, & alii. Ignem perpetuum & inextinctum servant Mexicani: quod à Mosis Lege profectum diximus. Quo loco Dæmonis sui responsum acceperant Mexicani venefici, illic ara lapidea ab iis exstructa est: quod prius fecerat Jacob post oblatam sibi Dei speciem. Sacrificia illic humana, ut dixi, ex Pœnorum institutis. Sanguinem suum per membrorum incisuras fundunt, quemadmodum Prophetæ Baalis, Eliæ temporibus. Jubilæum celebrant quinquagesimo quoque recurrente anno, & sabbathum septimo quoque die. Neomenias etiam observant Caraibæ, & renascentem Lunam, ut buccinæ clangore Judæi, sic magnis clamoribus celebrant & salutant. Iidem porcina abstinent. Apud Peruvianos fiunt quædam agnorum sacrificia, Mosaicis pacificorum sacrificiis consimilia. Est & apud illos quidam Paschæ typus, cum limina domorum farina sanguine diluta tingunt. Narrant illi Solem, cum liberos suos Mancocapacum & Coyam Mammam ad mansuefaciendos gentis suæ mores mitteret, virga aurea instruxisse, monitos ut quo loco eam destituere possent in terram, illic imperii sedem ponerent. Quo Mosaicæ virgæ mirifica vis exprimitur. In America Boreali secedunt, seque vulgo segregant menstruales mulieres. Ad impetrandas & promerendas puellarum nuptias voluntarium famulatum soceris exhibent proci, ut Labani Jacob. Apud Mechoacanenses, qui cadaver hominis attigit, corpus abluit. Peruviani, Guatimalenses, & Novæ Hispaniæ incolæ fratrum defunctorum uxores ducere consueverunt. Caraibæ cognatas ex instituto ducunt. Matrimonium contrahunt Peruviani per alligationem calcei, quem sponsæ pedi vir obducit. Id à lege Mosis non valde discrepat, qua vidua fratrem viri sui sine prole defuncti, matrimonium secum contrahere recusantem, calceo exuit. In Nicaraga immundæ habentur feminæ recens enixæ: cum quibus & congredi nefas alii esse ducunt. Hæc Mosaicam doctrinam sapiunt. Aliquos etiam posterioribus temporibus è nostro Orbe illuc commeasse ostendunt quamplurima Christianismi indicia illic reperta. Nec enim uni alicui ætati, vel uni caussæ, unisve auctoribus regionum illarum explorationem assignandam puto. Quod illic effecerunt venti intra Tropicos perpetuo flantes ab ortu, idem alibi tempestas; cujusmodi ea fuit quæ Lusitanos primum in Brasiliam detulit; casus alter alibi, alibi vicinitas præstare potuit. Quid si Novum Orbem alicubi vel hærere Veteri dicamus versus Septentrionem, vel hæsisse; sed Oceani ingruentibus undis olim convulsum dissiluisse; quod de Sicilia fertur, & de Britannia non absurde credi potest, & in terris mari adjacentibus non raro contingit? tum vero manifesta erit caussa, quî feræ omnis generis & pecudes illuc transmigrare potuerint. Quoniam vero Africanis Guineensibus & Angolanis, qui intra Zonam Torridam degunt, commodissimus fuit in Americam trajectus, multos inde transmisisse, & Peruvianæ fortasse genti, per Amazonum flumen navigantes, ortum dedisse existimo. Carent enim utrique literis & scriptura; funiculos autem diversicolores certis nodis distinctos adhibent ad computos utrique; Solem etiam & Lunam utrique adorant; Amazonas quoque America habet perinde ut Africa. Nam cum Africæ interioris incolis commercia habuerunt Æthiopes ad occasum prope Oceanum siti. Atrum autem colorem per frequentia connubia cum albis hominibus illic repertis, perque aëris mutationem, subinde fuisse dilutum reor: quod & aliis evenisse notum est. Multa huc adderem, sed ea sunt præter institutum.

CAPUT OCTAVUM.

I. *Græci Mosaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt.* II. *A Cadmo & Danao Mosis notitiam habuerunt.* III. *Apollo idem ac Moses.* IV. *Pan idem ac Moses.* V. *Priapus idem ac Moses.* VI. *Æsculapius idem ac Moses.* VII. *Prometheus idem ac Moses.* VIII. *Cecrops idem ac Moses.* IX. *Mi-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [112] - 84
PUBLIC DOMAIN

nos idem ac Moſes. X. *Explicatur* 1. *Mach.* 12. 21. *in quo agitur de Judæorum & Spartanorum germanitate.* XI. *Perperam locum hunc interpretatus eſt Joſephus.* XII. *Rhadamanthys idem ac Moſes.* XIII. *Æacus idem ac Moſes.* XIV. *Proteus idem ac Moſes.* XV. *Perſeus idem ac Moſes.* XVI. *Moſes inter aſtra relatus, & Libræ geſtandæ adhibitus.* XVII. *Ariſtæus idem ac Moſes.* XVIII. *Muſæus idem ac Moſes.* XIX. *Orpheus idem ac Moſes.* XX. *Linus idem ac Moſes.* XXI. *Amphion idem ac Moſes.* XXII. *Eumolpus idem ac Moſes.* XXIII. *Tireſias idem ac Moſes.*

I. PRogrediamur nunc ad Græcos, memoriæ veteris & priſcæ ac veræ hiſtoriæ adeo ignaros & rudes, ut Ægyptius ille Sacerdos, cum quo in urbe Sai diſſeruiſſe Solonem narrat Plato in Timæo, & cui Pateneit nomen fuiſſe ſcripſit Proclus, merito ei objecerit numquam ſeneſcere Græcos, nec pueros eſſe deſinere. Hanc doctrinæ Græcanicæ novitatem multis comprobat Joſephus in Diſſertationibus ſuis adverſus Apionem; & Legiſlatores omnes Græcorum, præ Moſe novellos eſſe ac recentes oſtendit; ita ut ne Legis quidem Græcum nomen apud Homerum reperiatur. Cum enim Græci primævæ rerum originis notitia aliqua à Phœnicibus, & Ægyptiis eſſent imbuti, à quibus & univerſos homines Theologiæ ſuæ principia petiiſſe aſſeverat Philo Byblius, & egregios Moſaicæ diſciplinæ ſatus ab iis accepiſſent, hæc puerilibus fabulis ad ſua tempora & coævos ſibi homines accommodatis ita implicuerunt, quas nova ſubinde figmentorum acceſſione conſequens ætas cumulavit, ut veritatem pene totam extinxerint, in denſiſſimas certe tenebras demerſerint. Id in ipſorum Theogonia potiſſimum obſervare licet, cujus cum præcipua capita foris nata eſſent, & extrinſecus quæſita, magnam tamen ejus partem ab Homero & Heſiodo fuiſſe excogitatam Herodotus confeſſus eſt. Simile quidpiam apud Phœnices eveniſſe refert Philo Byblius, quibus poſtquam in Taauti, hoc eſt Moſis, & Sanchoniathonis libris, prima mundi exordia tradita fuiſſe dixit, & veræ Theologiæ poſita fundamenta, merito queritur deformata hæc eſſe à recentioribus, & tanta mendaciorum vanitate infuſcata, ut veritatem jam inde eruere difficile ſit. Neque tamen ita ſunt eraſa apud Græcos veri veſtigia, ut non in fabulis illorum, ſi quis attendat, Moſaica doctrina, & nonnumquam etiam ſententiæ ac verba emineant. Occuparunt hoc argumentum, ac pene jam exhauſerunt Joſephus, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, Euſebius, aliique complures, antiqui juxta & recentes, ut in probanda re jam ſatis probata ſuperfluus omnis labor videri poſſit. Quoniam tamen illud eſt diſputationis hujus, temperare mihi non poſſum, quin aliqua afferam, unde appareat priſcam Mythologiam, qua nihil habent Græci antiquius, & quæ Deos ipſis quos colerent, totamque religionem ſuppeditavit, è Moſis ſcriptionibus prodiiſſe; cum præſertim nova aliqua & ab aliis nondum obſervata huc conferre mihi poſſe videar.

Græci Moſaicam doctrinam infinitis fabulis obduxerunt. Procl. in Tim.

Phil. Bybl. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1.

Herod. libr. 2. cap. 53. Phil. Bybl. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1.

II. Ac primam quidem Moſis cognitionem à Cadmo & Danao veriſimile eſt Græcos accepiſſe: quorum ille, juxta nonnullos Ægyptius Thebæus, juxta plures ac pene omnes Phœnix, cum eſſet Moſis coævus, & à Joſua una cum aliis Phœnicibus pleriſque patria pulſus veniſſet in Græciam, ejus incolas rudes & barbaros ad meliorem cultum traduxit, in urbes coëgit, literis imbuit & doctrina, Moſemque inter Phœnices ſuos rebus præclare geſtis celebrem apud eos prædicavit. Per idem tempus in Græciam quoque profugus appulit Danaus Ægyptius, multaque, ut credere par eſt, de virtutibus Moſis genti ſuæ nimium cognitis commemoravit. Factum idem ſubinde ab aliis, quos ex utraque regione in Græciam varii caſus intulerunt. Cum his igitur præconibus Moſis fama fuiſſet ſparſa in vulgus, Græci ad fingendum & mentiendum proni multis eam perſperſerunt fabulis, variaſque Moſi Deorum & Heroum perſonas impoſuerunt, quemadmodum à doctoribus ſuis Phœnicibus & Ægyptiis jam ante factum acceperant. Quinetiam Deos quoſdam ad Moſis exemplar confictos ab his ſumſerunt, Mercurium puta, Bacchum, ac Vulcanum, & Theologiæ ſuæ inſeruerunt. Quamobrem vere ab Herodoto, & Diodoro, & Euſebio ſcriptum extat, illuſtres quoſque Ægyptiorum Deos ac Heroas ſibi ſumſiſſe Græcos, ſuoſque feciſſe. Quinam Græcorum Deorum indigenæ ſint, quinam advenæ, in præſentia non diſputo: hoc unum mihi probandum ſumo, complures eorum Moſem diſſimulare.

A Cadmo & Danao Moſis notitiam habuerunt.

Herod. libr. 2. cap. 50. Diodor. libr. 1. Euſeb. Præp. libr. 2. cap. 1.

III. Hujus generis Apollinem eſſe aio; qui Κάκχῳ dicitur in Orphicis, Κονδεάμῳ apud Callimachum: quæ nomina Bacchum hunc eſſe denotant. Apollo præterea, qui Sol eſt, idem eſt qui Oſiris: Oſiris autem Liber, ut dixi; unde Sol Virgilio Liber dicitur: Apollo ergo Liber eſt ſive Bacchus. Oſiridis filium eſſe docet Herodotus, at-

Apollo idem ac Moſes.

Orph. Hymn. in Apoll. Callim. Hymn.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [113] - 85
PUBLIC DOMAIN

que Orum ipſum, quem alii Oſiridis fratrem faciunt. Hic cum eſſet à Titanibus per
in Apoll. Herod. libr. 2. cap. 144. Diod. libr. 1. inſidias interfectus, mortuuſque jaceret in aqua, à matre dicitur eſſe ad vitam excitatus; ut eſt apud Diodorum: quibus Moſis expoſititii caſus, & per matris ac ſororis induſtriam ſalus ſignificatur. Notabile hoc, quod tradit Plutarchus in libello De Iſide & Oſiride, quæcunque Græci narrant de Gigantibus ac Titanibus, Apollinis quoque adverſus Pythonem dimicationes, Bacchi exilia, & errores Cereris, nihil ab iis differre, quæ apud Ægyptios de Oſiride & Typhone celebrantur. Atqui Oſiris & Typhon Moſes eſt, ut docui. Pan quoque Apollo nominatur in Orphicis. Vulcani, ejus
Orph. Hymn. in Apoll. Cicer. libr. 3. De nat. Deor. qui Nilum patrem habuit, filium fuiſſe Apollinum antiquiſſimum prodit Cicero; ſecundum natum in Creta, qua Palæſtinam ſæpe exprimi infra oſtendam; tertium Jovis filium; nempe, opinor, quod Dei filii dici ſoleant viri pii, cujuſmodi fuit Moſes;
Clem. Alex. Protr. quartum in Arcadia natum, quod & ab Ariſtotele perhibetur apud Clementem Alexandrinum. Itaque Apollinis Parrhaſii lucum, templum, & ſacrificia commemorat Pauſanias in Arcadicis; atque item Apollinis Epicurii, & Oncæatæ, & Pheneatæ, & Theoxenii. Atqui indidem quoque ortum credi Mercurium ſupra notavimus. Bacchi
Procl. Hymn. in Sol. Artem. libr. 2. cap. 35. patrem Apollinem fingit Proclus. Idem & Adonin eum facit. Animarum etiam ductorem appellat, itidem ut Mercurium. Sermonum & facundiæ Artemidorus inventorem ſtatuit, quod alii Mercurio tribuunt. Cithara Apollini à Mercurio dono data eſſe dicitur: idemque Muſica, non ſecus ac Mercurius & Bacchus, gaudere fertur. Gaudet & ſaltationibus, uti habet Homerus Hymno in Apollinem: unde & χορηστοιὸς dicitur in Orphicis: propter Canticum videlicet Moſis, & Mariæ, ſociarumque tripudium, decimoquinto Exodi capite celebratum. Ergo & Μυσηγέτης habetur Apollo, perinde ut Bacchus. Mercurii virga ab eo profecta fingitur. Θυραῖον vocari, quod exi-
Macr. Sat. libr. 1. cap. 9. Soph. Electr. & Schol. tus & introitus potens ſit, teſtis eſt Nigidius apud Macrobium: fuiſſe vocatum & προσταθεῖον, quod ante fores ſtatueretur, Veteres docent: nuncupatur & ἀγυιεὺς à
Pauſan. Attic. Heſych. in Προσταθεῖος. Horat. libr. 4. Od. 6. Græcis, & ab ipſo quoque Horatio, quaſi viis præfectum dicas: quæ in Mercurium convenire oſtendimus. Medicinæ parens eſſe dicitur, itidem ut Æſculapius. Dicitur & Æſculapii pater. Juvenis exhibetur & imberbis, itidem ut Bacchus, & ipſe
Stat. l. 3. Sylv. in Coma Earin. quoque Æſculapius; qui quamvis barbatus pingi ſoleat, juvenis tamen Phœbeius appellatur à Statio, & ἀωξιθαλὴς κόρος in Orphicis Hymnis; & ſtatuam ejus imberbem
Orph. Hymn. in Æſcul. Pauſan. Corinth. fuiſſe apud Phliaſios ſcribit Pauſanias. Quemadmodum autem barbatum illum Æſculapium, inveſtem etiam quandoque fingebant; ita imberbes illos, Apollinem, & Bac-
Lucian. De Dea Syria. Macr. Sat. libr. 1. cap. 17. & 18. chum, barbatulos aliquando & veſticipes, nonnumquam etiam promiſſam & ſenilem barbam gerentes exhibuiſſe, teſtes habeo Lucianum & Macrobium: & πολιὸν, hoc eſt, canum Apollinem in honore fuiſſe apud Thebanos priſcis temporibus ſcimus
Pauſan. Bœotic. ex Pauſania. Paſtor ab Amphryſo, & ὀπιμήλιος, & πόιμνιος, & ἀρνοκόμης, & ναυτῆς, & νόμιος appellatur Apollo, ut Mercurius & Bacchus. Καρνεῖος quoque di-
Callim. Hymn. in Apoll. Macr. Sat. libr. 1. cap. 17. citur à Callimacho, non à Carno vate, ut vult Scholiaſtes, nec ὅτι καμόμβῳ ὀφθαλμὸς ἀθρεῖται νέῳ· *quod ardens cernatur juvenis*, ut cenſet Macrobius; ſed, uti quidem conjicio,
Orph. Hymn. in Apoll. ab Ebraica voce קרן, quæ cornu ſignificat: δικέρως enim Apollo, haud ſecus quam Bacchus nuncupatur in Orphicis. Hinc Carnea feſtum Apollinis apud Lacedæmonios & Cyrenæos, in quibus & Scenopegia quædam celebrabatur, quod rei originem clarius patefacit. Ex his aperte liquet eamdem eſſe Apollinis notionem ac Bacchi, & Adonidis, & Mercurii, & Æſculapii, & ad Vulcanum accedere; quos diverſas eſſe ejuſdem exemplaris, Moſis nimirum, effigies, & jam partim oſtendi ſupra, partim infra demonſtraturus ſum. Huc accedit Apollinem in Libya natum & Jovis Ammonis filium fingi à quibuſdam, quod Moſis patriam propius contingit, quam Delos: quia vero cornutum fuiſſe Moſem audiverant, id à patre Ammone, cornuto & ipſo, velut ex traduce habuiſſe Apollinem cenſuerunt. Inter duo fluenta natum
Plut. Pelopid. eſſe docet Plutarchus, quod in Nilo infans Moſes expoſitus ſit. In Arabum arvis eru-
Stat. Sylv. libr. 1. Soter. ditus eſſe dicitur à Statio, quod in Moſem aptiſſime quadrat. Ex Sinope dicitur à Plu-
Plutarch. Lucull. tarcho Syrum filium ſuſtuliſſe: Sinopes nomen non multum abludit à Sephoræ nomine, quæ Moſis uxor fuit; Syri vero pater dicitur, quod velut parens habitus ſit Iſraëlitarum, quæ gens inter Syros numerata eſt, & in Syria ſedes habuit. Non ἀκερσεκόμης tantum, ſed & χρυσοκόμας Apollo cognominatur, propter fulgorem è Moſis vultu exeuntem: unde & Typhonem fuiſſe πυῤῥὸν καὶ ὀνώδη τὴν χρόαν, *rufum & aſininum*
Plut. De Iſid. & Oſir. *colore*, ait Plutarchus; cum Moſem πυῤῥακῆ fuiſſe dixerit Artapanus. Apollinem Ægyptii ſub Solis perſona exhibebant capite ſemiraſo, & ſimulacris nonnumquam cæruArtap. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9. lis, hoc eſt atro colore infectis; claris nonnumquam & ſplendidis: eamdem videlicet ob cauſſam, propter quam Mercurius, altera Moſis imago, facie partim aurea, partim atra pingebatur ab iiſdem Ægyptiis, & petaſum capite geſtans media parte candidum, media nigrum. Inde eſt quod Genium, naturæ humanæ Deum, vultu muta-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [114] - 86
PUBLIC DOMAIN

bilem esse, album & atrum dixit Horatius. Atqui Genius est μλὼ, unde μλῶες, Æolice μᾶνες, Latine Manes, atque etiam Menses. Μλὼ autem est Sol, seu Apollo. Id nos alibi fuse ostendimus. Ergo Apollo est albus & ater. Radiato etiam vertice pingitur, quale habuit Moses postquam Dei alloquio fruitus est. Hinc nomen, ut puto, Didymeo Apollini, in Branchidis: non, ut vult Macrobius, *Quod geminam speciem sui numinis præferat, illuminando, formandoque Lunam.* Unde & Janus, quem Mosem quoque esse dicemus suo loco, bifrons pingitur, & cum eodem Didymeo Apolline à Romanis, teste eodem Macrobio, confunditur. Atque hoc quidem ἰσοεικῶς, nam φυσικῶς Solem Apolline significari non infitior, cujus radios notat quoque aurea & intonsa Apollinis cæsaries. Quapropter & pecten Soli tribuebatur. Unde adagium vetus quod habet Tertullianus, *Lamiæ turres, & pectines Solis.* Ex quo scias etiam, cur *Turricolas Lamias* appellet Lucilius apud Lactantium. Sic enim legendum esse liquet, non ut vulgo, *Terricolas.* Futurorum præscius habitus est Apollo: Propheta fuit Moses. Narrat vetus Poëta apud Clementem Alexandrinum, statuam Apollinis in Delphico templo esse columnam; propterea quod Moses per Arabiæ deserta Israëlitas duxit, præeunte Domino *per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.* Cui simile aliquid de Baccho supra retulimus. Postulat Proclus à Sole, sive Apolline, ut Deum precibus suis propitium faciat, noxarum veniam sibi impetret & pœnarum, justitiam divinam placabilem præstet, & animæ suæ lucis divinæ radios infundat: quæ sunt hujusmodi, ut Israëlitas Mosem alloquentes audire mihi videar. Admeto serviit Apollo, ejusque pecudes pavit: à Pharaone viro revera ἀδμήτῳ & inflexo durissima servitute oppressi sunt cum Mose cæteri Israëlitæ; cum operam suam Pharaoni venditasset Israël: *Petimus*, inquiebat, *ut esse nos jubeas servos tuos in terra Gessen.* Tum deinde super iis hæc Josepho præcipit Pharao: *Quod si nosti*, inquit, *in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum.* Est apud Ciceronem, *Apollinem Arcades* Νόμιον *appellare*, (sic enim legendum, non ut vulgo, *Nomionem*) *quod ab eo se leges ferunt accepisse:* vel potius quod Moses Ebræis leges posuerit. Φύξιος dicitur apud Philostratum, quemadmodum & Pan, alterum Mosis simulacrum; non ab Herculis fuga, ut vult Theocriti Scholiastes; sed quod suasore ac duce Mose Ebræi ex Ægypto in Chananæam profugerint. Ἐπίσκοπος dicitur apud Cornutum, quod Israëliticæ reipublicæ custos Moses, tutor, & præfectus fuerit. Λεσχηνόριος dicitur, non quod λέσχας, hoc est confabulantium circulis præsit, ut vult Suidas; sed propter colloquia Mosi cum Deo in monte habita: *Loquebatur enim Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum.* Quamobrem & Minoëm Mosis typum, ut mox dicam, ὀαριστὴν Homerus appellat. Narrat Artemidorus, auctor locuples, à Daldianis popularibus suis Mysten nuncupari Apollinem: Moses quippe divinorum mysteriorum interpres fuit. Megaris simulacrum exstabat Apollinis δεκατηφόρου, sic dicti propter ritum decimarum Deo solvendarum, à Mose instauratum. Argonautæ apud Apollonium sacra faciunt Apollini ἐμβασίῳ, & ἐκβασίῳ, non sic dicto à conscensione eorum in navim, & descensione, Apollinis auspiciis facta, ut garriunt Mythici; sed à Mosis potius & Israëlitarum ingressu in mare Rubrum, & egressu. Cernebatur Athenis Phidiæ opus, æneum simulacrum Apollinis Parnopii; non sic dicti, quod regionem locustis, quas Græci πάρνοπας vocant, vastatam liberasset: vera enim nominis origo est in locustis, culicibus, & muscis, quibus Ægyptum Moses infestam habuit. Peregrinationes significare consueviſse Apollinem Delphinium discimus ex Artemidoro; propter diuturnam Mosis, Ebræorumque in Arabiæ desertis peregrinationem. Apollo Troiæ muros ad citharæ cantum fertur condidisse: Israëlitica gens ut in civitatis coalesceret formam, & legibus contineri se pateretur, Moses perfecit. Narratur Apollo apud Tibullum:

Saturno rege fugato
Victoris laudes concinuisse Jovis:

submerso Pharaone & Ægyptiis, hymnum victori Deo cecinit Moses, & alterum quoque debellatis gentibus, quæ iter in Chananæam terram morabantur. Pythonem serpentem ab Apolline interfectum narrant fabulatores; fortasse quod Hevæos, Chananæam gentem, Mosis præcepta secuti Israëlitæ domuerint: חִוִּי autem Hevæum & serpentem sonat, ut à Bocharto demonstratum est; vel potius quod virga Mosis versa in colubrum, Magorum Ægyptiorum virgas mutatas quoque in serpentes absorbuerit, & quod serpentium ignitorum à Deo in Israëlitas immissorum vim viruſque excitato Serpente æneo Moses repressérit. Tityon etiam terræ omniparentis alumnum & filium Apollo occidit. Hic mortuus, juxta Homerum, ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα, *per novem terræ jugera porrigebatur:* Moses Og regem Basan interfecit, virum *de stirpe gigantum, cujus lectus novem cubitos habebat longitudinis.* Nomen Tityo à

Horat. libr. 2. Epist. 2. Observ. ad Orig. p. 109. 110.
Macrob. Saturn. libr. 1. cap. 17.
Tertull. adv. Valent. cap. 3. Lactant. libr. 1. cap. 22.
Clem. Alex. Strom. 1.
Exod. 13. 21.
Procl. Hymn. in Sol.
Gen. 47. 4.
Gen. 47. 6.
Cicer. de nat. Deor. libr. 3. Philostr. Heroic.
Theocr. Idyll. 7.
Suid. in Λέσχαι. Exod. 33. 11. Homer. Od. τ. Artem. Oniroer. libr. 2. cap. 75.
Pausan. Attic. Apoll. libr. 1. Argon.
Pausan. Attic.
Artemid. Oniroer. libr. 2. cap. 35.
Tibull. libr. 2. Eleg. 5.
Boch. Phal. libr. 4. cap. 36. Chan. libr. 1. cap. 19, & 23.
Hom. Od. λ.
Deut. 3. 11.

Callim. Hymn. in Jov. שיט, quòd *lutum* significat, quasi dicas πλοηγόνον, quo nomine Gigantes Callimachus appellat: Og Basanitidis terræ indigena & filius fuit. In Eubœam ad visendum Hom. Od. ν. Tityon iviſſe Rhadamanthyn cecinit Homerus: quippe Ogi regionem adiit & subegit Moses, quem Rhadamanthyn esse suo loco probabimus. Apollini Diradiotæ sa- Plut. Thes. Pausan. Corinth. & Bœotic. crificabatur agnus, Delphinio & πολιῷ taurus, Myrensi vitulus: nempe has Apollini, Ælian. de animal. libr. 12. cap. 1. qui Moses est, gratissimas fore rebantur victimas, quas ipse sanxisset: ac forsitan etiam Vituli aurei à Mose comminuti meminerant: nam quæ Deo cuique odiosa esse putabant, huic ea sacrificabant.

Pan idem ac Moses. IV. Nec obscuriorem ejus imaginem refert Pan Deus Arcadiæ, seu potius Ægypti, ubi Deorum vetustissimus habebatur. Multa quidem illi cum Apolline sive Sole Macr. Sat. libr. 1. cap 22. communia sunt, ut docet Macrobius, plura cum Mercurio; quod & hi, & ille ad idem exemplar, Mosem scilicet conficti sint. Futurorum præscius est, ab eoque vaticinandi artem ferunt Apollinem accepisse. Sinoën nutricem habuit, unde Sinois Pind. Pyth. Od. 9. dictus est; Sinopen uxorem Apollo. Cultus uterque in Arcadia, & νόμιος dictus, Apollo quidem apud Pindarum & Ciceronem, Pan vero in Pausaniæ Arcadicis. Dictus Cicer. De nat. Deor. libr. 3. uterque & ἀγρεύς, Apollo item apud Pindarum, Pan apud Apollodorum, teste Hesy- Pausan. Arcadic. chio. Saltator uterque. Pan Nympharum dux & comes; Apollo Musarum. Pan quo- Hesych. in Ἀγρεύς. que, ut Apollo, Sol esse creditus est, & Panos nomine Apollinem Orphica indigi- Orph. Hymn. Apoll. tant, ut dixi. His ille Apollini similis est, istis Mercurio. Natus dicitur in Arcadum montibus; itaque Evander Arcas Panos potissimum & Mercurii cultum ac ceremonias Italis tradidit:

Sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipedisque Dei.

Ovid. libr. 5. Fast. inquit Ovidius. Hircinam formam gerere dicitur, quod Mercurio patre in hircum mutato genitus sit; hominum preces allegare ad Deos, damnare votis, improbos punire pro meritis, Deorum esse nuntius, baculum manu gestare, lacte & melle placari, plurimarum rerum artificia callere, quod & ipsi cum Vulcano commune est. Apollini vero simul & Mercurio his similis est, quod musicam colit, quod pastoribus præest, quod κεραίας est, quemadmodum & Bacchus, alter Mosis typus; qui & Satyros & Musas secum ducere dicitur, itidem ut Pan. Tradit præterea Pausanias ignem Pausan. Arcad. Pani perpetuum & inextinctum ali; qua re Vulcano & Zoroastri similis est. Lampadephoria Pani, itidem ut Vulcano & Prometheo, instituta est. Vulcanus autem, Zoroastres, & Prometheus, Mosis imaginem gerunt. Plurimæ etiam propriæ ac peculiares Pani notæ insunt, ad archetypum Mosis compositæ. In desertis locis degit, quod per deserta tot annos Moses vagatus sit. Miniata facie pingitur & ignea; cornibus vero aureis, & ad cœlum pertingentibus, propter cælestes radios, quibus Mosis de monte descendentis facies perfusa apparuit. Apollinis oraculum apud Branchi- Porphyr. apud Euſ. Præp. libr. 5. cap. 6. das editum refert Porphyrius, in quo Pan describitur manu altera virgam tenens, altera fistulam, eaque Nymphas deliniens & agricolas territans, qui & eo viso periisse dicuntur. Panos virga Mosaicæ virgæ symbolum fuit. Mosis Canticum Maria cum comitibus feminis ad tympanum modulata est: tum deinde paulo post ipsius obitum, Josue præceptis ab eo instructus solo tubæ cantu Hierichuntina mœnia prostravit, & terræ incolas exscidit. Montivagus habetur & κρημνοβάτης, montiumque verticibus & saxosis fastigiis præesse creditur; quippe Moses in montis cacumine legem à Deo accepit, de montis Nebo culmine Terram promissam lustravit, ibidem obiit & sepultus est. Ex uva illa inusitatæ magnitudinis, quam ad Mosem retulerunt Terræ sanctæ explo- Pausan. Arcad. ratores, factum puto ut Pan Scolita sit dictus: sic enim appellatur apud Pausaniam: non uti quidem hic censet à colle Scolita, sed potius ab Ebraica voce אשכול, quæ uvam sonat, quasi dicas βοτρυόδωρον. Bacchi enim, qui Moses est, socius esse fingitur, & θεραπὼν, & famulus, laborumque & Indicæ expeditionis particeps: nam non pastorem solum & saltatorem, sed bellatorem quoque se fert Pan; nec Bacchicis modo pugnis interfuit, sed in Deorum quoque bello adversus Typhonem strenue se gessit, & Marathonio etiam prœlio Athenienſibus opem tulisse prædicatur. At Mosis ductu & auspiciis maxima bella gesta sunt; quamobrem à Josepho ἄριστος ἡγεμὼν, *optimus dux*; & στρατηγὸς ἄριστος, *Imperator egregius* appellatur. Quoniam autem homines Joſeph. libr. 2. contra Apion. procero corpore & giganteo Chananæa terra ab Ebræis depulsos acceperant Mythici, & tubarum clangore Herichuntina mœnia corruisse; hinc præbita illis ansa fingendi Panem conchæ sonitu exterruisse Gigantes & in fugam dedisse. Nec de nihilo est quod Cererem narrant, rapta Proserpina, mœstam se in Arcadiæ specubus occuluisse, diuque à Diis quæsitam, à Pane demum fuisse repertam; ni feciſſet, fame quippe homines fuisse interituros: his enim Israëlitarum in solis locis & sterilibus errantium significatur fames, & apud Mosem expostulationes & querelæ; cujus preci-

bus

bus panes de cœlo pluerunt; sic enim Manna appellatur in Exodo. Mundi harmoniam fistula concinere Pan narratur in Hymnis Orphicis, quemadmodum Silenum Virgilius in Ecloga canentem inducit, ut seminibus magnum per inane coactis mundi tener orbis concreverit: quia mundi creationem Moses scriptis celebravit. Pan denique manu supra oculos protensa speculans longinqua pingebatur, ut tradit Hesychius: nos Mosem à speculatione Osarsiphum & θεόπλῳ dictum suprà ostendimus.

Exod. 16. 4. 8. Orph. Hymn. in Pana. Virg. Eclog. 6. Hesych. in σκοπον.

V. Eumdem vero esse Panem ac Priapum docet nos Phurnutus, seu potius Cornutus in libro De natura Deorum. Deus agricola, & rusticus Tibullo dicitur Priapus, ruricola Ovidio: Pan ἀγρεὺς appellatur ab Apollodoro, ut habet Hesychius; & Apollo quoque à Pindaro. In Apolline autem & Pane Mosem occultum jam agnovimus. Bellicosus præterea uterque est, Pan & Priapus; saltator uterque: quippe has quoque in Priapum dotes transscribit Lucianus. Tradit is quoque unum fuisse Priapum ex Idæis Dactylis: at nos infra docebimus quantum Judæos inter & Idæos affinitatis infuerit Eumdem hunc esse ac Orum & testatur Suidas, & multa persuadent. Hic Osiridis filius est, ille Bacchi: Bacchus autem est Osiris. Hoc ipsum ex utriusque simulacro ostenditur: uterque enim sinistra manu tenet αἰδοῖα· quod etiam commune illis erat cum Osiride, cujus simulacrum ἐντεταμμένον ubique fingebatur, ut discimus ex Plutarcho; & cum Mercurio, qui similiter pingi solebat. In triviis quippe, Priapi, & Marsyæ, & Mercurii, & Termini fontium & viarum indices, obscœno hoc habitu omnes ponebantur; unde Hermæ capite tantum ac pene constare dicebantur. Mercurios istos Cornutus, & Plutarchus, seniores esse aiunt; nempe, opinor, quod barbati essent; & senes Mercurii appellantur, qui Priapi erant dicendi. Barba autem & caput Priapi canis capillis albicabant, ut habet vetus Epigramma. Quanquam & puerili quandoque ætate fuisse exhibitum Suidas docet; quemadmodum & supra de Apolline, Æsculapio, & Baccho diximus; qui omnes Mosem dissimulant. Bacchi præterea & Priapi affinitatem sacra Bacchi ostendunt, in quibus fiebat φαλληφορία· At Phallus, & Triphallus, & Ithyphallus, Priapi erant cubitales. Sed & Priapum Osiridis partem obscœnam esse fabulantur Ægyptii, ut perhibet Diodorus. Ergo Priapus est Pan, Orus, Mercurius, Bacchus, & Osiris: est & Typhon, eodem Diodoro teste. Hi autem omnes Mosis symbola: igitur & Priapus. Quo accedit & asini effigies, quæ Priapo adjungebatur, ut ex Priapeiis disci potest: nempe ex veteri fabula Tacito credita, qua asini agrestes Mosi & Israëliticæ genti in solitudine aquæ penuria laboranti ad largas aquarum venas viam præviisse ferebantur. Unde & asini caput in sacrario collocasse & adorasse dicti Judæi, ut est apud Josephum, & Minutium Felicem; & ut Damocritum scripsisse refert Suidas. Unde & Ononychites Tertulliani. Præsertim cum traditum sit ab Æliano, Ægyptios, inter quos tamdiu consederant Ebræi, jussu Ochi Persæ asinum inter Deos recepisse. Hinc & fontium index Priapus celebratur in Priapeiis: *Priape, Ad fontem quæso dic mihi qua sit iter.* Priapus infans à matre expositus est, juxta Suidam; expositus est & Moses. Cornu copiæ gestat Priapus, & vitium custodiæ præficitur, teste Cornuto: quod ad terræ illius uberrimæ, lacte & melle manantis aditus populum Dei Moses deduxerit, ejusque iteratis pollicitationibus erumpentes seditiones sæpe compescuerit. In tutela Priapi virorum esse genitalia fabulatoribus placet; puto quod ad sobolis propagationem homines à Deo non semel fuisse excitatos, & quod insignem Israëliticæ genti fecunditatem & prolis ubertatem pollicitum esse Deum Moses testatus sit: *Non erit apud te,* inquit, *sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam in gregibus tuis.* Atque hinc etiam factum reor, ut hortorum curam Priapo demandaverint iidem μυθοπλάσται, nam κῆπος & hortum, & obscœnam mulieris partem notat; quemadmodum & λμιὼν apud Euripidem, & πεδίον apud Aristophanem, & νάπος apud Hesychium, & *saltus* apud Plautum. Itaque Priapum κήπων Deum esse dicentes, ludebant in ambiguo, & in hortis simulacrum ejus statuentes, verum ejus munus per figuram dissimulabant. Sceptrum Priapo tribuitur, auctore Suida: virga Mosi. Scribit idem Suidas alas Priapum gestare; qua re Mercurio quoque similis est: Mercurius autem est Moses. Nec alas ipsi solum, easque aureas affingit Orphicus Hymnus in πεφτογόνον, sed & duplicem naturam: quod & de Baccho & de Vulcano superius diximus, quorum uterque Moses est. Hoc insuper cum Mercurio, Mosis simulacro, commune habet, quod artifex juxta Cornutum, & artium peritus fuerit.

Priapus idem ac Moses. Corn. de nat. Deor. cap. De Pane. Tibull. libr. 1. Eleg. 1, 4, & 5. Ovid. 1. Trist. Hesych. in Ἀγρεύς. Pind. Pyth. Od. 9. Lucian. De salt. Suid. in Πριαπος. Plut. de Isid. & Osir.

VI. In Æsculapii quoque fabula Mosem deprehendo. Ipsum, uti & ipsius patrem Apollinem, Ægyptium fuisse scribit Pausanias; Memphiten Clemens Alexandrinus: Moses ac Mosis pater Ægyptii fuerunt. Serapin esse conjectant quidam, ut refert Tacitus: Serapin autem Mosem esse à nobis probatum est. In supposititio illo Mercurii Trismegisti Pœmandra observatione dignum est, primas Dialogi partes Pœman-

Æsculapius idem ac Moses. Cornut. De nat. Deor. Plut de Isid. & Osir. Priap. Epigr. 77. Suid. in Πριαπος. Priap. Epigr. 53. Tacit. Hist. libr. 5. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Suid. in δαιμόνιος. Tertull. Apolog. cap. 16. Ælian. De anim. libr. 10. cap. 28. Priap. Epigr. 69. Suid. in Πριαπος. Corn. de nat. Deor. cap. de Pane. Exod. 23. 26. Deut. 7. 14. Eurip. Cyclop. Aristoph. Lysistr. Hesych. in νάπος. Plaut. Casin. Suid. in Πριαπος. Corn. De nat. Deor. cap. de Pane. Pausan. Corinth. Clem. Str. 1. Tac. Hist. l. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [117] - 89
PUBLIC DOMAIN

dræ tribui, ſecundas Mercurio Ægyptio, Æſculapio amico ejus & neceſſario tertias, poſtremas filio ipſius Tat, quem & Euſebius in Chronico commemorat; alterum ve-
Phot. Tm. 242. ro Dialogum Æſculapii ipſius nomine inſcribi. At Damaſcius apud Photium, non Græcum, nec Ægyptium, ſed Phœnicem vult Æſculapium fuiſſe; quia Ægyptius licet natalibus Moſes, Syrus tamen origine fuit: Eſmunum autem appellat Phœnicio nomine, atque id *Octavum* ſignificare ait, quod verum eſſe fatebuntur Ebraicarum literarum periti: Cabirorum autem octavus fuit, in quibus non uno modo latentem
Sanchon. apud Euſeb. Præp. Evang. libr 1. Arnob. libr. 3. Moſem ſupra notavimus. Hæc petita ſunt è Sanchoniathone, qui ad ſuperiora addit, fratrem Taauti fuiſſe Æſculapium: Taautus autem Moſes eſt. Itaque non inter Græcos primum Æſculapius divinos honores conſecutus eſt; Tyro enim profecta eſt religio iſthæc, & in Græciam ſive à Cadmo, ſive ab aliis Phœnicibus Græciæ oras commercii cauſſa crebro perluſtrantibus delata: Tyri quippe magnum erat Moſis & illuſtre nomen, propter res in vicinia præclare geſtas. Opinioni huic accedit ex eo fides, quod Carthaginenſes Tyriorum propago in ſummo Byrſæ arcis faſtigio templum Æſculapio conſecratum habuerunt; atque iidem poſtmodum, cum Carthaginem Novam in Hiſpania conderent, ædem Æſculapii in collibus vicinis adſtruxerunt. Fingitur Æſculapius, Apolline patre natus eſſe: Apollo autem ipſe eſt Sol; Sol Liber. Arnobius: *Nam ſi verum eſt Solem eumdem Liberum eſſe, eumdemque Apollinem.* Legere dignum eſt quod ſu-
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 18. per hoc argumento ſcripſit Macrobius. Liber autem, ſive Sol, idem eſt qui Oſiris, ſive Sirius, ſive Siris. Commune vero hoc nomen habet Sol cum Canicula, commune & cum Nilo, qui ſub Caniculæ ortum exundare ſolet. Sic appellatur Nilus Æthiopum lingua, Ebraica שחור, hoc eſt *Niger*; unde & à Græcis Melas nomina-
Feſt. Serv. Auſon. Epiſt. 5. Virg. 4. Georg. Plutarch. de Iſid. & Oſir. tur, ab Ennio, Auſonio, aliiſque Melo, quod *viridem Ægyptum nigra fecundet arena*; & Oſirim nigro colore inficiunt Ægyptii; & Ægyptus ipſa αἰγεία, hoc eſt *nigricans*, & μελαμβώλος, & μελαγχῶμος dicta eſt. A nigrore etiam Plutarchus Chemiam vocatam cenſet; חום enim nigrum ſonat. Moſes autem Nilo extractus, concinne dici potuit Nili ſive Siris filius: unde & Æſculapium Apollinis filium dixerunt Mythologi, occaſione captata ex ambiguitate vocis Siris, quæ Nilum, & Solem, hoc eſt Apollinem ſi-
Cicer. libr 3. De nat. Deor. gnificat. Tertium Æſculapium, filium fuiſſe Arſinoës & Arſippi à Cicerone proditum eſt: in qua Arſippi appellatione obſervare licet manifeſta veſtigia vocis Oſarſiphus,
Maneth. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion. Apollon. Argon. libr. 4. quod nomen geſſiſſe Moſem tradidit Manethos, ut ſuperius dictum eſt. Ad ripam Amyri fluvii in Theſſalia natum fuiſſe Æſculapium canit Apollonius in Argonauticis: Moſes in ripa Nili inter carecta infans repertus eſt. Æſculapium à partu recentem mater expoſuit, itidem ut Moſem ſua. Infantis Æſculapii caput ardere viſum eſt: Moſes poſtquam in monte cum Deo congreſſus eſt, radiatam & ſplendidam faciem ad ſuos retulit. Chirone Æſculapii præceptore adumbratus videtur Jethro ſacerdos Madian, cujus monitis Moſes commodam regendi Iſraëlis formam inſtituit. Morbos ſanabat Æſculapius, & mortuos ad vitam revocabat: Mariam ſororem lepris affectam Moſes ſanitati reſtituit: idem præterea mortiferam ſerpentium ignitorum luem
Num. 21. 8, 9. propoſito Serpente æneo coërcuit: *Fac ſerpentem æneum*, inquit Dominus; *& pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno, quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur.* Hinc Æſculapio appingitur draco: hinc fabularum conſarcinatores & Aſtronomi Græci, ac fortaſſe etiam Ægyptii, inter ſidera eum ſub Ophiuchi perſona collocarunt: hinc medicis reliquis tribuuntur angues: hinc baculus angue circumplicatus geſtamen Æſculapio tribuitur; niſi ejus cauſſam à virga Moſis in ſerpentem mutata malis arceſſere: hinc denique mutatus ipſe fingitur in ſerpentem; atque hac forma Epidauri cultus eſt, & Romam demum illatus. Quoniam autem medicæ artis, ut aliarum quoque diſciplinarum, notitiam in Ægypto comparaverat Moſes; hinc medicinam reperiſſe fingitur Apis, Æſculapius promoviſſe. Divinationibus & auguriis præeſſe Æſculapium tradit Apollo-
Macr. Sat. l. 1. cap. 20. dorus in libris περὶ θεῶν, quos citat Macrobius: Eadem dote præditus fuit Apollo: quod utriuſque exemplar Moſes præſcientiam rerum à Deo conſecutus ſit. Fulmine tandem à Jove tactus Æſculapius interiit, quod inter murmura tonitruum, & fulgurum ſplendores Moſem Deus allocutus ſit. Mercurii & Herculis coævus ponitur Æſculapius; nempe Moſes idem eſt ac Mercurius, ut dixi; Hercules autem, qui & Ægypto ortus eſt, Joſue ipſe eſt, quod infra oſtendam.

Prometheus idem ac Moſes. VII. Venio ad Prometheum, Moſis effigiem, ſi quis vero falſum ſeponere ſciat. Conſentit quidem computatio Chronologorum, qui Prometheum Moſis & Herculis coævum faciunt. Teſtis Auguſtinus in libris De civitate Dei. Plutarchus in libro De
Auguſt. l. 18. de civit. Dei, c. 8. Iſide & Oſiride Mercurium, hoc eſt Moſem, ita cum Prometheo confundit ac permiſcet, ut ambigi dicat utro nata ſit Iſis, Mercurioque Grammaticam & Muſicam, Prometheo ſapientiam & providentiam, à pleriſque acceptas referri; cum viderimus tamen

philoſophiæ, prudentiæ, ſapientiæ & futurorum præſenſionis laudibus Mercurium inſigniri. Confunditur quoque cum Æſculapio altera Moſis icone. Erat apud Panopenſes ſimulacrum, quod Æſculapiine eſſet an Prometheiincertum fuit. Cabirorum unus fuiſſe fertur Prometheus, itidem ut Æſculapius, & ipſe quoque Mercurius. Aſiæ maritum fuiſſe narrat Herodotus, alii filium: ex Aſia oriundus fuit Moſes, totaque Iſraëlitica gens in Aſiam ex Ægypto remeavit. Atlantis frater, aut ut aliis placet, pater fingitur Prometheus; nepos Mercurius, quem Moſem eſſe dixi: unde patet Prometheum inter & Moſem affinitas. Alii fratrem fuiſſe volunt Deucalionis, quem primum templa Diis conſtituiſſe ait Apollonius; quia primus Aaron Moſis frater, ſummus Iſraëliticæ gentis ſacerdos à Deo creatus eſt. Refert Diodorus in quadam Ægypti parte regnaſſe Prometheum, in quam aliquando reſtagnans Nilus magnam hominum pecudumque ediderit ſtragem, & in magnas anguſtias Prometheum redegerit; ſed Herculem demum tuliſſe ipſi opem, & exundantem Nilum coërcuiſſe, & in priſtinum alveum coëgiſſe. Ebræorum dux, legumlator, & veluti Rex habitus eſt Moſes; unde rixoſus ille Iſraëlita Moſi reſpondit, *Quis te conſtituit principem & judicem ſuper nos?* & à Clemente Alexandrino dicitur σοφὸς, βασιλεὺς, νομοθέτης· quin & paterni regni ſucceſſorem eum deſtinabat Thermuthis Pharaonis filia. Ægypti autem portionem, terram nimirum Geſſen occuparunt Ebræi. Exundatio Nili homines & bruta diſperdens, quam Herculis tandem ſuppetiis Prometheus evaſit, quid aliud ſignificare putem, quam Ægyptiorum cladem, cum Iſraëlitis tuto tranſmiſſis, ipſi mari Rubro abſorpti ſunt? Herculem vero Joſuæ typum eſſe, Moſis adminiſtri, & conſiliarii, & Iſraëlitarum imperatoris infra probabitur. Sceptrum dextra manu tenebant Promethei ſtatuæ, ut & illæ Priapi, effigiem videlicet prodigialis virgæ Moſis. Ipſe ſe Prometheus remedia morborum reperiſſe jactat apud Æſchylum, quod & Apollini, & Æſculapio, Moſis ſimulacris, adſcriptum vidimus. Viarum ſe quoque indicem prædicat, quod & de Mercurio, & Priapo fertur, quorum uterque Moſes eſt. Fertur Prometheus hominem de luto finxiſſe, fabula inde ducta, quod hominis originem primus Moſes literis conſignarit, eumque de terra à Deo formatum eſſe homines docuerit. Quadrat & in Moſem Hygini Mythologi explicatio: *Prometheus*, inquit, *propter excellentiam ingenii miram*, homines finxiſſe exiſtimatur. Africanus vero quod homines rudes & ſimplices Prometheus diſciplinis inſtruxerit, idcirco hominum fictorem creditum eſſe cenſet. Atque id etiam in Moſem congruit, à quo egregiis inſtitutis Ebraica gens informata eſt. Cum Jove colloquia Prometheus habuiſſe fertur: Moſem Dei ὁμιλητὴν fuiſſe conſtat. Aruſpicinæ artis in ſacris exerceri ſolitæ rationem à ſe deprehenſam narrat Prometheus in tragœdia Æſchyli: Moſes ſacrificiorum, & victimarum in partes ſecandarum ritus, quæque Deo acceptiores eſſent, quæ igni dandæ, quæ Sacerdotibus ſeponendæ, Iſraelitas docuit. Atque hanc originem eſſe puto fabulæ de Prometheo ab Heſiodo proditæ, bovem in duas ipſum diviſiſſe partes; hinc oſſa adipe contecta, inde carnes appoſuiſſe Jovi, tentandi cauſſa: ſic enim, opinor, interpolavit profana illa vetuſtas præcepta Moſis, quorum alterum hoc eſt: *Omnis adeps Domini erit: nec ſanguinem, nec adipem omnino comedetis:* alterum eſt illud: *Pectuſculum elevationis & armum ſeparationis tuli à filiis Iſraël de hoſtiis eorum pacificis, & dedi Aaron Sacerdoti, & filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Iſraël.* Futuri etiam præſcius inducitur Prometheus in Luciani Dialogo: qua facultate Moſes pollebat. Metallorum etiam repertorem apud Æſchylum ſe fert Prometheus; propter tot opera, ex Moſis præſcripto, fuſoria arte fabricata. Aſtronomiæ, literarum, & artium denique omnium inventionem ſibi arrogat Prometheus; quæ Mercurio quoque, Moſis typo, cur ab Ægyptiis tributa ſit, ſupra oſtendimus. Incertum porro eſt an ex illa metallicæ artis, an ex Aſtronomicæ peritia, qua pollebat Prometheus, an ex uſu ignis ab eo reperto, dictus ſit de cœlo ignem rapuiſſe: cujus ignis cauſſa in Prometheis, Athenienſium feſto, lampadibus ad Aram in Academia accenſis certabatur. Utut eſt, idipſum profecto narratur de Zoroaſtre, nec multum diverſa de Vulcano, quos Moſem eſſe invictis rationibus demonſtravimus. Quid quod Prometheum ac Vulcanum iiſdem religionibus placatos fuiſſe, ſimulque cultos, ex Sophoclis Scholiaſte diſcimus. Nam ad hunc Sophoclis locum in OEdipo Coloneo: ὁ πυρφόρος θεὸς πυρ φησὶ μεσμηθὼς. *Deus ignifer Titan Prometheus*, Vulcanum eſſe ait hunc πυρφόρον θεόν· Tum ex Apollodoro & Lyſimachida addit in Academia communem utrique aram ſpectari. His ortum dederunt & fulgura, quæ ſublata à Moſe virga Deus cum grandine ad perterrendam Ægyptum de cœlo miſit; & ignis ille, quem in rubo vidit Moſes; & cæleſtis ille fulgor in vertice montis Sinæ ſplendens, cum Moſem Deus colloquio ſuo dignabatur; & lucida Moſis facies, cum è monte regrederetur; & ignis ille perpetuus, *quem numquam deficere in altari* juſſit Moſes. Pandora, vaferrima mulier, tot do-

Herod. libr. 4. cap. 45.
Apollon. Argon. libr. 3.
Diodor. libr. 1.
Exod. 2. 14.
Clem. Alex. Strom. 2.
Æſch. Prometh.
Hyg. Poët. Aſtron. libr. 2.
African. libr. 3. Chronogr. apud Euſeb. Præp. libr. 10. cap. 10.
Heſiod. Theog.
Exod. 3. 17.
Exod. 7. 34.
Lucian. Prometh.
Æſch. Prom.
Levit. 6. 13.

tibus à Diis ornata, tot malorum hominibus auctor, quid aliud est quam Eva hominum mater? Hanc ad Prometheum missam à Jove narrant, & à Prometheo repudiatam, ab Epimetheo exceptam; quia ejus historia à Mose consignata est, qui Evæ Adamo traditæ vafritiem & scelus scriptis suis damnavit. Similem ob caussam Prometheum Deucalionis patrem dictum crediderim, quia veram Noachi & Diluvii historiam Moses hominibus tradidit. Est apud Nicandrum in Theriacis, Jovem post deprehensum hominum indicio Promethei furtum, præmium hominibus Iuventam concessisse; quam cum asino imposuissent, asinus vero sitiens ad fontem accessisset, & potu à serpente prohiberetur, ita bibendi ab eo impetrasse veniam, si sibi, quod gestabat dorso, donare vellet; id urgente siti pactum esse asellum; propterea que senium deponere serpentes & juuenescere. Ad ea si quis attendat, perpetuo hoc juventutis dono expressum deprehendet beneficium Israeliticæ genti in deserto concessum à Deo, ne vestes eorum aut calceamenta vetustate deterrerentur; sitientem hunc asinum typum esse asinorum agrestium, quos Mosi totique Judæorum populo siti jam exarescenti ad fontes viam præmonstrasse mendax vetustas commenta est; serpentem vero signare æneum Serpentem, cujus aspectu inflicta à serpentibus ignitis vulnera sanabantur. Narrant Mythologi Jovis mandato Prometheum à Mercurio & Vulcano in Caucasum montem fuisse ductum, & in spelunca vinctum, propter raptum de cœlo ignem:
Exod. 33. 22. Moses Dei jussu Sinai montem conscendit, & cum Dei gloriam intueri vellet, à Deo positus est *in foramine petræ*. Aquila Typhonis filia Promethei jecore pascitur; Typhonem esse diximus Mosem; Aquilam autem Ebræi נשר appellant, cujus vocis origo est in radice שור, *contemplatus est, speculatus est*; quia ex hac spelunca in qua fuerat à Deo constitutus, tanquam è specula, Dei gloriam contemplatus est. Supplicio demum & vinculis ab Hercule Prometheus exemtus est: in quo mihi obscure adumbrata videtur pugnæ Amalecitanæ historia, quam dum pugnabat Josue, quem Herculem esse ostendam, Moses in vertice montis manibus per totum diem expansis mansit, nec inde abstitit, quam per partam à Josua victoriam veluti solutus est. Hanc ipsam Promethei fabulam, nominibus discrepantem, re ipsa pene similem reperias in apocrypho libro Enoch, apud Georgium Syncellum, & in Josephi Scaligeri Notis ad Eusebii Chronicon: narrat enim Azalzelem, decimum inter Egregoros, metallicæ fabricæ artem hominibus tradidisse; id indignatum Deum jussisse Raphaëlem, manibus pedibusque constrictum Azalzelem, in loco solo & tenebricoso, substratis acutis petris statuere. Agnoscis, Lector, in Azalzele Prometheum, in Raphaele Mercurium. Azaël porro, & Azalzel, voces corruptæ sunt ex עזאזל,
Levit. 16. 7, 8. de quo hæc leguntur in Levitico: *Duos hircos stare faciet* (Aaron) *coram Domino, in ostio tabernaculi testimonii, mittensque super utrumque sortem, unam Domino, & alteram* לעזאזל *Azazeli*. Septuaginta verterunt, τῷ ἀποπομπαίῳ. Ex hoc loco perperam accepto ansam arripuerunt Judæi, ut Azazelem Dæmonem quemdam esse crederent, ad quem alter hircorum in desertum mitteretur. Id docent, R. Eliezer in פרקי, & R. Abraham Menachem in Leviticum. Qui error transiit & ad Valentinianos. Idem de hoc ἀποπομπαίῳ arbitrati sunt Græci quidam, in iisque Julianus Apostata. Hinc ergo inter Egregoros numeratus est Azazel. Sed & hæc Mosis verba de hircis sortito delectis, quorum alter à summo Sacerdote sacrificaretur Deo, alter vero post fusas super eo preces emitteretur in desertum, suspicari quoque possumus ortum dedisse fabulæ supra à nobis ex Hesiodo narratæ, de bove Jovi immolato, & in duas portiones dolose distributo, & pellibus duabus incluso, quarum una carnem, altera ossa contexit Prometheus, optionemque alterius eligendæ Jovi dedit. Quemadmodum enim hircorum alter Deo, alter Azazeli sortito cedere existimabatur; ita pellium una Jovi, Prometheo altera sortito cessisse dicta est. Quod igitur Aaron, quem exotici Mythologi cum Mose sæpe confuderunt, sorte victimas duas cum Deo quasi partiretur, alteramque mactaret, alteram in desertum emitteret, idem esse Azazel ad quem emittebatur, ac Aaron à quo emittebatur, creditus est. Utramvis fabulæ hujus Promethei originem, vel hanc quam indicamus, vel eam quam attulimus supra, persequi Lectori per me liceat, dummodo ex alterutra ipsam prodiisse certum habeat. Cæterum Enocho liber hic apocryphus idcirco affictus est, quod Enochum crediderint Veteres ab Angelis Dei eruditum, Astronomiam primum reperisse, ab eo accepisse Chaldæos, à Chaldæis Ægyptios per Abrahamum, ab Ægyptiis Græcos. Hæc partim Josephus, partim ex Eupolemo & Artapano Alexander Polyhistor refert apud Eusebium.

Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 9. Euseb. Præp. libr. 9. cap. 16, & 17, & 18.

Cecrops idem ac Moses. Exod. 9. 23.

VIII. Quin & Cecrops, primus ille Athenienium rex, Mosis effigies est. Ætas convenit in Eusebii Chronico. Ægyptius Cecrops fuit: Ægyptius Moses. Vulcano patre Cecropem ortum ferunt, propter rubi, & Sinai montis ignes, & *tonitrua & grandinem ac discurrentia fulgura super terram* Ægypti, & flammas quæ Coræ, Da-

thanis, & Abironis ſocios conſumſerunt. Δίμορφος & Διφυὴς & Διφυὴς & ambiguæ eſſe naturæ dictus eſt Cecrops, vel propter geminæ linguæ Ægyptiæ & Græcæ peritiam, vel quod ſuperiori parte homo eſſet, inferiori ſerpens: Moſi ſexum utrumque tributum fuiſſe, proindeque Διφυῆ creditum, bicolorem etiam ſub Mercurii perſona depictum fuiſſe diximus. Cum autem virgam quæ divina vi in ſerpentem coram Ægyptiis mutata fuerat geſtaret, & Serpentem æneum ad curandos ſerpentium morſus in Arabicis deſertis propoſuiſſet, id ad fabulam torſerunt mendaces Græci, & inferiori eum parte ſerpentem fuiſſe finxerunt. Athenienſium antea diſperſorum, & barbaro ritu vitam agentium, rempublicam inſtituit, iiſque leges dixit, uti Ebræis Moſes. Duas calluit linguas Græcam & Ægyptiam, Moſes Ægyptiam & Ebraicam. Primus Jovi bovem immolaſſe dictus eſt Cecrops, vel quod Vitulum aureum confregerit Moſes, vel quod ſacrificiorum ritus Iſraëlitas docuerit.

IX. Licet etiam in Minoë Cretenſium rege Moſem reperire. Eadem certe utriuſque ætas eſt; Europa quippe Cadmi ſorore natus eſt Minos; Bacchi autem, qui Moſes eſt, Cadmus avus fuit. Rurſum Herculis coævus fuit Minos; Herculem autem Joſuam eſſe infra oſtendam. Cum Moſem Minois coævum dico, non verum Moſem intelligo, qui vetuſtior fuit; ſed perſonatum, qualis eſt Bacchus. Qui ſenſus his quas inſtituimus comparationibus ſæpe adhibendus eſt. Deinde & cum Herculi ac Baccho æqualem Minoëm ponerent priſci Mythologi, non erant neſcii à vetuſtioribus etiam fabulam Minois repetendam eſſe temporibus ac vulgo fieret: ejus enim antiquitatem prædicant Thucydides, & Diodorus. Et Minois conjux Itona appellata eſt, auctore eodem Diodoro, hoc eſt, ut conjicio עדנא, *antiqua*, ex Chaldaico עדן, quod tempus ſonat. Et leges à Minoë Cretenſibus poſitas omnium antiquiſſimas eſſe definit Plato in Minoë. Matrem Phœniſſam Minoi adſcripſerunt fabulatores: Moſis enim progenitores ex Phœnicia veniſſe ſciebant. Regnaſſe porro in Creta fingitur Minos, quod Moſes in Palæſtinam Ebræos deduxerit. Palæſtini autem in Libris ſacris ſæpe appellantur כרתים. Vulgata reddit *Cerethi*, & *Paleſtinos*: Septuaginta aliquando Κρῆτας, *Cretenſes*, ut à Bocharto obſervatum eſt. Gaza ipſa Palæſtinorum urbs, Minoa dicta eſt, teſte Stephano; & prope Gazam Minois oppidum collocatur ab Hieronymo. Idem Stephanus Gazæorum Deum Marnam, Jovem Cretenſem eſſe ait, Minois nempe patrem. Nos vero ſequimur Epiphanium, qui Marnam, non Cretenſem Jovem, ſed Aſterii Cretenſium Regis famulum fuiſſe docet. Aſterium autem illum Euſebius Europam à Jove jam vitiatam duxiſſe ſcribit, & Minoëm genuiſſe. Apollodorus vero Aſterium duxiſſe quidem Europam cenſet, ſed jam trium liberorum ex Jove matrem, Minois, Rhadamanthyos, & Sarpedonis, nulloſque ex ea liberos ſuſcepiſſe. At unus tamen idemque fuit Aſterius ille, & Jupiter Cretenſium rex Minois pater. Jovem Aſterium Tzetzes appellat, & propterea Jovem dictum eſſe vult, quod olim Reges omnes Joves vocarentur. Marnam autem ejus famulum, Minoëm ipſum fuiſſe puto, qui urbi & vicino oppido nomen dedit. Is filius Jovis habitus eſt, quod reges antiquitas Jovis filios dixerit: ἐκ δ' Διὸς βασιλῆες· *Ex Jove autem ſunt Reges*, inquit Heſiodus. In Scriptura quoque ſancta optimates dicuntur Filii Dei. Sic in ſexto Geneſeos, qui Filii Dei nominantur, eos δυναστεύοντας, *Principes* Symmachus appellat. Sæpiſſime etiam viros pios, manſuetos, ac lenes, Filios Dei appellant Scriptores ſacri, ut docui ſupra cum de Vulcano agerem. Famulus vero Jovis dictus eſt Minos, quod divinorum præceptorum fuerit obſervantiſſimus. Atque in his Moſem licet agnoſcere, qui Ebræis jure regio præfuit, qui pietate ac lenitudine clarus fuit, & quem ſervum ſuum ſæpe Deus appellat. Vox autem Marnas, quam Scaliger & Seldenus interpretantur, νέος ἀνθρώπων, ego vocem Ægyptiam eſſe reor Maneros, quo nomine affectus fuit Linus, qui Moſes eſt, uti paulo infra demonſtrabo. Maneros autem eadem vox eſt ac Monimos, & Monios, quæ Moſis cognomina eſſe diximus. Ex Monios itidem excuſa eſt vox Minos. Adeo ut non nomina ſolum, Monimos, Maneros, Marnas, Monios, & Minos, ſed res ipſæ his ſignatæ nominibus, unum eumdemque hominem, Moſem nempe ſignificent. Aliam præterea Minoam, à Minoë item dictam collocat Stephanus in Arabia: Arabiam autem per multos annos Moſes incoluit. Minæos etiam Arabiæ populos, à Minoë originem trahere creditos, Plinius commemorat. Sane & in portubus ſuis Muſa & Moſcha, Moſis nomen Felix hæc Arabia videtur retinuiſſe. Huc referri poteſt, quod legitur apud Tacitum: *Judæos Creta inſula profugos, noviſſima Libyæ inſedisſe: argumentum è nomine peti; inclytum in Creta Idam montem, accolas Idæos, aucto in barbarum cognomento, Judæos vocitari.* Unde cognoſcitur, quamobrem Hercules ex Idæis Dactylis unus eſſe dictus ſit, & Idæus appellatus. Ratio in promtu eſt, Hercules is erat Joſue Ebræus, ſive ut poſteri locuti ſunt, Judæus, quemadmodum ſuo probabitur loco. Ex his apparet Idæos Cretenſes cum Judæis exoticos Scriptores confudiſſe. Quinetiam Ephori teſtimonium ſecutus Idæos Minoi

Minos idem ac Moſes.

Thucyd. libr. 1. Diod. libr. 4. & 5.

Boch. Chan. libr. 1. cap. 15. Steph. in Γάζα. Hier. de Locis Ebr.

Euſ. Chr. libr 1.

Apollod. libr. 3.

Joh. Tzetz. Chil. 1. Hiſt. 19.

Heſiod. Theog.

Gen. 6. 2.

Scal. ad Fragment. Seld. de Dis Syr. Synt. 2. cap. 1.

Steph. in Μίνωα.

Plin. libr. 6. cap. 28.

Tacit. Hiſt. 5. cap. 2.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [121] - 93
PUBLIC DOMAIN

Diod. libr. 5. expeditionis ſocios adjungit Diodorus, quod Iſraëliticæ genti ducem ſe Moſes præbuerit. Præſtigiatores fuiſſe ait, propter crebra illa & ſtupenda prodigia, quibus ſuum erga Ebræos favorem Deus declaravit. Ait & cerimoniis Deorum, ſacriſque myſteriis vaStrab. libr. 10, & 5. caviſſe, quod & à Strabone proditum eſt; quippe veræ religionis cultores extiterunt Ebræi, rituumque præcepta à Deo acceperunt. Idem Deos omnes, & collata à Diis in homines beneficia, artium nempe omnium inventionem, & bonorum largitionem, ex Creta docet eſſe profecta: quod ex Moſe nimirum, Moſiſque ſcriptionibus profluxerit Mythologia, & fabularis omnis Deorum hiſtoria; artiumque & utilitatum complurium primus ipſe repertor extiterit; quæ & ſupra jam attigimus, & in ſequentibus declarabuntur. Addit Curetes Idæis ortos greges ovium coëgiſſe, cicuraſſe pecudes, & mellificium docuiſſe; quod Ariſtæo, Moſis typo, adſcriptum proxime videbimus: homines vagos & diſperſos à ferino ritu ad humaniorem cultum, convictumque, & concordiam traduxiſſe; quod in Orpheum, & Amphionem, Moſis item ſimulatas effigies convenire mox patefaciam. Saltandi arte præſtiterunt: quæ laus Baccho, Pani, Priapo, Proteo, Orpheo, & Muſæo, Moſis ſimulacris, à Luciano tribuitur. Ignis
Lucian. De ſaltat. & in Bis accuſ. uſum invenerunt; quod & de Vulcano, & Prometheo, Moſis item perſonam gerentibus prædicatur. Minos fratrem unicum habuit Rhadamanthyn: nam qui tertius his adjungitur à nonnullis Sarpedon, non Europa natus eſt, ſed Laodamia Bellerophontis filia, juxHom. Iliad. ζ. Apollod. libr. 3. Diodor. libr. 5. ta Homerum, & Apollodorum: Moſes fratrem unicum habuit Aaronem. Minois complures recenſet liberos Apollodorus; at duos tantum Diodorus, Deucalionem, & Molum; quot nempe Moſes habuit. Primus leges inveniſſe perhibetur Minos, eaſque Cretenſibus propoſuiſſe, non à ſe excogitatas, ſed à Jove ipſo ſibi traditas, cum nono quolibet anno in antrum Jovi ſacrum ſecederet, illicque cum ipſo colloqueretur, atque eo
Hom. Odyſſ. τ. tanquam præceptore uteretur. Homerus:

τοισι δ' ἐνὶ κνωσὸς μεγάλη πόλις, ἔνθα τε μίνως
ἐννέωρος βασίλευε διὸς μεγάλου ὀαριστής.
Apud eos erat Cnoſſus magna urbs, ubi Minos
Regnabat, qui nono quolibet anno cum Jove magno confabulabatur.

Ἐννέωρος enim conjungendum eſt cum ὀαριστὴς, non cum βασίλευε, quod perperam ſecerunt Interpretes. Sic iſta igitur interpretatur Plato in Minoë: Homerus, inquit, vult Minoëm nono quoque anno cum Jove congredi, & ad eum ſic tanquam ad doctorem erudiendi cauſſa accedere; atque hanc laudem in neminem prorſus Heroum ab Homero fuiſſe collatam addit, præterquam in Minoëm, Jove præceptore uſum eſſe. Ὀαριστὴν ergo exponit, συνουσιαστὴν ἐν λόγοις, *qui cum alio colloquitur*. In Ida monte
Maxim. Tyr. Diſſ. 22. antrum hoc collocat Maximus Tyrius, unde emendare licet Euſebium, cujus verba hæc leguntur in Chronico: Μίνως ἐθαλασσοκράτησε, ᾧ χρηστὸν δοὺς ὁ διὸς ἐνομοθέτησε, νομίζων τοὺς νόμους ἐξ ἄντρου τοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐννεαετηρίδι· Scribe, ἐξ ἄντρου τοῦ ἐν τῇ ἴδῃ· ut exurgat hæc ſententia: *Minos imperium maris obtinebat, & Leges à Jove acceptas Cretenſibus ſtatue-*
Strab. libr. 10. *bat; affcrens leges ex antro quod erat in Ida, nono quoque anno.* Ephorus apud Strabonem deſcriptas leges ex antro Minoëm attuliſſe ait. Hæc nobis Moſem præclare exprimunt: Leges ipſi in monte traditæ ſunt à Deo, & deſcriptas in Tabulis lapideis ad populum
Exod. 33 22. Exod. 33. 11. retulit: in monte à Deo poſitus eſt *in foramine petræ*, ut Deum tranſeuntem à tergo videre poſſet: *Loquebatur Dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amiPlat. in Min. cum ſuum*; vereque Dei ὀαριστὴς, & συνουσιαστὴς erat Moſes. Notat Plato nuſquam finxiſſe Homerum cum Jove collocutum eſſe Rhadamanthyn. Atque hoc ipſum eſt quod legitur
Num. 12. 2, 6, & ſeq. in libro Numerorum, Aaronem & Mariam, cum hæc de ſe jactaſſent: *Num per ſolum Moyſem locutus eſt Dominus? nonne & nobis ſimiliter eſt locutus?* ſic increpuiſſe Dominum: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum: at non talis ſervus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt; ore enim ad os loquor ei; & palam, & non per ænigmata, & figuras Dominum videt.* Vere igitur ſcriptum
Clem. Alex. Strom. 1. eſt à Clemente Alexandrino: φᾶσί τε ἕλλησιν ᾄδεται ὁ μίνως, ἐννέωρος βασιλεὺς, ὀαριστὴς διός. ἀκηκοότων αὐτῶν ὅπως ποτὲ μετὰ μωϋσέως διελέγετο ὁ θεὸς, ὡς εἴ τις λαλήσαι πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον· *Apud Græcos decantatur Minos, nono quoque anno Rex cum Jove colloquens: cum inaudiſſent ipſi quemadmodum aliquando cum Moſe collocutus ſit Deus, ut ſi quis amicum ſuum affaretur.* Addit Plato ad ſuperiora, Talum, quo legum ſuarum cuſtode Minos uſus eſt, eas in tabulis exaratas habuiſſe; quod ad Moſaicarum Tabularum exemplum confictum eſt. Rex fuit Minos, & quidem βασιλεύτατος, juxta Heſiodum: regiam poteſtatem in ſuos Moſes exercuit. Minoëm θαλασσοκρατῆσαι, *maris imperio*
Ariſtot Polit. libr. 2. cap. 8, & 12. *potitum eſſe*, auctor eſt Ariſtoteles, aliique deinceps: Moſes mare Rubrum dicto audiens habuit, & manu protenſa diſcedere pro imperio juſſit & accedere. Apud inferos jus dixiſſe Minoëm fingunt. Factum id in rebus tantum obſcuris narrat Plato in Gorgia, & quarum ſpiſſa eſſet ac operoſa dijudicatio, quæque Rhadamantho Aſianorum, Æaco

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [122] - 94
PUBLIC DOMAIN

Europæorum judici non liquerent : plane hoc eſt quod de Moſe in Exodo legitur, ipſum judices ex conſilio Jethro ſoceri ſui conſtituiſſe, qui leviores cauſſas deciderent; de gravioribus vero ad ipſum fuiſſe relatum. Sceptrum aureum Minoi tribuit Homerus, Jovis id ſceptrum Heſiodus appellat apud Platonem : mirifica hæc Moſis virga eſt, de qua Deus ad Moſem : *Virgam hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna.* Alii ſapientem Minoëm, τῇ τε γνώμῃ καὶ τῇ κείνοις ἀγενέγκοντα, *conſilio, judicioque præſtantem*, juſtum quoque fuiſſe volunt; alii tyrannum, violentum, difficilem, imperitum, & injuſtum. Cauſſæ fuiſſe cenſent Plato & Plutarchus Tragicorum Athenienſium dicacitatem & calumnias, propter vaſtatam à Minoë Atticam, & expugnatas, graviſſimoque tributo oppreſſas Athenas. At nos ſupra notavimus Ægyptiorum maledicentia proſciſſum fuiſſe Moſem, & Typhonis nomine dedecoratum; quod & à Chananæis, viciniſque gentibus, quas funditas delendas ſuſceperat, factum opinari debemus. Non aliam ob cauſſam latrocinia Minos & piraticam à nonnullis dicitur exercuiſſe, teſte Euſtathio : cum Ægypto præſertim exceſſerint Iſraëlitæ, revera ſpoliatis Ægyptiis. Ergo & Joſuam Iſraëlitarum ducem & Moſis ſucceſſorem Phœnices in Africam Tingitanam profugi, λησῶ poſitis columnis & inſcriptionibus Phœniciis appellaverunt, ut eſt in Procopii Vandalicis. Cum priſci fabulatores magnificum illum Labyrinthum, quem deſcripſit Herodotus, eſſe accepiſſent in Ægypto, unde prodierat Moſes; à Minoë quoque ſuo, quem ad Moſis formam expreſſerant, Labyrinthum in Creta exſtructum finxerunt. Itaque teſtantur Diodorus, & Plinius Dædalum Labyrinthi Cretici ex Ægyptio exemplar ſumſiſſe. Cæterum falſum eſſe conſtat Labyrinthum ullum in Creta fuiſſe ædificatum; verum fabulæ occaſionem dederunt ingentes & tortuoſæ ſecturæ, quæ ad radices Idæ montis actæ ſunt, cum ad Cnoſſon, aliaſque urbes condendas lapides exciderentur. Viſuntur hodieque eæ lapidicinæ, & à Bellonio perluſtratæ ſunt. Cnoſſon autem ædificaſſe dicitur Minos à Strabone, proptereaque Labyrinthus juſſu ejus conditus dicitur. His adſtipulantur Etymologus, & Cedrenus, qui hunc Labyrinthum antrum fuiſſe ſcribunt; adſtipulatur & Euſtathius, qui ſubterraneam ſpeluncam contortuplicatam & ſinuoſam fuiſſe ait. Ejuſmodi fuerunt & Labyrinthi Nauplienſes Straboni memorati, quos Cyclopia appellarunt. Scripſit Philochorus, Plutarcho teſte, negare Cretenſes quæ narrantur de Labyrintho; nec aliud fuiſſe quam cuſtodiam, in quam conjiciebant, quos aſſervatos vellent. Idem habent Tzetzes & Nicetas. Atqui credibile eſt Latomias illas Creticas. itidem ut Syracuſanas, carceris uſum præſtitiſſe. Taurus Paſiphaës, qui è mari prodierat, quemque in furorem egit Neptunus, cum alium ipſi Minos immolaſſet, Vituli aurei adumbratio quædam fuit; de quo dicebat Aaron : *Projeci illud* (aurum) *in ignem, egreſſuſque eſt hic vitulus.* Paſiphaës autem adulterium, impium Ebrææ gentis cultum ſignat, Vitulo huic exhibitum : notum enim eſt idolorum cultum, fornicationis & adulterii nomine ſæpe in Scriptura ſacra ſignari. Porro Vitulum hunc Moſes iratus combuſſit & contrivit, cum legitimum aliorum vitulorum ſacrificandorum ritum populares ſuos docuiſſet. Notiſſima eſt Scyllæ fabula, Niſi Megarenſium regis filiæ, quæ Minoëm Megaram obſidentem conſpicata, tanto ejus amore exarſit, ut patrem ipſi, patriamque proderet : mutatis nominibus idem de Moſe narrant Joſephus, & Auctor Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Euſtathio Antiocheno tribuitur : eum nempe cum exercitu adverſus Æthiopas à Chenephre fuiſſe miſſum, & re egregie geſta Æthiopas in urbem regiam Sabam probe munitam compulſos obſediſſe; (Megaram dixere, hoc eſt מגור, *Habitationem*; ſic enim exponit Bochartus) Tharbin vero regis Æthiopum filiam, conſpecto de mœnibus Moſe, forma ejus ac virtute captam, ita hominem adamaſſe, ut per internuntios de prodenda ipſi patria, nuptiiſque cum eo contrahendis paciſceretur; atque id re præſtitum fuiſſe. Manifeſtum eſt autem, nuptiis hiſce Æthiopicis Moſis confingendis cauſſam præbuiſſe Sephoram Moſis uxorem Madianitidem, quæ in libro Numerorum Æthiopiſſa appellatur à Septuaginta Interpretibus & à Vulgato, cum in Ebraico exemplari dicatur כשית, hoc eſt Chuſithis. Quippe Chus Arabiam ſæpius notare, à Bocharto probatum eſt. Refert Plutarchus, Minoë Atticam armis vaſtante, Deos velut ipſi ſuccenturiatos, regionem quoque morbis, ſiccitate, & ſterilitate fœdaſſe : cui fabulæ præbuit argumentum Moſis adverſus Chananæos, proximaſque gentes, Dei nutu ſuſcepta, ope confecta expeditio. Merito ergo Moſem cum Minoë comparaverunt Strabo, & Joſephus : merito ille quoque incerta eſſe dixit, quæ de Minoë tradita ſunt, nec conſtare quidem inter Auctores Cretenſiſne ortu fuerit, an inquilinus. Liquidum etiam eſt vanam eſſe diſtinctionem, quam inter duos Minoas, avum, Jovis vel Aſterii filium, Lycaſti patrem; & nepotem Lycaſti filium, Scriptores plerique ineſſe voluerunt, cum uterque vere unicus Moſes fuerit. Sprevit igitur diſtinctionem iſtam Apollodorus, & unum dumtaxat Minoëm agnovit.

Exod. 18.
Hom. Odyſſ. λ.
Plat. in Minoë.
Exod. 4. 17.
Schol. Hom. Odyſſ. τ.
Plat. Min.
Plut. Theſeo.
Euſtath. in Iliad. ε. & in Odyſſ. λ.
Herod. libr. 2. cap. 148.
Diodor. libr. 1.
Plin. libr. 36. cap. 13.
Bellon. Obſerv. libr. 1. cap. 6.
Strab. libr. 10.
Etymol. in Λαβύρινθος.
Cedr. Synopſ. Hiſt. p. 122.
Euſtath. in Odyſſ. λ.
Strab. libr. 10.
Plut. Theſ.
Tzetz. Chil. 11. cap. 379.
Nicet. de Imper. Andron. libr. 1.
Exod. 32. 24.
Boch. Chan. libr. 1. cap. 24.
Num. 12. 1.
Boch. Phal. libr. 4. cap. 2.
Plut. Theſeo.
Strab. libr. 16.
Joſeph. libr. 2. contr. Apion.
Strab. libr. 10.

X. Ex his porro quæ de Judæorum & Idæorum Cretenſium affinitate vulgo credita *Explicatur*

1. *Mach.* 12. 21. *in quo agitur de Judæorum & Spartanorum germanitate.*

fuisse diximus, lux accedere potest obscuro Machabaici prioris loco, ubi Spartanorum rex Arius Oniæ Judæorum Pontifici hæc scribit: *Inventum est in Scriptura de Spartiatis & Judæis, quoniam sunt fratres, & quod sunt de genere Abraham.* Docet Strabo Lyctum, Gortynam, aliasque urbes Creticas à Spartanis fuisse conditas, Lycurgum in Cretam abiisse, indeque leges suas in patriam reportasse, ac utrosque simillimis usos moribus & institutis: quod & Plato docet in primo De legibus, & Aristoteles in secundo Politicorum. Lacedemonii autem cum florerent omnibus copiis, credibile est Cretenses Spartanæ originis gloriam, aliquot tantum civitatum suarum propriam, ad totam gentem Creticam prorogasse, seque Sparta oriundos jactasse: nec abnuisse Spartanos, laudi sibi ducentes auctores haberi clarissimæ gentis. Credebant præterea Cretenses, vel credere se fingebant, Judæos ex se prodiisse: unde & hos quoque, tanquam progeniem suam agnoscere poterant Lacedæmonii; ac proinde arbitrari communem sibi esse cum Cretensibus & Judæis originem, quemadmodum filii, patris, & avi communis origo est. Videtur autem opinionibus istis, tum cum in Creta esset, imbutus fuisse Arius: scriptum enim reliquit Plutarchus Arium Gortyniis suppetias latum iviſse in Cretam. Ergo cum pro certo haberi sciret Abrahamum vetustissimum ac nobilissimum Judaicæ gentis auctorem & parentem esse, eum quoque genti suæ parentem ascisendum ratus est: non quod ita ipsi esset fortasse persuasum, sed quod in rebus favorabilibus, cum ignoratur veritas, figmenta pro veris habere deceat; ad eamque simulationem Lacedæmonios gratia Judaicæ gentis invitaret. Sic Turcæ, cum oppugnarent Græciam, ut à mittendis ipsi subsidiis Italos averterent, scribebant ad summos Pontifices Turcicam & Italam gentem à Trojanis ducere originem; qui cum à Græcis olim magnis calamitatibus fuerint affecti, debere Italos sibi favere, dum majorum suorum injurias persequuntnr. Quapropter Arius de communi illa Judæorum & Spartanorum origine, velut re explorata & comperta non differit, sed ut re fortuito sibi cognita ex libro, cujus nec titulum, nec auctorem indicat; propter obscuritatem videlicet: *εὑρέθη ἐν γραφῇ*, *Inventum est in scriptura:* & apud Josephum: *ἐντυχόντες γραφῇ τινι ἐνεσημῳ. Legentes scripturam quamdam reperimus.* Videtur autem scriptum habuisse liber ille, Judæos Abrahami sobolem, Cretensium Idæorum colonos esse, Cretenses vero Spartanorum. Id è re nata arripuit Arius, atque hinc collegit vel Abrahamum illum, Judæorum parentem, ex Spartanis quoque esse ortum, itidem ut posteros ejus Judæos; vel Spartanos itidem ut Judæos ex Abrahamo prodiisse: si verum fuisset prius illud, non valde antiquum utique id esse posse, nec ignorari potuisse, propter nimis recentem rei memoriam, claraque tam egregii ac nobilis civis sui apud se mansura fuisse vestigia; quæ cum extarent plane nulla, unum superesse, ut Spartanos, perinde ac Judæos, Abrahami progeniem esse agnosceret. Quod in tanta originis obscuritate, qualis illa erat Lacedæmoniorum, impune credere & dicere licuit. Cujus originis dubiæ ac controversæ conscius Arius vetustissimum ac clarissimum genti suæ auctorem & parentem, qualem fuisse Abrahamum acceperat, adscribere posse putavit. Simili ratiocinatione uti necesse est eos, qui Arium putant idcirco Jonathæ scripsisse, Spartanos esse fratres Judæorum, quod à Judæo Spartone Bacchi commilitone Thebis profecto, cujus meminit Claudius Iolaus apud Stephanum, ortos utrosque crediderit; atque ita Judæum illum Spartonem cum alio Spartone Phoronei filio, Spartæ, juxta nonnullos, conditore confuderit. Nam si Spartonem communem gentis utriusque auctorem esse censuit Arius, Abrahamo prognatum eum credere debuit.

Plut. Pyrrh.

Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 5.

Steph. in Iudæa.

Perperam locum hunc interpretatus est Josephus.

XI. Eamdem repræsentavit Epistolam Josephus, in libris Judaicæ ἀρχαιολογίας, sed ita ut à legitima Machabaici Historici sententia prorsus aberret. Res ex utriusque contentione apparebit. Sic Machabaicus: *ἔτι πρότερον ἀπεστάλησαν ὑπὸ Ὀνίου τοῦ ἀρχιερέως πρὸς ἀρείαν τὸν βασιλεύοντος ἐν ὑμῖν, ὅτι ἐστὲ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ὡς (lego, ὧν) τὸ ἀντίγραφον ὑπόκειται. καὶ ἐπεδέξατο Ὀνίας τὸν ἄνδρα τὸν ἀπεσταλμένον ἐνδόξως, καὶ ἔλαβε τὰς ὑποστολὰς, ἐν αἷς διεσαφεῖτο περὶ συμμαχίας καὶ φιλίας· καὶ ἡμεῖς οὐδὲν ἀπροσδεεῖς τύγχανοντες, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχοντα τὰ βιβλία τὰ ἅγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν, ἐπειρήθημεν ἀποστεῖλαι πρὸς ὑμᾶς ἀδελφότητα καὶ φιλίαν ἀνανεώσασθαι, πρὸς τὸ μὴ ὀξαλλοτριωθῆναι ὑμᾶς·* *Jampridem missæ erant epistolæ ad Oniam summum Sacerdotem ab Ario qui regnabat apud vos, quod estis fratres nostri; quarum exemplar subnexum est. Et Onias virum qui missus fuerat, honorifice excepit, & accepit literas, in quibus significabatur de societate & amicitia. Nos igitur his non indigentes, solatio habentes Libros sanctos qui sunt in manibus nostris, aggressi sumus mittere ad renovandam germanitatem & amicitiam, ne alieni à vobis efficiamur.* Apertissima sententia: Oniam ait jampridem ab Ario literas accepisse, in quibus de gentis utriusque Judææ & Spartanæ germanitate scriptum erat; legatum honorifice fuisse susceptum, & literas quoque ipsas, quæ societatem & amicitiam proponebant: qua societate quanquam tuto carere possint Judæi, omnem spem & solatium in Sacrorum Voluminum pollicitationibus repositum habentes, conditionem tamen ipsos accipere, ac libenter

Joseph. Antiq. libr. 13. cap. 9.

benter amicitiam & germanitatem renovare cum Spartanis, ne amicitiæ ſolvatur nexus, ac neglecta ſocietas diuturnitate extabeſcat. Sic intellexit Vulgatus Interpres, ſic Syrus. Longe vero aliter Joſephus: nam iſtæc: ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων ὄντες, *Nos igitur his non indigentes*, refert, non ad, συμμαχίας καὶ φιλίας, *ſocietate & amicitia*, quæ proxime præcedunt; ſed ad, ἀπεστάλησαν ἐπιστολαὶ, ὅτι ἐστὲ ἀδελφοὶ ἡμῶν· *Miſſæ ſunt epiſtolæ, quod eſtis fratres noſtri*; atque ita exponit: ἐ δεόμβυοι τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως. *Non indigentes hujuſmodi declaratione.* Tum quod ſubeſt in Machabaico: παράκλησιν ἔχοντες τὰ βιβλία τὰ ἅγια τὰ ἐν ταῖς χερσὶν ἡμῶν. *Solatio habentes Libros ſacros qui ſunt in manibus noſtris*, ſic reddit Joſephus; διὰ τὸ ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν πεπιστεῦσθαι γραμμάτων. *Quod ſacræ noſtræ literæ his fidem fecerint*: hoc eſt, ejuſmodi ſignificatione, & admonitione nobis opus non erat, ea nempe qua de germanitate noſtra nos monuiſtis, quippe quam jam ex Libris noſtris ſacris compertam habebamus. Velim æquus & attentus Lector totam Machabaici Scriptoris pericopen expendat, & cum antecedentibus ac ſequentibus controverſam ſibi confligat, omnino intelliget ea, quorum ἀπροσδεεῖς Judæos eſſe ſcribit Jonathas, eſſe συμμαχίαν & φιλίαν Spartanorum, quarum proxime præcedit & ſubeſt mentio. Nam ſi id ſibi voluiſſet Jonathas, Judæos non eguiſſe admonitione illa, qua de germanitate ſua cum Spartanis docebantur, dixiſſet utique, ἡμεῖς οὖν ἀπροσδεεῖς τούτων: *Nos igitur non indigentes ea.* Nunc cum dixerit τούτων, *harum*, manifeſtum eſt reſpexiſſe ad συμμαχίαν & φιλίαν proximè commemoratas. Quod opponit autem Grotius, hujus interpretationis aſſertor, παράκλησιν hic ſignificare ἀπόδειξιν, velut nono capite prioris hujus Machabaici: παρεκάλεσε τὸς Ναυαταίυς αὐτὸ παράθεσθ αὐτοῖς τὸ ἀποσκύλων αὐτῶν τὸ πολλύ, vanum & frivolum eſt: nam παρεκάλεσε, illic non uſurpatur pro ἀπέδειξε, ſed pro ἱκέτευσε, ἐδεήθη, ἠξίωσε· Vulgata, *rogavit*. Et παράκλησιν, *adhortationem, deprecationem, evocationem*, ſignificare fateor; ἀπόδειξιν, prorſus nego. Perperam igitur Jonathæ epiſtolam interpolavit, & adulteravit Joſephus; quemadmodum & illam Arii, uti recte animadvertit Scaliger in Canonibus Iſagogicis. Quod ſi cui noſtra hæc de Judæorum & Spartanorum conſanguinitate conjectura non ſatisfacit, alteram afferemus infra: nam in re dubia & incerta ſuſpicionibus patet locus, & quæcunque probabilitatem habent aliquam & ſimilitudinem veri, confidenter & utiliter proponi poſſunt.

1. Mach. 9. 35.

Scalig. Can. Iſag. libr. 3.

XII. In pleriſque Minoi & Rhadamanthyi convenit, ætate, patria, parentibus, quæ nobis itidem argumento eſſe poſſunt, & hunc quoque ad Moſis exemplar à Mythologis eſſe adornatum. Nominis origo obſcura eſt & incerta. Hanc proponit Euſtathius, ἐπεὶ ἡ μήτηρ ἐμάνη, τυτέστι πάνυ ἐρωτικῶς διετέθη πρὸς τὰ ῥόδα, ἅπερ ὁ ταύτῃ ἀρπάσας ταῦρος προσήγετο· *Quia mater ejus inſaniit, hoc eſt inſana cupiditate affecta fuit erga roſas, quas ipſi taurus prabuit, à quo rapta eſt.* Quod valde ineptum eſt. Ex Oriente petenda fuit nominis hujus originatio: nempe ex רדה, quod eſt, *caſtigavit, erudivit, ſubegit, præfuit, dominatus eſt*; unde רדיא, *pædagogus, præceptor*: & ex מנט, *terruit*. Ita ut ex מנט רדיא, quod *Præceptorem terribilem* ſonat, conflatum ſit nomen *Rhadamanthyos*. Illius ecquod ſit apud inferos officium, malo Virgilii verbis, quam meis referre:

Rhadamanthys idem ac Moſes.

Euſtath. in Iliad. ξ.

Virgil. Æn. 6.

Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna,
Caſtigatque, auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans.

Atqui id in Moſem aptiſſime convenit, qui & ſeveras leges Ebræis dixit, & ſi qui eas perrumpere auderent, acerbiſſimis ſuppliciis punivit. Hoc autem munere apud inferos defungi Rhadamanthyn finxerunt Veteres, quod dum viveret, juri dicundo fuiſſet à Minoë præfectus. Sunt qui legumlatorem fuiſſe dicant, alii primum legum repertorem. Ex Ephoro autem refert Strabo imitatorem fuiſſe Minoëm priſci cujuſdam Rhadamanthyos, qui primus Cretenſibus leges conſtituerit, à Jove eas ſe accepiſſe fingens. Has inter Rhadamanthyos leges memorabilis illa erat, quæ vetabat ne per Deum quis juraret, nomenque Dei temere uſurparet, ὑπὲρ τὸ μὴ θεὸν ὀνομάζειν ὅλως παῦσιν. *Ne Deus omnino nominaretur*, inquit Euſtathius; per anſerem vero, aut canem, aut arietem, aut quid ſimile, & jurabat ipſe, & alios jurare jubebat; quod & à Socrate factum ferunt. Atque id Rhadamanthyos juramentum quamobrem inter Proverbia retulerint Græci Parœmiographi Zenobius, & Apoſtolius, & poſt illos deinde Eraſmus, prorſus non video. Ipſiſſima autem Moſis lex eſt: *Non aſſumes nomen Dei tui in vanum: nec enim habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumſerit nomen Dei ſui fruſtra.* Virgam, dum jura reddit, manu tenere Rhadamanthyn ait Plato, in quo Moſis vir-

Strab. libr. 10.

Euſtath. in Hom. Odyſſ. τ. Zenob. Cent. 5. Proverb. 81. Apoſtol. Cent. 17. Prov. 7. Eraſm. Chil. 2. Cent. 9. Prov. 31. Exod. 20. 7.

gam poſſumus agnoſcere. Multas Aſiæ maritimæ terras imperio ſuo ſubjeciſſe Rhadamanthyn memorat Diodorus, quod & de Moſe Hiſtoriæ ſacræ prædicant. Addit Diodorus hunc ἐρυθρῷ, ἑνὶ τῶν ἑαυτῦ παίδων, παραδοῦναι τὴν βασιλείαν τῶν ὑπ' ἐκεῖνον ἐρυθρῶν ὀνομασθέντων· *Erythro, uni ex filiis ſuis, regnum eorum tradidiſſe, qui propter eum Erythri dicti ſunt.* Ita & Perſeo, alteri Moſis imagini, Erythras filius adſcribitur, qui in Rubri maris ora regnaverit; ut ſuo loco notabimus. Certe Rhamnæos Arabicam gentem à Rhadamantho nomen habuiſſe tradit Plinius, nec alios eſſe puto, quam qui a Strabone Rhamanitæ, & à Nonno Rhadamanes appellantur. Legimus enim in Dionyſiacis Nonni Minoëm ex inſula Creta expuliſſe Rhadamanas in Arabiam: unde & alibi Dictæos eos appellat, & in expeditionis Indicæ ſocietatem à Baccho aſcitos fuiſſe narrat. Legimus & apud Stephanum, Rhadamanthyn cum fratribus Gazam Phœniciam urbem iviſſe. Atqui Moſes & in Arabia, non privatus ſolum apud ſocerum Jethro, ſed dux etiam ac gentis ſuæ princeps diutinam moram traxit; & ejus conſiliis ac præceptis Ebræi obſecuti, Palæſtinos, quorum regio fere maritima eſt, maximis damnis affecerunt. Memoriæ prodidit Iſacius Tzetzes propter interfectum fratrem patria exulaſſe Rhadamanthyn: hæc hiſtoriæ Moſis interpolatio eſt, qui *virum Ægyptium, percutientem quemdam de Ebræis fratribus ſuis, percuſſum abſcondit ſabulo*, & in Madianitidem terram profugit. Rhadamanthyn Homerus non ſemel flavum appellat: πυῤῥαχῆ fuiſſe Moſem tradit Artapanus apud Euſebium; πυῤῥόχροον quoque fuiſſe Typhonem, qui ad Moſis exemplar factus eſt, Plutarchus ſcriptum reliquit.

Diod. libr. 5.

Plin. libr. 6. cap. 28. Strab. libr. 16. Nonn. Dionyſ. libr. 21, & 36.

Steph. in Γάζα.

Iſ. Tzetz. in Lycophr. Exod. 2. 11, & ſeq.

Hom. Odyſſ. δ. & ν. Euſ. Præp. l. 9. Plut. De Iſid.

Æacus idem ac Moſes.

XIII. Quin & Æacus, tertius inferorum judex, Moſem exhibet. Minois coævus fuit; coævus & Bacchi, & Ariſtæi, in quibus occultum Moſem deteximus: coævus & Aſterii, qui Minois filius fuit, avo cognominis. Atque hos, Æacum, inquam, Minoëm, Ariſtæum, & Aſterium, Baccho Indicæ expeditionis ſocios addit Nonnus in Dionyſiacis. Jovis filius fingitur, item ut pleræque Moſis imagines, Bacchus, Minos, Rhadamanthys, alii. Jove in ignem mutato natus dicitur, perinde ut Bacchus. Teſtis Ovidius, cum ait de Jove: *Aureus ut Danaën, Aſopida luſerit ignis.* Aſopis illa, Ægina eſt, Aſopi filia, Æaci mater. Non ex Jove ignibus celato, at in aquilam verſo genitum eum ſcribit Nonnus, ſed prope ardentem & πυρίκαυστον fluvium. Fabulam fuſius narrat Apollodorus, Aſopum, cum Jovem Æginam rapientem pertinaciter inſequeretur, a Jove fulmine fuiſſe ictum, & ad fluenta ſua remiſſum; propterea-que ex fluvio hocce carbones efferri. Quæ manifeſto alludunt ad fatum Bacchi, igneo & fulgurante Jove ac Semele prognati; & ad Moſem itidem referenda ſunt. Mater Æaco tribuitur Ægina Aſopi fluvii filia; quod Thermuthis, velut altera Moſis mater, eum ex fluvio extraxerit. Piiſſimum omnium hominum fuiſſe Æacum teſtificatur Apollodorus, Græcorum omnium Plutarchus: ſanctitatem ac pietatem Moſis prædicare nihil attinet. Virgam inter judicandum tenuiſſe Æacum dicit Plato; quo ſacra illa Moſis virga notatur. Græciæ ſiccitate, ſterilitate, ac fame laboranti largos imbres, & vilem ac uberem frugum annonam precibus & ſacrificiis à Jove Æacus impetravit: Moſes Iſraëlitis aquam, manna, & coturnices. Obſervatum eſt à Pauſania, ex Æaci liberis nullum ipſi in regnum Æginæ ſucceſſiſſe: Moſis filiorum nullus paternæ dignitatis hæres fuit. In Æaci Templo, quod in urbe Ægina viſebatur, ara erat paulum è terra extans, quam Æaci monumentum fuiſſe in arcanis habebatur, ut auctor eſt Pauſanias: de ſepulcro Moſis ſic poſtremum caput Deuteronomii: *Et non cognovit homo ſepulcrum ejus uſque in præſentem diem.*

Nonn. Dion. libr. 13.

Ovid. Met. libr. 6.

Nonn. Dionyſ. libr. 13. Apollod. libr. 3.

Apollod. libr. 3. Plut. Theſeo. Plat. Gorg.

Pauſan. Attic.

Pauſan. Corinth. Deut. 34. 6.

Proteus idem ac Moſes.

XIV. Occulit Moſem & Proteus, Deus ille multiformis. Moſis coævus fuit; nam conſulit eum apud Virgilium Ariſtæus, quem Moſem eſſe paulo poſt oſtendam. Bacchum etiam, larvatum Moſem, excepit hoſpitio, ut eſt apud Apollodorum. Et ejus filios denique interfecit Hercules, quem Joſuæ imaginem gerere probabo. Ægyptium faciunt Veteres, qualis Moſes fuit: alii Thracem; Pallenen enim, quam ipſi patriam aſſignat Virgilius, in Thracia Stephanus, aliique collocant: cujus rei cauſſam ad Moſem quoque pertinere docebo infra, ubi de Orpheo diſſeram. Patrem Jovem habuit, ſi Luciano fides eſt: nam quibus regia poteſtas & dignitas contigerat, eos Jove prognatos Antiqui fingebant, ut ſupra dixi. Atqui regem Ægypti Proteum fuiſſe dicunt Herodotus, & Euripides; & id dignitatis Moſes obtinuit. At Johannes Tzetzes Neptuno & Phœnice, Phœnicis filia, natum Proteum eſſe docet; in quo Moſis, Ebræorumque, quorum avi olim venerant ex Phœnicia, originem licet animadvertere. Atque hæc mihi videtur fuiſſe ratio, cur Memphi templum ipſi conditum fuerit eo loco, qui Caſtra Tyriorum appellatus eſt, inter Tyrios Phœnices circum habitantes: quod diſcimus ex Herodoto. Cur autem Neptunus ipſi pater adſcribatur, cauſſæ fuit mirabilis maris Rubri tranſitus, cujus qui fuit auctor & dux Moſes, ita faventem & propitium viſus eſt fabulatoribus habuiſſe Neptunum, ut eo natum eſſe ſtatuerent. Hanc

Lucian. De mort. Peregr. Herodot. libr. 2. cap. 112. Euripid. Helen. Prol. Tzetz. Chil. 2. Hiſt. 44.

Herod. libr. 2. cap. 112.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [126] - 98
PUBLIC DOMAIN

etiam videtur habuiſſe cauſſam Pſeudo-orpheus, quamobrem maris claves Proteum gerere diceret; eamdem & alii, cur paratum ipſi à Neptuno alveum ſub mari finxerint, per quem ex Pallene in Ægyptum ſiccus penetraret, uti referunt Iſacius Tzetzes, & Philargyrius. Forſitan & quod accepiſſent vetuſti μυθοπλάσαι *ingreſſum Moſem medium nebulæ aſcendiſſe in montem, nube denſiſſima opertum*, & à Deo locatum *in foramine petræ*, idcirco Proteum in obſcuris illis meatibus, vel in ſpecubus latitantem finxerunt. Ob quam etiam cauſſam ex Thracia, regione ſeptentrionali, profectum eſſe voluerunt, uti & Orpheum, & Eumolpum, Moſis itidem, ut mox oſtendemus, imagines: Septentrionem enim Veteres caliginoſum, & denſis tenebris obſitum cenſuerunt. Ideo ζόφον apud Homerum, Strabo Septentrionem interpretatur. Tibullus Panegyrico ad Meſſalam, de Septentrione:

Orph. Hymn. in Proteum. Iſ. Tzetz. in Lycophr. Philarg. in Virg. Georg. 4. Exod. 24. 18. & 19. 16. & 33. 22.

Hom. Odyſſ. ι & κ. Strab. libr. 1. & 10.

Illic & denſa tellus abſconditur umbra.

Arabes quoque Mare ſeptentrionale, Tenebroſum appellant. Ita Geographus Nubienſis. Hinc & Aquiloni vento nomen. Aquilus enim color, niger eſt. Gloſſarium: *Aquilum*, μέλαν, ὡς Λευκίλλιος. Suetonius opponit candido. Feſtus fuſcum & ſubnigrum interpretatur. Eodem ſenſu dixit Plautus, corpus aquilum; Varro, fluctum aquilum. Eodem dicitur & Aquilo. Nos Galli dicimus, *La Biſe*, pari ſignificatu: nam Gallice *bis*, nigrum ſonat. In quibuſdam Galliæ noſtræ locis ventus Thraſcias, niger vocatur. Mythologi itaque ut exprimerent denſam illam montis caliginem, & opacam nebulam, è qua egreſſus ad ſuos rediit Moſes, ex ea mundi parte veniſſe dixerunt, quæ opacis obſepta tenebris credebatur. Duos filios Proteus habuit; duos & Moſes. Omnia ſeſe in rerum miracula transformabat; in ignem, propter fulgura & flammas Sinai montis verticem obſidentes, cum Deum Moſes alloqueretur; in ſerpentem, propter virgam Moſis, quæ in ſerpentem, & rurſum ex ſerpente in virgam mutata eſt; & in alias denique formas, propter varia prodigia virgæ hujus ope edita. An eamdem ob cauſſam, propter quam Mercurio facies partim aurea, partim nigra dabatur, petaſus item partim candidus, partim niger; Apollini vero caput ſemiraſum; & ſimulacra aliquando atra, aliquando ſplendida? Id quidem velle videtur Horatius, cum Protea, non quidem corpus, ſed tantum vultus mutare dixit. Præterita, præſentia, & futura callere dictus eſt Proteus, quod præteritorum hiſtoriam, deſcriptionem præſentium, & futurorum prædictionem lucubrationibus ſuis Moſes complexus ſit. Magum fuiſſe Proteum, & præſtigiatorem, & θαυματοποιὸν tradunt Auctores plerique; quo nomine & Moſem Apollonius Molon, Lyſimachus, & alii traducere conati ſunt. Λεκανομάντιν etiam fuiſſe, hoc eſt futura per pelviſpicium, ut ita loquar, prænoviſſe teſtatur Johannes Tzetzes: Protei columnas commemorat Virgilius: ejuſdem in Aſtrologicis ſcientiam Diodorus prædicat. Horum omnium cauſſæ brevi Apionis narratione continentur. In Ægyptiacis quippe ſcripſiſſe hunc refert Joſephus, Moſem Heliopolitanum fuiſſe, & in patria ſua ſtatuiſſe quoddam inſtrumentum, quod verbis ipſius deſcribere ſatius eſt: ἀντὶ ᾧ ὀβελῶν ἔστησε κίονας, ὑφ' οἷς ἦν σκυτάπτωμα σκάφη, σκιὰ δ' ἀνδρὸς ἐπ' αὐτῶν διακλώμη, ὡς ὅτι ἐν αὐθέρι τῶτον αἰὲι τὸν δεσμὸν ἡλίῳ συμπεριπολεῖ. Hæc ita leguntur in codice manuſcripto Bibliothecæ Regiæ, & in libris editis, licet valde mendoſa ſint, quemadmodum & totus iſte liber: quæ ſic reſtituere conabar: ἀντὶ δὲ ὀβελῶν ἔστησε κίονας, ὑφ' οἷς ἦν σκυτάπτωμα σκάφης, σκιὰ δ' ἀπ' ἄκρων ἐπ' αὐτῶν διακλώμη, ὡς, ὃν ἐν αὐθέρι, τῶτον αἰὲι τὸν δεσμὸν ἡλίῳ συμπεριπολεῖν· Senſus eſt; *Pro gnomonibus columnas ſtatuit, quibus ſcaphæ forma ſubjecta erat; ab harum vero ſummitatibus umbra in eam incidebat; ita ut eumdem curſum, quem Sol in æthere, abſolveret.* Dictionem, ἀνδρὸς, Interpres non agnoſcit. Cæterum intricata eſt phraſis, quapropter à Joſepho deridetur. Hac ergo correctione contenti ſimus, dum melioris Codicis nobis contingat ſubſidium. Moſem ait pro obeliſcis columnas in ſcapha ſtatuiſſe, quarum umbra ſolarem curſum deſignaret. Scaphen, ſive Hemiſphærium intelligit, quod ab Ariſtarcho Samio inventum eſſe Vitruvius docet. Deſcribitur à Martiano Capella his verbis: *Scaphia dicuntur rotunda ex ære vaſa, quæ horarum ductus ſtili in medio fundo ſui proceritate diſcriminant, qui ſtilus gnomon appellatur.* At Sciotheron Moſi ab Apione adſcriptum, pro gnomone columnas habebat in medio, quarum uſum ignoravit Grammaticus ille. Nam ſi umbræ ſolum projiciendæ utiles erant, longe melius id feciſſet ſtilus unicus. Atqui hoc ipſum videtur eſſe horologium, quod nonnulli de grege Rabbinorum, à majoribus ſuis acceptum, & ab Ægyptiis, ut videtur, ac Babyloniis inventum deſcribunt, quodque ſupra tres columellas in media ſcapha ſitas magnam compactilium armillarum coagmentationem, multaſque inſcriptiones Ebraicas præferebat: atque id tamen fuiſſe Sciotheron oſtendit Scaphe ſubjecta. Verum Moſe inventum hoc longe eſſe recentius multa ſuadent, quæ nunc explicare non vacat. Multum differebat hoc horologium ab Achazi מעלות, quarum deſcriptionem dederunt iidem Rab-

Geogr. Nub. Clim. 7. part. 1. & 9. Sueton. Aug. cap. 79. Plaut. Pœn. ſ. 2. Varro περὶ φύσεως κόσμου.

Horat. libr. 1. Epiſt. 1.

Apoll. & Lyſ. apud Joſeph. l. 2. contr. Ap. Tzetz. Chil. 2. Hiſt. 44. Virgil. Æn. 11. Diodor. libr. 2. Joſeph. libr 2. contr. Apion.

Vitr. libr. 9. cap. 9 Mart. Cap. libr. 6. cap. 2.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [127] - 99
PUBLIC DOMAIN

bini. Utut est, vides Mosi, itidem ut Proteo, attributas ab Apione columnas, pelvim sive Scapham, & Astrologiæ peritiam. Egregius saltator fuit Proteus; quod de Orpheo itidem, & Musæo, quos ex Mosis quoque historia prodiisse ostendam, Lucianus tradidit; propter cantatos à Mose Hymnos, & Mariæ sororis Mosis tripudia ac choreas. Naturæ principia aperuisse Proteum legitur in Hymnis Orpheo adscriptis, & in Chiliadibus Tzetzis: quod unice Mosi convenit, qui de rerum origine, & mundi creatione luculenter, verissimeque disseruit. Proteus πολύβουλος, *multi consilii* appellatur in iisdem Orphicis: sic Mercurius Osiridis σύμβουλος *consiliarius* fuisse dicitur à Diodoro, διὰ τὸ φρονήσει πάντων διαφέρειν τῶν ἄλλων φίλων· *Quod aliis omnibus ejus amicis hic prudentia præstiterit:* sic Bacchus in iisdem Hymnis, εὔβουλος, *boni consilii*, & εὐπολύβουλος, *bonis consiliis plenus* dicitur: Bacchus autem & Mercurius, typi sunt Mosis: sic & Moses ipse à Josepho dicitur *prudentissimus consiliarius*, σύμβουλος σωφρονέστατος· *Proteum fortissimum & invictum fuisse constat:* verba sunt Servii, qui & propter fortitudinem Herculem eum ait fuisse dictum: de Mose perhibet Josephus, ἐν ἅπασι σεμνὸν ἄριστον γεγονέναι· *In omnibus excellentem imperatorem extitisse.* Neptuni armenta & turpes phocas pascere Proteum cecinerunt Homerus, & Virgilius: Moses diu pastoralem vitam egit. Ex iis quæ de Proteo narrat Herodotus, summa ipsius æquitas & integritas intelligitur; qua præcipue laude Moses floruit. Divinos denique in Ægypto honores Proteus consecutus est, itidem ut Osiris, Mercurius, Vulcanus, & Typhon, in quibus fallax vetustas Mosem adumbravit.

Luc. De saltat.

Orph. Hymn. in Prot. Tzetz. Chil. 2. Hist. 44.

Diodor. libr. 1.

Orph. Hymn. in Dionys.

Joseph. libr. 2. contr. Apion. Serv. in Virg. Æn. 11.

Hom. Odyss. δ. Virg. 4. Georg. Herod. libr. 2. cap. 115.

Perseus idem ac Moses.

XV. Moses quoque Perseo multis rebus similis est. Libero & Amphioni, quorum uterque Moses est, Perseus æqualis fuit. Ægyptium fuisse tradunt Herodotus, ac Diodorus: addit ille Chemmi positum ei fuisse templum, & à Chemmitis solitum gymnicis ludis celebrari: Strabo vero in Ægypto περσέως σκοπιὰν, *Persei speculam* ponit; quod & speculatorem fuisse Perseum indicat: Ægyptius fuit Moses; fuisse & speculatorem ostendit cognomen ipsius Osarsiph, hoc est, Solis speculator: idem & Θεόπης à Georgio Syncello dictus est, ut supra observavimus. Statim ab ortu in arcam conclusus, & in mare abjectus est Perseus, & in Polydectæ deinde regia educatus: quæ in Mosem apposite congruunt. Magicæ artis peritum fuisse narrat Auctor Philopatridos, qui libellus Luciano tribuitur: idem de Proteo, qui Moses est, à nonnullis vulgo creditum esse diximus. Andromeden Cephei Æthiopum regis filiam duxit uxorem: Tharbis Æthiopum regis filia Mosis nuptias ambivit & impetravit, ut affirmat Josephus; hic deinde uxorem duxit Sephoram Æthiopissam, hoc est Chusitidem; nam Chus populos ad utrumque Rubri maris littus pertinentes significabat. Persei filium Erythram quidam faciunt, qui ad maris hujus oram imperitarit. Sic Rhadamanthyi, qui figura est Mosis, tribuit Diodorus Erythrum filium qui regnum tenuerit Erythrorum, ut dixi supra; quod liberos Moses hoc in litore genuerit. Mercurii talaria & gladium gestavit Perseus; quippe Mercurius ipse Moses est.

Herod. libr. 2. cap. 91. Diod. libr. 1. Strab. libr. 17.

Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5.

Diod. libr. 5.

Moses inter astra relatus, & Libræ gestandæ adhibitus.

XVI. Non alio etiam quam ad Mosem videntur referenda, quæ in Libro Memoriali scripsit Lucius Ampelius, rudis homo quidem & imperitus, sed aliorum in scribendo subnixus studiis, & aliquibus bonæ vetustatis reliquiis conspicuus. *Libra*, inquit, *quam Græci ζυγὸν appellant, virile nomen est adeptus. Is omni clementiæ justitia Mochos dictus, qui primus dicitur libræ pondus hominibus invenisse, quæ utilissima mortalibus æstimantur, ideoque in numerum stellarum receptus est, & Libra est dictus.* En tibi Mosem proprio nomine appellatum, si pro *Mochos* legas *Moschos*, quod est משה. Quo nomine ab aliis Scriptoribus designatum Mosem supra diximus. Statices ipsi inventionem tribuit Ampelius, quod sancte caverit, ne qua fraus ponderibus, mensuris, aut regulis inesset: *Nolite facere*, inquit, *iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera justa, & æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius.* Eadem gravissimis verbis alio loco iterat: *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus; nec erit in domo tua modius major & minor: pondus habebis justum & verum; & modius æqualis & verus erit tibi, ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. Abominatur enim Dominus Deus tuus eum qui facit hæc, & adversatur omnem injustitiam.* Ineptum autem est, quod ait ineptus Ampelius, Libram, quam Græci ζυγὸν appellant, virile nomen esse adeptam. Libra à veteribus Astronomis, non sola, uti nunc, sed simul cum Libripende in astrothesia pingebatur. Diserte Manilius: *Humana est facies Libræ.* Munus cælestis Libræ pendendæ Augusto delegavit ipsius ætas, quo optimo & æquissimo Principi gratificaretur. Alii id Virgini adscripserunt. Atqui ex Ampelio intelligimus Mosi hunc honorem jam ante fuisse habitum, propter æquitatem, ac statices inventionem: nempe, ut verisimile est, ab Ægyptiis, viciniisque nationibus, Astronomiæ studio deditis, quas Mosis fama pervaserat.

Levit. 19. 35.

Deuter. 25. 13. & seq.

Manil. libr. 2.

Aristæus

XVII. Quinetiam in Aristæo nobilis constat Mosis effigies. Apollinis, vel ut

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [128] - 100
PUBLIC DOMAIN

aliis placet, Liberi filius dictus est Aristæus: Mosem in Libero, & Apolline latere docuimus. Atque hic pater cum filio, ut alias sæpe, confunditur: nam Apollo ipse Aristæus habitus est, & Apollo quidem νόμιος, sive Pastoralis, quod appositè in Mosem convenire ostendimus. Pastorem dicit Aristæum Virgilius, & tercentum ipsi juvencos Ceæ dumeta tondere; Cyrenes ab Apolline raptæ, cum pecudes ad Penei ripam pasceret, filium fuisse prodit Apollonius in Argonauticis; & Apollo ipse, Pastor ab Amphryso memorandus dicitur: pastor fuit Moses πατρόθεν, & prognatus Israëlitis, qui pastores ovium fuerunt. Bacchi socium Aristæum faciunt Diodorus & Nonnus: Bacchus Moses ipse est; est & Mercurius, ac propterea nascentem Aristæum à Mercurio fuisse sublatum canit Pindarus. Aristæus Nymphis nutriendus est traditus, ut habet Diodorus: in aquas statim ab ortu abjectus est Moses, ab iisque servatus & extractus: Nymphas autem, lymphas esse, sive aquas notum est; quam ob caussam & Liber, qui Moses est, à Nymphis educatus fuisse dicitur. Indidem factum est, ut Aristæi mater Cyrene, Penei filia esse fingeretur; quod videlicet Mosem sua mater fluvio commiserit. Duos ex Cyrene filios suscepisse Apollinem, Autuchum & Aristæum docent Scholia Apollonii: duos Amramus filios genuit, Aaronem & Mosem. Filios dico, nam & filiam præterea Mariam habuit. Aristæum Hesiodus ἑκαδηβόλον appellat, propter radios è Mosis vertice micantes. Scribit Pindarus Libyæ terræ portionem Cyrene Aristæi matri donatam, ab eaque ἔννομον factam, hoc est legibus bene temperatam: legislatoris munere functus est Moses, atque id quidem in locis Cyrenaicæ proximis. Primum Aristæum Diis bovem immolasse à quibusdam traditum est; quod & de Cecrope, qui Moses est, tradidit Eusebius in Chronico; & quod Prometheo, qui Moses quoque est, ab aliis tribuitur: quia nempe Moses sacrificiorum rationem suos docuit, vel quod Vitulum aureum comminuerit. Ceos astri Sirii inclementia torrefactos sacris Jovi factis Aristæus sublevavit, & blandos Etesiarum flatus ad æstus mitigandos impetravit: Moses populares suos ad Nili ripas in miserabilem servitutem redactos, & sævissime habitos, libertatis compotes fecit, & in desertum ad sacra Deo facienda deduxit. Sirius autem idem est qui Nilus, ut supra monui: Æthiopibus Siris dicitur, teste Dionysio Periegete. Ubi perperam Eustathius nomen id Nilum à Sirio stella habuisse tradit, ὑπὸ κυνὰ γὰρ, φασὶν, ἕ μέσος ὁ σείριος ἀστὴρ, πλημμύρᾳ ὁ νεῖλος, ἐν ὕδατι πολλῷ κυνὸς ἀναβαίνων. *Sub Cane enim, inquiunt, cujus pars est stella Sirius, exundat Nilus, oriente Cane intumescens:* cum è contrario à Nilo Sirius stella nomen habeat; Nilus vero שיחור dicatur, à nigrore aquæ limo turbidæ, à Græcis Μέλας, à Latinis Melo. Aristæum fingit Virgilius matrem sub undis adiisse, rerum suarum jacturam & calamitates conquestum: Moses flumine extractus cum Pharaone de gentis suæ miseriis expostulat. Aristæum medicinam, agriculturam, & vaticinandi artem Musæ docuerunt, ut discimus ex Apollonii Argonauticis, & Politiis Heraclidis: Propheta fuit Moses, & naturas rerum percalluit, fuit enim *eruditus omni sapientia Ægyptiorum*, ut habet Lucas in Actis; eumque ob medicinæ peritiam laudat Clemens Alexandrinus. Aristæum artes omnes tenuisse scribit Germanicus in Arateis Phænomenis, & ab Antiquis sub Aquarii asterismo cœlo consecratum credi; alii relatum eum esse narrant in Deorum numerum, propter res in usum generis humani & commodum inventas, & dia ipsius reperta, quæ recensent Nonnus in Dionysiacis, unde & σωστόον, *vitæ servatorem* ipsum appellat: quam multis gentem suam, hominesque universos beneficiis devinxerit Moses, supervacuum est exponere; hinc certe divinos honores apud Ethnicos consecutus est. In Hæmo monte ex hominum oculis evanuisse Aristæum refert Diodorus: mortuus est Moses in monte Nebo: *& non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem.*

idem ac Moses.

Virg. Georg. 4. & 1.

Apollon. Arg. libr. 2.

Diod. libr. 4. Nonn. Dion. libr. 13. Pind. Pyth. Od. 9.

Schol. Apollon. Arg. libr. 2. Hesiod. Theog. Pind. Pyth. Od. 9.

Virg. 4. Georg.

Apollon. Arg. libr. 2. Act. 7. 22. Clem. Str. 1. l. 1. German. cap. Aquar.

Nonn. Dion. libr. 5.

Diod. libr. 4. Deut. 34. 6.

Aristæus hic cum Aristea Proconnesio sæpenumerò confunditur, & res alterius alteri sæpe adscriptæ sunt, quemadmodum ostendam in Propositione nona. Aristeam autem fuisse Philosophum, & de rerum natura scripsisse docet diserte Maximus Tyrius: Philosophiæ totius principia, veraque rerum origines libris suis Moses consignavit; Philosophiæ inventorem eum prædicant Artapanus & Eupolemus, atque ob Philosophiæ peritiam laudatur à Clemente Alexandrino. Præstigiator fuit Aristeas, ἀνὴρ γόης, εἴ τις ἄλλος. *Vir præstigiator, si quis alius*, inquit Strabo; propter prodigia à Mose in Ægypto edita, quibus Magos ipsos Ægyptios superavit: unde γόης & ἀπατεὼν ab extraneis dictus & creditus est, Josepho teste. Inter vates futurorum præscientia celebratos ponitur à Clemente Alexandrino Aristeas: Mosis extant vaticinia. Homero antiquiorem Aristeam facit Tatianus; multis quippe annis Homerum Moses præcessit. Quin & præceptor Homeri à nonnullis Aristeas creditus est, juxta testificationem Strabonis & Eustathii: non pauca enim ex libris Mosis depromta in Homero deprehendas, quod suo loco demonstravimus. Animam ponere & sumere pro

Max. Tyr. Diss. 22. Artap. apud Euseb. libr. 9. Præp. Evang. Eupol. apud Euseb. ibid. & Clem. Alex. Strom. 1. Joseph. libr. 2. contr. Apion. Strab. libr. 13. Tatian. Orat. adv. Gr. Strab. libr. 14. Eustath. in Hom. Iliad. C.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [129] - 101
PUBLIC DOMAIN

libitu Ariſteam ſolitum Veteres commenti ſunt, vivumque ſæpius apparuiſſe, cum mortuus putaretur: Moſes in Nili profluentem demiſſus, & morti devotus, vivus exiit; idem, cum à Pharaone ad mortem quæreretur, *fugiens de conſpectu ejus, moratus eſt in terra Madian*; cum mora deinde in monte facta periiſſe crederetur, ſalvus illæſuſque deſcendit. Corpus denique Ariſteæ, in fullonica defuncti, neutiquam quærentibus apparuit, uti neque illud Moſis, poſtquam in monte obiit.

Exod. 2 15.

Muſæus idem ac Moſes.

Numen. libr. 3. de bono, apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 8. Juſtin. Parænet. Euſeb. Præp. libr. 13. cap. 12. Athen. libr. 13. Euthym. Zig. Saracen. Cedren. Chr. Scalig. Not. in Fragm. Herod. libr. 1. cap. 131. & libr. 3. cap. 8. Seld. De DIs Syr. Synt. 2. cap. 4. Clem. Alex. Strom. 1.

XVIII. In Muſæo Moſaicum ineſſe quippiam, vel nomen ipſum nos admonet: nam Numenius Pythagoreus mentionem Moſis faciens, non aliter eum quam Muſæum appellat. Lunæ filium fuiſſe auctores ſunt Pſeudo-orpheus apud Juſtinum & Euſebium, & Hermeſianax apud Athenæum; idcirco, opinor, quod è Madianitide prodiit Moſes ad Ebræos ſervitio liberandos. Atqui circumſtantes Madianitidem gentes, & Madianitarum non pauci, Lunæ cultui erant dediti. Cubar eam appellabant, ſeu potius Cabar, hoc eſt *Magnam*, ut exponunt Euthymius, & Cedrenus; ab Ebræo כבר. Appellabant & Alilat, quod interpretatur Scaliger, *Noctilucam*: Ebræi dixerunt Lilith: apud Herodotum eſt ἀλίττα & ἀλιλάτ; cujus religionis veſtigia hodie etiam retinere Muhammedanos recte à Seldeno obſervatum eſt. Sed de eo nos alibi. Propter diuturnam etiam illam Moſis in Arabia manſionem, Liber, quem Moſem eſſe conſtat, in Arabia educatus eſſe dictus eſt à Poëtis. Muſæo tribuitur Muſices ſtudium ac Lyricæ poëſeos: calluiſſe Moſem ſcribit Clemens Alexandrinus ῥυθμικὴν τε, καὶ ἁρμονικὴν, ἔτι τε ἰατρικὴν ἅμα καὶ μουσικήν. *Numerorum muſicorum, ſonorumque ſcientiam, medicinam præterea & muſicam*: ac ejus certe hymni extant in Pentateucho. Orphei à quibuſdam diſcipulus, à nonnullis imitator, ab aliis filius fuiſſe dicitur; Orpheum autem Moſem eſſe mox oſtendam. Primus Muſæus Theogoniam & ſphæram docuit, & ex uno omnia eſſe, in idque reſolvi dixit, teſte Diogene Laërtio; quapropter Philoſophus, & Theologus à Servio fuiſſe dicitur: hæc mirifice in Moſem conveniunt, qui mundi creationem, & rerum principia explicavit; qui de Deo, uno omnium auctore ac fine, Deique colendi ritibus præclare diſſeruit; qui à Chaldæis denique & Ægyptiis cæleſtium motuum doctrinis accurate inſtructus eſt, ut habet Clemens Alexandrinus. Tres futurorum præſcios vates ſimul commemorat Strabo, Orpheum, Muſæum, & Moſem, qui tres unus, idemque ſunt. Igitur χρησμὸς ſub Muſæi nomine Onomacritus ſuppoſuit, & Onomacritum χρησμολόγον τε, καὶ διαθέτην χρησμῶν τῶν μουσαίου. *Oraculorum interpretem, & oraculorum Muſæi ordinatorem*, appellat Herodotus; & alibi quoque prædictorum quorumdam Muſæi meminit. Floruiſſe vult Suidas ſub Cecrope ſecundo, in cujus ætatem conjiciunt Clemens Alexandrinus, & Euſebius Liberum, & Perſeum, & Amphionem. Hi autem expreſſæ ſunt Moſis imagines, uti partim jam demonſtratum à me eſt, partim mox demonſtrabitur. Atqui ad ætatem primi Cecropis τὸν διφυᾶ, quem Moſem eſſe dixi, referenda iſta erant. Sed Græci Chronologiam ad Mythologiam ſuam accommodarunt. Hic à me impetrare non poſſum, ut Turnebi, viri ſane quam docti, puerilem errorem præteream: mirari ait pleroſque tam honorificam Muſæi mentionem à Virgilio factam, Homeri prorſus nullam, ac propterea ipſi aliquam à Græcis livoris labem aſpergi. Quaſi vero Æneas in inferis nanciſci potuerit Homerum, qui diu poſt Trojanum bellum natus eſt. Tam diverſæ certe de Muſæo hominum ſententiæ, quas agnovit & conqueſtus eſt Servius, veritatem fabulis diſſimulatam olent. Diſconvenit inter fabulatores de parentibus; nam alii Orphei, quidam Antiphemi, nonnulli Lunæ, aliqui Eumolpi, alii Thamyræ filium fuiſſe fingunt. Diſconvenit de patria; alii quippe Eleuſinium, aliqui Thracem, quidam Thebanum faciunt. De ætate diſconvenit; alii enim Orphei coævum, alii antiquiorem, quidam recentiorem ſtatuunt. Deſinam in præclaro Artapani teſtimonio, qui diſertis affirmat verbis, eum qui ab Ebræis Moſes appellatus eſt, eumdem à Græcis Muſæum eſſe nominatum, eumdemque Orphei præceptorem fuiſſe.

Clem. Alex. Strom. 1. Strab. libr. 16.

Herodot. libr. 7. cap. 6. & libr. 8. cap. 96. Suid. in Μουσαῖος. Clem. Alex. Strom. 1. Euſeb. Chron. libr. 2. Turn. Adv. libr. 28. cap. 46.

Serv. in Virg. Æn. 6.

Artap. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 9.

Orpheus idem ac Moſes.

XIX. Ad Moſis etiam exemplar Orpheus ipſe expreſſus eſt. Tempus convenit, nam ponitur Herculi æqualis, Joſuæ videlicet, miniſtro Moſis. Coævus ponitur & Ariſtæi, & Muſæi, & Perſei, & Liberi, quibus omnibus Moſes unus adumbratur. Adſcribuntur autem hi à Clemente Alexandrino & Euſebio Cecropis ſecundi ævo, cum ad ætatem primi Cecropis τὸν διφυᾶ, qui fuit Moſi σύγχρονος, verius pertineant. Quamobrem duos Orpheas finxerunt Veteres, ut legimus apud Euſtathium; quorum alter alterum undecim γενεαῖς præceſſerit: quod poſtremum inter Argonautas, quorum pars magna fuit, vixiſſe accepiſſent; alterum autem longe vetuſtiorem eſſe ſuaderet ratio. Quod ſi juxta Herodotum & Euſtathium, alioſque complures, γενεὰν ſtatuamus annorum circiter triginta, & undecim ἑξηκοντάδας annorum ab Argonautarum expeditione retro numeres, in tempora Moſaica incides. Idem fiet ſi à belli Tro-

Clem. Alex. Strom. 1. Euſeb. Chron. Euſtath. in Hom. Iliad. ζ.

Herod. libr. 2. Euſtath. in Hom. Iliad. α.

jani temporibus retro numerandi ducas initium; centum enim & viginti Moſes explevit vitæ annos. Unde alii undecim ætatibus Trojano bello antiquiorem ponunt Orpheum. Nec inde abludunt, qui novem vixiſſe eum ætates volunt. Apertiſſime convenientiam ætatis demonſtrat Artapanus in libro de Judæis, cum Moſem Orphei diſcipulum fuiſſe ſcribit. Similis error in Minois, qui Moſes eſt, aſſignando ævo à Tatiano admiſſus eſt: eum enim undecima ætate, ἑνδεκάτῃ γενεᾷ, poſt Inachum floruiſſe tradit, cum Moſis coætaneum Inachum ſtatuerit. Merito ergo Orpheum, Linum quoque, & Muſæum, Theologorum omnium primos ac vetuſtiſſimos à Græcis haberi ſcribit Euſebius. Poëtarum omnium antiquiſſimum Orpheum appellant, Iamblichus, & Lactantius, & Theodoretus; ipſique adſcriptos libros, antiquitatis eſſe divinæ ſcribit Arnobius; & neminem eum habuiſſe quem imitaretur, Plutarchus aſſeverat. Minime ab hac opinione diſcrepat Suidas, cum OEagrum Orphei patrem ab Atlante quintum facit, ac Orpheum proinde ſextum. Nam ſic Atlantem inter & Orpheum quinque intercerunt γενεαὶ, ſive anni centum & quinquaginta, quot circiter ponunt Chronologi Atlantem inter & Moſem. Arcadem fuiſſe putant nonnulli, quod & de Mercurio, & de Pane traditum eſt, quorum uterque Moſes eſt. Thrax tamen fuiſſe vulgo creditur: Mercurii enim, quem Moſem eſſe conſtat ex ſuperioribus, ſacra in Thraciam penetraſſe, mihi docuiſſe videor. Hanc præterea opinionis hujus valde probabilem cauſſam reperio. Dixi ſupra Minoëm, qui Moſes eſt, Cretæ regem fuiſſe dictum, quod Palæſtini כרתים dicerentur. Ex hac voce facile prodiit vox altera תרכים tranſpoſitis literis, quod ipſiſſimum Thracum nomen eſt. Atque inde factum puto, ut Eumolpus quoque, & Muſæus, quos Moſis ſpeciem tuliſſe mox pateſaciam, & Proteus de quo idem demonſtratum eſt, Thraces ab aliquibus habiti ſint. Hinc factum etiam, ut Ariſtæus, alter Moſes, in Thraciam ad Bacchum, alterum itidem Moſem, iviſſe à Diodoro dictus ſit, ab eoque Orgiorum ſacris fuiſſe initiatus, & in Hæmo Thraciæ monte ex hominum oculis evanuiſſe. Factum hinc quoque ut Bacchus appellatus ſit Sabazius, à Sabis gente Thracica, quemadmodum perhibet Euſtathius ad Dionyſii Periegeſin; & poſt debellatos Lycurgum Thracum regem, Thraceſque ipſos, regem ipſis Tharopem præfeciſſe dictus ſit, Orgiorumque ritus eum edocuiſſe, quos OEagro filio deinde Tharops, Orpheo filio OEagrus tradiderit. Horum auctorem Diodorum habeo, qui ſubjungit Poëtas quoſdam, & in iis Antimachum, dicere, non Thracum regem, ſed Arabum Lycurgum fuiſſe. Unde colligere poſſumus Thracum nomen, gentis alterius Judæis proximæ nomen extruſiſſe. Hinc factum denique, ut ſcripſerit Hermippus Pythagoram Judæorum & Thracum opinionibus fuiſſe imbutum. Filius Apollinis habetur Orpheus, Moſis itidem perſonati. Orphei nomen non multum recedit à nomine Oſarſiph, quod Moſi tribuit Manethos, & nos ſupra *Solis ſpeculatorem* expoſuimus: quippe Aſtrologiæ ſtudiis ab Orpheo primum inſtitutos eſſe Græcos Lucianus affirmat; primus & cœlorum harmoniam deprehendiſſe fertur, auctore Servio. Narrat Euſtathius Orpheum primo agyrtam fuiſſe, & collecta demum valida hominum manu, magnam ſibi potentiam comparaſſe: Moſes locis pleriſque peragratis rediit tandem ad ſuos, aſſumtoque Aarone *Venerunt ſimul, & congregaverunt cunctos ſeniores filiorum Iſraël*, totique deinde Ebræorum genti præfuit, & ſummo quidem jure, ac vere regio. Quocirca merito Clemens Alexandrinus: ἦν δ' οὗτος ὁ μὲν Μωϋσῆς σοφὸς, βασιλεὺς, νομοθέτης· *Erat igitur Moyſes ſapiens, rex, Legiſlator*; & à Thermuthi Pharaonis filia, non adoptatum ſolum, ſed & in paterni regni ſucceſſionem eductum fuiſſe ait Joſephus; & ab Æthiopibus ut regem fuiſſe obſervatum ſcripſit Pſeudo-euſtathius in Hexaëmeron; & R. Bechai, ut Moſem regem fuiſſe probet, ei iſtud Geneſeos accommodat: *Et ad eum erit aggregatio populorum*; & hoc quoque Deuteronomii: *Erit apud rectiſſimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Iſraël.* Hinc ergo Orpheus in Thracia regnaſſe dictus eſt. Hunc tiaram auream capite geſtantem exhibent Philoſtratus, & Calliſtratus; quod Moſes fratri ſuo Aaroni, cum quo ſæpe confunditur, cidarim lamina aurea inſtructam concinnarit. Sacerdotem appellat Orpheum Virgilius, quod Levitici generis fuerit Moſes. Ægyptum ſe adiiſſe prædicat Orpheus in adſcriptis illi Argonauticis; necnon reconditas hauſit Ægyptiorum diſciplinas: produnt enim Veteres memoriæ illuc erudiendi cauſſa fuiſſe profectos è priſcis Græcis pleroſque, qui ad doctrinæ non vulgaris laudem aſpirarent, ut ſupra jam monui; Melampodem puta, Dædalum, Homerum, Lycurgum, Solonem, Pythagoram, Eudoxum, Democritum, OEnopidem, & Platonem. Atque idipſum de Muſæo etiam finxerunt, quem Moſem eſſe demonſtravi. At Theodoretus, non ab Ægyptiis ſolum, ſed ab Ebræis etiam veritatem hos accepiſſe docet. Ægyptius vero fuit Moſes, *& eruditus omni ſapientia Ægyptiorum.* Magna igitur doctrinarum omnium laus Orpheo tributa eſt, ac Aſtronomiæ præſertim, ut dixi. Idem & poëtica facultate flo-

Artap. apud Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 27. Tatian. Orat. contr. gent. & apud Eus. Præp. libr. 10. cap. 11. Euſeb. Præp. libr. 10. cap. 4. Iambl. De vit. Pyth. cap 34. Lactant. libr. 1. Inſtit. cap. 4. Theodoret. Serm. 2. De princip. Arnob. libr. 5. Plut. De muſic. Suid. in Ὀρφεύς.

Diodor. libr. 4.

Diodor. libr. 3.

Hermipp apud Joſeph. libr. 1. contr Apion. Maneth. apud Joſeph. libr. 1. contra Apion. Lucian. de Aſtrol. Serv. in Virg. Æn 6. Euſtath. in Hom. Iliad. 2. Exod. 4. 29. Clem. Alex. Strom. 1.

Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5.

Gen. 49. 10.

Deut. 33. 5.

Philoſtr. Vit. Apoll. libr. 1. cap. 18. Philoſtr. Jun. Icon. Calliſtr. in Stat. Virg. Æn. 6.

Theodoret. Serm. 1. de fide.

Act. 7. 22.

ruit. Summa vero ejus fuit in Muſicis, ac lyræ cantu præſtantia; quo nomine celebratum quoque ſupra diximus Moſem, & cujus geminus extat Hymnus; unde & Hymnos Orpheus ſcripſiſſe dicitur apud Suidam, & Hymni ejus nomine inſcripti circumferuntur. Nec de nihilo eſt quod cum Poëtarum vetuſtiſſimus ab aliquibus fingatur Orpheus, alii poëticæ artis inventorem faciunt Mercurium, alii Oſiridem; quippe his tribus unus notatur Moſes. Singularem fuiſſe aiunt Orphei in Philoſophiæ ſtudiis eruditionem: Philoſophorum omnium antiquiſſimus fuit Moſes, ut qui veras mundi origines primus in literas retulerit. Quapropter Euſebius ad annum ab Abrahamo 467, *Moyſes*, inquit, *Ægyptum derelinquens in eremo philoſophatur*; & Eupolemus primum ſapientem ait Moſem fuiſſe. Tantum in Theologicis nomen adeptus eſſe fertur Orpheus, ut à ſuis Theologus cognomento appellatus ſit, ab aliis ἱεροφάντης; & ejus Theologia, myſtagogia, & ἱερολογία à Luciano, Clemente Alexandrino, & Proclo Diadocho celebrentur; primumque inveniſſe ſcribat Pauſanias, quomodo Diis initia fierent, expiarentur ſcelera, curarentur morbi, & Deorum ira placaretur. Hæc Orpheum ab Idæis Dactylis accepiſſe Diodorus affirmat: Idæos autem Judæorum progenitores fuiſſe, imo Judæos ipſos, & Tacitus, & Veterum crediderunt complures, & nos ſupra docuimus. Primus quoque Bacchi Orgia ab Ægyptiis accepta tranſtulit in Græciam, quæ Orphica ab eo ſunt dicta. Addit Lucianus non dilucide hæc ipſum explanaſſe inter ſuos, ſed myſteriis occultaſſe. Unde Proclus Orphicum de rebus divinis diſſerendi modum, eum eſſe ait, qui fit per ſymbola; quem cum tenuerit Pythagoras, ζηλωτὴν τῆς ὀρφέως ἑρμηνείας τε καὶ διαθέσεως· *Imitatorem modi quem in interpretando & conſtituendis rebus tenuit Orpheus*, dictum fuiſſe teſtatur Iamblichus. Quid quod & Panathenæa, & Theſmophoria, & Eleuſinia Athenas eum detuliſſe Theodoretus aſſeverat, & Iſidis ac Oſiridis ſacra in Cereris & Liberi orgia convertiſſe; teſteſque citat Plutarchum, Diodorum, & Demoſthenem. Quibus ſignificatur totam Græcorum Theologiam fabularum figmentis infuſcatam, à Moſe proveniſſe; qui quam peritus fuerit ſymbolicæ Philoſophiæ, diſcere licet ex libro primo Stromatum Clementis Alexandrini. Scripſiſſe ſe Orpheus ait in ſuppoſititiis Argonauticis, de Chao, de Jovis cultu, & de ſacrificiis ἱλαστικοῖς: adſcribuntur ei quoque à Tzetze Ephemerides, & Dodecaëterides; quo reſpexiſſe opinor Moſchopulum, & Proclum, Heſiodi interpretes, cum de bonis & malis diebus ſcripſiſſe Orpheum dixerunt. Quinetiam tabulas ab eo deſcriptas commemorat Euripides in Alceſti. Moſi manifeſto hæc congruunt, qui Leges divinas in Tabulis exaratas propoſuit, feſta ſolennia ſuis aſſignavit temporibus, ſacrorum ritus ſanxit, & rerum principia poſteris prodidit. At quæ ex Orpheo attulerunt Ariſtobulus Peripateticus apud Euſebium, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, Cyrillus, & alii, ea prorſus videntur à Veteribus Chriſtianis conficta, & ex ſacrorum Codicum ſegminibus conſuta: neque verum eſt Orpheum, poſtquam πολυθεότητα dediciſſet, & Moſis doctrina fuiſſet imbutus, hæc ſcripſiſſe; quod putavit Juſtinus, & Cyrillo perſuaſit, & ſuppoſititiis carminibus conare probatus eſt. Mimum aperiunt ea quæ de Orpheo refert Suidas; ex cujus ὑποβολιμαίοις ſcriptionibus περὶ θεογωνίας ea depromit de rerum primordiis, & fabricatione mundi, de ſummo omnium opifice, de ſanctiſſima Trinitate, de hominis creatione, & animæ origine, quæ ex Chriſtianorum exhedris prorſus videntur eſſe profecta. Ejuſdem ſunt commatis, quæ apud Patres proxime laudatos Orphei nomen ferunt. Moſes illic appellatur ὑδρογενὴς, hoc eſt, *aquis ortus*; illic Legis Moſi à Deo traditæ, & duabus inſcriptæ Tabulis ſit mentio; tum Verbi Dei, quo conditus eſt orbis, & πλαστουργίας hominis, & infuſionis animæ ratione pollentis in humanum corpus; commemoratur illic & Chaos, & tenebræ rebus omnibus incubantes, & lux deinde orta, & nox prior die; tum & Unigena quidam Chaldæis oriundus, cui ſoli mortalium omnium videndum ſe Deus permiſerit. Tam infabre hæc interpolata ſunt, ut fraus manifeſta ſit, ſuamque novitatem prodat. Veteres enim qui Moſis ſcrinia compilabant, parce id faciebant & ſobrie; ſcite etiam & induſtrie; hic intemperanter & media luce graſſatur. Cæterum quando rerum ſeries eo loci nos deduxit, quæramus obiter quis ſit ille Unigena. Clemens Alexandrinus eum vel Abrahamum eſſe conjectat, vel filium ejus Iſaacum. At Unigena non fuit Abrahamus, qui fratres habuit Nachor, & Aran; neque rerum cœleſtium ac naturalium peritia claruiſſe fertur Iſaacus, quod iſtic de illo Unigena prædicatur. Ego intelligi Moſem poſſe cenſeo, qui quamquam Unigena non fuit, Unigena tamen ab exoticis quibuſdam gentibus habitus eſt; velut ab iis qui ſub Adonidis eum, aut Zoroaſtris ſimulacro expreſſerunt: omnibus autem Ægyptiorum diſciplinis fuit innutritus, proindeque Aſtronomiæ, cujus ſtudio plurimum delectata eſt Ægyptus, ut ſæpius jam notavi. Verumtamen id dubium relinquo; nam nec eorum penitus improbo ſententiam, qui poſt Clementem referunt ad Abrahamum: ei enim adſcripta

Suid. in Ὀρφεύς.

Euſeb. Chron. Eupol. apud Clement. Alex. Strom. 1. & Euſeb. Præp. Ev. libr. 9. cap. 26. Luc. de Aſtrol. Clem. Alex. Strom. 6. Procl. Platon. Theol. l. 4. c. 5. & libr. 6. cap. 8. Pauſ. Bœotic. Diodor. libr. 5. Lucian. De Aſtrol. Procl. lib. 1. c. 4.

Iambl. De vit. Pyth. cap. 28. Theodor. Ser. 1. de fide.

Tzetz. Chil. 12. Hiſt. 399. Moſch. & Procl. in Heſiod. ἡμέρ.

Euſ. Præp. Ev. libr. 13. Juſtin. in Paræn. & de Monarchia. Clem. Alex. Strom. 5. Cyrill. libr. 1. contr. Julian.

Clem. Alex. Strom. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [132] - 104
PUBLIC DOMAIN

adſcripta eſt à Beroſo, & Eupolemo, & Artapano, Aſtronomiæ inventio; & de eo ait Dominus apud Iſaiam: *Quia unum vocavi eum.* Unde μονογενὴς dictus videri poteſt, uti obſervatum doctiſſimo Grotio: quamquam illic אחד dicitur Abrahamus, hoc eſt *Unus*, non יחיד *Unigena.* Itaque unus eſt ratione ἀπογόνων, qui innumeri ex uno illo prodierunt; non vero ratione ὁμογόνων, quod tamen neceſſe erat, ut *Unus* exponi poſſet μονοζυὴς. Priſca vero illa Argonautica, Orphei ſunt cujuſdam Crotoniatæ, quem Suidas Piſiſtrati temporibus floruiſſe docet. Hymnos autem, & librum De lapidibus ſibi vindicat Onomacritus, Piſiſtrato itidem æqualis. Teſtes ſunt Tatianus & Suidas. Quemadmodum enim ſub Muſæi nomine χρησμὸς ediderat, ut perhibent Herodotus, & Clemens Alexandrinus; ita & ſub Orphei nomine has ſcriptiones lucubravit. Sed ad rem. Vaticinia in Ægypto à ſe edita eſſe profitetur Orpheus in Argonauticis, quod vere præſtitit Moſes. Itaque inter gnaros futurorum vates, Orpheum, Muſæum, & Moſem Strabo collocavit; veriuſque dixit Celſus quam cenſuit, cum Orpheum *haud dubie ſancto afflatum fuiſſe Spiritu*, ὁμολογουμένως ὁσίῳ χρησάμενον πνεύματι affirmavit. Lyra à Mercurio inventa, ab Apolline Orpheo tradita eſt; quippe unus Moſes tribus his exprimitur: proptereaque in cœlum tranſlata eſſe fertur Orphei lyra, quod Dei laudes Hymnis ſuis Moſes concelebrarit. Feras cantu manſuefacere dictum eſſe Orpheum teſtatur Horatius, quod ſylveſtres homines victu fœdo, & cædibus deterruerit: quo Moſis in Iſraëlitis deliniendis, & ad obſequium ſuum flectendis, ac per deſerta circumducendis notatur induſtria, & eloquentiæ vis ad perſuadendum efficax. Leges etiam, itidem ut Moſes, Orpheus ſcripſiſſe fertur. Magiæ ſcientiſſimus dicitur fuiſſe Orpheus, & Idæorum Dactylorum occultis artibus inſtitutus, quod Magorum Ægyptiorum præſtigias eluſerit Moſes, omnemque eorum induſtriam ſuperarit. Quamobrem & Moſem, ὡς γόητα & ἀπατεῶνα, *ut præſtigiatorem & impoſtorem*, nonnulli calumniati ſunt. Orpheo denuntiat Iaſon, in Argonauticis, ſine eo in Colchidem pervenire non poſſe Argonautas: quippe Iſraëlitis Chananæam adeundi auctor & dux Moſes fuit. Quemadmodum Bacchus matrem Jovis ignibus necatam, ita uxorem ſerpentis morſu interemtam Orpheus ad vitam revocavit: an quod Moſes Iſraëlitas ſerpentium morſibus infeſtatos, excitato Serpente æneo, incolumes præſtitit? an quod Mariam ſororem lepris laborantem ſanavit? Ad inferos bis adiiſſe dicitur Orpheus; quod & infans in Nilum tanquam periturus abjectus ſit Moſes, & quod propter diuturnam in monte cum Deo pertractam moram periiſſe creditus ſit. Quidam Orpheum fulmine à Jove percuſſum interiiſſe volunt; argumento ducto vel à fulguribus & tonitribus grandine miſtis, quæ ad domandam Pharaonis contumaciam Moſes extenſa virga de cœlo elicuiſſe memoratur in Exodo; vel ab iis quibus Sinai montis vertex perſtrepebat, cum Deum Moſes alloqueretur. Caput Orphei in Hebrum fluvium projectum fuiſſe fertur, quod profluenti Nili Moſes infans commiſſus ſit. Caput Orphei revulſum à cervice fabulantur fuiſſe loquax, & conſultum de futuris veridica reſponſa dediſſe: fortaſſe quod Moſes, Propheta ut erat, in libris ſuis ſuperſtitibus, & futurorum prænuntiis, tanquam in re præſenti loqui viſus ſit. Latet & ænei Serpentis hiſtoria in fabula, quam narrat Ovidius de ſerpente, qui caput Orphei dentibus invadens, ab Apolline in lapidem mutatus eſt. Orphei mortem infinitis fletibus Biſtonides feminæ proſecutæ ſunt, ut ſcribit Antipater in Anthologia. Quotannis ſimiliter Adonin, quem Moſem eſſe oſtendimus, mulieres lugebant. Moſem *fleverunt filii Iſraël in campeſtribus Moab triginta diebus.* In Olympo monte, juxta Pauſaniam, & Antipatrum, ſepultus eſt Orpheus: Moſes in monte Nebo obiit. Quid plura, cum ſcenam hanc omnem aperte retegat Ariſtoteles, quem ſcripſiſſe teſtificatur Cicero, Orpheum numquam fuiſſe? Ejuſdem aſſertorem ſententiæ Dionyſium quemdam citat Suidas. Sed & Androtion apud Ælianum, docet nullam literarum notitiam Thracas habuiſſe; imo vero literis uti in rebus turpiſſimis habuiſſe; unde colligit, male inter Sapientes recenſeri Orpheum, ipſique adſcripta carmina eſſe ſuppoſititia. Addimus nos, ſuppoſititium eſſe & ipſum, & quaſcunque de eo fabulas Mythologi referunt, mutato nomine de Moſe narrari.

Beroſ apud Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 8. Eupol. & Artap. apud Euſ. Præp. Ev. l. 9. Iſa. 51. 2. Grot. Annot. ad l. 1. De verit. relig. Chriſt. Suid. in Ὀρφεύς. Tatian. Orat. contr. Gent. Herodot. libr. 7. cap. 6. Clem. Alex. Strom. 1. Strab. libr. 16. Celſ. apud Orig. contr. Celſ. libr. 7. Horat. De art. Joſeph. libr. 2. contr. Apion. Exod. 9. 23. Ovid. Metam. libr. 11. Anthol. libr. 3. c. 25. Epigr. 10. Deut. 34. 8. Pauſ. Bœotic. Antip. Anthol. libr. 3. cap. 25. Epigr. 9. Cicer. libr. 1. De nat. Deor. Suid. in Ὀρφεύς. Ælian. Var. Hiſt. l. 8. c. 6.

XX. Multa Linus cum Orpheo communia habet; tempus, parentes: nam Mercurio natum Linum quidam ſtatuunt, alii Apolline; quapropter & Orphei fratrem fuiſſe tradit Apollodorus. Sapientia commendatur uterque; & cum eos collocet inter ſapientes Celſus apud Origenem, tum Lino primum locum tribuit. Scripſiſſe dicitur uterque de rerum principiis. Ac Linum quidem memorant Diogenes Laërtius, & Johannes Tzetzes, de mundi ortu, de plantarum, animaliumque generationibus ſcripſiſſe, atque hoc Poëmatum ſuorum exordium feciſſe:

Linus idem ac Moſes.

Apollod. lib. 2. Origen. libr. 1. contr. Celſ. Diog. Laërt. Proœm. Tzetz. in Heſiod. ἔργ.

ἦν ποτέ τοι χρόνος ὅτε, ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεφύκει,
Fuit aliquando tempus illud, cum omnia ſimul orta ſunt.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [133] - 105
PUBLIC DOMAIN

quod Mosaicæ Geneseos exordio simillimum est. Versus utrique falso sunt adscripti; nec enim ullos vel scripsisse Linum, vel ad posteros pervenisse retur Pausanias. Theologus uterque, & de rebus Theologicis scripsisse fertur: nam de Lino id Servius asseverat. Poëta uterque: musicus quoque, & citharœdus. Quæ tribuitur ipsi lyræ repertæ laus, eamdem ab aliis concedi Orpheo, ab aliis Amphioni, quem Mosem quoque personatum esse ostendam, Plinius docet. Vaticinator uterque & fatidicus: talem quippe fuisse Linum Servii sententia est. Orphei denique præceptor Linus fuisse dicitur. Maximis uterque lamentis & planctibus post mortem comploratus est. Unde & lugubre quoddam cantionis genus, Linus dictum est. Unde & Hesiodus apud Eustathium, ait cantores omnes & citharœdos in conviviis & tripudiis à Lini deploratione ordiri, & in eadem finire. Atque hæc quidem omnia ut Mosi conveniant, proxime demonstravi. Sed & alia quædam sibi propria habet Linus, quibus etiam Moses esse approbatur. Ægyptium fuisse narrat Herodotus, & nomen Ægyptium habuisse, Maneros: in quo vestigia agnosco nominum, Monimos, & Monios, quibus Moses affectus est, inserta canina litera, vel extrita, uti sæpe fit. Primi Dionysi res gestas Pelasgicis literis descripsisse Linum testatur Diodorus. Atqui Dionysus ille fuit Moses. Ergo id sibi vult, Mosem gesta Mosis descripsisse; quod verissimum est. Pelasgicæ literæ barbaræ erant, ut testis est Herodotus, & Græcis ignorabiles, perinde ut Ebraicæ. Itaque in discernendis illis errare promtum fuit. Atqui legimus apud Suidam, primum Linum ex Phœnice in Græciam literas intulisse: unde credi posset Phœniciis literis, quas callebat, Dionysi historiam consignasse. Verum res aliter se habet: eo quippe intelligendum est, Ebraica lingua, quæ Phœniciæ proxima & persimilis erat, Mosis historiam à Mose ipso fuisse exaratam. Cæterum auctor est Eupolemus apud Clementem & Eusebium, à Mose Judæos literas accepisse, ab his Phœnices, ab istis deinde Græcos: & nos præterea notavimus literarum usum Mercurio suo, qui Moses est, Ægyptios acceptum referre. Herculis præceptor fuisse fertur Linus: Josuam Herculem esse suo docebimus loco. En tibi vero Mosem Josuæ præcepta tradentem in libro Numerorum: *Dixitque Dominus ad eum* (Mosem) *Tolle filium Nun, in quo est spiritus, & pone manum tuam super eum: qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ.* In Deuteronomio etiam sic Deus ad Mosem: *Præcipe Josue, & corrobora eum, atque conforta.* Ex Lino denique versus quosdam affert Aristobulus apud Eusebium, Mosaica doctrina imbutos. Velut ille est: ἑβδομάτῃ δὴ ὁι τετελεσμένα πάντα τέτυκται· *Septimo autem die perfecta ei omnia fuere.* Haud equidem credo versus illos esse genuinos, qui Linum ipsum fictitium esse sciam: ex iis tamen apparet, quicunque eos affinxit Lino, hunc habuisse persuasum, eadem Linum ac Mosem de mundi origine sensisse.

Pausan. Bœot. & Arcad. Serv. in Virg. Eclog. 4.

Plin. l. 7. c. 56. Serv. in Virg. Ecl. 6.

Eustath. in Hom. Iliad. σ.

Herod. libr. 2. cap. 79.

Diod. libr. 3.

Herod. libr. 1. cap. 57. Suid. in Λίνος.

Clem. Str. 1. Euſ. Præp. l. 9

Num. 27. 18.

Deut. 3. 28.

Euseb. Præp. Evang. libr. 13.

Amphion idem ac Moses.

XXI. Cum Orpheo etiam ac Lino communia multa habet Amphion. Coævi fuerunt, ut ex Eusebii Canonibus intelligitur. Mercurii filium faciunt Amphionem nonnulli, quod & de aliis duobus itidem dictum est. Lyræ cantu hi tres nobilitati sunt. Lyram ab Apolline Orpheum & Amphionem aiunt accepisse. Inventio citharæ Orpheo à quibusdam, ab aliis Lino, Amphioni à nonnullis addicitur, teste Plinio. Orpheus apud Philostratum tiaram gestat, Amphion mitram. Iasoni ad Colchicam expeditionem nomen dedit uterque. Quod feros homines & agrestes uterque ad mitiores vitæ cultus traduxerit; feras ille, hic saxa movere cantu, & allicere à fabulatoribus dictus est. Utrique magicarum artium peritia tribuitur; nam de Amphione tradunt id quidem Pausanias & Clemens Alexandrinus. Regia uterque dignitate præditus fuit: de Amphione certe testificatur Tzetzes. Pari fato occubuere Linus & Amphion, Apollinis sagittis confossi, quod se illi æquassent. Quippini, qui Apollo ipse erant, Moses videlicet? Quibus autem rebus Amphioni cum Orpheo & Lino convenit, iisdem fere Orpheo & Lino cum Mose convenire probavimus; unde efficitur iisdem quoque Amphionis & Mosis convenientiam argumentis comprobari. Huc adde & unicum fuisse Amphionis fratrem Zethum, unicum Mosis Aaronem; utrumque infantem expositum; Antiope Amphionis matri patrem ab Homero assignari Asopum fluvium, quemadmodum & Æginæ matri Æaci, qui Moses est, pater idem assignatur, ut supra docui; quod in fluvium Moses à matre missus sit; Amphionem à patre Jove institutum, citharæ cantum reperisse, ut apud Plutarchum tradit Heraclides; quemadmodum Moses à Deo præceptis instructus eximia inventa protulit; juxta alios, discipulum Mercurii fuisse Amphionem, lyramque ab eo, atque alia præclara dona accepisse; ac primum aram Mercurio excitasse. Quibus cognoscitur quanta Mercurium inter & Amphionem intercesserit necessitudo & affinitas; tanta certe, quanta esse potuit maxima, adeo ut unus idemque essent, nempe Moses.

Plin. l. 7. c. 56. Philoſtr. Imag. libr. 1.

Pausan Eliac. Clem. Alex. Protrept. Tzetz. Chil. 1. Hist. 13.

Homer. Iliad. λ

Plut. de Music.

Eumolpus

XXII. En tibi rursum Mosem in Eumolpo: nam & tempora consentiunt; fi-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [134] - 106
PUBLIC DOMAIN

lius quippe, vel juxta alios pater Musæi fuisse fingitur, & Orphei discipulus, quos Mosem ipsum esse diximus. Herculem fidibus docuit, juxta Theocritum; quod alii Lino tribuunt; quippe Josuam, qui ut dixi Hercules est, præceptis Moses informavit. Eamdem ob caussam Eleusiniis Cereris sacris initiatum ab Eumolpo Herculem, & cæsi Centauri crimine purgatum, priusquam ad inferos Cerberum abducturus descenderet, Mythologi scribunt. In quo sane aliud dissimulatur Mosaicarum rerum mysterium. Ceres quippe legum inventrix, legifera, & θεσμοφόρος est: Moses autem legumlator cum artibus suis, administrandæ nimirum Reipublicæ, populorumque regendorum præceptis Josuam imbueret, Cereris eum sacris initiasse dictus est, non Thesmophoriis quidem, at Eleusiniis: nec enim in fabulis suis concinnandis accuratam convenientiam Mythologi sectabantur. Indidem est, quod & Bacchum, & Æsculapium, qui Mosis effigiem gerunt, ad eadem sacra admissos finxerunt. Inde quoque est quod non Eumolpo, sed Musæo, qui Moses quoque est, Eleusinia adscribit Tertullianus. Est apud Apollodorum, Chionen Boreæ filiam, cum Eumolpum ex Neptuno clam patre suscepisset, veritam patris iram, infantem in mare dejecisse; at exceptum eum in Æthiopiam detulisse Neptunum, & Bentheſicyme filiæ suæ & Amphitrites alendam mandasse: viriles autem assecuto annos virum Bentheſicymes filiarum alteram nuptui dedisse; (Sic enim legenda & emendanda sunt verba Apollodori, quæ in editis libris vitiata sunt: ἢ δῶσει βενθεσικύμῃ φέρειν αὐτῇ θυγατρὶ ἢ ἀμφιτρίτης· ὡς ὃ ἐτελεύτη, αὐτὸς ὁ βενθεσικύμης ἀνὴρ τὴν ἑτέραν αὐτῶν θυγατέρων ἔδωσεν) cum is autem uxoris suæ sorori vim postmodum inferre parasset, in exilium pulsum ad Tegyrium Thracum regem abiisse, ipsiusque filiam filio suo sumsisse uxorem, ac ei demum in regnum successisse. Hæc è Mosis historia manifeste profluunt. Traditum quippe est à Josepho, & Auctore Hypomnematis in Hexaëmeron, quod Eustathio adscribitur, Mosem qui à matre in Nilo fuerat expositus, indeque à Pharaonis filia extractus, Ægyptiis bellum adversus Æthiopas moventibus fuisse à Rege præfectum; qui cum maximis cladibus attrivisset Æthiopas, & in urbem Saba compulsos obsidione cinxisset, Tharbin Æthiopum regis filiam, forma viri & virtute captam, misisse ad eum servorum fidissimos, qui de nuptiis paciscerentur; accepisse illum conditionem, ea lege, si urbs sibi traderetur; nec facta dictis abfuisse: reducem deinde, cum paratas sibi ab Ægyptiis intellexisset insidias, fugisse in Arabiam ad Jethro, quem Josephus Ἰεθγλαῖον appellat, & cujus nomen à Tegyrii nomine non multum abludit, ejusque filiam duxisse. Quod additur vero, in regnum ipsi successisse, id quoque Mosi convenit, quem Thermuthis Pharaonis filia patris successorem esse optabat. Præterea pastorem fuisse Eumolpum docent Clemens & Arnobius; Musicam calluit; Philosophus fuit, Luciano auctore: quæ omnia in Mose jam ante reperimus. Nec me fugit duos Eumolpos distingui à Suida, quorum alter alterum ætate præcesserit: verum confunduntur ab Euripide in Phœnissis, & ab Apollodoro. Et vero Eumolpus ille Neptuni filius, Chionen matrem habuit; Chiones fratres fuerunt Zetes & Calais, qui fuerunt ex Argonautis; quorum temporibus vixisse fingitur alter Eumolpus Musæi filius vel pater, Orphei discipulus.

idem ac Moses.

Theocr. Heraclisc.

Tertull. Apolog. cap. 21. Apollod. libr. 3.

Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 5.

Joseph. Antiq. libr. 2. cap. 6.

Clem. Protrept. Arnob. libr. 5. Lucian. Fugitiv. Suid. in Εὔμολπος. Apollod. libr 3.

XXIII. Quin & Tiresiam Mosem esse aio. Fuit ille Baccho & Eumolpo σύγχρονος. Uterque autem Moses est. Sua opera victoriam de Eumolpo Athenienses reportasse gloriatur Tiresias apud Euripidem: Mosis opera Æthiopes ab Ægyptiis sunt devicti. Hoc bello retulit Tiresias coronam auream, primitias spoliorum hostilium, qua radii Mosis verticem cingentes designantur. Geminos angues semel iterumque magno quodam baculo cyaneo dicitur percussisse, propter Mosis virgam in serpentem mutatam. Factum id in Cyllene monte, juxta aliquorum sententiam, in quo natum audiverant Mercurium & Pana, quorum uterque Moses est. Ambigui sexus fuit Tiresias, sexum enim sæpe mutasse docet Sostratus apud Eustathium; hoc ipsum notavimus de Baccho, & Vulcano, qui Mosis simulacra sunt, fuisse creditum. Scribit ibidem Eustathius eum in Cretam abiisse, quam pro Palæstina sumi supra docuimus. Palladem nudam vidit; Deum vidit Moses. Juppiter & Juno altercantes judicem eum litis suæ constituunt: judex à Deo Israëlitis datus est Moses. Has ob caussas excæcatum Tiresiam fingunt, quidam à Pallade, alii à Junone: an potius ob velamen, quo Moses de monte descendens caput obnupsit? Aliam calamitatis hujus Tiresiæ illatæ caussam affert Apollodorus; quod mortalibus revelaret, quæ ipsos Dii celata vellent: idem Prometheum, qui Moses est, peccasse fabulati sunt. Tiresias montivagus fuit, juxta Eustathium, perinde ut Pan, qui Moses quoque est. Firmam ipsi mentem, φρένας ἐμπέδους, Homerus tribuit, propter insignem Mosis prudentiam & sapientiam. Tiresias in consilium adhibetur à Thebanis in bello adversus Polynicen, & in altero Thebanorum bello adversus Epigonos: auctor Euripides, cui succinit & Diodorus: Mosem σύμβουλον

Tiresias idem ac Moses.

Eurip. Phœn.

Eustath. in Hom. Odyss. κ. Hom. Odyss. κ. Eurip. Phœniss. Diod. libr. 4. Joseph. libr. 2.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [135] - 107
PUBLIC DOMAIN

contr. Apion. Lucian. de Astrol.

συνετέτατον, *consiliarium prudentissimum* Josephus appellat. Vates fuit futurorum sciens Tiresias, haud secus quam Moses. Inter Astrologos Tiresiam recenset Lucianus, qui & notabile hoc habet, geminum ipsi sexum fuisse tributum, quod stellarum masculas alias, alias femineas esse dixerit: ab astris etiam, quæ πάρεια appellantur, nomen ipsi fuisse

Eustath. in Odyss. κ.

impositum Eustathius affirmat: Moses impense fuit eruditus disciplinis Ægyptiorum; ii autem Astronomiam diligenter coluerunt. Musicæ artis peritiam ab Apolline con-

Eustath. ibid.

secutum esse Tiresiam legitur apud Eustathium: dote eadem clari fuerunt Orpheus, Linus, Amphion, Eumolpus, Mercurius, Pan, Apollo, in quibus Mosem dissimulatum esse evicimus. Scribit Lucianus Diis sacrum fuisse Tiresiam, ac purissima vivendi

Lucian. Macrob.

ratione fuisse usum; quod Mosis quam proprium sit, dicere supervacaneum est. Addit diutissime eum hanc ob caussam vixisse: plus quam quinque ætates assignat Euripides,

Agatharch. De mari Rubr. l. 5. Lucian. Macrob.

quo nomine & ab Agatharchide reprehenditur; sex Lucianus; septem Phlegon, & Hyginus: cujus figmenti ratio continetur hoc Trebellii Pollionis testimonio, quo Mathematicos ait dicere solere, centum & viginti annis humanæ vitæ spatia determi-

Phleg. De reb. mirab. cap. 4. Hygin. Fab. 75. Trebell. Poll. Claud cap. 2.

nari; *etiam illud addentes, Mosem solum Dei, ut Judæorum libri loquuntur, familiarem, centum viginti quinque annos vixisse: qui quum quereretur, quod juvenis interiret, responsum ei ab incerto ferunt numine, neminem plus esse victurum.* Ad radices Tilphosii mon-

Strab. libr. 9.

tis extorrem obiisse Tiresiam tradidit Strabo: extra patriam obiit & Moses, & in valle sepultus est. Prudentia Tiresias etiam post mortem clarus fuit:

πρὸς κὴ τεθνειῶτι νόον πόρε περσεφόνεια
ὅιῳ πεπνύσθαι·
Huic etiam defuncto mentem dedit Proserpina,
Solus ut sapiens esset.

Homer. Odyss. κ. Callim. Hymn. in Lau. Pall.

inquit Homerus; vel ut Callimachus:

κὴ μόνος, ὅτε θάνῃ, πεπνυμένος ἐν νεκύεσσι
φοιτασεῖ, μεγάλῳ τιμηθεὶς ἀγασίλᾳ·
Et solus, postquam obierit, sapiens inter mortuos
Itabit, magno honoratus Plutoni.

proptereaque ipsum de futuris Ulysses consulit. Quibus ingeniose expressus est Moses, ad vitam pie recteque instituendam scriptis libris homines post mortem juvans, ipsisque vaticinia futurorum pandens. Idem Tiresiæ defuncto honos à Thebanis habitus est

Diodor. libr. 4.

ac Diis ipsis, Diodoro teste: Mosem gentes plurimæ in Deorum album retulerunt.

Strab. libr. 16.

Denique Strabo Mosem cum Orpheo, Musæo, & Tiresia comparat; Mosem videlicet cum Mose ipso.

CAPUT NONUM.

I. *Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia.* II. *Janus idem ac Moses.* III. *Vertumnus idem ac Moses.* IV. *Faunus idem ac Moses.* V. *Silvanus idem ac Moses.* VI. *Evander idem ac Moses.* VII. *In Penatibus etiam & Laribus latet Moses.* VIII. *Multa quoque ex historia Mosis in Romuli historiam translata sunt.*

Ex Arcadia fere profluxit omnis Romanorum Theologia.

I. ROmanorum Theologia Græcanicæ Theologiæ propago fuit, ac ejus potissimum quæ vigebat in Arcadia. Nam si temporum replicemus memoriam, multas ex Arcadia colonias venisse in Italiam, illicque sedes posuisse reperiemus. Primum enim Aborigines, gens Arcadibus prognata, ducibus OEnotro & Peucetio fratribus, multis ante Trojanum bellum annis, in Italiam transfretarunt, ut ex

Dion. libr. 1.

antiquis scriptoribus solerter probat Dionysius Halicarnasseus. Eodem deinde profectos Pelasgos in sedes suas receperunt Aborigines, κὴ τὸ συγγενὲς· *propter cognationem,* inquit Dionysius; quippe ex Peloponneso ortos, κὴ ἀρκάδας τὸ ἀνέκαθεν· *& Arcades ab*

Steph. in ἀρκάς.

origine. Unde & Arcadia dicta est Pelasgia, Stephano teste. Hi vero eam sibi delegerunt regionem, in qua deinde Roma condita est. Iisdem in locis consederunt Arcades, Evandrum, ut fertur, ducem secuti, Palantio Arcadica urbe relicta. Nec longum abierat tempus, cum aliæ Arcadum Pheneatarum, Elidensibus Epeis permistorum, copiæ Herculis ductu eamdem tenuerunt regionem. Postremus illuc appulit Æneas cum Trojanis, qui & originem ad Arcades referebant: Dardanus enim auctor Trojæ Arcas fuit, Electræ filius, Atlantis nepos, qui Arcadiæ regnum tenuit,

Dion. libr. 1.

ut ab eodem Dionysio scriptum extat. Ergo Romanorum, Latinorumque progenito-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [136] - 108 PUBLIC DOMAIN

res, Arcades fuere. Patrios autem illi ritus & religiones in Italiam intulerunt. Atqui satis declaratum est superiori capite, ex omnibus Græciæ regionibus non aliam sæpius esse delectam quam Arcadiam, cui natales eorum adscriberent Mythici, quos ad Mosis exemplar adornare vellent. Testis Mercurius, & Mercurio prognatus Pan; Æsculapius quoque, quem cultum ab Arcadibus, & apud eos humatum esse cognoscimus ex Cicerone, Pausania & Stephano: necnon & Prometheus, qui cum Mercurio, & Æsculapio confunditur, quique Atlantis Arcadiæ regis, vel frater, vel pater fuisse dicitur: testis denique & Aristæus. Hinc colligitur Mosis nomen, ac rerum ab eo gestarum famam, ritusque etiam ac præcepta illuc pervasisse; profectosque subinde Arcades, iisdem moribus & institutis Italiam imbuisse. Ergo Myrsilus Lesbius auctor est sterilitate laborantes in Italia Pelasgos proventuum omnium decimas Jovi, Apollini & Cabiris vovisse: in quo manifesta cernuntur Mosis & Mosaicæ Legis vestigia. Evander deinde sacra multa, præcipue vero Panis, quem Arcades præ Diis aliis summo in honore habebant, & antiquissimum omnium arbitrabantur, & Mercurii, quorum utrumque nos Mosem esse vicimus, cultum sanxit apud Italos, si Ovidio credimus. Literarum insuper usum, & Musicorum quorumdam instrumentorum, eosdem docuit; & latis legibus mores eorum feros ac rudes emendavit, quæ ab Ebræis ad Arcades profectæ erant, atque ex Mosis historia arcessitæ & conflatæ. Exin Hercules harum regionum incolis decimarum Diis impertiendarum ritum fertur tradidisse. Meminerunt & sacrificiorum Dionysius ac Strabo, Græcanico ritu Romæ fieri solitorum, & ab Evandro ac Hercule institutorum. Postrema hæc Romani acceperunt à Sabinis, qui Sancum, seu Herculem, auctorem gentis suæ jactabant: idcirco nimirum quod coloni essent Lacedæmoniorum, ut auctor est Plutarchus. Lacedæmonii autem ortos se ab Hercule ferebant. Ita hi quoque ritus à Peloponnesiis ad Romanos venerunt. Æneam postmodum, capta Troia, clam Samothracia Cabirorum mysteria abstulisse, & in Italiam deportasse volunt quidam, Plutarcho teste: quæ Trojam condens Dardanus attulerat. In Cabiris autem non uno modo delitescere Mosem supra evicimus. Mere quoque Mosaicum est, quod de Numa tradit Plutarchus, & retuli supra; edicto ipsum cavisse, ne quis Romanorum effigiem Dei ullam vel pingeret, vel sculperet; atque id fieri nefas habitum fuisse apud Romanos per annos centum & septuaginta. Igitur quæ sibi numina Romani colenda proposuerunt, vel eadem omnino fuere, ne mutatis quidem nominibus, quæ Græci venerabantur; vel interpolato parumper habitu ac nomine, manserunt tamen eadem apud illos; vel eorum propria ac peculiaria fuere; cujusmodi erant Quirinus, Evander, Carmenta, Acca Laurentia, Anna Perenna, aliaque hujusmodi. Ea prætereo, *propter quæ*, inquit Cicero, *datur homini ascensus in cœlum, Mentem, Virtutem, Pietatem, Fidem, easque laudes*, quarum delubra Romæ publice dedicata erant. Prætereo & illa, quæ hominibus, hominumve bonis tuendis & servandis præsunt, qualia fuerunt Domiducus, Catius, Volumnus, Tutanus, Robigus, Terminus, aliaque hujus generis sexcenta. Omnia recognoscere nec vacat, nec necesse est. Seligam aliquot, quæ si suis exolvero involucris, Moses in iis statim apparebit.

Cicer. De nat. Deor. libr. 3. Pausan. Arcad. Steph. in Κάας.
Myrs. apud Dion. libr. 1.
Ovid. 5. Fast.
Dionys. libr. 1. Strab. libr. 5.
Plut. Romul.
Plut. Camill.
Plutarch. Numa. Clement. Alex. Strom. 1. Euseb. Præp. libr. 9. cap. 6.
Cicer. libr. 2. de legib.

II. Primus in scenam prodeat Janus, cujus ætatem cum Liberi, Persei, & Amphionis ætate conjungunt Chronologi. Illos autem jam Mosem esse scimus. Nomen Jani variis modis Grammatici ἐτυμολογοῦσι. Mihi probabile est fieri ab Æolico ζὰν, quod Jovis nomen est; unde ζανὸς, *Janus*; ut à ζανῶ, *Juno*; à ζὸς πατὴρ, *Juppiter*; à ζύγον, *jugum*. Ergo Janus est Juppiter, juxta rationem nominis. Jovem autem esse Solem Macrobius demonstravit. Ita Janus est Sol; ut Jana, Luna apud Varronem. Unde *Diana* dicta, quasi *Diva Jana*, quemadmodum & *Divos Janos* pro Sole, ut alibi notat idem Varro. Id jam observatum aliis. Item cum ait Plutarchus Janum esse Dæmonem, Solem intellige: Dæmonem enim esse Solem declaravi in Observationibus ad Origenem. Matutinus pater Horatio dicitur Janus: quidam diei dominum, quidam anni faciunt, juxta Arnobium, & Servium; ex quibus concluditur Solem esse. Idem probant & alia plurima quæ viri docti collegerunt. Multus est in hoc argumento Macrobius, apud quem asseverat Nigidius *Apollinem Janum esse, Dianamque Janam*. Apollo autem Moses est, ut superiora indicant: meminisse enim debemus eadem re nonnumquam physica & historica symbola contineri. Sororem Cameseu in Perrhæbia Janum duxisse perhibet Dracon Corcyræus apud Athenæum: sororem patruelem Jochabed duxit Amram, ex quibus genitus est Moses. Bifrons pingebatur Janus; quod Græcus inter Italos degens, pristinæ linguæ usum, ac vitæ rationem mutaverit; vel quod homines agrestes mansuefecerit, inquit Plutarchus; vel *quod & præterita sciverit, & futura providerit*, inquit Macrobius. Hæc Mosi omnia conveniunt, qui Ebræus in Ægypto diu vixit; qui Ebraicam & Ægyptiam calluit linguam; qui Ebræos legibus coërcuit; qui

Janus idem ac Moses.

Macr. Sat. l. 1. cap. 23.
Varr. De re rust. libr. 1. cap. 37. & De Ling. Lat. libr. 6.
Plut. Numa.
Horat. Serm. 2. Sat. 6.
Arnob. libr. 3.
Serv. in Virgil. Æn. 7. v. 607.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9.
Athen. libr. 15.
Plutarch. in Quæst. Rom. & in Num.
Macrob. Sat.

libr. 1. cap. 9. veterum peritus, & futurorum præscius, utraque literis commendavit. Mihi vero caussa inesse videtur probabilior velamini, quo Moses de monte descendens faciem texit: nam hoc fuit velut nova frons, & nova facies priori & nativæ superimposita. Ex luce vero, quam ex Dei colloquio retulerat, factum est ut fulgidus & radiatus Albr. De Deor. imag. Janus pingi solitus sit, quod factum discimus ex Albrico. Januis præsidet Janus, quod & nomen indicat, & clavis quam dextra gerit; unde & θυραῖος dicitur. Glossæ Philoxeni: *Janus*, θυραῖος θεός. Dicitur & Patulcius & Clusivius. At, θυραῖος, Apollinis Nigid. apud Macrob. Sat. libr. 9. cap. 9. quoque cognomen est, ut docet Nigidius. Apollo autem Moses est. Mercurius etiam, alter Moses, προπυλαῖος & προθυραῖος à cardinibus januarum dicitur. Ego vero aliam fabulæ hujus reperio originem in historia Mosis: sic enim legitur in Exo- Exod. 12. 21, & seq. do: *Vocavit autem Moyses omnes seniores filiorum Israël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias vestras, & immolate Phase; fasciculumque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine; & aspergite ex eo superliminare, & utrumque postem: nullus vestrum egrediatur ostium domus suæ usque mane. Transibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cumque viderit sanguinem in superliminari, & in utroque poste, transscendet ostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras & ledere.* Vidimus supra Apollinem ἀγυιέα esse dictum, quod viis itidem ut Mercurius præsit. Uterque autem Moses est. Janum similiter re- Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. ctorem esse viarum Macrobius testificatur. Ait idem, *Mythicos referre, regnante Jano omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas*; quod de Mose verissime & aptissime Arnob. libr. 3. dici potest. *Viam pandere Deorum ad audientiam* creditur Janus, auctore Arnobio. Caus- Ovid. 1. Fast. sam affert Ovidius, quod cum limina servet, per ipsum habetur aditus ad Deos. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. Hanc ipsam esse caussam, cur primus Deorum omnium invocetur, censet Macrobius. Quam sæpe munere hoc functus sit Moses, Deumque inter & homines medium se & sequestrum præstiterit, docet sacra Historia. Omni vero observatione dignum est, & rem penitus evincit ac conficit, quod legitur apud Albricum de imagine Jani: *In dextra habebat clavem, in sinistra vero habebat baculum, quo saxum percutere, & ex illo aquam* Ovid. 1. Fast. *producere videbatur.* Quo pertinet illud Ovidii: *Ille tenens baculum dextra, clavemque sinistra.* En tibi Mosem virga è rupe aquas elicientem. Memorabile & illud portentum, quo protensa manu effecit Moses, ut aquæ maris Rubri in alveum revolutæ immi- Ovid. Fast. 1. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. nentem Ægyptiorum exercitum obruerent, hoc adumbratur figmento, quod post Ovidium refert Macrobius; bello Sabino, irruentibus per portam Janualem hostibus, *ex æde Jani, per hanc portam, magnam vim torrentium undis scatentibus erupisse, multasque perduellium catervas devoratas rapida voragine periisse.* Navis illa in Jani numismatis expressa, non navigium quo Saturnus trajecit in Italiam, sed fiscellam illam scirpeam pice ac bitumine oblitam mihi videtur significare, in qua Moses expositus est. Re- Plut. in Numa. gem fuisse Janum auctor est Plutarchus; quamobrem in throno sedentem eum Albri- Albr. De Deor. imag. cus repræsentat: in Ebræos jus regium Moses exercuit, & βασιλεὺς à Clemente Alexandrino appellatus est. *Quis te constituit principem & judicem super nos?* aiebat ei rixo- Clem. Alex. Strom. 2. Exod. 2. 14. sus ille Ebræus in Ægypto. Italorum Janus legumlator fuit, teste eodem Plutarcho: Plut. Quæst. Rom. Moses Israëlitarum. *Xenon primo Italicorum tradit Janum in Italia primum Diis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum:* ipsa sunt verba Macrobii: præcipua hæc Mosis laus Macrob. Sat. libr. 1. cap. 9. est. Jano divini honores in Italia sunt decreti: Mosi sub aliis nominibus, passim. Ex Arnob. libr. 3. variis denique, quæ de Jano feruntur fabulis, concludamus cum Arnobio, nullum unquam extitisse Janum; credamusque potius, allatis convicti rationibus, nihil aliud quam impositam Mosi larvam fuisse.

Vertumnus idem ac Moses. III. Vertumnum eumdem esse ac Janum bene longa dissertatione probare conatus est Johannes Annius Viterbiensis, quem & alii assectati sunt. Hoc si illi concedatur, concedatur quoque nobis necesse est Vertumnum esse Mosem. Scribit Propertius in Ele- Propert. libr. 4. Eleg. 2. gia, Vertumni laudibus dicata, speciem illum Iacchi nonnumquam furari solitum, Phœbi etiam, necnon & Fauni. Atqui Phœbus, & Iacchus Mosem dissimulant, ut docui; dissimulat & Faunus, ut mox docebo. Hortorum quoque Deus est Vertumnus, itidem ut Priapus, qui Moses est. In omnes fingitur formas, ut Proteus, & Faunus; quorum uterque, alter Moses est; & ut Genius, quem vultu mutabilem esse te- Horat. libr. 2. Epist. 2. statur Horatius: Genius autem ad Solem refertur, ut ostendi ad Origenem: Sol autem Apollo est, Apollo Moses. Eadem enim res, ut sæpe jam monui, alium significatum habet physicum, alium historicum. Mentibus etiam humanis præesse, & cogitationes hominum vertere ac mutare Vertumnum Acron censet; quod aliud Genii of- Prop. libr. 4. El. 2. ficium est. Se puellam & virum fieri prædicat Vertumnus apud Propertium; quod & de Mercurio, & de Baccho, & de Vulcano, & de Tiresia legitur. Itaque in omnibus Italiæ municipiis ambiguo vultu Vertumni simulacra fingebantur, quæ pro habi- Acr in Horat. Serm l. 2 Sat. 7. tu impositio, diversas numinum facies exhibebant. Auctor Acron. *Vertumnus Deus in-* Ascon. in Ci- *vertendarum rerum est, id est mercaturæ*, inquit Asconius Pedianus. Idem tradunt Acron,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [138] - 110
PUBLIC DOMAIN

& Porphyrion. Id ille cum Mercurio, qui Moſes eſt, commune habet; item cum Jano, ut illic ſcribit Acron. Primitias fructuum ſibi vindicat apud Propertium & Ovidium; quod primitiæ frugum omnium, quas Deo offerebant Iſraëlitæ, pertinerent ad Sacerdotes, quorum de genere erat Moſes. Arma etiam apud Propertium tuliſſe gloriatur: Moſem ἐν ἅπασι στρατηγὸν ἄριστον γεγονέναι, *in omnibus rebus eximium ducem ſe geſſiſſe* perhibent Joſephus & Clemens Alexandrinus. Vertumnum Deum Etruriæ facit Varro: Moſem divinis honoribus infinitæ gentes conſecrarunt.

cer. Verr. 3. Acr. & Porph. in Hor. Ep. 20. l. 1. Prop. l. 4. El. 2. Ovid. Met. 14. Joſ. in Ap. l. 2. Clem. Strom. 1. Varr. libr. 4. de Ling. Lat.

IV. Rurſum Moſem nobis exhibet alter Romanorum Deus Faunus: quod probare promtum eſt, cum idem ille ſit ac Pan, quem Moſem eſſe vicimus. Corniger uterque, pinu coronatus uterque, Panicorum terriculorum auctor uterque: nam & id Fauno Dionyſius Halicarnaſſeus adſcribit. Bacchi comes uterque: nam & id Fauno tribuit Nonnus in Dionyſiacis. Fatidicus uterque: nam præter alios Virgilius Fauni oracula prædicat. Quin etiam in nomine Panis habetur origo nominis Fauni, ſi Salmaſio credimus. Itaque Fauni, qui Pan eſt, & Mercurii ſacra primus in Italia fertur inſtituiſſe Evander Arcas. Sacra autem patria hæc erant: nam Panem & Mercurium colunt imprimis Arcades; Panem vero præcipue, qui Deus omnium antiquiſſimus ipſis eſt & honoratiſſimus, ut ſcribit Dionyſius. Antiquiſſimum item Ægyptiis haberi tradit Herodotus: unde colligi obiter poteſt ex Ægyptiaca Theologia Arcadicam eſſe ortam. Panem eſſe Faunum oſtendit Ovidius, cum Lupercalia, quæ Pani celebrabantur, Fauni ſacra appellat; & Fauni ac Panis nomina promiſcue uſurpat. Idem alibi:

Faunus idem ac Moſes.

Dionyſ. Hal. libr. 5. Nonn. Dion. libr. 13. Virg. Æneid. 7. Salm. in Solin. Dion. libr. 1. Herod. libr. 2. cap. 145. Ovid. 2. Faſt. & 5.

Exul ab Arcadia Latios Evander in agros
Venerat, impoſitos attuleratque Deos:
Sacraque multa quidem, ſed Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipediſque Dei.

Idem oſtendunt Cincius & Caſſius apud Servium, cum aiunt *ab Evandro Faunum Deum appellatum.* Servius alibi docet eumdem eſſe Deum, Inuum, Panem, Ephialtem ſive Incubonem, Faunum, Fatuum, & Fatuellum. Paria propemodum diſſerit Probus Virgilii Interpres: paria & Auctor libelli De origine gentis Romanæ: paria & Rutilius Numatianus in Itinerario. Quare inſigniter falſus eſt Libelli ejuſdem Auctor, & ante eum Dionyſius, & quicunque advenientem cum Arcadibus Evandrum à Fauno Aboriginum rege exceptum fuiſſe prodiderunt: nam quomodo excipi ab eo potuit in Italia, qui per eum primum cognitus in Italia & cultus eſt? Nec alium dicas; nam ſcribit diſerte Dionyſius Faunum Evandri hoſpitem, eum ipſum eſſe quem Romani inter Indigetes retulerunt: Auctor vero memorati Libelli eumdem eſſe ac Panem. Nec idcirco negaverim Fauni nomen ulli deinde in Italia fuiſſe tributum; at Faunum Deum, ipſum eſſe Panem pertendo. Quædam tamen Fauni propria fabulatores voluerunt eſſe, ex quibus & Moſem eum eſſe conjicimus: cujuſmodi eſt tempus quo dicitur vixiſſe; Orphei enim, qui Moſes eſt, æqualem facit Lactantius. Æqualis quoque dicitur Herculis, qui eſt Joſue. Fatuam Faunam ſororem eum Lactantius uxorem habuiſſe ſcribit: Amram Moſis pater, quem ſæpe cum filio confundi obſervavimus, uxorem habuit Jochabed ſororem patruelem. Faunam hanc eamdem eſſe ac Maiam notat Cornelius Labeo apud Macrobium: Maiam autem quidam Vulcani uxorem, plerique Mercurii matrem, quidam Semelen Bacchi matrem putant, ut ibidem monet Macrobius. Vulcanus autem, Mercurius, & Bacchus, Moſes ipſe eſt. Narrant Cedrenus & Suidas Faunum eumdem eſſe ac Mercurium; vafrum illum fuiſſe, diſertum, Mathematicarum & Naturalium diſciplinarum peritum, Philoſophum, & futurorum præſcium; quæ in Moſem omnia apprime quadrant. Addunt fratrum deinde inſidiis appetitum in Ægyptum fugiſſe, magna auri copia ſuffarcinatum; ibique pro Deo habitum, per annos undequadraginta regnaſſe. His male diſſimulatur vera Moſis hiſtoria, qui fratrum & Ægyptiorum inſidias veritus, non in Ægyptum, ſed ex Ægypto profugit, & annis quadraginta, multi itidem auri locuples, Iſraëlitis præfuit; & divinos demum honores in Ægypto adeptus eſt. Ægyptios locupletaſſe dicitur Faunus apud eumdem Suidam: Iſraëlitas Moſes conſiliis ſuis ditavit, tum expilatis & ſpoliatis Ægyptiis, tum & parta armis uberrima regione. Vult Macrobius Maiam Fauni filiam fuiſſe, (Oma dicitur Servio, ſed mendoſe) & cum patri concubitum ejus appetenti, ne myrtea quidem virga ab eo cæſa, & vini poculis onuſta, morigeram ſe præbere vellet, ei tandem in ſerpentem mutato eſſe obſecutam; proptereaque in ejus templis vitem ſuperextendi, ex iiſque ſerpentes caute abigi. In his Moſis virga in ſerpentem mutata, & Moſes ipſe in vini Deum à Mythicis converſus agnoſcitur. Metalla, metallorumque fundendorum, ac conflandorum artem reperiſſe Faunum idem Suidas perhibet: qua re Prometheo, quem Moſem eſſe diximus, ſimilis eſt. Prudentiam Fauni laudat Dionyſius; Moſis Joſephus, qui

Suid. in Φαυνος. Macr. Sat. libr. 1. cap. 12. Serv. in Æn. 8. Suid. in Φαυνος. Dion. Hal. l. 1. Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

eum, ut dixi jam ſæpius, *prudentiſſimum conſiliarium* appellat. Aſtronomus fuit Faunus, teſte Suida: Moſes Oſarſiph dictus eſt, quod *Solis contemplatorem* ſonat. Rex Aboriginum dicitur fuiſſe Faunus: rex dicitur Moſes à Clemente Alexandrino. Magiam calluiſſe Faunum nonnulli fabulati ſunt, ut prædicat Plutarchus: idem à pleriſque de Moſe proditum eſſe ſupra notavimus. Omnes quoque formas induere ſolitum narrant; quod & de Proteo & Vertumno, qui Moſem adumbrant, dictum vidimus. Faunus civium ſuorum feritatem narratur manſuefeciſſe: Moſes piis ſanctiſque legibus Iſraëlitarum mores mitigavit. Tradit Probus Faunum *primum loca certa numinibus, & ædificia quædam, lucoſque ſacraſſe, à quo & fana dicta eſſe* (ſic enim hæc emendamus, quæ in editis libris vitiata ſunt;) Lactantio quoque dicitur *inſtitutor ineptarum religionum:* Moſes inter Iſraëlitas piarum & verarum auctor fuit. Faunus demum Deorum albo adſcriptus eſt, quem honorem & Moſi pleræque gentes habuerunt. Poſt mortem oracula dabat Faunus: Moſes in ſcriptis futura mortuus prænuntiavit.

Clem. Alex. Strom. 1. Plut. in Numa. Prob. in Virg. Georg. 1. Lactant. libr. 1. Inſt. cap. 22.

Silvanus idem ac Moſes.

V. Conſtabit quoque Moſem eſſe Silvanum, ſi probaverimus hunc eſſe Panem, & Faunum, & Apollinem: quippe cum hi Moſes ſint. Hoc autem ex Libello de origine gentis Romanæ liquidum eſt, ubi legitur Faunum, Silvanum, Inuum, & Panem, unum eſſe & eumdem. Gloſſæ Philoxeni: *Silvanus*, Πὰν, θεὸς ὑλαῖος. Aliæ Gloſſæ: Iſid. Orig. libr. 8. cap. 11. Πὰν, ὁ δαίμων, *Incubus Silvanus*. Onomaſticon vetus: *Silvanus*, Πάν. Iſidorus: *Pan dicunt Græci, Latini Silvanum.* Idem docet & Papias. Utrumque veteres piabant lacte. Horat. Epiſt. libr. 2. Epiſt. 1. Teſtis Horatius de Silvano: de Pane idem nos ſupra oſtendimus. Fiſtula adſcribitur utrique, & corona pinea, quam capitis Silvani agreſtem honorem Virgilius appellat; Virgil. Ecl. 10. & ſic viſitur in Marmoribus antiquis. Hic eſt, quem Sylvicolam Faunum Virgilius & Inſcript. Gruter. pag. 63. Statius nominant, indicata obiter nominis origine: nam Silvani à ſylvis dicuntur, teVirg. Æn. l. 10. Stat. Theb. l. 5. ſte Plinio. Græci ὑλικὸν & ὑλαῖον θεὸν nuncupant; quod tamen Macrobius & Servius Plin. libr. 12 c. 1. κύριον τῆς ὕλης, *dominum materiæ*, non περὶ ὑλῶν, *ſylvarum*, exponunt. Apollinem eſſe Macr. Sat. libr. 1. cap. 22. indicant Auctores finium regundorum, cum tres Silvanos faciunt, quorum unus dicitur Serv. in Æn. 8. *Agreſtis, paſtoribus conſecratus.* Sæpe etiam in Inſcriptionibus Agreſtis appellatur Silvanus, Inſcript. Grut. p. 61. ubi perperam pro SILVANO AG. legitur non ſemel, SILVANO AUG. Idem Virgil. Æn. 8. nempe quem Virgilius *Agrorum, pecoriſque Deum* nuncupat. Apollinem autem & AriIidar. Pyth. Od. 9. ſtæum, quorum utrumque Moſem eſſe evicimus, ἀγρέα καὶ νόμιον Pindarus dici affirOvid. Met. libr. 10. mat. Cypariſſi caſum, quem Apollini adſcribit Ovidius, Servius ad Silvanum refert. Serv. in Georg. 1. Alii Silvanum & Silenum eumdem eſſe, & illum ab hoc nomen habere putant; inHeſych. in Σιληνοί. ſerto digamma. Unde apud Heſychium Σιλῆνοι dicuntur Satyri, digamma mutato in gamma, ut ſæpe fit. Id ſi ita eſt, res quoque pertinet ad Moſem; nam Bacchi, qui Moſes eſt, ſocius fingitur Silenus. Idem futura prædicit; prædicit & Moſes. Aſino vehitur Silenus; propter notam & ſupra à nobis memoratam fabulam de grege aſinoTacit. Hiſt. libr. 5. cap. 3. rum agreſtium, quorum ductu venas aquarum Moſes reperiſſe narratur apud TaOvid. Metam. libr. 10. citum. Silenus ſuis juvenilior annis dicitur Ovidio, quod cruda fuerit & viridis Deut. 34. 7. Moſis ſenectus, ita ut *non caligarit oculus ejus, nec dentes illius moti ſint.* Mercurium, Herculem, & Silvanum, σωτῆρας fuiſſe vetus Marmor oſtendit, quod repræſentat Inſcr. Grut. p. 1, & 62, & 42. Gruterus in Inſcriptionibus. Aliud Silvano, Mercurio, & Libero poſitum eſt. Sæpe reperias apud eumdem Herculi & Silvano ſolis poſita monumenta: quippe & MercuPauſan. Eliac. 2. rius & Liber Moſes eſt; Hercules vero Joſue Moſis ſocius. Memorabile eſt, quod legitur apud Pauſaniam, Sileni ſepulcrum eſſe in regione Ebræorum: quod de Moſe intelligendum eſt, qui cornutus dictus & pictus eſt; itidem ut ſæpe Sileni exhibebantur, cujuſmodi complures marmorei hodieque ſuperſunt.

Evander idem ac Moſes.

VI. Nec notis ac ſymbolis Moſem ſignantibus Evander vacat. Coævus dicitur fuiſſe Fauni, qui Moſes eſt; & Herculis, qui Joſue. Scribunt igitur primum Evandrum coluiſſe Herculem tanquam Deum: an propter iſta libri Numerorum: *Dixitque Dominus ad eum:* (Moſem) *Tolle Joſue filium Nun, virum in quo eſt ſpiritus, & pone manum tuam ſuper eum: qui ſtabit coram Eleazaro ſacerdote, & omni multitudine; & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſraël. Pro hoc ſi quid agendum erit, Eleazar Sacerdos conſulet Dominum.* Mercurii, qui Moſes eſt, ac Themidis, quæ juſtitiæ & legum Dea eſt, filius habitus eſt Evan-

Num. 27. 18, & ſeq.

Dionyſ. libr. 1, & 2. der, teſte Dionyſio Halicarnaſſeo; propter leges à Moſe Iſraëlitis latas. Carmentam Romani dixerunt, à carminibus & vaticiniis, ab eaque Evandrum futura didiciſſe; Pauſan. Arcad. quo notatur prophetica facultas Moſis. Eamdem Ladonis fluvii filiam facit Pauſanias, quod à matre Moſes in Nilum demiſſus ſit. Arcas fuiſſe fertur Evander, perinde ut Mercurius, & Pan, & Ariſtæus, aliique quibus Moſem adumbratum eſſe oſtendimus. Nomen etiam, quod hominem viris egregiis ſtipatum ſonat, Moſi congruit. Evandro literarum uſum debere Latinos ſcripſerunt complures: notavimus ſupra literarum inventionem Taauto Philonem Byblium, Mercurio Ægyptio Platonem adſcripſiſſe.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [140] - 112
PUBLIC DOMAIN

fisse. Hyginus: *Has autem Græcas* (literas) *Mercurius in Ægyptum primus detulisse dicitur, ex Ægypto Cadmus in Græciam, quas Evandrus profugus ex Arcadia in Italiam transtulit; quas mater ejus Carmenta in Latinas commutavit.* Taautus autem ille & Mercurius, Mosès ipse est; à quo & Eupolemus, & alii Eupolemum secuti, aiunt Grammaticam Judæos accepisse, ab his Phœnices, à Phœnicibus Græcos. Italis leges dixisse Evandrum auctor est Dionysius: Ebræi legislatorem Mosem habuere. Musicam quoque Italis tradidit Evander, eodem Dionysio teste, propter egregios illos Mosis Hymnos qui extant in Pentateucho. Evander Italis *fruges in Græcia primum inventas ostendit, serendique usum edocuit, terræque excolendæ gratia primus boves in Italia junxit:* ut habet Auctor libelli de origine gentis Romanæ: idem beneficium acceptum refertur Osiridi, qui Mosès est. Evandrum præterea ad artes plurimas & studia Italos instituisse idem Dionysius affirmat; uti Mosem Ebræos instituisse vidimus superius, cum de Mercurio ageremus. Religionum ceremonias in Italia sanxit Evander, templa exstruxit, aras & statuas erexit: Mosès sacros ritus Ebræis præscripsit. Nec aliam ob caussam cultum Panis, qui Mosès est, in illas oras invexisse dictus est Evander, quam quod ex Mosis historia Evandri fabula detorta sit. *Excellentissimæ justitiæ vir* fuisse legitur in memorato jam sæpius Libello de origine gentis Romanæ: eumdem Arcadum omnium sapientissimum & fortissimum fuisse Pausanias asseverat: quibus dotibus commendatissimum fuisse Mosem sæpe jam observavimus. Regiam dignitatem obtinuit Evander; rex dictus est Mosès à Clemente Alexandrino. Heroibus denique, & Dæmonibus, ac Diis adscriptus est Evander, ipseque ac Carmenta mater aras & sacrificia inter Romanos promeruerunt: quo honore apud alias gentes Mosès affectus est. Quæ cum ita sint, verissimum esse patet quod dixit Vossius, *nullum fuisse regem, cui proprium fuerit Evandri nomen.* Jure quoque Strabonem existimasse liquet, fabulosum esse, quod sermone omnium pervulgatum est, Evandrum in Italiam coloniam Arcadicam duxisse. Sed & nos præterea fictitiam esse personam, ad Mosis exemplar compositam, merito pronuntiamus.

Hyg. cap. 277.

Eupol. apud Clem. Alex. Strom. 1. Dionys. libr. 1.

Pausan. Arcad.

Clem. Alex. Strom. 1.

Voss. de idol. libr. 1. cap. 12. Strab. libr. 5.

VII. Penates, Deos Romanorum proprios esse Macrobius significat. De iis autem magna est veterum Scriptorum concertatio. Nigidius & Cornelius Labeo Neptunum & Apollinem esse rentur. Apollo autem Mosès est. Verum aliud nobis suadere videtur Virgilius, cum libro Æneidos tertio Penates ab Apolline missos inducit: itaque diversi fuerint ab Apolline. At Varro & Cassius Hemina Deos esse Samothracas affirmant. Fuisse autem in his Mercurium, Bacchum, & Æsculapium, Mosis simulacra, superius à me demonstratum est. Inesse Mercurium indicat quoque eorum effigies, quam ex Timæo proponit Dionysius Halicarnasseus, cum ait fuisse ærea & ferrea caducea. Multi volunt Penates eosdem esse ac Lares. Certe Deos Samothracios cum Laribus nonnumquam confundi, testis est Nigidius apud Arnobium. Ergo in Laribus quoque Mosem habemus. Plures vero distinguunt Lares à Penatibus; & apertissime Plautus in Mercatore. Verum, distinguantur licet, plurimam quoque iis contineri Mosis imaginem deprehendetur. Mercurii, qui Mosès est, Lares filii esse dicuntur. Gemini sunt, ut Aaron & Mosès. Curetes quoque esse & Dactylos Idæos statuunt Hyginus & Arnobius; Cretenses nimirum, quod Palæstinæ incolæ כרתים dicti sint, ut supra monui, cum de Minoë dissererem. Lares Varro Manes esse vult, Maniæ filios, quæ dicitur vulgo Larunda. Apuleius, in libro De Deo Socratis, Larem docet appellari Manem. At nos observavimus in Notis ad Origenem Manem esse Μῆνα, hoc est Dæmonem. Glossæ Philoxeni: *Larunda, δαιμόνων μήτηρ.* Ergo Lar est Μήν, & Manis, & Dæmon; hoc est Sol, ut ibidem à me notatum est; nempe φυσικῶς: idem & Apollo, hoc est Mosès, ἰσοθεικῶς. Vulgus Lares itinerum Deos esse arbitratur. Viales dicuntur Plauto, & in Inscriptione veteri; Compitales Suetonio; unde Compitalia. Græce ἐνοδίους dicas. Dii porro ἐνόδιοι, sive Semitales, sunt Mercurius & Hecate sive Bivia. Mercurius autem Mosès est. Compitalibus aliquamdiu observatum refert Macrobius, ut Maniæ Larum matri pro familiarum incolumitate pueri mactarentur; deinde vero Junium Brutum Consulem, infaustum & cruentum sacrificium abrogasse, pro puerorum capitibus alliorum & papaverum capita offerentem, ut Apollinis oraculo satisfieret, qui pro capitibus capita postulaverat. Tum addit Macrobius: *Factumque est ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent.* Quem ritum suspicor ex Dei mandato profectum, cum per Mosem Israëlitas Ægyptiaca tyrannide jamjam eximendos jussit fores sanguine aspergere: *Et transibo*, inquit, *per terram Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine usque ad pecus: & in cunctis Diis Ægypti faciam judicia, ego Dominus. Erit autem sanguis vobis in signum in ædibus, in quibus eritis; & videbo sanguinem, & transibo vos; nec erit in vobis plaga disperdens, quando percussero terram Ægypti. Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam solennem Domino*

In Penatibus etiam & Laribus latet Mosès.

Macrob. Sat. libr. 3. cap. 4. Nigid. & Lab. apud Macr. Sat. libr. 3. cap. 4. & Serv. in 1. Æn. Varr. & Hem. apud Macr. Sat. libr. 3. cap. 4. & Serv. 1. & 3. Æn. Dion. Hal. l. 1. Arnob. libr. 3. Plaut. Merc. 5. 1. 5, 7.

Varr. apud Arnob. libr. 3.

Plaut. Mercat. 5. 2. Inscript. Grut. p. 78. Sueton. Aug. cap. 31. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 7.

Exod. 7. 12, & seq.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [141] - 113
PUBLIC DOMAIN

in generationibus veſtris cultu ſempiterno. Deſignari videtur & Moſes per Lares illos Permarinos, quibus ædem dedicavit in Campo Martio M. Æmilius Cenſor, quam undecim annis ante voverat L. Æmilius Regillus, navali prælio, adverſus Præfectos regis Antiochi. Meminit Livius. Permarini ſunt διαπόντιοι, ut habent veteres Gloſſæ Philoxeni; quo nomine Moſis per mare Rubrum tranſitus deſignatur. In antiquo Marmore Laribus conjungitur Silvanus, & SILVANUS LARUM dicitur; ſupple, ductor: ut in alia Inſcriptione, & apud Macrobium, Hercules Muſarum, hoc eſt, μουσηγέτης. Atqui Silvanus Moſes eſt. Canina pelle amiciuntur, iiſque canis aſſidet, quemadmodum, præter alios, deſcribit eos eleganter Pſeudo-athenagoras: propter Calebum à Moſe ad explorandam Palæſtinam miſſum, cujus nomen *canem* ſignificat. Minime mirum igitur ſi in Ægyptiorum quoque Theologia, quæ tam multa à Moſe mutuata eſt, Lares reperiuntur.

Liv. libr. 40. cap. 52.

Inſcript. Grut. p. 65. & 1070. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 12. Athenag. Erot. libr. 6.

Multa quoque ex hiſtoria Moſis in Romuli hiſtoriam tranſlata ſunt. Plutarch. in Numa & Camillo.

VIII. Haudquaquam ſane, quæcunque de Romulo prodita ſunt, conficta ac falſa eſſe dixerim. At ſi fidem ſequimur hiſtoriæ, fabuloſa pleraque de eo narrari, contraria multa ac pugnantia comperiemus. Atque id eo credibilius eſt, quod docuerit non uno loco Plutarchus, cladem Romæ à Gallis illatam veterum temporum monumenta ita conſumſiſſe, ut recentia multa, non priſca ſolum illa, effecerit ambigua & incerta. Veris autem ſic falſa permiſta ſunt & involuta, ut non ægre tamen poſſis agnoſcere ex Moſaicis promtuariis hæc fere proveniſſe. Res indicium faciet. Filiam Regis, matrem habuit Romulus; à filia Regis adoptatus eſt Moſes, & filii loco habitus. Contra Veſtalium & Amulii legem conceptus à matre & editus eſt Romulus: contra Pharaonis edictum à matre Moſes infans per tres menſes clam educatus eſt. Magna in Romulo etiam tum infante apparuit corporis dignitas: elegans in cunis viſus eſt Moſes. Fratrem unicum Romulus habuit Remum; Aaronem Moſes. In alveo ſeu ſcapha Romulus expoſitus eſt in alluvie Tiberis fluvii ſuper ripas lenibus ſtagnis effuſi: Moſes in ciſcella jacens expoſitus eſt in carectis Nili. Paſtoribus natus Romulus diu creditus eſt: gente paſtoritiæ rei dedita progenitus eſt Moſes. Gabiis egregie inſtitutum eſſe Romulum, & literas, Muſicam, artem militarem, ἡ ὅσα χρὴ παῖς εὖ γεγονότας, *& quæcunque generoſos pueros ſcire decet*, edoctum teſtantur Dionyſius Halicarnaſſeus & Plutarchus: *eruditus eſt Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum.* Romulus paſtoralem vitam egit, perinde ut Moſes. Idem afflictis præſto erat, ab iiſque graſſatorum & ſicariorum vim prohibebat: Moſes Ebræos ab Ægyptiorum injuriis tutatus eſt. Inſidiatus eſt vitæ Romuli Amulius, Moſis Pharao. Romulus Amulium ſibi infeſtum obtruncavit: Moſe manum protendente, maris fluctibus Pharao obrutus eſt. Fratrem Romulus interfecit: Moſes *Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus ſuis.* Populum Romanum in tribus, curias, & decurias Romulus diſcrevit, & ſingulis rectores præfecit, tum & Patrum Senatum inſtituit: Moſes *electis viris ſtrenuis de cuncto Iſraël, conſtituit eos principes populi, tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui judicabant plebem omni tempore:* tum & Dei juſſu elegit ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël, quibuſcum regendi populi munus partitus eſt. Romulus Sabinas rapuit; Moſes Ægyptios ſpoliavit. Romulus Acrone victo votum ſoluit Jovi Feretrio, & in Capitolio templum dedicavit; impetum item Tatii, Sabinorumque repreſſit, ἀνατείνας εἰς οὐρανὸν τὰς χεῖρας, ἐξ εὐξάμενος τοῦ Διὶ στῆσαι τὸ στράτευμα, καὶ τὰ ῥωμαίων πεφεύγοτα πρόσω μὴ φεύγειν, ἀλλ' ὀρθοῦσθαι. *protenſis in cœlum manibus, & cum Jovem precatus eſſet, ut exercitum ſiſteret, neve collapſas deſpiceret res Romanorum, ſed reſtitueret.* Verba ſunt Plutarchi. Tum voti compos templum Jovi Statori condidit, *quod monumentum eſſet poſteris*, inquit Livius, *ejus præſenti ope ſervatam urbem eſſe.* In Amalecitano prælio *cum levaret Moyſes manus, vincebat Iſraël*, fugatiſque tandem & cæſis Amalecitis, *Dixit Dominus ad Moyſem, Scribe hoc ob monumentum in libro ..... Ædificavitque Moyſes altare.* Scribunt Dionyſius & Plutarchus, ignis perpetui, Veſtaliumque conſecrandarum ritum Romulo auctori adſcribi. Ignem inreſtinctum Moſes ſubjectis lignis indeſinenter ſervari juſſit, ut eſt in Levitico. Lituum geſtavit Romulus, virgam Moſes. Romulum religioſum, φιλοθύτην, rerum divinarum peritum, ſacrorum inſtituendorum, templorum, altarium, feſtorum dierum, & ſolennium feriarum auctorem & ſuaſorem faciunt Dionyſius & Plutarchus; quibus notis quam Moſi ſimilis ſit dicere nihil opus eſt. Romulum coorta tempeſtate ſublimem procella raptum ex oculis hominum ferunt evanuiſſe, & à Marte patre in cœlum fuiſſe evectum: Moſes in monte Nebo mortuus eſt, & à Deo ſepultus, nec ulli mortalium ſepulcrum ejus innotuit. Romulus poſt mortem in Deorum album relatus eſt: Moſi dixit Deus, *Ecce dedi te Deum Pharaoni*; & eum præterea, tanquam Deum, gentes plurimæ coluerunt.

Dion. Hal. l. 1. Plut. Romul. Act. 7. 22.

Exod. 2. 11.

Exod. 18. 25, 26.

Num. 11, 16.

Plutarch. Romul.

Liv. libr. 1. c. 12.

Exod. 17. 11, & ſeq.

Dion. Hal. l. 2. Plutarch Rom. Levit. 6. 12, 13.

Dionyſ. libr. 2. Plut. Romul. Horat. Carm. libr. 3. Od. 3. Ovid. Metam. libr. 14.

Exod. 7. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [142] - 114
PUBLIC DOMAIN

CAPUT DECIMUM.

I. *Fabulares omnes Dii, unus idemque ſunt, nempe Moſes.* II. *Exponitur quid ſit Myobarbum Auſonii.* III. *Fabulares omnes Deæ, una eademque Dea ſunt, atque hæc Sephora eſt Moſis uxor.* IV. *Fabularium quoque Dearum pleræque Mariam Moſis ſororem referunt.* V. *Uni, eidemque fabulari perſonæ inſunt diverſæ ſignificationes; & aliæ quidem φυσικαὶ, aliæ ἱστορικαί.* VI. *Fabularis hiſtoriæ Græcorum bona pars ex Moſis libris & doctrina, atque ipſis etiam verbis profluxit.* VII. *Geographica à Moſe in Geneſi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetuſtatem indicant.*

Fabulares omnes Dii, unus idemque ſunt, nempe Moſes.

I. NUnc ſi recolligamus ſuperiora, Moſem perſonatum quidem, & commentitiis nominibus ac geſtis, pro gentium ſingularum captu, diſſimulatum, & velut peregrinis indutum veſtibus, ſed agnoſcendum tamen, ſi quis oculos adhibeat, & ſummis per totum fere orbem religionibus dignatum cernemus; Taauti quippe, & Adonidis, & Thammuz, & Marnæ perſonam geſſiſſe apud Phœnices; Mercurii ſive Theuthi, Oſiridis ſive Bacchi, Apis, Mnevis, Serapidis, Ori, Anubis, Vulcani, & Typhonis apud Ægyptios; Zoroaſtris apud Perſas; Mercurii rurſum ſive Theuthi apud Thraces, Germanos, Gallos, Britannos, Hiſpanos, & ipſos quoque fortaſſe Mexicanos; Apollinis, Panos, Priapi, Æſculapii, Promethei, Cecropis, Minois, Rhadamanthyos, Æaci, Protei, Perſei, Libripendis cæleſtis, Ariſtæi, Muſæi, Orphei, Lini, Amphionis, Eumolpi, & Tireſiæ apud Græcos; Jani, Vertumni, Fauni, Silvani, Evandri, unius etiam ex Penatibus & Laribus apud Romanos; & Indis quoque præcipua religionis ſuæ dogmata & ritus ſubminiſtraſſe. Fidem his facit quod ab aliis jampridem obſervatum eſt, multiplicem illam Deorum turbam, quam nobis obtrudit fabularis hiſtoria, unum eumdemque eſſe Deum, pro variis effectis varia nomina ſortitum. Legi velim eruditiſſimum Plutarchi librum De Iſide & Oſiride, in quo plurima habentur ad hoc argumentum appoſita. Præclara vero eſt imprimis Macrobii diſſertatio, omnes Deos ad Solem referri copioſe demonſtrans, Apollinem videlicet, Janum, Liberum, Martem, Mercurium, Æſculapium, Serapin, Adonin, Attinem, Oſirin, Orum, Pana ſeu Inuum, Saturnum, Ammonem, & Jovem. Notabile præcipue illud affert Apollinis Clarii oraculum, quo ſupremum Deorum omnium Iao, Plutonem hyeme appellari pronuntiat, Jovem ineunte vere, æſtate Solem, autumno Iao. Cui & germanum iſtud depromit ex Orphicis:

Macrob. Sat. libr. 1. cap. 17. & ſeq.

Macrob. Sat. libr. 1. cap. 18.

εἷς Ζεύς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς Διόνυσος·
Unus Jupiter, unus Pluto, unus Sol, unus Bacchus.

Quem verſum ex oraculo Apollinis ita conceptum refert Julianus Imperator:

Julian. Orat. in Solem.

εἷς Ζεύς, εἷς αἰδης, εἷς ἥλιός ἔϛι σάραπις·
Unus Juppiter, unus Pluto, unus Sol eſt Serapis.

quo probat Apoſtata eumdem eſſe Solem & Jovem, additque Cyprios Sacerdotes communem utrique aram ſtatuere. Hoc quoque ex Orphicis repræſentat Macrobius:

Macr. libr. 1. Sat. cap. 23.

ἄγλαε Ζεῦ, Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ ἄνης,
ἥλιε παγχρύσεον, παναόλε, χρυσεοφεγγές·
Splendide Iuppiter, Bacche, pater maris, pater terræ,
Sol omnium parens, vario ornatu inſignis, aurea luce fulgens.

Idem ergo Juppiter, Dionyſius, Neptunus, Pluto, & Sol. Eadem eſt Porphyrii ſententia, docentis apud Euſebium Solem pro variis virtutibus Apollinem dici, & Herculem, & Æſculapium, & Dionyſium, & Horum, & Plutonem, & Mercurium, & Hermopanem, & Hermanubin. Quorum omnium ſignificationem parum videtur perſpexiſſe Euſebius, cum probare conatus eſt diverſos fuiſſe. Alibi vero docet eumdem eſſe Solem, Oſirin, Bacchum, & Sirium. Deinde Apollinis de ſe profert oraculum, quo declarat ſe eſſe Solem, Horum, Oſiridem, & Bacchum. Adde Æſchyli, Sophoclis, & Euripidis teſtimonia, quæ repræſentat Clemens Alexandrinus, ut Jovem omnia eſſe probet, unumque ab illis Deum ſtatui. Adde & illud Diodori, unde intelligas eumdem credi ab aliquibus Oſirin ac Serapin, ab aliis eumdem ac Liberum, à quibuſdam eumdem ac Plutonem, à nonnullis eumdem ac Ammonem, ab his eumdem ac Jovem, ab illis eumdem ac Pana. Adde & illa Iamblichi, & Procli, quibus unus idemque eſt, Amun, Phtha, Vulcanus, Juppiter μειλίχιος, & Oſiris. Ad-

Euſeb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 11, & 13.

Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 9. & 15.

Clem. Alex. Strom. 5. Diodor. libr. 1.

Iambl. de myſter.

Nonn. libr. 40. Dionyſ. de & illud Nonni, apud quem Bacchus Solem invocans, Herculem eum appellat, & Belum, & Ammonem, & Apin, & Saturnum, & Jovem, & Serapin, & Tempus, & Phaëthontem, & Mithram, & Apollinem, & Pæonem, & Æthera. Adde & illud Stephani, qui de Amathunte Cypri civitate diſſerens ait, ἐν ᾗ ἄδωνις ὅσιεις ἐτιμᾶτο, *in qua Adonis Oſiris colebatur*, quaſi duplici nomine perſonam unam deſignans. Adde & illud Suidæ, qui ſcribit ſimulacrum quoddam communi Oſiridis & Adonidis nomine ab Alexandrinis fuiſſe cultum. Adde & illud Auguſtini, quo docet perſuaſum fuiſſe Ethnicis in uno Jove latere omnes Deos, quorum ſeriem ſubtexit. Idem alibi ex Varrone profert hos verſus Valerii Sorani:

Steph. in Ἀμαθοῦς. Suid. in ἐσσίαος. Auguſt. de civit. Dei libr. 4. cap. 11. libr. 7. cap. 9, & ſeq.

Iuppiter omnipotens, regum, rerumque, Deúmque
Progenitor, genitrixque Deúm, Deus unus, & omnes.

Mart. Cap. libr. 2. Adde & illud Martiani Capellæ, qui ait ſub diverſis Phœbi, Lyæi, Serapidis, Oſiridis, Mithræ, Ditis, Typhonis, Attinis, Ammonis, & Adonidis nominibus, idem numen ab univerſo orbe coli. Adonidem quidem Apollinem ipſum eſſe diſerte docet Proclus Lycius Hymno in Apollinem. Cauſſam affert Clemens Alexandrinus in Parænesi, cur Bacchus ab aliquibus Attis appelletur. Jovem vero Serapin eſſe tradit Euſtathius, cum ait ſimulacrum Jovis Serapidis Sinope advehi curaſſe Ptolemæum Lagiden, quod cujus eſſet naturæ ſpectatores diſcernere non potuiſſe: ut vel inde capi poſſet argumentum Diis pleriſque communem eſſe naturam Jovis. Rem aliter narrat Plutarchus, & ſimulacrum id Plutonis fuiſſe docet, nec alium hunc eſſe quam Serapin. De Sinopenſi hoc Dite diſſerens Tacitus tradit multos ex inſignibus, quæ in ipſo manifeſta erant, conjectaſſe eum eſſe Æſculapium, quoſdam Oſirin, pleroſque Jovem, plurimos Ditem patrem. Jovem quoque eſſe Æſculapium liquet ex Ariſtide, cui commemoratur Ζεὺς ἀσκληπιός· Eumdem eſſe conſtat Pana ex Orphico Hymno, in quo Pan *verus Iuppiter cornutus* appellatur. Probatur item eſſe Bacchum ex eodem Ariſtide: probatur & ex Pomponio Mela, qui Indicum montem Meron, Bacchi myſteriis celebrem, Jovi ſacrum eſſe ſcribit; & ex Julio Firmico, & ex veteri Inſcriptione, in qua Juppiter Sabazius appellatur; quod unum eſſe ex Bacchi cognominibus nemo neſcit. Mercurium Faunum eſſe decernit Cedrenus, Anubin Apuleius, & Servius; unde & κυνοκεφάλῳ eum pingebant Ægyptii, Luciano teſte. Solem, Orum, & Priapum ab Ægyptiis eumdem Deum haberi declarant Suidas & Codinus. Reperitur in Poëmatiis antiquis, à Pithœo editis, carmen in laudem Solis, quod eum eſſe Liberum, & Cererem, & Jovem ſtatuit, & mille nominibus gaudere. Jovem Orphica Dæmonem indigitant: Dæmon autem eſt Apollo, ut dixi. Panem Saturnum eſſe pronuntiat Macrobius; Varro vero eoſdem eſſe Deos Harpocratem, Serapidem, & Iſidem; Taautem, & Aſtarten; Saturnum, & Opem; & Deos Samothracum. Saturnum eſſe Evandrum & Janum non abſurde conjicit Voſſius: eſſe Herculem colligitur ex Athenagora. Janum eſſe Vertumnum probare nititur Johannes Annius. Eumdem & Anubin eſſe quidam opinati ſunt, ut perhibet Plutarchus in libro De Iſide & Oſiride. Docuimus ſupra ex Auctore libelli de origine gentis Romanæ, & ex Servio, eumdem eſſe Pana, Inuum, Faunum, Ephialtem, Fatuum, Fatuellum, & Silvanum. Silvanus autem eſt Apollo & Ariſtæus, ut ſuperius oſtendi: idem & Mars, ſi Catonem audimus. Mars autem & Janus eſt, auctore Plutarcho & Servio. Eſt & Hercules ſecundum Pontificalem ritum, ut idem Servius affirmat. Martis ſimulacrum in Pantheo multorum Deorum imagines continebat, unde & templo nomen, juxta Dionem. Æſculapium, Pæanem, & Attinem unicum eſſe Deum aſſeverat Damaſcius apud Photium. Melicarthum, ſive Melicertam, qui & Palæmon, & Portunus, eſſe Herculem notat Philo Byblius, Sanchoniathonis interpres. Liberum eſſe Apollinem, & Solem, certum eſt ex Arnobio, cujus verba hæc ſunt: *Nam ſi verum eſt Solem eumdem Liberum eſſe, eumdemque Apollinem;* & ex Statio, cui dicitur, *lucidus Evan;* & ex Cornelio Severo, cum ait: Liberum venire per celſa ſidera cœli; & ex his Ovidii ad Bacchum: *Tu formoſiſſimus alto Conſpiceris cœlo;* potiſſimum vero ex Virgilio, cujus hoc eſt: *Labentem cœlo qui ducitis annum, Liber, & alma Ceres.* Quod petitum eſt ex ſcholis Ægyptiorum: eos enim ſciſcere ait Herodotus, Liberum & Cererem rebus his inferioribus præeſſe. Hæc quæ diximus propemodum omnia unica clauſula comprehendit Hermeſianax:

Euſtath. in Dion. Perieg. Plut. De Iſid. & Oſir. Tacit. Hiſt. libr. 4. cap. 84. Ariſtid. Orat. in Æſculap. Orph. Hymn. in Pan. Ariſt. Orat. in Bacch. Pomp. Mel. libr. 3. cap. 7. Jul. Firm. De err. prof. relig. Inſcr. Grut. pag. 22. Apul. Metam. libr. 11. Serv. in Virg. Æn. 8. Lucian. De ſacrif. Suid. in πολαπός Codin. Excerpt. de Origin. Conſtantinop. Orph. Hymn. in Dæmon. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 22. Varr. libr. 4. de Ling. Lat. Voſſ. de idolol. libr. 1. cap. 12, & 20. & de art. Gramm. libr. 1. cap. 11. Ann. Viterb. ad Propert. libr. 4. Eleg. 2. Serv. in Virg. Æneid. 6. Cato De re ruſt. cap. 83. Plut in Numa. Serv. in Virg. Æn. 7. Dion libr. 53. Phot. Tmem. 242. Phil. Bybl. apud Euſ. Præp. Evang. libr. 1. Arnob. libr. 3. Stat. Theb. libr. 5. Corn. Sev. Ætna.

πλούτων, περσεφόνη, δημήτηρ, κύπρις, ἔρωτες,
τρίτωνες, νηρεύς, τηθύς, καὶ κυανοχαίτης,
ἑρμῆς θ' ἥφαιστός τε κλυτός, παίων, ζεύς τε, καὶ ἥρη,
ἄρτεμις, ἠδ' ἑκάεργος ἀπόλλων, εἷς θεός ὄφρα.
Pluto, Proſerpina, Ceres, Venus, Amores,
Tritones, Nereus, Tethys, & Neptunus,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [144] - 116
PUBLIC DOMAIN

Mercurius, & inclytus Vulcanus, Pan, Juppiter, & Juno,
Diana, & longe operans Apollo, unus Deus eſt.

Simile eſt & illud Euphorionis:

Ζεὺς ἔστιν αἰθήρ, Ζεὺς ὁ γῆ, Ζεὺς δ' οὐρανός,
Ζεὺς τοι τὰ πάντα·
Juppiter eſt æther, Iuppiter terra, Iuppiter cælum,
Iuppiter eſt omnia.

Afferuntur & verſus quidam ex minore Cratere Orphei, in quibus cum de Mercurio, Nymphis, Vulcano, Cerere, Neptuno, Marte, Venere, Baccho, Themide, Apolline, & Æſculapio commemoraſſet, ſubjicit tandem, ἓν πάσὶ πάντα· Merito itaque ait Seneca: *Quæcunque voles Jovi nomina proprie aptabis, vim aliquam, effectumque cæleſtium rerum continentia, & appellationes ejus poſſunt eſſe quot munera.* Atque hinc Poëtæ veteres Græci & Latini unicum eſſe Deum tam crebris effatis declararunt, quæ ab aliis ſtudioſe ſunt collecta. Quod ſi Dii fabulares univerſi, unus idemque ſunt; cum pleroſque eorum Moſem eſſe vicerimus, ſequitur fabulares omnes Deos, unum exhibere Moſem ἰσοεικῶς, aliam enim ſignificationem ineſſe phyſicam non negamus. Senec. libr. 4. De benef. cap. 7.

II. Addendum ſuperioribus Epigramma Auſonii, quod recitavi ſupra; unde noſcitur eumdem eſſe Bacchum, Oſirin, Phanacen, & Adonidem; eumdemque Lucaniaci Pantheum appellari. Lemma Epigrammatis eſt ejuſmodi: *Myobarbum Liberi patris, ſigno marmoreo in villa noſtra omnium Deorum argumenta habentis.* Jamdiu eſt cum viros ætatis ſuæ eruditiſſimos, Turnebum & Scaligerum, torſit vox illa *Myobarbum.* Ille factam putat à *mure*, in quo latet myſterii ſignificatio, & *barbo*, quo in myſteriis Cereris legiferæ utebantur, ut eſt apud Heſychium. Hæc confutat Scaliger, & merito; nihil ipſe affert idonius: nam quod Bacchus pingi ſoleat cum cantharo oblongo, & infima parte anguſto ac turbinato, cantharum illum dictum putat *Myobarbum*, voce hybrida, à ſimilitudine & muris & barbæ quæ in conum deſinit. Pudet ineptiarum. Myobarbum dicitur ipſum ἄγαλμα, quo refertur & vox Pantheum. Ratio nominis, quod barbam prolixam in acutum deſinentem gereret. Quemadmodum enim Parones naves, cum oblongæ ſunt & acuminatæ, Myoparones dicuntur, à murium ſimilitudine, qui utrimque ſunt acuminati, & à roſtro, & à cauda; unde μύωψος dicitur, qui extrema parte ſubtilis & anguſtus eſt; ita à barba promiſſa & acuta, Myobarbum dictum eſt ſimulacrum Bacchi. Tali id fuiſſe barba colligo ex Macrobio: *Hierapolitani*, inquit, *qui ſunt gentis Aſſyriorum, omnes Solis effectus atque virtutes ad unius ſimulacri barbati ſpeciem redigunt, eumdemque Apollinem appellant. Hujus facies prolixa in acutum barba figurata eſt.* Tum ita id depingit, ut Deorum prope omnium argumenta habeat, haud ſecus ac Myobarbum illud Auſonii. Hæc Apollinis effigies ea ipſa videtur eſſe, quam in templo Deæ Syriæ Hierapoli fuiſſe narrat Lucianus: utraque enim barbata eſt, utraque & veſtibus induta. Atenim, inquies, Apollinem exhibet Macrobius, Bacchum Auſonius. Reſponſionem præbet ex Ariſtotele Macrobius ipſe, capitis ſequentis initio: *Ariſtoteles*, inquit, *Theologumena ſcripſit: Apollinem & Liberum patrem, unum eumdemque Deum eſſe multis argumentis aſſerit.* Et Liberum quidem ſuum Auſonius cum Oſirin eſſe dicit, ſatis indicat Apollinem eſſe ſive Solem. Liberum autem, perinde ut Apollinem, Veteres barbatum quandoque pingebant: ἢ γὰρ παῖδα, inquit Ulpianus, ἢ πρεσβύτην, ἢ ἄνδρα γεγράφουσιν αὐτόν· Adſtipulatur Macrobius, cum ait: *Liberi patris ſimulacra, partim puerili ætate, partim juvenili fingunt; præterea barbata ſpecie, ſenilique ore, uti Græci ejus quem Baſſarea, item quem Bryſea appellant, & ut in Campania Neapolitani celebrant, Hebona cognominantes.* Atqui Liber & Apollo iidem erant ac Mercurius. Quare & Mercurius σφιωποῦχος exhibebatur. Auctor Artemidorus. En tibi tres Deos, Liberum, Apollinem, & Mercurium, eamdem barbam gerentes. Quo habitu cum fabricatum eſſet Myobarbum, tres illos utique repræſentabat. Scribit Lucianus, in Templo Hierapolitano Syriæ Deæ ſimulacrum aureum fuiſſe, formam propriam aut nomen haudquaquam habens, at aliorum omnium Deorum ſpecies gerens, quod alii ad Dionyſium, nonnulli ad Deucalionem, quidam ad Semiramidem referunt. Videtur itaque Bacchi Auſoniani effigies, Deorum omnium argumenta habens, ad Hierapolitanas illas imagines, Deorum quoque omnium inſignia habentes, fuiſſe expreſſa, & barbam prolixam acutamque geſtaſſe: unde manifeſta origo vocis Myobarbum: origo vero nominis Pantheum, ex inſignibus Deorum omnium, quæ inerant Myobarbo. Sic magnificum illud templum, quod Romæ Agrippa condidit, Pantheon appellatum fuiſſe conjectat Dio, ὅτι πολλῶν θεῶν εἰκόνας ἐν τοῖς ἀγάλμασι, τοῦ τε τῦ Ἄρεως, καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἔλαβεν· *Quia plurimorum Deorum imagines in ſimulacris Martis & Veneris continebat.* *Exponitur quid ſit Myobarbum Auſonii.* Auſon. Epigr. 30. Turn. Adv. libr. 3. cap. 19. Scal. in Auſon. Heſych. in βαρβός. Macr. libr. 1. Sat. cap. 17. Lucian. De Dea Syr. Ulpian. in Orat. Demoſth. κατὰ Μειδίου. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 18. Artem. libr. 2. cap. 42. Lucian. de Dea Syr. Dio libr. 53.

III. Quanta autem patellariorum Deorum & Heroum ſoboles ex Moſe propa- *Fabulares*

omnes Deæ, una eademque Dea sunt; atque hæc Sephora est, Mosis uxor.

gata est; tantam Dearum fœturam Sephora ipsius uxor dedit. Nam primum Astarte ipsa est, quam Cicero Adonidi nupsisse ait; siquidem Moses est Adonis. Sunt autem alia pleraque quæ idem persuadeant. Astarte nomen habet ab עשתרות, quod *greges* sonat, ut pote uxor Mosis, viri pecuariæ rei dediti, de genere Israëlitarum, qui erant *Viri pastores ovium, curamque habebant alendorum gregum.* Taurinum caput & corniculatum gestare Astarten narrat Sanchoniathon: qua figura Isis Ægyptiis, Io Græcis exhibebatur, ut cornuti Mosis uxor esse significaretur. Narrat & terram peragrasse, quemadmodum Io post multos errores in Ægyptum perveniisse fabulantur: quod Mosi Ægyptum repetenti Sephora comes per aliquod itineris spatium adhæserit. Ergo Sephora Astarte est. Astarten autem, sive Deam Syriam, ipsam esse Cybelen Deûm matrem, ex Luciano, Apuleio, Damascio, aliisque, ex Veteribus Nummis ac Inscriptionibus probarunt jam Seldenus & Grotius: quod Scaliger in Notis ad Fragmenta ignorasse deprehenditur. Idem vero aliunde nos præterea arguimus. Attinem urgente & stimulante Cybele seipsum eviraſſe Fabulatores tradunt: hoc ipsum de Astronoë & Esmuno sive Æsculapio scribit Damascius; qui & hoc amplius addit, juvenis casum miseratam Deam vim ei genitalem restituisse. Æsculapium autem esse Mosem demonstravimus. Eumdem esse Attinem indicant fistula & virga, quibus ornari eum discimus ex Macrobio: utrumque enim insigne pastoris est, qualis fuit Moses; hoc præterea patrandorum prodigiorum instrumentum. Atqui ad Sephoræ factum pertinent ista, cum ad virum ab interitu vindicandum, *Tulit acutissimam petram, & circumcidit præputium fili sui.* Porro Cybele eadem est quæ Rhea, & Vesta, & Ops, & Pales, & Tellus: eadem etiam quæ Pandora, Diodoro teste: eadem etiam quæ Ceres; unde δημήτηρ, quasi γῆ μήτηρ dici credita est. Igitur πυροφόρος utraque pingebatur; utraque Terra dicebatur & habebatur, teste Codino in Parecbolis; iisdem mysteriis utraque placabatur, teste Clemente Alexandrino in Paræneſi; & plaustra Cereris eadem quæ Cybeles, juxta Servium. Dissertationem quamdam Porphyrii repræsentat Eusebius, qua docetur unum esse atque idem, Vestam, Rheam, Cererem, Themidem, Priapum, Proserpinam, Bacchum, Attin, Adonin, Silenum, Bacchas, & Satyros. Pronuntiat insuper Macrobius unam esse Deam, Maiam, Bonam Deam, Faunam, Opem, Fatuam, Proserpinam, & Medeam. Cæterum Vesta dicta est βουλαία à Dinarcho apud Harpocrationem; propter prudentiam Mosis, & leges ab eo latas; quasi hæc Sephoræ cum ipso communia sint. Narrat Albricus pingi solitam fuisse Vestam, infantem gremio foventem: fortasse propter administratam ab ea filii circumcisionem. Est apud Ptolemæum in Tetrabiblo, Venerem à Syris ut Matrem Deûm coli, & variis affici nominibus. Eamdem credi Libitinam à peritissimis Romanorum perhibet Plutarchus in Numa. Venus autem est Astarte, ut scribunt ex Sanchoniathone Philo Byblius, & Cicero, & Procopius Gazæus. Non autem sub Veneris illius mollis & voluptariæ, sed bellatricis & victricis habitu colebatur: ἔγχειον Græci appellabant, hoc est *Hastatam.* Talis à Spartanis pingebatur, atque ea erat Venus Victrix Romæ celebrata, crebris Inscriptionibus nobilitata, qua Cæsar & annuli signo & bellica tessera utebatur. Ea quoque erat Andraste, sive Adraste, sive Astarte, memorata Dioni, & pro Victoria à Britannis culta. Scribit Macrobius Veneris signum fuisse Cypri, barbatum quidem, sed veste muliebri, cum sceptro, ac statura virili, eamque ab illis marem & feminam esse credi, & ab Aristophane ἀφρόδιτον appellari, & legi debere apud Virgilium; *Discedo, ac ducente Deo;* non, ut vulgo, *Dea:* cum & apud Calvum legendum esse affirmet Acterianus; *Pollentemque Deum Venerem,* non, *Deam.* Veterem auctorem qui de Amathunte scripserat, dixisse refert Hesychius, παγωνίαν ἀνδρα τὸν θεὸν ἐχουσαν ἐν κύπρῳ· *Deam viri barbati figura exhiberi in Cypro.* Idem habet & Servius. Statuam Veneris describens Codinus Curopalates in Parecbolis, pectinem eam gestare ait, barbatam esse, utriusque sexus instrumenta habere, ut pote rerum omnium generationis præsidem, superiori parte masculam, inferiori feminam esse, & equo insidere. Meminerimus interim parem sexus ambiguitatem Mosi esse tributam. Cæterum quid aliud esse dicas Venerem armatam, quam Minervam? Quamobrem Deam Syriam Minervæ sive Veneris Victricis habitu exhibent Nummi veteres quidam. Minervam autem Lunæ effigiem esse vult Eusebius. Hinc ut Luna *Siderum regina* dicitur Horatio, sic Minerva Belisama in Inscriptione veteri, hoc est, *Domina cœli,* בעלת שמים, juxta verissimam Seldeni conjecturam: hinc βααλτίδα vocat Philo Byblius, quam & οὐρανὸν appellat, hoc est Venerem: hinc Lucianus, aliique complures, Astarten, quam Minervam esse dixi, Lunam esse decernunt: hinc cœli filiam esse ait Sanchoniathon: hinc quoque nomen ejus ab astris derivatum Procopius Gazæus & Suidas, exoticarum linguarum imperiti crediderunt. Quorum uterque Luciferum, astrum esse Astartes innuit, quod Ve-

Cicer. libr. 3. de nat. Deor.
Gen. 46. 32.
Sanchon. apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1. cap. 10.
Seld. de DIs Syr. Synt. 2. cap. 2.
Grot. in libr. Judic.
Damasc. apud Phot. Tm. 242.
Macrob. Sat. libr. 1. cap. 21.
Exod. 4. 25.
Diod. libr. 3.
Serv. in Georg. 1.
Euſ. Præp. libr. 3. cap. 11.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 12.
Serv. in Georg. 1.
Harpocr. in βουλαία.
Albric. De Deor. imag.
Ptolem. Tetrab. libr. 2.
Phil Bybl. apud Euſ. Præp. l. 1.
Cicer. libr. 3. de nat. Deor.
Procop. in libr. 1. Reg. cap. 7.
Inscript. Grut. p. 59. 60.
Xiphil. in Nerone.
Macr. Sat. libr. 1. cap. 8.
Hesych. in Ἀφρόδιτος.
Serv. in Æn. 1.
Euſ. Præp. Ev. libr. 3.
Horat. Carm. Sæc.
Inscript. Grut. p. 1067.
Seld. De DIs Syr. Synt. 2. cap. 2.
Phil. Byb. apud

neris sit, quæ Astarte est. Eamdem etymologiam Astartes ab Astris probasse videntur ii, qui in Orphicis Hymnis & apud Herodianum pro ἀσταρτη perperam scripserunt ἀστράρχη, & ἀστροάρχη, cum origo vocis petenda esset ex עשתרות. Affert istud ex Lævino Macrobius: *Venerem igitur almam adorans, sive femina, sive mas est, ita uti alma Noctiluca est.* Tum subjungit eamdem esse Lunam, juxta Philochorum in Atthide, & ei sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum virili, quod eadem mas æstimetur & femina. Venus ista Noctiluca, eadem est quæ Venus Noctuvigila appellatur in Curculione Plautina. Alilat Arabibus dici, Assyriis Mylittam, discimus ex Herodoto. Nempe eadem esse videtur quam in Alcorano dictam videmus *Allatt*, & quæ illic una è Dei filiabus esse narratur. *Allatt* Deam sonat, & est femininum nominis *Alla*, quod Deum sonat. Deæ hujus idolum, quod ab Arabibus colebatur, Muhammedi jussu obtritum esse scripsit Abulfeda, ut docet nos Pocockius, Arabicæ literaturæ, ad ipsorum etiam Arabum invidiam, facile princeps. Sexum utrumque Lunæ affingit ψευδώνυμα illa Orphei Initia: & apud Carrenos Lunus Deus colebatur, ut discimus ex Spartiano. Huc confert Lunæ cultus ad Arabes & Saracenos propagatus, ab his ad Turcas, qui & Lunæ corniculatæ effigiem, velut sacrum quoddam insigne præferunt. Hanc enim religionem à Syris & Phœnicibus, Astartes, quæ Luna est, cultoribus acceperunt. Itaque ad Lunæ motus tempora metantur annua, & menstrua, atque etiam diurna, siquidem apud illos dies mensis cujusque ineunt à prima Lunæ visione. Quapropter & auspicari diem civilem solent ab occasu Solis. Tradit id Alfraganus in Elementis Astronomicis. Eamdem etiam χαβὰρ, vel κουβὰρ appellabant; utroque enim modo scriptum habetur in Saracenicis à Sylburgio editis, hoc autem *magnam* sonat. Isto nomine proprie appellatur Venus, sed illic cum Luna confunditur, ut alii jam observarunt. Hinc Muhammedani ad primam Lunæ φάσιν vociferantur: *Allah cobar*, quod idem est ac *Deus magnus*. Legantur super his eruditæ Pocockii Notæ in Abulfaragium. Cæterum ex uno Lunæ sidere Deas extitisse Minervam, Dianam, Hecaten, Parcas, Cererem, & Proserpinam, apud Eusebium Porphyrius asseverat. Sic etiam de Cappadocum Dea differit Plutarchus in Sylla, ut appareat eamdem existimasse Lunam, Minervam, & Enyo. Ita hæc omnia Astarte fuerit, quæ Luna est. Hanc Cererem esse probamus etiam aliunde: Lunam quippe Dianam esse notum est. Ut autem Diana πολύμαστος fuit Ephesi, quemadmodum legitur apud Minutium Felicem & Hieronymum; ita Cererem Mammosam Lucretius appellavit. Astarte quoque Juno est, sive Lucina: nam Plutarchus & Appianus, Astarten à nonnullis Venerem, Junonem ab aliis haberi scisscunt: vere, nam Junonem Pœni Phœnicibus oriundi devotissimo cultu prosequebantur; atque inde Sarrana Juno, & Carthago Junonia à C. Graccho dicta & in Junonis tutela esse credita est. Itaque Augustinus Junonem sine dubitatione à Pœnis Astarten vocari ait. Horatius in Carmine sæculari Deam eamdem Ilithyiam seu Lucinam nuncupari significat, & Genitalem. Ilithyia autem Juno est, Genitalis Venus. Quamobrem Syria Dea, quæ Juno erat, Dearum omnium formas continebat: aliquid enim simile habuisse, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ, & Dianæ, & Nemesis, & Parcarum, auctor est Lucianus. Auctor quoque Plutarchus apud Eusebium, Junonem eamdem ac Latonam esse creditam. Atergatidem etiam, quæ Dea Syria erat, eamdem fuisse ac Rheam Cornutus affirmat. Refert Herodianus fuisse Carthagine signum Uraniæ, è Phœnicia illuc à Didone illatum, quam Afri Cœlestem, Phœnices Astroarchen appellant, & Lunam esse volunt. Urania illa, sive Cœlestis, Tertulliano, Augustino, aliisque Christianis & Ethnicis memorata, & Invicta Cœlestis in veteri Inscriptione dicta, Venus est; unde & Veneris appellationem derivatam arbitror: nam nominandi casu *Veneris* olim dicebatur: ut *carnis*, Livio Andronico; *cujatis*, Accio, & Plauto; *concordis*, Cæcilio; *discordis*, Pomponio; *præcoquis*, & *pedis*, Nævio; *vulturis*, Ennio; *Ferentinatis*, Titinnio; *sortis*, *Opis*, *Polluces*, *Sarsinatis*, Plauto; *cohortis*, Polybio; *Ditis*, Petronio; *frondis*, Sereno Sammonico & Servio; *assis*, Acroni; & sexcenta ejusmodi. Ex *Veneris* dictione σωτέμως, *Venus*, factum est, ut *caro*, *cujas*, *concors*, *discors*, *præcox*, *pes*, *vultur*, *Ferentinas*, *sors*, *Ops*, *Pollux*, *Sarsinas*, *cohors*, *Dis*, *frons*, *as*. Vocabulum autem, *Veneris*, fit ab οὐεανὶς, transpositis literis. Οὐεανὶς vero dicta est eo sensu quo Cœli filia à Sanchoniathone; & Belisama in Inscriptione antiqua, hoc est, Domina cœli; & Regina cœli à Jeremia. Urania ergo sive Cœlestis, Venus est: quo fit ut utraque Veneris & Cœlestis appellatio conjunctim ipsi in Marmoribus antiquis tribuatur, & ut ambigui sexus fuisse Carthaginenses illa Dea, itidem ut Venus, credita sit: id quod ostendit veteris Evocationis formula apud Macrobium: *Si Deus, si Dea est, cui populus, civitasque Carthaginienses est in tutela.* Quin & Europam esse Astarten colligi potest ex Luciani verbis, cum ait esse quoddam Phœniciæ templum à Sidoniis celebra-

Orph. Hymn. in Lun. Herod libr. 5. Macrob. Sat. libr. 3. cap. 8.

Plaut. Curc. Act. 1. sc. 3. Herod. l. 1. c. 131. & libr. 3. c. 8. Alcor. Surat-to'l Noim. Pocock. in Abulfar. de morib. Arab. Orph. Hymn. in Lunam. Spart. in Carac.

Euseb. Præp. Evang. libr. 3. cap. 11.

Hier. Procem. Comm. in Ep. ad Ephes. Lucret. libr. 4. Plut. in Crasso. Appian. in Parthic. Plutarch. in Gracch. August. libr. 7. Quæst. cap. 16.

Lucian. De Dea Syr. Euseb. Præp. libr. 3. Procem. & cap. 1. Herod. libr. 5.

Inscript. Grut. pag. 59.

Liv. Odyss. Acc. Teleph. Plaut. Curc. Act. 3. sc. 1. Cæcil. Cratin. Pompon. Satir. Næv. apud Nonium. Ennius Annal. Titinn. Psaltria. Plaut. Cas. Act. 2. sc. 6. & Bacch. Act. 4. sc. 8. Most. Act. 3. sc. 2. Polyb. libr. 11. Petr. cap. 80. Ser. Samm.

cap. 13. & 31. Serv. in Georg. 2. Acron in Horat. Art. Sanch. apud Euſ. Præp. l. 1. Inſcr. Grut. pag. 82. 1067. Jerem. 7. 18. Inſcr. pt. Grut. pag. 59. Macrob Sat. libr. 3. cap. 9. Lucian. De Dea Syr. Sanch apud Euſ. Præp. Ev. libr. 1. cap 10. Plut. De Iſid. & Oſir. Athenag. Erot. libr. 6. Apul. Metam. libr. 11. Plut. De Iſid. & Oſir. Inſcript. Grut. pag. 81. Callim. Hymn. in Dian. Dio. libr. 53, 59. Euſ. Præp. libr. 3. cap. 11 Herod. libr. 2. cap. 59, & 156. Tertull. Apol. cap 16. Ovid. Met. 9. Varr. libr 4. de ling. Lat. Iſidor Orig. libr. 8. cap. 11. Plut. De Iſid. & Oſir. Diod. l. 1, & 5 Adolph Occo Inſcr. Hiſpan. Pign. in Expoſ. Menſæ Iſiac. Ovid. l. 1. Faſt. Varr. apud. Gell. l. 13. c 21. Varr. libr. 1 de vit. Pop. Rom. apud Nonium.

tum; Aſtarte, ut ipſi dicunt, conſecratum; Europæ, ut Sacerdotes. Fere præterea convenit Europæ à tauro raptæ, id quod de Aſtarte tradidit Sanchoniathon, taurinum ipſam geſtare caput, atque eo habitu variis per orbem erroribus eſſe actam. Quod & Ioni, quæ Iſis eſt, convenit, ut dixi. Iſidem autem omnia eſſe teſtatur Capuana vetus Inſcriptio: TE TIBI UNA QUÆ ES OMNIA DEA ISIS ARRIUS BALBINUS V. C. & Saitica altera Inſcriptio in templo Minervæ, quam Iſin eſſe Ægyptii aiunt, à Plutarcho, & Pſeudo-athenagora relata: ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὂν, καὶ ἐσόμενον. *Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quod erit.* Item Apuleius Iſidem eſſe ſignificat rerum naturam, eamque Deorum ac Dearum faciem uniformem appellat, *cujus*, inquit, *numen unicum multiformi ſpecie, ritu vario, nomine multijugo totus veneratur orbis;* tum hanc ipſam eſſe ait, quam Phryges Deûm matrem, Attici Minervam, Cretes Dianam, Siculi Proſerpinam, Eleuſinii Cererem, alii Junonem, alii Bellonam, alii Hecaten, & Nemeſin alii indigitant; quæ & in fronte ſignum Lunæ gerit. Legas item apud Plutarchum Iſidem eſſe naturæ ſecus muliebre, omnis generationis capax; eamdemque à Platone dici nutricem omnia recipientem, & Myrionymum appellari, quod omnimodas formas & ſpecies ſuſcipiat. Ita quidem certe nominatur in veteri Inſcriptione. Qua re Dianæ ſimilis eſt, quæ apud Callimachum à Jove πολυωνυμίαν poſtulat & impetrat, ne hac parte ab Apolline ſuperetur: Apollo quippe, itidem ut Moſes quem repræſentat, πολυώνυμος eſt. Similiter Veneri multorum Deorum notæ inerant. Quocirca Pantheon, quod ab Agrippa Romæ exſtructum eſt, ſic dictum fuiſſe opinatur Dio, quod multorum Deorum formas in Martis & Veneris ſtatuis contineret: quod ſupra jam monui. Nec aliam ob cauſſam Pantheæ nomen tributum crediderim Druſillæ, poſtquam diem ſuum obiit, quam quod ipſius ſtatua ad Veneris ſpeciem fabrefacta in foro collocata eſt, ut refert idem Dio. Auctor eſt Porphyrius apud Euſebium, eamdem eſſe Iſidem, ac Lunam, & Terram, & Cererem, & Proſerpinam. Iſidem quidem eſſe Cererem non ſemel Herodotus aſſeverat; Tertullianus Cererem Phariam appellat; & ſpicis redimita exhibetur ab Ovidio & Minutio. Eſſe Aſtarten & Opem, Varronis ſententia eſt; eſſe Terram, Iſidori; eſſe Proſerpinam, Plutarchi, ex Archemacho & Heraclide; eſſe Cererem, Lunam, & Junonem, Diodori; eſſe ſtellam Sirium dictam oſtendit Inſcriptio vetus de Iſide, quam refert Diodorus, & quam Calletiæ extare teſtatur Adolphus Occo. Gemmæ veteris ſcalptura, cujus formam Pignorius refert in Tabulæ expoſitione, Iſidem expreſſam habet capite cornuto & radiis cincto. Addita eſt tricuſpis virga, cui circumvolutus eſt anguis, ut Moſis conjugem eſſe appareat, qui ſub imagine Serapidis iiſdem notis inſignitus eſt in altera gemma à Pignorio itidem exhibita, de qua ſupra dixi. Quinetiam notat Ovidius Annam Perennam ab aliquibus exiſtimari eſſe Io, ab aliis Lunam, Themin à nonnullis. Addo & unam videri Deam ac eamdem, omnes eas quas hoc diſticho Varro complexus eſt:

Ted Anna Peranna, Panda, te Lato, Pales,
Nerienes, Minerva, Fortuna, ac Ceres.

Empandam quidem eſſe Cererem putat Ælius apud Varronem. Vides ergo confundi Aſtarten, Cybelen, Venerem, Minervam, Lunam, Dianam, Hecaten, Parcas, Junonem, Cererem, & Iſidem. Atqui Aſtarte Sephora eſt, Moſis uxor. Ergo Sephora fabulares Deas omnes una complectitur.

Fabularium quoque Dearum pleræque Mariam Moſis ſororem referunt.

IV. Quemadmodum autem Moſes cum fratre Aarone ſæpe confunditur; ita Mariam Moſis ſororem à Sephora glore non ſemper diſtingui indicat Inſcriptio vetus Iſidi poſita, quam refert Diodorus. Hæc Oſiridis, qui Moſes eſt, uxorem & ſororem ipſam facit. Ejuſdem matrem faciunt Minutius & Lactantius; uxorem, ſororem, matrem Euſebius ex Porphyrio. Obſervavimus præterea, cum Deabus pleriſque ad Sephoræ exemplar confictis multa Mariam habere communia; puta cum Cybele, quæ tympanum gerens pingitur; cum de Maria hæc legamus in Exodo: *Sumſit Maria Prophetiſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam cum tympanis & choris, quibus præcinebat.* Ex his tympaniſtriis & ſaltatricibus, Dei & Iſraëlitarum victoriam in maris littore celebrantibus, factum eſt ut Dianæ Juppiter apud Callimachum attribuat ἑξήκοντα χορήτιδας ὠκεανίνας· *Sexaginta ſaltatrices Oceani filias.* Viis item & portubus Dianam in eodem Hymno præficit Juppiter: καὶ μὴν ἀγυιάς, inquit, Ἔσση καὶ λιμενήεσσιν ἐπίσκοπος· *Sed & viis ac portubus præficieris.* Viis quidem, quaſi hoc munus cum Mercurio fratre, qui Moſes eſt, partita ſit; portubus, quod ad maris littus eximium pietatis ſuæ ſpecimen Maria tripudiis ſuis & canticis in Dei honorem celebratis ediderit. Mariam item Venerem eſſe probat Pſeudo-orphei Hymnus in Venerem; ubi Bacchi, qui Moſes eſt, comes appellatur, & feſtis gaudere dicitur; quod Maria tripudiis ac cantibus operam dederit. Hinc etiam Iſis, Mariæ perinde ut

Exod. 15. 20. 21. Callim. Hymn. in Dian.

Sephoræ

Sephoræ effigies, & Iſiaci ſiſtra gerunt; atque hujus etiam inſtrumenti nota Ægyptus ipſa deſignata eſt. Quamobrem Iſaias eam appellat *Terram cymbali alarum.* Cymbalum alarum, Ebraice צלצל כנפים, ſignificat *cymbalum alatum*: ut, *vas electionis*, vas electum; *caro peccati*, carnem peccatis obnoxiam; *odor ſuavitatis*, odorem ſuavem; *Spiritus promiſſionis*, Spiritum promiſſum; *verbum veritatis*, verbum verum; & apud Plautum, *forma amœnitatis*, formam amœnam. Cymbalum autem alatum, eſt ſiſtrum: cujus appellationis cauſſam ſcire licet ex nummis, & marmoribus, quæ ſiſtri formam exhibent. Siſtrum formæ eſt in lateribus rotundæ, in ſummitatibus acutæ. Ex utroque latere eminent crepitacula quædam, tanquam alæ. Manubrium, caudæ; ſummitas oppoſita, roſtri figuram gerit: totumque ſiſtrum avis ſpeciem quamdam refert. Inde Minutius Felix appellat, *Ad hirundinem ſiſtrum*, hoc eſt, Siſtrum hirundininum, ſeu hirundinis forma. Pari locutione dixit, *Ad vindemiam ferias*, hoc eſt, ferias vindemiales. Perperam exiſtimarunt Interpretes ſic dictum ſiſtrum à Minutio, ſonitus hirundinini cauſſa: à forma, non à ſono id nominis habuit. Perperam quoque Bochartus à Vulgata interpretatione diſceſſit, & *Cymbalum orarum* verti juſſit: nam Vulgato Interpreti plane ſuffragatur Minutius. Sed ad rem. Apertiſſima imprimis hæc Orphicorum, & ad Mariam exprimendam adeo appoſita, ut vix aliis uti potuiſſet verbis, ſi laudare ipſam nominatim inſtituiſſet:

Isa. 18. 1.

Plaut Milit. 4. 4. 36. Grut. Inſcript. pag. 82.

Boch. Phaleg. libr. 4. cap. 2.

εἴ τε κὴ ἐυλιβάνου συρίης ἕδος ἀμφιπολεύεις,
εἴτε σὺ γ' ἐν πεδίοισι, σαὶ ἅρμασι χρυσοτύκτοις,
αἰγύπτου κατέχεις ἱερῆς γονιμώδεα λουτρὰ,
εἰ κὴ σὺ κυανέοις ὄχθοις, ὅθι πόντιον οἶδμα,
τερπομένη χαίρεις θνητῶν κυκλίοισι χορείαις,
ἢ νύμφαις τέρπῃ κυανώπισιν ἐν χθονὶ δίῃ
ὄρεσι ἐπ' αἰγιαλοῖς ψαμμώδεσιν ἅρμασι κούφοις.
Sive thuriferæ Syriæ ſedes circumis,
Sive in campis, cum curribus auro fabrefactis,
Ægypti tenes ſacræ fœcunda lavacra,
Sive in nigris collibus, prope maris fluctus,
Delectata gaudes mortalium orbiculatis choreis,
Vel Nymphis oblectaris nigros oculos habentibus, in terra divina,
Supra tumulos, in litore arenoſo, curru levi.

En tibi illam in Syriæ campis, & pone Ægypti fluenta, & choreas agentem ad maris littus, puellis comitatam. Atque hæ puellæ originem dediſſe videntur fabulæ Muſarum, quarum & nomen conjecturam noſtram confirmat. Nam ut Moſes à Græcis quibuſdam appellatus eſt Μουσαῖος & Μοῦσος, ita Maria Moſis ſoror convenienti nomine appellari debuit Μοῦσα, ipſius vero ſociæ Μοῦσαι. Cujus nominis etymon hactenus fruſtra quæſitum eſt. Par ergo nomen; par & officium; cantus videlicet & tripudia; Eratus præcipue, quæ ὕμνους ἀθανάτους πολυτερπέας ἔυρεν. *Hymnos immortales jucundos invenit*, ut eſt in veteri Epigrammate: quo munere præcipue nobilitata eſt Maria. Roborantur iſta Diodori teſtimonio, qui Muſas fuiſſe docet virgines Ægyptias, Muſicæ peritas, Oſiridis ſive Bacchi ſocias. Atque hic propterea dicitur μουσηγέτης, perinde ut Apollo. Panem quoque Muſarum ductorem fingi obſervavimus. Hi autem Moſem diſſimulant.

Diod. libr. 1.

V. Atenim, dices, ſi Aſtarte Luna eſt; Sol Oſiris, & Adonis, & Bacchus, Diique ac Deæ omnes quos diximus; quorſum illam ad Sephoram, hos ad Moſem referre ſatagimus? Nempe poſtquam à vero deflexerunt homines, in multiplices errorum anfractus delapſi fabulas fabulis congeſſerunt. Plurimum vero ipſis placuiſſe comperio, uni eidemque fictitiæ perſonæ diverſas adjungere ſignificationes; & alias quidem φυσικὰς, aliam ἰσρεικὰς, quod ſæpe jam monui. Sic Jovis nomine, Planetam ita dictum, & ſummam etiam aëris regionem φυσικῶς, tum & Cretenſium regem, & Hammonem præterea ſive Chamum Noachi filium ἰσρεικῶς deſignabant. Oſiridis appellatione, Sol & Nilus φυσικῶς, Miſraimus Chami filius ἰσρεικῶς continebantur. Neptuni nomen, mare ſignabat φυσικῶς, Iapetum ἰσρεικῶς. Saturni nomen, Planetarum omnium ſupremo & Noacho; illud Vulcani, igni & Tubalcaino tributum eſt. Janus ille bifrons annum vertentem & in ſe ſua per veſtigia redeuntem, atque item Solem notabat φυσικῶς, Moſem & Noachum ἰσρεικῶς. Similiter igitur, quæ ſtellis, aut elementis, aliiſve rebus naturalibus Veteres accommodaverunt nomina; eadem Moſi, Hiſtoricorum monumentis & hominum memoria celeberrimo, ejuſque uxori Sephoræ, aut ſorori Mariæ indiderunt.

Uni, eidemque fabulari perſonæ inſunt diverſæ ſignificationes; & aliæ quidem φυσικὰ, aliæ ἰσρεικά.

VI. Cum demonſtratum ſit Græcanicos Deos, ex ipſa Moſis perſona larvata, & aſcititio habitu contecta proveniſſe, nunc probare aggredior ex Moſis ſcriptioni-

Fabularis hiſtoria Græco-

rum bona pars ex Mosis libris, & doctrina, atque ipsis etiam verbis profluxit. Clem. Alex. Strom. 5.

bus, verbis, doctrina, & institutis, aliquos etiam Græcorum eorumdem Deos, ac bonam Mythologiæ ipsorum partem manasse. Ac primum de rerum principiis quam Mosi consentiant Græci veteres, probat erudite Clemens Alexandrinus. Non valde certe à Mose discrepant quæ Hesiodus, & longe etiam minus quæ Ovidius scripserunt. Spiritus ille Domini qui ferebatur super aquas, Mens est, juxta Anaxagoræ doctrinam, materiæ incubans, eamque digerens. Mandatum quo sidera jussit Deus esse in signa, & tempora, & dies, & annos, consimilibus prope verbis Aratus retulit. Hominem luto esse fictum, & ad Dei similitudinem factum, Ebræis Græci assentiuntur. Serpentem malorum aureorum custodem, serpentis ejus qui Evam ad peccatum pellexit, symbolum esse manifestum est; ignem vero de cœlo subreptum, arboris scientiæ boni & mali. Evam dissimulant Ate Homero, & Pandora Hesiodo memoratæ: quod supra est à me notatum. Adamum, & naturæ integritatem qua primum pollebat, ac horti Edenici voluptates refert Saturnus, (ante quem Deum penes Græcos nemi-

Tertull. Apolog. cap. 10.

nem fuisse ait Tertullianus,) & aurea Saturni ætas, ac veris illius æterni deliciæ, quas Poëtæ concelebrant. Apollinem Musicæ parentem, ejusque fratrem Vulcanum ferrariæ & ærariæ artis auctorem, Jubalis & Tubalcaini filiorum Lamechi expressas esse à Mythicis scriptoribus imagines jam observatum est. Observatum quoque, sorori illorum Noëmæ textoriæ artis inventionem tribui à plerisque, quod præclare Minervæ convenit lanificii invento celebratæ. Cui confirmando hoc addo; in Plutarchi libello De Iside & Osiride, Minervam dictam reperiri Νεμάνουῦ, hoc est Noëmam,

August. libr 18. De civit. Dei, cap. 8. Cass. Hem. apud Serv. in Æn. 1.

eamque Diluvio Ogygio antiquiorem fingi à Fabulatoribus, ut annotat Augustinus. Observatum item ab aliis est Titanes à טיט *luto* esse dictos, quasi πλαγόνους: & ex Gigantibus prodiisse Cabiros, hoc est כבירים, sive juxta Cassium Heminam, θεοὺς μεγάλους, θεοὺς δυνατοὺς, hoc est, Deos Potes: Gigantes vero ipsos Poëtarum fabulis celebres, ex iis quæ de Gigantibus narrat Moses sexto capite Geneseos, esse confictos. Diluvium agnovisse Græcos ex Platone probat Eusebius, quemadmodum

Eus. Præp. Ev. libr. 12. cap. 15. Joseph. Antiq. libr. 1. cap. 4.

& à Barbaris fuisse agnitum jam ante probaverat ex Abydeno & Josepho, Josephus ex aliis. Americanos quoque notitiam ejus habere alii testati sunt. Noachum ex undis servatum Deucalione suo expressêrunt Græci; ejusque navigium λάρνακα & κιβώτιον appellarunt, quod nomen tulit & illud Noachi: adumbrarunt vero turrim Babelicam Giganteo bello, & insana Thessalicorum montium substructione. In Saturno quoque & tribus filiis adumbratam habemus Noachi, (qui fuit alter Adamus, & generis humani reparator, cujus Adamus auctor) triumque Noachi filiorum historiam; qui ut orbem terrarum divisêrunt inter se, ita Jovem, Neptunum, & Pluto-

Lactant. libr. 1. cap. 11. Instit.

nem totum orbem inter se partitos esse fabulantur Græci. Id prædicat Lactantius, & accuratius comprobarunt recentiores; ex quorum dissertationibus constat Chamum esse Jovem, Iaphethum Neptunum, Plutonem Semum. Ipsum Iaphethi nomen in Mythologiam suam transtulerunt Græci, & Iapetum appellarunt. Memoriæ prodidit Dicæarchus, regnante Saturno, frugibus & baccis arborum vesci solitos fuisse

Dicæarch. apud Hieron. adv. Jovin. libr. 2. cap. 9. Gen. 1. 29. & 9. 3.

homines, carnibus vero abstinuisse: quippe scribit Moses fructuum frugumque esum humano generi ante Diluvium fuisse concessum; post Diluvium vero, etiam carnes animalium. Nec Saturno solum Noachum dissimularunt, sed Jano præterea, quem Mosis etiam simulacrum esse vidimus: atque hunc, quod Noachus vidisset utrumque hominum genus, & quod Diluvio antiquius fuerat & quod recentius, bifrontem & utrimque oculatum finxerunt. Saturno quoque Phœnices tribuisse ὄμματα τέσσαρα ἐν τῷ ἐμπροσθίων, καὶ τῷ ὀπισθίων μερῶν, *oculos quatuor ex antica & postica parte*

Phil. Bybl. apud Euseb. de Præp. Evang. libr. 1.

ex Sanchoniathone Philo Byblius observat. In Libero etiam Noachi imago extat, vitis consitoris, vini repertoris, & post Diluvium velut renati, universo hominum genere peremto. Saturnum patris virilia falce demetentem, Chami figuram esse, patrem nudatum deridentis & fratribus monstrantis probabilis conjectura est. Nemrodum Belum esse Babylonis conditorem docuerunt alii: Belum autem Saturnum esse

Eus. in Chron. Theoph libr. 3. ad Autol. Damasc. apud Phot. Tm. 242. Serv. in Æn. 1. Ctes. apud Phot. Tm. 72. Ælian. Var. Hist. libr. 13. cap. 3.

statuunt Eusebius, Theophilus, Damascius, & Servius. Ex his colligo, propterea Saturnum temporum rectorem & metatorem esse dictum, quod Belus ille χρονιαῖος cognomine dictus sit; Chaldæis Belitana, quemadmodum appellatur à Ctesia in Persicis; hoc est בל עדנא, ad verbum, *Bel Tempus*, sive Bel χρόνος, vel χρονιαῖος. Ælianus ἀρχαῖον cognominat. Sic Cretæ urbs *Itanus* dicta, hoc est עדנא *antiqua*, nunc etiam servato nomine *Paleocastro* appellatur. Sic uxor Minois Itona, pari significatione, ut notavi supra. Veram ergo nunc habemus originem fabulæ de Saturno temporum præside. Hieronymo in libro De nominibus Ebraicis *Bel* redditur *vetustas*, ac si id nominis haberet à בלה, quod est, *consenuit*, unde Græcum παλαιὸς, cum verius sit ita dici à בעל, *dominatus est*. Quemodmodum autem Nemrod, sive Belus, sive Saturnus significationem habet vetustatis; ita Nemrodi filius Ninus, juventutis; nam

נין *filium* ſonat. Mars præterea bellorum Deus eumdem Nemrodum exhibet, qui *cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino.* Nemrodus autem, cujus *Babylon regni principium* fuit, is eſt, ut dixi, Belus Babylonici imperii conditor, quem ἐνυάλιον, hoc eſt Martem Hiſtiæus, ſcriptor pervetus, apud Joſephum appellat. Hujus quoque filium Ninum bella finitimis primum intuliſſe memorat Trogus: ſive filio patris geſta poſteri tribuerint, ſive viciſſim quæ filii erant adſcripſerint patri. Aliis placet Marte exprimi Thurram Nini ſucceſſorem, virum bellis deditum, & armorum laudibus inſignem. Ad hæc exiſtimant nonnulli, & argumentis haudquaquam futilibus approbant Nemrodum eſſe Bacchum; Magog Prometheum; Chanaan, qui fuit *ſervus ſervorum fratribus ſuis*, Mercurium Jovis miniſtrum & nuntium. Mirabitur quoque hic aliquis nos ex una perſona Nemrodi plures Deos feciſſe, Saturnum, & Martem, & Bacchum: & in unum itidem Deum, puta Bacchum, plures perſonas, puta Noachi, & Nemrodi, & Moſis contuliſſe. Nempe, ut unica veritatis via eſt, plures erroris, multi fuerunt apud Græcos fabularum artifices, qui confuſa de Diis ſuis ac pugnantia ſenſerunt; multorumque hominum geſta tribuerunt uni, vel acta unius in plures partiti ſunt; omnia vero, vel pleraque certe ex Codicibus ſacris hauſerunt, ac præcipue ex Pentateucho Moſis, quem perpetuum Theologiæ ſuæ ac Mythologiæ fontem habuerunt. Sed pergamus ad reliqua. Aditum illum Domini ad Abrahamum, cum ei pro tabernaculi foribus ſedenti in convalle Mambre tres viri apparuerunt, à quibus apud ſe liberaliter acceptis filii promiſſionem, pietatis præmium tulit; Græci Fabulatores adumbrarunt figmento Orionis, cujus ortum Hyrieo improli, à quo benigne excepti fuerant hoſpitio Dii tres, Juppiter, Neptunus, & Mercurius, conceſſerunt. Aditus quoque ille Jovis & Mercurii ad Philemonem & Baucida, à quibus comiter habiti, humanitatis mercedem utrique rependerunt, Angelorum duorum acceſſum ad Lot & uxorem videtur ſignificare: nam & his & illis patria eductis, & in tuto collocatis, popularium, vicinarumque gentium impietatem ulti ſunt, illic Dii, hic Angeli, & totam regionem ſtagnum effecerunt. Ex Græcis & Latinis Scriptoribus intelligere licet cognitum illis fuiſſe Sodomiticum interitum. Quod pertinet ad ſtatuam ſalis in quam mutata eſt uxor Loti, non ex libris ſolum Moſis, ſed ex ipſa re cognitam habere potuerunt Veteres; ſi modo Joſepho habenda fides eſt, qui eam ſuis narrat extitiſſe temporibus; eamque hodie ſupereſſe affirmant qui has oras adierunt. Fides ſit penes ipſos. Lapis à Jacobo erectus in titulum, & dictus Bethel, originem dedit fabulæ Bætyliorum, qui lapides animati fuerunt, & à Cœlo excogitati, ſi quid credimus Philoni Byblio hæc ex Sanchoniathone diſſerenti. Hoc deinde nomen à Græcis tributum eſt lapidibus, quos Saturno vorandos Rhea objecit, & lapidibus quibuſdam ſacris, quos Vivos appellabant, ut ex Damaſcio, Heſychio, Etymologo, Lampridio, aliiſque diſcere licet. Ex eo quod ſui à tergo videndi facultatem Moſi conceſſit Deus, à fronte non item; inde inolita apud Græcos, aliaſque gentes opinio, Deos videri adverſos nolle, nec niſi abeuntes & excedentes à tergo agnoſci: quod pluribus locis Poëtæ teſtantur. Hinc averſa Jovis ſtatua Callimachi Epigrammate celebrata. Columna illa dux Ebræorum in deſerto, noctu ignea, nubila interdiu, locum habuit in Delphico templo, & in Bacchi myſteriis, ut ſupra notavi. Ex virga Moſis orta eſt, non mirifica ſolum Mercurii virga, de qua multa jam diximus, ſed & illa Palladis, qua Ulyſſis figuram ſæpius mutatam canit Homerus, & de qua librum ſcripſerat Antiſthenes Cynicus, Laërtio teſte; & illa quoque Circes, qua Ulyſſis ſociis novam figuram ſaga hæc induit. Atque hinc porro abiit in proverbium Virgula divina, quæ res omnes ex voto ſuppeditare fingebatur. Elicitam fuiſſe aquam è rupe cuſpide percuſſa ab Atalanta, & à Jano, perinde ut à Moſe, Mythici narrant. Quod Iſraëlitarum victimæ flammis de cœlo lapſis non ſemel conſumtæ ſint, hinc adductus eſt Servius ut talia ſcriberet: *Apud majores, aræ non incendebantur, ſed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria.* Hinc & Plinius tradit, *In Salentino oppido Egnatia, impoſito ligno in ſaxum quoddam ibi ſacrum, protinus flammam exiſtere.* Cum ergo in itinere Brunduſino Egnatiam perveniſſet Horatius, municipes hoc prodigium apud ſe fieri ſolitum jactantes deriſit: *Credat Judæus Apella*, inquit, *Non ego.* Idem de igne ſuo jactaſſe Eleos refert Pauſanias; idem de ſuo jactat Pharmaceutria Virgilii: idem de Erycinorum igne legimus apud Ælianum, de illo Chaldæorum apud Ammianum. Ignis ad altaria perpetuo ardentis uſum apud tot gentes receptum, ex Moſis mandato proveniſſe ſupra veriſſime docui. Enacæi, ſive filii Enac, qui tantum terrorem intulerunt Iſraëlitis, homines gigantei roboris & ſtaturæ, Inachidis nomen & originem dederunt, juxta quorumdam ſententiam. Convenit certe inter eruditos ex illorum nomine factam vocem ἄναξ, qua reges & principes Græci appellant. Indidem ἄνακες dicti Caſtor & Pollux, viri corporis robore & animi fortitudine præſtantes.

Gen. 10. 8, 9, 10.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 5. Trog. Juſt. libr. 1.

Gen. 9. 24.

Joſeph. Antiq. libr. 1. cap. 22.

Phil. Bibl. apud Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 10. Damaſc. apud Phot. Tm. 242. Heſych. & Etymol. in βαίτυλος. Lamprid. Heliog. cap. 7. Callim. in Epigra. & Poëm. Vet. Pithœi.

Serv. in Æn. 12.

Plin. libr. 2. cap. 107.

Horat. Serm. libr. 1. Sat. 5. Pauſ. Eliac. 1. Ælian. Hiſt. Anim. libr. 10. cap. 50. Amm. libr. 23.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [151] - 123
PUBLIC DOMAIN

Ex Josephi Patriarchæ historia heræ suæ concubitum aspernati, expressæ sunt Bellerophontis, Hebri, Tanis, Myrtili, Pelei, Hippolyti & Cnemonis fabulæ, qui cum Sthenobœæ, Damasippes, Peribœæ, Hippodamiæ, Hippolytes, Phædræ & Demænetes amores spreviſſent, ab impuris mulieribus apud viros tentatæ suæ pudicitiæ accusati, in maxima pericula inciderunt; quidam etiam tristissimam mortem oppetierunt. Eamdem habet originem similis Myeni casus, quem refert Plutarchus in libello De fluminibus.

Plut. de flum. in Lycorma.

Dicat aliquis harum rerum famam, non ex Mosaicis scriptionibus, sed vulgi sermonibus traditam, & continua successione per multas ætates propagatam, ad Græcos perveniſſe, vel ex aliorum librorum lectione ipsos hausisse. Nec inficias ivero aliquam, si forte, Mythologiæ partem sic extitisse: neque id contendo sane, ex uno Mosis volumine fuisse petitum, quidquid nobis Mythici obtruserunt. Nonnulla ipsis subministrarunt Ægyptii, fabulosa gens, quorum figmentis nova sua addentes Græci eo provexerunt, ut in tam diversa commenta velut membratim discerpta veritas vix recolligi & uni formæ reddi possit. Hoc tantum mihi credi velim, & ad rem quam probo satis est, si non omnia, at plurima certe à Mose Græcos sumsisse. Non enim res tantum ab eo descriptas, sed ipsa ejus verba fabulas sexcentas peperisse, cum alii observarunt, tum maxime Samuel Bochartus, homo literariis laudibus abundans, in plerisque locis locupletissimi de Geographia sacra operis. Velut ex celebri illo Jacobi de Christo vaticinio: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat* שילה, *qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulcriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Justinus martyr non uno loco hæc ad Bacchum Dæmones retulisse ait. At hinc potius detortam esse Sileni fabulam solerter & acute vidit eruditus ille vir; ex dictione quippe שילה, quam Christo illic tribuit Jacobus Patriarcha, excusum esse Sileni nomen, & asino vectum fingi Silenum, & comitem Bacchi, & venas semper inflatum vino, & lacte pastum. Plurima ejusmodi reperias in hoc sacræ & profanæ antiquitatis penu, quæ non res solum à Mose traditas, sed voces etiam ab eo usurpatas mendacem Græciam adulterasse, & anilibus fabulis deformasse manifesto indicant. Unde Pentateuchi veritas, antiquitas, & auctoritas præclare statuuntur.

Gen. 49. 10, & seq.

Justin. Apolog. 2. & Dial. cum Tryph.

Boch. in Chan. libr. 1. cap. 18.

Geographica à Mose in Genesi obiter tradita, Scriptoris ac Scriptionis vetustatem indicant.

VII. Idem egregie illustravit hoc opere Geographica Geneseos, quæ quamvis Mosi velut aliud agenti exciderint, sunt tamen ejusmodi, ut antiquissimarum nationum contineant origines, & Auctoris ipsius vetustatem ac studium veritatis unice demonstrent: quippe qui ea tradat, quæ cum extantibus apud singulas gentes antiquitatis argumentis mirifice consentiunt; & priscis ac præcipuæ auctoritatis Scriptoribus cum super hoc argumento, tum super aliis plerisque rebus, multa de suo videatur suppeditasse, ab iis ipse nihil omnino acceperit. Plurima de Geographicis Mosis diseruerat Josephus in Archæologia: nonnulla quoque singularis eruditionis congesserat Hugo Grotius; sed omnem demum funditus materiam Bochartus exhausit. Post tam amplam messem, supereſſet tamen qualicunque spicilegio locus: sed hæc sunt alterius loci.

CAPUT UNDECIMUM.

I. *Ex Mosis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historiæ:* II. *præcipue vero Græcorum;* III. *atque in his maxime Athenienſium:* IV. *tum & Romanorum.*

Ex Mosis libris complures manarunt variarum gentium leges, ritus, ac historiæ:

I. Est præterea in vetustissimis priscarum gentium legibus, ritibus, & quibusdam etiam historiis, ac dividendorum temporum ratione, certissimum antiquitatis Mosaici operis, unde hæc petita sunt, indicium. Suam sibi tractationem, suum volumen postularet ea materies, si quis eam pro merito ac dignitate persequi vellet. Quæ quoniam multorum jam exercuit operam ac studium, & nonnulla ad eam causſam pertinentia obiter attigimus supra, cum de Phœnicibus, Indis, Persis, Ægyptiis, & Americanis ageremus; nunc nobis summa reliquorum quæ supersunt capita perstrinxisse sufficiat, & quædam aliis non observata adjecisse. Ac primum ad Indos & Persas quod attinet, præter ritus ipsorum, quos cum Mosaicis cognationem habere deprehendimus, servatur à quibusdam ex illis, nec non & à Tartaris Iberiam & Albaniam incolentibus, Mosaica ea lex, qua fratris absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur, & *suscitare semen fratris sui*. Gallorum Syrorum Hierapolitani Deæ Syriæ Templi ministeria obeuntium ritus quosdam Mosaicis valde consentaneos

Deut. 25. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [152] - 124
PUBLIC DOMAIN

Lucianus tradidit. Poſt ſepultum è numero ſuorum aliquem, Templo per ſeptem dies abſtinebant: quem morem hodieque retinent Perſæ cultores idolorum. Cauſſam dedit iſtud Moſis: *Si quis in agro tetigerit cadaver occiſi hominis, aut per ſe mortui, ſive os illius, ſive ſepulcrum, immundus erit ſeptem diebus.* Quiſquis Gallorum cadaver aſperxerat, nonniſi poſtridie, ac luſtratus, Templum ſubibat. Moſes ibidem: *Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum, & aſperſus hac commiſtione non fuerit, polluet Tabernaculum Domini.* Mortuos conſanguinei lugebant per triginta dies, nec niſi raſo capite in Templum ingrediebantur. Totidem dies Moſi lugendo Iſraëlitæ tribuerunt. Convenit præterea lex Deuteronomii de captiva à domino amata: *Introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circumcidet ungues, & deponet veſtem in qua capta eſt; ſederiſque in domo tua flebit patrem & matrem ſuam uno menſe.* Hanc legem repræſentans Joſephus addit numerum iſtum dierum ſapienti ad lugendos amicos ſufficere: & in libris De bello Judaico narrat interitum ſuum Hieroſolymitanis falſo nuntiatum, per dies triginta fuiſſe ab ipſis comploratum. Hierapolitani Galli immundos exiſtimabant ſues, iiſque nec veſcebantur, nec in ſacris utebantur; quod prorſus Moſaicum eſt.

Lucian. libr. De Dea Syr.
Num. 19. 16.
Num. 19. 13.
Deut. 21. 12, 13.
Joſeph. Antiq. libr. 4. cap. 8.
Levit. 11. 7, 8.

Tyriorum colonia fuerunt Gades. Vetuſtiſſimum illic Herculis Templum à Phœnibus conditum viſebatur, & ceremoniis Phœniciis celebratum. Sic autem deſcribitur à Silio, ut multa in eo religionis Ebraicæ veſtigia appareant. Templum illud non ſaxis, ſed trabibus conſtabat, ad modum Tabernaculi Ebræorum: nam Templo Salomonis vetuſtius fuit Gaditanum. Hoc ſues arcebantur. Linea veſte induebantur, qui ad ſacra accedebant. Pedibus erant nudis, quemadmodum & Moſes coram ardente rubo. Uxoribus abſtinebant ἐν τῇ τάξει τῆς ἐφημερείας. *In ordine vicis ſuæ.* Ignis illic perpetuus.

Sil. libr. 3.

Sed nulla effigies, ſimulacrave nota Deorum;
Majeſtate locum, & ſacro implevere timore.

Atque hos ritus ne aliunde peritos putes quam è Phœnicia, cavet Appianus in Ibericis, ubi de hoc Templo diſſerens ait: θρησκεύεται νυῦν ἔτι φοινικικῶς· *Colitur etiam nunc ritu Phœnicio.* Idem habent Diodorus & Arrianus. Carthaginenſes Tyriorum propago frugum ſuarum primitias & decumas Tyrum ad Herculem mittebant, ritu Ebraico. Penetraverat & ad Indos mos idem decimarum ſolvendarum. Sed & vicini Judæorum Arabes, juxta Plinium, decumas thuris Sabotam mittebant ad Deum ſuum Sabin, quem Bacchum eſſe diſcant obiter ſtudioſi, non Solem, ut vult Bochartus, niſi quatenus Sol idem eſt ac Oſiris, qui & Bacchus. Fruſtra ergo pro *Sabis*, legit *Samis*, ut ſit, שמש, *Sol.* Sabis enim Arabum non alius eſt ac Sabbus, quod Bacchi cognomen eſſe perhibet Plutarchus; nec alius ac Sabazius Phrygum, & Thracum, quem Bacchum eſſe conſtat; nec alius ac Sabus, vel Sabinus, qui Sabinorum Deus eſt, teſtibus Dionyſio & Silio; nam Sabinorum agros vini feraces eſſe docet Strabo, ac propterea Baccho erant ſacri: unde Heſychius Sabum eumdem eſſe tradit ac Sabazium. A Deo Sabi nomen habuit rex Arabiæ Felicis Sabos, adverſus quem Ælius Largus exercitum duxit tempore Auguſti, ut eſt apud Dionem. Origo nominis, סבא, *potavit*; ut tradit ipſe Bochartus, & ante illum Heinſius in Ariſtarcho ſacro. Hinc & apud Heſychium, Σαβάζειν, βακχεύειν, &, Σάβος, βακχεία; & apud Harpocrationem & Scholiaſten Ariſtophanis, Σαβοὶ Sabazii ſacerdotes: & vociferationes orgiorum Sabazii, ἐυοῖ, σαβοῖ. Adde Mythologos natum finxiſſe Bacchum in Arabia, divinoſque illic honores ei fuiſſe tributos. Sed regrediamur in viam. A Moſe initium habuerunt Ebræorum Judices, qui שפטים appellabantur: Ithobalo ac Baali Tyri regibus ſucceſſerunt שפטים, ſive δικασταὶ, hoc eſt Judices, quos ex Actis Tyriorum recenſet Joſephus. Indidem Carthaginenſium Suffetes, quod & nomen indicat.

Diod. libr. 5.
Arrian. De exped. Alex. libr. 2.
Plin. libr. 12. cap. 14.
Boch. libr. 2. Phal. cap. 17.
Plut. Sympſ. libr. 4. Quæſt. 5.
Dion. Hal. Antiq. libr. 2.
Silius libr. 8.
Strab. libr. 5.
Heſych. in Σαβάζιος, & Σαβάζειν, & Σάβος. Dio. libr. 53.
Heinſ. Ariſtarch. ſacr. Part. 1. cap. 1.
Harpocr. in Σαβοῖ.
Ariſtoph. Schol. Veſp.
Joſeph. libr. 1. adv. Apion.

Habebant & Ægyptii ſuos δικαστὰς, Ebræorum δικαστῶν ſimiles, non eorum qui שפטים appellabantur proprie, ſed Sacerdotum Levitici generis, qui judicia exercebant. Judices illi Ægyptii, fuerunt itidem ab initio hieratici generis, quibus ſuus præerat Pontifex, ſigillum ſapphirinum de collo ſuſpenſum gerens, quod Veritas appellabatur. Notatum id Diodoro & Æliano, & à Moſaicis inſtitutis manifeſto ſumtum eſt, vel ipſo Æliano teſte, qui à Mercurio hæc Ægyptios accepiſſe ſcribit. Atqui Mercurium Moſem eſſe ſcimus. Suilla abſtinuiſſe Ægyptios ſcribit Herodotus; Phœnices quoque & Elagabalum Syrum Herodianus. Pleniluniorum tamen tempore Libero & Lunæ ſuem mactare, eodemque veſci licebat Ægyptiis: cujus ſacrificii ritum, ab Herodoto traditum, ſi quis contulerit cum ſacrificiis Pacificorum à Moſe ſancitis, ab hoc illud derivatum fatebitur. Lineas Sacerdotum Ebræorum tunicas imitati ſunt linigeri Iſidis Sacerdotes. Serapidi panificia obtuliſſe Ægyptios diſcimus ex Suetonio; ad exemplum ſcilicet Panum propoſitionis. Vinum & oleum victimis affudiſſe Ægyptios prodit Herodotus, uti fiebat apud Ebræos in jugi & quotidiano ſa-

Diod. libr. 1.
Ælian. Var. Hiſt. libr. 14. cap. 34.
Herod. libr. 2. cap. 47.
Herodian. l. 5.
Suet. Veſpaſ. cap. 7
Herod. libr. 2.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [153] - 125
PUBLIC DOMAIN

cap. 39. 40. crificio agnorum duorum. Vino abſtinebant, & in caſto erant tempore ἐφημερίας ſuæ Ægyptii Sacerdotes, perinde ut Ebræi. Animalium mundorum & immundorum diſcrimen, ex ungularum fiſſione vel ſoliditate, ex pinnis & ſquamis, earumve defectu petitum, in Ægypto, itidem ut inter Ebræos obtinuit. Apud utroſque ſi cui ὀνειρογμὸς contigerat, is ablui jubebatur. Victimas oculis captas, aut maculoſas Deo offerre, utriſque nefas erat. Utrique holocauſta Deo faciebant, quemadmodum & Cyprii. Circumcidebant virilia Ægyptii: quem morem ab ipſis Phœnices & Syri neque

Herod. libr. 2. cap. 37. & 104. acceperunt, neque ſe fatentur accepiſſe, quod vult Herodotus: ad Saturnum quippe Phœnices referunt circumciſionis inſtitutum, ut in Sanchoniathonicis ſuis ſcribit Phi-

Phil. Bybl. apud Euſeb. Pr. Evang. libr. 1. lo Byblius, homo Phœnix, & rerum ſuarum Herodoto longe conſultior. Solos quidem Judæos in Syria circumcidi Joſephus aſſeverat: quod ejus ætate verum fuit; jam

Joſeph. Antiq. libr. 8. cap. 4. & libr. 1. contr. Apion. enim apud multas gentes exoleverat ritus ille, qui prius ſervabatur. Minime ergo ab Ægyptiis venit ad Ebræos; cum ab Iſm ële contra & Ceturæ filiis Arabes, Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, Madianitæ, Troglodytæ; ab Arabibus Ægypti conſuetudinem hanc acceperint, ut alibi obſervavimus: nam Ægyptiæ circumciſionis non eam-

Orig. libr. 5. contr. Celſ. dem cauſſam eſſe ac Judaicæ, & differre utramque definit Origenes. Judæi certe octavo circumcidebantur ætatis die, Ægyptii decimo tertio anno, quemadmodum & Iſmaëlitæ. Non omnes præterea circumcidebantur apud Ægyptios, uti neque apud Troglodytas; ſed ii ſolum qui literis aut ſacris operam dabant, cum Judæi ad unum omnes lege Moſis ad ponendum præputium aſtringerentur. Verum quod Ægyptios, vanam gentem & Judæos exoſam, de ſe deque his prædicantes audiverat Herodotus,

Strab. libr. 17. Celſ. apud Origen. libr. 1. contr. Celſ. id bona fide retulit, & Straboni ac Celſo Epicureo ad eumdem errorem præivit. Per hebdomadas diſcreta fuerunt Ægyptiis temporum ſpatia, necnon & Indis, & Gallis, & Germanis, & Britannis, & ipſis etiam Americanis; & Græcis quoque, ut mox dicam. Inſignis eſt locus R. Gedaliæ in Catena Cabalæ, quo in confeſſo apud Ethnicos

Joſeph. libr. 2. contr. Apion. eſſe ait, univerſum orbem Sabbathum celebrare. Inſignis & ille Joſephi, quem repræſentare operæpretium eſt: οὐδ' ἔστιν ἡ πόλις Ἑλλήνων οὐδὲ βαρβάρων, οὐδὲ ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀρχοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος ἠ διαπεφοίτηκεν· *Nulla omnino urbs eſt vel Græcorum, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non penetraverit mos celebrandi ſeptimi diei, quem feriati traducimus.* Factum id a ud illos crederem, *quod è ſeptem ſideribus queis mortales reguntur, altiſſimo orbe & præcipua potentia ſtella Saturni feratur, ac pleraque cæleſtium vim ſuam & curſum ſeptimos per numeros conficiant*; ut falſo de Ju-

Tacit. libr. 5. Hiſt. cap. 4. Dio. libr. 37. Herod. libr. 2. Grot. De verit. relig. Chr. libr. 1. daici Sabbathi origine diſſerit Tacitus; quorum ſimilia habet Dio Caſſius, qui in eo etiam peccat, quod moris hujus originem recentem eſſe vult, & ab Ægyptiis profectam, unde in Judæos & reliquos homines dimanarit; cum vetuſtiſſimam eſſe doceat Herodotus, ut ante nos obſervavit Grotius; cumque ejus antiquitatem hoc quem indicavi loco Tacitus prædicet. Verum ſcimus pleroſque eorum ſacrum habuiſſe ſeptimum diem, & die hoc mundi creationem abſolutam exiſtimaſſe. Ex urbibus illis, in quas tutum patere homicidii non ſpontanei reis perfugium ſanxerat Moſes, orta videntur aſyla illa Neptuni & Oſiridis in Ægypto.

Manavit quoque à Judæis ad Ammonios Ægyptiorum colonos ritus lychni in Templo ſemper ardentis. Ammonis Templo præfectus erat Pontifex, cujus veſtimenta de-

Athenag. Erot. libr. 5. ſcribit Athenagoras in Eroticis, veſtimentorum ſummi Judæorum Sacerdotis ita ſimilia, ut ad illorum exemplum fuiſſe elaborata nemo dubitare poſſit. Reliqui vero Ammonis Sacerdotes ad modum Ebræorum Sacerdotum lineis veſtibus utebantur. Sinum

Diod. libr. 3. Arabicum deſcribens Diodorus, apud accolas Ichthyophagos fama à patribus accepta ferri ait, æſtu ingenti mare hoc olim ita fuiſſe exſiccatum, ut fundus appareret; tum revolutis deinde aquis in priſtinum ſtatum fuiſſe reſtitutum: quæ non alia ſunt, quam quæ in mirifica Ebræorum διαβάσει contigiſſe narrat Moſes. Gentis Sinenſis, quæ magna floret ingenii & eruditionis laude, Chronologiam nobis ſumma fide repræſentavit Martinus Martinius: quam ſi quis ad Moſaicos ὀπλογισμοὺς exegerit, tantam deprehendet congruentiam, ut fidem utrique adjungere neceſſe ſit. Lux quoque accedet & robur Moſaicis annorum computationibus, ſi confligantur cum Siamenſibus, Perſicis, Chaldaicis, Arabicis, Ægyptiis, & Æthiopicis.

Præcipue vero Græcorum; II. Sed hæc levia, præut illa ſunt, quæ à Judæis mutuati ſunt Græci. Amplis jam & lucu'entis diſſertationibus id argumentum perſecuti ſunt Joſephus, Juſtinus, Clemens Alexandrinus, & Euſebius. Paucula tamen vel ſtrictim delibata, vel omnino prætermiſſa ab aliis hic attingemus, ne pars illa à nobis penitus neglecta videa-

Joſeph. libr. 2. contr. Apion. Euſeb. libr. 13. Præp. Evang. tur. Septimum diem Græcis veteri inſtituto ſacrum fuiſſe Joſephus aſſeverat, & alii deinde demonſtrarunt. Luculenter id probant apud Euſebium, Ariſtobulus, & Clemens Alexandrinus, ex Homero, Heſiodo, Lino ψευδωνύμῳ, Solone, & Callimacho; ex quorum verbis intelligitur credidiſſe eos, ſeptimo die completam fuiſſe rerum om-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [154] - 126
PUBLIC DOMAIN

nium procreationem. Septenarium numerum nuptiarum festivitatibus & lætitiis dicatum fuisse Mosaica nos docet Historia. *Imple hebdomadam dierum hujus copulæ*, inquit Laban ad Jacobum, postquam pro Rachele Lia huic supposita est. Quæ consuetudo manavit ad Jacobi posteros, eamque in Samsonis nuptiis observatam prodit liber Judicum. Tobiam cum uxore Sara redeuntem septem dierum epulis Tobias pater excepit. Morem autem eumdem tenuisse Ethnicos ostendit Claudianus in Præfatione Epithalamii in nuptias Honorii & Mariæ, & per septem dies Pelei & Thetidis nuptias celebratas fuisse scribit. Ostendit & Donatus in Terentium: *In nuptiis*, inquit, *septimus dies instaurationem voti habet*. Hinc ereptam sibi conjugem septem totos menses Orpheus luxit. Haudquaquam profecto me fugit septenarium numerum propter sterilitatem, & quod neque gignat, neque gignatur, Virginem & Minervam à Pythagoreis fuisse appellatum. Ita à Theone Smyrnæo, Macrobio, & aliis accepimus. Docuit quoque me Philo ab iisdem Philosophis fuisse comparatum Deo ipsi numerum hunc, quod immobilis sit; quippe qui neque gignatur, neque gignat; generationem enim esse nullam sine motu. Verum ex eodem quoque Philone didici senarium esse γυνικώτατον, *fecundissimum*; marem enim esse & feminam, & ex utriusque viribus conflatum; ex ternario videlicet numero, qui imparium primus est & masculus, ducto in binarium, qui parium primus est & femineus. Hanc ob caussam *Veneri esse attributum* scribit Martianus Capella. Propterea quoque Conjugium à Pythagoreis esse nominatum statuunt Plutarchus, Clemens Alexandrinus, & Aristides Quintilianus: vel quod γάμου ἔργον ὅμοια ποιεῖ τὰ ἔκγονα τοῖς γονεῦσιν. *Conjugii opus liberos genitoribus similes efficit*, ut vult Theon. Censorinus vero *fundamentum gignendi* senionem esse tradit, quod sit perfectus, & ex partibus suis, sexta, tertia, & dimidia constet. Itaque propter hanc ipsam senario attributam fecunditatem videntur Veteres statim post completum senarium numerum, die nempe proxime sequente, septimo videlicet, festivitatem nuptialem celebrasse. Nec enim vi sua pollet numerus, nisi sit absolutus & perfectus; quamobrem nec fecunditatem suam expromere putabatur senarius, nisi completus fuisset & evolutus, ineunte nempe septimo, cujus in decursu vigebat genitalis illa senarii vis, & conjuges ipsos subibat. Nec ante afficere eos incipiebat septenarii sterilitas, quam cum integritatem suam numerus hic fuerat assecutus, octavo videlicet inchoato. Atque hæc quidem existimaverim spectasse Ethnicos, eamque moris hujus caussam credidisse; ignaros videlicet Ebraicorum rituum a Mose traditorum, unde consuetudinem istam ad ipsos primum manasse vero propius est: cum præsertim diem septimum, ut dixi, sacrum haberent. Ebræi autem ad has fictitias numerorum virtutes haudquaquam attendebant. Vana hæc fuerunt otiosorum Pythagoreorum somnia. Rationem potius habuisse reor senarii dierum numeri, quo hæc universitas rerum à Deo condita est: quo peracto opere, velut festum quoddam, & feriæ solennes consecutæ sunt: cujus festi symbolum fuit celebritas nuptiarum. Cæterum & septenario numero animam humanam generatam esse Timæus Platonis docuit, & ex eo Macrobius; ex Cicerone vero, hunc *numerum rerum omnium fere nodum esse*, & *geminam vim obtinere vinciendi*. Nunc ad rem. Neomenias Græcis sacras fuisse cognoscitur ex Porphyrio. Inde Laconicæ Lunæ in proverbium abiere. Ionica gens in partes duodecim distributa est, ad exemplum, ut videtur, Ebraicæ gentis in tribus totidem distinctæ. Jam supra ostendimus Plutarchum existimasse Tabernaculorum festum, βακχείαν esse & θυροφορείαν, cum βακχείαν contra & θυροφορείαν videantur natæ ex Ebraica Scenopegia; atque hoc potissimum festum quod Cereri post collectas æstivas fruges, & illud quod Baccho & Minervæ post autumnales fructus conditos celebrabatur. Οχοφόρια Græci hoc appellabant, illud θαλύσια & συγκομιστήρια. Sed & in Carniis, festo Apollinis, apud Cyrenenses, & apud Lacedæmonios, cum Copidem celebrarent; σκιάδες erigebantur quædam, in iisque convivia agitabantur. Decumarum Deo offerendarum institutum transiisse à Judæis ad Græcos & Romanos tralatitium est. Ergo decima quæque Diis suis pene omnibus hos obtulisse, cum ex aliis, tum præcipue ex Festo cognoscimus. Indidem prædæ Jovi & Diis offerendæ venit ad utrosque consuetudo. Unde Virgilius:

Irruimus ferro, & Divos, ipsumque vocamus
In partem prædamque Jovem.

Unde & Romæ templum Jovis Prædatoris. Quippe & manubiarum partem Deo obtulerat Abrahamus. Transiit & ad illos fœderum per hostiarum sectionem pangendorum mos ab Abrahamo, quem hoc ritu fœdus sanxisse cum Deo legimus. Lapides in triviis ungebant, & positis genibus adorabant; & *tanquam inesset vis præsens, adabantur, affabantur, & beneficia poscebant*: quod à se factum aliquando queritur Arnobius. Unde natum Proverbium, à Clemente Alexandrino adnotatum, πάντα λίθον λιπαρὸν προσκυνῶν· *Omnem lapidem unctum adorans*; traducto inde more, quod Jacob lapidem, cui capite innixus scalam in somnis viderat, *erexit in titulum, fundens*

Gen. 29. 27.
Jud. 14. 12, & seq.
Terent. Phorm. Act. 1. Sc. 1.
Theon. Mathem. cap. 46. Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6. Phil. περὶ γάμου.
Martian. Capell. libr. 7. Plutarch. περὶ τῆς Ψυχογονίας. Clem. Al. Str. 5. Aristid. Quint. De music. libr. 3. Theon. Math. cap. 45. Censor. cap. 11.
Macrob. in Somn. Scip. libr. 1. cap. 6. Porphyr. περὶ ἐμψ. ἀπορ.
Plut. Symp. libr. 4. Quæst. 5.
Virgil. Æn. libr. 3.
Gen. 14. 20.
Gen. 15. 9, 17.
Arnob. libr. 1.
Clemens Alex. Strom. 7.
Gen. 28. 18, 19. & 35. 14.

Exod. 3.5. *oleum desuper.* Ex eo quod Moses ad Deum accedens, & in terra sancta consistens nudis pedibus esse jussus est, votorum nudis pedibus solvendorum consuetudo invaluit

Juven. Sat. 6. in Judæa, *Observant ubi festa mero pede sabbatha Reges:*

Joseph. de bell. Jud. libr. 2. cap. 15. quam & tenuisse Berenicen legimus apud Josephum, cum sacrificiis Deo rite peractis nudo pede ad Flori tribunal accessit. Usurpatum deinde fuisse morem hunc narrat Justinus ab exteris gentibus, quæ pedes exuere solebant, cum fana ingrederentur. Hoc

Justin. Apol. 2. habitu Diis sacra faciebant Pythagoras & Proclus; hoc Cretes, cum in ædem Brito-

Callim. Hymn. in Cerer. Valer. Flacc. libr. 2. martis introibant; hoc Græci sæpius, ut scimus ex Callimacho & Valerio Flacco; hoc

Prudent. περὶ στεφ. Romani, cum ad impetrandos de cœlo imbres denuntiatis populo Nudipedalibus Aquilicia Jovi immolabant; hoc *proceres togati, matris Idææ sacris, ante carpentum*, ut est apud Prudentium. Cujus moris specimen aliquod in variis Galliæ nostræ locis hodieque retineri, & ad eliciendas aquas nudis pedibus loca sacra homines supplices adire cognovimus. Quid quod & in Ethnicorum gratiam Nudipedalia exercuisse Paulum

Hier. libr. 1. adv. Jovin. cap. 8. tradit Hieronymus: quod unde habuerit, comminisci sane non possum; nihil enim hujusmodi in Libris sacris reperias. Pedes, manusque abluebant Græci sacris operaturi, ex Mosis instituto. Indidem & sacris vinum adhibebant. Sanguinem victimarum

Exod. 30. 18, & seq Exod. 29. 16. circa aram fundi sanxit Moses: idipsum à Græcis & Romanis usurpatum est, ut scitur ex Porphyrio in libro περὶ τῆς ἐκ λογίων φιλοσοφίας, cujus fragmentum affert Eu-

Euseb. Præp. Evang. libr. 4. cap. 9. sebius; & ex Luciani libro De sacrificiis. Ait Moses, *In oblatione tua offeres sal:* ait Plinius, *Nulla sacra conficiuntur sine mola salsa.* Οὐλὰς & οὐλοχύτας Græci appellant. Ora-

Levit. 2. 13. culum refert illic Porphyrius, quod cœlestibus Diis supremas victimarum partes adoleri jubet, reliqua comedi; quod ex præscripta à Mose partitione hostiarum pro de-

Plin. libr. 31. cap. 7. licto, aliarumque, ortum habuit. Auctor is quoque Græcis fuit ritus illius, ab Homero & Apollonio notati, operiendarum adipe partium victimæ, quæ cremandæ essent: auctor & holocaustorum faciendorum. Quanquam & ante Mosem ab aliis gentibus fiebant. Pervenit & ad Græcos lex Mosis de victimis integris & omni vitio carentibus Deo offerendis. Mensæ hujus aureæ, cui imponebantur Panes Propositionis, instar fuerunt mensæ illæ sacræ, Diis olim apponi solitæ, non apud Græcos solum, sed apud Romanos etiam, & Babylonios, & Persas, & Æthiopas. Ex

Levit. 16. 26, & seq. lege in Levitico tradita, de vestibus ejus abluendis, qui vel emissarium caprum dimisisset, vel immolatos pro peccato vitulum aut hircum combussisset, manavit illa

Porph. libr. 2. περὶ ἐμψ. ἀποχ. altera, à Græcorum Theologis uno consensu recepta, juxta Porphyrii testimonium, quæ eum piaculis uti, & corpus ac vestes aqua sancit eluere, quisquis victimas ἀποξοπαίους attigerit. Vetabantur item Pythagorei funeribus interesse, propter similem

Levit. 21. 11. Levitici legem, qua & Græcorum Sacerdotes adstricti erant. Erant apud Græcos & Ebræos, qui cæsariem suam Deo consecrarent. Immundus erat utrisque quisquis

Num. 5. humanum cadaver tetigisset. Ex lege Zelotypiæ, quæ traditur in libro Numerorum,

Virg. Æn. 6. prodiit Stygis fabula, cujus numen Dii jurare timent & fallere; & varii diversarum gentium ritus, quibus aqua vel igne occultorum facinorum veritas exploratur. Ex lege Jubilæi, qua in solido rursus locabantur, qui fundo suo exciderant, prodiisse videtur Locrensium lex, qua cautum erat ne quis avitum fundum alienaret. Nonne ex Mosaicis quoque profectam dicas Oxyli Heraclidarum ducis & Eleorum regis legem, qua agros pignori opponi vetuit? Placuit Rhadamanthyi, atque item Charondæ, ταυτοπαθεία, sive lex talionis, quam primo invexerat Moses. Suilla denique sancte abstinuisse Cretenses refert Agathocles Babylonius apud Athenæum.

Athen. libr. 9. *atque in his maxime Athenienses:* III. Nulla tamen Græciæ regio plures, quam Attica, Israëlitarum servavit ritus, partim à Phœnicibus sibi traditos, qui hæc littora, commercii caussa frequentabant; partim à Solone, quem multa de legibus Ægyptiorum, quæ Mosaicis con-

Diod. libr. 1. similes erant, transtulisse ex Diodoro notavimus. Hujusmodi lex ea est, qua filia θήλειος gentili suo nubere jubebatur; atque is si ad res Veneris imbecillus erat, puellæ li-

Plutarch. Solon. cebat, ejus qui proximus esset agnatus, opera uti: & altera, qua Sacerdos uxorem ducens, virginem tenebatur & civem ducere: ipse casto & integro corpore esse debebat: & illa, qua sanxerat Solon victimas esse ἀφελεῖς, hoc est ὁλοκλήρους καὶ ἐντελεῖς, *integras & perfectas;* & agnum anniculo minorem non mactari; nec non & illa, quæ homicidio admisso, cujus ignorabatur auctor, totum vicinæ civitatis populum purgari præcipiebat; & hæc quoque, per quam furem nocturnum interficere licebat. His addo, Altare æneum à Mose fabricatum, caussæ fuisse cur Diipolia celebrantes in Acropoli Athenienses, super ænea mensa placentas & liba apponerent, uti factum refert

Porph. libr. 2. περὶ ἐμψ. ἀποχ. Aristoph. Schol. Plut. Porphyrius: addo & ἰσχὶ Jovi offerri solita, nihil aliud fuisse, quam ἄλδεσιν ἐλαίῳ δεδευμένον, *farinam oleo conspersam*, uti discere licet ex Scholiaste Aristophanis: qualem nempe Deo offerri præcepit Moses. Vetustissimis temporibus Deos solis illis

Ovid. Fast. libr. 1. θυλήμασι placasse homines docet Ovidius: neque morem hunc intermiserunt, cum cœperunt pecudes ad sacrificia cædere; nam & absolutis sacrificiis θυλήματα offerebant:

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [156] - 128
PUBLIC DOMAIN

bant: ἔτι καὶ νῦν πρὸς τῷ τέλει τῶν θυηλῶν τοῖς ἱκετεύσι θυλήμασι χρώμεθα· *Nunc quoque ſub finem ſacrificiorum liba adhibemus*; inquit Porphyrius. Inde & far in ſacrificiis. Auctor eſt Theophraſtus victimæ partes quaſdam, in Athenienſium ſacrificiis, Diis ceſſiſſe. Scribit inſuper Ariſtophanis Scholiaſtes, pecudum armos, κωλῆ ſcilicet, uti ab Ariſtophane appellatur, Mercurio conſecratos Athenis fuiſſe: quia nimirum armum cum pectuſculo *de hoſtiis pacificorum* cedere juſſerat Deus Sacerdoti, Aaroni nimirum fratri Moſis, quem Mercurio adumbratum fuiſſe diximus. Docet præterea ſacrificiorum reliquias Sacerdotum fuiſſe; quod & ex Levitici ſanctionibus manaſſe perſpicuum eſt. Docet idem, atque alii etiam, moris id fuiſſe Athenienſibus, ut poſtquam extuliſſent mortuum, purgandi cauſſa lavarent; quod ante præſcripſerat Moſes in libro Numerorum, cum quiſquis humanum tetigiſſet cadaver, aquæ aſperſione mundari juſſit. Uti Judæis immundæ habebantur puerperæ, & per quadraginta dies Templo arcebantur, juxta Moſis legem: ita moribus Athenienſium ad eas accedere nefas erat, ut tradunt Theophraſtus & Chryſoſtomus; qui feciſſet, altaribus prohibebatur, teſte Euripide. Urbes illæ denique, in quas velut in aſyla Moſes tutum perfugium eſſe voluerat iis qui imprudentes homicidium admiſiſſent, exemplum præbuere nepotibus Herculis, Aræ Miſericordiæ Athenis conſecrandæ, quo quiſquis confugiſſet, per vim inde minime poſſet abduci: præbuere exemplum & Athenienſibus delubri Theſeo condendi, quod ſervis & tenuioris fortunæ hominibus eſſet perfugium; & alterius etiam in inſula Calauria Neptuno dicandi, eodem jure pollentis.

Porph. libr. 2. περὶ ἀπ. Theophr. Charact. περὶ ἀνελευθερίας. Ariſtoph. Schol. Plut. Levit. 7. 34. Ariſtoph. Schol. Nub. Num. 19. 11. Theophr. Charact. περὶ δεισιδαιμονίας. Chryſoſt. Hom. 13. in Epiſt. ad Epheſ. Eurip. Iphig. in Tauris.

IV. Porro ex Græciæ civitatibus, atque Athenis potiſſimum, ubi Solonis conſtitutiones vigebant, Romam leges reportarunt legati tres, in Græciam hac una de cauſſa miſſi; quas deinde à Decemviris ad populum latas centuriatis comitiis populus univerſus ratas eſſe juſſit. Sed & plurima Solonis inſtituta Valerii Publicolæ opera & auctoritate adductos Romanos jam ante admiſiſſe perhibet Plutarchus. Earum Legum, quas tulerunt Decemviri, reliquias collegerunt eruditi horum temporum viri; quas ſi quis evoluat, Moſem in pleriſque capitibus agnoſcet. Major eſt etiam Imperatoriarum ſanctionum, quæ his ſucceſſerunt, cum Moſaicis affinitas. Libellum ſcripſit olim Licinius Rufinus hoc titulo: *Collatio legum Judaicarum & Romanarum.* Prior è tenebris opus hoc eruit Petrus Pithœus, & typis ſubjecit. Adeatur modo; res quam probamus apparebit. Præter illas vero, alias etiam in Veterum ſcriptis obſervavimus; è quibus aliquot hic ob oculos Lectorum proponemus, è Jure Pontificio Romanorum potiſſimum ſelectas. Herculi in culina fiebat ſacrificium proficiſcendi cauſſa, quod Propter viam dicebatur, hoc eſt ἐξιτήρια, in quo mos erat, ut ſi quid ex cibis polluctis fuiſſet reliquum, igne conſumeretur. Id qui faceret, Propter viam facere dicebatur, non Proterviam, ut habent vulgati Macrobii codices, qui viros doctos complures in fraudem illexerunt. Sed hic error ex Feſto arguitur. Idem in ſacrificio Paſchæ factum eſt à Judæis ex Ægypto profecturis; Propter viam nimirum, quam in Chanaan capeſſebant. Ex azymis feſti ejuſdem factum puto, ut farina fermento miſta Flamines abſtinuerint. Victimarum ſanguinem in ara fundebant Romani: ſic nempe à Moſe fuerat inſtitutum. Ψαιστῶν Jovi offerendorum morem ab Athenienſibus Romani acceperunt, Athenienſes à Judæis. Quanquam id à Trojanis potius Romanos habuiſſe credent, qui fictitium illum Æneæ in Italiam adventum pro vero certoque habent: nam ritus Trojanorum, à quibus ortos ſe ferebant Romani, deſcribens Virgilius in funere Miſeni, thus illos, dapes, hoc eſt farra, & oleum cremaſſe narrat; juxta præceptum Moſis. Certe hoc inſtitutum apud Aſiaticas gentes fuiſſe receptum ſcimus ex Appiano; qui Mithridatem Ponti regem perhibet, cum Jovi πατρίῳ ſacra patrio ritu faceret, congeſtis in excelſo monte lignis, ſuffimenta omne genus, oleum, lac, vinum, & mel ſuperaddidiſſe. Far autem toſtum ad ſacrificia adhibebant Romani à Numa inſtituti, Moſaicarum diſciplinarum haudquaquam imperito. Hinc feſtum Fornacaliorum, quibus farra ad ſacrificiorum uſum torrebantur. Ejuſdem Numæ tempore farina & vino ſacra fiebant, ut auctor eſt Plutarchus in ipſius vita. Moſaicæ ſanctioni idem obſecutus eſt, cum agrorum terminos moveri vetuit. Quæ lex ut ſanctior haberetur, finxerunt Romani Deum Terminum & Terminalem Jovem, & Terminalia celebrarunt. Imprimis vero notabile eſt quod illic ſcribit Plutarchus, ut oſtendat maximam fuiſſe dogmatum Numæ ac Pythagoræ conſenſionem: Numam ſcilicet opinatum eſſe Deum, neque ſenſilem eſſe, neque quicquam pati poſſe, aut videri, aut corrumpi, ſed animo ſolum cognoſci; eumdemque caviſſe ne qua ad humanam, aut aliam quamcunque ſpeciem elaborata effigie exprimeretur; neque Romæ ullum fuiſſe vel fictum, vel pictum Dei ſimulacrum, ante ſeptuageſimum & centeſimum annum ab Urbe condita. Quæ Moſaicam originem ſatis produnt. Auctor quoque Romanis fuit Moſes Nudipedaliorum, & molæ ſalſæ; auctor

tum & Romanorum. Plutarch. in Compar. Solon. & Public. Macrob. Sat. libr. 2. cap. 2. Feſtus in Propter viam. Virgil. Æneid. libr. 6. Levit. 2. 1. Appian. Mithrid. Levit. 2, 14, 16.

& ritus, quo quadraginta diebus à partu templis abſtinebat puerpera; & alterius, quo lavabat mulier poſt congreſſum virilem: id quod aquam ſumere dicebant. Piſcibus, qui ſquamoſi non eſſent, pollucere vetuit lex Numæ, quam refert Caſſius Hemina apud Plinium: at hujuſmodi piſces abominabiles & execrandos Moſes declaravit. Romanorum mos fuit, deriſus à Prudentio in Supplicio S. Romani, ut bove mactato in pulpito tabulis perforatis inſtrato, & profluente per rimas ſanguine, Pontifex infulatus ſub pulpito in ſcrobe abditus aſpergeretur. Cauſſam præbuit huic conſuetudini, ritus conſecrationis Sacerdotum Ebræorum, quo dextræ eorum aures, ac pollices, & veſtimenta, mactati arietis ſanguine tingebantur. Decimas Diis offerre conſueverant Romani, more à Pelaſgis ducto, ut opinari licet ex Myrſili Leſbii verbis, quæ affert Dionyſius Halicarnaſſeus. Morem hunc autem ab Ebræis tranſiiſſe ad Græcos jam diximus. Feſto Annæ Perennæ die, & Neptunalibus, umbras, hoc eſt frondeas caſas, exſtruebant Romani, inſtar Ebraicæ Scenopegiæ. Aſylum Romæ inſtituit Romulus, inſtar Aræ Miſericordiæ quam Athenis Heraclidæ dedicarunt: præeunte utriſque Moſe qui urbes perfugii receptaculum eorum eſſe voluerat, qui hominem incauti occidiſſent. Quemadmodum autem hi jus ad ſuos redeundi morte Pontificis conſequebantur, ita profugi in Aricinum Templum morte Sacerdotis ſolvebantur. Inde quoque eſt quod Romanis ad mortem damnatis tutus Neapolim, Præneſte, & Tibur receptus fuit, ut docet nos Polybius. Romanis Sacerdotibus, itidem ut Ebræis, funeſtam domum ingredi, aut attrectare feralia, piaculum erat; Flamini præcipue Diali, cui, teſte Gellio, etſi funus procurare licebat, mortuum tamen tangere non licebat; imo ne aſpicere quidem, quod ex multis Hiſtoriæ Romanæ teſtimoniis colligitur. Flaminum pilea, iiſque virgæ impoſitæ, originem ducere videntur ex virga quam geſtabat Moſes, & velamine quo ex monte deſcendens vultum texit; ut & mos capite adoperto precandi, qui non penitus apud Judæos exolevit. Cum autem purpureo amictu in ſacrificiis uti Æneam, Æneadaſque jubet Helenus apud Virgilium, qui & Phrygium amictum appellat, color originem rei indicat, fulgorem nempe de Moſis vertice micantem, quem amictu impoſito contexit. Unde factum quoque ſupra notavimus, ut Oſiridis, qui Moſes eſt, ſimulacra velamine flammeo obnuberentur. Sabbatha peculiari aliquo cultu Romanis fuiſſe obſervata ex Ovidio, Seneca, Vulcatio Gallicano, & veteribus Calendariis manifeſtum eſt: ſed magis etiam ex Dione, qui numerandorum per hebdomadas dierum modum ſua ætate apud omnes homines, præſertim vero apud Romanos uſitatum fuiſſe tradit. Veſte lana & lino contexta, cujus uſum univerſis interdixit Moſes, Flaminicam indui nefas erat. Sacris operaturi Romani uxoribus abſtinebant, ut erudite oſtendit Briſſonius in Opere de formulis: abſtinebant & Judæi. Pecorum fœtus ante diem octavum mactari vetabant Romani: vetuerat & Moſes. Thymiamatum & lavationum uſus in ſacris, quæ Moſaicis inſtitutis ſancita ſunt, non Romanos ſolum & Græcos, ſed gentes omnes, etiam penitus barbaras pervaſit. Saturnaliorum feſtum manavit ex Saturnalibus quibuſdam Ebræorum, per novem dies agitari ſolitis, initio quinquageſimi cujuſlibet anni, qui Jubilæus erat: quippe tum ſervi libertatem recuperaturi, à primo die Tiſri, uſque ad feſtum Expiationum, quod in diem decimum cadebat, jucunditati ſe dabant, vacabant compotationibus, & coronati procedebant; quoad tubarum clangore Senatores Sanhedrin libertatis ſignum darent. Hæc habentur apud Maimoniden. Præterea mere Moſaica fuit lex illa Romanorum, qua cautum erat, ut ſi quis excavaſſet foveam, quam prætereuntes providere non poſſent, in eamque prolapſum aliquid factum eſſet deterius, auctor foveæ damni teneretur. Jus Talionis, quod in Codice Theodoſiano appellatur *Pœna reciproci*, & in Lege XII. Tabularum ſancitum eſt, à Jure Moſaico habuit originem, quod dentem pro dente, oculum pro oculo repoſcit. Divortii jus, quod Sp. Carvilio auctore apud Romanos introductum eſt, manavit è jure Moſaico. Indidem & cenſus agendi natus eſt ritus, & tributi ex cenſu conferendi. Luctus denique Romanorum ob Cannenſem cladem Senatusconſulto diebus triginta definitus eſt: diebus quippe totidem Moſem luxerant Iſraëlitæ, atque hoc luctui tempus legibus ſuis præfinitum habebant, ut ſupra docui. Ex ſuperioribus patet non inaniter adverſus Apionem jactaſſe Joſephum nullam eſſe Græcorum vel Barbarorum civitatem, in quam Judæorum ritus jampridem, ὀκ μακροῦ, non penetrarint. Sed verba ipſa referre ſatius eſt: ὁ μὲν ἀλλὰ κὴ πλήθουσιν ἤδη πολὺς ζῆλος γέγονεν ὀκ μακροῦ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας. οὐδ' ἔστιν ὁ πόλις ἑλλήνων οὐδὲ βάρβαρος, οὐδὲ ἔθνος, ἔνθα μὴ τὸ τῆς ἑβδομάδος, ἣν ἀργοῦμεν ἡμεῖς, τὸ ἔθος ὁ διαφεύγηκεν, κὴ αἱ νηστεῖαι, κὴ λύχνων ἀνακαύσεις, κὴ πολλὰ τῷ ἐις βρῶσιν ἡμῖν ὁ νενομισμένων ᾠδαπτήρηται. μιμεῖδε δὲ πειρῶνται κὴ τὸ φοβερὸν ἀλλήλους ἡμῶν ὁμόνοιαν, κὴ τὸ τῶν ὄντων ἀνάδοσιν, κὴ τὸ φιλέργον ὀν ταῖς τέχναις, κὴ τὸ καρτερικὸν ὀν ταῖς ὑπὲρ τῶν νόμων ἀνάγκαις. Et vero jampridem

Plin. libr. 32. cap. 2.
Prudent. libr. De coronis.
Dion. libr. 1.
Polyb. libr. 6.
Gell. libr. 10. cap. 15.
Virgil. Æn. 3. v. 405, & ſeq. & v. 545.
Ovid. Amat. Art. libr. 1
Senec. Epiſt. 95.
Vulcat. in Avid. cap. 6.
Dio libr. 36.
Maimon. in libro De ritu anni Sabbathici & Jubilæi. cap. 10.
L. Qui foveas. D. Ad legem Aquiliam.
Plutarch. in Fabio.
Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [158] - 130
PUBLIC DOMAIN

noſtrorum Dei colendi rituum imitandorum multis deſiderium inceſſit; neque ulla Græcorum urbs eſt, vel Barbarorum, neque ulla gens, ad quam non pervenerit ſeptimi diei, quem otioſi traducimus, celebrandi conſuetudo; & apud quam jejunia, & lucernarum incenſiones, multaque legibus noſtris circa cibos ſancita non obſerventur. Conantur autem mutuam noſtram imitari concordiam, & bonorum largitionem, & in artibus exercendis ſedulitatem, & tolerantiam in tormentis quæ pro legibus noſtris ſuſtinemus.

CAPUT DUODECIMUM.

I. *Quomodo Librorum ſacrorum notitiam habuerint Græci.* II. *Utrum Librorum Moſis Alexandro vetuſtior fuerit interpretatio.* III. *Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce redditæ ſunt.*

I. ATENIM quæri poteſt, unde notitiam Librorum ſacrorum habuerint Græci. Judaica quippe gens ex inſtituto ſuo ita fuit à reliquis gentibus diſcreta, ut nullo ſe commercio, nulla affinitate conſociari pateretur cum iis qui viverent alieno more, & diverſis ritibus ac religione uterentur. Id ſæpe experti Ethnici ab iis expoſtulaverunt. Querebatur Lyſimachus Moſem juſſiſſe Judæos, *μήτε ἀνθρώπων τινὶ εὐνοήσειν, μήτε ἄριστα συμβουλεύσειν, ἀλλὰ τὰ χείρονα. Ergo nullum hominum benevolos eſſe, neque optima iis ſed peſſima conſilia dare.* Quod etſi verum non eſt, vulgatam de Judæis hominum reliquorum opinionem oſtendit. Querebatur & Apollonius Molonis, *ὅτι μὴ παραδέχονται οἱ ἰουδαῖοι τοὺς ἄλλους θεοσεβεῖς δόξαις περὶ θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς κατ' ἕτεραν συνήθειαν βίου ζῆν θεσμοῖς. A Judeis non admitti, quicunque diverſis de Deo opinionibus eſſent impliciti, nec conſuetudinem iniri cum iis qui aliam vivendi rationem eſſent amplexi.* Trogus quoque: *Caverunt ne cum peregrinis communicarent; quod ex cauſſa factum, paulatim in diſciplinam religionemque convertit.* Quam expoſtulationem tantum abeſt, ut ſibi probroſam putarent Judæi, ut ſibi eam potius laudi ducerent; atque id præceptum de republica ab extraneorum contage prohibenda, Platonem à Moſe ſumſiſſe Joſephus glorietur. Quî ergo perſuaderi poteſt gentium aliarum oſores & contemtores Judæos, tam facile iis totius religionis, legum, ac rituum ſuorum penus reſeraſſe, qui eos vix allocutione etiam ſua & commercio dignarentur? Ut ſolvatur iſte nodus, meminerimus poſt Alexandri expeditionem, jam tum magnum Judæos inter & Græcos uſum intercеſſiſſe; ut qui non illius ſolum imperio eſſent ſubditi, ſed in ejus etiam exercitu ſtipendia facerent. Meminerimus præterea ſtatim poſt Alexandri obitum Ptolemæum Lagi occupata Hieroſolyma magnum Judæorum numerum traduxiſſe in Ægyptum, & jus Alexandrinæ civitatis iis tribuiſſe. Meminerimus quoque, ejus deinde, & Ptolemæi Philadelphi filii juſſu Libros ſacros in Græcam linguam ab Interpretibus Septuaginta fuiſſe converſos. Meminerimus denique ſub Antiocho Epiphane Judæos demum ipſos *ædificaſſe gymnaſium in Jeroſolymis ſecundum leges nationum, & feciſſe ſibi præputia, & receſſiſſe à Teſtamento ſancto, & junctos eſſe nationibus.* At de temporibus quæ Alexandri ævum præceſſerunt major eſt difficultas: ſed & tunc quoque fuit aliquod Judæorum cum vicinis regionibus conſortium. Nam primum ex Ethnicis pleroſque ſervaverunt incolumes, cum Palæſtinam armis ſubegerunt; velut Gabaonitas, Jebuſæos, alioſque complures: qua importuna clementia divinam adverſus ſe iram ſæpe conciverunt. Unde & ab Aſſyriis, Moabitis, Chananæis, Amalecitis, Palæſtinis, Ægyptiis, & Chaldæis identidem cæſi, profligati, in ſervitutem redacti, & extra patriam abducti ſunt. Quas inter clades & captivitates, tum Aſſyriacam, tum Babylonicam, & reliquiarum etiam Judaicarum una cum Propheta Jeremia tranſmiſſionem in Ægyptum, fieri non potuit, quin Libri ſacri in Ethnicorum poteſtatem venirent. Præterea Judæis, vel propter vicinitatem, frequens interceſſit cum Phœnicibus commercium; Davidi etiam & Salomoni cum Hiramo; Salomoni præterea cum Regina Chuſitide, & cum Ægyptiorum rege, cujus & filiam duxit. Quin & Sidonias ſumſit uxores, & Tyrias, & Ammonitidas, & Idumæas, quarum impiis & profanis cerimoniis patrios ritus & avitam religionem inquinavit. Quocirca conſociatas ab Iſraëlitis cum impuris gentibus amicitias & fœdera Deus identidem criminatur. Inde adeo Sanchoniathon Phœnix libros ſuos, ut dixi, Moſaicis documentis oblevit. Inde nobiles illæ Mercurii columnæ Moſis legibus & hiſtoria notatæ fuerunt. Porro Phœnices diſſeminatis per totum orbem coloniis, Moſis circumtuliſſe libros, & in varias gentes intuliſſe veriſimillimum eſt. Græcorum item in Ægyptum, & Ægyptiorum in Græciam itiones erant crebræ, & diutinæ manſiones jam ante Trojana tempora.

Quomodo Librorum ſacrorum notitiam habuerint Græci.

Lyſim. apud Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

Apollon. apud Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

Juſtin. libr. 36. cap. 2.

Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

1. Mach. 1. 13. & ſeq.

Herod. libr. 2. cap. 43, & seq. Diodor. libr. 1. Ex Ægypto venisse in Græciam Cadmum & Herculem tradunt Herodotus & Diodorus. Bacchica, aliaque sacra permulta ex Ægypto in Græciam traduxisse fertur Melampus. In Ægyptum quoque appulisse dicuntur Paris & Menelaus. Deinde vero Josaphatum regem Juda, & Ochoziam Israëlis, negotiatum misisse aliquos de suis in Thraciam, vicinasque Ponti regiones, perhibet Josephus. Psammitichus Ægypti rex, Ionum postmodum & Carum ope in regnum restitutus, agrum illis habitandum assignavit ad ostium Pelusiacum: quo tempore Græca primum lingua in Ægyptum est illata. Ab ostio autem Pelusiaco Memphim eos transtulit Amasis, tuendi sui caussa; atque hi sedibus tandem in media Ægypto collocatis, ac præcipue Naucrati, cum reliqua Græcia creberrima commercia agitaverunt. Ægyptiorum autem narrationibus, mirifice capiebantur Græci, & quæcunque jactabat ea gens pronis accipiebant auribus, & inter suos sparsa proprios demum in usus convertebant. Αἰγύπτιον γὰρ ἄκουσμα καὶ δίηγημα πᾶν, ἑλλωνικῆς ἀκοῆς ἐπαγωγότατον· inquit Heliodorus. *Omnis enim Ægyptiaca historia & narratio Græcanicas aures valde allicit.* Quamobrem maximam Græcanicæ Theologiæ partem ex Ægypto profluxisse Herodotus confessus est. Græcis quoque innotuisse reor Mosis nomen & scripta per bella Persarum, tum in Asia minore gesta, tum in Græcia: quos inter militasse Ebræos aliquos, & Ebraicis etiam rebus imbutos fuisse Persas plerosque probabile est; cum in ipso Persicæ regionis meditullio etiamnum hærerent Ebræi decem tribuum quas transtulerat Salmanasar, & per annos septuaginta in media Babylonia reliquæ tribus captivæ fuissent. Cum autem in conservandis legum sacrarum Voluminibus tantam curam adhiberent Judæi, ut tenerentur singuli Legis exemplar, vel per se, vel si literas nescirent per alium descriptum habere, quemadmodum tradunt Judæorum Magistri; quî tandem fieri potuisset, ut non eos, quibuscum assidue conversabantur, studium aliquod legendarum harum scriptionum tangeret? Ita quidem evenisse scribit Philo, & generi humano perutile opus diu delitescere in tenebris, & intra gentis unius, ejusque exiguæ angustias contineri non potuisse agnoscit. Igitur Persis & Ægyptiis cognitas eas scriptiones, lectas, & quoad verborum saltem sensum intellectas fuisse dicendum est. Id si est, uti sane est, & eas quoque ad Græcos manasse negari non potest; quorum creberrima fuere in has regiones itinera, quique Persicam & Ægyptiam linguam frequenter & facile condiscebant. Testis Themistocles, qui ut Persarum regem absque interprete alloqui posset, Persicæ linguæ notitiam intra anni spatium comparavit. Testes Pythagoras & Plato, qui non aliter Ægyptias disciplinas capessere se posse censuerunt, quam si regionis hujus loquelam pernoscerent.

Heliodor. libr. 2.

Phil. De vit. Mos. libr. 2.

Utrum Librorum Mosis Alexandro vetustior fuerit interpretatio.

II. Quid si Mosaici operis partem aliquam jam ante Persici Imperii excidium Græca lingua donatam dicamus? Vetus hæc est profecto, & ab eruditis in utramque partem multum disputata controversia. Negat præcise Augustinus interpretationem ullam Græcam Ptolemaica vetustiorem extitisse: nec Platonem Scripturam sacram in Ægypto legere potuisse ait, quæ nondum esset Græce conversa. Idem sentit Baronius, & recentiores plerique: aiunt enim novam interpretationem haudquaquam procuraturum fuisse Philadelphum, nec actum acturum, si quis hoc jam labore fuisset defunctus; huic significasse Demetrium Phalereum, vel è Poëtis, vel ex Oratoribus, vel ex Historicis neminem ausum esse Libros sacros attingere, eorumve meminisse; scripsisse Clearchum, multa Aristoteli à Judæo quodam fuisse exposita, quæ in Libris sacris habebantur; quod cur feciſset, si jam interpretatione fuissent donati; negare id ipsum Aristeam, & Philonem, & Epiphanium; nullam denique priscæ illius interpretationis particulam superesse. At his opponitur Clementis Alexandrini & Eusebii suffragium, qui diserte docent ante expeditionem Alexandri aliquam Mosaicarum scriptionum interpretationem Græcam extitisse: quorum sententiam non minor doctorum hominum numerus defendit. Pugnant illi auctoritate Aristobuli Philosophi Peripatetici, qui is ipse est Ptolemæi Philometoris magister, ad quem scripta extat epistola Judæ, Senatus, populique Judaici, in Epitome Machabaicorum, ut dixi supra. Quod cur infitiatus sit Scaliger adversus Clementis & Eusebii auctoritatem, neque ipse caussam affert, neque ego conjicere possum. Hæc, inquam, Aristobuli auctoritas, unica est opinionis hujus anchora. Atque ea profecto est hujusmodi, ut aliis præpollere videatur, cum hic ætatis illius fuerit proximus, qua interpretationem suam elaborarunt Septuaginta Senes, & antiquior illa usurpabatur: reliqui vero longe recentiores rei veritatem nonnisi per nebulam explorare potuerint.

Aristeas Procem. libr. De Septuag.
Phil. libr. 2. De vit. Mosis.
Epiph. De pond. & mens. cap. 9.
Clem. Alex. Strom. 5.
Euseb. Præp. Evang. libr. 8.
2. Macch. 1. 10.
Scalig. in Eus. Chron. libr. 2.

Partes tantum quædam Pentateuchi ante Alexandrum Græce

III. Has inter pugnantes sententias mediam, eamque novam amplector. Aio enim non totum Pentateuchum, sed partes tantum quasdam ante Alexandrum Græce redditas fuisse. Nihil aliud sonant, si quis animum advertat, Aristobuli verba: δηλοῦται δὲ περὶ δημητρίου, ὑφ' ἑτέρων, πρὸ τῆς ἀλεξάνδρου καὶ περσῶν ὑπεκστάσεως,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [160] - 132
PUBLIC DOMAIN

τά τε κῆ τὴν ἔξ αἰγύπτου ἔξαγωγὴν τῆ ἑβραίων τῶν ἡμετέρων πολιτῶν, κὴ ἡ τῆ γεγονότων ἀυτοῖς ἔπιφάνεια, κὴ κατάσις τῆς χώρας, κὴ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις. *Ante Demetrium, priusquam Persas domuisset Alexander, alii interpretati sunt ea quæ pertinent ad Ebræorum popularium nostrorum exitum ex Ægypto, & ad rerum quæ ipsis contigerunt celebritatem, & regionis expugnationem, & totius legislationis enarrationem.* Si totum Pentateuchum voluisset significare, quorsum ejusmodi circuitione usus esset? aperte dixisset ante Demetrium Græce expositum fuisse Mosis volumen. Quod quoniam ita non erat, nempe id quod erat locutus est, & partes Græce conversas recensuit; exitum nimirum Ebræorum ex Ægypto, præcipua miracula à Deo in eorum gratiam edita, pugnas item & victorias, & legislationis denique historiam. Igitur eo opere, non Geneſis, neque Arcæ, aut Tabernaculi fabrica, non constructio instrumentorum & utensilium quæ pertinerent ad sacrificia, non Pontificalium & Sacerdotalium vestimentorum descriptio, non populi recensio, non Legis repetitio, non Lex ipsa continebatur. Aliud est enim νόμος, aliud νομοθεσία, Lex, & Legislatio: habebatur illic νομοθεσία, non νόμος, quæ tamen aliquando confunduntur. Insigniter igitur errarunt qui, hæc ad propheticos & historicos libros spectare nuper scripserunt, cum de νομοθεσία tantum agere se Aristobulus testificetur. Manifesta hæc sunt, sed manifestiora etiam quæ subjunxit: postquam enim ex hac interpretatione partium quarumdam Pentateuchi, pleraque Pythagoram & Platonem in suos usus transtulisse dixit: ἢ ὃ ὅλη, inquit, ἑρμηνεία τῶν διὰ τὸ νόμου πάντων ὅτι τῶ προαγορευθέντος φιλαδέλφου βασιλέως, σοῦ δὲ προγόνου, περιενεγκαμένου μείζονα φιλοτιμίαν, δημηγίου τῆ φαληρέως πραγματεύσαμένου τὰ περὶ τούτων. *At integra interpretatio eorum omnium quæ in Lege habentur, adornata est sub rege eo qui Philadelphi nomen tulit, progenitore tuo, à quo major rei huic adhibita est cura & studium; rei administrationem procurante Demetrio Phalereo.* Habetur locus hic apud Eusebium libro Præparationis Evangelicæ nono & decimo tertio. Idem alter significat, quem refert Josephus ex Epistola Demetrii Phalerei ad Ptolemæum Philadelphum: δηλῶ σοι τὰ τῆς ἰουδαίων νομοθεσίας βιβλία λείπειν ἡμῖν σαφῶς ἑτέρως. χαρακτῆρσι γὰρ ἑβραϊκοῖς γεγραμμένα, κὴ φωνῆ τῆ ἐθνικῆ, ἐὰν ἡμῖν ἀσαφῆ· συμβέβηκε δ' ἀυτὰ κὴ ἀμελέστερον, ἢ ἔχει, σεσημάνθαι, διὰ τὸ βασιλικῆς οὔπω τετυχηκέναι προνοίας· ἔστι δὲ ἀναγκαῖον ἔχειν κὴ ταῦτα ὡδέ σοι δηλωθέντα ..... ἐὰν οὖν σοι δοκῆ, βασιλεῦ, γράψεις τῆ τῶν ἰουδαίων ἀρχιερεῖ, ὅπως ἀποστείλῃ τῶν πρεσβυτέρων ἐξ ἑκάστης φυλῆς τοὺς ἐμπειροτάτους τῶν νόμων, ἀφ' ὧν τὸ τῶν βιβλίων σαφὲς κὴ σύμφωνον ἔυ μαθόντες, κὴ τὸ κῆ τὴν ἑρμηνείαν ἀκριβὲς λαβόντες τῆ πραγμάτων, ἀξίως ταῦτα τῆς σῆς προαιρέσεως συναγάγωμεν. *Significo tibi librum legislationis Judæorum deesse nobis cum aliis. Cum enim Ebraico characterе & patria ipsorum lingua scriptus sit, intelligi à nobis non potest. Contigit autem & ipsum negligentius quam postulat expositum esse, quod nondum regia ei cura consuluerit.* (Quæ profecto opinionem nostram apprime confirmare, & rem omnino conficere fatendum est.) *Necesse est autem ut hos quoque habeas accurate elaboratos ..... Quamobrem si ita tibi visum erit, Rex, scribes ad Judæorum Pontificem, ut ad te mittat seniores sex ex singulis tribubus, legum peritissimos, à quibus postquam librorum illorum apertum & consonum sensum intellexerimus, & accuratam acceperimus rerum interpretationem, digna hac desiderio tuo colligemus.* Significat hoc ipsum alius quoque locus, qui est apud Aristeam & Eusebium; ubi ait Philadelpho Demetrius, ἀκηκοέναι περὶ θεοπόμπου, ὅτι μέλλων τινὰ τῆ προηρμηνευμένων ὕπισφαλέστερον ἐν τῆ νόμου προεισφέρειν, ταραχὴ λάβοι τῆς διανοίας πλεῖον ἢ μεθ' ἡμέρας τριάκοντα· *audivisse se Theopompum, cum ex Lege nonnulla eorum quæ jam fuerant interpretatione donata, audaciori & liberiori sermone referre voluisset, mente emotum per dies plus triginta fuisse.* Quid aliud autem significant, τὰ προηρμηνευμένα ἐν τῆ νόμου, quam *partes Legis jam ante conversas?* Unde plane efficitur, non omnes tum fuisse conversas.

reddita sunt. Aristobul. apud Euſ. Pr. libr. 9. cap. 6. & libr. 13. cap. 12.

Euseb. Præp. libr. 9. cap. 6. & libr. 13. cap. 12. Joseph. Antiq. libr. 12. cap. 2. & Euseb. Præp. libr. 8. cap. 3.

Arist. Hist. LXX. Interpr. Euseb. Præp. libr. 8. cap. 5.

IV. His positis, jam in promtu est argumentorum solutio, quibus causæ suæ patrocinantur Adversarii. Ad lucubrandam novam interpretationem animum adjecit Philadelphus; plenam scilicet & integram, quia mutila & dimidiata antea circumferebatur. Dixerunt Philadelphus & Demetrius nullum Græcorum ausum esse Libros sacros attingere, vel eorum meminisse, quod fecissent utique si vetustior extitisset interpretatio: nempe deterrebantur pœna Theopompi & Theodectis, qui id temere attentaverant; cum Libros illos, non in piorum usus interpretari, sed iis jam interpretatis abuti vellent. Unde etiam telum nobis ad defensionem sententiæ hujus subministratur: nam si Libros sacros attigerunt Theopompus & Theodectes, homines Græci, & ut verisimillimum est Ebraicæ linguæ prorsus rudes, sequitur libros illos jam tum Græco sermone fuisse expositos. Aristoteli sanctum Volumen interpretatus est Judæus quidam: quippe viro magni & curiosi ingenii pars Voluminis hujus satis esse non poterat. Negarunt Aristeas, Philo, & alii ante Philadelphum Mosaicæ Legis ullam ex-

Refelluntur argumenta Adversariorum.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [161] - 133
PUBLIC DOMAIN

titisse interpretationem; absolutam videlicet & perfectam. Nulla priscæ hujus interpretationis particula ætatem tulit: vetustiorem enim recentior, ut fieri amat, abolevit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

I. *De linguæ Ebraicæ origine.* II. *Lingua Ebraica ea non est, quæ ante Babelicam confusionem vulgo usurpabatur.* III. *Probatur argumentis.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.* VIII. *Quintum argumentum.* IX. *De origine literarum Samaritanarum & Judaicarum.* X. *Refelluntur argumenta Rabbinorum super utrisque.*

De linguæ Ebraicæ origine.

I. POst habitam quæstionem de vetustate Græcarum Mosaici voluminis Interpretationum, non erit, opinor, abs re de linguæ ipsius Ebraicæ, qua Volumen illud scriptum extat, vetustate paucis differere: cum antiquissimum hoc sit loquelæ illius monumentum; cumque præsertim Mosem Ebraicarum literarum inventorem dixerint Eupolemus, Theodoretus, Isidorus; alii saltem reformatorem. Quæ tamen sententiæ à multis jam explosæ sunt. Existimarunt nonnulli varias linguas ante confusionem Babelicam ab hominibus fuisse usurpatas; sed linguarum illarum notitiam, quæ nunc arte comparatur & studio, tunc singulari Dei beneficio universis hominibus fuisse concessam, quemadmodum & Apostolis subinde concessa est: at in Babelici sceleris pœnam, non novas à Deo conditas fuisse linguas, sed quæ ab omnibus intelligebantur, tum vulgo ignorabiles factas, & à paucis duntaxat fuisse perceptas. Sed quoniam manifeste pugnat ista opinio cum Scriptura sacra, quæ hoc tempore *terram labii unius & sermonum eorumdem* fuisse scisit, merito inter Hæreses à Philastrio rejecta est. Probabilior hæc est sententia, & doctorum hominum, ac sanctorum etiam Patrum aliquot consensu receptissima, linguam Ebraicam mundo ipsi coævam esse, & Adami, priorumque Patriarcharum usu concelebratam, post Babelicam linguarum divisionem, in Semi ac deinde Eberi familia integram ad Abrahamum usque & Israëliticam gentem perseverasse. Literas autem antiquiores, quas Chananæas, & Phœnicias, & Samariticas appellant, alii Setho, Abrahamo alii acceptas referunt; Esdræ vero temporibus Babylone reportatas fuisse constat eas quæ hodie sunt in usu, quæque Ebraicæ dicuntur vulgo, & Chaldaicæ potius, aut ut à Judæis ipsis appellantur, Assyriæ nominandæ sunt, ut pote ex illis detortæ & depravatæ. In ea sententia, præter alios, præcipuum nomen est Origenis, Hieronymi, & Augustini. Eamdem deinde opinionem secuta est sanior Rabbinorum pars; atque eam demum calculo comprobarunt suo, qui linguarum Orientis peritiores habiti sunt. Huic firmandæ plurima proferuntur argumenta; ad pompam & speciem nonnulla, quæ ut frivola & futilia prætermittimus: validiora tantum proponemus. Primum ac præcipuum, & à Theodoreto pro lingua Syriaca usurpatum, petitur ex nominibus propriis sive hominum, sive locorum, quæ ab orbe condito usque ad linguarum confusionem commemorantur in historia Mosis, & quorum origines in Ebraica lingua reperiuntur. Adam, verbi gratia, ita dictus est, quod factus sit ex האדמה, *terra:* Eva, חוה, *eo quod mater esset* כל חי, *omnis viventis:* Cain קין, à קנה, *possedit:* quod dixerit Eva, *Possedi hominem per Deum:* Hortus Eden, ab ערן, *voluptas;* quasi dicas, *Hortum voluptatis.* Eodem pertinent nominum allusiones ad voces Ebraicas, ut Evæ, quæ dicta est à Deo אשה, *virago*, quia sumta est ab איש, *viro:* ut Iaphethi, cum ait Noë, יפת אלהים ליפת, *Dilatet Deus Iapheth.* Alterum argumentum suppeditant antiquæ variarum gentium appellationes, propagatæ ex nominibus originis plerumque Ebraicæ, ut fuse ostendit Hieronymus in libro De nominibus Ebraicis. Tertium arcessitur ex nominibus Deorum & Heroum Ethnicorum, quibus nihil in gentibus occurrit antiquius; atque eorum tamen veriloquia subministrat Ebraica lingua: velut Saturni, ex סתר *abscondit*, quod in Latio latuerit; Jovis, ex tetragrammato Dei nomine יהוה; Vulcani ex Tubalcain; Iapeti ex Iapheth. Quartum præbent Ebraicæ linguæ vestigia, quæ in omnibus aliis linguis deprehenderunt viri eruditi. Quintum denique oritur ex Ebraicæ linguæ castitate & simplicitate, quæ cum per alias linguas diffusa sit, ipsa nihil sibi ex aliis linguis adhæresce re passa est.

Eupol. apud Clem. Alex. Strom. 1. & Euseb. Præp. Evang. libr 9. Theodor. in Gen. Interr. 61. Isid. Orig. libr. 1. cap. 3.

Gen. 11. 1. Philastr. Hær. 103. 104.

Theodor. Interr. 60. in Gen.

Gen. 3. 20. Gen. 4. 1. Gen. 2. 23. Gen. 9. 26.

Lingua

II. Hæc quantumvis credibilia & similia veri, non me absterrent tamen, quin

de linguæ Ebraicæ origine aliter exiſtimem, ac vulgo exiſtimatur. Sic enim ſentio, non aliam fuiſſe quam Chananæam ipſam, unam ex iis quæ ortæ ſunt ex Babelica confuſione; priſtinam vero illam & primigeniam, quæ ante confuſionem linguarum obtinebat, quum terra omnis erat *labii unius & ſermonum eorumdem*, vel funditus interiiſſe, vel in alias linguas eſſe diſſeminatam; vel ſi perſeveravit integra, ecquænam illa fuerit, Aſſyria, an Chananæa, an alia quævis, abſque temeritate aſſignari non poſſe. Quæ ne pium & æquum Lectorem offendat ſententia, Theodoreti patrocinio utar, qui idem tractans argumentum, οὐδὲν, inquit, πρὸς λόγῳ τῆς εὐσεβείας λυμαίνεται, κἂν τε τοῦτο, κἂν τε ἐκεῖνο δεξώμεθα. *Nihil officit pietatis rationibus, ſive hoc, ſive illud recipiamus.* Cum igitur Chaldæa patria profectus Abraham in Chananæam veniſſet, linguam regionis illius perdidicit, & linguæ hujus characteres ſcribendo uſurpavit: quod faciunt, qui in externa regione ſedem figunt. Bilinguis itaque fuit Abraham, Chaldaicæ nimirum linguæ, quam ad Babelem ex confuſione quoque natam puto, & Chananææ peritus. At ejus poſteri una Chananæa, ut pote vernacula contenti, aliam neglexerunt. Ebraica vero dicta eſt, quoniam ab Ebræis uſurpabatur. Qui poſtquam Babylonem captivi abducti ſunt, tum vero ex Chaldæorum, inter quos diſperſi erant, commercio, patriam inquinarunt loquelam: & ex Chaldaicæ ac Ebraicæ confuſione tertia prodiit lingua, quæ Syriaca dicta eſt, quaque Chriſtus & Apoſtoli uſi ſunt.

Ebraica, ea non eſt, quæ ante Babelicam confuſionem vulgo uſurpabatur. Gen. 11. 1. Theodor. Interr. 61. in Quæſt.

III. Cur autem de Ebraicæ linguæ antiquitate ac dignitate tantum detraham, cauſſas has habeo. Conſtat primum inter eruditos, nihil aut certe parum Chananæam inter & Ebraicam linguam, hoc eſt linguam inter Phœnicum & Iſraëlitarum interfuiſſe, fallique Origenem, cum à Phœnicia lingua Ebraicam differre autumat: niſi fortaſſe differentiam intereſſe quidem, at exiguam & levem intellexerit. *Lingua Chananitis*, ait Hieronymus, *inter Ægyptiam & Ebræam media eſt, & Ebræa magna ex parte confinis.* Liquido patet id ex nominibus locorum & gentium, quas illuc advenientes Ebræi repererunt: Ebraica ſiquidem ea plane ſunt. Ut reliqua prætermittam argumenta, quibus hoc ab aliis jam ſatis ſuperque probatum eſt. Nam quid opus eſt argumentis & diſputationibus, cum dubitationem omnem præcidat Iſaias: *In die illa*, inquit, *erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum.* Linguam Chanaan hic Ebraicam ſignificare conſentiunt Interpretes univerſi. Ergo, juxta Iſaiam, lingua Chanaan Ebraica ipſa lingua eſt. At ab Aſſyria ſive Chaldaica diſcrepuiſſe Ebræam multa probant: velut notatio illa Moſis, qua *Acervum teſtimonii* à Labane & Jacobo erectum, ab illo quidem vocatum ſignificat יגר שהדותא, *Iegar ſahadutha*; ab hoc autem גלעד, *Galaad.* Et tamen Laban ille erat de ſtirpe Semi, & Jacobi conſanguineus. Rabſacen præterea Aſſyrium Ebraice Ebræos alloquentem rogant horum primores, ut ſe alloquatur Aſſyria lingua, ne à populo intelligatur. Jeremias quoque Ebræis exitium impendere à Chaldæis vaticinans: *Ecce ego*, inquit, *adducam ſuper vos gentem de longinquo, domus Iſraël, ait Dominus; gentem robuſtam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* De eadem gente ait Iſaias: *In loquela labii, & lingua altera loquetur ad populum iſtum.* Item Baruch: *Adduxit enim ſuper illos gentem de longinquo, gentem improbam, & alterius linguæ.* Pueros etiam Ebræos jubet Nabuchodonoſor inſtrui literis & lingua Chaldæorum. Tum verba illa, Mane, Thekel, Phares, Ebraice deſcripta, neque legere potuit Chaldæus ullus, neque intelligere: Daniel vero facile perlegit. Non quod alio ordine diſpoſitæ literæ eſſent, quam quo ſolebant collocari, uti ſomniavit Abrabaniel, ſed quod multum differrent Ebraica lingua & Chaldaica. Plurima Chaldaice ſcripta extant à Daniele & ab Eſdra, quæ loquelæ hujus ac Ebraicæ diſcrepantiam patefaciunt. Denique diſcrimen literarum utriuſque gentis, Ebrææ & Aſſyriæ, linguarum quoque diſcrimen oſtendit. Literas antiquas Ebraicas intelligo, quæ Samariticæ vulgo appellantur, & ante captivitatem Babylonicam in Ebræa gente vulgares fuerunt. Ex his efficitur, vel linguam ſanctam in familia Semi & Eberi puram & integram non perſeveraſſe; vel linguam Ebraicam, ſanctam illam & primigeniam non eſſe. Efficitur quoque neceſſe habuiſſe Abrahamum, cum venit in Chananæam, popularem gentis hujus linguam condiſcere, à patria lingua ſua Chaldaica diſcrepantem. Unde Hieronymus, *Niſi forte*, inquit, *juxta quorumdam opinionem duas Abraham linguas & Ebræorum & Chaldæorum ſciſſe dicamus.* Atque hinc factum puto ut Ebraicæ linguæ inventor Abrahamus à nonnullis creditus ſit; quia nempe linguam hanc primus poſteris ſuis tradidit, cum aliam à majoribus accepiſſet. Hinc factum quoque ut lingua hæc dicta ſit Ebraica; ab Abrahamo nimirum, qui à tranſmiſſo Euphrate dictus eſt עברי, περάτης, (quemadmodum & Niger Idumææ rector, ut docet Joſephus, quod genus ex regione Transjordanenſi duceret:) non vero lingua

Probatur argumentis.

Orig. libr. 3. contr. Celſ.

Hieron. in Iſa. 19.

Iſa. 19. 18.

Gen. 31. 47.

Jerem. 5. 15.

Iſa. 28. 11.

Bar. 4. 15.

Hier. in Dan. 1. 4.

Gen. 14. 13.

Joſeph. de bell.

Adami, vel Sethi, vel Semi appellata est, ita ut debuisset appellari, si Adamum, vel Sethum, vel Semum auctorem habuisset. Factum hinc quoque dicerem, post Josephum & Eusebium, ut scripserit Chœrilus Poëta, Solymos, hoc est ut ipsi interpretantur Judæos Hierosolymitanos, Phœnicio sermone loqui;

γλῶσσαν μὲν φοινίσσαν ἀπὸ σωμάτων ἀφιέντες,

non vero Phœnices Judaico; nisi docte & solerter demonstrasset Cunæus, & post eum Bochartus, Pisidas Chœrilum, non Judæos notasse. Quod autem opinatur Josephus Scaliger, quem proxime assectatur Johannes Seldenus, ex Assyria lingua Chanæam manasse per colonias illinc in Phœniciam deductas; atque Assyriam demum linguam, propter frequentem aliarum gentium usum & commercia crebra negotiatorum, pristinam integritatem amisisse, quum Chananæi interea incorruptum linguæ Assyriæ nitorem retinerent, raro ad eos commeantibus peregrinis; id sane gratis dicitur, nec ullo argumento vel cujusquam auctoritate firmatur: neque sane probabile est. Præterea si ante Abrahamum jam adulteratam fuisse dicas Assyriam linguam, quod dixit Scaliger, neutiquam constabit ratio: nam à linguarum confusione ad Abrahami ortum, vix sesquisæculum numeres, juxta receptissimam sententiam: quo spatio quis tantam mutationem illatam credat, quanta fuit? Sin post Abrahami profectionem in Chananæam evenisse hoc dicas, ut dixit Elias Levita, hærebit itidem aqua; nam ab exitu Abrahami ex Haran, ad Jacobi discessum ex eodem loco à Labane, non toti ducenti effluxerunt anni; quo intervallo tantam corruptelam pati non potuit Assyria lingua, quicquid opponat Seldenus, quantam fuisse necesse est, ut *Acervum testimonii* tam diversis nominibus appellarent Jacob & Laban. Gratis quoque & sine auctore pronuntiant alii, Semum aut Eberum Babelicæ conspirationis participem non fuisse, atque hanc propterea à Deo mercedem tulisse, sanctæ ac primævæ linguæ sibi, posterisque retinendæ prærogativam. Nam si id fuit pietatis præmium, cur Judæi post Babylonicam captivitatem, cur Christus ipse demum & Apostoli eo fraudati sunt, cum eo interea Samaritani impii & perduelles fruerentur? cur ipse Esdras, vir sanctus, & Judaicæ religionis consultissimus, priscis ac sanctis characteribus repudiatis, novos & profanos ascivit? Egregiam vero mercedem; quam Chananæi, gens detestabilis & à Noacho execrationibus devota, perinde ut Semi posteri consecuti sunt. Respondent Adversarii factum id, non in Chananæorum, sed in Abrahami posterorumque ejus gratiam, quo minori negotio inter Chananæos conversari & peregrinari posset. Quorsum ergo nec in Ægyptum lingua illa transmissa est, quo Abrahamus quoque, ac deinde Jacob cum filiis, & tota Israëlitarum gens tot annos mansura erat? Quorsum Babylone contaminata est, ut volunt, quo dispergendi erant Judæi Chaldaicæ linguæ plane inscii?

Jud. libr. 2. cap. 42. Chœr. apud Joseph. libr. 1. contr. Apion. & Euseb. Præp. libr. 9. cap. 9. Cun. De rep. Ebr. libr. 2. cap. 12. Boch. Chan. libr. 1. cap. 6. Scalig. Epist. 242. & 362. Seld. De DIs Syr. Proleg. cap. 2.

Elias in Præf. ad מתורגמן.

Seld. De DIs Syr. Proleg. cap. 2.

Refelluntur argumenta Adversariorum.

IV. His animadversis facile discutiuntur argumenta Adversariorum. Ebraicæ esse aiunt originis nomina propria hominum & locorum, quorum ante gentium διασπορὰν meminit Moses, proindeque receptam tum & vulgatam fuisse Ebraicam linguam. Respondet Grotius nomina illa Ebraico sermone à Mose esse expressa, Ebræorum gratia, in eumdem significatum, quem in primæva lingua obtinuerant: cujus mutationis exempla affert compluria; velut illa è Curtio, milites quosdam à Persis vocatos esse Immortales; Chiliarchos vero, eos qui mille militibus præessent: quas voces aliter extulisse Persas haud dubium est; Clupeam præterea appellasse Latinos, quæ Aspis dicebatur; Pithecusam & Ampelusiam Græcos appellasse, quæ Punica nomina habebant ejusdem notionis; & Græcos Scripturæ Interpretes nomina quædam Ebraica locorum Græce reddidisse. His addo Vulgati Scripturæ sanctæ Interpretis exemplum, qui istud exponens: *Hæc vocabitur* ישה, *quoniam* מאיש *sumta est:* eamdem originationem nominibus Latinis expressit: *Hæc vocabitur Virago, quoniam de Viro sumta est.* Isaacum, cujus nomen Ebraice *risum* sonat, γέλωτα appellat Alexander Polyhistor. Esau, cui & Edom, hoc est Rufo nomen fuit, Erythræs à Græcis dictus est. Og, qui fuit rex Basan, & id nomen habuit ab ustione seu coctione, juxta nonnullos Græcis Typhon est appellatus; quæ dictio ejusdem est significationis. Qui Cephas à Christo nomen habuit, Petrus à Græcis est nuncupatus. Πλούτων Latinis nominatur Dis; Carthago, Græcis Cænepolis; Rhodos, Ophiusa. Picti vocati sunt à Romanis, qui Britanni à suis; eadem significatione, ut docuit Camdenus. Philonis subdititii Breviarium Ebraice reddens R. Azarias, Philonem appellat Jedidæum, quæ vox idem valet. Scribit Plato in Critia, Solonem in locum Ægyptiorum nominum Græca nomina in carminibus suis supposuisse. Omnem vero contradicendi ansam præcidit ipsum Mosis nomen, quod purum putum Ebraicum est; & tamen ex Ægyptio ductum est, quod ipsi primum impositum fuit. Nemo enim, opinor, finget sibi Ægyptiam puellam, Pharaonis filiam, Ebraicæ, ut verisimillimum est, ignaram linguæ, Ebraicum nomen

Primum argumentum.

Grot. in Gen. 11. 1.

Gen. 2. 23.

Alexand. Polyhist. apud Eus. Præp. Evang. libr. 9.

Camd. in Britann.

nomen ex Ebraica lingua petitum Moſi tribuiſſe. Sic enim ipſe de ſe : *Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus, Moyſes, dicens, Quia de aqua tuli eum.* Exod. 2. 10. Obſervavi ſuperius ſcripſiſſe Aben Ezram Moſi Ægyptium nomen fuiſſe *Monios*, atque hujus nominis Ebraicam interpretationem eſſe *Moſes* : quam ſententiam auctoritate libri Ægyptii De agricultura, & Græcorum tuetur. Hoc cum parum intelligeret R. Iſaac Arabaniel, Moſem à matre ſic dictum cenſuit ; non à filia Pharaonis : prorſus contra mentem Scriptoris ſacri. Inſignis in eo genere fuit Aquila Scripturæ Interpres, qui ſignificationes propriorum nominum ſæpe reſpexit & repræſentavit. Paris nominum permutationis illuſtre edidit exemplum patrum noſtrorum memoria Jacobus Auguſtus Thuanus, nobilis Hiſtoricus, qui nominum propriorum ſignificatum Latina lingua fere retulit. Præterea quoniam in nominum Ebraicorum originationibus & veriloquiis vis inerat ac ſenſus cognitu utilis, & Ebræis ad virtutem informandis opportunus, ea idcirco conſectatus eſt Moſes, nec rem populo Dei conducibilem inſuperhabendam duxit, quam alias fortaſſe neglexiſſet, & reipſa neglexit, cum Ægyptia nomina, aliave externa referret, quorum nulli futura eſſet uſui interpretatio. Quippe ſanctæ illius gentis intererat ſcire, Adamo, exempli cauſſa, à terra nomen factum, ut omnes meminiſſent conditionis humanæ, cum primus hominum omnium parens terræ filius fuerit. Atque id etymon Latina quoque lingua exprimit, homini ab humo appellationem arceſſens. Origenis auctoritate fulciri poteſt hæc reſponſio. Docet is quippe in Epiſtola ad Africanum, Græcos Interpretes παρωνύμοις Græcis, diverſæ licet ſignificationis reddidiſſe : & παρωνυμίας inter ὠρίνον ac ὠρίσιν, & χίνον ac χίσιν, quæ occurrunt in hiſtoria Suſannæ, excogitatas fuiſſe ab Interprete Græco, ut aliis παρωνυμίαις, quas in alterius ſignificationis vocibus Scriptor Ebræus propoſuerat, ex æquo reſponderent. Exemplum in Latina loquela dat Hieronymus, in Præfatione ad Danielem : *Cujus rei*, inquit, *nos intelligentiam noſtris hanc poſſumus dare ; ut, verbi gratia, dicamus de arbore ilice dixiſſe eum, Illico pereas : & a lentiſco, In lentem te comminuat Angelus ; vel, Non lente pereas ; aut, Lentus, id eſt flexibilis ducaris ad mortem ; ſive aliud quid ad arboris nomen conveniens.* Simile quid nos in reddendis nominibus propriis à Moſe factum dicimus.

V. Secundo argumento, quod ducunt Adverſarii ex antiquis variarum gentium appellationibus, ex Ebraica lingua plerumque derivatis, occurrere promtum eſt. Nam primum certum eſt plurima variarum illarum gentium nomina quæ habet Moſes, nihil plane in Ebraica lingua ſignificare. Deinde probabile eſt Moſem nomina illa exotica, ad linguæ ſuæ inflexionem & modum fere accommodaſſe, quemadmodum vulgo fieri ſolere notum eſt. Hunc morem præ cæteris habuerunt Græci. Hi Rhodum, Samum, Naxum ita extulerunt, quaſi à ῥόδον, σάμος, νάξος derivata eſſent, Italiam quaſi ab ἴταλὸς, Phœnices quaſi ἀπὸ τῶν φοινίκων, Byrſam quaſi ἀπὸ τῆς βύρσας, Thebas quaſi ἀπὸ τῆς θηβαΐδος, ἤτοι τῆ δρόμου τῆς βοὸς, Diu Socotoram quaſi à Dioſcoride, torrentes Cedron & Ciſon quaſi ἀπὸ τῶν κέδρων & ἀπὸ τῶν κισσῶν. Similiter Moph recoxerunt in Memphin, quæ vox Græcam originem ſapit ; Pibeſeth in Bubaſtum. Eadem fuit & Romanorum ratio : hi Latium quaſi Latinæ originis nomen formarunt, quod in eo *latuerit* Saturnus ; Siciliam, quaſi *Sicilitam*, hoc eſt diviſam, ſive ut loquitur Manilius, *præciſam* : quæ tamen origines ab aliis repudiantur. Simile quoque in alterius generis nominibus è materna lingua derivandis ſtudium & affectationem deprehendas. Saturnum ita cenſent appellatum, quod *ſaturetur annis*, cum alii derivent à סתר, *occuluit* ; Jovem à *juvando*, alii à יהוה ; Cererem à *cerendo*, alii à גרש, *fructus Lunæ vi protruſus* ; Janum ab *eundo*, cum ſit, ut ſuperius notavi, à ζανὸς, qui genitivus eſt τῆ ζᾶν, quod Æolicum eſt pro ζῶ, ζωός. Inde & ζανῶ, unde Latinum *Juno*, quod à *juvando* itidem alii arceſſunt. Veſtam Ovidius nuncupatam vult, quod *vi ſua ſtet* ; Iſidorus quod herbis *veſtita* ſit ; cum ſciamus tamen factum id nomen ab ἑστία, hoc à Chaldaico אשתא, illud ab אש. Multus eſt in iis veriloquiis Cicero, multus & Varro ; parum uterque etymologicæ artis peritus. Quæſiviſſes à Goropio Becano vocabuli alicujus etymon, recurriſſet ad Brabantinas & Cimbricas origines ; conſuluiſſes Bochartum, Ebraicas propoſuiſſet : & tamen unica eſt vocabuli hujus origo. Adeo facilis eſt hac in arte lapſus, parata & proclivis offenſio. Probandus quidem eſt & laudabilis eorum conatus, qui nominum Geographicorum rationem perveſtigantes, ad Ebraicam potiſſimum linguam, utpote antiquiſſimam, & quoquoverſus diſſeminatam, & per varias linguas late patentem reſpiciunt ; modo conjecturas non plus quam conjecturas valere velint ; nec quod in duobus, ſi forte, tribuſve ſucceſſerit nominibus, ad reliqua æque prorogare ſe poſſe ſperent ; caveantque ne aliqua ſyllabarum & ſonorum concentione decepti, ſibi ipſi fucum faciant. Hac cautione quicunque ſe mu-

Secundum argumentum.

Manil. libr. 4.

Ovid. libr. 6. Faſt. Iſid. Orig. libr. 8. cap. 11.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [165] - 137
PUBLIC DOMAIN

niverint, tum vero aperte cognoſcent, quam infirmum ex hujuſmodi originationibus procudatur argumentum, ad nimiam linguæ Ebraicæ vetuſtatem comprobandam.

Tertium argumentum.

VI. Hæc quæ dixi oſtendunt argumenti levitatem, quod Deorum Ethnicorum nomina, ex Ebraica, ut volunt, lingua detorta ſubminiſtrant; nam ex notationibus illis nominum pleræque itidem valde incertæ ſunt; & ſi quæ certæ ſunt, profluxerunt illa nomina è Chananæa lingua, ſive Ebraica, per commercia & colonias Ægyptiorum & Phœnicum, quæ fere fuerunt Abrahamo recentiores. His gentibus bona Græcanicæ Theologiæ pars accepta referenda eſt, & Græcorum Deorum complures Moſe recentiores eſſe merito ſcripſit Clemens Alexandrinus; & nos Moſem ipſum eos eſſe ſatis probavimus. Græcorum autem numinibus recentiores ſunt etiam gentium occidentalium Dii: nam quicquid iſtis vetuſtius jactant, nugæ ſunt, & fabulæ meræ, quarum in veteribus memoriis indicia extant omnino nulla.

Clem. Alex. Strom. 1.

Quartum argumentum.

VII. Ex eorumdem Phœnicum peregrinationibus factum eſt, ut in Occidente multa extiterint Ebraiſmi veſtigia. In Oriente vero tot bella geſſerunt Iſraëlitæ; tot incurſionibus laceſſiti ſunt à vicinis gentibus; tot μετοικεσίας & διασπορὰς in Ægyptum, in Babyloniam, & Aſſyriam diſſeminati, ut minime mirum ſit linguam Ebraicam cum ipſa gente quaquaverſus ſe diffudiſſe; ac proinde corruit quod inde conflatum eſt quartum argumentum. Adde linguarum diverſitatem tantam non fuiſſe, ut omnis omnino illarum affinitas extincta ſit. Conſtituerat Deus univerſalem illam linguam ita perturbare, uti opus inceptum Babelicæ turris intermitteretur. Satis ad id fuit alterum alterius loquelam non intelligere. Quantalibet autem Chaldaicæ, Arabicæ, Ægyptiacæ, aliiſque cum Ebraica intercedat affinitas; nihilo magis tamen qui unam recte norit, omnes noverit. Plurima vocabula Perſicæ & Germanicæ linguæ communia obſervarunt viri docti; plurima quoque Græcæ & Germanicæ: non unam tamen ex altera proveniſſe quiſquam, opinor, dixerit. Hinc denique facile ſe expedient, qui primævam linguam diviſam in omnes linguas ac diſperſam fuiſſe ſtatuunt, tum cum eæ exortæ ſunt: nemini enim non apertum erit ac perſpicuum, unde contigerit ut aliquam cum aliis omnibus linguis affinitatem videatur Ebraiſmus retinere. Quod autem ſcripſit Hieronymus, linguam Ebraicam omnium linguarum eſſe matricem, nimis late patet, & anguſtius concludendum eſt, intra eas videlicet linguas ac gentes, quarum auctores Chananæi habendi ſunt.

Hier. in Soph. cap. 3.

Quintum argumentum.

VIII. Poſtrema ratio ab Ebraicæ linguæ ſimplicitate & caſtitate depromta, facili negotio retunditur: nam cum aliquam ipſi cum aliis linguis cognationem eſſe conſtet, puta cum Chaldaica & Arabica, quî potius voces communes ex illa in has, quam ex his in illam tranſiiſſe demonſtrabitur? Nam quod aiunt מלך prius eſſe quam מלכא; neque ut hoc ita eſſe probent rationem afferunt, neque ullam quæ id perſuadeat ego video. An quod hoc eſt illo litera una longius? Ergo Latinæ voces, *mors*, *ſors*, *ſub*, *ancilla*, antiquiores ſunt illis unde ortæ ſunt, μόρος, ὅρος, ὑπὸ, ἀμφίπολος; & Gallicæ voces, *temps*, *corps*, *œil*, *ſens*, *fouir*, *ouir*, *cruel*, antiquiores illis, *tempus*, *corpus*, *oculus*, *ſenſus*, *fodere*, *audire*, *crudelis*: quod falſum tamen eſt.

De origine literarum Samariticarum & Judaicarum.

IX. Ebraicas literas, ſive characteres, dixi eſſe duplicis generis; Samaritanos, quorum auctorem alii Sethum, Abrahamum alii eſſe putant; & Judaicos, quos Eſdras, non ſine Synagogæ magnæ, uti quidem reor, auctoritate ac nutu, captivitatis Babylonicæ temporibus ad deſcribenda ſacra Volumina uſurpavit, deſitis Samaritanis qui hactenus inter Ebræos fuerant in uſu. Ego vero de elementis Ebraicis non aliter ac de Ebraica lingua ſentio, priſca nempe illa, quæ Samaritana appellantur, mera eſſe Chananæa, iiſque tum primum uſum eſſe Abrahamum, cum in Chananæam venit, & regionis illius linguam didicit; ac ea demum poſteris cum lingua tradidiſſe, abolito Aſſyriarum literarum & linguæ uſu, quas ad hoc tempus uſurpaverat. Ante Diluvium, vel confuſionem Babelicam, ſcripturæ & literarum uſus repertus ſit, necne, incertum relinquo; adeo obſcura res eſt, & argumenta levia, quibus probatur vel refellitur. Poſtquam turbata eſt hominum loquela ac diviſa, tum vero ad notandos animi ſenſus & exprimendas voces, adhibitos reor characteres diverſis temporibus, prout ſingularum gentium neceſſitas & ingenii largitor uſus poſtulabat; ſive jam ante uſurpari ſoliti eſſent, ſive jam tum primum reperti. Priſtina vero elementa, quæ ante Babelicam confuſionem in uſu fuiſſe dicuntur, quoniam incertum eſt an aliqua tum fuerint, eo etiam incertius eſt quid illis factum ſit: nec ſine temeritate & reprehenſionis periculo affirmaverit quiſquam, vel ea exoleviſſe, vel in gentis alicujus uſum velut hæreditario jure tranſiiſſe. Quocirca merito dubitat Auguſtinus, an ſatis probari poſſit Ebræas literas à primis hominibus fuiſſe inventas, Noacho deinde traditas, ad Abrahamum demum ejuſque poſteros fuiſſe tranſmiſſas. Sua ergo elementa habuit Aſſyria gens, ſua etiam Chananæa. Illis cum aſſueviſſet à pue-

Auguſt. Quæſt. 69. in Exod.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [166] - 138
PUBLIC DOMAIN

ro Abrahamus, Chananæis uti cœpit, cum in Chananæorum regionem venit; nec eorum abjecerunt usum Abrahami posteri, quoad in Chaldæam traducti priscos Assyriorum characteres resumserunt. In eam sententiam his adducor argumentis. Græcos à Phœnicibus, seu Chananæis literarum characteres accepisse, auctoritate Herodoti, aliorumque complurium satis constat. Atqui tanta est Samaritanos inter characteres & Græcos similitudo, quam ob oculos posuit Josephus Scaliger in erudita dissertatione de literis Ionum, ut manifestum sit ad illorum exemplum Græcos esse formatos. Unde efficitur Samaritanos seu priscos Ebraicos eosdem esse ac Chananæos. Patet præterea ab Assyriis elementis differre Samaritica: nam vel ipso inspectu tanta apparet utrorumque discrepantia, ut aliquando fuisse eadem minime credi possit. Nec enim tantis mutationibus obnoxii sunt characteres literarum, quantis linguæ ipsæ, cum sint certis ductibus & figuris circumscripti ac determinati. Major autem Ebraicæ linguæ seu Chananææ cum Assyria intercedit affinitas, quam literis ipsis; quæ si tantillum quid habere videntur similitudinis & cognationis, id ab Ebræis ipsis illatum reor, quorum manus Samaritanis literis insuefactæ cum Assyrias ascisceret, pristinos ductus non ita dedidicerunt, ut non ad eos etiam invitæ flecterentur; atque ita Chananæos & Assyrios characteres coaluisse in Ebræos hodiernos, quemadmodum Chananææ & Assyriæ linguæ permistio, post captivitatem Babylonicam, Aramæam seu Syriacam linguam peperit. Quo sensu dixisse videtur Hieronymus Esdram Judaicas literas reperisse, ut pote ab Assyriis paulum diversas, Chananæarum vero valde dissimiles: quarum Judaicarum usum præ cæteris invexit Esdras, clarissimus illa ætate inter Judæos Scriba, & Legis Doctor ac reparator: accedente florentissimæ Synagogæ, quæ Magna appellabatur, imperio, sine quo nec id attentasset Esdras; nec si fecisset, successum res habuisset. Huc adde tralatitiam fuisse & pervulgatam multorum e Veteribus sententiam, Phœnicibus literarum inventionem deberi, nedum literas ipsos ab aliis accepisse. Cum ergo Samaritani characteres, quos ab Abrahami ætate Ebræi usurpaverunt, sint Chananæorum persimiles, vel potius iidem, ab Assyriis vero prorsus diversi, utrum verisimilius esse dicendum est, eos ex Assyria in qua non fuerunt in Chananæam in qua fuerunt detulisse Abrahamum, & nepotibus transmisisse: an potius advenientem in Chananæam, gentis illius cum qua conversaturus erat, linguam ac scripturam didicisse, patriæ linguæ ac scripturæ usu tantisper intermisso? Nec Diodorum moror, qui Phœnices literas accepisse scribit à Syris, quibus quidam Assyrios illic significari volunt, ego vero Ebræos ipsos interpretor; Mosem nempe, aut Abrahamum, quos literarum inventores falso plerique existimarunt. Unde Eusebius, εἰσὶ δ', inquit, οἱ σύρους γράμματα ὀφθῆναι λέγουσι πρώτους. σύροι δ' ἂν εἶεν οἱ ἑβραῖοι, τὴν γείτονα φοινίκης ἰουδαίαν οἰκοῦντες. *Sunt vero qui Syros literas primos reperisse dicant. Syri sane hi, fuerint Ebræi, qui Judæam Phœnices vicinam colunt.* Hinc Eupolemus, ut sæpe jam dixi, Mosem Judæis literarum usum tradidisse docuit, Judæos vero Phœnicibus. Quæ à vera prorsus ratione repulsa sunt.

Herodot. libr. 5. cap. 58.

Hieron. Prol. Galeat.

Diod. libr. 5.

Euseb. Præp. libr. 10. cap. 5.

Eupol apud Clement. Alex. Strom. 1.

X. Plane vero aspernamur deliria Rabbinorum, qui ut Samaritanæ scripturæ eriperent gloriam sanctitatis, & in Judaicam hodiernam qua utuntur transferrent, nihil non moliti sunt. Quidam affirmare ausi sunt Judaica scriptura exaratam primum fuisse Legem & reliquos deinde Libros sacros; ac sanctam fuisse scripturam hanc, & rebus sanctis destinatam; Samaritanam vero profanam, & in rebus profanis à majoribus suis usurpari solitam; cujus intermisso in Babylonia usu Judaicam solum retinuerint. Sic R. Obadias de Bartenora, sic R. Jacob in Oculo Jacobi, sic R. Juda Muscato in librum Cozri, sic R. Azarias in Meor enaiim, sic alii bene multi. Probationes opinionis hujus solidas afferunt omnino nullas, nec vero quas afferant ullas habent; tantum somnia sua sic tanquam *νυείας δόξας* valere volunt. At Thalmudistæ Angelum scripturæ hodiernæ auctorem fingere maluerunt. Eum enim qui inter Baltassaris epulas muro verba hæc inscripsit, Mane, Thekel, Phares, hodierno Judæorum charactere usum tradunt, hunc suis Danielem tradidisse, Esdram vero Libros sacros eo postmodum descripsisse. Sic & R. Selomoh Jarchi, & R. Samuel Japhe in libro cui nomen est Pulcher visu. Addit ille characterem hunc statim didicisse, non Judæos solum, sed Assyrios quoque; nec enim Samaritanum fuisse, aut Assyrium, sed prorsus novum & ab Angelo inventum. Nempe pudebat Rabbinos scripturam ab Assyriis accepisse: quod ne faterentur, omnia mendaciis suis miscere maluerunt. Verum cum in tribus dictionibus, Mane, Thekel, Phares, Angeli manu ad murum exaratis, non omnes reperiantur Judaicæ literæ, ecquem reliquarum auctorem jactabunt? Valeant ergo cum suis deliramentis Rabbini: nos certis insistentes vestigiis, non *ἀνεβάτους*, nec temere errantes veritatem sectamur.

Refelluntur argumenta Rabbinorum super utrisque.

Obad. in Misn. tract. ידים sect. 4 Num. 5. Cozri cap. 68. Azar. Meor. en. Part. 3. cap. 58. Thalm. in Sanhedr. sect. 2. & ibi R. Selom.

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

I. *Refelluntur argumenta adverſus γνησιότητα librorum Moſis.* II. *Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Tertium argumentum.* V. *Quartum argumentum.* VI. *Quintum argumentum.* VII. *Sextum argumentum.* VIII. *Septimum argumentum* IX. *Octavum argumentum.* X. *Nonum argumentum.* XI. *Decimum argumentum.* XII. *Undecimum argumentum.* XIII. *Duodecimum argumentum.* XIV. *Decimum tertium argumentum.* XV. *Decimum quartum argumentum.* XVI. *Decimum quintum argumentum.* XVII. *Decimum ſextum argumentum.* XVIII. *Decimum ſeptimum argumentum.* XIX. *Leviculæ quædam mendæ Pentateuchi ac reliquorum etiam Scripturæ ſacræ librorum Codices inſederunt.*

Refelluntur argumenta adverſus γνησιότητα librorum Moſis.

I. CUM ea ſit demonſtrationum ratio, ut veritatis inquiſitione ac inventione contentæ, contrariis argumentis reſpondere negligant; idque merito, quoniam ſimplex eſt ac unica veritas, eaque reperta ac demonſtrata, quæcunque opponuntur, falſa eſſe neceſſe ſit; ego jure hoc poteram uti, & poſtquam ex principiis noſtris genuinos eſſe Moſis libros recte concluſi, contrarias rationes aſpernari, & labore reſponſionis ſuperſedere. Verum quoniam plurimis de facto quæſtionibus conſtant argumentationes noſtræ, proindeque nonnullis ſunt difficultatibus obnoxiæ, colligemus rationes aliquot, quibus impugnatur Pentateuchus Moſis; non eas quidem quæ obiiciendo ſæpius ac repellendo jampridem contritæ ſunt, ſed recentiores quaſdam & noviſſime invéntas; vel jamdiu quidem objectas, nondum tamen pro eo ac meritæ ſunt dilutas & confutatas. Multos enim ſua ætate extitiſſe teſtatur Euſebius, à quibus Moſis hiſtoria, falſa & belle excogitata credebatur. Prodit vero nuper è tenebris in lucem Tractatus, uti præ ſe fert, Theologico Politicus, cujus Scriptor philoſophandi libertatem affectans, non ſolidæ tantum pietatis, & ſinceræ Theologiæ, ac totius Chriſtianiſmi fundamenta convellit, ſed ſanam etiam Politicen ac rectam Philoſophiam funditus labefactat; planeque eo inclinat, ut exitialem ac peſtiferam & nimis hac ætate contagioſam Deiſtarum, ut vocant, hæreſim tueatur. Res eſſet operæ levis & exigui laboris, vanitatem & impietatem ſcriptionis hujus merita confutatione retundere: ſed quoniam nobis ab inſtituto in præſentia divertere non licet, aliquas tantum ejus partes quæ ad noſtrum pertinent propoſitum adoriar, & ſuam ſacris Codicibus dignitatem, quæ hac oppugnatur lucubratione, defendere conabor. Quoniam autem omnia undecunque adverſus Moſem collegit venena, & partem argumentorum ſubminiſtrarunt ipſi Aben Ezræ Explanationes; partem Syſtema Theologicum ex Præadamitarum hypotheſi, pernicioſum itidem opus, ſed cujus virus ſalubri pœnitentia Auctor eluit; partem etiam Thomæ Hobbeſii Angli Leviathan; omnium argumenta una opera diſcutiam.

Euſeb. De vit. Conſt. libr. 1. cap. 12.

Syſt. Præad. libr. 4. cap. 1.

Hobbeſ. Leviath. cap. 33.

Primum argumentum.

II. Principio igitur Aben Ezræ teſtimonium profert Scriptor Theologo-Politicus, quo teſtimonio ſex argumenta continentur adverſus Moſaici Pentateuchi γνησιότητα. Primum petitur ex his verbis Deuteronomii: *Hæc ſunt verba quæ locutus eſt Moſes ad omnem Iſraël trans Jordanem.* Hæc, inquiunt, ſi ſcripſiſſet Moſes, non *trans Jordanem*, ut hic & alibi etiam in Deuteronomio, ſed *cis Jordanem* ſcribere ſe notaſſet, quippe qui Jordanem non tranſgreſſus ſit: at liquet Deuteronomii Auctorem, quem Eſdram eſſe cenſent, in Terra ſancta fuiſſe, cum hæc ſcriberet; cujus habita ratione Campeſtria Moab, in quibus Moſes extremum ad Judæos verba faciens Legem iteravit, ſunt trans Jordanem. Ad argumenti hujus levitatem cognoſcendam conſulenda ſunt Ebraica, quæ habent בעבר, hoc eſt ad verbum, *in tranſitu*; quæ locutio aliquando citeriora, aliquando ulteriora deſignat: quemadmodum & vox עבר, quando vim præpoſitionis aſſumit, non ſolum *trans*, ſed & *cis* ſonat: nec aliud habent vocabulum Ebræi, quo citeriora denotent. Hinc Pagninus: *Fere, quum cis intelligunt, dicunt* בעבר; *quum trans*, מעבר. Exponunt quoque *cis* & *trans* Schindlerus & Buxtorfius. Rem probabimus exemplo. Capite Deuteronomii tertio Moſes res geſtas Iſraëlitarum narrans, *Tulimuſque*, inquit, *illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant* בעבר ירדן, hoc eſt, *cis Jordanem*; nam Amorrhæi illi reges, Og nempe rex Baſan & Sehon rex Heſebon, ratione habita Moſis ſcriben-

Tract. Theologico-Pol. cap. 8. Deut. 1, 1.

Deut. 3. 8.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [168] - 140
PUBLIC DOMAIN

tis, erant cis Jordanem. Inde fit ut pluribus Deuteronomii locis, poſt בעבר הירדן, & עבר הירדן, ſubjungatur, *ad orientalem*, vel, *ad occiduam partem*; ad vitandam nimirum ambiguitatem, & apertius deſignandam, vel citeriorem, vel ulteriorem partem.

III. Secundum argumentum ex his Aben Ezræ verbis depromitur: *Modo intelligas myſterium duodecim.* Quorſum hæc pertineant, intelligere ſe negat Auctor Tractatus Theologico-Politici, ſed tamen ſignificare conjectat, vel Aram in monte Hebal à Joſua exſtructam ex mandato Moſis, quæ juxta Rabbinorum ſomnia lapidibus duodecim conſtabat, cuique lex Moſis fuerat inſcripta. Atqui, inquit, tam exiguo ſpatio Pentateuchus inſcribi non potuit, unde ſequitur Legem Moſis non eſſe Pentateuchum. Vel notari ſuſpicatur duodecim Maledictiones viceſimo ſeptimo Deuteronomii capite memoratas, *quas*, inquit, *fortaſſe credidit* Aben Ezra, *non fuiſſe in libro Legis deſcriptas, idque propterea quod Moſes præter deſcriptionem Legis Levitas inſuper recitare illas Maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges deſcriptas obſervandum aſtringerent.* Vel notari denique putat poſtremum Deuteronomii caput, quod verſibus continetur duodecim, & quo narratur Moſis interitus; proindeque ab alio quam à Moſe ſcriptum eſſe tam caput illud, quam reliquum Pentateuchum. Ex hac opinionum varietate & inconſtantia, concluſionis apparet futilitas. Ad primam quod attinet, meminiſſet Diſputator ille ingentes fuiſſe lapides, juxta verba Deuteronomii, quibus conſtabat Ara hæc Hebalitana. Quod autem ex Rabbinorum auctoritate duodecim eos fuiſſe vult, merito ſomnium hoc rejicimus; cui originem præbuerunt, ni fallor, duodecim illi lapides, quos de medio Jordanis alveo in caſtra Joſue referri juſſit. Meminiſſet præterea non univerſum Pentateuchum, ſed Deuteronomium duntaxat in Hebalitana Ara fuiſſe deſcriptum. Sic enim habetur in libro Joſuæ: *Et ſcripſit ſuper lapides Deuteronomium legis Moyſi, quod ille digeſſerat coram filiis Iſraël.* Videat nunc egregius ille libertatis philoſophicæ vindex, quid inde adverſus Pentateuchum poſſit concludere. Secunda opinio de duodecim Maledictionibus, quoniam mera conjectura eſt, meris innixa conjecturis, quibus nihil ſimile proferre debet, ſed certiſſimis rationibus pugnare, quiſquis antiquiſſimam & receptiſſimam ſententiam tentat convellere, non reſponſione, ſed riſu excipimus. Tertia demum opinio, quæ his Aben Ezræ verbis notari ſtatuit verſus duodecim poſtremi capitis Deuteronomii, quam frivola ſit & inepta intelligunt ii, qui ſacrorum Codicum per verſus diſtinctionem Moſe longe recentiorem eſſe ſciunt. Docet enim Elias Levita Legem omnem olim verſum unicum fuiſſe, & à Magiſtris Tiberiadis, diu poſt Urbis excidium, diviſam fuiſſe per verſus. Mox autem argumentum refellemus, quod ex interitus Moſis narratione ad finem Pentateuchi adnexa oritur.

Secundum argumentum.

Joſ. 8. 32.

Elias Levit. in Maſſoreth hammaſſoreth.

IV. Tertio argumento materiam ſubminiſtrant hæc Deuteronomii verba è triceſimo primo capite: *Scripſit itaque Moyſes legem hanc, & tradidit eam Sacerdotibus filiis Levi.* Id volunt alterius eſſe Scriptoris, res à Moſe geſtas referentis, non Moſis ipſius. Equidem, ut verum fatear, argumenti hujus vim non video; nec enim intelligo, quî minus hæc à Moſe ſcripta eſſe potuerint, quam illa capitis viceſimi noni: *Hæc ſunt verba fœderis, quod præcepit Dominus Moyſi, ut feriret cum filiis Iſraël in terra Moab:* & alia ejuſmodi ſexcenta, quæ paſſim in Pentateucho occurrunt, quibus de ſe ipſe Moſes velut alia perſona loquitur.

Tertium argumentum.

Deut. 31. 9.

Deut. 29. 1.

V. Hæc habentur duodecimo Geneſeos capite: *Pertranſivit Abram terram* Chananæam, *uſque ad locum Sichem, uſque ad Convallem illuſtrem: Chananæus autem tunc erat in terra.* Inde concludunt hæc à Moſe ſcripta non eſſe: manifeſtum quippe eſſe Chananæum jam non fuiſſe in Chananæa terra, quo tempore hæc ſcribebantur: nam ſi fuiſſet, quorſum addidiſſet Scriptor, tunc fuiſſe in Chananæa, tempore nempe de quo ſcribit, cum etiam tum eſſet hoc tempore quo ſcribit? Atqui Moſis tempore nondum patriis finibus depulſi erant Chananæi. Minime igitur hæc Moſi adſcribi poſſunt. Cui rationi ipſe occurrit Aben Ezra: ait enim hoc commate ſignificari, vel Chananæos jam tum in terra hac ſedes poſuiſſe, quando illuc venit Abram; vel aliud ineſſe rei huic myſterium, hoc eſt, jam his locis eſſe exterminatos, cum hæc ſcriberentur, proindeque Moſem auctorem non habere. En tibi igitur expoſitionis Aben Ezræ disjuncta membra duo: vel, jam tum Chananæus erat in terra; vel, etiam tum Chananæus erat in terra: hoc eſt, הוא אשר הוא בא תחת ארץ, הוא אשר הוא בא תחת ארץ· quorum poſterius, quoniam impietati ſuæ favet, arripit Theologico-Politicus Auctor; nos, quoniam veritati ſtudemus, in priore acquieſcimus. Nec enim ſine cauſſa notavit Moſes Chanaanitidem terram jam tum invaſiſſe Chananæos, cum illuc primum venit Abraham: quippe id ignorare poterat Chronologicæ rei imperitus Lector, cum vix quadringenti Chananæorum inter & Abrahami adventum interceſſerint

Quartum argumentum.

Gen. 12. 6.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [169] - 141
PUBLIC DOMAIN

anni: qui nisi monitus fuisset, cum qua deinceps gente victurus esset Abrahamus, obscuram tantum & intricatam rerum habuisset notitiam.

Quintum argumentum. Gen. 22. 14.

VI. Nascitur quintum argumentum ex vicesimo secundo capite Geneseos, ubi mons Moriia appellatur יהוה יראה ר, *Mons Dominus videbit*; quo nomine tum primum vocari cœptum esse volunt, quando ædificationi Templi destinatus est: quod nonnisi post Mosem contigit. Unde sequitur librum hunc Mose recentiorem esse. Atenim si quis negaverit tum primum appellatum montem *Dominus videbit*, cum extructioni Templi dicatus est, ruet Argutatoris nostri ratiocinatio. Et merito sane id negabitur: quid enim clarius his verbis: *Appellavitque* Abraham *nomen loci illius, Dominus videt.* Scio Hieronymum in Traditionibus Ebraicis, ex Ebræorum doctrina, non ex sua, scribere montem Moriiam exponi *Illuminantem* & *Lucentem*, &, ut vertit Aquila Judæus, καταφανῆ, quia cum eum esse putent, in quo Templum extructum est, ibi putant esse Dabir, hoc est, oraculum Dei & Legem & Spiritum sanctum. Verum id sibi vult Hieronymus, Ebræos cum Moriiam interpretantur *Illuminantem*, ejusmodi interpretatione alludere ad rem nomine illo longe recentiorem, ædificationem nempe Templi, atque hanc esse caussam, non nominis, sed interpretationis nominis. Cæterum Hieronymus ipse & Symmachus eamdem esse censent originem nominis מריה, & nominis יהוה יראה, *Dominus videbit*, nempe ראה, *vidit*: vertit enim Hieronymus, ארץ המריה, *terram visionis*; Symmachus, τῆς ὁπτασίας, à viso nempe Angelo & Hirco; at *Dominus videbit*, à responsione Abrahami ad filium: *Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi.* Quanquam non ignoro alias afferri nominis Moriia interpretationes à Rabbinis: sed hæ nihil ad rem. Ex hac porro voce יראה, *videbit*, & altera *Salem*, nomen habuit Jerusalem: Salem enim Melchisedeci regiam, ipsam esse Jerusalem pluribus probare possem.

Gen. 22. 2.

Gen. 22. 8.

Sextum argumentum. Deut. 3. 10, 11.

VII. Ex tertio denique Deuteronomii capite sextum conflat argumentum Aben Ezra: illic enim de Ogo Basanitarum rege differens Historicus hæc scribit: *Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensuram cubiti virilis manus.* Auctor Systematis Præadamitici, eumque assectatus Auctor Tractatus Theologico-Politici, his contendunt indicari novitatem Scriptoris Pentateuchi: nam, inquiunt, si eum scripsisset Moses, quorsum Ogi proceritatem ex lecti ferrei magnitudine probasset Israëlitis, qui Ogum ipsum pugnantem, & cæsum deinde, ac humi jacentem conspexerant? Unde factum, ut lectus ille non in Basanitide terra viseretur, sed in urbe Ammonitarum Rabbatha; nisi ex temporum longitudine, quæ omnia mutare consuevit? Responsio est in promtu, etsi Israëlitarum magna pars Ogum ipsum vel vivum, vel cæsum spectaverit, complures tamen ex ingenti eorum numero spectaculo huic non interfuisse; pueros, senes, feminas, ægrotos, absentes. Sciendum præterea non suæ solum ætatis Ebræis, sed futuris etiam legem posuisse Mosem, & historiam scripsisse. Hos ergo ut de portentosa Gigantis illius mole faceret certiores, quæ creditu difficilis erat, lectum ejus prostare ait Rabbathæ, & suis dictis fidem facere. Quod autem diuturnitatis argumentum esse putant, lecti hujus transvectionem ex Basanitica regione in urbem Ammonitarum Rabbatham, id Lectorum æquitati dijudicandum relinquo. Quasi non adversus Israëlitas præliaturus Og, & eventum reformidans, domesticum instrumentum & pretiosam supellectilem in tuto collocare potuerit apud Ammonitas, quos sciebat Israëlitarum armis fore intactos: quasi Basanitidis regionis sectionem pro jure suo vendere non potuerit victor Moses, atque ita lectus ille ferreus ad Ammonitas pervenire.

Syst. Præad. libr. 4. cap. 1. Tract. Theol. cap. 8.

Porro, ut id obiter moneam, non unum hoc extat testimonium apud Veteres, quo lectos ferreos in usu ipsis fuisse cognoscitur. Narrat Thucydides Thebanos excisis Platæis, ex ære ac ferro illic repertis lectos fabricasse, quos Junoni dedicaverunt. Elagabalum quoque solido argento factos habuisse lectos & tricliniares & cubiculares perhibet Lampridius. In aureo lecto tricliniari accubuisse Didonem videtur significare Virgilius, cum ait:

Thucyd. libr. 3.

Lamprid. Heliog. cap. 20.

Virg. Æn. 1.

Aulæis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda.

Argentea triclinia Punica & Deliaca Plinio memorantur. Quem morem, ut credere par est, ex Syria, in qua sita erat Basanitis regio, Elagabalus, & Dido, & Pœni attulerant. Est apud Plutarchum, Lucullum post debellatos Orientis reges Mithridatem & Tigranem, lectos aureos in triumpho inter manubias traduxisse. Scribit idem Iberum regem, lectum, mensam, & thronum, omnia aurea, ad Pompeium dono misisse. Quamquam & hunc morem multo ante Romani habuerunt. Carvilius Pollio eques Romanus primus inter suos argentum tricliniis addidisse traditur. Lectos quo-

Plin. libr. 33. cap. 11.

Plutarch. Lucull.

Plut. Pomp.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [170] - 142
PUBLIC DOMAIN

que aureos fecit. Auctor Plinius. Aureo etiam lecto cubiculari Cæsarem in Bithynia fuisse exceptum notat Suetonius. Mentio fit & apud Scævolam, libro tertio Responsorum, grabati argento inaurato tecti. Κλίνας denique ἀργυρωτόδυς Veteres memorasse reperias. Quod idcirco refero, ut Interpretibus nonnullis reconditum aliquod mysterium hic apud Mosem anxie scrutantibus gratificer.

Plin. l. 33. c. 11, Sueton in Jul. cap. 49. L. 29. §. 8. D. De instruct. vel instrum. leg.

VIII. Sex illis argumentis ex Aben Ezra sumtis sua subnectit Disputator Theologo-Politicus, quorum primum ab Auctore Systematis Præadamitici jam ante usurpatum arcessit ex his ejusdem capitis Deuteronomii verbis: *Jahir filius Manasse possedit omnem regionem Argob, usque ad terminos Gessuri & Machati, vocavitque ex nomine suo Basan, Havoth Jair, id est villas Jair, usque in præsentem diem.* Ex quibus postremis verbis concludit Disputator, longo post Mosis mortem tempore hæc esse scripta. Nos vero fatemur Scripturæ sacræ reparatorem Esdram, sicubi se darent obscuriores aut difficiliores loci, huc & illuc de suo nonnulla in Libros sanctos explicationis caussa infarsisse. Præterea cum tot descriptionibus propagati sint Codices sacri, ut nullius unquam libri tot extiterint exemplaria, quid mirum si quod alias sæpe evenit, factum hic quoque sit, & adtextæ ad oram à viris piis & doctis notæ in ipsum forte contextum irrepserint? Hujusmodi locum hunc esse utique non negamus.

Septimum argumentum. Tract. Theol. cap. 8. Syst. Theol. libr. 4. cap. 1. Deut. 3. 14.

IX. Quoniam Auctor Pentateuchi de Mose ita loquitur, quasi alia persona sit, eumque variis præterea ornat elogiis, & ipsius prædicat laudes, ac vitia carpit; contra vero in Deuteronomio, ubi Legem ad populum recitans inducitur Moses, & gesta sua narrans de se ipse ex propria loquitur persona & αὐτοπροσώπως; tum deinde post hanc narrationem alia denuo succedit persona, quæ reliqua Mosis acta ad ejus usque obitum persequitur; hinc octavum exurgit argumentum. Cui sic occurritur, supposititiam quoque dicendam Κύρου ἀνάβασιν, supposititios Cæsaris Commentarios, & Josephi libros De bello Judaico, & ipsum Matthæi Evangelium, (uti hac ipsa ratione deceptus asseverabat Faustus Manichæus) in quibus Xenophontis, & Cæsaris, & Josephi, & Matthæi mentio fit, tanquam diversarum ab iis personarum: quod cum futile sit, futile illud quod adversus Mosaicum Pentateuchum objicitur. *Moris Scripturæ sacræ est*, inquit Gregorius Magnus, *ut ipsi qui scribant, sic de se in illa quasi de aliis loquantur. Hinc est enim quod Moyses ait, Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra. Hinc Johannes dicit, Discipulus ille quem diligebat Jesus. Hinc Lucas ait, quod ambularent duo ex discipulis in via, Cleophas, & alius.* Deinde: *Scriptores igitur sacri eloquii, qui impulsu sancti Spiritus agitantur, sic de se in illo testimonium, quasi de aliis proferunt.* Minime porro mirandum est, Mosem alias ubique de se tanquam ex diversa persona, & ἑτεροπροσώπως locutum, propriam induere personam, dum ad Israëlitas verba facit in Deuteronomio: hic enim loquitur, illic scribit: atqui scribenti alienam quidem assumere personam licet, loquenti non licet, & perridiculum sane foret. Quod si virtutes suas jactare alicubi visus est, minime id quidem arroganter fecit, sed pro suo candore; quo fit ut errata ipse sua alias etiam ingenue agnoscat. Sic Josephus Historicus sua sæpe merita decantat, Judæorum omnium prudentissimum esse se quandoque significat, cum & errores suos alias fateatur: nec idcirco tamen ab eo libros ipsius abjudices.

Octavum argumentum. Augustin. adv. Faust. libr. 17. cap. 1. Gregor. Magn. Præf. in Job. cap. 1. Joseph. de bell. Jud. libr. 3. cap. 14. & 24. & De vita sua, sæpe.

X. Quod ad interitus Mosis, sepulturæ, & Ebræorum luctus narrationem pertinet, & reliquorum quæ ad calcem Deuteronomii adtexta sunt, unde nonum colligitur argumentum, pervulgata est omnium confessio, id vel à Josua, vel à Synagoga Magna, vel ab Esdra denique fuisse adjectum. Nam post solutam Captivitatem Babylonicam, & reversos in patriam Israëlitas, Esdræ studio recognitos fuisse Libros sacros suo loco demonstrabimus. Minime vero probabilis videtur Josephi sententia, qui Mosem ipsum suam in literas mortem retulisse vult κῦ φθόνῳ, ne se propter virtutem à Deo raptum post obitum Israëlitæ opinarentur. A qua sententia non multum diversus abit Maimonides.

Nonum argumentum. Joseph. Antiq. libr. 4. cap. ult. Maim. in tract. De precib. & ben. Sac. c. 13.

XI. E limbo vero in contextum intrusa videtur vox *Dan*, hoc Geneseos loco, ubi dicitur Abraham hostes Loti *persecutus esse usque Dan.* Constat enim ex decimo octavo libri Judicum capite, longe post Abrahamum, & Mosem etiam, Dan appellatam urbem hanc, quæ prius Lais dicebatur. Vel ipse fortasse Esdras, dum Libros sacros recognosceret, vocabulum Lais sua ætate propter vetustatem & desuetudinem ignotum, trita & usitata voce mutavit. Etsi hac exceptione propositum argumentum satis refellitur, suspicionem tamen meam Lectorem non celabo. Ex duobus fontibus & rivulis Jor & Dan, Jordanis flumen & nomen coaluisse opinio est Hieronymi, & Philostorgii, apud Johannem Antiochensem περὶ ἀρχαιολογίας. Id si sit, certe antequam urbi Lais nomen Dan indidissent Danitæ, alter fontium Jordanis Dan nomen habuit: nam Jordanis nomen Dane urbe vetustius est. Hunc ergo fortasse Dan flu-

Decimũ argumentum. Gen. 14. 14. Jud. 18. 29. Joh. Antioch. apud Salm. in Solin.

violum ſignificavit Moſes, cum diceret Abrahamum hoſtes uſque ad Dan eſſe perſecutum. Sed tamen in re incerta nihil pronuntio.

Undecimum argumentum.

XII. De nihilo eſt etiam, quod objicitur ex decimo ſeptimo capite Exodi, ubi hæc extant: *Filii autem Iſraël comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti ſunt, uſquequo tangerent fines terræ Chanaan.* Nam cum aiunt hæc à Moſe ſcripta dici non poſſe, quæ poſt ejus obitum contigerunt, ut liquet ex quinto Joſuæ capite, neutiquam ad propheticam facultatem Moſi à Deo conceſſam attenderunt. Erroribus enim quadraginta annorum addictos à ſe Iſraëlitas, Moſi & Aaroni multo ante præſignificavit Deus, ut indicat decimum quartum caput libri Numerorum. Ergo & jam tum id Moſi innotuiſſe, cum Manna è cœlo depluit, credibile eſt. Hoc ſi minus veriſimile eſſet, quod veriſimillimum eſt, verba hæc ab Eſdra, ut alia quædam, inſerta diceremus. Prius illud reſponſum poſteriori huic anteponit Abrabaniel.

Exod. 16. 35, 36.

Joſ. 5. 12.

Num. 14. 33.

Duodecimum argumentum.

XIII. Similiter cum ait Moſes Geneſeos ſexto capite ſupra triceſimum: *Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Iſraël, fuerunt hi:* Deo auctore prænoverat futurum ut aliquando Reges ſibi præficerent Iſraëlitæ. Clarius id oſtendunt hæc Deuteronomii: *Cum ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus dabit tibi, & poſſederis eam, habitaveriſque in illa, & dixeris: Conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, eum conſtitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Duodecimo itidem Deuteronomii capite leges ſtatuit de cultu Templi, quod in Chananæa terra nondum ſubacta extruendum erat, quippe futurum id monſtrante Deo ſciebat. Monet quoque Ebræos alio Deuteronomii loco de exſcindenda Amalecitarum gente, poſtquam Terræ promiſſæ compotes facti eſſent, quod futurum Dei beneficio prævidebat. Ruit itaque duodecimum illud Philoſophi Theologo-Politici argumentum.

Gen. 36. 31.

Deut. 17. 14.

Deut. 25. 17, 18, 19.

Tract. Theologico-Pol. c. 8.

Decimum tertium argumentum.

XIV. Imbecillius etiam eſt poſtremum illud, quo concludit Pentateuchum à Moſe neutiquam eſſe ſcriptum, quod citentur in eo alii Libri, ſine dubio à Moſe ſcripti: cujuſmodi eſt Liber Fœderis, & Liber bellorum Dei, & Liber legis Dei, qui Libri viceſimo quarto capite Exodi, & Numerorum viceſimo primo, & Deuteronomii triceſimo primo commemorantur: atque item Canticum, quod repræſentatur triceſimo ſecundo capite Deuteronomii. Fac enim Libros omnes illos à Moſe fuiſſe ſcriptos; quoniam ipſe res ſuas, velut ex aliena perſona, non ex propria narravit, conſentaneum ſane fuit libros quoque ſuos, ut alienos, non ut ſuos citare. Mirum præterea eſt Argutatorem noſtrum, virum tam cautum ac ſuſpicioſum, nihil ut admittendum cenſeat, *niſi id quod ex ipſa Scriptura conſtat, aut quod ex ſolis ipſius fundamentis legitima conſequentia elicitur; at non ex eo quod rationi conſentaneum videtur*; pro certo tamen ſumere Amalecitanum bellum & Iſraëlitarum ſtationes ſcriptas fuiſſe in libro Bellorum Dei, atque hunc proinde Librum Moſem auctorem habuiſſe; quoniam tum ſtationes Iſraëlitarum, tum Amalecitanum bellum conſtat à Moſe fuiſſe ſcripta: quæ valde incerta ſunt & dubia. De ſcriptore libri hujus Bellorum Dei alia omnia cenſent Ebræi Doctores, alia & Chriſtiani plerique; cum ſacer contextus habeat אמר, *dicetur*, non *dictum eſt:* unde efficitur Librum hunc à Moſe laudari, non quaſi jam ſcriptum, ſed quaſi olim ſcribendum; quem propterea librum Judicum eſſe opinatur Aben Ezra. Non librum, ſed carmen ἐπινίκιον alii interpretantur; carmen, inquam, tritum ore vulgi ad victorias Ebræorum concelebrandas, ſtatim poſt pugnam conditum, quod in rei teſtimonium affert Moſes, cum Pentateuchum diu poſt rem geſtam ſcriberet. Eadem confidentia de Libro illo Fœderis diſputat Philoſophus Theologo-Politicus, quem pauculos illos habuiſſe verſiculos ſtatuit, qui leguntur in Exodo, à verſu viceſimo ſecundo capitis viceſimi, ad caput uſque viceſimum quartum; atque iis contineri fœderis leges à Deo cum Ebræis initi. Id ſi ſit, ipſe ergo Decalogus fuerit extra leges fœderis hujus; fuerit & præceptum Circumciſionis, quæ tamen ſignum fuit perpetuum fœderis Deum inter & Ebræos. Quæ quam inepta ſint & abſurda manifeſtum eſt. Addit Auctor Syſtematis Præadamitici Moſem laudare non potuiſſe Librum illum bellorum Dei, qui res in Arnon ab ipſo Moſe geſtas continebat, ac proinde Pentateuchum Moſem auctorem non habere: ſuſpicatur autem ex diurnis Moſis Commentariis conflatum fuiſſe Librum bellorum Dei; ex hoc Pentateuchum fuiſſe exceptum. Verum quoniam de genuina loci hujus ſcriptura non ſatis conſtat, nulla inde poteſt certa exſculpi ſententia. Confer Ebraica commatis hujus verba, cum Septuaginta Seniorum interpretatione, & cum Vulgata, & Arabica, & Syriaca, & Paraphraſi Onkeloſi, fateberis non ex iiſdem verbis tam diverſos ſenſus extitiſſe.

Num. 21. 14.

Syſt. Præad. libr. 4. cap. 11.

Decimum

XV. Atque hæ demum rationes ſunt, quibus Pentateuchum à Moſe abjudicare inſtituit

inſtituit male feriatus ille Diſputator, quarum partem aliquam è Leviathane Thomæ Hobbeſii Angli mutuatus eſt; partem è Præadamitico Syſtemate. Prudenter vero factum ab eo eſt, quod cum alia argumenta è Libro hoc in uſus ſuos ſumeret, poſtremum ut invalidum prorſus & imbecille ſprevit. Nititur illud hoc loco Deuteronomii: *In Seir autem prius habitaverunt Horræi, quibus expulſis atque deletis, habitaverunt filii Eſau, ſicut fecit Iſraël in terra poſſeſſionis ſuæ, quam dedit illi Dominus.* His ſignificari putat Præadamiticus Auctor, Horræos ab Idumæis de monte Seir fuiſſe dejectos, quemadmodum ab Iſraëlitis Idumæi poſtea ex eodem monte exterminati ſunt. Quod cum non ante Davidem contigerit, ſequitur Davide recentiorem eſſe Pentateuchum. Lectores & Interpretes, veſtram fidem! Teſtimonium hoc verſate, evolvite, expendite; tum ſi vel verbulum unum eo vergere deprehenderitis, quod Idumæos finibus ſuis ab Ebræis depulſos ſignificet, manus dabo. Quod ſi quis tamen pertendat, ſcripta ſaltem hæc fuiſſe poſtquam promiſſam terram armis invaſerunt Ebræi, proindeque poſt Moſem; reſpondebimus jam tum Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manaſſæorum partem, Amorrhæorum & Baſanitarum ſedes occupaſſe, cum hæc à Moſe ſcriberentur.

quartum argumentum. Hobbei Leviath. cap. 33. Deut. 2, 12.

XVI. Decimum quintum argumentum ſuppeditat Andreas Maſius, eruditiſſimus libri Joſuæ Interpres, ex Cariath-Arbe, quæ ſæpe in libris Moſis Hebron appellatur, cum id nominis ab Hebrone Calebi filio ipſi obtigerit poſt ſubactam ab Ebræis Chananæam terram. Verum reſponſionem idem Maſius ſuggerit, eam nempe quam ſupra jam adhibuimus, unum id eſſe ex inſertis ab Eſdra in librum hunc additamentis; & ſic appellatam urbem notiori nomine, πόλιν γραμμάτων.

Decimum quintum argumentum. Maſ. Præf. Comm. in Joſ.

XVII. Decimum ſextum oritur argumentum ex poſteriore ad Timotheum Epiſtola, quæ Jannis & Mambris magorum Ægyptiorum Moſis adverſariorum nomina refert, quorum nullum extat in Exodo veſtigium: item ex Epiſtola ad Ebræos, ubi Moſes ardentem montem conſpicatus, dixiſſe fertur, *Exterritus ſum & tremebundus:* quæ in Exodo nuſquam comparent. Unde concludi poſſe videtur, luxatum ſaltem, interpolatum, ac mutilum ad nos Pentateuchum perveniſſe, cuique propterea nulla fides adjungenda ſit. Sed non ita eſt: nec enim ex Pentateucho excepta hæc eſſe dicimus, ſed ex vetuſtis potius hiſtoriis, quas temporum diuturnitas conſumſerit. Cujuſmodi multas Judaicam ἀρχαιολογίαν complexas intercidiſſe ſcimus.

Decimum ſextum argumentum. 2 Tim. 3. 8. Ebr. 12. 21.

XVIII. Denique quod volumina Legis ab impio Antiocho conſciſſa & concremata fuiſſe referant Machabaici libri, uſuramque eorum prohibitam ac morte punitam; abſurda hæc inceſſit nonnullis opinio, veros ac germanos Scripturæ ſacræ libros ab hoc tempore fuiſſe abolitos; qui vero hodie ſuperſunt, in priorum locum ſuppoſitos demum fuiſſe. Quaſi vero qui omnes Legis codices conquirebat Antiochus, omnes repererit; nec in tota paſſim Judæa latebræ ullæ fuerint, in quibus tuto occuli potuerint Volumina ſacra: quaſi non in exoticis Bibliothecis, & Alexandrina præſertim, quæ erat extra ditionem Antiochi, extiterint Codicum ſacrorum exemplaria, & Septuaginta Senum interpretatio; quaſi Iſraëlitis, quos ſedibus ſuis moverat Salmanaſar, penitus exciderit Scripturæ ſacræ ſtudium, omneſque hi Codices abjecerint. Furorem igitur Antiochi aliqua Librorum illorum exemplaria evaſiſſe indicat Machabaicus ipſe Scriptor, cum ait deinde jejuniis maceratos Iſraëlitas, ciliciis indutos, cinere conſperſos, veſtibus laceros, *expandiſſe libros Legis:* & in Epiſtola ad Spartiatas ſolatio ſibi fuiſſe Libros ſanctos ſcribit Jonathas, & populus univerſus Judæorum. Pari propemodum reſponſione elevatur argumentum, quod ex illato Hieroſolymis à Nabuzardane incendio, & ex combuſtis à Manaſſe Codicibus ſacris petitur. Quo argumento adductos fuiſſe videmus Clementem Alexandrinum, Chryſoſtomum, Theodoretum, alioſque complures, ut crederent Eſdram Spiritu ſancto afflatum ſancta Volumina penitus conſumta reparaſſe. Quod & Scriptori libri quarti Eſdræ, homini male & inepte fraudulento videtur fuiſſe perſuaſum.

Decimum ſeptimum argumentum. 1. Mach. 1, & ſeq. 1. Mach. 3. 48. 1. Mach. 12. 9. Clem. Al. Str. 1. Chryſoſt. Hom. 8. in Epiſt. ad Ebr. Theod. Præf. in Cantic. 4. Eſdr. 14. 21; & ſeq.

XIX. Quod autem ſubjicit Scriptor uterque, Præadamiticus, & Theologo-Politicus, nonnulla in Moſaicis libris occurrere, vel obſcura, vel inordinata, vel mutila, quoniam minime pertinet ad propoſitum hoc opus, ad accuratum examen neutiquam revocabimus, quod ab aliis multum ac ſæpe factum eſt; hac præſcriptione contenti, Verbum Dei, primum lapidibus, tum deinde libris, chartis, membranis fuiſſe mandatum & hominum manibus vulgo uſurpatum; vere theſaurum in vaſis fictilibus; primum digito Dei, aut Moſis fuiſſe ſcriptum; tum deinde digitis aliorum hominum, eorumque ſæpe incurioſorum, aut ſocordium, aut indoctorum: hinc in leviculis quibuſdam rebus, ad fidei dogmata neutiquam pertinentibus mendas, ſi forte, aliquot irrepſiſſe; nec in Pentateucho ſolum, ſed & in reliquis Scripturæ ſacræ libris vitia hujuſmodi inoleviſſe; ut ex תקון ספרים, hoc eſt, *emendationibus Scribarum*, &

Leviculæ quædam mendæ Pentateuchi ac reliquorum etiam Scripturæ ſacræ librorum Codices inſederunt.

ex variis Lectionibus Orientalium & Occidentalium, & ex illis Ben Aſcher & Ben Nephthali apparet. Qua re nihil de Librorum illorum auctoritate decerpitur: nihilo ſane magis ac aureorum minueretur pretium, ſi vel detritus eſſet ſacculus, vel inquinatus; nihilo magis ac labefacta eſt Lex, comminutis à Moſe lapidibus illis ſcriptis digito Dei. Neque eo tamen favere vel tantillum volumus nefariæ Muhammedanorum, Anabaptiſtarum, & Servetanorum doctrinæ, qui depravata penitus & adulterata ſciſcunt Veteris Teſtamenti volumina; non in minutis tantum, quod facile concederemus, ſed in gravioribus etiam, quod falſum eſſe viri docti pluribus jam demonſtrarunt.

Sed de Moſe ſatis multa; cui quoniam Deus non per ænigmata & figuras, non per viſa aut ſomnia, quemadmodum reliquis Prophetis futura revelavit, ſed palam & aperte, *ore ad os*, ut habet Scriptura ſacra, & *facie ad faciem*; proptereaque maximi ſunt ad propoſitum opus momenti, quæcunque de Chriſto vaticinatus eſt; idcirco hoc argumentum paulo fuſius ſumus perſecuti: cum præſertim Pentateuchus ſit quaſi ſummarium Judaicæ religionis, fœdus Dei ac leges complexum, reliqui vero Libri velut appendices. Unde Rabbini docent teneri unumquemque Pentateuchi exemplar habere penes ſe; Prophetarum autem aut Hagiographorum, non item. Sed tamen pergamus ad reliqua.

Num. 12. 16. Deut. 34. 10.

DE LIBRO JOSUE.

I. *Diſputatur de Auctore libri Joſuæ. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Joſuæ adſcribitur, ejuſque probatur γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum* VI. *Quartum argumentum.* VII. *Quintum argumentum.* VIII. *Sextum argumentum.* IX. *Septimum argumentum.* X. *Octavum argumentum.* XI. *Nonum argumentum.* XII. *Hercules idem ac Joſue.* XIII. *Unicus fuit Hercules.* XIV. *Explicatur denuo* 1. *Mach.* 12. 21. *in quo agitur de Judæorum & Spartanorum conſanguinitate.*

Diſputatur de Auctore libri Joſuæ. Variæ opiniones proponuntur:

I. QUONIAM Joſue imaginem Chriſti Domini, non nomine ſolum, ſed rebus etiam geſtis præfert, cum quæ Legi deerant impleverit Chriſtus Jeſus, quemadmodum quæ Moſes Legiſlator præſtare non potuerat, Iſraëlitas nempe in Terram ſanctam inducere, ejuſque compotes facere, id Joſue executus ſit; idcirco non tam ſpectandus eſt ipſius Liber, qui nulla nobis ad præſens inſtitutum utilia ſuppeditat vaticinia, quam Joſue ipſe. Nos tamen de utroque diſputabimus, ac primum de Libro, cujus Auctor & ætas à viris doctis vocantur in dubium; aliis ad Eleazarum Pontificem, ad Samuelem nonnullis, quibuſdam ad Iſaiam, pluribus cum ad Eſdram referentibus. Auctor quidem Synopſeos quæ Athanaſio tribuitur Librum hunc a Joſua abjudicat, Auctorem ipſe non aſſignat. Theodoretus excerptum putat ex Libro Juſtorum, qui laudatus eſt decimo capite libri Joſuæ. Andreas Maſius Eſdram, ſive ſolum, ſive virorum doctorum æqualium ſuorum ſtudiis adjutum, Dei inſtinctu Librum hunc, atque item alios, ex variis Annalibus, qui tum magna cura in Templo aſſervabantur, compilaſſe putat. Hugo Grotius elaboratum conjicit poſt tempora Salomonis; tum quod aliquoties occurrat illa temporis notatio, *Uſque in præſentem diem*; tum etiam quod capite nono ſupra decimum mentio fiat terræ Cabul, quæ ab Hiramo Salomonis coævo id nomen accepit, ut habet liber tertius Regum; & quod capite eodem narrentur ea de Danitis, quæ Judicum demum tempore contigerunt. Joſua quoque recentiorem putat Thomas Hobbeſius, propter frequentem iterationem horumce verborum: *Uſque in præſentem diem*; tempus autem non definit. Ex laudatione libri Juſtorum, apographum librum arbitratur Auctor Syſtematis Præadamitici, non autographum. Eamdem habet cauſſam, & alias pleraſque, Diſputator Theologo-Politicus, cur in ævum Joſua poſterius libri hujus lucubrationem rejiciat; puta quod ſub finem ſexti capitis fama Joſuæ per omnem terram vulgata dicatur; quod capite octavo & undecimo, quæcunque præceperat Moſes, præſtitiſſe dicatur; quod in calce Libri, ipſius obitus, & res poſt ejus obitum geſtæ narrentur; quod ſub finem decimi ſexti capitis, ea de Chananæis Gazeritanis referantur, quæ primo libri Judicum capite recitantur, tanquam Joſua demum defuncto acta; quod nar-

Theodor. quæſt. 14. in Joſ.
Joſ. 10. 13.
Maſ. Præf. Comm. in Joſ. & in Joſ. 10. 13.
Grot. in Joſ.
Joſ. 4. 9. & 6. 25. & 15. 63.
Joſ. 19. 27.
3. Reg. 9. 13.
Joſ. 19. 47.
Jud. 18. 29.
Hobb. in Leviath. cap. 33.
Syſt. Præad. c. 1.
Tract. Theologico-Pol. cap. 8.
Joſ. 6. 27.
Joſ. 8. 35. & 11. 15.
Joſ. 16. 10.
Jud. 1. 29.

rationi huic, & alteri quoque de Jebuſæis, quæ eſt in fine decimi quinti capitis, appoſita ſit illa notatio temporis quam dixi, *Uſque in præſentem diem*; quod hiſtoria Calebi, quæ narratur commate decimo tertio & ſequentibus capitis decimi quinti, poſt Joſuæ obitum eveniſſe dicatur in primo libri Judicum capite; & quod Joſua recentior videatur hiſtoria Aræ illius ingentis, ad ripam Jordanis à Rubenitis, Gaditis, & dimidia Manaſſæorum parte exſtructæ, quæ viceſimo ſecundo capite refertur, & nullam habet Joſuæ mentionem; quippe cum veri haudquaquam ſimile ſit decem tribuum adverſus fratres ſuos conjurationi Joſuam non interfuiſſe; & quod decimo capite legatur, neque ante Joſuam, neque conſequenti deinde tempore tam longum præteriiſſe diem, qualis ille fuit, quo Solem Deus ſtitit, velut ad nutum Joſuæ; ac concludit demum librum Juſtorum, qui hoc ipſo laudatur capite, fœtum eſſe Joſuæ; at libri hujus qui Joſuæ nomen ſibi præſcripſit, tempus non determinat.

Joſ. 22. 10. & ſeq.

Joſ. 10. 14.

Joſ. 10. 13.

II. Contra vero è Veteribus ac Recentioribus longe plures, imprimiſque Thalmudiſtæ in Baba batra, primo capite, à Joſua ipſo ſcriptum eſſe arbitrantur; his perſuaſi verbis quæ extant in poſtremo Libri capite: *Scripſit quoque Joſue omnia verba hæc in volumine Legis Domini.* Atque ea profecto, ſi quis animum advertat, ſunt ejuſmodi, ut prorſus ſignificent Joſuam ad exemplum Moſis res à ſe geſtas literis commendaſſe, & Librum ſuum ad calcem libri Legis à Moſe ſcripti adjeciſſe, quemadmodum ei adjunctus nunc quoque eſt. Sic intellexit & expoſuit Chaldæus Interpres, quem penes ſe habebat Maſius. Confirmatur id teſtimonio Sirachidæ, cum ait Joſuam Moſis ſucceſſorem fuiſſe ἐν προφητείαις, hoc eſt in Librorum ſacrorum, qui divinitus inſpirati ſunt, ſcriptione. Libri præterea vetuſtatem arguit iſtud capitis decimi ſexti libri tertii Regum comma: *In diebus ejus ædificavit Hiel de Bethel Iericho: in Abiram primitivo ſuo fundavit eam, & in Segub noviſſimo ſuo poſuit portas ejus; juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Ioſue filii Nun.* Quod liquido depromtum eſt ex ſexto capite libri Joſuæ: *In tempore illo imprecatus eſt Ioſue dicens, Maledictus vir coram Domino, qui ſuſcitaverit & ædificaverit civitatem Iericho: in primogenito ſuo fundamenta illius jaciat, & in noviſſimo liberorum ponat portas ejus.* Ergo ſaltem libris Regum vetuſtior eſt liber Joſuæ. Adde & verba iſta Calebi è capite decimo quarto: *Hodie octoginta quinque annorum ſum; ſic valens ut eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum: illius in me temporis fortitudo uſque hodie perſeverat, tam ad bellandum, quam ad gradiendum: da ergo mihi montem iſtum.* Quæ reſpexiſſe videtur Sirachides cum hæc ſcriberet: *Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & uſque in ſenectutem permanſit illi virtus, ut aſcenderet in excelſum terræ locum.* Ex nominibus etiam menſium, ſi non demonſtrari, at conjici certe poteſt Libri hujus antiquitas. Sciendum eſt enim ante Babylonicam Captivitatem menſes Ebræorum appellatos vulgo fuiſſe ex ordine & numero quem inter ſe habebant. Itaque non aliter quam menſem primum, ſecundum, tertium, alioſque deinceps, ſacri Scriptores Captivitate vetuſtiores nuncupant. In Babyloniam autem delati Iſraëlitæ, uſu quotidiano & conſuetudine Chaldæorum, & tractu temporis paulatim nomina menſium illic uſitata aſciſcere inſuefacti ſunt. Eapropter in ſcriptis Captivitate recentioribus crebro occurrunt, velut in libris Eſdræ, & Eſtheris, in Aggæo, Zacharia, Barucho, Daniele, & Machabaicis. Atqui in libro Joſuæ menſes Babylonicis nominibus haudquaquam affectos reperias, ſed iis quæ ex ordine & numero quem inter alios obtinent, ipſis debentur. Verumtamen cum in Scriptoribus ſacris Captivitate recentioribus menſes etiam aliquando ex numero ſuo & ordine appellentur, rationi huic vim conjecturæ tantum, auctoritatemque tribuimus. Cum nihil autem Eccleſiæ decretis ſuper hoc Libro determinatum ſit, præterquam ſacrum eſſe, & in priſcum ſacrorum Voluminum Canonem receptum, id modo jam conſtet quod negari utique non poteſt, etiamſi incerti Auctoris & temporis eſſe concederemus, quemadmodum ex hac opinionum varietate credi poteſt, genuinum tamen eum eſſe conſtaret: cum ex prima Definitionum noſtrarum genuinus liber ille ſit, qui ab eo Auctore ſcriptus eſt, à quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore quo ſcriptus eſſe fertur.

Joſuæ adſcribitur, ejuſque probatur γνησιότης & antiquitas.

Joſ. 24. 26.

Eccl. 46. 1.

3. Reg. 16. 34.

Joſ. 6. 25, 26.

Joſ. 14. 10, 11, 12.

Eccli 46. 11.

III. Poteramus itaque eorum omnium qui Joſuæ ipſum eripere conantur, argumenta contemnere. Nihilo minus hæc quoque refellemus, ut retuſis omnibus Adverſariorum telis, tum maxime appareat opinionis illius firmitas, quæ in Joſuam opus hoc tranſcribit. Primum argumentum ſubminiſtrat decimum caput, in quo, ut dixi, citatur Liber Juſtorum, Joſua recentior, vel æqualis, ut qui Gabaonitanæ pugnæ à Joſua commiſſæ videatur meminiſſe: unde ſequitur Libro Juſtorum recentiorem eſſe Librum Joſuæ nomine inſcriptum, ac multo etiam magis ipſo Joſua. Tantum certe apud Maſium, accuratiſſimum libri hujus Interpretem valuit iſtud argumentum, ut ex eo longe poſt ætatem Joſuæ elucubratum eſſe concluderet: quod &

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum.

Joſ. 10. 13.

Maſ. in Joſ. 10. 13.

Theodor. Interr. 16. in Jos. antea fecerat Theodoretus. Explicatus sanequam difficiles habet iste locus : nam primum non satis extat an tota rei gestæ historia in Libro Justorum scripta fuerit ; an ea tantum verba quæ proxime præcedunt : *Steteruntque Sol & Luna, donec ulciscetur se gens de inimicis suis* ; an quædam per figuram & poëtice dicta in Libro Justorum, cujusmodi multa in Libris sacris occurrunt, Josue ad rem veram accommodaverit ; an generatim in eodem Libro prænuntiata, huic miraculo aptaverit. Deinde magna est inter Scripturæ sanctæ Interpretes de Libro Justorum concertatio, Judæos præsertim, qui multum hic pro more suo nugantur. Censent quidam ex illis hunc esse librum Geneseos, alii Exodi, alii quinque libros Legis, quibus justorum virorum Abrahami, Isaaci, Jacobi, & aliorum gesta continentur : in iis enim Deum polliceri aiunt se in Israëliticæ gentis gratiam prodigia editurum, cum ait in Exod. 34. 10. Exodo : *Signa faciam, quæ numquam visa sunt super terram, nec in ullis gentibus.* Masius Annales rerum ab Israëlitis gestarum intelligit. Masio assentiuntur Junius & Tremellius, nec ab eo multum recedit Bonfrerius. Grotius carmen ἐπινίκιον notari vult, statim post reportatam de Gabaonitis victoriam compositum, & inter Ebræos pervulgatum, cujus auctoritate rei incredibili quam narrabat, fidem fecerit Josue. Mihi probabile fit librum fuisse παραινετικὸν, ad pie sancteque vivendum homines informantem ; in quo fortasse scriptum erat, quod sæpe in Libris sacris scriptum legimus, debere se viros pios Deo in tutelam ac fidem totos committere ; hoc si faciant, futurum haud dubie, ut præsenti eos adversus hostes Deus auxilio prosequatur : & quemadmodum ut ab hostili impetu tuti essent, maris fluctus inhibuit, ita eum vel ipsos siderum cursus moraturum, quoad hostes suos ulciscantur. Quod cum re contigisset, dignum censuit Josue populo significare quam promissorum memor esset Deus, ut intelligerent ecquam reliquis ipsius pollicitationibus fidem deberent adhibere. Hoc posito jam facile objectum argumentum discutiemus : potuit enim multo ante Gabaonitanam pugnam scriptus esse hic Liber, & vulgi manibus tritus, vel in sacris tabu-
Joseph. Antiq. libr. 5. cap. 1. lariis reconditus, ut in Templo servatum deinde fuisse docet Josephus. Sin Grotii aut Masii sequare sententiam, facile quoque te expedies : nam carmen illud ἐπινίκιον, aut Annales statim post Gabaonitanum prælium scripti fuerunt : at annis aliquot post rem gestam, & in summa senectute Librum suum exaravit Josue, ut ex postremo ejus capite cognoscitur. Itaque narrationi suæ fidem conciliat libri coævi & vulgo noti testimonio. Rabbini vero, qui vel aliquos, vel omnes Pentateuchi libros hic notari putant, extra omnem teli jactum longe sunt.

Secundum argumentum. IV. Secundum argumentum conflant Masius, Grotius, Hobbesius, & Disputator Theologo-Politicus, ex frequenti hac temporis notatione, *Usque in præsentem diem*, quæ longi temporis intervallum significat. Verum cum hunc Librum scripserit
Hobb. Leviath. cap. 33. Tract. Theologico. cap. 8. Josue jam senex, ut jam monui, pridem ea facta erant, quæ *Usque in præsentem diem* perseverasse ait : cum autem mutationem aliquam rebus iis inferre potuisset quantacunque hæc temporis diuturnitas, (multis enim annis Israëlitis præfuit) res in eodem statu mansisse notandum duxit. Responsioni huic fidem conciliat Matthæus, qui cum Evangelium suum non multis post Christi necem annis scripserit, usus est his
Matth. 27. 8. verbis : *Propter hoc vocatus est ager ille Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem.* Et alibi :
Matth. 28. 15. *Et divulgatum est verbum istud apud Judæos usque in hodiernum diem.* Pari exceptione solvitur simile argumentum, quod cudit Theologo-Politicus
Jos. 10. 13. 14. Argutator ex hoc loco decimi capitis : *Stetit itaque Sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Non fuit antea, nec postea tam longa dies.* Nec enim pridie aut nudius tertius evenerat hoc prodigium, sed ante multos annos quam hæc scripta sunt.

Tertium argumentum. V. Tertio argumento caussam præbet decimum nonum caput libri Josuæ, ubi
Jos. 19. 27. 3. Reg. 19. 13. mentio fit terræ Cabul ; cui id nominis tributum putant Masius & Grotius ab Hiramo Tyri rege, ut est nono capite libri tertii Regum. Quasi eadem sit utraque terra Cabul, quæ penitus diversæ sunt : altera enim, regiuncula est viginti constans oppidis ;
Joseph. Antiq. libr. 8. cap. 2. altera, vicus in confiniis Ptolemaidis : utraque in tribu Aser. Distinxit eas Josephus : alteram enim appellat χλῶ χαβαλὼν, libro octavo ἀρχαιολογίας, alteram χαβωλὼ κώμῃ, in libro De vita sua.

Quartum argumentum. VI. Indidem ex decimo nono capite libri Josuæ quartum oritur argumentum,
Jos. 19. 47. Jud. 18. 29. quod & à Masio usurpatur. Nam quæ illic narratur Danitarum expeditio adversus Lazem, ea post mortem Josuæ contigit Judicum temporibus, quemadmodum ex decimo octavo capite libri Judicum scitur. Igitur unum hoc est ex additamentis, quæ huc illuc in Libros sacros infarsit Esdras, ad pleniorem rerum intelligentiam. Nam cum assignatam Danitis portionem descripsisset Josue, aliamque deinceps armis ipsi quæsissent, merito id Esdras supplendum duxit. Clausulam ergo hanc si detrahas, nihilominus constabit sententia, neque luxatum orationis contextum aut pendulum

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [176] - 148
PUBLIC DOMAIN

deprehendes. Quod miror Maſium virum doctum non vidiſſe, aut viſum non probaſſe, cum in libris Moſis idem factum confeſſus ſit. Simili modo intruſos in caput viceſimum primum verſus duos reperies, quos vetuſta Ebræorum exemplaria non agnoſcunt; teſte R. Davide Kimchi. Infarta quoque videtur clauſula, quæ decimo quinto capite libri Joſuæ, commate decimo quarto, & ſequentibus quinque continetur; nam quidquid illic de Calebo, & extinctis ab eo tribus Enaci filiis, & de Dabira ab Othoniele expugnata, & nuptum ei data Axa Calebi filia, & addicta doti Dabira urbe, cum fundis irriguis, videntur poſt mortem Joſuæ contigiſſe, ut colligitur ex primo libri Judicum capite. Agnovit id Theodoretus, & ut libros Joſuæ & Judicum conciliaret, prophetice illic prænuntiatam rem dixit, hic vero eventu comprobatam. Quin & Adoniſedecum regem Hieroſolymæ, cujus infelix prælium, fuga, & ſupplicium capite decimo libri Joſuæ deſcribuntur, eumdem eſſe cenſuit ac Adonibezecum, Bezecæ regem, cujus item primo libri Judicum capite adverſa pugna, fuga, & interitus narrantur: atque illic rem itidem prædictam, hic fuiſſe completam. Quod non ita eſt: nam illi Adoniſedeco, huic Adonibezeco nomen fuit: ille Hieroſolymæ rex fuit, hic Bezecæ, cujus ſitum deſcribunt Euſebius & Hieronymus in Libro De locis Ebraicis: ille Gabaone victus eſt, hic Bezecæ: ille ferro confoſſus, de ſtipite ſuſpenſus, Macedæ ſepultus eſt; hic truncatis manibus & pedibus, Hieroſolymam adductus, ibi demum occubuit. Tam parum autem ſibi conſtat hoc loco Theodoretus, ut quamvis in Joſuæ libro res fuiſſe prædictas notaverit, quæ in priore libri Judicum capite geſtæ narrantur, tamen prius illud caput ἀνακεφαλαίωσιν eſſe pronuntiet rerum ſub Joſua actarum. Sed revertamur ad Calebum, Othonielem, & Axam, de quibus quidquid narratur hoc loco Libri Judicum, putat Grotius eſſe ἐπάνοδον ad ea quæ vivo Joſua geſta fuerant: ſed prorſus repugnat orationis ſeries hoc capite. Nam primum ait: *Poſt mortem Joſue conſuluerunt filii Iſraël Dominum, dicentes: Quis aſcendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? dixitque Dominus, Judas aſcendet.* Et mox: *Aſcenditque Iudas, & tradidit Dominus Chananæum ac Pherezæum in manus eorum.* Tum deinde: *Et poſtea deſcendentes pugnaverunt contra Chananæum qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campeſtribus. Pergenſque Judas contra Chananæum qui habitabat in Hebron, percuſſit Seſai, & Ahiman, & Tholmai: atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir.* Et continuo: *Dixitque Caleb: Qui percuſſerit Carjath-Sepher, & vaſtaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.* Vides hæc ita connexa & colligata, tum verbis, tum rebus ipſis, ut ab ipſo initio continuata ſerie manifeſto profecta ſint. Atqui initium illud eſt: *Poſt mortem Ioſue*: unde efficitur poſt Joſuæ mortem eveniſſe, quæ his ſubnexa ſunt. At hæc eadem, quæ de Calebo, Othoniele, & Axa in decimo quinto capite libri Joſuæ referuntur, plane illuc videntur intruſa: nam cum tribus Judæ ſortem deſcribat γεωγραφικῶς, poſtquam ad Calebi portionem ventum eſt, adjiciendum putavit Eſdras ad pleniorem rei expoſitionem, quæ in libro Judicum de trium Enaci filiorum interitu, de Othoniele & Axa habebantur. Atque ea ſunt hujuſmodi, ut inde ſecluſa, integrum & cohærentem orationis contextum relinquant. Porro quæ illic deſcribitur ſors Judæ, ut & aliæ ſortes, non ſtatim ut ſingulis tribubus aſſignatæ ſunt à Joſua, in earum ditionem continuo ceſſerunt: nondum enim edomita fuerat penitus & ſubacta Chanaanitis regio; ſed potius ex hac diviſione intelligebat unaquæque tribus, quæ ſibi deinceps regio armis adorienda eſſet & expugnanda. Quod tamen pro virili non egerunt, dum paratam illis victoriam præſtabat Deus. Quamobrem remolleſcentibus quiete & luxu animis, nec deinde hoſtes exſcindere potuerunt, cum maxime vellent; id permittente Deo, *ut in eis erudiret Iſraëlem.* Ab ea opinione non recedunt Ebræi Doctores. Videtur autem libri Judicum Scriptor horum bellorum privatim à ſingulis geſtorum ſummarium in prius caput conjeciſſe; quamquam & in ſequentibus plurima habentur generis ejuſdem. Liquet etiam ex iis quæ ad calcem capitis decimi ſexti in Septuaginta Senum interpretatione leguntur, nec in Ebraico exemplari uſpiam extant, adventitia quædam & extranea in Libro hoc reperiri.

Maſ. Præf. in Joſ. Joſ. 21, 35, 36. Theod. Interr. 1. in Jud. Judic. 1. 1, 2. Jud. 1. 4. Jud. 1. 9, 10. Jud. 1. 12. Joſ. 3. 5.

VII. Quod famæ ſuæ celebritatem jactat Joſue ſexto capite, & accuratam Moſaicis legibus obtemperationem aliis locis prædicat, indignum ipſius modeſtia cenſet Philoſophus Theologo-Politicus; proindeque alteri adſcribendum hunc Librum arbitratur. Idem jam ſupra objectum adverſus libros Moſis argumentum refellimus; ex quo pari jure concludi poteſt Pauli Epiſtolas aliquot, Pauli non eſſe, quod in iis pietatem ſuam & benefacta, ac eximias dotes Paulus commemoret; & Cæſaris Commentarios, Cæſaris non eſſe, quod in iis Cæſaris virtutes & præclara facinora celebrentur. *Quintum argumentum.* Joſ. 6. 27. Joſ. 8. 35. & 11. 15.

VIII. Quod poſtremo capite obitus Joſuæ, & res poſt ejus obitum geſtæ nar- *Sextum ar-*

gumentum. Sylt. Præad. libr. 4. cap. 1.

rentur, hinc effici putat Philoſophus Theologo-Politicus alterius eſſe quam Joſuæ: quod ex Grotio & Præadamitico patrono ſumſit. Cui rationi parem adhibebimus reſponſionem, quam ſimili adverſus Moſis libros argumento adhibuimus; nempe hæc vel à Samuele, vel ab Eſdra illuc fuiſſe adtexta.

Septimum argumentum. Joſ. 16. 10. Jud. 1. 29.

IX. Objicit præterea verſum poſtremum decimi ſexti capitis, in quo legitur Chananæos Gazeritanos ab Ephraimitis neutiquam fuiſſe deletos, ſed vectigales factos: quæ quoniam reperiuntur itidem in primo libri Judicum capite, Librum illum recentiorem eſſe Joſua concludit. Frivola ac futilis argumentatio: nam res quæ fiunt, ei neceſſario illigantur tempori, quo fiunt. At quæ facta non ſunt, nulli certo adnectuntur tempori, nec ulla ætas eſt, qua factas non eſſe jure dici non poſſit. Ut ſi quis dicat in Vita Tiberii à Romanis deletam non fuiſſe Germanorum gentem, hoc ipſum in Vita Veſpaſiani dicere poterit. At ſi Gallos dicat à Cæſare domitos, res hæc illigabitur decennio illi quo geſta eſt, neque ultro, citroque vagabitur. Itaque cum ait Joſue Gazeritanos ab Ephraimitis non fuiſſe exciſos, idem dicere licet de ſequenti ævo, quo nec exciſi ſunt.

Octavum argumentum.

X. Infitiale vero eſt octavum argumentum, proptereaque invalidum ac leve; nam quod nulla fiat Joſuæ mentio in hiſtoria conjurationis decem tribuum adverſus Gaditas, Rubenitas, & Manaſſæorum partem, quæ viceſimo ſecundo Joſuæ capite facta narratur propter Aram illam ingentem in ripa Jordanis erectam, hinc concludit Adverſarius Theologo-Politicus defuncto jam Joſua hæc eveniſſe. Quid ſi tunc æger erat Joſue? quid ſi aliis negotiis diſtrictus? Sed cur ad eas præſcriptiones confugimus, cum in hoc ipſo capite tutiſſima nobis pateat defenſio? narrat quippe ſacer Scriptor Rubenitas, Gaditas, & dimidiam Manaſſæorum partem, poſt domitam Chanaanitidem in proprias ſedes à Joſua dimiſſos, cum ad tumulos Jordanis perveniſſent, antequam disjungeretur, immanem illam Aram molitos eſſe, quæ reliquos Iſraëlitas concitavit. Vides connexionem rerum & temporum: à Joſua dimittuntur Rubenitæ cum ſociis, iter faciunt verſus fines ſuos, veniunt ad Jordanem, Aram extruunt, tumultuantur Ebræi reliqui, legatos mittunt, excuſationem accipiunt: hæc intra paucos dies & vivo Joſua eveniſſe planiſſimum eſt.

Nonum argumentum. Joſ. 24. 25, 26.

XI. Capite poſtremo Joſuæ, hæc leguntur: *Percuſſit ergo Joſue in die illo fœdus, & propoſuit populo præcepta atque judicia in Sichem. Scripſit quoque omnia verba hæc in Volumine Legis Domini.* Ex his verbis recte collegimus Librum hunc auctorem habere. Sed mirare ingeniorum diſſenſionem: contrarium inde effici putat Scriptor Theologo-Politicus: nam pactum illud, inquit, à Joſua & populo cum Deo initum, deſcriptum eſt in volumine Legis Domini, quod alterum pactum populi cum Deo continebat. Atqui nullus extat liber, in quo utrumque pactum extet; periiſſe ergo librum hunc dicendum eſt. Verum à Diſputatore noſtro quæſitum velim, an non viceſimo nono, aliiſque Deuteronomii capitibus alterum habeatur pactum; an non item viceſimo quarto Joſuæ capite poſtremum deſcriptum extet. Supereſt igitur liber, in quo habetur utrumque pactum, Pentateuchus nempe iis auctus, quæ Joſue adjecit, Libro nempe hoc, qui Joſuæ nomen præfert.

Hercules idem ac Joſue.

XII. Hæc habui de libro Joſuæ quæ dicerem: nunc agamus de ipſo Joſua; qui quoniam Moſis adminiſter fuit, & rerum geſtarum particeps ac ſocius, hinc effectum eſt, ut falſis eum nominibus, perinde ut Moſem ipſum diſſimularit conſequens ætas, & actorum ejus dicta primum inter Chananæos & Phœnices, inde in remotiores gentes fama, innumeris ſubinde figmentis aucta accreverit. Joſuæ ergo optime demonſtraverimus vetuſtatem, ſi vetuſtiſſimarum fabularum integumentis involutum eum deprehenderimus. Conſtat inter eruditos Joſuæ impoſitam eſſe Herculis perſonam. Id uberrime demonſtravit Gerardus Johannes Voſſius in libris De idololatria. Argumenta ejus in pauca contraham. Hercules Indos bello appetiiſſe dicitur, quod in Syria & Arabia bella geſſerit Joſue: terræ enim omnes ultra mare Mediterraneum ſitæ, Indiæ nomine olim à Græcis appellabantur. Hercules Diis adverſus Typhœum, alioſque Gigantes prœliantibus opem tulit: Joſue bella Dei geſſit adverſus Chananæos, alioſque Terræ promiſſæ incolas, viros giganteæ proceritatis. Fuit unus ex illis Og rex Baſan, cujus lectus ferreus novem cubitos longus erat, latus quatuor: is eſt ipſe Typhœus, ut oſtendunt nominum ſignificationes; nam hoc à τύφω, illud à עג, quorum utrumque ſonat, *uſſit, coxit.* Nec obſtat, quod ſuperius obſervavimus, Typhonem Moſis eſſe ſimulacrum; ſæpe enim vel eamdem perſonam pluribus, vel varias perſonas eidem accommodarunt, ut à me quoque adnotatum eſt. Herculem adverſus Gigantes ad ripam Rhodani pugnantem imbre lapideo à Jove adjutum ferunt: Deus quinque Regum contra Joſuam prœliantium copias lapidibus grandinis oppreſſit. In Arimis Typhœus profligatus jacuit: in Aramæis, hoc eſt Syriacis campis

Voſſ. De idol. libr. 1. cap. 26.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [178] - 150
PUBLIC DOMAIN

Og rex Baſan, Philiſtæi, Chananæi, aliique Gigantes proſtrati ſunt. Herculis, non Thebani, ſed Ægyptii ætas cum ætate Joſuæ convenit, ut oſtendit Chronicon Euſebii. Hæc Voſſius acute & erudite, quibus illuſtrandis & confirmandis nos aliqua ſubjiciemus : ex quibus cognoſcetur verum eos feliciter eſſe odoratos, qui nullum unquam fuiſſe Herculem ſuſpicati ſunt.

Hercules Ægyptius fingitur, Nilo patre natus, & Moſis coævus : Joſue in Ægypto natus eſt Moſis temporibus. Tyrius quoque dictus eſt Hercules, nam Phœnices cum Judæis confundere Græci ſolent : quippe & Palæſtinam Phœnicen eſſe dictam, & Judæos Phœnicibus permiſtos perhibent veteres Geographi. Moſchus ille Sidonius, quem teſtem citat Strabo, Moſes ipſe fuit, ut à me probatum eſt. Ea Tyriis tribuit Theophraſtus in libro De legibus, quæ Judæis ſolis convenire docet Joſephus diſputans contra Apionem : nec Phœnices & Syros Palæſtinam incolentes à Judæis diſtinguit Herodotus, ut ibidem Joſephus adnotavit ; nec diſtinguit Ariſtophanes, cum Phœnices appellat φαλοὺς, *recutitos* ; cum non ipſi, ſed vicini eorum Judæi præputia ponerent. Hinc ergo patet cur Herculi, qui Joſue eſt, patria Tyrus aſſignetur. Idæus quoque & Cretenſis dictus eſt Hercules ; quod כרתים appellentur Palæſtini, ut ſupra docuimus in Diſſertatione de Minoë, & Idæi cum Iudæis confundantur. Trinoctio genitum eum ferunt, propter moram Soli à Joſua injectam per Gabaonitanæ pugnæ tempus : unde & finxerunt Fabulatores, Solis radiis aliquando aduſtum Herculem, arcum in eum intendiſſe : unde & Aſtronomiæ peritus Hercules habitus eſt, adeo ut Aſtrologus cognomine ſit dictus, ut habet Feſtus : unde & Sol ipſe à Græcis creditus eſt, ut eſt apud Euſebium & Macrobium : unde & Atlantem cælum humeris geſtantem ſublevaſſe & oneri ſucceſſiſſe commenti ſunt ; vel fortaſſe quod in partem curarum ac dignitatis Joſuam aſciverit Moſes, quando impoſitis capiti ejus manibus partem ei gloriæ ſuæ tranſſcripſit, quemadmodum habet liber Numerorum, atque is Moſe demum defuncto Iſraëliticæ Reipublicæ adminiſtrationem capeſſivit ; vel quod montem Sinai ſubeuntem Moſem ſolus Joſue ſit comitatus. Mercurii, Oſiridis, Æſculapii, & Evandri, quos Moſis figuram gerere diximus, coævus Hercules ponitur. Nec coævus duntaxat, ſed ſocius quoque eſt Mercurii dictus, unde & communia olim utriuſque fuiſſe ſimulacra tradit Ariſtides, & communes utrique viſuntur Inſcriptiones. Liquidum etiam eſt, quamobrem ſcripſerit Diodorus Oſirim ad bella proficiſcentem copiis ſuis Herculem præfeciſſe. Quod vero addit, eumdem in exercitu Anubin habuiſſe, id Calebum notat, unum ex Terræ promiſſæ exploratoribus, Joſuæ ſocium, cujus nomen כלב cum *canem* ſonet, idcirco Anubin Cynocephalum mendax vetuſtas confinxit ; atque hinc etiam nata eſt fabula de Cane Herculis purpuræ repertore. Arma accepiſſe Herculem à Mercurio & Apolline & Vulcano fabulatur Apollodorus : hos tres unum Moſem eſſe docui, cujus imperiis arma ſumſit Joſue & tractavit. Heſionen ab irruente ceto tutam præſtitit ; Andromedam Perſeus, qui Moſes eſt. Magum & præſtigiatorem fuiſſe Herculem idem Diodorus aſſeverat ; quod inuſitatis prodigiis Joſuæ victorias Deus promoverit. Μουσηγέτης vocatus eſt, perinde ut Apollo, qui Moſes eſt, cum quo communia multa habet Joſue. Hercules Muſarum appellatur apud Macrobium, & in Inſcriptionibus : quo nomine Romæ cultus fuit. Πεζωρος etiam nuncupatus eſt, quemadmodum & Mercurius, altera Moſis imago. Diſcas hoc ex Pauſania. Philoſophus eximius habitus eſt, Suida teſte, quod in Moſem aptiſſime quadrare docuimus. Refert Cleodemus adverſus Antæum gigantem cum filiis Abrahami Herculem eſſe profectum : Joſue adverſus Enacæos gigantes cum Iſraëlitis Abrahami nepotibus bellatum ivit. Poſt devictum Antæum coronatus dicitur Hercules à Mercurio, qui Moſes eſt : hic Joſuam ob res præclare geſtas meritis præmiis & laudibus proſecutus eſt. Παραστάτης cognomento dictus eſt Hercules Idæus, ut narrat Pauſanias, hoc eſt Satelles, & Stipator, & Comes, & Cuſtos, quemadmodum appellatur in Marmoribus antiquis ; quod hoc officium Moſi Joſue præſtiterit. Ideo adverſus Indos bella geſſiſſe dicitur, & adverſus Æthiopas ; quod hos bello laceſſiverit Moſes, illos vero ſub Bacchi perſona expugnaſſe fingatur. Ideo etiam vatem Herculem & naturalium rerum ſcientem fuiſſe tradit Herodotus apud Clementem Alexandrinum ; quippe Moſis pleræque dotes Joſuæ propter individuam ſocietatem adſcriptæ ſunt. Atque hæc penſanti mihi probabile fit Columnas illas celebres Herculis ex Columna ignea Ebræorum exercitui præeunte originem habuiſſe : quamquam valde incerta ſunt quæ de Herculeis Columnis jactantur. Unicam quidem Columnam ab Hercule Ægyptio in Africa poſitam Diodorus commemorat. In Gaditano Herculis templo Columnas fuiſſe auro & argento fuſas Philoſtratus teſtatur, numerum Columnarum non apponit ; nec Strabo, qui non alias ad fretum Gaditanum poſitas fuiſſe arbitratur, Poſidonii auctoritatem ſecutus. Duas in Tyrio Herculis templo Columnas,

Strab. libr. 16. Steph. in Τύρος. Priſcian. in Perieg. Strab. libr. 16. Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

Euſeb. Præp. Evang. libr. 3. Macrob. Sat. libr. 1. cap. 20. Num. 27. 18, & ſeq.

Ariſtid. Orat. in Herc. Inſcr. Grut. p. 1. Diodor. libr. 1. & 3.

Apollod. libr. 2.

Diodor. libr. 3. & 5.

Macrob. Sat. libr 1. cap. 12. Inſcript. Grut. p. 1070. 5. Pauſan. Bœot. Suid. in Ἡρακλέους ἄγαλμα, & in Ἡρακλῆς. Cleod. apud. Euſeb. Præp. libr. 9. Pauſan. Eliac. 1. & 2.

Clem. Alex. Strom. 1.

Diod. libr. 1. Philoſtr. Vit. Apollon. l. 5. c. 1. Strab. libr. 3.

Herod. libr. 2. cap. 44. Phil. Bybl. apud Euſeb. Præp. libr. 1. cap. 10.

alteram ex auro, ex ſmaragdo alteram, poſitas fuiſſe perhibet Herodotus. Neque hic prætermittendum eſt, quod ex Sanchoniathone tradit Philo Byblius, Uſoum Hypſuranii fratrem duas Columnas Tyri, Igni, Ventoque conſecraſſe & adoraſſe, ac ferarum ſacrificiis coluiſſe. Aperte vides Columnam illam ignis & nubis, in qua ducem ſe Ebræis præbuit Deus, qui crebris animantium immolationibus; ex inſtituto Moſis placabatur. Adde fratribus his defunctis, eos qui ſuperſtites fuere, virgas conſecraſſe, eoſdemque Columnas adoraſſe. Virgæ autem Moſem & Aaronem denotant, & nomen quoque Uſous idem videtur eſſe ac Ægyptium Υ"σης, quo nomine dictos

Joſeph. Antiq. libr. 2. cap. 5. Artap. apud Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 27.

fuiſſe qui eſſent ex aquis ſervati prodit Joſephus. Hujuſmodi autem fuit Moſes. Adſtipulatur Artapanus qui narrat Ægyptios Moſaicæ virgæ portentorum effectrici id honoris habuiſſe, ut in omnibus templis virgas conſecrarent. Sed diſſimulandum non eſt, obſervaſſe me vocem, στήλη, qua uſus eſt Byblius ille Philo, non ſemper *columnam*, ſed & *ſtatuam* aliquando notare. Exempla nobis ſunt in promtu. Videndum igitur num & eamdem illic ſignificationem obtineat. Utut eſt, ſatis cognoſcimus apud Tyrios, Tyriorumque colonos Gaditanos, frequentem fuiſſe ſacrarum Columnarum

3. Reg. 7. 13, & ſeq.

uſum. Itaque Hiram Tyrius, artifex ille ærarius, quem ad opera Templi accerſiverat Salomon, cum duas illas ingentes Columnas æreas, quas Templi altitudinem æquaſſe tradit Eupolemus, in porticu conſtituit, mori patrio videtur obſecutus. Sed

Eupol. apud Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 34. Joſeph Antiq. libr. 8. cap. 2. & libr. 1. contr. Apion.

redeamus ad Herculem. Scribit Menander, à quo Tyriorum Annales è Phœnicio ſermone in Græcum tranſlati ſunt, in fragmento quod libris ſuis ἀρχαιολογίας Joſephus intexuit, in Tyrio Jovis templo dedicatam fuiſſe ab Iromo rege auream Columnam: in gratiam, ut puto, Herculis, quem impenſe idem Iromus coluit, ut habet ibidem Menander, primuſque ipſum ſtatua honeſtavit, cum in templo ipſius Gaditano nullam fuiſſe effigiem doceant Silius & Philoſtratus. Addit Eupolemus auream

Sil libr. 3. Philoſtr. Vit. Apoll. libr. 5. cap. 1.

hanc Columnam Tyri in templo Jovis conſecratam, donum fuiſſe Salomonis. Hoc ſi verum ſit, jam tum in profanos gentium ritus declinaſſe Salomonem dicendum eſt, cum Ethnicis impietatis inſtrumentum ſubminiſtravit. At credendum potius Theo-

Eupol. apud Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 34. Theoph. apud Euſeb. ibid.

philo, qui narrat Salomonem reſiduum ex Templi fabrica aurum ad Tyrium regem muneri miſiſſe, hunc filiæ ſimulacrum ex eo conflaviſſe, & in aurea Columna ſic tanquam theca concluſiſſe. Manavit & ad alias gentes iſthæc Columnarum conſecrandarum religio. In templo Jovis Triphylii viſebatur Columna aurea, ab ipſo Jove, ut indicabat titulus, poſita; ex cujus præcipue inſcriptionibus Euhemerus antiquus Auctor Jovis cæterorumque Deorum hiſtoriam compilavit. Teſtes Diodorus & Lactantius. Fuiſſe & in fano Junonis Laciniæ Columnam auream ſcripſit Cicero ex Cœlio;

Diodor. apud Euſeb. Præp. libr. 2. cap. 2. Lactant. libr. 1. cap. 11. Cicer. libr. 1. de divin.

quam à Tyriis poſitam perſuadet recepta apud Veteres opinio, fanum hoc ab Hercule fuiſſe exſtructum. Hercules enim magno in honore erat apud Tyrios, ut credibile ſit geſta ſua & reperta, velut inventionem purpuræ, ipſi nonnumquam adſcripſiſſe. Addit Cicero Hannibalem, Columnam hanc cum exterebraſſet & ſolidam inveniſſet, auferre voluiſſe; verum monitu Junonis abſterritum, ex eo auro quod extritum fuerat, buculam conflari juſſiſſe, & in ſumma Columna collocari. Quo facto geminum videtur conjunxiſſe Moſaicæ hiſtoriæ ſymbolum, & Columnam, & buculam. Nam ad hanc quod attinet, nihil aliud fuiſſe puto quam Apidis ſimulacrum, quem Moſem eſſe diximus. Hanc Ægyptiorum religionem imitati ſunt Aaron & Jeroboam, cum vitulos aureos adorandos propoſuerunt Ebræis, qui mores Ægyptios nondum penitus dediſcere potuerant. Imitatæ videntur & finitimæ gentes, atque eam deinde à Tyriis Carthaginenſes, eorumque dux Annibal accepiſſe. Præter memoratas Columnas, alias quoque ab Hercule, item ut à Baccho, qui Moſes eſt, in

Antip. Anthol. libr 4. cap. 12. Serv. in Æn. 11. Clem. Alex. Strom. 1.

India poſitas fuiſſe legitur in Epigrammate Antipatri Sidonii; legitur & apud Servium, Herculem Columnas in Ponto, ut & in Hiſpania ſtatuiſſe. Et nos jam obſervavimus ex Clemente Alexandrino Bacchum & Apollinem, qui Moſis icones ſunt, Columnæ ſymbolo, propter eamdem Columnam Iſraëlitarum ducem, fuiſſe expreſſos.

Joſeph. libr. 2. contr. Apion.

Queritur præterea Joſephus Apionem Grammaticum, Moſaicarum rerum non ſatis peritum, ſcripſiſſe Moſem Heliopoli Columnas quaſdam ſtatuiſſe ad Solis motus explorandos. Tot commentitias Columnas peperit una hæc Columna, in qua delitescens Dominus ducem ſe itineris Ebræis præbuit. Ac pro una quidem duas ab aliquibus videmus fuiſſe confictas; quod Iſraëlitica hæc per diem nubilo eſſet colore, per noctem vero igneo, atque ita quaſi duplex haberi poſſet. Alexicacon Græci Herculem appellabant, Coi contractius Alexin, hoc eſt Averruncum, ita alludentes ad nomen Joſuæ, יהושע, quod Servatorem & Salutiferum ſonat. Sed & Herculem σωτῆρα cognominatum ferunt in nummis Thaſiorum, qui fuerunt Phœnicum coloni;

Paſſ. Eliac. 1. Herod. libr. 2. cap. 44.

& uti par fuit, & teſtatur Pauſanias, Herculem eumdem colebant ac Tyrii; quemadmodum & Tyrios Herculis Thaſii templum habuiſſe perhibet Herodotus. Hinc

ſæpe

sæpe in Inscriptionibus appellatur Hercules conservator, & Hercules defensor: quo nomine Romæ Templum habuit. Quædam habet, DEO HERCULI COMITI ET CONSERVATORI. Alia, HERCULI COMITI CUSTODI. Calendarium Capranicorum, cujus fragmentum affert Gruterus, HERCULI MAGNO CUSTODI. Grut. Inscript. p. 45. & 134.

Est apud Eustathium κορνωπίωνα cognominatum fuisse Herculem ab OEteis, ἀπὸ τῶν κορνώπων, hoc est παρνόπων, *à locustis*, quarum lue ipsos liberavit: cognominatum vero ab Erythræis ἰποκτόνον, à vermiculis vineas corrodentibus, quas abegit ex ipsorum regione & profligavit. Romanis ἀπόμυιον dictum tradit Clemens in Protreptico. Scribit Pausanias hunc in Olympia sacrificantem votum ἀπομυίῳ Jovi feciisse, ut muscas importunas & molestas à se depelleret, atque id impetrasse. At Solinus, eumdem, cum illic ubi Roma deinde condita est, *viscerationem sacricolis daret, Myiagrum Deum esse imprecatum* narrat. Fabularum istarum non alia origo quærenda est, quam translata in Josuam culicum Ægyptiorum, muscarum, & locustarum prodigia à Mose edita. Serpentes dicitur infans Hercules in cunis elisisse, quod Hevæos Chananæam gentem expulerit Josue, qui Cadmo duce in Græciam profugerunt: חויא autem *Hevæum* & *Serpentem* Syriaca lingua significat. Apposita ad eam rem Clementis verba proferam è Protreptico, ubi de Bacchi Mystis sic disserit: τελίσκουσι τὰς κρεανομίας τῶν ἑλίφων, ἀντεσεμμένοι τοῖς ὄφεσιν, ἐπολολύζοντες ἕναν ἐκεῖνον, ὃν ἦν ἡ πλάνη παρηκολουθησε, καὶ ὁ θάνατος ἐπηκολούθησε, καὶ σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὄφις ὅτι τετελεσμένος· ἀσπαγοῦ καὶ τῷ ἀκειδῆ τῷ ἑλεφίων φωνῇ τὸ ὄνομα τὸ ἑνὰ διασυρόμενον ἑρμηνεύεται, ὄφις θήλεα. *Hædinarum carnium distributionem celebrant, coronati serpentibus, ululantes Evam illam, per quam error cum morte subsecutus est, & insigne orgiorum Bacchicorum est serpens consecratus. Igitur juxta accuratam Ebraicæ vocis significationem, nomen Eva si aspiretur exponitur, Serpens femina.* Ex hujus vocis ambiguitate Lernæam Hydram contudisse dictus est Hercules à fabularum artificibus, & exitialem anguem ad Sagarim flumen extinxisse, unde Ophiuchi nomine & figura inter ἀστερισμοὺς donatus est; dictus & Draconem Hesperidum mala servantem interfecisse, unde & Engonasin, sive Ingeniculi nomen & formam habuisse ex Eratosthene Hyginus observavit. Ex Eurysthei arbitrio pendebat Hercules, & ad ejus nutum præliabatur; quod & ipsius amore captum egisse volunt quidam: ita & ex præscripto Mosis Josue hostes adoriebatur, & labores suos exantlabat. Prometheum ad Caucasi rupes expansis manibus religatum liberasse fingitur Hercules, quo figmento expressum suspicor Mosem, in vertice collis lapidi insidentem, & manus passas in sublime tollentem, quoad Josue parta ab Amalecitis victoria hoc ipsum labore levaret. Narratur Hercules Acheloum fracto cornu domuisse, eique post victoriam cornu reddidisse; quod ita interpretantur Mythologi, intumescentem unum è fluvii alveis, & iter morantem, per colliquias & incilia alio derivasse, & post transitum in pristinum alveum reduxisse. Dicitur quoque apud Pausaniam per Pheneatarum agrum excavasse alveum Olbio fluvio, quem Aroanium Arcadum alii vocant. Tempe quoque & insalubres Stymphali paludes fertur exsiccasse, apertis montibus aquarum cursum retinentibus. Quibus illud Dei beneficium exprimitur, cum arefecit Jordanem, Josua Israëliticum exercitum transmittente, & pristinis deinde sedibus restituit. Mala Hesperidum ab Hercule detracta, & Geryonis abactos boves Mythici Scriptores commenti sunt: an quod, ut Madianitarum Moses, sic & Chananæorum Josue boves abegit & μῆλα, quæ vox & oves & mala significat? Busiris, Augias, Sarpedon, Albion, Bergion, Dercynus, Eryx, Antæus, Eurypylus, Eurytus, Cteatus, Neptuni filii; Polygonus, & Telegonus, Neptuni nepotes, ab Hercule edomiti sunt: à Josua Chananæi & Phœnices, gens navigationibus & maritimis commerciis nobilitata. Tricorporem Geryonem dicitur Hercules cecidisse, propter enormem Gigantum quos debellavit Josue staturam, solita hominum proceritate longe majorem: quam ob caussam verisimilius est πολυσωμάτους Gigantes fuisse creditos, quam propter gestorum multitudinem, ut Diodorus existimavit. Crediti & adversus Jovem, & Osiridem, & Herculem bella gessisse; quod monstrosi illi Enacim idolis dediti, veri Dei cultum respuerint, & adversus ejus ministrum Mosem, quem Osiridem ab Ægyptiis fuisse appellatum diximus, & Mosis ministrum Josuam, & Deo consecratam gentem infeliciter bello contenderint. *Gigantes*, inquit Macrobius, *quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quamdam impiam gentem Deos negantem, & ideo æstimatam Deos pellere de cœlesti sede voluisse? Horum pedes in draconum volumina desinebant, quod significat nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente.* Terrore perculsi finguntur Gigantes illi: sic Rahab meretrix Hierichuntina de popularibus suis ad exploratores à Josua missos: *Irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terræ*: sic ipsi exploratores de iisdem: *Tradidit Dominus omnem terram hanc in manus nostras, & timore prostrati sunt*

Pausan. Eliac. 1. Solin. cap. 2.

Hygin. Poët. Astron. libr. 2. & 3.

Pausan. Arcad.

Num. 31. 18. seq.

Diodor. libr. 2.

Macrob. libr. 1. cap. 20.

Jos. 2. 9.

Jos. 2. 24.

Jos. 5. 1. *omnes habitatores ejus*: sic ipse deinde Scriptor Libri: *Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quod siccasset Dominus fluenta Jordanis coram filiis Israël donec transirent, dissolutum est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israël.* Terrorem hunc Gigantibus Fabulatores ferunt injectum à Pane, quem probavimus esse Mosem, expeditionis hujus, secundum Deum, & be li auctorem. Post debellatos Gigantes duodecim Diis aras Hercules erexit: post interfectos Og & Sehon, & transmissum Jordanem, duodecim lapides à viris duodecim, è duodecim tribubus sigillatim electis, in castris constitui jussit Josue ad perpetuam rei memoriam, & totidem in medio Jordanis alveo. Herculem Indicum cognominatum fuisse Belum perhibet Cicero; hoc est בעל, quam dictionem *Dominum* significare pervulgatum est: quippe Chananææ terræ dominatum Josue obtinuit. Mercurio clavam post cæsos Gigantes Herculem consecrasse tradunt, quod Mosis auspiciis Josue reges Og & Sehon deleverit. Hanc clavam ad Trœzenem, prope statuam Mercurii Polygii, qui Moses est, actis radicibus & ramis repullulasse, & ex oleastro cæsa cum fuisset in oleastrum evasisse vetus sermo est, à Pausania relatus in Corinthiacis; cujus origo latet in Aaronis virga, quæ à Mose in sacro Tabernaculo depositа refloruit & amygdalas trusit. Josuæ autem à Græcis Ebraicarum rerum non valde peritis attributum est, quod Aaroni debebatur. Ad Trœzenem quoque fons est, quem ab Hercule repertum fuisse dicunt; sed & sitienti flumen è terra erupisse fingunt: sic in eum transcribentes patratum à Mose prodigium, cum siccis Ebræis eductas è rupe aquas propinavit.

Cicer. libr. 3. De nat. Deor.

Pausan. Corinth.

Unicus fuit Hercules.

XIII. Quæritet aliquis quemnam hic Herculem significatum velim, Phœnicium, Creticum, an Thebanum. Pervulgata quippe hæc est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, & gesta omnium à Græcis fuisse in unum Thebanum collata; seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diodorus, Ægyptium, Creticum, & Thebanum: tres Arrianus libro secundo De expeditione Alexandri, Ægyptium, Tyrium, & Græcum; quibus Indicum præterea addit in Indicis ex Megasthene. Herculem alii antiquissimum arbitrantur Phœnicium, secundum Ægyptium, postremum ac recentiorem Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoscunt; Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Heroëm; Cicero sex; duodecim alii; quidam etiam longe plures. Ego omnino unicum, eumque Iosuam fuisse statuo; nam quæ tribuuntur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse video. Antiquissimus enim habetur ille Phœnix, qui Melicarthus dicitur à Philone Byblio, ut est apud Eusebium: hoc est מלך קרתא, *Rex urbis*, θεὸς πολιοῦχος, ut jam observarunt alii. Amathusii μάλικα, hoc est *Regem*, simplicius appellabant; quod Israëlitis jure regio Josue præfuerit. Ex hoc Melicartho Phœnicum, nomen habuit Græcorum Melicerta, qui & Palæmon, quem & Herculem esse testatur Hesychius. Phœnix idem Hercules, Desanaus, sive Diodas dictus est. Atqui hunc ipsum Mosis ætati æqualem faciunt ratiocinationes Eusebianæ, proindeque & Iosuæ σύγχρονον. Quoniam autem à Iosua, quem Herculem habendum esse ostendimus, circa hæc tempora patria sua exterminati Phœnices, partim in Africam profugerunt, ut ostendit vetus Inscriptio literis Phœniciis exarata in Numidia Tingitana, quam refert Procopius in Vandalicis: ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ φυγόντες ἀπὸ προσώπου Ἰησοῦ τοῦ λῃστοῦ υἱοῦ ναυῆ· *Nos sumus, qui fugimus à facie Iesu latronis, filii Nave;* partim in Bithyniam & Thraciam & vicina Thraciæ loca Phœnice duce; partim & in Bœotiam ac Illyricum præeunte Cadmo, quem & centum præterea urbes in Africa condidisse Nonnus asseverat; hinc factum ut fama ejus per varias gentes sparsa, horum animos terrore, illorum admiratione compleverit; ac ab aliis, puta Phœnicibus, λῃστὴς, *latro*; Deus ab aliis, puta Ægyptiis & Græcis, habitus sit, quemadmodum & Mosi contigisse supra notavimus. Ac non Iosue quidem solum, sed & reliqui Israëlitæ latrones ab exteris gentibus appellati sunt, ut habet R. Selomoh Iarchi; sive propter expilatos furto Ægyptios, sive propter dejectos sedibus suis Chananæos. Cum ergo Iosuæ virtutem in Græcia prædicasset expertus Cadmus, Cadmo oriundum & Thebis natum finxerunt Græci, quem ex Cadmi Thebarum conditoris verbis cognoverant. Quocirca cultum ejus Cadmum in Græciam intulisse traditum est à Pausania. Similiter qui Africanis ex profugorum Phœnicum sermonibus primum innotuerat, ab iisdem Africanis ad suas appulisse oras confictus est, & Antæum circa Tingi regnantem domuisse. Atque ea commenta posterior ætas, vel propter veri ignorationem, vel propter innatam hominibus fingendi libidinem, tanto fabularum incremento amplificavit, ut Herculem in multos, Phœnicium, Ægyptium, Creticum, & Thebanum sejunxerit; & quidquid demum fortiter gestum undeunde

Diodor. libr. 3.

Herod. libr. 2. cap. 44. Cicer. de nat. Deor. libr. 3.

Eusеb. Præp. Evang. libr. 1. Hesych. in μάλικα.

Hesych. in παλαίμων.

Procop. Vandal. libr. 2. cap. 10.

Nonn. Dion. libr. 13.

R. Sel. in Gen. cap. 1.

Pausan. in Eliac. libr. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [182] - 154
PUBLIC DOMAIN

acceperat, ad Herculem quisque suum referret; sed Græci præcipue, gens mendax & fabulis serendis nata. Cum ait ergo Herodotus se Tyri accepisse, Herculis templum, quod illic extat, simul cum ipsa urbe fuisse conditum; Tyrum intellige Alexandri obsidione nobilitatam, quæ Trojano excidio non multo vetustior fuit, Josua vero longe recentior; non vero Palætyrum, cujus fit in ipso Josuæ libro mentio. Opinionem nostram plurimum juvat Pausanias, cum narrat Herculem Idæum, sive Creticum, Tyri templum habuisse, ac Bœotis ignotum non fuisse. Unde facilis existimatio est, Tyrium Herculem, Creticum, & Thebanum unum esse. Thasii quoque Herculis templum Tyri fuisse docet Herodotus; Pausanias vero Thasios Herculem eumdem coluisse ac Tyrios. Magnificum illud Gaditanum templum Herculi Tyrio Phœnices condidisse & res ipsa clamat & docent Appianus & Arrianus. At idem Ægyptio Herculi fuisse exstructum scribunt Philostratus & Pomponius Mela. Ægyptium Herculem patria lingua Chona dictum venisse in Italiam & nomen Chonibus dedisse legitur apud Phavorinum in Lexico. Is, si quid conjectura valeo, idem est ac Hercules Tyrius, sive Chananæus. Nam Stephanus Phœnicen perhibet appellatam fuisse χνᾶ, & Phœnices χνάους; & Sanchoniathonis Interpres Philo Byblius Chna primum Phœnicem cognominatum esse scribit. Chna autem manifesto est כנען, *Chanaan*. Itaque Herculem Chona, qui Ægyptius dicitur, liquet eumdem esse ac Herculem Chnaum, sive Chananæum.

Herod. libr. 2. cap. 44.

Pausan. Bœotic.

Herod. libr. 2. cap. 44. Pausan. Eliac. 1. Appian. Iberic. Arrian. Exped. Alex. libr. 2. Philostr. Vit. Apoll. l. 2. c. 14. Pomp. Mel. libr. 3. cap. 6. Phavor. in χᾶ-ες. Steph. in χνᾶ. Phil. Bybl. apud Euf. Pr. l. 1.

XIV. Jam vero munita nobis est via ad enodationem perdifficilis & vexatissimæ quæstionis, quæ oritur ex priore Machabaico, in quo Spartæ rex Arius Oniæ summo Judæorum Sacerdoti scribit, ex libro quodam didicisse se Judæorum fratres esse Spartanos, & utrosque Abrahami esse nepotes. Quamquam probabili conjectura supra ita explanata est hæc quæstio, ut hæc expositio nostra nemini non possit sufficere; aliam nihilominus simpliciorem, & veri etiam, ne quid dissimulem, mea sententia aliquanto propiorem hic proponam. Lectori per me, utram volet, persequi fas esto. Constat Lacedæmoniorum reges, ac proinde Arium hunc, ad Herculem genus suum retulisse: quemadmodum fabulosa fere sunt initia vetustarum ac nobilium familiarum, & olim in Græcia generosus quisque ac natalibus clarus Deum aliquem stirpis suæ auctorem jactare solebat. Herculem autem quemdam Tyrium, necnon & Ægyptium Herculem pervulgata hominum fama celebrari ignorare non potuit Arius, re tot indiciis expressa. Hos, ipsumque adeo Thebanum, non multos ac diversos, sed unum & eumdem fuisse hominem, eumque Judæum, ex libri alicujus lectione, & ex rei veritate certior Arius fieri potuit; atque ita se Judæis, ipsoque Abrahamo oriundum, ac Judæorum fratrem reputare. Dices scripsisse Arium Spartanos & Judæos fratres esse, atque eo non Lacedæmonios solum reges, sed totam gentem significari. Respondeo numerosam fuisse & amplam regiam Heraclidarum familiam; teste Plutarcho, cujus verba hæc sunt: τῶν ἀναμιχθέντων Δωριεῦσιν Ἡρακλειδῶν, καὶ καταλθόντων εἰς πελοπόννησον, πολὺ μὲν ἐν ἀπάρτῃ καὶ λαμπρὸν ἤνθησε γένος· *Ex Heraclidis, qui Dorienſibus permiſti ſunt, & in Peloponneſum redierunt, ampla Spartæ & clara gens floruit*: in eaque, ut pote præcipua ac nobilissima Spartanæ gentis parte, totam gentem potuisse comprehendi; præsertim cum orti essent ex ea Reges ipsi; totius autem Reipublicæ personam Rex sustineat: *Est* enim, inquit Cicero, *proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam civitatis*. Alia præterea conjectura nodum hunc solvere promtum esset, si fidem aliquam possemus iis adjungere quæ de Lacedæmonis origine ab Honorio Augustodunensi tradita sunt. Scribit ille libro tertio de imagine mundi, tempore Mosis Lacedæmonem à Cecrope fuisse conditam. Cum autem Cecropem esse Mosem supra demonstraverim, dicerem Arium ea re deprehensa, Mosem urbis suæ conditorem, gentisque auctorem credidisse, atque hinc esse ratum unam eamdemque fuisse Spartanorum ac Judæorum originem. Verum Honorii illius auctoritati parum tribuo, mihique Spartam cum Athenis à Cecrope conditis videtur confundere.

Explicatur denuo 1. *Mach.* 12. 21. *in quo agitur de Judæorum & Spartanorum conſanguinitate.*

Plutarch. in Lysandr.

Cicer. Offic. libr. 1.

De libro Judicum.

I. *Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Samueli adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque gentium fabulæ ac ritus.*

Disputatur de Auctore libri Judicum. Variæ opiniones proponuntur.

I. Libri Iudicum magis etiam quam superioris Auctor ignoratur. Eum esse Librum bellorum Dei in libro Numerorum laudatum censuit Aben Ezra. Visum est quibusdam Judices ipsos sua in libro hoc gesta consignasse. Samueli adscribunt Isidorus, & Thalmudici Scriptores capite primo Babæ batræ, & R. Moses Kimchi Davidis frater; alii Ezechiæ, Esdræ nonnulli. Auctor Synopseos De vita & morte Prophetarum, quæ Dorotheo tribuitur, scriptum fuisse ait in Tabernaculo, perinde ut librum Ruth, à Scribis nempe sacris.

Isid. Orig libr. 6. cap. 2.

Samueli adscribitur, ejusque probatur γνησιότης, & antiquitas.

II. Utcunque est, vetustissimum esse Librum hæc arguunt, quæ in sexagesimo septimo Psalmo legimus: *Deus cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto, terra mota est; etenim cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, & facie Dei Israël.* Delibata illa manifesto sunt ex his libri Judicum verbis: *Domine, cum exires de Seir, & transires per regiones Edom, terra mota est, cœlique ac nubes distillaverunt aquis.* Hæc deinde subnexa sunt: *Montes fluxerunt à facie Domini, & Sinai à facie Domini Dei Israël.* Hinc ista Psaltes expressit: *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini; à facie Domini omnis terra.* Ex eodem quoque Libro sumtum esse constat, quod per Prophetas dictum esse pronuntiat Matthæus: *Quoniam Nazaræus vocabitur.* Scriptum præterea habetur in libro Judicum: *Et ecce una mulier fragmen molæ desuper jaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum ejus.* Annon inde provenerunt illa libri secundi Samuelis: *Quis percussit Abimelech filium Jerobaal? nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes?* Quapropter ex iis quæ propositæ sunt à me sententiis ad eam potissimum animus meus inclinat, quæ Samuelem libri auctorem esse decernit: ut pote cujus liber Esdra & Ezechia vetustior, verba libri Judicum repræsentet. A Judicibus vero ipsis scriptum fuisse verisimile non est, nam unius videtur texturæ opus; nec credi potest ea de se posteris tradere voluisse Abimelechum, vel potuisse Samsonem, quæ illic leguntur. Facilius assentiemur Dorotheo, qui factum id statuit à Scribis sacris, modo gestarum rerum commentarios tantum ab iis scriptos, ex ipsis vero commentariis Librum à Samuele ipso decerptum & compositum fateatur, cum unius, ut dixi, texturæ, ejusdemque textoris opus esse appareat, id quod vel ex uno capite secundo cognoscitur, quo velut totius Libri summarium continetur. Neque vero probabile est Samuelem, cum Ebraicam Rempublicam Dei nutu & consilio restituendam suscepisset, præteritarum rerum, quarum auctorem Deum agnoscebat, memoriam ita neglexisse, ut Judicum historiam oblivione extingui & obsolescere pateretur; sed potius, pro injuncti sibi à Deo muneris ratione, ex Scribarum commentariis collectam concinnasse credendum est. Quamquam arbitrium quæstionis hujus unicuique permitto, dummodo concedatur genuinum esse Librum, quippe qui sit incerti Auctoris & temporis, qualis esse vulgo dicitur.

Psalm. 67 8, 9. Jud. 5. 4. Psalm. 96. 5. Judic. 13. 5. Matth. 2. 13. Jud. 9. 53. 2. Sam. 11, 21.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

III. Neque me movent, quæ ad Libri hujus dignitatem labefactandam solent objici. Post captivitatem decem tribuum scriptum esse colligunt quidam ex his verbis capitis decimi octavi: *Posueruntque sibi sculptile, & Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus Sacerdotes in Tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ. Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. In diebus illis non erat Rex in Israël.* Ergo, inquiunt, jam creati erant Reges Israëlitarum, & tribus decem captivas abduxerat Salmanasar, cum hæc scriberentur. Frustra: nam Michæ idolum tum periit, cum de Silo ablata est Arca, ut in prælium adversus Philistæos produceretur, quemadmodum aperte significat istud comma. Sublato autem idolo, quorsum idoli Sacerdos? Sublatus autem est & Sacerdos una cum idolo, & belli jure captus, una cum magna Israëlitarum multitudine: sic enim habet Psalmus septuagesimus septimus: *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, ubi habitavit in hominibus: & tradidit in captivitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Deinde cum ait Auctor libri Judicum: *In diebus illis non erat rex in Israël*, liquido indicat

Jud. 18. 30, 31.

Psalm. 77. 60, 61.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [184] - 156
PUBLIC DOMAIN

captivitatem hanc contigisse antequam Israëlitis Reges Deus præfeciſſet. Hæc enim verba ad præcedentia pertinere, cum Septuaginta Senibus & Vulgato Interprete existimamus. Atqui & infelix illud prælium, & Regum creatio, evenerunt Samuelis temporibus, & à Samuele scribi potuerunt.

Secundum argumentum. Theod. interr. 2. in Judic.

IV. Alterum argumentum est Theodoreti, qui recentem Libri hujus confectionem esse opinatur, quod mentio in eo fiat Jerusalem, cui nomen id inditum putat posteriori ævo. Eodem telo peti poterat & libri Josuæ dignitas, in quo urbem hanc nomine eodem sæpe affectam reperies. Certum est hanc ipsam esse civitatem, quæ prius nominabatur Salem, & in qua Melchisedeci regia fuit. Nam Psaltes ait, juxta Ebraicum exemplar: *Et factus est* בשלם *in Salem locus ejus, & habitatio ejus in Sion.* Proxima utrique vallis regia; hæc in decimo quarto Geneseos, illa decimo octavo capite secundi Samuelis memorata. Sita utraque est in via quæ à convalle Mambre, in qua habitabat Abraham, recta Hobam ducit, ad quam usque idem Reges quinque persecutus est. Certum quoque est factam dictionem Jerusalem ex vocibus יראה, & *Salem*; sumto priore hoc vocabulo ex nomine quod Moriiæ monti, qui in eodem loco situs erat, fecit Abraham, cum dixisset: יהוה יראה *Dominus videbit.* Quandonam vero hæ duæ dictiones in unam conflatæ sint, ac Jerusalem primum dici cœpta sit hæc civitas, obscurum est & incertum. Ego quidem probabiliter dici posse censeo, Israëlitas, ipsumque Josuam, postquam vicina loca insederunt memores Abrahamici dicti, & impositi loco nominis, novum nomen urbi finxisse ex veteri hoc *Salem*, quod à Jebusæis finitimisque gentibus habebat, & altero יהוה יראה, quod ab Abrahamo habuerat. His autem recentior fuit libri Josuæ, & libri Judicum lucubratio: unde irritum est, quod inde telum cuditur.

Psalm 75. 3.

Gen. 14. 17. 2. Sam. 18. 18.

Gen. 22. 8, 14.

Tertium argumentum.

V. Perstringenda interim Disputatoris Theologo-Politici levitas, qui cum capite tractatus sui octavo hæc scripsisset: *Librum Judicum neminem sanæ mentis sibi persuadere credo ab ipsis Judicibus esse scriptum: epilogus enim totius historiæ, qui habetur cap. 2. clare ostendit eum totum ab uno solo Historico scriptum fuisse:* capite tamen sequenti ex variis Historicis decerptum esse affirmat: *Quis enim*, inquit, *non videt in cap. 2. Judicum ex vers. 6. novum Historicum afferri (qui res à Josue gestas etiam scripserat) ejusque verba simpliciter describi. Nam postquam Historicus noster in ultimo capite Josuæ narravit quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit, & in primo hujus Libri narrare ea promiserit, quæ post ejusdem mortem contigerunt; qua ratione, si filum suæ historiæ sequi volebat, potuisset annectere superioribus, quæ hic de ipso Josua narrare incipit?* Ergo in eodem capite causſam reperit homo perspicax, cur ab uno Historico & à pluribus scriptum hunc Librum opinaretur: quod ejus acumine dignum est. Attendisset primo capite Gentes recenseri, quæ inter Israëlitas manserunt incolumes, & sedibus suis moveri non potuerunt; capite vero sequenti causſas afferri, quamobrem eas Deus adversus populi sui vim tutatus sit, peccata nempe post excessum Josuæ & sub Judicum imperio ab Israëlitis idemtidem admissa; quibus comprobandis rem arcessi à capite, à rebus nempe quæ κλεισυρίαν Josuæ proxime consecutæ sunt; verba autem illic è calce libri Josuæ repetita, indicio esse tum calcem hanc, tum librum Judicum, ab eadem manu esse profecta; atque priora hæc capita duo ad pleniorem sequentium intellectum viam munire.

Jos. 24. 28, & seq.

Ex Judicum libro aliquot manarunt Græcorum, aliarumque Gentium fabulæ ac ritus.

VI. Sed & fabulis aliquot comminiscendis ansſam præbuit iste Liber. Fatalis ille Nisi Megarensium regis capillus, unde regni fortuna pendebat; quo demesso à Scylla amore perdita puella præsens exitium Niso & Megaræ conflatum est, nonne ad ipsam Samsonis cæsariem expressus est, quæ à Dalila meretrice resecta maximum infortunium Samsoni peperit? Cæsum ab eo Thamnatam eunte leonem leo Nemeæus ab Hercule interfectus refert; Dalilam, Omphale; columnas duas Gazææ domus, Columnæ Gaditanæ, quæ Herculi meta itinerum fuerunt, ut illæ Samsoni vitæ terminus. Uterque demum interitu voluntario periit. Atque ita Josuæ & Samsonis gesta uni Herculi Fabulatores accommodarunt, uti sæpe ab illis fieri solere observatum est. Jephthe sacrificans filiam Deo, adumbratur Agamemnone Iphigeniam Dianæ immolante: adumbratur & Idomeneo, qui tempestatibus jactatus cum Neptuno sacrificaturum se pollicitus esset quidquid sibi primum ad littus appellenti obvium foret, navi egressus incidit in filium, quem & ex voto mactare coactus est. Samgar sexcentos Philistæos interficiens במלמד הבקר, *stimulo bovis*, Lycurgo exprimitur Bacchas βουπλῆξ, in Syria infectante, qualis ab Homero & Nonno pingitur. Ex Lunularum gestandarum more, quem Gedeonis temporibus usurpabant Madianitarum Reges, ut ex libri Judicum octavo capite discimus, Brachmanes Esuvaræ caput Lunula insignire solent. Eodem uti ornamento consueverunt Arabes, gens Lunæ cultui à vetustissimis temporibus dedita, & ab Arabibus ad Turcas propagata est hæc religio. Madianitas dixi Lunulas gestasse; nam quod reddit Vulgatus Interpres hoc

Hom. Iliad. ζ. Nonn. Dion. 20. Jud. 8. 21, 26.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [185] - 157
PUBLIC DOMAIN

loco quem dixi, *bullas*, & *ornamenta*, Ebraice dicitur שהרונים, quod *Lunulas* ſonat: Septuaginta reddunt μηνίσκους. Hierombalum ſive Gedeonem Sanchoniathonis æqualem fuiſſe diximus ſupra: Sanchoniathonem autem Trojanum bellum multis præceſſiſſe annis, & ad Moſis ævum proxime acceſſiſſe conſtat ex certiſſimis Phœnicum Annalibus. Denique Hierombali iſtius ſive Gedeonis, ipſiuſque filii Abimelechi meminerunt libri Samuelis. Hæc eo refero, ut tum Libri hujus, tum & rerum de quibus Libro hoc agitur vetuſtas appareat; ne qua poſſit de ea oriri dubitatio, ſi myſterii alicujus Novi Teſtamenti adumbrationem huic ineſſe Volumini quiſpiam pertendat.

1. Sam. 12. 11. & 2. Sam. 11 21.

DE LIBRO RUTH.

Liber Ruth, pars & velut appendix libri Judicum. Euſeb. Hiſt. libr. 6. cap. 25.

LIBRUM Ruth partem eſſe & velut appendicem Libri Judicum, Ebræorum ſententia eſt. Sic Origenes apud Euſebium: Κεῖται, Ρουθ παρ' ἑαυτοῖς ἐν ἑνὶ. Σωφετὶμ· *Judices, Ruth, apud ipſos* (Ebræos) *uno libro continentur. Sophetim.* Hieronymus in Prologo Galeato: *Subtexunt* (Ebræi) *Judicum Librum, & in eumdem compingunt Ruth.* Prætereo alios, Hilarium, Epiphanium, Johannem Damaſcenum. Rationem ſubjicit Hieronymus, *Quia in diebus Judicum facta ejus narratur hiſtoria.* Vero; nam & id indicat Libri initium. Cum igitur Auguſtinus, aliique ipſum affectati, dixerunt Librum Judicum exordium eſſe Librorum Samuelis, ſic intelligito, hiſtoriam hoc Libro expoſitam, cum iis quæ continent Samuelis libri ſponte ſua connexam eſſe: nam hiſtoria Ruth velut aditus quidam eſt ad hiſtoriam Davidis, cum Liber ipſe libri Judicum ſit portio. Quod cum ita ſit, par eſſe debuit, uti reipſa eſt, de Libri utriuique Judicum & Ruth Auctore fluctuatio Interpretum, & ad eoſdem ab iis Scriptores referri; ad Eſdram videlicet à pleriſque, ad Ezechiam à quibuſdam, ad Scribas Tabernaculi à Dorotheo, ad Samuelem à Thalmudiſtis, compluribuſque aliis, ad quos libenter accedimus. De ætate item utriuſque paria ſentiamus; conſtetque ſaltem genuinum eſſe juxta noſtra Principia, cum ignorabilis ſit Auctoris & temporis, uti vulgo eſſe fertur.

Auguſt. libr. 2. De doctr. Chriſt. cap. 8.

Doroth. Syn. De vit. & mort. Prophet. Thalmud. in Baba batra, cap. 1.

DE LIBRIS SAMUELIS.

I. *Diſputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adſcribuntur.* III. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.* VIII. *Quintum argumentum.* IX. *Sextum argumentum.* X. *Ex Libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabulæ.*

Diſputatur de Auctore librorum Samuelis. Variæ opiniones proponuntur. 1. Sam. 9. 9. Grot. Præf. in Libr. Sam.

I. LIBRORUM quoque Samuelis dubia eſt ætas & controverſus Auctor. Quidam poſt Samuelis tempora lucubrationem eorum rejiciunt, propter hanc clauſulam capitis noni Libri prioris: *Olim in Iſraël ſic loquebatur unuſquiſque vadens conſulere Deum: Venite, & eamus ad Videntem. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.* Scribit Grotius Ebræorum eruditiſſimis auctorem credi Jeremiam Prophetam Librorum quatuor Regum: cauſſam affert ipſe non ſatis probabilem, ſimili tudinem ſermonis, quæ vix apparet. At Libros duntaxat Regum tertium & quartum Jeremiæ adſcribunt Thalmudiſtæ in Babæ batræ primo capite.

Partim Samueli, partim Nathani & Gado Prophetis adſcribuntur. Thalm. Bab. batr. cap. 1. Iſid. Or. l. 6. c. 2. 1. Par. 29. 29.

II. Librorum vero Samuelis viginti quatuor priora capita à Samuele ipſo fuiſſe ſcripta; reliqua, quibus res poſt Samuelis obitum geſtæ narrantur, à Nathane & Gado Prophetis, ſentiunt iidem Thalmudiſtæ; ſic & R. Moſes Kimchi; ſic Iſidorus; niſi quod poſteriora ad calcem uſque operis à Davide vult fuiſſe ſcripta: quo argumento, nullus ſcio. Mihi quidem Ebræorum ſententia reliquis videtur antefe renda, utpote quæ his nitatur verbis Paralipomenon: *Geſta autem David regis priora & noviſſima, ſcripta ſunt in libro Samuelis Videntis; & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad Videntis.* Nec diſſentit à nobis Theodoretus, cum ait ſingulos Prophetas ſuorum temporum hiſtorias ſcribere conſueſſe, atque ex his ſcriptis Libros Re-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [186] - 158
PUBLIC DOMAIN

gum multo post tempore fuisse contextos : quatuor enim Libros Regum intelligit ; nos vero de duobus prioribus agimus, qui Samuelis dicuntur ab Ebræis. Hos autem satis aperte significat sic fuisse vocatos, quod à Samuele scripti essent ; ex priore videlicet parte : προφητῶν ἕκαστος, inquit, εἰώθει συγγράφειν ὅσα συνέβαινε γίνεσθαι καὶ τὸν οἰκεῖον καιρόν· ἀυτίκα γοῦν καὶ ἡ προφητεία Σαμουὴλ ὀνομάζεται· *Unusquisque Prophetarum scribere consueverat quæcunque suis temporibus contingebant. Sic igitur primus liber Regnorum & apud Ebræos & apud Syros Prophetia Samuelis nominatur.* Atque eadem est Diodori Tarsensis sententia.

III. Sed & librorum Samuelis γνησιότητι & antiquitati perhibent testimonium quæ eum ætates consecutæ sunt. Unde enim petitum dicas istud, quod habet liber Sapientiæ : *Tu enim es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem, & deducis ad portas mortis, & reducis :* cujus germanum & illud est è libro Tobiæ : *Quoniam tu flagellas, & salvas ; deducis ad inferos, & reducis :* nempe è secundo capite libri primi Samuelis: *Dominus mortificat, & vivificat : deducit ad inferos, & reducit.* Cum in Psalmo centesimo duodecimo hæc legis : *Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem : ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi sui :* nonne ex eodem primi Samuelis capite ducta agnoscis, in quo legitur : *Suscitat de pulvere egenum, & de stercore elevat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.* Quorsum putas pertinere quod legitur in secundo capite Libri tertii Regum : *Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset Sacerdos Domini, ut impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo* : nimirum ad secundum caput Libri prioris Samuelis, quo res illæ prænuntiantur. Samuelem insigni hoc Sirachides ornat elogio : *Et ante tempus finis vitæ suæ & sæculi, testimonium præbuit in conspectu Domini & Christi, pecunias & usque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accusavit illum homo :* Davidem vero isto : *Cum leonibus lusit, quasi cum agnis ; & in ursis similiter fecit, sicut in agnis ovium, in juventute sua. Numquid non occidit Gigantem, & abstulit opprobrium de gente ?* Duodecimum Libri primi Samuelis caput & decimum septimum consulito, fontes ibi laudum illarum reperies. Scitum hoc : *Melior est obedientia quam victimæ,* in libro Ecclesiastis & apud Oseam usurpatum, ex decimo quinto capite libri primi Samuelis prodiit. Quæ Davidi domum Deo ædificare cogitanti denuntiat Nathan in septimo capite libri secundi Samuelis de filio post ipsum regnaturo, magna eorum pars in Psalmum octogesimum octavum translata est. Non semel declarat Ezechiel nolle Deum ut pereat impius, sed ut ad meliorem se recipiat frugem & vivat, argumento, ut videtur, petito ex verbis Thecuitidis ad Davidem, quæ leguntur in Libro secundo Samuelis. Confer denique libros Paralipomenon cum libris Samuelis, ex his illos consarcinatos & consutos esse liquido comperies ; non quoad sententias solum, sed & verba ipsa. Nec sacri tantum Scriptores, sed exotici etiam, Eupolemus & Nicolaus Damascenus, suffragio suo nos adjuvant : ea enim de Samuele, Saule, & Davide in Historiis suis retulerunt, quæ ex libris Samuelis sublecta fuisse minime dubitandum est. Ætas librorum Samuelis ex superioribus abunde cognoscitur : cognoscuntur & eorumdem Auctores ; quos si quis tamen incertos esse contendat, fatebitur nihilominus genuinum esse fœtum, ex Principiis à me supra positis, ut pote qui incerti Auctoris sit, uti esse putatur.

Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.
Sap. 16. 13. Tob. 13. 2. 1. Sam. 2. 6. Psalm. 112. 7, 8. 1. Sam. 2. 8. 3. Reg. 2. 27. 1. Sam. 2. 31, & seq. Eccli 46. 22. Eccli 47. 3, 4. 1. Sam. 12. 3. 1. Sam. 17. & seq. Eccl. 4. 17. Ose. 6. 6. 1. Sam. 15. 22. Psalm. 88. 29, & seq. Ezech. 18. 32. & 33. 11. 2. Sam. 14. 14. Eupol. apud Euseb. Præpar. libr. 9. Nicol. Dam. libr. 4. Hist. apud Joseph. Antiq. libr. 7. cap. 6.

IV. Clausulam vero hanc quæ è capite nono libri prioris Samuelis objicitur, & à me supra allata est, *Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns ;* quamque unam causæ fuisse arbitror, cur verbis libri Paralipomenon, quæ operis hujus Auctorem indicant, detraheretur, interpretationis causa illuc adjectam, & deinde in ipsum contextum intrusam fuisse clara luce clarius est. Superius enim à me observatum est multa sparsim Libris sacris, lucis vel connexionis rerum causâ adjecisse, sive Esdram qui Canonem Synagogæ auctoritate composuit, sive alios qui Scriptiones sacras diversis temporibus recensuerunt. Hinc orta hæc παρεμβολή. Ita visum Diodoro Tarsensi, qui super hac ῥήσει quam tractamus, sic disserit : ἐπ τούτων δείκνυται, ὅτι ἅπερ ἦν προφητῶν ἕκαστος τὰ ἐν τοῖς καθ' αὐτὸν χρόνοις ἔγραψαν, ταῦτα οἱ μετὰ ταῦτα συναγαγόντες προσέθηκαν τὸ, ὅτι ἔμπροσθεν βλέποντα τὸν προφήτου ἐκάλουν· *Ex his ostenditur, quod quæcunque singuli Prophetæ suis acta temporibus conscripserunt, hæc colligentes posteri adjecerunt istud, Quod olim Prophetam appellabant Videntem.*

Refelluntur argumenta Adversariorum.
Primum argumentum.
1. Sam. 9. 9.

V. Non temperavit sibi Philosophus Theologo-Politicus, quin eodem argumento Libri hujus antiquitatem oppugnaret : sed & alio præterea usus est, ut eum non unius texturæ opus esse, sed collectitium & ex variis segmentis concinnatum probaret. Nam quod decimo sexto capite prioris libri Samuelis legamus Davidem in aulam Saülis ea de causa primum fuisse accitum, ut Regem malo spiritu vexatum citharæ cantu oblectaret ; capite vero sequenti alia afferatur causa unde Regi innotuerit,

Secundum argumentum.
Tract. Theol. cap. 8, & 9.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [187] - 159
PUBLIC DOMAIN

nempe ex conferta cum Goliatho pugna; hæc, utpote contraria, à diverſis Scriptoribus profecta, & in unum ab aliquo compacta opinatur. Verum enimvero non recte hæc à Diſputatore noſtro diſtincta ſunt: primum enim citharæ cauſſa venit David ad Saülem jam intemperiis agitatum; tum deinde recrudeſcentia Philiſtæorum bella alio Saülis animum abſtraxerunt, ut jam citharista non egeret. Ergo David à Rege dimiſſus ad patrem rediit, & deinde à patre ad fratres cum cibariis in caſtra remiſſus certamen iniit cum Goliatho, eoque interfecto in comitatum demum & regiorum aſſeclarum numerum à Saüle adſcriptus eſt. Ne cui locus hic eſſet fraudi præcaverat ſacer Scriptor: nam poſtquam Davidem citharæ cantu Saülem hilaraſſe dixit, tum capi e ſequenti Philiſtæorum bellum ſcribens, cum de Davide iterum eſſet acturus, 1. Sam. 17. 12, & ſeq. *David autem*, inquit, *erat filius viri Ephratæi, de quo ſupra dictum eſt*: vel ut habet Ebraicum exemplar, *Filius viri Ephratæi hujus*, הזה; ut ſuppleat Lector, *quem jam ſupra deſignavi*. Deinde: *Tribus ergo majoribus ſecutis Saülem, abiit David, & reverſus eſt à Saül, ut paſceret gregem patris ſui in Bethlehem.* Eum quidem ad ſe in caſtra reverſum non agnovit Saül: quid mirum vero, in tanto ſtipantium numero, quem tum viderat cum mentis eſſet impos, aliter fortaſſe indutum ac ornatum cum ad Regem iret ipſius oblectandi cauſſa, quam cum ad fratres in caſtra.

Tertium argumentum. Trad. Theol. cap. 9. 1. Sam. 14. 1. 1. Sam 26. 1. 1. Sam. 24. 4, & ſeq. 1. Sam. 26. 5, & ſeq. 1. Sam. 24. 9, & ſeq 1. Sam. 16. 15, & ſeq.

VI. In capitibus præterea viceſimo quarto & viceſimo ſexto obtrectandi Libri hujus cauſſam nactus eſt Theologo-Politicus: rem quippe eamdem utrobique, ſed ex variis itidem Scriptoribus, de re eadem diverſa ſentientibus collectam opinatur. Quaſi ad antiquiſſimi & ſanctiſſimi Libri dignitatem labefactandam opinationes ſatis eſſe poſſint. Deinde attendat Lector, & mirabitur conjectoris audaciam. Illic latitat David *in locis tutiſſimis Engaddi*: hic in colle Hachila. Illic Saülis ſpeluncam ingreſſi ad requiſita naturæ ſummam chlamydem David præcidit: hic dormientis ejuſdem in tentorio haſtam & ſcyphum aufert. Illic Saülem ſpelunca egreſſum David blandiſſime alloquitur: hic Abnerum amariſſimis probris inceſſit. Diverſæ ſane res, neque temere ſolius conjecturæ ductu confundendæ.

Quartum argumentum. Tr. Th. Theologicop. cap. 9. 1. Sam. 7. 13.

VII. Inter ſeptimum etiam caput, & decimum tertium diſconvenire ait, quod illic talia legantur: *Et humiliati ſunt Philiſtiim, nec appoſuerunt ultra ut venirent in terminos Iſraël. Facta eſt itaque manus Domini ſuper Philiſtæos cunctis diebus Samuelis*: hic autem bellicus Philiſtæorum adverſus Iſraëlem apparatus, vivo etiam tum Samuele, & ingens Ebræorum terror deſcribantur. Hoc loco ſane, ut alias ſæpe, ac fere ſemper, Scripturæ ſacræ verba perperam accepit Argutator noſter: nam in his verbis: *Nec appoſuerunt ultra*, dictio *ultra*, Ebraice עוד, non ſemper tempus perpetuum, imo ne diuturnum quidem, ſed exiguum quandoque ſignificat. Perinde igitur hoc eſt, ac ſi dixiſſet: Per aliquod tempus Iſraëlitidem terram non invaſerunt. Quod autem ſubjungitur, per omnem Samuelis vitam manu Dei oppreſſos fuiſſe Philiſtæos, vere id contigit: quotieſcunque enim adverſus Iſraëlitas, ſuperſtite adhuc Samuele, arma moverunt, magnis cladibus ſunt attriti.

Quintum argumentum. Hobb. Leviath. cap. 33. 1. Sam. 5. 5.

VIII. Eodem loco utitur Hobbeſius, ut libros Samuelis oppugnet; ſed & aliis etiam, quorum primus extat capite quinto Libri prioris: *Propter hanc cauſſam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum ejus, ſuper limen Dagon in Azoto, uſque in hodiernum diem*: unde effici putat multis poſt Samuelem annis ſcripta hæc fuiſſe. At meminiſſe debuerat Hobbeſius, quæ de Dagonis ſimulacro narrantur illic, Samuele etiam tum adoleſcente contigiſſe; Librum autem hunc à Samuele jam ſene fuiſſe ſcriptum, ac proinde intervallum ſatis grande interceſſiſſe, ut merito uſurpata ab eo fuerit clauſula hæc: *Uſque in hodiernum diem.* Quoniam autem priora tantum viginti quatuor capita Libri prioris adſcripſimus Samueli, reliqua Gado & Nathani, quorum ætas longe poſt Samuelem excurrit, fruſtra eamdem locutionem viceſimo ſeptimo capite, & triceſimo Libri prioris, & ſexto poſterioris adhibitam objicit Hobbeſius: cum præſertim non valde longum requiratur ſpatium, ut hæc notatio temporis locum habere poſſit. Quod ſupra probavi exemplo Matthæi Evangeliſtæ eamdem uſurpantis, cum de rebus tempore non multum diſſitis ageret.

1. Sam. 27 6. 2. Sam. 30. 25. 2. Sam. 6. 4.

Sextum argumentum. 1. Sam. 7. 15.

IX. Futile quoque eſt, quod colligit Hobbeſius ex ſeptimo capite Libri primi, ubi hæc leguntur: *Judicabat quoque Samuel Iſraëlem cunctis diebus vitæ ſuæ.* Nempe vult nonniſi poſt obitum Samuelis hæc potuiſſe ſcribi. At minime hæc ita præciſe accipienda ſunt, uti ab Hobbeſio ſunt accepta, quaſi ſignificet Scriptor ſacer per totum vitæ ſuæ curriculum Iſraëlitis Samuelem præfuiſſe: nam certum eſt in pueritia ſua jus Iſraëlitis non dixiſſe. Ergo commoda adhibenda eſt interpretatio, nempe ab obitu Heli Sacerdotis, ad id uſque tempus, quo hæc ſcribebat Samuel, judicia ipſum inter Ebræos exercuiſſe; etiam poſtquam regnum adeptus eſt Saül: velut cum Agagum Amalecitarum regem, Saülis juſſu ſervatum, in fruſta concidit. Favent huic interpreta-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [188] - 160
PUBLIC DOMAIN

terpretationi Acta Apostolorum, in quibus Saülis regno quadraginta anni tribuuntur; conjunctis videlicet in unum annis, quibus & Samuel & Saül Israëliticam gentem rexerunt. Vel sic comma hoc accipies, eo tempore de quo septimo capite agitur, cum nondum Rex creatus esset Saül, Samuelem jura Ebræis reddidisse tam assidua cura, ut nullam sibi, ad relaxationem animi & requiem, diem vacivam sumeret. Act. 13. 21.

X. Magnum porro vetustatis indicium libris Samuelis positum est in ritibus quibusdam & fabellis, quas inde provenisse manifesta est fides. Solennis illa apud Athenienses Phallorum gestatio in honorem Bacchi, ex oraculi mandato instituta, ad sanandum morbum pudendis illorum à Baccho inflictum, cum ejus sacra à Pegaso Eleutherienſi apud se invecta sprevissent; hæc est historia Azotiorum recocta, qui propter Arcam Dei inhonoratam, & in templum Dagon temere illatam, hæmorrhoidibus afflicti sunt, & tum demum sanati, cum simulacra aurea partium ægrarum in cistella apposuerunt. Narrant Fabulatores, Trojæ repertam à Græcis arcam Eurypylum reseraſſe, & post visum Bacchi simulacrum illic reconditum statim ceritum extitisse; quo figmento adumbratur Bethsamitarum infortunium, qui propter visam Domini Arcam maxima clade à Deo affecti sunt. Notat Clemens Alexandrinus Græcanicam fabulam de Æaco precibus pluvias eliciente de cœlo, cum squallore & frugum penuria Græcia laboraret, prodiisse ex Ebraica historia de Samuele, ad fidem sibi inter suos conciliandam, imbres & tonitrua ciente, cum sudum esset. *Ex libris Samuelis quidam manarunt Græcorum ritus & fabulæ.* Clem. Alex. Strom 6. 1. Reg. 12. 17, 18.

DE LIBRIS REGUM.

I. *Disputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Eos videtur Esdras ex vetustiorum Scriptorum commentariis excerpsisse.* III. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* IV. *Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus.*

I. LIBRORUM Regum nihilo notior est Scriptor ac superiorum. Eo tamen variæ recidunt Interpretum sententiæ, ut Esdram nonnulli, Jeremiam plerique, ac Thalmudistæ potissimum, aliique Rabbini, composuisse eos, vel aliunde potius excerpsisse statuant. Sciendum est enim, apud Ebræos, & apud Ægyptios, Tyrios, ac Babylonios, aliasque Orientis gentes, acta diurna in literas diligentissime fuisse relata. Hoc munere qui fungebatur apud Ebræos, dicebatur מזכיר *A commentariis.* Sic sensisse videtur Chaldæus Paraphrastes. Hujus ordinis fuerunt Josaphatus & Joahe, in libris Samuelis & Regum memorati. Prophetæ quoque perscribebant accurate quæ sibi mandata fuerant & significata à Deo, & quæ sibi evenerant, dum Dei mandatis obsequerentur: quæ quoniam ad Reges fere & optimates pertinebant, hinc libris ipsorum magna publicæ historiæ pars continebatur. Simile in Poëmatis suis egisse Solonem, si profana licet sacris componere, refert Plutarchus. In versus enim suos politica ille & historica pleraque infarserat: non ut res ipsas posterorum commendaret memoriæ, sed vel ut rerum gestarum aperiret causas, easque excusaret; vel ut commonefaceret Athenienses, aut castigaret. Sed & extra Prophetias, rerum etiam ætate sua gestarum scriptionem privata opera Prophetæ suscipiebant. Testatur Theodoretus. Factum id ab Isaia, quem Oziæ regis historiam scripsisse docent Paralipomena. Factum & à Jehu, de quo hæc leguntur: *Reliqua Actorum Josaphat scripta sunt in verbis Jehu filii Hanani, quæ digessit in libros Regum Israël.* Unde colligo libros Jehu ejus fuisse dignationis, ut relati sint in libros Regum Israël, quos actorum diurnorum commentarios fuisse existimo. Sed & alii etiam hanc in se operam recipiebant; nam ex sacris Historiis nonnullas scriptas esse constat ab iis Auctoribus, quos Prophetas fuisse dixerit nemo, etsi Spiritu sancto dictante scriptæ sunt. Mardochæus, post patefactas Eunuchorum adversus Artaxerxem insidias, *rei memoriam literis tradidit*, ut legitur in libro Esther. Qui vero scite id & perite administrarent, hi fuisse videntur, quos appellabant משלים, ac si dicas *Elegantes scripto res.* Fiebat autem id utraque oratione, & prorsa, & vorsa. Quare valde fallitur Josephus, cum solos Prophetas, in gente sua, veteris ævi gesta literis mandasse affirmat; parum memor se ibidem scripsisse, Pontificibus quoque id muneris fuisse injunctum. *Disputatur de Auctore librorum Regum. Variæ opiniones proponuntur.* Theodoret. Præfat. in libr. Reg. 2. Par. 26. 22. 2. Par. 20. 34. Esth. 11. 4. Joseph. lib. 1. contr. Apion.

II. Ex publicis vero commentariis excerptos fuisse libros Regum qui nunc extant, & in compendiariam historiam conflatos, pervulgata est multorum opinio, & vero- *Eos videtur Esdras ex ve-*

Teſtiorum Scriptorum commentariis excerpſiſſe.

ſimillima : nam in iis laudatur *Liber verborum dierum Salomonis* ; ſæpiſſime vero *Liber verborum dierum Regum Iſraël* , & *Liber verborum dierum Regum Juda*. Jam tum etiam extabant libri Semeiæ , Ahiæ , aliorumque Prophetarum , qui ſæpe laudantur in Paralipomenis. Iſaiæ totum triceſimum ac ſeptimum caput , cum initio ſequentis , ac triceſimo nono , in ſecundi Regum decimum nonum caput & viceſimum ἀυτολεξεὶ depromta ſunt. Planiſſime mecum ſentiunt Diodorus Tarſenſis & Theodoretus , Prophetas res ætatis ſuæ memorabiles retuliſſe in literas , & ex eorum commentariis excerptos ſubinde fuiſſe libros Regum. Mihi vero id Eſdræ potiori jure tribuendum videtur quam Jeremiæ , quem ſparſas Regum hiſtorias in unum corpus coëgiſſe vult Iſidorus : nam in dirigendis & componendis libris ad res ſacras pertinentibus potiſſimum verſata eſt Eſdræ induſtria : & in teſtimonium ſæpe ab eo adhibitæ in his ſcriptionibus hiſtoriæ regum Juda , & Iſraël , & Prophetarum libri , indices ſunt aſſidui ſacrorum Librorum uſus , qualem Eſdras habuit. Præterea ſexto capite libri prioris Chaldaica uſurpat nomina menſium , ut hominem decuit Chaldaico ſermoni inſuefactum. Jeremiæ qui libros Regum tranſſcribunt , cauſſas alias non habent , quam ſermonis ſimilitudinem , quæ non magna eſt , proptereaque intutum dat indicium : vel poſtremi capitis libri Regum cum poſtremo Jeremiæ capite convenientiam , nam alterum ex altero deſcriptum dicas ; at caput illud adventitium eſſe , & ad Jeremiæ calcem ab aliena manu ſubnexum , oſtendit præcedentis capitis coronis , quæ talis eſt : *Huc uſque verba Jeremiæ :* atque ea narrantur illic , vel quæ Jeremiæ obitu recentiora ſunt , vel quæ jam in ſuperioribus capitibus Jeremias retulerat.

Diod. in 1. Sam. 9. 9. Theod. Præf. in libr. Reg.

Iſid. libr. 6. Origin. cap. 2.

Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.

III. Nec deficiunt Librum hunc aliorum Scriptorum teſtimonia. Ita de Elia , Eliſæo , Ezechia , Joſia , aliiſque diſſerit Sirachides , ut ex libris Regum , non res ſolum , ſed nonnunquam etiam verba ipſum hauſiſſe appareat. Confer hos cum libris Paralipomenon , tantam orationis deprehendes convenientiam , ut parem propemodum utriuſque vetuſtatem odoreris. Quanquam propter illorum novitatem perpaucæ extant in ſacris Veteris Teſtamenti libris inde ſumtæ ῥήσεις & ſententiæ. At in Novo γνησιότητα illorum egregie confirmat Chriſtus Jeſus , cum ait : *In veritate dico vobis , multæ viduæ erant in diebus Eliæ , in Iſraël , quando clauſum eſt cœlum annis tribus & menſibus ſex , cum facta eſſet fames magna in omni terra , & ad nullam illarum miſſus eſt Elias , niſi in Sarepta Sidoniæ , ad mulierem viduam. Et multi leproſi erant in Iſraël ſub Eliſæo Propheta , & nemo eorum mundatus eſt , niſi Naaman Syrus.* Hæc ſuppeditavit decimum ſeptimum caput tertii Regum , & quintum quarti. Confirmat & Paulus , dum hæc ſcribit ad Romanos : *An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura : quemadmodum interpellat Deum adverſus Iſraël ? Domine , Prophetas tuos occiderunt , altaria tua ſuffoderunt : & ego relictus ſum ſolus , & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum reſponſum ? Reliqui mihi ſeptem millia virorum , qui non curvaverunt genua Baal:* quæ è decimo nono capite tertii Regum ſumta ſunt. Verumtamen his etiam omiſſis , quod à Septuaginta Senibus interpretatione Græca donati ſunt libri Regum , & quod in Canonem Librorum ſacrorum dedicati , vetuſtatem illorum ſatis hæc arguunt. Et ut dubii eos eſſe Scriptoris & ætatis incertæ demus , haud minus genuinos eſſe vincemus , ut pote qui tales ſint , quales eſſe creduntur.

Eccli. cap. 48. & 49.

Luc. 4. 25 , & ſeq.

Rom. 11. 2, & ſeq.

Fidem etiam his conciliant Ethnici Scriptores.

IV. Præterea vero præclarum veritatis teſtimonium hiſce Libris commodant Ethnici Scriptores. Rerum enim novitas quæ iis narrantur , & major per novitatem parta celebritas , cauſſæ fuit , cur crebris exoticorum Auctorum , vel coævorum , vel ætate proximorum ſuffragiis confirmarentur. Magna eſt imprimis monumentorum Tyriorum fides , quæ publica auctoritate deſcripta , in chartophylaciis diligenter aſſervabantur. Atqui ex iis conſtat Hieroſolymitanum Templum toto pene ſeſquiſæculo ante fuiſſe ædificatum , quam Carthago conderetur. Meminerant eadem Salomonis & Hirami , eorumque mutuas Epiſtolas repræſentabant , etiam temporibus Joſephi Hiſtorici , itidem ut illa Judæorum , unde & is ſacrorum Librorum veritatem defendit. Ex his , aliorumque locorum tabulariis , hiſtoriam ſuam depromſerat Menander Epheſius. Fiebatque illic mentio ἀνομβρίας , quæ Eliæ temporibus in Judæa & Phœnicia contigit , Achabo apud Judæos , Ithobalo apud Tyrios regnante. Ex eo etiam , & Dio , integerrimo Phœniciarum rerum Scriptore , teſtimonia affert Joſephus , ex Menandro Theophilus , quibus commemorantur Salomon & Hiramus , & ſucciſæ cedri Libani in ædificationem Templorum. Idem extabat apud Theodotum , Hypſicratem , & Mochum , Phœniciæ conditores Hiſtoriæ , & horum interpretem Lætum ; & Menandrum quoque Pergamenum , ut à Tatiano traditur apud Euſebium , & à Clemente Alexandrino ; qui auctor præterea eſt , Vafræ Ægyptiorum regis , & Salomonis , & Tyriorum quoque Regis epiſtolas retuliſſe Alexandrum Polyhiſtorem in libro De Judæis. Eas etiam ex Eupolemo repræſentat Euſebius. Hazaëlem Syriæ re-

Joſeph. Antiq. libr. 8 cap. 2. Theoph. libr. 3. ad Autol. Euſeb. Præp. libr. 10. Clem. Alex. Strom. 1. Joſ. Ant. l. 9. c. 2. Juſt. l. 36. c. 2. Her. l. 2. c. 141. Ber. apud Joſ. Ant. l. 10. c. 1. Dem. apud Clem. Str. 1.

gem divinis honoribus ſuo ævo proſecutos eſſe Damaſcenos narrat Joſephus: Azelum Juſtinus Hiſtoricus appellat. Salmanaſaris præterea in Syriam expeditio, Phœnicum Annalibus continebatur. Sennacheribi mentio extat apud Herodotum; extabat & apud Beroſum & Demetrium. Nabuchodonoſori meminerant ex Actis Tyriorum, Megaſthenes, Abydenus, Beroſus, Diocles, Philoſtratus, & ex Megaſthene Strabo; victoriæ, quam Necoſus Ægyptiorum rex retulit de Judæis, Herodotus; Evilmerodachi, Abydenus & Beroſus; Baladani Babyloniorum regis, Beroſus. Ex quibus cum pulchre intelligeret Julianus Apoſtata, quam integra eſſe librorum Regum fides, mirificum ignem, quo Eliæ holocauſtum abſumtum eſt, de cœlo miſſum eſſe negare non eſt auſus. Hæc Ethnicorum Scriptorum, cum Mythicorum, tum Hiſtoricorum conſenſio cum libris Regum, ſi aliis argumentis à nobis ſupra allatis adjungatur, reſque ſpectetur bona fide, horum antiquitas & auctoritas claris indiciis demonſtratæ agnoſcentur.

Meg. Abyd. Ber. Diocl. Phil. apud Joſ. Ant. l. 10. c. 11. & contr. Ap. l. 1. & Euſeb. Præp. l. 10. Strab. l. 15. Her. l. 2. c. 159. Abyd. apud Euſ. Præp. l. 9. c. 41. Ber. apud Joſ. contr. Ap. l. 1. & Ant. l. 10. c. 3. Jul. apud Cyr. libr. 10. contr. Jul.

V. Ex incerta, & ut fronte apparet falſa annorum computatione his in Libris poſita, cauſſam eorum carpendi petit Theologo-Politicus ratiocinator. Nam cum ſexto capite libri Regum prioris legamus Salomonem quadringenteſimo & octogeſimo anno poſt exitum Ebræorum ex Ægypto, Templi molitionem inchoaſſe, & longe tamen major numerus exurgat ex collectione annorum quos ſingulis Ebræorum Judicibus & Regibus Scriptura ſacra tribuit, hinc fidem ipſis derogare conatur. Ita nempe librariorum oſcitantiam & ſupinitatem Scriptoribus ipſis ſacris tribuit: nam qui in hiſtoriarum lectione paulo diligentius ſunt ſubacti, frequentiſſimos in numerorum notis errores eſſe ſciunt: ut ſi abjiciendi libri juſta hæc habeatur cauſſa, maxima jam inde Hiſtoricorum & Chronologorum pars repudianda ſit. Huc adde nodum hunc ipſum, cui inhæret Adverſarius, doctorum Interpretum diſputationibus jamdiu eſſe ſolutum: quas quoniam ad trutinam noſtram revocare, ſupervacaneæ eſſet ac longioris operæ, & ab inſtituto noſtro diverſæ, otioſum illuc amandabimus Lectorem, ſi quem Diſputatoris noſtri movent convitia.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. Tract. Theol. cap. 9.

VI. Pari exceptione retundimus telum alterum, quod idem procudit ex eorum diſcrepantia Librorum in computatione annorum Regum Juda & Regum Iſraëlis: nam vel mendæ irrepſerunt in numerorum notas, vel Chronologorum & Interpretum ſtudio jampridem tricæ illæ diſcuſſæ ſunt, vel diſcuti certe facile poſſunt. Exemplo ſit hoc ipſum quod proponit. Primo capite Libri ſecundi Regum legimus Joramum, filium Achabi, regem Iſraëlis, regnum eſſe auſpicatum anno ſecundo Jorami, ejus qui Joſaphati filius fuit, & Rex Judæ: cum capite libri ejuſdem octavo is ipſe Joramus, Joſaphati filius, Rex Judæ, regnum inchoaſſe dicatur anno quinto Jorami regis Iſraël. Quibus adde, ſcriptum eſſe initio capitis tertii, Joramum Iſraëlis Regem regni initium ſumſiſſe ab anno decimo octavo Joſaphati regis Judæ. Hæc quantumvis diſſona conciliabuntur, ſi Joſaphatum ponamus per annos viginti & duos regnum obtinuiſſe; nam annorum illorum numerus non conſtat inter Chronologos; in regni vero ſocietatem aſciviſſe Joramum filium anno regni ſui decimo ſeptimo; at Joramum Iſraëlis regem regnare cœpiſſe decimo octavo anno regni Joſaphati: ita cadet annus ille primus regni Jorami regis Iſraël in ſecundum Jorami regis Judæ; defuncto vero Joſaphato anno regni ſui viceſimo ſecundo, Joramus filius regnum Judæ capeſſet ſolus anno quinto regni Jorami regis Jſraël. Hoc exemplum valere debet ad alia ejuſmodi confutanda argumenta, quæ ex chronologicarum computationum ambagibus oriri ſolent. Cujuſmodi & illud eſt quod Scriptor idem arceſſit ex repugnantia Chronologiæ librorum Regum cum illa Paralipomenon.

Secundum argumentum. 2. Reg. 1. 17. 2. Reg. 8. 16. 2. Reg 3. 10.

VII. Porro quum res his Libris deſcriptæ, longe magis innotuiſſent propter novitatem ac pleræque ſuperiorum, proptereaque minus haberent auctoritatis in vulgus, hinc parum idoneæ ab Ethnicis habitæ ſunt, ex quibus confingerentur fabulæ, aut ritus arceſſerentur. Ex igne tamen de cœlo precibus Eliæ lapſo propagata credi poſſunt ſimilium miraculorum figmenta pleraque, & pervulgata inter priſcos Ethnicos opinio, ſæpe flammam ſacrificia ſponte ſua corripuiſſe, atque eo læta omnia & fauſta portendi ſolere. Hinc Virgilius in Pharmaceutria:

Ex libris Regum quædam manarunt Ethnicorum fabulæ & ritus.

Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe.

Hinc idem de ſuis ignibus prædicarunt alii, quos ſupra commemoravimus. Quorum tamen originem per me referre licet, ſi quis malit, ad ignem, qui *egreſſus à Domino*; hoc eſt, ut habet Machabaicus alter, *de cœlo, devoravit holocauſtum* Moſis; quemque ad Salomonem uſque perſeveraſſe traditur in Thalmudico libro Zebachim; aut ad ignem qui Angeli nutu *aſcendit de petra, & carnes azymoſque panes* Gedeonis *conſumſit*;

Lev. 9 24. 2. Mach. 2. 10. Zebach. cap. 6. Judic. 6. 21.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [191] - 163
PUBLIC DOMAIN

aut ad eum qui Davidis Holocauſta & Pacifica hauſit, cum Deo ſacra faceret in area Ornan Jebuſæi; aut ad cœleſtes illas flammas, quibus Salomonis victimæ crematæ ſunt in Encæniis Templi, quas à Manaſſe demum extinctas fuiſſe docet liber memoratus Zebachim; at liber Siphra & R. Abraham Zacuth, aliique Rabbini, à Chaldæis, cum Templum vaſtatum eſt; quaſque perhibet liber alter Thalmudicus Joma, Leonis figuram geſſiſſe, cum ignis Templi ſecundi Cani ſimilis fuerit; quod legas etiam in libro cui titulus Pomum & flos, & paſſim apud Rabbinos: cumque R. Samuel Laniado formam Canis eas ſumſiſſe ſcribat, quotieſcunque peccati alicujus ſe Iſraëlitæ alligaſſent. Quæ ineptiæ ſunt Doctorum illorum. Ex raptu Eliæ in cœlum probabile eſt commentos fuiſſe Indos Bremavium ſuum in cœlum fuiſſe aſportatum. Tranſiit quoque ad finitimas Aſiæ gentes mos quarto libri ſecundi Regum capite notatus, liberorum à parentibus in nexum creditoribus tradendorum, ab illis ad Athenienſes, hinc ad Romanos.

1. Par. 21. 26.
2. Par. 7. 1.
Siphr. Part. ויקרא cap. 5. §. 18.
Zac. in libr. Juchaſin.
Joma, cap. 1.
Laniad. in 1. Reg. 9. 1.
2. Reg. 4. 1.

DE LIBRIS PARALIPOMENON.

I. *Diſputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus eſt eorum Auctor: ætas aſſignatur.* II. *Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

Diſputatur de Auctore librorum Paralipomenon. Variæ opiniones proponuntur. Incertus eſt eorum Auctor: ætas aſſignatur.

I. ESDRAM libros Paralipomenon lucubraſſe, Ebræorum eſt omnium fama conſentiens. Operas quoque ſuas Nehemiam contuliſſe volunt Thalmudiſtæ. Rem Chriſtiani Interpretes relinquunt in dubio. Ego vero exiſtimo collectum eſſe hoc opus, non ex Actis ſolum diurnis, ſed & ex Prophetarum Semeiæ, Addo, Jehu, Nathanis, Ahiæ, Iſaiæ, aliorumque ſcriptionibus; fortaſſe & ex libris quibuſdam genealogiarum, ut tradit R. Selomoh; necnon & ex Scripturæ ſacræ Libris antea ſcriptis, ut R. Moſes Kimchi. Poſt Jeremiam conflatum eſſe Librum oſtendunt iſta ex tricefimo quinto capite libri ſecundi: *Univerſus Juda & Jeruſalem luxerunt eum,* (Joſiam) *Jeremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices uſque in præſentem diem Lamentationes ſuper Joſiam replicant; & quaſi Lex obtinuit in Iſraël: Ecce ſcriptum fertur in Lamentationibus.* Poſt ſolutos quoque Babylonica captivitate Iſraëlitas, Libros Paralipomenon eſſe compoſitos, argumento eſt finis ſcriptionis, qui redditam Ebræis per Cyrum libertatem fuiſſe narrat. Præterea cum hic ipſe Libri finis repetatur ἀυτολεξεὶ initio libri Eſdræ, hinc effici videtur unius eſſe utrumque & ejuſdem Scriptoris, qui pro ſuo jure ad hiſtoriarum ſuarum contexendam ſeriem verba ipſe ſua uſurpaverit, perinde ut à vetuſtis quibuſdam Scriptoribus factum Grotius obſervavit. Initium autem libri Eſdræ incerti eſſe Auctoris oſtendam inferius, qui Darium Hyſtaſpiden regnantem viderit, & ad Artaxerxis uſque Longimani ætatem vitam ſuam prorogaverit. Ergo & Auctor libri Paralipomenon incertus eſt; ætas vero in Darii Hyſtaſpidæ & Artaxerxis Longimani tempora incidit. Nos igitur hac in parte diſcedimus ab Ebræis, qua libros Paralipomenon poſt librum Eſdræ ſcriptos opinantur, ac iſtum illoſque Eſdram habere Auctorem; quod eatenus verum eſt, quatenus eos digeſſit Eſdras, & ſex priora Libri ſibi cognominis capita ſubnexuit, quæ & deinde continuavit. Porro etſi libri Regum & Paralipomenon iiſdem circiter videantur elaborati temporibus, minime tamen exiſtimo deſignari libros Paralipomenon his verbis, quæ ſæpe occurrunt in libris Regum: *Nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Iuda?* &: *Nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Iſraël?* nam & ea quoque frequenter reperias in libris Paralipomenon. His autem ſignificantur Acta illa diurna accurate ab Ebræis condita, unde librorum Regum & Paralipomenon ſumta eſt materia. Propius id accedit ad veriſimilitudinem, quam quod ſtatuit Hieronymus in Præfatione ad Domnionem & Rogatianum, & libros Paralipomenon eſſe intelligendos, ſi quando hæc in libris Regum leguntur: *Nonne hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Iuda?* & ſi res his locis indicatæ minime occurrant in Paralipomenis, tum eſſe ἀλληγορικῶς exponendas: *Sed & ipſæ appellationes,* inquit, *non homines, ut plerique exiſtimant, ſed urbes, & ſaltus, & provincias ſonant, & oblique ſub interpretatione & figura eorum quædam narrantur hiſtoriæ, de quibus in Regum libro dicitur: Nonne ecce hæc ſcripta ſunt in Libro verborum dierum Regum Iuda? quæ utique in noſtris Codicibus non habentur.* Id ſi recipimus, ſane omnia reperientur in omnibus, & magna

1. Par. 35. 25.
Grot. in 2. Par. 36. 22.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [192] - 164
PUBLIC DOMAIN

figmentis hominum feneſtra patefiet. At Ebræi cum Jeremiæ acceptos referant libros Regum, Eſdræ vero libros Paralipomenon, hos in illis notari neutiquam credere poſſunt. Præterea vel ipſum nomen παραλειπομένων, Libris illis à Græcis inditum, oſtendit poſteriores eſſe libris Regum, ut pote in quibus ſuppleta ſint plurima, quæ cum in aliis Scripturæ ſacræ libris, tum maxime in libris Regum deſiderabantur.

II. Cæterum cum genuinum eſſe librum definiverimus, qui ab eo Auctore ſcriptus eſt, à quo ſcriptus eſſe dicitur, & eo circiter tempore quo ſcriptus eſſe fertur, omnino dicendum eſt genuinum eſſe librum Paralipomenon, qui controverſum habet Auctorem & ætatem, ita uti habere dicitur; quique genuinus alioquin habitus eſt ab ætatibus continuata ſerie & proxime ſequentibus: nam & in Canonem relatus eſt quem Eſdras ipſe compoſuit, & in Septuaginta Seniorum Interpretatione locum habuit, quæ non totis duobus ſæculis Eſdra recentior fuit. Atque hæc ad præſens opus ſufficiunt: nam propter Libri novitatem, vix ulla ejus teſtimonia occurrunt in Scriptoribus ſacris Veteris Teſtamenti. Legimus tamen hæc in libro Nehemiæ: *Filii Levi, principes familiarum, ſcripti in Libro verborum dierum*, quibus indicantur ea quæ extant nono capite libri prioris Paralipomenon, commate decimo & ſequentibus. At in Novo Teſtamento librorum Paralipomenon auctoritatem agnovit Petrus cum dixit: *Et ſi Patrem invocatis eum qui ſine acceptione perſonarum judicat ſecundum uniuſcujuſque opus, in timore incolatus veſtri tempore converſamini.* Hæc enim arceſſivit ex iſtis libri ſecundi Paralipomenon: *Sit timor Domini vobiſcum, & cum diligentia cuncta facite: non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec cupido munerum.*

Probatur eorum γνησιότης & antiquitas.

Nehem. 12. 23.

1. Petr. 1. 17.

2. Par. 19. 7.

III. Sed & hic intercedit Thomas Hobbeſius, & ex uſurpata aliquoties his in libris clauſula, *Uſque in præſentem diem*, ſcriptos eſſe colligit longo tempore poſt res ipſas geſtas. Quod magna ſane ex parte verum eſt, cum hiſtoria hæc initium ducat ab orbe condito, & in Cyro deſinat. Quotieſcunque autem adhibetur hujuſmodi clauſula, à tempore quo res illic narrata contigit, ad id uſque tempus quo Librum concinnatum poſuimus, tale interceſſiſſe ſpatium comperies, cui convenire poſſit iſta temporis determinatio. Scrupulum tamen injicit locus unus qui habetur capite quinto libri ſecundi, ubi Arca in Templum à Salomone illata, dicitur in eo fuiſſe, *uſque in præſentem diem.* Hinc poteſt concludi, non quidem recentiorem eſſe Librum eo tempore quod aſſignavimus, ut vult Hobbeſius, ſed vetuſtiorem; ſcimus enim ex ſecundo Machabaicorum Jeremiam in ſpelunca montis Nebo Arcam occuluiſſe, cum Jeruſalem à Chaldæis diriperetur, & prædixiſſe locum fore ignotum, quoad Deus populum ſuum congregaret. Unde efficitur ante Hieroſolymæ excidium ſcriptos eſſe Paralipomenon libros, cum ante motam Templo Arcam ſcripti ſint. Idem de libris Regum pronuntiare queas, quibus paria propemodum continentur. At meminerimus tum Regum, tum Paralipomenon libros ex variis vetuſtioribus hiſtoriis eſſe excerptos; quod ita factum exiſtimo, ut non ſententiæ ſolum, ſed & verba etiam ſæpe deſcripta ſint. Mihi itaque fit veriſimile, teſtimonium quo Arcæ in Templo depoſitæ habetur mentio, ex libro antiquiore fuiſſe ἀποκλεῖσι depromtum, & in libros Regum & Paralipomenon infartum. Utrobique enim verba extant hæc eadem, ut valde probabilis conjectura ſit ex eodem fonte eſſe profecta.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum.

Hobb. Leviath. cap. 33.

2. Mach. 2. 5.

3. Reg. 8. 8.

IV. De libris Paralipomenon nihil certi habere ſe ait Scriptor Theologo-Politicas, præterquam de ætate qua elaborati ſunt, quam inſtaurato per Judam Machabæum Templo recentiorem eſſe aſſeverat. Cujus opinationis has cauſſas affert: *Capite nono Libri prioris narrat Hiſtoricus, quænam familiæ primum (tempore ſcilicet Eſdræ) Hieroſolymæ habitaverint: & deinde verſu decimo ſeptimo Janitores, quorum duo etiam in Nehemiæ capite undecimo, verſu decimo nono narrantur, indicat. Quod oſtendit hos Libros dudum poſt Urbis reædificationem ſcriptos fuiſſe.* Hæc ſatis obſcura ſunt: nam quod familias Babylone Hieroſolymam reverſas, ibique conſtitutas, & Templi Janitores Hiſtoricus recenſeat, cur inde ſequatur librum Juda Machabæo recentiorem eſſe, non ſatis intelligo. Niſi forte ita cenſuit, in Urbe nondum penitus reædificata, & Templo vix reſtituto, neque familias ſedem ponere, neque Janitores officio fungi potuiſſe: quæ tamen facta fuiſſe apparet ex libris Eſdræ; in quibus pleraque etiam eorum nomina extant, quæ nono hoc capite prioris Paralipomenon commemorantur.

Secundum argumentum.

Tract. Theol. cap. 10.

V. Quæ vero petuntur argumenta ex diſcrepantiis, quæ hos Libros inter & libros Regum intercedunt, jam ſæpe Interpretum ſtudio ſoluta ſunt. Eæ autem fere oriuntur ex depravatis Ebraici ex mplaris lectionibus. Cujuſmodi illud eſt quod profert Philoſophus Theologo-Politicus ex viceſimo ſecundo capite ſecundi Paralipomenon, ubi fuiſſe legitur Ochozias quadraginta duorum annorum cum regnum ca-

Tertium argumentum.

Tract. Theol. cap. 9.

2. Par. 22. 2.

4. Reg. 8. 26. pesseret: & octavo tamen capite quarti Regum, anni tantum huic viginti duo tribuuntur. Facilis est conjectura lapsum hic in pingenda numeri nota librarium, ut alias sæpe contingit, & pro כ notatum מ: quod penitus confirmatur ex interpretatione Septuaginta Senum: ἐτῶν εἴκοσι καὶ δύο, quod habent & Syrus & Arabs. Aliter solvit hunc nodum Vatablus, sed hæc quam affero potior mihi videtur solutio. Nec minus proclivis error in describendis nominibus propriis, unde prodierunt ἑναντιολογίαι, quas inter libros Paralipomenon & Genesin notat idem Argutator. Nam si nomina filiorum Benjaminis, quæ capite Geneseos quadragesimo sexto exposita sunt, cum iis contendat quæ habentur Numerorum capite vicesimo sexto, & quæ prioris Paralipomenon capite octavo; item Ebraica cum Interpretatione Septuaginta Senum, statim magnam nominum depravationem deprehendet. Atque exceptio eadem pertinere debet adversus objectas à Disputatore nostro similes nominum discrepationes; eam vero præcipue quæ inter nomina Leviticarum urbium in Josua expressa intercedit, & ea quæ habentur in Paralipomenis. Res erit ex utriusque loci comparatione clarior. Quapropter id tantum his cavillationibus extorqueri potest, luxatum esse in nominibus quibusdam propriis, aut in arithmeticis aliquibus notis Scripturæ sacræ contextum; quod neque quisquam negat; & si negaretur, Masorethæ lectionum differentiis quas collegerunt facile revincerent: imo & pleraque Libris sacris inesse fateor scriptionis varietates, quas neque Masora adnotavit. Potissimum autem in Libros Paralipomenon hæc calamitas incubuit. De nominibus urbium aliter respondent Ebræi Magistri, nempe Levitis commodato datas urbes ad habitandum, quoad illæ quæ propriæ ipsis dicatæ erant Chananæis extorqueri potuissent; hinc diversa urbium nomina in Josua & Paralipomenon Libris extitisse. Masius vero mutata hæc nomina lapsu temporis arbitratur.

Vat. in 2. Par. 22. 2.

Tract Theol. cap. 10. Gen. 46. 21. Num. 26. 38. 1. Par. 8. 4.

Mas. in Jos. 21. 11, 16.

DE LIBRIS ESDRÆ.

I. *Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur. Sex priorum capitum incertus est Auctor, ætas assignatur. Reliquorum auctor est Esdras.* II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* III. *Nehemias auctor est libri sibi cognominis, cujus probatur γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.*

Disputatur de Auctore libri prioris Esdræ. Vulgata opinio proponitur.

I. TRITA est & vulgaris omnium opinio librum priorem Esdræ, qui solus apud Ebræos Esdræ dicitur, cum secundus Nehemiæ nomine inscribatur, Esdram auctorem habere: & vix quemquam ab hac sententia deflectentem reperias. Ego Libri hujus capita sex priora eumdem scripsisse aio, qui Paralipomena, ut ex horum fine colligi potest, quæ initio libri prioris Esdræ repetitur, uti supra observavi, cum de Paralipomenis agerem. Præterea capitum illorum Scriptorem rebus ipsis quas narrat, interfuisse declarant hæc capitis quinti verba: *Ad quod respondimus eis, quæ essent nomina auctorum ædificationis illius.* Atqui ædificatio illa absoluta est anno sexto Darii, ejus videlicet qui fuit Hystaspis filius. Id docet sequens caput. Igitur quisquis priora hæc scripsit capita, quem & Paralipomenon conditorem fuisse diximus, vixit Darii hujus temporibus. Sed & ad Artaxerxis tempora vitam produxit, ut pote cujus non semel meminerit sex his prioribus capitibus. Is autem Artaxerxes alius esse non potest quam Longimanus. Porro Scriptorem horum sex capitum alium esse ac Esdram ex istis verbis concluditur, unde initium sumit septimum caput: *Post hæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Persarum, ipse Esdras ascendit de Babylone.* Nam cum Hierosolymæ fuerit tempore Darii Scriptor priorum sex capitum, Esdras vero Hierosolymam venerit regnante Artaxerxe, sequitur alium esse sex priorum capitum scriptorem ac Esdram. Reliquam autem Libri partem, quæ quatuor omnino constat capitibus, ab Esdra esse profectam manifestum est, cum ex aliis ejus verbis, tum ex his potissimum, quæ extant septimo capite, ubi postquam datas ad Esdram ab Artaxerxe literas retulit, subjungit demum ista: *Benedictus Dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde Regis, ut glorificaret domum Domini quæ est in Ierusalem, & in me inclinavit misericordiam suam coram Rege, & consiliatoribus ejus, & universis Principibus Regis potentibus. Et ego confortatus manu Domini Dei mei quæ erat in me, congregavi de Israël Principes qui ascenderent mecum.* Ex quibus apparet eum qui ita de se loquitur

Sex priorum capitum incertus est Auctor ætas assignatur. Reliquorum auctor est Esdras.

1. Esdr. 5. 4.

1. Esdr. 6. 14, 15.

1. Esdr. 7. 27, 28.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [194] - 166
PUBLIC DOMAIN

ac ſcribit ἀυτόπτης, hunc ipſum eſſe Eſdram. Idem probatur & ex nono capite, ubi cum de ſe dixiſſet, *Curvavi genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum*; & orationem demum adjeciſſet, quam fudit ad Deum; tum ſubnectit: *Sic ergo orante Eſdra, & implorante eo, & flente.* Cum igitur Thalmudiſtæ, aliique Ebræi doctores Eſdram aiunt librum ſuum ſcripſiſſe, id ad capita tantum poſtrema quatuor pertinere in eorum gratiam putandum eſt. 1. Eſdr. 9. 5. 1. Eſd. 10. 1. Thalm. in Bab. bathr. cap. 1.

II. Porro ex hoc Opere deſcripſit Nehemias ספר היחש, ſive Librum genealogiæ eorum qui Babylone primum Hieroſolymam redierunt; & ſeptimo ſcriptionis ſuæ capite repræſentavit. Verumtamen quoniam illic in ſecundo prioris Eſdræ, Nehemiæ fit mentio, qui & Atherſata appellatus eſt, quique in priore reditu non fuit, hinc mihi videtur probabile Nehemiam, cum hæc deſcriberet, nomina quoque eorum recenſioni inſeruiſſe, qui ſecundo reditui interfuerunt; atque ita Librum genealogiæ interpolaſſe. Alios vero deinde deprehenſis Eſdrinæ & Nehemianæ genealogiæ diſcrepantiis, ad Nehemianæ exemplar Eſdrinam refinxiſſe, & recompoſuiſſe. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* 1. Eſdr. 2. 2.

III. Nehemiam librum ſibi cognominem lucubraſſe Interpretes conſentiunt, & res ipſa indicat: nam & ſe Libri auctorem in fronte profitetur, pro more Scriptorum illius temporis, Herodoti, Thucydidis, Timæi Locri, Ocelli Lucani, Alcmæonis Crotoniatæ; & reliquo opere res à ſe geſtas deſcribit ἀυτοπτικῶς. Atqui narratæ illic reſtitutionis mœnium Hieroſolymæ, ejuſque Auctoris Nehemiæ, cum laude meminit Sirachides; Commentariorum autem ipſius & ſcriptionum, Auctor Machabaici poſterioris, ſecundo capite. Tum is autem Liber, tum & ille Eſdræ, in Ebræorum Canonem receptus, & à Septuaginta Interpretibus Græco ſermone redditus eſt. Vixit porro Nehemias Artaxerxis ævo, non Mnemonis, ut contendit Scaliger, ſed Longimani: atque ipſius in Judæam reditus Eſdræ reditu tredecim annis eſt recentior. Fuit de Tribu Juda, ut recte notant Euſebius & Cedrenus. Nec obſtat decimum caput libri Nehemiæ, in quo Sacerdotes dicuntur ii quorum nomina proxime præmiſſa ſunt, inter quæ primum eſt illud Nehemiæ; nam ad reliqua, non ad hoc, pertinet notatio iſthæc. At vitioſa ſunt illa, quæ leguntur primo capite Machabaici ſecundi: *Juſſit Sacerdos Nehemias aſpergi ipſa aqua*: nam ſi Græcum exemplar conſulas, iſta reperies: ἐκέλευσε τοὺς ἱερεῖς νεεμίας ῥαντῆναι τὰ ὕδατα. *Juſſit Sacerdotes Nehemias aſpergere ipſa aqua.* Sub Eſdræ nomine laudatur liber Nehemiæ apud Euſebium & alios, *Quia apud Ebræos Eſdræ, Nehemiæque ſermones in unum volumen coarctantur*, inquit Hieronymus. *Nehemias auctor eſt Libri ſibi cognominis, cujus probatur γνησιότης & antiquitas.* Eccl. 49. 15. 2. Mach. 2. 13. Scalig. Proleg. Op. de emend. temp. & libr. 6. & An. in Euſ. Chron. Can. Gr. ad ann. 1384. 2. Eſdr. 10. 8. 2. Mach. 1. 21. Euſeb. Chron. ad ann. 1584. Hier. Præf. ad Domn. & Rog.

IV. Quamvis autem horum Librorum certa ſit fides, eos tamen Anabaptiſtæ penitus repudiant: ſed & argutationibus quoque ſuis eos appetit Theologo-Politicus Philoſophus, negatque ab Eſdra & Nehemia eſſe ſcriptos, ſed longe poſt inſtauratum à Juda Machabæo Templi cultum confictos à Sadducæis, *forte ea de cauſſa, ut populo oſtenderent Danielis Prophetias adimpletas eſſe, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura ſalute in tantis calamitatibus deſperarent.* Tam novæ & temerariæ opinationis unicum hoc habet argumentum, quod capite Nehemiæ duodecimo nomen extet Jeddoæ Pontificis, quem Alexandro magno Hieroſolymam eunti obviam prodiiſſe Joſephus narrat; & illud Darii, ejus nimirum qui Codomannus cognominatus eſt. Unde ſic concludit: *Neminem exiſtimare credo, quod Eſdræ aut Nehemias adeo longævi fuerint, ut quatuordecim reges Perſarum ſupervixerint: nam Cyrus omnium primus Judæis veniam largitus eſt Templum reædificandi, & ab eo tempore uſque ad Darium decimumquartum & ultimum Perſarum regem ultra* CCXXX *anni numerantur.* Vix plures potuiſſet errores tam paucis verbis colligere: nam primum putat Nehemiam Cyri temporibus floruiſſe, qui Artaxerxis coævus fuit: quatuordecim Perſarum reges numerat, qui à Cyro ad Darium Codomannum fuerunt omninò decem, aut ſi Patizithen & Smerdin Magos in iis numeres, ad ſummum duodecim. A tempore quo Judæis patriæ repetendæ poteſtatem fecit Cyrus, ad poſtremum Darium annos effluxiſſe cenſet CCXXX, qui ad hujus obitum non multo plus quam ducenti fuerunt. Præterea, ut hæc concedamus omnia, non inde ſequitur libros Eſdræ recentiores eſſe Juda Machabæo, qui pluſquam CLX annis poſt Darii Codomanni obitum Judæorum dux creatus eſt. Denique quidquid ex duodecimi Nehemiæ capitis verbis ſequatur, minime id Eſdræ librum, ſed Nehemiæ ſolum oppugnat. Jam vero quod ſpectat ad Jeddoam Pontificem, & Darium Codomannum, quos Nehemiæ agnitos & commemoratos fuiſſe fatemur; & ad Sanaballetum Horoniten, quem Manaſſis fratris Jeddoæ Pontificis ſocerum fuiſſe cauſſantur, & à Dario ad Alexandrum defeciſſe, ut eſt apud Joſephum; cum multo prius Nehemiam Hieroſolymæ muros reparantem interpellaſſet, quemadmodum legitur Nehemiæ quarto capite; nos reſpondemus Nehemiam puerum fuiſſe, cum primum in Judæam profectus eſt, ut qui regi eſſet à poculis, quo miniſterio fere pueri fungebantur; iter autem illud incidiſſe in annum viceſimum Lon- *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* Tract. Theol. cap. 10. 2 Eſdr. 12. 11, 22. Joſeph. Antiq. lib. 11. cap. 8. Joſeph. Antiq. lib. 11. cap. 8.

¶

gimani. Hunc si regnum esse auspicatum ponamus anno Periodi Julianæ 4249, incidet vicesimus in annum ejusdem Periodi 4269: à quo tempore ad obitum Darii Codomanni, annum videlicet 4384, intercedunt anni centum & quindecim. Itaque si Artaxerxis vicesimo annum ætatis egerit decimum sextum Nehemias, natus fuerit annos circiter centum triginta & unum, cum obiit Darius; quod profecto neque mirum est, neque novum. Optime id probat exemplis Scaliger: verum argumento ipse suo abutitur, cum quod de uno, vel duobus credibile est, pluribus nititur accommodare. Caussæ itaque non erat, cur Petavius ad refellendum hoc Scaligeri commentum, ῥοθίας incusaret periochen hanc, quæ Jeddoæ Pontificis & Darii facit mentionem; aliorum quorumdam auctoritatem secutus. Nodum quem solvere poterat, secare non debuit. Plane vero huic in eo assentior, quod Sanaballetos arbitratur fuisse duos, alterum Artaxerxis coætaneum, Darii Codomanni & Alexandri alterum. Unde Scaligeri argumentum ex unius Sanaballeti diuturnitate conflatum dissolvitur.

Scalig. De emend. temp. libr. 6. pet. De doct. temp. libr. 12. cap. 25.

Secundum argumentum. Tract. Theol. cap. 10.

V. Invidiam præterea facere conatur libris Esdræ Theologo-Politicus Disputator, ex eo quod in Epistola genealogiæ, quæ Esdræ secundo capite, Nehemiæ septimo continetur, singulæ hominum, qui per partes numerantur, summæ in unum collectæ solidam summam illic notatam non exæquent, & quod in nominibus crebra vitia deprehendantur: frequenti nempe librariorum errore, quibus in referendis arithmeticis notis, & exprimendis nominibus labi promtissimum est, ut jam dixi. Præcaverat incommodum istud Hieronymus, cum ad Domnionem & Rogatianum scriberet, ut librorum illorum emendata à se exemplaria cum fratribus communicarent, *Admonentes ut Ebræa nomina, quorum grandis in hoc volumine copia est, distincte & per intervalla transscriberent. Nihil enim*, inquit, *proderit emendasse librum, nisi emendatio librorum diligentia conservetur.*

Hier. Præf. in Esdr. & Neh.

Tertium argumentum. Isid. Orig. libr. 6. cap. 2.

VI. Conflatur tertium argumentum ex Isidori verbis, quibus secundum Esdræ librum apud Ebræos non haberi, sed inter apocryphos rejici docet. Verum ex hoc ipso testimonio manifestum est, non secundum illum intelligi Librum, qui Nehemiæ nomen præfert; nam diserte pronuntiat idem ille Isidorus, Esdræ libro sermones Esdræ & Nehemiæ contineri. Probabile itaque est ipsum, cum ex Hieronymo didicisset, *apud Ebræos Esdræ Nehemiæque sermones in unum sermonem coarctari*, unicum Esdræ librum canonicum censuisse; cum autem alios Esdræ libros apocryphos esse sciret, eos quoque in unum conjungendos esse, ac unum canonicum, alterum apocryphum existimasse.

Hier. Præf. in Esdr. & Neh.

DE LIBRO TOBIÆ.

I. *Disputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim à Tobia patre, partim à filio, partim ab incerto Auctore.* II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* III. *Disputatur de tribus Ebraicis libri Tobiæ editionibus;* IV. *& de Græca.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

Disputatur de Auctore libri Tobiæ. Scriptus videtur partim à Tobia patre, partim à filio, partim ab incerto Auctore.

I. ETsi in Canonem sacrorum Voluminum Tobiæ librum non dedicarunt Ebræi; quæcunque tamen in eo narrantur, Salmanasaris, & Sennacheribi, & Ezechiæ ætate fatentur vere contigisse, ut est in Juchasin; Librum autem ipsum *his quæ Hagiographa memorant, manciparunt*, uti de eo loquitur Hieronymus. De Libri ætate & Scriptore non ita convenit. Constat quidem ante Christum fuisse relatum in literas, ut tradit Augustinus in Speculo. Partim autem ab ipso Tobia patre, partim à Tobia filio scriptum esse, nonnulla etiam ab incerto Auctore, aliquo fortasse è Tobiæ nepotibus, esse adjecta consentit sanior pars Interpretum; & capita quidem priora duodecim à Tobia patre; decimum tertium, & decimi quarti partem, qua senioris Tobiæ narratur interitus, ad postremos usque versus duos, à Tobia filio; duos illos versus postremos, quibus Tobiæ filii mors continetur, ab incerto Auctore.

Hier. Præf. in Tob.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas. Tob. 12. 20.

II. Concedo libens in hanc sententiam, ut pote quæ nitatur capite duodecimo, quo Tobiam utrumque jubet Angelus casus suos literis tradere. Nam cum Vulgata habeat: *Narrate omnia mirabilia ejus*; sic Græcus Interpres: γράψατε πάντα τὰ συμπεπτωκότα εἰς βιβλίον· *Scribite in libro quæcumque evenerunt.* Cui mandato quin pro sua pietate paruerit Tobias uterque, dubitari non potest; cum præsertim Ebræorum mos esset res suas in commentarios referre. Hunc autem Librum quem habemus, eum ipsum esse qui ab illis scriptus est, multa persuadent; primum quod credibile

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [196] - 168
PUBLIC DOMAIN

credibile non ſit tantam fuiſſe poſterorum ſocordiam, ut Librum Angeli juſſu à viris tam perſpectæ pietatis lucubratum intercidere paſſi ſint. Perſuadet idem & Chaldaica loquela qua ſcriptus eſt, quæque in partibus illis uſurpabatur, ubi vitam egit Tobias uterque. Latinam enim quam terimus interpretationem ſe ex Chaldaico ſermone, ope hominis cujuſdam linguæ utriuſque periti, extudiſſe teſtatur Hieronymus. Unde recte quoque poſſumus concludere à Judæis Palæſtinam incolentibus haudquaquam fuiſſe compoſitum. Hoc ſi ita foret, dicendum prorſus eſſet, factum id fuiſſe poſtquam Babylonicis vinculis exemti ſunt Judæi. Traditur enim in Bereſith rabba & in Thalmude Hieroſolymitano, Angelorum Raphaëlis, Michaëlis & Gabrielis nomina, cum menſium nominibus, è Babylonia veniſſe. Verum aperte demonſtrat Chaldaica Libri oratio, ut dixi, aliunde repetendam eſſe ejus originem. Præter ſuperiora perſuadet etiam à Tobia utroque ſcriptum eſſe narratio ἀυτοπροσώπως, quæ in Græca interpretatione, & Syriaca ad Græcam expreſſa, & Ebraica recentiore obſervatur. Hic enim Interpretum conſenſus indicare videtur quid exemplar primigenium habuerit. Hieronymi vero interpretatio etſi ex Chaldaico ipſo archetypo derivata eſt; nihilominus tamen quoniam à ſe elaboratam ait Hieronymus adhibito Interprete, qui quæ legebat Chaldaice Ebraicis verbis reponebat, hinc alienum aliquid & adventitium huic adhæſiſſe par eſt ſuſpicari; & quæ à Tobia ἀυτοπροσώπως dicta erant, velut ἑτεροπροσωπικῶς dicta ad Hieronymum fuiſſe relata.

Hier. Præf. in Tob.

Hier. Præf. in Tob.

Ad hæc demonſtrant Libri antiquitatem ſententiæ quædam à ſequentium ætatum Scriptoribus uſurpatæ. Cujuſmodi illa eſt è quarto capite: *Eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras*: quam ſic repræſentavit Jeſus Sirachides: *Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Legitur in eodem Tobiæ capite: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias*: comparet eadem ſententia apud Matthæum & Lucam. Quamquam ex ipſius naturæ dictatis ſumi potuit. Scripſit Tobias: *Beatus ero ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem. Portæ Ieruſalem ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabuntur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus murorum ejus: ex lapide candido & mundo omnes plateæ ejus ſternentur.* Talis propemodum fuit illa Jeruſalem, quam Johanni oſtendit Angelus in Apocalypſi: *Et erat ſtructura muri ejus ex lapide iaſpide, ipſa vero civitas aurum mundum, ſimile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum iaſpis, ſecundum ſapphirus, tertium chalcedonius, quartum ſmaragdus ..... Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt per ſingulas & ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis; & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum.* In quibus vides Tobiæ & Johannis conſentientem novæ illius Jeruſalem deſcriptionem. Hæc autem conveniunt doctrinæ vetuſtiorum Prophetarum, qui Hieroſolymæ, ac montis Sion, & civitatis Dei ſymbolo ac nomine Eccleſiam Chriſti præſignificare ſolebant. Apponamus hic denique notationem jam ſæpe adhibitam; genuinum eſſe Librum hunc, ut pote qui ſit, uti eſſe fertur, ignorabilis Auctoris & temporis.

Tob. 4. 11.

Eccli. 29. 15.

Tob. 4. 16.

Matth. 7. 12. Luc. 6. 31.

Tob. 13. 20, & ſeq.

Apoc. 21. 18, & ſeq.

III. Extant libri Tobiæ Ebraicæ duæ editiones, à Munſtero & à Fagio editæ: ſi modo duæ, non eadem credi poſſunt, quæ in multis licet diſſentientes locis, maximam tamen inter ſe affinitatem habent; nec minorem cum tertia quadam, quæ manu ſcripta penes me eſt, quæque ad illam Munſteri propius accedit quam ad Fagianam. Multum illæ diſcrepant tum à Latina Hieronymi, tum & à Græca, quam preſſius tamen aſſectantur; ut ſi minus ab hac, ab aliis certe quæ ad illam accuratæ ſint propagatam credere dignum ſit. Utcunque eſt, temerarium eſſe & falſum liquet, quod à R. Davide Ganz in Chronologia traditum eſt, editionem Munſteri ab ipſo Munſtero confictam fuiſſe & ſuppoſitam, & quicunque nares habuerit non obtuſas, futurum ut fraus ei facile ſuboleat, totumque opus ineptum eſſe & ſtolidum, res vero quæ in eo narrantur, falſas penitus & commentitias. Quod judicium quam vanum ſit, ex editione Fagiana & exemplari noſtro manuſcripto intelligitur: ſed Judæum puduiſſet non ineptire. Scribit quidem Origenes ad Africanum accepiſſe ſe ab Ebræis libros Tobiæ & Judith, ab eis Ebraice ſcriptos, in apocryphis haberi: ſed Chaldaicum ipſum archetypum intelligo. Chaldaica quippe lingua Ebraicæ nomine ſæpe continetur.

Diſputatur de tribus Ebraicis libri Tobiæ editionibus;

IV. Omnium Interpretationum Libri hujus, quæ hodie circumferuntur, antiquiſſima, ac proinde puriſſima, & exemplari ſimillima Græca eſt: nam ea, & veteri Latina ad illam accurata uſos eſſe videmus Auctorem Conſtitutionum quæ Clementi adſcribuntur, Polycarpum, Clementem Alexandrinum, alioſque Patres Græcos & Latinos Hieronymo vetuſtiores. Quid quod à Septuaginta Interpretibus concinnatam quidam arbitrati ſunt, ſed non ego credulus illis: cum enim in Canone non haberetur ille Liber, quis credat fuiſſe in luculento & accurato exemplari, quod ad

& de Græca.

Clem. Conſtit. Apoſt. l. 1. c. 1. l. 3. c. 15. l. 7. c. 2. Polycarp. Epiſt. ad Philipp. Clem. Str. 1.

Ptolemæum Philadelphum tranſmiſit Eleazarus Pontifex? Neque vero ejus auctorem Theodotionem dicam, quod multi faciunt, quippe quam vidiſſe certum ſit Scriptores antiquiores Theodotione. Potius eſt ut eam Ægyptiis Helleniſtis adſcribamus, quos & eam ex Chaldaico exemplari excepiſſe veriſimile eſt, & ad reliquas Scripturæ ſacræ partes à Septuaginta Senibus Græce converſas, & uſu quotidiano verſari ſibi ſolitas accudiſſe; atque hinc porro accepiſſe Chriſti Eccleſiam, & in ſuum demum Canonem retuliſſe.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.

V. Nunc vero poſtularet hic locus, ut vulgaria argumenta quibus oppugnari ſolet Liber iſte, pro more noſtro diſcuteremus: quod quoniam abunde factum eſt ab aliis, præſertim ab iis qui ſuſceptis adverſus ætatis hujus Heterodoxos velitationibus & controverſiis inclaruerunt, diſputatione hac ſupersedebo. Unicum hoc refellam, quo ea Libri hujus antiquitas, quam ſtatui, convelli poteſt, quod nempe non fuerit in Canone, cum credibile ſit minime eum prætermiſſuram fuiſſe Synagogam magnam ac Eſdram, à quibus Canon conditus eſt, ſi jam ante extitiſſet. Verum cum eo tempore maximis rerum difficultatibus premeretur Iſraëlitica gens, quamvis libertati & patriæ reddita, nondum Eſdras, quantumlibet ſtudioſus ac diligens, omnes gentis ſuæ hiſtorias & veteris memoriæ monumenta à popularibus ſuis ſcripta colligere potuerat. Quæ poſtmodum reperta ab aliis, in Canone jam clauſo & obſignato locum non habuerunt.

DE LIBRO JUDITH.

I. *Diſputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Incertus eſt ejus Auctor: conjectura ætas exploratur. Probatur eius γνησιότης & antiquitas.* III. *Libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos ab Ebræis eſſe poſitos contra Scaligerum defenditur.* IV. *Diſputatur de priſcis libri Judith interpretationibus.* V. *Judith tempore Manaſſis regis Juda facinus ſuum videtur edidiſſe.* VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.* IX. *Quartum argumentum.*

Diſputatur de Auctore libri Judith. Variæ opiniones proponuntur.

I. QUÆ de libro Judith dicturi ſumus, paria ſunt propemodum iis quæ de libro Tobiæ diximus: nam & ex Ebræorum Canone ſegregatus eſt, & à Chriſti tamen Eccleſia receptus, & quæ in eo narrantur minime fictitia eſſe agnoſcunt Judæi, & Librum ipſum inter Hagiographa collocant, Hieronymo teſte, & Libri auctor ac ſcriptionis tempus veniunt itidem in controverſiam, & recentiorum diſputationibus adeo ventilata ſunt in utramque partem & excuſſa omnia, ut vix quidquam videatur addi poſſe. Paucis tamen hanc quoque partem attingemus. Dixi incertum eſſe Libri Auctorem; & ita ſane eſſe pridem dixit Iſidorus. Sunt qui Eliachimum velint, alio nomine Joachimum dictum, in ipſo Judithæ volumine memoratum, qui ſummum Judæorum Pontificatum tenuit Manaſſis Judæ regis temporibus, Librum elaboraſſe. A Joſua Joſedeci filio, ſummo itidem Judæorum Pontifice, Zorobabelis comite, ſcriptum eſſe affirmat Jedidæus, hoc eſt Philon Alexandrinus, in libro De temporibus, quem è Latino Ebraice retulit R. Azarias in מאור עינים; quippe Judithæ hiſtoriam Xerxis ævo eveniſſe cenſebat. At quamvis hoc opus Jedidæi, ſit ipſum Pſeudo-Philonis Judæi Breviarium temporum, ita tamen interpolatum eſt, ut aliud videri queat; & Joachimo Joſuæ filio, ſummo itidem Pontifici, in Latina hac ſcriptione ſuppoſititia adſcribitur liber Judith, qui Joſuæ ipſi in Ebraica. Hieronymus in interpretatione Euſebiani Chronici hæc ſcribit: *Cambyſen aiunt ab Ebræis ſecundum Nabuchodonoſor vocari, ſub quo Judith hiſtoria conſcribitur:* cum debuiſſet ſcribere, *ſub quo Judith hiſtoriam ferunt contigiſſe:* ſic enim habent Græca: ἐφ' ὃ καὶ τῷ κατ' Ἰουδὶθ ἱστορίαν λέγουσι γεγονέναι. Grotius lucubratum putabat hoc opus Antiochi Epiphanis temporibus, paulo ante Aſſamonæorum principatum, totumque αἰνιγματώδη cenſebat & concinnatum ad confirmandos Judæos adverſus graſſantem impii hujus Regis tyrannidem.

Hieron. Præf. in Judith.

Iſid. Orig. libr. 6. cap. 2.

Euſeb. Chron. libr. 2.

Grot. Præf. in Judith.

Incertus eſt ejus Auctor: conjectura

II. Ego in re incerta ab omni me aſſenſu ſuſtineo. Quod ſi tamen in tenebris micare liceat, ſcriptum conjiciam Babylonicæ captivitatis temporibus, ad leniendam exilii hujus ægritudinem, & ſpe arrigendos Iſraëlitarum animos. Id ſua det Chaldai-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [198] - 170
PUBLIC DOMAIN

cus sermo, quo scriptum fuisse hoc opus Hieronymus testificatur; unde & Interpretationem suam expromsit. Neque aliter accipio verba Origenis, cum scribit ad Africanum se ab Ebræis didicisse librum Judith Ebraice scriptum haberi ab iis in apocryphis; hoc est Chaldaice, uti superius de Tobiæ libro disputantes observavimus. Qua potissimum nota Libri hujus antiquitatem R. Azarias deprehendit.

ætas explorâtur. Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.

R. Azar. Meor Enajim cap. 51.

Quædam præterea locutiones & sententiæ ex hoc libro videntur in Novum Testamentum transiisse. Quale illud est Elizabethæ ad Mariam Christi matrem: *Benedicta tu inter mulieres*; quod jam ante usurpaverat Ozias, cum sic Judith alloqueretur: *Benedicta es tu filia à Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram.* Ait Paulus in priore ad Corinthios Epistola: *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, & à serpentibus perierunt: neque murmuraveritis sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore.* Proveniunt ista manifesto ex libro Judith, cujus hæc sunt verba: *Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini, & impatientiam suam, & improperium murmurationis suæ contra Dominum protulerunt, exterminati sunt ab exterminatore & à serpentibus perierunt.* Cæterum meminerimus sæpe jam dictum esse à nobis genuinum hunc esse librum, qui ejus sit & auctoris & ætatis, cujus esse fertur; unde sequitur genuinum esse librum Judith, quippe qui sit incerti auctoris & ætatis, uti esse vulgo fertur.

Luc. 1. 42. Judith. 13. 23.

1. Cor. 10. 9, 10.

Judith. 8. 24, 25.

III. Miratur Scaliger Hieronymum scripsisse libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos poni ab Ebræis, cum certum sit in Canonem receptos non fuisse. Nempe in eo falsus est Scaliger, quod nulla extra Canonem Hagiographa Ebræos habere censuit. Erant autem apud eos Hagiographa duplicis modi: alia quæ dictata esse dicebant per Spiritum sanctum, atque hunc statuebant secundum Prophetiæ gradum ex undecim, & רוח הקדש, *Spiritum sanctum* appellabant. Hujusmodi erant Hagiographa relata in Canonem, quæ כתובים proprie & κατ' ἐξοχήν dicebantur. Testem locupletem damus Maimoniden in More nevochim. Verum nobilioribus Prophetiæ generibus desitis post solutam Captivitatem, eo usi sunt Judæi quod בת קול, *Filiam vocis* appellant, & cujus creberrima occurrit in libris Rabbinorum mentio; atque hujus ope alias ediderunt scriptiones, & eas quidem Hagiographas & à Deo inspiratas. Quoniam autem inferius habebatur genus hoc Prophetiæ, iis per quæ Libri sacri editi & in Canonem fuerant concluſi, ideo resignare Canonem, aliisque Libris sacris istos adjungere, & in idem volumen compingere non sunt ausi, quamvis sacros & Dei afflatu compositos esse arbitrarentur. Tales autem fuisse volunt Libros Tobiæ ac Judith. Atque hæc quidem Ebræi: nam Ecclesia Christi, hos itidem ut reliquos, qui Volumine sacro continentur, Spiritu sancto dictante conscriptos esse pro certo habet, & aliis Hagiographis neutiquam inferiores esse decernit.

Libros Tobiæ & Judith inter Hagiographos ab Ebræis esse positos contra Scaligerum defenditur.

Scal. in Euseb. Chron. libr. 2. Hier. Præf. in Tob. & Jud. Maim. More nev. Part. 2. cap. 45.

IV. Multum porro Hieronymianam inter Libri hujus interpretationem, & Græcam quæ hodie extat, interest. Verum utra exemplaris vestigiis pressius institisse dicenda sit, dubitare nos nequaquam patitur Hieronymus, cum ait se *magis sensum è sensu, quam ex verbo verbum transtulisse, multorum codicum varietatem vitiosissimam amputasse; sola ea quæ intelligentia integra in verbis Chaldæis invenire potuit, Latine expressisse.* Huc accedit quod adhibitus hic quoque ab Hieronymo Interpres, ut & in Tobiæ libro é Chaldæo sermone Latine reddendo, nonnulla etiam de suo videtur fuisse largitus. Chaldaici enim sermonis satis rudem se Hieronymus non dissimulat. Hinc tanta inter utramque interpretationem occurrit discrepatio. Græcam vero, itidem ut illam libri Tobiæ, ex Chaldaico exemplari expressisse Judæos Helleniſtas credibile est: nam quis mulieris popularis suæ historia, adeo inter Ebræos celebri ut in Hagiographis collocaretur, caruisse putet Judæos Alexandrinos, & ad eam vernacula lingua, Græca nimirum, reddendam pauculas horas non contulisse? Ergo cum amœna sit Libri lectio, & ad pietatem promovendam utilis, crebro eum usu videntur trivisse; nonnumquam etiam sacris Libris adjunxisse, ut pote quem Hagiographum esse & ab Ebræis haberi scirent: adeo ut cum Christi deinde susciperent dogmata, Christianis eum communicarent cum reliquis Libris sacris, nullo discrimine; atque ita demum sacer ab Ecclesia Christi habitus sit, Nicæna Synodo comprobante ac decernente. Ex Græca porro illa interpretatione Latinam quamdam deinceps prodiisse existimaverim, Hieronymiana vetustiorem, & Græcis magis consonam, qua Latini Patres antiqui usi sunt; & Syriacam præterea. Minime ergo iis assentior qui Septuaginta Senum, aut Theodotionis fœtum hunc quoque esse comminiscuntur. Quis enim librum à Canone Ebræorum sejunctum Ptolemæo Philadelpho inter sacras Scripturas Eleazarum Pontificem venditasse censeat? Sed nec Theodotioni id adscripserim: nam quis ipsum elaborasse existimet eam interpretationem, quam non æquales solum ejus Clemens Alexandrinus, Origenes, & Africanus usurparunt; sed & ve-

Disputatur de prisci libri Judith interpretationibus.

Hier. Præf. in Judith.

Hier. Præf. in Tob.

Clem. Alex. Strom. libr. 4. Orig. Hom. 19. in Jerem. & Tom. 3. in Joh.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [199] - 171
PUBLIC DOMAIN

Cl. Ep. 1. ad Cor. Clem. Conſtit. libr. 8. cap. 2.

tuſtior quoque Clemens Romanus in Epiſtola ad Corinthios, & Auctor Conſtitutionum quæ Clementi eidem tribuuntur?

Judith tempore Manaſſis regis Juda facinus ſuum videtur edidiſſe.

V. Etſi vero minime propoſitum hic habeo novam de Judithæ ipſius facinore, de Nabuchodonoſore, & Arphaxado, in ejus hiſtoria commemoratis, eorumque ætate diſputationem inſtituere, aut veteres recudere, quæ tot ac tantæ habitæ ſunt ſuper hoc argumento, ut penitus jam exhauſtum ſit, dicam tamen paucis per mihi eam placere quæ in Manaſſis Juda regis ætatem confert hanc hiſtoriam, & Nabuchodonoſorem ſciſcit unum eſſe ex Aſarhaddonis ſucceſſoribus, qui tum Aſſyriorum imperio præfuerit; regem vero Babyloniorum obnoxium habuiſſe Aſſyrios hoc tempore & ſtipendiarium; at Arphaxadum ipſum eſſe Dejocem Herodoti libris celebratum; & quæcunque narrantur illic tum eveniſſe, cum in vinculis Manaſſes Babylone attineretur. Hæc ſententia partim à Bellarmino, partim à Serario, partim etiam à Petavio edita, ita omnibus occurrit Adverſariorum vitilitigationibus, & nodos omnes diſputationum præcidit, ita cum exteris ac ſacris conſentit hiſtoriis, ut in ea facile acquieſcam.

Bell. De verb. Dei libr. 1. c. 12. Serar. in Judith cap. 1. quæſt. 1, & ſeq. Pet. De doctr. Temp. l. 12 c. 26.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum.

VI. Dixi Grotium non hunc Librum rejicere duntaxat in Antiochi Epiphanis tempora, ſed totum etiam commentitium, meramque eſſe Parabolam docere; & Judith, ſive יהודית, eſſe Judaicam gentem; Bethuliam eſſe Templum Dei, בית-אל-יה; Judithæ gladium eſſe preces ſanctorum; Nabuchodonoſorem hic ut alias ſæpe Ebræis Diabolum ſignificare; Aſſyriam vero, faſtum; Holophernem typum eſſe Antiochi, ita dictum à הלפר נחש, quod Chaldaice *Lictorem ſerpentis* ſonat; Judith viduam fingi, ut Judæam omni auxilio deſtitutam exprimat; Joachimum, ſive Eliacimum *Deum ſurrecturum* ſignificare, quæ ſpes cum homines Deo conjungat, idcirco ad Sacerdotem referri; Simeone Rubeni filio ortam dici Juditham, quod Ruben contracte dicatur, pro ראה בעני *vidit miſeriam* Deus, & ex ea miſeratione naſci Simeonem qui ab obedientia nomen habet; Simeonem Rubeni filium nullum fuiſſe, ex eoque commenti ſuſpicionem firmari; Manaſſem virum ab oblivione dictum cœli æſtu mortuum fingi, quod adverſa nobis Dei oblivionem excutiant; diem victoriæ à Juditha relatæ, ab Ebræis celebrari ſolitum dici, ut ſignificetur dies φώτων, ſive ἐγκαινίων, nempe purgati Templi, & dedicatæ Aræ à Juda Machabæo, quemadmodum legimus capite quarto prioris Machabaici. Denique Libri hujus Scriptorem Græcos auctores legiſſe

1. Mach. 4. 59. Judith 9. 2.

ſuſpicatur; nono quippe capite, pro eo quod habet Hieronymi interpretatio: *Qui violatores extiterunt in coinquinatione ſua*, Græca habere: οἱ ἔλυσαν μίξαν παρθένου εἰς μίασμα· (ſic enim recte emendat, pro μίξαν, quod editi Codices habent:) & quod

Judith 16. 8.

decimo ſexto capite Titanum filii commemorentur. Acute hæc quidem Grotius & erudite, ut reliqua; ſed non tamen vere. Neque ſane primus opinionis hujus architectus habendus eſt: ipſi quippe præluſerant Lutherus, Chytræus, Beroaldus, Reineccius, & alii ex Heterodoxis plerique, qui hiſtoriam Judith, poëticum figmentum & tragœdiam appellant. Præterea Ebræus quidem Poëta facem Grotio videtur præluxiſſe, ut factum ad ἐγκαινισμὸν Δυσαρηείου & ad Aſſamanæorum ætatem referret. Laudatur à R. Davide Ganz in צמח דוד his verbis: *Tempus hujus facti ignoramus, nihil enim de eo reperi in libro Joſephi. Juxta verba Poëtæ Miſad jotzer ſchel chanucha, è fundamento effigiantis dedicationem (Templi) evenit hoc factum etiam diebus Aſſamonæorum.* Jam vero quod nomina in allegoriam & parabolam trahit, fecit idem in veris Scripturæ ſacræ hiſtoriis Origenes, fecerunt & alii Patres ac Interpretes Scripturæ plerique, pro captu ſuo unuſquiſque, & ſæpe quidem adeo ingenioſe & feliciter, ut res non veræ & reipſa factæ, ſed fictæ & appoſite ad allegoriam excogitatæ videantur. Judithæ nomen Judaicam gentem ſignare ait; anne vero ſignabat Judaicam gentem, cum id gereret Judith uxor Eſau, filia Beeri Hethæi, cu-

Gen. 26. 34.

jus mentio extat in Geneſi? Bethuliam vero, quam exponit *Domum Dei*, interpretantur alii, *Virginem Dei*, & aliam inde parabolam extundere poſſunt. Holophernis nomen, quod ab Ebraico derivat, Perſicæ eſt originis, perinde ut Tiſaphernes, Intaphernes, Pharnaces, & Pharnabazus. Holophernes ille Ariarathis Cappadocum regis frater, cujus meminit Appianus in Syriacis, num *lictor ſerpentis* fuit, aut Diaboli miniſter? Pari modo refelli poſſunt allegoricæ reliquorum nominum expoſitiones. Porro neque Ruben ille Simeonis pater, unde hiſtoriam hanc in dubium vocabat Grotius, neque poſtremus verſus ultimi capitis, qui annuæ feſtivitatis ex Judithæ victoria ab Ebræis inſtitutæ meminit, extant in Græca interpretatione, quam certiorem Hieronymiana & tutiorem dixi; & pro Rubene exhibet illa quidem Iſraëlem. Nam cum Latina habeat: *Filii Salathiel, filii Simeon, filii Ruben*, Græca ita ſunt

Fulgent. Epiſt. 2. cap. 14.

concepta: υἱοῦ σαμαλιὴλ, υἱοῦ σαμασαδαὶ, υἱοῦ ισραήλ· Fulgentius vero: *Filii Suriſada, filii Simeon, filii Iſraël.* Quamvis autem nulla nunc feſtivitatis ex facto Judith in-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [200] - 172
PUBLIC DOMAIN

ſtitutæ occurrat in Ebræorum libris memoria, tempore potuit abrogari, ut ſæpe fit. Græcanicæ vero locutiones, λύειν μίζαν, & υἱοὶ πτάνων adventitiæ ſunt, & ab Interpretibus prodierunt, qui tum optime interpretandi munere functi ſunt, cum nativum quid & ἀυτοφυὲς ac vernaculum, non peregrinum ſapit ipſorum oratio. Exempla majoris licentiæ occurrunt apud Interpretes Scripturæ. In librum Jobi Interpretes Septuaginta & Vulgatus, Pleiadis, Hyadum, Orionis, Arcturi, & Amaltheæ nomina intruſerunt. Capite viceſimo ſexto Proverbiorum Ebraicum מרנמה, quod *acervum lapidum* ſonat juxta Aben Ezram, reddit Hieronymus, *acervum Mercurii.* Alexandriæ nomen præfert Vulgata Jeremiæ, Ezechielis, & Nahumi editio, pro Ebraico נא, cum longo poſt hos Prophetas tempore Alexandria condita ſit. Quis ſanus inde colligat hos Auctores Ebræos Græcorum ſcripta legiſſe? Vides ergo quam levibus argumentis ſua Libro huic derogetur veritas & antiquitas; atque eo levioribus, quo facilius exoticis & ſacris hiſtoriis conciliari poteſt. Merito itaque opinionem eam, quæ Judithæ hiſtoriam confert in Aſſamonæorum ætatem, refellit, ut dixi, R. Azarias, hoc præcipue argumento, quod Chaldaico ſermone conſcripta ſit. Prov. 26. 8.

VII. Qui poſt ſolutam Captivitatem, Judithæ caſus incidiſſe volunt, eo potiſſimum id approbare ſtudent, quod legitur capite quinto Græcæ interpretationis: ὁ ναὸς τῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγχυμίζη εἰς ἔδαφος, quo Templi excidium ſignificari volunt. Notaſſent vero aliud eſſe, χυτὸς εἰς ἔδαφος, aliud καθελκύσῃ εἰς ἔδαφος, aut καταβαλέσῃ εἰς ἔδαφος, ut rectè obſervatum eſt à Serario: hoc enim ſonat, *in ſolum diſturbari & disjici, ſolo aquari:* illud vero eſt, *conculcari & pedibus proteri, ut ſolum proteri ſolet.* Itaque cum Manaſſes captus eſt ab Aſſyriis, veriſimile eſt impiam gentem reſeratis Templi foribus in id penetraſſe, atque ultro citroque nulla habita loci reverentia curſitaſſe, & profanis pedibus loca ſancta haud ſecus quam publicum ſolum proculcaſſe. Ita intellexit Syrus Interpres qui Græca expreſſit. *Secundum argumentum.* Judith. 5. 22. Serar. in Judith. 2. Quæſt. 2.

VIII. Recudi quoque poteſt adverſus Libri hujus antiquitatem argumentum illud, quo librum Tobiæ ſupra vidimus oppugnatum; locum videlicet in Canone fuiſſe habiturum, ſi Synagogæ magnæ & Eſdræ temporibus ſuperior fuiſſet. At eadem utemur reſponſione quam ſupra adhibuimus, quo tempore compoſitus eſt Canon, res Judaicas in tantis fuiſſe poſitas anguſtiis, nondum cincta mœnibus Urbe, urgentibus undique adverſariis, ut nondum popularium ſuorum ſcriptiones omnes, quæ in eum recipi mererentur, Eſdras compilare potuerit; ac proinde quæ ſemel ſecluſæ fuiſſent à Canone, in eum non fuiſſe ab Ebræis deinceps admiſſas, poſtquam clauſus ac circumſcriptus eſt. *Tertium argumentum.*

IX. Nihili vero facimus argumentum, quod adverſus libri Judith, ac libri etiam Tobiæ dignitatem & auctoritatem ex Joſephi ſilentio ducitur: nam & Jobi hiſtoriam & Bethlehemitarum infantium cædem, aliaque prætermiſit; & exiguam eſſe infitialis argumenti vim ſcitum eſt. Deinde vix alia retuliſſe Joſephum videmus, quam quæ habebantur in libris Canonicis. Nam quamvis paucula quædam de ſuo alicubi aſperſerit, fecit id tamen præter inſtitutum: profitetur quippe in Procœmio Archæologiæ ſe eam ex literis Ebraicis tranſlaturum. Clarius etiam in libro decimo: ἐγὼ δὲ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας πρὸς τοὺς ἐπιζητήσοντάς τι τῶν πραγμάτων, ἢ μεμψομένους ἀσφαλιζόμενος, μόνον τε μεταφράζειν τὰς ἑβραίων βίβλους εἶπον εἰς τὴν ἑλληνίδα γλῶτταν, καὶ τοῦτα δηλώσειν, μήτε προστιθεὶς τι τοῖς πράγμασιν ἀυτὸς ἴδιον, μήτ' ἀφαιρεῖν ὑπεχόμενος· *Initio enim hiſtoriæ hujus reſpondi iis qui in rebus à me declaratis deſiderabunt quippiam, vel expoſtulabunt, me Ebræorum ſolum Libros Græce redditurum profeſſus, promittens futurum ut in rebus exponendis nihil addam de meo vel detraham.* Ebræorum libros dicit, qui in Canone habebantur; in quem recepti non fuerant libri Tobiæ & Judith, qui cæteroquin nec Ebraice ſcripti erant. *Quartum argumentum.* Joſeph. Antiq. libr. 10. cap. 11.

DE LIBRO ESTHER.

I. *Diſputatur de Auctore libri Eſther. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Opus eſſe videtur Synagogæ magnæ.* III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas; deque Græca illius interpretatione diſputatur.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, in quo diſputatur de ſex poſtremis libri Eſther capitibus.* V. *Secundum argumentum.*

I. QUOD ad librum Eſther attinet, etſi habitus eſt in Ebræorum Canone, nihilo tamen minus dubius eſt ipſius Auctor ac ſuperiorum. Eſdræ ad- *Diſputatur de Auctore*

libri Esther. Variæ opiniones proponuntur.

Epiph. de pond. & mens. cap. 4. Augustin. De Civit. Dei libr. 18. cap. 36. Isidor. Orig. libr. 6. cap. 2. Euseb. Chron. libr. 2.

scribunt Epiphanius, Augustinus, & Isidorus. Eusebius Esdra recentiorem putat. Pseudo-Philo, sive Jedidæus, quem repræsentavit R. Azarias in Lumine oculorum, Joachimum summum Ebræorum Pontificem, Josuæ filium, ejus qui Josedecum patrem habuit, id operis Mardochæi rogatu suscepisse arbitratur. Theologo-Politicus Scriptor hunc Librum censet ab eodem Auctore profectum, qui Esdræ, Nehemiæ, & Danielis libros elaboravit, idque post reparatum à Juda Machabæo Templi cultum; excerptumque fuisse ex altero libro, qui Estheræ nomine inscribebatur, & cujus mentio extat ad calcem noni capitis libri hujus de quo agimus, quemque jam olim intercidisse ait: quippe secundi Templi perinde ut primi temporibus viros fuisse, quibus curæ erat res gentis suæ literis prodere. Quæ ut temere, & nulla ratione conficta, jure à nobis explodunturur. Magnum vero recentiorum Interpretum, & aliquot etiam Ebræorum agmen pro Mardochæo pugnat; Aben Ezra in his, & Abrahamus Hispanus, qui Sapientis cognomen reportavit. Quibus omnibus præit Clemens Alexandrinus. Nititur ea sententia his verbis libri Esther: *Scripsit itaque Mardochæus omnia hæc, & literis comprehensa misit ad Judæos.* Et mox: *Susceperuntque Judei in solennem ritum cuncta quæ eo tempore facere cœperant, & quæ Mardochæus literis facienda mandaverat.* Tum deinde: *Et cuncta quæ gesta sunt, epistolæ, id est Libri hujus volumine continentur.* Item hoc altero: *Sed & Mardochæus rei memoriam literis tradidit.* Serarius vero Mardochæum & Esther operas suas simul ad libelli hujus scriptionem contulisse colligit ex his Septuaginta Interpretum verbis, quæ extant nono capite: καὶ ἔγραψεν ἐσθὴρ ἡ βασίλισσα, θυγατὴρ ἀμιναδάβ, καὶ μαρδοχαῖος ὁ ἰουδαῖος, ἃ ἐπέστειλαν· *Et scripserunt Esther regina, Aminadabi filia, & Mardochæus Judæus, quæ fecerunt.* Quibus & hæc quoque potuit addere, quæ caput idem claudunt in Vulgata editione, & quibus narrantur Judæi, quæ ad se scripserant Esther & Mardochæus, observanda suscepisse, *& omnia quæ Libri hujus, qui vocatur Esther, historia continentur:* quasi id sibi velit, Librum hunc, de nomine Estheræ dictum, illud ipsum esse quod ad Judæos à Mardochæo & Esthera scriptum est.

Clem. Alex. Strom. 1. Esther. 9. 20, 23, 26. & 12. 4.

Opus esse videtur Synagogæ magnæ.

II. Mihi vero Thalmudistarum imprimis probatur sententia, qui Babæ Batræ primo capite fœtum hunc esse decernunt Synagogæ magnæ. Idem censuerunt & Magistri complures alii ex eodem grege. Hac sententia superiores omnes fere continentur sententiæ, tum eorum qui Esdram, quique Mardochæum auctorem agnoscunt; tum & eorum qui Joachimum; quippe qui Synagogæ interesse potuit, ut pote Josuæ Pontificis filius. His quidem temporibus recentiorem neutiquam esse Librum censeo, quem constat fuisse in Ebræorum Canone. Atqui hunc Canonem Artaxerxe Longimano & Esdra posteriorem non esse diserte docet Josephus. Mardochæum, vel Esther, vel utrumque, scripsisse opus hoc quod extat minime sane probant testimonia illa superius adducta. Nam quomodo in ipso hoc Libro narrare potuisset Mardochæus se Librum scripsisse, ad Judæos misisse, hunc ipsos suscepisse, & quæcunque eo mandabantur peregisse? Librum scriptum ante esse oportuit, quam mitteretur ad Judæos, ab iis susciperetur, & tradita in eo præcepta observarentur; multo etiam magis ante quam missio illa, ac susceptio, atque observatio scriberentur. Atqui scripta ea sunt in Libro hoc quem habemus. Ex quo plane efficitur Librum, seu Epistolam Mardochæi ante scriptam esse, quam hic quem usurpamus Liber scriberetur. Cum autem ad Judæos missa esset Epistola hæcce, tantæ rei gestæ historiam, tam insignem divini favoris testificationem, quodque caput est, festi diei solenni & anniversario ritu celebrandi sanctionem continens, dubitare profecto minime licet, quin accuratam rei narrationem in literas retulerint, vel ob id maxime ut festi Phurim diei origo posteris innotesceret. Hanc enim præcipuam ac primariam perscribendi Libri caussam fuisse opinor. Ac si quis attendat ad nonum caput, ac initium decimi quod opus claudebat, id profecto Scriptori unice propositum comperiet, solennium illorum caussam, cerimonias, & sanctionem explicare. Hoc autem Synagogæ magnæ munus fuit. Ad hæc suadet ratio magnam Epistolæ Mardochæi, vel alterius quæ à Mardochæo & Esther scripta est partem, ac fortasse totam, Synagogæ magnæ proceres, pro sua adversum illos reverentia, in librum quem lucubrabant inseruisse; aliquibus duntaxat ad historiæ concinnationem adjectis. Mirari ergo subit unde tanta Anabaptistas ac Lutheranos nonnullos væsania incesserit, ut commentitiam historiam hanc ac fictitiam esse arbitrarentur. Nam cum solemnia Phurim observasse tamdiu Judæos pateat ex Machabaico secundo & Codice Theodosiano, eaque dicta sint dies Phurim sive Sortium, & Amanea, & Mardochaica; quis homo non plane ceritus aut væcors opinari possit ex figmento, aut ut Lutherani quidam loquuntur, ex Tragicomœdia, religionem festi hujus diei & anniversariam celebritatem profluxisse? Dixi dies Phurim fuisse appellatos: Septuaginta habent φρουρὰι, perperam pro φουρὰι, hoc est פורי.

Joseph. libr. 1. contr. Apion.

2. Mach. 15. 37. Cod. Theod. l. Judæos. Tit. De Judæis.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [202] - 174
PUBLIC DOMAIN

quod idem est ac פורים. Jamdiu est cum codicibus Septuaginta Interpretum mendum hoc inolevit; quippe & Josepho fraudi fuit: sic enim habet: διὰ ταῦτα μὴν Ἰουδαῖοι τὰς φθειρημένας ἡμέρας ἑορτάζουσι, φθαρτοὺς αὐτὰς φθορέας· *Propterea Judei supra memoratos dies celebrant, Phruræos eos appellantes.* Quod ne quis culpa librarii putet evenisse, nomen à φθορεῖν, *servare*, videtur derivasse; mox enim dixerat: ἔγραψε δὲ Μαρδοχαῖος τοῖς Ἰουδαίοις ταύτας διαφυλάσσειν τὰς ἡμέρας· μελλήσαντας γὰρ αὐτοὺς ἐν ταύταις διαφθείρεσθαι ταῖς ἡμέραις ὑπὸ Ἀμάνου, δίκαια ποιήσειν εἰ διαφυγόντες μὴν τὸν κίνδυνον ἐν αὐταῖς, τοὺς δ' ἐχθροὺς τιμωρησάμενοι, διατηρήσονται αὐτὰς εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ· *Scripserat autem Mardochæus ad Judæos, ut hos dies observarent: nam cum diebus illis parum abfuissent ab interitu, quem ipsis paraverat Aman, recte facturos si periculo liberati, & hostes suos ulti, eos servent Deo gratias agentes.* Vides διαφυλάσσειν & διατηρεῖν pro φθορεῖν usurpata σωνωνύμως· Paterer Persicam vocem פורים ignorasse Josephum, si non & Ebraicorum etiam fuisset satis rudis, & gentilitii sacrorum Codicum exemplaris securus in Septuaginta Senum interpretatione acquievisset. Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 6.

III. Porro festum hoc Phurim, quod ex Epistola Phurim originem & institutionem habuit, libri Esther antiquitatem egregie approbat. Libri quippe hujus Epistola Phurim præcipua & maxima pars est, ut qui genuinam hanc esse ostenderit, Libri γνησιότητα una ostenderit. Cognoscitur ea quoque ex Ebræorum Canone, in quo liber Esther locum habuit: Canon autem ille Artaxerxis Longimani ævo, ut dixi, conditus est. Sed & aliud vetustatis argumentum præ se fert ipse Liber initio undecimi capitis, ubi leguntur ista in editione tum Græca, tum Latina: *Anno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt Dositheus, qui se Sacerdotem & Levitici generis ferebat, & Ptolemæus filius ejus, hanc Epistolam Phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemæi filium in Jerusalem.* Epistola Phurim magna pars est libri Esther, ut jam monui. Ergo Librum hunc Lysimachus magna ex parte Græce interpretatus est, vel Ptolemæo & Cleopatra regnantibus, vel paulo etiam prius. Hieronymus vero in Præfatione in hunc Librum, Græcam interpretationem qua usus est, quam esse eam ipsam quæ nunc extat manifestum est, Septuaginta Senibus adscribit, & in Vulgata editione repertam à se significat, hoc est ea quæ κοινὴ appellabatur. Hieronymo quoque vetustior Origenes eosdem interpretationis hujus Auctores agnoscit. Quem ergo dicemus Interpretem, Lysimachum, an Senes Septuaginta? Equidem sic existimo, cum bona pars libri Esther constet Epistola Phurim, hanc autem Epistolam interpretatus sit Lysimachus, bonæ partis libri Esther interpretem habendum esse Lysimachum; Septuaginta vero Senes, ne actum agerent, interpretationem hanc lucubrationi suæ intexuisse, quemadmodum Synagoga magna Epistolam ipsam in Librum infarserat; & ne improvido Lectori fraudi esset diversarum lucubrationum permistio, monitionem hanc adjecisse; illic autem memoratum Ptolemæum, Philadelphum esse, cujus anno septimo Libros sacros interpretati sunt Septuaginta Senes; ut habet Epiphanius in libro De ponderibus & mensuris: cum ejusdem anno quarto Dositheus & Ptolemæus filius Epistolam Phurim à Lysimacho conversam attulerint. Cleopatræ vero nomen plurimis Ægyptiorum regum uxoribus commune fuit. Magna est interpretationis hujus licentia, exemplar *lacinioſis hinc inde verborum ſinibus trahens*, ut ait Hieronymus; neque illic Septuaginta Seniorum castitatem in convertendo & fidem reperias; ut vel inde alienum Interpretem possis agnoscere. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas; deque Græca illius interpretatione disputatur.* Orig. Epist. ad African. & Tom. 2. in Joh. Hieron. Præf. in Esth.

IV. His opponi possunt varia argumenta, quorum præcipuum oritur è sex posterioribus Libri hujus capitibus, quæ in Ebraico exemplari desiderata, in Septuaginta Interpretum editionibus reperiuntur. Cum enim capita hæc è variis hinc inde locis excerpta sint, sequi ex eo videtur interpolatum esse Librum, discerptum, & aliqua sui parte multatum; atque hanc fortassis ob caussam à Melitone Asiano, Athanasio, & Gregorio Nazianzeno è sacro Canone esse expunctum. Alii aliter respondent: Origenes in Epistola ad Africanum hæc in Ebraico exemplari olim habita fuisse, atque inde demum excidisse probabile esse putat. Grotius composita censet à Proselytis Helleniſtis ῥητορεύουσι & stilum oratorio more exercentibus. Sixtus Senensis depromta esse vult ex diversis Historicis, præcipue vero ex Josepho, in eoque ἀυτολεξεὶ haberi Epistolas Artaxerxis: quorum postremum aperte falsum est; prius vero adeo incertum, ut sua inde sumsisse Josephum longe sit verisimilius. Bellarminus duas conjicit fuisse Libri editiones Ebraicas; priorem breviorem, quæ superest; posteriorem laxiorem, & aliquot additamentis auctam, quæ interciderit quidem, sed unde Interpretatio Græca quæ extat prodierit. Ego vero quoniam Synagogæ magnæ Librum hunc acceptum refero, complures ad eum scribendum animum adjecisse puto; atque inde factum, ut diversa ejus extiterint exemplaria; Ebraicum hoc quod habemus; atque item alterum paulo locupletius, unde Græca quæ usurpamus cum additamentis deri- *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, in quo disputatur de sex postremis libri Esther capitibus.* Melit. apud Euseb. Hist. Eccl. libr. 4. cap. 26. Athan. in Synops. Gregor. Naz. Carm. de Scriptur. Grot. Præf. ad Additam. Esth. Sixt. Sen. Bibl.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [203] - 175
PUBLIC DOMAIN

vata ſint. Horum autem additamentorum Interpretes eſſe Senes Septuaginta, ex priſcis Auctoribus cognoſcimus: velut ex Origene, viro rerum harum conſultiſſimo, cum in Epiſtola ad Africanum, tum & in Tomis in Johannem; ubi è decimo quarto capite nonnulla proferens, ἐν τῇ, inquit, κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα ἑρμηνείᾳ: *In libro Eſther, qui eſt juxta Septuaginta.* Scimus id & ex Hieronymi minutis Annotationibus, quas capitibus illis inſeruit.

libr. 1, & 8. Bellarm. De Verb. Dei, libr. 1. cap. 7. Orig. Tom. 2. in Joh.

V. Graviter etiam eo pulſamur, quod Aman dicitur eſſe animo & gente Macedo: unde non ſex tantum capita ſupra memorata vocantur in ſuſpicionem, ſed reliqua etiam vocari poſſunt: cum capite nono in Græca editione, itidem ut decimo ſexto, Aman Macedo appelletur. Macedonum autem nomen obſcurum fuit & ignotum, præſertim in Perſide, longe poſt Artaxerxem Longimanum, quo regnante ſcriptum hunc Libellum diximus. Mirus eſt hic etiam Interpretum æſtus & fluctuatio. In nono capite Ebraica habent הָאגָגִי: ita & tertio capite. Recte Hieronymus, *De ſtirpe Agag*; ejus nempe Agagi qui fuit rex Amalecitarum: unde Joſephus, ἀμαλητίτης δὲ τὸ γένος. Quamobrem pro ὁ μακεδὼν legendum ſuſpicatur Grotius, ἀμαληκιτῶν, ingenioſa quidem, ſed audaci, ut ipſe fatetur, conjectura, quam nec defendere velit. Nihilo magis ipſi aſſentiri poſſum, cum vocem, βουγαῖος, quæ duodecimo capite Amani tribuitur, & ab Hieronymo redditur, *Bugeus*, eamdem eſſe putat ac βαγώας, quo nomine ſpadones primum, tum & aulicos omnes dictos fuiſſe affirmat. Hujus autem ſententiæ neque ullum profert idoneum fidejuſſorem; neque vero proferre poſſe puto. Certe tertio capite, atque item nono, vocem הָאגָגִי reddit ſimiliter Græcus Interpres βουγαῖος, atque in hac voce manifeſta cernuntur illius indicia. Itaque probabile eſt, vel Ebraica aliter legiſſe Græcum Interpretem; vel, quod potius crediderim, cum in eo Ebraica omnia nomina miſere luxata & deformata ſint, pro βουγαῖος, legendum ἀγαγαῖος, quemadmodum & Druſio viſum eſt. Eo me potiſſimum inclinat Complutenſis editio, quæ habet οὐγαῖος. Scio non ita deſinere ſolere patronymica nomina: ſed quis ab Helleniſta accuratam Helleniſmi peritiam expectet? Id ſi ſit, mendam illic jam ante Hieronymum inoleviſſe dicendum eſt. Sed ad rem. Dixi Lyſimachum in Libro hoc Græce convertendo intemperanter luxuriaſſe. Hunc ergo pro ea quam ſibi ſumſerat libertate facile crediderim pro *Agagita*, reddidiſſe *Macedonem*; nulla habita ratione temporis, quo hæc vel facta ſunt, vel ſcripta, ſed illius quo ea ipſe interpretatus eſt; cum nempe regnaret Ptolemæus Philadelphus, ut dixi; vel paulo prius. Hac autem tempeſtate Perſarum animis vehemens inſidebat adverſus Macedones odium, vel Regum ſuorum deſiderio, quos divinis proſequebantur honoribus, vel pudore ſubactæ alienis armis florentiſſimæ ſuæ gentis, vel Macedonum impotenter dominantium impatientia. Fortaſſe & hiſtoriæ parum peritus Interpres, cum magna Græcos inter & Perſas bella olim geſta, & multis demum cladibus acciſas penitus Perſarum res & contuſas à Macedonibus fuiſſe ſciret, Macedones confudit cum Græcis, partem ſcilicet cum toto; (quanquam & extra Græciam ſæpe Macedonia cenſetur) quæ ab his, antiquis quippe Perſarum hoſtibus, jam olim geſta fuerant, novitiis illis adſcribens, & Macedonis nomen pro Græci nomine uſurpans. Præſertim cum credibile ſit, poſt debellatos Perſas, totam Græcorum gentem, apud peregrinos potiſſimum, Macedonum, nobilioris videlicet partis, nomine veniſſe. Itaque cum in hac Lyſimachi interpretatione Macedonis nomen occurrat, Græcum intellige. Pro Amalecita autem Macedonem dixit Amanem, ut indignationem augeret, ὡδαφασικῶς, vel certe ῥητορικῶς. Objici ſolent alia quædam, ad elevandam Libri hujus auctoritatem & fidem: verum quoniam hæc jamdiu diſputando contrita ſunt, ab iis præſertim, qui contra temporis hujus Heterodoxos pro Catholicis partibus decertarunt, fruſtra in iiſdem iterandis reſponſionibus ſtudium operamque conſumerem.

Secundum argumentum. Eſth. 16. 10.

Eſth. 9. 24. & 3. 1, 10 Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 6.

Eſth. 12. 6.

Eſth. 3. 1. & 9. 10.

Druſ. in Eſth. 3. 1.

DE LIBRO JOB.

I. *Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Mosi adscribitur.* III. *Probatur argumentis.* IV. *Vera est historia Jobi, sed poëtice digesta.* V. *Probatur libri Job γνησιότης & antiquitas.* VI. *Disputatur de clausula, quæ habetur ad calcem libri Job in editionibus Septuaginta Interpretum.* VII. *Disputatur de ætate Jobi.* VIII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IX. *Secundum argumentum.* X. *Tertium argumentum.* XI. *Quartum argumentum.* XII. *Quintum argumentum.* XIII. *Sextum argumentum.* XIV. *Septimum argumentum.* XV. *Octavum argumentum.* XVI. *Nonum argumentum.* XVII. *Decimum argumentum.*

Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur.

I. QUi de libro Jobi differuerunt Codicum sacrorum Interpretes, cum de operis Auctore moverunt quæstionem, in varias ac multiplices diversi sectas abiere. Quidam adscripserunt Jobo ipsi, aut Jobi amicis, his permoti Jobi verbis: *Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? quis mihi det ut exarentur in libro, stylo ferreo, & plumbi lamina, vel celte sculpantur in silice?* & istis quoque: *Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat Omnipotens, & librum scribat ipse qui judicat: ut in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi?* Hanc sententiam defendunt Origenes, Gregorius magnus, & Suidas. Sunt qui à Jobo, ipsiusve amicis Syriace scriptum, à Mose redditum Ebraice, & aliquot additamentis auctum opinentur: quorum familiam ducit Auctor prioris Commentarii in Jobum, qui Origeni tribuitur; illa adductus clausula quæ in Græca editione finem imponit Libro, & è Syrorum lingua conversum eum fuisse docet. Mosem plerique, non Interpretem, sed Libri auctorem agnoscunt; Gregorius Nazianzenus Salomonem, uti quidem de eo scribit Polychronius, & alii bene multi. Quam sententiam Lutherus demum amplexus est. At Origenes Mosem negat plus quam quinque libros reliquisse. Alicui è Prophetis librum Jobi tribuunt quidam. Idumæi Prophetæ fœtum esse suspicatur Philippus Codurcus, sed multo magis inclinat ut ab Isaia profectum dicat: cujus sententiæ causas habet, partim acutas quidem, at futiles tamen & leves, partim vanas penitus & inanes. Nonnulli etiam alicui ex Ebræis Babylone captivis assignant. Grotius Ezechiele quidem vetustiorem Libri scriptorem arbitratur, quicunque tandem fuerit, quod Jobi mentio apud Ezechielem extet; at Davide & Salomone recentiorem, quod ex horum scriptionibus pleraque illuc translata agnosci possint; videri autem habuisse propositum posteros Esaü à Babyloniis transportatos hoc exemplo ad verum Dei cultum retinendum, & adversa constanter ferenda excitare. Fridericus Spanhemius, qui Jobi historiam accurate nuper & erudite prosecutus est, à Jobo quidem, aut Jobi amicis res in adversaria primum fuisse lingua patria relatas existimat, Arabica nimirum, seu Syriaca veteri, & ex iis demum circa Davidis aut Salomonis tempora ab homine Ebræo conflatam eam quam habemus historiam. Quosdam etiam refert R. Levi ben Gerson postrema undecim Libri hujus capita in προφητείας suspicionem vocasse, propter notulam ad triceſimi primi capitis calcem adtextam, qua illic desiisse sermones Jobi significatur. Quasi omnium sermonum Jobi, non colloquii solum cum tribus amicis, Baldado, Sophare, & Eliphazo finis hac clausula designetur.

Disputatur de Auctore libri Job. Variæ opiniones proponuntur. Job. 19. 23. Job. 31. 35, 36. Orig. libr. 6. contr. Cels. Greg. magn. in Job. libr. 1. cap. 1. Suid. in ἰὰϐ. Polychr. Cat. in Job Procem. Orig. Tom. 5. in Joh. Philoc. cap. 5. Coderc. Præf. in Job. Grot. Præf. Comm. in Job. Ezech. 14. 14. Spanh. Hist. Job. cap. 13.

Mosi adscribitur.

II. In hac opinionum varietate, quam peperit vetustas Libri, ac rei obscuritas, cum vix quicquam nobis pro certo definire liceat, suspiciones nostras ac conjecturas in medium afferemus. Librum scripsisse Mosem ad solatium Israëliticæ gentis, cum Ægyptiorum tyrannide premeretur, mihi sane videtur perquam probabile. Ea est Thalmudistarum sententia in Baba batra; ea R. Davidis Kimchi, & Rabbinorum complurium. Eamdem amplexus est Auctor posterioris Commentarii in Jobum, qui Origenis sibi nomen præscripsit; eamdem Methodius apud Photium, Polychronius, & Julianus Halicarnassëus apud Nicetam in Catena in Jobum; eamdem denique Recentiores bene multi. Id ipsum sensisse Hieronymum discas ex ejus Epistola ad Paulinum, in qua Libros sacros recensens, Pentateucho Jobi librum subjicit, posthabito etiam libro Josuæ; quo ejusdem esse utrumque & Auctoris & ætatis significet.

Thalm. in Bab. batr. cap. 1. Phot. Cod. 235.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [205] - 177
PUBLIC DOMAIN

Probatur argumentis.

III. Præter hæc doctorum hominum ſuffragia, rationes quibus ea nititur opinio afferuntur complures. Mihi ea valde efficax videtur ad perſuadendum, quæ ex manifeſta characteris ac ſtyli ſimilitudine petitur. Ea eſt autem hujuſmodi, ut ſi proſam orationem cum proſa, vorſam cum vorſa contuleris, maxima ſtatim appareat conſenſio: ſimplex illic & nativa utrobique oratio, omni ornatu detracto; florida hic & ἐγκαταστικτη. Agnoſcit id Polychronius, & uno hoc argumento Libri confectionem in Moſem tranſſcribit. Sin ſtrictam orationem cum ſoluta contenderis, quod non ſatis caute fecerunt viri docti, magna enimvero, uti par eſt, apparebit ſtyli diſſenſio, ſed non inde efficies diverſis ea Auctoribus deberi. Quod ſi grandius aliquid & ἀδρότερον ſonare videtur liber Jobi, crebrioribuſque diſtinctus eſſe luminibus ac ſententiis, memineris hunc ſcriptum fuiſſe à Moſe, cum florentibus annis vigeret felix piæ mentis calor; illum vero, cum per ſenectam ætatem ignea vis animi deferbuiſſet. Etſi in Hymnis quoque ſuis, pro rei gravitate, ad ſublime & magnificum dicendi genus ſplendide aſſurgit. Occurrunt quidem in Jobi libro Arabiſmi & Syriaſmi, uti notatum eſt ab Hieronymo; nonnumquam etiam Chaldaiſmi. Verum poëtam agenti affines uſurpare dialectos licuit, & ſpecioſa vocabula rerum proferre in lucem, & obſcurata populo verba eruere. Id ſibi juris arrogant Poëtæ, id ab Homero ſumma licentia factitatum eſt. Præterea ſcito ſcriptum hunc librum à Moſe, cum apud ſocerum ſuum Jethro ad populares ſuos, aut ſolatio, aut conſilio, aut re juvandos ſtudia ſua & curas omnes conferret. Ad tolerandas igitur diuturnæ ſervitutis miſerias, & meliora à Deo petenda & ſperanda, propoſito Jobi exemplo inſtituere ipſos voluit. Sane Iſraëliticæ gentis caſus in Jobi hiſtoria perſpicue agnoſcas. Fortunati fuerunt Abrahamus, Iſaacus, Jacobus, & Joſephus, & magnas opes, pietatis fructum, à Deo retulerunt. Ab Ægyptiis deinde male habiti ſunt Ebræi; bonis, libertate, ac liberis etiam multati à Pharaone; quemadmodum & Jobus à Satana. Qui, cum reſtitutus demum in integrum, ampliſſimis & uberrimis latifundiis Dei nutu ac ductu ditatus eſſet, Moſes propoſito hoc divinæ bonitatis exemplo, populares ſuos in paris beneficii ſpem erigere voluit. Longe porro veriſimilius eſt Moſem, in ſuo illo Madianitico ſeceſſu, ad ſolamen genti ſuæ parandum mentem adjeciſſe, tum videlicet cum huic maxime hujuſmodi allevamento opus eſſet, animum ipſe gereret negotiis vacuum; quam cum Ægyptiis vinculis ſoluti Iſraëlitæ per Arabicas ſolitudines Terram promiſſam peterent; Moſem vero inexplicabiles curæ diſtraherent: quod aliquibus placuiſſe video. Curarum autem neceſſaria pars fuit, deſcriptio Legis: in cujus obſequium populares ſuos facilius ut flecteret, Dei beneficiorum commemorationem ab ipſis mundi initiis repetiit. Atque hinc prodiit Pentateuchus. Madianitæ porro, Arabica gens eſt, Syrorum & Idumæorum vicina; quos inter per quadraginta annorum moram verſatus Moſes, ex peregrino commercio patriam loquelam, quod nulli non uſuvenire ſolet, facile inquinavit. Quum autem ad ſuos reverſus intermiſſum purioris Ebraiſmi uſum repetiit, allitas ſermoni ſuo ex congreſſu extraneorum ſordes ita abſterſit, ut quum ad ſcribendum Pentateuchum animum deinde appelleret, major exiſteret ſermonis caſtitas ac mundities.

Polychr. in Procem. Caten. in Job.

Hier. Præf. in Job.

Vera eſt hiſtoria Jobi, ſed poëtice digeſta.

IV. Porro Jobi, hominis Arabis, & inter ſuos valde nobilis, caſus in Arabia toleratos, Moſes inter Arabes degens, vel ex vulgi ſermone diſcere potuit. Quamvis autem longiſſime abſim à Thalmudiſtarum inſania, qui commentitium & confictum eſſe docent operis hujus argumentum, meramque parabolam, Iſraëlitis ad conſtantiam & virtutem informandis excogitatam: (cui eorum delirio cum favere ſubinde viſi ſint Maimonides, vir alioqui ſolers & ſagax, & R. Schem tob; palam vero id aſſectati ſint poſtremis hiſce temporibus Anabaptiſtæ, aliique Chriſtiani; à viris piis juxta & eruditis ſolidiſſimis rationibus confutati ſunt:) ego tamen rem poëtice digeſtam exiſtimo, allocutionibus & reſponſionibus inſtructam, eorumque delectu verborum, non quæ prolata ſunt, ſed quæ proferri pro tempore potuerunt. Ratio eſt in promtu: cum enim numeris illigatum eſſe id opus, ac στιχηρῶς ſcriptum conſtet, Hieronymi, aliorumque Patrum teſtimonio, quis putet Jobum in ſummis corporis & animi doloribus carmina ad uxorem & amicos fudiſſe? aut ipſos viciſſim virum tot malis oppreſſum verſibus eſſe allocutos? Jobum ergo revera extitiſſe reor, in acerbiſſimas calamitates incidiſſe, & certo Dei conſilio bonis & liberis Dæmonis opera fuiſſe orbatum, diro etiam ac tetro ulcere eroſum, adiiſſe ad ipſum uxorem & amicos, verbaque ſimul ipſos conſeruiſſe in eam ſententiam quam retulit Moſes, controverſiam Jobi diremiſſe Deum oraculo ſuo, ac querimonias compoſuiſſe, Jobum ipſum denique ingens pietatis ac patientiæ præmium, reſtitutam ſanitatem, auctas opes, numeroſa prole fundatam domum à Deo eſſe conſecutum: verba vero, verborumque collocationem, dialogi compoſitionem, interlocutionum diſpoſitionem & di-

Maim. in More nevoch. Part. 3. cap. 22. R. Schem. tob. in Job.

Hier. Epiſt. ad Paulin.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [206] - 178
PUBLIC DOMAIN

ſtinctionem, figuras, & reliquum ſermonis ornatum eſſe Moſis.

V. Probatur præterea ejus γνησιότης & antiquitas vel ex hoc Tobiæ loco: *Hanc autem tentationem ideo permiſit Dominus evenire illi, ut poſteris daretur exemplum patientiæ ejus, ſicut & ſancti Job. Nam ſicut beato Job inſultabant Reges, ita iſti parentes & cognati ejus irridebant vitam ejus dicentes: Ubi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas & ſepulturas faciebas?* quæ è libro Jobi depromta eſſe certa eſt fides. Non id quidem affirmare, ſuſpicari certe licet de iſtis Ezechielis: *Et ſi fuerint tres viri iſti in medio ejus, Noë, Daniel, & Iob, ipſi juſtitia ſua liberabunt animas ſuas, ait Dominus exercituum.* Plurima quoque indidem delibata paſſim per totum Voluminum ſacrorum corpus Interpretes deprehenderunt. Nos decerpemus paucula quædam, ut Libri antiquitas eluceſcat. Scriptum eſt in libro Jobi: *Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus eſt homo:* ſcripſit Jeremias: *Maledicta dies in qua natus ſum: dies in qua peperit me mater, non ſit benedicta.* Scriptum eſt in libro Jobi: *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, & uterus ejus præparat dolos:* ſcripſit Pſaltes: *Ecce parturiit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem:* & Iſaias: *Conceperunt laborem, & pepererunt iniquitatem.* Scriptum eſt in libro Jobi: *Ecce clamabo vim patiens, & nemo audiet: vociferabor, & non eſt qui judicet. Semitam noſtram circumſepſit, & tranſire non poſſum, & in calle meo tenebras poſuit:* ſcripſit Jeremias in Threnis: *Sed & cum clamavero & rogavero, excluſit orationem meam: concluſit vias meas lapidibus quadris, ſemitas meas ſubvertit.* In libri Job viceſimo primo capite cum Deo Job de impiorum felicitate expoſtulat: totum id σωτόμως in capite Jeremiæ undecimo repoſitum invenies. De Sapientia ſic diſſerit Job: *Non dabitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur argentum in commutationem ejus: non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi ſardonycho pretioſiſſimo, vel ſapphiro: non adæquabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabuntur pro eo vaſa auri, ... non adæquabitur ei topazius de Æthiopia, nec tinctura mundiſſimæ componetur:* ſic de eadem Salomon in libro Sapientiæ: *Præpoſui illam regnis & ſedibus, & divitias nihil eſſe duxi in comparatione illius: nec comparavi illi lapidem pretioſum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena eſt exigua, & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius.* Effatum hoc Jobi: *Ecce timor Domini, ipſa eſt ſapientia,* non in Pſalmos ſolum, & Proverbia, ac Sirachidæ Eccleſiaſticum, ſed & in Deuteronomium quoque defluxit. Nec mirandum profecto eodem parente ortos fœtus, non forma ſolum & loquela, ſed ſenſibus etiam inter ſe convenire. Legitur in libro Jobi: *Qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannum, cum diſceptaret contra pauperem: opus enim manuum ejus ſunt univerſi:* legitur in libro Sapientiæ: *Non enim ſubtrahet perſonam cujuſquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujuſquam: quoniam puſillum & magnum ipſe fecit.* De mari ſic Deus in libro Jobi: *Circumdedi illud terminis meis, & poſui vectem & oſtia, & dixi; Uſque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos:* de eodem ſic Salomon in Proverbiis: *Quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos.* Scriptum eſt in libro Jobi: *Quis præparat corvo eſcam ſuam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos?* ſcripſit Pſaltes: *Qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum.* Teſtimonium libri Jobi, ſic tanquam ſacri & canonici libri, ambit Paulus in priore Epiſtola ad Corinthios: *Sapientia,* inquit, *hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum: ſcriptum eſt enim: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum.* Ubi ſcriptum? nempe in libro Jobi, qui de Deo hæc fatur: *Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum.* Similiter Jacobus in Epiſtola Catholica exemplum indidem petit: *Sufferentiam Iob audiſtis, & finem Domini vidiſtis, quoniam miſericors Dominus & miſerator.* Quid quod nulla prorſus in libro Jobi Moſaicæ Legis, aut rerum ab Iſraëlitis geſtarum mentio occurrit: unde Libri vetuſtas certo argumento colligitur. Verum, inquies, Lege antiquior fuit Jobus, cujus congreſſus cum amicis hoc Libro referuntur; ac proinde nulla his affingi debuit mentio Legis, qui Legem ætate præceſſerunt. At neque priora duo capita, neque poſtremi pars, Jobi, amicorumve ſermonibus, ſed Scriptoris ipſius narrationi tribuuntur, in qua Legis aliquod utique extaret veſtigium, aut portentorum à Deo in Iſraëliticæ gentis gratiam editorum ſignificatio, niſi confectio Libri his omnibus ætate prior fuiſſet. His ſubjungam Ariſteæ teſtimonium, qui in ſuo De Judæis Commentario, legiſſe ſe Jobi librum multis de Jobo memoratis teſtatus eſt. Fuit autem id Ariſteæ opus Alexandro Polyhiſtore vetuſtius, qui inſignem ex eo depromtam pericopen lucubrationibus ſuis intexuerat, ut eſt apud Euſebium. Denique è tertia è Jobi filiabus, cui קרן הפוך nomen fuit, hoc eſt juxta Septuaginta Interpretes κέρας ἀμαλθείας, natam eſſe fabulam Cornu Amaltheæ, & ex hiſtoria Jobi in Herculis fabulam multa Græcos tranſtuliſſe acute Spanhemius conjectat.

Probatur libri Job γνησιότης & antiquitas. Tob. 2. 12, 15. Ezech. 14. 14. Job. 3. 2. Jer. 20. 14. Job. 15. 35. Pſalm. 7. 14. Iſa. 59. 4. Job. 19. 7, 8. Thren. 3. 8, 9. Job. 21, 7. & ſeq. Jerem. 11. 1, & ſeq. Job. 28. 15, & ſeq. Sap. 7. 9, & ſeq. Job. 28. 28. Pſalm. 110. 10. Prov. 1. 7. & 9. 10. Eccli. 1. 16. & 19. 18. & 21. 13. Deut. 4. 6. Job. 34. 19. Sap. 6. 8. Job. 38. 10, 11. Prov. 8. 29. Job. 38. 41. Pſalm. 146. 9. 1. Cor. 3. 19. Job. 5. 13. Jac. 5. 11. Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 25. Spanh. Hiſt. Job. cap. 12.

VI. Nunc vero minime id quæro, utrum ex celebri illa & controverſa clauſula, *Diſputatur*

de clauſula, qua habetur ad calcem libri Job in Editionibus Septuaginta Interpretum.

quæ in codicibus Septuaginta Interpretum libro Jobi accuſa eſt, quædam deprom-ſerit Ariſteas; an ex Ariſtea clauſula illa prodierit: nec item, ſi eam compilavit Ariſteas, an à Moſe, ut ſenſit Auctor poſterioris Commentarii in Job, qui Origeni adſcribitur; an à Septuaginta ipſis Interpretibus, ut viſum eſt Origeni in Epiſtola ad Africanum; an ab Helleniſtæ alicujus recentioris, aut alterius cujuſcunque manu, Jobi libro adtexta ſit. Id aio, clauſulam iſtam, undecunque tandem extiterit, antiquiſſimam eſſe; à Theodotione in ſuam Interpretationem fuiſſe receptam, ab Arabe itidem Interprete in ſuam, à Pſeudo-Origene in ſuos illos in Jobum Commentarios, & à Niceta in ſuam Catenam; ac ejus Origenem, Chryſoſtomum, Hieronymum, Polychronium, & Olympiodorum meminiſſe; & in omnibus denique vel antiquiſſimis Codicibus Græcis reperiri: quamvis autem rejiciatur à nonnullis, ut pote quæ abſit ab Ebræis exemplaribus, Eccleſiæ tamen, ut teſtatur Olympiodorus, ab Apoſtolis, cum reliquo Jobi libro traditam fuiſſe. Animadverſum velim id quoque, cum ex Syriaca lingua tranſlatum Jobi librum notat hæc clauſula, non id ſibi velle, Ebraicum quod habemus exemplar ex Syriaco, ſive ut alii cenſent, ex Arabico fuiſſe tranſlatum à Moſe, ut voluit Auctor prioris Commentarii in Jobum qui Origeni tribuitur, ſed ex Ebraico Codice ſuam interpretationem Septuaginta Senes extudiſſe. Ita intellexit Olympiodorus, qui cur Syriaca illic appelletur Ebraica dialectus, erudite oſtendit: ita & Scholiaſtes quem citat Nobilius.

Orig. Epiſt. ad Afric. Chryſ. Polychr. & Olympiod. in Præcem. & ad calcem Caten. in Job. Hier. Tradit. Ebr. in Gen. Olymp. in Cat. in Job.

Nob. hoc loco.

Diſputatur de ætate Jobi.

VII. Ex ſuperioribus conficitur Moſe vetuſtiorem Jobum fuiſſe. Minime vero otii noſtri res eſt, certe nec inſtituti hujus, in aſſignanda accurate ipſius ætate anxie laborare; præſertim cum in ea diſquiſitione diligenter verſati ſint viri eruditi. Dicam obiter recentem mihi videri fuiſſe Jobi caſuum memoriam, cum ad eos deſcribendos Moſes animum appulit; quo tempore apud ſocerum Jethro inter Madianitas degebat. Moſe vetuſtiorem fuiſſe conſentiens eſt quidem Interpretum prope omnium ac Chronologorum opinio, at eum à Moſis ætate nimium in ſuperiora removent quidam. Thalmudiſtæ eo anno natum ferunt, quo in Ægyptum venit Jacobus, denatum anno quo inde Iſraëlitæ exierunt. Verum hariolos mittimus. Nos conjecturis probabilibus nixi & ſimiliora veri ſectantes, vel paulo ante deceſſiſſe eum judicamus, quam ipſius calamitatem & reſtitutionem Moſes literis mandaret, vel etiam tum fortaſſe ſuperfuiſſe.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

VIII. Adverſus ea quæ de libri Job Auctore ſtatuimus, plurima in contrariam partem objici ſolent, quorum cum maxima pars pervulgata ſit, & ab aliis jam confutata, fruſtra in iis referendis deſudarem, quæ aliunde peti poſſunt. Velut cum ex Gregorii Nazianzeni auctoritate Salomonis opus id eſſe volunt quidam, ut ſupra dixi; aut cum ex R. Levi ben Gerſon partem Libri ſuppoſititiam eſſe pugnant. Potius eſt ut nova quædam diſcutiamus argumenta, quibus confectionem ejus Moſi detrahere literati quidam viri contendunt. Primum ſuggerit Aben Ezra, qui Sapientes ait Libri Moſem ſcriptorem cenſere, ſibi vero tranſlatum videri, ac propterea ſubobſcurum. Librum tranſlatum putat, à Moſe tranſlatum non negat. Imo vero ita videtur exiſtimaſſe: cur enim Librum tranſlatum ratus ſit, cauſſæ fuiſſe puto clauſulam illam ſuperius memoratam, quæ perperam accepta multorum animos hac infecit opinione, è Syriaco Jobi ſermone Librum à Moſe Ebraice fuiſſe converſum; cum è Syriaca lingua, hoc eſt Ebraica, à Senibus Septuaginta Græcæ redditum orationi ſignificet, ut mox docui.

Aben Ezr. Comm. in Job.

Secundum argumentum.

IX. Aiunt deinde nuſquam librum Jobi Moſis nomine citari, quod fieret tamen, ſi Moſem haberet auctorem. Ego vero in re dubia, aut vulgo ignorabili fieri debuiſſe nego. Libri Joſuæ, Judicum, Ruth, aliique complures, quorum incerti ſunt Auctores, titulis ſuis indicantur, non ſcriptoribus; licet eos aliquis privata induſtria, certis quantumvis argumentis deprehenderit. Complures laudavi ſupra in Libro hoc Moſi aſſignando mecum ſentientes, qui eum tamen, non ex Moſis ſcriptoris, ſed ex Jobi, cujus narratur hiſtoria, nomine appellare ſolent.

Tertium argumentum.

X. Ex loco, quem inter ſacra Volumina obtinet iſte Liber, tertium prodit argumentum: quippe, inquiunt, ſi Moſis eſſet, Moſis libris adjungeretur; imo etiam Pentateucho ipſi ordine præiret, quem tempore anteceſſit: hunc enim poſt exitum ex Ægypto, illum in Madianitico ſeceſſu exaratum diximus. Ac ſi in digerendis Libris ſacris ratio temporum quo ſcripti ſunt habita ſit. Libris Regum, Paralipomenon, Eſdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Judith, & Eſther, ſubjici ſolent Pſalmi, Proverbia, Eccleſiaſtes, & Canticum; quæ tamen, ſi ſpectetur ætas, præfigenda illis eſſe nemo infitiabitur. Alio ordine libros illos collocant Latini & Græci, alio Ebræi. Ab his tres in claſſes eſſe diſtributos tradit Hieronymus in Prologo Galeato: prior Legem habet, Pentateuchum nempe Moſis; ſecunda Prophetis conſtat, libris videlicet Joſuæ, Judicum,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [208] - 180
PUBLIC DOMAIN

Samuelis, Regum, Isaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, & Duodecim Prophetarum: postrema denique continet Hagiographa, quibus liber Jobi præfigitur. Aliæ fuerunt sanctorum Voluminum partitiones, de quibus consulere licet Sixti Senensis Bibliothecam: in his alium, aliumque ordinem liber Jobi tenuit, prout diversa spectarunt ii, quibus disponendorum sacrorum Codicum cura tradita est. Non alia autem de causa Pentateucho Mosis librum Jobi conjunxisse videtur Hieronymus in Epistola ad Paulinum, quam quod ab eodem Auctore profectum utrumque crediderit. Sixt. Bibl. libr. 1.

XI. Quartum argumentum suppeditant vocabula quædam Libri hujus, vel μόναδικὰ, vel nusquam certe in scriptis Mosis, passim vero in recentioribus Scripturæ sanctæ Libris extantia: unde Mose recentius esse hoc opus colligi potest. Cui rationi supra occurri, cum dicerem nonnullas voces Ebræis non exauditas finxisse Mosem, pro ea licentia, quæ pudenter sumpta Poëtis conceditur; pleraque etiam peregrinas admisisse, cum Librum hunc carmine scriberet; cum præsertim in alieno solo versaretur, unde patriæ loquelæ adhæsit peregrinitas illa, quam deinceps scriptionis illius auctoritas in Ebræam gentem invexit. Sic enim comparatum est, ut quod arbitramur laude dignum, imitando consequi studeamus. Non ergo ex Davidis & Salomonis scriptionibus Jobi operis conditor; sed ex hoc opere potius exoticas suas locutiones David & Salomon, aliique Prophetæ hauserunt. *Quartum argumentum.*

XII. Ex his quæ leguntur versu penultimo libri Jobi: *Deditque filiabus pater suus hæreditatem inter fratres earum*, quintum efflorescit argumentum, vel conjectura potius, aut levis suspicio: id enim ab Ebræo scriptore notatum consulto videtur, quod Ebraico jure in herciscunda familia feminæ à fratribus in partem non vocarentur; unde effici putant latis jam à Mose legibus Librum hunc esse confectum. Verum istud hinc effici nego; nam rem, uti acta est, referre potuit Scriptor, nulla habita Ebraicæ Legis ratione. Etsi enim Legem nondum tulerat Moses de filiabus à successione removendis, id fortasse jam Ebræorum vel Arabum usus obtinebat. Similiter jubentur amici Jobi septem tauros & septem arietes holocausta offerre: etsi nondum sacrificiorum ritus in Levitico præscriptos sanxerat Deus. Nec enim putandum est quid quid legibus suis præcepit Moses, novum ad hoc tempus & inusitatum omnino fuisse: imo consuetudinem in multis Lex juvit; & quæ invexerat usus, jure firmata sunt. *Quintum argumentum.* Levit. 23. 18.

XIII. Aiunt præterea nemini, præterquam Jobo vel amicis, perspectos esse potuisse sermones ultro citroque habitos, qui scriptione illa continentur. Parata est ex superioribus responsio: nec enim persuadere voluit Moses dicta hæc omnia, prout jacent in Libro, à Jobo vel amicis fuisse prolata: nam quis putet amicos inter se verba familiariter commutantes carmina edidisse? Plane ita est, ut dixi, rem gestam & sermonum argumenta ad Mosem literis multorum & sermone omnium fuisse perlata, quæ uberiore deinde orationis filo & numeris adstricto convestivit. *Sextum argumentum.*

XIV. Conflatur septimum argumentum ex eo quod dictus est Job *magnus inter omnes orientales*, בני קדם: quo nomine Arabes Ebræis Palæstinam incolentibus dici solebant, unde scriptorem libri Jobi incolam Palæstinæ fuisse concluditur. At id facile refellitur ex Madianiticæ regionis situ, quæ ad Arabiæ & Ausitidis occasum posita est. Nec enim Palæstinæ solum incolis, sed gentibus universis familiare est alias gentes ex situ appellare. Hinc Græcis ἀνατολία, quam Natoliam barbare appellamus. *Septimum argumentum.* Job. 1. 3.

XV. Mose recentiorem operis hujus Scriptorem existimarunt nonnulli, quod decimo quinto capite Chananææ gentis excidium obscure significatum videatur. Verum si quis hæc attente perlustret, non Chananææ potius, quam cujuslibet alterius regionis depopulationem, nec tam ut rem gestam, quam ut rem gerendam illic expressam comperiet. *Octavum argumentum.*

XVI. Gravius oritur argumentum ex his Jobi verbis, quæ extant vicesimo sexto capite: *In fortitudine illius repente maria congregata sunt, & prudentia ejus percussit superbum.* Ebraice רהב, quod inter alia Ægyptum notat: unde ad Ægyptiorum & Pharaonis interitum ista pertinere censuit R. Selomoh, & ex recentioribus Grotius. Uterque contra reliquorum omnium Interpretum fidem, cum antiquorum, tum recentium, qui alio penitus retulerunt. Horum opiniones si quis avet cognoscere, adeat Spanhemianam Jobi historiam, luculentum opus, in quo solidis præterea rationibus hoc argumentum retunditur. *Nonum argumentum.* Job. 26. 12. Spanh. Hist. Job. cap. 6.

XVII. Postremum argumentum hoc Jobi dicto continetur: *Et dixit Deus homini: Ecce timor Domini, ipsa est sapientia.* Existimavit Sebastianus Castalio hic tangi verba Deuteronomii, quibus ita Israëlitas Moses compellat: *Scitis quod docuerim vos præcepta atque justitias, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus: sic facietis ea in terra quam possessuri estis, & observabitis, & implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia & intelle-* *Decimum argumentum.* Job. 28. 28. Castal. Præf. in Job. Deut. 4. 5. 6.

ctus coram populis. Quis non videt hæc vi detorquenda esse, ut istis accommodentur? Demus tamen nihil interesse: quis miretur eamdem sententiam ab uno & eodem Scriptore bis esse usurpatam? Deum quidem id homini dixisse ait, verum non in colloquiis cum Mose habitis, at potius cum mentes hominum intus voce sua interpellat; quam cum audierimus, corda nostra obdurari vetat. Fortasse & Jobo fuerat id à Deo significatum per somnia aut visa; cujusmodi multa & hic & alias sæpe hominum animis ante Legem latam objiciebantur.

DE LIBRO PSALMORUM.

I. *Disputatur de Auctore libri Psalmorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Plures variis temporibus fuisse videntur Libri hujus scriptores.* III. *Esdras numerum Psalmorum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit.* IV. *Probatur argumentis.* V. *Quæritur cur ordo Psalmorum à temporum ordine discrepet.* VI. *Probatur Libri Psalmorum γνησιότης & antiquitas.* VII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.* IX. *Tertium argumentum* X. *Disputatur de Psalterio Salomonis à Johanne Ludovico de La Cerda edito.*

Disputatur de Auctore libri Psalmorum. Variæ opiniones proponuntur.

I. SCIAMUS *errare eos, qui omnes Psalmos David arbitrantur, & non eorum quorum nominibus inscripti sunt.* Verba sunt Hieronymi ad Cyprianum scribentis, & in ejus gratiam Psalmum octogesimum nonum explanantis; quem Psalmum cum sequentibus decem à Mose scriptum esse docet. Clariora etiam hæc ex ejusdem Epistola ad Sophronium: *Psalmos omnes eorum testamur Auctorum, qui ponuntur in titulis, David scilicet, Asaph, & Idithun, filiorum Core, Eman Ezrahitæ, Moysi, & Salomonis, & reliquorum quos Esdras primo volumine comprehendit.* Eamdem tuetur doctrinam Auctor Synopseos quæ Athanasio tribuitur; eamdem & Hilarius. Par est sententia R. Davidis Kimchi, & magnæ Rabbinorum partis. Contrait vero Theodoretus, aliique complures, qua veteres, qua nuperi: iique unicum Psalmorum omnium auctorem, Davidem agnoscunt. Philastrius etiam inter Hæreticos locat, qui secus senserit. At titubat Augustinus, nunc totum Psalterii opus uni Davidi adscribens, velut in libris De civitate Dei; nunc novem solum Davidis proprios esse statuens, reliquos quatuor Cantorum, quos ipse ad id selegerat, velut in dissertatione ad titulum primi Psalmi. Variæ utrimque afferuntur rationes, quarum præcipua pars in sequentibus excutietur.

Hilar. Prol. in Psalm.
Philastr. Hær. 126.
August. De civit. Dei, libr. 17. cap. 14.

Plures variis temporibus fuisse videntur Libri hujus Scriptores.

II. Certum est jam inde à vetustissimis temporibus, ipso etiam Noachico Diluvio antiquioribus, homines Dei præconia, victorias suas, & si quæ sibi prospera evenissent, hymnis, psalmis, choris ac tripudiis, tympanis etiam, tubis, citharis, alioque musico choragio celebrare fuisse solitos. Certum quoque carminum illorum compositionem viros aliquot ingenio ac eruditione præstantes in se recepisse; id quod de Mose non semel, ac de ipsius sorore Maria legimus. Certum etiam hoc hominum genus divino sæpe afflatum numine multa prædixisse. Talis Moses, talis & David, & Jeremias, & Ezechiel, & Aggæus, & Zacharias. Certum præterea carmina hujusmodi, eaque potissimum quæ Deo essent dicata, crebra recitatione ita fuisse pervulgata, ut ea sibi plurimi describerent; curæque præsertim Levitis fuisse, uti exemplaria eorum, quæ Dei celebrarent laudes, in Templi tabulariis servarentur inter sacra Volumina, quæ in Templo fuisse recondita & custodita non uno loco Josephus asseverat. Hinc depromta Cantica pleraque, quæ in Libris sanctis vel descripta sunt vel memorata. Hinc certa quædam pro tempore selecta à Levitis, quæ Symphoniaci in Templo cantarent. Singulis porro Hymnis auctorum nomina crediderim fuisse adscripta, eorumque nominum partem aliquam temporum lapsu & hominum oblivione, aut librariorum oscitantia intercidisse. Atque hinc porro evenit, ut Psalmi aliquot sint ἀνεπιγραφοι & ἀδέσποτοι. Cum autem penum hunc Psalmorum locupletare satageret, quisquis poëtica erat arte instructus, valde eum crevisse probabile est; quem deinde in immensum auxerunt David & Salomon, collato illuc magno carminum numero: ne videlicet tantis impensis fundata ab eis domus Dei, tot ditata donariis, hac quoque parte liberalitatem eorum ac munificentiam desideraret. Ipse potissimum David in veterum Hymnis recognoscendis ac digerendis, suis adjungendis, choris Sympho-

Joseph. Antiq. libr. 3. cap. 1. & libr. 5. cap. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [210] - 182
PUBLIC DOMAIN

niacorum inſtruendis, melodiæ ac concentuum temporibus determinandis, cantoribus ipſis deligendis, omnique apparatu muſico comparando, egregiam operam navavit. Non parum etiam ſacram hanc apothecam à ſequenti ætate canticis differtam reor, quoad Templum à Chaldæis direptum & igne abſumtum eſt. Quo incendio maximam quoque congeſtarum cantionum partem conflagraſſe dubium non eſt. Poſtquam ventum eſt Babylonem, cum Deum pro ea quæ ſuppetebat facultate laudare vellent, tum vero collectas exiſtimo paucas tot Pſalmorum reliquias, vel ex memoria, vel ex aliquorum, ſi forte, privatorum hominum codicillis. Atque hæc carmina illuſtri aliqua pietatis ſignificatione, aut artificii ſpecimine inſignia, aut ad ea, quæ eſſent ex uſu populi, poſtulanda à Deo, videntur præ aliis fuiſſe accommodata; ut quæ ex cantu frequenti inhæſiſſent memoriæ, aut digna fuiſſent habita à quibuſdam, quæ in literas referrentur. Facit ad noſtram ſententiam inſigne hoc Philaſtrii dictum: *Qui interpretati ſunt ſtudioſiſſime, hoc dixerunt, quod ſæpe exiſtente captivitate in Judæorum populo à Gentilibus propter idololatriam, (quia cum illis colebant Judæi & idola) inque his etiam Scripturæ divinæ inquirebantur & comburebantur à gentibus. Si quis autem abſcondiſſet de Pſalmis aliquid exiſtente pace, poſtmodum requirebantur à paucis ſanctis eædem divinæ Scripturæ: cumque invenirentur, accipientes poſtea qui erant illo tempore Sapientes, (quia non erant Prophetæ jam, ſed Sacerdotes timore detenti) juxta quod accipiebant à quibuſdam, ita componebant & textum Pſalmorum, & ita ordine exponi jubebant.* Phil. Hær. 126. Quamvis autem ad quinque ſupra mille carmina lucubraſſe Salomonem in ſacris Codicibus proditum ſit; attamen aut nulla eorum, aut perexigua pars ſervata eſt: ſive quod vulgi ſuperarent captum, ut ex Cantico Canticorum exiſtimare licet, ſive quod ad uſum chororum minime eſſent concinnati, ſive quod tam clari in iis non apparerent neque tam expreſſi pietatis ſenſus, quam in illis Davidis, quem *egregium Pſalten Iſraël* fuiſſe 2. Reg. 23. 1. ſanctæ Literæ teſtantur. Ad hos præterea Hymnos, qui ex Templi excidio, ſic tanquam reliquiæ è naufragio tabulæ, emerſerunt, alii acceſſerunt, qui in vinculis Babylonicis, ad calamitates Iſraëliticæ gentis coram Deo deplorandas, à piis viris compoſiti ſunt: qualis ille eſt qui numero habetur centeſimus triceſimus ſextus, & quem titulus indicat eſſe Jeremiæ: *Super flumina Babylonis, illic ſedimus & flevimus, cum recordaremur Sion.* Nam quamvis ſubjunxerit Pſaltes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* non id tamen ita accipiendum eſt, quaſi in Babylonia Deo hymnos canere nefas ducerent Iſraëlitæ, nec omnino per tot annos cecinerint ullos; ſed quod eo apparatu ac ſplendore id ipſis facere non liceret, quo olim Hieroſolymæ fieri ſolitum erat. Sexageſimus quartus in fronte gerit hoc lemma: *Canticum Jeremiæ & Ezechielis populo tranſmigrationis, cum inciperet exire.* Mala etiam apud Chaldæos tolerata queritur Pſalmus ſeptuageſimus: *In te, Domine, ſperavi, non confundar in æternum: in juſtitia tua libera me & eripe me.* Sic & ſeptuageſimus tertius: *Ut quid Deus repuliſti in finem? iratus eſt furor tuus ſuper oves paſcuæ tuæ.* Talis eſt & ſeptuageſimus octavus: *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt Templum ſanctum tuum, poſuerunt Jeruſalem in pomorum cuſtodiam.* Ejuſdem etiam generis eſt octogeſimus ſeptimus: *Domine, Deus ſalutis meæ, in die clamavi & nocte coram te,* quem à Joachimo editum tradunt aliqui, dum Babylone in cuſtodia attineretur: & octogeſimus octavus: *Miſericordias Domini in æternum cantabo,* quem ab eodem in libertatem reſtituto compoſitum ferunt. Talis & centeſimus primus: *Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat.* Adjectos eſſe & alios poſt ſolutam Captivitatem Pſalmos minime dubium eſt. Hujuſmodi eſt centeſimus viceſimus quintus: *In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati:* & centeſimus triceſimus ſeptimus: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audiſti verba oris mei:* & centeſimus quadrageſimus quintus: *Lauda anima mea Dominum; laudabo Dominum in vita mea, pſallam Deo meo quamdiu fuero.* Quid quod & totos quadraginta poſtremos, ab eo videlicet, cui titulus eſt: *Reverſionis Aggei & Zachariæ,* in gratiam reditus Iſraëlitarum è Babylonico exilio in patriam, ſcriptos nonnulli arbitrati ſunt. Intolerabilis vero fuit Pauli Samoſateni, vecordis & impuri Hæretici ſupinitas, cum Pſalmos novitatis arguere auſus eſt, & poſt Chriſtum elaboratos aſſeverare. Quem errorem vix perſuaderi poſſem amplexos eſſe nonnullos de grege Anabaptiſtarum, uti factum ab iis eſſe fertur, niſi ab illorum impudentia, pari inſcitia & ſtupore conjuncta, omnia expectanda eſſe ſcirem. At opinionis hujus ineptiam & fatuitatem declarabit hæc à nobis inſtituta diſſertatio.

III. Exemtis Babylonico ſervitio Iſraëlitis, & in integrum reſtitutis, poſt inſtauratum Templi cultum, ſuadet nobis ratio Pſalmos quoque in Templo cantari ſolitos collegiſſe Eſdram, & ex Synagogæ magnæ auctoritate recognoviſſe, numerumque eorum ad centum & quinquaginta determinaſſe, ſepoſitis fortaſſe aliquot, vel quorum incerta erat auctoritas, vel quos ad præſentem rerum ſtatum minus congruere *Eſdras numerum Pſalmorum determinavit, eorumque volumen in Cano-*

nem dedicavit. censebat; eos in unum redegisse volumen, & in Canonem sacrorum Librorum dedicasse; neque illuc postea ullos accessisse Psalmos; quod fuisse creditum video aliquibus, qui septuagesimum quartum, septuagesimum octavum, & septuagesimum nonum Antiochi temporibus adscribunt. Nam totidem, quot nunc extant, interpretati sunt Septuaginta Senes Antiocho vetustiores, uti priscis traditionibus, teste Hilario, ferebatur.

Hilar. Prolog. Explan. in Psal.

Probatur argumentis. IV. Opinionis, quam hic proponimus, præcipua capita sacræ ipsius Scripturæ testimoniis confirmantur. Quæ quoniam fere sunt in propatulo, & obvia unicuique, supervacaneum foret ea colligere. Reliqua vero probantur ex ipsis Psalmorum lemmatis, quibus eorum Auctores indicantur; aut ex disertis Psalmorum verbis, rebusque illic aperte narratis, unde ipsorum ætas deprehenditur. Tales ii sunt, quorum capita proxime attulimus: eos si quis perlegat accurate, rerum, quarum gratia scripti sunt, à Davidicis temporibus longe diffitarum clarissima cernet monumenta. Centesimum tricesimum sextum adducam in exemplum. Quî enim Davidis ævo accommodari ea possunt: *Super flumina Babylonis, illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion:* ac sequentia etiam, quæ palam edocent, & qui loquantur, captivi nempe; & cujates, Hierosolymis nempe & Sione profecti; & à quibus capti, nempe à Babyloniis; & quo deducti, nempe Babylonem. Quæ si quis ad Davidis ætatem referre nitatur, idem Ararim in Parthia, Tigrim in Germania reperire possit. Par de centesimo vicesimo quinto, atque aliis porro, quos supra indicavimus, esto judicium. Augustinus qui in libris De civitate Dei totum Psalmorum opus uni Davidi acceptum refert, hæc eum prophetice vaticinatum fuisse ait; quemadmodum Josiæ regis non futurum duntaxat ortum & regnum, sed nomen quoque Propheta quidam trecentis ante eventum annis prænuntiavit. Sed quorsum ad propheticas vaticinationes & miracula recurremus, cum nulla nos eo cogat necessitas? Existimet Lector æquus, utra præferenda sit sententia, vel quæ rationibus pugnet, vel quæ excogitatis miraculis se tueri cogatur. Sed & ex Psalmorum plurimorum lemmatis, ut dixi, de eorum quoque ætate fieri arbitrium potest. Velut ex illo, quod centesimo tricesimo sexto præfixum est: *Psalmus David, Jeremiæ:* apud Septuaginta: τῷ Δαβὶδ, ἱερεμίου, manifestum est Psalmum hunc Davidi adscribi non posse, & Jeremiæ temporibus compositum fuisse. Verum quæsiverit aliquis, quî hæc Babylone concini potuerint à Jeremia, quem illuc cum aliis captivis deportatum non fuisse constat. Equidem à Jeremia ad captivos transmissum opinor, quem calamitati eorum deplorandæ lucubraverat. Psalmo sequenti hoc lemma præscribunt editiones Septuaginta Interpretum: ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ, ἀγγαίου καὶ ζαχαρίου. Per genitivum casum plane videntur Psalmi Auctores significari. Quid hoc est igitur, τῷ Δαβὶδ; Ebraica habent, לדוד; Vulgata, *Ipsi David.* Sic alibi, לאסף, τῷ ἀσάφ: & לבני קרח; Septuaginta, τοῖς υἱοῖς κορέ; Vulgata, *Filiis Core.* Existimat Synopseos Auctor, quicunque Psalmi ita inscripti sunt, τῷ Δαβὶδ, hoc est, *Ipsi David,* ab aliis lucubratos, Davidis personæ fuisse aptatos. Sententiam hanc refellit Augustinus Sospitatoris ipsius oraculo, qui Psalmum centesimum nonum Davidi tribuit, cum inscriptus sit, *Ipsi David.* Censuerunt vetustiores Magistri, quicunque Psalmus præfixum haberet hoc lemma, לדוד, Davidem auctorem habuisse: verum hanc quoque opinionem rejicit Aben Ezra, & à Davide scriptum, aut Davidi adscriptum statuit: quibus addi velim, aut ex ejus formula & exemplo lucubratum esse. Id si sit, quod veri sane perquam simile est, jam liquet cur Psalmus centesimus tricesimus sextus ita inscriptus sit: τῷ Δαβὶδ, ἱερεμίου; nimirum ut à Jeremia scriptus significetur ad Psalmorum Davidis exemplum; ac si diceres, Psalmus Davidicus Jeremiæ. Ita *Syracosio versu* ludere se dicebat Virgilius, cum ad exemplum Theocriti Eclogas scriberet: ita & *Ascræum carmen* se per oppida Romana canere, cum ad Hesiodi imitationem Georgica componeret: ita & *Cea nænia* munera retractare se aiebat Horatius, cum Simonidem Ceum imitaretur. Psalmum centesimum undecimum Aggæo & Zachariæ tribuit Vulgata Editio; necnon & centesimum quadragesimum quintum. Hunc & sequentes duos iisdem adscribunt Interpretes Septuaginta. Psalmo sexagesimo quarto hunc præfigit titulum Vulgata Editio: *Psalmus David. Canticum Jeremiæ & Ezechielis populo transmigrationis, cum inciperent exire.* Hunc & quædam Septuaginta Interpretum editiones præferunt. Psalmi septuagesimi lemma hoc est: *Psalmus David, filiorum Jonadab & priorum captivorum;* quod & apud Septuaginta Interpretes reperitur, & ad Joachinum regem Juda Babylonem à Nabuchodonosore deportatum sine dubio refertur. Ebræi Salomonem septuagesimi secundi Psalmi auctorem esse ferunt, quidam Psalmorum trium, plurium etiam alii; Origenes Psalmorum graduum. Psalmi octogesimi noni titulus hic est: *Oratio Moysi hominis Dei,* quem & Septuaginta Senum interpretatio & Ebraica exemplaria exhibent; & Psalmum ipsum

Augusst. De civit. Dei, libr. 17. cap. 14.

Augusst. De civit. Dei, libr. 17. cap. 14. Matth. 22. 42, & seq.

Virgil. Ecl. 6. & Georg. libr. 2.

Horat. Carm. libr. 2. Od. 1.

Orig. libr. 3. περὶ ἀρχῶν.

ipſum Ebræi magno conſenſu volunt à Moſe fuiſſe cantatum, cum Deum placare vellet, Iſraëlitis iratum propter excitatam inter eos ab exploratoribus Terræ ſanctæ ſeditionem. Accedit ad hanc ſententiam Hieronymus in Epiſtola ad Cyprianum. Moſi itidem ſequentes decem Pſalmos adſcribunt Ebræi; adſcribunt & Hilarius, & Hieronymus; cum tamen de nonageſimo octavo Pſalmo verum id eſſe non poſſit, ut pote in quo fit Samuelis mentio. Niſi Moſes ille fortaſſe unus fuerit ex cantoribus David, ut viſum eſt Aben Ezræ: cui ne aſſentiar facit additum illud elogium, *Hominis Dei*, quod & in ſacris Literis alias Moſi tribui ſolet, & virum pietate inſignem notat. Nam quod reſpondent Hilarius, Hieronymus, & Auguſtinus, prophetice id à Moſe ſcriptum; ſalvo ſanctorum Patrum honore, ſine cauſſa mihi videtur dictum. Promtius enim & tolerabilius eſt, Pſalmum illum contra Ebræorum auctoritatem abjudicare Moſi, quam nulla urgente neceſſitate miracula & divinos vaticiniorum afflatus comminiſci. Pſalmum nonageſimum ſecundum, Adami canticum appellant Ebræi, & ab Adamo decantatum ſomniant matutinis primi ſabbathi horis, cum ſerotinis diei antecedentis eſſet creatus. Auctor R. David Kimchi. Adde reliquos adſcriptos Idithun, filiis Core, Aſaph, Eman Ezrahitæ, & Ethan Ezrahitæ, quem ὅτι τῆς μετοικεσίας βαβυλῶνος vixiſſe quidam ſuſpicati ſunt, ſed falſo, ut docent Interpretes, quos ne longior ſim, adiri jubeo. Valde etiam falleretur, ſi quis crederet hunc eſſe Ethanem Leviten, Caſaiæ filium, quem ex inſtituto ac juſſu Davidis muſicam artem tractaſſe Paralipomena aſſeverant: hic enim Levites fuit, ille de tribu Judæ. Huc facit inſigne Thalmudis & Maſoræ teſtimonium, quo Pſalmi omnes ab Adamo, Melchiſedeco, Abrahamo, Moſe, Emane, Idithuno, Aſapho, & tribus Core filiis, Aſere, Elcana, & Abiaſapho, Moſis conſanguineis & coævis dicuntur elaborati; à Davide vero in unum volumen collecti. Kimchio ad eamdem ſententiam præluxerunt Thalmudiſtæ. Is autem addit à Davide ipſo in quinque libros diviſum eſſe Pſalterium, ὥστε εἶ ἡ ἀυτὸ ἄλλω πεντάτευχον· *adeo ut ſit alter Pentateuchus*: inquit Epiphanius. Pſalmi vero ἀνεπίγραφοι cui tribuendi ſint, non levem eſſe inter Rabbinos controverſiam teſtatur Aben Ezra. Hæc cum ita ſint, liquidum eſt optima me ratione dixiſſe, non unius Auctoris eſſe, Davidis nimirum, Pſalmos omnes, ſed cantorum complurium.

Hilar. Prol. in Pſalm. Hieron. Epiſt. ad Cypr. Auguſtin. De civit. Dei libr. 17. cap. 14. 1. Par. 15. 17; 19. Thalm. bab. bathr. cap. 1. Epiph. De pond. & menſ.

V. Quod ad ordinem Pſalmorum attinet, qui à ſerie temporum palam diſcrepat, exiſtimaſſe quoſdam refert Philaſtrius, eo ordine diſpoſitos fuiſſe Pſalmos à Sapientibus poſt Captivitatem, quo à ſanctis viris reperti ſunt; fortuito nempe, & tumultuario, cum Ethnici antea, dum rerum potirentur, conquiſitos eos cremaſſent, & funditus abolere tentaſſent. Mihi vero ea inceſſit ſuſpicio, hoc ordine fuiſſe ab Eſdra & Synagoga magna digeſtos, quo in Templo canebantur, prout nempe vel anniverſariæ feſtivitates, vel ſacrorum ratio poſtulabat. Inde eſt quod collocatæ ab Eſdra in ordinandis Pſalmis operæ Ebræi non meminerunt: quippe Pſalmos neque ipſe, neque Synagoga magna digeſſit, ſed quem in iis ſervari ſolere comperit ordinem, eumdem retinuit. At cum ait Auctor Synopſeos Eſdram in ordinem Pſalmos diſpoſuiſſe, eum intellige, quem uſus Templi, non temporum ſeries deſiderabat. Inde eſt etiam quod nullas numerorum notas his Pſalmis Ebræi veteres præfigebant; & quod priſcæ traditiones ferunt, auctore Hilario, incompoſitos eos, nec pro temporum diverſitate digeſtos, Eſdram in unum volumen retuliſſe. Quod autem ex iiſdem traditionibus ſubjungit Hilarius, Septuaginta Senes in numerum & ordinem Pſalmos redegiſſe, ſingulos quoſque iis numeris adjungentes, quorum efficientia & vis argumento ſuo reſponderet, parum ſolidum eſt, quod cum pace & reverentia ſanctiſſimi viri dictum velim. Nihilo credibilius eſt quod ſubnectit, priores quinquaginta Pſalmos iis convenire, qui à vitiis ſeſe ad meliorem frugem recipiunt; ſequentes quinquaginta iis, qui jam aliquos fecerunt in pietate progreſſus; iis denique reliquos, qui ad ſummum virtutis apicem evaſere. Variis itidem virtutis ac pietatis gradibus vulgatam ac celebrem Pſalmorum in quinque partes diviſionem fuſa diſſertatione accommodat Gregorius Nyſſenus, & ad animorum emendationem, non ordinem temporum reſpexiſſe vult, qui Pſalmos ita digeſſerunt. At hæc quantumvis pie cogitata, vel ſola eorum lectio aperte refellit. Sed nec inter claſſium ſingularum Pſalmos ullam temporum rationem habitam videmus; quod facere potuiſſet Eſdras, etiam ſi varios pietatis gradus ſpectaſſet. Cæterum partitionem illam Pſalterii in partes quinque, quam ab Ebræis uſurpari aiunt Hilarius & Hieronymus, & quæ in eorum Libris hodieque adnotatur, Machabaicis temporibus haudquaquam vetuſtiorem reor.

Quæritur cur ordo Pſalmorum à temporum ordine diſcrepet. Philaſtr. Hær. 126. Hilar. Prol. in Pſalm. Greg. Nyſſ. l. 1. in Pſalm. cap. 5. & libr. 2. cap. 11. Hilar. Prol. in Pſalm. Hieron. Epiſt. ad Sophr. & ad Cyprian.

VI. Quod attinet ad Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem, ea juxta principia noſtra facile ſtatuitur: genuinum quippe ab omnibus proxime & continuata ſerie ſequentibus ætatibus eſſe habitum probatur primum capite viceſimo ſecundo libri ſecun-

Probatur libri Pſalmorum γνησιό-

mc & antiquitas 2. Sam. 23. 1. 1. Reg. 16. 18. & ſeq.

di Samuelis, quo totus Pſalmus decimus ſeptimus repræſentatur, & Davidi Auctori tribuitur. Tum capite ſequenti egregium ſe ipſe Iſraëlis Pſalten appellat, quod non temere ab eo jactari docet Saülis hiſtoria. Pſalmum item quartum ſupra centeſimum, & deinde nonageſimum quintum capite decimo ſexto libri Paralipomenon prioris repetitos, ac in unum conjunctos reperias; quemadmodum Origenes obſervavit in Prologo Tomorum in Canticum Canticorum, & in Epiſtola ad Africanum. Poſterioris vero libri Paralipomenon ſeptimo capite, extat Canticorum Davidis apertiſſima mentio: *Sacerdotes autem ſtabant in officiis ſuis, & Levitæ in organis carminum Domini, quæ fecit David rex ad laudandum Dominum: Quoniam in æternum miſericordia ejus, hymnos David canentes per manus ſuas.* Pſalmum indicat centeſimum quintum, cujus hoc eſt exordium: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus:* quod & capite quinto, atque item viceſimo libri ejuſdem, & capite tertio libri prioris Eſdræ, & decimo tertio libri Judith, & triceſimo tertio Jeremiæ, & tertio Danielis exhibetur. Cantica quoque Davidis viceſimo tertio capite libri ſecundi Paralipomenon memorantur: ejus vero organa atque hymni viceſimo nono capite. Notabilis imprimis ille locus libri prioris Eſdræ, quem mox attigi: *Fundato igitur à cæmentariis Templo Domini ſteterunt Sacerdotes in ornatu ſuo cum tubis, & Levitæ filii Aſaph in cymbalis, ut laudarent Deum per manus David regis Iſraël, & concinebant in hymnis, & confeſſione Domino: Quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia ejus.* Notabilis & ille è libro Eccleſiaſtici: *David de omni corde ſuo laudavit Dominum, & ſtare fecit cantores contra altare, & in ſono eorum dulces fecit modos.* Necnon & iſta è ſecundo Machabæorum: *Inferebantur autem in deſcriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem, & ut conſtruens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David:* quibus Davidici hymni haud dubie ſignificantur. Toti etiam Pſalterii verſiculi in poſteriorum Prophetarum, aliorumque ſacrorum Scriptorum libris, tacito Auctoris nomine occurrunt. Initium Pſalmi primi retulit his verbis Jeremias: *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia ejus. Et erit quaſi lignum quod tranſplantatur ſuper aquas, quod ad humorem mittit radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtus. Et erit folium ejus viride, & in tempore ſiccitatis non erit ſollicitum, nec aliquando deſinet facere fructum.* Iſtud Iſaiæ: *Quoniam non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te;* germanum eſt illius è Pſalmo ſexto: *Quoniam non eſt in morte qui memor ſit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi?* Ex his decimi ſeptimi Pſalmi: *Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti: ut lutum platearum delebo eos,* manifeſto manavit illud libri ſecundi Samuelis: *Delebo eos ut pulverem terræ; quaſi lutum platearum comminuam eos atque confringam.* Eſt in libro Proverbiorum: *Initium viæ bonæ facere juſtitiam; accepta eſt autem apud Deum magis quam immolare hoſtias:* cui conſimile eſt hoc Eccleſiaſtæ: *Multo enim melior eſt obedientia, quam ſtultorum victimæ:* hæc ſuppeditavit Pſalmus quinquageſimus. Unde illa Iſaiæ: *Paravit Dominus brachium ſanctum ſuum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri?* nempe ex illis Pſalmi nonageſimi ſeptimi: *Salvavit ſibi dextera ejus & brachium ſanctum ejus. Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri.* Unde & iſta tranſtulit Jeremias: *Tu autem Domine in æternum permanebis, ſolium tuum in generationem & generationem?* ex his nimirum centeſimi primi Pſalmi: *Tu autem, Domine, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem: Cæli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimentum atteretur:* quippe ſcriptum legerat in centeſimo primo Pſalmo: *Initio tu, Domine, terram fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cæli. Ipſi peribunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent, & ſicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur.* Ait Amos: *Si deſcenderint uſque ad infernum, inde manus mea educet eos: & ſi aſcenderint uſque in cælum, inde detraham eos:* jam ante id cecinerat Pſaltes: *Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades.* Comma hoc Pſalmi centeſimi quadrageſimi ſecundi: *Collocavit me in obſcuris, ſicut mortuos ſæculi,* ſic expreſſit Jeremias in Threnis: *In tenebroſis collocavit me, quaſi mortuos ſempiternos.* Plura hujuſmodi adnotarunt Interpretes: ſed hæc viro veritatis amanti, neque nimis pertinaci ſatis ſane ſint. Longe vero clarioribus teſtimoniis Libro huic fidem conciliant Novi Teſtamenti Scriptores. Quid his Matthæi diſertius: *Ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: Aperiam in parabolis os meum, eructabo abſcondita à conſtitutione mundi:* quæ è Pſalmo ſeptuageſimo ſeptimo depromta ſunt? Quid & illis: *Ut impleretur quod dictum eſt per Prophetam dicentem: Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem:* quæ habentur Pſalmo ſupra viceſimum primo? Verum omni penitus ambage præciſa ſic ipſe alibi: *Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?* quæ apud Marcum & Lucam iiſdem verbis referuntur.

2. Par. 7. 6.

2. Par. 5. 13. & 20. 21. 1. Eſdr 3. 11. Judith. 13. 21. Jerem. 33. 11. Dan 3. 89. 2. Par. 23. 18. 2. Par. 29. 26. 1. Eſdr. 3. 10, 11.

Eccli. 47. 15.

2. Mach. 2. 13.

Jerem. 17. 7.

Iſa. 38. 18.

Pſalm. 6. 6.

Pſalm. 17. 43.

2. Sam. 22. 43.

Prou. 16. 5.

Eccl. 4. 17.

Pſalm. 50. 18, & ſeq.

Iſa. 52. 10. Pſalm. 97. 1, 3. Tht. 5. 19.

Pſalm. 101. 13.

Iſa. 50. 9. & 51. 6. Pſalm. 101. 25. & ſeq.

Amos 9. 2.

Pſalm. 139. 8.

Pſalm. 142. 4.

Thren. 3. 6.

Matth. 13. 35.

Pſalm. 77. 2. Matth. 27. 35.

Pſalm. 21. 19.

Matth. 22. 43, 44. Marc. 12. 36. Luc. 20. 42.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [214] - 186
PUBLIC DOMAIN

Alio loco apud Lucam ſic Chriſtus: *Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt in Lege Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis de me.* Item Petrus Actorum primo: *Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum: Fiat commoratio eorum deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea, & epiſcopatum ejus accipiat alter.* Capite vero ſequenti quatuor è Pſalmo decimo quinto commatia recitat; duo è Pſalmo ſecundo, capite quarto; unum indidem, capite decimo tertio. Davidis quoque ſuffragio Paulus ſe tuetur Epiſtolæ ad Romanos capite undecimo, & Epiſtolæ ad Ebræos capite tertio; ejuſdem vero ſententiam capite ſequenti uſurpat. Luc. 24. 44. Act. 1. 20. Act. 2. 25, & ſeq. Act. 4. 25. Act. 13. 33. Rom. 11. 9. Ebr. 3. 7. & 4. 12.

Jam ſi Ethnicorum ambiamus ſuffragia, hinc etiam nobis aliquid opis proveniet. Philopatridos Auctor, qui Luciano tribuitur, reſpexit ad verba iſthæc è Pſalmo centeſimo tertio: *Extendens cœlum ſicut pellem*, cum dixit: καπνρύμβος πείθου παρ' ἐμοῦ, ἔπερ ζῆν χρήζῃς εἰς τὸν αἰῶνα, εἰ ὐρανὸν ὡς δέρριν ἐξήπλωσε. *Fidem habe documentis quibus ad religionem Chriſtianam à me eruditis, ſiquidem vitam æternam concupiſcis: ſi cælum tanquam pellem expandit.* Ex eodem Pſalmo, in quo omnem ſtyli ſui ἀδρότητα καὶ ὕψος Propheta explicavit, nonnulla tranſtulit Numenius, quæ ab Euſebio adnotata ſunt. Tranſlata ſunt è Pſalmis in Orphica, quædam alia, quæ nec Euſebii diligentiam effugerunt. E celebri Pſalmi quinquageſimi effato, ſupra à nobis commemorato, Charondæ Thuriorum legiſlatoris petitum illud reor, quod refert Porphyrius: θεοὶ δ' χαίρουσι τῶν πονηρῶν θυσίαις τε καὶ δαπάναις, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν δικαίαις τε καὶ καλαῖς ὁλοκαρπεύσεσιν. *Dii non gaudent improborum ſacrificiis & impenſis, ſed juſtis & rectis bonorum virorum inſtitutis.* Commati huic è Pſalmo quinquageſimo ſexto: *Filii hominum, dentes eorum arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus*, gemina eſt ſententia iſta Solonis, quæ linguam hominis nequam gladio eſſe acutiorem ſciſcit, & inter ejus effata fertur imprimis. Euſeb. Præp. libr. 11. & 13. Pſalm 50. 18, & ſeq. Porphyr. περὶ ἀπόχ. libr. 2. Pſalm. 56. 5.

VII. His ſatis, ni fallor, comprobatis, ſupereſt ut aliqua diluamus pro more noſtro argumenta, quæ adverſus propoſitas opiniones vel objecta jam ſunt, vel objici certe poſſunt. Primum inde petitur, quod uni Davidi Pſalmorum opus inſcribi ſolet, ac proinde ab uno Davide auctore profectum eſſe dicendum eſt. Id probant auctoritate Chriſti ipſius, qui cum ait apud Lucam: *Ipſe David dicit in libro Pſalmorum: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis*, totum Pſalterium Davidi videtur tribuere. Cui argumento ſic occurritur, Davidis nomine Librum inſcribi, qui ad plures pertinet; vel quod præcipuam Libri partem ipſe condiderit, quemadmodum Ciceronianarum Epiſtolarum volumen, etſi aliorum plurimorum Epiſtolis conſtat, uni tamen Ciceroni, cujus eſt major Epiſtolarum pars, tribuitur; vel quod in priſcorum hymnorum delectu, novorum adjectione, totoque muſico inſtrumento adornando, Davidis ita enituit cura & induſtria, uti de ejus nomine tota Pſalmorum congeries appellata ſit. Qua reſponſione eo libentius utimur, quod eidem retundendo argumento ab Auctore Synopſeos adhibetur. Quod autem ſcribit alio loco, amicos Ezechiæ regis, ex ter mille Davidis Pſalmis, centum & quinquaginta ſelegiſſe, reliquos vero occuluiſſe, id ita accipio, tria illa Pſalmorum millia non à Davide lucubrata fuiſſe univerſa, ſed ab aliis ſcripta, ipſum in ordinem, ſuis etiam additis, diſpoſuiſſe. Quanquam & id mihi parum videtur veriſimile: cum certum ſit Pſalmos pleroſque illuc deinde fuiſſe adjectos, qui nunc ſuperſunt, ut demonſtravimus; unde conficitur totidem è priori numero detrahendos fuiſſe, ut ſemper numerus idem centum & quinquaginta conſtaret: quod vix ſane credibile eſt. Adde Hilarium in Prologo, non Pſalmos Davidis, ſed librum Pſalmorum appellandum decernere, atque ita ab Hieronymo & Auguſtino appellari. *Refelluntur argumenta Adverſariorum.* *Primum argumentum.* Luc. 20. 42. Hieron. Epiſt. ad Sophr. Auguſt. de civit. Dei libr. 17. cap. 14.

VIII. Minime fugit Anabaptiſtas id argumentum, Pſalmorum librum hac ratione oppugnare ſolitos, quod Davidis ſibi nomen non præſcriberet: quod argumentum quam parum adverſus nos valeat, perſpicuum eſt; qui Librum uti Davidi adſcriptum non eſſe fatemur, ita adſcribi non debuiſſe pertendimus; quippe qui non eum ſolum, ſed alios pleroſque auctores habeat. Quod autem addunt, unicum Pſalmum decimum ſeptimum vere eſſe Davidis, quippe qui ipſi tribuatur libro ſecundo Regum, capite viceſimo ſecundo, nos id non admittimus: nec enim minus vere Davidis eſt centeſimus nonus, quem Davidis eſſe Chriſtus ipſe docet; & alii quem eidem lemmata in codicibus Ebraicis, Græcis, & Latinis præfixa aſſignant. *Secundum argumentum.* Matth. 22. 43, 44

IX. Conflatur tertium argumentum ex hac clauſula in qua deſinit Pſalmus ſeptuageſimus primus: *Defecerunt laudes David filii Jeſſe:* unde effici videtur ſuperiores Pſalmos eſſe Davidis, ſequentes vero aliorum. Hoc telo libri Pſalmorum dignitatem impugnabat Johannes Bodinus, ex perſona Salomonis Judæi, in tetro & exitiali opere De abditis rerum ſublimium arcanis. Cui argumento ſimile cudi poteſt ex his verbis, quæ capite viceſimo tertio libri ſecundi Regum Pſalmum Davidis decimum ſeptimum capite præcedenti deſcriptum excipiunt: *Hæc autem ſunt verba David noviſſima:* *Tertium argumentum.* Bodin. De arcan. libr. 5.

unde non abſque ſimilitudine aliqua veri concludi poteſt, non plures quam ſeptemdecim Pſalmos Davidem lucubraſſe. Prius argumentum ſic diſcutimus, poſtremum quidem Pſalmum ſeptuageſimum primum à Davide fuiſſe compoſitum, cum regnum Salomoni filio jamjam moriturus tranſſcriberet; at extra ordinem in Pſalmorum ſerie fuiſſe collocatum. Poſterius vero ſic excipitur, vel ex clauſula Pſalmi illius ſeptuageſimi primi apparere non in decimo ſeptimo Davidem loquendi vel canendi finem feciſſe; neque vero adnotationem illam, *Hæc autem ſunt verba David noviſſima*, ad antecedentia, verum ad ſequentia pertinere.

Diſputatur de Pſalterio Salomonis à Johanne Ludovico de La Cerda edito.

X. De Pſalmorum συλλογῇ agentibus nobis, minime prætermittendum eſt Salomonis Pſalterium, ex Auguſtanæ Bibliothecæ vetuſtiſſimis membranis ab Andrea Schotto deſcriptum, à Johanne Ludovico de La Cerda è Græco ſermone Latine redditum, & cum ejuſdem Scholiis editum. Conſtat illud Pſalmis octodecim, Græce ſcriptis, ita tamen ut Ebraiſmum & Septuaginta Senum ſtylum referant. Salomonis nomen præfixum gerunt, his verbis: ψαλμὸς τοῦ σαλομών. Quid de his ſtatuat Cerdanus incertus hæret, atque eo demum inclinat, ut vel Salomonis, vel viri ſacrarum literarum peritiſſimi, ex Salomonis perſona diſſerentis, fœtum eſſe ſtatuat. Ego vero Salomonis eſſe præciſe nego: nec enim tam auguſtum ſacræ antiquitatis monumentum, tamdiu, tantiſque in tenebris jacuiſſe poſſe puto, ut aut Judæorum recentiorum ac veterum diligentiam effugeret, aut priſcorum Eccleſiæ Patrum, aut piorum hominum, aut doctorum denique, tam ſedula cura ſcrutantium quæcunque ad ſacra ſtudia promovenda pertinerent. Nam quis putet tam venerandas ſacrorum Codicum reliquias nulla aura afflaviſſe Origenem, aut Pamphilum, aut Euſebium, aut Hieronymum, qui tanto ſtudio priſca ſanctorum Voluminum exemplaria & interpretationes undique comparaverant? Tutius utique credi poteſt, Helleniſtæ alicujus opus eſſe, hominis in Librorum ſacrorum lectione detriti, plurimaque cum ex Davidicis Pſalmis, tum ex Iſaia, & Ezechiele, & aliunde etiam ad id opus mutuati. Ejuſmodi enim figmentis ſæpe induſtriam ſuam exercuiſſe Helleniſtas eruditi ſciunt. Tempus aſſignare promtum non eſt: aliquanto tamen poſt Chriſti tempora ſcriptum reor; alioquin ad notitiam ſanctorum Patrum perveniſſet. Salomonis autem perſonam Auctor aſſumſit, quod Pſalmos complures à Salomone ſcriptos intercidiſſe ſciret: non ut Lectoribus faceret fucum, & ab incautis pro genuina Salomonis lucubratione haberi vellet, ſed ut ſe ad imitationem Salomonis componeret, & ea ex illius perſona proferret, quæ ipſe proferre potuiſſet. Id indicat lemma iſtud, ψαλμὸς τοῦ σαλομών. Non enim is titulus, ut dixi, Salomonis hunc eſſe Pſalmum oſtendit, cui præfixus eſt, ſed Salomoni eſſe adſcriptum, ejuſque perſonæ accommodatum. Quod autem à Judæo proficiſci hoc opus potuiſſe negat Cerdanus, quia quæ de Chriſto vaticinatur, religionem Chriſtianam adverſus Judæos firmant, de nihilo eſt; nam & ei quem expectant Meſſiæ eadem Judæi tribuunt, & in Prophetarum libris ſimilia reperiuntur. Quod de octodecim illis Pſalmis à me dictum eſt, idem de eo Pſalmo dicendum arbitror, quem extra centum & quinquaginta Canonicorum numerum exhibent editiones Septuaginta Interpretum, & Horologia Græcorum, quemque Synopſeos Auctor commemoravit, aliis de eo altum ſilentibus.

DE LIBRO PROVERBIORUM.

I. *Diſputatur de Auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Compoſitio Libri hujus, unius eſſe videtur Salomonis, compilatio multorum poſterioris ævi, ordo & conſtructio Eſdræ.* III. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.*

Diſputatur de auctore libri Proverbiorum. Variæ opiniones proponuntur.

I. HACTENUS per nubila fere & caliginem ſanctorum Codicum Auctores internovimus: ſic tamen ut etiam agnoverimus. Nunc vel perplexarum diſquiſitionum tricas eluctati, vel primævæ & obſcuræ vetuſtatis prætergreſſi tenebras, in luce deinceps paulo majori verſabimur, nobiſque Scriptores ſacri ſe ipſi apertius cognoſcendos dabunt. Libri quidem Proverbiorum auctorem ſe in fronte operis profitetur Salomon: *Parabolæ*, inquit, *Salomonis, filii David, regis Iſraël.* Tum ab his verbis initium ducit viceſimum quintum caput: *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ, regis Juda:* quæ ſic intelligo, ſequentes Parabolas eſſe

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [216] - 188
PUBLIC DOMAIN

quoque Salomonis, itidem ut ſuperiores; verum à viris Ezechiæ fuiſſe collectas & deſcriptas: non & præcedentes, ut exiſtimavit Interpres Arabs. Id enim ſonat Ebraica dictio, & ita intellexerunt Interpretes Septuaginta, & Thargum, & R. Levi ben Gerſon. Deinde quorſum notationem hujuſmodi in iſtum locum infarſiſſent, cum præfigi debuiſſet decimo capiti, quod Parabolarum initium eſt, ſi ad omnes æque Parabolas pertinuiſſet? Viri Ezechiæ, hoc eſt miniſtri, ii videntur fuiſſe Eliacim filius Helciæ, Sobna ſcriba, Joahe filius Aſaph, à commentariis, & ipſe etiam fortaſſe Iſaias Propheta; quem R. Moſes Kimchi, aliorum Judæorum opinionem ſecutus, non Proverbia ſolum, ſed & Eccleſiaſten, & Canticum Canticorum ſcripſiſſe affirmat. Triceſimi deinde capitis hoc exordium eſt: *Verba Congregantis filii Vomentis*: cum ita reddi debeat: *Verba Agur filii Jake: Prophetiam dixit vir ad Ithiel, ad Ithiel & Uchal.* Unde liquet aliam quoque eſſe hanc Proverbiorum mantiſſam, ab Agure γνωμολόγῳ collectam. Nomen ipſius in Septuaginta Interpretum editione præfixum non eſt iis verbis, quæ illi adſcribuntur: at genuinum tamen eſt, cum in Ebraico exemplari, & in Vulgata, & in Thargum, & in Syro Interprete occurrat. Hunc fuiſſe ſapientem aliquem inter Ebræos Magiſtrum tempore Solomonis cenſet Aben Ezra, quod nulla probabili ratione nititur. Salomonem ipſum fuiſſe affirmant R. Nathan in Avoth, & R. Levi ben Gerſon. Perperam utique, nam de ſe ait Agur: *Stultiſſimus ſum virorum,* Prov. 30. 2, 3. *& ſapientia hominum non eſt mecum: non didici ſapientiam, & non novi ſcientiam ſanctorum.* Quæ nullo pacto convenire poſſunt Salomoni de ſe hæc prædicanti in Eccleſiaſte: *Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalem; & mens mea contemplata eſt multa ſapienter, & didici.* Crediderim potius ſequiori ævo vixiſſe ſub regibus Judæ, & ex magna Salomonicarum Parabolarum congerie collegiſſe aliquot, & pro captu digeſſiſſe; præfixo nomine ſuo ac elogio, quo quam abjecte de ſe, contemtimque ſentiret, declarare voluit. Sequuntur Lamuelis regis præcepta, quæ ab ultimi capitis initio exordiuntur; &, ut conjicio, in nono verſu deſinunt: nam cum reliqua capitis pars in mulieris fortis laudes excurrat, & in priori referat Lamuel, quicunque tandem ille ſit, quæ à matre acceperat, veriſimile non eſt mulierem illam, fortem quoque ipſam ac prudentem, ut vel ex his præceptis exiſtimari poteſt, mulieris prudentis præconia celebraſſe; quod perinde fuiſſet, ut ſi ſe ipſa laudibus exornaſſet. Præterea poſterior illa pars capitis à priore disjuncta in editione Septuaginta Interpretum reperitur. Denique Ebraicorum elementorum ordinem primæ ſingulorum verſuum literæ ſequuntur; & ut docet Auctor Commentariorum in Threnos Jeremiæ, qui tribuuntur Hieronymo, tetrametris iambicis concluduntur, cum nihil tale in ſuperioribus occurrat. Quis ſit ille Lamuel, multum diſputant Interpretes. Quidam Ezechiam eſſe putant, à matre Abia Zachariæ filia eruditum: R. Nathan in Avoth, aliique plures, Salomonem: quibus ut aſſentiar efficiunt iſta his conſimilia è quarto capite Proverbiorum: *Nam & ego filius fui patris* Prov. 4. 3, 4. *mei tenellus, & unigenitus coram matre mea; & docebat me atque dicebat: Suſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea & vives.* Quid mirum autem, ſi ex aſſiduo cum David convictu tantum ſapientiæ Bethſabea hauſerit? Fieri autem potuit ut Lamuelis nomine Salomon à matre appellaretur, quemadmodum Moſem Ebræi tradunt à parentibus & propinquis diverſa nomina habuiſſe. Verumtamen, ne quid diſſimulem, ex vitiatis & male acceptis lemmatis hujus verbis, nomen Lamuelis prodiiſſe non vana prorſus ſuſpicione conjici poſſe puto. Sic enim Septuaginta Interpretes: οἱ ἐμοὶ λόγοι εἰρῆνται ὑπὸ θεοῦ· βασιλέως χρηματισμὸς, ὃν ἐπαίδευσεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ· *Sermones mei à Deo dicti ſunt Reſponſum Regis, quem erudivit mater ſua.* Neque verſu quarto ſequenti Lamuelis exhibent nomen. Alii Interpretes, Syrus, Aquila, Theodotion, & Symmachus, in eodem referendo multum diſcrepant. Laudes porro illas mulieris fortis ſubjeciſſe Salomonem ipſum reor maternis præceptis, quaſi minerval & honorarium, propter doctrinam ab ea ſibi traditam. Quod autem ex viceſimo tertio verſu viceſimi quarti capitis, ubi hæc occurrunt verba: *Hæc quoque ſapientibus*, conjectant quidam, ſequentes Parabolas à ſapientibus aliquibus Ebræorum Magiſtris poſt Salomonem fuiſſe excogitatas & editas, ac ſi ſenſus ſit: Hæc quoque ſunt ſapientum; id mihi non probatur. Pluris eſt apud me interpretatio Septuaginta Senum, quæ eſt hujuſmodi: ταῦτα ἃ λέγω ὑμῖν τοῖς σοφοῖς ἐπιγινώσκειν. αἰδεῖδς προσωπον ἐν κρίσει ὐ καλόν· Ubi τὸ αἰδεῖδς adventitium videtur, & extrinſecus intruſum: cum ita ad Ebraici exemplaris fidem omnino legendum ſit: ταῦτα δὲ λέγω ὑμῖν τοῖς σοφοῖς· ἐπιγινώσκειν προσωπον ἐν κρίσει ὐ καλόν· *Hæc autem dico vobis ſapientibus: Cognoſcere perſonam in judicio non eſt bonum.* Sic legerunt Aquila, Theodotion, & Symmachus. Firmatur hæc Septuaginta Senum interpretatio pari allocutione, quæ apud eoſdem extat paulo ſuperius: τάδε λέγει ὁ ἀνὴρ τοῖς πιστεύουσι θεῷ· *Hæc dicit vir iis qui Deo confidunt.* Eamdem ſequuntur

& Chaldæus Interpres, & Syrus, & Arabs, & Vulgatus.

Compoſitio Libri hujus unius eſſe videtur Salomonis, compilatio multorum poſteriorum ævi, ordo & conſtructio Eſdræ.

II. Utcunque ſe res habet, manifeſtum eſt hanc Parabolarum συλλογὴν non ſimul ac ſemel fuiſſe compilatam, ſed variis temporibus, partim ante Ezechiam, partim Ezechiæ temporibus, partim & Aguris illius. Sic enim exiſtimo, cum ter mille Parabolas ſcripſiſſet Salomon, integram earum collectionem ante captivitatem Babylonicam in Templi tabulariis, & in doctorum, piorumve hominum muſeis fuiſſe ſervatam: plurimos quoque ex ingenti hoc numero ἐκλογὰς aliquas in ſuos uſus excerpſiſſe, quaſdam etiam memoriæ commendaſſe. Crematis deinde in clade Hieroſolymitana codicibus, quibus deſcriptæ continebantur univerſæ Salomonis Parabolæ, cum Scripturarum ſacrarum diſperſas deinde reliquias Eſdras in patriam redux colligere inſtituiſſet, ex ingenti Parabolarum numero aliquot tantum particulas, vel fortuito, vel ſtudioſorum aliquorum, ſanctorumve virorum diligentia, vel quod verius eſt certo Dei nutu flammis exemtas nactus eſt. Ac priora quidem viginti quatuor capita crediderim operis totius fuiſſe exordium; quale in ipſo Salomonis exemplari habebatur. Suadet id rerum ordo & contextus. Tu modo poſtremos viceſimi quarti capitis verſus excipias, qui cum reliquis capitibus ſede ſua moti variis trajectionibus laborant. Reliqua ex ſuperſtitibus, quæ reperiri ab Eſdra potuerunt, compilationibus illuc adjecta ſunt. Igitur totius Proverbiorum libri unus Salomon auctor vere dicendus eſt: & priora quidem viginti tria capita, cum viginti duobus primis verſibus capitis viceſimi quarti, nulla ſui parte multata ſunt; ſed talia extare videntur, qualia à Salomone deſcripta fuerunt. Reliquorum ſeptem capitum compilatio, cum poſtrema viceſimi quarti parte, multorum συλλογέων eſt, & Parabolis hinc inde ex toto Salomonis opere excerptis conſtat. Partium illarum collocatio, & in Librum hunc quem habemus conſtructio, Eſdræ eſt, vel Synagogæ magnæ potius, cujus auctoritate Eſdras ſacrorum Librorum recenſum egit. De ſola illa parte quæ Aguris eſt, oboriri poteſt ſuſpicio: ſed & hanc quoque Salomonis eſſe minime dubitabit, quiſquis reputabit cum animo ſuo, ad tanti Regis & tanto cultu ac veneratione inter Ebræos habiti effata non paſſuros fuiſſe gentis illius Magiſtros obſcuri hominis ſententias adjungi. Scio ſuſpicatos eſſe nonnullos, non omnes illas γνώμας repertorem habuiſſe Salomonem, ſed ex vetuſtiorum Scriptorum libris ab eo fuiſſe deſcriptas; quod nulla cauſſa dictum eſt: nec enim video quamobrem ſapientiſſimo & eruditiſſimo Regi, ac divinis dotibus inſtructiſſimo, Parabolarum aliquot inventionem invideamus. Jam vero ad Septuaginta Senum interpretationem quod ſpectat, in qua ultimorum ſeptem capitum, cum viceſimi quarti parte poſtrema, ordo miris modis perturbatus eſt & confuſus, factum id reor propter disjunctionem verſuum & ſententiarum, quæ ita diſcretæ ſunt ab invicem, ut altera alterius opem minime poſcat. Hinc eveniſſe puto, ut earum alio alioque ordine pro libitu ſuo diſponendarum licentiam ſibi Helleniſta aliquis ſumſerit, in poſtremis præſertim capitibus; quorum diſpoſitionem Salomonis non eſſe cum vulgo notum eſſet, idem licere ſibi credidit, quod in his alii jam συλλογεῖς attentaverant. Ex aliquo igitur hujus generis codice, atque ita ab Helleniſtis perverſo propagata eſſe arbitror, quæ ſuperſunt, Septuaginta Interpretum exemplaria; quamvis ipſos in primigenia ſua ſcriptione Ebraicorum librorum ordinem aſſectatos eſſe non dubitem.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.

III. Bene vero eſt quod ex hac Parabolarum adjectione opinioni noſtræ accedit robur, veruſque Libri auctor deprehenditur. Nam cum ſic ordiatur viceſimum quintum caput: *Hæ quoque Parabolæ Salomonis, quas tranſtulerunt viri Ezechiæ regis Juda*, quod & in Ebraico exemplari legitur, & in Septuaginta Senum interpretatione, omnino hinc efficitur, & ſuperiores Parabolas fuiſſe Ezechia antiquiores, & à Salomone eſſe profectas; & eas quæ ſequuntur ad initium uſque triceſimi capitis, Ezechia haudquaquam eſſe recentiores. Operis præterea ætatem indicat comma iſtud è libro Eccleſiaſtis, quem poſt Parabolas à Salomone compoſitum eſſe Rabbini conſentiunt: *Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat, & inveſtigans compoſuit Parabolas multas.* Quibus conſonat & iſtud è tertio Regum: *Locutus eſt quoque Salomon tria millia parabolas.* Atque id ad hunc tantummodo, quem habemus, Parabolarum librum referendum eſſe vult Hieronymus in Quæſtionibus Ebraicis: *Locutus eſt*, inquit, *Salomon tria millia Parabolarum. In Proverbiis enim verſus noningenti & quindecim continentur, in quibus etiam continentur tria millia Parabolæ.* Aliter Joſepho viſum eſt, qui Parabolarum libros ter mille à Salomone ſcriptos ait; atque eos in Hieroſolymitano deinde excidio flammis periiſſe Rabbini docent. Plane Scripturæ ipſi contrait Joſephus, quæ non ter mille Parabolarum libros, ſed Parabolas ter mille à Salomone conſcriptas eſſe docet: neque tamen Hieronymo aſſentior, qui eo quem habemus Proverbiorum libro ter mille Pa-

Eccl. 12. 9.

3. Reg. 4. 32.

Joſeph. Antiq. libr. 8. cap. 2.

3. Reg. 4. 32.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [218] - 190
PUBLIC DOMAIN

rabolas putat contineri. Rationem ducat attentus Lector, & arbitrium faciat. Credi satius est, quod dixi, magnum Parabolarum numerum temporis injuria periisse. Ex hoc præterea Libro in alios posterioris ævi Codices sacros sententias aliquot & Parabolas videmus fuisse traductas. Velut illa, quæ habetur Proverbiorum decimo septimo capite: *In facie prudentis lucet sapientia: oculi stultorum in finibus terræ*, in Ecclesiastis librum non semel translata est. Translata & illuc est ista è vicesimo sexto capite: *Qui fodit foveam, incidet in eam.* Hæc quæ jacet in primo Proverbiorum capite: *Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem*, tota apud Isaiam reperitur. In Ecclesiasticum vero tot indidem γνώμας depromsit Sirachides, ut singula adnotare, hominis sit tempori suo non satis parcentis. Talis ea est è decimo Proverbiorum capite: *Qui annuit oculo, dabit dolorem: & stultus labiis verberabitur:* & ista è capite duodecimo: *Melior est pauper & sufficiens sibi, quam glorioſus & indigens pane:* & paulo post: *Qui operatur terram suam, satiabitur panibus:* necnon & illa è decimo septimo capite: *Servus sapiens dominabitur filiis stultis:* & illa è capite decimo octavo: *Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat & confusione dignum:* & hæc è capite vicesimo primo: *Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & iracunda:* & hæc quoque è vicesimo secundo capite: *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ:* nec multo post: *Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur; de panibus enim suis dedit pauperi:* & ista quoque è sequenti capite: *Noli subtrahere à puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur:* & hæc denique è vicesimo septimo capite: *Oculi omnium insatiabiles.* Reliquas prætermitto.

Prov. 17. 24. Eccl. 2. 14. & 8. 1. Prov. 26. 27. Eccl. 10. 8. Prov. 1. 16. Isa. 59. 7. Prov. 10. 10. Eccli. 27. 25. Prov. 12. 9. Eccli. 10. 30. Prov. 12. 11. Eccli. 20. 30. Prov. 17. 2. Eccli. 10. 28. Prov. 18. 13. Eccli. 11. 8. Prov. 21. 19. Eccli. 25. 22. Prov. 22. 1. Eccli. 7. 2. Prov. 22. 9. Eccli. 31. 28. Prov 23. 13. Eccli. 30. 1. Prov. 27. 20. Eccli. 14. 10. Prov. 27. 10. Prov. 30. 21. 22. Prov. 13. 20. Prov. 19. 4. Prov. 24. 21. Prov. 12. 20. Prov. 23. 27.

Transeamus ad Ethnicos Scriptores, in quibus nec pauciora, nec obscuriora deprehenduntur ex libro Proverbiorum arcessita testimonia. Hinc expressit illud Theognis, quod extat decimo tertio capite: *Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit:* & hoc Sophocles è capite decimo nono: *Divitiæ addunt amicos plurimos;* & istud etiam è capite vicesimo quarto: *Time Dominum, fili mi, & regem.* Euripideum illud de Pace: γόοισι δ' ἐχθρὰ, τέρπεται δ' ἐυπαιδίᾳ, ubi videtur postulare sensus, ut legatur, τέρπεται δὲ παιδιᾷ· *Luctibus inimica est; hilaritate autem gaudet*: illud, inquam, simile hujus est è Proverbiorum duodecimo capite: *Qui pacis ineunt consilium, sequitur eos gaudium.* Meretricem foveam esse profundam dixerat Salomon: hinc Anaxilaus de Phryne: ἡ δὲ φρυνὴ τὼ χάρυβδιν οὐχὶ πόρρω που ποιεῖ· *Phryne autem Charybdin non procul præstat.* Eusebius in septimum Platonis librum De legibus assumtum esse demonstrat istud: *Memoria justi cum laudibus, & nomen impiorum putrescet;* quod legitur capite decimo libri Proverbiorum: in tertium vero De republica illud: *Mendicitatem & divitias ne dederis mihi;* quod habetur tricesimo capite, quodque Alexis Comicus & Horatius in carmina sua transtulerunt. Quod qui aliena rapiunt, semper in egestate futuros pronuntiasset Salomon in Proverbiis, hinc Menander raptores sæpe cum dedecore repulsum & propriis multatum iri ait. Quod invidiam putredinem ossium appellasset, hinc φθόνον σηπτικὸν ἢ φθισικὸν, *invidiam quæ putredinem & labem inducit*, dixit Menander. Timeri idem jubet servi imperium, quod & capite Proverbiorum tricesimo juserat Salomon. Quod de antiquitate sapientiæ capite octavo prædicat, id apud Eusebium repetit Aristobulus, qui Ptolemæi Philometoris temporibus floruit. Istud ejusdem effatum: *Qui accipit mutuum, servus est fœnerantis*, à Græcis & Latinis usurpatum est. Usurpatum & istud: *Mulierem fortem quis inveniet?* & id quoque: *Quæsivit lanam & linum*, in vetusto mulieris fortis Epitaphio laudi datum videmus. Sed neque hic omittendum, quod legitur in libro Juchasin, Aristotelem librorum Salomonis, opera Alexandri, compotem factum, multa ex iis decerpsisse, suosque exornasse.

Eusebius Præp. libr. 12. Prov. 10. 7. Prov. 30. 8. Horat. Carm. libr. 2. Od. 10. Prov. 12. 24. Prov. 14. 30. Prov. 30. 22. Eusebius Præp. libr. 13. Prov. 22. 7. Prov. 31. 10, 13. Musæ Lapid. lib. 1. Mem. 27.

IV. Facit ad dignitatem & existimationem Libri hujus, quod fere nullis impiorum hominum argumentis est oppugnatus. Unis, quod equidem sciam, Rabbinis, qui credita sibi esse jactant eloquia Dei, in dubium vocatus est, ac fere è sacrorum Librorum sensu expunctus: & fecissent, si non aliqua in eo essent nacti, quæ ad Legis commendationem opportuna esse judicarunt. Id in Thalmude, tractatu Sabbathi, secundo capite, diserte scriptum extat. Verum quod inde conflari potest argumentum, indidem dissolvitur: nam quod id facere cogitarunt, nec fecerunt tamen, indicio est nefariam ipsorum voluntatem vi veritatis fuisse oppressam, & utrimque pensitatis rationibus Libri tandem γνησιότητα & sanctitatem agnovisse.

Refelluntur argumenta Adversariorum. *Primum argumentum.*

V. Temperare mihi non possum, quin hic Disputatoris Theologo-Politici veterum excutiam, qui Proverbia hæc collecta fuisse putat tempore secundi Templi, vel certe Josiæ regis; hoc argumento, quod capite vicesimo quarto dicatur: *Hæc etiam sunt Salomonis Proverbia, quæ transtulerunt viri Ezechiæ, regis Juda.* Quia quædam Salomonis Proverbia ab Ezechiæ regis viris sunt collecta, hinc concludit acutus ille Philosophus collecta ea esse secundi Templi, vel Josiæ certe regis ævo. Cui pro responsione bonam mentem precamur.

Secundum argumentum.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [219] - 191
PUBLIC DOMAIN

Tertium argumentum.

VI. Notabile porro illud est, apud vetustos Ecclesiæ Patres eodem vel σοφίαι; vel παναρέτου σοφίας, vel παναρέτου nomine affici, & librum illum Proverbiorum, & Ecclesiasten, & Canticum quoque Canticorum, necnon & librum Sapientiæ, & Sirachidæ Ecclesiasticum, ut erudite nuper demonstravit doctissimus Johannes Baptista Cotelerius, in Notis ad Epistolas Clementis. Thalmudistæ quidem libros Proverbiorum, & Ecclesiastis appellant, שנהים ספרי חכמה, *duos libros sapientiæ:* unde videtur effici incertas esse & ancipites Librorum illorum circumscriptiones, qui uno eodemque signantur titulo; & minorem eorum esse dignitatem, quibus promiscua est & communis inscriptio cum Sapientia & Ecclesiastico, quorum controversa fuit & dubia auctoritas. Quibus tantum abest, ut Libri hujus, ac Ecclesiastis, & Cantici elevetur fides, ut inde potius accrescat, eosque Salomonis esse pateat. Sic enim existimo, & verisimillimum est, omnibus Salomonis scriptionibus Sapientiæ nomen fuisse præfixum, quod Salomon ipse Sapiens cognomine appellaretur. Porro & Ecclesiasticus fœtus esse Salomonis à multis creditus est, & vere ex ipsius doctrina ac scriptis provenisse infra à me demonstrabitur.

Thalmud. in Baba bathr.

DE LIBRO ECCLESIASTIS.

I. *Disputatur de Auctore libri Ecclesiastis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur.* II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Quartum argumentum.* VII. *Quintum argumentum.*

Disputatur de Auctore libri Ecclesiastis. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur.

I. A VULGATA doctorum hominum, recentium ac veterum, sententia, qui librum Ecclesiastis Salomoni tribuunt, recessit Grotius, & eum Zorobabeli adscripsit. Thalmudistæ vero capite primo Babæ bathræ, ab Ezechia lucubratum volunt, quem de se putant locutum his verbis, quæ Librum inchoant: *Verba Ecclesiastæ, filii David, regis Jerusalem:* cum Zorobabelem ex persona Salomonis hæc pronuntiasse Grotius pertendat. Verum ut id Ezechiæ accommodari posse demus, eane itidem ipsi poterunt convenire: *Locutus sum in corde meo dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui fuerunt ante me in Jerusalem?* Num Salomonem Ezechias sapientia præcessit? Quomodocunque solvant ista, aut ad sententiam suam flectant, quî ex insigni ista se clausula expedient: *Cumque sapientissimus esset Ecclesiastes, docuit populum & enarravit quæ fecerat, & investigans composuit Parabolas multas: quæsivit verba utilia, & conscripsit sermones rectissimos ac veritate plenos.* Quibus hæc adde: *Cuncta tentavi in sapientia: dixi, Sapiens efficiar:* & hæc quoque: *Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam:* necnon & ista: *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est, & sagena cor ejus; vincula sunt manus illius:* & ista etiam: *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, & plantavi vineas, feci hortos & pomaria, & consevi ea cuncti generis arboribus, & exstruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem sylvam lignorum germinantium; possedi servos & ancillas, multamque familiam habui, armenta quoque & magnos ovium greges ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem; coacervavi mihi argentum & aurum, & substantias regum ac provinciarum: feci mihi cantores & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos & urceos ad vina fundenda, & supergressus sum opibus omnes qui ante me fuerunt in Jerusalem; sapientia quoque perseveravit mecum.* Quæ in Salomonem ita quadrant, ut expressius notari non potuerit: nam toties iterata illa sapientiæ ab eo affectatæ laus, unius illius propria est, & velut χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα. Testis Deus ipse, cujus hæc verba sunt ad Salomonem: *Ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus, cunctis retro diebus.* Ergo in Libro eodem hoc ornatur elogio: *Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus.* Libros scripsit & Parabolas Salomon, uti scripsisse dicitur in Ecclesiaste. Damnosas quoque mulierum illecebras, quas ibidem criminatur, expertus est; *Cumque jam esset senex, depravatum est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos.* Quæ notæ ad Ezechiam haudquaquam aptari possunt. Multo etiam validius ex his confutatur R. Mosis Kimchi sententia, qui Judæos aliquot affectatus, confectionem Libri hujus Isaiæ adscripsit.

Grot. in Eccl. 1, 1, & 12, 11. Eccl. 1, 16. Eccl. 12, 9, 10.

Eccl. 7, 24. Eccl. 8, 16. Eccl. 7, 27.

3. Reg. 3, 12, 13.

3. Reg. 4, 30, 31.

3. Reg. 11, 4.

II.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [220] - 192
PUBLIC DOMAIN

II. Sed & sequentibus proxime sæculis cognitus hic Liber & usurpatus est. Nam pronuntiati istius è primo capite: *Generatio præterit, & generatio advenit*, germanum illud est Sirachidæ: *Generatio alia finitur, & alia nascitur*. Sententia hæc Ecclesiastis: *Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum & non peccet*, Salomoni tribuitur in libro Regum. Multa ex eodem libro Ecclesiastis ad Ethnicos manasse à Grotio observatum est. Nam Sirachida antiquior Homerus cum dixit: σὺν τε δύ' ἐρχομένω, *Duo simul euntes*, annon respexisse videtur ad illud Ecclesiastis: *Melius est ergo duos esse quam unum?* Theognis cum dixit: *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* Eccl. 1. 4. Eccli. 14. 19. Eccl. 7. 21. 3 Reg. 8. 46. Hom. Iliad. κ. Eccl. 4. 9.

ἀρχὴν μὴν μὴ φῦναι ὑπηνοσίοισιν ἄμεινον,
φῦντα δ' ὅππως ὤκιστα πύλας Ἀΐδαο περῆσαι.
Optimum hominibus omnino non nasci,
Natum vero quam citissime portas Orci penetrare.

referre eum voluisse dicas hæc Ecclesiastis: *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorem utroque judicavi qui necdum natus est:* atque item ista: *Melior est dies mortis die nativitatis:* quod effatum Euripides quoque usurpavit. Qui cum scriberet: Eccl. 4. 2. Eccl. 7. 2.

ὦ λαμπρὸς αἰθὴρ, ἡμέρας ἄγνον φάος
ὡς ἡδὺ λεύσσειν.
O lucidum æthera! diei purum lumen
Cernere quam suave est!

& rursum: ἡδὺ γὰρ τὸ φῶς βλέπειν, *Suave enim est lucem cernere:* nonne ipsis fere verbis rependit illud Ecclesiastis: *Dulce lumen, & delectabile est videre Solem?* Horatianum denique istud: Eccl. 11. 7.

Quid sit futurum cras, fuge quærere; &
Quem fors dierum cunque dabit, lucro
Appone: Horat. Carm libr. 1. Od. 9.

& rursum hoc:

Tu ne quæsieris scire, nefas, quem mihi, quem tibi
Finem Dii dederint, Leuconoë; Horat. Carm. libr. 1. Od. 11.

numquid ex hoc expressum dicas: *Quid necesse est homini majora se quærere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ, & tempore quod velut umbra præterit? aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sub Sole sit?* Tum ad istud etiam capitis sequentis: *Laudavi igitur lætitiam, quod non esset homini bonum sub Sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet; & hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub Sole;* allusisse videtur eadem Ode Horatius: Eccl. 7. 1. Eccl. 8. 15.

Sapias, vina liques, & spatio brevi
Spem longam reseces: dum loquimur, fugerit invida
Ætas: carpe diem, quam minimum credula postero.

Quibus & ista ejusdem consonant:

Ille potens sui,
Lætusque deget, cui licet in diem
Dixisse, vixi; cras vel atra
Nube polum pater occupato,
Vel Sole puro. Horat. Carm. libr. 3. Od. 29.

III. At gravissimis argumentis Libri hujus oppugnatur dignitas & γνησιότης, quorum validissimum cuditur ex allatis proxime verbis, quibus ad vitam belluarum ritu transigendam incitantur homines, & ad fruendas voluptates, quæ ex gustu, aliisque corporeis sensibus percipiuntur: quasi sit unicus ille vitæ fructus, neque aliud laborum suorum ac virtutis præmium homo sperare possit. Quod non semel hoc Libro iteratum reperias. Sed & hæc graviora: *Idcirco unus interitus est hominis & jumentorum, & æqua est utriusque conditio: sicut moritur homo, sic & illa moriuntur: similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius. Cuncta subjacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum; & si spiritus jumentorum descendat deorsum? Et deprehendi nihil esse melius quam lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?* Similia sunt isthæc: *Viventes enim sciunt se esse morituros; mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia oblivioni tradita est memoria eorum:* & ista quoque: *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud Inferos, quo tu properas.* Quæ sunt ejusmodi, ut prisci Ebræorum Rabbini non tantum in Thalmudico libro ירים capite tertio, ausi sint dicere Ecclesiasten manus contaminare, sed de eo etiam repudiando penitus & abjiciendo aliquando deliberaverint; quemadmodum est *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* Eccl. 3. 19. & seq.

in Thalmudico tractatu Sabbathi, ſecundo capite, & apud Maimoniden in More Nevochim, & Aben Ezram; nec alia re abſterriti ſint, quam quod & initium Libri & finis Legi conſentiant. Factum id ab iis narrat quoque Hieronymus. At Philaſtrius Hæreticos quoſdam hinc habuiſſe cauſſam ſcribit, quamobrem Librum rejicerent. Neque deſunt hac ætate homines in ſacris Voluminibus non tam vitiorum ſuorum medelam, quam impietatis patrocinium quærere ſoliti, qui his quæ mox adduximus verbis errores ſuos tueantur. Enimvero parum attente ſunt in Libri hujus lectione verſati: in quem ſi altius penetraſſent, non ex ſua ſententia proferre ea Salomonem reperiſſent. Is enim eſt Eccleſiaſtæ ſcopus propoſitus, ut de finibus bonorum & malorum diſſerat. Varias itaque ſtatim ab initio profert opiniones, eaſque ad examen ſe ſuum revocaſſe, ac tandem repudiaſſe ait: & in ea demum acquieſcit, quæ Deum timendum ac mandata ejus obſervanda eſſe tradit. Nam poſtquam prioribus quatuor capitibus argumentum id in varias excuſſit partes; tandem ita concludit: *Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias: multo enim melior eſt obedientia, quam ſtultorum victima, qui neſciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo. Deus enim in cælo, & tu ſuper terram; idcirco ſint pauci ſermones tui. Multas curas ſequentur ſomnia, & in multis ſermonibus invenietur ſtultitia. Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio, ſed quodcunque voveris, redde. Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, neque dicas coram Angelo, Non eſt providentia: ne forte iratus Deus contra ſermones tuos, diſſipet cuncta opera manuum tuarum. Ubi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri: tu vero Deum time.* Quibus impiorum hominum ſuſurros, & vanas adverſus Deum, Deique providentiam diſputationes aperte præcidit; Dei vero timorem ac reverentiam, tum & devoti Deo ac ſimplicis animi obſequium commendat. Septimo deinde capite ſic diſſerit: *Luſtravi univerſa animo meo, ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam & rationem; & ut cognoſcerem impietatem ſtulti, & errorem imprudentium. Ecce hoc inveni, dixit Eccleſiaſtes, unum & alterum, ut invenirem rationem, quam adhuc quærit anima mea, & non inveni. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipſe ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus. Quis talis ut ſapiens eſt, & quis cognovit ſolutionem verbi?* Tum ſequenti capite: *Et appoſui cor meum ut ſcirem ſapientiam, & intelligerem diſtentionem quæ verſatur in terra. Et intellexi quod omnium operum Dei nullam poſſit homo invenire rationem, eorum quæ fiunt ſub Sole. Omnia hæc tractavi in corde meo, ut curioſe intelligerem. Sunt juſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei; & tamen neſcit homo utrum amore an odio dignus ſit, ſed omnia in futurum ſervantur incerta.* Idem alibi: *Quomodo ignoras quæ ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis, ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.* Ex his agnoſcitur de rerum cauſſis & finibus diu multumque animo ſuo diſputaſſe Salomonem; quæcunque autem mente agitaverat, expoſuiſſe hoc Libro; quorum omnium ea tandem eſt concluſio, inanes eſſe ac frivolas, damnoſas etiam ac exitiales hujuſmodi diſquiſitiones; non aliter vero ſedatum iri motus illos animi ac fluctuationes, quam ſi nos ſupremo Dei arbitrio permittamus. Ex eo etiam quod repugnantia quædam attulerit hoc Libro, demonſtratur varias ipſum de finibus rerum ſententias proponere voluiſſe. Velut cum ait: *Melior eſt canis vivus leone mortuo:* ſupra tamen dixerat: *Et laudavi magis mortuos quam viventes, & feliciorem utroque judicavi, qui necdum natus eſt:* & alio loco: *Melior eſt dies mortis die nativitatis.* Scripſit quinto capite: *Hoc itaque viſum eſt mihi bonum, ut comedat quis & bibat, & fruatur lætitia ex labore ſuo, quo laboravit ipſe ſub Sole:* contra vero ſeptimo capite: *Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.* Scripſit alibi: *Lætare juvenis in adoleſcentia tua:* tum ſtatim ſubjicit: *Adoleſcentia & voluptas vana ſunt.* Quæ ſi omnia ex ſua ipſius ſententia Salomon definiviſſet, inconſtantiæ ac levitatis merito argueretur. De exitu vero animæ, ejuſque immortalitate ac futura vita quid opinatus ſit, diſerte ipſe declarat his verbis: *Scito quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium:* & iſtis quoque: *Antequam revertatur pulvis in terram ſuam unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum:* & his denique, in quibus totius diſputationis finem facit, & unde ipſius certo debet ſpectari opinio: *Deum time, & mandata ejus obſerva; hoc eſt enim omnis homo. Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, ſive bonum, ſive malum illud ſit.* Quæ quo majoris eſſent momenti in animis legentium, doctiſſimos viros à ſe conſultos eſſe, & ex eorum ſententia Librum à ſe conſcriptum ait: *Verba ſapientum*, inquit, *ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt à paſtore uno.* Conſuli jubeo ſuper hoc argumento Gregorium magnum, cujus hæc tantum afferam, cætera ſtudio Lectoris relinquam: *Hic liber idcirco Concionator dicitur, quia Salomon in eo quaſi tumultuantis turbæ ſuſcepit ſenſum, ut ea per inquiſi-*

Hieron. in fine Comm. in Eccl. cap. 12

Philaſtr. Hær. 130.

Eccl. 4. 17. & 5. 1, & ſeq.

Eccl. 7. 26, & ſeq.

Eccl. 8. 17. & 9. 1, 2.

Eccl. 11. 5.

Eccl. 9. 4.

Eccl. 4. 2.

Eccl. 7. 2.

Eccl. 5. 17.

Eccl. 7. 3.

Eccl. 11. 9, 10.

Eccl. 11. 9.

Eccl. 12. 7.

Eccl. 12. 13.

Eccl. 12. 11.

Greg. M. Dial. libr. 4. cap. 4.

tionem dicat, quæ fortaſſe per tentationem imperita mens ſentiat. Nam quot ſententias quaſi per inquiſitionem movet, quaſi tot in ſe perſonas diverſorum ſuſcipit. Sed Concionator verax, velut extenſa manu omnium tumultus ſedat, eoſque ad unam ſententiam revocat, cum in ejuſdem Libri termino ait: Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & mandata ejus obſerva: hoc eſt enim omnis homo.

IV. Dixi ſuperius Librum hunc à Thalmudiſtis Ezechiæ acceptum ferri: cujus opinionis rationes cum quærerem, hæ mihi ad animum occurrebant: quod Regum quarto de Ezechia hæc legantur: *In Domino Deo Iſraël ſperavit: itaque poſt eum non fuit ſimilis ei de cunctis regibus Juda, ſed neque in his qui ante eum fuerunt:* & iſta ſecundo Paralipomenon: *Fuit autem Ezechias dives & inclytus valde, & theſauros ſibi plurimos congregavit argenti, & auri, & lapidis pretioſi, aromatum, & armorum univerſi generis, & vaſorum magni pretii; apothecas quoque frumenti, vini, & olei, & præſepia omnium jumentorum, caulaſque pecorum, & urbes ædificavit ſibi; habebat quippe greges ovium & armentorum innumerabiles, eo quod dediſſet ei Dominus ſubſtantiam multam nimis:* & hæc libro eodem, de feſto Azymorum ab Ezechia celebrato: *Factaque eſt grandis celebritas in Jeruſalem, qualis in diebus Salomonis, filii David, regis Iſraël, in ea urbe non fuerat.* Eccleſiaſtes dicitur filius David; ita & Ezechias hoc ipſo Paralipomenon libro: *Fecitque quod erat placitum in conſpectu Domini, juxta omnia quæ fecerat David pater ejus.* קוהלת denique appellatus eſt, ſive ἐκκλησιαστὴς, hoc eſt Concionator, vel σωαθροιστὴς; quippe Ezechias *Adduxit Sacerdotes atque Levitas, & congregavit eos in plateam orientalem,* & ad eos hæc verba fecit, quæ viceſimo nono capite libri ſecundi Paralipomenon referuntur: præterea *Perrexerunt curſores ex ejus imperio, & principum ejus, in univerſum Iſraël & Judam, juxta id quod Rex juſſerat, prædicantes: Filii Iſraël revertimini ad Dominum,* aliaque ſubjungentes, quæ cum iſtis ſequenti Libri ejuſdem capite recitantur. At cum à decem Tribubus, mandata regis Judæ ſpernentibus deriderentur curſores iſti, Regi ipſi à quo mittebantur, & cujus verbis populum alloquebantur, Concionatoris nomen per ridiculum & cavillum imponere potuerunt. His conjecturis, quantum ſuſpicione aſſequi poſſum, niti potuit Thalmudiſtarum opinio. Verum ut Librum hunc extorquerent Salomoni, Ezechiæ vero tribuerent, præter argumenta quibus Ezechiæ opus eſſe poſſe probant, alia afferenda erant, quibus Salomonis eſſe non poſſe probarent: quod non faciunt. Nos vero initio diſputationis hujus oſtendimus, iis ſignatum eſſe & expreſſum notis Libri hujus ſcriptorem, quæ uni Salomoni conveniunt. Quod ſi in cauſſæ ſuæ patrocinium Thalmudiſtæ afferant præfixam viceſimo quinto capiti Proverbiorum clauſulam, ſupra à me adnotatam, qua ſubnexæ Parabolæ à viris Ezechiæ collectæ eſſe & deſcriptæ dicuntur; nos reſpondebimus hac clauſula viris Ezechiæ, non Ezechiæ ipſi adſcribi Parabolarum quarumdam collectionem, non compoſitionem: etiamſi vero earumdem compoſitionem concederemus Ezechiæ, non recte inde colligi libri Eccleſiaſtis lucubrationem huic quoque eſſe tribuendam. Adde recentiores Rabbinos à Thalmudiſtis hac in parte diſcedere; quippe qui à Salomone adoleſcente ſcriptum doceant Canticum Canticorum, Proverbia ab eo jam ætate maturo, Eccleſiaſten vero ab eodem ſene, cum ipſum anteactæ vitæ, & ſcelerum muliebribus illecebris admiſſorum pœniteret. Unde prodiiſſe videtur tritum inter illos adagium, quod legitur in Jalkut; Hominem dum adoleſcens eſt, cantilenas funditare; dum vir, parabolas; ſenem factum, ſermones de vanitate rerum. Rationes cur libros illos Rabbini adſcriberent Salomoni, optimas habuerunt; cur diverſis eorum confectionem ætatibus definirent, longe futiliſſimas; quod, inquiunt, Cantico nomen duntaxat ſuum intexuerit, in Proverbiorum fronte ſe Regem Iſraël, Regem vero in Jeruſalem initio Eccleſiaſtis ſe appellaverit: quæ Rabbinicum ſalem ſapiunt. Dixiſſent Cantici argumentum, ſtilum, ac compoſitionem, juvenilis animi ſtudiis convenire; in Proverbiis virilem quamdam & conſtanti ætate dignam gravitatem apparere; in Eccleſiaſte, hominis longo rerum uſu ſubacti, ac humanæ vitæ rerumque mortalium vanitatem experti & edocti, & priſtinarum noxarum pœnitudine tacti, & ſenilem prudentiam adepti ſenſus eſſe expreſſos; nos quidem facile conſentientes haberent. *Secundum argumentum.* 4. Reg. 18. 5. 2. Par. 32. 27, & ſeq. 2. Par. 30. 26. 2. Par. 29. & 2. Par. 29. 4, & ſeq.

V. Quæ rationes ad Eccleſiaſten Ezechiæ abjudicandum valent, eæ ad oppugnandam Grotii ſententiam, qua Zorobabelem operis hujus conſtituit artificem, invalidæ ſunt: cum enim eum ex Salomonis perſona à Zorobabele ſcriptum doceat, minime in Zorobabele reperire neceſſe eſt, quæ de ſe Libri Auctor prædicat. Supereſt igitur ut argumenta perpendamus, quibus in eam ſententiam Grotius adductus eſt. Cum autem duo veniant probanda, alterum Salomonis non eſſe ſcriptionem hanc; alterum, eſſe Zorobabelis, (nec enim probare ſatis eſſet opus eſſe poſſe Zorobabelis: nam ſi paris momenti argumentis probatur opus eſſe poſſe Salomonis, pluris eſſe de- *Tertium argumentum.*

bet poſtrema hæc ſententia, ut quæ non modo tot Interpretum conſenſu, ſed ratione etiam nitatur; cum credibilius ſit, ut pote uſitatius, Librum à ſe elaboratum nomine ſuo auctorem inſcripſiſſe, quam alienum ei falſo præfixiſſe) Zorobabelis eſſe Grotius mera conjectura probavit, putare ſe dicens *Paſtorem*, qui *Verba ſapientium per magiſtrorum conſilium* collegiſſe ſe ait undecimo commate poſtremi capitis, eum eſſe Zorobabelem; filium vero ipſius Abiudem, quem verſu ſequente alloquitur. Quæ cur ad Zorobabelem potius referat, quam ad Salathielem, aut Eliacimum, aut alium quemcunque de poſteris eorum, cauſſam prorſus nullam video. Cur autem Salomoni Librum eriperet, hoc habuit argumentum, quod in eo multa occurrant vocabula, quæ non alibi quam in Daniele, Eſdra, & Chaldæis Interpretibus reperiuntur. Ego vero hanc peregrinarum vocum copiam à Salomone ipſo provenire potuiſſe reor: nam cum Librum ſcripſerit jam ſenex, ut Ebræi tradunt, & veriſimile eſt, eo jam tempore mulierum extranearum, Ægyptiarum, Moabitidum, Ammonitidum, Idumæarum, Sidoniarum, & Hethæarum ingentem numerum Hieroſolymam traduxerat, ſeſeque ita illis permiſerat, ut quæ priſtinos illius ritus & avitam inquinarunt religionem, mirum non ſit patriam quoque ipſius loquelam corrupiſſe: ad quam rem quantum muliebris ſexus valeat, quotidiana experientia compertum eſt. Ut omittam per mihi levem videri cauſſam, quamobrem ſacrorum Scriptorum patria aut ætas vocentur in dubium, cum novæ aliquæ & inuſitatæ dictiones in iis occurrunt. Ac ſi nobis omnes puri & ſinceri Ebraiſmi voces cognitæ ſint, quas ex ſola ſanctæ Scripturæ lectione perſpectas habere poſſumus; ac non ſæpe pro peregrinis habeamus, quæ vernaculæ fuerunt ac gentilitiæ. Quot enim inter Ebræos vocabula fuiſſe putandum eſt, aſſiduo uſu contrita, ac penitus domeſtica, quæ à ſacris Scriptoribus nuſquam adhibita ſunt, quod eorum adhibendorum nulla ſe dederit occaſio? Quod ſi ex illis unus aliquis voces ab aliis neglectas uſurpaverit, ac eas deinde in Chaldaicis, ſi forte, aut Arabicis nanciſcamur ſcriptionibus, meritone idcirco aut Chaldæum, aut Arabem dicemus Scriptorem, qui vulgo Judæus fuerit habitus; aut recentiorem, qui antiquus? num potius eſt ut dicamus voces illas cum Chaldæis aut Arabibus Judæos habuiſſe communes, quorum inter loquelas magnam affinitatem fuiſſe certum eſt? Ergo ut de Scriptoris ætate aut patria certius ex loquela arbitrium fieri poſſit, non voculæ ſufficiunt aliquot, ſed ſtilus, locutiones, & alienarum dictionum numerus, ſpectanda ſunt. Atque hæc non de Eccleſiaſtis ſolum libro, ſed de reliquis etiam Voluminibus ſacris dictum velim.

Quartum argumentum. Eccl. 8. 2.

VI. Ad noſtram opinionem labefactandam uſurpari quoque poteſt iſtud è capite Eccleſiaſtæ octavo: *Ego os regis obſervo*, quod de ſe Salomon profiteri non potuit, qui Rex fuit, nec ullum ipſe Regem obſervandum habuit. Adhiberi hic poſſet Hieronymi expoſitio, non alium Regem quam Deum ipſum ſignificari cenſentis. Verum omnino legendum: *obſerva*; ſic enim Interpretes Septuaginta: στόμα βασιλέως φύλαξον. *Os Regis obſerva*: ita & Thargum, & Syrus, & Arabs; & hunc ſubeſſe ſenſum admonet ipſe Hieronymus. Quod autem Ebraica habent אני, de nihilo eſt: nec enim id ſibi vult, *Ego obſervo*, alioqui legendum foret, אני שמר, in Benoni; cum legatur, אני שמר, in Imperativo: *Ego obſerva*: hoc eſt, *Ego tibi præcipio, ut obſerves*; nam accentus διαζευκτικὸς indicat ſejungendum eſſe אני à ſequentibus.

Quintum argumentum. Luth. Serm. Convivial. De libr. Veter. & Novi Teſtam.

VII. Minime vero hic ſeria reſponſione refellere dignum eſt, quod de Eccleſiaſte dixit Lutherus: *Eccleſiaſtes liber non eſt plenus; multa habet abrupta; neque ocreis, neque calcaribus indutus eſt; hoc eſt nullam habet perfectam ſententiam: equitat in arundine longa, ſicuti & ego, dum eram in monaſterio.* Quiſquis enim animum attentum, Spiritus ſancti gratia, luce, & afflatu implorato, ad eum legendum appulerit, nihil in eo ſalebroſum, nihil abruptum, nihil inane aut imperfectum, ſedplena omnia & integra reperiet.

DE CANTICO CANTICORUM.

I. *Diſputatur de Auctore Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adſcribitur, ejuſque probatur γνησιότης & antiquitas.* II. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Tertium argumentum.* V. *Quartum argumentum.*

Diſputatur de Auctore

I. AUCTOR Cantici canticorum, qui Salomon eſſe tam certis deprehenditur argumentis, & tanto ſcriptorum omnium conſenſu agnoſcitur, in

dubium tamen à nonnullis vocatus est. Thalmudistæ Ezechiæ, ipsiusque familiaribus adscribunt, ut est in Baba bathra: quorum auctoritatem secutum conjicio R. Mosem Kimchi, aliosque, qui ab Isaia Propheta ex Canticis Salomonis excerptum illud fuisse suspicati sunt, ut pote qui inter Ezechiæ familiares censeri possit. At Rabbini recentioris ævi à Salomone scriptum esse statuunt, cum juvenili floreret ætate; quæ ætas amoribus magis dedita est; uti Proverbia cum grandior esset natu, Ecclesiasten cum jam consenuisset, sicut à me paulo superius dictum est. Titulus quidem operis, cum in Ebraico exemplari, tum in Septuaginta Senum interpretatione, Salomonem auctorem indicat. Loquens inducitur Salomon cum Sulamitide, Sponsus cum Sponsa: quæ à Salomonis nomine Sulamitis nomen habet. Salomonem ipsum hæc scripsisse facile creditur, quem carminum, non quinque millia, ut scribunt Irenæus, & Synopseos Auctor, & Hieronymus, & ut habent quædam Vulgatæ Interpretationis editiones, sed quinque supra mille composuisse docent libri Regum; & quem *in cantilenis, & proverbiis, & comparationibus, & interpretationibus miratas esse terras* Sirachides tradit. Reliquis autem absumtis, vel in Hierosolymitana clade & Babylonico exilio, vel aliis quibuscunque temporibus, hoc ab interitu servatum fuit; sive singulari Dei nutu, quod hoc egregio dramate suus erga Israëliticam gentem, vel erga humanam animam, vel Christi erga Ecclesiam amor exprimeretur; sive propter eximiam operis elegantiam, quæ talis est, nihil ut in eo genere simile Theocritus, aut Catullus elaborarint. Nam si quasdam similitudines ac translationes excipias paulo audaciores, ut est usus gentium illarum, consuetudini nostræ minus congruens, tot porro veneres, tot lepores, motus tam molles ac ἁβρότητες, tam expressas, tam decoras imagines rerum, tam aptam & convenientem colloquentibus personis Sponsi ac Sponsæ, & juvenum ac virginum choris orationem invenies, ut merito ab Ebræis nobilissimum & eximium Canticum, & Canticorum Canticum appelletur. Quamobrem prudenter ab illis factum reor, cum viris solum jam ævo maturis Libelli hujus lectionem permiserunt; ne in lasciviam prona sponte sua adolescentium ætas, ad arcanos sensus minime penetrans, his illecebris ad amoris delicias invitaretur. Partim autem ex hac caussa, partim ex operis brevitate evenisse puto, ut in sequentium ætatum Scriptoribus sacris vix ulla operis hujus vestigia appareant: sed ex iis quæ diximus satis perspicitur ipsius antiquitas, & ex eo præterea quod in priscum Canonem receptum est, & quod in interpretatione sua cum reliquis Voluminibus sanctis id complexi sunt Senes Septuaginta. Atque id ad instituti operis rationem satis superque est.

Cantici Canticorum. Variæ opiniones proponuntur. Salomoni adscribitur, ejusque probatur γνησιότης & antiquitas.

Iren. libr. 4. cap. 45. Hieron. Quæst. Ebr. in 3. Reg. 3. Reg. 4. 32. Eccli. 47. 18.

II. Cæterum ita offendit nonnullos amatorium hoc scriptionis genus, secretiora nuptiarum arcana, lenesque amantium sub noctem susurros aperte revelans, ut à Deo auctore profectum, & divino afflatu conscriptum plane negarent. Fuerunt in ea sententia prisci quidam Hæretici, quos Theodoretus & Philastrius commemorant; fuerunt deinde & Anabaptistæ, nec ab ea recessit Castalio. Verum ut Christianos Interpretes prætream, qui latentia illic mysteria pie & sagaciter fuerunt scrutati, ita de eo sensit Rabbinorum omnium doctissimus & sapientissimus Moses ben Maimon, & Mose hoc antiquior Chaldæus Paraphrastes, ut amatorii illius ὀαεισμοῦ specie, Dei erga dilectum sibi ac fidelem populum amorem significari affirmarint. Igitur Ebræi Philosophiam Ethicis, Physicis, ac Theologicis disciplinis contineri sciscunt: quas cum posteris Salomon tradere vellet, multis exposuisse libris, quorum plerique diuturnitate perierunt; ac Ethica quidem, libris Proverbiorum & Ecclesiastis, aliisque per Parabolas digestis; Physica vero, libris ad historiam plantarum & animalium pertinentibus; Theologica denique Cantico Canticorum. Id ipsis videtur persuasisse tertius liber Regum, quo inter lucubrationes Salomonis שירים, משלים, & Disputationes de rebus physicis commemorantur. Persuasit fortasse & ipse Salomon, cum in libro Proverbiorum sapientiam se *descripsisse tripliciter* ait. At Christiani Interpretes Canticum Canticorum ad Theologiam uno consensu referentes, & Proverbiorum librum ad Ethicen; Ecclesiasten ad Physicen pertinere volunt. Multa in id argumentum differit Origenes; & Logicen præterea, quæ cum reliquis conserta, connexaque est, à Salomone quoque libris iisdem traditam fuisse demonstrat: atque hinc Græcos Philosophos doctrinam suam quatuor in partes discreviſſe; laudem inde ac gloriam, sic tanquam ex proprio invento, quærentes, quæ Salomoni inventori tota debebatur. Hunc locum transtulerunt Theodoretus & Hieronymus.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Theodor. Præf. Expl. in Cantic. Philastr. Hæs. 131.

3. Reg. 4. 32, 33.

Prov. 22. 20.

Origen. Com. in Cantic.

Theod Explan. in Cantic. Hieron. in Eccl. 1. 1.

III. Quamvis autem Dei nomen in hoc Cantico nusquam extet, quod caussantur aliqui, sub Sponsi tamen persona latere Deum ipsum dicimus; atque hic Salomonis nomen, Pacifici nimirum, & amato sibi populo pacem optantis & conciliantis, usurpare: nec magis Libri hujus auctoritati officere id posse, quam libro Esther, qualem habent Ebræi, in quo etsi nulla de Deo mentio est, opus tamen sancti Spiritus esse creditur.

Secundum argumentum.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [225] - 197
PUBLIC DOMAIN

Tertium argumentum.

IV. Cur autem Ezechiæ familiaribus id adſcripſerint Thalmudiſtæ, nullam aliam poſſum comminiſci cauſſam, quam quia libri Proverbiorum pars quædam ab ipſis collecta eſt, ut ſupra diximus; & Ezechiæ ipſi libri Eccleſiaſtis compoſitionem iidem Thalmudiſtæ cenſuerunt eſſe adſcribendam. Verum nemo non videt, à Proverbiis & Eccleſiaſte ad Canticum quam ſit ἀνακόλουθον πόεισμα. Sin ſuſpicetur aliquis, inde fortaſſe opinatos eſſe Thalmudiſtas, non Salomonis opus eſſe Canticum, ſed Salomoni affictum, & ex ejus perſona compoſitum, quod in Libri titulo nomini Salomonis, non ה aut שׁל, quæ notæ ſunt genitivi, ſed ל, quæ ſervit dativo, præfigatur: ſciat ille traditum eſſe à Grammaticorum filiis, articulum ל, non dativum ſolum, ſed genitivum etiam & accuſativum aliquando notare. Ita capite primo libri primi Regum

1. Reg. 1, 3. Mal. 1. 2.

ליהוה vertunt Septuaginta, τῷ κυρίου; & primo Malachiæ capite, ליעקב vertunt iidem, τῷ Ἰακώβ. Sciat is quoque Pſalmos qui initio præfixum habent לדוד, à priſcis ipſis Rabbinis Davidi auctori adſcribi, ut obſervavi ſupra. Itaque hoc loco Cantici, Vulgata editio habet, *Salomonis*. Ita & Thargum, & Syrus, & Arabs.

Quartum argumentum.

V. Hic ipſe titulus, qui clarum Auctoris dat indicium, opere ipſo recentior, & aſcititius credi poteſt, quod pleraque vetuſtiorum ſcripta lemmatis itidem inſignita ſint, multo poſtquam ex Auctorum manibus exierunt. Verum is extat in Septuaginta Senum interpretatione: eumdem agnovit Origenes: neque de eo aliter exiſtimandum eſt ac de Pſalmorum titulis, unde ipſorum Auctores certo cognoſcuntur.

Orig. Comm. in Cantic.

DE LIBRO SAPIENTIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adſcribitur:* II. *ex cujus libris excerptum fuiſſe veriſimile eſt, & à Philone ſeniore Græce redditum.* III. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.*

Diſputatur de Auctore libri Sapientiæ. Salomoni adſcribitur: Sap. 9. 7, 8.

I. FOETUM quoque Salomonis eſſe librum Sapientiæ multa perſuadent: primum ipſe titulus, qui in Græca interpretatione, & Syriaca, & Arabica, Salomonis nomen præfert: deinde magna Chriſtianorum ſcriptorum pars, & Rabbini aliquot, qui Salomonem auctorem appellant: atque hæc præterea è capite nono Libri hujus, quæ rem omnino evincunt: *Tu elegiſti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum & filiarum, & dixiſti me ædificare Templum in monte ſancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, ſimilitudinem tabernaculi ſancti tui, quod præparaſti ab initio.* Et alio loco: *Diſponam populos, & nationes mihi erunt ſubditæ: timebunt me audientes reges horrendi.* Tum: *Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam.* Deinde: *Adii Dominum, & deprecatus ſum illum ..... Deus patrum meorum ..... da mihi ſedium tuarum aſſiſtricem ſapientiam.* Et alibi: *Diſponam populum tuum juſte, & ero dignus ſedium patris mei.* Quæ Salomoni, nec ulli præterea, omnia conveniunt. Ad hæc pleraque habet iſte Liber, quorum conſimilia in libro Proverbiorum reperias: præcipue vero de Sapientia eadem utrobique diſputantur.

Sap. 8. 14, 15. Sap. 8. 19. Sap. 8. 21. & 9. 1, 4.

ex cujus libris excerptum fuiſſe veriſimile eſt. & à Philone ſeniore Græce redditum.

II. Quamvis autem nunc Græce duntaxat ſcriptum extet primigenium operis hujus exemplar, nihilominus ſententiæ huic quam proponimus ſua conſtat fides; ex Ebraico ſiquidem archetypo, vel converſum eſſe, vel collectum, pluribus indiciis deprehenditur: nam & in eo Ebraiſmi occurrunt, & carmine adſtrictum fuiſſe, perinde ut reliquos Salomonis libros, & Jobum, & Pſalmos, nonnulli è Veteribus memoriæ prodiderunt. Nunc autem cum proſa oratione ſcriptum Græce habeamus, hinc efficitur ea lingua, unde prodiit, verſibus fuiſſe comprehenſum. Nulla vero lingua, præter Ebraicam, aſſignari alia poteſt. Teſtificatur quidem R. Moſes ben Nachman ſe librum hunc Chaldaice ſcriptum vidiſſe: verum é Græco converſum puto ab aliquo ordinis Rabbinorum, ſodalibus ſuis gratificante, cum eos inſigni hoc Salomonis opere carere nollet, quod ספר חוכמתא רבתא דשלמה, *Librum ſapientiæ magnæ Salomonis* appellare ſolent. Nec à Salomone ipſo Chaldaica lingua exaratum fuiſſe auſus eſt aperte aſſeverare R. Azarias: ſed cum verba ipſa Nachmanidæ adduceret in teſtimonium in libro Imre binah, conjectat Chaldaice à Salomone eſſe ſcriptum, in gratiam regis alicujus ad Orientem poſiti; אם לא נעתק, *ſi non ſit converſus.* Itaque diſquirenti mihi ſcriptionis illius originem, id ad animum mihi veriſimillimum occurrit, unam hanc fuiſſe ex plurimis ſententiarum compilationibus ac eclogis, quas ex magno ethicorum ac gnomicorum Salomonis librorum numero prodiiſſe diximus; à viro pio

R. Moſ. ben Nachm. Prol. Comm. in Pentat.

R. Azar. Imr. bin. cap. 59.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [226] - 198
PUBLIC DOMAIN

ac ſtudioſo excerptam, & Græco deinde ſermone liberius explicatam. Minime quidem reperitur in Canone, quod collectiones illæ, etſi è genuinis Salomonis ſcriptionibus provenerant, totæque Salomonicis ſegminibus contextæ erant & conſutæ, non tamen ut meræ Salomonis ſcriptiones habebantur; ut pote quas privati homines pro arbitrio ſuo & captu digeſſiſſent. Ut ergo hominum illorum haudquaquam par erat auctoritas, ita nec eadem fuit collectionum exiſtimatio. Aliquarum etiam ignorari potuerunt Concinnatores, proptereaque ut dubiæ & incertæ fidei repudiari. Meminerimus præterea perſuaſum eſſe Judæis, admiſſos ab Eſdra & Synagoga magna in Canonem hos tantum libros, qui compoſiti eſſent per hujuſmodi afflatum, quem Spiritum ſanctum appellabant: cujus generis habitus ab illis non eſt liber Sapientiæ. Sic ſupra laudatus R. Azarias. Quid ſi dicamus poſt obſignatum à Synagoga magna & clauſum Canonem, repertas eſſe fortaſſis aliquas ex Salomonicis compilationibus quas dixi, ac idcirco ab eo excluſas, & inter apocryphos libros rejectas; unde tamen emerſerint, nonnullæ ſequenti ævo, & auctoritatem apud Helleniſtas, ac locum tandem in Canone ſint adeptæ? Videtur iſta quidem, quæ Sapientia inſcribitur, celebrari cœpiſſe, poſtquam Græce expoſita eſt à Philone Seniore. Eſt enim apud Hieronymum nonnullos Scriptorum veterum, Librum hunc adſcripſiſſe Philoni Judæo. Philonem Seniorem intellige, qui Judæorum Regum hiſtoriam ſcripſit: nam qui ad Philonem alterum Chriſto recentiorem referunt, non ſatis attenderunt plurimum diſcrepare ſtilum utriuſque, & pleraque ex eo Libro depromſiſſe Scriptores alios Philone hoc vetuſtiores, neque inter ejus ſcripta recenſeri, quorum indicem Euſebius & Hieronymus concinnarunt. De priſco Philone ſatis multa diximus ſupra, cum exoticorum Auctorum, qui Moſis meminiſſent, ſeriem pertexeremus. Nunc itaque animadvertendum ſupereſt, hanc Scriptorum veterum opinionem, quæ Philoni Seniori librum Sapientiæ tribuit, ita proponi ab Hieronymo: Liber Sapientiæ *apud Ebræos nuſquam eſt: quin & ipſe ſtilus Græcam eloquentiam redolet; & nonnulli Scriptorum veterum hunc eſſe Judæi Philonis affirmant.* Apud Ebræos nuſquam eſſe ait; quia ipſius jam ævo Ebraicum exemplar, unde fuerat exceptus, interciderat: Græcam redolere eloquentiam; quia in eo Græce repræſentando non caſtigatum ac preſſum, ſed liberum ac fuſum ſtilum Philo adhibuerat. Certe ex Helleniſtarum grege fuit Philo iſte: Helleniſtas autem fere omnes Ebraicæ loquelæ mediocrem conſtat habuiſſe notitiam, ac prope nullam. Hujus gregis fuerunt Philo Alexandrinus, Platonis imitator, & Joſephus, qui ſuis ſcriptionibus Ebraicæ linguæ rudes ſe prodiderunt. Igitur ad aſſequenda verba, & introſpiciendos ſenſus libri Sapientiæ, Interprete uſum puto Philonem Seniorem, & res ſibi rudius expoſitas fuſius deinde ac ſubtilius retuliſſe. Hier. Præf. in libr. Salom.

III. Cæterum cum triplici modo ſpectari poſſit iſte Liber, vel qualis in ipſis Salomonis libris, vel qualis in compilatione librorum illorum, vel qualis in Græca compilationis hujus interpretatione habitus eſt; ex ſingulis arceſſitas nanciſcimur ſententias apud poſterioris ævi Scriptores ſacros. Velut ex Salomonicis ſcriptis illud Iſaiæ: *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis; Qui cuſtodierint Sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit*: quæ manifeſte ex iſtis libri Sapientiæ verbis derivata ſunt: *Spado qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem, nec cogitavit adverſus Deum nequiſſima: dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in Templo Dei acceptiſſima.* Hoc quoque Iſaiæ: *Venite, ſumamus vinum, & impleamur ebrietate*; prodiit haud dubie ex illis Sapientiæ: *Venite ergo, & fruamur bonis quæ ſunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter, vino pretioſo & unguentis nos impleamus.* Item iſtud Iſaiæ: *Quis adjuvit ſpiritum Domini? aut quis conſiliarius ejus fuit, & oſtendit illi?* germanum eſt illius è libro Sapientiæ: *Quis enim hominum poterit ſcire conſilium Dei? aut quis poterit cogitare quid velit Deus?* Non aliter idolorum fabricationem & cultum deridet Jeremias capite decimo, ac deriſa ea viderat eo loco libri Sapientiæ, qui eſt capite decimo quarto. Scriptum eſt in libro Tobiæ: *Magnus es, Domine, in æternum, & in omnia ſæcula regnum tuum: quoniam tu flagellas & ſalvas; deducis ad inferos & reducis*: ſumtum hoc eſt ex iſtis libri Sapientiæ: *Tu es enim, Domine, qui vitæ & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis & reducis.* At verba hæc Eccleſiaſtici: *Deus creavit de terra hominem, & ſecundum imaginem ſuam fecit illum*: habebantur in συλλογῇ ex Salomonicis ſcriptionibus excerpta; quæ ita in libro Sapientiæ concepta ſunt: *Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum.* Quoniam autem ex omni ſacrorum Scriptorum numero, uni omnino Machabaicorum auctores Philonem Seniorem ætate ſubſecuti ſunt, iique in argumento hiſtorico verſati oppido paucas, ac propemodum nullas ex γνωμικοῖς operibus ſententias arceſſere, ac libris ſuis infarcire neceſſe habuerunt; inde *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* Iſa. 56. 4. Sap. 3. 14. Iſa. 56. 12. Sap. 2. 6. Iſa. 40. 13. Sap. 9. 13. Jer. 10. 3. Sap. 14. 11. Tob. 13. 1, 2. Sap. 16. 13. Eccli. 17. 1. Sap. 2. 23.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [227] - 199
PUBLIC DOMAIN

Matth. 13. 43. fit ut ad Novi Teſtamenti Scriptores nobis decurrendum ſit. Matthæo ergo ſententiam hanc : *Tunc juſti fulgebunt ſicut Sol in regno patris eorum*, ſubminiſtravit iſtud
Sap. 3. 7. comma libri Sapientiæ : *Fulgebunt juſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.* Iſtud vero : *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo judicabunt?* mutuatus eſt Pau-
1. Cor. 6. 2. lus ex eodem Libro, in quo legitur : *Judicabunt juſti nationes.* Et hoc etiam Pauli : *Fide Enoch tranſlatus eſt, ne videret mortem, & non inveniebatur, quia tranſtulit illum Deus:*
Sap. 3. 8. Ebr. 11. 5. *ante tranſlationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo*, ex illo ortum eſt : *Placens Deo*
Sap. 4. 10. Eph. 6. 17. *factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores tranſlatus eſt.* Et iſtud Epiſtolæ ad Epheſios: *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei*, detortum eſt ex illis:
Sap. 5. 19. *Induet pro thorace juſtitiam, & accipiet pro galea judicium certum; ſumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem; acuet autem duram iram in lanceam.* Sed & illud Sapientiæ : *Candor eſt*
Sap. 7. 26. *enim lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius*, quæ
2. Cor. 4. 4. de Sapientia ipſa pronuntiavit Salomon, ita retulit Paulus : *Ut non fulgeat illis illumina-*
Col. 1. 15. *tio Evangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei* : & alibi : *Qui eſt imago Dei inviſibilis,*
Ebr. 1. 3. *primogenitus omnis creaturæ* : rurſum : *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ*
Rom. 1. 20. *ejus.* Iſtorum etiam Pauli : *Inviſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque ejus virtus & divinitas, ita ut ſint inexcuſabiles,*
Sap. 13. 1. hæc eſt origo : *Vani autem ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt, neque operibus attendentes agno-*
Sap. 15. 7. *verunt quis eſſet artifex.* Denique iſta clauſula libri Sapientiæ : *Sed & figulus mollem terram premens laborioſe fingit ad uſus noſtros unumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda ſunt in unum vaſa, & ſimiliter quæ his ſunt contraria : horum autem vaſorum quis*
Rom. 9. 21. *ſit uſus, judex eſt figulus;* hanc Paulo ſuppeditavit : *An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?* His adde
Sap. 2. 12. Catholicam Barnabæ Epiſtolam, quæ hæc affert è libro Sapientiæ : *Væ animæ iniquorum, qui dicunt inter ſe : Circumveniamus juſtum, quia inſuavis eſt nobis.* Adde & priorem
Sap. 11. 22. Clementis ad Corinthios Epiſtolam, cujus hæc verba ſunt è libro Sapientiæ depromta : τίς ἐρεῖ αὐτῷ, τί ἐποίησας; ἢ τίς ἀντιστήσεται τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ; *Quis dicet ipſi,*
Conſt. Clem. libr. 6. cap. 30. *Quid feciſti? aut quis reſiſtet robori potentiæ ejus?* Adde & Conſtitutiones ejuſdem Clemen-
Sap. 3. 1. tis nomine inſcriptas, quæ hæc indidem petita uſurpant : δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ.
Auguſt. libr. 1. De Prædeſt. Sanct. cap. 14. *Juſtorum animæ in manu Dei.* Merito ergo de libro Sapientiæ ſic diſſerit Auguſtinus : *Ubi & illud teſtimonium ponit de libro Sapientiæ : Raptus eſt, ne malitia immutaret intellectum ejus. Quod à me quoque poſitum fratres iſtos ita reſpuiſſe dixiſtis, tanquam non de libro Canonico adhibitum, quaſi & excepta hujus Libri atteſtatione res ipſa non clara ſit, quam volumus hinc doceri ..... Quæ cum ita ſint, non debuit repudiari ſententia libri Sapientiæ, qui meruit in Eccleſia Chriſti de gradu Lectorum Eccleſiæ Chriſti tam longa annoſitate recitari, & ab omnibus Chriſtianis, ab Epiſcopis, uſque ad extremos Laicos fideles, pœnitentes, catechumenos, cum veneratione divinæ auctoritatis audiri.* Hæc retulimus ad confirmandam Libri hujus dignitatem adverſus ætatis hujus Heterodoxos, qui eam convellere magno conatu adorti ſunt.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

IV. Horum argumenta à multis ſæpe obtrita, iiſque præſertim qui controverſas de religione quæſtiones ventilandas ſuſceperunt, ea quam de libri Sapientiæ ſcriptione, collectione, interpretatione, & ætate propoſuimus ſententia diſcutit ipſa per ſe & retundit. Nam primum afferuntur nonnulla Veterum teſtimonia, qui à Salomone librum Sapientiæ ſcriptum fuiſſe negant; ac merito quidem, ſi Liber ille ſignificetur, qui ſupereſt ad hanc diem; nam etſi doctrina ipſa ac ſententiæ ſunt Salomonis, ordo certe, contextus, ac compoſitio ſunt alterius.

Primum argumentum.

Secundum argumentum.

V. Plura etiam proferuntur Patrum teſtimonia, qui à Canone librum Sapientiæ ſegregant. In Eſdrino quidem Canone propter cauſſas à me expoſitas locum non habuit. At defectum hunc ſarſit demum Eccleſia Chriſti.

DE

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [228] - 200
PUBLIC DOMAIN

DE ECCLESIASTICO.

I. *Disputatur de Auctore libri Ecclesiastici. Ex ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus excerptum fuisse verisimile est.* II. *Jesu filio Sirach operis concinnatio, Josepho Uzielidæ ipsius nepoti interpretatio adscribitur.* III. *Disputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior sit Græca.* IV. *Disputatur an Jesus filius Sirach idem sit qui Ben-Sira.* V. *Disputatur de Ebraicis Ecclesiastici editionibus.* VI. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* VII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VIII. *Secundum argumentum.*

I. EX ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus decerptus esse videtur Ecclesiasticus liber. Id ostendunt sententiæ quamplurimæ è Proverbiis Salomonis detractæ, ex Ecclesiaste etiam, & ex libro Sapientiæ. Illuc translatas aliquot è Proverbiis collegit Drusius in Observationibus suis. Aliæ his multæ adjici possunt. Velut illa: *Servo sensato liberi servient:* manifesto prodiit ex ista Proverbiorum: *Servus sapiens dominabitur filiis stultorum.* Et ista: *Melior est qui operatur & abundat in omnibus, quam qui gloriatur & eget pane:* ad hanc expressa est: *Melior est pauper & sufficiens sibi, quam glorioſus & indigens pane.* Hæc quoque: *Priusquam audias, ne respondeas verbum:* ex ista nata est: *Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.* Gravis hæc & pia Ecclesiastici sententia: *Initium sapientiæ timor Domini*, ἀυτολεξεὶ in Proverbiis reperitur; etsi ex Jobi & Psalmorum libris primum profluxit. Effatum quoque hoc: *Arenam, & salem, & massam ferri facilius est ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium:* & istud: *Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam:* atque id etiam: *Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella:* totidem pene concepta verbis extant in Proverbiis. Utrobique eædem Sapientiæ laudes, idem Sapientiæ studium: (quorum consimilia etiam habes in libro Sapientiæ) paria utrobique mulieris probæ præconia. Is comparationis instituendæ modus: *Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem:* rursum alibi: *Duas gentes odit anima mea, tertia autem non est gens quam oderim*, crebro in Proverbiis usurpatur. Plura colliget, cui vacabit, nam obvia sunt. Sed & istud Ecclesiastici: *Omnes aquæ in terram revertentur:* germanum est illius ex Ecclesiaste: *Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.* Hæc vero: *In igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis:* similia sunt illorum Sapientiæ: *Tanquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.* Item illud: *Investiga sapientiam, & manifestabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam:* consentit his Sapientiæ: *Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat Sapientiæ, scire cujus esset hoc donum, adii Dominum.* Hoc denique: *Non tradent filii mulieris adulteræ radices, & rami ejus non dabunt fructum:* geminum est istius è Sapientia: *Spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.* Conjicere quoque licet Salomonis opus hoc esse, ex eo quod affirmat Epiphanius, versibus scriptum fuisse, perinde ut alios libros Salomonis, Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum. Inde adeo ὁ παιδὸς τῦ σολομῶντος, *Salomonis assecla*, appellatur Jesus Libri hujus scriptor ab Athanasio, seu quisquis est auctor Synopseos; non quod ejus solum in condendis Parabolis modum rationemque tenuerit, sed etiam quod totas ipsius descripserit Parabolas ac sententias, sententiarumque compilarit συλλογὰς, & carminibus constrinxerit. Qua ratione contigisse opinor, ut veterum Patrum plerique auctorem libri hujus Salomonem prædicent, & nomine Salomonis in eorum scriptionibus non raro citetur, & inter Salomonis volumina in Ecclesia Latina haberi solitus sit. Cum enim hæc legimus in vicesima secunda Origenis Homilia in Librum Numerorum: *In Libro, qui apud nos quidem inter Salomonis volumina haberi solet, & Ecclesiasticus dici; apud Græcos vero, Sapientia Jesu filii Sirach appellatur*, manifestum est Origenem, qui inter Græcos Alexandriæ natus fuit, de se ita locutum non fuisse, quasi Græcus non esset; proindeque id esse Rufini interpretis additamentum, qui per summam intemperantiam & perfidiam has interpretationes elaboravit, ut alibi dictum est à me. Vult ergo Rufinus Ecclesiasticum, quem Græci Sapientiam Jesu filii Sirach appellant, apud suos, Latinos nimirum, inter Salomonis volumina referri solere.

Disputatur de Auctore libri Ecclesiastici. Ex ethicarum Salomonis scriptionum compilationibus excerptum fuisse verisimile est. Drus. Observ. libr. 1. cap. 18. Eccli. 10. 28. Prov. 17. 2. Eccli. 1. 10. 30. Prov. 12. 9. Eccli. 11. 8. Prov. 18. 13. Eccli. 1. 16. Prov. 1. 7. Job. 28. 28. Psalm. 110. 10. Eccli. 11 8. & 25. 23. & 30. 1. Prov. 27. 3. & 21. 19. & 13. 24. & 23. 13. Eccli. 23. 21. Eccli. 50. 27. Prov. 30. 15, & seq. Eccli. 40. 11. Eccl. 1. 7. Eccli. 2. 5. Sap. 3. 6. Eccli. 6. 28. Sap. 8. 21. Eccli. 23. 35. Sap. 4. 3. Epiph. De pond. & mens.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [229] - 201
PUBLIC DOMAIN

Jesu filio Sirach Operis concinnatio, Josepho Uzielidæ ipsius nepoti interpretatio adscribitur. Eccli. 50. 29.

II. Cæterum operis concinnator fuit Jesus filius Sirach Hierosolymitanus, qui ad Salomonis sententias adjecit & suas, ac aliorum fortasse sacrorum Scriptorum nonnullas quoque adtexuit. Id ostendunt hæc verba è quinquagesimo Libri capite: *Doctrinam sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Jesus filius Sirach Jerosolymita:* & ista è Prologo: *Avus meus Jesus, postquam se amplius dedit ad diligentiam lectionis Legis, & Prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis à parentibus nostris traditi sunt, voluit & ipse scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent.* Apertissima vero isthæc ex alio Prologo ἀνεπιγράφῳ Libri hujus, qui ex Athanasiana Synopsi depromtus est: ὁ ἓν πάππος αὐτὸ ἰησοῦς, καθὰ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ, φιλόπονός τε γέγονεν ἀνὴρ καὶ φρονιμώτατος· ὃς ἐ μόνον τὰ ἕτερον τῶν πρὸ αὐτὸ συνετῶν ἀνδρῶν ἀποφθέγματα συνήγαγε, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἴδιά τινα ἀπεφθέγξατο πολλῆς συνέσεως καὶ σοφίας γέμοντα· *Jesus ergo avus ejus, quemadmodum & ipse testatur, vir fuit laboriosus & sapientissimus, qui non aliorum duntaxat prudentium virorum, qui ipsum præcesserunt, sententias collegit, sed & quædam ex proprio ingenio effatus est, multæ prudentiæ & sapientiæ plena.* Quæ de postremis præcipue capitibus dicta sunt, in quibus prædicantur laudes sanctorum virorum, quorum plerique Salomone recentiores fuere; ac ea proinde non ex alieno, sed ex proprio penu Sirachides depromsisse credendus est. Atque hæc Ebraice descripta Græco sermone retulit Jesu istius nepos, cujus interpretatio ad hanc pervenit ætatem: Ebraico vero exemplari quid factum sit, post viderimus. Porro controversum esse inter eruditos video, an ipse Libri Auctor, Interpretis avus, is fuerit, qui Jesus filius Sirach dictus est; an Interpres ipse potius Auctoris nepos. Quæ etsi levis est momenti quæstio, dicam tamen hoc nomine appellatum ipsum Libri Auctorem mihi videri; ita ut cum Sapientia filii Sirach, & Ecclesiasticus Jesu Sirachidæ citatur, avum non nepotem significari putem. Id persuadet recepta communi Scriptorum usu consuetudo, qui ex Auctorum, non ex Interpretum nomine libros appellare solent. Indicat hoc ipsum locus ex quinquagesimo capite mox adductus: qui sive ab Auctore ipso avo scriptus est, sive à nepote Interprete additus, ad eum omnino videtur pertinere, qui Librum ipsum lucubravit, quem Jesum Interpretis avum fuisse constat. Probat id quoque capitis quinquagesimi initium: *Oratio Jesu filii Sirach;* ea quippe oratio, ejusdem videtur esse, cujus & reliquum opus, Jesu nempe avi. Sunt qui existiment Jesum quoque appellatum fuisse nepotem Interpretem: nam cum tralatitio apud pleraque gentes, ac Ebræos etiam more, nepotes nomine avos referre consueverint, & Jesus itidem dici potuit, & pater ipsius Sirach; adeo ut Sirachides uterque extiterit. Verum, cum non alium esse existimem Libri hujus auctorem Jesum filium Sirach, ac Ben-Siram, cujus Proverbia Ebraice scripta extant, uti mox ostendam, sequenda nobis est ejus auctoritas, qui Ben-Siram Scholiis Ebraicis illustravit, quique Uzielem Ben-Siræ filium, Josephum nepotem fuisse docet. Itaque Josephus ille idem fuerit, qui Sirachidæ Parabolas Græce reddidit, & cujus interpretatione fruimur. Ad eam cudendam anno ætatis suæ octavo & tricesimo in Ægypto se comparavit hic Josephus, cum Ægyptum regeret Ptolemæus Evergetes; non prior ille Philadelphi successor, ut perperam existimavit R. David Ganz; sed alter, Physcon cognomento dictus, Philometoris frater. Ac proinde circiter Ptolemæi Epiphanis ætatem vixisse liquet avum Interpretis Jesum Sirachiden, non multo post Simonis, Oniæ filii, summi Judæorum Pontificis, obitum. Cur vero Syrus Interpres Libri hujus auctorem appellet Jesum filium Simeonis Asiro, & nomen Simeonis illuc intruserit, non aliam reperire possum caussam, quam quod Simonem Oniæ filium, & Sirachum patrem Jesu, quorum præconia extant in eodem capite, perperam confuderit. Simonis enim & Simeonis nomina sæpe permiscentur.

Disputatur cur Latina interpretatio laxior, & multis laciniis auctior sit Græca.

III. Quærere dignum est, quid sit cur Latinus Interpres tantum sibi permiserit, ut totas sententias infarciret huc illuc, & Auctorem Græcum sæpe deserens foras ipse tam licenter prodiret. Meliori usum exemplari vulgaris est omnium responsio. At recurrit quæstio, unde orta hæc exemplarium varietas. Mihi factum id videtur à viro aliquo pio & erudito, qui Librum describens utilia pleraque & bonæ frugis plena passim asperserit, prout rerum quas habebat in manibus argumenta postulare censuit: Jesu Sirachidæ invitatus exemplo, quem Salomonis effata colligentem, multa de suo largitum esse, & Salomonicis adjecisse sciebat.

Disputatur an Jesus filius Sirach idem sit qui Ben-Sira.

IV. Disputatur inter viros doctos, an Jesus iste filius Sirach idem sit qui Ben-Sira. Veri id quidem simile est, & ita censent Rabbini plerique: quippe afferuntur in Thalmude, & in Maimonidæ, aliorumque Magistrorum libris, effata pleraque Ben-Siræ, quæ in Sirachidæ Ecclesiastico extant: & magna pars sententiarum Ebraicarum, quæ sub Ben-Siræ nomine editæ sunt, in Ecclesiastico reperitur. Nomina præterea conveniunt, & ut Sirachides scripsit Ecclesiasticum, hoc est Eclogas Prover-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [230] - 202
PUBLIC DOMAIN

biorum, ita & Ben-Siræ Proverbia circumferuntur. Nec ſententiam hanc elevat quod opponunt quidam, diſconvenire nomina; illum quippe בן סירח, υἱὸν σιραχ, hunc vero בן סירא appellari; illum exiſtimari nepotem Jeſu, qui fuit Joſedeci filius; hunc vero filium Jeremiæ, ut eſt in Lexute, ſive Collectaneis R. Joſi Levi: denique quia in libro Ben-Siræ *ſunt faſcinationes, vel illuſiones, ex faciei conciſione*, ipſius lectionem decreto Thalmudis ejuſdem interdici. Nam quod ad nominis diſcrepantiam pertinet; permutari facile ejuſdem inſtrumenti literas Grammatici ſciunt. Utriuſque vero ignorabilis proſapia eſt; falſa etiam & inepta, quæ Sirachidæ affingitur. Quomodo enim nepos Jeſu Joſedecidæ eſſe potuit, quod vult Iſidorus, qui totis trecentis annis eo recentior fuit? Suſpecta vero & valde dubia, quæ tribuitur Ben-Siræ, cum Jeremiæ per matrem nepos fuiſſe dicitur; nam ſi id ita eſſet, major ejus foret utique apud ſequentes Scriptores celebritas & fides. Porro vitiatum in multis fuiſſe Ben-Siræ librum, etiam ante Thalmudis compoſitionem exiſtimo, multaque in eum inſerta quæ Thalmudiſtis Magiſtris probari non potuerint. R. David Ganz in צמח דוד hoc Thalmudis interdictum ſic exponit, ut vetitum uſum libri Ben-Siræ velit, non quod pernicioſas res & malas, ſed quod excellentes & ſublimes contineat, quarum lubrica eſt & periculoſa inquiſitio. Sententiam Davidis iſtius adjuvat ipſum Thalmud, quod in Baba Cama, capite Hachobel, librum Ben-Siræ in Hagiographorum claſſem conjicit. Hagiographa intellige, non ea quæ proprie & κατ' ἐξοχὴν כתובים appellabant Ebræi, & Spiritus ſancti afflatu ſcripta eſſe docebant; ſed inferioris generis, eorum nempe quæ per בת קול dictata erant: cujuſmodi creditos fuiſſe diximus libros Tobiæ & Judith.

R. Dav. Ganz Gemn David.

Iſidor. libr. 6. Orig. cap. 2.

Sententia igitur noſtra hæc eſt: cum ſcriptionem ſuam Ebraice excudiſſet Sirachides, ut pote Hieroſolymita, idque ut videtur Hieroſolymis, ea deinde uſos eſſe Hieroſolymitas Judæos, & qui in Syriæ partibus degebant, ac multis deſcriptis exemplaribus ad poſteros propagaſſe: verum tractu temporis multa à Scribis & Rabbinis, multa à Librariis mutata, detracta, adjecta eſſe, quod in Libro ἀκμονίσῳ id ſibi licere cenſerent; tandemque in eum quem habemus ordinem per literarum ſeriem, memoriæ fortaſſe cauſſa, eſſe digeſtum. Nec enim aſſentior Paulo Fagio, qui factum id à Ben-Sira ipſo aſſeverat. In Palæſtinam cum ſubinde veniſſet Hieronymus, exemplaria illic vulgata, ac jam adulterata nactum eſſe reor. Vitiata quoque venerunt in manus Thalmudiſtarum. At cum Græcam Libri ejuſdem interpretationem in Ægypto elaboraſſet Joſephus Uzielides, Sirachidæ, ſive Ben-Siræ nepos, & Helleniſtis communicaſſet, credibile eſt argumenti gravitate, & dignitate operis permotos, id inter ſacros Libros repoſuiſſe. Quod demum Eccleſiæ Chriſti ab iis traditum cum reliquis Codicibus ſanctis, ambiguæ fuit aliquandiu auctoritatis, cum hinc admitteretur in Canonem ab Helleniſtis, inde à Judæis ſecluderetur; quoad Eccleſiæ demum Chriſtianæ conſenſu ac decretis auctoritatem adeptum eſt. Itaque valde diſpar exemplaris & interpretationis ſors fuit, cum hæc conſecrata ſit ab Helleniſtis, illud inter apocrypha rejectum. Unde evenit, ut in ea attentare quicquam nefas duxerint Helleniſtæ, nihilque prorſus mutaverint: cum id Judæi interpolaverint ad libitum, & recoxerint. Inde nata hæc quæ nunc eſt Eccleſiaſticum inter & Proverbia Ben-Siræ diſcrepantia.

Fag. in Epiſt. præf. Ben-Sir.

V. Dixi Ebraico primum ſermone compoſitum fuiſſe Librum hunc. Id utique clare teſtatur Prologus. Ebraica lingua ſcriptum vidiſſe ſe Hieronymus aſſeverat. Munſterus quoque, ſacrarum literarum apprime peritus, accepiſſe ſe narrat, Judæos Conſtantinopolitanos Eccleſiaſticum Ebraico ſermone conceptum, itidem ut librum Tobiæ, typis vulgaſſe. Paulus Fagius, in iiſdem ſtudiis ſubactus, ex viris fide dignis audiviſſe ſe ait, Eccleſiaſticum Ebraicum in Bibliotheca quadam extare. Verum merito dubitari poteſt, ipſumne hoc ſit Jeſu Sirachidæ archetypum Ebraicum, an Ebraica interpretatio e Græco profecta. Mihi probabile videtur, quod dixi, Ebraicum Sirachidæ exemplar, ſed jam vitiatum, in manus Hieronymi & Thalmudiſtarum veniſſe, novaſque ſubinde labes paſſum ad ſequentis ævi Rabbinos ſub Ben-Siræ nomine fuiſſe tranſmiſſum. At de exemplaribus Ebraicis Munſtero & Fagio memoratis alia mihi ſuſpicio eſt: facile quippe crediderim ex Græco fuiſſe converſa, quod in libro Tobiæ factum dixi; apprime ſiquidem nota illis erant Proverbia Ben-Siræ. Antiquiſſimum eorum exemplar Conſtantinopoli impreſſum, penes Munſterum fuiſſe docet nos Buxtorfius in Bibliotheca Rabbinica. Eadem vero Iſnæ edidit Paulus Fagius. Cum ergo operis hujus & Eccleſiaſtici diſcrimen probe cognoſcerent, minime putandum eſt falſos in eo deluſoſque eſſe, ſed potius re attente explorata caute ea diſtinxiſſe. Sed hæc propoſita tantum à me ſunt, non definita.

Diſputatur de Ebraicis Eccleſiaſticis editionibus.

Hier. Præf. in libr. Salom. Fag. Epiſt. præfix. libr. Tob. Ebraic.

Buxtorf. in Bibl. Rabb. in בן סירא

VI. Cæterum Libro huic à ſacris ſequentium temporum Scriptoribus ſuus honos habitus eſt, ex eoque depromtæ occurrunt non paucæ in Novo Teſtamento ſententiæ. Cujuſmodi illa eſt Johannis: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit:* quæ ger-

Probatur ejus γνησιότης & antiqui-

tas. mana est istius ex Ecclesiastico: *Qui diligunt Dominum, conservabunt viam illius.* Confer
Joh. 14. 23. illud ejusdem: *Si dives fueris, non eris immunis à delicto,* cum hoc Pauli ad Timo-
Eccli. 2. 18. theum: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli,* similia
Eccli. 11. 10. 1. Tim. 6. 9. esse dices. Item hoc Lucæ: *Dicam animæ meæ; Anima, habes multa bona posita in annos*
Luc. 12. 19. *plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, Stulte, hac nocte animam*
Eccli. 11. 18, 19. *tuam repetunt; quæ autem parasti, cujus erunt?* nonne interpretatio est horum Ecclesia-
stici: *Est qui locupletatur parce agendo, & hæc est pars mercedis illius, in eo quod dicit, In-*
veni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis solus; & nescit quod tempus præteriet,
Matth. 19. 17. *& mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur.* Cum dixit Matthæus: *Si vis*
Eccli. 15. 16. *ad vitam ingredi, serva mandata:* nonne istud Ecclesiastici videtur expressisse: *Si volue-*
Luc. 16. 9. *ris mandata servare, conservabunt te?* Cum dixit Lucas: *Ego vobis dico, facite vobis ami-*
cos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula: num-
Eccli. 29. 15. quid videtur respexisse clausulam hanc Ecclesiastici: *Conclude eleemosynam in corde pau-*
Rom. 9. 11. *peris, & hæc pro te exorabit ab omni malo?* Prodiit etiam istud Pauli ad Romanos: *An-*
non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud
Eccli. 33. 13. *vero in contumeliam,* ex illo Sirachidæ: *Quasi lutum figuli in manu ipsius, plasmare illud*
& disponere; sic homo in manus illius qui se fecit.

Quod si aliorum Scriptorum conquiramus testimonia, ex iis quoque Libri hujus vetustatem arguemus: verba quippe hæc Barnabæ ex Epistola Catholica: μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν· hæc ipsa sunt Sirachi-
Eccli. 4. 36. dæ: *Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.* Extant hæc eadem
Clem. Const. Apost libr. 7. cap. 11. in Clementis Apostolicis Constitutionibus, in quibus alia plurima reperire licet indi-
dem depromta, & nonnulla quoque in Ignatianis Epistolis.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. VII. Jam vero expedita est argumentorum, quæ ex contraria parte opponi pos-
sunt, & parata solutio: istius puta, quod Hieronymi subministrabit auctoritas, Salo-
monem Libri hujus auctorem esse præcise negantis, cum in Præfatione in libros Salo-
monis, tum præcipue in Commentariis ad nonum caput Danielis. Nempe ad Libri
concinnatorem respexit, qui Sirachides fuit, ac etiam auctor dici potuit; perinde ut
Stobæum Eclogarum suarum auctorem merito dicimus, & ut domus opifex censetur
is, non qui materiam cædit, aut cæmenta tundit, sed qui hæc aliunde subministrata
ordine collocat, & suis quæque locis ad condendam domum disponit; ita sententias à
Salomone fere excogitatas, sic tanquam cæmenta ac materiam collegit Jesus Sirachi
filius, & in ejus quo utimur operis fabricationem digessit. Qua de caussa, opinor, idem
Hieronymus Ecclesiasten interpretans, cum Ecclesiastici testimonio uteretur, Salo-
monem testem citare se professus est.

Secundum argumentum. VIII. Ad id autem quod legitur in Prologo ἀνεπιγράφῳ, qui, ut dixi, ex Atha-
nasiana Synopsi descriptus est, Jesum Sirachiden, cujus nomen hic Ecclesiastici titu-
lus præfert: σοφία ἰησοῦ υἱοῦ σιρὰχ, *Sapientia Jesu filii Sirach,* nepotem ipsum esse;
respondere possumus, Prologo huic *eatenus esse credendum, quatenus verum dicit,* quod
Drus. in Eccli. Prol. 2. Epiph. De pond. & mens. jam olim respondit Johannes Drusius. Pari responsione excipiemus Epiphanium, cu-
jus hæc sunt verba: ἡ τοῦ ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ σιρὰχ, ἐκγόνου δὲ τοῦ ἰησοῦ, τοῦ κατὰ τὴν σοφίαν ἐθέσπισε
γράψαντος, ἣν ὁ ἔκγονος αὐτοῦ ἰησοῦς ἑρμηνεύσας ἑλλησὶ ἔγραψε· *Quæ est Jesu filii Sirach,*
nepotis Jesu, qui Sapientiam scripsit Ebraice, quam nepos ejus Jesus interpretatus Græce con-
Joh. Dam. De orth. fid. libr. 4. cap. 18. *scripsit:* & Damascenum, qui nec aliter videtur sensisse. Idem nos olim, re minus explo-
rata scripsimus alibi; ut nostra etiam nosmet vineta cædamus: nunc vero Scholiastæ
Ebraici libri Ben-Siræ auctoritatem sequimur, qui nepotem Sirachidæ Josephum ap-
pellat. Synopseos autem Auctori, aliisque, caussæ fuisse videtur ambigua Libri inscri-
ptio, cur Interpretem nepotem avo cognominem fuisse putarent: cum enim legis-
sent in Libri lemmate: σοφία ἰησοῦ υἱοῦ σιρὰχ φιλοπρος, uti nunc quoque habet Vul-
gatæ editionis titulus: *In Ecclesiasticum Iesu filii Sirach Prologus,* id ita acceperunt,
quasi sensus esset, *Iesu filii Sirach Prologus in Ecclesiasticum:* cum potius id sibi ve-
lit, *Prologus in Ecclesiasticum Iesu filii Sirach,* atque ita interpungenda Græca sint,
σοφία ἰησοῦ υἱοῦ σιρὰχ, tum adjecta στιγμῇ subjici debeat, φιλοπρος· Cæterum & Auctor,
Synopseos, & Epiphanius, & fere quicunque nepoti, Jesu Sirachidæ nomen fuisse cen-
sent, avo tamen Libri lucubrationem ultro concedunt. Addit Prologi hujus ἀνεπι-
γράφου Scriptor, mortuo Jesu avo, cum ad summam Libri perfectionem aliqua etiam-
num curatura desideraretur, id nepotem præstitisse: quod eatenus ab eo factum
concedo, quatenus id interpretis fides pati potuit, uti ex vulgato altero Interpretis
ipsius Prologo intelligitur. Ex opinione autem falso præcepta, Sirachiden esse nepo-
tem, non avum, sequi necesse fuit hanc alteram, nepotis esse Orationem toti operi
subjectam, ut quam Jesu filio Sirach titulus adscribat.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [232] - 204
PUBLIC DOMAIN

DE PROPHETIA ISAIÆ.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Isaiæ nomen præfixum gerit. Isaiæ ipsi adscribitur.* II. *Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

I. PROPHETIÆ, quæ Isaiæ sibi nomen præscribit, auctorem esse Isaiam ipsum prima fronte Liber indicat: *Visio Isaiæ, filii Amos, quam vidit super Iudam & Ierusalem, in diebus Oziæ, Ioathan, Achaz, & Ezechiæ, regum Iuda.* Vero, inquies, Prophetiam ipsam edidit Isaias, at descripsit alter & Librum lucubravit. Frustra; se enim Libri scriptorem indicat aliis testimoniis compluribus, in quibus cum suum, Patrisque sui apposuisset nomen, multa de se narravit, partim ex tertia persona, partim ex prima: præcipue vero isto, quo vaticinii hujus scriptorem se liquido profitetur: *Nunc ergo ingressus scribe ei super buxum, & in libro diligenter exara illud, & erit in die novissimo in testimonium usque in æternum.* Amosi se filium esse declarat, non ejus qui inter duodecim Prophetas censetur, & עמוס nomen habet, sed alterius, qui אמוץ appellatus est. Id agnovit Hieronymus in primum caput Isaiæ, & in Proœmio Commentariorum in Amos; agnovit & Augustinus libro decimo octavo De civitate Dei: *Isaias filius Amos, sive Propheta, sive quod magis perhibetur, alterius qui non Propheta eodem nomine vocabatur;* agnovit & Cyrillus: ἕτερος ἦν ἀμὼς ὁ ἡσαΐου πατήρ. *Alter erat Amos Isaiæ pater,* nempe à Propheta; agnovit & Procopius: λέγουσι δὲ μὴ τὸν ἕνα τῶν δώδεκα τὸ ἡσαΐου τὸν πατέρα τυγχάνειν. ἐκεῖνος γὰρ ἀμὼς ψιλῶς λέγεται, ἡ ἑρμηνεύεται, λόγος σκληρός· ὁ δὲ τοῦ ἡσαΐου, διασώζεται, ἡ σημαίνει τελείωσιν, ἡ δύναμιν, ἡ ἰσχύν. *Aiunt Isaiæ patrem non esse unum e Duodecim. Is enim Amos tenuiter pronuntiatur, & exponitur, Sermo durus. At pater Isaiæ aspiratur, & significat perfectionem, & potentiam, & robur.* In quo falsa ratione quod verum erat probare conatus est Procopius. Nam ע, nomini Amosi unius e Duodecim præfixa, validissima est Ebraicarum omnium aspirationum; tenuissima vero est א, quæ præfixa est nomini patris Isaiæ. Cæterum hæc eo notantur à me, ut appareat Clementis Alexandrini error, qui hæc scripsit: προφητεύουσι δὲ ἐπ' ὀζίου, ἀμὼς, ἡ ἡσαΐας ὁ υἱὸς αὐτοῦ. *Sub Ozia autem vaticinantur Amos, & filius ejus Isaias:* & Pseudo-Epiphanii, qui in libro De vitis Prophetarum eamdem sententiam prodidit. Unde natam opinor Rabbinorum quorumdam opinionem, quos existimasse ait R. David Ganz, Amosum Isaiæ patrem Prophetam fuisse. Idem incauto homini persuadere ista possent, quæ habentur apud Isaiam Hieronymianæ editionis: Ezechias *misit Eliacim ad Isaiam, filium Amos Prophetæ.* Item: *Intravit ad eum Isaias, filius Amos Prophetæ.* Ubi Hieronymus: *Hic quia ipse de se Esaias scribebat historiam, non se appellavit Prophetam, sed filium Prophetæ.* Quod miror excidisse viro vetustas interpretationes explorare solito: nam utrobique Ebraica habent: אל ישעיהו בן אמוץ הנביא. Septuaginta: πρὸς ἡσαΐαν υἱὸν ἀμὼς τὸν προφήτην, & capite sequenti: ἡσαΐας υἱὸς ἀμὼς ὁ προφήτης· Vulgata: *Ad Isaiam, filium Amos, Prophetam.* Item: *Isaias, filius Amos, Propheta* Similiter Cyrillus & Procopius, Isaiæ interpretes. Fuit Isaias de tribu Juda, vir apprime nobilis, & si R. Isaaco Abrabanieli fides est, regia stirpe ortus; ut pote Amosio, Azariæ regis fratre natus. Disertus & elegans, quod ipsius Liber indicat. Sub regibus Juda quatuor, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia vaticinatum se declarat: & quid sub unoquoque seorsum sit vaticinatus, adnotat suis locis. Floruit Hierosolymis & in Judæa, ubi & uxorem duxit, vatem & ipsam. Duos suscepisse filios Iasub & Emmanuelem ex perversa septimi capitis interpretatione prisci Judæi tradiderunt: sed & filiam quoque, ut quem socerum fuisse dicant Manassis Judæorum Regis, à quo demum per summam crudelitatem serra lignea dissectum eum ferunt, quod ipsius impietatem, optimatiumque corruptos mores libero ore carperet. Quam majorum suorum sævitiam excusare conantes Judæi, hanc ipsi inflictam pœnam commenti sunt, quod Dominum Sabaoth oculis suis vidisse se prædicasset, cum Dei terga tantum Moses vidisset. Ad Isaiæ supplicium refertur istud ex Epistola ad Ebræos: ἐπρίσθησαν· *Serra secti sunt.* Sepultus demum est sub quercu Rogel, juxta Regum sepulcra. Præter hunc, quem habemus, vaticiniorum Librum, alia ab ipso scripta esse constat ex Paralipomenis, ubi res gestas Oziæ regis literis prodidisse narratur, neque in eo qui extat Libro uspiam comparent. Opera vero Isaiæ nomine fal-

Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Isaiæ nomen præfixum gerit. Isaiæ ipsi adscribitur. Isa. 30. 8.

August. De civ. Dei, libr. 18. cap. 27. Cyrill. Præf. Expos. in Amos. Procop. in Isa. 1. 1.

Clem. Alex. Strom. 1.

Epiph. De vit. Proph. in Amos.

Isa. 37. 2. Isa. 38. 1.

Cyrill. Præf. in Amos. Procop. in Isa. 37. 2. & 38. 1. R. Abrab. Præf. in Isa.

Isa. 6. 5.

Ebr. 11. 37. 2. Par. 26. 22.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [233] - 205
PUBLIC DOMAIN

Origen. in Matth. 25. & Epist. ad Afric. Epiph. Hær. Archontic. cap. 2. & Hær. Hieracit. cap. 3. Hier. in Is. 64.

so inscripta, quale fuit illud Isaiæ Apocryphum, Origeni sæpe commemoratum; & Anabaticus Isaiæ, cujus meminerunt Epiphanius, & Hieronymus; sive duo hæc idem fuerunt opus, sive duplex; & libellum quemdam suppositititium, sub Visionis Isaiæ titulo typis editum, ab hac dissertatione removemus. Eam vero R. Mosis Kimchi sententiam, quæ Judæis quibusdam præeuntibus librum Proverbiorum, Ecclesiasten, & Canticum Canticorum Isaiæ tribuit, satis supra discussimus.

Probatur ejus γνησιότης & antiquitas.

II. Jam vero Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem per consequentium ætatum testimonia more nostro adstruere perfacile est. Nam primum Michæas, qui Isaiæ fere æqualis fuit, ex ipsius Prophetia clausulam hanc integram, nec interpolatam ad se transtulit: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus, quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Id observatum est Origeni in Epistola ad Africanum, falso censentem nullum e Prophetis vetustiorum Prophetarum sententias usurpasse; quasi indignum hoc esset veritatis præconibus. Nahum quoque adversus Sennacheribum vaticinans cum dixit: *Infirmatus est Basan, & Carmelus, & flos Libani elanguit:* ad ista Isaiæ videtur attendisse, quæ de Sennacheribi itidem & Assyriorum expeditione protulit: *Luxit & elanguit terra, confusus est Libanus, & obsorduit, & factus est Saron sicut desertum, & concussa est Basan, & Carmelus.* Hoc autem vaticinium edidit Isaias sub Achazo, suum Nahumus sub Ezechia, ut suo loco probabimus. Jeremias quoque, centum circiter & quinquaginta annis Isaia recentior, multa ex eo in suum vaticinium depromsit: cujusmodi illud est: *Omne enim caput calvitium, & omnis barba rasa erit: in cunctis manibus colligatio, & super omne dorsum cilicium. Super omnia tecta Moab, & in plateis ejus omnis planctus: quoniam contrivi Moab, sicut vas inutile, ait Dominus:* quibus manifesto exprimitur illud Isaiæ: *Moab ululavit: in cunctis capitibus ejus calvitium, & omnis barba radetur. In triviis ejus accincti sunt sacco: super tecta ejus, & in plateis ejus omnis ululatus descendit in fletum.* Ait Jeremias: *Qui fugerit à facie pavoris, cadet in foveam; & qui conscenderit de fovea, capietur laqueo:* scripserat ante Isaias: *Qui fugerit à voce formidinis, cadet in foveam; & qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo.* Est apud Jeremiam: *Confusus est Bel, victus est Merodach, confusa sunt sculptilia ejus, superata sunt idola eorum:* est apud Isaiam: *Confractus est Bel, contritus est Nabo; facta sunt simulacra eorum bestiis & jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem.* Isaiæ præterea tricesimum septimum caput, cum sequentis initio; totum item tricesimum nonum, in quarti Regum libri decimo nono ac vicesimo capite descripta sunt, idque ἀυτολεξεὶ, ut non sententias modo, sed verba etiam illinc istuc transiisse liquidum sit. Apertissime vero Paralipomenon Auctor: *Reliqua autem sermonum Ezechiæ, & misericordiarum ejus, scripta sunt in Visione Isaiæ, filii Amos, Prophetæ.* Vere: nam gestis Ezechiæ narrandis tricesimum sextum Isaiæ caput, cum sequentibus tribus consecratur. Narrat Josephus Cyrum Persarum Regem pellectis iis quæ de se Isaias ducentis circiter ante annis prædixerat, cum se certo Dei Israëlitarum consilio, restituendis in integrum Ebræis, reparandæque Hierosolymæ, & Templo reficiendo destinatum intellexisse, ad id opere præstandum adjecisse animum, & reipsa compleviſſe.

Nah. 1. 4. Isa. 33. 9. Jerem. 48. 37, 38. Isa. 15. 2. Jer. 48. 44. Isa. 24. 18. Jer. 50. 2. Isa. 46. 1. 2. Par. 32. 32. Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 1.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

III. At quædam dissolvenda veniunt argumenta, quibus oppugnatur iste Liber. Primum à sexti capitis initio exorsum esse Prophetam vaticinium suum quidam volunt, idcirco quod propter oris sui impuritatem ad id tempus tacuisse se ait: tum subjecit: *Et audivi vocem Domini dicentis: Quem mittam, & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixit, Vade.* Quæ si recte colliguntur, sequitur vel perversum esse Libri hujus ordinem, & priora quinque capita loco suo fuisse mota, vel adventitia esse & suppositа. Quæ tamen non ita sunt: nec enim id sibi vult Propheta, se ad hanc diem penitus obmutuisse, & sibi tum primum vaticinandi munus à Deo fuisse impositum; sed de hoc tantum viso se diutius quam deceret tacuisse, ejusque vulgandi mandatum à Deo accepisse. Multis enim vaticiniis Prophetarum libri constant, multis visis à se ita disjunctis & secretis, ut nequaquam temere permiscenda sint, & quæ unius sunt, ad aliud minime sint flectenda. Rem confirmabimus exemplo. Leguntur ista tricesimo tertio capite Ezechielis: *Et factum est in duodecimo anno, in decimo mense, in quinta mensis transmigrationis nostræ, venit ad me qui fugerat de Jerusalem, dicens, Vastata est civitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me vespere, antequam veniret qui fugerat, aperuitque os meum, donec veniret ad me mane, & aperto ore meo non silui amplius.* Quis hinc colliget vaticiniorum Ezechielis hoc esse initium, nec ipsum

Isa. 6. 8. Ezech. 33. 21, 22.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [234] - 206
PUBLIC DOMAIN

antea ſuum os reſeraſſe? Nempe pertinet ſilentium illud Iſaiæ ad id tempus, quo animo ejus hoc viſum objectum eſt, neque ad alia priora eſt detorquendum. Huc adde aliam eſſe loci hujus ſententiam apud Septuaginta Interpretes, ut ab Hieronymo quoque obſervatum eſt, qui ſic illud reddunt: ὦ τάλας ἐγὼ, ὅτι κατανένυγμαι. *O miſer ego, quia dolore punctus ſum!* Jonathan ben Uziel: *Væ mihi, quia peccavi!* Syrus: *Væ mihi, obſtupui!* Arabs: *Audax ſum!* Recentiores Interpretes, Vatablus, & Forerius, נדמיתי, exponunt, *Ilicet, perii, actum eſt de me.* Porro cum viſa, quæ toto opere narrantur, ſub quatuor Judæ regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia, oblata ſibi fuiſſe ſcribat Iſaias; quæ autem ſexto referuntur capite, ad annum eum pertineant, quo deceſſit Ozias, & à multis credantur poſt Oziæ interitum ſub Joathane eveniſſe; ſequentia vero ad triceſimum uſque & ſeptimum caput ſub Achazo contigerint, & reliqua demum ad Ezechiæ tempora referantur, ſequitur quinque priora capita in Oziæ regnum eſſe conferenda. Iis autem generales quædam continentur præceptiones, monitiones, caſtigationes, ac minæ, quibus refractarios ac contumaces populariorum ſuorum animos ad Dei obſequium ſubigere ſtudebat: verum ne ſic quidem edomita eorum pervicacia, graviora denuntiavit. Nec mirum ſane aut novum videri debet, Iſaiam prioribus hiſce capitibus excidium genti ſuæ fuiſſe interminatum, quod Ozia regnante non contigit: nec enim temporis ordini ſemper congruit ratio vaticiniorum, in quibus ὕστερον πρότερον ſæpe occurrit. Hier. in Iſa. 6. 5.

IV. Cum in libro Proverbiorum Thalmudiſtæ legiſſent, partem aliquam libri illius ab Ezechiæ regis famulis collectam fuiſſe; inter quos operam quoque ſuam ad id contuliſſe Iſaiam ſupra conjectavimus; ipſi contra Iſaiæ vaticinationes ab iiſdem Ezechiæ familiaribus & neceſſariis, ipſoque adeo Ezechia ſcriptas fuiſſe cenſuerunt, ut eſt in Baba bathra. Nec enim aliud opinionis hujus argumentum reperio, quam hoc dictum libri Proverbiorum. Quaſi vero vel Ezechias, vel Ezechiæ familiares divino omnes impulſi fuerint inſtinctu, & vaticinia fundere potuerint: quo ſtolido commento quantum hominibus iſtis gloriæ addunt & decoris Thalmudiſtæ, tantum de Libri hujus exiſtimatione decerpunt, vaticinii dignitatem atque oraculi vim ipſi detrahentes. Ita religioſi illi ſacrorum Voluminum cuſtodes, quibus *credita ſunt eloquia Dei*, quique in apices & literulas ſtudioſe inquirunt, librorum ipſorum fidem honorem ac commendationem temere labefactant. *Secundum argumentum.* Prov. 25. 1. Rom. 3. 2.

V. Rurſum hic in ſcenam prodit Philoſophus Theologo-Politicus, atque Libri hujus auctoritatem elevat hoc argumento, quod non is ipſe ſit Liber, in quem vaticinia ſua conjecit Iſaias, ſed tantum compilatio fragmentorum Libri hujus, quæ ut fors tulit, hinc inde collecta, potiſſimum vero ex Chronicis regum Juda & Iſraël, & in hoc quod habemus volumen compacta ſunt. Atque id vult adverſus reliquos Prophetarum libros valere. Rationes cur ita ſentiat has habet, quod diſturbato ordine ac perverſo digeſtæ ſint Iſaiæ Prophetiæ, nec eam tueantur ſeriem, qua primum ab Auctore diſpoſitæ inter ſe ac collocatæ ſunt; quod res geſtas Oziæ ſit literis perſecutus, ut adductum ſupra ex Paralipomenis comma indicat; ſub eoque etiam ſit vaticinatus, ut apparet ex initio libri Iſaiæ qui nunc extat; cum tamen nec acta Oziæ referat idem ille Liber, nec ulla habeat vaticinia quæ ſub Ozia edita fuiſſe conſtet; quod certum ſit præterea, ex Rabbinorum ſententia, ſub Manaſſe quoque Iſaiam vaticinia edidiſſe, quorum in ipſius Libro reperire liceat omnino nullum. Verum hæc facile diſſolvimus: nam quod ex confuſo in hoc Libro prædictionum ordine cauſſam reperiſſe putat, quamobrem eum Iſaiæ eripiat; imo vero, vel inde maxime apparet non eſſe id humanæ mentis opus, res conſerte contexteque explicantis, & rationum cohærentiam ſequentis, ſed afflatu potius cæleſti inſtinctæ & agitatæ, ac res futuras per interciſa & ſalebroſa pandentis oracula, quorum obſcuritas per ipſos demum eventus rerum erat illuſtranda. Negamus præterea Oziæ hiſtoriam inter vaticinia ſua Iſaiam deſcripſiſſe, ſed peculiare opus fuiſſe cenſemus, temporum demum injuria deperditum. Supra enim auctoritate libri Paralipomenon, & Theodoreti teſtimonio adducti docuimus, Prophetas, præter vaticiniorum ſuorum editionem, hiſtorias ſæpe temporum ſuorum peculiari opera literis commendaſſe. Nec fatemur vero, quæcunque prædixit Iſaias, fuiſſe relata in literas: ac proinde ſi qua ſub Manaſſe præſignificavit, fruſtra in hoc Libro requiri putamus; cum præſertim titulus ipſe oſtendat hoc tantum opere contineri vaticinia ſub quatuor regibus, Ozia, Joathane, Achazo, & Ezechia edita. Nam quod attinet ad prædictiones, quæ in Oziæ tempora conveniunt, jam ſupra oſtendimus eas quinque prioribus capitibus deſcriptas videri. *Tertium argumentum.* 2. Par. 26. 22. 1. Par. 29. 29. 2. Par. 20. 34. Theodoret. Præf. in libr. Reg.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [235] - 207
PUBLIC DOMAIN

De Prophetia Jeremiæ.

I. *Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipsi adscribitur Libri compositio, Barucho vero descriptio.* II. *Variæ Jeremianorum vaticiniorum partes variis temporibus sunt elaboratæ;* III. *nec juxta temporum ordinem inter se sunt dispositæ.* IV. *Recensentur Jeremiæ scriptiones quæ supersunt.* V. *Probatur Prophetiæ Jeremiæ γνησιότης & antiquitas.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Tertium argumentum.*

Disputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerit. Jeremiæ ipsi adscribitur Libri compositio, Barucho vero descriptio.

I. VATICINIORUM nomine suo inscriptorum auctorem se, cum ipso initio, tum etiam passim profitetur Jeremias: *Verba Jeremiæ*, inquit, *filii Helciæ, ac Sacerdotibus, qui fuerunt in Anathoth, in terra Benjamin.* Tum paulopost sic ipse de se non semel disserit ἀυτοπροσώπως, *Et factum est verbum Domini ad me.* Rursum: *Et misit Dominus manum suam, & tetigit os meum.* Quibus vero temporibus singula sibi à Deo, à se vero Judæis, aliisque gentibus edita sint oracula, suis signavit locis: unde cognoscitur eum pene puerum, anno primum Josiæ decimo tertio vaticinia sua auspicatum, regnantibus deinde Joachazo, Joakimo, Jechonia, & Sedecia, per annorum circiter quadraginta decursum, ad Urbis usque excidium, quod Sedeciæ undecimo contigit, Dei mandata ac futura mala in Judæ ac Benjamini tribubus, populo denuntiasse: Godolia deinde, qui Sedeciæ fuerat suffectus, ab Ismaële interfecto, ipsum Jeremiam cum Barucho, à Johanano filio Caree, in Ægyptum fuisse abductum, & novis vaticiniis Judæos illic degentes, Ægyptum, aliasque gentes conterruisse. Quo factum esse ferunt, ut concitatis adversum se hominibus nefariis, popularibus suis, quos crebris objurgationibus incessebat, lapidibus demum Taphnis oppressus sit; quo pertinere creditur istud ex Epistola ad Ebræos, ἐλιβάσθησαν, *lapidibus cæsi sunt*: vel juxta Gregentium, jaculis in cœno sit confixus. Verum cum ejus obitus non aperte in Scriptura sit expressus, supersesse eum ad hanc diem in vivis, & cum Elia supremis mundi temporibus appariturum fore plerique Patres arbitrati sunt. Quidam ex Ebræis, in patriam ex Ægypto cum Barucho remeasse asseverarunt. Mirari porro subit, cur scripserit Abrabaniel Jeremiam cum Jechonia in Babyloniam fuisse deportatum, atque illic diem suum obiisse; Abulfaragius vero, inventam in Ægypto ejus urnam Alexandrum deportasse Alexandriam, ibique esse sepultum. Quæ inter Rabbinorum deliria & Arabum nugas amandamus. Porro non voce solum prolata hæc à se vaticinia, sed in literas etiam Dei jussu à se fuisse relata non semel docet: velut vicesimo quinto capite, cum ait: *Et adducam super terram illam omnia verba mea, quæ locutus sum contra eam; omne quod scriptum est in Libro isto, quæcunque prophetavit Jeremias adversum omnes gentes.* Item alibi: *Et hæc sunt verba Libri, quem misit Jeremias Propheta de Jerusalem ad reliquias seniorum transmigrationis.* Et tricesimo capite: *Hoc verbum quod factum est ad Ieremiam à Domino dicens: Hæc dicit Dominus Deus Israël dicens: Scribe tibi omnia verba quæ locutus sum ad te, in Libro.* Tum ad calcem vaticiniorum suorum: *Et scripsit Ieremias omne malum quod venturum erat super Babylonem in Libro uno; omnia verba hæc quæ scripta sunt contra Babylonem.* Ad ea autem describenda usum eum opera Baruchi, filii Neriæ, hæc indicant è quadragesimo quinto capite: *Verbum quod locutus est Ieremias Propheta ad Baruch, filium Neriæ, cum scripsisset verba hæc in Libro ex ore Jeremiæ.* Clariora etiam isthæc e tricesimo sexto capite: *Factum est verbum hoc ad Ieremiam à Domino dicens: Tolle volumen Libri, & scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi adversum Israël, & Iudam, & adversum omnes gentes, à die qua locutus sum ad te, ex diebus Iosiæ, usque ad diem hanc. Vocavit ergo Ieremias Baruch, filium Neriæ, & scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones Domini, quos locutus est ad eum, in volumine Libri.* Deinde: *Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Neriæ, scribæ, qui scripsit in eo ex ore Ieremiæ omnes sermones Libri, quem combusserat Ioakim rex Iuda igni, & insuper additi sunt sermones multo plures quam antea fuerant.*

Ebr. 11. 37. Gregent. Disput. cum Herbano Jud.

R. Is. Abrab. in Ezech. 1. Abulfar. Hist. Orient. Dyn. 3.

Jerem. 25. 13.

Jer. 29. 1.

Jer. 30. 1.

Jer. 51. 60.

Jer. 45. 1.

Jer. 36. 1, 2, 4.

Jer. 36. 32.

Variæ Jeremianorum vaticiniorum partes variis

II. Ex his cognoscitur duplicem primum fuisse vaticiniorum Jeremiæ descriptionem; priorem oracula universa à Deo Jeremiæ edita ad Joakimi usque tempora complexam, alteram vero longe ampliorem, majori nempe verborum ornatu ac pondere elaboratam, & novis prædictionibus adauctam, graviorumque pœnarum comminationibus

tionibus, quibus ulciſcendum Deus decreverat recens illud Joakimi regis facinus, cum priorem vaticiniorum Jeremiæ libellum diſcidit, & concremavit. His ergo neceſſe eſt multo poſt ſubjecta fuiſſe vaticinia hæc, quæ Jeremiæ revelata ſunt Sedeciæ temporibus. Atque hæ duæ partes prius videntur totam Jeremianarum prædictionum complexionem conſtituiſſe. Manifeſte id oſtendit ipſum Libri Proœmium: *Verba Ieremiæ: quod factum eſt verbum Domini ad eum in diebus Ioſiæ, filii Amon, regis Iuda, in tertio decimo anno regni ejus. Et factum eſt in diebus Ioakim, filii Ioſiæ, regis Iuda, uſque ad tranſmigrationem Ieruſalem, in menſe quinto.* Poſtea vero ſubnexa ſunt ea quæ geſſit & prænuntiavit Jeremias poſt ultimam Hieroſolymorum cladem, & Sedeciæ deportationem, quoad ipſe cum Barucho in Ægyptum abductus eſt. Reliqua in Ægypto literis tradita ſunt, & hac quinquageſimi primi capitis clauſula terminantur: *Hucuſque verba Ieremiæ.* Quæcunque vero adverſus Babylonem quinquageſimo capite ac ſequenti mala denuntiantur, eadem videntur in eo extitiſſe libro, quem per Saraiam Babylonem deferri, illicque prælegi, ac deinde in Euphratem projici juſſit. Poſtremum caput e duobus poſtremis quarti libri Regum totum fere depromtum eſt: quo partim ea narrantur, quæ jam ſupra narraverat Jeremias, partim quæ poſt ejus obitum evenerunt: velut obitus ipſe Jechoniæ. Splendide itaque halucinabitur, quiſquis caput illud Jeremiani partem eſſe operis cenſuerit, uti ſupra adnotavi, cum de libris Regum diſſererem. Minime vero dubium mihi eſt, quin Voluminum ſacrorum concinnator Eſdras hoc caput à ſe compoſitum, & è libris Regum à ſe, ut nobis veriſimile fit, elaboratis, magna ex parte decerptum illuc adtexuerit, ut eſſet argumentum ſequentium Jeremiæ Threnorum. Atque id propius ad verum videtur accedere, quam, quod opinatus eſt Sixtus Senenſis, à Barucho poſtremum id caput fuiſſe adjectum: nec enim credibile eſt eadem illic iteraſſe ipſum de Sedeciæ infortuniis, quæ paulo ſuperius Jeremia dictante retulerat.

temporibus ſunt elaboratæ;

Sixt. Sen. Bibl. libr. 1.

III. Minime vero temporum ordini capitum ſeries reſpondet, magnaque rerum ineſt confuſio; id quod obſervatum eſt ab Origene in Epiſtola ad Africanum, & ab Hieronymo. Nam quæ poſtrema ſunt, Joakimo regnante ſunt prædicta, atque alia itidem nonnulla, huc & illuc ſparſa; quibus inſerta alia ſunt, Sedeciæ temporibus edita; quædam etiam poſt ejus deportationem; ſive hoc ordine diſpoſita in Baruchi adverſariis, eo defuncto reperta ſint, cum morte fortaſſe oppreſſus ea nondum digeſſiſſet; ſive caſu deinde, aut librariorum incuria confuſa ea ſint; ſive denique temporum rationem inſuperhabuerit Baruchus, & certis aliquibus de cauſſis alium ordinem ſecutus ſit; quod non temere credi poteſt. Nam cum quadraginta quatuor prioribus capitibus Judaicas res expoſuiſſet, ſequens ad Baruchum pertinet, reliqua ad extraneas gentes. Conjectura noſtra nititur verbis Hieronymi, qui de Jeremiæ Prophetia ſic præfatur: *Præterea ordinem viſionum, qui apud Græcos & Latinos omnino confuſus eſt, ad priſtinam fidem correximus.* Ergo Hieronymi interpretatio, quam hodie terimus, ad priſtinam fidem correcta eſt, priſtinumque ordinem ſequitur: neque eſt cur Critici novitii in reſtituendo hoc ordine deſudent; quaſi Barucho & Eſdra ſapientiores eſſe velint. Confuſio autem interpretationi Septuaginta Senum adhæſit, nec ab Hieronymo emendata eſt. Generatim vero obſervare licet, res à Prophetis nullo ſervato ordine, ſed ſparſim ac confuſe fere eſſe narratas. Nempe ſic decuit viros, non rationis humanæ dictata ſequentes, & ſeriem rerum cogitate texentes, ſed divino impulſos motu ac de cœlo afflatos, & ſacro, ſi ita loqui fas eſt, furore correptos. Legimus apud Auctorem libri De vita & morte Prophetarum, qui Dorotheo tribuitur, omnes Prophetas, præter Davidem & Danielem, vaticinia ſua non ipſos commendaſſe literis, ſed Scribas, qui in Templo erant, ea quotis quibuſque diebus ex vaticinantium ore excepiſſe: quæ cum alia, aliaque eſſent, & prout cæleſtis ſe dabat ille ſpiritus, diſſipato & indigeſto ordine funderentur, ita à Scribis in libros fuiſſe relata. Hæc partim vera eſſe, partim aliter ſe habuiſſe puto: plures enim quam quos notat Pſeudo-Dorotheus, ſuas ipſos prædictiones ad poſteritatis memoriam arbitror deſcripſiſſe; nec omnium, qui hanc aliis reliquerunt curam, prophetias à Scribis illis fuiſſe ſcripto conſignatas.

nec juxta temporum ordinem inter ſe ſunt diſpoſitæ. Hier. Præf. in Jerem.

IV. At præter hoc Jeremianorum vaticiniorum opus, & Threnos, de quibus proxime acturi ſumus, alia pleraque Jeremias ſcripſiſſe fertur. Nam & libros Regum fœtum ipſius eſſe ſciſcunt Thalmudiſtæ; quæ à nobis ſupra improbata eſt opinio: & ipſius nomen præferunt Pſalmus ſexageſimus quartus, & centeſimus triceſimus ſextus: & ejus Epiſtolâ ad captivos in Babyloniam abducendos conſtat ſextum Baruchi caput, de qua mox diſputabimus. Hæc autem Epiſtola, cum Threnis & Prophetia Jeremiæ, unicum efficiebat librum, uti tradunt Origenes apud Euſebium, & Hilarius. Denique ex eo libro, quo calamitates Babyloniis eventuras prædicebat,

Recenſentur Jeremiæ ſcriptiones quæ ſuperſunt. Thalm. Babbathr. cap. 1.

Euſeb. Hiſt. libr. 6. cap. 25.

quemque per Saraiam Babylonem deferri, & in Euphratem mergi curavit, depromta videntur Jeremiæ vaticiniorum capita duo, quinquagesimum cum sequenti. Reliquas Jeremiæ scriptiones accurate percensét Sixtus Senensis; quæ quoniam intercederunt, neque ad institutum pertinent opus, eas prætermittemus.

Sixt. Sen. Bibl. libr. 2.

Probatur Prophetiæ Jeremiæ γνησιότητα & antiquitas.

V. Cæterum Jeremiani vaticinii γνησιότητα & antiquitatem præclara ac manifesta proximarum & porro consequentium ætatum testimonia confirmant. Nam primum Threni ipsi eas habent locutiones, quas ex eadem origine venisse, unde & ipsum prædictionum opus, haud dubium est. Tale est istud Threnorum comma: *Ploraus ploravit in nocte, & lacrymæ ejus in maxillis ejus:* quod hujus e Prophetia germanum est: *Plorans plorabit, & deducet oculus meus lacrymam, quia captus est grex Domini.* Ista quoque e Threnorum secundo: *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui:* paria sunt istis: *Deducant oculi mei lacrymam per noctem & diem, & non taceant.* Baruch, Jeremiæ scriba ac familiaris, totas ex ejus scriptionibus sententias libello suo inseruit. Nam quod ait secundo capite: *Quod si non audieritis vocem Domini Dei vestri, operari regi Babyloniæ, defectionem vestram faciam de civitatibus Juda, & à foris Ierusalem, & auferam à vobis vocem jucunditatis, & vocem gaudii, & vocem sponsi, & vocem sponsæ, & erit omnis terra sine vestigio ab inhabitantibus eam:* id liquido expressum est ex istis Jeremiæ: *Perdamque ex eis vocem gaudii, & vocem lætitiæ, vocem sponsi, & vocem sponsæ, vocem molæ, & lumen lucernæ: & erit universa terra hæc in solitudinem & in stuporem, & servient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annos:* quibus similia reperies capite Jeremiæ septimo. Hanc autem locutionem ex Osea sumsisse Jeremiam infra ostendam. Subjicit Baruch: *Ut transferrentur ossa regum nostrorum, & ossa patrum nostrorum de loco suo: & ecce projecta sunt in calore Solis, & in gelu noctis:* quippe scripserat Jeremias: *In illo tempore ait Dominus: Ejicient ossa regum Iuda, & ossa principum ejus, & ossa Sacerdotum, & ossa Prophetarum, & ossa eorum qui habitaverunt Ierusalem, de sepulcris suis, & expandent ea ad Solem & Lunam.* Nec multo post hæc scribit Baruch: *Et statuam illis testamentum alterum sempiternum, ut sim illis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum:* ut istis Jeremiæ accineret: *Feriam domui Israël, & domui Iuda fœdus novum:* deinde: *Ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.* Alio loco sic Baruch: *Adduxit enim super illos gentem de longinquo, gentem improbam & alterius linguæ:* præiverat Jeremias cum diceret: *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo domus Israël, ait Dominus; gentem robustam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* Plurima indidem ab Ezechiele hausta reperire licet: puta hæc e decimo octavo capite: *Quid est quod inter vos parabolam vertitis in proverbium istud in terra Israël, dicentes: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt? Vivo ego, dicit Dominus, si erit ultra vobis parabola hæc in proverbium in Israël. Ecce omnes animæ meæ sunt: ut anima patris, ita & anima filii mea est: anima quæ peccaverit, ipsa morietur:* ad istud exemplar videntur excusa: *In diebus illis non dicent ultra: Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt; sed unusquisque in iniquitate sua morietur: omnis homo, qui comederit uvam acerbam, obstupescent dentes ejus.* Totum illud Ezechielis comma, quo pastores Israëlis incessit tricesimo quarto capite, plane similia sunt eorum quæ Jeremias capite vicesimo tertio in eamdem sententiam disseruit. Omnem vero repugnandi ansam præcidit Daniel cum ait: *Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Ieremiam Prophetam, ut complerentur desolationis Ierusalem septuaginta anni.* Nec aliter Auctor Paralipomenon: *Ut compleretur sermo Domini ex ore Ieremiæ, & celebraret terra sabbatha sua: cunctis enim diebus desolationis egit Sabbathum, usque dum complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Ieremiæ, suscitavit Dominus spiritum Cyri regis Persarum.* Eadem repetuntur initio libri Esdræ. Atqui ea significantur, quæ extant capite vicesimo nono Jeremiæ: *Hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum:* & quæ vicesimo quinto capite: *Et erit universa terra hæc in solitudinem & in stuporem, & servient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis: cumque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super Regem Babylonis.* Neque vero nobis prætermittendum videtur illud Zachariæ: *Hæc dicit Dominus exercituum: Convertimini de viis vestris malis, & de cogitationibus vestris pessimis:* quod manavit ex his Jeremiæ: *Hæc dicit Dominus: Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras, & studia vestra. Qui dixerunt, Desperavimus, post cogitationes enim nostras ibimus.* Item alibi: *Misi ad vos omnes servos meos, consurgens diluculo, mittensque, & dicens: Convertimini unusquisque à via sua pessima, & bona facite studia vestra; & nolite sequi Deos alienos, & non inclinastis aurem vestram, neque audistis me.*

Thr. 1. 2.
Jer. 13. 17.
Thr. 2. 18.
Jer. 14. 17.
Bar. 2. 22. 23.
Jer. 25. 10.
Jer. 7. 34.
Jer. 8. 1, 2.
Bar. 2. 35.
Jer. 31. 31, 32.
Bar. 4. 15.
Jer. 5. 15.
Ezech. 18. 2, 3, 4.
Jer. 31. 29, 30.
Dan. 9. 2.
2. Par. 36. 20, 21.
Jerem. 29. 10.
Jerem. 25. 11, 12.
Zach. 1. 4.
Jer. 18. 11, 12.
Jer. 35. 15.

Confer & istud Zachariæ: *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem*, cum isto Jeremiæ: *Suscitabo David germen justum*; utrobique vocem צמח reperies, quam Interpretes varie reddiderunt: eamdem porro prædictionibus istis sententiam inesse fatebere. Alibi Zacharias: *Et revertetur omnis terra usque ad desertum de colle Remmon ad Austrum Ierusalem, & exaltabitur, & habitabit in loco suo, à porta Benjamin usque ad locum portæ prioris, & usque ad portam angulorum; & à turre Hananeel, usque ad torcularia Regis:* quæ submiserunt ista Jeremiæ: *Ædificabitur civitas Domino, à turre Hananeel, usque ad portam anguli; & exibit ultra norma mensuræ in conspectu ejus super collem Gareb, & circuibit Goatha, & omnem vallem cadaverum, & cineris, & universam regionem mortis usque ad torrentem Cedron, & usque ad angulum portæ equorum orientalis. Sanctum Domini non destruetur, & non evelletur ultra in perpetuum.* Cum ergo Jeremiæ vestigia tam studiose legisse Zachariam observassent Judæi, vulgari sermone dicebant Jeremiæ spiritum in Zachariam transisse. Cum ea scriberet Sirachides: *Incenderunt electam sanctitatis civitatem, & desertas fecerunt vias ipsius in manu Ieremiæ: nam male tractaverunt illum, qui à ventre matris consecratus est Propheta, evertere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare:* respiciebat procul dubio ad ista Jeremiæ: *Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna, ut evellas, & destruas, & dissperdas, & dissipes, & ædifices, & plantes.* Nec leve vetustatis argumentum capi potest ex mensibus, quos numeris suis Jeremias designavit, cum post captivitatem Babylonicam nominibus Chaldaicis eos fere Judæi signare consueverint.

Zach. 3. 8. Jer. 23. 5. Zach. 14. 10. Jer. 31. 38. & seq. Eccli. 49. 8, 9. Jer. 1. 10.

Quinetiam in Ethnicos sparsa est Jeremianarum prædictionum fama, easque & ipsum Jeremiam præconio insigni prosecutus est Alexander Polyhistor, qui Ptolemæi Lathyri temporibus vixit. Extat illud apud Eusebium libro nono Præparationis Evangelicæ; quod tamen si propius inspexerimus, ea illic de Jeremia referri deprehendemus, quæ in ipsius prædictionibus nuspiam occurrunt: ait enim Jeremiam impendentes clades, & mox futurum exilium ac servitutem denuntiasse Judæis, ac propterea flammis eum à Jechonia rege esse destinatum; captum demum à Nabuchodonosore Jechoniam ipsum, & Babylonem deportatum, cum universa Templi gaza, præter Arcam fœderis, & inclusas in ea Tabulas Legis. Quæ cum in Prophetia Jeremiæ non extent, videntur depromta ex ejus Descriptionibus, quæ Chaldæis Hierosolymam diripientibus, Arcam cum Tabernaculo & Altari incensi, in speluncam montis Nebo à Jeremia fuisse illatam & occultam docebant, uti testatur secundus liber Machabæorum. Ad ætatem autem Iasonis Cyrenæi, cujus historia in epitomen contracta Machabaico eodem secundo continetur, proxime accessit Alexandri Polyhistoris ætas, adeo ut ab hoc quoque legi potuerint Jeremiæ ὑποτυπώσεις.

2. Mach. 2. 1.

VI. At non Philosophi Theologo-Politici cavillationes effugit iste Liber, sed ex confuso ac perturbato, quem notavimus, temporum ordine, & ex ea quam in diversis rerum earumdem narrationibus inesse putat discrepantia ac repugnantia, criminandi ejus sumit argumentum. Hæc autem inde evenisse censet, quod ex diversis Historicis collectus sit & decerptus. Quæ tamen aliis plerisque ex caussis oboriri potuisse manifestum est. Nam quod ad temporum perturbationem spectat, id jam supra à me ostensum est. Rerum vero discrepationem depravatio Codicum, vel narrationis obscuritas invehere potuerunt. Verum ut temporum ac rerum confusionem inesse fateor, ita ullam inesse repugnantiam prorsus nego: nam quod ait vicesimo primo capite Scriptorem afferre caussam, cur in carcerem conjectus sit Jeremias, nempe quod Urbis vastationem prædixerit Sedeciæ, tum capite sequenti Joakimi tempora repetere, & interpositis deinde multis capitibus tricesimo octavo demum capite ad ea reverti, quæ vicesimo primo narrari cœpta fuerant; aliamque illic narrari caussam, quamobrem custodiæ traditus sit Jeremias, quam quæ superiori capite fuerat allata: hoc, inquam, nulla ratione objicitur. Nam vicesimo primo capite de Jeremiæ comprehensione, aut comprehensionis caussa nullum prorsus verbum extat: at vicesimo secundo capite, & sequentibus duobus, quibus interrumpi putat annorum seriem, continuat Jeremias suam ad eosdem Sedeciæ legatos orationem, & ad perterrefaciendum Sedeciam nonnulla refert, quæ sibi à Deo adversus Joachazum sive Sellumum, & Joakimum, & Jechoniam præsignificata fuerant. Caput vero tricesimum octavum, quod vicesimi primi continuationem esse putat, omnino non est; hoc enim Phassurum, & Sophoniam alloquitur Jeremias; illo Saphatiam, Gedeliam, Iuchalem, & Phassurum ait audivisse sermones, quos ad omnem populum habere ipse consueverat. Falsum quoque est, tricesimo septimo capite, & tricesimo octavo diversas afferri caussas, quamobrem Jeremias comprehensus sit: nam res penitus diversæ utrobique narrantur; illic quippe Jeremias, cum rus suum peteret, sic tanquam profugus & perduellionis reus, à Ieria custode comprehenditur, & in carcerem Jonatha-

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Tract. Theol. cap. 10.

nis compingitur : hic vero, quod in hujus carceris veſtibulo ad populum verba faceret, & ad relinquendam Urbem ſollicitaret, Saphatias, Gedelias, Iuchal, & Phaſſur, annuente Sedecia, inde extractum in lacum Melchiæ detruſerunt. Itaque annorum ſeriem, & narrationem rerum hoc Libro confuſam eſſe fateor; res vero aut verba inter ſe diſcrepare plane nego : & ut utrumque darem, ex Hiſtoricorum tamen, unde petita ea vult Philoſophaſter, repugnantia & diſcordia prodire omnino infitiarer.

Secundum argumentum. VII. Capite præterea viceſimo ſecundo carpendi ſui, & in dubium revocandæ ſuæ γνησιότητος Diſputatori eidem cauſſam præbuit Jeremiæ Prophetia. Quæ cum hæc habeat : *Numquid vas fictile atque contritum vir iſte Iechonias? numquid vas abſque omni voluptate? quare abjecti ſunt ipſe & ſemen ejus, & projecti in terram quam ignoraverunt? Terra, terra, terra, audi ſermonem Domini. Hæc dicit Dominus : Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur : nec enim erit de ſemine ejus vir qui ſedeat ſuper ſolium David, & poteſtatem habeat ultra in Iuda;* palam hæc repugnare ait Philoſophus libro quarto Regum, cujus poſtremum caput ſummis honoribus affectum ab Evilmerodacho Jechoniam fuiſſe narrat; & libro Paralipomenon primo, cujus tertium caput octo filios Jechoniam ſuſcepiſſe docet, Salathielem in his, & Phadaiam patrem Zorobabelis, qui populi dux fuit, & regium jus inter ſuos exercuit, licet Regis nomen, regiaque ornamenta non uſurparit. At vel ex hac argumentatione oſtendit Philoſophus vix unquam ſe in Scripturæ ſacræ adyta penetraſſe. Sciret hoc loco Paralipomenon alium notari Zorobabelem, quam qui Judæorum dux fuit, uti recte à Grotio obſervatum eſt; hunc Salathielis fuiſſe filium, ut habetur in libris Eſdræ, Aggæi, Matthæi, & Lucæ; illum Phadaiæ : huic Reſam filium fuiſſe, ut eſt apud Lucam; illum vero inter octo, quos genuit liberos, & quorum nomina extant in Paralipomenis, nullum Reſæ nomine appellatum habuiſſe. Quod ergo habet Alexandrinus Codex, καὶ υἱοὶ σαλαθιὴλ, ζοροβάβελ, καὶ σεμεΐ. *Et filii Salathielis, Zorobabel, & Semei*, pro eo quod præferunt vulgati libri Septuaginta Interpretum capite tertio prioris Paralipomenon : καὶ υἱοὶ φαδαΐας, ζοροβάβελ, καὶ σεμεΐ. *Et filii Phadaiæ, Zorobabel, & Semei :* id videtur interpolatum ab aliquibus hanc clauſulam ſtudentibus ita conciliare clauſulis aliis, quæ Zorobabelem Salathielis filium faciunt. Mera vero corruptela eſt id quod extat apud Interpretem Syrum & Arabem : *Filii Nedabiæ, Zorobabel, & Semei.* Neque placet Judæorum reſponſio, qui Zorobabelem Salathielis nepotem fuiſſe volunt, ut pote Phadaiæ filium, qui Salathiele genitus ſit : nepotes autem ſæpe filios dici, quippe qui ab avo patris genitore geniti cenſeantur. Quod ut tueri poſſint, dicere coguntur mancam eſſe & hiulcam decimi octavi verſus orationem : *Melchiram, Phadaia, Senniſer, & Iecemia, Sama, & Nadabia;* atque ad eam explendam verba hæc eſſe præfigenda : *Et filii Salathielis fuerunt.* Quæ ſi amplectamur, dicendum itidem erit, quod ab aliquibus dictum eſt, Moſollamum Zorobabelis filium, alio nomine dictum fuiſſe Abiud, ut Matthæi verbis ſua conſtet fides. Verum cum hæc nulla veterum ſcriptorum aut codicum tueatur auctoritas, temere nequaquam videntur admittenda. Porro Salathielem illum Zorobabelis patrem, Neri fuiſſe filium docet Lucas : at in Paralipomenis ſic habent Ebraica : ובני יכניה אסר שאלתיאל בנו. Septuaginta : καὶ υἱοὶ ἰεχονία, ἀσὶρ, σαλαθιὴλ υἱὸς αὐτοῦ. *Et filii Iechoniæ, Aſir, Salathiel filius ejus.* Id ſibi vult Aſirum Jechoniæ natura filium fuiſſe, Salathielem vero Aſiri filium lege, hoc eſt ſucceſſione, ac bonis; quia nimirum Salathiel Aſiro ſucceſſit, eoque defuncto ſummus populi judex, dux, & princeps creatus eſt. Fidem aſtruit huic reſponſioni ſuperior verſus capitis ejuſdem Paralipomenon, ubi Ebraica, & Septuaginta habent : *Et filii Ioakim Iechoniæ filius ejus, Sedecias filius ejus.* At Sedeciam Joſiæ & Amitalis filium, Joakimi fratrem, Jechoniæ patruum fuiſſe docent libri Regum : hic autem Jechonias Joakimi filius fuiſſe dicitur, Sedecias autem Jechoniæ, quia nimirum in Jechoniæ locum à Nabuchodonoſore ſuffectus eſt : quod acute itidem vidit Grotius, & ante Grotium aliud agens Eraſmus, præmonſtrante Philone. Itaque Jechonias appellatur vir ſterilis, non quod liberos non procreaverit, ſed quod *abjectus ſit ipſe & ſemen ejus, & projectus in terram quam ignorabat, & quod non fuerit de ſemine ejus, vir qui ſederet ſuper ſolium David, & poteſtatem haberet ultra in Iuda.* Itaque Ebraicum, יצליח, Septuaginta & Theodotion vertunt, ἀκήρυκτον, hoc eſt, *exterminatum;* quod ſecutus eſt Arabs : Aquila, ἀνάυξητον, *qui augeri non poteſt;* Symmachus, κενὸν, *vacuum.* Vas quoque fictile & contritum, vas ſine voluptate dicitur Jechonias, quod regno, patria, bonis, & libertate dejectus, in externo ſolo ad alterius arbitrium vitam egerit : quarum rerum jacturam nulli honores, nulla præmia ſarcire poſſunt. Præclare igitur Jeremiæ convenit cum Paralipomenis, ſi quis non in Scripturæ ſacræ cortice cum Philoſophaſtro hærere, ſed intima enucleare ſciat.

4. Reg. 25. 27, & ſeq. 1. Par. 3. 16, & ſeq.

Grot. in Luc. 3. 23.

Luc. 3. 26.

1. Par. 3. 19, 20.

Luc 3. 27.

1. Par. 3. 16.

4 Reg. 23, & 24.

Eraſm. & Grot. in Luc. 3. 23. Jerem. 22. 28, 30.

VIII. Alio præterea argumento fidem Libri hujus ac auctoritatem convellere conatur Theologo-Politicus Tractator. Scripsit Jeremias tricesimo quarto capite: *Audi verbum Domini, Sedecia, rex Iuda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris.* Hæc ei minime convenire ait ille libertatis Philosophicæ patronus, cujus oculi effossi sunt, postquam filiorum cædem spectavit. Quid ita vero? an cæcorum omnium violenta mors est? at notasset duo hæc invicem opponere Prophetam, *mori in gladio*, &, *mori in pace:* violentam nempe & maturatam mortem, tranquillæ, spontaneæ, & naturali, quæ cœcis perinde ut oculatis contingit. Hanc oppetiit mortem Sedecias, cum prius lethi genus filii ejus subiissent. At qui se Philosophum, Theologum, & Politicum duntaxat fuerat professus, hic etiam Criticum agit, & in clausula supra depromta e Jeremiæ vicesimo secundo capite, pro Jechoniæ nomine Sedeciæ nomen subjiciendum censet; hoc vero capitis tricesimi quarti loco, pro Sedeciæ nomine Jechoniæ nomen supponi jubet. Quam recte, videamus. Capite vicesimo secundo verba supra recitata proxime hæc præcedunt: *Vivo ego, dicit Dominus, quia si fuerit Iechonias, filius Ioakim regis Iuda, annulus in manu dextera mea, inde evellam eum.* Deinde: *Et mittam te & matrem tuam, quæ genuit te, in terram alienam, in qua nati non estis, ibique moriemini.* Quæ Jechoniæ plane convenire ista indicant e quarto Regum: *Transtulit quoque Ioachin in Babylonem, & matrem Regis, & uxores Regis, & eunuchos ejus.* Sedeciæ vero matrem illuc fuisse abductam nuspiam legitur. Nihilo magis altera pericope, e tricesimo quarto capite, Jechoniæ aptari potest; nam cum totum caput pertinet ad Sedeciam, tum ista maxime: *Hæc dicit Dominus Deus Israël: Vade & loquere ad Sedeciam, regem Iuda, & dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Ecce ego tradam civitatem hanc in manus Regis Babylonis, & succendet eam igni.* Atqui à Nabuchodonosore concremata est Hierosolyma, postquam urgente fame Sedecias Urbem arrepta fuga deseruit; minime vero, cum eam Jechonias Nabuchodonosori tradidit. Subjungit Jeremias: *Et tu non effugies de manu ejus, sed comprehensione capieris, & in manu ejus traderis, & oculi tui oculos Regis Babylonis videbunt.* Quippe e fuga retractus est Sedecias, & in vincula conjectus, & post visum postremo Babylonium Regem luminibus oculorum est orbatus. At neque effugere conatus est Jechonias, cum in Nabuchodonosoris potestatem ultro venerit, & in libera custodia servatus sit. Tantumne inesse potest temeritatis cuiquam aut impietatis, ut obtuso adeo ac plumbeo ingenio, & severioribus disciplinis tam leviter tincto, sacrorum Voluminum majestatem violare, & in venerandæ vetustatis scriptiones ita grassari audeat!

Tertium argumentum. Jer. 34. 5.

Jer. 22. 24.

Jer. 22. 26.

4. Reg. 24. 15.

Jer. 34. 2. 3.

DE LAMENTATIONIBUS JEREMIÆ.

I. Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipsi adscribuntur. II. *Disputatur utrum idem sit hic Liber, qui à Joakimo rege crematus est.* III. *Disputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adscribi potest.* IV. *Probatur Lamentationum Jeremiæ γνησιότης & antiquitas.* V. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

I. SEQUUNTUR Lamentationes Jeremiæ, metro scriptæ, & in quatuor capita digestæ, quorum versus Ebraicarum literarum numerum exæquantes, eo artificio compositi sunt, ut priores ipsorum literæ ordinem elementorum Ebraicorum retineant; excepto tertio capite, quod singulis literis ter iteratis eodem ordine servato ternos versus inchoat. Factum id memoriæ juvandæ caussa, ne quid in iis modulandis cantores turbarentur. Hieronymus in Epistola ad Lætam: *Ordinem teneat literarum, ut memoria nominum in canticum transeat.* Harum argumentum postremo vaticiniorum Jeremiæ capite continetur: quod ab Esdra illuc e libris Regum transtatum est, ut sequentium Threnorum caussam aperiret. Cum autem unicum librum cum vaticiniis Threni efficerent, iisque continuata serie cohærerent, facile evenit, ut quod pertinebat ad Threnos, antecedentibus vaticiniis sit adjunctum. Illic autem dum miserabile patriæ suæ excidium luget Propheta, suas quoque capite tertio calamitates αὐτοπαθῶς deplorat, qua re operis auctorem sese luculenter prodit; cum se à populo derisum, contumeliis affectum, maledictis prosciissum, à suis deinde inimicis in carcerem conjectum, & in lacum demersum conqueritur; seque tandem Dei be-

Disputatur de Auctore Lamentationum, quæ Jeremiæ nomen præfixum gerunt. Jeremiæ ipsi adscribuntur. Hier. Epist. ad Læt. cap. 3.

neficio inde eductum, & libertati redditum, & inimicos ſuos facinorum pœnam tuliſſe ait; quæ ipſius vaticiniorum Libro accurate conſentiunt.

Diſputatur utrum idem ſit hic Liber, qui à Joakimo Rege crematus eſt.

II. Ebræis nonnullis, ac præcipue R. Salomoni perſuaſum fuit, hunc ipſum eſſe Librum, quem Joakimus rex, poſtquam à Barucho juſſu Jeremiæ coram populo recitatus eſt, cum ſibi prælegeretur, ſcalpello conſcidit, & in ignem projecit, quemadmodum narratur triceſimo ſexto Jeremiæ capite; quemque Baruchus Jeremia dictante reſcripſit, gravibus comminationibus auctum, iis nempe quæ habentur quarto Threnorum capite, cum prius volumen tribus duntaxat primis capitibus conſtaret. His ne aſſentiar, duæ me cauſſæ abſterrent; prior, quod triceſimo ſexto capite Jeremianarum prædictionum legatur: *Et ad Joakim regem Juda dices: Hæc dicit Dominus: Tu combuſſiſti volumen illud, dicens: Quare ſcripſiſti in eo annuntians: Feſtinus veniet Rex Babylonis, & vaſtabit terram hanc, & ceſſare faciet ex illa hominem & jumentum?* Certum eſt itaque in priore illo volumine concremato poſtrema hæc verba extitiſſe. Quæcunque autem illic ſcripta erant, in alterum volumen Dei mandato relata ſunt. *Rurſum,* inquit, *tolle volumen aliud, & ſcribe in eo omnes ſermones priores, qui erant in primo volumine, quod combuſſit Ioakim rex Iuda.* Atqui vaticinium iſtud, Babylonii Regis adventum prænuntians, in Threnis minime reperitur. Præterea hæc eſt ingruentis mali denuntiatio, Threni vero ſunt illatæ jam cladis deploratio, ut oſtendit Præfatio Libro præfixa. Altera cauſſa oritur ex hoc commate ejuſdem capitis: *Ieremias autem tulit volumen aliud, & dedit illud Baruch, filio Neriæ, Scribæ, qui ſcripſit in eo ex ore Ieremiæ omnes ſermones Libri, quem combuſſerat Ioakim rex Iuda igni: & inſuper additi ſunt ſermones multo plures quam antea fuerant.* Cum ergo tria prima capita totum efficerent priorem Librum, uti Ebræi volunt, longe ampliorem capitum numerum ſecundum volumen continebat, cum unico tantum capite auctior ſit Threnorum liber.

Jer. 36. 29.

Jer. 36. 28.

Jer. 36. 32.

Diſputatur de Auctore exiguæ Præfationis Threnis præfixæ. Septuaginta Interpretibus adſcribi poteſt.

III. Exiguam illam, & vix unius verſiculi Præfationem, quæ Libri hujus argumentum complectitur, & in Editione vulgata extat, Septuaginta quoque Senum interpretatio repræſentat; ſed nec in Ebraico exemplari, neque in Chaldaica Ionathanis Paraphraſi, nec in Syriaca interpretatione habetur, neque in Hieronymo, qui Ebraica ſectatus eſt. Hanc ab eo tempore Libro adtextam arbitror, ex quo caput poſtremum vaticiniorum Jeremiæ, quod ab Eſdra argumenti loco fuerat Threnis præfixum, ut docuimus, à librariis inde ſejunctum, & ad præcedentis libri calcem fuit adnexum. Nam cum argumento jam inde careret Threnorum liber, præmittendum iſtud viri eruditi arbitrati ſunt. Septuaginta ipſos Interpretes facti auctores credunt plerique, neque nos diſſentimus. Id enim vel in vetuſtiſſimis eorum editionibus reperitur, & Arabica quoque, aliæque præferunt Interpretationes, ad Græcam illam expreſſæ.

Probatur Lamentationum Jeremiæ γνησιότης & & antiquitas.

IV. Cæterum quoniam cohærebant Jeremiæ Prædictiones & Threni, ut dixi, & in unum volumen compacta erant, hic quoque valere debent argumenta plurima ex iis, quibus illarum vetuſtatem probavimus. Idem oſtendit & cognatio ſtili, quam ſtatim ſubodorantur ii, quibus largitus eſt Deus ῥῖνα κεπκλώ. Oſtendunt & locutiones ſimiles in utroque opere & germanæ, quas ſupra adnotavimus. Oſtendit & parva illa Præfatio, quam ab ipſis Septuaginta Senibus videri præfixam docui. Oſtendunt & hæc Zachariæ: *Verumtamen verba mea & legitima mea, quæ mandavi ſervis meis Prophetis, numquid non comprehenderunt patres veſtros, & converſi ſunt, & dixerunt: Sicut cogitavit Dominus exercituum facere nobis ſecundum adinventiones noſtras, fecit nobis?* quæ derivata ſunt ex iſtis Threnorum Jeremiæ: *Fecit Dominus quæ cogitavit, complevit ſermonem ſuum, quem præceperat à diebus antiquis, deſtruxit, & non pepercit, & lætificavit ſuper te inimicum, & exaltavit cornu hoſtium tuorum.* Minime vero facit huc iſte locus è ſecundo Paralipomenon: *Univerſus Iuda & Ieruſalem luxerunt Ioſiam, Ieremias maxime, cujus omnes cantores atque cantatrices uſque in præſentem diem Lamentationes ſuper Ioſiam replicant; & quaſi lex obtinuit in Iſraël, Ecce ſcriptum fertur in Lamentationibus.* Quamvis enim de iis quæ ſuperſunt Lamentationibus hæc videatur ſcripſiſſe Joſephus libro Antiquitatum decimo: ἱερεμίας δ' ὁ προφήτης ὁπικήδειον ἰωσίου συνέταξε μέλος θρηνητικὸν, ὃ καὶ μέχρι νυῦν διαμένει. *Ieremias autem propheta in Ioſiæ funere lugubre carmen compoſuit, quod ſupereſt ad hanc diem:* & allata Paralipomenon verba ad eas quas habemus Lamentationes retulerit Hieronymus, cum dixit: *Quod enim Lamentationes prædictæ, non ſolum ſuper urbis Hieruſalem vaſtatione, & Iudaici populi captivitate, ſed etiam ſuper Ioſiæ Regis occaſu conſcriptæ ſint, liber Verborum dierum demonſtrat:* & quamvis arbitrati ſint Ebræi quidam, in hiſque R. Selomoh, leſſum in Joſiæ funere à Jeremia cantatum, quarto Threnorum capite contineri, atque id maxime demonſtrari hoc verſu: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus:* (quippe & is captus dici poteſt, qui eſt interfectus.

Zach. 1. 6.

Jer. 2. 17.

2. Par. 35. 24, 25.

Joſeph. Antiq. libr. 10. cap. 6.

Hier. Procem. in Lament.

Thren. 4. 20.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [242] - 214
PUBLIC DOMAIN

Sic Valerius Flaccus dixit de Amazone, quam ſagitta Hercules occiderat : *Herculeæ mox vulnere prenſa ſagittæ.*) nos tamen, contra horum omnium auctoritatem, Librum intercidiſſe judicamus. Nam & poſtremo hoc capite, & reliquis etiam, Urbis ac regionis vaſtationem, & communem patriæ interitum manifeſte luget, quæ in Joſiæ funere minime contigerunt. Vel hoc qui affertur verſu, etiamſi demus captum dici poſſe qui occiſus eſt, fatendum tamen eſt aptius id congruere in Sedeciam, qui captus eſt, non occiſus, & cujus captivitatem direptio Urbis conſecuta eſt; quam in Joſiam, qui occiſus, non captus eſt. Huc adde ſtatim poſt cædem Joſiæ næniam à Jeremia ſuper eo caſu ſcriptam videri, cum poſt captum Sedeciam, & exciſam Urbem, eas ſcripſerit Lamentationes, quæ ad hoc tempus pervenerunt. Val. Flacc. libr. 5.

V. At venire in dubium poteſt poſtremum Threnorum caput, quod Oratio Jeremiæ vulgo appellatur; nam neque Lamentatio eſt, & à Theodoreto, qui Librum explanandum ſuſceperat, caput iſtud eſt prætermiſſum. Verum etſi caput ipſum Lamentatio non eſt, Lamentationum tamen clauſula eſt, qua poſt deploratas miſerias ſuas Deum orat Propheta, ut condonatis demum popularium ſuorum noxis gentem ſuam reſtituat in integrum, & priſtinis ſedibus reponat. Nam quod ad Theodoretum ſpectat, itane tandem ex Interpretum diligentia aut arbitrio pendebit ſacrorum Voluminum γνησιότης & auctoritas? Jam ergo incerta erit viginti poſteriorum Jeremiæ capitum fides, quia priora tantum triginta duo, reliquis omiſſis Hieronymus expoſuit. Jam ergo nutabit & fides totius Lamentationum operis, quod in Aquilæ & Theodotionis Interpretationibus omnino non habebatur. Temere ſane à reliquo Threnorum opere partem hanc ſegregare tentaveris, quam & Ebraicum exemplar, & Septuaginta Senum interpretatio, & Chaldaica, & Syriaca, & Arabica, & Hieronymus quoque ab eo non ſejungunt. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.*

DE PROPHETIA BARUCH.

I. *Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Baruchi ipſi adſcribitur.* II. *Diſputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epiſtolæ. Scripta eſſe conjicitur à Chriſtiano aliquo, Syriæ monacho.* III. *Probatur Prophetiæ Baruchi γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum.* VI. *Tertium argumentum.* VII. *Quartum argumentum.*

I. AUCTORIS nomen præ ſe fert ipſe Liber : *Et hæc verba Libri, quæ ſcripſit Baruch, filius Neriæ.* Notat & tempus : *In anno quinto, in ſeptimo die menſis, in tempore quo ceperunt Chaldæi Jeruſalem, & ſuccenderunt eam igni* : hoc eſt, quinque annis poſt cladem Hieroſolymitanam; nec enim alio referri poteſt id quinquennium; non ad Sedeciam, qui undecim jam annos regnaverat, cum exciſa ſunt Hieroſolyma; non ad Nabuchodonoſorem, qui imperium obtinuerat, etiam antequam Judæorum regnum Sedecias capeſſiviſſet. Tum etiam ſignificat exordium Libri, quorum cauſſa ſit lucubratus : *Et legit Baruch verba Libri hujus ad aures Iechoniæ, filii Ioakim, regis Iuda* : notat & locum : *Et ad aures populi, à minimo uſque ad maximum eorum omnium habitantium in Babylonia, ad flumen Sodi.* Ex his ergo & ſequentibus patet Baruchum librum hunc prælegiſſe Jechoniæ regi, reliquiſque Judæis, qui in Babylonia captivi detinebantur; ab iiſque ad Joakimum, Helciæ filium, Sacerdotem, cæteroſque à Nabuchodonoſore in patria relictos miſſum fuiſſe. Tunc autem ab his capitis primi verbis duxiſſe videtur initium : *Domino Deo noſtro juſtitia, nobis autem confuſio faciei noſtræ.* Superiora vero à Baruncho ipſo præfixa ſubinde fuiſſe crediderim. Hic ipſe porro Baruchus eſt, Jeremiæ diſcipulus & amanuenſis, quem Joſephus nobiliſſima ortum familia, & patria lingua præclare eruditum fuiſſe ait : quem tamen vaticinandi facultatem à Deo minime conſequi potuiſſe colligit Maimonides ex Jeremiæ capite quadrageſimo quinto, variaſque repulſæ hujus cauſſas comminiſcitur; quarum vanitatem, præter falſam Baruchi Epiſtolam, quæ inter Syros celebratur, vel unus ille quem habemus Baruchi liber abunde refellit; qui à viro Jeremianis præceptionibus inſtituto, aſſiduoque ejus comite, convictore, ac librario ſcriptus, haud ſecus quam Jeremiæ vaticinium cenſeri debet : uti reipſa habitus eſt à multis, qui ejus teſtimoniis ſub Jeremiæ nomine uſi ſunt. Porro hunc, itidem ut Jeremiam, Hieronymo teſte, *tradunt Ebræi, priuſquam Nabuchodonoſor Ægyptum caperet, imminentem captivitatem morte vitaſſe*; cum alii tamen ex eodem Judæorum grege ipſum affirment *Diſputatur de Auctore Prophetiæ, quæ Baruchi nomen præfixum gerit. Baruchoipſi adſcribitur.* Bar. 1. 1, 2, 3, 4. Bar. 1. 15. Joſeph. libr. 10. cap. 11. R. Moſ. ben. Maim. More nevoch. libr. 2. cap. 32. Bar. Epiſt. Syr. cap. 1. Hier. libr. 7. in Iſa. cap. 30.

Babylone mortuum esse & sepultum, duodecim annis post Hierosolymitanum excidium; quemadmodum habetur in Megilah, & apud R. Abrahamum Zacuth in libro Juchasin. Qui vero Baruchum Jeremiæ amanuensem à Barucho libelli hujus Auctore distingunt, egregie halucinantur; cum uterque dicatur Neriæ filius, & ætates conveniant.

Thalm. Megil. cap. 1.

Disputatur de Auctore Syriacæ Baruchi Epistolæ. Scripta esse conjicitur à Christiano aliquo, Syria Monacho.

II. Fertur & inter Syros, ut dixi, Epistola Baruchi, quam omnino suppositam dicas. Ita vero de futuro Judicio, & futuræ vitæ pœnis ac cruciatibus disserit, ut Christiani hominis fœtum esse omnino existimem; alicujus fortasse ex his Monachis, qui Syriæ deserta primis Ecclesiæ temporibus magno numero incoluerunt. Nugatoria sunt quæ de Angelis narrat, à Deo missis ad convellendas Hierosolymitanas arces ac mœnia, & abscondenda Templi vasa, ne hæc polluerent hostes, & à se fuisse destructa illa gloriarentur. Scripta fingitur ad novem tribus ac dimidiam, trans Euphratem deportatas, ne hanc Israëliticæ gentis partem neglexisse videretur Baruchus, qui alios à Nabuchodonosore Babylonem adductos, & reliquias populi in Judæa manentes alloquiis & adhortationibus suis, altero Libro descriptis, ad pietatem & pœnitentiam erexerat. Scripta fingitur post Hierosolymitanum excidium, quod post eamdem calamitatem Baruchi liber fuerit compositus. Quo quidem argumento colligitur pro certo habitum fuisse priscis temporibus, Prophetiam Baruchi editam fuisse, non solum post abductum Jechoniam, quod volunt quidam, sed etiam post Sedecianam cladem. Capite secundo hujus Epistolæ scripta hæc leguntur: *In hunc etiam modum scripsi fratribus nostris Babylonem, & ipsis quoque hæc eadem contestor.* Quibus ipsum Baruchi vaticiniorum librum notatum esse credi potest: quod tamen non est ita; nam Syri fictitiam hanc Epistolam, primam Epistolam appellant; Librum vero vaticiniorum Baruchi, secundam Epistolam: nempe quod prior illa non multo post Hierosolymæ direptionem fingatur scripta, cum e Palæstina nondum excessisset Baruchus; vaticinia vero, toto ab ea clade quinquennio. Præterea vaticiniorum Liber, epistola non est ad Jechoniam missa, sed liber ipsi, aliisque exulibus Babylone prælectus.

Probatur prophetiæ Baruchi genuinitas & antiquitas.

III. Huic autem lucubrationi consequens ætas testimonium præbuit: nam ipsum operis exordium, quod olim, ut dixi, ab his verbis petebatur: *Domino Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostræ, sicut est dies hæc, omni Juda, & habitantibus in Jerusalem; Regibus nostris, & principibus nostris, & Sacerdotibus nostris, & Prophetis nostris, & Patribus nostris. Peccavimus ante Dominum Deum nostrum, & non credidimus diffidentes in eum;* cum sequentibus, Prophetiæ suæ accudit Daniel: ait enim: *Tibi, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei, sicut est hodie, viro Juda, & habitatoribus Jerusalem, & omni Israël, his qui prope sunt, & his qui procul, in universis terris ad quas ejecisti eos, propter iniquitates eorum, in quibus peccaverunt in te. Domine, nobis confusio faciei, regibus nostris, principibus nostris, & patribus nostris qui peccaverunt: tibi autem Domino Deo nostro misericordia & propitiatio, quia recessimus à te, & non audivimus vocem Domini Dei nostri, ut ambularemus in Lege ejus.* Reliqua prætermitto. Horum germana sunt ista Nehemiæ, & indidem depromta: *Nunc itaque, Deus noster, magne, fortis, & terribilis, custodiens pactum & misericordiam, ne avertas à facie tua omnem laborem, qui invenit nos, Reges nostros, & principes nostros, & Sacerdotes nostros, & Prophetas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum, à diebus Regis Assur, usque in diem hanc. Et tu justus es in omnibus quæ venerunt super nos, quia veritatem fecisti, nos autem impie egimus. Reges nostri, principes nostri, Sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt Legem tuam, & non attenderunt mandata tua.* Scripserat Baruchus: *Quia locutus est Dominus super nos omnia mala hæc, quæ venerunt super nos: & non fumus deprecati faciem Domini Dei nostri, ut reverteremur unusquisque nostrum à viis nostris pessimis: & vigilavit Dominus in malis, & adduxit ea super nos: quia justus est Dominus in omnibus operibus suis, quæ mandavit nobis; & non audivimus vocem ipsius, ut iremus in præceptis Domini, quæ dedit ante faciem nostram:* ea sic retulit Daniel: *Sicut scriptum est in Lege Moysi, omne malum hoc venit super nos, & non rogavimus faciem tuam, Domine Deus noster, ut reverteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilavit Dominus super malitiam, & adduxit eam super nos. Justus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis quæ fecit; non enim audivimus vocem ejus.* Pergit Baruchus: *Et nunc, Domine Deus Israël, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu valida, & in signis, & in prodigiis, & in virtute tua magna, & in brachio excelso, & fecisti tibi nomen, sicut est dies iste. Peccavimus, impie egimus, iniquè gessimus, Domine Deus noster, in omnibus justitiis tuis:* pergit & Daniel: *Et nunc, Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti, in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccavimus, iniquitatem fecimus:* item hoc ipso capite: *Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie egimus, & recessimus, & declinavimus à mandatis tuis ac judiciis:* his adsonat Nehemias nono capite: *Et dedisti signa atque portenta in Pharaone,*

Bar. 1. 15. 16, 17. Dan. 9. 7, & seq.

2. Esdr. 9. 32, & seq.

Bar. 2. 7, & seq.

Dan. 9. 13, & seq.

Bar. 2. 11, & seq.

Dan. 9. 15.

Dan. 9. 5.

2. Esdr. 9. 10.

Pharaone, & in universis servis ejus, & in omni populo terræ istius : cognovisti enim quia superbe egerant contra eos : & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die. Sic paulo infra Baruchus : *Quia nomen tuum invocatum est super Israël, & super genus ipsius* : sic paulo infra & Daniel : *Quia nomen tuum invocatum est super civitatem, & super populum tuum.* Postremo cum ita Deum oraſſet Baruchus : *Aperi oculos tuos, & vide quia non secundum justitias Patrum nostrorum nos fundimus preces & petimus misericordiam ante conspectum tuum, Domine Deus noster, sed quia misisti iram tuam & furorem tuum super nos* : hanc orationem ita expreſſit Daniel : *Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & civitatem super quam invocatum est nomen tuum : neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Bar. 2. 15. Dan. 9. 19. Bar. 2. 19. Dan. 9. 18.

IV. Caveamus interim ne argumentationem hanc labefactet temporum ratio, & dum Baruchi vestigia legisse Danielem credimus, ipsum se ad Danielis imitationem composuisse Baruchum deprehendamus. Quod sane aliter se habet : nam cum Baruchus Babylonem venit, quintus à Sedeciæ captivitate annus agebatur. Atqui nonnisi triginta annis, postquam hoc iter suscepit Baruchus, nonum prædictionum suarum caput scribere potuit Daniel, quippe cum jam Darius Medus Babylonicum regnum occupasset. Quo capite cum Jeremiæ vaticiniorum meminerit, proclivis conjectura est hoc ipso tempore Baruchi librum ob oculos vel in mente habuisse, qui à Jeremiæ discipulo compositus, velut ipsius Jeremiæ fœtus habebatur; proindeque tantam inter Judæos obtinebat existimationem, ut ejus lacinias scriptionibus suis assuere Daniel non dedignaretur. Atque id Libri hujus auctoritatem præclare confirmat adversus ætatis hujus Heterodoxos. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.*

V. Nam quod in Canone non est positus, unde secundum conflatur argumentum, id ex multorum consuetudine evenit, qui inter Jeremiæ scriptiones Librum hunc ponebant. Atque ea consuetudo à prima Ecclesiæ ætate prodita, à vetustis Patribus servata est. Nam Baruchi utentes testimonio, Jeremiam se testem citare sæpissime profitentur. Loca indicarem sexcenta, si non laborem hunc doctorum hominum industria jam sæpius antevertisset. Atque hinc evenisse puto, ut Ebraicum exemplar interciderit : cum enim librarii Volumina sacra exscribentes, in eorum indice Baruchi nomen non reperirent, qui sub Jeremiæ titulo continebatur, Librum quoque ejus inde amovendum censuerunt, cujus nomen in titulo non comparebat. *Secundum argumentum.*

VI. Quamvis ergo Græca tantum oratione scriptus ad nos pervenerit ; quamobrem eum à se, cum alios Prophetas exponeret, prætermissum testatur Hieronymus; ex Ebraico tamen exemplari, quod annorum diuturnitate consumtum est, derivatam esse hanc interpretationem, non ut volunt quidam, confictam & subditiam, evincunt Ebraismi complures, quibus opus totum perspersum est; iisque tam crebris, ut palam sit opus esse Ebraicæ originis. Neque enim verisimile est hominem Græcum, aut Helleniſtam, Græce scribentem, tantum Ebraici coloris huic scriptioni allinere potuisse, nisi præeunte ipso exemplari, cujus ductus fidus Interpres sequebatur. Quod si homini Ebraice perito promtum fuisse dicas, etiam cum Græce scriberet, Ebraicæ linguæ saporem retinere, & crebros ubique Ebraismos aspergere; mirum profecto videbitur, virum Ebraicæ loquelæ scientem, cum Baruchi Ebræi nomine opus confingere & supponere vellet, Græcam orationem, non Ebraicam adhibuisse. *Tertium argumentum.* Hier. Præf. in Jer. & Procem. Comm. in Jer.

VII. Cuditur etiam adversum nos argumentum ex ipso Baruchi Procœmio, unde apparet scriptum ab eo fuisse Librum, ut jam monui, quinto post anno quam à Chaldæis diruta Urbs & incensa est. Quod ad eam solum pertinere potest vastationem, quæ Sedecia regnante contigit. Nam cum Babylonem deportatus est Jechonias, Templi quidem vasa detracta sunt, multique simul abducti captivi, citra omnem Templi aut Urbis cladem; quæ incendio demum absumta sunt & diruta, cum Sedecias caperetur. Cum ergo post hoc excidium Librum suum significet se scripsisse Baruchus, stante tamen etiam tum Templo scriptum videtur. Nam quid aliud hæc sibi volunt, quæ à Judæis exulibus ad Judæos in patria relictos scripta fuisse refert : *Ecce misimus ad vos pecunias, de quibus emite holocautomata, & thus, & facite manna, & offerte pro peccato ad aram Domini Dei nostri ?* Deinde : *Et legite Librum istum quem misimus ad vos recitari in Templo Domini, in die solemni, & in die opportuno.* Et capite sequenti : *Respice, Domine, de domo sancta tua in nos.* Ait præterea : *Et miserunt in Jerusalem ad Joakim filium Helciæ, filii Salom, Sacerdotem, & ad Sacerdotes, & ad omnem populum, qui inventi sunt cum eo in Jerusalem.* Quæ videntur aperte iis repugnare, quæ leguntur postremo capite libri quarti Regum : *Et succendit domum Domini, & domum Regis, & domos Jerusalem, omnemque domum combussit igni.* Tum : *Reliquam autem populi partem, quæ remanserat in civitate, & perfugas qui transfugerant ad regem Babylonis, & reliquum vulgus transtulit Nabuzardan princeps militiæ. Et de pauperibus terræ reliquit vini-* *Quartum argumentum.* Bar. 1. 10, 14. Bar. 2. 16. Bar. 1. 7. 4. Reg. 25. 9. seq.

tores & agricolas. Hæc quantumvis ἀσύστατα facile conciliabimus, ſi meminerimus auctorum locutiones non eſſe interpretandas ad verbum, neque ad vivum reſecandas: nam quamvis conflagraſſe dicatur Templum, & univerſæ domus Jeruſalem, non id tamen ſic accipiendum eſt, quaſi ne Templi quidem parietinæ, ne tugurium quidem, aut pergula incendio exemta ſit. Demus tamen tantam fuiſſe ignium vim, aut Chaldæorum furorem, ut viles etiam attegias conſumſerit; num credibile eſt per annos quinque, qui effluxerunt ab Hieroſolymitana clade, ad id tempus quo liber Baruchi in Judæam miſſus eſt, vinitores illos & agricolas, quos ad excolendam terram incolumes Nabuzardan reliquerat, loci commoditate invitatos, in ipſis Urbis ruinis mapalia & inconditas caſas non excitaſſe? & in vicinia habitantes incolas, religionis avitæ memores, Sacerdotes etiam ipſos & Levitas, ſtatis feſtivitatum diebus inter Templi rudera Deum numquam fuiſſe veneratos, & ad aram aliquam tumultuario opere ſtructam, & terream fortaſſe, cujuſmodi ſibi fieri Deus Moſi mandavit viceſimo Exodi capite? Huc accedit præterea, quod ſacra quædam Templi vaſa rapacitati Chaldæorum à Judæis fuerunt ſubducta, ut oſtendit ſuppoſititia Baruchi Epiſtola, quam habent Syri; quemadmodum Tabernaculum, & Arca, & Altare incenſi, à Jeremia ſervata ſunt: quæ vaſa deinde ad ſacrificiorum uſus adhiberi potuerunt.

Exod. 20. 24, 25.
Bar. Epiſt. Syr. cap. 1.

DE EPISTOLA JEREMIÆ.

I. *Diſputatur de Auctore Epiſtolæ, quæ ſub Jeremiæ nomine edita eſt. Jeremiæ ipſi adſcribitur.* II. *Probatur ejus* γνησιότης *& antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* IV. *Secundum argumentum.* V. *Tertium argumentum.*

Diſputatur de Auctore Epiſtolæ, quæ ſub Jeremiæ nomine edita eſt. Jeremiæ ipſi adſcribitur.

I. QUOD quinque prioribus Baruchi capitibus ſubjici ſolet in Editione vulgata ſextum & poſtremum caput, Jeremiæ illud Epiſtola eſt, à Baruchi libro non minus diſtincta ac ſejuncta, ac à Threnis liber Baruchi ſejungitur. Itaque in Editionibus quibuſdam Senum Septuaginta ſubnexa eſt Threnis ipſis, & in Arabica, quæ ex Septuaginta Senum Interpretatione expreſſa eſt. Unde Hilarius ait vaticinia Jeremiæ cum Threnis & Epiſtola, unum conſtituere Librum, ex viginti illis duobus, quibus totus ſacrorum Voluminum Canon conſtat. Peccant ergo qui à Barucho ipſo adtextam libro ſuo arbitrantur. Scripta eſt ſtatim poſt dirutam Hieroſolymam, ad commonefaciendos Judæos, qui in Babyloniam jamjam erant deportandi, ne ad impium idolorum cultum, cui impenſe dedita erat Chaldæa gens, malo exemplo raperentur. Aliam ad eoſdem epiſtolam miſit Jeremias, cum jam in Babyloniam perveniſſent. Atque hæc, licet poſterior tempore, priorem tamen occupat locum, utpote quæ viceſimo nono Jeremiæ capite habeatur. Cæterum auctorem indicat Jeremiam lemma ipſum ac materies operis; tum & ii ad quos ſcripta eſt, & ſcriptionis tempus: & decimum præterea prædictionum ipſius caput, quod in eodem verſatur argumento, & ſententias habet ejuſdem κόμματος, magnam oſtendit germanitatem.

Hilar. Prol. Explan. in Pſalm.

Probatur ejus γνησιότης *& antiquitas.*

II. Agnovit Epiſtolæ hujus γνησιότητα Machabaici ſecundi ſcriptor, & luculenta teſtificatione confirmavit. Sic enim ille ſecundo capite: *Invenitur autem in Deſcriptionibus Jeremiæ Prophetæ, quod juſſit eos ignem accipere qui tranſmigrabant; ut ſignificatum eſt, & ut mandavit tranſmigratis. Et dedit illis Legem, ne obliviſcerentur præcepta Domini, & ut non exerrarent mentibus, videntes ſimulacra aurea, & argentea, & ornamenta eorum.* Quæ hanc, de qua diſſerimus, Jeremiæ Epiſtolam clariſſime ſignificant. Nec ea enim aliud ſibi proponit Jeremias, quam ut idolorum oſtendat vanitatem, ab eorumque cultu populares ſuos ſalubri conſilio deterreat.

2. Mach. 2. 1, 2.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

III. Quæ quanquam ita ſunt, eam tamen ψευδέπιγραφον appellat Hieronymus, proptereaque nec explanationibus ſuis dignatus eſt. At Hieronymo Cyprianum opponimus, qui teſtimonium inde depromens, Jeremiam teſtem citare ſe declarat. Opponimus & Hilarium, qui Jeremiæ prædictiones, Lamentationes, & Epiſtolam, unum e Canonicis libris efficere docet. Cujus rei ignari plerique Epiſtolam, vel propter exiguitatem ſuam facile deliteſcentem, inter Canonica ſcripta non poſuerunt. Hinc quoque contigiſſe puto, ut librariorum Ebraicos Codices deſcribentium diligentiam fugerit. Quamobrem Hieronymus Ebraico Baruchi exemplari deſiderato, cum eam præterea Baruchi libro, qui Græce ſolum deſcriptus extabat, ideoque ſibi

Hier. Prooem. Comm. in Jer. Cyprian. De orat. Domin. Hilar. Prol.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [246] - 218
PUBLIC DOMAIN

ſuſpecto adjunctam reperiſſet, utrumque e Canone una litura ſuſtulit. Sed hæc accurate jam diſputata ſunt ab iis, qui adverſus recentiores Eccleſiæ perduelles ſunt velitati. Expl. in Pſalm.

IV. Quid quod e Græcis quibuſdam Voluminum ſacrorum exemplaribus exciſſe hæc Epiſtola deprehenditur? Nempe id effecit, tum ea quam diximus Libelli brevitas, tum & ſitus diverſitas: cum aliquando Threnis, nonnunquam Baruchi Prophetiæ ſubjungeretur. Fieri enim facile potuit, ut cum Threnos deſcripſiſſet librarius ex uno Codice, in quo Epiſtola Jeremiæ ſubnexa erat Prophetiæ Baruchi, à Threnis una ſerie ad Baruchum deſcribendum progreſſus ſit: deinde vero cum Baruchum deſcriberet ex altero Codice, in quo Threnos excipiebat Jeremiæ Epiſtola, ab incauto & parum attento librario prætermiſſa ſit. *Secundum argumentum.*

V. Quod ſi quis Theodoretum nobis objiciat, qui cum Baruchi librum explanaverit, Jeremiæ tamen Epiſtolam non attigit, reſpondebimus nihil ad Librum illum Epiſtolam pertinere; penituſque ab eo, ut dixi, fuiſſe diſcretam. Quoniam autem Threnos exponens, poſtremum caput, quo Jeremiæ habetur Oratio, omiſit, ideo Epiſtolam Jeremiæ, quæ pone ſequebatur, ſimul quoque omiſſam opinor. Cæteroquin ex ſacrorum Librorum fide nihil detrahat, ut dictum eſt ſuperius, Interpretum negligentia vel ſtudium, huc, illucve pro arbitrio induſtriam ſuam conferentium. *Tertium argumentum.*

DE PROPHETIA EZECHIELIS.

I. *Diſputatur de Ezechiele.* II. *Diſputatur utrum Ezechiel idem ſit ac Zaratus Aſſyrius, Pythagoræ præceptor.* III. *Ezechieli adſcribitur Prophetia, quæ nomen ipſius præfixum gerit; ejuſque probatur γνησιότης & antiquitas.* IV. *Diſputatur de duobus Prædictionum voluminibus, quæ ab Ezechiele ſcripta fuiſſe tradit Joſephus; & de Pſalmo ſexageſimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inſcripto.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.* VII. *Tertium argumentum.*

I. PERGAMUS ad Ezechielem Prophetam, Leviticæ tribus, Buzi Sacerdotis filium, & filiis Pontificum oriundum; in terra Sarera natum; Jeremiæ coævum; cum Jechonia rege in Chaldæam deportatum; ibique futura prædicere exorſum ad oram amnis Chobar, quinto anno quam illuc traductus eſt; & per viginti annorum decurſum vaticinatum; atque ibi demum interfectum à gentis ſuæ Principe, cum eum, populumque adeo ad idola colenda proniorem ad virtutem excitaret; & in eadem ſpelunca ſepultum, in qua Sem & Arphaxad, Abrahami progenitores, ad ripam Euphratis. Hæc ſcribimus ex fide Scriptoris, qui vitas Prophetarum retulit in literas ſub nomine Epiphanii; qui ad ætatem ſuam ſuperfuiſſe docet Ezechielis ſepulcrum, miraculis clarum, & magno Judæorum concurſu frequentatum. Tum vero nihil aliud fuiſſe narrat ſepulcrum hoc, quam duplicem ſpeluncam: at Benjamin Tudelenſis ſupra ſepulcrum magnificentiſſimi operis teſtudinem à Jechonia, & triginta quoque Judæorum millibus exſtructam fuiſſe narrat, Jechoniæ, ipſiuſque comitum, & Ezechielis imaginibus decoratam; illic inſtitutam fuiſſe Synagogam, & locupletiſſimam Bibliothecam, in qua volumen ingens viſebatur Ezechielis manu ſcriptum, & Expiationis die prælegi ſolitum; ad quam diem, à primo uſque Tiſri die, quod anni initium eſt, magno peregrinorum illuc pietatis cauſſa confluentium concurſu ſolennia feſta agitari, & frequentiſſimis nundinis celebrari; nec Judæis ſolum, ſed Muhammedanis quoque ſacrum eſſe locum ac venerabilem. Fides eſto penes verpum hunc, qui in longinquis regionibus deſcribendis veris falſa immiſcere ſæpe deprehenditur. Certum eſt quindecim circiter Francicis leucis à Bagdado locum nunc quoque magnis Judæorum conventibus celebrari, in quo ſepultum Ezechielem arbitrantur. Contra vero Scriptor Itinerarii Hieroſolymitani, qui vixit Conſtantini temporibus, ſuo ævo prope Bethlehemum extitiſſe tradit Ezechielis ſepulcrum, atque idem fuiſſe quod Jobi, Jeſſe, Davidis, & Salomonis. Quod valde ineptum eſt. Faceſſat etiam Abrabaniel, qui Ezechielem & in terra Chanaan, & extra eam vaticinatum eſſe docet; cum quinto demum poſt deportationem ſuam anno futura prædicere aggreſſus ſit. *Diſputatur de Ezechiele.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [247] - 219
PUBLIC DOMAIN

Disputatur utrum Ezechiel idem sit ac Zaratus Assyrius, Pythagoræ præceptor.

II. Est apud Clementem Alexandrinum, existimare nonnullos Nazaratum Assyrium, quem Alexander, in libro De Pythagoricis symbolis, Pythagoræ præceptorem fuisse scribit, eumdem esse ac Ezechielem: quam demum opinionem rejicit. Mihi contra probatur; nec sine argumentis. Nam primum emendandus est Clemens, in quo hæc leguntur: *ἀλέξανδρος ὁ ἐν τῷ περὶ πυθαγορικῶν συμβόλων, ναζαράτῳ τῷ ἀσυρίῳ μαθητεῦσαι ἱστορεῖ τὸν πυθαγόραν· ἰεζεκιὴλ τοῦτον ἡρωϊῶταί τινες· σαν ἔστι δὲ, ὡς ἔπεται δηλωθήσεται· Alexander autem in libro De Pythagoricis symbolis, narrat Pythagoram Nazarati Assyrii auditorem fuisse. Hunc quidam Ezechielem fuisse putant: haudquaquam vero est, ut infra ostendetur.* Illic pro eo quod legi debet, *ζαράτῳ τῷ ἀσυρίῳ*, perperam legitur, *ναζαράτῳ*, ex vitiosa iteratione postremæ literæ præcedentis. Zaratus autem is est, quem Zabratum appellat Porphyrius in vita Pythagoræ, & Zaratum Plutarchus. Atqui hunc esse Zoroastrem supra probavimus, qui & Zarades apud Theodoretum & Agathiam appellatur. His positis, si temporum ineatur ratio, deprehendemus juventutem Pythagoræ, qui Polycratis Samii coævus fuit, in Ezechielis senectutem incidisse. Proindeque cum ad Chaldæos iviſse Pythagoram constet, non solum fieri potuit, ut cum Ezechiele viro inter suos claro, & sanctitate, vaticiniis, ac prodigiis celebrato fuerit conversatus, sed aliter etiam fieri non potuit; cum ad ejusmodi tantum viros noscendos & alloquendos tam longinquas peregrinationes susceperit. Superest ut causam quæramus, cur Ezechiel dictus sit Zaratus; quem Zaratum esse Zoroastrem, sive Mosem, alibi docuimus. Hujus appellationis hæc mihi videtur esse ratio valde probabilis, quod pleraque Ezechieli evenere, quæ Zoroastri itidem evenisse traduntur. Nam matrem Zoroastris statim post eum conceptum, cœlum ardens & quatuor gryphes vidisse ferunt; ipsum deinde Zoroastrem Deum aliquando cœlestibus micantem flammis aspexisse, atque hinc Zarduſt, sive Zoroastrem dictum; hoc est, *Amicum ignis*. De se autem ita scripserat Ezechiel: *Et vidi & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis involuens, & splendor in circuitu ejus: & de medio ejus quasi species electri, id est, de medio ignis: & ex medio ejus similitudo quatuor animalium.* Deinde: *Et similitudo animalium, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, & quasi aspectus lampadarum. Hæc erat visio discurrens in medio animalium, splendor ignis, & de igne fulgur egrediens.* Zoroastrem in cœlum raptum narrant à Deo librum accepisse: idem sibi evenisse narrat Ezechiel. Addunt Zoroastri tradita tunc esse à Deo præcepta, ad hominum eradenda vitia & mores emendandos: paria de se refert toto suo opere Ezechiel. Zoroastri quoque futurorum præsensionem à Deo concessam tradunt, itidem ut Ezechieli. Ex Sinensium finibus in Persidem venisse Zoroastres fertur: ex Judæa in Babyloniam, quæ Persidi contributa deinde fuit, migravit Ezechiel. Hoc itinere fluvios obstantes à Zoroastre congelatos fingunt: scribit Pseudo-Epiphanius fluvium ab Ezechiele siccatum Ebræis Persarum impetum fugientibus transitum præbuisse, Persas ipsos obruisse. Prodigiis editis nobilitatum fingunt Zoroastrem: Ezechielis miracula refert idem Epiphanius. Humana ossa Zoroastris lectulo suppositа fuisse ferunt: in campum ossibus arefactis plenum in spiritu deductus est Ezechiel. Multa Zoroastrem suæ de Deo, Deique cultu doctrinæ gratia passum volunt: pari de causa mortem Ezechiel sustinuit. Huc accedit quod de Zoroastris ætate, quam vix cognosci posse scribit Agathias, tam varia, tamque dubia promserunt Auctores, ut à quibusdam etiam coævus Hystaspis positus sit: hic autem ab Ezechielis ævo non multum abfuit. Hinc ergo planissime liquet, quamobrem annorum diuturnitate veram rerum notitiam abolente, cum Zoroastre sive Zarato Ezechielem confuderint Græci, à quibus id videtur Clemens Alexandrinus accepisse; gens ubi veritatis deesset notitia, quod jam sæpius iteravi, in figmentis comminiscendis intemperanter luxuriari solita. Multum vero sua ratio Clementem fallit: Pythagoram non negat audivisse Zaratum, at Zaratum negat esse Ezechielem; cum Zaratum sive Zoroastrem, qui Moses fuit, nec audiverit, nec propter annorum intervallum audire potuerit; Ezechielem vero audivisse valde probabile sit. Sunt qui hæc Clementis verba ita interpretentur, quasi Ezechielem, non Zaratum, sed Pythagoram haberi à quibusdam voluerit, quod non ita esse cognoscet, quisquis locum totum attente lustraverit. Porro figmenti hujus opifices ignorasse manifestum est Zoroastrem fuisse Mosem. Verum cum ex eorum discrepantia, quæ de Zoroastris ætate, patria, & rebus gestis spargebantur, personatum esse hominem feliciter deprehendissent, in eo agnoscendo aberrarunt; & Ezechielem esse conjecerunt, qui vere Moses erat. Tantum abest ergo, ut opinioni nostræ, qua Zoroastrem Mosem esse statuimus, decedat aliquid roboris propter alterum istud eorum decretum, qui Ezechielem fuisse volunt, ut potius multum hinc eam confirmari putem. Nam & Zoroastrem, fictitiam esse personam, & ea magnum aliquem & sanctum inter Israëlitas

Clem. Alex. libr. 1. Strom.

Plut. *περὶ τῆς ἐν πλάτῳ ψυχογονίας.*

Theod. Serm. 9. de legib. Agath libr. 2.

Ezech. 1. 4, 5, 13.

Ezech. 1. 9, 10, & 2. 1, 2, 3.

Epiph. De Vit. Proph.

Ezech. 37. 1, & seq.

Agath. libr. 2.

virum occultari nobiſcum ſentiunt; & morem, modumque noſtrum antiquitates ſacras profanæ vetuſtatis ſpoliis ditandi & decorandi exemplo ſuo comprobant. Nunc utri ſagacius odorati ſint; illine, cum Ezechielem, an nos, cum Moſem in Zoroaſtre latere conjectavimus, æqui & attenti Lectoris eſto arbitrium. Lineamenta enim Ezechielis aliqua, at ipſum Moſis os, totumque corpus in eo haud dubie agnoſcet.

III. Jam vero quod ad Prophetiæ, quæ Ezechielis nomine inſcripta eſt, γνησιότητα & antiquitatem pertinet, ipſe ſe initio operis auctorem Ezechiel declarat, idque ἀυτοπροσώπως, genus ſuum, vaticiniorumque locum, ac tempus accurate indicans. Huic deinde fidem adſtruit Daniel, qui quarto capite ſic diſſerit: *Magna arbor & fortis, & proceritas ejus contingens cœlum: aſpectus illius erat uſque ad terminos univerſæ terræ: folia ejus pulcherrima, & fructus ejus nimius, & eſca univerſorum in ea: ſubter eam habitabant animalia & beſtiæ, & in ramis ejus converſabantur volucres cœli, & ex ea veſcebatur omnis caro.* Tum deinde: *Arborem quam vidiſti ſublimem atque robuſtam, cujus altitudo pertingit ad cœlum, & aſpectus illius in omnem terram, & rami ejus pulcherrimi, & fructus ejus nimius, & eſca omnium in ea, ſubter eam habitantes beſtiæ agri, & in ramis ejus commorantes aves cœli: tu es, Rex, qui magnificatus es, & invaluiſti, & magnitudo tua crevit, & pervenit uſque ad cœlum, & poteſtas tua in terminos univerſæ terræ.* Similis hæc arboris deſcriptio iſti Ezechielis ex triceſimo primo capite: *Ecce Aſſur, quaſi Cedrus in Libano, pulcher ramis, & frondibus nemoroſus..... Cumque extendiſſet umbram ſuam, in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia cœli, & ſub frondibus ejus genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum, & ſub umbraculo ejus habitabat cœtus gentium plurimarum.* Hinc parem fere interpretationem accepere viſæ multis per ſomnum arbores, Aſtyagi, Xerxi, Maiæ Virgilii matri. Porro ne quis fallatur, dum nos falli putat, ſciat caput hoc Ezechielis triceſimum primum, ante ab Ezechiele fuiſſe ſcriptum, quam quartum operis ſui Daniel lucubraſſet. Illuſtre præterea, ad fidem Prophetiæ Ezechielis faciendam, teſtimonium Sirachidæ, cum ait: *Ezechiel, qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim: nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis qui oſtenderunt rectas vias:* reſpiciebat nempe ad initium Ezechielis, ubi gloria Dei, & currus Cherubim deſcribuntur: maxime vero ad iſta è decimo capite: *Et egreſſa eſt gloria Domini à limine Templi, & ſtetit ſuper Cherubim, & elevantia Cherubim alas ſuas, exaltata ſunt à terra coram me, & illis egredientibus rotæ quoque ſubſecutæ ſunt.* Unde iſtud Platonis petitum eſſe rectè à Juſtino notatum eſt: ὁ δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς, ἐλάων πτηνὸν ἅρμα. *Magnus ſane imperator in cœlo Juppiter, alatum currum agitans.* Reſpiciebat item Auctor Eccleſiaſtici ad hæc decimi tertii capitis Ezechielis: *Propterea hæc dicit Dominus Deus: Et erumpere faciam ſpiritum tempeſtatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira in conſumptionem.* Reliqua ad triceſimum quartum, & triceſimum ſextum cum ſequenti pertinent. Iſta quoque è libro tertio Regum: *Operatus es mala ſuper omnes qui fuerunt ante te, & feciſti tibi Deos alienos & conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projeciſti poſt corpus tuum:* annon alludunt ad illa Ezechielis: *Propterea hæc dicit Dominus Deus, Quia oblita es mei, & projeciſti me poſt corpus tuum, tu quoque porta ſcelus tuum & fornicationes tuas?* Illud Zachariæ: *Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum; Diſperdam nomina idolorum, & non memorabuntur ultra,* germanum eſt hujus ex Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus: Et diſperdam ſimulacra, & ceſſare faciam idola de Memphis.*

Ezechieli adſcribitur Prophetia, quæ nomen ipſius præfixum gerit; ejuſque probatur γνησιότης & antiquitas.

Dan. 4. 9, 18, 19.

Ezech. 31. 3, 6.

Eccli. 49. 10.

Ezech. 10. 18.

Juſtin. Parænes.

Ezech. 13, 13.

3. Reg. 14. 9.

Ezech. 23. 38.

Zach. 13. 2.

Ezech. 30. 13.

IV. Porro non unum hoc, quod extat, Prophetiarum volumen edidiſſe fertur Ezechiel, ſed alterum quoque, quod per Judæorum ſocordiam intercidiſſe retur Auctor Synopſeos. His Joſephi verbis nititur ea ſententia: οὐ μόνον δὲ δύο ἱερεμίας προεθέσπισε ταῦτα τοῖς ὄχλοις, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης ἰεζεκίηλος, ὃς προφῆς περὶ τούτων δύο βιβλία γράψας κατέλιπεν. *Non ſolum autem Jeremias iſte cœtibus hominum illa prædixit, ſed & Propheta Ezechiel, qui primus libros duos de his conſcriptos reliquit.* Quæ aliter accipienda cenſeo, ac vulgo accipi ſolent; nec enim alterum Ezechielis volumen interiiſſe exiſtimo, quod vulgo tamen credi video; præſertim poſt Joſephi ætatem, qua ætate per univerſas gentes vulgatæ erant, & in omnes propemodum linguas converſæ Scriptiones ſacræ. Sed hunc Ezechielis librum, quo nunc utimur, in duas partes Joſephi ævo diſtinctum fuiſſe puto; & ſi conjecturis patet locus, triginta novem prioribus capitibus primum volumen, poſtremis novem conſtitiſſe alterum, quo Templi reparatio ac Urbis dimenſio continentur. Profecto cum Pradus, & Villalpandus, diligentiſſimi libri hujus Interpretes, explanationem inter ſe partiri voluiſſent, ille triginta novem priora, hic reliqua exponenda ſuſcepit; cum neutrum tamen ad vetuſtam illam partitionem reſpexiſſe credam. Nempe ita res ferebat; nam prædictiones ſunt quaſi diſtinctæ penitus inter ſe & diſcretæ. Pſalmus præterea ſexageſimus quartus, Davidis, Jeremiæ, & Ezechielis nomen præſcriptum gerit: quod nimirum ad Pſalmorum

Diſputatur de duobus Prædictionũ voluminibus, quæ ab Ezechiele ſcripta fuiſſe tradit Joſephus; & de Pſalmo ſexageſimo quarto, nomine Ezechielis, aliorumque inſcripto.

Athan. in Synopſ. Joſeph. Antiq. libr. 10. cap. 6.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [249] - 221
PUBLIC DOMAIN

Davidicorum formam à Jeremia compoſitum Ezechiel, ad quem fuerat miſſus, aliquibus fortaſſe adjectis, vel reſectis, vel mutatis, ad præſentem rerum ſtatum accommodaverit, & populo præcinendum dederit.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum. Tract. Theol. cap. 2. & 12.

V. Sed nec immunis a male feriatorum hominum calumniis & cavillationibus fuit iſte Liber: nam primam ſtruit Theologo-Politicus argutator ex Thalmudico tractatu Sabbathi, in quo legitur, propter ſententias aliquas Ezechielis, quæ Moſis effatis videntur repugnare, Rabbinos de expungendo ipſius Libro & rejiciendo conſilia agitaſſe; ac fuiſſe facturos, abſque Anania quodam fuiſſet, qui diſcrepantias illas conciliaturum, nodoſque omnes ſoluturum ſe recepit; ac re præſtitit. Tum deinde horum repugnantium locorum ſpecimen affert, eumque qui capite Ezechielis decimo octavo habetur, quo negat futurum Deus, ut majorum delicta immeriti nepotes luant, confert cum triceſimo quarto Exodi, & triceſimo ſecundo Jeremiæ, ubi Deus paternorum ſcelerum pœnas à nepotibus ac pronepotibus expetiturus eſſe dicitur. At hoc ipſo argumento convellitur Deuteronomii γνησιότης, quod huic Ezechielis doctrinæ conſentit his verbis: *Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, ſed unuſquiſque pro peccato ſuo morietur:* convelluntur & Libri Regum ac Paralipomenon, quorum par eſt doctrina. Otioſi hominis eſſet huc afferre quæ ad has ſententias conciliandas Interpretes congeſſere. Paucis dicam, ob patrum noxas ſæpe filios plecti pœnis temporariis: unde vetus illud:

Deut. 24. 16.

De male quæſitis non gaudet tertius hæres:

æternis vero ſuppliciis ſua quemque peccata luere. Præterea cum poſt expenſam illam ſententiarum pugnam ac diſcordiam, Ezechielis librum nihilominus in Canone retinendum cenſuerint Rabbini, eamque Ananias compoſuerit, vel inde cognoſcitur, temere, ipſis Rabbinis judicibus, ac perperam facere, quiſquis Librum hunc propterea cenſeat oppugnandum.

Secundum argumentum.

VI. Ac velut infirmitatis argumenti hujuſce prioris conſcius idem Diſputator, aliud ad elevandam Prophetiæ Ezechielis auctoritatem excogitat, eamque majoris operis fragmentum eſſe quatuor rationibus probare ſatagit, quarum prima hæc eſt, Librum à conjunctione connexiva initium ducere. Altera ab his verbis petitur, quæ in fronte Libri apparent: *Et factum eſt in triceſimo anno,* unde concluditur Ezechielem res ſibi à Deo ſuperioribus quoque annis præmonſtratas commemoraſſe. Tertiam ſuppeditant iſta tertii verſus primi capitis verba: *Fuerat ſæpe verbum Dei Ezechieli filio Buzi, Sacerdoti, in terra Chaldæorum.* Poſtrema oritur ex Joſepho, qui capite decimo libri decimi Antiquitatum, prædixiſſe Ezechielem narrat, futurum ut Sedecias Babylonem non videret, quod in eo libro Ezechielis, qui ſupereſt, nuſquam reperitur; ſed contra decimo ſeptimo capite in Babyloniam ductum iri prænuntiat. Quarum rationum levitatem arguere facile eſt: nam quæ ducitur ex conjunctione connexiva libro Ezechielis præfixa, eadem libris Joſue, & Ruth, & primo Regum, & Jonæ, & primo Machabæorum præmiſſa eſt; neque ſemper copulam ſignificat, ſed ſæpe ab Ebræis, vel ornatus adhibetur gratia, vel aliis de cauſſis quas afferunt Grammatici. Alteram confutat verborum, quæ opponit Adverſarius, legitima interpretatio: ea autem ex Jonathane & R. Davide Kimchi petenda eſt; ille quippe triceſimum hunc annum numerandum eſſe ait ab eo tempore, quo Helcias ſummus Ebræorum Pontifex librum Legis invenit in domo Sanctuarii, anno nempe Joſiæ decimo octavo; David autem Kimchi hoc tempore actum fuiſſe annum Jubilæum docet. Quibus characteribus inſignitus ille annus, quidam fuit cardo temporis, unde conſequentes annos Ezechiel numeravit. Tertia vero falſo innixa fundamento ſponte corruit: nam verſu tertio, ita in Ebraicis concepto: היה היה דבר יהוה אל־יחזקאל, dictiones iſtæ, פעמים רבות, *multis vicibus,* hoc eſt *ſæpe*, nuſquam apparent, neque Interpretes agnoſcunt. Denique quod ex Joſepho prodit argumentum, futile eſt: nam quæcunque vaticinatus eſt Ezechiel, in literas relata non ſunt; neque quidquid unquam retulit in literas, hoc quod habemus Volumine continetur. Itaque prædictio illa ad Sedeciam pertinens, vel voce tantum prolata eſt, & per nuntios Sedeciæ ſignificata, vel per epiſtolam ab Ezechiele miſſa; minime vero in Librum vaticiniorum relata. Quod autem addit Theologo-Politicus Doctor, contrarium haberi decimo ſeptimo Ezechielis capite, in eo ſtolide hallucinatur; nam Sedeciam non viſurum eſſe Babylonem, minime alteri huic vaticinio repugnat, Sedeciam ductum iri Babylonem: poſtquam enim oculis privatus eſt Sedecias, ductus eſt Babylonem; itaque Babylonem non vidit, & tamen Babylonem deportatus eſt. Atque id Sedeciam ipſum jam ante fefelliſſe ſcribit Joſephus: cum enim futurum aſſeveraret Jeremias, ut captivus Babylonem duceretur, negaret vero Ezechiel viſurum hunc Babylonem; repugnantes, ideoque vanas & incertas eſſe vaticinationes Sedecias ratus eſt, quas conſentientes ac veriſſimas eſſe eventus comprobavit.

Joſeph. Antiq. lib. 10. cap. 10.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [250] - 222
PUBLIC DOMAIN

VII. Tertia hæc afferri poteſt adverſus libri Ezechielis dignitatem contradictio, Thalmudiſtas capite primo Babæ bathræ, in Gemara, alioſque Rabbinos, lucubrationem ejus viris Synagogæ magnæ tribuere; cujus opinionis cauſſam hanc ibidem reddi, *Quod futurorum præſenſio tradita non ſit, ut extra Terram ſanctam ſcriberetur.* Atqui in Daniele falſum hoc deprehenditur, ut infra oſtendam; falſum & in Jeremia, qui vaticiniorum ſuorum partem in Ægypto ſcripſit. Thalmudiſtis aſſentitur Iſidorus. Atque hinc dubitat Thomas Hobbeſius, utrum Ezechiel ſua ipſe vaticinia ediderit. Equidem & Ezechielem librum condidiſſe cenſeo, & Synagogæ magnæ Magiſtros ſuo ipſum nitori reſtituiſſe, & deſcripſiſſe, & multis exaratis exemplaribus publicaſſe; qui rarior fortaſſe erat, nec in aliena terra, inter profani cultus & damnatæ religionis gentes, tuto & commode vulgari potuerat; cum ſua ipſi vaticinia Iſaias & Jeremias edidiſſent, ut idem Iſidorus adnotavit.

Tertium argumentum.

Iſid. Orig. lib. 6. cap. 2. Hobbeſius Leviath. cap. 33.

DE PROPHETIA DANIELIS.

I. *Diſputatur utrum Daniel fuerit Propheta.* II. *Diſputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.* III. *Diſputatur utrum Daniel idem fuerit qui Beleſis à Diodoro memoratus.* IV. *Diſputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Suſis inſignem illam turrim à Joſepho & Hieronymo memoratam exſtruxerit, & utrum Suſis, an Babylone fuerit ſepultus.* V. *Diſputatur utrum ad unum eumdemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur, deque ejus interpretationibus Græcis.* VI. *Diſputatur de ordine partium libri Danielis.* VII. *Diſputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce ſcriptus extet.* VIII. *Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.* IX. *Diſputatur de Senibus, à quibus attentata eſt Suſannæ pudicitia.* X. *Diſputatur de ſuppoſititiis Danielis ſcriptionibus.* XI. *Probatur Prophetiæ Danielis γνησιότης & antiquitas.* XII. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* XIII. *Secundum Argumentum.* XIV. *Tertium Argumentum.* XV. *Quartum Argumentum.* XVI. *Quintum Argumentum.*

I. Τὰ βιβλία ὅσα δὴ συγγραφάμενος καταλέλοιπε Δανιῆλος, ἀναγινώσκεται παρ' ἡμῖν ἔτι καὶ νυῦν, καὶ πιστὰ δύναμθ' εἶ ἀυτῶν ὅτι Δανιῆλος ὡμίλει τῷ Θεῷ. *Quoſcunque libros à ſe conſcriptos reliquit Daniel, leguntur hodieque apud nos: atque hi nobis fidem faciunt, Danielem cum Deo colloquia habuiſſe.* Ita de Daniele, Danieliſque libro ſentiebat Joſephus, ex cujus verbis ſcimus, & divinis Danielem præditum fuiſſe dotibus ac virtutibus, & genuinum eſſe ipſius vaticiniorum opus. Quod antequam probare aggrédior, adnotanda veniunt quædam, vel obſervatione digna, vel parum explicata ad hanc diem, vel ad ſequentium quæſtionum enodationem opportuna. Quibus dilucide expoſitis, contradictiones plurimæ, adverſus Librum hunc jactari ſolitæ, concident ipſæ per ſe & evaneſcent. Danielem Prophetam non fuiſſe, fuiſſe vero Eunuchum conſentiens eſt Judæorum omnium opinio. Prophetam non fuiſſe has ob cauſſas exiſtimant, quas affert Maimonides in More nevochim; nimirum quod etſi Angelus ei videndum ſe dedit, eumque rerum futurarum notitia imbuit, per ſomnium tamen id factum eſt, nec Angelum in ſeſe deprehendit, quod ad veram Prophetiam deſiderabatur; proindeque non inter Prophetias Librum ipſius, ſed inter כתובים, hoc eſt Hagiographa, collocant: quanquam laxiori ſignificatione Prophetæ nomen ipſi Maimonides largitur. Rationem præterea hanc addunt, nempe quod Daniel non Prophetico more vixerit, ſed δυνασευτικῶς. Adverſus ea conſurgunt Chriſtiani Patres, Chriſti auctoritatem ſecuti, à quo Daniel Prophetæ titulo donatus eſt, & Prophetam jure optimo dici contendunt; & recte quidem: quippe ſi Propheta vere is eſt, qui clare & diſtincte eventura prænoſcit & prædicit, quis tandem futuras rerum converſiones, imperiorum interitus, Chriſti adventum & necem prænuntiavit apertius? quis temporibus accuratius diſtinxit? Sed & juxta Maimonidæ ipſius definitiones & principia, Prophetæ nomen etiam ſtricte ſumtum Danieli congruit: quodque Judæis os occludit, inter Prophetas cum Jeremia, Aggæo, Zacharia, Malachia recenſetur in Thalmudico libro Megilah, primo capite. Neque ſolum εἷς τις τῶν μαίσεων

Diſputatur utrum Daniel fuerit Propheta.

Joſ. Antiq. libr. 10. cap. 12.

R. Moſ. ben Maim. More nev. libr. 2. c. 45.

Matth. 24. 15.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [251] - 223
PUBLIC DOMAIN

Joseph. Antiq. libro 10. cap. ultim.

προφητῶν, *unus è maximis Prophetis* appellatur à Josepho, & cum Deo colloquia habuisse dicitur, sed aliis etiam anteponitur Prophetis: οὐ γὰρ, inquit, τὰ μέλλοντα μόνον προφητῶν διετέλει, καθάπερ οἱ ἄλλοι προφῆται, ἀλλὰ καὶ καιρὸν ὥριζεν, εἰς ὃν ταῦτα συνήσεται· καὶ τῷ προφητεύειν τὰ χείρω πρὸς τῶν ἀκουόντων, καὶ διὰ τοῦτον δυσχεραινομένων ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ τῶν πλήθους, δανιήλου ἀγαθῶν ἐλάνετο προφήτης αὐτοῖς. *Non enim futura solum prædicere solebat, ita ut alii Prophetæ, sed & tempus quo hæc eventura erant determinabat. Cumque alii Prophetæ mala prænuntiarent, propterea regum & vulgi odia in se concitarent, bonorum prænuntius his erat Daniel.* Tum deinde laudat τὸ τῆς ἀκριβοῦς αὐτοῦ προφητείας ἀπαράλλακτον, *certæ ejus Prophetiæ immutabilitatem.*

Disputatur utrum Daniel fuerit Eunuchus.
Isa. 39. 7.
Dan. 1. 3.
Dan. 1. 6.
Origen. Hom. 4. in Ezech. & in Matth. To. 15.
Hier. l. 1. c. 6. in Dan. & l. 1 c. 13 in Jovin. Jos. Ant. l. 10. c. 11.
Ezech 14. 14, 15.
Hier. lib. 1 in Jovin cap. 13.

II. At Eunuchum fuisse Danielem Judæis facile assentior; cum & hoc suadeant ista, quæ solent proferre, verba Isaiæ ad Ezechiam: *De filiis tuis, qui exibunt de te, quos genueris, tollent, & erunt Eunuchi in palatio regis Babylonis.* Suadent & illa Danielis: *Et ait rex Aspbenes Præposito Eunuchorum, ut introduceret de filiis Israël, & de semine regio.* Tum: *Fuerunt ergo inter eos de filiis Juda, Daniel, Ananias, Misaël, & Azarias.* Itaque in eam sententiam ultro concesserunt Origenes & Hieronymus. Aiunt Pseudo-Epiphanius, & Pseudo-Dorotheus, in vitis Prophetarum, spadonem visum Judæis, propter insignem ipsius castitatem: ac si nulla sint præter castitatem exectæ virilitatis indicia. Josephus quosdam ex nobili illo captivorum flore Eunuchos fuisse autumat; an & ex illis Daniel fuerit, non affirmat; sed à Gentilium suorum persuasione discessisse vix credo. Quod autem ex Ezechiele objici potest pro contraria parte; *Si fuerint tres viri isti in medio ejus, Noë, Daniel, & Job, nec filios, nec filias liberabunt,* præclarè dissolvit Hieronymus, ut dicemus infra.

Disputatur utrum Daniel idem fuerit qui Belesis, à Diodoro memoratus.
Diod. libr. 2.
Dan. 1. 4.

III. Dubitatum quoque est à nonnullis, annon Daniel idem fuerit qui Belesis à Diodoro memoratus. Neque vana sane ea est suspicio, adeo multa ad fidem faciendam concurrunt. Nomina affinia, Belesis, & Baltassar, בלטשאצר: nam è medio vocabulorum litera T frequenter exciditur, ut à σῆμα, *signum*; à πῖλον, *pilus*. At R & S in fine permutantur; *arbor, arbos*; *honor, honos*. Eamdem dictionem, בלטשאצר, uti conjicio, Græce expressérat Ctesias, Βελιτάρης, quemadmodum habet Plutarchus: quod nomen fuit scissoris, quo ad necandam veneno Statiram, Artaxerxis Mnemonis uxorem, usa est ejusdem mater Parysatis. Nisi legere mavis, Βελιτάρης. Pro quo scripsisse Dinonem, Μελώντας, legitur apud Plutarchum: perperam; vitium quippe dictioni huic inolevit ex similitudine priscæ figuræ τοῦ β, quæ ad figuram τοῦ μ accedebat. Sed ad rem. Belesis erat de genere Chaldæorum: Chaldæis orti Ebræi progenitorum suorum nomine censebantur. Astrologicæ artis peritus & futurorum præscius fuit Belesis: Daniel fuit *eruditus omni sapientia, cautus scientia, & doctus disciplina,* & vaticinandi peritia imprimis nobilitatus. Unus ex Babyloniis fuit proceribus Belesis, fuit & Daniel. Denique vix ulla sese firmioribus argumentis approbaret conjectura, si non tempora penitus discreparent. Quippe Danielis deportationem annis plusquam sexaginta & ducentis antecessit Sardanapali interitus, cujus regnum opibus ac consiliis Belesis subnixus Arbaces occupavit.

Disputatur utrum Daniel Ecbatanis, an Susis insignem illam turrim à Josepho & Hieronymo memoratam exstruxerit: & utrum Susis, an Babylone, fuerit sepultus.
Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 12.
Hier. in Dan. 8.
Porph. apud Hier. in Dan. 9.

IV. Dignum etiam disquisitione est, utri habenda fides, Josepho, an Hieronymo, quorum ille à Daniele Ecbatanis Mediæ exstructam ait fuisse turrim mirabili artificio, tantaque operis firmitate, ut ad suam ætatem integra, nec ulla omnino parte labefacta, aut vetustate deformata spectaretur; in ea sepeliri ad eam diem Medorum, Persarum, & Parthorum Reges, ejusque custodiam Judæo Sacerdoti credi solere. Eadem refert Hieronymus iisdem fere verbis: hac una re diversus, quod quæ Ecbatanis Josephus, Susis ipse locat; quodque mirere, ea se à Josepho sumsisse profitetur. Profecto etsi multa in hac Darii Medi historia à Josepho Xenophontem affectante peccata sunt, contra Berosi, Megasthenis, & Abydeni fidem, qui Danieli præclare consentiunt; velut cum eum Astyagis filium, Medorum regem, Cyri cognatum, ab eoque ad regnum Babylonium invadendum adjutum fingit, aliaque multa adversus historiæ veritatem comminiscitur, minime tamen in hac exstructæ à Daniele turris narratione ab eo discedendum putamus. Nam post patratam cædem Baltassaris sive Laborosoarchodi, postremi ex stirpe Nabopollassari, qui pater fuit Nabuchodonosoris, quo natus Evilmerodachus, & filia Niriglissororo nupta, Laborosoarchodi mater, Darium oriundo Medum, (non Hystaspis filium, quod credulis & stolidis Lectoribus persuadere conatus est Porphyrius, ut Danielis annos produceret) qui regno ad se delato, pro more gentis mutavit nomen, & Nabonidus, sive Nabannidochus dictus est, Assueri filium, cædis auctorem, cum imperii sui provincias lustrare vellet, Mediam potissimum adiisse verisimile est, unde genus ducebat; & Danielem in comitatu habuisse, cum propter hominis dignitatem, spectatasque virtutes, tum maxime quod ab eo fuisset prædictum, fore ut post Baltassarem regnum esset adepturus. Cum itaque Ecbatanis

batanis ſubſtitiſſet Darius, turrim illic excitaſſe, vel ad urbis defenſionem, vel ut poſteris præclarum magnificentiæ ſuæ monumentum relinqueret, facile credo. Cui rei cum conſilium ſuum ac induſtriam præbuiſſet Daniel, inde factum ut Danielis opus diceretur. Deinceps vero cum in Suſianam perveniſſent, in qua magiſtratum aliquem jam ante geſſerat Daniel, Baltaſſare regnante, ut habetur capite Danielis octavo, regioni huic denuo præfectus eſt à Dario cum ſumma auctoritate; atque illic cum per annos aliquot, etiam ſub Cyri imperio, ad mortem uſque vixiſſet, egregia ab eo exſtructa fuiſſe ædificia ad regionis tutelam & ornatum probabile eſt. Horum gnarus quidem Hieronymus, ſed memoria tandem lapſus, commemoratam à Joſepho turrim Medicam cum Suſiana turri confudit. Conjecturæ noſtræ vim addit Benjamin Tudelenſis, qui Suſis ſua ætate ſummæ elegantiæ ædificium jam inde à priſcis temporibus extitiſſe ait, ibidemque ſepultum fuiſſe Danielem, quod habet quoque Abulfaragius. Vetuſtum illud & elegans ædificium, quod Benjamini ætate Suſis viſebatur, Hieronymi quoque ævo videtur extitiſſe: hinc ejus error. Miror vero unde habuerint Pſeudo-Epiphanius, & Pſeudo-Dorotheus, à quibus vitæ Prophetarum ſcriptæ ſunt, Danielem Babylone defunctum, in ſpelunca Babylonica fuiſſe ſepultum, ad ſuaque tempora notiſſimum fuiſſe his in locis ſepulcrum Danielis & celebratiſſimum. Scimus nos, anno Cyri tertio, in Suſiana fuiſſe Danielem, ut ex ipſius decimo capite cognoſcitur. Tunc autem valde ſenex erat. Regreſſum autem fuiſſe Babylonem, ibique diem clauſiſſe, nemo ex vetuſtioribus Scriptoribus prodidit. Veri ergo propius eſt illic obiiſſe, ubi ſenectutem egit. Præſertim cum magnas, ob ejus loculum & reliquias, concertationes Suſis ortas narret Benjaminus. Multo etiam minus eorum mihi probatur ratio, qui Hieroſolymam ipſum rediiſſe volunt, & Synagogæ magnæ interfuiſſe, cum ראשי הגולה, *Principibus captivitatis*. Quæ tamen ſententia viris eruditis placuit.

Dan. 8. 1.

Abulfar. Hiſt. Orient. Dyn. 5.

Dan. 10. 1, 4.

V. Gravior ea quæſtio eſt, eidemne & uni Danieli, an duobus, ea omnia tribuenda ſint, quæ in Prophetia Danielis referuntur. Cauſſam dubitationi præbent verba hæc Hieronymi, e Procemio Commentariorum Danielis: *Porphyrio Euſebius & Apollinarius pari ſententia reſponderunt, Suſannæ, Beliſque ac Draconis fabulas non contineri in Ebraico, ſed partem eſſe Prophetiæ Habacuc, filii Ieſu, de tribu Levi: ſicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejuſdem Belis fabulæ ponitur: Homo quidam erat ſacerdos nomine Daniel, filius Abda, conviva regis Babylonis; cum Danielem, & tres pueros de tribu Iuda fuiſſe ſancta Scriptura teſtetur. Unde & nos ante annos plurimos, cum verteremus Danielem, has viſiones obelo prænotavimus; ſignificantes eas in Ebraico non haberi.* Eumdem titulum, & narrationis exordium Sixtus Senenſis Græcis verbis repræſentavit; neſcio an ex ingenio, an ex libris: προφητία τῦ ἁβδακοῦμ, ὑὸς τῦ ἰουδᾶ, ὃς φυλῆς λευί· Ἦν θεσπὸς τις ἦν ἱερεύς, ὀνόματι δανιὴλ, ὑὸς τῦ ἀβδᾶ, συμπότης τῦ βασιλέως τῦ βαβυλῶνος· Primum hic notari velim, titulum illum ad Beli ſolum & Draconis hiſtoriam pertinere; Euſebium vero & Apollinarium ad Suſannæ etiam hiſtoriam ex conjectura, uti quidem veriſimile eſt, extendiſſe: quaſi nempe utraque hiſtoria ex Prophetia Habacuci hujus depromta ſit; & idem Daniel, Sacerdos nempe, Abdæ filius, Suſannam ſervaverit, & Belum ac Draconem confecerit. Quorum nullum omnino extat in Hieronymo veſtigium: ait enim: *Sicut juxta Septuaginta Interpretes in titulo ejuſdem Belis fabulæ ponitur.* Notandum præterea, nullam eſſe cauſſam, cur id ſibi velle Hieronymum credamus, ipſos Septuaginta Interpretes titulum hunc hiſtoriæ Beli à ſe Græce converſæ præfixiſſe; ſed credi poſſe eum in eodem volumine, quo ipſorum habebatur Interpretatio, fuiſſe repertum: quemadmodum hodieque in vulgatis Septuaginta Senum editionibus, Græcam Danielis interpretationem, ſine ullo Interpretum diſcrimine, deſcriptam videmus, quamvis ſit Theodotionis: quemadmodum Lyſimachum ſupra diximus auctorem videri Græcæ interpretationis libri Eſther, quamvis in Septuaginta Senum editione extet: & quemadmodum videmus alias Scripturæ ſacræ partes Græce conceptas, quas à Septuaginta Interpretibus neutiquam profectas eſſe conſtat; cum eæ tamen uno nomine editionis Septuaginta Interpretum contineantur; toto nimirum opere à præcipua parte appellato. Notandum denique, idque accurate, alio loco ſuſpicari Hieronymum, hanc ipſam Danielis interpretationem, quæ Senibus Septuaginta tribuebatur, ab aliquo Chaldaicæ linguæ imperito, hoc nomine fuiſſe falſo editam. Sic enim ille Præfatione in Danielem: *Sive quia ſermo Chaldaicus eſt, & quibuſdam proprietatibus à noſtro eloquio diſcrepat, noluerunt Septuaginta Interpretes eaſdem linguæ lineas in tranſlatione ſervare; ſive ſub nomine eorum ab alio neſcio quo, non ſatis Chaldæam linguam ſciente, editus eſt Liber.*

Diſputatur utrum ad unum eumdemque Danielem pertineant, quæcunque in Danielis Prophetia narrantur; deque ejus Interpretationibus Græcis.

Sixt. Sen. Bibl. libr. 1.

His animadverſis, dico primum Danielem, Suſannæ vindicem, eumdem eſſe ac Prophetam: nam contrarium non ſuadet allatum Hieronymi teſtimonium: Euſebio autem & Apollinario, opinioni huic adverſantibus, opponimus vetuſtiſſimas Editiones

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [253] - 225
PUBLIC DOMAIN

Græcas, in quibus tantum abeſt ut ulla diſcriminis nota diſtinguatur Daniel Suſannæ patronus à Daniele Propheta, ut potius ab hac Suſannæ hiſtoria initium capiat Danielis Prophetia; ſervato ſcilicet ordine temporum; quod Daniel etiam tum duodecim annorum puer ab hoc facinore inclareſcere cœperit, atque hoc primum virtutis & ſapientiæ ſpecimen ediderit. Opponimus & Synopſeos Auctorem, & Sulpitium Severum, & Euſebium quoque ipſum, qui hiſtoriæ Suſannæ eumdem locum aſſignant. Dico præterea, ne Danielem quidem Beli ac Draconis domitorem, alium videri à Propheta. Comparetur narrationis hujus initium: *Erat autem Daniel conviva Regis, & honoratus ſuper omnes amicos ejus*, cum his ſexti capitis: *Daniel ſuperabat omnes Principes & Satrapas, quia Spiritus Dei amplior erat in illo. Porro Rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occaſionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis*; eumdem ſignificari dices. Cur ergo, inquies, olim in exemplaribus Septuaginta Senum, alteri Danieli everſio Beli & Draconis interfectio; alteri item Scriptori, Habacuco videlicet, hujus hiſtoriæ narratio tribuebatur? Per mihi ſimilis veri videtur mox allata Hieronymi conjectura, qui Danielis interpretationem Septuaginta viris adſcriptam, ψευδεπίγραφον fuiſſe ſuſpicatur. Adſtipulatur huic opinioni ſumma Interpretis licentia, qui peſſima fide opus hoc Græce convertit. Audiamus eumdem Hieronymum: *Exceptis Septuaginta Tranſlatoribus, qui hæc omnia neſcio qua ratione præterierunt, tres reliqui interpretati ſunt. Unde judicio magiſtrorum Eccleſiæ editio eorum in hoc Volumine repudiata eſt, & Theodotionis vulgo legitur, quæ & Ebræo, & cæteris Tranſlatoribus congruit. Unde & Origenes in nono Stromatum volumine aſſerit ſe quæ ſequuntur ab hoc loco in Propheta Daniele, non juxta Septuaginta Interpretes, qui multum ab Ebraica veritate diſcordant, ſed juxta Theodotionis editionem diſſerere.* At fluxam illam in interpretando fidem plane alienam fuiſſe à Septuaginta Senibus alio libro oſtendimus. Cum ergo artifex interpretationis hujus, homo videatur fuiſſe ingenii immodici, & nimium ſibi permittentis, credibile eſt ipſum conjectaſſe, poſtremi capitis, quo Beli & Draconis narratur hiſtoria, auctorem fuiſſe Habacucum Prophetam; quod mirificum ejus illic narretur facinus, & reliquis fere Prophetis ſolenne ſit caſus ſuos ac viſa memoriæ prodere, idemque proinde Habacucum ſibi faciendum cenſuiſſe: atque hac demum conjectura ita delectatum fuiſſe Interpretem, ut jam non tanquam conjecturam, ſed ut rem indubitatam in fronte capitis hujus adſcripſerit. Atque hanc ipſam hiſtoriam ψευδεπίγραφον ſignificaſſe videtur Synopſeos Auctor, cum inter apocryphos Veteris Teſtamenti libros Habacucum quemdam recenſet. Sed judicio Magiſtrorum Eccleſiæ repudiata eſt tota hæc Danielis interpretatio, aſcita vero eſt editio Theodotionis. Quamvis autem Danielem Sacerdotem dixerit levis ille Interpres, pluris mihi tamen eſt Theodotionis auctoritas, cujus editio, Hieronymo teſte, *& Ebræo, & cæteris Tranſlatoribus congruit.* In Theodotione autem nihil comparet hujuſmodi. Verum concedamus ſummam fuiſſe Interpretis hujus fidem, quid ergo dixiſſe eum narrat Hieronymus? iſtud nempe: *Homo quidam erat Sacerdos, nomine Daniel:* Sixtus vero: ἄνθρωπός τις ἱερεὺς, ὀνόματι Δανιήλ. Haud dubie Ebraica, quæ ſequebatur, ſic habebant: איש היה כהן דניאל שמו. Græcus Interpres, כהן, reddidit, ἱερεὺς, *Sacerdos*: perperam; nam hoc loco non *Sacerdotem*, ſed *Satrapam* vel ἀυλάρχην notat, qualis fuit Daniel. Sic libro Samuelis ſecundo, octavo capite, filii David dicuntur Sacerdotes, Ebraice כהנים, Septuaginta Senibus ἀυλάρχαι; Jonathani רבבין, *optimates*; Syro & Arabi, *Principes*. Auctor Paralipomenon de iiſdem: הראשנים ליד המלך Septuaginta: οἱ πρῶτοι διάδοχοι τῦ βασιλέως. Vulgata ad verbum: *Primi ad manum Regis*. Sic, *Sacerdos On*, dicitur Putiphar in Geneſi; ſic Jethro, *Sacerdos Madian*, in Exodo; ſic Ira Jairites, *Sacerdos David*, libro ſecundo Samuelis, qui principes fuerunt.

Athan. Synopſ. Sulp. Sev. Chron. libr. 2. Euſeb. De vit. Proph. Dan. 14. 1. Dan. 6. 3, 4.

Hier. in Dan. 4.

Athan. Synopſ.

Hier. in Dan. 4.

Hier. Procem. Comm. in Dan.

2. Sam. 8. 18.

1. Par. 18. 17.

Gen. 41. 45. Exod. 2. 16. 2. Sam. 20. 16.

Diſputatur de ordine partium libri Danielis.

VI. Dixi Suſannæ hiſtoriam fuiſſe in fronte libri Danielis collocatam in Septuaginta Interpretum antiquiſſimis editionibus; quippe egregium Danielis admodum pueri factum exponentem; ratione videlicet habita temporis. Qui vero rejecerunt ad calcem, quod Vulgatus fecit Interpres, Ebraici exemplaris auctoritatem videntur ſecuti, unde abeſſe hiſtoriam hanc intelligebant. Idem de Beli & Draconis hiſtoria cenſendum eſt. Illuc etiam orationem Azariæ, & trium puerorum Hymnum itidem ablegaſſent, ſi ſedibus ſuis emota ea ac diſtracta integram aliquam ac plenam hiſtoriam, non hiulcam ac imperfectam conſtituiſſent. Porro pertinet ea Suſannæ hiſtoria ad poſtremum hunc uſque capitis decimi tertii verſum: *Et rex Aſtyages appoſitus eſt ad patres ſuos, & ſuſcepit Cyrus Perſes regnum ejus.* Is enim verſus in optima Sixti V. editione Græca connectitur hiſtoriæ Beli & Draconis. Reliquis Danielis capitibus quæ videtur ineſſe perturbatio, nulla eſt: ſciendum quippe eſt, non hiſtoricum hic agere Danielem, ſed Prophetam; nec annales condere, ſed miracula Dei, & res ſibi à Deo revelatas ac præſignificatas ita referre, ut conducant Lectoribus, eorumque ani-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [254] - 226
PUBLIC DOMAIN

mos ad pietatem accendant. Prioribus itaque ſex capitibus aliena fere viſa narrat: ſex ſequentibus ſua ipſius exponit, accurate ſervata utrobique ſerie temporum. Nam etſi undecimo capite ad annum primum Darii Medi videtur reverti, cum ſuperiori capite annum Cyri tertium attigiſſet, non eſt ita; Angelus enim ſermonem capite decimo inchoatum, undecimo perſequitur, & res Darii Medi temporibus geſtas refert. Atque ea præpoſteri hujus ordinis longe probabilior eſt ratio, quam quæ ab Hieronymo proponitur. Putat enim idcirco capite ſeptimo redire Baltaſſarem in ſcenam, cum præcedenti capite res Darii narrari eſſent cœptæ, *quod ſtatim hiſtoriam hiſtoriæ copulavit*, hoc eſt, voluiſſe ipſum hiſtoriæ quinti capitis, ſexti hiſtoriam ſerie continuata ſubnectere: cum tamen capitum etiam ſequentium, quæ non hiſtorias exponunt, ſed vaticinia, intricatus ordo ſit & perplexus. Quod ſi aliqua ſæpius iterata occurrunt, ſic habeto, non viſorum eorumdem repetitam eſſe narrationem, ſed viſa eadem ſæpius à Deo fuiſſe Danieli objecta, fortaſſe ut ejus animum validius percellerent.

Hier. in Dan. 6.

VII. Cur autem partim Chaldaice, partim Ebraice, partim etiam Græce ſcriptus extet liber Danielis, nobis quoque perveſtigandum eſt. Primum enim caput, cum tribus ſequentibus ſecundi verſiculis, Ebraice ſcriptum habemus; ſequentia ad octavum uſque caput Chaldaico narrantur ſermone, quæ ſubinde à R. Levi ben Gerſon Ebraice reddita ſunt; reliqua rurſum Ebraico, præter orationem Azariæ, Hymnum trium puerorum, Suſannæ, Beli & Draconis hiſtorias, quæ Græce ſcripta ſunt. Ac pia ſane & laudabilis doctorum virorum opinio eſt, qui diſcrepantiæ hujus cauſſas ſcrutantes, conſulto id factum à Daniele affirmarunt, ut ſex Chaldaicis capitibus haberent Chaldæi, quæ regibus ſuis eveniſſent; ſequentibus quinque docerentur Ebræi futura myſteria poſt exciſum Babylonicum imperium, Chriſti adventum & interitum, Hieroſolymitanam cladem, Judaicarum reliquiarum ſalutem, & mortuorum ad vitam revocationem. At cur tandem primum caput, cum prioribus tribus ſecundi verſibus, Ebraice conceptum eſt, quo res narrantur mere Chaldaicæ? cur viſa Chaldæorum regum ad ſeptimum uſque pertinent caput, ſermo vero Chaldaicus ad octavum producitur? Veri ergo mihi videtur propius, Librum Chaldaice primum fuiſſe exaratum à Daniele ipſo, qui Chaldaica lingua juſſu Regis Babylonii fuerat imbutus, & magnum linguæ hujus uſum diutina inter Chaldæos mora comparaverat; deinde Ebraice à Judæis reducibus, in gratiam & utilitatem ſuæ gentis, idque publica auctoritate; demum etiam Græce ab Auctore priſcæ Interpretationis, ab Aquila, Theodotione, Symmacho, & aliis. Inde contigit, ut male multatis & detruncatis exemplaribus, quod labentibus annis uſuveniſſe nimis verum eſt, in ea præſertim gente, tot exiliis, ruinis, ac incendiis vaſtata, cum librarii ad deſcribendum opus & recomponendum accederent, quæ in Ebraico exemplari deerant, ex Chaldaico ſupplere cogerentur; unde ambiguus ille fœtus exortus eſt. Orationi vero Azariæ, Hymno trium puerorum, Suſannæ, ac Beli & Draconis hiſtoriis, quod lectu jucundæ, & ad vulgi captum eſſent accommodatæ, contigiſſe puto, ut valde celebrarentur inter Helleniſtas, & Alexandrinos præſertim, reliquoſque Ægyptios, quorum ingenium hujuſmodi deliciis & auditionibus mirifice capiebatur. Inde ergo prodeunte maxima Græcorum exemplarium copia, primigenia ipſa archetypa, ut fieri aſſolet, neglecta jacuerunt, ac ſenſim denique interciderunt; vel, ut acute conjicit Origenes, à Judæis ipſis dedita opera ſuppreſſa ſunt, cum majorum ſuorum infamiam, ſcelerumque veſtigia alio ſcelere abolere ſtuderent. Quod ut felicius ſuccederet, ipſum Hiſtoriæ Suſannæ artificem, Græcum quemdam hominem nominabant, ut refert Hieronymus; Interpretem ipſum fortaſſe, aut commentitiam aliquam perſonam, pro Auctore, nefaria arte obtrudentes.

Diſputatur cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce ſcriptus extet.

Orig. in Epiſt. ad African.

Hier. Præf. in Dan.

VIII. Non eſt noſtri otii, aut inſtituti, ea colligere, quæ de Græcis illis libri Danielis partibus habitæ à piis juxta & eruditis hominibus adverſus horum temporum Heterodoxos diſputationes peperere. Duo tantum Lectorem monebo, quæ his reliquiis auctoritatem aliquam conciliare poſſunt: multos primum in iis Ebraiſmos occurrere, quod ab eruditis jamdiu eſt obſervatum; quos ſi quis oculis æquis perſpexerit, Ebraice primitus fuiſſe conceptas fatebitur: deinde Judæos hiſtoriæ Suſannæ veritati non refragari, ſed Libri tantum hujus, quo ea continetur, auctoritatem oppugnare, unico hoc argumento, quod Ebraicis literis conſignatus non extet; cujus rei probabilem hanc dari cauſſam ab Origene, quam dixi, quæcunque progenitorum ſuorum corruptelas ac impuritates monumenta continerent, ſummo à recentioribus Judæorum Magiſtris ſtudio eraſa fuiſſe & obliterata.

Nonnulla afferuntur ad auctoritatem Additamentis Danielis conciliandam.

Origen. in Ep. ad Afric.

IX. Ad opinionem ſuam comprobandam nonnulla affert Origenes, quæ ab Ebræo quodam ſeſe accepiſſe narrat; nempe vulgata traditione inter populares ejus

Diſputatur de Senibus,

à quibus attentata est Susannæ pudicitia.

ferri, defloccatos illos & impudicos Senes Ebræarum mulierum pudicitiæ hac arte illudere fuisse solitos, cum apud eas in privatis colloquiis identidem prædicaret uterque, concessum sibi à Deo, ut Christum gigneret; id supinis auribus accipientes simplices feminas corporis sui copiam impiis viris sine mora fecisse; at Susannæ castitati cum pari astu essent insidiati, vafritiem illorum prudentissimam feminam elusisse: nomina autem illis Achabo filio Coliæ, & Sedeciæ filio Maasiæ fuisse, quos Jeremias

Jer. 29. 22. his verbis incessit: *Ponat te Dominus, sicut Sedeciam, & sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne, pro eo quod fecerint stultitiam in Israël, & mœchati sunt in uxores amicorum suorum, & locuti sunt verbum in nomine meo mendaciter, quod non mandavi eis: ego sum judex & testis, dicit Dominus.* Nam quod ignis supplicium insonti Susannæ falso

Deut. 19. 18, 19. testimonio parassent, pœnam eamdem, juxta Deuteronomii præceptum, quo talionis pœna sancitur, relatam ipsis fuisse Ebræi volunt: cum & Chaldæi in adulteros igne animadvertere solerent; sicuti & in Chananæa ante Legem fieri solitum fuisse discimus ex Judæ & Thamaris historia. Atque hanc narrationem, sed interpolatam Thalmudistæ recinunt. Syrus Paraphrastes ex editione Heraclensi, non Achabum & Sedeciam, sed Amidum & Abidum appellat. Utut est, quod Senes fuisse dicuntur, id potius eorum dignitatem notat quam ætatem. Ebraice erat זקנים. Sic γέρων apud Græcos *Senem* & *Senatorem* sonat; πρεσβύτερος, *Senem* & *Sacerdotem*. Hinc *Senior* La-

Gell. libr. 15. cap. 13. tinis. Gellius: *Seniorum hominum, & Romæ nobilium, atque in morum disciplinarumque veterum doctrina, memoriaque præstantium, disceptatio quædam fuit.* Ex Latino *Senior*, Gallicum *Seigneur*. Sic *Senem Montis*, *Le Vieil de la Montagne*, appellant Historici nostrates Regem Assassinorum, sive potius Hasschischorum, שיך אלחששין: cum appellari debuisset, *Dominus Gebal*, זקן הגיבל. Nam זקן, *Dominum*, sive *Principem* significat hoc loco. Item *Gebal*, & regionem hujus nominis sub monte Libano sitam, & *montem* quoque apud Arabes significat. Vera esse, quæ proponimus, non infitiabitur, qui Benjaminum Tudelensem legerit. Cujus Interpres (id enim silentio præterire non possum) in puerilem hoc loco incidit errorem, cum ait Montanos omnibus passim esse terrori, *quia reges serra dissecant:* cum vertere debuisset, *quia reges dolo interficiunt.* Decepit eum vox מסרה, cujus radix est מסר, quæ dictio sonat, *dolo prodidit*, &, *serra dissecuit.* Ex his quæ supra dixi, potest existimari quam non absurde, nec sine caussa conjectarit Origenes, Judæos gentis suæ, optimatumque suorum famæ consulentes, tanti dedecoris memoriam sustulisse.

Disputatur de suppositititiis Danielis scriptionibus.

Decr. Part. 2. Causs. 27. Quæst. 1. cap. 16.

X. Fecit præstans Danielis fama, & explicandis potissimum somniis celebrata, ut vetus quidam Onirocriticorum Auctor operi suo Somnialiorum Danielis nomen falso præscriberet. Ejus usum damnant Decreta Gratiani, ut pote suppositititii & impii. At incertum est, idne, vel simile quid notaverit Synopsis, cum inter Apocrypha Danielem collocavit. Certe Additamenta Danielis non respexit, quæ inter legitimos hujus Prophetæ fœtus ab eo recensentur. Ego vero & Latinam Christiani hominis scriptionem esse puto, cum nulla ejus appareat mentio, vel in Artemidoro, vel in Achmete; nec valde antiquam, cum inter eos qui ante Artemidorum idem tractaverunt argumentum, nomen Danielis nuspiam extet.

Probatur Prophetiæ Danielis γνησιότης & antiquitas.

Dan. 7. 1, 2. Dan. 8. 26. Dan. 12. 4. Ezech. 14. 14, 15, 20. & cap. 28. 2, 3, 4. Dan. 9. 3, 4.

XI. Sed jam tempus est ut ad probandam Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem nos accingamus. Danielem ejus esse scriptorem, clausula hæc indicat è septimo capite, in qua sic differit: *Anno primo Balsasar, regis Babylonis, Daniel somnium vidit: visio autem capitis ejus in cubili suo: & somnium scribens brevi sermone comprehendit; summatimque perstringens ait: Videbam in visione mea nocte.* Item istud è sequenti capite: *Tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego Daniel langui.* Et id etiam è capite duodecimo: *Tu autem Daniel claude sermones, & signa Librum usque ad tempus statutum. Et vidi ego Daniel.* Præclara ad hæc Danielis mentio apud Ezechielem, sic tanquam viri pietate & sapientia longe præstantis. Scripserat Daniel nono capite: *Et posui faciem meam ad Dominum Deum meum, rogare & deprecari in jejuniis, sacco, & cinere. Et oravi Dominum Deum meum, & confessus sum, & dixi: Obsecro Domine Deus, magne, & terribilis, custodiens pactum & misericordiam diligentibus te, & custodientibus mandata tua.* Manifesto

Neh. 1. 4. hæc imitatus est Nehemias primo capite: *Cumque audissem verba hujuscemodi, sedi, & flevi, & luxi diebus multis: jejunabam & orabam ante faciem Dei cœli; & dixi: Quæso Domine Deus cœli fortis, magne, atque terribilis, qui custodis pactum & misericordiam cum his qui te diligunt, & custodiunt mandata tua.* Librum eumdem se versavisse abunde testifi-

1. Mach. 2. 59, 60. catus est Mathathias, cum ait primo Machabaicorum: *Ananias, & Azarias, & Misaël, credentes liberati sunt de flamma. Daniel in sua simplicitate liberatus est de ore leonum.* Da-

Ebr. 11. 33. nielem notant ista ex Epistola ad Ebræos: *Obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis.* Danielem vero Christus nominatim appellavit, cum dixit apud Matthæum:

Matth. 24. 15. *Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [256] - 228
PUBLIC DOMAIN

in loco ſancto (qui legit, intelligat) tunc qui in Judæa ſunt, fugiant ad montes. Quæ ſic à Daniele expreſſa ſunt: *Et erit in Templo abominatio deſolationis.* Ad hæc objectas ſibi de cœlo ſpecies in Apocalypſi referens Johannes, Danielem palam imitatur. Velut cum de Beſtia cornibus inſtructa, ſibi viſa diſſerit. Antiquum dierum ſic deſcribit Daniel: *Antiquus dierum ſedit; veſtimentum ejus candidum quaſi nix, & capilli ejus quaſi lana munda, thronus ejus flammæ ignis:* ſic & virum veſtitum lineis: *Et levavi oculos meos, & vidi: & ecce vir unus veſtitus lineis, & renes ejus accincti auro obryzo, & corpus ejus quaſi chryſolithus, & facies ejus velut ſpecies fulguris, & oculi ejus ut lampas ardens; & brachia ejus, & quæ deorſum ſunt, uſque ad pedes, quaſi ſpecies æris candentis; & vox ſermonum ejus ut vox multitudinis:* ſic Chriſtum Johannes: *Vidi ..... ſimilem Filio hominis, veſtitum podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea: caput autem ejus & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix, & oculi ejus tanquam flammæ ignis, & pedes ejus ſimiles orichalco, ſicut in camino ardenti, & vox illius tanquam vox aquarum multarum.* Apparet quoque imitatio, cum Regnum Sanctorum prædicat, & Libros judicii; cum innumerabiles Miniſtrorum Dei copias infinitis millibus tentat comprehendere; cum Beſtiam igni toſtam exhibet; cum Filium hominis nube curuli invectum, & Beſtiam viros pietate inſignes oppugnantem & expugnantem deſcribit; cumque cornua decem Beſtiæ, Reges totidem præſignificare docet. Ait Daniel: *Cumque loqueretur ad me, prolapſus ſum pronus in terram, & tetigit me, & ſtatuit me in gradu meo:* & alibi: *Et audiens jacebam conſternatus ſuper faciem meam, & vultus meus hærebat terræ: & ecce manus tetigit me, & erexit me ſuper genua mea, & ſuper articulos manuum mearum, ... & ait ad me, Noli metuere Daniel:* ait Johannes: *Et cum vidiſſem eum, cecidi ad pedes ejus tanquam mortuus; & poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens, Noli timere.* Cum Michaëlis prælium narrat Johannes, Danielem aperte ſectatur. Sic Daniel duodecimo capite: *Et audivi virum, qui indutus erat lineis, qui ſtabat ſuper aquas fluminis, cum elevaſſet dexteram, & ſiniſtram ſuam in cœlum, & juraſſet per Viventem in æternum, quia in tempus, & tempora, & dimidium temporis:* ſic Johannes: *Et Angelus quem vidi ſtantem ſuper mare, & ſuper terram, levavit manum ſuam ad cœlum, & juravit per Viventem in ſæcula ſæculorum.* Hæc ipſa Danielis locutio: *In tempus, & tempora, & dimidium temporis*, quam & alio loco uſurpat, à Johanne itidem uſurpatur.

Dan. 9.27. Dan. 7.7. Joh. 13.1. Dan. 7. 9. Dan. 10. 5, 6. Apoc. 1, 13, 14. Dan. 7. 22, 27. Apoc. 20. 4. Dan. 7. 10. Apoc. 5. 6. & 20. 12. & 5. 11. & 9. 16. Dan. 7. 11. Apoc. 19. 20. & 20. 10. Dan. 7 13. Apoc. 14. 14. Dan. 7. 20, 21. Apoc. 11. 7. & 13. 7. Dan. 7. 24. Apoc. 12. 12. Dan. 8. 18. & 10. 9, 10, 12. Apoc. 1. 17. Dan. 10. 13. Apoc. 12. 7. Dan. 12. 7. Apoc. 10. 5. Dan. 7. 25. Apoc. 12. 14.

Nunc ſi à Scriptoribus exoticis petamus ſubſidia, plurima ſane ſuccurrent. Placet imprimis Godefridi Wendelini opinio, qui Pythagoræ τετρακτὺς, nihil aliud ſignificare conjectat, quam Dei nomen τετραγράμματον, idque à Daniele Magorum Principe, qui tum ſenex fuerit, Pythagoram accepiſſe. Addidiſſet & Ezechielem, quicum converſari potuiſſe Pythagoram oſtendimus ſupra. Adjungit & hoc è tertio Machabaicorum: *σὺ τοὺς ἐν βαβυλωνίᾳ τρεῖς ἑταίρους πυρὶ τῷ ψυχῷ ἀθανάτους διασώσαντας, εἰς τὸ μὴ λατρεύσαι τοῖς κενοῖς, διάπυρον δροσίσας κάμινον, ἐρρύσω μέλλει πυρὸς ἀπημάντους, φλόγα πᾶσιν ἐπιπέμψας τοῖς ὑπεναντίοις· σὺ τὸ δίκαιον φθόνου λέουσι κ᾽ γῆς ῥιφέντα θηρσὶ βορὰν δανιὴλ εἰς φῶς ἀνήγαγες ἀσινῆ.* *Tu in Babylonia tres ſodales, qui igni vitam ſuam ultro commiſerant, ne idola colerent, ardentem fornacem rore reſpergens, flammis illæſos præſtitiſti, in omnes eorum adverſarios flammam immittens. Tu Danielem, qui per invidorum calumnias feris leonibus in eſcam fuerat expoſitus, intactum in lucem eduxiſti.* Wend. Diſſ. de Pyth. Tetracty.

Præclarum vero, neque ulli exceptioni obnoxium Joſephi teſtimonium. Alexandrum refert Hieroſolymitano populo tributorum immunitatem in ſeptimum quemque annum libenter dediſſe, ſuiſque uti legibus viveret conceſſiſſe, poſtquam ei Danielis vaticinia Pontifex oſtendiſſet, quibus Perſarum regnum à Principe Græcorum profligatum iri prædixit. Poſtmodum verò Græcis literis eadem Danielis Prophetia eſt explicata. Verumtamen huic interpretationi illa Theodotionis antepoſita eſt. Itaque Joſephus ſe hanc narrare teſtatur hiſtoriam, ita ut in vetuſtis Ebræorum Codicibus ſcriptam reperit: quos ſane Codices dicere vetuſtos non potuiſſet, niſi multis ante ipſius, Chriſtique adeo ætatem fuiſſent exarati. Joſeph. Antiq. libr. 11. cap 8.

XII. Quæ quamvis nullis argumentis appeti poſſe videantur, Porphyrius tamen è quindecim libris, quibus Chriſtianam religionem oppugnavit, toto duodecimo unum Danielis librum ſibi refellendum propoſuit. Sed à Methodio, Euſebio, & Apollinario confutatus eſt luculentis operibus, quæ diuturnitate conſumta ſunt. Multa quoque ejuſdem argumenta diſſolvit Hieronymus: velut quod ex his conflatur, *ἀπὸ τῆ κίνου κίσαι, κ᾽ ἀπὸ τῆ πρίνου πρίσαι*, quod & Africanus, & Judæorum uſurparunt Magiſtri, ut Græci hominis opus hoc eſſe probarent, & ab Origene erudite diſcuſſum eſt, ut & ab Euſebio, & Apollinario. Plurima etiam adverſus Additamenta Danielis commentati ſunt novelli Heterodoxi: quæ cum egregie refellerint Catholicæ veritatis vindices, in iiſdem repetendis oleum operamque non perdemus. Sed & ſupra de Daniele diſſerentes, multas antevenimus contradictiones, vel iis data *Refelluntur argumenta Adverſariorum.*

opera reſpondentes, vel ea certe afferentes in medium, ex quibus illarum naſcitur ſolutio. Progrediamur ergo ad ea quæ nobis profliganda ſuperſunt.

Primum argumentum.

Ac primum falſo Danielis nomen Librum hunc præferre contendit Porphyrius; Antiochi enim Epiphanis ævo in Judæa fuiſſe à quodam compoſitum, qui res ad id tempus geſtas, ſic tanquam futuras prædixerit; reliqua autem, quæ vere futura erant, ut pote à ſe ignorata, incertis & falſis vaticiniis prænuntiaverit. *Tanta enim,* inquit Hieronymus, *dictorum fides fuit, ut Propheta incredulis hominibus non videatur futura dixiſſe, ſed narraſſe præterita.* Nos falſa ea eſſe vaticinia negamus; perperam vero à Porphyrio intellecta cum Hieronymo dicimus: Beſtiam enim tertiam & quartam, Danielis capite ſeptimo memoratas, ad unum Macedonicum regnum refert, cum ad Romanum Imperium quarta pertineat. Cornua item decem, & parvulum cornu de medio eorum exortum, pravis interpretationibus ad res præteritas detorquet, cum ad futuras trahi debere oſtendat Hieronymus, & ex Apocalypſi confirmet Sixtus Senenſis, ubi Beſtia deſcribitur, cornua itidem habens decem, ſymbola nempe decem Regum, *qui regnum nondum acceperant,* cum Apocalypſis, nedum cum liber Danielis ſcriberetur, *ſed poteſtatem tanquam Reges una hora accepturi erant poſt Beſtiam.*

Hier. Prooem. Comm. in Dan.

Hier. in Dan. 7.

Sixt. Bibl. libr. 8.

Apoc. 17. 12.

Secundum argumentum.

XIII. Longius etiam abit Philoſophus Theologo-Politicus, & librum Danielis prodiiſſe demum cenſet, dudum poſt inſtauratum à Juda Machabæo Templi cultum. Hujus ſane perquam intricatæ ſunt hoc loco opiniones, unde vix certi quicquam poſſis exſculpere. Nam capita poſtrema quinque ſine dubio Danielis ſcripta continere fatetur. Unde colligimus, quæcunque adverſus librum Danielis deinceps objicit, ad priora duntaxat ſeptem pertinere. Ea autem ſuſpicatur ex Chronologicis Chaldæorum libris eſſe depromta. Subjungit deinde, libro Danielis Eſdræ librum adnecti, huic illum Eſtheræ; unde concludit ejuſdem Auctoris opera eſſe, Danielis, Eſtheræ, & Eſdræ libros: quibus mantiſſam addit & illum Nehemiæ. Auctorem fatetur ſe prorſus ignorare. Tum ſubdit: *Quare non dubito quin hi Libri, dudum poſtquam Judas Machabæus Templi cultum reſtauravit, ſcripti fuerint: idque quia tum temporis falſi Danielis, Eſdræ, & Eſtheris Libri edebantur à malevolis quibuſdam, qui ſine dubio ſectæ Sadducæorum erant: nam Phariſæi numquam illos Libros, quod ſciam, receperant ..... Vel forte ea de cauſſa tum temporis deſcripti atque editi ſunt, ut populo oſtenderent Danielis Prophetias adimpletas eſſe, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de melioribus & futura ſalute in tantis calamitatibus deſperaret.* Quæ adeo perplexa ſunt, adeo vanitatis plena, ut hominem tantis de rebus, tamque ſeriis, tanta levitate diſſerentem, omnino ceritum fuiſſe neceſſe ſit. Non patiuntur ſcriptionis hujus anguſtiæ nos pede collato ſingula pro merito ſuo retundere; quæ & partim jam ſupra de Eſdræ, Nehemiæ, & Eſtheræ libris diſputantes, tanquam mera ſomnia ac deliramenta, nulla ſolida ratione ſubnixa exploſimus; partim hic levi brachio excutiemus. Libro Danielis Eſdræ librum annecti ait; cujus opinionis cauſſam nullam affert; nos ejus repudiandi iſtam habemus, quod liber Danielis deſinat in anno tertio Cyri, à primo autem ejuſdem anno initium ducat liber Eſdræ, neque ulla intercedat argumenti ſimilitudo. Eſdræ libro Eſtheræ librum conjungit, idcirco quod huic conjunctio præfixa eſt, quæ alio referri non poſſit. Nos rationis hujus infirmitatem ſupra de Ezechiele agentes declaravimus; neque video cur ad Eſdram potius, quam ad alium quemcunque librum conjunctio iſthæc pertinere debeat. Demus tamen hæc conjungenda eſſe, propterea eidem Scriptori tribuenda ſunt? Homeri Iliadem excipiunt Quinti Smyrnæi Paralipomena, Virgilii Æneidem Maphæi Vegii liber, idemne porro Quintus, & Homerus; Vegius, & Virgilius? Atque hos cur ejuſdem parentis fœtus eſſe diceret, aliquem attulit colorem; cur Nehemiæ etiam Librum, plane nullum. Nempe ea eſt hominis auctoritas, ut etiam ſine ratione nos frangere poſſit. Falſi illi Danielis, Eſdræ, & Eſtheræ libri, à Sadducæis poſt reſtitutum à Juda Machabæo Templi cultum editi, (quibus verbis ſignificari puto partes Græcas librorum Danielis & Eſtheræ, & Eſdræ tertium, de quo jam non diſputo) gerræ germanæ, gratis obtruſæ, gratis retruſæ. Quod ſequitur, Libros eos hac de cauſſa editos, ut Danielis prædictiones completas eſſe populus intelligeret, quid ſibi vult? An ea ſententia eſt, Judæos horum temporum, ex Chronologicis, ut conjectat, Chaldæorum libris accepiſſe, talia olim à Daniele fuiſſe prædicta, quæ ut majorem apud vulgus haberent fidem, ſuppoſuiſſe librum ipſius Danielis nomine, eique has Prophetias inſeruiſſe? Hoc ſi cenſuit Conjector noſter, quæram ab eo cujus ſectæ fuerint fabricatores doli: an Sadducæi? at Prophetias aſpernabantur: an Phariſæi? at non ita caute dolum inſtruere potuiſſent, ut eorum adverſariis Sadducæis fallacia non ſuboleret. Fraude autem patefacta, manifeſtum adiiſſent capitis diſcrimen: non minus enim impium fuiſſet & periculoſum, Judæorum moribus, Prophetias confingere, quam Prophetam agere, quod

Tract. Theol. cap. 10.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [258] - 230
PUBLIC DOMAIN

morte puniri juſſit Moſes. An vero ſignificat Diſputator, ad confirmandam quinque poſtremorum Danielis capitum veritatem, quæ à Daniele vere ſcripta eſſe confeſſus eſt, ſeptem priora ſuppoſita fuiſſe? At res plane diverſæ utrobique narrantur, nec ad confirmandam unam altera conducit quicquam. Aio prætèrea ea quoque ſeptem capita temere vocari in dubium. Si quid enim id perſuadere poteſt, maxime hæc duo, quod Chaldaice ſcripta ſint, cum reliqua ſermone Ebraico ſint explicata; item quod in iis de Daniele ἑτεροπροσωπικῶς ſermo fiat, in reliquis ἀυτοπροσώπως. At nos ſupra cauſſàs conjectura videmur aſſecuti, unde factum, ut hæc partim Chaldaica, partim Ebraica loquela tradita ſint. Ad hæc primum Libri caput, & tres verſiculi priores capitis ſequentis, Ebraice concepta ſunt: unde ſequeretur eam quoque partem Danieli adjudicandam. Septimum vero, quod ἑτεροπροσωπικὸν eſt initio, pergit tamen ἀυτοπροσώπως. *Daniel*, inquit, *ſomnium vidit: viſio autem capitis ejus in cubili ſuo*: hæc ἑτεροπροσωπικά. Pergit: *Et ſomnium ſcribens, brevi ſermone comprehendit, ſummatimque perſtringens ait*: hic tamen ſe auctorem prodit. Tum addit: *Videbam in viſione mea nocte*: ἀυτοπροσώπως de ſe loqui hic incipit, ac porro pergit. Cur itaque caput octavum ac ſequentia Danieli tribuat Diſputator, non ſeptimum, cauſſa nulla eſt. Quod ſi ei ſeptimum largiare, ubi partim ex ſua, partim ex aliena perſona diſſerit, cur non & reliqua, in quibus ex aliena? Diximus ſupra probabile eſſe Librum Chaldaice primum fuiſſe ſcriptum à Daniele, deinde & Ebraice à Judæis in patriam poſtliminio reverſis, in gratiam ſuæ gentis: hoc inſuper addo, res ſuas narrantem Danielem alienam induiſſe perſonam, vel ex gentilium ſuorum uſu, ac Moſis præcipue, qui cum geſtorum ſuorum memoriam poſteris proderet, ἑτεροπροσωπικῶς locutus eſt; vel modeſtiæ & decori cauſſa, ne ſe virum captivum & extraneum apud victores Babylonios jactare videretur: Ebræos vero in Judæam reduces & compotes libertatis, cum id opus lingua ſua referrent, Danielem partim ex ſua, partim ex alterius perſona indiſcriminatim diſſerentem pro arbitrio induxiſſe. At capite quarto, & fine tertii, Nabuchodonoſor verbis ſuis ſomnium ſuum refert; quod conſulto à Daniele factum eſt, ut majorem auctoritatem haberet oratio, edictum integrum ne mutatis quidem verbis repræſentans. Si quis præterea nos urgeat auctoritate Joſephi, qui res à Daniele ſcriptis traditas recenſens, poſtquam ad octavum pervenit caput, gradum ſiſtit, quaſi ſequentia non agnoſcat, reſpondebimus non ſingulas ſacrorum Librorum partes explicandas ſuſcepiſſe Joſephum, ſed aliquas tantum carptim pro libitu delibaſſe. Notabile vero eſt, hæc ipſum fere Danielis attigiſſe capita, quorum γνησιότητα Tractator Theologo-Politicus in dubium revocavit. Sed & ſe reliquorum auctoritatem ſequi oſtendit alibi, cum Templi deſolationem à Daniele prædictam eſſe ait, nono videlicet capite, atque item undecimo, & duodecimo.

Deut. 18. 20, 21.

Joſeph. Antiq. libr. 12. cap. 11. Dan. 9. 2. & 11. 31. & 12. 11.

XIV. Tertium ſuppeditat argumentum Thalmudiſtarum ſententia, qui capite primo Babæ bathræ, in Gemara, librum Danielis à viris Synagogæ magnæ elaboratum fuiſſe ſciſcunt. Hos alii aſſectantur Rabbini. Iſidorus à viris quibuſdam ſapientibus ſcriptum eſſe perhiberi ait. Hobbeſius vero, an vaticiniorum ſuorum ſcriptor ipſe fuerit, ſciri non poſſe docet. Hac ratione nititur Thalmudiſtarum opinio, quod fas non fuerit literis Prophetias tradere extra Terram Sanctam, proindeque Ezechielis & Danielis vaticinia à Synagogæ magnæ viris, poſt reditum, in libros fuiſſe relata. At ſi Daniel fuerit unus ex illius Synagogæ proceribus, ut vult Maimonides in Jad Chazakah, utique non videtur rerum ſibi viſarum, ſuæque ipſius Prophetiæ literis conſignandæ munus alteri conceſſiſſe. Sin ex illis non fuerit Daniel, uti ſtatuit Abrabaniel in Hæreditate patrum, (quod veriſimillimum eſt, cum anno tertio Cyri eſſet in Suſiana, in qua & ſepultus fertur; anno autem Cyri primo Judæi patriis ſedibus ſint reſtituti) frivola etiam erit Thalmudiſtarum ratio, quippe cui refragatur ipſe Daniel, cum ait: *Daniel ſomnium vidit, & ſomnium ſcribens brevi ſermone comprehendit*: item: *Tu ergo viſionem ſigna*: tum: *Tu autem, Daniel, claude ſermones, & ſigna librum.* Præterea Jeremias vaticiniorum ſuorum partem literis prodidit in Ægypto. Falſum eſt ergo non licuiſſe extra Terræ ſanctæ fines Prophetias deſcribere: proindeque falſum quod inde cogitur, illam Danielis à Synagoga magna eſſe ſcriptam. Sed ut his cavillationibus præſcriptionibus, hac certe petitionem iſtam excipiemus, revera Synagogæ magnæ viros librum Danielis ſcripſiſſe, Ebraice nimirum, ut diximus, cum jam ante à Daniele Chaldaico ſermone fuiſſet exaratus. Verum quid iſtis immoror, cum idem argumentum jam ante refellerim in diſputatione de Prophetia Ezechielis?

Tertium argumentum.

Iſid. libr. 6. Orig. cap. 2. Hobb. Leviath. cap. 33.

Dan. 1. 1, 2.

Dan. 8. 26.

XV. Ex Habacuco diſcophoro, qui Danieli coævus ponitur, & vaticinia tamen edidiſſe Manaſſis temporibus fertur in Seder Olam, & multis rationibus perſuaderi poteſt, quartum prodit argumentum. Nam ſi rationem ineamus temporum, annos vixerit circiter centum & quinquaginta, juxta Euſebianos ἐπιλογισμοὺς: minimum cer-

Quartum argumentum.

te annos pluſquam centum & triginta; cum mortuus fingatur biennio ante dimiſſos Iſraëlitas, quod vix credibile eſt. At ea nos facile ſolvimus, geminum Habacucum fuiſſe ſtatuentes; priorem Prophetam, Manaſſis coætaneum, cujus vaticinia ſuperſunt ad hanc diem; alterum Prophetam quoque, qui eſcam ad Danielem deferre juſſus eſt. Hunc fuiſſe de tribu Levi oſtendit Lemma, hiſtoriæ Beli & Draconis præfixum in editione Septuaginta Interpretum, quod exhibet Hieronymus in Procœmio Commentariorum Danielis, & nos ſupra adduximus. Ille vero Symeonis tribu oriundus fuit, ut eſt apud Pſeudo-Epiphanium & Pſeudo-Dorotheum, in libris De vitis Prophetarum. Sed id pluribus infra perſequemur. Neque verò de Libri hujus dignitate detrahit, quod Magiſtrum quemdam Judæum præſente ſe objeciſſe narrat Hieronymus, nullum in veteri Teſtamento exemplum occurrere hominis gravi corpore volantis, & tantillo tempore tanta terrarum ſpatia tranantis. Quaſi quæcumque vel in ſacris, vel in profanis narrantur hiſtoriis, fidem amittant, niſi ſimilia proferantur exempla. Detur è ſacris Codicibus exemplum Noachici diluvii, vel Sodomitici incendii, vel Metamorphoſeos uxoris Lothi. Nos verò, qui Chriſtum ſcimus à Diabolo in montis cacumen, ac Templi faſtigium fuiſſe delatum, Habacuci hiſtoriæ fidem facilè tribuimus.

Hieronym. Præfat. in Dan.

Quintum argumentum. Ezech. 14, 14, & ſeq. & 28. 3.

XVI. Quintum demum argumentum procudunt Anabaptiſtæ ex iſtis Ezechielis: *Si fuerint tres viri iſti in medio terræ, Noë, Daniel, & Job, nec filios, nec filias liberabunt.* Item: *Ecce ſapientior es tu Daniele?* Quibus exprimitur vir quidam Daniel, grandis natu, & multorum liberorum parens; cum Propheta Daniel, quo tempore hoc ſcribebat Ezechiel, anno nempe Joachimi ſexto, nondum pueriles annos exceſſiſſet. Id vero præclare retunditur ex Hieronymo, qui ait Danielem adhuc puerum inter grandævos homines ab Ezechiele fuiſſe collocatum, utpote qui ex ſomniis Regis appoſite explanatis, & ex liberata Suſanna valde jam inclaruiſſet: ipſi vero non aliter liberos tribuiſſe, quam ἐξ ὑποθέσεως, ac ſi dixiſſet, Etiamſi liberos haberent Noë, Job, & Daniel, non eos pœnis eximere poſſent.

Hier. lib. 1. adv. Jov. c. 13.

DE LIBRO DUODECIM PROPHETARUM

I. *Diſputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum.* II. *Probatur libri Duodecim Prophetarum γνησιότης & antiquitas.*

Diſputatur de ordine librorum Duodecim Prophetarum. 4. Eſdræ 1. 38, 39, 40.

I. ANTEQUAM agamus ſigillatim de libris Duodecim Prophetarum, paucula quædam de iis in univerſum præfanda ſunt. Notat Hieronymus aliter diſpoſitos eſſe in Ebraico exemplari, ac in Septuaginta virorum Interpretatione, quam ſecutus eſt Auctor libri quarti Eſdræ; ſecuti & Euſebius, & Pſeudo-Epiphanius, & Pſeudo-Dorotheus, à quibus Prophetarum ſcriptæ ſunt vitæ. At Ebraicum Codicem aſſectatus Hieronymus priſtinam ſeriem reſtituit. Nulla tamen in ſex poſtremis occurrit utrobique diſcrepatio, nulla in primo loco Oſeæ tribuendo: de reliquis concertatio eſt; nam Joëlem ſecundum, Amoſum tertium, quartum Abdiam, quintum Jonam, ſextum Michæam ponunt Ebræi: Septuaginta vero, Amoſum ſecundum, Michæam tertium, Joëlem quartum, quintum Abdiam, ſextum Jonam. Utram perſequare ſententiam, parum refert, coævi quippe fuerunt ſex hi priores, exiguo vel nullo ætatis diſcrimine; atque hinc nata ea varietas eſt. Viri Synagogæ magnæ, à quibus in ordinem diſpoſiti ſunt, rationem habuerunt temporum, etiam in Abdiæ collocando libro: quamvis Abrabaniel in eo ſeriem temporum interruptam cenſeat, & Abdiam ætate priorem fuiſſe Joële & Amoſo; his tamen eſſe ſubjectum, tum quod proſelytus fuerit, tum etiam quod in eodem ac illi argumento verſatus ſit. Sed de his mox viderimus.

Probatur libri Duodecim Prophetarum γνησιότης & antiquitas. Eccli. 49. 12.

II. Luculento porro Libri hujus antiquitatem teſtimonio comprobat Sirachides, cum ait quadrageſimo nono capite: *Duodecim Prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo: nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt ſe in fide virtutis.* Quæ quidem teſtificatio, etiamſi reliquæ deeſſent omnes, omnibus Prophetarum vaticiniis, quæ hac collectione continentur, ſuam adſtruit antiquitatem & γνησιότητα. Unumquodque tamen ſingulatim percenſebimus, & præter generalem illam & late patentem, privata ſua cuique ac legitima continget probatio. Sed nec aſpernandum eſt teſtimonium Auctoris Beth Iſraël, qui tradit Aggæum, Zachariam, & Malachiam Prophetias ſuas parvis Prophetiis adjunxiſſe, & in grandius volumen compegiſſe, ne ſeparatæ propter exiguita-

Beth. Iſr. ad Baba bathr. cap. 1.

tem

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [260] - 232
PUBLIC DOMAIN

tem perirent. At cum R. Iſaac Aramah, Præfatione in Canticum, Synagogæ magnæ Magiſtris libri Duodecim Prophetarum ſcriptionem videtur tribuere, ſic intellige, quoſdam è Prophetis illis fuiſſe de numero Sapientum Synagogæ hujus, Aggæum videlicet, Zachariam, & Malachiam; totum vero Conſeſſum prophetias horum Duodecim in unum volumen compoſuiſſe.

DE PROPHETIA OSEE.

I. *Diſputatur de Oſea.* II. *Probatur Prophetiæ Oſeæ γνησιότης & antiquitas.*

I. PROPHETARUM Duodecim, qui Minores appellantur, ſed & majorum etiam quatuor primus cenſetur Oſee, quippe qui primus omnium συγχρόνων futura prædicere aggreſſus ſit, Oziæ, Joathanis, Achazi, & Ezechiæ, regum Juda, Jeroboami vero, filii Joas, regis Iſraël temporibus. Hoc inter ſuos munere functus eſt per longiſſimum annorum decurſum, quos ad nonaginta proferunt Ebræi; proindeque ad ſummam vixerit ſenectutem: adeo ut Iſraëlitici regni, teſte Hieronymo, futuram prænuntiaverit cladem, & luxerit ingruentem, & præteritam ad emendandum Judam commemoraverit. Tribu Iſſachar oriundum fuiſſe à Pſeudo-Epiphanio & Pſeudo-Dorotheo traditum eſt; oppido Bethſemes, non ut apud eos mendoſe legitur, Belemoth, quemadmodum à Druſio obſervatum eſt; patre Beeri, non Beera illo quem captivum abduxit Thelgathphalnaſar, & cujus meminerunt Paralipomena, uti opinantur Ebræi: nam præterquam quod nomina diſcrepant, cum hic ſit בארה, ille בארי; Propheta Iſſacharites fuit, ut dixi, alterum vero principem Rubenitarum fuiſſe Paralipomena indicant. *Diſputatur de Oſea.* Hier. in Oſe. 1. Epiph. & Doroth. De vit. Proph. Druſ. in Oſe. 1. 1. 1. Par. 5. 6.

II. At vaticinii hujus auctorem ſe ipſe declarat Oſee tertio capite, ſic de ſe diſferens αὐτοπροσώπως: *Et dixit Dominus ad me: Adhuc vade, & dilige mulierem dilectam amico & adulteram:* tum: *Et fodi eam mihi quindecim argenteis:* deinde: *Et dixi ad eam, Dies multos expectabis me.* Inde porro plurima ſumſiſſe Jeremiam deprehendimus: cum enim ſcripſiſſet Oſee ſecundo capite: *Et ceſſare faciam omne gaudium ejus, ſolennitatem ejus, neomeniam ejus, ſabbatum ejus, & omnia feſta tempora ejus:* ſic eadem repræſentavit Jeremias: *Et quieſcere faciam de urbibus Juda, & de plateis Jeruſalem, vocem ſponſi & vocem ſponſæ: in deſolatione enim erit terra;* quæ bis, tertioque repetit. Ea quoque ita repræſentavit Ezechiel: *Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, & ſonitus cithararum tuarum non audietur amplius.* Talibus convitiis Hieroſolymitanam Synagogam inceſſerat Oſee: *Et hæc neſcivit quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal:* hæc ipſa ei objicit Ezechiel: *Et ſumens de veſtimentis tuis, feciſti tibi excelſa, hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis, ſicut non eſt factum, neque futurum eſt. Et tuliſti vaſa decoris tui, de auro meo atque argento meo, quæ dedi tibi: & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Et ſumſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illa; & oleum meum, & thymiama meum poſuiſti coram eis. Et panem meum, quem dedi tibi, ſimilam, & oleum, & mel, quibus enutrivi te, poſuiſti in conſpectu eorum, in odorem ſuavitatis, & factum eſt, ait Dominus Deus.* Reliquum Ezechielis caput, ſi quis cum Oſeæ ſecundo conflixerit, paria omnia deprehendet: utrobique enim Hieroſolyma acerrimis verbis caſtigatur propter impios idolorum cultus, qui adulterii & ſpurci amoris nomine adumbrantur; pœnæque olim infligendæ, atque iis demum toleratis venia ſcelerum condonanda, novumque ſanciendum fœdus præſignificantur. Similis ſunt argumenti, quæ extant viceſimo tertio capite Ezechielis; atque hæc potiſſimum: *Sediſti in lecto pulcherrimo, & menſa ornata eſt ante te, thymiama meum, & unguentum meum poſuiſti ſuper eam.* Iſta quoque Oſeæ: *Et poſt hæc revertentur filii Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum:* hæc Jeremiæ pepererunt: *Non dominabuntur Jacob amplius alieni, ſed ſervient Domino Deo ſuo, & David regi ſuo:* & hæc quoque Ezechielis: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David: ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & ſervus meus David princeps in medio eorum.* Ex hoc denique Oſeæ: *Et adducet urentem ventum Dominus de deſerto aſcendentem, & ſiccabit venas ejus, & deſolabit fontem ejus, & ipſe diripiet theſaurum omnis vaſis deſiderabilis:* manifeſto hæc Ezechielis expreſſa ſunt: *Et ventus urens ſiccavit fructum ejus: marcuerunt, & arefactæ ſunt virgæ roboris ejus: ignis comedit eam: & nunc tranſplantata eſt in deſertum, in terra invia & ſitienti.* *Probatur prophetiæ Oſeæ γνησιότης & antiquitas.* Oſe. 3. 1. & ſeq. Oſe. 2. 11. Jer. 7. 34. & 16. 9. & 25. 10. Ezech. 26. 13. Oſe. 2. 8. Ezech. 16. 16. & ſeq. Ezech. 23. 41. Oſe. 3. 5. Jer. 30. 8, 9. Ezech. 34. 23. Oſe. 13. 15. Ezech. 19. 12.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [261] - 233
PUBLIC DOMAIN

De Prophetia Joël.

I. *Disputatur de Joële.* II. *Proponitur noſtra opinio de ætate Joëlis.* III. *Probatur Prophetiæ Joëlis γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* V. *Secundum argumentum*

Diſputatur de Joële:

I. OSEAM ſequitur Joël: de cujus patria & tribu quamvis parum inter Ebræos conveniat, Rubenitam tamen facit Pſeudo-Epiphanius, ex agro Bethor, vel, ut alii legunt, Bethoron. Dorotheus ſcribit, *Bethomeron.* Bethoron locus eſt in tribu Ephraimitica. Id ſi ſequamur, Rubenita oriundo fuerit, Bethoronenſis natalibus. Quid ſi legamus, *Betharan*? quo nomine dictus fuit locus tribus Gaditicæ, Rubeniticæ propior: vel *Bethnemra*; Gaditicæ item tribus: vel *Bethabara*, vel *Beelmeon*, quæ trans Jordanem in Rubenitica tribu ſita fuere? Lectoris arbitrium eſto. Controverſa quoque ipſius eſt ætas: nam quod regnum Juda prædictionibus ſuis perſtringat, Iſraëlitici vero regni prorſus non meminerit, hinc nonnullos ea inceſſit opinio, poſt expugnatam à Salmanaſare Samariam, & exciſum Iſraëlis regnum, futura prædixiſſe Joëlem, Manaſſe videlicet inter Judæos regnante. Sic Seder Olam Rabba, & Zutha: ſic Ebræi Doctores alii, ut legitur apud R. David Ganz; quos & Chriſtiani aliquot ſubinde ſectati ſunt. At Abrabaniel Oſeæ tempore vaticinatum eum ſtatuit, ſed ante Amoſum; cum ab eo verſu auſpicatus ſit Amos Prophetiam, in quo ſuam Joël concluſerat; iſto nimirum: *Dominus de Sion rugiet.* Quæ Rabbinica ratiocinatio eſt, hoc eſt ſtolida & inepta. Ad Jorami utriuſque tempora referri à nonnullis diſcimus ex R. Salomone Jarchio, & ex Davidibus Kimchio & Ganzio. A Michæa Cabalam eum accepiſſe traditur in Juchaſin. At Hieronymus in ea eſt ſententia, quam Abrabanieli placuiſſe dixi: cujus hanc affert rationem, quod in Ebraicis codicibus Oſeæ ſubnexus ſit Joël; quibuſcunque autem Prophetarum libris temporis nota præfixa non eſt, hi ad ea ſint tempora referendi, quæ in libro proximè præcedenti adnotata ſunt. Ex incerta hac Joëlis ætate factum eſt, ut in codicibus Ebraicis, & Hieronymianis enarrationibus Oſeam ſequatur Joël, quartum vero inter duodecim Prophetas locum Græcæ ei editiones tribuant.

Epiph. de vit. proph. Doroth. de vit. Proph.

R. Abrab. præf. in XII. Proph.

Hier. Præf. in XII. Proph. & Præf. in Joël, & comment. in Joel 1. 1.

Proponitur noſtra opinio de ætate Joëlis.

II. In hac diſſenſione meam quoque proponere conjecturam jus faſque eſt. Scriptum fuiſſe hoc vaticinium poſt decem tribuum deportationem, conjici poteſt ex his Joëlis: *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Joſaphat, & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo, & hæreditate meâ Iſraël, quos diſperſerunt in nationibus, & terram meam diviſerunt; & ſuper populum meum miſerunt ſortem.* Sin rem futuram, quaſi præteritam, a Propheta, uti ſæpe fit, enuntiatam fuiſſe reſpondeas, at altum præterea de Iſraëlitico regno ejus ſilentium omnino nos perſuadet exciſum penitus tum fuiſſe: nec enim perverſitatem Iſraëlitarum indictam prætermiſſurum fuiſſe veriſimile eſt. Sed & ante hanc calamitatem diu vixiſſe puto, ita ut Oſeæ ætati ſuppar fuerit, vel æqualis: ipſe quippe Oſea, ut dixi, Iſraëlitici imperii excidium præceſſit, eidemque ſuperſtes fuit. Omnem vero dubitationem tollunt hæc Hieronymi: *Perſpicuum eſt prophetante Oſee, Eſaia, Joël, & Amos, & Abdia, & Jona, & Michæa, qui σύγχρονοι, id eſt contemporanei ejus fuerunt, regnum decem tribuum eſſe finitum.* Credibilius etiam id fiet, ſi Auguſtinum audimus, qui Joathanis regis Juda regno Joëlis ætatem adjungit. Itaque Oſeæ coætaneus eſſe potuit Joël, ſed hujus prophetia propheriâ illius recentior fuit, ut pote poſt decem tribuum exilium ſcripta, quod illa præceſſit. Qui ergo libri Joëlis habuerunt rationem, quartum ipſi locum aſſignarunt; qui Joëlis ipſius, Oſeæ conjunxerunt.

Joël 3. 2, 3.

Hier. in Oſe. 1.

Auguſt. de civ. Dei, lib. 18. cap. 27.

Probatur Prophetiæ Joëlis γνησιότης & antiquitas.

III. Antiquitati Joëlis ſuffragantur poſteriores Prophetæ, qui in lucubrationes ſuas tranſcripſerunt inſignem hanc ῥῆσιν: *Canite tuba in Sion, ululate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ; quia venit dies Domini, quia prope eſt dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis.* Deinde: *Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum, & Dominus dedit vocem ſuam ante faciem exercitus ſui: quia multa ſunt nimis caſtra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini & terribilis valde, & quis ſuſtinebit eum? Nunc ergo dicit Dominus: Convertimini in toto corde veſtro.* Nec multo poſt: *Et erit poſt hæc, effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ, ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & juvenes*

Joël 2. 1, 2, 10, & ſeq.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [262] - 234
PUBLIC DOMAIN

veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſervos meos & ancillas, in diebus illis, effundam Spiritum meum. Et dabo prodigia in cælo & in terra, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit omnis qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit; quia in monte Sion, & in Jeruſalem erit ſalvatio, ſicut dixit Dominus. Inde manifeſto prodierunt iſta Sophoniæ: *Dies iræ, dies illa, dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris ſuper civitates munitas, & ſuper Angelos excelſos.* Indidem & illa Jeremiæ: *Væ, quia magna dies illa, nec eſt ſimilis ejus, tempuſque tribulationis eſt Jacob, & ex ipſo ſalvabitur.* Tum: *Tu ergo ne timeas, ſerve meus Jacob, ait Dominus, neque paveas Iſraël, quia ecce ego ſalvabo te de terra longinqua, & ſemen tuum de terra captivitatis eorum, & revertetur Jacob, & quieſcet, & cunctis affluet bonis, & non erit quem formidet.* Et hæc Petri Apoſtoli in Actis: *Hoc eſt quod dictum eſt per prophetam Joël: Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem: & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ, & juvenes veſtri viſiones videbunt, & Seniores veſtri ſomnia ſomniabunt. Et quidem ſuper ſervos meos & ſuper ancillas meas, in diebus illis, effundam de Spiritu meo, & prophetabunt: & dabo prodigia in cælo ſurſum, & ſigna in terra deorſum, ſanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras, & Luna in ſanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifeſtus. Et erit, omnis quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.* Quæ poſtrema verba à Paulo etiam relata ſunt.

Soph. 1. 15, 16. Jer. 30. 7, 10. Act. 2. 16, & ſeq. Rom. 10. 13.

IV. Adverſatur nobis Ebræorum nonnullorum opinatio, Chriſtianorum etiam quorumdam calculo comprobata, qui Jorami regis Juda æqualem fuiſſe Joëlem putant hoc argumento, quod diram famem Judæis inſtantem prædixerit; atque hanc ipſam famem eſſe aiunt, quæ per ſeptem annos Judæam vexavit Jorami temporibus, quemadmodum narratur capite octavo libri quarti Regum. Ego vero res diverſas perperam confundi aio: nam famem illam quæ mortales hoc tempore afflixit, naturæ vitio exortam eſſe certum eſt; quam vero penuriam annonæ prædixit Joël, hoſticis incurſionibus contractam eſſe conſtat.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.

V. Ad cenſuram quoque noſtram revocandi ſunt novitii quidam Scriptores, Theodoreti ſententiam perſecuti, qui Joëlem Oſeæ coævum ſtatuit, uti reipſa fuit; verum ea ducitur ratione, quam minime poſſum concoquere: paria quippe vaticinatum ait utrumque, vaſtandam nimirum ab Aſſyriis & Babyloniis Iſraëliticam gentem, & in ſervitutem cogendam, & reſtituendam demum in libertatem. Quæ ſententia non rationibus expugnanda venit, ſed ſola libri Joëlis lectione, omniumque propemodum Interpretum ſuffragio obteritur, cum diſertis & ſæpius iteratis verbis deſignentur Hieroſolyma, & regnum Juda; ſemel autem, ut videtur, Iſraëlitica captivitas, idque obiter. Nam quid hæc ſibi volunt: *Periit ſacrificium & libatio de domo Domini, luxerunt Sacerdotes miniſtri Domini.* Utri autem conveniunt Hieroſolymæ, an Samariæ? Et iſta: *Accingite vos, & plangite, Sacerdotes, ululate, miniſtri altaris: ingredimini, cubate in ſacco, miniſtri Dei mei: quoniam interiit in domo Dei veſtri ſacrificium & libatio. Sanctificate jejunium, vocate cœtum, congregate ſenes, omnes habitatores terræ in domum Dei veſtri.* Et mox: *Numquid non coram oculis veſtris alimenta perierunt de domo Dei noſtri, latitia & exultatio?* Deinde: *Canite tuba in Sion, ululate in monte ſancto meo.* Tum: *Canite tuba in Sion, ſanctificate jejunium, vocate cœtum, congregate populum, ſanctificate eccleſiam.* Et ſtatim: *Inter veſtibulum & altare plorabunt Sacerdotes miniſtri Domini.* Nec multo poſt: *Et filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro.* Præterea: *In monte Sion, & in Jeruſalem erit ſalvatio.* Adde & iſtud: *Cum convertero captivitatem Juda & Jeruſalem; congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Joſaphat.* Et hoc quoque: *Et filios Juda, & filios Jeruſalem vendidistis filiis Græcorum.* Atque item illud: *Conſurgant & aſcendant gentes in vallem Joſaphat.* Et id etiam: *Dominus de Sion rugiet, & de Jeruſalem dabit vocem ſuam.* Item: *Et ſcietis quia ego Dominus Deus veſter, habitans in Sion monte ſancto meo, & erit Jeruſalem ſancta.* Deinde: *Per omnes rivos Juda ibunt aquæ, & fons de Domo Domini egredietur.* Denique: *Judæa in æternum habitabitur, & Jeruſalem in generationem & generationem: & Dominus commorabitur in Sion.* Verius itaque Hieronymus: *Sanctus Joël apud Ebræos poſt Oſee ponitur: & ſicut ibi ſub nomine Ephraim ad decem tribus confertur vaticinium, quæ vel Samaria, vel Iſraël ſæpe memorantur: ſic in hunc Prophetam omne quod dicitur, ad tribum Juda, & ad Jeruſalem pertinere credendum eſt, & nullam omnino Iſraëlis, id eſt decem tribuum in hoc fieri mentionem.*

Secundum argumentum. Theod. Præf. in Joël. Joël. 1. 9. Joël. 1. 13, 14. Joël 1. 16. Joël 2. 1, 15, 17, 23, 32. Joel 3. 1, 6, 12, 16, 17, 18, 20, 21. Hier. in Joël. 1. 1.

De Prophetia Amos.

I. *Disputatur de Amoso.* II. *Probatur Prophetiæ Amosi* γνησιότης *& antiquitas.*

Disputatur de Amoso.

I. De Amoso certiora & liquidiora proferre licet, cum se pastorem Thecuitam, Oziæ Regis Juda, & Jeroboami regis Israël ævo vaticinia protulisse significet, biennio ante terræ motum. Thecuam locat Pseudo-Epiphanius in terra Zabulon; sed refragantur Eusebius, Hieronymus, & Cyrillus, & ad Hierosolymorum Austrum sitam esse docent; nimirum in tribu Juda. Terræ verò motum eum esse, qui tum contigit, cum Pontificale jus sibi arrogavit Ozias, & cujus meminit Zacharias, censent Ebræi interpretes, & assentitur Hieronymus, & verisimillimum est. Hoc si sit, jam Prophetiæ hujus tempus compertum habebimus. Vaticinandi munere ad Achazum usque regem Juda functum esse Amosum Interpretes volunt, & non absurde probant. Sed & diutius etiam vivere, & futura prædicere per ætatem potuit, & Oseæ, qui sub iisdem floruit regibus, pietatis esse & propheticorum muniorum consors. Atque hinc extabit ratio, cur Oseæ libro Librum hunc Græci interpretes adjunxerint. Nihil autem attinet ea hic iterare, quæ attulimus supra, cum Amosum Isaiæ patrem alium esse ac Amosum hunc Prophetam evinceremus. Crebras ei ab impio Bethelis sacerdote Amasia inflictas plagas, cum idolorum cultum summa libertate carperet, mortem denique ipsi ab Amasiæ filio illatam, elisis clava temporibus, narrant ψευδάνυμοι Epiphanius & Dorotheus.

Epiph. de vit. Proph.
Euseb. de loc. Ebraic.
Hier. Procem. in Amos, & De loc. Ebraic.
Cyrill. Præf. Enarr. in Amos.
Zach. 14. 5.
Epiph. & Doroth. de vit. Proph.

Probatur prophetia Amosi γνησιότης *& antiquitas.*

II. Cum passim autem in suo prædictionum volumine de se ipse αὐτοπροσώπως disserit Amos, tum maxime septimo capite: *Et dixit Dominus ad me;* inquit, *Quid tu vides, Amos?* Quibus ista subjicit, quæ quomodo ad Propheticum munus à Deo vocatus fuerit, exponunt: *Misit Amasias sacerdos Bethel ad Jeroboam regem Israël: dicens, Rebellavit contra te Amos..... Hæc enim dicit Amos, In gladio morietur Jeroboam, & Israël captivus migrabit de terra sua. Et dixit Amasias ad Amos, Qui vides, gradere, & fuge in terram Juda, & comede ibi panem, & prophetabis ibi, & in Bethel non adjicies ultra ut prophetes, quia sanctificatio Regis est, & domus regni est. Respondit que Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum Propheta, & non sum filius Prophetæ, sed armentarius ego sum, vellicans sycomoros; & tulit me Dominus cum sequerer gregem, & dixit Dominus ad me, Vade, propheta ad populum meum Israël.* Et sequenti capite: *Hæc ostendit mihi Dominus Deus, Ecce uncinus pomorum. Et dixit, Quid tu vides, Amos?* Hæc clarissima sunt universis, non tamen Hobbesio, qui hæc in Leviathane profari non dubitavit: *Liber Amos, prophetia ipsius est. An tamen ab eo scriptus sit, non apparet.* Pro eo quoque testimonium absque ulla ambage dicit Auctor libri Tobiæ, his verbis: *Cumque occultasset corpus, manducavit panem cum luctu & tremore, memorans illum sermonem, quem dixit Dominus per Amos Prophetam: Dies festi vestri convertentur in lamentationem & luctum.* En tibi ipsa Amosi verba: *Et convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum:* quæ priore quoque Machabaico adhibita sunt: *Sanctificatio ejus desolata est sicut solitudo, dies festi ejus conversi sunt in luctum, sabbatha ejus in opprobrium.* Ipsum quoque Amosi exordium retulerunt Joël & Jeremias. Sic Amosus: *Et dixit; Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam:* sic Joël: *Et Dominus de Sion rugiet, & de Jerusalem dabit vocem suam:* sic Jeremias: *Et dices ad illos, Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto dabit vocem suam.* Id quoque Joëlis: *Et erit in die illa, stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes rivos Juda ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem spinarum:* ex hoc Amosi profluxit: *Stillabunt montes dulcedinem, & omnes colles culti erunt.* Dixerat Amosus: *Ponam oculos meos super eos in malum, & non in bonum:* dixit Jeremias: *Ecce ego ponam faciem meam in vobis in malum, & disperdam omnem Judam.* Hoc Amosi dictum: *Percussi vos in vento urente, & in aurugine, multitudinem hortorum vestrorum & vinearum vestrarum, oliveta vestra & ficeta vestra comedit eruca, & non rediistis ad me, dicit Dominus:* sic expressum dedit Aggæus: *Percussi vos vento urente, & aurugine, & grandine omnia opera manuum vestrarum, & non fuit in vobis qui reverteretur ad me, dicit Dominus.* Hæc quæ à Stephano dicta sunt: *Scriptum est in libro Prophetarum: Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israël? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis adorare eas:* ipsissima Amosi verba sunt.

Amos 7. 8, & seq.
Amos 8. 1, 2.
Hobb. Leviath. cap. 33.
Tob. 2. 5, 6.
Amos 8. 10.
1. Mach. 1. 14.
Amos 1. 2.
Joël 3. 15.
Jer. 25. 30.
Joël 3. 18.
Amos 9. 13.
Amos 9 4.
Jer. 44 11.
Amos 4. 9.
Agg. 2. 18.
Act. 7. 43.
Amos 5. 25, 26.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [264] - 236
PUBLIC DOMAIN

DE PROPHETIA ABDIÆ.

I. *Disputatur de Abdia.* II. *Proponitur nostra opinio de ætate Abdiæ.* III. *Probatur Prophetiæ Abdiæ γνησιότης & antiquitas.* IV. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

I. ABDIAM Sichemitam fuisse, ex agro Bethachamar, tradit Epiphanius Ψευδώνυμος. *Bethacaram* scribit Ψευδώνυμος item Dorotheus. Nos scimus Bethacaram, seu Bethacarem, urbem montanam fuisse in tribu Juda, proindeque longe Sichemo dissitam. Quid si legamus, *Bethacad*, qui vicus fuit Samariæ, uti ab Eusebio & Hieronymo notatum est? De tribu vero Abdiæ, ejusque parentibus, nihil proditum est. Nos de ejus ætate dicturos summæ ambages circumsistunt, & satis amplus conjecturis quidem patet locus, firmæ vero ac certæ assensioni vix exiguus. Sunt enim qui Achabi Israëlitici regis ætate floruisse Abdiam volunt, atque hunc ipsum esse Abdiam regiæ domus dispensatorem, qui, *cum interficeret Jezabel Prophetas Domini, tulit centum Prophetas, & abscondit eos quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pavit eos pane & aqua*; quique irriguas convalles ad pastum pecoris ab Achabo quærere jussus, obvium Eliam habuit. Hanc opinionem Ebræis tribuit Hieronymus, atque ipse etiam in Epitaphio Paulæ, Abdiæ huic, dispensatori domus Achab, Prophetæ nomen tribuit. Cujus opinionis argumenta quærenti mihi, unica occurrebat ad animum similitudo nominis, qua nihil infirmius. In eadem tamen sententia subinde etiam fuisse videntur R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, & R. David Ganz; ut pote quam ex majorum suorum auctoritate sine confutatione proponant. Aliter vero Aben Ezra: *Ignoramus ætatem ejus, neque possumus dicere eum esse, cujus mentio fit in libro Regum; nam ibi scriptum est, Abdias erat timens Deum valde. Si ille fuisset ille Propheta, quare vocaret eum Scriptura, Timentem Deum, & non potius, Prophetam? major quippe est Prophetæ dignitas.* Pentecontarchum hunc esse autumant Pseudo-Epiphanius, & ejus interpres Dorotheus, qui ab Ochozia ad Eliam missus, duobus jam igne cœlesti absumtis, similem pœnam pietate sua effugit; deductoque ad Regem Propheta, ei demum comes adhæsit. At Clemens Alexandrinus & Eusebius, Eliæ duntaxat coævum ponunt, silent de reliquis. Veteribus Ebræorum Magistris placuisse tradunt R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, Idumæum fuisse, gentisque suæ repudiatis ritibus ad Ebraicos transiisse, propheticoque demum à Deo munere dotatum, popularibus suis futura mala prænuntiasse. Idem sensit & Abrabaniel. Fundamentum hoc est illius sententiæ, quod unos Idumæos libello suo perstringat, vana prorsus & inani conjectura. Alii Oseæ, Joëlis, & Amosi Prophetarum æqualem faciunt. Sententiam eamdem secuti sunt prisci sacrorum Voluminum Canonis concinnatores, qui eum Amosum inter & Jonam collocarunt; secutus est & Cyrillus. Sunt denique qui Jeremiæ & Ezechielis coætaneum statuunt. Hos inter suspicantur quidam eum esse Abdiam, quem Paralipomena Templi instauratoribus ἐφοδιώκτην à Josia adhibitum fuisse commemorant, una nominum similitudine ducti.

Disputatur de Abdia.
Epiph. & Dor. de vit. proph. Euseb. & Hier. de loc. Ebr.
3. Reg. 18. 4.
Hier. in Abd. 1. & in Epit. Paul. cap. 6.
R. Sel. Jarch. R. Dav. Kimch. & R. Ab. Ezr. in Abd. 1. R. Dav. Ganz. in Chronol.
3. Reg. 18. 3.
4. Reg. 1. 13. & seq.
Clem. Alex. Strom. 1. Eus. Chron.
R. Sel. & R. Dav. in Abd. 1. R. Isr. Abrab. Præf. in Proph. min.
Cyrill. Præf. in Abd.

II. Quibus omnibus expensis accurate, & circumspectis sententiis, reque ipsa attente explorata, ea mihi placet in primis opinio, quæ Oseæ, Joëlis, & Amosi æqualem ponit. Nec enim facile discedendum arbitror ab auctoritate vetusti Canonis, cujus antiquitatem suo loco probabimus. At in eo collocatos esse liquet Prophetas minores hoc ordine quo vixerunt, uti & Abrabanieli persuasum fuit. Causas præterea his temporibus extitisse reperio, cur Idumæos ita Abdias incesseret: nam cum Rasin, & Phacee Romeliæ filius, hic Israëlis rex, ille Syriæ, Achazum persequerentur armis, & Hierosolymam obsidione frustra cinxissent, Ailam demum Judæis ereptam, Idumæis occupandam permiserunt. In partem quippe periculi ac prædæ venerunt Idumæi, multisque interfectis Judæis amplas manubias retulerunt. Traditur id in libris Regum & Paralipomenon. Hinc itaque frequentes Prophetarum συζητήσεις adversus Idumæos expostulationes & querelæ: Amosi puta, cum ait: *Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non convertam eum, eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & indignationem suam servaverit usque in finem, mittam ignem in Theman*: & Joëlis: *Erit Idumæa in desertum perditionis, pro eo quod inique egerint in filios Juda, & effuderint sanguinem innocentem in terra sua.* Quibus si conferamus Abdiæ verba, rem eamdem utrobique significatam esse fatebimur. *Propter interfectionem*, inquit, *& propter*

Proponitur nostra opinio de ætate Abdiæ.
Abrab. Præf. in XII. Proph.
Amos 1. 11. 12.
Joel 3. 19.
Abd. 10 11.

iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternum. In die cum stares adversus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Ierusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis.

Probatur Prophetiæ Abdiæ unitas & antiquitas.

III. Itaque cum sequentibus annis, Nabuchodonosore Hierosolymam expugnante, eadem adversus Judæos attentassent Idumæi, similibus ipsos castigavit objurgationibus Jeremias, & ipsa Abdiæ verba in eos olim in pari causa jactata usurpavit. Res apparebit ex verborum ipsorum contentione. *Auditum audivimus à Domino*, inquit Abdias, *& legatum ad gentes misit, Surgite & consurgamus adversus eum in prælium. Ecce parvulum dedi te in gentibus: contemtibilis tu es valde. Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem solium tuum, qui dicis in corde tuo, Quis detrahet me in terram? Si exaltatus fueris ut aquila, & si inter sidera posueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus:* sic autem Jeremias: *Auditum audivi à Domino, & legatus ad gentes missus est: Congregamini, & venite contra eam, & consurgamus in prælium. Ecce enim parvulum dedi te in gentibus, contemtibilem inter homines. Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, qui habitas in cavernis petræ, & apprehendere niteris altitudinem collis. Cum exaltaveris quasi aquila nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus.* Pergit Abdias: *Si fures introissent ad te, si latrones per noctem, quomodo conticuisses? nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te, numquid saltem racemum reliquissent tibi?* hinc illa Jeremiæ: *Si vindemiatores venissent super te, non reliquissent racemum: si fures in nocte, rapuissent quod sufficeret sibi.* Ait Abdias: *Numquid non in die illa, dicit Dominus, perdam sapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Esaü?* inde Jeremias: *Ad Idumæam. Hæc dicit Dominus exercituum: Numquid non ultra est sapientia in Theman? Periit consilium à filiis, inutilis facta est sapientia eorum.* Merito ergo dixit Hieronymus: *Excepto ordine commutato, & aliis quæ videntur discrepare, magna pars Abdiæ in Hieremiæ volumine continetur.* Atque ex his satis patet Libri hujus vetustas.

Abd. 1, & seq. Jerem. 49. 14, & seq. Abd. 5, & seq. Jerem. 49. 8. Abd. 8. Jerem. 49. 7. Hier. in Abd. 1.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

IV. Atenim qui Jeremiæ coævum Abdiam esse docent, pugnabunt ipsius Abdiæ verbis, quæ post captam Hierosolymam omnino scripta videntur. Nam quid aliud hæc sonant: *In die cum stares adversus eum, quando capiebant alieni exercitum ejus, & extranei ingrediebantur portas ejus, & super Jerusalem mittebant sortem, tu quoque eras quasi unus ex eis.* Deinde: *Neque ingredieris portam populi mei in die ruinæ eorum.* Tum: *Quoniam juxta est dies Domini super omnes gentes: sicut fecisti, fiet tibi: retributionem tuam convertet in caput tuum. Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter.* Refert hæc Hieronymus ad incursionem Chaldæorum, & Hierosolymæ excidium: atque ista in eamdem sententiam recitat è Psalmo centesimo tricesimo sexto, quem post deportatos Babylonem Judæos scriptum alibi diximus: *Memento, Domine, filiorum Edom in die Hierusalem dicentium, Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea.* Has actiones multis excludimus exceptionibus, nam primum minus hic me movet Hieronymi auctoritas, qui hanc Abdiæ explanationem dedit admodum adolescens: *In adolescentia mea*, inquit, *provocatus ardore, & studio Scripturarum, allegorice interpretatus sum Abdiam prophetam, cujus historiam nesciebam.* Sin opus ab eo subinde emendatum fuisse dicas, at sciunt certè qui in literis sacris vel leviter sunt versati, de rebus futuris, sic tanquam præteritis Propheras differere solere: quamvis ergo hæc concederemus ad captivitatem Babylonicam & Hierosolymitanam cladem pertinere, non hinc sententia nostra de ætate Abdiæ convelleretur. Verum nec istis concedimus Hierosolymæ vastitatem præsignificari. Nam cum ait Propheta: *Extranei ingrediebantur portas ejus*, referri ista possunt ad urbes plurimas, quas occupasse Syros necesse est, interfectis uno die centum & viginti Judæorum millibus, ducentis vero captivorum millibus in servitutem abductis. Præcipue vero Ailam notat, quam expulsis Judæis Syri Idumæis tradiderunt. Addit autem: *Et super Ierusalem mittebant sortem*, utris nempe post expugnationem cederet. Minime vero ad Idumæos verba hæc spectant: *Quomodo enim bibistis super montem sanctum meum, bibent omnes gentes jugiter*, ne juxta plurimos quidem ex iis, qui postremum bellum Chaldaicum hic notatum volunt. Ad Judæos enim illic convertitur oratio, quos hac pollicitatione solatur Deus, futurum ut quas tolerarunt calamitates, easdem hostes ipsorum patiantur. Genuinam hanc esse significationem metaphoræ istius ostendit Christus ipse cum ait: *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste.* Præclare mentem Abdiæ aperit Jeremias, sic ipsum velut interpretans: *Quia hæc dicit Dominus: Ecce quibus non erat judicium, ut biberent calicem, bibentes bibent; & tu quasi innocens relinqueris? non eris innocens, sed bibens bibes.* Ad Idumæos, sed de Judæis verba facit. Sensus autem hic est: Si Judæos, quos summo favore ac benignitate complector, noxarum suarum pœnæ manent, putasne, Idumæe, impune tibi erunt scelera tua? Par est apud Abdiam sententia, sed inversa oratio: alloquitur enim Judæos, sed de Idumæis: Quemadmodum, inquit, in sancto Monte

Pſalm. 136. 7. Hier. Procem. Comm. in Abd. Matth. 26. 39. Jer. 49. 12.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [266] - 238
PUBLIC DOMAIN

Sion peccata veſtra luiſtis, cum circumſeſſam videretis Hieroſolymam, totamque regionem ferro flammaque vaſtatam, ita à reliquis gentibus criminum ſuorum pœnas expetam. Non alio igitur detorquendam hanc pericopen ratus eſt Aben Ezra, non Tremellius, non alii plerique ſacrorum Librorum Interpretes.

DE PROPHETIA JONÆ.

I. *Diſputatur de Jonæ patria*, II. *& ætate.* III. *Probatur Prophetiæ Jonæ* γνησιότης *& antiquitas.* IV. *Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ. Diſputatur de vera ſignificatione vocis* נביא. V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.*

I. DE Jona quoque controverſia eſt. Scribunt Hieronymus & Iſidorus, opinari Ebræos, filium eum fuiſſe viduæ Sareptanæ, quem ad vitam Elias revocavit. Cauſſa credendi hæc eſt, quod Jonæ patri nomen fuiſſe dicatur Amathi: id *Veritatem* ſonat: vidua autem poſt ſuſcitatum puerum dixerit Eliæ: *Nunc in iſto cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo Veritas eſt:* puerum itaque *Filium Amathi* dictum, hoc eſt *Filium veritatis*. Frivola penitus & caſſa ſunt hæc, ex Rabbinicis officinis profecta. Repugnat etiam locorum ſitus; nam Sareptanæ viduæ filium, Sareptanum & ipſum fuiſſe par eſt credere, cum Scriptura ſacra Jonam de Geth-Opher prodiiſſe tradat libro quarto Regum. Situm Geth-Opher accurate indicat Hieronymus, non longe à Sephori, quæ Diocæſarea appellatur, verſus Tiberiadem, in tribu Zabulonitide, ubi & Jonæ ſepulchrum ſuâ ætate oſtenſum fuiſſe ait; nonnulloſque carpit, qui in alia Geth, Lyddæ, ſeu Dioſpoleos proxima, natum eum & conditum volebant; Geth illam cum Geth-Opher, Dioſpolin cum Diocæſarea permiſcentes. Benjamin quoque in Itinerario Jonam ad Siporin in monte ſepultum tradit. Idem & indigenis perſuaſum fuiſſe ait Brocardus Argentoratenſis in Deſcriptione Terræ ſanctæ. Inſaniunt ergo ſolennia Pſeudo-Epiphanius, ejuſque imitator Dorotheus, cum ex terra Carjathmaum, non longe ab Azoto, (ſeu Carjath-jarim legere mavis, quæ urbs eſt tribus Judæ, longe tamen ab Azoto) ortum fuiſſe garriunt, & in terra Saar mortuum ac ſepultum, in ſpelunca Cenezæi judicis. Othonielem intelligunt, unum ex Iſraëlis Judicibus, filium Cenez, cui Caleb frater Axam filiam deſpondens, Carjath-ſepher doti dixit. Eſt autem Carjath-ſepher, quæ & Dabir, in tribu Juda. Atqui videtur Epiphanius ille nominum affinitate deluſus, Carjath-ſepher confudiſſe cum Geth-Opher, ſeu Geth-Epher; ſcribitur enim Ebraice גת - החפר, *Gath-hachepher*. At Muhammmedanos delirare ſinamus, qui non longe à Ninives ruderibus Jonam ſepultum fuiſſe cenſent, ejuſque tumulum venerantur.

Diſputatur de Jonæ patria.

3. Reg. 17. 24.

4. Reg. 14. 25.

Hier. Procem. Comm. in Jon.

II. Quamvis autem Eliæ ævo vixiſſe Jonam Ebræi autument, Oſeæ tamen, Amoſi, & Iſaiæ æqualem ponunt, ut teſtatur Hieronymus. Sic viſum Abrabanieli. In eadem opinione eſt Euſebius, & id pati poſſunt optimorum Chronologorum ratiocinia. Utut eſt, tempore certe præceſſit partam à Jeroboamo de Syris victoriam, ut pote quam prædixit, quemadmodum habetur in quarto Regum; ac proinde Oſeæ, Amoſi, & Iſaiæ vel minimum æquævus eſſe potuit. Quatuor certe Majorum, & Minorum Duodecim Prophetarum nullum ſupereſt tantæ vetuſtatis vaticinium. In quæ tempora vero conferendum ſit Niniviticum ipſius iter, atque hujus itineris hiſtoria, plane incertum eſt. R. David Kimchi, aliique Ebræi, Jehu filii Namſi, & Eliſæi temporibus adjungunt. In Sardanapali ætatem, & initium Arbacis conjicit Scaliger, & in Joaſi ævum, ac propterea Niniven à Deo deſtinatum vult fuiſſe Jonam, quo ſolutos in flagitia & libidinem ad Regis exemplum Aſſyrios ad meliorem frugem revocaret. Sed parum ſolida hæc videtur conjectura. Profecto qui Canonem Librorum ſacrorum digeſſerunt, in collocandis Duodecim Prophetarum libris ſpectaſſe videntur rationem temporum, ut dixi, ideoque exiſtimaſſe caſum hunc, vel caſus certe deſcriptionem, Oſeæ, Amoſi, & Abdiæ prædictionibus ſupparem eſſe vel æqualem. Atque hæc eſt Clementis Alexandrini, Euſebii, Cyrilli, Auguſtini, Theodoreti, longeque plurimorum Interpretum aſſenſione probata opinio. Quanquam multo longius abit Clemens, velut priſtinæ deſertor ſententiæ, cum ſignum Jonæ, poſtremam Danielis in lacum Leonum miſſionem, & Tobiæ junioris nuptias in idem tempus conjicit.

& ætate.

Euſeb. Præp. libr. 10. c. 14.

4. Reg. 14. 25.

Scal. animad. in Euſeb.

Clem. Alex. Strom. 1. Euſeb. Præp. libr. 10. c. 14. Cyrill. Præf. in Jon. Auguſtin. De civit. Dei l. 18. cap. 27. Theod. Procem Comm. in XII. Proph.

III. Quamvis autem manifeſto non appareat, utrum Libellum hunc ipſe ſcripſerit

Probatur

Prophetia Jonæ ignota: & antiquitas.

Jonas, ut pote qui non ἀῶθ προπόπως de ſe ipſe differat, genuinum tamen agnoſcere ſe Jonæ librum poſterior ætas non obſcure declaravit. Nam prætermiſſo iſto quarti Regum: *Ieroboam reſtituit terminos Iſraël, ab introitu Emath, uſque ad Mare ſolitudinis, juxta ſermonem Domini Dei Iſraël, quem locutus eſt per ſervum ſuum Ionam, filium Amathi, Prophetam, qui erat de Geth, quæ eſt in Opher*: quod alterius Jonæ vaticinii, diuturnitate temporis aboliti, non ejus quod ſupereſt, antiquitatem probat; manifeſta ſunt illa Tobiæ: *In hora autem mortis ſuæ vocavit ad ſe Tobiam filium ſuum, & ſeptem juvenes filios ejus, nepotes ſuos, dixitque eis: Prope erit interitus Ninive; non enim excidit verbum Domini.* Ubi Græca editio: ἄπελθε εἰς τὴν μηδίαν, τέκνον, ὅτι πέπεισμαι ὅσα ἐλάλησεν ἰωνᾶς ὁ προφήτης περὶ νινευή, ὅτι καταστραφήσεται· *Vade in Mediam, Fili, quia quæcumque de Ninive dixit Jonas, futurum nempe ut evertatur, credo eſſe eventura.* Et deinde: καὶ νῦν, τέκνον, ἀπελθὲ ἀπὸ νινευή, ὅτι πάντως ἔσται ἃ ἐλάλησεν ὁ προφήτης ἰωνᾶς. *Et nunc, Fili, exi Ninive, quia quæ effatus eſt Jonas Propheta, omnino contingent.* Addam etiam teſtimonium è tertio Machabaico, Auctoris ſatis antiqui: τὸν τε βυθοτρεφῆ ἐν γαστρὶ κήτους ἰωνᾶν πυκνόμυον ἀφθόως ἀπήμαντον πᾶσιν οἰκείοις ἀνέδειξας, πάτερ· *Et Ionam pereuntem in ventre ceti viventis in profundo, prorſus illæſum omnibus notis exhibuiſti, Pater.* Quam hiſtoriam recitat Chriſtus Dominus apud Matthæum & Lucam. Hauſta videntur ex iiſdem fontibus & illa Joëlis, cujus librum libro Jonæ recentiorem puto: *Benignus & miſericors eſt, patiens & multæ miſericordiæ, & præſtabilis ſuper malitia.* Nempe hoc ipſum eſt quod dixit Jonas: *Tu Deus clemens & miſericors es, patiens & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitia.* Pergit Joël: *Quis ſcit ſi convertatur, & ignoſcat?* Jonas iiſdem verbis: *Quis ſcit ſi convertatur, & ignoſcat Deus?*

Tob. 14. 5, 6.

Matth. 12. 38, & ſeq. & 16. 4. Luc. 11. 29, & ſeq.

Joël 2. 13. Jon. 4. 2. Joël 2. 14. Jon. 3. 9.

Ex libro Jonæ quædam manarunt Græcorum fabulæ.

IV. At non ſacræ ſolum, ſed profanæ quoque literæ Jonæ memoriam retinent. Herculem enim, cujus famam aliorum facinoribus exornare Græci ſolent, finxerunt ad liberandam Heſionen, in os & alvum canis Tritonis, ſive canis Carchariæ, qui ad eam depaſcendam mittebatur à Neptuno, inſiliiſſe, triduumque in ejus viſceribus latuiſſe, neque hinc aliud ipſi acceſſiſſe incommodi, quam capillorum aliquot defluvium. Auctor Lycophron, & Lycophronis Interpres Iſacius Tzetzes: auctor quoque Cyrillus, & Theophylactus in Jonam: auctor denique Sextus Empiricus, & Phavorinus. Hoc vero diſcrimen adiiſſe eum, compage navis, qua vehebatur, ſoluta, narrat Æneas Gazæus in Dialogo De immortalitate animorum. Obſervat præterea Grotius Amythaonidas fuiſſe apud Græcos, quemadmodum Jonas Amathi filius inter Ebræos, & Jonæ nomen habere poſſe ſignificationem hominis ex Græcia orti: nempe quod Græci Ionum nomine apud Ebræos cenſerentur, à Javane ducta appellatione, qui fuit Japhethi filius. Quid inde efficiat, non apponit; neque ego certe video: nam Amythaon bellum Trojanum multis præceſſit annis, quo Amathi longe recentior fuit. Jonas vero, ſi ab Ionibus nomen habuit, ita Herculis caſus fuerit adſcriptus Jonæ, non vero Jonæ caſus Herculi, quod abſurdum eſt. Probabilius videtur, quod aliis venit in mentem, Arionis hiſtoriam, à nautis in mare miſſi, & à Delphine excepti, & Corinthum delati, ex Jonæ hiſtoria detortam eſſe: nam tempora, licet non omnino conveniant, propius tamen accedunt; & in nomine Arionis veſtigia extant nominis Jonæ; & ut hic in mari Deum oravit & Pſalmum dixit, ita ille cantu delphinem deliniiſſe fertur. Jonas Propheta fuit, Arion citharœdus: Ebræis quippe vox נביא, præter alias ſignificationes, & *Prophetam* & *Fidicinem* notat: ut Latinis vocabulum *Vates*, deſignat & *Prophetam* & *Poëtam*. Sic vigeſimo quinto capite prioris Paralipomenon, Aſaph, Heman, & Idithun, qui fidicines fuerunt, dicuntur הנבאים בכנרות. Vulgata, *Qui prophetarent in citharis*. Septuaginta, ἀποφθεγγομένους ἐν κινύραις. His aſſentitur Syrus Interpres, & Arabs. Simile reperias paulo inferius. Sic ſoror Moſis in Exodo appellatur, *Prophetiſſa*, הנביאה, quippe ſaltatrix & tympaniſtria. Sic Debbora in libro Judicum eodem afficitur *Prophetiſſe*, נביאה nomine, cujus Canticum ſtatim ſubjicitur. David ipſe, non ob vaticinia ſolum, ſed & propter pſallendi ac carminum condendorum facultatem, Prophetæ nomen videtur eſſe conſecutus. Manichæi, Gnoſtici, Nicolaitæ vatem futurorum fuiſſe ipſum omnino negabant: negabat & Theodorus Mopſueſtenus, ut annotatur in Actis quintæ Synodi; & Prophetæ nomen, quod ſæpe illi tributum negare non poterant, ad unam canendi peritiam referebant. Sed non unicus hic error nefariis Hæreticis illuſit. Leguntur hæc capite decimo nono libri primi Samuel: לחקת הנבאים נבאים. Vertunt Septuaginta, ἐκκλησίαν τῶν προφητῶν· Vulgata, *Prophetarum vaticinantium*. Ita Syrus quoque & Arabs. At Jonathan vertit, ספרי משבחין, *ſcribarum laudantium*. Et mox, ubi Vulgata habet, *Et prophetare cœperunt*, habet Jonathan, ושבחו, *Et laudaverunt*. Item Vulgata, *Et ambulabat ingrediens, & prophetabat*: Jonathan, *Et ivit iens & laudans*, ומשבח. Vulgata: *Et prophetavit cum cæteris coram Samuele*: Jonathan, *Et laudavit*, ושבח. Vulgata demum:

Diſputatur de vera ſignificatione vocis נביא.

Sext. Emp. adv. Gramm. libr. 1. cap. 12. Phavor. in πειέσωρ & Grot. in Jon. 1. 1.

1. Par. 25.

Exod. 15. 20.

Judic. 4. 4.

1. Sam. 19. 20.

1. Sam. 19. 23.

demum: *Num & Saul inter Prophetas?* Jonathan: *Num & Saul inter ſcribas?* בספריא. Utrum enim veriſimilius eſſe dicas, ſignificari muſicum concentum, an hominum turbam, ſibi invicem obſtrepentium, & vaticinia ita fundentium, ut à nullo poſſent exaudiri? Exiſtimare ſatius eſt, chorum notari pſallentium & ſaltantium hominum. His cum ſe adjunxerunt Saülis nuntii, & Saül ipſe, nempe afflatu divino ita ſunt permoti, ut ipſos cantandi quoque & pſallendi ac ſaltandi libido inceſſeret. Qua exercitatione uſque adeo incaluit Saül, ut veſtimenta detraheret, nimiaque demum laſſitudine confectus, in terram ſeſe nudus abjiceret. Hunc pſallendi ac tripudiandi morem inter Judæos receptum tenuit & David, cum Arcam de domo Obededomi Hieroſolymam reduceret: nam ſeptem cantantium choris ſtipatus, ad ſtrepitum citharæ & tubarum ſtrenue ſaltabat. Verum Micholi hoc majeſtate regia indignum in Davide viſum eſt, univerſo vero populo in Saüle: unde natum eſt adagium: *Num & Saül inter Prophetas?* Sed Dei inſtinctu factum id ab utroque neſciebant; quod quum ita ſit, tum vere exiſtunt Prophetæ: & hoc prophetiæ genus in ſecundo gradu collocat Rabbinorum doctiſſimus Maimonides in More nevochim. *Secundus*, inquit, *prophetiæ gradus eſt, cum homo in ſe ſentit rem vel facultatem quampiam exoriri, & ſuper ſe quieſcere, quæ eum impellit ad loquendum; ita ut loquatur vel de ſcientiis & artibus, vel Pſalmos & Hymnos, vel utilia ac ſalutaria rectè vivendi præcepta, vel res politicas & civiles, vel denique divinas, & quidem inter vigilandum, & in vigore ſenſuum ordinario. Et hic eſt de quo dicitur quod loquatur per Spiritum ſanctum. Hac ſpecie Spiritus ſancti inſtinctus Pſalmos ſuos ſcripſit David.* Quoniam igitur qui Spiritu Dei excitati pſallebant, נבאים dicebantur, hinc & fidicines omnes καθ' ἐξοχὴν eodem nomine videntur appellati. Atque ita ex Jona Propheta, Arion fidicen confingi potuit.

Maim. in More nevoch. lib. 2. cap. 45.

V. Dixi ſuperius Jonæ vaticinium, libro quarto Regum memoratum, annorum injuria periiſſe. Hinc ejus, quod extat, deprimendi anſam arripit Theologo-Politicus Diſputator, vel quaſi fragmenti alicujus è majori opere decerpti, vel certè quaſi è ſcriptionum complurium numero levis unius opuſculi & contemnendi. Quam notam reliquis itidem inurit Prophetarum libris; una omnes opera abolere, in contemtum certe adducere ſtudens. Aliis quoque, ſed ſaniora ſentientibus de Libris ſacris, grandioris hiſtoriæ particula viſa eſt Prophetia Jonæ; idcirco quod à conjunctione connexiva initium capiat. Ii vero ſibi id reſponſi habeant, quæ edidit vaticinia Jonas præter Libellum hunc, non videri ab eo litteris fuiſſe mandata, proindeque nec temporum lapſu conſumta; ea quippe duntaxat ſcriptis tradidiſſe Prophetas, quæ in longitudinem pertinebant, ne ex hominum animis memoria ipſorum evaneſceret: quæ autem proxime ſpectabant ad exitum, etſi nonnumquam in libros relata ſunt, minime tamen id ita neceſſarium fuiſſe, ut pote quorum futura eſſet recens recordatio, tum cum eventu ipſo complerentur. Cujuſmodi fuit illud, quod de Jeroboamo prænuntiatum à Jona libri Regum teſtantur: nam cum coævi fuerint Jeroboamus & Jonas, veriſimile eſt in re inſtanti ac imminenti prædictionem hanc à Jona editam fuiſſe. Favere nobis videtur Cyrillus: ait enim: ἔγνεφος μὲν ὅλως τῆς παρ' αὐτοῦ προφητείας λόγος ἕτερος οὐδὲις ἔστιν ἐκτὸς τούτου. *Prophetiæ ab illo prolatæ ſermo præter hunc nullus alter in literas relatus eſt.* Quæ autem ex conjunctione connexiva, initio Libri hujus poſita, petitur ratio, frivolam eſſe demonſtravimus alibi, cum librum Ezechielis contra Adverſariorum argumenta tueremur; ut pote quam ab Ebræis in fronte ornatus gratia collocati Grammatici doceant. Poſtremo etiamſi majoris operis partem eſſe Prophetiam hanc fateremur, quid inde illi ex auctoritate ſua decederet, non intelligo. Imo vero hinc conjicere licet, nobiliſſimam viſam ac utiliſſimam particulam hanc, quam adverſus edacem vetuſtatem ſtudium hominum, vel potius ſupremi numinis voluntas conſervavit, ne eximio hoc Chriſti per triduum mortui ac deinde reſurgentis ſimulacro careremus.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Unicum argumentum. 4. Reg 14 25. Tract. Theol. cap. 10.

DE PROPHETIA MICHÆÆ.

I. *Diſputatur de Michæa.* II. *Probatur Prophetiæ Michææ γνησιότης & antiquitas.*

I. QUI ab Ebræis ſextus inter Prophetas Duodecim ponitur Michæas, iſtertius ab Interpretibus Septuaginta, aliiſque Græcis ſcriptoribus collocatus eſt. Tempus quo edita ipſi à Deo ſunt vaticinia, quibus nunc fruimur, ipſa in fronte

Diſputatur de Michæa.

indicant, nempe *in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda.* Proindeque munus Propheticum obire cœpit paulo poſt Oſeam, Joëlem, & Amoſum, qui Oziæ regis Juda temporibus vaticinia ſua exorſi ſunt. Et vix ſtare poteſt Ebræorum ſententia, qui Michæam Joëli Cabalæ myſteria tradidiſſe volunt. Patriam quoque titulus declarat, & Moraſthiten fuiſſe docet. Viculum autem non grandem ſua ætate fuiſſe Moraſthi, juxta Eleutheropolin Palæſtinæ urbem, tradit Hieronymus. Paria fere habet Euſebius in Topicis. Horum autem, in locorum ſanctorum explorando ſitu, ratio potiſſimum habenda eſt, ut pote oculatorum teſtium, qui ad præclaram Scripturæ ſanctæ peritiam, diuturnam in his oris moram adjunxerunt. Minime igitur audiendus Paraphraſtes Chaldæus, qui pro Moraſthi Mareſam reddit. Utramque accurate diſtinguit Hieronymus, cum in Epitaphio Paulæ, tum in libro De locis Ebraicis, ubi Mareſam eſſe ait in tribu Juda, altero ab Eleutheropoli lapide, cujus rudera tantum ſua ætate viſebantur; Moraſthi autem vicum eſſe ad Orientem Eleutheropoleos: quod ex Euſebii Topicis exſcripſit. Nihilo magis audiendus Druſius, cum ambigere ſe ait, num Moraſthi idem ſit locus ac Moreſeth Gath, cujus commate decimo quarto capitis primi Michææ fit mentio: nam pro eo quod eſt in Vulgata: *Super hæreditatem Geth*, Ebraicum exemplar habet: על מורשת גת, quod quidam vertunt: *Ad Moreſeth Geth*: quaſi ſit nomen loci proprium. His præter Vulgatum Interpretem refragantur Septuaginta Senes, & Jonathan. Deinde ex ſequenti commate ſententiam hujus odorari licet: *Hæredem*, inquit Deus, *adducam tibi, quæ habitas in Mareſa.* Futurum nempe minatur, ut Mareſitas de patria ſua alienus hæres à ſe adductus extrudat: unde apparet pari prorſus comminatione & ſimili ſententia Gethæos exterrere voluiſſe: *Dabit emiſſarios ſuper hæreditatem Geth.* Scribit Pſeudo-Epiphanius interiiſſe Michæam ex alto præcipitatum à Joramo filio Achabi regis Juda, quem ob ipſius patrumque noxas crebris objurgationibus perſtringebat: quæ ineptiæ, non ſcutica, ſed flagello animadvertendæ ſunt; nam neque rex Juda Achab fuit, aut Joramus ipſius filius, ſed Iſraël; nec Jorami ævo vixit Michæas Moraſthites, ſed poſt ejus ætatem annis minimum centum ac triginta. Fraudi fuit infulſo Scriptori Michæas alter, qui & Joſaphati & Achabi ætate vixit, variiſque ab eo cruciatibus vexatus eſt. Decepit hunc quoque fortaſſe, quod legitur initio libri Michææ, Prophetias ipſum edere cœpiſſe, ἐν ἡμέραις ἰωαθὰμ, *in diebus Ioatham*; ubi perperam legiſſe videtur, ἐν ἡμέραις ἰωρὰμ, *in diebus Ioram*; non obſervatis iis quæ ſequuntur, καὶ ἄχαζ καὶ ἐζεκίου βασιλέων ἰούδα, *& Achaz & Ezechiæ regum Iuda.* Deinde cum ait Epiphanius ille ὑποβολιμαῖος, patri Michææ nomen fuiſſe *Iramo*, ita videtur expreſſiſſe nomen *Iemla*, quod priſci illius Michææ pater geſſit. Sed nec ſupplicio affectum fuiſſe Moraſthiten ſatis oſtendere videntur iſta Jeremiæ: *Numquid morte condemnavit Michæam Ezechias rex Juda, & omnis Juda? numquid non timuerunt Dominum, & deprecati ſunt faciem Domini, & pœnituit Dominum mali, quod locutus fuerat adverſum eos?* Demum in patria ſepultum fuiſſe ait, prope Enacitarum ſepulcretum; celebremque ad ſuam ætatem tumulum ejus fuiſſe. Huic paria ſuccinit Dorotheus. Moraſthim certe, Michææ antea ſepulcrum, Eccleſiam vero ſua ætate fuiſſe ſcribit Hieronymus. Unde apparet; ecquæ fides habenda ſit iis, qui loca Terræ ſanctæ deſcripſerunt, dum in Oliveti montis deſcenſu ſepulcrum Michææ collocant.

Juchaſ. & R. Dav. Ganz. Chronol.

Hier. Prol. in Mich. & De loc. Ebr.

Hier. Epit. Paul. c. 6.

Jer. 26. 18.

Hier. Epit. Paul. c. 6.

Probatur prophetiæ Michææ genuinus & antiquitas.

II. Libri porro hujus, qui Michææ nomen præfert, ſcriptorem ſe Michæas ipſe ſatis prodit, cum alibi, tum maximè capite ſecundo, ubi ait: *Utinam non eſſem vir habens ſpiritum, & mendacium potius loquerer.* Item tertio: *Verumtamen ego repletus ſum fortitudine ſpiritu Domini, judicio & virtute; ut annuntiem Jacob ſcelus ſuum, & Iſraël peccatum ſuum.* Nec caret præterea ſequentium temporum teſtimonio. Illuſtre hoc eſt & omni cavillatione majus, quod ipſi præbet Jeremias: *Michæas de Moraſthi, fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Juda, & ait ad omnem populum Juda, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Sion quaſi ager arabitur, & Jeruſalem in acervum lapidum erit, & mons Domini in excelſa ſylvarum. Numquid morte condemnavit eum Ezechias rex Juda, & omnis Juda? Numquid non timuerunt Dominum, & deprecati ſunt faciem Domini, & pœnituit Dominum mali, quod locutus fuerat adverſum eos?* Quæ expreſſit Joſephus: οἱ ὄ σοφῆς ὄντες δίκαιοίας ἀπέλυσαν τὸν προφήτην ἐκ τῆς αὐλῆς, & τοῖς ἄλλοις συνεβούλευσαν μηδὲν δίκαιον κακὸν τὸν ἱερεμίαν· ἔλεγον γὰρ ὡ μόνον τοῦτον προλέγειν τῇ πόλει τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ καὶ μιχαίαν πρὸ αὐτοῦ ταῦτα καταγγέλλειν, καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὧν οὐδεὶς ὑπὸ τῶν τότε βασιλέων οὐδὲν ἔπαθεν, ἀλλ' ὡς προφήτης ἐκ θεοῦ τιμῆς ἔτυχε· *Qui vero mentis erant ſanioris, Prophetam ex aula dimiſerunt, aliiſque auctores fuerunt, ne quid mali adverſus Jeremiam deſignarent. Aiebant enim non hunc ſolum urbi futura prædicere, ſed & Michæam ante ipſum eadem eſſe vaticinatum, alioſque complures, quorum nullus à ſui temporis regibus malo ullo, ſed honore tanquam Propheta Dei eſſet affectus.* Hæc autem verba, quibus Hieroſolymæ excidium impune interminatus eſt Michæas, tertio capite ſic concepta ſunt: *Propter hoc*

Mich. 2. 11. & 3. 8. Jer. 26. 18.

Joſeph. Antiq. libr. 10. c. 7.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [270] - 242
PUBLIC DOMAIN

cauſſa veſtri, Sion quaſi ager arabitur, & Jeruſalem quaſi acervus lapidum erit, & mons Templi in excelſa ſylvarum. Videtur quoque Sophonias ex eodem Libro iſta hauſiſſe: *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confuſionis eorum*: ſic enim Michæas: *Et ponam claudicantem in reliquias, & eam quæ laboraverat in gentem robuſtam, & regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion.* Illa etiam Ezechielis: *Principes ejus in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & avare ad ſectanda lucra. Prophetæ autem ejus liniebant eos abſque temperamento, videntes vana, & divinantes eis mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non ſit locutus:* affinia ſunt iſtorum Michææ: *Qui ædificatis Sion in ſanguinibus, & Jeruſalem in iniquitate. Principes ejus in muneribus judicabant, & Sacerdotes ejus in prophetia divinabant, & ſuper Dominum requieſcebant dicentes: Numquid non Dominus in medio noſtrûm? non venient ſuper nos mala.* Appoſita quoque ad id argumentum teſtimonia Matthæi & Johannis, unde intelligitur, ex prædictione Michææ conſentientem Judæorum omnium opinionem extitiſſe, futurum ut Bethlehemi Chriſtus naſceretur: nec enim ex ſua ipſorum perſona docent Evangeliſtæ id prænuntiaſſe Michæam, ſed pervulgato inter Judæos ſermone jactari iſtud ſolitum fuiſſe: talia enim de Herode refert Matthæus: *Et congregans omnes principes Sacerdotum, & Scribas populi, ſciſcitabatur ab eis ubi Chriſtus naſceretur. At illi dixerunt ei: In Bethlehem Judæ; ſic enim ſcriptum eſt per Prophetam: Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſraël.* Item Johannes: *Quidam autem dicebant: Numquid à Galilæa venit Chriſtus? Nonne Scriptura dicit, Quia ex ſemine David, & de Bethlehem caſtello, ubi erat David, venit Chriſtus?* Jamdudum enim percrebuerat inter Judæos inſigne illud Michææ vaticinium: *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël, & egreſſus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Chriſtus ipſe denique verba ejus & voces uſurpare dignatus eſt: nam cum apud Matthæum ſic diſſerit: *Veni enim ſeparare hominem adverſus patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam, & nurum adverſus ſocrum ſuam; & inimici hominis domeſtici ejus:* procul dubio in animo hæc habuit: *Veni enim ſeparare hominem adverſus patrem ſuum, & filiam adverſus matrem ſuam; & inimici hominis domeſtici ejus*: quæ Michææ ſeptimo capite reperiuntur.

Soph. 3. 19. Mich. 4. 7. Ezech. 22. 27, 28. Mich. 3. 10, 11. Matth. 2. 4, & ſeq. Joh. 7. 41, 42. Mich. 2. 2. Matth. 10. 35, 36.

DE PROPHETIA NAHUM.

I. *Diſputatur de Nahumi patria.* II. *Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur*; III. *deinde noſtra.* IV. *Probatur Prophetiæ Nahumi γνησιότης & antiquitas.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.*

I. DE Nahumi patria & ætate, deque Ninives excidio, quod vaticiniis Nahumus præſignificavit ſuis, magnæ cientur inter eruditos velitationes, & oppido pauca ac fere nulla poſterior ætas huic præbet teſtimonia; adeo ut quæcunque ad eum pertinent, jaceant propemodum in obſcuro, & denſis tenebris circumſepta ſint. Inſtitutum tamen tenere conabimur, & Librum hunc ab omni *νοθείας* ſuſpicione vindicare. Agamus primum de Nahumi patria. Simeonitide tribu oriundum fuiſſe ait Pſeudo-Epiphanius, Elceſi natum, trans Jordanem, verſus Begabar. Verba ipſius hæc ſunt: *ἦν ὁ ὢν ἀπὸ ἐλκεσεὶ, πέραν τῆ ἰορδάνε, εἰς βηγαβὰρ, ἐκ φυλῆς συμεών· Hic erat ab Helceſi, trans Jordanem, in Begabar, de tribu Symeon.* Dorotheus vero Epiphanii hujus ſimius: *Hic Nahum erat ab Elceſi, trans Bethabaran, de tribu Symeon.* Hinc emendandus Epiphanius, & pro *βηγαβὰρ*, legendum *ἐνθαβαρᾶν*· Bethabaram enim trans Jordanem eſſe ſitam docent Euſebius & Hieronymus, illicque Johannem lavacro homines in noxarum emendationem abluiſſe. Idem habet Origenes. Elceſi igitur circa Bethabaram natus eſt Nahumus, ex Epiphanii & Dorothei ſententia, ibidemque ſepultus. Elceſi quoque natum agnoſcunt Euſebius & Hieronymus. Verum hic longe à Bethabara Elceſin locat; aitque Helkeſai, האלקשי, parvum Galilææ viculum, & vix veterum ædificiorum ruderibus agnoſcendum, ſua ætate extitiſſe, Judæis notum, ſibique ab itineris duce monſtratum. Unde eos confutat, qui Nahumum Helceſæum putabant eſſe dictum, à patre Helceſæo, Propheta quoque & ipſo. Si qua in re, certe in notitia Terræ ſanctæ fidem meretur Hieronymus, qui & ex diligenti luſtratione, & ex

Diſputatur de Nahumi patria.

Epiph. de vit. Proph. Doroth. de vit. Proph. Euſeb. & Hier. De loc. Ebr. Orig. in Joh. Euſeb. & Hier. De loc. Ebr. Hier. Proœm. in Nahum.

accurata ſacrorum codicum lectione, & ex frequenti doctorum Judæorum conſuetudine Palæſtinæ loca apprime cognoverat.

Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur;

II. Exploranda deinde Nahumi ætas, quam quidam ad Sardanapali tempora retulerunt; hoc Ninives excidium notatum ab eo eſſe volentes, quod Arbace auctore contigit, cum ab Aſſyriis ad Medos imperium tranſlatum eſt; Joa Judæorum, Jehu Iſraëlitarum regnum tenente. Id ſi ſit, ſacrorum omnium Prophetarum, majorum, & minorum, quorum ſcripta conſtant, antiquiſſimus ille fuerit. Probabilius Joſepho viſum eſt, ad Joathami tempora Nahumum pertinere; quas autem adverſus Ninivitas edidit vaticinationes, poſt centum & quindecim annos eſſe completas, Joſiæ nempe temporibus. Plures Ezechia regnante floruiſſe Nahumum cenſent; Hieronymus, Theodoretus, & Theophylactus, etiam poſt abductos à Salmanaſare in ſervitutem Iſraëlitas; & Deum tum eos, tum & reliquos Ebræos, qui Ezechiæ parebant, & variis modis ab iiſdem hoſtibus vexabantur, prædictionis hujus ſolatio recreare voluiſſe. Atqui idem Hieronymus, primo Nahumi capite prædictam fuiſſe ſentit cladem Sennacheribo, Aſſyriiſque illatam ab Angelo, dum Hieroſolymam oppugnarent. Unde colligitur editum eſſe vaticinium inter duas Aſſyriorum expeditiones, Salmanaſaris adverſus tribus decem, Sennacheribi adverſus reliquas duas, quarum illa vix novem annis hanc anteceſſit. At auctor Seder Olam, & ex eo R. Iſaac Abrabaniel, Ebræique fere omnes, cum Michææ, quem ſub Joathamo, Achazo, & Ezechia floruiſſe ſciebant, ſuccedere Nahumum in Canone viderent, eum, ejuſque prædictiones attribuendas duxerunt ævo Manaſſis, qui Ezechiæ regi ſucceſſit. Atque has prædictiones exitum habuiſſe ſtatuunt Joakimo inter Judæos regnante, cum à Nabuchodonoſore Ninive diruta eſt. Jonathan vero, & Pſeudonymi Epiphanius & Dorotheus, aliique, Ninivitis imminentes calamitates prædixiſſe rentur, quod Jonæ comminationibus ad meliora jam ante converſi, in priſtinas deinde noxas eſſent revoluti. Quot annis Jona fuerit recentior, accuratius definire inſuperhabent, quod quidam nonaginta annorum ſpatio definiunt. Sunt qui Joſiæ ævo futura prædixiſſe velint. Omnium vero longiſſime extra oleas abit Clemens Alexandrinus, Ezechiele ipſo recentiorem Nahumum fingens.

Joſeph. Antiq. libr. 9. cap. 11.

Hier. Theod. & Theoph. Præcm. in Nah.

Clem. Alex. Strom. 1. *deinde noſtra.*

III. In tanta Interpretum diſcordia, ad ſimilitudinem veri mihi valde videtur accedere Hieronymi ſententia, qui in Ezechiæ ætatem Nahumi vaticinium confert, inter Iſraëliticam deportationem, & Hieroſolymitanam Rabſacis obſidionem; nam & id poſtulare videtur ordo quem inter Prophetas minores obtinet, & eo inclinare video maximam eruditiorum Interpretum partem. Verum aliud præterea adjecit Hieronymus accurata obſervatione dignum: nam inflictam quidem Aſſyriorum exercitui pro mœnibus Hieroſolymitanis cladem, primo Nahumi capite prænuntiari ſentit; ſed reliqua duo libelli ejuſdem capita ad toleratas olim ab Iſraëlitis ærumnas, irrogataſque Judæis ab Aſſyriis contumelias, & exciſam demum à Nabuchodonoſore Niniven pertinere arbitratur. Quæ poſtrema capita duo priuſquam explanet, Lectorem monet ſe Ebræorum expoſitionibus adhærere. Quamobrem ſi Ebræos illos, quos ſecutum ſe profitetur Hieronymus, conciliare velimus aliis ejuſdem gentis Magiſtris, qui ſub Manaſſe editum Nahumi vaticinium rentur, dicemus primum caput temporibus Ezechiæ prodiiſſe, poſt deportatas decem tribus; eventum vero tum eſſe nactum, cum Sennacheribi copiæ ab Angelo deletæ ſunt, & ipſe Sennacheribus Niniven redux, à filiis interfectus eſt; reliqua vero capita duo multis poſt annis primum à Nahumo fuiſſe adjecta, & ita quidem adjecta, ut in unum contextum colligata ſimul videantur cohærere; nimirum quod conſimilis eſſent & ejuſdem argumenti, & Aſſyriorum calamitates prænuntiarent; exitum vero habuiſſe, partim cum Niniven vaſtavit Cyaxares Medorum rex, Joſiæ temporibus; partim etiam ac præcipue, cum eam Nabuchodonoſor aliquot poſt annis funditus delevit. Idem quippe Hieronymus, Procemio in Jonam, ſic diſſerit: *Quantum ad hiſtorias tam Ebræas, quam Græcas pertinet, & maxime Herodotum, legimus Niniven, regnante apud Ebræos Joſia, & Aſtyage rege Medorum, fuiſſe ſubverſam.* At cladis hujus auctorem fuiſſe Cyaxarem tradit Herodotus. Illuc reſpexit Joſephus cum Joathami coætaneum Nahumum ſtatuens, poſt annos centum & quindecim edita ab ipſo adverſus Niniven vaticinia, eventu comprobata fuiſſe refert; in Joſiæ quippe ætatem incurret illud tempus, ſi à Joathami ætate initium feceris numerandi. Itaque Nahumi prædictio adverſus Ninivitas, quæ duobus poſtremis capitibus ineſt, à Cyaxare & Nabuchodonoſore diverſis temporibus completa eſt. Nec refragari videntur conditores priſci Librorum ſacrorum Canonis, à quibus Nahumus ſubjunctus eſt Michææ, qui Joathami, Achazi, & Ezechiæ æqualis fuit: in eo quippe deſiit Michæas, in quo vaticinari exorſus Nahumus ad Manaſſem pervenit.

Herod. libr. 1. Joſeph. Antiq. libr. 9. cap. 11.

Probatur prophetia

IV. Bene vero eſt, quod Duodecim Prophetarum memoriam Sirachides retinuit, unde ſatis probatur antiquitas Nahumi, qui unus ex illis ſemper habitus eſt, ut ex

Septuaginta Senibus, aliisve cujusvis ætatis interpretibus cognoscere promtum est. Vix ulla autem Scriptoris hujus posterior ætas servavit vestigia. Unum hoc apud Habacucum & Ezechielem nanciscor, quod extat tertio Nahumi capite: *Væ civitas sanguinum, universa mendacii dilaceratione plena: non recedet à te rapina.* Ad id quippe videtur excusum hoc Habacuci: *Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus, & præparat urbem in iniquitate.* Multo magis etiam istud Ezechielis: *Væ civitati sanguinum, cujus ego grandem faciam pyram.* Incertum autem habeo, an à Nahumo Isaias, an ab Isaia Nahumus hæc sumserit: *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra, Juda, festivitates tuas, & redde vota tua*: utrumque enim docui vaticinia hæc Ezechiæ temporibus scripsisse. *Nahumi ætas & antiquitas.* Eccli. 49. 12. Nahum. 3. 1. Hab. 2. 11. Ezech. 24. 9. Nah. 1. 15. Isa. 52. 7.

V. Diximus Sennacheribi, Assyriorumque interitum prædictum fuisse primo capite Nahumi; at postremis duobus illatas Ninivitis per Cyaxarem & Nabuchodonosorem clades: quam sententiam Hieronymi suffragio tutati sumus. Verum suppositicii Epiphanius & Dorotheus aliorsum vaticinationes illas detorquent; præsignificasse quippe Nahumum volunt, futurum ut exundante aqua, & ignibus erumpentibus Ninive subvertatur; atque id evenisse; motu quippe terræ stagnum, quo cingitur civitas, ripas supergressum loca vicina, urbemque adeo ipsam submersisse, cum interea flamma aliunde efferveſcens eam depasceret. Nempe hæc ad verbum interpretati sunt: *Montes commoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & contremuit terra à facie ejus.* Deinde: *Indignatio ejus effusa est ut ignis, & portæ dissolutæ sunt ab eo.* Tum: *In diluvio prætereunte consummationem faciet loci ejus.* Et alibi etiam: *Portæ fluviorum apertæ sunt, & templum dirutum.* Paulopost: *Ninive, quasi piscina aquarum aquæ ejus.* Præterea: *Succendam usque ad fumum quadrigas tuas.* Rursum: *Devorabit ignis vectes tuos.* Verum quid istis fiet, quæ ibidem leguntur: *Miles captivus abductus est, & ancillæ ejus minabantur gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus suis*: & istis: *Vox impetus rotæ, & equi frementis, & quadrigæ frementis, & equitis ascendentis, & micantis gladii, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectæ*: & his quoque: *Ecce populus tuus mulieres in medio tui*: *inimicis tuis adapertione pandentur portæ terræ tuæ, devorabit ignis vectes tuos. Aquam propter obsidionem hauri tibi, exstrue munitiones tuas, intra in lutum & calca, subigens tene laterem. Ibi comedet te ignis, peribis gladio.* Quæ manifesto declarant bello domitam & dirutam fuisse Niniven, & militum copiis, non aquis inundatam; & flammis hostilibus, non naturæ vi ingruentibus absumtam; quod neque consentit cum fide historiæ, neque cum Ninives ipsius situ, quæ stagno haudquaquam circumfusa fuit. Attendissent autem Epiphanius ille & Dorotheus, quam sæpe exotici & sacri Scriptores, ac potissimum Prophetæ, ad bellicas clades exprimendas, hujusmodi translationibus ex incendiorum & exundationum impetu arcessitis utantur. *Refelluntur argumenta Adversariorum.* *Primum argumentum.* Epiph. & Dor. De vit. Proph. Nah. 1. 5, 6, 8. Nah. 2. 6, 8, 13. Nah. 3. 13. Nah. 2 7. Nah. 3. 2, 3. Nah. 3. 13, 14.

VI. Leve quoque est argumentum, quod ex Theodoreti verbis erui potest, quibus asseverat post interfectum à liberis Sennacheribum, imperium ad Chaldæos paulopost transisse, & regum illorum genus extinctum fuisse. Hæc enim aperte pugnant cum historia à sacris Auctoribus tradita, cujus fides non ad manifestas halucinationes exigenda est, sed hæ contra ex illa convincendæ. Certum quippe est Sennacheribo successisse Asarhaddonum filium, ut docet postremus liber Regum; huic Saosduchinum, quem excepit Cineladanus: quod cognoscitur ex Canone Mathematico Regum Babyloniorum, quem repræsentat Georgius Syncellus. Imperium autem Assyriorum à Chaldæis excisum non est ante Nabuchodonosorem, qui æqualis Joakimi fuit. Itaque à Sennacheribi obitu ad dirutam à Chaldæis Niniven, anni intercedunt circiter centum & viginti. Castigandus hic ergo Theodoretus; multo etiam magis Cyrillus, qui à Nahumo prædici censet eam Ninives expugnationem, quæ auctore Cyro facta est; Niniven haud dubie cum Babylone confundens, quam Cyrus ditioni suæ subjecit. *Secundum argumentum.* Theod. Procem. in Nah. 4. Reg. 19. 37. Cyrill. Præf. in Nah.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [273] - 245
PUBLIC DOMAIN

De Prophetia Habacuc.

I. *Disputatur de Habacuci patria.* II. *Variæ de eius ætate opiniones proponuntur;* III. *deinde nostra.* IV. *Disputatur de libro apocrypho Habacuci.* V. *Probatur Prophetiæ Habacuci γνησιότης & antiquitas.* VI. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.*

Disputatur de Habacuci patria.

Epiph. & Dor. De vit. Proph.

I. DE Habacuci patria & ætate nihilo certiora quam de Nahumo proferre possumus. Quid vestigando tamen & scrutando reperire possimus, experiamur. Patriam designavit Epiphanius ὑποβολιμαῖος, quem secutus est Pseudo-Dorotheus, oriundumque fuisse ait ex tribu Simeon, natum in agro Bethzocher: cujus dictionis cum ambigua sit & parum constans in exemplaribus lectio, Dorotheus vero scribat *Biticuchar*, locum assignare promtum non est. Videndum an is sit, qui sexto

1. Mach. 6. 32. 1. Mach. 7. 19. capite prioris Machabaici dicitur Bethzachara, Josepho non semel memoratus; an qui sequenti capite Bethzecha appellatur. Ait idem Epiphanius adventante in Judæam Nabuchodonosore Habacucum fugisse Ostracinen, (quam urbem in Ismaëlitica terra collocat,) ad Cassiotidem usque, in qua Ostracinen Ptolemæus statuit, Ismaëlitarum fines prorogans; post discessum vero Chaldæorum rediisse in patriam, in eaque tandem fuisse sepultum. Quæ perperam accepta Dorotheus interpretando pervertit. Alii Levitica ipsum tribu prognatum fuisse volunt, & in urbe Ceila sepultum. Eusebius quidem narrat in Topicis sua ætate sepulcrum Habacuci Ceilæ monstrari solitum fuisse.

Variæ de ejus ætate opiniones proponuntur.

II. In ætate vero deprehendenda viri eruditi in varias opiniones discessere. Existimarunt Ebræi veteres filium fuisse Sunamitidis mulieris, quem vitæ restituit Elisæus, quemadmodum Jonam Sareptanæ filium ab Elia ad vitam revocatum fuisse rati sunt; argumento ducto ex convenientia nominis Habacuc, cum verbis, quibus Elisæus Sunamitidi filium pollicitus est: חבקת בן *amplecteris filium*; quæ Rabbinicæ nugæ sunt.

4. Reg. 4. 16.

Saniora senserunt Judæi recentiores, in Manassis tempora Habacuci vaticinium conferentes. Ita Seder olam, Rabbah & Zuthah: unde Abrabaniel, & Rabbinorum greges sua hausere. Josiæ ætati assignant alii; Sedeciæ & Jeremiæ, Clemens Alexandrinus &

Clem. Alex. Strom 1. Epiph. De vit. Proph. Hier. Procem. in libr. 1. Hab. Doroth. De vit. Proph.

Pseudo-Epiphanius; Danielis etiam, idem Epiphanius, Hieronymus, Dorotheus, aliique complures, quibus placet non alium esse Habacucum hunc, quam qui cibaria ad Danielem inter leones jacentem ab Angelo vectus detulit, biennioque ante obiit, quam libertatis compotes facti Judæi in patriam remeassent. A quo tempore ad Elisæum retro computantur anni trecenti circiter & quinquaginta; quo intervallo Habacucum fuisse constat; sed in loco intra hos limites accurate definiendo laborant Interpretes.

deinde nostra.

III. Ego vero & supra jam dixi, cum de Daniele agerem, & nunc etiam asseverantius dico geminum fuisse Habacucum, alterum Danielis obsonatorem, alterum hunc Prophetam Manassis coævum, de tribu Simeonis, cum illum Levitica prognatum esse declaret titulus historiæ Beli & Draconis, quem ex editione Septuaginta

Hier. Procem. Comm. in Dan.

Senum repræsentat Hieronymus. Chaldæorum certe adversus Judæos expeditionem præcessit, quam & prædixit: *Quia ecce*, inquit, *ego suscitabo Chaldæos.* Chaldæorum ipsorum vastationem, sic tanquam rem nondum instantem, sed multis post annis eventuram denuntiat: *Quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur: si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* His autem tangi videntur Manassis flagitia: *Lacerata est Lex, & non pervenit usque ad finem judicium: quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum.* Rursum: *Quare aspicis super iniqua agentes, & taces devorante impio justiorem se?* Ista omnino his adsonant, quæ de Manasse narrat posterior liber Regum: *Insuper & sanguinem innoxium fudit Manasses multum nimis, donec impleret Jerusalem usque ad os; absque peccatis suis, quibus peccare fecit Judam, ut faceret malum coram Domino.* Addit Josephus, Deum intentatis ipsi per Prophetas minis ad meliorem mentem revocare ipsum frustra voluisse, cum interea novis sese alligaret sceleribus, & aliquem è Prophetis quotis quibusque diebus supplicio afficeret. Cum autem post Babylonicum exilium mores in melius commutarit, plane dicendum est Habacuci vaticinium ad priora illa & nefaria Manassis tempora pertinere: nec abludit à vero prædictionem illam Chaldaicæ irruptionis, non solum

Hab. 1. 6. Hab. 2. 3. Hab. 1. 4. Hab. 1. 13. 4. Reg. 21. 16. Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 4.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [274] - 246
PUBLIC DOMAIN

poſtremam, qua diruta eſt Hieroſolyma, ſed & priorem illam ſpectare, cum Manaſſes Babylonem deportatus eſt. Nam quamvis narrent Paralipomena captum eum fuiſſe à Principibus exercitus regis Aſſyriorum, nihilominus Chaldæos intelligere decet, qui à Principibus & regulis ſupremum Regis Aſſyriorum imperium agnoſcentibus regebantur. Hanc autem Judæorum calamitatem notare videtur Propheta, cum Judæos monet eventura illa ipſorum temporibus: *Opus*, inquit, *factum eſt in diebus veſtris*. Similibus Achazum & Ezechiam objurgationibus, & impendentis ab Aſſyriis & Chaldæis exitii minis Iſaias aliquot ante annis perterruerat. Adeo ut coævum ipſius Habacucum, ſimili inſtinctum afflatu, paribus denuntiationibus intonuiſſe credibile ſit. Denique ætatem ejus patefacit aſſignatus ipſi in Canone locus inter Prophetas minores Duodecim: Nahumum enim ſequitur, quem Ezechiæ σύγχρονον diximus; Sophoniæ vero præit, qui Joſia regnante vaticinatus eſt.

2. Par. 33. 11.

Hab. 1. 5.

IV. De libro apocrypho Habacuci, quem commemorat Auctor Synopſeos, etſi jam à me ſuperius diſputatum eſt, cum de Græcis Prophetiæ Danielis interpretationibus agerem, aliqua tamen hic iteranda ſunt, quæ prætermittere omnino locus non patitur. Hunc ergo apocryphum Habacuci librum, ipſam eſſe dixi Beli & Draconis hiſtoriam, in qua liber Danielis clauditur. Tradit enim Hieronymus, in Græca interpretatione Septuaginta virorum Habacuco adſcriptam fuiſſe hanc hiſtoriam, & Euſebium ac Apollinarium cum Porphyrium refellerent reſpondiſſe, Suſannæ Beli, & Draconis hiſtorias partem eſſe Prophetiæ Habacuci de tribu Levi. At Græca libri Danielis interpretatio, quæ Septuaginta Senum nomen ſibi præſcripſerat, Hieronymo merito ſuſpecta fuit, & ab Eccleſiæ Magiſtris repudiata eſt. Itaque quod Beli & Draconis hiſtoria Habacuco tribuitur, perperam id factum dixi, cum mirabilem illam Prophetæ exportationem, non ab alio quam ab ipſo in litteras relatam fuiſſe Interpres conjectaſſet; reliquorum Prophetarum conſuetudine deceptus, qui res à ſe geſtas memoriæ prodere conſueverunt aliquando, at nonnunquam id facere neglexerunt. Nimium igitur ſuſpicioni huic indulgens Interpres nomen Habacuci hiſtoriæ huic præmiſit. Sed prudenter fecerimus, ſi titulum leviter & temere excogitatum inducamus.

Diſputatur de libro apocrypho Habacuci.

Hier. Procem. Comm. in Dan.

V. Prophetiæ autem ſe ſcriptorem ipſe ſuæ declarat Habacuc, cum ait ſecundo capite: *Super cuſtodiam meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionem, & contemplabor, ut videam quid dicatur mihi, & quid reſpondeam ad arguentem me. Et reſpondit mihi Dominus, & dixit: Scribe viſum, & explana eum ſuper tabulas, ut percurrat qui legerit eum.* Quibus ſignificat, ſe à Deo mandatum habuiſſe, ut res ſibi præmonſtratas literis traderet: cui mandato pro ſua pietate paruiſſe ipſum plane credendum eſt. Eas ergo αὐτοσχεδίως diſſeruit. Unde Hobbeſium mirari ſubit, qui incertum eſſe dicit, utrum prophetiam ſuam ipſe Habacuc ſcriptam ediderit. Earum præterea in novitiorum Prophetarum libris expreſſa licet reperire veſtigia. Cum enim gentem Chaldæam ſic deſcripſiſſet Habacuc: *Leviores pardis equi ejus, & velociores lupis veſpertinis, & diffundentur equites ejus: equites namque ejus de longe venient, volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum:* ita Nabuchodonoſorem pinxit Jeremias: *Ideo percuſſit eos leo de ſylva, lupus ad veſperam vaſtavit eos, pardus vigilans ſuper civitates eorum:* ita & Ezechiel: *Hæc dicit Dominus Deus, Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis & varietate venit ad Libanum.* Hæc quoque Jeremiæ querela: *Juſtus quidem tu es, Domine, ſi diſputem tecum, verumtamen juſta loquar ad te: Quare via impiorum proſperatur, bene eſt omnibus qui prævaricantur, & inique agunt?* numquid videtur referre hanc Habacuci: *Mundi ſunt oculi tui, ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris: quare reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces devorante impio juſtiorem ſe?* Illud quoque Jeremiæ: *Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Iſraël: Bibite, & inebriemini, & vomite:* ex hoc Habacuci detortum dicas: *Bibe tu quoque, & conſopire: circumdabit te calix dexteræ Domini, & vomitus ignominiæ ſuper gloriam tuam.* Deinde vero Lucas in Actis Habacucum deſignavit, cum diceret: *Videte ergo, ne ſuperveniat vobis quod dictum eſt in Prophetis: Videte contemtores, & admiramini, & diſperdimini, quia opus operor in diebus veſtris, opus quod non credetis, ſi quis enarraverit vobis:* hæc enim ex Habacuci priore capite petita ſunt. Cujus & iſtud: *Juſtus autem in fide ſua vivet*, Paulus non ſemel in Epiſtolis ſuis uſurpavit.

Probatur prophetiæ Habacuci γνησιότης & antiquitas.

Hab. 2. 1, 2.

Hobb. Leviath. cap. 33.

Hab. 1. 8.

Jer. 5. 6.

Ezech. 17. 3.

Jer. 12. 1.

Hab. 1. 13.

Jer. 25. 27.

Hab. 2. 16.

Act. 13. 40, 41.

Hab. 1. 5.

Hab. 2. 4.

Rom. 1. 17. Gal. 3. 11. Ebr. 10. 38.

VI. Circumſpicienti vero mihi, ſi qua parte oppugnari poſſet noſtra de Habacuci ætate ſententia, unum occurrit ejus ipſius teſtimonium, unde cudere contra nos argumentum queant Adverſarii. *Aſpicite*, inquit, *in gentibus, & videte: admiramini & obſtupeſcite: quia opus factum eſt in diebus veſtris, quod nemo credet cum narrabitur.* De Chaldæorum bello adverſum Judæos verba facere ipſum liquet, quod quum factum jam fuiſſe his diebus clariſſime ſignificet, hinc efficitur neceſſario, poſt vaſtatam à Na-

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Unicum argumentum.

Hab. 1. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [275] - 247
PUBLIC DOMAIN

buchodonosore Judæam vixisse Habacucum, & vaticiniis inclaruisse. Verum id argu-
Hab. 1. 6. mentum infringit ipse commate sequenti, cum ait: *Ecce ego suscitabo Chaldæos*: nondum ergo fuerant suscitati, quos suscitaturum se Deus prænuntiat. Sed & Ebraicum exemplar, non futurum habet, אפעל *faciam*, sed Benoni פעל, quod Ebræis præsentis, quo carent, vice fungitur. Itaque Septuaginta id reddunt: ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι· *Opus ego facio:*
Hier. in Hab. 1. 3. & Symmachus, juxta testimonium Hieronymi: *Opus fiet in diebus vestris.*

DE PROPHETIA SOPHONIÆ.

I. *Disputatur de Sophoniæ patria & tribu,* II. *& ætate.* III. *Probatur Prophetiæ Sophoniæ* γνησιότης *& antiquitas.*

Disputatur de Sophoniæ patria & tribu,

I. PROPHETIÆ Sophoniæ lemma hoc præfixum est: *Verbum Domini quod factum est ad Sophoniam filium Chusi, filii Godoliæ, filii Amariæ, filii Ezechiæ, in diebus Josiæ filii Amon regis Judæ.* Inde Sophoniam vere Prophetam Dei fuisse cognoscimus; tum & quibus parentibus ortus sit, & quo tempore vixerit. Si patria ac tribus, unde prodiit, fuissent appositæ, nihil ultra requireremus. Verum occurrit de-
Epiph. De Vit. Proph. siderio nostro suppositicius ille Epiphanius, sæpe jam in partes vocatus; nam Sarabatha monte ortum fuisse tradit. At sibi non constat in montis hujus nomine, ut neque
Doroth. De Vit. Proph. in variis Libri illius locis Codicum fides; alii enim habent *Baratha*: Pseudo-Dorotheus scribit *Sabarthara*. An *Sarathasar* legendum, quem locum montanum fuisse intra terminos Rubeniticæ tribus discimus ex libro Josuæ? an *Saredatha*, quem commemorant Paralipomena, & Sarthan esse volunt quidam? an *Barad*, inter quem locum
2. Par. 4. 17. Gen. 16. 14. & Cades statuit Moses Puteum Agaris? Addit Epiphanius fuisse tribu Simeonitam, cum eum tamen Ezechiæ regis Juda abnepotem, proindeque de tribu Juda oriundum fuisse ratus sit Aben Ezra, auctor inter Ebræos non futilis: quam opinionem nec admittit, nec rejicit R. David Kimchi. Quibus argumentis hanc opinionem secutus
R. Aben Ezr. & R. Dav. Kimch. in Soph. 1. sit Aben Ezra, nescio; profecto tempora apte conveniunt, neque alia videtur fuisse caussa, cur initio Libelli hujus, non pater solum Sophoniæ sit appositus, sed explicata præterea stemmatis serie, genus ab hoc capite contra Scriptorum sacrorum, Prophetarumque omnium morem sit repetitum, quam ut clarissimo & sanctissimo parente prognatum fuisse Prophetam appareret, neque nobilitatis tam præclaræ & illustris honore fraudaretur. An ita sensit Cyrillus, cum fuisse eum ait οὐκ ἄτιμον τὸ κατὰ σάρκα γένος, *non ignobilem genere secundum carnem?* an propter commemoratos proavos minime quidem ignobilem credidit, quod & R. Davidi Kimchi visum est, non vero regia stirpe ortum? Veri quidem id similius est, quam quod aliis ex eadem Ebræorum gente persuasum est, descripta hic fuisse ab abavo usque parentum nomina, quod Prophetæ essent; cum pro certo inter eos constet, quorumcumque Prophetarum nominantur in Codicibus sacris parentes, Prophetas & hos fuisse.

& ætate. Soph. 1. 1. Hobb. Leviath. cap. 33. II. Ætatis ipse suæ tempus cum definiverit Sophonias, Josia regnum Judæ tenente vaticinatum se dicens, satis pro merito culpare non possum Thomam Hobbesium, cum Prophetarum omnium antiquissimum Sophoniam, & Amasiæ ac Osiæ coæuum facit. Eorum vero mihi impense probatur ratio, qui sub initia Josiæ propheticum munus capessivisse ipsum affirmant, antequam profanos & sacrilegos idolorum cultus à
2. Par. 34. 3. Manasse inductos Josias sustulisset; quod in duodecimum ipsius annum ab inito regno
Soph. 1. 4, 5. Paralipomena conferunt. Flagitiosos enim & impios Judæorum ritus hac objurgatione arguit: *Extendam manum meam super Judam, & super omnes habitantes Jerusalem: & dispergam de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cœli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom.*
Soph. 1. 9. Deinde: *Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa; qui complent domum Domini iniquitate & dolo.* Nempe hæc ipsa sunt, quæ Josias præstitit, ut
4. Reg. 23. 4, 5, 6, 10. discimus ex postremo Regum: *Præcepit Rex Helciæ Pontifici, & Sacerdotibus secundi ordinis, & janitoribus, & projecerunt de Templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerant Baal, & in luco, & universæ militiæ cœli.* Tum: *Et delevit eos qui adolebant incensum Baal, & Soli, & Lunæ, & duodecim signis, & omni militiæ cœli, & efferri fecit lucum de domo domini foras Jerusalem.* Deinde: *Contaminavit quoque Topheth, quod est in convalle filii Ennon, ut nemo consecraret filium suum, aut filiam per ignem Moloch.* Verumtamen, ne sic quidem elisis penitus impietatis radicibus, novis ipsos commonitionibus Jeremias idemtidem urgebat: sed ita tamen ut non tanquam hujus temporis noxas, sed tanquam

veteres

vetera flagitia fere ipsis objiceret. *Quid*, inquit, *invenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongaverunt à me, & ambulaverunt post vanitatem, & vani facti sunt?* Et paulopost: *A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, & dixisti, Non serviam. In omni enim colle sublimi, & sub omni ligno frondoso tu prosternebaris meretrix.* Deinde: *Populus meus oblitus est mei diebus innumeris.* Tum: *Fornicata es cum amatoribus multis. In viis sedebas expectans eos quasi latro in solitudine, & polluisti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis.* Quanto aliter Sophonias? non pristina quidem recolens facinora, sed tanquam in flagranti deprehensos facinore increpans: *Disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum Sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cæli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, qui complent domum Domini iniquitate & dolo.* Nempe hæc in re præsenti παρεξηγήσει, priusquam Josias violatam religionem reparasset, ablatis sceleratis ceremoniis: quod, ut dixi, duodecimo post capessitum regnum anno facere instituit. Verum cum inolitum morem tollere haud ita promtum esset, & post multos annos antiquæ consuetudinis vestigia supereslent, instabat Jeremias, ut quod coacti à Josia fecerant Judæi, id sponte jam præstarent: *Non est*, inquit, *reversa ad me prævaricatrix Juda in toto corde suo, sed in mendacio, ait Dominus.* Constat itaque nondum avitam impietatem aboleviſſe Josiam, cum hæc Sophonias vaticinareatque inde licet prædictionis illius ætatem ante duodecimum Josiæ annum liquido statuere, proindeque & ante Jeremiæ prophetiam, quæ à decimo tertio Josiæ anno ducit initium.

Jer. 2. 5. Jer. 2. 20. Jer. 2. 32. & 3. 1. Soph. 1. 4, 5, 9. Jer. 3. 10.

III. Quare & dicta quædam Sophoniæ videmus subinde Jeremiam & Ezechielem usurpasse. Ait Sophonias: *Audivi opprobrium Moab, & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobraverunt populo meo, & magnificati sunt super terminos eorum. Propterea vivo ego, dicit Dominus exercituum Deus Israël, quia Moab ut Sodoma erit, & filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & acervi salis, & desertum usque in æternum, reliquiæ populi mei diripient eos, & residui gentis meæ possidebunt illos*: inde Jeremias: *Audivimus superbiam Moab; superbus est valde; sublimitatem ejus, & arrogantiam, & superbiam, & altitudinem cordis ejus. Ego scio, ait Dominus, jactantiam ejus, & quod non sit juxta eam virtus ejus, nec juxta quod poterat conata sit facere. Ideo super Moab ejulabo, & ad Moab universam clamabo, ad viros muri fictilis lamentantes*: indidem & Ezechiel: *Et dices ad filios Ammon, Audite verbum Domini Dei, Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixisti: Euge, euge super sanctuarium meum, quia pollutum est, & super terram Israël, quoniam desolata est, & super domum Juda, quoniam ducti sunt in captivitatem. Idcirco ego tradam te filiis Orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas suas in te, & ponent in te tentoria sua.* Pressius etiam Sophoniæ vestigia sectatur Ezechiel cum ait: *Argentum eorum & aurum eorum non valebit liberare eos in die furoris Domini; animam suam non saturabunt, & ventres eorum non implebuntur, quia scandalum iniquitatis eorum factum est*: quid enim hæc distant istis Sophoniæ: *Sed & argentum eorum, & aurum eorum non potest liberare eos in die iræ Domini: in igne zeli ejus devorabitur omnis terra, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.* Cum ait Ezechiel: *Sacerdotes ejus contemserunt Legem meam, & polluerunt sanctuaria mea; inter sanctum & profanum non habuerunt distantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt, & à Sabbathis meis averterunt oculos suos, & coinquinabar in medio eorum: principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, & ad perdendas animas, & avare ad sectanda lucra: Prophetæ autem ejus liniebant eos absque temperamento, videntes vana, & divinantes eis mendacium, dicentes, Hæc dicit Dominus Deus, cum Dominus non sit locutus*: nonne hæc Sophoniæ referre voluit: *Principes ejus* (Jerusalem) *in medio ejus quasi leones rugientes; judices ejus lupi vespere non relinquebant in mane: Prophetæ ejus væsani, viri infideles: Sacerdotes ejus polluerunt sanctum, injuste egerunt contra legem.* Sed & ad locum quemdam è Michææ tertio capite, quem indicavi supra, videtur illic respexisse.

Probatur Prophetiæ Sophoniæ genuinus, & antiquitas.

Soph. 2. 8, 9. Jer. 48. 2, & seq. Ezech. 25. 1, & seq. Ezech. 7. 19. Soph. 1. 18. Ezech. 22. 26, 27, 28. Soph. 3. 3, 4.

De Prophetia Aggæi.

I. *Disputatur de Aggæo.* II. *Probatur Prophetiæ Aggæi γνησιότης & antiquitas.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Argumentum unicum.*

Disputatur de Aggæo.

I. AGGÆUM ab aliquibus Angelum esse creditum, hominibus juvandis, & ad virtutem excitandis à Deo missum refert Hieronymus: caussâ inde ducta quod מלאך יהוה appelletur priore ipsius capite. Id & Angelum significat, & nuntium Domini. Quasi non & alii hoc nomine affecti sint, quos Angelos fuisse nemo suspicatus est. Unum è Synagogæ magnæ assessoribus cum Zacharia fuisse Rabbini asseverant. Synagogam vero magnam Darii Hystaspidæ temporibus initium habuisse censent. Aggæi autem & Zachariæ vaticinia, quæ in annum secundum Darii Regis Scriptura sancta confert, ad Darium Nothum pertinere arbitratus est Scaliger, aliique Scaligerum sectati: quod Darius ille, cujus ætate futura prædixerunt Aggæus & Zacharias, quarto Esdræ capite subjungatur Assuero & Artaxerxi, quos Xerxem & Longimanum esse volunt. Sed certioribus niti videtur fundamentis eorum opinio, qui Darium hunc Hystaspiden fuisse censuerunt. Hos inter, præter eos quos dixi Rabbinos, insigne nomen est Josephi, Clementis Alexandrini, Hieronymi, & Theodoreti; quibus maxima Chronologorum assensa est pars. Assuerum vero & Artaxerxem, Darii hujus decessores, vel Cyrum & Cambysen esse, ita ut gemino nomine designetur uterque; vel Cambysen certe & Smerdin; vel Cambysen unicum, sed πολυώνυμον esse sunt arbitrati; quod Persarum reges, postquam rerum essent potiti, Xerxis fere & Artaxerxis nomina usurpare solerent. Hujus sane controversiæ, tot velitationibus in utramque partem excussæ, disputationem hoc loco repetere, etsi est præter nostrum institutum, dicam tamen valde infirmum mihi videri argumentum, quod Scaligeranæ doctrinæ patroni eliciunt ex hoc commate Zachariæ: *Et respondit Angelus Domini, & dixit, Domine exercituum, usquequo tu non misereberis Jerusalem, & urbium Juda, quibus iratus es? Iste jam septuagesimus annus est:* & ex isto: *Loquere ad omnem populum terræ, & ad Sacerdotes, dicens, Cum jejunaretis, & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, numquid jejunium jejunastis mihi?* Eodem tempore vaticinati sunt Aggæus & Zacharias, ut habetur quinto Esdræ capite, & ut libri utriusque ostendunt. Ad utrumque ergo ista pertineant. Anni, inquiunt, hi septuaginta, non sunt anni Babylonicæ captivitatis, qui desierunt anno primo Cyri: vaticinia autem illa scribebat Zacharias anno secundo & anno quarto Darii, quorum neuter septuagesimus erat ab excidio Hierosolymæ: Darius porro hic Hystaspides non est, nam si ab anno ejus secundo, vel quarto septuaginta annos retro numeres, ubicunque illorum consistat initium, nihil occurret, cui hæc oracula Zachariæ possint accommodari: unde concludunt non alium notari hic Darium, quam Nothum; septuaginta vero annorum Zachariæ initia repetenda esse à primordiis regni Assueri, quem Xerxem esse statuunt; apud quem accusati sunt Judæi, & gravissimis deinde calamitatibus oppressi. Verum hæc ipsa Zachariæ dicta opportunam nobis commenti hujus confutationem subministrant. Anno secundo Darii septuagesimum annum Propheta numerat; anno item quarto septuagesimum: numerasset utique septuagesimum secundum anno quarto, si septuagesimus in annum secundum cecidisset. Utrobique autem numeratur septuagesimus, quod in annos illos Darii secundum & quartum, septuaginta annorum finis non congrueret: definitum quippe jamdiu, ac circumscriptum annorum significabat spatium, quo Babylone captivi fuerant Israëlitæ. Ebraica vero verba, interpretatio Septuaginta Senum, & Jonathanis Paraphrasis, si recte intelligas, non magis præsens quam præteritum tempus notant. Hinc error natus est. Respondent ad numeri rotunditatem septuaginta annos dixisse Prophetam, qui septuaginta non erant. Cur idem igitur Propheta initio capitis utriusque, primi & septimi, non annos solum, sed menses & dies tam accurate distinxit? Adde splendidum Aggæi testimonium: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Multum in his eludendis æstuat Scaliger, ne fateri cogatur ex sua sententia consequi, homines hac ætate superfuisse centum septuaginta sex annis majores; atque ita hæc accipienda esse vult, quasi diceret Propheta, O si quis vestrum domum priorem vidisset, quam parvi hanc fa-

Hier. in Agg. 1. 1.

Agg. 1. 13.

Jos. Scal. Prol. & libr. 6. De emend. temp.

Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 4. Clem. Alex. Strom. libr. 1. Hier. Proleg. in Agg. Theodor. Procem. Comment. in XII. Proph. & Arg. Comment. in Agg.

Zach. 1. 12.

Zach. 7. 5.

Agg. 2. 4.

Scal. libr. 6. De emend. temp.

ceret! Verum quis non videt similia hæc esse eorum quæ leguntur tertio Esdræ capite: *Plurimi etiam de Sacerdotibus & Levitis, & Principes patrum, & Seniores qui viderant Templum prius cum fundatum esset, & hoc Templum in oculis eorum, flebant voce magna.* Multi supererant anno primo Cyri, vetustiores Templi excidio: quidam ex illis ad annum Darii Hystaspidæ secundum protraxerunt vitam, qui annus à primo Cyri decimus octavus fuit. Hæc sibi cohærent, & consentanea sunt. At Scaliger vim affert Aggæi verbis: ipsius tamen expositionem quamlibet violentam si admittamus, at fateri tamen cogetur ex opinione sua consequi, ad centum & quinquaginta annos, eoque amplius, vitam produxisse Jesum Josedeciden, & Zorobabelem; Esdram etiam ad ducentos annos, quod viris sobriis neutiquam persuadebit. Scio aliter istud comma Zachariæ ab aliis exponi, ejusque verisimilem à Petavio interpretationem afferri; hanc defendant alii, dum meam mihi persequi liceat. Sed hæc obiter, nunc ad rem. Docent libri Aggæi & Esdræ propheticum munus administrasse Aggæum & Zachariam, antequam Templi instaurationi supremam manum imposuissent Zorobabel & Josue Josedecides Pontifex maximus. Unde & consentaneum est quod habet Cyrillus, jam inde à Cyri temporibus vaticinia ipsos edidisse: & fides haberi potest Epiphanio & Dorotheo ψευδωνύμοις, cum Aggæum adhuc juvenem Babylone profectum Hierosolymam venisse, ibidemque mortuum, ac prope Sacerdotum sepulcra humatum fuisse scribunt.

1. Esd. 3. 2.

Pet. De doctr. temp. libr. 12. cap. 24.

Agg. 1. 1.

1. Esdr 5 2.

Cyrill. libr. 1. adv. Julian.

Epiph. & Dor. De vit. Proph.

II. Ejus autem Libello luculentum constat testimonium in his libri Esdræ verbis: *Tunc intermissum est opus domus Domini in Jerusalem, & non fiebat usque ad annum secundum regni Darii regis Persarum. Prophetaverunt autem Aggæus Propheta, & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Judæos qui erant in Judæa & Jerusalem, in nomine Dei Israël. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & cœperunt ædificare Templum Dei in Jerusalem, & cum eis Prophetæ Dei adjuvantes eos.* Significantius etiam sequenti capite: *Seniores autem Judæorum ædificabant, & prosperabantur, juxta prophetiam Aggæi Prophetæ, & Zachariæ filii Addo, & ædificaverunt & construxerunt jubente Deo Israël.* Nec de nihilo est quod Sirachides scripsit: *Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipse quasi signum in dextera manu Israël*: nempe alludebat ad id Aggæi: *In die illa, dicit Dominus exercituum, Assumam te Zorobabel, fili Salathiel, serve meus, dicit Dominus; & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Sed & istud ex Epistola ad Ebræos: *Cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit dicens: Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cœlum*; derivatum est ex his Aggæi: *Quia hec dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes.* Et deinde: *Loquere ad Zorobabel ducem Juda dicens: Ego movebo cœlum pariter & terram.* Præter exiguum illum prædictionum Libellum, huic atque item Zachariæ Psalmum centesimum quadragesimum quintum adscribit Vulgata editio; adscribunt & Interpretes Septuaginta, atque sequentes insuper duos, & centesimum tricesimum octavum. Sed de collectione Psalmorum satis supra egimus.

Probatur Prophetiæ Aggæi genuinus & antiquitas.

1. Esdr. 4. 24. & 5. 1, 2.

1. Esdr. 6. 14.

Eccli. 49. 13.

Agg. 2. 24.

Ebr. 12. 26.

Agg. 2 7, 8, 32.

III. Porro quod inter magnæ Synagogæ συνέδρους ponerentur ab Ebræis quibusdam, Aggæus, Zacharias, & Malachias, idcirco ex albo Prophetarum ab aliis illorum gregalibus, & Isaaco præsertim Abrabaniele expuncti sunt. Hanc quippe Synagogam Sapientibus, non Prophetis, conflatam fuisse volunt. Hinc & Danielem inter Synagogæ magnæ proceres adscribere volentes, Prophetæ dignitate fraudare conantur. At palam refragantur ipsi Aggæi, Zachariæ, & Esdræ libri, qui hos Prophetæ titulo honestant. Refragatur & Sirachides Ecclesiastici Auctor, qui cum Duodecim Prophetarum mentionem facit, tribus his postremis, perinde ut aliis, titulum hunc manifesto tribuit. Refragatur & ipsa res, cum futurorum vaticinationes, tum ipsorum, tum & Malachiæ scriptis contineantur. Hujus quoque refragatur inscriptio: *Onus verbi Domini ad Israël, in manu Malachiæ*: quo *Oneris* vocabulo calamitatum prædictiones à Prophetis editæ affici solent. Itaque ab aliis Rabbinis repudiatur temerarium hoc Abrabanielis dogma: & Auctor Beth Israël Aggæum, Zachariam, & Malachiam fuisse statuit נביאים האחרונים *postremos Prophetas*; & in Avoth R. Nathan è Synagogæ magnæ censu eximuntur, sed Cabalam Synagogæ magnæ tradidisse dicuntur.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Unicum argumentum.

Eccli. 49. 12.

Auct. Beth Isr. ad Bab. bathr. cap. 1.

De Prophetia Zachariæ.

I. *Disputatur de Zacharia*, II. *deque ejus avo Addone*, III. *& patre Barachia.* IV. *Probatur Prophetiæ Zachariæ γνησιότης & antiquitas.*

Disputatur de Zacharia. Agg. 1. 1.

I. SEQUITUR Zacharias, parentum ipse suorum & ætatis index; se quippe Deo afflatum fuisse anno secundo Darii, octavo mense, duobus nempe mensibus post Aggæum, quem mense sexto ejusdem anni vaticinatum esse Scriptura sancta nos docet; filium vero Barachiæ, filii Addo declarat. Levitica tribu ortum, Sacerdotibus prognatum, & Hierosolymæ sacerdotio functum fuisse produnt Cyrillus & Pseudo-Dorotheus. Jam grandem natu Hierosolymam Babylone reveniſſe, plurimisque prædictionibus ac prodigiis editis utrobique inclaruisse, à supposititio Epiphanio, eodemque ipsius sectatore Dorotheo traditum est. In sepulcro vero ipsius assignando à duce suo discedit Dorotheus. Ille enim prope Aggæum fuisse sepultum narrat, Hierosolymis videlicet, ut diximus: Dorotheus ab Eleutheropoli stadiis quadraginta, in agro Noëman, cui nomen Betharia, centum ac quinquaginta stadiis Hierosolyma dissito. Verum cum subjiciat hunc fuisse Zachariam Barachiæ filium, cujus meminit Isaias, videtur Zachariam illum cum nostro hoc confudisse; quos tamen diversos fuisse ratio temporum demonstrat, & nos mox ostendemus. Supra notavimus Rabbinorum quorumdam esse sententiam, inter Synagogæ magnæ παρέδρους lectum eum fuisse, perinde ut Aggæum, cum quo plurima ipsi fuere communia. Ea jam semel observasse satis esto. Nec de ætate, quæ æqualis utrique sub Dario Hystaspida fuit, verbum amplius addam. Tantum Lectorem commonefaciam, valde Cyrillum suam fefelliſſe memoriam, cum Zachariam Sophoniæ coævum finxit, quem Josiæ temporibus floruisse nulli dubium est. Sed sancto ac erudito viro gratificantes credamus potius mendam insedisse ipsius codices, & nomini Aggæi Sophoniæ nomen subrepsisse, ac illud sedibus tandem suis extrusisse.

Cyrill. Præf. Comment. in Zach. Doroth. de vit. Proph. Epiph. De vit. Proph.

deque ejus avo Addone, 1. Esdr. 5. 1.

II. Nunc vero dubitationibus aliquot occurrere decet, quæ circa Zachariæ parentes oriri possunt. Nam primum videndum est, quid sit, cur cum se dicat *filium Barachiæ, filii Addo*, initio Prophetiæ suæ, in libro tamen Esdræ filius Addo appelletur. Interpretes Septuaginta Zachariam Barachiæ & Addo filium statuunt his verbis: πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ βαραχίου, τὸν ἀδδὼ τὸν προφήτην. Hieronymus quoque in interpretatione sua ad Ebraicum excusa: *Ad Zachariam filium Barachiæ, filium Addo Prophetam*: quam lectionem & in expositione sua sequitur: cum Vulgata tamen habeat, *filii Addo.* Atque hinc quæstionem movet, neque solvit, *cum sit filius Barachiæ, quare dicatur filius Addo.* Existimat Cyrillus natura filium fuisse Barachiæ, institutione vero & imitatione Addonis Prophetæ. At exemplis fidem facere debuerat, quæ nusquam extant. Credibilius esset natura alterius filium fuisse, alterius Lege; altero nimirum sine liberis mortuo, alterum agnatum ad Mosaicæ Legis præscriptum vidua ducta, Zachariam in defuncti agnati nomen & familiam genuisse. Sed malumus in recentiorum Interpretum sententiam concedere, qui Barachiam Zachariæ patrem, Addonem avum ponunt; filium vero Addonis dici apud Esdram, quod generali filiorum nomine nepotes ab Ebræis appellari soleant. Testis unus pro omnibus Matthæus: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.* Ebraicum exemplar libri Zachariæ utramque admittit interpretationem, *Filium Barachiæ, filii Addo*; & *Filium Barachiæ, filium Addo.* Atque hinc dubitationis origo. Minime vero ferendus est Hieronymus, cum Addonem hunc Zachariæ avum, eum ipsum esse sine hæsitatione pronuntiat, qui ad Jeroboamum in Bethel sacrificantem missus, futuram aræ demolitionem prædixit. Utcumque enim rationem subduxeris, non efficies, ut avum inter & nepotem intercedere possint quadringenti & quinquaginta anni; quo intervallo Darius Hystaspides Jeroboamo Nabati filio recentior fuit.

Cyrill. Præf. Comment. in Z ch.

Matth. 1. 1.

& patre Barachia.

III. Quærendum præterea, idemne sit Zacharias hic noster Barachiæ filius, an Zacharias alter Barachiæ itidem filius, cujus capite octavo Isaias meminit. Id ne credamus, facit diuturnitas temporis, quæ Achazum regem Juda, ad cujus ætatem pertinet hoc Isaiæ caput, à Dario Hystaspida dirimit: anni enim interjacent plusquam ducenti. Is præterea quem Vulgata Isaiæ editio Barachiæ filium facit, Jebarechiæ filius fuit juxta Ebraicos Codices, בן יברכיהו: cum Propheta noster dicatur בן ברכיה, *filius*

Barachiæ. Longe etiam minus credibile eſt noſtrum hunc Zachariam eum fuiſſe, quem Joaſi regis juſſu, in atrio domus Domini lapidibus necatum fuiſſe Paralipomena narrant: quod tamen Auctor libri De vita & morte Prophetarum, qui Epiphanio adſcribitur, affirmaſſe legitur in Codice Auguſtano. Nam ſi Joaſi temporibus occubuit, quomodo ad Darii Hyſtaſpidæ tempora potuit pervenire, qui totis trecentis annis recentior fuit? Deinde hic Jojadæ filius fuit, ille Barachiæ. Utrum vero noſter ille ſit, quem apud Matthæum & Lucam Chriſtus interfectum fuiſſe dicit inter Templum & aram; an potius Zachariam alium ſignificaverit, qui Joaſi regis juſſu, ut dixi, in atrio domus Domini lapidibus necatus eſſe dicitur in Paralipomenis, dijudicare haud ita promtum eſt. Barachiæ quidem filius eſt noſter, ut ille Chriſti; inter Templum vero & aram cæſum fuiſſe Scriptores ſacri haudquaquam tradunt. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ζαχαρίου τοῦ βαραχίου, inquit Origenes, φονευθέντος μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅπερ μὲν ἐστὶ μεμαθήκαμεν, ἀπ' ἀδήλου δὲ ἄλλης γραφῆς ἐγνωμεν. *Sed & de Zacharia filio Barachiæ, occiſo inter Templum & locum ſacrificiorum, à Jeſu quidem didicimus, à nulla vero alia Scriptura cognovimus.* Cæſus eſt ille Paralipomenon in atrio Templi, perinde ut ille Chriſti; at Barachiæ filius hic fuit, ille Jojadæ. Undique anguſtiæ. Cenſuiſſe nonnullos Prophetam noſtrum à Chriſto fuiſſe notatum docet Hieronymus, optimus nodi hujus vindex: eoſdemque hoc argumento refellit, quod ejus temporibus vix Templi ruinæ ſuperfuerint. In alteram itaque abit ſententiam, & Zachariam à Joaſo morte affectum, eum eſſe vult, quem Chriſtus commemoravit: atque hunc in Evangelio, quo utebantur Nazaræi, & cujus exſcribendi licentiam ſibi factam fuiſſe ait ab iis qui Beroeam Syriæ incolebant, non Barachiæ, ſed Jojadæ filium eſſe dictum. Duos itaque tantum habemus Zacharias Barachiæ filios, alterum Iſaiæ coævum, alterum Prophetam unum è Duodecim. Meminit præterea Joſephus, in libris De bello Judaico, Zachariæ cujuſdam, filij Baruchi, viri itidem pii & ſancti, in Templo quoque à Zelotis per invidiam interfecti; atque ita priorem Zachariam Joaſi coævum, ut nomine, ſic moribus & vita, ac interitu etiam & mortis cauſa referentis.

Par. 24. 20.

Math. 23. 25. Luc. 11. 51.

Orig. Epiſt. ad Afric.

Hier. in Matth. 23. & De Script. Eccl.

Joſeph. de bell. Judaic. libr. 4.

IV. Genuinum autem Zachariæ fœtum eſſe Prophetiam ipſi adſcriptam oſtendunt primum Libri ipſius verba, quæ de ſe Zacharias ipſe ἀυτοπροσώπως profert. Puta cum ait: *Factum eſt verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filii Addo, Prophetam, dicens: Vidi per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper equum ruſum, & ipſe ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo; & poſt eum equi ruſi, varii, & albi. Et dixi, Quid iſti, Domine mi? Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me, Ego oſtendam tibi quid ſint hæc.* Plurima hujuſmodi per totum opus ſparſa ſunt. Hic præterea valere debent teſtimonia, quæ ad fidem libro Aggæi conciliandam ſupra adduximus, cum par vaticiniorum utriuſque commemoratio iis contineatur. Nobis vero brevitati conſulentibus ea iterare nihil attinet. Recitemus potius iſtud Malachiæ: *Revertimini ad me, & revertar ad vos, dicit Dominus exercituum:* quod prodiiſſe liquet ex hoc Zachariæ: *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, & convertar ad vos, dicit Dominus exercituum.* Jam vero ſi ad novum decurramus Teſtamentum, multa illic è Zacharia arceſſita offendemus: hoc præcipue apud Matthæum: *Dicite filiæ Sion: Ecce rex tuus venit tibi manſuetus, ſedens ſuper aſinam, & pullum filium ſubjugalis:* quod & in Evangelium ſuum Johannes tranſtulit. Et iſtud etiam: *Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Iſraël, & dederunt eos in agrum figuli, ſicut conſtituit mihi Dominus.* Referuntur hæc quidem apud Matthæum ad Jeremiam, ſed id factum videtur oſcitantia librariorum. Quanquam alias alii cauſſas afferunt. Proclivem in nominibus propriis eſſe lapſum ſciunt, qui manu ſcriptos Codices verſare ſolent. Sic apud Juſtinum Zachariæ tribuuntur iſta, quæ Malachiæ ſunt: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam.* Petitum eſt indidem hoc Matthæi: *Scriptum eſt enim, Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis;* quod & Marcus repræſentat: & hoc Johannis: *Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt:* ἀυτολεξεὶ vero iſtud Pauli: *Loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo.* Zacharianum eſt denique illud Johannis in Apocalypſi: *Ecce venit cum nubibus & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ.* Quam prædictionem jam ante attigerat in Evangelio.

Probatur Prophetia Zachariæ γενοτης & antiquitas. Zach. 1. 7, 8.

Mal. 3. 7.

Zach. 1. 3.

Matth. 21. 4, 5. Zach. 9. 9. Joh. 12. 15 Mat. 27. 9. Zach. 11. 12.

Juſtin. Dial. cum Tryph. Mal. 4. 5. Matth. 26. 31. Marc. 14. 27. Zach. 13. 7. Joh. 19. 37. Zach. 12. 10. Eph. 4. 25. Zach. 8. 16. Apoc. 1. 17. Zach. 12. 10.

Cæterum quæ ſupra diximus de Pſalmis aliquot Aggæi & Zachariæ nomine inſcriptis, cum Aggæi prophetiam expenderemus, atque item argumentum quod adverſus Aggæi dignitatem prolatum confutavimus; quoniam ea Aggæo cum Zacharia communia ſunt, huc etiam æquo jure pertinento.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [281] - 253
PUBLIC DOMAIN

DE LIBRO MALACHIÆ.

I. *Disputatur de Malachia.* II. *Utrum fuerit Angelus.* III. *Utrum fuerit Esdras.* IV. *Probatur Prophetiæ Malachiæ γνησιότης & antiquitas.*

Disputatur de Malachia.

I. MINORUM Prophetarum agmen claudit Malachias, Synagogæ magnæ cum Aggæo & Zacharia à Rabbinis quibusdam adscriptus. Scribit supposititius Epiphanius oriundum eum fuisse tribu Zabulonis, & natum in Sopha, post solutam Captivitatem; sive ut habet Pseudo-Dorotheus, Supha; vel ut alii legunt, Socha, loco tribus ejusdem, ubi & sepultum volunt, cum juvenis obiisset. Tempus quidem quo floruit, ipse non adnotavit: at si verum est, quod scisci Hieronymus, quibus Prophetiis temporis nota in titulo præfixa non est, eas hoc tempore fuisse editas, quod proxime præcedentes Prophetiæ adscriptum præferunt, æqualis fuerit Malachias Aggæo & Zachariæ, & Darii Hystaspidæ ævo floruerit. Ita sensit ex præscripto suo Hieronymus; ita Eusebius, Theodoretus, & Augustinus; ita Cabalistæ, & Seder Olam, & R. David Ganz. Sed his suppar potius quam æqualis censendus est, si juvenis obiit: nam dici non potest coævum quidem illis fuisse, sed serius ad futura prænuntianda fuisse à Deo instinctum. Recte id aliquando, quanquam non semper, distinxerunt Clemens Alexandrinus & Hieronymus; distinxit & Cyrillus. Itaque ut recentiorem eum credamus Prophetis reliquis undecim, postulat Libri ipsius locus, qui postremus est; postulat & ratio rerum, cum in Aggæi & Zachariæ libris, tum & in illo Malachiæ traditarum. Illi enim Judæos ad Templum instaurandum i npellunt, hic ut in Templo pie ac reverenter se gerant Sacerdotes adhortatur. Illa ergo vaticinia ante restitutionem Templi edita sunt; hoc post Templum reparatum. Audi Malachiam: *Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, In quo polluimus te? in eo quod dicitis, Mensa Domini despecta est.* Deinde: *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito?* Tum: *Vos polluistis nomen meum in eo quod dicitis, Mensa Domini contaminata est: & quod supponitur contemtibile est, cum igne qui illud devorat.* Quid quod & Esdra ac Nehemia recentiorem ipsum statuit Cyrillus? quod non patitur sine eorum opinio, qui juvenem ipsum fato functum putant, neque optimorum Chronologorum computationes. Mihi quidem fit verisimilius inter instaurationem Templi, quæ sexto Darii Hystaspidæ anno contigit, & Esdræ reditum, qui incidit in septimum Artaxerxis μακρόχειρος, Malachiam vaticinium suum edidisse; cum in Canonem sit receptus, quem Synagogæ magnæ jussu ab Esdra concinnatum fuisse Artaxerxis μακρόχειρος temporibus paulo post ostendemus.

Hier. Præf. in XII. Proph. & Procem. in Mal.

Eusеb. Chron. libr. 2. Th. Procem. in XII. Proph. August. libr. 18. De civit. Dei, cap. 36. Clem. Alex. Strom. 1 Hier. Procem. in Mal. Cyrill. Præf. in Mal.

Mal. 1. 7, 10, 12.

Utrum fuerit Angelus.

II. Tangam obiter & eam quæstionem, inter veteres Christianos controversam, fueritne Malachias Angelus extraordinaria legatione à Deo in terras missus ad emendanda vitia & mentes hominum ad studium veritatis excitandas, quod & de Aggæo creditum diximus. Præcipuus sententiæ hujus auctor & defensor fertur Origenes, eumque hoc nomine in Origenianis nostris non perfunctorie castigavimus; quippe ex perverso προϋπάρξεως animarum, & æqualis rerum omnium ratione pollentium naturæ dogmate, incessit illi prava hæc suspicio, Aggæum, Malachiam, Johannem Baptistam quoque, & Melchisedecum, & Prophetas denique omnes, ac viros sanctitate florentes, fuisse Angelos. Quanquam & ante Origenem plerique in eodem errore versati sunt. Nec de Malachia tamen idem sensisse puto Clementem Alexandrinum, quamvis fere eum appellet, τὸν ἐν τοῖς δώδεκα ἄγγελον, cum & ipsi suum aliquando Malachiæ nomen tribuat. Angelus quoque à Septuaginta Senibus appellatur in ipso Prophetiæ indice; atque item aliis. Quicumque autem hoc ipsum titulo decorarunt, non in eodem versatos esse errore credendum est ac Origenem. Tradunt ψευδώνυμοι Epiphanius & Dorotheus, sic ipsum vulgo fuisse vocatum, propter morum candorem, benignitatem, pietatem, ac formæ etiam præstantiam, & commendationem oris. Ineptum vero est quod addit Epiphanius, quæcumque prædicebat, eodem die Angelum vulgo aspectabilem iterasse. Isidorus Angeli nomine affectum eum fuisse vult, quod quæcumque loqueretur, haud secus ac Dei ipsius mandata acciperentur. Profecto Sacerdotes, & Prophetæ, & quicumque Dei jussa hominibus significant, merito appellantur Angeli, & ita nonnunquam in Libris sacris nuncupantur: velut apud hunc ipsum Malachiam: *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore*

Clem. Alex. Strom. 1, & 3.

Epiph. & Dor. De vit. Proph.

Isid. Orig. l. 7. cap. 8.

Malach. 2. 7.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [282] - 254
PUBLIC DOMAIN

ejus, quia Angelus Domini exercituum est. Et alibi de Johanne Baptista : *Ecce ego mitto Angelum meum.* Quod & à Maimonide probatum est. At propiorem caussam in Malachiæ nomine reperio; nam, מלאכי, idem sonat ac *Angelus meus*: quam rationem non magis nobis persuadere debere ait Hieronymus, reipsa Angelum fuisse Malachiam, ac nomina Josuæ, & Joëlis, & Jonæ; quorum illud *Servatorem* significat, id *Deum meum*, hoc *Columbam*; fidem facere possunt hunc fuisse columbam, istum Deum, illum Servatorem. Mal. 3. 1. R. Mos. ben Maim. Mor. Neu. Part. 2. cap. 42. Hier. Procem. in Malach.

III. Nihilo magis audiendus est Jonathan Chaldæus Paraphrastes, vetustioresque Ebræorum Magistri, cum Malachiam eumdem atque Esdram fuisse docent. Cujus opinionis argumenta hæc affert Hieronymus; quod ætas utriusque conveniat; quod *omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic Propheta commemoret;* quod denique cum ait Malachias, *Labia Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*, se Esdram esse non obscure declaraverit; Esdram quidem, Sacerdotem & Legis instauratorem dicens, se vero Angelum Domini appellans, quod sonat vocabulum, Malachias. Sed hæc difflare facile est: nam quod tempora congruant, efficitur coævos esse, non unum & eumdem virum. Falsum est porro eadem libris utriusque contineri. Quibus autem Malachiæ verbis ostendi putant eumdem ipsum esse ac Esdram, ea ad Levi primum, deinde ad universos Sacerdotes pertinere contextus orationis ostendit. Et tamen futilibus his argumentis labefactatus Hieronymi animus, opinationem istam si calculo aperte non comprobavit suo, at certe nec confutavit, pro eo ac debuit. Adde nec Prophetam in sacris Codicibus appellari Esdram, sed Sacerdotem & Scribam; cum decuisset tamen nobiliore eum titulo insigniri. Itaque sanior Christianorum Patrum ac Interpretum pars commentum hoc repudiavit. *Utrum fuerit Esdras.* Hier. Procem. in Mal. Mal. 2. 7. Hier. Procem. in Mal.

IV. Ad propugnandam Libri hujus γνησιότητα & antiquitatem vix ullis ex Veteri Testamento juvamur subsidiis, propter exiguitatem operis, & auctoris novitatem. Unicum se dat illud testimonium, quod ex Ecclesiastico Sirachidæ supra attulimus, quo generatim atque universe Duodecim Prophetarum, inter quos postremus hic est, fit mentio. Sed multorum instar unum hoc esse potest. At in Novi Instrumenti scriptoribus Malachiæ auctoritas crebrius usurpatur. Matthæus quippe, Marcus, & Lucas, in testimonium citant hæc ipsius verba: *Ecce ego mittam Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam.* Scripsit Malachias: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, & convertet cor patrum ad filios:* id significabant Christi Discipuli, cum dicerent apud Matthæum & Marcum: *Quid ergo Scribæ dicunt, quod Eliam primum oportet venire?* significabat & Angelus, cum de Johanne Baptista Zachariæ patri hæc prænuntiaret apud Lucam: *Ipse præcedet in virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios.* Malachiam quoque spectabat Paulus cum diceret: *Scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui*: hæc quippe ἀποφάσεις Malachiæ sunt. *Probatur prophetiæ Malachiæ γνησιότης & antiquitas.* Matth. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 7. 27. Mal. 3. 1. Mal. 4. 5. Matth. 17. 10. Marc. 9. 10. Luc. 1. 17. Rom. 9. 13. Mal. 1. 2.

Nihil hic me movent Rabbini quidam, qui quod in Synagogam magnam allectum fuisse Malachiam nonnullis fuerit persuasum, caussam inde habuerunt, cur ei Prophetæ dignitatem detraherent: hos quippe refelli jam supra, cum de Aggæi Prophetia disputarem.

DE LIBRIS MACHABÆORUM.

AC PRIMUM DE PRIORE.

I. *Disputatur de priore Machabaico.* II. *Probatur prioris Machabaici γνησιότης & antiquitas.*

I. TANTAM nominis claritatem præclaris rebus gestis adepti sunt Assamonæi, ut eorum memoriam propagandam Judæi merito censuerint; quo ad religionem conservandam, & tuendam libertatem, majorum exemplis posteri incitarentur. Itaque sive privatorum aliquorum hominum studio & industria, sive, quod potius crediderim, auctoritate publica factum est, ut in literas Machabaica historia referretur, suppeditatis ad id, ut satis Libri ipsius primi finis indicat, publicis Commentariis, quos diligenter ab ea gente confieri solitos fuisse supra notavimus. Atque id quidem non multo post res gestas factum fuisse probabile est: quippe stili ipsius cha- *Disputatur de priore Machabaico.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [283] - 255
PUBLIC DOMAIN

racter vetuſtatem indicat, & ad priſcorum exemplarium formam opus compoſitum eſt. Ac primum deſcriptum eſt Ebraica lingua, ſive potius Syriaca, ſeu Hieroſolymitana, ea nempe quæ hoc tempore inter Judæos patrium ſolum incolentes jam inde à ſoluta Babylonica captivitate uſurpabatur. Ergo hæc hiſtoria continebatur priore Machabæorum libro, qui diu Ebraicis deſcriptus literis ſuperfuit, quemque ſe vidiſſe teſtatur Hieronymus. Hinc Græca prodiit interpretatio, qua fruimur; hinc & Latina quæ ad hanc diem extat: quippe Ebraiſmis utraque adeo oblita eſt, ut Ebraicam prorſus originem ſapiat. Hæc vero, Latinam dico, an ex Ebraico exemplari proxime petita ſit, an per Græcæ interpretationis fiſtulas derivata fuerit, incertum eſt. Titulum Libri Origenes indicat hanc fuiſſe, σαρβηθ σαρβανὲ ἔλ· Hoc eſt, uti alibi expoſuimus, שרביט סרבני אל, *Sceptrum rebellium Dei*; vel ſi ſecundam dictionem disjungas, atque ita ſcribas, שרביט שר בני אל, *Sceptrum principis filiorum Dei*. Atque id lemma libro Machabæorum priori, Ebraicum Ebraico præfixum primo fuit. Deinde vero cum Libro priori alter, & in aliquibus etiam Codicibus tertius quoque adjungeretur, omnes communem hanc appellationem tulerunt: quemadmodum libri Eſdræ titulum ſequens Nehemiæ liber participavit. Cauſſa itaque non eſt, cur tantopere miretur Scaliger ſub Ebraicum titulum librum Græcum veniſſe, nec cur Origeni Judæos impoſuiſſe uſque adeo aſſeveranter affirmet. Ignoratur Libri hujus prioris Auctor, quem tamen conjectando quidam aſſequi tentarunt. Sunt qui Johannem Hyrcanum fuiſſe putent, Simonis filium, quem diuturno potitum imperio ac Pontificatu, & futurorum quoque præſcium fuiſſe narrat Joſephus: quod & tuto credi, & ſine periculo negari poteſt.

Hier. Prolog. Galeat.

Scal. Animad. in Euſeb.

Joſeph. Antiq. lib. 13. cap. 18.

Probatur prioris Machabaici γνησιότης & antiquitas.

II. Quamvis autem ad probandam Libri hujus γνησιότητα vix quicquam nobis Libri ſacri præſtent opis, reliqui etiam oppido pauca, quod in Canonem Ebræorum nunquam, in illum Chriſtianorum ſero ſit admiſſus; ſatis clara tamen ad ejus agnoſcendam antiquitatem ſuperſunt veſtigia, ſi quis animum adhibeat minime refractarium ac pertinacem, ſed ſtudioſum veritatis, qualem initio operis hujus deſideravimus. Primum autem non una res eſt, quamobrem ex priore Machabaico in ſecundum multa tranſiiſſe ſuſpicemur. Nam cum ex variis libris hinc inde compilatus ſit ſecundus, ut ex capite ſecundo liquet; ad Ægyptios autem Helleniſtas, inter quos prodiit, Hieroſolymitani Judæi multa ex ſuis tabulariis depromta tranſmiſerint veteris memoriæ inſtrumenta, ut oſtendit idem caput, atque item primum, dubitari vix poteſt, quin Machabaicam quoque ipſis hiſtoriam impertiverint. Inde adeo non res ſolum eædem in utroque referuntur, ſed ſententiæ etiam aliquot occurrunt utrobique conſimiles. Nam quod his verbis expreſſerat Machabaicus prior: *Et ædificaverunt gymnaſium in Jeroſolymis ſecundum leges nationum, & fecerunt ſibi præputia, & receſſerunt à teſtamento ſancto, & juncti ſunt nationibus, & venumdati ſunt ut facerent malum*: id ſic alter retulit: *Etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque Epheborum in lupanaribus ponere.* Scripſerat prior: *Quicumque non feciſſent ſecundum verbum regis Antiochi, morerentur. Secundum omnia verba hæc ſcripſit omni regno ſuo, & præpoſuit principes populo, qui hæc fieri cogerent*: ſcripſit alter: *Decretum autem exiit in proximas gentilium civitates ſuggerentibus Ptolemæis, ut pari modo & ipſi adverſus Judæos agerent, ut ſacrificarent: eos autem qui nollent tranſire ad inſtituta gentium, interficerent.* Illic Judas Machabæus adverſus Nicanorem præliaturus ait: *Qui miſſi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blaſphemaverunt te, exiit Angelus, & percuſſit ex eis centum octoginta quinque millia*: iſtic vero: *Admonuit eos & de auxiliis Dei quæ facta ſunt erga parentes, & quod ſub Sennacherib centum octoginta quinque millia perierunt.* Nicanoris interitus, capitis ejus dextræque exectio, atque eorum contra Templum Hieroſolymitanum in ſublimi loco collocatio, & inſtituta victoriæ ab eo reportatæ anniverſaria celebritas, paribus fere verbis ab utroque recitantur. Plura non proferam, cum Librorum germanitas ex inſtituto ab aliis paralleliſmo præclare intelligatur. Ex his ſequitur ferri eorum non poſſe ſententiam, qui Theodotionem primum Libri hujus interpretem Græcum ponunt. Adde probabile haudquaquam videri, tamdiu paſſos fuiſſe Helleniſtas Judæos decora ſuæ gentis, & eximia Dei adverſum ſuos beneficia à popularibus ſuis ignorari. Jam ſi diſcedamus à ſacris Codicibus, Joſephum ita ſe ad prioris Machabaici aſſectationem compoſuiſſe reperiemus, ut totum in Archæologiam ſuam tranſtulerit. Id ultro fatentur Rabbini. Judæos à ſuperſtitioſo Sabbathorum cultu Tertullianus revocat exemplo Machabæorum, qui commiſſis Sabbathi die præliis patriam liberarunt. Meminit etiam hujus Origenes, ut dixi; & arceſſita ex eo teſtimonia uſurpat non ſemel Cyprianus.

1. Mach. 1. 15.

2. Mach. 4. 12.

1. Mach. 1. 52.

2. Mach. 6. 8.

1. Mach. 7. 41.

2. Mach. 8. 19.

DE LIBRO SECUNDO MACHABÆORUM.

I. *Variis conſtat partibus hinc inde collectis & conſutis ſecundus Machabaicus.* II. *Diſputatur de Auctore Libri hujus.* III. *Probatur Machabaici ſecundi γνησιότης & antiquitas.*

I. MULTIS partibus conflatum eſſe Machabaicum ſecundum liquet. Nam primum ad Libri frontem præfixæ ſunt Epiſtolæ duæ; prior populi Hieroſolymitani ac Judaici ad Helleniſtas Ægyptienſes, quæ in nono verſu primi capitis deſinit: altera populi ejuſdem, Senatus, & Judæ ad Ariſtobulum & eoſdem Ægyptienſes Judæos. Hæc eos ad celebrandum diem ignis; illa ad diem Scenopegiæ menſis Caſleu, ſive Encæniorum feſto ritu traducendum hortatur. Quæ quoniam res Machabaicis geſtas temporibus continebant, & Machabaici erant argumenti, in hoc Machabaicum volumen merito relatæ ſunt. Subjecta eſt deinde Jaſonis Cyrenæi hiſtoriæ epitome. Quid ea hiſtoria contineretur, tradit ipſe Epitomes Auctor: *De Juda Machabæo, & fratribus ejus, & de Templi magni purificatione, & de aræ dedicatione, & de præliis quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & filium ejus Eupatorem, ab Jaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa, tentavimus nos uno volumine breviare.* Extrivi voculam, *itemque*, in editione Vulgata his dictionibus præfixam, *ab Jaſone Cyrenæo*, unde imprudens aliquis alia ab Jaſone deſumta ſuſpicari poſſet, quam quæ ſupra memorantur; nam vocem illam Græcum exemplar non agnoſcit. Quæcunque præterea Machabaicus ille ſecundus continet, haudquaquam Jaſon ille ſuppeditavit: puta caput tertium & initium quarti, quæ res ſub Seleuco geſtas referunt; item poſtrema duo, quæ ad Demetrii Soteris tempora pertinent. Notandus interim obiter Blondellus, qui ignorari ait qua lingua hiſtoriam ſuam ediderit Jaſon Cyrenæus; cum clariſſima ratio ſuadeat, ea uſum eſſe lingua, qua Callimachus itidem Cyrenæus poëmatia ſua ſcripſit, Græca nimirum, quæ inter Cyrenæos Græcæ originis homines uſurpabatur. Eadem quoque in multis Ægypti partibus, ac maritimis præſertim obtinebat, maxime vero Alexandriæ. Itaque harum regionum incolæ Judæi Græco ſermone vulgo loquebantur, & Libros ſacros Græce ſcriptos in Synagogis prælegebant; Ebraicæ vero linguæ fere rudes erant & inſcii. Quapropter Helleniſtæ dicti ſunt, quod cum Judaicæ eſſent originis, Græca loquela uterentur. Ex pluribus ergo libris excerptum eſſe Machabaicum ſecundum ſatis iſta indicant: *Conſiderantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volentibus aggredi narrationes hiſtoriarum, propter multitudinem rerum, curavimus volentibus quidem legere, ut eſſet animi oblectatio; ſtudioſis vero, ut facilius poſſint memoriæ commendare.* Tum deinde: *Libenter laborem ſuſtinemus, veritatem quidem de ſingulis auctoribus concedentes, ipſi autem ſecundum datam formam brevitati ſtudentes.* Ipſa præfatio in fine ſecundi capitis poſita, ad ſequentia viam muniens, non aliunde petita eſt, ſed è Scriptoris Machabaici penu depromta. Valde porro credibile eſt ad id conſarcinandum opus, inter reliquas ſcriptiones, priore Machabaico uſum quoque fuiſſe, uti oſtendimus ſupra, aliiſque memoriis ex Hieroſolymitano tabulario deſumtis. Id ut ſignificaret, eam, quam dixi, Hieroſolymitanorum epiſtolam quaſi dedita opera repræſentavit, in qua hæc habentur: *Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & ſunt apud nos. Si ergo deſideratis hæc, mittite qui perferant vobis.* Itaque ne præclaro hoc patriæ fortitudinis, & divinæ erga gentem ſuam benignitatis monumento carerent Helleniſtæ Ægyptienſes, quemadmodum reliquos Codices ſacros Ebraico ſermone deſcriptos Græce redditos habebant, ita Machabaicorum quoque geſtorum hiſtoriam literis Græcis, quibus utebantur, complexi ſunt; exemplar Ebraicum ita aſſectati, ut alios quoque ejuſdem argumenti libros adhiberent. Ex ipſa ſane phraſi Græce lucubratum eſſe vere dixit Hieronymus. Quidam non ſatis caute diſtinctis variis Libri hujus partibus, cum Librum ab Hieroſolymitanorum Epiſtola inchoatum eſſe perſpexiſſent, nec bene obſervaſſent Epiſtolæ hujus clauſulam, reliqua cohærere, totumque Librum epiſtolam unam eſſe crediderunt. Fuit in ea ſententia Genebrardus; fuerunt & alii, cum recentiores, tum antiqui. Vetuſtam σημείωσιν profert doctiſſimus Cotelerius, quæ Machabaicum ſecundum epiſtolæ formam habere definit. Eamdem ob cauſſam ab Hieroſolymitanis ſcriptum eſſe Rabanus Maurus opinatus eſt; ſed numero ſingulari Auctor de ſe ipſe loquens in poſtremis Libri verſibus deprehenditur, ut recte notatum eſt à Serario; & duæ ſunt Epiſtolæ; & ſecunda in

Variis conſtat partibus hinc inde collectis & conſutis ſecundus Machabaicus.

2. Mach. 2. 20.

Blond De Sibyll. libr. 2. cap. 24.

2. Mach. 2. 25; 26, 29.

2. Mach. 2. 14; 15.

Hieron. Prol. Gal.

Genebr. in Chronol. Cot. in Not. ad Canon. Apoſt.

Serar. in Mach. Præloq. 2.

decimo nono capitis ſecundi verſu clauditur.

Diſputatur de Auctore libri hujus. Hon. De Script. Eccl. in Philone.

II. At quis ea in librum unum compegerit, itidem ut prioris Machabaici Auctor, prorſus ignoratur. Philoni Judæo lucubrationem adſcribit Honorius Auguſtodunenſis; Joſepho alii. At ſtili character à Philonis ſtilo diſcrepat, etſi diſertus eſt; nec in Philonis ſcriptionibus occurrit quicquam, unde non modo fœrum ipſius hunc eſſe, ſed vel viſum ipſi conjectare liceat: quod eſſet ſane aliter, ſi Libri auctor extitiſſet. Joſepho autem cur ſit adſcriptus, cauſſa manifeſta eſt. Scripſit is elegantem librum hoc titulo: εἰς μακκαβαίους, ἢ περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, quo Eleazari, ſeptemque puerorum, ac piiſſimæ matris ſupplicia narrantur. Hinc Hieronymus: *Joſephus Machabæorum ſcriptor hiſtoriæ, frangi & regi poſſe dixit perturbationes animi, non eradicari.* Idem alibi quoque apud eumdem reperias, ſed & apud Euſebium. Fraudi hæc fuerunt vel imperitis, vel incautis lectoribus, qui expreſſum ex Machabaico ſecundo libellum, cum Machabaico ipſo ſecundo confuderunt. Adde & nonnulla haberi in Archæologia Joſephi, quæ cum Libro illo non ſatis conſentiant. At Serarius Judæ cujuſdam Eſſæi opus hoc eſſe opinatur; quam opinionem his rationibus fulcit. Judæ primum id adſcribi vult his verbis ſecundi capitis: *Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & ſunt apud nos.* Tum deinde diſquirens, quiſnam fuerit ille Judas, eo tandem delabitur, ut conjecturas ſuas in Juda Eſſæo ſiſtat, quod magna ejus fuerit inter Ægyptios Judæos auctoritas, & quod vaticinandi etiam facultate floruerit, ut ex Joſepho diſcimus. Nec alium eſſe putat quam qui huic ipſi Epiſtolæ ſcribendæ affuit, & in inſcriptione nominatur. Atque hujus demum ſententiæ auctorem laudat Rupertum. Ego contra hoc loco quem deſignat in ſecundo capite, minime adſcribi puto Judæ iſti Machabaici ſecundi lucubrationem. Judam ait res per bellorum motus diſſipatas recollegiſſe; quod de Bibliotheca accipiendum oſtendit antecedens comma. At aliud eſt colligere libros, aliud ſcribere. Præterea demus Judam libros ſcripſiſſe, non ideo Machabaicum hunc ſcripſerit. Nego etiam Judam Eſſæum hunc fuiſſe, qui etſi ſumma inter ſuos dignitate ac futurorum præcognitione, non ideo ſcribendi quoque facultate præſtiterit. Nego denique eumdem eſſe Judam illum, quem Machabæum eſſe veriſimile eſt, ac qui in Epiſtolæ lemmate ponitur. Hanc ergo opinionem tam infirmis nixam radicibus corruere neceſſe eſt. Verum cum longe operoſius ſit reperire verum, quam falſum refellere; quis non fuerit hujus ſcriptionis Auctor oſtendiſſe contenti, quis fuerit tandem, eruditioribus aut felicioribus inveſtigandum relinquemus.

Hier. libr. 2. adv. Pelag. cap. 3. & libr. De Script. Eccl. in Joſepho. Euſ. Hiſt. libr. 3. cap. 10. Serar. Præloq. 2. in Mach. & in cap. 1, & 2. libr. 2. 2. Mach. 2. 14.

Joſ. Antiq. libr. 13. cap. 19. & De Bell. Jud. libr. 1. cap. 3.

Probatur Machabaici ſecundi γνησιότης & antiquitas. Ebr. 11. 35. 2. Mach. 6. 19.

III. Nunc quod inſtat agendum, & ſua γνησιότης ac antiquitas Libro huic inter Codices ſacros poſtremo aſſerenda eſt. Opem ad id nobis præſtat Epiſtola ad Ebræos, cujus hæc verba: *Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemtionem, ut meliorem invenirent reſurrectionem,* Theodoretus, aliique eruditi viri complures, ex Eleazari & ſeptem fratrum hiſtoria, ſexto & ſeptimo capitibus ſcripta, petita cenſuere. Nam quod habet ſcriptor Machabaicus: ἀυθαιρέτως δὴ τὸ τύμπανον ἀφεσῶσι, ſic reddidit Paulus: ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν. Hinc quoque inſtructus ad egregiam ejuſdem caſus narrationem conſcribendam videtur Joſephus acceſſiſſe; vel quiſquis auctor eſt libelli περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, ſcriptor certe antiquus. Apertiſſime vero meminit Clemens Alexandrinus τῆ συνταξαμένου τῶν ἁγίων μακκαβαϊκῶν ἐπιτομῆ. Apertius etiam Origenes Machabaicum utrumque poſt Librorum ſacrorum recenſionem commemorat, grandemque ex ſecundo hoc laciniam ſuis in Exodum Exegeticis aſſuit, atque alibi ſæpe ejus teſtimonio ſententias ſuas confirmat. Ejus quoque ſuffragio crebro ſe tuetur Cyprianus. His ſubjungere poſſem Zenonem Veronenſem, Ambroſium, aliorumque deinceps agmina tota, ſed acquieſcamus in Canonibus Apoſtolorum, apocryphis, ut voles, antiquis certe, qui Machabaicos tres agnoſcunt; & in Thalmudicis ſcriptoribus, à quibus ſeptem fratrum hiſtoria celebratur.

Clem. Alex. Strom. 5.

Can. Apoſt. 76.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [286] - 258
PUBLIC DOMAIN

DE COMPARATIONE TESTIMONIORUM, QUÆ AD LIBRORUM SACRORUM PROBANDAM ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ ET ANTIQUITATEM TOTA HAC PROPOSITIONE EX HIS DEPROMUNTUR.

I. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* II. *Secundum argumentum.*

I. NUNC antequam tollamus manum ex hac tabula, occurrendum est expostulationi cuidam, supra à nobis leviter jam delibatæ, hominum pertinacium, quos tamen ab his disputationibus operis initio arcebamus. Queri enim possunt intutam esse & m alesidam viam, quam ad sacrorum Voluminum γνησιότητα & antiquitatem demonstrandam sumus ingressi. Nam cum ad id recentiorum Scriptorum testimonia protulerimus, tanquam depromta ex eorum libris, quos antiquiores probare volebamus, id nobis ut probatum sumsisse, quod in quæstione positum erat; tam fieri quippe potuisse, ut quos antiquiores credidimus, ii è contrario testimonia à nobis prolata excerpserint ex iis, quos finximus recentiores; vel utrosque fortasse eadem excerpsisse testimonia ex priscis aliquibus Scriptoribus, quorum lucubrationes diuturnitate temporis consumtæ sint. Huic querelæ primum obnoxios non esse Scriptores aio, quorum nomina ac scripta in aliis memorantur. Exempli caussa, quod Jeremianæ Prophetiæ nominatim meminerit Daniel, jure possum colligere vetustiorem Daniele fuisse Prophetiam Jeremiæ. Atqui complures è Scriptionibus sacris in hac classe ponendæ sunt. Aio præterea, etiamsi id ita esse concedamus, ut volunt Adversarii, vix nobis inde deperire quicquam, vix illos quicquam inde lucrari: nam dum antiquitatem detrahunt uni, alteri adstruunt: utrumlibet enim priorem ponant, hujus certe probata fuerit antiquitas. Velut cum dixit Origenes in epistola ad Africanum totam pericopen ex Isaia Michæam transtulisse; si ex Michæa translatum id potius dicere audeant Adversarii, hoc ipso Michææ Prophetiam Isaiæ Prophetia antiquiorem cogentur agnoscere. Atque ita Michææ antiquitatem & γνησιότητα satis comprobatam habebimus. Sin & Isaiam & Michæam ex vetustiore aliquo Propheta hæc hausisse contendant, utris potius habenda fides est, an his nullo argumento, sola pertinacia pugnantibus, neque ullum commentitiæ quam afferunt originis propheticarum sententiarum indicium, notamve dantibus; an nobis res liquidas clarissimaque testimonia proponentibus? Arbitretur prudens & æquus Lector, & sententiam ferat. Deinde si id quod volunt obtinent Adversarii, & quas scriptiones antiquiores posuimus, recentiores esse fateamur iis quas diximus posteriores, tum illidentur Chronologiæ & Historiæ scopulis, quæ has rerum & temporum perturbationes vindicabunt. Ad hæc recordari debemus Librorum fere omnium Veteris Testamenti γνησιότητα generatim nos probasse initio Propositionis hujus, iis argumentis, quæ nullis Adversariorum responsionibus eludi queant. Totam itaque volumus rationum quas adhibuimus molem spectari, quæ est hujusmodi, ut cavillationes omnes facile contemnat.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Isa. 22, & seq. Mich. 4. 1, & seq.

II. Objici potest præterea Libros sacros à Spiritu sancto Prophetis esse dictatos, & verba Prophetarum verba esse Spiritus sancti, non ex aliorum depromta libris, sed ab eodem profecta Spiritu, qui à diversis Prophetis res easdem denuntiari hominibus voluerit; ac idcirco temere nos facere, qui vetustiorum Prophetarum testimonia à novitiis usurpata statuamus. Jampridem hoc ipsum apud Origenem jactavit Africanus, velut arbitratus Prophetarum, Spiritus sancti nuntiorum ac præconum, dignitati parum convenire, alienis dictis & sententiis uti. Quam perversam ei opinionem exemit Origenes, testimoniis ipsis Prophetarum in medium prolatis, quæ palam extant in antiquioribus: ac imprimis celebri illo, quod Michæas ex Isaiæ secundo capite in quartum suum transtulit. Fateor equidem vaticinia Prophetarum Dei oraculo esse edita; at Spiritum sanctum aio afflatus suos ad ingenium Prophetarum & hominum mores temperasse: *Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus;* inquit Paulus; *& divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operationum sunt, idem vero Deus qui operatur omnia in omnibus.* Optime Maimonides in eximio opere More Nevochim: *Scito unumquemque Prophetam peculiare quid habere; & ea lingua, eaque loquendi ratione, quæ ipsi est familiaris & consueta, impelli à Prophetia sua ad loquendum ei qui intelligit ipsum.* Isaiam & Amosum idem afflavit Spiritus; disertus tamen est Isaias, rudis &

Secundum argumentum.

Afr. in Epist. ad Origen. Orig. Epist. ad Afric. Isa. 2. 3, 4. Mich. 4, 1, & seq.

1. Cor. 12, 4; & seq.

inconcinnus Amoſus: quemadmodum flatus uno ore emiſſus pro calamorum varietate varios ſonos edit è fiſtula. Alioquin unus eſſet Scriptorum omnium ſacrorum character, ſtilus unus, eadem oratio; quam tamen diverſam eſſe obſervamus. Ergo afflatus ac inſpiratæ ipſæ res, Spiritus ſancti ſunt; ſermo ac verba, ſunt Prophetarum, ſic tamen inſpirante & incitante Spiritu ſancto loquentium: quæ verba proinde ab aliis ſumere, & in proprios uſus convertere potuerunt. Atque ea non à Scriptoribus ſolum ſacris, ſed & ab Ethnicis nonnunquam mutuati ſunt; uti fecit Paulus, cum Arati, & Epimenidis ſententias ac verba protulit. Verba hæc fuiſſe Spiritus ſancti nemo dixerit: ut à Paulo autem citarentur, Spiritus ſancti inſtinctu factum eſt. At vetuſtiorum Auctorum ſacrorum verba à recentioribus Auctoribus ſacris recitata, & ut primum ederentur à vetuſtioribus, & ut deinde à recentioribus citarentur, Spiritus ſanctus auctoritate & impulſu ſuo perfecit: fuerunt nihilominus Prophetarum verba, ſed movente & inſtigante Spiritu ſancto prolata.

Act. 17. 28. Tit. 1, 12.

DE CANONE LIBRORUM SACRORUM.

I. *Diſputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum ſacrorum. Variæ opiniones proponuntur.* II. *Unicus ante Chriſtum editus fuiſſe videtur Canon, ab Eſdra compoſitus, & Synagogæ magnæ auctoritate comprobatus.* III. *Diſputatur de Synagoga magna.* IV. *Probatur noſtra ſententia veterum Scriptorum auctoritate;* V. *deinde argumentis.* VI. *Diſputatur utrum inſcriptiones libris Prophetarum præfixæ, à Synagoga magna, an à Prophetis ipſis additæ ſint.* VII. *Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmarunt; novum vero Eccleſia Chriſti edidit.* VIII. *Diſputatur de Arca in qua reconditi fuiſſe feruntur Libri Canonici.* IX. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* X. *Secundum argumentum* XI. *Tertium argumentum.* XII. *Quartum argumentum.* XIII. *Quintum argumentum.*

Diſputatur de Auctore & ætate Canonis Librorum ſacrorum. Variæ opiniones proponuntur.

I. SUPERIORES omnes, quibus Librorum ſacrorum γνησιότητα probare conati ſumus, diſputationes, una de eorumdem Canone diſputatione continentur. Canonem dico, Librorum ſacrorum collectionem ac catalogum, legitimo Synagogæ, vel Eccleſiæ conſenſu determinatum ac comprobatum. Nam ſi Canonem Eſdræ temporibus conditum fuiſſe demonſtravero, libros omnes in eum collatos Eſdra vetuſtiores eſſe neceſſe eſt, quod ad præſens inſtitutum eſt ſatis. Plurimum ergo refert hujus Canonis ætatem ſcrutari, quod pro rei momento ac dignitate ſatis accurate à nemine factum adhuc reperio. De Canone enim diſſerunt omnes, hoſque vel illos libros κεκανονισμένους, vel ἀκανονίστους fuiſſe affirmant, huncque vel illum Canonis conditorem fuiſſe aiunt; qui vero legitimis id argumentationibus probaverit, quod equidem ſciam, nemo homo eſt. Nos huic quæſtioni, cum utili per ſeſe, tum ad propoſitum opus valde opportunæ paucis ſatisfaciemus. Ac non una primum de eo ſententia eſt. Plures quidem Canonis auctorem Eſdram agnoſcunt, eum qui Librorum ſacrorum inſtaurator & reparator habitus eſt. Synodo magnæ adſcribit Genebrardus, quam Quintam appellat, cuique Eſdram interfuiſſe ait: at præter Eſdrinum hunc Canonem, alios inducit duos, alterum ab Hieroſolymitana Synodo Sexta conflatum, quam de ſacris Codicibus ad Ptolemæum Philadelphum mittendis, & Septuaginta Interpretibus Græce eos reddituris coactam fuiſſe vult: in eum autem Canonem conjectos eſſe docet Libros ſacros, qui poſt Quintam Synodum prodierant, puta Tobiæ ac Judith; Eccleſiaſticum item & Sapientiam, quos per utriuſque Synodi intervallum editos cenſet. Tertium demum Canonem exiſtimat fuiſſe conditum in Septima Synodo, quam coiiſſe arbitratur ad probandos Phariſæos, quorum duces Sammai & Hillel; damnandos vero Sadoc & Barjethos, Sadducæorum anteſignanos. Hujus porro Synodi decreto ſcribit fuiſſe confirmatam librorum Tobiæ & Judith, aliorumque auctoritatem, qui in antecedente Synodo fuerant cooptati in Canonem; in eumque tum primum adſcriptos libros Machabæorum. Serarius, aliique literati viri geminum tantum Canonem admittunt, priorem Eſdrinum, in Synodo magna confectum; recentiorem alterum, in quem dedicati fuerint Libri reliqui, quos prior non continebat. Diſpu-

Genebrard. Chronol.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [288] - 260
PUBLIC DOMAIN

tator vero Theologo-Politicus pro more suo θαδδοξολογῶν, nullum sacrorum Librorum Canonem ante Machabæorum tempora concinnatum fuisse asseverat; cum ejus, qui Esdræ tribuitur, libri aliquot Machabaico ævo haudquaquam vetustiores sint. Tract. Theol. cap. 10.

II. His diligenter pensitatis sententiis, verisimillimum mihi visum est, unicum editum fuisse Canonem, ab ea Synagoga, quæ Magna appellata est; cum in libris colligendis, digerendis, & adornandis primas partes ageret Esdras, vir patriæ antiquitatis, Ebraicorum rituum, sacrarumque literarum longe peritissimus: γραμματεὺς, ἢ νόμων ἱερῶν διδάσκαλος ἐπιφανής. *Scriba, & legum sacrarum insignis magister*, ut eum appellat Eusebius in Chronico; &, ut Esdræ ipsius verbis utar, *Scriba velox in lege Moysi.* Cum itaque doctrina, & priscorum Codicum usu ac tractatione æqualibus suis antecelleret, dubium non est quin Librorum sacrorum conquirendorum, excutiendorum, ac dijudicandorum provinciam ei demandaverit Synagoga Magna Judæorum; sed ita tamen ut ipse de rebus à se mature expensis ad illam referret, quæ eas demum supremo arbitrio determinaret ac componeret. *Unicus ante Christum editus fuisse videtur Canon ab Esdra compositus, & Synagoga Magna auctoritate comprobatus.* 1. Esdr. 7. 6.

III. Sciendum quippe est captivitate Babylonica solutos Judæos, & patriis laribus redonatos, cum de cultu Dei instaurando, & divinis ac humanis legibus restituendis cogitarent, viros gentis suæ sapientia & eruditione florentissimos diversis temporibus iis negotiis administrandis præfecisse; Zorobabelem in his, Mardochæum, Josuam Josedeciden; Aggæum quoque, Zachariam, & Malachiam. Prophetas istos ex hac serie expungunt alii, qui hunc cœtum, ut dixi, Sapientibus, non Prophetis, constitisse volunt. Unde & Danieli dignitatem Prophetæ detrahunt, ut eum inter Synagogæ Magnæ confessores collocent. Certe eum, & Ananiam, & Azariam, & Misaëlem superioribus adjungit Maimonides in Jad Chazacah, sed contradicente Abrabaniele: & de Daniele quidem falsum esse supra nos ostendimus. Vocabantur illi ראשי הגולה. *Principes captivitatis*, & numero fuisse dicuntur centum ac viginti. Duodecim tantum ponit, ac nominatim etiam recenset Abrabaniel in Præfatione ad נחלת אבות. An ex 12 factum 120, proclivi sane lapsu? Cur autem Synagoga Magna כנסת גדלה dicatur à Judæis, discimus ex Tractatu Megilah, capite tertio, in Gemara: nempe quod majestatem in pristinum statum restituerit, non addito tantum ad reliquos Dei titulos titulo גדול, in oratione quadam, ut ibidem habet Gemara, sed etiam quod totam Scripturam sacram curis suis reparaverit. Ejus initia ad Darium Hystaspiden probabiliter Rabbini referunt, cum nondum Babylone rediisset Esdras, ut quo tempore reficiebatur Templum, ejus quoque concelebrandi leges renovarentur. In eumdem porro cœtum alii subinde ingenio præditi ac virtute sunt cooptati: velut Esdras, postquam Babylone reversus est. Quamobrem aliis porro, aliisque ascitis, & in decedentium locum junioribus suffectis, diuturna fuit hæc Synagoga, & per multos annos perseveravit. Nam & ex ea fuit Nehemias, qui ad Darii usque Codomanni & Alexandri tempora vitam prorogavit, & Simon cognomento Justus, qui Seleuci Nicanoris ævo summum Pontificatum tenuit, quemque postremum ex hoc consessu superfuisse narratur in Misna Thalmudica. Ad hanc sententiam plerique nobis præiverunt Rabbini, aliis licet dissentientibus, quibus placet, non post multas ætates, & continuatam plurimorum hominum seriem, sed intra unius tantum ævi angustias Synagogam Magnam defloruisse. Quanquam eam proprie Synagogam Magnam dicendam esse fatemur, quæ circiter Artaxerxis μακροχέρος tempora viguit. *Disputatur de Synagoga Magna.*

IV. Eam autem quam proposui opinionem locupletibus primum auctoribus tueor. Constans est enim omnium fere consensio, crematos in Hierosolymitano excidio, & in deportatione Babylonica amissos, aut neglectos Codices sacros Esdram Artaxerxis Longimani ævo recuperata libertate reparasse. Etsi de modo quo res acta est, non satis convenit; cum alii numine afflatum, sacrum id quod supereſt opus dictasse velint; prioribus libris penitus abolitis. Ita sensit Auctor libri quarti Esdræ, qui decimo quarto capite commentitiam rei gestæ historiam explicavit. Futilem hunc Scriptorem secutus est Clemens Alexandrinus Stromatum primo. Secutus est eum quoque Theodoretus Præfatione in Psalmos. Apertissime vero omnium Basilius in Epistola ad Chilonem. Et in eamdem sententiam viri quidam docti recentiores abierunt. Propius accedit ad verum Irenæus, cum ait corruptas Scripturas Esdram restituisse. Paria habent Tertullianus & Hieronymus. Clarissime vero Chrysostomus Esdram Deo instinctum Scripturæ sacræ reliquias digessisse, & in unum corpus composuisse significavit. Accuratius etiam Auctor Synopseos, quæ Athanasio tribuitur, sacros Codices per Captivitatis diuturnitatem, & populi incuriam amissos Esdram ait penes se servasse, & suo demum tempore protulisse, ac publici juris fecisse. Profecto Mosaica Lege in exilio Ebræos non caruisse inde patet, quod Esdras se *Scribam velocem in lege Moysi* appellat: patet & ex capite nono Danielis, ubi Mosis liber tanquam superstes, *Probatur nostra sententia veterum Scriptorum auctoritate;* Iren. lib. 3. cap. 25. Tertull. De habit. mul. cap. 3. Hieron. adv. Helv. cap. 3. Chrys. Hom. 8. in Ep. ad Ebr. 1. Esdr. 7. 6. Dan. 9. 11, 13.

& vulgo cognitus, ac versati solitus, testis citatur. Nam quis credat tantam esse potuisse cladem ac vastitatem, ut ne apud privatos quidem homines ulla servata sint Codicum sacrorum exemplaria? non apud Ezechielem, vel Mardochæum? ne apud ipsum quidem Jeremiam, quem Nabuchodonosoris jussu Nabuzardan militiæ magister ab omni injuria tutum præstitit? Certum est igitur Esdram Libros sacros dissipatos collegisse, & instaurasse. Utcunque vero egregius fuerit iste labor, fructu tamen caruisset, nisi accessisset publica Synagogæ auctoritas, quæ recognovisset opus, & expensum comprobasset, ejusque usum populo concessisset. Quapropter non quasi Esdræ, sed quasi Synagogæ ipsius opus ab Elia Levita, aliisque Rabbinis habitum est. Hinc Thalmudistæ capite primo Babæ bathræ, vaticinia Ezechielis, librum Duodecim Prophetarum, Danielis, & Estheris libros, à viris Synagogæ Magnæ scriptos esse definiunt; quos ab aliis scriptos, ab Esdra collectos suffragio suo Synagoga Magna firmavit. Memorabile habetur apud Josephum, libro primo contra Apionem, testimonium, quod omnino consuli velim. Gentilium enim suorum morem hunc esse ait, ut si quæ ingruant bella, pace demum composita veteres Scripturæ à superstitibus Sacerdotibus recognoscantur, relegantur, ac renoventur; nec unicuique de rebus sacris scripta in vulgus edere fas esse, sed Prophetis solum, qui Dei instinctu, & præterita, & præsentia sciunt: hinc duo solum ac viginti sacra Volumina, & ea sibi usquequaque consentanea gentem suam usurpare, veterem omnem anteacti temporis memoriam complexa; à Mosis usque temporibus, ad Artaxerxis Longimani ætatem scripta; ab hac vero ætate singula fuisse relata in litteras, sed eamdem quam superiora fidem minime esse consecuta. Ex his liquet post Babylonica bella ex more Judæorum instaurari debuisse Codices sacros, idque Sacerdotum superstitum opera, qualis fuit Esdras; horum vero Librorum collectionem in Artaxerxe Longimano desiisse: quod sane fieri non potuit, nisi per Canonem publica auctoritate conditum; quo qui non continerentur, pari existimatione carerent.

deinde argumentis.

V. Nunc si argumentis pugnare libet, primum subministrat Septuaginta Senum Interpretatio, quam cum Ptolemæi Philadelphi cura elaboratam esse consentiant omnes, ante hæc tempora collectos esse Libros sacros, conflatumque jam eorum Canonem oportuit. Convulsam enim & obtritam reor eam sententiam, quæ Mosaicum duntaxat volumen à Septuaginta Interpretibus conversum fuisse fingit. Ab Israëlitarum autem liberatione ad Philadelphum, nulla ejus condendi magis opportuna ac necessaria apparet occasio, quam post resarta ac recollecta sacra Volumina; nullus idonior hujus operis auctor, quam Esdras. Quadragesimo præterea ac nono Ecclesiastici capite locum deprehendo, à nemine, opinor, adhuc observatum, unde vetustas Canonis præclare intelligitur. Nam cum sanctos plerosque viros Sirachides laudare instituisset, in iisque Scriptores sacros fere omnes; postquam de Isaia, Jeremia, ac Ezechiele disseruit, tum servato Canonis Judaici ordine, qui tribus his Prophetis Minores Duodecim subjungit, hæc addit: *Et Duodecim Prophetarum ossa pullulent de loco suo: nam corroboraverunt Jacob, & redemerunt se in fide virtutis.* Quibus statim subjicit Zorobabelem, & Jesum Josedeciden, principes Synagogæ Magnæ: non obscure significans post Duodecim Prophetas Synagogam Magnam extitisse. Itaque in unum librum jam compacti erant hoc tempore Duodecim Prophetarum vaticinia. Librum hunc haud dubie significat Stephanus, cum hæc Amosi verba recitans: *Numquid victimas & hostias obtulistis mihi annis quadraginta in deserto, domus Israël? Et suscepistis tabernaculum Moloch, & sidus Dei vestri Rempham, figuras quas feciſtis, adorare eas?* scripta esse diceret in libro Prophetarum. Atqui collectio hæc Duodecim Prophetarum, & in unum corpus conjunctio, nonnisi in sacrorum Voluminum redintegratione facta credi potest; cum nonnulli è Prophetis illis Duodecim exiguo annorum intervallo Esdræ reditum præcesserint; fortasse & vitam ad id usque tempus produxerint. Profecto antequam Scripturæ totius sacræ conderetur Canon, singulorum Librorum partes componi simul, & in unum corpus conflari, ac velut suo sibi Canone determinari oportuit. Psalmorum numerum definiri, & in unum colligi volumen necesse fuit, priusquam in generalem Canonem conjicerentur. Factum id ab Esdra docent Auctor Synopseos & Hilarius, atque ita vulgo credi: nos ab Esdra & Synagoga Magna factum diximus supra. Idem de libro Duodecim Prophetarum dictum velim. Inde est quod in Baba bathra docent Thalmudistæ, & post illos Abrabaniel, viros Magnæ Synagogæ Duodecim Prophetarum libros in unum volumen compegisse. Porro Sirachiden Ptolemæi Epiphanis coævum fuisse probavimus; unde efficitur vetustiorem hac ætate Canonem fuisse. Atque inde idem ac superiori argumentatione colligimus, nullum videri aptius ejus conficiendi tempus, quam post recompositos Codices sanctos; neque ulli probabilius ejus confectionem adscribi posse, quam Esdræ. Ad hæc cum Rabbino-

Eccli. 49. 12.

Act. 7. 42, 43. Amos 5. 25, 26.

Hilar. Prol. in Psalm.

Abrab. Præf. in Isa.

rum vulgatiſſima opinio ſit, Scripturam ſacram, quæ nullis ſectionibus, interpunctionibus nullis ad illam diem diſtincta erat, ſed veluti unico comprehenſa verſu tota ſimul cohærebat, à Synagoga Magna, cujus Eſdram fuiſſe Scribam aiunt, in פרשיות, & in סדרים, & in פסוקים, aliaſque partes eſſe diviſam; eamdem quoque à Scribis, eorumque principe Eſdra octodecim locis emendatam, quos Maſorethæ numerant, & תקון סופרים, *ordinationem Scribarum*, & תקון עזרא, *ordinationem Eſdræ* appellant; cum priſcos etiam Ebraicæ linguæ characteres hoc tempore Eſdra auctore Aſſyriis mutatos eſſe Thalmudiſtæ affirment in Tractatu Sanhedrin, doctique omnes aſſentiantur; quæ ſine magni hujus Conſeſſus auctoritate & conſilio fieri haudquaquam potuiſſe manifeſtum eſt: quis credat tantum operæ ac ſtudii in Scripturæ ſacræ characteribus mutandis, ſectionibus determinandis, notandis lectionibus, diſtinguendis verſibus poſuiſſe Synagogam Magnam, ejuſque velut mentem Eſdram; totos vero Libros ipſos neglexiſſe, deque eorum numero definiendo ac ſanciendo minime cogitaſſe?

Tract. Sanh. cap. 2.

VI. Id ſi obtinemus, quod nobis omnino concedendum eſt, jam liquet non alium quærendum eſſe auctorem, quam Eſdram & Synagogam Magnam, additamentorum quorumdam, quæ ad Librorum ſacrorum connexionem, vel illuſtrationem hinc & inde ſparſa ſunt. Cujuſmodi ſunt, quæ de Moſis morte ad calcem Pentateuchi addita legimus. Aliam præterea operam in Codicibus ſacris exornandis ab hac Synagoga collocatam fuiſſe ratus eſt Grotius, ad inſcriptiones nimirum ac lemmata libris Prophetarum præfigenda: quod ex titulo libri Amos apparere exiſtimat, qui talis eſt: *Verba Amos, qui fuit in paſtoribus de Thecue, quæ vidit ſuper Iſraël in diebus Oſiæ regis Juda, & in diebus Jeroboam filii Joas regis Iſraël, ante duos annos terræ motus.* Ego vero & inſcriptiones à Prophetis ipſis arbitror fuiſſe appoſitas, neque video quid ex hoc titulo pro contraria parte effici poſſit. Nam poſt terræ motum ſcribere hoc potuit Amos ipſe, & vaticinii tempus ex hoc caſu denotare; vel quod potius reor, imminentem terræ motum, pro ſua vaticinandi facultate prævidere & prædicere potuit; quod & his capitis tertii verbis factum ab eo quidam Interpretes cenſent: *Et percutiam domum hyemalem cum domo æſtiva: & peribunt domus eburneæ, & diſſipabuntur ædes multæ, dicit Dominus.* Huc adde in ipſo vaticiniorum contextu ejuſmodi inſcriptiones occurrere, velut apud Zachariam, verſu ſeptimo primi capitis: *In die vigeſima quarta undecimi menſis Sabath, in anno ſecundo Darii, factum eſt verbum Domini ad Zachariam, filium Barachiæ, filii Addo, Prophetam, dicens:* item initio ſeptimi capitis. Plurima hujuſmodi reperies in breviſſimo Aggæi vaticinio, plurima & in illo Jeremiæ; nonnulla etiam in Iſaia, Ezechiele & Daniele. Ea profecto quin ab ipſis Auctoribus profecta ſint, minime dubitandum eſt. Id ſi evicero, quod negari non poteſt, jam una quoque evicero vaticiniis ipſis præfixas inſcriptiones illarum conſimiles, & prorſus germanas, eorumdem quoque Auctorum eſſe; cum credibile non ſit hos Auctores ſcriptionum ſuarum particulas his notis præmuniendas duxiſſe, tota vero opera ἀνεπίγραφα & ἀκέφαλα emittenda cenſuiſſe.

Diſputatur utrum inſcriptiones libris Prophetarum præfixæ à Synagoga magna, an à Prophetis ipſis additæ ſint.

Grot. in Amos 1. 1.

Amos 3. 15.

VII. Cæterum operam Eſdræ circa ſancta Volumina, ac diligentiam imitatus Nehemias, priſcos ſacrarum ſcriptionum Codices conquiſivit, magnam collegit antiquitatis memoriam, rerum à ſe, fortaſſe & ab aliis, geſtarum commentarios ipſe ſcripſit. Hæc ſequuntur ex iſto ſecundi Machabaici dicto: *Inferebantur autem in deſcriptionibus & commentariis Nehemiæ hæc eadem; & ut conſtruens Bibliothecam congregavit de regionibus libros, & Prophetarum, & David, & epiſtolas Regum, & de donariis.* Quæ ſi ita ſunt, ut certe ſunt, Canonem haud dubie recognoverit Nehemias, & ex veterum exemplarium fide confirmaverit; Librumque demum, qui ejus nomine inſcriptus eſt, quemadmodum ſuum Eſdras, in ſacrum Canonem retulerit; atque hæc demum ſanxerit auctoritate Magnæ ejuſdem Synagogæ, ad quam unam librorum conſecratio pertinebat. Quamobrem exemplari illo aureis literis deſcripto, quod ad Philadelphum Eleazarus Pontifex miſit, Nehemiæ liber continebatur, ut pote qui cum reliquis Voluminibus ſacris à Septuaginta Senibus interpretatione donatus ſit. Poſt annos centum circiter & viginti, quam fieri id curavit Ptolemæus Philadelphus, Antiochi Epiphanis furias paſſis Hieroſolymis, direptiſque ac incenſis, ſacrorum Librorum curam ſumſit Judas Machabæus, & qui per bellum interciderant, recollegit, Nehemianam Bibliothecam ſupplevit, deditque operam ne qua ſui parte Canon imminueretur; pro eo ac fieri apud Judæos ſolitum fuiſſe ſcribit Joſephus, ut poſt bella ſanctos Libros Sacerdotes recenſerent. Nam quid aliud ſibi volunt iſta, quæ in Epiſtola Hieroſolymitanorum Judæorum ad Ægyptienſes Helleniſtas nobis exhibet ſecundus Machabaicus; teſtimonio indidem proxime deprompto ſubnexa: *Similiter autem & Judas ea quæ deciderant per bellum quod nobis acciderat, congregavit omnia, & ſunt apud nos. Si ergo deſideratis hæc, mittite qui perferant vobis.* Ipſi quippe Helleniſtæ, ad quos

Nehemias & Judas Machabæus Canonem recognoverunt & confirmarunt; novum vero Eccleſia Chriſti edidit.

2. Mach. 2. 13.

Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

2. Mach. 2. 14.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [291] - 263
PUBLIC DOMAIN

hæc ſcripta ſunt, Hieroſolymitanam Synagogam de rebus divinis conſulebant, ejuſque decreta ſequebantur. Quamobrem etſi libros quoſdam habebant in pretio, cujuſmodi fuerunt illi, qui dicti ſunt ἀπόκρυφοι, & ἀκανόνιστοι, & ἀντιλεγόμενοι, quoſque ab Helleniſtis acceptos Eccleſia Chriſti multo poſt in ſuum Canonem admiſit, numquam tamen ab ipſis pro Canonicis, & ἐνδιάθηκοις, ac ῥητοῖς habiti ſunt, cum nec eos Hieroſolymitana Synagoga conſecraſſet, nec id juris ipſi ſibi arrogarent. Profecto ſi in Helleniſtarum Canone habuiſſent locum, eumdem & in Canone vetuſtiorum omnium Chriſtianorum tenuiſſent; quod fuit ſecus: nam prioribus Eccleſiæ ſæculis à multis repudiati ſunt, & inter apocryphos habiti; at eos demum ſuſcepit univerſa Chriſti Eccleſia, & in ſuum Canonem dedicavit. In jura quippe & auctoritatem priſcæ Synagogæ ſucceſſit Eccleſia, deque libris arbitria facere ipſam jus faſque fuit. Itaque ſuum ipſa ſibi concinnavit Canonem, & à piis omnibus ſuſcipi juſſit.

Diſputatur de Arca, in qua reconditi fuiſſe feruntur Libri Canonici.

VIII. Operæpretium hic me facturum puto, ſi quæſivero quamobrem Canonici Libri intra Arcam, Apocryphi vero extra Arcam fuiſſe dici ſoleant. Ac veterum ſcripta Auctorum memoria repetenti mihi primus omnium occurrit Epiphanius, qui id affirmaverit in libro De ponderibus & menſuris: librum enim Sapientiæ, & Eccleſiaſticum, quamvis utiles, è Canonicorum albo ſeclusos fuiſſe ait: διὸ, inquit, καὶ ἐν τῇ ἀεῶν (ארון) οὐκ ἀνετέθησαν, ζητεῖ ἐν τῇ ἡ ἐνδιάθηκος κιβωτός. *Quamobrem & in Aron repoſiti non ſunt, hoc eſt in Arca Fœderis.* Quod dictum ſic expreſſit Johannes Damaſcenus: ἡ ὃ παναρέτος, τατέστιν ἡ σοφία τῆ σολομῶντος, ἔ ἡ σοφία τῆ ἰησῆ, ἐναρέτοι μὲν καὶ καλαὶ, ἀλλ' οὐκ ἀριθμοῦνται, ἀδὲ ἔκφερε ἐν τῇ κιβωτῷ· *At Panaretus, hoc eſt Sapientia Salomonis, & Sapientia Jeſu, egregia quidem virtutis præcepta continent, & pulchræ ſunt, ſed non numerantur, neque in Arca habebantur.* Hinc liquet emendandos eſſe vulgatos Epiphanii Codices, in quibus particula infitialis deſideratur, & hæc ita leguntur, καὶ ἐν τῇ ἀρῶν ἀνετέθησαν· *Et in Aron repoſiti ſunt.* Unde male colligit Scaliger ἀποκρύφοις ideo eſſe dictos Sapientiæ & Eccleſiaſtici libros, quod intra Arcam Veteris Teſtamenti, in Sanctis ſanctorum adytorum reconderentur. Johannis Damaſceni interpres Jodocus Clichthovæus Arcam Fœderis intelligendam cenſet, atque id magno conſenſu Recentiores pene omnes arripuerunt. At Judæorum varia & multiplex opinio eſt. Somniarunt quidam duas fuiſſe Arcas, alteram à Moſe, à Beſeleele alteram fabricatam; hanc in Tabernaculo fuiſſe depoſitam, illam pro neceſſitate rerum huc illucque circumlatam; in hac reconditas fuiſſe Tabulas Legis integras repetitæ fabricationis, in illa Tabulas Legis confractas. Sic R. Jehuda ben Elai in Thalmudico libro שקלים, capite ſexto; ſic R. Bechai, & R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, ſic & alii. Sententiæ autem hujus patronis quibuſdam perſuaſum eſt, in Arca Moſaica præter fragmina Tabularum fuiſſe etiam librum Legis. At Aben Ezra, Gerundenſis, Abrabaniel, & quorum melior ſententia menti, unicam fuiſſe Arcam volunt. Verum de rebus in ea reconditis haudquaquam inter illos convenit: quidam enim ſtatuunt illuc concluſas fuiſſe Legis Tabulas utraſque, & integras, & comminutas, librum Legis, virgam Aaronis, & urnam manna plenam; alii ſolas Tabulas, & fractas, & integras; in capſulam vero ad latus Arcæ librum Legis, Virgam, & Urnam includunt. De Tabulis fractis, Virga, & Urna nunc non quærimus; diſputamus tantum de volumine Legis. Id in Arca ſervatum fuiſſe docet R. Meir in utroque Thalmude, Hieroſolymitano, & Babylonico. Idem habetur in Debarim rabba, & apud Maimoniden. Hos ſequitur Iſaac Abrabaniel, hoc argumento, quod non minoris fuerit dignationis liber Legis ac Tabulæ ipſæ, proptereaque non alio loco fuerit aſſervandus. Hi omnes, ipſeque adeo Epiphanius, unicum opinionis ſuæ præſidium collocant in celebri hoc commate Deuteronomii: *Poſtquam ergo ſcripſit Moſes verba Legis hujus in volumine, atque complevit, præcipit Levitis qui portabant Arcam Fœderis Domini, dicens, Tollite librum iſtum, & ponite eum in latere Arcæ Fœderis Domini Dei veſtri, & ſit tibi contra te in teſtimonium.* Illic latus Arcæ interius notari cenſuerunt, & R. Meir aliquem Arcæ angulum intellexit vacuum à Tabulis relictum, & à volumine Legis occupatum. Verum exterius Arcæ latus deſignari, videntur probare verba ipſa Moſis, מצד הארון, *à latere Arcæ*, quæ uſurpantur à Sacerdotibus & divinis Philiſtinorum, in primo libro Samuelis, cum vaſa aurea, quæ ſolvebant Deo, apponi jubent *in capſella, ad latus* Arcæ. Atqui hæc in Arcam ipſam condita fuiſſe nullus ex Interpretibus exiſtimavit. Docent nos præterea Tertius Regum, & Secundus Paralipomenon, non aliud fuiſſe quicquam in Arca Fœderis, quam duas Tabulas lapideas. Ergo Jonathan Paraphraſtes in capſa, ad latus dextrum Arcæ, poſitum fuiſſe credidit Sepher, hoc eſt, volumen Moſaicum, & R. Juda in Babylonici Thalmudis citato loco, idem ſupra tabellam ex Arca foris prominentem locat; & Gemara ad caput primum Babæ bathræ, & ad Thalmudis Hieroſolymitani librum שקלים, vult Moſem ad latus Arcæ adtexuiſſe capſulam, (גלוסקום appellat,

Epiph. De p. n. & menſ. cap. 4.
Johan. Dam. Orth. fid. libr. 4. cap. 18.
Scalig. in Euſ.
R. Bech. in Deut. 10. 1.
R. Sel. & R. Dav. Kimch. in 1. Sam. 4.
Aben Ezr. in Deut. 10. 1.
Gerund. ibid.
Abrab. in Proph. prior.
Thalm. Hier. libr. שקלים cap. 6.
Thalm. Babyl. in Baba bathr.
Maimon. Præf. in Jad. Chaz.
Abrab. in 1. Reg. 8. 9.
Deut. 31. 24, & ſeq.
1. Sam. 6. 8.
3. Reg. 8. 9.
2. Par. 5. 10.
Jonath. in Deut. 31.

appellat, hoc est γλωσσόκομον) in eamque suum volumen inclusisse. Locat & extra Arcam Aben Ezra, & David Kimchi, & alii. At opinantur Arabes, Phinees Dei jussu urnam conflasse æneam, reconditisque in ea quinque libris Legis, Tabulis duabus, virga Mosis, & virga Aaronis quæ frondes emiserat, & pauxillo Manna, plumbo obturasse & in speluncam abdidisse. Quæ veri speciem non habent ullam. Cum autem librum Legis, ipsa Mosis manu exaratum, se in domo Domini reperisse ait Helcias; non fimeto infossum eruisse intellige, quod postulat Chrysostomus. Videtur enim data opera absconditus fuisse codex Legis à Sacerdotibus, qui ob reverentiam sacri Voluminis nefas duxissent in locum fœdum & immundum id abjicere. Legitur in Gemara Sanhedrin, septimo capite, factum id Manassis temporibus, qui cum Mosaicos libros violare instituisset, archetypum ipsum Mosis exemplar furori ejus à piis Sacerdotibus esse subductum. Inter tigna Templi occultum fuisse vult Abrabaniel: quod probabilius utique est. Quocunque abditum fuisse dicas, simul cum ipsa capsula qua inclusus erat abditum dicito; nec enim sacratum pignus aliter haberi decebat. Ego vero in capsa illa latibulum aliquod parari potuisse censeo, cujusmodi recondendæ pretiosiori supellectili & κρυπλίοις fieri videmus. Illic ita delitescere potuit sacer Codex, ut spectantium oculos facile effugeret. Inde erutus est ab Helcia, cum ad instaurandum Dei cultum, sacra omnia Templi vasa, Arcamque adeo ipsam, & adtextam Arcæ capsulam diligentius lustraret. Cum ait ergo Auctor Paralipomenon, tum repertum fuisse librum Legis ab Helcia, cum pecunia Templo efferretur, non inde colligendum est in eodem loco fuisse & Librum & pecuniam, sed eodem tempore & pecuniam elatam, & Librum repertum. Utut est, magnam Interpretum partem id consentire videmus, non in Arca ipsa Fœderis, sed in scrinio ad latus Arcæ Mosaicas scriptiones latuisse. Concedamus tamen intra Arcæ ipsius conceptaculum servatas, non idcirco concesserimus Epiphanio & reliquos Canonicos libros illuc fuisse infartos, quod nullo sibi persuasit argumento: imo vero & falsum esse probare facile est; nam Arcam Fœderis, cum Hierosolyma à Babyloniis exscinderentur, in speluncam fuisse à Jeremia absconditam, legitur in secundo Machabaico; nec inde erutum iri, *quoad congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat.* Canonicorum autem Librorum plerosque post illatam Babyloniis cladem scriptos, & Canonem ipsum multo post editum fuisse declaravimus. Quî ergo intra vel extra Arcam esse poterant, qui necdum erant? Aliam prioris similem in secundo Templo à Judæis dedicatam fuisse Rabbini volunt. At ne in eo quidem omnes consentiunt, cum è Thalmude tradant nonnulli loco Arcæ lapidem tribus digitis prominentem Judæos in terram destituisse, eique thuribulum imposuisse. At Josephus, qui unus nobis est pro millibus, conceptis verbis pronuntiat, post reditum è Babylonia nihil prorsus fuisse in adyto, quod Sancta Sanctorum appellabant: ἔνδοθεν οὐδὲν ὅλως ἦν ἄντικρυς. *Nihil prorsus in eo erat.* At in idem loculamentum, in quo repositos diximus libros Legis, conjectos quoque fuisse verisimile est reliquos Codices, simulatque ex consensu Synagogæ fuerant consecrati: direptis autem à Nabuchodonosore Hierosolymis, capsam quoque cum iis quæ inerant Voluminibus sacris periisse: verum restitutis iis post solutam Captivitatem, & compositio per Esdram & Synagogam Magnam Canone, novam capsam servandis iis fabricatam esse; atque eam Arcam fuisse, qua probati & consecrati Libri continebantur; non, ut vulgo creditur, Arcam Fœderis, quæ jamdiu ablata erat, nec unquam sacris Voluminibus recondendis fuerat destinata. Præclare igitur Tertullianus, non Arcam appellavit hoc librorum receptaculum, ne falleret vocis ambiguitas, sed armarium: *Scio*, inquit, *Scripturam Enoch, quæ hunc ordinem Angelis dedit, non recipi à quibusdam, quia nec in Judaicum armarium admittitur.* Sed & ante Captivitatem Helcias Pontifex librum Legis se reperisse ait, non in Arca fœderis, sed in domo Domini: id quod à me superius observatum est. Atque hinc Augustinus libros Apocryphos ait non esse *in eo Canone Scripturarum, qui servabatur in Templo populi Ebræi, succedentium diligentia Sacerdotum.* Nunc quoque Judæi in Synagogis sacrum Legis volumen includunt armario, & depromunt identidem, ac populo spectandum & venerandum præbent. Cæterum non Libros solum sacros, sed eos etiam qui vulgo probarentur, & utiles esse possent, in Templo fuisse repositos & dedicatos, ex Josephi pluribus testimoniis discere licet.

Aben Ezr. in Exod. 25. 16. R. Dav. Kimch. in 1. Reg. 8. Abulfar. Dyn. 2. Hist. Orient. 4. Reg. 22. 8. Chrysost. in Matth. 2. Hom. 9. & in 1. Cor. 2. Hom. 7.

2. Par. 34. 14.

2. Mach. 2. 5.

Joseph. De bell. Jud. l. 6. cap. 14.

Tertull. De habit. mul. cap. 3.

August. De civit. Dei, l. 15. cap. 23.

Joseph. Antiq. libr. 3. cap 1. & l. 6. cap. 5.

IX. Refellenda supersunt argumenta, quibus proposita doctrina oppugnari potest. Primum arcessi posse video ex auctoritate Veterum, qui locis à me supra notatis Esdram quidem Canonis instauratorem appellant, Synagogæ vero Magnæ haud quaquam meminerunt. At nec Macedonum memini, cum Alexandrum Persarum domitorem appello; quamvis ad subigendos Persas, non Alexandrum solum, sed plerosque fortissimos Macedones operam contulisse sciam.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

Secundum argumentum. Ge.n. Chronol.

X. Genebrardus, qui triplicem finxit Canonem, primum Eſdrinum, ſecundum ab Hieroſolymitana Synodo Sexta concinnatum, priuſquam ad Libros ſacros interpretandos viri Septuaginta in Ægyptum mitterentur, tertium in Septima Synodo conditum, his argumentis ſuam tuebatur ſententiam; editis poſt primum Canonem libris aliquot magnæ auctoritatis, novo Canone numerum Librorum ſacrorum fuiſſe determinandum, ne eos Græce reddituris Interpretibus ulla in ea re exiſteret dubitatio, neve per errorem externis Gentibus profana pro ſacris obtruderent, aut eas ulla ſacrorum Voluminum parte fraudarent; tertium vero Canonem componi debuiſſe poſt bella Machabaica, per quæ divinæ res, ac Libri ſacri neglecti jacuerant, tum & ut ad priores Canones Machabaici libri adjicerentur. Sed quorſum ſecundum confingemus Canonem, cum primum jam recenſuiſſet Nehemias, qui ætatem ſuam ad proximum Septuaginta Interpretibus ævum produxit, neque poſt illum ulli deinde ad Canonem Libri adjecti ſint? Nam quos ad priſcum Canonem adjiciendos fuiſſe Genebrardus cenſet libros Tobiæ, Judith, Eccleſiaſtici, Sapientiæ, Machabæorum, eos in Judaicum Canonem nunquam admiſſos fuiſſe affirmamus; nam nulla unquam de iis in Eccleſia habita fuiſſet controverſia, quæ tamen prioribus ſæculis extitit. Quidquid vero Libris ſacris perturbationis ac confuſionis intulerant Machabaici tumultus, per Judæ Machabæi eam, quam dixi, inſtaurationem ſanatum eſt.

Tertium argumentum. Serar. Proleg. Bibliac. c. 8. quæſtiunc. 16. & Præloq. 3. in Mach.

XI. Serarius, ut geminum fuiſſe Canonem probet, quodam utitur ῥητῷ, quod tanquam è Lege affert Joſephus libro ſecundo contra Apionem: γυνὴ δ' χείρων ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα, καὶ ἡ πονηρία αὐτὴ ὑπερ ἀγαθοποιεῖ γυναῖκος· *Mulier vero in omnibus pejor viro, cujus nequitia mulierem etiam beneficam ſuperat.* Atqui hæc habentur ſecundo & quadrageſimo Eccleſiaſtici capite. Igitur vim Legis Eccleſiaſtico tribuit; quod non faceret, niſi fuiſſet relatus in Canonem. Alter ergo ab Eſdrino Canon conflatus eſt, in quem Eccleſiaſticus, aliique Libri ſacri Eſdrinis recentiores conjecti ſunt. Ego vero minime diffiteor magnam fuiſſe Libri hujus inter Judæos auctoritatem, qui, ut ſuo loco dixi, ex Salomonicarum Parabolarum collectionibus videtur fuiſſe compilatus, & Salomonicis ſcriptis ſupparem exiſtimationem habuiſſe, præſertim apud Helleniſtas, qui libris quibuſdam apocryphis, & à Canone ſecluſis ſtudioſe utebantur, ſummamque venerationem iis exhibebant; maxime vero Joſephi tempore, quo Libris iſtis jam prope eadem ac Canonicis auctoritas tribuebatur. Sed Canonici nihilominus nec erant, nec habebantur: nam ſi fuiſſent, nullo penitus reverentiæ diſcrimine habiti fuiſſent. At Joſephus ipſe priore contra Apionem libro diſerte teſtificatur, quicunque ab Artaxerxe Longimano ad ſuam ætatem ſcripti ſunt Libri, non æqualem prioribus fidem eſſe conſecutos. Dicendum ergo eſt, ne à ſe ipſe diſſentiat Joſephus, ſententiam hanc ſic tanquam à Salomone editam, & ad ſuam ætatem per παραδόσιν διαδοχῆ propagatam, fortaſſe ipſum protuliſſe: cujuſmodi pleraque Prophetarum effata inter Judæos fuiſſe memoriter conſervata, in ſcripta vero ante non relata, quam in Novo Teſtamento uſurpata ſint, viri eruditi conſentiunt. Ad id credendum eo magis inclinat animus, quod ſententiæ hujus, quam affert Joſephus, prior illa pars, γυνὴ δ' χείρων ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα, in Eccleſiaſtico non reperitur.

Quartum argumentum.

XII. Infirmis vero penitus ac caducis nititur fundamentis Philoſophi Theologo-Politici opinio. Canonis enim, quem poſt Judam Machabæum conflatum fuiſſe vult, novitatem non aliunde arguit, quam ex imaginaria & fictitia ſacrorum ipſorum Codicum novitate, quam vaniſſimis rationibus probare conatus eſt, & nos toto hoc opere abunde refellimus.

Quintum argumentum.

Joſeph. libr. 1. contr. Apion.

XIII. Poſtremum hoc in nos cudi poteſt argumentum, cum duobus ac viginti Libris conſtitiſſe Canonem Eſdrinum fateantur omnes, poſtquam ſuum deinde librum adjecit Nehemias, jam non viginti duos, ſed viginti tres fuiſſe; quod neque ullus dixit unquam, & aperte infitiatur Joſephus; nam viginti duobus Libris Judaicam religionem contineri docet, qui eo intervallo, quod à Moſe ad Artaxerxis uſque Longimani tempora interceſſit, editi, totius ævi præteriti memoriam complexi ſunt. Verum libros Eſdræ & Nehemiæ unicum conſtituere volumen, notum omnibus ac tralatitium eſt, & diſerte apud Euſebium Origenes declaravit. Suum quippe librum Nehemias ad Eſdræ librum, utpote in ejuſdem argumenti continuatione verſatum, adtexuerat.

Euſeb. Hiſt. Eccl. l. 6. c. 6.

EPILOGUS QUARTÆ PROPOSITIONIS.

SEd modum tandem imponamus quartæ huic Propoſitioni, prolixiſſimæ illi quidem & fuſe diſputatæ, ſed pro rerum copia & gravitate fortaſſe etiam brevi. Ac ſuſce-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [294] - 266
PUBLIC DOMAIN

ptum quidem munus ita videmur administrasse, ut jam constare possit Libros Veteris Testamenti ab iis auctoribus esse scriptos, quorum præ se ferunt nomina, & iis circiter temporibus quibus scripti esse feruntur. Unde sequitur esse genuinos. Quod erat probandum.

PROPOSITIO QUINTA.

Multæ habentur Prophetiæ in Veteri Testamento.

Ludam operam, si multis Propositionem hanc persequi instituam: adeo crebra sunt per totum Vetus Testamentum vaticinia. Colligamus tamen aliqua in exemplum, ne qua pars operis hujus diligentiam nostram desideret. Ac ordiamur à nobilissima illa Prophetia, qua diversis temporibus Abrahamo, Isaaco, & Jacobo promisit Deus futurum, ut *in ipsis benedicantur omnes cognationes terræ:* quæ tum demum eventu sunt completa, quum per universum orbem jacta Christianæ religionis semina adoleverunt. Cum de futuro gemellorum partu Deum Rebecca consuleret, respondit Deus: *Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo dividentur, populusque populum superabit, & major serviet minori.* Cum senectute confectus Isaacus Jacobo filio fausta apprecaretur: *Esto*, inquit, *Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ:* & ad Esaü: *In pinguedine terræ, & in rore cæli desuper erit benedictio tua. Vives in gladio, & fratri tuo servies: tempusque veniet, cum excutias, & solvas jugum ejus de cervicibus tuis.* Quæ post obitum Mosis contigerunt, perinde ut ista, quæ Jacobus lecto ex morbo decumbens, & jamjam moriturus de Manasse nepote vaticinatur: *Iste quidem erit in populos, & multiplicabitur, sed frater ejus minor major erit illo, & semen ejus crescet in gentes.* Reliquos deinde natos suos ad se accersens Jacobus: *Congregamini*, inquit, *ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis.* Totum ergo ipsius Testamentum prædictionibus fere constat, quæ eventum Mose defuncto sortitæ sunt. Insignis quoque Balaami prophetia: *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël, & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Et erit Idumæa possessio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis suis, Israël vero fortiter aget.* Reliqua pertinent ad Amalecitas, Cinæos, & Assyrios, & valde illustria sunt. In futuris etiam prænuntiandis totum versatur Testamentum Mosis. Sin veniamus ad Psalmos, multa in iis occurrent prædicta in posterum: velut in Septuagesimo Psalmo, quem licet titulus ad Salomonem referat, nonnullaque in eo de Salomone intelligi possint, pleraque tamen alio spectare, vel ipsis fatentibus Judæis, manifestum est. Sed ut reliqua deessent, Propositionem hanc aperte comprobant libri Prophetarum, quos vaticinis totos constare, ipsa lectio indicat. Pauca ergo hæc de multis selegisse sufficiat, ex quibus facile cognoscitur multas haberi Prophetias in Veteri Testamento. Quod erat probandum.

Gen. 12. 2. & 26. 4. & 28. 14.
Gen. 25. 23.
Gen. 27. 29, 39.
Gen. 48. 19.
Gen. 49. 1.
Num. 24. 17, 18.

PROPOSITIO SEXTA.

Multæ Prophetiæ Veteris Testamenti veraces sunt.

Constabit Propositionis hujus veritas, si ostendero multas Veteris Testamenti Prophetias ea præsignificasse, quæ eventu deinde completa sunt; ut ex tertio nostro Axiomate consequitur. Neque hic universas vaticinationes corradere animus est, quæ exitum habuerunt, sed eximias duntaxat aliquot, ad memoriam insignes, & nullis cavillationibus opportunas. Præclara illa est, quam protulit Noë, cum Chamum, & Chanaanum diris devoveret: *Maledictus*, inquit, *Chanaan, servus servorum erit fratribus suis.* Et fuit sane; vel cum Chananæos in servitutem redegerunt Israëlitæ, & cum ipsorum reliquias Nabuchodonosor bello adortus edomuit; & hic & illi Semo prognati: vel cum ab Alexandro, aut Romanis Japhetho oriundis devicti sunt. Futurum prædixit Jacob ut Zabulon mare accolat: idem à Mose prædictum est, atque item fore ut Nephthali mare possideat; quod & contigit, cum Chanaanitis terra sortito divisa est: hic enim ad Genesareticum mare, ille ad Mediterraneum situs fuit. Eventu quoque comprobatum est, quod de Issachare vaticinatus est Jacobus, futurum ut

Gen. 9. 24.
Gen. 42. 13.
Deut. 33. 18, 19.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [295] - 267
PUBLIC DOMAIN

colendis agris vitam ignobilem nepotes ipsius impendant. Israëlitas ad capessendam virtutem & mandata sua servanda adhortans Deus in Levitico, amplissimis præmiis propositis, quibus morigeros incitet; gravissimis in contrariam partem pœnis refractarios absterret. *Vos*, inquit, *dispergam in gentes, & evaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, & civitates vestræ dirutæ.* Subnectit deinde paulo post: *Et tamen etiam cum essent in terra hostili, non penitus abjeci eos, neque sic despexi ut consumerentur, & irritum facerem pactum meum cum eis.* Quæ in Deuteronomio deinde iterando inculcat; cum alibi, tum præcipue vicesimo octavo capite: *Ducet te Dominus & Regem tuum, quem constitueris super te, in gentem quam ignoras tu & patres tui.* Atque horum veritatem res ipsa olim, hodieque comprobavit. Luculenta vero & omni admiratione digna est hæc Balaami de Israële vaticinatio: *Tolletur propter Agag rex ejus, & auferetur regnum illius:* quibus miserabilis Saülis fortuna clarissime prænuntiatur, cum per intempestivam & impiam misericordiam vitâ Agago Amalecitarum Regi, contra ac jusserat Deus, concessâ, regno ipse excidit. Splendida & hæc Arioli ejusdem prædictio: *Venient in trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Ebræos, & ad extremum etiam ipsi peribunt:* quo loco si per Ebraicam vocem כתים, quam vulgatus Interpres *Italiam* reddidit, Græcos, & Alexandrum, aut Romanos, aut utrosque intelligas, manifesta erit vaticinii fides. Decimo septimo capite Deuteronomii prædicit Moses, futurum ut sibi Regem Israëlitæ aliquando præficiant. Vicesimo vero octavo, Judæorum, Sedeciæque adeo ipsius captivitatem Babylonicam clarissime præsignificat. Josuæ diras adversus Hierichuntis instauratorem manifestus exitus multis post annis est consecutus. *Ædificavit Hiel de Bethel Jericho; in Abiram primitivo suo fundavit eam, & in Segub novissimo suo posuit portas ejus. juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Josue filii Nun.* Suum hic postularet locum memorabile illud vaticinium, quo Bethelica Jeroboami ara à Josia olim destruenda prædicitur, quod post annos circiter ducentos evenit: sed quoniam eodem libro & prædictio & eventus referuntur, neque veritas rei ex diversis scriptionum ætatibus firmari potest, pergo ad alia. Israëlitici regni excidium διαβρήδην prædixit Isaias; quodque magis mirere, tempus definivit, quo id contingeret: *Adhuc sexaginta & quinque anni, & desinet Ephraim esse populus.* Quæ partim per Salmanasarem, partim per Asarhaddonum ad exitum perducta sunt. Unde sexaginta quinque annorum illorum ducatur initium, hic non disputo: consuluntor Interpretes. Babylonicæ quoque urbis cladem adeo aperte vaticinatus est, ac si informia rudera, quæ supersunt, oculis ipse suis lustrasset: *Non habitabitur*, inquit, *usque in finem, & non fundabitur usque ad generationem & generationem, nec ponet ibi tentoria Arabs, nec pastores requiescent ibi: sed requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi.* Quæ deinde non semel repetit, ac præsertim quadragesimo septimo capite. Eodem pertinent & illa Jeremiæ: *Propterea habitabunt dracones cum Faunis ficariis, & habitabunt in ea struthiones, & non habitabitur ultra in sempiternum, nec exstruetur usque ad generationem & generationem.* Et hæc quoque: *Et erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, stupor, & sibilus, eo quod non sit habitator.* Eodem pertinent & illa Psalmi centesimi tricesimi sexti: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis: beatus qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Quam veræ sint omnes istæ, ac præcipue Isaiæ & Jeremiæ vaticinationes, ostendit Benjamin Tudelensis, cum ait sua ætate visum illic fuisse Nabuchodonosoris palatium vastatum, serpentibus ac scorpionibus plenum. Qui plura volet, Teixeiram consulat, & Petrum Vallensem, aliosque, qui peregrinationes suas literis consignarunt. Prorsus vero mirabilem de Cyro prædictionem edidit Isaias, nomine ejus expresso; dignitate quoque, ac rebus gerendis tanto ante præsignificatis, Hierosolymorum videlicet, ac Templi reparatione. *Qui dico Jerusalem*, inquit Deus, *Habitaberis; & civitatibus Juda, Ædificabimini, & deserta ejus suscitabo. Qui dico Cyro: Pastor meus es, & omnem voluntatem meam complebis. Qui dico Jerusalem, Ædificaberis; & Templo, Fundaberis.* Pergit deinde: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut subjiciam ante faciem ejus gentes, & dorsa regum vertam, & aperiam coram eo januas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, portas aureas conteram, & vectes ferreos confringam. Et dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorum, ut scias quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Israël. Propter servum meum Jacob, & Israël electum meum, & vocavi te nomine tuo; assimilavi te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus: accinxi te, & non cognovisti me.* Quæ si quis ad historiæ fidem exigat, talia esse comperiet, qualia post Cyrum ipsum sciri potuissent. Et hæc tamen ducentis propemodum ante Cyrum annis, eoque amplius, si Josephum sequimur, prænuntiata sunt. Quod stupendum sane est. Itaque perlectis iis Cyrus rei divinitatem summopere demiratus est. Huc etiam

Lev. 26. 33, 44.
Deut. 4. 25, & seq. & 28. 36.
Num. 24. 7.
Num. 24. 24.
Deut. 17. 14.
Deut. 28. 36.
Jos. 6. 26.
3. Reg. 16. 34.
3. Reg. 13. 1, & seq.
4. Reg. 23. 14.
Isa. 7. 8.
Isa. 13. 20, 21. & 14. 23. & 47. 1, & seq.
Jer. 50. 39.
Jer. 51. 37.
Psalm. 136. 8, 9.
Isa. 44. 26, 27, 28. & 45. 1. & seq.
Joseph. Antiq. libr. 11. cap. 1.

conferendum est prædictum illud Isaiæ: *In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum: Civitas Solis vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum, & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem qui liberet eos. Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, & cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino & solvent.* Docet Josephus id completum fuisse post sexcentos annos, Ptolemæi Philometoris ævo, tum cum Leontopoli in Heliopolitana Præfectura templum Hierosolymitani simile condidit Onias. Scio aliter nonnullos sensisse, & hæc ad Sennacheribi & Psammitichi tempora retulisse. Sed & res ipsa, Templum nempe Dei in media Ægypto; & locus ipse, Civitas Solis; & rei auctor, tam perspicue designantur, ut alio torqueri posse prophetia haudquaquam videatur. Cum præsertim accedat Josephi auctoritas, quem duobus locis affirmaturum id non fuisse puto, nisi communi inter Judæos opinione receptum sciisset. Atque hoc quidem κῦ λέξιν, nec enim quidquam vetat, quominus κῦ χῆμα ad vocationem gentium pertineat. Hierosolymorum direptionem prænuntiat Jeremias his verbis: *Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israël, ait Dominus; gentem robustam, gentem antiquam, gentem cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquetur.* Tum: *Conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio.* Promittit tamen non excisum iri funditus: *Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem.* Et paulo superius: *Ascendite muros ejus, & dissipate, consummationem autem nolite facere: auferte propagines ejus, quia non sunt Domini.* Iterum de excidio: *Ejiciam vos de terra hac, in terram quam ignoratis vos, & patres vestri.* Rursum: *Omnes thesauros tuos in direptionem dabo.* Quæ sæpius subinde iterat; tum demum subjicit: *Et post hæc, ait Dominus, dabo Sedeciam regem Juda, & servos ejus, & qui derelicti sunt in civitate hac à peste, & gladio, & fame, in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, & in manu inimicorum eorum, & percutiet eos in ore gladii, & non flectetur, neque parcet, neque miserebitur.* At nobilissimum & celebratissimum ejus vaticinium illud est, quo non Israëlitarum solum captivitatem, & victricem gentem, & pœnam huic ipsi olim irrogandam; sed annos etiam captivitatis exprimit: *Et erit universa terra hæc in solitudinem, & in stuporem: & servient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cumque fuerint fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldæorum, & ponam illam in solitudines sempiternas.* Et alibi: *Hæc dicit Dominus: Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos, & suscitabo super vos verbum meum bonum, ut reducam vos ad locum istum.* Tum: *Reducam captivitatem vestram ..... & reverti vos faciam de loco, ad quem transmigrare vos feci:* quæ aliis locis sæpe repetita invenies. Quæ de Ephree rege Ægypti prædixerunt Jeremias & Ezechiel, eorum exitum narrat Herodotus in Euterpe; Aprien siquidem, qui idem est ac Ephree, ab Amasi captum, & in Saiticam custodiam conjectum, ac tandem morti datum fuisse scribit. Quam accurate Babylonis excidium prænuntiaverit Jeremias capite quinquagesimo, & sequenti, memoratu dignum est. A gente Aquilonari, ejusque rege expugnatum iri ait; Medis nempe, eorumque rege Cyro; Persarum quippe reges, Medorum, Persarumque reges fuisse dictos apparet ex octavo capite Danielis: reges Ararat, Menni, Ascenez, & Mediæ adversus eam prœliaturos, Reges nempe Lydorum, & Armenorum, aliorumque, quos Xenophon Cyro in ea expeditione affuisse narrat. Oppugnationis quoque Babylonicæ rationem exponit Jeremias: *Siccitas*, inquit, *super aquas ejus erit, & arescent.* Deinde: *Currens obviam currenti veniet, & nuntius obviam nuntianti, ut annuntiet regi Babylonis, quia capta est civitas ejus à summo usque ad summum, & vada præoccupata sunt, & paludes incensæ sunt igni.* Hæc ita contigisse testes locupletes habemus Herodotum & Xenophontem, qui Cyrum tradunt Euphratis aquas aliorsum derivasse, atque ita arefacto fluminis alveo facilem sibi ad urbem capiendam transitum parasse. Ait quoque Jeremias: *Cessaverunt fortes Babylonis à prælio, sederunt in præsidiis.* Videlicet cum Nabonidus rex Borsippam se recepit, uti narrat Berosus. Pergit Jeremias: *Incensa sunt tabernacula ejus, contriti sunt vectes ejus. Currens obviam currenti veniet, & nuntius obvius nuntianti, ut annuntiet regi Babylonis, quia capta est civitas ejus à summo usque ad summum.* Refert quippe Herodotus tantam fuisse magnitudinem urbis, ut extremis jam captis, rem nondum inaudiverint qui urbis meditullium incolebant. Idem habet Xenophon, atque orta demum luce se captos intellexisse, qui arces tenebant. At ineptum est, quod prodit Aristoteles, partem urbis aliquam die tertio se expugnatam nondum sensisse. Fieri sane id potuisset, si Peloponnesi totius ambitum Babylonicorum murorum circumscriptio exæquasset, quod perperam opinatus est. Ita error errorem trahit. Tandem Babylon *Ubique dedit manum*,

Isa. 19. 18, & seq.

Joseph. Antiq. libr. 13. cap. 6. De bell. Jud. libr. 7. cap. 30.

Jer. 5. 15.

Jer. 5. 18.

Jer. 5. 10.

Jer. 16. 15.

Jer. 17. 3.

Jer. 21. 7.

Jer. 25. 11, 12.

Jer. 29. 10, 14.

Jer. 44. 30.

Ezech. 29.

Xenoph. Cyr. libr. 5.

Jer. 50. 38. & 51. 32.

Herod. Clio. Xen. Cyr. l. 7.

Jer. 51. 30.

Berof. apud Joseph. libr. 1. contr. Apion. Herod. Clio, libr. 191. Xen. Cyrop. libr. 7. Aristot. Polit. libr. 3. cap. 3.

Jer. 50. 15.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [297] - 269
PUBLIC DOMAIN

inquit Jeremias, *ceciderunt fundamenta ejus, destructi sunt muri ejus; quoniam ultio Domini est.* Quippe partim à Persis, partim à tempore rerum edace, Macedonumque negligentia, partim etiam à Seleuco Nicatore, cum ex ejus ruinis Seleuciam ad Tigrim
Strab. libr. 16. condidit, consumtam refert Strabo. Reditionis in patriam pollicitationibus, Ebræo-
Ezech. 36. 11. rum captivitatem solatus est Ezechiel: *Habitare vos faciam sicut à principio, bonisque*
Ezech. 37. 12, *donabo majoribus, quam habuistis ab initio, & scietis quia ego Dominus.* Et alibi: *Indu-*
14, 21. *cam vos in terram Israël.* Rursum: *Requiescere vos faciam super humum vestram.* Deinde: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego assumam filios Israël de medio nationum ad quas abierunt, & congregabo eos undique, & adducam eos ad humum suam.* Quæcumque vero ad-
Ezech. 26. 27, versus Tyrum futura denuntiat, sive per Nabuchodonosorem, sive per Alexandrum
28. sive, quod potius reor, per utrumque exitum nacta sint, esse certe nacta constat, planeque verax hoc oraculum habendum est. Hadrianum Parvillerium è Societate Jesu, virum candidissimum & Arabice doctissimum, qui decem annos in Syria egit, memini me audire aliquando cum diceret, sibi olim ad collapsas Tyri ruinas accedenti, & rupes mari prætentas, ac disjectos passim in litore lapides procul spectanti, Sole, fluctibus, & auris deterso ac levigatos, & siccandis solum piscatorum retibus, quæ tum forte plurima desuper expansa erant, utiles, venisse in memoriam hujus pro-
Ezech. 26. 5, 14. phetiæ Ezechielis de Tyro: *Dabo te in limpidissimam petram: siccatio sagenarum eris, nec ædificaberis ultra, quia ego locutus sum, ait Dominus Deus.* At Daniel non tam vaticinia fundere videtur, quam narrare historiam, cum de quatuor regnis per
Dan. 7. quatuor bestiarum visa sibi adumbratis disserit. Ipse vero velamen sibi detrahit,
Dan. 8. 20, & seq. cum citra omnem ambagem ait: *Aries, quem vidisti habere cornua, rex Medorum est atque Persarum. Porro hircus caprarum, rex Græcorum est; & cornu grande, quod erat inter oculos ejus, ipse est rex primus. Quod autem fracto illo surrexerunt quatuor pro eo, quatuor reges de gente ejus consurgent, sed non in fortitudine ejus. Et post regnum eorum, cum creverint iniquitates, consurget Rex impudens facie,* nempe Antiochus. Quæ adeo perspicua sunt, ut expositione non egeant. Legi tantum velim libri decimi Archæologiæ Josephi caput decimum. Cladem Judæis à Vespasiano & Tito inferendam clarissime de-
Dan. 9. 26, 27. nuntiat Daniel, dicens: *Post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & erit in Templo abominatio desolationis.* Undecimo præterea capite de prioribus Persarum regibus ad Xerxem usque, tum de Alexandro, ejusque successoribus Lagidis & Seleucidis ea narrat, quæ non aliam sibi deposcunt interpretationem, quam ipsam historiam. Atque hoc caput est, quod Alexandro prælegisse Jaddum Judæorum Pontificem Jo-
Joseph. Antiq. sephus memoriæ prodidit. Horum itaque pondere oppressus Porphyrius, Christianæ
libr. 11. cap. 8. veritati semper infestus, eo recurrit, ut commentitium, & post res gestas, Antiochi videlicet Epiphanis temporibus, confictum hunc Librum fuisse responderet: sed perfugium illud quarta nostra Propositio præcluserit. Utcumque accipiantur ista Oseæ:
Ose. 3. 4, 5. *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim; & post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus in novissimo dierum:* sive hæc referas ad Babylonicam captivitatem, & Ebræorum reditum ad pristinas sedes, Zorobabele duce, juxta complurium Judæorum sententiam;
Hier. in Ose. 3. sive ad calamitates à Judæis post Christi necem toleratas, ut Hieronymo & multis Christianis visum est, constat utique ad eventum esse perducta. Israëlitarum quoque
Ose. 10. 5. deportationem in Assyriam prædixit, cum diceret: *Vaccas Bethaven coluerunt habitatores Samariæ: quia luxit super eum populus ejus, & æditui ejus super eum exultaverunt in gloria ejus, quia migravit ab eo: siquidem & ipse in Assur delatus est, munus regi ultori.*
Ose. 7. 8. Idem jam ante significaverat his verbis: *Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor: Ægyptum invocabant, ad Assyrios abierunt.* Terræ motum, qui tum contigit,
Amos 1. 1. & cum Pontificale munus usurparet Ozias, biennio ante prædixerat Amos, ut supra
3. 15. ostendi. Israëlitarum quoque captivitas, & reditio domum manifeste ab eo prænuntiatæ sunt: *Israël captivus,* inquit, *migrabit de terra sua.* Et alibi: *Concutiam in omnibus*
Amos 1. 11. & 9. 9, 10, 11, 14. *gentibus domum Israël.* Deinde: *In gladio morientur omnes peccatores populi mei.* Et mox: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo illud sicut in diebus antiquis.* Tum: *Et convertam captivitatem populi mei Israël; & ædificabunt civitates desertas, & inhabitabunt; & plantabunt vineas.* Hierosolymitanum excidium à Zacharia apertissime
Zach. 14. 1, 2. prædictum est: *Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia tua in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur civitas, & vastabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars civitatis in captivitatem, & reliquum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [298] - 270
PUBLIC DOMAIN

populi non auferetur ex urbe. Quæ ſive referas ad cladem ab Antiocho Epiphane Hieroſolymis illatam; ſive, quod probabilius videtur Euſebio, ad alteram à Veſpaſiano & Tito inflictam, in qua ingens populi Judaici pars periit, & ad aliam ab Hadriano, cum magna civium multitudo Urbe ejecta eſt, vere utique χρησμὸς πολυσφόρος eſt. Fatendum ergo eſt multas Prophetias Veteris Teſtamenti veraces eſſe. Quod erat probandum. Euſeb. Dem. libr. 6.

PROPOSITIO SEPTIMA.

Multæ habentur in Veteri Teſtamento Prophetiæ de Meſſia.

I. *Vetus Teſtamentum, forma & apparatus Novi.* II. *Duplex prædictionum genus, per ſigna, & per verba.* III. *Multiplex prædictionum genus per verba.* IV. *Exploditur duplex Grotii ſententia; prior, qua ſtatuit univerſis de Chriſto prophetiis duplicem ineſſe ſenſum; primarium, qui ad hiſtoriam temporis quo editæ ſunt referendus ſit; ſecundarium, qui ad Chriſtum:* V. *altera, qua negat prædictionibus vim argumenti ineſſe.* VI. *Duplex eorum ſecta, qui prædictum fuiſſe Chriſtum negarunt.* VII. *Colliguntur vaticinationes Chriſti prænuntiæ: è Geneſi,* VIII. *Exodo,* IX. *Numeris,* X. *Deuteronomio,* XI. *Libro Joſue,* XII. *Libris Regum, & Paralipomenon,* XIII. *Libro Job,* XIV. *Libro Pſalmorum,* XV. *Prophetia Iſaiæ,* XVI. *Prophetia Jeremiæ,* XVII. *Lamentationibus Jeremiæ,* XVIII. *Prophetia Baruchi,* XIX. *Prophetia Ezechielis,* XX. *Prophetia Danielis,* XXI. *Prophetia Oſeæ,* XXII. *Prophetia Joëlis,* XXIII. *Prophetia Amos,* XXIV. *Prophetia Abdiæ,* XXV. *Prophetia Michææ,* XXVI. *Prophetia Habacuc,* XXVII. *Prophetia Sophoniæ,* XXVIII. *Prophetia Aggæi,* XXIX. *Prophetia Zachariæ,* XXX. *Prophetia Malachiæ,* XXXI. *& Libro primo Machabæorum.* XXXII. *Ethnici à Judæis, Judæorumque libris edocti Meſſiam prænoverunt & expectarunt. Aſtutiſſima Joſephi fallacia deprehenditur.* XXXIII. *Pſeudochriſti complures.*

I. MEMINERIMUS hanc nos ſupra Meſſiæ definitionem dediſſe: *Meſſias eſt homo Deus, à Deo divinitus miſſus ad hominum ſalutem, & à Prophetis in Veteri Teſtamento prædictus.* Quod ſi nulla in Veteri Teſtamento extaret de Meſſia prædictio, nullus utique vel foret, vel fuiſſet Meſſias, & rei non exiſtentis neque extituræ ea eſſet definitio; qualis Geometrica definitio puncti eſt, & lineæ, & ſuperficiei, quæ nec fuerunt unquam, nec eſſe poſſunt. Verum rem aliter ſe habere declarabit hæc Propoſitio, qua ſparſa per Veteris Teſtamenti libros oracula de Chriſto in unum colligemus. Quod priuſquam facere aggredimur, verba præfari licet, quibus alloquitur Romanos Paulus: *Ei autem qui potens eſt vos confirmare, juxta Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem myſterii temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo per Jeſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum:* & hæc quibus Corinthios compellat: *Loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſæcula in gloriam noſtram:* & iſta Petri: *Redemti eſtis pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati, præcogniti quidem ante mundi conſtitutionem, manifeſtati autem noviſſimis temporibus propter vos.* Cum enim ab omni retro ævo tempus definiviſſet Deus omnipotens, quo humanum corpus ſubire Filium unigenam decreverat, variis ſignis ac figuris, multiſque Prophetarum prædictionibus, qua claris & apertis, qua obſcuris & involutis, ad futuri beneficii ſpem homines excitavit. Quorum ne intercideret aliquando memoria, quam vel ad ſplendorem rei ac dignitatem, vel ad ſanctorum hominum alendam pietatem, vel ad impiorum contundendam pertinaciam retineri decebat, ſingula certis Dei juſſis in literas diligenter relata ſunt. Ad hæc ſi quis mentem ſimplicem

Vetus Teſtamentum forma & apparatus Novi.

Rom. 16. 25.

1. Cor. 2. 7.

1. Petr. 1. 20.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [299] - 271
PUBLIC DOMAIN

& ſincerum pectus adhibeat, Chriſtum, Chriſtique diſpenſationem tam luculentis agnoſcet expreſſam monumentis, ut finem Legis & Prophetarum Chriſtum eſſe, & Vetus Teſtamentum formam eſſe & apparatum Novi fateri cogatur. Hinc illud vetuſtiorum Ebræorum: כל מה שנזכר בתורא בנביאים ובכתובים רומזים אל החכמה. *Omnia quæcunque memorantur in Lege, Prophetis, & Hagiographis, indicant Sapientiam;* hoc eſt Chriſtum. Nam ſi petitis à Moſaico Pentateucho initiis per univerſa priſci Fœderis volumina lectio decurrat, prænuntiatus uno concentu reperietur Chriſtus; homo videlicet quidam eximius & divinus, imo & ipſe Deus, de nova Legi condenda, humani generis moribus in melius reformandis, ejuſdemque eluendis noxis, ac ſalute demum hominibus comparanda à Deo legatus. Quapropter cum apud Agrippam regem, & Berenicen, & Feſtum Præſidem cauſſam ex vinculis diceret Paulus, hac præcipue teſtificatione crimen à ſe removebat: *Auxilio enim adjutus Dei uſque in hodiernum diem ſto, teſtificans minori atque majori, nihil extra dicens quam ea quæ Prophetæ locuti ſunt futura eſſe & Moyſes, ſi paſſibilis Chriſtus, ſi primus ex reſurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus eſt populo & gentibus.* Hac doctrina Romanos imbuebat, cum ad eos talia ſcriberet: *Finis enim Legis Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti.* Item apud Cornelium Centurionem de Chriſto ſic diſſerebat Petrus: *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.* Non alio ſæpius uſos argumento Apoſtolos & Evangeliſtas reperimus, quam quod ſacrorum Vatum oracula ſubminiſtrabant: ut quemadmodum in Novo Teſtamento complebatur Vetus, ita Veteri Novum confirmaretur.

Act. 26. 22, 23.

Rom. 18. 4.

Act. 10. 43.

Duplex prædictionum genus, per ſigna & per verba.

II. Duplex autem in Veteris Inſtrumenti libris apparet prædictionum genus, ab antiquis Interpretibus optime agnitum utrumque & diſtinctum; alterum expreſſum verbis; ſignis alterum ac ſimulacris adumbratum; pro more per Orientem jam inde à vetuſtiſſimis temporibus uſitatiſſimo, ac inter Judæos præcipue, quibus cogitationes, ſive ad futura, ſive ad præſentia, ſive ad præterita pertineant, formis ac figuris ſignificare ſolenne eſt. Hujus generis fuit Ahiæ Silonitæ vaticinium, cum pallii novi, in duodecim partes ſciſſi, decem ſegmina colligere Jeroboamum juſſit; hac imagine Salomonici regni ſciſſuram præſignificans, cujus decem tribus ſub hujus imperium erant olim conceſſuræ. Sic Jeremias per ſubligaculum lineum in Euphrate putrefactum, Hieroſolymæ, Judæorumque ſuperbiam depreſſum iri portendit. Eidem per agri Anathothici emtionem præmonſtravit Deus futurum, ut poſtliminio in patriam Babylone reverſi olim Judæi novas agrorum emtiones venditiones contraherent, haud ſecus quam antea facere conſueverant. Imminentes Judæis calamitates per capillorum & barbæ ſuæ raſuram, Dei juſſu, præmonſtrat Ezechiel. Scortum ducere jubetur Oſee, ex eoque procreare liberos, atque ea ipſis imponere nomina, quibus futurorum inerant indicia. Rationem moris hujus dat Hieronymus: *Vult Scriptura divina, non ſolum auribus doceri populum, ſed & oculis. Magis enim mente retinetur quod viſu, quam quod auditu ad animum pervenit.* Utroque modo Chriſtus Jeſus Diſcipulos ſuos præceptis inſtruebat: *Dominus, ac Redemptor noſter,* inquit Gregorius Papa, *per Evangelium ſuum aliquando verbis, aliquando rebus loquitur.* Præclare id argumentum Paulus in priore ad Corinthios Epiſtola proſecutus eſt, cum diceret Ebræos *in Moyſe baptizatos eſſe in nube & in mari, & omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaſſe, & omnes eumdem potum ſpiritalem bibiſſe, bibiſſe autem de ſpiritali conſequente eos petra, petram autem fuiſſe Chriſtum.* Tum addit: *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt.* Et deinde: *Hæc autem in figura contingebant illis; ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum devenerunt.* Nobiliſſimum præterea, & obſervatione digniſſimum exemplum in duobus Abrahami filiis conſtituit, quorum alter ex libera, inſigni Dei beneficio, poſt iteratas pollicitationes natus erat, alter ex ancilla fuerat prognatus. Hos Teſtamenti utriuſque Veteris & Novi figuram gerere docet Paulus: *Unum quidem in monte Sina in ſervitutem generans, quæ eſt Agar; Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ mater eſt noſtra.* Deinde ſubjicit: *Nos autem, fratres, ſecundum Iſaac promiſſionis filii ſumus. Sed quomodo tunc is, qui ſecundum carnem natus fuerat, perſequebatur eum qui ſecundum ſpiritum, ita & nunc.* Idem alibi feſtos dies, neomenias, ſabbatha, totamque adeo Legem, futurorum bonorum umbram eſſe docet; quorum cultui deditos circumciſos, exemplari & umbræ cœleſtium deſervire; craſſos nempe & pingues Judæos, literam conſectantes, obviam videlicet & apertam horum ſignificationem; ſpiritum vero negligentes, intimam nempe ſignificationem & reconditam; quam veri, & ex animo, intimiſque ſenſibus Judæi, & corde circumciſi perſequuntur.

Ezech. 5. 1, & ſeq.

Oſe. 1. 2, & ſeq.

Hier. in Jerem. 19.

Gregor. M. Hom. 31. in Evang.

1. Cor. 10. 2, & ſeq.

Gal. 4. 22, & ſeq.

Col. 2. 17.

Ebr. 10. 1. & 8. 1.

Multiplex

III. Quæ verbis autem continentur Prophetiæ, vel nudam habent ac ſimplicem ſignificationem,

significationem, vel obscuram ac multiplicem. Prioris generis est celebre Danielis de Christi interitu prædictum. Tale & illud Oseæ: *Dies multos sedebunt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* Occulta inest & implicata venturorum prædictio istis Isaiæ: *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis: Velociter spolia detrahe, cito prædare.* Et his quoque ejusdem Prophetæ: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit: vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos: vitulus & ursus pascentur; simul requiescent catuli eorum: & leo quasi bos comedet paleas.* Hanc quam proponimus Prophetiarum divisionem manifeste amplectitur Origenes libro primo contra Celsum: λεκτέον οὖν πρῶτον ὅτι πολλοὶ προφῆται παντοδαπῶς προεῖπον τὰ περὶ χριστοῦ, οἱ μὲν δι' αἰνιγμάτων, οἱ δὲ δι' ἀλληγορίας, ἢ ἄλλῳ τρόπῳ, τινὲς δὲ καὶ ψιλῷ ῥητῷ. *Primo igitur dicendum est, multos Prophetas res ad Christum pertinentes omnibus modis prædixisse; alios quidem per ænigmata, quosdam per allegoriam, vel alio modo; nonnullos etiam apertis verbis.* Ænigmata interpretor signa; allegorias vero vaticinia, quibus multiplex subest significatio. Sed de variis hisce prædictionum generibus uberius infra tractabimus. Nunc id tantum Lector admonendus est, in his testimoniis geminam significationem, manifestam aliam, aliam latentem complexis, tenendam hanc esse regulam, ut quotiescumque sensus obvius & ex orationis contextu efflorescens, præ se fert absurdum aliquid, vel Legi divinæ, aut Scripturæ sacræ repugnans, tum insuperhabeatur & spernatur ille sensus, nec in cortice Lector hæreat, sed reconditam sententiam enucleet, & evolvat.

genus prædictionum per verba. Oſe. 3. 4. Isa. 8. 1.

Isa. 11. 6, 7.

IV. Minime vero probare possum Hugonis Grotii, viri de sacris literis cæroquin egregie meriti, sententiam, qui Matthæi locum quemdam interpretans, pertinentes ad Christum prædictiones, non aliquas, quod pateremur, sed universas, primarium quemdam & proprium ac proximum sensum, ad historiam ejus temporis, quo proferebantur, referendum involvere docet; secundarium vero & mysticum ac allegoricum & remotum, ad Christum. Hoc, inquam, in multis verum esse fatemur; velut in illa prædictione Jeremiæ: *Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eos, quia non sunt:* quibus & calamitates hoc tempore Bethlehemitis à Babyloniis illatæ significantur primum, deinde & aliæ ab Herode inferendæ prænuntiantur. Hujusmodi & illud est, *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium*: quod de Salomone prædictum à Deo per Nathanem, ad Christum sine hæsitatione refert Paulus in Epistola ad Ebræos. Aliud quoque nobis exemplum suppeditat Hieronymus: *Hic est mos Scripturæ sanctæ*, inquit, *ut futurorum veritatem præmittat in typis, juxta illud quod de Domino Salvatore in septuagesimo primo Psalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Nec enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus est à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes servierunt ei, neq; ante Solem permansit nomen ejus, nec benedictæ sunt in ipso omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quasi in umbra, & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.* Verum alia esse pertendo Prophetarum oracula, quæ Christum mere respiciant, ad ea vero quibus edita sunt tempora, nulla quantumvis coacta ac violenta expositione queant detorqueri: cujusmodi sunt prædictiones, Jacobi Patriarchæ de abrogando sceptro Juda, cum venerit Christus; & Danielis de Christi adventu post hebdomades septuaginta. Tale est & illud Zachariæ: *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium.* Inusitata illa Prophetarum acta, quæ Dei jussu fiunt, futurorum fere signa esse constat ex allatis paulo superius exemplis. Hujusmodi esse & hoc Zachariæ certum est: cui ecquodnam aliud contigerit πλήρωμα, quam cum à Juda Christus venditus est, comminisci Grotium non posse puto. Simile est & istud ejusdem: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam & super pullum filium asinæ.* Ostendat Grotius regem aliquem Juda, justum, Salvatorem, pauperem, asina vectum, pullo subsequente, Hierosolymam iniisse, non repugnabo. Simile & illud Davidis: *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Dicat Grotius ecquando felle pastus fuerit David, vel acetum biberit. Clarissimum vero præ reliquis istud ejusdem: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me: diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Quæ quem locum obtinere possint in historia Davidis, non intelligo. Scio hæc commentitiis quibusdam allegoriis obtundere conatum esse olim Theodorum Mopsuestenum, sed vanis adeo

Exploditur duplex Grotii sententia; prior qua statuit universis de Christo Prophetiis dupl'icem inesse sensum; primarium, qui ad historiam temporis quo editæ sunt, referendus sit; secundarium, qui ad Christum: Jer. 31. 15. 2 Reg. 7. 14. Ebr. 1. 5. Hier. in Dan. 11. 12.

Zach. 11. 12, 13.

Zach. 9. 9.

Psalm. 68. 22.

Psalm. 21. 18, 19.

& frivolis, ut ſententiæ noſtræ veritatem adſtruant potius quam deſtruant. Plura afferre poſſem, ſed iſta ſane vim Prophetiarum ſatis defendunt, quam Grotii opinio labefactat.

altera, qua negat prædictionibus vim argumenti ineſſe.

V. Eamdem vero penitus infringit, cum ait vaticinia hæc, *non in vim argumenti proprie adhiberi, ſed ad illuſtrandam atque confirmandam rem jam creditam:* quod perinde eſt ac ſi diceret, ad Chriſtianam fidem probandam infirma eſſe & invalida, ornatus vero tantum, & fovendæ Chriſtianorum pietatis gratia, ſic tanquam quaſdam Veteris & Novi Teſtamenti convenientias, à piis & ingenioſis hominibus excogitatas, & κατὰ κόλλησιν accommodatas, obſervari & proferri; cum nihil ad ponenda fidei fundamenta proſint. Quæ doctrina, tanti viri pace dixiſſe liceat, parum certe abeſt ab impietate, & tota Socini fermento turget. Ejus ſiquidem diſcipulus Smalcius capite nono De divinitate Jeſu Chriſti, in eamdem prorſus conſpirat ſententiam, quam & iiſdem fulcit rationibus. At aliter ſentiebat Auguſtinus, qui adverſus Fauſtum Manichæum Prophetarum prædictiones reſpuentem diſputans, non fidem Chriſti miraculis & reſurrectione comparatam, vatum Prophetiis confirmandam eſſe cenſuit; ſed à vaticiniis potius Prophetarum ordiendam eſſe fidem, ad abſconditos deinde ſapientiæ & ſcientiæ theſauros penetrandum eſſe exiſtimabat: *Ea ipſa*, inquit, *eſt ſimplex fides, qua credimus, antequam cognoſcamus ſupereminentem ſcientiam caritatis Chriſti, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei, non ſine cauſſa diſpenſationem humilitatis ejus, qua humanitus natus & paſſus eſt, à Prophetis per propheticam gentem, per propheticum populum, per propheticum regnum tanto ante prædictam.* Tum: *Ibi ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi, qui nulli aperiuntur, ſi ſibi per maternam carnem trajectum cibum, id eſt per Apoſtolica & Prophetica ubera lactis alimenta contemſerit.* Demum concludit: *Non ergo quod dicimus neceſſariam ſimplicem fidem, contrarium eſt ei quod dicimus, ut Prophetis credatur: magis enim ad hoc pertinet, ut Prophetis credatur, priuſquam purgata & roborata mente poſſit intelligi, qui per Prophetas ſic loquebatur.* Idem alibi: *Quid eſt Chriſtus? dicit Paganus: cui reſpondemus, Quem prænuntiaverunt Prophetæ.* Nempe Paganum Chriſti notitia & fidei rudimentis imbuendum, adire vult & conſulere Prophetas. Alio item loco totam Ebraicæ Reipublicæ adminiſtrationem, Chriſti prophetiam fuiſſe docet: *Cui prophetando venturo*, inquit, *gens una deputata eſt, cujus Reipublicæ tota adminiſtratio prophetia eſſet illius Regis venturi, & civitatem cæleſtem ex omnibus gentibus condituri.* Aliter ſentiebat & Euſebius, cum ſcriberet: ἡ μικρὰ τυγχάνη τῆς καθ' ἡμᾶς ἀληθείας ἀπόδειξις, ἢ ἡ ἀπὸ τῶν ἑβραϊκῶν γραφῶν μαρτυρία, ἐν αἷς πρὸ μυρίων ὅσων ἐτῶν οἱ παρ' ἑβραίοις προφῆται τὸν τῶν ὅλων ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ κηρύξαντες, ὀνόμασί τε τοῦ θεοῦ προηγορείας ἐμνήσθησαν, καὶ τὸν εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ παρουσίαν προῳδήσαντο· *Non levis eſt probatio veritatis quam tuemur, Ebraicarum litterarum teſtificatio, in quibus cum ante multos annos Ebræi Prophetæ bonorum promiſſionem omni mortali generi prædicaverint, nominatim Chriſti appellationis meminerunt, ejuſque adventum ad homines vaticinati ſunt.* Itaque oraculis præcipue Prophetarum dogmatis Chriſtiani veritatem in libris De evangelica demonſtratione adſtruxit. Aliter ſentiebat Sylveſter Papa, qui in diſputatione cum Judæis Romæ habita, quam Hiſtoriæ ſuæ Cedrenus inſeruit, hoc uno propemodum argumento, quod ex Prophetiarum eventu ducitur, Chriſtianorum cauſſam tuebatur. Aliter ſentiebat Conſtantinus Imperator, qui cum colloquio huic intereſſet, ſic Judæos affatus eſt: εἰ ταῦτα ταῖς ὑμετέραις ἀναγινωσκόμεναι βίβλοις, ἀληθῶς ἀνεπλέγητε, ὦ Ἰουδαῖοι, τῶν παθημάτων ἕνεκεν τοῦ Χριστοῦ, ἅπερ κατὰ τάξιν προλεχθέντα ἐν τῷ Χριστῷ ἐπληρώθη· *Si hæc veſtris continentur libris, fruſtra, ô Judæi, contradicitis, ob ea quæ paſſus eſt Chriſtus, quæ ordine prædicta in Chriſto completa ſunt.* Aliter ſentiebat Lactantius, cum ſic quemdam Chriſtianæ religionis adverſarium alloqueretur: *Diſce igitur, ſi quid tibi cordis eſt, non ſolum idcirco à nobis Deum creditum Chriſtum, quia mirabilia fecit, ſed quia vidimus in eo facta eſſe omnia, quæ nobis annuntiata ſunt vaticinio Prophetarum.* Et rurſus: *Non igitur ſuo teſtimonio (cui enim de ſe dicenti poteſt credi?) ſed Prophetarum teſtimonio, qui omnia quæ fecit ac paſſus eſt, multo ante cecinerunt, fidem divinitatis accepit.* Aliter ſentiebat Cyprianus, cum teſtimonia è Libris ſacris adverſus Judæos colligens ſcriberet in Præfatione ad Quirinum profuturas ei prædictiones Prophetarum, *ad prima fidei lineamenta formanda.* Aliter ſentiebat Origenes, cujus hæc verba ſunt adverſus Celſum: τὸ μέγιστον τῶν πρὸς τὴν συστάσεως τοῦ ἰησοῦ κεφαλαίων, ὡς ὅτι προεφητεύθη παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις προφητῶν, μωϋσέως, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, ἢ καὶ πρὸ μωϋσέως. *Omnium quæ ad aſtruendam Chriſti fidem adhiberi poſſunt argumentorum maximum hoc eſt, quod prædictus fuit à Prophetis qui apud Judæos fuerunt, tum Moſe, tum & iis qui Moſe vel recentiores fuerunt, vel vetuſtiores.* Idem etiam probationem quæ fit per Prophetarum prædictiones, ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν, *Validiſſimam demonſtrationem* appellat. Aliter ſentiebat Tertullianus, qui librum ſuum adverſus Judæos hac abſolvit

Auguſt. adv. Fauſt. Man. libr. 12. cap. 46.

Auguſt. Tract. 35. in Joh.

Auguſt libr. 1. De conſenſ. Evang. cap. 11.

Euſeb. Præp. libr. 1 cap. 3.

Lact. Inſt. l. 5. cap. 3.

Orig. contr. Celſ. libr. 1.

Orig. contr. Celſ. libr. 2.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [302] - 274
PUBLIC DOMAIN

clauſula: *Hæc aut prophetata nega, quæ coram videntur; aut adimpleta, quum leguntur: aut ſi negas utrumque, in eo erunt adimpleta, in quem ſunt prophetata.* Aliter ſentiebat Irenæus, qui homines Chriſti Jeſu miracula præſtigiis facta eſſe cavillantes, Prophetarum oraculis convincebat; atque ita non Prophetiarum veritatem adſtruebat Chriſti miraculis, quod fieri vult Grotius; ſed miraculorum Chriſti veritatem Prophetiis comprobabat. Aliter ſentiebat Athenagoras, qui repudiatis Philoſophorum opinionibus de Deo, & opinionum argumentis, de Chriſtianorum dogmate aiebat: ἡμεῖς ᾧ ὧν νομῷ καὶ πεπιστεύκαμεν, ἔχομεν προφήτας μάρτυρας· *Nos autem eorum quæ novimus & credimus, Prophetas teſtes habemus.* Deinde: αἱ φωναὶ τῶν προφητῶν πείθουσιν ἡμᾶς τοὺς λογισμούς· *Prophetarum voces ratiocinationes noſtras confirmant.* Aliter ſentiebat Juſtinus, qui Prophetarum fere prædictis dogma Chriſtianum adverſus Ethnicos & Judæos defendebat. Aliter ſentiebant Patres Quinti Concilii, qui Theodorum Mopſueſtenum anathemate feriebant, cum ob alias cauſſas, tum quod *Prophetias, quæ de Chriſto ſunt, rejiciens, feſtinaret diſpenſationis pro noſtra ſalute magnum myſterium, quantum ad ſe pertinebat, reprobare.* Quo clare ſignificatur, Prophetiis quæ de Chriſto prolatæ ſunt peſſumdatis, ſacræ ejus οἰκονομίας myſterium labefieri. Aliter ſentiebat & Paulus, cum ſic alloqueretur Epheſios: *Eſtis cives ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu:* cumque Theſſalonicenſes moneret, ne Prophetias ſpernerent: quod tuto certe facere poterant, ſi ſupervacanea erat illarum auctoritas; nec faciebant tamen, quemadmodum teſtificantur Acta: *Hi autem erant nobiliores eorum, qui ſunt Theſſalonicæ: qui ſuſceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie ſcrutantes Scripturas, ſi hæc ita ſe haberent:* item cum apud Romanos prædicaret *revelationem myſterii temporibus æternis taciti, quod patefactum eſt per ſcripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei:* quibus ſignificabat ad devinciendos in obſequium fidei hominum animos efficaciſſimum argumentum peti ex ſcripturis Prophetarum. Cum ergo Romæ Judæos ad ſe convenientes in Chriſtiana fide inſtituere vellet, *ſuadebat eis de Jeſu, ex lege Moyſi, & Prophetis, à mane uſque ad veſperam;* non ex Chriſti ipſius miraculis & reſurrectione, quod vult Grotius. Imo vero cauſſam ſuam agens apud Agrippam, reliquis prætermiſſis argumentis, unico hoc, quod vatum prædictionibus conſtat, ut pote validiſſimo & utiliſſimo, uti ſe ſolere declarat: *Auxilio*, inquit, *adjutus Dei uſque in hodiernum diem ſto, teſtificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea quæ Prophetæ locuti ſunt futura eſſe, & Moyſes, ſi paſſibilis Chriſtus, ſi primus ex reſurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus eſt populo & gentibus.* Cum ergo ſic Agrippam interpellaſſet: *Credis, rex Agrippa, Prophetis?* ſtatim reſpondit Agrippa: *In modico ſuades me Chriſtianum fieri:* quaſi id ſignificans, admiſſis Prophetarum vaticiniis, ſtatim Chriſto dandum eſſe nomen. Non alia ex nota Chriſtum agnoſcere ſe profitetur apud Nathanaëlem Philippus, quam ex vaticinationibus Prophetarum: *Quem ſcripſit Moyſes in Lege*, inquit, *& Prophetæ, invenimus, filium Joſeph à Nazareth.* Prophetas Evangeliſtarum præcurſores prædictionibus ſuis muniiſſe viam Evangelio docet Petrus: *De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt; ſcrutantes in quod vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti, prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias: quibus revelatum eſt, quia non ſibimet ipſis, vobis autem miniſtrabant ea, quæ nunc nuntiata ſunt vobis per eos qui evangelizaverunt vobis, Spiritu ſancto miſſo de cælo, in quem deſiderant Angeli proſpicere.* Sequenti deinde Epiſtola propheticis oraculis fidem potius jubet adjungi, quam ſuo fratrumque ſuorum quantumlibet vero teſtimonio: *Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapſa ad eum hujuſcemodi à magnifica gloria: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipſum audite. Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum eſſemus cum ipſo in monte ſancto. Et habemus firmiorem propheticum ſermonem; cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco, donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus veſtris: hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scripturæ, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines.* Idem Hieroſolymitas hoc ipſo argumento ad eluendum pœnitentia crimen hortatur, quod Jeſum inſontem trucidando admiſerant: *Et nunc, fratres, ſcio quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri. Deus autem quæ prænuntiavit per os omnium Prophetarum, pati Chriſtum ſuum, ſic implevit. Pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata veſtra.* Vides non ad fovendam duntaxat fidem jam animis hominum illapſam opportunum eſſe & utile Prophetiarum ſubſidium, ſed ad parandos eos & ſubigendos in fidei ſuſceptionem. Lucernæ lucenti in caliginoſo loco Propheticum ſermonem comparat; an fide jam illuſtratam mentem caliginoſum locum dixit? minime ſane. Ergo fidei prævius eſſe debet ſermo Propheticus, nedum comes aut aſſecla.

Iren. adv. Hær. libr. 2. cap. 57.

Athen. Legat.

Concil. 2. Cõſtant. Collat. 8.

Eph. 2. 19, 20.

1. Theſſ. 5. 20.

Act. 17. 11.

Rom. 16. 26.

Act. 28. 23.

Act. 26. 22.

Act. 26. 27.

Joh. 1. 45.

1. Petr. 1. 11, 13.

2 Petr. 1. 17, & ſeq.

Act. 3. 17, & ſeq.

Act. 18. 28. Apollos Alexandrinus *Vehementer Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum*, non utique per miracula ab eo edita. Ait Angelus Joanni in Apocalypsi:
Apoc. 19. 10. *Testimonium enim Jesu, est spiritus prophetiæ*: ac si diceret, ad fidem Christo Jesu conciliandam, non aliunde certiora duci quam ex oraculis Prophetarum testimonia. Emmaüntios viatores gravissimis verbis castigat Christus, non quod ad patrata à se prodi-
Luc. 24. 25, & seq. gia, sed quod ad editas de se prædictiones parum adhiberent fidei: *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant.* Eodem argumento Judæos urgebat, cum diceret:
Joh. 5. 39, & seq. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me ..... Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim credideretis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?* Quibus significat, quicumque Mosem admiserit, se quoque ut admittat necesse esse: quippe ex eo non speciosa quædam & verisimilia, sed necessariæ consequentiæ argumenta depromi, ad persuadendam fidei Christianæ veritatem. In eamdem sententiam
Luc. 24. 44. Apostolos affatur Christus: *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* Profecto si Prophetiarum multiplex est significatio, aliaque ad res Veteris Testamenti spectet propius, alia ad Christum accommodari possit, non tamen in vim argumenti adhiberi, quod arbitratus est Grotius, eam certe impleri necesse non est, quæ jam in prioris significationis eventu πλήρωμα suum est consecuta: unde efficitur necesse non fuisse impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de Christo, quod cum ipsius Christi verbis ex adverso pugnat. Item alibi Discipulos sic alloqui-
Joh. 14. 29. tur Jesus Dominus: *Nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis:* efficacissimam esse docens ad persuadendum futurorum prædictionem. Hoc ipsum denique significatum voluit, cum in monte Mosem & Eliam alloqui visus est.
1. Cor. 14. 22. Objiciat quispiam istud Pauli è priore Epistola ad Corinthios: *Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.* Si addatur vocula, quam suppleri debere Grotius ipse agnoscit, apertior erit loci sententia: *In signum sunt Prophetiæ, non infidelibus* solum, *sed fidelibus.* Præterea futurorum prædictiones Prophetiarum nomine neutiquam hic signari consentiunt Interpretes, & id satis
1. Cor. 14. 3. indicat, quod extat initio capitis: *Nam qui prophetat hominibus, loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem.* Quantum denique ad futurorum cognitionem roboris insit prædictionibus Prophetarum, facile colligitur ex egregio hoc Amosi
Amos 3. 7. testimonio: *Non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos Prophetas.* Quod si consiliorum suorum conscios habet Prophetas Deus, præcipue sane eorum quæ ad Messiam spectant, qui fuit Legis ac Prophetarum finis. Atqui hæc arcana Prophetis aperit Deus, ut eadem illi hominibus prodant: subjungit quip-
Amos 3. 8. pe Amos: *Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit?* Non aliam autem ob causam secreta sua pandi vult hominibus, nisi ut cognoscantur ab iis & credantur; alioquin suam, Prophetarumque suorum operam luderet. Fidem ergo Prophetiis adjungi vult Deus, proindeque vis iis probationis inest, certissimaque inde argumenta conflantur. Atque horum profecto confessionem vis veritatis à Grotio expressit in explanationibus prioris Epistolæ ad Corinthios: illic enim ait Prophetiam cæteris donis
1. Cor. 14. 1. præferri ab Apostolo, *Quia maximam ea res auctoritatem præstabat Evangelio, convincebat incredulos, firmabat credentes: divinum enim*, inquit, *ab omnibus hominibus creditur esse prædictio, dicta ob id divinatio.* Ad id autem vi argumenti pollere Prophetiam necesse est. Constet itaque pleraque Prophetarum prædictiones ad Christum spectantes, easque præcipuas, esse hujusmodi, ut Christum mere, proprie, ac proxime respiciant; nec aliam iis inesse significationem, nisi forte mysticam, allegoricam, remotam, ad arbitrium excogitatam, minime vero necessariam; opportunissimum vero ac præcipuum fidei Christianæ argumentum, τὸ μέγιστον τῆς περὶ τῆς συστάσεως τῆ ἰησοῦ κεφαλαίων, ut
Orig. libr. 1. contr. Cels. loquitur Origenes, ex ipsis vatum prædictionibus arcessi. Addo & mihi videri valde probabile, testimonia Veteris Testamenti à Novi Scriptoribus Jesu Christo, ejusque doctrinæ accommodata, constanti omnium consensu hoc tempore credita esse de Christo venturo prædictiones continere; nec opportunius ullum Evangelistis, aliisque Novi Testamenti Scriptoribus visum esse argumentum, quo religionis Christianæ veritatem persuaderent. Quæ cum ita sint, probationum aliarum vim haudquaquam oppugno. Quid
Joh. 10. 25. de operibus suis Christus Judæis dixerit, probe memini: *Opera*, inquit, *quæ ego facio*
Joh. 14. 11, 12. *in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me*: & Apostolis: *Non creditis quia*
Joh. 16. 24. *ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite.* Et deinde: *Si opera*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [304] - 276
PUBLIC DOMAIN

non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Eadem eſt ſententia iſtorum Johannis Evangeliſtæ: *Multa quidem & alia ſigna fecit Jeſus in conſpectu diſcipulorum ſuorum, quæ non ſunt ſcripta in libro hoc. Hæc autem ſcripta ſunt, ut credatis, quia Jeſus eſt Chriſtus Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Joh. 20. 30, 31: Non ergo argumentorum, quæ ad fidem Religioni Chriſtianæ faciendam, vel ex miraculis Chriſti & Apoſtolorum, vel aliunde utiliter petuntur, robur infringo: (abſit à me hoc nefas:) ſuum duntaxat Prophetiis ſervari volo. Utraque complexus eſt Apoſtolus hoc commate: *Et ſermo meus, & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus & virtutis:* ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· 1. Cor. 2. 4. Demonſtrationem ſpiritus appellat, quæ fit per prophetias, cujuſmodi hæc noſtra eſt: demonſtrationem virtutis, quæ fit per miracula. Ita quidem interpretatur Origenes. Origen. libr. 1. contr Celſ.

VI. Contra vero vel proxime & directe, vel remote & oblique Chriſtum Jeſum eſſe prædictum præfracte negarunt alii: quorum tamen opinio non ſimplex eſt & uniuſmodi, ſed in geminas videtur ſectas fuiſſe diviſa. Quidam enim Meſſiam à Prophetis prædictum eſſe non negant; at Jeſum eum eſſe Chriſtum qui prædictus eſt, ejuſque vitam, mortem, aliaſve geſtas res in Veteri Teſtamento fuiſſe prænuntiatas, id vero negant. Quam opinionem defendunt Judæi, & olim defendebat Marcion. Alii vero, qui Chriſtum alium non expectant, quod faciunt Judæi, ſed Jeſum fatentur eſſe Chriſtum, prædictum tamen à Prophetis eſſe infitiantur. Qua in hæreſi fuerunt Manichæi, magnaque adverſus Fauſtum doctrinæ hujus patronum Auguſtino concertatio eſt. Eam deinde Theodorus Mopſueſtenus, nefarius Hæreticus, ſibi defendendam propoſuit, in ſuis Libri Duodecim Prophetarum explanationibus, ut diſcimus ex Collatione quarta Concilii Quinti. Itaque conſentientes habemus & faventes Judæos in ſeptimæ hujus Propoſitionis defenſione, qua multas haberi ſtatuimus in Veteri Teſtamento Prophetias de Meſſia: adverſarios vero Manichæos, & Theodorum, quos hic nobis oppugnandos proponimus: neque ſolum ad id colligemus verba Veteris Teſtamenti quibus venturus prænuntiatur Meſſias, ſed res etiam ac ſigna quibus adumbratur & præſignificatur; non omnia quidem anxie corradentes, quæ in hanc ſententiam congeri poterant, ſed illuſtria tantum, & Ethnicorum, aut Hæreticorum cavillationibus majora: cavebimuſque interim ne quod in aliquibus Chriſtianis carpebat olim Maimonides, id admittamus, ne videlicet nimio partium ſtudio provecti longius, ſigni ac typi, aut vaticinii vim vel ingratiis tribuamus iis antiqui Fœderis teſtimoniis, quæ utroque vacua ſunt. Deinde vero Meſſiam illum, fuiſſe Jeſum Nazarenum ex eorumdem Prophetarum prædictionibus alia Propoſitione oſtendemus. Impium porro Apellem, de Marcioniſtarum grege Hæreticum, qui Prophetias ut falſas ſibique contrarias ac diſſonas penitus aſpernabatur, haudquaquam hic adoriemur. Quod opportunius fiet ab iis, qui interpretandas illas ſuſcepe-runt. Quanquam vel ex ſequentibus, iiſque præſertim quæ Propoſitione nona colligemus, ſibimet conſentire ipſas, & in prænuntiando Chriſto Jeſu præclare convenire probabimus.

Duplex eorum ſecta, qui prædictum fuiſſe Chriſtum negarunt.

Auguſt. adv. Fauſt. Manich. libr. 12. cap. 1. & libr. 16. c. 4.

VII. Prima occurrit capite tertio Geneſeos, ubi ſerpentem inſidiatorem his verbis affatur Deus: *Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum & ſemen illius: Ipſe conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo illius.* Vulgata quidem habet *Ipſa*; at Ebraicum exemplar, & Septuaginta Senum Interpretatio, & Samaritana editio habent *Ipſe*. Ita & Onkelos, & Jacobus Tawoſus Judæus, Perſicus interpres, & Syrus. Ita Irenæus, Cyprianus, & Hieronymus. Nempe ſignificatur Chriſtus. Quod quamvis Judæi recentiores alio flectere ſunt conati, contrait tamen vetuſtiorum fides, qui majori candore Chriſtum hic agnoſcunt. Ait quippe Jonathan ben Uziel futurum ut filii mulieris, homines videlicet, præceptis divinis obtemperando caput ſerpentis conterant; rurſum calcem eorum dente invadat ſerpens, cum prolabentur in vitia; at ſerpenti remedium fore nullum, piorum vero hominum vulneri Chriſtum, cum venerit, medicinam facturum. Quod perinde eſt ac ſi diceret Chriſtum per ſanctos homines auxilio ejus fretos, inſidiantem iis Dæmonem devicturum. Quam interpretationem amplexus eſt Hieroſolymitanus Paraphraſtes.

Colliguntur vaticinationes Chriſti prænuntiæ: è Geneſi. Gen. 3. 15. Iren. l. 4. c. 78. Cyprian. Teſt. libr. 2. cap. 9. Hier. Tradit. Ebr. in Gen.

Altera venturi Chriſti prædictio iis continetur pollicitationibus, quibus Abrahami, Iſaaci, & Jacobi fidem ac virtutem Deus eſt proſecutus, cum futurum ipſis ſpopondit, ut *Benedicantur in iis, & in ſemine eorum, cunctæ tribus terræ.* Quæ ſic intellexit Petrus, cum ad Judæos verba faceret: *Vos eſtis filii Prophetarum, & Teſtamenti quod diſpoſuit Deus ad Patres noſtros, dicens ad Abraham: Et in nomine tuo benedicentur omnes familiæ terræ. Vobis primum Deus ſuſcitans Filium ſuum, miſit eum benedicentem vobis, ut convertat ſe unuſquiſque à nequitia ſua.* Nec aliter Paulus cum ſcriberet ad Galatas: *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit, Et ſeminibus, quaſi in multis,* Gen. 12. 3. & 18. 18. & 22. 18. & 26. 4. & 28. 14. Act. 3. 25, 26. Gal. 3. 16.

ſed quaſi in uno: Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Sic intellexerunt & Judæi, ut apparet ex libro Chaſidim R. Samuelis, ubi promiſſio hæc Dei tunc ad effectum dicitur eſſe perventura, cum Chriſti temporibus boni erunt Abrahami poſteri. Reperitur & eadem pollicitatio in Pſalmo ſeptuageſimo primo, quem ex magna parte ad Chriſtum referri ſuo loco oſtendam, licet ἰσοτίμως in gratiam Salomonis ſcriptus ſit. Nunc ſi rem non ex auctoritate, ſed ex ratione ſpectemus, certum eſt non aliter quam per merita Chriſti comparatam eſſe hominibus eam gratiam, qua juſti fiunt, quæque his locis *benedictio* appellatur; unde appoſite iis uſus eſt Paulus, cum probare vellet gratiam illam qua juſti & ſancti efficimur, non ex Moſaicæ Legis operibus, ſed ex fide pendere. Nec id facturum fuiſſe Paulum credibile eſt, niſi inter Judæos conſtare ſciſſet, his promiſſis Deum Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo futurum ſpopondiſſe, ut ex eorum proſapia Meſſias olim eſſet oriturus. Hæc enim certiſſima erat Iſraëlitarum ſpes, fore ut ſui generis ac ſanguinis eſſet Chriſtus, non aliis ſane quam his quæ attulimus ſubnixa teſtimoniis. Sciebant præterea ex vaticinio Jacobi Chriſtum eſſe *expectationem gentium*, & ex Aggæo venturum eſſe *Deſideratum cunctis gentibus*, proindeque non in alio *benedictum iri omnes gentes terræ.*

Sequatur inſigne illud Jacobi prædictum, quo Meſſiæ adventus, genus, tribus, tempus, & munus prædicuntur: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Quibus aſſonant iſta Aggæi de Chriſto: *Et movebo omnes gentes, & veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum.* Hæc recentiorum Judæorum plerique pro more ſuo commentitiis interpretationibus incruſtare ſatagunt. At vetuſtiores ad Meſſiam ſine hæſitatione referunt; Chaldæi præcipue Paraphraſtæ, Thalmudiſtæ etiam, R. Selomoh, & R. David Kimchi. Quoniam autem non Chriſti generatim prænuntium eſt iſtud teſtimonium, ſed eum quoque Jeſum fore indicat, alius erit infra de eo diſputandi locus.

Gen. 49. 10.

Agg. 2. 8.

VIII. Chriſti venturi ſymbola quædam profert Paulus priore ad Corinthios: *Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube, & in mari: & omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt. Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus.* Tum ſubjicit: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis.* Duos hic Chriſti typos obſervat Paulus, manna & rupem aquas profundentem: quorum illud Verbum Dei, hoc Sapientiam Dei, plane ad mentem Pauli Philo interpretatur. Nempe quibus olim eſcæ & potus ſymbolis diſſimulabatur Chriſtus, ſub iiſdem nunc quoque populo ſuo in Euchariſtiæ ſacramento ſe impertit. Manna itaque in vaſtam ſolitudinem alendis Iſraëlitis fame jam prope deficientibus cœlo depluens, Chriſtum præclare exprimebat, cœlo olim demittendum in terras bonæ virtutum frugis ſteriles, ad hanc ſublevandam inopiam, & hominum animos pietatis ac ſapientiæ nutrimentis paſcendos. Petra quoque aquis ſalutaribus Iſraëlitarum in deſerti ſqualore languentium ſitim ſedans, egregium Chriſti ſimulacrum erat, gratiæ ſuæ ſalubres undas mortali generi propinantis.

Exodo, 1. Cor. 10. 1, & ſeq.

Phil. libr. Pejorem inſidiari meliori, & libr. Quis ſit rerum divinarum hæres.

IX. Præclarum de Chriſto Balaami arioli prædictum liber Numerorum ſuppeditat: *Videbo eum, ſed non modo; intuebor illum, ſed non prope. Orietur ſtella ex Jacob, & conſurget virga de Iſraël, & percutiet duces Moab; vaſtabitque omnes filios Seth; & erit Idumæa poſſeſſio ejus: hæreditas Seir cedet inimicis ſuis.* Quibus Meſſiam prænuntiari olim fuiſſe Judæis perſuaſum oſtendit impii illius Ben Cuzibæ væſania, qui Meſſiam ſe ferens hanc ſibi prædictionem accommodabat: unde & Bar-Cocheba, ſive *Filius ſtellæ* appellatus eſt. Idem oſtendunt Onkelos, & Jonathan, & Interpres Hieroſolymitanus. Idem docet & Maimonides, atque hæc in myſticum ſenſum flectit: quod & faciunt Chriſtiani interpretes, imprimiſque Euſebius. Is *duces Moab*, Deos interpretatur Moabitidis regionis præſides, puta Beelphegor; eoſque à Chriſto ſubactos, & domitos eſſe ait, tum cum is idolorum vanitatem adventu ſuo diſcuſſit. Filios quoque Seth & Edom, gentes exponit Dæmonum tyrannide oppreſſas, & à Chriſto in libertatem vindicatas. Stellam ait appellari Chriſtum, quemadmodum Sol juſtitiæ à Malachia, oriens à Zacharia, lux ab Iſaia appellatus eſt. Radicem eum nuncupat Balaamus; quemadmodum & germen, & virga, & ſurculus ab Iſaia, & Jeremia, & Johanne quoque in Apocalypſi nuncupatur. Quanto hæc ſimiliora veris, quam quæ diſſerit R. Lipman in Nitzachon, hæc πρὸς λέξιν ſumenda cenſens, atque ita Chriſtianis extorquere contendens? Alii hiſtoricum quidem ſenſum Davidi tribuunt, à quo devicti ſunt Moabitæ, ut capite octavo libri ſecundi Regum, & Pſalmo quinquageſimo nono, & centeſimo ſeptimo traditur; myſticum vero Meſſiæ. Ego vero Maimonidæ Rabbinorum doctiſſimi auctoritatem ſecutus, id Balaami oraculum bifariam di-

Numeris, Num. 24. 17, 18.

Euſeb. Dem. libr. 9.

Mal. 4. 2. Zach. 3. 8. & 6. 12. Iſa. 9. 2. Iſa. 4. 2. & 11. 1. & 53. 2. Jer. 23. 5. Apoc. 5. 5. 2. Reg. 8. 2. Pſalm. 59. 8. & 107. 9.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [306] - 278
PUBLIC DOMAIN

vidi posse puto, ita ut pars prior ad Christum, posterior ad Davidem referatur. Cujusmodi multa vaticinia bipertito interpretanda in sacris Libris occurrunt. Utut est, hæc certe Balaami prædictio, atque item illa Jacobi Patriarchæ, tam perspicuæ Origeni visæ sunt, ut alias quidem in Lege typice & obscure Christum præsignificantes reperire se posse diceret; quæ vero duabus hisce manifestiores essent, apud Mosem extare prorsus nullas. Orig. in Jos. Tom. 14.

X. Verumtamen clara hæc quoque sunt è Deuteronomio: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba tua in ore ejus, loquetur que ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Deuteronomio. Deut. 18. 15, & seq. Varie hæc interpretantur Judæi: quidam, quorum princeps Aben Ezra, Josuam Mosis successorem designatum volunt; Davidem Herbanus Judæus in Disputatione cum Gregentio; alii Jeremiam, qui populum iisdem, quibus Moses, verbis & argumentis adhortabatur; Kimchi & Jarchi, omnes Prophetas, atque ita numero singulari vim συλληπτικὴν tribuunt. Nos uni Christo convenire ea statuimus, Petri & Stephani auctoritate ducti, qui ad publicos Judæorum conventus verba facientes Christi venturi prædictionem his contineri declarant. Quod profecto non fecissent nisi id jam vulgata & tralatitia persuasione creditum Judæis esse scissent. Cum præsertim in Midrasch Ecclesiastæ prædictionis sententia reperiatur his concepta verbis: *Qualis primus Redemtor, talis Redemptor postremus.* Et res ipsa id suadebit, si introspexerimus. Nam si stamus verbis, neque vim facimus sententiæ, unicus Propheta extiturus hic prædicitur, non plures: deinde quominus Prophetarum aliorum quemquam Mosi similem fuisse dicamus, ista obstant è postremo capite Deuteronomii: *Et non surrexit ultra Propheta in Israël sicut Moyses.* Act. 3. 22; & 7. 37. Deut 34. 10. Itaque Rabbinorum doctissimus & solertissimus Maimonides, tum in suis Misnæ Explanationibus, tum & in libro Jad, quatuor rebus Mosis Prophetiam & miracula illis Prophetarum reliquorum excellere docet. Quod & deinde iterat in More Nevochim; ex quo libro idonea multa ad complures Scripturæ sacræ solvendos nodos subsidia comparari possunt. Jesum autem inter & Mosem quanta intercesserit similitudo, fuse docet Eusebius libro Demonstrationis tertio, accurata inter utrumque instituta comparatione. Merito ergo Eulogius Alexandrinus Episcopus coacta Alexandriæ Synodo, & excussâ Samaritanorum controversia super hoc prædicto Deuteronomii, quod alii Josuæ, alii Dositheo Samaritano accommodabant, utramque damnavit sententiam, & Jesum Christum illic notatum esse definivit, ut ex ejus libris refert Photius. Non alio autem respexisse videtur Aggæus, quam ad hunc Deuteronomii locum, cum dixit: *Verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere..... Et movebo omnes gentes, & veniet Desideratus cunctis gentibus.* Phot. Cod. 230. Agg. 2. 7, 8.

XI. Eximia in Josua constat Christi effigies. Ut ille successit Mosi; ita Mosaicæ Legi Messiæ lex suffici debuit: ut Josue Israëliticæ genti præfuit, cum ad præliandum procederent; ita Messiæ ductu magna bella se feliciter confecturos sperant Judæi: ut errantes & extorres Israëlitas in promissam Chanaanitidem terram induxit Josue; ita per Messiam se Judæi in avitas sedes restitutum iri confidunt. Multo plura vero nos Christiani in Jesu Messia nostro signa ac notas reperimus, quibus Josuæ consimilis est: verum eas in Propositione nona colligemus. Hic vero forsitan mirabitur Lector, quæ causa sit cur cum septima hac Propositione ostendendum tantummodo susceperim multas inesse Veteri Testamento prophetias de Messia, nondum vero probare aggressus sim Jesum esse Messiam, hanc tamen disputationem velut in antecessum & ante constitutum tempus delibem. Sciat autem ille duplici modo spectari posse Christum Jesum, vel tanquam Christum, eum videlicet cui hoc à Deo munus impositum sit, nulla personæ ipsius ratione habita; vel tanquam Jesum, certum hunc nempe hominem, his prognatum parentibus, hac ortum patria, hoc tempore natum, qui se Christum ferens hæc atque illa præstitit, atque hac demum morte interiit. Hæc nos Propositione nona persequemur. Nunc vero ea tantum observamus in Jesu, quæ ad Messiæ munia pertinent. Is cum se Messiam esse, atque has sibi partes à Deo fuisse datas palam profiteretur, ea haud dubie gessit, quæ à Messia, juxta Prophetarum prædictiones, gerenda esse, non credidit solum, sed & omnes credere scivit. Hæc si vaticiniis Prophetarum consentiunt, recte concludimus utique haberi in Veteri Testamento prophetias de Messia. Cum improbissimus ille planus Ben Cuziba Messias haberi vellet, Bar-Cochebam se nomine dixit, hoc est, Filium stellæ, quod *Libro Josue.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [307] - 279
PUBLIC DOMAIN

nempe Meſſiæ prænuntiam & haberi & eſſe ſciret Balaami prophetiam, qua ex Jacob orituram eſſe ſtellam prænuntiavit. Hinc profecto colligere licet Meſſiam hoc oraculo à Balaamo eſſe prædictum. Similis eſt noſtra in diſſimili Chriſti Jeſu cauſſa ratiocinatio: qui jurene an injuria Meſſiæ titulos ac decus ſibi arrogaverit, inferius, ut dixi, diſputabitur.

Libris Regũ & Paralipomenon, Ebr 1. ſ. 2. Sam. 7. 12, & ſeq.

XII. Chriſti dignitatem prædicans Paulus in Epiſtola ad Ebræos, ſic diſſerit: *Cui enim dixit aliquando Angelorum* (Deus,) *Filius meus es tu, ego hodie genui te: & rurſum: Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium?* Depromta ſunt poſtrema hæc è ſecundo Samuelis: *Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum. Ego*

1. Par. 17. 11, 14. & 22. 6. & 28. 2, & ſeq.

ero ei in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium: quæ ὡσὺς λέξιν in Priore Paralipomenon repetita extant. Id vaticinium ex eo genere eſt, cui multiplicem diximus ineſſe ſignificationem, quarum altera Salomonem, qui Chriſti typus fuit, propius reſpicit, altera Chriſtum; vel potius quædam Salomoni, Chriſto quædam, nonnulla utrique tribuenda ſunt. Conveniunt iſta quidem ſoli Chriſto: *Stabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum:* tum & iſta quæ ſubnexa ſunt: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum uſque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Ad quæ videtur alluſiſſe Angelus Gabriel, cum ſic ſanctam Virginem Mariam alloqueretur:

Luc. 1. 32, 33.

Hic erit magnus, & Filius Altiſſimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. Unius autem Salomonis hoc eſt, quod ſtatim ſubjicitur: *Si inique aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum.* Pertinet vero ad utrumque, Davide prognatum eſſe, Dei filium eſſe, Salomonem quidem adoptione per Chriſtum, Chriſtum ipſum natura; & Deo domum ædificare.

Libro Job, Auguſt. epiſt. ad Hier.

XIII. Jobo etiam, quem Prophetam merito Auguſtinus appellat, memoratus eſt Chriſtus: nam velut rem aliquam magnam nuntiaturus ſic præfatur: *Quis mihi tribuat ut ſcribantur ſermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro ſtilo ferreo, & plumbi lamina, vel celte ſculpantur in ſilice?* Tum deinde præclarum hoc edit oraculum:

Job 19. 23, & ſeq.

Scio enim quod Redemtor meus vivit, & in noviſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum: quem viſurus ſum ego ipſe & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius: repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo. Sic quidem Vulgata: at Ebraica aliter: *Et ego novi Redemtorem meum vivere, & noviſſime ſuper pulverem ſtaturum.* Ex his Chriſtum carnem aſſumturum, & mortuos ſuſcitatum iri aperte docetur in Thargum, & in Interpretatione Syriaca, & in Arabica. Ita intellexit R. Haccadoſch in Revelante arcana. Ita ſumitur & in Bereſith Ketanna. Unde extat Grotii halucinatio, qui nunquam hæc Judæos ad excitationem à mortuis retuliſſe affirmat. Redemtorem, ſive, ut Ebraica habent, גאל, Meſſiam exponunt Rabbini. Sic Aben Ezra in Iſaiæ caput quinquageſimum nonum, comma viceſimum. גאל præterea propinquum, ſive cognatum ſonat, quod ei competat jus redimendi res propinqui venditas; atque hoc ſenſu Chriſtus videtur à Jobo dictus גאל, quod aſſumta natura humana frater noſter ſit effectus. Hanc ſignificationem ſecutum eſſe Theodotionem teſtatur Chryſoſtomus. Jure ergo גאל appellatur Chriſtus, & quod conſanguineus noſter ſit, & quod Redemtor. Noviſſimum ait ſuper terram ſtaturum; quemadmodum & in Apocalypſi ſe eſſe ait Chriſtus Alpha & Omega, primum & noviſſimum, principium & finem. Quo pertinet iſtud Iſaiæ: *Hæc dicit Dominus rex Iſraël, & Redemtor ejus Dominus exercituum: Ego primus, & ego noviſſimus, & abſque me non eſt Deus.* Eximiam præterea Chriſti venturi figuram in ſe expreſſiſſe Jobum recte obſervarunt Polychronius, & alter incertus qui Hieronymo conjunctus eſt, & Beda à Mariano Victorio eſſe creditur: atque is collegit multa, quibus illa Chriſtum inter & Jobum conſtat ſimilitudo.

Apoc. 22. 13. Iſa. 44. 6.

Libro Pſalmorum,

VI. Etſi Pſalmorum librum inter Propheticos haudquaquam ponunt Judæi, ſed inter eos quos כתובים appellant, Græci Hagiographos; pleraque tamen de Chriſto prophetice dicta extare in eo non diffitentur. Spiritus quidem ſancti dictata referre ſe profeſſus eſt David, cum dixit: *Spiritus Domini locutus eſt ſuper me, & ſermo ejus per linguam meam: dixit Deus Iſraël mihi, locutus eſt fortis Iſraël.* At Chriſtus Jeſus in Lege, Prophetis, & Pſalmis prædictiones de ſe haberi aſſeverat. Is eſt nempe *Sanctus & Verus* Apocalypſeos, *qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit;* clavem nempe eam, quam abſtuliſſe Legis peritos conqueritur Jeſus, ne introirent ipſi, alioſve introire ſinerent, videlicet vaticiniorum intelligentiam, ac Davidicorum præcipue; quæ paucis ante Chriſtum cognita, à paucioribus etiam in vulgus celebrata & expoſita, à Chriſto Jeſu demum & mente intellecta & ipſa re completa

2. Reg. 23. 2.

Luc. 24. 44.

Apoc. 3. 7.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [308] - 280
PUBLIC DOMAIN

completa, & publice sunt interpretata: sic tamen ut quorum animis luce sua collustratis mysteria hæc pandere vellet, nullæ iis officerent vel nequitiæ hominum, vel dæmonum præstigiæ, quominus ad ea penetrarent: quos vero impietatis suæ tenebris circumseptos efficacibus gratiæ donis ad ea capessenda mysteria non prosequeretur, nemo opem ipsis ad id præstare posset. Is est *Leo de tribu Juda, radix David*, qui po- Apoc. 5, 5.
test *aperire librum, & solvere septem signacula ejus.* Contra vero Manichæi, Gnostici, & Nicolaitæ, Davidem Christi vaticinatorem fuisse negabant; & cum probare vellent Quintæ Synodi Patres, Scripturæ sanctæ testimonia Christi prænuntia in perversum sensum deflexisse Theodorum Mopsuestenum, non alia protulerunt, quam quæ è Psalmis in eam sententiam depromi solent, & in Novo Testamento fere allata sunt.

Clarissimas de venturo Christo prædictiones in Psalmo secundo propositas esse ve- Psalm. 2.
tustiores Judæi palam confessi sunt. Legitur quippe in libro Thalmudis Sucah, & Lib. Sucah,
apud R. Selomoh Jarchi, à priscis Rabbinis fuisse traditum, hæc ad Messiam dicta esse cap. 5.
à Deo: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: quod & legitur in Beresith Rabba. Ait Psalm. 2. 8.
quippe illic R. Jonathan tres esse, quibus dictum est *Postula*, Salomonem, Achazum, & Messiam; quod postremum probat ex secundo Psalmo, ubi Christo Deus dixisse traditur: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Non aliter de Psalmi hujus significatione sentiunt R. Aben Ezra, & R. David Kimchi; non aliter Saadias Gaon in Danielem, & Auctor נפש החכמה, *Animæ sapientis*, & R. Simeon in Jalcut, & Tryphon quoque apud Justinum, & Midrasch Thehillim. Sed & Muhammedani, non in Christum tantummodo, sed & in Jesum speciatim Psalmum hunc convenire docent, teste Muhammedo ebn Jaacob Alfirauzabadio, in Lexico quod Camus, sive Oceanum inscripsit. At veteres tamen hi Judæi Scriptorem libri Nitzachon in eamdem sententiam non pellexerunt. Hi vero, quorum doctrinam nepotes ipsorum sunt aspernati, cum ad Christum Psalmum secundum referrent, majorum suorum dictata sequebantur: nam ex libris Novi Testamenti ostenditur, Christi temporibus, vulgo in eam partem, quam dixi, acceptum fuisse Psalmum hunc. Sic enim primævæ illius ætatis Christiani Deum precabantur: *Domine, qui Spiritu sancto per os patris nostri* Act. 4. 24, &
David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Ad- seq.
stiterunt reges, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Chri-
stum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Je-
sum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Israël, facere quæ
manus tua & consilium tuum decreverunt fieri. Sic Paulus Judæos Pisidas publice in Synagoga adhortabatur: *Nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio fa-* Act. 13. 32, 33.
cta est, quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum, sicut & in Psalmo
secundo scriptum est, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Atqui hæc Paulum tam diserte affirmare ausurum non fuisse credibile est, nisi id communi persuasione inter Judæos receptum esse perspectum habuisset. Nec id quoque ad Ebræos scripsisset de Messia: *Tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui* Ebr. 1. 4, 5.
enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te? Idem alibi: *Sic* & 5. 5.
& Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius
meus es tu, ego hodie genui te. Confessionem hanc itaque à R. Selomoh veritas ipsa extorsit: *Majores nostri ad Regem Messiam Psalmum hunc totum referebant: oportet tamen*
eum referre ad Davidem juxta apparentem sententiam, sonumque verborum, propter Hæreti-
ticos; videlicet Christianos. Jam si ratione rem disputemus, Psalmum hunc parte sui aliqua respicere Davidem, majore vero Christum reperiemus; sed ita tamen ut quæ Davidem, ea Christum quoque; quæ Christum, non itidem Davidem spectent. Nam Christum, perinde ut Davidem, reges terræ sibi adversantes domiturum, & Hierosolymis regnaturum Judæi censent; Davidem contra ad extremos usque fines terram redegisse in suam potestatem dicere non audent, quod tamen facturum esse Christum opinantur. Nam quod ait in Demonstratione Eusebius, neutiquam fassuros Judæos Euseb. Dem.
structum iri insidias Christo ei quem expectant, cum regem æternum & Redem- libr. 4.
torem gentis suæ futurum eum è contrario putent, non satis cohæret: nec enim liberare eos & redimere poterit, quin hostes eorum subigat & expugnet. *Aspice uni-* Tertull. adv.
versas nationes, inquit Tertullianus, *de voragine erroris humani exinde emergentes ad* Jud. cap. 12.
Dominum Deum creatorem, & ad Deum Christum ejus. Et si audes, nega Prophetatum;
statim tibi promissio Patris occurrit in Psalmis dicens, Filius meus es tu, ego hodie genui
te. Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.
Nec poteris eum magis David filium dicere, quam Christum; aut terminos terræ David potius
promissos, qui intra unicam Judæam regnavit, quam Christo qui totum jam orbem Evangelii
sui fide cepit, sicut per Isaiam dicit: Ecce dedi te in dispositionem generis mei, in lucem
gentium, aperire oculos cæcorum utique errantium, exolvere de vinculis vinctos, id est de

delictis liberare, & de domo carceris, id est mortis, sedentes in tenebris, ignorantiæ scilicet. His suffragantur & aliæ consimiles Scriptorum sacrorum locutiones, quibus denotari Christum constat. Christus appellatur, quod est Messias, juxta illud quadragesimi quarti Psalmi: *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Rex dicitur, ut alias sæpe, velut in commate jam prolato è libro secundo Regum: *Firmabo regnum ejus ..... & stabilitam thronum regni ejus usque in sempiternum:* & apud Isaiam: *Super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio & justitia, a modo & usque in sempiternum:* & passim denique apud reliquos Prophetas. Addit Psaltes: *Prædicans præceptum ejus*: cui adjonat Isaias: *Ecce testem populis dedi eum: ducem ac præceptorem gentibus:* & Joël: *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino vestro: quia dedi vobis doctorem justitiæ.* Memorata illic generatio Christi alibi quoque celebratur his verbis: *Ex utero ante luciferum genui te*: & in Proverbiis: *Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram. Ante colles ego parturiebar:* & apud Michæam: *Egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Quod subjicitur in eodem Psalmo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*, id ipsum pollicetur septuagesimus primus Psalmus; Christi item, ut suo patefiet loco, prænuntius: *Dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Plura qui volet, consulat Eusebii Demonstrationem, in cujus quarto libro ostenditur quam vere & aperte Christi dispensatio Psalmo hoc fuerit prædicta.

Psalm. 44. 8. 2. Reg. 7. 12, 13. Isa. 9. 7. Psalm. 2. 6. Isa. 55. 4. Joel 2. 23. Psalm. 109. 3. Prov. 8. 23, 24. Mich. 5. 2. Isa. 53. 8. Psalm. 2. 8. Psalm. 71. 8.

Transeamus ad octavum Psalmum, in quo leguntur isthæc: *Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis; gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum: omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves & boves universas, insuper & pecora campi.* Hæc Christo sic accommodat Paulus in Epistola ad Ebræos: *In eo quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem:* & in priore ad Corinthios: *Omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam.* Ea declarant profecto quorsum istæc Psalmi sententia Apostolorum temporibus à Judæis traheretur. Tradunt itaque Magistri illorum, à Christo gentiles suos expectasse quæ illic commemorantur, nempe ut terrenarum rerum imperium, Adami peccato amissum, Christi beneficio restitueretur; & comma hoc ad Christum sine ambage referunt. Nam quod Adami prima fronte significationem præfert, vel etiam Hominis, naturæ videlicet humanæ, qualis initio à Deo condita est, minime id quidem mirum, cum Adamus totius generis humani originem in se ac velut summam gesserit; & typus quoque fuerit Christi, qui novissimus Adamus à Paulo appellatur. Attamen ad Christum convenientius aptari rationibus conficiam, si non necessariis, at valde certe probabilibus. Prima ex eo petitur: *Aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Adamus autem filius hominis dici non potuit, qui non hominem, sed Deum patrem habuit: *Qui fuit Dei*, inquit Lucas: cum Christus è contrario hanc appellationem videatur sibi speciatim selegisse. Præterea cum ait Psaltes, *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, notat & prius extitisse eum qui minutus est; quod Adamo convenire non potest, qui de nihilo creatus est; & ex meliori statu in deteriorem fuisse mutatum, quorum utrumque Christo præclare accommodatur, nam & ab omni retro æternitate fuit, & *semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus.* Deinde pro eo quod præfert Vulgata, *paulo minus*, Ebraicum exemplar habet מעט, quod brevitatem temporis notat; hoc loco, ut & in secundo Psalmo, vix ullo Interpretum dissentiente. Quadrat autem in Christum, qui ad breve tempus infra Angelos se dimisit, nec multo post gloria coronatus est; non autem Adamo, vel humano generi in Adamo spectato, quod non ad exiguum spatium infra Angelorum dignitatem positum est. Sin adverbio מעט dignitatis & gradus discrimen notari velis, ne sic quidem Adamo, vel spectatæ in eo naturæ humanæ conveniet; nam non paululum quid Angelus homini præstat dignitate: at naturam humanam assumens Christus eo evexit præstantiæ, ut non multum Angelorum excellentiæ concederet: aliqua etiam ex parte superaret. Denique neque Adamus, neque spectatus in eo Homo, constitutus est super opera manuum Dei, cum exiguis finibus imperium ejus clauderetur; nam neque in cœlum aut astra, neque in aërem, neque in mare, sed in animalia solum, & fruges terræ, atque arborum bacas potestatem habuit. At Christo *data est omnis potestas in cœlo & in terra*, & *Hæres mundi* factus est; hominemque in Adamo damnatum, & pristinis bonis magna parte multatum in melius restituit, suorumque ipse bonorum fecit participem; unde efficitur non Adamum, & perditum in eo hominem, sed Christum, & reparatum in eo

Psalm. 8. 5. Luc. 3. 38. Philipp. 2. 7. Psalm. 2. 13. Matth. 28. 18. Rom. 4. 13.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [310] - 282
PUBLIC DOMAIN

humanum genus intelligi illic debere. Nec movere nos debet, quod oves & boves, cæteraque animalia ſibi Chriſtus non ſubjecerit, contra ac pollicetur iſte Pſalmus: ſic enim futurorum promiſſiones ſimulacris quibuſdam adumbrare ſolet ſanctus Spiritus, totamque Meſſiæ diſpenſationem ſenſilium rerum imaginibus implicare. Quod attinet autem ad hoc Pſalmi ejuſdem colon, *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem*, quod ſibi apud Matthæum adſcripſit Chriſtus, ea re duo videtur præſtitiſſe; nam & pervulgatum Davidis effatum, ad id quod inibi gerebatur ſcite aptavit, & Pſalmum hunc tot de ſe myſteria præfatum, hac quoque parte in ſe eventum habuiſſe declaravit. Matth. 21. 16.

Petrus ad Judæos Hieroſolymis concionem habens, verba hæc è Pſalmo decimo quinto Chriſto accommodat: *Videbam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commovear: propter hæc lætatum eſt cor meum, & exultavit lingua mea, inſuper & caro mea requieſcet in ſpe; quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua uſque in finem.* Hæc Davidi aptari non poſſe ait Petrus, cujus corpus poſt mortem ſepultum, & in tabem ſolutum more reliquorum cadaverum fuit; ad Chriſtum ergo eſſe referenda. Hoc ipſo argumento Paulus Chriſto accommodabat eamdem Pſalmi hujus pericopen, cum Judæos Piſidas alloqueretur. Quam autem à patribus, uti veriſimile eſt, ejus interpretationem acceperant temporis hujus Judæi, eamdem poſteris tradiderunt. Nam in Midraſch Thehillim eodem iſta flectunt Judæi, & Meſſiam hic præſignatum agnoſcunt. Nec ab his recedit Auctor נפש החכמה, *Animæ ſapientis*, qui Pſalmum hunc in eumdem ſenſum trahi debere docet, ac ſecundum Pſalmum, quem Chriſti prænuntium eſſe proxime oſtendimus. Ergo conſultius egiſſet R. Selomoh Jarchi, ſi eamdem tenuiſſet ſententiam, nec Davidi iſta aptare tentaſſet. Notis certe quibuſdam tam claris hic expreſſus eſt Chriſtus, ut neminem paulo oculatiorem latere poſſit: quem enim eſſe dicas Sanctum Dei, niſi qui à Daniele Sanctus ſanctorum appellatur? cuinam delectationes ad dextram Dei promiſſas eſſe dicas, niſi cui Deum dixiſſe ait alio Pſalmo David: *Sede à dextris meis?* Temeraria ergo & impia fuit Theodori Mopſueſteni vox, meritoque in Concilio Conſtantinopolitano ſecundo damnata, cum prædictum hoc Davidis ad Chriſtum haudquaquam ſpectare dixit, ſed ad Iſraëliticum populum; Petrum autem & Paulum Chriſto pro re nata accommodaſſe, verbis in res fortuito, non conſulto congruentibus. Longe alia vero ex ſermone utriuſque excipiet, ſi quis attenderit: nulla enim circuitione uſus Petrus hæc in Chriſtum Jeſum à Davide dicta eſſe aſſeverat. Tum addit: *Propheta igitur cum eſſet, & ſciret quia jurejurando juraſſet illi Deus de fructu lumbi ejus ſedere ſuper ſedem ejus, providens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelictus eſt in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* Similiter Paulus eamdem Davidis prædictionem allaturus, ut Jeſum revixiſſe probaret, ait: *Et nos vobis annuntiamus eam quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt, quoniam hanc Deus adimplevit filiis noſtris reſuſcitans Jeſum.* Ergo Petrus & Paulus hoc Davidis teſtimonium, non tanquam ῥῆσιν attulerunt, ſed tanquam θεώρημα de Chriſti reditu ad vitam. Quod ſi hæc de populo Iſraëlitico Davidem cecinisſe, tunc Judæis fuiſſet perſuaſum, opinionem hanc ipſis utique eripere Petrus & Paulus propoſitis rationibus ſtuduiſſent. Quod non fecerunt; verum hæc in Davidem minime convenire declararunt; unde cognoſcitur quorſum ea vulgus hoc tempore referret. Parco nomini nuperi cujuſdam Scriptoris, in ſacrorum Voluminum & Patrum lectione haud ſegniter verſati, opinioni ſane parcere non debeo, nec debet quiſquis ſuum Scripturæ ſacræ honorem integrum ac tutum eſſe vult. Affirmare is non erubuit ſe Petro & Paulo *cedere non poſſe*, cum Prophetiæ hujus ſignificationem in Davidem neutiquam congruere, in Chriſto autem eventum habuiſſe docent. Vox Chriſtiano homine prorſus indigna: ejurata enim ſanctiſſimorum & θεοπνεύστων Apoſtolorum auctoritate, proximum eſt, ut ipſum Chriſti nomen ac doctrina repudientur. Non hoc igitur accurata reſponſione, quæ ex ſuperioribus facile conflabitur, excipiendum eſt, ſed fuſis ad Deum precibus, ut cui doctrinam egregiam largitus eſt, eumdem benigna gratiæ ſuæ aura afflare, ac in majorem Verbi ſui venerationem & reverentiam velit adducere. Pſalm. 15. 8, & ſeq. Act. 2, 25, & ſeq. Act. 13. 15. Dan. 9. 24. Act. 2. 15, 31. Act. 13, 32.

Chriſtum quoque hoc Pſalmi decimi ſeptimi commate præmonſtratum eſſe ſcribit Paulus ad Romanos: *Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine, & nomini tuo Pſalmum dicam.* Quibus addo, maximam Pſalmi ejuſdem partem venturi Chriſti prædictiones continere; hæc vero potiſſimum: *Perſequar inimicos meos, & comprehendam illos ..... cadent ſubtus pedes meos ..... Conſtitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, ſervivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.* Quæ licet in Davide Pſalm. 17. 44. Rom. 15. 8, 9. Pſalm. 17. 38, & ſeq.

esse quodammodo completa negari non possit, in Christo tamen faciliorem ac promtiorem eventus expositionem habent. Sic enim de eo Psalmus centesimus nonus:

Psalm. 109. 2, 3. *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus*

Psalm. 71. 8. *ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Sic & septuagesimus primus: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Sic &

Isa. 11. 10. Isaias: *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Psalm. 21. Psalmum vicesimum primum pertinere ad Christum docetur in Midrasch Thehillim; & in libro Thalmudico Sanhedrin, capite ultimo, tanquam certum id sumitur.

Psalm. 21. 28, 29. Ad Davidem certe, aut Davidis ætatem quadrare ista neutiquam possunt: *Reminiscentur & convertentur ad Dominum universi fines terræ: & adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium: quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Psalm. 21. 31, 32. Præclare vero ista Christo conveniunt: *Anima mea illi vivet, & semen meum serviet ipsi. Annuntiabitur Domino generatio ventura; & annuntiabunt cœli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus.* Sed quoniam longe opportuniora, & ad aliam institutæ disputationis partem aptiora testimonia subministrat iste Psalmus, nos eum suo loco accuratius excutiemus. Id monuero Lectorem in antecessum, habere hunc ipsum Psalmum, unde refellantur R. Selomoh Jarchi, Manasse ben Israël, aliique eorum congerrones, à quibus totus Israël hic signatus existimatur. Liquet enim singu-

Psalm. 21. 7, & seq. larem aliquam personam hic de se loqui: *Ego autem sum vermis, & non homo.* Tum: *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ. In te projectus sum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Deinde: *Dispersa sunt omnia ossa mea; factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.* Et mox: *Lingua mea adhæsit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxisti me.* Rursum: *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea ..... diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Postea: *Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam.* At alium se facit ab Israëlitica gente

Psalm. 21. 23, & seq. his verbis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Qui timetis Dominum, laudate eum; universum semen Jacob, glorificate eum:* item illis: *Apud te laus mea in Ecclesia magna: vota mea reddam in conspectu timentium eum.*

Psalm. 39. 7, & seq. Ebr. 10. 4. Paulus in Epistola ad Ebræos cadere in Christum ea censuit, quæ leguntur in Psalmo tricesimo nono: *Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi: holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam.* At non ista solum, sed totum Psalmum ex Christi persona à Davide pronuntiatum censuerunt Christiani scriptores imprimis eruditi. Quæ ad Jesum speciatim pertinent, ea nos suo persequemur loco: Christo vero generatim conveniunt ista: *In capite libri scriptum est de me*; nempe initio Geneseos, ubi præ-

Gen. 3. 15. dicitur futurum, ut semen mulieris, Christus scilicet, serpentis caput conterat: sive rectius vertas: *In volumine libri*; in toto nempe Volumine sacro Veteris Testamenti, quod creberrimas de venturo Christo vaticinationes continet, de Davide vero fere nullas. Id adeo profitetur Christus Jesus, cum alibi, tum præcipue apud Lucam:

Luc. 24. 44. *Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.*

Psalm 39. 10, & seq. Propria etiam & peculiari nota Christum hæc designant: *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: Domine tu scisti. Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem & salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam, & veritatem tuam à concilio multo.* Christi enim partes erant, non solum genus humanum persoluto sanguinis pretio redimere, sed concionibus etiam & adhortationibus ad

Psalm. 2. 6. redemtionis capiendos fructus præparare. Testatur Psalmus secundus: *Prædicans*

Psalm. 21. 23. *præceptum ejus*: & vicesimus primus: *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ*

Joël 2. 23. *laudabo te.* Sic Joël *doctorem justitiæ*, Isaias *præceptorem gentium* appellat. Atque id

Isa. 30. 20, & 55. 4. munus summa diligentia Jesus obiit, verus divinæ legis nuntius ac interpres, & hominum magister: *Erat enim docens eos, sicut potestatem habens.*

Matth. 7. 8. Quorum quid simile in Davide reperitur? aliud est enim psallere, & Dei laudes carmine concelebrare; aliud concionari ad populum. Sacrificiorum præterea & ceremoniarum abrogatio veterem Legem rescindendam esse præmonstrat, quod nonnisi per Christum religionis instauratorem, & novæ legis latorem erat faciendum. Clarissime id indicant verba isthæc:

Psalm. 39. 18. *Holocaustum, & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.* Christum denique hæc designant: *Ego autem mendicus sum & pauper*, quod de eo variis locis, maxime vero

Zach. 9. 9. à Zacharia prædicitur: *Exulta satis, filia Sion, jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

Matth. 8. 20. Id in se Christus Jesus agnoscebat cum diceret: *Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Unde Paulus ad Corin-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [312] - 284
PUBLIC DOMAIN

thios: *Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt.* 2. Cor. 8. 9.

Retulit & hæc ad Chriſtum Paulus in Epiſtola ad Ebræos, quæ extant in Pſalmo quadrageſimo quarto: *Thronus tuus, Deus, in ſæculum ſæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Pulchre hic Judæos inter & Chriſtianos convenit, cum Meſſiam utrique Pſalmo hoc prænuntiatum magna conſenſione agnoſcant. Ac iſta quidem: *Specioſus forma præ filiis hominum*, ſic ⟨illegible⟩ Chaldæus Interpres: *Pulchritudo tua, Rex Meſſia, ſuperat filios hominum.* De toto vero Pſalmo ſic opinatur Aben Ezra: *Iſte Pſalmus dicitur de Davide, aut de Meſſia.* Quod ſi propius quædam ad Salomonem, qui typus & ipſe Chriſti fuit, videntur ſpectare, quam ad Chriſtum, alia nos afferre poſſumus, quorum in Chriſto duntaxat legitima reperiri poteſt interpretatio. Cujuſmodi illud eſt: *Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime:* Pſalm. 44. 4, 6. item iſtud: *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent, in corda inimicorum Regis*: quippe bellorum expers Salomon, re ac nomine Pacificus, pacem quoad vixit coluit. Et id quoque: *Sedes tua, Deus, in ſæculum ſæculi*: ubi Deus eſſe dicitur is, ad quem verba fiunt; repugnantibus licet recentioribus Judæis, multaque ad incruſtandum vas ſincerum obgannientibus. Sequerentur Aquilæ gentilis ſui veſtigia, qui vocandi caſum expreſſit: ὁ θεός σε, θεέ, εἰς αἰῶνα ⟨illegible⟩ ἔτι, & Chaldæi Thargumiſtæ fidem, qui ita interpretatus eſt; & alterius Judæi, quem idem confeſſum eſſe narrat Origenes, Orig. libr. 1. contr. Celſ. licet ſenſum ad Deum Patrem deflecteret, ac ineptiſſime quidem, cum in eum neutiquam cadere poſſint iſta quæ præcedunt: *Specioſus forma præ filiis hominum; diffuſa eſt gratia in labiis tuis: propterea unxit te Deus in æternum*: nec ea quæ ſequuntur: *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Quæ quanquam de eodem apparet eſſe dicta, negabat tamen Judæus ille Origeni memoratus, & poſteriora hæc Chriſto accommodabat, parum perſpecta loci totius cohærentia, qui nulla prorſus diviſione diſtractus hanc minime patitur diſtinctionem. At hic quoque, uti ſupra, Chriſtus dicitur Deus, à Deo ſuo unctus, hoc eſt Meſſias conſecratus, & oleo lætitiæ, Spiritus nempe ſancti gratia delibutus: qui de ſe hæc prædicat apud Iſaiam: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me.* Iſa. 61. 1. Certe ſi Chriſtum ſuperiori commate Deum dici concedatur, quod priſcos Judæos non negaſſe oſtendi, quænam erit invidia & hic quoque Dei nomen ipſi tributum fateri? Hoc ergo ita eſſe ex Ebraicæ locutionis vocabulis approbare conatus eſt Euſebius, ex re ipſa Origenes & Hieronymus; Auguſtinus vero ex Græca oratione manifeſto id apparere ait; unde conjicere fas eſt, pro eo quod nunc habet Interpretatio Septuaginta Senum: διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεός σου, ſcriptum olim fuiſſe, ὦ θεὸς, ὁ θεός σε, verum ex affinium dictionum iteratione diſcrimen utriuſque evanuiſſe. Quanquam &, ὁ θεὸς, hoc loco pro, ὦ θεέ, uſurpari potuiſſe, recte adnotat Euſebius. Sic viceſimo primo Pſalmo: ὁ θεὸς, ὁ θεός μου, πρόσχες μοι, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με; quod à Marco expreſſum eſt: ὁ θεός μου, ὁ θεός μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες; Sic Pſalmo triceſimo quarto: ἐξεγέρθητι, κύριε, ⟨illegible⟩ πρόσχες τῇ κρίσει μου, ὁ θεός μου, καὶ ὁ κύριός μου, εἰς τὸν δίκην μου· Sic Thomas Apoſtolus apud Johannem: ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου· Et Atticorum quidem mos ille eſt, rectum pro vocandi caſu adhibere. Denique de Salomone haudquaquam exponi poſſunt iſta, quæ Chriſto mirifice conveniunt: *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii, conſtitues eos principes ſuper omnem terram.* Pſalm. 44. 17. Deinde: *Propterea populi confitebuntur tibi in æternum & in ſæculum ſæculi.* Pſalm. 44. 18. Chriſti præterea θεοπρεπὲς eſſe Pſalmum hunc colligitur ex conſentientibus Scriptorum ſacrorum de Chriſto ſententiis. Nam quod regnum ipſi portenditur, idem in Pſalmo ſecundo, & in ſecundo Regum obſervavimus; & paſſim in Novo Teſtamento regios titulos Chriſto Jeſu tributos obſervare licet. Bellator præ- 2. Reg. 7. 12, 11. dicitur futurus: ſic Balaamus vates de Chriſto: *Percutiet duces Moab, vaſtabitque filios Seth*: ſic & apud Iſaiam: *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium; & erit juſtitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus*: & alibi: *Quis ſuſcitavit ab Oriente juſtum, vocavit eum ut ſequeretur ſe? dabit in conſpectu ejus gentes, & reges obtinebit: quaſi pulverem gladio ejus, ſicut ſtipulam vento raptam arcui ejus?* in quibus non ſolum bellica ejus virtus, ſed juſtitia quoque prædicatur: quemadmodum & in hoc Pſalmo: *Propter veritatem, & manſuetudinem, & juſtitiam.* Pſalm. 44. 5. Similiter in Apocalypſi de Chriſto Jeſu: *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum juſtitia judicat & pugnat.* Apoc. 19. 11. Quod autem manſuetum eum fore dicit, in eo quoque ſuffragantem habet Iſaiam, cum ait de Chriſto: *Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum*: & Jeremiam ſic ex Chriſti perſona loquentem: *Et ego quaſi agnus manſuetus, qui* Iſa. 53. 7. Jer. 11. 19.

Matth. 11. 29. *portatur ad victimam.* Jesus vero Christus idem de se profitetur: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.*

Psalm. 68. Sexagesimum octavum Psalmum spectare ad Christum quicumque negaverit, sacris Novi Testamenti Scriptoribus fidem ille detraxerit, quorum in Christo illic agnoscendo magna consensio est. Sibi quippe apud Johannem hæc vindicat Christus Jesus: Johan. 15. 25. Joh. 2. 17. *Oderunt me gratis.* Proditum quoque est à Johanne ad eum spectare ista hæc: *Zelus domus tuæ comedit me.* Sequentia etiam: *Opprobrium exprobrantium tibi ceciderunt super me,* eodem flectenda esse Paulus Romanos edocuit. Id præterea: *Fiat habitatio eorum deserta;* usurpat apud Matthæum Christus Jesus, & Scribis ac Pharisæis sibi repugnantibus eventurum vaticinatur: in Juda vero proditore exitum habuisse narrat Petrus in Actis. Act. 1. 20. Christi adversariis hæc imprecatum esse Davidem scribit Paulus in Epistola ad Romanos: Rom. 11. 9. *Fiat mensa eorum in laqueum, & in retributiones, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva.* Quas ῥήσεις si quis Davidicis quoque rebus accommodari posse pertenderit: at ista sane uni Christo convenire infra ostendemus: Psalm. 68. 22. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.* Christo quoque addicunt Psalmum hunc Veteris Testamenti Scriptorum suffragia. Psalm. 68. 6. Nam quod ait: *Quæ non rapui, tunc exolvebam:* & deinde: Psalm. 68. 27. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt;* hoc est quod significatum voluit Isaias, cum diceret: Isa. 53. 4, & seq. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Item: *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.* Tum: *Propter scelus populi mei percussi eum.* Quem ibidem *Despectum & non reputatum* fuisse ait Psalm. 68. 9. Isaias, Christum videlicet, is ipse Psalmo hoc se *Extraneum factum esse fratribus suis,* Psalm. 68. 21. *& peregrinum filiis matris suæ* conqueritur. Quod subjicitur deinde: *Sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni;* hoc idem de se prædicat Isa. 63. 5. Christus alio Isaiæ loco: *Circumspexi, & non erat auxiliator; quæsivi, & non fuit qui adjuvaret.* His ergo animadversis minime dubitavit Aben Ezra Psalmi hujus vaticinia Christo adjungere.

Psalm. 71. Salomonis nomen præ se fert Psalmus septuagesimus primus, quasi ab eo, vel quod probabilius est, in eum à Davide lucubratus sit. At tametsi occurrunt paucula quædam, quæ Salomoni aptari possunt, longe tamen clarioribus notis designatur Christus, quæ sunt ejusmodi, ut in Salomonem minime torqueri possint. Nam quis ista Psalm. 71. 5, & seq. de Salomone putet esse dicta: *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem. Descendet sicut pluvia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram: orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna: & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum: coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Tharsis & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Psalm. 71. 17. Deinde: *Ante Solem permanet nomen ejus: & benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.* Christo hæc adscribenda esse consimiles Scriptorum sacrorum de eo prædictiones indicant. Ortum ejus temporibus ipsis antiquiorem, & Mich. 5. 2. æternitatis æqualem esse prædicat Michæas: *Et egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis:* Psalm. 109. 3. prædicat & David: *Ex utero ante Luciferum genui te:* quod & de se prædicabat Joh. 17. 5. Christus Jesus: *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui,* Mich. 5. 7. *priusquam mundus esset apud te.* Ut hic Christus comparatur pluviæ, sic apud Michæam rori; utrobique etiam stellæ. Justitiam & pacem æternam eo regnante orituras spon- Dan. 9. 24, & seq. det: sic justitiam sempiternam adducturum eum Daniel pollicetur. Unde Isaias: *Prope* Isa. 51. 5. *est justus meus, egressus est Salvator meus:* unde & *Germen justum* à Jeremia Christus Jer. 23. 5, 6. appellatur, qui deinde subjungit: *In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster:* unde & Zacharias: Zach. 9. 9. *Ecce Rex tuus veniet tibi justus & Salvator.* Pacificum vero futurum eum passim tradunt Mich. 5. 5. Prophetæ, unus vero omnium apertissime Michæas: *Et erit iste pax.* Quod videtur respexisse Paulus, cum dixit de Christo Jesu: Eph. 2. 14. *Ipse est pax nostra.* Totum orbem quaqua patet, in ejus leges concessurum, ne regibus quidem imperium ejus detrectantibus, idem prædixit Michæas: Mich. 2. 4. & 7. 12, 16, 17. *Magnificabitur usque ad terminos terræ.* Item: *In die illa & usque ad te veniet de Assur, & usque ad civitates munitas, & à civitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte.* Et paulo post: *Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine tua: ponent manum super os, aures eorum surdæ erunt: lingent pulverem sicut serpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in edibus suis, Dominum Deum nostrum formidabunt, & timebunt te.* Prædixit & Zacha- Zach. 9. 10. rias: *Potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.* Prædixit Isa. 49. 23. & Isaias: *Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demisso ado-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [314] - 286
PUBLIC DOMAIN

rabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent: quibus & iſthæc ejuſdem adde: *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes:* quod & jam ante in Pſalmo ſecundo prædictum vidimus: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Quod ſubjicit denique: *Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ,* hoc ipſum eſt, quod ſæpe Patriarchis pollicitus fuerat Deus, cum Chriſtum ex ipſorum ſtirpe olim proditurum obſcure ſignificaret. Ad Chriſtum porro pertinere Pſalmum hunc conſtans eſt Judæorum conſenſus. Id docent Chaldæus Paraphraſtes, & Midraſch Thehillim, & Liber Siphre, & R. Selomoh Jarchi, & Aben Ezra, & R. David Kimchi, & Saadias Gaon in Danielem. Quinetiam has voces decimi ſeptimi commatis ינון שמו, Thalmudiſtæ quidam ſic intellexerunt, quaſi id ſibi vellent, *Innon eſt nomen ejus*, atque inde Innon nomen Meſſiæ futurum opinati ſunt. Jure igitur Hieronymus in ſuis in eumdem Prophetam Commentariis ſic diſſerit: *Hic eſt mos Scripturæ ſanctæ, ut futurorum veritatem præmittat in typis, juxta illud quod de Domino Salvatore in Septuageſimo primo Pſalmo dicitur, qui prænotatur Salomonis, & omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent convenire. Neque enim permanſit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum, neque dominatus eſt à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum, nec omnes gentes ſervierunt ei, neque ante Solem permanſit nomen ejus, nec benedictæ ſunt in ipſo omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificaverunt eum. Ex parte autem, & quaſi in umbra & imagine veritatis in Salomone præmiſſa ſunt, ut in Domino Salvatore perfectius implerentur.* Isa. 60. 6. Pſalm. 2. 8. Pſalm. 71. 17.

Qui Pſalmum octogeſimum octavum ad Davidem pertinere totum dixerit, perfricet frontem, doceatque ecquo tandem pacto in Davidem iſta convenire queant: *Ponam in mari manum ejus:* hoc eſt, mare imperio ejus ſubjiciam: quamvis enim gentes maris accolas imperio ſuo parere coëgerit, numquam tamen trans litora ditionem ſuam prorogavit. In Chriſtum vero ut egregie congruant oſtendimus, ex Michæa: *In die illa & uſque ad te veniet de Aſſur, & uſque ad civitates munitas, & à civitatibus munitis uſque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte:* & ex Zacharia: *Poteſtas ejus à mari uſque ad mare, & à fluminibus uſque ad fines terræ.* Longe minus etiam iſta Davidi aptari queunt: *Ego primogenitum ponam illum excelſum præ regibus terræ.* An etiam Aſſyriorum rege excelſior fuit David, aliiſve Regibus, quos Davide potentiores tum fuiſſe dubium non eſt? At Chriſtus eſt, juxta Paulum, *Primogenitus in multis fratribus, Primogenitus omnis creaturæ, Primogenitus ex mortuis, in omnibus primatum tenens;* &, juxta Johannem, *Rex Regum, & Dominus dominantium; Primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ.* Quæ cum ſcriberent Johannes & Paulus, ad hunc quem tractamus locum reſpiciebant. Præterea quem *Excelſum* Vulgata appellat, is Ebraice עליון dicitur, quo nomine Deus notatur in Libris ſacris. Itaque Sanchoniathon, qui Moſis libros verſaverat, ut dixi ſupra, narrat Elion fuiſſe patrem Cœli & Terræ. Elion vertit Philo Byblius ὕψιστον apud Euſebium. Ita & Aquila vertit עליון hoc loco de quo agimus, ut notat Theodoretus; & Symmachus, ἀνωτάτω, quod idem eſt; qua item notione Deus in ſanctis Codicibus agnoſcitur. Fuit & apud Phœnices id vocabulum: *Halonium*, inquit Siſenna, *Pœni dicunt Deum.* Hinc *Deos, Deaſque* Pœnulus apud Plautum עליונים ועליונות appellat. Atque hoc demum nomine Deum afficere Thebanos Cadmus edocuit. Heſychius: ἕλιδος, ζῶος ἐν Θήβαις. Chriſto autem Altiſſimi nomen convenire oſtendit iſtud Pauli ad Romanos: *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula:* & illud ad Philippenſes: *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen.* Egregie & hæc in Chriſtum congruunt: *Ipſe invocabit me: Pater meus es tu:* quippe & id de Chriſto præcinuit Pſalmus ſecundus: *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & centeſimus nonus, *Ex utero ante Luciferum genui te.* Sic & Oſee: *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Itaque filium ſuum Deus clara voce de cœlo nuncupat Chriſtum Jeſum: *Hic eſt Filius meus dilectus.* Vides manifeſte deſignatum his verbis, non Davidem ipſum, ſed Chriſtum, quod & Rabbini ultro confeſſi ſunt. Subjicit Pſaltes: *Ponam in ſæculum ſæculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cœli:* & deinde iſtud: *Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar, ſemen ejus in æternum manebit: & thronus ejus ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.* At Davidis ſoboles regnare deſiit in Jechonia & Sedecia: de Chriſto autem Jeſu ita vaticinatur Angelus apud Lucam: *Hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Hæc plane germana ſunt eorum quæ attulimus. Quibus adde & quæ è ſeptuageſimo primo proxime, & quæ è ſecundo Samuelis paulo ſuperius à nobis depromta ſunt. Nempe regnum illud eſt, quod nunquam corruptum iri non uno loco Daniel commemorat. Pſalm. 88. Pſalm. 88. 26. & ſeq. Mich. 7. 12. Zach. 9. 10. Pſalm. 88. 28. Rom. 8. 29. Col. 1. 15, 18. Apoc. 19. 16. & 1. 5. Euſeb. libr. 1. Præp. Theodor. in Pſalm. 8. 8. Rom. 9. 5. Philipp. 2. 9. Pſalm. 88. 27. Pſalm. 2. 7. Pſalm. 19. 3. Oſe. 11. 1. Matth. 3. 17. & 17. 5. Pſalm. 88. 30 & 36. Luc. 1. 32.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [315] - 287
PUBLIC DOMAIN

Itaque Pſalmi hujus intellectum ad Meſſiam pertinere conceditur in Bereſith utraque, Rabba & Ketanna, & in Veelle Semoth Rabba, & in Midraſch Cantici Canticorum. Concedunt id quoque R. Selomoh & Aben Ezra.

Pſalm. 96, 8. Ebr. 1, 6. Verba iſthæc è Pſalmo nonageſimo ſexto: *Adorate eum omnes Angeli ejus*, regni Chriſti prænuntia eſſe docet Paulus in Epiſtola ad Ebræos: *Cum iterum introduxit* (Deus) *primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes Angeli Dei.* Nec aliam eſſe loci hujus ſententiam Ebræi putant, ut à R. Davide Kimchi traditum eſt.

Pſalm. 109. Pſalmorum omnium, in quibus aliquæ venturi Chriſti prædictiones inſunt, nullus eſt centeſimo nono ad Chriſti divinitatem, generationem æternam, regiam dignitatem, ſacerdotium, victorias ac triumphos ſignificandos clarior & illuſtrior. Ac Chriſti quidem divinitatem iſta exprimunt: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis:* generationem æternam iſta: *Ex utero ante Luciferum genui te:* hæc regiam dignitatem: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, Dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum:* hæc ſacerdotium: *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedec:* reliqua victoriam ipſi ac trophæa portendunt. Tam certum id olim inter Judæos & indubitatum fuit, ut cum publice eos alloqueretur Jeſus Chriſtus, pro confeſſo ſibi ſumſerit Meſſiæ prædictionem illic contineri, ut legimus in Evangelio Matthæi, qui ſubjicit: *Et nemo poterat ei reſpondere verbum: neque auſus fuit quiſquam ex illa die eum amplius interrogare.* Factum idem à Petro memorant Acta Apoſtolorum. Id & Paulum ſenſiſſe Prior ad Corinthios declarat Epiſtola. Apertiſſime vero Epiſtola ad Ebræos, in qua & reconditos Pſalmi hujus ſenſus Apoſtolus explanavit. Haudquaquam vero probabile eſt tantum ſibi fuiſſe permiſſuros, ut nobiliſſimo Pſalmo novam & adhuc inauditam ſententiam affingerent, apud Ebræos præſertim, ſuperſtitionibus deditam gentem, & in iis quæ ad religionem pertinerent irritabilem, niſi id communi opinione receptum ac vulgo creditum ſciviſſent. Itaque opinionem hanc jam inde à vetuſtis ductam temporibus ſecuti ſunt Judæi complures. In his Thargumiſta, & R. Moſes Hadarſan, & R. Saadias Gaon in Danielem. Idem reperias apud R. Iſaacum ben Aramah, & in Midraſch Thehillim, & in ipſo Thalmude, in Sucah, quinto capite, in Gemara. Quæ cum ita ſint, alii tamen Judæorum Magiſtri, etiam antiqui, at minus pudentes, ad eludendam vim argumentorum, quæ ex hoc Pſalmo adverſum ſe cudi ſentiebant, nihil non commenti ſunt. At quoniam ſimplex eſt & una veritas, anceps vero & multiplex mendacium, in diverſas opiniones diſſipati ſunt. Quidam enim auctorem ipſum vocare in dubium conati ſunt, cum Pſalmum tribuerent Abrahami procuratori, cujus filius fuit Damaſcus Eliezer, & tum ab eo compoſitum vellent, cum poſt profligatos quinque Reges, ſedes ſuas Abrahamus repeteret. Conſuluntor libri Sanhedrin & Nedarin, & Midraſch Thillim, & Jarchius, & Lipmannus, hæc ad Abrahamum relata reperientur. Verum opinionem hanc præclare confutant Hieronymus & Chryſoſtomus: quærunt enim quomodo Abrahamo convenire iſta poſſint: *Ex utero ante Luciferum genui te:* & hæc: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.* Quæro ego quoque, quomodo iſthæc, *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis*, in Abrahamum Judæi conferre audeant, quem docet Thalmud ad Gehennæ fores excubare, ut populares ſuos illuc pro ſceleribus ſuis confluentes barathri ingreſſu arceat. Rabbinorum etiam multorum conſtans eſt doctrina, pios homines poſt mortem in beatas quaſdam ſedes longe à cœlo poſitas recipi. Sub ſolio gloriæ ligatas eſſe proborum hominum animas tradit Cabala. Quem locum, ſi ſibi conſentire velint, Abrahamo quoque aſſignare debent, non eum ad ipſam Dei dextram collocare. Legatur ſuper hoc argumento Sepher Aemana: res egregie confirmata reperietur. Uni è Davidis cantoribus Pſalmi lucubrationem adſcribunt recentiores Judæi; & verſum hunc, *Dixit Dominus Domino meo*, id ſibi velle aiunt, David Dominus meus dixit Salomoni Domino meo: iſtum vero, *Tu es Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec*, votum cantoris hujus eſſe volunt, qui regni diuturnitatem Salomoni apprecetur; כהן quippe ſæpe *Principem* ſonare, non ſemper *Sacerdotem*; לעולם non infinitum tempus, ut ſæpe, ſed diuturnum, ut quandoque, ſignificare; על דברתי מלכי-צדק male redditum eſſe, *Secundum ordinem Melchiſedec*, quod vertendum erat, *Secundum verbum regi meo juſto* Davidi à Deo dictum. Ad hanc ſententiam principes viam ſtraverunt Aben Ezra, & David Kimchi. Ille tamen in explicatione primi verſiculi, non Davidem alloqui cenſet Salomonem, ſed Deum alloqui Davidem: quod itidem viſum eſt Herbano Judæo, in Diſputatione contra Gregentium Tephrenſem. Idem Aben Ezra מלכי-צדק, non *regem meum juſtum* interpretatur, ſed Melchiſedecum, quomodo ſumitur & in Thalmudico tractatu Nedarim, ſive De votis, atque ſenſum iſtum colligit: Tu diu regnabis, &

Matth. 22, 41, & ſeq. Act. 2, 34. 1. Cor. 15, 25. Ebr. 1, 13. & 5, 6. & 6, 20. & 7, 1, & ſeq.

R. Moſ. Had. in Gen. 18, 1.

Hieronym. in Matth. 22. Chryſoſt. in Pſalm. 109.

Seph. Aeman. cap. 1.

& ex prædis hostium quos subiges, decimas capies, ita ut cepit Melchisedec ex prædis ab Abrahamo relatis. Chaldæi vero Paraphrastæ expositio hæc est, Imperium diu tenebis, quia justus rex es. Plures denique Psalmos recenset Aben Ezra, inscriptos לדוד, perinde ut hunc, qui tamen non Davidi, sed Cantori de Davide loquenti tribuendi sint; quasi לדוד non *Davidis*, sed *Davidi* vertendum sit. Alii ex eadem Judæorum secta, ab ipsis Ecclesiæ incunabulis Psalmi centesimi noni vaticinationes ad Ezechiam pertinere rati sunt; *Quia is, aiunt, sederit ad dexteram Templi, & hostes ejus averterit Deus & absumserit; propter ea igitur & cætera, Ante Luciferum generavi te, in Ezechiam convenire, & in Ezechiæ nativitatem.* Verba sunt Tertulliani, qui væsaniam hanc deinde obterit; quod antea fecerat Justinus. Quidam denique è Judæis Zorobabelem; nonnulli vero Israëliticum populum illic intelligendum esse arbitrati sunt, quos obiter refellit Chrysostomus. Adversus ea afferri multa possunt, quæ in pauca contrahemus. Primum quod ad inscriptionem לדוד pertinet, ne ipse quidem Aben Ezra, aliique Ebræi censent alium semper hac auctorem, quam Davidem notari, sed eum nonnunquam, nonnunquam alium; ut alibi ostendimus; ita ut aliquando reddi possit *Davidi*, aliquando *Davidis*. Cum res itaque hoc loco dubia sit, ecquos deligere arbitros æquius est, quam veteres ipsos Ebræos, quos ex Jesu Christi, Petri, & Pauli testimonio, Psalmi hujus confectionem Davidi adscribere demonstravimus? His adde Tryphonem Judæum, cui dubium ejus auctorem non fuisse inde intelligimus, quod adversus eum disputans Justinus haud cunctanter Davidi Psalmum assignat. De Psalmi vero ipsius interpretatione, ecqui nobis aptiores contingent controversiæ disceptatores, quàm reliqui Scriptores sacri, qui cum de Messia agerent, similibus locutionibus, paribus sententiis usi sunt? Hæc enim, *Dixit Dominus Domino meo*, quid sibi velint, potest ex hoc Ecclesiastici loco intelligi: *Invocavi Dominum Patrem Domini mei.* Cur autem David Ezechiam, nepotem suum, sibi vix, ac ne vix quidem æqualem, aut Zorobabelem, Dominum suum appellasset? Consentaneum igitur erat ut dicerent patroni hujus sententiæ, temporibus Ezechiæ aut Zorobabelis Psalmum hunc esse scriptum; quod tamen dicere ausi non sunt: nam si dixissent, id utique cum cæteris refellere non omisissent Justinus, Tertullianus, & Chrysostomus, qui Ezechiam, aut Zorobabelem minime hic esse intelligendum adversus eos acriter disputarunt. Multo etiam minus Israëliticæ genti potest id convenire: nam subditum sibi populum, Dominum suum appellasse Davidem quis sanus existimare possit? Sequitur deinde: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Hæc sic expressit Isaias: *Et erit in novissimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Quæ verba ὡδὸς λέξιν repræsentavit Michæas. Atqui agere illic utrumque de Messia obscurum non est. Istud vero: *Ex utero ante Luciferum genui te*, quam simile est illorum, quæ ad Christum in Psalmo secundo referuntur: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & horum quæ in Psalmo septuagesimo primo: *Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem:* tum: *Ante Solem permanet nomen ejus:* & istorum quæ in Psalmo octogesimo octavo: *Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ*: & horum quæ de se Sapientia ait in Proverbiis: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram; necdum fontes aquarum eruperant, necdum montes gravi mole constiterant: ante colles ego parturiebar.* Unde Isaias: *Generationem ejus quis enarrabit?* Si in his verbis: *Tu es Sacerdos in æternum*, reponamus, *Tu es Princeps in æternum*, quod recentiores Judæi volunt, ducto ex vocis כהן ambiguitate argumento, quæ & *Principem* & *Sacerdotem* sonat, en tibi consimile testimonium è Psalmo octogesimo octavo, quod Christum respicit: *Juravi David servo meo usque in æternum, præparabo semen tuum:* & iterum: *Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit.* Quæ ne temporis longitudinem, non æternitatem significare putes, subnexa hæc sunt: *Et thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cælo fidelis.* Quæ tamdiu regnaturum eum non vovent, sed prædicunt, quoad Sol manebit, & Luna, quam testem fidelem appellat, ut pote quæ citima terris, omnium quæ in iis geruntur, ex doctrina Veterum, spectatrix sit. Unde hoc Poëtæ cujusdam antiqui apud Charisium: *Luna Deûm quæ sola vides perjuria vulgi.* At sive Principem, sive Sacerdotem intelligas, minime id profecto cadet in Ebræum populum, quem Psalmo hoc notatum esse Judæi quidam, ut dixi, opinati sunt. Sed quid his immoramur, cum veram vocis כהן interpretationem res ipsa subministret? Decimas capit Melchisedec;

Tertull. libr. 5. adv. Marc.

Justin. adverſ. Tryph. Chryſoſt. in Pſalm. 109.

Eccli. 51. 14.

Iſa. 2. 2, & ſeq.

Mich. 4. 2.

Pſalm. 2. 7.

Pſalm. 71. 5, 17.

Pſalm. 88. 28.

Prov. 8. 22, & ſeq.

Iſa. 53. 8.

Pſalm. 88. 4; 5, 36.

an jure regio ? an pontificio ? Decimæ quidem in Lege Sacerdotibus attribuuntur, Regibus non item. Atqui decimarum capiendarum jus hic significari putat ipſe Aben Ezra. Unde efficitur pontificiam dignitatem etiam ipſo judice notari, non regiam. Reliqua horum germana ſunt ex Iſaia: *In umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram:* & illorum è Pſalmo decimo quinto: *Providebam in conſpectu meo ſemper; quoniam à dextris eſt mihi, ne commovear;* & iſtorum quoque è Pſalmo quadrageſimo quarto: *Deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in ſæculum ſæculi, virga directionis, virga regni tui.* Imprimis vero totum Pſalmum ſecundum cum iſthoc conferri velim; tanta apparebit ſententiarum, verborumque germanitas, ut rem unam, unum argumentum ſubeſſe utrique, vaticinationem nempe de Chriſto, omnino ſit fatendum. Denique opinionis Adverſariorum ad præjudicatum dogma defendendum conſulto excogitatæ novitas, nihil illi ſinceritatis, nihil veritatis ineſſe liquido nobis demonſtrat.

Iſa. 51. 16. Pſalm. 15. 8. Pſalm. 44. 5, & ſeq.

E centeſimo decimo ſeptimo Pſalmo hæc ſibi aptavit Chriſtus Jeſus, cum Principes Sacerdotum Judæorum, & Seniores populi alloqueretur: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris.* Inde adeo Petrus Apoſtolus ad ſimilem Judæorum cœtum verba faciens, de Chriſto Jeſu ſic diſſerit: *Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, qui factus in caput anguli, & non eſt in alio aliquo ſalus:* quod & in Epiſtola priore repetit. Inde Epheſios per Epiſtolam Paulus ſic compellat: *Ergo jam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed eſtis cives Sanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in Templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in ſpiritu.* Inde & in Judæorum Synagogis creberrime legi ſolitum, & vulgo notiſſimum fuiſſe, innuere videtur Hieronymus in Epiſtola ad Damaſum. Hinc quoque Iſaias in ſimili cauſſa voces eaſdem uſurpat; Chriſtum enim prænuntiat his verbis: *Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundatum: qui crediderit non feſtinet.* Et alio loco futurum prædicit, ut Chriſtus ſit *In lapidem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſraël.* Eumdem comparat Daniel lapidi de monte abſciſſo, & in montem magnum mutato, à quo terra univerſa impleta eſt. Subeſt deinde in eodem Pſalmo: *O Domine, ſalvum me fac; O Domine, bene proſperare; benedictus qui venit in nomine Domini;* atque hæc ipſa ſunt quæ Chriſto Jeſu Hieroſolymam ineunti plebs accinebat. Profecto R. Selomoh Jarchi hoc Pſalmi, quem primum indicavi, loco Chriſtum prædici aſſeveravit.

Act. 4. 11. 1. Petr. 2. 4, 7. Eph. 2. 19, & ſeq. Iſa. 28. 16. Iſa. 8. 14. Dan. 2. 34, 35. Pſalm. 117. 25. Matth. 21. 9, & ſeq.

Prophetia Iſaiæ, Hieron. Epiſt. ad Paulin. c. 7. & Præf. 117. in Tranſl. Iſa.

XV. Iſaias, qui non tam prophetiam Hieronymo texere viſus eſt quam Evangelium, egregium de Chriſto, & Chriſti lege, & pace per ipſum orbi comparanda, tum & de reprobatione Judæorum, vaticinium edit ſecundo capite: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus; quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem. Et judicabit gentes & arguet populos multos; & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Domus Jacob venite, & ambulemus in nomine Domini.* Et deinde: *Et incurvabitur ſublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus ſolus in die illa, & idola penitus conterentur, & introibunt in ſpeluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria majeſtatis ejus, cum ſurrexerit percutere terram.* Chriſti regnum his prædici Ebræi & Chriſtiani uno ore declarant: David præſertim Kimchius & Aben Ezra in Michæam, apud quem iſta Iſaiæ totidem propemodum verbis repetita invenies. Quamvis autem in vulgatis Aben Ezræ editionibus alia legantur, ac in vetuſtis, quas legerat Raymundus Martini; utcunque tamen legas, Chriſti prædictionem hic ab eo agnitam dices. Certe mons ille, lapis eſt per ſomnium Nabuchodonoſori viſus, *abſciſſus de monte ſine manibus*: qui *factus eſt mons magnus, & implevit univerſam terram*: quibus Chriſti venturi myſterium ſubeſſe ſuo loco oſtendemus. Mons ille eſt, de quo Zacharias ait: *Quis tu mons magne coram Zorobabel?* quod ad Chriſtum Ebræi referunt. Pacem per ipſum orituram aliis verbis infra prædixit Iſaias: *Vocabitur nomen ejus, Princeps pacis:* & alio loco: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit.* Idem jam ante in ſeptuageſimo primo Pſalmo de eo fuerat prænuntiatum: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis*: ſic & de eo Michæas: *Et erit iſte pax:* & Aggæus in prophetia de reſtitutione Templi per Chriſtum: *Et in*

Iſa. 2. 17, & ſeq. Dan. 2. 34, & ſeq. Zach. 4. 7. Iſa. 9. 6. Iſa. 11. 6. Pſalm. 71. 7. Mich. 5. 5. Agg. 2. 10.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [318] - 290
PUBLIC DOMAIN

loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum: & Zacharias de Christo venturo vaticinans: *In die illa, dicit Dominus exercituum, Vocabit vir amicum suum subter vitem, & subter ficum.* Unde & Christus Jesus de se ipso apud Johannem: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Futurum ait Isaias secundo capite: *Judicabit gentes, & arguet populos multos*: & deinde: *Introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram.* Idem de Christo prædixit alibi futurum ut terram percutiat, & ut impios, vano nempe idolorum cultui deditos homines interficiat: & ut *stet in signum populorum, & ipsum gentes deprecentur*, supremosque honores consequatur: quemadmodum hic futurum spondet, ut *arguat populos multos*, & coram eo *incurvetur sublimitas hominum, & humilietur altitudo virorum.* Atque hæc eventura ait Isaias, באחרית הימים, *in novissimis diebus*: quo loco tradit Kimchius, ubicunque legitur, אחרית הימים, Messiæ tempora notari.

Zach. 3. 10. Joh. 14. 27. Isa. 11. 4. Isa. 11. 10.

Agnoscunt quoque Jonathan, & Midrasch Cantici Canticorum, Christi prædictionem his inesse, quæ extant quarto Isaiæ capite: *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël. Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris.* At in Zohar referuntur ista ad regnum, quod cum justis post sex annorum millia Christum habiturum Chiliastæ fingebant. Hæc deinde quæ subnexa sunt: *Super omnem enim gloriam protectio*, quæ ad Antichristum referebant Judæi nonnulli, plures ex illis ad liberationem è Babylonica captivitate, Messiæ tribuit R. Abhu in Midrasch Psalmorum. Porro quemadmodum hic *Germen* dicitur Christus, sic apud Jeremiam: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo germen justum*: & alibi: *In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ*: & apud Ezechielem: *Et suscitabo eis germen nominatum.* Ergo Christi adventum his verbis apprecatur Isaias: *Aperiatur terra, & germinet Salvatorem.* Hinc Christus Jesus se *Vitem veram*; hinc ipsum Johannes *Davidis radicem* appellat. Christo gloriam eodem loco spondet Isaias: ita & David: *Gloria & honore coronasti eum*: & Daniel: *Et dedit potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient*: & Zacharias: *Et ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo*: & Isaias ipse alibi: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.* His succinunt Apostoli & Evangelistæ, & Christi Jesu gloriam prædicant: sic Petrus in Actis: *Deus patrum nostrorum glorificavit filium suum Jesum*: sic in prima Epistola: *Cui est gloria & imperium in sæcula sæculorum. Dominum gloriæ* Paulus appellat. Idem ad Philippenses: *Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris*: & ad Ebræos: *Cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus*: deinde: *Videmus Jesum propter passionem mortis gloria & honore coronatum*: & Johannes in Apocalypsi: *Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum.* Quod subnectit Isaias: *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii & spiritu ardoris*; idem de eo vaticinatur alibi: *Iste asperget gentes multas*: ita & Jeremias ex persona Christi: *Et emundabo illos ab omni iniquitate sua*: & Ezechiel: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*: & Zacharias: *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.* Ergo provinciam hanc administrare se declarat Christus Jesus: *Hic est sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum*: & Johannes: *Sanguis Jesu Christi, filii ejus, emundat nos ab omni peccato*: & in Apocalypsi: *Lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.*

Isa. 4. 2, & seq. Isa. 4. 5. Jer. 23. 5. & 33. 15. Ezech. 34. 29. Isa. 45. 8. Joh. 15. 1. Apoc. 5. 5. & 22. 16. Psalm. 8. 6. Dan. 7. 14. Zach 6. 13. Isa. 52. 13. Act. 3. 13. 1. Petr. 4. 11. 1. Cor. 2. 8. Philipp. 2. 11. Ebr. 1. 3. & 2. 9. Apoc. 5. 13. Isa. 4. 4. Isa. 52. 15. Jer. 31. 8. Ezech. 36. 25. Zach. 13. 1. Matth. 26. 28. 1. Joh. 1. 7. Apoc. 1. 5.

Septimum, octavum, & nonum Isaiæ caput in eodem fere versantur argumento, & Judæos à Syriæ & Israëlis regibus oppressos, hoc quidem periculo exemtum iri prænuntiat, at longe gravius ab Assyriis & Ægyptiis impendere; vastatum iri ab iis Judæam, Syrosque ipsos, & Israëlitas Judæorum hostes maximis cladibus affectum iri ab Assyriis, & pristinæ demum tranquillitati Judæam iri restitutum: quorum omnium tempus definit intra eos annos, quibus Virgo filium gignet, in lucem edet, & citra rationis usum educabit. Verba autem in rem conferre jubetur Propheta; nam cum septimo capite Dei jussu denuntiasset Achazo futurum ut ab Israëlis quidem & Syriæ regibus nihil ipsi eveniret incommodi, ab Ægyptiis vero & Assyriis oppugnatus in maximas incideret calamitates, antequam Virgo concipere, filium parere, & ad annos rationi proximos educere posset; sequenti capite hæc subjiciuntur: *Et dixit Dominus ad me: Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare.* Quæ quoniam ab omnibus interpretibus, quos quidem mihi vi-

Isa. 7. & 8. & 9. Isa. 8. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [319] - 291
PUBLIC DOMAIN

dere contigit, in alienum ſenſum flecti ſolent, explicare operæpretium eſt. Deum non ἐυδυρρήμονα, ſed σεμνοπρεπῶς & verecunde loquentem inducit Propheta, ὅτι τῷ καπεμφάτην καλοῖς ὀνόμασι χρώμενον, & tranſlatis verbis ac honeſtis negotium ſibi dantem uti uxorem ducat, liberiſque cum ea operam det. Maxima enim fuit Ebraicæ linguæ verecundia: adeo ut genitalium partium & rerum propria vocabula nulla habeat; quemadmodum à Maimonide obſervatum eſt. Uxorem itaque *Librum grandem* appellat: *Stilum hominis* nominat eam partem, quæ honeſte nominari non poteſt: jubet in eo ſcribere *Velociter ſpolia detrahe, cito prædare*, hoc eſt, filium cum ea gignere cui id nominis futurum erat. Paret itaque Iſaias Dei mandato: *Adhibui mihi*, inquit, *teſtes fideles, Uriam Sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & acceſſi ad Prophetiſſam, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari: quia antequam ſciat puer vocare patrem ſuum & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum.* Hæc ſuperiora illuſtrant, & interpretationi noſtræ fidem faciunt. Tectior quidem verbis ſermo hic eſt, ſed ſententia plane germanus iſtis Oſeæ: *Dixit Dominus ad Oſee, Vade, ſume tibi uxorem fornicationum, & fac tibi filios fornicationum: quia fornicans fornicabitur terra à Domino. Et abiit, & accepit Gomer filiam Debelaim, & concepit, & peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum, Voca nomen ejus Jezrahel, quoniam adhuc modicum, & viſitabo ſanguinem Jezrahel ſuper domum Jehu, & quieſcere faciam regnum domus Iſraël.* Ubi loquitur Propheta, כלשון בני אדם, *juxta linguam hominum*, quod de Lege ſæpe dictum reperias apud Maimoniden, & Aben Ezram. Simile quid & in tertio Oſeæ capite reperias. Secus Iſaias, qui rem obſcœnam honeſta circuitione uſus diſſimulat. Hæc mihi longe probabilior videtur expoſitio, quam quæ affertur à Baſilio. Is quæ de libro & ſcriptione dicuntur ab Iſaia, interpretatur ad verbum, & juſſum eſſe Prophetam cenſet in libro revera ſcribere: at allegorice ſumenda docet, quæ de acceſſu illo ad Prophetiſſam narrantur; juſſumque eum mente ad Mariam Virginem accedere, ejuſque conceptum & partum animo contueri & in literas referre. Quod ergo juſſus erat ſcribere, Chriſti ortum videlicet, id ut ſcriberet, animum ad Mariam Virginem, eamdemque Prophetiſſam, & ad ejus conceptum ac partum appulit; iiſque animo præviſis ac præcognitis, in libro tandem deſcripſit. Ita, vel non multo certe aliter intellexiſſe videntur Cyrillus & Procopius; quanquam obſcura eſt & intricata hujus oratio. Sed quorſum tandem illi teſtes, quos adhibere neceſſe non erat, ſi Prophetæ animo futura proſpicientis ſpeculatio mera fuerat narranda? contra vero, uxorem ducturus eos ut adhiberet, moris patrii ratio poſtulabat. Propius recedit à vero Epiphanius adverſus Ebionitas diſputans: nam *Librum grandem* exponit uterum ſanctæ Virginis; & ſcriptionem quæ fit ſtilo hominis, alias quidem notare cenſet opus virile, verum hoc loco Prophetæ dictum non eſſe ait, Scribet in eo libro homo quiſpiam, ſed *Scribe*; quo verbo jubetur ſcribere Propheta, non ipſe quidem Propheta, ſed Spiritus ſanctus qui erat in Propheta, per quem concepit Jeſum Maria Virgo; nam per Prophetam ipſum, qui tot annis Mariam præceſſit, fieri id haudquaquam poterat. Vulgatas loci hujus interpretationes qui tuentur, quique librum, & ſtilum, & ſcriptionem intelligunt ὡς λέξιν, non vident id juſſum eſſe Prophetam à Deo, juxta ſuam expoſitionem, quod non præſtiterit; id præſtitiſſe, quod non juſſus ſit. Nono demum capite pueri ortum, & Judæ liberationem narrat, & futuras Iſraëlis calamitates prædicit. Verumtamen etſi eam quam dixi ſignificationem fronte præfert illa Iſaiæ pericope, aliud tamen longe illuſtrius in receſſu latet myſterium; eaque arte totum hoc vaticinium contextum eſt, ut & præſens ſpectet tempus, ac hiſtoricum ſenſum ſpecie oſtentet, & ad futurum nihilominus tempus pertineat, & myſticum ſenſum introſpicienti promittat. Ambigua quippe verba iſta ſunt: *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Proximus enim ſenſus hic eſt; Virgo in manum viri veniet, ex eorumque conjugio naſcetur filius; qui nomine ſuo Emmanuel, hoc eſt *Nobiſcum Deus*, opem Dei Judæos proſequentem & præſentem oſtendet: occultior vero ille eſt; Virgo Spiritus ſancti virtute, ſine viri conſortio, filium pariet, qui cum in lucem prodierit, tum vere erit *Nobiſcum Deus*, vereque de eo dicetur: *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.* Iſta deinde octavi capitis: *Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis, Velociter ſpolia detrahe, cito prædare*, in duas partes trahi poſſunt, vel in eam quam mox dixi, ut jubeatur Propheta ducere virginem, ex eaque filium hujus nominis procreare; vel in alteram, qua Propheta jubetur in literas referre venturi Chriſti prædictionem, cujus id erit munus, ut peccato, Dæmone, ac mundo devictis, mortem quoque ſuperet ipſam, ejuſque ſpolia detracta prædetur. Paulopoſt de rege Aſſyriorum hæc ſcripta ſunt: *Et erit extenſio alarum ejus, implens latitudinem terræ tuæ, ô Emmanuel:* quorum ambiguus quoque ſenſus eſt, nam & Judæam filii ſui

Maim. in More Neu. Part. 3. cap. 8.

Iſa. 8. 2, & ſeq.

Oſe. 1. 2, & ſeq.

Baſil. in Iſa. 8.

Cyrill. & Proc. in Iſa. 8.

Epiph. Hær. Ebion.

Joh. 1. 14.

terram esse ait Propheta, quod ipsius patria sit; & Christi quoque terra futura erat, quam jure regio erat possessurus. Terra itaque filii Isaiæ dicitur, ut indigenæ; Christi, ut regis. Geminus etiam sensus illorum est: *Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, & ipse terror vester: & erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur:* quorum alter obvius sensus est, alter pertinet ad Christum, *lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum*, ut alio loco Isaiæ dicitur; *lapidem reprobatum ab ædificantibus, & factum in caput anguli*, uti centesimo decimo septimo Psalmo appellatum eum supra notavimus; in quem *qui ceciderit, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum*, inquit ipse Jesus apud Matthæum: quod repetunt subinde Petrus & Paulus in Epistolis. Anceps & istud est noni capitis: *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephtali, & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis:* nam & exitum ista habuere per Teglath-Phalasarem primum, deinde per Salmanasarem, qui Israëlitas gravissimis exiliis & deportationibus multarunt; & Ezechiæ demum temporibus, cum ab Angelo cæsus est Sennacheribi exercitus. Sed plenius tamen & perfectius completa hæc esse per Christum Matthæus quarto capite ostendit. Anceps denique illud capitis ejusdem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis*; Isaiæ nempe filius, Dei jussu procreatus, Achazo supra prædictus, tanquam futurorum signum; minime vero Ezechias, quem hic prædictum Judæi opinantur; ut pote quem annos novem natum fuisse constat, cum regnum iniit pater ipsius Achazus, ut demonstrat Hieronymus; annos vero unum & triginta, cum ab Assyriis capta Samaria est, juxta hoc vaticinium: at insuper iisdem Isaiæ verbis prædicitur Christus, orbi terrarum universo, sed Judæis primum datus. Enimvero cum hæc ipsum spectent propius, addi aliquid debuit, quæ uni illi congruerent, nec alio præterea torqueri possent. Ista sunt nimirum: *Et factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum: Zelus Domini exercituum faciet hoc. Verbum misit Dominus in Jacob, & cecidit in Israël.* Quæ sunt hujusmodi, ut partim filio Isaiæ convenire non possint, partim Ezechiæ, quem hic notatum Judæi putant, partim neutri; omnia vero Christo mirifice congruant. Neuter certe admirabilis, quod Dei proprium esse nomen intelligitur ex decimo tertio capite Judicum; neuter Deus; neuter proprie fortis, quod de se Deus sæpe prædicat: *Ego sum*, inquit, *fortissimus Deus:* & alibi: *Ego sum Dominus Deus tuus fortis;* sic quoque Isaias de Christo: *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus consilii & fortitudinis:* cui spiritus consilii & fortitudinis inesse dicitur, hic *Consiliarius* & *Fortis* appellatur; neutrius æterna pax, neutrius regnum sempiternum: quæ Christi propria esse ostendimus supra ex his Psalmi octogesimi octavi: *Ponam in sæculum sæculi semen ejus, & thronum eius sicut dies cæli.* Idem ista demonstrant ipsius Isaiæ, quæ supra ad Christi regnum spectare dicebamus: *Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium:* & hæc quoque: *Egredietur virga de radice Jesse ..... Et erit justitia cingulum lumborum ejus ..... Habitabit lupus cum agno:* quæ regni ipsius æternam tranquillitatem portendunt: necnon & ista Christi Jesu ad Apostolos: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Futurum vero spondet *principatum super humerum ejus*, quippe datam sibi omnem potestatem in cœlo, & in terra Jesus Christus prædicavit. Pluribus vaticinii hujus convenientiam cum Christo Jesu demonstrarunt alii, ac imprimis Procopius; ad quem brevitati consulentes Lectorem amandamus. Jam si Judæorum perrogamus sententias, si non omnium, at certe aliquorum favorem experiemur: nam in Expositione magna Numerorum verba ista septimi capitis: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum*, ad Messiam & ad Ezechiam referuntur. Unum quidem Ezechiam, vel unum Isaiæ filium hic intelligendum esse autumant R. David Kimchi, & Aben Ezra, & R. Lipman in Nitzachon; eumque more reliquorum animalium genitum, sed prodigialiter tamen natum fatentur idem Kimchi, & R. Selomoh Jarchi, quod ex puella viro nondum matura, Deo sic volente, procreatus sit. Ad Ezechiam quod attinet, jam natum fuisse cum hæc agerentur fatetur R. Selomoh, & ratio ipsa probat: unde res ad Isaiæ filium redit, quem & nos hic quoque, sed & Christum præterea, cum Bemidbar Rabba agnoscimus. Agnoscunt Christum & Thalmudistæ in istis octavi capitis: *Et exspectabo Dominum qui abscondit faciem suam à domo Jacob, & præstolabor eum.*

Isa. 8. 13, & seq.
Isa. 28. 16.
Matth. 21. 44.
1. Petr. 2. 4, 7.
Rom. 9. 33.
Matth. 15. 6.
Hier. in Isa. 7. 14.
Isa. 8. 6, & seq.
Gen. 46. 3.
Exod. 20. 5.
Isa. 11. 2.
Isa. 2. 4.
Isa. 11. 1, 5, 6.
Joh. 14. 27.
Matth. 28. 18.
Isa. 7. 15.
Thalm. in libr. Sanhedr. c. 1. Isa. 8. 17.

Tralatitia autem inter illos opinio est, designari Christum hac noni capitis pericope,
Isa. 9. 6. cujus initium illud est: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Disertis id apud Thargumistam verbis hoc loco conceptum est; & in Beresith Rabba, & in Seder Debarim Rabba, & in Echa Rabbathi, sive Expositione magna Threnorum. Memorabile & illud est, quod adnotarunt Thalmudistæ in libro Sanhedrin, & R. Selomoh Jarchi ad has voces septimi versus ejusdem capitis: לסרבה המשרה, *ad multiplicandum imperium*, cum quærerent quare in medio dictionis hujus לסרכה contra Ebraicæ Scripturæ leges reperiatur סתומה מם, *Mem clausum*; nempe latere illic occultum quippiam, cui venturi Messiæ prædictionem inesse Magistri asseverant. Et tamen in eodem libro Sanhedrin Ezechiæ tribuitur tota hæc pericope, quod & ab
Hier. & Cyrill. in Isa. 7. 14. Ebræis vulgo creditum queruntur Hieronymus & Cyrillus; nec ulla in Doctoribus istis incessit religio, ipsi hæc accommodandi: *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater, sempiternus, princeps pacis.* Hos refellit Hieronymus, ac de parvulo infante recens nato agi vult, cum novem aut decem annos natus esset Ezechias, tum cum regnum capessivit Achazus pater, qui sexdecim regnavit annos, annis vero viginti quinque majorem Ezechiam reliquit hæredem. Nos rationem non probamus Hieronymi, ad infantem hæc referentis, quæ ad unum Christum spectare credimus. Factum tamen optime est, quod octo hæc nomina ad unam eamdemque personam referenda esse docent, ut inde retundi possit R. Salomonis Jarchi vecordia, qui quantum Christiana fides hoc testimonio nitatur recte intelligens, commentitia illud interpretatione corrumpere tentavit; ac si priora sex nomina Dei essent, posteriora duo Ezechiæ, totumque ἑπτὰν sic esset sumendum; *Et Deus admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater, æternus vocavit nomen Ezechiæ, Principem pacis.* Qua explicatione diversos casus nominibus affingit ad libitum, alios nominandi, alios accusandi,
Maimon. in Epist. ad Afric. quorum tamen in Ebraico exemplari nulla apparet distinctio. Verum aliter senserunt Chaldæus Paraphrastes, & Maimonides, qui uni Messiæ nomina hæc omnia aptarunt: aliter & Rabba bar Nachmoni, qui Messiam his signari docuit in Jeremianarum Lamentationum Expositione. In eo denique quod proposuimus, unum eumdemque puerum toto hoc trium capitum vaticinio denotari, adstipulatorem habemus R. Davidem
Eus. Dem. l. 7. Bas. Hier. Cyr. Theod. Proc. in Isa. 7. 8. & 9. Isa. 11. & 12. Kimchi: quamquam in eo dissentit à nobis quod Ezechiam illic exprimi docet, nos filium Isaiæ typum Christi gerere censemus, & assentientes habemus Eusebium, Basilium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum & Procopium.

Isa. 11. 1. & seq. Inter Veteris Testamenti vaticinationes, quæ Messiæ adventum portendunt, celebratissima ea est, quæ undecimo & duodecimo Isaiæ extat capitibus, magnoque consensu à Christianis & Judæis Christo accommodatur: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet:* hæc humanam ejus naturam declarant. *Et requiescet super eum spiritus Domini:* hæc ipsius divinitatem significant. *Judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium:* his impositum Christo munus explicatur. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit,* & reliqua futuræ per orbem pacis prænuntia, administrationis Christi effectionem demonstrant. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur:* hæc ejus auctoritatem & potestatem notant: ista vero honores illi post mortem exhibitos: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum.*
Isa. 12. 2, 3. Quas ob res sequenti capite gratias Deo agit Propheta: *Ecce,* inquit, *Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem: haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.* Quæ in se eventum habuisse Christus ostendebat, cum clamaret: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat:*
Matth. 7. 37. *qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Rursum:
Joh. 4. 13. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Cum Christianis itaque fatentur Judæi, floridum illum stolonem, de radice Jesse proditurum, eum esse Christum. Id asseverat Jonathan, asseverant & passim Thalmudistæ. Idem traditur & in Midrasch Thehillim, & in Beresith Ketanna, & apud R. Salomonem Jarchi, & R. Maimoniden. Proprium quoque id esse Messiæ, ut super eum requiescat Spiritus Domini, docetur in ultimo capite Thalmudici libri Sanhedrin, & in Beresith utraque, Rabba & Ketanna; idque auctore Isaia, non hoc solum quem tractamus loco, sed & quadragesimo secun-
Isa. 42. 1. do capite: *Dedi spiritum meum super eum;* & sexagesimo primo, *Spiritus Domini super*
Isa. 61. 1. *me, eo quod unxerit Dominus me.* De Christo etiam dictum esse affirmat Beresith Rabba,
Isa. 11. 3. *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum arguet.* Sequens com-
2. Thess. 2. 8. ma Christo addicitur apud Paulum in altera ad Thessalonicenses: *Tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui.* Iniquus ille, Antichristus est; qua in opinione Judæorum Magistrorum plerique fuerunt: alii Gog & Magog hic notari

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [322] - 294
PUBLIC DOMAIN

volunt. Sed parvi id refert, conſtet modo, quod verum eſt, Judæos itidem ut Chriſtianos Meſſiæ colon hoc tribuere. Sic Bereſith utraque, Major & Minor, ſic Midraſch Thehillim, & Midraſch Ruth. Subnexa aureæ velut ætatis, & animalium omnium concordiæ deſcriptione Chriſti regnum adumbratur, quod & ſupra prædicat Iſaias: *Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.* Iſa. 2. 4. Aliquorum autem Judaicæ ζύμης, & nonnullorum quoque Chriſtianorum, qui Hieronymi ævo Judaicis deliriis laborabant, tantus fuit ſtupor, ut hæc nude ſumenda putarent; quorum vanitatem Hieronymus, & deinde doctiſſimus Maimonides exagitarunt. Allegorice quoque eadem interpretatus eſt R. David Kimchi. Chriſto etiam iſta adjudicantur in Epiſtola ad Romanos: *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur.* Sic etiam in Bereſith Rabba, & in Midraſch Thehillim. Quorum omnium ſimilia videre licet ſecundo Iſaiæ capite, quo Chriſtum prædici ſupra oſtendimus. Duodecimum vero caput Chriſto adſcribendum eſſe ex Chaldaica hujus & ſuperioris capitis interpretatione colligitur. Atque utinam Hugo Grotius, vir nobiliſſimi ingenii, & excellentis doctrinæ, & ob locatam egregie in Librorum ſacrorum interpretatione operam ſæpe à nobis laudatus, hic quoque veniret laudandus, vel noſtras ſaltem animadverſiones effugere poſſet; libenter profecto, pro noſtro adverſus tantum virum ſtudio, ab omni ejus ſuggillatione temperaremus. Sed quando potius eſſe debet veritatis ſtudium, in eo præſertim opere, quod circa primæ veritatis indagationem verſatur, atque ita poſtulat candor noſter, dicam libere, quod & jam ſupra dixi, valde mihi hanc ejus improbari rationem, qua Veteris Teſtamenti Prophetias ac typos, ad futuram Chriſti diſpenſationem manifeſto, & ſummo Interpretum omnium, qua Ebræorum, qua Chriſtianorum conſenſu pertinentes, alio ſolet avertere, & ad temporum illorum hiſtoriam accommodare: latentia vero illic Chriſti myſteria, vel prætermittere omnino, vel perfunctorie delibare, & levi brachio perſtringere. Quod paſſim quidem factum ab eo eſt, maxime vero his capitibus, quæ cum apertam & agnoſcendam vel invitis Chriſti ſignificationem præ ſe ferant, univerſa tamen detorquet ad Ezechiam, & ſingulas prædictionis partes ipſi aptare ſatagit. Chriſtum vero illic ſenſu ſublimiore laudari, obiter tantum & ſtrictim fatetur; quatenus autem vaticinii membra particulatim ipſi congruant, oſtendere negligit. In quo geminus eſt ipſius error, & quod in Ezechiam deflexit, quæ cadere in eum non poterant, & quod Chriſto invidiſſe viſus eſt, quæ ipſi apertiſſime conveniebant. Nam ad id primum: *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini*, Spiritum Domini Ezechiæ perpetuo affuiſſe ait: tumne etiam, cum Merodach-Baladanis legatis pretioſam ſuam omnem ſupellectilem & cimelia magnifice oſtentavit? *Non juxta beneficia, quæ accepe-* 2. Par. 32. 25. *rat, retribuit*, inquit Auctor Paralipomenon, *quia elevatum eſt cor ejus, & facta eſt contra eum ira, & contra Judam & Jeruſalem.* Quamobrem Dei ipſe quidem minas, pœnas vero etiam progenies ipſius experta eſt. Ad id quod ſubnectit Propheta, futurum ut ſuper florem de radice Jeſſe ortum requieſcat Spiritus fortitudinis, Ezechiæ conſtantiam in adverſis notari opinatur Grotius, quam tempore Sennacheribi egregie teſtatus ſit: tumne, cum audita Sennacheribi adverſum ſe ſuſcepta expeditione, ad eum *miſit nuntios in Lachis, dicens: Peccavi, recede à me, & omne quod impoſueris mihi feram*, quod & re præſtitit, miſſa ad eum magna auri & argenti vi, ſpoliato etiam ad id ipſo Dei Templo, & refixis laminis aureis, quas ad valvas affixerat? tumne, cum ex morbo decumbens, & morti proximus, terrore mortis perculſus *flevit fletu magno?* Quanquam ejus fortitudinem alias in ſacris Literis prædicari non infitior. Ecquando vero *percuſſit terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interfecit impium?* Preces ipſius ad Deum interpretatur Grotius, per quas Aſſyrium confecit; quod quam violenter detortum ſit, Lector exiſtimet: hic enim, ut alias ſæpe, *Virga* regiam poteſtatem denotat; ut Pſalmo ſecundo: *Reges eos in virga ferrea*; & quadra- Pſalm. 2. 9. geſimo quarto: *Virga directionis, virga regni tui*; & centeſimo nono: *Virgam virtutis* Pſalm. 44. 7. *tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum.* Quibus ſententiis Pſalm. 109. 2. regia Chriſti præſignificatur poteſtas; humilium vero Ezechiæ precationum ad Deum effectus minime exprimitur. Quid eximium vero præ cæteris habuit pax illa, quæ poſt profligatum Sennacheribum in Judæa floruit, ut tanta verborum & ſententiarum amplificatione celebraretur, & ad miraculum uſque extolleretur? Addit Prophetа: *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur: Ad* Iſa. 11. 10. *Ezechiam*, inquit Grotius, *concurrent multi ex gentibus ad verum Deum converſi*; quod nullo Scripturæ ſacræ teſtimonio nititur: ſed & quædam repugnant. Nam cum ſcripſerit Iſaias: *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet*, liquet nondum egreſſam eſſe virgam hanc, nec florem illum aſcendiſſe, cum vaticinia hæc

Hier. in Iſa. 11. 6. Maim. in Jad. hazac. Part. 4. libr. De Reg. cap. 12. Rom. 15. 12.

ederentur. At jam natus erat Ezechias: quippe hæc Achazo regnante ſcripta eſſe ſeptimum caput oſtendit. Regnavit autem Achazus annos ſexdecim: cui cum ſucceſſit Ezechias, annum agebat quintum & viceſimum. Ergo jam in vivis erat Ezechias. Unde efficitur nulla ratione hoc Iſaiæ dictum ad eum accommodari. Eadem certe de Meſſia, vel Judæis ipſis teſtibus, iterata extant Iſaiæ quadrageſimo ſe-

Iſa. 42. 1, & ſeq. cundo capite, quæ undecimo: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum: electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea: dedi ſpiritum meum ſuper eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet perſonam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quaſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, veritate educet judicium. Non erit triſtis, neq; turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus inſulæ expectabunt.* Et paulo poſt: *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Si quis duo hæc invicem contendat teſtimonia, eodem pertinere comperiet, & ſibi lucem ac robur conciliare. Et tamen Grotius priore ad Ezechiam deflexo, poſterius ad Iſaiam torquet: multiplex quippe eſt erroris trames, unicus veritatis. Multo etiam minus in Joſiam cadere iſta poſſunt, quem hic notatum eſſe opinati ſunt quidam, cum nec Ezechiæ ſplendorem ac divitias æquaverit, & Pharaonem Nechao Ægypti regem temere ac præter voluntatem Dei aggreſſus, miſerabiliter confoſſus perierit; nedum mors ejus fuerit glorioſa, quam ut pote infelicem & acerbam tamdiu lamentis populares ejus ſunt proſecuti. Vanum autem eſt & nulla legitima auctoritate firmatum, quod commentus eſt R. Iſaac Abrabaniel, Joſiam propter gentis ſuæ nequitiam interiiſſe. Judæis vero ab Hieronymo memoratis, qui vaticinationes iſtas nondum exitum habuiſſe, ſed in fine rerum habituras eſſe, tuncque exoriturum eſſe Chriſtum rentur, litem hic non moveo, cum Chriſtum hic prædici fateantur, quod unum obtinere Propoſitione hac conſtitui.

Iſa. 28. Pſalm. 117. 22. Diximus ſuperius lapidis ſymbolo Chriſtum ſic adumbrari in Pſalmo centeſimo decimo ſeptimo: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.* Eodem ſymbolo uſum quoque diximus Iſaiam alio loco, cum Chriſtum futurum dixit lapidem offenſionis & petram ſcandali, ex cujus offenſione plurimos contritum iri. Indidem quoque expreſſum eſſe notavimus iſtud Iſaiæ: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentum Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundatum, qui crediderit non feſtinet;* vel juxta aliam lectionem, quam ſecuti

Iſa. 28. 16. 1. Petr. 2. 6. Rom. 9. 32. & 10. 11. ſunt Petrus & Paulus, *non confundetur.* Hoc ergo πιστὸν, quod Jeſu addixerunt Petrus & Paulus, Meſſiæ quoque R. Selomoh addixit.

Iſa. 35. 4, & ſeq. Splendidis vero indiciis præmonſtratur Chriſtus toto triceſimo quinto capite Iſaiæ, potiſſimum vero hac clauſula: *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt: tunc ſaliet ſicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Et mox: *Erit ibi ſemita, & via, & via ſancta vocabitur: non tranſibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut ſtulti non errent per eam:* Deinde: *Et redemti à Domino convertentur, & venient cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum.* In iis Chriſto adſcribendis cum Chriſtianis conſpirant Judæi, qui ex hoc capite miracula quædam commenti ſunt, in ſuam gratiam olim à Chriſto edenda, cum reditum ipſis in Judæam parabit. Quin & ex poſtremo hoc quod attuli commate probat R. Moſes Hadarſan in Bereſith Rabba, pœnis Gehennæ damnatos per Meſſiam liberatum iri, & Paradiſum ipſis fore reſerandum. Sed miſſis horum ſuffragiis, liquet profecto nulli, vel Regi Judæorum, vel Prophetæ, imo nec mortali homini congruere poſſe ea miracula, quæ hic patranda promittuntur: at Chriſto congruere demonſtrat

Iſa. 42. 6, 7. Iſa. 53. 4. Ezech. 34. 16. Iſaias cum ait: *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum:* & alibi: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit.* Idem demonſtrant & hæc Ezechielis ex perſona Chriſti: *Quod confractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, conſolidabo.* Quæ in Chriſto Jeſu completa eſſe una eſt vox Scriptorum omnium Novi Teſtamenti.

Iſa. 40. 3, & ſeq. Manifeſtas etiam venturi Chriſti teſtificationes, fatentibus Judæis, præfert Iſaiæ quadrageſimum caput: *Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur; & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aſpera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro quod os Domini locutum eſt.* Similia de Chriſto prædicuntur quadra-

Iſa. 40. 9, & ſeq. geſimo ſecundo capite. Pergit deinde: *Super montem excelſum aſcende tu, qui evangelizas Sion: exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jeruſalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet; & brachium eius dominabitur; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo levabit, fœtas ipſe portabit.* Hæc in Meſſiam convenire tradunt R. Aben Ezra, & David Kimchi, & merito

id quidem

id quidem; nam insolitum Dei adventum, & inusitatam humanarum rerum administrationem hic prædicari manifestum est: at solennia ineptiunt, cum solitudinis muniendas vias, & scabritiem ac asperitates complanandas ex hoc Isaiæ prædicto colligunt, ut inoffenso pede avitam terram repetant. Nec ab Isaia modo typo pastoris exprimitur Christus, sed & à Jeremia: *Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum:* & ab Ezechiele: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas:* tum alio loco: *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum:* à Michæa etiam: *In unum conducam reliquias Israël; pariter ponam illum quasi gregem in ovili:* & à Zacharia: *Percute pastorem, & dispergentur oves.* Eodem symbolo Christum Jesum exhibent Apostoli. *Pastorem magnum ovium*, dicit Paulus; Petrus *Pastorem & Episcopum animarum nostrarum*, & *Principem pastorum.* Jerem. 31. 10. Ezech. 34. 11 12. & 37. 24. Mich. 2. 12. Zach. 13. 7. Ebr. 13. 20. 1. Petr. 2. 25. & 5. 4.

Ex quadragesimo secundo capite Isaiæ multa in Novum Testamentum traducta, & Christo Jesu aptata licet animadvertere: unde proclivis existimatio est creditum vulgo fuisse Christi Jesu temporibus, Messiæ adventum capite hoc prædici. Sic enim arbitror, ut jam supra dixi, quæ Veteris Testamenti prædictiones Jesu accommodatæ in Novo reperiuntur, eas tanquam Christi certo prænuntias hac tempestate vulgo fuisse habitas, proindeque utilissimum id esse visum Novi Testamenti Scriptoribus argumentum ad comprobandam Christianam fidem. *Ecce servus meus*, inquit Isaias, *suscipiam eum, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Totum hoc comma cum sequentibus Christo Jesu addicit Matthæus. Nempe hic ipse notatur, de quo alio loco ait Isaias: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum:* & rursum: *Justificabit ipse justus servus meus multos:* & Jesum Dominum formam servi accepisse scribit Paulus; *in eoque sibi complacuisse* clara voce de cœlo edita Deus non semel testatus est, & primum quidem cum Dei Spiritus columbæ specie super eum lapsus esset: quæ de Christo ab Isaia jam supra vidimus prædicta his verbis: *Et requiesceet super eum spiritus Domini.* Addit Isaias: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt:* & jam ante vaticinatus fuerat Jacobus futurum Christum *expectationem gentium.* Idem infra de Christo verba facturus: *Audite insulæ, & attendite populi de longe:* & rursus: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Psalmi vero septuagesimi primi, quem Christo prænuntiando dicatum esse supra ostendimus, initium hoc est: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis.* Et in Evangelio Johannis sic Jesus ipse de se: *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Pergit deinde Isaias: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium: ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.* Et jam ante præmonuerat Isaias nono capite, quo Christum prædictum esse ostendimus, futurum ut *Populus, qui ambulabat in tenebris, videret lucem magnam.* Idem de Christo apertius alio loco: *Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Deinde: *Servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.* Et hoc ipso loco tricesimi quinti capitis, cui vaticinationem de Christo venturo inesse docui: *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt.* Adde istud meridiana luce clarius: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem:* quæ in se evenisse Jesus Dominus Nazarethi inter populares suos publice prædicavit. Subjicit Isaias: *Desertos faciam montes & colles, & omne gramen eorum exsiccabo, & ponam flumina in insulas, & stagna arefaciam: ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam, ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta.* Quorum consimilia ista sunt, quæ supra de Christo nuntiata fuisse probavimus: *Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur, non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam.* Rursum: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.* Opponi potest Septuaginta Interpretum auctoritas, qui ad Judaicam gentem hæc videntur deflexisse: sic enim primum capitis comma reddiderunt: ἰακὼβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσδέξαιο αὐτὸν ἡ ψυχή μου· *Jacob servus meus, suscipiam eum: Israël electus meus, suscepit eum anima mea.* Hanc scripturam repræsentavit Justinus disputans ad- Isa. 42. Isa. 42. 1. Matth. 12. 15. & seq. Isa. 49. 5. Isa. 53. 11. Philipp. 2. 6. Matth. 3. 17. & 17. 5. Isa. 11. 2. Isa. 42. 4. Isa. 49. 1. Isa. 51. 5. Joh. 5. 22. Isa. 42. 6, 7. Isa. 9. 1, 2. Isa. 49. 6, 8. Isa. 35. 4, 5. Isa. 6. 1. Luc. 4. 18. Isa. 42. 15, 16. Isa. 35. 8. Isa. 40. 3, 4.

versus Tryphonem, quæ nec reliquis Interpretibus, præter eos qui Septuaginta Senes secuti sunt, neque Ebraico ipsi exemplari consentit, nec à Matthæo agnoscitur, ut ab Eusebio & Hieronymo observatum est. Sed verum tamen sensum retinuit Justinus, & Jacobi ac Israëlis nominibus Christum hic signari docuit, quod & ipsos Senes Septuaginta verisimillimum mihi fit intellexisse; vel σωνεκδοχικῶς, usurpato Israëlis nomine, pro eo qui Israële prognatus & Israëliticæ gentis pars erat; quemadmodum Jacobi, & Israëlis, & seminis Abrahami nominibus affici Christum tradit Theodoretus; quemadmodum & David alibi Christus appellatur; & quemadmodum Albanos Romani dicuntur devicisse, quamvis unius Horatii virrute parta ipsis victoria sit: vel potius typo pro re signata usurpato, quod haudquaquam novum & insolens est; Christi autem typus fuit Israël, qui ut adversus Angelum Dei tota nocte luctatus, neque tamen victus est, sic Christus Dei patris iræ se opposuit, eaque placata quasi victor iræ illius extitit. Ergo & Christum Israëlis nomine infra Isaias sic compellat: *Servus meus es tu, Israël, quia in te gloriabor.* Alioqui nonnulla extant hoc capite quæ de Israëlitico populo dicta esse nemo sibi persuadere queat, quod recte Eusebius animadvertit; velut illud: *Legem ejus insulæ expectabunt.* Ecquando vero Israëlitis paruerunt sitæ ad occasum gentes, quæ insularum vocabulo notantur? Quid hoc vero est: *Dedi te in fœdus populi?* quod perinde esset ut si dixisset, Dedi populum in fœdus populi. Subest deinde: *Quis cæcus nisi servus meus, & surdus nisi ad quem nuntios misi?* & quæ his subnexa sunt, quibus Israëlitarum impietatem à Deo argui autumant optimi Interpretes, & in his Hieronymus, Cyrillus, & Procopius. Quis credat autem Judaico populo cœcitatem exprobrasse Deum, de quo sic proxime disseruerat: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet.* Deinde: *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.* Contraria hæc sunt & simul pugnant, quæ non aliter componi possunt, quam si hic Christum, illic Israëliticam gentem intelligas. Multo etiam minus convenire ista possunt Isaiæ, quem hic à Deo compellari Grotius opinatur. Quamvis autem superiori capite & sequenti Judaica gens Israëlis & Jacobi vocabulis notetur, non idcirco concedimus eamdem quoque hic notatam Septuaginta Senes existimasse. Sciebant illi quippe vocabula eadem alias aliasque subire significationes, & eodem sæpe capite sensum mutare. Utut est, in sola certe Septuaginta Magistrorum interpretatione vitiositas hæc reperitur. Vitiositatem dico, quæ primigenium exemplar adulteravit, & suppositias intrusit voces, quæ ex Ebraicis fontibus non manarunt, nec in Aquila comparent, aut Theodotione, aut Symmacho, & jam ante Eusebium obelo fuerant inductæ, uti ipse testificatur; & quas in Evangelium non admiserat Matthæus, qui totum comma transtulit. Venturi porro Christi mysterium capite hoc explicari palam prædicat Jonathan ben Uziel. Idem & in Midrasch Thehillim reperies, & apud R. Davidem Kimchi, & Maimoniden.

Euseb. Dem. libr. 9.
Hier. in Isa. 42.
Theod. in Isa. 42.
Isa. 49. 3.
Euseb. Dem. libr. 9.
Isa. 42. 4.
Isa. 42. 19.
Hier. Cyr. & Procop. in Isa. 42.
Grot. in Isa. 42. 1.
Euseb. Dem. libr. 9.

Isa. 49. 1, & seq. Præcinitur quoque Messias in quadragesimo nono capite Isaiæ: *Audite insulæ, & attendite populi de longe: Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meum quasi gladium acutum: in umbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me: & dixit mihi, Servus meus es tu, Israël, quia in te gloriabor.* Hæc paria sunt istorum Isaiæ, quæ infra pertinere ostendam ad Christum: *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cælos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Paria sunt & istorum ejusdem, quæ Christo congruere supra docui: *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Ergo cum se Johanni spectandum daret Christus in Apocalypsi, *De ore ejus gladius utraque parte acutus exibat:* Apostolis vero suis aiebat: *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Unde Paulus in Epistola ad Ebræos: *Vivus est enim sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti.* Phocylides scriptor νουθετικῶν, vir Christianus, vel Christianorum certe doctrinis imbutus:

Isa. 49. 1, & seq.
Isa. 51. 16.
Isa. 11. 4.
Apoc. 1. 16.
Matth. 10. 34.
Ebr. 4. 12.

ὅπλον τοι λόγος ἀνδρὶ θρωΐτερον ὀξὺ σιδήρου·
Telum est homini sermo, ferro acutius.

Acutæ quoque sagittæ Christo, sic tanquam viro bellatori tribuuntur in quadragesimo quarto Psalmo, quod constat vaticiniis de Christo. Servum denique Dei Christum jam supra ab Isaia dictum proxime notavimus. Pergit Isaias: *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini, Deus meus factus est fortitudo mea: & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ:* quæ Messiam, &

Psalm. 44. 6.
Isa. 49. 5, 6.

Messiæ officium perspicue exponunt. At illustriora etiam quæ sequuntur: *Hæc dicit Dominus redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum; Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, qui elegit te.* Idem de Christo prædictum jam supra deprehendimus in his Psalmi septuagesimi primi: *Reges Tharsis & insulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei.* Rursus Isaias: *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die sabbathi auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini. Super vias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum: non esurient, neque sitient, & non percutiet eos æstus & Sol; quia miserator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos: & ponam omnes montes meos in viam, & semitæ meæ exaltabuntur.* His similia, ac propemodum eadem, quadragesimo secundo capite de Christo dicta vidimus, quæ huc iterum adducere nihil attinet. Atque hæc pronuntiata de Christo Jesu, quem Simeon vir pius *Lumen ad revelationem gentium* appellaverat, ad se quoque pertinere arbitrati Jesu Christi ministri Paulus & Barnabas, sic apud Antiochenos Pisidas disserebant: *Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ.* Sic quoque Jesus ipse Paulum alloquebatur: *Ad hoc apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem, & de potestate Satanæ ad Deum.* Quippe hoc ipse jam ante fuerat effatus: *Qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet:* & postea: *Verba quæ dedisti mihi, dedi eis.* Tempus illud placitum, & diem salutis, hoc tempus esse vult Paulus, quo per Christi Jesu mortem parta hominibus gratia est: sic enim scribit ad Corinthios: *Adjuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Christi recipiatis: ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.* Eos qui Agni, Christi videlicet Jesu sanguine fuerint abluti, non famis, aut sitis, vel æstus incommoda fore sensuros ex his Isaiæ prædictis probat Johannes in Apocalypsi. Quos hic *ad fontes aquarum poturum* Christum prædicit Isaias, eosdem *hausturos aquas in gaudio de fontibus Salvatoris* prædixerat capite duodecimo, quo prænuntiari Christum docuimus. Totum hoc de se ipsum prædicasse Isaiam contendebant olim nonnulli, ut testatur Procopius. Contendunt hoc ipsum Ebræorum Magistri, etsi non omnes; nam hic agnoscitur Christus in Midrasch Thehillim. Verum quis hæc in Isaia eventum habuisse putet? *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ:* & illa quoque: *Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est; & sanctum Israël, quia elegit te:* & ista præcipue: *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.*

Psalm. 71. 10. Isa. 49. 8. & seq. Luc 2. 32. Act. 13. 47. Act. 26. 16. Joh. 14. 12. Joh. 17. 8. 2. Cor. 6. 1, 2. Apoc. 7. 16. Isa. 12. 3. Pros. in Isa. 49. Isa. 49. 6. Isa. 49. 7. Isa. 49. 8, 9.

Qui depromtorum hactenus ex Isaia testimoniorum meminerit, minime is profecto dubitabit, quin Christi quoque σημαντικὰ sint ista è quinquagesimo primo ejusdem capite: *Attendite ad me, populе meus, & tribus mea, me audite, quia Lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet. Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt: me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.* His enim verbis Christum ab Isaia promissum jam supra vidimus: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem, & judicabit gentes, & arguet populos multos:* & deinde: *Domus Jacob, venite, & ambulemus in nomine Domini.* Vidimus & sæpe Christum lucem gentium dictum. Vidimus id quoque Christi proprium, ac illorum pene germanum: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.* Sic alibi quoque Isaias ex Christi persona: *Me enim insulæ expectant, & naves maris.* Alio vero loco Christum apertissime nuntiaturus, hoc utitur exordio: *Brachium Domini cui revelatum est?* Denotatur etiam Christus hoc comate quinquagesimi primi capitis: *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.* Simile hoc quoque est, quod de Christo ab Isaia dictum proxime vidimus: *Posuit os meum quasi gladium acutum, in umbra manus meæ protexit me, & dixit, Servus meus es tu Israël.* Scio existimasse Cyrillum dicta illa à Deo hominibus piis & fidelibus; sed istam tamen Dei manum Christum esse vult, & proxime depromta à nobis capitis hujus verba ad Christum spectare. Infra quoque Isaias cœli novi & terræ novæ creationem in Christo non semel pollicetur. Nec hic indictam præterire possum Grotii interpretationem, parum sane veritati ac pietati consentaneam; qua Cyrum *Justi* & *Salvatoris* vocabulis hic notatum esse contendit; insularum vero nomine Persas signi-

Isa. 51. 4, 5, 9. Isa. 60. 9. Isa. 53. 1. Isa. 51. 16. Isa. 49. 2, 3. Cyrill. in Isa. 51. 16.

ficari; gentem tam insularem, quam Germaniam. Profecto si nulla certior est Auctoris exponendi ratio, quam per ejusdem verba, sensum loci hujus excipiemus ex aliis locis, in quibus dictum non semel ab Isaia notavimus, Christum ab insulis expectari. Qua voce cum Gentes omnes, tum eæ designantur potissimum ab Ebræis Scriptoribus, quæ spectant ad occasum; quippe quæ mari tantum ab iis adiri possint. Apud eas autem præcipue florere videmus Jesu Christi cultum, juxta Isaiæ prædictiones. Dicat deinde Grotius, utrumne Persas intellexerit Isaias, cum di-

Isa. 60. 9. xit ex persona Christi: *Me insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe.* Haudquaquam vero prædictum hoc adscripsisset Cyro, si partium ejus ἀλληλουχίαν observasset. *Lex*, inquit Isaias, *à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet*: legem populo suo spondet Deus: tum per quem ferenda sit lex ista statim subjicit: *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt.* Ergo Ebræorum legislator Cyrus fuit, quod non puto Grotium facile concessurum. Videat, utrumne in Cyrum, an in Christum cadant testimonia Isaiæ consimilia, quæ à nobis adducta sunt, & quibus mysteria Christi manifesto subesse demonstravimus. Videat postremo, utri aptius conveniant *Justi* & *Salvatoris* cognomina, Christo, an Cyro.

Isa. 52. 7, & seq. & 53. Venimus tandem ad celeberrimum Isaiæ & clarissimum de Christo testimonium, quod in quinquagesimi secundi capitis septimo versu exorsum, ad usque sequentis capitis finem pertingit. Parum caute sane factum est, quod hæc apta sponte sua & connexa, in duas partes dissociata sunt, neglecta argumenti serie & cohærentia, ac

Justin. Apol. 2. & in Tryph. Orig. contr. Cels. libr. 1. Aug. De civit. Dei libr. 18. cap. 29. auctoritate Veterum, Justini, Origenis, & Augustini, qui hæc conjunxerunt simul, & uno tenore repræsentarunt; ut unicam Prophetiam, tricesimam nempe Isaiæ, apud Ebræos ista constituunt. Pericopes autem hujus initium à decimo tertio commate repetunt, Justinus à decimo, nos Procopium secuti à septimo. Magnum profecto aliquid & inexpectatum portendit hoc exordium: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Quibus Evangelii nuntiationem significari non semel docet Paulus, regni nempe Messiæ: quod pleno ore Prophetas omnes promittere, partim jam probatum est, partim uberius probabitur infra. Addit Isaias futurum ut Prophetæ prospectam mentis oculis Sionis emendationem palam prædicent. Tum ad lætitiam adhortatur Hierosolymitas, propter parata illis à Deo solatia, futuramque eorum redemtionem, & salutem iis eximio Dei beneficio comparandam: cujus ut mereantur fieri compotes, jubet illos mundari, eluendo nempe labes animi salubri pœnitentia. Subnectit deinde

Justi. Dial. cum Tryph. Proc. in Isa. 52. Isa. 52. 7. Rom. 10. 15. Eph. 6. 15.

Isa. 52. 13. ex Dei persona: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.* Messiam Deus servum suum sæpe apellat, ut supra à nobis observatum est. Humilitatem præterea ejus & obscuritatem prædicat, quam summa deinde gloria consequatur. Quo respexisse videtur Paulus, cum ad Philippenses de Christo hæc scri-

Phil. 2, 8, 9. beret: *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum factus obediens usque mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Deinde futurum prænuntiat Isaias, ut gentes plurimas aspergat, nempe παντοῖα ἔθνη, vel ut alii interpretantur, *dispergat*, aut juxta alios, *doceat*: hæc quippe omnia ad officium Messiæ pertinent, adeo ut reges stupore defixi ne hiscant quidem, cum cultum ejus per orbem increbrescere, eique gentes barbaras se dedere videbunt. Quæ

Rom. 15. 21. itidem de Christo Paulus interpretatur in Epistola ad Romanos. Neque ab his abludit Ebræorum doctrina: nam in Midrasch Schir Hasschirim Messiæ pronuntiatum hoc esse dicitur: *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis pacem!* Jam illud vero: *Ecce intelliget servus meus*, & sequentia, ad Messiam spectare docetur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in Expositionibus R. Selomoh Jarchi, & R. Isaaci Abrabanielis, & R. Mosis Alschechi, qui & id à Magistris suis accepisse se aiunt: item in Beresith Rabba, & in Midrasch Thehillim, & in Thanchuma.

Isa. 53, 1, & seq. His animadversis consectarium est ad Christum quoque sequens caput, quod priori huic cohæret, pertinere. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.* Sub radicis, & germinis, & virgæ, & surculi symbolo denotari Christum constat: sic Balaamus in

Num. 24. 17. Isa. 4. 2. Isa. 11. 1. libro Numerorum: *Consurget virga de Israël*: sic supra Isaias: *In die illa erit germen Domini in magnificentia*: & aliquanto post: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Jeremias quoque: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum*: & Johannes in Apocalypsi: *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Itaque Christo Jesu hæc adscribunt Johannes & Paulus; adscribit & R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & Maimonides in Epistolis. Appellatur deinde ab

Apoc. 5. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [328] - 300
PUBLIC DOMAIN

Iſaia, *Deſpectus & noviſſimus virorum, vir dolorum, & ſciens infirmitatem.* Sic & in Pſal- Iſa. 53. 3.
mo viceſimo primo, cui præclara inſunt de Chriſto vaticinia: *Ego autem ſum vermis,* Pſalm. 21. 7.
& non homo, opprobrium hominum, & abjectio plebis: ſic ſupra Iſaias: *Hæc dicit Dominus* Iſa. 49. 7.
ad contemtibilem animam: & iterum: *Sic inglorius erit inter viros aſpectus ejus.* Unde Iſa. 52. 14.
Marcus: *Scriptum eſt in Filium hominis, ut multa patiatur, & contemnatur.* Nec aliter Marc. 9. 11.
Abrabaniel. Subeſt apud Iſaiam: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe* Iſa. 53. 4, 5.
portavit. Ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus. Ex Matthæi & Petri Matth. 8. 16, 17.
teſtimoniis apparet exiſtimaſſe Veteres de Chriſto hæc eſſe dicta. Sic etiam Jonathan, 1. Petr. 2. 24.
hic & per totum fere caput. Sic Gemara capite ultimo libri Sanhedrin, unde diſcimus Judæos ex vaticinio hoc Iſaiæ male accepto finxiſſe ſibi Meſſiam lepris laboraturum, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſeſſurum. Quod calculo ſuo confirmat R. Selomoh Jarchi. Longiſſime hi quidem recedunt à veteribus illis Rabbinis, quos opinatos eſſe refert R. Selomoh, mulieris capillo devinctum Meſſiam jacere in Paradiſi ambulacris, perverſe eo torquentes comma quintum ſeptimi capitis Cantici Canticorum. Refertur & ad Meſſiam hoc Iſaiæ prædictum in Siphre, libro veteri, qui Thalmude ipſo habetur antiquior, & in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan. Subdit Iſaias: *Omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit,* Iſa. 53. 6.
& poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum. Conſtat ſibi Petrus, & id quoque 1. Petr. 2. 25.
Chriſto tribuit; ac merito, qui & ſuperiora ei tribuerat. Eodem flexit ſequentia
commata Philippus in Actis, cum Eunuchum Candaces ad fidem capeſſendam inſti- Act. 8. 32.
tueret. Ergo iſta ſatis indicant, quo reliqua pars capitis pertineat, in qua Chriſti innocentia, & mors, & mortis genus ac fructus prædicuntur: *Si poſuerit,* inquit, *pro* Iſa. 53. 10, &
peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum, & voluntas Domini in manu ejus dirigetur. ſeq.
Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit, & ſaturabitur: in ſcientia juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt; & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit: quæ præclara ſane ſunt. Fortium ſpolia diviſurum eum ait; quemadmodum ſupra nomen ipſi futurum
prædixit: *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari.* Quæcunque autem continentur hac Iſa. 8. 1, 3.
pericope, ſic per neceſſariam ἀλληλαγὰν apta ſunt ex ſuperioribus, ut qui unum adſcripſerit Chriſto, alterum quoque eidem adſcribere neceſſe habeat. Quo magis miror Judæorum impudentem audaciam, qui cum poſtremam quinquageſimi ſecundi capitis partem à priſcis Magiſtris ſuis Chriſto applicari fateantur, ſequens tamen illud, cujus lucem ferre non poſſunt, & alio detorquent ipſi, & ab iiſdem detorqueri pertendunt. Quod etſi aliis argumentis oſtendi eſſe falſiſſimum, ſatis tamen utroſque, & priſcos, & recentiores coarguit capitis utriuſque ſeries & connexio, ita colligata ac conſerta, ut unius ejuſdemque argumenti contextus, continuæ & nuſquam interruptæ orationis complexio appareat. Itaque nulla certa ipſis ac conſtans in hoc interpretando capite opinio eſt. R. Moſes Alſchech ſecundum comma capitis hujus exponens, Magiſtros ait, qui ſuperiora Regi Meſſiæ tribuerant, hos ſequentes Juſto cuivis adſcribere, qui amoris in hac vita perfert anguſtias. Quod cum amplectatur ipſe, quippe priſcarum doctrinarum ſatis retinens, in nono tamen commate aliam tenet rationem, & quæ nulli certæ perſonæ applicaverat, Moſi tandem addicit; atque ita Prophetiam hanc, quam unicam Judæi conſtituere ſolent, triceſimam videlicet, in tria membra ſecat, quorum prius in Meſſiam ſit conferendum; ſecundum à ſecundo commate quinquageſimi tertii capitis exorſum, in Juſtum illum quemvis virum; tertium denique in Moſem, quem tamen videtur ſic tanquam Juſti illius exemplum proponere. Quæ interpretatio id habet commodi, quod cum Juſtum quempiam ſecundo membro notari ſtatuat, Meſſiam non excludit; Moſem vero in tertio cum locat, non tanquam definite ſignificatum, ſed tanquam Juſti illius exemplum admittit. R. Iſaac Abrabaniel fatetur etiam ſuperiora de Chriſto interpretatos eſſe Veteres, & primum præterea fortaſſe hujuſce capitis comma; at reliquam ejus partem ad populum Iſraëliticum vult referri. Atque id quidem priore ſua expoſitione. Quam ſententiam à recentioribus Judæis, Jarchio, Kimchio, aliiſque magno conſenſu propugnatam, veteres
Judæos tenuiſſe tradit quoque Origenes in libris contra Celſum. Verum cujuſnam Origen. contr.
tandem dolores portavit Judaica gens? ecquis ejus livore ſanatus eſt? an morti *oblata eſt, quia ipſa voluit?* an *iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore ejus?* an denique Deus populum Judaicum propter peccata populi ſui percuſſit? quod abſurdum dictu eſt. Quis non ex loci hujus lectione ſatis intelligit, non agi hic de multis hominibus, ſed de uno aliquo? Ergo hujus demum opinionis Abrabanielem pœnituit, cum alteram ſuam expoſitionem pertexeret, & Joſiam hic intelligi ſanxit. Idem allegoricas

interpretationes hic admittit nonnunquam, si sibi utiles sint; nonnunquam respuit, si rationibus suis adversentur. Vanitatem hominis satis ipsius inconstantia coarguit. Ejusmodi præterea argumento usus est, quod nobis valde conducibile esse dixi. Petitur illud ex serie orationis, in qua cum populi Judaici supra, infraque mentio fiat, mentionem hic quoque ejus fieri concludit. At suo sibi jugulatur gladio; nam cum Christi mentionem in fine superioris capitis & hujus initio fieri Veterum adductus auctoritate fassus sit, idem huic quoque capiti subesse argumentum fateri debuit. Verum ne primum quidem versiculum capitis hujus sibi Christum vindicare patitur. Adde nec ipsi deinde tanti fuisse hoc argumentum, ut non priore repudiata explicatione novam ascisceret, & in medio hocce de populo Judaico sermone celebratum ab Isaia fuisse Josiam pertenderet. Quæ posterior sententia minus etiam tolerabilis est, cum contra Dei interdictum pugnasse Josiam sacræ testentur Literæ, nec ulla ratione dici possit livore ejus sanatos esse Judæos, aut ipsum volentem interiisse, & ad certam mortem iviſſe, aut illatam silentio sustinuisse, cum eam effugere conatus sit, cumque prœlio ad curandum
2. Par. 35. 23. vulnus excessisse eum tradant Paralipomena; aut propter obitam mortem spolia fortium divisisse. Hæc obiter: nec adversus horum Judæorum disputationes deesset nobis defensio longior; quam cum viri docti susciperе jam occuparint, addendum duntaxat supereſt, versum nonum: *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua*, quem in Mosem convertit Alschech, ab aliis quos sequitur Aben Ezra ad Judæos in exilio mortuos, & gentes Israële ditiores detorqueri. Postremum quoque comma iisdem adjudicat: quod Siphre, & liber Thalmudicus Sotah, perinde ut Alschech, Mosi adscribunt. Quæ opinionum varietas ex falsitatis fonte proficiscitur, omnesque integritatem Prophetiæ luxant & cohærentiam abrumpunt. Unum præ reliquis Grotium mirari subit, qui Saadiam Gaonem ducem secutus, ducem ipse se Christianis quibusdam nimis facile sequacibus præbens, totam hanc vaticinationem, quam ne Judæi quidem nobis integram eripiunt, ipse tamen extorquere studet, & quicquid à versu septimo capitis quinquagesimi secundi ad calcem usque sequentis pertinet, Jeremiam, ipsiusque adversos casus, contumelias, ignominias, carcerem, & demum gloriam proprie ac præcipue præmonstrare asseverat; ad Christum vero eatenus pertinere, quatenus ejus figura fuit Jeremias, remote videlicet & oblique. Quamvis enim ista in Jeremiam quidem prius congruere dicat; sed potius, sublimiusque, sæpe etiam magis κατὰ λέξιν in Christum; singulas tamen prædictionis partes persequitur accurate, ut Jeremiæ accommodet, de Christo plane securus, quem leviter ac ne vix quidem attingit. Hujus tamen interpretationem si quis resecet ad vivum, & propius aspiciat, absonam illam in multis & parum congruam deprehendet. Nam id interpretans: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, ait Isaiam hæc affingere Judæis, talia post captam Urbem dicturis: Hæc immeritus tulit, quæ nos meriti sumus. Primum quæro an *dolores nostri* recte dici possint, qui utcunque nobis debiti, numquam tamen ad nos pervenient. Deinde utri potius credendum, Grotione nobile hoc prædictum sic interpretanti, an Isaiæ ipsi mentem suam subinde sic exponenti: *Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra*: tum: *Propter scelus populi mei percussi eum.* Atqui diversa hæc sunt: Scelera nostra causſæ fuerunt cur plecteretur, eaque supplicio suo expiavit, quod vult Isaias, & Christo congruit, non Jeremiæ; & Pœnas tulit immerito, quas nos commeriti sumus, quod vult Grotius, & utrique congruit. Sic deinde exponit ista: *Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus*; Pacem & salutem fuissemus consecuti, si monitis ejus paruissemus. Quæ per indicativum reddita, uti reddi debuerant, quemadmodum totius capitis contextus ostendit, in Jeremia vera non erant; per potentialem autem modum exposita, uti exponuntur à Grotio, ut ad Jeremiam flecti queant, Christo non convenient: vere enim livore ejus sanamur ἰατρεύτως, non καθ' ὑπόθεσιν. Quis non videt præterea idem istis significasse Prophetam, ac illis: *Dolores nostros ipse portavit*: quæ cum per modum potentialem neque reddiderit Grotius, neque reddi possint, frustra ac præter rationem modus ille hic adhibebitur, qui supra adhibitus non est. Falsum denique est quod ait, Ebræos potentialem modum, non aliter quam per indicativum posse exprimere, cum per futurum etiam exprimatur. Quam vero recte hæc Jeremiæ conveniunt: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum?* tumne, cum in nervum missus à Phassure, indeque eductus, maximas illi calamitates vaticinabatur, dein suas ipse conquerebatur miserias, & natalem demum suum execrabatur? tumne, cum à Sacerdotibus & Prophetis comprehensus, & supplicio proximus, mortem de-
Jer. 37. 19. precabatur? tumne, cum Sedeciam supplici hac oratione obtestabatur: *Nunc ergo audi, obsecro, Domine mi rex, valeat deprecatio mea in conspectu tuo, & ne me remittas in domum Jonathan scribæ, ne moriar ibi*; & cum iterum à Sedecia accersitus, & de futuris

interrogatus, *Si annuntiavero tibi*, inquit, *numquid non interficies me?* Nimius essem, si singula persequerer: desinam in his duobus: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum.* Dicat Grotius, ecquanam prole unquam auctus sit Jeremias, quem virginitatem servasse scribit Hieronymus. Deinde: *Abscissus est de terra viventium:* quibus consonant ista: *Dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua:* tum: *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum:* & mox: *Tradidit in mortem animam suam:* hæc tum contigisse vult Grotius, cum in lacum cœnosum demissus est, & cum se ipse mortis periculis pro tuenda veritate objecit. Verum hic rursus ad totius Prophetiæ connexionem attendi velim; manifestum procul dubio erit ex tot consimilibus locutionibus veram mortem significari. Idem persuadet & istud: *Ipse vulneratus est*, מחולל, *propter iniquitates nostras*, quibus mors exprimi videtur: nam חלל non vulneratum solum, sed & trucidatum significat. Itaque caput hoc, ut docui, Abrabaniel aptabat Josiæ, qui sagitta trajectus occubuit. Candidius ac verius de prædictionis hujus sententia disseruit Grotius in libro De veritate religionis Christianæ, ubi confutato Judæorum commento, qui Judaicam gentem hic denotari volunt, totam Prophetiam Christo asseruit. Jam vero ut dissertationem hanc compendifaciam; ex iis quæ supra disputata sunt, manifestum est corruere aliorum quorumdam Judæorum opiniones, quorum alii ad Abrahamum, alii ad Angelos ministerii hæc torquere conati sunt. At Messiæ clarissimo suffragio adscripsit R. Makir libro secundo Pulveris Aromatici: docet enim Deum in procreatione rerum Messiæ animam rogasse, num post certa annorum curricula homines redimere vellet, eorumque sustinere morbos, uti deinde ab Isaia prædictum est quinquagesimo tertio capite; atque hæc se libenter obituram respondisse. Sed & complures Judæos ita permovit una hæc prædictio, ut à Christiano dogmate jam inde minus abhorrerent; quidam etiam palam id amplexi sint. In his Johannes Isaacus Levita, qui in scriptis suis hoc ingenue de se professus est.

Jer. 38. 15.
Hier. adv. Jov. libr. 1. cap. 18 & in Jerem. 23
Joh. Is. Levit. Def. verit. Ebr. Scriptur. l. 2.

Significativa sunt & illa Christi, quæ habentur quinquagesimo quinto capite: *Audite, & vivet anima vestra, & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.* Nempe fœdus illud est, quod in Christo cum hominibus pepigit Deus, quem supra sic in Isaia loquentem audivimus: *Ego Dominus vocavi in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium.* Rursum: *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas.* His adsonant ista Jeremiæ: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Misericordias autem David fideles, sive ut habent Acta Apostolorum, juxta Græcam interpretationem, *Sancta David fidelia*, Christo Paulus assignat: assignat & R. Moses Hadarsan in Bereshith Rabba, & R. David Kimchi. Nam sive quod Christi typus fuerit David, quemadmodum supra diximus; sive, ut censent Cyrillus & Procopius, quod è Davidis prosapia proditurus esset Christus, Davidis nomen Christo tribuitur, cum hoc Isaiæ loco, tum isto Jeremiæ: *Servient Domino Deo suo, & David Regi suo, quem suscitabo eis;* & illo Ezechielis: *Et suscitabo super oves meas pastorem unum, qui pascet eas, servum meum David:* quod & apud eum non semel iteratum est. Quod si Davidis nomine Christum hic indicari nolis, at pollicitationes certe Davidi datas de Messia ex ejus posteris olim orituro intelliges. Hoc scilicet pactum æternum est, quod secum à Deo initum David sibi gratulabatur: tum nempe cum dixit Deus: *Ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli.* Rursum: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Subjungit Isaias: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis; & gentes quæ te non cognoverunt, ad te current:* de Christo nempe futurum jam superius nuntiaverat, ut poneret in terra judicium, & legem ejus insulæ expectarent. Nec sine observatione prætermittendum est, quem Vulgatus Interpres *Ducem* appellat, in Ebraico exemplari dici נגיד, quam dictionem Daniel usurpavit nono capite, cum de Messia disseret. Igitur Jonathan Paraphrastes hic apud Isaiam, *Regem ac dominatorem super omnia regna* intellexit, quod de solo Messia dicere potuit: quippe eamdem Isaiæ prædictionem exponens Aben Ezra solum Messiam esse dicit נגיד, *Ducem* super universum orbem. Quod ait denique fore ut montes & colles cantus edant, & flumina plaudant manu, & Dominus in signum æternum ponendus sit, id ipsum de Christo supra prædixerat: *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium: gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.* Prædixerat & David, cum diceret: *Jubilate in conspectu regis Domini, moveatur mare & plenitudo ejus, orbis terrarum, & qui habitant in eo: flumina plaudent manu, simul montes exultabunt à conspectu Domini, quoniam*

Isa. 42. 6.
Isa. 49. 8.
Jer. 31. 31.
Act. 13. 34.
Cyr. & Proc. in Isa. 55.
Jer. 30. 9.
Ezech. 34. 23. & 37. 24.
2. Reg. 23. 5.
Psalm. 88. 30.
2. Reg. 7. 13, 14.
Isa. 55. 4, 5.
Isa. 42. 4.
Dan. 9. 25.
Isa. 55. 12.
Isa. 35. 1, 2.
Psalm. 97. 7, & seq.

venit judicare terram: judicabit orbem terrarum in justitia, & populos in æquitate. Signum
Isa. 7 14. quoque positum iri Christum alibi tradit Isaias: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis si-*
Isa. 11. 10. *gnum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium:* & deinde: *In die illa radix Jesse, qui stat in*
Matth. 24. 30. *signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Matthæus similiter de Christo Jesu: *Tunc*
Luc. 2. 12. *parebit signum Filii hominis in cœlo:* & Lucas: *Et hoc vobis signum: invenietis infantem pannis involutum.* Multo hæc veri similiora sunt, quam quæ rursum nobis occinit Grotius, ut Jeremiam hoc quoque capite prædici demonstret: nam qua ratione dux ac præceptor gentium Jeremias dici potest? ecquas gentes sibi ignotas vocavit? ecquæ gentes ad eum ipsis antea ignotum cucurrerunt? Pactum vero illud sempiternum, quod icturum se hic pollicetur Deus, hoc ipsum esse vult, quod cum Noacho ex aquis Diluvii servato icit Deus, futurum pollicens, ut nulla eum posthac similis lues invaderet. Hoc igitur fœdus iterum loco isto proponi vult Grotius à Deo, gentes illas in id se recepturum promittente. Tum quod subest, *Misericordias David fideles*, id sibi velle ait: Beneficia in eos eadem constantia conferam, qua in Davidem contuli. Quæ sane tanto viro indigna sunt, ne quid pejus dicam. Nam quid absurdius fingi potest, quam pactum istud hic ostentari, quo de Diluvio in terras numquam inducendo cavit Deus? Ecquem vero legimus hanc pœnam scelestis & impiis fuisse interminatum, futurum nisi resipiscerent, ut aquis Diluvii obruerentur? *Feriam*, inquit Deus, *vobiscum pactum sempiternum.* Ergo nondum ictum fuerat. Quare sic Jeremias de eodem
Jer. 31. 31. pacto: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Enimvero quæsiverim quorsum fœdus illud iterare attinebat? ut in id, ait Grotius, gentes illæ admitterentur: quasi non in id humanum omne genus, imo vero quidquid uspiam mortale est in orbe
Gen. 9. 9, 10. terrarum admissum sit. *Ecce ego*, inquit Deus Noacho, ejusque filiis post Diluvium, *statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos, & ad omnem animam viventem quæ est vobiscum, tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terræ cunctis, quæ egressa sunt de Arca, & universis bestiis terræ.* Præterea quænam syntaxis pati potest quam affert expositionem sententiæ hujus: *Misericordias David fideles?* Quis non intelligit superioribus illa cohærere, eorumque esse velut interpretationem? Feriam vobiscum pactum, hoc ipsum nempe quod ici cum Davide, & constanter servavi. Tam perspicax ingenium tantum cœcutire mirabile est.

Isa. 59. 19, & seq. Quinquagesimo nono capite leguntur isthæc: *Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit: & venerit Sion redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.* En tibi iterum fœdus à Deo cum hominibus in Christo pactum: en tibi redemtorem Sion; quod Messiæ munus peculiare est. Quamobrem Domino Jesu effatum hoc adscribit Paulus in
Rom. 11. 26. Epistola ad Romanos. Verba Dei in ore Christi posita jam supra notavimus ad caput primum & quinquagesimum. Itaque in postremo capite libri Sanhedrin, & in Echa Rabbathi Christo Judæi ista adjudicant.

Isa. 60. 1. Felicitatem per Christum partam Ecclesiæ gratulatur Deus sequenti capite: *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est:* lumen videlicet illud verum, quod *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Lumen*
Joh. 8. 12. *ad revelationem gentium*, quod se lumen vitæ, & lucem mundi esse professum est. Mes-
Luc. 2. 32. siam certe istic notatum agnoscit Beresith Rabba. Quod subnectit Isaias: *Et ambula-*
Joh. 8. 12. *bunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui*, consimile horum est, quæ de
Isa. 60. 3. Messia ab eodem prænuntiata esse docuimus: *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus*
Isa. 49. 6. *mea usque ad extremum terræ.* Quo capite, plurimis de Christo vaticinationibus referto,
Isa. 49. 18. hæc quoque κατὰ λέξιν fere scripta invenies, quæ in Isaia deinceps leguntur: *Leva in*
Isa. 60. 4. *circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent.* Ad Messiam item referuntur ista in Beresith
Isa. 60. 6. Rabba: *Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.* Quorum germana sunt
Isa. 45. 14. illa è quadragesimo quinto capite, vel Christo, vel typo ejus Cyro dicta: *Hæc dicit Dominus: Labor Ægypti & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt,*
Psalm. 71. 9. *& tui erunt:* & ista quoque è septuagesimo primo Psalmo: *Reges Tharsis & insulæ*
Isa. 60. 9. *munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent.* Quod autem subjicit Isaias: *Me enim insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe*, id de Christo ab Isaia dictum non semel observavimus. Jam vero quod prædicitur, futurum ut Hierosolymæ muros ædificent extranei, Reges ipsi famulentur, & portis die

nocteque

nocteque patentibus peregre venientes ea excipiat, neque vel Solari aut Lunari luce, ſed Deo ipſo colluſtretur, hæc de cæleſti Hieroſolyma, uxore Agni, Chriſti nempe Jeſu, narrat Johannes in Apocalypſi: *Et templum non vidi in ea, Dominus enim Deus omnipotens, templum illius eſt, & Agnus. Et civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus eſt Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem gentium in illam.* Apoc. 21, 22, & ſeq. Quem Hieroſolymæ pollicetur Iſaias populorum ac Regum cultum, cum ait: *Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi*; Iſa. 60, 14. idem in quadrageſimo nono capite, Chriſti prænuntio, Sioni promittitur: *Erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ, vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent*: Pſalm. 49. 23. & in quadrageſimo quinto: *Poſt te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur*: Pſalm. 45. 14. quæ vel de Chriſto dicta ſunt, vel de Cyro, qui Chriſti ſimulacrum fuit. Hæc igitur beneficia ſibi olim à Deo conceſſum iri ſperant Judæi, cum venerit tot annos fruſtra expectatus iis Meſſias, atque ea ſpe calamitates ſuas lenire conantur. Poſtremo in libro Sanhedrin, ſub finem, Meſſiæ adſcribitur prædictio illa ejuſdem capitis: *Populus autem tuus omnes juſti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum*: Pſalm. 60. 21. qua germinis ſimilitudine gentes ad ſe converſas Chriſtus Jeſus, & poſt eum Paulus Apoſtolus adumbrare ſolebat. Legi porro velim, quæ in hoc caput ſcripſit Theodoretus; quibus demonſtrat vaticiniorum illorum πλήρωμα fruſtra quæri in Judaicis hiſtoriis, quod in Chriſti Jeſu hiſtoria manifeſto invenitur.

Quod ſequitur caput, ab his initium ducit verbis, quæ ſibi vindicavit Chriſtus Jeſus, & in ſe exitum habuiſſe palam in Nazarena Synagoga teſtatus eſt: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo noſtro, ut conſolarer omnes lugentes.* Iſa. 61. 1, & ſeq. Luc. 4. 17, & ſeq. Conſonant hæc iſtis quadrageſimi ſecundi capitis, quibus manifeſtam de venturo Meſſia vaticinationem ineſſe declaravimus: *Ego Dominus vocavi te in juſtitia, & apprehendi manum tuam, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris*: Iſa. 42. 6. & iſtis quoque quadrageſimi noni capitis Iſaiæ: *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die ſalutis auxiliatus ſum tui, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas; ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini*: Iſa. 49. 8, 9. item & his ſexageſimi tertii capitis: *Dies enim ultionis in corde meo, annus redemtionis meæ venit*: Iſa. 63. 4. conſonant & iſtis Pſalmi quadrageſimi quarti, Chriſti itidem, ut ſuo loco oſtendi, prænuntiis: *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Pſalm. 44. 8. Præclare obſervatum eſt ab Hieronymo cohærere hæc cum ſuperioribus, & ab eodem eſſe prolata, qui proxime dixerat: *Ego Dominus in tempore ejus ſubito faciam iſtud.* Hier. in Iſa. 61. 1. Iſa. 60. 22. Itaque R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. David Kimchi in Libro radicum, ad Meſſiam haud cunctanter referunt. Pergit Chriſtus apud Iſaiam: *Vocabuntur in ea fortes juſtitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.* Iſa. 61. 3. Simile hoc ex proxime præcedenti capite attulimus: *Populus autem tuus omnes juſti, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.* Iſa. 60. 21. Subeſt deinde: *Et ſtabunt alieni, & paſcent pecora veſtra, & filii peregrinorum, agricolæ & vinitores veſtri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: miniſtri Dei noſtri dicetur vobis; fortitudinem gentium comedetis, & in gloria earum ſuperbietis.* Iſa. 61. 5, 6. Atque hæc ſibi miniſteria, poſt exortum ſuum Meſſiam, à Chriſtianis, cæteriſque gentibus ſibi exhibitum iri ſperant Judæi, ſe vero miniſtros Dei & Sacerdotes futuros.

Iterum Chriſti ortum proximo capite Iſaias pollicetur: *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor Juſtus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Juſtum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum.* Iſa. 62. 1, & ſeq. Idem ille nimirum *Juſtus* eſt & *Salvator*, quem quinquageſimo primo capite prædictum ab eo notavimus, cum dicentem Deum induceret: *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus.* Iſa. 51. 5. Hic eſt de quo dixit idem quinquageſimo tertio capite: *Juſtificabit ipſe Juſtus ſervus meus multos*: Iſa. 53. 11. Chriſtus videlicet, uti exponitur in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan. Nec aliter ſumenda ſunt poſtrema hæc capitis commata: *Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion: Ecce Salvator tuus venit: ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus ſanctus, redemti à Domino.* Quibus ſimilia hæc quadrageſimo capite de Chriſto dicta ſupra jam recitavimus: *Dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.* Iſa. 40. 10. Hinc in Apocalypſi

Apoc. 22. 12. Johannis ſic ait Alpha & Omega, Primus & Noviſſimus: *Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, reddere unicuique ſecundum opera ſua.*

Iſa. 63. 1, & ſeq. Meſſiam rurſum ſpectant iſta è capite ſequenti: *Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra, iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudine fortitudinis ſuæ?* Prophetæ hæc ſciſcitanti reſpondet Chriſtus: *Torcular calcavi ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum: calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea, & aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea, & omnia veſtimenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus redemtionis meæ venit.* Non fruſtra nos hæc Chriſto vindicare locupletem fidejuſſorem damus Jacobum ipſum Patriarcham, qui in Teſtamento ſuo

Gen. 49. 11. Apoc. 19. 13. futurum prædixit, ut de Juda proditurus olim Meſſias, *Lavet in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum.* Unde iſtud Johannis in Apocalypſi: *Et veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.* Itaque ergo finxerunt ſibi pingues & obtuſi Judæi, indutum iri Meſſiam ארגמן טוב מראה וידמה ליין. *Purpuram pulchram viſu, & ſimilem vino*, futuramque ejus veſtem מילת אדום כרם. *E molliſſima lana, rubram ut ſanguinem*: quæ leguntur in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan.

Iſa. 61. 2. Iſa. 63. 8, 9. Chriſtum præterea ſexageſimo primo capite, itidem ut hoc loco, *annum placabilem, & diem ultionis* veniſſe dicentem notauimus. Subnexa ſunt iſthæc apud Iſaiam: *Factus eſt eis Salvator; in omni tribulatione eorum non eſt tribulatus, & Angelus faciei ejus ſanavit eos: in dilectione ſua & in indulgentia ſua ipſe redemit eos, & portavit eos, elevavit eos cunctis diebus ſæculi.* Rectius Interpretes Septuaginta, & magis ad rem: καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς σωτηρίαν ἐκ πάσης θλίψεως αὐτῶν· οὐ πρέσβις, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ἔσωσεν αὐτούς, διὰ τὸ ἀγαπᾶν αὐτοὺς, καὶ φείδεσθαι αὐτῶν· *Et factus eſt ipſis in ſalutem ex omni eorum anguſtia. Non legatus, non nuntius, ſed ipſe ſervavit eos, quod eos diligat, ipſiſque parcat.* Quæ Meſſiæ officium optime deſignant, quippe non per legatos aut Angelos, ut olim, ſed ipſe ſe redemtionis hominum pretium dedit. At Grotius pro more ſuo vaticiniorum μεταχρονισμῶν Chriſti fidem accidens, flectit iſtud ad Judam Machabæum, qui Idumæos magnis attrivit cladibus, & Boſram funditus delevit. Verum ubi ad id ventum eſt: *Torcular calcavi ſolus, & de gentibus non eſt vir mecum*, ægre ſe expedit Grotius, Judam affirmans ſolum, paucis Judæis comitatum, nullo extraneorum adjuvante, primum cum Philiſtæis, deinde cum Idumæis pugnaſſe: quæ non omnino vera ſunt; nam ſi Judæis aliquot, quamlibet paucis comitatus pugnavit, certe non ſolus pugnavit; quod fecit Samſon. Deinde paucoſne eos fuiſſe fatear, qui octo millia fuerunt? Nullas ille quidem ad hanc expeditionem externarum gentium aſcivit ſuppetias, ſed demum tamen icto cum Romanis fœdere, præſidio eorum & auctoritate ſeſe tutatus eſt. Minime profecto ferendus eſt Grotius, cum vel illuſtrioribus Prophetis, vel ducibus aut Regibus Iſraëliticis eximia quæque aptat vaticinia, tam pauca vero Chriſto adjudicat, qui Veteris Teſtamenti finis fuit, ad quem tota illa unice ſpectabat diſpenſatio, quemque propriis, claris, & crebris prædictionibus celebrari & nuntiari oportebat.

Iſa. 66. 7, & ſeq. Poſtremo denique capite egregium venturo Chriſto teſtimonium Iſaias præbuit his verbis: *Vox populi de civitate, vox de Templo, vox Domini reddentis retributionem inimicis ſuis. Antequam parturiret, peperit; antequam veniret partus ejus, peperit maſculum. Quis audivit unquam tale? & quis vidit huic ſimile?* Deinde: *Ponam in eis ſignum, & mittam ex eis qui ſalvati fuerint ad gentes in mare.* Vides ortum Chriſti prodigialem, qui in ſignum poſitus eſt gentibus; miſſoſque ejus legatos ad varias gen-

Iſa. 7. 14. tes, ut ad veritatis notitiam adducantur. Par illud eſt quod ſupra protulimus: *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum, Ecce Virgo concipiet, & pariet filium:* & hoc

Iſa. 11. 18. Apoc. 12. 5. quoque: *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur.* Hinc expreſſum eſt illud Apocalypſeos: *Et ſignum magnum apparuit in cœlo, Mulier amicta Sole: & peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Maſculum ergo illum, Regem ſive Meſſiam interpretatur Jonathan in Thargum. Judæi quoque his adducti ſunt, ut crederent eo die natum eſſe Chriſtum, quo Templum ipſorum dirutum eſt, ut eſt in Bereſith Ketanna. Aliter vero Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan: nam quod ſcripſerit Iſaias, *Antequam parturiret, peperit*, natum fuiſſe colligit Redemtorem primum, Chriſtum videlicet, antequam naſceretur qui poſtremus Judæos in ſervitutem redegit, Titus nimirum.

Prophetia Jeremiæ, Jer. 3. 14, & ſeq. XVI. Succedit Jeremias, nobilis & ipſe Chriſti præco, cujus Chriſti diſpenſatione ac Teſtamento Vetus Teſtamentum abrogatum iri præcinuit his verbis: *Aſſumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion, & dabo vobis paſtores juxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Teſtamenti Domini, neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [334] - 306
PUBLIC DOMAIN

fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jeruſalem, Solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jeruſalem, & non ambulabunt poſt pravitatem cordis ſui peſſimi. In diebus illis ibit domus Juda ad domum Iſraël, & venient ſimul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus veſtris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram deſiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & poſt me ingredi non ceſſabis. Magnam horum partem iteratam reperies viceſimo tertio Jeremiæ capite, quo capite Meſſiam prænuntiari in confeſſo eſt apud omnes prope Interpretes. Adſonat & Ezechiel, dum Chriſtum pollicetur his verbis: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David; ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem.* Priſcæ vero Legis antiquationem hic prædictam, in ſe fuiſſe completam Chriſtus Jeſus Samaritanam mulierem edocuit: *Mulier*, inquit, *crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hieroſolymis adorabitis Patrem; ..... ſed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate.* Unde Paulus ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione.* Tum Moſaicorum rituum abrogationem prædicit, quam paſſim & alii Prophetæ præcinuerunt. *Ne memineritis priorum*, inquit Iſaias, *& antiqua ne intueamini, ecce ego facio nova:* & alibi: *Ecce enim ego creo cælos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non aſcendent ſuper cor:* qua poſtrema locutione hic in pari cauſſa uſus eſt Jeremias. Notat tempus Daniel, quo auferendum eſt juge ſacrificium. Oſee vero, *Dies multos*, inquit, *ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.* Et Malachias: *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* Ipſe Jeremias alio loco: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum.* Subjicit Jeremias tunc vocatum iri Jeruſalem, Solium Domini, in eaque magnam fore hominum frequentiam: ſic Iſaias de Meſſiæ temporibus: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus in montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit Lex, & Verbum Domini de Jeruſalem:* & Zacharias: *Hæc dicit Dominus exercituum: Reverſus ſum ad Sion, & habitabo in medio Jeruſalem; & vocabitur Jeruſalem, Civitas veritatis, & Mons Domini exercituum, Mons ſanctificatus:* & Malachias: *Et ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus teſtamenti, quem vos vultis.* Quod autem ſubeſt in Jeremia, congregatum iri omnes gentes Hieroſolymam, *in nomine Domini*, huic quoque ineſt Meſſiæ indicium, vel Bereſith Rabba teſte, in qua profertur iſtud è Sophonia: *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini:* tum ſubnectitur, nomen Domini illic memoratum nihil aliud eſſe quam Meſſiam, juxta hoc Iſaiæ: *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Spondet deinde Jeremias futurum ut gentes ad Chriſti tranſeant partes, & ad meliorem ſeſe frugem recipiant; & ſopitis Judam inter & Iſraëlem diſſidiis, univerſum genus Ebræorum alta pace compoſitum quieſcat. Nempe hoc ipſum jam ante vaticinatus fuerat Iſaias undecimo capite, quo Chriſtum promiſſum eſſe oſtendimus: *Et erit in die illa, adjiciet Dominus ſecundo manum ſuam ad poſſidendum reſiduum populi ſui, & levabit ſignum in nationes, & congregabit profugos Iſraël, & diſperſos Juda colliget à quatuor plagis terræ, & auferetur Zelus Ephraim, & hoſtes Juda peribunt; Ephraim non æmulabitur Judam, & Judas non pugnabit contra Ephraim.* Idem futurum præmonſtrat Ezechiel, per lignorum duorum ſymbolum, quæ in unum conjungit, ut Iſraëlitarum & Judæorum futura per Chriſtum conjunctio ſignificetur: *Rex unus*, inquit, *erit omnibus imperans, & non erunt ultra duæ gentes, nec dividentur amplius in duo regna. Et ſervus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor unus erit omnium eorum.* Ergo id à Jeſu Chriſto præſtitum Paulus ſcribebat ad Epheſios, cum *duos condidit in ſemetipſo in unum novum hominem faciens pacem, & reconciliavit ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo.* Adoptaturum ſe deinde Judæos promittit Deus apud Jeremiam, ita ut ab illis pater appellari velit, præclaramque ipſis hæreditatem pollicetur, quod & ad gentes Chriſti obſequio deditas pertinere Paulus oſtendit, ſic Romanos compellans: *Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba pater. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei; ſi autem filii, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.* Quamvis autem hæc in Meſſiam & Gentium vocationem Rabbini plerique ultro conferant, quidam tamen Chriſtiani nihil aliud in hac pericope quam Iſraëlitarum ex Babylonicis vinculis liberationem odorati ſunt. Perperam utique, nam

Ezech. 34. 23.
Joh. 4. 21, 23.
1. Tim. 2. 3.
Iſa. 43. 18, 19.
Iſa. 65. 18.
Dan. 12. 11.
Oſe. 3. 4, 5.
Mal. 1. 10, 11.
Jer. 31. 31, 32.
Iſa. 2. 2, 3.
Zach. 8. 3.
Mal. 3, 1.
Soph. 3, 9.
Iſa. 30. 27.
Iſa. 11. 11, & ſeq.
Ezech. 37. 16.
Eph. 2. 13, & ſeq.
Rom. 8. 15, & ſeq.

ut acute iis occurrit Nicolaus de Lira, neque post hæc tempora inter ipsos omnis Arcæ vel mentio vel memoria intercidit; neque *Solium Domini* dicta est Jerusalem, quæ fere spreta, sæpe vexata, & tandem fœde diruta est; vix ulli vero ex circumjectis populis Judaicos ritus susceperunt. Grotius quoque veteris cultus abrogationem haudquaquam hic notari docet, sed post hæc verba, *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini*, suppleri vult, *Præcedat nos ad prælium:* & post illa, *Neque ascendet super cor*, suppleri ista, *ad eum usum*. Quod autem subest, *Nec visitabitur, nec fiet ultra*, sic exponit, *Non pugnabitur, nec ea fient quæ in bello fieri solent*. Fidem hic Lectorum appello. An per illud tempus quo scribebat Jeremias, moris fuit Israëlitis Arcam deferre in prœlia, quod olim Deo jubente factum, tum fieri desierat? Præterea tantam Jeremiæ in scribendo indiligentiam non agnoscimus, ut legentium perspicacitati bonam sententiarum suarum partem supplendam relinquat; illic præsertim, ubi significationem plurimi interest certo & sine dubitatione teneri. Nec enim vel nihili vel parvi refert, dixeritne Propheta tantam fore Judæorum potentiam, ut non amplius tutelari præsentis Arcæ præsidio prœlia sua juvare necesse habeant; an Arcam venerari desituros; quod perinde est, ut si ritus eorum ac ceremonias mutatum iri dicas. Hoc præterea, *Nec visitabitur*, sic interpretari, *Non pugnabitur*, quam durum est ac violentum? Admittamus tamen interpretationem illam; an hic verbis istis suberit sensus quem putat Grotius, Arcam deinceps haudquaquam delatum iri in prœlia? minime sane; verum is loci erit intellectus, nullum deinceps commissum iri prœlium; quem nemo sanus admittet. Sed & verbum פקד nusquam simpliciter significat, *pugnare*. Quorsum denique attinebat tam exaggeratis & efficacibus verbis rem eam exprimere, quæ ad aliam rem exprimendam ipsa ascita erat? nam ut Judæorum potentiam notet, futurum ait ut Arcæ præsentis ope in prœliis carere possint. Satis enim id fuerat: *Non dicent ultra, Arca Testamenti Domini*. Cum addat vero, *Neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra*, gravius significatur quippiam, futura nempe Legis abrogatio. Grotio perversæ hujus interpretationis prænonstratores fuerunt R. David Kimchi, & R. Selomoh Jarchi: quos tamen egregie confutat Don Isaac Abrabaniel, (etsi ab ea non multum abesse Jonathanem fatetur) quod neutiquam hic agatur de bello, aliisve, quibus nativam sententiam adulterant & corrumpunt. Hunc vero ipse loci intellectum esse vult: Non res ita ut olim, sic veniente Messia se habebunt, de quo tempore loquitur Propheta: olim enim Israëlitarum sanctitas omnis in Arcæ ac Templi cultu & ceremoniis posita erat, ita ut eo fere universi ipsorum ritus referrentur: postquam autem venerit Messias, ea erit ipsorum pietas ac sanctitudo, ut non necesse habeant confluentes ad Messiam Gentes ex Arcæ & Templi majestate & reverentia sanctitatem Judæorum æstimare; sed totam urbem Hierosolymam tot viris pietate florentibus refertam, Solium Domini appellaturæ sint. Verum διαστρέφειν τὰ ἀληθῆ & pervertere sententiam hoc est, non interpretari: nam ante decimum septimum comma nulla Gentium mentio; agitur solum de Judæis, quos prædicit Propheta, postquam multiplicati fuerint, non dicturos amplius, *Arca Testamenti Domini*. Nam cum ait, *Non dicent ultra, Arca fœderis Domini*, eos utique vult intelligi, qui prius id dicebant; nempe Judæos, qui Arcam sanctissime colebant; non Ethnicos, qui ne noverant quidem. Sumit præterea κατὰ λέξιν, Judaico more, quæ de Hierosolyma dicuntur, quasi foret olim in magnas opes ac gloriam restituenda; cum tamen omnem ejus instaurandæ spem Judæis ademtam esse manifestis Prophetarum testimoniis probaturi simus in Θεσσαλλησιμῷ. At Ecclesiam Dei decebat intelligere, cujus typus est Hierosolyma. Frustra ergo his inesse ἀουσιάαν caussatur, quæ apta simul esse vidisset ac connexa, si in literæ cortice non hæsisset. Deinde à Propheta, dum agitante spiritu fundit oracula, accuratus rerum ordo non est expectandus. Instat Abrabaniel, & si Judaicorum rituum hic significetur abrogatio, mala prænuntiare ait Prophetam, non bona, רע ולא טוב, cum tamen bona hic sponderi manifestum sit. Nos vero, umbras exoriente luce evanescere, & simulacra ac imagines prodeunte archetypo obsolescere, id malum esse negamus.

Abraban. in מעיני הישועה, hoc est, Font. Sal. super Dan. 9. & in Jer. 3.

Jer. 23. 3, & seq. & 33. 14, & seq.

Duo subjiciemus testimonia Jeremiæ, è capitibus, vicesimo tertio, & tricesimo tertio, partim prioris haud multum absimilia, partim & venturi Christi longe significantiora, quæ propter paritatem minime à nobis fuerunt disjungenda: *Et ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas ejecero eos illuc, & convertam eos ad rura sua, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus*. Quod per Christum esse eventurum sequentia indicant: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [336] - 308
PUBLIC DOMAIN

terra. Quæ triceſimo tertio capite ſic retulit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: ſuſcitabo verbum bonum quod locutus ſum ad domum Iſraël, & ad domum Juda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen juſtitiæ: faciet judicium & juſtitiam in terra.* Germen David nimirum illud eſt, quod *virgam de radice Jeſſe*, & *virgultum* ab Iſaia dictum oſtendimus; quod & germen alibi appellat: *In die illa*, inquit, *erit germen Domini in magnificentia.* Illud eſt quod à Zacharia Oriens dictum eſt: *Ecce enim adduco ſervum meum Orientem:* & alibi: *Ecce vir, Oriens nomen ejus.* Unde Lucas: *Viſitavit nos Oriens ex alto.* Oriens autem his locis eſt צמח, hoc eſt, *germen.* Quo nomine Meſſiam his Jeremiæ & Zachariæ locis ſignificari Jonathan confitetur. Eodem pertinet & iſtud Ezechielis ſupra memoratum: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David: ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem.* Subnectit Jeremias: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter, & hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus juſtus noſter.* Quæ triceſimo tertio capite pene τρὶς λέξιν iterantur. Idem de Meſſiæ adventu à Daniele prædictum eſt: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt, ut adducatur juſtitia ſempiterna.* Inde Paulus ait Chriſtum Jeſum factum eſſe nobis à Deo juſtitiam. Ergo hæc ad Chriſtum haud dubitanter relata ſunt in libro Thalmudico Beracoth, Diſtinctione Meemataì, & in Baba batra, capite quinto, & in Bereſith Rabba, & in Echa Rabbati, & in Midraſch Thehillim, & apud R. Joſephum Albo, in libro Fundamentorum, & apud R. Davidem Kimchi. Tum deinde tempus affuturum ſpondet Jeremias, quo recentibus & amplioribus beneficiis cumulati Iſraëlitæ, veteris illius vix recordentur, cum Ægyptiorum ſervitute exemti ſunt: quod & decimo ſexto capite jam ſupra fuerat pollicitus. Capite vero triceſimo tertio ſolennem illam Dei pollicitationem repetit, nunquam interituram Davidis ſobolem, perpetuiſque ipſam florentis regni opibus ac potentia fruituram. Quod nonniſi in Chriſto exitum nanciſci poſſe Judæi fatentur: præſertim cum iis adſonet illuſtre hoc de Chriſto prædictum: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Antiquum hic obtinet Grotius; nam quæ Chriſtum præmonſtrare non inanibus argumentis probavimus, priſcorum Judæorum, quibus fere ſe addixit, opinionem ſecutus, alio flectere conatur, & Zorobabeli accommodare. At quem hic prædicit Jeremias, eum & futurum regem, & regnaturum ait; cum neque rex dictus fuerit Zorobabel, neque regnum tenuerit, uti rectiſſime Judæis idem cum Grotio ſentientibus objicit Theodoretus. Quod autem addit, regem eumdem appellari capite nono Zachariæ, *Ecce rex tuus veniet tibi Juſtus & Salvator;* id vero ad Chriſtum itidem ſpectare pertendimus. Itaque incertum probat per incertius, & litem lite reſolvit. Hoc vero teſtimonio triceſimi tertii Jeremiæ capitis: *Non interibit de David vir qui ſedeat ſuper thronum domus Iſraël,* quo cauſſam ſuam firmare ſtudet, hoc ipſo ad eam labefactandam utimur. Tametſi enim Iſraëliticæ gentis ἡμιωγὸς & Æchmalotarcha fuerit Zorobabel, non proinde *ſedere ſuper thronum* Davidis dici potuit: uti nec inter Romanos, vel Conſules, vel Dictatores, etſi ſupremum geſſerint magiſtratum, ſuper Romuli thronum ſedere idcirco dicti ſunt. Nihilo magis probatur mihi, quod diſſerit ad hunc locum: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter; & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus juſtus noſter:* vult enim, contra ſaniorum Interpretum fidem, populum Iſraëliticum eum eſſe cui prædicitur fore tribuendum nomen illud, *Dominus juſtus noſter*, ſive ut alii interpretantur, *Dominus juſtitia noſtra.* Verum ſi totius loci perpendatur connexio, ad Germen Davidis, de quo potiſſimum hoc commate ſermo eſt, referendum eſſe videbitur: nam cum illud appellaſſet *germen juſtum*, & *facturum judicium & juſtitiam in terra* dixiſſet, ſubdit continuo vocatum iri, *Dominum juſtitiam noſtram:* quod perinde eſt ac ſi dixiſſet, poſt edita ſingularis juſtitiæ ſpecimina, Juſti nomen ac titulum meritis ſuis fore conſecuturum. Sic intellexerunt Ebræi Doctores quos dixi, ſic Chriſtiani pene omnes. Johannem Bodinum excipio, qui in peſtifero opere De abditis rerum ſublimium arcanis, ſub Salomonis Judæi perſona, ut hoc Jeremiæ teſtimonium elevet, id quod habet Vulgata, *Vocabunt eum*, quodque velut novum & inauditum repudiat, ſic interpretandum eſſe ſtatuit, *Et clamabit*, ſive, *elata voce dicet populus:* cum tamen Vulgatam Editionem non univerſi ſolum Interpretes hoc loco, & conſimili qui in triceſimo tertio Jeremiæ capite extat, ſed Bodinus etiam ipſe ſequatur. Addit deinde nomen illud, *Dominus juſtus noſter*, ſive, *Dominus juſtitia noſtra*, convenire, non in *Germen Davidis*, ſed in *Iſraël;* quemadmodum in Geneſi Jacob Aram à ſe erectam appellat, *Fortem Deum Iſraël;* & quemadmodum Ezechiel Civitati prædicit futurum nomen, *Dominus ibidem.* Hæc ſumſit Bodinus ex Munſteri expoſitione libri Jeremiæ: verum ipſius reſponſionem diſſimulavit, quæ talis eſt; aliter Aræ & Civitati, aliter Chriſto, Dei nomen tribui; illis ad oſtendendum divinæ gratiæ effectum; huic, ut Chriſti ſignifice-

Iſa. 11. 1. & 53. 2. Iſa. 4. 2. Zach. 3. 8. & 6. 12. Luc. 1. 78. Ezech. 34. 23. Jer. 23. 6. Dan. 9. 24. 1. Cor. 1. 30. Jerem. 23. 7. & ſeq. Jer. 16. 14, 15. Jer. 33. 17. Gen. 49. 10. Theod. in Jer. 33. 1. & ſeq. Zach. 9. 9. Jer. 33. 17. Jer. 23. 6. Gen. 33. 20. Ezech. 48. 35. Munſt. in Jer. 23. 6.

tur divinitas, & juſtitiæ noſtræ beneficium, quod benignitati ipſius & gratiæ acceptum referimus. His addo, utrumque locum ex Geneſi & Ezechiele longe ſecus exponere Interpretes ac exponit Bodinus, quos Lectori conſulendos relinquo. Defricandus ipſe interim, qui dum Chriſtianis Theologis linguæ ſanctæ ignorationem exprobrat, ſuam ipſe ineptiſſime prodit. Nam ut oſtendat apud Ezechielem nomen, *Dominus ibidem*, ad Civitatem pertinere, repræſentat voces ipſas Ebraicas יהוה שמה, quarum poſtremam deſinere ait in ה, quæ nota eſt fœminini generis, non maſculini; cum dictio שמה hoc loco non ſignificet *Nomen ejus*, quod perperam cenſuit, ſed *illic*. Has cavillationes Bodino, quemadmodum & Grotio, ſubminiſtraſſe reperio pertinaces quoſdam Judæos, qui ſic præterea diſſerunt, Jeremiam capite triceſimo tertio his verbis mentem ſuam explicaſſe: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Jeruſalem habitabit confidenter*, וזה אשר יקרא לה, *& iſte qui vocabit eam, Dominus juſtitia noſtra*: in quibus, inquiunt, לה, fœminini generis eſt, nec alio referri poteſt quam ad Jeruſalem; non ergo ad Meſſiam. Fateor: quid tum? Mentem Prophetæ non aſſequuntur, quæ hæc eſt: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Jeruſalem habitabit confidenter, & qui eam vocaturus eſt ad ſe, nempe is erit Dominus juſtitia noſtra*, hoc eſt, Meſſias. At alius eſt ſenſus verborum viceſimi tertii capitis: nam cum Davidici germinis ortum prædixiſſet Jeremias, ſubjunxit: *In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter*, זה שמו אשר יקראו, *& hoc eſt nomen ejus, quod vocabunt eum*, (qui nempe germen Davidis eſt) *Dominus juſtitia noſtra*. Itaque affixum maſculini generis, quod ineſt dictionibus hiſce, שמו, & יקראו, referendum eſt ad צמח, *germen*, ſuperioris commatis, hoc eſt, Meſſiam, ubi poſtquam fore eum *juſtum*, & *facturum juſtitiam in terra* prænuntiavit, continuo ſubjicit fore illi nomen, *Dominus juſtitia noſtra*, ob inſignem nimirum juſtitiam, quam commemoravit: quæ cohærentia rerum & ſeries manifeſta eſt. Aliis quoque Judæorum fraudibus patuit locus viceſimi tertii capitis: ſic enim eum diſtinxerunt, ut hic ſenſus efflореſceret, *Et hoc eſt nomen, quod vocabit eum Dominus, Juſtitia noſtra*. Id cum proponere in medium auſi ſunt Iudæi, receptam in codicibus interpunctionem manifeſto perverterunt: nam voci, יקראו, *vocabunt eum*, ſubjicitur accentus תפחא, qui ἀναγκαῖος eſt, & vocabulum, cui affixus eſt, à ſequenti diſtinguendum eſſe indicat. Falſo ergo annectunt illi dictionem ſequentem, יהוה, quæ ab ea diſcreta eſt, & ſequentibus adhæret; vel R. Joſeph Albo teſte, qui in libro Ikkarim ſcribit: *Appellat Scriptura nomen Meſſiæ, Deus juſtitia noſtra*. Porro Septuaginta Senum Interpretatio ſic habet: καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει αὐτὸν κύριος, ἰωσεδὲκ ἐν τοῖς προφήταις, quæ verba non uno vitio laborant. Videntur primum Septuaginta Interpretes nomen ipſum, quod hic Meſſiæ tribuitur, uti Ebraice conceptum erat, Græcis literis repræſentare voluiſſe, quemadmodum in nominibus propriis fieri amat, quæ integra ſine ulla interpretatione de lingua in linguam tranſire ſolent. Itaque nomen loco hoc Meſſiæ tributum, quod Ebraice ita ſcriptum eſt, יהוה צדקנו, ſic videntur Græce expreſſiſſe Interpretes, ἰαὼ σεδεκιᾶ. Dictio vero κύριος, quæ proxime præcedit, adventitia eſt. Nam in antiquis codicibus Interpretationis Septuaginta Senum, quotieſcunque ſacra vox יהוה occurrit, & ipſa, & ipſius interpretatio κύριος, exhibentur. Id obſervavimus in vetuſtiſſimo exemplari Renati Marchali, quo Græca Prophetarum omnium ſacrorum interpretatio continetur. Ubicunque enim ſe offert tetragrammaton nomen, in contextu ſcriptum eſt κύριος, in limbo ΠΠΠ, quod eſt Ebraicum יהוה. Simile quidpiam factum hic eſt: nam & dictio Græca κύριος, & Ebraica יהוה, adſcriptæ ſunt. Ergo vox κύριος, hic παράλλ, cum Ebraica dictio יהוה, in voce ἰωσεδὲκ lateat. Sequitur, ἐν τοῖς προφήταις, cujus additamenti hæc ratio eſt. In nono, quod proxime ſequitur, commate hæc leguntur: *Ad Prophetas: Contritum eſt cor meum in medio mei.* Quæ ſic reddita extant apud Senes Septuaginta: ἐν τοῖς προφήταις· συνέβη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί· Septimum porro & octavum comma penitus fuiſſe ab illis prætermiſſa notat Hieronymus. In vulgatis autem editionibus ad calcem capitis rejecta ſunt. Unde intelligitur additamentum hoc poſt Hieronymum illuc irrepſiſſe: multaque hujuſmodi ſubinde à librariis vel ſtudioſis hominibus fuiſſe intruſa, parumque ſinceram interpretationem hanc ad nos perveniſſe. Utut eſt, ex hac duorum commatum prætermiſſione effectum eſt, ut ſextum & nonum comma cohærerent; voces vero iſtæ, τοῖς προφήταις, quæ noni commatis erant, ad ſextum pertinere exiſtimarentur: quæ opinio Theodoreti temporibus jam inoleverat. Vocula porro, ἐν, ſexti commatis eſt, detorta ex νοῦ, quod ad dictionem ἰωσεδὲκ pertinebat. Ergo ſic locum totum reſtitues: Καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὃ καλέσει αὐτὸν, ἰαὼ σεδεκιοῦ· τοῖς προφήταις· συνέβη ἡ καρδία μου ἐν ἐμοί· clariſſima ſententia; nam καλέσει refertur ad ἰσραὴλ quod præcedit. At τοῖς προφήταις videtur fuiſſe lemma ſequentibus præfixum, quo ſermonem ad Prophetas converti ſignificatur. Sed hæc obiter.

R. Joſ. Albo Ikk. libr. 2. cap. 28.

Hier. in Jer. 23. 6.

Theod. in Jer. 23. 6.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [338] - 310
PUBLIC DOMAIN

Futura etiam Messiæ mysteria aperiuntur tricesimo capite Jeremiæ, ubi Israëlitarum vincula rupturum se spondet Deus, & alieno exemtos imperio in pristinam libertatem vindicaturum; quo tempore Deum sospitatorem suum & Davidem regem suum legitimo prosequentur obsequio: *Servient*, inquit, *Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.* Itaque ad abjiciendum timorem, & sumendam fiduciam Israëlem adhortatur, futurum spondens, ut ei per se salus parta sit & securitas, bonorumque omnium copia, dum præsentibus ipsum auxiliis persequetur. Tum subjicit fore ut pristinas sedes recuperet Jacob, & civitas in excelsis statuatur locis, Templumque rite fundetur. Deinde addit: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me: quis enim iste est qui applicet cor suum, & appropinquet mihi, ait Dominus? & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Davidem illum regem Israëliticæ genti promissum, quem alium esse dicam, quam qui Ezechieli memoratur, cum ait: *Et suscitabo super eas* (oves) *pastorem unum qui pascat eas, servum meum David*: & rursum: *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium*: & Oseæ: *Post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.* Quo nomine Messiam de Davidis stirpe oriturum signari rerum ipsarum cum præcedentibus ac sequentibus cohærentia ostendit: id quod toto capite probavit Galatinus in libro Arcanorum. Nunc afferemus hoc unum ex Ezechiele, quod multorum instar esse queat: *Et habitabunt super terram, quam dedi servo meo Jacob, in qua habitaverunt patres vestri, & habitabunt super eam ipsi, & filii eorum, & filii filiorum, usque in sempiternum, & David servus meus princeps eorum in perpetuum.* Dicat Grotius, qui hæc detorquet ad Zorobabelem, an sempiternum in Judæos imperium Zorobabel tenuerit; an rex fuerit dictus vel habitus; an recuperatam ejus auspiciis Chananæam terram Judæi perpetuo coluerint. Quod autem addit, à Davide Davidem dictum Zorobabelem; sicut à Ptolemæo, Ptolemæos; à Cæsare, Cæsares; alium quempiam ostendat sic dictum, præter eum quem proponit Zorobabelem. Quod additur præterea à Jeremia: *Et erit dux ejus ex eo, & Princeps de medio ejus producetur*, germanum est prædictionis hujus Michææ, quam Messiæ propriam esse magna consensio est: *Et tu Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël.* Pergit Jeremias: *Et applicabo eum, & accedet ad me*: quod pontificiam dignitatem regia conjunctam exprimit, juxta illud Psalmi: *Tu es Sacerdos in æternum.* Quæ interpretans Paulus in Epistola ad Ebræos sic disserit: *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, & Jesum Filium Dei, teneamus confessionem*: & deinde: *Hic autem, eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium: unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Non alium ergo Davidis nomine, quam Davidis filium Messiam, non alium ducem aut principem hic notatum censuit Jonathan Uzielides in Thargum; non alium Thalmudistæ capite postremo Sanhedrin, & in libro Beracoth Hierosolymitano; nec Midrasch Thehillim.

Jer. 30. 7, & seq.

Jer. 30. 21, 22.

Ezech. 34. 23, & 37. 24. Ose. 3. 5.

Gal. l. 3. c. 25.

Ezech. 37. 25.

Jer. 30. 21.

Mich. 5. 1.

Jer. 30. 21.

Psalm. 109. 4.

Ebr. 4. 14. & 7. 24, 25.

Hæc leguntur sequenti capite: *Erit dies in qua clamabunt custodes in monte Ephraim, Surgite & ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum.* Quibus consimilia disseruisse Isaiam ostendimus, cum Christum prædiceret secundo capite, quæ & à Michæa in pari causa usurpata sunt. Nec quicquam hic nobis prodesse volumus vocem נוצרים, *custodes*, quæ quod hujus similis sit נזירים, *Naziræi*, quo nomine Christianos olim fuisse designatos legimus in Actis Apostolorum, Ecclesiæ Christianæ pastores à Jeremia notatos quidam voluerunt. Utiliora nobis illa sunt quæ sequuntur: *Quia hæc dicit Dominus, Exultate in lætitia, Jacob, & hinnite contra caput Gentium: personate, & canite, & dicite, Salva, Domine, populum tuum, reliquias Israël. Ecce ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terræ, inter quos erunt cæcus & claudus, prægnans & pariens simul, cœtus magnus revertentium huc:* quibus paria vidimus tertio Jeremiæ capite, & ad Messiam spectare ostendimus: *In diebus illis ibit domus Juda ad domum Israël, & venient simul de terra aquilonis, ad terram quam dedi patribus vestris.* Quam autem cœco & claudo spondet gradiendi facultatem, eamdem Messiæ venturi beneficio concessum iis iri pollicitus fuerat Isaias tricesimo quinto capite, cum diceret: *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cœcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.* Deinde: *Erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur.* Et paulo post: *Et redemti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude.* Quæ de Messiæ ævo dicta esse supra à me demonstratum est. Ergo hac pollicitatione Jeremiæ spes suas alere, & miseriam suam solari Judæos docet nos R. Machir in אבקת רוכל. Subjicit Jeremias: *Usquequo dissolveris, filia vaga? quia creavit Dominus novum super terram, Fœmina circumdabit virum*: quo mirabilis Christi ortus prædicitur. Nam gestatio fœtus in utero feminæ his verbis

Jer. 31. 6, & seq.

Isa. 2. 3. Mich. 4. 1, 2.

Act. 24. 5.

Jer. 31. 22.

Jer. 3. 18.

Isa. 35. 4, & seq.

4. Reg. 4. 16. σπερμὸς describitur. Sic quarto Regum pari locutione res eadem refertur. Nam quod habet Vulgata, *Habebis in utero filium*, id expressum est ex istis Ebraicis: אתי חבחת בן, *Tu amplexans filium*. Non autem communis fœtus concipiendi ratio hic prædicatur: quorsum enim dixisset Propheta: *Creavit Dominus novum super terram?* qua præmonitione uti solent Scriptores sacri, cum magnum quid & insolitum portenditur.

Num. 16. 30. Sic cum Core, Dathan, & Abiron, terræ hiatu essent absorbendi, ait Moses: *Si novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiat eos.* Sic Deus apud Isaiam:

Isa 43. 19. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in invio flumina.* Ergo portentosus filii conceptus apud Jeremiam prædicitur, quem ad Messiam pertinere R. Moses Hadarsan ultro agnoscit. Clarissima deinde vaticinatione, Mosaicæ Legis & pristini fœderis abrogationem denuntiat:

Jer. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus; & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum; non secundum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me, à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Ebr. 8. 8, & seq. Novi in Christo fœderis sanctionem, pristino abolito, his contineri scribit Paulus ad Ebræos. Jeremias quoque, tricesimo capite quod Messiam prænuntiare declaravimus,

Jer. 30. 21, 22. haud multum absimilia habet: *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in*

Jer. 33. 8. *Deum.* Et capite tricesimo tertio, quod ad Christum quoque spectat: *Et emundabo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.* Unde Lucas in Actis: *Huic omnes*

Act. 10. 43. *Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.* Futura illa divinæ Legis, non in tabulis lapideis, sed in piorum hominum corde descriptio, quam & aliis locis pollicetur Jeremias, & ab Ezechiele quoque non semel promittitur, novo fœderi per Christum paciscendo debetur. Christianos enim sic compellat Apostolus: *Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta, non*

2. Cor. 3. 3. *in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Debetur & novo fœderi universalis illa, quam promittit Jeremias, Dei notitia: Isaias enim capite undecimo, quod Messiæ θεολεκτικὸν est, sic loquitur: *Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto*

Isa. 11. 9. *meo, quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.* Et alibi hæc spondet Ecclesiæ: *Ponam universos filios tuos doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis*

Isa. 54. 13. *tuis.* Quo respexit Jesus Dominus, cum dixit apud Johannem: *Et scriptum est in Pro-*

Joh. 6. 45. *phetis, Et erunt omnes docibiles Dei.* Novo denique fœderi debetur memorata hic peccatorum abolitio, cujus potissimum gratia Christum humano generi Deus promisit. Ergo totam hanc pericopen Christo adjudicandam esse statuit R. Moses ben Nachman. Aio & Christi Ecclesiam signare postremum hoc capitis comma: *Sanctum Domi-*

Jer. 31. 4. *ni non evelletur, & non destruetur ultra in perpetuum;* nec enim Hierosolymitanum Templum potest signare, quod funditus excisum est.

Lamentationibus Jeremiæ, Thr. 4. 20. XVII. Memorabilem quoque de Christo prophetiam Threnis suis Jeremias intexuit: *Spiritus oris nostri Dominus Christus captus est in peccatis nostris.* Quod quamvis Chaldæus Paraphrastes & Rabbini plerique ad Josiam, alii ad Sedeciam trahant, si quis tamen singulas voces accurate expenderit, vere hic notatum Messiam comperiet. *Spiritus oris nostri* appellatur, quippe in quo *vivimus, & movemur, & sumus*,

Act. 17. 28. Hier. in Thr. 4. 20. inquit post Paulum Hieronymus; quod nonnisi coacte Josiæ aut Sedeciæ accommodari potest. Dominus dicitur, quippe qui supremum rerum omnium tenet imperium. Captus esse dicitur propter peccata hominum, quod nec Josiæ convenit, interfecto quidem, sed non capto; nisi sagittæ vulnere captum dicas, ut Amazonem Herculeæ sagittæ vulnere prensam dixit Valerius Flaccus, quod supra monui. Nec convenit Sedeciæ, qui non tantum alienarum, sed suarum quoque noxarum meritissimas pœnas

Isa. 53. 4. luit. Christus vero Dominus, & captus est, & *languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*, ut de eo prædicavit Isaias.

Prophetia Baruchi, Baruch. 3. 37, 38. XVIII. Postquam librum nomine Baruchi inscriptum, genuinum esse ostendimus, verba ipsius attulisse sufficiet, ut prævisam illi & prædictam Christi ἐναθρόπησιν manifestum fiat: *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post*

Joh. 1. 14. *hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Unde hæc sumsisse Johannem dicas: *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus.* Scio ambigua

ambigua videri Græci exemplaris verba, quæ ſunt hujuſmodi: μὴ ὧδε ὅτι τῆς γῆς ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· Ita ut, ὤφθη, & συνανεστράφη, tam ad ὁδὸν ὅτι ἦμεν referri poſſint, quam ad θεός· Sed ſententiam hanc, quam admittunt verba, ratio prorſus reſpuit: nam ſi Jacobo Deus viam diſciplinæ tradidit, ſequitur in terris viſam fuiſſe, & cum hominibus vivente Jacobo converſatam. Quamobrem fruſtra ſubjunxiſſet Baruchus: *Poſt hæc in terris viſa eſt, & cum hominibus converſata.* Deinde quis tam audax eſt in tranſlationibus, ut dicere auſit viam diſciplinæ in terris viſam eſſe, & cum hominibus converſatam? Magno ergo conſenſu univerſus Patrum cœtus hoc teſtimonium juxta Vulgati Interpretis expoſitionem in Chriſtianæ cauſſæ patrocinium uſurpavit.

XIX. Prodeat ſuo ordine Ezechiel, cujus luculentæ quoque extant de Chriſto prædictiones. Cum enim triceſimo quarto capite paſtorum populi ſui avaritiam & injuſtitiam expoſtulaſſet Deus, exauctoratis iis ſe gregis ſui curam geſturum ipſe promittit, morbidas oves ſanaturum, errantes quæſiturum, & in uberrima paſcua, lætiſſimaſq; ſedes deducturum, ubi ſumma pace fruantur. Tum ſubjicit: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem unum, qui paſcat eas, ſervum meum David: ipſe paſcet eas, & ipſe erit eis in paſtorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & ſervus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus ſum. Et faciam eis pactum pacis.* Deinde: *Et ſuſcitabo eis germen nominatum: & non erunt ultra imminuti fame in terra, neque portabunt ultra opprobrium gentium. Et ſcient quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipſi populus meus domus Iſraël, ait Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ, homines eſtis, & ego Dominus Deus veſter, dicit Dominus Deus.* Iterantur hæc eadem triceſimo ſeptimo capite: *Servus meus David, rex ſuper eos, & paſtor unus erit omnium eorum.* Rurſum: *David ſervus meus, princeps eorum in perpetuum: & percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis, & fundabo eos, & multiplicabo eos, & dabo eis ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſraël, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* His Meſſiam præmonſtrari multis approbare poſſumus. Primum paſtoris perſonam gerit: ſic de eo Iſaias quadrageſimo capite, quo capite Meſſiam prædici oſtendimus: *Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo levabit: fœtas ipſe portabit:* ſic & de ſe ipſe Dominus noſter Jeſus apud Johannem: *Ego ſum paſtor bonus*: ſic eum Petrus in Epiſtola priore paſtorem & epiſcopum animarum noſtrarum, & principem paſtorum, & Paulus paſtorem magnum ovium appellat. Servus Dei dicitur: ſic de eo Deus apud Iſaiam: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum:* & alio loco: *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem ſervi ſui?* & iterum: *Ecce intelliget ſervus meus, exaltabitur, & elevabitur, & ſublimis erit valde:* deinde: *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos*: & apud Zachariam: *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem.* Quapropter ſervili ſchema prodiit Dominus Jeſus; unde Paulus de eo: *Semetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* David appellatur, & princeps, & rex, & germen: ſic apud Jeremiam: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit*: & alibi: *Non dominabuntur ei amplius alieni, ſed ſervient Domino Deo ſuo, & David regi ſuo, quem ſuſcitabo eis*: parentis Davidis nomen ita gerente filio Meſſia; quemadmodum & apud Aggæum Zorobabelis nomen eamdem ob cauſſam Chriſto tribuitur. Sic & apud Iſaiam: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus*: præterea: *Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Hinc Angelus ad Mariam de Chriſto Jeſu, apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis*: & de eodem Petrus in Actis: *Hunc principem, & Salvatorem Deus exaltavit dextera ſua.* Fœdus icturum ſe cum populo ſuo pollicetur Deus: ſic apud Iſaiam: *Feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias David fideles*: ſic & apud Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Juda fœdus novum.* Pacem hoc fœdere ſancitum iri ait: ſic Iſaias de Meſſiæ temporibus: *Habitabit lupus cum agno*: & alibi: *Non erit ibi leo, & mala beſtia non aſcendet, nec invenietur*: ſic Chriſtus apud Jeremiam: *Revelabo illis deprecationem pacis. Pavebunt & turbabuntur gentes in univerſis bonis, & in omni pace quam ego faciam eis*: & apud Oſeam: *Et percutiam cum eis fœdus in die illa cum beſtia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.* Unde & Paulus de Chriſto Jeſu: *Ipſe enim eſt pax noſtra.* Ergo ad Meſſiam hæc Ezechielis ſine controverſia à Judæis referuntur, maxime vero ab Abrahamo Aben Ezra, & Davide Kimchi; & Davidis nomine Meſſiam noſci Thalmud docet. Quidam tamen ex hoc Judæorum grege, quos

Prophetia Ezechielis, Ezech. 34. 21, & ſeq. & 37. 24, & ſeq.

Iſa. 40. 11. Joh. 10. 11. 1. Petr. 2. 25, & 5. 4. Ebr. 13. 20. Iſa. 42. 1. & 50. 10 & 52. 13, & 53. 11. Zach. 3. 8. Phil. 2. 7. Jer. 23. 5. & 30. 9, 10. Agg. 2. 24. Iſa. 9. 5. & 53. 4. Luc. 1. 32, 33. Act. 5. 31. Iſa. 55. 3, 4. Jer. 31. 31. Iſa. 11. 6. & 35. 9. Jer. 33. 6, 9. Oſe. 2. 18. Eph. 2. 14.

olim etiam Chriſtianos quoſdam eſſe aſſectatos conqueritur Theodoretus, & quos noviſſime ſecutus eſt Grotius, Zorobabelem hic agnoſcere malunt, Templumque Zorobabelis tempore inſtauratum per hæc verba exprimi cenſent: *Et dabo ſanctificationem meam*, ſive juxta Hieronymum, *Sanctuarium meum in medio eorum in perpetuum:* deinde: *Et ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctificator Iſraël, cum fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.* Certe Templum illud à Romanis exciſum eſt, neq; perſeveravit in perpetuum. Egregie præterea demonſtrat Theodoretus, minime Zorobabelis temporibus convenire, quæ hic pollicetur Deus: *Erunt in terra ſua abſque timore:* tum: *Habitabunt confidenter abſque ullo terrore:* poſtquam enim Babylone reverſi ſunt Judæi, crebris inſidiis appetiti, & apud Perſarum reges perduellionis accuſati ſunt, ita ut Templi & Urbis inſtauratio intermitteretur. Cum vero Urbis reparandæ licentiam deinde impetrarunt Nehemiæ temporibus, tanta illos inceſſit circunſtantium populorum formido, ut altera manu opus facerent, gladium altera tenerent. Addit deinde Theodoretus, neque in Zorobabelem ipſum cadere, quæ hic de Davide commemorantur; nam ἡμαγωγὸς fuit, non Rex; nec fuit *princeps in perpetuum.* Potior ergo videtur ſententia Hieronymi, hæc ad Eccleſiam Chriſti Jeſu, ipſiuſque tempora accommodantis, cum ſanctitate imbutis piorum animis, Spiritu inter illos habitavit, non corpore ſolum; poſitaque in eorum mentibus ſede, Templum illic æternum ſibi conſtituit. Quod & penitus confirmat Paulus, cum ſic Corinthios alloquitur: *Vos eſtis Templum Dei vivi, ſicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Quæ cum ſcriberet, loca memorata Ezechielis procul dubio animo verſabat.

Theodor. in Ezech. 34. 23. Ezech. 37. 26, 28. Hier. in Ezech. 37. 26. Theodor. in Ezech. 37. 23, 24. Ezech. 34. 27, 28. Ezech. 37. 5. Hier. in Ezech. 37. 27. 2. Cor. 6. 16.

Prophetia Danielis,

XX. *Illud in præfatione commoneo,* inquit Hieronymus de Daniele, in Procœmio Commentariorum, *nullum Prophetarum tam aperte dixiſſe de Chriſto. Non enim ſolum ſcribit eum eſſe venturum, quod eſt commune cum cæteris; ſed etiam quo tempore venturus ſit docet, & reges per ordinem digerit, & annos enumerat, ac manifeſto ſigna prænuntiat:* quæ totidem fere verbis Theodoretus declaravit. Unde Porphyrius, qui Danielem ſibi inſectandum propoſuerat, non tam ventura dixiſſe illum, quam præterita narraſſe jactabat. Verum ejus *impugnationem, teſtimonium veritatis eſſe,* optime dictum eſt ab Hieronymo. Deinde num & Jeſu recentiorem dicet Libri Auctorem, qui tempus ejus aperte prædixit? Nos itaque vaticinia ejus de Chriſto colligentes, à ſecundo ordiemur capite, in quo ſymbolum Chriſti eſt, ejuſque regni, lapis ille de monte ſine manibus abſciſſus, qui poſt comminutam ſtatuam πολυμιγῆ in tantum excrevit montem, ut orbem univerſum compleret: quo regnum portendi docuit Propheta, nullis unquam mutationibus obnoxium, ſed æternum, & univerſa olim terræ regna, non ope humana, ſed Dei nutu & virtute everſurum. Lapidis quidem typo Chriſtum exprimi, & in Pſalmis, & apud Iſaiam, ſupra jam obſervavimus. Montis item ſpecie eum adumbrari, in Iſaiæ ſecundo capite dictum eſt à nobis. Regni Chriſti æternitatem alio quoque loco prædicat Daniel: *Poteſtas ejus*, inquit, *poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur:* prædicat & Michæas, cum ait: *Regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc & uſque in æternum.* Unde Lucas de Domino Jeſu: *Regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Univerſis quoque regnis excidio futurum Pſalmus ſecundus præcinit: *Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos:* & Iſaias: *Gens & regnum quod non ſervierit tibi peribit, & gentes ſolitudine vaſtabuntur.* In alia fuerunt opinione Judæi quidam, atque item Porphyrius, qui montem illum magnum, à parvis initiis in tantam molem provectum, ad Iſraëliticam gentem referebant, quam in fine ſæculorum ad ſummam amplitudinem evectum iri, regniſque omnibus ſuperiorem fore arbitrabantur. Verum præterquam quod regnum illud in æternum fore perſeveraturum dicere ineptum eſt, vanitas eorum præterea coarguitur ex Bereſith Rabba, & ex Midraſch Thehillim, & ex Aben Ezra, & ex R. Selomoh, & ex R. Saadia, & ex R. Levi ben Gherſon, & ex Joſephi Jachiadæ Paraphraſi in Danielem, & ex Thalmude ipſo, in libro Sanhedrin, capite undecimo; in quibus iſta Danielis Meſſiæ adjudicantur.

Dan. 2. 34, & ſeq. Iſa. 2. 2. Dan. 7. 14. Mich. 4. 7. Luc. 1. 31. Pſalm. 2. 9. Iſa. 60. 12.

Poſteriorem Chriſti adventum ſpectat nobiliſſima illa Danielis prædictio, quæ continetur ſeptimo capite: *Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quaſi Filius hominis veniebat, & uſque ad Antiquum dierum pervenit, & in conſpectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient: poteſtas ejus, poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Hoc ipſum de Chriſto prænuntiabat David cum diceret: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum:* & alibi: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, præ-*

Dan. 7. 13, 14.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [342] - 314
PUBLIC DOMAIN

dicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos. Et nunc Reges intelligite, erudimini qui judicatis terram, ſervite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore. Hoc idem Ezechieli viſum eſt, quod Danieli: *Et ſuper firmamentum, quod erat imminens capiti eorum:* Ezech. 1. 26. *quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni, ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper.* Viſum eſt & Johanni in Apocalypſi: *Et vidi*, inquit, *& ecce nubem candidam, & ſuper nubem ſedentem ſimilem Filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam.* Apoc. 14. 14. Ait alio loco Johannes, Verbum Dei ſe vidiſſe, ſedens in equo albo, caput diadematis multis revinctum, cœleſtibus exercitibus comitatum, gladium ore vibrans, quo gentes ulturum eſt, ut pote miniſtrum iræ omnipotentis Dei, veſte indutum inſcripta hoc titulo, Rex Regum & Dominus dominantium. Apoc. 19. 11, & ſeq. Ergo Paulus ſcribebat ad Epheſios, Jeſum Dominum, poſtquam excitatus fuit ad vitam, ad Dei dextram in cœlo fuiſſe collocatum, ſupra omnem poteſtatem & virtutem & dominationem, non hujus ſolum ſeculi, ſed & futuri; omnibuſque infra ejus pedes ſubjectis, caput Eccleſiæ fuiſſe conſtitutum. Eph. 1. 20, & ſeq. Scribebat & ad Philippenſes futurum ut in nomine Jeſu omne genu flecteretur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, ejuſque gloriam gentes omnes agnoſcerent. Phil. 2. 9, & ſeq. Nec abſimilia ſunt, quæ leguntur initio Epiſtolæ ad Ebræos. Ipſe quoque Jeſus verba Danielis, coram Caipha, omnique impiorum conſeſſu ſibi arrogavit: *A modo videbitis Filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cœli.* Matth. 26. 64. Item quod ait Daniel, perveniſſe Filium hominis ad Antiquum dierum, hoc de ſe non ſemel Jeſus Dominus prædicavit, cum ſe ad Patrem vadere diceret. Joh. 16. 16. Act. 1. 9. Addit Daniel, traditam Filio hominis poteſtatem ab Antiquo dierum: idem quoque ſibi à Patre conceſſum Jeſus nos docuit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Matth. 28. 18. Quæ vero hic Filio hominis dominationis æternitas portenditur à Daniele, eadem & ab hoc præmonſtrata eſt regno illi, cujus typus mons ille ingens fuit, ex lapidis fragmine ortus, in ſomnis Nabuchodonoſori viſus, quo Chriſtum præſignificatum eſſe proxime oſtendimus. Chriſtianæ interpretationi Judaica conſentit; Filium enim hominis hic deſcriptum, Meſſiam eſſe traditur in libro Sanhedrin, capite ultimo, & in Bereſith Rabba, & in Midraſch Thehillim. Ita intellexerunt R. Aben Ezra, & R. Selomoh Jarchi; ita Saadias Gaon, & R. Abraham Seba in Faſciculo Myrrhæ; ita denique Joſephus Jachiades in Explanatione Danielis. Nec his tamen abſterritus eſt Grotius, quominus alia omnia fingeret, & ut lapide illo, quo pedes ſtatuæ contriti ſunt, ſic Filio hominis Populum Romanum à Daniele ſignatum pertenderet; cui poſtquam ſingulas vaticinii partes utcunque accommodare conatus eſt, tum vero nubes illas, cum quibus veniſſe narratur Filius hominis, ſic interpretatur, quaſi ad ſignificandam ſummam celeritatem & motum rapidum quo in omnes partes ferebatur, hæc poſita ſint. Quapropter dici vult veniſſe Filium hominis cum nubibus cœli, pro eo quod dici debuerat, tanquam nubes cœli. Cui approbando locum affert è quarto capite Jeremiæ: *Ecce quaſi nubes aſcendet, & quaſi tempeſtas currus ejus.* Jer. 4. 13. Verum ut mittam præpoſitionis עם ſignificationem, quæ numquam deſervit comparationi, quid fiet Ezechielis teſtimonio quod adduximus, Ezech. 1. 26. in quo eadem ipſi in cœlo viſa referuntur, quæ vidit Daniel? quid illis Apocalypſeos, Apoc. 14. 14. in quibus Filius hominis nubibus inſidens & cœlo invectus deſcribitur? quid illo Pſalmi centeſimi noni, & altero Pauli, in quibus Chriſtus ad dextram Dei collocatur? Pſalm. 109. 1, 2, 3. Eph. 1. 20. quid illo denique Jeſu ipſius, qui venturum ſe in nubibus cœli denuntiat? Matth. 26. 64. Profecto mirifica hæc Scriptorum ſacrorum conſenſio veram loci ſententiam omnino aperit.

At omnem exceptionem ſuperat ſplendidum & memorabile teſtimonium, capiti nono inſertum, quo Danieli poſtfuturarum rerum noſcendi avido Gabriel, non quæſita ſolum ſequentium annorum myſteria, ſed alia quoque longe abſtruſiora declarat. *Septuaginta*, inquit, *hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper Urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & Prophetia, & ungatur Sanctus ſanctorum.* Dan. 9. 24, & ſeq. His ſignari Meſſiam aio: nam noxarum abſterſionem ſpondet, quod Meſſiæ proprium munus eſſe conſtat. Juſtitia illa ſempiterna Chriſtus eſt, de quo in Pſalmo ſeptuageſimo primo: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna:* Pſalm. 71. 7. de quo apud Iſaiam: *Judicabit in juſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ:* Iſa. 11. 4. tum alibi: *Ego Dominus vocavi te in juſtitia:* & rurſum: Iſa. 42. 6. & *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus:* & poſtmodum: *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe Juſtus ſervus meus multos:* deinde: *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor juſtus ejus, & Salvator ejus ut lampas* Iſa. 51. 5. Iſa. 53. 11. Iſa. 62. 1, 2.

accendatur. Et videbunt gentes Juſtum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum: & poſtea ſic
Iſa. 63. 1. Chriſtus ipſe de ſe: *Ego qui loquor juſtitiam.* Clariſſime vero Jeremias: *Ecce dies ve-*
Jer. 23. 5, 6. *niunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet judicium & juſtitiam in terra. In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſrael habitabit confidenter, & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus Juſtus noſter:* vel juxta alio-
Zach. 9. 9. rum interpretationem: *Dominus juſtitia noſtra.* Addamus & hoc Zachariæ: *Ecce rex*
1. Cor. 1. 30. *tuus veniet tibi Juſtus & Salvator.* Ex his Paulus ſic de Chriſto Jeſu: *Qui factus eſt nobis ſapientia à Deo & juſtitia.* Implendam Chriſti temporibus prophetiam tradit Daniel,
Matth. 11. 13. quod & de ſe Dominus Jeſus tradit apud Matthæum: *Omnes enim Prophetæ & Lex uſque ad Johannem prophetaverunt.* Sanctum ſanctorum ungendum prædicit, hoc eſt Meſſiam futurum, ſive Chriſtum, ſive ut veteres quoſdam Interpretes dictionem hanc reddi-
Lactant. libr. 4. cap. 7. diſſe notat alicubi Lactantius, ἠλειμμένον. Inde Petrus Judæos increpitans Sanctum
Act. 3. 14. & 4. 27. & Juſtum appellat Chriſtum Jeſum. Sic & de eo Chriſtiani in Actis: *Convenerunt ve-*
1. Joh. 2. 20. *re in civitate iſta adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus:* & Johannes in Epiſtola prima: *Vos unctionem habetis à Sancto.* Nec à no-
Hier. in Dan. 9. ſtra diſcrepat R. Moſis ben Nachman in loci hujus interpretatione ſententia, alio-
Dan. 9. 25. rumve Judæorum, quorum opinionem exponit Hieronymus. Pergit Daniel: *Scito ergo & animadverte: Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt, & rurſum ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum.* Chriſtum illum ducem, Cyrum eſſe putant R. Selomoh, & R. Joſeph Jachiades; Nehemiam, Aben Ezra; Zorobabelem, Judæi recentiores plerique; quæ Rabbinica ſapientia digna ſunt. Nam manifeſto poſt hebdomades novem & ſexaginta futurus eſſe dicitur Unctus ille; quem ſi Cyrum eſſe dicas, vel Zorobabelem, vel Nehemiam, unde ducetur hebdomadum illarum numerandi initium? Præterea idem hic eſt Unctus, ac Sanctus ſanctorum proxime memoratus: quod de Cyro dicere abſurdum eſt, nec aliis ſatis convenit: quamvis enim ſanctitudine floruerint Zorobabel & Nehemias, num juſtitia æterna temporibus illorum in orbem inducta eſt? num eliſæ ſunt vitiorum ſtirpes, & ſcelerum radix reciſa eſt? Hæc
Iſa. 55. 4. autem in Meſſiam congruunt, verum piorum ducem, juxta hoc Iſaiæ: *Ecce teſtem po-*
Jer. 30. 21. *pulis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus:* & iſtud Jeremiæ: *Et erit dux ejus ex eo.*
Dan. 9. 26, 27. Sed audire pergamus Danielem: *Et poſt hebdomades ſeptuaginta duas occidetur Chriſtus, & non erit ejus populus qui eum negaturus eſt: & civitatem & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium: & erit in Templo abominatio deſolationis, & uſque ad conſummationem & finem perſeverabit deſolatio.* Hæc à Chriſto Jeſu notata ſunt, cum ad Diſcipulos de excidio Tem-
Luc. 24. 46. pli verba faceret, & cum Emmaüntiis viatoribus diceret: *Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati.* Porro redintegratio illa & confirmatio fœderis, pertinet ad Chriſtum, quo ſequeſtro fœdus ſempiternum initurum ſe pollicetur Deus, eumque ipſum *in fœdus populi* daturum ſe ſpondet. Quibus cum Chriſtianam cauſſam magnopere firmari Judæi intellexiſſent, pravis interpretationibus ea pervellere conati ſunt. Igitur R. Saadias Gaon in Libro fidei, Meſſiam illum mactandum, ſignum eſſe vult eorum qui hoc tempore obtinebunt ſacerdotium. Quaſi poſt inſtaurationem Templi ulla fuerit Sacerdotum unctio. Deinde quis non intelligit, unum hic eumdemque Meſſiam à Daniele ſignari, quem & Sanctum ſanctorum, & Chriſtum ducem appellat, & olim necandum eſſe prædicit? nam ſi tres diverſi fuiſſent, & Sanctus ſanctorum, & Chriſtus dux, & qui necandus erat, diſtinxiſſet utique, neque errori cauſſam præbuiſſet. Hinc refellitur & R. Selomoh, qui trucidandum Meſſiam, Agrippam eſſe ſtatuit. Ineptior etiam Jachiades, qui Chriſtum illum occidendum interpretatur Templum Cyri nutu reſtitutum, & olim exſcindendum: nam quis concedat Gabrielem res obſcuras Danieli exponentem, tam intricata, tam abſona metaphora uſum, & tam variis interpretationibus opportuna? Quis ædem Deo conſecratam, Chriſtum; quis ejus deſtructionem, necem dictam putet? Chriſti quidem typus Templum eſſe potuit, & fuit; at Templi typus Chriſtus haudquaquam fuit: ſcitum eſt enim rem ſignificatam figura nobiliorem eſſe debere. Præterea proxime commemoratur futura illa Templi deſtructio: *Et civitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vaſtitas:* & paulopoſt: *Et erit in Templo abominatio deſolationis.* Quid ergo attinebat μεταφορικῶς καὶ αἰνιγματωδῶς proponere, quod mox ἰδιωτικῶς & σαφῶς enuntiaturus erat? Alia & ſaniora de totius hujus loci ſenſu opinati ſunt vetuſti illi Ebræi,
Hier. in Dan. 9. quorum ſententiam Hieronymus ſuis in Danielem Commentariis inſeruit: nam & Juſtitiam ſempiternam, & Sanctum ſanctorum, & Chriſtum ducem, & Chriſtum occidendum, unum idemque ſignificare cenſuerunt, Meſſiam videlicet Patribus pro-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [344] - 316
PUBLIC DOMAIN

missum. Quæ profecto priscis temporibus adeo pervulgata fuit & communi omnium consensu recepta interpretatio, ut in Libro temporum de hoc Danielis prædicto pronuntiaverit Africanus, *Nulli dubium esse, quin de adventu Christi prædictio sit.* Nec recentiores Ebræos complures hanc majorum suorum doctrinam tueri puduit. African. apud Hier. in Dan.

XXI. Inter Oseæ vaticinationes imprimis celebratur illa: *Dies multos sedebunt filii Israël, sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim. Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum: & pavebunt ad Dominum, & ad bonum ejus, in novissimo dierum.* Regem hunc David, Christum esse aio, qui avum suum nomine refert, & hic, & apud Ezechielem, & apud Jeremiam, uti supra non semel observavimus. Atque hunc ab Israëlitis quæsitum iri prædicit Propheta, postquam diu propriis religionis suæ ritibus, proprioque regimine caruerint. Hoc nunc fieri cernimus; illud ecquando futurum sit, novit Deus. Messiam quidem hic notari traditur in Thargum Jonathanis Uzielidæ, & in libro Beracoth Hierosolymitano, & apud Rabbinos plerosque. Quo vero tempore rege & sacrificiis, vel caruisse, vel carituros fore Israëlitas velit Propheta, disputant Interpretes. Quidam Salmanasaream deportationem intelligunt, hoc adducti Oseæ effato, quo Israëlitis inferendam ab Assyriis calamitatem prænuntians, dicturos eos ait, *Non est rex nobis, non enim timemus Dominum.* Judæos vero scribit Hieronymus ad Babylonicam captivitatem hæc referre, qua demum exemti patrias sedes repetierunt, Zorobabele duce, quem hic Davidis nomine indicari existimant. Atque hanc opinionem amplexi sunt Theodoretus & Theophylactus: amplexus est & Grotius. Alii tempora reditum illum consecuta hic intelligunt, quibus neque legitimos reges agnoverunt Israëlitæ, neque legitimos Sacerdotes, & Christum Jesum Davide prognatum, ejurata prisca religione, ducem secuti sunt. Nam quod prædicit Propheta futurum hoc *in novissimo dierum*, hoc ipsum habent Isaias, & Michæas, cum de Christo aiunt: *Et erit in novissimo dierum, erit mons domus Domini præparatus in vertice montium*: item Petrus ex Joële: *Et erit in novissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Alii denique, puta Hieronymus, Augustinus, Christianorumque bona pars, præsentem reliquiarum Judaicarum δουλοσύνην signatam putant ab Osea, qua tamdiu extorres jactabuntur, quoad Christi jugo colla submittant. Interpretationem hanc valde mihi probabilem, ac veri simillimam facit illud Pauli: *Cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob. Et hoc illis à me Testamentum, cum abstulero peccata eorum.* Quidam etiam varios illos Israëlitarum casus una ista pericope designari contendunt. Prophetia Oseæ, Ose. 3, 4, 5. Ose. 10, 3. Theod. & Theoph. in Ose. 3. Grot. in Ose. 3. Isa. 2. 2. Mich. 4. 1. Joël 2. 28. Act. 2. 17. Rom. 11. 25, 26, & seq.

XXII. De Christo etiam agitur in istis Joëlis: *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem justitiæ.* Scio ambiguitatem inesse voci מורה, quæ & *Doctorem* & *pluviam* sonat, & quæ à nonnullis in posteriorem hanc significationem trahitur. Aliter Chaldæus Interpres, aliter Septuaginta, & Vulgatus quoque. Aliud etiam suadet ipsa verborum convenientia, in quibus aptius est dicere *Doctorem justitiæ*, quam *pluviam justitiæ.* Idem suadet & Osee, cum ait de Christo venturo: *Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam.* Utrobique Doctor ille justitiæ, Christus intelligendus est. Sin vertere malis *pluviam justitiæ*, Christum nihilominus intelligito, qui & pluviæ symbolo notatur in Psalmis: *Descendet sicut pluvia in vellus*: ubi & istud subnectitur: *Orietur in diebus ejus justitia.* Ita apud Malachiam Christus appellatur *Sol justitiæ.* Designari autem Christum hoc Joëlis loco sequentia ostendunt: *Et scietis quia in medio Israël, ego sum, & ego Dominus Deus vester, & non est amplius; & non confundetur populus meus in æternum. Et erit post hæc, effundam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt*: quæ quomodo sumenda sint, docet nos Petrus in Actis Apostolorum. Sed & R. Saadias Gaon in Libro fidei, & R. Machir in Pulvere Aromatico, aliique Rabbinorum eruditissimi, hæc Messiæ temporibus accommodant. Quo & nos invitat illud quod paulopost subjicit Joël: *In monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio*, simile hujus apud Isaiam prædictionis de Messia: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Consentienti huic Interpretum sententiæ contraire ausus est Grotius, recoctaque veteri quadam prædicti hujus interpretatione, quam Rufino tribui video, Doctorem illum justitiæ Isaiam esse statuit; nec aliis tamen rationibus approbavit, quam quod Isaiæ temporibus Prophetæ & Prophetides extiterint, ipsiusque Isaiæ filii vaticinationes ediderint. Quasi vel ante Isaiam, vel post illum, nulli inter Judæos Prophetæ fuerint, vel Prophetides. Majus autem & largius gratiæ cœlestis donum, ac sancti Spiritus infusionem pollicetur apud Joëlem Deus, quam priscis temporibus hominum generi concesserat; quod Isaiæ Prophetia Joëlis, Joël 2. 23, & seq. Ose. 10 12. Psalm. 76. 1. Mal. 4. 2. Joël 2 27, 28. Act. 2. 17. Joel 2. 32. Isa. 2, 3.

ævo minime contigit. Quod autem probare nititur, Iſaiæ filios futura prædixiſſe, ex
Iſa. 8. 18. his ipſius verbis: *Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Dominus, in ſignum & portentum Iſraël*, fruſtra eſt, cum inde colligi nequeat, quod vult. Concedamus tamen id de filiis Iſaiæ, probet de filiabus: ait enim Joël: *Prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ:* probet itidem de ancillis & ſervis, quos Spiritus ſancti aura afflatum quoque iri Joël prædixit.

Prophetia Amos, Amos 9. 11, & ſeq. XXIII. Eſt & Chriſti ac Eccleſiæ θεολεικτὸν, id quod profatur Amos: *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt inſtaurabo, & reædificabo illud, ſicut in diebus antiquis, ut poſſideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo quod invocatum ſit nomen meum ſuper eos, dicit Dominus faciens hæc.* Ut ſuperiora Joëlis Petrus, ſic iſta Amoſi Jacobus quo pertineant oſtendit in Actis; ad Chriſtum nimirum, & gentes ſub ejus jugum cogendas. Nec infitiantur Judæi, qui in capite ultimo Thalmudici libri Sanhedrin, memoratum hic Tabernaculum David, Meſſiam eſſe volunt. Redeunt vero ad ingenium ſuum Judæi, cum prolixas θεοσοφίας hujus pollicitationes, tum ubertatis terræ, & fructuum proventus, tum diuturnitatis imperii & amplificationis ac ſecuritatis, κατὰ λέξιν ſumi volunt,
Hier. in Amos 9. eoque nomine Hieronymo pœnas dant. Et merito ſane; tales enim eſſe fructus hic ab Amoſo promiſſos intelligere par eſt, qualis ea fames eſt, cui ſedandæ comparantur hi fructus & promittuntur. Cujuſmodi autem fames illa ſit, palam fecit Amoſus
Amos 8. 11. ipſe, cum dixit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & mittam famem in terram; non famem panis, neque ſitim aquæ, ſed audiendi verbum Domini.* Animadvertendum ergo idem à Grotio eſt, qui lethali literæ inhærens σαρκικῶς hæc & Judaice intellexit; & Tabernaculum illud David, cujus inſtaurationem ſpondet Propheta, domum Davidis à Zorobabele reparatam eſſe docuit. Quod quam verum ſit, patet ex iis in quibus Prophetiam ſuam Amoſus claudit: *Et non evellam eos ultra de terra ſua quam dedi eis, dicit Dominus Deus tuus.* Sedibus enim ſuis ita depulſa & exterminata eſt Iudaica gens, ut nulla unquam longioribus & infelicioribus exiliis damnata eſſe feratur. Sed nec omnes nationes Iudaico imperio ſubjectæ ſunt, vel Zorobabelis temporibus, vel ſequenti ætate; imo in alienam Iudaica ipſa gens ditionem conceſſit. At Chriſtus Da-
Joh. 1. 14. vide oriundus πλὴν σκηνὴν δαβὶδ ἀνέστησε, cum juxta Evangeliſtæ verba, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, æternumque à Deo accepit regnum, crebris vaticiniis prædictum, & Davidi promiſſum. Optime hæc à Theodoreto adnotata ſunt adverſus eam ſententiam, quam deinde amplexus eſt Grotius, & quæ jam ipſius ævo invaluerat, & à Cyrillo quoque propugnata eſt; ſed ita tamen ut hunc eſſe hiſtoriæ ſenſum vellet, alium autem veriorem ad Chriſtum pertinentem illic ineſſe cenſeret.

Prophetia Abdiæ, Abd. 17, & ſeq. XXIV. *Et in monte Sion erit ſalvatio*, inquit Abdias, *& erit ſanctus: & poſſidebit domus Jacob eos qui ſe poſſederant. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma, & domus Eſau ſtipula, & ſuccendentur in eis, & devorabunt eos, & non erunt reliquiæ domus Eſau, quia Dominus locutus eſt.* Quoniam ſalutares ſuas leges Hieroſolymis primum & in Sione laturus erat Chriſtus, unde per totum orbem promulgandæ
Joël 2. 32. erant; idcirco & hic Abdias, & ſupra Joël, in Sione ſalutem per Chriſtum fore propoſitam prædicunt, & de Sione legem ac Domini verbum exiturum per Chriſtum
Iſa. 2. 3. Iſaias prodidit. Ignis quoque ſymbolo ſæpe adumbratur Chriſtus, & ignitus deſcri-
Ezech. 1. 27. & 8. 2. bitur; præcipue vero apud Ezechielem, & in Apocalypſi Iohannis. Moſi in arden-
Apoc. 1. 14. & & 2. 18. & 19. 12. te rubo, & inter Sinai montis flammas locutum fuiſſe Chriſtum, Juſtini, Origenis, Hieronymi, aliorumque Eccleſiæ Magiſtrorum conteſtata ſententia eſt. Quo pertraxiſſe videtur eos Paulus in Epiſtola ad Ebræos, cum collatis inter ſe & compoſitis, hinc ardente ac procelloſo Sinai, inde Sione ac Hieroſolyma cœleſti; hinc tubæ ſono & formidoloſa illa ac terribili voce, inde Eccleſia primitivorum ac Teſta-
Ebr. 12. 25, 29. menti Novi ſequeſtro Jeſu, ſubjungit: *Videte ne recuſetis loquentem: ſi enim illi non effugerunt, recuſantes eum qui ſuper terram loquebatur; multo magis nos, qui de cœlis loquentem nobis avertimus.* Quaſi eumdem velit utrobique fuiſſe locutum. Et demum: *Et-*
Luc. 12. 49. *enim Deus noſter ignis conſumens eſt.* Quocirca hæc aiebat Jeſus ipſe de ſe: *Ignem veni mittere in terram: & quid volo niſi ut accendatur?* Abdiæ vero penitus conſonat Iſaias,
Iſa. 31. 9. cum ait: *Dixit Dominus, cujus ignis eſt in Sion, & caminus ejus in Jeruſalem.* Quod au-
Abd. 18. tem adjicit Abdias: *Et non erunt reliquiæ domus Eſau;* hoc ipſum de Chriſto à Balaa-
Num. 24. 17. mo prædictum vidimus: *Erit Idumæa poſſeſſio ejus, & erit poſſeſſio ejus Seir;* cui prædictioni ex altera hac Abdiæ R. Selomoh lucem affert, ut pote ſignificationis ejuſdem, & ad Meſſiam ſpectantis. Par eſt illa Amoſi proxime à nobis allata, & Meſ-
Amos 9. 11, 12. ſiæ itidem prænuntia: *Suſcitabo tabernaculum David, ut poſſideant reliquias Idumææ, & & omnes nationes, eo quod invocatum ſit nomen meum ſuper eos; dicit Dominus faciens*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [346] - 318
PUBLIC DOMAIN

hæc. In hoc denique commate prophetia Abdiæ concluditur: *Et aſcendent ſalvatores in montem Sion judicare montem Eſau, & erit Domino regnum.* Meſſiæ hæc adſcribit doctiſſimus Rabbinorum Maimonides: adſcribimus & nos, & *Salvatores* Meſſiam ac Meſſiæ miniſtros dictos cenſemus. Sion vero, unde primum nova Chriſti lex proficiſci, & in qua Eccleſia fundari debuit, Eccleſiam illam ſignificat; Eſau vero, Eccleſiæ perduelles. Cæterum & hi, & illa, Chriſtum regem ſunt agnituri, ut apertiſſime in ſecundo Pſalmo de ſe ipſe Chriſtus prædicat: *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Hinc adeo Jeſus Dominus dictus eſt Jeſus: *Vocabis nomen ejus Jeſum*, ait Joſepho Angelus; *ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum à peccatis eorum.* Hinc & regnum illi æternum portenditur: *Et regnabit*, ait Mariæ Angelus, *in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Hinc & in Actis Petrus: *Principem & Salvatorem* eum appellat. Hinc denique à Prophetis Regem, ducem, principem, ac præceptorem dictum eum ſupra obſervavimus.

Abd. 21. Pſalm. 2. 6, & ſeq. Matth. 1. 21. Luc. 1. 33. Act. 5. 31

XXV. *Congregatione congregabo, Jacob, totum te; in unum conducam reliquias, pariter ponam illum quaſi gregem in ovili, quaſi pecus in medio caularum: tumultuabuntur à multitudine hominum; aſcendet enim pandens iter ante eos: dividet & tranſibunt portam, & ingredientur per eam: & tranſibit rex eorum coram eis, & Dominus in capite eorum.* Verba ſunt Michææ Prophetæ, quibus Chriſtum præmonſtrari contendo. Nam quamvis controverſa ſint inter eruditos, & ab aliis ad Samaritarum, Hieroſolymitarumque excidium, ac Sedeciæ calamitates trahantur, ab aliis ad Chriſtum; ego tamen vel apertiorem eam eſſe aio interpretationem, quæ hæc Chriſto accommodat, vel utramque certe ſimul poſſe conſiſtere, quod ſæpe accidere ex Paulo diſcere licet. Quippe proprium hoc Meſſiæ futurum eſſe officium Prophetæ docent, diſperſos Iſraëlitas congregare, quemadmodum errantes oves & diſſipatas in unum gregem cogere paſtores ſolent. Id ſibi volebat Oſee, cum diceret: *Et congregabuntur filii Juda, & filii Iſraël pariter, & ponent ſibimet caput unum, & aſcendent de terra.* Idem & Jeremias triceſimo primo capite, cui Chriſti προφητείαν ineſſe oſtendimus: *Qui diſperſit Iſraël, congregabit eum, & cuſtodiet eum, ſicut paſtor gregem ſuum.* Idem & Ezechiel: *Hæc dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc invenient me domus Iſraël, ut faciam eis: multiplicabo eos ſicut gregem hominum, ut gregem ſanctum, ut gregem Jeruſalem in ſolennitatibus ejus. Sic erunt civitates deſtructæ, plenæ gregibus hominum, & ſcient quia ego Dominus.* Præiturum quoque ipſis Chriſtum προηγητήν Iſaias in quinquageſimo ſecundo capite, quod Meſſiæ itidem clariſſimam prædictionem continet: *Non in tumultu exibitis, nec in fuga properabitis: præcedet enim vos Dominus, & congregabit vos Deus Iſraël.* Neque hic iterare opus eſt, quam ſæpe in Codicibus ſacris paſtoris munus, nomenque aſciſcere amet Chriſtus. Vetuſtiores itaque Judæi Meſſiæ οἰκονομίαν hic eſſe prædictam fatebantur, velut R. Moſes Hadarſan ſive Concionator in Bereſith Rabba.

Prophetia Michææ, Mich. 2. 12, 13. Oſe. 1. 11. Jer. 31. 10. Ezech. 36. 37, 38. Iſa. 52. 12.

Nobilem etiam capite quarto vaticinationem de Chriſto Michæas edidit; quæ quoniam ne verbis quidem ab ea diſcrepat, quæ ſecundo Iſaiæ continetur capite, nihil repetere neceſſe eſt, quæ ad hanc aſſerendam ſupra attulimus. Pauca quædam illuſtrare ſolum convenit, quæ loco huic peculiaria ſunt. Velut illud: *Et corripiet gentes fortes uſque in longinquum:* cui ſimile hoc habet Pſalmus ſecundus de Chriſto: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.* Subjicit Michæas: *Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum eſt:* hoc ipſum de Meſſiæ temporibus cecinit Zacharias: *In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum.* Pergit Michæas: *In die illa, dicit Dominus, congregabo claudicantem, & eam quam ejeceram colligam, & quam afflixeram, & ponam claudicantem in reliquias, & eam quæ laboraverat in gentem robuſtam:* conſona ſunt iſta Sophoniæ: *Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo, & ſalvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confeſſionis eorum.* Addit Michæas: *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc, & uſque in æternum:* paria de Chriſto nuntiantem Danielem audivimus: *Poteſtas ejus, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur:* & Angelum quoque apud Lucam de Chriſto Jeſu: *Et regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Notatur quoque Chriſtus in iſtis Michææ: *Et tu, turris gregis, nebuloſa filia Sion, uſque ad te veniet, & veniet poteſtas prima, regnum filiæ Ieruſalem. Nunc quare mœrore contraheris? numquid rex non eſt tibi, aut conſiliarius tuus periit?* Eadem habet Iſaias de Chriſto: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus*

Mich. 4. 1, & ſeq. Zach. 3. 10. Mich. 4. 6. Soph. 3. 19. Mich. 4. 7. Dan. 7. 14. Luc. 1. 33. Mich. 4. 8, 9. Iſa. 9. 6.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [347] - 319
PUBLIC DOMAIN

eſt principatus ſuper humerum ejus : & vocabitur nomen ejus , Admirabilis , conſiliarius Deus fortis , pater futuri ſæculi , princeps pacis. Ergo hæc Michææ in Chriſtum tranſferebat Jonathan ben Uziel. Libenter vero Grotio aſſentior, Turrim gregis apud Bethlehemum ſtatuenti, unde Chriſtum oriturum mox apertius Michæas prædicet. Futurum is deinde ſpondet, ut filiam Sionis Chriſtus redimat: nempe & à Jobo & ab Iſaia Chriſtum *redemtorem* dictum notavimus. Sic demum filiam Sionis, Chriſti auxilio confirmatam Michæas alloquitur: *Surge , & tritura , filia Sion , quia cornu tuum ponam ferreum , & ungulas tuas ponam æreas , & comminues populos multos , & interficies , Domine , rapinas eorum :* ſimilia de Chriſto præcinuit David: *Reges eos in virga ferrea , & tanquam vas figuli confringes eos.* Aptius etiam ad rem Iſaias: *Ego auxiliatus ſum tibi , dicit Dominus , & redemtor tuus ſanctus Iſraël : ego poſui te quaſi plauſtrum triturans novum , habens roſtra ſerrantia ; triturabis montes , & comminues , & colles quaſi pulverem pones.* Quam Iſaiæ clauſulam Meſſiæ ſignificativam eſſe manifeſto illud indicat quod præcedit : *Ego Deus tuus , confortavi te , & auxiliatus ſum tibi , & ſuſcepit te dextera Juſti mei.* Hæc Judæorum Interpretum diligentiam non fugerunt, qui tot teſtimoniorum conſenſione notata Chriſtum hic à Meſſia prædictum eſſe faſſi ſunt. Sic Bereſith Rabba, ſic R. Selomoh Jarchi, ſic Aben Ezra. Contra ea Grotius, ex verborum ſecundi capitis Iſaiæ, & quarti Michææ conſenſu, non ſententiæ paritatem collegit, pro eo ac debuit; ſed hæc ad illa παραφθημένα res alias ſignificare cenſuit: Iſaiam quippe de regno Ezechiæ, Michæam de temporibus quæ reditum ex Babylone ſunt conſecuta, diſſeruiſſe opinatur. Arbitrentur æqui rerum æſtimatores, utrum veriſimilius ſit, quorum verba conſonant, eorum conſpirare ſententias; an ſumma verborum paritate, ſummam ſententiarum diſcrepantiam contineri. Num hæc Michææ præterea convenire dicemus, vel Ezechiæ ævo, vel recentioribus Babylonica captivitate temporibus: *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion , ex hoc nunc , & uſque in æternum ?* minime vero. Atqui ſi ad neutrum illa pertinent, certe nec ſuperiora, quæ his arctiſſime cohærent. Adverſus perverſam hanc capitis iſtius interpretationem graviter excandeſcit Theodoretus, quam tum tuebantur, non Judæi ſolum, ſed & Chriſtiani quidam, ſolidiſque eam argumentis obterit. Quærit enim ecquæ gentes magno numero Legi Dei obtemperaturæ ad Templum Domini concurrerint poſt reditum Judæorum è captivitate Babylonica; quarum gentium controverſias arbitra ac diſceptatrix Domini Lex compoſuerit, eorumque noxas & flagitia caſtigaverit; qua item pace fruitus ſit Judaicus populus, qui variis exinde calamitatibus miſerrime afflictus, gentium multarum incurſiones ac vexationes perpeſſus eſt. Tum id quoque : *Nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei noſtri in æternum & ultra*, præclare oſtendit, Michæam non deſignaſſe Judæos, qui patriis ſedibus eliminati, totius orbis inquilini, & exules, ſacra Legis ſuæ munia obire non poſſunt. Unde nec ipſis hæc competere ait : *Et regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion , ex hoc nunc & uſque in æternum.* Priorem capitis partem juxta hiſtoricum æque ſenſum & myſticum Chriſto & Eccleſiæ adjungit Cyrillus; poſtremam, ab octavo commate ad capitis uſque finem, Sennacheribi & Nabuchodonoſoris expeditiones ἰσοεικῶς notare cenſet; Chriſtum vero, ſecundum λεπτότερον καὶ πνευματικώτερον λόγον.

Perpaucis quinti capitis verſiculis multa de venturo Meſſia poſteros Michæas docuit. Nam primum patriam ejus indicavit, cum diceret : *Et tu , Bethlehem Ephrata , parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël.* Deinde ut ortum ejus, non temporarium, qualis hominum reliquorum eſt, ſed omnibus temporum initiis priorem, & ipſius æternitatis æqualem fore oſtendat, addit : *Et egreſſus ejus ab initio , à diebus æternitatis.* Sed muliere tamen proditurum eum ait per partum, atque ita humanæ naturæ participem, conſanguinitatis vinculo iri conjunctum omnibus hominibus, etiam Barbaris; quos fraterno amore complexus, ut pote eorum ſimilis & ὁμοφυὴς, ad Iſraëlitarum jura vocabit; validoque & magnifico moderabitur imperio, cujus is erit ſplendor, ea fama, ut ad orbis uſque pervadat fines, & remotiſſimas gentes ad ſe invitet & alliciat, atque altæ demum pacis compotes faciat. Verba hæc ſunt : *Propter hoc dabit eos uſque ad tempus, in quo parturiens pariet, & reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Iſraël. Et ſtabit , & paſcet in fortitudine Domini , in ſublimitate nominis Domini Dei ſui , & convertentur , quia nunc magnificabitur uſque ad terminos terræ. Et erit iſte pax.* Ad Chriſtum hæc retuliſſe veteres Iudæos locuples teſtimonium ſuppeditat Evangelium Matthæi, atque illud Iohannis; ex quibus clariſſime intelligitur tralatitiam hanc & pervulgatam fuiſſe Iudæorum ſententiam, ex hoc Michææ loco deductam, Bethlehemo Meſſiam proditurum. Hanc majorum ſuorum doctrinam tenuerunt ſequioris ævi Magiſtri. Sic Paraphraſtes Chaldæus Ionathan; ſic Thalmud in libro Sanhedrin, ultimo capite, & in libro De paſchate, capite decimo; ſic & Midraſch Thehillim, & R. Selomoh, & R. David Kimchi. Nempe & pleraſque

Mich. 5. 2.
Mich. 4. 10.
Mich. 4. 13.
Pſalm. 2. 9.
Iſa. 41. 14, 15.
Iſa. 41. 10.
Theodor. in Mich. 4.
Mich. 4. 5.
Cyr. in Mich. 4.
Mich. 5. 2, & ſeq.
Mich. 5. 3, & ſeq.
Matth. 2. 4, & ſeq. Joh. 7. 40, & ſeq.

raſque alias de Chriſto vaticinationes huic conſonare ſciebant. Nam quod ait Michæas, futurum *egreſſum ejus ab initio, à diebus æternitatis*, hoc ipſum de Chriſto præcinuerat David, cum induceret Deum Patrem Chriſto dicentem: *Ex utero ante Luciferum genui te.* Idem habet de eo Pſalmus ſeptuageſimus primus: *Permanebit cum Sole & ante Lunam, in generatione & generationem*: & poſtea: *Ante Solem permanet nomen ejus.* Hoc de ſe Sapientia ipſa, quæ Chriſtus eſt, prædicabat his verbis: *Ab æterno ordinata ſum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* Hoc ſibi volebat Apoſtolus Johannes, cum de Verbo, quod Chriſtus eſt, diceret: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.* Hoc de ſe quoque aiebat Dominus Jeſus, ſic Deum Patrem compellans: *Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipſum, claritate quam habui, priuſquam mundus eſſet, apud te.* Puerperam autem illam intellige, quæ Iſaiæ ſeptimo, octavo, & nono, capitibus commemoratur, pueri videlicet illius matrem, cui nomen, *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari*, qui *Fortis* dicitur, & *Princeps pacis*, cujus immenſum prædicatur imperium, & æterna pax. Quæ ſi quis omnia perpendat accurate, præſenti Michææ loco conſona reperiet. Cum vero futurum pollicetur Propheta, ut Chriſtus gentes *paſcat in fortitudine*, paſtoris hic quoque, ut alias ſæpe, perſona Chriſto imponitur, qui hunc habitum & ornatum, hocque adeo munus, ſuæ erga homines benevolentiæ & ſollicitudinis teſtificandæ gratia, gerere amat, ſibique imponit; quod ſupra jam à me animadverſum eſt, & inferius quoque commodus erit obſervandi locus. Magnificentiam vero ejus ad fines uſque orbis celebratum iri promittit, perinde ut ſuperiore vaticinatione de Meſſia prædictum vidimus, futurum ut *corripiat gentes fortes uſque in longinquum.* Idem Pſalmo ſecundo de eo præſignificatur: *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ*: & Pſalmo ſeptuageſimo primo: *Et dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum*: & mox: *Omnes gentes magnificabunt eum.* Omnia vero tranquillaturum Chriſtum & pacificaturum ſexcenties jam nos Prophetæ monuerunt. Quemadmodum ergo Chriſtum pacem futurum prædicit Michæas, ita Paulus de Chriſto Jeſu: *Ipſe enim eſt pax noſtra.* Atenim tam perſpicua veritatis argumenta aſpernati Judæi complures, nec patrum ſuorum auctoritatem reveriti, hæc ad Zorobabelem detorquere tentarunt, quos & vetuſtos aliquot Sacræ Scripturæ Interpretes Chriſtianos aſſectatos fuiſſe video, Chryſoſtomum, Theophylactum, Euthymium; noviſſimeque Grotium. Adverſus hanc doctrinam inſurgit Theodoretus, & Zorobabelem Babylone natum eſſe oſtendit, non Bethlehemi; nec eſſe *egreſſum ejus à diebus æternitatis.* Scio quid ad hæc reſpondeat Grotius; Zorobabelem Bethlehemo ortum cenſeri, quod ex Davidis, qui Bethlehemi natus eſt, familia eſſet oriundus; egreſſum vero ejus à diebus æternitatis dici, quod longum ſtemma à Davide duceret, multæque inter ipſum & Davidem interceſſiſſent γενεαί, longaque diuturnitas temporis, poſtquam Bethlehemo ſtirps illa prodierat. Id ſi accipimus, jam ergo multiplex nobis patria erit, totque natales terras numerabimus, quot loci majoribus noſtris ortum dederunt. Ergo & Zorobabel, præter Babylonem in qua natus eſt, Jeruſalem quoque patriam habebat, in qua tot Reges ipſius deceſſores ſunt procreati; & Bethlehemum, in qua David, & Booz, & Obed, & Jeſſe; & Ægyptum, in qua Aminadab, & Nahaſſon; & Haran Meſopotamiæ, in qua Judas; & regiones ad Chanaanitidis Auſtrum ſitas circa Berſabee & Gerara, in quibus Jacob, & Iſaac; & Ur Chaldæorum, in qua Abraham; quod neque dici neque ferri poteſt. Præterea utrum exiſtimare ſatius eſt, Prophetam hunc, quem de Chriſto alias edidiſſe prædictiones oſtendimus, eam præmonſtrare voluiſſe urbem, quæ Chriſti patria futura erat, conſentientibus vetuſtiſſimis Judæis, uti & revera fuit; an cum Zorobabelis imperium & res gerendas vaticinaretur, eam notaſſe urbem, quæ Davidis ipſius progenitoris patria fuiſſet? Adde & verba iſta, *Ab initio, à diebus æternitatis*, quæ ſic Ebraice concepta ſunt, מקדם מימי עולם, quaſi dicas, *Ab olim, à diebus æternitatis*, geminata rei ejuſdem ſignificatione, non longitudinem temporum, ſed ipſius æternitatis infinitatem indicare. Quis vero nominis ſui fama orbem credat Zorobabelem repleviſſe, exulum aliquot ducem, & gentis exiguæ, obſcuræ, ac jam pene funditus exciſæ principem, propter reparatum Templum, ſplendidum quidem olim, dum manebant regna, tunc autem rudiori opera refectum, ad cujus conſpectum prioris Templi memoria ſenibus lacrymas excutiebat? Quî pax denique dicetur Zorobabel, quem graviſſimis Chuthæorum Samarienſium calumniis & criminationibus appetitum, vix inchoatum inſtaurationis Hieroſolymitani Templi opus abſolvere potuiſſe ſcimus? Comma ſeptimum capitis hujus Chriſto adſcribit liber Beracoth Thalmudis Hieroſolymitani. Eſt autem hujuſmodi: *Et erunt reliquiæ Jacob in medio populorum multorum, quaſi ros à Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam quæ non exſpectat virum.* Quia videlicet ex Jacobi

Mich. 5. 2. Pſalm. 109. 3. Pſalm. 71. 5, 17. Prov. 8. 23. Joh. 1. 1, 2. Joh. 17. 5. Iſa. 8. 1, 3. Iſa. 9. 6, 7. Mich. 4. 3. Pſalm. 2. 8. Pſalm. 71. 8, 17. Eph. 2. 14. Chryſ. Theoph. Euthym. Grot. Theodor. in Mich. 5. 2.

reliquiis ſuſcitandus erat Meſſias, qui rore gratiæ cœleſtis orbem univerſum irrigaturus erat & fecundaturus; de quo in eamdem ſententiam diſſerit Pſalmus
Pſalm. 71. 6. ſeptuageſimus primus: *Deſcendet ſicut pluvia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.*

Mich. 7. 11, 14, & ſeq. Chriſti præterea venturi myſterium ſeptimo capite tangit Michæas, cum Eccleſiæ inſtaurationem per Chriſtum futuram nuntiat his verbis: *Dies, ut ædificentur maceriæ*
Hier. in Mich. 7. 11. *tuæ.* Id ad Chriſtum Judæos quoſdam retuliſſe ſcribit Hieronymus. Nec diſſimilis illa
Amos 9. 11. eſt Amoſi de Chriſto prophetia, quam ſupra attulimus: *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David, quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt inſtaurabo, & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis.* Addit Michæas:
Mich. 7. 11. *In die illa longe fiet*
Mich. 4. 2. *Lex:* par illud quod ſupra, & hic, & Iſaias de Chriſto cecinerant: *De Sion egredietur*
Iſa. 2. 3. *Lex, & Verbum Domini de Jeruſalem:* & deinde: *Magnificabitur uſque ad terminos terræ:*
Mich. 5. 4. paria & in Pſalmis, ſecundo, & centeſimo nono, Chriſti θεοπρεπῶς vidimus:
Pſalm. 2. 6. *Ego autem conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum*
Pſalm. 109. 2. *ejus:* tum: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum*
Mich. 7. 12. *tuorum.* Quod autem ſubjungit Michæas, ad Eccleſiam remotas gentes tranſituras, *A civitatibus munitis uſque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte;* idem
Pſalm. 71. 8. de Chriſto prædictum extat Pſalmo ſeptuageſimo primo: *Et dominabitur à mari uſque*
Zach. 9. 10. *ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum:* idem & apud Zachariam: *Loquetur pacem gentibus, & poteſtas ejus à mari uſque ad mare, & à fluminibus uſque ad fines*
Mich. 7. 13. *terræ.* Sequitur apud Michæam: *Et terra erit in deſolationem:* nempe id quoque poſt
Dan. 9. 26. Chriſtum Daniel eventurum monuit. Chriſtum deinde adhortatur Propheta, ut *Paſ-*
Mich. 7. 14. *cat populum in virga ſua, gregem hæreditatis ſuæ:* de quo videlicet ſupra fuerat vatici-
Mich. 5. 3. natus: *Et ſtabit, & paſcet in fortitudine Domini;* paſtorale officium, juxta Prophetarum omnium conſenſionem, Meſſiæ adſcribens. Reſpondet Chriſtus: *Secundum dies egreſſionis tuæ de terra Ægypti oſtendam ei mirabilia:* ſic in eodem ſeptuageſimo primo Pſal-
Pſalm. 71. 18. mo, qui Chriſtum θεοπαίζει: *Benedictus Dominus Deus Iſraël, qui fecit mirabilia ſolus:*
Joël 2. 26. ſic & apud Joëlem, illic ubi Meſſiam ab eo prænuntiari diximus: *Laudabitis nomen*
Mich. 7. 16, 17. *Dei veſtri, qui fecit mirabilia vobiſcum.* Pergit Michæas: *Videbunt gentes, & confundentur ſuper omni fortitudine ſua, ponent manus ſuper os, aures eorum ſurdæ erunt; lingent pulverem ſicut ſerpentes, velut reptilia terræ perturbabuntur in ædibus ſuis, Dominum Deum noſtrum formidabunt, & timebunt te:* his conſentanea Pſalmus idem ſeptuageſimus pri-
Pſalm. 71. 9, & ſeq. mus ſuppeditat: *Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent: Reges Thar-*
Iſa. 49. 23. *ſis & inſulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent, & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſervient ei:* cui ſimile eſt & iſtud Iſaiæ de Meſſia: *Et erunt*
Oſe. 3. 5. *reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.* Facit huc quoque illud Oſeæ, Chriſti θεολεκτικόν: *Et poſt hæc revertentur filii Iſraël, & quærent Dominum Deum ſuum, & David regem ſuum, & pavebunt ad Dominum.* Flagitiorum deinde veniam per Chriſtum nobis largiendam pro-
Mich. 7. 18, 19. mittit Michæas, quod paſſim de eo Prophetæ humano generi ſpondent. Ac demum
Mich. 7. 20. quæ de venturo Chriſto, ſub jurisjurandi lege, Abrahamo & Jacobo promiſſa ſunt, effecturum eum aſſeverat.

Prophetia Habacuc, XXVI. Secundo capite Habacuc hæc leguntur: *Adhuc viſus procul, & apparebit in*
Hab. 2. 3. *finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, exſpecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit.* Quibus Meſſiæ adventum prædici conſentiunt Ebræi Interpretes & Chriſtiani. De Chriſtianis dubitatio nulla eſt, qui Pauli auctoritatem ſecuti, vel ad Chriſti ſalutarem illa-
Ebr. 10. 37, & ſeq. pſum in animos hominum ſpectare iſta cenſuerunt, vel ad ejus deſcenſum in terras: quod & in Thalmudici libri Sanhedrin poſtremo capite, & apud R. Selomoh diſerte docetur.

Hab. 3. 13, 18. Nec myſterio caret illud, quod extat in oratione Habacuc: *Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo.* Scio nonnullos hic Joſuam notatum arbitrari; qui tamen unctus non fuit, nec Unctus dici potuit, niſi καταχρηστικῶς, & latiori ſigni-
1. Par. 16. 22. ficatione; quemadmodum in Paralipomenis quicunque exierunt de Ægypto, Chriſti
Hier. in Hab. vocantur, ut adnotat Hieronymus. Alii ad Davidem id flectunt. Utrumque certe Chriſti Jeſu figuram geſſiſſe diximus: cujus nomen cum & ſignificationem habeat ſalutis, quæ hic promittitur, aptius ei videtur locus quam Davidi convenire; aptius etiam quam Joſuæ, cui minus proprie quam Jeſu competit Chriſti nomen. Itaque
Hier. in Hab. 3. ſic comma illud reddebat Sexta Editio, Hieronymo teſte: ἐξῆλθες τὸ σῶσαι τὸν λαόν-σου διὰ ἰησοῦ χριστόν σου· *Exiiſti ad ſervandum populum tuum, per Jeſum Chriſtum tuum.* Et ad Meſſiam quoque id Ebræi retulerunt. Facit huc & id quod paulopoſt ſubnectit Habacuc: *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jeſu meo.* Scio Ebraice ſcriptum eſſe ישעי, & ex nomine communi ישע, nomen proprium eſſe factum; ſed ta-

men ex adjunctione alterius prophetiæ & utriusque ἀλληλουχία, Christus utrobique homini non luscitioso videbitur expressus. Jonathan certe posteriore hoc loco, itidem ut priore, Christum reddidit.

XXVII. De Messiæ adventu Sophoniæ quoque vaticinatio extat tertio capite; ait enim ex Domini persona: *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno.* Nomen Domini hoc loco Regem Messiam signare traditur in Beresith Rabba, & in Pulvere aromatico R. Machir; totamque hanc prophetiam Christo adjudicasse Judæos testificantur. Recte sane; completam enim prophetiam hanc fuisse novimus in mirifica priscorum Christianorum concordia, quorum *erat cor unum & anima una.* Pergit Sophonias: *Ultra flumina Æthiopiæ, inde supplices mei, filii dispersorum meorum deferent munus mihi:* simile illud è Psalmo quadragesimo quarto, qui Messiæ προφητικὸς est: *Filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes divites plebis:* simile quoque initio sexagesimi capitis de Christo Isaias prædicit; quod & in Eunucho Candaces Reginæ exitum habuit. Spondet deinde Sophonias altam pacem reliquiis Israëlis: *Quoniam ipsi pascentur & accubabunt, & non erit qui exterreat:* quod Christi eventurum temporibus pollicentem itidem Michæam audivimus, cum diceret: *Et sedebit vir subtus vitem suam, & subtus ficum suam, & non erit qui deterreat.* Israëli postmodum promittit Sophonias, futurum ut in medio ejus sedem suam Messias constituat: quod & apud Zachariam semel iterumque reperitur: *Et habitabo in medio tui:* & apud Ezechielem: *Et erit tabernaculum meum in eis:* quod & Discipulis suis Christus Jesus promittebat: *Et ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.* Quod adjicit deinde Propheta: *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem;* hoc idem pene αὐτολεξεὶ apud Michæam de Christo prædictum supra vidimus.

Prophetia Sophoniæ, Soph. 3. 9, & seq. Soph. 3. 10. Psalm. 44. 13. Soph. 3. 13. Mich. 4. 4. Soph. 3. 17. Zach. 2. 10, 11. Ezech. 37. 27. Matth. 28. 9. Soph. 3. 19. Mich. 4. 6.

XXVIII. Expectati Christi mysterium clarissima prophetia & celeberrima Aggæus explicavit. Nam primum cum ait: *Verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti, & spiritus meus erit in medio vestrum, nolite timere;* Ebræis in memoriam revocare velle videtur nobile hoc vaticinium Mosis de Christo: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies.* Huic vaticinio subobscure repetito subjungit Aggæus: *Hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes: & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum est argentum, & meum est aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus istius novissimæ plusquam primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* Hanc orbis commotionem Christo accommodat Paulus in Epistola ad Ebræos; cujus, aliorumque Novi Testamenti Scriptorum in Vetere explicando auctoritati multum tribuo; quod, ut superius sæpe dixisse memini, receptas & pervulgatas hac ætate opiniones videantur secuti; nec enim in nascentis Ecclesiæ primordiis, cum undique & ab Ethnicis, & acrius etiam à Judæis ea oppugnaretur, tutum fuisset prisci Fœderis testimoniis abuti, & vulgo probatas interpretationes pervellere. *Desideratus* autem *gentibus*, is ipse est quem Patriarcha Jacob futurum Expectationem gentium moriturus promisit. Is est de quo prædixit Isaias, ita ut verba ejus Paulus repræsentat: *Exurget regere gentes, in eum gentes sperabunt;* & qui Beata spes à Paulo ipso appellatur. Templo autem secundo novam per Christum conciliatum iri gloriam vetustissimi Ebræi fatebantur: quam doctrinam recentiores pessumdederunt, secundi Templi majorem fuisse gloriam fingentes quam primi, quod diutius aliquanto perseveraverit; quasi ædificiorum splendor ac gloria ex vetustate pendeat, quæ per eam contra obsolescit. Christiani quidam Templum secundum, non quale à Zorobabele exstructum est, sed quale ab Herode instauratum, Salomonico augustius fuisse & splendidius arbitrantur, atque eo spectare Aggæi vaticinationem. Hanc opinionem acute refellit Villalpandus ex Josepho, qui ædes duas, Cæsaream, & Agrippium, ab Herode exstructas, Templum magnificentia superasse scribit. Nos autem defendere priscorum Judæorum doctrinam possumus, cum ex hoc Aggæi loco, tum ex Malachiæ tertio capite: maxime vero ex quadragesimo tertio Ezechielis, ubi magnificum illud Templum sibi visum describens, quale Judæi Messiæ temporibus excitatum iri asseverant, *Elevavit me,* inquit, *spiritus, & introduxit me in atrium interius, & ecce repleta erat gloria Domini domus. Et audivi loquentem ad me de domo: & vir qui stabat super me, dixit ad me: Fili hominis, locus solii mei, & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israël in æternum, & non polluent ultra domus Israël nomen sanctum meum, ipsi & reges eorum in fornicationibus suis.* Hinc David appellat Christum, *Regem gloriæ;* Paulus, *Dominum gloriæ:* hinc de

Prophetia Aggæi, Agg. 2. 6, & seq. Deut. 18. 15. Agg. 2. 7, & seq. Ebr. 12. 25, & seq. Gen. 49. 10. Isa. 11. 10. Rom. 15. 12. Tit. 2. 13. Villalp. Tom. 3. in Ezech. pag. 80. Joseph. de bell. Jud. libr. 1. cap. 16. Mal. 3. 1, & seq. Ezech. 43. 2, & seq. Psalm. 23. 7. & 1. Cor. 2. 8.

Zach. 6. 13. eo Zacharias : *Et ipſe portabit gloriam.* Pacem autem Templo ſuo dum hic apud Aggæum promittit Chriſtus, antiquum obtinet, quem jam ſexcentis Prophetarum teſtimoniis pacis principem & auctorem eſſe didicimus. Igitur inter venientis Meſſiæ præſignificationes hanc quoque retulit vetuſtus Ebræorum Magiſter R. Akiba, ut in memorato jam à nobis toties poſtremo capite libri Sanhedrin proditum eſt.

Agg. 2. 22, & ſeq. Ea quam dedimus ſuperioris Aggæi prædictionis expoſitio, viam munit ad eorum intelligentiam, in quibus ipſius Prophetia concluditur. Illic Zorobabeli nuntiare jubetur Aggæus, futurum ut cœlum & terram Deus commoveat, regna ſubvertat, exercitus deleat : *In die illa, dicit Dominus exercituum, aſſumam te, Zorobabel fili Salathiel, ſerve meus, dicit Dominus; & ponam te quaſi ſignaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.* Commotio illa cœli & terræ, ea eſt quam adventante Meſſia gentibus deſiderato eventuram hoc ipſo capite ſupra dixit. Regnorum ſubverſionem eam intel-

2. Cor. 10. 4. lige, quæ fit per *Arma militiæ, non carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitio-*

Mich. 5. 10. *num.* Sic Michæas quinto capite, quo Meſſiæ myſteria pandi docui : *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & diſpergam quadrigas tuas.* Sic Zacha-

Zach. 9. 10. rias : *Et diſpergam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jeruſalem, & diſſipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus.* Zorobabelis autem parentis nomine Chriſtus filius intelligitor, uti apud Jeremiam & Ezechielem Davidis nomine affectum eum vidimus.

Joh. 6. 27. Poſiturum ſe eum ait Deus ſic tanquam ſignaculum : *Hunc enim pater ſignavit Deus*, inquit Johannes de Chriſto Jeſu.

Prophetia Zachariæ, Zach. 2. 8, & ſeq. XXIX. Aggæo ſuccedit Zacharias, qui creberrimas & ipſe de Meſſia prædictiones edidit. Nos primam hanc depromemus è ſecundo capite : *Hæc dicit Dominus exercituum : Poſt gloriam miſit me ad gentes, quæ ſpoliaverunt vos : qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei : quia ecce ego levo manum meam ſuper eos, & erunt præda his qui ſerviebant ſibi, & cognoſcetis quia Dominus exercituum miſit me. Lauda, & lætare, filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcies quia Dominus exercituum miſit me ad te.* Diligenti obſervatione digna ſunt verba hæc; nam & prædicunt Chriſti adventum, & ejus divinitatem manifeſto prædicant. Notandum quippe eſt loqui Dominum ipſum, & hæc de ſe profari : *Et ſcies quia Dominus exercituum miſit me.* Ergo Dominus à Domino miſſus, Deus à Deo, Filius à Patre, quo præclara Meſſiæ ſignificatio continetur. Sic centeſimo nono Pſalmo :

Pſalm. 109. 1. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis.* Porro ſimilia de Chriſto nuntiantem

Soph. 3. 14, 15. Sophoniam ſupra audivimus : *Lauda, filia Sion, jubila Iſraël, lætare & exulta in omni corde, filia Jeruſalem : rex Iſraël Dominus in medio tui.* Sic & de ſe Meſſias ipſe apud

Ezech. 37. 27. Ezechielem : *Et erit tabernaculum meum in eis.*

Zach. 3. 8. & 6. 12, 13. Sequitur apud Zachariam memorabilis illa de Meſſia prædictio : *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem. In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum :* quam ſubinde repetit : *Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir Oriens nomen ejus, & ſubter eum orietur, & ædificabit Templum Domino.* Qui apud Interpretem Vulgatum appellatur Oriens, & apud Græcos Interpretes ἀνατολὴ, ἀνατυὴ, βλάστημα, is Ebraice dicitur צמח, hoc eſt, *Germen*, quo nomine paſſim Chriſtus cenſetur, quemadmodum alibi à me dictum eſt. Nam *Germen Domini*

Iſa. 4. 2. & 11. 1. & 53. 2. Jer. 23. 5. & 33. 15. Ezech. 34. 29. Num. 24. 17. Pſalm. 71. 7. Mal. 4. 2. Luc. 1. 78. dicitur Iſaiæ, & *Virga de radice Jeſſe*, & *Virgultum*, & *Radix*, & *Germen juſtum* Jeremiæ, & *Germen nominatum* Ezechieli. Orientis quoque nomen agnoſcitur in his verbis Balaami ad Chriſtum pertinentibus : *Orietur ſtella ex Jacob :* & in illis ſeptuageſimi primi Pſalmi Chriſtum quoque prænuntiantibus : *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis :* & in iſtis Malachiæ, quæ ad Chriſtum quoque ſpectant : *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ :* & in his Zachariæ alterius apud Lucam : *Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri viſitavit nos Oriens ex alto.* Servi quoque nomen ſæpe obtinet in libris Prophetarum, uti probavimus ſupra. Inde adeo Jonathan ben Uziel *Germen*, his Zachariæ locis, interpretatus eſt *Meſſiam :* ita & R. Selomoh Jarchi, & Maimonides; ita & in Hieroſolymitani Thalmudis libro Beracoth. Pacem qua mundum beabit Meſſias iiſdem pene verbis deſcribit Michæas :

Mich. 4. 4. *Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat.* Scio hæc à recentioribus Judæis, & à Cyrillo etiam, & Theodoreto, & noviſſime à Grotio, ad Zorobabelem referri :

Zach. 6. 13. verum obſtat quod ſequitur : *Et erit Sacerdos ſuper ſolio ſuo*; nec enim in Veteri lege jus erat Sacerdotibus ſedendi in ſella regia. Itaque reddunt Judæi : *Et erit Sacerdos ante ſolium ejus*, ut על poſitum ſit pro לפני, vel נגד. Præterea quod capite quarto de Templi inſtauratione per Zorobabelem adminiſtranda poſitum eſt, eorum ſimile quæ de Oriente ſexto capite narrantur, Judæorum favet opinioni. Sed tamen teſtimonio-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [352] - 324
PUBLIC DOMAIN

rum quæ attulimus consensio cum istis & germanitas, & priscorum Ebræorum interpretatio nostræ plane consona, quam persequi debeamus sententiam plane ostendunt. Nisi quis utramque sic conciliare velit, ut quæ à Zorobabele gesta sunt, ea Christi mysteriorum simulacra fuisse dicat.

Præclare vero conspirant Interpretes Judæi & Christiani in exponenda hac Zachariæ vaticinatione: *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus veniet tibi Justus & Salvator: ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jerusalem, & dissipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & potestas ejus à mari usque ad mare, & à fluminibus usque ad fines terræ.* Ex Evangelistarum Matthæi & Johannis testimoniis manifestum est, pro certo habitum fuisse ipsorum ætate, de Messia hæc Zachariam prædixisse. Nec aliter sane posteriores Judæi senserunt; sic enim habetur in libro Sanhedrin, undecimo capite; sic in Beresith utraque, Rabba & Ketana; sic in Baal Hatturim ad Exodi vicesimum tertium caput; sic & in Midrasch Coheleth; nec aliter Aben Ezra, & Saadias Gaon, & R. Rachmon, & R. Abrabaniel, & R. Moses ben Maimon in Epistola, qua Messiæ κεφάλαια aliquot exposuit, eodemque pertinere duxit illud Isaiæ: *Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli.* Omnium vero clarissime R. Selomoh, qui non solum hæc accommodat Messiæ, sed ne alteri quidem accommodari posse definit. Et tamen Judæi recentiores quidam, spretis majorum suorum suffragiis, Esdram, alii Judam Machabæum hic notatum videre sibi visi sunt; alii vero, quos assectatur Grotius, Zorobabelem. Perperam omnes, nisi me prophetiæ ipsius verba fallunt & sententiæ. Nam quis illorum rex fuit? Zorobabel, inquit Grotius; hoc enim titulo decoratur à Jeremia, cum ait: *Suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit:* & ab Ezechiele, cum ait: *Rex unus erit omnibus imperans:* & paulo post: *Et servus meus David rex super eos.* Nempe ponis τὸ κεκόμμενον ἀντὶ τοῦ ὁμολογουμένου, quod suo loco demonstravimus. Deinde quis Zorobabelem pauperem fuisse dicat, vel Esdram, vel Machabæum? Satellitio, pompaque regia caruit Zorobabel, inquit Grotius, proptereaque pauper dictus est. Itane vero? Julius Cæsar sine satellitio, regiaque pompa fuit, neque gestavit coronam, neque regis nomen sumsit, ideone pauper merito dici potuit? Præterea an asino vectus est? Sic est, inquis, præ modestia nempe & studio pacis. Quo auctore id affirmas? à nemine enim id proditum ad suam usque ætatem fuisse scribit Theodoretus. Sic tibi videtur: mihi contra videtur fuisse indecorum, gentis suæ principem, regio sanguine prognatum, cujus potestas ex tua sententia ad fines terræ pertinebat, patriam suam hoc ornatu iniisse; arbitrari etiam absurdum. Miremur porro Grotii inconstantiam, qui alio loco ipsa hæc Judæ Machabæo applicanda esse docet. Nempe sic incertum ferri oportebat, qui nimis ingenio suo permittebat. Quanto verisimilius hæc Messiæ adscribimus, de quo Isaias iisdem quibus Zacharias verbis: *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus:* tum alibi: *Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit.* Eadem de se spondentem Christum vidimus apud Aggæum, quæ hic apud Zachariam: *Et subvertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subvertam quadrigam & ascensorem ejus:* item & apud Michæam: *Et erit in die illa, dicit Dominus, auferam equos tuos de medio tui, & dispergam quadrigas tuas.* Reliqua ex Psalmo septuagesimo primo repetita esse dicas, in quo hæc de Messia prædicantur: *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna, & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum.*

Zach. 9. 9, & seq.

Isa. 21. 7.

Jer. 23. 5. Ezech. 37. 22. 24.

Theodor. in Zach. 9.

Grot. in Matth. 1. 22.

Isa. 51. 5. & 62. 11.

Agg. 2. 23.

Mich. 5. 10.

XXX. Messiam quoque, vel ipso Domino Jesu teste, postremus Prophetarum Malachias prænuntiavit. Nam cum de Johanne Baptista præcursore suo dixerit Jesus: *Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mittam Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te:* se autem Messiam esse palam professus sit; sequitur haud dubie & hoc loco significatum à Malachia Messiam voluisse: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis. Et quis poterit cogitare diem adventus ejus, & quis stabit ad videndum eum?* Angelus Testamenti sive Fœderis, Christus illic appellatur, quod à Deo, sic tanquam nuntius, & magni consilii Angelus, missus sit ad sanciendum cum hominibus fœdus: unde de eo ait Dominus apud Isaiam: *Dedi te in fœdus populi:* & iterum apud Jeremiam: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum:* & rursum apud Ezechielem: *Percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis.* Ergo hic prædictum Messiam Maimonides ultro agnovit in הלכות מלכים, & alibi quoque: agnovit & R. David Kimchi. Nec Messiam solum, sed & ejus præcursorem hic agnovit Saadias Gaon in Libro fidei. Quod & his vetustiores Ebræos sensisse tradit Hieronymus

Prophetia Malachiæ, Matth. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 1. 76. & 7. 27. Mal. 3. 1, & seq.

Isa. 42. 6. Jer. 31. 31. Ezech. 37. 26.

Hier. in Mal. 3. 1.

mus, præcurſorem illum Angelum Eliam, Dominatorem vero Meſſiam fore arbitrantes.

Mal. 4. 2. Dabimus & hanc de Chriſto vaticinationem è Malachia : *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ.* Nempe hæc eſt ſtella, quam ex Jacob orituram Num. 24. 17. Balaamus prædixit; de qua ſic diſſerit Iſaias: *Surge, illuminare Jeruſalem, quia venit* Iſa. 60. 1, 19, 20. *lumen tuum.* Deinde : *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec ſplendor Lunæ illuminabit te : ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi* Luc. 2. 32. *Dominus in lucem ſempiternam.* Hinc Chriſtum Jeſum Simeon appellabat *Lumen* Joh. 1. 9. *ad revelationem gentium :* & Johannes, *Lucem veram, quæ illuminat omnem ho-* Dan. 9. 24. *minem venientem in hunc mundum :* Daniel autem *Juſtitiam ſempiternam* adducturum eſſe docet.

& libro primo Machabæorum. XXXI. Nec de Chriſto venturo ſiluerunt Scriptores Machabaici. Prioris quidem hæc verba ſunt: *Judæi & Sacerdotes eorum conſenſerunt eum eſſe ducem ſuum, & ſummum Sacerdotem in æternum, donec ſurgat Propheta fidelis.* Nempe Propheta is 1. Mach. 14. 41. eſt quem prænuntiaverat Moſes: *Et ait Dominus mihi, Bene omnia ſunt locuti, Prophe-* Deut. 18. 15, & ſeq. *tam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomi-* Matth. 21. 11 *ne meo audire noluerit, ego ultor exiſtam:* Propheta is de quo *Populi dicebant, Hic eſt* Luc. 7. 16. *Jeſus Propheta à Nazareth Galilææ:* qui cum Naimitam ſuſcitaret à morte, *Accepit omnes timor*, inquit Lucas, *& magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus ſurre-* Luc. 24. 19. *xit in nobis :* de quo Emmaüntios viatores dixiſſe tradit idem Lucas, *Qui fuit vir* Joh. 4. 19. *Propheta :* quem à Samaritide muliere ſic compellatum fuiſſe refert Johannes: *Domine, video quia Propheta es tu :* qui cum virorum aliquot millia pauculis piſcibus & pani- Joh. 6. 14. bus paviſſet, hoc ab univerſo populo teſtimonium conſecutus eſt : *Hic eſt vere Pro-* Joh. 7. 40. *pheta, qui venturus eſt in mundum :* ad cujus ſermones Hieroſolymitæ obſtupeſcentes dicebant: *Hic eſt vere Propheta:* quem interrogatus Cœcus ab eo ſanatus, Prophetam eſſe agnovit.

Ethnici à Judæis, Judæorumve Libris ſacris edocti Meſſiam prænoverunt & expectarunt. Aſtutiſſima Joſephi fallacia deprehenditur. XXXII. Has de Meſſiæ adventu & οἰκονομίᾳ vaticinationes è Veteris Inſtrumenti libris collegimus, multis prætermiſſis, quarum in controverſiam & contentionem vocari poterat ſignificatio; vel quæ ab ea quam quærimus longius remotæ ſententia, illuc allegoricis tantum & myſticis Interpretum expoſitionibus detortæ ſunt. De iis autem quas propoſuimus, tanta fuit conſenſio, ut non inter Judæos ſolum, ſed Ethnicos etiam, quod infra quoque probabimus, magni alicujus Regis, ſanctitate ac potentia conſpicui, reſque humanas in meliorem ſtatum repoſituri, obſcura quædam ſpes concitata ſit. Profecto evolventi mihi excerpta quædam è libro ſecundo magni illius Sinenſium Philoſophorum principis Confutii, quæ Latine reddidit Proſper Intorcetta Siculus, è Societate Jeſu, nuper vero nobiſcum communicavit clariſſimus Thevenotius, vir ſingularis humanitatis & præſtantis doctrinæ, ſumma inceſſit admiratio, cum hæc legerem verba Confutii, Regem ad virtutem adhortantis : *Legibus cæli ac terræ facta ejus conſentiunt, neque vereri debet, ut cum Sanctus ille expectatus advenerit, idem tum virtuti ejus, ac dum regnaret, honos habeatur.* Atqui annis quinquaginta ſupra quingentos ortum Chriſti Sinenſis ille Socrates anteceſſit. Ergo jam ad Sinas Veteris Teſtamenti oracula pervaſerant. Inde adeo circa id tempus, quo exitus harum prædictionum expectabatur, & ſequenti quoque ævo, in multis viris eventum habuiſſe creditæ ſunt. Nam ut de Sibyllinis Oraculis taceam, quæ, Cicerone teſte, Regem Romanis hac ætate pollicebantur; (nam Sibyllini hujus vaticinii fidem elevavit Blon- Cicer. libr. 2. De divin, Blond. de Sibyll. libr. 1. cap. 11, & 12. Suet. Neron. cap. 40. Joſ. De bell. Jud. libr. 3. cap. 28. & libr. 7. cap. 31. dellus:) ut prætermittam Neronem, de quo idem aliquibus veniſſe in mentem oſtendere videntur iſta Suetonii : *Sponderant quidam deſtituto Orientis ordinationem, nonnulli nominatim regnum Hieroſolymorum;* quod vulgo jactatis per id tempus de Meſſia oraculis omnino niti videtur; Joſephus hiſtoricus Veſpaſiano perſuaſit hæc in ipſo eventum habuiſſe. Totam θεοπροπίαν, quoniam facit ad noſtrum inſtitutum, afferre operæpretium eſt : τὸ δὲ ἐπάρασαν Ἰουδαίους μάλιστα πρὸς τὸν πόλεμον, ἦν χρησμὸς ἀμφίβολος ὁμοίως ἐν τοῖς ἱεροῖς ἐυρημένος γράμμασιν, ὡς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς χώρας τὶς αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης· τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, ⸂ὃ πολλοὶ μὲν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τὸν κρίσιν· ἐδήλου δ' ἅμα τὸν περὶ ⸂ἡγεμονίαν Ἀποδειχθέντος ὅτι Ἰουδαίας αὐτοκράτορος. *Quod autem Judæos ad bellum præcipue incitabat, vaticinium erat ambiguum ſimiliter in ſacris Codicibus repertum, futurum nempe ut hoc tempore ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret. Hoc nonnulli quidem tanquam ſibi proprium accipiebant, & multi è Sapientibus in eo intelligendo halucinati ſunt.* Alibi vero narrat, quomodo ex vinculis Veſpaſianum ipſum docuerit de iis quæ ſacra ei oracula portendebant. Sumſiſſe hæc ab eo Suetonium, & in hiſtoriam ſuam conjeciſſe, verba

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [354] - 326
PUBLIC DOMAIN

ipſa palam facient: *Percrebuerat Oriente toto vetus & conſtans opinio, eſſe in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu poſtea paruit, prædictum Judæi ad ſe trahentes rebellarunt.* Sumſiſſe indidem & Tacitum, ex verbis quoque ipſius fiet manifeſtum: *Pluribus perſuaſio inerat, antiquis Sacerdotum literis contineri, eo ipſo tempore fore, ut valeſceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur: quæ ambages Veſpaſianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, ſibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adverſis quidem ad vera mutabantur.* Hæc ex Joſepho manaſſe certa eſt fides, quem callide iſtud & malitioſe ad Veſpaſianum retuliſſe ex ejus teſtimonio convincemus. Ac primum oraculum illud flexiloquum & ambiguum, uti appellat Joſephus, quod Literis ſacris contineri ait, hoc eſſe apparet, quod Judæ filio Jacob moriens edidit: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Tres enim oraculo huic ineſſe notationes vult Joſephus; primam temporis, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον; ſecundam loci, Judææ nempe, ex qua proditurus erat ille, quem prænuntiat oraculum, ἀπὸ τῆς χώρας; tertiam dignitatis, imperii videlicet per univerſum orbem patentis, ἀρξῃ τῆς οἰκουμένης. Quæ omnia in oraculo Jacobi, partim plana & aperta, partim adumbrata & implicita reperiri poſſunt. Deſignatur enim tempus, cum dicitur non ablatum iri ſceptrum de Juda, donec veniat qui mittendus eſt. Ex Judæa quoque proditurus nuntiari videtur iiſdem verbis. Orbis denique imperium iſta portendunt: *Et ipſe erit expectatio gentium.* Neutiquam ergo ſcopum attigit Caſaubonus, cum intelligendum illic cenſuit Michææ vaticinium: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël.* Nulla enim in eo extat temporis ſignificatio, unde in ætatem Veſpaſiani oraculi hujus exitum homines contulerint; nec orbis imperium, ſed Iſraëlis tantum, Dominatori huic ſpondetur. Nihilo magis audiendi ſunt, qui à Suetonio & Tacito ſignari volunt prædictum hoc Iſaiæ: *Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* Nam quî hæc in Veſpaſianum congruent, quem parvulum Judæa nunquam vidit? Felicius conjectant, non tamen uſquequaque vere, qui notatam opinantur hanc Iſaiæ vaticinationem: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jeruſalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas in falces.* Quanquam nulla his ineſt ſatis diſtincta temporis nota, ſi quis ea tamen tueri velit, non ægre patiar. Hæc autem ut Veſpaſiano accommodare poſſet Joſephus, intortam orationem ſibi exorſus eſt: ait enim hoc eſſe prædictum, futurum ut *ex regione aliquis eorum toti orbi imperaret;* ἀπὸ τῆς χώρας τις αὐτῶν ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης, quibus magna ineſt ambiguitas: nec enim facile intelligas utrum dictio αὐτῶν dictioni χώρας, an dictioni τις adjungenda ſit; ſive utrum ſic verba conſtruenda ſint: τις ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν ἄρξει τῆς οἰκουμένης; an ita: τις αὐτῶν ἀπὸ τῆς χώρας ἄρξῃ τῆς οἰκουμένης. Nempe ſic Romanis blandiri illæſa gentis ſuæ dignitate volebat: nam ſi vocem αὐτῶν adnexuiſſes voci χώρας, Veſpaſiano id adſcribi poterat, qui ex regione Judæorum egreſſus, totius orbis dominus prodiit: ſin vocem eamdem αὐτῶν conjunxiſſes voci τις, Meſſiæ à Judæis expectato convenire hæc poterant, quæ futurum ſpondebant, ut ex Judæorum regione aliquis ipſorum, Judæorum nempe, orbem recturus exiſteret; quæ ad Meſſiam unice ſpectant, & in Jacobi vaticinium facilius quadrare poſſunt. Verum probe ſciebat vir πρεμμαλλος & aſtutus pollicitationes ſuas ad ipſum Prophetiæ codicem minime exacturum Veſpaſianum, graviſſimis tum curis diſtrictum, atque hujuſmodi blandimentis ſive veris, ſive falſis gaudentem, & cujus intererat fidem eorum inter populares ſuos confirmari. Confidenter ergo hæc ſubjecit Joſephus: τοῦτο οἱ μὲν ὡς οἰκεῖον ἐξέλαβον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ἐπλανήθησαν περὶ τοὺς κρίσιν. Hæc quoque ἀμφιβολικῶς enuntiata ſunt: nam cum ait quoſdam hæc tanquam ſibi propria accepiſſe, populares ſuos deſignat, qui ad ſe ſuoſque pertinere prædictionem hanc, uti revera pertinebat, arbitrabantur: cum ſtatim vero ſubjungit multos, etiam è ſapientibus, in oraculi hujus interpretatione eſſe halucinatos, non facile dicas, an eoſdem notet, quos mox id tanquam ſibi proprium accepiſſe dixerat, an alios. Atqui hac monitione præmiſſa, Lectores ad commentitiam, quam propoſiturus erat, prædicti interpretationem præparabat, qua in Veſpaſiano completum illud fuiſſe docet. Quod perinde erat, ac ſi dixiſſet: Sapientes plerique oraculum hoc perperam expoſuerunt; quo facilius mihi concedenda eſt venia, ſi in eo quoque expli-

Suet. Veſpaſ. cap. 4.

Tacit. Hiſt. libr. 5.

Gen. 49. 10.

Caſ. in Suet. Veſp. cap. 4. Mich. 5. 2.

Iſa. 9. 6, 7.

Iſa. 2. 2, & ſeq.

cando erravero. Accurate præterea obſervanda eſt dictio ἅμα, *ſimul*, cum ait: ἐδήλου δ' ἅμα τὸν θεὸν τὰ ὑπαρχοντα τὸ λόγιον ἡγεμονίαν. Quaſi dixiſſet, Aliæ quidem ſunt vaticinii hujus ſignificationes, ſed ſimul cum iis ineſt ibi quoque imperii Veſpaſiani ſignificatio. Ita nobiliſſimum vaticinium homo verſipellis & alterplex affuſis tenebris opacavit, latebraſque adhibuit obſcuritatis, ut dum Romanis rerum dominis palpabatur, popularium tamen ſuorum reprehenſiones effugeret, exituſque ſibi ac effugia quaquaverſus paterent. Atqui hanc ejus ῥῆσιν cum in lucubrationes ſuas referrent Johannes Zonaras, Nicephorus, Pſeudo-Hegeſippus, Freculfus Lexovienſis, & Johannes Sariſberienſis, latentes ibi πλοκὰς & verſutias haudquaquam animadverterunt. Unus Euſebius, quemadmodum optimi ipſius codices habent, verba Joſephi cum tota ſua ambiguitate fideliter repræſentavit.

Zonar. Annal. Tom. 2. Nic. l. 3. c. 4. Hegeſ. libr. 5. cap. 44. Frec. Chron. Tom. 2. libr. 2. cap. 5. Joh. Sar. Pol. libr. 2 cap. 4. Euſ. Hiſt. Eccl. libr. 3. cap. 8.

Pſeudo-Chriſti complures.

XXXIII. Tralatitia illa præterea & pervulgata de venturo his temporibus Meſſia perſuaſione abuſi alii plerique, Chriſti nomen ac dignitatem uſurpare auſi ſunt, cum ante id tempus quemquam hoc attentaſſe nulla prodat hiſtoria. Primus hac impietate ſeſe alligavit Herodes Aſcalonita, cum Herodianorum, à quibus Meſſias habebatur, ſectam de ſe vocabulum habere paſſus eſt. Chriſtos poſtea ſe profeſſi ſunt vecordes illi Samaritani, Doſitheus, & Simon. Imperium deinde tenente Hadriano, Meſſiam ſe dixit Bar-Cocheba, ſive Filius ſtellæ; hoc inſignitus nomine, quod ſibi nobile illud Balaami vaticinium accommodaret: *Orietur ſtella ex Jacob:* deinde vero Bar-Cuziba, hoc eſt Filius mendacii dictus, poſtquam ejus impoſtura deprehenſa eſt. Regnum ejus poſtmodum tenuit Rufus ipſius filius, ac deinde Romulus nepos, Cuziba & ipſe dictus, avo cognominis. Multi exinde variis exorti ſunt temporibus Pſeudo-Chriſti, velut inſignis ille David Eldavid, qui Perſidis Regem bello laceſſere auſus veſaniæ tandem ſuæ pœnas capite luit; aliique plures in Epiſtola Maimonidæ ad Rabbinos Maſſilienſes, & in libro Schebet Jehuda commemorati.

Num. 24. 17.

Sed concludenda tandem hæc diſputatio eſt, in qua luculenter à nobis oſtenſum eſt multas in Veteri Teſtamento haberi prophetias de Meſſia. Quod erat probandum.

PROPOSITIO OCTAVA

Is eſt Meſſias, cui uni conveniunt prophetiæ omnes Veteris Teſtamenti de Meſſia.

VETERIS Teſtamenti prophetiis, quæ ſpectant ad Meſſiam, collectis ſimul, & ob oculos poſitis, certa continentur χαρακτήρια, & notæ quædam ſingulares, quæ ſi in quoquam appareant, eum eſſe Meſſiam haud cunctanter aſſeverabimus: ſin extent nuſpiam, nec in ullo ad hanc diem deprehenſæ ſint, confidenter pronuntiandum eſt, nec eſſe Meſſiam, nec fuiſſe. Factum id à Judæis, qui χαρακτήρια ſibi fingunt quædam, ad quorum normam Meſſiæ agnitionem exigere ſolent. Falſa autem ea cum ſint, falſa quoque illorum de Meſſia judicia conſequi neceſſe eſt. Omnis itaque eorum error in χαρακτήρων notitia & dijudicatione verſatur: multa enim, quæ in myſticum trahenda erant ſenſum, mortiferam ſectantes literam præpoſtere accipiunt. Velut cum forma præcellentem fore Meſſiam aiunt, propter iſtud Pſalmi quadrageſimi quarti: *Speciosus forma præ filiis hominum.* Et cum terreno regno potiturum eum arbitrantur, quod de eo ſcripta hæc legerint: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Bellatorem illum, & manu fortem, gentiumque multarum domitorem futurum ſperant, quod de eo prædicta illa ſint: *Sagittæ tuæ acutæ, populi ſub te cadent.* Rebus tandem ab eo tranquillatis ſumma pace, non homines ſolum inter ſe, ſed brutas quoque animantes fruituras his Iſaiæ perſuaſi crediderunt: *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: puer parvulus minabit eos: leo quaſi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere ſuper foramine aſpidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum ſuam mittet.* Sapientiſſimi Rabbinorum omnium

Pſalm. 44 3. Pſalm. 2. 8. Pſalm. 44. 6. Iſa. 11. 6. & ſeq.

nium Maimonidæ extat Epiſtola, qua deceptorem quemdam, Meſſiæ nomen uſurpantem, de quo fuerat interrogatus, damnat vanitatis & mendacii, quod notæ illæ διακριτικαὶ, quibus agnoſcendum eſſe Meſſiam ait, quaſque ex Libris ſacris colligi poſſe docet, in eo neutiquam apparerent. Tum multas ex iis affert, inter quas propriam hanc & peculiarem eſſe docet, quod ſimul atque prodire in lucem hominum, munuſque ſuum obire cœperit, magnus apud Reges omnes terror ejus & formido futura ſit, propter hanc Iſaiæ prædictionem: *Super ipſum continebunt reges os ſuum: quia quibus non eſt narratum de eo, videbunt; & qui non audierunt, contemplati ſunt.* Futurum quoque addit, ut ſolius loquelæ ſuæ vi homines interficiat, hoc nixus Iſaiæ teſtimonio: *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.* At quemadmodum κατὰ λέξιν interpretantur Judæi, quæ κατὰ χῆμα intelligenda erant; ſic è contrario pleraque allegoricis fœdant interpretationibus, quæ fuerant ſumenda κατὰ λέξιν. Cujuſmodi eſt illud viceſimi primi Pſalmi: *Foderunt manus meas & pedes meos: dinumeraverunt omnia oſſa mea. Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem:* & id Pſalmi ſexageſimi octavi: *Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto:* & iſtud Zachariæ: *Ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ:* & deinde: *Projice illud ad ſtatuarium decorum pretium, quo appretiatus ſum: & tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad ſtatuarium.* Quorum omnium certiſſima ex eventu pendet dijudicatio. Vitio eodem laboravit vir Literarum ſacrarum cæteroqui peritiſſimus Origenes, qui cum reliqua allegorice interpretari ſoleret, unum id ſumſit κατὰ λέξιν, quod ſolam interpretationem allegoricam admittebat; Servatoris nempe dictum, quo Eunuchiſmum cœleſtis regni cauſſa ſuſcipere perſuademur. His ergo collectis in unum κεφάλαια, & quæ κατὰ λέξιν explicanda veniunt, & quæ κατὰ χῆμα; & quæ utroque modo; ſinguliſque intellectis probe, & in legitimam ſententiam deflexis; tum ſi cui omnia ea conveniunt, is profecto Meſſias ſine dubitatione habendus eſt: quippe κεφάλαια illis vera Meſſiæ continetur definitio. Primum enim ſtatuit hominem eſſe propoſita initio operis hujus Meſſiæ definitio: id quoque de Meſſia ab Iſaia traditur: *Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel. Virum dolorum* idem alibi eum appellat: ſic & de eo Jeremias: *Femina circumdabit virum:* & Ezechiel: *Et ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper:* Daniel quoque: *Ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat.* Deum præterea eſſe vult noſtra Definitio: conſonat Iſaias: *Filius datus eſt nobis, & vocabitur nomen ejus, Deus fortis:* & alibi: *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos:* & rurſum: *Dic civitatibus Juda, Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur:* conſonat & Baruch: *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius adverſus eum. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus:* & Michæas: *Egreſſus ejus ab initio, à diebus æternitatis.* Addit Definitio, à Deo divinitus miſſum eſſe ad hominum ſalutem: inde Job: *Scio enim quod Redemtor meus vivit:* inde & Iſaias: *Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus:* & alibi: *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu ſolis, gloriam ejus: cum venerit quaſi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit, & venerit Sion Redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus:* & iterum: *Dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas: ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini:* rurſus quoque: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem: ut prædicarem annum placabilem Domino:* idem toto quinquageſimo tertio capite prædicat. Succinit Jeremias: *In diebus illis ſalvabitur Juda:* item: *Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris:* & Habacuc: *Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Chriſto tuo:* & Zacharias: *Applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcies quia Dominus exercituum miſit me.* Divinitus miſſum eſſe ſciſcit Definitio, hoc eſt miro quodam modo, qui modum naturæ, vireſque ſuperet: idem tradit Iſaias, cum eum ex Virgine proditurum vaticinatur: tradit & Daniel: *Ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat:* ad id facit & illud Iſaiæ: *Generationem ejus quis enarrabit?* Denique à Prophetis prædictum eſſe docet Definitio, quod & demonſtrant tot à me prolata teſtimonia. Ergo in Prophetarum prædictionibus de Meſſia, vera Meſſiæ continetur definitio. Reciprocari autem debent definitio & definitum. Cuicunque ergo competent κεφάλαια illa definitionem complexa, hunc vere Meſſiam dicas: item qui Meſſias eſt, huic ineſſe

Is. 52. 15.
Is. 11. 4.
Pſal. 21. 18.
Pſalm. 68. 22.
Zach. 9. 9.
Zach. 11. 13.
Is. 7. 14.
Is. 53. 2, 3.
Jer. 31. 22.
Ezech. 1. 26.
Dan. 7. 13.
Is. 9. 6. & 35. 4. & 40. 10.
Bar. 3. 36.
Mich. 5. 2.
Job 19. 25.
Is. 51. 5. & 59. 19, 20.
Is. 49. 8, 9. & 61. 1.
Jer. 23. 5, 6. & 31. 11.
Hab. 3. 13.
Zach. 2. 10, 11.
Dan. 7. 13.
Is. 53. 8.

dicas περιπέτεια definitionem complexa. Vere ergo diximus eum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt. Quod erat probandum.

PROPOSITIO NONA.

Jesus Nazarenus est Messias.

HUIC enim conveniunt prophetiæ omnes Veteris Testamenti, de Messia editæ. Quod ut accurate demonstremus postulat locus. Optimam autem hanc & tutissimam rationem fore existimo, si singula Veteris Testamenti de Christo prædicta colligam, & cum iis quæ in Novo Testamento de Jesu Nazareno tradita sunt diligenter confligam. Ex hac enim Veteris & Novi Testamenti contentione apparebit Testamentum Vetus esse occultationem Novi; Novum autem esse revelationem Veteris, ut verbis utar Augustini; atque ita Veteri Novum inesse, ut rota illa, quam vidit Ezechiel, inerat alteri rotæ, juxta Gregorii Magni interpretationem; ac summum denique Testamenti utriusq; esse consensum: quo consensu Christianæ religionis veritas continetur. Quamobrem is ut apertissime patefiat, proponemus hic παραλληλισμὸν, sive comparationem clarissimarum illarum ῥήσεων ad Christum pertinentium, quæ prænuntiatæ sunt in Veteri Testamento, cum iis quæ in Novo Testamento de Christo Jesu narrantur. Ac primum testimonia ipsa decerpemus ex utriusque Testamenti libris, & sibi ex adverso & ἀντιπροσώπως utrimque opposita ὠθλήσει repræsentabimus, unde facilius extare possit mirifica eorum conspiratio & concordia. Tum quoniam testimonia quædam in controversiam vocantur à Judæis, aliisque orthodoxi dogmatis adversariis, & perversorum Interpretum fraudibus oblimata est germana eorum sententia, ut labefactis doctrinæ Christianæ fundamentis tota moles corrueret, ea nos pro suscepti operis ratione adversus impietatem vel imperitiam tuebimur; non omnia certe, sed ea tantum, quorum gravius est ad legitimæ religionis tutelam momentum & præcipua auctoritas, quæque sinistris interpretationibus patuerunt. Partem eorum jam supra quidem in Propositione septima allatam & expensam retractabimus. Plurima prætermittemus omnino, futurum sperantes ut in iis quæ illic disputata sunt, Lector acquiescat; prætermissa veritati ipsi, ac rectis doctorum hominum studiis ab impiorum injuria relinquemus prohibenda. Tum quoniam non verba duntaxat, sed & signa quædam in Scriptura sacra proposita, futurorum dant nobis præsensiones, signis hujusmodi compluribus ac typis in Veteri Testamento præmonstratum hominibus & prædictum fuisse Messiam ostendemus. Demum ad verum prophetiarum intellectum monitis quibusdam Lectorem informabimus.

August. De civit. Dei libr. 16. cap. 26. Ezech. 1. 16. Greg. Hom. 6. in Ezech.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΣ

VETERIS TESTAMENTI CUM NOVO,

IN IIS QUÆ AD MESSIAM PERTINENT.

Prædicta in Veteri Testamento, | *Completa in Novo.*

CAPUT PRIMUM.

Jesus de semine Abrahami.

GEN. 12. 1, 3. *Dixit Dominus ad Abram ..... In te benedicentur universæ cognationes terræ.*

Gen. 18. 17, 18. *Dixitque Dominus, Num*

MATTH. 1. 1. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham.*

Luc 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Jo-*

celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam, & benedicendæ sint in illo omnes nationes terræ?

Gen. 22. 15, 18. *Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de cœlo, dicens ..... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.*

seph, qui fuit Heli, ... qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ.

Gal. 3. 16. *Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini ejus. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis; sed quasi in uno, Et semini tuo, qui est Christus.*

CAPUT II.

Jesus de semine Isaaci.

Gen. 26. 2, 4. *Apparuitque ei (Isaaco) Dominus, & ait ..... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.*

Matth. 1. 1, 2. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph ..... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac.*

CAPUT III.

Jesus de semine Jacobi.

Gen. 28. 12, 14. *Viditque (Jacob) ..... Dominum innixum scalæ, dicentem sibi; Benedicentur in te & in semine tuo cunctæ tribus terræ.*

Num. 24. 15, 17. *Dixit Balaam filius Beor: ..... Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël: & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

Matth. 1. 1, 2. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Jacob. Jacob autem genuit Judam & fratres ejus.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph ..... qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ.*

I. NOBILE hoc Balaami prædictum nobis eripere contendunt Judæi recentiores, ac in primis R. Lipman in Libro Nitzachon, qui & totum κατὰ λέξιν exponendum censet. Unde cum juxta hanc interpretationem nec duces Moab interfecerit Jesus, nec vastaverit filios Seth, nec Idumæam possederit, nec Israëlis opes ac robur à Jesu temporibus creverint, perperam hæc in Jesum conferri arbitratur. Grotius, qui pleraque Prophetarum de Christo oracula eruditis quidem & acutis interpretationibus, at non itidem veris labefactavit, Judæos illos novitios fere assectatur, atque hæc ad Davidem flectit, quod & antea fecisse Julianum Imperatorem notat Cyrillus. A Davide autem attritos esse Moabitas & Idumæos traditum est in libro secundo Samuelis, & ipsi Davidis Psalmi indicant. Mystice tamen ad Messiam hoc Balaami prædictum Grotius referri posse concedit. Nos hæc negamus sumi posse κατὰ λέξιν, sed tantum κατὰ μεταληπτικὸν τρόπον interpretanda esse affirmamus, eoque sensu Christum Jesum notari. Nam quid hæc sibi volunt, si sumantur κατὰ λέξιν, *Orietur stella ex Iacob?* quid ista, *Et consurget virga de Israël?* atque hæc, *Vastabit omnes filios Seth?* an universum genus humanum vastavit David? Grotium appello: an id facturus est Messias ille à Judæis expectatus? Lipmannum, gregalesque ipsius interrogo. Nam quod Sethum nescio quem Moabitarum regem commiscitur Grotius, vel imaginariam quamdam urbem Moabitidem R. Nathan, aliique Rabbini absurdissimas interpretationes excogitant, nonne fuit satius apertis oculis lucem intueri, quam micare in tenebris? Hæc igitur, quæ mere metaphorica sunt, qua eundum sit in reliquæ prædictionis expositione manifeste demonstrant. Stellam dicimus Jesu Christi symbolum esse, quem Solis itidem, & Lucis, & Ignis symbolis significari ostendemus infra in Paralleliſmo. Virga quoque appellatur, Ebraice שבט, hoc est *Sceptrum*: id regiam dignitatem ac potestatem signat, quam Jesu quoque convenire Paralleliſmus declarabit. At Septuaginta Interpretes reddunt ἄνθρωπος: in quo

Defenditur testimonium è Num. 24. 17.

Cyrill. libr. 8. contr. Julian. 2. Reg. 8. 2.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [359] - 331
PUBLIC DOMAIN

præclaram Christi notationem animadverto. Nam cum R. Abraham Seba in Fasciculo myrrhæ observaverit כוכב per cabalisticam artem Dei nomen יהוה continere, שבט Interpretes Septuaginta expossuerunt ἄνθρωπος, ut intelligeremus divinitatem pariter & humanitatem Messiæ eodem commate significari. Principes Moab, quæ gens fuit idolorum cultui impense dedita, & hoc nomine in Libris sacris sæpe perstricta, simulacrorum cultores exprimunt, quorum superstitionem Christus Jesus emendavit & repressit, ut probabit quoque noster Paralleliſmus. Filios Seth intellige mortales omnes: à Setho enim ortus est Noë, humani generis reparator. Optime itaque vertit hanc clausulam Onkelos: וישלוט בכל-בני אנשא, *Et dominabitur omnium filiorum hominum:* quod in Christum quam apte quadret, abunde discetur ex Paralleliſmo. Unum hic proferam Isaiæ testimonium, unde alteri huic Balaami lux & robur accedet: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet ..... & percutiet terram virga oris sui.* Ergo veteres Judæorum Magistri Messiam hic à Balaamo fuisse prædictum bona fide fatentur, atque hoc oraculum præ cæteris admiratione dignum arbitrantur. Sic intellexit & interpretatus est Onkelos; sic Jonathan ben Uziel; sic & impius ille Bar-Cokeba, qui cum Messiam se ferret, temporibus Hadriani, id nominis ex hoc Balaami vaticinio ascivit, ac si *Filium stellæ* diceres, & in se oraculum hoc exitum habere jactavit: quod & R. Akibam, ab eo ita deceptum, ut apud ipsum armigeri munus obiverit, dicere consuesse legitur in Midrasch Threnorum, & in libro Taanit Thalmudis Hierosolymitani, & apud Maimoniden in Jad Chazacah. Hic vero suam prædicti hujus interpretationem ita temperat in הלכות, sive *Sententiis*, ut partim ad Davidem, primum nempe Messiam; partim ad secundum, verumque Messiam spectare velit: atque hæc quidem ad Davidem: *Videbo eum, sed non modo. Orietur stella ex Jacob. Percutiet duces Moab. Et erit Idumæa possessio ejus:* ista vero ad Messiam: *Intuebor illum, sed non prope. Consurget virga de Israël. Vastabitque omnes filios Seth. Hæreditas Seir cedet inimicis suis.* Messiæ autem convenire ista: *Vastabitque omnes filios Seth;* probat ex his Zachariæ: *Et potestas ejus à mari usque ad mare:* quod ut hic totius orbis, ita illic omnium hominum significetur imperium. Eamdem opinionem persecutus est R. Joseph Albo in libro Fundamentorum, quam & à Magistris suis accepisse se ait.

Isa. 11. 1, 4, 10.

Jad Chaz. libr. de reg. cap. 11.

Zach. 9. 10.

CAPUT IV.

Jesus de semine Judæ.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.*

MATTH. 1. 3, 16. *Judas autem genuit Phares & Zaram de Thamar ..... Jacob autem genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Luc. 3. 23, 34. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta; ut putabatur, filius Joseph ..... qui fuit Phares, qui fuit Judæ.*

Ebr. 7. 14. *Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster.*

Apoc. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi: Ne fleveris, ecce vicit Leo de tribu Juda, radix David.*

I. *Defenditur & explicatur testimonium è Gen. 49. 10.* II. *Præcipuæ, magisque receptæ proponuntur nostrorum Interpretum super hoc loco sententiæ, & confutantur. Prima.* III. *Secunda.* IV. *Tertia.* V. *Quarta.* VI. *Quinta.* VII. *Proponitur deinde nostra, & argumentis confirmatur.* VIII. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* IX. *Secundum argumentum.* X. *Tertium argumentum.* XI. *Ad viam refutationi Judæorum sternendam ostenditur in Jesu completum esse hoc oraculum.* XII. *Refelluntur Judæi:* XIII. *ac ii primum qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur qui-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [360] - 332
PUBLIC DOMAIN

dem, at nondum veniſſe eum contendunt; XIV. *quos inter præcipui ſunt, qui Æchmalotarcham Juda prognatum Judæis hodieque præeſſe affirmant:* XV. *tum R. Bechai, qui Meſſias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moſes, alter nondum advenerit:* XVI. *& qui vocibus,* שבט, *Sceptrum, &* מחקק, *Dux, tyrannicum & crudele imperium in ſe paſſim exerceri ſolitum prædici putant; & qui,* שבט, *hic Tribum ſonare opinantur:* XVII. *quique Jacobum non id ſibi velle cenſent, fore ut Iſraëlitis Reges de tribu Juda ſemper præſint, ſed ut non alii quam hac tribu orti præſint:* XVIII. *& qui prophetiam hanc* ὑποθετικῶς *eſſe ſtatuunt:* XIX. *quique ita exponunt, Judæis defenſores numquam defuturos:* XX. *& qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio numquam iri ſegregatum ut decem tribus.* XXI. *Refelluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Meſſiam ullo modo pertinere negant; ac ii primum qui referunt ad urbem Siloh, & ad Davidem:* XXII. *tum ii qui ad Saulem;* XXIII. *& qui ad Jeroboamum;* XXIV. *& qui ad Nabuchodonoſorem.* XXV. *Cur hanc Jacobi prædictionem, aliaſque complures ad Meſſiam pertinentes, Chriſtus, Apoſtoli, & Evangeliſtæ in teſtimonium non protulerint.*

Defenditur & explicatur teſtimonium è Gen. 49.10. Gen. 49.8, & ſeq.

I. EX omnibus, quæ in Scriptura ſacra venturi Chriſti prænuntia extant, oraculis, ut ſplendidum in primis ac illuſtre, ita controverſiis etiam & diſputationibus vexatiſſimum illud eſt, quod Judæ filio moriens Jacob edidit, cum cæteris quoque filiis futuros rerum exitus panderet: *Juda*, inquit, *te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, aſcendiſti: requieſcens accubuiſti ut leo, & quaſi leæna; quis ſuſcitabit eum? Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus; donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam. Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum. Pulchriores oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Venturi Meſſiæ prædictionem his ineſſe conſtans eſt & perpetua Chriſtianorum omnium opinio. Idem quoque priſcorum Judæorum arbitrium fuit. Verum inter utroſque id diſcriminis intereſt, quod nondum exitum habuiſſe vaticinationem hi exiſtimant; illi in Chriſto Jeſu fuiſſe completam certiſſime credunt. At recentiores Judæi nova doctrinæ ſuæ jam labaſcentis ac convictæ colligentes præſidia, & Chriſtianorum argumenta declinare conantes, alio clariſſimi oraculi deflexerunt ſententiam, ullamque Meſſiæ prædictionem his contineri præfracte negarunt. Nos hic illorum, vetuſtiorumque Judæorum, & ſi quorum par inſanitas eſt, vanitatem oppugnabimus.

Præcipuæ magiſque receptæ proponuntur noſtrorũ Interpretũ ſuper hoc loco ſententiæ, & confutantur. Prima.

II. Quod ut ordine fiat, præcipuæ primum & magis probabiles exponendæ ſunt noſtrorum Interpretum ſententiæ; quibus diligenter excuſſis noſtram deinde ſubjiciemus; ac Judæos demum veritati offucias prætendere ſtudentes refellemus. Cum multæ ſint à Chriſtianis excogitatæ vaticinii hujus interpretationes, tum quinque occurrunt, vel plurium roboratæ conſenſu, vel ſimiliores veri. Prima ſtatuit ſemper è tribu Juda extitiſſe principes, donec Chriſtus Jeſus advenerit: non ergo poſtremum Sedeciam è Judæ tribu ſceptrum geſſiſſe, ſed tranſiiſſe illud ad ipſius poſteros, atque in eadem hac tribu ad Chriſtum uſque per Aſſamonæos perſeveraſſe, quorum ſuprema inter Judæos poteſtas erat: his autem ab Herode ſublatis, à quo & regnum Judaicum uſurpatum eſt, tum una defeciſſe ſceptrum de Juda: Aſſamonæos porro quamvis paterno genere Levitæ eſſent, per matres tamen Juda eſſe prognatos: conjugatas quippe per matrimonia fuiſſe tribus Levi & Juda, atque id ex ſexto capite Exodi probari, in quo Aaron Aminadabi filiam duxiſſe uxorem legitur; & ex viceſimo ſecundo libri Paralipomenon poſterioris, in quo Joiada Pontifex filiam Jorami regis in matrimonio narratur habuiſſe.

Origen. Hom. 17. in Gen.

Hujus doctrinæ anteſignanus Origenes pleroſque è Patribus ſequaces habuit. Verum valide obtrita ea eſt à viris eruditis, quorum in propatulo ſcriptiones ſunt, neque nunc à nobis eas compilari decet. Paucis tantum dicam eam aperte à Jeremia jugulari, cujus de Jechonia inſigne illud extat oraculum: *Hæc dicit Dominus, Scribe virum iſtum ſterilem, virum qui in diebus ſuis non proſperabitur; nec enim erit de ſemine ejus vir, qui ſedeat ſuper ſolium David, & poteſtatem habeat ultra in Juda.* Adde & juxta Thalmudicum ſcitum nullo numero maternam ſtirpem cenſeri. Arbirantur

Ier. 22.30.

præterea R. Moſes ben Nachman, & R. Bechai, idcirco periiſſe infeliciter Saulem & Aſſamonæos, quod neutiquam orti genere regio alieni juris ſceptrum uſurpaſſent; quodque Lege ac priſcis Judæorum decretis in Thalmude collectis cautum ſit, ne Sacerdotes regnum capeſſant: quæ etſi fere falſa ſunt, ut dicemus paulo poſt, oſtendunt tamen quam tralatitium fuerit, nullum ex hac cum tribu Juda affinitate jus ad ſceptrum Judaicum Aſſamonæis acceſſiſſe. Quæ cum intellexiſſent Genebrardus & Baronius, Aſſamonæorum ſtemma paternum ad Judam retulerunt, freti hoc teſtimonio libri prioris Machabæorum: *Et viri Juda magnificati ſunt valde in conſpectu omnis Iſraël:* quo Machabæos, Machabæorumque patrem Judam ſignificari volunt. Aliter haud dubie ſenſiſſent, ſi ad Græcum exemplar attendiſſent, quod verba hæc præfert: καὶ ὁ ἀνὴρ ἰούδας, & οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Idem habet Interpres Syrus. Neque hanc patitur interpretationem Pauli Epiſtola ad Ebræos, quæ de tribu Juda *nullum altari præſto fuiſſe* docet; nec liber Numerorum, in quo legitur Eleazarum ſacerdotem, Dei juſſu, impiorum Core, Dathanis, & Abironis thuribula ænea produxiſſe in laminas, & affixiſſe altari; *ut haberent poſtea filii Iſraël, quibus commonerentur ne quis accedat alienigena, & qui non eſt de ſemine Aaron, ad offerendum incenſum Domino, ne patiatur ſicut paſſus eſt Core.* Rem vero apertiſſime conficit ſecundum caput Machabaici prioris, in quo Mathathias Machabæorum parens Joaribo prognatus fuiſſe legitur, cujus ſors prima exiit in deſcriptione ſtationum & ἐφημεριῶν, quas ordine debebant obire Aaronitides familiæ, ut habetur viceſimo quarto capite prioris Paralipomeni. Eodem Machabaici prioris loco ſe Phinea oriundum prædicat Mathathias, eo qui Eleazari filius, Aaronis nepos fuit. Itaque hæc agnovit demum Baronius, prioremque ſententiam homo candidi & ingenui moris ejuravit. Fac tamen Judę tribules fuiſſe Aſſamonæos, an vero hoc ipſum de Sacerdotibus aliis poterit approbari, penes quos jamdiu ante hæc tempora ſuprema poteſtas fuit? Verum demus id quoque, & à Sedecia ad Chriſti uſque tempora propagatam fuiſſe in tribu Juda regiam dignitatem conſtet: at certe à Juda ipſo ad Davidem, neutiquam id juris ſupra reliquas obtinuiſſe certum eſt. Ruit ergo peſſum prior hæc ſententia.

Gen. Chron. Baron. Appar. cap. 5. 1. Mach. 5. 63.

Ebr. 7. 13.

Num. 16. 39, 40.

1. Mach. 2. 1.

1. Par. 24. 7. 1. Mach. 2. 54.

Secunda. III. Altera è Judæ tribu extitiſſe principes ad Chriſti uſque tempora definit; quod ſupremus Ebræorum Conſeſſus, à Moſe Dei juſſu inſtitutus, ut habetur undecimo Numerorum capite, Septuaginta viris conflatus, in Evangelio dictis πρεσβυτέροις, & ἄρχουσι, & γερόντοις τοῦ λαοῦ, quem סנהדרי גדולה, *Synedrium magnum*, ſive בית דין הגדול שבירושלים, *Domum judicii magni Hieroſolymitani* appellabant; cui commiſſam fuiſſe Cabalam, & legis interpretandæ munus ferunt Judæi; penes quem ſumma erat auctoritas; quod hic, inquam, Conſeſſus totus Senatoribus tribu Juda prognatis conſtaret. Δικαστήριον autem illud Hieroſolymis Jebanam captivum fuiſſe abductum, quadraginta annis ante ſecundi Templi excidium narratur in Thalmude, nempe circa tempora mortis Chriſti, ac penitus demum fuiſſe ſublatum. Deſignatos autem hos arbitrantur à Jacobo dictione מחקק. Cum ergo ad Meſſiæ uſque tempora non defuerint מחקקים de tribu Juda, ſic oraculum completum fuiſſe volunt; atque eo pacto ſceptrum in Juda non defeciſſe, quoad venit ille qui mittendus erat. Ex Bereſith Rabba fere hauſta hæc ſunt; quæ שבט, *virgam judicis* interpretatur; & מחקק, *Scribam*; & utroque deſignari ſtatuit Synedrium magnum, quod ex Judæ ſtirpe ad venturum uſque Meſſiam ſemper propagandum ſit.

Nutat ea ſententia, quod neque probari poſſit, neque veriſimile ſit, ex una tribu Juda ſelectos fuiſſe τοὺς συνέδρους, cum tuliſſe videatur populi Judaici conſuetudo, & præceperit Deus, ut ex ſenibus Iſraël deligerentur hi principes viri. Quod ſi ex una tribu Juda ſumti fuiſſent, minime id profecto à Moſe fuiſſet prætermiſſum. Quod cum animadvertiſſent eruditi homines, non totum Senatum ex Juda prodiiſſe dixerunt, ſed Principem tantum Senatus. Princeps ille ſucceſſerat in locum Moſis, qui pro jure ſuo Senatui à ſe inſtituto præfuerat, & præter Septuaginta illorum numerum cenſebatur. Dicebatur autem à Judæis, ראש הישיבה, *Caput ſcholæ*; dicebatur & נשיא, *Princeps*, & נשיא בכל מקום, *Princeps in omni loco*: cui ſecundarius alter addebatur, vulgo dictus אב בית דין, *Pater domus judicii*. Hunc ergo נשיא Ebrææ gentis velut ſceptrum tenuiſſe volunt, eamque ex Legis ſtatutis rexiſſe, ac judicia exercuiſſe: (cum alter ex alia familia, puta Aſſamonæorum, etiam Regis titulum gerens & inſignia, munia obiret militaria;) & in tribu Juda, qua oriundus erat, Jacobi vaticinationem compleviſſe: cujus πληρώματος ſignum publice ut extaret, ſceptrum ſuſpenſum fuiſſe in medio conclavi ſupremi illius Hieroſolymitani Synedrii. Verum cum hæc Thalmudicorum ſolum librorum fide nitantur, neque ullam in ſacro Codice probationem habeant, celebratiſſimi oraculi ambagibus explicandis parum videntur idonea; cum præſertim jam inde à Captivitate, & poſt ſolutam Captivitatem Ba-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [362] - 334
PUBLIC DOMAIN

bylonicam, verum ac ſupremum Judaicæ gentis imperium penes Perſarum & Macedonum reges fuerit; umbram vero tantum ſummæ poteſtatis, idque precario, retinuerint Judæi; quam inter illos non poſteri quidem Judæ, ſed Pontifices, poſtquam Hieroſolymam reverſi ſunt, fere exercuerunt. Qua ergo fide dici poteſt ſceptrum tenuiſſe illum Naſi, qui ſub Pontificum erat poteſtate, ab alieno fere arbitrio pendentium? Quid quod neutiquam inter Rabbinos conſtat de tribu Juda ſemper delectum fuiſſe Naſi, ſed ex alia quavis deligi potuiſſe eorum plerique cenſent.

IV. Tertia ſententia hoc oraculum, non ad Judæ tribum ſeparatim, ſed ad eamdem cum reliquis conjunctam, at præſtantia quadam & excellentia florentem, inque iis primas tenentem refert: quod perinde ſane eſt, ac ſi ad omnes tribus referret. Id igitur ſibi velle Jacobum ſtatuunt, non defuturos ex Judaica gente principes, ex qualicunque ortos tribu, eamque gentem legibus ſuis uſuram, quoad Meſſias veniat: qui cum venit, ad Herodem, hominem ut ipſi volunt extraneum & ἀλλόφυλον, ſceptrum tranſiiſſe. Magni ſententiæ hujus patroni, Juſtinus, Euſebius, Diodorus Tarſenſis, aliique Patres à recentioribus ejus defenſoribus Pererio & Caſaubono laudantur. Cujus hæc afferuntur argumenta. Complures poſt Jacobum extiterunt Judaicæ gentis duces ac principes, ad Davidem uſque, Juda neutiquam prognati: puta Moſes è Levitica tribu; Joſue & Debbora ex Ephraimitica; Barac è Nephthalitica; Gedeon è Manaſſæa; Samſon è Danitica; Saul è Benjamitica. Rurſum à Roboamo Salomonis filio defecerunt tribus decem, ſeque principibus ex tribu Juda neutiquam ortis permiſerunt, ac primum quidem Jeroboamo Ephraimi nepoti. Poſt ſolutam autem Babylonicam Captivitatem, ad ætatem Meſſiæ, per quingentos & amplius annos, ariſtocratiæ formam aſſumſit Judæorum Reſpublica, cum ſummæ rerum Sacerdotes præeſſent, non Judæ poſteri. Unde id effici volunt; cum ſceptrum tribules Judæ non ſemper tenuerint, ſed aliis, aliiſque tribubus orti principes ac magiſtratus, primas tamen tenente tribu Juda præ aliis, tantumdem valere oraculi verba, ac ſi dixiſſet Jacobus, Non deſinet Judaica gens αὐτονομίαν & imperii majeſtatem ac formam retinere, præſtante ac præcellente inter reliquas tribu Juda. Quod jam inde à Jacobo ita ſe habuiſſe contendunt: quippe Judæ juſſis fratres paruiſſe, cum Joſephum exemit letho, & ut Iſmaëlitis venderetur perſuaſit: Judæ poteſtatem à Jacobo patre factam Benjaminis ad Joſephum in Ægyptum deducendi, cum idem Rubeno jam ante negaſſet: Judam præ cæteris fratribus oratum acceſſiſſe propius ad Joſephum, ne Benjaminem apud ſe detineret. Aiunt præterea ſecundo capite Numerorum in caſtris metandis primas partes Judæ dari: item & ſeptimo libri ejuſdem capite, & decimo, locum eumdem aſſignari Nahaſſoni de tribu Juda, in muneribus offerendis, & caſtris movendis: priore quoque loco numerari tribum Juda triceſimo quarto Numerorum capite, in recenſendis Chanaanææ terræ erciſcundæ præfectis; & in ipſa diviſione terræ primam ſortem tuliſſe, ut eſt in decimo quinto capite libri Joſuæ: in deſignatione quoque Leviticarum urbium primum locum obtinere viceſimo primo capite Joſuæ: poſt obitum Joſuæ, in bellis adverſus Chananæos gerendis ducatum eidem Dei oraculo concedi, Deumque cum ea eſſe dici: quamdiu populum rexerunt Judices, etiamſi e variis illi tribubus ſeligerentur, ſemper tamen præcelluiſſe tribum Juda, quoad rege creato Davide rerum ſummæ præfuit tribus Juda, ad Zorobabelem uſque: rurſum in Paralipomenis priore numero inter Iſraëlitas recenſeri tribules Judæ. Atque hanc denique dignitatem retinuiſſe aiunt ad Chriſti tempora, unde factum, ut & genti toti nomen de ſe fecerit; ab ea quippe Judæos & Judæam terram nomen traxiſſe. Quamvis autem tribui huic, totique adeo genti complures duces ex aliis tribubus orti præfuerint, tribum tamen Juda primas habuiſſe, ac tenuiſſe imperium dici & credi jubent; quemadmodum Romani populos imperio regere dicti ac crediti ſunt, etiamſi Romanum imperium tenuerint Imperatores plurimi exteris gentibus orti. Hanc autem nominationem, quam ex Juda tribu iſta habuit, præcipuum argumentum habent, quo ſuam opinionem approbent; in eaque præcipue completum eſſe ſtatuunt Jacobi vaticinium. Pluribus iſta perſequitur Euſebius, quæ nos in pauca contraximus. Nec longe hinc abit R. Iſaac Abrabaniel, qui veterem quemdam Magiſtrum ſecutus, tenue aliquod imperium & exiguam juriſdictionem Judæ promitti vult à Jacobo, qua ad Meſſiæ uſque adventum fruatur. Hujus ſententiam exponens R. Manaſſes in Conciliatore, argumenta eadem affert quæ mox adduximus; atque hoc præterea, ſeorſum à reliquis Ebræis numeratos fuiſſe à Saule Judæ poſteros, cum exercitum Iſraëlitarum luſtraret: quod propter tribus præſtantiam ſupra cæteras factum putat. Sed & in ſecundam ſententiam prolabitur, cum ut perpetuum Judæ imperium & ἀξίωμα fuiſſe oſtendat, principes illos Synedrii commemorat, & Capita

Tertia.

Per. in Gen. 49. Caſ. adv. Bar. Exerc. 1. ad App.

Num. 2. 3.

Num. 7. 11, 12. Num. 10. 14.

Joſ. 34. 19.

Joſ. 15. 1.

Joſ. 21. 4.

Jud. 1. 2, 19.

1. Par. 2, 3.

Euſeb. Dem. Evang. libr. 3. & 8. & Hiſt. Eccl. l. 1. c. 5.

R. Manaſſ. in Concil. Quæſt. 65.

1. Reg. 11. 8. & 15. 4.

Captivitatis, cum Babylonicæ, tum etiam ejus qua per universum orbem Judæi ad hanc ætatem premuntur. Cui probando affirmat numquam defuisse per Europam Davidis nepotes. Quod & de liberis suis jactabat, per matrem oriundis stirpe Ababanielum, qui genus ad Davidem referebant. Sed nos cum Judæis velitabimur infra: nunc cum Christianis tertiæ sententiæ defensoribus rem geramus.

Per. in Gen. 49. 10.

Horum etsi una videtur simplexque sententia, multiplex tamen reipsa est ac varia. Nam Pererius Eusebii sententiam impugnat, quod *Sceptrum* significare voluerit præstantiam tribus Juda, ἀρχικὸν ἀξίωμα φυλῆς βασιλικῆς, cum supremus principatus voce hac exprimatur: quodque sceptrum remansisse docuerit in alia tribu, Levitica nempe, post solutam Captivitatem; præstantiam vero & honorem in tribu Juda: quasi sceptrum, dignitatem videlicet regiam, præstantia & honos non consequantur. Idem tamen Pererius Eusebii auctoritate sententiam suam confirmat, quod sceptrum Judæ intellexerit sceptrum Judaicæ gentis, non tribus Juda, sceptrumque in stirpe Judaica non defeciisse doceat, usque ad Herodem externum hominem & peregrinum. Arbitrabatur enim Pererius Judæ vocabulo hic notari totam gentem Ebræam, atque id sibi velle Jacobum, Ebræos ex sua stirpe, suoque sanguine principes habituros, quoad Messias veniat: propterea autem Judæ nomen toti genti accommodasse Jacobum, & partem pro toto posuisse, quod populi Judaici pars esset nobilissima; quemadmodum Jerusalem & Sion pro Judæis, Babylon pro Chaldæis, Samaria pro regno tribuum decem, nonnumquam posita sunt. Verum ne sibi quidem satis constat Pererius; hac enim magno apparatu proposita sententia, multisque Patrum suffragiis & rationibus suffulta, aliam statim affert, quam verisimiliorem & ad intelligendum planiorem esse agnoscit; prophetiam nempe hanc proprie ad tribum Juda pertinere, principatumque ipsi spondere, numquam ab ea auferendum, donec veniat Messias; atque id eventu fuisse comprobatum: postquam enim sceptrum adepta est tribus Juda per Davidem, id retinuisse ad Captivitatem usque Babylonicam, qua soluta nec id amisisse; quamvis enim Leviticæ personæ tum sceptrum tenuerint, id tamen sceptrum Judaicum fuisse, sive tribus Juda, quod & regio & subditi essent de tribu Juda, atque id esset vere regnum Juda, & de tribus hujus nomine, & tota gens, & regnum ipsum appellaretur: tum autem defeciisse illud, cum ad Herodem ἀλλόφυλον transiit. Cum ergo à se ipso discrepat Pererius, tum etiam ab Eusebio dissentire se putat; quod hic sceptrum Judæ, præstantiam tantum & dignitatem tribus illius præ aliis significare velit; Pererius vero supremam potestatem & imperium, quod in tribu Juda fuisse ait, etiam cum aliarum tribuum personę sceptrum gererent, sive post solutam Captivitatem Babylonicam, cum gens tota de nomine hujus tribus nomen haberet; sive post Ægyptiam, cum tribui Juda ducatus in gerendis bellis à Deo concessus est. Verum hoc ipsum sensisse Eusebium, nec ulla re à Pererio discrepare, manifestum est ex ea quam proponit, & nos supra attulimus, Romani imperii comparatione, cui præfuerunt externi Imperatores & peregrini; licet tum quoque Romani rerum domini & dicerentur, & essent, sceptrumque, ac suprema potestas penes illos esset, non præstantia tantum præ aliis gentibus & excellentia.

Pererii vestigia affectatus Casaubonus, eamdemque sententiam persecutus, ducem tamen suum tum deserit, cum completa hæc in Herode Ascalonita, viro nempe extraneo & alterius gentis Pererius decernit; nam & Herodem hunc non fuisse extraneum erudite probat; (quod & jam ante fecerat Scaliger; & multo prius Nicolaus Damascenus, Herodis regis familiaris, qui ἐκ τῆς πρώτου ἰουδαίων oriundum fuisse docet; & Strabo, qui ἀνέκ ἔπιχώριον appellat; & Josephus, qui genere Judæum esse scripsit; quibus viri docti assensi sunt:) neque ante sceptrum amisisse Judaicam gentem, quam Hierosolyma cum Templo diruta est. Is porro in Jacobæo oraculo quatuor contineri prædictiones observat; primam, adventus Messiæ, *Donec veniat Siloh*; secundam, vocationis gentium, *Et ipse erit expectatio gentium*; tertiam, desituræ Reipublicæ Judaicæ, *Recedet sceptrum & dux*; quartam temporis quo venturus erat Messias, *priusquam recederet sceptrum de Juda, & dux de femore ejus*. Has autem prædictiones quatuor ad omnes tribus in commune spectasse docet Casaubonus, non ad unam aliquam singularem; atque id tamen in hoc vaticinio præcipuum habuisse tribum Juda, quod ex illa oriturum Messiam prædictum sit; quod πρωτοτόκεια, sive prærogativa natalium Judæ attribuatur his verbis: *Juda, te laudabunt fratres tui*; quæ Rubeno ablata fuerat: *Prior in donis, major in imperio; effusus es sicut aqua: non crescas.* πρωτοτόκεια scilicet honoris & dignitatis; nam quæ ad facultates & bona pertinebant, ea in Josephum fuisse translata traditur quinto capite prioris Paralipomeni. Hanc autem præcellentiam tribui Juda concessam esse ait propter Messiam ex ea olim proditurum. Observat præterea ἀχμαλωτάρχας Babylonios, quos Judæi ראשי הגולה, *Capita*, sive *duces*

Scal. in Euseb. Chron. libr. 2. Nicol. Dam. apud Jos. Ant. libr. 14. cap. 2. Strab. libr. 16. Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 6.

1. Par. 5. 2.

Duces captivitatis appellant, de tribu Juda ſemper fuiſſe delectos, hodieque deligi, uti quidem præ ſe ferunt Judæi, nam in hac confuſione tribuum fieri id poſſe credibile non eſt; & jamdiu notavit Origenes, & alii, falſo jactare ipſos Patriarcharum ſuorum ortum ex Davide. Atque id affert Caſaubonus, ut oſtendat ne poſt ſolutam quidem Captivitatem tribum Juda principatu excidiſſe. Docet poſtremo ex Juſtino, *Sceptrum*, non regum præciſe notare poteſtatem, ſed rectorum omnium Reipublicæ Judaicæ, ſive regum, ſive magiſtratuum, vel etiam ſacerdotum; tumque oraculum vere eſſe completum, non cum Herodes regnum invaſit, ſed cum omnis magiſtratus civilis & hierarchicus abolitus eſt; capta nimirum & deleta Urbe; minime vero eſſe exiſtimandum ſemel ac ſimul contigiſſe Reipublicæ excidium, ſed diverſis temporibus, uti evenit in priore Captivitate; initiumque poſtremæ hujus fuiſſe, cum à Pompeio domiti Judæi ac libertate multati ſunt; ad quam calamitatem variis ſubinde acceſſionibus factis, extremam demum gentis cladem, totiuſque Reipublicæ everſionem conſecutam eſſe, capta per Titum Urbe & ſolo æquata, Temploque funditus diruto.

Orig. libr. 4. περὶ ἀρχ. cap. 1.

Juſt. Dial. cum Tryph.

Multa ſunt quamobrem his non aſſentior. Nam primum ſi quis negaverit (quod ego tamen libenter conceſſerim) tribubus aliis præcelluiſſe ſemper tribum Juda, & à Iacobo ad Davidem ullam apparere ipſius præſtantiam, non ita facile convinci ipſum poſſe puto. Nam quod ſuaſioni Judæ morem geſſerunt fratres, cum auctor ipſis fuit ut Joſephum Iſmaëlitis venderent; aliud eſt impetrare quippiam precibus vel conſilio, quod hic fecit Judas, aliud pro imperio jubere. Deinde Rubeno jam ante paruerant ſuadenti *ne interficerent animam* Joſephi, *nec effunderent ſanguinem, ſed projicerent eum in ciſternam, manuſque ſuas ſervarent innoxias*: nec inde tamen Rubeniticæ tribui primas quiſquam arrogare velit. An & Judæ auctoritati id tribuiſſe Jacobum patrem dicent, ut licentiam ei concederet Benjaminis in Ægyptum ducendi; an potius urgenti fami & penuriæ frumenti, qua nondum ita premebatur, cum idem poſtulanti Rubeno abnuit? Quod autem ad Joſephum confidenter acceſſit Benjaminis libertatem flagitaturus; nempe patri fidem ſuam pro reditu fratris obligaverat, itaque pollicitti memor rem ipſe ſuam procurabat, quæ in fratris ſalute agebatur. Cæterum nihil ipſi præ fratribus vel juris vel honoris tum fuiſſe conceſſum cognoſcitur ex convivio quo apud Joſephum excepti ſunt: illic ſiquidem *Sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita ſua, & minimus juxta ætatem ſuam.* Quod in tribuum recenſione prior nonnumquam numeratur tribus Juda, nullum idcirco prærogativæ jus ipſi attribuitur; nihilo certe magis quam Rubeno, qui variis Scripturæ locis prior recenſetur; potiſſimum vero hoc Geneſeos capite quod tractamus, in quo Jacobus primas Rubeno partes in recenſione filiorum, non Judæ concedit, *prioremque* eum *in donis, majorem in imperio* eſſe ait. Quod addit autem: *Non creſcas*, אל תותר, hoc ipſum eſt quod de eo poſtmodum prædixit Moſes jam morti proximus: *Sit parvus in numero.* Nam יתר, non qualitatem ſolum, excellentiam nempe & præſtantiam; ſed & quantitatem, frequentiam ſcilicet, abundantiam, & multitudinem notat. Nec enim in magnum numerum Rubenitica tribus excrevit. Id ſibi vult Septuaginta virorum interpretatio: μὴ ἐκζέσης. *Ne effervesſcas*; ſumta metaphora ab aqua ebulliente, quæ proxime uſurpata fuerat à Jacobo, cum diceret: *Effuſus es ſicut aqua.* Clarius etiam Aquila: μὴ περισσεύσης. *Ne redundes:* Symmachus: οὐκ ἔσῃ περισσότερος. *Non eris copioſior.* Sin bonorum copiam intelligi velis, quæ jure πρωτοτοκείων ad Rubenum pertinebant, Joſepho conceſſam eſſe, non Judæ, docet quintum caput prioris Paralipomeni, ut dixi. Primum quoque locum in recenſendis tribubus Rubeno Moſes tribuit: at prior ab eodem recenſetur Simeon viceſimo ſeptimo capite Deuteronomii, cum ordinem præſcribit, quo ab Iſraëlitis pii fauſtis precationibus, impii contra diris execrationibus de montibus Garizim & Hebal erant proſequendi. Exodi præterea ſexto capite Rubenitarum, Simeonitarum, & Levitarum ſtemmata deſcribuntur, ne memorata quidem tribu Juda. In caſtrorum metatione erecto Tabernaculo ad ortum ea ſtatui jubetur capite Numerorum ſecundo, non πρωτοτοκείων jure, ſed opinor propter tribulium multitudinem, quæ in libris Numerorum & Samuëlis tanta fuiſſe narratur, ut eam alia nulla exæquaverit; vel propter fortitudinem, qua pollebant præ reliquis: *Porro Judas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe ejus principes germinati ſunt:* verba ſunt Paralipomeni prioris: cum alioquin ex hoc loco non magna videatur tribui Juda facta eſſe dignitatis acceſſio; non major certe quam tribubus Iſſachar & Zabulon, quæ ad eamdem partem locatæ ſunt, præ aliis ejuſdem ſortis; vel tribubus Ruben, Gad, & dimidiæ Manaſſe, quas in diviſione Terræ ſanctæ ſitas ad ortum reliquæ tribus habuerunt. His robur conciliatur ex Bemidbar Rabba, ubi legitur ad eamdem partem, qua tendebat Judas, tetendiſſe quoque Moſem & Aaronem, de gente Levitarum,

Gen. 37. 21, 22.

Gen. 43. 33.

Gen. 49. 3, 4.

Deut. 33. 6.

1. Par. 5. 1.

Deut. 27. 12.

Num. 2. 3.

Num. 1. & 2. 9.

2. Reg. 24. 9.

1. Par. 5. 2.

quorum in ſtudio Legis valde nobilitata eſt induſtria ; Iſſacharem etiam & Zabulonem, qui inſigni quoque Legis peritia præſtabant. Capite enim duodecimo prioris
1. Par. 12. 32. Paralipomeni ſcriptum id extat: *De filiis quoque Iſſachar viri eruditi, qui noverant ſingula tempora, ad præcipiendum quid facere deberet Iſraël, principes ducenti :* de Zabulone vero
Jud. 5. 14. iſtud quinto Judicum, juxta Ebræum exemplar, quod Interpretationes omnes præter Vulgatam ſecutæ ſunt: *Et de Zabulon ſcribentes calamo ſcribæ.* Quaſi id velit Interpres, ad ortum ſitas eſſe has tribus, perinde ut illam Judæ ; quod ut hæc fortitudine & numero ſuperabat reliquas, ſic illæ peritia Legis cæteris præcellebant. Atqui inde poteſt colligi, tantum his tribubus conceſſiſſe illam Judæ, quantum ſacræ Legis doctrina potior eſt audacia & multitudine. In caſtris autem movendis, muneribuſque offerendis, idem ordo ſervatus eſt qui in metandis caſtris, proindeque & in recenſione loco priore recenſeri Judas debuit. In deligendis erciſcundæ Terræ præfectis, priores numerantur tribus Judæ, Simeonis, Benjaminis, & Danis, quæ ternionum ad quatuor mundi plagas in caſtris ſitorum principes erant : ſingulas enim plagas terræ tribus hæ reſpiciebant. Prior in diviſione Chanaanææ terræ ſors tribus Juda recenſetur ; non, ut videtur, prærogativæ cauſſa, ſed quod proxime fuerit narratum quemadmodum Calebo, qui fuit de hac tribu, Hebron ἀκλήρῳ conceſſa ſit ; unde data occaſio eſt uno tenore commemorandi, ecquam ſortem reliqua tribus tulerit. Sed & tribubus Ruben, Gad, & dimidiæ Manaſſe, ſortes ſuæ jam ante fuerant attributæ. Obtinet quoque locum præcipuum in deſignatione urbium Leviticarum tribus Juda, quod à meridionali plaga initium numerandi factum ſit, verſus quam ſita eſt, itidem ut Benjamitica tribus & Simeonitica, quæ cum illa Judæ priores appellantur. Iſraëlitis bella gerentibus præire jubetur, propter inſignem ejus in adeundis periculis fortitudinem, ingentemque bellantium numerum. Nec plus ipſi inde accreſcit dignationis ac excellentiæ, quam Rubenitis, Gaditis, & dimidiæ tribui Manaſſe, quod fratribus ſuis in ſubigendis Chana-
R Man. Conc. Quæſt. 65. 1. Reg. 11. 8. & 15 4. 1. Par. 2, 3. nææ terræ incolis duces ſe præbuerint. Addit ad ſuperiora R. Manaſſe in Conciliatore ſcorſum numeratos fuiſſe à Saule Judæ tribules in exercitus Iſraëlitici recenſione : quod nos, non ob gentis ἀξίωμα, ſed ob bellicam virtutem qua ſuperabant reliquos, factum interpretamur. Quod autem in Paralipomenis priore loco numerantur nepotes Judæ, factum id propter reverentiam dignitatis regiæ, quam tribus hæc multo ante obtinuerat, quam Liber iſte ſcriberetur. Priſcis igitur Reipublicę Ebraicę temporibus nullum prærogativæ jus videtur habuiſſe tribus Juda. Largiamur id tamen, ne omnia ne-
Joſeph. Antiq. libr. 7. cap. 10. gemus Joſepho, apud quem David pronuntiat diſertis verbis Judam Jacobi filium inter fratres fuiſſe delectum, qui rex deſignaretur : non tamen quod prior fuerit, ſequitur
Cun. libr. 1. De rep. Ebr. cap 9 ſceptrum habuiſſe, quod futurum prædixit Jacobus. *Me vero illud argumentum non magis movet*, inquit vere & appoſite Cunæus, *quam ſi Romæ, aut Athenis quiſpiam ſceptri majeſtatem, non apud populum Romanum aut Athenienſem, ſed apud unam dicat tribum fuiſſe, quæ cæteris nobiliar ſtorentiorque erat.* Sed neque poſt ſolutam Captivitatem Babylonicam, eximium aliud habuit tribus Juda, quam priſtinæ dignitatis regiæ memo-
1. Par. 5. 2. riam. *Porro Judas*, inquit Paralipomenon prius, *qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe ejus principes germinati ſunt.* Quo quid ad illam diem præcipuum haberet tribus iſta, ſignificatur. Adde & nominis à ſe impoſiti prærogatiuam ; non toti quidem genti, ut ſcribunt Euſebius, & Caſaubonus, ſed imperio huic quod tribu Juda, & Benjamiticæ ac Leviticæ parte conſtabat : cum interea Levitica tribus, præter honorem ſacerdotii perpetuum, regno etiam ac ſuprema poteſtate aucta eſſet, & ſupra reliquas tribus longo evecta intervallo. Nomen autem ut his tribubus de ſe faceret tribus Juda ex eo contigit, quod in defectione Jeroboami, ſola tribus Juda Roboamo adhæſit. Sic
3. Reg. 11. 32. & 12. 20. enim habet tertius Regum undecimo capite : *Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus : porro una tribus remanebit ei :* ſic & capite ſequenti de Jeroboamo : *Conſtituerunt eum Regem ſuper omnem Iſraël, nec ſecutus eſt quiſquam domum David præter tribum Juda ſolam.* Sola enim, ut dixi, Roboamo tota hæſit, cum tamen Simeoniticæ tribus pars aliqua, ea videlicet quę Judę finibus continebatur, Benjamiticę vero longe major ei ſe adjunxerit. In hunc autem cenſum neutiquam venire ſolet Levitica tribus, quę inter alias tribus minime numerabatur. Hinc illud è duodecimo
2. Reg. 12. 21, 22, 23. capite libri tertii Regum : *Venit autem Roboam Jeruſalem, & congregavit univerſam domum Juda, & tribum Benjamin, centum octoginta millia electorum virorum bellatorum, ut pugnarent contra domum Iſraël, & reducerent regnum Roboam filio Salomonis. Factus eſt autem ſermo Domini ad Semeiam virum Dei, dicens, Loquere ad Roboam filium Salomonis, regem Juda, & ad omnem domum Juda & Benjamin, & reliquos de populo dicens, Hæc dicit Dominus, Non aſcendetis, neque bellabitis contra fratres veſtros filios Iſraël.* Ergo Roboamum ſequebantur domus Juda & Benjamin ; illa quidem tota, hęc vero ex parte tantum. Quocirca hic Rex Juda ſolum, non rex Juda & Benjamin dictus eſt, uti

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [366] - 338
PUBLIC DOMAIN

neque ſucceſſores ejus. Poſtquam autem à Theglathphalaſare & Salmanaſare in Aſſyriam deportati ſunt ii qui regibus Iſraël parebant, ſola tribus Juda priſtini imperii imaginem retinuit. Sic quartus Regum decimo ſeptimo capite: *Iratuſque eſt Dominus vehementer Iſraëli, & abſtulit eos à conſpectu ſuo, & non remanſit niſi tribus Juda tantummodo.* 4. Reg. 17.18. Unde evenit ut ſequentibus annis de ejus nomine ſuperſtes hæc ditio dici cœpta ſit. In quo Euſebium, ejuſque ſectatorem Caſaubonum longe fefellit ratio, qui tribus duodecim à tribu Juda nomen traxiſſe ſcribunt. Decem quippe ex illis trans Euphratem degentes longa procul longis terris via dividebat, nec ulla iis erat cum tribu Juda conſuetudo. Hunc errorem merito caſtigavit Cunæus. Minime vero φυλετικῶν jure, nec propter tribus hujus dignitatem & excellentiam in ſocias tribus nomen ipſius defluxit, ſed propterea quod poſt ſeceſſionem decem tribuum, quæ pars erat Ebraici regni, jam de ſe ſola regnum effecit; tum deinde regno Iſraël deleto, ſola ſuperfuit quæ Reipublicæ retineret formam, quæ patritas ſedes ſervaret, & veteris imperii Ebræorum majeſtatem tueretur. Cum tamen hoc tempore, ut dixi, longe potior eſſet Leviticæ tribus dignatio, cui ad avitum ſacerdotium, quo exciderat numquam, regius præterea ſplendor acceſſerat. Agamus tamen liberaliter, præcipuamque fuiſſe demus tribus Juda præcellentiam à Jacobo ad Chriſtum. Demus quoque aliquam φυλετικῶν adumbrationem penes ipſam fuiſſe, quod perſuadere poteſt Jacobi denuntiatio: *Juda, te laudabunt fratres tui: ..... adorabunt te filii patris tui.* Similia enim ſunt iſtorum quibus Iſaacus φυλοτυκῶν dignitatem ab Eſau transfert ad Jacobum: *Eſto Dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ.* Quanquam ne id quidem ſatis valet ad φυλετικῆα Judæ adſcribenda, quæ in Joſephum fuiſſe tranſſcripta docet prius Paralipomenon, atque his quidem verbis, quibus velut refellantur ii, qui propter ortos ex Juda principes, & huic inde conflatam dignitatem, φυλετικῆα ipſi attributa poterant arbitrari: *Filii quoque Ruben primogeniti Iſraël: ipſe quippe fuit primogenitus ejus; ſed cum violaſſet thorum patris, data ſunt primogenita ejus filiis Joſeph, filii Iſraël, & non eſt ille reputatus in primogenitum. Porro Judas qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe ejus principes germinati ſunt; primogenita autem reputata ſunt Joſeph.* Sed fateamur nihilominus tranſlata fuiſſe ad Judam φυλετικῆα, non ſic tamen cauſſam obtinebunt ſententiæ iſtius, quam tractamus, patroni. Volunt enim hæc verba, *Non auferetur ſceptrum de Juda*, res duas plane diverſas ſignificare, Judaicæ nempe gentis αὐτονομίαν, & tribus Juda præ reliquis tribubus præſtantiam: quod neutiquam pati poteſt ratio. Qui enim prius illud aiunt, cum inde urgentur quod nihil in hoc vaticinio peculiare habitura ſit tribus Juda, ſi ad omnes tribus in commune referatur, cum ſingulæ tamen tribus in teſtamento Jacobi ſuas ſibi prædictiones habeant, tum ad tribus Juda dignitatem confugiunt, quam hic ſecundum congruam quamdam applicationem intelligendam eſſe pertendunt. Quod perinde eſt, ut ſi partem pro toto ſumi dicerent. Et ita ſane ſenſit Pererius, opinionis hujus inſignis aſſertor: *De Juda*, inquit, *idem valet atque, De populo Judaico; vel De Juda, ſignificat proprie tribum Juda; ſed poſita eſt pars illius populi nobiliſſima pro toto populo.* Adde & ex præcedentibus ac ſequentibus ſignificationem verborum iſtorum eſſe ſpectandam: nam ſi ad tribus duodecim referri nequeunt præcedentia, fruſtra ad eas ſequentia detorquentur. Quis iſta autem ad duodecim Ebraicæ gentis tribus pertinere dicat: *Juda, te laudabunt fratres tui*: & iſta: *Adorabunt te filii patris tui.* Nonne & hæc fertilitatem indicant regionis quam inſedit tribus Juda: *Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam. Lavabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum. Pulchriores ſunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Fruſtra autem Juſtini auctoritas obducitur: nam ſi verba illius expendantur attente, nihil inde elicietur hujuſmodi. Sic ille in Dialogo cum Tryphone: ὅτι δὲ ὧδέποτε ἐν τῷ γένει ὑμῶν ἐπαύσατο, ἔτε προφήτης, ἔτε ἄρχων, ἐξότου ἀρχὼ ἔλαβε, μέχρις οὗ αὐτὸν Ἰησοῦς χριστὸς ὁ γένους, καὶ ἔπαθεν, καθ' ἁμαρτιῶτος τολμήσετε εἰπεῖν, ἢ ἀποδεῖξαι ἔχετε· ἃ δὲ προφῆν, εἰς ἃ ἔπαθεν, ἀσκαλωνίτλν γεγονέναι λέγοντες, ὅμως ἐν τῷ γένει ὑμῶν ὄντα λέγετε ἀρχιερέα· *Igitur in gente veſtra deſiiſſe unquam Prophetam, aut Principem, ab ipſis ejus primordiis, quoad is Jeſus Chriſtus & natus & paſſus eſt, non adeo eſtis impudentes ut dicere audeatis, neque demonſtrare poteſtis. Nam Herodem, ſub quo paſſus eſt, Aſcaloniten fuiſſe dicentes, nihilominus tamen in gente veſtra ſummum Sacerdotem eſſe dicitis.* Ex his concluditur viſum eſſe Juſtino Judæ nomine Jacobum totam gentem, non tribum ſolam appellaſſe: quod non eſt ita. Notandum quippe eſt Juſtino propoſitum eſſe ſolum oſtendere, hoc oraculo præſignificatum eſſe adventum Chriſti, tumque eſſe completum cum Jeſus advenit. Ergo ad id ſatis ipſi fuit declarare, tum deſiiſſe Judæos regibus ſuis parere, cum Jeſus apparuit. Nihil autem conducebat ad ipſius propoſitum accurata vocabuli *Juda* interpretatio. Utrum enim totam gentem Judaicam, an

Cun. libr. 1. De Rep. Ebr. cap. 10.

Gen. 49. 8.

Gen. 27. 29.

1. Par. 5. 1. 2.

olam tribum Juda significari dixisset, plane idem erat quoad vim argumenti. Totum itaque usurpavit pro parte; aliud haud dubie facturus, si interpretem egisset. Quemadmodum enim qui Romæ natus est, in Italia natus merito dici potest; & Principem Borbonia stirpe ortum, recte Francica domo prognatum dicas; propterea quod in toto continetur pars; & quæ ad partem pertinent, de toto prædicari possunt: ita qui ex tribu Juda proditurus erat, jure eum ac merito Justinus genere Judaico nascendum esse dixit. Id sibi voluisse ipsum manifesto probat pericope altera ex Apologia secunda: ὑμέτερον οὖν ὅζιν ἀκριβῶς ἐξετάσαι & μαθεῖν, μέχρι τίνος ἦν ἀρχων ἢ βασιλεὺς ἐν ἰουδαίοις ἕως ἄπων· μέχρι οὗ φανερώσεως ἰησοῦ χριστοῦ, τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, & τῶν ἀγνοημόνων προφητειῶν ἐξηγητοῦ, ὡς προεῤῥέθη ὑπὸ τοῦ θείου ἁγίου προφητικοῦ πνεύματος διὰ τοῦ μωϋσέως, μὴ ἐκλείψῃ ἀρχοντα ἀπὸ ἰουδαίων, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται τὸ βασίλεον· ἰούδας γὰρ προπάτωρ ἰουδαίων, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ἰουδαῖοι καλεῖσθαι ἐρρίζωσι· *Vestrum est igitur accurate disquirere & discere, quousque princeps fuerit & rex apud Judæos ipsorum proprius, nempe quoad apparuit Jesus Christus magister noster, & ignorabilium prophetiarum interpres; quemadmodum prædictum est à divino sancto prophetico Spiritu per Moysem, non defore principem ex Judæis, donec veniat is quem regia dignitas manet. Judas enim Judæorum progenitor fuit, à quo & Judæorum nomen habuerunt.* Vides hic Judæ posteros designari, non totam gentem, sed tribum solam. Nec aliter sumenda sunt verba Athanasii, quæ afferuntur è libro De incarnatione Verbi: nam cum ait Mosem hac ῥήσει, quam nunc expendimus, circumscripsisse regnum Judæorum, neque ullum superesse apud Judæos regem vel prophetam, totum pro parte nominavit; & de gente Judaica generatim dixit, quæ de tribu Juda Moses pronuntiaverat. Ex hac enim propositione, Tribus Juda semper potietur sceptro, necessario consequitur isthæc, Gens Judaica semper potietur sceptro: quemadmodum ex ista propositione, Familia Borbonia semper potietur sceptro, necessario sequitur isthæc, Gens Francica semper potietur sceptro. Idem est verborum Ambrosii intellectus in libro De benedictionibus Patriarcharum, aliorumque Patrum, qui in hujus sententiæ subsidium adducuntur.

Quarta. V. Quarta autem loci hujus interpretatio, cujus vindices laudantur Epiphanius, Cyrillus, Augustinus, & recentiores plerique, nimis late patentem sententiam superiorem in arctum cogit, & Jacobæi oraculi vim, quæ pertinebat ad tribus duodecim, in una tribu Juda concludit, ab eaque vult non ante ablatum iri sceptrum, formam nempe reipublicæ legibus suis utentis, seque ipsam regentis ac gubernantis, postquam semel ad eam pervenerit, quam Messias exoriatur; quo tempore solutum iri communitatem ac regimen tribus Juda; atque id rerum ipsarum eventum confirmare; nam decem tribubus in dissitas oras expulsis ac dissipatis, solam tribum Juda sedibus propriis ac pristinis restitutam, jurisdictionem suam, imperium, civilis corporis formam, & πολιτείαν servasse, quoad Christus in terras venit. Duo autem hic notari jubent sententiæ hujus defensores, ad illius oraculi intellectum necessaria; primum, ad locum ac terram quam insessura erat tribus Juda respectum habuisse Jacobum: quemadmodum enim promissa Zabuloni, Issachari, aliisque à Jacobo data, ad portionem Chananææ terræ sortito ipsis eventuram spectant; sic quod Judæ datum est promissum, ad sedes posteris ejus in Terra sancta olim tribuendas pertinere; ac si dixisset Jacobus, ad Messiæ usque tempora tribum Juda in portione promissæ Terræ olim ipsi assignanda mansionem ac reipublicæ formam habituram. Alterum hoc est, quod & superioris sententiæ patronis visum est, non hic determinari punctum aliquod temporis, quo cum affuerit Messias, tum tribus Juda momento eodem potestate excidat, regiminisque formam amittat: verum intelligendam diuturnitatem aliquam temporis, quæ à Pompeio vel ab Herode cœpta, videlicet ante Christi ortum, in clade Hierosolymis à Tito illata desinat. Enimvero qui sic sentiunt, oraculo huic exitum præparasse aiunt Spiritum sanctum jam inde ab Jeroboami divortio, cum altera populi Ebraici pars Israël dici cœpta est, altera assumto Judæ nomine veteris regni formam retinuit, & legitimorum regum seriem propagavit. Quarum populi partium altera profligata & in longinquas terras abducta est, nec unquam postea in patriam restituta; altera ad Christi tempora πολιτείαν suam & αὐτονομίαν habuit. Hoc ergo à prima & tertia discrepat quarta hæc sententia, quod statuit prima numquam defuturos aliquos Juda satos, qui Ebraicæ gentis teneant imperium, ad Messiam usque; tertia non singularibus quibusdam personis, sed toti Ebraicæ genti id adscribit, ut de se rectores det populi sui, quoad Messias existat; quarta vero neque certis aliquibus hominibus, neque duodecim tribubus, sed toti Judæ tribui regimen ac imperium ad id usque tempus esse destinatum velit. Quanquam & tertiæ assertores sententiæ in quartam istam prolabuntur. Pererius certe postquam in defen-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [368] - 340
PUBLIC DOMAIN

denda tertia ſententia multum æſtuavit, aliam demum ſubjicit, ut ſupra jam monui, quam eſſe fatetur *non minus quam ſuperiorem probabilem, quinimo planiorem ad intelligendum, & ad credendum procliviorem, totam nempe hanc prophetiam ad tribum Juda pertinere:* atque his deinde exponendis ea affert, quæ adſtruendæ quartæ ſententiæ utilia eſſe poſſunt.

Sententiam hanc multum habere probabilitatis fatendum eſt, & ad ſimilitudinem veri longe propius accedere, quam ſuperiores. Sed tamen id concoquere non poſſum quod שבט, *ſceptrum*, interpretantur totius tribus Juda πολιτείαν & αὐτονομίαν, cum principes aliquos Juda oriundos intelligi debere ſequentia iſta liquido demonſtrent: *Neque dux de femore ejus.* Nec enim ullam afferunt diſtinctionis notam, unde probent ad diverſa pertinere, *ſceptrum*, & *ducem.* Atqui *dux* ad totam tribum hic referri haudquaquam poteſt. Id oſtendit hæc locutio *de femore ejus*, מבין רגליו, hoc eſt διὰ τῶν ἐξελθόντων, *De inter pedes ejus*, qua ῥήσει partem virilem Scriptor ſacer σεμνῶς ſignificavit. Sic & capite viceſimo octavo Deuteronomii ſumitur, & apud Iſaiam non ſemel. Vertunt ergo Onkelos & Hieroſolymitanus Interpres, *De filiis eorum:* Jonathan, *De ſemine ejus.* Quæ eo refero, ut appareat notari hic ſingularium quarumdam perſonarum ſucceſſionem, quarum interitus gignendo reparatur: cujuſmodi ſane nihil de tota tribu vel dici vel cogitari poteſt; nam ſingulares homines generantur & intereunt, ſibique hoc pacto ſuccedunt alii ex aliis progeniti: at cœtus hominum coguntur & diſſipantur, minime vero gignuntur & obeunt. Quod cum intelligerent quartæ hujus ſententiæ patroni, veram ac genuinam verborum iſtorum explicationem aſpernati, Aben Ezram ſectari maluerunt, qui Judam, ut in ſuperioribus, ſic & in iſtis leoni aſſimilari cenſuit. Ut enim prædam inter pedes firmiſſime retinet leo, nec eam ſibi extorqueri patitur, ſic à Jacobo prædictum eſſe volunt, πολιτείαν, imperium, ac ſceptrum, quod olim habiturus erat Judas, haudquaquam ab eo ereptum iri. Cujus ſtatim interpretationis velut pertæſi ad aliam decurrerunt, quæ proponitur in Bereſith Rabba, & eſt hujuſmodi, reſpexiſſe Jacobum ad conſuetudinem ſcribarum & actuariorum, qui ad judicum pedes ſedere ſolent. Hæc quam inepta ſint & ſale Rabbinico digna, nihil attinet pluribus demonſtrare. Cum ergo ex ipſorum doctrina ad eadem referantur *ſceptrum* & *dux*; cumque *ducis* nomen ad certas quaſdam perſonas de tribu Juda referri debeat, *ſceptri* quoque vocabulum ad eas itidem pertinere, non ad tribum Juda univerſam dicendum eſt. Hoc inſuper in eadem ſententia improbo, quod non ad ſolam tribum Juda, ſed ad Levitas quoque, & Benjamitas, qui Judæ nomine continebantur, & unum cum ea tribu imperium conflabant, vim oraculi prorogant. Atqui ad unam tribum Juda id ſpectare clariſſime indicat Moſes eodem Geneſeos capite: *Omnes hi in tribubus duodecim: hæc locutus eſt eis pater ſuus, benedixitque ſingulis benedictionibus propriis.* Quippe ſuam ſibi habet Benjamin, ſuam Levi: ergo tota illa Judæ propria eſt, neque cum ullis aliis tribubus ipſi communis eſſe poteſt. Neque argumenti hujus robur frangunt ea, quæ è libris Regum ſupra attulimus teſtimonia, in quibus ſola tribus Juda Roboamo hæſiſſe dicitur, cum tamen Benjamitica tribus, & Simeoniticæ pars, ac item Leviticæ, eum ſint ſecutæ: uſitatum quippe eſt & familiare ſcriptoribus nobiliorem partem pro toto nominare, ſi modo partes ipſæ diſcernendæ inter ſe, vel à toto diſtinguendæ non ſint. Nam id ſi ſit, tum certe hoc figuræ genere abſtinetur, quæ opacaret ſtilum, & res confunderet. Roma ad Romanum imperium ſignificandum nominari & poteſt & ſolet, cum ab ipſo Romano imperio, vel ab ejus partibus diſtinguenda non eſt. Sin roget aliquis, ecqua ſit Romani imperii præcipua urbs, & Romam eam eſſe dicam; vel quærat alter, ecquæ fuerint Romani imperii nobiliſſimæ urbes, & Romam ac Conſtantinopolim nominem; tum ſane Romam haudquaquam Romanum ipſum imperium vel Conſtantinopolim ſignificare cenſendum eſt. Par eſt de tribu Juda ratio, cujus nomine ſociæ tribus tum ſunt comprehenſæ, cum earum diſcrimen afferre nihil neceſſe erat; at cum ſegregandæ invicem erant, ſingularumque futuræ dotes prædicandæ, quod facere inſtituerat Jacobus, tum vero alteri alterius nomen commodari nec potuit nec debuit. Adde Judæos, poſt Babylonicam Captivitatem, ex Babyloniorum, Perſarumque nutibus pependiſſe, iiſque ac Græcis deinde tributa ſolviſſe; non ſupremum igitur ac verum penes ipſos fuiſſe imperium, ſed precarium & alienis arbitriis obnoxium, proindeque ſceptrum à tribu Juda tum fuiſſe ablatum. Id tertiam ſententiam, perinde ut quartam impugnat, & à nobis adverſus ſecundam oppoſitum eſt. Aliud præterea ſubjiciam argumentum, quo propoſitæ omnes ſententiæ ex æquo convelluntur. Cum enim Meſſia prodeunte ſceptrum Judæ ablatum eſſe volunt, regia utique poteſtate Judam excidiſſe ſtatuunt. Nam cum hic vox *Donec* rem cui inſeritur deſituram indicet, ſequitur ſceptri poſſeſſionem amiſiſſe Judam, cum prodiit Chriſtus. Atqui

Deut. 28. 58. Iſa. 7. 20. & 36. 12.

Gen. 49. 28.

id adverſa fronte pugnat cum clariſſimis prædictionibus Prophetarum, quas mox ſum allaturus, quibus regnum æternum poſteris Judæ ſpondetur.

Quinta. VI. Quinta denique ſententia patronos habet Caietanum Cardinalem, & Ano-
Caiet. in Gen. 49. 10. nymum quemdam virum Ebraicis literis eruditum, Iſidoro Clario commemoratum,
Clar. in Gen. 49. 10. quam ipſi ex recentiorum Ebræorum apothecis eruerunt. Hæc quoniam ſtrictim ab iis eſt propoſita, neque ullis roborata argumentis, uberius à nobis pro ratione inſtituti dilatanda eſt, ſuiſque rationibus fulcienda. Aiunt illi res duas valde notabiles & omni obſervatione dignas hic prædici à Jacobo, primum fore ut prodeat aliquando Meſſias è tribu Juda, deinde ut æternum eadem tribus Juda regnum obtineat, à Meſſia videlicet tribuli Judæ propagandum. Æternitatem igitur imperii poſteris Judæ his verbis promitti volunt: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus:* quippe ſi nunquam de hac tribu ſceptrum ac ducatus auferendus eſt, nulla utique fine poſſeſſionem ejus circumſcriptum iri, proindeque æternam fore manifeſtum eſt. Sequentia verba liquido declarant, futurum ut perpetuitas hæc imperii tribui Judæ per Meſſiam olim ex ipſo proditurum contingat: *Donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Sedenim aliud omnino, inquies, ſonare videntur verba ipſa; nempe tum deſiturum Judæ imperium, cum venerit ille qui mittendus eſt. Hic vero unica oraculi hæret difficultas, quam ſexcentis tamen Scripturæ ſacræ exemplis, ſexcentis Interpretum ſuffragiis, ſexcentis Scriptorum exoticorum teſtimoniis eximere promtum eſt. Iamdiu enim monuerunt nos doctiſſimi Librorum ſacrorum explanatores vocem עד, quam habet Ebraicum exemplar, quamque dictione *Donec*, retulit Vulgatus interpres, Septuaginta vero Senes vocabulo ἕως, non ſemper finem, ceſſationem, ac παῦσιν ejus rei notare, de qua ſermo fit; ſed ejus nonnumquam continuationem, cum interventu alterius cui dictio, *Donec*, adjungitur. Sic octavo Gene-
Gen. 8. 7. ſeos de Noëtico corvo: *Non revertebatur, donec ſiccarentur aquæ ſuper terram*: an ergo poſtquam ſiccatæ ſunt aquæ, corvus reverſus eſt? minime vero. Itaque τὸ *Donec*, numquam reverſum corvum ſignificat, ne poſt ſiccatas quidem aquas. Sic viceſimo
Gen. 28. 15. octavo Geneſeos Jacobo ait Deus: *Nec dimittam te*, עד אשר, *donec fecero quod locutus ſum tibi?* an poſtquam ea feciſſet Deus, Jacobum deſerturus erat? neutiquam ſane; ſed Interpretum omnium conſenſio eſt, auxilii divini Jacobo exhibendi perpetuitatem hic ſponderi, cum interventu eorum quæ ipſi Deus fuerat locutus.
Job 27. 5. Sic Job viceſimo ſeptimo capite: *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea:* an cum defecit Jobus, innocens eſſe deſiit? Sic ſexto capite ſecundi libri Samuelis:
2. Reg. 6. 23. *Igitur Michol filiæ Saul non eſt natus filius*, עד, *uſque in diem mortis ſuæ:* an die mortis ſuæ filios parere cœpit Michol? imo vero, perpetua ejus ſignificatur ſterilitas, cum mortis interventu, quam cum obiit Michol, ſterilis eſſe non deſiit, ſed longe magis
Hom. Iliad. α. ſterilis facta eſt, ut pote quæ in vivis eſſe deſiit. Sic apud Homerum Agamemnon Chryſeidem ſe patri redditurum negat, quoad ipſam Argis apud ſe telam texentem ſenectus invadat; quod perinde eſſe docet Euſtathius, ac ſi nunquam ſe redditurum
Hom. Iliad. χ. dixiſſet. Sic Achilles nulla ſibi futura dixit cum Hectore fœdera, quoad alter alte-
Hieron. adv. Helvid. cap. 3. rum confecerit. Multa in eam ſententiam collegit Hieronymus, quibus impii Helvidii obtrivit hæreſim, & veram ſententiam celeberrimi hujus loci defendit, in quo
Matth. 1. 25. de Joſepho & Maria ita diſſerit Matthæus: *Et non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum:* an poſt uxoris Mariæ partum eam cognovit Joſephus, quod ſentiebat impius Hæreticus? haudquaquam certe, verum perpetuam Mariæ virginitatem prædicat Evangeliſta, cum interventu partus, quo primogenitum ſuum edidit. Ergo vocis hujus ſimilem intellectum eſſe vult Caietanus in Jacobi vaticinio, aſſentientibus recentiorum Judæorum eruditiſſimis, ut ſenſus hic inde exurgat, Imperii firmam ac perpetuam poſſeſſionem tribui Juda promitti; quod à Davide, poſteriſque ejus per aliquot ætates geſtum, & ad alios deinde nonnunquam tranſlatum eſt, cumque ab his gereretur, mere terrenum erat; tum pervenit demum ad Meſſiam, unum ex ipſius poſteris, à quo ex terreno cœleſte factum eſt & æternum, ita ut ab eo auferri deinceps & extorqueri numquam poſſit.

Fag. & Toſt. in Gen. 49. 10. Hæc ex officinis Rabbinicis fere depromta Caietanus interpolavit. Adſcribit ea quippe Judæis Fagius & refellit. Refellit & Toſtatus, qui contineri ea ait Rabbinica quadam ſcriptione, cui titulus eſt, Defenſorium fidei. Congruum huic præterea quippiam proponitur in Rabboth, & in Schebet Jehuda, & alibi: nempe ſceptrum à Juda numquam iri ablatum, poſtquam ſemel venerit Siloh. Id probant ex accentu muſico Iethib, qui voci עד adjungitur, cuique vim διαχωρίζω ineſſe volunt; ita ut עד, cui inhæret, divellat à ſequentibus, & dictio hæc exponenda ſit *In æternum*: ut locus ſic interpungendus ſit & interpretandus: *Non recedet ſceptrum ex Juda, & legiſlator de inter pedes ejus in æternum, quando veniet Siloh.* Duo habet hæc expoſitio

ſententiæ Cajetani plane conſona, & quod regni perpetuitatem ſpondet Judæ, & quod voci עד, *Donec*, ceſſationis ſignificationem non adſcribit: verum in quibuſdam diſcrepat; primum quod regni tempus à Meſſia inchoat, cum longe vetuſtiora regni hujus initia ſtatuat Caietanus: deinde quod regnum illi temporarium & cum mundo finem habiturum intelligant; adeo ut עד, tempus indefinitum, non infinitum notet, cum Caietani doctrina regnum primo temporarium ſignatum eſſe decernat, quod per Meſſiam ſpiritale fiat & æternum, ne ipſo quidem mundi occaſu finiendum. Præterea futilis eſt interpunctio illa, qua עד à ſequentibus disjungunt, cum ſequatur כי, quod cum עד præcedenti conjungendum eſſe ſciunt qui literis Ebraicis vel leviter tincti ſunt. Tum vero עד ſignificat *Donec*, uti exponi vulgo ſolet, non *In æternum*, quod illi volunt. Nec quicquam juvantur accentu Jethib, qui non ſemper διαχριτικὸς eſt, velut in commate ſequenti dictionem כבס, cui adnexus eſt, à ſequentibus non divellit. Adde nec vocem כי recte exponi, *quando*.

Quantumvis probabilis videatur hæc Caietani ſententia, cauſſas habeo tamen, cur ab ea cogar diſcedere. Nam primum notam & ſignificationem temporis, quo venturus erat Chriſtus, detrahit vaticinio Jacobi, adverſus conſtantem & conſentientem, non omnium modo Patrum Eccleſiæ, ſed & vetuſtiorum etiam Judæorum opinionem, qui hoc oraculo tempus adventus Meſſiæ ſignari faſſi ſunt. De Patribus ſatis multa jam diximus, unde res appareat. Ex Judæis ſic intellexiſſe videtur Joſephus, & cum Veſpaſianum palpo percuteret, huic ejus exitum adſcripſiſſe, uti ſuperius à me obſervatum eſt. Sic intellexerunt & ii qui ab Origenis ævo ad hoc tempus, Æchmalotarcham de tribu Juda, gentis ſuæ principem ac ducem eſſe, & porro fore ad ortum uſque expectati ſibi Meſſiæ, cenſuerunt; quos jamjam ſumus adorturi. Sic intellexerunt etiam R. Moſes ben Nachman, ejuſque ſequaces, qui vocibus שבט & מחקק, *Sceptrum*, & *Dux*, notari volunt ſæva imperia, quibus ubique gens eorum premitur, quæque veniente Meſſia abroganda ſint. Idem præterea Nachmanides, & R. Bechai, hunc ex ea prædictione ſenſum elici poſſe crediderunt, licet non ſemper Iſraëlis imperium teneat tribus Juda, non alios tamen quam tribules Juda legitime id arrepturos, donec oriatur Meſſias. Sic intellexerunt denique, qui ὑποθετικῶς ſceptrum Judæ promiſſum eſſe rati ſunt ad Chriſti uſque adventum, ſi nimirum Dei præceptis morigeram ſe tribus illa præſtet. Quæ quamvis inepta omnia ſint, & proxime à nobis refellenda, perpetuus tamen ille priſcorum Rabbinorum cum ſanctis Eccleſiæ Patribus conſenſus, & conſtans ac παραδοσιακὴ traditio in aſſignanda Jacobææ huic prophetiæ nota ac ſignificatione temporis ortus Meſſiæ, mihi non videtur temere ſpernenda. Aliud præterea vitium inhæret Caietani ſententiæ, quod nimirum iiſdem Jacobi verbis, *Sceptrum*, &, *Dux*, duas res plane diverſas ſignari putet, regnum nempe temporarium, & regnum æternum, licet nullam diſtinctionis interpoſitam notam aſſignet, qua aliud ſecernatur ab alio, temporarium ab æterno; nullam conjunctionis, qua duo hæc prorſus disjuncta ſimul comprehendi debere approbet.

Joſeph. de bell. Jud. l. 3. c. 28. & libr. 7. c. 31.

VII. Expoſitis præcipuis noſtrorum hominum interpretationibus & ſententiis, ac expoſis, noſtra nunc proponenda ſupereſt, ſuiſque probationibus & argumentis inſtruenda. Res quatuor dico his notari Jacobi verbis: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Prima prædictionis pars hæc eſt, *Non auferetur ſceptrum de Juda*, qua æterna ſceptri poſſeſſio Judæ ſpondetur. Alterum prophetiæ membrum hoc eſt, *Et dux de femore ejus*, quo temporarius & caducus Judæ præſignificatur principatus. Tertium eſt iſtud, *Donec veniat qui mittendus eſt*, quo temporarii hujus regni finis & Meſſiæ adventus prædicuntur. Poſtremum hoc, *Et ipſe erit expectatio gentium*, quo Meſſiæ regnum, non Chananææ terræ claudendum anguſtiis, ſed quaquaverſus per omnem orbem patens, & ſpiritale futurum nuntiatur. Harum quatuor prædictionis partium inobſervata diſtinctio, maximam opinionum diverſitatem, nec minorem rerum perturbationem ac confuſionem peperit. Caietano ſuboluit legitimus primi, ſecundi, ac poſtremi membri ſenſus, quibus regnum Judæ ex temporario æternum, ex terreno ſpiritale promittitur: ſed tertii ſententiam, quo mutatio iſthæc & tempus adventus prædicuntur, non olfecit. Temporarii & terreni regni pollicitationem his ineſſe, ac notam præterea temporis quo proditurus erat Meſſias, perviderunt plerique Interpretes, ac fere omnes; reliqua non attigerunt. Caute hæc diſtinxeris, omnibus anguſtiis ac difficultatibus nullo negotio te expediveris. Sed planum id ut fiat, accuratius perſcrutanda loci ſententia eſt. Dico priorem oraculi partem, *Non auferetur ſceptrum de Juda*, generale quippiam proponere, & Judam erigere in ſpem æternæ regni poſſeſſionis poſteris tribuendæ; ſed ita tamen ut modum, quo continget æternitas iſthæc, non expo-

Proponitur deinde noſtra, & argumentis confirmatur.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [371] - 343
PUBLIC DOMAIN

nat, nec regni hujus genus designet, futurumne sit spiritale, an temporarium. Pars altera à genere & indistincta rerum propositione descendit ad species, & promissi principatus naturam enucleate definire incipit: nam verba isthæc, *Et dux de femore ejus*, temporarium quid denotant & caducum, per humanam generationem & personarum mortalium successionem reparandum. Sic enim supra intelligendum esse dixi istud, *De femore ejus*; sive ut sonant Ebraica, *De inter pedes ejus*; quod vertit Jonathan, *De semine ejus*, Onkelos & Hierosolymita, *De filiis eorum*. Deinde dictio מחקק, quam Vulgatus Interpres exponit *Dux*, aliud quid sonat ac שבט, *Sceptrum*, quod præcedit, uti proxime ostendam: hoc enim regiam dignitatem simpliciter sonat, illud potestatem duntaxat tradendorum præceptorum, & juris dicendi ac præscribendi; ut significetur principatum temporarium ac terrenum, quo potituri erant Judæ posteri, angustum fore, accisum, & sæpe alienis imperiis obnoxium, velut in Zorobabele; ita ut possent quidem jus dicere inter suos; sed supremo tamen imperio, libero, omnique alia dominatione soluto, & vere regio interdum exciderent, quoad adesset Messias, per quem hæc qualiscunque potentia abroganda erat, juxta illud Oseæ: *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.* At soluta hac potentia, nova constituenda erat per eumdem Messiam, sed diversa & generis alterius, spiritalis nimirum & æterna, nullis temporum curriculis definita, nullis locorum spatiis contracta, nec jam Israëlitas solum regens, sed orbis universi gentes ditioni suæ subjiciens. Id clarissime prædixit Amos: *Ecce oculi Domini Dei super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Jacob.* Pollicetur Deus non contriturum se penitus domum Jacobi, sed ejus σώσειν servaturum: quod eventu comprobatum est; primum dissipatis per universum orbem Israëlitis; quippe subjicit Amos: *Ecce enim mandabo ego, & concutiam in omnibus gentibus domum Israël, sicut concutitur in cribro:* deinde terreno Israëlitarum & caduco imperio reformato in spiritale & æternum per Messiam Davidis nepotem & hæredem: subnectit enim Propheta: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum, & ea quæ corruerant instaurabo: & reædificabo eum sicut in diebus antiquis; ut possideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod invocatum sit nomen meum super eos, dicit Dominus.* Quamobrem addit Jacobus: *Et ipse erit expectatio gentium.* Designare autem isthæc spiritalem & æternam potestatem, cum alia plurima evincunt oracula Prophetarum, quæ recitabimus infra, cum Christi legem & regnum, spiritalia fore & æterna demonstrabimus; tum istud maxime è Psalmo septuagesimo primo: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio Regis ..... & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum ..... & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei;* quæ de Davidis & Regum Ebræorum ipsius successorum regno sumi non possunt; nec enim id ad terminos orbis terrarum propagatum est; nec omnibus regibus terræ, omnibusve gentibus jura posuit: at aliud quoddam regnum notant, tantum quantum nullus unquam rex obtinuit, quod tamen posteritas Davidis obtinebit. Clarum hoc quoque è Psalmo octogesimo octavo: *Inveni David servum meum; oleo sancto meo unxi eum ..... & ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi, & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli.* Memorabilis vero & prorsus appositа ad rem nostram vaticinatio hæc Isaiæ: *Parvulus enim natus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in judicio & justitia; à modo, & usque in sempiternum.* Ecce Davidis regnum Messiæ spondetur in posterum tempus; sic ut postquam ad ipsum pervenerit, nullo casu intercidat, sic ut immensum sit ac pacificum, ut judiciorum æquitate firmetur, & per Messiam, Deum fortem & admirabilem, in perpetuum administretur. Quibus succinit Daniel, cum ait Antiquum dierum Filio hominis dedisse potestatem, & honorem, & regnum; omnes populos, tribus, & linguas ipsi servituras; potestatem ejus fore æternam, numquam ab eo auferendam, nec regnum ejus unquam iri corruptum. Etsi testimonia hæc, aliaque multa huc pertinentia infra sum corrasurus in hoc Paralleliſmo, abstinere tamen non possum, quin & istud Jeremiæ, quod causam hanc juvat, in antecessum proferam: *Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.* Addam & hoc Michææ: *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israël,*

Ose. 3. 4.

Amos 9. 8, & seq.

Psalm. 71. 1, & seq.

Psalm. 88. 21, & seq.

Isa. 9. 6, 7.

Dan 7. 13, 14.

Jerem. 33. 20, 21.

Mich. 5. 2.

in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Duo hic prædicuntur, quæ in Jacobæo itidem oraculo prædicta sunt; prodituram nempe Messiam è tribu Juda, & æterno regno potiturum. Quæ & Mariæ Virgini pollicitus est Angelus Gabriel, cum de Christo ex ea nascendo talia prænuntiaret: *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regni ejus non erit finis.* Luc. 1. 32, 33. Quorum promissorum memores Christi Discipuli, postquam hunc vitæ restitutum viderunt, *Interrogabant eum dicentes, Si in tempore hoc restitues regnum Israël?* Act. 1. 6. Adjiciam præterea id Isaiæ: *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet; sed judicabit in justitia, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ, & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.* Isa. 11. 1, & seq. His apertissime prædicitur spiritale fore Messiæ regnum: quanquam satis est æternum dixisse, ut spiritale intelligatur. Sententiæ nostræ plurimum lucis & roboris affert illud Ezechielis, è vicesimo primo capite: *Hæc dicit Dominus Deus, Aufer cidarim, tolle coronam: nonne hæc est quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam: & hoc non factum est, donec veniret cujus est judicium, & tradam ei.* Ezech. 21. 26, 27. Sedeciam regem Juda, qui postremus ἦρξε ἐκ τῆ δαβίδου γένους βασιλδυσάντων fuisse dicitur Josepho, his perstringit Deus, & regio fastigio dejectum iri denuntiat. Joseph. Antiq. libr. 10. cap. 11. Nam quod Vulgata reddidit *iniquitatem*, si Ebraicum exemplar consulas, reperies עוה, hoc est *perversam*, coronam videlicet, quam se conversurum promittit Deus, temporariam nempe istam Sedeciæ in æternam, cum is venerit de quo dixit Deus apud Isaiam: *Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet:* Isa. 42. 1. & Johannes: *Nec enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ..... & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est.* Joh. 5. 22, & seq. Atque huic coronam illam regum Juda traditurum se denique Deus affirmat. Tum vero id eveniet quod apud Amosum prædixit Deus: *In die illa suscitabo tabernaculum David quod cecidit, & reædificabo illud sicut in diebus antiquis.* Amos 9. 11. Rivos hosce claudam, postquam recitavero voces magnas de cœlo editas, quas memorat Johannes in Apocalypsi: *Factum est regnum hujus mundi, Domini nostri & Christi ejus, & regnabit in secula seculorum:* Apoc. 11. 15. quibus temporarium hoc regnum, Domino Jesu Christo attributum, & æternum factum esse sine ambage declaratur. Et vero vel ipsa, quam tractamus, Jacobi prædictio, si recte intelligas, rem conficit. Nam cum prædicit desiturum ducem de posteris Judæ, ejusque abolitum iri potestatem temporariam & terrenam prodeunte Messia, à quo novum statuendum sit & erigendum imperium, alterius utique generis esse debet imperium illud; alioqui nec prius abolere fuisset necesse, atque id continuare potius diceretur Messias, quippe in eadem gente, iisdemque locis paternum administrans regnum, quam novum fundasse. Itaque dictio *Donec*, rerum, quibus inserta est, cessationem ac παῦσιν significans, vim suam hoc loco depromit quidem in secundum oraculi membrum, *Et dux de femore ejus*, quibus terrena & caduca potestas notatur; verum ad superiora isthæc non prorogat, *Non auferetur sceptrum de Juda*, quod regnum æternum, nec à Messia abrogandum Judæ nepotibus pollicetur. Ergo querimonias omnes ac dissensiones Interpretum hac expositione sopimus: nam satisfacimus iis, & qui notationem temporis ab oraculo Jacobi detrahi sine piaculo non posse censent; & qui regni Judæ, quod Prophetæ perpetuum fore clamant, mutationem ac finem his prænuntiari nolunt.

VIII. Quin & egregie refellemus eos, si qui caussabuntur falsam esse hanc quam damus partis primæ Jacobæi vaticinii interpretationem, qua æternum posteris Judæ sceptrum sponderi volumus; atque item secundæ partis, qua statuimus iisdem promitti continuam ac perpetuam ducum, sive dominorum ac principum ex eadem tribu successionem, quæ Messiæ temporibus finem sit habitura: cum certum sit à Jacobo ad Davidem usque, & post solutam etiam Captivitatem Babylonicam, principes nullos extitisse qui Israëlitis jura legesque posuerint. At nos cum firmam sceptri possessionem promissam Judæ posteris & attributam fuisse dicimus, κτήσει quidem & mancipio ac proprietate ad eos pertinuisse intelligimus, etiamsi χρῆσις & ususfructus ad alios interdum transierit; atque id demum regnum agnationis jure Messiam recuperasse, & velut debitam sibi hæreditatem crevisse; at immutatam, longeque auctiorem ac nobiliorem, maximisque incrementis & insigni accessione amplificatam; quam enim terrenam, angustam, & temporariam reliquerat David, immensam, cœlestem, æternam, nullisque deinceps mutationibus obnoxiam Christum cepisse. Mutabile enim fuit regnum Davidis & caducum, adeo ut id ex asse tertius hæres non possederit: perpetuum vero est illud Christi, neque ullis finibus circumscribendum, quod totum nos

Refelluntur argumenta Adversariorum.

Primum argumentum.

Rom. 8. 17. *Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti* adituri ſumus. Ut autem Chriſti typus fuit David, quod inferius à me demonſtrabitur, ſic regnum Davidis typus fuit regni Chriſti; ſeu regnum potius idem unumque primus è tribu Juda David obtinuit, poſtremus Meſſias. Igitur etſi uſusfructus ſceptri à tribu Juda ſit aliquando ablatus, ipſa tamen proprietas, ipſum jus auferri non potuit, illiuſque aliquando per Meſſiam de ſe naſcendum recuperandi ſpes in ea ſuperfuit. Atqui jus ad ſceptrum, ſive ſceptri κτῆσις, ſceptrum recte appellari poteſt & ſolet. Dicere enim poſſumus non ablatum fuiſſe Angliæ ſceptrum à Stuartorum gente, poſtquam in eam ſemel conceſſit, quamvis per multos annos Carolus ſecundus Rex patria regnoque depulſus vixerit: nam tum quoque jus ſuum retinebat. Hunc ſenſum, præter alios quos indicavimus Judæos, fere ſecutus eſt Onkelos in interpretatione vaticinii Jacobæi de Juda: dicit quippe non defuturos principem & ſcribam de tribu Juda, עד עלמא, *in æternum*. Secutus eſt eamdem expoſitionem R. Selomoh, eique confirmandæ attulit locum hunc ex Daniele: *In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur.*

Dan. 2. 44.

Secundum argumentum.

IX. Opponi quoque nobis poteſt id quod Caietano objicit Pererius, non de ſpiritali poteſtate agere Jacobum, quæ in Ebræo populo numquam fuit; & ut fuerit, in tribu Levi, non Juda fuiſſe, ſed tantum de terrena; hac autem excidiſſe tribum Juda, neque poſtea recuperaſſe, ne per Meſſiam quidem, cujus regnum non fuit de hoc mundo, quique prognatus eſt hoc Jechonia, de quo futurum prædixit Jeremias, ut nepotum ipſius nullus imperium teneat. At iſta diſcutere facile eſt; temporariam enim ſolum & terrenam poteſtatem in Ebræo populo fuiſſe fatemur ante exortum Meſſiam, ſed quæ deinde in æternum regnum converſa ſit per eundem Meſſiam, qui & ipſe Ebræus fuit, Ebræis prognatus, tribulis Judæ, Davidis nepos; ſic ut prior illa poteſtas, velut rudimentum eſſet quoddam & adumbratio poſterioris. Quemadmodum enim Pharamundi ſucceſſor vere eſt & habetur Ludovicus XIV, cujus imperiis Francia feliciſſime gubernatur, licet hujus ne minimam quidem ditionis partem tenuerit Pharamundus, alterique ac plane diverſæ regioni præfuerit; ita verus ac legitimus Davidici regni ſucceſſor habendus eſt Chriſtus, licet alterius generis imperium obtineat: præſertim cum hic Davidico ſanguine cretus ſit, ille Pharamundino non ſit. His ita diſtinctis & explicatis, irritum cadit argumentum Pererii: poteſtatem enim ſpiritalem in tribu Juda vel populo Ebræo fuiſſe dicimus, quatenus Meſſias tribus Juda & populi Ebræi pars hanc tenuit & exercuit: quo factum eſt ut cum terrena poteſtate excideret tribus Juda, cœleſtem per Meſſiam recuperaret. Utramque autem à Jacobo præſignificatam & prædictam fuiſſe merito arbitramur.

Jerem. 22. 30.

Tertium argumentum.

X. Facile quoque telum hoc alterum Pererii retundimus, quo per Caietani latus noſtrum petitur; cum ait nullam ſceptri vel κτῆσιν vel ἀρχὴν habuiſſe tribum Juda temporibus iis quæ Davidem præceſſerunt; defeciſſe itaque ſaltem hoc tempore ſceptrum de Juda, quod oraculo repugnat. Quo telo non noſtram ſolum, ſed & alias etiam quas attulimus loci hujus interpretationes, ſuamque adeo Pererius oppugnat; cum probari non poſſe adverſus eum diſputantes oſtenderimus, ullum prærogativæ jus in hac tribu fuiſſe ante Davidem. Utut eſt, male certe hæc Pererio temporibus diviſa ſunt: nec enim id ſibi vult Jacobus, ſtatim poſt ſuam prædictionem Judam regni poſſeſſionem aditurum: imo vero, proſpiciebat in longitudinem cum hæc diceret; ait enim: *Congregamini ut annuntiem quæ ventura ſunt vobis in diebus noviſſimis.* Igitur tum primum Judæ jus ad regnum Iſraëliticum declaravit & attribuit Deus, ſpemque ei dignitatis hujus fecit; non ipſi ſtatim, ſed poſteris ejus poſt aliquot ætates concedendæ.

Gen. 49. 1.

Ad viam refutationi Judæorum ſternendam, oſtéditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum.

XI. Poſtquam Chriſtianorum ſuper hoc oraculo ſenſus ſatis exploravimus, noſtroſque ipſi propoſuimus & confirmavimus, ſupereſt nunc ut adoriamur Judæos, quorum non uniuſmodi opinio eſt, ſed in duas ſectas diſſipatur. Alii enim Meſſiam quidem hic prænuntiatum agnoſcunt, at Jeſum hunc fuiſſe negant: alii ad Meſſiam id ullo modo pertinere infitiantur. Ex his duobus fontibus ſententiæ oriuntur complures, quas collegit horum temporum clariſſimus Judæus Manaſſe ben Iſraël, & ad undecim capita revocavit. Ad convincendum ſimul errorem utrumque, totam hanc prædictionem in Jeſu completam fuiſſe palam faciam. Ac iſta primum manifeſto ad Jeſum ſpectant: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui.* Ad filium Judam verba facit Jacobus, quatenus Meſſiæ pater futurus eſt, vel Meſſiam potius in patre alloquitur. Nam quemadmodum Davidis avi nomen Meſſiæ nepoti tribuunt Prophetæ, quod declarabimus in hoc Paralleliſmo; ſic & Meſſiæ Jacobus avi ejus nomen tribuit. A fratribus ſuis laudatus & adoratus

Manaſſ. Conc. Quæſt. 65. in Gen.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [374] - 346
PUBLIC DOMAIN

est Jesus, Christianis videlicet, quos fratrum loco habere se profitetur apud Matthæum: *Quicunque*, inquit, *fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Matth. 12. 50. Itaque fratres non semel appellat, cum in Evangelio, tum & in Psalmo vicesimo primo sub persona Davidis: *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Psalm. 21. 23. Unde & cohæredes Christi Paulus nos esse ait. Ab iis autem primum laudatus est, Rom. 8. 17. cum prodigiosa eum patrantem opera aspexerunt: postquam autem viderunt eum ad vitam rediisse, tum vere Deum esse cognoverunt, eoque nomine adorarunt. Quamobrem servos se Christi in Epistolis sæpe Apostoli profitentur. Et nos hodieque, qui fidem ipsius amplexi sumus, divinos ipsi honores exhibemus. Cervices vero inimicorum vel cædit, vel sub jugum mittit; quippe *de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes, & ipse reget eas in virga ferrea ..... & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius.* Apoc. 19. 11, & seq. Principem hujus mundi se foras ejecturum jactat. *Exspoliavit principatus, & potestates traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.* Joh. 12. 31. Col. 2. 15. Quod & futurum præsenserat Balaamus, cum diceret: *Et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth:* item David: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non convertar donec deficiant: confringam illos, nec poterunt stare, cadent subtus pedes meos: & præcinxisti me virtute ad bellum, & supplantasti insurgentes in me subtus me: & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti:* & alibi: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Num. 24. 17. Psalm. 17. 38, & seq. Psalm. 109. 1, 2.

Pergit Jacobus: *Catulus leonis Juda: ad prædam fili mi ascendisti: requiescens accubuisti ut leo & quasi leæna; quis suscitabit eum?* Quæ de Christi Jesu potentia dixerat: *Manus tua in cervicibus inimicorum tuorum*, leonis comparatione illustrat, quo inter quadrupedes nihil validius, quippe earum princeps & rex habetur. Hac ergo similitudine significantur, & Christi Jesu robur, & regium genus, quæ ipsi competere in Parallelismo à nobis demonstrabitur. Ascendit ad prædam, tum cum ex orci faucibus, Dæmonumque tyrannide humanum genus eripuit. Deinde victoriæ hujus modum, rationemque adumbrat, cum ait: *Requiescens accubuisti ut leo*, quæ mortem Christi exprimunt: dormitionis enim ac somni vocabulis mortem significare consueverunt Scriptores sacri; & utramque notionem habet Ebraica dictio שכב; & somnus Homero dicitur νεκυων δαιδαλον. Prædicta Jesu morte consequens fuit ipsius reditum ad vitam prædicere; quod & fecit his verbis: *Quis suscitabit eum?* ac si dicat, Non alius præter ipsum ac Patrem potest eum ad vitam revocare. Id sibi volebat Jesus, cum diceret: *Solvite Templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud ..... Ille autem dicebat de Templo corporis sui:* Joh. 2. 19. id Paulus, cum Patris potentiam ac virtutem prædicaret hoc modo: *Quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus.* Eph. 1. 20. Igitur Christum Jesum respiciebat Balaamus, cum de Israële, unde ortum erat habiturus, sic vaticinaretur: *Accubans dormivit ut leo, & quasi leæna quam suscitare nullus audebit.* Num. 24. 9.

Sic deinde futurorum prædictionem Jacobus prosequitur: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est; & ipse erit expectatio gentium.* Hæc jam satis excussimus. Addemus id tamen, geminis istis vocibus, *sceptrum*, & *dux*, sive ut habet Ebraicum exemplar שבט, & מחקק, regiam dignitatem, & jus condendarum legum, esse expressa. Nam qui rex est, leges condere potest & vivendi normam præscribere. Unde fit, ut in Psalmo centesimo septimo Juda, ad quem Psalm. 107. 9. pertinebat sceptrum, quique à Septuaginta Interpretibus vocatur βασιλευς, in Vulgata *Rex*, Ebraice dicatur מחקק. Apud Isaiam Deus, qui Rex regum est, eodem af- Is. 33. 22. ficitur nomine, quod exponunt Septuaginta ἀρχων, Vulgata *Legifer*, cui adsonat & Jonathan. At non quisquis leges ferre potest, proinde & rex est. Jura Ebræis posuit Moses, Athenensibus Solon, Lacedæmoniis Lycurgus; quorum tamen nullus vere rex fuit. Quamobrem Aben Ezra, & R. David Kimchi, & R. Selomoh, vocabulum istud in oraculo Jacobi reddunt, *Dominum*, & *Principem*; R. Lipman in libro Nitzachon, מושל, *Dominatorem*: non vero dixerunt *Regem*. Ergo regis potestas major est, legumlatoris angustior. Priorem potestatem, juxta Prophetarum vaticinationes, vere obtinuisse Christum Jesum, & paulo superius ostendimus, & in Parallelismo etiam infra probabimus. Legum quoque ferendarum jus, etsi regia potestate continetur, seorsum tamen Christo tribuitur; uti, præter alia testimonia in Parallelismo quoque à nobis afferenda, vel unum hoc Isaiæ declarat: *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus insulæ expectabunt.* Ait deinde Jacobus: *Donec veniat qui mittendus est*; Ebraice, *Donec veniat* שילה: qua voce Messiam notari consentiunt Chaldæi Paraphrastæ, & Thalmudistæ, aliique Magistri, quos supra adduxi in testimonium. Existimarunt multi legisse Hieronymum, שילוח, à שלח, *misit:*

quæ lectio Judæis nonnullis, & Steucho poſtmodum, Huntlæo, ac Grotio placuit; Chaldæos quoque ipſam fuiſſe ſecutos, at Judæos deinde adulteraſſe, cenſet Steuchus; Grotius vero approbare eam ſatagit, cum ex aliis Scripturæ ſacræ locis, in quibus Meſſias à Patre miſſus eſſe dicitur, adhibitis ad id ſignificandum verbis ἀποστέλλειν & πέμπειν, tum maxime ex nono capite Johannis, ubi agitur de *natatoriis Siloë, quod interpretatur Miſſus*: quæ loca ad id Jacobi vaticinium ſpectare putat. Fuit in eadem opinione Euſebius, eamque libro ſeptimo Demonſtrationis prodidit, & Grotio id argumentum ex Siloë petitum ſubminiſtravit. His addi poterant teſtimonia quædam Auctorum ſacrorum, in quibus nomen ἐρχόμενος, ſive Venturus, Meſſiæ proprium videtur eſſe & χαρακτηριστικόν. Quale illud eſt Diſcipulorum Johannis ad Chriſtum: *Tu es qui Venturus es, an alium exſpectamus?* & hoc Pauli ad Ebræos: *Adhuc enim modicum aliquantulum: qui Venturus eſt veniet, & non tardabit*: quod ex ſecundo capite Habacuc depromtum eſt: & hoc Epiſtolæ ejuſdem ex perſona Meſſiæ: *Tunc dixi, Ecce venio*: quod è triceſimo nono Pſalmo prodiit. Quo refertur & hoc Samaritanæ ad Chriſtum: *Scio quia Meſſias venit (qui dicitur Chriſtus:) cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia*: atque id etiam Aggæi: *Et veniet deſideratus cunctis gentibus*. Venturus autem & mittendus reciproca ſunt. Verum tantis licet ſuffragiis, tantiſque argumentis ſe tueatur hæc opinio, ab ea tamen me revocat unius Samaritani exemplaris auctoritas, ex cujus ductibus intelligitur, eam, quæ nunc obtinet in Ebraico contextu, ſcripturam eſſe vetuſtiſſimam, nec ullius vitioſitatis ſuſpectam. Nec abhorret à vero legiſſe Hieronymum שילה, etiamſi vocis hujus originem repetiverit à שלח; quidni enim crediderit ח in ה, ejuſdem inſtrumenti literam, mutari poſſe per variationem dialectorum, uti mutatur nonnunquam in ע? Nihilo magis Septuaginta Senum interpretationi aſſentiri poſſum: ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, vel, ut alii legunt, ᾧ ἀπόκειται), vel juxta nonnullos, ὃ ἀπόκειται). His ſignificatas putat Euſebius Dei promiſſiones, quibus futurum ſpopondit, ut in Abrahami, Iſaaci, & Jacobi ſemine *benedicerentur omnes cognationes terræ*, & *Reges de lumbis* Jacobi egrederentur. At idem paulopoſt ἀποκείμενα illa aliter explicat, eaque opinatur eſſe, quæ Judæ Jacobus mox pollicitus eſt: *Juda, te laudabunt fratres tui; manus tua in cervicibus inimicorum tuorum; adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, aſcendiſti: requieſcens accubuiſti ut leo & quaſi leæna; quis ſuſcitabit eum?* At Onkelos, & Hieroſolymitanus Paraphraſtes, & Syrus Interpres, & Arabs, & R. Selomoh, regnum putant id fuiſſe quod Meſſiæ erat ἀποκείμενον. Quam interpretationem Chryſoſtomus & Hieronymus arripuerunt. Ita videntur eamdem lectionem ſecuti ac Septuaginta; nempe שלו, hoc eſt, juxta ipſorum interpretationem, *quod ei*; ut ח pro ו uſurpetur, & ש pro אשר; quæ ſane nimis coacta videntur, & parum omnino veriſimilia: nam præter ה in ו mutatum, vides, intruſum; deinde ante Davidis tempora contractum fuiſſe אשר in ש, nullo exemplo probari poteſt, ut notavimus ad Origenem. Eſto tamen, contractionem hanc tulerit iſta ætas, quodnam hoc loquendi genus eſt, una, duabuſve dictionibus triplicem involvens ἀποσιώπησιν. Ut enim aliquis inde exſculpatur ſenſus, τῷ *quod* primum præfigendum eſt *regnum*; ſubjungendum vero, *repoſitum eſt*: at τῷ *ei* ſubjiciendum *Meſſiæ*; quæ connexa hanc ſententiam dabunt, *Donec veniat regnum quod repoſitum eſt ei Meſſiæ*. Pateremur, ſi ulla præceſſiſſet, vel regni, vel Meſſiæ mentio: quod cum non ita ſit, explicationem hanc merito repudiamus. Nec illi anteferimus alteram R. Davidis Kimchi, quam proponit in libro Radicum. Is שילה exponit בנו, *filius ejus*, & vocem derivat à שליח, quod *ſecundus* ſignificat, ſive χρεῖον. Id ut conſtare poſſit, dictio hæc parte ſui ultima multanda eſt, & pro affixo ו ſupponendum ה, deinde, inferciendum, & dicendum demum *ſecundas* pro fœtu σωεκδοχικῶς hic uſurpari. Hæc ſententia, quantumvis ab oratione communi abhorrens, recentioribus tamen pleriſque Interpretibus Chriſtianis placuit, quod Meſſiæ ortus ex matre, abſque ullo patris opere, his deſignari viſus ſit. Nos vero, non quæ acutiora cogitatu, vel dictu pulchriora, ſed quæ veriora ſunt perſequimur. Ea mihi arridet præ reliquis vocabuli hujus interpretatio, quæ *Pacificum* reddit; à שלח, quod eſt, *quievit, in pace & otio fuit*. Id quam Chriſto conveniat, liquet ex Davide, qui de eo præ-
dixit, futurum ut *Oriatur in diebus ejus juſtitia & abundantia pacis, donec auferatur Luna*:
& ex Iſaia, qui hæc de eo διαρρήδην: *Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis*. Quid quod conceptis de eo verbis præcinit Michæas: *Et erit iſte pax*: & Zacharias: *Et loquetur pacem gentibus*. Quæ in Domino Jeſu re fuiſſe completa evincet noſter Paralleliſmus. An & vocis hujus veriloquium tangitur apud Iſaiam, cum ait aquas Siloë vadere cum ſilentio, ἡσυχῇ πορευόμενα, juxta Septuaginta Interpretes? Fieri enim potuit, ut quemadmodum in oraculo Jacobi שילה Hieronymus, aliique arceſſi-

Joh. 9. 7.
Matth. 11. 3. Ebr. 10. 37.
Hab. 2. 3. Ebr. 10. 7.
Pſalm. 39. 8, 9.
Joh. 4. 25.
Agg. 2. 8.
Euſeb. Dem. libr. 8.
Gen. 35. 11.
Chryſoſt. in Gen. 49.
Hieron. Epit. Paul. cap. 4 & alibi ſæpe.
Pſalm. 71. 3, 7.
Iſa. 9. 6, 7.
Mich. 5. 5.
Zach. 9. 10.
Iſa. 8. 6.

verunt à שלח, *misit*, ita Isaias שלח, quod fontis nomen est, derivaverit à שלה, *quievit, tranquillus fuit.* Jam vero quatenus Messias fuerit expectatio gentium; vel juxta Onkelon & Hierosolymitam, quatenus ipsi dicto audientes fuerint populi; vel juxta Kimchium & alios, quatenus ad eum aggregati fuerint populi, præclare R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba ostendit ex Isaia, qui futurum prædicit ut *ipsum gentes deprecentur*, ut *legem ejus insulæ expectent*, ut Deus *det eum in fœdus populi*, *ut suscitet terram & possideat hæreditates dissipatas*, ut Deus *testem populis det eum*, *ducem ac præceptorem gentibus.* His adde & istud Aggæi: *Et movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Simili promisso Deus patriarcharum Messiæ proavorum, Abrahami, Isaaci, & Jacobi spes sustentabat, futurum spondens, ut in illis *benedicerentur universæ cognationes terræ.* Hinc ista Simeonis viri sancti, cum Jesum in sinu gestaret: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, lumen ad revelationem gentium.* Sin R. Jonam Gerundensem quis sequatur, qui יהודה hanc sic intelligit: *Non à Juda abscedet virga exactoris, quoad veniat filius ejus, qui gentium robur franget*, uti quoq; poterit Davidis suffragio, qui Deum inducit sic alloquentem Christum: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.*

Is. 11. 10. & 42. 4. & 49. 8. & 55. 4. Agg. 2. 8. Gen. 12. 3. Luc. 2. 30, & seq. Psalm. 2. 7.

His demum verbis Jacobi oraculum concluditur: *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores.* Quadrare & hæc in Christum ex Johanne intelligitur, apud quem Jesus hæc de se prædicat: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est*: tum: *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Asinam autem & asellum, quibus invectus Hierosolyma iniit juxta Zachariæ vaticinium, Judæorum & Ethnicorum symbola esse uno ore asseverant Interpretes. Porro significari à Jacobo his verbis eumdem, qui à Zacharia deinde asina equitans descriptus est, traditur in Beresith utraque, Rabba & Ketanna. Cum illos ergo cœlestis gratiæ laqueis irretitos ad se pertrahit, sibique adjungit, tum vere ad vitem pullus & asina religantur. Flectimus hæc nos quidem in allegoricum sensum, quod & fecerunt Chaldæi Paraphrastæ. Onkelos vitem interpretatur Deum, Deique doctrinam, tum & ipsius Templum ac Civitatem; asinam vero & asellum exponit Israëlem & Ethnicos, tum & æqui boniq; amantes homines ac divina præcepta facessentes. Onkelon sequitur R. Selomoh. Jonathan & Hierosolymitanus Interpres iis quæ sequuntur cruentas Messiæ victorias portendi putant. Ego vero aio Jesu Christi supplicium his præsignificari, isto Isaiæ loco fretus, quem ad Messiam pertinere arbitratur optima pars Interpretum: *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua?..... Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari?* Quamobrem in sacrosancto Eucharistiæ sacramento de vino sanguinem suum fieri voluit, seque cruenta veste indutum obtulit in Apocalypsi. Nec ipse solum suo sanguine stolam tingit at Discipulorum quoque suorum vestes eodem ablui jubet: *Hi sunt*, inquit unus de Senioribus Johannem alloquens, *qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni.* Alio loco sic ipse Jesus: *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni.* Quæ sequuntur de oculorum pulchritudine & candore dentium, valent ea ad Messiæ speciem ac decorem commendandum; non eum qui in externa corporis forma, sed qui in animi dotibus ac virtute positus est. Quo pertinet illud è Psalmo quadragesimo quarto: *Speciosus forma præ filiis hominum; diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.* An æternum illum Dei favorem forma corporis quisquam promereri potest? minime profecto. Simile est & hoc Isaiæ: *Regem in decore suo videbunt oculi ejus.* Eumdem igitur sensum accommoda & Cantico, in quo Sponsi pulchritudo tenerrimis & mollissimis verbis describitur: accommoda vero his præcipue: *Dilectus meus candidus & rubicundus*: quibus candidi mores &, ut Virgilii utar verbis, ardens virtus denotantur, quorum symbola sunt lac & vinum. Rubor autem oculis maxime Messiæ tribuitur, perinde ut vis flammea in Apocalypsi & apud Danielem; & Deo ipsi apud Ezechielem: nimirum ut perspicacitas ejus significetur, & oculorum vis omnia pervadens, etiam intima cordis. Quocirca Christus Jesus in Apocalypsi, postquam flammeos & ignitos sibi esse oculos dixit, subjicit continuo: *Novi opera tua*: & deinde: *Ego sum scrutans renes & corda.* Sic & Paulus ad Ebræos: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus.* Cui vi exprimendæ nihil excogitari potest igne aptius, qui calore suo omnia penetrat, lumine collustrat universa. Candor autem adscribitur dentibus, propter fandi vim lacteam, qua Christum valuisse ex his

Gen. 49. 11, 12. Joh. 15. 1, & seq. Zach. 9. 9. Is. 63. 1, 2. Apoc. 19. 13. Apoc. 7. 14. Apoc 22. 14. Psalm. 44. 3. Is. 33. 17. Cant. 5. 10. Apoc. 1. 14. & 2. 18. & 19. 12. Dan. 10. 6. Ezech. 1. 27. Apoc. 2. 18, 23. Ebr. 4. 13.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [377] - 349
PUBLIC DOMAIN

Luc. 4. 22. Lucæ discimus: *Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius*: id quod tanto ante prænonitum fuerat in Psalmo quadragesimo quarto: *Diffusa est gratia in labiis tuis*. Id sibi quoque volebat Matthæus, cum diceret: *Erat enim docens eos sicut potestatem habens*: & ministri Pontificum & Pharisæorum apud Johannem: *Nunquam sic locutus est homo sicut hic homo*. Nihil est enim ad persuadendum efficacius, nihil accommodatius ad delectandum, nativa hac oratione & simplici, quæ detracto omni ornatu verborum, rebus ipsis placet quas expromit, in earumque delectu laborem omnem & industriam consumit.

Psalm. 44. 3. Matth. 7. 29. Joh. 7. 46.

Refelluntur Judæi:

XII. His animadversis videant nunc Judæi, an commentitias suas loci hujus interpretationes nostræ possint opponere, & levi saltem aliqua veritate comprobare. Eorum, ut dixi, de Prophetiæ hujus intellectu duplex extat opinio; alii enim Messiæ quidem prædictionem ei fatentur inesse, at Jesum eum fuisse negant; alii ad Messiam id ullo modo pertinere infitiantur. Qui in priori versantur hæresi, non in eamdem omnes conspirant sententiam: quidam enim Messiam à Jacobo promissum nondum venisse arbitrantur, venturumque exspectant: quæ sententia tradita extat in Thalmudico libro Sanhedrin; item in Bereshith utraque, Rabba & Ketanna; & in Echa Rabbathi; apud Onkelon quoque, & alios Paraphrastas Chaldæos, Jonathanem & Hierosolymitam; apud R. Davidem Kimchi in libro שורשים, R. Abrahamum Aben Ezram, R. Salomonem Jarchi, & R. Josephum in Ikkarim sive Fundamentis fidei, qui & id Onkelon accepisse narrat à Schemaia & Abthalione, stante etiamnum Templo secundo: cujus rei fides penes auctorem esto. Eadem est etiam persuasio eorum, qui Babylonicæ Captivitatis principem, quem ראש הגולה, sive Æchmalotarcham appellant, magnis Judæorum copiis, uti quidem fingunt, Bagdadi præfectum, de tribu Juda numquam non deligi aiunt; unde oraculi veritatem peti censent; quippe nondum ablatum esse sceptrum de tribu Juda, nec proinde Christum venisse. Vigebat hæc jam inter Judæos opinio Origenis temporibus, quam plerique partium harum gregales sectati sunt. Pluribus de ea re disserunt Benjamin Tudelensis in Itinere, & R. Abraham Zachuthus in libro Juchasin. Quidam vero Messiam geminum hoc Jacobi oraculo promissum arbitrantur; Mosem alterum, alterum Messiam κατ' ἐξοχὴν dictum: quem errorem secutus est R. Bechai. Adde & alios jam supra confutatos à nobis, qui Judæ hic promissam agnoscunt perpetuitatem regni, in Messia initium habituri. Qui vero nullam Messiæ his inesse prædictionem contendunt, vocem שילה, quam reddit Vulgatus Interpres, *Qui mittendus est*, vel ad Davidem, vel ad Saulem, vel ad Jeroboamum, ipsamque adeo Siloh urbem, vel ad Nabuchodonosorem referunt; quam postremam opinionem Julianus Apostata tueri videtur. Has sententias, ut pote insigniores refelliisse contenti erimus: alias quas scimus in Bereshith Rabba, aliisque locis esse propositas, studiosorum industriæ discutiendas relinquemus.

Julian. apud Cyrill. libr. 8.

ac ii primũ, qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur quidem, at nondum venisse eum contendunt;

XIII. Ac priores quidem, qui Messiam hoc oraculo prædictum fatentur, at nondum venisse eum contendunt, nullum opinionis suæ afferunt argumentum; neque vero ullum aliud afferre possunt, præterquam quod nondum extitit quisquam, in quem partes oraculi hujus omnes apte congruerent. Quod manifeste falsum esse probavimus. Deinde cum superiori Propositione docuerimus eum habendum esse Messiam, cui uni prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt, hinc efficitur eum in quem apposite quadrabit prophetia hæc Jacobi, si modo reliqua Veteris Testamenti vaticinia consentiant, Messiam esse habendum. Hanc autem Jacobi prophetiam in Jesum convenire luculenter demonstravimus, & reliquas præterea Veteris Testamenti vaticinationes huic consentire suis à me probatur locis. Unde efficitur Jesum esse Messiam, proindeque jam Messiam venisse.

quos inter præcipui sũt, qui Æchmalotarcham Judæ prognatũ Judæis hodieque præesse affirmant:

XIV. Vanissima vero præ cæteris eorum opinio est, qui Æchmalotarcham quemdam confingunt, Judæorum imperium in Asia tenentem, & tribu Juda oriundum, quem Patriarcham appellant, perpetuaque successione dignitatem eam ad Christum usque extituram asseverant. Vetus illud quidem Judæorum commentum est, ut intelligi potest ex Seder olam Zutha; jam inde ab Origenis, ut dixi, superioribusque deductum temporibus; quod ita recentiores amplificarunt Magistri, ut Patriarcham hunc genealogiæ suæ seriem detexere, scriptisque ac legitimis instrumentis approbare posse putent. Atque ad hanc fabulam ordiendam una ipsis causæ videtur fuisse Jacobi de Juda prophetia, quam in Æchmalotarcha exitum habuisse prisci Rabbini existimabant, ut auctor est Maimonides in Jad Chazacah. Opinioni huic profligandæ, inconstantiam ipsius & varietatem satis est prodidisse: nam Benjamin Tudelensis, qui in Itineris sui historia Israëlitarum multitudinem ac potentiam fictitiis narrationibus commendare unice videtur habuisse propositum, multa de Æchmalotarcha congerit, ac ipsum Bagdadi sedem habere narrat, & imperium ejus Asiæ finibus circum-

Maim in Jad Chaz. libr. u. cap. 4.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [378] - 350
PUBLIC DOMAIN

ſcribit. Tum paulopoſt infinitas Judæorum copias verſus Eurum ſtatuit, ſui juris, rerum omnium ubertate affluentes, ampliſſima & beatiſſima loca late incolentes, & ab omni commercio ac reliquorum hominum aditu ſecluſas, propter vaſtiſſimas ſolitudines interjectas. Pleraque tamen horum ſe fando tantum accepiſſe fatetur, quæ deinde R. Iſaac ben Aramah in ſuis Legis explanationibus dicendo dilatavit. Auctor eſt etiam Aben Ezra ætate ſua nepotes quoſdam Davidis extitiſſe Bagdadi. Sed & narrant R. Gedalias ben Jechaia in Catena Cabalæ, atque item Auctor Schevet Jehuda, poſteris Davidis apud Perſas ſummum honorem habitum fuiſſe. Multa quoque de maximis Judæorum ἀποδασμοῖς & regnis in deſerto Chabor & ad mare Rubrum ſitis differit R. Abraham Peritzol in Orchath olam, ſed de quibus nihil ipſe quoque præter auditum habere ſe agnoſcit. Multa idem, multa & ad nauſeam uſque inſignis mendaciorum & ineptiarum fictor Eldad Danita, qui quatuor Iſraëlitarum tribus, Danitidem, Gaditidem, Aſeritidem, & Nephthalitidem in Æthiopia locat, Sabbathio flumine ſeptas, & omnibus copiis circumfluentes; reliquas ſex in Aſia ſuis legibus utentes: nonnulla & R. Simeon in Jalcut, & ante illos Bereſith Rabba & Thalmud in libro Sanhedrin de Judæis ultra Sabbathium flumen, quod ab aliis pleriſque in Media ſtatuitur, habitantibus, & regna illic obtinentibus; quos & mœnibus igneis protectos, & ab omni hominum commercio ſejunctos eſſe quidam per ſummam vecordiam affirmare auſi ſunt. Idem Peritzol Judæos verſus orientem Solem locat, & montibus immenſis circumcluſos fingit. Poſtellus, popularis meus, vir magni, ſed immoderati & effrænis ingenii, intra has montium anguſtias diu latitaſſe decem tribus ait, ſed tandem prognatos ex iis Tartaros & Turcas inde erupiſſe, vaſtiſſimaſque regiones armis occupaſſe. Quod ex Haythoni Armeni Hiſtoria probare conatus, viris gravibus & eruditis perſuaſit. Magni etiam Judæorum exulum cœtus in India, magni ad Daphnen Antiochiæ ſuburbium ſtatuuntur. Quidam & in America decem tribus requirunt. In quem errorem mirarer animum ſuum demiſiſſe, eique defendendo ſtudium ſuum & operam accommodaſſe doctiſſimum Manaſſem ben Iſraël, Amſtelodami olim familiariter mihi notum, niſi Judæum fuiſſe meminiſſem. At res eſt omnibus cachinnis digna, aſſeveraſſe ipſum in Conciliatore, inter Judæos, qui per Hiſpaniam & Galliam ante annos aliquot diſperſi erant, duces ac principes Davide prognatos ſemper extitiſſe, videlicet Abrabanieles: & poſt excidium ſecundi Templi duas ex hac gente familias in has oras migraſſe; quarum altera eorum erat qui Bene Daud, *Filii David*; altera eorum qui Abrabanieles appellabantur. Quod & R. Iſaaci ben Guiat auctoritate confirmat. In quo tamen non gentilium ſolum ſuorum, ſed & ſuam ipſius cauſſam agit homo non incallidus; nam duxerat uxorem de ſtirpe Abrabanielum, magnoque ſibi ducebat honori Davidicam gentem affinitate contingere. Itaque Davidis nepotes ſe genuiſſe jactabat. Redeamus vero ad decem tribus, quas Thalmud Hieroſolymitanum, omnes ineptias putidiſſimo figmento ſuperans, nubibus protectas & à reliquis mortalibus hujuſmodi ſepimento ſeparatas comminiſcitur, proindeque & ab Æchmalotarchæ ipſius imperio diſcretas. Quomodo enim ultro citroque ad eum illinc commeare, vel ab eo illuc penetrare legati potuiſſent, cum omnis aditus eſſet intercluſus? Niſi dicant fortaſſe ſolis Judæis hanc facultatem divinitus fuiſſe conceſſam, quod credet Judæus Apella, non ego. Scio memoriæ proditum eſſe à Joſepho tribus decem trans Euphratem deportatas in immenſam multitudinem ſua ætate excreviſſe, quod ab eo edoctus Oroſius retulit: verum nulla illic regna commemorant; imo barbarorum imperiis fuiſſe ſubjectas optime à Sulpitio Severo obſervatum eſt. Nec moror auctoritatem Scriptoris libri quarti Eſdræ, qui decem tribus in longinquas terras abiiſſe ſomniat, ut ritus ſuos ſine impedimento poſſent obſervare; diſceſſiſſe illis aquas Euphratis, ut olim Rubri maris & Jordanis; & poſt anni unius iter in regionem Arſareth perveniſſe, quo nemo homo hactenus penetraverat; ibique ſumma pace frui, quoad ipſis reditum Deus paret. Quæ impuri auctoris & otio ſuo abutentis mera figmenta ſunt.

Orch. Ol. cap. 14.

Thalm. in Sanh. cap. 19.

Poſtell. Hiſt. Orient. Part. 1. cap. 5, & 6.

Hayth. cap. 17. Hiſt. Or.

Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 5. Oroſ. libr. 2. cap. 7. Sulpit. Sev. Hiſt. ſacr. l. 2. 4. Eſdr. 13. 41, & ſeq.

Atqui nos argumenta non deficiunt, quibus inanem hanc Jacobæi prædicti expoſitionem poſſimus difflare. Nam primum conſtat adeo permiſtas eſſe Judæorum tribus ac confuſas, ut ne levi quidem ſuſpicione origines familiarum internoſci queant, nedum ſcriptis comprobari. Atqui ineptum eſt credere ea venientis Meſſiæ ſigna præmonſtraſſe Jacobum, eventuram nempe tribui Juda ſceptri amiſſionem & ducum defectum, quæ deprehendi haudquaquam poſſent; cum ne ipſa quidem tribus Juda ſecerni ab aliis ac diſtingui queat. Aio præterea nuſquam gentium jus ſceptri, ditionemve ullam aut imperium Judæos obtinere. Hac enim ætate frequentibus mercatorum commerciis, & longinquis viatorum peregrinationibus, ſatis accurata terræ habitabilis percepta notitia eſt, ut fabuloſa hujuſmodi imperia confingere nemini liceat.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [379] - 351
PUBLIC DOMAIN

Scimus vero quoquoverſum diſſipatam infelicem hanc gentem alienis parere legibus, nec quidquam eorum attentare fas ipſi eſſe, quibus conſtat regia poteſtas; puta reos morte plectere, bella denuntiare, monetam cudere, leges proponere: imo vero, ludibrio ubique ac deſpicatui habitam, velut in celeberrimo orbis univerſi theatro atrociſſimas ſcelerum ſuorum pœnas luere. Mirum foret profecto tantam hominum multitudinem, bonis omnibus florentem, ita delituiſſe ad hanc diem, ut poſt tot ac tantas hominum noſtrorum peregrinationes adiri non potuerit. At jamdiu eſt quod Origenes & Theodoretus Patriarcharum originem de tribu Juda arceſſitam vanitatis inſimularunt. Nec uno loco ſcribit ille, jus gladii Judæis fuiſſe ademtum, eoque exitum habuiſſe Jacobi vaticinium Judæ filio editum. Quod ſi in reos aliquando animadvertiſſe leguntur ipſorum Ethnarchæ, id quod ſuis factum temporibus, ſeque expertum affirmat Origenes in Epiſtola ad Africanum, hoc ſibi juris ſumſiſſe illos ait, vel diſſimulantibus Romanis, vel gratificantibus. Proditum deinde eſt variis locis à Maimonide, quam anguſtis finibus coërcita fuerit Judæorum poteſtas & juriſdictio. Iis quidem extra terræ Chanaanitidis limites judicia capitalia exercere fas juſque non erat; itaque Babylone, & Alexandriæ, & Antiochiæ, ab iis, quibus ſubditi erant, Principibus capitalia jura petebant, vel eorum reddendorum licentiam impetrabant. At intra Chanaanitidem ſoli Palæſtini Judæi jure gladii pollebant, non Babylonii, aut Ægyptii, aut Antiocheni, quibus id nullibi gentium erat conceſſum; unde efficitur ineptum eſſe, Babyloniis Judæis, quorum acciſa adeo poteſtas erat, ſceptrum & regiam dominationem adſcribere. Quid quod & Æchmalotarcham ipſum à Muhammedanorum Calipha poteſtatem per ſigilli traditionem accipere ſolitum Benjamin teſtificatur: quo minime proprium, ſed fiduciarium dominium habuiſſe confitetur. Sed ne Synagogas quidem, collegia, aut ſcholas, niſi de Principum licentia, habere poterant: & ſi quibus fruebantur privilegiis, totum id benignitati Principum eorumdem acceptum referebant. Hæc quidem pro temporibus varie mutarunt. Id juris quo pollebant olim Palæſtini Judæi, ad hanc diem minime retinuerunt: penes Turcas eſt ſuprema poteſtas, à quibus omni juris dicundi facultate multati ſunt. Quod ad regna vero illa imaginaria è decem tribubus propagata attinet, etiamſi nunc extare fateremur, quis ea credat ſe hominibus tribu Juda prognatis ſubjeciſſe? Quamvis enim legamus in Bereſith Rabba deportatas eſſe decem tribus in certum quemdam locum; in omnes vero regiones quoquoverſus diſperſas fuiſſe tribus Juda & Benjamin, ita ut unum aliquem ex tribu Juda apud ſe reperire potuerint, quem ſibi præficerent; ex quo tamen Iſraël detrectavit imperium tribus Juda, ſeque ab illa ſegregavit, *Non cõütuntur Judæi Samaritanis*, quemadmodum ex Chriſti Jeſu & Samaritanæ mulieris colloquio cognoſcimus. Itaque R. Iſaac Abrabaniel in ſua Iſaiæ interpretatione, quæ de Chriſti contumeliis & tormentis quinquageſimo tertio capite prædicta ſunt, ea ad popularium ſuorum miſerias detorquet, eorumque calamitates & ærumnas multis exaggerat; immemor beatorum illorum orientis regnorum, præclaræque Æchmalotarchæ dignitatis & potentiæ; regiaque poteſtate, ſceptro, ac dominio Iſraëlitas penitus exciditſſe, nec ullum Synedrium habere fatetur. Enimvero futurum id animo præſentiebat Amos, cum diceret: *Ecce oculi Domini Dei ſuper regnum peccans, & conteram illud à facie terræ: verumtamen conterens non conteram domum Jacob, dicit Dominus*: hoc eſt, Regnum illud temporarium & terrenum Judæorum exſcindam; at in aliud æternum deinde reparabo. Subjicit enim: *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David quod cecidit; & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt inſtaurabo.* Caduci quoque hujus Iſraëlitarum regni ruinam prævidebat Oſee, cum diceret: *Dies multos ſedebunt Filii Iſraël, ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.* Qua prædictione Origenes Judæorum merito contundit vecordiam, qui tribum Juda ad Meſſiam uſque per Patriarchas ſuos ſceptrum retenturam eſſe jactabant. Jonathan quoque tempus illud eadem vaticinatione prænuntiari docet, quo nullis regibus Davide oriundis Judæi parebunt. Candidius etiam R. David Kimchi præſens popularium ſuorum exilium illic indicari cenſet, quo regibus ac principibus generis ſui penitus deſtituti barbararum gentium imperiis continentur. Atque hæc prophetia jam compleri cœperat, cum dicebat Azarias: *Non eſt in tempore hoc princeps, & dux, & propheta, neque holocauſtum, neque ſacrificium, neque oblatio, neque incenſum, neque locus primitiarum coram te.* Candide quoque R. Bechai, & R. David Ganz, & R. Manaſſe, à nullis gentis ſuæ regibus vel principibus populares ſuos regi teſtantur. Diſertiſſime vero omnium R. Iſaac Akriſch in קול המבשר, narrationes hujuſmodi fictitias eſſe declarat, & ad ſublevandos ſuorum animos excogitatas. Eſto tamen, tantum patuerit Babyloniorum Judæorum ditio, quantum gentiles ipſorum volunt, conſtat certe nunc attonſam ac reſectam ubicunque terrarum ita eſſe, ut

Origen. περὶ ἀρχ. libr. 4. cap. 1. Theod. in προοιμ.

Joh. 4. 9.

Amos 9. 8, 11.

Oſe. 3. 4.

R. Dav Kimch. in Oſe. 3. 4.

Dan. 3 38.

esse, ut extincta potius & sublata penitus dicenda sit, ac proinde oraculo Jacobæo neutiquam accommodari posse. Nec enim ad id satis est, verum aliquando fuisse quod de fictitio illo & stamineo gentis suæ sceptro commemorant, sed ad Messiam usq; iis expectatum perseverare debuit. Quod cum secus evenerit, nullaque hodie sceptri umbra apud ipsos supersit, nulla ratione defendi potest ea quam afferunt prædicti Jacobæi interpretatio.

XV. Nihilo validior illa est quam proposuit R. Bechai, à quo libri Mosis explanationibus sunt illustrati. Is super hoc loco Geneseos, & in libro quem שלחן ארבע, *Mensam quadratam* inscripsit, geminum hic Messiam prædictum esse opinatur, Mosem alterum, alterum Messiam proprie dictum quem Judæi expectant. Nec enim credibile esse ait Jacobum futura animo prospicientem, longinquam & remotam Israëliticæ gentis liberationem prædicendam suscepisse; instantem vero & proximam, cujus auctor futurus erat Moses, silentio prætermisisse; utramque ergo uno vaticinio prænuntiasse; præsertim cum altera alterius typus & exemplar, juxta doctrinam à Prophetis traditam, futura esset: præterea Siloh Mosem esse per artem Gematricam; nam si vocabulorum שילה, & משה, valorem arithmeticum colligas, habebis utrobique summam CCCXLV; ad Mosis vero tempora Israëlitarum sceptrum tenuisse tribum Juda, & ab ea demum ad Levitas per Mosem translatum esse. Regem porro fuisse Mosem probat hoc testimonio Deuteronomii: *Erit apud rectissimum Rex congregatis principibus populi, cum tribubus Israël*: quod adsonat huic prædicto Jacobi: *Et ei erit aggregatio populorum*; sic enim Ebraica verba reddi possunt. Israëlitæ autem populorum nomine afficiuntur eodem loco Deuteronomii: *Dilexit populos*: *omnes sancti in manu illius sunt*. Hæc Bechai, cui respondeo nugatoriam esse & futilem Gematricam artem, per quam ex hoc Jacobi oraculo, & ex quocumque Scripturæ loco sexcenta ejusmodi figmenta quivis queat extundere. Aio deinde etsi sceptri jus in tribu Juda semper fuerit, vsum tamen non fuisse ante Davidem, quod vult Bechai; nedum ante Mosem, cujus ævo Judaica tribus, totaque Israëlitica gens durissima apud Ægyptios servitute premebatur. Fac tamen sceptro tum potitam fuisse tribum Juda, repugnantia sibique contraria implicabit hæc opinio: nam ut ei accedat fides, dicendum est, reipsaque dicit R. Bechai, sceptrum de tribu Juda fuisse ablatum, postquam venit prior Messias Moses. At scisscit idem Magister, non ablatum iri sceptrum de Juda, antequam postremus Messias advenerit. Igitur Mosis ætate neutiquam ablatum fuit. Corruit ergo sententia hæc, seque ipsa jugulat.

tum R. Bechai, qui Messias duos à Jacobo prædictos affirmat, quorum alter fuerit Moses, alter nondum advenerit:

Deut. 33. 5.

Deut. 33. 3.

XVI. R. Moses ben Nachman, R. Joël ben Suib, aliique partium illarum Magistri, dictiones, שבט, *Sceptrum*, & מחקק, quod Vulgata *Ducem* reddit, designare putant sævum & impotentem dominatum, quo misera ipsorum gens passim vexatur. Cui calamitati tum à Deo finem impositum iri censent, cum Christus advenerit. Facile enimvero confutatur opinatio hæc ex verbis à Scriptore sacro adjectis, quibus מחקק, *Ducem*, sive *Legislatorem* hunc *de femore* Judæ prodituram præcinit. Unde liquet, non externos, quibus parere coguntur, principes, sed gentiles eorum ac tribules prædici. Inde se ut expediant alii, exponunt *Doctorem Legis*: ut sententia hæc sit, Legis Doctores semper fore inter Judæos, qui eos officii sui commonefaciant, nec Legis oblivisci patiantur, etiamsi iniquum Ethnicorum principatum & dominationem tolerare cogantur. Verum ne id quidem defendi potest: nam si sacrorum annalium repli-cemus memoriam, falsum esse reperiemus, duris semper Judæos imperiis fuisse afflictos, cum mitissimis & æquissimis Regibus, quos gens hæc plerosque tulit, paruerint. Nego denique vocem שבט, si solitaria sit, tyrannicum imperium sonare. Dominationem generatim significat, tam æquam & legitimam, quam impotentem: quæ sane adjuncto epitheto determinanda erat, cum in eo rei totius cardo verteretur; uti in Psalmo secundo determinata est: בשבט ברזל, *in virga ferrea*. Qui vero שבט hic tribum sonare rentur, ut sensus sit, Non ablatum iri tribum Juda; ita ut decem tribus ab Assyriis in longinquas regiones deportatæ sunt, semperque suos ipsam doctores habiturum, veritati manifeste contradicunt, cum Judaicæ gentis reliquiæ ablatæ, deportatæ, miserrimis exiliis multatæ sint. Igitur si patriam ac penates servare debuit tribus Juda ad Messiam usque, Messiam jampridem venisse necesse est.

& qui vocibus, שבט, Sceptrum, & מחקק, Dux, tyrannicum & crudele imperiū in se passim exerceri solitū prædici putant: & qui שבט, hic tribum sonare opinantur:

Psalm. 2. 9.

XVII. Existimarunt præterea R. Selomoh Alcabitzius, in libro Manoth hallevi, R. Obadias Saphornus in suis Legis expositionibus, proxime memoratus R. Moses ben Nachman, aliique hujus gregis, non hoc sibi voluisse Jacobum, ad Messiæ usque ætatem temporarii sceptri possessionem penes tribum Juda semper futuram, cum ea sæpe excidisse ipsam certum sit, sed non alios reges quam tribu Juda ortos Israëlitis imperaturos: sin res secus eveniat, caussæ futura ipsorum peccata; regnumque à Juda ad tempus ablatum, ipsi aliquando restitutum iri; proindeque punitos fuisse à Deo,

quique Jacobum non id sibi velle censent, fore ut Israëlitis Reges de tribu Juda semper præsint, sed

ut non alii quam hac tribu orti præsint:

quicunque aliis prognati tribubus sceptrum usurparunt: cum ergo Saul qui Benjamita fuit, & Assamonæi qui Levitæ fuerunt, sceptrum sibi arrogassent, inteliciter ipsos periisse, Deo sic jus tribus Juda persequente. Meminissent doctrinæ hujus patroni, quibus verbis Saulem Samuel compellaverit, cum unctura Regem eum Israëlitarum

1. Reg. 10, 1. consecraret: *Ecce unxit te Dominus super hæreditatem suam in principem.* Meminissent

2. Reg. 10. 24. quibus eum verbis Samuel Regem renuntiaverit: *Certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Eane injusta est regni possessio, cujus auctor est Deus? Meminissent quam demisso sermone Samueli responderit Saul, cum

2. Reg. 10. 22. in amplioris fortunæ spem excitaretur: *Numquid non filius Jemini ego sum, de minima tribu Israël, & cognatio mea novissima inter omnes familias de tribu Benjamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum?* quasi regni honorem refugiens ac detrectans. Ex his intelligitur Judæ sceptrum non contra jus, sed Deo sic volente & jubente Saulem occupasse; adeo ut qui secus sentiunt, apertissimo Dei judicio & clarissimis Scripturæ sacræ verbis contraire videantur. Meminissent etiam Jeroboamum tribu Juda haudquaquam oriundum certo Dei nutu Israëlitis imperasse: sic enim ipsum Ahias

2. Reg. 11. 31, 37, 38. Silonites compellat: *Hæc dicit Dominus Deus Israël, Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus:* & deinde: *Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque rex super Israël. Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaveris in viis meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea & præcepta mea, sicut fecit David servus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, quomodo ædificavi David domum, & tradam tibi Israël.*

& qui prophetiam hanc ἀποφατικῶς esse statuunt:

XVIII. Futilis vero penitus & absurda est eorum interpretatio, qui prophetiam hanc, non planam ac simplicem, sed ἀποφατικῶς, & connexis quibusdam determinatam esse statuunt: atque ea lege & omine principatum ad Messiæ usque tempora esse Judæ promissum, si modo legi divinæ obsequatur. Cum enim opinionem istam nulla Scripturæ sacræ prosequantur testimonia, uti nullo jure proponitur, sic optimo jure repudiatur. Cum alioqui pari exceptione, si huic adhibetur fides, omnia sanctorum Prophetarum vaticinia eludi possint.

quique id ita exponunt, Judæis defectores nunquam defuturos:

XIX. Proponitur præterea hæc loci interpretatio in Beresith Rabba; Judæos, dispersos licet & captivos, non ita tamen vexatum & afflictum iri, ut omni penitus præsidio careant; futurumque semper ut ex uno loco expulsi, in alium benigne suscipiantur, quoad Messias veniat; haudaliter atque à Machiro Ammielis filio David Absalomum fugiens exceptus est, & omnibus copiis liberaliter adjutus. Atqui hoc non

2. Reg. 17. 27. tribus Juda privatim proprium est, sed ad omnes Israëlitas generatim pertinet: cum tamen demonstrandum fuerit promissionem hanc, Judæ privatam & propriam fuisse;

Gen. 49. 28. nam Jacob *benedixit singulis benedictionibus propriis.* Deinde vix assignari regem, gentemve posse puto, quæ eos ita foveat ac protegat, vel tam certis prosequatur auxiliis, quam Machir Davidem; cum per universum orbem, quantum fando accepimus, æque viles habeantur, despicatui sint, gravissimis tributis obruti spolientur, diripiantur.

& qui ita, Tribum Juda ex hominum commercio numquam iri segregatum, ut decem tribus.

XX. Postremam hanc ex R. Manassis Conciliatore proponam oraculi Jacobæi expositionem; nunquam ita sublatum iri tribum Juda, & ex hominum notitia ac commercio segregatum, uti decem tribubus contigit, sed semper doctores suos per quos erudiatur ad Messiæ usque ortum habituram. Ego vero aio non magis ex hominum societate & usu sepositas esse decem tribus, ac illam Judæ: nam qui per orbem sparsi sunt Judæi, quibusnam prodierint tribubus; an ex decem, an ex Judæa tribu, valde incertum est; tamque credibile est decem tribus ab Assyriis in orientem abductas, Judæos illic superstites progenuisse, quam quæ à Romanis in has oras dissipatæ sunt, Judæos in occiduis partibus habitantes procreasse. Præterea post deportatas decem tribus, aliqui tamen iis orti in patria reperti sunt, velut Anna Prophetissa, quæ fuit de tribu Aser. Nunc vero cum inter tot inflictas à Deo genti huic calamitates, non postrema sit tribuum confusio & permistio, & certæ stirpium seriei ac stemmatum ignoratio, & post tot direptiones, sectiones, publicationes, proscriptiones, vetustorum instrumentorum jactura; unam aliquam à reliquis, Judæam ab aliis decem, nunc internoscere velle, id vero est Judæum agere hoc, est desipere.

Refelluntur deinde Judæi, qui hoc oraculum ad Messiam ullo modo pertinere negant;

XXI. Nunc ii refellendi veniunt Judæi, qui majorum suorum spreta auctoritate ad Messiam ullo modo pertinere hoc oraculum prætracte infitiati sunt: qui ut à via veritatis recesserunt semel, in varios protinus errores sunt delapsi. Quidam Siloh, nominis hujus urbem sonare censent, & verba hæc, *Donec veniat Siloh*, exponunt, Donec desinat Siloh & finem habeat: ista autem, *Non auferetur sceptrum de Juda*, id putant sibi velle, Præstantia Judæ in regium dominatum mutabitur. Ut loci totius

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [382] - 354
PUBLIC DOMAIN

hæc sit sententia, Dignitas tribus Juda & præstantia in regnum mutabitur, cum Siloh Arcæ sedes esse desinet. Hanc sententiam qui tuentur, vocem *Donec* ita exponant necesse est, quemadmodum à Caietano exponi supra diximus; sic nempe ut cessationem ejus rei, de qua habetur sermo, non significet, sed continuationem potius cum alterius interventu; continuationem videlicet possessionis sceptri, hoc est præstantiæ, cum interventu finis Siloh. Sic intellexerunt doctissimi Magistri, quos inter præcipua est supra jam memorati R. Bechai auctoritas; atque id completum esse arbitrati sunt, cum rerum potitus est David & regiam potestatem est consecutus. Verum enimvero quid tandem est locum corrumpere, si hoc non est? partim enim hæc cum historiæ veritate, partim cum manifesta loci ipsius pugnant sententia. Falsum enim est tum regnum capessivisse Davidem, cum de Siloh Arca sublata est: nam Saul Davidis decessor hoc tempore rex nondum fuerat creatus. Quænam præterea hæc animi perversitas est, ut verba hæc, *Donec veniat Siloh*, significare existimentur, *Donec desinat Siloh?* Ait Jacobus non ablatum iri sceptrum de Juda, quoad venerit Siloh; quod significat jam ante non venisse Siloh: aiunt Rabbini tunc sceptrum capessiturum Judam, cum desinet Siloh, quod significat jam ante venisse Siloh. Vides in quam rerum repugnantiam imprudentes Magistri se induerint. Cum enim בוא significare pertendunt, *occidit*, *occubuit*, indoctorum credulitati illudunt: nam בוא non tantum sonat, *venit*, sed etiam, *iit*, *abiit*; quo sensu in Solem occidentem convenit, qui cum à nobis abit, occumbere & occidere dicitur. Sic in Genesi: ויהי השמש באה, *Et fuit Sol abiens*, hoc est, occidens. Ergo בוא proprie significat, *abiit*; quod reddi potest, *occidit*, tum cum de Sole agitur; numquam vero alias. Deinde quo sequentia verba pertinebunt: *Et ipse erit expectatio gentium?* nulla quippe antecessit Davidis mentio. Nempe hiulca erit prædictionis sententia, nisi quid suppleveris; puta, *Et nascatur David*: quod si fieri patimur, jam vero vanis Rabbinorum somniis Scripturam sacram inquinari patiamur necesse est. Perspectum id aliis fuit, qui notatum hic quidem Davidem senserunt, at שילה exponunt בנו, quasi שילה idem sit quod שלו, *qui ejus*; nempe Judæ. Hæc interpretatio est Aben Ezræ, & R. Levi ben Gerson, haud paulo quidem superiore tolerabilior, sed historiæ tamen fidei contraria. *ac ii primum qui referunt ad urbem Siloh, & ad Davidem:* Gen. 15. 17.

XXII. Nonnulli urbem Siloh hic quidem intelligendam esse putant, non quatenus ad Davidem, sed quatenus ad Saulem pertinet, qui in ea rex à Samuele per unctionem creatus & consecratus est. Ut loci hic sit intellectus, Non auferetur sceptrum de Juda, quoad veniat tempus Silohensis uncturæ, qua Saul est consecrandus. Sed hæc quoque veritati historiæ adversantur; non enim in Siloh, sed in Ramathaim Sophim unctus est Saul à Samuele; in Maspha vero rex ab eo renuntiatus est, ut liquet ex nono & decimo capite prioris libri Samuelis. Deinde quonam auctore Jacobæis verbis sensum hunc affingunt, ut voce Siloh uncturam Silohensem notari decernant? Largiamur hæc tamen: ne sic quidem litem vincent; nec enim ad id usque temporis sceptrum obtinuit Juda, ut dixi, quod non multo post unctionem hanc contigit. *tum ii qui ad Saulem;*

XXIII. Iisdem propemodum argumentis alios convincimus, qui Siloh urbis nomen hic expressum, & ad Jeroboamum in Siloh, uti contendunt, regem creatum referunt. Nam quo auctore probabunt in Siloh regem creatum fuisse Jeroboamum, quod in Sichem factum longe verisimilius est? Quis credet nomine Siloh, Silohense hoc factum fuisse notatum? Quæ tamen si concedamus, tum sceptrum amisisse tribum Juda non proinde fatebimur, quod penes Roboamum & reliquos Davidis nepotes ad Sedeciam usque mansisse certum est. Utilior etiam est eadem hæc ratio refellendo Ezechiæ auctori Chazcuni, qui in dictione Siloh latere autumat Ahiam Siloniten prophetam, eum qui Jeroboamo prædixit futurum ut decem tribuum rex crearetur. Quo jure vero *Expectationem gentium*, Ahiam dictum fingent? cur prædictum, cum de Jeroboamo fileatur? quo exemplo de patriæ nomine appellatum? ut si Nathan Salomonis ortum Davidi prænuntians dixisset, *Suscitabo Jerusalem post te*; Salomone patriæ nomen sic gerente. *& qui ad Jeroboamū;*

XXIV. Jam vero supra ex auctoritate vetustissimi exemplaris Samaritani eos castigavimus, qui pro שילה legunt שילוח, *qui mittendus est*. Quidam enim, etiam è Judæis, lectionem hanc præferunt, & Nabuchodonosorem hic prænuntiatum opinantur, qui Judaicum abolevit imperium, capto Sedecia & Babylonem deportato. Verum ut dixi, non patitur lectionem hanc Samaritanus codex. Ut præteream regium titulum, decus, & ornamenta Jechoniæ concessa ab Evilmerodacho, Nabuchodonosoris successore & filio; licet dominatus ipse & regia potestas in Sedecia à Nabuchodonosore extincta essent. *& qui ad Nabuchodonosorem.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [383] - 355
PUBLIC DOMAIN

Cur hanc Jacobi prædictionem, aliasq; complures ad Messiam pertinentes, Christus, Apostoli, & Evangelistæ in testimonium non protulerint. Ose. 11. 1.

XXV. Concludemus disputationem hanc in tollendo scrupulo, quem movet Pererius, nec eximit. Quæri posse ait cur hoc Jacobi oraculum ad fidem sibi conciliandam, neque Christus Jesus, neque Apostoli, neque Evangelistæ in testimonium adduxerint. Tum respondet propterea id evenisse, quod inde cognosci tantum potuerit hoc tempore venturum fuisse Messiam, quo natus est Jesus; at Jesum esse Messiam illum, neutiquam inde colligi. Quæ mihi parum omnino roboris videtur habere responsio: nam pari ratione prædictio hæc Oseæ: *Ex Ægypto vocavi Filium meum*, Filium quidem ex Ægypto vocatum iri prænuntiat; at eum esse Jesum non ostendit. Itaque ab ea proferenda Matthæus poterat abstinere, quod tamen non fecit. Nos hanc in Paralleliſmum retulimus, non quasi solam per se probare existimemus Jesum esse Messiam, sed quod una cum aliis omnibus spectata, in unum Jesum quadrare possit. Quocirca poterat Matthæus, aliique Evangelistæ nobilem hanc Jacobi prophetiam non omittere. Plurima occurrunt in Veteri Testamento generis ejusdem vaticinia, quæ Messiam respicere fatentur Judæi, ad Jesum pertinere præcise negant: quorum tamen auctoritatem usurparunt Evangelistæ: plurima etiam è contrario occurrunt ab iis prætermissa, quæ Christum Jesum mere respiciunt. Aliud igitur causſæ fuisse censeo, quamobrem hoc Jacobi testimonium in Novo Testamento non compareat: nempe quod neque Christo, neque Apostolis, neque Scriptoribus sacris propositum unquam fuerit Prophetarum oracula sigillatim recensere; cum Testamentum Vetus ad unum Christum spectare, in eoque finem ac πλήρωμα nactum esse scirent. Totum igitur Testamentum Vetus sibi recitandum putassent, si prophetiis pugnare voluissent. At pauculis his verbis rem totam Christus concludebat: *Habent Moysem & Prophetas, audiant illos:* rursum: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me:* & paulopost: *Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit.* His admonitionibus Christus Jesus Judæos in memoriam vaticiniorum ad se pertinentium revocabat; ut quotiescunque ea sibi prælegerentur, quod in Synagogis fieri consueverat quotis quibusque sabbathis, pium adhiberent animum & veritatis studiosum, & in se exitum hæc habuisse agnoscerent.

Luc. 16. 29. Joh. 5. 39, 45, 46.

CAPUT V.

Jesus de semine Jesse & Davidis.

2. REG. 7. 4, 5, & seq. *Ecce sermo Domini ad Nathan dicens, Vade & loquere ad servum meum David: ..... Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipse ædificabit domum nomini meo, & & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium ..... Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Et 1. Par. 17. 11, & seq. & 22. 6. & 28. 6.

Psalm. 88. 4, & seq. *Disposui testamentum electis meis, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum ..... Et ponam in seculum seculi semen ejus ..... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar; semen ejus in æternum manebit.*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini ..... In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

MATTH. 1. 1, & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham ..... Jesse autem genuit David regem. David autem rex genuit Salomonem ..... genuit Joseph, virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

Matth. 1. 20. *Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam.*

Matth. 9. 27. *Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, Miserere nostri, fili David.*

Matth. 12. 23. *Et stupebant omnes turbæ, & dicebant, Numquid hic est filius David?*

Matth. 15. 22. *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit dicens ei: Miserere mei, Domine fili David.*

Matth. 20. 30, 31. *Et ecce duo cæci sedentes secus viam audierunt quia Jesus transiret, & clamaverunt dicentes: Domine, miserere nostri, fili David. Turba autem increpabat eos, ut tacerent: at illi magis clamabant dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.* Et Marc 10. 46. & Luc. 18. 38, 39.

Matth. 21. 9. *Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicen-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [384] - 356
PUBLIC DOMAIN

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.*

Jerem. 33. 15, & seq. *In diebus illis & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ: faciet judicium & justitiam in terra ..... Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.*

tes, Hosanna filio David.

Matth. 21. 15. *Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hosanna filio David.*

Matth. 22. 41, 42. *Congregatis autem Pharisæis interrogavit eos Jesus dicens, Quid vobis videtur de Christo? cujus filius est? Dicunt ei, David.* Et Marc. 12. 35. Et Luc 20. 42.

Luc. 1. 26, 27. *In mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David.*

Luc. 1. 31, 32. *Vocabis nomen ejus Jesum: hic erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.*

Luc. 1. 69, 70. *Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt, Prophetarum ejus.*

Luc. 2. 4. *Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth, in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo & familia David.*

Luc. 3. 23, 31. *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli ..... qui fuit Nathan, qui fuit David.*

Joh. 7. 42. *Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

Act. 13. 23. *Hujus* (David) *Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israël Salvatorem Jesum.*

Rom. 1. 1. *Paulus segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis, de filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem.*

Rom. 15. 12. *Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes: in eum gentes sperabunt.*

2. Tim. 2. 8. *Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse à mortuis, ex semine David.*

Apoc. 5. 5. *Ecce vicit leo de tribu Juda, radix David.*

Apoc. 22. 16. *Ego Jesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis, ego sum radix & genus David.*

I. *Defenditur testimonium è 2. Reg. 7. 4, & seq.* II. *Defenditur testimonium ex Isa. 11. 1, & seq.*

I. DEPROMTUM è libri secundi Samuelis capite septimo testimonium, quo Davidi templum Deo excitare paranti futurum denuntiat Nathan, ut id olim exequatur prognatus ipso filius, cujus regnum secula durando vincet; hoc, inquam, testimonium quoniam anceps est & vocari potest in controversiam, nos *Defenditur testimonium è 2. Reg. 7. 4, & seq.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [385] - 357
PUBLIC DOMAIN

Christo Jesu certis argumentis addicemus. Id ex eo est vaticiniorum genere, quibus multiplex inest significatio. Quædam enim ejus partes Christo Jesu & Salomoni communes sunt; puta Davide prognatum esse; Dei Filium esse, Christum natura, Salomonem gratia; Deo templum extruere; regem esse. Quædam ad Salomonem solum spectant: *Si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Christo autem soli hæc competunt: *Stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum:* atque hoc etiam: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Regnum enim Salomonis æternum non fuit. Perennitatem fine carituram illic designari ostendit hoc loquendi genus, עד עולם, quo utitur Scriptor sacer. Scitum est enim Maimonidæ: עולם, *non necessario significat æternitatem, nisi ei conjungatur* עד: *idque vel post illud, ut* עולם ועד, *vel ante,* עד עולם. Idem arguitur præterea ex compluribus Scripturæ sacræ testimoniis, in quibus Davidi regnum promittitur, non diuturnum solum, quod in temporario Judæ regno verum fuit; sed nullis omnino annorum curriculis determinandum, quod in solo Christi Jesu regno evenit. Tale hoc est ex octogesimo octavo Psalmo: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli ..... Semel juravi in sancto meo, si David mentiar: semen ejus in æternum manebit, & thronus ejus sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.* Et illud Isaiæ de Christo: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: super solium David, & super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & justitia, à modo & usque in sempiternum.* Necnon illud Jeremiæ: *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël:* deinde: *Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus.* Et istud Danielis de Christi regno: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum:* atque hoc quoque ejusdem Prophetæ: *Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Vides omnem omnino extremitatem & determinationem à regno Davidis & à regno Christi excludi. Unde Gabriel Angelus apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.* Nempe hæc pertinent ad ea quæ attulimus Prophetarum prædicta, quibus non hunc affinxisset sensum Evangelista, nisi communi omnium consensu sic intelligi solita hoc tempore fuissent. Perperam ergo Grotius testimonium hoc Christianis eripit, nec quicquam aliud hic significatum esse vult, quam temporarii Davidis regni diuturnitatem, quæ annorum quingentorum spatium excessit. Ad Jesum item istud congruit: *Ipse ædificabit domum nomini meo;* Ecclesiam videlicet, quæ Domus symbolo sæpe in Libris sacris exprimitur. Sic David in Psalmis: *Domum tuam decet sanctitudo, Domine.* Sic Angelus apud Lucam: *Et regnabit in Domo Jacob in æternum.* Sic Paulus ad Timotheum: *Ut scias quomodo oporteat te in Domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi.* Ergo hæc Nathanis vaticinatio, tanquam Christum Jesum sine dubio præmonstrans, à Paulo usurpatur: *Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum: Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium?*

Maim. More Nevoch. Part. 2. cap. 28.

Psalm. 88. 28, & seq.

Isa. 9. 7.

Jer 33. 17.

Jer. 33. 20, 21.

Dan. 2. 44.

Dan. 7. 14, 27.

Luc. 1. 33.

2. Reg. 7. 13.

Psalm. 92. 5.

Luc. 1. 31.

1. Tim. 3. 15.

Ebr. 1. 5.

Defenditur testimonium ex Isa. 11. 1, & seq.

II. Si quis Isaiæ prædictum, quod ex undecimo capite attulimus, ut Jesum Jesse prognatum esse probaremus, alio detorquere paret quam ad Messiam, refragantes Judæos omnes experietur, ut supra demonstravimus in septima Propositione. Messiam certe Germinis, & Floris, & Virgæ, & Radicis symbolis sæpe à Prophetis expressum ostendemus infra in hoc Paralleliſmo, & iisdem quoque à Novi Testamenti Scriptoribus Jesum fuisse signatum. Spiritum Domini super Jesum requievisse manifesto indicio declaravit Deus, tum cum Spiritus Dei descendit sicut columba, & venit super eum recens à Johanne baptizatum. Stetit Jesus in signum populorum, quod & de eo post Isaiam futurum prædixit Simeon: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.* Ipsum gentes deprecari cœperunt, tum cum ad eum vocatæ, Apostolis dicto audientes fuerunt. Judicavit in justitia pauperes, ita ut Justus κατ' ἐξοχὴν sit dictus. Percussit terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interfecit impium: bellator quippe Jesus. Idem tamen pacificus, quod lupi & agni, pardi & hœdi concordia Isaias significavit. Quæ omnia suis locis apparebunt in hoc Paralleliſmo.

Luc. 2. 34.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [386] - 358
PUBLIC DOMAIN

CAPUT VI.
Davidis nomen Jesu tribuitur.

ISA. 55. 3. *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles.*

Jerem. 30. 9. *Servient* (Israël & Juda) *Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.*

Ezech. 34. 23. *Hæc dicit Dominus Deus: ..... Suscitabo super eas* (oves meas) *pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.*

Ezech. 37. 23, & seq. *Ego ero eis Deus, & servus meus David rex super eos. ..... Et David servus meus princeps eorum in perpetuum.*

Ose. 3. 5. *Post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.*

ACT. 13. 34. *Quod autem suscitavit eum à mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia.*

CAPUT VII.
Jesus de semine Salomonis.

PSALM. 71. 1, 6. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis ..... Permanebit cum Sole & ante Lunam in generatione & generationem.*

MATTH. 1. 1, & seq. *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham. Abraham genuit Isaac. ..... David autem rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Uriæ. Salomon autem genuit Roboam ..... Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.*

CAPUT VIII.
Tempus adventus Jesu.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus: donec veniat qui mittendus est.*

Psalm. 71. 1, 7. *Deus judicium tuum Regi da, & justitiam tuam filio Regis ..... Orietur in diebus ejus justitia & abundantia pacis.*

Isa. 2. 2, & seq. *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos; & conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces: non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium*

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse ..... Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit ..... Non nocebunt, & non occident in universo monte san-*

MATTH. 2. 1. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam.*

Matth. 14. 1. *In illo tempore audivit Herodes Tetrarcha famam Jesu.*

Luc. 2. 1, & seq. *Factum est autem in diebus illis, exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur singuli in suam civitatem. Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth, in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit Filium suum primogenitum.*

Luc. 3. 1, & seq. *Anno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus Tetrarcha Iturææ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilenæ Tetrarcha, sub Principibus Sacerdotum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [387] - 359
PUBLIC DOMAIN

cto meo. ..... In die illa radix Jeſſe qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur.

Iſa. 40. 3, & ſeq. *Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aſpera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum eſt.*

Jerem. 30. 18, & ſeq. *Hæc dicit Dominus: Ecce ego convertam converſionem tabernaculorum Jacob, & tectis ejus miſerebor, & ædificabitur civitas in excelſo ſuo, & Templum juxta ordinem ſuum fundabitur ..... Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iſte eſt, qui applicet cor ſuum ut appropinquet mihi, ait Dominus?*

Dan. 2. 40, & ſeq. *Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, ſic comminuet & conteret omnia hæc. Porro quia vidiſti pedum & digitorum partem teſtæ figuli, & partem ferream; regnum diviſum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, ſecundum quod vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto: & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles; ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte contritum. Quod autem vidiſti ferrum miſtum teſtæ ex luto, commiſcebuntur quidem humano ſemine, ſed non adhærebunt ſibi, ſicuti ferrum miſceri non poteſt teſtæ. In diebus autem regnorum illorum ſuſcitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur; comminuet autem & conſumet univerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum.*

Dan. 9. 24, & ſeq. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo & animadverte: Ab exitu ſermonis ut iterum ædificetur Jeruſalem uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt, & rurſum ædificabitur platea, & muri in anguſtia temporum. Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus, & non erit ejus populus qui eum negaturus eſt. &c.*

Agg. 2. 7, & ſeq. *Quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam: & movebo omnes gentes, & veniet Deſideratus cunctis gentibus: & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum: magna erit gloria domus iſtius noviſſimæ pluſquam primæ; dicit Anna & Caipha, factum eſt verbum Domini ſuper Johannem Zachariæ filium in deſerto. Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum. ..... Factum eſt autem cum baptizaretur omnis populus, & Jeſu baptizato & orante apertum eſt cælum. ..... Et ipſe Jeſus erat incipiens quaſi annorum triginta.*

dicit Dominus exercituum; & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.

Zach. 3. 8, 10. *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem ..... In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem & ſubter ficum.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Teſtamenti quem vos vultis.*

I. *Quo tempore natus eſt Jeſus, Meſſias à Judæis & Ethnicis expectabatur.* II. *Stante Templo ſecundo Meſſiam venturum eſſe priſci Ebræi crediderunt.* III. *Alta pace per totum orbem vigente naſci debuit Chriſtus.* IV. *Florente Romanorum Imperio naſci debuit Chriſtus.* V. *Intra ſeptuaginta Danielis hebdomadas natus eſt Chriſtus.* VI. *Præcipuæ, magiſque receptæ proponuntur Interpretum noſtrorum ſententiæ ſuper ſeptuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur. Prima.* VII. *Secunda.* VIII. *Tertia.* IX. *Proponitur deinde noſtra, & argumentis approbatur.* X. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* XI. *Secundum argumentum.* XII. *Tertium argumentum.* XIII. *Ad viam refutationi Judæorum ſternendam, oſtenditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum.* XIV. *Refelluntur Judæi: ac ii primum qui hebdomadas, non annorum, ſed decenniorum, vel Jubilæorum, vel centum annorum hic intelligunt:* XV. *tum qui earum initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hieroſolymis ab Hadriano illata:* XVI. *& qui inter utrumque Templi excidium ſeptuaginta hebdomadas interceſſiſſe volunt:* XVII. *quique Chriſtum ducem, Cyrum eſſe ſtatuunt, aut Jeſum Sacerdotem, aut Zorobabelem:* XVIII. *& qui Chriſtum occidendum, cenſent eſſe vel Sacerdotium, vel Templum, vel Agrippam juniorem.* XIX. *Refellitur privatim Aben Ezra.*

I. UT major conſtet fides teſtimoniis, quibus ortum Chriſti & obitum prædicto à Prophetis tempore contigiſſe demonſtravimus, exponenda ſunt nonnulla, unde toti diſputationi lux accedet. Certum eſt, quo tempore natus eſt Jeſus, receptiſſimam fuiſſe inter Judæos & Ethnicos opinionem, naſci tunc debere Meſſiam. De Ethnicis egimus ſupra ad calcem ſeptimæ Propoſitionis; egimus & de Joſepho: videamus de reliquis Judæis. Perſuaſione hac imbutus erat Simeon, quem teſtificatur Lucas *expectaſſe conſolationem Iſraël*: eadem & ii quos alloquebatur Anna prophetis, Phanuelis filia, quos ait idem Lucas *expectaſſe redemtionem Iſraël*. Eadem mens erat Samaritanæ, cum Chriſto diceret: *Scio quia Meſſias venit*. Redemtio illa, ſive Conſolatio Iſraël, Meſſiæ adventus eſt, quem & *Regnum cælorum* & *Regnum Dei* ſacri Scriptores appellant; Thalmudici *Conſolationem*; & jurejurando affirmantes quippiam, per Conſolationem hanc, velut ſanctiſſimum religionis ſuæ myſterium, jurare ſolent. Pleni ſunt ſacramenti hujus eorum libri, in quibus, ut & in reliquorum porro Rabbinorum ſcriptis, doctrina eadem conſignata eſt. Legimus in libro Sanhedrin, capite ultimo, Scholam Eliæ, non Prophetæ hujus celebris, ſed Ebræi Doctoris, mundi tempus ſex annorum millibus definiviſſe, quorum duo millia priora fuerint Thohu, duo ſequentia Lex, poſtrema duo futura ſint Meſſias. Atqui circa finem quartæ chiliadis reipſa venit Chriſtus Jeſus. Itaque ex eorum doctrina ſequitur tempus adventus Meſſiæ præteriiſſe. Fertur & in libris Rabbinorum, confeſſos eſſe majores ipſorum, qui temporibus Chriſto Jeſu paulo ſuperioribus vixerunt, Meſſiæ adventum imminere; qui non multo recentiores fuerunt, & Templum exſcindi viderunt, Meſſiæ tempus jam veniſſe. Sunt qui non alium quam Ezechiam fuiſſe velint. Quam ſententiam penitus damnari poſſe negat R. Joſeph Albo in libro Ikkarim. Tradit R. Selomoh Jarchi aſſeveraſſe vetuſtos gentis ſuæ Doctores, jam veniſſe Meſſiam, eoque die eſſe natum quo exciſa Hieroſolyma. Referunt R. Gedalias in Catena Cabalæ, & R. Azarias in Lumine oculorum, quid ipſi de tempore adventus Meſ-

Quo tempore natus eſt Jeſus, Meſſias à Judæis & Ethnicis expectabatur.

Luc. 2. 25, 38.

Joh. 4. 25.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [389] - 361
PUBLIC DOMAIN

siæ, quid R. Bechai, quid R. Saadias, quid is quem proxime laudavi R. Selomoh Jarchi, quid R. Levi ben Gherson, quid R. Abraham Hannasi, quid R. Moses Gerundensis, quid Abrabaniel senserint, quid & in libro Zohar proditum sit; ex quorum rationibus sequitur, jam id tempus esse elapsum. Quocirca in eodem libro Sanhedrin venisse quidem Messiam aiunt de verporum grege nonnulli, at Romæ inter ægros lepris laborantes latitare: (nam ex his Isaiæ verbis: *Et nos putavimus eum quasi leprosum*, nomen ipsi Leproso esse fingunt:) ratum vero tempus, quo ex his latebris emersurus sit, non assignant. Quidam inter horti Eden delicias ævum agitare volunt cum Elia, à quo ungendus sit olim lætitiæ oleo, cum ad muneris sui administrationem foras prodibit. Nam quamvis Messiæ adventum negare per Judaicas leges fas non sit, ejus tamen tempus non ex Scripturæ sacræ prædictionibus, sed ex Cabala tantum cognosci posse censent. Verum egregie refelluntur hæc commenta ex Daniele ipso, qui post hebdomades septuaginta duas occisum iri Christum pronuntiat; & paulo post desiturum sacrificium & hostiam. Jam ante ergo venerat Christus, & fuerat trucidatus, ac pactum Dei cum hominibus confirmaverat, omnibusque officiis & muniis fuerat defunctus, quibus explendis missus erat & promissus.

Isa. 53. 4.

Stante Templo secundo Messiam venturum esse prisci Ebræi crediderunt.

II. Constabat præterea apud plerosque è veteribus Magistris, stante Templo secundo vel venturum fuisse Christum, vel venisse. Testis Cantici Canticorum Thargumista; testis & Echa Rabbathi, & sæpius jam memoratus liber Sanhedrin, capite ultimo, qui in hunc sensum traxisse R. Akibam narrat celeberrimam vaticinationem Aggæi, in qua Deus ea spe Zorobabelem & Jesum Josedeci filium solatur, ut cum venerit *Desideratus cunctis gentibus*, Templum tanta gloria completurus sit, ut prioris Templi gloriam superet. Atqui res quinque enumerant Thalmudici Doctores, quibus Templum prius posteriori antecelluit, Urim & Thummim, Arcam, Ignem, Oleum unctionis, (pro quo liber Thalmudicus Joma, Jarchi, & Kimchi, præsentiam Dei ponunt) & Spiritum sanctum. Adjicit Sepher Aemana & Laminam auream, in Pontificis fronte gestari solitam. Adjicit & multa Abrabaniel prioris Templi decora, quæ in secundo desiderabantur. Adde & prioris magnificentiam, qua posterius tanto post se intervallo reliquit, ut qui illud viderant, cum secundum aspicerent, à lachrymis temperare non possent. Unde Aggæus: *Quis in vobis est derelictus, qui vidit domum istam in gloria sua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita est, quasi non sit in oculis vestris?* Gloria igitur Templo secundo promissa, per eum concilianda ipsi erat qui à cunctis gentibus desiderabatur, & erat expectatio gentium, Messiam videlicet, tum cum loco huic pacem erat daturus. Aggæum mirifice illustrat Malachias, cum ait: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.* Dominatorem enim hunc esse Messiam palam agnoscunt Ebræi, ut supra docuimus. Quod per Aggæum spondet Deus, idem jam ante per Jeremiam fuerat luculentis verbis pollicitus: *Hæc dicit Dominus, Ecce ego convertam conversionem tabernaculorum Jacob, & tectis ejus miserebor, & ædificabitur civitas in excelso suo, & Templum juxta ordinem suum fundabitur ..... Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur: & applicabo eum, & accedet ad me. Quis enim iste est, qui applicet cor suum ut appropinquet mihi? ait Dominus. Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum.* Hæc in Messiam congruere docet Jonathan; docet & R. Jehuda in libro Sanhedrin.

Stante Templo secundo Messiam vēturum esse prisci Ebræi crediderunt. Tharg. Cant. 7. & 8. Agg. 2. 7, 8. Thalm. Hier. Cod. Maccoth, cap. 11. Thalm. Bab. in Joma, cap. 1. R. Sel. Jarch. & R. D av Kimch. in Agg. 1. 7. Seph. Aem. cap. 4. Agg. 2. 4.

Mal. 3. 1.

Jerem. 30. 18, & seq.

Alta pace per totū orbem vigente nasci debuit Christus.

III. Clarissimam quoque adventus Christi notam præmonstravit Deus, cum futurum prædixit ut *Oriatur in diebus ejus justitia & abundantia pacis*; ut gladii conflentur in vomeres; ut habitet lupus cum agno; ut deprimantur montes; ut complanentur valles, & scabra ac prærupta terrarum exæquentur; ut amici curis omnibus soluti sub ramis arborum conveniant. Quibus læta pax, summaque tranquillitas significatur. Atque hæc partim κατὰ χῆμα, partim κατὰ λέξιν interpretanda sunt. Ac priore quidem modo sumsisse ea videtur Jonathan in Thargum. Nam cum initium undecimi capitis Isaiæ allegorice intelligendum esse docuerit, sequentia similiter interpretatum esse credi par est. Jonathanem affectatur R. Selomoh Jarchi, affectantur & alii. Sumsit quoque hæc allegorice R. David Kimchi: sumsit & Maimonides in Jad Chazacah, populareſque suos luculenter refellit, qui lupum inter & agnum futuras Messia venente inducias, aliasque rerum vices stolidissime imaginati sunt; cum Israëlitarum, in nefariorum & impiorum hominum colluvie, securitas tantum & tranquillitas promittantur. Nos gentium vocationem hic præmonstratam censemus, quæ superbia & morum feritate deposita, mansuefactæ doctrina Christi Jesu, & ad ejus obsequium ac fidem traductæ sunt. Insignis enim hic est & prope singularis Christi Jesu, ipsiusque sectatorum character, mansuetudo ac lenitas; cujus præscius Michæas, non pacis

Psalm. 72. 7. Isa. 2. 4. & 11. 6. & 40. 3. Zach 3. 8, 10.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [390] - 362
PUBLIC DOMAIN

tantum amatorem, ſed Pacem futurum ipſum præcinuit. Unde Diſcipulos ſuos Jeſus ad ſui imitationem his verbis provocabat: *Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Sed hæc fuſius in Paralleliſmo proſequemur. Sic intellexit Juſtinus, ſic Euſebius, ſic Hieronymus, ſic Chriſtiani Interpretes univerſi. At iidem etiam oraculum hoc κατὰ λέξιν completum eſſe docent, nato Domino Jeſu Auguſti temporibus, qua tempeſtate omnes bellorum reſederant motus, quibus quaſſatus paulo ante fuerat univerſus propemodum orbis, altiſſimaque pace genus humanum fruebatur. Nec multo ante templum Jani obſeraverat Auguſtus, quod per multos annos clauſum Variana clades aperuit. Inſcriptio vetus Emeritæ, quam proponit Gruterus: Matth. 11. 29. Juſtin. Apol. Euſeb. Dem. libr. 2. Hier. in Iſa. 2. Grut. p. 149.

IMP. CAES. DIVI. F. AUG. PON. MAX.
COS. XII. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII.
ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO.
TEMPLO. JANI. CLUSO. ET REP. PO.
ROM. OPTIM. LEGIB. SANCTISS.
INSTIT. REFOR.

Ubi non pax ſolum terra, marique conſtituta, ſed & legibus optimis, ac ſanctiſſimis inſtitutis reformata Romana Reſpublica dicitur. Quippe non pacem ſolum, ſed & juſtitiam ætati huic ſacer Vates ſpoponderat: *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis.* Quibus iſta conſonant è Pſalmo octogeſimo quarto: *Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi, juſtitia & pax oſculatæ ſunt.* Audiendus quoque Suetonius: *Janum Quirinum ſemel atque iterum à condita Urbe memoriam ante ſuam clauſum, in multo breviore temporis ſpatio, terra marique pace parta, ter cluſit.* Diſertiſſimum vero & ad rem noſtram aptiſſimum eſt Oroſii teſtimonium: *Anno ab V. C. DCCLII. Cæſar Auguſtus ab Oriente in Occidentem, à Septentrione ad Meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus una pace compoſitis, Jani portas tertio ipſe tunc clauſit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietiſſimo ſemper obſeratas otio ipſa etiam rubigo conſignauit: nec prius unquam niſi ſub extrema ſenectute Auguſti pulſata, Athenienſium ſeditione, & Dacorum commotione patuerunt. Clauſis igitur Jani portis, Rempublicam, quam bello quæſiverat, pace enutrire atque ampliſicare ſtudens, leges plurimas ſtatuit, per quas humanum genus libera reverentia diſciplinæ morem gereret. Domini appellationem, ut homo, declinavit.* Verus quippe rerum Dominus, omnis juſtitiæ ac pacis auctor, ſanctiſſimarumque legum conditor naſcebatur: de quo cecinit Iſaias: *Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.* In eum enim annum, quem notat Oroſius, vel proximos certe annos, de communi doctiſſimorum Chronologorum conſenſu, incidit ortus Chriſti Jeſu. Neque vero prætermittendus hic eſt Tacitus, qui pacis hujus, quam Auguſtus ſanxit, diuturnitatem commemorat in eo fragmento, quod idem promit Oroſius: *Deinde, ut verbis Cornelii Taciti loquar, ſene Auguſto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novæ gentes ſæpe ex uſu, & aliquando cum damno quæruntur, uſque ad Veſpaſiani duravit imperium.* Quibus hæc ſubjungit Oroſius: *Cæterum & tunc capta, everſaque Urbe Hieroſolymorum, ſicut Prophetæ prænuntiaverunt, extinctiſque Judæis, Titus, qui ad vindicandum Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Veſpaſiano patre Janum clauſit. Igitur etſi ſub extremis Cæſaris temporibus apertus eſt Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu eſſet exercitus, nulla bella ſonuerunt.* Conſentanea ſunt iſtis quæ ſubjecit Euſebius utrique prædictioni, ex Pſalmo ſeptuageſimo primo, & ex ſecundo capite Iſaiæ ſupra allatæ: ἀκόλουθα, inquit, ταῖς προῤῥήσεσιν ἐπηκολούθη τὰ ἔργα. πᾶσα μὲν αὐτίκα ἠρεμεῖτο πολυαρχία ῥωμαίων, ἀμοῦσον κατὰ τὸ αὐτὸ τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφανείᾳ μοναρχήσαντος. ὃς οὐδένα ἂν εἰς δόξαν ἴδοις, ὡς τὸ πρὶν, πόλεις πολεμούσας, οὐδ' ἔθνη ἔθνεσι διαμαχόμενον, οὐδὲ τὸν βίον ἐν πάσῃ συγχυθέντα καταβιβόμενον. *Conſentaneæ prædictionibus res conſecutæ ſunt. Statim enim ſublatus eſt apud Romanos dominatus ille à multis uſurpatus, cum ad unum, Auguſtum imperii ſumma ſub ipſum Servatoris noſtri ortum rediiſſet. Ab eo enim tempore, ad hanc uſque ætatem, minime videas civitates cum civitatibus, ut prius, decertantes, neque gentem cum gente prœliantem, neque res hominum omni perturbationis genere attritas.* Pacem hanc orbi per Chriſtum conciliatam, jus ſancitum, refrænatam licentiam, res in melius compoſitas, Auguſto gratificaturus Virgilius ſplendidis verſibus prædicavit: Euſeb. Præp. Evang. libr. 1. cap. 4.

Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis:
Cana fides, & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ: furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis

Virgil. Æn. libr. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [391] - 363
PUBLIC DOMAIN

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Duplex igitur per Christum Jesum pax hominibus parta est, temporaria, & æterna.
Joh. 14. 27. Hæc ea est quam Jesus moriturus Discipulis suis reliquit: aiebat enim: *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis:* hæc motus animorum sedat, & mentes humanas, etiam dum inquietis illigatæ sunt corporibus, tranquillat & componit, & beatitatis æternæ nulli unquam rerum turbini obnoxiæ compotes efficit; illa vero Christo Jesu venienti orbem præparavit, sopitis bellis, & pace terra marique sancita; quæ etiam post Christum diu perseveravit. Utramque pacem statim post natum Jesum beati Angeli cantibus celebrabant; & æternam quidem ac cœlestem, his verbis:
Luc. 2. 14. *Gloria in altissimis Deo;* terrenam vero ac temporariam, istis: *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Unde facilis est Adversariorum depulsio, qui pacem illam Augusti ævo florentem, post annos aliquot turbatam fuisse causantur; quamobrem ad Jesum minime pertinere volunt istud Prophetæ, quod attulimus:
Psalm. 71. 7. *Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur*
Isa. 9. 7. *Luna:* nec istud quoque: *Et pacis non erit finis:*
Isa. 54. 10. nec illud: *Fœdus pacis meæ non movebitur.* Perperam enim ad terrenam pacem flectuntur ista, quæ pertinent ad æternam. In eumdem trahi possunt sensum & ista Isaiæ:
Isa. 2. 4. *Nec exercebuntur ultra ad prælium:* & hæc Ezechielis:
Ezech. 34. 28. *Et non erunt ultra in rapinam in gentibus.* Quamvis & pacem temporariam notare possunt: dictio enim, *Ultra*, sive ut Ebraice concepta est, עוד, nonnunquam æternitatem, diuturnitatem aliquam nonnunquam, sæpe etiam brevitatem temporis significat. Postremum hoc docet R. David Kimchi in libro Radicum, & exemplis probat. Aliquando etiam particulæ neganti conjuncta aliquam rei partem detrahit, non totam infitiatur. Sic tricesimo quinto Geneseos capite Jacobo
Gen. 35. 10. dixit Deus: *Non vocaberis ultra Jacob;* quamvis sæpe deinceps, & hoc ipso capite aliquoties vocatus sit Jacob. Plura ejusmodi exempla sunt in promtu. Non ergo penitus id negatum est vocibus iis, *Non ultra*; sed pars tantum aliqua detracta est: nam cum semper deinceps Jacob vocari debuisset, Israël aliquando vocatus est. Similem iis significationem tribue in allatis Isaiæ & Ezechielis testimoniis; non ut in æternum, sed ut in multos annos, magnaque ex parte extinctum iri bella intelligas.

Florente Romanorũ imperio nasci debuit Christus.

IV. Ad hæc florente Romanorum Imperio proditurum Messiam prædixit Daniel, quo certum adventus ipsius indicium continetur. Atque hic Judæorum consensu juvamur, apud quos commune effatum est, vigente imperio Idumæorum (quo nomine Romanos signare solent) proditurum Messiam. Cum enim Nabuchodonosoris somnium interpretaretur Daniel, futurum prænuntiavit, ut regno ipsius succedat regnum aliud argenteum, Persarum videlicet & Medorum; huic tertium æreum, quod late dominaturum sit, Alexandri nimirum, qui maxima terrarum spatia subegit; atque isti demum quartum ferreum, robore longe præstans, quod reliqua hæc domet & conterat, quemadmodum omnia ferrum comminuit. De quarto hoc Regno magna apud Interpretes controversia est; aliis Seleucidarum & Lagidarum regna, Romanum aliis imperium eo signari contendentibus. Ego vero postremam hanc opinionem sequi me profiteor. Extat quippe ex his ipsis vaticinii verbis prioris confutatio:
Dan. 2. 40. *Et regnum quartum erit velut ferrum: quomodo ferrum comminuit & domat omnia, sic comminuet & conteret omnia hæc;* aureum nimirum Nabuchodosoris regnum, argenteum Cyri, æreum Alexandri. Regna autem Lagidarum & Seleucidarum, regnum ipsum Alexandri ex parte fuerunt. At quamvis magnis sese oppugnarunt & appetierunt bellis, minime tamen se comminuerunt; uti neque regnum Macedoniæ, quod ærei regni Alexandri caput fuit. Deinde regnum illud quartum, regnum unicum fuit; duo vero Lagidæ & Seleucidæ regna tenuerunt. Quanto aptius hæc ad Romanum Im-
Dan. 2. 41, 42. perium congruunt, quod priora hæc regna contrivit? Sequitur: *Porro quia vidisti pedum & digitorum partem testæ figuli, & partem ferream, regnum divisum erit; quod tamen de plantario ferri orietur, secundum quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto; & digitos pedum ex parte ferreos, & ex parte fictiles; ex parte regnum erit solidum, & ex parte contritum.* Aio bella Cæsaris & Pompeii, Augusti & Antonii his portendi. Tempora enim hæc pedibus comparantur, quod Messiæ ortum proxime præcesserint. Romana Respublica bellis hisce civilibus scissa in duas partes & divisa est. Cæsariana pars robore pollens prævaluit; Pompeiana & Antoniana contritæ sunt. Utraque autem pars victrici gente & fortissimis majoribus prodiit. Labascit hic eorum ratio, qui Imperii Romani divisionem in veterem, novamque Romam comminiscuntur: utram enim partem luteam, utram ferream esse dicent? utraque enim contrita est.
Dan. 2. 43. Addit Propheta: *Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ.* Connubia significat, quibus Cæsarem inter & Pompeium, Augustum & Antonium affinita-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [392] - 364
PUBLIC DOMAIN

tes contractæ sunt: minime tamen animi coaluerunt, conjunctionem dirimente insana regnandi cupiditate. Tum hæc subnexa sunt: *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.* Dan. 2. 44. Grotius, aliique Grotio vetustiores, qui quarto regno notari censent Ægypti & Syriæ regna, ad Romanum Imperium ista referunt, quatenus futurum erat sedes Ecclesiæ. At hoc cum aiunt, vel sibi volunt in Romano Imperio Ecclesiam solam spectari, vel Ecclesiam cum Romano Imperio. Si primum, profecto verisimile non est Danielem vaticiniis suis nobilissima notantem imperia, longe omnium nobilissimum, Romanum præteriisse: si postremum, at falsum est quod affingunt Danieli, Romanum Imperium numquam iri dissipatum, cujus vix umbra nomenque superest; nec alteri populo traditum, quod Francis, Germanis, Turcis, aliisque traditum est. Suscitandum præterea fuit regnum illud æternum *in diebus regnorum illorum*, quæ proxime commemoravit. Atqui penitus jam conciderant regna Syriæ & Ægypti, cum Ecclesiæ regnum fundavit Christus: nondum vero excitata illa erant, cum Romanum regnum exortum est. Unde sequitur stantibus regnis Syriæ & Ægypti, neque Romanorum, neque Ecclesiæ regnum fuisse suscitatum: igitur vel regna Syriæ & Ægypti, regna illa non sunt, quibus stantibus regnum illud æternum suscitandum esse prædicit Daniel; vel regnum hoc æternum, neque Romanorum Imperium, neque Ecclesiæ regnum est. Ego vero regno ferreo notari censeo Romanum Imperium, ut dixi; regno vero æterno, regnum Christi, quod æternum fore sacræ Literæ passim docent, & nos in Paralleliſmo docebimus. Regna autem universa consumturum apertissime testificatur Paulus in priore Epistola ad Corinthios: *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & potestatem, & virtutem: oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus:* & in posteriore: *Nam arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum; consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.* Et David in secundo Psalmo: *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.* Isaias quoque: *Gens & regnum quod non servierit tibi, peribit, & gentes solitudine vastabuntur.* Præcipue vero Daniel, optimus sui interpres: *Et ecce cum nubibus cæli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.* Deinde: *Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum, detur populo sanctorum Altissimi; cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes Reges servient ei, & obedient.* Lapidem præterea hunc, de monte sine manibus abscissum, qui statua aurea, argentea, ærea, & ferrea disjecta & comminuta, mons evasit magnus, & universam terram replevit, Christi symbolum esse certissimis argumentis vicimus ad Propositionem septimam. Sed & regnum illud æternum, regnum esse Christi, ibidem tum auctoritate Scripturæ sacræ, tum & Rabbinorum suffragiis abunde probavimus.

1. Cor. 15. 24.

2. Cor. 10. 4, & seq.

Psalm. 2. 8, 9.

Isa. 60. 12.

Dan. 7. 13, 14, 27.

Dan. 2. 34, 35, 45.

V. In nono vero capite Danielis luculentum & haud scio an clarissimum omnium, quotcunque sacri Codices Veteris Testamenti suppeditant, vaticinium proponitur; idemque longe obscurissimum. Ac clarissimum quidem, quoad Christum pertinet, qui disertis illic prænuntiatur verbis; Jesum videlicet, cujus ætas illic, undecunque tandem computandi ducantur exordia, tam manifesto indicatur, ut inde potissimum ad spem venturi circa hæc tempora Messiæ excitatos Judæos & Ethnicos pleroſque crediderim. Obscurissimum vero, quoad prædictarum illic septuaginta hebdomadum initia spectat & exitus. Quidquid igitur Chronologorum est, quidquid Theologorum, quicquid Scripturæ sacræ Interpretum, eorum uberrimæ extant argumenti hujus disceptationes. Verum tantis undique angustiis ac difficultatibus circumsepta quæstio est; tot, tamque diversæ ac pugnantes proponuntur sententiæ, ut penitus molesta sit ac operosa earum dijudicatio; novum vero aliquid ac certius afferre, longe etiam operosius. Quod cum nuper vir cæteroquin eruditus tentasset, in magnas ineptias delapsus est. Libenter ergo ab hac tractatione manum abstinuissem, nisi eam à me invito propositi operis ratio exprimeret.

Intra septuaginta Danielis hebdomadas natus est Christus.

VI. Cum in hujus prædicti interpretatione multiplex extiterit opinionum diversitas, quæ diligenter ab aliis collectæ sunt & expositæ, complures ex illis ἀλογίαις convictæ exoleverunt. Quamvis autem virorum aliquot doctorum patrociniis sese etiamnum tueantur bene multæ, nos tamen consulentes brevitati, tres duntaxat afferemus in medium, quarum præcipua inter cæteras auctoritas est, quæque majoris nominis patronos hæ-

Præcipuæ, magisque receptæ proponuntur Interpretũ nostrorum sen-

tentia ſuper ſeptuaginta hebdomadibus Danielis, & confutantur.

bent. Prima in anno Artaxerxis Longimani ſeptimo ſeptuaginta hebdomadum ponit exordium, quas in Chriſti morte concludit. Quod ſpatium quadringentorum nonaginta annorum eſt, ſive hebdomadum ſeptuaginta. Hanc opinionem magna contentione defendunt Jacobus & Ludovicus Cappelli, viros graves Chronologicæ & Aſtronomicæ diſciplinæ peritos ſecuti, accuratiſque hujus annorum curriculi delineatis tabulis, & rationibus ſubtiliter diſputatis fidem ſibi conciliare conati ſunt.

Prima.

Jacob. Capp. Hiſt. ſacr. Ludov. Capp. Chron. ſacr. Not. ad Tab. XI.

Fatendum ſane eſt veri eos quam ſimillima diſſerere, atque hanc quæſiti annorum numeri cum hiſtoriæ veritate convenientiam pene nobis aſſenſum extorquere. Verum ad hanc calculi fidem reliqua non congruunt; inchoandas quippe hebdomadas eſſe definit apud Danielem Angelus Gabriel, *ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem*; ab edicto videlicet, quo Hieroſolymorum inſtauratio permiſſa eſt. At in Artaxerxis edicto, quo Eſdræ reditum anno regni ſui ſeptimo conceſſit, de reparandis Hieroſolymis nulla omnino mentio fit, ſed de inſtaurando tantum Templi cultu, & Lege reſtituenda. Nec nodum ſolvit Ludovicus Cappellus, cum ait licentiam reficiendorum murorum, etſi verbis non expreſſam, at re ipſa fuiſſe Eſdræ conceſſam: *Cur enim*, inquit, *inſtaurationem murorum vel prohibuiſſet, vel non conceſſiſſet Artaxerxes ille, qui ſe uſque adeo benevolum erga Judæos eo edicto præbet?* Eamdem nimirum ob cauſſam, quæ Cyrum erga Judæos itidem benevolum, quæ Darium abſterruit, quominus id iis permitterent; experta nimirum gentis pervicacia & mobilitas, & cupidus rerum novarum animus. Quod ſi promovendi cultus Templi expreſſa verbis facultas tacitam inſtaurandi muri continet facultatem, jam igitur non à ſeptimo anno Artaxerxis, ſed à primo Cyri, vel à ſecundo Darii ſeptuaginta hebdomadum ſumenda ſunt initia, qui Judæis reſtituendi Templi fecit poteſtatem. Veri profecto ſimile non eſt hoc Artaxerxis edictum, cum res alias momenti minoris ſigillatim exprimat, ſumtuſque ad Templi cultum conferendos minutatim percenſeat, conceſſam murorum & Urbis exſtruendæ facultatem, ſic tanquam rem nihili, ſilentio prætermiſiſſe. Crederemus fortaſſe, ſi rem in edicto prætermiſſam opere ipſo Eſdras compleviſſet. Verum nec ex edicti verbis, nec ex geſtis ab Eſdra rebus ulla ſumi poſſunt opinionis hujus argumenta; proptereaque à nobis exploditur.

Secunda.

Scalig. libr. 6. De emend. Temp. Joh. Druſ. in Sulp. Sever. Hiſt. libr. 2. Conſt. l'Emp. Præf. in Jach. & in Jach. in Dan. cap. 9. 1. Eſdr. 4. 24. & 6. 15.

VII. Altera Scaligeri ſententia eſt, quam à Sulpitio Severo, aliiſque, ut ipſe ait, Scriptoribus antiquis acceptam renovavit, viriſque eruditis, Johanni Druſio & Conſtantino l'Empereur, ut eamdem defenderent pro ſua auctoritate perſuaſit. Is in anno Darii Nothi ſecundo ſeptuaginta hebdomadum exordium ſtatuit, finem in annum Neronis duodecimum, quo anno Judæos inter & Romanos bellum tumeſcebat: unde ſi annos tres cum dimidio numeres, incides in excidium Hieroſolymitanum. Darium ergo illum, cujus anno ſecundo inchoatam Templi refectionem, ſexto abſolutam eſſe tradit Eſdræ liber, non Hyſtaſpiden Darium eſſe credit, uti vulgo creditur, ſed Nothum Artaxerxis Longimani ſucceſſorem, alterius Artaxerxis, cognomento Memorioſi, deceſſorem. Præterea aliter ſpectari vult hanc ſeptuaginta ſeptimanarum ὁμάδα, aliter expreſſam à Daniele ipſarum partitionem in ſeptem, ſexaginta duas, & unam: ſexaginta quippe & duas hebdomadas, ductas à quinto anno Artaxerxis Memorioſi, quo anno de reſtituenda Hieroſolyma edictum promulgatum fuiſſe ait, cadere in interitum Chriſti. Septem reliquæ ſeptimanæ quo pertineant, neſcire ſe fatetur. De poſtrema nihilo certiora affert. Probationes doctrinæ ſuæ nullas dat Sulpitius, has Scaliger & Scaligerani ſuæ. Tria lata ſunt de inſtaurandis Hieroſolymis & Templo edicta; prius à Cyro, alterum à Dario, quem Nothum eſſe volunt, tertium ab Artaxerxe, quem Mnemonem eſſe ſtatuunt. Non patitur annorum diſputatio, ut inchoatum ab edictis Cyri, vel Artaxerxis illius Memorioſi intervallum quod præſcripſit Daniel, deſinat in aſſignatis ab eo temporibus: igitur Darii Nothi edictum à Daniele notatur. Alterum ex his Zachariæ verbis depromunt argumentum: *Cum jejunaretis & plangeretis in quinto & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, numquid jejunium jejunaſtis mihi?* Ex jejuniis, inquiunt, illis, per ſeptuaginta annos celebratis, intelligitur ſeptuaginta jam annos Hieroſolymis ritus ſuos & cerimonias obiiſſe Judæos; nam ejuſmodi ſolennibus in Captivitate Judæi abſtinebant. Atqui à reditu ad Darium Hyſtaſpiden tot anni non effluxerant. Ergo Darius ille, cujus ævo hæc vaticinabatur Zacharias, Nothus erat, non Hyſtaſpides. Deinde verba hæc ex quarto Eſdræ capite proferunt: *Conduxerunt autem adverſus eos conſiliatores, ut deſtruerent conſilium eorum omnibus diebus Cyri regis Perſarum, & uſque ad regnum Darii regis Perſarum. In regno autem Aſſueri, in principio regni ejus ſcripſerunt accuſationem adverſus habitatores Judæ & Jeruſalem. Et in diebus Artaxerxis ſcripſit Beſelam Mithridates, & Thabeel, & reliqui qui erant in conſilio eorum, ad Artaxerxem regem Perſarum.* Quibus hæc ad calcem capitis ſubjiciuntur: *Tunc intermiſſum eſt opus Domini in Jeruſalem, & non fiebat uſque ad annum*

Zach. 7. 5.

1. Eſdr. 4. 5. & ſeq.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [394] - 366
PUBLIC DOMAIN

ſecundum Darii, regis Perſarum. Proferunt & iſta è ſexto capite: *Seniores autem Judæorum ædificabant, & proſperabantur, juxta prophetiam Aggæi prophetæ, & Zachariæ filii Addo; & ædificaverunt & conſtruxerunt, jubente Deo Iſraël, & jubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe regibus Perſarum; & compleverunt domum Dei iſtam, uſque ad diem tertium menſis Adar, qui eſt annus ſextus regni Darii regis.* Ordine, inquiunt, hic recenſentur Perſarum reges, ſub quibus inchoata, affecta, & perfecta demum eſt Templi exſtructio, Cyrus, Darius, Aſſuerus, Artaxerxes, Darius alter ſive Nothus: Artaxerxes vero alter, à quo Eſdras ad Templum colendum miſſus eſt, is eſt Artaxerxes Memorioſus. Magnum inſuper ſententiæ hujus propugnaculum ſtatuunt in ſpatio temporis, quod Cyri edictum, & annum Darii ſecundum interceſſit. Nam cum neceſſe habuerit Darius hoc Cyri edictum conſulere, & archiva luſtrare, ut de conceſſa olim Judæis à Cyro redeundi facultate conſtaret, liquet utique rem fuiſſe non novam, neque heri vel nudius tertius factam: fuiſſet autem, ſi Darius ille eſſet Hyſtaſpides; nam à primo anno Cyri, quo latum eſt de Judæorum poſtliminio edictum, ad ſecundum Hyſtaſpidæ annum, omnino elapſi ſunt anni, ut ipſe putat, duodecim, vel ut rectius putare debuit, octodecim; brevius ſcilicet intervallum, quam ut archivorum reſerandi fuerint foruli, & luſtranda tabularia, ad rem explorandam, cujus teſtes in vivis fere ſupererant. Unde efficitur Darium illum fuiſſe Nothum, ad cujus ſecundum annum, à primo Cyri, excurrunt anni aliquot ſupra decem & centum. 1. Eſdr. 6. 14, 15.

His nititur rationibus iſthæc ſententia, quas ſi revocamus ad examen, fidem amittent. Nam in eo quod diſſerunt de tribus edictis, Cyri, Darii, & Artaxerxis, non uno modo peccant: quatuor enim de Hieroſolymæ & Templi reſtitutione lata ſunt edicta, primum anno primo Cyri, ſecundum ſecundo Darii, tertium & quartum ſeptimo & viceſimo Artaxerxis. Deinde tria illa priora ad Templum duntaxat, vel Templi cultum inſtaurandum, non ad Urbem ipſam ſpectarunt. Nam neque in edicto Cyri, neque in Darii reſcripto, neque in illo priore Artaxerxis, ulla apparet inſtaurandæ Urbis mentio. Quærit Scaliger, *Quare Nehemias non ſolum miratur, ſed etiam dolet, mœnia Hieroſolymorum adhuc diruta jacere, niſi quia putabat jam inſtaurata eſſe?* Dolere fatemur, mirari negamus: nam mœnia & præcipua ædificia Urbis in ruinis jacere noverat. Verum ex Hanani relatu, rei indignitatem exaggerantis, atque oculis pene ſubjicientis, novum animo concepit dolorem, & ad impetrandam reficiendæ Urbis facultatem accenſus eſt. Extat quidem quarto capite Eſdræ exemplar Epiſtolæ Præfectorum Perſicorum ad Artaxerxem, qua Judæos inſtauratæ Urbis ac mœnium accuſant, ac reſponſum quoque Regis ad Præfectos, quo jubentur providere ne Urbs reficiatur. Sed ſi animum diligenter velimus advertere, confictam hanc fuiſſe deprehendemus ac falſam nefariorum hominum & Judæis invidentium expoſtulationem; qui cum domos in Urbe excitari viderent, quod neceſſario faciendum Judæis erat, Urbem reædificari conqueſti ſunt, ambigua & flexiloqua accuſatione. Aliud enim eſt domos in Urbe habitandi cauſa exſtruere, quod pro jure ſuo Judæi faciebant; aliud publica ædificia & munita loca inſtaurare, quod conceſſum neutiquam erat, nec faciendi poteſtatem Judæi ſibi arrogaverant. Et utrumvis tamen qui faciunt, Urbem condere dici poſſunt. Addunt iidem accuſatores, muros Urbis reparari. Ambiguum hoc quoque, nam mœnia Templi, eadem Urbis mœnia dici poterant & firmiſſimum munimentum, ab ea parte quæ obverſa erat ad orientem. Ancipiti ergo hac denuntiatione Regi perſuaſerunt, poſtremum hoc à Judæis fuiſſe attentatum: atque hic porro ne id facere pergerent, edicto ſanxit. Veriſſima hæc eſſe, quæ proponimus, ſequentia illa demonſtrant: *Tunc intermiſſum eſt opus domus Domini in Jeruſalem:* non opus Urbis dixit, ſed *opus domus Domini.* Deinde vero cum hoc edicto ab Urbis, non Templi inſtauratione probiberi ſe intelleXiſſent demum Judæi, Aggæi & Zachariæ hortatu rurſum ſe ad abſolvendam Templi exſtructionem anno ſecundo Darii accinxerunt, nulla prius impetrata vel poſtulata venia, cum hoc Artaxerxis edictum alio pertinere cognoviſſent. At iterum opus à Præfectis interpellatum eſt. Refertur ad Darium de ea re: is edictum Cyri confirmat, quo permiſſa fuerat Templi inſtauratio. Atque ea denique ſexto anno Darii abſoluta eſt. Scio aliter viſum doctiſſimo viro Dionyſio Petavio. Exiſtimat ille Perſarum Reges, quicunque reparandi Templi licentiam Judæis dederunt, ædificandæ Urbis jus iiſdem tribuiſſe. Pugnat autem auctoritate Iſaiæ, cujus hæc denuntiatio eſt quadrageſimo quarto capite: *Qui dico Cyro, Paſtor meus es, & omnem voluntatem meam complebis: qui dico Jeruſalem, Ædificaberis; & Templo, Fundaberis:* atque hæc etiam capite ſequenti: *Ego ſuſcitavi eum* (Cyrum) *ad juſtitiam, & omnes vias ejus dirigam: ipſe ædificavit civitatem meam.* Pugnat & auctoritate Joſephi, qui conceptis verbis docet, Cyrum Judæis inſtaurandæ Urbis & Templi poteſtatem feciſſe. At urbs inſtaurari, ut monui, duplici modo dici poteſt; vel excitatis ad habi-

Scalig. Proleg. De emend. temp.

1. Eſdr. 4. 24.

Pet. De doctr. Temp. libr. 12. cap. 31.

Iſa. 44. 28.

Iſa. 45. 13.

Joſeph. Antiq. libr. 11. cap. 5.

tandum domibus, vel exſtructis publicis ædificiis, mœnibus, ac munimentis. Priore modo reædificari Hieroſolymam permiſerunt Perſarum Reges: quidni enim permiſiſſent, qui Judæos in unam civitatem coaleſcere, & Templum exſtrui permiſerant? Arcendi profecto fuerunt imbres, æſtus, & frigora, non ſub dio agitandum. De publicis ædificiis reparandis nihil omnino conceſſum eſt, uſque ad annum viceſimum Artaxerxis. Id

Dan. 9. 25. præſignificabat Gabriel Angelus, cum diceret Danieli: *Rurſum ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum*: ædificia nimirum publica, & munimenta Urbis ac mœnia. Cum

Agg. 1. 4. ergo Darii deinde temporibus Judæos inſimularet Aggæus Propheta, quod magnificas ſibi ædes conſtruerent, neglecta Templi ſtructura, aperte indicat, non de ſecuritate & mœnibus Urbis cogitaſſe ipſos, quod procul dubio non tacuiſſet Propheta,

3. Eſdr. 4. 43. ſed de commodis ſuis. Cum vero in apocrypho libro tertio Eſdræ revocatur Darius in memoriam voti de ædificanda Jeruſalem ſuſcepti, ædificationem domorum intellige, quæ ad excipiendos Judæos Templum exſtructuros neceſſaria erat; nam ex iis quæ in eodem libro ſubnexa ſunt, apparet Templi ſolum exſtructionem, non mœnium fuiſſe quæſitam. Nec cauſſæ ſuæ utile quicquam conficere poteſt Petavius ex his verbis ſe-

1. Eſdr. 7. 6. ptimi capitis libri prioris Eſdræ: *Ipſe Eſdras aſcendit de Babylone ..... & dedit ei Rex ſecundum manum Domini Dei ejus ſuper eum, omnem petitionem ejus.* Cultum Templi, ac Legis obſervationem ſibi propoſuerat Eſdras: id ſibi juris tantum depopoſcit à Rege, & impetravit; de mœnibus reficiendis neque tranſactum fuiſſe, neque omnino actum, geſtæ rei narratio indicat. Parum quoque juvatur ex iis quæ nono capite refert

1. Eſdr. 9. 9. Eſdras, Dei nempe nutu fuiſſe factum, ut permitteret Perſarum Rex domus Dei ſolitudines exſtrui; quod ad Urbis inſtaurationem pertinere vult, non Templi ſolius, cujus ex-

1. Eſdr. 6. 15. ſtructionem ſexto Darii anno fuiſſe abſolutam ſextum Eſdræ caput oſtendit. Certe precatione hac noni capitis, non res tantum quæ temporibus iis, ſed & quæ ſuperioribus, ſibi, ſuiſve evenerunt, commemorare Eſdras inſtituit: majorum videlicet ſuorum flagitia, Urbis excidium, Judæorum captivitatem, reditum, & Templi inſtaura-

1. Eſdr. 9. 9. tionem. Adjicere poterat Petavius, quæ ſubnectit Eſdras: *Et daret nobis ſepem in Juda & Jeruſalem*: nam dictione *ſepis*, Ebraice גדר, mœnia Urbis poſſunt intelligi. At longe frequentior ejus uſus eſt ad ſignificandam maceriam, infirmum nempe parietem, rudi & tumultuario opere fabricatum; quales erant illi domuncularum, quas Judæi reduces properanter videntur Hieroſolymis exſtruxiſſe. גדר, etiam notat ſepta cratitia ovium. Qua ſignificatione vocem adhibere potuit Eſdras, nempe κατὰ χῆμα, præſertim Deum alloquens gentis ſuæ paſtorem: ac ſi id vellet, diſſipatas oves, Judæos nempe, jam à Deo paſtore coactas, & ad priſtinas caulas ac antiqua ovilia eſſe reductas. Sed hæc nihil ad mœnia Hieroſolymorum, his temporibus disjecta etiamnum & diruta, & à Nehemia deinde excitata. Manifeſtiſſima rei probatio conſiſtit in primo Nehemiæ capite, in quo de ſtatu Hieroſolymorum interrogatos à ſe Judæos

2. Eſdr. 1. 3. quoſdam narrat Nehemias id ſibi reſponſum dediſſe: *Murus Jeruſalem diſſipatus eſt,*

2. Eſdr. 2. 13. *& portæ ejus combuſtæ ſunt igni.* Quo cum ipſe perveniſſet, vidiſſe ſe ait, *Murum Jeruſalem diſſipatum, & portas ejus conſumtas igni:* tum deinde Judæorum magiſtratus ſic

2. Eſdr. 2. 17. fuiſſe allocutum: *Vos noſtis afflictionem in qua ſumus, quia Jeruſalem deſerta eſt, & portæ ejus conſumtæ ſunt igni: venite, & ædificemus muros Jeruſalem.* Quæ cum à Judæis

1. Eſdr. 4. 2, 7. fieri accepiſſet Sanaballat, *Numquid ædificare poterunt*, inquit, *lapides de acervis pulveris, qui combuſti ſunt?* deinde hæc ſubjungit Nehemias: *Factum eſt autem cum audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonitæ, & Azotii, quod obducta eſſet cicatrix muri Jeruſalem, & quod cœpiſſent interrupta concludi, irati ſunt nimis.* His adjunge hoc Ne-

Eccli. 49. 15. hemiæ elogium ex libro Eccleſiaſtici: *Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras.* Ex quibus omni luce clarius eſt ad Nehemiam uſque, & ad annum Artaxerxis viceſimum, disjecta penitus jacuiſſe Hieroſolymorum mœnia, neque ante hunc diem eſſe refecta, ὡς

African. apud Euſeb. Dem. libr. 8. οὐ κατελάδομεν τοῦτο, *ut pote rei hujus poteſtate non facta*, inquit Africanus: quod non ita profecto fuiſſet, ſi rei tam neceſſariæ, tantiſque votis à ſe expetendæ Judæi jus faſque habuiſſent. Nunc redeamus ad Scaligerum. Patet ex ſuperioribus nullum anno ſecundo Darii de Urbe exſtruenda latum eſſe edictum; unde ſequitur ab hoc anno capi non poſſe initium hebdomadum ſeptuaginta, quæ juxta Danielem decur-

Dan. 9. 25. rerunt *ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem.* Demus tamen inſtaurationem Urbis his edictis fuiſſe permiſſam, negamus certe ducto calculo à ſeptimo Artaxerxis anno, non congruere prædictionem Danielis cum eventibus rerum ab eodem notatis: quod Cappello utrique contra viſum eſſe diximus. Artaxerxem dico, non Memorioſum, quod putat Scaliger, ſed Longimanum, quem in Eſdra ſignificatum eſſe, ac Darium itidem Hyſtaſpiden, non Nothum, adverſus Scaligerum à Petavio valide demonſtratum eſt. Quod autem cauſſæ ſuæ præſidium collocat Scaliger in ultimo Zachariæ

chariæ capite, & jejuniis quæ per ſeptuaginta annos obſervata fuiſſe narrantur, ſolidis argumentis disjecit Petavius, & nos quoque ſupra in Propoſitione quarta, cum de Aggæi & Zachariæ prophetiis ageremus. Unde commoda quoque peti poteſt reſponſio ad ῥήσεις duas è quarto capite Eſdræ depromtas, in quibus Reges Perſarum recenſentur hi, Cyrus, Darius, Aſſuerus, Artaxerxes, Darius cujus ſexto anno abſoluta eſt Templi inſtauratio, quemque ex propoſita hac Regum ſerie non alium eſſe concludunt quam Nothum. Illic enim docuimus ex optimorum Chronologorum doctrina, Darium illum utrobique deſignatum, Hyſtaſpiden eſſe; inſertos vero Aſſuerum & Artaxerxem, vel Cambyſen & Smerdin eſſe, vel Cambyſen unicum & πολυώνυμον, pro more à Regibus Perſarum uſurpato, nomina Xerxis & Artaxerxis aſciſcendi, poſtquam ſumma rerum tradita ipſis fuiſſet. Caſſa quoque eſt ratio ex intervallo petita, quod Cyri edictum inter, & annum Darii ſecundum interjacet. Nec enim idcirco ad tabularia recurrere opus fuit, quod de facultate à Cyro conceſſa dubitaretur, ſed ut facultatis hujus conditiones, ac cuncta item edicti, ad quod provocaverant Judæi, capita cognoſcerentur, ad ejuſque formam illud Darii conſcriberetur. Quod haud ſecius fuiſſet factum, ſi ante menſem vel annum edictum hoc tuliſſet Cyrus, quod ante octodecim annos latum fuiſſe dixi. Fruſtra ergo Dario Notho adſcribuntur illa, quæ ad Hyſtaſpiden egregie congruunt. Nihil vero ad rem faciunt μακροβιότητος καὶ πολυετίας exempla à Scaligero, ipſiuſque ſequacibus collecta, ut mirum non eſſe probent, quod ex doctrina ipſorum conſequitur, Zorobabelem & Jeſum Joſedeciden vitæ humanæ diuturnitatem exceſſiſſe, ut qui centum & quinquaginta annos vivendo ſuperaſſe fatendi ſint, ſi Scaligeri opinio admittatur. Ducenteſimum vero annum attigerit, vel ſuperaverit Eſdras, ſi ſeptimo anno Artaxerxis Memorioſi, ut putat, non Longimani, Babylone profectus ſit; ut pote Saraia Pontifice natus, qui eodem anno quo Sedecias captus eſt, à Nabuchodonoſore fuit interfectus. Minus id fortaſſe mirum eſſet in uno aliquo vel altero, cum vivaces & diuturnos homines identidem oriri ſciamus; verum hos, quos dixi, coætaneos viros, eodem genere oriundos, ejuſdem conſilii ac negotii participes & ſocios, iiſdem caſibus exercitos, in iiſdem locis moratos, velut de compacto in eamdem ætatis longinquitatem conſpiraſſe incredibile ſane eſt. Quod cum ſubjicit Scaliger factum eſſe à Deo in eorum gratiam, quos populo ſuo & Eccleſiæ ſuæ præfecerat, & imaginariis miraculis cauſſam ſuam fulcire conatur, tum vero maxime ejus infirmitatem prodit. Neque hos ſolum, quos dixi, tam diuturnos & vivaces fuiſſe cogitur Scaliger, ſed illos etiam, quos his verbis compellare jubetur Aggæus: *Quis in vobis eſt derelictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima? & quid vos videtis hanc nunc? numquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?* Cujus loci frivolam quoque expoſitionem affert Scaliger: nam perinde hoc eſſe putat, ac ſi dixiſſet Propheta: Si quis veſtrum domum priorem olim vidiſſet, hanc illi minime æquiparandam eſſe fateretur. Sed vanitatem interpretationis hujus ſupra jam patefecimus. Adverſatur inſuper Scaligeri ratiocinium Judæorum verbis, qui ſecundo capite Johannis ſic alloquuntur Chriſtum: *Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?* nam à locatis ſub Cyro Templi fundamentis, ad poſitum ſexto anno Darii Nothi faſtigium, anni interjacent centum & viginti. Apparet quoque vel maxime opinionis hujus abſurditas, cum ad ſeptuaginta hebdomadum partitionem confertur, quam expoſui ſupra, quamque expoſuiſſe, refutaſſe eſt; id quod à Petavio quoque factum abunde eſt.

Pet. De doctr. temp. libr. 12. cap. 31.

Agg. 2. 4.

Joh. 2. 20.

XVIII. Tertiam proponemus Johannis Lucidi ſententiam, qui ab anno viceſimo Artaxerxis Longimani ducto ſeptuaginta hebdomadum initio, in quarto poſt Chriſti mortem anno exitum ipſarum conſtituit; mediumque inter extrema hæc intervallum annorum eſſe putat quadringentorum & nonaginta, ſive hebdomadum ſeptuaginta. Nulla certe convenientior loci hujus excogitari poſſet interpretatio, ſi mediorum annorum conſtaret ille, quem ponit Daniel, numerus. Nam rectiſſime poſitum initium eſt in viceſimo anno Artaxerxis Longimani; quo anno ſine controverſia de reſtituenda urbe Hieroſolyma edictum latum eſt, reique conficiendæ curam Nehemias ſuſcepit, atque opus effectum dedit. Egregie quoque finem huic annorum curriculo præſcripſit in anno quarto ab obitu Chriſti, juxta illud Danielis: *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium.* Verum in medii intervalli numerandis annis toto decennio aberrat Lucidus; tot enim ad explendas ſeptuaginta hebdomadas deſunt anni.

Tertia.

Dan. 9. 27.

Hanc opinionem exagitans Pererius, & in omnem partem excutiens, omniaque effugia præcludens, hanc ſibi ipſe opponit exceptionem, non ab obitu Xerxis numerandum eſſe initium regni Artaxerxis, in cujus regni viceſimo caput ſeptuaginta hebdomadum Lucidus poſuit, ſed à duodecimo circiter anno Xerxis, quo anno in regni

Peter. Comm. in Dan. libr. 11. Part. 2. Opin. 15.

ſocietatem aſciviſſe Artaxerxem filium Xerxes videri poteſt; pro more Perſicorum Regum, quibus ad bella extra Perſidem gerenda proficiſcentibus regni hæredem deſignare ſolenne fuit, ut non uno loco Herodotus aſſeverat; atque hoc eo videri veriſimilius, quod Thucydides, Charon Lampſacenus, aliique probatiſſimi Auctores tradant, Themiſtoclem Græcia profugum ad Artaxerxem Xerxis filium, νεωϛὶ βασιλεύοντα, *recens regnantem* literas dediſſe: ſcribere vero Diodorum Siculum, anno ſecundo ſeptuageſimæ ſeptimæ Olympiadis Themiſtoclem adiiſſe ad Xerxem, non ad Artaxerxem, quod & à claris hiſtoriarum ſcriptoribus, Ephoro, Dinone, Clitarcho, & Heraclide literis mandatum eſſe Plutarchus docet; idem quoque apud Strabonem, & Euſebium reperiri; atque hæc contraria & repugnantia ita conciliari poſſe, ſi ſimul regnaſſe detur patrem Xerxem, & Artaxerxem filium, hoc ad participandum regnum aſſumto. Conjectura hæc Petavio placuit, & totam in ſuum De temporum doctrina librum tranſtulit, quaſque adverſus ſuum hoc commentum præſcriptiones attulerat Pererius, partem earum Petavius diſcutere & ſolvere conatus eſt; ipſumque commentum adverſus ejus auctorem tueri. Sic autem diſputat Pererius: ſi Xerxes ad bellum proficiſcens regni ſucceſſorem deſignare debuit, profecto cum anno primo ſeptuageſimæ quintæ Olympiadis ferale bellum adverſus Græciam moveret, jam inde regni participem facere debuit Artaxerxem. Ab eo igitur initio ſi ſeptuaginta annorum decurrant hebdomades, citra obitum Chriſti conſiſtent. Nihil huic argumento obduxit Petavius. Quærit præterea Pererius, cur regni ſocium allecturus Xerxes Dario natu majori filio Artaxerxem minorem ac impuberem, & rebus gerendis imparem prætulerit. Acute ſane & erudite reſpondet Petavius, Darium Xerxe nondum regnum adepto, ſed privato genitum fuiſſe, proptereaque antepoſitum ipſi fuiſſe Artaxerxem in purpura natum, & patre jam rege procreatum, quemadmodum Xerxes ipſemet ob eaſdem cauſſas Artobazani fratri à patre Dario fuerat antelatus. Cum autem per conjecturam propoſuiſſet Xerxe nondum rege natum eſſe Darium, id alia firmat conjectura ex Herodoti libro nono ducta, ubi legimus Xerxem poſt Salaminiam pugnam Sardibus agentem, Maſiſtis fratris filiam Artayntam in matrimonium Dario filio dediſſe; cum autem commiſſa fuerit pugna Salaminia octo circiter annis, poſtquam regni conſors factus eſt Xerxes, ſequitur ante id tempus natum eſſe Darium; nam alioqui nuptiis maturus non fuiſſet. Verum quid proderit hoc argumentum, ſi dicamus non exſpectata fortaſſe maturitate ætatis uxorem duxiſſe Darium, uti ſæpe fit inter principes viros? quid ſi ante annos nuptiis in regionibus noſtris præfinitos, maturitatem, & pubertatem, & genitalem vim adipiſci ſolitos fuiſſe Perſas? Apud Indos quidem Perſarum vicinos, ſeptennes pueri nuptias contrahunt, ac liberos etiam gignunt. Nihilo opportuniora ſunt verba è Diodoro depromta, quibus Artabanus, poſt interfectum à ſe Xerxem, ſignificavit Artaxerxi ſceleris auctorem eſſe Darium, ἧϛ τὴν βασιλείαν εἰϛ ἑαυτὸν περιεποίησεν, *& regnum affectare*. Nec enim hujus loci ſententia eſt, regnum Artaxerxi jure debitum intervertere conari Darium, ſed regnum quod jure Xerxes pater obtinebat, parricidio ad ſe traducere. Corruit ergo conjectura hæc Petavii. Sed & alia nobis ſuppetunt argumenta, quibus ejus ſententiam oppugnemus: hoc primum, aliud eſſe regni deſignare ſucceſſorem, aliud regni ſocium aſciſcere. Prius hoc Perſis ſolenne fuiſſe fateor; at Artaxerxem ad ſucceſſionem regni à Patre fuiſſe deſtinatum ſi conceſſero, nihil inde cauſſæ ſuæ opportunum Petavius eliciet. Scribit præterea Plutarchus ex Thucydide, Charonte Lampſaceno, & vetuſtis quibuſdam Chronicis, defuncto jam Xerxe Themiſtoclem ad Artaxerxem veniſſe. Quo teſtimonio labefactatur penitus Petavii opinio; quippe quod aperte demonſtret neutiquam fuiſſe perſuaſum Plutarcho, vel iis quos laudat Scriptoribus, ſimul regnaſſe patrem & filium, cum in Perſidem Themiſtocles ſeceſſit. Id ſi fuiſſet, aliqua procul dubio ejus extaret apud Auctores ſignificatio, quæ penitus nulla eſt: nec in diverſis eorum referendis ſententiis laborarent Cornelius Nepos & Plutarchus; nulla enim tum foret eorum diſcrepantia. Ad hæc conſentaneum eſt rationibus Petavii, puerum fuiſſe Artaxerxem, cum ad eum venit Themiſtocles: nam poſt interfectum quoq; patrem fuiſſe etiam tum puerum teſtificatur Juſtinus; longe igitur magis puer fuit, cum patre etiamnum vivo, ut Petavius ſentit, Themiſtoclem excepit. Deinde à Xerxe jam rege procreatum eum eſſe Petavius aſſeverat; aſcitum vero in communionem regni duodecimo circiter anno poſtquam rex Xerxes creatus eſt. Ergo minor erat duodecim annis, cum particeps regni factus eſt. Atqui ad Artaxerxem νεωϛὶ βασιλεύοντα, *recens regnantem* fugiſſe Themiſtoclem narrat locuples Auctor Thucydides. Ex quibus colligitur nondum eum exceſſiſſe pueritiæ annos hoc tempore. Id vero manifeſte repugnat Thucydidis & Plutarchi teſtimonio, qui adveniente Themiſtocle ea geſta ab Artaxerxe, dictaque referunt, quæ nonniſi ab homine virilem prudentiam jam adepto poterant pro-

Herod. libr. 1. & 7. Thucyd. libr. 1. Char. apud Plut. in Them.

Plut. Themiſt. Strab. libr. 14. Euſ. in Chron.

Pet. de doctr. temp. libr. 10 cap. 25. & libr. 12. cap. 32.

Herod. libr. 9. cap. 107.

Diod. libr. 11.

Plut. Themiſt.

Cornel. Nep. Themiſt. c. 9. Plut. Themiſt.

Juſt. libr. 3.

Pet. de doctr. temp. libr. 10. cap. 25. & libr. 12. cap. 32. Thucyd. libr. 1.

ficiſci. Nec ſatis Petavio conſtat ratio in reperienda cauſſa, quamobrem tum abeſſet Xerxes. Abfuiſſe enim tunc temporis à Perſide, & urbe regia, & in aliquam expeditionem profectum, diſertis verbis affirmat. Expeditionem autem hanc adverſus Græcos fuiſſe ſuſceptam conjectat, poſt detectam Pauſaniæ Lacedæmoniorum regis conjurationem, ſumtumque de eo ſupplicium; atque id bellum cauſſæ fuiſſe, cur Artaxerxem regni ſocium faceret. Fulcit alteram hanc conjecturam Petavius auctoritate Juſtini, cujus hæc verba ſunt: *Nec multo poſt accuſatus Pauſanias damnatur. Igitur Xerxes, cum proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum inſtituit. Græci quoque ducem inſtituunt Cimonem Athenienſem, filium Miltiadis.* Bellum illud ſignificat Juſtinus, quo Græci Cimone duce Perſas navali prœlio ad Cyprum, terreſtri ad Eurymedontem fluvium uno die fuderunt. Id contigit tertio anno ſeptuageſimæ ſeptimæ Olympiadis, qui annus Themiſtoclis fugam proxime conſecutus eſt. Fraus autem Pauſaniæ ſupplicio compreſſa fuit ſub finem ſeptuageſimæ quintæ Olympiadis. Igitur inter Pauſaniæ obitum, & Cimonis victoriam, anni interceſſerunt ſeptem. Allectum vero ad regnum à Patre Artaxerxem anno tertio ſeptuageſimæ ſextæ Olympiadis ſtatuit Petavius; videlicet inter Pauſaniæ caſum, & Cimonis prœlium. Sane ſi filium allegit Xerxes, cum Græcos eſſet invaſurus, eoque allecto profectus eſt ad id bellum gerendum, quo Perſæ fracti à Cimone & profligati ſunt, quod Petavio dicendum omnino eſt, cur Babylonem ad Artaxerxem contendit Themiſtocles tanto locorum intervallo diſſitum, cum labori ac tempori parcere potuiſſet, Xerxem ipſum conveniens in propinquis locis bellum adminiſtrantem? Quod attinet ad Juſtinum, non id ſibi vult, ſtatim ab interitu Pauſaniæ Xerxem adverſus Græcos bellum moviſſe: Diodorus quippe prius illud bellum Perſicum, quod duorum annorum fuit, finem habuiſſe ait poſt fractos Perſas ad Platæas, & Mycalen, & captam ab Athenienſibus Seſtum; quæ anno ſecundo ſeptuageſimæ quintæ Olympiadis contigerunt: nec quicquam deinceps adverſus Græciam Perſas aperte moliri fuiſſe auſos ante Cimonis expeditionem, ex ipſius apparet narrationibus; ſollicitatum tantummodo fuiſſe ad defectionem Pauſaniam, ſed clam & occulte. Quod ergo ex Juſtini verbis excipit Petavius, nimirum detectis Pauſaniæ fraudibus, Xerxem in Græcos arma moviſſe, propterea que filium regni ſocium feciſſe, hiſtoriæ haudquaquam conſentaneum eſt: cum inter Pauſaniæ ſupplicium, & Cimonis res geſtas ac victoriam adverſus Perſas, nullum Xerxis memoretur bellum, propter quod filium in regni ſocietatem aſciſcere debuerit: Cimonis autem expeditio nimio diſtet temporis intervallo à Pauſaniæ obitu, quam ut ex eo bellum hoc ortum cenſeri poſſit: & longius quoque abſit à fictitia illa cooptatione, quam ut ei cauſſam præbuiſſe putemus. Hunc potius credamus Juſtini verborum eſſe intellectum, poſt publicatum Pauſaniæ dolum, irrogatamque ipſi pœnam, dolore accenſum Xerxem ulciſcendæ injuriæ deſiderium concepiſſe animo, bellique olim moliendi facultatem optaſſe ſibi dari, ad rem tamen non perveniſſe. Nulla ergo in potentatus communionem cooptandi filii tunc occaſio Xerxi, vel neceſſitas fuit, neque ullum conjecturæ huic præſidium Juſtinus ſubminiſtrat. Concedamus tamen liberaliter, quod merito pernegavimus, aſcitum fuiſſe in regni ſocietatem Artaxerxem hoc tempore quod præfinit Petavius, aio enimvero non propterea annos regni Artaxerxis computantem Nehemiam, ab hoc tempore initium computandi fuiſſe ducturum, ſed ab eo quo poſt defunctum Xerxem plenam ac integram poteſtatem adeptus eſt, ac ſolus regnavit. Poſtulabat id hiſtoriæ ratio, & Hiſtoricorum omnium conſuetudo, quam in hoc opere ſuo Petavius ipſe tenuit; nam tempus regni Xerxis definiens, annos ei viginti aſſignavit, petito nempe initio ab obitu Darii, cum duos tamen ſupra viginti aſſignare debuiſſet annos, ſi ab eo tempore numerum iniviſſet, quo à Dario regni ſucceſſor inſtitutus eſt.

Juſtin. libr. 2. cap. 15.

Diod. libr. 11.

Pet. de doctr. temp. libr. 13.

Proponitur deinde noſtra, & argumentis approbatur.

IX. Diſcuſſis aliorum ſententiis, quæ majorem veritatis ſpeciem præ ſe ferunt; iis vero prætermiſſis, quarum deprehenſa jam ab aliis falſitas eſt, vel quæ à viris eruditis propoſitæ tantum, nullis autem allatis argumentis fultæ ſunt, nobis nunc ipſis in arenam deſcendendum eſt. Ergo exiſtimo ſeptuaginta hebdomadum initium non aliunde peti poſſe, quam à viceſimo anno Artaxerxis Longimani, quo anno *Exiit ſermo, ut iterum ædificaretur Jeruſalem;* cum nullam ante id tempus reſtituendæ Hieroſolymæ poteſtatem Judæis factam fuiſſe approbaverim. Viceſimum autem hunc annum à Xerxis obitu & adita ab Artaxerxe regni hæreditate numerari velim, non à commentitia hac Artaxerxis cooptatione, quæ ſuperiori diſputatione confutata eſt. Septuaginta vero hebdomadum finem, non in mortem Chriſti præciſe, ſed in inferiora tempora conjicio, ut ſexageſima nona hebdomas ante Chriſti mortem deſinat, Chriſti vero mors intra ſeptuageſimæ hebdomadis ſpatium contingat. Nam ſi conveniret ſeptuageſimæ hebdomadis finis in mortem Chriſti, occiſus utique fuiſſet Chri-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [399] - 371
PUBLIC DOMAIN

ſtus poſt ſeptuaginta hebdomadas; quod ſecus eſſe debuit: Danieli quippe prædixerat Angelus, futurum ut poſt hebdomades ſexaginta novem occideretur Chriſtus. Quod
Dan. 9. 24. & aperte ſignificavit cum diceret: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & ungatur Sanctus ſanctorum.* Hæc completa ſunt cum natus eſt & obiit Chriſtus, & ad vitam rediit. Contractas autem ac decurtatas fuiſſe ait ſeptuaginta hebdomadas, quia non effluxerant totæ, nec curriculum ſuum abſolverant, cum prædictum hoc evenit; ſeptugeſima quippe adhuc erat in curſu. Atque hæc eſt ſimpliciſſima loci hujus interpretatio, & iis longe veriſimilior, quæ hactenus allatæ ſunt; ſi Ebraicam dictionem נחתך, qua uſus eſt Propheta, ita intelligas, ut intellexit Vulgatus Interpres, & ut intellexerunt Senes Septuaginta, qui verterunt, συνέτμησαν. Quæ notio dictionis hujus aptiſſime in noſtram ſententiam convenit. Atque ea quoniam verbis non ſatis perſpicuis expreſſa videri poterant, clariora ſubjicit Angelus, quæ rem
Dan. 9. 25, 26. aperte explanant: *Scito ergo, & animadverte; Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem, uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt: & rurſum ædificabitur platea & muri in anguſtia temporum. Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus.* Nunc autem inſtituenda ratio eſt, qua demonſtrare poſſimus ſexageſimam nonam hebdomadem ante Chriſti obitum effluxiſſe, ſeptugeſimam vero ante eumdem obitum inchoatam poſt eum deſiiſſe, atque intra ejus decurſum Chriſtum fuiſſe in crucem actum. Facili id conſequemur negotio, ſi à viceſimo anno Artaxerxis computemus ſexaginta novem hebdomadas, ſive quadringentos octoginta tres lunares annos, quorum ſinguli ſint trecentorum quinquaginta & quatuor dierum. Conſtituto enim anni viceſimi initio in quarto Olympiadis octogeſimæ tertiæ, ſive Periodi Julianæ 4269, fine vero anni ejuſdem viceſimi in primo Olympiadis octogeſimæ quartæ, ſive Periodi Julianæ 4270; edictum Artaxerxis, quo Nehemiæ facultatem Hieroſolymæ reſtituendæ conceſſit, datum menſe Niſan, incidere potuit in annum Periodi Julianæ 4270, qui primus eſt Olympiadis octogeſimæ quartæ. Huc ſi annos ſolares addideris quadringentos ſexaginta novem, incides in annum Periodi Julianæ 4739, qui ſecundus eſt Olympiadis ducenteſimæ primæ, Tiberii decimus tertius. Atqui anni ſolares quadringenti ſexaginta novem, annos lunares efficiunt quadringentos octoginta tres, ſive ſexaginta novem hebdomadas cum dimidia circiter anni parte. Cum autem mortem obierit Chriſtus anno Tiberii decimo octavo, Periodi Julianæ 4744, Olympiadis ducenteſimæ ſecundæ tertio, convenit id in quintum annum ſeptugeſimæ hebomadis, quæ proinde abſoluta eſt duobus poſt Chriſti obitum annis. Superest nunc ut afferamus cauſam, cur hoc ſeptuaginta hebdomadum σύστημα in ſeptem,
Scalig. Proleg. De emendat. temp. & libr. 6. Grot. in Dan. 9. 24, 25. Ezech. 45. 12. ſexaginta duas, & unam Angelus diſtribuerit. Scaliger & Grotius nullum partitioni huic ſubeſſe myſterium arbitrantur, non plus quam iſti diſtributioni minæ in ſiclos apud Ezechielem: *Porro viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli, mnam faciunt.* Ego & minæ, & hebdomadum partitionem, non vanam eſſe & inutilem, ſed occulti alicujus myſterii argumentum continere puto. Ac minam quidem Ezechielis non ſine cauſſa ſic diviſam eſſe teſtantur Selomoh Jarchi, David Kimchi, atque imprimis Abrabaniel, qui ſingulas diſtributionis hujus partes nummos fuiſſe uſitati ac vulgaris commercii aſſeverat. De Danielis hebdomadibus ſic ſtatuo, priores ſeptem definire ſpatium, quo Urbis inſtauratio plane eſt abſoluta; ſexaginta duas, ut dixi, ad eam uſque decurrere, qua interfectus eſt Chriſtus; quæ poſtrema ſeptugeſima eſt. Itane vero, inquies, quadraginta novem annis refecta Urbs eſt, cujus murus quinquaginta duobus diebus eſt abſolutus, ut habet liber Nehemiæ? Reſpondeo propter circumſtantes adverſarios ſumma feſtinatione muros fuiſſe excitandos; quibus abſolutis lentiores in reliquis operibus fuiſſe progreſſus. Non enim muri duntaxat, ſed & plateæ
Dan. 9. 25. fuerunt reficiendæ, juxta Gabrielis prædictum: *Rurſum ædificabitur platea & muri.* Nec muros ſolum, ſed & foſſam ſimul intellige, ut ſignificat Ebraicum exemplar; neque ſolum plateas, ſed & publica ædificia, ſtrata viarum, fora, porticus, ciſternas, aquæductus, aliaque hujus generis quamplurima, quæ diſturbaverat Nabuchodonoſor. Domus etiam tumultuario opere antea exſtructæ, in meliorem formam di-
2. Eſdr. 7. 1, 4. rectis ordinibus metandæ fuerunt. Audiamus Nehemiam: *Poſtquam autem ædificatus eſt murus, & poſui valvas ..... Civitas erat lata nimis & grandis, & populus parvus in*
Eccli. 49. 15. *medio ejus, & non erant domus ædificatæ.* Audiamus & Sirachiden: *Et Nehemiæ in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras.* Quæ non minus poſtulabant ſpatium temporis, quam Templi ipſius
Johan. 2. 20. ædificatio, cui quadraginta ſex annos fuiſſe impenſos Judæi teſtificantur apud Johannem, ac tres præterea externo Templi ornatui perficiendo, quemadmodum ex Joſepho

Euſebius obſervat. Eo pertinent verba iſthæc Gabrielis Angeli ad Danielem: *Et rurſum ædificabitur platea & muri, in angustia temporum.* Angustiam temporum dicit, pro Ebræorum conſuetudine, quod nos angustum tempus diceremus; ut paulo inferius, *Abominationem deſolationis*, quod nos Abominandam deſolationem. Sic apud Iſaiam, *Cymbalum alarum*, pro eo quod eſt, Cymbalum alatum: ſic apud Oſee, *Uxor fornicationum*, hoc eſt, Uxor meretrix: ſic Paulus dicitur in Actis, *Vas electionis*, hoc eſt, Vas electum: ſic in Epiſtola ad Romanos, *Caro peccati*, dicitur Caro facinoroſa. Alter præterea locutioni huic ineſt Ebraiſmus, uſurpato θλιπτὸς ἀντὶ τοῦ συγκεκλειστοῦ, nam *angustum tempus*, hic ſonat, anguſtius tempus. Sic in Geneſi, *Major ſerviet minori*, ubi Ebraica ſonant, Magnus ſerviet parvo. Cum igitur diviſiſſet Angelus ſexaginta novem hebdomadas, in ſeptem, & ſexaginta duas, ſubjungit: *Et rurſum ædificabitur platea & muri, in anguſtiore tempore*; è duobus nempe illis temporibus quæ propoſuerat; altero ſeptem hebdomadum, quod anguſtius eſt; altero ſexaginta duarum, quod longius. Hoc igitur cum dixit, perinde eſt ac ſi dixiſſet, Et rurſum ædificabitur platea & muri intra ſeptem illas hebdomadas.

Euſ. in Dem. libr. 8. Dan. 9. 25. Dan. 9. 27. Iſa. 18. 1. Oſe. 1. 2. Act. 9. 15. Rom. 8. 3. Gen. 25. 23.

Primus eas, quas indicavimus, numerandarum Danielis hebdomadum, & intricatæ ac perplexæ prophetiæ exponendæ vias iniit Julius Africanus, cum peculiari opere De ſeptuaginta hebdomadibus & prophetia Danielis, tum libro quinto χρονογραφιῶν, unde totam ejus diſſertationem repræſentarunt Euſebius, Hieronymus, & Georgius Syncellus. Hunc ſecuti ſunt deinde Theodoretus, Beda, Zonaras, aliique complures. Verum aliter rationes ſuas diſputat: nam viceſimum annum Artaxerxis addicit anno quarto Olympiadis octogeſimæ tertiæ; nos primo octogeſimæ quartæ: annum vero ſecundum Olympiadis ducenteſimæ ſecundæ, Tiberii decimo ſexto, vel potius decimo quinto, ut vertit Hieronymus, proclivi in numerorum notis lapſu; nos anno decimo ſeptimo. Finem ille ſeptuageſimæ hebdomadis collocat in morte Chriſti; nos in anno à morte Chriſti ſecundo. Mortem Chriſti confert in annum decimum quintum, vel decimum ſeptimum Tiberii, quem ſecundum eſſe putat Olympiadis ducenteſimæ ſecundæ; nos in decimum octavum Tiberii, quem tertium eſſe ſtatuimus hujus Olympiadis. Decurtatas deniq; idéo dici ab Angelo hebdomadas ſeptuaginta cenſent Africani ſequaces, quod conſtent lunaribus annis, qui breviores ſunt ſolaribus; nos ſic arbitramur dictas, quod nondum totæ præteriiſſent, cum prædictæ res exitum habuerunt.

Euſeb. libr. 1. Chron Gr & libr. 8. Dem. Hier. in Dan. Georg. Sync. Chronogr. ad A. M. 5534.

X. Atenim gravi pulſamur argumento, quod tantum apud Scaligerum & Petavium valuit, ut non aliam ob cauſſam ab hac ſententia diſceſſerit uterque; ille etiam, Scaligerum dico, pro ſua ἀυθαδείᾳ, anilem, ridiculam, aſininam appellare non dubitarit; cum ipſe tamen in abſonam penitus & vitioſam incurrerit. Cujus perſuaſionis argumentum hoc habuit, lunari anno non uſos fuiſſe Ebræos, ſed Agarenos; hos quidem lunarem annum ſimplicem obſervaſſe, nulla intercalatione adhibita; Ebræos vero, etſi ad Lunæ motus menſes accommodabant ſuos, annum tamen juxta ſolarem curſum determinaſſe; & utriuſque anni conciliandi & ad idem principium revocandi gratia, embolimos menſes lunaribus annis jam inde à Moſis temporibus adjeciſſe, in quam rem præclara extat Aben Ezræ teſtificatio; nec probabile eſſe Angelum verba facientem ad hominem Ebræum, alterius ſignificationem anni adhibuiſſe, quam qui inter Ebræos uſu communi erat receptus. Non id utique neſciebat Africanus, qui opinionem ſuam proponens hac eam admonitione præmunit: ἄλλωες δὲ Ἰουδαῖοι ἓξ μῆνας ἐμβολίμους ἑπτὰ ὀκτὼ παρεμβάλλουσιν· *Græci & Judæi tres embolimos menſes ad octo annos adjiciunt.* Non eſt ergo cur eum inſcitiæ quiſquam inſimulet. Porro petitionem iſtam ſic excipit Pererius, idcirco annos lunares præfiniendo vaticinii ſui tempore adhibuiſſe Gabrielem, quod Ebræis parum cogniti, nedum uſitati forent; quo nimirum majori prædictionem ſuam obſcuritate involveret, pro more in vaticiniis recepto: eamdem ob cauſam per hebdomadas Angelum ſeptem annorum deſignaſſe curricula; & in ſuperioribus capitibus vocabulo Temporis, anni ſpatium non ſemel expreſſiſſe; his ambagibus & involucris rerum futurarum exitus data opera contegentem, ut ab intuenda nuda veritate profani vulgi oculos prohiberet; atque idcirco præmoniſſe, *ſeptuaginta hebdomadas abbreviatas eſſe ſuper populum*, ut de vulgata & populari annorum Ebraicorum forma delibandum aliquid & decerpendum Daniel intelligeret.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. *Primum argumentum.*

African. apud Euſeb libr 8. Dem Perer. in Dan. libr. 11. Quæſt. 9.

Dan. 9. 1.

Optime id quidem, ſed & alia reſponſione frangere poſſumus oppoſitum argumentum. Danieli prædictionem hanc edidit Gabriel Angelus in ditione Darii Medi, quem ait ipſe Daniel *imperaſſe ſuper regnum Chaldæorum.* Hinc ſequitur probabile eſſe in annorum deſignandis intervallis ad eam anni formam ſpectaſſe Angelum, quæ popularis & pervulgata iis erat gentibus, inter quas verſabatur Daniel, ad quem tum verba faciebat. Daniel enim, unus è Darii Medi purpuratis, in actis, ſcriptiſve, &

communi vitæ usu eam temporum putandorum procul dubio rationem tenuit, quam gens illa, cui pro sua parte regendæ præfectus erat, quam Rex ipse, cujus continebatur imperio, tenere consueverat. Etsi ratio id suadet, nec ampliori probatione indiget, minime tamen possum quiddam prætermittere, quo res valide confirmatur. Ante Babylonicam Captivitatem menses non aliter appellare consueverant Judæi, quam ex numero & ordine quem ii inter se obtinebant. At postquam transmigrarunt in Babyloniam, Chaldaica mensium nomina paulatim ascisсere cœperunt, atque ea in libris suis frequenter adhibuerunt quicunque è Scriptoribus sacris Captivitate recentiores sunt. Adeo vulgare est ac proclive, ad eorum, quibuscum versamur & vivimus, mores & usus nos nostraque componere. Ergo vel anni Chaldaici, vel Medici, vel Persici formam Daniel observabat. Qui anni solaresne fuerint, an lunares, incertum plane est, neque de iis quicquam à veteribus scriptoribus est traditum. Nam quæ à Josepho Scaligero super hoc argumento disputata sunt, ea ex proprio conjecturarum suarum penu, nullis veterum subnixus præsidiis, homo confidens & ἰδιογνώμων depromsit, & à Petavio sunt confutata. Et ille tamen lunari anno usos fatetur Chaldæos & Persas, etsi non mero ac simplici. Cum igitur ex veterum monumentis anni Chaldaici, Medici, & Persici ratio haudquaquam satis possit intelligi, superbe sane & confidenter faciunt, qui Julium Africanum, priscum scriptorem, eruditum, & Chronologicæ consultissimum artis, de qua libros ævo sequenti laudatissimos reliquit, & antiquorum commentariis, quibus nunc caremus, instructum reprehendere audent, & de anni lunaris forma ab Angelo & Daniele usurpata pronuntiantem ac statuentem in crimen vocare. Concedamus tamen ultro Gabrielem Angelum cum Ebræo homine de rebus Ebræorum differentem, earumque intervalla ac tempora metantem, ad anni inter Ebræos pervulgati rationem ea exegisse; non sic tamen labefiet Africani sententia. Nam de forma prisci Ebræorum anni magna est inter Chronologos controversia. Solarem ad Macedones usque fuisse ostendere conatus est in Eclogis Chronicis Astronomus doctrina & ingenio præstans Johannes Keplerus. At Petavius, à quo oppugnatus est Africanus, geminum statuit Ebræorum fuisse annum, lunarem & solarem. Operæpretium est verba ipsius referre: *Judæi veteres, quorum civilem annum fuisse lunarem omnes existimant, licet in civilibus actionibus reliquis ac solennibus lunarem annum observarent, tamen cum de anno simpliciter loquebantur, ejusque conversione, solarem intelligebant.* Tum alio loco, ex Josephi, Philonis, & Agathobulorum duorum auctoritate hæc colligit: *Quare aliquot ante Christum seculis saltem lunarem observatum esse annum extra controversiam habetur: ante illud vero tempus, atque ex Moysis instituto, crediderim idem factitatum; tametsi nihil ex Scripturis evinci posse videatur.* Hoc ergo teste duplex erat Ebraicus annus, lunaris & solaris, quos certis temporibus ad easdem metas revocare necesse fuit, ad determinandos nimirum annos Schemitah sive Remissionis, hoc est Sabbathicos, tum & Jubilæos. In describendis quoque annalibus, solaris anni rationem fuisse habitam non infitior: in communi vero & populari usu lunarem adhibitum fuisse verisimile est, ut pote notiorem populo, cujus captum subtilis hæc emboliſmorum doctrina superabat. Adeo ut gemina fuerit Judæis temporis putandi consuetudo, altera eruditiorum hominum ac Sacerdotum, per solares annos, perque lunares solaribus accommodatos & intercalationibus emendatos; altera profani vulgi & indocti, per lunares annos simplices embolimis mensibus solutos. Quod ne cui novum videatur, simile quid de Arabibus & Ægyptiis Scaliger opinatus est: sic enim ille libro tertio Canonum Isagogicorum: *Et sane videtur ipse emboliſmus apud peritiores (Arabes) fuisse: annus autem retextus apud vulgus remansisse; quemadmodum apud Ægyptios anni vagi usus apud vulgus, intercalatio diei ex quatuor quadrantibus collecti penes Hierophantas & Sacerdotes erat.* Græcos quoque veteres duplici usos esse anno constat, altero civili ac vulgari, ad Lunæ motus ordinato; recondito altero & Sacerdotibus tantum cognito, ad Solis nimirum curricula exacto. Contra vero nos Christiani hoc tempore annum habemus duplicem; civilem alterum & popularem, ex motu Solis constitutum; alterum Ecclesiasticum, paucis intellectum, ad Lunæ motus digestum, Sacerdotibus in festis diebus designandis usitatum. Minime ergo mirandum est duplicem Ebræis fuisse annorum modum, lunarium, & solarium; atque horum usum inter doctos, illorum in vulgo fuisse acceptum; Angelum vero in præfiniendo annorum intervallo vulgi tenuisse morem, & popularem annum adhibuisse. Audiendus omnino super ea re Theodoretus: εἰδέναι γὰρ χρὴ, ὡς ἑβραῖοι, κατὰ τὸν τῆς σελήνης δρόμον ἀριθμοῦντες τὸν ἐνιαυτὸν ἕνδεκα ἡμέρας φεύγειν ἀποφαίνουσιν, ἃς ἓ ἡμεῖς ἐμβολίμοις καλοῦμεν· ὁ γὰρ τῆς σελήνης δρόμος ἐν εἴκοσιν ἐννέα ἡμέραις καὶ ὥραις ἓξ συμπληροῦται· ὅτω ἡ ἀριθμοῦντες ἑξακοσίων ἓ πεντήκοντα καὶ τεσσάρων ἡμερῶν ποιῶσι τὸν ἐνιαυτόν. ἐπειδὴ οὖν ὁ ἅγιος ἀρχάγγελος τῷ μακαρίῳ Δα-

Pet. De doctr. temp. libr. 3. cap. 4, & 5, & 16. Scal. de emēd. Temp. libr. 2, & 3.

Pet. De doctr. temp. libr. 1. cap. 8.

Pet. De doctr. temp. libr. 2. cap. 17.

Theodor. in Dan. 9.

νιὰλ διαλεγόμενον, ἀνδρὶ ἑβραίῳ, ἃ διδάσκων αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, τὸν σωτῆρα πάντως ἔλεγεν ἀριθμὸν, ἀναγκαίως προσθῆναι δεῖ τὰ ὑπὸ τῶν ἐμβολίμων σωαγόμενα ἔτη. *Sciendum eſt enim Ebræos, ad Lunæ curſum annum ordinantes, undecim dies ſuperſtites facere, quos nos etiam intercalares appellamus. Nam Lunæ curſus intra viginti novem dies & horas ſex abſolvitur. Sic autem numerantes, trecentorum quinquaginta quatuor dierum annum faciunt. Cum ergo ſanctus Archangelus beatum Danielem, virum Ebræum alloquens, ipſumque docens annorum numerum, uſitatum annum omnino ſignificaret, neceſſario addendi ſunt anni ex intercalaribus collecti.* Atque ex Lunæ curſu tempora ſua deſcripſiſſe vulgus Ebræorum eo credibilius eſt, quod à finitimis gentibus idem factitatum videbant. Phœnices enim, Madianitas, Arabes, aliaſque Lunæ cultui impenſe deditas Orientis gentes, anni formam juxta ejus curſum crediderim digeſſiſſe.

XI. Alterum, quo ſententiam noſtram oppugnat Scaliger, telum hoc eſt: perperam ab ejus Regis temporibus ſeptuaginta hebdomadum duci initium, cujus toto tempore ceſſavit ædificatio; *quod plane*, inquit, *eſt dicere Eſdram falli aut mentiri*, (adſit verbis reverentia) cujus quarto capite legimus, Artaxerxis edicto juſſos Præfectos, darent operam ne Hieroſolyma à Judæis inſtauraretur, tanta alacritate rem præſtitiſſe, ut templi exſtructio ad annum ſecundum Darii intermitteretur. Geſta hæc eſſe fatemur; falli vero Eſdram, aut mentiri, nec dicimus, nec dictum volumus. *DI meliora piis.* Artaxerxem hunc eſſe Longimanum, id vero pernegamus. Conſulunt or Interpretes, quorum alii Cyrum, alii Cambyſen eſſe putant. *Secundum argumentum Scalig. Proleg. De emendat. temp.*

XII. Poſtremum hoc nobis objici poteſt, pugnare doctrinam noſtram cum ipſis Angeli ad Danielem verbis: *Et in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium*; quibus ſignificatur in dimidio ſeptugeſimæ hebdomadis letho datum iri Chriſtum: nos vero, non in dimidium poſtremæ hujus hebdomadis, quartum videlicet annum, ſed in quintum conjicere mortem Chriſti. Hujus argumenti facilis depulſio eſt: nam quod vertit Vulgatus Interpres, *Et in dimidio*, Ebraice ſcriptum eſt, וחצי, à verbo חצה, *diviſit, diſtribuit in duas partes*, ſive æquales illæ ſint, ſive non ſint. Sic decimo ſexto capite tertii Regum: *Tunc diviſus eſt populus Iſraël in duas partes*, לחצי. In hac diviſione qui accuratam partium æqualitatem quæſiverit, halucinabitur. Inde fit ut Interpretes quidam, non tempus inter partes duas æquales medium hic ſignificatum velint, ſed alteram è dimidiis partibus, qua ſe circumagente Chriſtus obiturus ſit. *Tertium argumentum.* Dan. 9. 27. 3. Reg. 16. 21.

XIII. Perrogandæ nobis deinceps ſuperſunt Judæorum ſententiæ; quod priuſquam facere ingrediamur, ut facilior earum confutatio ſit, in Domino Jeſu eventum habuiſſe hoc Danielis oraculum probabimus. Ubicunque enim ſeptuaginta putandarum hebdomadum ponas initium, plane elapſas eas eſſe neceſſe eſt. Atqui exactis iis ungi debuit Sanctus ſanctorum, naſci Chriſtus, & occidi. Ergo unctum eſſe Sanctum ſanctorum, natum & occiſum Chriſtum fatendum eſt. Hoc deinde occiſo dirui debuerunt Templum & Urbs. Atqui hæc diruta ſunt. Ergo ille occiſus eſt. Præterea in dimidio poſtremæ hebdomadis abrogari debuerunt ſacrificia & veteris Legis cerimoniæ. Atqui abrogata ea ſunt. Ergo poſtrema hebdomas præteriit. Ad hæc ſeptuaginta hebdomadibus hic præſtitutus eſt finis, ut obliterentur delicta hominum, ut æterna adducatur juſtitia, & ut compleantur vaticinia Prophetarum. Atqui hæc in Chriſto nacta eſſe exitum partim demonſtravimus ſupra, partim demonſtraturi ſumus. Ergo venit Chriſtus. Adverſus ea nulla valere poteſt exceptio. Itaque apud Hieronymum ſic diſſerit Africanus: *Nulli dubium, quin de adventu Chriſti prædictio ſit, qui poſt ſeptuaginta hebdomadas mundo apparuit, poſt quem conſummata ſunt delicta, & finem accepit peccatum, & deleta eſt iniquitas, & annuntiata juſtitia ſempiterna, quæ Legis juſtitiam vincet, & impleta eſt viſio & prophetia.* Primores quidem Rabbinorum ad Chriſtum pertinere hoc Gabrielis oraculum haudquaquam ſunt infitiati: non R. Barachias in Bereſith Rabba; non R. Moſes ben Nachman in Danielem; non is R. Samuel, cujus epiſtolam ad R. Iſaac exhibet Dionyſius Carthuſianus. Verum quo liquidius appareat, recte id eos, atque item Chriſtianos, meritoque ſentire, ſingulas hujus prædicti partes attentius paulo perluſtremus. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper Urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio & prophetia, & ungatur Sanctus ſanctorum.* Noxas hominum eluere, eoſque redimere, præcipuum fore Chriſti munus Prophetæ omnes uno ore cecinerunt, atque id in Jeſu completum fuiſſe manifeſto docebimus infra ex Evangeliis. Præclarum hoc Iſaiæ: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino.* Utrobique prædicitur Unctus, ſive *Ad viam refutationi Judæorum ſternendam, oſtenditur in Jeſu completum eſſe hoc oraculum.* Hier. in Dan. 9. Dan. 9. 24. Iſa. 61. 1, & ſeq.

Christus, ad id mittendus, ut hominum eluat peccata, & Deum propitiet. Præclarum & illud Zachariæ: *Ecce enim adducam servum meum Orientem ..... & auferam iniquitatem terræ illius in die una.* Hinc Petrus in Actis de Jesu: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.* Hinc de eodem Paulus ad Romanos: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem, in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi:* & ad Colossenses: *Et vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci.* Plura qui volet, Paralleliſmum consulat, unde intelligi poterit delicta hominum, quæ Lex vetus detergere non potuerat, ea sanguinem Christi, quantum in ipso erat, eluisse; cujus fructu nemo nisi volens fraudari queat. Valde sane ineptus est R. Selomoh, qui hæc interpretans ait, post Templi ac Urbis cladem, futurum ut peccatis abstineat Judaica gens, jusque & fas colat. Nam cui persuadeat Judæos, tum cum idolorum cultui dediti essent, & in omnem impietatem profusi, levi brachio à Deo fuisse castigatos, paternamque ipsius benignitatem identidem sensisse, laribus suis, unde ejecti fuerant, restitutos, & hostium, à quibus oppressi fuerant, dominatu exemtos; nunc vero, cum nullius sunt culpæ affines, uti quidem vult Selomoh, justitiamque incorrupto tenore retinent, tot annorum affligi calamitatibus, opprobriis, suppliciis, nulla melioris status ostentata spe? Adde perversos Judæorum mores in Thalmude non semel carpi; & in primo capite Thalmudici libri Joma caussam moræ Messiæ conferri in stupra virginibus oblata Nahardeæ, ubi celebris fuit Judæorum Academia; contra vero affirmare R. Judam in libro Sanhedrin, capite undecimo, quo tempore veniet Messias, infames fore impudicitia & corruptela doctorum Judæorum conventus. Justitiam porro illam sempiternam, quid aliud esse dicamus quam Christum ipsum, vel individuam Christi comitem justitiam, de qua Jeremias: *In diebus illis, & in tempore illo, germinare faciam David germen justitiæ; faciet judicium & justitiam in terra.* Et Malachias: *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Isaias quoque: *Rorate cæli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul:* tum alibi: *Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semen suum germinat, sic Dominus Deus germinabit justitiam.* Sane R. Levi in hujus prædictionis interpretatione pessime versatus, non aliud tamen *Justitiam sempiternam* hic significare quam Messiam fatetur. Ergo Paulus in priore ad Corinthios: *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia:* & in sequenti Epistola: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso.* Quod autem subjicit Gabriel: *Et impleatur visio & prophetia*, hujus duplex præcipue potest esse intellectus: nam vel finem prophetiis Christo nato impositum iri vult, quod confirmat Jesus apud Matthæum: *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Quo pertinet & istud in Epistola ad Ebræos: *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Atque hoc eventu completum cernimus; cum nulli in hac Judæorum fæce ac colluvie Prophetæ existant, nulla eos Dei aspiratio prosequatur, nullisque miraculis Dei adversum se favorem agnoscant. Vel ad Christum spectare omnia Prophetarum oracula significat Angelus, quod & de se in Johanne prædicat Jesus: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me.* Et apud Matthæum: *Nolite putare quoniam veni solvere Legem aut Prophetas; non veni solvere, sed adimplere.* Prædicat & Paulus in Epistola ad Romanos: *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.* Eum denique Sanctum sanctorum, quem ungendum esse vaticinatur Angelus, Messiam esse demonstrat istud è Psalmo quadragesimo quarto: *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo latitiæ præ consortibus tuis:* quæ in Jesum confert Paulus in Epistola ad Ebræos. Et hoc Isaiæ: *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me:* quod de se itidem prædictum esse Jesus in Nazarena Synagoga palam professus est. Petrus etiam in Actis: *Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim à Galilæa, post baptismum quod prædicavit Johannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Dominus Spiritu sancto.* Adscribitur & Jesu in Actis prædictio hæc è Psalmo secundo: *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus:* ubi Sanctus & Unctus, perinde ut apud Danielem, Jesus nuncupatur. Sic & Homo

Zach. 3. 8, 9. Act. 10. 43. Rom. 3. 24, & seq. Col. 2, 13, 14. Jer. 33. 15. Mal. 4. 2. Isa. 45. 8. Isa. 61. 11. 1. Cor. 1. 30. 2. Cor. 5. 21. Matth. 11. 13. Ebr. 1. 1, 2. Joh. 5. 39. Matth. 5. 17. Rom. 10. 4. Psam. 44. 8. Ebr. 1. 8, 9. Isa. 61. 1. Luc. 4. 17, & seq. Act. 10. 37, 38. Act. 4. 26, 27.

Homo ille Dæmone vexatus apud Marcum: *Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? venisti perdere nos? scio quis sis, Sanctus Dei.* Sic & Petrus in priore Epistola: *Secundum eum qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum.* Johannes quoque in prima itidem Epistola: *Sed vos unctionem habetis à Sancto:* & in Apocalypsi: *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clauem David.* Plura è Paralleliſmo nostro peti poterunt. Atqui hoc Danielis oraculum, etsi apertam continet Messiæ prædictionem, plus tamen suo cum aliis prophetiis consensu valuisse puto, ad exprimendam ab Ebræis Magistris veritatis confessionem, quos supra docui hoc ad Christum retulisse. Pergit Gabriel Angelus: *Scito ergo & animadverte: Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursum ædificabitur platea & muri, in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus qui eum negaturus est.* Christum illum ducem, Jesum esse probant ista Matthæi: *Sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur: at illi dixerunt ei, In Bethlehem Judæ: sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda; ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.* Propheta ille, Michæas est, cui concinit Isaias: *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* In nece vero ejus prædicenda Prophetæ consentiunt. Sic David: *In pulverem mortis deduxisti me, quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me, foderunt manus meas & pedes meos.* Sic Isaias: *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* Sic Zacharias: *Aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Quæ in Jesum Dominum convenire docebit noster Paralleliſmus, & de se Jesus ipse apud Emmaüntios viatores prædicabat: *Tunc aperuit illis sensum,* inquit Lucas, *ut intelligerent Scripturas, & dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati.* Prædicabat & de eo Philippus apud Eunuchum Candaces reginæ, quem cum proxime memoratam Isaiæ de Christi interitu prædictionem legentem offendisset, *Incipiens à Scriptura ista evangelizavit illi Jesum.* Quod autem subest: *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est;* aliter Ebraice scriptum extat: ואין לו, *Et non ei:* sive potius, *Et non sibi,* hoc est, Et non propter se occidetur; quæ postrema vox διὰ κοινῆ repetenda est. Nempe hoc ipsum est, quod de eo nuntiaverat Isaias: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit ..... Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus ..... Propter scelera populi mei percussi eum ..... & ipse peccata multorum tulit.* Cui adstipulatur Jeremias in Threnis: *Christus Dominus captus est in peccatis nostris.* Atque id muneris obiisse Jesum Christum, & de se ipse sæpius, & Novi Testamenti Scriptores passim affirmant, ut constabit ex nostro Paralleliſmo. Sic demum prophetiam hanc Angelus absolvit: *Et Civitatem & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium: & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.* Hanc propter interemtum Christum irrogandam Judæis pœnam jam ante prævideraat David, cum diceret: *Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* Prævideraat item Zacharias, cum diceret: *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me ..... Ecce venient dies Domini, & dividentur spolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jerusalem in prælium, & capietur civitas, & vastabuntur domus.* Prævideraat & Osee, cum diceret: *Quia dies multos sedebunt filii Israël sine Rege, & sine Principe.* Atque hæc clarissimis ac repetitis oraculis à Veteris Testamenti Prophetis tanto ante prædicta Jesus ipse Judæis denuntiavit: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Item de Templo: *Non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur ..... Cum ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta, stantem in loco sancto; qui legit, intelligat; tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes.* Rursus de Hierosolyma: *Venient dies in te, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Quæ nos item complectemur in Paralleliſmo, ubi & pacti illius, quod confirmatum iri prædicit Gabriel, sequestrum fore Christum Jesum demonstrabimus. Nam quid aliud sibi velle dicas istud Isaiæ: *Dedi te in fœdus populi:* & hoc: *Feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles: ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.* Similia his habent Ezechiel, & Osee, & sæpe Jeremias:

Marc. 1. 23, 24. 1. Petr. 1. 14, & seq. 1. Joh. 2. 20. Apoc. 3. 7. Dan. 9. 25, 26. Matth. 2. 4, 5. Zach. 12. 10. Isa. 55. 2. Psalm. 21. 15, & seq. Isa. 53. 7. Luc. 24. 45, 46. Act. 8. 30, & seq. Isa. 53. 4, & seq. Thr. 4. 20. Psalm. 68. 26, 27. Zach. 13. 6, & seq & 14. 1, & seq. Ose. 3. 4. Matth. 23. 38. Matth. 24. 1, & seq. Luc. 19. 41, & seq. Isa. 42. 6. & 49. 8. & 55. 3, 4. Ezech. 16. 60, 61.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [405] - 377
PUBLIC DOMAIN

potiſſimum vero cum ait: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum; non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum ..... pactum quod irritum fecerunt ..... Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.* Quam prædictionem per Jeſum fuiſſe perductam ad exitum in Epiſtola Pauli ad Ebræos accurate declaratum eſt. Sacrificiorum Judaicorum abrogatio, quæ deinceps ab Angelo prædicta ſubeſt, à Davide quoque præcinebatur his verbis: *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi. Holocauſtum, & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi, Ecce venio.* Quæ in Jeſu contigiſſe probat Paulus in Epiſtola ad Ebræos, & nos in Paralleliſmo probabimus. Quo loco & Oſeam de Iſraële ſic diſſerentem producemus: *Ceſſare faciam omne gaudium ejus, ſolennitatem ejus, neomeniam ejus, ſabbathum ejus, & omnia feſta tempora ejus.* Producemus eumdem monentem Iſraëlitas, futurum ut diu ſedeant, non ſine Rege ſolum, & ſine Principe; ſed & *Sine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.* Producemus & hoc Amoſi: *Odi & projeci feſtivitates veſtras, & non capiam odorem cœtuum veſtrorum:* & hoc Malachiæ: *Quis eſt in vobis qui claudat oſtia, & incendat altare meum gratuito? non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda.* Id ſignificabat Chriſtus Jeſus, cum moriens diceret, *Conſummatum eſt;* & cum *Velum Templi ſciſſum eſt.* Ruinas deinde Urbis & Templi numquam inſtauratum iri prædicit, quod populares ſuos jam ante monuerat Iſaias: *Poſuiſti*, inquit Deum alloquens, *Civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non ſit civitas, & in ſempiternum non ædificetur:* & alibi: *Ideo iratus eſt furor Domini in populum ſuum, & extendit manum ſuam ſuper eum, & percuſſit eum, & conturbati ſunt montes, & facta ſunt morticina eorum quaſi ſtercus in medio platearum. In his omnibus non eſt averſus furor ejus, ſed adhuc manus ejus extenta.* Eadem eſt ſententia iſtorum Jeremiæ: *Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum iſtum, & Civitatem iſtam, ſicut conteritur vas figuli, quod non poteſt ultra inſtaurari.* Id ſuffragio ſuo Jeſus ipſe confirmavit, cum hac denuntiatione Judæos perterrefaceret: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Rei veritatem comprobavit eventus; nam cum ad inſtaurandum Templum ſeſe comparaſſent Judæi ſub Hadriano & Conſtantino, ab his quidem fuerunt prohibiti; ſed id tertium Juliani Imperatoris nutu attentantes vis divina prodigialiter compreſſit; nam inceptum opus motu primum terræ diſturbatum eſt, deinde é fundamentis erumpentes flammæ Judæos rei auctores invaſere. Chriſtianorum ſcriptorum temporis illius & proxime ſequentis vix ullus rem preſſit ſilentio. Adiri præcipue velim Chryſoſtomum, cum alibi paſſim, tum maxime Sermone tertio contra Judæos. Quodque omnem dubitationem tollit, Ammianus Marcellinus, ſcriptor Ethnicus, minime vanus, quique ſub Juliano ſtipendia meruit, portentum illud teſtificatione confirmavit ſua. Nec nos iſta in Paralleliſmo prætermittemus.

Oſe. 2. 18, & ſeq. Jerem. 31. 31, & ſeq. Ebr. 8. 6, & ſeq. Pſalm. 39. 7, & ſeq. Ebr. 10. 4, & ſeq. Oſe. 2. 10, & ſeq. Oſe. 3. 4. Amos 5. 21. Mal. 1. 10, 11. Joh. 19. 30. Matth. 27. 51. Iſa. 25. 2. Iſa. 5. 25. Jerem. 19. 11. Matth. 23. 37. Amm. Marc. libr. 23.

Refelluntur Judæi; ac ii primum, qui hebdomadas, non annorũ, ſed decenniorum, vel Jubilæorum, vel centum annorum hic intelligunt.

XIV. Nunc exploremus Judæorum ſententias. Horum alii, nec poſtremi inter illos, nec recentes, vi veritatis victi, in Meſſiam oraculum hoc, ut dixi, contulerunt. Scribunt Thalmudiſtæ Jonathanem, Chaldæum Paraphraſten Prophetarum, cum ad interpretanda Hagiographa ſe accingeret, monitum fuiſſe per Bath col, ne faceret: quippe ab iis enim, Daniele nimirum, prædictum eſſe tempus adventus Meſſiæ, qui finis eſt. Alii contra inſimulare erroris Danielem fœdiſſimis ipſi erroribus impliciti per ſummam impudentiam auſi ſunt, cum non alia adverſus oraculi perſpicuitatem præſcriptione uti poſſent. Pari audacia Porphyrius, nullis prolatis rationibus, Librum hunc Antiochi Epiphanis temporibus conſcriptum finxit, rerumque geſtarum narrationes, non futurarum prædictiones, illic contineri. Quam inſaniam ſuo loco caſtigavimus. Tolerabiliore alii errore legitimum ſententiæ intellectum pervertere conati ſunt. Quidam enim, non hic hebdomadas annorum, ſed decenniorum, quos Origenes ſecutus eſt, vel Jubilæorum, vel centum annorum intelligunt, ſed parata eorum eſt confutatio. Nam Civitatem & Templum exciſum iri poſt ſeptuaginta hebdomadas; ſacrificia vero in medio poſtremæ hebdomadis abolitum iri prædicit Daniel. Atqui multo ante hæc evenerunt, quam forent elapſæ hebdomades decem vel quinquaginta vel centum annorum, undecunque tandem numerandi ducatur exordium: cum alioquin hujuſmodi hebdomades nullo Scripturæ ſacræ, vel ſui Thalmudis teſtimonio Judæi nobis approbare queant. Puduit hujus commenti Magiſtros pleroſque, & repudiatis his hebdomadibus, cum hebdomades dierum nihilo magis locum hic haberent, in hebdomadibus annorum, quas idoneo Levitici loco niti ſciebant, quadrigentorum videlicet & nonaginta annorum ſpatio acquieverunt. Sic Saa-

Orig. Tract. 29. in Matth. Levit. 25. 8.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [406] - 378
PUBLIC DOMAIN

dias Gaon, & Aben Ezra in Danielem; sic Auctor libri qui Domus Israël inscribitur; sic & Seder olam.

XV. Verum in hebdomadum metandis intervallis, per summam Historiæ & Chronologicæ artis inscitiam immaniter lapsi sunt. Narrat enim Hieronymus Veteres quosdam ex hoc grege, hebdomadum putandarum exordium à primo anno Darii Medi repetere, quo anno oraculum hoc Gabriel effatus est: sexaginta vero duarum hebdomadum finem conjicere in tempora excisi à Tito Templi, auspiciis Vespasiani; unde rursum deductas hebdomades septem in clades ab Hadriano Judæis illatas conferri; postremam vero hebdomadem, seorsum ab Angelo commemoratam, juxta nonnullos ex illis, in Vespasianum & Hadrianum ex æquo distrahi. Verum qui nobis absurdum hoc commentum retulit Hieronymus, idem ejus refellendi argumentum subministravit, ex Chronologia petitum. Certe à primo Darii Medi anno, ad initum ab Hadriano imperium, anni plus septuaginta supra sexcentos excurrunt. Consultius paulo factum est ab Origene, libro decimo Stromatum, & Tertulliano, libro quem adversus Judæos scripsit, cum exordio hebdomadum sumto ab eo tempore, quo prædictionem hanc Danieli Angelus edidit, primo nempe anno Darii Medi, eas in adventu Christi aut morte concludunt. Quanquam & ipsi in magno errore versantur; nam hebdomadum est novem & septuaginta intervallum, inter Darii primum annum, & ortum Christi.

tum qui earũ initium collocant in anno primo Darii Medi, finem in clade Hierosolymis ab Hadriano illata:

XVI. Stolidus quoque Judæis iis error illusit, qui posito hebdomadum initio in prima Templi eversione, finem in secunda constituunt; & per septuaginta annos jacuisse Templum volunt, viginti vero supra quadringentos toto huic adscribunt spatio, quo Templum secundum stetit; ex quibus numeris summam quadringentorum & nonaginta annorum, sive septuaginta hebdomadum colligunt; ut inter Templi utriusque cladem, & quæ per Nabuzardanem primo, & quæ per Titum secundo illata est, spatium illud decurrat. Hanc sententiam tuentur, non R. Selomoh solum, & Saadias Gaon, & Seder olam Rabba, sed ipsum etiam Thalmud in primo capite Avoda Zara. At ejus vitiositatem solerter deprehendit Aben Ezra, & in Saadia castigavit. Et merito quidem: nam si à captis undecimo Sedeciæ anno Hierosolymis, & incenso Templo, ad Vespasiani secundum, quo Hierosolyma & Templum à Tito deleta sunt, numerum ducas, nonaginta quatuor hebdomades annorum exurgent.

& qui inter utrumque Templi excidium septuaginta hebdomadas intercessisse volũt:

XVII. Cum autem ad singulas vaticinii partes exponendas ventum est, valde æstuant. Nam à sequentibus excerpunt verba hæc Angeli: *Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem:* & Christum illum R. Saadias & R. Selomoh Cyrum, R. Levi Jesum Josedeciden, alii Zorobabelem esse putant; contra veterum Ebræorum sententiam, quos refert Hieronymus Messiam hic significatum sensisse. Verum præterquam quod decurtata Angeli verba proferunt, ac postrema sui parte mutila, quæ sic ut jacent repræsentari debuerant: *Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt,* (quanquam & hæc à Pagnino disjuncta sunt) perperam priora commatis verba accipiunt, ac si scriptum foret: *Ab exitu sermonis, ut exscindatur Jerusalem.*

quique Christum ducem, *Cyrum esse statuunt, aut Jesum Sacerdotem, aut Zorobabelẽ:* Hier. in Dan. 9.

XVIII. De Christo etiam, quem post hebdomades sexaginta duas occisum iri prædicit Angelus, nihilo meliora afferunt Judæi. Sacerdotium interpretantur R. Levi in Danielem, & Saadias Gaon in Sepher Haemunoth; Templum Jachiades. In Agrippam vero juniorem id confert R. Selomoh, quem à Romanis trucidatum fuisse scribit, cum Templum secundum exscinderetur. Magna inest his opinionibus labes, quod hebdomadas ad Hierosolymitanam usque ἅλωσιν proferunt. Alterum quoque vitium acute animadvertit Raymundus Martini, quod neque Sacerdotes, neque Reges, qui post solutam Captivitatem Judæis præfuerunt, Christi, sive uncti fuerunt. Quinque enim rebus Templum primum secundo antecelluisse Judæi docent, quarum duæ fuerunt Oleum unctionis, & Spiritus sanctus, sine quibus nulla esse potest legitima unctio, nec quisquam Christi titulum merito consequi. Cum iis ergo Templum secundum caruerit, qui eo cadente regium & pontificale obtinebant munus, Christi haud quaquam fuerunt. Alio præterea, eoque gravi laborat vitio ea opinio, quæ Agrippam minorem decernit Christum hunc esse, cujus mortem prædixit Angelus. Eum quippe Romanorum partes fuisse secutum, & Hierosolymis, tum cum expugnarentur, abfuisse, belloque huic annos aliquot fuisse superstitem, Josephi & Taciti historiæ demonstrant. At prisci illi Ebræi, quorum sententiam retulit Hieronymus, hæc ad Messiæ mortem pertinere candide, ut dixi, confessi sunt.

& qui Christum occidendum censent esse, vel Sacerdotiũ, vel Templum, vel Agrippã juniorem. Raym. Mart. Pug. Fid. Part. 2. cap. 3. §. 29.

Joſ. De bell. Jud. libr. 2. cap. 16. & De vita ſua. Tacit. Hiſt. libr. 5. Hier. in Dan. 9.

XIX. Privatim refellendus venit Aben Ezra, cum propter insignem hominis apud suos auctoritatem, tum quod suos ipse populares, velut melius quidpiam alla-

Refellitur privatim

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [407] - 379
PUBLIC DOMAIN

Aben Ezra. turus, refellere inſtituit. Primum is Saadiam arguit, quod ſeptuaginta annos à primi
R. Saad. in Dan. 9. Templi clade ad ſecundum Darii interpoſuerit. Hæc enim ſunt verba Saadiæ: ע"ש לגלות בבל משהחריב נבוכדנצר בית המקדש עד שנת שתים לדריוש *Septuaginta anni Captivitatis Babylonicæ, jam inde ex quo Nabuchodonoſor evertit Templum, uſque ad annum ſecundum Darii:* Hyſtaſpidæ nimirum. Septuaginta annos intereſſe negat
Aben. Ezr. in Dan. 9. Aben Ezra; quadraginta ſolum & novem annos intereſſe vult. In quo ſuus ipſum calculus fallit: nam juxta computationem Petavii, (quam alii aliter ineunt) ab excidio primi Templi, ad ſolutam per Cyrum Captivitatem, anni intercedunt circiter quinquaginta; indidem vero ab excidio Templi hujus, ad ſecundum annum Darii Hyſtaſpidæ, anni excurrunt propemodum ſeptuaginta. Tum ipſe deinde Aben Ezra hebdomadum numerum proficiſci vult, מוצא דבר בתחלה, *Ab exitu ſermonis, in oratione;* nempe ab anno primo Darii Medi, quo Daniel orationem hanc fudit ad Deum, quæ extat nono ipſius capite. Inde computat ſeptem hebdomadas ad profectionem Nehemiæ, quæ in annum Artaxerxis Longimani viceſimum incidit; cum intercedant hebdomades plus quindecim. Ab hoc deinde Artaxerxis anno numerat ſexaginta duas hebdomadas cum dimidia ad ſecundi Templi conflagrationem, cum plus tres ſupra ſeptuaginta intercedant. Inde patet *Chriſtum ducem*, ex ipſius ſententia, eſſe Nehemiam; ac ſi dixiſſet Angelus id tantum: *Ab exitu ſermonis, ut iterum ædificetur Jeruſalem, uſque ad Chriſtum ducem, hebdomades ſeptem:* cum dixerit, *hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta duæ erunt.* Secundum denique Chriſtum, quem occidendum eſſe prænuntiat Angelus, regiam poteſtatem denotare putat, quæ inter Judæos cum Templo & Urbe delenda eſſet. In quo multiplex ineſt halucinatio; nam, ut dixi, legitima unctione poſt Templi primi occaſum caruerunt Judæi; proptereaque Chriſti haudquaquam fuerunt, qui populum Judæum ſtante Templo ſecundo rexerunt. Deinde nec cum Templo ſecundo regia poteſtas inter Judæos extincta eſt, cum & Agrippa rex cladi huic diu fuerit ſuperſtes, ut cognoſcitur ex Joſephi vita à Joſepho ipſo conſcripta.

CAPUT IX.

Jeſus natus de Virgine.

ISA. 7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum; Ecce Virgo concipiet & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Jerem. 31. 22. *Uſquequo deliciis diſſolveris, filia vaga? quia creavit Dominus novum ſuper terram: Femina circumdabit virum.*

Ezech. 44. 2, 3. *Hæc dicit Dominus ad me: Porta hæc clauſa erit: non aperietur, & vir non tranſibit per eam: quoniam Dominus Deus Iſraël ingreſſus eſt per eam, eritque clauſa Principi. Princeps ipſe ſedebit in ea, ut comedat panem coram Domino: per viam portæ veſtibuli ingredietur, & per viam ejus egredietur.*

MATTH. 1. 18, & ſeq. *Chriſti autem generatio ſic erat: cum eſſet deſponſata mater ejus Maria Joſeph, antequam convenirent, inventa eſt in utero habens de Spiritu ſancto. Joſeph autem vir ejus cum eſſet juſtus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in ſomnis ei, dicens: Joſeph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt; pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jeſum; ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Hoc autem factum eſt, ut adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel. Et non cognoſcebat eam, donec peperit filium ſuum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jeſum.*

Luc. 1. 26, & ſeq. *In menſe autem ſexto miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth, ad Virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Joſeph, de domo David, & nomen Virginis Maria..... & ait Angelus ei, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum: ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jeſum..... Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet iſtud, quoniam virum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [408] - 380
PUBLIC DOMAIN

non cognoſco? Et reſpondens Angelus dixit ei, Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: ideoque & quod naſcetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.

I. *Defenditur teſtimonium ex Iſa. 7. 14.* II. *Diſputatur de ſignificatione dictionis* עלמה. III. *Explicatur teſtimonium è Proverb. 30. 18, 19.* IV. *Virgo illa, cujus conceptum & partum prædicit Iſaias 7. 14. non ſolum ad conceptum uſque & partum, ſed poſt utrumque etiam virgo fore prædicitur.* V. *Vaticinium illud Iſaiæ 7. 14. in Maria matre & Jeſu filio completum eſt.* VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum. Defenditur* γνησιότης *duorum primorum capitum Lucæ, adverſus Marcionem & Johannem Bodinum.*

I. OSTENDIMUS jam ſupra in Propoſitione ſeptima pertinere ad Meſſiam celeberrimum hoc Iſaiæ oraculum: *Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum: Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel.* Multa vero illic attulimus ad præſens inſtitutum opportuna, quæ ante repeti jubemus & cognoſci, quam progreſſus fiat ad ſequentia, quibus idem hoc oraculum in Jeſu demum, qui Maria Virgine natus eſt, eventu completum eſſe probaturi ſumus. Tribus adverſus prophetiæ hujus veritatem & Chriſtianorum interpretationem exceptionibus uti ſolent Judæi. Ac primum Ebraicam dictionem hoc loco uſurpatam, עלמה, non Virginem, ſed puellam adoleſcentulam, ſive integram, ſive corruptam ſignificare pertendunt. Aiunt præterea, etiamſi concedatur vocabulo עלמה, virginem notari, non inde effici virginem notari quæ virginitatem in conceptu & partu retinuerit, ſed quæ aliarum more puellarum delibata virginitate filium conceperit & enixa ſit. Denique ut ea ſignificetur virgo, quæ integritatem in partu & conceptu ſervaverit, id tamen in Mariam matrem Jeſu neutiquam convenire volunt: quo in errore, non Judæi ſolum, ſed Judæorum etiam fraterculi, Carpocrates, Cerinthus, & Ebion, Nazaræi quoque & Helceſæi verſati ſunt. Nos hæc ſigillatim refellemus. *Defenditur teſtimonium ex Iſa. 7. 14.*

II. Judæi igitur de ſignificatione vocabuli עלמה ſic diſputant: ea notari puellam quamcunque, ſive virum expertam, ſive intactam; ſive nuptam, ſive innuptam. Sic R. David Kimchi in libro Radicum; qui & עלמה nihil differre ait à נערה, qua dictione puella quæcunque, ſive integræ virginitatis, ſive imminutæ vulgo ſignificatur. Quæ vero virgo ſit, eam proprio vocabulo בתולה exprimi contendunt; ita ut עלמה ætatem indicet; בתולה, virginalem corporis integritatem; proinde Interpretes Aquilam, Theodotionem, & Symmachum vertiſſe νεάνιδα, non παρθένον; in Cantico etiam Salomonis in eumdem ſenſum uſurpari vocem עלמות, quippe amatoriis rebus virgines adhibere fuiſſe indecorum; in Proverbiis dictione hac manifeſto eam notari, quæ viriles congreſſus experta ſit. Quæ cum ita ſint, abſurdum fuiſſe dicunt in prædicenda re tanti momenti, quanti fuit Chriſtum de Virgine matre naſci, quod ad Chriſtiani nominis pertineret decus, ancipiti voce uti Prophetam. *Diſputatur de ſignificatione dictionis* עלמה Cant. 1. 3. & 6. 7. Prov. 30. 19.

Nos vero dictionem עלמה, ancipitem eſſe, & in puellam, ſive quæ virum paſſa ſit, ſive quæ ejus ſit expers, congruere præciſe negamus: ſed ei convenire affirmamus, quæ virginitatem adhibita cuſtodia ſervaverit, ad eamque cuſtodiendam abſtinuerit publico, & intra παρθενῶνος ſepta ſeſe continuerit; עלמה enim idem eſſe ac *Abſconditam*; à themate עלם; quamobrem vocabulum hoc, quod Rebeccæ tribuitur in Geneſi, vertiſſe Aquilam, *Abſconditam*, ut obſervatum eſt ab Hieronymo. Magna à Veteribus diligentia aſſervabantur virgines, & ab omni fere virorum acceſſu prohibebantur. Mentio fit in libro Eſther *domus in qua electæ virgines ſervabantur* apud Perſas, appoſitis earum cuſtodiæ Eunuchis. Alexandrum laudat Plutarchus hoc nomine, quod Darii uxorem ac filias ab omni petulantia ita tutas præſtiterit, ac ſi non in hoſtilibus caſtris, ſed in occulto intra ſacros παρθενῶνας ab hominum conſpectu remotæ fuiſſent. Judæi quoque concludebant virgines, ut ex ſecundo Machabaico, & ex tertio apocrypho cognoſcitur. Eſt apud Joſephum, Amnonem, Davidis filium, vix Thamaris ſororis, quam amabat, fieri compotem potuiſſe, propter ipſius virginitatem, & διὰ τὸ φυλακὴν, *propter accuratam cuſtodiam* qua ſervabatur. Philo περὶ τῶν ἐν εἴδει νόμων· ἀτελείας ἦ οἰκουρία, καὶ ἔνδον μονή· παρθένοις μὲν εἴσω κλισιάδων, τὸ μεσαύλιον ὅσον πεποιημένας· τελείας ἦ ἤδη γυναιξὶ τὸ ἄυλιον· *Feminis autem conve-* Gen. 24. 43. Hier. in Iſa. 7. Eſth. 2. 11, 15. Plut. Alex. 2. Mach. 3. 19. 3. Mach. 1. 18. Joſeph. libr. 7. Antiq. cap. 7.

nit cuſtodia domus, & aſſidua intus manſio: & virginibus quidem, intra penetralia quæ media caſa continentur; mulieribus vero jam maturis, intra reliquam domum. Heliodorus Charicleam in Ægypto cum Nauſiclea puella, εἰς τὸν γυναικωνῖτιν χωρεῶναι, *in gynæceum ſeorſum ſeceſſiſſe* ait: & deinde dum hæc Cnemoni nuberet, illam χωρεῶσαν μόνην γὰρ ἄλλων ὅτι τὸ σωφρονεῖν ἐλθεῖν δωμάτιον, & τὰς θύρας εἰς τὸ ἀσφαλὲς ὀχυρίσασθαι· *Solam ab aliis ſegregatam in ſolitum conclave veniſſe, & fores ad ſecuritatem clauſiſſe*; vecte nempe intus objecto, quem niſi dimoveret ipſa, oſtium aperire nemo poſſet. Heliod. Æth. libr. 5. & 6.

Elegans eſt in Achillis Tatii Erotica hiſtoria thalami deſcriptio, Tyri in viri opulenti ædibus conſtructi, & mulieri cuidam, filiæ, ancillæ, ad habitandum, penumque aſſervandum conceſſi. Is in aliquot cellas, ſeu cubicula diſtributus erat: ad ea per anguſtam ſemitam erat aditus: ſemitæ ipſius limen porta muniebat, qua quæcunque intra thalamum erant omnia continebantur. Hanc mater cubitum diſcedens, intus ipſa quidem claudebat, foris vero claudi curabat, ſibique per foramen claves tradi. Quæ eo refero, ut appareat quanta in his oris matrum eſſet in filiarum tuenda virginitate ſollicitudo. Intra munitas etiam turres à Græcis fuiſſe aliquando concluſas oſtendunt Danaës, Herus, & filiarum Lycomedis fabulæ. Ad quarum exemplum Rhodanthen ſuam in turriculam à patre concluſam finxit Theodorus Prodromus, unde vix unquam pedem huic licebat efferre, ne laſcivis obtutibus virorum objiceretur. Fere autem intra materni thalami clauſtra cohibebantur. Unde Heſiodus ventorum frigoribus obnoxiam non eſſe virginem ait: Ach. Tat. Erot. libr. 2. Theod. Prodr. libr. 2. p. 65.

Heſiod. Ἔργ.

ἥτε δόμων ἔνδοθι φίλῃ παρὰ μητέρι μίμνῃ,
οὔπω ἔργ' εἰδυῖα πολυχρύσου ἀφροδίτης·
Quæ intra domum prope caram matrem manet,
Nondum operum aureæ Veneris perita.

Hero puellam ſcribit Muſæus intra turrim, ut dixi, à parentibus incluſam, pudoris & caſtitatis ſtudio æqualium ſuarum ac juvenum cœtus & tripudia vitaſſe. In Euripidis Phœniſſis, regia puella Antigone, cum exercitum Argivorum de ſummo tecti faſtigio ſpectare vellet, conclavi non exit ſine matris licentia, & ſenis nutritii, viri gravis ac ſapientis comitatu; qui priuſquam virgo prodeat, vicina ipſe luſtrat loca, ne in curioſi alicujus oculos temere hæc incurrat. Phocylides in Præceptis:

παρθενικὴν δ' φύλασσε πολυκλείστοις θαλάμοισι,
μηδ' μιν ἄχρι γάμων προὐ δόμων ὀφθῆναι ἐάσῃς·
Virginem autem cuſtodi intra thalamos diligenter,
Neque eam ſinas ante domum videri, quoad nupſerit.

In Terentii Eunucho, quæ Comœdia palliata eſt, Thais, quamvis meretrix, Chæreæ habitum eunuchi, ſpeciemque gerenti commendat virginem, edicit ne vir quiſquam ad illam adeat, & ne ab ea abſcedat ipſe imperat, in interiore parte ædium maneat ſolus cum ſola. Virginem Catullus comparat flori ſecreto in ſeptis hortis naſcenti, tutoque a pecoris aut aratri acceſſu. Sibylla eadem & virgo dicitur à Virgilio, & intra immanis antri ſecreta deliteſcere fingitur, proptereaque *Alma* non ſemel appellatur, ὀπιθότῳ ex re concinne adjuncto. Statius ex Virgilio virginem dicit domum & penates ſervare. Euſtathius Eroticorum ſcriptor dentes virginibus comparat, quod labellis obſepti ſint & contecti. Apud eumdem viris & feminis ad Jovis templum ſacrificandi cauſſa proficiſcentibus, ſola Iſmene virgo in cubiculo relicta eſt, ὅτι ἀ πρέπον παρθένοις ἀνδράσιν ἐναντίον χωρεῖν· *Quod virgines non deceat in virorum conſpectum venire.* Atque inde eſt, quod munera quædam novæ nuptæ dabantur à ſponſo & cognatis, cum primum videndi ſui poteſtatem faciebat, quæ & ὀπτήρια, & θεωρήξα, & ἀθρήματα, & ἀνακαλυπτήρια dicebantur; quod nempe revelata tum facie videndam ſe præberet, cum antea latuiſſet in abdito, hominumque viſus ſtudioſe vitaſſet. Itaque Phurnutus, ſive potius Cornutus, novas nuptas cenſet νύμφας idcirco dici, quod tum primum prodeant in publicum, cum antea latuiſſent; ἀπὸ τοῦ πρώτως φαίνεσθαι, κρυπτομένας πρίν· *Quod tum primum prodeant, cum antea latuiſſent.* Inde etiam eſt, quod apud Romanos è matris gremio rapi ad nuptias virgo ſimulabatur, quaſi ad id tempus in gremio matris abdita fuiſſet. Patet ergo intra domorum latebras, & in ſecretis locis & à virorum conſortio ſemotis eductas fuiſſe virgines, proptereaque dictionem hanc עלמה, quæ *Occultam* ſignificat, non cuilibet feminæ, ſed ei quæ occultam coluerit vitam congruere; quod vitæ genus virgines perſequi ſolebant. Præclare Hieronymus in hunc locum Iſaiæ: *Alma, non ſolum puella vel virgo, ſed cum ὀπιθότῳ, virgo abſcondita dicitur & ſecreta, quæ nunquam virorum patuerit aſpectibus, ſed magna parentum diligentia cuſtodita ſit*; quod & repetit in Libris contra Jovinianum. Unde ſequitur hoc inter עלמה, & בתולה diſcriminis intereſſe, quod hoc virginem ſimpliciter, illud virginem accurata ſeptam cuſtodia ſignificet. Catull. Carm. nupt. Stat. Theb. l. 1. Virg. Æn. 7. Euſtath. Erot. libr. 3. & 5. Phurn. De nat. Deor. De Neptun.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [410] - 382
PUBLIC DOMAIN

Virginem abditam appellat Horatius, Danaën, ut pote intra turrim æneam & robuſtas fores incluſam. Imo vero, ne vox quidem בתולה, *Virginem* ſimpliciter, proprie, ac ſemper ſonat; nam apud Joëlem manifeſto uſurpatur ad ſignificandam viduam: unde ſequitur ſolam dictionem עלמה habere Ebræos, qua virginem proprie deſignent. Probabilis alia afferri poteſt vocis עלמה notatio, quaſi ſic dicatur virgo, quod tegendas corporis ſui partes nulli patefecerit unquam, ſed occultas eas ac diligenter velatas ſervaverit: ut עלמה perinde ſit ac ſi *tectam*, *velatam*, *amictam* dicas. Moſes in Levitico inceſtos affinium & conſanguineorum vetans concubitus, σεμνολ rem ſic expreſſit: *Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus:* & in Deuteronomio: *Non accipiet homo uxorem patris ſui, nec revelabit operimentum ejus:* & poſtmodum: *Maledictus qui dormit cum uxore patris ſui, & revelat operimentum lectuli ejus.* Simili ergo locutionis figura puella, cujus numquam turpitudo vel operimentum revelatum fuiſſe, hoc eſt, quæ tecta ſemper ac velata fuiſſe dicitur, ea virgo ac עלכה plane intelligenda eſt. Id etiam nomen virgini ea de cauſſa adſcriptum ſuſpicari poſſumus, quaſi *clauſam*, *obſeratam*, & *obſignatam* dicas, quod inviolatum virginitatis ſuæ ſigillum, & integra clauſtra ſervaverit. Quo ſpectat iſtud Salomonis in Cantico: *Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus, fons ſignatus.* Quamobrem virginem integram Veteres *ſignatam* dixerunt, ut notat Nonius; quod & Lucilii auctoritate confirmat. Nihilominus tamen fac ambiguum eſſe vocabuli ע־מה intellectum, & ad virgines integras æque ac imminutas referri, priorem certe obtinere hic ſignificationem verba ipſa Iſaiæ indicant. Conceptum enim virginis, tanquam ſignum proponit, hoc eſt velut rem novam, inuſitatam, & prodigialem. Quod fuiſſet ſecus, ſi puella poſt delibatam virginitatem more communi feminarum concepiſſet. Hoc argumentum, ut opportunum & utile, valide urgent Juſtinus, Tertullianus, Origenes, Euſebius, Hieronymus, Baſilius, Cyrillus, & Procopius. Porro quod ab Iſaia *Signum* appellatum eſt, à Jeremia dictum eſt *Novum*, ſeu *Novitas*. *Creavit*, inquit, *Dominus novum ſuper terram: Femina circumdabit virum.* Quibus mirabilem Jeſu ortum prædici, ex iis quæ in Propoſitione ſeptima diximus liquidum eſt. Cum ergo ſignum, hoc loco, inuſitatum videlicet quippiam & præter communem naturæ legem promitti intelligerent R. Selomoh Jarchi, & R. David Kimchi, filii ortum hic prædici aiunt, non ex virgine quidem integra, ſed ex puella quæ viro nondum matura eſſet. Ergo his animadverſis Septuaginta Interpretes עלמה nulla circuitione uſi verterunt παρθένον, & Syrus Interpres Novi Teſtamenti in primo Matthæi capite, בתולא. Virginem etiam Punica lingua, quæ Ebraicæ propago eſt, *Alma* appellari teſtificatur Hieronymus in Iſaiam; qui & ſubinde addit haudquaquam ſe meminiſſe vocabulum hoc ad mulierem nuptam ſignificandam unquam fuiſſe adhibitum, ſed ad notandam virgunculam. Idem fuſe exaggerat in Traditionibus Ebraicis. *Alma*, inquit, *quod interpretatur Abſcondita, id eſt Virgo nimia diligentia cuſtodita, majoris mihi videtur laudis eſſe quam Virgo. Virgo quippe, juxta Apoſtolum, poteſt eſſe corpore, & non ſpiritu. Abſcondita vero, quæ virgo eſt, θησαυρὸν virginitatis habet, ut & virgo ſit, & abſcondita: & quæ abſcondita eſt, juxta idioma linguæ Ebrææ, conſequenter & virgo eſt: quæ autem virgo, non ſtatim ſequitur ut abſcondita ſit.* Atque hæc demum ſic concludit: *Oſtendant igitur Judæi in Scripturis alicubi poſitum Alma, ubi adoleſcentulam tantum, & non virginem ſonet, & concedimus eis illud, quod in Iſaia apud nos dicitur: Ecce Virgo concipiet & pariet, non abſconditam virginem, ſed adoleſcentulam ſignificare jam nuptam.* Fidem ſibi præterea exemplis conciliat Hieronymus, in quibus vox עלמה, ad notandam virginem adhibetur: velut in Geneſeos viceſimo quarto capite, Rebecca etiam tum virgo, בתולה, & עלמה, promiſcue appellatur. Et in ſecundo Exodi, Mariæ ſorori Moſis, quæ virgo erat, idipſum nomen tribuitur. Nam quod objiciunt quidam, Rebeccam, quæ appellatur עלמה, non fuiſſe tamen abſconditam, ut pote quæ aquationis cauſſa, non thalamo ſolum materno, non paterna domo, ſed urbe etiam exiret; id facili negotio refellitur. Nec enim volumus ita fuiſſe abſconditas virgines, ut extra limen numquam omnino pedem efferrent; ſed prodiiſſe foras, vel ſacrorum cauſſa, vel ubi neceſſitas aliqua, aut patria conſuetudo poſtularet; cuſtodiam vero noctu maxime fuiſſe circa illas adhibitam, ut ab omni virorum acceſſu ſecluſæ penitus ac tutæ eſſent. Patet id ex illis Machabaici ſecundi: *Accinctæque mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant: ſed & virgines, quæ concluſæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam vero per feneſtras aſpiciebant:* & ex iſtis Machabaici tertii: *Virgines etiam in thalamis cum matribus concluſæ exierunt, & pulvere ac cinere capita conſperſæ fletibus & gemitibus plateas impleverunt.* Hero licet in turre concluſa à parentibus, foras tamen exit feſto Veneris die ad ſacrificium, ſeque publice videndam præbet. Achilles Tatius in ea quam commemoravimus thalami deſcriptione, quo Leucippe caute à matre

Horat. Carm. libr. 3. Od. 16.
Joël 1. 8.
Levit. 18. 6.
Deut. 22. 30.
Deut. 27. 20.
Cant. 4. 12.
Juſt. in Tryph. Tertull. adv. Jud. cap. 9. Orig. libr. 1. contr. Celſ. Euſeb. libr. 7. Dem. Hier. Cyrill. & Procop. in Iſa. 7. 14.
Baſil. De hum. Chriſti gen. & in Iſa 7. 14. Jer. 31. 22. Hier. in Iſa. 7. 14.
Gen. 24. 16, & 43. Exod. 2. 8.
2. Mach. 3. 19.
3. Mach. 1. 18.
Ach. Tat. De amor. Clit. & Leuc. libr. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [411] - 383
PUBLIC DOMAIN

asservabatur, narrat fores noctu diligenter fuisse clausas, mane vero exoriente aurora easdem fuisse apertas. Quamvis igitur domesticis ministeriis interdiu vacaret Rebecca, juxta patrios mores, haud minus sollicite propterea à parentibus, noctuque præcipue custodiebatur: unde merito עלמה, sive *Abscondita* dicta est. Adstipulatur R. David Kimchi in libro Radicum, & huic nomini quod Rebeccæ adscriptum est, abscondonis significationem inesse docet. Aquila quoque, ut dixi, hoc Geneseos loco vertit, *Absconditam*. Quæ vero ex Salomonis Cantico testimonia proferunt Adversarii, in quibus vocabulum עלמות, puellas jam virum passas notare putant, quippe virgines parum decuisse amatoriis ὁαεισμοῖς interesse, valde eos sua fallit opinio; innupti enim pueri Sponsum, innuptæ puellæ Sponsam comitabantur ad nuptias; & carminibus, tum καταχοιμητικοῖς, tum διεγερτικοῖς prosequebantur. Testis Theocritus in Helenæ Epithalamio, ubi virgines ante Menelai & Helenæ thalamum tripudiis & cantionibus indulgent. Testis Aristænetus in narratione amorum Acontii & Cydippes. Testis & Catullus in Epithalamio Juliæ & Manlii:

Cant. 1. 3. & 6. 7.

Aristæn. Epist. 10.

Vos item simul integræ
Virgines, quibus advenit
Par dies, agite, in modum
Dicite.

Et in Carmine nuptiali:

Cernitis, innuptæ, juvenes?

Et deinde:

Assicite, innuptæ secum ut meditata requirant.

Ex Cantico autem Salomonis Ethnicos Epithalamiorum modum formamque sumsisse docet nos Origenes. Quapropter illas עלמות, virgines fuisse credendum est. Thori quoque expertes illas fuisse aio, de quibus sic in eodem Cantico Salomon: *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum (עלמות) non est numerus.* Nam quis non videt virgines intelligi, quæ si imminutæ fuissent, vel in reginarum, vel in concubinarum numerum referrentur.

Orig. Hom. 1. in Cant. Cant 6, 7.

Explicatur testimonium è Prov. 30. 18, 19.

III. Magna quoque in explicanda hac clausula è Proverbiorum tricesimo capite controversia est: *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, viam aquilæ in cælo, viam colubri super terram, viam navis in medio mari, & viam viri in adolescentia.* Ebraica habent, בעלמה, *in virgine*; quibus Christi ortum è Virgine præsignificasse Salomonem Christianorum plerique conjectant; integris quippe virginitatis septis ex utero virgineo Christum Jesum prodiisse. Ita intellexerunt Raymundus Martini, & Nicolaus de Lyra, aliique subinde, qui & tria superiora ad Christum referunt; viam aquilæ in cœlo, ad ejus ascensum in cœlum; viam colubri super terram, ad reditum ejus à morte ad vitam, cum saxum ostio monumenti appositum penetravit, nullumque exitus sui reliquit vestigium; viam denique navis in medio mari, ad mirabilem ejus inter homines & mundi tempestates vitam. Adeo ut ortus ejus, vita, reditus à morte ad vitam, & ascensus in cœlum, ordine præpostero hic prædicta sint. Cujus interpretationis auctorem fuisse vetustum quemdam Ebræum ferunt. Nos simpliciter locum hunc possumus explicare, difficile esse virginis à viro clam imminutæ vestigia deprehendere, si ea caute & studiose occulere studeat; quod non magno negotio fieri notum est, cum & impuras quasdam mulieres operam ad id suam venditare & præstare nimis verum sit. Viam viri in adolescentula, exponunt alii amatorias artes à viris ad virginum devinciendos animos adhiberi solitas. Quarum expositionum quamlibet secteris, dictio עלמה propositum à nobis retinebit intellectum, & virginem significabit. Nam quod objicere pergunt Judæi, aliam loco huic explicationem postulare subjecta Salomonis verba: *Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit, Non sum operata malum*; cum עלמה mulieri corruptæ comparetur, proindeque puellam vitiatam significet, nulla id ratione concludunt, cum עלמה, juxta ipsos, de nuptis æque dicatur & innuptis; atque ita idem secum compararet: aut quod proximum est, scortum concubitus sui celans indicia, cum muliere adultera idem agente; quæ quod eadem sint, vel certe quam proxima, inepta penitus & absurda esset comparatio. Dicendum potius, id sibi voluisse Salomonem, tanta arte virginem oblatum sibi vitium celare, ut vix majore mulier adultera usu perita uti possit. Parum vero auctoritatis est in Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi interpretatione, qui עלמה vertunt νεάνιδα. Proselyti quippe fuerunt Aquila & Theodotion; Ebionita vero Symmachus; ac iis proinde adhæserunt sectis, quæ virginitatem Mariæ Jesu matri derogarent. Νεᾶνις præterea vox anceps est, puellam vel integram vel vitiatam notans: quo vero eam usurpaverint sensu, ambiguum est. His demum opponimus Senes Septuaginta, ac Interpretem Vulgatum, quorum longe potior nobis auctoritas est.

Raym. Mart. Pug. fid. Part. 3. Dist. 3. c. 7. Lyr. in Prov. 30. 19.

Cadunt

Cadunt ergo omnia hæc Judaicæ expoſitionis fulcimenta.

IV. At aliud præterea Adverſariis præcludendum effugium eſt, quo ſcilicet ſe proripiunt, poſtquam vocabuli עלמה legitima ab eis ſignificatio extorta eſt. Aiunt enim non ex eo recte concludi Virginem illam, de qua futurum prædixit Iſaias ut concipiat filium & pariat, in hoc conceptu & partu haudquaquam imminutum iri, ſed id tantum poſſe colligi virginem fore ad hunc uſque conceptum: ac proinde Iſaiam, cum dixit, *Ecce Virgo concipiet & pariet Filium*, id ſibi voluiſſe, tum concepturam & parituram Virginem, poſtquam virgo eſſe deſierit. Verum ecquod erit ſignum illud quod pollicetur Deus, ſi virgo amiſſa virginitate concipiat & pariat, more matrum omnium? Reſpondet Bodinus in peſtifero & exitiali libro nondum edito, & numquam edendo, quem De abditis rerum ſublimium arcanis inſcripſit, conceptum hunc & partum ſignum quidem fuiſſe, at non prodigium. Quaſi vero vocabulum, אות, quo utitur Propheta, non prodigium quoque ſignificet, atque eo ſenſu in Libris ſacris ſæpe adhibitum reperiatur; quaſi Jeremias rem eamdem prænuntians, חדשה, *Novum* non appellaverit, quod Iſaias אות, *Signum* dixerat. Neque ſane eſt cur verum hunc Chriſti Jeſu ortum prædicantibus nobis, religionis noſtræ perduelles detrahant fidem, quam de Homeri, Platonis, aliorumque ſimili ortu falſa jactantibus Ethnicis habuerunt. Ex Apolline enim, & Periction ab omni mortalium complexu integra, natum Platonem ferunt: Remum & Romulum ex Ilia virgine & Marte. Jove ſatos eſſe Alexandrum & Scipionem incredibile viſum non eſt. Ponticæ cuidam mulierculæ ex Apollinis congreſſu gravidam ſe dicenti multos adhibuiſſe fidem narrat Plutarchus; tum Sileno puero ex ea nato fraudibus ſuis texendis uti decreviſſe Lyſandrum, viroſque inſignes produxiſſe, qui rei confirmabant famam, rumoremque ſpargebant Delphis petitum, Sacerdotes in arcanis habere ſacra quædam oracula, quæ nemini legere fas eſſet, niſi qui patrem haberet Apollinem. Adeo incredibilis non habebatur ortus hujuſmodi. Scribit Hieronymus adverſus Jovinianum, creditum Buddam Gymnoſophiſtarum principem è latere virginis prodiiſſe. Alterum Buddam, Terebinthum prius dictum, commemorat Socrates, qui ortum quoque ſuum ad virginem referebat; prioris Buddæ uſurpato nomine & ortu commentitio. Minerva natum ſe credi volebat Domitianus, ut eſt apud Philoſtratum. Celebrem illum Anglorum vatem Merlinum ſine virili congreſſu procreatum fabulantur. Sunt apud Turcas pueri, quos ἀπὸ τέχνης & virginibus tantum prognatos vulgus credit: Animæ filii, *Nephes-ogli* appellantur Turcico idiomate, & miranda facinora edere putantur. Scribit Pomponius Mela Apim Ægyptiorum Deum, qui *bos niger* erat, *certis maculis inſignis, & cauda, linguaque diſſimilis aliorum, raro naſci, nec coitu pecoris (ut aiunt) ſed divinitus & cæleſti igne conceptum.* Adamum ſine patre & matre de luto à Deo confictum, Evam ex Adami coſta procreatam Judæi fatentur. Qui mundum factum putant, quod Græcorum Philoſophorum pleriſque placuit, primos homines ſine patre & matre editos fuiſſe dicant neceſſe eſt: quod minus credibile eſt, quam ex matre tantum, ſine patre Chriſtum Jeſum prodiiſſe, ut optime adverſus Celſum diſputat Origenes. Ex ſexto Geneſeos capite arbitrati ſunt plerique memoratos illic Gigantes haudquaquam à viris eſſe progenitos. Optime quoque Juſtinus Tryphoni objicit, ſteriles feminas & genitales annos prætergreſſas, Saram, Annam Samuelis matrem, & Elizabetham, Dei beneficio fecundas extitiſſe. Et Judæi ipſi in Midraſch Echa futurum tradunt, ut Redemtor à ſe expectatus ſine patre naſcatur. Idem habet R. Simeon ben Jochai in Geneſin, & R. Moſes Hadarſan in Pſalmum octogeſimum quintum. Falſus eſt ergo Plutarchus, cum ſcripſit feminam omnino nullam dictam eſſe ſine viri conſortio infantem peperiſſe.

Virgo illa, cujus conceptum & partum prædicit Iſaias 7. 14. non ſolum ad conceptū uſq; & partum, ſed poſt utrūq; etiam virgo fore prædicitur.

Plutarch in Lyſandr.

Hier. adv Jov. libr. 1. cap. 26.

Socr. libr. 1. cap. 22.

Phil. De vit. Apoll. libr. 7. cap. 12.

Pompon. Mel. libr. 1. cap. 9.

Orig. libr. 1. contr. Celſ.

Plut. in Præc. conjug.

V. Nunc vero nobis incumbit probandum prædictionem hanc Iſaiæ, qua futurum prænuntiatur ut Virgo concipiat & pariat Filium, integra etiam in conceptu & partu virginitate, in Maria matre & Jeſu filio eſſe completam. Chriſti enim Jeſu Adverſarii, tam ſplendidum ei teſtimonium ut eriperent, ex adulterio natum prodiderunt. Impii maxime Judæi impuro ſuo & maledico ore Mariam matrem Jeſu, ornatricem fuiſſe, ſive κομμώτειαν, & ἐμπλέκτειαν, hoc eſt comendis mulierum crinibus operam ſuam locaſſe blaterant. Quod artificium quæ exercebant feminæ, quam parum pudicæ eſſent, ex Nape & Cypaſſi, quæ in libris Amorum Sulmonenſis Poëtæ memorantur, ſatis notum eſt. Proinde Mariam appellare ſolent, סטרא, hoc eſt *Adulram*; Jeſum vero, בן סטרא, *Adulteræ filium*: quod equidem ſine indignatione referre non poſſum. Sic ſæpe Thalmud utrumque. Sed & illic quoque, & in Midraſch Coheleth, & in damnoſo libro, quem תולדות ישו, *Generationes Jeſu* inſcripſerunt, eum בן פנדירא, *filium Panditæ*, & ישו פנתריא, *Jeſum Pantherinum* nuncupant. Atque Pantheram illum, Mariæ maritum fuiſſe narrant in libro Thalmudico Sanhedrin; verum

Vaticinium illud Iſaiæ 7. 14. in Maria matre, & Jeſu filio completum eſt.

Sanh. cap. 7.

adulterum eam admisisse Pombeditanæ Scholæ Magistri illic asseverant. Celsus vero, ut pote Judaicarum rerum parum consultus, Pantheram, non Mariæ maritum, sed adulterum fuisse dixit; atque eam demum in adulterio à marito deprehensam, domo ejectam, Jesum ex illicito hoc Pantheræ concubitu procreatum clam peperisse. Verba ipsa Celsi, hæc adversus Christum Jesum vomentis, refert Origenes. Nempe familiare progenitorum Jesu cognomentum in ludibrium c ontumeliamque versum est: nam Jacobum Josephi patrem, Pantherem cognomine appellatum fuisse tradit Epiphanius in Hæresi Antidicomarianitarum. At Johannes Damascenus genealogiam Christi pertexens, Mariam narrat patrem habuisse Joacimum, Barpantheris filium, hujus patrem fuisse Pantherem. Unde fit verisimile, Pantheris cognomentum, à Mariæ, vel quod potius credimus, Josephi parentibus gestum, Josepho quoque ipsi inhæsisse. Nos quod dant accipimus, Jesum Josepho non esse prognatum; adulterii vero crimen sanctissimæ & integerrimæ Virgini impactum facile diluimus. Nam quod adulterum ejus appellat Celsus Pantheram, quem Judæi ipsius maritum fuisse volunt, id calumniam coarguit. Deinde quis credat tanta patientia fuisse Josephum, ut manifestam criminis ejus, quod legibus Judæorum tam severa animadversione puniebatur, securam vivere permiserit? Quis credat infamem mulierem, inter consanguineas & affines, inter infensos Filio suo Legis peritos Magistros, Sacerdotes, & Pharisæos tutam fuisse, ita ut de Maria Virgine Evangelistæ prodiderunt? Quis credat Jesum ipsum, tam spurco & damnato genitum concubitu, cujusmodi homines Mamzeri dicebantur, in Ecclesiam Domini fuisse admissum, contra Mosis interdictum? neque id ipsi ab invidis & inimicis, quos complures sua ei virtus pepererat, objectum publice & exprobratum? Quis credat Nazarenos Jesu populares, quibus nemo melius noscere potuerat ipsius parentes, spurcum hunc & probrosum ortum ita esse oblitos, ut fabrum eum, Josephi fabri & Mariæ filium esse, fratresque ejus ac sorores apud se manere palam prædicarent? *Nonne*, inquiunt, *hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem & matrem?* Quamobrem Nathanaëli dicit Philippus: *Quem scripsit Moyses in Lege & Prophetæ, invenimus Jesum, filium Joseph à Nazareth.* Ecquid fuit caussæ duobus illis cæcis, quid Chananææ mulieri, quid populo Hierosolymitano, cur hominem furtivis & illegitimis procreatum amplexibus, Filium Davidis alta voce nuncuparent? Quis credat denique Evangelistas & Apostolos in manifesta re tam præfracte mentiri ausos, (absit dictis impietas) & adversus rei propalam editæ notitiam, superstitibus etiam pervulgati facinoris testibus, mirabilem quemdam Jesu ortum fuisse commentos, & ad Davidem retulisse?

Orig. libr. 1. con r. Celf.

Joh Dam. De orth. fid. libr. 4. cap. 15.

Joh. 6. 42. Joh. 1. 45.

Tantum vero abest, ut adulterino satu conceptum Jesum tempora ipsius mentita sint, ut eum potius Virgine matre natum crediderint. Simon enim, Jesu simius, quique Jesus ipse Christus haberi voluit, ut ei perquam similem se præstaret, non aliam ob caussam virgine natum se ferebat, quam quod id ipsum de Christo Jesu accepisset. De Jesu hæc scribit Matthæus: *Cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* De se hæc jactabat Simon, ut perhibent Recognitiones Clementis: *Antequam mater mea Rachel conveniret cum eo,* (Antonio) *adhuc virgo concepit me.* Domitianum quoque, nisi mea me fallit conjectura, Christi de Virgine nati fama adduxit, ut matrem sibi Minervam virginem asciscret. Jam enim Romæ pervulgatæ, erant res Christianorum, nec ignorare poterat Domitianus, quid de Christi ortu ferretur. Meminerat idem præterea Josephum Matathiæ filium Vespasiano patri suo accommodasse vaticinium a Jacobo patriarcha Judæ filio editum: *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium:* quod, ut erat rerum Judaicarum parum consultus, hæreditario forsitan jure ad se quoque pertinere posse arbitrabatur, subdole præsertim id ipsi fortasse suadente Josepho. Cum ergo ab Isaia prædictum accepisset, futurum ut de Virgine Messias nasceretur, atque id de Jesu Christiani vulgo dicerent, id sibi decus arrogare conatus est, Minerva se natum fingens. Messiæ quippe dignitatem ipsum affectasse vel id persuadet, quod cum inaudivisset esse in oraculis Davide genus ducturum esse Messiam, potentissimum videlicet regem quemdam, Davidis extinguere reliquias ac de medio tollere tentavit: quod Vespasianum eamdem ob caussam hoc ipsum jam ante aggressum esse sciret, seque in id genus inferere non posse intelligeret. Nam quod adducti ad eum nepotes quidam Davidis, Christi Jesu consanguinei, intacti abierunt, id fortunæ suæ tenuitate meriti sunt: ut apud Eusebium narrat Hegesippus. Nec enim humiles adeo ac viles homines ad regni Christo destinati opes assurgere posse existimavit, quas jam possidere se credebat. Muhammedus ipse qui pleraque Jesu ornamenta ac dotes detraxit, Mariæ virginitati pepercit, eamque laudavit in Alcorano, & Jesum Adamo comparavit, qui

Matth. 1. 18.

Clem. Recogn. libr. 2. cap. 7, & 14.

Eusеb. Hist. libr. 3. cap. 12, 19, 20.

Alcor. Sur. 3. & 20.

ſine virili congreſſu in lucem editus eſt. Non abs re erit priſcam huc afferre hiſtoriam, quam ex traditione ad ſua tempora propagatam narrant Origenes & Baſilius. Fuiſſe tradunt in Templo locum, quo ſolis virginibus pateret aditus, excluſis reliquis quæ thorum virilem fuiſſent expertæ; illuc ingreſſa Maria Virgo jam Jeſum enixa cum arceretur, atque ad mulieres ablegaretur, interceſſiſſe Zachariam, quominus illa loci dignitatem amitteret; qua re offenſos Judæos Zachariam interfeciſſe, vel quod in Templo inter virgines mulierem contra jus faſque conſiſtere pateretur, vel quod feminam jam filio auctam, virginem haberi vellet. Traditioni huic tantum tribuet fidei unuſquiſque, quantum volet; eam certe à graviſſimis Auctoribus memoriæ proditam prætermittere piguit. Longe etiam minor eſt apud me traditionis alterius auctoritas, quam refert Suidas, è vetuſtis, ut ipſe ait, Judæorum commentariis Tiberiade ſervatis exceptam; Jeſum nempe Dominum in Sacerdotum numerum fuiſſe cooptatum aliquando; cumque ipſius, patris item ac matris nomina in codicem de more eſſent referenda, matrem ad ea ex ore ipſius cognoſcenda accitam, ſuum quidem ac Filii deciſſe nomen, patrem vero Deum ipſum indicaſſe, quippe quæ Filium illibata virginitate, Spiritus ſancti afflatu peperiſſet; & integritate demum ipſius teſtibus idoneis, accuratoque examine comprobata, non alium patrem quam Deum vivum codici fuiſſe adſcriptum. Hæc temere admitti nolumus, narrante præſertim Suida, leviſſimo ſcriptore: nam Jeſus Juda prognatus inter Sacerdotes, qui Levitici generis erant, admitti haudquaquam potuit. Reſpondet quidam apud Suidam, miſtum fuiſſe genus Joſephi patris Jeſu: ſed fruſtra; ait quippe Paulus ea tribu oriundum eſſe Chriſtum Jeſum, *de qua nullus altari præſto fuit: manifeſtum eſſe enim quod ex Juda ortus ſit Dominus noſter; in qua tribu nihil de Sacerdotibus Moyſes locutus eſt.* Adde per Leviticas matres in tribum Juda inſertas, non eam fieri miſtionem generis, ut quis inde procreatus poſſit Levita cenſeri. Scitum eſt enim Ebraici juris, in Thalmude ſæpe traditum, familiam maternam, neque appellari familiam, neque eſſe, & deficiente maſcula prole, ſuperſtitibus licet filiabus, genus interire.

Orig. Tract. 26. in Matth. Baſil. De hum. Chriſti gener. Suid. in ἰησοῦς. Ebr. 7. 13, 14.

VI. At futile eſt quod objicitur ex his verbis Epiſtolæ ad Galatas: *Miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere:* γενόμενον ἐκ γυναικός. Quaſi Paulus poſtremam hanc dictionem eo ſenſu adhibuerit, quo Virgini opponitur: quemadmodum & in priore ad Corinthios palam adhibuit dicens: μεμέιγμαι ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. At res aliter ſe habet; nam ſexum tantum & naturam denotat ea vox priore loco, ut & alias ſæpe, & ad integras vitiataſque feminas ex æquo congruit. *Naturale vocabulum eſt femina,* inquit Tertullianus: *naturalis vocabuli generale mulier: generalis etiam ſpeciale virgo, vel nupta, vel vidua, vel quot etiam ætatis nomina accedunt.* Quorum hæc ſententia eſt, dictionem *Femina*, hominum & brutorum eſſe communem; dictionem *Mulier*, generalem eſſe, & ad virgines, nuptas, & viduas pertinere. Quod probat ſubinde ex his ſecundi capitis Geneſeos: *Et ædificavit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam, in mulierem, & adduxit eam ad Adam.* Illic enim Eva *mulier* appellatur, Ebraice אשה, Græce γυνὴ, priuſquam Adamo traderetur. Probat & ex Gabrielis ſalutatione; nam cum conceptum Mariæ & partum ſalva virginitate ſponderet, ait nihilominus, *Benedicta tu in mulieribus.* Obſervatum eſt etiam Grammaticorum filiis, Græcam vocem γυνὴ, ut & Latinam *mulier*, naturam ſimpliciter nonnumquam ſignificare. Utrumque vocabuli intellectum optime diſtinxit, ut reliquos taceam, Euſtathius; cum alibi, tum præcipue in hunc verſum Odyſſeæ, è Rhapſodia χ.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

Primum argumentum.

Gal. 4. 4. 1. Cor. 7. 34. Tert. De virg. veland. c. 4. Gen. 2. 22. Luc. 1. 28.

δμωῇσιν δ' γυναιξὶ παρδυναζεσθε βιαίως,
αὐτήν τε ζώουσαν ὑπεμναάσθε γυναῖκα.
Cum mulieribus autem ancillis vi concumbebatis,
Meique viventis ambiebatis mulierem.

γυναῖκες, inquit, ἐνταῦθα δμωαὶ, κατὰ τὸ φύσει σημαινόμενον τὸ γυναικὸς, ἤγουν θήλεαι ἄνθρωποι· ἐφεξῆς δ' εὐθὺς ἐν τῷ, ὑπεμνάασθε γυναῖκα, τοῦτο ὑπὸ ἀνδρὶ λέγει· *Mulieres ancillas dicit, juxta id quod naturâ ſignificat Mulier; nempe, homines feminas. Continuo autem ſubjungens, Ambiebatis mulierem, eam notat quæ eſt ſub viri poteſtate.* *Mulierem* vero Plautus vocat in Curculione, quam proxime *virginem* dixerat. Et in Pœnulo ſic filias ſuas virgines Hanno compellat: *Advertite animum, mulieres.* Cicero in oratione De prætura urbana, Philodami Lampſaceni filiam, quæ cum patre habitabat, propterea quod virum non haberet, mulierem ſæpius appellat. Ulpianus quoque Juriſconſultus libro quadrageſimo quarto ad Sabinum ait *Mulieres omnes dici, quæcumque ſexus feminini ſunt:* & libro primo ad edictum Ædilium Curulium, eam quæ propter corporis vitium mulier fieri non poſſit, *Mulierem* tamen appellat.

Plaut. Curcul. Act. 2. Sc. 3. v. 64, 69. Plaut. Pœn. Act. 5. Sc. 4. v. 81. L. Argumento. D. De auro legato. L. Quæritur. D. De ædilitio edicto.

VII. Nec incaſtigatam dimittemus Johannis Bodini calumniam, qui in quinto libro De abditis rerum ſublimium arcanis, ex Judæi perſona, duo priora Lucæ capi-

Secundum argumentũ.

Defenditur γνησιότης duorum primorum capitum Lucæ, adversus Marcionem & Johannem Bodinum.

ta, in quibus splendidissimum extat virginitatis Mariæ testimonium, germana ac legitima esse negat; hoc argumento, quod tertii capitis initium operis totius exordium esse videatur; præfixa nimirum notatione temporis, unde ordo sequentis historiæ proficiscitur, quemadmodum ab Auctoribus sacris plerisque scripta sua ordientibus factum est. Fuit ea quidem Marcionis teterrimi Hæretici sententia, multas inesse coruptelas & vitia Evangelio Lucæ, quod unum tamen repudiatis cæteris admittebat. Depravatum id quoque Helvidius credidit. Cum pleraque autem falsitatis suspecta habebat Marcion, tum præcipue priora duo capita, sic tanquam insinceras partes recidebat. Cujus opinionis cum rationes nullas, vel valde infirmas proferret, ut ex ψευδωνύμῳ Origenis Dialogo contra Marcionistas intelligitur, sola sua temeritate fretum id attentasse apparet. Quam vero dat Bodinus, petitam ex notatione temporis, quæ capiti tertio præfixa est, ficulneam prorsus esse vel hoc ipsum, quo utitur, Auctorum sacrorum exemplum manifeste arguit. Solent enim illi mediis quoque suis scriptionibus temporum notationes inserere. Unde si quis colligat antecedentia esse supposita, risum movebit. Nec aliter sane constare possunt rerum præteritarum historiæ, nisi descriptæ res temporibus commode dividantur. Quid quod Regum & Paralipomenon libri, nullis præmissis temporum notis, subinde tamen procedente narratione certis distinguntur temporum cardinibus. Adde tertium caput Lucæ ab his inchoari verbis: ἐν ἔτει ᾧ πεντεκαιδεκάτῳ, in quibus particula ᾧ, connexum esse indicat cum superioribus. Nam quod regerit Bodinus, facile ei fuisse, qui duo priora supposuerat capita, & hanc particulam in tertium intrudere, inane est; quippe quam repræsentent vetustissimi codices, & interpretationes antiquæ, si unam Æthiopicam excipias, quæ cum ad Græcum & Syrum exemplar sit expressa, in quibus ea comparet particula, interpretationis id esse vitium fatendum est. Eodem præterea tertio capite virgine matre natum esse Jesum satis ostendit Lucas, cum ait: *Descendit Spiritus sanctus corporali specie, sicut columba, in ipsum, & vox de cœlo facta est: Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph:* quæ declarant Josepho natum eum non esse, nec alium ipsi patrem tribuunt, quam qui clara voce de cœlo missa prolem suam ipsum esse fassus est. Ac mihi quidem cogitanti, quasnam maxime ob caussas priora hæc duo capita resecanda esse Hæretici illi censuerint, quos dixi, hæc mihi præter alias veri quoque similis visa est, quemadmodum à Johannis missione & baptismo initium capit Marci Evangelium, nec aliunde inchoandum illud Lucæ absurde eos collegisse. Verum si quis librorum amborum inter se confligat exordia, non leve discrimen deprehendet. Marcus quippe πλαυγὲς πρόσωπον operi suo præfixit: *Initium Evangelii Jesu Christi, Filii Dei;* quo totius libri series præmonstratur & promittitur. Tum postquam de Johannis baptismo paucis disseruit, deque ipsius concionibus, quibus de instante Christi adventu & οἰκονομίᾳ populum commonefaciebat, statim subjicit: *Et factum est in diebus illis, venit Jesus à Nazareth Galilææ, & baptizatus est à Johanne in Jordane.* Quæ recte sane & ordine procedunt. At de Lucæ Evangelio si duo priora capita detraxeris, nihil de Jesu, ad quem tamen unum totum hoc Evangelium pertinet, præfatum Lucam reperies, sed ejus mentionem velut obiter & aliud agentem injecisse. *Factum est autem,* inquit, *cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante apertum est cœlum.* Quæ cum de viro historicæ artis haudquaquam imperito, ut Evangelium hoc & Acta Apostolorum indicant, existimare non liceat, omnino dicendum est, jam ante ipsum Christi Jesu, in primis nempe duobus capitibus meminisse. Denique vel ex Actorum Apostolorum exordio, quo Theophilum compellat Lucas, judicare possumus eamdem in Evangelio præmittendi quoque exordii rationem tenuisse. Quod si exordio Evangelii γνησιότης sua constet, constabit utique & sequentibus duobus capitibus.

Luc. 3. 22, 23.

Marc. 1. 1.

Marc. 1. 9.

Luc. 3. 21.

CAPUT IX.

Jesus natus Bethlehemi.

MICH. 4. 8, 9. *Et tu, turris gregis, nebulosa filia Sion usque ad te veniet: & veniet potestas prima, regnum filiæ Jerusalem. Nunc quare mœrore contraheris? numquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia comprehendit te dolor sicut parturientem?*

MATTH. 2. 1. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda ..... congregans* (Herodes) *omnes Principes Sacerdotum, & scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, In Bethlehem Judæ; sic enim scriptum est per Prophetam:*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [416] - 388
PUBLIC DOMAIN

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.

Luc 2. 4, & seq. *Ascendit autem & Joseph à Galilæa, de civitate Nazareth in Judæam, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem; eo quod esset de domo & familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem cum esset ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum.*

Joh. 7. 40, & seq. *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere Propheta: alii dicebant, Hic est Christus: quidam autem dicebant, Numquid à Galilæa venit Christus? nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?*

I. *Refelluntur argumenta Bodini. Primum argumentum.* II. *Secundum argumentum. Disputatur de censu Quirinii. Proponitur Bezæ opinio.* III. *Proponitur deinde nostra.* IV. *Tertium argumentum.* V. *Quartum argumentum.* VI. *Quintum argumentum.*

Refelluntur argumenta Bodini.

QUÆ duo Michææ prædicta de Jesu Bethlehemi oriturо à nobis allata sunt, ea signare Messiam luculenter in Propositione septima probavimus. Nunc supereſt ut ostendamus ipsa hæc in Domino Jesu habuisse exitum, ut Messiam hunc esse efficiamus. Quamvis enim Bethlehemi natum eum esse Evangelistæ prodiderint, testes idonei, ac coævi scriptores, eorumque hac in parte valere debeat auctoritas ex secundo nostro Axiomate; & *tam distincta fuerit à primordio Judæa gens per tribus, & populos, & familias, & domos*, inquit Tertullianus, *ut nemo facile ignorari de genere potuisset, vel de recentibus Augustianis censibus, adhuc tunc fortasse pendentibus*, ac per ea etiam me silente obteratur Bodini impietas, qui adversus Bethlehemiticum Christi ortum argumenta aliquot attulit, hæc nos tamen sigillatim retundemus.

Tertull. adv. Marc. libr. 4. cap. 36.

Bodin. De abd. rer. subl. arc. libr. 5.

Primum argumentum.

Primum hoc est, Jesum Nazarethi esse natum; patriamque hanc, ut pote ignobilem, opprobrio ipsi fuisse; atque hinc Nathanaëlem Philippo, Jesum Nazarenum eum esse quem Moses & Prophetæ prædixerant sibi nuntianti, respondisse: *A Nazareth potest aliquid boni esse?* Jesum quoque ipsum, cum Paulum de cœlo compellaret, seipsum Nazarenum, non Bethlehemitam dixisse. Quibus testimoniis consimilia afferri plura possunt, in quibus non populus solum Judaicus, sed Jesu etiam Discipuli & sequaces, Nazarethum patriam hunc habuisse, atque hinc prodiisse fatentur; ac Nazarenum, & Nazaræum, & Galilæum dicunt; quo postremo nomine Julianus Apostata ipsum contumeliæ caussa appellabat. Adde & ad Herodem Galilææ Tetrarcham à Pilato esse remissum, ut hominem Galilææ ditionis. At bene est, quod qui Nazarenum vel appellant ipsi, vel appellatum narrant Scriptores sacri, Bethlehemi natum esse iidem asseverant; unde manifestum est de Nazarethi nomine ipsi fecisse vocabulum, ad significandum locum, non in quo natus erat, sed quem ejus parentes incolebant, & in quo ipse fuerat eductus. Sic Virgilius Trojanum Cæsarem dixit, quod Troja majores ipsius venissent. Augusto cognomen Thurino fuisse narrat Suetonius, *in memoriam majorum originis*. Idem inter illustres Grammaticos Quintum Cæcilium Epirotam, Tusculi natum refert; cognomine, non à loco ortus, sed à loco originis indito. Florentissimus etiam Homeri Interpres Eustathius, patriam eam esse ait, non in qua quis natus sit, sed in qua educatus. Ejus verba, quoniam ad hanc quæstionem per mihi videntur esse opportuna, referre dignum est: ὁ δὲ πατρίδος ὅρος ἐστὶν ὁ ἐσμὸς· πατρὶς γὰρ πόλις τις ἐφ' ἣν ἕκαστος τις γεννηθεὶς· οὐ ὅτι μὴ τοιοῦτος, ἀλλ' ἅμα τῷ γεννηθῆναι τῆς πατρίδος ἀποστερηθεὶς, ἐκδοτος τῆς τοιαύτης πόλεως· καὶ οὐχ ὁ τυπεὶς ἐκείνῳ εὐτυχεῖ πατρίδα, ὡς τῷ μετὰ ταῦτα θρεψαμένῃ· *Hæc est patriæ definitio: patria enim urbs est quædam, in qua quis post ortum eductus est. Adeo ut qui talis non sit, sed post ortum patria sit privatus, is urbe hujusmodi exciderit, neque tam eam habeat patriam, ac illam quæ ipsum deinceps aluit.* Vere igitur Vajicra Rabba, & Bemidbar Rabba Mes-

Primum argumentum. Joh. 1. 45, 46. Act. 22. 8.

Virg. libr. 1. Æneid. Suet. August. cap. 7. & De illustr. Gram. cap. 16.

Eust. in Hom. Od. λ.

siæ patriam Aquiloni assignant; rerum vero ab eo gerendarum locum, Austro.

Secundum argumentū. Disputatur de censu Quirinii. Proponitur Bezæ opinio.

II. Alterum hoc objicit Bodinus, censum ab Augusto indictum, & à Cyrenio actum, cum historia Jesu haudquaquam congruere; quippe auctorem esse Dionem, evenisse id anno qui mortem Augusti proxime præcessit; atque eo anno Jesum jam annum decimum quartum attigisse. Ad id autem quod opponi potest, duplicem ab Augusto factam descriptionem; postremam eam quam commemorat Dio; priorem vero per Cyrenium à Luca memoriæ proditam, quæ cum ageretur natus est Christus: ad id, inquam, subjicit Bodinus, rem aliter se habere, quippe hoc tempore Quintilium Varum Syriæ Præsidem fuisse, non Cyrenium, qui multo post Herodis obitum Judææ censum egit; quorum omnium testem citat Josephum. A Bodino hic exagitari Bezam manifestum est, cujus hæc est opinio; Augustum, ut breviarium illud Imperii conficeret, cujus Suetonius & Dio meminerunt, necesse habuisse orbis totius, qua Romanum patebat imperium, descriptionem instituere, citra ullam tributorum exactionem; id autem in Syria factum per Cyrinum, sive Quirinium, illuc ea tantum de caussa cum potestate missum; cum Præses esset, sive Saturninus, sive Varus: post Archelai vero exilium, rursus eodem missum Quirinium, ut Archelai confiscaret pecunias, Syrorumque omnium, ac jam Syriæ contributorum Judæorum facultates censeret: posteriorem hunc censum literis à Josepho proditum, priorem à Luca. Itaque inane est quod adversus ea objicit Bodinus, Quintilium Varum Præsidem fuisse, cum prior census actus est, non Quirinium; cum prænonuerit eum Beza Varo muneris participem ac socium adjunctum fuisse Quirinium, quemadmodum Saturnino collegam datum Volumnium scribit idem Josephus. Quæ verane sint, jam non inquiro: absque examine certe, & confutatione à Bodino haudquaquam debuerunt prætermitti. Verum sic agitur: quod boni est, excerpit; dicit quod mali est, vel quod mali esse putat; cum nihil sit, quin male narrando depravari possit. Profecto in Bezæ sententiam concesserunt viri eruditionis fama nobilissimi, Scaliger, Casaubonus, Drusius, Petavius, Grotius; plurimumque juvari videtur caussa hæc ipsis Lucæ verbis: *Hæc descriptio prima facta est à Præside Syriæ Cyrino*: quasi innuens post primam illam descriptionem à Cyrenio factam, aliam deinde fuisse institutam ab eodem, nempe postquam Archelai pecuniæ in fiscum sunt redactæ, quæ & ab eodem Luca in Actis commemoratur. Nos quoque tantorum virorum sententiæ poteramus adhærere, & Bodini cavillationum securi ad alia pergere: verum quoniam dignus vindice nodus hic est, in eo industriam quoque nostram experiemur.

Sueton. Aug. cap. ult. Dio libr. 56.

Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 1.

Joseph. Antiq. libr. 16. c. 14.

Act. 5. 37.

Proponitur deinde nostra.

III. Aliorum igitur acute excogitatis super illo Quirinii censu à Luca memorato interpretationibus compendii caussa prætermissis, nostram proferemus. Censum Romani Imperii ab Augusto ter actum fuisse testificatur Suetonius. Docent idem nos Ancyranæ tabulæ, quas in Pandectis suis Turcicis Leunclavius, & in Inscriptionibus suis Gruterus repræsentant; atque id insuper, primum censum habitum fuisse Augusto VI, Agrippa II. Coss. qui annus congruit cum Juliano XVIII: secundum, Marcio Censorino & Asinio Gallo Coss. anno nimirum Juliano XXXVIII: tertium, Sexto Pompeio & Sexto Apuleio Coss. Juliano anno LIX. Aio secundum hunc censum eum esse, qui cum ageretur, natum Christum Lucas refert. Sciendum enim est rem fuisse censum diuturnioris operæ, quæque in plurium annorum spatium excurreret. Cum Davidis jussu Ebræos percensuit Joab, decem prope menses in eam rem insumsit; quamvis in censum non venerint Levitæ & Benjamitæ, ut habet Josephus. Hinc existimari potest, quantæ fuerit molis ac temporis Romanum totum Imperium lustrare & censere. Facile ergo crediderim ab anno XXXVIII Juliano cœptum hunc censum, ad Christi usque ortum perseveravisse. Atqui Q. Sentius Saturninus, vir Consularis, Præses in Syriam missus est circa hunc ipsum annum Julianum XXXVIII, Syriamque per quinquennium circiter rexit. Extremis itaque præfecturæ suæ temporibus, eum puto mandatum accepisse de censu habendo per Syriam. Nam prius per Italiam, finitimasque provincias institui censum oportuit, quam in extremis Imperii finibus. Etsi enim res eodem tempore per universas provincias administrari potuit, quoniam tamen Tabulæ censuales ad Augustum, postquam perfectæ erant, mittebantur, ut Imperii facultates haberet perspectas, vix credibile est tot rebus simul cognoscendis, & ad examen suum revocandis animum adhibere potuisse: quod perfacile erat, si res ordine gesta esset. Ex his autem censualibus Tabulis videtur breviarium Imperii Suetonio & Dioni memoratum Augustus confeciisse. Igitur si meditullio Imperii percensendo tribuamus quadriennium, censum agi cœptum in Syria dicemus eo anno, qui postremus fuit Saturnini. Cum autem res abiret in diem, videtur excessisse magistratu ante absolutum censum, ejusque peragendi curam successori suo P. Quintilio

Suet. August. cap. 27.

Joseph. Antiq. libr. 7. cap. 10.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [418] - 390
PUBLIC DOMAIN

Varo reliquisse. Qui cum instaret operi, tum natus est Jesus Dominus. Præside Quintilio Varo natum esse Jesum colligi potest ex Josephi Antiquitatum libro decimo septimo, capite septimo; ubi legimus ab aliquo jam tempore Varum præfuisse Syriæ, cum ad patrem Herodem Antipater rediit. Aliquantum etiam intercessit temporis inter Antipatri reditum, & Herodis obitum. Atqui anno ipso quo natus est Christus Jesus, vel proximo certe obiisse Herodem, optimorum Chronologorum sententia est. Ergo mihi veri videtur quam proximum, Syriam regente Quintilio Varo Jesum Christum natum esse, atque in censum venisse à Saturnino inchoatum, cum eum Quintilius Varus absolveret. Omnes igitur omnino extricaverimus difficultates, si apud Lucam pro κυρηνίου, legamus κυϊντιλίου, quod facile patitur similitudo nominum & characterum affinitas. Ut sic recudatur totus ille versiculus Lucæ: αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς συρίας κυϊντιλίου· Prima dicitur illa descriptio, quod non antea vocata fuisset ad censum Judæa. Patet ex Justino adversus Tryphonem: ἀπογραφῆς οὔσης ἐν ἰουδαίᾳ τότε πρώτης ὅτι κυρηνίου, ἀνελήλυθε ἀπὸ ναζαρὲτ, ἔνθα ὤκει, εἰς βηθλεὲμ, ὅθεν ἦν, ἀπογράψασθαι· *Cum primus ille census sub Cyrenio tunc ageretur, ascendit (Joseph) Nazaretho, ubi domicilium habebat, Bethlehemum, unde erat oriundus, ut in censum referretur.* Jam vero promtus est & liquidus Tertulliani intellectus, qui libro quarto adversus Marcionem sic disserit: *Sed & census constat actos sub Augusto nunc in Judæam per Sentium Saturninum, apud quos genus ejus inquirere potuissent.* Census ait actos per Saturninum, qui eos inchoavit & provexit, sed magistratu abire jussus opus absolvendum Quintilio reliquit. Si quis nostram hanc opinionem cum aliis omnibus hactenus propositis contendat, longe simpliciorem esse, angustiisque longe sese expedire facilius & minus sibi permittere reperiet. Nam Beza, cujus expositionem Scaliger, aliique quos dixi, tanto consensu, illaudato ipsius auctore, exceperunt, fingit duos à Quirinio census actos, quod nullius defendi potest Auctoris suffragio, & à Josepho fuisse prætermissum vix credibile est. Multo minus etiam probabile est συρίας ἡγεμόνα, *Syriæ Præsidem* appellari, qui censitor & πμητὴς tantum fuit. Atenim temeritatis fortasse aliquis nos arcesset & audaciæ, qui receptam in Evangelio Lucæ lectionem sollicitemus; quasi sacros illos apices refingamus ad libitum, & divina oracula ad arbitrium nostrum revocemus. A quo tantum certe absumus, ut summam illis reverentiam à nobis & ab aliis exhiberi velimus. Neque vero quicquam hac in parte putamus esse peccatum, cum viros orthodoxos habeamus itidem & heterodoxos, quorum exemplum sequamur. Præterea in Lucæ Evangelium maximas Marcionistarum, priscorumque Hæreticorum corruptelas incubuisse memoriæ ab Epiphanio proditum est. Legi velim quæ in eam rem scripta sunt à Sixto Senensi libro Bibliothecæ septimo. Neque hunc duntaxat, sed reliquos etiam Testamenti utriusque libros mendis fuisse obnoxios, cum Variantes lectiones quæ à multis sunt collectæ, & Veterum interpretationes quas observare licet, tum & crebræ sanctorum Patrum, Origenis præsertim, Chrysostomi, & Hieronymi testificationes nos edocent. Objici id etiam potest, probabile non esse censum illum secundum ab Augusto institutum, à magistratu Romano habitum fuisse in Judæa, cujus rex erat Herodes summo & optimo jure, & ad cujus pertinebat officium tributa exigere à subditis. Respondeo beneficiario jure regnum hoc Herodem tenuisse, propterea que certa tributa Romanis pependisse, quemadmodum tradit Appianus. Census autem agebantur, non ad exigenda solum tributa, sed ad cognoscendas etiam singulorum facultates, ætates, familias, artes, & officia. Intererat autem Romanorum perspectas habere vires Judææ terræ, cujus supremum dominium ad se pertinebat; & ex qua stipendia Pompeius, aliique Romanorum magistratus jam ante perceperant. Venerunt ergo in censum Judæi, sed pro sua conditione: alius enim fuit eorum census, qui jure Quiritium, alius eorum qui jure Latii, vel qui jure Italico, vel qui jure Provinciarum, vel qui jure beneficiario censebantur. Nec regnorum solum & provinciarum, sed & urbium etiam diversa erant jura. Patet id ex Digestorum titulo De censibus. Suo ergo jure ad censum venit Judæa, cum ab Augusto census est institutus; nempe citra indictionem tributi.

Luc. 2. 1.

Tertull. adv. Marc. libr. 4. cap. 19.

Epiphan. Hær. 42. cap. 11. Sixt. Sen. Bibl. libr. 7. Hær. 4.

Appian. Bell. civil. libr. 5.

IV. Tertio hoc argumento Evangelii Lucæ veritatem oppugnat Bodinus, quod ad hunc censum neutiquam vocati sint peregrini, aut socii, aut vectigales, sed cives tantum Romani; testemque citat Eusebium, qui & civium hoc censu descriptorum numerum designat: Jesus autem cum non fuerit Romanus civis, censeri non debuerit. Verum etsi Romanorum civium numerum expressit Eusebius, non inde recte colligitur cives tantum professionem edidisse: nec civium omnium, sed eorum tantummodo qui arma ferre possent, nomina in publicum edi solebant. Livius de primo censu quem fecit Servius Tullius: *Millia octoginta civium censa dicuntur. Adjicit*

Tertium argumentum.

Euseb. Chron. libr. 2.

Liv. libr. 1. cap. 44.

ſcriptor antiquiſſimus Fabius, eorum qui ferre arma poſſent eum fuiſſe numerum. Nihilominus tamen in Tabulas cenſuales reliquorum quoque omnium relata fuere nomina. Unde Juſtinus, Tertullianus, & Chryſoſtomus, ἀπογραφὰς conſuli jubent, in quibus Jeſu nomen à Quirinio deſcriptum erat. Porro Provinciarum, itidem ut civium, habebantur cenſus luſtrales aliquando, hoc eſt quibus completis luſtrum conderetur, aliquando ſine luſtro. Extra luſtrum miſſus eſt ab Auguſto in Syriam Quirinius, δικαιοδοτῆς τῶ ἔθνοτς, κὴ τιμητὴς τῶν ὑπαρχόντων γενησόμενος. *Qui jus genti redderet, & facultates cenſeret.* Verba ſunt Joſephi. Extra luſtrum quoque cenſum à tribus Galliis egit Auguſtus, cum Narbone conventum ageret; & deinde Germanicus, & Claudius; & Voluſius, Africanus, ac Trebellius ſub Nerone; & Hadrianus, & Julianus. At cenſus ille in Syria per Saturninum & Varum actus, cum ſecundi cenſus Auguſti pars fuerit, ut dixi, per luſtrum actus fuit: tres enim Auguſti cenſus, de quibus ſupra diximus, luſtrales fuiſſe docet nos Monumentum Ancyranum. Præterea per ordinarios magiſtratus aliquando cenſus habebantur; velut iſte naſcente Chriſto actus fuit per Saturninum & Varum, Syriæ Præſides: item alter ille poſt Archelai exilium in Syria per Quirinium Præſidem actus. Aliquando vero agebantur per extraordinarios magiſtratus, cenſus tantum habendi cauſſa miſſos. Velut ille, quem commemorat Dio, ab Auguſto inſtitutus penultimo vitæ anno, aliis alio ob hanc cauſſam miſſis. Viginti viros ſpectatæ probitatis ad id ab Auguſto delectos fuiſſe ſcribit Suidas. Hanc curam qui ſuſcipiebant, Cenſitores, & Peræquatores, & Inſpectores appellantur in Codice. Græci ἐξισωτὰς dicunt: cujuſmodi fuerunt Hellenius & Julianus, in Cappadociam ad id munus miſſi, quos ſcriptis ſuis celebravit Gregorius Nazianzenus. Igitur manifeſta eſt Bodini Semijudæi inſcitia, qui Chriſtum Jeſum cenſum fuiſſe negat hoc argumento, quod vectigales, ſocii, & peregrini minime cenſi fuerint.

Joſeph. Antiq. libr. 18. cap. 1.

Dio libr. 56.

Suid. in Ἀπογρ. Tit. 57. De cenſ. & cenſit. & Peræq & Inſpect. Cod. libr. 11.

Greg. Naz. Orat. 9. ad Jul. ἐξισωτ.

Quartum argumentum

V. Summæ etiam imperitiæ ac ſupinitatis illud eſt, quod objicere pergit Bodinus; nullum unquam fuiſſe tam acerbum cenſorem, qui homines cenſendi cauſſa loca mutare coëgerit; moleſtiæ futurum id fuiſſe intolerabilis, & ſumtus infiniti; ſed illic cenſum fuiſſe unumquemque, moribus Romanorum, ubi domicilium habuit: Cæſarem ipſum Dictatorem, cum cenſum populi haberet, ad ſingulas domos civium Romæ tunc habitantium adiiſſe. Reſpondeo primo cenſum hunc Julii Cæſaris fuiſſe extraordinarium, nec more, nec loco ſolito habitum, ut obſervat Tranquillus, nec eum cenſum fuiſſe luſtralem, nec à Cæſare tanquam Cenſore, ſed tanquam Præfecto morum actum; cujuſmodi cenſum & ab Auguſto fuiſſe deinde initum, præter tres eos cenſus ſupra memoratos; itaque non *cenſum* à Suetonio, ſed *recenſum* appellari, quemadmodum & in Epitome Livii. Aio præterea falſum eſſe, neminem coactum fuiſſe cenſendi cauſſa loca mutare. Notat Livius, Coſſ. Valerio Meſſala, & Livio Salinatore, Campanos ex Senatuſconſulto Romæ cenſeri fuiſſe coactos, cum incertum fuiſſet antea ubi cenſerentur. Notat idem, C. Popillio Lænate, & P. Ælio Ligure Coſſ. cum luſtrum conderent Cenſores Q. Fulvius Flaccus, A. Poſtumius Albinus, minorem aliquanto fuiſſe numerum, *Quia Poſtumius Conſul pro concione edixerat, qui ſocium Latini nominis, ex edicto C. Claudii Conſulis redire in civitates ſuas debuiſſent, ne quis eorum Romæ, ſed omnes in ſuis civitatibus cenſerentur.* Ulpiani libro tertio De cenſibus verba hæc ſunt: *Is vero qui agrum in alia civitate habet, in ea civitate profiteri debet, in qua ager eſt; agri enim tributum eam civitatem debet levare, in cujus territorio poſſidetur.* Extat id l. Forma, §. 2. D. De cenſibus. Habetur quoque lex Impp. Theodoſii & Valentiniani, Cod. De naturalibus liberis, quam hic referre operæpretium eſt: *Si quis, ſeu liber ipſe, ſeu curiæ ſit nexibus obligatus, & tradendi filios naturales, vel omnes, vel quos quemve maluerit: ejus civitatis curiæ, unde ipſe oritur, & in ſolidum hæredes ſcribendi liberam ei concedimus facultatem. Quod ſi cui, non ex urbe, ſed ex vico, vel poſſeſſione qualibet oriundo naturales liberi contigerint, eoſque velit ſub definitione prædictæ curiæ ſplendore honeſtare, & hæreditatis opibus adjuvare, civitatis adſcribendi ſunt ordini, ſub qua vicus ille ac poſſeſſio cenſetur.* His adſonat Novella 89. cap. 2. §. 2. *Si quis igitur ex quacunque libet oriatur civitate, ſive curialis, ſive etiam liber hujuſmodi ſit fortuna, licebit ei ſuum naturalem offerre filium curiæ illius, unde oritur, civitatis. Si vero nec civis ipſe conſiſtat, ſed ex villa quadam aut vico ſit oriundus, illi à patre offeratur civitati, aut ſemetipſum offerat, ſub qua civitate villa aut vicus tributa perſolvit.* Ex his ſequitur profeſſionem, legibus Romanis, ſequi debuiſſe locum unde origo ducebatur. Peculiare etiam id Judæis fuit, qui in tribus, familias, & domos diſtributi erant. Cum cenſeri populum juſſit David, cenſum tribus Juda ſeorſum adnotavit ſacer Hiſtoricus; quod non feciſſet utique, niſi ſeorſum cenſa fuiſſet. Moribus ergo Romanorum & Judæorum conferre ſe Joſephus debuit in tribum ſuam, quæ Judæ fuit, & in patriam Davidis, patrumque ipſius, unde genus ducebat, quæ Bethlehem fuit.

Tranq. cap. 42. in Jul.

1 pit. Liv. libr. 15.

Liv. libr. 38. cap. 17. & libr. 42. cap. 9.

VI.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [420] - 392
PUBLIC DOMAIN

VI. Nec minoris tarditatis plenum est ac stuporis postremum Bodini argumentum, quo feminas in censum venisse negat; nedum gravidas, & partui proximas, (cujusmodi fuit Maria Christi Jesu mater, cum censendi caussa Bethlehemum venit,) ad tantum iter susceipiendum fuisse coactas. Cui probando Livium citat, quem ait, quotiescunque civium numerum ex censibus describit, hæc fere verba subjicere, *Præter mulieres*: neque vero Mosem aut Davidem, habitis à se censibus, feminas aut pueros annis viginti minores censuisse. Ego vero existimo verba, quæ post descriptionem censuum aliquibus locis adjecit Livius, *Præter orbos, orbasque*, vel, *Præter pupillos & viduas*, longe aliter explicanda esse, ac à Bodino explicantur; non enim censu excluses significant *orbos & orbas*, sed potius in censum eos quoque venisse; etsi numerum non exprimit Livius. Locupletem damus fidejussorem Dionysium Halicarnasseum. Is de census institutione differens, cujus auctor fuit Servius Tullius, singulorum ait relata fuisse in censum nomina, parentum item, liberorum, & conjugum. Idem alibi censum à Servio Tullio rege institutum, docet à T. Largio primo Dictatore fuisse instauratum, descriptis singulorum nominibus, uxorumque, & liberorum. Liquet id etiam ex Ciceronis libro tertio De legibus: *Censores populi, ævitates, suboles, familias, pecuniasque censento.* Factum id dicet Bodinus Romæ, non in Provinciis, proindeque nec in Syria. At os illi occludet Ulpianus, homo Syrus, Tyro oriundus, cujus verba hæc sunt è libro secundo De censibus: *In Syria, à quatuordecim annis masculi, à duodecim feminæ, usque ad sexagesimum annum, tributo capitis obligantur.* Id legas l. 3. D. De censibus. De nihilo est quod subjicit Bodinus, censibus à Mose & Davide actis excluses fuisse pueros & feminas: nam etiamsi eorum expressa sint duntaxat nomina qui arma ferre possent, non ex eo colligitur reliquam multitudinem, senum, feminarum, & puerorum in censum non venisse: sæpe enim & Livius, ut monui, eorum tantum describit numerum, qui armis erant idonei, quamvis & alii quoque, cujuscunque tandem ætatis essent vel sexus, censerentur. Præterea Mariam matrem Christi fuisse ἐπικληρον, propterea que Josepho proximo agnato ex lege Mosis nupsisse, à viris eruditis demonstratum est. Quo posito, eam certe ad censum venisse oportuit, alioqui sublatum fuisset nomen patris illius de familia sua, quia non habuit filium; atque ita violata esset lex à Deo sancita, cum Salphaadi filiabus ἐπικλήρις paterna hæreditas adjudicata est. Recte ergo Tertullianus: *Apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus.*

Quintum argumentum.

Dion. Hal. lib. 1, & 5, & 9.

CAPUT XI.

De nomine Jesu, quod Servatorem sonat.

ISA. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus; egressus est Salvator meus.*

Isa. 62. 1, 11. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur ..... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo.*

Isa. 63. 8, 9. *Et dixit,* (Dominus) *Verumtamen populus meus est, filii non negantes; & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos.*

Habac. 3. 13. juxta Sextam Editionem: ἐξῆλθες τῦ σῶσαι τὸν λαόν σου διὰ Ιησουῦ Χριστόν σου. *Exiisti ad servandum populum tuum per Jesum Christum tuum.*

Habac. 3. 18. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis filia Sion; jubila,*

MATTH. 1. 20, & seq. *Angelus Domini apparuit in somnis ei* (Josepho) *dicens: Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum .... Et non cognoscebat eam* (Joseph,) *donec peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum.*

Luc. 1. 30, 31. *Et ait Angelus ei, Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.*

Luc. 2. 21. *Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus, quod vocatum est ab Angelo, priusquam in utero conciperetur.*

filia Jeruſalem : Ecce rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator.

Jeſu nomen in Veteri Teſtamento præſignificatum eſſe, & vi mirifica pollere Judæi fatentur. Elias Lev. Thiſb. in ישו.

I. EBRAICUM Chriſti nomen eſt ישוע, unde priſci Judæi & recentiores poſtremam literam detriverunt, ut ſupereſſet ישו, ſive quod literam illam pronuntiare difficile ſit, ſive quod ſalutare hoc nomen Chriſto Jeſu tribuere verpi illi recuſarent. Rem enim dubiam relinquit Elias in Thiſbi. Utut eſt, vulgatum inter illos Chriſti Jeſu nomen eſt ישו, quod in aliquibus Veteris Teſtamenti locis ad Chriſtum pertinentibus reperitur; collectis ראשי תיבות, *capitibus dictionum*, per eam Cabalæ artem quam Rabini appellant כתב נוטריקון, hoc eſt, *ſcripturam quæ fit per notas*. Velut in quadrageſimo nono capite Geneſeos, commate decimo, quod Meſſiam prædicere ſatis conſtat ex iis quæ ſuperius diſſeruimus, hæ voces extant: יבא שילה ולו, quarum acroſtichis eſt ישו. Item in Pſalmo ſeptuageſimo primo, qui venturi Meſſiæ vaticinium eſt, hæc legas commate decimo ſeptimo: ינון שמו ויתברכו, quarum dictionum ſi ſumma elementa conjunxeris, exurget dictio ישו. Meſſiam quoque prænuntiat Pſalmus nonageſimus quintus, cujus duodecimus verſiculus ab his vocibus capit initium: יעלוז שדי וכל, quarum ſigla dant vocabulum ישו. Quæ quanquam ſunt Judaicæ vanitatis pleniſſima, ſuis tamen artibus impuri homines revincendi ſunt, & ſuo ſibi gladio jugulandi. Quin & ſerpentium morſus, & hauſtus veneni, nomine Jeſu ſanatos fuiſſe Thalmudiſtæ referunt in libro De ſabbatho, capite decimo quarto, & in Avoda Zara, ſecundo capite.

CAPUT XII.

De nomine Emmanuel, quod ſignificat, Nobiſcum Deus.

ISA. 7. 14. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

MATTH. 1. 20, & ſeq. *Angelus Domini apparuit in ſomnis ei* (Joſepho) *dicens, Joſeph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt: pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jeſum; ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Hoc autem totum factum eſt, ut adimpleretur quod dictum eſt à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod eſt interpretatum, Nobiſcum Deus.*

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis.*

Emmanuelem eſſe Jeſum ex Maſoretharum doctrina probatur. Seph. Aeman. cap. 1.

I. ETSI Gematricæ artis Judæorum ſumma inanitas eſt, quoniam tamen ad oppugnandam Chriſtianorum cauſſam ea utuntur aliquando Judæi, retorquenda in auctores hæc ſtoliditas eſt. Legitur in Sepher Aemana, juxta diſciplinæ hujus ratiocinia, ἰσοψήφους eſſe, dictionem hanc *Emmanuel*, עמנואל, & illam *Jeſus*, ישועה. Unde unum eumdemque eſſe Emmanuelem illum ab Iſaia prænuntiatum, ac Jeſum Dominum, ſi ſibi conſtare & doctrinæ ſuæ præceptis conſentanea loqui velint, fateri omnino neceſſe habent Maſorethæ.

CAPUT XIII.

Magi Jeſum adorant, eique munera offerunt.

PSALM. 71. 9, & ſeq. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharſis & inſulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent..... Et vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ.*

MATTH. 2. 1, & ſeq. *Cum ergo natus eſſet Jeſus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Jeroſolymam, dicentes, Ubi eſt, qui natus eſt Rex Judæorum? ..... Intrantes domum in-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [422] - 394
PUBLIC DOMAIN

Isa. 8. 3, 4. *Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, Festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.*

Isa. 60. 6. *Omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes.*

venerunt puerum cum Maria matre ejus, & procidentes adoraverunt eum, & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

CAPUT XIV.

Jesus fugit in Ægyptum, & post diuturnam moram redit in patriam.

OSE. 11. 1. *Ex Ægypto vocavi filium meum.*

MATTH. 2. 14, & seq. *Qui (Joseph) consurgens accepit puerum, & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum, & erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ex Ægypto vocavi filium meum ..... Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, dicens, Surge, & accipe puerum & matrem ejus, & vade in terram Israël; defuncti sunt enim qui quærebant animam pueri. Qui consurgens accepit puerum, & matrem ejus, & venit in terram Israël.*

CAPUT XV.

Infantium cædes ab Herode perpetrata.

JEREM. 31. 15. *Hæc dicit Dominus: Vox in excelso audita est lamentationis, luctus, & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt.*

MATTH. 2. 16, & seq. *Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus; Rachel plorans filios suos, & noluit consolari, quia non sunt.*

I. MEMORABILE est, & ad fidem Evangelicæ Historiæ conciliandam peropportunum Augusti dictum, de Herodis sævitia in Judæorum infantes, ipsumque adeo ejus filium, quod refertur à Macrobio. *Cum audisset*, inquit, *inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait, Melius esse Herodis porcum esse quam filium.* Filius ille Herodis inter pueros Judæos Bethlehemitas à patre interfectus, ecquis tandem fuerit, varie est ab eruditis disceptatum. Baronius, aliique censent fuisse eum infantem recens natum, jussu patris cum aliis interfectum, ne is foret ad quem, ex Magorum vaticinio, regnum Judæorum esset perventurum; ejus mentionem fuisse prætermissam à Josepho, quem alias res complures memoria dignas silentio quoque pressisse constat; velut Jobi historiam & Piscinæ ad Probaticam portam, cujus præter Johannem Benjamin quoque meminit in Itinerario. Hanc opinionem merito refellit Casaubonus. Opinatur Grotius duas historias in unam confudisse Macrobium, alteram de Bethlehemitarum infantium cæde, quam ex libris Christianorum, Christianus fortasse & ipse acceperat; alteram de cæde Antipatri à patre Herode interfecti: cujus opinionis argumenta pro-

Expenditur locus Macrobii de dicto Augusti, cum Herodis fil. inter Bethlehemiticos infantes occisum accepisset. Macrob. Sat. libr. 2. cap. 4. Baron. ad A. 1. cap. 50. Casaub. adv. Baron. Exercit. 2. cap. 16. Grot. in Matth. 2. 16.

fert nonnulla. Equidem Antipatrum à Macrobio notari existimo; sic tamen ut non duas in unum confuderit historias, sed unicam historiam, eamque distinctam ac veram narraverit. Nam quod scribit occisum eum fuisse inter pueros Bethlehemitas, non sic intelligendum est, quasi unus fuerit ex his pueris; sed quo tempore trucidati illi sunt, eodem & hunc morte fuisse affectum. Inane ergo est quod objicit Grotius, Antipatrum jam provectum ætate, quique Bethlehemi non erat, cum interficerentur Bethlehemitici infantes, non satis recte dici inter eos fuisse occisum. Cædes modo Antipatri & infantium eodem circiter tempore, ejusdemque hominis jussu patrata sit, etiamsi magnum inter hos, illumque fuerit discrimen ætatis, nec eodem loco cæsi sint, jure dicetur inter illos fuisse necatus: cum præsertim non intra Bethlehemi oppidi muros laniena hæc grassata sit, sed omnes ejus fines fuerit pervagata, ut habet Evangelista. Addit Grotius Antipatrum quinto ante Herodis mortem die fuisse occisum: παιδοκτονίαν autem aliquanto ante contigisse, idque intelligi ex eo quod defuncto Herode in patriam ex Ægypto statim Joseph cum Jesu & Maria redierit. Si tempora recte distinxeris, plana omnia fient. Nam post discessum Magorum, de capessenda in Ægyptum fuga admonitus Joseph ab Angelo, illuc statim profectus est. Secuta est deinde aliquanto post παιδοκτονία. Hanc excepit Antipatri interitus. Extinctus est quinto post die Herodes ipse. Rumor postmodum confusus, ut fit, & indistinctus de cæde infantium & Antipatri dissipatur, venitque ad Augustum; qui re nondum accurate explorata, neque discrimine locorum, aut facinoris modo, caussisve intellectis, memor jam duos ab Herode filios prius interfectos, Alexandrum & Aristobulum, Melius esse dixit Herodis porcum esse, quam filium. Instat Grotius, atque dictum ad Antipatri cædem, non ad παιδοκτονίαν pertinere, atque inde apparere prius illud solum ad Augustum esse perlatum, Macrobium vero illuc παιδοκτονίας mentionem perperam attexuisse. Quod ita se habere non concedimus: nam ut atrocius Augusto visum est, Herodem in provectæ jam ætatis filium, regnique sui successorem testamento designatum, ac suæ jam dignitatis participem sæviisse, quam in ignobile puerorum vulgus, ita illud potius dicto falso, quam istud prosecutus est. Fortasse & de παιδοκτονίᾳ quid sentiret adjecit, sed à Macrobio, vel ab eo unde accepit Macrobius, prætermissum hoc est, cui jocos tantum Augusti referre fuerat propositum. Constet ergo hac in parte sua fides Macrobio, qui illustri testimonio Evangelicam hanc historiam asseruit.

Matth. 2. 16.

CAPUT XVI.

Jesus habitat Nazarethum, & Nazaræus appellatur.

JUDIC. 13. 5, 7. *Concipies & paries filium, cujus non tanget caput novacula: erit enim Nazaræus Dei ab infantia sua, & ex matris utero; & ipse incipiet liberare Israël de manu Philistinorum ..... Ecce concipies & paries filium, cave ne vinum bibat, nec siceram, nec aliquo vescaris immundo, erit enim puer Nazaræus Dei ab infantia sua, ex utero matris suæ, usque ad diem mortis suæ.*

Isa. 11. 1. juxta Ebraicum exemplar: *Et egredietur virga de radice Jesse, & Nazaræus de radice ejus ascendet.*

Isa. 53. 2. *Et ascendet sicut virgultum, & sicut radix de terra sitienti.*

MATTH. 2. 22, 23. *Admonitus* (Joseph) *in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.*

Luc 9. 39. & seq. *Et ut perfecerunt* (Joseph & Maria) *omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galilæam, in civitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat ..... Et descendit* (Jesus) *cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

CAPUT XVII.

Johannes Christi præcursor.

ISA. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exal-*

MATTH. 3. 1, & seq. *In diebus autem illis venit Johannes Baptista prædicans in deserto Judææ, & dicens, Pœnitentiam agite,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [424] - 396
PUBLIC DOMAIN

tabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.

Mal. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Testamenti quem vos vultis.*

appropinquavit enim regnum cœlorum. Hic est enim qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.

Matth. 11. 7, 10. *Cæpit Jesus dicere ad turbas de Johanne ..... Hic est de quo scriptum est, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Et Luc. 7. 27.

Marc. 1. 1, & seq. *Initium Evangelii Jesu Christi, filii Dei: sicut scriptum est in Isaia Propheta, Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.*

Luc. 1. 76. *Et tu, puer, Propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, parare vias ejus.*

CAPUT XVIII.

Spiritus sanctus descendit super Jesum recens baptizatum; cui & testimonium perhibetur à Deo Patre, tunc, & cum transfiguratus est.

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini.*

Isa. 42. 1, & seq. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet; in veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro.*

Matth. 3. 16, 17. *Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cæli; & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se. Et ecce vox de cælis dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Et Marc. 1. 9, & seq. & Luc. 3. 21, 22.

Matth. 12. 15, & seq. *Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: & præcepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam Spiritum meum super eum, judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet: donec ejiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 17. 5. *Adhuc eo loquente, ecce nubes obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.* Et Marc. 9. 6. & Luc. 9. 34, 35.

Joh. 1. 32, & seq. *Et testimonium perhibuit Johannes dicens, Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei.*

2. Petr. 1. 17. *Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum hu-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [425] - 397
PUBLIC DOMAIN

jusmodi à magnifica gloria, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipsum audite.

CAPUT XIX.

Jesus unctus à Deo.

PSALM. 2. 2. *Adstiterunt reges terræ, & Principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus.*

Psalm. 44. 8. *Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Isa. 61. 1. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

LUC. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me ..... Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.*

Act. 2. 36. *Certissime sciat ergo omnis domus Israël, quia & Dominum eum & Christum fecit Deus hunc Jesum quem vos crucifixistis.*

Act. 4. 26. 27. *Adstiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adversus Dominum, & adversus Christum ejus: convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum puerum tuum Jesum quem unxisti, Herodes & Pontius Pilatus.*

Act. 10. 37, 38. *Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: incipiens enim à Galilæa, post baptismum quod prædicavit Johannes, Jesum à Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto & virtute.*

Ebr. 1. 8, 9. *Ad Filium autem, Thronus tuus Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.*

CAPUT XX.

Jesus jejunat & esurit.

PSALM. 34. 13. *Humiliabam in jejunio animam meam.*

Psalm. 68. 11. *Et operui in jejunio animam meam.*

Psalm. 108. 24. *Genua mea infirmata sunt à jejunio.*

MATTH. 4. 2. *Et cum jejunasset* (Jesus) *quadraginta diebus & quadraginta noctibus, postea esuriit.* Et Luc. 4. 2.

Matth. 21. 18. *Mane autem revertens* (Jesus) *in civitatem esuriit.* Et Marc. 11. 12.

CAPUT XXI.

Jesus Verbum Dei.

PSALM. 106. 20. *Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

Isa. 55. 10, 11. *Quomodo descendit imber & nix de cœlo, & illuc ultra non revertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo, non revertetur ad me*

JOH. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Apoc. 19. 11, 13. *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur Fidelis & Verax ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus, Verbum Dei.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [426] - 398
PUBLIC DOMAIN

vacuum, ſed faciet quæcumque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.

I. CHRISTUM Jeſum eſſe Verbum Dei agnoſcunt Muhammedani: adeo ut Verbum Dei, proprium ipſi nomen Alcoranus aſſignet, quod & à Rabbinis obſervatum eſt. Sed & R. Iſaac ben Aramah librum Numerorum explanans hanc clauſulam, quam hic è Pſalmo centeſimo ſexto proponimus: *Miſit Verbum ſuum & ſanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum*, non in Meſſia ſolum, ſed & in Jeſu eventum habere ſatis clare docet: veniſſe enim ait ad ſanandos omnes, ſed non ab omnibus fuiſſe receptum, verum ab aliquibus tantum, iiſque rudioribus & obtuſi ingenii viris, piſcaturam in mari exercentibus. Quod & probat ſequenti Pſalmi ejuſdem commate: *Qui deſcendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipſi viderunt opera Domini & mirabilia ejus in profundo.* Quæ Chriſti Jeſu Apoſtolos haudquaquam obſcure notant. Plurima afferuntur Thargumiſtarum loca, quibus יהיה redditur, מימר יהוה, *Verbum Dei*. Scio quid contra afferat Theodoricus Hackſpanus, ut oſtendat מימר idem ſignificare ac ἀυτὸς, quemadmodum & נפש, *Anima*; adeo ut *Verbum meum* & *Anima mea* nil aliud ſonent quam, *Ego*: ut in Levitico: *Hæc ſunt judicia, atque præcepta, & leges quas dedit Dominus inter ſe, & inter filios Iſraël.* Pro, *inter ſe*, Onkelos habet: בין מימריה, *Inter Verbum ſuum*. Sexcenta hujuſmodi proferuntur. Sed alia ſunt, in quibus locum habere non poteſt hæc interpretatio; cujuſmodi eſt iſtud è Pſalmi centeſimi noni primo commate: *Dixit Dominus Domino meo*, quod Chriſtum haud dubie reſpicit, vel ipſis priſcis Judæis teſtibus, ut ſupra oſtendi. Id ita exponit Jonathan: *Dixit Dominus Verbo ſuo*, למימריה. Ex quo conjicere poſſumus in aliis quoque Thargumiſtarum ſententiis vocem מימר, licet ambiguæ ſit ſignificationis, & ad Deum ſimpliciter, vel ad Verbum Dei referri poſſit, non ſemper tamen priorem obtinere ſenſum, quod vult Hackſpanus, ſed & aliquando ſecundum.

Jeſum Muhammedani Verbum Dei nominant. Meſſiam fore Verbum Dei ſciſcunt Judæi. Alcor. Sur. 4. Pſalm. 106. 20, 23, 24.

Hackſp. Deuſu libror. Rabbinic. cap. 2. Levit. 26. 46.

Pſalm. 109. 1.

CAPUT XXII.

Jeſus Filius Dei.

2. REG. 7. 13, 14. *Ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum. Ego ero ei in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium.*

Pſalm. 2. 7. *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Pſam. 88. 27, 28. *Ipſe invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & ſuſceptor ſalutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ.*

Pſalm. 109. 1, & ſeq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis ..... Ex utero ante luciferum genui te.*

Prov. 8. 22, & ſeq. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quidquam faceret à principio ..... Nondum erant abyſſi, & ego jam concepta eram ..... ante colles ego parturiebar.*

Prov. 30. 4. *Quis aſcendit in cœlum atque deſcendit? quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? quis colligavit aquas quaſi in veſtimento? quis ſuſcitavit omnes terminos terræ? quod nomen eſt ejus, & quod nomen filii ejus, ſi noſti?*

Sap. 2. 1, 12, & ſeq. *Dixerunt cogitantes apud ſe non rectè ..... Circumveniamus Juſtum, quoniam inutilis eſt nobis ..... Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & Filium Dei ſe nominat .... gloriatur Patrem ſe habere Deum ..... Si eſt verus Filius Dei, ſuſcipiet eum.*

MATTH. 3. 17. & 17. 5. *Et ecce vox de cœlis dicens: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Et Marc. 1. 11. & Luc. 3. 22. & Joh. 1. 34.

Matth. 4. 3, 6. *Et accedens Tentator dixit ei: Si Filius Dei es, dic ut lapides iſti panes fiant ..... Si Filius Dei es, mitte te deorſum.* Et Luc. 4. 3, 9.

Matth. 8. 29. *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis & tibi, Jeſu, Fili Dei?* Et Marc. 5. 7. & Luc. 8. 28.

Matth. 10. 32. *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cœlis eſt: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo, qui in cœlis eſt.* Et Luc. 9. 26. & Apoc. 3. 5.

Matth. 11. 25, & ſeq. *In illo tempore reſpondens Jeſus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam ſic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo: & nemo novit Filium, niſi Pater; neque Patrem quis novit, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare.* Et Luc. 10. 21, & ſeq. & Joh. 3. 34. & 13. 3. & 17. 1, 2.

Matth. 12. 50. *Quicunque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis eſt, ipſe meus frater, & ſoror, & mater eſt.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [427] - 399
PUBLIC DOMAIN

Isa. 45. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & justitia oriatur simul: ego Dominus creavi eum.*

Ose. 11. 1. *Ex Ægypto vocavi Filium meum.*

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël: & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Matth. 14. 33. *Qui autem in navicula erant, venerunt, & adoraverunt eum dicentes, Vere Filius Dei es.*

Matth. 16. 15, & seq. *Dicit illis Jesus, Vos autem, quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit, Tu es Christus, Filius Dei vivi. Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona; quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.* Et Joh. 6. 69.

Matth. 26. 63, 64. *Jesus autem tacebat, & Princeps Sacerdotum ait ei, Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis, si tu es Christus, Filius Dei. Dicit illi Jesus, Tu dixisti.*

Matth. 27. 39, & seq. *Prætereuntes autem blasphemabant eum .... dicentes .... Si Filius Dei es, descende de cruce ..... Dixit enim quia Filius Dei sum.*

Matth. 27. 54. *Centurio autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu, & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes, Vere Filius Dei erat iste.*

Similia apud reliquos Novi Testamenti Scriptores per se quisque passim reperire potest, quæ brevitatis studio prætermittimus.

Refelluntur Judæi, Messiam Filium Dei esse, aut in Veteri Testamento Filium Dei dictum fuisse negantes.

I. TERTULLIANUS adversus Praxean sic disserit: *Nobis omnes Scripturæ, & veteres Christum Dei, & novæ Filium Dei præfiniunt.* Hæc Judæorum fermentum sapiunt, qui in Veteri Testamento prædictum quidem fatebantur esse Christum, Filium vero Dei futurum præsignificasse ullo modo Vetus Testamentum negabant. Ἰουδαῖος ἦ, inquit Origenes, οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, ὅτι προφήτης τις εἶπεν ἥξειν Θεοῦ υἱόν. ὃ γὰρ λέγουσιν, δῆλον ὅτι μέλλει ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλάκις γε ζητοῦσι παρ' ἡμῶν ἁπλῶς περὶ υἱοῦ Θεοῦ, ὡς οὐδενὸς ὄντος ἄλλου, οὐδὲ προφητευθέντος. *Judæus vero haudquaquam sane fateatur Prophetam aliquem dixisse venturum Filium Dei. Quod enim dicunt, hoc est, venturum nempe Christum Dei. Et sæpe in disputationibus quærunt statim à nobis de Dei Filio, quasi nullus sit hujusmodi vel à Prophetis prædictus.* Aliter tamen Philoni visum est, qui non semel Verbum Dei, primogenitum ipsius Filium appellat. Atqui proxime ostendimus Verbum Dei Ebræos Messiam interpretari. Unde sequitur juxta Ebræos Messiam esse Filium Dei. Adde illustrem hanc ῥῆσιν è Psalmo secundo: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te:* & alteram illam è Psalmo centesimo nono: *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis:* quibus & Filium Dei esse Messiam, & divinæ naturæ consortem significatur. Sic Apollinem (si sacra licet profanis miscere) ad dextram Jovis sedere canit Callimachus, quod Jovis esset Filius. Itaque cum istis ad dignitatem suam asserendam uteretur Christus, *Nemo poterat ei respondere verbum: neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.* Subdit Psaltes: *Ex utero ante Luciferum genui te;* quod itidem ut superiora ad Messiam Ebræorum doctissimi referunt, ut in Propositione septima declaravimus. Notabilis quoque est & ad rem nostram accommodata priscorum Judæorum observatio, qui ex his septuagesimi primi Psalmi verbis: *Ante Solem permanet nomen ejus:* ubi Ebraica habent, לפני שמש ינון שמו, finxerunt ינון unum esse ex Messiæ nominibus. Sic Thalmud in libro Sanhedrin, capite ultimo: sic Bereshith Rabbah R. Mosis Hadarsan: sic Echa Rabbathi: sic Midrasch Thehillim: sic R. Selomoh in Michæam. Atqui ינון sit à radice נין, quæ dictio *filium* sonat: ut ינון idem sit ac υἱωθὴς, *in filium ascitus.* Quamobrem ex ipsorum sententia Messias ante orbem conditum vocabatur ינון, hoc est υἱωθείς. Cujus autem filius esse vel dici potuit? non alterius certe quam Dei? Nam quod sic dictum volunt, quia υἱωθὲν, sive ortum dabit mortuis, ut habet Bereshith Rabbah, frustra sunt, cum ינון sit in Niphal, & habeat significationem passivam, quemadmodum optime docet R. David Kimchi in Michlol. Hæc observatio Rabbinica est, hoc est frigida & insulsa, verum prætermitti non debuit, ut intelligat Lector credidisse illos Messiam fore Filium Dei. Quid quod de Messia dictum hoc fatentur Ebræi, quod extat in Psalmo octogesimo octavo: *Ipse invocabit me:*

Tertull. adv. Prax. cap. 24. Origen. contr. Cels. libr. 1.

Psalm. 2. 7.

Psalm. 109. 1, 3.

Callim. Hymn. in Apoll.

Matth. 22. 46.

Psalm. 71. 17.

Psalm. 88. 27, 28.

Pater

Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ: & ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ: ut aperte docetur in Veelle Schemoth Rabbah. Cavillantur hic Judæi pro more suo, & Messiam Dei filium dici censent, quod eum sic amaturus sit Deus, ut pater filium suum amare solet; hoc est Deum Messiæ patrem fore amore, non natura; quemadmodum Israël filius Dei primogenitus appellatur; propterea quæ dixisse בני אתה, *Filius meus es tu*, non בן לי אתה, *Filius mihi es tu*; quod dixisset utique, si natura pater fuisset. Hæc leges in Midrasch Thehillim. Ergo affectu & amore, non natura, Jacobi Filius erat Judas, quem sic compellabat pater moriens: *Ad prædam, fili mi*, בני, *ascendisti*: non, בן לי: amore item filius Davidis Absalom, quem mortuum desiderii impatiens pater sic affabatur: *Absalom fili mi*, 2. Sam. 18. 33; *fili mi Absalom*: בני, non, בן לי. Gen. 49. 9.

CAPUT XXIII.

Jesu Discipuli, Filii Dei.

Sap. 5. 3, & seq. *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est.*

Eccli. 4. 10, & seq. *In judicando esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matri illorum: & eris tu velut filius Altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater.*

Isa. 1. 2, 4. *Audite, cæli; & auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est: Filios enutrivi, & exaltavi; ipsi autem spreverunt me ..... Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.*

Isa. 63. 16. *Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israël ignoravit nos: tu Domine, pater noster, redemtor noster, à sæculo nomen tuum.*

Isa. 64. 8. *Et nunc, Domine, pater noster es tu; nos vero lutum.*

Jer. 3. 19. *Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram exercituum gentium? Et dixi, Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.*

Ose. 1. 10. *Et erit numerus filiorum Israël, quasi arena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur: & erit in loco ubi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis, Filii Dei viventis.*

Matth. 5. 16, 44, & seq. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est ..... Orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est ..... Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est.* Et Matth. 6. 1, 4, 6, 14, 15, 18, 26, 32. & 7. 11. & 10. 20, 29. Luc. 11. 13. & 12. 30, 32. Joh. 8. 38.

Matth. 6. 9. *Sic ergo vos orabitis, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum.* Et Marc. 11. 25, 26. Luc. 11. 2, & seq.

Matth. 23. 9. *Et patrem nolite vocare vobis super terram; unus est enim Pater vester, qui in cœlis est.*

Joh. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus; qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

Joh. 20. 17. *Dicit ei Jesus ..... Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum.*

Rom. 1. 7. *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro & Domino Jesu Christo.* Et 1. Cor. 1. 3. & 2. Cor. 1. 2. & Ephes. 1. 2. & Phil. 1. 2. & 4. 20. & Col. 1. 3. & 1. Thess. 1. 3. & 3. 11, 13. & 2. Thess. 1. 1, 2. & 2. 15. & Phil. 3.

Rom. 8. 14, & seq. *Quicunque enim spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei: si autem filii, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ..... Nam expectatio creaturæ, revelationem filiorum Dei expectat: vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à servitute, in libertatem filiorum Dei ..... ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemtionem corporis nostri. ..... Nam quos præscivit, & prædestinavit conformes fieri imaginis Fili sui, ut sit*

ipſe primogenitus in multis fratribus.

Rom. 9. 6, 7, 8, 25, 26. *Non enim omnes qui ex Iſraël ſunt, ii ſunt Iſraëlitæ; neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filii: ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen; id eſt, non qui filii carnis, hi filii Dei; ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine ..... Sicut in Oſee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam: & erit in loco ubi dictum eſt eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi.*

Gal. 3. 26. *Omnes enim filii Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu.*

Gal. 4. 4, & ſeq. *At ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub Lege, ut eos qui ſub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quoniam autem eſtis filii, miſit Deus ſpiritum Filii ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, Pater. Itaque jam non eſt ſervus, ſed filius. Quod ſi filius, & hæres per Deum ..... Nos autem, fratres, ſecundum Iſaac promiſſionis filii ſumus.*

Eph. 1. 5. *Qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum per Jeſum Chriſtum in ipſum.*

Phil. 2. 15. *Ut ſitis ſine querela, ſimplices filii Dei.*

1. Joh. 3. 1, & ſeq. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & ſimus ..... Chariſſimi, nunc filii Dei ſumus ..... Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit; quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare, quoniam ex Deo natus eſt. In hoc manifeſti ſunt filii Dei, & filii Diaboli.*

1. Joh. 4. 4, 7. *Vos ex Deo eſtis, filioli. ..... Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum.*

1. Joh. 5. 1, 4, 18. *Omnis qui credit quoniam Jeſus eſt Chriſtus, ex Deo natus eſt ..... Quoniam omne quod natum eſt ex Deo, vincit mundum. ..... Scimus quoniam omnis qui natus eſt ex Deo, non peccat, ſed generatio Dei conſervat eum.*

CAPUT XXIV.

Jeſus primogenitus.

PSALM. 88. 28. *Et ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus terræ.*

Eccli. 24. 5. *Ego* (Sapientia) *ex ore Altiſſimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.*

Zach. 12. 10. *Et effundam ſuper domum David, & ſuper habitatores Jeruſalem, ſpiritum gratiæ & precum: & aſpicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu, quaſi ſuper unigenitum; & dolebunt ſuper eum, ut doleri ſolet in morte primogeniti.*

ROM. 8. 29. *Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit, conformes fieri imaginis Filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus.*

Col. 1. 15, & ſeq. *Qui* (Jeſus) *eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt univerſa in cœlis, & in terra, viſibilia, & inviſibilia, ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates: omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [430] - 402
PUBLIC DOMAIN

Ebr. 1. 6. *Et cum iterum introducit* (Deus) *primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei.*

Apoc. 1. 4, 5. *Gratia vobis & pax à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum.*

CAPUT XXV.

Jesus Deus.

GEN. 19. 24. *Igitur Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cælo.*

Psalm. 44. 7, 8. *Sedes tua, Deus, in seculum seculi: virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis ..... Ex utero ante luciferum genui te.*

Isa. 7. 14. *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: ecce Virgo concipiet, & pariet Filium; & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Isa. 9. 6. *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus; & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.*

Isa. 25. 6, & seq. *Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus & lætabimur in salutari ejus.*

Isa. 35. 4, & seq. *Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

Isa. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. ..... Dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit. Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ, & libravit in pondere montes, & colles in statera? quis adjuvit spiritum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit, & ostendit illi?*

Isa. 45. 14, 15. *Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt:*

MATTH. 3. 3. *Hic est enim* (Johannes) *qui dictus est per Isaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Et Marc. 1. 1, & seq. & Luc. 1. 76.

Joh. 1. 1. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.*

Joh. 5. 18. *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat sabbathum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.*

Joh. 10. 30, & seq. *Ego & Pater unum sumus ..... Responderunt ei Judæi ..... Tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis Jesus ..... Quem Pater sanctificavit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum.*

Joh. 14. 1, & seq. *Creditis in Deum, & in me credite ..... Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis, & à modo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Jesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem.*

Joh. 16. 15. *Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt.* Et Joh. 17. 10.

Joh. 20. 27, 28. *Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

Rom. 9. 5. *Ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.*

Rom. 14. 10, 11. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

1. Cor. 10. 9. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum* (Patrum nostrorum. Num. 21. 5.) *tentaverunt, & à serpentibus perierunt.*

Gal. 1. 1, 11, 12. *Paulus Apostolus, non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [431] - 403
PUBLIC DOMAIN

post te ambulabunt, vincti manibus pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.

Isa. 48. 12, & seq. *Audi me Jacob & Israël quem ego voco: ego ipse, ego primus, & ego novissimus. Manus mea mensa est cœlos, ego vocabo eos, & stabunt simul ..... Accedite ad me, & audite hoc: non à principio in abscondito locutus sum: ex tempore antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus.*

Isa. 51. 16. *Posui verba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plantes cœlos, & fundes terram, & dicas ad Sion, Populus meus es tu.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et Jerem. 33. 1, 16.

Bar. 3. 36, & seq. *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius adversus eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus.*

Hab. 3. 38. *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. 2. 8, & seq. *Hæc dicit Dominus exercituum, Post gloriam misit me ad gentes, quæ spoliaverunt vos: qui enim tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei: quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt præda his qui serviebant sibi; & cognoscetis quia Dominus exercituum misit me. Lauda, & lætare filia Sion; quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui: & scies quia Dominus exercituum misit me ad te.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David & super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut dolere solet in morte primogeniti.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad Templum suum Dominator quem vos quæritis, & Angelus testamenti quem vos vultis.*

Christum, & Deum Patrem ..... Notum enim vobis facio, Fratres, Evangelium quod evangelizatum est à me, quia non est secundum hominem: neque enim ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

Philipp. 2. 5, 6. *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Jesu: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.*

Col. 1. 15, & seq. *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis & in terra, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates; omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.*

Ebr. 1. 2, & seq. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & sæcula. ..... Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et, Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

1. Joh. 5. 7. *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.*

1. Joh. 5. 20. *Scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna.*

Apoc. 1. 7, 8. *Ecce venit* (Jesus Christus) *cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent se super eum omnes tribus terræ: etiam, amen. Ego sum Alpha & Omega; principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est, omnipotens.*

Apoc. 4. 8. *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [432] - 404
PUBLIC DOMAIN

I. *Disputatur de significatione vocabuli* אל, *Isa. 7. 14. & 9. 6.* II. *Disputatur de significatione vocis* יקרא, *Isa. 9. 6.* III. *Disputatur de significatione vocis* יעץ, *Isa. 9. 6.* IV. *A Judæorum fraudibus vindicatur Zach. 12. 10.* V. *Judæi Messiæ* θεότητα *confessi sunt.*

I. NON hic referre instituo quæcumque adversus horum temporum Samosatenos à recentioribus Theologis feliciter disputata sunt. Nihilo magis ea mihi repetere consilium est, quæ Propositione septima disseruimus, cum ea fere vaticinia, quibus contextum est hoc caput, Christi prænuntia esse probaremus: nec ea referte, quæ à Kimchio & Lipmanno sunt oppositа, ut præcipuas quasdam ex allatis hoc capite prædictionibus Christo Jesu detraherent: cum solidis responsionibus jam ab aliis excepta sint. Proponam duntaxat paucula quædam, quæ ad hanc Parallelismi nostri partem illustrandam pertinent, in qua Christi Jesu divinitatem ex utriusque Testamenti consensu asseruimus. Ac primum adversus splendidum illud ex nono Isaiæ capite vaticinium, in quo futurum prænuntiatur, ut Parvulus ille, quem Messiam esse declaravimus in Propositione septima, appelletur *Deus*, אל; & adversus alterum ex Prophetæ ejusdem septimo capite, in quo prædicitur futurum ut Filius ille ex Virgine nascendus, quem & Messiam esse evicimus, vocetur *Emmanuel*, hoc est, *Nobiscum Deus*; opponunt Judæi, eorumque gregalis Bodinus, vocem אל, nihil aliud sonare, quam *fortem*, *robustum*, & *potentem*, propterea que principibus interdum & optimatibus aptari. Cujus exceptionis levitatem vel ipsa Isaiæ verba manifesto aperiunt: *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis*, אל גבור. Si אל, *fortem* hic significat, quid attinebat vocem גבור subjicere, cui idem inest intellectus? Scio Aquilam & Symmachum vertisse ἰσχυρὸς, δυνατὸς, Theodotionem vero, ἰσχυρὸς, δυνάστης. Verum quid à Proselytis Judæis Aquila & Theodotione, quid ab Ebionita Symmacho fidei expectemus? His opponimus Septuaginta Interpretes, qui sic reddiderunt verba ista, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς· *Deus, robustus, potens.* Ita quidem habet Aldina editio, ita Complutensis; ita vetustissimi Patres Irenæus & Ignatius, ita Eusebius, testimonium hoc conceptum referunt. Procopius quoque vocabulum θεὸς, extare apud Senes Septuaginta diserte testificatur. Quamobrem Aquilam falsi merito accusat Theodoretus, quod Ebraica אל גבור, reddiderit ἰσχυρὸς, δυνατὸς, cum reddere debuisset θεὸς ἰσχυρὸς. Rem vero plane conficit, quod observat Procopius, ipsa hæc verba אל גבור, in sequenti capite ad Deum manifeste referri. Hic enim locus, quod controversus non esset, adulteras Interpretum manus non sensit. Certe dictio אל in sacris Codicibus sæpe Deo tribuitur, vel idolis, quæ pro Diis ab Ethnicis habentur. Nec alii præterea quam Deo adscribi, optime à Pagnino observatum est. Unicum excipit locum, qui est in tricesimo primo capite Ezechielis, ubi Chaldæorum rex, אל גוים appellatur. Quanquam & illic Munsterus & Vatablus legunt, איל גוים, hoc est, *Fortis gentium*, *in gentes potestatem habens.* At אל, quod ab איל arcessunt plerique, alii ab אֱלַהּ per contractionem fieri volunt, ut יה à יהוה.

Disputatur de significatione vocabuli אל, *Isa. 7. 14. & 9. 6.*

Bodin. De abd. rerum subl. arcan. libr. 5.

Iren. libr. 4. cap. 66. Ignat. Epist. ad Antioch. Euseb. Dem. libr. 7. & 9. Procop. in Isa. 9. 6. Theod. in Isa. 9. 6. Isa. 10. 21.

Pagn. Thes. in איל Ezech. 31. 11.

II. Ad infringendum loci hujus robur, aliam quoque Judæi fallaciam excogitarunt: nam ויקרא, quod vertendum est, *Et vocabitur*, ipsi reddiderunt, *Et vocabit*, totamque pericopen sic interpretati sunt, *Et Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis.* Ergo isti, אל significare sentiunt *Deum*, & in congerrones suos proxime castigatos incurrunt. Verum est dictionem יקרא, pro diversitate punctorum, vel activam vel passivam significationem habere; sæpius tamen passivam. Cur autem hic activam inesse velint, nullam probabilem causam afferre possunt. Nam quo nobis approbabunt argumento, hoc potius modo intelligendum esse locum hunc: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, vocabit eum Principem pacis*, quam isto: *Et admirabilis, consiliarius, Deus fortis, vocabit eum Patrem futuri seculi, Principem pacis*; vel illo: *Et admirabilis, consiliarius, vocabit eum Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis*; aut hoc denique: *Et admirabilis vocabit eum consiliarium, Deum fortem, Patrem futuri seculi, Principem pacis.* Quam igitur gratis nobis dant interpretationem, gratis possumus repudiare. Verumtamen sine fidejussoribus tantum nobis non arrogamus. Ergo Septuaginta Senes verterunt, κληθήσεται, *vocatur*; Aquila, ἐκλήθη, *vocatus est*, juxta Eusebium; nam juxta Procopium vertit, ἐκάλεσεν, *vocavit*; juxta alios, κληθήσεται; Symmachus, κληθήσεσθαι, *vocabitur.*

Disputatur de significatione vocis יקרא, *Isa. 9. 6.*

Euseb Dem. libr. 7. Procop. in Isa. 9. 6.

III. Legitimum præterea prophetiæ hujus sensum obtundit Grotius, cum verba hæc: יעץ אל גבר, sic vertenda autumat, *Consultator Dei fortis*, ab Interpretum omnium auctoritate desciscens, qui reddunt; *Consiliarius, Deus fortis.* Septuagin-

Disputatur de significatione vocis

יועץ Isa. 9. 6. ta, σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστής· Aquila, σύμβουλος, ἰσχυρὸς, δυνατός· Theodotion, βουλεύων, ἰσχυρὸς, δυνατός· Symmachus, βουλευτικὸς, ἰσχυρὸς, δυνατός· Deinde vocem hanc יעץ usurpare consueverunt Scriptores sacri, in eum qui consilium dat, non qui petit: nec unum puto facile reperiri posse locum, in quo eum obtineat sensum, quem hic ipsi Grotius affingit. Promtius itaque nobis est interpretationem hanc respuere, quam Grotio nobis eam approbare.

A Judæorum fraudibus vindicatur Zach. 12. 10.

IV. Postremum Zachariæ testimonium è duodecimo capite fallaciis Judæorum adulteratum est: nam pro eo quod Ebraici Codices habent, והביטו אלי, *Et aspicient ad me*, legunt, אליו, *ad eum*: nimirum ne idem sit, qui effundit spiritum gratiæ, & qui confixus est: sive ne Deus sit qui in crucem actus est, Jesus nempe Dominus noster. Dei quippe solius est spiritum gratiæ largiri. Verum falsitatem evincunt Septuaginta Senes qui vertunt, καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με, *Et aspicient me*; quos sequuntur Syrus & Arabs. Jonathan ben Uziel, ויבעון מן קדמי, ad verbum, *Et rogabunt de ante me*. Nec corruptum Uzieliden causari possunt, cum sic scripsisse eum fateatur R. Selomoh Jarchi. Eamdem sequuntur lectionem Thalmudistæ in libro Sucah; eamdem R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba, & Aben Ezra. Cum ergo fraudem hanc non aliam ob caussam commentos esse Judæos liquidum sit, quam ne divinitatem ejus cognoscerent agnoscere, qui fuerat confixus, quemque Messiam esse confitebantur, ut inferius suo loco probabitur, patefacta hac fraude & revicta, consequens est, vel Judæorum judicio, Deum esse Messiam qui confixus est, & magno planctu comploratus. Præterea etsi legendum concedamus, אליו, eodem redibit sententia, cum prima persona, si relativum sequatur, per tertiam sæpe in his libris exprimatur, ut vere à Grotio observatum est. Sequentia id ostendunt: *Et plangent* עליו, *super eum*, hoc est, *super me*.

Grot. in Zach. 12. 10.

Judæi Messiæ θεότητα confessi sunt.

V. Prisci porro Ebræi recentioribus candidiores, Messiæ divinitatem in Veteri Testamento clarissimis consignatam monumentis perspexerunt. Alii jam ante nos Rabbinorum collegerunt testimonia, quibus Messiam futurum Deum & hominem prædicarunt, atque ea etiam quibus tetragrammaton Dei nomen in sacris Voluminibus scriptum ad Messiam congruere docuerunt. Item in ea, quam mox excussimus, Isaiæ clausula è nono capite, filium illum nascendum, quem אל Propheta appellat, Deum & Messiam fore Jonathanis Paraphasis aperte significat. Aiunt præterea Rabbini verba hæc è centesimo septimo Psalmo, sibi Jesum accommodasse: *Exaltare super cælos, Deus*. Sæpe etiam Chaldæi Paraphrastæ nomen sanctum Dei, יהוה, vertunt מימר יהוה; quod in Messiam, atque adeo in Jesum convenire demonstravimus. Idem & à Philone traditum reperias in libro De somniis. Nec illud præterire decet, quod habetur apud R. Abrahamum Seba, in צרור המור, videlicet vocem כוכב, quæ *stellam* sonat, & à Balaamo ad Messiam præsignificandum usurpata est, cabalistice nomen יהוה exprimere; cum priores duæ litteræ כוכב, eumdem numerum dent ac quatuor litteræ in יהוה, nempe XXVI: reliquæ duæ efficiant numerum XXII, qui numerus est literarum quibus descripta est Lex Dei, quæ tum complebitur cum Messias advenerit. Unde ex Magistri hujus sententia efficitur, Dei simul & Messiæ mysterium in una eademque voce contineri, proindeque Messiam Deum futurum. Est præterea apud Ludovicum Carretum in Libro visorum divinorum, priscos Judæos, comma hoc Isaiæ, quod Messiæ θεολεκτικὸν est: *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde*, sic esse interpretatos, *Exaltabitur* supra Abrahamum, *elevabitur* plus quam Moses, & *sublimis erit* plusquam Angeli ministerii. Unde colligit Carretus Deum ex horum sententia fore Messiam, cum Deum inter & Angelos medium nihil sit. Ergo Jesus Dominus, Messiam se, ut erat, apud Judæos ferens, θεάνθρωπος quoque suam prædicabat: *Ego & Pater unum sumus*. Quod indignantes Judæi respondebant: *Tu homo cum sis, facis teipsum Deum*. Validissimum hoc est adversus dogmatis nostri adversarios argumentum: nam vel Jesum fatebuntur fuisse Messiam, proindeque cum seipsum Deum fecerit, Deum fuisse fateri cogentur; nam si non fuisset, quis credat Messiam, virum quippe sanctum & pium, tam nefariæ & atrocis impietatis sese alligasse, ut non divinos solum honores ambiret, sed Dei quoque interverteret titulos, sibique ascisceret? vel Jesum Messiam fuisse negabunt, & necesse saltem habebunt agnoscere, cum se Messiam simul & Deum esse jactaret, haudquaquam id fuisse facturum, nisi Judæis persuasum fuisse scisset, eum quem expectabant Messiam Deum fore. Ex his quoque Jesu, Judæorumq; apud Johannem verbis, manifestus est Lactantii error, qui Jesum numquam seipsum Deum dixisse ausus est asseverare. Juliani vero τῆς ἀναιδείας impudentia, qui dixit neque Paulum, neque Matthæum, neque Marcum, neque Lucam Christo Jesu θεάνθρωπος tribuisse, cum ex Paralleliſmo nostro, tum & ex Cyrilli disputationibus facile retunditur. Plerique sane è recentioribus Judæis

Psalm. 17. 6.

Isa. 52. 13.

Joh. 10. 30, & seq.

Lact. libr. 4. Instit. cap. 14.

Cyrill. contr. Julian. libr 10.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [434] - 406
PUBLIC DOMAIN

dicere ſolent, non aliam ob cauſſam gentem ſuam diuturnis calamitatibus & miſerabili exilio eſſe damnatam, quam quod unus ex ea, Jeſus nempe, ſe Deum facere auſus ſit. Deſino in teſtimonio ex Epiſtola Plinii ad Trajanum, in quo priſcos Chriſtianos ſolitos fuiſſe affirmat *carmen Chriſto, quaſi Deo, dicere ſecum invicem.* Tertullianus Epiſtolæ hujus auctoritate in Chriſtianorum defenſionem utens, ſic iſta Plinii reddit: *Nihil aliud ſe de ſacris eorum comperiſſe, quam cœtus antelucanos, ad canendum Chriſto ut Deo.* Sic enim legendum eſſe indicant Plinii verba; non ut vulgo, *Chriſto & Deo.* Quod jam ante obſervavit Scaliger in Animadverſionibus ad Euſebium, à quo ſic exponitur Tertulliani locus, χριστὸν ὡς θεὸν ὑμνεῖσθαι. Hieronymus interpres ipſis utitur Tertulliani verbis: *Ad canendum Chriſto ut Deo.* Hoc ipſum aliis dictionibus, at non alio ſenſu tranſtulit Euſebius Chronici in quibuſdam, & Hiſtoriæ locis: τὸν χριστὸν θεῷ ὡσεὶ ὑμνεῖν. *Chriſtum, ſic tanquam Deum, hymnis concelebrare.* Adeo conſtans erat vel primævis illis Chriſtianæ religionis initiis opinio, Chriſtum à Chriſtianis Deum haberi. Alibi etiam Euſebius ex vetuſtis quibuſdam Commentariis docet Juſtinum, Miltiadem, Tatianum, Clementem, Irenæum, Melitonem, alioſque complures Chriſto divinitatem tribuiſſe; tum ſubjicit, jam inde à primis Eccleſiæ temporibus Chriſtianos Chriſto ut Deo carmina ceciniſſe: ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν, ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γεγραφεῖσαι, τὸν λόγον τὸν θεὸν τὸν χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες. *Quot autem Pſalmi & Odæ fratrum, ab initio à fidelibus ſcriptæ, Verbum Dei Chriſtum ut Deum prædicant.*

Plin. libr. 10. Epiſt. 97.

Tertull. Apol. cap. 2.

Euſeb. Chron. libr. 2. & Grot. libr. 1. & Hiſt. libr. 3. cap. 33.

Euſeb. Hiſt. libr. 5. cap. 28.

CAPUT XXVI.

Jeſus Homo.

GEN. 3. 15. *Inimicitias ponam inter te & mulierem, ſemen tuum & ſemen illius.*

2. Reg. 7. 4, 5, 12. *Ecce ſermo Domini ad Nathan dicens, Vade, & loquere ad ſervum meum David..... Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus.*

Iſa. 7. 14. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Iſa. 9. 6. *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis.*

Iſa. 45. 8. *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant juſtum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.*

Iſa. 52. 14. & 53. 2, 3. *Sicut obſtupuerunt ſuper te multi, ſic inglorius erit inter viros aſpectus ejus, & forma ejus inter filios hominum. ..... Vidimus eum, & non erat aſpectus, & deſideravimus eum, deſpectum & noviſſimum virorum, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem.*

Jerem 31. 22. *Creavit Dominus novum ſuper terram, Femina circumdabit virum.*

Dan. 7. 13. *Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat, & uſque ad Antiquum dierum pervenit.*

Dan. 9. 26. *Poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus.*

MATTH. 1. 25. *Peperit Filium ſuum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jeſum.*

Matth. 4. 2. *Et cum jejunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit.* Et Luc. 4. 2.

Matth. 8. 20. *Filius hominis non habet, ubi caput reclinet.* Et Matth. 9. 6. Et ſic paſſim appellatur in Novo Teſtamento.

Matth. 12. 46. *Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus, & fratres ſtabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam, Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te.* Et Marc. 3. 31, & ſeq. Et Luc. 8. 19, & ſeq.

Matth. 21. 18. *Mane autem revertens* (Jeſus) *in civitatem eſuriit.* Et Marc. 11. 12.

Matth. 26. 71, & ſeq. *Exeunte autem illo* (Petro) *januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jeſu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem..... Tunc cœpit deteſtari, & jurare quia non noviſſet hominem*

Luc. 1. 31. *Ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jeſum.*

Luc. 2. 52. *Et Jeſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.*

Luc. 23. 4, & ſeq. *Ait autem Pilatus ad Principes Sacerdotum & turbas, Nihil invenio cauſſe in hoc homine..... Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit ſi homo Galilæus eſſet,..... Pilatus... dixit ad illos, ... Nullam cauſſam invenio in homine iſto.*

Luc. 23. 46, 47. *Hæc dicens* (Jeſus) *expiravit. Videns autem Centurio quod factum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [435] - 407
PUBLIC DOMAIN

fuerat, glorificavit Deum, dicens, Vere hic homo justus erat.

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

Joh. 7. 3, & seq. *Dixerunt autem ad eum fratres ejus, Transi hinc..... Neque enim fratres ejus credebant in eum..... Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum.*

Joh. 18. 17. *Dixit ergo Petro ancilla ostiaria, Numquid & tu ex Discipulis es hominis istius?*

Joh. 19. 28. *Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio.*

Act. 2. 14, 22. *Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem suam, & locutus est eis..... Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis..... interemistis.*

Act. 5. 27, 28. *Interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens..... Vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.*

Rom. 5. 15. *Gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit.*

1. Cor. 15. 47. *Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cœlo, cœlestis.*

Gal. 1. 19. *Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.*

Phil. 2. 7. *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.*

1. Tim. 2. 5. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.*

Ebr. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

Ebr. 4. 15, 16. & 5. 1. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Omnis namque Pontifex, ex hominibus assumtus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum.*

CAPUT XXVII.

Jesus frater hominum.

PSALM. 21. 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesia laudabo te.*

Psalm. 68. 9. *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.*

MATTH. 12. 48, & seq. *At ipse respondens dicenti sibi ait, Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Et extendens manum in Discipulos suos dixit, Ecce mater mea, & fratres mei: quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.* Et Marc. 3. 31, & seq. & Luc. 8. 19, & seq.

Matth. 25. 40. *Et respondens Rex dicet illis,*

illis, Amen dico vobis, quamdiu feciſtis uni ex his fratribus meis minimis, mihi feciſtis.

Matth. 28. 10. *Tunc ait illis Jeſus, Nolite timere: ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam: ibi me videbunt.*

Joh. 20. 17. *Dicit ei Jeſus, Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad Patrem meum: vade ad fratres meos?*

Rom. 8. 16, 17. *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei: ſi autem filii, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.*

Ebr. 2. 11. & ſeq. *Qui enim ſanctificat, & qui ſanctificatur, ex uno omnes. Propter quam cauſſam non confunditur fratres eos vocare dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Eccleſiæ laudabo te ..... Unde debuit per omnia fratribus ſimilari, ut miſericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

CAPUT XXVIII.

Jeſus ſacerdos.

PSALM. 44. 8. *Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.*

Pſalm. 109. 4. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.*

EBR. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus ſimilari, ut miſericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

Ebr. 3. 1. *Conſiderate Apoſtolum & Pontificem confeſſionis noſtræ Jeſum.*

Ebr. 4. 14, 15. *Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jeſum Filium Dei, teneamus confeſſionem. Non enim habemus Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris.*

Ebr. 5. 5, & ſeq. *Sic & Chriſtus, non ſemetipſum clarificavit, ut Pontifex fieret, ſed qui locutus eſt ad eum, Filius meus es tu, ego hodie genui te: quemadmodum & in alio loco dicit, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec ..... appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem Melchiſedec.*

Ebr. 6. 19, 20. *Uſque ad interiora velaminis, ubi præcurſor pro nobis introivit Jeſus, ſecundum ordinem Melchiſedec Pontifex factus in æternum.*

Ebr. 7. 3, 11, 20, & ſeq. *Aſſimilatus Filio Dei (Melchiſedec) manet ſacerdos in perpetuum ..... Si ergo conſummatio per ſacerdotium Leviticum erat ..... quid adhuc neceſſarium fuit ſecundum ordinem Melchiſedec alium ſurgere ſacerdotem, & non ſecundum ordinem Aaron dici? ..... Alii quidem ſine jurejurando ſacerdotes facti ſunt; hic autem cum jurejurando per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ..... Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quod morte prohibentur permanere; hic autem eo quod maneat in æternum, ſempiternum habet*

ſacerdotium .... Talis enim decebat ut nobis eſſet Pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus, & excelſior cœlis factus, qui non habet neceſſitatem quotidie, quemadmodum ſacerdotes, prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit ſemel ſeipſum offerendo. Lex enim homines conſtituit ſacerdotes infirmitatem habentes, ſermo autem juriſjurandi, qui poſt Legem eſt, Filium in æternum perfectum.

Ebr. 8. 1, 2. *Capitulum autem ſuper ea quæ dicuntur, Talem habemus Pontificem, qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cœlis, ſanctorum miniſter, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo.*

Ebr. 9. 10, 11. *Chriſtus autem aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius Tabernaculum, non manu factum, id eſt, non hujus creationis; neque per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introvit ſemel in Sancta, æterna redemtione inventa.*

Ebr. 10. 11, 12. *Omnis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quæ nunquam poſſunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera Dei.*

Ex eo quod Jeſus ſit ſacerdos, ſequitur eſſe Chriſtum.

I. SPLENDIDUM eſt, & ad reprimendam Judæorum contumaciam accommodatum prædictum illud, quod extat in Pſalmo centeſimo nono, ubi Chriſtus futurus eſſe prædicitur ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedec. Ac Pſalmum quidem hunc humano generi Chriſtum promittere ſatis probavimus in Propoſitione ſeptima. Jeſu vero imaginem in Melchiſedeco poſitam fuiſſe oſtendemus ad calcem Parallelliſmi, ubi varios Jeſu typos colligemus è Veteri Teſtamento. Quo uno argumento Meſſiam ſive Chriſtum, hoc eſt Unctum, merito dici, ac revera eſſe Jeſum Dominum facile vincimus. Triplex enim hominum genus inter Ebræos unctionis cerimoniis conſecrabatur; Sacerdotes, Reges &, Prophetæ. At utramque ſaltem dignitatem Sacerdotis ac Regis geſſit Melchiſedec, rex Salem, & Dei altiſſimi ſacerdos: geſſit utramque & Jeſus, rex juſtitiæ & pacis, æternus Pontifex, *ſemper vivens ad interpellandum pro nobis*; geſſit & propheticam præterea, ut ſuo docebimus loco; proindeque vere Chriſtus eſt ſive Meſſias, Unctus videlicet, non oleo illo de arboribus expreſſo, ſed oleo lætitiæ; cum nimirum gratia & virtute Spiritus ſancti natura ejus humana perfunderetur; quod & ipſe de ſe prædicat apud Iſaiam: *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me.* Egregie hoc argumentum proſequitur Euſebius non uno loco. Cautum erat, inquit, Judæorum legibus, ne quis ſine unctione ſacerdotium gereret; quamobrem & ſacerdotes dicebantur Chriſti. Quem ergo ſacerdotem eſſe Pſalmus declarat, Unctum fuiſſe neceſſe eſt. Tum ſubjicit, juxta doctrinam capite octavo Epiſtolæ ad Ebræos traditam, unctionem illam Aaronis à Moſe adminiſtratam, ſecundum exemplar ipſi in monte monſtratum, figuram fuiſſe unctionis Chriſti, ipſumque Aaronem σωμάτη καὶ εἰκονικὸν ſacerdotem fuiſſe, typum videlicet ac ſimulacrum veri ſacerdotis Chriſti Filii Dei, qui in cœlo Patri aſſidet. Cum ait autem Philo in libro De ſomniis, & in libro De exulibus, Primogenitum Verbum Dei eſſe Pontificem, conſentit popularium ſuorum doctrinæ, qui Filium Dei & Verbum Dei fore Meſſiam credunt, Meſſiam autem ſacerdotem; atque id in Pſalmo centeſimo nono ſignificatum eſſe arbitrantur. Cæterum notabile eſt, quod in Midraſch Thehillim legitur, ſacerdotii dignitatem ab Iſraëlitis propter peccata ablatam, ad gentes fuiſſe tranſlatam. Qua re & gentem ſuam reprobatam, & vocatos eſſe à Deo Ethnicos, proindeque & Chriſtum jam veniſſe fatentur. Meſſiam quippe vocationis gentium auctorem ſuis hic ſæpe probatur locis.

Ebr. 7. 25.

Iſa. 61. 1.

Euſeb. Dem. libr. 4. & 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [438] - 410
PUBLIC DOMAIN

CAPUT XXIX.

Jesus Propheta.

DEUT. 18. 15, & seq. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies ..... Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum tuorum, similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi: qui autem verba ejus, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*

1. Mach. 14. 41. *Judæi & Sacerdotes eorum consenserunt eum esse ducem suum, & summum Sacerdotem in æternum, donec surgat Propheta fidelis.*

MATTH. 10. 16, & seq. *Ecce ego mitto vos, sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in consiliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Præsides & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus ..... Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium; & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient: & eritis odio omnibus propter nomen meum.* Et Marc. 13. 9 Luc. 12. 11. & 21. 16.

Matth. 12. 39, 40. *Qui respondens ait illis, Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.*

Matth. 13. 57. *Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.* Et Marc. 6. 4. Luc. 4. 24. Joh. 4. 44.

Matth. 16. 21, & seq. *Exinde cœpit Jesus ostendere Discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati à Senioribus & Scribis & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.* Et Matth. 17. 21, 22. & 20. 17, & seq. & 21. 33, & seq. Marc. 8. 31. & 9. 30. & 10. 32, & seq. & 12. 1, & seq. Luc. 9. 22. & 17. 25. & 18. 31, 32. & 20. 9, & seq. & 24. 7. Joh. 2. 19, & seq. & 3. 14. & 8. 28. & 12. 32, 33.

Matth. 21. 11. *Populi autem dicebant, Hic est Jesus propheta à Nazareth Galilææ.*

Matth. 21. 43, & seq. *Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus ..... Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas, quoniam sicut prophetam eum habebant.*

Matth. 24. 1, & seq. *Et egressus Jesus de Templo ibat. Et accesserunt Discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes Templi. Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem qui non destruatur. Sedente autem eo super montem Oliveti, accesserunt ad eum Discipuli secreto dicentes, Dic nobis quando hæc erunt, & quod signum adventus tui, & consummationis seculi. Et respondens Jesus dixit eis, Videte ne quis vos seducat: multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent. Audituri enim estis prælia, & opiniones prœliorum ..... consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames, &*

terræ motus per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc ſcandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem, & multi Pſeudoprophetæ ſurgent & ſeducent multos ..... Et prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus, & tunc veniet conſummatio ..... Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi uſq; modo, neque fiet ..... Surgent Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Statim autem poſt tribulationem dierum illorum Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur. Et tunc parebit ſignum Filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & majeſtate. Et mittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna: & congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à ſummis cælorum, uſque ad terminos eorum. Et Marc. 13. 1, & ſeq. Luc. 17. 20, & ſeq. & 21. 5, & ſeq.

Matth. 26. 13. *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ejus.* Et Matth. 24. 14. Marc. 13. 10.

Matth. 26. 31, & ſeq. *Tunc dicit illis Jeſus, Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte ..... Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam. Reſpondens autem Petrus ait illi, Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego numquam ſcandalizabor. Ait illi Jeſus, Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.* Et Marc. 14. 27, & ſeq. Luc. 22. 34. Joh. 13. 38.

Marc. 16. 17, & ſeq. *Signa autem eos qui crediderint hæc ſequentur: in nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt.* Et Joh. 14. 12. & 16. 23.

Luc. 7. 16. *Accepit autem omnes timor, & magnificabant Deum dicentes, Quia Propheta magnus ſurrexit in nobis.*

Luc. 7. 39. *Videns autem Phariſæus qui vocaverat eum, ait intra ſe dicens, Hic ſi eſſet propheta, ſciret utique quæ & qualis eſt mulier quæ tangit eum.*

Luc. 13. 33. *Verumtamen oportet me hodie, & cras, & ſequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jeruſalem.*

Luc. 19. 41. & ſeq. *Et ut appropinquavit, videns Civitatem flevit ſuper illam dicens, Quia ſi cognoviſſes & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abſcondita ſunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [440] - 412
PUBLIC DOMAIN

circumdabunt te, & coangustabunt te undique: & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Et Luc. 21. 20. Matth. 24. 15. Marc. 13. 14.

Luc. 24. 19. *De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta.*

Joh. 1. 45. *Invenit Philippus Nathanaël, & dixit ei, Quem scripsit Moyses in Lege, & Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth.*

Joh. 4. 19. *Dicit ei mulier, Domine, video quia propheta es tu.*

Joh. 5. 43. *Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.*

Joh. 6. 14. *Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant, Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum.*

Joh. 6. 71, 72. *Respondit eis Jesus, Nonne ego vos Duodecim elegi, & ex vobis unus Diabolus est? Dicebat autem Judam Simonis Iscarioten: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex Duodecim.*

Joh. 7. 40. *Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant, Hic est vere propheta.*

Joh. 9. 17. *Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est.*

Joh. 10. 16. *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere; & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.*

Joh. 13. 19. *A modo dico vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.*

Joh. 16. 16. *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem.*

Joh. 16. 20, & seq. *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium ..... In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Joh. 18. 32. *Ut sermo Jesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.*

Joh. 21. 17, 18. *Dixit ei, Pasce oves meas. Amen, amen dico tibi, cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.*

Act. 1. 8. *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ,*

Act. 3. 21, & seq. *Quem oportet quidem*

cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum à seculo Prophetarum. Moyses quidem dixit, quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me ipsum audietis, juxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis; erit autem: omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et Act. 7. 37.

Judæi Messiæ, Ethnici Christo Jesu propheticam facultatem adscribunt. Orig. libr. 2. contr. Celf.

I. INTER Messiæ virtutes, propheticam facultatem non postremam recensent Thalmudistæ. Quin & futurum perhibent ut Messias de odore virum nequam à probo secernere possit & internoscere. Atqui facultate hac prophetica floruisse Jesum ne Ethnici quidem infitiati sunt. Fassus est id quidem Phlegon Trallianus in Chronicis, teste Origene. Sed quid testimoniis pugnare attinet, cum nos plerasque Jesu prophetias, ab Evangelistis memoriæ proditas, & hoc capite à me expositas, in exoticis historiis, Evangelio recentioribus, eventu comprobatas fuisse legamus? Cum autem initio operis hujus propheticam facultatem à Deo solo esse, tanquam axioma vulgo receptum ac confessum sumserimus, sequitur Christum Jesum à Deo afflatum ac veracem fuisse. Atqui se ipse Messiam dixit: unde sequitur vere Messiam fuisse.

CAPUT XXX.

Prophetiæ post Jesum desitæ.

DAN. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

MATTH. 11. 13. *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Et Luc. 16. 16.

Quo sensu dicantur prophetiæ post Christum desitæ. Hier. in Matth. 11.

I. DE prophetiis hic agimus, adventus Christi prænuntiis. Vaticinia protulisse Agabum, & quatuor virgines Philippi filias, Apostolorum Acta referunt. Quid aliud esse dicas Apocalypsin Johannis, quam futurorum prædictiones? *Quando ergo dicitur*, inquit Hieronymus, *Omnes Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt, Christi tempus ostenditur, ut quem illi dixerunt esse venturum, Johannes venisse ostenderet.*

CAPUT XXXI.

Jesus pastor.

PSALM. 94. 7. *Ipse est Dominus Deus noster, & nos populus pascuæ ejus, & oves manus ejus.*

Isa. 40. 10, 11. *Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo. Sicut pastor gregem suum pascet: in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.*

Isa. 53. 6. *Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.*

Jerem. 31. 10. *Qui dispersit Israël, congregabit eum; & custodiet eum, sicut pastor gregem suum.*

MATTH. 25. 32, 33. *Congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: & statuet oves quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris.*

Matth. 26. 31. *Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis.* Et Marc. 14. 27.

Joh. 10. 11, & seq. *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis: mercenarius autem & qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupus rapit & dispergit oves: mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ovibus.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [442] - 414
PUBLIC DOMAIN

Ezech. 34. 11, & seq. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas: sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ovium suarum dissipatarum, sic visitabo oves meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus dispersa fuerint in die nubis & caliginis, & educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam, & pascam eas in montibus Israël, in rivis, & in cunctis sedibus terræ. In pascuis uberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israël erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israël. Ego pascam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus ..... Salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & judicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem.*

Ezech. 37. 24. *Et servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.*

Mich. 2. 12. *In unum conducam reliquias Israël, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum tumultuabuntur à multitudine hominum.*

Zach. 13. 7. *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute pastorem, & dispergentur oves.*

Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem, & animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile & unus pastor.

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.*

1. Petr. 2. 25. *Eratis nunc sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarum.*

1. Petr. 5. 4. *Cum apparuerit Princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam.*

CAPUT XXXII.

Angeli ministrant Jesu.

PSALM. 96. 8. *Adorate eum omnes Angeli ejus.*

Psalm. 103. 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem.*

MATTH. 4. 11. *Et ecce Angeli accesserunt, & ministrabant ei.* Et Marc. 1. 13.

Luc. 2. 10, & seq. *Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David ..... Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Joh. 1. 51. *Et dicit ei, Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes & descendentes supra Filium hominis.*

Ebr. 1. 6, 7. *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei: & ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.*

1. Petr. 3. 22. *Profectus in cœlum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.*

Apoc. 5. 11, 12. *Et vidi, & audivi vocem Angelorum multorum in circuitu Throni, &*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [443] - 415
PUBLIC DOMAIN

animalium, & Seniorum, & erat numerus eorum millia millium, dicentium voce magna, Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.

CAPUT XXXIII.

Jesus venit in Galilæam & Capharnaum.

ISA. 9. 1, 2. *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali: & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium: populus qui habitabat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

MATTH. 4. 12, & seq. *Cum autem audisset Jesus quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam; & relicta civitate Nazareth venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

CAPUT XXXIV.

Jesus inter homines frequenter versatur.

PROV. 8. 31. *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

Isa. 7. 24. *Ecce Virgo concipiet, & pariet Filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

Isa. 12. 6. *Exulta & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël.*

Bar. 3. 38. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.*

Soph. 3. 15. *Rex Israël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra.*

Agg. 2. 5, 6. *Ego vobiscum sum, dicit Dominus exercituum; verbum quod pepigi vobiscum, cum egrederemini de terra Ægypti: & spiritus meus erit in medio vestrum; nolite timere.*

MATTH. 1, 22, 23. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam dicentem, Ecce Virgo in utero habebit, & pariet Filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus.*

Matth. 28. 20. *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.*

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre; plenum gratiæ & veritatis.*

CAPUT XXXV.

Jesus concionator, doctor, & magister.

PSALM. 2. 6. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.*

Psalm. 21. 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.*

Psalm. 39. 10, & seq. *Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna; ecce labia mea non prohibebo; Domine, tu scisti: justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam & salutare tuum dixi: non abscondi misericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo.*

MATTH. 4. 17, 23. *Exinde cœpit Jesus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum ..... Et circuibat Jesus totam Galilæam docens in Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni.* Et 5. 1, & seq. & 7. 29. & 9. 35. & 11. 1. & 13. 54. Marc. 1. 14, & seq. & 1. 21, 22. & 1. 38, 39, 45. & 2. 13. & 4. 1. & 5. 20. & 6. 2, 34. & alibi sæpe. Et Luc. 4. 15. & 5. 3, 17. & 6. 6. & alibi sæpe. Et Joh. 6. 60. & 7. 14, 28. & 8. 2, 20.

Matth.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [444] - 416
PUBLIC DOMAIN

Isa. 2. 3. *Ibunt populi multi, & dicent, Venite & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & Verbum Domini de Jerusalem.*

Isa. 30. 19, 20. *Miserans miserebitur tui ad vocem clamoris tui, statim ut audierit respondebit tibi: & dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem, & non faciet avolare à te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.*

Isa. 50. 4, 10. *Dominus dedit mihi linguam eruditam, ut sciam sustentare eum qui lassus est, verbo ..... Quis ex vobis timens Dominum, & audiens vocem servi sui?*

Isa. 52. 6, 7. *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!*

Isa. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem: ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro, ut consolarer omnes lugentes.*

Joël 2. 23. *Filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis doctorem justitiæ.*

Mich. 4. 2. *Et properabunt gentes multæ, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & Verbum Domini de Jerusalem.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra Juda festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra, ut pertranseat in te Belial: universus interiit.*

Matth. 8. 19. *Et accedens unus Scriba ait illi, Magister, sequar te quocumque ieris.* Et 12. 38. & 19. 16. & alibi sæpe. Et Marc. 9. 16, 37. & alibi sæpe. Et Luc. 3. 11. & 7. 40. & alibi sæpe. Et Joh. 11. 28.

Matth. 23. 10. *Magister vester unus est Christus.*

Matth. 26. 55. *Quotidie apud vos sedebam docens in Templo.* Et Marc. 14. 49. Luc. 19. 47. & 21. 37. Joh. 18. 20.

Luc. 2. 46, 47. *Et factum est post triduum invenerunt illum in Templo, sedentem in medio Doctorum, & audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant super prudentia & responsis ejus.*

Luc. 4. 16, & seq. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die Sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris. Et omnes testimonium illi dabant, & mirabantur in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ipsius.*

Luc. 5. 5. *Et respondens Simon dixit illi, Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus.* Et Luc. 8. 24, 45. & 9. 33, 49. & 17. 13. & 21. 7.

Luc. 23 5. *At illi invalescebant dicentes, Commovet populum, docens per universam Judæam, à Galilæa usque huc.*

Joh. 1. 38. *Qui dixerunt ei, Rabbi, quod dicitur interpretatum, Magister, ubi habitas?* Et 20 16.

Joh. 3. 1, 2. *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, quia à Deo venisti: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

Joh. 13. 13, 14. *Vos vocatis me, Magister, & Domine: & bene dicitis, sum etenim. Si ergo lavi pedes vestros dominus & magister, & vos debetis alter alteri lavare pedes.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filiis Israël, annuntians pacem per Jesum Christum, hic est omnium Dominus.*

Ebr. 2. 11, 12. *Propter quam caussam non confunditur fratres eos vocare, dicens, Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [445] - 417
PUBLIC DOMAIN

CAPUT XXXVI.

Jesus in Galilæa de Deo prædicat.

ISA. 9. 1, 2. *Primo tempore alleviata est terra Zabulon, & terra Nephthali; & novissimo aggravata est via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.*

MATTH. 4. 12, & seq. *Cum autem audisset Jesus quod Johannes traditus esset, secessit in Galilæam, & relicta civitate Nazareth, venit & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthalim: ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Jordanem, Galilæa gentium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, & sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Exinde cœpit Jesus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cœlorum.*

Marc. 1. 14. *Postquam autem traditus est Johannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium Dei.*

Luc. 4. 14, 15, 31. *Et regressus est Jesus in virtute spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de illo: & ipse docebat in Synagogis eorum, & magnificabatur ab omnibus..... Et descendit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos Sabbathis.*

Joh. 4. 43. *Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam. Ipse enim Jesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum.* Et alibi passim.

CAPUT XXXVII.

Jesus parabolis inter concionandum & docendum sæpissime utitur.

PSALM. 77. 2. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio.*

MATTH. 13. 3, & seq. *Locutus est eis multa in parabolis..... Et accedentes Discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens ait illis ..... Ideo in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. ..... Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis, ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi.* Et Marc. 4. 2, & seq. & 12. 1. Luc. 8. 9, 10. & alias sæpe.

Joh. 16. 25, 29. *Hæc in proverbiis locutus sum vobis: venit hora, cum jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis ..... Dicunt ei Discipuli*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [446] - 418
PUBLIC DOMAIN

ejus, Ecce nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis.

I. SEPTUAGESIMUM ſeptimum Pſalmum ab antecedente haudquaquam disjungendum eſſe Judæi quidam tradiderunt. Atqui præcedens ille Pſalmus, juxta Midraſch Pſalmorum, querimonia eſt Iſraëliticæ gentis Sponſæ ad Deum Sponſum; quorum uterque in Cantico Canticorum exhibetur. Sponſum vero hunc, Meſſiam eſſe fatentur iidem Ebræi; proindeque conſequens eſt eam θεοχὼ, quam ex ſeptuageſimo ſeptimo Pſalmo hic affert Matthæus, totumque adeo Pſalmum, juxta Ebræorum doctrinam ad Meſſiam referri.

Septuageſimus ſeptimus Pſalmus ad Meſſiam jure refertur, ex doctrina Ebræorum.

CAPUT XXXVIII.

Sermonum Jeſu vis & efficacia.

ISA. 11. 4. *Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.*

Iſa. 49. 2. *Poſuit os meum quaſi gladium acutum.*

APOC. 1. 16. *De ore ejus gladius utraq; parte acutus exibat.* Et 2. 12, 16.

Apoc. 19. 15, 21. *Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipſo percutiat gentes: & ipſe reget eas in virga ferrea ..... Et cæteri occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum, qui procedit de ore ipſius.*

CAPUT XXXIX.

Jeſus miranda facinora edit, & omnis generis languores ſanat.

PSALM. 4. 4. *Et ſcitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum ſuum.*

Pſalm. 102. 3. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui ſanat omnes infirmitates tuas.*

Iſa. 42. 6, 7. *Ego Dominus dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris.*

Iſa. 53. 4. *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit.*

Iſa. 61. 1, & ſeq. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem; ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo noſtro: ut conſolarer omnes lugentes: ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.*

Ezech. 14. 15, 16. *Ego paſcam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram; & quod abjectum erat, reducam; & quod confractum fuerat, alligabo; & quod infirmum fuerat, conſolidabo; & quod pingue & forte, cuſtodiam.*

MATTH. 4. 23, 24. *Et circuibat Jeſus totam Galilæam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Evangelium regni, & ſanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus & tormentis comprehenſos, & qui Dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.* Et Matth. 9. 20, & ſeq. & 9. 35. & 11. 20. & 15. 22, & ſeq. & 21. 15. Marc. 1. 32, & ſeq. & 5. 2, & ſeq. & 6. 5. & 7. 25, & ſeq. & 7. 32, & ſeq. Luc. 4. 33, & ſeq. & 4. 40, 41. & 5. 18, & ſeq. & 8. 2, 27, & ſeq. & 9. 38, & ſeq. & 11. 14, & ſeq. & 13. 11, & ſeq. & 14. 2, & ſeq. Joh. 2. 1, & ſeq. & 4. 46, & ſeq. & 5. 5, & ſeq. & 6. 2. & ſæpiſſime in Evangeliis.

Matth. 8. 16, 17. *Veſpere autem facto obtulerunt ei multos Dæmonia habentes, & ejiciebat ſpiritus verbo, & omnes male habentes curavit: ut adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam prophetam dicentem, Ipſe infirmitates noſtras accepit, & ægrotationes noſtras portavit.*

Luc. 4. 17, & ſeq. *Et traditus eſt illi liber Iſaiæ prophetæ. Et ubi revolvit librum, invenit locum ubi ſcriptum erat, Spiritus Domini ſuper me: propter quod unxit me, evangelizare pauperibus miſit me, ſanare contritos corde, prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem re-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [447] - 419
PUBLIC DOMAIN

tributionis. Et cum plicuisset librum, reddidit ministro, & sedit. Et omnium in Synagoga oculi erant intendentes in eum. Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris.

Luc. 6. 18, 19. *Qui vexabantur à Spiritibus immundis, curabantur. Et omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.* Et Luc. 7. 21. & 8. 43, & seq. & 19. 37.

Joh. 2. 11. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ.*

Joh. 2. 23. *Cum autem esset Jerosolymis in Pascha in die festo, crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quæ faciebat.*

Joh. 3. 1, 2. *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum. Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei, Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister, nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

Joh. 6. 2. *Sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his qui infirmabantur.*

Joh. 7. 31. *De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant, Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?*

Joh. 11. 47. *Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant, Quid faciemus, quia hic homo multa signa facit?*

Joh. 12. 37, 38. *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini, cui revelatum est?*

Joh. 20. 30. *Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu Discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.*

Act. 2. 22, 23. *Viri Israëlitæ, audite verba hæc, Jesum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis ..... interemistis.*

I. *Miracula à Jesu perpetrata fuisse fatentur Judæi;* II. *& Ethnici, ac Muhammedani.* III. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum, quo Jesum volunt ad edenda miracula magicis artibus usum fuisse;* IV. *& de Magia librum scripsisse.* V. *Secundum argumentum, quo Jesum volunt pronuntiatione nominis divini miracula edidisse.* VI. *Tertium argumentum. Miracula Vespasiano & Hadriano afficta expenduntur.*

Miracula à Jesu perpetrata fuisse fatentur Judæi; Matth. 12. 24. & 9. 34. Joh. 5. 10, 16. Tertull. adv. Jud. cap. 9. Joseph. Antiq.

I. MIRACULA Jesum edidisse, inter Judæos confessa res est. Ac ne iis quidem temporibus, quibus inter eos versabatur Jesus, & prodigia edebat, rem infitiabantur: sed vel magicis artibus fieri hæc caussabantur, cum dicerent, *Hic non ejicit Dæmones, nisi in Beelzebub principe Dæmoniorum*, ut est apud Matthæum: vel id querebantur fieri die sabbathi, ut refert Johannes. Hæc *operatum Christum nec vos diffitemini*, ait Judæis Tertullianus de miraculis Jesu, *ut pote qui dicebatis, quod propter opera eum non lapidaretis, sed quoniam ista sabbathis faciebat.* Mirabilium operum editorem fuisse Jesum disertis verbis scripsit quoque Josephus. In libro Thalmudico Avo-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [448] - 420
PUBLIC DOMAIN

da Zara, & in Midraſch Coheleth, aliiſque veterum Ebræorum libris, vim veneni per nomen Jeſu repreſſam fuiſſe traditur, quod & futurum Jeſus prædixerat. Nominis ejuſdem invocatione Dæmones expellere tentabant circumforanei quidam Judæi Exorciſtæ, Paulum ſalutari hac arte morbos ſanantem, & impuros Spiritus abigentem imitari conantes. Quod filiis Scevæ Principis Sacerdotum infeliciter ceſſit, cum male multaret eos Dæmon, atque his verbis inceſſeret: *Jeſum novi, & Paulum ſcio; vos autem qui eſtis?* quod in Actis memorat Lucas. Narrant Evangeliſtæ, Diſcipulis Johannis Jeſum interrogantibus, eſſetne ipſe Meſſias à Judæis expectatus, reſpondiſſe illum: *Euntes renuntiate Johanni quæ audiſtis & vidiſtis: cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.* Quod tantumdem erat, ac ſi Meſſiam ſe eſſe dixiſſet; cum ex factis à ſe miraculis, quivis eum poſſet agnoſcere. Quamobrem contumaciam eorum alibi damnat, qui tot perſpectis prodigiis, nihil de pertinacia ſua remittebant: *Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.* Atqui maxima patrandorum prodigiorum facultate præditum fore Meſſiam, ac Moſe longe ſuperiorem, ab iiſdem Thalmudiſtis & Midraſch Coheleth traditum eſt. Revocaturum quoque eumdem mortuos ad vitam ſcripſit R. Levi ben Gerſon. Quæ cum à Domino Jeſu præſtita iidem ſentiant, hoc certe ſigno, quod illuſtriſſimum eſt, Meſſiam hunc eſſe vel palam fateri, vel ſuſpicari ſaltem debuerunt.

libr. 18. cap. 4.

Act. 19. 15.

Matth. 11. 1, & ſeq. Luc. 7. 18, & ſeq.

Joh. 15. 24.

II. Ad Ethnicos etiam mirandorum Jeſu facinorum fama pervaſit. Relata ea fuiſſe in publicos Pilati Commentarios teſtificatur Juſtinus in Apologia ſecunda, ad eoſque illic & alibi provocat: quod non feciſſet utique, Chriſtianorum cauſſam apud Imperatores agens, niſi re explorata. Julianus Apoſtata nihil præclarum geſſiſſe Jeſum ait, εἰ μή τις οἴεται, τοὺς κυλλοὺς & τυφλοὺς ἰᾶσθαι, καὶ δαιμονῶντας ἐφορκίζειν ἐν Βηθσαϊδᾷ, καὶ ἐν Βηθανίᾳ, ταῖς κώμαις, τῶν μεγίστων ἔργων ἦν. *Niſi quis exiſtimat, ſanaſſe claudos & cæcos aliquos, & Dæmone correptos adhibitis obteſtationibus liberaſſe in viculis Bethſaida & Bethania, maxima opera eſſe.* Quod mihi ſtolidiſſime dictum videtur: quaſi nihil magnum aut memorabile ſit, quam quod magnis ſumtibus, & in magna hominum frequentia adminiſtratur; pluſque admirabilitatis inſit acutis ingenioſorum hominum repertis, aut magnificis Regum molitionibus, vel exercitibus comparandis, urbibus vel extruendis vel expugnandis, gentibus vel regendis vel domandis, quæ omnia ſunt intra naturæ, artiſque fines, & ab hominum induſtria & ingenio proficiſcuntur, quam iis quæ naturæ ſuperant vires, quæ ſupra humanum captum poſita ſunt, & peculiari Dei nutu, certoque conſilio geruntur: quæ vere maxima & miranda opera ſunt. Longe itaque majoris potentiæ eſt mortuo vitam reſtituiſſe, quam vel Ægyptiacas ædificaſſe Pyramides, vel totum orbem ſubegiſſe armis, & in ſuas leges coëgiſſe. Hæc ab hominibus fieri poſſunt, iſtud à Deo ſolo. Muhammedani vero non ſolum prodigiis à Chriſto Jeſu perpetratis adjungunt fidem; ſed pleraque etiam ipſi affingunt in Alcorano, quæ vel ex incertis auditionibus, vel quod potius reor ex apocryphis libris à fœneo ipſorum Propheta hauſta ſunt.

& Ethnici ac Muhammedani.

Julian. apud Cyrill. libr. 6, adv. Jul.

III. Atenim quam Jeſu conceſſerunt virtutem θαυμαΖουρικὴν Judæi, in dedecus & ignominiam trahere conantur, Patrum ſuorum ſecuti veſtigia, qui Jeſu ipſi in os objiciebant, ut dixi, in Beelzebub Dæmonum Principe Dæmones ipſum expellere. Magum ergo fuiſſe cauſſantur, *Clandeſtinis artibus omnia illa perfeciſſe, Ægyptiorum ex adytis Angelorum potentium nomina & remotas furatum eſſe diſciplinas.* Verba ſunt Arnobii idem hoc argumentum tractantis: Quamquam nec ab omnibus Judæorum Magiſtris damnatur ea ars, quam Cabalæ genus eſſe volunt. Cabalam practicam appellant, qua nec ſe uſum diffitetur R. Moſes ben Nachman. In eliciendis autem dictionum ac elementorum ſacræ Scripturæ occultis quibuſdam virtutibus conſiſtit omne hoc, qualecumque eſt, artificium. Quin & ex his Jeſu apud Matthæum verbis: *Tum ſi quis vobis dixerit, Ecce hic eſt Chriſtus, aut illic; nolite credere. Surgent enim Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, ſi fieri poſſit, etiam electi: ecce prædixi vobis;* Judæus quidam apud Celſum colligebat ultro confeſſum eſſe Chriſtum Jeſum ſe præſtigiatorem eſſe, Pſeudochriſtum, & Pſeudoprophetam: quippe qui iiſdem uteretur artibus, quibus qui utuntur, jure exiſtimantur præſtigiatores, Pſeudochriſti, & Pſeudoprophetæ. Egregie vero calumniam hanc depellit Origenes; oſtenditque hoc monitu Diſcipulos ſuos præmuniiſſe Chriſtum, adverſus eorum fraudes, qui incantationibus & præſtigiis ſibi Chriſti nomen arrogare vellent. Tantum vero abeſt, ut prodigiorum editores damnaverit Chriſtus, ut potius miraculorum perpetrandorum facultatem Diſcipulis ſuis pollicetur. *Signa autem*, inquit, *eos qui crediderint hæc ſequentur: in nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit, ſuper*

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum, quo Jeſum volunt ad edenda miracula magicis artibus uſum fuiſſe; Arnob. libr. 1. Matth. 24. 23. 24. Celſ. apud Or. contr. Celſ. l. 2.

Marc. 16. 17, 18.

agros manus imponent, & bene habebunt. Non ergo portentificam vim averſatur Chriſtus, qua pollebat ipſe, & fore ſpondebat ut Diſcipuli quoque ſui pollerent: at eam qua futurum ſciebat, ut ad munus ſuum ac titulos uſurpandos impii olim homines abuterentur. Eam, inquam, probabat, quam ad conciliandos ſibi hominum animos ſuis quandoque largitur Deus, quæque reformandis in melius hominum moribus adhibetur; eam repudiabat, quæ in hominum perniciem, & divini cultus corruptelam, Dæmonem auctorem habet. Eam denique jubebat admitti, quæ Moſaicæ ſimilis eſſet; eam reſpui, quæ Ægyptiarum incantationum.

& de Magia librum ſcripſiſſe.

IV. Impietatem ſuam alio mendacio cumularunt Chriſtiani nominis hoſtes, ſuppoſito ſub Jeſu nomine libro magicas artes complexo, quibus eum miracula feciſſe volunt. Verum inſcite in fallaciam ingreſſi ſunt, cum Petro & Paulo inſcriptum à Jeſu opus finxerunt. Nam hos, præ reliquis, Chriſti Diſcipulos Magiæ inſimulant: uti factum ab Hierocle, in libro cui titulus, Φιλαλήθης, quem refellit Euſebius. Quaſi Jeſu familiaris fuerit Paulus, qui aliquanto poſt Jeſu mortem in Chriſtianorum caſtra

Auguſt. libr. 1. De co ſenſ. Evang. cap. 9, & ſeq.

tranſiit. Adverſus conditores figmenti hujus vehementer excandeſcit Auguſtinus, libro primo De conſenſu Evangeliſtarum; quæritque cur qui librum hunc legere poſſunt, in quo portentifica Jeſu ars tradita eſt, eadem quæ ipſe patrare miracula non poſſunt. Quærit præterea, an qui tantum χοητείαις ſuis & περιεργήμασι vivus mortuuſque valuit, iiſdem antequam natus eſſet efficere potuit, ut ſancti Prophetæ divino ſpiritu afflati de ſe ea prædicerent, quæ opere deinde completa ſunt. Quod argumentum alibi quoque urget non ſegniter. Adde nemini ſano perſuaderi poſſe, huic doctrinæ favere Dæmonem, quæ Dæmonis cultum evertit, & idola peſſumdat. Qua ratiocinatione adverſus Judæos Chriſtus Jeſus utebatur.

Matth. 12. 25, 26.

Omne, inquit, *regnum diviſum contra ſe, deſolabitur; & omnis civitas, vel domus diviſa contra ſe, non ſtabit. Et ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe diviſus eſt; quomodo ergo ſtabit regnum ejus?* Homines præterea ab omni, non actorum ſolum & verborum, ſed cogitationum etiam pravitate revocabat Jeſus; ad quam eoſdem impellit Dæmon. Docet nos etiam Lucas in

Act. 19. 19.

Actis, Epheſi Pauli Diſcipulos, *qui fuerant curioſa ſectati, contuliſſe libros, & combuſſiſſe coram omnibus.* Curioſa hæc, fuerunt magicæ artes, quarum ſtudio infames fuiſſe Epheſios antiqui ſcriptores produnt. Memorabile eſt Porphyrii Chriſtianorum adverſarii teſtimonium, ab Euſebio recitatum libro quinto Præparationis Evangelicæ, quo nullam hominibus opem præſtari ait à Diis Ethnicorum, ex quo Jeſus coli cœptus eſt; morboſque vulgo graſſari, ejecto jam & profligato Æſculapio, aliiſque Diis. Quamobrem Dionyſius Alexandrinus in Epiſtola ad Hermammonem, Chriſtianos eſſe di-

Dionyſ. apud Euſeb. Hiſt. libr. 7. cap. 10.

cit ἀνιπάλους καὶ κωλυτὰς τῆς παμμιάρου καὶ βδελυκτῶν ἐπαοιδῶν· *Sceleratis & execrandis incantationibus adverſari & impedimento eſſe.* Tum ſubjicit: καὶ γὰρ εἰσι & ἦσαν ἰκανοὶ παρόντες καὶ ὁρῶμενοι, καὶ μόνον ἐμπνέοντες καὶ φθεγγόμενοι, διασκεδάσαι τὰς τῆς ἀλιτηρίων δαιμόνων ὑπουλάς. *Poterant enim, ac etiamnum poſſunt, ſi adſint & cernantur, flatu ſolummodo, vel verbo omnes impiorum Dæmonum technas diſcutere.* Narrat quoque Conſtantinus Imperator, in Edicto ad Provinciales de eorum errore qui plures Deos colunt,

Conſt. apud Euſeb. De vit. Conſt libr. 2. cap. 50.

Apollinem ex oraculo eſſe profatum, impedimento ſibi eſſe viros quoſdam juſtos, Chriſtianos videlicet, quominus vera ex tripode prædiceret. Huc adjungendus Oraculorum defectus, cujus cauſſam curioſe ſcrutati ſunt, cum alii ſcriptores, tum potiſſimum Plutarchus; ex quo diſcas, paulatim ea conticeſcere cœpiſſe, ad Chriſti uſque tempus, quo obmutuerunt; quaſi fracta tum penitus Dæmonum vi, ſilentioque ipſis impoſito. Reſpondebat Julianus ὁ Παραβάτης, Prophetas apud Chriſtianos, perinde ut oracula apud Ethnicos defeciſſe. At falſitatem convincit liber Actorum, in quo &

Act. 11. 28. & 21. 9, 10. & 2. 17, 18. Joël 2. 28, 29.

Agabus propheta, & quatuor Philippi Evangeliſtæ filiæ prophetides commemorantur, juxta id Joëlis, quod in iiſdem Actis deſcriptum eſt: *Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ, & juvenes veſtri viſiones videbunt, & juvenes veſtri ſomnia ſomniabunt. Et quidem ſuper ſervos meos & ſuper ancillas meas, in diebus illis effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt.* Scribit præterea Juſtinus adverſus Tryphonem, ad ſuam uſque ætatem prophetiæ donum in Eccleſia viguiſſe. Idem tradit Irenæus. Quodque majus eſt, Scriptor

Iren. libr. 2. cap. 57.

quidam vetus apud Euſebium libro quinto Hiſtoriæ, affirmat, auctore Apoſtolo, prophetiæ donum ad poſtremum uſque Chriſti adventum in Eccleſia minime deſiturum.

Secundum argumentū, quo Jeſum volunt pronūtiatione nominis divini miracula edidiſſe.

V. Pervulgata eſt, & ab aliis jam obtrita Rabbinorum quorumdam de Chriſto Jeſu fabula, quæ nec à nobis fileri debet. Narrant Helenæ reginæ temporibus in Hieroſolymitano Templo extitiſſe lapidem, cui olim Arca imponi ſolita fuerat, in eoque deſcriptum fuiſſe שכם המפרש, hoc eſt, nomen Dei propriis elementis expreſſum; cujus ea vis erat, ut quicunque illud didiciſſet, omnium prodigiorum potens eſſet: veritos ergo Sapientes ne quis ea facultate abuteretur, canes æreos portæ cuſtodes appoſuiſſe; qui hac arte fuerant fabricati, ut ſi quis memoriæ mandato nomine

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [450] - 422
PUBLIC DOMAIN

pararet exire, magnis eorum territus latratibus ſacri nominis obliviſceretur: horum igitur gnarum Jeſum deſcripſiſſe nomen in membrana, eamque vulnere deinde facto cruri inſuiſſe: ſicque egreſſum Templo, membrana extracta oblitum nomen iterum didiciſſe, & ejus ope tot deinde prodigialis virtutis opera edidiſſe. Placet enimvero hæc Judæorum confeſſio, non præſtigiis, aut incantationibus, non Dæmonum ope, ſed divini nominis virtute miracula Jeſum patraſſe. Verum ecquem nobis narrationis hujus teſtem dabunt? quis lapidis hujus, & deſcripti in eo divini nominis? quis canum æneorum latrantium? an Libros ſacros? an Joſephum, qui Templum, & quidquid Templo memoratu dignum inerat, accurate recenſuit? minime ſane. Quis ſacri nominis ſaxo inſculpendi auctor fuit? an Salomon? quæſo cur Salomon, aut quicunque rei artifex fuit, arte ipſe ſua uſus non eſt, & nullis miraculis inclaruit? cur non Sapientes ipſi canum æreorum fabricatores, θαυμαθυργικῇ virtute, in gentis ſuæ ſalutem, Urbiſque ac Templi tutelam uſi ſunt? Helenam illam, qua regnante id contigiſſe ferunt, Adiabenorum reginam fuiſſe ſciendum eſt, Monobazi uxorem, Izatæ matrem, quæ ſuſcepta Judæorum religione venit Hieroſolyma, maximiſque beneficiis affecta gente, & clariſſimis in regione excitatis monimentis, perpetuam apud eos nominis ſui memoriam reliquit. Cum autem poſt Agrippæ regis obitum, vel iiſdem circiter temporibus ſacros Judæorum ritus ſequi inſtituerit, ac deinde etiam Hieroſolymam ſit profecta, facile intelligitur Claudio imperante hæc eveniſſe, quod optime vidit R. Azarias in Meor enajim, proindeque inſignem eſſe Rabbinorum ἀνισορροπίαν, qui horum temporum æqualem Jeſum faciunt. Quo etiam commenti hujus vanitas deprehenditur.

Tertium argumentum. Miracula Veſpaſiano & Hadriano afficta expenduntur.

VI. Poſtremo ad extenuanda Chriſti Jeſu prodigia, alia afferuntur ab Ethnicis, aut impiis edita: de quibus univerſe dici poteſt, vel conficta eſſe & commentitia, vel magica arte, ac præſtigiis facta. Mirifica illa quidem Veſpaſiani opera, quibus cœco cuidam viſum reſtituiſſe, & alium manu ægrum ſanaſſe fertur, à ſubdolis Ægyptiorum artibus videntur profecta, inter quos acta res eſt. Fama acceperant illi, fortaſſe à Judæis, quorum multitudo ingens erat Alexandriæ, Joſephum ſacra quædam oracula Veſpaſiano accommodaſſe, quemadmodum alibi diximus, quæ in Judæorum Meſſiam conveniebant. His ne quid in adulatoria arte concederent Ægyptii, Deum facere, divinæ virtutis opera ipſi affingendo, voluerunt, quem Judæi Meſſiam fecerant. Cum ergo inaudiſſent Jeſum, qui Meſſias habebatur à pleriſque, cœcum illito oculis ſputo ſanaſſe, & claudos ac debiles morbo liberaſſe, duos in eum cultum ſubornant, quaſi ille manu, hic oculis captus eſſet. Tabe oculorum notum hunc fuiſſe ſcribit Tacitus: quibus notum? an Veſpaſiani comitibus recens illuc appulſis? haudquaquam certe; ſed Ægyptiis commenti artificibus, qui falſo id teſtificabantur. *Veſpaſianus primo irridere, aſpernari:* verba ſunt Taciti; quippe fraudem & palpum ſentiens: tandem *vocibus adulantium in ſpem induci*; medicis præſertim rem fieri poſſe ſuadentibus, quippe doli fortaſſe conſciis; cum dicerent *Huic non eſſe exeſam vim luminis, & redituram, ſi pellerentur obſtantia: illi elapſos in pravum artus, ſi ſalubris vis adhibeatur, poſſe integrari.* Agnoſcis, Lector, ſimulatos morbos; quales illi ſunt mendicorum æruſcatorum, qui ad movendam miſericordiam ægrorum habitu ſeſe componunt. Re intellecta Veſpaſianus falſis morbis falſam medicinam adhibuit, alterius calcata manu, inſputatis alterius oculis. Ergo mirabile non eſt, quod addit Tacitus: *Utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, poſtquam nullum mendacio pretium.* Rem geri viſam fuiſſe non negamus, geſtam fuiſſe negamus. Alium præterea dolum Imperatori inſtruxerunt: Serapeum adeunti viſus pone tergum adeſſe Baſilides, unus è primoribus Ægyptiorum, qui tunc morbo implicitus octoginta millium itinere aberat. Nempe hominem aliquem corporis filo Baſilidis conſimilem in fanum clam inductum Imperatori admovent, ut ex Baſilidis nomine regni omen caperet, viſumque ſtatim ſubducunt. At de Chriſto Jeſu ſimiles ſtrophas, fucoſque ſuſpicari non poſſumus: nam quis viro tenui & obſcuro ad fraudem, mimumque ſubſervire in animum induxiſſet? quis fallaciæ fructus? quam facile à magiſtratibus ſuſpicioſis, ac invidis, & Jeſum exoſis fraus omnis retecta fuiſſet? an in hominibus valetudinis incertæ ac dubiæ? an in cœcis, quibus non exeſa eſſet vis luminis? imo, in eo quem captum eſſe oculis ab ipſo ortu parentes, vicini, populus univerſus ſciebat; in mortuo jam fœtente. Igitur non Judæi, non Ethnici miraculis Jeſu fidem derogare audent.

Tacit. Hiſt. libr. 4. c. 2.

Simili arte febri laborantem Hadrianum, & vitæ pertæſum, ac manus ſibi inferre volentem aggreſſus eſt Antoninus: mulierem induxit, quæ in ſomnis monitam ſe diceret brevi convaliturum Hadrianum, atque id Imperatori renuntiare juſſam; quod cum non feciſſet, eſſe cœcatam; iterum deinde juſſam eſſe eadem facere, & genua ipſius oſculari; quod ſi feciſſet, viſum eſſe recepturam; paruit demum illa, & oculos aqua, quæ in fano erat, ablutos recepiſſe ſe finxit. Subornavit Antoninus & Pannonium

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [451] - 423
PUBLIC DOMAIN

quemdam, cœcum natum, qui febrientem Hadrianum tangeret; quo facto sanatum utrumque. His commemoratis subjicit Spartianus: *Quamvis Marius Maximus hæc per simulationem facta commemoret.* Quibus opportune monemur, quid de suppositiis his Hadriani miraculis æstimare debeamus. Quid quod & hominum quorumdam ea est ἰυκρασία, seu potius ἰδιοκρασία, ut certos aliquos morbos contactu sanare possint: quale est quod de Hiberno quodam & literis & sermone multorum nuper ad nos ex Anglia perlatum est: & quod de Pyrrho narrat Plutarchus, σπληνιᾶντας sanasse, pede dextro visceribus supinorum leviter impresso. At non certos aliquos, verum omnis generis languores Jesus Dominus sanavit.

Spart. Hadr. cap. 25.

Plut. Pyrrho.

CAPUT XL.

Jesus cœcis visum restituit.

PSALM. 145. 8. *Dominus illuminat cæcos.*

Isa. 29. 18. *Et audient in die illa surdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.*

Isa. 35. 4, 5. *Deus ipse veniet, & salvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum.*

Isa. 42. 6, 7. *Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum.*

Isa. 42. 16, & seq. *Et ducam cæcos in viam quam nesciunt, & in semitis quas ignoraverunt ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta ..... Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.*

MATTH. 9. 7, & seq. *Et transeunte inde Jesu, secuti sunt eum duo cæci, clamantes & dicentes, Miserere nostri, fili David. Cum autem venisset domum, accesserunt ad eum cæci: & dicit eis Jesus, Creditis quia hoc possum facere vobis? Dicunt ei, Utique, Domine. Tunc tetigit oculos eorum, dicens, Secundum fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum.* Et Matth. 20. 30. Marc. 10. 46, & seq. Luc. 18. 35, & seq.

Matth. 11. 4, 5. *Et respondens Jesus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audistis & vidistis: cæci vident.* Et Luc. 7. 18, & seq.

Matth. 12. 22. *Tunc oblatus est ei Dæmonium habens, cæcus & mutus, & curavit eum, ita ut loqueretur & videret.* Et Luc. 11. 4.

Matth. 15. 30, 31. *Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos; & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.*

Matth. 21. 14. *Et accesserunt ad eum cæci & claudi in Templo, & sanavit eos.*

Marc. 8. 22, & seq. *Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret; & apprehensa manu cæci eduxit eum extra vicum; & expuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret: & aspiciens ait, Video homines velut arbores ambulantes. Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus, & cœpit videre: & restitutus est, ita ut clare videret omnia.*

Luc. 4. 17, & seq. *Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ: & ut revolvit librum, invenit locum ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum ..... Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.*

Luc. 7. 21. *In ipsa autem hora multos curavit à languoribus, & plagis, & spiritibus malis & cæcis multis donavit visum.*

Joh. 9. 6, 7. *Hæc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linivit lutum*

tum ſuper oculos ejus, & dixit ei, Vade & lava in natatoria Siloë (quod interpretatur Miſſus.) Abiit ergo, & lavit, & venit videns.

Joh. 10. 21. *Alii dicebant, Hæc verba non ſunt Dæmonium habentis. Numquid Dæmonium poteſt cæcorum oculos aperire?*

Joh. 11. 37. *Quidam autem ex ipſis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur?*

CAPUT XLI.

Jeſus ſurdorum aures aperit.

Isa. 29. 18. *Et audient in die illa ſurdi verba Libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt.*

Iſa. 35. 4, 5. *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt.*

Iſa. 42. 18. *Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.*

Matth. 11. 4, 5. *Et reſpondens Jeſus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audiſtis & vidiſtis: cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt.* Et Luc. 7. 22.

Marc. 7. 32, & ſeq. *Et adducunt ei ſurdum mutum, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum. Et apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas ejus: & exſpuens tetigit linguam ejus; & ſuſpiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Ephphetha, quod eſt Adaperire: & ſtatim apertæ ſunt aures ejus, & ſolutum eſt vinculum linguæ ejus, & loquebatur rectè.*

Marc. 9. 24. *Et cum videret Jeſus concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi, Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introëas in eum: & exclamans, & multum diſcerpens eum, exiit ab eo.*

CAPUT XLII.

Jeſus mutorum linguam ſolvit.

Sap. 10. 21. *Sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit diſertas.*

Iſa. 35. 4, 6. *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos..... Tunc ſaliet ſicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

Matth. 9. 32, 33. *Egreſſis autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem, & ejecto dæmonio locutus eſt mutus.* Et Luc. 11. 14.

Matth. 12. 22. *Tunc oblatus eſt ei dæmonium habens, cæcus, & mutus; & curavit eum, ita ut loqueretur & videret.*

Matth. 15. 30, 31. *Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ habentes ſecum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos; ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.*

Marc. 7. 32, & ſeq. *Et adducunt ei ſurdum & mutum, & deprecabantur eum, ut imponat ei manum. Et apprehendens eum de turba ſeorſum, miſit digitos ſuos in auriculas ejus, & exſpuens tetigit linguam ejus, & ſuſpiciens in cælum ingemuit, & ait illi, Ephphetha, quod eſt Adaperire: & ſtatim apertæ ſunt aures*

ejus, & ſolutum eſt vinculum linguæ ejus, & loquebatur rectè.

Marc. 9. 24, 25. *Et cum videret Jeſus concurrentem turbam, comminatus eſt ſpiritui immundo, dicens illi, Surde & mute ſpiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo, & amplius ne introëas in eum. Et exclamans, & multum diſcerpens eum, exiit ab eo.*

CAPUT XLIII.

Jeſus claudos ſanat.

ISA. 35. 4, 6. *Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos ..... Tunc ſaliet ſicut cervus claudus.*

MATTH. 11. 4, 5. *Et reſpondens Jeſus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audiſtis & vidiſtis: cæci vident, claudi ambulant.* Et Luc. 7. 22.

Matth. 15. 30, 31. *Et acceſſerunt ad eum turbæ multæ, habentes ſecum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios multos, & projecerunt eos ad pedes ejus, & curavit eos, ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes.*

Matth. 21. 14. *Et acceſſerunt ad eum cæci & claudi in Templo, & ſanavit eos.*

CAPUT XLIV.

Jeſus debiles ſanat.

ISA. 35. 3, 4. *Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate ..... Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos.*

MATTH. 4. 24. *Obtulerunt ei omnes male habentes variis languoribus, & tormentis comprehenſos, qui Dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curavit eos.*

Matth. 8. 5, & ſeq. *Cum autem introiiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum Centurio rogans & dicens, Domine, puer meus jacet in domo Paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jeſus, Ego veniam, & curabo eum ..... Et dixit Jeſus Centurioni, Vade, & ſicut credidiſti fiat tibi: & ſanatus eſt puer in illa hora.*

Matth. 9. 2, & ſeq. *Et ecce offerebant ei Paralyticum jacentem in lecto ..... tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et ſurrexit & abiit in domum ſuam.* Et Marc. 2. 3, & ſeq. Luc. 5. 18, & ſeq.

Joh. 5. 5, & ſeq. *Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate ſua ..... Dicit ei Jeſus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula: & ſtatim ſanus factus eſt homo ille, & ſuſtulit grabatum ſuum, & ambulabat.*

CAPUT XLV.

Jeſus mortuos revocat ad vitam.

PSALM. 102. 2, & ſeq. *Benedic anima*

MATTH. 9. 18, & ſeq. *Ecce Princeps*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [454] - 426
PUBLIC DOMAIN

mea Domino, & noli obliviſci omnes retributiones ejus; qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes infirmitates tuas, qui redimit de interitu vitam tuam.

Iſa. 26. 19. *Vivent mortui tui, interfecti mei reſurgent: expergiſcimini, & laudate qui habitatis in pulvere.*

unus acceſſit, & adorabat eum dicens, Domine, filia mea modo defuncta eſt; ſed veni, impone manum tuam ſuper eam, & vivet ..... Et cum ejecta eſſet turba, intravit, & tenuit manum ejus, & ſurrexit puella. Et Marc. 5. 22, & ſeq. Luc. 8. 41, & ſeq.

Matth. 11. 4, 5. *Et reſpondens Jeſus ait illis, Euntes renuntiate Johanni quæ audiſtis & vidiſtis: cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt.* Et Luc. 7. 18, & ſeq.

Luc. 7. 12, & ſeq. *Cum autem appropinquaret portæ civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris ſuæ ..... & acceſſit, & tetigit loculum ..... & ait, Adoleſcens, tibi dico, ſurge. Et reſedit qui erat mortuus, & cæpit loqui; & dedit illum matri ſuæ.*

Joh. 11. 43, 44. *Hæc cum dixiſſet, voce magna clamavit, Lazare, veni foras. Et ſtatim prodiit qui fuerat mortuus.*

CAPUT XLVI.

Jeſus eſurientes cibo reficit.

1. Reg. 2. 5. *Famelici ſaturati ſunt, donec ſterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata eſt.*

Pſalm. 21. 27. *Edent pauperes, & ſaturabuntur.*

Pſalm. 32. 18, 19. *Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia ejus: ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame.*

Pſalm. 36. 18, 19. *Novit Dominus dies immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit: non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur.*

Pſalm. 106. 4, & ſeq. *Erraverunt in ſolitudine in inaquoſo, viam civitatis habitaculi non invenerunt; eſurientes & ſitientes, anima eorum in ipſis defecit. Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſſitatibus eorum eripuit eos.*

Pſalm. 131. 15. *Pauperes ejus ſaturabo panibus.*

Pſalm. 145. 7. *Qui cuſtodit veritatem in ſeculum, facit judicium injuriam patientibus, dat eſcam eſurientibus.*

Prov. 10. 3. *Non affliget Dominus fame animam juſti.*

Iſa. 23. 18. *His qui habitaverint coram Domino, erit negotiatio ejus, ut manducent in ſaturitatem.*

Iſa. 49. 8, & ſeq. *Hæc dicit Dominus ..... Dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas, ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini: ſuper vias paſcentur, & in omnibus planis paſcua eorum: non eſurient,*

Matth. 14. 15, & ſeq. *Veſpere autem facto acceſſerunt ad eum Diſcipuli ejus dicentes, Deſertus eſt locus, & hora jam præteriit: dimitte turbas, ut euntes in caſtella emant ſibi eſcas. Jeſus autem dixit eis, Non habent neceſſe ire, date illis vos manducare. Reſponderunt ei, Non habemus hic niſi quinque panes, & duos piſces. Qui ait eis, Afferte mihi illos huc. Et cum juſſiſſet turbam diſcumbere ſuper fœnum, acceptis quinque panibus, & duobus piſcibus, aſpiciens in cœlum benedixit, & fregit, & dedit Diſcipulis panes, Diſcipuli autem turbis. Et manducaverunt omnes, & ſaturati ſunt. Et tulerunt reliquias, duodecim cophinos fragmentorum plenos. Manducantium autem fuit numerus, quinque millia virorum, exceptis mulieribus & parvulis.* Et Marc. 6. 35, & ſeq. Luc. 9. 12, & ſeq. Joh. 6. 5, & ſeq. & 6. 26, & ſeq.

Matth. 15. 32, & ſeq. *Jeſus autem convocatis Diſcipulis ſuis dixit, Miſereor turbæ, quia triduo jam perſeverant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant in via. Et dicunt ei Diſcipuli, Unde ergo nobis in deſerto panes tantos, ut ſaturemus turbam tantam? Et ait illis Jeſus, Quot habetis panes? At illi dixerunt, Septem, & paucos piſciculos. Et præcepit turbæ, ut diſcumberent ſuper terram. Et accipiens ſeptem panes, & piſces, & gratias agens fregit, & dedit Diſcipulis ſuis, & Diſcipuli dederunt populo. Et comederunt omnes, & ſaturati ſunt. Et quod ſuperfuit de fragmentis, tulerunt ſeptem ſportas plenas. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra par-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [455] - 427
PUBLIC DOMAIN

neque ſitient.

Iſa. 65. 13. *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce ſervi mei comedent, & vos eſurietis.*

Jerem. 21. 25. *Omnem animam eſurientem ſaturavi,*

Joël 2. 23, 26. *Et filii Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis doctorem juſtitiæ ..... Et comedetis veſcentes, & ſaturabimini, & laudabitis nomen Domini Dei veſtri, qui fecit mirabilia vobiſcum.*

vulos & mulieres. Et Marc. 8. 1, & ſeq.

Luc. 1. 53. *Eſurientes implevit bonis.*

Joh. 6. 32, & ſeq. *Dixit ergo eis Jeſus; Amen, amen dico vobis, non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim Dei eſt qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, ſemper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Jeſus, Ego ſum panis vitæ, qui venit ad me non eſuriet, & qui credit in me non ſitiet unquam. ..... Ego ſum panis vitæ. Patres veſtri manducaverunt manna in deſerto, & mortui ſunt: hic eſt panis de cœlo deſcendens, ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur. Ego ſum panis vivus, qui de cœlo deſcendi: ſi quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Vide & reliquum caput.

Apoc. 7. 15, 16. *Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſerviunt ei die ac nocte in Templo ejus: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos; non eſurient, neque ſitient amplius.*

CAPUT XLVII.

Apoſtolos, Diſcipulos, & ſectatores de gente Judaica Jeſus deligit, & ad ſe vocat; à quibus deinde propagata eſt Chriſtiana religio. Delectus & vocatio quæ fit per Jeſum, initium eſt ſalutis.

Psalm. 67. 27, 28. *In Eccleſiis benedicite Deo Domino de fontibus Iſraël. Ibi Benjamin adoleſcentulus in mentis exceſſu. Principes Juda duces eorum: principes Zabulon, principes Nephthali.*

Iſa. 1. 9. *Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.*

Iſa. 4. 2, 3. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis, & exultatio his qui ſalvati fuerint de Iſraël. Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, & reſiduus in Jeruſalem, ſanctus vocabitur, omnis qui ſcriptus eſt in vita in Jeruſalem.*

Iſa. 9. 1. *Primo tempore alleviata eſt terra Zabulon, & terra Nephthali, & noviſſimo aggravata eſt via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.*

Iſa. 10. 20, & ſeq. *Et erit in die illa, non adjiciet reſiduum Iſraël, & hi qui fugerint de domo Jacob, inniti ſuper eo qui percutit eos; ſed innitetur ſuper Dominum ſanctum Iſraël in veritate. Reliquiæ convertentur: reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Iſraël, quaſi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo: conſummatio abbreviata inundavit juſtitiam. Conſum-*

Matth. 4. 18, & ſeq. *Ambulans autem Jeſus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piſcatores) & ait illis, Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. At illi continuo relictis retibus ſecuti ſunt eum. Et procedens inde vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, & Johannem fratrem ejus, in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia ſua, & vocavit eos. Illi autem ſtatim relictis retibus & patre, ſecuti ſunt eum.* Et Matth. 9. 9. Marc. 1. 16, & ſeq. & 2. 14. Luc. 5. 2, & ſeq. Joh. 1. 37, & ſeq.

Matth. 10. 1, & ſeq. *Et convocatis duodecim Diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem ..... Hos duodecim miſit Jeſus, præcipiens eis dicens, In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis, ſed potius ite ad oves, quæ perierunt domus Iſraël. Euntes autem prædicate dicentes, Quia appropinquavit regnum cœlorum.*

Marc. 3. 13, & ſeq. *Et aſcendens in montem vocavit ad ſe quos voluit ipſe, & venerunt ad eum. Et fecit ut eſſent duodecim cum illo, & ut mitteret eos prædicare. Et dedit illis poteſtatem curandi infirmitates, & ejiciendi Dæmonia.* Et Marc. 6. 7. Luc. 6. 13. & 9.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [456] - 428
PUBLIC DOMAIN

mationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Isa. 17. 4, & seq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marcescet. Et erit sicut congregans in messe quod resliterit, & brachium ejus spicas leget, & erit sicut quærens spicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo sicut racemus, & sicut excussio oleæ duarum vel trium olivarum in summitate rami, sive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus, dicit Dominus Deus Israël. In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israël respicient, & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus ejus.*

Isa. 28. 5. *In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui.*

Isa. 37. 31, 32. *Et mittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, & quod reliquum est, radicem deorsum, & faciet fructum sursum: quia de Jerusalem exibunt reliquiæ, & salvatio de monte Sion. Zelus Domini exercituum faciet illud.*

Isa. 65. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, Quomodo si inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter servos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Jacob semen, & de Juda possidentem montes meos: & hæreditabunt eam electi mei, & servi mei habitabunt ibi.*

Jerem. 3. 14, 15. *Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester: & assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina: cumque multiplicati fueritis & creveritis in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.*

Jerem. 16. 16. *Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos (Israëlitas:) & post hæc mittam eis multos venatores, & venabuntur eos de omni monte, & de omni colle, & de cavernis petrarum.*

Mich. 2. 12. *Congregatione congregabo Jacob totum te: in unum conducam reliquias Israël, pariter ponam illum quasi gregem in ovili, quasi pecus in medio caularum: tumultuabuntur à multitudine hominum.*

Mich. 5. 2, & seq. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus in quo parturiens parturiet, & reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israël. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui, & convertentur, quia nunc magnificabitur usque ad terminos* 1, & seq.

Rom. 9. 27. *Isaias clamat pro Israël, Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ salvæ fient: verbum enim consummans & abbrevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram; & sicut prædixit Isaias, Nisi Dominus reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus.*

Rom. 11. 1, & seq. *Dico ergo, Numquid Deus repulit populum suum? absit: nam & ego Israëlita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum adversum Israël? Domine, Prophetas tuos, occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum responsum? Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ secundum electionem gratiæ salvæ factæ sunt.*

1. Cor. 1. 26, & seq. *Videte enim vocationem, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.*

Jac. 9. 5. *Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [457] - 429
PUBLIC DOMAIN

terræ. Et erit iſte pax, cum venerit Aſſyrius in terram noſtram, & quando calcaverit in domibus noſtris: & ſuſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates homines ..... Et erunt reliquiæ Jacob in medio populorum multorum, quaſi ros à Domino, & quaſi ſtillæ ſuper herbam quæ non expectat virum, & non præſtolatur filios hominum. Et erunt reliquiæ Jacob in gentibus, in medio populorum multorum, quaſi leo in jumentis ſilvarum, & quaſi catulus leonis in gregibus pecorum; qui cum tranſierit, & conculcaverit, & ceperit, non eſt qui eruat.

Soph. 3. 12, & ſeq. *Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & ſperabunt in nomine Domini. Reliquiæ Iſraël non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non invenietur in ore eorum lingua doloſa ..... Lauda filia Sion .....rex Iſraël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jeruſalem, Noli timere, Sion, non diſſolvantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſalvabit..... Nugas, qui à lege receſſerant, congregabo, quia ex te erant, ut non ultra habeas ſuper eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes qui afflixerunt te in tempore illo, & ſalvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confeſſionis eorum.*

Zach. 13. 7, & ſeq. *Framea, ſuſcitare ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute paſtorem, & diſpergentur oves, convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra, dicit Dominus: partes duæ in ea diſpergentur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per ignem, & uram eos ſicut uritur argentum, & probabo eos ſicut probatur aurum. Ipſe vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Dicam, Populus meus es tu: & ipſe dicet, Dominus Deus meus.*

I. *Exponitur Pſalm. 67. 27, 28.* II. *Confutius Sinenſis Philoſophus ſeptuaginta duos Diſcipulos, & duodecim in his præcipuos deligit.*

Exponitur Pſalm. 67. 27. 28.

I. OPERÆ PRETIUM erit teſtimonii è Pſalmo ſexageſimo ſeptimo hic allati propheticam ſententiam exponere. *In Eccleſiis benedicite Deo Domino de fontibus Iſraël.* Ad laudes Deo concinendas hortatur Propheta Eccleſias Chriſtianorum, qui Iſraëlitarum ſunt propago. Nam ex ſtirpe Jacobi prodiit Chriſtus Jeſus, prodierunt & Apoſtoli ac Diſcipuli Chriſti complures. Ab Iſraëliticis Prophetis prædicta eſt Chriſti οἰκονομία, ita ut Lex & Teſtamentum vetus Iſraëliticum, umbra ſit & anteceſſio, fons etiam & origo Novi Jeſu Chriſti Teſtamenti. *Ibi Benjamin adoleſcentulus in mentis exceſſu.* Paulum Apoſtolum hic præſignari manifeſtum eſt, qui fuit de tribu Benjamin, & per mentis alienationem à Deo *vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei.* Dicitur à Propheta *Adoleſcentulus*, quemadmodum *Adoleſcens* à Luca in Actis: *Et teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis, qui vocabatur Saulus.* An potius, quod poſtremus Apoſtolorum vocatus ſit? Sic enim ille de ſe ad Corinthios: *Noviſſime omnium tanquam abortivo viſus eſt & mihi: ego enim ſum minimus Apoſtolorum.* Et alibi: *Puto enim quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit.* Subjungit Propheta: *Principes Juda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephthalim.* Principes Juda ii ſunt, qui fratres Chriſti appellantur in Evangelio, tribu Juda oriundi.

Act. 7 57.

1. Cor. 15. 8, 9.

1. Cor. 4. 9.

Principes vero Zabulon & Nephthalim, reliqui fere Apoſtoli, qui Galilæa ſunt orti, in qua Zabulonitis tribus & Nephthalitis. In eamdem ſententiam conſpirat Iſaias hoc prædicto, quod ſubjunximus in Paralleliſmo: *Primo tempore alleviata eſt terra Zabulon, & terra Nephthali, & noviſſimo aggravata eſt via maris trans Jordanem Galilææ gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta eſt eis.* Sibi itaque lucem commodant Pſaltes & Iſaias, ſibique conſentiunt. Qui plura volet, conſulat Euſebium libro nono Demonſtrationis; item Theodoretum, Hilarium, Auguſtinum, & Auctorem Expoſitionis Pſalmorum, quæ Hieronymi operibus ſubnecti ſolet. Iſa. 9. 1, 2.

II. Interim hoc etiam obiter adnotare libet, quod in Martini Martinii Hiſtoria Sinica memini me legere, inſignem illum Philoſophum Sinenſem Confutium ſeptuaginta duos ſibi delegiſſe Diſcipulos, quorum è numero Duodecim præ cæteris potiori cura inſtituendos ſuſcepit; ſive Ebraicæ Reipublicæ formam ſecutus, quam Moſes per duodecim tribuum Principes, & ſeptuaginta Senes adminiſtrabat; ſive jam tum Deo ſcintillis aliquibus & radiis veritatis animum ejus colluſtrante, futurum proſpiciens, ut Meſſias, cujus notitiam aliquam ex Librorum ſacrorum lectione perceperat, quemadmodum ſupra monui, ad Moſis exemplum totidem duces ac magiſtros Eccleſiæ ſuæ præficeret. *Confutius Sinenſis Philoſophus ſeptuaginta duos Diſcipulos & duodecim in his præcipuos deligit.* Martin. Hiſt. Sinic. libr. 4.

CAPUT XLVIII.

Apoſtoli Jeſu piſcatores.

PSALM. 106. 20, 23, 24. *Miſit Verbum ſuum & ſanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. Qui deſcendunt mare in navibus, facientes operationem in aquis multis, ipſi viderunt opera Domini, & mirabilia ejus in profundo.*

Jerem. 16. 16. *Ecce ego mittam piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos.*

Ezech. 47. 8, & ſeq. *Aquæ iſtæ quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti, intrabunt mare, & exibunt, & ſanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens, quæ ſerpit, quocumque venerit torrens, vivet; & erunt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ, & ſanabuntur, & vivent omnia ad quæ venerit torrens. Et ſtabunt ſuper illas piſcatores, ab Engaddi uſque ad Engallim ſiccatio ſagenarum erit: plurimæ ſpecies erunt piſcium ejus, ſicut piſces maris magni, multitudinis nimiæ.*

MATTH. 4. 18. *Ambulans autem Jeſus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare; erant enim piſcatores; & ait illis, Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum.* Et Marc. 1. 16, & ſeq. Luc. 5. 2, & ſeq.

Matth. 13. 47, 48. *Iterum ſimile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni genere piſcium congreganti: quam cum impleta eſſet educentes, & ſecus littus ſedentes, elegerunt bonos in vaſa, malos autem foras miſerunt.*

I. COMMA iſtud è Pſalmo centeſimo ſexto, non in Meſſiam ſolum, ſed & in Jeſum quoque ſatis aperte confert R. Iſaac Aramæus in Expoſitionibus libri Numerorum. Nam Verbum Dei ad omnes ſanandos miſſum fuiſſe dicit, verum ab omnibus non fuiſſe receptum, ſed ab aliquibus tantum tardioris ingenii viris, iiſque piſcatoribus: qui cum rudes eſſent & hebetes, veritatem tamen prophetiæ receperunt, & Verbo Dei fidem habuerunt. Quibus Chriſti Jeſu Apoſtoli manifeſte deſignantur. *Exponitur Pſalm. 106. 20, & ſeq.*

CAPUT XLIX.

Paucos numero Jeſus deligit.

ISA. 17. 4, & ſeq. *Et erit in die illa, attenuabitur gloria Jacob, & pinguedo carnis ejus marceſcet. Et erit ſicut congregans in meſſe*

MATTH. 9. 37, 38. *Tunc dicit Diſcipulis ſuis, Meſſis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo Dominum meſſis, ut mittat*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [459] - 431
PUBLIC DOMAIN

quod reſtiterit, & brachium ejus ſpicas leget, & eris ſicut quærens ſpicas in valle Raphaim. Et relinquetur in eo ſicut racemus, & ſicut excuſſio oleæ duarum vel trium olivarum in ſummitate rami, ſive quatuor aut quinque in cacuminibus ejus fructus ejus: dicit Dominus Deus Iſraël.

Iſa. 24. 13, & ſeq. *Hæc erunt in medio terræ, in medio populorum: quomodo ſi paucæ olivæ, quæ remanſerunt, excutiantur ex oleâ & racemi, cum fuerit finita vindemia. Hi levabunt vocem ſuam atque laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in inſulis maris nomen Domini Dei Iſraël. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam juſti.*

Iſa. 65. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, Quomodo ſi inveniatur granum in botro, & dicatur, Ne diſſipes illud, quoniam benedictio eſt: ſic faciam propter ſervos meos, ut non diſperdam totum. Et educam de Jacob ſemen, & de Juda poſſidentem montes meos, & hæreditabunt eum electi mei, & ſervi mei habitabunt ibi.*

Jerem. 3. 14. *Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir veſter, & aſſumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion.*

Ezech. 12. 15, 16. *Et ſcient quia ego Dominus, quando diſperſero illos in gentibus, & diſſeminavero eos in terris, & relinquam ex eis viros paucos, à gladio, & fame, & peſtilentia; ut enarrent omnia ſcelera eorum in gentibus ad quas ingredientur, & ſcient quia ego Dominus.*

operarios in meſſem ſuam. Et Luc. 10. 2.

Matth. 10. 1, 5. *Et convocatis duodecim Diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem ..... Hos duodecim miſit Jeſus.* Et Marc. 3. 13, & ſeq. & 6. 7. Luc. 9. 1, & ſeq.

Matth. 20. 16. *Multi ſunt vocati, pauci vero electi.* Et Matth. 22. 14.

Luc. 6. 33. *Et cum dies factus eſſet, vocavit Diſcipulos ſuos: & elegit duodecim ex ipſis, quos & Apoſtolos nominavit.*

CAPUT L.

Apoſtoli præcones Jeſu & nuntii.

PSALM. 18. 5. *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Pſalm. 147. 4. *Qui emittit eloquium ſuum terræ, velociter currit ſermo ejus.*

Iſa. 24. 14. *Hi levabunt vocem ſuam atq; laudabunt: cum glorificatus fuerit Dominus, hinnient de mari. Propter hoc in doctrinis glorificate Dominum; in inſulis maris nomen Domini Dei Iſraël. A finibus terræ laudes audivimus, gloriam juſti.*

Iſa. 28. 9, & ſeq. *Quem docebit ſcientiam (Dominus?) & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à matre, avulſos ab uberibus. Quia manda, & remanda; expecta, reexpecta; modicum ibi, modicum ibi. In loquela enim labii, & lingua altera loquetur ad populum iſtum. Cui dixit, Hæc eſt requies mea, reficite laſſum, & hoc eſt meum refrigerium.*

Iſa. 29. 22, & ſeq. *Propter hoc hæc dicit Dominus ad domum Jacob, qui redemit Abra-*

MATTH. 10. 5, & ſeq. *Hos duodecim miſit Jeſus præcipiens eis, dicens ..... Euntes prædicate dicentes, Quia appropinquavit regnum cœlorum ..... Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.* Et Marc. 3. 14. Luc. 9. 1, 2. & 12. 3.

Matth. 24. 14. *Prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus.* Et Marc. 13. 10.

Matth. 28. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes.*

Marc. 6. 12. *Et exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent.*

Marc. 16. 15, 20. *Et dixit eis, Euntes in mundum univerſum prædicate Evangelium omni creaturæ ..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.*

Luc. 24. 46, 47. *Sic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia*

ham, Non modo confundetur Jacob, nec modo vultus ejus erubescet: sed cum viderit filios suos, opera manuum mearum, in medio sui sanctificantes nomen meum, & sanctificabunt sanctum Jacob, & Deum Israël prædicabunt, & scient errantes spiritu intellectum, & mussitatores discent legem.

Isa. 52. 6, & seq. *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus! Vox speculatorum tuorum, levaverunt vocem, simul laudabunt; quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion.*

Isa. 66. 19, 20. *Mittam ex eis qui salvati fuerint ad gentes in mare in Africam & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam. Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres de cunctis gentibus donum Domino.*

Nahum 1. 15. *Ecce super montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem: celebra Juda festivitates tuas, & redde vota tua: quia non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial: universus interiit.*

tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolyma.

Act. 2. 4. *Repleti sunt omnes* (Discipuli Jesu) *Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.*

Act. 5. 42. *Omni autem die non cessabant* (Apostoli) *in Templo & circa domos, docentes & evangelizantes Christum Jesum.*

Act. 8. 5. *Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum.*

Act. 9. 20. *Et continuo in Synagogis prædicabat* (Paulus) *Jesum, quoniam hic est Filius Dei.*

Act. 10. 42. *Et præcepit* (Jesus) *nobis* (Apostolis) *prædicare populo, & testificari quia ipse est qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.* Et Act. 11. 26. & 13. 2, & seq. & 21. 31. & alibi sæpe in Actis.

Rom. 1. 8. *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis quia fides vestra annuntiatur in universo, mundo.*

Rom. 10. 14, & seq. *Quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio: Isaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per Verbum Christi. Sed dico, numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Rom. 15. 19, & seq. *Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut scriptum est, Quibus non est annuntiatum, de eo videbunt; & qui non audierunt, intelligent.* Et 1. Cor. 1. 23. & 2. 1. & 9. 14. & 15. 1, 2. & 2. Cor. 1. 19. & 4. 5. & Gal. 2. 2. & 1. Thess. 2. 9. & alibi sæpe in Epistolis.

Col. 1. 23. *Immobiles à spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura quæ sub cœlo est; cujus factus sum ego Paulus minister.*

1. Joh. 1. 2, 3. *Annuntiamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis; quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis.*

Disputatur De Psalm. 18. 5.

1. HOc è decimo octavo Psalmo testimonium, ut Davidis ῥῆσιν à Paulo in Epistola ad Romanos allegorice expositam, non ut ἀπόδειξιν in argumentum propositam afferimus. Quod contestato denuntiatum volumus, ne nobis negotium facessant Adversarii, quasi Scripturæ sacræ vim inferamus.

CAPUT LI.

Apoſtoli & Diſcipuli Jeſu, rudes & indocti.

PSALM. 93. 8. *Intelligite inſipientes in populo, & ſtulti aliquando ſapite.*

Iſa. 29. 14. *Ideo ecce ego addam, ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi & ſtupendo: peribit enim ſapientia à ſapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abſcondetur.*

Iſa. 32. 4. *Et cor ſtultorum intelliget ſcientiam, & lingua balborum velociter loquetur & plane.*

Iſa. 33. 18. *Cor tuum meditabitur timorem. Ubi eſt literatus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum?*

MATTH. 5. 3. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.*

Matth. 11. 25. *In illo tempore reſpondens Jeſus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus, & prudentibus, & revelaſti ea parvulis.* Et Luc. 10. 21.

Joh. 7. 47, & ſeq. *Reſponderunt ergo eis Phariſæi, Numquid & vos ſeducti eſtis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum?*

1. Cor. 1. 17, & ſeq. *Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare, non in ſapientia verbi, ut non evacuetur crux Chriſti. Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt; iis autem qui ſalvi fiunt, id eſt nobis, Dei virtus eſt. Scriptum eſt enim, Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi ſapiens? ubi ſcriba? ubi conquiſitor hujus ſeculi? nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei ſapientia non cognovit Deus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam ſalvos facere credentes. Quoniam & Judæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt; nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Judæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Videte enim vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, ut confundat ſapientes.*

1. Cor. 3. 18, 19. *Nemo ſe ſeducat: ſi quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat ut ſit ſapiens: ſapientia enim hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum. Scriptum eſt enim, Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. Et iterum, Dominus novit cogitationes ſapientium, quoniam vanæ ſunt.*

1. Cor. 4. 10. *Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.*

CAPUT LII.

Apoſtoli & Diſcipuli Jeſu miranda facinora edunt, & omnis generis languores ſanant.

PSALM. 67. 36. *Mirabilis Deus in ſanctis ſuis: Deus Iſraël ipſe dabit virtutem &*

MATTH. 10. 1, 5, 8. *Et convocatis duodecim Diſcipulis ſuis, dedit illis poteſtatem*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [462] - 434
PUBLIC DOMAIN

fortitudinem plebi ſuæ: benedictus Deus.

Iſa. 8. 18, 19. *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus in ſignum & in portentum Iſraël, à Domino exercituum qui habitat in monte Sion. Et cum dixerint ad vos, Quærite à Pythonibus & à divinis, qui ſtrident in incantationibus ſuis, numquid non populus à Deo ſuo requiret pro vivis ac mortuis?*

ſpirituum immundorum, ut ejicerent eos, & & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem..... Hos duodecim miſit Jeſus, præcipiens eis, dicens..... Infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, Dæmones ejicite. Et Marc. 3. 14, 15. & 6. 7, 13. Luc. 9. 1, & ſeq.

Marc. 16. 15, 17. *Dixit eis..... Signa eos qui crediderint, hæc ſequentur; in nomine meo Dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, ſerpentes tollent, & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit: ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.*

Luc. 10. 17, & ſeq. *Reverſi ſunt autem ſeptuaginta duo cum gaudio dicentes, Domine, etiam Dæmonia ſubjiciuntur nobis in nomine tuo. Et ait illis..... Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Joh. 14. 11, 12. *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me eſt? alioquin propter opera ipſa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipſe faciet, & majora horum faciet.*

Act. 2. 43. *Multa quoque prodigia & ſigna per Apoſtolos in Jeruſalem fiebant.*

Act. 5. 12, & ſeq. *Per manus autem Apoſtolorum fiebant ſigna & prodigia multa in plebe,..... ita ut in plateas ejicerent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro ſaltem umbra illius obumbraret quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus ſuis.*

Act. 6. 8. *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & ſigna magna in populo.*

Act. 8. 6, & ſeq. *Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & videntes ſigna quæ faciebat. Multi enim eorum qui habebant ſpiritus immundos, clamantes voce magna exibant. Multi autem paralytici & claudi curati ſunt..... Tunc Simon & ipſe credidit: & cum baptizatus eſſet, adhærebat Philippo. Videns etiam ſigna & virtutes maximas fieri, ſtupens admirabatur.*

Act. 14. 3. *Multo igitur tempore demorati ſunt fiducialiter agentes in Domino, teſtimonium perhibente verbo gratiæ ſuæ, dante ſigna & prodigia fieri per manus eorum.* Et 15. 12. & 19. 11, & ſeq. Vide etiam Act. 2. 4. & 3. 2, & ſeq. & 5. 3, & ſeq. & 9. 32, 36. & 10. 46. & 13. 11. & 16. 18, 26. & 19. 6. & 20. 10. & 28. 6, 8.

Rom. 15. 18, 19. *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Chriſtus in obedientiam gentium, verbo & factis, in virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute Spiritus ſancti.*

erumpet quasi mane lumen tuum ..... Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies.

Dan. 12. 3. *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.*

ram exultare in luce ejus.

Joh. 12. 36. *Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis.*

Eph. 5. 8, 9. *Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate: fructus enim lucis est in omni bonitate, & justitia, & veritate.*

Philipp. 2. 15. *Ut sitis sine querela & simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ & perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.*

1. Thess. 5. 5. *Omnes enim vos filii lucis estis, & filii diei; non sumus noctis, neque tenebrarum.*

CAPUT LVI.

Jesus ignis.

EXOD. 3. 2. *Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: & videbat quod rubus arderet, & non combureretur.*

Exod. 13. 21. *Dominus autem præcedebat eos ad ostendendam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.*

Exod. 19. 18. *Totus autem mons Sinai fumabat; eo quod descendisset Dominus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace.*

Exod. 24. 17. *Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis.*

Deut. 4. 24. *Dominus Deus tuus ignis consumens est.*

Deut. 9. 3. *Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens.*

2. Reg. 22. 9, 13. *Ascendit fumus de naribus ejus, & ignis de ore ejus vorabit: carbones succensi sunt ab eo ..... Præ fulgore in conspectu ejus succensi sunt carbones ignis.* Et Psalm. 17. 9, 13, 14.

1. Par. 21. 26. *Et ædificavit ibi altare Domino; obtulitque holocausta & pacifica, & invocavit Dominum, & exaudivit eum in igne de cælo super altare holocausti.*

Psalm. 49. 3. *Deus manifeste veniet; Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus tempestas valida.*

Psalm. 96. 3, 4. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ.*

Isa. 10. 16, 17. *Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus ejus tenuitatem; & subtus gloriam ejus succensa ardebit quasi combustio ignis. Et erit lumen Israël in igne, & sanctis ejus in flamma, & succendetur, & devorabitur spina ejus, & vepres in die una.*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est ..... ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Et Luc. 3. 16.

Luc. 12. 49. *Ignem veni mittere in terram; & quid volo, nisi ut accendatur?*

Ebr. 12. 29. *Etenim Deus noster ignis consumens est.*

Apoc. 1. 14. *Et oculi ejus* (Filii hominis) *tanquam flamma ignis.*

Apoc. 2. 18. *Hæc dicit Filius hominis, qui habet oculos tanquam flammam ignis.*

Apoc. 19. 11, & seq. *Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnat: oculi autem ejus sicut flamma ignis ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [464] - 436
PUBLIC DOMAIN

luminabit te; ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem ſempiternam.

Iſa. 62. 1. *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor Juſtus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur.*

Dan. 2. 22. *Ipſe revelat profunda & abſcondita, & novit in tenebris conſtituta: & lux cum eo eſt.*

Mich. 7. 8. *Conſurgam cum ſedero in tenebris: Dominus lux mea eſt.*

mundum.

Joh. 3. 19. *Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.*

Joh. 8. 12. *Iterum ergo locutus eſt eis Jeſus, dicens, Ego ſum lux mundi, qui ſequitur me non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.* Et Joh. 9. 5. & 12. 46.

Joh. 12. 35, 36. *Dixit ergo eis Jeſus, Adhuc modicum lumen in vobis eſt; ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant: & qui ambulat in tenebris neſcit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis ſitis.*

Act. 13. 47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te in lucem gentium, ut ſis ſalus uſque ad extremum terræ.*

2. Cor. 4. 4, 6. *Deus hujus ſeculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei ..... quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris, ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei, in facie Chriſti Jeſu.*

Eph. 5. 14. *Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.*

2. Tim. 1. 10. *Manifeſta eſt autem nunc per illuminationem Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, qui deſtruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, & incorruptionem per Evangelium.*

Ebr. 1. 3. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus.*

Apoc. 21. 23. *Civitas non eget Sole neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus eſt Agnus.*

I. QUÆCUNQUE teſtimonia hoc capite depromſimus è Veteri Teſtamento, ea fere à Judæis ad Meſſiam referuntur. Velut prius è Pſalmo triceſimo quinto, juxta Bereſith Rabba & Midraſch Thehillim, in Chriſtum congruit. Aliud quoque è Pſalmo centeſimo primo, Chriſto addicitur in Midraſch Thehillim. Supra etiam oſtendimus in Propoſitione ſeptima Chriſtum, ex Judæorum ſententia, iſta ſibi vendicare teſtimonia propemodum omnia, quæ ex Iſaia attulimus. Denique & eam quam ex Daniele petivimus prophetiam, Chriſto adjudicant Bereſith Rabba & Echa Rabbathi.

Depromta hoc capite teſtimonia è Veteri Teſtamento ad Chriſtum à Judæis fere referuntur.

CAPUT LV.

Jeſu Diſcipuli lux.

PSALM. 96. 11. *Lux orta eſt eis, & rectis corde lætitia.*

Pſalm. 109. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum.*

Prov. 9. 18. *Juſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens.*

Prov. 13. 9. *Lux juſtorum lætificat.*

Sap. 3. 7. *Fulgebunt juſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.*

Iſa. 58. 7, & ſeq. *Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris. Tunc*

MATTH. 5. 14, & ſeq. *Vos eſtis lux mundi ..... luceat lux veſtra coram hominibus.*

Matth. 13. 43. *Tunc juſti fulgebunt ſicut Sol in regno Patris eorum.*

Luc. 12. 35. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.*

Luc. 16. 8. *Filii hujus ſeculi prudentiores filiis lucis in generatione ſua ſunt.*

Joh. 5. 35. *Ille* (Johannes) *erat lucerna ardens & lucens: vos autem voluiſtis ad ho-*

Isa. 45. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant Justum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.*

Isa. 53. 1. 2. *Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? & ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.*

Jerem. 23. 5. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum.*

Jerem. 33. 15. *In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam David germen justitiæ.*

Ezech. 34. 29. *Et suscitabo eis germen nominatum.*

Zach. 3. 8. *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.*

Zach. 6. 12. *Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus.*

radix David, aperire Librum.

Apoc. 22. 16. *Ego Jesus misi Angelum meum testificari vobis hæc in Ecclesiis, Ego sum radix & genus David.*

I. *Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio.* II. *Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.*

Affertur ex Philone Zachariani hujus loci expositio. Euseb. Præp. libr. 11. cap. 15.

I. PRÆCLARAM affert ex Philone Zachariani hujus loci expositionem Eusebius. Inusitatum est, inquit, vocabulum hoc, Oriens, si eum intelligas qui corpore & animo constet. Quod si incorporeum illum divinam imaginem gerentem accipias, aptissime in eum convenire fateberis dictionem istam: hunc quippe antiquissimum Filium oriri fecit rerum omnium parens Deus, quem alibi Primogenitum appellat, qui Patris vias secutus, & ad primigenia illius exemplaria respiciens, formas effinxit.

Quo sensu Christus dicatur Germen, & Radix, & Virga, & Flos.

II. Porro quemadmodum Germen, & Radix, & Virga, & Flos dicitur Christus, ita Heroas suos Antiqui Deorum germina appellabant. Scatent exemplis libri Poëtarum. Hic ἔρνος ἄρηος, *germen Martis*, ille διὸς ἔρνος, *Jovis germen*, & Διὸς θάλος, *Jovis ramus*. At Christus Germen est, & Radix Davidis, Virga Israëlis, Virga Jesse, Vitis vera, Radix sancta.

CAPUT LX.

Discipuli Jesu, germina, plantæ, palmites, rami.

PSALM. 79. 15, & seq. *Deus virtutum convertere: respice de cælo, & vide, & visita vineam istam: & perfice eam quam plantavit dextera tua, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi ..... Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super Filium hominis, quem confirmasti tibi.*

Isa. 35. 1, & seq. *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli & Saron, ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri.*

Isa. 60. 21. *Populus autem tuus omnes justi, in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ..... ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris, & vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glori-*

MATTH. 15. 13. *At ille respondens ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur.*

Joh. 15. 5. *Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.*

Rom. 6. 5. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.*

Rom. 11. 16, & seq. *Si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversum ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.*

1. Cor. 3. 6, & seq. *Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus adjutores;*

Isa. 31. 9. *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus ejus in Jerusalem.*

Isa. 66. 15, 16. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus, reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis : quia in igne Dominus dijudicabit.*

Ezech. 1. 26, 27. *Super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper. Et vidi quasi speciem electri, velut aspectum ignis, intrinsecus ejus per circuitum; à lumbis ejus & desuper, & a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.*

Ezech. 8. 2. *Et vidi, & ecce similitudo quasi aspectus ignis; ab aspectu lumborum ejus & deorsum ignis: & à lumbis ejus & sursum quasi aspectus splendoris, ut visio electri.*

Joël 2. 3. *Ante faciem ejus ignis vorans, & post eum exurens flamma.*

CAPUT LVII.

Jesus Sol.

Isa. 60. 19, 20. *Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te : sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur : quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.*

Mal. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.*

Matth. 17. 2. *Et transfiguratus est ante eos, & resplenduit facies ejus sicut Sol.*

Apoc. 1. 16. *Et facies ejus sicut Sol lucet in virtute sua.*

CAPUT LVIII.

Jesus stella.

Num. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob.*

Apoc. 1. 16. *Et habebat in dextera sua stellas septem.*

Apoc. 22. 16. *Ego Jesus misi Angelum meum, testificari vobis hæc in Ecclesiis, Ego sum radix & genus David, stella splendida & matutina.*

CAPUT LIX.

Jesus germen sive oriens, radix, flos, virga.

Num. 24. 17. *Orietur stella ex Jacob, & consurget virga de Israël.*

Cant. 2. 1. *Ego flos campi & lilium convallium.*

Isa. 4. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia & gloria, & fructus terræ sublimis, & exultatio his qui salvati fuerint de Israël.*

Isa. 11. 1. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.*

Luc. 1. 78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.*

Joh. 15. 1. *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est.*

Rom. 6. 5. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.*

Rom. 11. 16. *Si radix sancta, & rami.*

Apoc. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne fleveris : ecce vicit leo de tribu Juda,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [467] - 439
PUBLIC DOMAIN

bunt mare & exibunt, & ſanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens quæ ſerpit, quocunque venerit torrens, vivet; & erunt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ, & ſanabuntur, & vivent omnia ad quæ venerit torrens; & ſtabunt ſuper illas piſcatores. Ab Engaddi, uſque ad Engallim ſiccatio ſagenarum erit: plurimæ ſpecies erunt piſcium ejus, ſicut piſces maris magni, multitudinis nimiæ.

Joël 3. 18. *Et erit in die illa, ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte; & per omnes rivos Juda ibunt aquæ; & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jeruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.*

Zach. 14. 8. *Et erit in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jeruſalem: medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare noviſſimum, in æſtate & in hyeme erunt.*

CAPUT LXII.

Jeſus Novi & æterni Fœderis, à Deo cum hominibus pacti, ſequeſter, & finis.

PSALM. 88. 4, 29, & ſeq. *Diſpoſui teſtamentum electis meis, juravi David ſervo meo, uſque in æternum præparabo ſemen tuum..... In æternum ſervabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi: & ponam in ſeculum ſeculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cœli ..... Neque profanabo teſtamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar; ſemen ejus in æternum manebit. Et thronus ejus ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.*

Eccli. 17. 10. *Teſtamentum æternum conſtituit cum illis.*

Eccli. 45. 31. *Et teſtamentum David regi filio Jeſſæ, de tribu Juda, hæreditas ipſi & ſemini ejus, ut daret ſapientiam in cor noſtrum, judicare gentem ſuam in juſtitia, ne abolerentur bona ipſorum, & gloriam ipſorum in gentem æternam fecit.*

Eccli. 47. 13. *Dominus purgavit peccata ipſius (*David*) & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi teſtamentum regni, & ſedem gloriæ Iſraël.*

Iſa. 42. 6, 7. *Ego Dominus vocavi te in juſtitia, & apprehendi manum tuam, & ſervavi te: & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de concluſione vinctum, de domo carceris ſedentes in tenebris.*

Iſa. 49. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die ſalutis au-*

MATTH. 26. 27, 28. *Bibite ex hoc omnes: hic eſt enim ſanguis meus Novi Teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum.* Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25.

Luc. 1. 72, 73. *Ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari Teſtamenti ſui ſancti. Juſjurandum quod juravit ad Abraham patrem noſtrum, daturum ſe nobis.*

Act. 3. 25. *Vos eſtis filii Prophetarum, & Teſtamenti, quod diſpoſuit Deus ad Patres noſtros, dicens ad Abraham, Et in ſemine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.*

Rom. 11. 25, & ſeq. *Cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo gentium intraret, & ſic omnis Iſraël ſalvus fieret, ſicut ſcriptum eſt, Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem à Jacob: & hoc illis à me Teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum.*

2. Cor. 3. 5, 6. *Sufficientia noſtra ex Deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros Novi Teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu.*

Gal. 3. 15, & ſeq. *Fratres (ſecundum hominem dico) tamen hominis confirmatum Teſtamentum nemo ſpernit, aut ſuperordinat. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. Non dicit, Et ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in uno, Et ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc autem dico Teſtamentum confirmatum à Deo: quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt Lex, non irritum facit ad evacuandam promiſſionem ..... Quid igitur Lex? propter tranſgreſſiones poſita eſt, donec veniret*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [468] - 440
PUBLIC DOMAIN

ficandum.

Jerem. 32. 41. *Et lætabor ſuper eis, cum bene eis fecero, & plantabo eos in terra iſta in veritate.*

tores; Dei agricultura eſtis.

CAPUT LXI.

Jeſus fons.

PSALM. 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.*

Eccli. 1. 5. *Fons ſapientiæ Verbum Dei in excelſis.*

Eccli. 24. 40, & ſeq. *Ego Sapientia effudi flumina: ego quaſi trames aquæ immenſæ de fluvio: ego quaſi fluvii dioryx, & ſicut aquæ ductus exivi de Paradiſo. Dixi, rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum: & ecce factus eſt mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare.*

Iſa. 11. 9. *Repleta eſt terra ſcientia Domini, ſicut aquæ maris operientes.* Et Hab. 2. 14.

Iſa. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Iſa. 35. 6, 7. *Tunc ſaliet ſicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum: quia ſciſſæ ſunt in deſerto aquæ, & torrentes in ſolitudine: & quæ erat arida, erit in ſtagnum, & ſitiens in fontes aquarum.*

Iſa. 44. 2, 3. *Hæc dicit Dominus ..... Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam.*

Iſa. 49. 10. *Non eſurient, neque ſitient, & non percutiet eos æſtus & Sol, quia miſerator eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos.*

Iſa. 55. 1. *Omnes ſitientes venite ad aquas.*

Iſa. 59. 19. *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus, cum venerit quaſi fluvius violentus, quem ſpiritus Domini cogit, & venerit Sion redemtor.*

Iſa. 65. 13. *Propter hoc hæc dicit Dominus Deus, Ecce ſervi mei comedent, & vos eſurietis; ecce ſervi mei bibent, & vos ſitietis.*

Jerem. 2. 13. *Duo enim mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.*

Jerem. 17. 13. *Expectatio Iſraël, Domine: omnes qui te derelinquunt, confundentur: recedentes à te, in terra ſcribentur; quoniam dereliquerunt venam aquarum viventium Dominum.*

Ezech. 36. 25. *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab univerſis idolis veſtris mundabo vos.*

Ezech. 47. 8, & ſeq. *Et ait ad me, Aquæ iſtæ quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti, intra-*

JOH. 4. 13, & ſeq. *Reſpondit Jeſus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, ſitiet iterum; qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.*

Joh. 6. 35. *Dixit autem eis Jeſus, Ego ſum panis vitæ: qui venit ad me, non eſuriet; & qui credit in me, non ſitiet unquam.*

Joh. 7. 37, 38. *In noviſſimo autem die magno feſtivitatis, ſtabat Jeſus, & clamabat dicens, Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.*

Apoc. 21. 6. *Ego ſum Alpha & Omega, initium & finis: ego ſitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis.*

Apoc. 22. 1. *Et oſtendit mihi fluvium aquæ vivæ, ſplendidum tamquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & Agni.*

Apoc. 22. 17. *Et qui ſitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [469] - 441
PUBLIC DOMAIN

Ebr. 9. 15, & seq. *Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub Priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. Ubi enim Testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.*

Ebr. 10. 28, 29. *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum dixerit, in quo sanctificatus est?*

Ebr. 12. 22, & seq. *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, & judicem omnium Deum, & spiritus justorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.*

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium in sanguine Testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.*

CAPUT LXIII.

Jesus pacificus.

PSALM. 45. 9, 10. *Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram; auferens bella usque ad finem terræ. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.*

Psalm. 71. 3, 7. *Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam ..... Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psalm. 75. 1, & seq. *Notus in Judæa Deus, in Israël magnum nomen ejus: & factus est in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, scutum, gladium, & bellum.*

Psalm. 84. 9, 11. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam ..... Misericordia & veritas obviavervnt sibi, justitia & pax osculatæ sunt.*

Psalm. 119. 7. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Isa. 2. 4. *Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces; non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium.*

Isa. 9. 6, 7. *Parvulus natus est nobis, &*

MATTH. 5. 38, & seq. *Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.*

Matth. 11. 29, 30. *Tollite jugum meum super vos, & discite a me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum meum suave est, & onus meum leve.*

Luc. 1. 79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Luc. 2. 14. *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Luc. 24. 36. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis; ego sum, nolite timere.*

Joh. 14. 23, 27. *Respondit Jesus, & dixit ei, ... Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 16. 32, 33. *Respondit ei Jesus ..... Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [470] - 442
PUBLIC DOMAIN

xiliatus ſum tui, & ſervavi te, & dedi te in fœdus populi, ut ſuſcitares terram, & poſſideres hæreditates diſſipatas: ut diceres his qui vincti ſunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.

Iſa. 55. 3, 4. *Inclinate aurem veſtram, & venite ad me; audite, & vivet anima veſtra: & feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias David fideles. Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Iſa. 61. 8, 9. *Dabo opus eorum in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis: & ſcient in gentibus ſemen eorum, & germen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoſcent illos; quia iſti ſunt ſemen cui benedixit Dominus.*

Jerem. 31. 31, & ſeq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Juda fœdus novum; non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum dicens, Cognoſce Dominum: omnes enim cognoſcent me à minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Jerem. 32. 40. *Et feriam eis pactum ſempiternum, non deſinam eis benefacere: & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

Jerem. 50. 5. *Venient, & apponentur ad Dominum fœdere ſempiterno, quod nulla oblivione delebitur.*

Bar. 2. 35. *Et ſtatuam illis Teſtamentum alterum ſempiternum, ut ſim illis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.*

Ezech. 16. 60, 62. *Recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, & ſuſcitabo ego pactum ſempiternum ..... Et ſuſcitabo tibi pactum meum tecum, & ſcies quia ego Dominus.*

Oſe. 2. 18, & ſeq. *Et percutiam cum eis fœdus in die illa ..... & ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in juſtitia & judicio, & in miſericordia, & in miſerationibus; & ſponſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego Dominus.*

Zach. 9. 11. *Tu quoque in ſanguine Teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu in quo non eſt aqua.*

Mal. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: & ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Teſtamenti quem vos vultis.*

ſemen cui promiſerat, ordinata per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non eſt.

Gal. 4. 24, & ſeq. *Hæc enim ſunt duo Teſtamenta: unum quidem in monte Sina, in ſervitutem generans, quæ eſt Agar: Sina enim mons eſt in Arabia, qui conjunctus eſt ei quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis: illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra.*

Eph. 2. 12, 13, & ſeq. *Eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati à converſatione Iſraël, & hoſpites Teſtamentorum, promiſſionis ſpem non habentes, & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Jeſu, vos qui aliquando eratis longe, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ ſolvens, inimicitias in carne ſua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in ſemetipſo in unum novum hominem, faciens pacem; & reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuiſtis, & pacem iis qui prope: quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo in uno Spiritu ad Patrem.*

1. Tim. 2. 5. *Unus enim Deus, unus & Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus.*

Ebr. 7. 20, & ſeq. *Et quantum eſt non ſine jurejurando (alii quidem ſine jurejurando ſacerdotes facti ſunt; hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es ſacerdos in æternum) in tantum melioris Teſtamenti ſponſor factus eſt Jeſus.*

Ebr. 8. 6, & ſeq. *Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quanto & melioris Teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Juda, Teſtamentum Novum; non ſecundum Teſtamentum quod feci Patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti: quoniam ipſi non permanſerunt in Teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc eſt Teſtamentum, quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus; dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eas, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum; & non docebit unuſquiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum, quoniam omnes ſcient me à minore uſque ad majorem eorum: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor. Dicendo autem Novum, veteravit Prius. Quod autem antiquatur, & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Et 10. 15, & ſeq.

res, & haſtas ſuas in ligones: non ſumet gens adverſus gentem gladium, & non diſcent ultra belligerare. Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non erit qui deterreat, quia os Domini exercituum locutum eſt.

Mich. 5. 2, 5. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda; ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſraël ..... & erit iſte pax.*

Nahum 1. 15. *Ecce ſuper montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem.*

Agg. 2. 8, 10. *Et veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum ..... & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 3. 8, 10. *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem ..... In die illa, dicit Dominus exercituum, vocabit vir amicum ſuum ſubter vitem, & ſubter ficum.*

Zach. 9. 9, 10. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem, ecce rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ ..... & loquetur pacem gentibus.*

De pace per Chriſtum Jeſum parta, & de concordia animalium Meſſiæ temporibus ab Iſaia promiſſa; quæ, ut & alia multa ad Meſſiam pertinentia, allegorice intelligenda ſunt.

I. DEMONSTRAVIMUS ſupra in Propoſitione ſeptima Judæos retuliſſe ad tempora Meſſiæ hæc Iſaiæ effata, quibus non hominum ſolum, ſed animalium quoque futuram inter ſe concordiam prænuntiavit. Hac ipſa vero Propoſitione nona, quam proſequimur, ad octavum caput in quo egimus de tempore adventus Jeſu; atque item in ſeptima, oſtendimus Judæos ac Judaiſſantes quoſdam Chriſtianos, jam inde ab Hieronymi temporibus, hæc κατὰ λέξιν ſumi voluiſſe: unde validiſſimum adverſus religionem Chriſtianam telum cudere ſe poſſe rentur Judæi, cum aiunt temporibus Jeſu, quem Meſſiam eſſe volumus, neque habitaſſe lupum cum agno, neque pardum accubuiſſe cum hœdo, neque ulla aureæ hujus ætatis ad hanc diem apparuiſſe veſtigia, proindeque nec Meſſiam fuiſſe Jeſum. Nos vero hæc allegorice ſumenda eſſe Rabbinorum ipſorum ſuffragio probavimus. Has gregalium ſuorum ineptias, alias rerum vices nato Chriſto expectantium, deridet R. Moſes ben Maimon, in Jad Chazacah, parte quarta, libro quarto; & docet lupum, pardum, leonem, feraque hæc animalia, impiarum gentium eſſe ſimulacra; agnum vero, hœdum, & vitulum, & manſuetas pecudes, Iſraëlitas ſignificare, quorum ſumma erit inter gentes pax & tranquillitas. Demum ſic rationem concludit doctus ille Magiſter: *Hæc, & reliqua ejuſmodi, quæ de Meſſiæ temporibus ſcripta extant, ſunt* משלים, *Parabolæ.* Ea quoque trahit non ſemel in allegoricum ſenſum R. David Kimchi. Frequens itaque eſt in ore Judæorum R. Samuelis dictum, nullum diſcrimen futurum inter tempora noſtra, & tempora Meſſiæ, *præter regnorum ſervitutem*, hoc eſt præterquam quod regna omnia, excuſſo regum ſuorum jugo, ſub unius Meſſiæ imperium cogentur. Conſulitor liber Sanhedrin, capite ultimo. Prædicit Iſaias futurum Meſſiæ temporibus, ut *Omnis vallis exaltetur, & omnis mons & collis humilietur, & ſint prava in directa, & aſpera in vias planas.* Nemo ſanus ſibi perſuadeat, tunc ita complanatum iri terræ ſola, ut nulli penitus montes exiſtant, cum hic ipſe Iſaias ac Michæas de eodem Meſſiæ ævo talia præcinant: *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles.* Iſaias quoque alibi: *Et erunt ſuper omnem montem excelſum, & ſuper omnem collem elevatum, rivi currentium aquarum.* Optime Tertullianus: *Alia ſpecies erit*, inquit, *qua pleraque figurate portenduntur per ænigmata, & allegorias, & parabolas, aliter intelligenda quam ſcripta ſunt. Nam & montes legimus deſtillaturos dulcorem; non tamen ut ſapam de petris, aut defrutum de rupibus ſperes: & terram audimus lacte & melle manantem, non tamen ut de glebis credas te unquam placentas & ſamias coacturum; quia non ſtatim aquilicem & agricolam ſe Deus repromiſit dicens, Ponam flumina in regione ſitienti, & in ſolitudine cedrum & buxum. Sicut & prædicans de nationum converſione, Benedicent me beſtiæ agri, ſirenes, & filiæ paſſerum; non utique ab hirundinum pullis, & vulpeculis, & illis monſtruoſis fabuloſiſque cantricibus fauſta*

Thalm. Cod. De ſabbatho.

Iſa. 2. 2. Mich. 4. 1. Iſa. 30. 25.

Tertull. libr. 3. contr. Marc. cap. 5.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [472] - 444
PUBLIC DOMAIN

filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis.

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse ..... Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit; vitulus, & leo, & ovis simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur simul, requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis; & in caverna reguli, qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo.*

Isa. 40. 3, & seq. *Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri: omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aspera in vias planas: & revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est.*

Isa. 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem!*

Isa. 53. 5. *Disciplina pacis nostræ super eum.*

Isa. 54. 10. *Misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non movebitur, dixit miserator tuus Dominus.*

Isa. 55. 11, 12. *Sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo; non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud: quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini.*

Isa. 65. 25. *Lupus & agnus pascentur simul; leo & agnus comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus; non nocebunt, neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.*

Jerem. 33. 6, 9. *Ecce ego obducam eis cicatricem, & sanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis.*

Ezech. 34. 25, 29. *Et faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra; & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus ..... Et non erunt ultra in rapinam in gentibus, neque bestiæ terræ devorabunt eos, sed habitabunt confidenter absque ullo terrore.*

Ose. 2. 18, & seq. *Et percutiam cum eis fœdus in die illa, cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ: & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter.*

Mich. 4. 2, & seq. *Et properabunt gentes multæ, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus, quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: & concident gladios suos in vome-*

Joh. 20. 21, 26. *Dixit ergo eis iterum, Pax vobis ..... Venit Jesus januis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis.*

Act. 10. 36. *Verbum misit Deus filiis Israël, annuntians pacem per Jesum Christum.*

Rom. 5. 1. *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.*

Rom. 10. 15. *Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur? sicut scriptum est, Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Rom. 14. 17. *Non est enim regnum Dei esca & potus, sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.*

Eph. 2. 13, 14. *Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi: ipse enim est pax nostra.*

Eph. 6. 14. *State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.*

Philipp. 4. 7. *Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.*

Col. 3. 15. *Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua & vocati estis in uno corpore.*

Ebr. 7. 2, 3. *Deinde autem & rex Salem, quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [473] - 445
PUBLIC DOMAIN

Pſalm. 120. 3, & ſeq. *Non det in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui cuſtodit te ..... Dominus protectio tua, ſuper manum dexteram tuam. Per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem. Dominus cuſtodit te ab omni malo.*

Pſalm. 124. 1, & ſeq. *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, non commovebitur in æternum qui habitat in Jeruſalem ..... pax ſuper Iſraël.* Et Pſalm. 127. 6.

Prov. 1. 33. *Qui autem me* (Sapientiam) *audierit, abſque terrore requieſcet, & abundantia perfruetur, timore malorum ſublato.*

Prov. 3. 1, 2. *Fili mi, ne obliviſcaris legis meæ, & præcepta mea cor tuum cuſtodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Eccli. 6. 29. *In noviſſimis enim invenies requiem in ea* (Sapientia) *& convertetur tibi in oblectationem.*

Iſa. 32. 17. *Et erit opus juſtitiæ pax, & cultus juſtitiæ ſilentium, & ſecuritas uſque in ſempiternum.*

Iſa. 53. 5. *Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus.*

Iſa. 54. 10. *Montes enim commovebuntur, & colles contremiſcent; miſericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non commovebitur; dixit miſerator tuus Dominus.*

Iſa. 55. 11, 12. *Sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum; ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.*

Iſa. 58. 10, 11. *Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies: & requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam.*

Ezech. 34. 14, 15, 25. *In paſcuis uberrimis paſcam eas,* (oves meas) *& in montibus excelſis Iſraël erunt paſcua earum: ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſraël: ego paſcam oves meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus ..... & faciam cum eis pactum pacis, & ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra; & qui habitant in deſerto, ſecuri dormient in ſaltibus.*

Ezech. 37. 14, 26. *Et requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram, & ſcietis quia ego Dominus locutus ſum & feci, ait Dominus Deus ..... & percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis.*

Agg. 2. 8, & ſeq. *Et veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria ..... & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 9. 9. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem, ecce rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator ..... & loquetur pacem gentibus.*

Act. 10. 36. *Verbum miſit Deus filiis Iſraël, annuntians pacem per Jeſum Chriſtum.*

Rom. 1. 7. *Gratia vobis & pax à Deo patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.* Et Rom. 2. 10. & 1. Cor. 1. 3. & 2. Cor. 1. 2. & Gal. 1. 3. & Eph. 1. 2. & 6. 23. & Phil. 1. 2. & Col. 1. 3. & 1. Theſſ. 1. 2. & 2. Theſſ. 1. 2. & 1. Tim. 1. 2. & 2. Tim. 1. 2. & Tit. 1. 4. & Philem. 3. & 1. Petr. 1. 2. & 2. Petr. 1. 2. & 2. Joh. 3. & 3. Joh. 14. & Jud. 2. & Apoc. 1. 4.

Rom. 5. 1. *Juſtificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.*

Rom. 10. 15. *Quomodo vero prædicabunt, niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt, Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

Rom. 12. 14, & ſeq. *Benedicite & nolite maledicere ..... nulli malum pro malo reddentes ..... ſi fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.*

Rom. 14. 17, 19. *Non eſt enim regnum Dei eſca & potus, ſed juſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto ..... Itaque quæ pacis ſunt ſectemur.*

Rom. 15. 13. *Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo.*

1. Cor. 7. 15. *In pace autem vocavit nos Deus.*

2. Cor. 13. 11. *De cætero, fratres, gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.*

Gal. 6. 15, 16. *In Chriſto enim Jeſu, neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed nova creatura. Et quicunque hanc regulam ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, & ſuper Iſraël Dei.*

Eph. 2. 17. *Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuiſtis, & pacem iis qui prope.*

Eph. 4. 1, & ſeq. *Obſecro itaque vos, ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis ..... ſolliciti ſervari unitatem ſpiritus in vinculo pacis.*

Eph. 6. 14, 15. *State ergo ſuccincti lumbos veſtros, & induti loricam juſtitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.*

Col. 3. 15. *Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in uno corpore.*

2. Theſſ. 1. 6, 7. *Si tamen juſtum eſt apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum in revelatione Domini Jeſu.*

2. Theſſ. 3. 16. *Ipſe autem Dominus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco.*

2. Tim. 2. 22. *Sectare vero juſtitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.*

Ebr. 3. 18. *Quibus autem juravit non introire in requiem ipſius, niſi illis qui increduli fuerunt?*

Ebr. 4. 3,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [474] - 446
PUBLIC DOMAIN

omnia relaturus est. Tum verissimam hanc doctrinam tuetur Apostoli auctoritate, qui legem bobus messes terentibus os alligari vetantem, spectare ad nos docet; & petram potum in deserto subministrantem, Christum signasse; & Abrahami filios duos, Testamenti utriusque symbola fuisse; & institutam à Deo, in rerum primordiis, societatem individuam viri & fœminæ, Christi & Ecclesiæ conjunctionem notare. Messiæ certe spiritale regnum est, ut & evincemus in Paralleliſmo, & quæcunque eo pertinent, spiritalia fere sunt; & pax illa per Christum promissa & parta, animorum & conscientiæ pax est; pax etiam Deum inter & homines per Christum conciliata. Quocirca res ad Messiam spectantes, futuras esse spiritales ac cœlestes merito asseverat R. Juda in libro quem Æternitatem Israëlis inscripsit. At proprium præterea & simplicem huic Isaiæ prædictioni inesse sensum, supra à nobis ad octavum caput nonæ hujus Propositionis declaratum est: nam circa ortus Christi Jesu tempora pacem colebat orbis universus, & clausum fuerat ab Augusto Jani Templum. Præclara est, & omnem exceptionem respuit Hieronymi in hanc Isaiæ prophetiam dissertatio; quærit enim à Judæis, ecquid virga, radix, flos, κατὰ χῆμα hoc ipso loco sumenda sint; an procedens ex ore Messiæ virga terram percutiet; an oris sui spiritu noxios is sit interfecturus; an justitia aut fide cingulum texet, quo lumbos suos præcingat. Quæ cum allegorice dicta esse fatendum sit, de sequentium sensu non præjudicium, sed plane judicium factum esse putandum est. Id patet vel maxime ex prædicto Aggæi: *Et veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercituum ..... & in loco isto dabo pacem.* Quæram à Judæis, an pax Templo secundo contigerit, quod creberrimis bellis appetitum, & postquam ab Herode fuit instauratum, funditus demum à Romanis excisum est. Falletur profecto quisquis hæc intellexerit κατὰ λέξιν. Ad allegoriam igitur recurrendum est, & dicendum pacem hanc significari, quam Jesus hominibus sanguine suo quæsivit, placato Deo, & hominibus conciliato, sedatisque conscientiæ terroribus ac stimulis, quæ facinorosis hominibus teterrimum bellum indicunt. Agg. 2. 8, 10.

CAPUT LXIV.

Pax & securitas Discipulorum Jesu.

PSALM. 72. 3, 7. *Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam ..... Orietur in diebus ejus justitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Psalm. 84. 9. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super sanctos suos, & in eos qui convertuntur ad cor.*

Psalm. 90. 1, & seq. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur: dicet Domino, Susceptor meus es tu, & refugium meum: Deus meus, sperabo in eum. Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium, & à verbo aspero. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis. Scuto circumdabit te veritas ejus; non timebis à timore nocturno ..... Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo: quoniam Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis: in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.*

Psalm. 111. 5, & seq. *Jucundus homo qui miseretur & commodat, disponit sermones suos in judicio, quia in æternum non commovebitur. ..... confirmatum est cor ejus: non commovebitur, donec despiciat inimicos suos.*

Psalm. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.*

MATTH. 5. 9. *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.*

Matth. 10. 12, 13. *Intrantes autem in domum, salutate eam, dicentes, Pax huic domui: & siquidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam; si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos.* Et Luc. 10. 5, & seq.

Matth. 11. 29. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.*

Marc. 9. 49. *Habete in vobis sal, & pacem habete inter vos.*

Luc. 1. 79. *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.*

Luc. 2. 13, 14. *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Luc. 24. 36. *Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dixit eis, Pax vobis.* Et Joh. 20. 19, 21, 26.

Joh. 14. 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; non quomodo mundus dat, ego do vobis.*

Joh. 16. 33. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [475] - 447
PUBLIC DOMAIN

Isa. 66. 15, 16. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino.*

Jerem. 12. 12. *Gladius Domini devorabit ab extremo terræ usque ad extremum ejus: non est pax universæ carni.*

Joël 2. 11. *Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum?*

Hab. 3. 8, & seq. *Qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio, suscitans suscitabis arcum tuum ..... Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum; ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes: egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Zach. 9. 11, & seq. *Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion; super filios tuos, Græcia, & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur; & exibit ut fulgur jaculum ejus; & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos; & devorabunt, & subjicient lapidibus fundæ, & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur ut phialæ, & quasi cornua altaris. Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.*

cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est Verbum Dei.

1. Tim. 1. 18. *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam.*

2. Tim. 2. 4, 5. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit: nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.*

Apoc. 1. 16. *Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.*

Apoc. 2. 12, & seq. *Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui habet rhomphæam utraque parte acutam ..... habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum: similiter pœnitentiam age, si quominus veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*

Apoc. 19. 11, & seq. *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnat ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo: & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis ..... & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aves saturatæ sunt carnibus eorum.*

De bello quod per Jesum Christum geritur.

I. JESUM pacificum esse supra ostendimus; hic eum exhibemus bellatorem, nec nobiscum tamen ipsi pugnamus, allegorica modo adhibeatur interpretatio. Quod quo jure fiat, sanequam, egregie demonstrat Isaias, cum ait de puero, qui Messiæ typus est: *Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Quæ sic pulchre interpretatur Tertullianus: *Ante est inspicias ætatis demonstrationem, an hominem jam Christum exhibere possit, nedum Imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signa belli, non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo, vel de curru, vel de muro, sed de nutricis aut gerulæ suæ collo, sive dorso hostem destinaturus; atque ita Damascum & Samariam pro mamillis subacturus.* Demum sententiam his verbis concludit: *Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam vivere, ante virtutem Damasci sumere, quam patris & matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur.* Subjicit alia deinde multa; pariaque his apud eum alibi reperias, quibus quod addam, nihil habeo. Allegoriam præterea demonstrant & hæc Isaiæ: *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.* En arma quibus bellum gerit Christus, verba, spiritus, justitia, & fides. Hinc Paulus ad Corinthios: *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militiæ nostræ carnalia sunt:* & ad Ephesios: *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Tum arma recensetque quibus ge-

Isa. 8. 3, 4.

Tertull. libr. 3. adv. Marc. cap. 13.

Tertull. contr. Jud. cap. 9. Isa. 11. 4, 5.

2. Cor. 10. 3, & seq. Eph. 6. 11, & seq.

Ebr. 4. 3, & seq. *Ingrediemur enim in requiem qui credidimus, quemadmodum dixit, Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam ..... Festinemus ergo ingredi in illam requiem.*

Ebr. 12. 14. *Pacem sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.*

1. Petr. 3. 10, 11. *Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, ... inquirat pacem, & sequatur eam.*

CAPUT LXV.

Jesus bellator & victor.

NUM. 24. 14. *Orietur Stella ex Jacob, & surget virga de Israël; & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.*

Psalm. 44. 3, & seq. *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime ..... Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.*

Psalm. 109. 5, & seq. *Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ suæ Reges: judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Isa. 8. 1, & seq. *Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium, & dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari: quia antequam sciat puer vocare patrem suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.*

Isa. 11. 4, 5. *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.*

Isa. 41. 2. *Quis suscitavit ab Oriente Justum, vocavit eum ut sequeretur se? dabit in conspectu ejus gentes, & reges obtinebit? dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut stipulam vento raptam arcui ejus?*

Isa. 42. 13. *Dominus sicut fortis egredietur, sicut vir præliator suscitabit zelum; vociferabitur & clamabit; super inimicos suos confortabitur.*

Isa. 49. 1, 2. *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei: & posuit os meum quasi gladium acutum. In umbra manus suæ protexit me, & posuit me sicut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.*

MATTH. 10. 34. *Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram; non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam: & inimici hominis, domestici ejus.* Et Luc. 12. 49, 51.

Matth. 26. 52, 53. *Tunc ait illi Jesus, ... An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum?*

Luc. 22. 36. *Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat; similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium,*

Joh. 16. 33. *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Rom. 6. 13. *Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato; sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiæ Deo.*

Rom. 13. 12. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in multa patientia ..... in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma justitiæ, à dextris & à sinistris.*

2. Cor. 10. 3, & seq. *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promtu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.*

Eph. 6. 11, & seq. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem; sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in*

Isa. 66. 15, 16. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis: quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem, & multiplicabuntur interfecti à Domino.*

Jerem. 12. 12. *Gladius Domini devorabit ab extremo terræ usque ad extremum ejus: non est pax universæ carni.*

Joël 2. 11. *Et Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui; quia multa sunt nimis castra ejus, quia fortia & facientia verbum ejus: magnus enim dies Domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eum?*

Hab. 3. 8, & seq. *Qui ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ salvatio, suscitans suscitabis arcum tuum ..... Sol & Luna steterunt in habitaculo suo, in luce sagittarum tuarum; ibunt in splendore fulgurantis hastæ tuæ. In fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes: egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.*

Zach. 9. 11, & seq. *Tu quoque in sanguine Testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Convertimini ad munitionem vincti spei, hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Judam quasi arcum, implevi Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion; super filios tuos, Græcia, & ponam te quasi gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur; & exibit ut fulgur jaculum ejus; & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos; & devorabunt, & subjicient lapidibus funde, & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur ut phialæ, & quasi cornua altaris. Et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa, ut gregem populi sui.*

cælestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione Evangelii pacis; in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est Verbum Dei.

1. Tim. 1. 18. *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam.*

2. Tim. 2. 4, 5. *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat cui se probavit: nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.*

Apoc. 1. 16. *Et de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat.*

Apoc. 2. 12, & seq. *Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe, Hæc dicit qui habet rhomphæam utraque parte acutam ..... habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum: similiter pœnitentiam age, si quominus veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.*

Apoc. 19. 11, & seq. *Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum justitia judicat & pugnat ..... & vestitus erat veste aspersa sanguine, & vocatur nomen ejus Verbum Dei. Et exercitus qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo: & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipso percutiat gentes: & ipse reget eas in virga ferrea, & ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis ..... & cæteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius, & omnes aves saturatæ sunt carnibus eorum.*

De bello quod per Jesum Christum geritur.
Isa. 8. 3, 4.

I. JESUM pacificum esse supra ostendimus; hic eum exhibemus bellatorem, nec nobiscum tamen ipsi pugnamus, allegorica modo adhibeatur interpretatio. Quod quo jure fiat, sanequam, egregie demonstrat Isaias, cum ait de puero, qui Messiæ typus est: *Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari; quia antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Quæ sic pulchre interpretatur Tertullianus: *Ante est inspicias ætatis demonstrationem, an hominem jam Christum exhibere possit, nedum Imperatorem. Scilicet vagitu ad arma esset convocaturus infans, & signa belli, non tuba, sed crepitacillo daturus: nec ex equo, vel de curru, vel de muro, sed de nutricis aut gerulæ suæ collo, sive dorso hostem destinaturus; atque ita Damascum & Samariam pro mamillis subacturus.* Demum sententiam his verbis concludit: *Enimvero si nusquam hoc natura concedit, ante militare quam vivere, ante virtutem Damasci sumere, quam patris & matris vocabulum nosse, sequitur ut figurata pronuntiatio videatur.* Subjicit alia deinde multa; pariaque his apud eum alibi reperias, quibus quod addam, nihil habeo. Allegoriam præterea demonstrant & hæc Isaiæ: *Percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium: & erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus.* En arma quibus bellum gerit Christus, verba, spiritus, justitia, & fides. Hinc Paulus ad Corinthios: *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: nam arma militiæ nostræ carnalia sunt:* & ad Ephesios: *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli; quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.* Tum arma recensetque quibus ge-

Tertull. libr. 3. adv. Marc. cap. 13.

Tertull. contr. Jud. cap. 9. Isa. 11. 4, 5.

2. Cor. 10. 3, & seq. Eph. 6. 11, & seq.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [478] - 450
PUBLIC DOMAIN

ri vult hujuſmodi bellum; nempe loricam juſtitiæ, ſcutum fidei, galeam ſalutis, & gladium ſpiritus.

CAPUT LXVI.

Jeſus lapis, fundamentum, mons.

PSALM. 117. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.*

Iſa. 8. 13, 14. *Dominum exercituum, ipſum ſanctificate; ipſe pavor veſter, ipſe terror veſter. Et erit vobis in ſanctificationem; in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus Domibus Iſraël; in laqueum, & in ruinam habitantibus Jeruſalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Iſa. 28. 16, 18. *Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum, in fundamento fundatum; qui crediderit non feſtinet. ..... Et delebitur fœdus veſtrum cum morte, & pactum veſtrum cum inferno non ſtabit.*

Dan. 2. 34, & ſeq. *Videbas ita, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam in pedibus ejus ferreis, & fictilibus, & comminuit eos. Tunc contrita ſunt pariter, ferrum, teſta, æs, argentum, & aurum, & redacta quaſi in favillam æſtivæ areæ, quæ rapta ſunt vento; nulluſque locus inventus eſt eis: lapis autem qui percuſſerat ſtatuam, factus eſt mons magnus, & implevit univerſam terram ..... In diebus autem regnorum illorum, ſuſcitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non diſſipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & conſumet univerſa regna hæc; & ipſum ſtabit in æternum. Secundum quod vidiſti, quod de monte abſciſſus eſt lapis ſine manibus, & comminuit teſtam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus oſtendit regi quæ ventura ſunt poſtea.*

Zach. 3. 8, & ſeq. *Ecce enim ego adducam ſervum meum Orientem: quia ecce lapis quem dedi coram Jeſu, ſuper lapidem unum ſeptem oculi ſunt, ecce ego cælabo ſculpturam ejus, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die una.*

Zach. 4. 7, 10. *Quis tu, mons magne, coram Zorobabel? in planum: & educet lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ ejus ..... & lætabuntur, & videbunt lapidem ſtanneum in manu Zorobabel.*

MATTH. 21. 42, & ſeq. *Dicit illis Jeſus, Numquam legiſtis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris? Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus ejus: & qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur; ſuper quem vero ceciderit, conteret eum.* Et Marc. 12. 10, & ſeq. Luc. 20. 17, 18.

Act. 4. 11. *Hic eſt lapis qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, & non eſt in alio aliquo ſalus.*

Rom. 9. 32, 33. *Offenderunt in lapidem offenſionis; ſicut ſcriptum eſt, Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

1. Cor. 3. 11. *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus.*

1. Cor. 10. 4. *Bibebant autem de ſpirituali conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus.*

Eph. 2. 19, & ſeq. *Ergo jam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed eſtis cives Sanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in Templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in ſpiritu.*

1. Petr. 2. 4. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum; & ipſi tanquam lapides vivi ſuperædificamini.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [479] - 451
PUBLIC DOMAIN

CAPUT LXVII.

Jesu Discipuli lapides.

ZACH. 9. 16. *Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.*

EPH. 2. 19, & seq. *Ergo jam non estis hospites & advenæ: sed estis cives sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum; ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino; in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in spiritu.*

1. Petr. 2. 4, 5. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum; ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum.*

CAPUT LXVIII.

Jesus scandalum & ruina.

PSALM. 109. 6. *Judicabit in nationibus, implebit ruinas.*

Isa. 8. 13, 14. *Dominum exercituum ipsum sanctificate: ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

MATTH. 11. 6. *Beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Et Luc. 7. 23.

Matth. 13. 57. *Et scandalizabantur in eo.* Et Marc. 6. 3.

Matth. 15. 12. *Tunc accedentes Discipuli ejus, dixerunt ei, Scis quia Pharizæi audito verbo hoc scandalizati sunt?*

Matth. 26. 31, & seq. *Tunc dicit illis Jesus, Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis..... Respondens autem Petrus ait illi, Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Et Marc. 14. 27, & seq.

Luc. 2. 34. *Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël.*

Rom. 9. 32, 33. *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali; & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

1. Cor. 1. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam.*

Gal. 5. 11. *Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? ergo evacuatum est scandalum crucis.*

1. Petr. 2. 7, 8. *Vobis igitur honor credentibus; non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt ædificantes: hic factus est in caput anguli, & lapis offensionis, & petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [480] - 452
PUBLIC DOMAIN

CAPUT LXIX.

Jesus dux.

ISA. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

Jerem. 30. 21. *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me.*

Dan. 9. 25. *Scito ergo & animadverte, Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.*

MATTH. 2. 6. *Sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.*

CAPUT LXX.

Jesus ostium.

PSALM. 117. 20. *Hæc porta Domini: justi intrabunt in eam.*

JOH. 10. 7, & seq. *Dixit ergo eis iterum Jesus, Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium: omnes quotquot venerunt, fures sunt & latrones, & non audierunt eos oves. Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet.*

CAPUT LXXI.

Jesus via.

ISA. 30. 21. *Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Hæc est via, ambulate in ea, & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.*

Isa. 35. 8, & seq. *Et erit ibi semita, & via, & via sancta vocabitur: non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint, & redemti à Domino convertentur.*

Jerem. 6. 16. *Hæc dicit Dominus, State super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulate in ea, & invenietis refrigerium animabus vestris.*

JOH. 14. 6. *Dicit ei Jesus, Ego sum via, & veritas, & vita: nemo venit ad Patrem nisi per me.*

CAPUT LXXII.

Jesus veritas.

PSALM. 42. 3. *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum, & in tabernacula tua.*

Psalm. 84. 12. *Veritas de terra orta est, & justitia de cælo prospexit.*

Eccli. 24. 25. *In me gratia omnis viæ &*

JOH. 8. 31, 32. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.*

Joh. 14. 6. *Dicit ei Jesus, Ego sum via, veritas, & vita.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [481] - 453
PUBLIC DOMAIN

veritatis; in me omnis ſpes vitæ & virtutis.

2. Cor. 1. 20. *Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo Eſt, ideo & per ipſum Amen Deo ad gloriam noſtram.*

1. Joh. 5. 6. *Et ſpiritus eſt, qui teſtificatur, quoniam Chriſtus eſt veritas.*

CAPUT LXXIII.

Jeſus vita.

DEUT. 30. 20. *Elige ergo vitam, ut & tu vivas, & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas: ipſe eſt enim vita tua, & longitudo dierum tuorum.*

Pſalm. 35. 10. *Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.*

Prov. 8. 35. *Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.*

Eccli. 4. 12, & ſeq. *Sapientia filiis ſuis vitam inſpirat, & ſuſcipit inquirentes ſe, & præibit in via juſtitiæ: & qui illam diligit, diligit vitam: & qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus. Qui tenuerint illam, vitam hæreditabunt.*

Eccli. 21. 16. *Scientia ſapientis tanquam inundatio abundabit, & conſilium illius ſicut fons vitæ permanet.*

Iſa. 25. 7, & ſeq. *Et præcipitabit in monte iſto faciem vinculi colligati ſuper omnes populos, & telam quam orditus eſt ſuper omnes nationes. Præcipitabit mortem in ſempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi ſui auferet de universa terra, quia Dominus locutus eſt. Et dicet in die illa, Ecce Deus noſter iſte; expectavimus eum, & ſalvavit nos: iſte Dominus, ſuſtinuimus eum; exultabimus, & lætabimur in ſalutari ejus: quia requieſcet manus Domini in monte iſto.*

JOH. 1. 4. *In ipſo vita erat, & vita erat lux hominum.*

Joh. 6. 35, 48, 49. *Dixit autem eis Jeſus, Ego ſum panis vitæ. . . . . Patres veſtri manducaverunt manna in deſerto, & mortui ſunt: hic eſt panis de cælo deſcendens, ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur.*

Joh. 11. 25, 26. *Dixit ei Jeſus, Ego ſum reſurrectio & vita: qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum.*

Joh. 14. 6. *Dicit ei Jeſus, Ego ſum via, veritas, & vita.*

Act. 3. 15. *Auctorem vero vitæ interfeciſtis, quem Deus ſuſcitavit à mortuis, cujus nos teſtes ſumus.*

Rom. 6. 11. *Ita & vos exiſtimate, vos mortuos quidem eſſe peccato, viventes autem Deo in Chriſto Domino noſtro.*

1. Cor. 15. 22. *Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.*

Gal. 2. 20. *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chriſtus. Quod autem non vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.*

Phil. 1. 10. *Mihi enim vivere Chriſtus eſt, & mori lucrum.*

Col. 3. 3, 4. *Mortui enim eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in Deo. Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.*

Ebr. 2. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participavit eiſdem, ut per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt Diabolum.*

1. Joh. 1. 2. *Vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.*

1. Joh. 5. 11, & ſeq. *Et hoc eſt teſtimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in Filio ejus eſt. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. Hæc ſcribo vobis, ut ſciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [482] - 454
PUBLIC DOMAIN

CAPUT LXXIV.

Jesus Sapientia.

PRov. 8. 12, & seq. *Ego Sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus ..... Meum est consilium & æquitas; mea est fortitudo. Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt ..... Ego diligentes me diligo; & qui mane vigilant ad me, inveniunt me: mecum sunt divitiæ & gloria, opes superbæ & justitia, melior est enim fructus meus auro & lapide pretioso, & genimina mea argento electo ..... Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret. Nondum erant abyssi, & ego jam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant; necdum montes gravi mole constiterant; ante colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ. Quando præparabat cœlos aderam ..... cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & delitiæ meæ esse cum filiis hominum. Nunc ergo, filii, audite me, Beati qui custodiunt vias meas ..... Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostii mei. Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem à Domino: qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.*

Sap. 7. 21, & seq. *Omnium artifex docuit me Sapientia: est enim in illa spiritus intelligentiæ sanctus, unicus ..... omnem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus, intelligibilis, mundus, subtilis. Omnibus enim mobilibus mobilior est Sapientia. Attingit autem ubique propter suam munditiam: vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit: candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei majestatis, & imago bonitatis illius: & cum sit una, omnia potest, & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & Prophetas constituit.*

Sap. 9. 4. *Da mihi sedium tuarum assistricem Sapientiam.*

Sap. 9. 9. *Tecum Sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres: & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.*

Eccli. 1. 5, & seq. *Fons Sapientiæ, Verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna. Radix Sapientiæ cui revelata est, & astutias illius quis agnovit? Disciplina Sa-*

MATTH. 11. 19. *Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt, Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et justificata est Sapientia à filiis suis.* Et Luc. 7. 34, 35.

Luc. 11. 49. *Propterea & Sapientia Dei dixit, Mittam ad illos Prophetas & Apostolos, & ex illis occident & persequentur.*

1. Cor. 1. 23, 24. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei Sapientiam.*

1. Cor. 1. 30 *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis Sapientia à Deo.*

Col. 2. 4. *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [483] - 455
PUBLIC DOMAIN

pientiæ cui revelata est & manifestata? & multiplicationem ingressus illius quis intellexit? Unus est altissimus creator omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedens super thronum illius, & dominans Deus. Ipse creavit illam in Spiritu sancto, & vidit, & dinumeravit, & mensus est: & effudit illam super omnia opera sua, & super omnem carnem secundum datum suum, & præbuit illam diligentibus se.

Eccli. 24. 1, & seq. *Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens, Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. Ego feci in cælis, ut oriretur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem terram. Ego in altissimis habitavi, & thronus meus in columna nubis. Gyrum cæli circuivi sola, & profundum abyssi penetravi, in fluctibus maris ambulavi, & in omni terra steti, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi, & in his omnibus requiem quæsivi, & in hæreditate Domini morabor. Tunc præcepit, & dixit mihi creator omnium, & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo, & dixit mihi, In Jacob inhabita, & in Israël hæreditare, & in electis meis mitte radices. Ab initio, & ante sæcula creata sum, & usque ad futurum sæculum non desinam, & in habitatione sancta coram ipso ministravi.*

CAPUT LXXV.

Jesus principium & finis, primus & novissimus, alpha & omega.

GEN. 1. 1. *In principio creavit Deus cælum & terram.*

Psalm. 101. 26, & seq. *Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut operatorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Psalm. 109. 3. *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum: ex utero ante luciferum genui te.*

Prov. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quicquam faceret à principio: ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.*

Eccli. 24. 14. *Ab initio, & ante sæcula creata sum, & usque ad futurum sæculum non desinam.*

JOH. 1. 1, 2. *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum.*

Joh. 8. 25. *Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis Jesus, Principium, qui & loquor vobis.*

Rom. 10. 4. *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.*

Col. 1. 18. *Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.*

Ebr. 1. 8, & seq. *Ad Filium autem (dicit Deus) Tu in principio, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli: ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.*

Apoc. 1. 8.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [484] - 456
PUBLIC DOMAIN

Isa. 41. 4. *Ego Dominus ; primus & novissimus ego sum.*

Isa. 43. 10. *Ante me non est formatus Deus, & post me non erit.*

Isa. 44. 6. *Hæc dicit Dominus rex Israël, & redemtor ejus Dominus exercituum , Ego primus & novissimus , & absque me non est Deus.*

Isa. 48. 12. *Audi me, Jacob, & Israël quem ego voco : ego ipse , ego primus , & ego novissimus.*

Isa. 53. 2, 3. *Vidimus eum , & non erat aspectus ; & desideravimus eum , despectum & novissimum virorum.*

Apoc. 1. 8. *Ego sum Alpha & Omega, principium & finis , dicit Dominus Deus , qui est, & qui erat , & qui venturus est omnipotens.* Et Apoc. 1. 11. juxta Græcum exemplar.

Apoc. 1. 17. *Et posuit dexteram suam super me dicens , Noli timere , ego sum primus & novissimus.*

Apoc. 3. 14. *Et Angelo Laodiceæ Ecclesiæ scribe , Hæc dicit , Amen , testis fidelis & verus , qui est principium creaturæ Dei.*

Apoc. 21. 6. *Ego sum alpha & omega , initium & finis.*

Apoc. 22. 13. *Ego sum alpha & omega , primus & novissimus , principium & finis.*

CAPUT LXXVI.

Jesus caput.

PSALM. 17. 44. *Eripies me de contradictionibus populi , constitues me in caput gentium.*

Psalm. 117. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes , hic factus est in caput anguli.*

MATTH. 21. 42. *Dixit illis Jesus ; Nunquam legistis in Scripturis , Lapidem quem reprobaverunt ædificantes , hic factus est in caput anguli?* Et Marc. 12. 10. Luc. 20. 17. Act. 4. 11. & 1. Petr. 2. 7.

1. Cor. 11. 3. *Volo autem vos scire quod omnis viri caput Christus est.*

Eph. 1. 22, 23. *Et omnia subjecit sub pedibus ejus , & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam , quæ est corpus ipsius , & plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur.*

Eph. 4. 15, 16. *Veritatem autem facientes in charitate , crescamus in illo per omnia , qui est caput Christus : ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem junctu-ram subministrationis , secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri , augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.*

Eph. 5. 23. *Quoniam vir caput est mulieris , sicut Christus caput est Ecclesiæ , ipse Salvator corporis ejus.*

Col. 1. 18. *Et ipse* (Jesus) *est caput corporis Ecclesiæ.*

Col. 2. 10. *Et estis in illo* (Jesu) *repleti ; qui est caput omnis principatus & potestatis.*

Col. 2. 18, 19. *Nemo vos seducat ..... non tenens caput , ex quo totum corpus per nexus & conjunctiones subministratum & constructum , crescit in augmentum Dei.*

CAPUT LXXVII.

In Jesu omnia à Deo condita.

PSALM. 32. 6. *Verbo Domini cæli firmati sunt , & spiritu oris ejus omnis virtus eorum.*

Psalm. 103. 24. *Quam magnificata sunt opera tua, Domine : omnia in Sapientia fecisti.*

Prov. 3. 19, 20. *Dominus Sapientia fundavit*

JOH. 1. 3. *Omnia per ipsum facta sunt , & sine ipso factum est nihil , quod factum est.*

Eph. 2. 10. *Ipsius enim sumus factura , creati in Christo Jesu , in operibus bonis quæ præparavit Deus , ut in illis ambulemus.*

Eph. 3. 11. *Secundum præfinitionem seculo-*

vit terram, ſtabilivit cælos prudentia: Sapientia illius eruperunt abyſſi.

Prov. 8. 27, & ſeq. *Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyſſos, quando æthera firmabat ſurſum, & librabat fontes aquarum; quando circumdabat mari terminum ſuum, & legem ponebat aquis, ne tranſirent fines ſuos; quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens.*

Sap. 9. 9. *Et tecum Sapientia tua, quæ & affuit tunc cum orbem terrarum faceres, & ſciebat quid eſſet placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.*

Jerem. 10. 12. *Præparat orbem in Sapientia ſua.*

rum, quam fecit in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

Col. 1. 15, & ſeq. *Qui eſt imago Dei inviſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt univerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates; omnia per ipſum, & in ipſo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant.*

Ebr. 1. 2. *Noviſſime diebus iſtis locutus eſt nobis in Filio, quem conſtituit hæredem univerſorum, per quem fecit & ſecula.*

CAPUT LXXVIII.

Jeſus electus.

PSALM. 88. 20. *Tunc locutus es in viſione ſanctis tuis, & dixiſti, Poſui adjutorium in potente, & exaltavi electum de plebe mea.*

Iſa. 42. 1. *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum: electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea.*

Iſa. 43. 10. *Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi, ut ſciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipſe ſum.*

Iſa. 49. 2. *Poſuit me ſicut ſagittam electam, in pharetra ſua abſcondit me.*

MATTH. 12. 17, & ſeq. *Ut adimpleretur quod dictum eſt per Iſaiam Prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ.*

Luc. 23. 35. *Et ſtabat populus ſpectans, & deridebant eum Principes cum eis dicentes, Alios ſalvos fecit, ſe ſalvum faciat, ſi hic eſt Chriſtus Dei electus.*

1. Petr. 2. 4, & ſeq. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum, & ipſi tanquam lapides vivi ſuperædificamini domus ſpiritualis, ſacerdotium ſanctum, offerre ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo per Jeſum Chriſtum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem ſummum angularem, electum, pretioſum: & qui crediderit in eum, non confundetur.*

CAPUT LXXIX.

Jeſus juſtitia.

PSALM. 71. 7. *Orietur in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna.*

Pſalm. 84. 12. *Veritas de terra orta eſt, & juſtitia de cælo proſpexit.*

Iſa. 11. 4. *Judicabit in juſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ.*

Iſa. 45. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant Juſtum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & juſtitia oriatur ſimul.*

Iſa. 61. 11. *Sicut enim terra profert germen ſuum, & ſicut hortus germen ſuum germinat, ſic Dominus Deus germinabit juſtitiam.*

Iſa. 63. 1. *Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra, iſte formoſus in ſtola ſua, gradiens in multitudine fortitudinis*

1. COR. 1. 30. *Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Jeſu, qui factus eſt nobis Sapientia à Deo, & juſtitia, & ſanctificatio, & redemtio.*

2. Cor. 5. 21. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [486] - 458
PUBLIC DOMAIN

ſua? Ego qui loquor juſtitiam, & propugnator ſum ad ſalvandum.

Jerem. 33. 15. *In diebus illis; & in tempore illo germinare faciam David germen juſtitiæ.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper Urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna.*

Mal. 4. 2. *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol juſtitiæ.*

CAPUT LXXX.

Jeſus Juſtus dictus κατ' ἐξοχήν.

SAP. 2. 12. *Circumveniamus ergo Juſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata Legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ: promittit ſe ſcientiam Dei habere, & Filium Dei ſe nominat.*

Iſa. 45. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant Juſtum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem.*

Iſa. 51. 4, 5. *Attendite ad me, populi meus, & tribus mea me audite, quia Lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requieſcet. Prope eſt Juſtus meus, egreſſus eſt Salvator meus.*

Iſa. 53. 11. *In ſcientia ſua juſtificabit ipſe Juſtus ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit.*

Iſa. 62. 1, 2. *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor Juſtus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt gentes Juſtum tuum, & cuncti reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet judicium & juſtitiam in terra. In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter: & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, Dominus Juſtus noſter.* Et Jerem. 33. 16.

Zach. 9. 9. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem: ecce rex tuus veniet tibi Juſtus & Salvator.*

MATTH. 27. 3, 4. *Tunc videns Judas qui eum tradidit, quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & Senioribus, dicens, Peccavi, tradens ſanguinem juſtum.*

Matth. 27. 19. *Sedente autem illo pro tribunali, miſit ad eum uxor ejus dicens, Nihil tibi & Juſto illi.*

Luc. 23. 47. *Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificavit Deum dicens, Vere hic homo juſtus erat.*

Act. 3. 14. *Vos autem Sanctum & Juſtum negaſtis, & petiſtis virum homicidam dari vobis.*

Act. 7. 52. *Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? & occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu Juſti, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis.*

Act. 22. 14. *At ille dixit, Deus patrum noſtrorum præordinavit te, ut cognoſceres voluntatem ejus, & videres Juſtum, & audires vocem ex ore ejus.*

Rom. 3. 26. *Ut ſit ipſe Juſtus, & juſtificans eum qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.*

Jac. 5. 6. *Addixiſtis, & occidiſtis Juſtum, & non reſtitit vobis.*

1. Petr. 3. 18. *Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, Juſtus pro injuſtis.*

1. Joh. 1. 9. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & Juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

1. Joh. 2. 1. *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jeſum Chriſtum Juſtum.*

1. Joh. 2. 29. *Si ſcitis quoniam Juſtus eſt, ſcitote quoniam & omnis qui facit juſtitiam, ex ipſo natus eſt.*

CAPUT LXXXI.

Jesus Sanctus dictus καθ' ἐξοχήν.

PSALM. 4. 4. *Et scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum.*

Psalm. 15. 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

Isa. 12. 6. *Exulta, & lauda, habitatio Sion, quia magnus in medio tui Sanctus Israël.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

MARC. 1. 23, 24. *Et erat in Synagoga eorum homo in spiritu immundo, & exclamavit dicens, Quid nobis & tibi, Jesu Nazarene? veniſti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei.* Et Luc. 4. 33, 34.

Luc. 1. 35. *Et respondens Angelus dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.*

Luc. 2. 22, 23. *Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in Lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens vulvam, Sanctum Domino vocabitur.*

Act. 2. 27. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

Act. 3. 14. *Vos autem Sanctum & Justum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis.*

Act. 4. 27, & seq. *Convenerunt enim vere in civitate ista adversus Sanctum puerum tuum Jesum ..... Et nunc, Domine, respice in minas eorum, & da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum; in eo quod manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen Sancti filii tui Jesu.*

1. Cor. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemtio.*

Ebr. 7. 26. *Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, Sanctus, innocens, impollutus.*

1. Petr. 1. 14, & seq. *Quasi filii obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desideriis, sed secundum eum, qui vocavit vos Sanctum, & ipsi in omni conversatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti eritis, quoniam ego Sanctus sum.*

1. Joh. 2. 20. *Sed vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.*

Apoc. 3. 7. *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David.*

Apoc. 6. 10. *Et clamabunt voce magna dicentes, Usquequo, Domine (Sanctus & Verus) non judicas & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?*

Sanctum fore Messiam Judæi sentiunt.

I. CONSENTANEA est his Veteris Testamenti effatis Judæorum sententia: nam R. Abraham Schalom in libro Neve Schalom, popularium suorum, ut videtur, vestigiis inhærens, sanctissimum omnium Messiam fore docet.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [488] - 460
PUBLIC DOMAIN

CAPUT LXXXII.

Jesus testis Dei.

ISA. 43. 10. *Vos testes mei, dicit Dominus, & servus meus quem elegi.*

Isa. 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus.*

JOH. 3. 10, 11. *Respondit Jesus, & dixit ei, Tu es Magister in Israël, & hæc ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis.*

Joh. 3. 31, 32. *Et quod vidit & audivit, hoc testatur, & testimonium ejus nemo accipit. Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.*

Joh. 8. 14, 18. *Respondit Jesus, & dixit eis, Etsi ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum ..... Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso.*

Joh. 18. 37. *Respondit Jesus, Tu dicis quia rex sum ego; ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.*

1. Tim. 2. 5, 6. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemtionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis.*

1. Tim. 6. 13. *Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia in Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem.*

1. Joh. 5. 7. *Quoniam tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, & Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.*

Apoc. 1. 4, 5. *Gratia vobis & pax ..... à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.*

Apoc. 3. 14. *Et Angelo Laodiceæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Amen, testis fidelis & verus, qui est principium creaturæ Dei.*

CAPUT LXXIII.

Jesus humilis.

PSALM. 21. 7. *Ego autem sum vermis, & & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis.*

Psalm. 34. 14. *Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar.*

Psalm. 87. 16. *Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea; exaltatus autem, & humiliatus sum, & conturbatus.*

Psalm. 88. 39, & seq. *Tu vero repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra Sanctuarium ejus; destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis: exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos*

MATTH. 11. 29. *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.*

Act. 8. 32, & seq. *Locus autem Scripturæ quem legebat, erat hic ..... In humilitate judicium ejus sublatum est ..... Respondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.*

2. Cor. 13. 4. *Nam etsi crucifixus est Jesus ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem.*

Ebr. 4. 15. *Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris;*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [489] - 461
PUBLIC DOMAIN

ejus: avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti: minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione

Isa. 52. 14. *Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius est, inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.*

Isa. 53 2, & seq. *Non est species ei, neque decor; & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum, despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem; & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum ..... & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum ..... & Dominus voluit conterere eum in infirmitate ..... & cum sceleratis reputatus est.*

Jerem. 22. 30. *Hæc dicit Dominus, Scribe virum istum sterilem, virum qui in diebus suis non prosperabitur: nec enim erit de semine ejus vir qui sedeat super solium David, & potestatem habeat ultra in Juda.*

Thr. 3. 45. *Eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.*

Dan. 2. 34, & seq. *Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam in pedibus eius ferreis & fictilibus, & comminuit eos ..... lapis autem qui percusserat statuam, factus est mons magnus, & implevit universam terram ..... Secundum quod vidisti quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum, Deus magnus ostendit regi quæ ventura sunt postea.*

tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

Ebr. 5. 7, & seq. *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque, ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido ac lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia: & quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam.*

CAPUT LXXXIV.

Jesus contemtus, & odio habitus.

Psalm. 17. 18, 41, 44. *Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. ..... Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti ..... Eripies me de contradictionibus populi; constitues me in caput gentium.*

Psalm. 21. 8. *Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput.*

Psalm. 34. 16, 19. *Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis. ..... Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.*

Psalm. 68. 6, & seq. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis: confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste: quæ non rapui tunc exolvebam ..... Quoniam propter te sustinui oppro-*

Matth. 8. 34. *Et ecce tota civitas exiit obviam Jesu: & viso eo rogabant ut transiret à finibus eorum.*

Matth. 9. 34. *Pharisæi autem dicebant, In principe Dæmoniorum ejicit Dæmones.* Et Matth. 12. 24. Luc. 11. 15. Joh. 7. 20. & 8. 48, 52. & 10. 20.

Matth. 13. 57. *Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, & in domo sua.* Et Marc. 6. 3, 4. Luc. 4. 24. Joh. 4. 44.

Matth. 21. 42. *Dicit illis Jesus, Numquam legistis in Scripturis, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli?* Et Marc. 12. 10. Luc. 20. 17.

Marc. 3. 21, & seq. *Et cum audissent sui, exierunt tenere eum: dicebant enim, quoniam in furorem versus est. Et Scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant quoniam Beelzebub habet, & quia in principe Dæmonio-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [490] - 462
PUBLIC DOMAIN

brium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ: quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me, & operui in jejunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi, & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam; adversum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum ..... Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam: & sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni.

Psalm. 88. 42, & seq. *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis; exaltasti dexteram deprimentium eum, letificasti omnes inimicos ejus ..... minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione.*

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est: locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam; & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.*

Psalm. 117. 22. *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.*

Psalm. 119. 7. *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus; cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Sap. 2. 19. *Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Isa. 1. 2. *Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est, Filios enutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.*

Isa. 8. 13. *Dominum exercituum ipsum sanctificate; ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem: & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Isa. 49. 7. *Hæc dicit Dominus redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, & ad servum Dominorum.*

Isa. 52. 14. *Sicut obstupuerunt super te multi, sic inglorius erit inter viros aspectus ejus, & forma ejus inter filios hominum.*

Isa. 53. 3. *Despectum & novissimum virorum, virum dolorum & scientem infirmitatem, & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.*

rum ejicit Dæmonia.

Marc. 5. 39, 40. *Et ingressus ait illis, Quid turbamini, & ploratis? puella non est mortua, sed dormit: & irridebant eum.*

Marc. 9. 11. *Qui respondens ait illis, Elias cum venerit primo, restituet omnia; & quomodo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur?*

Luc. 16. 14. *Audiebant omnia hæc Pharisæi qui erant avari, & deridebant illum.*

Joh. 1. 10, 11. *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.*

Joh. 7. 5. *Neque enim fratres ejus credebant in eum. Dixit ergo eis Jesus, Tempus meum nondum advenit; tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos, me autem odit.*

Joh. 7. 47, & seq. *Responderunt ergo eis Pharisæi, Numquid & vos seducti estis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis?*

Joh. 8. 49. *Respondit Jesus, Ego Dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me.*

Joh. 9. 29. *Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus unde sit.*

Joh. 12. 37, & seq. *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui revelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcavit oculos eorum, & induravit cor eorum, ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem eos.*

Joh. 15. 18, & seq. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit. ..... Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum: sed ut adimpleatur sermo, qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.*

Act. 4. 11. *Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli.*

Rom. 9. 32, 33. *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est, Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali.*

Ebr. 12. 2. *Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemta.*

1. Petr. 1. 11. *De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt: scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.*

1. Petr. 2. 4. *Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [491] - 463
PUBLIC DOMAIN

Isa. 65. 2. *Expandi manus tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas.*

Jerem. 3. 20. *Sed quomodo si contemnat mulier amatorem suum, sic contemsit me domus Israël, dicit Dominus.*

Jerem. 14. 8, 9. *Expectatio Israël, Salvator ejus in tempore tribulationis, quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es velut vir vagus, ut fortis qui non potest salvare?*

Jerem. 32, 33. *Et verterunt ad me terga, & non facies, cum docerem eos diluculo, & erudirem, & nollent audire, ut acciperent disciplinam.*

Jerem. 33. 8. *Propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & spreverunt me.*

Thren. 3. 30, 45. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis ..... eradicationem & abjectionem posuisti me in medio populorum.*

Dan. 9. 26. *Et post hebdomades septuaginta duas occidetur Christus: & non erit ejus populus, qui eum negaturus est.*

Refelluntur Judæi, ex duplici adventu Messiæ in Libris sacris prædicto, duplicem Messiam confingentes.

I. EX prædictis quæ hoc capite collegimus, aliisque quæ subinde proferentur à nobis, optime intellexerunt Judæi futuros Christi labores, angustias, ignominias, violentam denique mortem, fœdumque supplicium. Verum cum & supremos ipsi paratos honores, maximam potentiam, regnumque adeo, ex Prophetarum vaticiniis perspectum haberent, huic discrepantiæ oraculorum, quibus duo portenduntur Christi adventus, humilis alter & inglorius, splendidus alter & magnificus, optime occurrere se posse sperarunt, si duos Messias futuros comminiscerentur; alterum Josepho illo prisco, Jacobi & Rachelis filio oriturum, qui Nehemias Uzielis filius dicendus esset; infelicem hunc & ærumnis devotum ac cruentæ morti in prœlio obeundæ adversus impium & monstrosum Armillum; alterum ex Davidis prosapia proditurum, Israëlitici regni vindicem, summam gesturum gloriam, dispersos Israëlitarum congregaturum, per quem Messias Josephi filius ad vitam sit revocandus, postquam Armillum Deus & universum Armilli exercitum igne & sulphure de cœlo emissis deleverit. Traditur doctrina hæc in libro sexto Partis secundæ Thalmudis, qui est De festo Tabernaculorum, capite quinto; traditur & in Beresith Rabba, & apud R. Davidem Kimchi, Aben Ezram, R. Makirum in Pulvere aromatico, alioque Rabbinos complures è recentioribus. In quo mirabile est quantus ipsis error illuserit. Prædicitur unicus Messias, duplex adventus; duplicem illi Messiam, unicum adventum expectant. Cujus commenti si quis rationem ab iis postulet, vel nullam dabunt, vel ineptam. Proferunt verba hæc Isaiæ: *Beati qui seminatis super omnes aquas, immittentes pedem bovis & asini.* Isa. 32. 20. Sationem illam interpretantur stipem in egenos collatam, quam qui erogaverit, dignum illum fore aiunt Elia, & utroque Messia: ac Eliam quidem notari dictione, *immittentes*, idcirco quod apud Malachiam scriptum est: *Ecce ego mitto Eliam prophetam.* Mal. 4. 5. Pedem bovis exponunt Messiam Josepho oriturum, quod de Josepho dixerit Moses morti proximus: *Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus.* Deut. 33. 17. Asinum vero interpretantur Messiam Davidis filium, quem prædixit Zacharias futurum pauperem, & asina vectum iri. Zach. 9. 9. Piget has nugas referre, quæ extant tamen in Beresith Rabba; sed utile est sectæ hujus perspectam habere vecordiam. Puduisset vero recentiores resipiscere. Itaque patrum suorum auctoritatem sequuntur. At eorum errorem vel hoc ipsum ex Beresith Rabba testimonium coarguit, ubi Messiam Davidis filium, pauperem futurum ex Zachariæ vaticinio agnoscunt. Igitur nescire se fatetur Aben Ezra, utrum Messiam illic indicet Zacharias: cum Saadias Gaon eumdem indicari velit, cui Daniel septimo capite potentiam, opes, & regnum æternum spondet. Dan. 7. 14. Altera vero Mosis εὐλογία, qua Josephus primogenito tauro comparatur, quamque in Messiam Josephi filium conferunt, adscribitur Messiæ Davidis

Davidis filio in Midraſch Thehillim. Aiunt Judæi hæc de Meſſia Davidis filio prædixiſſe Jacobum: *Donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium*, & iſta Pſalmus ten: *Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.* At in libro Thalmudico Sanhedrin eadem teſtimonia referuntur ad eum Meſſiam, de quo dixit Iſaias: *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit.* R. Selomoh Jarchi in Expoſitionibus ſuis ad Gemaram Sanhedrin, & R. Moſes Alſchech, ad Davidicum Meſſiam pertinere aiunt quinquageſimum tertium Iſaiæ caput, quo Meſſiæ narrantur dolores, ignominiæ, & interitus. Quam opinionem aliquot locis retinet R. Iſaac Abrabaniel. Meſſiam hic quidem Davidicum iis ſignificari docet, quæ habentur apud Iſaiam, capite undecimo: *Non ſecundum viſionem oculorum judicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet, ſed judicabit in juſtitia pauperes.* At liber idem Sanhedrin pœnis à Deo affectum iri docet Meſſiam ab Iſaia illic prædictum. Meſſias Ruthe prognatus, is ipſe eſt qui Davidis nepos fuit; tamen in Ruth Rabbathi legitur, regnum Meſſiæ huic & calamitates portendi his verbis, quæ ſunt in capite libri Ruth: *Veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto.* Itaque Rabbini quidam, nec infimi nominis, Meſſiam unicum, ſed bis venturum eſſe conſentiunt.

Gen. 49. 10. Pſalm. 71. 17. Iſa. 53. 4. Iſa. 11. 3, 4. Ruth 2. 14.

CAPUT LXXXV.

Jeſu Diſcipuli contemti, vexati, & contumeliis affecti.

PSALM. 43. 8, & ſeq. *Salvaſti enim nos de affligentibus nos, & odientes nos confudiſti ..... Nunc autem repuliſti & confudiſti nos ..... avertiſti nos retrorſum poſt inimicos noſtros: & qui oderunt nos, diripiebant ſibi. Dediſti nos tanquam oves eſcarum, & in gentibus diſperſiſti nos. Vendidiſti populum tuum ſine pretio ..... Poſuiſti nos opprobrium vicinis noſtris, ſubſannationem & deriſum his qui ſunt in circuitu noſtro. Poſuiſti nos in ſimilitudinem gentibus, commotionem capitis in populis. Tota die verecundia mea contra me eſt, & confuſio faciei meæ cooperuit me, à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & perſequentis. Hæc omnia venerunt ſuper nos, nec obliti ſumus te, & inique non egimus in teſtamento tuo: & non receſſit retro cor noſtrum: & declinaſti ſemitas noſtras à via tua. Quoniam humiliaſti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis ..... Quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis ..... Quoniam humiliata eſt in pulvere anima noſtra, conglutinatus eſt in terra venter noſter.*

Pſalm. 65. 10, & ſeq. *Quoniam probaſti nos, Deus, igne nos examinaſti, ſicut examinatur argentum: induxiſti nos in laqueum: poſuiſti tribulationes in dorſo noſtro: impoſuiſti homines ſuper capita noſtra: tranſivimus per ignem & aquam, & eduxiſti nos in refrigerium.*

Pſalm. 78. 4. *Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris; ſubſannatio & illuſio his qui in circuitu noſtro ſunt.*

Pſalm. 122. 3. *Miſerere noſtri, Domine, miſerere noſtri, quia multum repleti ſumus deſpectione: quia multum repleta eſt anima noſtra.*

MATTH. 5. 10, & ſeq. *Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati eſtis cum maledixerint vobis, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adverſum vos mentientes, propter me: gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis; ſic enim perſecuti ſunt Prophetas qui fuerunt ante vos ..... Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii Patris veſtri qui in cœlis eſt.* Et Luc. 6. 22.

Matth. 10. 21, & ſeq. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & inſurgent filii in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus propter nomen meum.* Et Marc. 13. 12, 13. Luc. 21. 12, 16, 17.

Matth. 23. 34. *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis veſtris, & perſequemini de civitate in civitatem.* Et Matth. 10. 16. Luc. 10. 3. & 11. 49.

Matth. 24. 9. *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.*

Joh. 15. 17, & ſeq. *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret: quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote ſermonis mei, quem ego dixi vobis, Non eſt ſervus major domino ſuo; ſi me perſecuti ſunt, & vos perſequentur.*

Joh. 16. 2. *Abſque Synagogis facient vos; ſed venit hora, ut omnis qui interficit vos,*

ſtra, opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis.

Sap. 5. 3, & ſeq. *Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperii. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabimus inſaniam, & finem illorum ſine honore; ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt.*

Iſa. 60. 14, & ſeq. *Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te civitatem Domini, Sion ſancti Iſraël. Pro eo quod fuiſti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te tranſiret, ponam te in ſuperbiam ſeculorum.*

Thren. 4. 19, 20. *Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis cæli: ſuper montes perſecuti ſunt nos, in deſerto inſidiati ſunt nobis. Spiritus oris noſtri Chriſtus captus eſt in peccatis noſtris.*

arbitretur obſequium ſe præſtare Deo.

Joh. 17. 14. *Ego dixi eis ſermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non ſunt de mundo, ſicut & ego non ſum de mundo.*

Act. 14. 21. *Et quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.*

Rom. 5. 3. *Gloriamur in tribulationibus ſcientes, quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.*

1. Cor. 1. 28. *Ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret.*

1. Cor. 4. 12, 13. *Maledicimur, & benedicimus; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus; blaſphemamur, & obſecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.*

2. Cor. 1. 5, & ſeq. *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Sive autem tribulamur, pro veſtra exhortatione & ſalute; ſive conſolamur, pro veſtra conſolatione; ſive exhortamur, pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiam earumdem paſſionum quas patimur: ut ſpes noſtra firma ſit pro vobis, ſcientes quod ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione noſtra, quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum gravati ſumus ſupra virtutem, ita ut taederet nos etiam vivere.*

2. Cor. 2. 4. *Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lacrymas.*

2. Cor. 4. 8, & ſeq. *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur; perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur; dejicimur, ſed non perimus; ſemper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jeſum, ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.*

2. Cor. 6. 4, & ſeq. *Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis.*

2. Cor. 7. 4, 5. *Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra; nam & cum veniſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulationem paſſi ſumus; foris pugnæ, intus timores.*

2. Cor. 12. 10. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto.*

1. Theſſ. 2. 2, & ſeq. *Sed ante paſſi, & contumeliis affecti (ſicut ſcitis) in Philippis*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [494] - 466
PUBLIC DOMAIN

fiduciam habuimus in Deo noſtro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa ſollicitudine ..... Vos enim imitatores facti eſtis, fratres, Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Judæa, in Chriſto Jeſu: quia paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jeſum, & Prophetas, & nos perſecuti ſunt.

1. Theſſ. 3. 4, 7. *Nam & cum apud vos eſſemus, prædicebamus vobis paſſuros nos tribulationes; ſicut & factum eſt, & ſcitis ..... ideo conſolati ſumus, fratres, in vobis, in omni neceſſitate, & tribulatione noſtra.*

2. Theſſ. 1. 4, & ſeq. *Ita ut & nos ipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis Dei, pro patientia veſtra, & fide, & in omnibus perſecutionibus veſtris, & tribulationibus quas ſuſtinetis, in exemplum juſti judicii Dei, pro quo & patimini: ſi tamen juſtum eſt apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; & vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum in revelatione Domini Jeſu.*

2. Tim. 3. 10, & ſeq. *Tu autem aſſecutus es meam doctrinam, inſtitutionem, propoſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, perſecutiones, paſſiones, qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconii, & Lyſtris; quales perſecutiones ſuſtinui, & ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui pie volunt vivere in Chriſto Jeſu, perſecutionem patientur.*

Ebr. 10. 32, & ſeq. *Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum; in altero quidem, opprobriis & tribulationibus, ſpectaculum facti: in altero autem, ſocii taliter converſantium effecti. Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis.*

1. Joh. 3. 13. *Nolite mirari, ſi odit vos mundus.*

Apoc. 7. 14, & ſeq. *Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt ſtolas ſuas, & dealbaverunt eas in ſanguine Agni: ..... non eſurient, neque ſitient amplius, nec cadet ſuper illos Sol, neque ullus æſtus: quoniam Agnus qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.*

CAPUT LXXXVI.

Jeſus ignotus.

PSALM. 141. 5. *Conſiderabam ad dexteram, & videbam; & non erat qui cognoſceret me.*

Iſa. 1. 3. *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui; Iſraël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit.*

MATTH. 11. 25. *In illo tempore reſpondens Jeſus dixit, Confiteor tibi, Pater, Domine cœli ac terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis.*

Matth. 17. 12. *Dico autem vobis, quia Elias*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [495] - 467
PUBLIC DOMAIN

Isa. 45. 4, 5. *Vocavi te nomine tuo, assimilavi te, & non cognovisti me. Ego Dominus, & non est amplius, extra me non est Deus; accinxi te, & non cognovisti me.*

Isa. 45. 15. *Vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.*

Isa. 53. 3. *Quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.*

Jerem. 4. 22. *Quia stultus populus meus me non cognovit.*

Jerem. 9. 3. *De malo ad malum egressi sunt, & me non cognoverunt, dicit Dominus.*

Jerem. 10. 25. *Effunde indignationem tuam super gentes, quæ non cognoverunt te.*

Ose. 5. 4. *Non dabunt cogitationes suas, ut revertantur ad Deum suum, quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognoverunt.*

jam venit, & non cognoverunt eum, sed fecerunt in eo quæcunque voluerunt: sic & Filius hominis passurus est ab eis.

Matth. 26. 69, & seq. *Petrus vero sedebat foris in atrio, & accessit ad eum una ancilla dicens, Et tu cum Jesu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno: & iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit: tunc cœpit detestari, & jurare quia non novisset hominem.* Et Marc. 14. 66, & seq. Luc. 22. 55, & seq. Joh. 18. 17, 25.

Luc. 23. 34. *Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.*

Joh. 1. 10, 11. *In mundo erat, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt.*

Joh. 9. 29. *Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit.*

Joh. 16. 2, 3. *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo; & hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.*

Act. 3. 17. *Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam feciſtis, sicut & principes vestri.*

Act. 23. 27. *Qui enim habitabant Jerusalem, & principes ejus hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne sabbathum leguntur, judicantes impleverunt, & nullam causſam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato, ut interficerent eum.*

Act. 17. 22, & seq. *Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait, Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiosiores vos video: præteriens enim & videns simulacra vestra, inveni & aram, in qua scriptum erat, Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.*

1. Cor. 1, 21. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.*

1. Cor. 2. 7, 8. *Loquimur Dei Sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus seculi cognovit: si enim cognovisſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.*

2. Cor. 3. 13, & seq. *Non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus quod evacuatur, sed obtusi sunt sensus eorum: usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, (quoniam in Christo evacuatur) sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum: cum au-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [496] - 468
PUBLIC DOMAIN

tem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

CAPUT LXXXVII.

Jeſus pauper.

PSALM. 39. 18. *Ego autem mendicus ſum & pauper.* Et Pſalm. 69. 5.

Pſalm. 68. 30. *Ego ſum pauper & dolens.*

Pſalm. 87. 16. *Pauper ſum ego, & in laboribus à juventute mea.*

Pſalm. 108. 22. *Libera me, quia egenus & pauper ego ſum.*

Zach. 9. 9. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem: ecce rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator: ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.*

MATTH. 8. 20. *Et dicit ei Jeſus, Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et Luc. 9. 57, 58.

Marc. 6. 2, 3. *Et multi audientes admirabantur in doctrina ejus dicentes, Nonne hic eſt faber, filius Mariæ?*

2. Cor. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet dives, ut illius inopia vos divites eſſetis.*

CAPUT LXXXVIII.

Jeſu Diſcipuli pauperes & humiles.

1. REG. 2. 8. *Suſcitat de pulvere egenum, & de ſtercore elevat pauperem, ut ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat.* Et Job 5. 11. & 12. 18, & ſeq.

Pſalm. 11. 6. *Propter miſeriam inopum & gemitum pauperum nunc exurgam, dicit Dominus: ponam in ſalutari, fiducialiter agam in eo.*

Pſalm. 17. 28. *Quoniam tu populum humilem ſalvum facies, & oculos ſuperborum humiliabis.*

Pſalm. 33. 19. *Juxta eſt Dominus iis qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſalvabit.*

Pſalm. 43. 24. *Quare faciem tuam avertis, obliviſceris inopiæ noſtræ, & tribulationis noſtræ?*

Pſalm. 67. 11, & ſeq. *Paraſti in dulcedine tua pauperi, Deus. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa. Rex virtutum dilecti dilecti, & ſpeciei domus dividere ſpolia.*

Pſalm. 68. 33, 34. *Videant pauperes, & lætentur: quærite Deum, & vivet anima veſtra: quoniam exaudivit pauperes Dominus, & vinctos ſuos non deſpexit.*

Pſalm. 71. 4, 12, 13. *Judicabit pauperes populi, & ſalvos faciet filios pauperum ..... quia liberabit pauperem à potente, & pauperem cui non erat adjutor; parcet pauperi & inopi, & animas pauperum ſalvas faciet.*

Pſalm. 101. 17, 18. *Quia ædificavit Dominus Sion, & videbitur in gloria ſua; reſpexit in orationem humilium, & non ſprevit precem eorum.*

Pſalm. 106. 40, 41. *Effuſa eſt contemtio*

MATTH. 6. 19. *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra.*

Matth. 10. 9, 10. *Nolite poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus eſt enim operarius cibo ſuo.* Et Marc. 6. 8. Luc. 9. 3. & 10. 4. & 22. 35.

Matth. 11. 5. *Cæci vident, claudi ambulant, leproſi mundantur, ſurdi audiunt, mortui reſurgunt, pauperes evangelizantur.*

Matth. 18. 3, 4. *Et dixit, Amen dico vobis, niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliaverit ſe ſicut parvulus iſte, hic eſt major in regno cœlorum.*

Matth. 19. 21. *Ait illi Jeſus, Si vis perfectus eſſe, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo: & veni, ſequere me.* Et Marc. 10. 21. Luc. 12. 33. & 18. 22.

Matth. 20. 26, & ſeq. *Quicunque voluerit inter vos major fieri, ſit veſter miniſter: & qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſervus; ſicut Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.* Et Matth. 23. 10, & ſeq. Luc. 14. 11. & 18. 14. Jac. 4. 6. & 1. Petr. 5. 5.

Luc. 1. 48, & ſeq. *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes ..... Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles: eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes.*

Luc. 4. 17, & ſeq. *Et traditus eſt illi liber Iſaiæ Prophetæ. Et ut revolvit librum, invenit*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [497] - 469
PUBLIC DOMAIN

ſuper principes, & errare fecit eos in invio, & non in via: & adjuvit pauperem de inopia, & poſuit ſicut oves familias.

Pſalm. 112. 5, & ſeq. *Quis ſicut Dominus Deus noſter, qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cælo & in terra? ſuſcitans à terra inopem, & de ſtercore erigens pauperem, ut collocet eum cum principibus, cum principibus populi ſui.*

Eccli. 10. 18, 21. *Radices gentium ſuperbarum arefecit Deus, & plantavit humiles ex ipſis gentibus ..... Memoriam ſuperborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu.* Et Eccli. 20. 11.

Iſa. 28. 18, 19. *Et audient in die illa ſurdi verba libri, & de tenebris & caligine oculi cæcorum videbunt: & addent mites in Domino lætitiam, & pauperes homines in ſancto Iſraël exultabunt.*

Iſa. 41. 17, 18. *Egeni & pauperes quærunt aquas, & non ſunt; lingua eorum ſiti aruit: ego Dominus exaudiam eos; Deus Iſraël non derelinquam eos.*

Iſa. 49. 13. *Laudate, cæli; & exulta, terra; jubilate montes laudem: quia conſolatus eſt Dominus populum ſuum, & pauperum ſuorum miſerebitur.*

Iſa. 61. 10. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem.*

Soph. 3. 12. *Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & ſperabunt in nomine Domini.*

Soph. 3. 19. *Salvabo claudicantem, & eam quæ ejecta fuerat congregabo, & ponam eos in laudem, & in nomen, in omni terra confeſſionis eorum.*

locum ubi ſcriptum erat, Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus miſit me ..... Cæpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta eſt hæc Scriptura in auribus veſtris.

Luc. 6. 20, & ſeq. *Et ipſe elevatis oculis in Diſcipulos ſuos dicebat, Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum Dei.*

Joh. 7. 47, & ſeq. *Reſponderunt ergo eis Phariſæi, Numquid & vos ſeducti eſtis? numquid ex Principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariſæis? ſed turba hæc, quæ non novit Legem, maledicti ſunt.*

1. Cor. 1. 26, & ſeq. *Videte enim vocationem veſtram, fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret, ut non glorietur omnis caro in conſpectu ejus.*

1. Cor. 4. 10, & ſeq. *Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles. Uſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris.*

2. Cor. 6. 4, & ſeq. *Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, per gloriam, & ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam..... ſicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.*

Jac. 2. 5. *Audite, fratres mei dilectiſſimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe?*

CAPUT LXXXIX.

Jeſus ſervus.

Isa. 42. 1. *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum; electus meus, complacuit ſibi in illo anima mea.*

Iſa. 43. 10. *Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi.*

Iſa. 43. 24. *Verumtamen ſervire me feciſti in peccatis tuis, præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis.*

Iſa. 49. 5, 6. *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero ſervum ſibi, ut reducam Jacob ad eum, & Iſraël non congregabitur, & glorificatus ſum in oculis Domini, & Deus meus factus eſt fortitudo mea. Et dixit, Parum eſt ut ſis mihi ſervus ad ſuſcitandas tribus Jacob, & fæces Iſraël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut ſis ſalus mea uſque ad extremum terræ.*

Matth. 20. 27, 28. *Qui voluerit inter vos primus eſſe, erit veſter ſervus; ſicut Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.* Et Marc. 10. 45.

Luc. 22. 27. *Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat.*

Joh. 13. 12, & ſeq. *Poſtquam ergo lavit pedes eorum, & accepit veſtimenta ſua, cum recubuiſſet iterum, dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me Magiſter; & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo lavi pedes veſtros Dominus & Magiſter, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.*

Phil. 2. 5, & ſeq. *Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Jeſu, qui cum in for-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [498] - 470
PUBLIC DOMAIN

Isa. 50. 10. *Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem servi sui?*

Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Isa. 53. 11. *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.*

Ezech. 34. 23, 24. *Et suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David princeps in medio eorum, & ego Dominus locutus sum.* Et Ezech. 37. 24, 25.

Zach. 3. 8. *Ecce enim ego adducam servum meum Orientem.*

ma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.

CAPUT XC.

Jesu labores & angustiæ.

PSALM. 39. 3. *Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi: & exaudivit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fœcis.*

Isa. 53. 8, 11. *De angustia, & de judicio sublatus est ..... Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit & saturabitur.*

LUC. 19. 41. *Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam.*

Joh. 4. 6. *Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.*

Ebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

CAPUT XCI.

Jesus mansuetus & misericors.

ISA. 42. 1, & seq. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris: calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet judicium: non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium.*

Isa. 50. 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem; ego autem non contradico, retrorsum non abii.*

Isa. 53. 7, & seq. *Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum. ..... Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus ..... & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.*

Jerem. 11. 9. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.*

MATTH. 9. 13. *Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo & non sacrificium.* Et Matth. 12. 7.

Matth. 9. 36. *Videns autem turbas, misertus est eis.* Et Marc. 6. 34.

Matth. 11. 29, 30. *Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Matth. 12. 15, & seq. *Jesus autem sciens recessit inde, & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes; & præcepit eis ne manifestum eum facerent. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam dicentem, Ecce puer meus quem elegi; dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 14. 14. *Et exiens vidit turbam*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [499] - 471
PUBLIC DOMAIN

multam, & misertus est eis.

Matth. 15. 32. *Jesus autem convocatis Discipulis suis, dixit, Misereor turbæ.* Et Marc. 8. 1, 2.

Matth. 20. 34. *Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum.*

Matth. 26. 62, 63. *Et surgens princeps Sacerdotum ait illi, Nihil respondes ad ea quæ isti adversum te testificantur? Jesus autem tacebat.* Et Matth. 27. 12, & seq.

Marc. 1. 41. *Jesus autem misertus ejus extendit manum suam.*

Luc. 7. 13. *Quam cum vidisset Dominus, misericordia motus super eam, dixit illi, Noli flere.*

2. Cor. 10. 1. *Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem & modestiam Christi.*

Ebr. 2. 17. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.*

2. Petr. 2. 23. *Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste.*

CAPUT XCII.

Jesus obediens.

PSALM. 39. 9. *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam: Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.*

Isa. 50. 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico.*

LUC. 2. 51. *Et descendit cum eis, & venit Nazareth, & erat subditus illis.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.*

CAPUT XCIII.

Jesus agnus, pascha, ovis.

EXOD. 12. 43, & seq. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Hæc est religio Phase. ..... In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis.* Et Num. 9. 9, & seq.

Isa. 16. 1. *Emitte agnum tuum dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.*

Isa. 53. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.*

Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam.*

JOH. 1. 29, & seq. *Altera die vidit Johannes Jesum venientem ad se, & ait, Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. ..... Altera die iterum stabat Johannes, & ex Discipulis ejus duo, & respiciens Jesum ambulantem dicit, Ecce Agnus Dei.*

Joh. 19. 31, & seq. *Judæi ergo, (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbatho, (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura ..... Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.*

Act. 8. 27. & seq. *Et ecce vir Æthiops ..... legens Isaiam Prophetam ..... Locus autem Scripturæ quem legebat, erat hic .....*

Tanquam

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [500] - 472
PUBLIC DOMAIN

Tanquam ovis ad occisionem ductus, & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum ..... Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.

1. Cor. 5. 7. *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.*

1. Petr. 1. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redemti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi, & incontaminati.*

Apoc. 2. 6, & seq. *Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum stantem tanquam occisum ..... Et cum aperuisset Librum, quatuor animalia, & viginti quatuor Seniores ceciderunt coram agno.* Et sæpissime in reliqua Apocalypsi.

I. COMPARATIONEM infra instituemus, Jesum Christum inter, & Paschalem Agnum. Aliqua nunc afferenda sunt agni naturam generatim sumtam spectantia, quibus Christi Jesu similis est. Velut patientia & mansuetudo, quæ in Christo quantæ fuerint docet hic Paralleliſmus. Agnina carne vescimur, alimur, & vitam toleramus: suam carnem edere jubet nos Christus apud Johannem; qui secus faxit, vitam non habiturum pronuntiat; carnem quippe suam vere cibum esse. Agnina lana induimur: induimus & Christum, quicunque in Christo baptismum susceptmus, ut decernit Paulus in Epistola ad Galatas, qui & Romanos ad induendum Jesum Christum hortatur. Sacrificium juge, quo ex Mosis præscripto horni Agni duo quotidie mactabantur, alter matutinis horis, alter vespertinis, imago fuit, non cruenti solum sacrificii, quo postquam Christus *unam pro peccatis obtulit hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei*, qua cruenta *una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos*; sed jugis hujus etiam & incruenti sacrificii, quo ad placandum, propitiandumque Deum, Christum quotidie Sacerdotes ad altaria offerunt. *Christus cum agno confertur.* Joh. 6. 54. Gal. 3. 27. Rom. 13. 14. Ebr. 10. 12, 14.

CAPUT XCIV.

Jesus leo.

GEN. 49. 9. *Catulus leonis Juda; ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo, & quasi leæna: quis suscitabit eum?*

APOC. 5. 5. *Et unus de Senioribus dixit mihi, Ne fleveris, ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire Librum, & solvere septem signacula ejus.*

CAPUT XCV.

Jesus princeps.

ISA. 9. 6. *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis.*

Jerem. 30. 21. *Et erit dux ejus ex eo, & princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me.*

Ezech. 34. 23, 24. *Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David, ipse pascet eas, & ipse erit eis in pa-*

ACT. 5. 30, 31. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno. Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.*

Col. 1. 17, & seq. *Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.*

Col. 2. 11. *Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.*

storem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, & servus meus David in medio eorum. Ego Dominus locutus sum.

Apoc. 1. 4, 5. *Gratia vobis & pax à Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ.*

CAPUT XCVI.

Jesus dominus & rex æternus.

GEN. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.*

1. Reg. 2. 10. *Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium Regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.*

2. Reg. 7. 12, 13. *Suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum.*

Psalm. 2. 6, & seq. *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea.*

Psalm. 21. 29. *Quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Psalm. 23. 7, & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.*

Psalm. 44. 5, 7. *Specie tua & pulchritudine tua, intende prospere procede & regna ..... Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui.*

Psalm. 46. 1, & seq. *Omnes gentes plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram ..... Psallite Deo nostro, psallite: psallite regi nostro, psallite: quoniam rex omnis terræ Deus, psallite sapienter: regnabit Deus super gentes.*

Psalm. 71. 1, & seq. *Deus judicium tuum regi da, & judicium tuum filio regis ..... & dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis & insulæ munera offerent; reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei.*

Psalm. 73. 12. *Deus autem rex noster ante secula; operatus est salutem in medio terræ.*

Psalm. 88. 28, & seq. *Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. In*

MATTH. 2. 1, & seq. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Judæorum? .....sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu, Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël.*

Matth. 16. 17, & seq. *Respondens autem Jesus dixit ei, Beatus es, Simon Bar-Jona ..... Et tibi dabo claves regni cælorum ..... Amen dico vobis, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Filium hominis venientem in regno suo.*

Matth. 21. 4, 5. *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis.* Et Joh. 12. 15.

Matth. 25. 31, & seq. *Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ..... Tunc dicet rex his, qui à dextris ejus erunt, Venite benedicti patris mei.*

Matth. 27. 11, & seq. *Jesus autem stetit ante Præsidem, & interrogavit eum Præses dicens, Tu es rex Judæorum? Dicit illi Jesus, Tu dicis. ..... Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum illudebant ei dicentes, Ave rex Judæorum..... Et imposuerunt super caput ejus caussam ipsius scriptam, Hic est Jesus rex Judæorum..... Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis, & Senioribus dicebant, ... Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* Et Marc. 15. 2, 9, 12, & seq. Luc. 23. 2, 3, 37, & seq. Joh. 18. 33, 39. & 19. 3, 12, 14, & seq.

Matth. 28. 18. *Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Luc. 1. 32, 33. *Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum: & regni ejus non erit finis.*

Luc. 19. 37, 38. *Cœperunt omnes turbæ Discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [502] - 474
PUBLIC DOMAIN

æternum ſervabo illi miſericordiam meam, & teſtamentum meum fidele ipſi: & ponam in ſeculum ſeculi ſemen ejus, & thronum ejus ſicut dies cœli..... Semel juravi in ſancto meo, ſi David mentiar; ſemen ejus æternum manebit. Et thronus ejus ſicut Sol in conſpectu meo, & ſicut Luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis.

Pſalm. 109. 1, & ſeq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum.*

Iſa. 9. 6, 7. *Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis: ſuper ſolium David, & ſuper regnum ejus ſedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iuſtitia, à modo & uſque in ſempiternum.*

Iſa. 11. 1, 4, 10. *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice eius aſcendet..... judicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ, & percutiet terram virga oris ſui ..... In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur.*

Iſa. 16. 1. *Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ.*

Iſa. 32. 1. *Ecce in juſtitia regnabit rex.*

Iſa. 40. 10. *Ecce Deus veſter; ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur.*

Iſa. 49. 7, & ſeq. *Hæc dicit Dominus redemtor Iſraël, ſanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad ſervum Dominorum: reges videbunt, & conſurgent principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis eſt, & ſanctum Iſraël qui elegit te..... Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo ſignum meum: & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas ſuper humeros portabunt. Et erunt reges nutritii, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te; & pulverem pedum tuorum lingent.*

Iſa. 52. 7. *Quam pulchri ſuper montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem, annuntiantis bonum, prædicantis ſalutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus!*

Jerem. 23. 5, & ſeq. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo David germen juſtum, & regnabit Rex, & ſapiens erit, & faciet judicium & juſtitiam in terra. In diebus illis ſalvabitur Juda, & Iſraël habitabit confidenter: & hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus juſtus noſter.* Et Jerem. 33. 15, 16.

Jerem. 30. 8, 9. *Et erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram jugum ejus de collo dicentes, Benedictus qui venit Rex in nomine Domini; pax in cœlo, & gloria in excelſis.*

Luc. 22. 29, 30. *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.*

Joh. 1. 49. *Reſpondit ei Nathanaël, & ait, Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Iſraël.*

Joh. 12. 13. *Acceperunt ramos palmarum, & proceſſerunt obviam ei, & clamabant, Hoſanna, benedictus qui venit in nomine Domini, rex Iſraël.*

Joh. 17. 1, 2. *Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: ſicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis.*

Joh. 18. 36, 37. *Reſpondit Jeſus, Regnum meum non eſt de hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non eſt hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo rex es tu? Reſpondit Jeſus, Tu dicis, quia rex ſum ego.*

Act. 2. 33, & ſeq. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus ſancti accepta à patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis: non enim David aſcendit in cœlum; dixit autem ipſe, Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Certiſſime ſciat ergo omnis domus Iſraël, quia & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis.*

Act. 10. 36. *Verbum miſit Deus filiis Iſraël, annuntians pacem per Jeſum Chriſtum: hic eſt omnium Dominus.*

Act. 17. 7. *Hi omnes contra decreta Cæſaris faciunt, regem alium dicentes eſſe Jeſum.*

Rom. 14. 9. *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, ut & mortuorum & vivorum dominetur.*

Rom. 15. 8, & ſeq. *Dico enim Chriſtum Jeſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones Patrum: gentes autem miſericordia honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt,.....: Erit radix Jeſſe, & qui exurget regere gentes, in eum gentes ſperabunt.*

1. Cor. 2. 8. *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.*

1. Cor. 15. 24, 25. *Deinde, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus.*

Eph. 1. 19, & ſeq. *Secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mortuis, & conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro, & omnia ſubjecit ſub pedibus ejus, & ipſum dedit caput ſupra omnem Eccleſiam.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [503] - 475
PUBLIC DOMAIN

tuo, & vincula ejus dirumpam, & non dominabuntur ei amplius alieni, sed servient Domino Deo suo, & David regi suo, quem suscitabo eis.

Jerem. 30. 21. *Et erit dux ejus ex eo; & Princeps de medio ejus producetur, & applicabo eum, & accedet ad me.*

Jerem. 33. 17, & seq. *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir, qui sedeat super thronum domus Israël ..... Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo Filius, qui regnet in throno ejus.*

Ezech. 37. 22, & seq. *Et faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israël, & rex unus erit omnibus imperans ..... & servus meus David rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum.*

Dan. 2. 44. *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet universa regna hæc, & ipsum stabit in æternum.*

Dan. 9. 13, & seq. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum: & dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient; potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur ..... Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum detur populo Sanctorum Altissimi; cujus regnum, regnum sempiternum est, & omnes reges servient ei, & obedient.*

Ose. 3. 5. *Et post hæc revertentur filii Israël, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum.*

Mich. 4. 2, & seq. *Quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem ..... & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in æternum.*

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Zach. 6. 12, 13. *Hæc dicit Dominus exercituum dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & ædificabit templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et*

Eph. 5. 5. *Hoc enim scitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei.*

Col. 1. 12, 13. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.*

2. Tim. 4. 1. *Testificor coram Deo & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius & regnum ejus.*

Ebr. 1. 2, & seq. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit & sæcula: qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum, Ego ero illi in Patrem, & ipse erit mihi in Filium? Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli ejus. Et ad Angelos quidem dicit, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis: ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in seculum seculi; virga æquitatis, virga regni tui: dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.*

Ebr. 2. 9. *Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.*

Ebr. 7. 1, & seq. *Hic enim Melchisedec, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso à cæde regum, & benedixit ei; cui & decimas omnium divisit Abraham; primum quidem qui interpretatur, Rex justitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis; sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vitæ habens; assimilatus autem Filio Dei, manet Sacerdos in perpetuum.*

1. Petr. 4. 11. *Ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum, cui est gloria, & imperium in secula seculorum.* Et 1. Petr. 5. 11.

2. Petr. 1. 11. *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri & Salvatoris Jesu Christi.*

Jud. 4. *Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes.*

Apoc. 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [504] - 476
PUBLIC DOMAIN

ſtatim veniet ad templum ſuum Dominator quem vos quæritis, & Angelus Teſtamenti quem vos vultis.

Apoc. 11. 15. *Et ſeptimus Angelus tuba cecinit, & factæ ſunt voces magnæ in cœlo dicentes, Factum eſt regnum hujus mundi Domini noſtri, & Chriſti ejus, & regnabit in ſecula ſeculorum. Amen.*

Apoc. 12. 5, 10. *Et peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, & raptus eſt Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus ..... Et audivi vocem magnam in cœlo dicentem, Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti ejus.*

Apoc. 17. 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam dominus dominorum eſt, & rex regum.*

Apoc. 19. 11, 12, 15. *Et vidi cœlum apertum, & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & verax, & cum juſtitia judicat & pugnat: oculi autem ejus ſicut flamma ignis, & in capite ejus diadedemata multa ..... & de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus, ut in ipſo percutiat gentes: & ipſe reget eas in virga ferrea.*

CAPUT XCVII.

Jeſu Diſcipuli reges.

Psalm. 44. 17. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filii: conſtitues eos principes ſuper omnem terram.*

Sap. 3. 7, 8. *Fulgebunt juſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent, judicabunt nationes, & dominabuntur populis.*

Sap. 5. 16, 17. *Juſti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio illorum apud Altiſſimum. Ideo accipient regnum decoris, & diadema ſpeciei de manu Domini.*

Sap. 6, 21. *Concupiſcentia itaque Sapientiæ deducit ad regnum perpetuum.*

Dan. 7. 18, & ſeq. *Suſcipient autem regnum Sancti Dei Altiſſimi, & obtinebunt regnum uſque in ſeculum, & ſeculum ſeculorum. ..... Aſpiciebam, & ecce cornu illud faciebat bellum adverſus Sanctos, & prævalebat eis, donec venit Antiquus dierum, & judicium dedit Sanctis Excelſi, & tempus advenit, & regnum obtinuerunt Sancti ..... Regnum autem, & poteſtas, & magnitudo regni, quæ eſt ſubter omne cœlum, detur populo Sanctorum Altiſſimi.*

Luc. 12. 32. *Nolite timere, puſillus grex, quia complacuit Patri veſtro dare vobis regnum.*

Luc. 22. 29, 30. *Et ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum, ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo, & ſedeatis ſuper thronos judicantes duodecim tribus Iſraël.*

Rom. 5. 17. *Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & juſtitiæ accipientes in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum.*

1. Cor. 4. 8. *Jam ſaturati eſtis, jam divites facti eſtis, ſine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiſcum regnemus.*

1. Cor. 9. 25. *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet; & illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

Ebr. 12. 28. *Itaque regnum immobile ſuſcipientes, habemus gratiam per quam ſerviamus, placentes Deo cum metu & reverentia.*

Jac. 2. 5. *Audite, Fratres mei dilectiſſimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromiſit Deus diligentibus ſe?*

1. Petr. 2. 9. *Vos autem genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta.*

Apoc. 1. 6, 9. *Fecit nos regnum & ſacerdotes Deo & Patri ſuo.*

Apoc. 2. 26, 27. *Et qui vicerit, & cuſto-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [505] - 477
PUBLIC DOMAIN

dierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.

Apoc. 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.*

Apoc. 4. 4. *Et in circuitu sedis sedilia viginti quatuor, & super thronos viginti quatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ.*

Apoc. 5. 10. *Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus super terram.*

Apoc. 20. 4, 6. *Et vidi sedes, & sederunt super eas, & judicium datum est illis; & animas decollatorum propter testimonium Jesu ... ... & vixerunt, & regnaverunt cum Christo mille annis ..... Beatus sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem, sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.*

Apoc. 22. 5. *Et nox ultra non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine Solis; quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in secula seculorum.*

CAPUT XCVIII.

Jesu claritas & gloria.

PSALM. 8. 5, 6. *Quid est homo, quod memor es ejus? aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.*

Psalm. 23. 7, & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ.*

Psalm. 109. 1, & seq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ..... De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Eccli. 24. 1, & seq. *Sapientia laudabit animam suam, & in Deo honorabitur, & in medio populi sui gloriabitur, & in Ecclesiis Altissimi aperiet os suum, & in conspectu virtutis illius gloriabitur, & in medio populi sui exaltabitur, & in plenitudine sancta admirabitur, & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur.*

MATTH. 16. 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis; & tunc reddet unicuique secundum opera ejus.* Et Matth. 19. 28. & 24. 30. & 25. 31. & 26. 69. Marc. 8. 38. Luc. 9. 26. & 21. 27.

Matth. 17. 1, & seq. *Et post dies sex assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Johannem fratrem ejus, & ducit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos: & resplenduit facies ejus sicut Sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix ..... Ecce nubes lucida obumbravit eos. Et ecce vox de nube dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite.* Et Marc. 9. 2, & seq. Luc. 9. 28, & seq.

Luc. 24. 26. *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam?*

Joh. 1. 14. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ & veritatis.*

Joh. 2. 11. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ, & manifestavit gloriam suam, & crediderunt in eum Discipuli ejus.*

Joh. 7. 39. *Nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* Et Joh. 12. 16.

Joh. 11. 4. *Audiens autem Jesus dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro glo-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [506] - 478
PUBLIC DOMAIN

Isa. 4. 2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis.*

Isa. 49. 5. *Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur, & glorificatus sum in oculis Domini.*

Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, & exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ, ipsi servient: potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Zach. 6. 12, 13. *Hæc ait Dominus exercituum, dicens, Ecce vir, Oriens nomen ejus, & subter eum orietur, & ædificabitur Templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit, & dominabitur super solio suo.*

Zach. 14. 6. *Et veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo.*

ria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.

Joh. 12. 23. *Jesus autem respondit eis dicens, Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.*

Joh. 13. 31, 32. *Cum ergo exisset, dixit Jesus, Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.*

Joh. 14. 13. *Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.*

Joh. 16. 14. *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

Joh. 17. 1, & seq. *Hæc locutus est Jesus, & sublevatis oculis in cœlum dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te ..... Et nunc clarifica me tu, Pater, apud temetipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset, apud te ..... Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt, & clarificatus sum in eis.*

Act. 3. 13. *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus Patrum nostrorum, glorificavit Filium suum Jesum.*

Act. 5. 31. *Hunc principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum.*

1. Cor. 2. 8. *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

2. Cor. 4. 4. *In quibus Deus hujus seculi excœcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloria Christi, qui est imago Dei.*

Eph. 1. 19, & seq. *Nos qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.*

Phil. 2. 9, & seq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

Col. 2. 10. *Estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus & potestatis.*

2. Thess. 1. 9, 10. *Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.*

Ebr. 1. 3, & seq. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus ..... sedet ad dexteram majestatis in excelsis; tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [507] - 479
PUBLIC DOMAIN

nomen hæreditavit ..... Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, Et adorent eum omnes Angeli Dei ..... Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi; virga æquitatis, virga regni tui. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?

Ebr. 2. 5, & ſeq. *Non enim Angelis ſubjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Teſtatus eſt autem in quodam loco quis dicens, Quid eſt homo, quod memor es ejus? aut Filius hominis, quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei ſubjecit, nihil dimiſit non ſubjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia ſubjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum propter paſſionem mortis, gloria & honore coronatum.*

Ebr. 3. 3. *Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt habitus, quanto ampliorem honorem habet domus qui fabricavit illam.*

1. Petr. 1. 11. *Spiritus Chriſti prænuntians eas quæ in Chriſto ſunt paſſiones, & poſteriores glorias.*

1. Petr. 4. 11. *Ut in omnibus honorificetur Deus per Jeſum Chriſtum, cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum.*

2. Petr. 1. 16, 17. *Non enim doctas fabulas ſecuti, notam fecimus vobis Domini noſtri Jeſu Chriſti virtutem & præſentiam, ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis. Accipiens enim à Patre honorem & gloriam, voce delapſa ad eum hujuſcemodi à magnifica gloria, Hiç eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui; ipſum audite.*

Apoc. 5. 12, 13. *Dignus eſt Agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem, & divinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cælo eſt, & ſuper terram, & ſub terra, & quæ ſunt in mari, & quæ in eo, omnes audivi dicentes, Sedenti in throno, & Agno benedictio, & honor, & gloria, & poteſtas in ſecula ſeculorum.*

CAPUT XCIX.

Diſcipulorum Jeſu claritas & gloria.

1. REG. 2. 30. *Nunc autem dicit Dominus, Abſit hoc à me; ſed quicunque glorificaverit me, glorificabo eum.*

Pſalm. 36. 34. *Expecta Dominum, & cuſtodi viam ejus, & exaltabit te.*

Pſalm. 83. 10, & ſeq. *Elegi abjectus eſſe in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quia miſericordiam &*

MATTH. 19. 28. *Jeſus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit Filius hominis in ſede majeſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, judicantes duodecim tribus Iſraël.* Et Luc. 22. 29, 30.

Matth. 23. 12. *Qui autem ſe exaltaverit, humiliabitur; & qui ſe humiliaverit, exaltabitur*

veritatem diligit Deus ; gratiam & gloriam dabit Dominus. Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia. Domine virtutum, beatus homo qui ſperat in te.

Pſalm. 90. 15. *Clamabit ad me, & ego exaudiam eum , cum ipſo ſum in tribulatione; eripiam eum , & glorificabo eum.*

Pſalm. 111. 1, & ſeq. *Beatus vir qui timet Dominum , in mandatis ejus volet nimis : potens in terra erit ſemen ejus ; generatio rectorum benedicetur ; gloria & divitiæ in domo ejus ..... Diſperſit , dedit pauperibus ; juſtitia ejus manet in ſeculum ſeculi , cornu ejus exaltabitur in gloria.*

Pſalm. 149. 4, & ſeq. *Quia beneplacitum eſt Domino in populo ſuo , & exaltabit manſuetos in ſalutem : exultabunt ſancti in gloria , lætabuntur in cubilibus ſuis : exaltationes Dei in gutture eorum , & gladii ancipites in manibus eorum : ad faciendam vindictam in nationibus , increpationes in populis : ad alligandos reges eorum in compedibus , & nobiles eorum in manicis ferreis : ut faciant in eis judicium conſcriptum ; gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.*

Prov. 4. 7, 8. *Poſſide ſapientiam , & in omni poſſeſſione tua acquire prudentiam ; arripe illam , & exaltabit te ; glorificaberis ab ea , cum eam fueris amplexatus.*

Prov. 28. 12. *In exultatione juſtorum multa gloria eſt.*

Prov. 29. 23. *Superbum ſequitur humilitas , & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.*

Eccli. 1. 11, 24. *Timor Domini gloria & gloriatio ..... ſcientiam & intellectum prudentiæ ſapientia compartietur , & gloriam tenentium ſe exaltat.*

Eccli. 6. 30, & ſeq. *Et erunt tibi compedes ejus* (Sapientiæ) *in protectionem fortitudinis , & baſes virtutis , & torques illius in ſtolam gloriæ ; decor enim vitæ eſt in illa , & vincula illius alligatura ſalutaris : ſtolam gloriæ indues eam , & coronam gratulationis ſuperpones tibi.*

Eccli. 11. 1. *Sapientia humiliati exaltabit caput ejus , & in medio magnatorum conſedere illum faciet.*

Eccli. 14. 23, & ſeq. *Qui excogitat vias illius* (Sapientiæ) *in corde ſuo ..... protegetur ſub tegmine illius à fervore , & in gloria ejus requieſcet.*

Eccli. 15. 1, & ſeq. *Qui timet Deum, faciet bona ; & qui continens eſt juſtitiæ , apprehendet illam ; & obviavit illi quaſi mater honorificata , & quaſi mulier à virginitate ſuſcipiet illum. Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum, & firmabitur in illo , & non flectetur ; & continebit illum, & non confundetur, & exaltabit illum apud proximos ſuos , & in medio Eccleſiæ aperiet os eius , & adimplebit illum ſpiritu ſapientiæ & intellectus , & ſtola gloriæ veſtiet illum : jubitur.* Et Luc. 1. 52. & 14. 11. & 18. 14. Jac. 4. 6. & 1. Petr. 5. 5. Job. 22. 29.

Rom. 2. 6, 7, 10. *Qui reddet unicuique ſecundum opera ejus ; iis quidem , qui ſecundum patientiam boni operis , gloriam , & honorem , & incorruptionem quærunt , vitam æternam. Gloria autem , & honor , & pax omni operanti bonum.*

Rom. 5. 1, & ſeq. *Juſtificati ergo ex fide , pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum , per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam , in qua ſtamus , & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.*

Rom. 8. 18, & ſeq. *Exiſtimo enim quod non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam , quæ revelabitur in nobis , ... quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei ..... Quos autem prædeſtinavit , hos & vocavit ; & quos vocavit , hos & juſtificavit ; quos autem iuſtificavit , illos & glorificavit.*

Rom. 9. 3, 4, 23. *Optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis , qui ſunt cognati mei ſecundum carnem , qui ſunt Iſraëlitæ , quorum adoptio eſt filiorum, & gloria , & teſtamentum , & legiſlatio , & obſequium , & promiſſa ..... ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ , quæ præparavit in gloriam.*

1. Cor. 2. 7. *Sed loquimur Dei ſapientiam in myſterio , quæ abſcondita eſt , quam prædeſtinavit Deus ante ſecula in gloriam noſtram.*

2. Cor. 3. 18. *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes , in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem , tanquam à Domini ſpiritu.*

2. Cor. 4. 17. *Id enim quod in præſenti eſt momentaneum , & leve tribulationis noſtræ , ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

Col. 1. 27. *Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ ſacramenti huius in gentibus , quod eſt Chriſtus , in vobis ſpes gloriæ.*

Col. 3. 4. *Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra , tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria.*

1. Petr. 2. 7. *Vobis igitur honor credentibus.*

1. Petr. 5. 4. *Et cum apparuerit princeps paſtorum , percipiatis immarceſcibilem gloriæ coronam.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [509] - 481
PUBLIC DOMAIN

cunditatem & exultationem theſaurizabit ſuper illum : & nomine æterno hæreditabit illum.

Eccli. 23. 38. *Gloria magna eſt ſequi Dominum.*

Iſa. 60. 14, & ſeq. *Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion ſancti Iſraël. Pro eo quod fuiſti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te tranſiret, ponam te in ſuperbiam ſeculorum, gaudium in generationem & generationem : & ſuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis : & ſcies quia ego Dominus ſalvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Iſa. 62. 1, & ſeq. *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor juſtus eius, & Salvator eius ut lampas accendatur ..... Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.*

Jerem. 30. 18, 19. *Hæc dicit Dominus, Ecce ego convertam converſionem tabernaculorum Jacob, & tectis eius miſerebor, & ædificabitur civitas in excelſo ſuo, & templum iuxta ordinem ſuum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque ludentium ; & multiplicabo eos, & non minuentur ; & glorificabo eos, & non attenuabuntur.*

Agg. 2. 8, & ſeq. *Et veniet Deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum ..... Magna erit gloria domus iſtius noviſſimæ pluſquam primæ, dicit Dominus exercituum.*

CAPUT C.

Jeſu fortitudo & poteſtas.

Psalm. 23. 7, 8. *Attollite portas principes veſtras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.*

Pſalm. 109. 1, & ſeq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum ..... Dominus à dextris tuis, confregit in die iræ ſuæ reges ; judicabit in nationibus, implebit ruinas, conquaſſabit capita in terra multorum ; de torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.*

Eccli. 24. 7, 11. *Ego* (Sapientia) *in altiſſimis habitavi ..... & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi.*

Iſa. 8. 1, & ſeq. *Et dixit Dominus ad me, Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtylo hominis, Velociter ſpolia detrahe, cito prædare ..... Et acceſſi ad Prophetiſſam, & con-*

Matth. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam : qui autem poſt me venturus eſt, fortior me eſt, cujus non ſum dignus calceamenta portare ; ipſe vos baptizabit Spiritu ſancto & igni.* Et Luc. 3. 16.

Matth. 7. 29. *Erat enim docens eos, ſicut poteſtatem habens.* Et Marc. 1. 22. Luc. 4. 32.

Matth. 11. 27. *Omnia mihi tradita ſunt à Patre meo.* Et Joh. 3. 24. & 13. 3. & 17. 2.

Matth. 24. 30. *Et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa & majeſtate.* Et Marc. 13. 26. Luc. 21. 27. & 2. Theſſ. 1. 7, & ſeq.

Matth. 28. 18. *Et accedens Jeſus locutus eſt eis, dicens, Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.*

Marc. 1. 27. *Et mirati ſunt omnes, ita ut conquirerent inter ſe dicentes, Quidnam eſt hoc? quænam doctrina hæc nova? quia in poteſtate etiam ſpiritibus immundis imperat, & obediunt ei.* Luc. 4. 36.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [510] - 482
PUBLIC DOMAIN

cepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me, Voca nomen ejus, Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari.

Iſa. 9. 6. *Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis.*

Iſa. 11. 1, & ſeq. *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet: & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini; ſpiritus ſapientiæ & intellectus; ſpiritus conſilii & fortitudinis ..... & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.*

Iſa. 41. 2. *Quis ſuſcitavit ab oriente Juſtum, vocavit eum ut ſequeretur ſe? dabit in conſpectu ejus gentes, & reges obtinebit; dabit quaſi pulverem gladio ejus, ſicut ſtipulam vento raptam arcui ejus.*

Iſa. 42. 13. *Dominus ſicut fortis egredietur, ſicut vir præliator ſuſcitabit zelum; vociferabitur & clamabit, ſuper inimicos ſuos confortabitur.*

Iſa. 49. 25, 26. *Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captivitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robuſto ſalvabitur; eos vero qui judicaverunt te, ego judicabo; & filios tuos ego ſalvabo: & cibabo hoſtes tuos carnibus ſuis, & quaſi muſto ſanguine ſuo inebriabuntur: & ſciet omnis caro, quia ego Dominus ſalvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Dan. 7. 13, 14. *Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat, & uſque ad Antiquum dierum pervenit, & in conſpectu eius obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient: poteſtas eius, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.*

Zach. 9. 9, 10. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem; ecce rex tuus veniet tibi juſtus & Salvator; ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ: & diſperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Jeruſalem, & diſſipabitur arcus belli, & loquetur pacem gentibus, & poteſtas eius à mari uſque ad mare, & à fluminibus uſque ad fines terræ.*

Luc. 24. 19. *De Jeſu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere & ſermone, coram Deo & omni populo.*

Joh. 5. 26, 27. *Sicut enim Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio habere vitam in ſemetipſo, & poteſtatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis eſt.*

1. Cor. 1. 23, & ſeq. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Judæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis Judæis atque Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.*

1. Cor. 5. 4. *Congregatis vobis & meo ſpiritu, cum virtute Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

1. Cor. 15. 24, & ſeq. *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus. Cum autem dicat, Omnia ſubjecta ſunt ei, ſine dubio præter eum qui ſubjecit ei omnia. Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia, tunc & ipſe Filius ſubiectus erit ei, qui ſubjecit ſibi omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus.*

2. Cor. 12. 9. *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti.*

2. Cor. 13. 3. *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Chriſtus, qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis?*

Eph. 1. 20, & ſeq. *Suſcitans illum à mortuis, & conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem Principatum, & Poteſtatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro: & omnia ſubjecit ſub pedibus ejus, & ipſum dedit caput ſupra omnem Eccleſiam.*

2. Theſſ. 2. 8. *Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione adventus ſui.*

Ebr. 1. 3. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ ejus, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram majeſtatis in excelſis.*

Ebr. 2. 6, & ſeq. *Teſtatus eſt autem in quodam loco quis dicens, Quid eſt homo quod memor es ejus, aut Filius hominis quoniam viſitas eum? minuiſti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei ſubjecit, nihil dimiſit non ſubjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia ſubjecta ei. Eum autem qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum, propter paſſionem mortis, gloria & honore coronatum.*

2. Petr. 1. 2, & ſeq. *Gratia vobis & pax ad-*

impleatur in cognitione Dei, & Jesu Christi Domini nostri, quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem, donata sunt, per cognitionem ejus qui vocavit nos propria gloria & virtute.

Apoc. 5. 12, 13. *Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam, quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo, omnes audivi dicentes, Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum.*

Apoc. 12. 10. *Et audivi vocem magnam in cœlo dicentem, Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus.*

CAPUT CI.

Discipulorum Jesu fortitudo & potestas.

PSALM. 67. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israël ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ.*

Isa. 12. 2. *Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo, quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.*

Isa. 25. 3. *Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robustarum timebit te.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me ..... ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris; & vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.*

Dan. 7. 27. *Regnum autem, & potestas, & magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo Sanctorum Altissimi.*

MATTH. 10. 1. *Et convocatis duodecim Discipulis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Et Marc. 3. 15. & 6. 7. Luc. 9. 1.

Luc. 10. 19. *Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.*

Act. 6. 8. *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.*

2. Cor. 12. 10. *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: cum enim infirmor, tunc potens sum.*

1. Joh. 2. 14. *Scribo vobis, Juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.*

Apoc. 2. 26. *Et qui vicerit, & custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur.*

CAPUT CII.

Jesus dives.

PSALM. 2. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Prov. 8. 17, 18. *Ego* (Sapientia) *diligentes me diligo, & qui mane vigilant ad me, invenient me. Mecum sunt divitiæ, & gloria, opes superbæ, & justitia.*

2. COR. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis.*

Eph. 3. 8. *Mihi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evange-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [512] - 484
PUBLIC DOMAIN

lizare investigabiles divitias Christi.

Col. 1. 26, 27. *Mysterium quod absconditum fuit à seculis, & generationibus, nunc autem manifestum est Sanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ Sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus.*

CAPUT CIII.

Jesu Discipuli divites.

PSALM. 36. 3. *Spera in Domino, & fac bonitatem; & inhabita terram, & pasceris in divitiis ejus.*

Psalm. 111. 1, & seq. *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis ejus volet nimis; potens in terra erit semen ejus, generatio rectorum benedicetur: gloria & divitiæ in domo ejus.*

Prov. 1. 33. *Qui autem me* (Sapientiam) *audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato.*

Isa. 1. 19. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.*

Isa. 49. 8. *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas.*

MATTH. 5. 4. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Matth. 6. 20. *Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, & ubi fures non effodiunt, nec furantur.* Et Matth. 19. 21. Marc. 11. 21. Luc. 12. 33.

Matth. 13. 44. *Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, quem qui invenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum.*

1. Cor. 1. 4, 5. *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quod in omnibus divites facti estis in illo.*

1. Cor. 4. 8. *Jam saturati estis, iam divites facti estis, sine nobis regnatis, & utinam regnetis, ut & nos vobiscum regnemus.*

2. Cor. 4. 6, 7. *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus vestris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Jesu. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus.*

2. Cor. 6. 4, & seq. *Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos ..... sicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.*

2. Cor. 8. 9. *Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.*

Phil. 4. 18. *Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis.*

Col. 2. 2, 3. *Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris, & Christi Jesu; in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.*

1. Tim. 6. 17, & seq. *Divitibus hujus seculi præcipue non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo* (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) *bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.*

Ebr. 11. 24, & seq. *Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis,*

magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem; majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi; aspiciebat enim in remunerationem.

Jac. 2. 5. *Audite, Fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se?*

Apoc. 2. 8, 9. *Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit primus & novissimus; qui fuit mortuus, & vivit, Scio tribulationem tuam & paupertatem tuam, sed dives es.*

CAPUT CIV.

Jesus legumlator.

DEUT. 18. 15, & seq. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies ..... Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*

Psalm. 9. 20, 21. *Exurge, Domine, non confortetur homo; judicentur gentes in conspectu tuo. Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.*

Isa. 2. 3. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Et Mich. 4. 2.

Isa. 33. 22. *Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

Isa. 42. 4. *Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.*

Isa. 51. 4. *Attendite ad me, populе meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiet, & judicium meum in lucem populorum requiescet.*

Jerem. 31. 33. *Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.*

MATTH. 5. 21, & seq. *Audistis quia dictum est antiquis, Non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio: ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis ..... Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis? ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ..... Dictum est autem, Quicunque dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat.* Et per totum caput reliquum, & sequentia duo: & cap. 10. & Luc. 16. 9, & seq. & 17. 1, & seq.

Joh. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem.*

Joh. 14. 15, 21. *Si diligitis me, mandata mea servate ..... Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me.* Et Joh. 15. 17. & passim apud reliquos Evangelistas.

Rom. 8. 2. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis.*

1. Cor. 9. 20, 21. *Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer ..... iis qui sine lege erant, tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi) ut lucrifacerem eos qui sine lege erant.*

Gal. 6. 2. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

Ebr. 8. 10. *Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas.* Et 10. 16.

Jac. 1. 25. *Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis; hic beatus in facto suo erit.*

Jac. 2. 12. *Sic loquimini, & sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [514] - 486
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CV.

Jesus clavem gerit domus David.

ISA. 22. 22. *Et dabo clavem domus David super humerum ejus: & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat.*

APOC. 3. 7. *Et Angelo Philadelphiæ Ecclesiæ scribe, Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit.*

Disputatur De clavibus; humero gestari solitis.

I. QUONIAM alio loco demonstrabimus Christi typum gessisse Eliacimum Helciæ filium, cui hic promittit Dominus apud Isaiam, futurum ut *det clavem domus David super humerum ejus*, istis verbis inesse liquet prædictionem præcipui cujusdam Christi officii, & potestatis ipsi à Patre traditæ. Cæterum non injucundum, certe non supervacuum erit disquirere, cur dicat Isaias traditum iri clavem super humerum Eliacimi; cum hic gestandarum clavium mos nobis plane ignotus sit. Nam etsi hæc videri possumus disputare præter institutum, utile tamen est, quidquid ad Scripturæ intelligentiam conferre potest. Varias Interpretum expositiones ambitiose colligere ac confutare non vacat, quæ postquam legitimam firmavero sententiam, sponte ipsæ corruent. Sciendum ergo est vetustissimum fuisse clavium genus, quæ curvatæ erant, non absimili forma curvarum falcium. Hæ januis intus clausis per foramen inserebantur ad excutiendos pessulos & repagula: nec ignoratur penitus hodieque earum usus; furibus præcipue, alienas domos hoc instrumento clam reserantibus & suppilantibus: sed & fabris ferrariis, occlusas fores, cum propriæ claves amissæ sunt, vicaria hac clave aperientibus: & monachis etiam quibusdam nostratibus simili clavium genere interiora domuum claustra reserare solitis. Vulgatus olim fuit, & communis earum usus, præcipue inter eos quorum munus erat pretiosam supellectilem, κμήλια, pecuniam, & fruges asservare. Eburneis vel ligneis capulis præfigebantur, unde scias fuisse prælongas. Citabimus testes idoneos. Narrat Homerus, vicesimo primo Odysseæ, Penelopen Palladis suasu arcum, aliaque depromtum ivisse ex Θαμείῳ, seu Θαλαμηίκῃ, quæ erat in thalamo: tum subjicit:

Εἵλετο δ' κλισίηθεν ἐυκαμπέα χερὶ παχείῃ,
Καλὴν, χαλκείην· κώπη δ' ἐλέφαντος ἐάστην·
Sumsit autem clavem bene curvatam manu crassa,
Pulcram, æneam; capulus autem eburneus additus erat.

Quo loco sic disserit Eustathius: ἀρχαϊκὸν εἶδος κλησίος φασίζ, κ᾽ ὁ κῦ τὸ ὕστερον θυπόμβια εἰς πολλὰς ὀπάς. ἔστ δὲ & ὀλίγων κλησίων μέχρι κ᾽ νεῶ χρῆσις, δι᾽ ὀπῆς θύρας ὀνειρομένων, κ᾽ μεζόντων τὸ ἔνδον σφαῖρ ὅτι ἀνόιξ τῆς θύρας. *Antiquum dicit clavis genus, neque, ut recentiora, multis foraminibus pertusum. Perseverat autem ad hoc tempus ejusmodi clavium usus, quæ per portæ foramen inseruntur, & seram intus excutiunt ad aperiendum ostium.* En tibi antiquissimam clavium formam, longe diversarum ab iis quæ multifores sunt, & à Laconibus subinde inventæ: atque immittuntur illæ, ut dixi, per januæ foramen, ad dimovendum obicem & fores reserandas. Addit deinde: κώπλον δὲ ἐλεφαντίνλν, τὸ λαβὸ λέγ, ὁιαύτλν ὅσαν διὰ τὸ τιμιώτερον. αἱ γὸ λοιπαὶ, ξύλινοι, ὡς εἰκός· *Capulum eburneum dicit, manubrium significans, quod tale fingit, ut sit pretiosius. Alia enim lignea sunt, ut verisimile est.* Ligneis ergo vel eburneis manubriis instruebantur. Subjungit denique: ἄκουε ὅτι ξίφοις μόνου ἡ κώπη, ἀλλ᾽ ἰδοὺ κ᾽ ὅτι τῆς δρεπανοειδοῦς ταύτης κλησίος, ἣ & διὰ τοῦτ ἐυκαμπὲς ῥηθήσης· *Non ergo gladius solum capulo instruitur, sed ecce & falcata ista clavis, quæ & propterea bene curvata appellatur.* Inflexam igitur dixit Homerus, quod falcis figuram præferat. Facile intelligitur ejusmodi clavem fuisse, quam humero gestabat Eliacimus gazæ regiæ custos. Hoc enim munus exprimitur dictione, הַסֹּכֵן, quam Isaias Sobnæ tribuit eodem vicesimo secundo capite. Sobnæ autem in eo munere successit Eliacimus. Claves quippe hujusmodi graves & bene longas fuisse persuadet curvatura illa & eburneus capulus; tum & quod eam ait Homerus arripuisse Penelopen χερὶ παχείῃ, *crassa & valida manu.* Atqui vix aliter gestari commode poterat clavis illa falcata, propter pondus & curvaturam, quam humero imposita: quemadmodum rusticos nostrates sæpe videmus humeris gestantes messorias falculas complures in unum fasciculum colligatas. Inde est quod καταμαδίαι vocabantur hæ claves: hoc est, *humero gestari solitæ.* Scribit Callimachus Hymno in Cererem, floreas coronas & papaver manu quidem tulisse Cererem Nicippe sacerdoti suæ assimilatam; at gestasse καταμαδίαν κλαῖδα. Clavis

Isa. 22. 15.

ista humero ferri solita, videri possit insigne fuisse sacerdotii hujus : Ceres quippe frugibus condendis & custodiendis præest. Sed aliarum tamen Dearum sacerdotibus tributum id reperimus. Sic Junonis Argivæ clavigera dicitur Callithoë ab Auctore Phoronidis, quem citat Clemens Alexandrinus. Nemo, opinor, inducet in animum claves Laconicas, nostris breviores, cæterum haud absimiles, humero fuisse gestatas; quod cogitare absurdum est.

Clem. Alex. Strom. 1.

CAPUT CVI.

Abrogatio Mosaicæ Legis.

ISA. 1. 11, & seq. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus: plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras, & solemnitates vestras odivit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens.* Et Jerem. 6. 20. Amos 5. 21, 22. Mich. 6. 6, & seq.

Isa. 43. 18, & seq. *Ne memineris priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit. Non me invocasti Jacob, nec laborasti in me Israël.*

Isa. 65. 18. *Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor.*

Isa. 66. 22, 23. *Quia sicut cœli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

Jerem. 3. 16. *Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca testamenti Domini; neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra.*

Jerem. 7. 11, & seq. *Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? Ego, ego sum, ego vidi, dicit Dominus. Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum à principio, & videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israël: & nunc quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus, & locutus sum ad vos mane consurgens, & loquens, & non audistis; & vocavi vos, & non respondistis; faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo.*

MATTH. 11. 12, 13. *A diebus autem Johannis Baptistæ, usque nunc, regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt.* Luc. 16. 16.

Joh. 4. 21. *Dicit ei Jesus, Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.*

Act. 10. 28. *Dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.*

Act. 13. 38, 39. *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus quibus non potuistis in lege Moysi justificari, in hoc omnis qui credit, justificatur.*

Act. 15. 5, & seq. *Surrexerunt autem quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt dicentes, Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi. Convenerunt que Apostoli & Seniores de verbo hoc. Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos ..... Nunc ergo quid tentatis Deum imponere jugum super cervices Discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus dicens ..... Propter quod ego judico non inquietari eos, qui ex Gentibus convertuntur ad Deum, sed scribere ad eos ut abstineant se à contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine ..... Tunc placuit Apostolis & Senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam ..... scribentes per manus eorum, Apostoli & Seniores fratres his qui sunt Antiochiæ ..... Salutem ..... visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris quam hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.*

Rom. 3. 21, 28. *Per Legem enim cognitio peccati: nunc autem sine Lege justitia Dei manifestata est, testificata à Lege & Prophetis. ..... Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus Legis.*

Rom. 6. 14, 15. *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim sub Lege estis, sed sub gratia.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [516] - 488
PUBLIC DOMAIN

betis fiduciam, & loco quem dedi vobis & patribus vestris, sicut feci Silo, & projiciam vos à facie mea.

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël, & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.*

Ezech. 7. 26. *Conturbatio super conturbationem veniet, & auditus super auditum, & quærent visionem de Propheta, & consilium à Senioribus.*

Ezech. 34. 10. *Hæc dicit Dominus meus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam.*

Dan. 9. 24, & seq. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum. . . . . Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus, & non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium, & erit in Templo abominatio desolationis; & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.*

Dan. 12. 11. *Et à tempore cum ablatum fuerit juge sacrificium, & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta.*

Ose. 3. 4, 5. *Dies multos sedebunt filii Israël sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephod, & sine Theraphim.*

Mal. 1. 10, 11. *Quis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

Mal. 2. 11, 12. *Transgressus est Juda, & abominatio facta est in Israël & in Jerusalem; quia contaminavit Judas sanctificationem Domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Disperdet Dominus virum qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino exercituum.*

gratia. Quid ergo? peccabimus, quoniam non sumus sub Lege, sed sub gratia? absit.

Rom. 7. 4, & seq. *Itaque, fratres mei, & vos mortificati estis Legi per corpus Christi, ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per Legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.*

Rom. 8. 2, & seq. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis. Nam quod impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, damnavit peccatum in carne, ut justificatio Legis impleretur in nobis.*

Rom. 10. 4. *Finis enim Legis Christus, ad justitiam omni credenti.*

2. Cor. 5. 17. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova.*

Gal. 2. 16, 21. *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis: propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro . . . . . Si enim per Legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.*

Gal. 3. 24, 25. *Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.*

Gal. 5. 18. *Quod si spiritu ducimini, non estis sub Lege.*

Gal. 6. 15. *In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, sed nova creatura.*

Eph. 2. 14, 15. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua; legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.*

Eph. 4. 20, & seq. *Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut & veritas in Jesu, deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum: ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [517] - 489
PUBLIC DOMAIN

Ebr. 7. 11, & seq. *Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso Legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedec alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron? Translato enim sacerdotio, necesse est ut & Legis translatio fiat. In quo enim haec dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari praesto fuit: manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem Melchisedec exurgat alius sacerdos, qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitae insolubilis: contestatur enim, Quoniam tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec. Reprobatio quidem fit praecedentis mandati, propter infirmitatem ejus, & inutilitatem; nihil enim ad perfectum adducit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum jurejurando per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non poenitebit eum: tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus ..... Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi, qui post Legem est, Filium in aeternum perfectum.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est: nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus; & consummabo super domum Israël, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum, quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas ..... Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.*

Ebr. 9. 6, & seq. *In priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem, semel in anno summus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia, hoc significante Spiritu sancto nondum propalatam esse Sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum: quae parabola est temporis instantis, juxta quam munera & hostiae offeruntur, quae non possunt juxta conscien-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [518] - 490
PUBLIC DOMAIN

tiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis & in potibus, & variis baptismatibus & justitiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.

Ebr. 10. 11, & seq. *Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ numquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei; de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus. Postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato ..... Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia.*

Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomen meum novum.*

Apoc. 21. 5. *Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.*

CAPUT CVII.

Sanctio novæ legis.

Deut. 18. 15, & seq. *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixistis, Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.*

Isa. 2. 2. *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi mei, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Et Mich. 4. 1, & seq.

Matth. 26. 27, 28. *Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis, dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25.

Marc. 1. 27. *Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicentes, Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova?*

Joh. 4. 21, & seq. *Dicit ei Jesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem. Vos adoratis quod nescitis; nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.*

Joh. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem.* Et 15. 12.

Act. 17. 19, 20. *Et apprehensum eum ad Areopagum duxerunt, dicentes, Possumus scire quæ est hæc nova, quæ à te dicitur, dò-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [519] - 491
PUBLIC DOMAIN

Isa. 42. 9. *Quæ prima fuerunt, ecce venerunt; nova quoque annuntio: antequam oriantur, audita vobis faciam.*

Isa. 43. 18, & seq. *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea; ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 56. 4, 5. *Quia hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum: dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus, nomen sempiternum dabo eis quod non peribit.*

Isa. 62. 2, 3. *Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum, & vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra, Derelicta; & terra tua non vocabitur amplius, Desolata; sed vocaberis, Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitata, quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur.*

Isa. 65. 15, & seq. *Et dimittetis nomen vestrum in juramentum electis meis, & interficiet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio ..... Ecce enim ego creo cælos novos, & terram novam, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor: sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum his quæ ego creo.*

Isa. 66. 22. *Quia sicut cæli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 4. 3, 4. *Hæc enim dicit Dominus viro Juda & Jerusalem, Novate vobis novale, & nolite serere super spinas: circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum, viri Juda, & habitatores Jerusalem.*

Jerem. 11. 19, 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum; & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.*

Jerem. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum & spiritum novum.*

Jerem. 31. 31, & seq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum; non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum ..... Dicendo autem novum, veteravit prius.*

Ebr. 7. 12, & seq. *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem ejus & inutilitatem, nihil enim ad perfectum adduxit Lex; introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum jurejurando, per eum qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum; tu es sacerdos in æternum) in tantum melioris Testamenti sponsor factus est Jesus.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda Testamentum novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est Testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum ..... Dicendo autem novum, veteravit prius.*

Rom. 3. 28. *Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus Legis.*

Rom. 7. 6. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ.*

2. Cor. 3. 6. *Qui & idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti; non litera, sed spiritu: litera enim occidit, spiritus autem vivificat.*

2. Cor. 5. 17. *Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt; ecce facta sunt omnia nova.*

Gal. 6. 15. *In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura.* Et Rom. 6. 4. & 12. 2. & 1. Cor. 5. 7. & Eph. 4. 20, & seq.

Eph. 2. 14, 15. *Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [520] - 492
PUBLIC DOMAIN

eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 34. 10, 11. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, & cessare faciam eos, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius pastores semetipsos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis in escam. Quia hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipse requiram oves meas, & visitabo eas.*

Ezech. 36. 25, & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab universis idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis & operemini.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur justitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungatur Sanctus sanctorum.*

Mal. 4. 4, & seq. *Mementote legis Moysi servi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Israël, præcepta & judicia. Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam & percutiam terram anathemate.*

Ebr. 9. 11, & seq. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.*

Ebr. 10. 11, & seq. *Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus; una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Contestatur autem nos & Spiritus sanctus: postquam enim dixit, Hoc autem Testamentum quod testatur ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam & viventem per velamen, id est carnem suam, & Sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei.*

Ebr. 12. 23, & seq. *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis Jerusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, & judicem omnium Deum, & spiritus justorum perfectorum, & Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.*

2. Petr. 3. 13. *Novos vero cœlos, & novam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat.*

1. Joh. 2. 7, 8. *Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod audistis. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis; quia tenebræ transierunt, & verum lumen jam lucet.*

Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius, & scribam super eum nomen*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [521] - 493
PUBLIC DOMAIN

Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jeruſalem, quæ deſcendit de cælo à Deo meo, & nomen meum novum. Et Apoc. 2. 17.

Apoc. 21. 1, & ſeq. *Et vidi cælum novum & terram novam. Primum enim cælum & prima terra abiit, mare jam non eſt. Et ego Johannes vidi ſanctam civitatem Jeruſalem novam deſcendentem de cælo à Deo, paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo ..... Et dixit qui ſedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe quia hæc verba fideliſſima ſunt & vera.*

Defenduntur teſtimonia ex Iſa. 43. 18, & ſeq. & ex Iſa. 66. 22, 23.

I. QUEM è quadrageſimo tertio Iſaiæ capite locum depromimus, Meſſiæ temporibus non Paulus ſolum adſcribit in altera ad Corinthios, cum ait: *Si qua ergo in Chriſto nova creatura, vetera tranſierunt; ecce facta ſunt omnia nova*; ſed & Thalmudicus liber Beracoth. Iiſdem temporibus adſcribunt quoque Rabbini ſententiam alteram ex ſexageſimo ſexto capite Iſaiæ, ubi non ſtatis ac certis diebus, ſed continenter, nulloque intermiſſo tempore, vel dierum habito diſcrimine, futurum vaticinatur ut ad Dei cultum homines conveniant. Quibus conſonant iſta Pauli ad Coloſſenſes: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbathorum; quæ ſunt umbra futurorum: corpus autem Chriſti.*

2. Cor. 5. 17.

Col. 2. 16.

Defenduntur teſtimonia ex Jerem. 31. 31, & ſeq. & ex Malach. 4. 4, & ſeq.

II. Nobiliſſimum etiam Jeremiæ oraculum è triceſimo primo capite R. Moſes ben Nachman refert ad Meſſiæ ætatem, ut dixi in Propoſitione ſeptima. Inepta vero eſt, quam proponit R. David Kimchi, interpretatio: non novam enim præſignificari legem ſtatuit, ſed priſcam illam Moſis in Judæorum animos inſinuandam penitus & obſignandam. Tum Malachiæ ſuffragium ambit, cujus præceptum hoc eſt: *Mementote legis Moyſi ſervi mei, quam mandavi ei in Horeb ad omnem Iſraël, præcepta & judicia.* Unde colligit Malachiam, poſtremum Prophetarum, hac præceptione, non vaticinia tantum ſua, ſed & aliorum Prophetarum claudentem, aperte docere, in unica Lege Moſaica eſſe acquieſcendum, nec aliam porro expectari debere. Sed hominis commentum liquido refellunt ipſa verba Jeremiæ, quibus non ſolum promittit Deus futurum, ut novum fœdus paciſcatur cum Iſraëlitis, ſed fœdus etiam illud novum veteri opponit, ipſumque adeo vetus excludit, ut pote quod ab Iſraëlitis violatum & ſolutum ſit. *Feriam*, inquit, *domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus.* Ad Malachiæ vero teſtimonium quod attinet, id ſibi vult, obſervandam eſſe quidem Legem Moſis, ſed tamdiu, quoad per novam Chriſti legem abrogetur; quod & indicant quæ proxime ſubjicit: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis.* Ac ſi diceret fore ut ad Johannem uſque Lex vigeat: quod clarius pronuntiavit Chriſtus Jeſus apud Matthæum: *Omnes Prophetæ & lex uſque ad Johannem prophetaverunt; & ſi vultis recipere, ipſe eſt Elias qui venturus eſt:* quæ planiſſima eſt Malachianæ illius ἀποφάνσεως interpretatio. Addit Malachias de Elia illo venturo: *Et convertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum; ne forte veniam, & percutiam terram anathemate.* Nempe hoc ipſum fœdus novum eſt, quod icturum ſe pollicetur Deus hoc loco Jeremiæ quem ſcrutamur: *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus: dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam; & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum: omnes enim cognoſcent me, à minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.* Accedit Malachiæ ipſius teſtificatio, quo meliorem ipſi interpretem dare non poſſumus: *Non eſt*, inquit, *mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda; quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Mal. 4. 4.

Mal. 4. 5.

Matth. 11. 13.

Mal. 4. 6.

Jerem. 31. 33, & ſeq.

Mal. 1. 10, 11.

Defenditur teſtimonium ex Malach. 1. 10, 11.

III. Quæ Malachiæ ſententia, ut illuſtris eſt in primis ac ſplendida, cum eam popularibus ſuis vitio ac dedecori verti intelligerent Rabbini, pro ſua vafritie perverſis etiam interpretationibus eludere tentarunt. Sunt qui dicant, Deum id ſibi velle, Quantumlibet in idolis, vel ſtellis, minutiſque Diis compluribus colendis effuſa ſit Ethnicorum impietas, unum tamen ſummum, ac ſupremum Deum venerantur, quod

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [522] - 494
PUBLIC DOMAIN

mihi longe eſt gratiſſimum. Hujus expoſitionis auctor eſt R. Selomoh Jarchi, aſſertores R. David Kimchi & R. Aben Ezra. Ea vero quam abſona ſit & falſa, liquet ex eo quod inter gentes idolorum cultui addictas obſcura ſit ſupremi Dei ac fere nulla notitia, neque ulla ipſi ſacrificia fiant. Id ergo quodcunque honoris eſt, impiis cerimoniis ac nefario cultu idolis exhibito, tot vero Dei ſanctionibus vetito conjunctum, videant quo jure, quave ratione *oblationem mundam* appellare queant. Impia quidem hæc eſt & abſurda interpretatio; commentitia vero & ad arbitrium conficta altera, quam proponit idem Jarchi, Deum nempe ſignificare, Judæorum qui inter Gentes diſperſi verſantur comprecationes ſibi etiam ſine victimis fuſas perplacere. Quæ cum Prophetæ verbis pugnant ex adverſo: quippe honores à gentibus ſibi habitos Deus opponit cultui à Judæis præſtito, & apertis verbis affirmat ſibi ab his ſacrificari: id enim ſonant verba hæc: *Munus non ſuſcipiam de manu veſtra.* Aliam præterea prædictionis hujus explicationem, haud minus futilem, proponunt David Kimchi & Aben Ezra, hanc videlicet; Si à Gentibus, itidem ut à vobis, munera mihi offerri vellem, munda ea & ſelecta offerrent; vos vero ſtrigoſas & male habitas hoſtias mihi offertis. Atqui non lege aliqua ſeu conditione propoſitio hæc conjuncta eſt, ſed ſimplex; nec id fore, aut fieri poſſe, ſed eſſe reipſa ac fieri dixit Deus. Cum igitur in teſtimonio hoc retundendo vana ſit Rabbinorum opera, germanus ei ſenſus reſtituendus eſt. Primum cum munera Judæorum reſpuere ſe pronuntiat Deus, abrogatio Moſaicæ legis futura notatur. Tum adjicit agnituras fore nomen ſuum gentes, & per totum orbem mundis offerumentis ſeſe propitiatum iri. Ante Chriſti Jeſu ortum haudquaquam id contigit; tum enim mundum pene univerſum profana religio inſidebat. Statim vero poſt Jeſum ſuperſtitiones ſuas dedidicerunt homines, & cunctas regiones Chriſti doctrina pervaſit; adeo ut ad hanc diem puris ſacrificiis Deus placetur. Purum autem ſacrificium, & *oblationem mundam*, in animi omni noxarum labe purgati, & ad Dei obſequium parati, ſinceritate & candore poſitam eſſe perſpicias ex conſentaneis Jeremiæ & Malachiæ teſtimoniis, quæ proxime recitavimus. Tunc autem mundus ille ac ſincerus cultus Deo præſtitus eſt, cum veterem abrogavit Chriſtus Jeſus. Id quod declaravit ipſe aperte, cum Samaritanæ mulieri diceret: *Venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in ſpiritu & veritate.* Hæ nimirum offeruntur *ſpirituales hoſtiæ, acceptabiles Deo per Jeſum Chriſtum.* Ad Malachiam profecto reſpexiſſe videtur Paulus, cum ſcriberet iſta ad Timotheum: *Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus ſine ira & diſceptatione.* Sed & aliud præterea ſacrificium, proprie ac ſtricte ſumtum, Malachiæ verbis adumbratur, incruentum nempe, quod Deo in Eccleſia Chriſti offertur quotis quibuſque diebus. Geminum igitur hic notatur & prædicitur ſacrificium, vel latius ſumto vocabulo ſacrificii, quod fit per preces ac vota puro pectore concepta; vel ſtricte ſumto, ejus videlicet quod fit ad altaria per Sacerdotes Chriſti. Jure ergo veteres Eccleſiæ Patres, Juſtinus, Irenæus, Cyprianus, aliique plures, teſtimonio hoc, ſic tanquam validiſſimo telo, adverſus Judæos dimicarunt.

Joh. 4. 23. 1. Petr. 2. 5. 1. Tim. 2. 8. Juſtin. Dial. cum Tryph. Iren. libr. 4. cap. 32. Cypr. Teſtim. libr. 1. cap. 16.

IV. Attingendum hic quoque obiter, quod infra exponemus, Joſuam in locum defuncti Moſis ſuffectum, ſymbolum eſſe legis Chriſti Jeſu, per quam Moſis abrogata lex eſt. Deinde quemadmodum ſecundæ circumciſionis auctor Joſue Ebræis fuit; ita per Jeſum Chriſtum circumciduntur corda noſtra; & hæc quidem ſecunda circumciſio eſt, cum vetus Moſaica truncaret corpus, nova hæc animum purget. Denique quod priſca Lex abolita ſit, recte concludit Tertullianus Chriſtum veniſſe. *Imprimis*, inquit, *definiendum eſt, non potuiſſe ceſſare Legem antiquam & Prophetas, niſi veniſſet is qui per eamdem Legem, & per eoſdem Prophetas venturus annuntiabatur.*

Joſue Moſi ſuffectus, & ſecunda Ebræorū per Joſuā facta circūciſio, ſymbola ſunt Chriſtianæ legis Moſaicā abrogantis.

V. Atenim æternitatem Moſaicæ Legis ſibi promiſſam objiciunt Judæi. *Erit vobis hoc legitimum ſempiternum*, inquit Dominus. Et alibi: *Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Ex quibus verbis colligit Maimonides in Miſna ſua, libro De fundamentis legis, Legem eſſe æternam, nec ulli mutationi obnoxiam. Nos vero alibi docuimus, voces illas, עולם, & לעולם, & עד עולם, non ſemper æternitatem temporis, ſed ſæpe diuturnitatem; non ſemper infinitum tempus, ſed ſæpe indefinitum, quandoque etiam finitum notare. Nihil autem facit ad rem teſtimonium è Deuteronomio petitum: nam, ut optime pro nobis reſpondet R. Joſeph Albo, libro tertio Fundamentorum, capite decimo ſexto, monemur hoc præcepto, ne Legem vel addendo, vel detrahendo refingere audeamus. Sibi vero eam penitus abolendi jus Deus non detrahit. Sed opprimamus Judæos auctoritate Magiſtrorum ſuorum. Eſt in Thalmudis libro Avoda Zara, ab Elia traditum fuiſſe, ſex annorum millibus definitam eſſe mundi diuturnitatem, quorum priora duo

Refelluntur argumenta Aduerſariorum. Primum argumentum. Exod. 30. 21. Levit. 16. 29. Deut. 12. 32.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [523] - 495
PUBLIC DOMAIN

millia futura ſint ſine Lege; ſequentibus duobus millibus vigeat Lex; quibus ſuccedat, & per duo poſtrema millia ſervetur Meſſiæ doctrina. Unde liquet poſt duo annorum millia abrogandam eſſe Legem Moſis. Eſt in Midraſch Coheleth, *Legem quam homo diſcit in hoc ſeculo, vanitatem eſſe præ lege Meſſiæ.* Eſt denique apud R. Simeonem in Jalkut, Deum per Meſſiam novam legem eſſe daturum.

Jalk. in Iſa. *Secundum ragumentū.*

VI. Chriſtianam quoque cauſſam plurimum labefactari putant Judæi his Jeſu Chriſti verbis: *Nolite putare quoniam veni ſolvere Legem aut Prophetas; non veni ſolvere, ſed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec tranſeat cælum & terra, iota unum, aut unus apex non præteribit à Lege, donec omnia fiant. Qui ergo ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Tantum abeſt ergo, inquiunt, ut Jeſus Moſaicam Legem antiquaverit, ut id ne fieret, diſerte caverit. At falluntur Judæi, perperam ſumto Legis vocabulo, quæ non hic præſcriptos cerimoniarum ritus, vel judicialia & moralia præcepta ſignat; ſed Legis ipſius ſummam ac finem, quo præcepta ſingula privatim ſpectabant. Finem vero hunc præſcribit alibi Jeſus ipſe: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: Diliges proximum tuum, ſicut teipſum. In his duobus mandatis univerſa Lex pendet & Prophetæ.* Præclare Paulus ad Romanos: *Qui diligit proximum, Legem implevit: nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur; Diliges proximum tuum, ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo Legis eſt dilectio.* Itaque Judæorum inſaniam caſtigat in priore ad Timotheum, qui Legem callere ſe putantes, quo ipſa pertineret haudquaquam intelligebant, ſummam ejus in rituum quorumdam obſervatione ponentes: *Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta: à quibus quidam aberrantes, converſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.* Sed & ipſe Moſes ad Legis finem digitum intenderat dicens: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui; ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut poſſis vivere.* Cum autem in Lege ipſa ſatis præſidii non eſſet ad hunc finem aſſequendum, ſubſidio fuit Chriſtus, ac opem laborantibus ferens, & ad optatum deducens finem, imbecillitatem atque defectum Legis reſarſit. Prædicabat id Paulus apud Piſidas, ut refert Lucas in Actis: *Ab omnibus, quibus non potuiſtis in Lege Moyſi juſtificari, in hoc (*Chriſto*) omnis qui credit juſtificatur.* Fuſe hoc argumentum tractatum habes nono & decimo capite Epiſtolæ ad Ebræos, unde cognoſcas inopiam Legis, cui quæcunque deerant, ea Chriſtus Jeſus abunde ſupplevit. Nam quamvis in decimo octavo Pſalmo Lex dicatur perfecta, (id enim ſonat vox Ebræa, תמימה) non ideo ſummam ipſi perfectionem tribui cenſendum eſt, ſed eam tantum quam poſtulabant tempora illa, quibus condita eſt. Hac reſponſione utitur R. Joſeph Albo, libro tertio Iccarim, capite triceſimo ſexto; qui & familiari comparatione rem explanat: Lac cibus eſt puero accommodatus, quo perfecte nutritur: ſecus erit, ſi idem viro adhibeas. Præterea Meſſiam unum ſpectabant Teſtamenti Veteris oracula, adeo ut priſci hujus complementum ſit Teſtamentum Novum. *Finis Legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti*, inquit Paulus in Epiſtola ad Romanos. Idem ad Galatas: *Itaque Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto, ut ex fide juſtificemur: at ubi venit fides, jam non ſumus ſub pædagogo.* Et ad Coloſſenſes: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbathorum, quæ ſunt umbra futurorum: corpus autem Chriſti.* Docet quoque in Epiſtola ad Ebræos, Legem habere umbram futurorum bonorum, eorum videlicet quæ per Chriſtum adepti ſumus. Itaque Chriſtus Legem non ſolvit, ſed abſolvit, cum ejus prædictiones in ſe ad exitum perduxit; cum ad propoſitum præceptionibus Legis finem, pietatem nempe in Deum, & charitatem erga homines, quæ tamen per Legem ipſam haudquaquam fuiſſemus conſecuti, gratia ipſius & benignitate pervenimus. *Legem ergo deſtruimus per fidem?* ait Paulus, *abſit; ſed Legem ſtatuimus.* Ac merito Judæos his verbis caſtigat: *Obtuſi ſunt ſenſus eorum: uſque in hodiernum enim diem idipſum velamen in lectione Veteris Teſtamenti manet non revelatum, quoniam in Chriſto evacuatur: ſed uſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

Matth. 5. 17, 18.

Matth. 22. 37, & ſeq.

Rom. 13. 8, & ſeq.

1. Tim. 1. 5, & ſeq.

Deut. 30. 6.

Act. 13. 38.

Rom. 10. 4.

Gal. 3. 24.

Col. 2. 16, 17.

Ebr. 10. 1.

Rom. 3. 31.

2. Cor. 3. 14, & ſeq.

CAPUT

CAPUT CVIII.

Jesu lex spiritualis & æterna.

DEUT. 30. 6. *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo & in tota anima tua, ut possis vivere.*

1. Reg. 15. 22. *Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.*

Psalm. 36. 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur judicium; Lex Dei ejus in corde ipsius.*

Psalm. 49. 7, & seq. *Audi, populus meus, & loquar; Israël, & testificabor tibi, Deus tuus ego sum. Non in sacrificiis tuis arguam te, holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos ..... Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua: & invoca me in die tribulationis; eruam te, & honorificabis me.*

Psalm. 50. 12, & seq. *Cor mundum crea in me, Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis: ne projicias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.*

Psalm. 103. 30. *Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renovabis faciem terræ.*

Psalm. 110. 6, & seq. *Memor erit in seculum Testamenti sui. ..... Fidelia omnia mandata ejus, confirmata in seculum seculi, facta in veritate & æquitate. Redemtionem misit populo suo: mandavit in æternum Testamentum suum.*

Psalm. 142. 10. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.*

Isa. 1. 14, & seq. *Calendas vestras & solennitates vestras odivit anima mea; facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis; quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur; & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.* Et Mich. 6. 6, & seq.

Isa. 44. 2, 3. *Noli timere, serve meus Jacob, & rectissime, quem elegi: effundam enim*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare; ipse baptizabit vos in Spiritu sancto & igni.* Et Marc. 1. 8. Luc. 3. 16. Act. 11. 16.

Matth. 10. 20. *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Et Marc. 13. 11. Luc. 12. 12.

Luc. 1. 15, & seq. *Et Spiritu sancto replebitur* (Johannes) *adhuc ex utero matris suæ; & ipse præcedet ante illum in Spiritu & virtute Eliæ, ut convertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.*

Luc. 11. 13. *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se?*

Joh. 3. 5, & seq. *Respondit Jesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, Spiritus est. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu.*

Joh. 4. 23. *Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate.*

Joh. 6. 64. *Spiritus est qui vivificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.*

Joh. 7. 39. *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum; nondum erat enim Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.*

Joh. 14. 16, & seq. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. .... Hæc locutus sum vobis, apud vos manens, Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.*

Joh. 15. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.*

Joh. 16. 7, & seq. *Expedit vobis ut ego vadam; si enim non abiero, Paraclitus non ve-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [525] - 497
PUBLIC DOMAIN

aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam; effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam.

Iſa. 51. 7. *Audite me, qui ſcitis juſtum, populus meus; lex mea in corde eorum.*

Iſa. 57. 15. *Quia hæc dicit Excelſus & ſublimis, habitans æternitatem, & ſanctum nomen ejus in excelſo, & in ſancto habitans, & cum contrito & humili ſpiritu, ut viviſicet ſpiritum humilium, & viviſicet cor contritorum.*

Iſa. 58. 5, & ſeq. *Numquid tale eſt jejunium quod elegi, per diem affligere animam ſuam? numquid contorquere quaſi circulum caput ſuum, & ſaccum, & cinerem ſternere? numquid iſtud vocabis jejunium, & diem acceptabilem Domino? nonne hoc eſt magis jejunium quod elegi? diſſolve colligationes impietatis, ſolve faſciculos deprimentes, dimitte eos qui confracti ſunt liberos, & omne onus dirumpe: frange eſurienti panem tuum, & egenos, vagoſque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne deſpexeris. Tunc erumpet quaſi mane lumen tuum, & ſanitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam juſtitia tua, & gloria Domini colliget te: tunc invocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adſum: ſi abſtuleris de medio tui catenam, & deſieris extendere digitum, & loqui quod non prodeſt. Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam repleveris, orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies, & requiem tibi dabit Dominus ſemper, & implebit ſplendoribus animam tuam.*

Iſa. 61. 1, & ſeq. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit Dominus me, ad annuntiandum manſuetis miſit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clauſis apertionem, ut prædicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo noſtro, ut conſolarer omnes lugentes, ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu mœroris.*

Jerem. 4. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum, viri Juda, & habitatores Jeruſalem.*

Jerem. 9. 25, 26. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnem qui circumciſum habet præputium, ſuper Ægyptum, & ſuper Juda, & ſuper Edom, & ſuper filios Ammon, & ſuper Moab, & ſuper omnes qui attonſi ſunt in comam, habitantes in deſerto; quia omnes gentes habent præputium; omnis autem domus Iſraël incircumciſi ſunt corde.*

Jerem. 24. 7. *Et dabo eis cor, ut ſciant me, quia ego ſum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, quia revertentur ad me in toto corde ſuo.*

Jerem. 31. 31, & ſeq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum, non ſecundum pactum quod pepigi patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum meum irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus: quia hoc pactum quod diſponam domui Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum: & non docebit ultra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum, quia omnes cognoſcent me a minore eorum uſque ad majorem eorum, dicit Dominus: quoniam propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum jam non memorabor amplius.*

Ezech. 11. 19. *Et dabo eis cor unum, & ſpiritum novum dabo in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea cuſtodiant, & faciant ea, & ſint mihi in populum, & ego ero eis in Deum.*

Ezech. 18. 31. *Projicite a vobis omnes prævaricationes veſtras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum, & ſpiritum novum.*

Ezech. 36. 25, & ſeq. *Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab univerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum dabo in medio veſtri, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea cuſtodiatis, & operemini.*

Ezech. 37. 14. *Spiritum meum dabo vobis, & vivetis, & requiem faciam vos ſuper humum veſtram.*

Joel. 2. 28, & ſeq. *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri & filiæ veſtræ, ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & juvenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſervos meos, & ſuper ancillas meas in diebus illis effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt.*

Zach. 12. 10. *Effundam ſuper domum David, & ſuper habitatores Jeruſalem ſpiritum gratiæ & precum, & aſpicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quaſi ad unigenitum, & dolebunt ſuper eum quaſi ſuper primogenitum.*

Matth. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam, qui autem poſt me venturus eſt fortior me eſt, cujus non ſum dignus calceamenta portare, ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni.*

Matth. 28. 19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti.*

Marc. 1. 8. *Ego baptizavi vos aqua, ille autem baptizabit vos in Spiritu ſancto.*

Luc. 1. 15. *Et Spiritu ſancto replebitur adhuc ex utero matris ſuæ.*

Luc. 3. 16. *Ego quidem aqua baptizo vos, venit autem fortior me, cujus non ſum dignus ſolvere corrigiam calceamenti ejus, ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni.*

Luc. 11. 13. *Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pater de cœlo dabit Spiritum bonum petentibus ſe?*

Luc. 24. 49. *Et ecce ego mitto promiſſum Patris mei in vos, vos autem ſedete in civitate Jeruſalem, donec induamini virtute ex alto.*

Joan. 7. 38, 39. *Qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum.*

Joan. 14. 16, 17. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quia non videt eum, nec ſcit eum: vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.*

Joan. 14. 26. *Paraclitus autem Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.*

Joan. 15. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me.*

Joan. 16. 7, & ſeq. *Expedit vobis ut ego vadam, ſi enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; ſi autem abiero, mittam eum ad vos..... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur à ſemetipſo; ſed quæcumque audit, loquetur; & quæ ventura ſunt, annuntiabit vobis.*

Act. 1. 5, 8. *Quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt multos hos dies..... accipietis virtutem ſupervenientis Spiritus ſancti in vos.*

Act. 2. 2, & ſeq. *Et factus eſt repente de cœlo ſonus, tanquam advenientis de cœlo ſpiritus vehementis, & replevit totam domum ubi erant ſedentes..... & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis. ..... Sed hoc est quod dictum eſt per Prophetam Joël, Et erit in noviſſimis diebus dicit Dominus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem..... Et quidem ſuper ſervos meos, & ſuper ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo..... Hunc Jeſum reſuſcitavit Deus, cujus omnes nos teſtes ſumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus ſancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis..... Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti.*

Act. 4. 31. *Et cum oraſſent, motus eſt locus in quo erant congregati, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.*

Act. 6. 3. *Conſiderate ergo, Fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem, plenos Spiritu ſancto, & ſapientia, quos conſtituamus ſuper hoc opus.*

Act. 7. 55. *Cum autem eſſet plenus Spiritu ſancto* (Stephanus) *intendens in cœlum, vidit gloriam Dei.*

Act. 8. 15, & ſeq. *Qui cum veniſſent, oraverunt pro ipſis, ut acciperent Spiritum ſanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, ſed baptizati tantum erant in nomine Domini Jeſu. Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. Cum vidiſſet autem Simon, quia per impoſitionem manus Apoſtolorum daretur Spiritus ſanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc poteſtatem, ut cuicunque impoſuero manus, accipiat Spiritum ſanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri.*

Act. 9. 17, 31. *Et abiit Ananias, & introivit in domum, & imponens ei manus dixit, Saule frater, Dominus miſit me Jeſus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas, & implearis Spiritu ſancto..... Eccleſia quidem per totam Judæam, & Galilæam, &*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [526] - 498
PUBLIC DOMAIN

domui Juda fœdus novum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit ultra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus; quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Jerem. 32. 38, & seq. *Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: & dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos: & feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

Bar. 2. 35. *Et statuam illis Testamentum alterum sempiternum.*

Ezech. 11. 19. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.* Et Ezech. 36. 26, 27.

Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum, & spiritum novum.*

Ezech. 39. 29. *Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim spiritum meum super omnem domum Israël, ait Dominus Deus.*

Ose. 6. 6. *Quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plusquam holocausta.*

Joël 2. 12, & seq. *Nunc ergo, dicit Dominus, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio, & in fletu, & in planctu. Et scindite corda vestra, & non vestimenta vestra; & convertimini ad Dominum Deum vestrum ..... Et erit post hæc, effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt. Sed & super servos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.*

Zach. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum.*

Malach. 1. 10, 11. *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Quia ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificium offertur nomini meo, & oblatio munda.*

Matth. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam, qui autem post me venturus est fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne.*

Luc. 1. 15. *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ.*

Luc. 1. 41. *Et repleta est Spiritu sancto Elisabeth.*

Luc. 1. 67. *Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto.*

Luc. 2. 25. *Et Spiritus sanctus erat in eo.*

Luc. 3. 16. *Ego quidem aqua baptizo vos, venit autem fortior me, cui non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igne.*

Luc. 4. 1. *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est à Jordane.*

Luc. 4. 18. *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.*

Luc. 11. 13. *Si ergo vos cum sitis mali nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater de cœlo dabit Spiritum bonum petentibus se?*

Luc. 24. 49. *Et ecce ego mitto promissum Patris mei in vos, vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto.*

Act. 1. 5. *Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.*

Act. 2. 4. *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.*

Act. 4. 31. *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, & loquebantur verbum Dei cum fiducia.*

Act. 6. 3. *Considerate ergo fratres viros ex vobis boni testimonii septem plenos Spiritu sancto & sapientia, quos constituamus super hoc opus.*

Act. 7. 55. *Cum autem esset plenus Spiritu sancto intuens in cœlum vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei.*

Act. 8. 15, & seq. *Qui cum descendissent, oraverunt pro illis ut accipiant Spiritum sanctum, nondum enim in quemquam illorum venerat, tantum baptizati erant in nomine Domini Jesu. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.*

Act. 8. 29. *Dixit autem Spiritus ad Philippum, accede & junge te ad currum istum.*

Act. 8. 39. *Spiritus autem Domini rapuit Philippum, & eunuchus non vidit eum amplius.*

Act. 9. 17. *Ananias ... imposuit manus super eum, dixitque ei, Saule frater, Dominus misit me Jesus qui apparuit tibi in via qua venisti, ut videas & implearis Spiritu sancto.*

Act. 9. 31. *Ecclesia quidem per totam Judæam, & Galilæam, & Samariam, habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione Sancti Spiritus replebatur.*

Act. 10. 44, & seq. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.*

Act. 11. 15, & seq. *Cum autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat, Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto ..... Et miserunt Barnabam ..... qui erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide.*

Act. 13. 9, & seq. *Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu sancto, intuens in eum dixit, O plene omni dolo ..... Discipuli quoque replebantur gaudio & Spiritu sancto.*

Act. 15. 8, 28. *Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis* (Gentibus) *Spiritum sanctum, sicut & nobis ..... Visum est enim Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, quam hæc necessaria.*

Act. 16. 6. *Transeuntes autem Phrygiam, & Galatiæ regionem, vetati sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.*

Act. 19. 2, & seq. *Dixitque ad eos, Si Spiritum sanctum accepistis credentes? ..... Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos.*

Act. 20. 22, 23. *Et nunc ecce alligatus ego spiritu, vado in Jerusalem, quæ in ea ventura sint mihi ignorans, nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur dicens, quoniam vincula & tribulationes Jerosolymis me manent.*

Rom. 1. 4. *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis.*

Rom. 2. 28, 29. *Non enim qui in manifesto, Judæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito, Judæus est; & circumcisio cordis in spiritu, non litera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

Rom. 5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

Rom. 7. 6, 14. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ ..... Scimus enim quia lex spiritualis est.*

Rom. 8. 2, & seq. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me à lege peccati & mortis ..... Ut justificatio Legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum ..... nam pru-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [527] - 499
PUBLIC DOMAIN

piam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.

dentia carnis, mors est; prudentia autem spiritus, vita & pax ..... Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis ..... Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit & mortalia corda vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo, Fratres, debitores sumus, non carni, ut secundum carnem vivamus: si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore; sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, (Pater.) Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei.

Rom. 14. 17. *Non est enim regnum Dei, esca & potus: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto.*

Rom. 15. 13. *Deus autem spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in spe, & virtute Spiritus sancti.* Et 15. 19.

1. Cor. 2. 12, & seq. *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis, quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia, & ipse à nemine judicatur.*

1. Cor. 3. 16. *Nescitis quia templum Dei estis, & Spiritus Dei habitat in vobis?*

1. Cor. 6. 11. *Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

1. Cor. 9. 11. *Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?*

1. Cor. 10. 1, & seq. *Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube, & in mari, & omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritalem biberunt (bibebant autem de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus.)*

1. Cor. 12. 13. *Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judei, sive Gentiles, sive servi, sive liberi, & omnes in uno spiritu potati sumus.*

1. Cor. 14. 1. *Sectamini charitatem, æmulamini spiritalia.*

1. Cor. 15. 45. *Factus est primus homo Adam, in animam viventem; novissimus*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [528] - 500
PUBLIC DOMAIN

Adam, in ſpiritum vivificantem. Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpiritale. Primus homo de terra, terrenus; ſecundus homo de cælo, cæleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Hoc autem dico, Fratres, quia caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio incorruptelam poſſidebit.

2. Cor. 2. 21, 22. *Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui unxit nos Deus, qui & ſignavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris.*

2. Cor. 3. 6. *Epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta, non atramento, ſed Spiritu Dei vivi ..... qui & idoneos nos fecit miniſtros Novi Teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu: litera enim occidit, ſpiritus autem vivificat.*

2. Cor. 5. 5. *Deus qui dedit nobis pignus Spiritus.*

Gal. 3. 2, 5. *Hoc ſolum à vobis volo diſcere: ex operibus legis Spiritum recepiſtis, an ex auditu fidei? ..... Qui ergo tribuit vobis Spiritum, & operatur virtutes in vobis, ex operibus Legis, an ex auditu fidei?*

Gal. 4. 6. *Quoniam autem eſtis filii, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra, clamantem Abba (Pater.)*

Gal. 5. 16, & ſeq. *Dico autem, ſpiritu ambulate, & deſideria carnis non perficiatis. ..... Quod ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub Lege. Manifeſta ſunt autem opera carnis ... Fructus autem Spiritus eſt charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Adverſus hujuſmodi non eſt lex..... Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus.*

Gal. 6. 8. *Quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem: qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.*

Eph. 1. 13, & ſeq. *In quo (Jeſu) & vos cum audiſſetis verbum veritatis, (Evangelium ſalutis veſtræ) in quo & credentes ſignati eſtis Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ, in redemtionem acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius..... Non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationibus meis, ut Deus Domini noſtri Jeſu Chriſti, pater gloriæ, det vobis ſpiritum ſapientiæ & revelationis in agnitione ejus.*

Eph. 4. 23, 24. *Renovamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia, & ſanctitate veritatis.*

Eph. 5. 18, 19. *Et nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed implemini Spiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in Pſalmis, & hymnis, & canticis ſpiritualibus, cantantes*

& psallentes in cordibus vestris Domino.

Eph. 6. 11, & seq. *Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias Diaboli, quoniam non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus Principes & Potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum; contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparatione evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere; & galeam salutis assumite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu.*

Phil. 3. 3. *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne fiduciam habentes.*

Col. 2. 11, 12. *In quo & circumcisi estis circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.*

Col. 3. 9, & seq. *Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes novum eum qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus qui creavit illum, ubi non est Gentilis & Judæus, circumcisio & præputium, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia & in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, prudentiam.*

1. Thess. 1. 5. *Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & Spiritu sancto.*

Tit. 3. 4, 5. *Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei; non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum.*

Ebr. 8. 6, & seq. *Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto & melioris Testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda Testamentum Novum; non secundum Testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israël post dies illos, dicit*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [530] - 502
PUBLIC DOMAIN

Dominus ; dando leges meas in mentem eorum , & in corde eorum ſuperſcribam eas ; & ero eis in Deum , & ipſi erunt mihi in populum ; & non docebit unuſquiſque proximum ſuum , & unuſquiſque fratrem ſuum , dicens , Cognoſce Dominum , quoniam omnes ſcient me à minore uſque ad majorem eorum , quia propitius ero iniquitatibus eorum , & peccatorum eorum jam non memorabor.

Ebr. 13. 20. *Deus autem pacis , qui eduxit de mortuis Paſtorem magnum ovium , in ſanguine Teſtamenti æterni , Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.*

Jac. 4. 8. *Appropinquate Deo , & appropinquabit vobis : emundate manus , peccatores ; & purificate corda , duplices animo.*

1. Petr. 2. 5. *Et ipſi tanquam lapides vivi ſuperædificamini , domus ſpiritualis , ſacerdotium ſanctum , offerre ſpirituales hoſtias , acceptabiles Deo , per Jeſum Chriſtum.*

1. Joh. 3. 24. *Et in hoc ſcimus quoniam manet in nobis , de Spiritu quem dedit nobis.*

1. Joh. 4. 13. *In hoc cognoſcimus quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.*

1. Joh. 5. 6. *Et Spiritus eſt qui teſtificatur , quoniam Chriſtus eſt veritas.*

Jud. 19. 20. *Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos , animales , ſpiritum non habentes. Vos autem , Chariſſimi , ſuperædificantes voſmetipſos ſanctiſſimæ veſtræ fidei , in Spiritu ſancto orantes , voſmetipſos in dilectione Dei ſervantes.*

CAPUT CIX.

Jeſu regnum ſpirituale & æternum.

PSALM. 2. 6, & ſeq. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus , prædicans præceptum ejus. Dominus dixit ad me , Filius meus es tu , ego hodie genui te : poſtula à me , & dabo tibi gentes hæreditatem tuam , & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea , & tanquam vas figuli confringes eos.*

Pſalm. 44. 7. *Sedes tua , Deus , in ſeculum ſeculi , virga directionis virga regni tui.*

Pſalm. 71. 1, & ſeq. *Deus , judicium tuum Regi da , & juſtitiam tuam filio Regis : judicare populum tuum in juſtitia , & pauperes tuos in judicio ..... Judicabit pauperes populi , & ſalvos faciet filios pauperum , & humiliabit calumniatorem : & permanebit cum Sole , & ante Lunam , in generatione & generationem ..... & dominabitur à mari uſque ad mare , & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum ..... Et adorabunt eum omnes reges terræ , omnes gentes ſervient ei ..... Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ , omnes gentes magnificabunt eum.*

Pſalm. 109. 1, & ſeq. *Dixit Dominus Domino meo , Sede à dextris meis , donec ponam*

MATTH. 25. 31, & ſeq. *Cum autem venerit Filius hominis in majeſtate ſua , & omnes Angeli cum eo , tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ ..... Tunc dicet Rex his qui à dextris ejus erunt , Venite , benedicti Patris mei.*

Matth. 28. 18. *Et accedens Jeſus locutus eſt eis , dicens , Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.*

Luc. 1. 32, 33. *Hic erit magnus , & Filius Altiſſimi vocabitur , & dabit illi Dominus Deus ſedem David Patris ejus , & regnabit in domo Jacob in æternum : & regni ejus non erit finis.*

Luc. 22. 29, 30. *Et ego diſpono vobis , ſicut diſpoſuit mihi Pater meus , regnum , ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo.*

Joh. 14. 27. *Pacem relinquo vobis , pacem meam do vobis ; non quomodo mundus dat , ego do vobis.*

Joh. 18. 36. *Reſpondit Jeſus , Regnum meum non eſt de hoc mundo : ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum , miniſtri mei utique decertarent , ut non traderer Judæis : nunc autem regnum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [531] - 503
PUBLIC DOMAIN

inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion; dominare in medio inimicorum tuorum. Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum; ex utero ante Luciferum genui te.

Iſa. 9. 6, 7. *Parvulus enim natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis: multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis; ſuper ſolium David & ſuper regnum ejus ſedebit, ut confirmet illud & corroboret in judicio & juſtitia, à modo & uſque in ſempiternum.*

Iſa. 11. 1, & ſeq. *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & replebit eum ſpiritus timoris Domini. Non ſecundum viſionem oculorum judicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet: ſed judicabit in juſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ; & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Et erit juſtitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit; vitulus, & leo, & ovis ſimul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & urſus paſcentur; ſimul requieſcent catuli eorum, & leo quaſi bos comedet paleas: & delectabitur infans ab ubere ſuper foramine aſpidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit manum ſuam mittet.*

Dan. 2. 44. *In diebus autem regnorum illorum, ſuſcitabit Deus cœli regnum quod in æternum non diſſipabitur, & regnum ejus alteri populo non tradetur: comminuet autem & conſumet univerſa regna hæc, & ipſum ſtabit in æternum.*

Dan. 7. 13, 14. *Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & ecce cum nubibus cœli quaſi Filius hominis veniebat, & uſque ad Antiquum dierum pervenit, & in conſpectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei poteſtatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipſi ſervient: poteſtas ejus, poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Oſe. 1. 7. *Et domui Juda miſerebor, & ſalvabo eos in Domino Deo ſuo; & non ſalvabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.*

Mich. 4. 7, 8. *Regnabit Dominus ſuper eos in monte Sion, ex hoc nunc & uſque in æternum. Et tu, turris gregis, nebuloſa filia Sion, uſque ad te veniet; & veniet poteſtas prima, regnum filiæ Jeruſalem.*

Zach. 9. 9. *Exulta ſatis, filia Sion; jubila, filia Jeruſalem: ecce rex tuus veniet tibi jumeum non eſt hinc.*

1. Cor. 15. 24, 25. *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum, & Poteſtatem, & Virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos ſub pedibus ejus.*

Eph. 1. 19, & ſeq. *Secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mortuis, & conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem Principatum, & Poteſtatem, & Virtutem, & Dominationem, & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro, & omnia ſubjecit ſub pedibus ejus, & ipſum dedit caput ſupra omnem Eccleſiam.*

Eph. 5. 5. *Hoc enim ſcitote, intelligentes quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod eſt idolorum ſervitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & Dei.*

Phil. 2. 9, & ſeq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris.*

Col. 1. 12, 13. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem ſortis Sanctorum, in lumine; qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum Filii dilectionis ſuæ.*

2. Tim. 4. 1. *Teſtificor coram Deo, & Jeſu Chriſto, qui judicaturus eſt vivos & mortuos; per adventum ipſius, & regnum ejus.*

Ebr. 1. 3, & ſeq. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus, portanſque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens ſedet ad dexteram majeſtatis in excelſis ..... Ad Filium autem, Thronus tuus, Deus, in ſeculum ſeculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis.*

2. Petr. 1. 11. *Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri & Salvatoris Jeſu Chriſti.*

Apoc. 3. 21. *Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum Patre meo in throno ejus.*

Apoc. 11. 15. *Et ſeptimus Angelus tuba cecinit, & factæ ſunt voces magnæ in cœlo, dicentes, Factum eſt regnum hujus mundi Domini noſtri, & Chriſti ejus, & regnabit in ſecula ſeculorum. Amen.*

Apoc. 12. 5, 10. *Et peperit filium maſculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: & raptus eſt Filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus..... Et audivi vocem in cœlo dicentem, Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti ejus.*

Apoc. 14. 14. *Et vidi, & ecce nubem candidam, & ſuper nubem ſedentem ſimilem Filio hominis,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [532] - 504
PUBLIC DOMAIN

ſtus & Salvator; ipſe pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.

hominis, habentem in capite ſuo coronam auream.

Apoc. 17. 14. *Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos, quoniam Dominus Dominorum eſt & Rex Regum.*

Apoc. 19. 11, 12. *Et vidi cœlum apertum; & ecce equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur Fidelis & Verax, & cum juſtitia judicat & pugnat: oculi autem ejus ſicut flamma ignis, & in capite ejus diademata multa.*

I. IN Judæorum animis falſa hæc & perverſa hæſerat opinio, ut proxime à nobis dictum eſt, religionis ſuæ ſummam in externis quibuſdam cerimoniarum & ſacrificiorum ritibus eſſe poſitam; ex quorum obſervatione maxima præmia, egregiumque pietatis fructum laturos ſe arbitrabantur. Cum ſincera ac intima erga Deum pietate & amore tota contineretur religio, & ad univerſum hominum genus Lex illa ac Legis fructus pertineret; non ad eos ſolum qui ab Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo ortus ſui originem repetebant. Id agnoſcebat Iſaias, cum Iſraëliticæ totius gentis nomine apud Deum profiteretur, haudquaquam in Abrahamica illa ſtirpe, ſed in uno Deo ſpes ſuas eſſe repoſitas. *Tu enim*, aiebat, *pater noſter, & Abraham neſcivit nos, & Iſraël ignoravit nos; tu, Domine, pater noſter, redemtor noſter.* Deus ipſe homines, non ex natalibus, ſed ex pietate ſpectare ſe, nec προσωπολήπτω eſſe denuntiat. *Dominus Deus veſter*, inquit Moſes, *ipſe eſt Deus Deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus, & potens, & terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera: facit judicium pupillo & viduæ, amat peregrinum, & dat ei victum atque veſtitum.* Ferebatur olim dictum illud tanquam à Moſe per traditionem propagatum: ὅτε περιτομή τί ἐστιν, ὅτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις· *Neque circumciſio eſt aliquid, neque præputium, ſed nova creatura.* Sic ipſe Deus apud Iſaiam: *Et non dicat filius advenæ, qui adhæret Domino, dicens, Separatione dividet me Dominus à populo ſuo ..... Filios advenæ qui adhærent Domino, ut colant eum, & diligant nomen ejus, ut ſint ei in ſervos, omnem cuſtodientem ſabbathum, ne polluat illud, & tenentem fœdus meum, adducam eos in montem ſanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ; holocauſta eorum, & victimæ eorum placebunt mihi ſuper altari meo, quia domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis.* Iſraëlitis, ſi Dei mandata ſpreverint, idem ac Gentibus minatur exitium. *Sicut gentes*, inquit Moſes, *quas delevit Dominus in introitu tuo, ita & vos peribitis, ſi inobedientes fueritis voci Domini Dei veſtri.* Quod cum facturos prævidiſſet Deus, ſacrificia eorum repudiat, exhibendum vero ſibi ab Ethnicis cultum probat apud Malachiam: *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non ſuſcipiam de manu veſtra: ab ortu enim Solis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus.* Alibi facturum ſe nova ſpondet, obliteratis prioribus, Arca Teſtamenti neglecta, exciſo Templo, abrogato Aaronis ſacerdotio, ſoluto priſco fœdere, novo icto, nova condita Hieroſolyma, noviſque inductis colonis; Iſraëlitis rege, principe, ſacrificio, & Arca carentibus. Fruſtra ergo Abrahamicam originem, ſancita Deum inter & Abrahamum fœdera, & Dei promiſſa jactabant Iſraëlitæ, in iiſque ſpem collocabant ſuam; quæ ea lege data erant, ſi Deum non externo cultu, ſed vere & ex animo revererentur & diligerent. *Non ſum locutus*, inquit Deus apud Jeremiam, *cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocautomatum & victimarum; ſed hoc verbum præcepi eis dicens, Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus; & ambulate in omni via quam mandavi vobis, ut bene ſit vobis.* Et in Deuteronomio: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo.* Et alio loco: *Teſtes invoco hodie cœlum & terram, quod propoſuerim in vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu vivas & ſemen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, & illi adhæreas, (ipſe eſt enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Iſaac, & Jacob, ut daret eam illis.* Samuel quoque: *Numquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? melior eſt enim obedientia quam victimæ, & auſcultare magis quam offerre adipem arietum.* Et David: *Quoniam ſi voluiſſes ſacrificium, dediſſem utique: holocauſtis non delectaberis. Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum, Deus, non deſpicies.* Unde iſtud expreſſit Porphyrius libro ſecundo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, veritatis ſibi conſcius: θεοῖς δὲ ἀεὶ ἐν μὲν καθαρᾷ, νῷ καθαρῷ ⸗ ψυχῇ ἀπαθεῖ· Opti-

Non Chriſtianæ ſolum, ſed Moſaicæ quoq; Legis ſumma, in pietate erga Deum, & amore poſita eſt.

Iſa. 63. 16.

Deut. 10. 16, & ſeq.

Iſa. 56. 3, & ſeq.

Deut 8. 20.

Mal. 1. 10, 11.

Iſa. 43. 18, 19. & 65. 17.

Jerem. 3. 16. & 7. 12, & ſeq.

Pſalm. 109. 4.

Jerem. 31. 31. Iſa. 65. 17. Oſe. 3 4.

Jerem. 7. 22, 23.

Deut. 6 5.

Deut. 30. 19.

1. Reg. 15. 22.

Pſalm. 50. 18, 19.

ma enim & Diis acceptiſſima libatio eſt, mens pura, & animus affectibus vacuus. In præ-
Pſalm. 49. 8, & ſeq. cedente Pſalmo ſic Deus inducitur loquens: *Non in ſacrificiis tuis arguam te; holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper ..... Numquid manducabo carnes taurorum, aut ſanguinem hircorum potabo? Immola Deo ſacrificium laudis, & redde Altiſſimo vota tua.*
Oſe. 6. 6. Et apud Oſeam: *Miſericordiam volui, & non ſacrificium; & ſcientiam Dei pluſquam holocauſta.* In memoriam iſta me revocant celebris oraculi, à Jove Ammone Athe-
Plat. Alcib. 2. nienſibus editi, à Platone vero literis conſignati, cum quærerent quamobrem ſua gens, magnificentiſſimis ſacrificiis Deos placare ſolita, à Lacedæmoniis, circa Deorum cultum perparcis & ſocordibus, tam ſæpe vincerentur. Reſpondit Ammon malle ſe Lacedæmoniorum εὐφημίαν, ſinceras videlicet & pias precationes, quam omnia Græcorum ſacrificia. Jam tum nempe permanaverat ad Ammonios doctrina hæc, in ſacris Ebræorum libris frequenter tradita. Luculenta Davidis Kimchii, egregii inter ſuos Magiſtri, ſententia reliquis ipſius congerronibus documento eſſe poteſt, quo pertinerent inſtituta à Moſe ſacrificia. Is in ſuis Pſalmi quinquageſimi explanationibus diſerte docet non ad aliud ſpectare ſacrificiorum inſtitutionem, quam ad cordis contundendam duritiem; & per exuſtionem adipis nos moneri de reſecandis corporis voluptatibus & animi cupiditatibus elidendis. Acceptiſſimam eſſe Deo circumciſio-
Jerem. 4 4. nem cordis declarat Jeremias: *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum, viri Juda, & habitatores Jeruſalem.* Circumciſione cordis cupiditatum reſectio ſignatur, quam cum negligerent Iſraëlitæ, cervicoſa gens & refractaria, contu-
Jerem. 9. 24, & ſeq. maciam hanc cum eis expoſtulat Deus alio apud Jeremiam loco: *Sed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me, quia ego ſum Dominus, qui facio miſericordiam, & judicium, & juſtitiam in terra; hæc enim placent mihi, ait Dominus. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnem qui circumciſum habet præputium, ſuper Ægyptum, & ſuper Juda, & ſuper Edom, & ſuper filios Ammon, & ſuper Moab, & ſuper omnes qui attonſi ſunt, in comam, habitantes in deſerto: quia omnes gentes habent præputium, omnis autem Iſraël incircumciſi ſunt corde.* Nullam ſe circumciſionis hujus corporeæ rationem habiturum, & in Iſraëlitas corpore circumciſos, corde incircumciſos animadverſurum denuntiat. Quin & ſanctæ illius & πνευματικῆς circumciſionis miniſtrum fore Deum
Deut. 30. 6. ipſum pollicetur Moſes in Deuteronomio: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor ſeminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut poſſis vivere.* Detractis enim variis cupiditatibus, purgatus animus ad amorem
Jerem. 31. 31, & ſeq. Dei ſe convertet. *Sed hoc erit pactum*, inquit Dominus apud Jeremiam, *quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus; dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam; & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.* Quorſum vero iſthæc? nempe ut appareat totum ceremoniarum Judaicarum apparatum ſolidam animi pietatem reſpexiſſe, ac veterem Legem vere fuiſſe ſpiritualem. Quod cum parum perſpexiſſent Iſraëlitæ, Iſraëlitarumque omnium peritiſſimi, uti ſibi quidem videbantur, & acutiſſimi Phariſæi, miſerabiliter lapſi ſunt. Itaque gra-
Marc. 7. 6, & ſeq. viſſime eos increpabat Chriſtus Jeſus: *Bene prophetavit Iſaias de vobis hypocritis, ſicut ſcriptum eſt, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me; in vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum: relinquentes enim mandatum, tenetis traditionem hominum, baptiſmata urceorum & calicum, & alia ſimilia his facitis multa.* Iſaiæ verbis ipſos coarguit, unde agnoſcas eumdem fuiſſe priſcorum & recentiorum Judæorum errorem, eamdem quoque Iſaiæ ac Chriſti Jeſu doctrinam; & le-
1. Tim. 1, 5, & ſeq. gem utramque, veterem & novam, vere ſpiritualem fuiſſe. *Finis præcepti*, inquit Paulus in priore ad Timotheum, *eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta: à quibus quidam aberrantes, converſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe Legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona eſt Lex, ſi quis ea legitime utatur; ſciens hoc, quia lex juſto non eſt poſita, ſed injuſtis.* Nobilitate quoque generis feroces Judæos, & Abrahamo patre ſuperbientes ſic Johan-
Matth 3. 9. nes caſtigabat: *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Alibi vero filium Abrahami eſſe docet Jeſum, qui Abrahami pietatem ac virtutem factis in ſe expreſſerit; proborum hominum patrem eſſe Deum; flagitioſos ac ſceleſtos, quales ipſi erant, Diabolo patre eſſe prognatos. Cum ergo Judæorum animis inolitum errorem eximere volens Chriſtus, eos commonefaceret, non in Moſaicæ legis cortice hærendum eſſe, ſed ad interiora penetrandum, quibus animi ad pietatem colendam, Deumque amandum informantur, eumdem hunc Legi utriuſq; propoſitum fuiſſe finem perſpicuum eſt; quo nempe emendatis hominum moribus, ſalubri doctrina mentibus imbutis, & in obſequium ſuum ſubactis, cœleſtis eas gratiæ donis Deus inſtrueret, ac æternis demum præmiis remuneraret: & ſpirituali ſuæ legi obſecutos, regni ſui ſpiritualis faceret participes.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [534] - 506
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CX.

Jesus asina pullo comitata vectus Hierosolymam intrat.

GEN. 49. 10, 11. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem, o fili mi, asinam suam.*

Zach. 9. 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: ecce rex tuus veniet tibi justus & Salvator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

MATTH. 21. 2, & seq. *Tunc Jesus misit duos Discipulos, dicens eis, Ite in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite, & adducite mihi..... Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Dicite, filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis. Euntes autem Discipuli fecerunt, sicut præcepit illis Jesus; & adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt.* Et Marc. 11. 2, & seq. Luc. 19. 29, & seq. Joh. 12. 14, 15.

I. HUC quoque referunt Muhammedani istud Isaiæ: *Hæc enim dixit mihi Dominus, Vade, & pone speculatorem; & quodcumque viderit, annuntiet. Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, & ascensorem cameli, & contemplatus est diligenter multo intuitu.* Ascensorem asini, Christum Jesum esse volunt; ascensorem cameli, Muhammedum. Cujus interpretationis argumenta nulla habent. Sed & alium locum ex Isaia proferunt, ejusdem rei παραλειπόμενον, qui tamen in ejus Prophetia non comparet: *O populi, certe ego vidi speciem sedentis super asino, vestitum lumine Solis: & vidi insidentem camelo, lux ejus velut lux Lunæ.* Hæc profert Theodoricus Hackspan ex Epistola Muhammedani cujusdam Romam missa.

Alia hic varicinia proferunt Muhammedani, sed refelluntur. Isa. 21. 6, 7.

Hackspan De usu libror. Rabbin. c. 2.

CAPUT CXI.

Jesu Hosanna concinitur.

PSALM. 8. 3. *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.*

Psalm. 117. 22, & seq. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. O Domine, salvum me fac; ô Domine, bene prosperare; benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis. Constituite diem solemnem in condensis, usque ad cornu altaris.*

MATTH. 21. 9, & seq. *Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes, Hosanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis..... Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo, & dicentes, Hosanna filio David, indignati sunt, & dixerunt ei, Audis quæ isti dicunt? Jesus autem dixit eis, Utique numquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Et Marc. 11. 9, 10. Luc. 19. 38. Joh. 12. 13.

CAPUT CXII.

Jesus venditores & emtores Templo ejicit, aliaque in eo miranda opera edit.

PSALM. 68. 9, & seq. *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt*

MATTH. 21. 12, & seq. *Et intravit Jesus in Templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in Templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium colum-*

ſuper me.

Ezech. 43. 4. *Et majeſtas Domini ingreſſa eſt Templum per viam portæ quæ reſpiciebat ad Orientem.*

Agg. 2. 7, & ſeq. *Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam. Et movebo omnes gentes, & veniet Deſideratus cunctis gentibus; & implebo domum iſtam gloria, dicit Dominus exercituum. Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dicit Dominus exercituum. Magna erit gloria domus iſtius noviſſimæ, pluſquam primæ, dicit Dominus exercituum: & in loco iſto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.*

Zach. 14. 21. *Non erit mercator ultra in domo Domini in die illo.*

Malach. 3. 1. *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & ſtatim veniet ad Templum ſuum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus quem vos vultis.*

has evertit; & dicit eis, Scriptum eſt, Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum. Videntes autem Principes Sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in Templo & dicentes, Hoſanna filio David, indignati ſunt. Et Marc. 11. 15, & ſeq. Luc. 19. 45, 46.

Joh. 2. 13, & ſeq. *Et prope erat paſcha Judæorum, & aſcendit Jeſus Hieroſolymam, & invenit in Templo vendentes boves, & oves, & columbas, & nummularios ſedentes. Et cum feciſſet quaſi flagellum de funiculis, omnes ejecit de Templo, oves quoque & boves, & nummulariorum effudit æs, & menſas ſubvertit. Et his qui columbas vendebant, dixit, Auferte iſta hinc, & nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. Recordati ſunt vero Diſcipuli ejus quia ſcriptum eſt, Zelus domus tuæ comedit me.*

CAPUT CXIII.

Jeſus hominum vitia reprehendit.

Sap. 2. 12, & ſeq. *Circumveniamus ergo Juſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata Legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & Filium Dei ſe nominat. Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum. Gravis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ ejus. Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe à viis noſtris tanquam ab immunditiis, & præfert noviſſima juſtorum, & gloriatur Patrem ſe habere Deum.*

Iſa. 2. 3, 4. *Quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem. Et judicabit gentes, & arguet populos multos.* Et Mich. 4. 2, 3.

Iſa. 11. 1, & ſeq. *Et egredietur virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus ..... Non ſecundum viſionem oculorum judicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet, ſed judicabit in juſtitia pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ, & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium.*

Matth. 23. 13, & ſeq. *Væ autem vobis, Scribæ, & Phariſæi hypocritæ, quia claditis regnum cœlorum ante homines: vos enim non intratis, nec introëuntes ſinitis intrare.* Et per totum reliquum caput.

Luc. 11. 29, & ſeq. *Turbis autem concurrentibus cœpit dicere, Generatio hæc, generatio nequam eſt ..... Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium. Et ait Dominus ad illum, Nunc vos, Phariſæi, quod deforis eſt calicis & catini, mundatis: quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina & iniquitate ..... Sed væ vobis, Phariſæi, quia decimatis mentham, & rutam, & omne olus, & præteritis judicium & charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, & illa non omittere.* Et per totum reliquum caput.

Joh. 3. 19, 20. *Hoc eſt autem judicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus.*

Joh. 7. 7. *Non poteſt mundus odiſſe vos: me autem odit, quia teſtimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala ſunt.*

Joh. 8. 44, & ſeq. *Vos ex patre Diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere: ille homicida erat ab initio, & in veritate non ſtetit, quia non eſt veritas in eo ..... Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non eſtis.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [536] - 508
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CXIV.

Principes Judæorum congregantur adverſus Jeſum.

PSALM. 2. 2. *Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus.*

Pſalm. 34. 15. *Et adverſum me lætati ſunt, & convenerunt.*

MATTH. 26. 3, 4. *Tunc congregati ſunt Principes Sacerdotum & Seniores populi in atrium Principis Sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, & conſilium fecerunt, ut Jeſum dolo tenerent & occiderent.* Et Marc. 14. 1. & 15. 1. Joh. 11. 47.

Luc. 23. 6, & ſeq. *Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit ſi homo Galilæus eſſet. Et ut cognovit quod de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Jeroſolymis erat illis diebus ..... Sprevit autem illum Herodes cum exercitu ſuo, & illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die; nam antea inimici erant ad invicem.*

Act. 4. 24, & ſeq. *Qui cum audiſſent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui feciſti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt; qui Spiritu ſancto per os patris noſtri David pueri tui dixiſti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & populi convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus. Convenerunt enim vere in civitate iſta, adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus, cum gentibus & populis Iſraël, facere quæ manus tua & conſilium tuum decreverunt fieri.*

CAPUT CXV.

Jeſus proditur à Juda. Judæ mors, & æternus interitus.

PSALM. 34. 19, 20. *Non ſupergaudeant mihi qui adverſantur mihi inique; qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant.*

Pſalm. 40. 10. *Etenim homo pacis, in quo ſperavi, qui edebat panes meos, magnificavit ſuper me ſupplantationem.*

Pſalm. 54. 13, & ſeq. *Quoniam ſi inimicus meus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem utique: & ſi is qui oderat me, ſuper me magna locutus fuiſſet, abſcondiſſem me forſitan ab eo. Tu vero homo unanimis, dux meus, & notus meus; qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum conſenſu.*

Pſalm. 68. 21, & ſeq. *Et ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit; & qui conſolaretur, & non inveni: & dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potaverunt me aceto. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in retributiones, & in ſcandalum: obſcu-*

MATTH. 26. 14, & ſeq. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iſcariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam? At illi conſtituerunt ei triginta argenteos. Et exinde quærebat oportunitatem ut eum traderet ..... Veſpere autem facto diſcumbebat cum duodecim Diſcipulis ſuis: & edentibus illis dixit, Amen dico vobis, quia unus veſtrum me traditurus eſt. Et contriſtati valde cœperunt ſinguli dicere, Numquid ego ſum, Domine? At ipſe reſpondens ait, Qui intingit mecum manum in paropſide, hic me tradet. Filius quidem hominis vadit, ſicut ſcriptum eſt de illo; væ autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille. Reſpondens autem Judas, qui tradidit eum, dixit, Numquid ego ſum, Rabbi? Ait illi, Tu dixiſti... Adhuc eo loquente, ecce Judas unus de Duodecim venit, & cum eo turba multa cum gla-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [537] - 509
PUBLIC DOMAIN

rentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva: effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos: fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt me, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non introrent in justitiam tuam: deleantur de libro viventium, & cum justis non scribantur.

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam: & posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum. Fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat. Fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua ..... Fiant contra Dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum, pro eo quod non est recordatus facere misericordiam. Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo.*

diis & fustibus, missi à Principibus Sacerdotum & Senioribus populi. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum dicens, Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. Et confestim accedens ad Jesum, dixit, Ave Rabbi, & osculatus est eum. Et Marc. 14. 10, & seq. Luc. 22. 3, & seq. Joh. 18. 3, & seq.

Joh. 13. 2, & seq. *Et cœna facta, cum Diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ ..... dixit eis ..... Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico, ego scio quos elegerim, sed ut adimpleatur Scriptura, Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum. A modo, dico vobis priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.*

Joh. 15. 24, 25. *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; nunc autem viderunt, & oderunt, & me & Patrem meum. Sed ut impleatur sermo qui in Lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis.*

Joh. 17. 12. *Quos dedisti mihi, custodivi: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.*

Act. 1. 16, & seq. *Viri fratres, oportuit impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius; & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem; ita ut appellaretur ager ille lingua eorum, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus alter accipiat.*

CAPUT CXVI.

Sacrificium incruentum Jesus instituit.

Mal. 1. 10, & seq. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Matth. 26. 26, & seq. *Cœnantibus autem eis accepit Jesus panem, & benedixit ac fregit, deditque Discipulis suis, & ait, Accipite, & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 22, & seq.

Luc. 22. 19, & seq. *Et accepto pane gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens, Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem postquam cœnavit, dicens, Hic est calix, Novum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [538] - 510
PUBLIC DOMAIN

Joh. 6. 54, & seq. *Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in novissimo die: caro enim mea, vere est cibus; & sanguis meus, vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem; & qui manducat me, & ipse vivet propter me. Hic est panis qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.*

Act. 2. 42, 46. *Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus ..... Quotidie quoque perdurantes unanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis* Et Act. 20. 7, 11.

1. Cor. 10. 16, 17. *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.*

1. Cor. 11. 23, & seq. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit, Accipite, & manducate; hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens, Hic calix Novum Testamentum est in meo sanguine: hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Itaque quicunque manducaverit panem hunc, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.*

CAPUT CXVII.

Jesus panis.

Mich. 5. 2. *Et tu, Bethlehem* (בית-לחם, hoc est, Domus panis) *Ephrata, parvulus es in millibus Juda: ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israël, & egressus ejus ab initio, à diebus æternitatis.*

Joh. 6. 35, & seq. *Dixit autem eis Jesus, Ego sum panis vitæ; qui venit ad me, non esuriet ..... Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi ..... Respondit ergo Jesus, & dixit eis, ... Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducaverunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [539] - 511
PUBLIC DOMAIN

vivet in æternum ; & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita ..... Hic eſt panis, qui de cælo deſcendit. Non ſicut manducaverunt patres veſtri manna, & mortui ſunt : qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

CAPUT CXVIII.

Agonia Jeſu.

PSALM. 54. 4, 5. *Cor meum conturbatum eſt in me, & formido mortis cecidit ſuper me. Timor & tremor venerunt ſuper me, & contexerunt me tenebræ.*

Pſalm. 108. 22. *Libera me, quia egenus & pauper ego ſum, & cor meum conturbatum eſt intra me. Sicut umbra cum declinat, ablatus ſum : & excuſſus ſum, ſicut locuſtæ.*

MATTH. 26. 36, & ſeq. *Et aſſumto Petro, & duobus filiis Zebedæi, cœpit contriſtari & mœſtus eſſe. Tunc ait illis, Triſtis eſt anima mea uſque ad mortem : ſuſtinete hic, & vigilate mecum. Et progreſſus puſillum procidit in faciem ſuam orans, & dicens, Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte ; verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Et Marc. 14. 33, & ſeq. Luc. 22. 42, & ſeq.

CAPUT CXIX.

Jeſus comprehenditur, & funibus conſtringitur.

PSALM. 58. 1, & ſeq. *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab inſurgentibus in me libera me. Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris ſanguinum ſalva me. Quia ecce ceperunt animam meam ; irruerunt in me fortes.*

Pſalm. 70. 10, 11. *Quia dixerunt inimici mei mihi : & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in unum, dicentes, Deus dereliquit eum, perſequimini, & comprehendite eum, quia non eſt qui eripiat.*

Thren. 3. 52. *Venatione ceperunt me quaſi avem inimici mei gratis.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris.*

MATTH. 26. 50, & ſeq. *Tunc acceſſerunt, & manus injecerunt in Jeſum, & tenuerunt eum ..... In illa hora dixit Jeſus turbis, Tanquam ad latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus, comprehendere me. Quotidie apud vos ſedebam docens in Templo, & non me tenuiſtis. Hoc autem factum eſt, ut adimplerentur Scripturæ Prophetarum.* Et Marc. 14. 46, & ſeq. Luc. 22. 52, & ſeq. Joh. 18. 12.

Matth. 27. 2, & ſeq. *Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Præſidi.* Et Marc. 15. 1.

CAPUT CXX.

Jeſum Diſcipuli ſui deſerunt, Petrus palam ejurat.

PSALM. 21. 12. *In te projectus ſum ex utero : de ventre matris meæ Deus meus es tu : ne diſceſſeris à me, quoniam tribulatio proxima eſt, quoniam non eſt qui adjuvet.*

Pſalm. 68. 9. *Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.*

Pſalm. 68. 21. *In conſpectu tuo ſunt omnes qui tribulant me ; improperium expectavit cor meum & miſeriam. Et ſuſtinui qui ſimul contriſtaretur, & non fuit ; & qui conſolaretur, & non inveni.*

Pſalm. 87. 9, & ſeq. *Longe feciſti notos meos à me, poſuerunt me abominationem ſibi. Traditus ſum, & non egrediebar ; oculi mei*

MATTH. 26. 31, & ſeq. *Tunc dicit illis Jeſus, Omnes vos ſcandalum patiemini in me in iſta nocte. Scriptum eſt enim, Percutiam paſtorem, & diſpergentur oves gregis ..... Reſpondens autem Petrus ait illi, Etſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego nunquam ſcandalizabor. Ait illi Jeſus, Amen dico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis. Ait illi Petrus, Etiamſi oportuerit me mori tecum, non te negabo..... Tunc Diſcipuli omnes relicto eo fugerunt ..... Petrus vero ſedebat foris in atrio, & acceſſit ad eum una ancilla, dicens, Et tu cum Jeſu Galilæo eras. At ille negavit coram omnibus dicens, Neſcio*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [540] - 512
PUBLIC DOMAIN

languerunt præ inopia ..... elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria.

Psalm. 141. 5. *Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam.*

Isa. 8. 14. *Et erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israël; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem.*

Isa. 63. 5. *Circumspexi, & non erat auxiliator; quæsivi, & non fuit qui adjuvaret.*

Dan. 9. 26. *Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est.*

Zach. 13. 7. *Framea suscitare super Pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute Pastorem, & dispergentur oves.*

Nescio quid dicis. Exeunte autem illo januam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, Et hic erat cum Jesu Nazareno. Et iterum negavit cum juramento, Quia non novi hominem. Et post pusillum accesserunt qui stabant, & dixerunt Petro, Vere & tu ex illis es, nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari, & jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit. Et recordatus est Petrus verbi Jesu, quod dixerat, Priusquam gallus cantet, ter me negabis. Et Marc. 14. 27, & seq. Luc. 22. 31, & seq. Joh. 16. 32. & 18. 17, & seq.

I. QUAM ex Zacharia prædictionem hic afferimus, quaque notari se Christus Jesus morti proximus apud Discipulos suos testificatus est, eam Christum directe respicere negat Grotius, at pastorem alium, eumque non bonum; quem esse conjectat hunc ipsum, de quo agit Zacharias in fine undecimi capitis, *Ubi*, inquit, *itidem ille quisquis est, vocatur Pastor meus, & gladius illi dicitur imminere*; usurpari vero verba ista Zachariæ à Christo, ut γνώμῳ, nulla ratione habita occasionis, qua primitus dicta est. Hæc quam pia & Christiano homine digna sint, non anquiro; quam aliis hominis ejusdem sententiis consona sint, videndum est. Pastorem illum nequam, Zachariæ undecimo capite commemoratum, Manassem esse vult; decimo tertio, Judam Machabæum; illum impietate nobilitatum & flagitiis, illum fortitudine & pietate. Et tamen utrumque pastorem, unum eumdemque esse statuit. Pastorem decimo tertio capite laudatum, non bonum aliquem pastorem esse docet: isne vero pastor malus habendus est, quem Deus pastorem suum appellat, sibique adhærere ait? *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum.* At & pastor undecimi capitis, Pastor meus itidem appellatur, inquit Grotius. Utrobique certe est, רעי; verum priore loco veteres Interpretes, Græcus, Chaldæus, Syrus, Arabs, pronomen possessivum non addunt. Demus tamen esse addendum, quod & verum est, omnes profecto ποιμένες λαῶν, *Pastores populorum*, à Deo sunt: *Non est enim potestas, nisi à Deo*, inquit Paulus: quod & Homerus ante cecinerat: παρὰ δ' ἐκ Διός ἐστι· *Honor autem ex Jove est.* Tum addit Jovem Regibus dedisse,

Christum Jesum prædici Zach. 13. 7. probatur adversus Grotium.

Grot. in Matth. 26. 31.

Rom. 13. 1.

σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ. *Sceptrum & jura, ut rex eorum sit.*

Hom. Iliad. 2.

Unde & διογενεῖς & διοτρεφεῖς, *Jove prognati & à Jove educati*, reges à Poëtis appellantur. Suum ergo Deus appellaverit, Pastorem undecimi capitis: at decimi tertii Pastorem, & suum appellat, & sibi cohærere ait; quo pietas ipsius Deo accepta esse comprobatur, cum alterius scelera ulturum se denuntiet. Nos vero Christo Jesu addicimus totum decimum tertium Zachariæ caput. Jesus est ille *fons patens domui David in ablutionem peccatoris.* Supplicium Jesu indicant ista: *Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Reliqua Jesu mortem, Discipulorum fugam, martyria quoque eorum & constantiam, & gentium denique vocationem designant, uti fusius infra declarabitur. Atque hic suffragatorem adversus Grotium habemus Aben Ezram, qui in Messiæ, Josephi nepotis, tempora prædictionem hanc Zachariæ confert.

Zach. 13. 1.

Zach. 13. 6.

CAPUT CXXI.

Falsi testes Jesum accusant.

PSALM. 26. 12. *Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt*

MATTH. 26. 59, 60. *Principes autem Sacerdotum, & omne concilium, quærebant fal-*

in me teſtes iniqui, & mentita eſt iniquitas ſibi.

Pſalm. 34. 11, & ſeq. *Surgentes teſtes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me ..... quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant: & dilataverunt ſuper me os ſuum: dixerunt, Euge, euge, viderunt oculi noſtri.*

Pſalm. 40. 6, & ſeq. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur, & peribit nomen ejus? Etſi ingrediebatur ut videret, vana loquebatur, cor ejus congregavit iniquitatem ſibi: egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum. Adverſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, adverſum me cogitabant mala mihi. Verbum iniquum conſtituerunt adverſum me.*

Pſalm. 63. 1, & ſeq. *Exaudi Deus orationem meam cum deprecor, à timore inimici eripe animam meam: protexiſti me à conventu malignantium, à multitudine operantium iniquitatem: quia exacuerunt ut gladios linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram, ut ſagittent in occultis immaculatum. Subito ſagittabunt eum, & non timebunt; firmaverunt ſibi ſermonem nequam.*

Pſalm. 108. 1, & ſeq. *Deus laudem ne tacueris, quia os peccatoris, & os doloſi ſuper me apertum eſt. Locuti ſunt adverſum me lingua doloſa, & ſermonibus odii circumdederunt me, & expugnaverunt me gratis.*

Pſalm. 119. 2, 3. *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, & exaudivit me. Domine, libera animam meam à labiis iniquis & à lingua doloſa.*

Pſalm. 139. 1, & ſeq. *Eripe me, Domine, ab homine malo; à viro iniquo eripe me. Qui cogitaverunt iniquitates in corde, tota die conſtituebant prælia. Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentis; venenum aſpidum ſub labiis eorum. Cuſtodi me, Domine, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me.*

ſum teſtimonium contra Jeſum, ut eum morti traderent, & non invenerunt, cum falſi teſtes acceſſiſſent. Noviſſime autem venerunt duo falſi teſtes, & dixerunt, Hic dixit, Poſſum deſtruere Templum Dei, & poſt triduum readificare illud. Et Marc. 14. 56, & ſeq.

CAPUT CXXII.

Jeſus accuſatus ſilet.

ISA. 53. 7. *Oblatus eſt, quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum: ſicut ovis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.*

MATTH. 26. 62, 63. *Et ſurgens Princeps Sacerdotum, ait illi, Nihil reſpondes ad ea, quæ iſti adverſum te teſtificantur? Jeſus autem tacebat.* Et Marc. 14. 60.

Matth. 27. 12, & ſeq. *Et cum accuſaretur a Principibus Sacerdotum & Senioribus, nihil reſpondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis quanta adverſum te dicunt teſtimonia? Et non reſpondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur Præſes vehementer.* Et Marc. 15. 4, 5.

Luc. 23. 8, & ſeq. *Herodes autem viſo Jeſu gaviſus eſt valde ..... interrogabat autem eum multis ſermonibus; at ipſe nihil ei reſpondebat.*

2. Petr. 2. 23. *Qui cum malediceretur, non*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [542] - 514
PUBLIC DOMAIN

maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem judicanti se injuste.

CAPUT CXXIII.

Jesu contumeliis afficitur.

PSALM. 21. 7, & seq. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me, locuti sunt labiis, & moverunt caput ..... Quoniam tribulatio proxima est; quoniam non est qui adjuvet. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me; aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.*

Psalm. 34. 16. *Tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione; frenduerunt super me dentibus suis.*

Psalm. 55. 1, & seq. *Miserere mei, Deus, quoniam conculcavit me homo, tota die impugnans tribulavit me: conculcaverunt me inimici mei tota die; quoniam multi bellantes adversum me ..... Tota die verba mea execrabantur; adversus me omnes cogitationes eorum in malum.*

Psalm. 68. 1, & seq. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia. Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me ..... Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste; quæ non rapui tunc exolvebam ..... Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me; & operui in jejunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi: & posui vestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam. Adversum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant vinum ..... Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam: in conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam.*

Psalm. 73 22, 23. *Exurge, Deus, judica causam tuam: memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota die. Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum: superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.*

Psalm. 78. 12. *Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.*

Psalm. 87. 16. *Pauper sum ego, & in laboribus à juventute mea: exaltatus autem, humiliatus sum & conturbatus. In me transierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbaverunt me: circumdederunt me sicut aqua; tota die*

MATTH. 27. 27, & seq. *Tunc milites Præsidis suscipientes Jesum in prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem, & exuentes eum chlamydem coccineam circumdederunt ei, & plectentes coronam de spinis posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus; & genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes, Ave rex Judæorum. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus. Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde.* Et Marc. 15. 16, & seq. Joh. 19. 1, & seq.

Luc. 18. 31, 32. *Assumsit autem Jesus Duodecim, & ait illis, Ecce ascendimus Jerosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis: tradetur enim Gentibus, & illudetur.*

Luc. 23. 11. *Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit indutum veste alba, & remisit ad Pilatum.*

Rom. 13. 3. *Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderunt super me.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [543] - 515
PUBLIC DOMAIN

circumdederunt me ſimul.

Pſalm. 88. 39, & ſeq. *Tu vero repulisti, & deſpexisti; distulisti Christum tuum: evertisti testamentum servi tui, profanasti in terra sanctuarium ejus, destruxisti omnes sepes ejus, posuisti firmamentum ejus formidinem: diripuerunt eum omnes transeuntes viam, factus est opprobrium vicinis suis: exaltasti dexteram deprimentium eum; lætificasti omnes inimicos ejus; avertisti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello; destruxisti eum ab emundatione, & sedem ejus in terram collisisti; minorasti dies temporis ejus, perfudisti eum confusione ..... Memor esto, Domine, opprobrii servorum tuorum, (quod continui in sinu meo) multarum gentium, quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Christi tui.*

Pſalm. 142. 3, 4. *Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam: collocavit me in obscuris, sicut mortuos seculi, & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.*

Sap. 2. 19. *Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Iſa. 53. 4. *Nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.*

Thren. 3. 30, 61. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis ..... Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me.*

I. *Chriſto Jeſu addicitur Pſalmus 21.* II. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.*

Chriſto Jeſu addicitur Pſalmus 21.

I. QUONIAM ad ſequentia late patet Pſalmus viceſimus primus, & in Propoſitione ſeptima leviter à nobis perſtrictus eſt, locus poſtulat ut paulo eum accuratius examinemus. Aio igitur illum ex eo vaticiorum genere eſſe, quorum anceps ſignificatio eſt; quæque præſentia dum tractant, futurorum ſimulacra adumbrant. Quædam enim Davidem ſimul & Chriſtum Jeſum, quædam Jeſum unum reſpiciunt; ſed ita tamen, ut longe plura Chriſto conveniant; & quæ Davidi accommodari poſſunt, in Chriſtum Jeſum aptius etiam congruant. Ad Jeſum quidem mere

Pſalm. 21. 10. iſta ſpectant: *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meæ:* nam quis de Davide vere id dici poſſe putet? At Chriſtus Jeſus ab ipſo ortu

Pſalm. 21. 18. 19. ſanctus fuit. Conveniunt & iſta Chriſto Jeſu ſoli, ut pluribus approbabo infra: *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero conſideraverunt,*

Zach. 12. 10. *& inspexerunt me:* (quod congruit ad iſtud Zachariæ: *Et aspicient ad me, quem confixerunt.*) Hæc ſunt ejuſmodi, ut quantumvis flexa & contorta, nec Davidi, nec alii cuiquam, præter Jeſum, aptari queant. Nec illa Davidi adjungi poſſunt,

Pſalm. 21. 28, 29. quæ vocationem gentium per Chriſtum partam præſignificant: *Reminiscentur, & convertentur ad Dominum universi fines terræ: & adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium; manducaverunt, & adoraverunt omnes pingues terræ.* Quorum conſimilia

Pſalm. 71. 8, & ſeq. de Chriſto prædicta habes in Pſalmo ſeptuageſimo primo: *Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharsis, & insulæ munera offerent: Reges Arabum & Saba dona adducent; & adorabunt eum omnes Reges terræ, & omnes gentes servient ei ..... Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.* Quadrant quoq;

Pſalm. 21. 1. in Chriſtum iſthæc, etſi in Davidem etiam utcunque conveniunt: *Deus, Deus meus,*

Pſalm. 21. 7. *quare me dereliquisti?* quæ moriens Chriſtus vociferabatur. Deinde: *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis;* quibus humilitatem ſuam teſtatur Jeſus, ut alias ſæpe in utroq; Teſtamento, quod comprobat Paralleliſmus noſter.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [544] - 516
PUBLIC DOMAIN

Subjicit Pſaltes: *Omnes videntes me deriſerunt me; locuti ſunt labiis, & moverunt caput: Speravit in Domino, eripiat eum; ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.* Prorſus Pſalten dicas animo hæc verſaſſe, quæ narrat Matthæus his verbis: *Prætereuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes, Vah, qui deſtruis Templum Dei, & in triduo illud reædificas, ſalva temetipſum; ſi Filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere: ſi rex Iſraël eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc, ſi vult, eum; dixit enim, Quia Filius Dei ſum.* Matth. 27. 39, & ſeq.

Recta quoque & κατὰ λέξιν cadunt iſta in Chriſtum Jeſum: *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.* Pſalm. 21. 19.

Sed & oblique & κατὰ σχῆμα Davidi aptari poſſunt, quod à Theodoro Mopſueſteno & Grotio factum eſt: ut ſenſus ſit, Davidis ſupellectilem fuiſſe vi direptam, & ſorte inter raptores diviſam. Quod ſubeſt in Pſalmo: *Erue à framea, Deus, animam meam, & de manu canis unicam meam: ſalva me ex ore leonis, & à cornibus unicornium humilitatem meam;* hoc ipſum Jeſus Patrem orabat in villa Gethſemani: *Pater mi, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* Pergit Pſaltes: *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te:* quæ Jeſu propria eſſe docet Paulus in Epiſtola ad Ebræos. Pſalmo ſane huic ineſſe prædictiones de Meſſia Ebræi conſentiunt in Midraſch Thehillim: & in capite undecimo Thalmudici libri Sanhedrin, iis verbis Meſſiæ deſcribuntur tempora, quæ ex Pſalmi ejuſdem decimo ſeptimo commate petita eſſe apparet. Pſalm. 21. 21, 22. Matth. 26. 38. Pſalm. 21. 23. Ebr. 2. 12.

II. Verum enimvero ſententiæ noſtræ repugnare videntur iſthæc: *Longe à ſalute mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad inſipientiam mihi:* quæ cauſſæ fuiſſe teſtatur Theodoretus, quamobrem Septuaginta Interpretes ad Chriſtum congruere Pſalmum hunc non dicerent. His etiam abutebatur Theodorus Mopſueſtenus in Interpretatione duodecim Prophetarum, quemadmodum narratur in Collatione quarta Concilii ſecundi Conſtantinopolitani, ut hæc ad Chriſtum perperam referri oſtenderet. Certum quidem eſt Chriſtum Jeſum fuiſſe *tentatum per omnia pro ſimilitudine, abſque peccato.* Docent etiam nos Iſaias & Petrus, Chriſtum *peccatum non feciſſe, nec inventum eſſe dolum in ore ejus.* Docet nos Johannes *peccatum in eo non eſſe.* Verum id quidem: at Deus tamen Chriſtum, *qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo*, inquit Paulus in ſecunda Epiſtola ad Corinthios. Et in illa ad Galatas: *Chriſtus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.* De quo jam ante Iſaias: *Poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum.* Quid ſi dicamus hæc ad unum Davidem ſpectare, ut permiſtus eſt aliquando vaticiniorum ſenſus? velut in ſecundo libro Samuelis, Dei verbis Nathan ea Davidi ſpondet, quæ partim in Chriſtum, partim in Salomonem cadere poſſint: & hæc quidem in Chriſtum: *Stabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum: ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium:* hæc vero in Salomonem: *Qui ſi inique geſſerit, arguam eum in virga virorum.* Hujuſmodi tamen exceptionibus omiſſis, aio nihil eorum quæ objiciuntur, comparere in Ebraico exemplari. Nam pro eo quod habet Vulgata, *Delictorum meorum*, & Septuaginta, τῶν παραπτωμάτων μου, Ebraice legitur, שאותי, hoc eſt, *Rugitus mei.* Thargum, אבליתי, *Clamoris mei;* Aquila, βρυχήματός μου, *Rugitus mei.* Theodotion, βοήσεώς μου, *Clamoris mei.* Sexta, τῆς δεήσεώς μου, *Precationis meæ.* Hieronymus in interpretatione Pſalmorum, juxta Ebraicam veritatem, *Rugitus mei.* Commentaria in Pſalmos ipſi adſcripta: *Eſt ſenſus juxta cæteros Interpretes, Gemitus mei atque conatus, quibus ſemper populum Iſraël ſalvare quæſivi, longe facti ſunt à ſalute mea, quam populo tribuere cupiebam; quia ipſi noluerunt recipere ſanitatem.* At Septuaginta Senes, quos ſequitur Vulgata Interpretatio, legebant, שגיאתי, *Errorum meorum.* *Refelluntur argumenta Adverſariorum.* *Primum argumentum.* Pſalm. 21. 2, 3. Theodoret. in Pſalm. 21. Ebr. 4. 15. Iſa. 53. 9. 1. Petr. 2. 21, 22. 1. Joh. 3. 5. 2. Cor. 5. 21. Gal. 3. 13. Iſa. 53. 6. 2. Sam. 7. 13, & ſeq.

III. Captiunculis etiam ſuis legitimam Pſalmi hujus ſententiam adulterare conati ſunt R. David Kimchi & Lipmannus, quarum pleræque Chriſtiani dogmatis inſciis ſcrupulum fortaſſe aliquem injicere, ejuſdem vero conſultos haudquaquam permovere poſſunt. Pauculas tantum attingemus de præcipuis. Penultimo verſu, inquiunt, utuntur Chriſtiani, ut probent Jeſum in vivis manere noluiſſe, ne ſuæ nimirum mortis fructu fraudarentur, qui noxarum ſuarum vinculis in infernis locis attinebantur: quorſum igitur clamabat moriens: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me?* cur querebatur ſe non exaudiri, qui exaudiri nolebat? cur Deum appellat, *Laudem Iſraël*, cum ab Iſraële Jeſus ipſe Deus cruciaretur? Deum ait non deſpexiſſe preces ſuas, nec avertiſſe faciem ſuam à ſe; cum preces tamen ejus deſpectæ ſint. Futurum prædicit, ut *adorent in conſpectu ſuo omnes familiæ gentium*, cum nullus illi cultus à Judæis aut Iſmaëlitis præſtitus ſit. Nos Jeſum reſpondemus Deum fuiſſe & hominem, nec humani quicquam, præter peccatum, ab eo alienum fuiſſe, ac idcirco *Secundum argumentum.* Matth. 27. 46. Pſalm. 21. 2. Pſalm. 21. 4. Pſalm. 21. 25. Pſalm. 21. 28.

nobis à natura insitum doloris & mortis horrorem vere eum sensisse, ideoque in querelas more humano erupisse; sic tamen ut compresso & devicto humanæ imbecillitatis sensu, paternis imperiis prono animo obsequeretur. Cæterum duplex est Israël:
Rom. 9. 6, 7. *Non enim omnes, qui ex Israël sunt, ii sunt Israëlitæ*; inquit Paulus, *neque qui semen*
Rom. 2. 28, 29. *sunt Abrahæ, omnes filii. Non enim qui in manifesto, Judæus est; sed qui in abscondito, Judæus est.* Ergo Christus in Psalmo Deum appellat *Laudem Israël*, ut pote qui laudaretur à piis & sanctis Israëlitis, cum à nefariis & sceleſtis Israëlitis torqueretur.
Matth. 28. 18. Neque vero à Deo spretus ac despectus est Jesus, qui *datam sibi omnem potestatem in cælo & in terra* redivivus gloriatur. Et sane postulatis ejus annuit Deus; nam & vitam illi restituit, quam nec retinere Jesus voluerat; & hominibus criminum veniam benigne indulsit, cujus impetrandæ gratia mortem Jesus obierat. Falsum denique est, neque Judæos neque Ismaëlitas Christo nomen dedisse, cum ex utroque grege complures ad Christi castra transierint: non enim prædicit Propheta singulos quosque ex omni hominum genere, sed aliquos Christi doctrinam suscepturos.

CAPUT CXXIV.

Jesus conspuitur & cæditur.

PSALM. 34. 15. *Et adversum me lætati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi.*

Psalm. 68. 27. *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Sap. 2. 18, 19. *Si enim est verus Filius Dei, suscipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.*

Isa. 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus & conspuentibus in me.*

Isa. 53. 3, & seq. *Despectum & novissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum. Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras; attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.*

Thren. 3. 30. *Dabit percutienti se maxillam; saturabitur opprobriis.*

MATTH. 20. 18, 19. *Ecce ascendimus Hierosolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis; & condemnabunt eum morte: & tradent eum Gentibus, ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.* Et Marc. 10. 33, 34. Luc. 18. 31, 32.

Matth. 26. 67, 68. *Tunc expuerunt in faciem ejus, & colaphis eum ceciderunt, alii autem palmas in faciem ejus dederunt, dicentes, Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?* Et Marc. 14. 65. Luc. 22. 63, 64.

Matth. 27. 26. *Tunc dimisit illis Barabbam; Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Et Marc. 15. 15.

Matth. 27. 30. *Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus.* Et Marc. 15. 19.

Joh. 18. 22. *Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens, Sic respondes Pontifici?*

Joh. 19. 1, & seq. *Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum. Et veniebant ad eum, & dicebant, Ave rex Judæorum; & dabant ei alapas.*

CAPUT CXXV.

Jesus venditur: cujus venditionis pretio ager figlinus emitur. Judæ proditoris interitus.

PSALM. 68. 25, & seq. *Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Psalm. 108. 4, & seq. *Pro eo ut me di-*

MATTH. 26. 14. *Tunc abiit unus de Duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad Principes Sacerdotum, & ait illis, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.* Et Marc. 14. 10, & seq. Luc. 22. 3, & seq.

Matth. 27. 3, & seq. *Tunc videns Judas*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [546] - 518
PUBLIC DOMAIN

ligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea. Constitue super eum peccatorem, & Diabolus stet à dextris ejus. Cum judicatur, exeat condemnatus, & oratio ejus fiat in peccatum: fiant dies ejus pauci, & episcopatum ejus alter accipiat: fiant filii ejus orphani, & uxor ejus vidua.

Amos 2. 6. *Hæc dicit Dominus, Super tribus sceleribus Israël, & super quatuor non convertam eam; pro eo quod vendiderit pro argento Justum.*

Zach. 11. 12, 13. *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos: & dixit Dominus ad me, Projice illud ad statuarium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci illos in domum Domini ad statuarium.*

qui eum tradidit, quod damnatus esset, pœnitentia ductus retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum, & Senioribus dicens, Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt, Quid ad nos? tu videris. Et projectis argenteis in Templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in Corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis, usque in hodiernum diem. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem, Et acceperunt triginta argenteos, pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

Joh. 17. 12. *Quos dedisti mihi, custodivi; & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.*

Act. 1. 16. *Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerii hujus. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus. Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille, lingua eorum, Haceldama, hoc est, Ager sanguinis. Scriptum est enim in libro Psalmorum, Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui habitet in ea, & episcopatum ejus accipiat alter.*

I. CLARISSIMA illa Zachariæ prædictio, ita ut à Matthæo relata est, Adversariorum petitionibus patuit. Queruntur primum Jeremiæ eam tribui ab Evangelista, cum sit Zachariæ: deinde aliis conceptam esse verbis apud Prophetam, aliis apud Evangelistam: demum nec sententiam congruere. Adversus ea à Christianis Interpretibus multa disputantur, quibus commemorandis supersedebimus in præsentia; querelis istorum sic occurrisse contenti. Verisimile primum est librariorum oscitantia evenisse, ut Jeremiæ nomen extruderet nomen Zachariæ. Nam cum propria nomina contrahere Librarii soleant, illa Jeremiæ & Zachariæ sic videntur expressisse, Ιρ̄ιας, Ζρ̄ιας: in his proclive fuit primam nominis utriusque literam permutare: nam primam in ἱερεμίας, non pusillam & brevem pingebant, quemadmodum nunc Typographi, sed productam & bene longam; primam vero in ζαχαείας, non semper ita sinuatam & contortuplicatam, uti in libris editis hodie pingitur, sed à summo ad imum satis directam, paululum inflexam & prominentem in medio, ansulam in vertice gerentem: quæ si parum accurate notata erant, ζ in ι facile degenerabat. Hæc fatebuntur, qui Græca exemplaria versare consueverunt. Ergo apicis similitudine deluso imperito & supino librario, quod uni aut alteri codici inhæserat vitium, in alios ita propagatum est, ut universis propemodum, ac interpretationibus deinde inolesceret: quanquam non omnibus. Nam nec Jeremiæ, nec Zachariæ nomen præfert Syriaca Interpretatio, neque Persica, neque Latini codices quidam, ut testificatur Augustinus. Simile quippiam Origeni & Eusebio suboluerat; quorum ille in Matthæum, hic libro decimo κατὰ Ἰσαΐαν, errorem hunc, σφάλμα γραφικὸν, *mendum scripturæ* esse conjectant. At apocryphus ille Jeremiæ liber Ebraice scriptus, Hieronymo communicatus à Nazarææ sectæ homine Ebræo, in quo testimonium illud propriis extabat conceptum verbis, haud scio

Defenditur Matthæus, apud quem pro Zacharia Jeremiam citatum esse caussantur Adversarii. Jesu prætereà addicitur Zach. 11. 12, 13.

Augustin. De consens. Evang. libr. 4. cap 7. Orig. Tract. 35. in Matth.

an poſt Matthæum fuerit ſuppoſitus, & ad fidem ipſi faciendam confictus, ac Ebræis deinde obtruſus. Id quidem diſſimulavit Hieronymus; ſed inde tamen depromtam eſſe Matthæi ῥῆσιν haudquaquam credere ſe declaravit, verum ex ipſo Zacharia repetiit. Minime vero ait Origenes viſum ſibi hunc Jeremiæ librum apocryphum, at ad priorem ſuſpicionem, alteram addit, ex aliqua nempe apocrypha ſcriptione, Jeremiæ nomen præ ſe ferente, depromtam eſſe hanc, quam profert Matthæus, prædictionem; quemadmodum alia quædam Novi Teſtamenti Scriptores ex apocryphis libris depromſere. Opinionem hanc nullo pacto, ne ut ſuſpicionem quidem, probare poſſum: apocryphorum enim teſtimonia à Paulo Apoſtolo in tradendis præceptionibus uſurpari cum fructu potuerunt; at ab Evangeliſta in mortis Chriſti hiſtoria prolatam fuiſſe falſam prædictionem, & librum ἀκανόνιστον ſic tanquam Canonicum, nulla diſtinctionis adhibita nota fuiſſe citatum, haudquaquam mihi perſuaderi poteſt. Utcunque eſt, liquet certe vetuſtiſſimum hoc eſſe mendum, ut & Auguſtinus aſſeverat. Quod ad Evangeliſtæ & Prophetæ diſſonantiam attinet, manifeſtum eſt ad Prophetæ ſententiam attendiſſe Evangeliſtam, verba neglexiſſe; quemadmodum ab Interpretibus recte obſervatum eſt. Tantum abeſt ut in ſententia inter illos diſconveniat. Atque hunc morem in teſtimoniis è Scriptura ſacra recitandis tenuiſſe Evangeliſtas & Apoſtolos hoc loco obſervat Hieronymus. Idem in libro De optimo genere interpretandi, hunc nodum ſolvens, *Abſit hoc*, inquit, *de pediſſequo Chriſti dicere*, (Matthæum ſignificat) *cui curæ fuit, non verba aut ſyllabas aucupari, ſed ſententias dogmatum ponere.* Queritur apud Zachariam Deus mercedem ſuam triginta argenteis eſſe appenſam: atque tam exiguum & vile ſui pretium indignatus, jubet id Prophetam projicere אל היוצר, *ad figulum*; quod & ab hoc factum eſt, projectis iis in domum Domini ad figulum. Plane cum iis congruit Matthæus, ſi ſententiam duntaxat ſpectes; nec multum abludunt verba. Perſpicuum eſt præterea ejuſmodi eſſe vaticinationem hanc, ut in Jeſum Chriſtum proprie conveniat; accurate deſignata venditione, pretio venditionis, ac numero nummorum; projectione nummorum, loco etiam projectionis, ac nomine loci. Quæ ſi in Zachariæ tempora conferas, vix ſane, ac ne vix congruent: nam quid hoc eſſe dicas, Deum pretio æſtimari ſe voluiſſe ab Iſraëlitis; ac illos æſtimatione Dei facta, triginta argenteos Dei pretium appendiſſe? Sin hæc in allegoriam trahere velis, nonniſi adhibita vi id efficies. Quid hoc vero eſt, quod fieri jubet Deus, projici pretium illud ad ſtatuarium? nam quod ait Grotius, agrum fuiſſe in quem projiciebantur fracta Templi fictilia, gratis omnino dicitur, nec rationi convenit: nam quis putet agrum excipiendis Templi fictilibus fractis fuiſſe deſtinatum? non his potius certe, quam reliquis ſordibus; unde nec à fictilibus, potius quam à ſordibus nomen habuerit. Itaque vix legitimum inde ſenſum extundas; cum proprium & verum reperias in hiſtoria Chriſti Jeſu. Etſi vero notavimus propoſitum id fuiſſe Grotio, ut proprios & directos vaticiniorum ſenſus eriperet hiſtoriæ Chriſti, remotos ſolum & obliquos relinqueret, hoc tamen loco, veritate quippe victus, allegoricam tantum expoſitionem conceſſit temporibus Zachariæ, propriam in hiſtoriam Chriſti quadrare faſſus eſt.

Grot. in Matth. 27. 9.

CAPUT CXXVI.

Jeſus à Judæis & Ethnicis capitis damnatur.

PSALM. 2. 2. *Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus.*

Pſalm. 21. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi: concilium malignantium obſedit me.*

Pſalm. 40. 6, & ſeq. *Inimici mei dixerunt mala mihi, Quando morietur & peribit nomen ejus? ..... Adverſum me ſuſurrabant omnes inimici mei, adverſum me cogitabant mala mihi: verbum iniquum conſtituerunt adverſum me.*

Pſalm. 68. 13. *Adverſum me loquebantur, qui ſedebant in porta.*

Pſalm. 93. 21. *Captabunt in animam Juſti,*

MATTH. 20. 18. *Ecce aſcendimus Jeroſolymam, & Filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte.* Et Marc. 10. 33.

Matth. 26. 66. *At illi reſpondentes dixerunt, Reus eſt mortis.* Et Marc. 14. 64.

Matth. 27. 3. *Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos.*

Matth. 27. 26. *Tunc dimiſit illis Barabbam; Jeſum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.* Et Marc. 10. 33. & 15. 15. Luc. 23. 24, 25. Joh. 19. 13, & ſeq.

Luc. 23. 6, & ſeq. *Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit ſi homo Galilæus eſſet.*

Et ut

& ſanguinem innocentem condemnabunt.

Sap. 2. 19, 20. *Contumelia & tormento interrogemus eum, ut ſciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpiſſima condemnemus eum.*

Iſa. 53. 8. *De anguſtia & judicio ſublatus eſt.*

Jerem. 11. 9. *Et ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam; & non cognovi quia cogitaverunt ſuper me conſilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.*

Et ut cognovit quod de Herodis poteſtate eſſet, remiſit eum ad Herodem, qui & ipſe Jeroſolymis erat illis diebus. Herodes autem, viſo Jeſu, gaviſus eſt valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audierat multa de eo, & ſperabat ſignum aliquod videre ab eo fieri. Interrogabat autem eum multis ſermonibus. At ipſe nihil illi reſpondebat. Stabant autem Principes Sacerdotum & Scribæ, conſtanter accuſantes eum. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu ſuo, & illuſit indutum veſte alba, & remiſit ad Pilatum. Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus in ipſa die: nam antea inimici erant ad invicem.

Act. 4. 24, & ſeq. *Qui cum audiſſent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, & dixerunt, Domine, tu es qui feciſti cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt: qui Spiritu ſancto per os Patris noſtri David pueri tui dixiſti, Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum, adverſus Dominum, & adverſus Chriſtum ejus? Convenerunt enim vere in civitate iſta, adverſus ſanctum puerum tuum Jeſum quem unxiſti, Herodes & Pilatus, cum Gentibus & populis Iſraël, facere quæ manus tua & conſilium tuum decreverunt fieri.*

CAPUT CXXVII.

Jeſus cruci ſuffigitur.

GEN. 22. 6, & ſeq. *Tulit quoque (Abrahamus) ligna holocauſti, & impoſuit ſuper Iſaac filium ſuum ..... Cumque alligaſſet Iſaac filium ſuum, poſuit eum in altare ſuper ſtruem lignorum.*

Exod. 12. 1, & ſeq. *Dixit quoque Dominus ad Moyſen & Aaron in terra Ægypti ..... Loquimini ad univerſum cœtum filiorum Iſraël, & dicite eis, Decima die menſis hujus tollat unuſquiſque agnum per familias & domos ſuas ..... Erit autem agnus abſque macula, maſculus, anniculus ..... Et ſervabitis eum uſque ad quartam decimam diem menſis hujus, immolabitque eum univerſa multitudo filiorum Iſraël ad veſperam. Et ſument de ſanguine ejus, ac ponent ſuper utrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in quibus comedent illum. Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus ..... Erit autem ſanguis vobis ſignum in ædibus, in quibus eritis, & videbo ſanguinem, & tranſibo vos ..... Habebitis autem hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolennem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno.*

Num. 21. 6, & ſeq. *Quamobrem miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum, venerunt.*

MATTH. 20. 19. *Tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum.*

Matth. 26. 2. *Scitis quia poſt biduum paſcha fiet, & filius hominis tradetur ut crucifigatur.*

Matth. 27. 22, & ſeq. *Dicit illis Pilatus, Quid igitur faciam de Jeſu, qui dicitur Chriſtus? Dicunt omnes, Crucifigatur. Ait illis Præſes, Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant, dicentes, crucifigatur ..... Tunc dimiſit illis Barabbam; Jeſum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur ..... Et poſtquam illuſerunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum veſtimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt, ut tolleret crucem ejus. Et venerunt in locum qui dicitur Golgotha, quod eſt Calvariæ locus. Et dederunt ei vinum bibere cum felle miſtum: & cum guſtaſſet, noluit bibere. Poſtquam autem crucifixerunt eum, diviſerunt veſtimenta ejus, ſortem mittentes.* Et Marc. 15. 13, & ſeq. Luc. 23. 21, & ſeq. Joh. 19. 6, & ſeq.

Matth. 28. 5. *Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere vos: ſcio enim quod Jeſum, qui crucifixus eſt, quæritis.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [549] - 521
PUBLIC DOMAIN

runt ad Moyſem, atque dixerunt, Peccavimus, quia locuti ſumus contra Dominum ad te: ora ut tollat à nobis ſerpentes. Oravitque Moyſes pro populo, & locutus eſt Dominus ad eum, Fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, vivet. Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno; quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur.

Pſalm. 21. 17. *Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumeraverunt omnia oſſa mea. Ipſi vero conſideraverunt, & inſpexerunt me: diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.*

Iſa. 53. 5. *Ipſe autem vulneratus eſt propter ſcelera noſtra: diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus.*

Ezech. 9. 4, & ſeq. *Et dixit Dominus ad eum, Tranſi per mediam civitatem in medio Jeruſalem, & ſigna Thau ſuper frontes virorum gementium & dolentium, ſuper cunctis abominationibus quæ fiunt in medio ejus. Et illis dixit audiente me, Tranſite per civitatem ſequentes eum, & percutite: non parcat oculus veſter, neque miſereamini. Senem, adoleſcentulum, & virginem, parvulum, & mulieres interficite uſque ad internecionem: omnem autem, ſuper quem videritis Thau, ne occidatis, & à ſanctuario meo incipite.*

Zach. 12, 10. *Et effundam ſuper domum David, & ſuper habitatores Jeruſalem, ſpiritum gratiæ & precum: & aſpicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu quaſi ſuper unigenitum, & dolebunt ſuper eum, ut doleri ſolet in morte primogeniti.*

Zach. 13. 6. *Et dicetur ei, Quid ſunt plagæ tuæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me.*

Et Marc. 16. 6.

Luc. 24. 20. *Et quomodo eum tradiderunt ſummi Sacerdotes, & principes noſtri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.*

Joh. 3. 14, 15. *Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis.*

Joh. 8. 28. *Dixit ergo eis Jeſus, Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum.*

Joh. 12. 32, 33. *Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Hoc autem dicebat ſignificans qua morte eſſet moriturus.*

Act. 2. 36. *Certiſſime ſciat ergo omnis domus Iſraël, quia & Dominum eum & Chriſtum fecit Deus, hunc Jeſum quem vos crucifixiſtis.* Et Act. 4. 10.

Act. 5. 30. *Deus patrum noſtrorum ſuſcitavit Jeſum, quem vos interemiſtis, ſuſpendentes in ligno.* Et Act. 10. 39. & 13. 29.

1. Cor. 1. 23. *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum.*

1. Cor. 2. 2, 8. *Non enim judicavi me ſcire aliquid inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum ..... Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.*

1. Cor. 5. 7. *Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.*

2. Cor. 13. 4. *Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit ex virtute Dei.*

Gal. 2. 19. *Chriſto confixus ſum cruci.*

Gal. 3. 1, 2. *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jeſus Chriſtus proſcriptus eſt, in vobis crucifixus?*

Gal. 6. 14. *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.*

Phil. 2. 8. *Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.*

Ebr. 12. 2. *Aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Jeſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contemta.*

Apoc. 1. 7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt, & plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ.*

Apoc. 7. 2, 3. *Et vidi alterum Angelum aſcendentem ab ortu Solis, habentem ſignum Dei vivi, & clamavit voce magna quatuor Angelis quibus datum eſt nocere terræ & mari, dicens, Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque ſignemus ſervos Dei noſtri in frontibus eorum. Et audivi numerum ſignatorum; centum quadraginta quatuor millia ſignati, ex omni tribu filiorum Iſraël.*

Apoc. 11. 8. *Et corpora eorum jacebant in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma, & Ægyptus; ubi & Dominus eorum crucifixus eſt.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [550] - 522
PUBLIC DOMAIN

I. *Chriſto Jeſu addicitur Pſalm. 21. 17.* II. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Thau Samaritticum* σταυροειδὲς, *Ezechieli memoratum, crucis Chriſti ſymbolum.* V. *Chriſto Jeſu addicitur Zach. 12. 10. & 13. 6.* VI. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VII. *Secundum argumentum.* VIII. *Diſputatur utrum in Pſalm. 95. 10. genuina ſit ſcriptura hæc, Dominus regnavit à ligno.*

I. PSALMO viceſimo primo Chriſtum prædici, & in Propoſitione ſeptima, & iterum deinde ad centeſimum viceſimum tertium Paralleliſmi caput evicimus. Non ſemel ergo petita ex eo oracula in teſtimonium adduxerunt Novi Teſtamenti Scriptores; quod non feciſſent utique, niſi Pſalmum vulgo in eamdem flecti ſententiam exploratum habuiſſent. At non levis controverſia mota eſt ſuper decimo ſeptimo commate, quo ſupplicium Chriſti Jeſu clariſſime præſignatum eſt. Nam quod habet Vulgata Interpretatio: *Foderunt manus meas & pedes meos*, Ebraice in קרי ſic conceptum eſt: כרו ידי ורגלי. Hanc lectionem ſecuti ſunt Septuaginta Interpretes: verterunt enim: ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας. Sic Syrus Interpres, ſic Arabs. At in כתיב, pro כרו ſcribitur כארי: ut ſenſus ſit: *Sicut leo manus meas & pedes meos;* quæ cum pendula ſint & imperfecta, ad explendam ſententiam addi volunt hujus lectionis aſſertores, *obſervaverunt*, vel *momorderunt*, vel *laceraverunt*, aut aliquid hujuſmodi. Quod videtur ſecutus Paraphraſtes Chaldæus, adjecta dictione ad integritatem ſententiæ. Ita & R. Selomoh Jarchi. Aben Ezra repeti jubet ἀπὸ κοινοῦ, *circumdederunt*, quod eſt in ſuperiori commate. כארי Judæorum fraude confictum fuiſſe queruntur Chriſtiani: contra à Chriſtianis nativam ſcriptionem in כרו recoctam Judæi cauſſantur, ac inter eos præcipue R. David Kimchi. Utri verius, exiſtimare promtum eſt. Nam כרו legerunt Septuaginta Senes, ut dixi, vetuſtiſſimi Interpretum omnium Scripturæ ſacræ qui ſuperſunt, Chriſto Jeſu antiquiores; verterunt quippe ὤρυξαν. Deinde ex קרי וכתיב apparet utramque lectionem Ebræorum libros habuiſſe. Habuerunt certe Codices quidam כארי, ut ipſi teſtantur Maſorethæ, quod à Chriſtianorum lectione differt unica litera א. Eam eſſe paragogicam Judæi nonnulli fatentur. Atqui certum eſt abfuiſſe illam ab optimis quibuſdam exemplaribus Chriſtianorum, quorum Judæi ipſi integritatem & fidem agnoverunt. Quid quod traditur in parva Maſora, vocis ipſius כארי ſignificationem eodem ac ſignificationem vocis כרו recidere? nempe, opinor, quod ſive unguibus, ſive dentibus utatur leo ad capiendam & vorandam prædam, carnes pungit & perfodit. Quod cum ita ſit, mihi ea longe videtur præferenda lectio, quæ integra eſt, ἢ ἀπαρτίζῃ τὴν διάνοιαν, ei quæ trunca eſt & pendula, & animum relinquit incertum. Probabile eſt hoc proveniſſe ex Tikkun ſopherim, ſive *Correctione Scribarum*, qui ut præclari hujus oraculi vim alio converterent, incruſtarunt vas ſincerum, quod & alibi ſæpe factum ab iis alii obſervarunt.

Chriſto Jeſu addicitur Pſalm. 21. 17.

II. At crimen in Chriſtianos retorquet R. Lipman in Nitzachon, atque vaticinium hoc ab iis adulteratum ex eo probat, quod à Judæorum moribus abhorreret, noxios cruci ſuffigere. Verum quo tempore interfectus eſt Chriſtus Jeſus, jus vitæ & necis Judæis erat ademtum. *Nobis*, inquiunt, *non licet interficere quemquam.* At judicia capitalia & ſupplicia moribus Romanis tunc exercebantur. Supplicium ergo juxta alienos mores Jeſu irrogandum eſſe prædixit David, irrogatum Evangeliſtæ retulerunt. Cæterum à Lipmanni criminatione Chriſtianos ſatis vindicant Interpretes Septuaginta, qui, ut jam notavi, כרו legerunt, & verterunt, ὤρυξαν.

Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum. Joh. 19. 31.

III. De lectione non diſputat Theodorus Mopſueſtenus, verum nullam hic futurorum, ſed præſentium duntaxat ſignificationem contineri pertendit. Totum ergo ad allegoriam convertit; atque id, *Foderunt manus meas & pedes meos*, exponit, Arcana mea ſcrutati ſunt, & hoc tranſlatum putat ex iis quæ ſcrutando & fodiendo eruuntur. *Dinumeraverunt omnia oſſa mea*, tractum eſſe vult ex eorum conſuetudine, qui devictorum hoſtium bona recenſent. Violenta ſane & inverecunda fuerit utraque tranſlatio hæc, ſi tranſlatio eſt. *Ipſi vero conſideraverunt & inſpexerunt me*; ea nimirum, inquit, patientem quæ volebant. Recte, nam id Chriſtianæ expoſitioni congruit. *Diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem*; hoc eſt, inquit, Facultates meas vi ademtas ſorte inter ſe partiti ſunt; quam interpretationem amplectitur Grotius. Paulo quidem tolerabilior illa eſt, ſed non ita tamen, ut eam quæ eſt κατὰ λέξιν, & nativos ac obvios verborum ſenſus in rebus geſtis quæ-

Secundum argumentum. Theod. Mopſ. Coll. 4. Conc. Conſtant. 11.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [551] - 523
PUBLIC DOMAIN

rit & invenit, aſpernemur, vel aliorſum pro libitu flectamus. Nam cui perſuaſerit Theodorus, caſu factum, ut quæ metaphorice dixerat Pſaltes, ea κατὰ λέξιν pedum manuumque Chriſti foſſionem, nec non dirum illud ac triſte ſpectaculum, quod de cruce pendens Jeſus præbuit, ac veſtium quoque ipſius partitionem ſorte factam accurate referrent? Sed hunc Pſalmum nos ſupra jam ſatis excuſſimus.

Supr. Propoſ. 9. cap. 123.

Thau Samariticum σταυροειδὲς, Ezechieli memoratum, crucis Chriſti ſymbolum.

IV. Crucis Chriſti non rudem aliquam & obſcuram informationem, ſed expreſſam effigiem dedit Ezechiel, ſeu potius apud Ezechielem Deus ipſe, cum piorum hominum frontes ſignari juſſit litera Thau; interfici vero eos qui ea notati non eſſent. Hoc tempore priſcis elementis Samariticis Ebræi utebantur; Samaritæ vero literas ſingulas multiplici forma depingebant. Et Thau quidem, quæ poſtrema erat, præter alias formas, crucis ſpeciem obtinebat; non ejus duntaxat, in qua lignum tranſverſum ſuſtinet ſtipes arrectarius, ſed alterius etiam quæ χιαστὶ eſt, ſive decuſſata. Utramque crucis formam habet litera Thau in vetuſtis Ebræorum ſiclis, qui ſervantur in eruditorum loculis, & in illorum libris pinguntur. Unde à Scaligeri animadverſione defenditur Origenes, qui hoc Ezechielis teſtimonium exponens, accepiſſe ſe ſcribit ab Ebræo quodam, Chriſti doctrinam amplexo, in antiquis elementis Ebræorum Thau formam crucis habere. Antiqua elementa appellat, ἀρχαῖα στοιχεῖα, Samariticas literas; quas ab Ebraicis recentioribus, ſeu potius Babylonicis, quibus poſt Babylonicam captivitatem uti cœperunt Judæi, accurate diſtinguit his verbis, quæ è veteri Catena in Pſalmos excerpſimus: κἀ ἐν τοῖς ἀκριβέσι τῶν ἀντιγράφων ἐβραϊκοῖς ἀρχαίοις γράμμασι γέγραπται, ἀλλ' οὐχὶ τοῖς νυῦ. Φασὶ γὰρ τὸν Ἔσδραν ἑτέρως χρήσασθαι τῷ ἀλφαλωσὼν· *Et in accuratioribus exemplaribus ſcriptum eſt vetuſtis literis Ebraicis, non hodiernis. Narrant enim Eſdram poſt Captivitatem aliis eſſe uſum.* Hieronymus Thau Ezechielis *perfectam in viris gementibus & dolentibus ſcientiam demonſtrare* ſuſpicatur; conjectura ducta à voce תם, quæ *perfectum* ſonat; vel notari obſervationem Legis, quæ תורה dicitur: quam expoſitionem Ebræis adſcribit. Tum ſubjicit: *Et ut ad noſtra veniamus, antiquis Ebræorum literis, quibus uſque hodie utuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet ſimilitudinem, quæ in Chriſtianorum frontibus pingitur, & frequenti manus inſcriptione ſignatur.* At cum Origeni & Hieronymo fidem detrahere nititur Scaliger, audacter facit & inconſulte: audacius etiam, cum ad ſiclos provocat, qui præcipitem ipſius temeritatem arguunt, & Origeni ac Hieronymo faciunt fidem. Probabile quidem eſt poſt Chriſti mortem Samaritas, ſubdolam gentem, ut Chriſtianorum cauſſam hoc Ezechielis teſtimonio nudarent, litteræ Thau figuram σταυροειδῆ rariſſime uſurpaſſe; alias vero literæ ejuſdem formas in libris ſuis adhibuiſſe. Itaque in Grammaticis libris Samaritarum, quos conſuluerat Scaliger, unica fuit forma literæ Thau, à crucis ſigno diverſa. Verum qui vel R. Azariam, vel Angelum è Roccha adiverit, & in conſilium adhibuerit, Scaligeri errorem deprehendet. Porro non apud Samaritas ſolum, & veteres Ebræos, ſed ipſos etiam Pœnos, proindeque & Tyrios; apud Æthiopes quoque; necnon & apud Græcos & Latinos, Thau caret illo vertice ſupra lignum tranſverſum eminente, in quo αἰτία, ſive titulus noxii ſcribebatur; quem verticem Thau aliarum gentium retinet. Quanquam & in veteribus Græcorum libris & inſcriptionibus nonnullis, Thau cum apice nonnunquam viſitur. Apud Coptos Dau ſimile eſt Thau Græci ſine apice; ſed penultima litera quæ eſt Dei, prorſus ſimilis eſt Æthiopici & Samaritici Thau, quod verticem gerit. Quamobrem & Salebdei nominari aiunt, hoc eſt, *Dei cruciforme.* Crucem enim *Saleb* appellant. Ergo Copti Dau ſuum habuere à Macedonibus Alexandrinis; at Dei litera videtur eſſe Ægyptiacæ originis. Utcunque eſt, ex hac diſſertatione colligimus ſingulas has gentes apud quas præcipue Chriſti doctrina propagata eſt, in literis ſuis reperire, unde vaticinium Ezechielis Chriſti crucem prænuntiare comprobetur.

Scalig. in Euſ. Chron.

Hier. in Ezech. 7. 4.

Scio pleroſque תו Ezechielis, non Thau literam, ſed *ſignum* interpretari. Sic Septuaginta, & Jonathan; ſic Syrus, & Arabs; ſic Aquila, & Symmachus, juxta Hieronymi teſtimonium. Sic Cyprianus: *Apud Ezechielem*, inquit, *dicit Deus, Notabis ſignum ſuper frontes virorum.* Rurſum: *Omnem autem ſuper quem ſignum ſcriptum eſt.* Matthæus quoque Ezechielem reſpexiſſe videtur, cum diceret: *Et tunc parebit ſignum Filii hominis in cœlo.* Apertiſſime vero Johannes in Apocalypſi: *Et præceptum eſt illis ne lederent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem; niſi tantum homines, qui non habent ſignum Dei in frontibus ſuis.* Verum aliter Theodotion, qui literam Ebraicam Thau expreſſit, teſte Hieronymo: quod & ab Aquila factum docet Origenes; cujus verba repræſentat Romana editio Scripturæ ſacræ. Tertullianus quoque Thau reddidit, vel, quod potius reor, in veteri interpretatione Latina ſic redditum exſcripſit: at Samariticæ linguæ imperitus Tau Græcum, & T Latinum ab Eze-

Cypr. libr. 2. Teſtim. adv. Jud. cap. 22. Matth. 24. 30. Apoc. 9. 4.

Hier. in Ezech. 9. 4. Tertull. adv. Jud. cap. 11.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [552] - 524
PUBLIC DOMAIN

chiele præsignari censuit. *Ipsa est enim*, inquit, *littera Græcorum Tau, nostra autem T species crucis, quam portendebat futuram in frontibus nostris, apud veram & Catholicam Jerusalem.* Atqui vetus illa Latina interpretatio, unde hæc sumsit Tertullianus, excusa erat ad editionem Septuaginta Senum. Quamobrem facile ducor ad suspicandum, pro eo quod apud illos vulgo legitur: ὅτι ὃ πάντας ἐφ' ὓς ὅτι τὸ σημεῖον, μὴ ἐγλίσητε, legendum esse: ὅτι δὲ πάντας ἐφ' οὓς ὅτι τὰῦ σημεῖον· Proindeque & paulo superius emendandum erit: καὶ δὸς τὰῦ σημεῖον ὅτι τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καθαιναζόντων· Quod ad Matthæum & Johannem attinet, propositum non habuerunt ipsa Ezechielis verba rependere, sed ad sententiam tantum alluserunt. Tertull. adv. Marc. libr. 3. cap. 22.

V. Postrema illa duo, quæ Zacharias suppeditavit oracula, in Christo Jesu completa esse, ultima Prophetæ hujus capita, si simul spectentur, manifestum facient. Nam si ab eo undecimi capitis ordiamur loco, in quo venditionem Jesu prædictam esse proxime ostendimus, statim subest Judæ & Israëlis disjunctio, quæ notat consanguineorum dissociationem per Christum prædictam & factam, his ipsius capessentibus doctrinam, illis Mosis, istis Ethnicorum institutа sectantibus. Unde sic Jesus ipse de se: *Putatis quia pacem veni dare in terram? non, dico vobis, sed separationem: erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi; tres in duos, & duo in tres dividentur; pater in filium, & filius in patrem suum; mater in filiam, & filia in matrem; socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.* Tum objurgat pastores nequam Zacharias, quemadmodum & Jesus decimo Johannis capite. Ecclesiæ deinde victorias spondet, hostibus vero Ecclesiæ certum minatur exitium. His subnectitur missio Spiritus sancti, de qua luculenter agemus infra. Explicat postmodum Christi Jesu supplicium: *Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* In Christum Jesum quadrare istud tradit Johannes decimo nono capite: *Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.* Eodem pertinet istud ex Apocalypsi: *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: & plangent se super eum omnes tribus terræ.* Atqui in Christum Jesum hæc torquere minime fuissent ausi Novi Testamenti Scriptores, ut sæpe jam dixi, nisi receptam esse in vulgus opinionem hanc sciviſſent. Indidem petitum videtur istud Christi Jesu apud Matthæum: *Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa & majestate.* Quorsum *Unigenitus* appelletur Christus Jesus, nihil attinet dicere. Septuaginta habent: ὡς ἐπ' ἀγαπητόν· *Quasi super dilecto*; quippe Jesum Deus Pater de cœlo Filium suum dilectum non semel appellavit. Ecquid vero dicatur Primogenitus, demonstrat supra Paralleliſmus. Quam simile vero Zachariaum hoc istis Psalmi vicesimi primi, quæ Christo addiximus: *Foderunt manus meas & pedes meos. Ipsi vero consideraverunt & inspexerunt me.* Jam vero ille *Fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris,* Christus Jesus est, quem sub fontis, & aquæ, & fluvii noxiorum sordes eluentis symbolo Testamenti utriusque Auctores exhibent in Paralleliſmo. Idola deinde conterit, quod Christi Jesu munus esse approbat itidem Paralleliſmus. Tum Pseudoprophetas exterminat, & Spiritus nequam profligat. Quippe sic & Christus Jesus apud Matthæum: *Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Et alibi: *Videte, ne quis vos seducat; multi enim venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus, & multos seducent.* Et mox: *Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere: surgent enim Pseudochristi, & Pseudoprophetæ; & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Idem argumentum fuse tractat Paulus in posteriore Epistola ad Timotheum, nimirum Christi Jesu præceptis imbutus. Johannes quoque, eodem præceptore usus, sic disserit in prima Epistola: *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi Pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis spiritus qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est.* Tangit postea Zacharias supplicium Christi, atque id claris adeo & perspicuis designat notis, ut rem præsentem describere, non futuram prædicere videatur: *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Scio equidem quid postulet verborum istorum connexio cum superioribus, & ἀλληλουχία. Agit Zacharias de Pseudopropheta, qui postquam falsiloquia sua Dei nomine prætexuerit, *Configent eum*, inquit, *pater ejus, & mater ejus.* Tum subjungit: *Et dicetur ei, Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me.* Pla-

Christo Jesu addicitur Zach. 12. 10. & 13. 6.

Luc. 12. 51, & seq.

Joh. 10. 18.

Joh. 19. 36, 37.

Apoc. 1. 7.

Matth. 24. 30.

Matth. 7. 15.

Matth. 24. 4, & seq.

2. Tim. 3. & seq.

1. Joh. 4. 1, &seq.

ne hæc cohærent. Verumtamen non eadem prorsus subjacet ῥήσει utrique sententia: nam quem à parentibus confixum dixit, quemadmodum verterunt Aquila, Theodotion, Symmachus, Jonathan, & Vulgatus Interpres, ferro ad mortem confossum utique significavit: hic enim videtur esse sensus vocis ודקרהו, & capitale scelus fuit prophetiæ munus temere usurpare, juxta Legem Mosis. Atqui lethalia vulnera non sunt, quæ manibus infliguntur. Vides Zachariæ mentem à Pseudoprophetæ supplicio ad Christi ipsius Prophetarum ultoris supplicium sensim & λεληθότως converti. Unde continuo hæc subnectit: *Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute pastorem, & dispergentur oves: convertam manum meam ad parvulos:* quæ Christo Jesu manifestis rationibus supra adjudicavimus. Itaque prius illud comma de manibus transfossis est ejusmodi, ut accommodari possit ad præsentia, in quibus de Pseudoprophetæ supplicio agitur; & ad sequentia, in quibus agitur de supplicio Christi Jesu, veri quidem Prophetæ, at Pseudoprophetæ habiti; sed ita tamen ut Jesu longe aptius conveniat. Pergit Zacharias, & postquam Christi mortem, & Discipulorum Christi dispersionem prædixit, Evangelium promulgandum prænuntiat, & homines quosdam ad salutem eligendos, plures reprobandos: quibus consona sunt ista Christi Jesu apud Matthæum: *Quam angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam!* & ista: *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Unde Paulus in priore ad Corinthios: *Videte enim vocationem vestram, Fratres, quia non multi sapientes, non multi nobiles; sed quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.* Stulta illa Pauli, & ignobilia, & contemtibilia, & quæ non sunt, *Parvulos* Zacharias appellat, eosque manu sua sublevaturum se Deus pollicetur. At variis tamen tormentis fidem eorum & virtutem exploratum iri docet Propheta; martyriis nempe ac suppliciis, quæ Discipulis Jesu Christi irrogata sunt, juxta prædictiones Veteris Testamenti in Novo completas, quas in Parallelismo collegimus. Decimo quarto demum capite excidium Hierosolymitanum, Evangelii promulgationem, gentium vocationem, Ecclesiæ constitutionem, & pios omnes in unum ovile sub uno pastore cogendos vaticinatur: quæ omnia suis locis Parallelismus iste pertractat. Ergo ex tota Zachariænæ hujus prophetiæ compage & consensu intelligitur, duo commata hoc capite à nobis inde depromta, ad exitum in Christo Jesu, itidem ut reliqua, perveniisse. Neque Judæi infitiantur. Gemara Thalmudici libri Sucah, ad Messiam Josephi filium, quem olim interficiendum esse opinantur, prius refert Zachariæ vaticinium: *Et aspicient ad me quem confixerunt:* cui assentitur Aben Ezra. At R. Moses Hadarsan in Beresith Rabba refert ad Messiam Davidis filium. In altero vero oraculo Messiæ adscribendo adstipulatorem quoque habemus Aben Ezram, qui in Messiam filium Josephi hæc flectit.

Matth. 7. 13. Matth. 20. 16. & 22. 14. 1. Cor. 1. 26, & seq.

Suc. cap. 5. Zach. 12. 10.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.

VI. Verum enimvero prius hoc Zachariæ testimonium non una labes occupavit; unde genuina ejus sententia in dubium vocari possit. Primum vitio insidentur hæc verba: והביטו אלי, *Et aspicient ad me.* Quibus cum Christi divinitatem probari animadverterent Judæi (quippe cum idem se confixum fuisse dicat, qui spiritum gratiæ se effusurum promittit, quod Dei solius est) adulteras iis admoverunt manus, & pro אלי, scripserunt אליו, *ad eum*, ut alius sit gratiæ largitor, alius plagis confixus, & lamentis ac planctibus comploratus. At nos supra certis indiciis deprehensam hanc fallaciam convicimus. Subest deinde: את אשר דקרו, *Quem confixerunt.* Septuaginta reddunt: ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο. Nempe transpositis elementis legerunt, דקרו. Quanquam nec satis constanter lectionem hanc retinent Codices Septuaginta Senum; nam Aldina editio habet: εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Sic quoque vetustissimus Codex Barberinus. Sic legit & Cyprianus, sic Theodoretus, sic alii. Et ante illos Johannes Evangelista: nec enim aliunde quam ex Interpretibus Septuaginta petitum id existimaverim, quod affert Johannes: ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. *Videbunt in quem transfixerunt.* Quanquam aliter visum Hieronymo, qui hic Ebraica secutum Johannem arbitratur. Sed cum inter Græcos, & à Græcis rogatus Evangelium suum scripserit, id haud dubie assectatus est Græcum exemplar, quod tum maxime usurpabatur vulgo, & κοινὴ ἔκδοσις appellabatur. Illud autem fuisse certum est Septuaginta Senum. Nam, ut id obiter moneam, Evangelium in Judæorum gratiam & inter Judæos scripsit Matthæus, auctore Irenæo; Marcus in gratiam Romanorum, ut pote quod Romæ iis postulantibus scripserit, testibus Eusebio & Hieronymo; Lucas Hellenistarum, quippe Antiochensis, inter Hellenistas natus; Johannes Græcorum, Ephesi nimirum, rogatus ab Episcopis Asiæ, ut docet ex Irenæo Eusebius, ex Eusebio Hieronymus: sic tamen ut Evangelia sua Scriptores hi quatuor, totius etiam Ecclesiæ communia esse vellent, ab eaque

Joh. 19. 37.

Hier. in Zach. 12. 10.

Iren. libr. 3. Euseb. Hist. libr. 5. c. 8. & libr. 2. cap. 15. Hieron. De Script. Eccl.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [554] - 526
PUBLIC DOMAIN

uno consensu recepta sint. Facile itaque satisfacimus Hieronymo quærenti : *Si quis non recipit, det testimonium de quo sanctarum Scripturarum loco Johannes ista protulerit, & cum non repererit, cogetur ingratis suscipere veritatem.* Protulisse ista Johannem ex Zachariæ duodecimo capite, juxta Septuaginta Senum interpretationem, respondemus. Scio notasse alibi Hieronymum, Apostolos & Evangelistas Ebraicum sequi potius Veteris Testamenti exemplar, quam Interpretes Septuaginta, si quando hi discrepent ab Ebraicis. At nos id semper ab iis factum negamus; imo vero contrarium sæpe observavimus, & rarissime Ebraicis eos hæsisse possumus asseverare. Plurimis id exemplis probare possemus, si ea res ageretur. Quamobrem de Græca interpretatione sic ad Hieronymum scribit Augustinus : *Non parvum pondus habet illa, quæ sic meruit defamari, & qua usos Apostolos non tanium res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini.* Hæc erat κοινὴ Editio, quæ cum varias passa esset depravationes, in aliquibus Ebraicæ veritati consentiebat, dissentiebat in aliis. Hinc factum est, ut cum Evangelistæ & Apostoli κοινίζω assectarentur, tantum consonarent Ebraicis, quantum iisdem κοινὴ consonabat. Cum vero postmodum Origenes, aliique deinde Interpretationem Septuaginta Senum emendassent, novæ prodierunt editiones; quarum aliæ magis, minus aliæ Ebraicis consentiebant. Ergo Hieronymus, aliique recentiores, depromta in Novo Testamento testimonia exigentes ad sua Septuaginta Seniorum Editionis exemplaria, κοινῆς nimirum, ut videtur, quippe frequenti usu ab omnibus teri solitæ, si quando ab iis discrepare, Ebraicis vero consentire illa notassent, ex Ebraico arcessita ea ab Evangelistis & Apostolis opinati sunt. Velut hanc clausulam ex Zacharia à Johanne prolatam, ab Ebraicis manasse censet Hieronymus, cum ex κοινῇ profecta videatur. Demus tamen, ita scripsisse Septuaginta Interpretes, quemadmodum hodierni codices habent, ἀνθ' ὧν κατωρχήσαντο, non obscura hæc erit contumeliarum Christi Jesu significatio, cum ludibrio ac derisui Judæis habitus est. Ita quidem loci hujus sententiam exponit Hieronymus. At vero vulgatam scriptionem secutus est Aquila, vertit enim, σὺ ᾧ ἐξεκέντησαν· Secutus est & Theodotion, qui habet, ὃν ἐξεκέντησαν, & Symmachus, cujus hæc est interpretatio, ἐμβεβοδὲν ἐπεξεκέντησαν.

in Marc. Iren. libr. 3. Euseb. Hist. libr. 3. cap. 24. & libr. 5. cap. 8. Hieron. De Script. Eccl. in Luca. Hier. in Zach. 12. 10. Hier. Proœm. in libr. 15. & 16. Isa. & Præf. in Esdr. & Nehem.

VII. Nec incastigatam præterire sinam, quam dedit Grotius, oraculi hujus expositionem. Præfert ille quidem interpretationem vulgatam : *Et aspicient ad me, quem confixerunt.* At alium inde sensum elicit, ac vulgo fit : *Nam configere*, inquit, *Deum dicuntur, qui eum probris lacessunt :* quo commento splendidam supplicii Jesu Christi prædictionem obtundit. Ego vero vocabulum דקר, hac significatione nusquam usurpari aio; neque hic apud Zachariam ullo modo pati connexionem sequentium, ut in eum sensum trahi possit. Nam quid sibi velle dicamus ingentem planctum & lamenta, quibus futurum prædicit, ut Judæorum familiæ prosequantur eum qui fuit confixus? Cuilibet attento patet, lessum in defuncti alicujus funere habitum describi : *Et aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.* Nec sibi constat Grotius; nam septimum comma capitis primi Apocalypseos, quod Zachariani illius germanum est, mala Ecclesiis illata notare censet. At res profecto diversæ sunt, Deum convitiis proscindere, & Ecclesiæ mala inferre. Quæ opinionum levitas, earumdem vanitatem arguit.

Secundum argumentū. Grot. in Zach. 12. 10. & Joh. 19. 37.

VIII. Non abs re erit celeberrimum repetere Psalmi nonagesimi quinti comma, multis controversiis agitatum; quo, si integrum esse constaret, supplicium Christi clarissime prædici fatendum esset : *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit à ligno.* Postrema hæc verba à Judæis fuisse inducta & obliterata queritur Justinus adversus Tryphonem. Eadem repræsentant vetustiores Latini Patres, Tertullianus, Arnobius, Lactantius, alii; & prisci item codices nonnulli. Sed tamen cum tale nihil extet, vel in exemplaribus Ebraicis, vel in Thargum, vel in Interpretibus exoticis; neque ea agnoscant Symmachus, aut Theodoretus, aut alii, nullum in hoc testimonio caussæ nostræ firmamentum collocabimus. In quo quam bona fide, quamque moderate agamus, Adversarii possunt agnoscere.

Disputatur utrum in Psalm. 95. 10. genuina sit scriptura hæc, Dominus regnavit à ligno.

CAPUT CXXVIII.

Jesus inter duos latrones cruci suffigitur.

ISA. 53. 12. *Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradi-*

MATTH. 27. 38. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus à dextris, & unus à*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [555] - 527
PUBLIC DOMAIN

dit in mortem animam ſuam, & cum ſceleratis reputatus eſt.

ſiniſtris. Et Luc. 23. 33. Joh. 19. 18.

Marc. 15. 27. *Et cum eo crucifigunt duos latrones, unum à dextris, & alium à ſiniſtris ejus. Et impleta eſt Scriptura quæ dicit, Et cum iniquis reputatus eſt.*

Luc. 22. 37. *Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod ſcriptum eſt, oportet impleri in me, Et cum iniquis deputatus eſt.*

CAPUT CXXIX.

Jeſus ſignum.

NUM. 21. 9. *Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno, quem cum percuſſi aſpicerent, ſanabantur.*

Iſa. 11. 10, 12. *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulcrum ejus glorioſum. ..... Et levabit (* Dominus *) ſignum in nationes.*

Iſa. 49. 22. *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam; & ad populos exaltabo ſignum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas ſuper humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demiſſo adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.*

Iſa. 55. 11, 13. *Sic erit Verbum meum quod egredietur de ore meo: non revertetur ad me vacuum, ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud. ..... Pro ſaliunca aſcendet abies, & pro urtica creſcet myrtus, & erit Dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur.*

Iſa. 61. 10, & ſeq. *Tranſite, tranſite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate ſignum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo: & vocabunt eos, Populus ſanctus, redemti à Domino.*

Iſa. 66. 18, & ſeq. *Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum: venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis ſignum, & mittam ex eis qui ſalvati fuerint ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes ſagittam, in Italiam, & Græciam, ad inſulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, & annuntiabunt gloriam meam gentibus.*

MATTH. 12. 38, & ſeq. *Tunc reſponderunt ei quidam de Scribis & Phariſeis dicentes, Magiſter, volumus à te ſignum videre. Qui reſpondens ait, Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Et Matth. 16. 1, & ſeq. Luc. 11. 16, 29.

Matth. 24. 29, 30. *Statim autem poſt tribulationem dierum illorum Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur. Et tunc parebit ſignum Filii hominis in cælo, & tunc plangent omnes tribus terræ, & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute multa & majeſtate.*

Luc. 2. 34. *Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur.*

CAPUT CXXX.

Jesus pendens in cruce subsannatur à prætereuntibus.

PSALM. 3. 1, 2. *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me: multi dicunt animæ meæ, Non est salus in Deo ejus.*

Psalm. 21. 7, & seq. *Ego autem sum vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriserunt me; locuti sunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; salvum faciat eum, quoniam vult eum.*

Psalm. 34. 14, & seq. *Quasi lugens & contristatus, sic humiliabar: & adversum me lætati sunt, & convenerunt: congregata sunt super me flagella, & ignoravi: dissipati sunt, nec compuncti: tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione.*

Psalm. 68. 18, & seq. *Et ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eum; propter inimicos meos eripe me. Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reverentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium expectavit cor meum & miseriam. Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit; & qui consolaretur, & non inveni. Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.*

Psalm. 108. 25. *Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me, & moverunt capita sua.*

Thren. 3. 14, & seq. *Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. ..... Aperuerunt super nos os suum omnes inimici ..... Audisti opprobrium eorum, Domine, omnes cogitationes eorum adversum me; labia insurgentium mihi, & meditationes eorum adversum me tota die. Sessionem eorum, & resurrectionem eorum vide; ego sum psalmus eorum.*

MATTH. 27. 39, & seq. *Prætereuntes autem blasphemabant eum, moventes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reædificas, salva temetipsum: si Filius Dei es, descende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: si Rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei: confidit in Deo, liberet nunc si vult eum: dixit enim, Quia filius Dei sum. Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Et Marc. 15. 28, & seq. Luc. 23. 35, & seq.

CAPUT CXXXI.

Jesus moriens veniam adversariis suis à Deo precatur.

PSALM. 34. 11, & seq. *Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me: retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ. Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio: humiliabam in jejunio animam meam, & oratio mea in sinu meo convertetur.*

Psalm. 108. 1, & seq. *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt adversum me lingua dolosa, & sermonibus odii circum-*

LUC. 23. 34. *Jesus autem dicebat, Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [557] - 529
PUBLIC DOMAIN

dederunt me, & expugnaverunt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi; ego autem orabam. Et posuerunt adversum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Isa. 53. 12. *Et ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.*

CAPUT CXXXII.

Jesu vestimenta sorte dividuntur.

PSALM. 21. 17, & seq. *Foderunt manus meas, & pedes meos; dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt, & inspexerunt me; diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.*

MATTH. 27. 35. *Postquam autem crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus sortem mittentes, ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem, Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Et Marc. 15. 24. Luc. 23. 34. Joh. 19. 23, 24.

CAPUT CXXXIII.

Moriente Jesu Sol deficit, & terra movetur.

PSALM. 17. 5, & seq. *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me; dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu ejus, introivit in aures ejus. Commota est & contremuit terra; fundamenta montium conturbata & commota sunt, quoniam iratus est eis.*

Amos 8. 8, & seq. *Numquid super isto non commovebitur terra, & lugebit omnis habitator ejus: & ascendet quasi fluvius universus, & ejicietur, & defluet quasi rivus Ægypti? Et erit in die illa, dicit Dominus Deus, occidet Sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis; & convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput calvitium, & ponam eam quasi luctum unigeniti.*

Agg. 2. 7, & seq. *Quia hæc dicit Dominus exercituum, Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridam; & movebo omnes gentes: & veniet Desideratus cunctis gentibus, & implebo domum istam gloria, dicit Dominus exercitum ..... Et factum est verbum Domini secundo ad Aggeum in vigesima & quarta mensis, dicens, Loquere ad Zorobabel ducem Juda, dicens, Ego movebo cælum pariter & terram.*

Zach. 14. 6, & seq. *Et erit in die illa, Non erit lux, sed frigus & gelu: & erit dies una quæ nota est Domino, non dies, neque nox,*

MATTH. 27. 45, 51. *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram, usque ad horam nonam. Et ecce velum Templi scissum est in duas partes, à summo usque deorsum; & terra mota est, & petræ scissæ sunt.* Et Marc. 15. 33.

Luc. 23. 44. *Erat autem hora fere sexta, & tenebræ factæ sunt per universam terram usque in horam nonam. Et obscuratus est Sol, & velum Templi scissum est medium.*

Ebr. 12. 25, & seq. *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum qui super terram loquebatur; multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis avertimus: cujus vox movit terram tunc, nunc autem repromittit dicens, Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cælum.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [558] - 530
PUBLIC DOMAIN

& in tempore veſperi erit lux. Et erit in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jeruſalem; medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare noviſſimum in æſtate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: in die illa, erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.

I. ZACHARIANUM illud adjudicamus Chriſto Jeſu; Euſebium auctorem, ac totius vaticinii connexionem, rationemque proinde ipſam ſecuti. Ac connexionem quidem poſtremorum quatuor Zachariæ capitum luculenter ſupra demonſtravimus. Iſtam vero ſententiam ſic Jeſu applicat Euſebius: *Et erit in die illa*, inquit Propheta, *non erit lux, ſed frigus & gelu*; quippe qua nocte captus eſt Jeſus, frigus erat, teſte Evangeliſta: *Stabant autem ſervi & miniſtri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant ſe: erat autem cum eis & Petrus ſtans & calefaciens ſe.* Quæ deinde convertit in allegoriam, Judæis propoſitam fuiſſe dicens lucem ac tenebras, eoſque lucem tenebris poſtputaſſe: frigus vero illud, tarditatis eorum, ac in rebus divinis ſupinitatis ſymbolum fuiſſe, quod & prædixerat Chriſtus: *Et quoniam abundavit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum.* Pergit Propheta: *Et erit dies una, quæ nota eſt Domino, non dies, neque nox: & in tempore veſperi erit lux:* quo tempore in crucem actus eſt Jeſus Chriſtus, tantæ tenebræ obortæ ſunt, ut dies nec eſſet, nec dici poſſet; neque ſane nox erat, quæ fit per occaſum Solis; Sol autem medium tunc orbem tenebat. Veſperi autem, poſt horam videlicet nonam, abſceſſerunt tenebræ, & lux rurſum affulſit. Addit Zacharias: *Et erit in die illa, exibunt aquæ vivæ de Jeruſalem:* quo Chriſti Jeſu doctrinæ promulgatio & propagatio ſignificatur; ipſo Jeſu auctore: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Subjicit demum Propheta: *Et erit Dominus rex ſuper omnem terram: in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum:* cui ſuccinebant voces hæ cœleſtes in Apocalypſi: *Factum eſt regnum hujus mundi Domini noſtri, & Chriſti ejus, & regnabit in ſæcula ſæculorum.* Jeſus quoque apud Johannem: *Fiet unum ovile, & unus paſtor.* Juvat hanc interpretationem veterum Judæorum ſuffragium: nam in Bereſith Rabba, & in Midraſchoth Thehillim & Ruth, Meſſiæ tribuitur hoc Zachariæ caput. Nunc operum noſtrorum eſſet, mirabili huic Solis defectioni conciliare fidem, non Chriſtianorum ſolum Scriptorum, ſed Ethnicorum etiam, Thalli, Phlegontis, Tabulariorum Romanorum, & Sinenſium auctoritate. Quod quoniam à nobis Propoſitione tertia abunde præſtitum eſt, ad ſequentia pergamus.

Chriſto Jeſu addicitur Zach. 14. 6, & ſeq. Prop. 9. cap. 127. §. 5. & ſeq. Euſeb. Dem. libr. 10. Joh. 18. 18. Matt. 24. 12. Joh. 4. 13, 14. Apoc. 11. 15. Joh. 10. 16.

CAPUT CXXXIV.

Jeſus moriens Patrem inclamat.

PSALM. 3. 2, & ſeq. *Multi dicunt animæ meæ, Non eſt ſalus ipſi in Deo ejus. ..... Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte ſancto ſuo: ego dormivi, & ſoporatus ſum, & exurrexi, quia Dominus ſuſcepit me.*

Pſalm. 17. 7, 8. *In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi: & exaudivit de Templo ſancto ſuo vocem meam: & clamor meus in conſpectu ejus introivit in aures ejus. Commota eſt, & contremuit terra; fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt: quoniam iratus eſt eis.*

Pſalm. 21. 1, & ſeq. *Deus, Deus meus, reſpice in me: quare me dereliquiſti? longe à ſalute mea verba delictorum meorum. Deus meus, clamabo per diem, & non exaudies; & nocte, & non ad inſipientiam mihi. Tu autem in ſancto habitas, laus Iſraël. In te*

MATTH. 27. 46, & ſeq. *Et circa horam nonam clamavit Jeſus voce magna, dicens, Eli, Eli, lamma ſabacthani? hoc eſt, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Quidam autem illic ſtantes, & audientes dicebant, Eliam vocat iſte. Et continuo currens unus ex eis acceptam ſpongiam implevit aceto, & impoſuit arundini, & dabat ei bibere. Cæteri vero dicebant, Sine videamus an veniat Elias liberans eum. Jeſus autem iterum clamans voce magna emiſit ſpiritum.*

Marc. 15. 34, & ſeq. *Et hora nona exclamavit Jeſus voce magna dicens, Eloi, Eloi, lamma ſabacthani? quod eſt interpretatum, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me? Et quidam de circumſtantibus audientes, dicebant, Ecce Eliam vocat. Currens autem unus, & implens ſpongiam aceto, circumponenſque calamo, potum dabat ei dicens, Sinite videamus ſi veniat Elias ad*

ſperaverunt Patres noſtri; ſperaverunt, & liberaſti eos. Ad te clamaverunt, & ſalvi facti ſunt; in te ſperaverunt, & non ſunt confuſi. Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abjectio plebis. Omnes videntes me deriſerunt me, locuti ſunt labiis, & moverunt caput, Speravit in Domino, eripiat eum; ſalvum faciat eum, quoniam vult eum.

Pſalm. 68. 1, & ſeq. *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ uſque ad animam meam. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. Laboravi clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Confortati ſunt, qui perſecuti ſunt me inimici mei injuſte: quæ non rapui, tunc exolvebam.*

Pſalm. 87. 1, & ſeq. *Domine Deus, ſalutis meæ, in die clamavi & nocte coram te. Intret in conſpectu tuo oratio mea; inclina aurem tuam ad precem meam. Quia repleta eſt malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adjutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in ſepulcris, quorum non es memor amplius, & ipſi de manu tua repulſi ſunt. Poſuerunt me in lacu inferiori; in tenebroſis, & in umbra mortis. Super me confirmatus eſt furor tuus, & omnes fluctus tuos induxiſti ſuper me. Longe feciſti notos meos à me; poſuerunt me abominationem ſibi. Traditus ſum, & non egrediebar; oculi mei languerunt præ inopia. Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas..... Ut quid, Domine, repellis orationem meam, avertis faciem tuam à me? Pauper ſum ego, & in laboribus à juventute mea; exaltatus autem, humiliatus ſum & conturbatus. In me tranſierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbaverunt me. Circumdederunt me ſicut aqua tota die, circumdederunt me ſimul. Elongaſti à me amicum & proximum, & notos meos à miſeria.*

Pſalm. 141. 1, & ſeq. *Voce mea ad Dominum clamavi, Voce mea ad Dominum deprecatus ſum. Effundo in conſpectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio; in deficiendo ex me ſpiritum meum, & tu cognoviſti ſemitas meas. In via hac, qua ambulabam, abſconderunt laqueum meum. Conſiderabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognoſceret me. Periit fuga à me, & non eſt qui requirat animam meam. Clamavi ad te, Domine; dixi, Tu es ſpes mea, portio mea in terra viventium. Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus ſum nimis. Libera me à perſequentibus me, quia confortati ſunt ſuper deponendum eum. Jeſus autem emiſſa voce magna expiravit. Et velum Templi ſciſſum eſt in duo, à ſummo uſque deorſum. Videns autem Centurio, qui ex adverſo ſtabat, quia ſic clamans exſpiraſſet, ait, Vere hic homo Filius Dei erat.*

Luc. 23. 46. *Et clamans voce magna Jeſus ait, Pater, in manus tuas commendo ſpiritum meum. Et hæc dicens expiravit.*

Ebr. 5. 7. *Qui in diebus carnis ſuæ, preces ſupplicationeſque ad eum, qui poſſit illum ſalvum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reverentia.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [560] - 532
PUBLIC DOMAIN

me. Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo: me exspectant justi, donec retribuas mihi,

Thren. 3. 18. *Et dixi, Periit finis meus & spes mea à Domino.*

Tren. 3. 55, 56. *Invocavi nomen tuum, Domine, de lacu novissimo. Vocem meam audisti: ne avertas aurem tuam à singultu meo & clamoribus.*

CAPUT CXXXV.

Jesu fel & acetum propinantur.

PSALM. 68. 22. *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto.*

Thren. 3. 5, & seq. *Ædificavit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore: in tenebrosis collocavit me quasi mortuos sempiternos ..... Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio ..... Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absinthii & fellis.*

MATTH. 27. 34, 48. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum: & cum gustasset, noluit bibere ..... Et continuo currens unus ex eis, acceptam spongiam implevit aceto, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.*

Marc. 15. 23, 36. *Et dabant ei myrrhatum vinum, & non accepit ..... Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo, potum dabat ei.*

Luc. 23. 36. *Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei.*

Joh. 19. 28, & seq. *Postea sciens Jesus, quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit, Consummatum est.*

I. *Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.*

I. EX omnibus oraculis quæ in Veteri Testamento à Deo per Prophetas edita sunt, præcipua ea & ad fidem faciendam utilissima esse constat, quæ res futuras, non per ambages, circuitionesque, sed nude & aperte prædicunt. Tale est, quod extat in sexagesimi octavi Psalmi commate vicesimo secundo, in quo queritur Christus sitienti sibi propinatum fuisse fel & acetum. Id queri Christum aio: nam in septima Propositione, ex Scriptorum Veteris Testamenti consensu, & ex Aben Ezræ suffragio patefecimus, prænuntiata illic fuisse Christi mysteria. Tum quæ à nobis ibidem adjectæ sunt Evangelistarum & Apostolorum testificationes, manifeste evincunt in Jesu eadem hæc ad eventum pervenisse. Jure igitur nostro agimus, inhumanam & amaram propinationem ad eum quoque referentes, quam in ipsius historia Evangelistæ diserte commemorant. Utut enim oblique, & κατὰ χῆμα ad Davidem referri ista possunt (quod profecto non negamus, cum communi inter Judæos adagio locutionem hanc tritam fuisse sciamus) tam apposite tamen, tamque apte hunc Christi casum exprimunt, ut non temere, nec αὐτοῖ contigisse putandum sit. Notabile est quod legitur in Midrasch Ruth; sermonem nempe istum Booz ad Ruth: *Quando hora vescendi fuerit, veni huc, & comede panem, & intinge buccellam tuam in aceto*, futurorum Messiæ casuum symbola continere: ac verba quidem ista, *Veni huc*, id sibi velle, Veni ad regnum: panem deinde illum, panem esse regni: intinctum vero offæ in acetum, Messiæ contumelias & tormenta notare. Igitur cum toto Psalmo Messiam prænuntiari fateantur Judæi; quæ vero hoc speciatim continentur commate, tormentorum Messiæ notæ sint & indicia; atque eadem denique in Jesu κατὰ λέξιν exitum habuisse Evangelica doceat historia, equidem non video quo rationum colore uti possint, si qui oraculi hujus fidem elevare audeant: cum præsertim constet inter omnes omnino Interpretes, frustra recurri ad allegoriam,

Christo Jesu addicitur Psalm. 68. 22.

Ruth. 2. 14.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [561] - 533
PUBLIC DOMAIN

cum res κατὰ λέξιν completæ ſunt.

Refelluntur argumenta Adverſariorum.

II. Inanis ergo eſt Theodori Mopſueſteni cavillatio, qui hoc quidem comma, aliaque Pſalmi hujus, quæ in Jeſu videntur fuiſſe completa, de Judæis κατὰ χῆμα à Davide dicta fuiſſe contendit; quod & à Thargumiſta & Jarchio factum eſt; ab Apoſtolis autem & Evangeliſtis fuiſſe uſurpata è re nata, & argumentis quæ tractabant accommodata κῇ κόλλησιν, ut pote ipſis conſentanea; non vero quod ea haberent pro vaticiniis; nec enim rerum adeo diverſarum prædictiones in unum eumdemque Pſalmum fuiſſe congeſtas. Atqui aliter viſum eſt Petro, qui allocutionem ſuam ad Fratres ſic exorſus eſt: *Viri fratres, oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus ſanctus per os David de Juda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Jeſum ..... Scriptum eſt enim in libro Pſalmorum, Fiat commoratio eorum deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea.* Cum narrat Johannes, Diſcipulos Jeſu, deturbante eo venditores Templo, recordatos eſſe oraculi hujus: *Zelus domus tuæ comedit me;* quæro an ut προφῆσεως: non utique tanquam ῥήσεως, alias quippe complures habebant in memoria, quæ eidem rei poterant adjungi, verum προφήσεις eſſe non credebant: hujus autem præ cæteris recordati ſunt, quod & ipſi vaticinium ineſſe ſcirent, & ex eo Pſalmo eſſet excerpta, quem totum fatidicum eſſe & futurorum Chriſti caſuum μαντεῖωκὸν, compertum habebant. Quod autem addit, veri haudquaquam eſſe ſimile, diverſa adeo oracula ſimul fuiſſe congeſta, de nihilo eſt; nec enim idem ordo rerum, idem narrationis contextus à Propheta divinitus afflato & ventura canente expectandus eſt, atque ab Hiſtorico præteritorum ſeriem perſequente. Præterea ne Poëtæ quidem, maxime Lyrici, præterita celebrantes, rerum geſtarum ordinem exequuntur: minime id patitur poëticus ille ἐνθουσιασμὸς, quo rapti feruntur. *Non enim res geſtæ verſibus comprehendendæ ſunt,* inquit Satyricus, *quod longe melius Hiſtorici faciunt; ſed per ambages, Deorumque miniſteria, & fabuloſum ſententiarum tormentum præcipitandus eſt liber ſpiritus, ut potius furentis animi vaticinatio appareat, quam religioſæ orationis ſub teſtibus fides.* Teſtis Horatius: quam multa is ac diverſa unius odes ambitu comprehendit? quam multa Pindarus, quem amni ripas & aggeres prætergreſſo ac ſuperfluenti comparat idem Horatius; in alio laudans, quod feliciter imitatus ipſe laudari meruit? David quoque, quam varias ſæpe res in unum Pſalmum congerit? Adde multas ineſſe Pſalmo huic locutiones, unde colligas unum aliquem hominem, non plures ſignari: cujuſmodi ſunt iſtæ: *Laboravi clamans, raucæ factæ ſunt fauces meæ; defecerunt oculi mei, dum ſpero in Deum meum. Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Deinde: *Operuit confuſio faciem meam; extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Et poſtea: *Et poſui veſtimentum meum cilicium ..... Adverſum me loquebantur, qui ſedebant in porta.* Tum à populo eum ſecernunt & diſtingunt iſta: *Non confundantur ſuper me qui quærunt te, Deus Iſraël.* Et mox: *Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Rurſum: *Videant pauperes, & lætentur: quærite Deum, & vivet anima veſtra.*

Joh. 2. 17.

Petron. cap. 78.

Pſalm. 68. 5, 6.

Pſalm. 68. 8, 9.

Pſalm. 68. 12, 13.

Pſalm. 68. 8, 10.

Pſalm. 68. 33.

Primum argumentum.

Theod. Mopſ. in Coll. 4. Concil. Conſt. 11.

Act. 1. 16, & ſeq.

Secundum argumentũ.

III. Oppugnandæ quoque noſtræ interpretationis anſam iſta ſuppeditant: *Et dederunt in eſcam meam fel;* cum Matthæus fellis potui dati meminerit, non eſui. Unde factum ſuſpicatur Bellarminus, ut Matthæus Prophetarum prædictiones referre ſolitus, hanc prætermiſerit. Itaque hæc traducit ad allegoriam, quod ob eamdem cauſſam jam ante fecerat Auguſtinus. Reſpondeo primum, etiamſi hac parte nutaret prædicti fides, at alteram certe integram manere: *Et in ſiti mea potaverunt me aceto.* Aio deinde, eſcæ nomine, Ebraice בָּרַח, intelligi omne eſculentum & potulentum, quod ad corpus alendum ſumitur. Σύσσιτοι dicuntur, non ſolum qui cibum ſimul capiunt, ſed & qui ſimul potant. Συμπόται itidem, & compotores recte dicas, non ſolum qui una bibunt, ſed & qui una edunt. Combibones illos Epicureos, Ciceroni memoratos, quis putet vinum tantum bibiſſe ſimul, cibos nequaquam attigiſſe? Dixit Alcman, Θεὸς θεὸς νέκταρ ἔδμεναι, *Deos nectar edere.* Cum ait ergo Propheta inimicos ſuos felle eſcam ſuam aſperſiſſe, id ſibi vult, ea quæ ſibi ad alimoniam & refectionem corporis parata erant, noxiis ſuccis infecta fuiſſe ab adverſariis. Valeant igitur moroſi illi argutatores, & inepti λεπτολογίαι.

Bellarm. in Pſalm. 68. 22.

Auguſt. in Pſalm. 68. 22.

Cicer. Epiſt. ad Famil. libr. 9. Epiſt. 25.

CAPUT CXXXVI.

Mors Jeſu.

PSALM. 17. 5, & ſeq. *Circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturMATTH. 16. 21. Exinde cœpit Jeſus oſtendere Diſcipulis ſuis, quia oporteret eum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [562] - 534
PUBLIC DOMAIN

baverunt me. Dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis. In tribulatione mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi.

Pſalm. 21. 15, & ſeq. *Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. Factum eſt cor meum tamquam cera liqueſcens in medio ventris mei. Aruit tanquam teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis, & in pulverem mortis deduxiſti me: quoniam circumdederunt me canes multi, concilium malignantium obſedit me. Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia oſſa mea: ipſi vero conſideraverunt & inſpexerunt me: diviſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.*

Pſalm. 34, 7, & ſeq. *Quoniam gratis abſconderunt mihi interitum laquei ſui, ſupervacanee exprobraverunt animam meam..... Domine, quando reſpicies? reſtitue animam meam à malignitate eorum, à leonibus unicam meam. Confitebor tibi in Eccleſia magna, in populo gravi laudabo te.*

Pſalm. 87. 3, & ſeq. *Quia repleta eſt malis anima mea, & vita mea inferno appropinquavit. Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum; factus ſum ſicut homo ſine adjutorio, inter mortuos liber. Sicut vulnerati dormientes in ſepulcris, quorum non es memor amplius, & ipſi de manu tua repulſi ſunt. Poſuerunt me in lacu inferiori, in tenebroſis, & in umbra mortis.*

Pſalm. 88. 39, & ſeq. *Tu vero repuliſti & deſpexiſti, diſtuliſti Chriſtum tuum: evertiſti teſtamentum ſervi tui, profanaſti in terra ſanctuarium ejus, deſtruxiſti omnes ſepes ejus, poſuiſti firmamentum ejus formidinem. Diripuerunt eum omnes tranſeuntes viam, factus eſt opprobrium vicinis ſuis. Exaltaſti dexteram deprimentium eum, lætificaſti omnes inimicos ejus, avertiſti adjutorium gladii ejus, & non es auxiliatus ei in bello. Deſtruxiſti eum ab emundatione, & ſedem ejus in terram colliſiſti. Minoraſti dies temporis ejus, operuiſti eum confuſione.*

Sap. 2. 18, & ſeq. *Si enim eſt verus Filius Dei, ſuſcipiet eum, & liberabit eum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, ut ſciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius. Morte turpiſſima condemnemus eum.*

Iſa. 53. 7, & ſeq. *Sicut ovis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. De anguſtia & de judicio ſublatus eſt; generationem ejus quis enarrabit? quia abſciſſus eſt de terra viventium, propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Et dabit impios pro ſepultura, & divitem pro morte ſua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate: ſi poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ire Jeroſolymam, & multa pati à Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi.* Et Matth. 17. 22. & 20. 18, 19. Marc. 8. 31. & 9. 30. & 10. 34. Luc. 9. 22. & 18. 33.

Matth. 27. 50. *Jeſus autem iterum clamans voce magna, emiſit ſpiritum.* Et Marc. 15. 37. Luc. 23. 46. Joh. 19. 30.

Act. 2. 22, 23. *Viri Iſraëlitæ, audite verba hæc, Jeſum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & ſignis, quæ fecit Deus per illum in medio veſtri, ſicut & vos ſcitis; hunc definito conſilio & præſcientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interemiſtis.*

Act. 3. 13, & ſeq. *Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob, Deus patrum noſtrorum glorificavit filium ſuum Jeſum, quem vos quidem tradidiſtis, & negaſtis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti. Vos autem ſanctum & juſtum negaſtis, & petiſtis virum homicidam donari vobis; auctorem vero vitæ interfeciſtis.*

Act. 5, 30. *Deus patrum noſtrorum ſuſcitavit Jeſum, quem vos interemiſtis ſuſpendentes in ligno.* Et Act. 10. 39.

Act. 7. 52. *Quem Prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? & occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu Juſti, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis.*

Act. 8. 30. & ſeq. *Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Iſaiam Prophetam, & dixit, Putaſne intelligis quæ legis? Qui ait, Et quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi? Rogavitque Philippum, ut aſcenderet & ſederet ſecum. Locus autem Scripturæ quem legebat erat hic, Tanquam ovis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate judicium ejus ſublatum eſt. Generationem ejus quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita ejus. Reſpondens autem Eunuchus Philippo dixit, Obſecro te, de quo Propheta dicit hoc? de ſe, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os ſuum, & incipiens à Scriptura iſta, evangelizavit illi Jeſum.*

Act. 13. 27, & ſeq. *Qui enim habitabant Jeruſalem, & principes ejus, hunc ignorantes, & voces Prophetarum, quæ per omne ſabbathum leguntur, judicantes impleverunt; & nullam cauſſam mortis invenientes in eo, petierunt à Pilato ut interficerent eum. Cumque conſummaſſent omnia quæ de eo ſcripta erant, deponentes eum de ligno, poſuerunt eum in monumento.*

Rom. 5. 10. *Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, ſalvi erimus in vita ipſius.*

Rom. 6. 3, 4. *An ignoratis, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, in morte*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [563] - 535
PUBLIC DOMAIN

ſemen longævum ..... Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam.

Jerem. 11. 19. *Et ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, & non cognovi quia cogitaverunt ſuper me conſilia, dicentes, Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium, & nomen ejus non memoretur amplius.*

Thren. 3. 6, 43, 53. *In tenebroſis collocavit me, quaſi mortuos ſempiternos ..... Operuiſti in furore, & percuſſiſti nos; occidiſti, nec pepercisti ..... Lapſa eſt in lacum vita mea, & poſuerunt lapidem ſuper me.*

Dan. 9. 26. *Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus.*

Zach. 12. 10. *Et effundam ſuper domum David, & ſuper habitatores Jeruſalem, ſpiritum gratiæ & precum: & aſpicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quaſi ſuper unigenitum; & dolebunt ſuper eum, ut doleri ſolet in morte primogeniti.*

Zach. 13. 6, 7. *Et dicetur ei, Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? & dicet, His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me. Framea ſuſcitare ſuper Paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute Paſtorem, & diſpergentur oves.*

ipſius baptizati ſumus? conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem.

Philipp. 2. 8. *Humiliavit ſemetipſum, factus obediens uſque ad mortem, mortem autem crucis.*

1. Theſſ. 2. 14, 15. *Vos enim imitatores facti eſtis, Fratres, Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Judæa, in Chriſto Jeſu: quia eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jeſum & Prophetas, & nos perſecuti ſunt.*

Ebr. 2. 9, 10. *Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum, propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem ſalutis eorum per paſſionem conſummare ..... Quia ergo pueri communicaverunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participavit eiſdem, ut per mortem deſtrueret eum qui habebat mortis imperium, id eſt Diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant ſervituti.*

Jac. 5. 6. *Addixiſtis & occidiſtis Juſtum, & non reſtitit vobis.*

Apoc. 5. 6, & ſeq. *Et vidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium, & in medio Seniorum, Agnum ſtantem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem ..... & cantabant canticum novum, dicentes, Dignus es, Domine, accipere librum, & aperire ſignacula ejus: quoniam occiſus es, & redemiſti nos Deo in ſanguine tuo ..... Dignus eſt Agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem.*

Apoc. 13. 8. *Quorum non ſunt ſcripta nomina in libro vitæ Agni, qui occiſus eſt ab origine mundi.*

I. *Varii mortis Jeſu typi colliguntur è Veteri Teſtamento. Sacrificium Vaccæ rufæ,* II. *& mors ſummi Pontificis.* III. *Inſigne teſtimonium morti Jeſu à R. Simeone ben Jochai, aliiſque Judæis perhibetur.* IV. *Quæ & Ethnicis inſigni miraculo ſignificatur.*

Varii mortis Jeſu typi colliguntur è Veteri Teſtamento. Sacrificium Vaccæ rufæ, Iſa. 1. 18.

I. NON verbis ſolum aut ſcriptis, ſed typis etiam ac ſymbolis prædicta Chriſti Jeſu mors eſt. Cujuſmodi fuit Aries ab Abrahamo pro filio Iſaaco immolatus, paſchalis Agnus, Hircus ἀποπομπαῖος, quorum comparationem cum Chriſto infra inſtituemus. Addemus huc & Vaccam rufam, ex cujus cineribus aqua expiationis fiebat, juxta ritum capite decimo nono Numerorum traditum. Ac primum color ille rufus peccatum ſignat, auctore Iſaia: *Si fuerint peccata veſtra ut coccinum, quaſi nix dealbabuntur: & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt.* Jeſum autem peccata hominum portaſſe docebit noſter Paralleliſmus. Labis expers eſſe jubetur Vacca: Jeſus ſanctus, innocens, impollutus eſſe dicitur in Epiſtola ad Ebræos; Agnus immaculatus & incontaminatus in prima Petri Epiſtola. Ἄζυξ eſſe debuit Vacca: veteris Legis jugum excuſſit Chriſtus Jeſus, eique nos ſubduxit. Extra caſtra immolabatur Vacca, in conſpectu omnium: *Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in Sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Jeſus, ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium ejus portantes.* Verba ſunt è decimo tertio capite Epiſtolæ ad Ebræos. Immolationis hujus miniſter deſignatur Eleazarus, Sacerdos alter

Ebr. 7. 26.

1. Petr. 1. 19.

Ebr. 13. 11, & ſeq.

alter à ſummo Pontifice: Caiphæ Principis Sacerdotum juſſu captus eſt Jeſus, eodemque quæſitore & judice morti addictus. Typus autem veri & primarii Sacerdotis Chriſti Jeſu fuit ſummus Judæorum Pontifex, ac veluti ſecundarius Sacerdos. Quamobrem συμβολικὸς dicitur ab Origene: ἐλθόντος, inquit, ἀληθινοῦ ἀρχιερέως, ὁ συμβολικὸς ἀρχιερεὺς ἐπαύσατο. *Poſtquam venit verus Pontifex, Pontifex ſymbolicus eſſe deſiit.* Euſebius σκιώδη καὶ εἰκονικὸν, ἀλλ' οὐκ ἀληθῆ χριστὸν & ἀρχιερέα, τὸ καθ' ὑπερανὸν χριστοῦ τε καὶ ἀρχιερέως ἀντίτυπον. *Adumbratum & ſimulatum, non verum Chriſtum & Pontificem, cœleſtis Chriſti & Pontificis figuram* appellat. Jubetur Eleazarus digitum in Vaccæ rufæ ſanguinem intingere, & ſepties Tabernaculi fores aſpergere; & ex crematæ demum cineribus aquam expiationis conficere, qua impuritates abluantur: Auctor Epiſtolæ ad Ebræos: *Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis; quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſerviendum Deo viventi?* Atque vera hæc eſt ſacrificii Vaccæ rufæ ſignificatio, quam ſibi ignotam & incompertam quærunturRabbini; quippe *Incraſſatum eſt cor populi hujus*, juxta Iſaiæ prædictionem.

Origen. Tom. 16. in Matth.

Euſeb. Dem. libr. 4.

Ebr. 9. 13. 14.

Iſa. 6. 10. Matth. 13. 15.

II. Alius præterea, ac valde illuſtris mortis Chriſti Jeſu typus in ſummi Ebræorum Sacerdotis morte poſitus fuit. Aſſignatæ erant certæ quædam urbes, ex præſcripto Moſis, in quas tutum haberet receptum, qui non voluntariam neque ex deſtinato, ſed fortuitam cædem perpetraſſet: quo qui confugiſſent, tamdiu illic tolerarent exilium, quoad ſummus Pontifex obiiſſet. Quæ ſic intelligenda ſunt; quicunque ſeſe noxis alligaverint, tamdiu cœleſti patria carere, quoad mortis Chriſti Jeſu perceperint fructum, ejuſque beneficio patriæ ſuæ ſint reſtituti. Non id omnino fugit Philonem Judæum, qui in libro De exulibus diſſerens de hac lege Moſis, Sacerdotem illum, non hominem intelligendum eſſe ait, ſed Verbum Dei, Patre Deo, matre Sapientia progenitum: λέγομεν δὲ, inquit, τὸν ἀρχιερέα, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ & ἀκουσίων ἁμαρτημάτων ἀμέτοχον, πατρὸς μὲν θεοῦ, ὃς καὶ συμπάντων ἐστὶ πατὴρ, μητρὸς δὲ σοφίας. *Dicimus enim ſummum Pontificem, non hominem eſſe, ſed Verbum Dei, omnium non ſpontanearum ſolum, ſed & involuntariarum noxarum expers ..... patrem quidem habens Deum, qui & omnium pater eſt, matrem vero Sapientiam.* Reliquam legis partem alio detorquet.

& mors ſummi Pontificis.

III. Non ſine obſervatione prætermittendum eſt, quod libro quarto operis ſui refert Galatinus, ex R. Simeone ben Jochai, magnæ antiquitatis & eximiæ inter ſuos auctoritatis Magiſtro, editiſque lucubrationibus percelebri. Hic in מחקר הסודות Oſeam inducit hominum peccata deflentem, quorum gratia Filium ſuum corpore humano indutum Deus eſſet miſſurus; homines vero adverſus ſalutaria ipſius præcepta contumaces letho eum eſſent daturi. Gravior etiam eſt Joſephi auctoritas, qui & Chriſti Jeſu mortem, & mortis genus in ἀρχαιολογίαν ſuam retulit. Quæ fatentes tanti nominis Doctores minutorum Rabbinorum turbæ poſſumus opponere. Neque deſunt inter illos, qui propter ſupplicio affectum Jeſum, Judæos male multatos, cladibus affectos, in omnes terras diſſipatos, & Moſaicam legem abrogatam fuiſſe fateantur.

Inſigne teſtimonium mortiJeſu à R. Simeone ben Jochai, aliiſque Judæis perhibetur.

Gal. De arcan. libr. 4. Joſeph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

IV. Ethnicis vero ſtupendo miraculo Chriſti Jeſu ſignificata mors eſt, quod in libello De deſitis oraculis Plutarchus refert. Id quanquam à vulgo ſcriptorum tritum eſt, minime tamen ob admirabilitatem rei pigebit hic adſcribere. Cum in Italiam tenderet Thamus Ægyptius, navis rector, jamque Echinadas præternavigaret, ſubito remiſit ventus, & ad Paxas inſulas audita vox eſt, quæ Thamum appellaret, juberetque ipſum, ſimul ac appuliſſet ad Portum Pelodem, clamare magnum Pana eſſe mortuum. Paruit Thamus, eaque, quam juſſus fuerat, voce edita, ejulatus auditi ſunt, quaſi Panos obitum mirantium & gementium. Vectores Romam delati portentum vulgarunt. Pervenit illud ad Tiberium Cæſarem, qui & à Thamo ipſo de re geſta certior factus, hominum eruditorum ſententiam ſuper ea exquiſivit. Narrat id apud Plutarchum Æmylianus Rhetor, ut ſibi à patre Epitherſe rei teſte traditum. Atqui id convenit in tempus mortis Chriſti Jeſu, qui verus Pan eſt, rerum omnium parens, ac naturæ totius auctor, quam Panos ſymbolo Mythologi ſignatam voluerunt.

Quæ & Ethnicis inſigni miraculo ſignificatur.

CAPUT CXXXVII.

Crura Jesu, perinde ut latronum cruci itidem suffixorum, non franguntur.

EXOD. 12. 43, & seq. *Dixitque Dominus ad Moysen & Aaron, Hæc est religio Phasæ ..... In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis.*

Num. 9. 9, & seq. *Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens, Loquere filiis Israël, Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phasæ Domino in mense secundo, quarta decima die mensis ad vesperam: cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam usque mane, & os ejus non confringent; omnem ritum Phasæ observabunt.*

JOH. 19: 31, & seq. *Judæi ergo (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites; & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura .... Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.*

CAPUT CXXXVIII.

Latus Jesu perfoditur.

ZACH. 12. 10. *Et effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem, spiritum gratiæ & precum: & aspicient ad me quem confixerunt; & plangent eum planctu quasi super unigenitum; & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.*

JOH. 19. 33, & seq. *Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura; sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua ..... Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt.*

Apoc. 1. 7. *Ecce venit Jesus cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt: plangent se super eum omnes tribus terræ.*

CAPUT CXXXIX.

Jesu corpus pollinciunt & sepeliunt Joseph & Nicodemus.

ISA. 53. 9. *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua.*

MATTH. 27. 57, & seq. *Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, & qui ipse discipulus erat Jesu: hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus, & accepto corpore Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* Et Marc. 15. 42, & seq. Luc. 23. 50, & seq.

Joh. 19. 38, & seq. *Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Jesu: occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [566] - 538
PUBLIC DOMAIN

& aloës quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.

I. QUAM hic ex Isaia vaticinationem damus, obscurissima semper ab Interpretibus habita est. Mihi simplex illa & nativa videtur expositio, quam & Ebraica facile admittunt: *Et posuit cum impiis sepulcrum ejus, & cum Divite monumentum ipsius.* Vel, *in mortibus ipsius.* Jam clarissima sententia est: Mortem eo loco passus est Christus Jesus, quo afficiebantur scelerati supplicio, illicque idem quod alii sepulcrum erat habiturus: at in Josephi Arimathæi, hominis divitis conditorium, ipsius atque Nicodemi viri optimatis manibus corpus ejus illatum est. Egregie hæc conveniunt verbis Isaiæ. Interpretationem istam secuti sunt Munsterus, Clarius, & Vatablus, & Recentiorum magna pars. *Christo Jesu addicitur Isa. 53. 9.*

CAPUT CXL.

Jesu sepulcrum.

ISA. 11. 10. *In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum ejus gloriosum.*

Isa. 53. 9. *Et dabit impios pro sepultura, & divitem pro morte sua, eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.*

Thren. 3. 53. *Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me.*

Soph. 3. 8. juxta LXX. Διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον.

MATTH. 27. 59, 60. *Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda, & posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra.* Et Marc. 15. 46. Luc. 23. 52, 53. Joh. 19. 41, 42.

Cyrillus Hierosolymitanus Catech. 14. Ἐξῆς κεῖται τοῖς ἀκολουθίαν τῆς γραφῆς φησι, διὰ τοῦτο ὑπόμεινόν με, λέγει κύριος, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον· βλέπεις ὅτι ἔχει τόπον ἡ ἀναστάσεως προεῖδεν ὁ προφήτης μαρτύριον ὀνομαζόμενον; τίνι γὰρ τρόπῳ λόγῳ, μὴ κεῖται τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας ὁ τοῦ γολγοθᾶ καὶ τῆς ἀναστάσεως οἶδε ὁ τόπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ μὴ μαρτύριον; ἀλλ' ἴσως διὰ τὸν προφήτην τὸν εἰπόντα, εἰς ἡμέραν ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον· *Et deinde juxta eamdem Scripturæ connexionem dicit, Propterea expecta me, dicit Dominus, in diem resurrectionis meæ, in Martyrium. Vides & locum, in quo rediit ad vitam, Prophetam prænovisse, qui Martyrii nomen erat habiturus. Quanam enim ratione locus ille Golgothæ & Resurrectionis non appellatur Ecclesia, pro more reliquarum Ecclesiarum, sed Martyrium? At forsitan propter Prophetam, qui dixit, In diem resurrectionis meæ in Martyrium.* Et Eusebius De vita Constantini libr. 3. cap. 29. & libr. 4. cap. 40, 45, 46, 47. Athanasius in Apologetic. Hieronymus in Chronico, & alii.

I. HOC Sophoniæ prædictum sic repræsentavit Hieronymus, sui in Ebraicis præceptoris Judæi auctoritatem secutus: *Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum.* Exemplar Ebraicum habet, לעד, quod diversam recipit expositionem. Quidam vertunt, *ad spolium:* alii, *in futurum:* Jonathan, למדן, *ad judicandum.* At Septuaginta, εἰς μαρτύριον. Ita Aquila, & Theodotion, & Symmachus, teste Hieronymo: ita Syrus, & Arabs: ita Cyrillus uterque, & Theodoretus. Atqui his verbis eximia inest prædictio augusti illius & magnifici Templi, quod à Constantino Imperatore ad sepulcrum Christi, in monte Golgotha excitatum est, & Martyrium dictum; uti fuse narrat Eusebius in libris De vita Constantini. Porro nos supra in Propositione septima probavimus pertinere ad Christum, quæ commati huic apud Sophoniam subnexa sunt; unde existimare licet non temere nos facere, qui in eamdem sententiam hoc quoque conferamus. *Martyrium; Templum à Constantino ad sepulcrum Christi Jesu extructum; à Sophonia prædictum.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [567] - 539
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CXLI.

Jesus descendit ad Inferos, & Patriarchas inde educit.

PSALM. 67. 5, & seq. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus; iter facite ei qui ascendit super occasum: Dominus nomen illi. ..... Qui educit vinctos in fortitudine; similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris..... Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; accepisti dona in hominibus.*

Psalm. 106. 10, & seq. *Sedentes in tenebris & umbra mortis ..... eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum disrupit ..... Quia contrivit portas æreas, & vectes ferreos confregit ..... Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

Psalm. 141. 7, 8. *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis. Libera me à persequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ de custodia animam meam, ad confitendum nomini tuo; me expectant justi, donec retribuas mihi.*

Eccli. 24. 45. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino.*

Isa. 25. 7, 8. *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes: præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos: iste Dominus, sustinuimus eum, exultabimus & lætabimur in salutari ejus.*

Isa. 42. 6, 7. *Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 49. 8, 9. *Dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite, & his qui in tenebris, Revelamini.*

Isa. 53. 12. *Ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.*

Ose. 6. 3, 4. *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus in conspectu ejus. Sciemus, sequemurque ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum præparatus est egressus ejus, & veniet quasi imber nobis temporaneus & serotinus terræ.*

Ose. 13. 14. *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos: ero mors tua, o Mors; morsus tuus ero, Inferne.*

Zach. 9. 11, 12. *Tu quoque in sanguine*

MATTH. 12. 39, 40. *Generatio mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.*

Matth. 27. 52, 53. *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt: & exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam Civitatem, & apparuerunt multis.*

Joh. 12. 32. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*

Rom. 10. 6, 7. *Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere: aut, Quis ascendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis revocare.*

Eph. 4. 8, 9. *Propter quod dicit, Ascendens in altum captivam duxit captivitatem; dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.*

Col. 2. 15. *Et exspolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

Ebr. 2. 14. *Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini, & ipse similiter participabit eisdem; ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum.*

1. Petr. 3. 18, & seq. *Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus carne, vivificatus autem spiritu; in quo & his qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca.*

1. Petr. 4. 6. *Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est, ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [568] - 540
PUBLIC DOMAIN

teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Convertimini ad munitionem vincti ſpei; hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi.

I. *Chriſto Jeſu addicitur Pſalm. 67. 5, 7, 19.* II. *Chriſto Jeſu addicitur Iſa. 53. 12.* III. *Exponitur priſcorum Judæorum ſententia de Oſe. 13. 14.* IV. *Chriſto Jeſu addicitur Zach. 9. 11, 12.*

I. IN Chriſto Jeſu finem habuiſſe prophetiam, quam è Pſalmo ſexageſimo ſeptimo hic depromimus, teſtificatur Paulus in Epiſtola ad Epheſios, cujus verba quoque recitamus. Iis autem prædictum fuiſſe declarat deſcenſum Jeſu in inferiores partes terræ, quas Inferna loca, & Inferos appellamus; aſcenſum ejus in cœlum, & donorum Spiritus ſancti erogationem. Atqui vaticinio hoc in ſuam ſententiam abuti haudquaquam fuiſſet auſus, niſi in Meſſia eventum ejus communi Judæorum conſenſione expectari ſciſſet. Quod iterum iterumque monui. Itaque priſci Judæi in Schemoth Rabba, aliiſque vetuſtis monumentis Meſſiæ applicant iſthæc indidem petita: *Venient legati ex Ægypto.* Nos quoque paulo ſuperius in Apoſtolis & Diſcipulis Chriſti completa hæc oſtendimus: *In eccleſiis benedicite Deo Domino de fontibus Iſraël,* & quæ iis ſubnexa ſunt. *Chriſto Jeſu addicitur Pſalm. 67. 5, 7, 19.* Pſalm. 67. 32. Pſalm. 67. 27, & ſeq.

II. Ad aliud vero teſtimonium, ex Iſaiæ quinquageſimo tertio capite petitum quod attinet, ſatis jam ſuperque probavimus totum id Meſſiam prænuntiare. Hoc vero commate Patriarcharum liberationem ex inferis ſignari vincimus his argumentis. Dico primum eorum animos qui mortem effugerunt, *Spolia* in Codicibus ſacris appellari. Jeremias non ſemel: *Sed erit tibi anima tua* לשלל, *in ſpolium.* Meminerimus præterea Iſaiæ octavo capite nomen hoc Meſſiæ inditum eſſe: *Accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari:* ſuis enim locis à me probatum eſt ad Meſſiam iſtud ſpectare. Fortes à Meſſia ſpoliati quinam ſint, docet nos Apoſtolus in Epiſtola ad Coloſſenſes: *Et exſpolians Principatus & Poteſtates traduxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo.* Poteſtates appellat, & in Epiſtola ad Epheſios: *Principes mundi rectores tenebrarum harum,* quos Iſaias fortes appellaverat. Mortis quoque & Orci fortitudo prædicatur in Cantico: *Fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio.* Et in Pſalmis: *Quis eſt homo qui vivet & non videbit mortem, eruet animam ſuam de manu inferi?* Ex his colligere promtum eſt ſpolia illa fortium, quæ dividenda prædicit Iſaias, animos eſſe ex inferis locis à Chriſto Jeſu eductos, & in cœlum evectos; tum & animos vivorum hominum, laqueis peccatorum & Dæmonum tyrannide exemtos; atque eos etiam qui corpora ſua ſubiere rurſum, poſtquam mortem pertulit Chriſtus. Profecto in veteri Judæorum libro Siphre, & in Gemara libri Sotah, torquentur hæc ad allegoriam, verum nullis ſubnixam rationibus, & quam Aben Ezra refellit: cum nos noſtram Scripturæ conſenſu tueamur. Parata ergo nobis eſt ad explodendum Abrabanielem ratio, qui quod bella non geſſerit Jeſus Dominus, minime hæc in eum quadrare contendit; quaſi κατὰ λέξιν ſumenda ſint; quod ne à ſuis quidem factum congerronibus ſcire debuit. *Chriſto Jeſu addicitur Iſa. 53. 12.* Jerem. 39. 18. & 45. 5. Iſa. 8. 1, 3. Col. 2. 15. Eph. 6. 12. Cant. 8. 6. Pſalm. 88. 49.

III. De Oſeæ oraculo, quod è decimo tertio capite excerpſimus, tantum hoc dicam, ſic illud intelligi & explicari in Bereſith Rabba R. Moſis Hadarſan, quemadmodum hic à nobis intelligitur. Quo loco quoniam doctrina de Meſſiæ deſcenſu ad inferos & captivorum liberatione, noſtræ doctrinæ perſimilis continetur, utile fuerit totum exponere. Ait R. Joſue ben Levi, ſe Meſſia filio Davidis comitatum, abiiſſe cum Kippod, Angelo mortis, Gehennæ præfecto, quoad ad portas Gehennæ perventum eſt: captivos autem illuc detruſos, viſo Meſſiæ lumine, ſummis eum excepiſſe lætitiis, ſperantes futurum, ut ab eo tantis tenebris eximerentur, juxta hoc effatum Oſeæ: *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos:* & illud Iſaiæ: *Et redemti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum: gaudium & lætitiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus:* Sion autem Paradiſum illic ſignificare. Tum paulo poſt addit ſeptem nominibus appellari Gehennam, quorum primum eſt, שאול, hoc eſt, *Orcus*, ὁ ᾅδης: deinde גיהנם, *Gehenna*: באר שחת, *puteus perditionis*: דומה, *ſilentium*: טיט היון, *lutum cœni*: צלמות, *umbra mortis*: ארץ התחתית, *terra inferior.* Ex quibus nominibus noſcitur quomodo pleraſque Scripturæ ſanctæ ῥήσεις intellexerint veteres Judæi. *Exponitur priſcorum Judæorum ſententia de Oſe. 13. 14.* Oſe. 13. 14. Iſa. 35. 10.

IV. Poſtremo cum in Propoſitione ſeptima demonſtraverim, nonum comma ac decimum capitis noni Zachariæ ad Meſſiam eſſe referenda, ne Judæis quidem diſſentientibus; eademque in Jeſu eveniſſe, juxta Evangeliſtarum teſtimonia; plane conſe- *Chriſto Jeſu addicitur Zach. 9. 11, 12.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [569] - 541
PUBLIC DOMAIN

ctarium eſt undecimum quoque ac duodecimum comma, una ſerie prioribus connexa, in Chriſto Jeſu fuiſſe completa.

CAPUT CXLII.

Jeſus reviviſcit.

PSALM. 3, 6. *Ego dormivi, & ſoporatus ſum, & exurrexi, quia Dominus ſuſcepit me.*

Pſalm. 15. 9, & ſeq. *Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultavit lingua mea: inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo; delectationes in dextera tua uſque in finem.*

Pſalm. 29. 1, & ſeq. *Exaltabo te, Domine, quoniam ſuſcepiſti me, nec delectaſti inimicos meos ſuper me. Domine Deus meus, clamavi ad te, & ſanaſti me. Domine, eduxiſti ab inferno animam meam; ſalvaſti me à deſcendentibus in lacum.*

Pſalm. 40. 9, & ſeq. *Verbum iniquum conſtituerunt adverſum me. Numquid qui dormit, non adjiciet ut reſurgat? Etenim homo pacis meæ, in quo ſperavi, qui edebat panes meos, magnificavit ſuper me plantationem. Tu autem Domine, miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam eis.*

Pſalm. 48. 16. *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferni, cum acceperit me.*

Pſalm. 55. 12, 13. *In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi: quoniam eripuiſti animam meam de morte, & pedes meos de lapſu.*

Pſalm. 70. 20. *Quantas oſtendiſti mihi tribulationes multas & malas, & converſus vivificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me!*

Pſalm. 87. 5. *Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum, factus ſum ſicut homo ſine adjutorio, inter mortuos liber.*

Pſalm. 114. 3, & ſeq. *Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni invenerunt me ..... Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi: quia eripuit animam meam de morte, oculos meos à lapſu.*

Pſalm. 141. 7, 8. *Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus ſum nimis. Libera me à perſequentibus me, quia confortati ſunt ſuper me. Educ de cuſtodia animam meam, ad confitendum nomini tuo: me expectant juſti, donec retribuas mihi.*

Pſalm. 142. 11, 12. *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, propter nomen tuum, Domine, vivificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in miſericordia diſperdes inimicos meos,*

MATTH. 12. 39, 40. *Qui reſpondens ait illis, Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Jonæ prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Et Matth. 16. 4. Luc. 11. 29.

Matth. 16. 21. *Exinde cæpit Jeſus oſtendere Diſcipulis ſuis, quia oporteret eum ire Jeroſolymam, & multa pati à Senioribus, & Scribis, & Principibus Sacerdotum, & occidi, & tertia die reſurgere.* Et Matth. 17. 9, 22. & 20. 17, & ſeq. Marc. 8. 31. & 9. 8, & ſeq. & 10. 34. Luc. 9. 22. & 18. 31, & ſeq.

Matth. 26. 32. *Poſtquam autem reſurrexero, præcedam vos in Galilæam.* Et Marc. 14. 28.

Matth. 27. 52, 53. *Et multa corpora Sanctorum qui dormierant, ſurrexerunt: & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem ejus, venerunt in ſanctam Civitatem.*

Matth. 27. 62. & ſeq. *Altera autem die, quæ erat poſt Paraſceven, convenerunt Principes Sacerdotum & Phariſæi ad Pilatum, dicentes, Domine, recordati ſumus, quia ſeductor ille dixit adhuc vivens, Poſt tres dies reſurgam. Jube ergo cuſtodiri ſepulcrum uſque in diem tertium: ne forte veniant Diſcipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit noviſſimus error pejor priore.*

Matth. 28. 5, & ſeq. *Reſpondens autem Angelus dixit mulieribus, Nolite timere, vos, ſcio enim quod Jeſum qui crucifixus eſt quæritis: non eſt hic; ſurrexit enim, ſicut dixit. Venite, & videte locum, ubi poſitus erat Dominus. Et cito euntes dicite Diſcipulis ejus quia ſurrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis. Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare Diſcipulis ejus. Et ecce Jeſus occurrit illis, dicens, Avete. Illæ autem acceſſerunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.* Et Marc. 16. 5, & ſeq. Luc. 24. 5, & ſeq.

Luc. 24. 45, 46. *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die.*

Joh. 2. 19, & ſeq. *Reſpondit Jeſus, & dixit eis, Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Judæi, Quadraginta & ſex annis ædificatum eſt Templum hoc,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [570] - 542
PUBLIC DOMAIN

& perdes omnes qui tribulant animam meam.

Iſa. 25. 8. *Præcipitabit mortem in ſempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi ſui auferet de universa terra, quia Dominus locutus eſt.*

Oſe. 6. 3, 4. *Vivificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & vivemus in conſpectu ejus. Sciemus, ſequemurque, ut cognoſcamus Dominum: quaſi diluculum præparatus eſt egreſſus ejus, & veniet quaſi imber nobis temporaneus & ſerotinus terræ.*

Oſe. 13. 14. *Ero mors tua, ô Mors: morſus tuus ero, Inferne.*

Jon. 2. 1, & ſeq. *Et erat Jonas in ventre piſcis tribus diebus & tribus noctibus, & oravit Jonas ad Dominum Deum ſuum de ventre piſcis ..... Et dixit Dominus piſci, & evomuit Jonam in aridam.*

Soph. 3. 8. *Quapropter, expecta me, dicit Dominus, in die reſurrectionis meæ in futurum, quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna.*

& tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de Templo corporis ſui. Cum ergo reſurrexiſſet à mortuis, recordati ſunt Diſcipuli ejus, quia hoc dicebat, & crediderunt Scripturæ, & ſermoni quem dixit Jeſus.

Joh. 10. 17, & ſeq. *Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum ſumam eam. Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à meipſo, & poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo.*

Joh. 20. 14, & ſeq. *Hæc cum dixiſſet, converſa eſt retrorſum, & vidit Jeſum ſtantem, & non ſciebat quia Jeſus eſt. Dicit ei Jeſus, Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa exiſtimans quia hortulanus eſſet, dicit ei, Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi ubi poſuiſti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Jeſus, Maria. Converſa illa dicit ei, Rabboni (quod dicitur, Magiſter) ..... Cum ergo ſero eſſet die illo, una ſabbathorum, & fores eſſent clauſæ, ubi erant Diſcipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jeſus, & ſtetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hoc dixiſſet, oſtendit eis manus & latus.*

Act. 1. 1, & ſeq. *Primum quidem ſermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jeſus facere & docere, uſque in diem qua præcipiens Apoſtolis per Spiritum ſanctum, quos elegit, aſſumtus eſt; quibus & præbuit ſeipſum vivum poſt paſſionem ſuam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei.*

Act. 1. 21, 22. *Oportet ergo ex his viris, qui nobiſcum ſunt congregati in omni tempore quo intravit & exivit inter nos Dominus Jeſus, incipiens à baptiſmate Johannis, uſque in diem qua aſſumtus eſt à nobis, teſtem reſurrectionis ejus nobiſcum fieri unum ex iſtis.* Et Act. 4. 10. & 5. 30. & 17. 3. & 26. 23. Rom. 6. 4, 9. & 7. 4. & 8. 11, 34. & 10. 9. & 14. 9. & 1. Cor. 6. 14. & 2. Cor. 5. 15. Gal. 1. 1. Eph. 1. 20. Phil. 3. 10. Col. 2. 12. & 1. Theſſ. 1. 10. & 4. 13. & 2. Tim. 1. 10. & 2. 8. & 1. Petr. 1. 3, 21. & 3. 22.

Act. 2. 24, & ſeq. *Quem Deus ſuſcitavit ſolutis doloribus inferni, juxta quod impoſſibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eum, Providebam Dominum in conſpectu meo ſemper; quoniam à dextris eſt mihi, ne commovear. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultavit lingua mea; inſuper & caro mea requieſcet in ſpe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, & replebis me jucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus eſt & ſepultus; & ſepulcrum ejus eſt apud nos uſque in hodiernum diem. Propheta igitur cum eſſet, & ſciret quia jurejurando juraſſet illi Deus de fructu lumbi ejus ſedere ſuper ſedem ejus, pro-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [571] - 543
PUBLIC DOMAIN

videns locutus est de resurrectione Christi, quia nempe derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. Hunc Jesum resuscitavit Deus; cujus omnes nos testes sumus.

Act. 3. 15. Auctorem vero vitæ interfeciſtis, quem Deus ſuſcitavit à mortuis; cujus nos teſtes ſumus.

Act. 4. 33. Et virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Jeſu Chriſti Domini noſtri.

Act. 10. 40, 41. Hunc Deus ſuſcitavit tertia die, & dedit eum manifeſtum fieri, non omni populo, ſed teſtibus præordinatis à Deo, nobis qui manducavimus, & bibimus cum illo, poſtquam reſurrexit à mortuis.

Act. 13. 30, & ſeq. Deus vero ſuſcitavit eum à mortuis tertia die: qui viſus eſt per dies multos his qui ſimul aſcenderant cum eo de Galilæa in Jeruſalem, qui uſque nunc ſunt teſtes ejus ad plebem. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt; quoniam hanc Deus adimplevit filiis noſtris, reſuſcitans Jeſum, ſicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod autem ſuſcitavit eum à mortuis, amplius jam non reverſurum in corruptionem ita dixit, Quia dabo vobis ſancta David fidelia. Ideoque & alias dicit, Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem. David enim in ſua generatione, cum adminiſtraſſet voluntati Dei, dormivit, & appoſitus eſt ad patres ſuos, & vidit corruptionem. Quem vero Deus ſuſcitavit à mortuis, non vidit corruptionem.

Rom. 4. 24, 25. Et propter nos quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.

1. Cor. 15. 3, & ſeq. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum Scripturas, & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas: & quia viſus eſt Cephæ, & poſt hoc Undecim. Deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul, ex quibus multi manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde viſus eſt Jacobo, deinde Apoſtolis omnibus. Noviſſime autem omnium, tanquam abortivo viſus eſt & mihi. ..... Si autem reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra: invenimur autem & falſi teſtes Dei, quoniam teſtimonium dixi-mus adverſus Deum, quod ſuſcitaverit Chriſtum; quem non ſuſcitavit, ſi mortui non reſurgunt..... Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium.

1. Petr. 3. 18, & ſeq. Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, juſtus pro injuſtis, ut nos offerret Deo; mortificatus quidem

dem carne, vivificatus autem spiritu..... qui est in dextera Dei deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur.

I. *Favent Judæi quidam sententiæ Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam.* II. *Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum.* III. *Secundum argumentum.* IV. *Refellitur Salmasii sententia de Christi sepulcro.* V. *Tertium argumentum.* VI. *Falsum est rediisse ad vitam Aristeam Proconnesium,* VII. *vel Cleomedem Astypalæensem,* VIII. *vel Hermotimum Clazomenium,* IX. *vel Epimenidem Cretensem,* X. *vel mulierem ἄπνουν, Heraclidis libro peculiari celebratam,* XI. *vel Erem Pamphylium Harmonii filium,* XII. *vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus, vel alios complures à Veteribus celebratos.*

Favent Judæi quidam sententiæ Christianorum super Christi Jesu reditu ad vitam. Joseph. Antiq. libr. 18. cap. 4.

I. IN fronte disputationis hujus notandum est, nihil esse in hac caussa, quamobrem Judæis Christiana doctrina invidiosa esse debeat, cum popularis eorum Josephus, in celeberrima illa de Christo Jesu θεοσχεῖ hæc scripserit: ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μύρια θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων. *Post triduum enim redivivus ipsis apparuit, cum divini Prophetæ hæc aliaque innumera prodigia de eo nuntiassent.* Cumque vetustissimus præterea ac celeberrimus doctor eorum & Princeps R. Jehuda Haccadosch, in libro R. Abrahami, qui גלי רזיא, hoc est *Revelans arcana*, inscribitur, sic differat: *Post triduum vero anima Messiæ ad corpus suum revertetur, & exibit ex illo lapide, in quo erit sepultus; sicut dictum est Exod. 33. Ecce locus est apud me, stabis super petram: cumque transierit gloria mea, ponam te in foramine petræ.* Quibus ex fide Galatini propositis, nunc argumenta Adversariorum diluamus.

Refelluntur argumenta Adversariorum. Primum argumentum. Matth. 28. 11. & seq.

II. Scribit Matthæus, reverso ad vitam Jesu, & aperto sepulcro, milites custodiendo ei appositos, rem Principibus Sacerdotum nuntiasse; qua accepta hos habuisse senatum, & de communi sententia subornasse pecunia milites, qui dicerent, sibi sopitis & somno oppressis noctu subtractum fuisse corpus Jesu ab ipsius Discipulis: quæ confessio quoniam fraudi militibus esse poterat, ut pote stationis desertoribus, si ad Præsidem perveniisset, culpam se præstaturos Sacerdotes promisisse; paruisse milites, remque ita in vulgus dissipatam ad illam diem fuisse. Hinc adversus Christianos conflatur argumentum, quasi commentitia sit Christi Jesu à morte suscitati historia. At prorsus hebes esse telum hoc & plumbeum ostendet narratio rerum simplex, sed attente perspecta. Mortuum Christi corpus linteis involutum, monumento novo & in petra excisso illatum est. Saxum ingens ad ostium monumenti advolutum. Et quoniam Christus, dum viveret, de futuro suo post tres dies ad vitam reditu verba quædam jecerat, postulant à Pilato Principes Sacerdotum & Pharisæi, ut custodes apponantur sepulcro usque ad diem tertium, ne Discipuli ipsius subrepto clanculum corpore, vitam eum recepisse fingant, atque ita illudant credulitati plebis, nefariumque & damnosum errorem in vulgus spargant. Annuit Pilatus: obsignant illi lapidem sepulcro impositum, & custodes addunt. At die tertio editus est terræ motus ingens, Christo Jesu revivisscente, & Angelus cœlo lapsus revoluto lapide vacui sepulcri ostium patefecit. Quo viso consternati metu custodes, ac prope examines corruerunt. Horum nonnulli in Urbem reversi, ad Principes Sacerdotum de iis rebus retulerunt. Interea vero alia quoque sepulcra patuerunt, sanctorumque hominum corpora vita functa ac sepulta, postquam revixit Christus, rediviva & ipsa Hierosolymis apparuerunt. Hæc Matthæus: quæ, Deo sic disponente, ita contigerunt, ut fidem ipsa ex sese ab Adversariis extorquere, & omnem pertinaciam frangere possint. Nam primum positum est corpus Jesu in sepulcro novo, in quo nondum ullum fuerat conditum, *Ne post resurrectionem*, inquit Hieronymus, *cæteris corporibus remanentibus resurrexisse alius fingeretur.* Pollicitatio Christi de futuro suo ad vitam reditu, Judæorum excitavit diligentiam ad præcavendas fraudes. Cum ergo sepulcrum obsignarint, custodes apposuerint, modisque omnibus caverint, ne fraus sibi fieret à Christi Discipulis, eadem opera caverunt, ne factam sibi fraudem caussari possent, postquam vere Christus revixisset. Qui cum revixerit, minime jam iis competit de dolo malo actio vel exceptio. Hæc enim ita fieri Deus voluit, μή πως, inquit Chrysostomus μέλλῃ λυμαίνεσθαι τὴν τῆς ἀναστάσεως λόγον. *Ne quis doctrinam hanc de reditu ad vitam labefactare possit:*

Hier. in Matth. 27. 60.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [573] - 545
PUBLIC DOMAIN

Quam facultatem non aliis ſolum, ſed & ſibi ipſi præciderunt. *Quanto enim amplius reſervatur* Chriſti corpus, *tanto magis reſurrectionis virtus oſtenditur.* Verba ſunt Hieronymi. Strenue ſane & acute argumenta hæc adverſus Judæos urget Chryſoſtomus; quem ſi quis conſulat, operæ fructum feret. Neque vero latenter monumento Jeſus erepit: magno res agitur apparatu: terra movetur: cœlo deſcendit Angelus, & orto jam die ſepulcrum reſerat. Ad ea pavore ingenti conſternantur cuſtodes: nonnulli etiam rem apud Sacerdotes teſtificantur. En teſtes locupletes, & nulli exceptioni obnoxios. Nec credibile eſt hæc Matthæum confinxiſſe; nam quo tempore ea ſcribebat, complures ſupererant portentorum illorum vel oculati teſtes, vel auriti. Quis putet præterea Apoſtolos, viros ſimplices, rudes, imperitos, meticuloſos etiam, & ad ſatellitum adventum, vel ad ancillæ vocem paulo ante trepidantes, tantum auſos eſſe facinus, ut corpus Chriſti Jeſu ſubriperent, & deceptis cuſtodibus toti Synedrio os ſublinerent? Quis credat tantum ipſis ſuperfuiſſe otii, ut ingentem lapidem ſepulcri oſtio appoſitum amovere, & ſudarium ac inſtitas corpori Chriſti unguentis delibuto inhærentes explicare & disjungere poſſent, dum prope erant ſemiſomni ſatellites, quos vel leviſſimum murmur poterat excitare? Recte Sedulius:

Hier. in Matth. 27. Chryſoſt. in Matth. 27.

Anne beati
Corporis ablator, velocius eſſe putavit
Solvere contectum, quam devectare ligatum,
Cum mora ſit furtis contraria?

Quæ & à Chryſoſtomo eleganter tractata ſunt. Quis adeo inſaniſſe cenſeat Apoſtolos, ut nullo propoſito operæpretio fraudem univerſo hominum generi, ſibique ipſis ſtruere vellent, & vitam pro mendacio, cujus erant ſibi conſcii, & fictitia religione paciſci ac profundere? Quis fingat ſibi, tot homines in periculoſum adeo flagitium, cujuſmodi erat raptio corporis Chriſti, falſamque de eo redivivo opinionem ſpargendam conſpiraſſe? Ad hæc incallide prorſus excogitatum eſt commentum illud de cuſtodum ſomno: nam quomodo ſopiti homines deprehendere per ſomnum potuerunt corpus Jeſu ab Apoſtolis fuiſſe ſubreptum? Qui id reſciverunt, quod inſciis ipſis & incautis factum eſt? Denique quod de redivivis ſanctorum corporibus & in Urbe viſis Matthæus prodidit, eſt ejuſmodi, ut multos extitiſſe neceſſe ſit portenti hujus conſcios ac memores, cum ſcriptis mandaretur. Quapropter veriſimile non eſt, pudori ſuo tam male conſuluiſſe Matthæum, ut ſtolidum adeo craſſumque configeret mendacium, quod promtum fuiſſet unicuique refellere.

Chryſoſt. in Matth. 28.

Ad ſtolidam majorum ſuorum fabulam, ſtolidiorem hanc adjecerunt Judæi recentiores, corpus Chriſti ab Apoſtolis furto ſublatum, & in proximis locis occultum, non multo poſt per Pontificum excurſores & emiſſarios fuiſſe repertum. Nam quo id auctore referunt, quod Veterum nullus ſcriptis mandavit? Cur palam ſpectandum non propoſuerunt corpus, quo conſpecto rumor omnis de redivivo Chriſto conticuiſſet?

Secundum argumentum.

III. Erunt fortaſſe, qui dicant Apoſtolos ad ſepulcrum cuniculos egiſſe, ſuffoſſaque humo corpus Chriſti ſubtraxiſſe: qua arte facile fuerit cuſtodes fallere. At repugnat Matthæus, cum ait finxiſſe Pontifices ſubreptum fuiſſe corpus Chriſti dormientibus cuſtodibus: nam ſi per cuniculos ablatum eſt, etiam vigilantibus cuſtodibus fieri id potuit, neque ad hujuſmodi fabulam recurrere neceſſe fuit. Eæ præterea fuerunt anguſtiæ temporis, ut per eas è longinquo agi potuiſſe cuniculos, tantumque terræ egeri, quantum neceſſe fuit, haudquaquam credibile ſit. Verum his omiſſis, una reſponſione totum hoc refellitur. Aio enimvero ὑπόθεσιν fuiſſe ſolum hoc, ipſumque adeo Chriſti ſepulcrum in rupe fuiſſe inciſum, vel potius fuiſſe rupem ipſam ferro excavatam: ita ut per ſubterraneos meatus penetrare illuc, res fuerit immenſi operis & temporis. Quamvis enim diſcamus ex Joſepho, cuniculis perfoſſum fuiſſe aliquando Hieroſolymitanum ſolum; puta obſidente Urbem Herode, & deinde Tito, & in ſeditione Manahemi; quod & multo poſt à Salahoddino Urbem oppugnante factum diſcimus ex Abulfaragio: & quamvis ſcriptum reliquerit Philo Senior in Hieroſolymæ deſcriptione, & Ariſtæus in libro De legis Moſaicæ interpretatione, è fonte Templi derivatas fuiſſe & diſtributas aquas per ſubterraneos canales & occultas fiſtulas; quamvis denique molle ac foſſile terrenum fuiſſe demus in aliquibus Hieroſolymæ locis: at neque hujuſmodi fuiſſe Golgothæ montis ſolum, aut horti cui inerat ſepulcrum Chriſti, certiſſimum eſt; nec tantum otii aut audaciæ fuit Apoſtolis, ut per duram ſilicem tam longos agere cuniculos poſſent; & manifeſta in ſuffoſſa rupe extitiſſent furti indicia, quæ nulla arte, vel humo ingeſta, vel infartis lapidibus

Joſeph. De bell. Jud. libr. 1. cap. 13. & libr. 2. cap. 17, & libr. 6. cap. 30, & libr. 7. cap. 20. Abulfar. Hiſt. Orient. Dyn. 9. Phil. apud Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 37. Ariſt. apud Euſeb. Præp. libr. 9. cap. 38.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [574] - 546
PUBLIC DOMAIN

& cæmentis celari potuiſſent ab Apoſtolis; quæque Judæorum Principes ad patefaciendam fraudem, refoſſa ſcrobe, palam haud dubie feciſſent; neque abſurdam ſuam de cuſtodum ſopore calumniam vulgaſſent.

Refellitur Salmaſii ſententia de Chriſti ſepulcro.

IV. Sed audiamus contradicentem Salmaſium. Ait ille Domini Jeſu ſepulcrum, cryptam fuiſſe in terra excavatam, lapide ſtratam, & inædificatam, concameratam deſuper, & foramine in medio fornice apertam, quod injecto extrinſecus lapide clauderetur. Itaque in horto, cui inerat Domini monumentum, rupem fuiſſe negat ullam, ſed ſubactam humum, qualem horti eſſe oportuit. Quæ Brocardus Monachus, cæterique recentiores ſecus narrant, tanquam falſa aut ſuſpecta repudiat; Bellonium affirmare dicens, Templum ſepulcro Chriſti impoſitum in plano ſitum eſſe, non in monte. In quibus ſane turpiſſime ſe dat vir apprime cæteroquin literatus. Nam primum conſtat Hieroſolymam ſaxoſam eſſe, & rupibus impoſitam. Teſtis Strabo, qui Hieroſolymorum ſolum ait eſſe πετρῶδες καὶ ὑπόπετρον. Teſtis Hieronymus, qui Hieroſolymam *totius provinciæ deterrimam eſſe, & ſaxoſis montibus aſperari* docet. Wilbrandus Oldenburgenſis, qui Terram ſanctam adiit anno Domini milleſimo ducenteſimo undecimo, *Conſcendimus*, inquit, *montana Hieruſalem, quæ ſunt admodum alta, lapidoſa, & aſperrima; & quod mirabile eſt, multum vini, olei, & frumenti afferentia.* Teſtes & peregrinatores univerſi, quicunque Urbem hanc luſtrarunt. In his Bellonius ipſe, cujus auctoritatem Salmaſius prætendit. Tradit is ſcrupoſis inſidere montibus Hieroſolymam, quorum magna pars jam inde à vetuſtis temporibus hominum labore complanata & æquata, & aggeſta humo contecta, frugibus ferendis idonea facta ſit. Hujuſmodi fuiſſe hortum illum Joſephi Arimathæenſis, cujuſmodi loca vicina omnia, haud dubium eſt, ὑπόλιθον nempe, ſed comportata ad aliquantam altitudinem terra, culturæ idoneum. Idcirco λιθώδη, & ψαμαθώδη χαμόνιον, *lapidoſum & arenoſum lectum*, appellat Nonnus Chriſti ſepulcrum. Brocardi vero fidelis & diligentis ſcriptoris, res non fando auditas, ſed ſibi viſas exponentis, reliquorumque omnium ipſi ſuffragantium auctoritatem nullo probabili argumento rejicere, quod facit Salmaſius, hominis non eſt ſatis æqui, reſque ex merito penſitantis. Nam quod ii de duplici crypta ſepulcri Jeſu referunt, id hodieque viſitur, & nos ab oculatis teſtibus & fide dignis pleriſque accepimus. Præcipua eſt & intima, in qua reconditum fuit Chriſti corpus: extima altera, & tanquam aditus ad aliam, & veſtibulum. Angeli Sacellum appellant, quod illic Angelus revixiſſe Chriſtum mulieribus nuntiarit. Johannes Phocas in Deſcriptione ſacrorum locorum Palæſtinæ, quam anno quinto & octogeſimo ſupra centeſimum & milleſimum perluſtravit: τὸ δὲ εἰς τάφον ζηματίσαν σπήλαιον τῷ δεσποτικοῦ σώματός ὅτι διπλοῦν, ἓν μὲν τοῦ ἐνὶ ὑπίκειται ὁ ἀποκυλισθεὶς λίθος, λευκοῖς μαρμάροις περιφερεσυρύμενος. ἐν ᾧ τοῦ ἑτέρου μέρους τοῦ πρὸς τὸ ἀρκτῶον ὁ λίθος λελάξθυται, τῷ ἰσοπέδου πάτου ὑπερανέχων ὡσεὶ πῆχυν ἕνα, ἐν ᾧ νεκρὸς καὶ γυμνὸς ὁ τῆς ζωῆς ἀνατεθεὶς δοτήρ. *Specus autem, quod dominico corpori ſepulcri uſum præbuit, duplex eſt: & in uno quidem jacet revolutus lapis, candido marmore circumſeptus; in altera parte, verſus Boream, lapis ferro exciſus, uno circiter cubito ſupra pavimenti ſolum eminet, in quo mortuus & nudus vitæ dator depoſitus eſt.* Accuratiſſimam ſpeluncæ utriuſque, totiuſque ædificii deſuper exſtructi deſcriptionem, formis expreſſam edidit Bernardinus Amicus Franciſcanus; ut non magis de ea re, quam de Hieroſolyma ipſa dubitare liceat. Scriptor antiquus Itinerarii Hieroſolymitani, quem Brocardo opponit Salmaſius, unius quidem cryptæ meminit, ejus nempe in qua poſitum eſt corpus Chriſti, ſed illuc per aliam penetrari non negat: tantum ait: *Inde quaſi ad lapidem miſſum eſt crypta, ubi corpus ejus poſitum fuit.* De ſitu vero Templi ſepulcro impoſiti, quod diſputat Salmaſius ex teſtimonio Bellonii, in plano ſitum eſſe, non in monte, quid ad rem pertineat, non intelligo: nam quod inde colligit, in rupe inciſum non fuiſſe Chriſti ſepulcrum, minime ſequitur. Bellonius ſtrictim ſe hæc cauſſa brevitatis fatetur attigiſſe. At Bernardinus Amicus, aliique ſexcenti, unius hujuſce Templi ſeptis, ſepulcrum Chriſti, cryptaſque alias in rupe excavatas, quædam etiam loca infra Templi ſolum depreſſa, & ipſum Calvariæ montem contineri referunt, & montem hunc conſcendi gradibus octodecim, quorum aliquot in rupe ſunt exciſi. Cum Templum exſtrueretur, ad aream ædificii æquandam, partem aliquam Golgothæ montis cædi oportuit, ut optime notavit Petrus Vallenſis; ſed magna tamen ejus pars ſupereſt, Templi ejuſdem ambitu comprehenſa. Brocardus: *Mons calvariæ, in quo Dominus crucifixus eſt, diſtat à loco ſepulcri centum & octo pedibus, & eſt aſcenſus à ſuperficie pavimenti Eccleſiæ, ad locum ubi crux rupi infixa fuit, viginti octo pedum.* Scribe, *XVIII. pedum.* Nec multo poſt: *Non longe ab hoc loco, ubi Chriſtus flagris cæſus eſt, deſcenditur per XLVIII. gradus ad locum ubi Helena invenit crucem Domini defoſſam.* Anonymus ab Allatio editus, in Deſcriptione Hieroſolymorum: ἡ ἓξ ἀριστερὰ τῶ βήματος τῶ ἁγίω τάφω ἀναβαίνῃ

Salmaſ. in Solin. p. 1209, & ſeq.

Strab. libr. 16. Hier. in Iſa. 50. Wilbr. Old. Itiner. Terr. ſanct.

Bellon. Obſerv. libr. 2. cap. 81.

Nonn. in Joh. 19. 42. & 20. 1.

Bern. Amic. Tractat. De ædific. Terræ ſanct.

Petr. Vall. Tom. 1. Broc. Deſcr. Terræ ſanct.

σκαλόνια ιε'. καὶ σεβαίνει εἰς τὸ γολγοθᾶ. *Sinistra Bematis ſancti Sepulcri aſcendit gradus quindecim, & ingreditur Golgotham.* Ubi legendum, ni fallor, σκαλόνια μ'. Epiphanius Hagiopolita ſcribit illuc aſcendi gradibus triginta ſex; ſed tum fortaſſe aliis ſcalis in Golgotham evadebatur. Denique Wilbrandus Oldenburgenſis: *Et ſciendum quia mons Calvariæ, qui modicus eſt, ut quidam colliculus, intra parietes Eccleſiæ continetur.*

Quinetiam Salmaſius verba Evangelii manifeſto ſibi adverſa, ſententiæ ſuæ accommodare tentat. Nam quod ſcribit Marcus, monumentum Chriſti fuiſſe λελατομημένον ἐκ πέτρας, perperam ait redditum fuiſſe à Vulgato Interprete: *Quod erat exciſum de petra:* vel ut aliis placet, *de rupe.* Petram quidem fatetur olim rupem ſignificaſſe, at à mediæ ætatis ſcriptoribus pro cæmentitio & οἰκοδομικῷ lapide uſurpatum. Ego vero aio vocem hanc, apud auctores Græcos & Latinos, Evangeliſtarum ætati ſuppares, pro rupe fuiſſe acceptam. Nec aliam obtinet ſignificationem apud Evangeliſtas ipſos, qui ſententiarum, dictionumque ſuarum certiſſimi Interpretes haberi debent. Prudens ille ædificator, quem Chriſtus fundamentum poſuiſſe aiebat ὅτι τὴν πέτραν, ſuper rupem domum exſtruxiſſe utique cenſendus eſt. Petrum petræ, hoc eſt rupi immobili comparabat, cum ſuper eum Eccleſiam ſuam ædificaturum ſe pollicebatur. Petras, hoc eſt, rupes, moriente Chriſto, ſciſſas Evangeliſta tradidit. Petram illam, cujus fluenta in deſerto potaſſe Iſraëlitas ſcribit Paulus, non cæmentitium & οἰκοδομικὸν lapidem fuiſſe conſtat. Addit Salmaſius dicendum fuiſſe λελατομημένον ἐκ τῆς πέτρας, ſi exciſum intellexiſſet ex rupe quæ inibi fuiſſet. Si præfixus articulus certum quid ſemper notat, rem profecto conficit Matthæus, qui ſic habet: ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, nam certam quamdam petram ſignificari neceſſe eſt. Verum nego eam ſemper eſſe vim articuli. Cum ait apud Matthæum Chriſtus Jeſus de cauto illo ædificatore: ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησε τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν, an certam aliquam petram intellexit? In parabola de ſeminatore, cum dixit Chriſtus ſemina quædam cecidiſſe ἐπὶ τὴν πέτραν, num petram quamdam his verbis notatam voluit? Quemadmodum autem non certum quid ſemper notat additus articulus, ita non incertum quid & indefinitum & ἀπαρέμφατον notatur ſemper, cum omittitur. Obvia ſunt paſſim exempla. Sed ut à Novo Teſtamento non diſcedamus, Genealogiam Chriſti pertexens Matthæus iiſdem nominibus indiſcriminatim addit & demit articulum: Ἀβραὰμ ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ. Ἰσαὰκ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. En tibi Iſaaci nomen articulo auctum & multatum, cum certa tamen perſona eadem utrobique ſignetur. Matthæus alibi de Gabriele Angelo: ἄγγελος κυρίου κατ' ὄναρ ἐφάνη αὐτῷ· Prætermittit articulum, cum certum quemdam Angelum indicet. At paulo poſt: ἐποίησεν ὡς προσέταξεν αὐτῷ ὁ ἄγγελος κυρίου. Eumdem Angelum ſignificans, adjungit articulum. Vitilitigat deinde in voce λατομεῖν, quam vulgo fatetur id ſignificare, quod hic ſignificatum volumus, nempe lapides ex lapidicina excidere, unde λατομίαι dicuntur lapidicinæ: idem vero negat hoc loco ſonare, ſed lapides polire & quadrare ad ædificandum; atque hinc λατόμους eſſe dictos, ſectores lapidarios, λιθοξόους: itaque μνημεῖον λελατομημένον ἐκ πέτρας, eſſe ſepulcrum ex lapide ſecto & polito ædificatum, atque idcirco à Luca appellari μνῆμα λαξευτὸν, quod non aliter intelligi & exponi poteſt, quam lapidibus cæſis & quadratis conſtructum. Nos fatemur voces λατομεῖν & λαξεύειν, id nonnumquam ſonare quod vult Salmaſius; eumdem vero intellectum neutiquam hic obtinere dicimus, nec aliud ſibi velle, quam rupem ferro excavare; & μνῆμα λαξευτὸν non aliud eſſe, quam monumentum in ſilice inciſum. Quicunque enim ſilicem cædit & quadrat, ſive radicibus ſuis & lapidicinæ inhærentem, ſive inde exciſum & extractum, alibique collocandum, is λατομεῖν & λαξεύειν recte dicitur. Latomi quibus ad parandum ſibi monumentum uſus eſt Joſephus Arimathæenſis, in cædenda intus & quadranda rupe viva eamdem adhibuerunt artem, iiſdem utebantur λαξευτηρίοις, quibus uſi fuiſſent in cædendis & quadrandis lapidibus aliunde exectis, & in crypta extruendis; eoſque λαξευτὰς, itidem ut λατόμους, merito appellaſſes; & opus λαξευτὸν, itidem ut λελατομημένον. Gloſſæ veteres: λαξευτής. *Lapidicinarius:* qui lapides ex lapidicinis eruit & excidit; quod faciendum neceſſario fuit iis operis, quæ Joſephi monumentum excavarunt. Imo vero, lapis quomodocunque ſectus, λαξευτὸς dici poteſt. Septuaginta Interpretes viceſimo primo Numerorum capite, Ebraicum illud, ראש הפסגה, *in capite Piſga*, ſive, *in vertice montis*, verterunt, ἀπὸ κορυφῆς τῆς λελαξευμένης, ſupple, ὄρους, quod mons ille præruptus eſſet, ὑπορρώξ, quem nemo ſanus ſcalpro exciſum à lapidum ſcalptore dixerit. Fruſtra ergo Lucæ verba nobis Salmaſius obducit. Eſt apud Strabonem, Hieroſolymæ præductam fuiſſe ταφρὸν λατομητὸν, Templum vero exſtructum fuiſſe è lapide inde exciſo, ἐκ τοῦ λίθου τοῦ λατομηθέντος. Vides primum quale fuerit ſolum Hieroſolymitanum, lapidoſum videlicet, quod non aliter excavari poſſet, quam exciſis

Marc. 15. 46.
Matth. 7. 25. Luc. 6. 48. Matth. 16. 18.
Matth. 27. 51. 1. Cor. 10. 4.
Matth. 7. 24.
Matth. 1. 2.
Matth. 1. 20. 24.
Num. 21. 20.
Strab. libr. 16.

lapidibus. Vides præterea λατομητὸν dici eam foſſam, quæ in rupe fuerat inciſa; ut λελατομημένον μνημεῖον dixit Marcus, quod in petra; neque ſolum foſſam è qua lapis exciditur, dici λατομητὸν, ſed & lapidem ipſum inde exciſum dici λατομηθέντα. Quod ſi ſcalpro fuiſſet intus quadrata foſſa, & aliquantum æquata, quale fuerat Joſephi monumentum, λαξευτὴ jure dicta fuiſſet. Hoc enim λαξευτὸς differt à latomo, ſi rem propius inſpicias, quod rude eſt & informe λαξευτὸν opus, latomi vero politius & accuratius; quanquam ſæpius confunduntur. Septuaginta Interpretes, λάκκους λατομεῖν, variis locis dixerunt, quod cum Palæſtina multis locis eſſet ὑπόλιθος, in ſilice excidendæ erant ciſternæ. Nonnunquam etiam dictione ἐκλατομεῖν uſi ſunt. φρέαρ ὀρυξελατόμησαν, *puteum in rupe inciderunt.* λάκκους λελατομημένους, ἃς οὐκ ὤρυξαν, *ciſternas excavatas, quas non excavaſti.* Sic igitur intelligendum illud Marci: λελατομημένον ἐν πέτρᾳ, ac ſi ἐκλελατομημένον diciſſet, *excavatum, inciſum.* Sed quid aucupamur voculas, cum ex rebus ipſis Evangeliſtarum ſententia ſpectari poſſit. Certum eſt locum, in quo exciſum eſt monumentum Chriſti, ſaxoſum fuiſſe, ut non aliter quam ferro excavatis ſilicibus perfodi potuerit. Viſuntur hodieque in eodem loco ſaxa viva pleraque, ſuis radicibus hærentia. Obſervavit Petrus Vallenſis baſes columnarum complurium Templi, proximarum ædiculæ cui Sepulcrum ineſt, vivo lapide conſtare, non aliunde importato, ſed ἀυτοφυεῖ. Saxum extat in Sacello Angeli nativum, & rupi ſuæ conjunctum. Cryptæ in vicinis locis ſaxo inciſæ cernuntur plurimæ: velut illa, in qua ſepultos ferunt Arimathæenſem Joſephum & Nicodemum; atque aliæ etiam, in quas recipere ſe conſueverunt peregrinatores plerique ex Orientis partibus illuc confluentes. Totum denique Templum rupi inædificatum eſt. Ac de Sepulcro ſcriptores teſtificantur univerſi qui viderunt. Adamnanus Scotus, qui ex narrationibus Arcuulphi Galli Epiſcopi, ex Palæſtina aliiſque Orientis locis reducis, librum congeſſerat De locis Terræ ſanctæ, monumentum Chriſti *petra exciſum* fuiſſe ſcripſit, ut eſt apud Bedam in Eccleſiaſtica Hiſtoria Anglorum. Vixerunt autem Arcuulphus ille & Adamnanus circiter annum ſexcenteſimum nonageſimum, Juſtiniani junioris temporibus. Ac interior quidem crypta, in quam conditum fuerat corpus Chriſti, tota vivo ſilici inſculpta eſt; extima vero, quam vocant, Sacellum Angeli, partim in ſilice inciſa, partim cæſis & exſtructis conſtat lapidibus. Sectili marmore obducta hodie hæc rupes eſt, ſed per rimas tamen aliquas oculis digitiſque ad ſilicem nativum aditus datur. Tota etiam intus patebat Brocardi ævo, nullo marmore contecta. *Spelunca*, inquit, *ſepulcrum Domini continens, habet in longum aliquot pedes, foris quidem marmore tecta, intus vero adhuc nuda conſpicitur, ſicut tempore paſſionis fuit.* Secturæ quoque, ſcalpriique veſtigia obſervaverat Arcuulphus, quemadmodum ex Adamnano refert Beda. Lapidem, cui ſacrum Chriſti Domini corpus fuit impoſitum, licet marmore obſeptum, in tribus locis patuiſſe tactui & oculis peregrinorum affirmat Wilbrandus Oldenburgenſis. Atque hæc vetuſtiorum ſcriptorum teſtimoniis conſentiunt. Nonnus in interpretatione Evangelii ſecundum Johannem:

Num. 21. 18. Deut. 6. 11.

Petr. Vall. Tom. 1.

Bed. Hiſt. Eccl Angl. l. c. 17.

ἦεν δ' ἐνὶ χείρονι κήπῳ
τύμβος ἀδωμήτοιο βαθυνομένης ἀπὸ πέτρης,
γλυπτὸς ὄλος νεόδμητος.
Erat autem in vicino horto
Sepulcrum è rudi ſilice excavato,
Totum inſculptum, recens fabricatum.

Nonn. in Joh. 19. 41.

Hieronymus: *Unde & in monumento novo, quod exciſum fuerat in petra, conditus eſt: ne ſi ex multis lapidibus ædificatum eſſet, ſuffoſſis tumuli fundamentis ablatus furto diceretur. Quod autem in ſepulcro ponendus eſſet, Propheta teſtimonium eſt dicentis, Hic habitabit in excelſa ſpelunca petræ fortiſſimæ. Statimque poſt duos verſiculos ſequitur, Regem cum gloria videbitis.* Hæc Salmaſii opinionem funditus ſubvertunt: nam ſepulcri Chriſti formam ignorare non poterat Hieronymus, Bethlehemi habitans; frequenteſque illuc & ad alia Terræ ſanctæ loca peregrinationes tum fuiſſe ſuſcipi ſolitas, docet ipſe in Epitaphio Paulæ: *Ingreſſa*, inquit, *ſepulcrum reſurrectionis oſculabatur lapidem, quem ab oſtio monumenti amoverat Angelus, & ipſum corporis locum, in quo Dominus jacuerat, quaſi ſitiens deſideratas aquas fideli ore lambebat.*

Hieron. in Matth. 27.

Nec mirum vivo ſilici inciſum fuiſſe Chriſti ſepulcrum, cum ſepulcra hujuſmodi plurima Hieroſolymæ, & in vicinis locis cernere liceat. Talia ſunt ſepulcra, quæ Regum Juda dicuntur, magnifici & vere regii operis ac ſumtus. Talia & ſepulcra Judicum Iſraël, & illa Prophetarum. Tale & ſepulcrum, quod ſanctæ Virginis Mariæ fuiſſe fertur, & illa Abſalomi, & Joſaphati, & his proximum ſepulcrum Zachariæ, aliaque multa in vicinia poſita. Sed & clare idipſum demonſtrat Iſaias, cum ait: *Quia excidiſti tibi hic ſepulcrum, excidiſti in excelſo memoriale diligenter, in petra taber-*

Iſa. 22. 16.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [577] - 549
PUBLIC DOMAIN

naculum tibi. Atque hujuſmodi ſepulcra, quoniam nec incendiis obnoxia ſunt, nec ruinis, in magnam integra ſervantur temporis diuturnitatem: adeo ut hæc, quæ commemoravi, à vetuſtiſſimis temporibus exciſa eſſe dubitare nemo poſſit: ac illud præſertim, quod Chriſti Jeſu dicitur, vere ipſius fuiſſe probat, præter ſitum deſcriptioni Evangeliſtarum conſentaneum, conſtans per omnes retro ætates, ad hoc uſque tempus, ſcriptorum ac peregrinatorum teſtificatio. Unde Salmaſii confidentiam ſatis mirari non poſſum, qui tantum σοφισικῇ ſuæ tribuit, ut & clara Evangeliſtarum verba, & Auctorum veterum ac recentiorum teſtimonia, ipſiuſque ἀυτοψίας fidem præ ea contemſerit.

Tertium argumentum.

V. Tertium argumentum Adverſariis ſuppeditant decantatæ à veteribus hiſtoriæ de divinis, uti crediderunt, quibuſdam viris, quos ad vitam rediiſſe, vel ſtolida ſibi perſuaſit ſuperſtitio, vel mentiendi licentia confinxit. Tales, Ariſteas Proconneſius, Cleomedes Aſtypalæenſis, Hermotimus Clazomenius, Epimenides, Er Harmonii filius, Romulus, Apollonius Tyaneus, aliique, quos ad elevandam reviviſcentis Chriſti admirabilitatem Chriſtianis Celſus oppoſuit. Horum nonnullos, alioſque præterea complures, qui elati revixiſſe dicti ſunt, toto capite celebravit Plinius: quorum plerique mortui falſo crediti fuerant, cum morbi vehementia exanimati tantum eſſent. Multos etiam, qui à morte ad vitam reducti fuiſſe dicuntur, recenſet Æneas Gazæus in Theophraſto, ſed è mediis fere Mythologorum quiſquiliis petitos; velut Glaucum à Polydio, Hippolytum ab Æſculapio, Alceſtin ab Hercule; quæ ut per ludum ſunt conficta, ita ſeriam reſponſionem non poſtulant. De reliquis preſſius agamus, & præcipua hujus generis exempla ſpectemus.

Celſ. apud Orig. contr. Celſ. libr. 3. Plin. libr. 7. cap. 52.

Falſum eſt rediiſſe ad vitam Ariſteã Proconneſiũ, Plin. libr. 7. cap. 52. Herod. libr. 4. cap 14, & 15. Plut. Romul.

VI. Ariſteam Proconneſium ferunt animam pro libitu poſuiſſe, & reſumſiſſe. Addit Plinius viſam eam ex ore ipſius evolantem corvi effigie. Scribit Herodotus narratum ſibi fuiſſe in Proconneſo & Cyzici, cum Ariſteas quondam in fullonis officina deceſſiſſet, ſignificaſſe id continuo fullonem Ariſteæ propinquis, reque per urbem vulgata adveniſſe quemdam nuntiantem, viſum ſibi Ariſteam Cyzici, vel, ut vult Plutarchus, in via quæ tendit Crotonem, ſecumque congreſſum: adcurrentes poſtea in officinam fullonis propinquos Ariſteæ, neque vivum eum, neque mortuum vidiſſe: poſt ſeptimum deinde annum, cum in Proconneſo comparuiſſet, carmen ſuum de Arimaſpis elucubraſſe, ac rurſum deinde evanuiſſe. Didiciſſe ſe quoque Metaponti ait Herodotus, Ariſteam Metapontinis aliquando videndum ſe dediſſe, & aram Apollini juſſiſſe exſtrui, ſibique ſtatuam juxta poni, quod ad eos ſolos ex omnibus Italiotis adiiſſet Apollo, ſe tum comite, non utique Ariſteæ, ſed corvi ſpecie; quo viſo perterritos Metapontinos miſiſſe Delphos oracula Phœbi ſcitatum, quid opus facto eſſet; ac juxta Pythiæ demum reſponſum Ariſteæ juſſis paruiſſe. Hoc autem ducentis & quadraginta annis eveniſſe, poſtquam in Proconneſo denuo evanuit Ariſteas, ſubductis temporum rationibus Herodotus ſuſpicatur. Adjicit ad ſuperiora Æneas Gazæus, Metapontinos tempore ab hoc communia ſacrificia Apollini & Ariſteæ tanquam Diis feciſſe. De Cyzicenis & Metapontinis ſilet Apollonius Dyſcolus; at in Sicilia viſum eſſe Ariſteam literas docentem tradit, qua hora in Proconneſo mortuus eſt; cumque ſæpius illic apparuiſſet, aram ipſi erexiſſe Siculos, & tanquam Heroi ſacrificaſſe. Quam fabuloſa ſit hæc narratio, ſuo more demonſtravit Origenes in libris contra Celſum. Nos diverſam inſiſtemus viam, & alia falſitatis argumenta proferemus. Nam primum multum ineſſe conſtat diſcrepantiæ iis quæ de Ariſtea tradita ſunt. Vixiſſe eum docet Suidas Cræſi & Cyri temporibus: at à quibuſdam Homeri magiſter fuiſſe perhibetur, ut teſtantur Strabo & Euſtathius. Ante illum quidem ſcripſiſſe aſſeverat Tatianus. Eumdem alii fuiſſe tradunt ac alterum hunc Ariſtæum, Poëtarum carminibus celebrem, Apollinis & Cyrenes filium, mellificii, coagulationis lactis, olivarumque culturæ inventorem, Autonoës Cadmi filiæ maritum, Actæonis patrem. Hunc enim à Siculis pro Deo habitum tradit Diodorus Siculus, quod Ariſteæ Proconneſio tribuit Apollonius Dyſcolus. Hic Apollinis filius fuit; Apollo etiam à Pindaro dictus; νόμιος quoque ab illo & Apollonio Rhodio, quod unum eſt ex Apollinis cognominibus: Proconneſius Apollinis comes fuit, & communibus cum Apolline victimis apud Metapontinos placatus, ſtatuam prope Apollinis aram habuit. Atque hic obiter genuinam Pindari ſententiam adverſus Scholiaſten tuebimur: nam quod de Ariſtæo ait ille: ϑήσονται τὰ μὲν ἀθάνατον Ζῆνα & Ἀπόλλωνα· *Et facient illum immortalem Jovem & Apollinem:* ſic explicat Interpres: ϰ̀ ποιήσουσιν ἀυτὸν ἀθάνατον, ὥσπερ Ζῆνα & Ἀπόλλωνα· *Et illum facient immortalem, ut Jovem & Apollinem.* Atqui non immortalis ſolum, ut Juppiter & Apollo, ſed Juppiter etiam ipſe & Apollo habitus eſt. Athenagoras in legatione pro Chriſtianis: ϰ̀οι ἀειϛέαν τὸν ἀυτὸν ϰ̀ Δία & Ἀπόλλω νομίζοντες· (Ubi reſcribendum eſſe κεῖοι, pro

Apoll. Dyſc. Mirab. Hiſt. cap. 2.

Orig. contr. Celſ. libr. 3.

Suid. in Ἀριϛέας. Strab. libr. 14. Euſt. in Hom. Iliad. C. Tatian. Orat. ad Græc. Diodor. Sic. libr. 4.

Pind. Pyth. Od. 9.

χῆοι, ex Diodoro, & Virgilio, & Servio probare facile est.) *Cei Aristeam eumdem ac Jovem & Apollinem existimantes.* Servius Aristæum dicit ab Hesiodo Apollinem pastoralem, hoc est νόμιον appellari. Idem quoque discas ex Scholiis Apollonii Rhodii. Sed ad rem. Aristæum Apollinis filium, post perlustratam magnam orbis partem, ex hominum oculis subito evanuisse scribit Diodorus Siculus; quod de Proconnesio quoque Aristea proditum est. Vides multa utrique communia, ut unius res ad res alterius fuisse expressas appareat. Igitur cum quæ de Aristæo illo priore narrantur, mere fabulosa esse constet, idem de Proconnesii rebus censendum est. Itaque commentitia ea esse, Ethnicorum cordatiores prædicant, Plinius, Plutarchus, Iamblicus, Gellius. At Strabo præstigiis homines delusisse censet Aristeam, ut quæ non faciebat, facere videretur. Haudquaquam mortuum fuisse, sed mortuo similem inter suos jacuisse sentit Maximus Tyrius: τὸ μὲν σῶμα ἔκειτο ἐμπνουν μὲν, ἀλλ' ἀμυδρὰς & ἐγγύθεν θανάτου· *jacebat corpus, spiritum quidem ducens, sed tenuem, & ut morti proximum esse videretur.* Quærit Johannes Tzetzes, ecquis cum Metaponti revixit Aristeas, testificari potuit eum esse, qui ante ducentos & quadraginta annos in Proconneso vixerat. Nisi forte Apollinem Pythium fidejussorem dent, quorum apud nos tanti est auctoritas, quanti apud viros non inepte credulos esse debet. A Pythagoreis ficta hæc esse auctore Iamblicho docuit Heinsius. Philosophorum omnium deditissimi hi fuere πεατολογίας, ut pueros & anus credulitate, Poëtas fingendi audacia superarint. Pleni sunt eorum libri monstrosis ejusmodi narrationibus, quarum nonnullas recenset Heinsius. Aristeæ præterea fabulam commentos esse mihi persuadent loca, in quibus apparuisse dicitur, Metapontum & Croton, Pythagoreorum Philosophorum sedes. Occasionem autem figmenti sumsisse eos conjicio ex Propositione quam Poëmati suo de Arimaspis Aristeas præfixerat, vel quisquis Aristeæ id suppositit. Falsa enim & suppositicia fuisse Arimaspea hæc, multis sua ætate, sibique adeo persuasum fuisse monet Dionysius Halicarnasseus. Et vero jam à vetustissimis temporibus scriptiones supponebantur, & antiquis inscribebantur nominibus. Velut Cadmi Milesii historia, teste eodem Dionysio. Onomacritus quoque Poëmata sua splendido Orphei nomine decoravit, eaque tradita ab Orpheo doctrina refersit. Crater Zopyri Heracleotæ Orpheo quoque adscriptus est; adscriptus eidem Descensus ad inferos Prodici Samii, vel juxta Epigenem, Cercopis Pythagorei: quædam & à Pythagora ei adscripta sunt, ut narrabat Ion Chius in Trigrammis: adscriptus ei & Peplus, & Physica Brontini Metapontini, Pythagorei Philosophi, Theanus mariti. Hæc, aliaque hujus argumenti Clemens Alexandrinus & Suidas commemorant, quorum pleraque à Pythagoreis ficta sunt: unde scias, quam ad libros alienis nominibus inscribendos, & ad omne mendaciorum genus cudendum proclives fuerint hujus sectæ homines. Igitur Aristeæ Proconnesii nomine Arimaspea scripta fuerunt, in quibus Poëta, quicunque tandem ille fuit, sub Aristeæ persona, Phœbo se correptum Issedonas, & Arimaspos, aliosque populos adiisse dicebat. ἔφη ἡ ἀειστέας, inquit Herodotus, ὁ καυστροβίου, ἀνὴρ ποσσυνήσιος, ποιέων ἔπεα, ἀπικέσθαι εἰς ἰασσηδόνας, φοιβόληπτος ἡρώιδη· *Aristeas Caustrobii filius, vir Proconnesius, cum scriberet versus, narravit se adivisse Issedonas, cum Phœbo esset agitatus.* Frequens hoc est apud Poëtas. Sic Horatius Phœbi cithara excitatum, & amabili insania delusum per lucos errare se ait. Idem alibi:

Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum? quæ in nemora, aut quos agor in specus,
Velox mente nova?

Musarum amore instinctos per avia Parnassi raptari se canunt Lucretius & Virgilius. Αἰόστροιζον οἶστρον, *Oestrum aëra pererrantem* appellat Auctor Argonauticorum, quæ Orphei nomen præferunt. Dionysius Periegetes Caspium mare descripturus, non id quidem se vidisse fatetur:

ἀλλά με, inquit, μουσάων φορέῃ νόος, αἵ τε δυνανται
νόσφιν ἀλημοσύνης πολλὴν ἅλα μερμήσασθαι,
ὄρεά τ' ἤπειρόν τε, & αἰθερίην ὁδὸν ἄστρων·
Sed me Musarum impellit animus, quæ possunt
Sine erratione ingentes maris tractus emetiri,
Et montes, & continentem, & æthereum astrorum curriculum.

Simile quippiam præfatus fuerat Aristeas ille: quod ἀλληγορικῶς, & poëtico more dictum, κατὰ λέξιν interpretati sunt Pythagorei, atque inde πλατὺν λῆρον, (sic appellat Tzetzes) καὶ ψυχρομυθουρίαν contexuerunt. Conjecturam nostram penitus confirmat Maximus Tyrius: scribit enim Aristeam Philosophum, cum parum fidei inter suos meruisset, quod esset αὐτοδίδακτος, finxisse animam suam relicto corpore sublimem

Diod. libr. 4. Virgil Georg. libr. 1. Servius in hunc locum. Apollon. Arg. libr. 4. Diodor. libr. 4.

Plin. libr. 7. cap. 53. Plut. in Romul. Iambl. in vit. Pythag. c. 28. Gell libr. 9. cap. 4. Strab. libr. 13. Maxim. Tyr. Dissert. 28. Joh. Tzetz. Chil. 2. Hist. 50. Heins. ad Max. Tyr.

Dion. Hal. περὶ τῶν συγγραφέων ἰδιωμάτων.

Clem. Alex. Strom. 1. Suid. in Ὀρφεύς.

Herod. libr. 4. cap. 13.

Horat. Carm. libr. 3. Od. 4. & 25.

Lucret. libr. 1. Virg. Georg. 3.

Maxim. Tyr. Dissert. 22.

evolaſſe, & ex æthere univerſas orbis perluſtraſſe gentes, earumque ritus, & totam naturæ didiciſſe hiſtoriam, cœlumque ipſum cognoviſſe. Tum ſubjungit Maximus, plus hac arte fidei conſecutum eſſe Ariſteam, quam Xenagoram, aut Xenophanem, rerum naturam ſimplicius explicantes: οὐ γάρ που σαφῶς ἐπίσαντο οἱ ἄνθρωποι, inquit, τὸν ψυχῆς περιπόλησιν, καθ' οὓς ποιν ὀφθαλμοῖς ἕκαστα ὁρᾷ, ἀλλὰ ἀτεχνῶς ἀποδημίας τινὸς ἔοντο τῇ ψυχῇ δεῖν, εἰ μέλλοι ὑπὲρ ἑκάστου φράσειν τὰ ἀληθέστατα. *Nec enim ſatis noverant homines peregrinationem animæ, nec quibus illa oculis ſingula perſpiciat: ſed perſuaſum habebant animæ reipſa peregrinandum eſſe, ſi de ſingulis vera proloqui vellet.* Alibi etiam docet, quid ſit peregrinatio illa animæ, & ſejunctio à corpore; contemplatio nimirum, quam à rebus abducta corporeis ad veritatis cognitionem mens inſtituit. Multiplici igitur mendacio obſita ſunt, quæ de Ariſtea Proconneſio narrantur. Falſum eſt Ariſteam Arimaſpea ſcripſiſſe. Quæ in Arimaſpeis ſcripta erant, gerræ erant meræ & nugæ perſolæ. Quæ in Arimaſpeis poëtico more & κατὰ χῆμα dicta fuerant, perperam expoſita ſunt κατὰ λέξιν. Quæ de priſco Ariſtæo, Cadmi genero, Apollinis & Cyrenes filio, dicta ſunt, eorum pleraque Ariſteæ Proconneſio ſunt adſcripta. Atque hæc ipſa denique, quæ de veteri illo Ariſtæo legimus, Poëtarum figmenta ſunt & fabulæ. Quibus cognitis, quiſquamne erit tam ſupinæ ſtoliditatis, ut veteri huic næniæ de Ariſteæ reditu ad vitam credulam aurem præbere velit?

vel Cleomedem Aſtypalæenſem,

VII. Nihilo veriora ſunt, quæ de Cleomede Aſtypalæenſi perhibentur. Ferunt eum pugilatu Iccum quemdam interfeciſſe; verum cum ab Hellanodicis victoriæ præmio fraudatus eſſet, mentis impotem eſſe factum; tum reverſum deinde Aſtypalæam, introiiſſe in litterarium ludum, in quo pueri complures inſtituebantur; convulſaque columna, quæ totius ædificii culmen ſuſtinebat, labefeciſſe domum, & pueros oppreſſiſſe: tum permotos injuria Aſtypalæenſes hominem lapidibus eſſe inſectatos; ipſum vero in Minervæ confugiſſe templum, & in arcam forte illic repertam ſeſe concluſiſſe: cujus operculum aperire cum diu fruſtraque tentaſſent cives, arcam refregiſſe tandem, nec intus Cleomedem vel vivum vel mortuum apparuiſſe: conſultumque ſuper eo portento oraculum, juſſiſſe ſacrificia Cleomedi Heroum poſtremo fieri. Unam hanc eſſe è commentitiis Græcorum fabulis, non Origenes modo adverſus Celſum, ſed Plutarchus quoque in Romulo aſſeverat; qui & addit, non minoris eſſe vecordiæ terram cœlo miſcere, hoc eſt fœneum hominem in Deos referre, quam virtuti divinitatem detrahere. Lepide quoque putidum figmentum deridet Oenomaus apud Euſebium. Ut taceam prodiiſſe iſthæc ex Samſonis hiſtoria.

Orig. contr. Celſ. libr. 3.

Euſeb. Præp. libr. 5. cap. 34.

vel Hermotimum Clazomenium,

VIII. Anilis quoque de Hermotimo Clazomenio fabula jactatur, ſolitam ipſius animam corpore excedere, & longe diuque evagari; quæ in remotis locis fierent explorare, & in corpus reverſam palam nuntiare; futurorum etiam aſſequi notitiam, dum errat extra corpus, & ſiccitates, terræ motus, aliaſque calamitates prædicere: quoad corpus anima defectum, de licentia uxoris nacti ipſius inimici, ſic tanquam mortuum cremarunt; redeuntemque animam, nec tectum quo reciperetur habentem, nunquam poſtea reverſuram evolaſſe; Clazomenios vero religione tactos fanum ipſi excitaſſe, quo mulieribus ingredi nefas eſſet. Pro fabula mera id habent Lucianus & Apollonius Dyſcolus, quamvis Ethnici; ut de Tertulliano & Origene ſileam. Plinius vero Hermotimi corpus, non plane mortuum, ſed ſemianime jacuiſſe tradidit.

Lucian. Enc. muſcæ. Apollon. cap. 3. Mir. Hiſt. Plin. libr. 7. cap. 52.

vel Epimenidem Cretenſem,

IX. Quod de diuturno illo Epimenidis Cretenſis ſomno memoratur, ſomnium eſt ex eburnea porta. Narrant enim rus à patre miſſum, cum meridiani æſtus vitandi cauſſa declinaſſet de via, & in antro recubuiſſet, per annos pluſquam quinquaginta ſopitum jacuiſſe; ac tandem expergefactum rediiſſe domum, ignotoſque omnes offendiſſe, ignotum ipſum omnibus, præterquam minori fratri, ex quo rerum quæ gererentur notitiam habuit: deinde vero intra tot dies ſenem eſſe factum, quot annos obdormierat; atque hinc porro magnam ejus fuiſſe inter Græcos celebritatem, & carum Diis eſſe habitum, ita ut poſt mortem ſacrificiis ipſum Cretenſes, haud ſecus ac Deum, proſequerentur. Magnam eſſe horum fabuloſitatem teſtem dabo Plinium; dabo & Diogenem Laërtium, qui negare quoſdam ſcribit dormiiſſe ipſum tot annos, ſed exſpatiantem rei herbariæ diu vacaſſe; Maximum quoque Tyrium dabo, qui fabulam hanc ab Epimenide confictam eſſe putat, ut vitam humanam diuturno ſomnio ſimilem eſſe doceret. Id tamen commentum cauſſæ fuiſſe puto, cur animam ad libitum emiſiſſe & revocaſſe dictus ſit ab Heſychio Mileſio & Suida. Quanquam Diogenes Laërtius auctor eſt, id ipſum de ſe jactaſſe, ſibique arrogaſſe.

Plin. libr. 7. cap. 52. Diog. Laërt. in Epimenide. Max. Tyr. Diſſert. 28. Heſych. Mil. in Epimenide. Suid. in Ἐπιμενίδης.

vel mulierem ἄπνουν Heraclidis libro pe-

X. At mulieri illi, quæ per ſeptem, vel juxta alios, per triginta dies cum ἄπνους jacuiſſet, ad vitam revocata eſt, nihil præter naturam contigit. Hyſterico morbo laborantes feminæ ſimilibus obnoxiæ ſunt affectibus. Quod ſi morbidæ parti medicamentis

mentis succurratur, spiritus redit, & revixisse videntur, quæ nec obierant. Plinius in eo capite, quo de his differit qui elati revixerunt, in eam quam dixi causam confert mulieris hujus casum, quæ obiisse credita, vitæ restituta est. Galenus in libris περὶ τῶν πεπονθότων τόπων jacuisse quidem ait mulierem hanc ἄπνουν καὶ ἀσφυκτον, à mortuis vero hoc solo discrepantem, quod mediæ corporis partes aliquantum caloris retinere videbantur; & magnam inter medicos temporum illorum concertationem fuisse addit ex Heraclide, extinctane penitus fuisset; tum deinde ostendit mulieres nonnumquam morbis uteri ita esse affectas, ut vix à mortuis internosci possent. Cæterum Diogenes Laërtius indicat mulierem illam, Empedoclis ope sanitatem recepisse, unde & magnam hunc gloriam & medici titulum fuisse consecutum; rei autem historiam Pausaniæ Geloo subinde narrasse Empedoclem, atque à Pausania fuisse relatam in literas. Multo post deinde librum super eodem argumento conscripsit Heraclides Ponticus.

culiari celebratam, Plin. libr. 7. cap. 52. Galen. περὶ τῶν πεπ. τόπ. libr. 6.

Diog. Laërt. in Emped.

XI. Legitur apud Platonem libro decimo de Republica, Erem quemdam, genere Pamphylum, Harmonii filium (perperam enim legitur vulgo, Ηερὸς τὸν Αρμοδίου, cum legi debeat, Ηερὸς τοῦ Αρμονίου, hoc est, *Eris, qui Harmonii filius fuit*, ut ex Plutarchi Symposiacis, & ex Æneæ Gazæi Theophrasto cognoscitur) cum in bello cecidisset, & post decem dies cum aliis cadaveribus jam tabefactis fuisset sublatus, corpore integro esse repertum. Post biduum deinde rogo impositum revixisse, & quæ sibi visa essent apud inferos, commemorasse. Quid ex hac narratione colligi possit, facile perspiciet qui totam pellegerit, adeo profanæ vanitatis plena est. Sirenes illic, & Parcas Necessitatis filias reperias, aliaque similia Mythologorum deliria. Itaque Plato, quidquid hujus est, μῦθον & ὑπόλογον appellat. A multis irrisam hanc historiam dolebat Cicero, ut refert Macrobius, qui à Platone hoc omnino confictum non pronuntiat, sed innuit visum fuisse Erem vitam effundere, animamque recipere, quam revera non amiserat. Auctor est etiam Augustinus, sub finem operis De civitate Dei, hanc Platonis historiam sic tetigisse Tullium in libris De republica, *ut eum lusisse potius, quam quod id verum esset, affirmet dicere voluisse.* Nec dubitat Plutarchus fabulam eam appellare, unde allegoricus sensus sit expromendus; Erem enim Harmonii filium de animorum statu differentem fuisse introductum, ut doceremur animos secundum Harmoniam generari, & adjungi corporibus, à quibus digressos in Aërem se conferre, ut denuo nascantur.

vel Erem Pamphylum Harmonii filium, Plut. Symp. libr. 9. cap. 5.

Macrob. libr. 1. in Somn. Scip. cap. 1. August. De civit. Dei libr. 22. cap. 28.

XII. Quam vero puellam ad vitam revocare visus est Apollonius Tyaneus, eam animi passam esse deliquium, extinctam penitus non fuisse, ipse rei narrator satis indicat Philostratus: παθράναι ἐδοκεῖ, inquit. *Obiisse videbatur.* Deinde: ἀφύπνισε τὴν κόρην τοῦ δοκοῦντος θανάτου. *Puellam excitavit ex hac morte quam videbatur oppetiisse.* Tum subnectit: καὶ εἴ τε σπινθῆρα τῆς ψυχῆς εὗρεν ἐν αὐτῇ, ὃς ἐλελήθει τοὺς θεραπεύοντας· λέγεται δὲ ὡς ψυχάζοι μὴν ὁ ζεὺς, ἢ ἢ ἀτμίζοι ὑπὸ τοῦ θερμοῦ, εἴ τε ἀπεσβηκυῖαν τὴν ψυχὴν ἀνέθαλψέ τε, καὶ ἀνέλαβεν, ἄῤῥητος ἡ κατάληψις τούτου γέγονεν, οὐκ ἐμοὶ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ξυμπαροῦσιν. *Sive scintillam animæ in ea repererit, quæ medicos latuerit: aiunt enim tunc exiguum rorem de cælo cecidisse, illam vero halitum ore emisisse: sive animam extinctam refoverit & recreaverit, difficilis est rei cognitio, non mihi solum, sed & his qui aderant.* Adde fictitium hoc portentum ex veris Christi Jesu miraculis esse conflatum, cum Jairi Archisynagogi filiam, & viduæ Naimitanæ filium ad vitam redire jussit. Ut autem vires eundo figmenta acquirunt; quod ab hæsitante & incerto Philostrato fuerat proditum, id confidenter Vopiscus asseveravit. Verum vel coætaneorum, vel proxime sequentis ætatis Scriptorum nullus tanti meminit miraculi; quibus tamen non prodigia solum, sed insolitos etiam quoslibet eventus superstitiose colligere mos est. Legatur Eusebii libellus adversus Hieroclem, in quo fabulam hanc, ut alias Philostrati pleraque, argumentis obtrivit. Plures superiorum istarum consimiles proferuntur historiæ, sed fere commentitiæ ac falsæ: quod aperte prædicat Plinius; apertius etiam Plutarchus, cum vanitatem patefecit fatuæ illius Romanorum opinionis, quam de Romuli raptu in cœlum temere susceperunt.

vel puellam, quam suscitasse fertur Apollonius Tyaneus: vel alios complures à Veteribus celebratos. Philostrat. libr. 4. cap. 16.

Vopisc. in Aurelian.

Plin. libr. 7. cap. 52.

Demus tamen vitam recepisse plerosque, quod & sæpius factum esse sacræ nos Literæ docent; nihil hæc certe ad Christum Jesum, qui ita revixit, ut jam amplius morti non sit obnoxius; alii vero ita morti exemti sunt, ut vitam iterum amiserint. Unde in irritum cadunt, quæcunque inde adversus reditum Christi ad vitam Celsus tela procudit.

CAPUT CXLIII.

Jesus homines peccatis absolvit.

GEN. 3. 15. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & semen tuum, & semen illius: ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo illius.*

Isa. 1. 18. *Si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt.*

Isa. 4. 3, 4. *Et erit, Omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Jerusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita, in Jerusalem: si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus in spiritu judicii, & spiritu ardoris.*

Isa. 25. 7. *Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est.*

Isa. 27. 9. *Idcirco super hoc dimittetur iniquitas domui Jacob; & iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus, cum posuerit omnes lapides altaris, sicut lapides cineris allisos, non stabunt luci & delubra.*

Isa. 42. 6. *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te. Et dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 43. 24, 25. *Verumtamen servare me fecisti in peccatis tuis, præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor.*

Isa. 44. 22. *Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua.*

Isa. 49. 8, 9. *Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui: & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas, ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini.*

Isa. 52. 15. *Iste asperget gentes multas.*

Isa. 53. 11. *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos.*

Isa. 61. 1, & seq. *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captivis indulgentiam, & clausis apertionem; ut prædi-*

MATTH. 9. 2, & seq. *Et videns Jesus fidem illorum, dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se, Hic blasphemat. Et cum vidisset Jesus cogitationes eorum dixit, Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris? Quid est facilius dicere, Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere, Surge & ambula? Ut autem sciatis quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Et surrexit, & abiit in domum suam.* Et Marc. 2. 1, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Matth. 9. 10, & seq. *Et factum est discumbente eo in domo, ecce multi publicani & peccatores venientes discumbebant cum Jesu, & Discipuli ejus. Et videntes Pharisæi dicebant Discipulis ejus, Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester? At Jesus audiens ait, Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus. Euntes autem discite quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Et Marc. 2. 15, & seq. Luc. 5. 29, & seq.

Matth. 16. 19. *Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in terris.* Et 18. 18.

Matth. 26. 27, 28. *Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25, & seq.

Luc. 4. 16, & seq. *Et venit Nazareth, ubi erat nutritus, & intravit secundum consuetudinem suam die sabbathi in Synagogam, & surrexit legere. Et traditus est illi liber Isaiæ prophetæ. Et ut revoluit librum, invenit locum, ubi scriptum erat, Spiritus Domini super me, propter quod unxit me; evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis..... Cœpit autem dicere ad illos, Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.*

Luc. 7. 44, & seq. *Et conversus ad mulierem dixit Simoni, Vides hanc mulierem? ..... Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum..... Dixit autem ad*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [582] - 554
PUBLIC DOMAIN

carem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo noſtro.

Jerem. 31. 31, & ſeq. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël, & domui Juda fœdus novum..... omnes enim cognoſcent me à minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus: quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.*

Jerem. 33. 6, & ſeq. *Ecce ego obducam eis cicatricem, & ſanitatem, & curabo eos: & revelabo illis deprecationem pacis & veritatis: & convertam converſionem Juda, & converſionem Jeruſalem: ædificabo eos ſicut à principio, & emundabo illos ab omni iniquitate ſua, in qua peccaverunt mihi, & propitius ero cunctis iniquitatibus eorum, in quibus deliquerunt mihi, & ſpreverunt me.*

Jerem. 50. 20. *In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, quæretur iniquitas Iſraël, & non erit; & peccatum Juda, & non invenietur, quoniam propitius ero eis quos reliquero.*

Ezech. 11. 17, & ſeq. *Hæc dicit Dominus Deus, Congregabo vos de populis, & adunabo de terris in quibus diſperſi eſtis, daboque vobis humum Iſraël: & ingredientur illuc, & auferent omnes offenſiones, cunctaſque abominationes ejus de illa. Et dabo eis cor unum, & ſpiritum novum tribuam in viſceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea cuſtodiant, faciantque ea, & ſint mihi in populum, & ego ſim eis in Deum.*

Ezech. 36. 25, & ſeq. *Et effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab univerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Et ſpiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea cuſtodiatis, & operemini.*

Dan. 9. 24. *Septuaginta hebdomades abbreviatæ ſunt ſuper populum tuum, & ſuper Urbem ſanctam tuam, ut conſummetur prævaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna, & impleatur viſio, & prophetia, & ungatur Sanctus ſanctorum.*

Mich. 7. 18, & ſeq. *Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatem, & tranſis peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ? Non immittet ultra furorem ſuum, quoniam volens miſericordiam eſt. Revertetur & miſerebitur noſtri, deponet iniquitates noſtras, & projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Dabis veritatem Jacob, miſericordiam Abraham; quæ juraſti patribus noſtris à diebus antiquis.*

illam, Remittuntur tibi peccata. Et cœperunt qui ſimul accumbebant dicere intra ſe, Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit?

Luc. 24. 45, & ſeq. *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die; & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes.*

Joh. 20. 22, 23. *Hæc cum dixiſſet, inſufflavit, & dixit eis, Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta ſunt.*

Act. 5. 30, 31. *Deus patrum noſtrorum ſuſcitavit Jeſum, quem vos interemiſtis, ſuſpendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem exaltavit Deus dextera ſua, ad dandam pœnitentiam Iſraëli, & remiſſionem peccatorum.*

Act. 10. 43. *Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent, remiſſionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes qui credunt in eum.*

Act. 13. 38, 39. *Notum igitur ſit vobis, Viri fratres, quia per hunc vobis remiſſio peccatorum annuntiatur, & ab omnibus quibus non potuiſtis in lege Moyſi juſtificari; in hoc omnis qui credit, juſtificatur.*

Act. 26. 15, & ſeq. *Ego ſum Jeſus, quem tu perſequeris. Sed exurge, & ſta ſuper pedes tuos; ad hoc enim apparui tibi, ut conſtituam te miniſtrum & teſtem eorum quæ vidiſti, & eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo & gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur à tenebris ad lucem; & de poteſtate Satanæ ad Deum, ut accipiant remiſſionem peccatorum, & ſortem inter Sanctos per fidem quæ eſt in me.*

Rom. 3. 24, & ſeq. *Juſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemtionem quæ eſt in Chriſto Jeſu, quem propoſuit Deus propitiationem, per fidem, in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore, ut ſit ipſe juſtus, & juſtificans eum qui eſt ex fide Jeſu Chriſti.*

Rom. 4. 24, 25. *Qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum à mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter juſtificationem noſtram.*

Rom. 5. 9, & ſeq. *Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo igitur magis nunc juſtificati in ſanguine ipſius ſalvi erimus ab ira per ipſum..... Sed non ſicut delictum, ita & donum: ſi enim unius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia unius hominis Jeſu Chriſti in plures abundavit..... Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & juſtitiæ*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [583] - 555
PUBLIC DOMAIN

Zach. 3. 8, 9. *Ecce enim adducam servum meum Orientem: quia ecce lapis, quem dedi coram Jesu; super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego cælabo sculpturam ejus, ait Dominus exercituum, & auferam iniquitatem terræ illius in die una.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.*

accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi; ita & per unius obeditionem, justi constituentur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia; ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum.

Rom. 7. 6. *Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur.*

Rom. 11. 25, & seq. *Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est, Veniet in Sion, qui eripiat & avertat impietatem à Jacob. Et hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata eorum.*

1. Cor. 6. 11. *Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi.*

1. Cor. 15. 3. *Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.*

Gal. 2. 16. *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi, & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis.* Et Col. 1. 14.

Col. 2. 13, 14. *Et vos cum mortui essetis in delictis, & præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta: delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians Principatus & Potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semetipso.*

Tit. 2. 13, 14. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

Ebr. 1. 3. *Qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.*

Ebr. 2. 17, 18. *Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [584] - 556
PUBLIC DOMAIN

ipſe & tentatus, potens eſt & eis qui tentantur auxiliari.

Ebr. 7. 25. *Unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes per ſemetipſum ad Deum, ſemper vivens ad interpellandum pro nobis.*

Ebr. 8. 8, & ſeq. *Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſraël, & ſuper domum Juda teſtamentum novum..... Omnes ſcient me à minore uſque ad majorem eorum, quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.*

Ebr. 9. 13, & ſeq. *Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſerviendum Deo viventi?..... Nunc autem ſemel in conſtitutione ſæculorum, ad deſtitutionem peccati, per hoſtiam ſuam apparuit. Et quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem judicium: ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata.*

Ebr. 10. 10, & ſeq. *In qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Jeſu Chriſti ſemel. Et omnis quidem Sacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quæ numquam poſſunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera Dei..... una enim oblatione conſummavit in ſempiternum ſanctificatos..... Habentes itaque, Fratres, fiduciam in introitu Sanctorum, in ſanguine Chriſti, quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id eſt carnem ſuam, & Sacerdotem magnum ſuper domum Dei, accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei..... Irritam quis faciens Legem Moyſi, ſine ulla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur; quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & ſanguinem Teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt?*

Ebr. 13. 12. *Propter quod & Jeſus, ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt.*

1. Petr. 1. 2. *Secundum præſcientiam Dei Patris, in ſanctificationem Spiritus, in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti.*

1. Petr. 3. 18. *Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, juſtus pro injuſtis, ut nos offerret Deo.*

1. Joh. 1. 7, 9. *Sanguis Jeſu Chriſti, filii ejus, emundat nos ab omni peccato..... Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

1. Joh. 2. 1, 2, 12. *Sed & ſi quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jeſum Chriſtum juſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris; non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi..... Scribo vobis, Filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus.*

1. Joh. 4. 10. *In hoc eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos, & miſit Filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris.*

Apoc. 1. 5. *Et à Jeſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.*

De Gen. 3. 15.

I. IN primo teſtimonio, quod è tertio Geneſeos capite depromtum eſt, à Vulgata receſſimus, quæ ſic habet: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem; & ſemen tuum, & ſemen illius: ipſa conteret caput tuum.* Nos vertimus, *Ipſum conteret caput tuum;* ut intelligatur, *Semen*, Ebraice זרע, quod cum ſit generis maſculini, ſequitur הוא, maſculini item generis. Auctores ſequimur Irenæum, & Cyprianum, & Onkelon. Nonnulli quoque Vulgatæ editionis codices manu ſcripti habent *Ipſe*, ut in variis lectionibus adnotarunt Lovanienſes Theologi. Sic Septuaginta reddiderunt, ἀυτὸς, licet præcedat σπέρμα, *ſemen*; ratione nimirum habita ſignificati, non ſignificantis. Quanquam Vulgata interpretatio ſua defenſione non caret, quæ peti poteſt ex Bellarmino, aliiſque eruditis Scriptoribus. Fruſtra autem in dubium vocata eſt Ebraici exemplaris fides, quam Samariticum confirmat, iiſdem expreſſis elementis.

Iren. libr. 4. cap. 78. Cyprian. Teſtim. libr. 2. cap. 9.

Bellarm. De verb. Dei, libr. 2. cap. 12.

CAPUT CXLIV.

Jeſus peccata hominum ipſe portavit.

ISA. 53. 4, & ſeq. *Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit, & nos putavimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum: ipſe autem vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra; diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus. Omnes nos quaſi oves erravimus, unuſquiſque in viam ſuam declinavit, & poſuit Dominus in eo iniquitatem omnium noſtrum ..... propter ſcelera populi mei percuſſi eum..... Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longævum ..... in ſcientia ſua juſtificabit ipſe juſtus ſervus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia, pro eo quod tradidit in mortem animam ſuam; & cum ſceleratis reputatus eſt: & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

JOH. 1. 29. *Altera die vidit Johannes Jeſum venientem ad ſe, & ait, Ecce Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi.*

2. Cor. 5. 21. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.*

Gal. 3. 13. *Chriſtus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia ſcriptum eſt, Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

1. Petr. 2. 24. *Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, ut peccatis mortui, juſtitiæ vivamus, cujus livore ſanati eſtis.*

1. Joh. 3. 5. *Et ſcitis quia ille apparuit, ut peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſt.*

Noxas hominum laturum Meſſiam Judæi ſentiunt.

I. HOMINUM noxas laturum Meſſiam Judæi nobiſcum ſentiunt. Teſtis R. Samuel in libro Sanctorum: teſtis & R. Abraham Schalom, in נוה שלום. Quocirca Meſſias Judæis dicitur איש קפר, *vir expiationis*, ut habetur in Midraſch Schir haſſchirim.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [586] - 558
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CXLV.

Jesus homines sanguine suo redemit.

GEN. 49. 11. *Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum.*

Job 19. 25. *Scio enim quod redemtor meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum.*

Psalm. 13. 7. *Quis dabit ex Sion salutare Israël? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exultabit Jacob, & lætabitur Israël.*

Psalm. 33. 23. *Redimet Dominus animas servorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.*

Psalm. 106. 2, & seq. *Dicant qui redemti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici ..... Et clamaverunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberavit eos, & eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & vincula eorum disrupit ..... Misit Verbum suum, & sanavit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.*

Psalm. 110. 9. *Redemtionem misit populo suo, mandavit in æternum testamentum suum.*

Psalm. 129. 7, 8. *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio; & ipse redimet Israël ex omnibus iniquitatibus ejus.*

Isa. 42. 6, 7. *Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione vinctum, de domo carceris sedentes in tenebris.*

Isa. 43. 1. *Et nunc hæc dicit Dominus creans te, Jacob, & formans te Israël, Noli timere, quia redemi te, & vocavi te nomine tuo; meus es tu.*

Isa. 44. 22, 23. *Delevi ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua: revertere ad me, quoniam redemi te. Laudate cæli, quoniam misericordiam fecit Dominus, jubilate extrema terræ, resonate montes laudationem, saltus & omne lignum ejus: quoniam redemit Dominus Jacob, & Israël gloriabitur.*

Isa. 45. 17. *Israël salvatus est in Domino salute æterna.*

Isa. 49. 7, & seq. *Hæc dicit Dominus redemtor in Israël, sanctus ejus ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum ..... Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas; ut diceres his qui vincti sunt, Exite; & his qui in tenebris, Revelamini ..... Et sciet omnis caro, quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 50. 1, 2. *Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi*

MATTH. 20. 28. *Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemtionem pro multis.* Et Marc. 10. 45.

Matth. 26. 28. *Hic est enim sanguis meus Novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Et Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. & 1. Cor. 11. 25, & seq.

Luc. 1. 68. *Benedictus Dominus Deus Israël, quia visitavit, & fecit redemtionem plebis suæ, & erexit cornu salutis nobis, in domo David pueri sui. Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum ejus. Salutem ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos. Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari Testamenti sui sancti. Jusjurandum quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis: ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi.*

Luc. 24. 21. *Nos autem sperabamus quia ipse esset redemturus Israël.*

Joh. 6. 54, & seq. *Dixit ergo eis Jesus, Amen, amen, dico vobis, Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; & ego resuscitabo eum in novissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.*

Joh. 8. 31, & seq. *Dicebat ergo Jesus ad eos qui crediderunt ei Judæos, Si vos manseritis in sermone meo, vere Discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini servivimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Jesus, Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati: servus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.*

Joh. 12. 32. *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

Rom. 3. 24, & seq. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionem quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [587] - 559
PUBLIC DOMAIN

matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret. Numquid abbreviata & parvula facta est manus mea, ut non possim redimere? aut non est in me virtus ad liberandum?

Isa. 52. 1, & seq. *Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion; induere vestimentis gloriæ tuæ, Jerusalem, civitas Sancti: quia non adjiciet ultra, ut pertranseat per te incircumcisus & immundus. Excutere de pulvere, consurge, sede, Jerusalem; solve vincula colli tui, captiva filia Sion: quia hæc dicit Dominus, Gratis venumdati estis, & sine argento redimemini.*

Isa. 59. 19, & seq. *Et timebunt qui ab occidente nomen Domini; & qui ab ortu Solis, gloriam ejus: cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemtor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus. Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui est in te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & do ore seminis seminis tui, dicit Dominus, à modo & usque in sempiternum.*

Isa. 63. 11, & seq. *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ? Ego qui loquor justitiam, & propugnator sum ad salvandum ..... Dies enim ultionis in corde meo; annus redemtionis meæ venit. ..... Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi. ..... Tu enim pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israël ignoravit nos: tu, Domine, pater noster, redemtor noster, à seculo nomen tuum.*

Jerem. 31. 10, 11. *Audite verbum Domini, Gentes, & annuntiate in insulis quæ procul sunt, & dicite, Qui dispersit Israël, congregabit eum, & custodiet eum, sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Jacob, & liberavit eum de manu potentioris.*

Zach. 9. 11. *Tu quoque in sanguine Testamenti emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.*

ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore; ut sit ipse justus, & justificans eum qui est ex fide Jesu Christi.

Rom. 5. 9. *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum.*

1. Cor. 1. 30. *Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemtio.*

1. Cor. 7. 22, 23. *Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio emti estis; nolite fieri servi hominum.*

Gal. 1. 3, 4. *Gratia vobis & pax à Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti seculo nequam.*

Gal. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum; quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno.*

Gal. 4. 4, 5. *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.*

Eph. 1. 7. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia & prudentia.*

Eph. 2. 13. *Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi.*

Col. 1. 14, & seq. *In quo habemus redemtionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum ..... quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt. Et vos cum essetis aliquando alienati, & inimici sensu in operibus malis; nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem exhibere vos Sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.*

1. Tim. 2. 5, 6. *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus; qui dedit redemtionem semetipsum pro omnibus.*

Tit. 2. 13, 14. *Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis: ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

Ebr. 2. 14, 15. *Ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est Diabolum, & liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.*

Ebr. 9. 11, & seq. *Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius*

perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non hujus creationis, neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa..... Et ideo Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant qui vocati sunt æternæ hæreditatis.

1. Petr. 1. 18, 19. *Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redemti estis de vana vestra conversatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi.*

Apoc. 5. 9. *Et cantabant canticum novum dicentes, Dignus es, Domine, accipere Librum, & aperire signacula ejus, quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione.*

Apoc. 7. 14. *Hi sunt, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt stolas suas, & dealbaverunt eas in sanguine Agni.*

Apoc. 22. 14. *Beati qui lavant stolas suas in sanguine Agni, ut sit potestas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in civitatem.*

I. EVICIMUS supra signatum esse Christum ea prædictione Zachariæ, quæ habetur noni capitis commate undecimo. Alloquitur Deus filiam Sion, quæ typus est Ecclesiæ Christi. Fœdus autem icit Ecclesia cum Deo per sanguinem Christi, cujus beneficio libertatem sunt adepti, qui Diaboli, Inferorum, ac peccati vinculis obstricti tenebantur. Porro pro eo quod habet Vulgatus Interpres, *Emisisti*; Septuaginta, ἐξαπέστειλας, in Ebraico exemplari legitur, שלחתי, *emisi*; apud Jonathanem, פרקית, *redemi*, quod pro futuro sumendum est, *emittam, redimam*. Ita ut totius pericopes is sit intellectus: Ad te vero quod pertinet, o Ecclesia, propter fœdus quod tecum per Filii mei sanguinem contraham, gnatos tuos Inferorum, Dæmonum, ac peccatorum vinculis oppressos captivitate eximam. Messiam hic notari sciunt Thalmudistæ, & R. Selomoh Jarchi. Hunc autem laboribus, pœnisque attritum, nobis felicitatem promeriturum traditur in Siphre. Sciscunt præterea Thalmudistæ in libro Joma nonnisi effuso sanguine peccata iri condonatum: atqui proxime probatum est per Christum nos solutum iri peccatis: unde sequitur per Christi sanguinem homines veniam peccatorum esse adepturos. Atqui nota quoque hæc in Jesum pulcre convenit, qui & morti proximus sanguinem suum dixit *Pro multis effusum iri in remissionem peccatorum*, & idem jam Discipulos suos futurum præmonuerat. Quæ cum ita sint, patet nihil hic videre eos qui aliorsum prædictionem Zachariæ convertunt; puta Jonathanem, ejusque sequacem Grotium, qui Agnum Paschalem, & Ægyptiacam servitutem, & aridos Arabiæ campos; aut Auctorem Prologi Echa Rabbathi, qui circumcisionem; aut eos denique qui captivitatem Babylonicam testimonio hoc notari putant.

Iterum Jesu addicitur Zach. 9. 11.

Pro Matth. 26. 28.

CAPUT CXLVI.

Baptismum Jesus instituit.

PSALM. 50. 9. *Lavabis me, & super nivem dealbabor.*

Isa. 1. 16. *Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.*

MATTH. 3. 11. *Ego quidem baptizo vos in aqua in pœnitentiam; qui autem post me venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.* Et Marc.

Isa. 12. 3. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris ; & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus.*

Isa. 52. 15. *Iste asperget gentes multas : super ipsum continebunt reges os suum.*

Ezech. 36. 25, & seq. *Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab omnibus idolis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum ponam in medio vestri.*

Ezech. 47. 8, & seq. *Et ait ad me, Aquæ istæ, quæ egrediuntur ad tumulos sabuli orientalis, & descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur aquæ. Et omnis anima vivens quæ serpit, quocunque venerit torrens, vivet ; & erunt pisces multi satis, postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabuntur, & vivent omnia ad quæ venerit torrens. Et stabunt super illas piscatores, ab Engaddi usque ad Engallim siccatio sagenarum erit ; plurimæ species erunt piscium ejus, sicut pisces maris magni, multitudinis nimiæ.*

Zach. 13. 1. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ.*

Zach. 14. 8. *Et erit in die illa, Exibunt aquæ vivæ de Jerusalem : medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare novissimum, in æstate & in hyeme erunt. Et erit Dominus rex super omnem terram : in die illa erit Dominus unus, & erit nomen ejus unum.*

1. 7, 8. Luc. 3. 16. Joh. 1. 33. Act. 12. 16.

Matth. 28. 18, 19. *Et accedens Jesus locutus est eis dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra : euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.*

Marc. 16. 15, 16. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ : qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.*

Act. 2. 38, 41. *Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum..... Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt.*

Act. 8. 12, & seq. *Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu Christi baptizabantur viri ac mulieres. Tunc Simon & ipse credidit, & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo..... Cum autem audissent Apostoli qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Johannem. Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum : nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.* Et Act. 16. 15, 33. & 18. 8.

Act. 8. 35, & seq. *Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum. Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam, & ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari ? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus & Eunuchus, & baptizavit eum.*

Act. 9. 18. *Et confestim ceciderunt ab oculis tanquam squamæ, & visum recepit, & surgens baptizatus est.* Et Act. 22. 16.

Act. 10. 47, 48. *Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos ? & jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.*

Act. 19. 3, & seq. *Ille vero ait, In quo ergo baptizati estis ? Qui dixerunt, In Johannis baptismate. Dixit autem Paulus, Johannes baptizavit baptismo pœnitentiæ, dicens, In eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent ; hoc est, in Jesum. His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu.*

Rom. 6. 3, 4. *An ignoratis, quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus ? consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [590] - 562
PUBLIC DOMAIN

1. Cor. 1. 13, & seq. *Numquid Paulus crucifixus sit pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Gratias ago Deo, quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum & Caium: ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem & Stephanæ domum. Cæterum nescio si quem alium baptizaverim: non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare.*

1. Cor. 6. 11. *Et hæc quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

Gal. 3. 27. *Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Eph. 4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.*

Eph. 5. 25, & seq. *Viri, diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsam tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.*

Col. 2. 12. *Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum à mortuis.*

Tit. 3. 5. *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis, & renovationis Spiritus sancti.*

Ebr. 10. 22. *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, asperti corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.*

1. Petr. 3. 20, 21. *Octo animæ salvæ factæ sunt per aquam: quod & vos nunc similis formæ salvos fecit baptisma; non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi.*

CAPUT CXLVII.

Jesus ascendit in cœlum.

PSALM. 23. 7, & seq. *Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio. Attollite portas principes vestras, & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ*

Psalm. 46. 6, & seq. *Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubæ ..... Regnabit Deus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam.*

Psalm. 67. 5, & seq. *Cantate Deo, psalmum dicite nomini ejus: iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen illi.*

MARC. 16. 19. *Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumtus est in cœlum.* Et Luc. 24. 51.

Joh. 3. 13. *Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo.*

Joh. 6. 63. *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?*

Joh. 16. 16, 28. *Modicum, & jam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem ..... Exivi à Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.*

Joh. 20. 17. *Dicit ei Jesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum,*

..... *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus.....* *Regna terræ, cantate Deo: psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis: date gloriam Deo super Israël; magnificentia ejus, & virtus ejus in nubibus.*

Prov. 30. 4. *Quis ascendit in cœlum, atque descendit? quis continuit spiritum in manibus suis? quis colligavit aquas quasi in vestimento? quis suscitavit omnes terminos terræ? quod est nomen ejus, & quod nomen filii ejus, si nosti?*

Isa. 52. 13. *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimis erit valde.*

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli, quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna quæ non auferetur; & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Zach. 14. 4. *Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum, qui est contra Jerusalem.*

& Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.

Act. 1. 1, & seq. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ cœpit Jesus facere & docere, usque in diem qua præcipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumtus est..... Et cum hæc dixisset, videntibus illis, elevatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt, Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum? hic Jesus, qui assumtus est à vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum.* Et 1. 22.

Act. 2. 33. *Dextera igitur Dei exaltatus, & promissione Spiritus sancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David ascendit in cœlum: dixit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos meos scabellum pedum tuorum.*

Act. 3. 21. *Quem oportet quidem cœlum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Deus per os Sanctorum suorum à seculo Prophetarum.*

Act. 5. 31. *Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum.*

Eph. 4. 8, & seq. *Propter quod dicit, Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.*

Phil. 2. 9, & seq. *Propter quod & Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

1. Petr. 3. 21, 22. *Per resurrectionem Jesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ hæredes efficeremur; profectus in cœlum, subjectis sibi Angelis, & Potestatibus, & Virtutibus.*

I. Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei. II. Nullis idoneis nititur testimoniis hæc Philostrati historia. III. Exquiruntur caussæ, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus. IV. Ex historia Christi pleraque in suam Apollonii vitam transtulit. V. Philostratus, aliique Pythagoricæ Philosophiæ addicti mendaces & creduli. VI. Apollonius, Magus sacerrimus.

Refellitur Philostrati opus de vita Apollonii Tyanei.

I. AD elevandum Christi in cœlum evecti miraculum, idem Apollonio Tyaneo contigisse Veteres mentiti sunt. Philostratus quidem, à quo plani hujus vita ac res gestæ octo celebrantur libris, non eum duntaxat in cœlum fuisse elatum prædicat, sed tot etiam ac tanta de eo jactat miracula, ut occasionem inde habuerit Hierocles comparationis instituendæ Apollonium inter & Jesum Dominum,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [592] - 564
PUBLIC DOMAIN

eo libro quem φιλαλήθη inscripsit. Eunapius quoque, homo superstitionibus ad delirium usque deditus, & Christiano nomini infensissimus, Philostrati opus, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines inscribi debuisse pronuntiat. Eadem Latinis literis consignare propositum habuerat Vopiscus, ut declarat ipse in vita Aureliani, ubi & talibus eum extollit præconiis, ac si non hominem laudare, sed Deum sibi conciliare vellet. Quodque miremur amplius, Sidonius Apollinaris, hac Philostrati lucubratione, exscriptisque inde à Nicomacho, & ex illis Nicomachi à Tascio Victoriano schedis, in fraudem illectus, eas in Apollonium contulit laudes; quæ Christianum hominem parum deceant, neque ullam tot mendaciorum suboluisse ipsi auram demonstrent. In eadem culpa est Johannes Tzetzes, qui non Philostratum solum, & eos quos secutus est Philostratus, sed & magnum præterea Historicorum numerum prodigia ab Apollonio edita in literas retulisse ait. Quæ quanquam ita sunt, non alii tamen ante Philostratum hoc videntur tractasse argumentum, præter Damidem Ninivitam, individuum Apollonii comitem, Maximum Ægiensem, & Mœragenem, quos se secutum profitetur Philostratus. Atque hi partes historiæ hujus delibaverant aliquas; totam vero primus Philostratus complexus est. Fons ergo hic est, unde tot de Apollonio fabulæ manarunt. Ut autem intelligant homines Christiani dogmatis excellentiam, cui quod opponeret cum anxie sollicitequæ quæsiverit impietas, pueriles solum fabulas, anilesque nugas potuit comminisci, mihi ab instituto alienum haudquaquam videtur esse, fallaciæ hujus scenam aperire. Factum id quidem feliciter jam ante ab Eusebio, in eo opere quo refellendum suscipit librum φιλαλήθη Hieroclis, qui non solum adversus Christianos atrociſſimis suppliciis sæviit, cum esset Ægypti Præfectus, sed Christianam quoque doctrinam impia scriptione oppugnavit. Nonnulla tamen observata sunt à me, quibus illustrari hoc argumentum, magisque enitescere possit.

Sid. Apoll. libr. 8. Epist. 3.

Joh. Tzetz. Chil. 2. Hist. 60.

Philostr. De vit. Apoll. libr. 1. cap. 3.

II. Philostratus primum, plus centum annis Apollonio recentior, res ab eo gestas nonnisi ex alieno testimonio cognitas habuit: cum Christi Jesu vitam coætanei fere Scriptores, actorumque ipsius oculati testes prodiderint. Testes historiæ suæ laudat Philostratus, civitates quas adiit Apollonius, templa quorum ritus collapsos restituit, vulgi sermones, Apollonii ipsius epistolas. At quamvis magnam orbis partem se peragrasse jactet Philostratus, vix tamen nobis persuaserit, ab Indicis aut Æthiopicis civitatibus, quas Apollonius adiit, ejusmodi se testimonia habuisse. Deinde paucis ac sæpe nullis testibus acta sunt prodigia pleraque Apollonio adscripta. Præterea quis Philostrati ipsius fidem, testimonia hæc præ se ferentis, præstare velit? Vulgi sermones jactat; stolidi scilicet & inepti, de rebus ante centum annos actis temere differentis. In Apollonii vero epistolis, non de rebus ab ipso gestis, sed de gentium, quas lustraverat, moribus agebatur. Testes dat præterea Philostratus Damidem, quem dixi, Assyrium, perpetuum Apollonii socium, à quo omnia ejus facta dictaque in literas diligenter relata esse ait; Maximum Ægiensem, & Mœragenem. Ad primum quod attinet, quam parum ipsi habendum sit fidei, mihi satis liquet: nam si planus fuit Apollonius, uti fuisse sequentia probabunt, deceptorem quoque & vaniloquum fuisse Damidem putandum est, qui arcanorum ejus omnium, mendaciorumque particeps fuit. Deinde nec suos in lucem commentarios ipse edidit; sed per quemdam ejus familiarem cum Juliæ Severi uxori innotuissent, hujus jussu recognovit eos Philostratus, & in ordinem digessit. Annon hæc confingere amicus ille Damidis potuit, & Damidi affingere, ut vendibilior esset ea merx, & Juliæ facilius obtrudi posset? Perpauca vero erant, quæ in librum suum retulerat Maximus, ea nimirum duntaxat, quæ Ægis Apollonius egerat. Mœrageni fidem palam detrahit ipse Philostratus, quippe multorum viri actorum ignaro.

Nullis idoneis nititur testimoniis hæc Philostrati historia.

Philostr. De vit. Apoll. libr. 8. cap. 13.

Philostr. libr. 1. cap. 3.

III. Nullis ergo certis ac solidis incumbit fundamentis tota hæc Philostrati moles; sed caduca, ac in ruinam prona est: cujus ad speciem exstruendæ caussam hanc habuit præcipuam, ut Juliæ ac Caracallæ gratificaretur. Caracallam enim testatur Dio summis Apollonium extollere laudibus solitum esse, & monumento, qualia Heroibus exstruuntur, decorasse. Juliam vero Philosophiæ studiis deditam fuisse memorant idem Dio & Philostratus; Sophistarumque, Rhetorum, ac Geometrarum choro plerumque stipata erat. Quamobrem & de priscorum Philosophorum moribus ac studiis edoceri se volebat, atque hanc Apollonii potissimum historiam à Philostrato tradi literis optavit, eique Damidis commentarios suppeditavit. Altera Philostrato accessit caussa concinnandi hujus operis, vana nimirum collectæ per otium eruditionis expromendæ ac ostentandæ cupiditas. Quorsum enim ambitiosi illi excursus, & importunæ dissertationes, de rebus ad Apollonium haudquaquam pertinentibus? de pantheris Armeniis, de elephantis, de martichora, de gryphibus, de

Exquiruntur caussæ, quibus ad eam conscribendam inductus est Philostratus.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [593] - 565
PUBLIC DOMAIN

phœnice ave, de Satyris? tum de Oxydracis, Pygmæis, Tauro monte, & Caucaſo? de fonte Tyaneo, Indo flumine, Hyphaſide, Nilo, Pactolo, & mari Rubro? de Prometheo, Tantalo, Hercule, Baccho, Memnone, Alexandro, Poro, & Phraote? de mirabilibus Indiæ & Æthiopiæ? de Templo Taxilenſi, de Gaditano? Quorſum otioſæ illæ diſputationes, utri proniores ſint in ſomnum, vini, an aquæ potores? an arbores terra antiquiores? de creatione mundi & elementis, de medicina, de fabulis Æſopi? de Laconum flagris & inhoſpitalitate? Id præterea ſpectaſſe in primis videtur Philoſtratus, ut invaleſcentem jam Chriſti fidem ac doctrinam deprimeret; oppoſito hoc omnis doctrinæ, ſanctitatis, ac mirificæ virtutis fictitio ſimulacro. Itaque ad Chriſti exemplar hanc expreſſit effigiem, & pleraque ex Chriſti Jeſu hiſtoria Philoſtrato accommodavit, ne quid Ethnici Chriſtianis invidere poſſent. Qua re Chriſti gloriam incautus amplificavit, dum veram ejus virtutem, alteri falſo adſcriptam, meritis extulit laudibus, aliiſque laudandam & mirandam propoſuit. Atque id paucis ut demonſtremus, res poſtulat.

Ex hiſtoria Chriſti pleraque in ſuam Apollonii vitam tranſtulit.

IV. Mariæ Virgini videndum ſe obtulit Angelus, deque proditurus ex ea filio, qui Dei filius eſſet dicendus, ipſam præmonuit: Apollonii mater adſtantem ſibi vidit Proteum Ægyptium Deum, à quo futurum didicit, ut ipſe ex ea naſceretur. Apollonius autem Jovis filius à popularibus credebatur, etſi ipſe ſe Apollonii filium prædicabat: Jeſus Dei filius erat, Joſephi filius vulgo putabatur. Aliqua monentur in ſomnis Joſephus & Maria de puero Jeſu: aliqua & mater Apollonii de filio ſuo. Natum Jeſum magna luce fulgens Angelus paſtoribus nuntiat: naſcente Apollonio, fulgur è cœlo in terram delapſum, rurſus in cœlum evolavit. Præterea cum naſceretur Jeſus, Angeli in æthere ſublimes dicebant, *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus:* cum naſceretur Apollonius, cycni matrem ipſius circumſtantes cantus edidere; eodemque è terris migraturo, virgines auditæ ſunt canticum hoc concinentes, *Veni de terra, veni in cœlum.* Quod de Chriſto ſcriptum legiſſet Philoſtratus: *Et Jeſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines*; idcirco ſcripſit Apollonium procedentibus annis egregia ingenii & memoriæ dediſſe ſpecimina, & formæ elegantia omnium in ſe oculos convertiſſe. Quoniam Chriſti typus fuit Samſon Nazaræus, & comam alere tenebantur Nazaræi, ut eſt in libro Numerorum; propterea cæſariem promiſiſſe Apollonium Philoſtratus tradidit. Tum addit eum etiam tum adoleſcentem in Templo plurimum fuiſſe, valde eum mirantibus qui ſacra procurabant, quæ his Lucæ de Chriſto adhuc puero conſentanea ſunt: *Et factum eſt poſt triduum, invenerunt illum in Templo, ſedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant ſuper prudentia & reſponſis ejus.* Ac ſæpe deinde, & fere quotidie Judæos in Templo docuit. Chriſtum Jeſum Deus Filium palam agnoſcit: Apollonio pietatis ac ſanctitatis Æſculapius dat teſtimonium. Magni ad Jeſum fiebant hominum concurſus: ad Apollonium Ægas viſendi cauſſa magna hominum multitudo confluxit. Futurorum præſenſionem Apollonio tribuit Philoſtratus, quod Jeſum prophetam fuiſſe comperiſſet. Tacitas Judæorum cogitationes perſpectas habuiſſe Jeſum non ſemel affirmant Evangeliſtæ: hoc ipſum de ſe jactat Apollonius. Secretos Samaritanæ mulieris concubitus vi divina cognoſcit Chriſtus Jeſus & coarguit apud Johannem, eamque ad meliorem frugem convertit: Apollonius inceſti à divite quodam Cilice cum privigna admiſſi, nullo monente, notitiam habuit; deprehendit item occultos Menippi cum Lamia congreſſus, palamque nefariæ conſuetudinis convictum ſanioribus conſiliis inſtruxit. Subjicit deinde: δακρύουτι ἐῴκει τὸ φάσμα, ᾗ ἐδεῖτο μὴ βασανίζειν αὐτό. *Lacrymanti ſimile ſpectrum erat, rogabatque ne ſe torqueret:* quippe legerat Dæmonem, miſero illi Geraſeno inſidentem, ſic Chriſtum Jeſum compellaſſe: δέομαί σου μή με βασανίσῃς. *Obſecro te, ne me torqueas.* Multa ex eadem Dæmoniaci illius Geraſeni hiſtoria in Corcyrenſis adoleſcentis, Dæmone agitati, hiſtoriam tranſtulit Philoſtratus: utrobique pro imperio increpatur Dæmonium: jubetur ille à Jeſu porcorum corpora ſubire, relicto Geraſeno; hic jubetur ab Apollonio, relicto Corcyrenſi, ſtatuam dejicere: liberatus à Jeſu Geraſenus, mente recepta, decenti veſte induitur, ſedet ad pedes Jeſu, eique comitem ſeſe vult adjungere; Corcyrenſis adoleſcens, omni mollium veſtimentorum, luxuriæ, ac deliciarum depoſito apparatu, Apollonii ſectam & inſtitutum perſequitur. Puellam Jairi Archiſynagogi filiam vitæ reddidit Jeſus: puellam Romæ à morte ad vitam excitaſſe dictus eſt Apollonius, ut ſuperius diximus. Illius manum apprehendit Chriſtus, & alta voce jubet ſurgere; quo dicto ſuſcitata puella feretro exiliit, ſuiſque ambulare pedibus cœpit: hanc tetigit Apollonius, & ſecreto aliquid admurmurans revocare eam à morte viſus eſt; quæ & ſtatim eſt locuta, & paternam domum repetiit. Caſtiſſimam & ab omni muliebri conſuetudine alieniſſi-

Philoſtr. libr. 1. cap. 3.
Philoſtr. libr. 1. cap. 4.
Philoſtr. libr. 1. cap. 4.
Luc. 2. 14.
Philoſtr. libr. 8. cap. 12.
Luc. 2. 52.
Philoſtr. libr. 1. cap. 4.
Philoſtr. libr. 1. cap. 6.
Luc. 2. 46, 47.
Philoſtr. libr. 1. cap. 6.
Philoſtr. libr. 1 cap. 6.
Philoſtr. libr. 4. cap. 8, & paſſim.
Philoſtr. libr. 1. cap. 13.
Joh. 4. 17, 18.
Philoſtr. libr. 1. cap. 7.
Philoſtr. libr. 4. cap. 8.
Luc. 8. 28.
Philoſtr. libr. 4. cap. 6.
Philoſtr. libr. 4. cap. 16.

mam vitam coluit Jesus : idem de Apollonio Philostratus asseverat. Christum Jesum Hierosolymam ire, & destinata sibi supplicia, mortemque adeo ipsam perferre cogitantem, à proposito frustra deterrere conatur Petrus: Apollonium à suscepto visendæ Romæ consilio frustra nititur abducere Philolaus, metu Neronis; & iterum Demetrius, metu Domitiani; qui Philosophos pessimis modis accipere soliti erant. Jesus supplicio proximus deseritur à Discipulis; quod & sibi evenisse in altera ad Timotheum queritur Paulus: Apollonium, imminente periculo, sui itidem deserunt. Causam dixit Jesus apud Pilatum: Apollonius apud Domitianum. Discipulis post mortem redivivus adstat Jesus, & præcepta quædam tradit: adolescenti cuidam in somnis videndum se obtulit Apollonius jam fato functus, eumque de natura animorum docuit, de qua jamdiu anxius erat & sollicitus. Thomæ Jesus veréne revixisset dubitanti tangendum se præbet: item Apollonius Demetrio & Damidi dubitantibus vivusne esset an mortuus. Jesus ascendit in cœlum: nec hac parte inferiorem esse Apollonium suum voluit Philostratus. Verum ne suum ipse figmentum præstare teneretur, tanquam ab aliis proditum retulit. Ait ergo auditas Nympharum cantantium voces, cum is templum Dictynnæ in Creta esset ingressus, quæ eum ad deserendas terras & cœlum conscendendum invitarent; nec uspiam postea comparuisse. Quæ quam inconcinne & absurde conficta sint, clarissime patefaciunt ea, quæ à Philostrato præmissa sunt: nam quo ætatis suæ anno decesserit Apollonius ignorari ait; cum alii octoginta, nonnulli nonaginta, quidam centum annos excessisse affirment; discrepantes quoque esse de loco obitus ipsius sententias, Ephesi aliis, aliis Lindi, aliis in Creta interiisse ipsum narrantibus; sepulcrum vero ejus nullibi gentium reperiri. In tanta ergo omnium, quæ ad Apollonii interitum pertinent, ignoratione, temporis præsertim ac loci, quid afferri probabile potuit? Sed pergamus. In Christi Jesu cultum consentiebant totæ gentes, Templa ipsi passim ponebantur, & Deus vulgo habebatur: idem ergo de Apollonio jactat Philostratus, imagines nempe in Templis ipsi constitutas, divinosque honores exhibitos, & naturam ejus divinam fuisse, ac humana superiorem; imo vero, Proteum ipsum esse, Deum Ægyptium. Atque inde porro Alexander Severus Apollonii, perinde ut Jesu Christi, imaginem in larario habuit, & utrumque Lampridius Deum appellavit. Inde & adoratores habuisse Apollonium scripsit Eunapius, & Philostrati historiæ titulum apponi debuisse, ut dixi, non Apollonii vitam, sed Dei adventum ad homines. Hieroclem etiam graviter increpat Lactantius in libro De justitia, quod Apollonium ut Deum coluerit; at falsus est, cum ab eo solo factum id arbitratur. Quippe hæc ipse subjicit paulo post Lactantius: *Maxime cum dicas & adoratum esse* (Apollonium) *à quibusdam sicut Deum, & simulacrum ejus sub Herculis Alexicaci nomine constitutum, ab Ephesiis etiam nunc honorari.* Falsus quoque ipse Hierocles est (quem, perinde ut Philostratum, eruditum scriptorem, at parum veracem verissime dixit Eusebius) cum Christianos culpat, quod Christum Jesum Deum esse statuant, propter prodigia quædam ab eo edita; cum Apollonium post tot miracula, non Deum, sed Diis amicum hominem esse admiratores ejus existiment. Dixi increpari Hieroclem à Lactantio: nam quamvis nomen Hieroclis non expresserit, iis tamen designavit notis, quæ dubium omne tollant, ut nuper ostendit doctissimus Pearsonus in Prolegomenis ad Hieroclem. Ex Apostolorum quoque historia quædam delibavit Philostratus, & in Apollonium transcripsit. Oblatam sibi à Simone pecuniam respuit Petrus; aurum & argentum Agbari Edessenorum regis repudiasse Thaddæum commemorat Eusebius; se vero neque argentum, neque aurum, neque vestem concupivisse prædicat Paulus in Actis: Satrapæ præfecti Babyloniæ finibus, ac Vardanis deinde regis thesauros aspernatur Apollonius, & magnam deinde nummorum copiam, in revocatæ ad vitam puellæ mercedem sibi a parentibus oblatam, puellæ ipsius doti jussit accedere. Petrus in vincula conjectus ab Herode, iisdem ab Angelo exolvitur, sic ut caderent de manibus ejus catenæ, & portæ sponte paterent: Apollonius nervo constrictus crus compede eximit ad libitum eique inserit; ex oculis Domitiani, ad quem caussam dicturus accesserat, evanescit; idem in Creta à Dictynnæ Sacerdotibus colligatus, vinculis sponte solutis, foribusque reseratis ergastulo elabitur. Apostoli Spiritu sancto afflati, omnium linguis loquuntur: Apollonius nullam ignorare se linguam prædicat, etiamsi nullam didicerit. Cujus vanitatis oblitus Philostratus subjungit paulopost, ad alloquendum Phraotem interprete Apollonium opus habuisse. Ex his cognoscitur ecquod sibi exemplum ad imitandum Philostratus, in adornando hoc dramate proposuerit. Quamobrem Hierocli comparationem Apollonii cum Christo instituenti argumentum non defuit. Verum scire debuerat, imaginem sese cum eo, ad cujus speciem delineata fuerat, ore composuisse; omnemque à se in elevandis Christi Domini miraculis

Philostr. libr. 1. cap. 10.
Philostr. libr. 4. cap. 12. & libr. 7. cap. 4. & seq.
2. Tim. 4. 16.
Philostr. libr. 4. cap. 12.
Philostr. libr. 8. cap. 2.
Philostr. libr. 8. cap. 13.
Philostr. libr. 8. cap. 5.
Philostr. libr. 8. cap. 12.
Philostr. libr. 8. cap. 12.
Philostr. libr. 1. cap. 16. & libr. 7. cap. 16. & libr. 8. cap. 5.
Philostr. libr. 1. cap. 3.
Lamprid. Alex. cap. 29.
Eunap. in Chrysanthio & in Procem.
Lactant. Instit. libr. 5. cap. 2.
Euseb. in Hier.
Euseb. Hist. Eccl. libr. 1. cap 13.
Act. 20. 33.
Philostr. libr. 1. cap. 15, & 21.
Philostr. libr. 4. cap. 16.
Philostr. libr. 7. cap. 16.
Philostr. libr. 8. cap. 2.
Philostr. libr. 8. cap. 12.
Philostr. libr. 1. cap. 13.

ac meritis collocatam operam, eadem confirmasse; cum virtutum omnium, ac mirificorum operum laudes in commentitium suum Heroëm conferre cupiens, non melius aliunde, quam ex vera Jesu Christi historia arcessere eas potuerit.

Verum enimvero dum ad rei veritatem infuscandam plurima ingenio suopte fingit, haudquaquam sensit in magnam rerum, opinionumque discrepantiam sese esse delapsum, sibique ipsum sæpe, quod mendacibus evenire solet, contradicere ac repugnare. Multis id exemplis ab Eusebio demonstratum est in libello adversus Hieroclem. Quibus etiam plura adjici possent. Adde tot fabulas, tot somnia, tam nullius acuminis, tam nullius saporis, ut cum ea legerem (mihi autem tum primum id contigit, cum vix dum excessissem ex ephebis, qua ætate animi adolescentum logis & fabulis mirifice capi solent) continuo me caperet satietas & fastidium, & nutriculam ad somnos pupo suo conciliandos de Lamiæ turribus & pectinibus Solis dissèrentem mihi audire viderer. Adeone fungum fuisse quemquam, vel ut persuaderet ipse sibi, vel ut aliis persuadere se posse speraret, prægnanti Apollonii matri Proteum, & aliis in templo Ægiensi aspectabilem præbuisse se Æsculapium? animalium voces intellexisse Apollonium, facultate hac ab Arabibus imbutum, qui vel corde vel hepate draconis comeso futura ex avium garritu præsentiant? quam peritiam & Indis Paracensibus largitur. Interiitne funditus genus illud hominum πρεσπηχῶν, Caucasum incolentium, quorum nonnullos Apollonius, ac nemo deinde vidit? Quis eum credat vidisse Empusam? Quis credat mulieres Veneri dicatas, superne nigras, inferne albas apud Indos reperiri? quid factum hoc mulierum genere, quod hodie occurrit nuspiam, nisi quas forte Sol fuscavit superiore corporis parte, qua velatæ non erant? Quanti stuporis est figmentum illud de Puteo culpæ, per quem Indi jurare solent, de Cratere veniæ, de Doliis duobus, imbrium uno, altero ventorum; quibus apertis regio ventis perflatur, & rigatur imbribus; secus vero si occludantur? Jocularis vero est tota hæc Brachmanum scena, qui vel aspectabiles se faciunt pro libitu, vel oculorum obtutus effugiunt; nec ipsi solum choreas ducunt, sed terram etiam virgis ferientes, assurgere ac velut tripudiare faciunt, ipsi vero in aërem tolluntur. Hinc metempsychoseos recoquit dogma, & nugas ad nauseam funditat. Tum in convivio Brachmanum tripodas describit, crateras, & fercula, sponte & αὐτομάτως ad convivas accedentia, & Tantali deinde poculum illud amicitiæ numquam deficiens. Quam insulsum est, quod de Ephesina peste, sub pannosi & mendici senis, ac deinde sub molossi specie delitescente excogitavit? Apollonii vero nocturna pervigilatio ad tumulum Achillis, ejusque cum Achille congressus, pueriles sunt ac germanæ gerræ: inter quas palmarium hoc est, quod ait Achilles, Nereides ad sepulcrum suum sæpe ventitare. Nereidem etiam quamdam Selera insulam tenere alio loco garrit. Quid quod ulmus apud Gymnosophistas loquens inducitur a nugivendo illo Historico, & Apollonium salutans? Æneas Gazæus in Theophrasto Brachmanas à metempsychoseos errore vindicare conatur hoc argumento, quod neque Ctesias, neque Arrianus, neque Indi ipsi, vel in suis cum Alexandro congressibus, vel in suis ad Græcos Epistolis, neque ulli denique, vel recentiorum, vel veterum, in hac ipsos hæresi versari testentur. In quo Æneam falli certum est: eam enim sectam hodieque pertinacissime sequuntur Brachmanes, ut uno ore consentiunt quicunque hæc adierunt loca, & cum ipsis paulo familiarius sunt conversati. Atqui vetustissimam esse ipsorum doctrinam, & ab omni retro ævo eamdem apud ipsos perseveravisse constans est fama. Hanc ipsam ratiocinationem haud minus vere adhibere possumus adversus Philostratum, qui tot affingit Brachmanibus deliramenta, & de India ac Æthiopia tot narrat χρεολογίας, aliis omnibus indictas & inauditas, sive qui horum temporum fuerunt æquales, sive qui ea postmodum sunt insecuti, ut omnem apud cordatos homines fidem amittat. Nunc existimari potest, haud æquiorem ab Hierocle institutam esse comparationem inter Christi Jesu & Apollonii Historicos, ac inter Christum ipsum & Apollonium. Petrum & Paulum ait, alioque, à quibus res à Jesu gestæ memoriæ proditæ sunt, mendaces fuisse, illiteratos, & præstigiatores; qui vero Apollonii vitam retulerunt in literas, Damidem, Maximum, Philostratum, viros fuisse eruditos & veritatis studiosos. Nos è contrario Apostolos, vel ob simplicitatem & imperitiam, remur minus esse debere doli falsitatisque suspectos; Philostrati vero, aliorumque, qui in Apollonio celebrando ipsi præiverunt, propter ingenii acumen, & & doctrinam quam prædicant, dubiam esse fidem. Constat enim rudes & indoctos homines, fere candidos esse eosdem, veraces, & incallidos; qui vero doctrina & usu rerum peritiores extiterint, vafritie eos, versutiaque præstare. Quod & res ipsa satis indicat. Cum manifesto ex supra dictis appareat, totam mendaciis ac fallaciloquentia consutam esse Philostrati historiam; doctrinaque eum sua, haudquaquam tamen satis

Philostr. libr. 1. cap. 3. & 5.

Philostr. libr. 1. cap. 14. & libr. 4. cap. 1.

Philostr. libr. 3. cap. 3.

Philostr. libr. 2. cap. 2.

Philostr. libr. 3. cap. 1.

Philostr. libr. 3. cap. 3. & 5.

Philostr. libr. 3. cap. 6. & 7. & libr. 5. cap. 15. & libr. 6. cap. 18.

Philostr. libr. 3. cap. 8. & 10.

Philostr. libr. 4. cap. 3.

Philostr. libr. 4. cap. 5.

Philostr. libr. 3. cap. 16.

Philostr. libr. 6. cap. 5.

ſatis acute & ſolerter, imo vero inſcite & inepte ad ludificandos homines, conſarcinandaſque fabulas valde eſſe abuſum.

V. Mihi vero rem introſpicienti, Pythagoricæ Philoſophiæ penitus videtur addictus fuiſſe Philoſtratus. E qua diſciplina quicunque prodierunt, quod jam ſupra monui, in θαυματοποιίας & δεισιδαιμονολογίας fuerunt proniſſimi, nihil non & fingere promti & credere. Teſtis aureum Pythagoræ femur, teſtis Abaridis ſagitta, & quæcunque de Epimenide, Empedocle, aliiſque ex Italica ſchola profectis memorantur. Vel primum legatur Philoſtrati caput, ex quo, velut ex ungue leonem, hominis propenſum in Pythagoræ deliramenta animum & ſuperſtitioſam credulitatem deprehendas. Pythagoræ ſeſe aſſimilabat Alexander ille Pſeudomantis Luciani. Eunapius quoque Pythagoricis opinionibus inſtructus, inanes paſſim fabulas colligit, eaſque Lectoribus haudquaquam perſuadet ipſe; perſuaſum duntaxat eſſe ſe declarat. Vitio hoc laboraſſe eruditos harum partium gregales cauſſatur Iamblichus, commemoratiſque aliquot eorum figmentis, ſubjungit: πᾶσι γὰρ πιστοῦσι τοῖς τοιούτοις, πολλὰ ἂν καὶ αὐτοὶ πρὸς τοιούτων δὴ τῶν δοκούντων μυθικῶν ἀπομνημονεύειν. *Omnibus enim hujuſmodi rebus adhibent fidem: multas etiam ex conſimilibus rebus, quæ fabuloſæ videntur, narrare ipſi quoque aggrediuntur.* Et deinde: πρὸς πάντα τὰ τοιαῦτα, οὐχ αὐτοὺς εὐπιθεῖς νομίζουσι, ἀλλὰ τοὺς ἀπιστοῦντας· οὐ γὰρ εἶναι τὰ μὲν δυνατὰ τῶν θεῶν, τὰ δὲ ἀδύνατα, ὥσπερ οἴεσθαι τοὺς σοφιζομένους, ἀλλὰ πάντα δυνατά· *Ad hæc omnia, non ſe quidem, verum qui ſe incredulos præſtiterint, ſtolidos eſſe rentur: nec enim quædam eſſe in Deorum poteſtate, quædam vero ſecus, ut opinantur qui incumbunt ſapientiæ ſtudiis, ſed omnia à Diis fieri poſſe.*

Philoſtratus alique Pythagoricæ, Philoſophiæ addicti, mendaces & creduli.

Iambl. Vit. Pyth. cap. 28.

VI. Interim, ſi quis ex me percontetur quid de Apollonio cenſeam, vaferrimum eum, ſacerrimumque fuiſſe Magum reſpondebo. Vulgo receptam hanc fuiſſe ſua ætate opinionem ipſe fatetur Philoſtratus initio operis, eamque præcipue evellendam ſibi propoſuit. Hoc ipſi crimen impegit Euphrates Tyrius, Philoſophus, vel Apollonii ipſius teſtimonio, ſapientiſſimus. Eamdem ob cauſſam Eleuſiniis ipſum ſacris arcuit Hierophanta, & ab antro Trophonii Sacerdotes excluſerunt. Pro Mago à Domitiano captus, & in carcerem detruſus eſt. Magis ipſe Babyloniis, noxiæ & occultæ Magiæ ſtudioſis, ſapientiæ laudem tribuit. Brachmanes, quos præſtigiatores agnoſcit Philoſtratus, Deos ac magiſtros ſuos, ſapientes ac beatos Apollonius nuncupat. Lucianus Alexandri Abonitichitæ ſutelas & dolos elegantiſſime narrans, eum ait applicuiſſe ſe præſtigiatori cuidam Tyaneo, τῷ Ἀπολλωνίῳ τῷ τυανεῖ πάνυ συγχυομένῳ, καὶ τἀκεῖνα πᾶσαν ἀπὸ ξαγγελίαν εἰδότων· *Uni ex iis quibus magna interceſſerat cum Apollonio Tyaneo familiaritas; quique ejus tragœdiam norerant.* Quibus verbis ſatis indicat vir ſolertiſſimus ſuam de Apollonio ſententiam. Mœragenes ipſe, qui vitam Apollonii literis commendavit, non dubitat eum appellare Magum, atque etiam venificum à Philoſophis habitum fuiſſe teſtimonio ſuo confirmat, auctore Origene in libris contra Celſum. Atque Mœrageni, ob hanc, opinor, ipſius confeſſionem fidem detrahi Philoſtratus juſſit. Xiphilinus ex Dione tradit Caracallam Magis & præſtigiatoribus adeo delectari ſolitum, ut Apollonium honoribus & monumento etiam, qualia conſecrantur Heroibus, coluerit. Magi denique nomine vulgo eſſe affectum teſtatur Hieronymus. Fruſtra vero in purgando Apollonio & Magiæ nota ab eo eluenda ſe torquet Philoſtratus: nec quicquam in cauſſam ipſius prodeſt, quod affert, futura Apollonium non prænoviſſe, vel idola ſcitando, vel inhumanis quibuſdam ſacrificiis, vel incantamentis, aut unctionibus; ſed ex ſignis quæ ipſi à Diis portenderentur, & ex rerum ſerie, quam fata ipſa contexuiſſent: nam nec ſigna illa expreſſit Philoſtratus, nec ex rerum contextu ea prænoſci potuerunt ab Apollonio, quæ prænoviſſe ipſum ſcribit. Noxia præterea & magica carmina ſecreto pronuntiari poſſunt, etiam inſciis qui proxime adſtant. Deinde ſexcenta ſunt alia arcanæ divinationis genera, à viris doctis accurate diſtincta & notata, quibus uti Apollonius potuit. Quod autem alio loco queritur Philoſtratus, propterea in Magiæ ſuſpicionem veniſſe Apollonium, quod Babylonios Magos, Brachmanas, & Gymnoſophiſtas adierit, fruſtra eſt; graviores enim longæ extant cauſſæ, propter quas Magiæ reus peragitur. Quanquam ob hæc ipſa, ſi minus convictum, at hujus certæ impietatis ſuſpectum habere poſſumus: nam ex veteri barbarorum horumce Philoſophorum Magia multum deflexerat recentior illa, & à præclaris naturæ ſtudiis ad damnoſas & nefarias artes ſeſe demiſerat, quod tota Philoſtrati narratio patefacit. Quis vero eum putet, qui cum Magis converſatus, eorum præceptis inſtitutus, eos demiratus, mirificiſque laudibus extollere ſolitus ſit, ipſum vetitæ hujus Magiæ expertem manſiſſe; præſertim qui ea edere opera conſueviſſet, in quibus edendis præcipuum artis ſuæ fructum Magi collocant?

Apollonius Magus ſacerrimus.

Philoſtr. libr. 1, cap. 1. & 2.

Philoſtr. libr. 4 cap. 6. & libr. 8. cap. 8.

Philoſtr. libr. 7. cap. 14.

Philoſtr. libr. 1, cap. 18.

Lucian. Pſeud.

Origen. contr. Celſ. libr. 6.

Philoſtr. libr. 1, cap. 3.

Xiphil. in Caracall.

Hieron. Epiſt. ad Paulin.

Philoſtr. libr. 5. cap. 4.

Philoſtr. libr. 1, cap. 1.

CAPUT CXLVIII.

Jesus est ad dexteram Dei Patris.

PSALM. 15. 10, 11. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi feciſti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua uſque in finem.*

Pſalm. 109. 1, & ſeq. *Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis ..... Dominus à dextris meis.*

MATTH. 22, 41, & ſeq. *Congregatis autem Phariſæis, interrogavit eos Jeſus, dicens, Quid vobis videtur de Chriſto? cujus filius eſt? Dicunt ei, David. Ait illis, Quomodo ergo David in ſpiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis?* Et Marc. 12. 35, & ſeq. Luc. 20. 41, & ſeq.

Matth. 26. 64. *Dicit illi Jeſus, Tu dixiſti; verumtamen dico vobis, à modo videbitis Filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei.* Et Marc. 14. 62. Luc. 22. 69.

Marc. 16. 19. *Et Dominus quidem Jeſus, poſtquam locutus eſt eis, aſſumtus eſt in cælum, & ſedet à dextris Dei.*

Act. 2. 32, & ſeq. *Hunc Jeſum reſuſcitavit Deus, cujus omnes nos teſtes ſumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus ſancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis. Non enim David aſcendit in cælum; dixit autem ipſe, Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.*

Act. 7. 55. *Cum autem eſſet plenus Spiritu ſancto, intendens in cælum vidit gloriam Dei, & Jeſum ſtantem à dextris Dei.*

Rom. 8. 33, 34. *Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus qui juſtificat. Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Jeſus, qui mortuus eſt, immo qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

Eph. 1. 20. *Suſcitans illum à mortuis, & conſtituens ad dexteram ſuam in cæleſtibus.*

Col. 3. 1. *Igitur ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens.*

Ebr. 1. 3, & ſeq. *Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus, portanſque omnia verbo virtutis ſuæ, purgationem peccatorum faciens, ſedet ad dexteram majeſtatis in excelſis ..... Ad quem autem Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis, quoad uſque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?*

Ebr. 8. 1. *Capitulum autem ſuper ea quæ dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in excelſis.*

Ebr. 10. 12, 13. *Hic autem unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici ejus ſcabellum pedum ejus.*

Ebr. 12. 2. *Aſpicientes in auctorem fidei, & conſummatorem Jeſum, qui propoſito ſibi*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [598] - 570
PUBLIC DOMAIN

gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contemta, atque in dextera ſedis Dei ſedet.

1. Petr. 3. 21, 22. *Quod & vos nunc ſimilis formæ ſalvos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum, per reſurrectionem Jeſu Chriſti, qui eſt in dextera Dei.*

CAPUT CXLIX.

Jeſus mittit Spiritum ſanctum ad Diſcipulos.

ISA. 32. 15. *Gaudium onagrorum paſcua gregum, donec effundatur ſuper nos Spiritus de excelſo.*

Iſa. 44. 3. *Effundam enim aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam: effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem ſuper ſtirpem tuam.*

Iſa. 59. 21. *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui eſt in te, & verba mea quæ poſui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore ſeminis tui, & de ore ſeminis ſeminis tui, dicit Dominus, à modo & uſque in ſempiternum.*

Ezech. 36. 26, 27. *Et dabo vobis cor novum, & ſpiritum novum ponam in medio veſtri; & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Et Spiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea cuſtodiatis, & operemini.*

Ezech. 39. 29. *Et non abſcondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim Spiritum meum ſuper omnem domum Iſraël, ait Dominus Deus.*

Joël 2. 28, 29. *Et erit poſt hæc, effundam Spiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri & filiæ veſtræ: ſenes veſtri ſomnia ſomniabunt, & juvenes veſtri viſiones videbunt. Sed & ſuper ſervos meos & ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.*

Zach. 12. 10. *Et effundam ſuper domum David, & ſuper habitatores Jeruſalem, Spiritum gratiæ & precum, & aſpicient ad me quem confixerunt: & plangent eum planctu quaſi ſuper unigenitum, & dolebunt ſuper eum, ut doleri ſolet in morte primogeniti.*

LUC. 24. 49. *Et ego mitto promiſſum Patris mei in vos: vos autem ſedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*

Joh. 7. 37, & ſeq. *In noviſſimo autem die magno feſtivitatis, ſtabat Jeſus, & clamabat, dicens, Si quis ſitit, veniat ad me & bibat: qui credit in me, ſicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia nondum erat glorificatus.*

Joh. 14. 16, & ſeq. *Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiſcum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non poteſt accipere; quia non videt eum, nec ſcit eum: vos autem cognoſcetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit..... Hæc locutus ſum vobis apud vos manens: Paraclitus autem Spiritus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.*

Joh. 15. 26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis qui à Patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me.*

Joh. 16. 7, & ſeq. *Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam. Si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos; ſi autem abiero, mittam eum ad vos: & cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de juſtitia, & de judicio ..... Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem: non enim loquetur à ſemetipſo; ſed quæcunque audit, loquetur, & quæ ventura ſunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

Joh. 20. 22. *Hæc cum dixiſſet, inſufflavit, & dixit eis, Accipite Spiritum ſanctum.*

Act. 1. 4, & ſeq. *Et conveſcens præcepit eis ab Jeroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent promiſſionem Patris, quam audiſtis, inquit, per os meum: quia Johannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto, non poſt multos hos dies ..... accipietis virtutem ſupervenientis Spiritus ſancti in vos.* Et Act. 11. 15, 16.

Act. 2. 1, & ſeq. *Et cum complerentur dies*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [599] - 571
PUBLIC DOMAIN

Pentecoſtes, erant omnes pariter in eodem loco, & factus eſt repente de cælo ſonus, tanquam advenientis Spiritus vehementis, & replevit totam domum, ubi erant ſedentes. Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tamquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis ..... Stans autem Petrus cum Undecim levavit vocem ſuam, & locutus eſt eis ..... Hoc eſt quod dictum eſt per Prophetam Joël, Et erit in noviſſimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ, & juvenes veſtri viſiones videbunt, & ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt: & quidem ſuper ſervos meos, & ſuper ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt ..... Hunc Jeſum reſuſcitavit Deus, cujus omnes nos teſtes ſumus. Dextera igitur Dei exaltatus, & promiſſione Spiritus ſancti accepta à Patre, effudit hunc quem vos videtis & auditis ..... Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti.

Act. 8. 15, & ſeq. *Qui cum veniſſent, oraverunt pro ipſis, ut acciperent Spiritum ſanctum. Nondum enim in quemquam illorum venerat, ſed baptizati tantum erant in nomine Domini Jeſu. Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. Cum vidiſſet autem Simon, quia per impoſitionem manus Apoſtolorum daretur Spiritus ſanctus, obtulit eis pecuniam, dicens, Date & mihi hanc poteſtatem, ut cuicunque impoſuero manus, accipiat Spiritum ſanctum. Petrus autem dixit ad eum, Pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimaſti pecunia poſſideri.* Et Act. 9. 17.

Act. 10. 44, 45. *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum; & obſtupuerunt ex circumciſione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus ſancti effuſa eſt.* Et Act. 13. 2, 3, 4, 9, 52. & 15. 7, 8. & 19. 2, 6.

Rom. 5. 5. *Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum qui datus eſt nobis.* Et 1. Cor. 2. 12, 13. & 2. Cor. 5. 5. Gal. 3. 5, 14. Eph. 1. 13, 17. & 1. Theſſ. 4. 8. & 2. Tim. 1. 7, 14. & 1. Petr. 1. 11, 12. & 1. Joh. 3. 24.

1. Cor. 3. 16. *Neſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis?*

Gal. 4. 6. *Quoniam autem eſtis filii, miſit Deus Spiritum Filii ſui in corda veſtra, clamantem, Abba, Pater.*

1. Joh. 4. 13. *In hoc cognoſcimus quoniam*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [600] - 572
PUBLIC DOMAIN

in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de Spiritu ſuo dedit nobis.

CAPUT CL.

Eccleſia Jeſu.

PSALM. 2. 6. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum ejus, prædicans præceptum ejus.*

Pſalm. 47. 1, & ſeq. *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, in civitate Dei noſtri, in monte ſancto ejus. Fundatur exultatione terræ mons Sion, latera Aquilonis, civitas regis magni. Deus in domibus ejus cognoſcetur, cum ſuſcipiet eam. Quoniam ecce reges terræ congregati ſunt, convenerunt in unum. Ipſi videntes ſic admirati ſunt, conturbati ſunt, commoti ſunt, tremor apprehendit eos.. ..... Sicut audivimus, ſic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei noſtri: Deus fundavit eam in æternum.*

Pſalm. 68. 36, 37. *Quoniam Deus ſalvam faciet Sion, & ædificabuntur civitates Juda: & inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam: & ſemen ſervorum ejus poſſidebit eam; & qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.*

Pſalm. 86. 1, & ſeq. *Fundamenta ejus in montibus ſanctis: diligit Dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Jacob. Gloriosa dicta ſunt de te, civitas Dei: memor ero Rahab & Babylonis, ſcientium me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum; hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo & homo natus eſt in ea, & ipſe fundavit eam Altiſſimus? Dominus narrabit in Scripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea. Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te.*

Pſalm. 117. 22, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.*

Pſalm. 149. 1. *Cantate Domino canticum novum: laus ejus in Eccleſia ſanctorum.*

Iſa. 2. 2, & ſeq. *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes: & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus: quia de Sion exibit lex, & Verbum Domini de Jeruſalem: & judicabit gentes, & arguet populos multos.* Et Mich. 4. 1, & ſeq.

Iſa. 24. 23. *Et erubeſcet Luna, & confundetur Sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Jeruſalem, & in conſpectu ſenum ſuorum fuerit glorificatus.*

MATTH. 16. 18, 19. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam. Et tibi dabo claves regni cœlorum; & quodcunque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis; & quodcunque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis & univerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo.*

1. Cor. 3. 11. *Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus.*

1. Cor. 12. 28. *Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro: & quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes ſermonum.*

Gal. 4. 26, 27. *Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim, Lætare, ſterilis, quæ non paris; erumpe & clama, quæ non parturis; quia multi filii deſertæ magis, quam ejus quæ habet virum.*

Eph. 2. 19, & ſeq. *Ergo jam non eſtis hoſpites & advenæ, ſed eſtis cives Sanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in Templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificavi in habitaculum Dei in ſpiritu.*

Eph. 5. 22, & ſeq. *Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut Domino: quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ; ipſe Salvator corporis ejus. Sed ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata.*

Col. 1. 18. *Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, qui eſt principium, primogenitus ex mortuis.*

Col. 1. 24. *Qui nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt*

Isa. 28. 16, & seq. *Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion, lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum: qui crediderit non festinet. Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura, & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit.*

Isa. 33. 20, & seq. *Respice, Sion, civitatem solennitatis nostræ; oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit; nec auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi ejus non rumpentur; quia solummodo magnificus est Dominus noster..... Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

Isa. 43. 19, seq. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina: glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 49. 14, & seq. *Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? & si illa oblita fuerit, ego tamen non oblivisear tui. Ecce in manibus meis descripsi te, muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui; destruentes te, & dissipantes à te exibunt. Leva in circuitu oculos tuos, & vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his, velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos, quasi sponsa: quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ, nunc angusta erunt præ habitatoribus; & longe fugabuntur, qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens; transmigrata & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta & sola, & isti ubi erant? Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ; vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.*

Isa. 54. 1, & seq. *Lauda, sterilis, quæ non paris: decanta laudem & hinni, quæ non pariebas; quoniam multi filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum..... ad dexteram enim & ad lævam penetrabis; & semen passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.*

1. Tim. 3. 14, 15. *Hæc tibi scribo, sperans me ad te venire cito; si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.*

Ebr. 12. 22, 23. *Sed accessistis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jerusalem cœlestem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis.*

1. Petr. 2. 4, & seq. *Ad quem accedentes lapidem vivum, à Deo autem electum & honorificatum: & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum. Propter quod continet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum, & qui crediderit in eum, non confundetur.*

Apoc. 3. 12. *Qui vicerit, faciam illum columnam in Templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & scribam super eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jerusalem, quæ descendit de cœlo à Deo meo, & nomen meum novum.*

Apoc. 14. 1, & seq. *Et vidi, & ecce Agnus stabat super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audivi vocem de cœlo, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni; & vocem quam audivi, sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, & ante quatuor animalia, & Seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui emti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt: hi sequuntur Agnum quocunque ierit: hi emti sunt ex omnibus, primitiæ Deo & Agno; & in ore eorum non est inventum mendacium, sine macula enim sunt ante thronum Dei.*

Apoc. 21. 2, & seq. *Et ego Johannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam, descendentem de cœlo à Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et audivi vocem magnam de throno dicentem, Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Et ipsi populus ejus erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus; & absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Et dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Et dixit mihi, Scribe, quia hæc verba fidelissima sunt & vera.*

Apoc. 21. 9, & seq. *Et venit unus de*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [602] - 574
PUBLIC DOMAIN

tuum gentes hæreditabit, & civitates deſertas inhabitabit. Noli timere, quia non confunderis neque erubeſces: non enim te pudebit, quia confuſionis adoleſcentiæ tuæ obliviſceris, & opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius: quia dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus: & redemtor tuus ſanctus Iſraël, Deus omnis terræ vocabitur; quia ut mulierem derelictam, & mœrentem ſpiritu vocavit te Dominus, & uxorem ab adoleſcentia abjectam dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te, & in miſericordia ſempiterna miſertus ſum tui; dixit redemtor tuus Dominus..... Montes enim commovebuntur, & colles contremiſcent; miſericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non movebitur, dixit miſerator tuus Dominus. Paupercula, tempeſtate convulſa, abſque ulla conſolatione: ecce ego ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris, & ponam iaſpidem propugnacula tua, & portas tuas lapides ſculptos, & omnes terminos tuos in lapides deſiderabiles: univerſos filios tuos, doctos à Domino, & multitudinem pacis filiis tuis.

Iſa. 60. 1, & ſeq. *Surge, illuminare, Jeruſalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini ſuper te orta eſt: quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: ſuper te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur: & ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui..... Gens enim & regnum quod non ſervierit tibi, peribit; & gentes ſolitudine vaſtabuntur..... Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt veſtigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion ſancti Iſraël. Pro eo quod fuiſti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te tranſiret, ponam te in ſuperbiam ſeculorum, gaudium in generationem & generationem, & ſuges lac gentium, & mamilla regum lactaberis, & ſcies quia ego Dominus ſalvans te, & redemtor tuus fortis Jacob..... Occupabit ſalus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius Sol ad lucendum per diem, nec ſplendor Lunæ illuminabit te; ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra Sol tuus, & Luna tua non minuetur, quia erit tibi Dominus in lucem ſempiternam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes juſti in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum.*

Iſa. 62. 1, & ſeq. *Propter Sion non tacebo, & propter Jeruſalem non quieſcam, donec egrediatur ut ſplendor Juſtus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes Juſtum tuum, & cuncti reges inclytum tuum; ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis noviſſimis, & locutus eſt mecum dicens, Veni, & oſtendam tibi ſponſam uxorem Agni. Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & altum, & oſtendit mihi civitatem ſanctam Jeruſalem deſcendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem, & lumen ejus ſimile lapidi pretioſo, tamquam lapidi iaſpidis, ſicut cryſtallum. Et habebat murum magnum & altum, habentem portas duodecim, & in portis Angelos duodecim, & nomina inſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſraël. ..... Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorum ..... Et erat ſtructura muri ejus ex lapide iaſpide; ipſa vero civitas aurum mundum, ſimile vitro mundo. Et fundamenta muri civitatis, omni lapide pretioſo ornata. Fundamentum primum, iaſpis; ſecundum, ſapphirus; tertium, chalcedonius; quartum, ſmaragdus; quintum, ſardonix; ſextum, ſardius; ſeptimum, chryſolithus; octavum, beryllus; nonum, topazius; decimum, chryſopraſus; undecimum, hyacinthus; duodecimum, amethyſtus. Et duodecim portæ duodecim margaritæ ſunt, per ſingulas; ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis; & platea civitatis aurum mundum, tanquam vitrum perlucidum. Et templum non vidi in ea: Dominus enim Deus omnipotens, templum illius eſt & Agnus. Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eum, & lucerna ejus eſt Agnus. Et ambulabunt gentes in lumine ejus; & reges terræ afferent gloriam ſuam, & honorem gentium in illam.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [603] - 575
PUBLIC DOMAIN

& vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra Derelicta, & terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua Inhabitata; quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur ..... Super muros tuos Jerusalem constitui custodes: tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Jerusalem laudem in terra ..... Transite, transite per portas, præparate viam populo, planum facite iter, eligite lapides, & elevate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo, & vocabunt eos, Populus sanctus, redemti à Domino. Tu autem vocaberis Quæsita civitas, & non Derelicta.

Isa. 65. 17, & seq. *Ecce enim ego creo cœlos novos, & terram novam; & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum, his quæ ego creo: quia ecce ego creo Jerusalem exultationem, & populum ejus gaudium: & exultabo in Jerusalem, & gaudebo in populo meo; & non audietur in eo ultra vox fletus, & vox clamoris ..... electi mei non laborabunt frustra, neque generabunt in conturbatione; quia semen benedictorum Domini est, & nepotes eorum coram eis. Eritque, antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam.*

Isa. 66. 22, 23. *Quia sicut cœli novi, & terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum. Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho; veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

Jerem. 3. 14, & seq. *Convertimini, filii revertentes, dicit Dominus, quia ego vir vester, & assumam vos unum de civitate, & duos de cognatione, & introducam vos in Sion. Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Cumque multiplicati fueritis, & creveritis in terra in diebus illis, ait Dominus, non dicent ultra, Arca Testamenti Domini, neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec visitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo vocabunt Jerusalem solium Domini, & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini, in Jerusalem, & non ambulabunt post pravitatem cordis sui pessimi.*

Ose. 2. 14, & seq. *Propter hoc ecce lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor ejus. ..... Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me Vir meus, & non vocabit me ultra Baalim: & auferam nomina Baalim de ore*

lim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum..... Et ſponſabo te mihi in ſempiternum, & ſponſabo te mihi in juſtitia & judicio, & in miſericordia & in miſerationibus; & ſponſabo te mihi in fide, & ſcies quia ego Dominus. Et erit in die illa, Exaudiam, dicit Dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram. ..... Et miſerebor ejus quæ fuit ſine miſericordia: & dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipſe dicet, Deus meus es tu.

Soph. 3. 14, & ſeq. *Lauda, filia Sion, jubila Iſraël, lætare, & exalta in omni corde, filia Jeruſalem: abſtulit Dominus judicium tuum, avertit inimicos tuos: Rex Iſraël Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicetur Jeruſalem, Noli timere; Sion, non diſſolvantur manus tuæ: Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſalvabit, gaudebit ſuper te in juſtitia, ſilebit in dilectione ſua, exultabit ſuper te in laude.*

Zach. 2. 4, 5. *Et dixit ad eum, Curre, loquere ad puerum iſtum, dicens, Abſque muro habitabitur Jeruſalem, præ multitudine hominum & jumentorum in medio ejus: & ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus.*

CAPUT CLI.

Jeſu Eccleſia verax.

PSALM. 88. 6. *Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine: etenim veritatem tuam in Eccleſia Sanctorum.*

Soph. 3. 13. *Reliquiæ Iſraël non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non invenietur in ore eorum lingua doloſa; quoniam ipſi paſcentur, & accubabunt, & non erit qui exterreat.*

Zach. 8. 3. *Hæc dicit Dominus exercituum, Reverſus ſum ad Sion, & habitabo in medio Jeruſalem, & vocabitur Jeruſalem Civitas veritatis, & mons Domini exercituum, mons ſanctificatus.*

MATTH. 16. 18. *Et ego dico tibi, Quia tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adverſus eam.*

Eph. 5. 25, & ſeq. *Viri, diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ: ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujuſmodi, ſed ut ſit ſancta & immaculata.*

1. Tim. 3. 14, 15. *Hæc tibi ſcribo, ſperans me ad te venire cito: ſi autem tardavero, ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis.*

Apoc. 14. 5. *Hi emti ſunt ex omnibus primitiæ Deo & Agno; & in ore eorum non eſt inventum mendacium; ſine macula enim ſunt ante thronum Dei.*

Apoc. 21. 9, & ſeq. *Et venit unus de ſeptem Angelis habentibus phialas plenas ſeptem plagis noviſſimis, & locutus eſt mecum, dicens, Veni, & oſtendam tibi ſponſam, uxorem Agni. Et ſuſtulit me in ſpiritu in montem magnum & altum, & oſtendit mihi civitatem ſanctam Jeruſalem deſcendentem de cœlo à Deo, habentem claritatem Dei..... Non intrabit in eam aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [605] - 577
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CLII.

Sacerdotes Jesu.

ISA. 61. 6. *Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini: Ministri Dei nostri dicetur vobis.*

Isa. 62. 6. *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.*

Isa. 66. 20, & seq. *Et annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad montem sanctum meum Jerusalem, dicit Dominus, quomodo si inferant filii Israël munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes, & Levitas, dicit Dominus: sic stabit semen vestrum, & nomen vestrum.*

Jerem. 18. 18. *Non enim peribit Lex à Sacerdote, neque consilium à sapiente, nec sermo à Propheta.*

Jerem. 33. 17, & seq. *Quia hæc dicit Dominus, Non interibit de David vir qui sedeat super thronum domus Israël: & de Sacerdotibus & de Levitis non interibit vir à facie mea, qui offerat holocautomata, & incendat sacrificium, & cædat victimas omnibus diebus. Et factum est verbum Domini ad Jeremiam, dicens, Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meum cum die, & pactum meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo; & pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus, & Levitæ, & Sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari non possunt stellæ cæli, & metiri arena maris; sic multiplicabo semen David servi mei, & Levitas ministros meos.*

Malach. 2. 7. *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est.*

ACT. 14. 22. *Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias Presbyteros, & orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt.*

Act. 15. 2, & seq. *Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis, ad Apostolos & Presbyteros in Jerusalem super hac quæstione, ... Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis & Senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis.* Et Act. 15. 22, 23, 41. & 16. 4. & 21. 18. Et Phil. 1. 1.

1. Tim. 3. 2, & seq. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse ..... Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? ..... Diaconos similiter pudicos.*

1, Tim. 5. 17. *Qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo & doctrina.*

Tit. 1. 5, & seq. *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per civitates Presbyteros, sicut & ego dispositi tibi: si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem.*

Jac. 5. 14. *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini.*

1. Petr. 2. 5, 9. *Et ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerre spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum ..... Vos autem, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.*

Apoc. 1. 6, 7. *Qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris in sanguine, & fecit nos regnum, & Sacerdotes, Deo & Patri suo.* Et Apoc. 5. 10.

Apoc. 20. 6. *Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem; sed erunt Sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.*

CAPUT CLIII.

Jesu Apostoli, pastores & doctores.

ISA. 30. 20, 21. *Et dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem; & non faciet*

MATTH. 10. 5, 6. *Hos Duodecim misit Jesus, præcipiens eis, dicens, In viam*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [606] - 578
PUBLIC DOMAIN

avolare à te ultra doctorem tuum; & erunt oculi tui videntes præceptorem tuum. Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis, Hæc est via, ambulate in ea; & non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram.

Isa. 62. 6. *Super muros tuos, Jerusalem, constitui custodes; tota die & tota nocte in perpetuum non tacebunt.*

Jerem. 3. 15. *Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.*

Jerem. 23. 1, & seq. *Væ pastoribus qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israël ad pastores qui pascunt populum meum, Vos dispersistis gregem meum, & ejecistis eos, & non visitastis eos; ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, ait Dominus: & ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas ejecero vos illuc, & convertam eos ad rura sua, & crescent, & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos; & non formidabunt ultra, & non pavebunt, & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.*

gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis; sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israël.

Joh. 21. 15. & seq. *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus, Simon Johannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Simon Johannis diligis me? Ait illi, Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Johannis, amas me? contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia nosti; tu scis quia amo te. Dixit ei, Pasce oves meas.*

Act. 13. 1. *Erant autem in Ecclesia quæ erat Antiochiæ, Prophetæ, & Doctores.*

Act. 20. 28. *Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

1. Tim. 3. 2. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem.*

CAPUT CLIV.

Promulgatio Evangelii.

Psalm. 17. 45. *Populus quem non cognovi, servivit mihi; in auditu auris obedivit mihi.*

Psalm. 67. 12. *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.*

Isa. 2. 3. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad Domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem.* Et Mich. 4. 2.

Isa. 12. 3, & seq. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, & dicetis in die illa, Confitemini Domino, & invocate nomen ejus, notas facite in populis adinventiones ejus, mementote quoniam excelsum est nomen ejus, cantate Domino quoniam magnifice fecit, annuntiate hoc in universa terra.*

Isa. 40. 9, & seq. *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion; exalta in fortitudine vocem tuam, qui evangelizas Jerusalem; exalta, noli timere: dic civitatibus Juda, Ecce Deus vester, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium ejus dominabitur: ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.*

Isa. 41. 27. *Primus ad Sion dicet, Ecce adsunt, & Jerusalem evangelistam dabo.*

Isa. 52. 7, & seq. *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis & prædicantis pacem; annuntiantis bonum, prædicantis salutem, di-*

Matth. 10. 7, 27. *Euntes autem prædicate, dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum..... Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Et Marc. 3. 14. Luc. 9. 2. & 12. 3.

Matth. 24. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio.* Et Marc. 13. 10.

Matth. 26. 13. *Amen dico vobis, ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit, in memoriam ejus.* Et Marc. 14. 9.

Matth. 28. 19, 20. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis.*

Marc. 6. 12. *Et exeuntes prædicabant ut pœnitentiam agerent.*

Marc. 6. 15, 20. *Et dixit eis, Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.*

Luc. 9. 6. *Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes & curantes ubique.*

Luc. 9. 60. *Dixitque ei Jesus, Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei.*

Luc. 10. 8, 9. *Et in quamcunque civita-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [607] - 579
PUBLIC DOMAIN

centis Sion, Regnabit Deus tuus! Vox ſpeculatorum tuorum, levaverunt vocem, ſimul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion ..... Iſte aſperget gentes multas, ſuper ipſum continebunt reges os ſuum, quia quibus non eſt narratum de eo, viderunt; & quinon audierunt, contemplati ſunt.

Iſa. 53. 1. *Quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt?*

Iſa. 66. 19, 20. *Et mittam ex eis qui ſalvati fuerint, ad gentes, in mare, in Africam & Lydiam tendentes ſagittam, in Italiam, & Græciam, ad inſulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam & annunciabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres veſtros de cunctis gentibus donum Domino.*

Nahum 1. 15. *Ecce ſuper montes pedes evangelizantis & annuntiantis pacem. Celebra, Juda, feſtivitates tuas, & redde vota tua; quia non adjiciet ultra ut pertranſeat in te Belial: univerſus interiit.*

tem intraveritis, & ſuſceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis, Appropinquavit in vos regnum Dei.

Luc. 16. 16. *Lex & Prophetæ uſque ad Johannem: ex eo enim regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit.*

Luc. 24. 46, 47. *Et dixit eis, Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hieroſolyma.*

Act. 2. 14, & ſeq. *Stans autem Petrus cum Undecim, levavit vocem ſuam, & locutus eſt eis ..... Viri Iſraëlitæ, audite verba hæc, Jeſum Nazarenum, virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & ſignis, quæ fecit Deus per illum in medio veſtri, ſicut & vos ſcitis, hunc definito conſilio & præſcientia Dei traditum, per manus inimicorum affligentes interemiſtis ..... Qui ergo receperunt ſermonem ejus, baptizati ſunt in die illa animæ circiter tria millia ..... Dominus autem augebat, qui ſalvi fierent quotidie in id ipſum.* Et Act. 3. 12, & ſeq. & 4. 10, 18, 31, 33. & 10. 34, & ſeq. & 13. 16, & ſeq.

Act. 4. 1, & ſeq. *Loquentibus autem illis ad populum, ſupervenerunt Sacerdotes, & magiſtratus Templi, & Sadducæi, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jeſu reſurrectionem ex mortuis ..... Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt, & factus eſt numerus virorum quinque millia.*

Act. 5. 21, & ſeq. *Qui cum audiſſent, intraverunt diluculo in Templum, & docebant. .... Et interrogavit eos Princeps Sacerdotum, dicens, Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine iſto; & ecce repleſtis Jeruſalem doctrina veſtra, & vultis inducere ſuper nos ſanguinem hominis iſtius ..... Et convocantes Apoſtolos, cæſis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jeſu, & dimiſerunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conſpectu conſilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Jeſu contumeliam pati. Omni autem die non ceſſabant in Templo & circa domos docentes, & evangelizantes Chriſtum Jeſum.*

Act. 8. 4, & ſeq. *Igitur qui diſperſi erant, pertranſibant evangelizantes verbum Dei. Philippus autem deſcendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Chriſtum. Intendebant autem turbæ his quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes & videntes ſigna quæ faciebat ..... Cum vero credidiſſent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jeſu Chriſti baptizabantur viri ac mulieres ..... Et illi quidem teſtificati, & locuti verbum Domini, redibant Jeroſolymam, & multis regionibus Samaritanorum evangelizabant ..... Aperiens autem Philippus os*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [608] - 580
PUBLIC DOMAIN

ſuum, & incipiens à Scriptura iſta, evangelizavit illi Jeſum ..... Philippus autem inventus eſt in Azoto, & pertranſiens evangelizabat civitatibus cunctis. Et Act. 21. 8.

Act. 9. 20. *Et continuo in Synagogis prædicabat Jeſum, quoniam hic eſt Filius Dei.* Et Act. 16. 9, & ſeq. & 17. 1, & ſeq. per totum caput. & 18. 4, & ſeq. & 19. 8, & ſeq. & 20. 7, 20, & ſeq. & 22. 1, & ſeq. & 26. 20. & 28. 23, 31.

Act. 10. 42. *Et præcepit nobis prædicare populo, & teſtificari quia ipſe eſt qui conſtitutus eſt à Deo judex vivorum & mortuorum.*

Act. 11. 20, & ſeq. *Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introiſſent Antiochiam loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Jeſum. Et erat manus Domini cum eis, multuſque numerus credentium converſus eſt ad Dominum. Pervenit autem ſermo ad aures Eccleſiæ, quæ erat Jeroſolymis, ſuper iſtis: & miſerunt Barnabam uſque ad Antiochiam ..... & appoſita eſt multa turba Domino. Profectus eſt autem Barnabas Tarſum, ut quæreret Saulum: quem cum inveniſſet, perduxit Antiochiam: & annum totum converſati ſunt ibi in Eccleſia. Et docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ Diſcipuli Chriſtiani.* Et Act. 13. 5. & 14. 1, 6, 20, & ſeq. & 15. 35, & ſeq.

Act. 18. 24, & ſeq. *Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Epheſum, potens in Scripturis. Hic erat edoctus viam Domini, & fervens ſpiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ ſunt Jeſu, ſciens tantum baptiſma Johannis. Hic ergo cæpit fiducialiter agere in Synagoga.*

Rom. 1. 1, & ſeq. *Paulus ſervus Jeſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in Evangelium Dei ..... teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſervio in ſpiritu meo in Evangelio Filii ejus ..... ita (quod in me) promtum eſt & vobis, qui Romæ eſtis, evangelizare: non enim erubeſco Evangelium.* Et Rom. 2. 16. & 10. 8. & 1. Cor. 1. 17. & 2. 1, & ſeq. & 4. 15. & 9. 12, & ſeq. & 15. 1, & ſeq. & 2. Cor. 2. 12. & 4. 3, & ſeq. & 10. 14, 16. & 11. 4, 7. Gal. 1. 6, & ſeq. & 2. 2, & ſeq. & 4. 13. Eph. 3. 6, & ſeq. & 6. 19. Phil. 1. 5, & ſeq. & 4. 15. & 1. Theſſ. 1. 5. & 2. 4, & ſeq. & 2. Theſſ. 2. 13. & 1. Tim. 1. 11. & 2. 7. & 2. Tim. 1. 10, 11. & 2. 8, 9. & 4. 17. Tit. 1. 3. Philem. 13.

Rom. 10. 14, & ſeq. *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Quomodo vero prædicabunt, niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt, Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio; Iſaias enim dicit, Domine, quis credidit auditui noſtro? Ergo fi-*

des ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Sed dico, Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum.

Rom. 15. 19, 20. *Ita ut ab Jerusalem per circuitum, usque ad Illyricum, repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.*

1. Cor. 1. 21, & seq. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt; nos autem prædicamus Christum crucifixum.*

2. Cor. 1. 19. *Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, & Syluanum, & Timotheum, non fuit Est & Non, sed Est in illo fuit.* Et Phil. 2. 22. & 1. Thess. 3. 2. & 2. Tim. 1. 8. & 4. 2, 5.

2. Cor. 8. 18. *Misimus etiam cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias.*

Eph. 1. 13. *In quo & vos, cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ, in quo & credentes signati estis Spiritu promissionis sancto.*

Eph. 4. 11. *Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores.*

Phil. 1. 12, & seq. *Scire autem vos volo, Fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii; ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo, in omni prætorio, & in cæteris omnibus; & plures a fratribus in Domino confidentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem & propter invidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant; quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem, Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.*

Philipp. 4. 2, 3. *Evodiam rogo, & Syntychen deprecor, idipsum sapere in Domino. Etiam rogo & te, germane compar, adjuva illas quæ mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, & cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.*

Col. 1. 5, & seq. *Propter spem quæ reposita est vobis in cœlis, quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo est, & fructificat, & crescit..... si tamen permanetis, in fide*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [610] - 582
PUBLIC DOMAIN

fundati & ſtabiles, & immobiles à ſpe Evangelii, quod audiſtis, quod prædicatum eſt in univerſa creatura quæ ſub cœlo eſt, cujus factus ſum ego Paulus miniſter.

1. Tim. 3. 16. *Et manifeſte magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, juſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit Angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumtum eſt in gloria,*

1. Petr. 1. 12, 25. *Quia non ſibimetipſis, vobis autem miniſtrabant ea quæ nunc nuntiata ſunt vobis..... Verbum autem Domini manet in æternum; hoc eſt autem verbum quod evangelizatum eſt in vos,*

1. Joh. 1. 1, & ſeq. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis noſtris, quod perſpeximus, & manus noſtræ contrectaverunt de verbo vitæ, & vita manifeſtata eſt, & vidimus, & teſtamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis: quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis, ut & vos ſocietatem habeatis nobiſcum, & ſocietas noſtra ſit cum Patre, & cum Filio ejus Jeſu Chriſto. Et hæc ſcribimus vobis, ut gaudeatis, & gaudium veſtrum ſit plenum. Et hæc eſt annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis.*

CAPUT CLV.

Diſcipuli Jeſu, teſtes ejus.

ISA. 43. 10, 12. *Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi. ..... Ego autem annuntiavi, & ſalvavi: auditum feci, & non fuit à vobis alienus; vos teſtes mei, dicit Dominus, & ego Deus.*

Iſa. 44. 8. *Nolite timere, neque conturbemini: ex tunc audire te feci, & annuntiavi; vos eſtis teſtes mei.*

MATTH. 10. 18. *Ad præſides & ad reges ducemini propter me, in teſtimonium illis & gentibus.* Et Marc. 13. 9.

Luc. 24. 45, & ſeq. *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas, & dixit eis, quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jeroſolyma. Vos autem teſtes horum.*

Joh. 1. 6, & ſeq. *Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Johannes: hic venit in teſtimonium, ut teſtimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat ille lux, ſed ut teſtimonium perhiberet de lumine. ..... Johannes teſtimonium perhibet de ipſo, & clamat, dicens, Hic erat quem dixi: qui poſt me venturus eſt, ante me factus eſt, quia prior me erat..... Et teſtimonium perhibuit Johannes, dicens, Quia vidi Spiritum deſcendentem quaſi columbam de cœlo, & manſit ſuper eum. Et ego neſciebam eum, ſed qui miſit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Super quem videris Spiritum deſcendentem, & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu ſto. Et ego vidi, & teſtimonium perhibui quia hic eſt Filius Dei.* Et Joh. 3. 26. & 5. 33.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [611] - 583
PUBLIC DOMAIN

Joh. 12. 17. *Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocavit de monumento.*

Joh. 15. 26, 27. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.*

Joh. 19. 34, 35. *Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis & aqua. Et qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus.* Et Joh. 21. 24.

Act. 1. 8. *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Jerusalem, & in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.*

Act. 1. 21, 22. *Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit & exivit inter nos Dominus Jesus, incipiens à baptismate Johannis, usque in diem qua assumtus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis.*

Act. 2. 32. *Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus.* Et Act. 3. 15. & 4. 33.

Act. 5. 31, 32. *Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israëli, & remissionem peccatorum; & nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.*

Act. 10. 39, & seq. *Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Judæorum & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo; nobis qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit à mortuis.* Et Act. 13. 30, 31.

Act. 22. 14, 15. *At ille dixit, Deus Patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres Justum, & audires vocem ex ore ejus; quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quæ vidisti & audisti.* Et Act. 26. 16.

Act. 22. 20. *Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.*

2. Tim. 1. 8. *Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri.*

1. Petr. 5. 1. *Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro consenior & testis Christi passionum.*

1. Joh. 1. 1, 2. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contractaverunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur.*

Apoc. 1. 1, 2, 9. *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quæ*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [612] - 584
PUBLIC DOMAIN

quæ oportet fieri cito, & significavit, mittens per Angelum servo suo Johanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium Jesu Christi, quæcumque vidit ..... Ego Johannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Jesu, fui in insula, quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei, & testimonium Jesu. Apoc. 6. 9. & 20. 4.

Apoc. 2. 13. *Et in diebus illis Antipas, testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi Satanas habitat.*

CAPUT CLVI.

Martyria Discipulorum Jesu.

PSALM. 33. 18, & seq. *Clamaverunt Justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. Juxta est Dominus iis qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu salvabit. Multæ tribulationes Justorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.*

Psalm. 43. 11, & seq. *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & qui oderunt nos diripiebant sibi. Dedisti nos tanquam oves escarum, & in gentibus dispersisti nos ..... Hæc omnia venerunt super nos, nec obliti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo, & non recessit retro cor nostrum, & declinasti semitas nostras à via tua: quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis. ..... Quoniam propter te mortificamur tota die; æstimati sumus sicut oves occisionis ..... quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.*

Psalm. 65. 10, & seq. *Quoniam probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum: induxisti nos in laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro, imposuisti homines super capita nostra: transivimus per ignem & per aquam, & eduxisti nos in refrigerium*

Psalm. 78. 1, & seq. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt Templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: posuerunt mortiena servorum tuorum, escas volatilibus cæli; carnes sanctorum tuorum bestiis terræ: effuderunt sanguinem eorum, tanquam aquam in circuitu Jerusalem, & non erat qui sepeliret ..... Ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est; introëat in conspectu tuo gemitus compeditorum.*

Psalm. 123. 1, & seq. *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israël, nisi quia Dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos; cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Torrentem pertransivit anima nostra; forsitan pertransisset anima nostra*

MATTH. 10. 16, & seq. *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus: tradent enim vos in conciliis, & in Synagogis suis flagellabunt vos: & ad Præsides, & ad Reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.* Et Luc. 10. 3. & 21. 16, & seq.

Matth. 23. 34, & seq. *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapientes, & Scribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in Synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem, ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel justi usque ad sanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidistis inter Templum & altare.* Et Luc. 11. 47, & seq. & 21. 12, 13.

Matth. 24. 9, 10. *Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos; & eritis odio omnibus gentibus, propter nomen meum; & tunc scandalizabuntur multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem.* Et Marc. 13. 11, & seq. Joh. 16. 2.

Act. 4. 1, & seq. *Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt Sacerdotes, & magistratus Templi, & Sadducæi, dolentes quod docerent populum, & annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis, & injecerunt in eos manus, & posuerunt eos in custodiam.*

Act. 5. 40, 41. *Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos. Et illi quidem ibant gaudentes à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.*

Act. 6. 12. & 7. 57, & seq. *Commoverunt itaque plebem, & Seniores, & Scribas, & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium ..... & ejicientes eum extra civitatem lapidabant ..... & lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem, Domine Jesu, suscipe spiritum meum. Positis autem genibus clamavit voce magna, dicens, Domine, ne statuas*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [613] - 585
PUBLIC DOMAIN

aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra, sicut passer, erepta est de laqueo venantium: laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Thren. 4. 19, 20. *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cæli: super montes persecuti sunt nos, in deserto insidiati sunt nobis. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris; cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

Zach. 13. 7. *Framea, suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oves; convertam manum meam ad parvulos. Et erunt in omni terra dicit Dominus: partes duæ in ea dispergentur & deficient, & tertia pars relinquetur in ea: & ducam tertiam partem per ignem, & uram eos sicut uritur argentum; & probabo eos, sicut probatur aurum.*

illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino.

Act. 8. 1, 3. *Factum est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Judææ, & Samariæ, præter Apostolos ..... Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres tradebat in custodiam.* Et Act. 22. 19.

Act. 9. 15, 16. *Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israël. Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Et Act. 20. 19.

Act. 12. 1, & seq. *Eodem autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Jacobum fratrem Johannis gladio. Videns autem quia placeret Judæis, posuit ut apprehenderet & Petrum. Erant autem dies azymorum. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum; volens post pascha producere eum populo.*

Act. 14. 18. *Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Judæi: & persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse.*

Act. 16. 19, & seq. *Apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad Principes, & offerentes eos magistratibus dixerunt, Hi homines conturbant civitatem nostram, cum sint Judæi; & annuntiant morem, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani. Et cucurrit plebs adversus eos, & magistratus, & scissis tunicis eorum, jusserunt eos virgis cædi: & cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi, ut diligenter custodiret eos. Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.*

Act. 21. 30, 33. *Et apprehendentes Paulum, trahebant eum extra Templum ..... Tunc accedens Tribunus apprehendit eum, & jussit eum alligari catenis duabus.*

Act. 22. 24, 25. *Jussit Tribunus induci eum in castra, & flagellis cædi, & torqueri eum, ut sciret propter quam caussam sic acclamarent ei. Et cum adstrinxissent eum loris, dicit adstanti sibi Centurioni Paulus, Si hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?*

Act. 23. 1, 2. *Intendens autem in concilium Paulus ait, Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem. Princeps autem Sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi, percutere os ejus.*

Rom. 8. 35, 36. *Quis ergo nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an per-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [614] - 586
PUBLIC DOMAIN

ſecutio? an gladius? ſicut ſcriptum eſt, Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.

1. Cor. 4. 9, & ſeq. *Puto enim quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit, tanquam morti deſtinatos, quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus ..... Uſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, & laboramus operantes manibus noſtris; maledicimur, & benedicimus; perſecutionem patimur, & ſuſtinemus; blaſphemamur, & obſecramus; tanquam purgamenta hujus mundi facti ſumus, omnium peripſema uſque adhuc.*

1. Cor. 15. 31, 32. *Quotidie morior per veſtram gloriam, Fratres, quam habeo in Chriſto Jeſu Domino noſtro. Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt?*

2. Cor. 1. 5, 6. *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Sive autem tribulamur pro veſtra exhortatione & ſalute, ſive conſolamur pro veſtra conſolatione, ſive exhortamur pro veſtra exhortatione & ſalute, quæ operatur tolerantiam earumdem paſſionum quas & nos patimur.*

2. Cor. 4. 8, & ſeq. *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur, ſed non deſtituimur; perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: dejicimur, ſed non perimus; ſemper mortificationem Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jeſum, ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.*

2. Cor. 6. 4, & ſeq. *Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus,, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in caſtitate ..... per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, ut ſeductores & veraces, ſicut qui ignoti & cogniti; quaſi morientes, & ecce vivimus; ut caſtigati, & non mortificati; quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes; ſicut egentes, multos autem locupletantes; tanquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.*

2. Cor. 11. 23, & ſeq. *Miniſtri Chriſti ſunt, (ut minus ſapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies, quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui; in itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in ſolitudine, periculis in*

mari, periculis in falsis fratribus: in labore & & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate: præter illa quæ extrinsecus sunt: instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Et 2. Cor. 1. 10. & 4. 11.

Gal. 6. 17. *De cetero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.* Et Phil. 3. 10. & 2. Tim. 2. 11, 12. & 1. Petr. 4. 13.

Col. 1. 24. *Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.*

1. Thess. 2. 14, 15. *Vos enim imitatores facti estis, Fratres, Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Judæis, qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt.*

Ebr. 10. 32, 33. *Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum: & in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti; in altero autem socii taliter conversantium effecti: nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam.*

CAPUT CLVII.

Concordia Discipulorum Jesu.

JEREM. 32. 38, 39. *Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus.*

Ezech. 11. 19, 20. *Et dabo eis cor unum, & spiritum novum tribuam in visceribus eorum, & auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in præceptis meis ambulent, & judicia mea custodiant, faciantque ea, & sint mihi in populum, & ego sim eis in Deum.*

Soph. 3. 9. *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & serviant ei humero uno.*

MATTH. 22. 34, & seq. *Pharisæi autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, convenerunt in unum, & interrogavit eum unus ex eis Legis doctor, tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in Lege? Ait illi Jesus, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis universa Lex pendet & Prophetæ.* Et Marc. 12. 28, & seq. Luc. 10. 25, & seq. Rom. 13. 8, 9. Gal. 5. 14. 1. Thess. 4, 9. Jac. 2. 8. & 1. Petr. 1. 22. & 1. Joh. 2. 9, & seq. & 3. 11, & seq. & 4. 7, & seq. & 2. Joh. 5.

Luc. 13. 34, 35. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem. In hoc cognoscent omnes, quia Discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Et 15. 12, 17.

Act. 1. 14. *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus.*

Act. 2. 44, 46. *Omnes etiam qui credebant, erant pariter, & habebant omnia communia..... Quotidie quoque perdurantes*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [616] - 588
PUBLIC DOMAIN

unanimiter in Templo.

Act. 4. 32. *Multitudinis autem credentium erat cor unum & anima una; nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia.*

CAPUT CLVIII.

Vocatio gentium.

GEN. 12. 1, & seq. *Dixit autem Dominus ad Abram ..... In te benedicentur universæ cognationes terræ.* Et Gen. 18. 18.

Gen. 22. 15, 18. *Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de cælo, dicens, ... Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.* Et Gen. 26. 4. & 28. 14.

Gen. 49. 10. *Non auferetur sceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.*

Deut. 28. 43. *Advena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior; tu autem descendes, & eris inferior ..... Ipse erit in caput, & tu eris in caudam.*

Deut. 32. 21. *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus suis; & ego provocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.*

1. Reg. 2. 3, & seq. *Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes: recedant vetera de ore vestro ..... Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore ..... donec sterilis peperit plurimos; & quæ multos habebat filios, infirmata est ..... Dominus judicabit fines terræ, & dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.*

2. Reg. 22. 44. *Custodies me in caput gentium; populus quem ignoro serviet mihi.*

Psalm. 2. 8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.*

Psalm. 17. 44, & seq. *Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi.*

Psalm. 21. 28, & seq. *Reminiscentur & convertentur ad Dominum universi fines terræ, & adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium; quoniam Domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.*

Psalm. 44. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.*

Psalm. 46. 9. *Regnabit Deus super gentes.*

Psalm. 66. 5. *Lætentur & exultent gentes, quoniam judicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.*

MATTH. 2. 1, & seq. *Cum ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda, in diebus Herodis regis, ecce Magi ab oriente venerunt Jerosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, & venimus adorare eum.*

Matth. 3. 9. *Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.*

Matth. 8. 5, & seq. *Cum autem introiisset Capharnaum, accessit ad eum Centurio rogans, & dicens, Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, & male torquetur. Et ait illi Jesus, Ego veniam, & curabo eum. Et respondens centurio ait, Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur puer meus: nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, & dico huic, Vade, & vadit; & alii, Veni, & venit; & servo meo, Fac hoc, & facit. Audiens autem Jesus, miratus est, & sequentibus se dixit, Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël: dico autem vobis, quod multi ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob, in regno cælorum: filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores: ibi erit fletus & stridor dentium. Et dixit Jesus Centurioni, Vade, & sicut credidisti fiat tibi.* Et Luc. 7. 2, & seq.

Matth. 10. 18. *Ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis & gentibus.*

Matth. 12. 17, & seq. *Ut adimpleretur quod dictum per Jeremiam prophetam, dicentem, Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ: ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus: arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium; & in nomine ejus gentes sperabunt.*

Matth. 15. 21, & seq. *Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit, dicens ei, Miserere mei, Domine, fili David; filia mea male à Dæmonio vexatur .....*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [617] - 589
PUBLIC DOMAIN

Pſalm. 67. 32, 33. *Venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate Deo.*

Pſalm. 71. 8, & ſeq. *Et dominabitur à mari uſque ad mare, & à flumine uſque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procident Æthiopes, & inimici ejus terram lingent. Reges Tharſis & inſulæ munera offerent; Reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes ſervient ei ..... & vivet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipſo ſemper; tota die benedicent ei ..... & benedicentur in ipſo omnes tribus terræ; omnes gentes magnificabunt eum.*

Pſalm. 81. 8. *Surge, Deus, judica terram; quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.*

Pſalm. 85. 9. *Omnes gentes, quaſcunque feciſti, venient, & adorabunt coram te, Domine, & glorificabunt nomen tuum.*

Pſalm. 86. 2, & ſeq. *Glorioſa dicta ſunt de te, Civitas Dei. Memor ero Rahab & Babylonis ſcientium me: ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, hi fuerunt illic. Numquid Sion dicet, Homo, & homo natus eſt in ea, & ipſe fundavit eam Altiſſimus? Dominus narrabit in ſcripturis populorum & principum, horum qui fuerunt in ea.*

Pſalm. 95. 3, & ſeq. *Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omnibus populis mirabilia ejus ..... Afferte Domino, patriæ gentium, afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini ejus; tollite hoſtias, & introite in atria ejus; adorate Dominum in atrio ſancto ejus; commoveatur à facie ejus univerſa terra; dicite in gentibus, quia Dominus regnavit. Etenim correxit orbem terræ, qui non commovebitur: judicabit populos in æquitate.*

Pſalm. 97. 3, 4. *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum; in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam ..... Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri.*

Pſalm. 101. 16. *Et timebunt gentes nomen tuum ..... Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur, laudabit Dominum.*

Pſalm. 109. 2. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.*

Pſalm. 116. 1. *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.*

Iſa. 2. 2, 3. *Et erit in noviſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur ſuper colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob; & docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis ejus: quia de Sion exibit Lex, & verbum Domini de Jeruſalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos.*

Qui reſpondens ait, Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus. At illa dixit, Etiam, Domine, nam catelli edunt de micis, quæ cadunt de menſa dominorum ſuorum. Tunc reſpondens Jeſus ait illi, O mulier, magna eſt fides tua; fiat tibi ſicut vis. Et ſanata eſt filia ejus ex hora illa. Et Marc. 7. 24.

Matth. 21. 40, 41. *Cum ergo veniet Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, Malos male perdet, vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis.* Et Marc. 12. 9. Luc. 20. 16.

Matth. 24. 14. *Et prædicabitur hoc Evangelium regni in univerſo orbe, in teſtimonium omnibus gentibus.* Et Marc. 13. 10.

Matth. 28. 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.* Et Luc. 24. 47.

Marc. 16. 15, & ſeq. *Et dixit eis, Euntes in mundum univerſum prædicate Evangelium omni creaturæ ..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique.*

Luc. 2. 30, & ſeq. *Quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum; lumen ad revelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Iſraël.*

Joh. 10. 16. *Et alias oves habeo, quæ non ſunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus paſtor.*

Joh. 11. 51, 52. *Jeſus moriturus erat pro gente, & non tantum pro gente, ſed ut filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in unum.*

Act. 2. 5, & ſeq. *Erant autem in Jeruſalem habitantes Judæi, viri religioſi, ex omni natione quæ ſub cælo eſt ..... Stupebant autem omnes & mirabantur, dicentes, Nonne ecce omnes iſti, qui loquuntur, Galilæi ſunt, & quomodo nos audivimus unuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus? Parthi, & Medi, & Ælamitæ, & qui habitant Meſopotamiam; Judæam, & Cappadociam; Pontum, & Aſiam; Phrygiam, & Pamphyliam; Ægyptum, & partes Libyæ quæ eſt circa Cyrenen, & advenæ Romani; Judæi quoque, & Proſelyti; Cretes, & Arabes; audivimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei ..... Petrus vero ad illos, Pœnitentiam, inquit, agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum veſtrorum, & accipietis donum Spiritus ſancti: vobis enim eſt repromiſſio, & filiis veſtris, & omnibus qui longe ſunt, quoſcunque advocaverit Dominus Deus noſter ..... Qui ergo receperunt ſermonem ejus, baptizati ſunt; & appoſitæ ſunt ad illum animæ circiter tria millia.*

Act. 8. 27. & ſeq. *Et ecce vir Æthiops, Eunuchus potens Candaces reginæ Æthiopum, qui erat ſuper omnes gazas ejus, venerat adorare*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [618] - 590
PUBLIC DOMAIN

Isa. 11. 9, 10. *Quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes. In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.*

Isa. 18. 7. *In tempore illo deferetur munus Domino exercituum à populo divulso & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius, à gente exspectante, exspectante & conculcata, cujus diripuerunt flumina terram ejus; ad locum nominis Domini exercituum, montem Sion.*

Isa. 19. 18, & seq. *In die illa erunt quinque civitates in terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan, & jurantes per Dominum exercituum. Civitas Solis, vocabitur una. In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in signum & in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem, & propugnatorem qui liberet eos, & cognoscetur Dominus ab Ægypto, & cognoscent Ægyptii Dominum in die illa, & colent eum in hostiis & in muneribus, & vota vovebunt Domino, & solvent.*

Isa. 25. 6, & seq. *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ. Et præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam ordituus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de universa terra, quia Dominus locutus est, & dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectavimus eum, & salvavit nos; iste Dominus, sustinuimus eum; exultabimus & lætabimur in salutari ejus.*

Isa. 27. 13. *Et erit, in die illa clangetur in tuba magna, & venient qui perditi fuerant de terra Assyriorum, & qui ejecti erant in terra Ægypti, & adorabunt in monte sancto in Jerusalem.*

Isa. 31. 7. *In die enim illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum.*

Isa. 35. 1, & seq. *Lætabitur deserta & invia, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium, germinans germinabit, & exultabit lætabunda & laudans ..... Deus ipse veniet, & salvabit vos ..... quia scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine; & quæ erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & junci: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus. ..... Et redemti à Domino convertentur, & venient in Sion cum laude; & lætitia sempiterna super caput eorum; gaudium & lætitia in Jerusalem..... Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens à Scriptura ista evangelizavit illi Jesum, & dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam. Et ait Eunuchus, Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait, Credo Filium Dei esse Jesum Christum. Et jussit stare currum, & descenderunt uterque in aquam, Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.*

Act. 9. 15, 29. *Dixit autem ad eum Dominus, Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israël ..... Loquebatur quoque gentibus, & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum.*

Act. 10. 21, & seq. *Descendens autem Petrus ad viros, dixit, Ecce ego sum quem quæritis: quæ causa est, propter quam venistis? Qui dixerunt, Cornelius centurio, vir justus, & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsum accepit ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, & audire verba abs te ..... Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant, dixitque ad illos, Vos scitis quomodo abominatum sit viro Judæo, conjungi aut accedere ad alienigenam; sed mihi ostendit Deus neminem communem aut immundum dicere hominem: propter quod sine dubitatione veni accersitus: & Cornelius ait ..... Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quæcunque tibi præcepta sunt à Domino. Aperiens autem Petrus os suum, dixit, In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum, & obstupuerunt ex circumcisione fideles qui venerant cum Petro, quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est: audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. Tunc respondit Petrus, Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.*

Act. 11. 1, & seq. *Audierunt autem Apostoli, & fratres qui erant in Judæa, quoniam & gentes receperunt verbum Dei ..... Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem, dicens ..... Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis qui credidimus in Dominum Jesum Christum, ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificaverunt Deum, dicentes, Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus ad vitam ..... Et illi quidem qui dispersi fuerant à tribulatione quæ facta fuerat sub Stephano, perambulaverunt usque Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam, nemini lo-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [619] - 591
PUBLIC DOMAIN

tiam obtinebunt, & fugiet dolor & gemitus.

Isa. 42. 1, & seq. *Ecce servus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet ..... & legem ejus insulæ expectabunt ..... Ego Dominus vocavi te in justitia, & apprehendi manum tuam, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gentium ..... Cantate Domino canticum novum, laus ejus ab extremis terræ; qui descenditis in mare, & plenitudo ejus; insulæ, & habitatores earum ..... Laudate, habitatores petræ; de vertice montium clamabunt. Ponent Domino gloriam, & laudem ejus in insulis nuntiabunt..... Et ducam cæcos in viam quam nesciunt; & in semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam: ponam tenebras coram eis in lucem, & prava in recta: hæc verba feci eis, & non dereliqui eos ..... Surdi audite, & cæci intuemini ad videndum.*

Isa. 43. 19, & seq. *Ecce ego facio nova, & nunc orientur; utique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in invio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones; quia dedi in deserto aquas, flumina in invio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.*

Isa. 45. 5, 6. *Ego Dominus, & non est amplius: extra me non est Deus. Accinxi te, & non cognovisti me: ut sciant hi qui ab ortu Solis, & qui ab occidente, quoniam absque me non est.*

Isa. 45. 14, & seq. *Hæc dicit Dominus, Labor Ægypti, & negotiatio Æthiopiæ, & Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt, vincti manicis pergent, & te adorabunt, teque deprecabuntur. Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus: vere tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator ..... Congregamini, & venite, & accedite simul, qui salvati estis ex gentibus.. ..... Convertimini ad me, & salvi eritis omnes fines terræ: quia ego Deus, & non est alius. In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, & non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu, & jurabit omnis lingua. Ergo in Domino, dicet, meæ sunt justitiæ & imperium: ad eum venient, & confundentur omnes qui repugnant ei.*

Isa. 49. 1, & seq. *Audite, insulæ, & attendite, populi de longe, Dominus ab utero vocavit me ..... Et nunc dicit Dominus formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, & Israël non congregabitur: & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea, & dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fœces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Hæc dicit Dominus*

quentes verbum, nisi solis Judæis. Erant autem quidam ex eis viri Cyprii & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum. Et erat manus Domini cum eis, multusque numerus credentium conversus est ad Dominum. Pervenit autem sermo ad aures Ecclesiæ, quæ erat Jerosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam. Qui cum pervenisset, & vidisset gratiam Dei, gavisus est, & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino; quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto & fide. Et apposita est multa turba Domino. Profectus est autem Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam: & annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia. Et docuerunt turbam multam: ita ut cognominarentur primum Antiochiæ Discipuli, Christiani.

Act. 13. 12, 45, & seq. *Tunc Proconsul cum vidisset factum, credidit admirans super doctrina Domini ..... Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, & contradicebant his quæ à Paulo dicebantur blasphemantes. Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes: sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Audientes autem Gentes gavisæ sunt, & glorificabant verbum Domini, & crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.*

Act. 14. 23, & seq. *Transeunteque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam, & loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam, & navigaverunt Antiochiam, unde erant traditi gratiæ Dei, in opus quod compleverunt. Cum autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis, & quia aperuisset gentibus ostium fidei.*

Act. 15. 3, & seq. *Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicen & Samariam, narrantes conversionem gentium, & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus ..... Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire Gentes verbum Evangelii, & credere. Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis; & nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum..... Tacuit autem omnis multitudo, & audiebant Barnabam & Paulum, narrantes quanta Deus fecisset, & prodigia in gentibus per eos. Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens, Viri fratres, audite me. Simon narravit, quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex gentibus populum nomini suo. Et huic concordant*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [620] - 592
PUBLIC DOMAIN

redemtor Israël, sanctus ejus, ad contemtibilem animam, ad abominatam gentem, ad servum Dominorum. Reges videbunt, & consurgent Principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israël qui elegit te. Hæc dicit Dominus, In tempore placito exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui, & servavi te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hæreditates dissipatas ..... Ecce isti de longe venient, & ecce illi ab aquilone & mari, & isti de terra Australi..... Leva in circuitu oculos tuos, & vide, omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tuæ, & terra ruinæ tuæ, nunc angusta erunt præ habitatoribus, & longe fugabuntur qui absorbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata, & captiva, & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola, & isti ubi erant? Hæc dicit Dominus Deus, Ecce levabo ad gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum; & afferent filios tuos in ulnis, & filias tuas super humeros portabunt; & erunt reges nutritii tui, & reginæ nutrices tuæ: vultu in terram demisso adorabunt te, & pulverem pedum tuorum lingent.

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt: me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.*

Isa. 52. 10, & seq. *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium: & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri ..... Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est narratum de eo, viderunt; & qui non audierunt, contemplati sunt.*

Isa. 54. 1, & seq. *Lauda, sterilis, quæ non paris; decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas; quoniam multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, dicit Dominus. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clavos tuos consolida: ad dexteram enim & ad lævam penetrabis, & semen tuum gentes hæreditabit, & civitates desertas inhabitabit ..... Ecce accola veniet, qui non erat mecum, advena quondam tuus adjungetur tibi.*

Isa. 55. 4, 5. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis; & gentes, quæ te non cognoverunt, ad te current, propter Dominum Deum tuum, & sanctum Israël, quia glorificavit te.*

Isa. 59. 19. *Et timebunt qui ab occidente* cordant verba Prophetarum: *sicut scriptum est, Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David quod decidit, & diruta ejus reædificabo, & erigam illud: ut requirant cæteri hominum Dominum, & omnes gentes super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc. Notum à seculo est Domino opus suum. Propter quod ego judico non inquietari eos qui ex gentibus convertuntur ad Deum.*

Act. 16. 14. *Et quædam mulier, nomine Lydia, purpuraria civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor, intendere his quæ dicebantur à Paulo. Cum autem baptizata esset, & domus ejus, deprecata est.*

Act. 18. 5, 6. *Cum venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat verbo Paulus testificans Judæis esse Christum Jesum. Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua dixit ad eos, Sanguis vester super caput vestrum: mundus ego: ex hoc ad gentes vadam.*

Act. 21. 18, & seq. *Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt Seniores. Quos cum salutasset, narrabat per singula quæ Deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius. At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei, ... De his autem qui crediderunt ex gentibus nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis, immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione.*

Act. 22. 21. *Et dixit ad me, Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te.*

Act. 26. 1, 20. *Tunc Paulus extenta manu cœpit rationem reddere ..... his qui sunt Damasci primum, & Jerosolymis, & in omnem regionem Judææ, & gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad Deum.*

Act. 28. 28. *Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, & ipsi audient.*

Rom. 1. 5, 13. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatum, ad obediendum fidei in omnibus pro nomine ejus; in quibus estis & vos vocati Jesu Christi.*

Rom. 3. 29, 30. *An Judæorum Deus tantum? nonne & gentium? immo & gentium: quoniam quidem unus est Deus, qui justificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.*

Rom. 4. 16, & seq. *Ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrum: (sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei, Sic erit*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [621] - 593
PUBLIC DOMAIN

nomen Domini, & qui ab ortu Solis gloriam ejus; cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit, & venerit Sion redemtor.

Isa. 60. 3, & seq. *Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leva in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: filii tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere. Tunc videbis, & affluës; & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha: omnes de Saba venient, aurum & thus deferentes, & laudem Domino annuntiantes ..... Me enim insulæ expectant, & naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe, argentum eorum, & aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, & sancto Israël, quia glorificavi te. Et ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi: indignatione enim mea percussi te; & in reconciliatione mea misertus sum tui: & aperientur portæ tuæ jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferatur ad te fortitudo gentium, & reges earum adducantur ..... Et venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, & vocabunt te Civitatem Domini, Sion sancti Israël. Pro eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem; & suges lac gentium, & mamilla regum lactaberis; & scies quia ego Dominus salvans te, redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 62. 2, 11, 12. *Et videbunt gentes Justum tuum, & cuncti reges inclytum tuum.. ..... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, Dicite, filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit, ecce merces ejus cum eo, & opus ejus coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, redemti à Domino: tu autem vocaberis Quæsita civitas, & non Derelicta.*

Isa. 65. 1. *Quæsierunt me qui ante non interrogabant; invenerunt qui non quæsierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum.*

Isa. 66. 18, & seq. *Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio ut congregem cum omnibus gentibus & linguis: & venient, & videbunt gloriam meam. Et ponam in eis signum, & mittam ex eis qui salvati fuerint, ad gentes in mare, in Africam, & Lydiam tendentes sagittam, in Italiam, & Græciam, ad insulas longe, ad eos qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam: & annuntiabunt gloriam meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus, donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lectiis, & in mulis, & in carrucis, ad semen tuum.*

Rom. 9. 24, & seq. *Quos & vocavit nos, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus: sicut in Osee dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meam; & non dilectam, dilectam; & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi ..... Quid ergo dicemus? quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam; justitiam autem quæ ex fide est.*

Rom. 10. 17, & seq. *Sed dico, Numquid non audierunt? & quidem in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum. Sed dico, Numquid Israël non cognovit? Primus Moyses dicit, Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audet, & dicit, Inventus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant.*

Rom. 11. 11, & seq. *Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos æmulentur. Quod si delictum illorum, divitiæ sunt mundi; & diminutio eorum, divitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico gentibus, quamdiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo ..... Quod si delibatio sancta est, & massa; & si radix sancta, & rami. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene ..... Nolo enim vos ignorare, Fratres, mysterium hoc (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israël salvus fieret.*

Rom. 15. 8, & seq. *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis; propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, Lætamini, gentes, cum plebe ejus. Et iterum, Laudate omnes gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Isaias ait, Erit radix Jesse, & qui exurget regere gentes; in eum gentes sperabunt ..... Audacius autem scripsi vobis, Fratres, ex parte, tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi à Deo, ut sim minister Christi Jesu in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut sit oblatio gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [622] - 594
PUBLIC DOMAIN

montem ſanctum meum Jeruſalem, dicit Dominus, quomodo ſi inferant filii Iſraël munus in vaſe mundo in domum Domini. Et aſſumam ex eis in Sacerdotes & Levitas, dicit Dominus.

Jerem. 3. 17. *In tempore illo vocabunt Jeruſalem, Solium Domini; & congregabuntur ad eam omnes gentes in nomine Domini in Jeruſalem, & non ambulabunt poſt pravitatem cordis ſui peſſimi.*

Jerem. 4. 2. *Et jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & in juſtitia, & benedicent eum gentes, ipſumque laudabunt.*

Jerem. 16. 19, & ſeq. *Domine, fortitudo mea, & robur meum, & refugium meum in die tribulationis: ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent, Vere mendacium poſſederunt Patres noſtri, vanitatem quæ eis non profuit. Numquid faciet ſibi homo Deos, & ipſi non ſunt Dii? Idcirco ecce ego oſtendam eis per vicem hanc, oſtendam eis manum meam, & virtutem meam, & ſcient quia nomen mihi Dominus.*

Jerem. 31. 34. *Et non docebit ultra vir proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce Dominum: omnes enim cognoſcent me, à minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus.*

Thren. 4. 20. *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris: cui diximus, In umbra tua vivemus in gentibus.*

Ezech. 27. 24. *Et ſcient omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliavi lignum ſublime, & exaltavi lignum humile; & ſiccavi lignum viride, & frondere feci lignum aridum.*

Oſe. 1. 10. *Et erit in loco ubi dicetur eis, Non populus meus vos; dicetur eis, Filii Dei viventis.*

Oſe. 2. 24. *Et dicam non populo meo, Populus meus es tu.*

Joël 2. 28. *Et erit poſt hæc, Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem.*

Amos 9. 11, 12. *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David quod decidit: & reædificabo aperturas murorum ejus, & ea quæ corruerunt inſtaurabo, & reædificabo illud ſicut in diebus antiquis: ut poſſideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod invocatum ſit nomen meum ſuper eos, dicit Dominus faciens hæc.*

Mich. 4. 1, & ſeq. *Et erit in noviſſimo dierum, erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, & ſublimis ſuper colles, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & dicent, Venite, aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos de viis ſuis, & ibimus in ſemitis ejus; quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Jeruſalem. Et judicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes uſque in longinquum; & concident gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in lib. Chriſtus in obedientiam gentium, verbo & factis; in virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute Spiritus ſancti: ita ut ab Jeruſalem per circuitum, uſque ad Illyricum, repleverim Evangelium Chriſti. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem, ſed ſicut ſcriptum eſt, Quibus non eſt annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent ..... Nunc igitur proficiſcar in Jeruſalem miniſtrare Sanctis. Probaverunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes Sanctorum qui ſunt in Jeruſalem. Placuit enim eis, & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare illis.*

Rom. 16. 4. *Quibus non ſolus ego gratias ago; ſed & cunctæ Eccleſiæ gentium.*

Rom. 16. 25, 26. *Qui potens eſt vos confirmare juxta Evangelium meum, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem myſterii temporibus æternis taciti, (quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti.*

1. Cor. 1. 26. *Videte enim vocationem veſtram, Fratres; quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut ea quæ ſunt deſtrueret: ut non glorietur omnis caro in conſpectu ejus.*

Gal. 1. 15, 16. *Cum autem placuit ei, qui me ſegregavit ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam ſuam, ut revelaret Filium ſuum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni & ſanguini.*

Gal. 2. 2, & ſeq. *Contuli cum illis Evangelium quod prædico in gentibus ..... Sed neque Titus qui mecum erat, cum eſſet Gentilis, compulſus eſt circumcidi ..... Sed contra cum vidiſſent quod creditum eſt mihi Evangelium præputii, ſicut & Petro circumciſionis: (qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes) & cum cognoviſſent gratiam, quæ data eſt mihi, Jacobus, & Cephas, & Johannes, qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis; ut nos in gentes, ipſi autem in circumciſionem.*

Gal. 3. 8, 14. *Providens autem Scriptura, quia ex fide juſtificat gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ, Quia benedicentur in te omnes gentes ..... ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Jeſu.*

Gal. 4. 22, & ſeq. *Scriptum eſt enim,*

gones ; non ſumet gens adverſus gentem gladium , & non diſcent ultra belligerare. Et ſedebit vir ſubtus vitem ſuam , & ſubtus ficum ſuam , & non erit qui deterreat , quia os Domini exercituum locutum eſt.

Soph. 2. 11. *Horribilis Dominus ſuper eos, & attenuabit omnes Deos terræ : & adorabunt eum viri de loco ſuo , omnes inſulæ gentium.*

Soph. 3. 9, 10. *Quia tunc reddam populis labium electum , ut invocent omnes in nomine Domini , & ſerviant ei humero uno. Ultra flumina Æthiopiæ , inde ſupplices mei ; filii diſperſorum meorum deferent munus mihi.*

Agg. 2. 7, 8. *Quia hæc dicit Dominus exercituum , Adhuc unum modicum eſt , & ego commovebo cælum & terram , & mare & aridam. Et movebo omnes gentes , & veniet Deſideratus cunctis gentibus , & implebo domum iſtam gloria , dicit Dominus exercituum.*

Zach. 2. 10, 11. *Lauda , & lætare , filia Sion , quia ecce ego venio , & habitabo in medio tui , ait Dominus : & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa , & erunt mihi in populum , & habitabo in medio tui.*

Zach. 8. 20, & ſeq. *Hæc dicit Dominus exercituum , Uſquequo veniant populi , & habitent in civitatibus multis , & vadant habitatores , unus ad alterum dicentes , Eamus , & deprecemur faciem Domini , & quæramus Dominum exercituum , vadam etiam ego. Et venient populi multi , & gentes robuſtæ ad quærendum Dominum exercituum in Jeruſalem , & deprecandam faciem Domini. Hæc dicit Dominus exercituum , In diebus illis , in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium , & apprehendent fimbriam viri Judæi , dicentes , Ibimus vobiſcum ; audivimus enim , quoniam Deus vobiſcum eſt.*

Zach. 9. 10. *Et loquetur pacem gentibus , & poteſtas ejus à mari uſque ad mare , & à fluminibus uſque ad fines terræ.*

Zach. 13. 8. *Et erunt in omni terra , dicit Dominus : partes duæ in ea diſpergentur , & deficient ; & tertia pars relinquetur in ea.*

Zach. 14. 16. *Et omnes qui reliqui fuerint de univerſis gentibus , quæ venerunt contra Jeruſalem , aſcendent ab anno in annum , ut adorent Regem Dominum exercituum.*

Malach. 1. 10, 11. *Non eſt mihi voluntas in vobis , dicit Dominus exercituum , & munus non ſuſcipiam de manu veſtra. Ab ortu enim Solis uſque ad occaſum , magnum eſt nomen meum in gentibus , & in omni loco ſacrificatur , & offertur nomini meo oblatio munda ; quia magnum eſt nomen meum in gentibus , dicit Dominus exercituum.*

quoniam Abraham duos filios habuit , unum de ancilla , & unum de libera. Sed qui de ancilla , ſecundum carnem natus eſt ; qui autem de libera , per repromiſſionem : quæ ſunt per allegoriam dicta. Hæc enim ſunt duo Teſtamenta : unum quidem in monte Sina , in ſervitutem generans ; quæ eſt Agar : Sina enim mons eſt in Arabia , qui conjunctus eſt ei quæ nunc eſt Jeruſalem , & ſervit cum filiis ſuis. Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem , libera eſt ; quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim , Lætare ſterilis , quæ non paris ; erumpe & clama , quæ non parturis ; quia multi filii deſertæ , magis quam ejus quæ habet virum. Nos autem , Fratres , ſecundum Iſaac promiſſionis filii ſumus.

Eph. 2. 11, 12. *Propter quod memores eſtote , quod aliquando vos gentes in carne , qui dicimini Præputium , ab ea quæ dicitur Circumciſio , in carne , manu facta : quia eratis illo in tempore ſine Chriſto , alienati à converſatione Iſraël , & hoſpites Teſtamentorum , promiſſionis ſpem non habentes , & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Jeſu , vos qui aliquando eratis longe , facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra , qui fecit utraque unum..... Et veniens evangelizavit pacem vobis , qui longe fuiſtis ; & pacem iis qui prope..... Ergo jam non eſtis hoſpites & advenæ , ſed eſtis cives Sanctorum , & domeſtici Dei , ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum.*

Eph. 3. 1, & ſeq. *Hujus rei gratia ego Paulus , vinctus Chriſti Jeſu , pro vobis gentibus , ſi tamen audiſtis diſpenſationem gratiæ Dei , quæ data eſt mihi in vobis..... gentes eſſe cohæredes , & concorporales , & comparticipes promiſſionis ejus in Chriſto Jeſu per Evangelium..... Mihi omnium Sanctorum minimo data eſt gratia hæc , in gentibus evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti.*

Col. 1. 23, 27, 28. *Si tamen permanetis in fide fundati , & ſtabiles , & immobiles à ſpe Evangelii , quod audiſtis , quod prædicatum eſt in univerſa creatura quæ ſub cælo eſt , cujus factus ſum ego Paulus miniſter..... quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ ſacramenti hujus in gentibus , quod eſt Chriſtus , in vobis ſpes gloriæ , quem nos annuntiamus , corripientes omnem hominem , & docentes omnem hominem , in omni ſapientia , ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto Jeſu.*

Col. 3. 9, & ſeq. *Nolite mentiri invicem , exſpoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis , & induentes novum , eum qui renovatur in agnitionem , ſecundum imaginem ejus qui creavit illum ; ubi non eſt Gentilis & Judæus , Circumciſio & Præputium , Barbarus & Scytha , ſervus & liber ; ſed*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [624] - 596
PUBLIC DOMAIN

omnia & in omnibus Christus.

1. Thess. 2. 26. *Prohibentes nos gentibus loqui, ut salvæ fiant.*

1. Tim. 2. 7. *In quo positus sum ego prædicator & Apostolus, (veritatem dico, non mentior) doctor in fide & veritate.*

1. Tim. 3. 16. *Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in Spiritu, apparuit Angelis, prædicatum est gentibus.*

2. Tim. 1. 11. *In quo positus sum ego prædicator, & Apostolus, & magister gentium.*

2. Tim. 4. 17. *Dominus autem mihi adstitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes.*

1. Petr. 2. 10. *Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti.*

Apoc. 7. 9. *Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis; stantes ante thronum, & in conspectu Agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum.*

Apoc. 10. 10, 11. *Et accepi librum de manu Angeli, & devoravi illum, & erat in ore meo tanquam mel dulce: & cum devorassem eum, amaricatus est venter meus: & dixit mihi, Oportet te iterum prophetare gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.*

Apoc. 14. 6. *Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Evangelium æternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum.*

Apoc. 15. 4. *Quis non timebit te, Domine, & magnificabit nomen tuum? quia solus prius es: quoniam omnes gentes venient, & adorabunt in conspectu tuo.*

Apoc. 21. 23, 24. *Et civitas non eget Sole, neque Luna, ut luceant in ea; nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus est Agnus: & ambulabunt gentes in lumine ejus, & reges terræ afferent gloriam suam, & honorem in illam.*

I. *Priscorum ac recentiorum Judæorum suffragiis hic adjuvamur.* II. *Typi Synagogæ & Ecclesiæ.* III. *Duplex eruitur sensus ex Isa. 19. 18, & seq.*

Priscorum ac recentiorum Judæorum suffragiis hic adjuvamur.

I. RERUM omnium, quas prænuntiari hominibus voluit Deus, nulla omnino est, in quam prædicendam majori consensu, crebrioribusque prophetiis conspirarint sacri Vates, quam gentium vocatio ad notitiam veritatis. Nam cum vanissimis religionibus & multiplici idolorum cultu tenerentur implicitæ gentes, Judæi vero clarissima divinæ & salubris doctrinæ luce fruerentur, hi tamen caligarunt ad præsentis & inter ipsos versantis Messiæ splendorem; illæ sanctis ejus ultro paruerunt præceptis, & in ipsius obsequium concesserunt: arcano videlicet & mirabili Dei consilio, cujus gratiam satius est nos memori mente recolere, quam caussam anxie perscrutari. Neque vero id ita evenire debuisse, vel ignorarunt vetustiores Judæi, vel recentiores infitiati sunt. Quod cum jam ex parte fieri Apostolorum

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [625] - 597
PUBLIC DOMAIN

temporibus cœptum eſſet, hi Judæis palam in concionibus & coronis ingerebant oracula Prophetarum; haud ignari ſcilicet quorſum ea receptis vulgo ſententiis explicari ſolerent. Haudquaquam igitur reclamabant circumſtantes Judæi, nec patrum ſuorum patientiam aut inſcientiam recentiores arguerunt; imo vero, eaſdem amplexi ſunt interpretationes prophetiarum. Puta nobile illud prædictum è Pſalmo ſecundo:

Pſalm. 2. 8. *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ;* quod nos demonſtravimus in ſeptima Propoſitione ex Ebræorum ſententia Chriſto adſcribi. Ei quoque in Schemoth Rabba adjudicatur iſtud, quod ex Pſalmo ſexageſimo ſeptimo excerpſimus:

Pſalm. 67. 32. *Venient legati ex Ægypto: Æthiopia præveniet manus ejus Deo. Regna terræ cantate Deo.* Effatum iſtud Iſaiæ, quod attulimus è quadrageſimo nono capite, quodque ſic Judæis apud Piſidas Antiochenos expoſuerunt Paulus &

Act. 13. 46, & ſeq. Barnabas: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus, Poſui te in lucem gentium, ut ſis in ſalutem uſque ad extremum terræ. Audientes autem gentes gaviſæ ſunt, & glorificabant verbum Domini:* non aliter intellexit R. David Kimchi; ex eo quippe colligit gentes ſalutis Iſraëlitis promiſſæ fore participes poſt bellum Gog & Magog, quod Meſſiæ temporibus conflatum iri Judæi autumant. Eodem refert Aben Ezra δεύτερον alteram è ſexageſimo quinto Iſaiæ huc depromtam:

Iſa. 65. 1. *Quæſierunt me qui ante non interrogabant, invenerunt qui non quæſierunt me. Dixi, Ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ non invocabat nomen meum:* quam δεύτερον Paulus in Epiſtola

Rom. 10. 20. ad Romanos in ejuſdem doctrinæ probationem prius uſurpaverat. Ad vocationem

Oſe. 2. 24. etiam gentium in Gemara, Tractatu de Paſchate, confertur iſtud Oſeæ: *Et dicam non populo meo, Populus meus es tu; & ipſe dicet, Deus meus es tu:* quod in Epiſtola

Rom. 9. 25. ad Romanos in eamdem ſententiam flectitur. Idem ſignificari docetur in Bereſith

Amos 9. 11. Rabba his Amoſi verbis: *In die illa ſuſcitabo tabernaculum David, quod decidit; & reædificabo aperturas murorum ejus; & ea quæ corruerunt, inſtaurabo, & reædificabo illud,*

Soph. 3. 9. *ſicut in diebus antiquis:* atque his item Sophoniæ: *Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, & ſerviant ei humero uno:* quarum ῥήσεων

Act. 15. 16. priore in eumdem ſenſum utitur Jacobus in Actis. Adde Maimoniden in Jad, libro ultimo, capite de Regibus, ſcribere Judæorum hanc eſſe ſententiam, futurum ut Meſſiæ hortamentis excitatæ ad pœnitentiam gentes veram legem capeſſant. Thalmudici etiam expectatam ſibi gentium vocationem inſigni Parabola adumbrarunt; equi nimirum, inituri ſtabulum claudi bovis.

Typi Synagogæ & Eccleſiæ. II. Atque hæc gentium adoptio, & Judæorum rejectio, clariſſimis præterea deſignata eſt typis in Veteri Teſtamento. Utramque in Abrahami liberis, uno Agare ancilla nato, altero Sara libera, expreſſam Paulus in Epiſtola ad Galatas accurate expoſuit: & Judæi quidem filii ſunt Synagogæ, quæ Legi ſubdita eſt, in ejuſque obſequium mancipata; nos vero filii cœleſtis Hieroſolymæ, Eccleſiæ nimirum, quæ libera eſt, *qua libertate Chriſtus nos liberavit.* Quod & ſignificatum eſſe docet Paulus

Gal. 4. 22, & ſeq.

Iſa. 54 1, & ſeq. præclaro Iſaiæ χρησμῷ, quem & huc attulimus: *Lætare, ſterilis, quæ non paris; erumpe, & clama, quæ non parturis; quia multi filii deſertæ, magis quam ejus quæ habet virum.* Synagogæ etiam & Eccleſiæ in Phenenna & Anna, uxoribus Elcanæ, accurata conſtat effigies. Phenenna complurium liberorum mater Annæ ſterilitatem ſuam exprobrabat. At hæc precibus tandem ſuis exorato Deo, ſancta & felici prole aucta eſt. Quæ cum ob ſuſceptam ſobolem Deo ageret gratias, cœleſti commota afflatu eas edidit voces, quas hic è prioris libri Samuelis ſecundo capite repræſentavimus, futuram gentium per Chriſtum vocationem, Judæorum vero damnationem liquido prædicentes.

Duplex eruitur ſenſus ex Iſa. 10. 18, & ſeq. III. Contuli huc quoque memorabilem prophetiam, ex Iſaiæ decimo nono capite petitam, qua futurum prædicit, ut in media Ægypto ara ſtatuatur Deo, hoſtiæque ac munera publice offerantur. Pſammitichi & Sennacheribi ætati hoc adſcripſerunt nonnulli. Verius Joſephus Heliopolitanum Oniæ Templum ſignari cenſuit: quemadmodum ſupra ad Propoſitionem ſextam obſervavimus. Sed quamvis λέξει ſenſum hunc tribuamus, alium tamen ſenſum obtinere poteſt χρῆμα, & vocationem

Mal. 1. 11. gentium notare; juxta illud Malachiæ: *In omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [626] - 598
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CLIX.

Doctrina Christiana corruptos hominum mores emendat.

ISA. 11.6, & seq. *Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hædo accubabit: vitulus, & leo, & ovis, simul morabuntur, & puer parvulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos comedet paleas. Et delectabitur infans ab ubere super foramine aspidis, & in caverna reguli qui ablactatus fuerit, manum suam mittet. Non nocebunt, & non occident in universo monte sancto meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientes.*

Isa. 35.6, & seq. *Scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine; & quæ erat arida, erit in stagnum; & sitiens, in fontes aquarum: in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami & junci: & erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur; non transibit per eam pollutus, & hæc erit vobis directa via, ita ut stulti non errent per eam. Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec invenietur ibi, & ambulabunt qui liberati fuerint. Et redemti à Domino convertentur.*

Isa. 40.4. *Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt prava in directa, & aspera in vias planas.*

Isa. 65.25. *Lupus & agnus pascentur simul, leo & bos comedent paleas, & serpenti pulvis panis ejus: non nocebunt, neque occident in monte sancto meo, dicit Dominus.*

Jerem. 32.39, 40. *Et dabo eis cor unum, & viam unam, ut timeant me universis diebus, & bene sit eis, & filiis eorum post eos. Et feriam eis pactum sempiternum, & non desinam eis benefacere; & timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant à me.*

MATTH. 5.20, & seq. *Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra, plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum. Audistis quia dictum est antiquis, Non occides: qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo Raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, reus erit gehennæ ignis ..... Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo ..... Dictum est autem, Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis caussa, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat. Iterum audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurate omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, Est, est Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram. Et ei qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui petit à te, da ei: & volenti mutuari à te, ne avertaris. Audistis quia dictum, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cælis est; qui Solem suum oriri facit super bonos & malos; & pluit super justos & injustos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & publicani hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? nonne & Ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est.* Et Luc. 6.27, & seq.

Rom. 12.14, & seq. *Benedicite persequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus;*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [627] - 599
PUBLIC DOMAIN

idipsum invicem sentientes, non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos; nulli malum pro malo reddentes; providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus; si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes: non vosmetipsos defendentes, Charissimi, sed date locum iræ; scriptum est enim, Mihi vindicta; ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

1. Cor. 4. 12, 13. *Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus; blasphemamur, & obsecramus.*

1. Cor. 6. 7, & seq. *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini? Sed vos injuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare; neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.*

1. Thess. 5. 15, & seq. *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat; sed quod bonum est, sectamini in invicem, & in omnes.*

1. Petr. 2. 21, & seq. *In hoc enim vocati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem se injuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; ut peccatis mortuis, justitiæ vivamus: cujus livore sanati estis. Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & Episcopum animarum vestrarum.*

1. Petr. 3. 8, & seq. *In fine autem omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coërceat linguam suam à malo, & labia ejus ne loquantur dolum; declinet à malo, & faciat bonum, inquirat pacem, & sequatur eam. Quia oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala.*

mala. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? Sed & si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris, parati semper ad sanctificationem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est, spe; sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo conversationem. Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes; quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo.

CAPUT CLX.

Idolorum eversio.

ISA. 2. 17, & seq. *Et incurvabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & elevabitur Dominus solus in die illa; & idola penitus conterentur; & introibunt in speluncas petrarum, & in voragines terræ, à facie formidinis Domini, & à gloria majestatis ejus, cum surrexerit percutere terram. In die illa projiciet homo idola argenti sui, & simulacra auri sui, quæ fecerat sibi ut adoraret, talpas & vespertiliones.*

Isa. 17. 7, 8. *In die illa inclinabitur homo ad factorem suum, & oculi ejus ad sanctum Israël respicient: & non inclinabitur ad altaria quæ fecerunt manus ejus, & quæ operati sunt digiti ejus; non respiciet lucos & delubra.*

Isa. 19. 1. *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, & commovebuntur simulacra Ægypti à facie ejus.* Et Ezech. 30. 13.

Isa. 30. 22. *Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, & vestimentum conflatilis auri tui, & disperges ea sicut immunditiam menstruatæ.*

Isa. 31. 7. *In die illa abjiciet vir idola argenti sui, & idola auri sui, quæ fecerunt vobis manus vestræ in peccatum.*

Isa. 46. 1, 2. *Confractus est Bel, contritus est Nabo: facta sunt simulacra eorum bestiis & jumentis, onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. Contabuerunt & contrita sunt simul; non potuerunt salvare portantem, & anima eorum in captivitatem ibit.*

Ose. 2. 16, & seq. *Et erit in die illa, ait Dominus, vocabit me, Vir meus: & non vocabit me ultra, Baali. Et auferam nomina Baalim de ore ejus, & non recordabitur ultra nominis eorum.*

Ose. 14. 9. *Ephraim, quid mihi ultra idola? ego exaudiam & dirigam eum ego*

ACT. 19. 24, & seq. *Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens ædes argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum: quos convocans, & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit, Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio: & videtis, & auditis quia non solum Ephesi, sed pene totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens quoniam non sunt Dii, qui manibus fiunt. Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire, sed & magnæ Dianæ Templum in nihilum reputabitur; sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia & orbis colit.*

Eusebius De vita Constantini, libr. 3. cap. 54. Πάντα μὲν δὴ ταῦτα σωτελῶν εἰς δόξαν τῆς σωτηρίου δωμάτεως βασιλεὺς διεφερεσματένετο· ἡ δὲ μὴν αὐτῷ σωτῆρα θεὸν ὧδέ πη διετέλεῖ γεραίερον· τὸν δὲ γε πρὸ ἐθναῶν δεισιδαίμονα πλάνῳ παντοίοις ἐξήλεγχε ζόποις· ἔνθεν εἰκότως ἐγυμνοῦτο μὲν αὐτοῖς πρὸ κατὰ πόλιν νεῶν τὰ φερπύλαια, θυρῶν ἔρημα γινόμενα βασιλέως φερεπάγματι· ἑτέρων δ' ἤ δὴ τοῖς ὀρόφοις τέγη, πρὸ καλυπτήρων ἀφαιρουμένων ἐφθείρετο· ἄλλων δὲ σεμνὰ χαλκουργήματα, ἐφ' οἷς ἦ πρὸ παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐσεμνολογεῖτο χρόνοις, ἔκδηλα τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγορᾶις πάσαις ἦ βασιλέως πόλεως φερύπητο· ὡς εἰς ἀχνύμενα θέαν φερκεῖσθαι τοῖς ὁρῶσιν. ὧδε μὲν ἦ πύθιον. ἑτέρωθι δὲ ἦ σμίνθιον. ἐν ἄπῃ δὲ ἱπποδρομίῳ τοὺς ἐν δελφοῖς τρίποδας. τὰς δ' ἑλικωνίδας μούσας ἐν παλατίῳ· ἐπληροῦτο δὲ δ' ὅλου πᾶσα ἡ βασιλέως ἐπώνυμος πόλις, πρὸ κατὰ πᾶν ἔθνος ἐντέχνοις χαλκοῦ φιλοκαλίαις ἀφιερωμένων. οἷς θεῶν ὀνόμασι πλείστας ὅσας ἑκατόμβας, ὁλοκαύτους τε θυσίας εἰς μάταιον ἀποδόντες μακροῖς αἰῶσιν οἱ τὸν πλάνῳ νενοσηκότες, ὄψέ ποτε φερνεῖν ἔγνωσαν. Τούτοις ἀυτοῖς ἀθύρμασιν ἔτι

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [629] - 601
PUBLIC DOMAIN

ut abietem virentem: ex me fructus tuus inventus est.

Mich. 5. 12, 13. *Et perire faciam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui; & non adorabis ultra opera manuum tuarum: & evellam lucos tuos de medio tui.*

Soph. 1. 4, & seq. *Et extendam manum meam super Judam, & super omnes habitantes Jerusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant super tecta militiam cæli, & adorant, & jurant in Domino, & jurant in Melchom. Et qui averruntur de post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec investigaverunt eum.*

Soph. 2. 11. *Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terræ.*

Zach. 13. 1, 2. *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et erit in die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra.*

γέλωτι καὶ παιδιᾷ τῶν ὀρχούντων βασιλέως καζημδύα..... δίσμιοι δῆτα καὶ οἵδε μύθων θεοὶ γεγηρακότες, ἔιχῶν ὑφάσμασιν ἤρτηντο ωδιβληθέντες. *Hæc omnia ad salutaris virtutis gloriam conferens agebat Imperator. Et Deum quidem Sospitatorem suum hac ratione colere perseverabat. Ethnicorum vero superstitiosum errorem omnibus modis convincebat. Unde Templorum, quæ in Urbe erant, vestibula merito nudabantur, valvis jussu Imperatoris detractis. Aliorum etiam tectum, quod in summo erat, ablatis tegulis corrumpebatur. Aliorum augustæ effigies æneæ, quibus majorum error jam inde à vetustis temporibus gloriabatur, per fora regiæ Urbis in omnium conspectu ponebantur; ita ut turpe spectaculum videntibus præberent, hic quidem Pythius, illic Sminthius; in ipso vero Hippodromo Tripodes Delphici, & Musæ Heliconides in Palatio. Tota vero Urbs, Imperatori cognominis, referta erat simulacris æneis, summa industria elaboratis, quæ per omnes gentes fuerant consecrata: quibus Deorum nomina gerentibus postquam complures hecatombas & holocausta homines erroris morbo laborantes per multa secula immolaverant, sero tandem sapere didicerunt: cum his ipsis Imperator, sic tanquam ludicris, ad risum spectantium & oblectamentum esset usus..... Vincti igitur Dii illi fabularum jam effœtarum; ciliciis contecti advehebantur.* Vide & cap. 55, & 56.

Eusebius De vita Constantini, libr. 3. cap. 57. Πάντες δ' οἱ πρὶν δεισιδαίμονες, ἢ ἔλεγχον τῆς αὐτῶν πλάνης αὐταῖς ὄψεσιν ὁρῶντες, τῶν θ' ἁπανταχοῦ νεῶν τε καὶ ἱδρυμάτων ἔργῳ θεώμενοι τὴν ἐρημίαν, οἱ μὲν τῷ σωτηρίῳ προσέφευγον λόγῳ, οἱ δὲ εἰ καὶ τᾶτο μὴ ἔπραττον, τῆς γοιᾶ παλαφας κατεγίνωσκον ματαιότητος. ἐγέλων τε καὶ κατεγέλων τῶν πάλαι νομιζομένων αὐτοῖς θεῶν. *Quicunque vero superstitionibus antea impliciti tenebantur, errorem suum convictum cum oculis ipsi suis cernerent, & omnium ubique Templorum ac simulacrorum vastitatem reipsa intuerentur, hi quidem ad salutarem doctrinam confugiebant; illi, etsi id neutiquam faciebant, avitam tamen vanitatem damnabant, eosque quos olim Deos esse existimaverant, ludibrio ac derisui habebant.*

Eusebius De vita Constantini, libr. 4. cap. 23. Οὕτω μὲν οὖν αὐτὸς τῷ ἑαυτᾶ ἱερᾶτο θεῷ· καθόλου δὲ τοῖς ὑπὸ τὴν ῥωμαίων ἀρχὴν δήμοις τε καὶ στρατιωτικοῖς, πύλαι ἀπεκλείοντο εἰδωλολατρίας, θυσίας τε ζόπος ἀπηγορεύετο πᾶς· *Sic ipse quidem Deo suo sacra faciebat: universe vero cunctis plebeiis & militibus Imperio Romano subditis idolorum cultus occlusæ erant fores, & omnis sacrificandi mos vetitus erat.*

Et cap. 25. Ἔνθεν εἰκότως ἐπαλλήλοις τε νόμοις καὶ διατάξεσι τοῖς πᾶσι διεκελεύετο μὴ

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [630] - 602
PUBLIC DOMAIN

θύειν εἰδώλοις, μὴ μαντεῖα περιεργάζεσθαι, μὴ ξοάνων ἐγέρσεις ποιεῖσθαι. *Unde merito crebris legibus & constitutionibus vetitum erat universis, ne idolis sacrificarent, ne oraculorum responsa sectarentur, neve simulacra erigerent.* Et Paulus Orosius libr. 7. cap. 28. Nicephorus libr. 7. cap. 46, & 49.

Imp. Constantius Aug. ad Magdalianum. Cod. Theod. libr. 16. Tit. 10. *Cesset superstitio sacrificiorum, sacrificiorum aboleatur insania. Nam quicunque contra legem divi Principis parentis nostri, & hanc nostræ mansuetudinis jussionem ausus fuerit sacrificia celebrare, competens in eum vindicta, & præsens sententia exeratur.*

Imp. Constantius Aug. ad Taurum. Cod. Theod. libr. 16. Tit. 10. *Placuit omnibus locis, atque urbibus universis claudi protinus Templa, & accessu vetitis omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari. Volumus etiam cunctos sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte hujusmodi perpetraverit, gladio ultore sternatur. Facultates etiam peremti, fisco decernimus vindicari; & similiter affligi rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint.*

Idem Aug. & Julianus Cæsar, ibidem. *Pœnæ capitis subjugari præcipimus eos quos operam sacrificiis dare, vel colere simulacra constiterit.*

Theodoretus Ecclesiasticæ Historiæ libr. 5. cap. 21. Ὁ μὲν οὖν πισὸς κατὰ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης μετεθηκε τὸν απουδαῖον, καὶ νόμους ἔγραψε τὰ περὶ εἰδώλων τεμένη καταλυθῆναι κελεύων. Κωνσαντῖνος μὲν δὴ ὁ μέγας, ὁ πάσης ἀξιωματος εὐφημίας, θεοῦ τε εὐσεβείᾳ τὸν βασιλείαν κοσμήσας, καὶ τὸν οἰκουμένην ἔτι μειζονα ὁρῶν, τὸ μὲν τοῖς δαίμοσι θύειν παντάπασιν ἀπηγόρευσε· τοὺς δὲ τόπων ναοὺς οὐ κατέλυσεν, ἀλλ' ἀβασίοις ἔτι θεσσέταξε, καὶ μήτοι καὶ τούτου πᾶσδες τοῖς πατρῴοις ἠκολούθησαν ἤθεσιν. Ἰουλιανὸς δὲ ἀνενεώσατο τὸν ἀσέβειαν, καὶ τῆς παλαιᾶς ἐξαπάτης ἐξῆψε τὸν φλόγα. Ἰοβιανὸς δὲ τὸν βασιλείαν παραλαβὼν, πάλιν τὸν περὶ εἰδώλων σκώλυσε θεραπείαν. Καὶ οὐαλεντινιανὸς ὁ μέγας τοιοῖσδε κεχρημένος νόμοις ἴθυνε τὸν εὐσέβειαν. Ὁ δὲ θάλης πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεψε θρησκεύειν ἢ βούλοιντο, καὶ τὰ θρησκεύόμενα θεραπεύειν· μόνοις δὲ πολεμεῖν ἐτέλεσε τοῖς περὶ ἀποτολικῶν ἁρμαχοῦσι δογμάτων. Πάντα γοῦν τὸν τῆς ἐκείνου βασιλείας χρόνον, καὶ τὸ δεισιδαίμον ἔπαυε πῦρ. Καὶ απονδὰς καὶ θυσίας τοῖς εἰδώλοις θεσσέφερον, καὶ τὰς δημοθοινίας κατὰ τὸν ἀγορὰν ἐπετέλουν. Καὶ οἱ τὰ δυνύσκα τὰ ὄρνια τετελεσμένοι μὴ περὶ αἰγίδων ἔχεσχον, τοὺς κυνὰς βλασφῶντες, καὶ μεμιλωότες, καὶ βακχεύοντες, καὶ τὰ ἄλλα δρῶντες, ἃ τὸν τὰ διδασκάλου παινήγυειν δηλοῖ. Ταῦτα πάντα θεοδόσιος εὑρὼν, ὁ πισὸς βασιλεὺς, θεόῤῥιζά τε ἀνέτασε καὶ λήθη παρέδωκε.

Fidelissimus autem Imperator adversus errorem Ethnicorum studium suum convertit, & leges scripsit, quibus idolorum fana dirui jubebat. Magnus enim Constantinus, omni laude dignissimus, qui primus imperium pietate exornavit, cum orbem universum insanientem videret, omnino vetuerat ne quisquam Dæmonibus sacrificaret: eorum vero non destruxerat fana, sed adiri vetuerat. Ac paterna quidem vestigia filii ejus sunt persecuti. Julianus vero impietatem instauravit, & pristini erroris flammam suscitavit. At Jovinianus postquam capessivit Imperium, rursum idolorum cultum interdixit. Et magnus Valentinianus iisdem legibus usus Europam rexit. Valens autem cæteris quidem omnibus permisit, religiosum quem vellent cultum persequi, & quos colerent cerimoniis placare: solos eos oppugnare non destitit, qui Apostolica dogmata propugnarent. Quamdiu ergo rerum potitus est, ignes ad altaria accendebantur; & libamina ac sacrificia offerebant idolis, & in foro publica convivia agitabant. Et qui Bacchi erant initiati sacris, cum pellibus caprinis cursitabant, canes discerpentes, furentes, & bacchantes, aliaque agentes, quæ magistri ipsorum celebritatem notant. Hæc omnia cum fidelissimus Imperator Theodosius reperisset, radicitus sustulit, & oblivioni mandavit. Et Idatius in Fastis consularibus, Theodosio Aug. II. & Cynegio, Coss. Zosimus Hist. libr. 4.

Prudentius contra Symmachum libr. 2. sic Honorium Augustum alloquitur.

Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam:
Quodque patris superest, successor laudis habeto.
Ille Urbem vetuit taurorum sanguine tingui,
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litari.

CAPUT CLXI.

Judæorum pertinacia, perfidia, & cœcitas.

DEUT. 28. 15, & seq. *Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui ..... Percutiat te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas.*

Psalm. 17. 44. *Eripies me de contradictionibus populi.*

Psalm. 68. 24, & seq. *Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurva ..... Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in justitiam tuam.*

MATTH. 13. 13, & seq. *Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt, Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ, dicentis, Auditu audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non videbitis: incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt; ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.* Et Marc. 4. 11, 12. Luc. 8. 10. Joh. 12. 39, & seq. Act. 28. 25, & seq.

Matth. 15. 7. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias, dicens, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sine causa autem colunt me, docentes doctri-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [632] - 604
PUBLIC DOMAIN

Sap. 2. 21, 22. *Hæc cogitaverunt & erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum: & neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem ſperaverunt juſtitiæ, nec judicaverunt honorem animarum ſanctarum.*

Iſa. 1. 3, 4. *Filios enutrivi & exaltavi; ipſi autem ſpreverunt me. Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui: Iſraël autem me non cognovit, & populus meus non intellexit. Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis: dereliquerunt Dominum, blaſphemaverunt ſanctum Iſraël, abalienati ſunt retrorſum.*

Iſa. 5. 13. *Propterea captivus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam, & nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus ſiti exaruit.*

Iſa. 6. 8, & ſeq. *Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixit, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & convertatur, & ſanem eum. Et dixi, Uſquequo, Domine? Et dixit, Donec deſolentur civitates abſque habitatore, & domus ſine homine, & terra relinquetur deſerta.*

Iſa. 29. 9, & ſeq. *Obſtupeſcite, & admiramini, fluctuate, & vacillate: inebriamini, & non à vino: movemini, & non ab ebrietate. Quoniam miſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros; prophetas & principes veſtros, qui vident viſiones, operiet. Et erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti literas, dicent, Lege iſtum; & reſpondebit, Non poſſum, ſignatus eſt enim. Et dabitur liber neſcienti literas, diceturque ei, Lege, & reſpondebit, Neſcio literas. Et dixit Dominus, Eo quod appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis ſuis glorificat me, cor autem ejus longe eſt à me, & timuerunt me mandato hominum & doctrinis; ideo ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic, miraculo grandi & ſtupendo; peribit enim ſapientia à ſapientibus ejus, & intellectus prudentium ejus abſcondetur.*

Iſa. 42. 19, & ſeq. *Quis cæcus, niſi ſervus meus? & ſurdus, niſi ad quem nuntios miſi? quis cæcus, niſi qui venumdatus eſt? & quis cæcus, niſi ſervus Domini? Qui vides multa, nonne cuſtodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit ut ſanctificaret eum, & magnificaret Legem, & extolleret. Ipſe autem populus direptus & vaſtatus; laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum abſconditi ſunt: facti ſunt in rapinam, nec eſt qui dicat, Redde. Quis eſt in vobis nas & mandata hominum.*

Matth. 15. 12, & ſeq. *Tunc accedentes Diſcipuli ejus dixerunt ei, Scis quia Phariſæi audito verbo hoc ſcandalizati ſunt? At ille reſpondens, ait, Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cæleſtis, eradicabitur. Sinite illos: cæci ſunt, & duces cæcorum: cæcus autem ſi cæco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt.* Et Luc. 6. 39.

Matth. 23. 16, & ſeq. *Væ vobis, duces cæci, qui dicitis, Quicunque juraverit per Templum, nihil eſt: qui autem juraverit in auro Templi, debet: ſtulti & cæci, quid enim majus eſt, aurum, an Templum quod ſanctificat aurum? Et quicunque juraverit in altari, nihil eſt: quicunque autem juraverit in dono quod eſt ſuper illud, debet: cæci, quid enim majus eſt, donum, an altare quod ſanctificat donum?*

Luc. 2. 34. *Et benedixit illis Simeon; & dixit ad Mariam matrem ejus, Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur.*

Joh. 12. 37, 38. *Cum autem tanta ſigna feciſſet coram eis, non credebant in eum; ut ſermo Iſaiæ prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini cui revelatum eſt?* Et Rom. 10. 16.

Act. 28. 22. *Rogamus autem à te audire quæ ſentis: nam de ſecta hac notum eſt nobis, quia ubique ei contradicitur.*

Rom. 10. 20, 21. *Iſaias autem audet, & dicit, Inventus ſum à non quærentibus me: palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Iſraël autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.*

Rom. 11. 7, & ſeq. *Quid ergo? quod quærebat Iſraël, hoc non eſt conſecutus; electio autem conſecuta eſt, ceteri vero excæcati ſunt, ſicut ſcriptum eſt, Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis; oculos ut non videant, & aures ut non audiant uſque in hodiernum diem. Et David dicit, Fiat menſa eorum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis: obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurva.*

2. Cor. 3. 12, & ſeq. *Habentes igitur talem ſpem, multa fiducia utimur: & non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderent filii Iſraël in faciem ejus, quod evacuatur: ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum; uſque in hodiernum enim diem idipſum velamen in lectione Veteris Teſtamenti manet non revelatum, (quoniam in Chriſto evacuatur) ſed uſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum; cum autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

1. Petr. 2. 7, 8. *Vobis igitur honor credenti-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [633] - 605
PUBLIC DOMAIN

qui audiat hoc, attendat, & auſcultet futura?

Iſa. 53. 1. *Quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui revelatum eſt?*

Iſa. 65. 2, & ſeq. *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas. Populus qui ad iracundiam provocat me ante faciem meam ſemper: qui immolant in hortis, & ſacrificant ſuper lateres, qui habitant in ſepulcris, & in delubris idolorum dormiunt, qui comedunt carnem ſuillam, & jus profanum in vaſis eorum; qui dicunt, Recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: iſti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die. Ecce ſcriptum eſt coram me: non tacebo, ſed reddam & retribuam in ſinum eorum iniquitates veſtras, & iniquitates patrum veſtrorum ſimul, dicit Dominus; qui ſanctificaverunt ſuper montes, & ſuper colles exprobraverunt mihi: & remetiar opus eorum primum in ſinu eorum.*

Jerem. 5. 21, 23. *Audi, populе ſtulte, qui non habes cor; qui habentes oculos non videtis; & aures, & non auditis..... populo autem huic factum eſt cor incredulum, & exaſperans; receſſerunt, & abierunt.*

Jerem. 8. 7, & ſeq. *Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reverti. Attendi, & auſcultavi, nemo quod bonum eſt loquitur; nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens, Quid feci? omnes converſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prœlium. Milvus in cœlo cognovit tempus ſuum; turtur, & hirundo, & ciconia cuſtodierunt tempus adventus ſui: populus autem meus non cognovit judicium Domini ..... Confuſi ſunt ſapientes, perterriti, & capti ſunt; verbum enim Domini projecerunt, & ſapientia nulla eſt in eis.*

Ezech. 12. 1, 2. *Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens, Fili hominis, in medio domus exaſperantis tu habitas; qui oculos habent ad videndum, & non vident; & aures ad audiendum, & non audiunt; quia domus exaſperans eſt.* Et Ezech. 2. 5, & ſeq. & 3. 9, 26, 27. & alibi ſæpe.

Oſe. 4. 1, & ſeq. *Audite verbum Domini, filii Iſraël, quia judicium Domino cum habitatoribus terræ: non eſt enim veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei in terra ..... Verumtamen unuſquiſque non judicet, & non arguatur vir; populus enim tuus, ſicut hi qui contradicunt Sacerdoti ..... Conticuit populus meus, eo quod non habuerit ſcientiam, quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te ne ſacerdotio fungaris mihi.*

tibus; non credentibus autem, lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli, & lapis offenſionis, & petra ſcandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo & poſiti ſunt.

I. *Judæi pertinaciæ ſuæ ſibi conſcii.* II. *Doctrinæ Chriſti Jeſu veritatem confirmant Judæi, dum oppugnant.*

Judæi pertinaciæ ſuæ ſibi conſcii.

I. NE hic quidem repugnantes habemus Judæos, ſuæ ſibi contumaciæ & impietatis conſcios. Nulla alioquin arte eludere poſſent Joſephi teſti-

monium, de popularium ſuorum horrendis flagitiis ſic diſſerentis: οὐκ ἂν ὑποσχλαίμιμι εἰπεῖν, ἃ μοι κελεύει τὸ πάθος· οἶμαι ῥωμαίων βεβδελυγμένων θεὸν τοὺς ἀλιτηρίους, ἢ καταποθῆναι ἂν ὑπὸ χάσματος, ἢ κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν, ἢ τοὺς τῶν σοδομιτῶν μεταλαβεῖν κεραυνούς· πολὺ γὰρ τούτων παθόντων ἤνεγκε γῆ μείζονα ἀθεωτέραν· *Dicere equidem non verebor, quæ me dolor jubet. Sic exiſtimo, ſi hos impios adoriri cunctati fuiſſent Romani, vel voragine abſorbendam fuiſſe Civitatem, vel undis obruendam, vel iiſdem elidendam fulminibus, quibus Sodomitica olim regio obtrita eſt. Nequiorem enim tulit progeniem, & Dei magis contemtricem, quam qui hæc perpeſſi ſunt.* Idem alibi: ἐγένετο γάρ πως ὁ χρόνος ἐκεῖνος πανδεδαπῆς ἐν τοῖς ἰουδαίοις πονηρίας πολύφορος, ὡς μηδὲν κακίας ἔργον ἄφεκτον καταλιπεῖν, μήθ' εἴ τις διανοίᾳ διαπλάττειν ἐθελήσειεν, ἔχειν ἄν τι καινότερον εὑρεῖν· οὕτως ἰδίᾳ τε ἡ κοινῇ πάντες ἐνόσησαν, καὶ πρὸς ὑπερβαλεῖν ἀλλήλους ἔν τε ταῖς πρὸς τὸν θεὸν ἀσεβείαις, καὶ ταῖς εἰς τοὺς πλησίον ἀδικίαις ἐφιλονείκησαν· *Tempus enim illud omnigenæ inter Judæos nequitiæ ferax fuit; adeo ut nullum pravitatis facinus admittere prætermiſerint, nec ſi quis aliquod animo velit confingere, ullum magis inuſitatum poſſit reperire. Adeo in omnes privatim & publice morbus hic incubuerat, & ut ſe invicem ſuperarent, tum impietate in Deum, tum & in proximos flagitiis, contendebant.* Quaſcunque ergo pertulerunt calamitates, à Deo ipſo injurias ſuas perſequente iis inflictæ ſunt. Plenis id buccis ad ſuos vociferabatur Joſephus, cum maledictis peteretur; pejora meritum ſe fatebatur, qui contra Dei decretum eos ſervare vellet, à Deo jam damnatos: prædixiſſe priſcos vates tum hæc eventura, cum civili bello ſeſe conficerent. Demum miſerabili hac exclamatione convitia ſua & querelas claudebat: θεὸς ἄρα, θεὸς αὐτὸς ἐπάγει μὴ ῥωμαίων καθάρσιον αὐτῷ (ἱερῷ) πῦρ, καὶ τῷ τοσούτων μιασμάτων γέμουσαν πόλιν ἀναρπάζῃ· *Deus profecto, Deus ipſe cum Romanis ignes luſtrales* [Templo] *ipſi injicit, & Civitatem tot piaculis plenam exſcindit.* Idem ipſe Titus in Hieroſolymitana obſidione, quaſi divino afflatus ſpiritu, palam inter ſuos prædicabat: τάσις, inquiebat, & λιμὸς, καὶ πολυορκία, καὶ δίχα μηχανημάτων πίπτουσα τείχη, τί ἂν ἄλλο, ἢ θεῦ μᾶλλον μῆνις ἐκείνοις, βοηθοῦντα δ' ἡμετέρα; *Seditio, & fames, & obſidio, & muri ſine machinamentorum noſtrorum ope ſponte procumbentes, quidnam indicant aliud, quam Deum ipſis iratum eſſe, nobis vero opitulari?* Et alio loco: καπνὸν γοῦν (πῦρ) τό τε ναὸν αὐτῶν (πυρῶν) ὕλης, καὶ τὸ μέγεθος ἑκάστης πέτρας, τῶν τε ἀκριβῶν τὰ ἁρμονίας, & ὅσον μὲν εὖρος, ἡλίκοι ὄγκοι ἦσαν τῶν ἀναθέσιν, σοὶ θεοῦ γε ἐπολεμήσαμεν, ἔφη, καὶ θεὸς ἦν ὁ τῶνδε τῶν ἐρυμάτων ἰουδαίους καθελών· ἐπεὶ χεῖρές τε ἀνθρώπων, ἢ μηχαναὶ, τί πρὸς τούτοις τοῖς πύργοις δύναιντ'; *Titus ergo ſolida murorum altitudine conſpecta, & ſingulorum lapidum magnitudine, & accurata compage, & quantum hi in latum, quantum item in altum paterent; Deo, inquit, favente bellum geſſimus, & Deus ab iſtis munitionibus Judæos detraxit: nam quid manus hominum vel machinæ poſſunt adverſus has turres?* Thalmudiſtæ etiam in Baba metzia, majores ſuos Deo pœnas dediſſe aiunt, quod Legi verba ſua anteferrent. Item in Parte טוער, ſive De feſtis, libro ſeptimo, capite tertio, Iſraëlitarum pervicacia, canis, galli, hirci, & ſpinæ proterviæ comparatur. Scribit vero Aben Ezra ῥητὸν illud, quod è ſexageſimo quinto capite Iſaiæ ſumſimus, in quo tota die manus ſuas ad populum incredulum expandiſſe ſe dicit Dominus, à R. Moſe Haccohen Iſraëliticæ genti adſcribi. Quod à Paulo factum eſt in Epiſtola ad Romanos.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 6. cap. 37.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 30.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 8.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 4.

Joſeph. De bell. Jud. libr. 7. cap. 43.

Thalm. Part. Nezichin, libr. 1. Part. 2. c. 7.

Iſ. 65. 2.

Rom. 10. 21.

II. Ergo cum Judæorum pertinacia manifeſtis oraculis prædicta ſit, atque idem Spiritus, qui venturi Jeſu κεφαλαία in Libris ſacris conſignabat, hanc Judæorum obſtinationem & obfirmatam diſſenſionem in iis prænuntiaverit, dum doctrinæ Chriſti Jeſu veritatem oppugnant Judæi, tum eam utique vel maxime confirmant; quippe pervicacia ſua libris iiſdem adſtruentes fidem, qui Chriſtum Jeſum nuntiant.

Doctrinæ Chriſti Jeſu veritatē confirmant Judæi, dum oppugnant.

CAPUT CLXII.

Judæorum rejectio & diſperſio, eorumque abolenda ſacrificia.

DEUT. 28. 28, 29. *Percutiat te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, & palpes in meridie, ſicut palpare ſolet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas, omnique tempore calumniam ſuſtineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te.*

MATTH. 21. 40, 41. *Cum ergo veniet Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, Malos male perdet, & vineam ſuam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus ſuis.* Marc. 12. 9. Luc. 20. 15, 16.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [635] - 607
PUBLIC DOMAIN

1. Reg. 15. 22. *Et ait Samuel, Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, & auscultare magis quam offerre adipem arietum.*

Psalm. 17. 40, & seq. *Supplantasti insurgentes in me subtus me; & inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odientes me disperdidisti. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret; ad Dominum, nec exaudivit eos. Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti, ut lutum platearum delebo eos.*

Psalm. 39. 7, & seq. *Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio.*

Psalm. 49. 8, & seq. *Non in sacrificiis tuis arguam te; holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. ..... Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua ..... Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum ..... Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Hæc fecisti, & tacui.*

Psalm. 58. 12. *Deus ostendet mihi super inimicos meos, ne occidas eos; ne quando obliviscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua, & depone eos, protector meus Domine.*

Psalm. 68. 24, & seq. *Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurva. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Psalm. 109. 4. *Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.*

Isa. 1. 11, & seq. *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus; plenus sum: holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum veniretis ante conspectum meum, quis quæsivit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atriis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra; incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbathum, & festivitates alias non feram; iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras, & solennitates vestras odivit anima mea; facta sunt mihi molesta; laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis; & cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam: manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

Act. 13. 40, 41. *Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis, Videte, contemtores, & admiramini, & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis narraverit vobis.*

Rom. 11. 19, 20. *Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene: propter incredulitatem fracti sunt.*

1. Cor. 1. 23, 28. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam ..... Et ignobilia mundi, & contemtibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret.*

Ebr. 8. 8, & seq. *Vituperans enim eos dicit, Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super domum Juda, testamentum novum; non secundum testamentum, quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus ..... Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.*

Ebr. 10. 4, & seq. *Impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit, Hostiam & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi: holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio: in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias & oblationes, & holocautomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, tunc dixi, Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: aufert primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus, per oblationem corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, de cætero expectans, donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos.*

Isa.

Isa. 2. 2, & seq. *Et erit in novissimis diebusp præparatus mons domus Domini in vertice montium, & elevabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem ..... Projecisti enim populum tuum, domum Jacob.*

Isa. 5. 1, 2, & seq. *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei: & sepivit eam, & alpides elegit ex illa, & plantavit eam electam, & ædificavit turrim in medio ejus, & torcular extruxit in ea; & expectavit ut faceret uvas, & fecit labruscas. Nunc ergo, habitatores Jerusalem, & viri Juda, judicate inter me & vineam meam: quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, & non feci ei? an quod expectavi ut faceret uvas, & fecit labruscas? Et nunc ostendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam sepem ejus, & erit in direptionem: diruam maceriam ejus, & erit in conculcationem, & ponam eam desertam: non putabitur, & non fodietur, & ascendent vepres & spinæ; & nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem. Vinea enim Domini exercituum, domus Israël est: & vir Juda, germen ejus delectabile; & expectavi ut faceret judicium, & ecce iniquitas; & justitiam, & ecce clamor.*

Isa. 8. 14, 15. *Et erit vobis in sanctificationem; in lapidem autem offensionis, & in petram scandali, duabus domibus Israël; in laqueum & in ruinam habitantibus Jerusalem. Et offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

Isa. 28. 14, & seq. *Propter hoc audite verbum Domini, viri illusores, qui dominamini super populum meum, qui est in Jerusalem. Dixistis enim, Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum: flagellum inundans cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem nostram, & mendacio protecti sumus. Idcirco hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum; qui crediderit, non festinet. Et ponam in pondere judicium, & justitiam in mensura; & subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquæ inundabunt: & delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit; flagellum inundans cum transierit, eritis ei in conculcationem: quandocunque pertransierit, tollet vos, quoniam mane diluculo pertransibit, in die, & in nocte, & tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui.*

Isa. 42. 14, & seq. *Tacui semper, silui, patiens fui: sicut parturiens loquar: dissipabo, & absorbebo simul. Desertos faciam montes,*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [637] - 609
PUBLIC DOMAIN

& colles, & omne gramen eorum exſiccabo, & ponam flumina in inſulas, & ſtagna areſaciam..... Quis cæcus, niſi ſervus meus? & ſurdus, niſi ad quem nuntios meos miſi? quis cæcus, niſi qui venumdatus eſt? & quis cæcus, niſi ſervus Domini? Qui vides multa, nonne cuſtodies? qui apertas habes aures, nonne audies? Et Dominus voluit, ut ſanctificaret eum, & magnificaret Legem & extolleret. Ipſe autem populus, direptus, & vaſtatus, laqueus juvenum omnes, & in domibus carcerum abſconditi ſunt: facti ſunt in rapinam, nec eſt qui eruat; in direptionem, nec eſt qui dicat, Redde. Quis eſt in vobis, qui audiat hoc, attendat, & auſcultet futura? quis dedit in direptionem Jacob, & Iſraël vaſtantibus? nonne Dominus ipſe cui peccavimus? & noluerunt in viis ejus ambulare, & non audierunt legem ejus. Et effudit ſuper eum indignationem furoris ſui, & forte bellum, & combuſſit eum in circuitu, & non cognovit; & ſuccendit eum, & non intellexit.

Iſa. 50. 1, & ſeq. *Hæc dicit Dominus, Quis eſt hic liber repudii matris veſtræ, quo dimiſi eam? aut quis eſt creditor meus, cui vendidi vos? ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, & in ſceleribus veſtris dimiſi matrem veſtram: quia veni, & non erat vir; vocavi, & non erat qui audiret ..... Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; faciem meam non averti ab increpantibus, & conſpuentibus in me ..... Ecce omnes quaſi veſtimentum conterentur, tinea comedet eos. Quis ex vobis timens Dominum, audiens vocem ſervi ſui? ..... De manu mea factum eſt hoc vobis; in doloribus dormietis.*

Iſa. 66. 22, 23. *Quia ſicut cæli novi, & terra nova, quæ ego facio ſtare coram me, dicit Dominus, ſic ſtabit ſemen veſtrum. Et erit menſis ex menſe, & ſabbathum ex ſabbatho: veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

Jerem. 5. 3, & ſeq. *Domine, oculi tui reſpiciunt fidem; percuſſiſti eos, & non doluerunt; attriviſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam; induraverunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reverti. Ego autem dixi, Forſitan pauperes ſunt, & ſtulti ignorantes viam Domini, judicium Dei ſui: ibo igitur ad optimates, & loquar eis; ipſi non cognoverunt viam Domini, judicium Dei ſui: & ecce magis hi ſimul confregerunt jugum, ruperunt vincula. Ideo percuſſit eos leo de ſylva, lupus ad veſperam vaſtavit eos, pardus vigilans ſuper civitates eorum: omnis qui egreſſus fuerit ex eis, capietur, quia multiplicatæ ſunt prævaricationes eorum, confortatæ ſunt averſiones eorum ..... Prævaricatione enim prævaricata eſt in me domus Iſraël, & domus Juda, ait Dominus: negaverunt Dominum, & dixerunt, Non eſt ipſe ..... Numquid ſuper his non viſitabo, di-*

cit Dominus, aut ſuper gentem hujuſcemodi non ulciſcetur anima mea?

Jerem. 6. 16, & ſeq. *Hæc dicit Dominus, State ſuper vias, & videte, & interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea; & invenietis refrigerium animabus veſtris. Et dixerunt, Non ambulabimus. Et conſtitui ſuper vos ſpeculatores: audite vocem tubæ. Et dixerunt, Ideo audite, gentes; & cognoſce, congregatio, quanta ego faciam eis. Audi terra, ecce ego adducam mala ſuper populum iſtum, fructum cogitationum ejus, quia verba mea non audierunt, & legem meam projecerunt. Ut quid mihi thus de Saba offertis, & calamum ſuaveolentem de terra longinqua? holocautomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus, Ecce ego dabo in populum iſtum ruinas.*

Jerem. 12. 7, 8. *Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam: dedi dilectam animam meam in manu inimicorum ejus. Facta eſt mihi hæreditas mea, quaſi leo in ſylva: dedit contra me vocem, ideo odivi eam.*

Jerem. 31. 31, 32. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Juda fœdus novum: non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti; pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus.*

Dan. 9. 26. *Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus; & non erit ejus populus qui eum negaturus eſt: & Civitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio ..... & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium.*

Oſe. 2. 10, & ſeq. *Et nunc revelabo ſtultitiam ejus in oculis amatorum ejus; & vir non eruet eam de manu mea; & ceſſare faciam omne gaudium ejus, & ſolennitatem ejus, neomeniam ejus, ſabbathum ejus, & omnia feſta tempora ejus.*

Oſe. 3. 4. *Quia dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.*

Oſe. 4. 6. *Conticuit populus meus, eo quod non habuerit ſcientiam; quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi: & oblitus es legis Dei tui, obliviſcar filiorum tuorum & ego.*

Amos 5. 18, & ſeq. *Væ deſiderantibus diem Domini; ad quid eam vobis? dies Domini iſta tenebræ & non lux. Quomodo ſi fugiat vir à facie leonis, & occurrat ei urſus; & ingrediatur domum, & innitatur manu ſua ſuper parietem, & mordeat eum coluber. Numquid non tenebræ dies Domini, & non lux; & caligo, & non ſplendor in eâ? Odi, & projeci*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [639] - 611
PUBLIC DOMAIN

festivitates vestras; & non capiam odorem cœtuum vestrorum. Quod si obtuleritis mihi holocautomata & munera vestra, non suscipiam; & vota pinguium vestrorum non respiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam: & revelabitur quasi aqua judicium, & justitia quasi torrens fortis.

Zach. 11. 9. *Et dixi, Non pascam vos: quod moritur, moriatur; & quod succiditur, succidatur.*

Malach. 1. 10, 11. *Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus; & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.*

Suum quoq; testimonium nobis hic cõmodant Judæi.

I. SACRIFICIUM juge, aliaque sacrificia omnia abolitum iri, præter laudis sacrificium, legitur in Midrasch libri Numerorum. Legitur illic etiam Sabbathum ab eo solvi posse, qui Dei præcepta tradit hominibus. Unde fateri eos necesse est, merito de se Jesum Christum prædicasse, Filium hominis dominum esse Sabbathi. Traditur libro eodem sublatum iri ciborum discrimina veniente Messia: quod & in Beresith Rabba diserte scriptum est. Sed & Midrasch Thehillim scriptum habet, Israëlitas ob scelera sua excidisse sacerdotio, atque id ad gentes transiisse, quod jam superius à me notatum est. Addam hic etiam, horum temporum Judæos palam fateri, jam nullos sibi supersesse sacerdotes; multos quidem Levitico genere se prognatos ferre, sed legitimis instrumentis genus suum approbare non posse; proindeque etiamsi suum sibi restitueretur Templum, se haudquaquam sacrificaturos, ut qui non habeant כהן; oraturos tantum, unumque sibi laudis sacrificium esse concessum.

Matth. 12. 8.

Prop. 9. c. 28.

CAPUT CLXIII.

Excidium Hierosolymitanum.

PSALM. 68. 25, & seq. *Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt; & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

Isa. 6. 8, & seq. *Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam? & quis ibit nobis? Et dixi, Ecce ego, mitte me. Et dixi, Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere; & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & convertatur, & sanem eum. Et dixi, Usquequo Domine? & dixit, Donec desolentur civitates absque habitatore, & domus sine homine, & terra relinquatur deserta.*

Isa. 25. 1, 2. *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, & confitebor nomini tuo: quoniam*

MATTH. 23. 38. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

Luc. 19. 41, & seq. *Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens, Quia si cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt; & non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.*

Josephus De bello Judaico, libr. 7. cap. 47. ἑάλω μὲν ὕτως Ἱεροσόλυμα, ἔτῃ δευτέρῳ δ' ὑεσπασιανῦ ἡγεμονίας, χορπαίου μηνὸς ὀγδόῃ. *Sic quidem capta est Hierosolyma, anno secundo imperii Vespasiani, octavo die mensis Gorpiæi.*

Suetonius in Tito, cap. 5. *Novissima Hierosolymorum oppugnatione, duodecim pro-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [640] - 612
PUBLIC DOMAIN

feciſti mirabilia, cogitationes antiquas, fideles, amen. Quia poſuiſti Civitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum, ut non ſit Civitas, & in ſempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, civitas gentium robuſtarum timebit te.

Jerem. 19. 10, 11. *Et conteres lagunculam, in oculis virorum qui ibunt tecum. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum iſtum, & Civitatem, ſicut conteritur vas figuli, quod non poteſt ultra inſtaurari.*

Dan. 9. 26. *Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus; & non erit ejus populus, qui eum negaturus eſt. Et Civitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio.*

Zach. 13. 6, & ſeq. & 14. 1, & ſeq. *Et dicetur ei, Quid ſunt plagæ iſtæ in medio manuum tuarum? Et dicet, His plagatus ſum in domo eorum qui diligebant me. Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum, & ſuper virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum: percute paſtorem, & diſpergentur oves ..... Ecce venient dies Domini, & dividentur ſpolia in medio tui: & congregabo omnes gentes ad Jeruſalem in prælium, & capietur Civitas, & vaſtabuntur domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars Civitatis in captivitatem, & reliquum populi non auferetur ex Urbe.*

pugnatores totidem ſagittarum confecit ictibus: cepitque eam natali filiæ ſuæ.

Johannes Xiphilinus, Epitom. Dion. in Veſpaſiano: ὁ δὲ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους πολέμῳ ὑπεζηθεὶς, τὰ ἱεροσόλυμα εἶλε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησε· τοῖς μὲν Ἰουδαίοις οὐχ ὅτι ὄλεθρος, ἀλλὰ καὶ νίκη, καὶ σωτηρία, εὐδαιμονία τε ἐφ' ἑκάστῃ, ὅτι τοῦ ναοῦ συναπόλοντο. *Titus autem Judaico bello præfectus, Hieroſolyma cepit, & Templum cremavit. Judæis vero, non mors, ſed victoria, & ſalus, & felicitas eſſe viſa eſt, cum Templo interire.*

CAPUT CLXIV.

Hieroſolymitani Templi everſio.

DAN. 9. 26, 27. *Et poſt hebdomades ſexaginta duas occidetur Chriſtus: & non erit ejus populus qui eum negaturus eſt. Et Civitatem, & Sanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo; & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una; & in dimidio hebdomadis deficiet hoſtia & ſacrificium; & erit in Templo abominatio deſolationis, & uſque ad conſummationem, & finem perſeverabit deſolatio.*

Oſe. 3. 4. *Quia dies multos ſedebunt filii Iſraël ſine rege, & ſine principe, & ſine ſacrificio, & ſine altari, & ſine Ephod, & ſine Theraphim.*

MATTH. 24. 1, & ſeq. *Et egreſſus Jeſus de Templo ibat. Et acceſſerunt Diſcipuli ejus, ut oſtenderent ei ædificationes Templi. Ipſe autem dixit illis, Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis ſuper lapidem qui non deſtruatur ..... Cum ergo videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat; tunc qui in Judæa ſunt, fugiant ad montes.* Et Marc. 13. 1, & ſeq. Luc. 21. 5, & ſeq.

Joſephus de bello Judaico, libr. 7. cap. 26. Ὁ μὲν οὖν ναὸς οὕτως ἀκουσίῳ καύσαρος ἐμπιπρᾶται· *Sic igitur Templum invito Cæſare incenditur.*

Johannes Xiphilinus Epitom. Dion. in Tito: Ὁ δὲ Τῖτος, τοὺς πρὸς Ἰουδαίους πολέμῳ ὑπεζηθεὶς, τὰ ἱεροσόλυμα εἶλε, καὶ τὸν ναὸν ἐνέπρησε· τοῖς μὲν Ἰουδαίοις οὐχ ὅτι ὄλεθρος, ἀλλὰ καὶ νίκη, καὶ σωτηρία, εὐδαιμονία τε ἐφ' ἑκάστῃ, ὅτι τοῦ ναοῦ συναπόλοντο· *Titus autem Judaico bello præfectus Hieroſolyma cepit, & Templum cremavit; Judæi vero, non mortis, ſed victoriæ, & ſa-*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [641] - 613
PUBLIC DOMAIN

lutis, & felicitatis duxerunt loco, simul cum Templo interire.

CAPUT CLXV.

Urbis & Templi instaurandi spes omnis Judæis ademta.

ISA. 5.25. *Ideo iratus est furor Domini in populum suum, & extendit manum suam super eum, & percussit eum: & conturbati sunt montes, & facta sunt morticina eorum, quasi stercus in medio platearum. In his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.*

Isa. 25.2. *Posuisti Civitatem in tumulum, Urbem fortem in ruinam, domum alienorum; ut non sit Civitas, & in sempiternum non ædificetur.*

Jerem. 19.11. *Hæc dicit Dominus exercituum, Sic conteram populum istum, & Civitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non potest ultra instaurari.*

Dan. 9.26, 27. *Et Civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis ejus vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium; & erit in Templo abominatio desolationis, & usque ad consummationem & finem perseverabit desolatio.*

Amos. 5.1. *Audite verbum, quod ego levo super vos planctum: Israël cecidit, & non adjiciet ut resurgat: virgo Israël projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam.*

MATTH. 23.38. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.*

Ammianus Marcellinus libr. 23. de Juliano: *Ambitiosum quondam apud Hierosolyma Templum, quod post multa & interneciva certamina, obsidente Vespasiano, posteaque Tito, ægre est oppugnatum, instaurare sumtibus cogitabat immodicis, negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochensi, qui olim Britannias curaverat pro præfectis. Cum itaque rei idem instaret Alypius, juvaretque Provinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris assultibus erumpentes fecere locum, exustis aliquoties operantibus, inaccessum: hocque modo elemento destinatius repellente, cessavit inceptum.*

Johannes Chrysostomus Orat. 3. in Judæos: προεῖπεν (ὁ Δανιὴλ) ὅτι ἕως συντελείας καθέξει αὐτοὺς (τοὺς Ἰουδαίους) ἡ δουλεία αὕτη· καὶ μάρτυρεῖ τοῖς εἰρημένοις ὁ χρόνος· ὁ γὰρ τοσοῦτος ἐξ ἐκείνου γεγένηται, καὶ οὐδὲ ἴχνος, οὐδὲ προοίμιον οὐδέπω μέχρι καὶ σήμερον ἐμφυίας χρηστῆς μεταβολῆς· καὶ ταῦτα πολλάκις ὁλοκλήρωσάντων αὐτῶν ἀνασῆσαι τὸν ναόν· καὶ γὰρ καὶ ἅπαξ, καὶ δίς, καὶ τρίς, ὅτε ἀδριανοῦ, καὶ κωνσταντίνου, καὶ ἰουλιανοῦ ὁπλοχειρήσαντες διεκωλύθησαν, τότε μὲν ὑπὸ στρατιωτῶν, ὕστερον δὲ πυρὸς ἐκ θεμελίων ἐκπηδήσαντος, καὶ κατασχόντος αὐτοὺς τῆς ἀνάγκου φιλονεικίας· *Prædixit Daniel futurum ut hac servitute premantur usque ad finem. Et his dictis testimonium præbet tam diuturnum tempus jam inde elapsum, nullum ipsis vestigium vel initium felicis mutationis ad hunc usque diem ostentans; cum tamen instaurare Templum sæpius tentaverint. Hoc enim semel, bis, ac tertio aggressi, sub Hadriano, & Constantino, & Juliano, repressi sunt; tunc quidem à militibus, postremo tandem ab igne è fundamentis erumpente, & intempestivos eorum conatus reprimente.* Vide & Chrysostomum Homil. 4. in Matth. & Homil. 41. in Acta: & Serm. 2. in Babylam: & Serm. 2. in Judæos: & in Demonstrat. ὅτι θεὸς ὁ χριστός. Gregorium Nazianz. Orat. 4. Philostorgium Hist. Eccl. libr. 12. cap. 9. Theodoretum Hist. Eccl. libr. 3. cap. 20. Socratem libr. 3. cap. 20. Sozomenum libr. 5. cap. 22. Ambrosium Epist. 29. ad Theodosium: Rufinum Hist. libr. 1. cap. 38, & 39. Sulpitium Severum Hist. libr. 2. Cassiodorum Hist. Tripart. libr. 6. cap. 43. Freculphum Lexoviensem Hist. libr. 4. cap. 9.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [642] - 614
PUBLIC DOMAIN

CAPUT CLXVI.

Jesus judex.

PSALM. 44. 4, & seq. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime. Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna, propter veritatem, & mansuetudinem, & justitiam: & deducet te mibiliter dextera tua. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis. Sedes tua, Deus, in seculum seculi; virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem.*

Psalm. 71. 1, & seq. *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis; judicare populum tuum in justitia, & pauperes tuos in judicio. Suscipiant montes pacem populo, & colles justitiam. Judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem; & permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione & generationem.*

Psalm. 97. 8, 9. *Flumina plaudent manu, simul montes exultabu ntà conspectu Domini, quoniam venit judicare terram. Judicabit orbem terrarum in justitia, & populos in æquitate.*

Isa. 2. 3, 4. *Et ibunt populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob, & docebit nos vias suas, & ambulabimus in semitis ejus; quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Jerusalem; & judicabit gentes, & arguet populos multos.* Et Mich. 4. 2, 3.

Isa. 11. 1, & seq. *Et egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.. ..... Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet: sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ; & percutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum suorum interficiet impium.*

Isa. 13. 9, & seq. *Ecce dies Domini veniet crudelis, & indignationis plenus, & iræ, furorisque, ad ponendam terram in solitudinem, & peccatores ejus conterendos de ea: quoniam stellæ cæli, & splendor earum, non expandent lumen suum: obtenebratus est Sol in ortu suo, & Luna non splendebit in lumine suo. Et visitabo super orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum, & quiescere faciam superbiam infidelium, & arrogantiam fortium humiliabo. Pretiosior erit vir auro, & homo mundo obryzo. Super hoc cœlum turbabo, & movebitur terra de loco suo, propter indignationem Domini exercituum, & propter diem iræ furoris ejus.*

Isa. 33. 22. *Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse salvabit nos.*

MATTH. 9. 2, & seq. *Et ecce offerebant ei Paralyticum jacentem in lecto. Et videns Jesus fidem illorum dixit Paralytico, Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua ... . Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* Et Marc. 2. 3, & seq. Luc. 5. 18, & seq.

Matth. 16. 17, 19. *Respondens autem Jesus dixit ei, Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Et Matth. 18. 18. Joh. 20. 23.

Matth. 16. 27. *Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera ejus.* Et Matth. 24. 30. & 26. 64. Marc. 8. 38. & 13. 24, & seq. Luc. 21. 25, & seq. Act. 1. 11. & 3. 20, 21. Rom. 2. 6. & 1. Thess. 1. 10. & 4. 14, & seq. & 2. Thess. 1. 10. Apoc. 1. 7. & 2. 23.

Matth. 25. 31, & seq. *Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis; & statuet oves quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris. Tunc dicet Rex his qui à dextris ejus erunt, Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. ..... Tunc dicet & his qui à sinistris erunt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis ejus. ... . Et ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam.*

Joh. 5. 22, & seq. *Neque enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio ..... & potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est ..... Non possum ego à me ipso facere quicquam: sicut audio, judico, & judicium meum justum est.*

Joh. 8. 3, & seq. *Adducunt autem Scribæ & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In Lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? ..... Erigens autem se Jesus, dixit ei, Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnavit? Quæ dixit, Nemo, Domine. Dixit autem Jesus, Nec ego te condemnabo: vade, & jam amplius noli peccare.*

Act. 10. 42. *Et præcepit nobis prædicare*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [643] - 615
PUBLIC DOMAIN

Isa. 42. 1. *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea; dedi spiritum meum super eum; judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox ejus foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in veritate educet judicium. Non erit tristis, neque turbulentus, donec ponat in terra judicium, & legem ejus insulæ expectabunt.*

Isa. 49. 25. *Eos vero, qui judicaverunt te, ego judicabo, & filios tuos ego salvabo.*

Isa. 51. 5. *Prope est justus meus, egressus est Salvator meus, & brachia mea populos judicabunt, me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.*

Isa. 66. 15, & seq. *Quia ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus; reddere in indignatione furorem suum, & increpationem suam in flamma ignis; quia in igne Dominus dijudicabit, & in gladio suo ad omnem carnem.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo David germen justum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet judicium, & justitiam in terra.* Et Jerem. 33. 15.

Ezech. 34. 17, & seq. *Vos autem greges mei, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego judico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. . . . . Propterea hæc dicit Dominus Deus ad vos, Ecce ego ipse judico inter pecus pingue & macilentum: pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus vestris ventilabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras, salvabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & judicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David.*

Dan. 7. 9, & seq. *Aspiciebam, donec throni positi sunt, & Antiquus dierum sedit . . . . . judicium sedit, & libri aperti sunt . . . . . & ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit, & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient; potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum ejus quod non corrumpetur.*

Joël 2. 1, & seq. *Canite tuba in Sion, ululate in monte sancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ; quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis . . . . . Et dabo prodigia in cælo, & in terra sanguinem, & ignem, & vaporem fumi: Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et tali, omnis qui invocaverit nomen Domini, servus erit.*

Mich. 4. 1, & seq. *Et erit in novissimo dierum populo, & testificari quia ipse est, qui constitutus est à Deo judex vivorum & mortuorum.*

Act. 17. 31. *Eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum à mortuis.*

Rom. 14. 10. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi: scriptum est enim, Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.* Et 2. Cor. 5. 10.

2. Thess. 1. 7, & seq. *In revelatione Domini Jesu de cælo cum Angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi; qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.*

2. Tim. 4. 8. *In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus judex; non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus.*

rum erit mons Domus Domini præparatus in vertice montium, & sublimis super colles: & fluent ad eum populi. Et properabunt gentes multæ, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis ejus: quia de Sion egredietur lex, & verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum.

Soph. 3. 8. *Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in futurum: quia judicium meum, ut congregem gentes, & colligam regna, & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei; in igne enim zeli mei devorabitur omnis terra.*

CAPUT CLXVII.

Apostoli Jesu judices.

Sap. 3. 7, 8. *Fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent: judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.*

Matth. 19. 28. *Jesus autem dixit illis, Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israël.* Et Luc. 22. 28, & seq.

CAPUT CLXVIII.

Jesu omnis potestas à Patre data.

Dan. 7. 13, 14. *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat, & usque ad Antiquum dierum pervenit; & in conspectu ejus obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum; & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi servient: potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur; & regnum ejus, quod non corrumpetur.*

Matth. 28. 18. *Et accedens Jesus locutus est eis, dicens, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.*

Joh. 13. 3. *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus.*

Joh. 17. 1, 2. *Hæc locutus est Jesus, & sublevatis oculis in cælum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.*

Ebr. 1. 2. *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum.*

Ebr. 2. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei.*

CAPUT CLXIX.

Jesus Servator.

Psalm. 71. 1, & seq. *Deus, judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis ..... judicabit pauperes populi, & salvos faciet filios pauperum, & humilia-*

Matth. 1. 21, & seq. *Pariet autem Filium, & vocabis nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum.* Et Luc. 1. 31. & 2. 21.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [645] - 617
PUBLIC DOMAIN

bit calumniatorem. Et permanebit cum Sole, & ante Lunam, in generatione, & generationem.

Pſalm. 73. 12. *Deus autem rex noſter ante ſecula, operatus eſt ſalutem in medio terræ.*

Pſalm. 97. 1, & ſeq. *Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit. Salvavit ſibi dextera ejus, & brachium ſanctum ejus. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum; in conſpectu gentium revelavit juſtitiam ſuam. Recordatus eſt miſericordiæ ſuæ, & veritatis ſuæ domui Iſraël. Viderunt omnes termini terræ ſalutare Dei noſtri.*

Pſalm. 117. 21, & ſeq. *Confitebor tibi quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem. Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. A Domino factum eſt iſtud, & eſt mirabile in oculis noſtris. Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. O Domine, ſalvum me fac; ô Domine, bene proſperare: benedictus qui venit in nomine Domini ..... Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me, & factus es mihi in ſalutem.*

Iſa. 12. 2, 3. *Ecce Deus Salvator meus, fiducialiter agam, & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris.*

Iſa. 19. 19, 20. *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti, & titulus Domini juxta terminum ejus erit in ſignum, & in teſtimonium Domino exercituum in terra Ægypti. Clamabunt enim ad Dominum à facie tribulantis, & mittet eis Salvatorem & propugnatorem, qui liberet eos.*

Iſa. 25. 8, 9. *Præcipitabit mortem in ſempiternum, & auferet Dominus Deus lacrymam ab omni facie, & opprobrium populi ſui auferet de univerſa terra, quia Dominus locutus eſt. Et dicet in die illa, Ecce Deus noſter iſte, expectavimus eum, & ſalvavit nos; iſte Dominus, ſuſtinuimus eum, & ſalvavit nos: iſte Dominus, ſuſtinuimus eum, exultabimus, & lætabimur in ſalutari ejus.*

Iſa. 33. 22. *Dominus enim judex noſter, Dominus legifer noſter, Dominus rex noſter, ipſe ſalvabit nos.*

Iſa. 35. 4, & ſeq. *Dicite puſillanimis, Confortamini, & nolite timere: ecce Deus veſter ultionem adducet retributionis, Deus ipſe veniet, & ſalvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patebunt: tunc ſaliet ſicut cervus claudus, & aperta erit lingua mutorum.*

Iſa 45. 8. *Rorate cæli deſuper, & nubes pluant Juſtum; aperiatur terra, & germinet Salvatorem, & juſtitia oriatur ſimul: ego Dominus creavi eum.*

Iſa. 46. 12, 13. *Audite me duro corde, qui longe eſtis à juſtitia: prope feci juſtitiam meam, non elongabitur; & ſalus mea non*

Matth. 18. 11. *Venit enim Filius hominis ſalvare quod perierat.* Et Luc. 9. 56. & 19. 10.

Matth. 27. 39, & ſeq. *Prætereuntes autem blaſphemabant eum, moventes capita ſua, & dicentes, Vah, qui deſtruis Templum Dei, & in triduo illud reædificas; ſalva temetipſum; ſi Filius Dei es, deſcende de cruce. Similiter & Principes Sacerdotum illudentes cum Scribis & Senioribus dicebant, Alios ſalvos fecit, ſeipſum non poteſt ſalvum facere.* Et Marc. 15. 28, 29. Luc. 23. 35, & ſeq.

Luc. 1. 69, & ſeq. *Et erexit cornu ſalutis nobis, in domo David pueri ſui, ſicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt, Prophetarum ejus; ſalutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium qui oderunt nos.*

Luc. 2. 10. *Et dixit illis Angelus, Nolite timere, ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo; quia natus eſt vobis hodie Salvator, qui eſt Chriſtus Dominus, in civitate David.*

Luc. 2. 29, 30. *Nunc dimittis ſervum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum in pace; quia viderunt oculi mei, ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum.*

Luc. 3. 4, & ſeq. *Sicut ſcriptum eſt in libro ſermonum Iſaiæ prophetæ, Vox clamantis in deſerto, Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius ..... & videbit omnis caro ſalutare Dei.*

Joh. 3. 14. & ſeq. *Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium ſuum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum.* Et Joh. 12. 47.

Joh. 4. 22, 42. *Vos adoratis quod neſcitis; nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Judæis eſt ..... Et mulieri dicebant, Quia jam non propter tuam loquelam credimus, ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi.*

Joh. 5. 34. *Ego autem non ab homine teſtimonium accipio, ſed hæc dico ut vos ſalvi ſitis.*

Joh. 10. 9. *Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, ſalvabitur.*

Joh. 17. 1, 2. *Hæc locutus eſt Jeſus: & ſublevatis oculis in cœlum, dixit, Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te; ſicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis; ut omne quod dediſti ei, det eis vitam æternam.*

Act. 4. 10, & ſeq. *Notum ſit omnibus vobis, & omni plebi Iſraël, quia in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Nazareni, quem vos*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [646] - 618
PUBLIC DOMAIN

Christi Jesu & Ecclesiæ connubium referre auctor quoque est Paulus in Epistola ad Ephesios. Euæ suasu admittitur peccatum: Mariæ partu oritur peccati remedium. Per lignum morti nos tradit Adamus: per lignum, vitæ nos restituit Jesus. Fructum arboris, per quem bonum & malum noscebatur, degustat Adamus: de Christo Jesu prædixit Isaias: *Butyrum & mel comedet, ut sciat reprobare malum, & eligere bonum.* Nudus peccavit Adamus: nudus peccatum in cruce reparavit Christus. Post admissum peccatum terrestri Paradiso exit Adamus: post reparatum peccatum cœlestem paradisum subit Jesus. Dormiente Adamo creatur Eva: moriente Jesu nascitur Ecclesia. Ex Adamo & Eua nascuntur homines: ex Christo & Ecclesia renascuntur homines. Quin & Ebræi sepultum in Golgotha monte Adamum fabulati sunt. Penes eos rei fides esto: palam certe refragatur Hieronymus. Hanc comparationem à contrariis petiisse Paulum recte observatum est ab Origene: ita ut in genere similitudo, in specie oppositio inter utrumque appareat. Eph. 5. 31, 32. Isa. 7. 15. Hier. in Matth. 27. 33. Orig. in Epist. ad Rom. libr. 5.

II. Alteram Jesu Christi figuram exhibet nobis Abelis & Caini historia. Quemadmodum enim Abeli integerrimo viro Caini fratris invidiam conflavit eximia pietas; ita Jesu hominum omnium innocentissimo fratrum Judæorum odium virtutes suæ pepererunt. Fuit Abel ovium pastor; Jesus hominum. Abeli mortem parat Cainus, Jesu Judæi. Abelum foras ad mortem educit Cainus; Jesum Judæi ad supplicium extra Hierosolymam rapiunt. Vox sanguinis Abelis clamat ad Deum de terra: de Jesu sic disserit Paulus ad Ebræos: *Accessistis ad Testamenti Novi mediatorem Jesum, & sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.* Hanc Caino pœnam criminis irrogat Deus, ut sacer & detestabilis sit in terra hac, quam fraterno sanguine respersit: Judæos vulgo execrabiles esse videmus; in Ecclesia præsertim Christiana, quæ Jesu sanguine lota ac mundata est. Futurum præterea addit Deus, ut terram à se fœdatam vanis laboribus Cainus exerceat, nullos ipsi fructus, operæpretium nullum reddituram: miseranda quippe hæc est Judæorum conditio, ut priscam & antiquatam Synagogam, & abrogatos ritus frustra concelebrent, nec quicquam proficiant ad salutem. Exilio quoque Cainum multat Deus, patriisque sedibus ejicit; sic tamen ut tutam ei & incolumem vitam præstet: profugi passim & extorres errant Judæi, nec penitus tamen exscinduntur, sed certa gens, ab aliis discreta esse pergunt; juxta illustre hoc Jeremiæ oraculum: *Hæc dicit Dominus, qui dat Solem in lumine diei, ordinem Lunæ & stellarum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus ejus; Dominus exercituum nomen illi. Si defecerint leges istæ coram me, dicit Dominus, tunc & semen Israël deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus.* Signo quodam Cainum notavit Deus, quo agnitus vulgo mortem effugeret: Judæi variis in locis certo colore vel nota insignes esse jubentur. Hanc Christi Jesu & Abelis comparationem prosecutus est Rupertus Abbas Tuitiensis. *Abel*, Ebr. 12. 24. Jerem. 31. 35, 36. Rupert. libr. 3. Comm. in Gen. cap. 6.

III. Alius etiam Christi typus in Noacho consistit, cujus nomen petitur à verbo נוח, cui consolationis & quietis significatio inest: id de se pollicetur Jesus cum ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Noë*, inquit Moses, *invenit gratiam coram Domino; Noë vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit: Jesus*, inquit Lucas, *proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines. Gratia*, inquit Johannes, *& veritas per Jesum Christum facta est.* Justum præterea κατ' ἐξοχὴν dictum fuisse Jesum ostendimus; in æternum vero perfectum esse scribit Paulus ad Ebræos. Terras inundante Diluvio, totumque humanum genus delente, ii tantum perniciem instantem effugiunt, quos servat Noachus: grassante per terras peccati lue, homineque in certum interitum adducente, ii tantum imminenti subducuntur exitio, quos Jesus salvos esse voluit. *Nec enim*, inquit Petrus, *aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Et uterque homines per lignum præstat incolumes. In Arca vero Ecclesiæ figuram deprehenderunt prisci ac novitii Scripturæ sacræ Interpretes; extra quas si qui deprehensi sunt, certissimo interitu, hi temporario, illi æterno sunt consumti. Nudatus Noachus à Chamo filio irrisus est; cum interea filii ejus alii duo singularem ipsi pietatem ac reverentiam præstiterunt, ac propterea illum pater diris devovit, his fausta omnia apprecatus est: nudus in cruce pendens Christus Jesus ab Israële filio ludibrio habitus est; cum verus Israël & populus gentium, ejus quoque filii, in ipsius obsequium cultumque concesserint: & idcirco Deo ille abominatus extrema per omnia infelicem vitam trahit, dum huic cœlestis gratia aspirat. *Noachus*, Matth. 11. 28, 29. Gen. 6. 8, 9. Luc. 2. 40, 52. & 4. 22. Joh. 1. 17. Ebr. 7 28. Act. 4. 12.

IV. Præclarum in Melchisedeco Jesu exemplar agnoscit Paulus in Epistola ad Ebræos. Ait enim: *Primum quidem interpretatur Rex justitiæ; deinde autem & Rex Sa-* *Melchisedecus*, Ebr. 7. 2, 3.

lem; quod est, Rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia; neque initium dierum, neque finem vitæ habens; assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Hæc in Jesu κεφάλαια extant valde manifesta: nam & regia ejus potestas, & præstans justitia, & insigne pacis studium prædicantur in Veteri Testamento ac in Novo, ut probatum est à me in Paralleliſmo. Sine patre natus est, quippe ex Virgine: sine matre, quippe Filius Dei; cujus genealogia nulla est, ut pote Dei, parentum majorumque seriem haudquaquam percensentis. Neque initium habet, neque finem; quippe ab omni retro ævo à Patre natus est, nulla temporum diuturnitate unquam extinguendus: cui dixit Deus: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus Sanctorum; ex utero ante Luciferum genui te:* qui ipse de se hæc prædicat: *Ab initio & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam;* qui primum se & novissimum esse ait, Alpha & Omega, principium & finem. Unde Paulus comparationem Jesu cum Melchisedeco persequens, *Melioris testamenti*, inquit, *sponsor factus est Jesus: & alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere: hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis:* quod & subinde repetit. Sacerdos fuit Jesus, non oleo illo ex arborum fructibus expresso unctus, sed *oleo lætitiæ præ consortibus suis;* non Ebræorum solum sacerdos, sed Ethnicorum quoque, & ut Tertulliani verba usurpem, *Præputiati Sacerdotii pontifex*, perinde ut Melchisedec, qui non inter Ethnicos solum, sed erga Abrahamum etiam Ebræorum parentem sacerdotio functus est. Ethnicorum etiam rex fuit Melchisedec: Christus *judicabit in nationibus*, ut est in centesimo nono Psalmo. Incircumcisus fuit Melchisedec: Christus circumcisionem abrogavit. Denique & hæc Mosis verba: *At vero Melchisedec rex Salem, proferens panem & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi, benedixit ei*, Melchisedeci similitudinem aliam declarant cum Jesu Christo, à quo sacrificium panis & vini in Eucharistiæ sacramento institutum est; quod etiam Malachiæ vaticinatione celebratur. Atque hac Christi & Melchisedeci similitudine ductus Petrus Cunæus, homo acutus & eruditus, unum eumdemque fuisse ausus est asseverare, & in ea forma, quam Christus Jesus gessit deinde in terris, Abrahamo victori sese Filium Dei obtulisse. Quam opinionem expendere, atque eam etiam quam defendit Hieronymus in Epistola ad Evagrium, instituti mei non est.

Psalm. 109. 3.
Eccli. 24. 14.
Isa. 41. 4. & 44. 6. & 48. 12.
Apoc. 22. 13.
Ebr. 7. 22, & seq.
Ebr. 10. 11, & seq.
Psalm. 44. 8.
Tertull. adv. Marcion. libr. 5 cap. 9.
Psalm. 109. 6.
Gen. 14. 18.
Malach. 1. 11.
Cun. De rep. Ebr. libr. 3. cap. 3.

Isaacus, V. Multas quoque Jesu similitudines gessisse Isaacum deprehendimus. Isaacum genuit centenarius pater, & ut sacris utar locutionibus, plenus dierum: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum;* verba sunt Pauli ad Galatas. Qui Christi Pater *Antiquus dierum* à Daniele appellatur. Matre vetula, & ad illam diem sterili natus est Isaacus: Synagogæ filius fuit Jesus, matris pulchræ quidem, & decoris ritibus ac splendidis cerimoniis ornatæ, sed jam effœtæ & infecundæ, quippe non conferentis gratiam Spiritus sancti, per quam cordibus humanis charitas infunditur; gratiam, inquam, illam, quæ, ut ait Paulus, vita æterna est. Promissionis filius fuit Isaacus: Jesum Deus *promisit per Prophetas suos in Scripturis sanctis*, inquit Paulus. Unigena uterque fuit. Isaacus à patre sacrificio destinatus, & ad mortem ductus est: Deus Jesu *proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum;* uti scribit Paulus ad Romanos. Isaacus ligna, quibus imponendus & immolandus erat, itidem ut Jesus crucem, in montem ipse portavit

Gal. 4. 4.
Dan. 7. 9, 23.
Rom. 6. 23.
Rom. 1. 2.
Rom. 8. 32.

Aries ab Abrahamo immolatus, VI. Sed & Aries ipse, quem immolavit Abrahamus, plurimas venturi Christi notas in se habuit. Eadem quippe in ariete κεφάλαια ad Christum pertinentia reperio, ac in agno & ove, quæ supra in Paralleliſmo observari possunt: simplicitatem dico, innocentiam, patientiam, & quod morti vel ab ipso ortu destinatur. Quibus & hæc adjiciemus; hortari nos Apostolum, ut induamus Christum, quod detonsa ex arietibus lana vestiamur: hortari nos Jesum ipsum apud Johannem, ut carnem suam edamus, quod arietina & agnina carne vescamur: cornibus hæsisse in vepreto Arietem Abrahami; spinis Jesum coronatum fuisse, totoque vitæ decursu summas difficultates & angustias toleraſe: Abrahamum post tergum conspexisse Arietem; sed & Jesum post multos annos de se oriturum prævidisse; atque id significasse Jesum cum diceret: *Abraham pater vester exultavit, ut videret diem meum: vidit, & gavisus est:* Abrahamum Deo sacrificasse Arietem, Isaaco filio succidaneum; passum quoque esse Deum, ut pro hominibus à se procreatis sibi Jesus mactaretur. Eadem denique loca sacrificio utriusque celebrata sunt, illius Moriia, hujus Golgotha, mons uterque Hierosolymitanus. Quanquam in ipso Golgotha, in quo mortem tulit Christus, Arietem Abrahami immolatum esse Judæi opinantur.

Rom. 13. 14.
Gal. 3. 27.
Joh. 6. 50, & seq.

Josephus, VII. Damus & aliam Christi Jesu imaginem, Josephum, qui itidem ut Isaacus patre jam sene natus fuit, eoque diuturnam Christi expectationem significavit. Cum

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [648] - 620
PUBLIC DOMAIN

morabitur. Dabo in Sion salutem, & in Israël gloriam meam.

Isa. 49. 6, 25. *Et dixit, Parum est ut sis mihi servus ad suscitandas tribus Jacob, & fæces Israël convertendas; ecce dedi te in lucē gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. ..... Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captivitas à forti tolletur, & quod ablatum fuerit à robusto salvabitur. Eos vero qui judicaverunt te, & ego judicabo: filios tuos ego salvabo.*

Isa. 51. 5. *Prope est Justus meus, egressus est Salvator meus; & brachia mea populos judicabunt: me insulæ expectabunt, & brachium meum sustinebunt.*

Isa. 52. 10. *Paravit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

Isa. 60. 16. *Et scies quia ego Dominus salvans te, & redemtor tuus fortis Jacob.*

Isa. 62. 1, 11. *Propter Sion non tacebo, & propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor Justus ejus, & Salvator ejus ut lampas accendatur..... Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ, Dicite filiæ Sion, Ecce Salvator tuus venit; ecce merces ejus cum eo, & opus illius coram illo.*

Isa. 63. 8, 9. *Et dixit, Verumtamen populus meus est, filii non negantes, & factus est eis Salvator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei ejus salvavit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portavit eos, & elevavit eos cunctis diebus seculi.*

Jerem. 23. 5, 6. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen justum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Juda, & Israël habitabit confidenter; & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et Jerem. 33. 16.

Joël 2. 31, 32. *Sol convertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et erit, omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit; quia in monte Sion, & in Jerusalem erit salvatio, sicut dixit Dominus, & in residuis quos Dominus vocaverit.*

Habac. 3. 13, 18. *Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo ..... Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo.*

Zach. 9 9. *Exulta satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem; ecce Rex veniet tibi justus & Salvator; ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.*

crucifixistis, quem Deus suscitavit à mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli; & non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus; in quo oporteat nos salvos fieri.

Act. 5. 30, 31. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. Hunc Principem & Salvatorem Deus exaltavit dextera sua.*

Act. 13, 23. *Huius Deus ex semine, secundum promissionem, eduxit Israël Salvatorem Jesum.*

Act. 13. 47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ.*

Act. 28. 28. *Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei.*

Rom. 5. 9, 10. *Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus; multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius.*

Eph. 2. 5. *Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati.*

Eph. 5. 23. *Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ; ipse Salvator corporis ejus.*

Philipp. 3. 20. *Nostra autem conversatio in cœlis est, unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum.*

1. Tim. 1. 15. *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.*

Tit. 1. 4. *Tito dilecto filio, secundum communem fidem, gratia & pax à Deo Patre, & Christo Jesu Salvatore nostro.*

Tit. 2. 13. *Exspectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi.*

Tit. 3. 4, & seq. *Cum autem benignitas & humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos; sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.*

Ebr. 2. 10. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.*

Ebr. 5. 8, 9. *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam; & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi caussa salutis æternæ.*

Ebr. 7. 25. *Unde & salvare in perpetuum*

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [649] - 621
PUBLIC DOMAIN

poteſt accedentes per ſemetipſum ad Deum.

Ebr. 9. 28. *Sic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata; ſecundo ſine peccato apparebit expectantibus ſe in ſalutem.*

2. Petr. 1. 1. *Simon Petrus, ſervus & Apoſtolus Jeſu Chriſti, iis qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem, in juſtitia Dei noſtri, & Salvatoris Jeſu Chriſti.* Et 1. 11. & 2. 20. & 3. 2, 18.

1. Joh. 4. 9, 14. *In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium ſuum unigenitum miſit Deus in mundum, ut vivamus per eum ..... Et nos vidimus, & teſtificamur, quoniam Pater miſit Filium ſuum, Salvatorem mundi.*

CAPUT CLXX.

Varii Jeſu typi colliguntur è Veteri Teſtamento.

I. *Adamus*, II. *Abel*, III. *Noachus*, IV. *Melchiſedecus*, V. *Iſaacus*, VI. *Aries ab Abrahamo immolatus*, VII. *Joſephus*, VIII. *Agnus in feſto Paſchæ die immolari ſolitus*, IX. *Columna ignea*, *Manna*, *Rupes in deſerto aquas fundens*, X. *Hircus* ἀποπομπαῖος, XI. *Serpens æneus*, XII. *Moſes*, XIII. *Aaron*, XIV. *Joſue*, XV. *Samſon*, XVI. *Samuel*, XVII. *David*, XVIII. *Salomon*, XIX. *Jonas*, XX. *Eliacimus Helciæ filius*, XXI. *Jeremias*, XXII. *Zorobabel*, XXIII. & *Jeſus Joſedecides.*

Adamus, I. SUBJECIMUS Lectorum oculis Prophetias omnes Veteris Teſtamenti ad Chriſtum Jeſum pertinentes, iiſque oppoſita Novi teſtimonia, quibus illarum exitus continetur. Prophetias omnes dico, nam ſi quæ fortaſſe in tanta copia diligentiam effugit noſtram, vel brevitatis ſtudio prætermiſſa fuit, vel præ tot aliis clariſſimis & apertiſſimis, quas proferimus, non magni certe momenti cenſenda eſt. Si tamen ita loqui fas eſt, cum prædictio nulla θεολεκτικὴ Chriſti Jeſu, pondere ac dignitate careat. Nunc quoniam diximus ſupra, duplex in ſacris Codicibus vaticiniorum genus extare, alterum per verba, per ſigna alterum; cum jam priori generi ſatiſfecerimus, aliud nobis ſupereſt exequendum, quod breviore gyro circumſcribemus. Primum dat Jeſu typum, hominum omnium parens Adamus; vel ipſo monſtrante Apoſtolo, qui formam eum eſſe futuri pronuntiat. Tum deinde hanc inter

Rom. 5. 14, 18, 19. ipſos comparationem inſtituit: *Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per unius juſtitiam in omnes homines in juſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi; ita & per unius obeditionem, juſti conſtituuntur multi.* Tum alibi: *Nunc autem Chriſtus reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.*

1. Cor. 15. 20, & ſeq. Deinde: *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem; noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem ..... Primus homo de terra, terrenus; ſecundus homo de cælo, cæleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis.* Huc adde, utrumque fuiſſe

Luc. 3. 38. Filium Dei: nam ſtemma Chriſti Jeſu pertexens Lucas, Adamum appellat Filium Dei; & à Jeſu filio Dei hanc ſeriem auſpicatus, in Adamo Dei filio deſinit. Sexto die creatur Adamus: ſexto die mortem ſubit Chriſtus. Ad imaginem Dei creatus

Col. 1. 15. Ebr. 1. 3. Sap. 7. 26. eſt Adamus: Jeſus *eſt imago Dei inviſibilis, & figura ſubſtantiæ ejus, & ſpeculum ſine macula Dei majeſtatis, & imago bonitatis illius.* De terra virgine fictus eſt Adamus;

Philipp. 2. 6. Jeſus de puella virgine. Adamum juſſit Deus dominari *piſcibus maris, & volatilibus*

Gen. 1. 28. *cæli, & univerſis animantibus quæ moventur ſuper terram:* datam ſibi omnem poteſta-

Matth. 28. 18. tem in cœlo & in terra prædicat Jeſus. Conjugium Adami & Evæ, individuum

præ fratribus à patre diligeretur, fratrum ſibi concivit invidiam & odium, quod & Jeſu contigit. Joſephi ſomnia, quæ ſummam illi dignitatem portendebant, in Jeſu eventum habuerunt: à fratribus ſuis adoratus eſt; nec allegorice tantum, ſed revera etiam Sol, & Luna, ac reliquæ ſtellæ, ad Jeſu Dei nutum orbes ſuos decurrunt. Advenienti Joſepho mortem fratres meditantur: *Venite*, inquiunt, *occidamus eum:* veniente ad homines Jeſu, *Morte turpiſſima*, inquiunt, *condemnemus eum.* Gen. 37. 20. Sap. 2. 20.

Venditur Joſephus à fratribus, viginti, vel ut alii Interpretes habent, triginta nummis, teſtibus Ambroſio & Auguſtino: Jeſus à Juda triginta quoque nummis venumdatur. Cruenta Joſephi tunica ad Jacobum perlata, cruentam Jeſu mortem ſignificat. Apud Putipharem eunuchum ſervitutem ſerviit Joſephus: Jeſus *ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens.* Joſephus carcere clauſus inter duos reos, alteri mortem, ſalutem alteri & libertatem vaticinatur, oratque ut dignitati reſtitutus ſui meminerit: Jeſus cruci affixus inter duos latrones, altero in extremis interitu digna loquente, æternam alteri felicitatem ſpondet, cum ab eo rogaretur, ut regnum adeptus ſui memor eſſet. Decoram Joſephi & elegantem formam non ſemel laudat Moſes: ſic laudatur & illa Chriſti in Pſalmis: *Speciosus forma præ filiis hominum: diffusa eſt gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum.* Ad Joſephi *nutum frumenta populis vendebantur*, ait Moſes: Jeſus eſcas populis eſurientibus non ſemel ſubminiſtravit; ipſe ſe panem vitæ, panem vivum qui de cœlo deſcendit, eſſe profitetur; qui venerit ad ſe, non amplius eſuriturum; qui panem hunc manducaverit, non moriturum. Joſephus ſuis extitit cauſſa ſalutis, propterea que eos ſic alloquitur: *Pro ſalute veſtra miſit me Deus ante vos in Ægyptum..... præmiſitque me Deus, ut reſervemini ſuper terram..... Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum.* Nec ſuos ſolum, & Ægyptios, ſed exteras quoque gentes fame laborantes ſublevavit, & *Salvator mundi* à Pharaone dictus eſt: quæ in Chriſtum Jeſum tam apte cadunt, ut non tam de Joſepho, quam de ipſo ſcripta eſſe videantur. Fratres dimittens Joſephus, præceptum hoc dat proficiſcentibus: *Ne iraſcamini in via:* à Diſcipulis abiturus ad Patrem Jeſus, *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Pharao Ægyptios coram Joſepho in genua jubet procumbere, totamque Ægyptum ex ipſius arbitrio pendere, & alterum eum eſſe à Rege: *Deus exaltavit Jeſum, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Jeſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris.* De Joſepho ſic fatur moriens Jacob: *Filius accreſcens Joſeph, filius accreſcens:* de Chriſto Jeſu ſic Johannes Baptiſta: *Illum oportet creſcere, me autem minui;* cujus & figura eſt lapis ille Danieli memoratus, *qui factus eſt mons magnus, & implevit univerſam terram.* Gen. 41. 45, 57. Gen. 45. 24. Joh. 14. 27. Phil. 2. 9, & ſeq. Gen. 49. 22. Joh. 3. 29. Dan. 2. 35.

VIII. Jeſum expreſſit & Paſchalis Agnus: *Etenim*, inquit Paulus, *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Quæ comparatio cum inſtituta ſit à nobis ſupra in Paralleliſmo, & accuratiſſime à Bocharto in Hierozoico, pauca tantum nonnulla commemorabimus. Quo anni, menſis, & diei tempore Paſchalis Agnus, hoc ipſo immolatus eſt Chriſtus Jeſus. Nam cum alio die Chriſtus, alio Judæorum primores Paſcha celebraverint, οὐκ ἀθεεὶ factum eſt, ut inciderit veri Agni Chriſti mors in eum ipſum diem, quo Agni typici ſacrificium fieri Moſes ſanxerat. Notant Steuchus Eugubinus & Maſius perſuaſum eſſe Judæis, hoc ipſo die ſe à Meſſia iri redemtum, quo in Ægypto per Agni eſum in Phaſe Domini libertatem adepti ſunt. Convenit quoq; locus, Hieroſolyma; ubi poſtquam Arca conſtituta eſt, paſchale ſacrificium illic fieri neceſſe fuit. Agnum mactari oportuit *ſine macula:* Jeſum agnum ἄμωμον καὶ ἄσπιλον appellat Petrus in prima Epiſtola. Paſchalem Agnum comedere feſtinanter, pedibus calceatis, baculos manibus tenentes, & ad iter expediti jubentur Iſraëlitæ: Chriſtus Jeſus intra paucas horas captus, damnatus, & morti datus eſt. Agni & Chriſti Jeſu mors cruenta, utraque in gratiam populi. Sanguis Agni domorum foribus aſperſus Ebræis ſaluti fuit, perinde ut Jeſu ſanguis univerſis hominibus, quicunque eo abluuntur. Unde Iſaias de Chriſto: *Iſte aſperget gentes multas.* Ne Agni oſſa confringerentur Lege cautum erat: de Jeſu ſic Johannes: *Ad Jeſum autem cum veniſſent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura..... Facta ſunt enim hæc ut ſcriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo.* Agni reliquias ullas in craſtinum ſervari nefas erat: Chriſtus de cruce depoſitus eſt, & in monumentum conditus ipſo interitus ſui die. Fermenti uſus Paſchalibus feſtis vetitus fuit; & ab Agni eſu polluti & incircumciſi arcebantur: ad ſacrum corporis Chriſti epulum accedere debemus, juxta Pauli præceptum, *non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* Poſt Agni paſchalis eſum Ægyptiaca ſtatim ſervitute exemti ſunt Iſraëlitæ: per corporis Chriſti eſum, vitiorum, Dæmonum, ac mortis tyrannide

Agnus in feſto Paſchæ die immolari ſolitus, 1. Cor. 5. 7. Boch. Hieroz. Part. 1. libr. 2. cap. 50. Steuch. in Exod. 12. 6. Maſ. in Joſ. 5. 10. 1. Petr. 1. 19. Iſa. 52. 15. Joh. 19. 31, & ſeq. 1. Cor. 5. 8.

liberamur. Sed & hic Iſraëlitici populi ex Ægypto in Chanaanitidem reditus, typus fuit reditus Chriſti ex eadem regione in patriam. Unde & utrumque reditum una ῥήσει Oſeas ſignificavit: *Ex Ægypto vocavi Filium meum.* Iſraëlem quidem filium ſuum primogenitum appellat Deus in Exodo, & apud Jeremiam, quæ Chriſto Jeſu convenire oſtendimus in Paralleliſmo.

Oſe. 11. 1. Exod. 4. 22. Jerem. 31. 9.

IX. Paulus Apoſtolus in priore ad Corinthios Epiſtola, hæc ſcribit: *Nolo enim vos ignorare, Fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt; & omnes in Moyſe baptizati ſunt, in nube, & in mari; & omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt: (bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra, petra autem erat Chriſtus.)* Quibus intelligimus, & Nubem illam igneam Ebræis prælucentem, & cœlo depluens Manna, & Petram quæ ad tactum Moſis aquis fluxit, futurorum myſteria continere. Tunc baptizati ſunt in Nube, ac deinde baptizati ſunt in nomine Jeſu Chriſti, ut ſæpe loquitur Lucas in Actis; unde liquidum eſt Nubem illam Chriſti typum fuiſſe. Quid quod & dux dicitur Chriſtus à Prophetis, & lux, & ignis, ut docuimus in Paralleliſmo; quæ in Columnam illam noctu nubilam, igneam interdiu conveniunt. Quid quod in Exodi decimo quarto capite Angelus Dei caſtra Iſraëlitarum dicitur præceſſiſſe; cum ſuperiori capite, & nono Nehemiæ, & Pſalmo ſeptuageſimo ſeptimo, Deum ipſum ſe itineris ducem iis præbuiſſe legamus. Manna vero, panis cœli, & panis Angelorum appellatur in Exodo, & in Pſalmis; non quod panis Angelorum, vel cœleſtis panis reipſa eſſet, ſed quod veri Angelorum panis, & de cœlo lapſi, Jeſu Chriſti figura eſſet. Sic ergo Jeſus de ſe apud Johannem: *Non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, ſed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim Dei eſt qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo.* Et deinde: *Ego ſum panis vitæ. Patres veſtri manducaverunt manna in deſerto, & mortui ſunt. Hic eſt panis de cœlo deſcendens, ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur.* Vere enim hic eſt cibus cœleſtis, quo animos noſtros refici decet, ſpretis jam Ægyptiis cupediis, terrenarum videlicet rerum ſtudiis. Tum ſubjicit: *Ego ſum panis vivus qui de cœlo deſcendi. Si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum; & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita.* Huc referenda ſunt quæ de Manna in libro Sapientiæ ſcripta extant: *Angelorum eſca nutriviſti populum tuum, & paratum panem de cœlo præſtitiſti illis ſine labore, omne delectamentum in ſe habentem, & omnis ſaporis ſuavitatem. Subſtantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, oſtendebat; & deſerviens unuſcujuſque voluntati, ad quam quiſque volebat, convertebatur.* Dei ſubſtantiam Chriſtum appellat, ut pote qui ſit *Splendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus.* Atque illud eſt abſconditum Manna, quod vincenti daturum ſe pollicetur Spiritus in Apocalypſi, alludens ad Manna in aurea urna reconditum, & in Arca Teſtamenti aſſervatum. Nec veteres Judæos fugit hæc Manna ſignificatio, nam id Philo eſſe docet *Verbum divinum rerum omnium antiquiſſimum,* τὸν πρεσβύτατον πάντων λόγον θεῖον· *cœleſte contemplatoris animi, & incorruptum alimentum,* τὸ ἀθάνατον φιλοθεάμονος ψυχῆς ἄφθαρτον τροφήν· Idem & Petram eſſe ait *firmam & infractam Dei ſapientiam, altricem eorum, qui incorruptæ vitæ appetentes ſunt,* τὴν στερρὰν & ἀδιάκοπον σοφίαν θεοῦ, τὴν τροφὸν, καὶ πθηνοκόμον, & κουφοτόκον φθάρτου δίαιτης ἐφιεμένων· Petram autem Chriſtum eſſe dixit Paulus, τυπικῶς videlicet & συμβολικῶς· Quemadmodum enim in deſertis & arentibus locis ſitienti populo aquam percuſſa à Moſe rupes emiſit; ita in ſqualida mundi hujus ſolitudine, hominibus cœleſtem gratiam ſitientibus, Jeſus plagis ad mortem ictus largos de cœlo divinæ gratiæ imbres aſperſit. Quocirca ſic ipſe de ſe: *Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Rurſum: *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis:* quæ jam attulimus in Paralleliſmo, cum fontem eſſe Jeſum probaremus. Conſequitur autem nos Petra iſthæc, cum gratiæ ſuæ donis nos proſequitur Chriſtus, & ſe nobiſcum futurum pollicetur *omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi.*

Columna ignea, Manna, Rupes in deſerto aquas fundens, 1. Cor. 10. 1, & ſeq. Exod. 14 19. Exod. 13 21. 2. Eſdr. 9, 12. Pſalm. 77. 14. Exod. 16. 4. Pſalm. 77. 24, 25. & 104. 40, 41. Joh. 6. 30, & ſeq. Sap. 16. 20, 21. Ebr. 1. 3. Apoc. 2. 17. Phil. libr. peiorem meliori inſidiari & libr. Quis ſit rerum divinarum hæres. Joh. 4. 13, & ſeq. Apoc. 21. 6.

X. Quin & Hircus ille ἀποπομπαῖος, cujus capiti mala imprecabatur Pontifex, quique Iſraëlitarum noxis velut onuſtus in loca ſola abigebatur, Chriſtum denotabat, *Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo;* atque hac ipſi ſarcina impoſita, urbe Hieroſolyma exactus, & ad mortem deductus eſt.

Matth. 28 20. Hircus ἀποπομπαῖος, 1. Petr. 2. 24.

XI. Æneo ſerpenti, ad ſanandos ſerpentium morſus propoſito à Moſe in ſolitudine, ſe confert Jeſus Dominus apud Johannem: *Et ſicut Moyſes exaltavit ſerpentem in deſerto; ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Quemadmodum enim ſerpentis hujus aſpectus venenatam & adurentem ſerpentium vim extinguebat; ita peccati ac Diaboli, à quibus in ignem æternum mergi poſſumus, *in omnibus ſumentes ſcutum fidei, poſſumus omnia tela ignea extinguere.* Per fidem enim intuemur Chriſtum. Serpentium Iſraëlitis infeſtorum

Serpens aneus, Joh. 3. 14. Eph. 6. 16.

feſtorum figuram habuit æneus Serpens, at eorumdem veneno caruit: *Deus Filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut juſtificatio Legis impleretur in nobis. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.* Sed quamvis Adamo ſimilis factus ſit Jeſus, ejus tamen peccatum, exitiale nobis & damnoſum, non habuit: *Tentatus per omnia pro ſimilitudine, abſque peccato.* Moſes *Serpentem æneum poſuit pro ſigno*: de Jeſu hæc vaticinatus eſt Simeon ad Mariam matrem: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël, & in ſignum cui contradicetur.* Quod & de eo jam ante prædixerat Iſaias: *In die illa radix Jeſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur.* Sublatus eſt uterque in altum, ſerpens tigillo, Jeſus cruce. Novitii quidem Judæi, dum arcanam myſterii hujus ſignificationem rimantur, tradunt eos qui ſerpentium ignitorum morſibus in deſerto appetiti, in ſalutari ænei Serpentis aſpectu remedium quærebant, non tam iis ad quærendam ſalutem hærere debuiſſe, quæ ſub ſenſum cadebant, quam ferales ſerpentis antiqui, peccati videlicet, ictus recordari, & ad Dei miſericordiam palam omnibus propoſitam mentis oculos convertere. Narrat autem Juſtinus in Dialogo cum Tryphone, cum aliquando quæreret à Judæis, annon ſubeſſe videretur occultum aliquod myſterium mandato huic de æneo Serpentis ſimulacro palam proponendo, quod præſcriptæ in Decalogo ſimulacrorum interdictioni manifeſto contraibat, quemdam ex iis ingenue id eſſe faſſum, dein ſubjeciſſe, ſæpius à ſe rogatos ſuper ea re Doctores ſuæ gentis, expediendi ſui rationem nullam inveniſſe.

Rom. 8. 3 — 1. Cor. 5. 21. — Ebr. 4. 15. — Gen. 21. 9. — Luc. 2. 34. — Iſa. 11. 10, 12.

XII. Chriſtum ſui ſimilem olim proditurum vaticinabatur Moſes cum diceret: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies.* Hujus oraculi veritatem in Jeſu eluxiſſe palam teſtati ſunt Petrus & Stephanus; & accurata ac luculenta comparatione probavit Euſebius libro Demonſtrationis Evangelicæ tertio. Cujus diſſertationis ſumma ſequar faſtigia. Utrumque Deus principem ac ductorem miſit; Moſem Ebræorum, hominum omnium Jeſum. Uterque ſe à Deo miſſum magnis approbavit miraculis. Moſes Ebræos ex Ægyptiorum ſervitute vindicavit in libertatem: Jeſus homines Dæmonum omnium mancipatos vinculis exemit. Moſes Ebræis per deſertum ad terram promiſſam, Jeſus hominibus per vitæ hujus anguſtias ad cœleſtem patriam, ducem ſe præbuit. Moſes nutu mare ſiſtit & exiccat: Jeſus ſævientes ventos frænat, & tumidos fluctus dictis ſedat. Moſes Ebræos trans mare ſalvos ducit & incolumes: Jeſus fluctibus ſuſpenſus graditur ſupra mare, & Petro idem poſſe concedit. Moſes Ebræos, Jeſus homines ab idolorum cultu avertit. Moſes Ebræis, Jeſus univerſo generi humano leges ſanxit. Moſes Ebræos, trajecto mari Rubro, Ægyptiorum tyrannidi ſubduxit: Jeſus hominibus per baptiſma jugum Dæmonum detraxit. Moſes Deum inter & Ebræos conciliatorem ac proxenetam ſe geſſit: *Unus mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus*, ait Paulus in Priore ad Timotheum. *Fuit* Moſes *cum Domino quadraginta dies & quadraginta noctes, panem non comedit & aquam non bibit:* Jeſus *cum jejunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, poſtea eſuriit.* Moſes ſplendida facie deſcendit de monte: Jeſus conſcenſo cum tribus Apoſtolis monte, *transfiguratus eſt ante eos, & reſplenduit facies ejus ſicut Sol.* Eſurientibus Ebræis coturnices & mannna de cœlo, & aquam de rupe ſitientibus, Deus per Moſem adminiſtrum & interpretem in deſerto largitus eſt: Jeſus turbæ in deſerto fame languenti cibaria non ſemel ſuppeditavit, & aquam vitæ ſe gratis daturum pollicitus eſt. Septuaginta viros de Senibus Iſraëliticis, populi magiſtros ac duces conſtituit Moſes, cujus & ſpiritum cum illis communicat Deus: Jeſus Diſcipulos ſeptuaginta duos quoquoverſus dimittit, doctrinæ ſuæ præcones, & Spiritu ſuo afflatos. Mariam lepris laborantem ſanat Moſes: hominem Jeſus eodem morbo affectum ſanitati reſtituit. Moſes duodecim exploratores in terram Chanaan, Jeſus duodecim Apoſtolos in univerſam terram mittit. Oſeæ filio Nun, Joſuæ nomen imponit Moſes: Simonem Jeſus Petrum dici jubet. Veteris Teſtamenti ſequeſter Moſes, Novi conditor Jeſus. His adde, Moſem, ac reliquos etiam Iſraëlitarum liberos, ſtatim ab ortu, nefario Pharaonis mandato fuiſſe morti addictos; Jeſum naſcentem ab Herode fuiſſe ad mortem quæſitum, reliquos etiam Bethlehemitici tractus infantes trucidatos: Moſem vero & Jeſum parato ſibi letho à parentibus fuiſſe ſubductos. Denique quemadmodum reliquis Prophetis longe præſtitit Moſes, ſive propheticam facultatem ſpectes, ſive patrata miracula; quod toto capite probavit Maimonides: ita eos, atque ipſum etiam Moſem, Chriſtus longo intervallo ſuperavit, & quoad vim futurorum præſciam, & quoad prodigiorum edendorum facultatem.

Deut. 18. 15. — Act. 3. 22, & 7. 37. — 1. Tim. 2. 5. — Exod. 34. 28. — Matth. 4. 2. — Apoc. 22. 17. — R. Moſ. ben Maimon. in More Nev. Part. 2. cap. 35.

XIII. In Aarone quoq; Chriſti Jeſu conſtat ſimulacrum. Hic novæ Legis Pontifex, *Aaron,*

quod fusa disputatione probavit Paulus in Epistola ad Ebræos; ille priscæ. Unctus ille
Exod. 7. 1. oleo ex baccis arborum expresso, hic oleo lætitiæ. *Dixit Dominus ad Moysen, Ecce constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus:* de Christo Jesu dixit Mo-
Deut. 18. 15. ses: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus*
Ebr. 9. 7, 12. *tuus; ipsum audies.* Semel ille in anno Sancta Sanctorum inibat solus, *non sine sanguine, quem offerebat pro sua & populi ignorantia*: Christus Jesus *per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, æterna redemtione inventa.* De Aaron sic Deus ad Mosem:
Exod. 28 38. *Portabit Aaron iniquitates eorum quæ obtulerunt & sanctificarunt filii Israël:* de Christo
Isa. 53. 4, & seq. Jesu sic Isaias: *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit, & non putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra; disciplina pacis nostræ super eum, & livore ejus sanati sumus.* Deum inter & homines sequester fuit Aaron: *Unus*
1. Tim. 2. 5. Ebr. 9 20. Ebr. 9. 15. *mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.* Deum Aaron respersо *sanguine Testamenti* Veteris, *quod mandaverat ad* Israëlitas *Deus*, facinorosis hominibus reddebat propitium: Christus Jesus *Novi Testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemtionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori Testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis.* In seditione Core, Dathanis, & Abironis, cum grassaretur incendium, & noxios sacer ignis corriperet, Aaron *stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, & plaga cessavit:* sæviente peccatorum lue, & humanum
Num. 16. 48. Ebr. 7. 25. genus depascente, in tutum subduxit nos Christus, & periculo exemit; *Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum, semper vivens ad interpellandum pro nobis.* Neque solum ad vivos, ac porro victuros, sed ad defunctos etiam mortis suæ beneficium pertinere voluit, & Veteris Testamenti promissiones Novi beneficiis abunde persolvit.

Josue, XIV. Egregium vero, non nomine solum, sed re etiam, Jesu typum gerit Josue; hic enim successit defuncto Mosi: Jesus abrogata Mosis lege, novam proposuit;
Matth. 11. 13. *Omnes enim Prophetæ & Lex usque ad Johannem prophetaverunt*: inquit Jesus ipse apud
Rom. 10. 4. Matthæum: & Paulus ad Romanos: *Finis Legis Christus.* Mosis minister fuit Josue:
Gal. 4. 4. *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub Lege.* Legem autem Mosis nomine intelligi manifestum est ex eo quod in Evangelio ait
Luc. 17. 29. Abrahamus: *Habent Moysen & Prophetas, audiant illos:* & ex eo quod scribit Paulus ad
2. Cor. 3. 15. Corinthios: *Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.* Moses ad Chanaanitidis terræ fines Ebræos deduxit; in terram ipsam inducere non potuit, quod præstitit Josue: quomodo id in Christo Jesu expressum sit, sic
Gal. 2. 16. Paulus Galatas docuit: *Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Jesu Christi; & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus Legis; propter quod ex operibus Legis non justificabitur omnis caro.*
Ebr. 7. 18, 19. Appositum quoque & illud ex Epistola ad Ebræos: *Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem ejus & inutilitatem: nihil enim ad perfectum adduxit Lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum.* Quam itaque per Legem Mosis obtinere homo non poterat, Jesu Christi beneficio promissam terram, cœlestem nempe patriam assequitur. Chanaanitidis terræ, Jordane trajecto, compotes Ebræos facit Josue: in patriam cœlestem ablutos nos baptismi aquis inducit Jesus. Duodecim lapides de Jordanis alveo sublatos ad posteritatis memoriam in castris statui jubet Josue, atque alios item duodecim in ipso Jordanis alveo: Jesus duodecim seligit Apostolos, quorum Principi derivatum à petra nomen impositum; ipsos vero
Eph. 2. 19, & seq. fundamentum mysticæ suæ domus esse jussit. De his sic Paulus ad Ephesios: *Estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in*
Zach. 9. 16. *templum sanctum in Domino.* De iis & multo ante Zacharias in hæc verba: *Et salvabit eos Dominus eorum in die illa, ut gregem populi sui; quia lapides sancti elevabuntur super terram ejus.* Secundæ circumcisionis Ebræis administer fuit Josue: in Jesu circum-
Col. 2. 11. cisi sumus, *circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis carnis; sed in circumcisione Christi, circumcisione cordis in spiritu, non litera.* Josue circumcidit Israëlitas in Gal-
Rom. 2. 29. galis, unde & loco nomen; quod opprobrium incircumcisæ Ægypti ab Ebræis illic fuisset amotum & devolutum: Jesus opprobrium nostrum morte sua amovit & devolvit in Golgotha: cujus nominis origo eadem est quæ vocabuli Galgal, nimirum גלגל. Bellator Josue; bellator & Jesus, cujus ex ore gladius anceps exibat. Sic Israë-
Jos. 1. 17. litæ denique de Josue: *Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obediemus ei:* sic Jesus
Joh. 5. 46. ad Israëlitas: *Si credaretis Moysi, crederetis forsitan & mihi.*

Samson, XV. Insunt in Samsone notæ plurimæ, quas ad Christum Jesum merito referre possis. Matre sterili natus est Samson: Virgine matre natus est Jesus. Samsonis matri

apparuit Angelus Domini, & dixit ad eam, Sterilis es & absque liberis, sed concipies, & paries filium: cave ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quicquam comedas: Judic. 13. 3, 4. Mariæ matri Jesu *ait Angelus, Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum; ecce concipies in utero, & paries Filium, & vocabis nomen ejus Jesum.* Luc. 1 30, 31. Pergit Angelus ad Samsonis matrem: *Erit enim Nazaræus Dei*: de Jesu sic Matthæus: *Et veniens habitavit in civitate quæ vocatur Nazareth; ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazaræus vocabitur.* Judic. 13. 5. Matth. 2. 23. Iterum Angelus de Samsone, *Ipse incipiet liberare Israël de manu Philistinorum:* de Jesu sic Angelus: *Ipse enim salvum faciet populum suum à peccatis eorum:* & apud Lucam: *Dabit illi Dominus Deus sedem David Patris ejus; & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Judic. 13. 5. Matth. 1. 21. Luc. 1. 32. Manuæ Samsonis patri, de filii ortu dubitanti, visus est Angelus: apparet & Angelus Josepho patri Jesu, conjugis pudicitiam suspectam habenti. Addit Auctor libri Judicum de Samsonis matre: *Peperit itaque filium, & vocavit nomen ejus Samson; crevitque puer, & benedixit ei Dominus; cœpitque spiritus Domini esse cum eo:* de Maria sic Matthæus: *Peperit Filium suum primogenitum, & vocavit nomen ejus Jesum;* de quo sic Elizabeth apud Lucam: *Benedictus fructus ventris tui;* & iterum Matthæus: *Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti sunt ei cœli, & vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, & venientem super se.* Jud. 13. 24, 25. Matth. 1. 25. Luc. 1. 42. Matth. 3. 16. Samsonis nomini Solis significatio inest; שֶׁמֶשׁ enim *Solem* sonat, שִׁמְשׁוֹן vero *Solem eorum;* sic enim exponit Hieronymus: de Jesu sic Malachias: *Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Hier. libr. De nom. Hebr. Malach. 4. 2. Uxorem Philistæam ducit Samson, eique intimos animi sensus aperit: Ecclesiam ex Ethnicis cogit, sibique adjungit Christus, eamque decretorum suorum interpretem constituit. Samson ad uxorem visens, obvium leonem interficit, in cujus ore post aliquot dies favum mellis reperit: Jesus Ecclesiam constituens ait; *Confidite, ego vici mundum.* Joh. 16. 33. Atque hic quidem mundus adversus Jesum prius ferox, ab eo tandem domitus suave ipsius accepit jugum, melleamque Evangelii dulcedinem degustavit. *Samson sitiens valde clamavit ad Dominum:* Jesus animam agens sitire se dixit. Samson Gazæ dormit ad mediam noctem, tum experrectus postmodum ipsas portæ fores detrahit, & humeris impositas defert ad verticem montis: Jesus lethi somno excitus, de mortis exit potestate. Quod prævidens David, ait: *Domini, Domini exitus mortis:* de quo item Petrus sic disserebat Hierosolymis: *Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Judic. 15. 18. Psalm. 67. 21. Act. 2. 24. Samson *multo plures interficit moriens, quam ante vivus occiderat:* Jesus morte sua Dæmonem, peccatum, ac mortem ipsam devicit. Judic. 16. 30.

XVI. En tibi in Samuele aliam etiam Christi Jesu imaginem. Partus ille fuit matris sterilis, perinde ut Samson: Christus Virginis. Nazaræus etiam fuit, eaque re, itidem ut Samson, Christo similis fuit. Unigena Samuel, unigena & Christus. De Samuele hæc legimus: *Puer autem Samuel proficiebat, atque crescebat, & placebat tam Deo quam hominibus:* hæc de Christo Jesu: *Et Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* Iterum de Samuele: *Crevit autem Samuel, & Dominus erat cum eo:* sic quoque Lucas de Christo: *Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.* Sacerdos fuit Samuel: sacerdos & Christus. Propheta etiam uterque. *Samuel.* 1. Sam. 20. 26. Luc. 2. 52. 1. Sam. 3. 19. Luc. 2. 40.

XVII. Sed & David, non vaticiniis duntaxat suis, nec quod Bethlehemo ortus itidem ut Jesus, sed gestis etiam rebus toto vitæ curriculo Christum Jesum præmonstravit, expressumque ejus typum posterioribus proposuit; & cum jussu Dei unctus est, & rex creatus; & cum esu Panum propositionis sacerdotem se gessit; utraque in se conjuncta & sacerdotii & regni potestate: & cum singulari adversus Goliathum certamine, populum jugo Philistæorum exemit; perinde ut Jesus expugnato Diaboli imperio humanum genus in libertatem Filiorum Dei restituit: & cum variis illum laboribus & angustiis exercuit Deus, priusquam ad regiam dignitatem eveheret: & cum Arcam à Philistæis prius captam de domo Abinadab reduxit Hierosolymam; itidem ut Jesus Ecclesiam, fracta Diaboli potestate, certis sedibus constituit: & cum post traditum illi regnum, filiorum suorum perduellionem & scelera expertus est; perinde ut adversus Jesum regem patremque nostrum nova quotidie flagitia designamus: & cum pacem per eum Deus populo suo peperit, & adversas ipsi gentes subjecit; quemadmodum pacis à Deo nobis concessæ sequester est Jesus, cui potestas omnis à Patre tradita est. Inde adeo apud Prophetas, Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Oseam ipsum, Davidis nomen Christo tribuitur. *David;* Isa. 55. 3. Jerem. 30. 9. Ezech. 34. 23, & 37. 24. Ose. 3. 4, 5.

XVIII. Nec minus in Salomone agnosci potest Jesus. A pace Salomoni nomen: quam pacificus fuerit Jesus fuse in Parallelismo probavimus. Appellatus quoque est Salomon יְדִידְיָה, hoc est, *Dilectus Domini:* idem de Jesu clara voce Deus ipse *Salomon,*

Matth. 3. 17. & 17. 5. de cœlo non ſemel teſtatus eſt, cum diceret: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*; ipſe ſe à Deo Patre ſuo dilectum eſſe Jeſus ſæpe declaravit. קהלת præterea, hoc eſt, ἐκκλησιαςὴς, ſeu Concionator cognominatus eſt Salomon; quod quam Chriſto Jeſu, conveniat cognoſci poteſt ex Paralleliſmi triceſimo quinto capite. Salomon ædificavit Templum Deo; Jeſus Eccleſiam. Davidis filius uterque, uterque rex. Regina illa Saba, quæ Salomonis fama excita venit ad eum, ejuſque ſapientiam & opes mirata eſt, Eccleſiam refert, quæ Ethnicis fere conflata, Jeſu doctrina, virtutibus, & gratia capta ei ſeſe applicuit.

Jonas, Matth. 12. 39. XIX. In Jona ſui propoſitam eſſe figuram palam Jeſus declaravit. *Sicut enim*, inquit, fuit *Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Habes hic itaque eximium Jeſu ad vitam redeuntis ſimulacrum. Jonas ſæviente tempeſtate, & nautis de vita ſollicitis, dormit ſecurus; quod & Chriſto contigit. Jonas pro nautarum ſalute mittitur in Col. 1. 19, 20. mare, ſilent fluctus, & tempeſtas ſedatur: in Jeſu *complacuit omnem plenitudinem habitare, & per eum reconciliare omnia in ipſum; pacificans per ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cœlis ſunt.* Nautæ Jonam in mare miſſuri Deum orant ne Jon. 1. 14. ſibi crimini detur viri innocentis interitus: *Quæſumus, Domine, ne pereamus in anima* Matth. 27. 24. *viri iſtius, & ne des ſuper nos ſanguinem innocentem:* Pilatus Jeſum letho daturus, *accepta aqua, lavit manus coram populo, dicens, Innocens ego ſum à ſanguine Juſti hujus: vos* Jon. 2. 5. *videritis.* Sic de ſe ad Deum Jonas in ventre ceti: *Abjectus ſum à conſpectu oculorum* Matth. 27. 46. *tuorum:* ſic de ſe ad Deum Jeſus in cruce: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquiſti me?* Jonas maris periculo functus Ninivitas ad obſequium Dei compellit: gentes poſt vitam à Jeſu receptam, ad Dei cultum vocantur. Jonas concionator, perinde ut Matth. 4. 17. Jeſus. Ad pœnitentiam Ninivitas hortatur Jonas: *Pœnitentiam agite*, inquit Jeſus, *appropinquavit enim regnum cœlorum.*

Eliacimus Helciæ filius, Iſa. 22. 15, & ſeq. Apoc. 3. 7. XX. Apparet itidem in Eliacimo Helciæ filio Jeſu Chriſti imago: nam quæ de Eliacimo dixit Iſaias, huic datum iri clavem David, idem Chriſto accommodat Angelus Eccleſiæ Philadelphiæ, apud Johannem in Apocalypſi: *Hæc dicit Sanctus & Verus, qui habet clavem David; qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit;* quæ ex Iſaia ὡσὲι λέξιν ſumta ſunt. Scribit præterea Iſaias Sobnam regiæ Ezechiæ præfectum, cum officio ſuo nequiter abuteretur, magiſtratu abdicatum fuiſſe, ſuffecto Eliacimo, viro frugi & pio: hæc figura eſt veteris Legis, priſcique Pontificatus Aaronici, quo impie abuſi ſunt nefarii Sacerdotes, eoque abrogato, nova lex, & ſacerdotium ſecundum ordinem Melchiſedec, priore melius, per Chriſtum introducitur. Iſa. 22. 17, 19. Sic Iſaias ad Sobnam: *Ecce Dominus aſportari te faciet, ſicut aſportatur gallus gallinaceus, & quaſi amictum ſic ſublevabit te. Coronans coronabit te tribulatione; quaſi mittet te in terram latam & ſpatioſam: ibi morieris, & ibi erit currus gloriæ tuæ ignominia domus Domini tui.* Scilicet hoc eſt quod pleno ore decantarunt Prophetæ, ſedibus ſuis depulſum iri Iſraëliticam gentem, & in varias orbis partes diſſipatum. Nos eorum repræſentamus teſtimonia in Paralleliſmo, ubi agimus de abrogatione Moſaicæ Legis, de novæ legis ſanctione, & de diſperſione Judæorum. Unum hic dabimus pro multis, Dan. 9. 26. depromtum ex Daniele: *Et Civitatem, & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo: & finis ejus vaſtitas, & poſt finem belli ſtatuta deſolatio ..... & in dimidio hebdomadis* Iſa. 22. 19, & ſeq. *deficiet hoſtia & ſacrificium.* Subjicit Iſaias: *Et expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponam te: & erit in die illa, vocabo ſervum meum Eliacim filium Helciæ, & induam illum tunica tua, & cingulo tuo confortabo eum, & poteſtatem tuam dabo in manu ejus: & erit quaſi pater habitantibus Jeruſalem, & domui Juda.* Similibus minis Iſraëliticos Ezech. 34. 6, 5. proceres inceſſebat Ezechiel, cum diceret: *Hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ipſe ſuper paſtores, requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare faciam eos, ut ultra non paſcant amplius paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit ultra eis* Ebr. 8. 6, & ſeq. *in eſcam.* At de Chriſto Jeſu ſic Paulus in Epiſtola ad Ebræos: *Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quanto & melioris Teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet, non utique ſecundi locus inquireretur.* Servum ſuum Deus Eliacimum appellat, quemadmodum & Chriſtum aliis apud Iſa. 42. 1. Iſa. 43. 10. Matth. 20. 28. Luc. 22. 27. Iſaiam locis: *Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum.* Deinde: *Vos teſtes mei, dicit Dominus, & ſervus meus quem elegi.* Sic Jeſus ipſe de ſe: *Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare.* Rurſum: *Ego autem in medio veſtrum ſum, ſicut qui miniſtrat.* Non Dei Iſa. 22. 21. ſolum ſervus, ſed & hominum. Prædicit deinde Iſaias futurum Eliacimum Hieroſolymitarum & Judæ domus patrem: paternos ſuos affectus erga Hieroſolymitas his Matth. 23. 32. verbis teſtabatur Ieſus Dominus: *Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina con-* Ch 13. 33. *gregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* Filiolos etiam Diſcipulos ſuos appellat: *Filioli*,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [656] - 628
PUBLIC DOMAIN

adhuc modicum vobiscum sum. Sed & *Pater futuri seculi* dicitur ab Isaia. Clavis ista domus David, Eliacimi humero imponenda, symbolum erat muneris ipsi traditi, ejus nimirum quod ante gesserat Sobna. Fuerat autem ille הסכן, ut hoc ipso loco docet Isaias. הסכן ærarii tribunum, & regiæ gazæ custodem interpretor, cujus officii insigne erat clavis. Præclare id in Christum Jesum convenit, qui habet claves mortis & inferni, qui Petro tradidit claves cœli, thesaurorum æternorum penus, *quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit*, quod & ipsum simile est thesauro in agro abscondito. Quin etiam Colossenses docet Apostolus, in Christo Jesu absconditos esse thesauros omnes sapientiæ & scientiæ. Addit Isaias: *Et figam illum paxillum in loco fideli:* quibus regni Christi diuturnitas ac firmitas significantur. Hanc itidem prædixit Psaltes: *In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi: & ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli.* Inde Angelus ad Mariam de Jesu: *Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis.* Pergit Isaias: *Et erit in solium gloriæ domui patris ejus, & suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus.* Consonant istis verba Jesu: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio*: potissimum vero hæc: *Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso.*

Isa. 9. 6.
Isa. 22. 15.
Apoc. 1. 18. Matth. 16. 19. Luc. 12. 33. Matth. 13. 44. Col. 2. 3. Isa. 22. 23. Psalm. 88. 28, & seq.
Luc. 1. 33. Isa. 22. 23, 24. Joh. 14. 13. Joh. 13. 31, 32.

XXI. Cernere licet & in Jeremia expressam Christi Jesu imaginem. Nam primum sanctitate præditus est uterque, priusquam ab utero matris in lucem exiret. Virginitatem uterque coluit. Uterque etiamnum puer populi docendi munus exequi aggressus est. Uterque ab idolorum cultu multos ad veram pietatem traduxit. Utrique pietas sua & beneficentia fraudi & ignominiæ fuit, cum à suis, quos à sceleribus retrahere & imminenti calamitati subducere volebant, pessimis modis accepti sint. Uterque summa patientia & lenitate inflictas sibi pœnas tulit. Uterque percussoribus suis & vexatoribus à Deo veniam precatus est. At utriusque demum vicem Deus, excisa gente, severissime ultus est. *Jeremias.*

XXII. Magnum etiam in Zorobabele Jesu Christi instar fuit. Davide prognatus uterque fuit. Ille Babylonica captivitate liberatis Judæis, & Hierosolymam redeuntibus, ducem se præbuit: hic homines, mundi hujus, quem propter confusionem merito Babylonem dicas, vinculis exemtos deducit in patriam, cœlestem nempe Jerusalem. Templum Hierosolymitanum instaurat Zorobabel: Ecclesiam Dei ex vivis lapidibus Jesus extruit. Oriens appellatur Zorobabel apud Zachariam, item Lapis cui inesse dicuntur oculi septem, cujus temporibus futurum promittitur ut terræ crimina auferantur, ut gloria floreat ipse, ut sedeat in solio suo, teneat imperium, & alta pace componat: quæ Christo ut conveniant, sciri potest ex Parallelismo nostro, in quo Orientis & lapidis symbolis agnoscitur, pacis auctor esse ostenditur, eique gloria ingens ac imperium æternum spondetur. *Zorobabel,*
Zach. 3. 6, 9. & 6. 12, 13.

XXIII. Denique Jesum Josedeciden, & Christum Jesum componit inter se Eusebius ad calcem libri quarti Demonstrationis Evangelicæ. Ea nos adjectis nonnullis decerpemus. Nomen primo utrique idem. Pontifex uterque, quod de Christo declaratur in Epistola ad Ebræos, & à nobis in Parallelismo. Adversatur utrique Satanas. Ille Babylone redeuntium in patriam Judæorum cum Zorobabele dux fuit: hujus ductu mundi hujus captivitate liberati homines cœlum petunt. Ille vestibus indutus est sordidis: hic peccata nostra ipse tulit, humanum & infirmum corpus subiit, ac supplicii demum ignominia fœdatum. Ille noxis purgatus novas vestes ac mundas induit, eique cidaris imposita est: Christus mundo, morte, peccato, ac Diabolo edomitis, veste immortalitatis assumta, & diademate suscepto triumphat, & cœlo invehitur. Jesu Josedecidæ ait Deus: *Judicabis domum meam, & custodies atria mea:* Christum Deus orbis universi judicem constituit, ut in Parallelismo docuimus, totiusque Ecclesiæ custodem præposuit. In Templo reparando socium Zorobabeli se præbuit Josedeci filius: Ecclesiam, Dei vivi Templum, Christus ædificavit. Præclarum sane est, & proposito nostro conveniens illud Hieronymi: *Unus atque idem est Dominus noster atque Salvator, Rex & magnus Sacerdos; cujus typum, secundum id quod Rex erat, portabat Zorobabel; secundum id autem quod Pontifex erat, portabat cognominis ejus Jesus.* *& Jesus Josedecides.*
Zach. 3. 7.
Hier. in Agg. 2.

CAPUT CLXXI.

De natura, vi, & usu Prophetiarum.

I. *Uni Jesu conveniunt Prophetiæ hæ omnes ac typi; nemini vero præterea.* II. *Universè potius quam sigillatim spectandæ sunt Prophetiæ.* III. *Prophetiæ quædam, non solitariæ, sed cum toto, unde prodierunt, contextu spectari debent:* IV. *nec necesse tamen est Prophetias & typos, quoscunque attulimus, in eamdem sententiam ac antecedentia & consequentia conspirare.* V. *Disputatur quid Prophetiarum collectiones à Centonibus discrepent.* VI. *Ut fidei esset locus, non semper claras & distinctas esse Prophetias oportuit.* VII. *Triplex occurrit Prophetiarum genus in Libris sacris: primum, quod Christum mere respicit; alterum, quod Christum respicit* κατὰ λέξιν, *alia* κατὰ χῆμα; *tertium, quod Christum* κατὰ χῆμα, *alia* κατὰ λέξιν. VIII. *In allegoriis eruendis elaborarunt Judæi,* IX. *& Ethnici.* X. *Vanitatem oraculorum suorum & Sibyllarum iidem Ethnici agnoscunt.*

Uni Jesu convenunt Prophetiæ hæ omnes, ac typi; nemini vero præterea.

I. PLURES superiorum similes poteramus typos conquirere, in quibus Deus venturi Messiæ indicia hominibus longe ante proposuit. Multos collegerunt prisci, novique Scripturæ sacræ Interpretes: sed cui non satisfecerint, quos attulimus, nihil ei sane futurum est satis. Ex hac porro typorum Christi serie, & ex superiore Paralleliſmo, accurata quædam Messiæ & mirifica, non adumbratio, sed descriptio exurgit. Nec enim iis obscura aliqua κειτίεια, sed aperta; non aliquæ Christi Jesu notæ, sed universæ continentur: stirps ab ultima retro origine, tempus nascendi, patria, nomen, mores, dignitates, studia, negotia, acta, casus vitæ universi, mors, ipsumque adeo genus mortis, sepultura, & quæ mortem consecuta sunt, mirabilis ille ad vitam reditus, & stupendi eventus rerum, quarum gratia vitam & mortem Jesus obierat, & omnes denique characteres, quibus discerni & distingui potuit. Nam etiamsi horum signorum aliquod in alio, si forte, idem appareat; puta si quem alium vel Davide ortum reperias, vel Bethlehemi natum, vel Prophetam, vel sacerdotem, vel pastorem, vel concionatorem, vel pacificum, vel sanctum, vel humilem, vel pauperem, vel principem, vel regem, vel fortem, vel legumlatorem, vel falso accusatum, vel nefaria morte extinctum: at hæc in se qui complexus fuerit universa, si veteres replicemus memorias, præter Jesum reperiemus omnino neminem. Sacra quædam Veteris Testamenti oracula Prophetæ suo Muhammedo accommodare conati sunt Islamitæ, sed quod ex iis, propter paucitatem, nihil certi colligere se posse cernerent, in uno Alcorano omne doctrinæ suæ præsidium posuerunt.

Celſ. apud Or. contr. Celſ. libr. 1, & 2.

Ex his projecta & insana Celsi apparet impudentia, qui Prophetarum prædictiones innumeris aptius, quam Jesu, convenire, nefarie prorsus & ἀπηρυθριασμένως ausus est dicere. Quodque maxima admiratione dignum est, & exceptionem omnem aut cavillationem respuit, non unus aliquis Propheta omnia hæc solus de eo prænuntiavit, quod ipsum tamen vel pertinacissimam obstinationem frangeret; sed ab ipsis mundi incunabulis, per quatuor annorum millia, uno ore venturum Christum prædixerunt viri complures, in ejusque ortu, vita, virtutibus, rebus gestis, morte, ac tota denique οἰκονομία præmonstranda consenserunt. Quæ si quis casu evenisse dicat, casus hujusmodi in rerum natura aliquando contigisse ostendat: quorum nulla omnino exempla vel recens præbet vel vetus historia. Egregie Eusebius: φέρε δὴ ἄλλως τὸν τλὺ διάνοιαν λελιθωμένον, καὶ ὁπηνίκα τῆς ζωσῆς θεραπείας ἐφίσεως, ὧδέ πη αὐτὸ πυνθανόμενοι· ἄγε δή, ὦ ἑταῖρε, φωνὴν λογικὴν ἀφεὶς, μὴ ὀζ ἠλιθίου καρδίας, ψυχῆς δὲ λογικῆς καὶ νοερᾶς καρπὸν θεσπεσιολόγου, λέγε δὴ ἁμὰ σαυτὸν πολλάκις ὑπομιμνήσκοντα, τίς ἄλλος πώποτε τῆδε τῶν αἰώνων βοηθόντων σοφῶν, ὁμοίως τῷ ἡμετέρῳ σωτῆρι θεοφορικῶς ἀνωθεν ἐκ μυρίων χρόνων φωνὰς, ἐγνώσθη τε καὶ θεοκηρύχθη ἁμὰ τοῖς θεοπαλαι θεοφιλέσιν ἐβραίων πυσὶν· οἱ δὲ τὸν τόπον αὐτὸ τῆ ἡλιώσεως, καὶ χρόνους τῆς ἀφίξεως, καὶ τρόπον τῆ βίου, & δυνάμεις, καὶ λόγους, καὶ καθορθώματα αὐτὸ θεολαβόντες βίβλοις ἱεραῖς καθελελίκασιν· *Age vero, cum præterea cujus animus lapidis in modum induruit hujusmodi interrogationibus in nostram sententiam pertrahamus, sic ex eo scisitantes: Heus tu, dic mihi, vocem eo qui ratione præditus sit dignam emittens; non ex stolido pectore, verum ex animo rationis & intelligentiæ compote fructum proferens: dic, inquam, re apud te sæpius ex-*

Euſeb. Orat. de laudib. Conſtant. cap. 17.

penſa; quis alius antehac, ex omnibus iis qui olim Sapientes appellati ſunt, apud caros Deo quondam Ebræorum filios, compluribus retro ſeculis, itidem ut Soſpitator noſter, vaticiniis Prophetarum cognitus & prænuntiatus eſt? Qui quidem & locum in quo natus eſt, & tempora adventus, & vitæ rationem, & edita ab eo prodigia, & ſermones, & res præclare geſtas animo præcipientes, in Libros ſacros retulerunt.

II. Quod ſi ſingulare aliquod vaticinium, ab aliis ſepoſitum & excerptum, aut è typis unum aliquem ſeorſum expendas; rei fortaſſe veritas, vel propter obſcuritatem, vel propter ambiguitatem minus eluceſcet. Verum non ex ſingularum partium conflictu, ſed ex totius comparatione efflorescit & ſpectatur ſimilitudo: neque ex digiti extremi, aut pedis inſpectu, vel imæ auriculæ, hominem alioqui notiſſimum poſſis agnoſcere, ſed ex corporis integri filo, & ea ſpecie quæ ex partium omnium compage & convenientia exurgit. Igitur non ſigillatim ſumendæ ſunt Paralleliſmi partes, neque ex detruncatis membris arbitrium faciendum; quæ ſuis emota locis robur amittunt, ordini ſuo reſtituta vim recipiunt: ſed ſpectanda tota ſeries eſt, cum altera res alterius opem poſcat, & amice conjuret. Quam ſeriem in Jeſum quadrare univerſam ſi deprehenderimus, uti certe quadrat, tum facilis exiſtimatio erit, non caſu aliquo, aut fortuita rerum conſenſione, ſed certo Dei nutu ac conſilio hæc ita proveniſſe: ut homines ad oracula divina attenti, eorumque ſententiam pia mente ac docili perſcrutantes, de ſalutari Meſſiæ adventu admonerentur, ab eoque malorum ſuorum levamen expectarent. Neque tamen concedimus, nulla in toto hoc Paralleliſmi contextu extare vaticinia, quæ non aliorſum flecti queant; cum reperiri pleraque in eo poſſint, quorum exitum in alio, præterquam in Jeſu, fruſtra quæſiveris. Quo argumento Origenes vehementer urgebat impurum Sophiſtam Celſum, has Prophetarum prædictiones fanaticis quibuſdam convenire affirmantem, qui ſe Dei Filios de cœlo veniſſe jactabant. Atque hanc aſſumit in exemplum, qua Bethlehemo proditurum Iſraëlitarum principem Michæas aſſeveravit, eamque nemini illorum accommodari poſſe oſtendit, quæ tamen examuſſim in Jeſum congruit. Aſſumit & alteram hanc Jacobi: *Non auferetur ſceptrum de Juda, & dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium.* Hæc ſi quis alteri cuipiam aptare voluerit, oſtendat neceſſe eſt, quomodo regiam poteſtatem Juda retinuerit, quoad Siloh ille advenerit; oſtendat quoque gentes in eo ſpem ſuam & expectationem collocaſſe: quæ in Chriſtum Jeſum omnia recte cadunt.

Universe potius quam ſigillatim ſpectandæ ſunt Prophetiæ.

Origen. contr. Celſ. libr. 1.

Mich. 5. 2.

Gen. 49. 10.

III. Notandum præterea eſt, quaſdam Prophetarum vaticinationes, non ſolum cum pertinentibus eodem prædictionibus, ſed & cum toto locorum, unde excerptæ ſunt, contextu eſſe ſpectandas. Quemadmodum enim alia eſt rei nudæ, alia ejuſdem cum adjunctis ſpectatæ exiſtimatio; ita θεωρίας ſeparatim ſumtæ, vel imperfecta erit ſignificatio, vel diverſa ab ea, quæ ex totius operis, vel totius loci, unde ipſa prodiit, attenta conſideratione exiſtet. Adhibenda itaque magna cautio eſt, non quam ſuggerit pervicax animus, & contradicendi cupidus; ſed quam recta poſtulat ratio, & conſtans perſcrutandæ veritatis ſtudium, quamque in aliorum librorum lectione adhibere ſolemus.

Prophetiæ quædam, non ſolitariæ, ſed cum toto, unde prodierũt, contextu ſpectari debent:

IV. Quod non eo tamen pertinere velim, ut quæcunque huc attulimus vaticinia, quoſcunque propoſuimus typos Chriſti, fidem ipſis nullam haberi poſtulem, niſi in eamdem plane ſententiam ac antecedentia & conſequentia conſpirent. Nam quod Salomonem, exempli gratia, figuram Chriſti gerere dixerimus, ſi quis inſanis ejus amoribus & vetito idolorum cultui conſentaneum quippiam requirat in Chriſto, parum is æquus ſit profecto rerum æſtimator. Hunc narrationis ordinem & connexionem vix patitur afflatus ille divinus, quo agitati Prophetæ futura præcinebant. Scabrum quid, ſalebroſum, ac diſſipatum edere ſolet ἔκστασις, & per varias ſpecies rerum ſibi obverſantes præcipitatur inſtinctus animus, nec ullis ſeſe legibus ſermonis coërceri patitur. Scio hoc Patres Eccleſiæ diſcrimen obſervaſſe ſanctos inter Prophetas, & Pſeudoprophetas; quod hi furore perciti, illi tranquilliori & ſedatiori mente futura profarentur; atque hoc potiſſimum argumento conviciſſe Montanum, Priſcam, & Maximillam, propheticam ſibi vim arrogantes, quod emota mente furioſis & inſanis ſimiles raptarentur; cum Prophetæ ſui compotes, placido, ſereneque animo edere ſoleant oracula. Quapropter ſcripſerat Miltiades librum, περὶ τοῦ μὴ δεῖν προφήτῃ ἐν ἐκστάσει λαλεῖν. Verum ἔκστασιν intelligit furorem, qui mentem ſtatu ſuo depellit, & adigit ad inſaniam, qualis erat divinorum, Pſeudoprophetarum, & Montaniſtarum. At ſancti Prophetæ, etiamſi divino correpti ſpiritu efferveſcerent dicendo, & præter ſolitum incaleſcerent, mente tamen conſtabant, nec quicquam præter intellectum proferebant. Atque hæc proprie dicta erat ἔκστασις, quali correptum Petrum, quali Paulum, narrat Lucas in Actis; quo ſenſu vocem illam ſæpe uſurpant

nec neceſſe tamen eſt Prophetias & typos quoſcunq; attulimus, in eamdem ſententiam ac antecedentia & conſequentia cõſpirare.

Act. 10. 10. & 11. 5. & 22. 17.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [659] - 631
PUBLIC DOMAIN

Dionyſius Areopagita, Cyprianus, aliique Eccleſiaſtici Scriptores. Pſeudoprophetarum autem furor, & alienatio mentis, παρέκστασις dicebatur: qua voce non ſemel utitur anonymus Cataphrygarum Adverſarius apud Euſebium, qua cum corriperetur Pſeudopropheta, prolabi eum aiebat in licentiam & audaciam, à ſpontanea inſcitia exorſam, deſinentem vero in mentis furorem non voluntarium. Ex his ſequitur Prophetarum mentem, etſi pacatior eſt quam Pſeudoprophetarum, Deo tamen agitante præter morem exardeſcere, neque ab his eamdem orationis conſtructionem, & compoſitionem, connexionemque rerum, atque ab Hiſtoricis, eſſe expectandam. Quæ cum ita ſint, patet inique eos agere, qui propoſitos Chriſti Jeſu typos ita cum eo confligunt, ut totos conſentire velint, detrahendamque iis fidem cenſeant, ſi vel minima ſui parte nutet ſimilitudo. Quocirca nonnullos merito carpebat Hieronymus, qui quod in Adamo Chriſti figuram poſitam eſſe tradidiſſet Paulus, quæcunque in Geneſi de Adamo & Eva ſcripta ſunt, ad Chriſtum referre conabantur. Scitum quippe eſt, ac vulgi conſenſu tritum adagium, quamlibet comparationem aliqua ex parte vacillare. Idem de reliquis etiam, quæ propoſuimus vaticiniis dictum velim; iniquum eſſe videlicet, non eorum ſolum, ſed & totorum librorum, aut capitum, unde illa depromta ſunt, veritatem & πλήρωμα in rebus prædictis quærere: puta totum Nathanis oraculum, quo Davidi Meſſiam nepotem ſpondet Deus, ad Chriſtum referre; cum quædam Chriſto, Salomoni nonnulla, aliqua utrique conveniant. Ad Chriſtum quidem pertinere iſthæc: *Ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in Filium*, affirmat Paulus in Epiſtola ad Ebræos; quæ & Salomoni aptari poſſunt, quanquam diverſo modo. Uni vero Chriſto iſta conveniunt: *Stabiliam thronum regni ejus uſque in ſempiternum*: & hæc quoque: *Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum uſque in æternum ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus jugiter.* Contra in unum Salomonem hæc cadunt: *Qui ſi inique aliquid geſſerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum.* Utrumque autem ſpectant illa: *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus: ipſe ædificabit domum nomini meo.* Indoctus fuerit qui univerſum Iſaiæ librum ad Chriſti Jeſu vitam & acta velit exigere, quod in quinquageſimo tertio capite mors ejus præſignificetur. Probat hoc ipſum Theodoretus exemplo Chriſti, qui de Hieroſolymitano excidio, & de fine rerum ac orbis interitu, ſimul & promiſcue diſſeruit: ἔθος ἦ τῇ θείᾳ γραφῇ τὰς προφητείας ἀναμιγνύναι· καὶ γὰρ ὁ αἰχμαλωσίας λόγοις συνάπτει τοὺς περὶ τῆς ἀνακλήσεως· ὡς ὁ κύριος δὲ ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κατὰ ταυτὸν τίθησι τοὺς περὶ τῆς ἱερουσαλὴμ, καὶ τοὺς περὶ τῆς συντελείας λόγους· *Scripturæ vero divinæ mos eſt, vaticinia permiſcere: ſermonibus enim de Captivitate, eos qui pertinent ad revocationem adjungunt. Et in Evangeliis Dominus ſimul conjungit ſermones de Jeruſalem & de conſummatione.* Inique ergo faciunt, qui allegoriæ cujuſpiam myſteria ſcrutantes, rem totam perſpectam habuiſſe non contenti, inquirunt in verba ſingula, eaque ad allegoriæ ſenſus exigere ſatagunt. Infelicem hanc diligentiam gravi & luculenta oratione caſtigat eximius ille Judæorum doctor Maimonides in More Nevochim: *Hoc ergo*, inquit, *diligenter obſerva: eſt enim fundamentum magnum ad ea quæ tibi explicare volo. Proinde cum videbis me in aliquo capite explicare Parabolam aliquam, & in genere ſummam & ſcopum illius tibi indicare, noli poſtulare rationem & applicationem omnium verborum & rerum in Parabola contentarum ad rem ſignificatam. Nam ſi id feceris, in alterutrum duorum horum incides: vel declinabis à ſcopo & intentione Parabolæ; vel defatigabis te in quærenda explicatione illorum, quæ explicari nequeunt, & ex hoc ſtudio incides in veſaniam & vanitatem, inter multos noſtro hoc tempore adeo familiarem, qui conantur quædam invenire & eruere è verbis Auctorum, de quibus Auctores ne unquam quidem ſomniarunt. Tuum autem propoſitum in majori Parabolarum parte eſſe debet, ut ſcias ſummam illius rei, de qua te Auctor Parabolæ cupit erudire.* Aliud quidem nobis ſuadere velle videtur Auguſtinus libro decimo ſeptimo de civitate Dei, cum de Pſalmorum prædictionibus ita ſcribit: *Teſtimonium quod profertur, de contextione totius Pſalmi debet habere ſuffragium, ut certe nihil ſit quod ei refragetur, ſi non omnia ſuffragantur, ne more centonum ad rem quam volumus, tanquam verſiculos decerpere videamur; velut de retrogrado carmine, quod non de re nulla, ſed de alia longeque diverſa reperiatur eſſe conſcriptum. Hoc autem ut in quocunque Pſalmo poſſit oſtendi, exponendus eſt totus.* Quibus id tantum poſtulat Auguſtinus, ut ſi minus totius Pſalmi contextus in ejuſdem prædictionis ſententiam conſpiret, nihil ei certe habeat contrarium. Et merito: nam quis adeo ineptus ſit, ut ex aliquo Scripturæ loco hanc eliciat concluſionem, quæ cohærentibus ex adverſo repugnet? Dedimus nos quidem operam, ne in Paralleliſmi hujus teſtimoniis ſimile quidquam peccaremus; nec hujuſmodi reprehenſiones veremur.

Euſeb. Hiſt. Eccl. libr. 5. cap. 16. & 17.

Hier. in Eph. 5.

2. Reg. 7. 12. & ſeq.

Ebr. 1. 5.

Mor. Nev. Præf.

Auguſtin. De civit. Dei libr. 17. cap. 15.

Diſputatur V. Nam quod impios quoſdam homines blaterantes audivi aliquando, vitam ac

res

res Christi gestas, non aliter in Veteris Testamenti libris prædictas reperiri, quam in Homero aut Virgilio, ex quorum libris ὁμηρόκεντρα, & Probæ Falconiæ Centones consuti sunt, dignum eorum insscitia est, quibus Centonum concinnandorum ars parum perspecta est. Animadvertas siquidem constare illos locutionibus Homericis & Virgilianis, non vero sententiis. Quemadmodum enim scriptio quævis iis constat elementis, quæ in indice literarum, quem Alphabetum appellant, singula reperias; iis vero dictionibus, quæ in Lexico: ita Centones illi ejusmodi consarcinati sunt locutionibus, quas ex Homero & Virgilio in tanta narrationum varietate facile colligas. Verum totam aliquam narratiunculæ comprehensionem haudquaquam ex iis transferre queas: imo vero id vetat lex Centonum, quæ duos ad summum versus simul transferri patitur. Multum vero discrepat ea prædictionum colligendarum ratio, quæ non verba tantum, aut enuntiationes, sed certæ alicujus & definitæ sententiæ circumscriptionem, & singulare ac notis suis distinctum pronuntiatum continent; suisque personis, vel locis, vel temporibus adstrictæ sunt & adjunctæ; nec in alium, aliumve sensum conferri queunt, itidem ut Centones. Uno verbo dicam: longe aliud est, vestimenta tantum, quæ locutionum instar sunt, subministrare, quod Homerus & Virgilius Centonum consarcinatoribus faciunt; aliud cum vestimentis corpus ipsum exhibere, quod Prophetarum proprium est. *quid Prophetiarum collectiones à Centonibus discrepent.*

VI. Hoc si fieret, quod postulant Adversarii, nullique proferrentur Christi Jesu typi, nullæ ipsius prænuntiæ Prophetiæ, nisi totius contextus, præcedentiumque ac sequentium consensione roboratæ; si perpetua orationis serie, & apertissimis verbis, nulla rerum aliarum permistione confusis, Christum Prophetæ prædixissent, jam utique non Prophetiæ essent, sed historiæ; nec quicquam relictum esset piorum fidei; jam, ut verbis utar Apostoli, *exinanita esset fides. Est* enim *fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Juxta fidem*, inquit ille quoq; in eadem Epistola ad Ebræos, *defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes.* Hinc David ignorantiæ suæ sibi conscius, & obscuritatis qua obseptum animum suum sentiebat, Deum his verbis interpellat: *Emitte lucem tuam & veritatem tuam; ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua; & introibo ad altare Dei.* Memorabile & illud Habacuci Prophetæ: *Et respondit mihi Dominus, & dixit, Scribe visum, & explana eum super tabulas, ut percurrat qui legerit eum: quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, & non mentietur; si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui credulus est, non erit recta anima ejus in semetipso; justus autem in fide sua vivet.* Ergo Prophetis res eminus fuerant ostentatæ, nondum clare apparuerant. Huc spectat sigillis septem signatum sacrum illud volumen, Johanni visum, quod solus Leo de tribu Juda aperire potuit. Nempe his promissionum & prædictionum involucris fidem sanctorum hominum exercebat Deus, per quam potissimum beneficiis ab eo ornari promeriti sunt. *Credidit Abram Deo*, ait Moyses, *& reputatum est illi ad justitiam.* Quod sane parendo duntaxat Legi, neutiquam fuisset consecutus. *Non enim per Legem promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam fidei.* Quantum igitur apud Deum valuerit Patriarcharum & Prophetarum fides, Ebræis Apostolus fuse exposuit. At fidei, cui tantum tribuebat Deus, locum relinqui oportebat; nullus autem fuisset relictus, nisi res futuras velut per nebulam, obscuras, hiulcas, & imperfectas Deus Prophetis, Prophetæ hominibus præmonstrassent. Nam cum triplici modo res attingere soleamus, vel per sensus, vel per intellectum, vel per voluntatem, majorem esse animadvertimus intellectus amplitudinem & capacitatem quam sensuum; majorem item voluntatis quam intellectus. Unde sequitur majorem inesse nobis ad intelligendum facultatem, quam ad sentiendum; majorem item ad volendum, optandum, & amandum, quam ad intelligendum. Quamobrem Deus magis à nobis amari vult, quam cognosci; magis item cognosci, quam sentiri. Perfecte enim amari vult, aliqua tantum ex parte cognosci, nullo modo sentiri. Hinc illud Mosis à Christo iteratum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum.* De cognitione Dei sic Paulus ad Corinthios: *Videmus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum.* Idem sibi volebat David, cum de Deo diceret: *Et posuit tenebras latibulum suum*: & alibi: *Nubes & caligo in circuitu ejus.* Et Isaias: *Vere tu es Deus absconditus.* De sensibus vero sic Paulus ad Philippenses: *Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.* Optat pacem Dei, quæ supra corporeos sensus posita est, eorumque effugit captum, intellectus eorum & voluntates custodire. Idem ad Timotheum: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem inaccessibilem; quem nullus hominum vidit, sed nec videre* *Ut fidei esset locus, non semper clara & distincta esse Prophetias oportuit.*

Deut. 6. 5. Matth. 22. 37. Luc. 10. 27. 1. Cor. 12. 13. Psalm. 17. 12. Psalm. 76. 2. Isa. 45. 15. Philipp. 4. 7. 1. Tim. 6. 16. Rom. 4. 14. Ebr. 11. 1. Ebr. 11. 13. Psalm. 42. 3. Habac. 2. 2, 3. Apoc. 5. 1, 5. Gen. 15. 6. Rom. 4. 13. Ebr. 11.

Exod. 33. 20. *poteſt.* Deus ipſe Moſi præciſe edixit: *Non poteris videre faciem meam: non enim vi-*
Joh. 1 18. *debit me homo & vivet.* Quo reſpiciebat Johannes, cum diceret: *Deum nemo vidit un-*
1 Joh. 4. 12, 20. *quam.* Hinc Petro gratulatur Chriſtus, quod ea de ſe crederet, quæ ipſi caro
Matth. 16. 17. & ſanguis non revelaſſent. Hinc ſpiritum promtum eſſe ſciſcit, carnem vero infir-
Matth. 26. 41. Rom. 8. 6, 7, 8. mam. Paulus quoque docet *prudentiam carnis, mortem eſſe; prudentiam autem ſpiri-*
tus, vitam & pacem. Quod & pluribus locis inculcat. Cum igitur perfectam ſui co-
gnitionem nobis Deus impertiri nolit, quamdiu corporeis hi ce vinculis conſtricti te-
nemur, ſuæ οἰκονομίας ſigna & indicia ſic temperavit, ut in crepera luce ambulantes
2. Cor. 5. 6. errabunda veſtigia fidei ductu regeremus. *Dum ſumus in corpore*, inquit Apoſtolus,
peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem. Juxta hanc fa-
cultatum noſtrarum diſtinctionem, triplex hominum genus agnoviſſe reor vetuſtos
Eccleſiæ Patres, σαρκικῶν, ſive χοϊκῶν, quaſi *carneos*, ſeu *terrenos* dicas, qui rebus ſen-
ſibilibus dediti ſunt; ψυχικῶν, *animalium*, quorum omne eſt in animis ad Dei co-
gnitionem attollendis ſtudium; πνευματικῶν, *ſpiritalium*, quorum eximius eſt in
Deum amor, ac pietas ſingularis. In his defectum intellectus fides ſarcit; & Prophe-
tiarum myſteria, ad quæ mens humana caligat, fides irretortis oculis intuetur. Has
quippe ambages iis extricaturum ſe promiſit Deus, quorum dedita ſibi mens eſſet,
Matth. 11. 25. quique rectis ſtudiis veritatem ſectarentur. *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ,*
inquit Chriſtus, *quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & revelaſti ea parvulis.*
Ita, Pater, quoniam ſic fuit placitum ante te. Quibus adſonant iſta Pauli ad Corinthios:
1. Cor. 2. 6, & ſeq. *Sapientiam autem loquimur inter perfectos, ſapientiam vero non hujus ſeculi, neque princi-*
pum hujus ſeculi, qui deſtruuntur; ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita
eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſecula, in gloriam noſtram, quam nemo principum hu-
jus ſeculi cognovit: ſi enim cognoviſſent, numquam gloriæ Dominum crucifixiſſent. Sed ſicut
ſcriptum eſt, Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit,
quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum; nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum:
2. Cor. 4. 3, 4. *Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei:* & in ſequenti Epiſtola: *Quod ſi*
etiam opertum eſt Evangelium noſtrum, in iis qui pereunt eſt opertum: in quibus Deus hu-
jus ſeculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chri-
Matth. 13. 1. *ſti, qui eſt imago Dei.* Rurſum ait Jeſus Diſcipulis: *Vobis datum eſt noſſe myſteria regni*
cælorum: illis autem non eſt datum; qui nempe ſuperbis & elatis animis imbecillitatis
humanæ parum memores inſoleſcerent. Stuporem quippe ipſis & tenebras offundit
Deus, ut quæ occurrunt in oculos, ne ea quidem videre poſſint. Quem in numerum
Iſa. 29. 10, & ſeq. Iſraëlitas retulit Iſaias; ſic eos diſertis verbis inceſſens: *Miſcuit vobis Dominus ſpiri-*
tum ſoporis, claudet oculos veſtros; Prophetas, & principes veſtros, qui vident viſiones,
operiet. Et erit vobis viſio omnium, ſicut verba libri ſignati, quem cum dederint ſcienti
literas, dicent, Lege iſtum: & reſpondebit, Non poſſum; ſignatus eſt enim. Et dabitur liber
neſcienti, diceturque ei, Lege; & reſpondebit, Neſcio literas. Par eſt iſtorum hæc apud
Dan. 12. 4, 9. Danielem ſententia: *Tu autem, Daniel, claude ſermones, & ſigna librum uſque ad tempus*
ſtatutum. Et deinde: *Et ait, Vade, Daniel, quia clauſi ſunt ſignatique ſermones, uſque ad*
Amos. 5. 18, 19. *præfinitum tempus.* Nec aliud ſibi volebat Amos, cum diceret: *Væ deſiderantibus diem*
Domini: ad quid eam vobis? dies Domini iſta; tenebræ, & non lux..... Numquid tenebræ
dies Domini, & non lux? caligo, & non ſplendor in ea? Idem etiam ſignificabat vela-
2. Cor. 3. 13, & ſeq men, quo faciem obnupſit Moſes, cum de Monte deſcenderet. *Moyſes*, inquit Paulus,
ponebat velamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderent filii Iſraël in faciem ejus quod eva-
cuatur, ſed obtuſi ſunt ſenſus eorum: uſque in hodiernum enim diem idipſum velamen in
lectione Veteris Teſtamenti manet non revelatum, quoniam in Chriſto evacuatur; ſed uſque
in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem
converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Hoc autem velum oculis ſuis obdu-
ctum eſſe ne recentiores quidem Judæi infitiantur, olimque ſibi ab hominibus qui-
buſdam detractum iri fatentur; tum videlicet, cum ab iis Scripturæ intelligendæ
Iſa. 25. 7. modum rationemque condiſcent. Nempe reſpiciunt ad hoc effatum Iſaiæ: *Et præci-*
pitabit (Dominus) *in monte iſto faciem vinculi colligati ſuper omnes populos, & telam*
quam orditus eſt ſuper omnes nationes. Quam prædictionem ad Chriſtum pertinere ſe-
quentia manifeſto indicant, & Ebræi ipſi fatentur. Porro non omnes prædictiones
involucris obſepſit Deus, ſed Prophetas quandoque claris, apertiſque verbis oracula
ſua pandere juſſit; eaque præſertim quæ ad morum emendationem, vel ad inſtan-
tium malorum cautionem, aut emolumentum denique eorum conducerent, quos
præſentibus auxiliis Deus proſequi vellet: alias vero Prophetias, quibus graviora, &
ſupra plebis captum poſita ineſſent myſteria, intra quaſdam obſcuritatis latebras re-
cluſit; ad excitanda videlicet piorum hominum ſtudia, & profani vulgi obtutus arcendos.

Origen. libr. 7. οἱ μὲν ὅσα φανερῶς ὅσα ἦν αὐτόθεν νοηθῆναι τοῖς ἀκούσασι χρήσιμα, καὶ συμβαλλόμενα τῇ τῶν

anigma, & narra parabolam ad domum Iſraël: & hoc altero: *Et dixi, A, a, a, Domine Deus; ipſi dicunt de me, Numquid non per parabolas loquitur iſte?* Quibus addit & iſta Salomonis: *Audiens ſapiens ſapientior erit, & intelligens gubernacula poſſidebit: animadvertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum, & anigmata eorum.* Deinde ex מרש docet de parabola ad parabolam progreſſum fieri, velut per funes connexos ac cohærentes, ad intelligentiam Legis, ſic tanquam in profundo puteo latentem; & quæcunque in ea de ritibus ac ceremoniis tradita ſunt, occulta myſteria continere. Demum verba, quæ parabolam continent, candelæ parvi pretii comparat; latentes vero in eo ſententias, margaritæ, quæ cum in tenebris prolapſa intercidit, diobolaris illa ad eam conquirendam & reperiendam candela accenditur. At Therapeutæ apud Philonem, aptiſſima comparatione legem animalis ſimilem eſſe dicunt, & verba quidem, corporis; animæ vero, ſenſus verbis incluſos. Aben Ezra Scripturæ ſacræ ſenſus, corporis inſtar eſſe dicebat; allegorias, veſtimentorum. Neque ſane ſolum conſtat priſcos Judæos admiſiſſe allegoricum interpretandi genus; ſed literæ etiam corticem præ eo ſæpe ſpreviſſe, & præcepta Legis, non prout concepta ſunt verbis, ſed juxta myſticum ſenſum ſervaſſe, Euſebio affirmanti credendum eſt. Ἐπεὶ δ', inquit, διειλήφαμεν τά τε τῆς ἱερῶν νόμων ἀναγέλματα, τόν τε ἕτερον τῶν ἀλληγορουμένης παρ' αὐτοῖς ἰδέας, ἧς ἡ μὲν εἶη ἂν τόδε ὑποσημήνασα, ὡς τὸ πᾶν ἰουδαίων ἔθνος εἰς δύο τμήματα διήρηται· τὸ μὲν πλεῖον τοῖς τῆς νόμων κῆ τὸ ῥητὸν διάνοιαν παριγελμένοις ὑποθήκαις ὑπῆγε· τὸ δ' ἕτερον τῆς ἐν ἕξει τέλμα, τούτοις μὲν ἠφίει, θειοτέρᾳ δέ πνι κῆ τοὺς πολλοὺς ἐπαναβεβηκυίᾳ φιλοσοφίᾳ προσέχειν ἠξίου, θεωρίᾳ τε τῆς ἐν τοῖς νόμοις κῆ διάνοιαν σημαινομένων. *Quoniam autem de ſacrarum legum præceptis, & allegorico qui iis ineſt ſenſu diſſeruimus, ſequitur ut notemus genus univerſum Judæorum in duas partes eſſe diviſum, & multitudinem quidem legum præceptis, prout verbis concepta extant, ſubjeciſſe; reliquam vero partem, eorum videlicet quorum firmiores mentes ſunt, hac neceſſitate ſolutos, ad diviniorem quamdam Philoſophiam, & ſupra vulgi captum poſitam, & ad allegoricorum ſenſuum, qui in Lege reconditi ſunt, inveſtigationem animum adjicere voluiſſe.* Onkelon nobiliſſimum Moſis interpretem allegorias nonnumquam perſequi, & ipſa res clamat, & declarat Aben Ezra, allegoricis licet interpretationibus valde adverſarius. Videant nunc Judæi recentiores, atque imprimis pervicaciſſimi inter ipſos Caraitæ, quantum ab hac doctrina receſſerint, dum Legis verbis adhærentes, myſticos ſenſus & allegoricas interpretationes reſpuunt; ſpreto majorum ſuorum more, quorum qui cordatiores erant, neglecta in multis, quoad literæ ſenſum, Lege, eidem juxta allegoriam fere obſequebantur. Notabilis eſt imprimis clariſſimi Doctoris Aben Ezræ audacia, qui in Diſſertatione quadam, qua Legis explanandæ diverſos modos propoſuit, eum ſolum amplectitur, qui literæ inhæret ac verba perſequitur, allegorias omnes repudiat. Quanquam aliquibus Scripturæ locis ineſſe myſteria, ad eaque aſſurgendum eſſe fateri cogitur. Et vero niſi de ſua pertinacia remitteret hoc verporum genus, & multa על דרך משל interpretanda eſſe fateretur, in quam multa abſurda incurreret, naturæ, rerumque ordini, Legi etiam Moſaicæ, Prophetarum ſententiis, ac veritati ipſi contraria? Nihil hic de Johanne attinet dicere, qui occultos Veteri Teſtamento ſenſus ineſſe paſſim docuit: nihil de Chriſto Jeſu, à quo idem crebro traditum eſt, quique doctrinæ ſuæ præcepta parabolis tegere ac diſſimulare ſolitus, monitum hoc ſubjiciebat, *Qui habet aures audiendi, audiat;* quaſi auditoribus denuntians, niſi allegorica interpretatione adhibita reconditas ſententias evolverent, fruſtra hæc à ſe proponi. Contenti ſimus teſtimonio Pauli, qui Judæos, apud quos ſua jam ætate gliſcebat ea labes, graviſſimis ſæpe verbis caſtigat: *Circumciſio cordis*, inquit, *in ſpiritu, non litera.* Idem alibi myſticum & interiorem ſenſum faciei Moſis comparat; exteriorem vero velamini faciei Moſis impoſito: *Uſque in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum: cum autem converſi fuerint ad Dominum, auferetur velamen.* Idem paſſim Novi Teſtamenti myſteria in Veteris hiſtoriis adumbrata eſſe docet: *Hæc autem*, inquit, *in figura contingebant illis; ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum devenerunt.* Inde adeo Pſalmo ſeptuageſimo ſeptimo Parabolæ appellantur prodigia à Deo edita, in gratiam, vel in emendationem Ebræorum. Et Pſalmo centeſimo decimo octavo, his verbis Deum orat Propheta: *Revela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de Lege tua;* futurorum nempe præſignificationes. Atque ii ſunt vere clauſi, ſignatique ſermones, de quibus futurum prædicit Daniel, *Ut neque intelligant omnes impii, porro docti intelligant.* Hoc argumentum erudite proſecutus eſt contra Œlſum Origenes noſter, & libro quarto De principiis, quem qui ſtudioſe legerit, operæ fructum feret. Unum huc addam, quod jam ſuis locis monui, unde obfirmata Judæorum pertinacia deprehenditur, ipſos quantumvis exoſos allegoricas ex-

Ezech. 20. 49.
Prov. 1. 5, 6.
Phil. De vit. contempl.
Aben Ezr. in Thren. 1.
Euſeb. Præp. libr. 8. cap. 10.
Aben Ezr. Præf. De Lege interpr. in Bibl. Bomb. Venet. 1525.
Rom. 2. 28.
2. Cor. 3. 15.
1. Cor. 10. 11.
Pſalm. 77. 2.
Dan. 12. 10.
Origen. contr. Celſ. libr. 4. & De Princip. libr. 4. cap. 2.

In allegoriis eruendis elaborarunt Judæi,

VIII. In interpretando eo genere Prophetiarum, aliisque Scripturæ locis, quæ allegoricum sensum recipiunt, plerorumque Judæorum desudavit industria. Testis Philo, qui totis allegoriarum voluminibus Scripturam sacram explanavit. Testis & Aristobulus, itidem Judæus, Philone antiquior, & in Machabaico secundo laudatus, qui Mosem interpretans allegoriis usus est, & cujus insigne fragmentum ad id probandum attulit Eusebius. Testes & Therapeutæ à Philone celebrati, sive Judæi, sive Christiani Judaica instituta servantes, à quibus ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἐγίνοντο δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορείαις· *Explicationes sacrarum Scripturarum siebant tropice per allegorias*, quique morem hunc à majoribus acceperant. Testis Eleazarus Pontifex apud Aristeam; qui Aristeas, germanusne sit, an supposititius, operum nostrorum non est nunc inquirere; satis est hoc veterum Ebræorum institutum ex eo cognoscere. Testis denique Josephus, in loco proxime notato. Veniunt & in hunc censum Deuterotæ, Scripturarum sacrarum Interpretes, quos scribit Eusebius exponere solitos fuisse, quæ per ænigmata in iis essent adumbrata. Quos inter ii tantum admittebantur, qui robusta ac præstanti quadam animi maturitate & vi præditi essent. Conferendi illuc quoque quos דרשנים, hoc est *Concionatores* appellant. Porro ἐξήγησιν illam δι' ὑπονοιῶν Philoni memoratam, quam τῷ φανερῷς λεγομένῳ opponit Plutarchus, explicandis Homeri Poëmatis jam olim abhibitam fuisse discitur ex Platone, cum Homeri θεομαχίας minime recipiendas esse docet, ἅτ' ἐν ὑπονοίαις πεπιμμένας, οὐτ' ἄνευ ὑπονοιῶν, cum non facile dignoscere possit adolescens, quid sit ὑπόνοια, quid non. Ὑπονόιας intellige, quæ deinde ἀλληγορίαι dictæ sunt: vetustiorum enim scriptorum ea vox est, teste Plutarcho. Has ὑπονοίας, sive διανοίας (utroque enim nomine appellantur) Judæi מדרשים dixerunt, iisque libros suos referserunt: nec minus iis tribuunt nonnulli auctoritatis & fidei, ac Cabalicis ipsis Traditionibus, ut auctor est Maimonides in More Nevochim. Ii quoque significationem allegoricam אגדה & דבר נדול appellant, eosque aiunt valde falli, qui eam exponant על דרך של בני אדם, *tanquam locutiones ab hominibus usurpari solitas*; cum exponenda sit על דרך משל, *tanquam parabola*: nudam vero & simplicem appellant, פשוט, & דבר קטן. Et jam olim scitum est inter ipsos, omni Scripturæ sensum inesse utrumque, פשוט עם אגדה, *simplicem cum occulto*. Hinc Agadici dicti, in Midrasch Thehillim, aliisque Judæorum scriptis memorati, qui in eruendis profundioribus mysteriis operam consumebant omnem, nec Cabalicis nugis abstinebant. Perpauci hi erant numero; fortasse ob studii difficultatem, quæ plures deterrebat: eorum quoque scriptiones erant oppido raræ; fortasse quod vulgi captum præterirent. Idem Maimonides in Jad Chazacah, libro De conversione, tertio capite, terram Chanaan significare ait, ארץ החיים, *terram viventium*, והוא העולם הבא, *hanc autem esse seculum futurum*. Idem libro De Regibus, postquam lupi & agni concordiam allegorice expositi, universe concludit has ῥήσεις, iisque similes, quæ pertinent ad Messiam, allegorias esse. Pleraque hujusmodi proponit: & Præfatione in Misnajoth, dictata Thalmudis, quæ κατ' ἀξίαν sumta, ridendæ absurditatis plena esse videbat, ad χῆμα detorsit. Eadem aliorum multorum ratio est. Thalmudistæ, capite quinto Beracoth, omnem Tabernaculi Mosaici supellectilem ad cœlestium significationem revocant. R. Isaac Abrabaniel, vir celebris inter suos, docet omnem Tabernaculi apparatum ad id præcipue esse instructum, ut sit, כספר חכמה עליונה וענין נכבד אשר אליו יתישרו, *Velut liber sapientiæ sublimioris, & rei glorioſæ ad quam ista referuntur*. Idem apud R. Mosem Albeldam reperias. Quid reliquos commemorem, qui nuda literæ doctrina non contenti, ad allegorias mentem extulerunt, quales inter cæteros Rabba ben Nachmoni in Beresith Rabba, & R. Jacob Baal Hatturim in Genesin, & R. Simeon in Jalcut, & Elisah in Ecclesiasten, & R. Joseph Samiga in Convocatione sanctitatis, & Auctor libri, cui titulus est, כפתור ופרח, *Pomum & flos*. Circumfertur liber Rabbinicus, cui titulus, יסוד שירים, *Fundamentum Canticorum*, expositio videlicet libri Ruth, qua ostenditur geminum in Scriptura contineri sensum, apertum & opertum. Istarum ὑπονοιῶν diversa genera exposita sunt à R. Azaria in Meor enaiim, & ab Aben Ezra in Threnos. Laudatus jam sæpius Maimonides, in Præfatione præclari operis More Nevochim, multa de Scripturæ sacræ parabolis & ænigmatis differit. Ac primum ostendit, non solum perplexo hoc docendi genere usos esse Sapientes, sed & necessario hoc feciſse, nec aliter facere potuisse. Tum multiplices ait esse parabolarum formas, ad idque potissimum susceptum sibi hoc opus, ut ad Prophetarum parabolas intelligendas Lectori viam muniret: nec enim ad propheticarum vaticinationum intelligentiam posse perveniri, nisi enodandarum parabolarum ratio teneatur. Atque id confirmat hoc loco Oseæ: *Ego visionem multiplicavi, & in manu Prophetarum assimilabo*, sive, *similitudines proponam*. Id enim sonat Ebraice vox, אדמה. Utitur & hoc Ezechielis: *Fili hominis, propone*

Euseb. Præp. libr. 8. cap. 10. & Hist. Eccl. libr. 2. cap. 17.

Euseb. Præp. libr. 11. cap. 5. & libr. 12. cap. 2. & 4.

Plut. De Poës. Homer. Plat. libr. 2. De Rep.

Plutarch. De audiend. Poët.

R. Mos. ben Maim. Mor. Nev. Part. 3. cap. 43.

R. Mos ben Maim. in Jad, libr. De conv. cap. 3. sect. 5.

Ose. 12. 10.

Ezech. 17. 2.

λόγον περὶ τῶν αὐτῶν, φιλοσόφου δίκῃ ὅτι μὴ ἑλλιπῶν τινὲς, ἀναῤῥίπτουσι τὰς νομιζομένας καὶ πεθυμασμένας ἐν πάσῃ ἑλλάδι θεοσοφίας. *Possumus quidem, si Aristotelis & Peripatetiorum scripta compilare velimus, non pauca afferre ad ea labefactanda, quæ de Pythia & reliquis oraculis feruntur. Possumus quoque, si expromamus quæ de iisdem rebus ab Epicuro, ejusque sectatoribus disputata sunt, ostendere, nonnullos Græcorum refellere & aspernari oracula, quæ per universam Græciam communi & tralatitio usu, etiam cum admiratione recipiuntur.* Vanitatem vero oraculorum aperte confitetur Porphyrius, rei apprime consultus, ut qui librum scripserat De philosophia ex oraculis petita. Rem pluribus testimoniis, tum & exemplis ac rationibus confirmare promtum esset: sed cum Eusebius toto id libro Præparationis Evangelicæ sexto præstiterit, amandari se illuc Lector benignus patiatur. Idem omnino de Sibyllinis carminibus putandum est; non recentioribus istis, quæ circumferuntur & κιβδηλείας vulgo damnata sunt, sedde antiquis etiam, quorum meminerunt Veteres. *Callide*, inquit Cicero, *qui illa composuit, perfecit, ut quodcunque accidisset, prædictum videretur, & hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur.* Et deinde: *Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut id quod proditum est à majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad suscipiendas religiones.* Post operam ad scriptionum illarum futilitatem demonstrandam utiliter à Blondello positam, in longiori argumenti hujus tractatione, mihi ingratus, Lectori inutilis labor poneretur. Quanquam & & ea, quæ in contrarium nuperrime attulit Johannes Crassetius, pietate insignis & doctrina, cum fructu & voluptate legi possunt.

Porphyr. apud Euseb. Præp. libr. 6. cap. 5.

Cicer. De div. libr. 2.

Blond. De Sibyll. libr. 1. cap. 8, 9, 10.

Epilogus nonæ Propositionis.

Hic vero finis esto Propositionis hujus, in qua cum ex Veteris Testamenti cum Novo contentione & Parallelismo perspicuum sit, Prophetias omnes Veteris Testamenti de Messia, & quæ iis continentur κεφάλεια, in Jesum Nazarenum aptissime quadrare, in neminem vero præterea: supra vero in octava Propositione demonstraverimus eum esse Messiam, cui uni Prophetiæ omnes Veteris Testamenti de Messia conveniunt; sequitur omnino Jesum Nazarenum esse Messiam. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Libri Veteris Testamenti sunt divinitus inspirati.

Prophetiam omnem esse veracem, cum res in ea prædictæ contigerunt, tertio inter Axiomata loco posuimus. Ostendimus autem nona hac Propositione res in Prophetiis Veteris Testamenti de Christo prædictas, in Jesu Nazareno contigisse. Unde concluditur Prophetias Veteris Testamenti, quæ ad Christum spectant, esse veraces. Sed & alias pleraſque Veteris Testamenti Prophetias veraces esse sexta Propositione demonstravimus. Axiomatum porro nostrorum quartum hoc est, Propheticam facultatem à solo Deo esse. Ergo hæ Prophetiæ Veteris Testamenti à Deo solo sunt. Atqui Prophetias illas continent libri Veteris Testamenti. Unde sequitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Origenes quidem cum in libro quarto De principiis probare vellet, divinitus inspiratam esse sacram Scripturam, non alio id confecit argumento, quam eventu prædictionum: *Antequam*, inquit, *complerentur ea quæ à Prophetis fuerant prædicta, quamvis vera essent, tamen ostendi vera esse non poterant, pro eo quod nondum probarentur impleta. Adventus vero Christi, vera esse & divinitus inspirata, quæ dixerant, declaravit; cum utique prius haberetur incertum, si eorum quæ prædicta fuerant, exitus esset implendus.* Idem in libris contra Celsum: αἱ προφητεῖαι τοῖς μὴ ἀφειρωσ ἐντυγχάνουσι τῇ ἐν αὐταῖς προγνώσει, ἱκαναί μοι εἶναι δοκοῦσι πρὸς τὸ πεῖσαι τὸν συνετὸς ἅμα καὶ εὐγνωμόνως ἀναγινώσκοντα, ὅτι θεοῦ πνεῦμα ἦν ἐν τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις· *Sed & Prophetiæ, si quis ad prænotionem, quæ ipsis inest, non perfunctorie attenderit, idoneæ sunt ad persuadendum ei qui legendis iis prudentem & æquum animum adhibuerit, in viris illis spiritum Dei fuisse.* Constat igitur libros Veteris Testamenti esse divinitus inspiratos. Quod erat probandum.

Orig. libr. 4. De princ. c. 1.

Orig. contr. Cels. libr. 8.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [665] - 639
PUBLIC DOMAIN

PROPOSITIO DECIMA.

Vera eſt Chriſtiana Religio.

Defin. 1. 7. PAUCIS verbis concludetur iſta Propoſitio. Religionem Chriſtianam eam eſſe definivimus, quæ Jeſum Nazarenum Meſſiam eſſe ſtatuit, & quæcunque in Libris ſacris, ſive Veteris, ſive Novi Teſtamenti, de eo ſcripta ſunt, pro veris habet. Probatum eſt autem ſuperiori Propoſitione Jeſum Nazarenum eſſe Meſſiam, & quæcunque in Libris ſacris, ſive Veteris, ſive Novi Teſtamenti, de eo ſcripta ſunt, vera eſſe. Igitur Chriſtianæ religionis fides circa res veras ſolum verſatur, prorſuſq; ei convenit quinto loco allata à nobis Definitio, qua ſtatuimus Religionem veram eam eſſe, quæ res ſolum veras ad credendum propoſitas habet. Unde exoritur conſectarium hoc, veram eſſe Chriſtianam religionem. Quod erat probandum.

ΠΟΡΙΣΜΑ.

Religiones omnes, præter Chriſtianam, falſæ ſunt & impiæ.

SI vera eſt Chriſtiana religio, & res ſolum veras ad credendum propoſitas habet, ut definivimus, ex iis utique rebus una hæc eſt, ſolam Chriſtianam Religionem eſſe veram, reliquas omnes falſas & impias. Palam id & libere coram Principibus Judæorum profatus eſt Petrus, cum de Chriſto ſic diſſereret: *Hic eſt lapis, qui reprobatus eſt à vobis ædificantibus, qui factus eſt in caput anguli, & non eſt in alio aliquo ſalus: nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſalvos fieri.* Act. 4. 11, 12. Eamdem doctrinam Paulus Galatis tradidit: *Sed licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: ſi quis vobis evangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema ſit.* Gal. 1. 8, 9. Eadem & Timotheum docuit: *Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Chriſtus Jeſus.* 1. Tim. 2. 5. Verum igitur eſt Religiones omnes, præter Chriſtianam falſas eſſe & impias. Quod erat probandum.

SUMMA

DEMONSTRATIONIS EVANGELICÆ.

NUNC vero totam hanc Demonſtrationem in pauca contractam æqui Lectoris ponamus ob oculos, ut uno intuitu perſpectam & comprehenſam ſuis queat momentis perpendere. Libri Novi & Veteris Teſtamenti iis temporibus ſcripti ſunt, quibus feruntur eſſe ſcripti; & ab iis ſcripti, quibus tribuuntur. Hinc ſequitur totam Jeſu Nazareni hiſtoriam, in Veteri Teſtamento longe ante prædictam eſſe, quam evenerit in Novo. His porro conceſſis, libros nimirum Novi & Veteris Teſtamenti iis temporibus eſſe ſcriptos, quibus feruntur eſſe ſcripti; & ab iis ſcriptos, quibus tribuuntur; & Prophetias Veteris Teſtamenti de Jeſu Nazareno, completas eſſe in Novo, conſequens eſt veraces eſſe libros Novi & Veteris Teſtamenti. Quod ſi Prophetiæ Veteris Teſtamenti de Jeſu Nazareno, completæ ſunt in Novo, & veraces ſunt libri Novi & Veteris Teſtamenti, ex eo efficitur Jeſum Nazarenum eſſe Meſſiam. Quo poſito, veraces nempe eſſe libros Novi & Veteris Teſtamenti, & Jeſum Nazarenum eſſe Meſſiam, fatendum omnino eſt veram eſſe Religionem Chriſtianam. Arctius adſtringi non poteſt ratiocinatio hæc, totaque ita conſerta eſt & contexta, reſque aliæ ex aliis nexæ & inter ſe aptæ colligatione neceſſaria cohærent, ut nullis divelli argumentis, ratione nulla labefactari queant, nec aſſenſum Lector poſſit abnuere: præſertim ſi animum hic adhibeat ſtudioſum veritatis, non contumacem; tantumque his adjungat fidei, quæ à nobis demonſtrata ſunt, quantum aliis rebus ſolet adjungere, quæ paris roboris rationibus nituntur. Atque id nos poſtulavimus ab initio Operis hujus, & impetraturos ſperavimus.

EPI-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [668] - 642
PUBLIC DOMAIN

EPILOGUS
AD SERENISSIMUM DELPHINUM.

HABES, LUDOVICE, munus à me, ſiquidem rerum ſpectetur dignitas, magnum; ſed futurum tamen majus, ſi quem opto ex ejus uſu fructum capias, veræ nempe ac ſinceræ pietatis incrementum, cujus uberes jam animo tuo exceptiſatus ad lætam frugem feliciter adoleſcunt. Id ſi ſit, *Deus Patris tui erit adjutor tuus, & Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli deſuper, benedictionibus abyſſi jacentis deorſum*: largietur ille tibi cœleſtem hanc Sapientiam, *per quam reges regnant, & legum conditores juſta decernunt*; teque præſentibus proſequetur auxiliis, ad edomandos, non externos ſolum, ſed inteſtinos etiam, eoſque omnium acerrimos hoſtes; corporis dico cupiditates, incitamenta Dæmonum, & mundi illecebras, quæ te circumſident; ac ſpreto tandem temporario hoc & caduco imperio, nobilius affectabis & immortale regnum, quod nulla vis poteſt convellere. Atque hæc tibi certo eventura eſſe ſcito, tumque te revera fore magnum, cum te coram Deo minimum eſſe agnoveris.

Gen. 49. 25.

Prov. 8. 15.

FINIS.

ADDENDA.

PAG. 5. lin. 14. post hæc verba: *præcedat auctoritas.* ADDE: Quamobrem ex operum suorum portentifica vi rationem credendi & argumentum eos capere jubet Christus, quos auctoritas sua non perpulerat: *Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est; alioquin propter opera ipsa credite.* Joh. 14. 11.

Pag. 8. lin. 30. post hæc verba: *amplexus est Hobbesius.* ADDE: aliique nonnulli. At cum abstrahi latitudinem & altitudinem aiunt, vel animo agente & operante ejusmodi sejunctionem fieri volunt; quo animum, quantumlibet sese torqueat, viresque intendat, pervenire posse omnino negamus: vel fieri id putant, animo longitudinem solum spectante, ad altitudinem & latitudinem non attendente, earumque velut oblito; quemadmodum cum itineris alicujus exploramus longitudinem, nullam habemus rationem latitudinis; uti nec crassitiei, cum areæ spatium. Verum qui obliviscitur latitudinis & altitudinis, deque iis non cogitat, uti eas ad rem longam non addit, ita neque ab ea detrahit. Ad principii autem percipiendam cognoscendamque naturam, non satis est ad unam partem definitionis attendere, de altera non cogitare; sed utraque pars menti æque obversari debet: definitas enim & determinatas rerum formas, expressas & accuratas circumscriptiones postulat Geometria; & in definitione puncti, partes omnes actu detrahi & recidi jubet; latitudinem & altitudinem, in definitione lineæ; crassitiem, in definitione superficiei; non otioso animo insuperhaberi tantum & prætermitti. Alioquin incertam animo informabimus & ancipitem principiorum notitiam; quæque ex iis fluent demonstrationes, ancipites itidem erunt & ambiguæ.

Pag. 10. lin. 35. post hæc verba: *cum nec punctum esse possit.* ADDE: Neque me fugit quid caussentur Geometræ: lineam & circulum animo fieri postulant, non reipsa; ex iisque animo informatis easdem aiunt utilitates capi, ac si opere fierent; & quamvis circulus perfectus fieri non possit, quem tamen describimus circulum, usu non discrepare ab eo qui perfectus sit. Hic vero Geometricam θεωρητικὴν cum theoretica se confundere non intelligunt: nos autem non quærimus quid ex imperfectis principiis ad vitæ commoda opis & emolumenti proveniat, verum qua vi polleant illa ad legitimæ & ἀποδεικτικῆς demonstrationis conclusionem. Deinde ea non magis animo quam re fieri posse aio.

Pag. 13. lin. 31. post hæc verba: *mentem Jovis Ægiochi.* ADDE: & hoc quoque Anacreontis:

Anacr. Od. 41.

πόθεν οἶδαμεν τὸ μέλλον;
ὁ βίος βροτοῖς ἄδηλος·
Unde cognoscimus futurum?
Vita hominibus ignota est.

Pag. 22. lin. 3. post hæc verba: *prædicat Paulus.* ADDE. Sed & Johannis Evangelium, sancti ipsius Apostoli manu scriptum Ephesi ad Honorii usque tempora servatum fuisse proditum est à nonnullis. Atque ex fide primigeniorum istorum exemplarium, quæ servabantur in Ecclesiarum tabulariis, dirimebantur controversiæ, & hæsitantium dubitatio tollebatur. Clarissime id colligitur ex genuina Ignatii Epistola ad Philadelphenses: nam quæ interpolata est, nativum loci intellectum pervertit. Queritur Ignatius adeo pertinaciter hærere nonnullos archivorum testimonio, ut nihil prorsus admittant, quod in iis non extet: qua religione ac scrupulo perimebatur traditio, fideique ipsius meritum tollebatur. Ergo subjicit sanctissimus Martyr, Christum Christique crucem, suamque adeo fidem, archivum sibi esse, tabularium, & exemplar, in quo velit acquiescere.

Pag. 27. lin. 29. post hæc verba: *quam in ea infarcire.* ADDE: Similis fuit in re graviori Judæorum dolus, quos historiam Susannæ ex Ebraicis Scripturæ sacræ Voluminibus detraxisse queritur Origenes in Epistola ad Africanum: cum divinorum oraculorum Codices sacrilega manu violare maluerint, quam majorum suorum, virorum scilicet in hac gente spectabilium, impietatem & impudicitiam ingenue confiteri.

Pag. 29. lin. 5. post hæc verba: *prædicta alteri aptasse.* ADDE: Urgebunt Adversarii: Si Josepho persuasum non fuit Jesum esse Messiam, planum eum ac deceptorem utique existimare debuit, quippe qui Messiam se esse falso jactarit; nedum eum cele-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [670] - 644
PUBLIC DOMAIN

brare laudibus, & Deo proximum facere. Ego vero Joſephum periti Hiſtorici munere egregie functum eſſe dico; cujus officium eſt, res, uti geſtæ ſunt, ſuis licet partibus adverſas, candide referre, uni veritati ſtudere, ſuum vero ipſius judicium neutiquam interponere. Id præclare à Joſepho præſtitum eſt. Jeſum mirabilia opera patraſſe dixit, hominibus præcepta dediſſe, plurimos ſectatores habuiſſe, dictum & habitum eſſe Chriſtum, à primariis viris accuſatum, à Pilato in crucem actum, Diſcipulis poſt mortem redivivum apparuiſſe, in hunc vaticinia Prophetarum convenire, ab eoque Chriſtianorum ſectam originem nomenque duxiſſe. Horum omnium adeo perſpecta fuit & conteſtata veritas, ut ſine livoris ſuſpicione à Joſepho prætermitti non potuerint. Quid vero ſentiret ipſe, quid Chriſtiani, quid Judæi, non appoſuit. Nam quod ait doctrinam Jeſu ſuſceptam eſſe ab iis qui veritatem amant, non ita intellige, quaſi pro veris ipſe ſe habere ſignificet, quæcunque Jeſus effatus eſt. Id vero ſibi vult, Diſcipulos Jeſu veritatis ſtudium præ ſe ferre, atque hanc præ cæteris laudem affectare. Cæterum ſi quis pertendat in Chriſtianorum partes videri ſaltem inclinaſſe Joſephum, per me id credere liceat, dummodo certum ſit hunc iis verbis ſententiam ſuam conſignaſſe, quibus nullam criminandi ſui anſam præbuerit. Quo artificii genere alias eum callide utentem deprehendemus.

Pag. 31. lin. 23. poſt hæc verba: *Cenſen' hominem me eſſe? erravi.* ADDE: Charicles, apud Heliodorum, Calaſirin ſoſpitatorem ſuum & Deum appellat, Mitranes Perſarum regem. Heliod. libr. 4. & 5.

Ibid. lin. 32. poſt hæc verba: *Dei miſericordiam imitando.* ADDE: Hieronymus hominem jubet fieri Deum, ut mentiri deſinat; omnem quippe hominem eſſe mendacem: at cum Deus fuerit effectus, & deſierit eſſe homo, tum & mentiri deſiturum.

Pag. 44. lin. 10. poſt hæc verba: *ex Aſſyriis detorti ſunt.* ADDE: Ex hac amborum codicum conſenſione recte colligitur, tales ad hoc tempus perſeveraſſe, quales tum fuerunt, quum gentis utriuſque divortium intervenit: jam inde enim *Non coütuntur Judæi Samaritanis*, nec in utroque codice confingendo & adulterando conſpiraſſe, vel alteram alterius exemplar uſurpaſſe veriſimile eſt. Quocirca ad Moſaicorum librorum γνησιότητα comprobandam hoc argumento jure uſus eſt R. Joſeph Albo in libro Ikkarim. Joh. 4. 9.

Pag. 60. lin. 15. poſt hæc verba: טוב *eſſe dictum.* ADDE: Hoc ipſo die accepiſſe nomen Phaltiel; vel, ut habetur in Sidra Paralipomenon, Jamchil, tradit Iſa bar Ali. Plurima ex his nominibus reperias apud R. Gedaliam in Catena Cabalæ. Hic quidem à ſorore dictum vult Moſem Jether, à quibuſdam Tobia, ſæpe etiam Sopher, ab Ægyptiis Honios; quod vitioſe ſcriptum eſt pro Monios.

Ibid. lin. 16. poſt hæc verba: *ipſum nomina geſſiſſe.* ADDE: Sed & nonnulla, ex iis quæ attulimus, refert & interpretatur Hieronymus. *Jared* ירד *vocatur*, inquit, *id eſt Deſcendens, quod è monte deſcenderit: Pater Jedor, id eſt ſepium, eo quod quaſi quadam ſepe legis circumdederit populum: Heber* חבר, *Junctor, eo quod populum Dei ſervitio junxerit: Pater Socho, id eſt prophetiæ, eo quod ipſe ſit doctor Prophetarum: Icuthiel* יקותיאל, *id eſt, Sperans in Deum, eo quod ſpem habuerit liberandi populum de Ægypto; ſive quod ſpe parentum de aquæ periculo liberatus ſit: Pater Zonah* זנוח, *qui interpretatur Gubernator, eo quod magnam populo in eremo gubernationem exhibuerit, ſive quod doctrina ſua quotidie gubernaret.*

Ibid. lin. 31. poſt hæc verba: *R. Eliezero in Pirke.* ADDE: & R. Gedaliæ in Catena Cabalæ.

Ibid. lin. 34. poſt hæc verba: *alibi tribuit.* At Saido Ebn Batrik dicitur Siyun in Annalibus Alexandrinis.

Pag. 61. lin. 18. poſt hæc verba: *Moſi fuiſſe, Monios.* ADDE: non ut corrupte legitur in catena Cabalæ, Honios.

Ibid. lin. 41. poſt hæc verba: ספר הצבה, *hoc eſt.* ADDE: *Librum Sabiorum*, ſive mavis,

Pag. 62. lin. 59. poſt hæc verba: *Servus meus mortuus eſt.* ADDE: Et Paulus ad Ebræos: *Et Moyſes quidem fidelis erat in tota domo ejus*, [Dei] *tanquam famulus.* Ebr 3. 5.

Pag. 64. lin. 34. poſt hæc verba: *Georgio Syncello.* ADDE: Hujus diſciplinæ quantum ſtudioſi fuerint Ægyptii, præclare exponit apud Heliodorum Calaſiris Ægyptius antiſtes: duplicem ſiquidem eſſe ait ſapientiam Ægyptiorum, aliam vulgarem, quæ necyomantia eſt; aliam divinam, quæ vera ſapientia eſt; ἣν ἱερεῖς, inquit, ἐς θεοφιλὲς γένος ἐκ νέων ἀσκοῦμεν, ἄνω θεὸς τὰ οὐράνια βλέπουσαν, θεὸν σωζόμενον, ἐς φύσεως κρείττονων μέθοδον, ἄφρων κίνησιν ἐρρυσάσαν, καὶ μελλόντων προγνῶσιν κερδαίνουσαν· *Cui nos Sacerdotes & Prophetis prognati ab adoleſcentia ſtudemus; cœleſtia ſpectantem,* Heliod. libr. 3.

Deorum ſociam, naturæ divinæ participem, aſtrorum motus ſcrutantem, & notitiam futurorum lucrifacientem.

Pag. 65. lin. 22. poſt hæc verba: *juſſas proſtare puellas.* ADDE: Legas quæ de Tyriorum inſtitorum ſaltationibus, inſtrumentis Muſicis, & Aſſyriaco modo ſcripſit Heliodorus, quantum ea gens Muſicæ dedita fuerit, intelliges. Heliod. libr. 4.

Ibid. lin. 32. poſt hæc verba: *accepiſſe narrant.* ADDE: Hinc Fatalis dicitur in veteri Lapide: hinc Jovis decreta, hoc eſt fatum hominibus pandere dicitur: hinc oraculum apud Pharenſes habuiſſe eum narrat Pauſanias: hinc & futura in ſomnis homines monere fingitur à nonnullis. Grut. Inſcript. p. 64. Pauſ. Achaic.

Ibid. lin. 33. poſt hæc verba: *& inter Prophetas cenſetur.* ADDE: Quam ob cauſſam Pſonthomphanech, hoc eſt *Futurorum præſcium*, haud ſecus ac Joſephum, fuiſſe ab Ægyptiis appellatum, legitur in Chronico Alexandrino.

Pag. 67. lin. 26. poſt hæc verba: *conditor fuerit Moſes.* ADDE: Proditum eſt à Veteribus Bacchum, cum Ammonis Jovis Templum conderet, nullam intuliſſe Dei imaginem, ſed unius & veri Dei clara ſymbola ineſſe voluiſſe: apte id congruit in Moſem, qui Iſraëlitas in Ægyptiorum πολυθεότητα proclives ad veri Dei cultum revocavit.

Pag. 69. lin. 37. poſt hæc verba: *ſed perperam.* ADDE: Perperam quoque pro Cneph apud Iamblichum legitur Emeph, quod miror Kircherum non vidiſſe: nec enim ſolum adulteratam ſcripturam vocabuli *Emeph* retinuit, ex eaque ſententiam invita Minerva extundere tentavit; ſed & legitimum Euſebii Cneph, corruptum eſſe perperam opinatus eſt. Kirch. Copt. Prodr. cap 5. & 6. & ult.

Pag. 70. lin 4. poſt hæc verba: *ſuper ſenſu.* ADDE: Et alas & umbellam exhibet globus quidam, ſeu potius diſcus alatus, ſupra caput myſtici Scarabæi ſcalpi ſolitus. Hoc Cnepho tegmen & cauſſa nominis fuit.

Ibid. lin. 12. poſt hæc verba: *in hiſtoriis Arabum.* ADDE: Tota vero Naſamonum natio hunc geſtandarum in capite alarum morem uſurpavit, ut ex Dione Chryſoſtomo ſcimus.

Ibid. lin. 26. poſt hæc verba: *abſconditus fuit.* ADDE: Conſulatur inſignis Doctor Maimonides in More Nevochim. Mor. Nev. Part. 1. cap. 43.

Pag. 72. lin. 26. poſt hæc verba: *habitum fuiſſe narrant.* ADDE: Quid quod tradit Suidas, quemdam ex Hierogrammateis Ægyptio regi prædixiſſe futurum, ut olim naſceretur aliquis inter Iſraëlitas, virtute præſtans & meritis, qui Ægyptiorum dominatum & potentiam eſſet acciſurus & depreſſurus, res vero Iſraëlitarum ac gloriam valde promoturus; quibus Moſem deſignabat. Quæ ſi vera ſunt, nihil ſane non auguſtum atque ingens, & humana ſorte ſublimius ſentire potuerunt de eo, cujus ortum majoribus ſuis à Deo præſignificatum fuiſſe acceperant. Suid. in ἱερογραμματεῖς.

Pag. 73. lin. 45. poſt hæc verba: *Cambyſis æqualem ponit.* ADDE: Said ebn Batrik; ponit & Said. Ann. Alex.

Pag. 75. lin. 1. poſt hæc verba: *illæſus exierit.* ADDE: Legitur in Annalibus Alexandrinis Saidi ebn Batrik, Nemrodum, cum in oriente vidiſſet aliquando erumpentem è terra ignem, acceſſiſſe ad eum propius, & adoraſſe; ac ignis exinde inſtituiſſe cultum, eique Andeſchanum præfeciſſe, quem de medio ignis Diabolus allocutus eſt; Nemrodum autem vixiſſe Zorodaſchti temporibus, qui fuit auctor religionis Sabiorum, & ab aliis Zoroaſter appellatur. Notavimus ſupra eumdem exiſtimatum eſſe Nemrodum ab aliquibus ac Zoroaſtrem. Non eumdem, ſed coætaneum ponit Said: verumtamen ex iis quæ de Nemrodo narrat, manifeſtum eſt confundi eum cum Zoroaſtre. Mirabilis autem ille caſus conſpecti huic & adorati ignis, ex eoque locuti Diaboli; quem ex Moſis hiſtoria detortum eſſe perſpicuum eſt, Zoroaſtrem oſtendit ſimulacrum eſſe ad Moſis effigiem expreſſum.

Pag. 77. lin. 12. poſt hæc verba: *ſeque vivos concremantes.* ADDE: Memoriæ proditum eſt à Saido Batrikide, Bahramum Perſarum regem, Jezdegirdis filium, profligatis Turcis, & interfecto ipſorum rege Chakano, duodecimo Theodoſii junioris anno, Aderbijanum Armeniæ urbem petiiſſe; cumque ad conſecratum illic Igni templum acceſſiſſet propius, prolapſum equo, inceſſiſſe pedibus, ædemque ingreſſum hoſtium ſpolia Deo ſuſpendiſſe.

Pag. 78. lin. 45. poſt hæc verba: *in fabulas ſuas tranſtulerunt.* ADDE: At fabulæ hujus de Baccho intra Jovis femur inſuto, longe aliam poſſumus & probabiliorem originem aperire. Vox ירכה non femur tantum, ſed rei etiam cujuſcunque latus notat. Sic in libro Judicum: בירכתי הר-אפרים *In latere montis Ephraim.* Sed & voci μηρὸς, quæ vulgo *femur* ſonat, eamdem ſignificationem tribuunt Interpretes Septuaginta: vertunt enim ἐν μηροῖς ὄρους ἐφραΐμ· Cum ergo aſcenſum Moſis in Horebum mon- Jud. 19. 1.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [672] - 646
PUBLIC DOMAIN

tem, diutinamq; manſionem narrarent Ebræi, rem ita videntur expoſuiſſe: בי משה עלה אל ההר האלהים ובשש בירכתו. Vel cum rei geſtæ hiſtoriam recte percepiſſet Græcus aliquis, atque his eam deinde verbis fortaſſe retuliſſet: ὅτι μωϋσῆς ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ θεοῦ, καὶ κεχρόνικε ἐν τῷ μηρῷ αὐτοῦ: exiſtimavit incautus lector, μηρὸν θεοῦ, *femur Dei* eſſe intelligendum; cum ſignificaretur μηρὸς ὄρους, *latus montis*: cumque Moſem illic in foramine à Deo poſitum fuiſſe accepiſſet, intra foramen femoris ſui à Deo inſutum fuiſſe: vel ſibi perſuaſit ipſe, vel aliis perſuadere voluit.

Pag. 79. lin. 20. poſt hæc verba: *ex æneo ſerpente Moſis.* ADDE: Fratre ſine liberis defuncto uxorem relictam fratri nubere mos eſt per omnem Indiam, juxta inſtituta Ebræorum.

Pag. 80. lin. 20. poſt hæc verba: *excurſus tentaverint.* ADDE: Manifeſta extant in promuntorii Comorinenſis nomine Ebraicæ linguæ veſtigia. Appellari id Reſcomoran ſcribit Marcus Paulus: hoc eſt ראש כומרין. *Promuntorium ſacerdotum Ethnicorum,* ſive Brachmanum. Incolæ regionis Indicæ Tanguth filios ſuos redimunt ariete, quem & ſacrificant ritu Ebraico, ut eſt apud Marcum Paulum. Ad eos nempe perveniſſe videtur Moſaica lex de redemtione *omnis primogeniti, aperientis vulvam in filiis Iſraël, tam de hominibus, quam de jumentis*; quorum quædam etiam ove mutabantur. Marc. Paul. libr. 3. cap. 43. Marc. Paul. libr. 1. cap. 45. Exod. 13. 2, 13.

Ibid. lin. 36. poſt hæc verba: *Ægyptia perſimilis*; ADDE: myſtici quoque Indorum characteres, quorum ſpecimen ex Johanne Lucena exhibet Kircherus in Prodromo Copto: (quo libro, & longe fuſius in Oedipi Ægyptiaci prima parte, Syntagmate quinto, demonſtrat Ægyptiacos ritus in Orientem permanaſſe:) Kirch. Copt. Prodr. cap. 4.

Ibid. lin. 44. poſt hæc verba: *& Sinenſes tractus manavit.* ADDE: Idola Japonenſes colunt bubulo capite, quædam canino, haud ſecus quam Ægyptii.

Pag 82. lin. 19. poſt hæc verba: *ut eſt apud Varronem.* ADDE: θεοὶ μεγάλοι διόσκοροι κάβειροι. *Dii magni Dioſcori Cabiri*; ut habet Vetus Marmor apud Gruterum. Aliud apud eumdem: CASTORI ET POLLUCI DIIS MAGNIS. Grut. Inſcript. pag. 319. 98.

Pag. 83. lin. 10. poſt hæc verba: *apud Minutium Felicem.* ADDE: Penetravit in Græciam ille ritus: narrant enim peregrinatores, in Melo inſula etiamnum extare ingentem aram marmoream, bubulis capitibus exornatam.

Pag. 84. lin. 47. poſt hæc verba: *Lunam utrique adorant*: ADDE: & utrorumque reges Sole ſe ſatos gloriabantur.

Pag. 86. lin. 36. poſt hæc verba: *ſcimus ex Pauſania.* ADDE: Scimus ex eo quoque, Mercurii ſimulacris barbam aliquando Veteres addidiſſe. Pauſ. Achaic.

Ibid. lin. 57. poſt hæc verba: *dixerit Artapanus.* ADDE: & poſt eum Beidavi, ſcriptor Arabs, Alcorani Interpres.

Pag. 87. lin. 17. poſt hæc verba: *ſupra retulimus.* ADDE: Pyramidis quoque forma Apollinem à Megarenſibus fuiſſe exhibitum novimus ex Pauſania. Qua figura ignem Columnæ exprimere aptius nulla potuit. Pauſan. Attic.

Ibid. lin. 41. poſt hæc verba: *& egreſſu.* ADDE: Hinc & Baccho ἐμβατήρια cani & libari fuiſſe ſolita docet Heliodorus. Heliod. libr. 5.

Pag. 90. lin. 25. poſt hæc verba: & μελάγχλος. ADDE: & κυανάυλαξ.

Ibid. lin. 29. poſt hæc verba: *Apollinem ſignificat.* ADDE: Oſiridem enim & Orum, quorum uterque Sol eſt, Nilum quoque eſſe, Ægyptiorum myſtæ in ſecretioribus doctrinis habebant, & vulgus etiam apud illos maximum Deorum ducebat eſſe Nilum, & Cœli æmulum appellabat. Annum etiam eſſe volebat; tum quod anni tempeſtates, & æſtivam quidem incremento, autumnalem decremento, vernam floribus & crocodilorum ὠοτοκίαις deſignet; tum quod collecto valore arithmetico ſingularum literarum, quibus conſtat dictio νεῖλος, numerus exurgat dierum anni, quinque nempe & ſexaginta ſupra trecentos. Perhibentur hæc ab Heliodoro in Æthiopicis. Porro etiamſi niger hic Oſiridis color rationem nominis à nigrore petitam eſſe ſatis perſuadet, Salmaſius tamen arceſſere id conatur à vocabulo σιὲ, quod *filium* ſonare ait: unde præfixo articulo fieri Ægyptium ὄυσιε, & Græcum ὄσιρις, quod eſt κοῦρος, à Latinis dictus *Liber*. Sed in eo videtur falli; nam Ibno Cabar in Scala magna à Kirchero edita, *filium* appellari docet ab Ægyptiis σίει, non σιὲ, & *filiam* σίερ. Atqui vox Oſiris fit à σιὲ, non à σίρι. Nomina etiam βούσιρις, ζαπόσιρις, πατόσιρις, καλάσιρις, à Siri formata ſunt, qui Nilus eſt; non a σίει, qui *filius*; ut putat Salmaſius. Afferuntur nomina quædam regum Thebæorum in quibus apparet dictio σιὲ, quam υἱὸν reddidit Eratoſthenes, qui hæc nomina à ſacrarum literarum doctoribus Dioſpolitanis accepta, de mandato regis Græce reddidit. Velut χνουβσιὲ, quod redditur χρυσοῦ υἱὸς; & σίειος, quod eſt υἱὸς κορρῆς; & σιειφθὰ, quod eſt υἱὸς ἥφαιστοῦ. Verum ea ita in exemplaribus corrupta ſunt, ut germanam lectionem vix queas internoſcere. Itaque pro χνουβσιὲ, legebat Scaliger, χνεῦος; Luparæa editio Georgii Syncelli habet γνοὲος; pro σίειος legebat Scaliger σιεὸς; pro σιειφθὰ ſcriptum Salm. De ann. climact.

extat σφωὶς, & σφωάς· Adde quod ex pravo librariorum iotaciſtarum more η in ι facile degeneravit.

Pag. 95. lin. 47. poſt hæc verba: *atque id re præſtitum fuiſſe.* ADDE: Inde forſitan originem habuit pervulgata opinio Veterum, quæ ab Heliodoro literis prodita eſt, Sole, atque etiam Baccho, & Perſeo, qui Moſis ſimulacra ſunt, prognatos eſſe Æthiopum reges. Porro ex uno hoc Moſis caſu, non iſta ſolum de Niſo, Scylla, & Minoë hiſtoria prodiit; ſed & conſimilis quoque de Leucippo & Leucophry Mandrolyti filia; & par altera de Piſidice Leſbia & Achille; & germana etiam alia de Cyro & Nanide Crœſi filia: quas hiſtorias in Eroticis Parthenius explicavit.

Heliod. libr. 4.

Parth. cap. 5, & 21, & 22.

Pag. 99. lin. 14. poſt hæc verba: *Geographus Nubienſis.* ADDE: Meminit & regionis cujuſdam Septentrionalis Marcus Paulus, quam Obſcuritatem nominari ait.

Marc. Paul. libr. 3. cap. 49.

Pag. 100. lin. 57. poſt hæc verba: *Humana eſt facies Libræ.* Adde: Oſtendit hoc etiam vetus Calendarium ruſticum, marmori inſcriptum, quod repræſentavit Gruterus in Inſcriptionibus; in quo inter ſigna Zodiaci juvenis libram geſtat.

Grut. pag. 139. Inſcript.

Pag. 105. lin. 2. poſt hæc verba: *Quia unum vocavi eum.* ADDE: & ad eum Jonathan, & Jonathanem ſecuti Ebræi referunt iſtud Malachiæ: *Nonne unus fecit, & reſiduum ſpiritus ejus eſt? & quid unus quærit, niſi ſemen Dei?* & de eo ſic Apoſtolus ad Ebræos: *Propter quod & ab uno orti ſunt, (& hoc emortuo) tanquam ſidera cœli in multitudine.*

Mal. 2. 15.

Ebr. 11. 12.

Pag. 114. lin. 36. poſt hæc verba: *fratribus ſuis.* ADDE: Genti ſuæ uterque leges poſuit.

Pag. 115. lin. ult. poſt hæc verba: *Juppiter μελίχιος & Oſiris.* ADDE: Itaque Aphthas Suidæ Bacchus eſt; & à Kirchero probatum eſt in Prodromo Copto eumdem eſſe Phtha, ac Taautum, & Thoth, & Vulcanum, & Mercurium, & πτᾶθώ.

Suid. in ἀφθᾶς. Kirch. Prodr. Copt. cap. 6.

Pag. 116. lin. 16. poſt hæc verba: *Serapin eſſe tradit.* ADDE: Achilles Tatius in Eroticis: tradit &

Achill. Tat. libr. 5.

Ibid. lin. 29. poſt hæc verba: *nemo neſcit.* ADDE: Romæ in Tabula ærea delineatus apparet Deus quidam modium capite geſtans, quod Serapidis proprium eſt; nudus, & lyram dextra tenens, quod Apollinis; fulmen ſiniſtra quatiens, quod Jovis. Hæc eadem ſymbola, ac Ammonis præterea cornua, & Plutonis tridentem gerit ſimulacrum Dei cujuſdam, in averſa parte veteris numi Antonini.

Pag. 118. lin. 42. poſt hæc verba: *à Britannis culta.* ADDE: Fallor, aut eadem eſt Andarta Dea, in Marmoribus antiquis, Deæ Vocontiorum repertis, celebrata.

Inſcr. Grut. p. 88.

Ibid. lin. 59. poſt hæc verba: *hoc eſt Venerem;* ADDE: cuique ſub בלתי, βααλτίδος nomine ſextum cujuſque hebdomadis diem conſecrarunt Sabii, & quartum noni menſis, qui eſt Canun primus, quo & Balthæ thalamum ſolent exſtruere, eamque per ſeptem dies ſacrificiis placare.

Pag. 119. lin. 39. poſt hæc verba: *Genitalis Venus.* ADDE: Sed & commune in Laconica Deæ utrique ſimulacrum à vetuſtis temporibus fuiſſe poſitum, quod Veneris Junonis dicebatur, perhibet Pauſanias.

Pauſ. Lacon.

Pag. 121. lin. 6. poſt hæc verba: *formam amœnam;* ADDE: & *Sarapis ſementium*, Sarapidem ſementinum; & *ſcelus pueri*, puerum ſceleſtum; & *deliciæ pueri*, ſuaviſſimum puerum; & *cibus perennitatis*, cibum perennem.

Plaut. Pœn. 5. 5. 33. Perſ. 2. 2. 10, & 22. & 3. 1. 2. Kirch. Prodr. Copt. cap. 5.

Ibid. lin. 38. poſt hæc verba: *fruſtra quæſitum eſt.* ADDE: Retulit Kircherus ad Ægyptium μωοὺ, quod *aquam* ſonat: quia *Ægyptii*, inquit, *omnes artes occaſione aquæ & fluminum repererunt.* Ex eodem vocabulo μωοὺ Muſicam quoque dictam eſſe vult; quod *Ægyptii primi* Muſicam *ad aquas invenerint, occaſione fiſtularum* papyracearum, *quæ ſtagnantis aquæ* Nili *ſoboles paſſim habentur.* Perperam hæc utique, ſi quid ſapio. Μουσικὴ, ſupple τέχνη, fit à μοῦσα· Μοῦσα indidem oritur, unde μοῦσος, nempe à משה: facili & expedita, clara etiam & manifeſta originatione; quod artis magiſtris judicandum relinquo.

Strab. libr. 16.

Pag. 125. lin. 40. poſt hæc verba: *ut eſt apud Dionem;* ADDE: & Strabonem, qui Ælium hunc, cognominat Gallum, non Largum; & rectius: hic eſt enim Cornelius Gallus, celebris Poëta.

Pag. 126. lin. 54. poſt hæc verba: *& Æthiopicis.* ADDE: Sinis finitimi Tartari animalium quorumdam idolis ſuis immolatorum oſſa confringere religioni ducunt: Calendas cantibus & compotationibus celebrant: mortuos luctu triginta dierum proſequuntur: porcos non alunt: adulterium morte plectunt: uti ex Johanne Plancarpinio, aliiſque diſſerit Vincentius Bellovacenſis. Atque hæc mere Moſaica ſunt.

Vincent. Bell. Specul. Hiſt. libr. 30. cap. 72, 78, 86, 89. & libr. 32. cap. 4, & 6.

Ibid. lin, 57. poſt hæc verba: *Clemens Alexandrinus & Euſebius.* ADDE: Cum præſentes Deos dixerunt Græci caſtas domos inviſere ſolitos fuiſſe, & ſeſe mortalium cœtibus oſtendere, antequam ſpreta eſſet pietas, manifeſto iis præluxit Moſes, qui crebras Dei ad homines itiones, habitoſque cum iis congreſſus narrat.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [674] - 648
PUBLIC DOMAIN

Pag. 127. lin. 59. poſt hæc verba : *ſanxiſſe cum Deo legimus.* ADDE : Ex nemore etiam, quod plantavit in Berſabee, *ut invocaret ibi nomen Domini Dei æterni*, propagata videtur apud Ethnicos lucorum ad profanos Deorum cultus & ſacrificia conſerendorum conſuetudo. Gen. 21. 33.

Pag. 128. lin. 19. poſt hæc verba : *in Libris ſacris reperias.* ADDE : Quemadmodum aram cremandis victimis dicatam pro foribus Tabernaculi ſtatuit Moſes, cum ſanctiora eſſent in adytis ; ita altaria fere in Templorum veſtibulis collocabant Græci, cum ſigna intus eſſent.

Pag. 129. lin. 20. poſt hæc verba : *eodem jure pollentis.* ADDE : Ciſtæ denique, cum in aliis Græcorum Ægyptiorumque feſtis, tum maxime in Eleuſiniis, & illis incluſæ quiſquiliæ, quas recenſet Clemens Alexandrinus, ſimulacra fuerunt Arcæ fœderis. Clem. Alex. in Protrept.

Pag. 135. lin. 10. poſt hæc verba : *ſive illud recipiamus.* ADDE : Aſciſcam & Gregorii Nyſſeni ſuffragium, qui Moſem uſum eſſe definit una ex iis linguis, quæ poſt Turris ædificationem ortæ ſunt. Tum ſubjungit exiſtimare nonnullos in Scripturæ ſacræ ſtudio ſubactos, recentiorem eſſe aliis linguis Ebraicam, tumque repente in Ebræorum gratiam extitiſſe, cum ex Ægypto egreſſi ſunt ; atque id comprobare hoc Prophetæ dicto : *Teſtimonium in Joſeph poſuit illud, cum exiret de terra Ægypti : linguam quam non noverat, audivit.* Gregor. Nyſſ. Orat. 12. contr. Eunom. Pſalm. 80. 6.

Pag. 136. lin. 59. poſt hæc verba : *carminibus ſuis ſuppoſuiſſe.* ADDE : In Speciminis ſcientiæ Indorum Latine à Poſſino verſi exemplari Græco, quod manu ſcriptum penes me eſt, nomina σφανίτου & ἰχνηλάτου, in Arabico libro, unde Græca profecta ſunt, erant χιλίλε & δίμνε· Interpres Arabs Scripturæ ſacræ nuper editus Ebraica nomina Arabice interdum exprimit.

Pag. 137. lin. 7. poſt hæc verba : *Scriptoris ſacri.* ADDE : Manifeſtus vero eorum eſt lapſus, qui vocem משה, quæ haud dubie Ebraica eſt, Ægyptiam eſſe cenſuerunt. Quo in numero eſt Kircherus. Nempe morem hunc Interpretum complurium ignoraverunt, nomina ipſa transferendi, nec eorum ſonum ac ſyllabas, ſed ſignificationem repræſentandi. Kirch. Copt. Prodr. cap 5.

Ibid. lin. 30. poſt hæc verba : *factum dicimus.* ADDE : Atque hoc addimus præterea, Syris & Arabibus non minus utile eſſe hoc argumentum, quod pro linguæ Ebraicæ dignitate cuditur, ac Judæis : quippe ex priſcorum horum nominum ſignificatione, linguarum itidem ſuarum antiquitatem, quam præ Ebraica jactant, pari jure poterunt adſtruere.

Pag. 138. lin. 40. poſt hæc verba : *quod falſum tamen eſt.* ADDE : Ergo dictio אדם prior eſt altera illa אדמה, *terra :* cum ex hac tamen factam eſſe iſtam verba Moſis indicent. Gen. 2. 7.

Pag. 139. lin. 39. poſt hæc verba : *repulſa ſunt.* ADDE : Nam quod ad Syrorum & Arabum characteres pertinet, ii ex Judaicis detorti ſunt ; quod ex eorum contentione facile cognoſcetur. Magnam enim continuus ſcribendi uſus literis quibuſcunque mutationem inferre ſolet ; majorem etiam ſermoni aſſidua loquendi conſuetudo. Chananæas literas cum Græcis contuleris, vix has ex illis proveniſſe primo deprehendes intuitu : quod ita tamen eſſe fateberis, ſi rem ſpectaveris attentius. Mutationis hujuſmodi præclarum extat exemplum in notis numerorum, quibus hodie uti ſolemus. Ab Arabibus, vel ab Indis inventas eſſe, non vulgus eruditorum modo, ſed doctiſſimi quique ad hanc diem arbitrati ſunt. Ego vero falſum id eſſe, meroſque eſſe Græcorum characteres aio ; à librariis Græcæ linguæ ignaris interpolatos, & diuturna ſcribendi conſuetudine corruptos. Nam primum 1 apex fuit, ſeu virgula, nota μονάδος· 2. eſt ipſum β extremis ſuis truncatum. γ ſi in ſiniſtram partem inclinaveris & cauda mutilaveris, & ſiniſtrum cornu ſiniſtrorſum flexeris, fiet 3. Res ipſa loquitur 4 ipſiſſimum eſſe Δ, cujus crus ſiniſtrum erigitur κατὰ κάθετον, & infra baſim deſcendit ; baſis vero ipſa ultra crus producta eminet. Vides quam 5 ſimile ſit πρ ε ; infimo tantum ſemicirculo, qui ſiniſtrorſum patebat, dextrorſum converſo. Ἐπίσημον βαῦ, quod ita notabatur ϛ, rotundato ventre, pede detracto peperit τὸ 6. Ex Z baſi ſua multato, ortum eſt τὸ 7. Si H inflexis introrſum apicibus in rotundiorem & commodiorem formam mutaveris, exurget τὸ 8. At 9. ipſiſſimum eſt ϑ. Zero punctum primo videtur fuiſſe, ad decuplicem præcedentis notæ valorem deſignandum apponi ſolitum : quod ut magis appareret, inſigniuſque fieret & craſſius, circumducto in circulum calamo ſpatium inane ; properantia primum, deinde conſuetudine relictum eſt. Neque notas ſolum, ſed & decuplam progreſſionem numerorum Arabes à Græcis mutuati ſunt. Neque enim putandum eſt peculiare quippiam ineſſe progreſſioni huic ; quamobrem alia aſciſci non potuerit ; vel ita

Pervulgatam fuiſſe, ut nullam aliam uſurpare potuerint Arithmeticæ notæ Romanorum quintanam progreſſionem ſervant. Duodecupla progreſſio longe utilior eſt decupla, nam plures recipit partitiones duodenarius numerus quam denarius. Verum homines decupla vel quintupla progreſſione uſi ſunt propter numerum digitorum, quos quum primum ad ſignandos numeros adhiberent, progreſſionibus hiſce aſſuefacti ſunt. Cum ipſa ergo numerandi ſcientia, aliiſque doctrinis, arithmeticas quoque notas à Græcis acceperunt Arabes, & ut Græcanicæ ſcripturæ inſueti erant, deformarunt: quas cum ita vitiatas ſparſiſſent per orbem, earum auctores à pleriſque habiti ſunt, qui corruptores erant. Quidam acceptas retulerunt Indis, qui eas perinde ut occidentis incolæ ab Arabibus habuerant. Sed hæc erant alterius loci.

Pag. 141. lin. 4. poſt hæc verba: *vel ulteriorem partem.* ADDE: Nunc retorquere
Gen. 50. 10, 11. libet argumentum. Leguntur iſta poſtremo capite Geneſeos: *Veneruntque ad aream Atad, quæ ſita eſt* בעבר הירדן *trans Jordanem.* Et deinde: *Et idcirco vocatum eſt nomen loci illius, planctus Ægypti, qui eſt* בעבר הירדן *trans Jordanem.* Si Pentateuchum ſcripſit Eſdras in Chananæa ad occaſum Jordanis, ut volunt, loca hæc utiq; ad orientem Jordanis quærenda erunt, quæ tamen ad occaſum Jordanis ſita eſſe conſtat. Contra vero ſi Moſem libri auctorem dicamus, cum hæc ſcripſerit nondum tranſmiſſo ab Ebræis Jordane, loca hæc ad occaſum Jordanis aſſignaverit, pro eo ac debuit. Vides igitur vocem בעבר ambiguæ eſſe ſignificationis, & nunc ulterioribus, nunc citerioribus notandis ab eodem ſcriptore adhiberi.

Ibid. lin. 47. poſt hæc verba: *tunc erat in terra.* ADDE: & hæc capite ſequenti:
Gen. 13. 7. *Unde & facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram & Lot. Eo autem tempore Chananæus & Pherezæus habitabant in terra illa.*

Curt. libr. 8. cap. 27. Pag. 142. lin. 50. poſt hæc verba: *quos Junoni dedicaverunt.* ADDE: Apud Curtium Alexander milites ſuos argenteis dicit cubare lectis, cum paulo ante nihil haberent præter arma.

Froſſ libr. 2. cap. 103. Pag. 143. lin. 43. poſt hæc verba: *memoraſſe reperias.* ADDE: Sed & ante trecentos annos Ludovici Comitis Flandrenſis cunabula argentea fuiſſe notat Froſſardus.

Pag. 146. lin. 38 poſt hæc verba: *libri Joſuæ.* ADDE: A Samuele ſcriptum Abrabaniel affirmat, ſpreta congerronum ſuorum Thalmudiſtarum ſententia, quam proxime referemus.

Abrab. Præf. in Joſ. Pag. 148. lin. 34. poſt hæc verba: *ſecundum argumentum conflant.* ADDE: Abrabaniel,

Abrab. Præf. in Joſ. Ibid. lin. 56. poſt hæc verba: *oritur argumentum, quod.* ADDE: ab Abrabaniele,

Pag. 150. poſt lineam 41. ADDE AD ORAM: *Decimum argumentum.* IN CONTEXTU VERO: Nec leve eſt, quod objici quoq; poteſt, admiſſuros fuiſſe librum Joſuæ Samaritas, ſi Jeroboami diſſidio fuiſſet antiquior: quod vero unum recipiant Pentateuchum, indicio eſſe, ſolum hunc ante defectionem Jeroboami vulgo probatum & admiſſum fuiſſe. Atq; hæc petitio non unius libri Joſuæ, ſed aliorum etiam, quos decem tribuum ſeceſſione antiquiores ſtatuimus, auctoritatem convellit; quam duplici reſponſione tuemur. Nam primum etſi ſcripti erant hoc tempore, & magno cum pietatis fructu vulgo legebantur, nondum tamen publica fuerant auctoritate conſecrati. Deinde longe diverſa fuit religio Samaritanorum, quos ex ditione ſua in Samariam tranſtulit Salmanaſar, & Iſraëlitarum, quos in Aſſyria ſedes locare juſſit. Etſi enim hi avitam corruperant legem, & profanos ritus pleroſque admiſerant, longe tamen vitioſior fuit & inquinatior Samaritanorum religio, qui patriam impietatem, & nefarios omnigenûm Deorum cultus Iſraëlitarum cerimoniis adjunxerunt; ſed ita tamen ut
4. Reg. 17. 33, 34. ab utriſque deficerent. Sic enim liber Regum quartus: *Et cum Dominum colerent, Diis quoque ſuis ſerviebant, juxta conſuetudinem gentium, de quibus tranſlati fuerant in Samariam. Uſque in præſentem diem morem ſequuntur antiquum: non timent Dominum, neque cuſtodiunt cerimonias ejus, & judicia, & Legem, & mandatum, quod præceperat Dominus filiis Jacob, quem cognominavit Iſraël.* Qui ergo Dei legem Iſraëlitis traditam tam aperte fuerant aſpernati, haudquaquam mirabile eſt, libros quoque eorum aliquos, vel probatos vulgo & pro ſacris habitos neglexiſſe, ſolo Pentateucho contentos, propter inſignem Scriptoris dignitatem ac famam, & rerum ab eo traditarum ac geſtarum præſtantiam, ſummamque gentium plurimarum, non Iſraëlitarum modo, in eo probando conſenſionem.

Abrab. Præf. in Joſ. Pag. 156. lin. 11. poſt hæc verba: *Davidis frater.* ADDE: & Abrabaniel;

Pag. 157. lin 47. poſt hæc verba: *Samſoni peperit?* ADDE: Annon indidem prodiit & aureus capillus Neptuni beneficio Pterelæ nepoti conceſſus, eo omine atque lege, ut quamdiu irreſectus in ejus capite maneret, tamdiu invictus ipſe eſſet: quem cum perfidia

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [676] - 650
PUBLIC DOMAIN

perfidia ac ſcelere filiæ Comæthus, Amphitryonis hoſtis ſui amore captæ, amiſiſſet, regno ab eo vitaque privatus eſt; ut habetur in Iſacii Tzetzæ Scholiis ad Lycophronem.

Pag. 158. lin. 23. poſt hæc verba: *à Thalmudiſtis.* ADDE: Iſaaco Abrabaniele,

Ibid. lin. 42. poſt hæc verba: *primo capite.* ADDE: Hos, ac primum præterea & ſecundum, eidem acceptos refert Abrabaniel. Abrab. Præf. in Joſ.

Pag. 160. lin. 53. poſt hæc verba: *non multum diſſitis ageret.* ADDE: Nec reſponſionis hujus veritati officit, quod objicere pergunt nonnulli ex capite hoc viceſimo ſeptimo libri primi Samuelis: *Facta eſt Siceleg regum Juda uſque in diem hanc;* quod cum ſcriptum ſit temporibus Regum Juda, aliis videtur tribuendum eſſe auctoribus, quam quos aſſignavimus. Verum cum non diuturnam vitam Salomoni indulſerit Deus, ejuſque obitum Iſraëliticarum tribuum divortium ſit conſecutum, veri non abſimile eſt ad hæc uſque tempora Nathanem aut Gadum vitam protraxiſſe. 1. Sam. 27. 6.

Pag. 161. lin. 5. poſt hæc verba: *diem vacivum ſumeret.* ADDE: Sed & ex eo quod legitur ſeptimo capite libri prioris Samuelis, Arcam Fœderis per viginti annos Karjathjarimis conſediſſe, collegit Abrabaniel hæc à Samuele haudquaquam potuiſſe ſcribi, cum vivente Samuele per tredecim ſolum annos illic Arca conſtiterit; ſeptem vero poſt ejus obitum annis inde à Davide avecta ſit. Non potuerunt hæc venire in alterius mentem quam Judæi, adeo ſtuporis & inſcitiæ plena ſunt. Nam ſi Samuel Iſraëliticæ Reipublicæ curam capeſſivit, quo tempore Karjathjarimis Arca locata eſt, quod eruditi Chronologi cenſent; cum quadraginta annis Samuel & Saul rerum ſummæ præfuerint, ut Acta Apoſtolorum plane indicant; Samuelis vero obitus Saulis mortem biennio præverterit, juxta teſtimonium Clementis Alexandrini, hinc efficitur obiiſſe Samuelem octo & triginta annis, poſtquam Arca Carjathjarimis conſtitit. Atqui ſeptem à morte Samuelis annis inde amotam fuiſſe ſtatuit Abrabaniel: unde ſequitur annis quinque & quadraginta Carjathjarimis conſediſſe: quod Scriptoris ſacri auctoritati palam refragatur. At multo ſatius eſt credere, & eo nos inclinant Codicis ſacri verba, eodem anno aſportatam Carjathjarimis fuiſſe Arcam, & Samuelem ad abjicienda idola hortatum eſſe Iſraëlitas, & in Maſphath congregaſſe. 1. Sam. 7. 1, & ſeq. Abrab. Præf. in Joſ. Act. 13. 20, 21. Clem. Alex. Strom. 1.

Pag. 163. lin. 56. poſt hæc verba: *cinis ipſe.* ADDE: Hinc Horatius Egnatianos deridet, qui perſuadere cupiebant, thura apud ſe ſine flamma ſponte liqueſcere. Quod ut ex hiſtoriis Judæorum propagatum eſſe oſtendat, ſubjicit: *Credat Judæus Apella, Non ego.* Dicam obiter Apellam famoſum aliquem fuiſſe temporum illorum Judæum, & ſuperſtitione fortaſſe ſua nobilitatum. *Apella* nomen eſt proprium, quod apud Ciceronem non ſemel, apud Laërtium, apud Clementem Alexandrinum, apud Ariſtidem, alioſque reperitur. Hoc nomine fabulam inſcripſerat Nævius. Nomen idem eſt ac Apelles. Plautus: *O Apella, ô Zeuxis!* Idem etiam ac *Apellas:* quemadmodum Apollo Judæus alter, Lucæ & Paulo memoratus, idem eſt ac Ἀπολλώς. *Apellas* autem idem ac *Apollas*, quod nomen exſtat apud Athenæum; ut *Apello* ſcriptum legitur pro *Apollo*; *hemo* pro *homo*; *Pellio*, pro *Pollio*, apud Plautum, qui nobilis fuit comœdus hac ætate. *Apellas* autem & *Apollos*, contracta ſunt ex *Apollodorus*; qualia multa ab aliis jam obſervata ſunt. Hujuſmodi autem contractionibus nominum ætas Horatii plurimum delectabatur. Sed redeamus ad ignes cœlo devocatos ab Elia. Horat. Serm. libr. 1. Sat. 5. Plaut. Pœn. 5. 4. 101. Athen. libr. 9. Plaut. Bacch. 2. 2. 37.

Pag. 196. lin. 22. poſt hæc verba: *ac gentilitia.* ADDE: Vidit hoc pro ſolertia ſua Maimonis filius, & confeſſus eſt. *Conſtat*, inquit, *nos hodie linguæ noſtræ* (Ebræam notat) *non uſque adeo peritos eſſe; & modos ac rationes uniuſcujuſque linguæ eſſe varias & multiplices.* Maim. More nev. Part. 1. cap. 67.

Pag. 198. lin. 38. poſt hæc verba: *utrobique diſputantur.* ADDE: Unde patet falſam eſſe Gregentii ſententiam; qui in ſua adverſus Herbanum velitatione Iſaiæ librum hunc tribuit. Niſi dicere malimus memoria lapſum eſſe.

Pag. 204. lin. 23. poſt hæc verba: *& nonnulla quoque.* ADDE: in opere Joſephi contra Apionem, &

Pag. 239. lin. 42. poſt hæc verba: *ſcribit Hieronymus.* ADDE: Nomen vero Moraſthis, corruptum videtur apud Sozomenum & Nicephorum, & mutatum in Berathſatia, ubi ſepultum Michæam narrant, ejuſque ſepulcrum dictum ſermone locorum iſtorum Nephſameemana, quod exponit Sozomenus, μνῆμα πιστόν. Vere: eſt enim נפש אמנה. Sozom libr. 7. cap. 29. Niceph. libr. 12. cap. 48.

Pag. 240. lin. 45. poſt hæc verba: *& Prophetam, & Poëtam.* ADDE: *Quis ignorat*, inquit Quintilianus, *muſicen tantum jam in illis antiquis temporibus, non ſtudii modo, verum etiam venerationis habuiſſe, ut iidem muſici, & vates, & ſapientes judicarentur?* Quint. libr. 1. cap. 10.

Pag. 246. lin. 17. poſt hæc verba: *interpretando pervertit.* ADDE: Epiphanio con-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [677] - 651
PUBLIC DOMAIN

sentit Said ebn Batrik; in Ismaëlitarum siquidem regionem fugisse vult Habacucum, atque inde in Ægyptum.

Sozom. libr. 7. cap. 29. Niceph. libr. 12. cap. 48.

Ibid. lin. 20. post hæc verba: *solitum fuisse.* ADDE: Quod ab illo sumserunt Sozomenus & Nicephorus.

Pag. 261. lin. 27. post hæc verba: *factum 120.* ADDE: an 12 ex 120.

Ibid. lin. ead. post hæc verba: *proclivi sane lapsu?* ADDE: in numeris nostratibus, unde error fortasse ad Rabbinos propagatus est.

Pag. 279. lin. 41. post, XI. ADDE: Quod libris Josuæ, Judicum, Samuelis, & Regum, ejusmodi narrentur historiæ, quæ futurorum significationes & figuras contineant, propterea נביים ראשנים, *Priores Prophetæ* appellantur. Certe

Pag. 309. lin. 32. post hæc verba: *objicit Theodoretus.* ADDE: Et improprie ac parum accurate locutus est Saidus Batrikides, cum Zorobabelem dixit Hierosolymis regnasse; cum præfuisse Reipublicæ dicere vellet ac deberet.

Pag. 385. lin. 29. post hæc verba: *apud Philostratum.* ADDE: Tantam esse sub Æquatore soli fertilitatem, & temperiem aëris, ut sine patre & matre homines terra

Averr. ad Phys. libr. 8. & Met. libr. 2.

gigni possint, Avicenna existimavit, Averroë teste: atque sic ortum esse Haïum ben Yokdan finxit Ebn Tophail, Avicennæ doctrinam secutus, in Epistola quam edidit Pocockius.

Pag. 387. lin. 55. post hæc verba: *Advertit animum, mulieres.* ADDE: Similia habes in Rudente, pluribus locis.

Pag. 524. lin. 50. post hæc verba: *pranuntiare comprobetur.* ADDE: Huc adde Thalmudicos Magistros asseverare, Sacerdotum suorum, cum ungerentur, frontibus formam ☧ sacro chrismate fuisse illitam.

Pag. 558. lin. 24. post hæc verba: *non significantis.* ADDE: Nec ægre patiar, si quis legi velit, ἀυτό συυ, pro eo quod habent libri, ἀυτός συυ; quod viris doctis placuisse scio, & jam ante sua tempora in exemplaribus nonnullis extitisse prodit Hieronymus.

Hier. Quæst. Ebr.

Pag. 595. lin. 5. post hæc verba: *dicit Dominus.* ADDE: ..... *veniet omnis caro, ut adoret coram facie mea, dicit Dominus.*

INDEX
LOCORUM SCRIPTURÆ SACRÆ,
QUI IN DEMONSTRATIONE EVANGELICA CITANTUR, ILLUSTRANTUR, EXPLICANTUR.

Primus numerus, caput; secundus, capitis versum; si virgula subest, sequentes numeri, proximos versus; qui duobus punctis subnexi sunt, paginas indicant.

E GENESI,

GEN. cap. 1. vers. 1: pag. 456.
Gen. 1. 2: 79.
Gen. 1. 28: 620.
Gen. 1. 29: 122.
Gen. 1. 31: 46.
Gen. 2. 7: 647.
Gen. 2. 22: 387.
Gen. 2. 23: 134, 136.
Gen. 3. 15: 277, 284, 407, 554, 558.
Gen. 3. 20: 134.
Gen. 6. 1, & seq: 122.
Gen. 6. 2: 93.
Gen. 6. 8, 9: 621.
Gen. 8. 7: 342.
Gen. 9. 3: 122.
Gen. 9. 9, 10: 304.
Gen. 9. 24: 123, 267.
Gen. 9. 26: 134.
Gen. 10. 8, & seq: 123.
Gen. 11. 1: 134.
Gen. 12. 1, & seq: 330, 589.
Gen. 12. 2: 267.
Gen. 12. 3: 349.
Gen. 12. 6: 141.
Gen. 13. 7: 648.
Gen. 14. 13: 135.
Gen. 14. 14: 143.
Gen. 14. 17: 157.
Gen. 14. 18: 622.
Gen. 14. 20: 127.
Gen. 15. 6: 633.
Gen. 15. 9, 17: 127.
Gen. 15. 17: 355.
Gen. 16. 14: 248.
Gen. 18. 17, 18: 330.
Gen. 18. 18: 589.
Gen. 19. 24: 403.
Gen. 21. 9: 625.
Gen. 22. 2: 142.
Gen. 22. 6, & seq: 521.
Gen. 22. 8: 142.
Gen. 22. 8, 14: 157.
Gen. 22. 14: 142, bis.
Gen. 22. 15, 18: 589.
Gen. 22. 33: 647.
Gen. 24. 16, & 43: 383.
Gen. 24. 43: 381.
Gen. 25. 23: 267, 373.
Gen. 26. 2, 4: 331.
Gen. 26. 4: 267, 589.
Gen. 26. 34: 172.
Gen. 27. 29: 338.
Gen. 27. 29, 39: 267.
Gen. 28. 12, 14: 331.
Gen. 28. 14: 267, 589.
Gen. 28. 15: 342.
Gen. 28. 18, 19: 128.
Gen. 29. 27: 127.
Gen. 31. 47: 135.
Gen. 33. 20: 309.
Gen. 35. 10: 364.
Gen. 35. 11: 348.
Gen. 35. 14: 128.
Gen. 36. 31: 144.
Gen. 37. 20: 623.
Gen. 37. 21, 22: 337.
Gen. 41. 45: 226.
Gen. 41. 45, 57: 623.
Gen. 42. 6: 623.
Gen. 43. 33: 337.
Gen. 45. 5, 7: 623.
Gen. 45. 24: 623.
Gen. 46. 3: 293.
Gen. 46. 21: 166.
Gen. 46. 32: 118.
Gen. 47. 4: 87.
Gen. 47. 6: 87.
Gen. 48. 19: 267.
Gen. 49. 1: 267, 346.
Gen. 49. 3, 4: 337.
Gen. 49. 8, & seq: 333.
Gen. 49. 9: 347, 401, 473.
Gen. 49. 10: 278, 309, 323, 327, 332, 359, 386, 394, 465, 474, 589, 631.
Gen. 49. 10, 11: 507.
Gen. 49. 10, & seq: 124.
Gen. 49. 11: 306, 559.
Gen. 49. 11, 12: 349.
Gen. 49. 13: 267.
Gen. 49. 22: 623.
Gen. 49. 25: 641.
Gen. 49. 28: 341, 354.
Gen. 50. 10, 11: 648.

EXODO,

EXOD. 2. 2: 62.
Exod. 2. 2, 3: 58.
Exod. 2. 8: 383.
Exod. 2. 10: 66, 136.
Exod. 2. 11: 114.
Exod. 2. 11, & seq: 98.
Exod. 2. 14: 91, 110.
Exod. 2. 15: 102.
Exod. 2. 16: 226.
Exod. 3. 2: 438.
Exod. 3. 5: 128.
Exod. 3. 6: 76.
Exod. 3. 14: 47.
Exod. 3. 17: 91.
Exod. 4. 17: 95.
Exod. 4. 20: 55.
Exod. 4. 22: 70, 624.
Exod. 4. 25: 118.
Exod. 4. 25, 26: 67.
Exod. 4. 29: 103.
Exod. 6. 23: 333.
Exod. 7. 1: 71, 114, 626.
Exod. 7. 12, & seq: 113.
Exod. 7. 34: 91.
Exod. 9. 23: 105.
Exod. 12. 1, & seq: 521.
Exod. 12. 6: 623.
Exod. 12. 21, & seq: 110.
Exod. 12. 38: 73.
Exod. 12. 43, & seq: 472, 538.
Exod. 13. 2, 13: 645.
Exod. 13. 21: 87, 438, 624.
Exod. 14. 19: 624.
Exod. 14. 31: 62.
Exod. 15. 20: 67, 240.
Exod. 15. 20, 21: 120.
Exod. 16: 624.
Exod. 16. 4: 624.
Exod. 16. 4, 8: 89.
Exod. 16. 35, 36: 144.
Exod. 17. 11, & seq: 114.
Exod. 17. 14: 39, bis.
Exod. 18: 94.
Exod. 18. 25, 26: 114.
Exod. 19. 16: 99.
Exod. 19. 18: 76, 458.
Exod. 20. 4: 76.
Exod. 20. 5: 293.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [679] - 653
PUBLIC DOMAIN

Exod. 20. 7: 97.
Exod. 20. 17: 76.
Exod. 20. 24, 25: 218.
Exod. 21. 24: 79.
Exod. 23. 26: 89.
Exod. 24. 4, 7: 39, 41, 144.
Exod. 24. 12: 41.
Exod. 24. 17: 438.
Exod. 24. 17: 99.
Exod. 28. 38: 626.
Exod. 29. 16: 128.
Exod. 30. 21: 495.
Exod. 32. 24: 95.
Exod. 33. 11: 87, 94.
Exod. 33. 20: 70, 634.
Exod. 33. 22: 91, 94, 99.
Exod. 33. 23: 76.
Exod. 34. 10: 148.
Exod. 34. 14: 31.
Exod. 34. 27: 39.
Exod. 34. 28: 625.

LEVITICO,

Levit. 2. 1: 129.
Levit. 2. 13: 128.
Levit. 6. 12, 13: 114.
Levit. 6. 13: 91.
Levit. 7. 34: 129.
Levit. 9. 24: 163.
Levit. 11: 76.
Levit. 11. 7: 76.
Levit. 11. 7, 8: 125.
Levit. 13. 7, 8: 91.
Levit. 16. 26, & seq: 128.
Levit. 16. 29: 495.
Levit. 18. 6: 383.
Levit. 18. 19: 76.
Levit. 19. 18: 76.
Levit. 19. 35: 100.
Levit. 21. 11: 128.
Levit. 23. 18: 181.
Levit. 25. 8: 378.
Levit. 25. 39, & seq: 79.
Levit. 26. 33, 34: 267.
Levit. 26. 46: 399.

LIBRO NUMERORUM,

Num. 1. 26: 337.
Num. 2. 3: 335, 337.
Num. 2. 9: 337.
Num. 5: 128.
Num. 6. 18, & seq: 566.
Num. 7. 11, 12: 335.
Num. 9. 9, & seq: 472, 538.
Num. 10. 14: 335.
Num. 11. 16: 114.
Num. 11. 16, & seq: 334.
Num. 12. 1: 54, 74, 95.
Num. 12. 2, 6, & seq: 94.
Num. 12. 3: 71.
Num. 12. 7: 62.
Num. 12. 16: 145.
Num. 13. 34: 66.
Num. 14. 14: 449.
Num. 14. 33: 144.
Num. 16. 30: 312.
Num. 16. 33: 58, 65.
Num. 16. 39, 40: 334.
Num. 16. 48: 626.
Num. 18. 21: 76.
Num. 19. 11: 129.
Num. 19. 13: 125.
Num. 19. 16: 124.
Num. 21. 5: 403.
Num. 21. 6, & seq: 521.
Num. 21. 8, 9: 90.
Num. 21. 9: 528.
Num. 21. 14: 144.
Num. 21. 18: 549.
Num. 21. 20: 548.
Num. 24. 9: 268.
Num. 24. 9: 347.
Num. 24. 15, 17: 331.
Num. 24. 17: 267, 285, 300, 318, 324, 347, 339, bis.
Num. 24. 17, 18: 278.
Num. 24. 24: 268.
Num. 26. 38: 166.
Num. 27. 18: 106.
Num. 27. 18, & seq: 112, 151.
Num. 27. 22, 23: 39.
Num. 34. 19: 335.

DEUTERONOMIO,

Deut. 1. 1: 140.
Deut. 1. 5: 41.
Deut. 2. 12: 145.
Deut. 3. 8: 140.
Deut. 3. 10, 11: 142.
Deut. 3. 11: 87.
Deut. 3. 14: 143.
Deut. 3. 28: 106.
Deut. 4. 2: 76.
Deut. 4. 5, 6: 181.
Deut. 4. 6: 179.
Deut. 4. 24: 77, 438.
Deut. 4. 25, & seq: 268.
Deut. 6. 5: 503, 633.
Deut. 6. 9: 48.
Deut. 6. 11: 549.
Deut. 7. 14: 89.
Deut. 8. 19, 20: 505.
Deut. 9. 3: 438.
Deut. 10. 16, & seq: 505.
Deut. 11. 18, & seq: 76.
Deut. 12. 32: 495.
Deut. 13. 1, & seq: 12.
Deut. 13. 3: 13.
Deut. 15. 21: 79.
Deut. 17. 14: 144, 268,
Deut. 17. 18, 19: 41.
Deut. 18. 15: 323, 625, 626.
Deut. 18. 15, & seq: 279, 326, 411, 486, 491.
Deut. 18. 20, 21: 231.
Deut. 18. 22: 13.
Deut. 19. 19: 228.
Deut. 21. 12, 13: 125.
Deut. 22. 30: 383.
Deut. 23. 3: 41.
Deut. 24. 16: 40, bis, 41, 222.
Deut. 25. 5: 124.
Deut. 25. 13: 100.
Deut. 25. 17, & seq: 144.
Deut. 27. 2, 3: 47.
Deut. 27. 5, & seq: 41.
Deut. 27. 12: 337.
Deut. 27. 15, & seq: 40.
Deut. 27. 20: 383.
Deut. 28. 15, & seq: 40, 604.
Deut. 28. 29: 607.
Deut. 28. 36: 268, bis.
Deut. 28. 43: 589.
Deut. 28. 58: 341.
Deut. 29: 40.
Deut. 29. 1: 41, 141.
Deut. 30: 40.
Deut. 30. 6: 496, 497, 506.
Deut. 30. 19: 505.
Deut. 30. 20: 454.
Deut. 31: 40.
Deut. 31. 9: 141, 144.
Deut. 31. 9, & seq: 39, 41.
Deut. 31. 19, 22: 39.
Deut. 31. 24, & seq: 264.
Deut. 32: 40.
Deut. 32. 21: 589.
Deut. 32. 36: 40.
Deut. 33. 3: 353.
Deut. 33. 5: 353.
Deut. 33. 17: 464.
Deut. 33. 18, 19: 267.
Deut. 34. 5: 62.
Deut. 34. 6: 98, 101.
Deut. 34. 7: 55, 112.
Deut. 34. 8: 59, 105.
Deut. 34. 10: 146, 279.

LIBRO JOSUE,

Jos. 1. 1: 62.
Jos. 1. 7, 8: 39.
Jos. 1. 8: 39.
Jos. 1. 17: 627.
Jos. 2. 9: 153.
Jos. 2. 24: 153.
Jos. 3. 1: 149.
Jos. 4. 9: 146.
Jos. 5. 1: 154.
Jos. 5. 12: 144.
Jos. 6. 25: 146.
Jos. 6. 25, 26: 147.
Jos. 6. 26: 268.
Jos. 6. 27: 146, 149.
Jos. 8. 31: 41.
Jos. 8. 31, & seq: 39.
Jos. 8. 32: 47, 141.
Jos. 8. 35: 39, 146, 149.
Jos. 10. 13: 39, 146, 147, bis.
Jos. 10. 13, 14: 148.
Jos. 10. 14: 147.
Jos. 11. 15: 39, 146, 149.
Jos. 13. 12: 66.
Jos. 14. 10, & seq: 147.
Jos. 15. 1: 335.
Jos. 15. 13, & seq: 147.
Jos. 15. 14, & seq: 149.
Jos. 15. 63: 146, 147.
Jos. 16. 10: 146, 149, 150.
Jos. 18. 27: 146. 148.
Jos. 19. 27: 146, 148.
Jos. 19. 47: 146. 148.
Jos. 21. 35, 36: 149.
Jos. 22. 1, & seq: 147, 150.
Jos. 22. 10, & seq: 147.
Jos. 23. 6: 39.
Jos. 24. 25, 26: 150.
Jos. 24. 26: 147.
Jos. 24. 28, & seq: 157.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [680] - 654
PUBLIC DOMAIN

LIBRO JUDICUM,

JUD. 1. 2, 19: 335.
Jud. 1. 12, & seq: 147, 149.
Jud. 1. 29: 146, 150.
Jud. 3. 4: 39.
Jud. 4. 4: 240.
Jud. 5. 4: 156.
Jud. 5. 14: 338.
Jud. 5. 18: 627.
Jud. 6. 21: 163.
Jud. 6. 32: 43.
Jud. 7. 1: 43.
Jud. 8. 21, 26: 157.
Jud. 8. 35: 43.
Jud. 9. 53: 156.
Jud. 13. 3, 4: 627.
Jud. 13. 5: 156, 627, bis.
Jud. 13. 5, 7: 396.
Jud. 13. 18: 70.
Jud. 13. 24, 25: 627.
Jud. 14. 12, & seq: 127.
Jud. 16. 13: 627.
Jud. 18. 29: 143, 146.
Jud. 18. 30, 31: 156.
Jud. 19. 1: 644.

LIBRO RUTH,

RUTH. 2. 14: 465, 533.

LIBRO PRIMO REGUM,

1. REG. 1. 3: 198.
1. Reg. 2. 3, & seq: 589.
1. Reg. 2. 5: 427.
1. Reg. 2. 6: 159.
1. Reg. 2. 8: 159, 469.
1. Reg. 2. 10: 474.
1. Reg. 2. 26: 627.
1. Reg. 2. 30: 480.
1. Reg. 2. 31, & seq: 159.
1. Reg. 3. 19: 627.
1. Reg. 5. 5: 160.
1. Reg. 6. 8: 264.
1. Reg. 7. 1, & seq: 649.
1. Reg. 7: 118.
1. Reg. 7. 13: 160.
1. Reg. 7. 15: 160.
1. Reg. 9: 355.
1. Reg. 9. 9: 158, 159.
1. Reg. 10. 1: 354.
1. Reg. 10. 17: 355.
1. Reg. 10. 24: 354.
1. Reg. 11. 8: 335, 338.
1. Reg. 12. 3: 139.
1. Reg. 12. 11: 158.
1. Reg. 15. 4: 335, bis.
1. Reg. 15. 22: 159, 497, 505.
1. Reg. 16. 18, & seq: 186.
1. Reg. 17. 12, & seq: 160.
1. Reg. 17. 34, & seq: 159.
1. Reg. 19. 20: 240.
1. Reg. 19. 23: 240.
1. Reg. 24. 1: 160.
1. Reg. 24. 4, & seq: 160.
1. Reg. 24. 9. & seq: 160.
1. Reg. 26. 1: 160.
1. Reg. 26. 5, & seq: 160.
1. Reg. 26. 15, & seq: 260.
1. Reg. 27. 6: 160, 149.
1. Reg. 30. 25: 160.

LIBRO SECUNDO REGUM,

2. REG. 1. 17: 163.
2. Reg. 1. 17: 39.
2. Reg. 3. 10: 163.
2. Reg. 4. 1: 164.
2. Reg. 6. 4: 160.
2. Reg. 6. 23: 342.
2. Reg. 7. 4, & seq: 356, 357, 358, 407.
2. Reg. 7. 12: 635.
2. Reg. 7. 12, & seq: 280, 282, 285, 474, 632.
2. Reg. 7. 13: 358.
2. Reg. 7. 13, & seq: 303, 399, 517.
2. Reg. 7. 14: 273.
2. Reg. 8. 2: 278, 331.
2. Reg. 8. 16: 163.
2. Reg. 8. 18: 226.
2. Reg. 10. 21: 354.
2. Reg. 11. 21: 156, 158.
2. Reg. 14. 14: 159.
2. Reg. 17. 27: 354.
2. Reg. 18. 28: 157.
2. Reg. 18. 33: 401.
2. Reg. 20. 16: 226.
2. Reg. 22. 9, 13: 438.
2. Reg. 22. 43: 186.
2. Reg 22. 44: 589.
2. Reg. 23. 1: 183, 186, 187.
2. Reg. 23. 2: 280.
2. Reg. 23. 5: 303.
2. Reg. 24. 9: 337.

LIBRO TERTIO REGUM,

3. REG. 2. 3: 40.
3. Reg. 2. 27: 159.
3. Reg. 3. 12, 13: 192.
3. Reg. 4. 16: 246.
3. Reg. 30, 31: 192.
3. Reg. 4. 32: 190, bis.
3. Reg. 4. 32, 33: 197.
3. Reg. 7. 13, & seq: 152.
3. Reg. 8. 8: 165.
3. Reg. 8. 9: 40, 41, 264.
3. Reg. 8. 46: 193.
3. Reg. 9. 13: 146.
3. Reg. 11. 4: 192.
3. Reg. 11. 31, 37, 38: 354.
3. Reg. 12. 20: 338.
3. Reg. 12. 21, & seq: 338.
3. Reg. 12. 32: 338.
3. Reg. 13. 1, & seq: 268.
3. Reg. 14. 9: 221.
3. Reg. 16. 21: 375.
3. Reg. 16. 34: 147, 268.
3. Reg. 17. 24: 239.
3. Reg. 18. 3: 237.
3. Reg. 18. 21: 71.
3. Reg. 19. 13. 148.
3. Reg. 19. 37: 245.

LIBRO QUARTO REGUM,

4. REG. 1. 13, & seq: 237.
4. Reg. 4. 16: 312.
4. Reg. 8. 26: 166.
4. Reg. 14. 6: 40, 41.
4. Reg. 14. 25: 239.
4. Reg. 14. 25: 241.
4. Reg. 17. 18: 339.
4. Reg. 17. 33, 34: 648.
4. Reg. 18. 5: 195.
4. Reg. 21. 8: 40.
4. Reg. 21. 16: 246.
4. Reg. 22: 40.
4. Reg. 22. 8: 41, 265.
4. Reg. 23: 40, 212.
4. Reg. 23. 4, & seq: 248.
4. Reg. 23. 14: 268.
4. Reg. 23. 25: 40.
4. Reg. 24: 212.
4. Reg. 24. 15: 213.
4. Reg. 25. 9: 217.
4. Reg. 25. 27, & seq: 212.

LIBRO PRIMO PARALIPOMENON,

1. PAR. 2. 3: 335, 338.
1. Par. 3. 16, & seq: 212.
1. Par. 3. 19, 20: 212.
1. Par. 5. 1: 337.
1. Par. 5. 1, 2: 338.
1. Par. 5. 2: 336, 337, 338.
1. Par. 5. 6: 233.
1. Par. 8. 1: 166.
1. Par. 12. 32: 338.
1. Par. 15. 17, 19: 185.
1. Par. 16. 14: 40.
1. Par. 16. 22: 322.
1. Par. 17. 11, & seq: 356.
1. Par. 17. 13, 14: 280.
1. Par. 18. 17: 226.
1. Par. 21. 26: 163, 438.
1. Par. 22. 6: 356.
1. Par. 24. 7: 334.
1. Par. 25. 1: 240.
1. Par. 28. 2, & seq: 280.
1. Par. 28. 6: 356.
1. Par. 29. 29: 158, 207.

LIBRO SECUNDO PARALIPOMENON,

2. PAR. 3. 16: 212.
2. Par. 4. 17: 248.
2. Par. 5. 10: 41, 264.
2. Par. 5. 13: 186.
2. Par. 7. 1: 164.
2. Par. 7. 6: 186.
2. Par. 17. 7: 40.
2. Par. 19. 7: 165.
2. Par. 20. 21: 186.
2. Par. 20. 34: 161, 207.
2. Par. 22. 2: 165.
2. Par. 22. 11: 333.
2. Par. 23. 18: 40, 186.
2. Par. 24. 20: 253.
2. Par. 25. 34: 40.
2. Par. 26. 22: 161, 205, 207.
2. Par. 29. 2: 195.
2. Par. 29. 4, seq: 195.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [681] - 655
PUBLIC DOMAIN

2. Par. 29. 26: 186.
2. Par. 30. 15, 16: 42.
2. Par. 30. 26: 195.
2. Par. 31. 3: 42.
2. Par. 32. 25: 295.
2. Par. 32. 27, & ſeq: 195.
2. Par. 32. 32: 206.
2. Par 33. 11: 247.
2. Par. 34. 3: 248.
2. Par. 34. 14: 265.
2. Par. 34. 14, & ſeq: 40.
2. Par. 35 11, 12: 42.
2 Par. 35. 23: 302.
2. Par. 35. 24, 25: 214.
2. Par. 35 25: 164.
2. Par. 36. 20, 21: 210.

LIBRO PRIMO ESDRÆ,

1. Esdr. 2. 2: 167.
1. Esdr. 3. 2: 40, 251.
1. Esdr. 3. 10, 11: 186.
1. Esdr. 3. 11: 186.
1. Esdr. 4. 2, 7: 368.
1. Esdr. 4. 5, & ſeq: 366.
1. Esdr. 4. 24: 251, 366, 367.
1. Esdr. 5. 1: 252.
1. Esdr. 5. 1, 2: 251.
1. Esdr. 5. 2: 251.
1. Esdr. 5. 4: 166.
1. Esdr. 6 14: 251.
1. Esdr. 6. 14, 15: 166, 367.
1. Esdr. 6. 15: 366, 368.
1. Esdr. 7. 6: 40, 261, 368.
1. Esdr. 7. 27, 28: 167.
1. Esdr. 9. 5: 167.
1. Esdr. 9. 9: 368.
1. Esdr. 10. 1: 167.

LIBRO SECUNDO ESDRÆ,

2. Esdr. 1 3: 368.
2. Esdr. 1. 4: 228.
2. Esdr. 2. 13: 368.
2. Esdr. 2. 17: 368.
2. Esdr. 7. 1, 4: 372.
2. Esdr. 8. 1, & ſeq: 40.
2. Esdr. 9. 3: 40.
2. Esdr. 9. 10: 216.
2. Esdr. 9. 12: 624.
2. Esdr. 9. 32, & ſeq: 216.
2. Esdr. 10. 8: 167.
2. Esdr. 10. 29, 34, 36: 40.
2. Esdr. 12. 11, 22: 40.
2. Esdr. 12. 23: 165.
2. Esdr. 13. 1: 40, 41.

LIBRO TOBIÆ,

Tob. 2. 5, 6: 236.
Tob. 2. 12, 15: 179.
Tob. 4. 11: 169.
Tob. 4. 16: 169.
Tob 7. 14: 40.
Tob. 12. 20: 168.
Tob. 13. 1, 2: 199.
Tob. 13. 2: 159.
Tob. 13. 20, & ſeq: 169.
Tob. 14. 5, 6: 240.

LIBRO JUDITH,

Judith 5. 22: 173.
Judith 8. 24, 25: 171.
Judith 9. 2: 172.
Judith 13. 21: 186.
Judith 13. 23: 171.
Judith 16. 8: 172.

LIBRO ESTHER,

Esth. 2. 11, 15: 381.
Esth. 3. 1: 176.
Esth. 3. 1, 10: 176.
Esth. 9. 10: 176.
Esth. 9. 20, 23, 26: 174.
Esth. 9. 24: 176.
Esth. 12. 4: 161, 174.
Esth. 12. 6: 176.
Esth. 16. 10: 176.

LIBRO JOB,

Job 1. 3: 181.
Job 3. 2: 179.
Job 5. 2: 469.
Job 5. 13: 179.
Job 9. 8: 436.
Job 12. 18, & ſeq: 469.
Job 15. 35: 179.
Job 19. 7, 8: 179.
Job 19. 23: 177.
Job 19. 23, & ſeq: 280.
Job 19. 25: 329, 559.
Job 21. 7, & ſeq: 179.
Job 22. 29: 481.
Job 26. 12: 181.
Job 27. 5: 542.
Job 28. 15, & ſeq: 179.
Job 28. 28: 179, 181, 201.
Job 31. 35, 36: 177.
Job 34. 19: 179.
Job 38. 10, 11: 179.
Job 38. 41: 179.

LIBRO PSALMORUM,

Psalm. 2. 2: 98, 509, 520.
Psalm. 2. 6: 282, 284, 285, 322, 416, 573.
Psalm. 2. 6, & ſeq: 319, 474, 503.
Psalm. 2. 7: 287, 349, 399, 400.
Psalm. 2. 8: 281, 282, 287, 321, 328, 484, 589, 598.
Psalm. 2. 8, 9: 365.
Psalm. 2. 9: 295, 314, 320, 353.
Psalm. 2. 13: 282.
Psalm. 3. 1, 2: 529.
Psalm. 3. 2, & ſeq: 531.
Psalm. 3. 6: 542.
Psalm. 4. 4: 419, 460.
Psalm. 6. 6: 186.
Psalm. 7. 14: 179.
Psalm. 8. 3: 507.
Psalm. 8. 5: 282, bis.
Psalm. 8. 5, 6: 478.
Psalm. 8. 6: 291.
Psalm. 9. 20, 21: 486.
Psalm. 11. 6: 469.
Psalm. 13. 7: 559.
Psalm. 15. 8: 290.
Psalm. 15. 8, & ſeq: 283.
Psalm. 15. 9, & ſeq: 542.
Psalm. 15. 10: 460.
Psalm. 15. 11, 12: 570.
Psalm. 17. 5, & ſeq: 530, 534.
Psalm. 17. 7, 8: 531.
Psalm. 17. 9, 13, 14: 438.
Psalm. 17. 12: 70, 633.
Psalm. 17. 18, 41, 44: 462.
Psalm. 17. 28: 469.
Psalm. 17. 38, & ſeq: 283, 347.
Psalm. 17. 43: 186.
Psalm. 17. 44: 283, 457, 604.
Psalm. 17. 44, & ſeq: 589.
Psalm. 17. 45: 579.
Psalm. 17. 5: 432, 433.
Psalm. 21. 284.
Psalm. 21. 1: 285, 516.
Psalm. 21. 1, & ſeq: 531.
Psalm. 21. 2: 517.
Psalm. 21. 2, 3: 517.
Psalm. 21. 4: 517.
Psalm. 21. 7: 301, 461, 516.
Psalm. 21. 7, & ſeq: 284, 515, 529.
Psalm. 21. 8: 462.
Psalm. 21. 10: 516.
Psalm. 21. 12: 512.
Psalm. 21. 15, & ſeq: 377, 535.
Psalm. 21. 17: 520, 522, 523.
Psalm. 21. 17, & ſeq: 530.
Psalm. 21. 18: 329.
Psalm. 21. 18. 19: 273, 516, 638.
Psalm. 21. 19: 186, 517.
Psalm. 21. 21, 22: 517.
Psalm. 21. 23: 284, 347, 408, 416, 517.
Psalm. 21. 23, & ſeq: 284.
Psalm. 21. 25: 517.
Psalm. 21. 27: 427.
Psalm. 21. 28: 517.
Psalm. 21. 27, 29: 284, 516, 589.
Psalm. 21. 29: 474.
Psalm. 21. 31, 32: 284.
Psalm. 23. 7, 8: 323, 374, 478, 482, 563.
Psalm. 26. 12: 513.
Psalm. 29. 38: 517.
Psalm. 29. 1, & ſeq: 542.
Psalm. 32. 18, 19: 427.
Psalm. 33. 18, & ſeq: 585.
Psalm. 33. 23: 559.
Psalm. 33. 19: 468.
Psalm. 34. 7, & ſeq: 535.
Psalm. 34. 11, & ſeq: 514, 529.
Psalm. 34. 13: 398.
Psalm. 34. 14: 461.
Psalm. 34. 14, & ſeq: 529.
Psalm. 34. 15: 509, 518.
Psalm. 34. 16: 515.
Psalm. 34. 16, 19: 462.
Psalm. 34. 19, 20: 509.
Psalm. 34. 23: 285.
Psalm. 35. 10: 436, 441, 454.
Psalm 36. 3: 485.
Psalm. 36. 18, 19: 427.
Psalm. 36. 31: 497.
Psalm. 36. 34: 480.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [682] - 656
PUBLIC DOMAIN

Pſalm. 39. 3: 471.
Pſalm. 39. 7, & ſeq: 284, 378.
Pſalm. 39. 8, 9: 348.
Pſalm. 39. 4: 472.
Pſalm. 39. 10, & ſeq: 284, 416.
Pſalm. 39. 18: 284, 469.
Pſalm. 40. 6, & ſeq: 514, 520.
Pſalm. 40. 9, & ſeq: 542.
Pſalm. 40. 10: 509.
Pſalm. 42. 3: 453, 533.
Pſalm. 42. 6, 7: 419.
Pſalm. 43. 8, & ſeq: 465.
Pſalm. 43. 11, & ſeq: 585.
Pſalm. 43. 24: 469.
Pſalm. 44. 3: 328, 349, 350, 623.
Pſalm. 44. 3, & ſeq: 449.
Pſalm. 44. 4, 6: 285.
Pſalm. 44. 4, & ſeq: 615.
Pſalm. 44. 5: 285.
Pſalm. 44. 5, & ſeq: 285, 290, 474.
Pſalm. 44. 6: 298, 328.
Pſalm. 44. 7: 285, 295, 503.
Pſalm. 44. 7, 8: 285, 403.
Pſalm. 44. 8: 282, 305, 376, 398, 409, 622.
Pſalm. 44. 13: 323.
Pſalm. 44. 17: 285, 477, 589.
Pſalm. 44. 18: 285.
Pſalm. 45. 9, 10: 444.
Pſalm. 45. 14: 305.
Pſalm. 46. 1, & ſeq: 474.
Pſalm. 46. 6, & ſeq: 563.
Pſalm. 46. 9: 589.
Pſalm. 47. 1, & ſeq: 573.
Pſalm. 49. 16: 542.
Pſalm. 49. 3: 438
Pſalm. 49. 7, & ſeq: 497.
Pſalm. 49. 8, & ſeq: 506.
Pſalm. 49. 23: 305.
Pſalm. 50. 9: 561.
Pſalm. 50. 12, & ſeq: 497.
Pſalm. 50. 18, & ſeq: 186, 187, 505.
Pſalm. 54. 4, 5: 512.
Pſalm. 54. 13, & ſeq: 509.
Pſalm. 55. 1, & ſeq: 515.
Pſalm. 55. 12, 13: 542.
Pſalm. 56. 5: 187.
Pſalm. 58. 1, & ſeq: 512.
Pſalm. 59. 8: 278.
Pſalm. 60. 21: 305.
Pſalm. 63. 1, & ſeq: 514.
Pſalmi 64 Lemmate: 183, 184.
Pſalm. 65. 10, & ſeq: 465, 585.
Pſalm. 66. 5: 589.
Pſalm. 67. 5, & ſeq: 540, 541, 563.
Pſalm. 67. 8, 9: 156.
Pſalm. 67. 11, & ſeq: 615.
Pſalm. 67. 12: 579.
Pſalm. 67. 21: 627.
Pſalm. 67. 27, 28: 428, 430, 431, 541.
Pſalm. 67. 32: 541, 598.
Pſalm. 67. 32, 33: 590.
Pſalm. 67. 36: 434, 487.
Pſalm. 68: 286.
Pſalm. 68. 1, & ſeq: 515, 532.
Pſalm. 68. 5, 6: 534.
Pſalm. 68. 6: 286.
Pſalm. 68. 6, & ſeq: 462.
Pſalm. 68. 7, & ſeq: 507.
Pſalm. 68. 8, 9: 534.
Pſalm. 68. 9: 286, 408, 512.
Pſalm. 68. 11: 398.
Pſalm. 68. 12, 13: 534.
Pſalm. 68. 13: 520.
Pſalm. 68. 18, & ſeq: 529.
Pſalm. 68. 21: 286, 512.
Pſalm. 68. 21, & ſeq: 509.
Pſalm. 68. 22: 273, 286, 329, 533, bis, 638.
Pſalm. 68. 24, & ſeq: 604.
Pſalm. 68. 25, & ſeq: 518, 612.
Pſalm. 68. 26, 27: 377.
Pſalm. 68. 28: 518.
Pſalm. 68. 30: 469.
Pſalm. 68. 33: 534.
Pſalm. 68. 33, 34: 468.
Pſalm. 68. 36, 37: 573.
Pſalm. 69. 5: 469.
Pſalmi 70 Lemmate: 184.
Pſalm. 70. 1: 183.
Pſalm. 70. 10, 11: 512.
Pſalm. 70. 20: 542.
Pſalm. 71: 286.
Pſalm. 71. 1, & ſeq: 344, 474, 503, 615, 617.
Pſalm. 71. 1, 6: 359.
Pſalm. 71. 1, 7: 359.
Pſalm. 71. 3, 7: 348, 444.
Pſalm. 71. 4, 12, 13: 469.
Pſalm. 71. 5, & ſeq: 286.
Pſalm. 71. 5, 17: 289, 321.
Pſalm. 71. 6: 322.
Pſalm. 71. 7: 290, 315, 324, 362, 363, 364, 458.
Pſalm. 71. 8: 282, 284, 322.
Pſalm. 71. 8, & ſeq: 516, 590.
Pſalm. 71. 8, 17: 321.
Pſalm. 71. 9: 304.
Pſalm. 71. 9, & ſeq: 322, 374.
Pſalm. 71. 10: 299.
Pſalm. 71. 17: 286, 287, 394, 400, 465.
Pſalm. 71. 18: 322.
Pſalm. 71. 20: 187.
Pſalm. 72. 3, 7: 447.
Pſalm. 73. 1: 183.
Pſalm. 73. 12: 474, 618.
Pſalm. 73. 22, 23: 515.
Pſalm. 751, & ſeq: 444.
Pſalm. 75. 3: 157.
Pſalm. 76. 1: 317.
Pſalm. 77. 2: 186, 418, 419, 637.
Pſalm. 77. 14: 624.
Pſalm. 77. 24, 25: 624.
Pſalm. 77. 60, 61: 156.
Pſalm. 78. 1: 183.
Pſalm. 78. 1, & ſeq: 585.
Pſalm. 78. 4: 465.
Pſalm. 78. 12: 516.
Pſalm. 79. 15, & ſeq: 440.
Pſalm. 80. 6: 647.
Pſalm. 81. 8: 590.
Pſalm. 83. 10, & ſeq: 480.
Pſalm. 84. 9: 447.
Pſalm. 84. 9, 11: 444.
Pſalm. 84. 11: 363.
Pſalm. 84. 12: 453, 458
Pſalm. 85. 9: 590.
Pſalm. 86. 1, & ſeq: 573.
Pſalm. 86. 2, & ſeq: 590.
Pſalm. 87. 1: 183.
Pſalm. 87. 1, & ſeq: 532.
Pſalm. 87. 3, & ſeq: 535.
Pſalm. 87. 5: 542.
Pſalm. 87. 9, & ſeq: 512.
Pſalm. 87. 16: 461, 469, 515.
Pſalm. 88: 287.
Pſalm. 88. 1: 183.
Pſalm. 88. 4, & ſeq: 356.
Pſalm. 88. 4, 5, 36: 389.
Pſalm. 88. 4, 29, & ſeq: 442.
Pſalm. 88. 6: 577.
Pſalm. 88. 20: 458.
Pſalm. 88. 21, & ſeq: 344.
Pſalm. 88. 26. & ſeq: 287.
Pſalm. 88. 27: 287.
Pſalm. 88. 27, 28: 399, 400.
Pſalm. 88. 28: 287, 289, 402.
Pſalm. 88. 28, & ſeq: 358, 474, 619.
Pſalm. 88. 29, & ſeq: 159.
Pſalm. 88. 30: 303.
Pſalm. 88. 30, 36: 287.
Pſalm. 88. 39, & ſeq: 461, 516, 535.
Pſalm. 88. 42, & ſeq: 463.
Pſalm. 88. 49: 541.
Pſalmi 89 Lemmate: 184.
Pſalm. 90. 1, & ſeq: 447.
Pſalm. 90. 15: 481.
Pſalm. 92. 5: 358.
Pſalm. 93. 8: 434.
Pſalm. 93. 21: 520.
Pſalm. 94. 7: 414.
Pſalm. 95. 3, & ſeq: 590.
Pſalm. 95. 10: 527.
Pſalm. 95. 12: 394.
Pſalm. 96. 1: 633.
Pſalm. 96. 2, & ſeq: 70, 635.
Pſalm. 96. 3, 4: 438.
Pſalm. 96. 5: 156.
Pſalm. 96. 8: 288, 415.
Pſalm. 96. 11: 437.
Pſalm. 97. 1, 3: 186.
Pſalm. 97. 1, & ſeq: 618.
Pſalm. 97. 3, 4: 590.
Pſalm. 97. 7, & ſeq: 303.
Pſalm. 97. 8, 9: 615.
Pſalm. 101. 1: 183.
Pſalm. 101. 13: 186.
Pſalm. 101. 16: 590.
Pſalm. 101. 17, 18: 469.
Pſalm. 101. 25, & ſeq: 186.
Pſalm. 101. 26, & ſeq: 456.
Pſalm. 102. 2, & ſeq: 426.
Pſalm. 102. 3: 419.
Pſalm. 103. 3: 187.
Pſalm. 103. 4: 415.
Pſalm. 103. 30: 497.
Pſalm. 104. 40, 41: 624.
Pſalm. 106. 2, & ſeq: 559.
Pſalm. 106. 4, & ſeq: 427.
Pſalm. 106. 10, & ſeq: 540.
Pſalm. 106. 20: 398.
Pſalm. 106. 20, & ſeq: 399, 431.
Pſalm. 106. 40, 41: 469.
Pſalm. 107. 6: 406.
Pſalm. 107. 9: 278, 347.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [683] - 657
PUBLIC DOMAIN

Pſalm. 108. 1, & ſeq: 463, 510, 514, 529.
Pſalm. 108. 4, & ſeq: 518.
Pſalm. 108. 22: 469, 612.
Pſalm. 108. 24: 398.
Pſalm. 108. 25: 529.
Pſalm. 109: 288.
Pſalm. 109. 1: 324.
Pſalm. 109. 1, & ſeq: 315, 347, 399, 400, 403, 475, 478, 482, 503. 570.
Pſalm. 109. 2: 295, 322, 390.
Pſalm. 109. 2, 3: 284.
Pſalm. 109. 3: 282, 286, 287, 321, 437, 456, 622.
Pſalm. 109. 4: 311, 409, 410, 505.
Pſalm. 109. 5, & ſeq: 449.
Pſalm. 109. 6: 452, 622.
Pſalm. 110. 6, & ſeq: 497.
Pſalm. 110. 9: 559.
Pſalm. 110. 10: 179, 201.
Pſalmi 111 Lemmate: 183, 184.
Pſalm. 111. 1, & ſeq: 481, 485.
Pſalm. 111. 5, & ſeq: 447.
Pſalm. 112. 5, & ſeq: 470.
Pſalm. 112. 7, 8: 159.
Pſalm. 114. 3. & ſeq: 542.
Pſalm. 116. 1: 590.
Pſalm. 116. 1: 590.
Pſalm. 117. 20: 453.
Pſalm. 117. 21, & ſeq: 618.
Pſalm. 117. 22: 290, 296, 451, 457, 463, 473.
Pſalm. 117. 22, & ſeq: 507.
Pſalm. 117. 25: 290.
Pſalm. 118. 105: 436.
Pſalm. 118. 165: 447.
Pſalm. 119. 2, 3: 514.
Pſalm. 119. 7: 444, 463.
Pſalm. 120. 3: 448.
Pſalm. 122. 3: 465.
Pſalm. 123. 1, & ſeq: 585.
Pſalm. 124. 1, & ſeq: 448.
Pſalm. 125. 1: 183.
Pſalm. 127. 6: 448.
Pſalm. 129. 7, 8: 559.
Pſalm. 131. 15: 427.
Pſalm. 131. 17: 436.
Pſalmi 136 Lemmate: 183, 184.
Pſalm. 136. 1, & ſeq: 183, 184.
Pſalm. 136. 7: 238.
Pſalm. 136. 8, 9: 268.
Pſalmi 137 Lemmate, juxta LXX: 184.
Pſalm. 137. 1: 183.
Pſalm. 139. 1, & ſeq: 514.
Pſalm. 139. 8: 186.
Pſalm. 141. 1. & ſeq: 532.
Pſalm. 141. 5: 467, 513.
Pſalm. 141. 7, 8: 540, 542.
Pſalm. 142. 3, 4: 516.
Pſalm. 142. 4: 186.
Pſalm. 142. 10: 497.
Pſalm. 142. 11, 12: 542.
Pſalm. 145. 1: 183.
Pſalm. 145. 7: 427.
Pſalm. 145. 8: 424.
Pſalm. 146. 9: 179.
Pſalm. 147. 4: 432.
Pſalm. 149. 1: 573.
Pſalm. 149. 4. & ſeq: 481.

PROVERBIIS SALOMONIS,

Prov. 1. 1: 188.
Prov. 1. 5, 6: 637.
Prov. 1. 7: 179, 201.
Prov. 1. 16: 191.
Prov. 1. 33: 448, 485.
Prov. 3. 1, 2: 448.
Prov. 4. 3: 189.
Prov. 4. 7, 8: 481.
Prov. 8. 12, & ſeq: 455.
Prov. 8. 15: 641.
Prov. 8. 17, 18: 484.
Prov. 8. 22: 456.
Prov. 8. 22, & ſeq: 289, 399.
Prov. 8. 23: 321.
Prov. 8. 23, 24: 282.
Prov. 8. 27, & ſeq: 458.
Prov. 8. 29: 179.
Prov. 8. 31: 416.
Prov. 8. 35: 454.
Prov. 9. 10: 179.
Prov. 9. 18: 437.
Prov. 10. 3: 427.
Prov. 10. 7: 191.
Prov. 10. 10: 191.
Prov. 12. 9: 191, 201.
Prov. 12. 11: 191.
Prov. 12. 20: 191.
Prov. 12. 24: 191.
Prov. 13. 9: 437.
Prov. 13. 20: 191.
Prov. 13. 24: 201.
Prov. 14. 30: 191.
Prov. 16. 5: 186.
Prov. 17. 2: 191, 201.
Prov. 17. 24: 191.
Prov. 18. 13: 191, 201.
Prov. 21. 19. 4: 191.
Prov. 21. 19: 191, 201.
Prov. 22. 1: 191.
Prov. 22. 7: 191.
Prov. 22. 9: 191.
Prov. 22. 20: 197.
Prov. 23. 13: 191, 201.
Prov. 23. 27: 191.
Prov. 23. 29: 68.
Prov. 24. 21: 191.
Prov. 25. 1: 188, 207.
Prov. 26. 27: 191.
Prov. 27. 1: 13.
Prov. 27. 3: 201.
Prov. 27. 10: 191.
Prov. 27. 20: 191.
Prov. 28. 12: 481.
Prov. 29. 23: 481.
Prov. 30. 2, 3: 189.
Prov. 30. 4: 399, 564.
Prov. 30. 8: 191.
Prov. 30. 15. & ſeq: 201.
Prov. 30. 18, 19: 384.
Prov. 30. 19: 381.
Prov. 30. 21, 22: 191.
Prov. 30. 22: 191.
Prov. 31. 10, 13: 191.

ECCLESIASTE,

Eccl. 1. 4: 193.
Eccl. 1. 7: 201.
Eccl. 1. 16: 189, 192.
Eccl. 2. 14: 191.
Eccl. 3. 19, & ſeq: 193.
Eccl. 4. 2: 193, 194.
Eccl. 4. 9: 193.
Eccl. 4. 17: 159, 186.
Eccl. 4. 17, & 5. 1, & ſeq: 194.
Eccl. 5. 19: 194.
Eccl. 7. 1: 193.
Eccl. 7. 2: 193, 194.
Eccl. 7. 3: 194.
Eccl. 7. 21: 193.
Eccl. 7. 24: 192.
Eccl. 7. 26, & ſeq: 194.
Eccl. 7. 27: 192.
Eccl. 8. 1: 191.
Eccl. 8. 2: 196.
Eccl. 8. 6: 13.
Eccl. 8. 15: 193.
Eccl. 8. 16: 182.
Eccl. 8. 17, & 9. 1, & ſeq: 194.
Eccl. 9. 4: 194.
Eccl. 9. 5: 193.
Eccl. 9. 10: 193.
Eccl. 10. 8: 191.
Eccl. 11. 5: 194.
Eccl. 11. 7: 193.
Eccl. 11. 9: 194.
Eccl. 11. 9, 10: 194.
Eccl. 12. 7: 194.
Eccl. 12. 9: 190.
Eccl. 12. 9, 10: 192.
Eccl. 12. 11: 194.
Eccl. 12. 13: 194.

CANTICO CANTICORUM,

Cant. 1. 3: 381, 384.
Cant. 2. 1: 439.
Cant. 4. 12: 383.
Cant. 5. 10: 349.
Cant. 6. 7: 381, 384.
Cant. 7. 5: 301.
Cant. 8. 6: 541.

LIBRO SAPIENTIÆ,

Sap. 1. 2, 12, & ſeq: 399.
Sap. 2. 6: 199.
Sap. 2. 12: 200, 459.
Sap. 2. 12, & ſeq: 508.
Sap. 2. 18, 19: 518.
Sap. 2. 18, & ſeq: 535.
Sap. 2. 19: 466, 516.
Sap. 2. 19, 20: 521.
Sap. 2. 20: 623.
Sap. 2. 21, 22: 605.
Sap. 2. 23: 199.
Sap. 3. 1: 200.
Sap. 3. 6: 201.
Sap. 3. 7: 200, 437.
Sap. 3. 8: 200.
Sap. 3. 14: 199.
Sap. 4. 3: 201.
Sap. 4. 10: 200.
Sap. 5. 3, & ſeq: 401, 466.
Sap. 5. 16, 17: 477.
Sap. 5. 19: 200.
Sap. 6. 8: 179.
Sap. 6. 21: 477.
Sap. 7. 9, & ſeq: 179.
Sap. 7. 21, & ſeq: 455.

Sap.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [684] - 658
PUBLIC DOMAIN

Sap. 7. 25, 26: 336.
Sap. 7. 26: 200, 620.
Sap. 8. 14, 15: 198.
Sap. 8. 19: 198.
Sap. 8. 21: 198, 201.
Sap. 9. 1, 4: 198.
Sap. 9. 4: 455.
Sap. 9. 7, 8: 198.
Sap. 9. 9: 455, 458.
Sap. 9. 15: 199.
Sap. 10. 21: 425.
Sap. 11. 22: 200.
Sap. 13. 1: 200.
Sap. 14. 11: 199.
Sap. 15. 7: 200.
Sap. 16. 13: 159, 199.
Sap. 16. 20, 21: 624.

ECCLESIASTICO,

PROLOG. Eccli. 203.
Eccli. 1. 5: 441.
Eccli. 1. 5, & ſeq: 455.
Eccli. 1. 11, 24: 481.
Eccli. 1. 16: 179, 201.
Eccli. 2. 5: 201.
Eccli. 2. 18: 204.
Eccli. 4. 10, & ſeq: 401.
Eccli. 4. 12, & ſeq: 454.
Eccli. 4. 36: 204.
Eccli. 6. 28: 201.
Eccli. 6. 29: 448.
Eccli. 6. 30, & ſeq: 481.
Eccli. 7. 2: 191.
Eccli. 10. 18, 21: 470.
Eccli. 10. 28: 191, 201.
Eccli. 10. 3: 191, 201.
Eccli. 11. 1: 481.
Eccli. 11. 8: 191, 201, bis.
Eccli. 11. 10: 204.
Eccl. 14. 10: 191.
Eccli. 14. 19: 193.
Eccli. 14. 23, & ſeq: 481.
Eccli. 15. 1, & ſeq: 481.
Eccli. 15. 16: 204.
Eccli. 17. 1: 199.
Eccli. 17. 10: 442.
Eccli. 19. 18: 179.
Eccli. 20. 11: 470.
Eccli. 20. 30: 171.
Eccli. 21. 13: 179.
Eccli. 21. 16: 454.
Eccli. 23. 21: 201.
Eccli. 23. 35: 201.
Eccli. 23. 38: 482.
Eccli. 24. 1, & ſeq: 456, 478.
Eccli. 24. 5: 402.
Eccli. 24. 7, 11: 482.
Eccli. 24. 14: 456, 622.
Eccli. 24. 25: 453.
Eccli. 24. 33: 40.
Eccli. 24. 40, & ſeq: 441.
Eccli. 24. 45: 540.
Eccli. 25. 22: 191.
Eccli. 25. 23: 201.
Eccli. 27. 25: 191.
Eccli. 29. 15: 169, 204.
Eccli. 30. 1: 191, 201.
Eccli. 31. 28: 191.
Eccli. 33. 13: 204.
Eccli. 40. 11: 201.
Eccli. 45. 6: 40.
Eccli. 45. 35: 442.
Eccli. 46. 1: 147.
Eccli. 46. 11: 147.
Eccli. 46. 22: 159.
Eccli. 47. 13: 442.
Eccli. 47. 15: 186.
Eccli. 47. 18: 197.
Eccli. 48, & 49: 162.
Eccli. 49. 8, 9: 211.
Eccli. 49. 10: 221.
Eccli. 49. 12: 232, 244, 251, 252, bis.
Eccli. 49. 13: 251.
Eccli. 49. 15: 167, 168, 172.
Eccli. 50. 27: 201.
Eccli. 50. 29: 202.
Eccli. 50. 29: 202.
Eccli. 51. 14: 289.

ISAIA,

ISA. 1. 1: 205.
Iſa. 1. 2: 463.
Iſa. 1. 2, 4: 401.
Iſa. 1. 3: 467.
Iſa. 1. 3, 4: 605.
Iſa. 1. 9: 428.
Iſa. 1. 11, & ſeq: 487.
Iſa. 1. 14, & ſeq: 497.
Iſa. 1. 16: 561.
Iſa. 1. 18: 536, 554.
Iſa. 1. 19: 485.
Iſa. 2. 2: 314, 317, 446, 491.
Iſa. 2. 2, & ſeq: 206, 259, 289, 290, 307, 327, 359, 573, 590, 609.
Iſa. 2. 3: 311, 317, 318, 322, 417, 486, 579.
Iſa. 2. 3, 4: 259, 299, 508, 615.
Iſa. 2. 4: 293, 295, 362, 364, 444.
Iſa. 2. 17, & ſeq: 290, 601.
Iſa. 3. 16: 488.
Iſa. 4. 2: 278, 300, 309, 324, 439, 479.
Iſa. 4. 2, & ſeq: 291, 428, 554.
Iſa. 4. 4: 291.
Iſa. 4. 5: 291.
Iſa. 5. 1, & ſeq: 609.
Iſa. 5. 13: 605.
Iſa. 5. 25: 578, 614.
Iſa. 6. 5: 205.
Iſa. 6. 8: 206.
Iſa. 6. 8, & ſeq: 605, 612.
Iſa. 6. 10: 537.
Iſa. 7, & 8, & 9: 291.
Iſa. 7. 8: 368.
Iſa. 7. 14: 304, 306, 329, 380, 381, 394, 403, 405, 407.
Iſa. 7. 15: 293, 621.
Iſa. 7. 20: 341.
Iſa. 7. 24: 416.
Iſa. 8. 1: 273, 291.
Iſa. 8. 1, & ſeq: 449, 482, 301.
Iſa. 8. 1, 3: 321, 541.
Iſa. 8. 2, & ſeq: 292.
Iſa. 8. 3, 4: 365, 450.
Iſa. 8. 6: 348.
Iſa. 8. 6, & ſeq: 293.
Iſa. 8. 13: 463.
Iſa. 8. 13, & ſeq: 293, 451, 452.
Iſa. 8. 14: 290, 513.
Iſa. 8. 14, 15: 609.
Iſa. 8. 17: 297.
Iſa. 8. 18: 317.
Iſa. 8. 18, 19: 435.
Iſa. 9. 1: 428.
Iſa. 9. 1, 2: 297, 416, 418, 431.
Iſa. 9. 2: 278, 436.
Iſa. 9. 5: 313.
Iſa. 9. 6: 70, 290, 294, 319, 329, 403, 405, 406, 407, 473, 483, 629.
Iſa. 9. 6, 7: 321, 327, 344, 348, 444, 475. 504.
Iſa. 9. 7: 282, 358, 363, 364.
Iſa. 10. 16, 17: 438.
Iſa. 10. 20, & ſeq: 428.
Iſa. 10. 21: 405.
Iſa. 11: 294.
Iſa. 11. 1: 278, 300, 309, 324, 366, 439.
Iſa. 11. 1, & ſeq: 294, 345, 356, 358, 359, 397, 445, 483, 504, 508, 615.
Iſa. 11. 1, 4, 10: 332, 475.
Iſa. 11. 1, 5, 6: 293.
Iſa. 11. 2: 293, 297.
Iſa. 11. 3: 294.
Iſa. 11. 3, 4: 465.
Iſa. 11. 4: 291, 298, 315, 329, 419, 458.
Iſa. 11. 4, 5: 285, 449, 450.
Iſa. 11. 6: 290, 313, 362.
Iſa. 11. 6, 7: 273.
Iſa. 11. 6, & ſeq: 328, 599.
Iſa. 11. 9: 312, 441.
Iſa. 11. 9, 10: 591.
Iſa. 11. 10: 284, 291, 295, 304, 323, 346, 539.
Iſa. 11. 10, 12: 528, 525.
Iſa. 11. 11, & ſeq: 307.
Iſa. 11. 18: 306.
Iſa. 12: 294.
Iſa. 12. 2: 484.
Iſa. 12. 2, 3: 294, 618.
Iſa. 12. 3. 299, 393, 441, 562.
Iſa. 12. 3, & ſeq: 579.
Iſa. 12. 6: 416, 460.
Iſa. 13. 6, & ſeq: 605.
Iſa. 13. 20, 21: 268.
Iſa. 14. 23: 268.
Iſa. 15. 2: 206.
Iſa. 16. 1: 472, 475.
Iſa. 17. 4, & ſeq: 429, 431.
Iſa. 17. 7, 8: 601.
Iſa. 18. 1: 121, 373.
Iſa. 18. 7: 591.
Iſa. 19. 1: 601.
Iſa. 19. 18: 135.
Iſa. 19. 18, & ſeq: 268, 269, 591, 598.
Iſa. 19. 19, 20: 618.
Iſa. 21. 6, 7: 507.
Iſa. 21. 7: 325.
Iſa. 22. 15: 487, 629.
Iſa. 22. 15, & ſeq: 628.
Iſa. 22. 16: 549.
Iſa. 22. 17, 19: 628.
Iſa. 22. 19, & ſeq: 618.
Iſa. 22. 21: 628.
Iſa. 22. 22: 487.
Iſa. 22. 23: 629.
Iſa. 22. 23, 24: 629.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [685] - 659
PUBLIC DOMAIN

Isa. 23. 18: 427.
Isa. 24. 13, & seq: 432.
Isa. 24. 14: 432.
Isa. 24. 18: 206.
Isa. 24. 23: 573.
Isa. 25. 1, 2: 612.
Isa. 25. 2: 378, 614.
Isa. 25. 3: 484.
Isa. 25. 6, & seq: 303, 440, 591.
Isa. 25. 7: 554, 634.
Isa. 25. 7, & seq: 454.
Isa. 25. 7, 8: 540.
Isa. 25. 8: 543.
Isa. 25. 8, 9: 618.
Isa. 26. 19: 427.
Isa. 27. 9: 554.
Isa. 27. 13: 591.
Isa. 28: 296.
Isa. 28. 5: 429.
Isa. 28. 9, & seq: 432.
Isa. 28. 11: 135.
Isa. 28. 14, & seq: 609.
Isa. 28. 16: 290, 293, 296.
Isa. 28. 16, & seq: 574.
Isa. 28. 16, 18: 451.
Isa. 28. 18, 19: 470.
Isa. 29. 9, & seq: 605.
Isa. 29. 10, & seq: 634.
Isa. 29. 14: 434.
Isa. 29. 18: 424, 425.
Isa. 29. 22, & seq: 432.
Isa. 30. 8: 205.
Isa. 30. 19, 20: 417.
Isa. 30. 20: 284.
Isa. 30. 20, 21: 578.
Isa. 30. 21: 453.
Isa. 30. 22: 601.
Isa. 30. 25: 446.
Isa. 30. 27: 307.
Isa. 31. 7: 591, 601.
Isa. 31. 9: 318, 439.
Isa. 32. 1: 475.
Isa. 32. 4: 434.
Isa. 32. 15: 571.
Isa. 32. 17: 448.
Isa. 32. 20: 464.
Isa. 33. 9: 206.
Isa. 33. 17: 394.
Isa. 33. 8, 18: 434.
Isa. 33. 20, seq: 574.
Isa. 33. 22: 347, 486. 615, 618.
Isa. 35. 1, & seq: 403, 440, 591.
Isa. 35. 3, 4: 426.
Isa. 35. 4: 329.
Isa. 35. 4, & seq: 296, 297, 311, 403, 424, 425, 618.
Isa. 35. 4, 6: 425, 426.
Isa. 35. 6, & seq: 441, 599.
Isa. 35. 8: 297.
Isa. 35. 8, & seq: 453.
Isa. 35. 9: 313.
Isa. 35. 10: 541.
Isa. 36. 12: 341.
Isa. 37. 2: 205.
Isa. 37. 31, 32: 429.
Isa. 38. 1: 205.
Isa. 38. 18: 186.
Isa. 39. 7: 224.
Isa. 40. 3: 362.
Isa. 40. 3, & seq: 296, 297, 360, 396, 403, 445, 446.
Isa. 40. 4: 599.
Isa. 40. 7, & seq: 296, 579.
Isa. 40. 10: 305, 329, 475.
Isa. 40. 10, 11: 414.
Isa. 40. 11: 313.
Isa. 40. 13: 199.
Isa. 41. 2: 285, 449, 483.
Isa. 41. 4: 457, 622.
Isa. 41. 10: 320.
Isa. 41. 14, 15: 320.
Isa. 41. 17, 18: 470.
Isa. 41. 23: 12.
Isa. 41. 27: 579.
Isa. 42. 1: 264, 297. 313, 345, 458, 470, 616, 628.
Isa. 42. 1, & seq: 296, 397, 471, 592.
Isa. 42. 4: 297, 299, 303, 347, 349, 486.
Isa. 42. 6: 303, 305, 325, 377, 436, 554.
Isa. 42. 6, 7: 296, 297, 424, 442, 540, 559, 638.
Isa. 42. 9: 492.
Isa. 42. 13: 449, 483.
Isa. 42. 14, & seq: 609.
Isa. 42. 15, 16: 297.
Isa. 42. 16, & seq: 424.
Isa. 42. 18: 425.
Isa. 42. 19, & seq: 605.
Isa. 43. 1: 559.
Isa. 43. 10: 457, 458, 461, 470, 628.
Isa. 43. 10, 12: 583.
Isa. 43. 18, & seq: 307, 488, 492, 505.
Isa. 43. 16: 312.
Isa. 43. 19, & seq: 574, 592.
Isa. 43. 24: 470.
Isa. 43. 24, 25: 554.
Isa. 44. 2, 3: 441, 497.
Isa. 44. 3: 571.
Isa. 44. 6: 288, 457, 622.
Isa. 44. 7: 12.
Isa. 44. 8: 583.
Isa. 44. 22: 554.
Isa. 44. 22, 23: 559.
Isa. 44. 26, & seq: 268.
Isa. 44. 28: 367.
Isa. 45. 1, & seq: 268.
Isa. 45. 4, 5: 468.
Isa. 45. 5, 6: 592.
Isa. 45. 8: 291, 376, 400, 407, 440, 458, 459, 618.
Isa. 45. 13: 367.
Isa. 45. 14: 304.
Isa. 45. 14, & seq: 403, 592.
Isa. 45. 15: 70, 468, 633.
Isa. 45. 17: 556.
Isa. 46. 1: 206.
Isa. 46. 1, 2: 601.
Isa. 46. 12, 13: 618.
Isa. 47. 1, & seq: 268.
Isa. 47. 22: 528.
Isa. 48. 3, & seq: 12.
Isa. 48. 12: 457, 622.
Isa. 48. 22, & seq: 404.
Isa. 49. 1: 267.
Isa. 49. 1, & seq: 298, 449, 592.
Isa. 49. 2: 419, 458.
Isa. 49. 2, 3: 299.
Isa. 49. 3: 298.
Isa. 49. 5: 297, 479.
Isa. 49. 5, 6: 298, 470.
Isa. 49. 6: 299, 304, 436.
Isa. 49. 6: 8: 297.
Isa. 49. 6, 25: 619.
Isa. 49. 7: 299, 463.
Isa. 49. 7, seq: 475, 559.
Isa. 49. 8: 303, 349, 377, 485.
Isa. 49. 8, & seq: 299, 305, 329, 427, 442, 540, 554.
Isa. 49. 9: 301.
Isa. 49. 10: 441.
Isa. 49. 13: 470.
Isa. 49. 14, & seq: 574.
Isa. 49. 18: 304.
Isa. 49. 23: 286, 322.
Isa. 49. 25: 616.
Isa. 49. 25, 26: 483.
Isa. 50. 1, & seq: 559, 610.
Isa. 50. 4, 10: 417.
Isa. 50. 5: 471, 472.
Isa. 50. 6: 518.
Isa. 50. 9: 186.
Isa. 50. 10: 313, 471.
Isa. 51. 4: 486.
Isa. 51. 4, 5: 459.
Isa. 51. 4, 5, 16: 299.
Isa. 51. 5: 286, 297, 305, 315, 325, 329, 393, 593, 616, 619.
Isa. 51. 6: 186.
Isa. 51. 7: 498.
Isa. 51. 16: 290, 298, 299, 404.
Isa. 52. 1, & seq: 560.
Isa. 52. 6, 7: 417.
Isa. 52. 6, & seq: 433.
Isa. 52. 7: 245, 300, 445, 475.
Isa. 52 7, & seq: 300, 579.
Isa. 52. 10: 186, 619.
Isa. 52. 10, & seq: 593.
Isa. 52. 12: 319.
Isa. 52. 13: 291, 300, 313, 406, 471, 479 564.
Isa. 52. 14: 301, 407, 462, 463.
Isa. 52. 15: 291, 328, 554, 562, 623.
Isa. 53. 1: 299, 580, 606.
Isa. 53. 1, & seq: 300, 440.
Isa. 53. 2: 278, 309, 324, 396.
Isa. 53. 2, & seq: 329, 407, 457, 462.
Isa. 53. 3: 301, 463, 468.
Isa. 53. 3, & seq: 518.
Isa 53 4: 296, 312, 362, 419, 465, 516.
Isa. 53. 4, & seq: 286, 301, 377, 558, 626.
Isa. 53. 5: 445, 448, 522.
Isa. 53. 6: 301, 414, 517.
Isa. 53. 7: 285, 377, 472, 514.
Isa. 53. 7, & seq: 471, 535.
Isa. 53. 8: 282, 289, 521.
Isa. 53 8, 11: 471.
Isa. 53. 9: 517, 538, 539.
Isa. 53. 10, & seq: 301.
Isa. 53. 11: 297, 305, 313, 315, 459, 471, 554.
Isa. 53. 12: 527, 530, 540, 541.
Isa. 54. 1, & seq: 574, 593, 59[illegible].
Isa. 54. 10: 364, 445, 448.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [686] - 660
PUBLIC DOMAIN

Isa. 54. 13: 312.
Isa. 55. 1: 441.
Isa. 55. 2: 377.
Isa. 55. 3: 359, 627.
Isa. 55. 3, 4: 303, 313, 377, 443.
Isa. 55. 4: 282, 284, 313, 316, 349, 417, 453, 461.
Isa. 55. 4, 5: 303, 593.
Isa. 55. 10, 11: 398.
Isa. 55. 11, 12: 445, 448.
Isa. 55. 11, 13: 528.
Isa. 55. 12: 303.
Isa. 56. 3, & seq: 505.
Isa. 56. 4: 199.
Isa. 56. 4, 5: 492.
Isa. 57. 15: 478.
Isa. 58. 5, & seq: 498.
Isa. 58. 7, & seq: 437.
Isa. 58. 10, 11: 448.
Isa. 59. 4: 179.
Isa. 59. 7: 191.
Isa. 59. 19: 441, 593.
Isa. 59. 19, & seq: 304, 329, 560.
Isa. 59. 21: 571.
Isa. 60. 1: 304.
Isa. 60. 1, & seq: 436, 575.
Isa. 60. 1, 19, 20: 326.
Isa. 60. 3: 304.
Isa. 60. 3, & seq: 594.
Isa. 60. 4: 304.
Isa. 60. 6: 287, 304, 395.
Isa. 60. 9: 299, 300, 504.
Isa. 60. 12: 314, 365.
Isa. 60. 14: 305.
Isa. 60. 14, & seq: 466, 482.
Isa. 60. 16: 619.
Isa. 60. 19, 20: 436, 439.
Isa. 60. 21: 305, 440.
Isa. 60. 22: 305.
Isa. 61. 1: 285, 294, 297, 329, 376, 398, 410.
Isa. 61. 1, & seq: 305, 375, 397, 417, 419, 440, 484, 498, 554, 575.
Isa. 61. 2: 306.
Isa. 61. 3: 305.
Isa. 61. 5, 6: 303.
Isa. 61. 6: 578.
Isa. 61. 8, 9: 443.
Isa. 61. 10: 470.
Isa. 61. 10, & seq: 528.
Isa. 61. 11: 376, 458.
Isa. 62. 1: 437.
Isa. 62. 1, & seq: 305, 315, 459, 482.
Isa. 62. 1, 11: 393, 619.
Isa. 62. 2, 3: 492.
Isa. 62. 2, 11, 12: 594.
Isa. 62. 6: 578.
Isa. 62. 11: 325.
Isa. 63. 1: 316, 458.
Isa. 63. 1, & seq: 306, 349.
Isa. 63. 4: 305.
Isa. 63. 5: 286, 513.
Isa. 63. 8, 9: 306, 393, 619.
Isa. 63. 11, & seq: 560.
Isa. 63. 16: 401, 505.
Isa. 64. 8: 401.
Isa. 65. 1: 594, 598.
Isa. 65. 2: 464, 607.
Isa. 65. 2, & seq: 606.
Isa. 65. 8, 9: 429, 432.
Isa. 65. 13: 428, 441.
Isa. 65. 15, & seq: 492.
Isa. 65. 17: 505.
Isa. 65. 17, & seq: 576.
Isa. 65. 18: 307, 488.
Isa. 65. 25: 445, 599.
Isa. 66. 7, & seq: 306.
Isa. 66. 15, 16: 439, 450, 616.
Isa. 66. 19, 20: 433, 580.
Isa. 66. 20, & seq: 578.
Isa. 66. 22: 492.
Isa. 66. 22, 23: 488, 494, 576, 610.

JEREMIA,

Jerem. 1. 1, & seq: 208, 209.
Jerem. 1. 10: 211.
Jerem. 2. 5: 249.
Jerem. 2. 13: 441.
Jerem. 2. 17: 214.
Jerem. 2. 20: 249.
Jerem. 2. 32: 249.
Jerem. 3. 1: 249.
Jerem. 3. 10: 249.
Jerem. 3. 14: 432.
Jerem. 3. 14, & seq: 306, 429, 576.
Jerem. 3. 15: 579.
Jerem. 3. 16: 505.
Jerem. 3. 17: 595.
Jerem. 3. 18: 311.
Jerem. 3. 19: 401.
Jerem. 3. 20: 464.
Jerem. 4. 2: 595.
Jerem. 4. 3, 4: 492.
Jerem. 4. 3, 4: 492.
Jerem. 4. 4: 498, 506.
Jerem. 4. 13: 315.
Jerem. 4. 22: 468.
Jerem. 5. 13, & seq: 610.
Jerem. 5. 6: 247.
Jerem. 5. 10: 269.
Jerem. 5. 15: 135, 210, 269.
Jerem. 5. 17: 269.
Jerem. 5. 18: 269.
Jerem. 5. 21, 23: 606.
Jerem. 6. 16: 453.
Jerem. 6. 16, & seq: 611.
Jerem. 6. 20: 488.
Jerem. 7. 11, & seq: 488.
Jerem. 7. 12, & seq: 505.
Jerem. 7. 18: 119.
Jerem. 7. 22, 23: 505.
Jerem. 7. 34: 210, 233.
Jerem. 8. 1, 2: 210.
Jerem. 8. 5, & seq: 606.
Jerem. 9. 3: 468.
Jerem. 9. 24, & seq: 506.
Jerem. 9. 25, 26: 498.
Jerem. 10. 3: 199.
Jerem. 10. 12: 458.
Jerem. 10. 25: 468.
Jerem. 11. 1, & seq: 179.
Jerem. 11. 9: 471, 521.
Jerem. 11. 19: 285, 472, 536.
Jerem. 11. 19: 492.
Jerem. 12. 1: 247.
Jerem. 12. 7, 8: 611.
Jerem. 12. 12: 450.
Jerem. 13. 17: 210.
Jerem. 14. 8, 9: 464.
Jerem. 14. 17: 210.
Jerem. 16. 9: 233.
Jerem. 16. 13: 269.
Jerem. 16. 14, 15: 309.
Jerem. 16. 16: 429, 431.
Jerem. 16. 19, & seq: 595.
Jerem. 17. 3: 269.
Jerem. 17. 7: 186.
Jerem. 17. 13: 441.
Jerem. 18. 11, 12: 210.
Jerem. 18. 18: 548.
Jerem. 18. 31: 492.
Jerem. 19. 10, 11: 613.
Jerem. 19. 11: 378, 614.
Jerem. 20. 14: 179.
Jerem. 21. 7: 269.
Jerem. 21. 25: 428.
Jerem. 22. 5: 313.
Jerem. 22. 26: 213.
Jerem. 22. 28, 30: 212.
Jerem. 22. 30: 333, 346, 462.
Jerem. 23. 1, & seq: 579.
Jerem. 23. 3, & seq: 308.
Jerem. 23. 5: 211, 278, 291, 324, 325, 357, 440.
Jerem. 23. 5, 6: 286, 316, 329, 404, 459, 475, 616, 619.
Jerem. 23. 6: 309.
Jerem. 23. 7, & seq: 309.
Jerem. 24. 7: 498.
Jerem. 25. 3: 356.
Jerem. 25. 10: 210, 233.
Jerem. 25. 10, 12: 210, 269.
Jerem. 25. 13: 308.
Jerem. 25. 27: 247.
Jerem. 25. 30: 236.
Jerem. 26. 18, 19: 242.
Jerem. 26. 19: 242.
Jerem. 29. 1: 208.
Jerem. 29. 10: 210.
Jerem. 29. 10, 14: 269.
Jerem. 29. 28: 228.
Jerem. 30. 1: 208.
Jerem. 30. 7, & seq: 311.
Jerem. 30. 7, 10: 235.
Jerem. 30. 8, 9: 233, 475.
Jerem. 30. 9: 303, 359, 627.
Jerem. 30. 9, 10: 313.
Jerem. 30. 18, & seq: 360, 362, 482.
Jerem. 30. 21: 311, 316, 453, 473, 476.
Jerem. 30. 21, 22: 311, 312.
Jerem. 31. 4: 312.
Jerem. 31. 6, & seq: 311.
Jerem. 31. 9: 70, 624.
Jerem. 31. 10: 297, 319, 414.
Jerem. 31. 10, 11: 560.
Jerem. 31. 11: 329.
Jerem. 31. 15: 273, 365.
Jerem. 31. 22: 311, 329, 380, 383, 407.
Jerem. 31. 29, 30: 210.
Jerem. 31. 31: 303, 304, 313, 325, 505.
Jerem. 31. 31, & seq: 210, 307, 312, 378, 443, 489, 492, 494, 498, 506, 555, 611.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [687] - 661
PUBLIC DOMAIN

Jerem. 31. 33: 486.
Jerem. 31. 33, & ſeq: 494.
Jerem. 31. 34: 595.
Jerem. 31. 35, 36: 621.
Jerem. 31. 38, & ſeq: 211.
Jerem. 32. 33: 464.
Jerem. 32. 38, & ſeq: 499, 588.
Jerem. 32. 39, 40: 599.
Jerem. 32. 40: 443.
Jerem. 32. 41: 441.
Jerem. 33. 1, 16: 404.
Jerem. 33. 6, & ſeq: 313, 445, 559.
Jerem. 33. 8: 291, 312, 464.
Jerem. 33. 11: 186.
Jerem. 33. 14, & ſeq: 308.
Jerem. 33. 15: 291, 324, 376, 440, 459, 616.
Jerem. 33. 15, & ſeq: 357, 475.
Jerem. 33. 17: 309, 358.
Jerem. 33. 17, & ſeq: 476, 578.
Jerem. 33. 20, 21: 344, 358.
Jerem. 34. 2, 3: 213.
Jerem. 34. 5: 213.
Jerem. 34. 10, 11: 493.
Jerem. 35. 15: 210.
Jerem. 36. 1, & ſeq: 208.
Jerem. 36. 28: 214.
Jerem. 36. 29: 214.
Jerem. 36. 32: 208, 214.
Jerem. 37. 19: 302.
Jerem. 38. 15: 303.
Jerem. 39. 15: 541.
Jerem. 44. 11: 236.
Jerem. 44. 30: 369.
Jerem. 45. 1: 208.
Jerem. 45. 5: 541.
Jerem. 48. 2, & ſeq: 249.
Jerem. 48. 37, 38: 206.
Jerem. 48. 44: 206.
Jerem. 49. 7: 238.
Jerem. 49. 8: 238.
Jerem. 49. 12: 238.
Jerem. 49. 14, & ſeq: 238.
Jerem. 50. 2: 206.
Jerem. 50. 5: 443.
Jerem. 50. 15: 269.
Jerem. 50. 20: 555.
Jerem. 50. 38: 269.
Jerem. 50. 39: 268.
Jerem. 51. 30: 269.
Jerem. 51. 31: 269.
Jerem. 51. 37: 268.
Jerem. 51. 60: 208.
Jerem. 51. 64: 209.

THRENIS JEREMIÆ,

Thren. 1. 2: 210.
Thren. 2. 14, & ſeq: 529.
Thren. 2. 18: 210.
Thren. 3. 5, & ſeq: 533.
Thren. 3. 6: 186.
Thren. 3. 6, 43, 53: 536.
Thren. 3. 8, 9: 179.
Thren. 3. 18: 533.
Thren. 3. 30: 518.
Thren. 3. 30, 45: 464.
Thren. 3. 30, 61: 516.
Thren. 3. 45: 462.
Thren. 3. 53: 539.
Thren. 3. 55, 56: 533.
Thren. 4. 19, 20: 466, 586.
Thren. 4. 20: 214, 312, 377, 398, 512, 558, 595.
Thren. 5. 19: 189.

BARUCH,

Bar. 1. 1. & ſeq: 215.
Bar. 1. 7: 217.
Bar. 1. 10, 14: 217.
Bar. 1. 15: 215, 216.
Bar. 1. 20: 40, 41.
Bar. 2. 2, 28: 41.
Bar. 2. 7, & ſeq: 216.
Bar. 2. 11, & ſeq: 216.
Bar. 2. 15: 217.
Bar. 2. 16: 217.
Bar. 2. 19: 217.
Bar. 2. 22, 23: 210.
Bar. 2. 28: 40.
Bar. 2. 35: 210, 443, 499.
Bar. 3. 36: 329.
Bar. 3. 36, & ſeq: 404.
Bar. 3. 37, 38: 312.
Bar. 3. 38: 416.
Bar. 4. 15: 135, 210.

EZECHIELE,

Ezech. 1. 4, 5, 13: 220.
Ezech. 1. 9, 10: 220.
Ezech. 1. 16: 330.
Ezech. 1. 26: 315, 329.
Ezech. 1. 26, 27: 439.
Ezech. 1. 27: 318, 349.
Ezech. 2. 1, & ſeq: 220.
Ezech. 2. 5, & ſeq: 606.
Ezech. 3. 9, 26, 27: 606.
Ezech. 4. 1: 47.
Ezech. 5. 1, & ſeq: 272.
Ezech. 7. 19: 249.
Ezech. 7. 26: 489.
Ezech. 8. 2: 318, 439.
Ezech. 8. 14: 59.
Ezech. 9. 4, & ſeq: 522.
Ezech. 10. 18: 221.
Ezech. 11. 17, & ſeq: 555.
Ezech. 11. 19: 499.
Ezech. 11. 19, 20: 588.
Ezech. 12. 1, 2: 606.
Ezech. 12. 15, 16: 432.
Ezech. 13. 13: 221.
Ezech. 14. 14: 177, 179.
Ezech. 14. 14, 15: 224.
Ezech. 14. 14, 15, 20: 228, 232.
Ezech. 14. 15, 16: 419.
Ezech. 16. 16, & ſeq: 233.
Ezech. 16. 60, 62: 378, 443.
Ezech. 17. 2: 636.
Ezech. 17. 3: 247.
Ezech. 18. 2, & ſeq: 210.
Ezech. 18. 31: 499.
Ezech. 18. 32: 159.
Ezech. 19. 12: 233.
Ezech. 20. 49: 637.
Ezech. 21. 26, 27: 345.
Ezech. 22. 26, & ſeq: 249.
Ezech. 22. 27, 28: 243.
Ezech. 23. 35: 221.
Ezech. 23. 41: 233.
Ezech. 24. 9: 245.
Ezech. 25. 1, & ſeq: 249.
Ezech. 26. 5, 14: 270.
Ezech. 26. 13: 233.
Ezech. 26. 27, 28: 270.
Ezech. 27. 24: 595.
Ezech. 28. 2, & ſeq: 228, 232.
Ezech. 29: 269.
Ezech. 30. 13: 221, 601.
Ezech. 31. 3, 6: 221.
Ezech. 31. 11: 405.
Ezech. 33. 11: 159.
Ezech. 33. 21, 22: 206.
Ezech. 34. 10: 489.
Ezech. 34. 10, 11: 628.
Ezech. 34. 11, 12: 297, 415.
Ezech. 34. 14, & ſeq: 448.
Ezech. 34. 16: 266.
Ezech. 34. 17, & ſeq: 416.
Ezech. 34. 23: 133, 303, 307, 309, 311, 314, 359, 627.
Ezech. 34. 23, & ſeq: 371, 473.
Ezech. 34. 25, 29: 445.
Ezech. 34. 27, 28: 314.
Ezech. 34. 28: 364.
Ezech. 34. 29: 291, 324, 440.
Ezech. 36. 11: 270.
Ezech. 36. 25: 291, 441.
Ezech. 36. 25, & ſeq: 443, 555, 562.
Ezech. 36. 26, 27: 499, 571.
Ezech. 36. 37, 38: 319.
Ezech. 37. 1, & ſeq: 270.
Ezech. 37. 5: 314.
Ezech. 37. 12, & ſeq: 270.
Ezech. 37. 14, 26: 448.
Ezech. 37. 16: 207.
Ezech. 37. 22, & ſeq: 325, 476.
Ezech. 37. 23, & ſeq: 359.
Ezech. 37. 24: 297, 303, 311, 415, 627.
Ezech. 37. 24, & ſeq: 315, 471.
Ezech. 37. 25: 311.
Ezech. 37. 26: 325.
Ezech. 37. 26, 28: 314.
Ezech. 37. 27: 323, 324.
Ezech. 39. 29: 499, 571.
Ezech. 43. 2, & ſeq: 323.
Ezech. 43. 4: 508.
Ezech. 44. 2, 3: 380.
Ezech. 45. 12: 372.
Ezech. 47. 8, & ſeq: 431, 441, 562.
Ezech. 48. 35: 309.

DANIELE,

Dan. 1. 1, 2: 231.
Dan. 1. 3: 223.
Dan. 1. 4: 224.
Dan. 1. 6: 224.
Dan. 2. 22: 437.
Dan. 2. 34, & ſeq: 290, 314, 365, 451, 462.
Dan. 2. 35: 613.
Dan. 2. 40: 364.
Dan. 2. 40, & ſeq: 360.
Dan. 2. 41, 42: 364.
Dan. 2. 43: 364.
Dan. 2. 44: 346, 358, 365, 476, 504.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [688] - 662
PUBLIC DOMAIN

Dan. 3. 38: 352.
Dan. 3 89: 186.
Dan. 4. 9, 18, 19: 221.
Dan. 6. 3, 4: 226.
Dan. 7: 270.
Dan. 7. 1, 2: 228.
Dan. 7. 7: 229.
Dan. 7. 9: 229.
Dan. 7. 9, & seq: 616, 622.
Dan. 7. 10: 229.
Dan. 7. 11: 229.
Dan. 7. 13: 228, 329, 409.
Dan. 7. 13, 24: 314. 344. 365, 479 483, 504, 564 617
Dan. 7. 14: 291, 314, 319, 364.
Dan 7 14, 27 358.
Dan 7 18, & seq: 477.
Dan. 7. 20, 21: 229.
Dan. 7. 24: 229.
Dan. 7. 25: 229.
Dan. 7. 27: 484.
Dan. 8 1: 225
Da . 8. 18: 229.
Dan. 8. 20, & seq: 270.
Dan. 8. 26: 228, 231.
Dan 9. 1: 373
Dan 9 2: 210, 231.
Dan. 9 3, 4: 228.
Dan 9 7, & seq: 216.
Dan. 9 11: 40.
Dan. 9 11. 3: 41, 261.
Dan 9. 13, & seq: 216, 476.
Dan 9 15: 216.
Dan. 9. 18: 217.
Dan. 9. 19: 217
Dan 9. 24: 283, 309, 366, 372, 375, 414, 459, 460, 493, 555.
Dan. 9. 24, & seq: 286, 315, 360, 489.
Dan. 9 25: 303, 316, 368, 372, 373, 453.
Dan. 9. 25, 26: 372, 377.
Dan. 9. 26: 322, 407, 464, 513, 536, 613, 628
Dan. 9 26, 27: 270, 316, 613, 614.
Dan. 9. 27: 219, 369, 373, 375.
Dan. 9. 36: 611
Dan. 10. 1, 4: 225.
Dan 10. 5, 6: 229.
Dan. 10. 6: 349.
Dan. 10. 9, 10, 12: 229.
Dan 10 13: 229
Dan. 11. 31: 221.
Dan 12. 3: 438.
Dan. 12. 4: 228.
Dan 12. 4, 9: 634.
Dan. 12. 7: 229
Dan 12 10: 637.
Dan. 12. 11: 231, 307, 389.
Dan. 12 12: 40.
Dan 13. 63: 41.
Dan. 14. 1: 226.

OSEE,

Ose. 1. 2: 373.
Ose 1. 2, & seq: 292.
Ose. 1 7: 504.
Ose. 1. 10: 70, 401, 595.
Ose. 1. 11: 319.
Ose. 2. 8: 233.
Ose. 2. 10. & seq: 378, 611.
Ose. 2. 11: 233.
Ose. 2 14, & seq: 576.
Ose. 2. 16, & seq: 601.
Ose. 2. 18: 313
Ose. 2. 18, & seq: 378, 443, 445.
Ose 2. 24: 595, 598.
Ose. 3. 1, & seq: 233.
Ose. 3. 4: 270, 273. 344, 352, 377, 378, 505, 611, 613.
Ose. 3 4, 5: 307, 317, 489. 627.
Ose 3. 5: 233, 311, 322, 359, 476.
Ose. 4. 1, & seq: 606.
Ose. 4. 6: 611.
Ose. 5. 4: 468.
Ose. 6. 3. 4: 540, 543.
Ose. 6. 6: 159, 499, 506.
Ose. 7 8: 270.
Ose. 10. 3: 317.
Ose 10. 5: 270.
Ose. 10. 12: 317.
Ose. 11. 1: 287, 356, 395, 400, 624.
Ose. 12. 10: 636.
Ose. 13. 14: 540, 541, 543.
Ose. 13. 15: 233.
Ose. 14. 9: 601.

JOELE,

Joël 1 9: 235.
Joel 1 13, 14: 235.
Joel. 1. 16: 235.
Joel 1 18: 383.
Joel 2. 1, & seq: 234, 235, 616.
Joel 2. 3: 439.
Joel 2. 11: 450.
Joel 2. 12, & seq: 499.
Joel 2. 13: 240.
Joel 2. 14: 240.
Joel 2. 23: 282, 284, 417.
Joel 2. 23, & seq: 317, 428.
Joel 2. 26: 322.
Joel 2. 27, 2: 317.
Joel 2. 28: 317, 595.
Joel 2. 28, 29: 422, 571.
Joel 2. 31, 32: 619.
Joel 2. 32: 317, 318.
Joel 3. 1, & seq: 235.
Joel 3. 2, 3: 234.
Joel 3. 9: 237.
Joel 3. 15: 236.
Joël 3. 18: 236, 442.

AMOS,

Am. 1. 1: 270.
Am. 1. 2: 236.
Am. 1. 11: 270.
Am. 1. 11, 12: 237.
Am. 2. 6: 519.
Am. 3. 4: 276.
Am. 3. 8: 276.
Am 3 5: 263, 270.
Am. 4 9: 236.
Am. 5 1: 614.
Am. 5. 18. & seq: 611, 634.
Am. 5 21: 378
Am 5. 21, 22: 488.
Am. 5. 25, 26: 236, 262.
Am. 7 8, & seq: 236.
Am. 8. 1, 2: 236.
Am. 8 8, & seq: 530.
Am 8. 10: 236.
Am. 8 11 318.
Am. 9. 2: 186.
Am. 9. 4: 236.
Am. 9. 8, & seq: 344, 352.
Am. 9. 9, & seq: 270.
Am. 9 11: 322, 345 598.
Am 9. 11, & seq: 318, 595.
Am. 9. 13: 236.

ABDIA,

Abd. 1, & seq: 238, 318.
Abd 5, & seq: 238.
Abd. 8: 238.
Abd. 10, 11: 237.
Abd. 11: 238
Abd. 13, 15, 16: 238.
Abd. 17, & seq: 318.
Abd. 21: 319.

JONA,

Jon. 1 14: 628.
Jon. 2. 1, & seq: 543.
Jon 2. 5: 628.
Jon 3. 9: 240.
Jon. 4. 2: 240.

MICHÆA,

Mich. 2. 2: 243.
Mich 2. 4: 286.
Mich. 2. 11: 242.
Mich. 2. 12: 297, 415. 429.
Mich. 2 12, 13: 319.
Mich. 3. 8: 242
Mich. 3 10, 11: 243.
Mich. 4. 1: 317, 446.
Mich. 4. 1, & seq: 206, 256, 259, 311, 319, 491, 573, 595, 616.
Mich. 4. 2: 289, 322, 417, 486, 579.
Mich. 4. 2, & seq: 445, 476, 508.
Mich 4. 2, 3: 615.
Mich. 4. 3: 221.
Mich. 4. 4: 323, 324.
Mich. 4 5: 320
Mich 4 6: 319, 323.
Mich. 4. 5: 320.
Mich. 4. 7: 243, 314, 319.
Mich. 4. 8, 9: 319.
Mich. 4 10: 320.
Mich 4. 13: 320.
Mich. 5. 1: 311.
Mich. 5. 2: 282, 286, 320, 321, 327, 329, 344, 400, 476, 511, 631.
Mich. 5. 2, & seq: 320, 429, 446
Mich. 5 3: 322.
Mich 5. 3, & seq: 320.
Mich. 5 4: 312
Mich. 5 5: 286. 290, 348.
Mich. 5. 7: 286.
Mich. 5. 10: 324, 325.
Mich. 6 6, & seq: 488.
Mich. 7. 6: 243.

Mich. 7. 8: 437.
Mich. 7. 11, & ſeq: 322.
Mich. 7. 12: 287, 322.
Mich. 7. 12, & ſeq: 286.
Mich. 7. 13: 322.
Mich. 7. 14: 322.
Mich. 7. 16, 17: 322.
Mich, 7. 18, 19: 322, 555.
Mich. 7. 20: 322.

NAHUM,

NAH. 1. 4: 206.
Nah. 1. 5, & ſeq: 245.
Nah. 1. 15: 245, 417, 433, 446, 580.
Nah. 2, 6, & ſeq: 245.
Nah. 2. 7: 245.
Nah. 3. 1: 245.
Nah. 3. 2, 3: 245.
Nah. 3. 13: 245.
Nah. 3. 13, 14: 245.

HABACUC,

HAB. 1. 4: 246.
Hab. 1. 5: 247, bis.
Hab. 1. 6: 246, 248.
Hab. 1. 8: 247.
Hab. 1. 13: 246, 247.
Hab. 2. 1, 2: 247.
Hab. 2. 2, 3: 633.
Hab. 2. 3: 246, 322. 348.
Hab. 2. 4: 247.
Hab. 2. 11: 245.
Hab. 2. 14: 441.
Hab. 2. 16: 247.
Hab. 3. 8, & ſeq: 450.
Hab. 3. 13: 329, 393.
Hab. 3. 13, 18: 322, 619.
Hab. 3. 18: 393.
Hab. 3. 38: 404.

SOPHONIA,

SOPH. 1. 1: 248.
Soph. 1. 4, 5: 248, 249.
Soph. 1. 9: 248.
Soph. 1. 15, 16: 235.
Soph. 1. 18: 249.
Soph. 2. 8, 9: 249.
Soph. 2. 10, 11: 323.
Soph. 2. 11: 596.
Soph. 3. 3, 4: 245.
Soph. 3. 8: 539, 543, 617.
Soph. 3. 9: 309, 588, 598.
Soph. 3. 9, & ſeq: 323, 596.
Soph. 3. 10: 323.
Soph. 3. 12: 470.
Soph. 3. 12, & ſeq: 430.
Soph. 3. 13: 323, 577.
Soph. 3. 14, 15: 324.
Soph. 3. 15: 416.
Soph. 3. 14, & ſeq: 323.
Soph. 3. 19: 243, 319, 323, 470.

AGGÆO,

AGG. 1. 1: 251, 252.
Agg. 1. 4: 368.
Agg. 1. 7: 362.
Agg. 1. 13: 250.
Agg. 2. 4: 250, 362, 379.
Agg. 2. 6, & ſeq: 323.
Agg. 2. 7, & ſeq: 251, 323, 360, 362, 508, 530, 596.
Agg. 2. 8: 278, 348, 349.
Agg. 2. 8, & ſeq: 446, 448, 482.
Agg. 2. 10: 290.
Agg. 2. 18: 236.
Agg. 2. 22, & ſeq: 324.
Agg. 2. 23: 325.
Agg. 2. 24: 251, 313.

ZACHARIA,

ZACH. 1. 3: 253.
Zach. 1. 4: 210.
Zach. 1. 7: 263.
Zach. 1. 7, 8: 253.
Zach. 1. 12: 250.
Zach. 2. 4, 5: 577.
Zach. 2. 8, & ſeq: 324, 404.
Zach. 2. 10, 11: 329, 596.
Zach. 3. 6, 9: 629.
Zach. 3. 7: 629.
Zach. 3. 8: 211, 278, 309, 313, 324, 440, 471.
Zach. 3. 8, & ſeq: 376, 361, 362, 446, 451, 556.
Zach. 3. 10: 291, 319.
Zach. 4. 7: 290.
Zach. 4. 7, 10: 451.
Zach. 6. 12: 278.
Zach. 6. 12: 278, 309, 324, 440, 476, 479, 629.
Zach. 6. 13: 291, 323, 324.
Zach. 7. 5: 250, 366.
Zach. 8. 3: 307, 577.
Zach. 8. 16: 253.
Zach. 8. 20, & ſeq: 590.
Zach. 9. 9: 253, 273, 284, 286, 309, 316, 329, 349, 393, 448, 459, 464, 469, 476, 504, 507, 619, 638.
Zach. 9. 9, & ſeq: 325, 446, 483.
Zach. 9. 10: 286, 287, 322, 324, 332, 348, 596.
Zach. 9. 11: 443, 560, 561.
Zach. 9. 11, & ſeq: 450, 540, 541.
Zach. 9. 16: 452, 626.
Zach. 11. 9: 612.
Zach. 11. 12: 253, 638.
Zach. 11. 12, & ſeq: 273, 519, 520.
Zach. 11. 13: 329.
Zach. 12. 10: 253, 377, 402, 404, 406, 489, 516, 522, 525, 526, 538, 571.
Zach. 13. 1: 291, 442, 513, 556, 562.
Zach. 13. 2: 221.
Zach. 13. 6: 513, 522, 525.
Zach. 13. 6, & ſeq: 377, 536.
Zach. 13. 6, & ſeq. & 14. 1, & ſeq: 613.
Zach. 13. 7: 253, 297, 415, 513, 586.
Zach. 13. 7, & ſeq: 430.
Zach. 13. 8: 596.
Zach. 14. 1, & ſeq: 270, 377.
Zach. 14. 4: 564.
Zach. 14. 5: 236.
Zach. 14. 5: 479.
Zach. 14. 6, & ſeq: 530, 531.
Zach. 14. 8: 442, 562.
Zach. 14. 10: 211.
Zach. 14. 16: 596.
Zach. 14. 21: 508.

MALACHIA,

MAL. 1. 1: 198, 255.
Mal. 1. 7, & ſeq: 254.
Mal. 1. 10, 11: 307, 378, 489, 494, 499, 505, 510, 596, 612.
Mal. 1. 11: 578, 622.
Mal. 2. 7: 454, 455, 578.
Mal. 2. 11, 12: 489.
Mal. 2. 1: 646.
Mal. 3. 1: 255, 361, 362, 397, 404, 443, 476, 508.
Mal. 3. 1, & ſeq: 323, 325.
Mal. 3. 7: 253.
Mal. 4. 2: 278, 317, 324, 325, 376, 439, 459.
Mal. 4. 4: 40.
Mal. 4. 4, & ſeq: 493, 494.
Mal. 4. 3: 253, 255, 464, 494.
Mal. 4. 6: 494.

PRIMO MACHABÆORUM,

1. MACH. 1, & ſeq: 145.
1. Mach. 1. 14: 236.
1. Mach. 1. 15: 256.
1. Mach. 1. 15, & ſeq: 131.
1. Mach. 1. 52: 256.
1. Mach. 2. 1: 334.
1. Mach. 2. 54: 334.
1. Mach. 2. 59, 60: 228.
1. Mach. 3. 48: 57, 145.
1. Mach. 4. 59: 172.
1. Mach. 5. 63: 334.
1. Mach. 6. 32: 246.
1. Mach. 7. 19: 246.
1. Mach. 7. 41: 256.
1. Mach. 8. 17: 50.
1. Mach. 9. 35: 97.
1. Mach. 12. 9: 145.
1. Mach. 12. 21, & ſeq: 95, 96.
1. Mach. 14. 41: 326, 411.

SECUNDO MACHABÆORUM,

2. MACH. 1. 10: 50, 132.
2. Mach. 1. 21: 167.
2. Mach. 2. 1: 211.
2. Mach. 2. 1, 2: 218.
2. Mach. 2. 5: 165, 265.
2. Mach. 2. 10: 163.
2. Mach. 2. 14: 258, 263.
2. Mach. 2. 14, 15: 257.
2. Mach. 2. 20: 257.
2. Mach. 2. 25, & ſeq: 257.
2. Mach. 3. 19: 381, 383.
2. Mach. 4. 11: 50.
2. Mach. 4. 12: 256.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [690] - 664
PUBLIC DOMAIN

2. Mach. 6. 8: 256.
2. Mach. 7. 6: 40.
2. Mach. 7. 30: 40.
2. Mach. 8. 19: 256.

MATTHÆO,

MATTH. 1. 1: 252, 330.
Matth. 1. 1, & ſeq: 331, 356, 359.
Matth. 1. 2: 548.
Matth. 1. 3, 16: 332.
Matth. 1. 16: 28.
Matth. 1. 18: 386.
Matth. 1. 18, & ſeq: 380.
Matth. 1. 20: 356.
Matth. 1. 20, & ſeq: 393, 394, 548.
Matth. 1. 21: 639.
Matth. 1. 21, & ſeq: 617.
Matth. 1. 22: 416.
Matth. 1. 25: 342, 407, 627.
Matth. 2. 1: 359.
Matth. 2. 1, & ſeq: 394, 474, 589.
Matth. 2. 4, & ſeq: 243, 320, 377.
Matth. 2. 6: 453.
Matth. 2. 13: 156.
Matth. 2. 14, & ſeq: 395.
Matth. 2. 16, & ſeq: 395, 396.
Matth. 2. 22, 23: 396.
Matth. 2. 23: 627.
Matth. 3. 1, & ſeq: 396.
Matth. 3. 3: 403.
Matth. 3. 9: 506, 589.
Matth. 3. 11: 438, 482, 497, 561.
Matth. 3. 17: 627.
Matth. 3. 16, 17: 397.
Matth. 3. 17: 287, 297, 399, 628.
Matth. 4. 2: 398, 625.
Matth. 4. 3, 6: 399.
Matth. 4. 11: 415.
Matth. 4. 12, & ſeq: 416, 418.
Matth. 4. 13, & ſeq: 436.
Matth. 4. 17: 628.
Matth. 4. 18, 23: 416.
Matth. 4. 18: 431.
Matth. 4. 18, & ſeq: 428.
Matth. 4. 13, 14: 419.
Matth. 4. 24: 426.
Matth. 5. 1, & ſeq: 416.
Matth. 5. 3: 434.
Matth. 5. 4: 485.
Matth. 5. 9: 447.
Matth. 5. 9, 44, 45: 70.
Matth. 5. 10, & ſeq: 465.
Matth. 5. 14, & ſeq: 437.
Matth. 5. 16, 44, & ſeq: 401.
Matth. 5. 17: 376.
Matth. 5. 17, 18: 496.
Matth. 5. 20, & ſeq: 599.
Matth. 5. 21, & ſeq: 486.
Matth. 5. 38, & ſeq: 444.
Matth. 6. 1, & ſeq: 401.
Matth. 6. 9: 401.
Matth. 6. 19: 469.
Matth. 6. 20: 485.
Matth. 7. 8: 284.
Matth. 7. 11: 401.
Matth. 7. 12: 169.
Matth. 7. 13: 526.
Matth. 7. 15: 525.
Matth. 7. 34: 548.
Matth. 7. 25: 545.
Matth. 7. 29: 358, 416, 482.
Matth. 7. 37: 294.
Matth. 8. 5, & ſeq: 426, 589.
Matth. 8. 16, 17: 301, 419.
Matth. 8. 19: 417.
Matth. 8. 20: 284, 469.
Matth. 8. 22, & ſeq: 424.
Matth. 8. 34: 462.
Matth. 9. 2, & ſeq: 426, 554, 615.
Matth. 9. 6: 407.
Matth. 9. 7, & ſeq: 424.
Matth. 9. 9: 428.
Matth. 9. 10, & ſeq: 554.
Matth. 9. 13: 471.
Matth. 9. 18, & ſeq: 426.
Matth. 9. 20, & ſeq: 419.
Matth. 9. 32, 33: 425.
Matth. 9. 34: 420, 462.
Matth. 9. 35: 416, 419.
Matth. 9. 36: 471.
Matth. 9. 37, 38: 431.
Matth. 10. 1: 484.
Matth. 10. 1, & ſeq: 428, 432, 434.
Matth. 10. 5, 6: 578.
Matth. 10. 7, 27: 579.
Matth. 10. 9, 10: 469.
Matth. 10. 12, 13: 447.
Matth. 10. 16: 465.
Matth. 10. 16, & ſeq: 411, 585.
Matth. 10. 18: 583, 589.
Matth. 10. 20: 497.
Matth. 10. 20, 29: 401.
Matth. 10. 21, & ſeq: 465.
Matth. 10. 32: 399.
Matth. 10. 34: 298, 449.
Matth. 10. 35, 36: 243.
Matth. 11. 1: 416.
Matth. 11. 1, & ſeq: 421.
Matth. 11. 3: 348.
Matth. 11. 4, 5: 423, 424, 425, 426, 427.
Matth. 11. 5: 469.
Matth. 11. 6: 452.
Matth. 11. 7, 10: 397.
Matth. 11. 10: 255, 325.
Matth. 11. 12, 13: 488.
Matth. 11. 13: 316, 376, 414, 494, 626.
Matth. 11. 19: 455.
Matth. 11. 20: 419.
Matth. 11. 25: 434, 467, 634.
Matth. 11. 25, & ſeq: 399.
Matth. 11. 27: 481.
Matth. 11. 28, 29: 621.
Matth. 11. 29: 286, 363, 447, 461.
Matth. 11. 29, 30: 444, 471.
Matth. 12. 7: 471.
Matth. 12. 8: 612.
Matth. 12. 16, & ſeq: 297, 397, 471.
Matth. 12. 17, & ſeq: 458, 589.
Matth. 12. 22: 424, 425, 462.
Matth. 12. 23: 356.
Matth. 12. 25, 26: 422.
Matth. 12. 38: 417.
Matth. 12. 38, & ſeq: 240, 528.
Matth. 12. 39: 628.
Matth. 12. 39, 40: 411, 540.
Matth. 12. 46: 407.
Matth. 12. 48, & ſeq: 408.
Matth. 12. 50: 347, 399.
Matth. 13. 3, & ſeq: 418.
Matth. 13. 11: 634.
Matth. 13. 13, & ſeq: 604.
Matth. 13. 15: 537.
Matth. 13. 35: 186.
Matth. 13. 43: 200, 437.
Matth. 13. 44: 485, 629.
Matth. 13. 47, 48: 431.
Matth. 13. 54: 416.
Matth. 13. 57: 411, 452, 462.
Matth. 14. 1: 359.
Matth. 14. 14: 471.
Matth. 14. 15, & ſeq: 427.
Matth. 14. 25, 26: 436.
Matth. 14. 33: 400.
Matth. 15. 6: 293.
Matth. 15. 7: 604.
Matth. 15. 12: 452.
Matth. 15. 12, & ſeq: 605.
Matth. 15. 21, & ſeq: 589.
Matth. 15. 22: 356.
Matth. 15. 22, & ſeq: 419.
Matth. 15. 30, 31: 424, 425, 426.
Matth. 15. 32: 471.
Matth. 15. 32, & ſeq: 427.
Matth. 15. 33: 440.
Matth. 16. 1, & ſeq: 528.
Matth. 16. 4: 542.
Matth. 16. 14: 240.
Matth. 16. 15, & ſeq: 400.
Matth. 16. 17: 634.
Matth. 16. 17, & ſeq: 474, 615.
Matth. 16. 18: 548, 577.
Matth. 16. 18, 19: 573.
Matth. 16. 19: 554, 629.
Matth. 16. 21: 534, 542.
Matth. 16. 21, & ſeq: 411.
Matth. 16. 27: 478, 615.
Matth. 17. 1, & ſeq: 478.
Matth. 17. 2: 439.
Matth. 17. 5: 287, 297, 397, 399, 628.
Matth. 17. 9, 22: 542.
Matth. 17. 10: 255.
Matth. 17. 12: 467.
Matth. 17. 21, 22: 411.
Matth. 17. 22: 535.
Matth. 18. 3, 4: 469.
Matth. 18. 11: 618.
Matth. 18. 18: 554, 615.
Matth. 19. 16: 417.
Matth. 19. 17: 204.
Matth. 19. 21: 469, 485.
Matth. 19. 28: 478, 480, 617.
Matth. 20. 10: 432, 526.
Matth. 20. 17, & ſeq: 411, 542.
Matth. 20. 18: 510.
Matth. 20. 18, 19: 518, 535.
Matth. 20. 19: 521.
Matth. 20. 26, & ſeq: 469.
Matth. 20. 27, 28: 479.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [691] - 665
PUBLIC DOMAIN

Matth. 20. 28: 559, 618.
Matth. 20. 30: 414.
Matth. 20. 30: 424.
Matth. 20. 30, 31. 356.
Matth. 20. 34: 472.
Matth. 21. 2, & ſeq: 507.
Matth. 21. 4, 5: 253, 474.
Matth. 21. 9: 356.
Matth. 21. 9, & ſeq: 290, 507.
Matth. 21. 11: 326, 411.
Matth. 21. 12, & ſeq: 507.
Matth. 21. 14: 424, 426.
Matth. 21. 15: 356, 357, 419.
Matth. 21. 16: 283.
Matth. 21. 18: 398, 407.
Matth. 21. 33, & ſeq: 411.
Matth. 21. 40, 41: 590, 607.
Matth. 21. 41: 290, 457, 462.
Matth. 21. 42, & ſeq: 451.
Matth. 21. 43, & ſeq: 411.
Matth. 22. 14: 432, 526.
Matth. 22. 34, & ſeq: 588.
Matth. 22. 37: 633.
Matth. 22. 37, & ſeq: 496.
Matth. 22. 41, 42: 357, 570.
Matth. 22. 42, & ſeq: 184.
Matth. 22. 43, 44: 186, 187.
Matth. 22. 46: 400.
Matth. 23. 9: 401.
Matth. 23. 10: 417.
Matth. 23. 10, & ſeq: 469.
Matth. 23. 12: 480.
Matth. 23. 13, & ſeq: 508.
Matth. 23. 16, & ſeq: 605.
Matth. 23. 25: 253.
Matth. 23. 34: 465.
Matth. 23. 34, & ſeq: 585.
Matth 23. 37: 378.
Matth. 23. 38: 286, 377, 612, 614.
Matth. 24. 420.
Matth. 24. 1, & ſeq: 377, 411, 614.
Matth. 24. 4, & ſeq: 525.
Matth. 24. 9: 465.
Matth. 24. 9, 10: 585.
Matth. 24. 12: 531.
Matth. 24. 14: 412, 432, 579, 590.
Matth. 24. 15: 223, 228, 413.
Matth. 24. 23, 24: 421.
Matth. 24. 27: 436.
Matth. 24. 29, 30: 528.
Matth. 24. 30: 304, 482, 524, 525, 615.
Matth. 25. 31: 478.
Matth. 25. 31, & ſeq: 474, 503, 615.
Matth. 25. 32, 33: 414.
Matth. 25. 40: 408.
Matth. 26. 2: 521.
Matth. 26. 3, 4: 509.
Matth. 26. 13: 412, 579.
Matth. 26. 14: 518.
Matth. 26. 14, & ſeq: 508.
Matth. 26. 26, & ſeq: 510.
Matth. 26. 27, 28: 442, 491, 559.
Matth. 26. 28: 291, 559, 561.
Matth. 26. 31: 253, 414.
Matth. 26. 31, & ſeq: 412, 452, 512.
Matth. 26. 32: 542.
Matth. 26. 56, & ſeq: 512.
Matth. 26. 39: 238.
Matth. 26. 41: 634.
Matth. 26. 50, & ſeq: 512.
Matth. 26. 52, 53: 449.
Matth. 26. 55: 417.
Matth. 26. 59, 60: 513.
Matth. 26. 62, 63: 472, 514.
Matth. 26. 63, 64: 400.
Matth. 26. 64: 315, 570, 615.
Matth. 26. 66: 520.
Matth. 26. 67, 68: 578.
Matth. 26. 68: 28.
Matth. 26. 69: 478.
Matth. 26. 69, & ſeq: 468.
Matth. 26. 71, & ſeq: 407.
Matth. 27. 2, & ſeq: 512.
Matth. 27. 3: 520.
Matth. 27. 3, 4: 459, 518.
Matth. 27. 8: 148.
Matth. 27. 9: 263.
Matth. 27. 11, & ſeq: 474.
Matth. 27. 12, & ſeq: 472, 514.
Matth. 27. 17, 22: 18.
Matth. 27. 19: 459.
Matth. 27. 22, & ſeq: 521.
Matth. 27. 24: 828.
Matth. 27. 26: 518, 520.
Matth. 27. 27, & ſeq: 515.
Matth. 27. 30: 518.
Matth. 27. 34, 48: 533.
Matth. 27. 35: 186, 530.
Matth. 27. 38: 527.
Matth. 27. 39, & ſeq: 400, 517, 527, 618.
Matth. 27. 45: 530.
Matth. 27. 46: 517, 628.
Matth. 27. 46, & ſeq: 531.
Matth. 27. 50: 535.
Matth. 27. 51: 378, 548.
Matth. 27. 52, 53: 540, 542.
Matth. 27. 54: 400.
Matth. 27. 57, & ſeq: 538.
Matth. 27. 59, 60: 539.
Matth. 27. 62, & ſeq: 542.
Matth. 28. 5: 521.
Matth. 28. 5, & ſeq: 542.
Matth. 28. 9: 323.
Matth. 28. 10: 409.
Matth. 28. 11, & ſeq: 545.
Matth. 28. 15: 148.
Matth. 28. 18: 282, 273, 315, 474, 482, 503, 518, 617, 620.
Matth. 28. 18, 19: 562.
Matth. 28. 19: 432, 592.
Matth. 28. 19, 20: 579.
Matth. 28. 20: 416, 624.

MARCO,

Marc. 1. 1: 388.
Marc. 1. 1, & ſeq: 397, 403.
Marc. 1. 2: 255, 325.
Marc. 1. 7, 8: 561, 562.
Marc. 1. 8: 497.
Marc. 1. 9: 388.
Marc. 1 9, & ſeq: 397.
Marc. 1. 11: 399.
Marc. 1. 13: 415.
Marc. 1. 14: 418.
Marc. 1. 14, & ſeq: 416.
Marc. 1. 16, & ſeq: 428, 431.
Marc. 1. 21, 22: 416.
Marc. 1. 22: 482.
Marc. 1. 23, 24: 377, 460.
Marc. 1. 27: 482, 491.
Marc. 1. 32, & ſeq: 419.
Marc. 1. 38, & ſeq: 416.
Marc. 1. 41: 472.
Marc. 2. 1, & ſeq: 554.
Marc. 2. 3, & ſeq: 426, 615.
Marc. 2. 13: 416.
Marc. 2. 14: 428.
Marc. 2. 15, & ſeq: 554.
Marc. 3. 13, & ſeq: 428, 432.
Marc. 3. 14, 15: 435.
Marc. 3. 15: 484.
Marc. 3. 21, & ſeq: 462.
Marc. 3. 31, & ſeq: 407, 408.
Marc. 4. 1: 16.
Marc. 4. 2, & ſeq: 418.
Marc. 4. 11, 12: 604.
Marc. 5. 2, & ſeq: 419.
Marc. 5. 20: 416.
Marc. 5. 22, & ſeq: 427.
Marc. 5. 39, 40: 463.
Marc. 6. 2, & ſeq: 416, 469.
Marc. 6. 3: 452.
Marc. 6. 3, 4: 462.
Marc. 6. 4: 411.
Marc. 6. 5: 419.
Marc. 6. 7: 428, 432, 435, 484.
Marc. 6. 8: 469.
Marc. 6. 12: 432, 579.
Marc. 6. 15, 20: 579.
Marc. 6. 34: 471.
Marc. 6. 35, & ſeq: 427.
Marc. 6. 48, 49: 436.
Marc. 7. 6, & ſeq: 506.
Marc. 7. 24: 590.
Marc. 7. 25, & ſeq: 419.
Marc. 7. 32, & ſeq: 419, 425.
Marc. 8. 1, & ſeq: 428, 472.
Marc. 8. 31: 411, 535, 542.
Marc. 8. 38: 478, 615.
Marc. 9. 2: 436.
Marc. 9. 2, & ſeq: 478.
Marc. 9. 6: 397.
Marc. 9. 8, & ſeq: 542.
Marc. 9. 10: 255.
Marc. 9. 11: 301, 463.
Marc. 9. 16, 37: 417.
Marc. 9. 24: 425.
Marc. 9. 24, 25: 426.
Marc. 9. 30: 411, 535.
Marc. 9. 49: 447.
Marc. 10. 21: 469.
Marc. 10. 32, & ſeq: 411.
Marc. 10. 33 520.
Marc. 10. 34: 518.
Marc. 10. 34: 535, 542.
Marc. 10. 45: 559.
Marc. 10. 46: 456.
Marc. 10. 46, & ſeq: 424.
Marc. 11. 2, & ſeq: 517.
Marc. 11. 9, 10: 507.
Marc. 11. 12: 398, 407.
Marc. 11. 15, & ſeq: 508.
Marc. 11. 21: 485.
Marc. 11. 25, 26: 401.
Marc. 12. 1: 418.
Marc. 12. 1, & ſeq: 411.

Marc,

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [692] - 666
PUBLIC DOMAIN

Marc. 12. 10: 457, 462.
Marc. 12. 10, & ſeq: 451.
Marc. 12. 28, & ſeq: 588.
Marc. 12. 35: 357.
Marc. 12. 35, & ſeq: 427.
Marc. 12. 35, & ſeq: 570.
Marc. 12. 36: 186.
Marc. 13. 1, & ſeq: 412, 613.
Marc. 13. 9: 411, 583.
Marc. 13. 10: 412, 432, 579, 590.
Marc. 13. 11: 497.
Marc. 13. 11, & ſeq: 585.
Marc. 13. 12, 13: 465.
Marc. 13. 14: 413.
Marc. 13. 24, & ſeq: 715.
Marc. 13. 26: 482.
Marc. 14. 1: 509.
Marc. 14. 9: 579.
Marc. 14. 10, & ſeq: 510, 518.
Marc. 14. 22, & ſeq: 510.
Marc. 14. 24: 442, 491, 554, 559.
Marc. 14. 27, & ſeq: 412, 452, 513.
Marc. 14. 28: 542.
Marc. 14. 33, & ſeq: 512.
Marc. 14. 46, & ſeq: 512.
Marc. 14. 49: 417.
Marc. 14. 56, & ſeq: 514.
Marc. 14. 60: 514.
Marc. 14. 62: 570.
Marc. 14. 64: 520.
Marc. 14. 65: 518.
Marc. 14. 66, & ſeq: 468.
Marc. 15. 1: 509, 512.
Marc. 15. 2, & ſeq: 474.
Marc. 15. 4, 5: 514.
Marc. 15. 13, & ſeq: 521.
Marc. 15. 15: 518, 520.
Marc. 15. 16, & ſeq: 515.
Marc. 15. 19: 518.
Marc. 15. 23, 36: 533.
Marc. 15. 24: 530.
Marc. 15. 27: 528.
Marc. 15. 28, & ſeq: 529, 618.
Marc. 15. 32: 28.
Marc. 15. 33: 530.
Marc. 15. 34: 285.
Marc. 15. 34, & ſeq: 531.
Marc. 15. 37: 535.
Marc. 15. 42, & ſeq: 538.
Marc. 15. 46: 539, 548.
Marc. 16. 5, & ſeq: 542.
Marc. 16. 6: 522.
Marc. 16. 15, 16: 562.
Marc. 16. 15, & ſeq: 432, 435, 590.
Marc. 16. 17, & ſeq: 412, 421.
Marc. 16. 19: 563, 570.

LUCA,

Luc. 1. 3: 18.
Luc. 1. 15, & ſeq: 497.
Luc. 1. 17: 255.
Luc. 1. 26, 27: 357, 380.
Luc. 1. 28: 387.
Luc. 1. 30, 31: 393, 627.
Luc. 1. 31: 407, 618.
Luc. 1. 31, 32: 357.
Luc. 1. 32: 287, 627.
Luc. 1. 32, 33: 280, 313, 345, 374, 503.
Luc. 1. 33: 314, 319, 358, 629.
Luc. 1. 35: 460.
Luc. 1. 42: 171.
Luc. 1. 48, & ſeq: 469.
Luc. 1. 52: 481.
Luc. 1. 53: 428.
Luc. 1. 63: 559.
Luc. 1. 69, 70: 357, 618.
Luc. 1. 72, 73: 442.
Luc. 1. 76: 325, 397, 403.
Luc. 1. 78: 309, 324, 439.
Luc. 1. 78, 79: 436.
Luc. 1. 79: 444, 447.
Luc. 2. 1: 391.
Luc. 2. 1, & ſeq: 359.
Luc. 2. 4: 357.
Luc. 2. 10: 618.
Luc. 2. 10, & ſeq: 415.
Luc. 2. 12: 304.
Luc. 2. 13, 14: 447.
Luc. 2. 14: 364, 444, 566.
Luc. 2. 21: 393, 618.
Luc. 2. 22, 23: 460.
Luc. 2. 25, 38: 361.
Luc. 2. 29, 30: 618.
Luc. 2. 30, & ſeq: 349, 590.
Luc. 2. 32: 299, 326, 436.
Luc. 2. 34: 304, 352, 528, 605, 625.
Luc. 2. 40: 627.
Luc. 2. 40, 52: 621.
Luc. 2. 46, 47: 417, 566.
Luc. 2. 51: 472.
Luc. 2. 52: 407, 566, 627.
Luc. 3. 1, & ſeq: 359.
Luc. 3. 4, & ſeq: 618.
Luc. 3. 11: 417.
Luc. 3. 16: 438, 482, 497, 562.
Luc. 3. 21: 388.
Luc. 3. 21, 22: 397.
Luc. 3. 22: 399.
Luc. 3. 22, 23: 388.
Luc. 3. 23, 31: 357.
Luc. 3. 23, 34: 330, 331, 332.
Luc. 3. 26: 212.
Luc. 3. 38: 282, 620.
Luc. 4. 2: 398, 407.
Luc. 4. 3, 9: 399.
Luc. 4. 14, 15, 31: 418.
Luc. 4. 15: 416.
Luc. 4. 16, & ſeq: 554.
Luc. 4. 17, & ſeq: 305, 376, 398, 419, 424, 469.
Luc. 4. 18: 297.
Luc. 4. 22: 350, 621.
Luc. 4. 24: 411, 462.
Luc. 4. 25, & ſeq: 162.
Luc. 4. 32: 482.
Luc. 4. 33, & ſeq: 419, 460.
Luc. 4. 36: 482.
Luc. 4. 40, 41: 419.
Luc. 5. 2, & ſeq: 428, 431.
Luc. 5. 3, 17: 416.
Luc. 5. 5: 417.
Luc. 5. 18, & ſeq: 419, 426, 554, 615.
Luc. 6. 6: 416.
Luc. 6. 13: 428.
Luc. 6. 18, 19: 420.
Luc. 6. 20, & ſeq: 470.
Luc. 6. 22: 465.
Luc. 6. 27, & ſeq: 599.
Luc. 6. 31: 169.
Luc. 6. 33: 432.
Luc. 6. 39: 605.
Luc. 6. 48: 548.
Luc. 7. 2, & ſeq: 589.
Luc. 7. 12, & ſeq: 427.
Luc. 7. 13: 472.
Luc. 7. 16: 326, 412.
Luc. 7. 18, & ſeq: 421, 424, 427.
Luc. 7. 21: 420, 424.
Luc. 7. 22: 425, 426.
Luc. 7. 23: 452.
Luc. 7. 27: 255, 325, 397.
Luc. 7. 29: 436.
Luc. 7. 34, 35: 455.
Luc. 7. 39: 412.
Luc. 7. 40: 417.
Luc. 7. 44, & ſeq: 554.
Luc. 8. 2, 27, & ſeq: 419.
Luc. 8. 9, 10: 418.
Luc. 8. 10: 604.
Luc. 8. 19, & ſeq: 407, 408.
Luc. 8. 24, 25: 417.
Luc. 8. 28: 566.
Luc. 8. 41, & ſeq: 427.
Luc. 8. 43, & ſeq: 420.
Luc. 9. 1: 484.
Luc. 9. 1, & ſeq: 428, 429, 432, 435.
Luc. 9. 2: 579.
Luc. 9. 3: 469.
Luc. 9. 6: 579.
Luc. 9. 12, & ſeq: 427.
Luc. 9. 22: 411, 535, 542.
Luc. 9. 26: 399, 478.
Luc. 9. 28, & ſeq: 478.
Luc. 9. 33, 49: 417.
Luc. 9. 34, 35: 397.
Luc. 9. 38, & ſeq: 419.
Luc. 9. 39, & ſeq: 396.
Luc. 9. 56: 618.
Luc. 9. 57, 58: 469.
Luc. 9. 60: 579.
Luc. 10. 2: 432.
Luc. 10. 3: 465, 585.
Luc. 10. 4: 469.
Luc. 10. 5, & ſeq: 447.
Luc. 10. 8, 9: 579.
Luc. 10. 19: 487.
Luc. 10. 17, & ſeq: 435.
Luc. 10. 21: 434.
Luc. 10. 21, & ſeq: 399.
Luc. 10. 25, & ſeq: 588.
Luc. 10. 27: 633.
Luc. 11. 2, & ſeq: 401.
Luc. 11. 4: 424.
Luc. 11. 13: 401, 497.
Luc. 11. 14: 425.
Luc. 11, 14 & ſeq: 419.
Luc. 11. 15: 462.
Luc. 11. 16, 29: 528.
Luc. 11. 29: 542.
Luc. 11. 29, & ſeq: 240, 508.
Luc. 11. 47, & ſeq: 585.
Luc. 11. 49: 455, 465.
Luc. 11. 51: 253.
Luc. 12. 3: 432, 579.
Luc. 12. 11: 411.
Luc. 12. 12: 497.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [693] - 667
PUBLIC DOMAIN

Luc. 12. 19: 204.
Luc. 12. 30, 32: 401.
Luc. 12. 32: 477.
Luc. 12. 33: 469, 485, 629.
Luc. 12. 35: 437.
Luc. 12. 49: 318, 438.
Luc. 12. 49, 51: 449.
Luc. 12. 51, & ſeq: 525.
Luc. 13. 11, & ſeq: 419.
Luc. 13. 33: 412.
Luc. 13. 34, 35: 588.
Luc. 14. 2, & ſeq: 419.
Luc. 14. 11: 469, 481.
Luc. 15. 12, 17: 588.
Luc. 16. 8: 437.
Luc. 16. 9: 204.
Luc. 16. 9, & ſeq: 486.
Luc. 16. 14: 463.
Luc. 16. 16: 414, 488, 580.
Luc. 17. 1, & ſeq: 486.
Luc. 17. 13: 417.
Luc. 17. 20, & ſeq: 412.
Luc. 17. 24: 436.
Luc. 17. 25: 411.
Luc. 17. 29: 626.
Luc. 18. 14: 469, 481.
Luc. 18. 22: 469.
Luc. 18. 31, 32: 411, 515, 518, 542.
Luc. 18. 33: 535.
Luc. 18. 35, & ſeq: 424.
Luc. 18. 38, 39: 356.
Luc. 19. 10: 618.
Luc. 19. 29, & ſeq: 507.
Luc. 19. 37: 430.
Luc. 19. 37, 38: 474.
Luc. 19, 38: 507.
Luc. 19. 41: 471.
Luc. 19. 41, & ſeq: 412, 712.
Luc. 19. 45, 46: 508.
Luc. 19. 47: 417.
Luc. 20. 9, & ſeq: 411.
Luc. 20. 15, 16: 607.
Luc. 20. 16: 590.
Luc. 20. 17: 457, 461.
Luc. 20. 17, 18: 451.
Luc. 20. 41, & ſeq: 570.
Luc. 20. 42: 186, 187, 357.
Luc. 21. 5, & ſeq: 412, 613.
Luc. 21. 7: 417.
Luc. 21. 12, 13: 585.
Luc. 21. 16, 17: 465.
Luc. 21. 16: 411.
Luc. 21. 16, & ſeq: 585.
Luc. 21. 20: 413.
Luc. 21. 25, & ſeq: 615.
Luc. 21. 27: 478, 482.
Luc. 21. 37: 417.
Luc. 22. 3, & ſeq: 510, 518.
Luc. 22. 19, & ſeq: 510.
Luc. 22. 20: 442, 491, 554, 559.
Luc. 22. 27: 470, 628.
Luc. 22. 28, & ſeq: 617.
Luc. 22. 29, 30: 475, 477, 480, 503.
Luc. 22. 31, & ſeq: 513.
Luc. 22. 34: 412.
Luc. 22. 35: 469.
Luc. 22. 36: 449.
Luc. 22. 37: 528.
Luc. 22. 42, & ſeq: 512.
Luc. 22. 52, & ſeq: 512.
Luc. 22. 63, 64: 518.
Luc. 22. 65, & ſeq: 468.
Luc. 22. 29: 570.
Luc. 23. 2, 3, 37, & ſeq: 474.
Luc. 23. 4, & ſeq: 407.
Luc. 23. 5: 417.
Luc. 23. 6, & ſeq: 509, 520.
Luc. 23. 8, & ſeq: 514.
Luc. 23. 11: 515.
Luc. 23. 21, & ſeq: 521.
Luc. 23. 24, 25: 520.
Luc. 23. 33: 528.
Luc. 23. 34: 468, 529, 530.
Luc. 23. 35: 458.
Luc. 23. 35, & ſeq: 618.
Luc. 23. 36: 533.
Luc. 23. 44: 530.
Luc. 23. 44, 45: 26.
Luc. 23. 46: 532, 535.
Luc. 23. 46, 47: 407.
Luc. 23. 47: 459.
Luc. 23. 50, & ſeq: 538.
Luc. 23. 50, & ſeq: 538.
Luc. 23. 52, 53: 539.
Luc. 24. 5, & ſeq: 542.
Luc. 24. 7: 411.
Luc. 24. 19: 326, 413, 483.
Luc. 24. 20: 522.
Luc. 24. 21: 559.
Luc. 24. 25, & ſeq: 267.
Luc. 24. 26: 478.
Luc. 24. 36: 444, 447.
Luc. 24. 44: 187, 276, 280, 284.
Luc. 24. 45, & ſeq: 377, 542, 555, 583.
Luc. 24. 46: 316.
Luc. 24. 46, 47: 432, 580.
Luc. 24. 47: 590.
Luc. 24. 49: 571.
Luc. 24. 51. 563.

JOHANNE,

Joh. 1. 1: 403.
Joh. 1. 1, 2: 321, 456.
Joh. 1. 3. 457.
Joh. 1. 4: 454.
Joh. 1. 4, & ſeq: 436.
Joh. 1. 6, & ſeq: 583.
Joh. 1. 9: 326.
Joh. 1. 10, 11: 463, 468.
Joh. 1. 12: 401.
Joh. 1. 12, 13: 70.
Joh. 1. 14: 292, 312, 318, 398, 408, 416, 478.
Joh. 1. 17: 621.
Joh. 1. 18: 634.
Joh. 1. 29: 558.
Joh. 1. 29, & ſeq: 472.
Joh. 1. 32, & ſeq: 397.
Joh. 1. 33: 562.
Joh. 1. 34: 399.
Joh. 1. 37, & ſeq: 428.
Joh. 1. 38: 417.
Joh. 1. 45: 275, 386, 413.
Joh. 1. 45, 46: 389.
Joh. 1. 49: 475.
Joh. 1. 51: 415.
Joh. 2. 1, & ſeq: 419.
Joh. 2. 10: 369.
Joh. 2. 11: 420, 478.
Joh. 2. 13, & ſeq: 508.
Joh. 2. 17: 286, 534.
Joh. 2. 19: 347.
Joh. 2. 19, & ſeq: 411, 542.
Joh. 2. 20: 372.
Joh. 2. 23: 420.
Joh. 3. 1, 2: 417, 420.
Joh. 3. 5, & ſeq: 497.
Joh. 3. 10, 11: 461.
Joh. 3. 11: 18.
Joh. 3. 13: 563.
Joh. 3. 14: 411, 624.
Joh. 3. 14, 15: 522, 618.
Joh. 3. 19: 437.
Joh. 3. 19, 20: 508.
Joh. 3. 24: 482.
Joh. 3. 26: 583.
Joh. 3. 35: 441.
Joh. 3. 31, 32: 461.
Joh. 3. 34: 399.
Joh. 4. 6: 471.
Joh. 4. 9: 352, 643.
Joh. 4. 13: 294.
Joh. 4. 13, & ſeq: 441, 531, 624.
Joh. 4. 16, & ſeq: 417.
Joh. 4. 17, 18: 566.
Joh. 4. 19: 326, 413.
Joh. 4. 11: 488.
Joh. 4. 21, & ſeq: 307, 491.
Joh. 4. 22. 42: 618.
Joh. 4. 23: 495, 497.
Joh. 4. 25: 348, 361.
Joh. 4. 43: 418.
Joh. 4. 44: 411, 462.
Joh. 4. 46, & ſeq: 419.
Joh. 5. 5, & ſeq: 419, 426.
Joh. 5. 10, 16: 420.
Joh. 5. 18: 403.
Joh. 5. 22: 297.
Joh. 5. 22, & ſeq: 345, 615.
Joh. 5. 26: 483.
Joh. 5. 33: 583.
Joh. 5. 34: 618.
Joh. 5. 35: 437.
Joh. 5. 39: 376.
Joh. 5. 39, & ſeq: 276, 356.
Joh. 5. 43: 413.
Joh. 5. 46: 626.
Joh. 6. 2: 419, 420.
Joh. 6. 5, & ſeq: 427.
Joh. 6. 14: 326, 413.
Joh. 6. 19: 436.
Joh. 6. 26, & ſeq: 427.
Joh. 6. 27: 324.
Joh. 6. 30, & ſeq: 624.
Joh. 6. 32, & ſeq: 428.
Joh. 6. 35: 441.
Joh. 6. 35, & ſeq: 454, 511.
Joh. 6. 42: 386.
Joh. 6. 45: 313.
Joh. 6. 50, & ſeq: 622.
Joh. 6. 54: 473.
Joh. 6. 54, & ſeq: 511, 559.
Joh. 6. 60: 416.
Joh. 6. 63: 563.
Joh. 6. 64: 497.
Joh. 6. 69: 400.
Joh. 6. 71, 72: 413.
Joh. 7. 3, & ſeq: 408.
Joh. 7. 5: 463.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [694] - 668
PUBLIC DOMAIN

Joh. 7. 7: 508.
Joh. 7. 14, 28: 416.
Joh. 7. 20: 462.
Joh. 7. 31: 420.
Joh. 7. 37, 38: 441, 571.
Joh. 7. 39: 478, 497.
Joh. 7. 40: 326, 413.
Joh. 7. 40, & seq: 320.
Joh. 7. 41, 42: 243.
Joh. 7. 42: 357.
Joh. 7. 46: 350.
Joh. 7. 47, & seq: 434, 462, 470.
Joh. 8. 2, 20: 416.
Joh. 8. 3, & seq: 615.
Joh. 8. 12: 304, 437.
Joh. 8. 14, 18: 461.
Joh. 8. 25: 456.
Joh. 8. 28: 411, 522.
Joh. 8. 31, 32: 453, 559.
Joh. 8. 38: 401.
Joh. 8. 44, & seq: 508.
Joh. 8. 48, 52: 462.
Joh. 8. 49: 463.
Joh. 9. 5: 439.
Joh. 9. 6, 7: 424.
Joh. 9. 7: 347.
Joh. 9. 17: 413.
Joh. 9. 29: 463, 468.
Joh. 10. 7, & seq: 453.
Joh. 10. 9: 618.
Joh. 10. 11: 313.
Joh. 10. 11, & seq: 414.
Joh. 10. 12: 525.
Joh. 10. 16: 413, 531, 590.
Joh. 10. 17, & seq: 543.
Joh. 10. 20: 462.
Joh. 10. 21: 425.
Joh. 10. 25: 276.
Joh. 10. 30, & seq: 403, 406.
Joh. 11. 4: 478.
Joh. 11. 25, 26: 454.
Joh. 11. 28: 417.
Joh. 11. 37: 425.
Joh. 11. 43, 44: 427.
Joh. 11. 47: 420, 509.
Joh. 11. 51, 52: 590.
Joh. 12. 13: 475, 507.
Joh. 12. 14, 15: 507.
Joh. 12. 15: 253, 474.
Joh. 12. 16: 478.
Joh. 12. 17: 584.
Joh. 12. 23: 479.
Joh. 12. 31: 347.
Joh. 12. 32: 540, 559.
Joh. 12. 32, 33: 411, 522.
Joh. 12. 35, 36: 437.
Joh. 12. 36: 438.
Joh. 12. 37, 38: 420, 463, 605.
Joh. 12. 39, & seq: 604.
Joh. 12. 46: 437.
Joh. 12. 47: 618.
Joh. 13. 1: 229.
Joh. 13. 2, & seq: 510.
Joh. 13. 3: 399, 482, 617.
Joh. 13. 12, & seq: 470.
Joh. 13. 13, 14: 417.
Joh. 13. 19: 413.
Joh. 13. 23: 18.
Joh. 13. 31, 32: 479, 529.
Joh. 13. 33: 628.
Joh. 13. 34: 486, 491.
Joh. 13. 38: 412.
Joh. 14. 1, & seq: 403.
Joh. 14. 6: 453, 454.
Joh. 14. 11: 642.
Joh. 14. 11, 12: 270, 435.
Joh. 14. 12: 299, 412.
Joh. 14. 13: 479, 629.
Joh. 14. 15, 21: 486.
Joh. 14. 16, & seq: 497, 571.
Joh. 14. 23: 203.
Joh. 14. 23, 27: 444.
Joh. 14. 27: 291, 293, 364, 447, 503, 623.
Joh. 14. 29: 276.
Joh. 15. 1: 291, 439.
Joh. 15. 1, & seq: 349.
Joh. 15. 5: 440.
Joh. 15. 12: 491.
Joh. 15. 17: 486.
Joh. 15. 17, & seq: 465.
Joh. 15. 18, & seq: 463.
Joh. 15. 24: 421.
Joh. 15. 24, 25: 510.
Joh. 15. 25: 286.
Joh. 15. 26: 497, 571.
Joh. 15. 26, 27: 584.
Joh. 16. 2: 465, 585.
Joh. 16. 2, 3: 468.
Joh. 16. 7, & seq: 497, 571.
Joh. 16. 14: 479.
Joh. 16. 15: 403.
Joh. 16. 16: 315, 413.
Joh. 16. 16, 28: 563.
Joh. 16. 20, & seq: 413.
Joh. 16. 23: 412.
Joh. 16. 24: 276.
Joh. 16. 25, 29: 418.
Joh. 16. 32, 33: 444.
Joh. 16. 33: 447, 449, 627.
Joh. 17. 1, 2: 399, 475, 479, 617, 618.
Joh. 17. 2: 482.
Joh. 17. 5: 286, 321.
Joh. 17. 8: 299.
Joh. 17. 10: 403.
Joh. 17. 12: 510, 519.
Joh. 17. 14: 466.
Joh. 17. 33, & seq: 538.
Joh. 18. 3, & seq: 510.
Joh. 18. 12: 512.
Joh. 18. 17: 408.
Joh. 18. 17, 25: 468, 513.
Joh. 18. 18: 531.
Joh. 18. 20: 417.
Joh. 18. 22: 518.
Joh. 18. 33: 413.
Joh. 18. 33, 39: 474.
Joh. 18. 36: 503.
Joh. 18. 36, 37: 475.
Joh. 18. 37: 461.
Joh. 19. 1, & seq: 515, 518.
Joh. 19. 3, 12, & seq: 474.
Joh. 19. 6, & seq: 521.
Joh. 19. 13, & seq: 520.
Joh. 19. 18: 528.
Joh. 19. 19, 21: 28.
Joh. 19. 23, 24: 530.
Joh. 19. 28: 408.
Joh. 19. 28, & seq: 533.
Joh. 19. 30: 378, 535.
Joh. 19. 31: 523.
Joh. 19. 31, & seq: 472, 538, 623.
Joh. 19. 34, 35: 584.
Joh. 19. 36, 37: 525.
Joh. 19. 37: 253, 526.
Joh. 19. 38, & seq: 538.
Joh. 19. 41, 42: 529.
Joh. 20. 14, & seq: 543.
Joh. 20. 16: 417.
Joh. 20. 17: 401, 409, 563.
Joh. 20. 19, & seq: 447.
Joh. 20. 21, 26: 445.
Joh. 20. 22: 571.
Joh. 20. 22, 23: 555.
Joh. 20. 23: 613.
Joh. 20. 27, 28: 403.
Joh. 20. 28: 285.
Joh. 20. 30: 420.
Joh. 20. 30, 31: 277.
Joh. 21. 4: 335.
Joh. 21. 15, & seq: 579.
Joh. 21. 17, 18: 413.
Joh. 21. 22: 18.
Joh. 21. 24: 18, 584.
Joh. 21. 25: 18.

ACTIS APOSTOLORUM,

Act. 1. 1, & seq: 18, 543, 564.
Act. 1. 4, & seq: 571.
Act. 1. 5, 8: 498.
Act. 1. 6: 346.
Act. 1. 8: 413, 584.
Act. 1. 9: 315.
Act. 1. 11: 615.
Act. 1. 14: 588.
Act. 1. 16, & seq: 510, 519, 534.
Act. 1. 20: 187, 286.
Act. 1. 21, 22: 543, 584.
Act. 1. 22: 564.
Act. 2. 1, & seq: 571.
Act. 2. 2, & seq: 498.
Act. 2. 4: 433, 435.
Act. 2. 5, & seq: 590.
Act. 2. 14, & seq: 580.
Act. 2. 14, 22: 408.
Act. 2. 15, 31: 283.
Act. 2. 16, & seq: 235.
Act. 2. 17: 317.
Act. 2. 17, 18: 422.
Act. 2. 22, 23: 420, 535.
Act. 2. 24: 627.
Act. 2. 24, & seq: 543.
Act. 2. 25, & seq: 187, 283.
Act. 2. 27: 460.
Act. 2. 32: 584.
Act. 2. 32, & seq: 570.
Act. 2. 33: 564.
Act. 2. 33, & seq: 475.
Act. 2. 34: 288.
Act. 2. 36: 522.
Act. 2. 38, 41: 562.
Act. 2. 42, 46: 511.
Act. 2. 43: 435.
Act. 2. 44, 46: 588.
Act. 3. 2, & seq: 435.
Act. 3. 12, & seq: 580.
Act. 3. 13: 291, 479.
Act. 3. 13, & seq: 535.
Act. 3. 14: 316, 459, 460.
Act. 3. 15: 454, 544, 584.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [695] - 669
PUBLIC DOMAIN

Act. 3. 17: 468.
Act. 3. 17, & ſeq: 275.
Act. 3. 20, 21: 615.
Act. 3. 21, & ſeq: 413.
Act. 3. 22: 279.
Act. 3. 25: 442.
Act. 3. 25: 277.
Act. 3. 27. & ſeq: 460.
Act. 4. 1, & ſeq: 580, 585.
Act. 4. 10: 522, 543.
Act. 4. 10, & ſeq: 618.
Act. 4. 10, 18, 31, 33: 580.
Act. 4. 11: 290, 451, 457, 463.
Act. 4. 11, 12: 640.
Act. 4. 12: 621.
Act. 4. 24: 521.
Act. 4. 24, & ſeq: 281, 509.
Act. 4. 25: 187.
Act. 4. 26, 27: 376, 398.
Act. 4. 27: 316.
Act. 4. 31: 498.
Act. 4. 32: 589.
Act. 4. 33: 544, 584.
Act. 5. 3, & ſeq: 435.
Act. 5. 12, & ſeq: 435.
Act. 5. 21, & ſeq: 580.
Act. 5. 27, 28: 408.
Act. 5. 30: 522, 535, 543.
Act. 5. 30, 31: 473, 555, 619.
Act. 5. 31: 313, 319, 479, 564.
Act. 5. 31, 32: 584.
Act. 5. 37: 390.
Act. 5. 40, 41: 585.
Act. 5. 42: 433.
Act. 6. 3: 498.
Act. 6. 8: 435, 484.
Act. 6. 12: 585.
Act. 7. 22: 57, 75, 101, 103, 114.
Act. 7. 37: 279, 414, 625.
Act. 7. 42, 43: 262.
Act. 7. 43: 236.
Act. 7. 52: 459.
Act. 7. 55: 498, 570.
Act. 7. 57, & ſeq: 585.
Act. 8. 4, & ſeq: 580.
Act. 8. 5: 433.
Act. 8. 6, & ſeq: 435.
Act. 8. 12, & ſeq: 562.
Act. 8. 15, & ſeq: 498, 572.
Act. 8. 27, & ſeq. 472, 590.
Act. 8. 30, & ſeq: 377, 535.
Act. 8. 32: 301.
Act. 8. 32, & ſeq: 461.
Act. 8. 35, & ſeq: 562.
Act. 9. 15: 373.
Act. 9. 15, 16: 586.
Act. 9. 15, 29: 591.
Act. 9. 17: 572.
Act. 9. 17, 31: 408.
Act. 9. 18: 562.
Act. 9. 20: 433, 581.
Act. 9. 32, 36: 435.
Act. 10. 10: 631.
Act. 10. 21, & ſeq: 591.
Act. 10. 28: 488.
Act. 10. 34, & ſeq: 580.
Act. 10. 36: 417, 445, 448, 475.
Act. 10. 37, 38: 376, 398.
Act. 10. 39: 522.
Act. 10. 39, & ſeq: 584.
Act. 10. 40, 41: 544.
Act. 10. 42: 433, 581, 615.
Act. 10. 43: 272, 312, 376, 555.
Act. 10. 44, & ſeq: 499, 592.
Act. 10. 46: 435.
Act. 10. 47, 48: 562.
Act. 11. 1, & ſeq: 591.
Act. 11. 5: 631.
Act. 11. 15, & ſeq: 499, 571.
Act. 11. 16. 497.
Act. 11. 20, & ſeq: 581.
Act. 11. 26: 433.
Act. 12. 1, & ſeq: 586.
Act. 12. 16: 562.
Act. 13. 1: 579.
Act. 13. 2, & ſeq: 433, 572.
Act. 13. 5: 581.
Act. 13. 7, & ſeq: 535.
Act. 13. 9, & ſeq: 499.
Act. 13. 11: 435.
Act. 13. 12, 45, & ſeq: 592.
Act. 13. 15: 283.
Act. 13. 16, & ſeq: 580.
Act. 13. 20, 21: 649.
Act. 13. 21: 161.
Act. 13. 23: 357, 619.
Act. 13. 29: 522.
Act. 13. 30, & ſeq: 544, 584.
Act. 13. 32: 283.
Act. 13. 32, 33: 281.
Act. 13. 33: 187.
Act. 13. 34: 303, 359.
Act. 13. 38: 365.
Act. 13. 38, 39: 488, 555.
Act. 13. 40, 41: 247.
Act. 13. 46, & ſeq: 598.
Act. 13. 47: 299, 437, 619.
Act. 14. 1, 6, 20, & ſeq: 581.
Act. 14. 3: 435.
Act. 14. 18: 586.
Act. 14. 21: 466.
Act. 14. 22: 578.
Act. 14. 23, & ſeq: 592.
Act. 15. 2, & ſeq: 578.
Act. 15. 3, & ſeq: 592.
Act. 15. 5, & ſeq: 488.
Act. 15. 7, 8: 572.
Act. 15. 8, 28: 499.
Act. 15. 12: 435.
Act. 15. 13, & ſeq: 318.
Act. 15. 16: 598.
Act. 15. 22, 23, 41: 578.
Act. 15. 35, & ſeq: 581.
Act. 16. 4: 578.
Act. 16. 6: 499.
Act. 16. 9, & ſeq: 581.
Act. 16. 15, 33: 562.
Act. 16. 14: 593.
Act. 16. 18, 26: 435.
Act. 16. 19, & ſeq: 586.
Act. 17. 1, & ſeq: 581.
Act. 17. 3: 543.
Act. 17. 7: 475.
Act. 17. 11: 275.
Act. 17. 19, 20: 491.
Act. 17. 23: 55.
Act. 17. 28: 260, 312.
Act. 17. 31: 616.
Act. 18. 4, & ſeq: 581.
Act. 18. 5, 6: 593.
Act. 18. 8: 562.
Act. 18. 24, & ſeq: 581.
Act. 18. 28: 276.
Act. 19. 2, & ſeq: 499, 572.
Act. 19. 3, & ſeq: 562.
Act. 19. 6: 435.
Act. 19. 8, & ſeq: 581.
Act. 19. 11, & ſeq: 435.
Act. 19. 15: 421.
Act. 19. 19: 422.
Act. 19. 24, & ſeq: 601.
Act. 20. 7, 11: 511.
Act. 20. 7, 20, & ſeq: 581.
Act. 20. 10: 435.
Act. 20. 19: 585.
Act. 20. 22, 23: 499.
Act. 20. 28: 403, 559, 575, 579.
Act. 20. 33: 567.
Act. 21. 8: 581.
Act. 21. 9, 10: 422.
Act. 21. 18: 578.
Act. 21. 18, & ſeq: 593.
Act. 21. 30, 33: 586.
Act. 21. 31: 433.
Act. 22. 1, & ſeq: 581.
Act. 22. 8: 389.
Act. 22. 14: 459.
Act. 22. 14, 15: 584.
Act. 22. 16: 562.
Act. 22. 17: 631.
Act. 22. 19: 586.
Act. 22. 20: 584.
Act. 22. 31: 593.
Act. 22. 24, 25: 586.
Act. 23. 1, 2: 586.
Act. 23. 27: 468.
Act. 24. 5: 311.
Act. 26. 1, 20: 594.
Act. 26. 15, & ſeq: 555.
Act. 26. 16: 299, 584.
Act. 26. 20: 581.
Act. 26. 22: 275.
Act. 26. 22, 23: 272.
Act. 26. 23: 543.
Act. 26. 27: 275.
Act. 27. 22, & ſeq: 468.
Act. 28. 6, 8: 435.
Act. 28. 22: 605.
Act. 28. 23: 275.
Act. 28. 23, 31: 581.
Act. 28. 25, & ſeq: 604.
Act. 28. 28: 593, 619.

PAULI EPISTOLA AD ROMANOS,

Rom. 1. 1: 357.
Rom. 1. 1, & ſeq: 581.
Rom. 1. 2: 622.
Rom. 1. 4: 499.
Rom. 1. 5, 13: 595.
Rom. 1. 7: 401, 448.
Rom. 1. 8: 433.
Rom. 1. 17: 247.
Rom. 1. 20: 200.
Rom. 2. 6: 615.
Rom. 2. 6, & ſeq: 481.
Rom. 2. 10: 448.
Rom. 2. 16: 581.
Rom. 2. 28: 937.
Rom. 2. 28, 29: 499, 518.
Rom. 2. 29: 626.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [696] - 670
PUBLIC DOMAIN

Rom. 3. 2: 207.
Rom. 3. 21: 492.
Rom. 3. 21, 28: 488.
Rom. 3. 24, & ſeq: 376, 555, 559.
Rom. 3. 26: 459.
Rom. 3. 29, 30: 593.
Rom. 3 31: 496.
Rom. 3. 35, 36: 586.
Rom. 4. 13: 282, 633.
Rom. 4. 14: 633.
Rom. 4. 16, & ſeq: 593.
Rom. 4. 24, 25: 544, 555.
Rom. 5. 1: 443, 448.
Rom. 5. 1, & ſeq: 481.
Rom. 5. 3: 466.
Rom. 5. 5: 499, 572.
Rom. 5. 9: 560.
Rom. 5. 9, & ſeq: 555, 619.
Rom. 5. 10: 635.
Rom. 5. 14, & ſeq: 620.
Rom. 5. 15: 408.
Rom. 5. 17: 477.
Rom. 6. 3, 4: 535, 562.
Rom. 6. 4: 492.
Rom. 6. 4, 9: 543.
Rom. 6. 5: 439, 440.
Rom. 6. 11: 464.
Rom. 6. 13: 449.
Rom. 6. 14, 15: 488.
Rom. 6. 23: 622.
Rom. 7. 4: 543.
Rom. 7. 4, & ſeq: 489.
Rom. 7. 6: 492, 556.
Rom. 7. 6, 14: 499.
Rom. 8. 2: 486.
Rom. 8. 2, & ſeq: 489, 499.
Rom. 8. 3: 373, 625.
Rom. 8. 6, & ſeq: 634.
Rom. 8. 11, 34: 543.
Rom. 8. 14: 70.
Rom. 8. 14, & ſeq: 401.
Rom. 8. 15, & ſeq: 307.
Rom. 8. 16, 17: 409.
Rom. 8. 17: 346.
Rom. 8. 18, & ſeq: 481.
Rom. 8. 26, 30: 593.
Rom. 8. 32: 622.
Rom. 8. 33, 34: 570.
Rom. 9. 3, & ſeq: 481.
Rom. 9. 5: 287, 403.
Rom. 9. 6, & ſeq: 402, 518.
Rom. 9. 13: 255.
Rom. 9. 21: 200, 204.
Rom. 9. 24, & ſeq: 594.
Rom. 9. 25: 598.
Rom. 9. 27: 429.
Rom. 9. 32: 296.
Rom. 9. 32, 33: 451, 452, 463.
Rom. 9. 33: 293.
Rom. 10. 4: 376, 456, 489, 496, 626.
Rom. 10. 6, 7: 540.
Rom. 10. 8: 581.
Rom. 10. 9: 543.
Rom. 10. 11: 296.
Rom. 10. 13: 235.
Rom. 10. 14, & ſeq: 433, 581.
Rom. 10. 15: 300, 445, 448.
Rom. 10. 16: 605.
Rom. 10. 17, & ſeq: 594.
Rom. 10. 20: 698.
Rom. 10. 20, 21: 605.
Rom. 10. 21: 607.
Rom. 11. 1, & ſeq: 429.
Rom. 11. 2, & ſeq: 162.
Rom. 11. 7, & ſeq: 605.
Rom. 11. 9: 187, 286.
Rom. 11. 11, & ſeq: 594.
Rom. 11. 16: 439.
Rom. 11. 16, & ſeq: 440.
Rom. 11. 25, 26: 317, 442, 556.
Rom. 11. 26: 304.
Rom. 12. 2: 492.
Rom. 12. 14, & ſeq: 448, 599.
Rom. 13. 1: 513.
Rom. 13. 3: 515.
Rom. 13. 8, & ſeq: 496, 588.
Rom. 13. 12: 449.
Rom. 13. 14: 473, 622.
Rom. 14. 9: 475, 543.
Rom. 14. 10: 616.
Rom. 14. 10, 11: 403.
Rom. 14. 17, 19: 448.
Rom. 14. 17: 445, 500.
Rom. 15. 3: 289.
Rom. 15. 8, & ſeq: 283, 475, 594.
Rom. 15. 12: 295, 323, 357.
Rom. 15. 13: 500.
Rom. 15. 18, 19: 435.
Rom. 15. 19: 500.
Rom. 15. 17, & ſeq: 433, 581.
Rom. 15. 21: 300.
Rom. 16. 4: 595.
Rom. 16. 25, 26: 271, 595.
Rom. 16. 26: 275.

PRIMA AD CORINTHIOS,

1. Cor. 1. 3: 401, 448.
1. Cor. 1. 4, 5: 485.
1. Cor. 1. 13, & ſeq: 563.
1. Cor. 1. 17: 581.
1. Cor. 1. 17, & ſeq: 434.
1. Cor. 1. 21: 468.
1. Cor. 1. 21, & ſeq: 582.
1. Cor. 1. 23: 433, 452, 522.
1. Cor. 1. 23, & ſeq: 455, 483.
1. Cor. 1. 26: 595.
1. Cor. 1. 26, & ſeq: 426, 470.
1. Cor. 1. 28: 466.
1. Cor. 1. 30: 316, 376, 455, 458, 460, 560.
1. Cor. 2. 1: 433.
1. Cor. 2. 1, & ſeq: 581.
1. Cor. 2. 2, 8: 522.
1. Cor. 2. 4: 2, 277.
1. Cor. 2. 6, & ſeq: 526, 634.
1. Cor. 2. 7: 271, 481.
1. Cor. 2. 7, 8: 468.
1. Cor. 2. 8: 291, 323, 475, 479.
1. Cor. 2. 12, & ſeq: 500, 572.
1. Cor. 3. 6, & ſeq: 440.
1. Cor. 3. 11: 451, 573.
1. Cor. 3. 16: 500, 572.
1. Cor. 3. 18, 19: 434.
1. Cor. 3. 19: 179.
1. Cor. 4. 8: 477, 485.
1. Cor. 4. 9, & ſeq: 587.
1. Cor. 4. 10: 434.
1. Cor. 4. 10, & ſeq: 470.
1. Cor. 4. 12, 13: 466, 600.
1. Cor. 4. 15: 581.
1. Cor. 5. 4: 483.
1. Cor. 5. 7: 473, 492, 522, 623.
1. Cor. 5. 8: 623.
1. Cor. 5. 21: 625.
1. Cor. 6. 2: 200.
1. Cor. 6. 7, & ſeq: 600.
1. Cor. 6. 11: 500, 556, 563.
1. Cor. 6. 14: 543.
1. Cor. 7. 15: 448.
1. Cor. 7. 22, 23: 560.
1. Cor. 7. 34: 387.
1. Cor. 9. 11: 500.
1. Cor. 9. 12, & ſeq: 581.
1. Cor. 9. 14: 433.
1. Cor. 9. 20, 21: 486.
1. Cor. 9. 25: 477.
1. Cor. 9. 25: 5.
1. Cor. 10. 1, & ſeq: 278, 500, 624.
1. Cor. 10. 2, & ſeq: 272.
1. Cor. 10. 4: 451, 548.
1. Cor. 10. 9: 403.
1. Cor. 10. 9, 10: 171.
1. Cor. 10. 11: 637.
1. Cor. 10. 16, 17: 511.
1. Cor. 11. 25: 442, 491.
1. Cor. 11. 25, & ſeq: 554, 559.
1. Cor. 12. 13: 500, 633.
1. Cor. 12. 28: 573.
1. Cor. 14. 1: 276, 500.
1. Cor. 14. 3: 276.
1. Cor. 14. 22: 276.
1. Cor. 15. 1, & ſeq: 433, 581.
1. Cor. 15. 3: 556.
1. Cor. 15. 3, & ſeq: 544.
1. Cor. 15. 20, & ſeq: 620.
1. Cor. 15. 22: 454.
1. Cor. 15. 24: 365.
1. Cor. 15. 24, & ſeq: 475, 485, 504.
1. Cor. 15. 25: 288.
1. Cor. 15. 26: 282.
1. Cor. 15. 31, 32: 587.
1. Cor. 15. 45: 282, 500.
1. Cor. 15. 47: 408.

SECUNDA AD CORINTHIOS,

2. Cor. 1. 2: 401, 448.
2. Cor. 1. 5: 466.
2. Cor. 1. 5, 6: 587.
2. Cor. 1. 10: 588.
2. Cor. 1. 19: 433, 582.
2. Cor. 1. 20: 454.
2. Cor. 2. 4: 466.
2. Cor. 2. 12: 581.
2. Cor. 2. 21, 22: 501.
2. Cor. 3. 3: 312.
2. Cor. 3. 5, 6: 442.
2. Cor. 3. 6: 492, 501.
2. Cor. 3. 12, & ſeq: 605
2. Cor. 3. 13, & ſeq: 468, 634.
2. Cor. 3. 14, & ſeq: 496.
2. Cor. 3. 15: 626, 637.
2. Cor. 4. 3, & ſeq: 581, 634.
2. Cor. 4. 4: 200, 479.
2. Cor. 4. 4, 6: 437.
2. Cor. 4. 5: 433.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [697] - 671
PUBLIC DOMAIN

2. Cor. 4. 6, 7: 485.
2. Cor. 4. 8, & ſeq: 466, 587.
2. Cor. 4. 11: 588.
2. Cor. 4. 17: 481.
2. Cor. 5. 5: 502, 572.
2. Cor. 5. 6: 634.
2. Cor. 5. 10: 616.
2. Cor. 5. 15: 543.
2. Cor. 5. 17: 489, 492, 494.
2. Cor. 5. 21: 376, 458, 517, 558.
2. Cor. 6. 1, 2: 299.
2. Cor. 6. 4, & ſeq: 449, 466, 470, 485, 587.
2. Cor. 6. 16: 314.
2. Cor. 6. 17, 18: 70.
2. Cor. 7. 4, 5: 466.
2. Cor. 8. 9: 285, 469, 484, 485.
2. Cor. 8. 18: 18, 582.
2. Cor. 10. 1: 472.
2. Cor. 10. 3, & ſeq: 449, 450.
2. Cor. 10. 4: 324.
2. Cor. 10. 4, & ſeq: 365.
2. Cor. 10. 4, 5: 5.
2. Cor. 10. 14, 16: 581.
2. Cor. 11. 4, 7: 581.
2. Cor. 11. 23, & ſeq: 587.
2. Cor. 12. 4, & ſeq: 259.
2. Cor. 12. 9: 483.
2. Cor. 12. 10: 466, 484
2. Cor. 12. 12: 436.
2. Cor. 13. 3: 483.
2. Cor. 13. 4: 461, 522.
2. Cor. 13. 11: 448.

AD GALATAS,

Gal. 1. 1: 543.
Gal. 1. 1, 11, 12: 043.
Gal. 1. 3: 448.
Gal. 1. 3, 4: 560.
Gal. 1. 6, & ſeq: 581.
Gal. 1. 8, 9: 640.
Gal. 1. 15, 16: 595.
Gal. 1. 19: 26, 408.
Gal. 2. 2: 433.
Gal. 2. 2, & ſeq: 581, 595.
Gal. 2. 16: 556, 626.
Gal. 2. 16, 21: 489.
Gal. 2. 19: 522.
Gal. 2. 20: 454.
Gal. 3. 1, 2: 522.
Gal. 3. 2, 5: 501.
Gal. 3. 5, 14: 572.
Gal. 3. 8, 14: 595.
Gal. 3. 11: 247.
Gal. 3. 13: 517, 558, 560.
Gal. 3. 15, & ſeq: 442.
Gal. 3. 16: 277, 331.
Gal. 3. 24: 496.
Gal. 3. 24, 25: 489.
Gal. 3. 26: 402.
Gal. 3. 27: 473, 563, 622.
Gal. 4. 4, & ſeq: 402, 560.
Gal. 4. 6: 501, 572.
Gal. 4. 13: 581.
Gal. 4. 22, & ſeq: 272, 595, 598.
Gal. 4. 24, & ſeq: 443.
Gal. 4. 26, 27: 573.
Gal. 5. 11: 452.
Gal. 5. 14: 588.
Gal. 5. 16, & ſeq: 501.
Gal. 5. 18: 489.
Gal. 6. 2: 486.
Gal. 6. 8: 501.
Gal. 6. 14: 522.
Gal. 6. 15: 489, 492.
Gal. 6. 15, 16: 448.

AD EPHESIOS,

Eph. 1. 2: 401, 448.
Eph. 1. 5: 402.
Eph. 1. 7: 484, 556, 560.
Eph. 1. 13: 582.
Eph. 1. 13, & ſeq: 501.
Eph. 1. 13, 17: 572.
Eph. 1. 19, & ſeq: 475, 479, 504
Eph. 1. 20: 315, 347, 543, 570.
Eph. 1. 20, & ſeq: 315, 483.
Eph. 1. 22, 23: 457.
Eph. 2. 5: 619.
Eph. 2. 10: 457.
Eph. 2. 11, 12: 596.
Eph. 2. 12, & ſeq: 443.
Eph. 2. 13: 560.
Eph. 2. 13, & ſeq: 307, 445.
Eph. 2. 14: 286, 313, 321.
Eph. 2. 14, 15: 489, 492.
Eph. 2. 17: 448.
Eph. 2. 19, & ſeq: 275, 290, 451, 452, 573, 626.
Eph. 3. 1, & ſeq: 596.
Eph. 3. 6, & ſeq: 581.
Eph. 3. 8: 484.
Eph. 3. 11: 457.
Eph. 4. 1, & ſeq: 448.
Eph. 4. 5: 563.
Eph. 4. 8, 9: 540, 541, 564.
Eph. 4. 11: 582.
Eph. 4. 15, 16: 457.
Eph. 4. 20, & ſeq: 489, 492.
Eph. 4. 23, 24: 501.
Eph. 5. 5: 476, 504.
Eph. 5. 8, 9: 438.
Eph. 5. 14: 437.
Eph. 5. 18, 19: 501.
Eph. 5. 22, & ſeq: 573.
Eph. 5. 23: 457, 619.
Eph. 5. 25, & ſeq: 563, 577.
Eph. 5. 31, 32: 621.
Eph. 6. 11, & ſeq: 449, 450, 502.
Eph. 6. 12: 541.
Eph. 6. 14: 445.
Eph. 6. 14, 15: 448.
Eph. 6. 15: 300.
Eph. 6. 16: 624.
Eph. 6. 17: 200.
Eph. 6. 19: 581.
Eph. 6. 23: 448.

AD PHILIPPENSES,

Phil. 1. 1: 578.
Phil. 1. 2: 401, 448.
Phil. 1. 5, & ſeq: 581.
Phil. 1. 10: 454.
Phil. 1. 12, & ſeq: 582.
Phil. 2. 5, ſeq: 404, 470.
Phil. 2. 6: 297, 620.
Phil. 2. 7: 282, 313, 408, 623.
Phil. 2. 8: 461, 472, 522, 536.
Phil. 2. 8, 9: 300.
Phil. 2. 9: 287.
Phil. 2. 9, & ſeq: 315, 479, 504, 564, 623.
Phil. 2. 11: 291.
Phil. 2. 15: 402, 438.
Phil. 2. 22: 582.
Phil. 3. 3: 502.
Phil. 3. 10: 543, 588.
Phil. 3. 20: 619.
Phil. 4. 2, 3: 582.
Phil. 4. 7: 445, 633.
Phil. 4. 15: 581.
Phil. 4. 18: 485.
Phil. 4. 30: 401.

AD COLOSSENSES,

Col. 1. 3: 401, 448.
Col. 1. 5, & ſeq: 582.
Col. 1. 5, & ſeq: 582.
Col. 1. 12, 13: 476, 504.
Col. 1. 14: 556.
Col. 1. 14, & ſeq: 560.
Col. 1. 15: 200, 620.
Col. 1. 15, & ſeq: 287, 402, 404, 458.
Col. 1. 17: 473.
Col. 1. 18: 456, 457, 573.
Col. 1. 19, 20: 628.
Col. 1. 23: 433.
Col. 1. 23, & ſeq: 596.
Col. 1. 24: 573, 588.
Col. 1. 26, 27: 485.
Col. 1. 27: 481.
Col. 2. 2, 3: 485.
Col. 2. 3: 629.
Col. 2. 4: 455.
Col. 2. 10: 457, 479.
Col. 2. 11: 473, 626.
Col. 2. 11, 12: 502.
Col. 2. 12: 543, 563.
Col. 2. 13, 14: 376, 556.
Col. 2. 15: 347, 540, 541.
Col. 2. 16: 494.
Col. 2. 16, 17: 496.
Col. 2. 17: 272.
Col. 2. 18, 19: 457.
Col. 3. 1: 570.
Col. 3. 3, 4: 454.
Col. 3. 4: 481.
Col. 3. 9, & ſeq: 489, 492, 502, 596.
Col. 3. 15: 445, 448.

PRIMA AD THESSALONICENSES,

1. Thess. 1. 2: 448.
1. Theſſ. 1. 3: 401.
1. Theſſ. 1. 4, & ſeq: 467.
1. Theſſ. 1. 5: 502, 581.
1. Theſſ. 1. 10: 543, 615.
1. Theſſ. 2. 2, & ſeq: 466.
1. Theſſ. 2. 4, & ſeq: 581.
1. Theſſ. 2. 9: 433.
1. Theſſ. 2. 14, 15: 536, 588.
1. Theſſ. 2. 26: 597.
1. Theſſ. 3. 2: 582.
1. Theſſ. 3. 4, 7: 467.
1. Theſſ. 3. 11, 13: 401.
1. Theſſ. 4. 8: 572.
1. Theſſ. 4. 9: 588.
1. Theſſ. 4. 13: 543.
1. Theſſ. 4. 14, & ſeq: 615.
1. Theſſ. 5. 5: 438.
1. Theſſ. 5. 15, & ſeq: 600.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [698] - 672
PUBLIC DOMAIN

1. Theſſ. 5. 20: 275.

SECUNDA AD THESSALONICENSES,

2. THESS. 1. 1, 2: 401.
2. Theſſ. 1. 2: 448.
2. Theſſ. 1. 6, 7: 448.
2. Theſſ. 1. 7, & ſeq: 482, 616.
2. Theſſ. 1. 9, 10: 479.
2. Theſſ. 1. 10: 615.
2. Theſſ. 2. 8: 294, 483.
2. Theſſ. 2. 13: 581.
2. Theſſ. 2. 15: 401.
2. Theſſ. 3. 16: 448.

PRIMA AD TIMOTHEUM,

1. TIM. 1. 2: 448.
1. Tim. 1. 5, & ſeq: 496, 306.
1. Tim. 1. 11: 581.
1. Tim. 1. 18: 450.
1. Tim. 1. 15: 619.
1. Tim. 2. 3: 307.
1. Tim. 2. 5: 625.
1. Tim. 2. 5: 408, 443, 626, 640.
1. Tim. 2. 5, 6: 461, 560.
1. Tim. 2. 7: 581, 597.
1. Tim. 2. 8: 495.
1. Tim. 3. 2: 579.
1. Tim. 3. 2, & ſeq: 578.
1. Tim. 3. 14, 15: 574, 577.
1. Tim. 3. 15: 358.
1. Tim. 3. 16: 583, 597.
1. Tim. 5. 17: 578.
1. Tim. 6. 9: 204.
1. Tim. 6. 13: 461.
1. Tim. 6. 16: 70, 633.
1. Tim. 6. 17, & ſeq: 485.

SECUNDA AD TIMOTHEUM,

2. TIM. 1. 2: 448.
2. Tim. 1. 7, 14: 572.
2. Tim. 1. 8: 582, 584.
2. Tim. 1. 10: 437, 543.
2. Tim. 1. 10, 11: 581.
2. Tim. 1. 11: 597.
2. Tim. 2. 4, 5: 450.
2. Tim. 2. 8: 357, 543.
2. Tim. 2. 8, 9: 581.
2. Tim. 2. 11, 12: 588.
2. Tim. 2. 22: 448.
2. Tim. 3. 1, & ſeq: 525.
2. Tim. 3. 8: 145.
2. Tim. 3. 10, & ſeq: 467.
2. Tim. 4. 1: 476, 504.
2. Tim. 4. 2, 5: 582.
2. Tim. 4. 8: 616.
2. Tim. 4. 16: 567.
2. Tim. 4. 17: 581, 597.

AD TITUM,

TIT. 1. 3: 581.
Tit. 1. 4: 448, 619.
Tit. 1. 5, & ſeq: 578.
Tit. 1. 12: 260.
Tit. 2. 13: 323, 619.
Tit. 2. 13, 14: 556, 560.
Tit. 3. 4, 5: 502, 619.
Tit. 3. 5: 563.

AD PHILEMONEM,

PHILEM. 3: 401, 448.
Philem. 13: 581.

AD EBRÆOS,

EBR. 1. 1, 2: 376.
Ebr. 1. 2: 458, 617.
Ebr. 1. 2, & ſeq: 404, 476.
Ebr. 1. 3: 200, 291, 437, 483, 556, 620, 624.
Ebr. 1. 3, & ſeq: 479, 504, 570.
Ebr. 1. 4, 5: 281.
Ebr. 1. 5: 280, 358, 632.
Ebr. 1. 6: 288, 403.
Ebr. 1. 6, 7: 415.
Ebr. 1. 8: 285.
Ebr. 1. 8, 9: 376, 398, 456.
Ebr. 1. 13: 288.
Ebr. 2. 3: 20.
Ebr. 2. 3, & ſeq: 436.
Ebr. 2. 5, & ſeq: 480.
Ebr. 2. 6, & ſeq: 483.
Ebr. 2. 8: 617.
Ebr. 2. 8, 9: 282.
Ebr. 2. 9: 291, 476.
Ebr. 2. 9, 10: 536.
Ebr. 2. 10: 619.
Ebr. 2. 11, & ſeq: 409, 417.
Ebr. 2. 12: 517.
Ebr. 2. 14: 454, 540.
Ebr. 2. 14, 15: 560.
Ebr. 2. 17: 408, 409, 472.
Ebr. 2. 17, 18: 556.
Ebr. 3. 1: 409.
Ebr. 3. 3: 480.
Ebr. 3. 5: 643.
Ebr. 3. 7: 187.
Ebr. 3. 18: 448.
Ebr. 4. 3, & ſeq: 449.
Ebr. 4. 12: 187, 298.
Ebr. 4. 13: 349.
Ebr. 4. 14: 311.
Ebr. 4. 14, 15: 409.
Ebr. 4. 15: 461, 517, 625.
Ebr. 4. 15, 16: 408.
Ebr. 5. 1: 408.
Ebr. 5. 5: 281.
Ebr. 5. 5, & ſeq: 409.
Ebr. 5. 6: 288.
Ebr. 5. 7: 471, 532.
Ebr. 5. 7, & ſeq: 462.
Ebr. 5. 8, 9: 619.
Ebr. 6. 19, 20: 409.
Ebr. 6. 20: 288.
Ebr. 7. 1, & ſeq: 288, 476.
Ebr. 7. 2, 3: 445, 621.
Ebr. 7. 3, 11, 20, & ſeq: 409.
Ebr. 7. 5: 273.
Ebr. 7. 11, & ſeq: 490.
Ebr. 7. 12, & ſeq: 492.
Ebr. 7. 13: 334.
Ebr. 7. 13, 14: 387.
Ebr. 7. 14: 332.
Ebr. 7. 18, 19: 626.
Ebr. 7. 20, & ſeq: 443.
Ebr. 7. 22, & ſeq: 622.
Ebr. 7. 24, 25: 311.
Ebr. 7. 25: 410, 557, 616, 626.
Ebr. 7. 26: 460, 536.
Ebr. 7. 27: 621.
Ebr. 8. 1: 272, 570.
Ebr. 8. 1, 2: 409.
Ebr. 8. 6, & ſeq: 378, 443, 490, 492, 502, 628.
Ebr. 8. 8, & ſeq: 312, 557.
Ebr. 8. 10: 486.
Ebr. 9. 4: 41.
Ebr. 9. 6, & ſeq: 490.
Ebr. 9. 7, 12: 626.
Ebr. 9. 10, 11: 409.
Ebr. 9. 11, & ſeq: 493, 560.
Ebr. 9. 13, & ſeq: 537, 557.
Ebr. 9. 15: 626.
Ebr. 9. 15, & ſeq: 443, 444.
Ebr. 9. 20: 626.
Ebr. 9. 28: 620.
Ebr. 10. 1: 272, 496.
Ebr. 10. 4: 284.
Ebr. 10. 4, & ſeq: 378.
Ebr. 10. 7: 348.
Ebr. 10. 10, & ſeq: 557.
Ebr. 10. 11, 12: 409, 491, 493, 622.
Ebr. 10. 12, 13: 570.
Ebr. 10. 12, 14: 473.
Ebr. 10. 16: 486.
Ebr. 10. 22: 563.
Ebr. 10. 28, 29: 444.
Ebr. 10. 32, & ſeq: 467, 588.
Ebr. 10. 37: 348.
Ebr. 10. 37, & ſeq: 322.
Ebr. 10. 38: 247.
Ebr. 11: 633.
Ebr. 11. 1: 633.
Ebr. 11. 5: 200.
Ebr. 11. 6: 4.
Ebr. 11. 12: 646.
Ebr. 11. 13: 633.
Ebr. 11. 24, & ſeq: 485.
Ebr. 11. 33: 228.
Ebr. 11. 35: 258.
Ebr. 11. 37: 205, 208.
Ebr. 12. 2: 463, 522, 570.
Ebr. 12. 13: 71.
Ebr. 12. 14: 449.
Ebr. 12. 21: 165.
Ebr. 12. 22, & ſeq: 444, 473, 574.
Ebr. 12. 24: 621.
Ebr. 12. 25, & ſeq: 318, 323, 530.
Ebr. 12. 26: 251.
Ebr. 12. 28: 477.
Ebr. 12. 29: 438.
Ebr. 13. 11, & ſeq: 536.
Ebr. 13. 12: 557.
Ebr. 13. 20: 297, 313, 415, 444, 503.

JACOBI EPISTOLA,

JAC. 1. 25: 486.
Jac. 2. 5: 429, 470, 477, 486.
Jac. 2. 8: 588.
Jac. 2. 12: 486.
Jac. 4. 6: 469, 481.
Jac. 4. 8: 503.
Jac. 5. 6: 459, 536.
Jac. 5. 11: 179.
Jac. 5. 14: 578.

PETRI PRIMA EPISTOLA,

1. PETR. 1. 2: 448, 557.
1. Petr. 1. 3, 21: 543.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [699] - 673
PUBLIC DOMAIN

1. Petr. 1. 11: 463, 480.
1. Petr. 1. 11, 12: 572.
1. Petr. 1. 11, 13: 275.
1. Petr. 1. 12, 25: 583.
1. Petr. 1. 14, & seq: 377, 460.
1. Petr. 1. 17: 165.
1. Petr. 1. 18, 19: 473, 561.
1. Petr. 1. 19: 536, 623.
1. Petr. 1. 20: 271.
1. Petr. 1. 22: 588.
1. Petr. 2. 4: 451, 463.
1. Petr. 2. 4, & seq: 290, 293, 452, 458, 574.
1. Petr. 2. 5: 495, 503.
1. Petr. 2. 5, 9: 578.
1. Petr. 2. 6: 296.
1. Petr. 2. 7: 457, 481.
1. Petr. 2. 7, 8: 452, 605.
1. Petr. 2. 9: 477.
1. Petr. 2. 10: 597.
1. Petr. 2. 21, & seq: 517, 600.
1. Petr. 2. 24: 301, 558, 624.
1. Petr. 2. 25: 297, 301, 313, 415.
1. Petr. 3. 8, & seq: 600.
1. Petr. 3. 10, 11: 449.
1. Petr. 3. 18: 459, 557.
1. Petr. 3. 18, & seq: 540, 544.
1. Petr. 3. 20, 21: 563.
1. Petr. 3. 21, 22: 564, 571.
1. Petr. 3. 22: 415, 543.
1. Petr. 4. 6: 540.
1. Petr. 4. 11: 291, 476, 480.
1. Petr. 4. 13: 588.
1. Petr. 5. 1: 584.
1. Petr. 5. 4: 297, 313, 415, 481.
1. Petr. 5. 5: 469, 481.
1. Petr. 5. 11: 476.

PETRI SECUNDA EPISTOLA,

2. Petr. 1. 1: 620.
2. Petr. 1. 2: 448.
2. Petr. 1. 2, & seq: 483.
2. Petr. 1. 11: 476, 504, 620.
2. Petr. 1. 16, 17: 480.
2. Petr. 1. 17: 397.
2. Petr. 1. 17, 18: 21, 275.
2. Petr. 1. 19: 2.
2. Petr. 2. 20: 620.
2. Petr. 2. 23: 473, 514.
2. Petr. 3. 1: 21.
2. Petr. 3. 2, 18: 620.
2. Petr. 3. 13: 493.
2. Petr. 3. 15: 21.
2. Petr. 3. 15, 16: 20.

JOHANNIS PRIMA EPISTOLA,

1. Joh. 1. 1, & seq: 583, 584.
1. Joh. 1. 2: 454.
1. Joh. 1. 2, 3: 433.
1. Joh. 1. 7: 291.
1. Joh. 1. 7, 9: 557.
1. Joh. 1. 9. 459.
1. Joh. 2. 1: 459.
1. Joh. 2. 1, & seq: 558.
1. Joh. 2. 7, 8: 493.
1. Joh. 2. 9, & seq: 588.
1. Joh. 2. 14: 484.
1. Joh. 2. 19: 459.
1. Joh. 2. 20: 316, 377, 460.
1. Joh. 3. 1, & seq: 402.
1. Joh. 3. 5: 517, 558.
1. Joh. 3. 11, & seq: 588.
1. Joh. 3. 13: 467.
1. Joh. 3. 24: 503, 572.
1. Joh. 4. 1, & seq: 19, 525.
1. Joh. 4. 4, 7: 402.
1. Joh. 4. 7, & seq: 588.
1. Joh. 4. 9, 14: 620.
1. Joh. 4. 10: 558.
1. Joh. 4. 12, 20: 634.
1. Joh. 4. 13: 303, 573.
1. Joh. 5. 1, 4, 18: 402.
1. Joh. 5. 6: 454, 503.
1. Joh. 5. 7: 404, 461.
1. Joh. 5. 11, & seq: 454.
1. Joh. 5. 20: 404.

JOHANNIS SECUNDA EPISTOLA,

2. Joh. 3: 448.
2. Joh. 5: 583.

JOHANNIS TERTIA EPISTOLA,

3. Joh. 14: 448.

JUDÆ EPISTOLA,

Judæ 2: 448.
Judæ 4: 476.
Judæ 19, 20: 503.

ET APOCALYPSI.

Apoc. 1. 1, & seq: 584.
Apoc. 1. 4, 5: 401, 461, 474.
Apoc. 1. 5: 287, 291, 558.
Apoc. 1. 6, 7: 578.
Apoc. 1. 6, 9: 477.
Apoc. 1. 7: 522, 525, 538, 615.
Apoc. 1. 7, 8: 404.
Apoc. 1. 8: 404.
Apoc. 1. 11: 457.
Apoc. 1. 13, 14: 229.
Apoc. 1. 14: 318, 349, 438.
Apoc. 1. 16: 298, 419, 439.
Apoc. 1. 17: 229, 253, 457.
Apoc. 1. 18: 629.
Apoc. 2. 6, & seq: 473.
Apoc. 2. 8, 9: 486.
Apoc. 2. 12, & seq: 450.
Apoc. 2. 13: 585.
Apoc. 2. 16: 450.
Apoc. 2. 17: 494, 624.
Apoc. 2. 18: 318, 349, 438.
Apoc. 2. 18, 23: 349.
Apoc. 2. 23: 615.
Apoc. 2. 26: 484.
Apoc. 2. 26, 27: 477.
Apoc. 3. 5: 399.
Apoc. 3. 7: 280, 377, 460, 628.
Apoc. 3. 12: 491, 493. 574.
Apoc. 3. 14: 457, 461.
Apoc. 3. 21: 476, 478, 504.
Apoc. 4. 4: 478.
Apoc. 4. 8: 404.
Apoc. 5. 1, 5: 633.
Apoc. 5. 5: 278, 281, 291, 300, 332, 357, 439, 473.
Apoc. 5. 6: 229.
Apoc. 5. 6, & seq: 536.
Apoc. 5. 9: 561.
Apoc. 5. 10: 478, 578.
Apoc. 5. 11: 229.
Apoc. 5. 11, 12: 415.
Apoc. 5. 12, 13: 480, 484.
Apoc. 5. 13: 291.
Apoc. 6. 9: 585.
Apoc. 6. 10: 460.
Apoc. 7. 2, 3: 522.
Apoc. 7. 9: 597.
Apoc. 7. 14: 561.
Apoc. 7. 14, & seq: 467.
Apoc. 7. 15, 16: 428.
Apoc. 9. 16: 299.
Apoc. 9. 4: 524.
Apoc. 9. 16: 229.
Apoc. 10. 5: 229.
Apoc. 10. 10, 11: 597.
Apoc. 11. 7: 229.
Apoc. 11. 8: 522.
Apoc. 11. 15: 345, 477, 504, 531.
Apoc. 12. 5: 306.
Apoc. 12. 5. 10: 477.
Apoc. 12. 7: 229.
Apoc. 12. 10: 484.
Apoc. 12. 12: 229.
Apoc. 12. 14: 229.
Apoc. 13. 8: 536.
Apoc. 14. 1, & seq: 574.
Apoc. 14. 5: 577.
Apoc. 14. 6: 597.
Apoc. 14. 14: 229, 315, 504.
Apoc. 15. 4: 597.
Apoc. 17. 12: 230.
Apoc. 17. 14: 477, 505.
Apoc. 19. 10: 276.
Apoc. 19. 11: 285.
Apoc. 19. 11, & seq: 315, 347, 398, 438, 450, 477, 505.
Apoc. 19. 12: 318, 349.
Apoc. 19. 13: 306, 346.
Apoc. 19. 15, 21: 419.
Apoc. 19. 16: 287.
Apoc 19. 20: 229.
Apoc. 20. 4: 226, 585.
Apoc. 20. 4, 6: 478.
Apoc. 20. 6: 578.
Apoc. 20. 10: 229.
Apoc. 20. 12: 229.
Apoc. 21. 1, & seq: 494.
Apoc. 21. 2, & seq: 574.
Apoc. 21. 5: 491.
Apoc. 21. 6: 441, 457, 624.
Apoc. 21. 9, & seq: 574, 577.
Apoc. 21. 18, & seq: 161.
Apoc. 21. 22, & seq: 305.
Apoc. 21. 23: 437.
Apoc. 21. 23, 24: 597.
Apoc. 22. 1: 441.
Apoc. 22. 5: 478.
Apoc. 22. 12: 306.
Apoc. 22. 13: 280, 457, 622.
Apoc. 22. 14: 349, 561.
Apoc. 22. 16: 291, 357, 439, 440.
Apoc. 22. 17: 441, 625.

FINIS.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [700] - 674
PUBLIC DOMAIN

INDEX
RERUM MEMORABILIUM.

A.

AARON cum Moſe fratre ſæpe confunditur. 67.
Aaron Jeſu typus. 410, 625, 626.
Aaron Sacerdos σκιώδης & εἰκονικός. 410.
Abdiæ patria & ætas. 237.
Abel typus Jeſu. 621.
R. Aben Ezra refellitur. 185, 189, 355, 379, 380, 495, bis.
Abigedur à Caatho dictus fuit Moſes. 60.
Abizannach ab Aarone dictus fuit Moſes. 60.
Abizuco à nutrice dictus fuit Moſes. 60.
Aborigines, gens Arcadicæ originis. 108.
Aborigines Pelaſgorum cognati. 108.
R. Abrabaniel notatur. 234, bis. refellitur. 61, 235, 137, 208, 219, 251, 301, 302, 335, & ſeq. 541, 649.
Abrabanielum ſtirpem Davide prognatam jactant Judæi. 351.
R. Abraham Aben Ezra. Vide Aben Ezra.
Abrahami filii, qui. 506.
Abrahami, Saræ, & Iſaaci hiſtoria ſub Iſraëlis ſive Saturni, Anobret, & Jehud nominibus expoſita. 57, 58.
Abrahamo aſtronomiæ inventionem tribuunt nonnulli. 104.
Abrahamus bilinguis fuit. 135.
Abrahamus Ebraicæ linguæ cur inventor creditus. 135.
Abrahamus Gehennæ ad fores excubare dictus à Thalmudiſtis. 288.
Abrahamus in Chananæam adveniens, regionis linguam didicit. 135.
Abrahamus literarum inventor falſo creditus. 139.
Abrahamus poſteris ſuis Chananæos characteres tradidit. 139.
Abrahamus Samariticarum literarum auctor, juxta nonnullos. 134, 138.
Abrahamus unigena quo ſenſu dici poteſt. 104, 105.
Abrahamus unus dictus. 646.
Abulpharagius refellitur. 208.
Abydenus Beroſum aſſectatus eſt. 49.
Abydenus idem videtur ac Palæphatus Abydenus. 49.
Abydenus multa à Moſe ſumſit. 49.
Academici repudiant Geometrica principia. 4.
Achelous cur ab Hercule domitus fingitur. 153.
Acicari columna. 47.
Acta Apoſtolorum, & Pauli Epiſtolas abjiciebant Severiani. 23.
Actis Apoſtolorum fidem haberi vetant Cerinthus & Severus. 18.
Acta Pilati genuina & ſuppoſititia. 36.
Acta pleraque, Apoſtolorum nominibus inſcripta, olim circumferebantur. 22.
Acta publica Romanorum, nomine Annalium ſæpe notantur. 25.
עד non ſemper rei alicujus finem ſignificat, ſed ejus nonnumquam continuationem, cum interventu alterius. 342.
Adamus typus Jeſu. 282, 620.
Addo, Zachariæ pater, an avus. 252.
Adipis exuſtio in Lege Moſaica quid ſignificat. 506.
Admirabilis, Dei cognomen. 293.
Admoſis dictus Moſes. 60.
Adonis Moſis effigies. 58.
Adonis idem ac Apollo. 86, 116.
Adonis idem ac Bacchus. 58.
Adonis idem ac Oſiris. 59, 116.
Adonis idem ac Veſta, & Themis, & Priapus, & Bacchus, & Bacchæ, & Attis, & Satyri. 118.
Adonis Thammuz. 59.
Adonis eſt Sol. 59.
Adonis σβιννύμενος & λάμπων. 59.
Adonis cornutus & ἀζηχόμενος. 58.
Adonis mas & fœmina. 58.
Adonis cur ſororis ſuæ filius eſſe dicitur. 58.
Adonis cur natus dicitur in Sabæis. 58.
Adonis cur dictus fulgidus & tenebricoſus; & è cœlo ad inferos, ex inferis ad cœlum commeare. 58.
Adonis cur prius σβιννύμενος dicatur quam λάμπων. 59.
Adonis cur tertiam anni partem penes Jovem manere dicitur, tertiam penes Venerem, tertiam penes Proſerpinam. 58.
Adonis cur dictus omnium altor. 58, 59.
Adonis βιβλάπης cur à Theocrito dictus. 58.
Adonis cur à mulieribus quotannis complorari ſolebat ſtatis diebus. 59, 105.
Adonis cur canticis gaudere dictus. 58.
Adonis cur à Venere in arca occultus eſſe dicitur, & Proſerpinæ traditus. 58.
Adonis cur φιλόξενος dictus. 58.
Adonis cur paſtor dictus. 58.
Adonis cur philoſophus dictus. 58.
Adonis cur prudentiæ laude celebratus. 58.
Adonis à Phœnicibus & Sabæis in Deorum numerum relatus. 58.
Adonidis horti. 59.
Adoniſedecus cum Adonibezeco perperam confunditur. 149.
Adraſte. 118.
Adrianus. Vid. Hadrianus.
Adulteræ mulieres igne punitæ apud Ebræos & Chaldæos. 228.
Æacus idem ac Moſes. 98.
Æacus cur Jove in ignem mutato genitus, vel propter fluvium ardentem natus eſſe dicitur. 98.
Æacus cur matre fluvii filia natus dicitur. 98.
Æacus cur Græciæ fame laboranti uberem frugum annonam impetraſſe dictus. 98.
Æacus cur piiſſimus omnium hominum dictus. 98.
Æacus cur pluvias de cœlo precibus elicere dictus. 161.
Æaci monumentum cur in arcanis habitum. 98.

Æaco cur liberorum nullus in regnum succeſſiſſe dicitur. 98.
Æacus cur virgam inter judicandum tenere fingitur. 98.
Æchmalotarcha Judæorum, in Aſia tenens imperium, fictitius fere eſt & commentitius. 350, 351, 352.
Æchmalotarcha poteſtatem accipiebat à Calipha per ſigilli traditionem, juxta Benjaminum. 352.
Ægyptii cur primi Deos noviſſe & coluiſſe dicti. 80.
Ægyptii πολυθεότητος & profani idolorum cultus auctores. 80.
Ægyptii boum capita colebant. 83.
Ægyptii proni erant ad ea inter Deos adſcribenda, quæ ſibi utilia ſentiebant vel damnoſa. 72.
Ægyptii ignis cultores. 77.
Ægyptii coram idolis ſuis ſaltabant. 79.
Ægyptii ablui eum jubebant, cui contigerat ὀνείρωγμος. 126.
Ægyptii victimas oculis captas aut maculoſas ſacrificari vetabant. 126.
Ægyptii vinum & oleum victimis affundebant. 125.
Ægyptii holocauſta faciebant. 126.
Ægyptii nulla olim in Templis ſuis Deorum ſimulacra habebant. 80.
Ægyptii ſuilla fere abſtinebant. 125.
Ægyptii animalium mundorum & immundorum diſcrimen ſervabant. 126.
Ægyptii ſacerdotes vino abſtinebant, & in caſto erant tempore vicis ſuæ. 126.
Ægyptii circumcidebantur. 126.
Ægyptii eos tantum circumcidebant, qui ſacris aut literis operam dabant. 126.
Ægyptii ab Arabibus circumciſionis ritum acceperunt. 126.
Ægyptii Iſraëliticæ religionis periti. 56.
Ægyptii Libros ſacros Ebræorum legerunt. 132.
Ægyptii ritus pleroſque ab Ebræis acceperunt. 79.
Ægyptii Moſaicis legibus uſi ſunt. 44.
Ægyptiorum progenies crediti ſunt à multis Ebræi. 72.
Ægyptiorum ex fabulis expreſſa credidit Simplicius, quæ ſcripſit Moſes de rerum creatione. 72.
Ægyptiis non debetur Sabbathi origo, ut vult Tacitus. 126.
Ægyptiorum libri ſacri ex Mercurii Columnis deſcripti. 48, 57.
Ægyptiorum libri ſacri publica auctoritate conditi. 48.
Ægyptii & Phœnices univerſis hominibus Theologiæ principia tradiderunt, juxta Philonem Byblium. 35.
Ægyptiis gentes pleræque Theologiam ſuam debent. 138.
Ægyptiorum Theologia, fons Arcadicæ Theologiæ. 111.
Ægyptiorum & Græcorum crebra commercia. 132.
Ægyptii & Argivi affines. 62.
Ægyptiorum narrationibus mirifice capiebantur Græci. 132.
Ægyptiorum linguam facile condiſcebant Græci. 132.
Ægyptiorum linguam didicerunt Pythagoras & Plato. 132.
Ægyptii Græcorum magiſtri. 44, 68.
Ægyptiorum Deos & Heroas ſibi Græci ſumſerunt. 85.
Ægyptiis debetur Mythologiæ Græcanicæ pars. 124.
Ægyptiorum multas leges in Atticam tranſtulit Solon. 128.
Ægyptii plerique in Indiam confluxerunt. 80.
Ægyptiorum & Indorum crebra commercia. 80.
Ægyptiorum & Indorum ſimiles ritus plerique. 80.
Ægyptii & Indi in certas tribus diſcreti. 80.
Ægyptii Scythas & Thraces ſubegerunt. 82.
Ægyptii in Colchide. 82.
Ægyptii ad Danubii fontes penetrarunt. 82.
Ægyptiorum commercia Abrahamo recentiora. 138.
Ægyptiorum ſapientia duplex. 643.
Ægyptiorum Hieroglyphica interpretatus eſt Chæremon. 638.
Ægyptiorum judices. 125.
Ægyptiorum aſyla. 126.
Ægyptii patrum nomina filiis aliquando tribuerunt. 81.
Ægyptii in ſaxis ſcribebant. 47.
Ægyptus Chemia cur vocata. 90.
Ægyptus cur nigra dicta. 90.
Ægyptus Græcanicæ Theologiæ fons. 132.
Ægyptus ἥφαιστος dicta. 71.
Ægyptus ſiſtro deſignatur. 121.
Ægyptum adibant olim, quicunque ad doctrinæ non vulgaris laudem aſpirabant. 103.
Ægypti adeundæ morem tenuerunt vetuſtiſſimi Græcorum Philoſophi. 44.
Æneas Gazæus refellitur. 568.
Æſculapius, Memphites juxta nonnullos. 89. Phœnix, juxta alios. 90.
Æſculapius Taauti frater. 90.
Æſculapius Tyri primum cultus. 90.
Æſculapii ædes prope Carthaginem novam. 90.
Æſculapii ædes in ſummo arcis Byrſæ faſtigio. 90.
Æſculapius idem ac Moſes. 89.
Æſculapius idem ac Pæan & Attin. 116.
Æſculapius idem ac Serapis. 89.
Æſculapius unus è Cabiris. 82.
Æſculapius Cabirorum octavus, proptereaque Eſmunus dictus. 90.
Æſculapius cur Apollinis filius dictus. 90.
Æſculapius Mercurii Ægyptii amicus & neceſſarius. 90.
Æſculapius cum Prometheo confunditur. 91.
Æſculapii an Promethei eſſet ſimulacrum Sinopenſe, incertum fuit. 91.
Æſculapius imberbis aliquando pingebatur. 86.
Æſculapius cur ad ripam Amyri fluvii natus fingitur. 90.
Æſculapius infans cur à matre fingitur expoſitus. 90.
Æſculapii infantis caput cur ardere viſum fingitur. 90.
Æſculapius cur Eleuſiniis initiatus eſſe fingitur. 107.
Æſculapio cur appingitur draco. 90.
Æſculapius cur in ſerpentem mutatus fingitur. 90.
Æſculapius medicinam ab Api repertam cur promoviſſe dicitur. 90.
Æſculapius cur medicinæ Deus fingitur. 90.
Æſculapius cur divinationibus & auguriis præeſſe dicitur. 90.
Æſculapius cur fulmine interiiſſe dicitur. 90.
Æſculapius cur ſub Ophiuchi perſona inter ſidera collocatus. 90.
Ætas aurea, Paradiſi terreſtris typus. 122.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [702] - 676
PUBLIC DOMAIN

Æthiopes Asiatici. 74.
Æthiopes bello appetit Moses. 55.
Æthiopes Sole, Baccho, & Perseo prognatos se ferebant. 646.
Æthiopia cum India à veteribus Geographis confundebatur. 66.
Æthiopiam versus ortum Veteres collocabant. 74.
Africanis Guineensibus & Angolanis commodissimus est in Americam trajectus. 84.
Africanis Guineensibus orti videntur Peruviani. 84.
Africanis Guineensibus & Angolanis commercia fuerunt cum incolis interioris Africæ. 84.
Africanus. Vid. Julius Africanus.
אגדה. 636.
Agadici. 636.
Aggæus ab aliquibus Angelus creditus. 250.
Aggæus unus è Synagogæ magnæ assessoribus creditus. 250.
Aggæus ex albo Prophetarum ab Ebræis quibusdam expunctus. 251.
Aggæi & Zachariæ Prophetiæ quo tempore editæ. 250, 251.
Aggæi mors & sepulcrum. 251.
Agni & Christi Jesu comparatio. 473.
Agnus Paschalis, typus Jesu. 623.
Agnum anniculo minorem offerri vetuit Solon. 128.
Agur γνωμολόγος. 189.
R. Akiba, armiger Bar-Cochebæ. 332.
Albategnius, Sabius fuit. 61.
Alcorano uno omne Muhammedanorum doctrinæ præsidium continetur. 630.
Alexander Magnus Judæis militibus usus est. 131.
Alexander Polyhistor Berosum assectatus est. 49.
Alexander Polyhistor multas Mosaicæ historiæ partes è vetustis Auctoribus excerpsit. 51.
Alexander Severus Christum pie coluit, eique templum exstruere, & divinos honores tribuere voluit. 36.
Alexander Severus, cum noxium aliquem emendaret, per præconem clamari jubebat, Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. 36.
Alexandrinum templum Christo ab Hadriano exstructum. 37.
Alexis, Herculis cognomen. 152.
Alilat, sive Alitta, Luna dicebatur ab Arabibus. 102.
Alilat Venus. 119.
Allah Cobar, exclamant Muhammedani ad primam Lunæ φάσιν. 119.
Allatt, quid. 119.
Allatt, Venus. 119.
Allatt Deæ, Muhammedi jussu, idolum obtritum est. 119.
Allegoriarum explicandi modus. 632.
Allegoriarum interpretationi dediti Judæi. 636, & seq. & Ethnici. 638, 639.
עלמה, quid significet. 381, & seq.
Alma, lingua Punica, virginem notat. 383.
Alogi Apocalypsin tribuebant Cerintho. 20.
Alogi Evangelium Johannis spernebant. 23.
Alpha dictus Moses, juxta Ptolomæum Chennum, & Helladium. 60.
Alphonsus Sanctius ab Huelva Christophorum Columbum adeundæ Americæ rationem & iter docuit. 83.
Amaltheæ cornu fabula unde orta. 179.
Amarynthia columna. 47.
Amasis Ægypti rex Iones & Cares tuendi sui caussa Memphim transtulit. 132.
Amazones in Africa & America. 84.
Ambrosius explicatur. 340.
Ambubajæ. 65.
Amelius ex Evangelio Johannis prima verba usurpavit. 19.
Americani plurimas habent religionum antiqui Orbis, & præcipue Mosaicarum notas. 84.
Americani multos servant Christianorum ritus. 84.
Americanorum origo. 83, 84.
Ammianus Marcellinus emendatur. 75.
Ammonis Jovis in Templo ignis perpetuus ardebat. 77, 126.
Ammonis Templo nullam Dei imaginem Bacchus intulit. 644.
Ammonis Jovis sacerdotes linigeri. 126.
Ammonis Jovis Pontifex vestes gerebat vestium summi Judæorum Sacerdotis similes. 126.
Amnitæ, Britannica gens. 83.
Amos, Isaiæ pater, cum Amoso Propheta à nonnullis confunditur. 205.
Amos Propheta, quo tempore vaticinatus est. 236.
L. Ampelius notatur, emendatur, & explicatur. 100.
Amphion idem ac Moses. 106.
Amphionis mater Antiope Asopi fluvii filia dicta. 106.
Amphion cur à Jove institutus fingitur. 106.
Amphion lyræ inventor dictus à nonnullis. 106.
Amphion cur saxa cantu movere dictus. 106.
Amphion mitram gestare dictus. 106.
Amphion, rex. 106.
Amphionem inter & Mercurium cur magna necessitudo ponitur à Mythicis. 106.
Amphion magus creditus. 106.
Amphion Apollinis sagittis confossus. 106.
Amram cum Mose filio sæpe confunditur. 67.
Amun idem ac Vulcanus & Osiris. 69, 70, 115.
Amun, quid significet. 70.
Anabaptistæ Vetus Testamentum penitus depravatum esse censent. 146.
Anabaptistæ libros Esdræ & Nehemiæ repudiant. 167.
Anabaptistæ partes quasdam Novi Testamenti caussæ suæ opportunas admittunt, reliquas repudiant. 23.
Ἄναξ cur dicti Castor & Pollux. 123.
Ἄναξ vox unde facta. 123.
Anatolius refellitur. 50.
Anaxagoras operis sui exordium expressit è Genesi. 45.
Andarta Dea. 646.
Andraste. 18.
Angeli sæpe appellantur Sacerdotes & Prophetæ, & quicunque Dei jussa hominibus significant. 254, 255.
Angelorum, Raphaëlis, Michaëlis, & Gabrielis nomina venerunt è Babylonia. 169.
Angelus Testamenti Christus appellatur. 325.
Anima, mentis imago, juxta Proclum. 9.
Animas nostras, rerum principiis informatas oriri censuit Plato. 8.
Animæ nostræ rerum principiis ac speciebus imbutæ non oriuntur, sed experientia magistra iis informantur. 8.
Animas hominum, corporibus solutas, in quæ loca migrare docuerint Rabbini. 288.
Anna Peranna, eadem est ac Io. 120.
Annæ Perannæ festo frondeas casas exstruebant Romani. 130.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [703] - 677
PUBLIC DOMAIN

Annalium nomine Acta publica Romanorum ſæpe notantur. 25.
Annura apud Indos Coromandelenſes, idem ac Moſes. 79.
Annus Ebraicus duplex fuit, ſolaris & lunaris. 373, & ſeq.
Annus Chriſtianorum duplex, ſolaris & lunaris. 374.
Annum à menſe Septembri auſpicabantur Ægyptii & Phœnices. 59.
Anni Chaldaici, & Medici, & Perſici forma, quæ. 374.
Anni Græci veteris forma, quæ. 374.
Anobret, quid ſignificet. 57.
Anonymus Clario laudatus refellitur. 342, 343.
Antiochum Libros Legis aboleviſſe ineptum eſt credere. 145.
Antiope Amphionis mater cur Aſopi fluvii filia dicta. 106.
Antiſthenes Cynicus librum ſcripſit de Virga Palladis. 124.
Antonino Pio Epiſtola ad Commune Aſiæ falſo adſcripta eſt. 34.
Antoninus Pius Reſcriptis ſuis cavit, ne quis negotium Chriſtianis faceſſeret, niſi adverſus Imperium aliquid molirentur. 35.
Antoninum Pium cum Marco Aurelio confundit Themiſtius. 33.
Anubis idem ac Moſes. 69.
Anubis, Calebi effigies. 151.
Anubis idem ac Mercurius. 69.
Anubis idem ac Hermanubis. 69.
Anubis Typhonis filius. 69.
Anubis cur cynocephalus pingitur. 69, 151.
Anubis cur ſphæram geſtat. 69.
Apella, nomen proprium, apud Horatium. 649.
Apelles Prophetias aſpernabatur. 277.
Apes aureæ repertæ in ſepulcro Childerici Francorum Regis, cum bubulo capite aureo: cujus rei ratio aperitur. 82.
Apes unde ſic dictæ. 82, 83.
Ἀφρόδιτος. 118.
Aphthas eſt Bacchus. 646.
Apion explicatur. 99.
Apion Grammaticus Judæos ſcriptis ſuis proſcidit. 53.
Apis idem ac Moſes. 68.
Apidis Ægyptii Dei imagini Solis ſymbolum inerat. 82.
Apis divinitus & cœleſti igne conceptus ferebatur. 385.
Apis medicinæ repertor cur fingitur. 90.
Apidis ſimulacrum ab Aarone & Jeroboamo conflatum. 152.
Apidis ſimulacrum ab Hannibale conflatum. 152.
Ἄπις mulier ab Heraclide celebrata, ad vitam rediiſſe falſo dicitur. 552.
Apocalypſeos auctor olim controverſus. 20.
Apocalypſin interpretatos eſſe Juſtinum & Irenæum perperam credidit Hieronymus. 20.
Apocalypſes quædam, præter illam Johannis, olim circumferebantur.
Ἀπόδειξις δωδεκάμηνος. 2.
Ἀπόδειξις πνεύματος. 2.
Apocryphorum librorum, & eorum qui dicuntur ἀντιλεγόμενοι, diſcrimen. 22.
Apollinarius refellitur. 225.
Apollo idem ac Moſes. 85.
Apollo idem ac Bacchus. 85.
Apollo Pan dictus. 86, 88.
Apollo idem qui Adonis. 86.
Apollo, idem qui Orus. 85.
Apollo, Jubalis typus. 122.
Apollo ἀγρεύς. 112.
Apollo ἀγυιεύς. 86, 110.
Apollo ἀκεροκόμης. 86.
Apollo ἀπομύλιος. 86.
Apollo ἀρνοκόμης. 86.
Apollo Βάκχιος. 85.
Apollo Βουδεύμιος. 85.
Apollo καρνεῖος. 86.
Apollo χρεσπιεύς. 86.
Apollo χρυσοκόμας. 86.
Apollo δεκατηφόρος. 87.
Apollo Delphinius cur peregrinationes ſignificare dictus. 87.
Apollo Didymeus. 87.
Apollo Didymeus idem ac Janus. 87.
Apollo ἐμβάσιος & ἐναβάσιος. 87.
Apollo ἐπίσκοπος. 87.
Apollo λεμνοκρέιος. 87.
Apollo μυσταγέτης. 52. cur ſic dictus. 86.
Apollo Myſtes. 87.
Apollo ναστῶος. 86.
Apollo νόμιος. 87, 112.
Apollo Parnopius. 87.
Apollo Paſtor. 86.
Apollo φύξιος. 87.
Apollo πίμπλης. 86.
Apollo πολεύς. 86.
Apollo προστατήριος. 86.
Apollo θυραῖος. 86, 110.
Apollo Oſiridis filius. 85.
Apollo Jovis Ammonis filius. 86.
Apollinum antiquiſſimus Vulcani filius. 86.
Apollo Bacchi pater. 86.
Apollo in Arcadia natus. 86.
Apollo medicinæ parens. 86.
Apollo ſermonum & facundiæ inventor. 86.
Apollo animarum ductor. 86
Apollo barbatus aliquando pingebatur. 86.
Apollini citharam Mercurius dedit. 86.
Ab Apolline Mercurii virga profecta eſt. 86.
Apollinis effigies barbata & veſtibus induta. 117.
Apollo columnæ ſymbolo expreſſus. 152.
Apollo pyramidis forma exhibitus. 645.
Apollo cur Jovis filius fingitur. 86.
Apollo cur in Creta natus dicitur. 86.
Apollo cur inter duo fluenta natus fingitur. 86.
Apollo cornutus cur fingitur. 86.
Apollo cur in Arabum aruis eruditus fuiſſe dicitur. 86.
Apollo cur Dei & hominum ſequeſter fingitur. 87.
Apollo cur futurorum præſcius dictus eſt. 87.
Apollo cur muſica & ſaltationibus gaudere fertur. 86.
Apollo cur radiato vertice pingebatur. 87.
Apollo cur Pythonem ſerpentem interfeciſſe dicitur. 87.
Apollinis certamen adverſus Pythonem ab Ægyptiis Græci acceperunt. 86.
Apollo cur Tityon interfeciſſe dicitur. 87.
Apollo cur ex Sinope Syrum filium dicitur ſuſtuliſſe. 86.
Apollo cur Admeto ſerviiſſe dictus. 87.
Apollo cur Troiæ muros ad citharæ cantum fertur condidiſſe. 87.
Apollini cur agnus, taurus, vitulus ſacrificabantur. 88.
Apollo cur ab Ægyptiis capite ſemiraſo, & ſimulacris nonnumquam cæruleis, nonnumquam ſplendidis exhibebatur. 86.
Apollinis ſtatua, quæ Delphico templo inerat, cur columnæ formam habebat. 87.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [704] - 678
PUBLIC DOMAIN

Apollinis oraculum Chriſtianorum pietate ſuppreſſum. 422.
Apollodorus emendatur. 107.
Apollonii Chriſtiani accuſator, crurifragio & ſupplicio capitali affectus eſt. 35.
Apollonius Molonis, μαλακὸς dictus, Moſem calumniis vexavit. 51.
Apollonius Molonis, alter à Molone. 51, 52.
Apollonius Molonis reprehenditur à Joſepho. 51.
Apollonius Pergæus, magnus Geometra cognomento dictus, notatur. 15.
Apollonius Tyaneus, Magus ſacerrimus. 569.
Apollonii vitam omnem primus literis tradidit Philoſtratus. 565.
Apollonium Tyaneum puellam mortuam ad vitam revocaſſe falſum eſt. 553.
Apollonio Tyaneo divini honores exhibiti. 567.
Apoſtoli & Diſcipuli Jeſu, rudes & indocti. 434.
Apoſtoli & Diſcipuli Jeſu miranda facinora edunt, & omnis generis languores ſanant. 434.
Apoſtolos Jeſu, paſtores & Doctores fore Prophetæ prædixerunt. 578.
Apoſtolos Jeſu, præcones & nuntios fore Prophetæ prædixerunt. 432.
Apoſtolos Jeſu, judices fore prædixerunt Prophetæ. 617.
Apoſtolos Jeſu, piſcatores fore prædixerunt Prophetæ. 431.
Apoſtolorum manibus ipſis ſcriptæ Epiſtolæ in Eccleſiis quibuſdam recitabantur tempore Tertulliani. 22.
Apoſtolius notatur. 97.
Apries, idem ac Ephree, cujus caſus à Jeremia & Ezechiele ſunt prædicti. 269.
Aquam de rupe elicere cur finguntur Janus & Atalanta. 123.
Aquam ſumere, quid. 130.
Aquila cur Promethei jecore paſci dicitur. 92.
Aquila Sinopeus, Proſelytus Judæus, ſub Hadriano Scripturam Græce interpretatus. 56.
Aquila ſignificationes nominum propriorum ſæpe repræſentavit. 137.
Aquila notatur. 384.
Aquilicia nudis pedibus immolabantur. 128.
Aquilo unde dictus. 99.
Aquilus color. 99.
Aræ Hebalitanæ Deuteronomium ſolum fuit inſcriptum. 14.
Ara Hebalitana duodecim conſtabat lapidibus, juxta Rabbinorum ſomnia. 141.
Arabes decimas Deo ſuo Sabi ſolvebant. 125.
Arabes habuerunt interpretes fabularum. 638.
Arabes in India bene multi. 80.
Arabes lapidis quadrati ſymbolo Deum aliquem ſibi ignotum colebant. 67.
Arabes ſingulis horis igni ſacrificabant, ſeque ei devovebant. 77.
Arabici characteres ex Judaicis detorti. 647.
Arabs Interpres Scripturæ refellitur. 189.
Aratus, iiſdem prope verbis retulit Dei mandatum, quo ſidera juſſit eſſe in ſigna & dies. 122.
Arbores multis per ſomnum viſæ eamdem fere interpretationem accepere. 221.
Arca Fœderis duplex, juxta Rabbinos. 264.
Arcæ Fœderis quid ineſſet, diſputatur. 264.
In Arca incluſam fuiſſe Legem Judæi plerique cenſent. 41.
In Arca incluſos fuiſſe Libros omnes Canonicos, excluſis Apocrypis, cenſuit Epiphanius, aliique poſt eum complures. 41.
Arca in qua reconditi fuiſſe feruntur Libri Canonici, quæ. 264.
Ad Arcæ latus exterius in capſa poſita fuit Lex, & Urna mannæ plena, & Virga Aaronis. 41.
Arcæ loco, in ſecundo Templo, lapidem tribus digitis prominentem Judæos in terram deſtituiſſe, eique thuribulum impoſuiſſe Rabbini volunt. 265.
Arcam primæ ſimilem, in ſecundo Templo, à Judæis dedicatam fuiſſe Rabbini volunt. 265.
Arcades plerique venerunt in Italiam. 108.
Arcades Pheneatæ Italiam petierunt. 108.
Arcades patrios ritus & religiones in Italiam intulerunt. 108. 109.
Arcades Romanorum, Latinorumque progenitores. 108.
Arcadibus prognati erant Trojani. 108.
Arcadia dicta eſt Pelaſgia. 108.
Arcadia Romanis Theologiam ſubminiſtravit. 108.
Arcadiæ adſcripſerunt Veteres eorum natales, quos ad Moſis exemplum fingere vellent. 109.
Arcadica Theologia ex Ægyptiaca orta. 111.
Ἀργεφόντης, anguicidam ſignificat. 63.
Ἄρης, anguem ſonat. 63.
Argum cur Mercurius interfeciſſe dictus eſt. 63.
Argumentatio, qua æquale aliquid alteri eſſe concluditur, quod nec majus eo ſit, nec minus, ut περιλογιστικὴ à Joſepho Scaligero repudiatur. 16.
Argumentatio, quæ conſtat deductione ad abſurdum, ut περιλογιστικὴ à Joſepho Scaligero repudiatur. 16.
Aricini Templi jus. 130.
Aries ab Abrahamo immolatus, typus Meſſiæ. 536.
Aries ab Abrahamo immolatus, typus Jeſu. 622.
Arimaſpea Ariſteæ adſcripta, ſuppoſitia. 551, 553.
Arionis fabula ex Jonæ hiſtoria detorta. 240.
Arius Spartanorum rex. 96.
Ariſtæus idem ac Moſes. 101.
Ariſtæus cum Ariſtea Proconneſio confunditur. 101.
Ariſtæus à Pindaro & ab aliis Apollo dictus. 101, 550, 551.
Ariſtæus, Juppiter & Apollo habitus eſt. 550.
Ariſtæus Apollinis filius. 550.
Ariſtæus à Siculis Deus habitus eſt. 550.
Ariſtæus ἀγρεὺς. 112.
Ariſtæus νόμιος. 112, 550, 551.
Ariſtæus Ζαθυγαίτης. 101.
Ariſtæus cur filius fingitur Cyrenes Penei filiæ, & ab Apolline raptæ, dum pecudes ad Penei ripam paſceret. 101.
Ariſtæus cur naſcens à Mercurio ſublatus fingitur. 101.
Ariſtæus cur Nymphis ad nutriendum traditus eſſe fingitur. 101.
Ariſtæus cur artium omnium peritus fuiſſe dicitur. 101.
Ariſtæus cur medicus, agricola & vates fingitur. 101.
Ariſtæus cur paſtor fingitur. 101.
Ariſtæus cur bovem Diis primus immolaſſe fertur. 101.
Ariſtæus cur multa commoda ih uſum generis humani dicitur reperiſſe. 101.
Ariſtæus cur Ceos æſtu torrefactos dicitur ſublevaſſe. 101.
Ariſtæus cur ad matrem ſub undis habitantem jacturas ſuas expoſtulatum iviſſe narratur à Virgilio. 101.
Ariſtæus cur in Thraciam iviſſe fertur. 103.

Ariſtæus cur in Hæmo monte evanuiſſe fingitur. 101.
Ariſtarchus Samius Scaphes inventor. 99.
Ariſteas Proconneſius cum Ariſtæo confunditur. 43, 550.
Ariſteas multa communia habet cum Ariſtæo. 551.
Ariſteæ ætas incerta. 550.
Ariſteæ fabula unde orta. 551, 552.
Ariſteæ fabulam confinxerunt Pythagorei. 551.
Ariſteas ante Homerum ſcripſiſſe dicitur. 550.
Ariſteas Homeri præceptor fuiſſe perhibetur à quibuſdam. 43, 550.
Ariſteas cur Homeri præceptor fuiſſe fingitur. 101.
Ariſteas cur Philoſophus fuiſſe dicitur. 101.
Ariſteas cur vates fuiſſe dicitur. 101.
Ariſteas præſtigiis homines deludere creditus. 551.
Ariſteas cur præſtigiator fuiſſe fingitur. 101.
Ariſteas cur animam ponere & ſumere dictus. 101, 102.
Ariſteæ defuncti corpus cur evanuiſſe dictum. 102.
Ariſteam Proconneſium ad vitam rediiſſe falſum eſt. 550, 551.
Ariſteæ tanquam Heroi Siculi ſacrificabant. 550.
Ariſteæ & Apollini communia ſacra Metapontini faciebant. 550.
Ariſteæ liber de interpretatione Septuaginta Senum, dubius & ſuſpectus. 49.
Ariſtobulus Judæus, Peripateticus, Ptolemæi Philometoris magiſter, idem eſt ac ille cujus mentio fit in Machabaico poſteriore. 50, 132.
Ariſtobulus Judæus unus non fuit de numero Septuaginta Interpretum. 50.
Ariſtobulus Judæus multum operæ in Literis ſacris poſuit. 50.
Ariſtobulus Judæus libros Moſis explicavit. 50.
Ariſtobulus Judæus Moſem interpretans allegoriis uſus eſt. 636.
Ariſtobulus Judæus refellitur. 104.
Ariſtoteles cum Judæo quodam in Aſia converſatus eſt. 48.
Ariſtoteli libros Moſis interpretatus eſt Judæus quidam. 132, 133.
Ariſtoteles Moſaica doctrina imbutus. 49.
Ariſtoteles in aſſignanda rerum cauſſa Moſem videtur eſſe ſecutus. 48.
Ariſtoteles Deos νοερους, auctore Moſe, agnovit. 48.
Ariſtoteles librorum Moſis compos factus, juxta nonnullos. 191.
Ariſtoteles & Peripatetici Deum ad ſingularium curam ſe non demittere, nec ad eum proinde futurorum contingentium curam pertinere cenſuerunt. 14.
Ariſtoteles refellitur. 73, 269.
Armillus Meſſiam Joſephi nepotem olim interficiet, juxta Judæorum doctrinam. 464.
Armorica lingua Britannicæ veteris valde affinis. 82.
Arnuphis Magus. 33.
Arphaxadus in Judithæ libro memoratus, quis. 172.
Arſareth regio, decem tribuum ſedes, juxta Auctorem libri quarti Eſdræ. 351.
Arſaphes, Bacchi Ægyptii cognomen, unde ortum. 64, 66.
Arſippus, qui fuit Æſculapii pater, ab Oſarſipho videtur nomen habuiſſe. 90.
Artapanus Moſis meminit. 55.
Articulus nominibus Græcis præfixus, non ſemper certum quid notat. 548.
Arvas apud Trogum eſt Aaron. 67.
אשר in ש contractum non eſt ante tempora Davidis. 348.
Aſia Promethei uxor. 91.
Aſina & aſellus, quibus Chriſtus iniit Hieroſolyma, quid ſignificent. 349.
Aſini agreſtes Iſraelitis ſiti laborantibus viam præiviſſe dicti. 89.
Aſini caput adoraſſe dicti Judæi. 89.
Aſinum receperunt Ægyptii inter Deos, juſſu Ochi. 89.
Aſini effigies cur Priapo adjuncta. 89.
Aſoſra, buccinæ genus. 68.
Aſpidem ut Deum colebant Ægyptii. 60.
Aſſaſſini unde dicti. 228.
Aſſyria lingua Ebraicæ parens non eſt. 136.
Aſſyria lingua multum ab Ebraica diſcrepabat. 135.
Aſſyriæ literæ. 138.
Aſſyrii characteres à Samaritici diverſi. 139.
Aſſyrii fabularum interpretes. 638.
Aſtarte eadem eſt ac Sephora Moſis uxor. 118.
Aſtarte eadem ac Cybele. 118.
Aſtarte eadem ac Europa. 119.
Aſtarte eadem ac Iſis. 116, 120.
Aſtarte eadem ac Juno. 119.
Aſtarte eadem ac Ops. 116.
Aſtarte eadem ac Venus. 118.
Aſtarte cur cornuta pingebatur. 118.
Aſtarte taurino capite. 120.
Aſtarte eſt Luna. 118.
Aſtarte unde dicta. 118, 119.
Aſterius Cretenſium rex Europam duxit. 93.
Aſtroarche, apud Herodianum, appellatur Cœleſtis. 119.
Aſtronoë. 118.
Aſtronomiam quomodo inventam & propagatam crediderint Veteres. 92.
Aſtronomicæ obſervationes in lateribus deſcriptæ. 47.
Aſyla Neptuni & Oſiridis in Ægypto, unde orta. 126.
Aſyli apud Romanos origo. 130.
Aſylum in Calauria Neptuno dicatum, unde originem habuit. 129.
Atalanta cur aquam de rupe elicere fingitur. 123.
Ate Homeri eſt Evæ typus. 43, 122.
Atergatis. 119. Vid. Dea Syria.
Athanaſius Alexandrinum Templum ab Hadriano exſtructum purgat, & Chriſto reſtituit. 37.
Athanaſius explicatur. 340.
Athenagoras emendatur. 550.
Athenienſium inſtituta pleraque fuerunt Moſaicis inſtitutis conſimilia. 44, 128, 129.
Athenienſes lavabant poſt elatum mortuum. 129.
Atlantis inſula. 83.
Atlantis oneri cur ſucceſſiſſe fingitur Hercules. 151.
Attici nominativum pro vocativo uſurpant. 285.
Attis idem ac Moſes. 118.
Attis idem ac Adonis. 118.
Attis idem ac Æſculapius. 116.
Attis idem ac Bacchus. 118.
Attis idem ac Priapus. 118.
Attis idem ac Themis. 118.
Attis idem ac Veſta. 118.
Attis cur ſe urgente Cybele eviraſſe fingitur. 118.
Auctor exemplaris Græci libri Judith explicatur. 173.
Auctor libri De origine gentis Romanæ refellitur. 111.
Auctor libri de vita & morte Prophetarum, qui Epiphanio tribuitur, caſtigatur. 254.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [706] - 680
PUBLIC DOMAIN

Auctor libri quarti Eſdræ notatur & refellitur. 351.
Auctor prioris Commentarii in Job Origeni adſcripti explicatur. 180.
Auctor Synopſeos, quæ tribuitur Athanaſio, explicatur. 185, 187.
Auctor Syſtematis Theologici ex Hypotheſi Præadamitarum refellitur. 142, 143, 144, 145.
Auctor Tractatus Theologico-politici refellitur. 140, & ſeq. 148, 149, 157, 159, 160, 163, 165, 167, 168, 191, 207, 211, 212, 213, 222, 230, 231, 241.
Auctores quidam antiqui libros ſuos à nominibus ſuis inchoabant. 167.
Auctoribus de ſe loqui ἑπεσθαι θεοῖς familiare eſt. 143.
Aventinus refellitur. 82.
Auguſti cenſus, & profeſſio in hoc cenſu à Chriſto Jeſu edita, in Tabulas cenſuales Romanorum ſunt relata. 24.
Auguſtinus explicatur. 158, 632. notatur. 47, 132, & ſeq. 185.
Auſonius explicatur. 117.
Autuchus Ariſtæi frater. 101.
Axones, in quibus deſcribebantur leges Athenienſium. 48.
Azalzel, decimus inter Egregoros, idem ac Prometheus. 92.
Azalzel, & Azaël, voces corruptæ ex Azazel. 92.
Azazel cur inter Egregoros numeratus. 92.
Azazel, juxta Rabbinos & alios, Dæmon quidam, ad quem hircus in deſertum mittebatur. 92.
Azelus apud Juſtinum Hiſtoricum, quid. 163.
Azizus Emeſæ regnavit. 61.
Azizus Emeſæ cum Sole cultus. 61.
Azonaces Zoroaſtris præceptor, idem ac Abizannac, qui Moſes eſt. 74.

B

B Euphoniæ gratia inſertum. 81.
B C literæ figura vetus, ad figuram literæ μ accedebat. 204.
Baaltis eſt Venus. 118.
Babylonii lateribus ad ſcribendum utebantur. 47.
Babylonis clades in Libris ſacris prædicta. 268, 269.
Bacchæ cur aquas de rupe elicuiſſe dictæ. 66.
Bacchæ cur ſe ſerpentibus incingere & coronare dicuntur. 66.
Βακχίαι natæ ex Ebræorum Scenopegia. 127.
Bacchicorum orgiorum inſigne cur ſerpens habebatur. 153.
Bacchus, Noachi typus. 122.
Bacchus, Nemrodi typus. 123.
Bacchus idem ac Moſes. 65, & ſeq. 123.
Bacchus idem ac Oſiris. 59.
Bacchi pater Apollo. 86.
Bacchus Iſidis filius, apud Ægyptios Arſaphes dictus. 64, 66.
Bacchus cur à quibuſdam Indi filius dictus. 66.
Bacchi & Priapi affinitatem oſtendunt ſacra utriuſque. 89.
Bacchus unus è Cabiris. 82.
Bacchus bimater cur dictus. 65, 66.
Bacchus ἐλεύθερος & ἐλευθερεὺς cur dictus. 66.
Bacchus γιγαντολέτης. 66.
Bacchus λαμπτὴρ cur dictus, eique inſtituta λαμπτήρια ἑορτή. 66.
Bacchus Liber. 66.
Bacchus μελίχιος. 70.
Bacchus μουσηγέτης. 52. cur ita dictus. 121.
Bacchus νόμιος cur dictus. 66.
Bacchus prudens & εὐβουλεύς. 67.
Bacchus συφοπινάκτης, & σκηπτοῦχος, & ναρθηκοφόρος. 67.
Bacchus cur πλειτύργης dictus. 67.
Bacchus Venuſtus. 66.
Bacchi nomen cur tributum Mercurio χθονίῳ. 66.
Bacchus barbatus quandoque pingebatur. 86, 117.
Bacchus cur è Jovis femore natus fingitur. 78, 644.
Bacchus cur inter ignes natus eſſe dicitur. 66.
Bacchus mas & femina. 58, 85.
Bacchus cur comatus fingitur. 58, 67.
Bacchus cur cornutus eſſe fertur. 58, 66.
Bacchus cur in Ægypto natus eſſe dicitur, in arcam incluſus, & in profluentem abjectus. 65.
Bacchus cur in Arabia ad Nyſam montem educatus eſſe dicitur. 66, 102.
Bacchus recens natus cur in hœdum mutatus fingitur. 66.
Bacchus cur à Nymphis educatus fuiſſe dicitur. 66, 101.
Bacchus cur Eleuſiniis ſacris initiatus eſſe fertur. 107.
Bacchus cur terram concutere, ex eaque flammas educere dicitur. 67.
Bacchus cur Muſicæ deditus, & Muſas ac Satyros circumagere narratur. 67.
Bacchus cur vitis repertor dictus. 66.
Bacchi cur demeſſa fuiſſe pudenda finxerunt Veteres. 67.
Bacchus cur exulaſſe dictus. 66.
Bacchus cur virorum ac mulierum exercitum circumduxiſſe dicitur. 66.
Bacchus cur leges duplici tabulæ inſcriptas tuliſſe dictus eſt. 66.
Bacchus cur mitram gerere fingitur. 67.
Bacchus cur in Indiam iviſſe fingitur. 66.
Bacchi chorus cur aſpectu lucis frui dictus eſt, dum Indi erant in tenebris. 66.
Bacchus cur ad montis Meri fontes copias ſuas ſiti aridas deduxiſſe dictus eſt. 68.
Bacchus cur Hydaſpem & Orontem thyrſo arefactos tranſmiſiſſe dictus eſt. 66.
Bacchus cur mare Rubrum pedibus trajeciſſe dictus eſt. 66.
Bacchus cur Ammonis Templo nullam intulit Dei imaginem. 644.
Bacchus cur canem ſocium habere dictus eſt. 66.
Baccho cur terra lactis, mellis, ac vini fluentis manare dicta. 66.
Bacchus cur patriam in libertatem vindicaſſe fertur. 66.
Bacchus columnæ ſymbolo cur notatus. 67, 156.
Bacchi Myſtæ coronati ſerpentibus ululant Evam, juxta Clementem Alexandrinum. 153.
Baccho ἐμβατήρια cani & libari ſolita. 645.
Bacchi orgia ex Ægypto in Græciam ab Orpheo tranſlata. 204. & à Melampo. 132.
Bacchi exilia ab Ægyptiis Græci ſumſerunt. 86.
Baccho Dæmones applicaſſe Jacobi vaticinium Gen. 49. 10. ſcribit Juſtinus martyr. 324.
Bacchi ſacris φλυηδορία fiebat. 89.
Bacchus apud Amnitas cultus. 83.
Bacchi hiſtoriam Græci partim acceperunt ab Ægyptiis, partim ipſi confinxerunt. 72.
Bætyliorum origo. 123.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [707] - 681
PUBLIC DOMAIN

Bahramus Perſarum rex, quo ritu Templum Ignis iniit. 644.
Balaami prædictio Origeni viſa clariſſima. 279.
Baladanus Beroſo celebratus. 163.
Balduinus Juriſconſultus notatur. 34.
Baltha Dea. 646.
Bar-Cocheba. 278.
Bar-Cocheba, Pſeudochriſtus. 328, 332.
Bar-Cuziba. Vid. Bar-Cocheba. 332.
Baris, mons ad quem Arca Noachi appulit. 53.
Βαρις navim ſonat. 53. vocis hujus origo. Ibid.
Baris urbs Perſica. 53.
ברה ſignificat omne eſculentum & potulentum, quod ad corpus alendum ſumitur. 534.
Baronius laudatur. 29. refellitur. 132, & ſeq.
Baſilides in Epiſtolas Pauli temere graſſatus eſt. 20.
Baſilius notatur. 261, 292.
Bathja dicta eſt Thermuthis. 60.
Baruchus Jeremiæ amanuenſis, an alius fuerit ac Auctor Libelli qui ejus nomen præfert. 216.
Baruchum non fuiſſe Prophetam Judæi quidam falſo cenſent. 215.
Baruchum morte imminentem captivitatem vitaſſe Judæi quidam tradunt. 215.
Baruchum Babylone mortuum & ſepultum ſcribunt Judæi nonnulli. 216.
Baruchi nomine edita Prophetia, cujus Auctoris. 215.
Baruchi Prophetia quo tempore ſcripta. 216, 218.
Baruchi Prophetiam, poſt Sedecianam cladem, fuiſſe ſcriptam, priſcis temporibus creditum eſt. 216.
Baruchi Prophetia ante ſcripta eſt, quam nonum Danielis caput. 217.
Baruchi Prophetiam cum aliis Prophetiis cur non expoſuit Hieronymus. 217.
Baruchi Prophetia ſub Jeremiæ nomine ſæpe citatur à Veteribus. 215, 217.
Baruchi Prophetia, velut ipſius Jeremiæ fœtus, habita eſt. 215 217.
Baruchi Prophetia ex Ebraico exemplari depromta. 217.
Baruchi Ebraicum exemplar cur interciderit. 217.
Baruchi Prophetia cur in Canone locum non habuit. 217.
Baruchi ſextum caput cum Threnis & Prophetia Jeremiæ unicum efficiebat librum. 209.
Barucho adſcriptæ Epiſtolæ Syriacæ quis Auctor. 216.
R. Bechai refellitur. 353.
Bel unde dictus. 122.
Beleſis non eſt Daniel. 224.
Beliſama Minerva. 118.
Belitana, Belus χθονιαιος. 122.
Belitaras apud Cteſiam, idem ac Baltaſſar. 224.
Bellerophontis fabula unde orta. 123.
Belus χθονιαιος. 122.
Belus ἐνυδρος. 123.
Belus ſignificationem habet vetuſtatis. 122.
Belus idem ac Nemrodus. 122.
Belus idem qui Saturnus, juxta nonnullos. 122.
Belus cur cognominatur Hercules Indicus. 154.
Bene Daud. 351.
Benjamin Tudelenſis refellitur. 350, 351, 352.
Ben-Sira exiſtimatur à nonnullis filius Jeremiæ. 203.
Ben-Sira idem ac Jeſus Filius Sirach. 202.
Ben-Siræ liber vitiatus in multis ante compoſitionem Thalmudis. 203.
Ben-Siræ librum inter Hagiographa ponit Thalmud. 203.
Ben-Siræ libri lectio cur à Thalmudiſtis interdicta. 203.
Ben-Siræ liber à quo diſpoſitus eſt per ordinem literarum. 203.
Bereſith rabba refellitur. 354.
Beroſus ex Moſe multa ſumſit. 49.
Beroſum aſſectati ſunt Abydenus & Alexander Polyhiſtor. 49.
In Bethlehemitica ſpelunca natum Jeſum Judæi non negant. 24.
Bethlehemitica ſpelunca, in qua natus eſt Chriſtus, Templo ab Helena, donariis à Conſtantino decorata eſt. 24.
Bethlehemitica ſpelunca, in qua natus eſt Chriſtus, ab incolis locorum, & vetuſtis etiam Ethnicis oſtendebatur. 24.
Bethlehemo proditurum Chriſtum, priſcorum & recentiorum Judæorum opinio fuit. 320.
בתולה proprie quid ſignificet. 383.
Beza defenditur. 390. refellitur. 391.
Binarius numerus, femineus. 127.
La Biſe Gallis cur dicatur ventus Aquilo. 99.
Blondellus notatur. 257. refellitur. 30.
Bocchori in Ægypto regnante Judæi, juxta Lyſimachum, lepris affecti luem in vulgus diffundunt, unde ſterilitas conſequitur: Bocchoris ægros in mare mergi jubet, reliquos exponit in deſertis. 56.
Sam. Bochartus laudatur. 71, 72, 124. refellitur. 70, 72, 121, 125.
Joh. Bodinus notatur. 26, 310. refellitur. 187, 309, 385, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 593, 405.
בוא quid ſignificet. 355.
Bovis caput ab Ægyptiis & ab Indis cultum. 83.
Bovis caput aureum in Childerici Francorum regis ſepulcro Tornaci repertum. 82. cujus rei cauſſa aperitur. 82.
Brachmanes cur Lunula Eſuvaræ caput inſigniebant. 137.
Brachmanes Decalogi præcepta ſervant. 79.
Brachmanes de mundi origine Moſi conſentiunt. 78.
Brachmanes in iis quæ ad naturam pertinent, veteribus Græcis conſentiebant. 78.
Brachmanes Metempſychoſeos doctrinam pertinaciſſime retinent. 568.
Brachmanes mortuos lavant. 79.
Brachmanes portentificas virgas geſtabant. 78.
Brachmanes præcipua Pythagoricæ Philoſophiæ capita retinent. 80.
Brachmanes impuberes puellas ducere tenentur. 79.
Brachmanes ritus multos & præcepta habuerunt Moſaicorum conſimilia. 78, 79.
Brachmanes veſtibus induti erant earum ſimilibus, quas Judæorum Sacerdotes gerebant. 78.
Brachmanibus ſolis apud Indos patent interiora Templorum. 79.
Brachmanis cædes peregrinationibus expiatur. 79.
Brachmanum priſcorum codices à novitiis Brachmanibus ſtudioſe leguntur. 78.
Brachmanum tribus, Leviticæ ſimilis. 78.
Brachthan. 67. Vide Lapis.
Bramma Dei Filius. 89.
Bramma, Chriſti typus apud Indos Coromandelenſes. 79, 80.
Bremavius in cælum aſportatus cur creditur ab Indis. 164.
Bremavius Indorum Patriarcha, legum ſuarum codicem Chaſter à Deo accepiſſe dicitur. 78.
Britanni à Romanis dicti ſunt Picti. 136.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [708] - 682
PUBLIC DOMAIN

Britanni vox Pictos ſonat. 136.
Britanni Gallorum ſacra acceperunt. 83.
Britanni Mercurium coluerunt. 83.
Britanniæ proxima inſula Cabirorum cultum ſuſcepit. 83.
Britomartis ædem nudis pedibus Cretes ſubibant. 128.
Brontini Metapontini Peplus & Phyſica, Orpheo adſcripta. 551.
Buddæ duo virginibus natos ſe dixerunt. 585.

C.

CAbala practica. 421.
Cabar Luna dicebatur ab Arabibus. 102. Vid. Chabar.
Cabiri. 116, 122, 645.
Cabiri culti fuerunt Beryti. 82.
Cabirorum unus fuit Mercurius. 63.
Cabirorum myſteria Dardanus Trojam attulerat. 109.
Cabirorum myſteria abſtuliſſe, & in Italiam deportaſſe Æneas dicitur. 109.
Cabirorum myſteria in Imbro, in Lemno, in Samothrace, apud Tyrrhenos, & in inſula Britanniæ proxima. 82.
Cabirorum myſteria è Moſis myſteriis propagata fuerunt. 82.
Cabirorum myſteria è Phœnicia profecta. 81, 82.
Cabul vicus. 148.
Cabul regio. 148.
Cadaver qui tetigiſſet, immundus Ebræis & Græcis. 128.
Cadmi Mileſii hiſtoria ſuppoſititia. 551.
Cadmus, juxta nonnullos, Ægyptius Thebæus; juxta plures, Phœnix. 85.
Cadmus διονυσιακὴν τελετουργίαν & φαναποσείαν, & Mercurii fabulam ad Græcos tranſtulit, juxta Diodorum. 72.
Cadmus ex Ægypto venit in Græciam. 132.
Cadmus & Danaus primam Moſis cognitionem Græcis tradiderunt. 85.
Cæſar lecto aureo exceptus in Bithynia. 143.
Caietanus Cardinalis refellitur. 342, 343.
Calix metaphorice quid ſignificat apud Auctores ſacros. 238.
Callimachi Scholiaſtes refellitur. 86.
Calvus emendatur. 118.
Camilla cœlitum Medea. 62.
Camillus ſervum ſignificat. 62.
Camillus, & Caſmilus & Cadmilus, cur dictus Mercurius. 62.
Canis æneus vivus à Vulcano cur fabrefactus dicitur. 72.
Canum cuſtodia cur Ætnæo Vulcani Templo appoſita. 72.
Canobus, quid ſignificet. 69.
Canon Librorum ſacrorum, quid. 260.
Canonis Librorum ſacrorũ quis Auctor. 260, 261.
Canonis Librorum ſacrorum ætas. 261.
Canon, juxta Judæos, iis tantum conſtabat libris, quí compoſiti eſſent per hujuſmodi afflatum, quem Spiritum ſanctum appellabant. 199.
Canon Librorum ſacrorum, auctoritate Synagogæ magnæ ab Eſdra conflatus. 37.
Canon à Nehemia & Juda Machabæo recognitus. 263.
Canon unicus ante Chriſtum editus eſt, ab Eſdra compoſitus, à Synagoga comprobatus. 261.
Canones ſingularum Scripturæ ſaciæ partium fieri debuerunt, antequam Canon univerſæ Scripturæ conderetur. 262.
Cantici Canticorum auctor, quis. 197.
Canticum Canticorum, myſticum opus & Theologicum. 197.
Canticum Canticorum, eximium poëma. 197.
Canticum Canticorum, Ezechiæ, ipſiuſque familiaribus adſcribunt Thalmudiſtæ. 197.
Canticum Canticorum Iſaiæ adſcribit R. Moſes Kimchi. 197.
Canticum Canticorum Dei nomen non habet. 197.
Cantici Canticorum lectio viris ſolum jam ævo maturis conceſſa ab Ebræis. 197.
Canticum Canticorum è Librorum ſacrorum ſerie expunctum eſt ab Hæreticis quibuſdam. 197.
Jac. Cappellus refellitur. 366.
Lud. Cappellus refellitur. 366.
Cappadoces ignem perpetuum ſervabant. 77.
Caracalla Apollonium Tyaneum impenſe coluit. 565.
Caracalla Magis & præſtigiatoribus delectari ſolitus. 569.
Caraibæ neomenias obſervant. 84.
Caraibæ porcina abſtinent. 84.
Caraitæ allegoricas Scripturæ interpretationes reſpuunt. 637.
Cares & Iones ex Ægypto Moſis notitiam attulerunt. 81.
Caria Phœnice dicta. 81.
Carmenta Evandri mater, cur Ladonis fluvii filia fingitur. 112.
Carneis feſto Apollinis Scenopegia quædam celebrabatur. 86.
Carnibus homines abſtinebant ante Diluvium. 122.
Carnibus abſtinebant homines regnante Saturno. 122.
Carnus Vates. 86.
Carpocrates Evangelium ſecundum Lucam repudiabat. 23.
Carthaginenſes primitias & decumas Tyrum ad Herculem mittebant. 125.
Carthago Junonia. 119.
Carthago quando condita. 162.
Carthago exponitur Cænepolis. 136.
Carvilius Pollio primus Romanorum argentum tricliniis addidit. 142.
Iſ. Caſaubonus notatur. 29, 37. refellitur. 37, 327, 335, & ſeq.
Caſſiopa Brammæ filius, primus Brachmanum parens. 79.
Seb. Caſtalio refellitur. 181, 182.
Caſtor & Pollux cur ἄναχες dicti. 123.
Caſtor Rhodius, ſive Galata, Dejotari gener, Moſis meminit. 52.
Catalectorum vetus Epigramma explicatur. 63.
In Caucaſo celeberrimum pyreum fuit. 77.
Cecrops idem ac Moſes. 72.
Cecrops Vulcani filius. 92.
Cecrops cur δίμορφος, δίψυχος, διφυὴς fuiſſe dicitur. 93.
Cecrops cur ſuperiori parte homo, inferiori ſerpens fuiſſe fingitur. 93.
Cecrops duarum linguarum Ægyptiæ & Græcæ peritus. 93.
Cecrops cur primus Jovi bovem immolaſſe dicitur. 93.
Georg. Cedrenus emendatur. 60.
Celſus Epicureus notatur. 126.
Celtæ in Hiſpanias confluxerunt, illicque mores ſuos ac religionem intulerunt. 83.
Celtiberi unde dicti. 83.
Cenſitores. 392.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [709] - 683
PUBLIC DOMAIN

Cenſus agendi ritus unde ortus apud Romanos. 130.
Cenſus quibus de cauſſis inſtituti. 391.
Cenſus luſtrales, & ſine luſtro. 392.
Cenſus acti per ordinarios magiſtratus, & per extraordinarios. 392.
Cenſus Judæi de feminis, itidem ut de viris agebant. 393.
Cenſus de quibus agebant Romani. 391, 392, 393.
Cenſus agebantur pro eorum conditione, qui cenſebantur. 391.
Cenſus cauſſa homines loca mutare cogebantur. 392.
Cenſus Romani Imperii ab Auguſto acti. 390.
Cenſus Romani Imperii ſecundo cum ageretur ab Auguſto, natus eſt Chriſtus. 390.
Centones à Prophetiarum collectionibus quid diſcrepent. 633, 634.
Cercops Pythagoreus. 551.
Ceres eſt Sol. 116.
Ceres eſt Luna. 119.
Ceres eſt Empanda. 120.
Ceres mammoſa eadem eſt ac Diana πολύμαστος 119.
Cereris errores ab Ægyptiis Græci ſumſerunt. 86.
Cerethi, Palæſtini. 93.
Cerinthus Evangelium ſecundum Lucam repudiabat. 23.
Cerinthus fidem haberi vetuit Actis Apoſtolorum. 18.
Cerinthus ſolum Matthæi Evangelium probabat. 18.
Cerinthum Apocalypſeos auctorem faciunt quidam. 20.
Chabar à patre ſuo dictus fuit Moſes. 60.
Chabar & Cubar cur Arabibus dicitur Venus. 119.
Chabor deſertum. 351.
חקק, ſcripſit, ſcalpſit. 48.
Chæremon Ægyptiorum Hieroglyphica interpretatus eſt. 638.
Chæremon Moſis meminit, ſed falſa veris miſcuit. 52.
Chæremon notatur. 52.
Chaldaica lingua. Vid. Aſſyria.
Chaldæi Ebraicæ linguæ ignari. 135.
Chaldæi vaniſſimis religionibus dediti. 33.
Chaldæi ignem inextinctum ſervabant. 77.
Chaldæi ignem ſacrum apud ſe ſponte lignum corripere, & victimas abſumere credebant. 123.
Chaldæorum nomen Ebræis tribuitur. 225.
Chami typus Juppiter. 122.
Chanaani typus Mercurius. 123.
Chananæa lingua parum diſcrepabat ab Ebraica. 135.
Chananæa lingua inter Ægyptiam & Ebraicam media erat, juxta Hieronymum. 135.
Chananææ literæ Græcas peperere. 647.
Chananæi characteres iidem ac Samaritani. 139.
Chanethothes ſicarius ad interficiendum Moſem ſubmiſſus, ab ipſo Moſe interficitur. 55.
Chaos ex Moſis verbis Heſiodus confinxit. 43.
Chaos Heſiodi, juxta Ariſtotelem, nihil eſt. 43.
Chaos & Spiritum prima rerum principia ponit Sanchoniathon. 57.
Charondas Thurinorum legiſlator, pingitur cornutus in vetuſtis Nummis. 45.
Charondæ placuit Talionis lex. 128.
Charondæ dictum è Pſalmo quinquageſimo petitum. 187.
Chaſter codex pervetuſtus, religionis Indorum Guzarattenſium dogmata complexus. 78.
Chaſter codex, Bremavio Patriarchæ à Deo traditus, ut opinantur Indi. 78.
חצה, quid. 375.
Chemia cur dicta eſt Ægyptus. 90.
Chenebron. Vide Chenephres.
Chenephres Apim nominat taurum, eique Templum exſtrui jubet. 68.
Chenephres ſuperioris Ægypti rex Merrhin Palmenothis Ægypti regis filiam ducit. 55.
Chenephres Moſem adverſus Æthiopes mittit cum exercitu. 95.
Chenephres Moſis virtuti invidet. 55.
Chenerag inſularum incolæ ignem adorantes, ſeque vivos cremantes. 77.
חויא, quid. 153.
Childerici Francorum regis ſepulcro incluſum fuit Tornaci inſigne monumentum Ægyptiacæ religionis, ad Germanos & Gallos propagatæ. 82.
Chiron Æſculapii præceptor, typus fuiſſe videtur Jethronis, qui fuit Moſis ſocer. 90.
Chna primus Phœnix appellatus. 155.
Chna, Phœnice; Chnai, Phœnices, unde dicti. 155.
Chnubis, poſtremus Decanus ſigni Cancri. 69.
Chnubis, quid ſignificet. 69.
χνοῦβις, quid ſignificet. 69.
Chones Lucaniæ populi, unde dicti. 155.
Chriſtianæ religionis incrementa. 35.
Chriſtianam doctrinam corruptos hominum mores emendaturam Prophetæ prædixerunt. 599.
Chriſtiani Balſarenſes Sancti Johannis. 61.
Chriſtiani ob fortitudinem & conſtantiam Deſperati dicti, & Paraboli, & Parabolani, & Confectores, & παραβολανοὶ διωγμῶν. 34.
Chriſtiani olim Magiæ ab Ethnicis accuſabantur. 33.
Chriſtiani ſeceſſione ſolum facta Romano Imperio plurimum nocere poterant. 35.
Chriſtianorum martyria. 35, 36.
Chriſtianorum priſcorum virtutes ab Ethnicis prædicantur. 34, 35.
Chriſtianos à Judæis olim Ethnici neutiquam diſtinguebant. 33, 35, 36.
Chriſtianos conquiri vetuit Trajanus, delatos puniri juſſit. 34.
Chriſtiani dogmatis præſtantia. 565.
Chriſti adventus tempus, non ex Scriptura ſacra, ſed ex Cabala cognoſci poſſe Judæi quidam affirmarunt. 362.
Chriſti divinitatem agnoverunt priſci Judæi. 406.
Chriſti gloria. 291.
Chriſti imperio totum orbem ſubjectum iri prædixerunt Prophetæ. 286.
Chriſti magnificentia. 321.
Chriſti ortus æternus. 286.
Chriſti potentia & majeſtas. 315.
Chriſti proprium munus eſt, diſperſos Iſraëlitas congregare. 319.
Chriſti regnum æternum. 314, 315.
Chriſti regnum temporarium expectant Judæi. 282.
Chriſti vera definitio ejuſdem πειρατεῖς continetur. 329.
Chriſto Altiſſimi nomen convenit. 287.
Chriſto regnante juſtitia & pax æterna orituræ ſpondentur. 286.
Chriſtum eſſe natum vetuſti Rabbini crediderunt. 361, 362.
Chriſtum, in Paradiſi ambulacris, mulieris capillo devinctum jacere Rabbini quidam opinati ſunt. 301.
Chriſtum in rubo ardente Moſi locutum eſſe plerique cenſent. 318.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [710] - 684
PUBLIC DOMAIN

Chriſtum inter Deos admittere renuit Senatus Romanus. 36.
Chriſtum inter Deos referendum cenſuerunt Imperatores aliquot Romani. 36.
Chriſtum in horto Eden latitare Judæi quidam fingunt. 362.
Chriſtum in Veteri Teſtamento fuiſſe prædictum qui negarint. 277.
Chriſtum lepris laborare, & inter ægros in porta Romæ ſedere Judæi fingunt. 301, 362.
Chriſtum noxas hominum laturum Judæi cum Chriſtianis ſentiunt. 558.
Ad Chriſtum res ſpectantes Judæi fatentur eſſe ſpirituales ac cœleſtes. 447.
Chriſtum venturum eſſe ſtante Templo ſecundo priſci Ebræi ſenſerunt. 362.
Chriſtus bellator. 285, 298.
Chriſtus deſpectus. 301.
Chriſtus cur à Veteribus quibuſdam dictus eſt Chreſtus, ab aliis χρῆστος. 35.
Chriſtus germen. 291, 309, 313, 324.
Chriſtus Jacobi & Iſraëlis nominibus ſignatur. 298.
Chriſtus ignis ſymbolo ſæpe notatur. 318.
Chriſtus juſtitia ſempiterna eſt. 315, 316.
Chriſtus lapis. 296, 314.
Chriſtus lux. 299, 326.
Chriſtus manſuetus. 285.
Chriſtus mons. 314.
Chriſtus naſci debuit alta pace per orbem totum vigente. 362, 363, 364.
Chriſtus naſci debuit florente Romanorum Imperio. 364.
Chriſtus Oriens. 309, 324.
Chriſtus pacificus. 286, 321, 323, 324, 348, 362, 363.
Chriſtus paſtor. 313, 319, 321, 322.
Chriſtus pax. 321.
Chriſtus peccata hominum eluit. 291.
Chriſtus pluviæ & roris ſymbolo notatur. 286, 317.
Chriſtus princeps & rex. 313, 321.
Chriſtus propheta. 326.
Chriſtus, quo tempore venit, ab Ethnicis, perinde ut à Judæis, expectabatur. 326.
Chriſtus radicis, & germinis, & virgæ, & ſurculi ſymbolo denotatur. 278, 300.
Chriſtus rex. 285, 287.
Chriſtus rex gloriæ. 323.
Chriſtus ſalvator. 319.
Chriſtus Sanctus ſanctorum. 316.
Chriſtus ſequeſter fœderis Deum inter & homines initi. 316.
Chriſtus ſervus. 297, 300, 324.
Chriſtus ſervus Dei. 313.
Chriſtus ſignaculum. 324.
Chriſtus ſignum. 303, 304.
Chriſtus Sol. 325.
Chriſtus ſtella. 286, 325.
Chriſtus Tabernaculum Davidis appellatur. 318.
Chriſtus Zorobabel appellatur. 313.
Chriſtophorus Columbus ab Alphonſo Sanctio adeundæ Americæ rationem & iter didicit. 83.
Chronologia Moſis conſentit cum Chronologia variarum gentium. 126.
Chryſippus fabularem hiſtoriam ad Phyſiologiam traduxit. 638.
Chryſor, ſive Vulcanus, ζεὺς μειλίχιος. 70.
Chryſoſtomus notatur. 41, 321.
Chus, quid. 95.
Chus quandoque Æthiopiam, ſæpius Arabiam notat. 54, 73.
Chus populos ad utrumque Maris Rubri littus pertinentes ſignificat. 100.
Cicero artis etymologicæ imperitus. 137.
Cicero emendatur. 63, 69, 87.
Cimbri taurum æneum, tanquam præſens numen, circumferebant, per eumque jurabant. 83.
Cinyra eſt כנור. 65.
Circe virga cur tribuitur. 123.
Circumciſio Ægyptiaca differebat à Judaica. 126.
Circumciſio Chriſti, quæ. 495.
Circumciſio cordis Deo acceptiſſima. 106.
Circumciſionis inſtitutum ad Saturnum referunt Phœnices. 126.
Circumciſionis ritus quomodo ad Arabes & Ægyptios tranſiit. 126.
Circumciſionis ritum ab Ægyptiis Phœnices & Syri non acceperunt, ut vult Herodotus. 126.
Circumciſionis ritum ſoli Judæi in Syria ſervabant Joſephi ævo. 126.
Circumcidebantur ii tantum, apud Ægyptios & Troglodytas, qui literis aut ſacris operam dabant. 126.
Circumciduntur Americani quidam. 84.
Ciſtarum, quas in feſtis ſuis adhibuerunt Ægyptii & Græci, origo. 647.
Clauditas, ſymbolum ἐνδεισιφυὰς. 71.
Claudius Imperator Chriſtianos exiliis multavit. 36.
Claves κατακλεῖδες. 487.
Claves curvatæ Veteribus fuerunt in uſu. 487.
Claves Laconicæ. 487.
Clavis David, quid. 280, 281.
Clavis, inſigne ſacerdotii Cereris, & aliarum quoque Dearum. 487, 488.
Clearchus Ariſtotelis diſcipulus. 48.
Clemens Alexandrinus emendatur. 74, 220. refellitur. 68, 104, 205, 220, 239, 261.
Clemens Romanus Epiſtolam ad Ebræos ex Ebræo Græce reddidiſſe creditus eſt ab Euſebio. 20.
Clemens Romanus Paulo memoratus. 17.
Cleodemus, cognomento Malchus, Propheta dictus. 51.
Cleodemus hiſtoriam Judæorum juxta Moſis narrationem ſcripſit. 51.
Cleomedem Aſtypalæenſem falſum eſt ad vitam rediiſſe. 552.
Cleomedes Heroum poſtremus. 552.
Cneph cur alato capite pingebatur. 68, 70.
Cneph cur ſic dictus. 69.
Cneph idem ac Cnuphis. 69.
Cneph opifex rerum, pater Phtha. 69.
Κνεφαῖος fit à Cneph. 69.
Cnoſſos à Minoë ædificata. 95.
Cnuphis. 69.
Cnuphis templum erat Syene. 69.
כוכב Cabaliſtice Dei nomen continet. 332.
Cœleſtis eadem ac Luna. 119.
Cœleſtis ambigui ſexus fuit. 119.
Cœleſtis ſignum Carthaginem illatum à Didone. 119.
Cœli & terræ commotio adventante Meſſia. 323, 324.
כהן Sacerdotem & Principem ſonat. 226, 288, 289.
Columbus. Vide Chriſtophorus Columbus.
Columna aurea in Templo Junonis Laciniæ. 152.
Columna aurea in Templo Triphylii Jovis. 152.
Columna aurea in Tyrio Jovis Templo ab Iromo rege cur collocata. 152.
Columna aurea in Tyrio Jovis Templo conſecrata, donum fuit Salomonis, juxta Eupolemum. 132.
Columna Bacchi in lapidem quadratum mutata. 62.

Columna dux Ebræorum, per duas columnas cur ab aliquibus expreſſa. 152.
Columna dux Ebræorum locum habuit in Templo Delphico, & in Bacchi myſteriis. 123.
Columna ignea, Jeſu typus. 624.
Columnæ ab Hercule & Baccho in India poſitæ. 152
Columnæ ad determinandos regionum fines poſitæ. 47.
Columnæ æreæ in porticu Templi Salomonici unde ab Hiramo artifice collocatæ. 152.
Columnæ duæ Tyri, Igni & Vento conſecratæ, & adoratæ. 151.
Columnæ Gaditanæ in domo Parcarum ab Hercule poſitæ, aliæ à Columnis Herculeis. 47.
Columnæ Mercurii. Vide Mercurius.
Columnarum Herculis origo. 151, 152.
Columnæ Herculis quot fuerunt. 151, 152.
Columnæ ſymbolo Bacchus & Apollo expreſſi. 152.
Columnæ ſymbolo cur notatus Bacchus. 57.
Columnæ Templi Gaditani Herculis. 151.
Columnæ Templi Tyrii Herculis. 151, 152.
Columnarum conſecrandarum ritus ad gentes multas manavit. 152.
Columnarum Herculis fabula unde orta. 157.
Columnas ad motus Solis explorandos à Moſe Heliopoli poſitas ſcripſit Apion. 152.
Columnas Hercules in Ponto & in Hiſpania ſtatuit. 152.
Columnis fœdera incidebantur. 47.
Columnis inſcriptæ ducum victoriæ. 47.
Comæ conſecratio Ebræis & Græcis in uſu fuit. 128.
A Commentariis qui dicti apud Ebræos. 161.
Confarreationis genus quoddam apud Judæos & Brachmanes. 79.
Confectores. 34.
Confutius Philoſophus Sinenſis, ſcripta quædam reliquit, quæ videntur Chriſtum ſignare. 326.
Confutius ſeptuaginta diſcipulos, & duodecim in his præcipuos delegit. 431.
קינא vox Chaldæa facta ex κανωμίον. 69.
Conſolatio Iſraël, quid. 361.
Conſolatio quid apud Thalmudiſtas. 361.
Conſtantinus l'Empereur caſtigatur. 228. refellitur. 366, 367.
Conuphidem in Ægypto audiit Eudoxus Cnidius. 49.
Cornutus Græcorum Mythologiam naturæ rationibus accommodavit. 638.
Joh. Bapt. Cotelerius laudatur. 192.
Joh. Craſſetius laudatur. 639.
Creditoribus tradendorũ in nexum liberorum mos, unde ad Athenienſes & Romanos pervenit. 164.
Creta, cur Deos genuiſſe, artes inveniſſe, bona donaſſe dicta. 94.
Creta ſæpe Palæſtinam exprimit. 89.
Cretenſes cum Palæſtinis confunduntur. 93.
Cretenſes & Lacædemonii ſimillimis moribus & inſtitutis uſi. 96.
Cretenſes ſuilla abſtinebant. 138.
Cretenſes Britomartis ædem nudis pedibus ſubibant. 128.
Cretenſium legibus uſi Spartani. 96.
Criſtna, Chriſti typus apud Indos Coromandelenſes. 80.
Cteſias emendatur. 214.
Cubar. Vide Chabar. 102: & Chabar. 119.
Petr. Cunæus laudatur. 622.
Curetes cur homines coëgiſſe & manſuefeciſſe dicti. 94.
Curetes cur ignis uſum inveniſſe dicti. 94.
Curetes cur oves coëgiſſe, cicuraſſe pecudes, & mellificium docuiſſe dicti. 94.
Curetes cur ſaltatores finguntur. 94.
Cybele eſt Ceres. 118.
Cybele eſt Pandora. 118.
Cybele cur tympanum tribuitur. 120.
Cybeles ſacra fiebant nudis pedibus. 128.
Cyclopia, Labyrinthi Nauplienſes. 95.
Cymbalum alarum, quid. 121.
Cypariſſi caſus, quem Apollini adſcribit Ovidius, ad Sylvanum refert Servius. 112.
Cyrene Ariſtæi mater cur Libyæ portionem legibus temperaſſe fingitur. 101.
Cyrenius. 390. Vid. Quirinius.
Cyrillus explicatur. 248. emendatur. 252, notatur. 52, 68, 104, 245, 252, 292, 324.
Cyrus mirabiliter ab Iſaia prædictus. 268.

D

DÆmon eſt Apollo. 113, 116.
Damis Ninivita ſcriptor ſubſtæ fidei. 565.
Damis refellitur. 565.
Damidis commentarios recognovit Philoſtratus, & in ordinem digeſſit. 565.
Dan fons & rivulus. 144.
Danaus & Cadmus primam Moſis notitiam Græcis tradiderunt. 85.
Daniel an fuerit Eunuchus. 224.
Daniel an fuerit Propheta. 223.
Daniel unicus, an duo in libro Danielis memorentur. 225.
Daniel Hieroſolymam rediiſſe, & Synagogæ magnæ interfuiſſe non videtur. 225, 231.
Daniel in Suſiana videtur egregia ædificia extruxiſſe. 225.
Daniel in Suſiana videtur obiiſſe. 225.
Daniel non eſt Beleſis. 224.
Daniel per regnum ferreum, Romanorum deſignat Imperium. 364, 365.
Daniel unde dictus Sacerdos. 226.
Daniel utrum Ecbatanis, an Suſis inſignem illam turrim exſtruxerit. 224.
Danielem erroris inſimulare auſi ſunt Judæi quidam. 378.
Danielem non tam ventura dixiſſe, quam præterita narraſſe jactabat Porphyrius. 114.
Danieli titulum Prophetæ invident Judæi. 251.
Danielis Additamenta ſcatent Ebraiſmis. 227.
Danielis ecquod caput Alexandro prælegit Iaddus. 270.
Danielis hebdomades ſeptuaginta explicantur. 365, & ſeq.
Danielis Liber, cur partim Ebraice, partim Chaldaice, partim Græce ſcriptus eſt. 227.
Danielis Libri interpretatio Græca, Septuaginta Interpretibus adſcripta, ψευδεπίγραφος eſſe videtur. 226.
Danielis Libri interpretationes Græcæ. 225, 226.
Danielis Libri partes quo ordine fuerint ſitæ. 226, 227.
Danielis Librum Antiochi Epiphanis temporibus ſcriptum finxit Porphyrius. 378.
Danielis Librum à Synagogæ magnæ viris compoſitum fuiſſe falſo aſſeverant Thalmudiſtæ. 231.
Danielis Librum ſuppoſititium eſſe contendit Porphyrius. 230.
Danielis Prophetiis cognitis Alexander Hieroſolymitis tributorum partem remiſit. 229.
Danielis reliquiæ concertationes Suſis pepererunt. 225.
Danielis ſepulcrum. 225.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [712] - 686
PUBLIC DOMAIN

Danielis Somnialia, liber ſuppoſitius & impius. 228. Latini hominis opus. Ibid.
Dardanus Arcas fuit. 108.
Dardanus Cabirorum myſteria Troiam attulit. 109.
דרשנים Scripturæ ſacræ allegorias interpretabantur. 636.
Dau literam Copti videntur habuiſſe à Macedonibus Alexandrinis. 524.
David appellatur Chriſtus. 297, 303, 312, 313, 317.
David, typus Chriſti. 303.
Davidis regnum, typus regni Chriſti. 346.
David, typus Jeſu. 627.
Davidis nomen Jeſu tribuitur. 359.
David Propheta videtur dictus, non ob vaticinia ſolum, ſed & ob pſallendi facultatem. 240, 241.
Davidem futurorum præſcium fuiſſe negabant Hæretici plerique. 240.
David auctor partis cujuſdam Librorum Samuelis creditur ab Iſidoro. 158.
David ſacrorum Pſalmorum numerum valde auxit. 182, 183.
David omnem muſicum Templi apparatum inſtruxit. 182, 183.
Davide prognati Principes per Europam ſemper extiterunt, juxta Judæos nonnullos. 351.
Davidis poſteris ſummus honor habitus apud Perſas, juxta nonnullos. 352.
David, El-David, Pſeudo-Chriſtus. 328.
R. David Ganz refellitur. 169, 202.
R. David Kimchi refellitur. 495, bis, 517.
Dea Syria eadem ac Rhea. 119.
Dea Syria Minervæ ſive Veneris Victricis habitu exhibita. 118.
Dea Syria omnium Deorum ſpecies gerens. 117.
Deæ omnes fabulares unica Dea ſunt. 118.
Deæ omnes fabulares ſunt Sephora. 118.
Deæ pleræque fabulares Mariam Moſis ſororem referunt. 120.
דבר גדול quid. 636.
דבר קטון quid. 636.
Decimarum apud Romanos origo. 130.
Decimarum Deo offerendarum ritus ab Ebræis ortus eſt. 127.
Decimarum Diis impertiendarum ritum Hercules Italis tradidit. 109.
Decimarum Diis ſolvendarum ritus à plurimis uſurpatus. 125.
Decimas proventuum ſuorum Diis vovent Pelaſgi. 109.
Dei Coptica litera videtur eſſe Ægyptiacæ originis. 524.
In Delphico templo perpetuus ignis ardebat. 77.
Δημήτηρ, quaſi γῆ μήτηρ. 118.
Demetrii Judæi ætas. 49, 50.
Demetrii Judæi liber de Judæorum regibus. 50.
Demetrius Judæus Moſis ac Judæorum ἀρχαιογονίαν demonſtravit. 50.
Demetrius Phalereus cum Demetrio Judæo perperam confunditur. 49.
Demetrius Phalereus interpretationi à Septuaginta Senibus procuratæ cauſſam præbuit. 49.
Democritus ad comparandam divinarum rerum ſcientiam exilia potius quam peregrinationes ſuſcepit. 75.
Democritus à Moſcho doctrinam ſuam petiit. 44.
Democritus Canones Demonſtrationibus oppoſuit. 4.
Democritus ex Columna Acicari ſua deſcripſit. 47.
Demonſtratio talis eſt, qualia ſunt principia demonſtrationis. 3.
Demonſtrationis definitio. 3.
Demonſtrationis vocabulum, pro ἀποδείξει, purioris Latinitatis ſtudioſis non probatur. 3.
Demonſtrationes oppugnaverunt Democritus & Sextus Empiricus. 4.
Deſanaus Hercules. 154.
Deſideratus gentibus, quis. 323.
Deſperati. 34.
Deucalion Minois filius. 94.
Deucalionum primum Templa Diis conſtituiſſe ait Apollonius. 91.
Deucalionis pater cur dictus Prometheus. 92.
Deucalion Noachi typus. 122.
Deus abſconditus. 70.
Deus perfecte amari vult ab hominibus, aliqua ex parte cognoſci, nullo modo ſentiri. 633, 634.
Deus quid, juxta Thaletem. 44.
Deus incertus Judæorum. 55.
Dei effigies nulla Romæ fuit centum & ſeptuaginta prioribus Romani regni annis. 45.
Dei filii dici ſolent viri pii. 46.
Dei nomen multis ob virtutem tributum. 31.
Dei nomine, ad aurem ſuam à Moſe inſuſurrato, corruit mortuo ſimilis Rex Ægypti. 55.
Dei ſimulacrum Romæ nullum fuit per multos annos. 129.
Deo ἀνωνύμῳ Templum in monte Garizim exſtructum. 55.
Deos quoſdam ad Moſis exemplar à Phœnicibus & Ægyptiis confictos Græci ſumſerunt. 85.
Deum unicum eſſe ſæpe declararunt Poëtæ veteres. 117.
Deuteronomium, Legis totius breviarium. 41.
Deuterotæ Scripturæ ſacræ ænigmata ſolvere ſtudebant. 636.
Dextræ Dei aſſidere, id ſignificat, divinæ naturæ conſortem eſſe. 400.
Diana cur prius nata eſſe dicta eſt quam Apollo. 59.
Diana cur viis & portubus præficitur. 120.
Diana dicta, quaſi Diva Jana. 109.
Dianæ cur ſexaginta ſaltatrices tribuuntur. 120.
Diana πολύμαστος, eadem ac Ceres mammoſa. 119.
Diana πολυώνυμος. 120.
Διάνυσα quid. 636.
Διάσια inſtituta in honorem Jovis μειλιχίου. 70.
Didonis lectus aureus. 142.
Diei initium in occaſu Solis conſtituebant Ebræi & Græci veteres. 59.
Diem à media nocte inchoabant Ægyptii. 59.
Diem nocte ſatam cur dixerit Heſiodus. 43.
Dieths, vox antiqua Germanica, quid ſonat. 82.
Dii ἐνόδιοι, qui. 113.
Dii Græcorum plerique Moſe recentiores ſunt. 138.
Dii habiti ſunt ab Ethnicis, qui erga genus humanum benefici fuerant. 31.
Dii homines inviſere unde olim dicti & crediti. 646.
Dii in Libris ſacris dicuntur Magiſtratus. 31.
Dii occidentalium gentium, numinibus Græcorum recentiores ſunt. 138.
Dii omnes fabulares unus Deus ſunt. 115, & ſeq. 118.
Dii omnes fabulares ab Ethnicis conficti, ſunt Moſes. 115, & ſeq.
Dii plerique alato capite & humeris pingebantur. 69.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [713] - 687
PUBLIC DOMAIN

Deorum Ethnicorum vis infracta est, ex quo Jesus coli cœptus est, Porphyrio teste. 422.
Deos adversos videri nolle cur Ethnici crediderunt. 123.
Diipoliorum celebrandorum ritum unde habuerunt Athenienses. 128.
Dii potes, qui. 122.
Ante Diluvium Asia excessisse quemquam verisimile non est. 48.
Diluvium Ethnicis notum. 122.
Diodas Hercules. 154.
Diodorus Siculus explicatur. 52, 139.
Diodorus Mosem laudat. 52.
Diodorus Tarsensis refellitur. 335, & seq.
Diogenes Babylonius fabularem historiam ad Physiologiam traduxit. 638.
Dionysius Halicarnasseus refellitur. 111.
Discipulorum Jesu claritas & gloria. 480.
Diti Cassiopæ uxor. 79.
Divortii jus apud Romanos, unde. 130.
Dius laudatur. 162.
Domitianus cur Davidis reliquias extinguere conatus est. 386.
Domitianus cur se Minerva natum finxit. 386.
Domitianus Messiæ dignitatem videtur affectasse. 386.
Domitianus sororem Flaviam Domitillam, patruelem Flavium Clementem, aliosque propter Christianismum vexat. 36.
Domitiano interitum conflavit Clementis & Domitillæ calamitas. 36.
Donec, non semper cessationem rei, sed ejus aliquando continuationem cum alterius interventu significat. 342.
Dorotheus, auctor ψευδώνυμος libri De vitis Prophetarum, emendatur. 237. castigatur. 246. refellitur. 239, 243, 245.
Dositheus Pseudo-Christus. 328.
Drusilla cur post obitum Panthea dicta. 120.
Joh. Drusius refellitur. 242, 366, 367.
Dugbiimi ignem perpetuum servabant & adorabant. 77.

E

עבר significat Trans & Cis. 140.
Ebion Pauli Epistolas repudiabat. 20.
Ebionitæ probabant Evangeliũ secundum Ebræos, reliqua aspernabantur. 23.
Ebræi. Vid. Judæi.
Ebræi acta diurna in litteras diligentissime referebant. 161.
Ebræi à Diodoro Syri dicti. 139.
Ebræi Ægyptiorum progenies à multis crediti. 72.
Ebræi Indicum mare lustrarunt. 80.
Ebræi Phœniciæ impietatis labe immunes se non præstiterunt. 57.
Ebræi ritus plerosque ab Ægyptiis acceperunt. 79.
Ebræi positivum usurpant pro comparativo. 373.
Ebræorum nullus serviebat. 46.
Ebræorum religionem Ethnici fabulis obsepserunt. 56.
Ebræorum ritus ad gentes universas manarunt. 130.
Ebræos cum Phœnicibus Scriptores posterioris ævi confuderunt. 56.
Ebraica lingua aliis linguis recentior à quibusdam credita. 647.
Ebraica lingua ea non est quæ ante Babelicam confusionem vulgo usurpabatur. 134, & seq.
Ebraica lingua multum ab Assyria discrepabat. 135.
Ebraica lingua nihil aut parum discrepabat à Chananæa. 135.
Ebraica lingua quomodo passim disseminata. 138.
Ebraica lingua valde verecunda. 292.
Ebraica lingua unde dicta. 135.
Ebraicæ linguæ parens non est Assyria. 136.
Ebraicæ linguæ quidam nimis tribuunt. 137.
Ebraicæ linguæ veteris voces omnes nobis cognitæ non sunt 196.
Ebraicam linguam nihil ab aliis linguis sumsisse demonstrari non potest. 138.
Ebraicarum literarum origo. 134.
Ebraici characteres hodierni ex Assyriorum & Chananæorum permistione conflati. 139.
Ebraicorum characterum usum invexit Esdras. 139.
Ecclesia, domus symbolo exprimitur. 358.
Ecclesiæ instauratio per Christum futura prædicitur. 322.
Ecclesiæ typus est regina Saba. 628.
Ecclesia Jesu à Prophetis prædicta. 573, & seq.
Ecclesiam Jesu veracem fore à Prophetis prædictum est. 577.
Ecclesiastis liber ab Hæreticis quibusdam rejectus est. 194.
Ecclesiastis liber à Judæis pene repudiatus est. 193.
Ecclesiastis liber cujus auctoris. 192.
Ecclesiastis liber cur Ezechiæ à Thalmudistis adscriptus. 195.
Ecclesiastis liber cur peregrinis vocabulis scatet. 196.
Ecclesiastis liber Ezechiæ adscribitur à Thalmudistis. 198.
Ecclesiastis liber multas sententias Ethnicis suppeditavit. 193.
Ecclesiastis libro Physices præcepta contineri volunt Scripturæ sacræ Interpretes. 197.
Ecclesiastis libri scopus, quis. 194.
Ecclesiastici auctor, quis. 201.
Ecclesiastici Ebraica exemplaria nupera unde orta. 203.
Ecclesiastici Interpres Latinus cur laciniosam adeo interpretationem dedit. 202.
Ecclesiastico vim Legis tribuit Josephus. 266.
Ecclesiasticum cur Salomonis esse negat Hieronymus. 204.
Ecclesiasticus Ebraice primum scriptus. 203.
Ecclesiasticus ex Salomonis scriptis videtur excerptus 201.
Ecclesiasticus versibus scriptus fuit. 201.
Ecclesiasticus concinnatus est à Jesu Sirachida. 202.
Ecclesiasticus multas mutationes passus est. 203.
Ecclesiasticus quo tempore Græce redditus. 202.
Ecclesiasticus Salomoni à Patribus plerisque adscribitur. 201.
Echa rabbathi refellitur. 561.
Eclipsis notat sideris deliquium, tam ordinarium, quam extraordinarium. 25, 26.
Ἔκστασις, quid. 631.
Egnatiæ ignis sacer sponte ignem corripere credebatur. 123.
אל, quid significet. 405.
Elagabali lecti argentei. 142.
Elcesaitæ Pauli Epistolas rejiciebant. 23.
Elcesi ubi sita. 243.
Eldad Danita notatur. 351.
Eleazarus Pontifex, auctor libri Josuæ creditus à nonnullis. 146.
Elei ignem sacrum apud se lignum corripere &

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [714] - 688
PUBLIC DOMAIN

victimas abſumere credebant. 123.
Eleutheræ urbs à Baccho condita. 66.
Eliachimus Pontifex, auctor libri Judith creditus à nonnullis. 170.
Eliacimus, Chriſti typus. 487.
Eliacimus, gazæ regiæ cuſtos. 487.
Eliacimus, Jeſu typus. 628.
Eliacimo cur clavis domus David tribuitur. 487.
Eliæ haulocauſtum igne cœleſti eſſe conſumtum faſſus eſt Julianus Apoſtata. 163.
עליון, Elion Dei cognomen. 287.
Elion pater Cæli & Terræ. 287.
Ἕλληνες dicuntur ab Helleniſtis, non Græci ſolum, ſed & Ethnici omnes. 31.
Emeſa urbs Soli ſacra. 61.
Emmanuelis nomen de Jeſu prædictum. 394.
Empanda eſt Ceres. 110.
Empedocles ad divinarum rerum ſcientiam comparandam exilia potius quam peregrinationes ſuſcepit. 75.
Conſt. l'Empereur. Vid. Conſtantinus.
Enacæi, ſive Enaci filii, Inachidis nomen & originem dederunt. 123.
Enocho cur affingitur Liber ejus nomine inſcriptus. 92.
Enochum Veteres Aſtronomiæ inventorem crediderunt. 92.
Ἐνυάλιος Belus. 123.
Enyo eſt Luna. 119.
Ἔος, non ſemper rei ceſſationem deſignat, ſed aliquando ejus continuationem, cum alterius interventu. 242.
Epheſii magicarum artium ſtudiis infames. 242.
Ephialtes eſt Pan. 116.
Epicurus ratiocinandi artem, & Mathematicas artes aſpernabatur. 4.
Epimenides Cretenſis, Propheta. 6.
Epimenides animam emittere & revocare dictus eſt. 552.
Epimenides ſacrificiis poſt mortem à Cretenſibus cultus. 552.
Epimenidem pluſquam quinquaginta annos dormiiſſe falſum eſt. 552.
Epiphanius emendatur. 264. notatur. 41, 68, 204, 264, 265.
Pſeudo-Epiphanius, auctor libri De vitis Prophetarum, emendatur. 237, 243. refellitur. 224, 225, 239, 242, 243, 245.
Epiſtola ad Ebræos ab omnibus vetuſtis Eccleſiis ut germanus Pauli fœtus admiſſa, juxta Hieronymum. 21.
Epiſtola ad Ebræos Græce primum videtur fuiſſe ſcripta. 20.
Epiſtola ad Ebræos in Canonem admiſſa non erat à Latinis, tempore Hieronymi. 21.
Epiſtolæ ad Ebræos Auctor olim controverſus fuit. 20.
Epiſtolam ad Ebræos ab Hæreticis depravatam queritur Philaſtrius. 21.
Epiſtolam ad Ebræos à Paulo compoſitam, à Luca ſcriptam cenſuit Clemens Alexandrinus. 20.
Epiſtolam ad Ebræos Paulo adſcribit Catholica Eccleſia. 21.
Epiſtolam ad Ebræos Paulo adſcribit Origenes. 20, 21.
Epithalamiorum modum, formamque ex Cantico Canticorum ſumſerunt Ethnici. 284.
Deſid. Eraſmus notatur. 97.
Erebum Heſiodus ex Moſis verbis confinxit. 43.
Erem Pamphylum, Harmonii filium, ad vitam rediiſſe falſum eſt. 553.
Ἔρμης unde ſic dictus. 62.
Ἑρμοῦ οἶκοι in Bithynia, unde ſic dicta. 81.
Erycini ignem ſacrum apud ſe ſponte lignum corripere, & victimas abſumere credebant. 123.
Erythras Perſei filius. 100.
Erythras Rhadamantyos filius. 100.
Eſau, typus perduellium Eccleſiæ. 319.
Eſca omne eſculentum ac potulentum ſignificat. 534.
Eſdræ adſcribitur à nonnullis libri Eſther lucubratio. 173, 174.
Eſdræ liber, cujus auctoris & ætatis. 166, 167.
Eſdræ libri initium & Paralipomena ſunt unius Auctoris. 164.
Eſdræ libri initium incerti eſt Auctoris. 164, 166.
Eſdræ libros Paralipomenon adſcribunt Ebræi. 165.
Eſdram Libros ſacros penitus conſumtos reparaſſe multi crediderunt. 145.
Eſdras auctor libri Joſuæ creditus eſt à nonnullis. 146.
Eſdras auctor libri Judicum creditus eſt à nonnullis. 156.
Eſdras auctor libri Ruth creditus eſt à pleriſque. 158.
Eſdras in Libros ſacros nonnulla inſarſit. 143, 145, 148, 149, 150.
Eſdras Librorum Regum auctor creditur à nonnullis. 161.
Eſdras librum Proverbiorum in ordinem digeſſit. 190.
Eſdras Paralipomenon auctor creditur ab Ebræis. 164.
Eſdras Pſalmorum numerum determinavit, eorumque volumen in Canonem dedicavit. 183, 184.
Eſdras quo ſenſu dici poteſt Judaicas literas reperiſſe. 139.
Eſdras Scripturam ſacram in varias ſectiones diſtinxit, eamdemque octodecim locis emendavit, juxta Rabbinorum opinionem. 263.
Eſdras Scripturam ſacram reparavit. 261, 262.
Eſdras videtur libros Regum ex vetuſtiorum Scriptorum commentariis excerpſiſſe. 161, 162.
Eſdras vir doctiſſimus, Legis peritiſſimus. 261.
Eſmunus idem qui Æſculapius. 118.
Eſmunus quid ſignificet. 90.
Eſmuno evirato vim genitalem reſtituiſſe fingitur Aſtronoë. 118.
Eſſæi Judæi. 55.
Eſtheræ hiſtoriam eſſe fictitiam arbitrantur Anabaptiſtæ. 174.
Eſtheræ liber cur potiſſimum ſcriptus. 174.
Eſtheræ liber opus eſſe videtur Synagogæ magnæ. 174.
Eſtheræ liber, qualis habetur ab Ebræis, Dei nullam habet mentionem. 197.
Eſtheræ libri Auctor controverſus. 173, 174.
Eſtheræ libri interpretatio, cujus Auctoris. 175.
Eſtheræ libri interpretatio laciniosa 175, 176.
Eſtheræ libri ſex poſtrema capita unde prodierint. 175.
Eſtheræ libri ſex poſtrema capita interpretati ſunt Septuaginta Senes. 176.
Eſtheræ librum magna ex parte interpretatus eſt Lyſimachus. 175.
Et, non ſemper copulam ſignificat. 222.
Et, nonnunquam libris præfigitur 222.
Ethan Ezrahites alter ab Ethane Levita. 185.
Etymologica ars valde lubrica. 137.
Etymologicum magnum refellitur. 69.
Evæ typus eſt Ate. 122.
Evæ typus eſt Pandora. 122.
Evander idem ac Saturnus. 116.
Evander cur æquiſſimus, ſapientiſſimus, & for-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [715] - 689
PUBLIC DOMAIN

tiſſimus fuiſſe dicitur. 113.
Evander cur agriculturam Italos docuiſſe dicitur. 113.
Evander cur Arcas fuiſſe dicitur. 112.
Evander cur futura noſſe dicitur. 112.
Evander cur inter Deos relatus. 113.
Evander cur Italis leges dixiſſe fertur. 113.
Evander Italos literarum uſum & muſicorum quorumdam inſtrumentorum docuit. 109.
Evander cur Italos Muſicam docuiſſe fertur. 113.
Evander cur literas dictus eſt tranſtuliſſe in Italiam. 112, 113.
Evander cur Italos ad artes plurimas inſtituiſſe fingitur. 113.
Evander cur Mercurii ac Themidis filius eſſe fingitur. 112.
Evander Mercurii & Panis cultum in Italiam invexiſſe fingitur. 88, 109. cujus fabulæ origo aperitur. 113.
Evander cur regnum tenuiſſe dicitur. 113.
Evander cur religionum cerimonias in Italia ſanxiſſe fingitur. 113.
Evander in Italiam veniens, perperam à Fauno Aboriginum rege exceptus fingitur. 111.
Evander Italorum mores legibus latis manſuefecit. 109.
Evander nullus fuit. 113.
Evander primus Herculem ut Deum coluit. 112.
Evandri mater Carmenta cur Ladonis fluvii filia fingitur. 112.
Evandri nomen Moſi congruit. 112.
Evandri nomen quid ſonet. 112.
Evangelia plurima olim circumferebantur. 22.
Evangelia ſua totius Eccleſiæ communia eſſe voluerunt quatuor Evangeliſtæ. 526.
Evangelii promulgatio à Prophetis prædicta. 579, & ſeq.
Evangelium ſecundum Ebræos probabant Ebionitæ. 23.
Euclides notatur. 9, 10, 15, 16.
Euclides παραλογισμῶν accuſatus. 16.
Eudoxus Cnidius Conuphidem in Ægypto audiit. 49.
Eudoxus ex Columnis Mercurii Philoſophiam arripuit. 46, 49.
Eudoxus refellitur. 73.
Euhemerus ex quibus commentariis hiſtoriam ſuam compilavit. 152.
Evilmerodachus Ethnicis celebratus. 163.
Eulogius eos damnavit, qui alteri quam Chriſto Jeſu addicerent prædictionem Deut. 18. 15, & ſeq. 279.
Eumolpos duos quidam faciunt. 107.
Eumolpus idem ac Moſes. 106.
Eumolpus cur à matre infans in mare dejectus, & à Neptuno exceptus, in Æthiopiam delatus eſſe, & apud Thracum regem exulaſſe, eique in regnum ſucceſſiſſe fingitur. 107.
Eumolpus cur Herculem fidibus docuiſſe dicitur. 106.
Eumolpus cur Herculem initiaſſe fingitur Eleuſiniis. 106.
Eumolpus cur Herculem purgaſſe dicitur cæſi Centauri crimine. 107.
Eumolpus cur Muſices & Philoſophiæ peritus fingitur. 107.
Eumolpus cur paſtor fuiſſe fingitur. 107.
Eumolpus cur Thrax ab aliquibus dictus. 103.
Eumolpus cur Tireſiæ opera victus ab Athenienſibus fuiſſe fingitur. 107.
Eunapius Pythagoricis opinionibus imbutus. 569.
Eunapius notatur. 565, 569.
Evœ, & Evan, & Evantes, & Evius, unde dicantur. 67, 68.
Eupolemus hiſtoricus, idem qui à Juda Machabæo ad Romanos miſſus eſt. 50.
Eupolemus inter Græcos poſitus à Joſepho, quem Hieronymus Judæum fuiſſe docet. 30.
Eupolemus qua ætate vixerit. 50.
Eupolemus quo tempore hiſtoriam ſuam ſcripſerit. 50.
Eupolemus notatur. 50. refellitur. 63.
Europa eadem ac Aſtarte. 119, 120.
Europa Aſterio nupſit. 93.
Eurypylus unde poſt viſum Bacchi ſimulacrum in Arca Troiæ reperta, ceritus extitiſſe fingitur. 161.
Euſebius defenditur. 33. emendatur. 30, 94. explicatur. 69. notatur. 34, 115, 281. refellitur. 48, 104, 135, 225, 226. 335, & ſeq.
Euſtathius allegoriis ſcatet. 638.
Euſtathius refellitur. 97, 101.
Euthymius refellitur. 321.
Ἐξεστῶτες. 392.
Ezechiæ adſcribitur liber Eccleſiaſtis à nonnullis. 192, 198.
Ezechiæ ipſiuſque familiaribus Canticum Canticorum adſcribunt Thalmudiſtæ: cujus ratio affertur. 197, 198.
Ezechiæ viri, de quibus Prov. 25. 1. qui. 189.
Ezechias, auctor libri Judicum creditur à nonnullis. 156.
Ezechias auctor libri Ruth creditur à nonnullis. 158.
Ezechias, Meſſias habitus à Judæis quibuſdam. 361.
Ezekieli poëtæ ætas. 49.
Ezekielum poëtam de numero Septuaginta Interpretum fuiſſe credunt quidam. 49.
Ezechiel à quo tempore annos computat. 222.
Ezechiel duo Prophetiarum volumina falſo ediſſe fertur. 221.
Ezechiel, idem qui Zaratus Pythagoræ præceptor merito creditus à nonnullis. 220.
Ezechiel Pythagoræ notus fuiſſe videtur. 220.
Ezechielem cum Zoroaſtre quidam confuderunt. 74.
Ezechieli adſcriptæ Prophetiæ quis auctor. 221.
Ezechielis caput triceſimum primum ante ſcriptum eſt, quam quartum Danielis. 222.
Ezechielis & Zoroaſtris acta comparantur. 220.
Ezechielis genus, parentes, patria, ætas, res geſtæ, obitus. 219.
Ezechielis liber à Synagogæ magnæ Magiſtris emendatus, deſcriptus, & publicatus. 223.
Ezechielis liber diſtinctus olim fuit in duas partes. 221.
Ezechielis libri lucubrationem viris Synagogæ magnæ adſcribunt Thalmudiſtæ. 223.
Ezechielis librum rejicere cogitarunt Rabbini. 222.
Ezechielis nomen cur Pſalmo ſexageſimo quarto cum aliis præfixum. 221.
Ezechielis ſententiæ quædam Moſis effatis videntur repugnare. 222.
Ezechielis ſepulcrum. 219.
Ezechielis vaticinia omnia ſcripta non ſunt, neque hoc quod habemus volumine continentur quæcunque ab eo ſcripta ſunt. 222.
Ezechielis volumen, manu ipſius deſcriptum, extabat Benjamini Tudelenſis temporibus, ſi huic creditur. 219.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [716] - 690
PUBLIC DOMAIN

F.

TAn. Faber refellitur. 30, & ſeq.
Fabulæ Græcorum ex Moſe depromtæ. 43, 121.
Fabulari perſonæ uni & eidem diverſæ ſignificationes inſunt. 121.
Paul. Fagius refellitur. 203.
Far cur ſacrificiis adhibitum. 129.
Far nonniſi toſtum in ſacrificiis Romani adhibebant. 129.
Farina & vino ſacra fiebant Romæ, tempore Numæ. 129.
Fatuellus Deus idem ac Pan. 116.
Fatuus Deus idem ac Pan. 116.
Fauna eadem ac Maia. 111.
Fauni ſacra primus in Italiam intulit Evander. 111.
Faunus idem ac Moſes. 111.
Faunus idem ac Ephialtes. 111.
Faunus idem ac Fatuellus. 111.
Faunus idem ac Fatuus. 111.
Faunus idem ac Incubo. 111.
Faunus idem ac Inuus. 111.
Faunus idem ac Mercurius. 111, 116.
Faunus idem ac Pan. 111.
Faunus idem ac Silvanus. 112.
Faunus Bacchi comes. 111.
Faunus cur Ægyptios locupletaſſe fingitur. 111.
Faunus cur Aſtronomus fuiſſe fingitur. 112.
Faunus cur cives ſuos manſuefeciſſe fingitur. 112.
Faunus cur fratrum inſidiis appetitus in Ægyptum fugiſſe, ibique regnaſſe fingitur. 111.
Faunus cur Faunam Fatuam ſororem duxiſſe fingitur. 111.
Faunus cur Magus fuiſſe dicitur. 112.
Faunus cur oracula poſt mortem edere dictus. 112.
Faunus cur prudens dictus. 111.
Faunus cur primus fanorum auctor dictus. 112.
Faunus cur religionum inſtitutor dictus. 112.
Faunus cur rex fuiſſe fingitur. 12.
Faunus cur vafer, diſertus, Philoſophus, & futurorum præſcius fingitur. 111.
Faunus fatidicus. 111.
Faunus metallorum fundendorum auctor. 111.
Faunus omnes formas induere fingitur. 112.
Faunus Panicorum terriculorum auctor. 111.
Faunus per Evandrum in Italia cultus eſt. 111.
Fermento abſtinebant Flamines apud Romanos. 129.
Fidei alicujus neceſſitatem in Philoſophia & rebus civilibus Plato agnoſcit. 4.
Ne fidem aſpernaremur, rationem noſtram Deus excœcavit. 4.
Fidem, ſine qua Deo placere non poſſumus, ſolius gratiæ Chriſti ope conſequimur. 4.
Fides per ſcientiam, tanquam per extraneum adminiculum, gignitur in nobis, nutritur, & defenditur. 5.
Filia θείλαιος gentili ſuo nubere jubebatur legibus Atticis. 128.
Filii Dei appellantur viri pii. 70. præcipue vero qui præter pietatem ſunt manſueti. 70, 93.
Filii Dei dicuntur optimates. 93.
Filius Dei cur ad dextram Dei ſedere dicitur. 400.
Flamini Diali mortuum tangere vel aſpicere non licebat. 130.
Flaminum pilea unde originem duxerunt. 130.
Flaminicæ uti non licebat veſte lana & lino contexta. 130.
Flavia Domitilla, Domitiani ſoror, propter Chriſtianiſmum in exilium acta. 36.
Flavius Clemens, Domitiani patruelis, propter Chriſtianiſmum ſævitiam Cæſaris expertus. 36.
Fœderum per hoſtiarum ſectionem pangendorum ritus unde ortus. 127.
Fortis Dei cognomen. 293.
Foveam excavare quatenus liceret apud Romanos. 130.
Freculphus notatur. 328.
Fulgentius Planciades allegoriarum mythicarum allegorias explicavit. 638.
Fundum avitum alienare vetabat Locrenſium lex. 128.
Funeribus intereſſe cur vetabantur Pythagorei & Sacerdotes Græcorum. 128.
Furem nocturnum interficere licebat legibus Athenienſium. 128.
Futura ſignificari à natura ſtolidum eſt credere. 14.
Futurorum præſenſionem Deo detraxerunt Epicurei, & Marcion. 13. & Ariſtoteles ac Peripatetici. 14.
Futurorum vates, præſenſionem eorum à Deo ſibi immitti putabant. 14.

G.

גדר, quid. 368.
Gaditanæ columnæ ex auro & argento conflatæ. 47.
Gaditanorum Herculis Sacerdotum ritus. 125.
Gaditanum Herculis Templum eximium. 125.
Gaditanum Herculis Templum trabibus, non ſaxis conſtabat. 125.
Gaditano Herculis Templo ſues arcebantur. 125.
Gaditanum Herculis Templum Phœnicio ritu colebatur. 125.
Gaditanum Templum Herculi Tyrio condiderunt Phœnices, juxta nonnullos; Ægyptio, juxta alios. 155.
Galeni de Moſe & Judæis teſtimonium. 54.
Galgal & Golgotha, voces ejuſdem originis. 626.
Gayazora, Chriſti in ſancto Euchariſtiæ ſacramento deliteſcentis typus. 80.
Galli, cum Romam ceperunt, multa veterum temporum monumenta aboleverunt. 114.
Galli Mercurium maxime coluerunt. 82.
Gallorum ſacra apud Britannos deprehenſa. 83.
Gallica vetus lingua Armoricæ hodiernæ & Britannicæ veteris fons. 82.
Galli Syri cadavere conſpecto luſtrabantur, antequam Templum ſubirent. 125.
Galli Syri conſanguineos mortuos per triginta dies lugebant, nec niſi raſo capite in Templum intrabant. 125.
Galli Syri poſt ſepultum aliquem Templo per ſeptem dies abſtinebant. 125.
Gallorum Syrorum ritus quidam Moſaicis conſimiles ſunt. 124.
Jac. Gauterius notatur. 6.
Gaza, Minoa dicta. 93.
Gebal, regio ſub Libano. 228.
R. Gedalias emendatur. 643.
Gedeon, Hierombalus. 43, 58.
Gehennæ nomina ſeptem. 541.
Γενεὰ, quid. 102.
Genebrardus refellitur. 257, 266, 334.
Γενικὰ τὰ ὁρμᾶ, quid. 48.
Genitalis eſt Venus. 119.
Genius cur albus & ater ab Horatio dictus. 86, 87

Genius eſt Sol. 110.
Genius vultu mutabilis. 110.
Geographica Moſis, ejus vetuſtatem indicant. 124.
Geometræ ea definiunt & conſiderant, quæ neque ſunt, neque humana induſtria eſſe poſſunt. 7, 8.
Geometræ ea definiunt, quæ neque imaginari, neque animo percipere poſſumus. 8.
Geometrarum Definitiones multiplici vitio laborant. 7, 8, 9.
Geometrarum infinitæ altercationes. 15.
Geometrarum Poſtulata à Sexto Empirico confutata. 15.
Geometrarum Poſtulata iniqua. 10.
Geometria laudatur. 16.
Geometriæ principia à multis in dubium vocata ſunt. 4.
Geometriam & Mathematicas artes falſas eſſe docebat Epicurus. 4.
Geometriam imperfectam eſſe docebat Zeno Epicureus. 4.
Geometrica principia ab Apollonio demonſtrata, ac proinde pro principiis ab eo non ſunt habita. 15.
Geometrica principia certiora non ſunt moralibus quibuſdam principiis. 16.
Geometrica principia debent eſſe ἀνεπιδεικτα. 15.
Geometrica principia pauciores aſſentientes habent, quam principia quædam moralia. 3.
Geometrica principia pleraque, præter ea quæ aſſumſit Euclides, deſiderari Geometræ quidam tradiderunt. 15.
Geometrica principia repudiant Academici & Sceptici. 4.
Geometricorum Axiomatum incertus numerus. 15.
Geometricorum Poſtulatorum & Axiomatum diſcrimen controverſum. 15.
Georgius Syncellus notatur. 43. refellitur. 48.
Germani Mercurium impenſe coluerunt. 82.
Germani unde Theutoni dicti. 82.
Germanicæ linguæ & Græcæ vocabula multa communia ſunt. 138.
Germanicæ linguæ & Perſicæ vocabula multa communia ſunt. 138.
Geryon cur tricorpor dictus. 153.
Geryonis boves cur abegiſſe dicitur Hercules. 153.
Γέρων, Senem & Senatorem ſignificat. 228.
Gigantes. 122.
Gigantes cur adverſus Jovem, & Oſiridem, & Herculem bella geſſiſſe dicuntur. 153.
Gigantes cur in bello adverſus Deos terrore perculſi finguntur. 153.
Gigantes cur πλυσοπάτραι finguntur. 153.
Gigantes ſexto Geneſeos capite memoratos, ſine patribus natos plerique crediderunt. 385.
Gigantum ac Titanum fabulam ab Ægyptiis Græci acceperunt. 86.
Giganteum bellum adverſus Deos, typus ædificationis turris Babelicæ. 122.
Γίγγρα, tibiæ genus. 65.
Gingras eſt Adonis. 65.
Glabrio propter Chriſtianiſmum Domitiani ſævitiam expertus. 36.
Gnoſtici libros multos ſuppoſuerunt, & falſis nominibus inſcripſerunt. 78.
Gnoſtici negabant in Pſalmis haberi prophetias de Chriſto. 281.
גאל, quid. 280.
In Golgotha arietem ab Abrahamo immolatum fuiſſe Judæi tradunt. 622.
Golgothæ montis pars exciſa eſt, ad extructionem Templi ſuperimpoſiti. 547.
Goropius Becanus notatur. 137.
Græca lingua à magna Ægypti parte, ac maritima præſertim, uſurpabatur. 257.
Græcæ linguæ & Germanicæ vocabula multa communia ſunt. 138.
Græcanicæ Theologiæ fons Ægyptus. 132.
Græci Ægyptiorum diſcipuli. 44, 68.
Græci Ægyptiorum narrationibus mirifice capiebantur. 132.
Græci à Phœnicibus literarum characteres acceperunt. 138, 139.
Græci characteres ex Samaritanis detorti. 139.
Græci characteres Samaritanorum ſimiles. 139.
Græci chronologiam ad mythologiam accommodarunt. 102.
Græci condiſcendæ Philoſophiæ gratia ſæpe in Ægyptum commearunt. 68.
Græci illuſtres quoſque Ægyptiorum Deos ac Heroas ſibi ſumſerunt. 85.
Græci natales ſuos ad Deos referre ſolebant. 155.
Græci Perſicam & Ægyptiam linguam facile condiſcebant. 132.
Græci per Phœnices & Ægyptios Ebraica religione imbuti. 56.
Græci primævæ rerum originis notitia à Phœnicibus & Ægyptiis imbuti. 85.
Græci ritus ſuos pleroſque, leges, & hiſtorias à Moſe ſumſerunt. 124.
Græci ſacrorum Librorum quomodo notitiam habuerint. 131.
Græci ſemper pueri, numquam ſenes. 85.
Græci veram hiſtoriam fabulis infuſcarunt. 85.
Græci hiſtoriæ veteris ignari. 85.
Græcorum & Ægyptiorum crebra fuere commercia. 132.
Græciæ urbes omnes ignem perpetuum ſervabant. 77.
Grammaticam à ſe repertam Ebræis tradidiſſe Moſem, Ebræos Phœnicibus, Phœnices Græcis, quidam affirmarunt. 63.
Gregentius refellitur. 649.
Gregorius Abulpharagius. Vid. Abulpharagius.
Gregorius Nyſſenus notatur. 185.
Groenlandos veteres inter & Norvegos florens olim commercium gravi peſtilentia ſolutum eſt. 83.
Grotius notatur. 325. refellitur. 82, 97, 148, bis, 149, 172, 181, 192, 195, 196, 240, 263, 273, & ſeq, 280, 295, 296, 299, 300, 302, 303, 304, 306, 308, 309, 311, 314, 315, 317, 318, 320, 321, 324, 325, 331, 358, 365, 372, 395, 405, 406, 513, 520, 527, 561.
Τυπὴ etiam de virgine dicitur. 387.
Guſtaphus Perſarum rex acceptam à Zoroaſtre religionem in Perſide propagaſſe dicitur. 73.
Gwodan. Vide Wodan.

H.

HAbacuc geminus fuit, Danielis obſonator, & is cujus Prophetiæ extant. 232, 246.
Habacuc, cujus Prophetiæ extant, fuit de tribu Simeon. 232.
Habacuc Danielis obſonator, fuit de tribu Levi. 232.
Habacuci Prophetæ ætas, quæ. 246.
Habacuci Prophetæ patria, quæ. 246.
Habacuci liber apocryphus, quis. 226, 247.
Theod. Hacκſpan refellitur. 399.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [718] - 692
PUBLIC DOMAIN

Hadrianus Imperator Templa ſine idolis, Chriſto conſecranda extruxit. 36, 37.
Hadrianus Templa nomini ſuo condidit. 37.
Hadriani reſcriptum de Chriſtianis. 34.
Hadriani Templa dicuntur ea, quæ Chriſto Jeſu Hadrianus extruxerat. 37.
Hadriano afficta miracula, commentitia ſunt. 423.
Hagiographa duplicis modi 171.
Halonius Pœnis Deus dicitur. 287.
Hannibal cur buculam auream Junoni Laciniæ conflavit. 152.
Hazaël Syriæ rex divinis honoribus cultus apud Damaſcenos. 162, 163.
Hebdomadum intervallis tempora diſtinxerunt olim gentes multæ. 126, 130.
Heber, unum è nominibus Moſis. 643.
Heberum Babelicæ conſpirationis participem non fuiſſe, gratis dicitur. 136.
Hebri fabula unde orta. 124.
Hecatæus Abderita falſo ſcripſit nullum Oratorem, vel Poëtam, vel Hiſtoricum, Ebraicæ Legis meminiſſe. 56.
Hecatæum religionem Judaicam amplexum eſſe, vel librum ejus De Judæis eſſe ſuppoſitum, falſo ſuſpicatus eſt Herennius Philo. 49.
Hecatæi liber De Abrahamo videtur pars fuiſſe libri ejus de Judæis. 49.
Hecatæus notatur. 56.
Hegeſippus ψευδώνυμος notatur. 328.
Helcias Pontifex Pentateuchum, an Deuteronomium ſolum in domo Domini repererit. 40.
Helcias librum Legis, Moſis manu ſcriptum, unde eruerit. 265.
Helladius Beſantinous Moſem Alpha dictum fuiſſe ſcripſit. 55.
Hellanico cognitæ ſcriptiones Moſis. 45.
Helleniſtæ Ægyptienſes. 257.
Helleniſtæ fere omnes Ebraicæ loquelæ ſatis rudes erant. 199.
Helleniſtæ Helleniſmi non accurate periti erant. 176.
Helleniſtæ libris ex aliena perſona lucubrandis induſtriam ſuam exercebant. 188.
Helleniſtarum loquela & ſtilus impurus. 30.
Helvidius adulteratum eſſe Lucæ Evangelium opinabatur. 388.
Hemiſphærium, ſive Scaphe, quid. 99.
Henricus Archiepiſcopus Dublinienſis ignis perpetui alendi ritum à Kildarienſibus virginibus ſervatum ſuſtulit. 77.
Heraclidarum ampliſſima familia. 155.
Heraclidis Pontici Homericæ allegoriæ. 638.
Hercules idem ac Joſue. 150.
Hercules, Samſonis typus. 157.
Hercules idem ac Sol, juxta Græcos. 151.
Hercules idem ac Saturnus. 116.
Hercules idem ac Mars. 116.
Hercules idem ac Melicerta. 154.
Hercules Ægyptius, Tyrius, Indicus, Creticus, Thebanus. 154.
Hercules idem à Thaſiis & à Tyriis cultus. 152.
Herculem Ægyptium, cur Veteres Chona appellaverunt. 155.
Hercules Alexicacuss. 152.
Hercules Ἀπήμιος. 153.
Hercules Aſtrologus. 151.
Hercules Conſervator. 153.
Hercules Defenſor. 153.
Hercules Deſanaus. 154.
Hercules Diodas. 154.
Hercules Idæus, Παραιβάτης. 151.
Hercules Ἱππάτης. 153.
Hercules Comes cuſtos. 153.
Hercules Κορυπαῖος. 153.
Hercules Magnus cuſtos. 153.
Hercules Muſarum. 151.
Hercules Μουσηγέτης. 151.
Hercules Ophiuchus. 153.
Hercules Προμαχος. 151.
Hercules Σωτὴρ à Thaſiis cur dictus. 152.
Hercules cur Acheloum facto cornu domuiſſe fingitur. 153.
Hercules cur ad ripam Rhodani pugnans imbre lapideo à Jove adjutus fertur. 150.
Hercules cur adverſus Antæum cum filiis Abrahami profectus eſſe fingitur. 151.
Hercules cur adverſus Indos & Æthiopas bella geſſiſſe dicitur. 151.
Hercules cur Ægyptius dictus. 151.
Hercules cur anguem ad Sagarim fingitur extinxiſſe. 153.
Hercules cur Antæum in Africa viciſſe fingitur. 154.
Hercules cur Antæo devicto coronatus dicitur fuiſſe à Mercurio. 151.
Hercules cur arcum fertur in Solem intendiſſe. 151.
Hercules cur arma à Mercurio, Apolline, & Vulcano accepiſſe dicitur. 151.
Hercules cur Atlantis oneri ſucceſſiſſe fingitur. 151.
Hercules cur Cadmo oriundus & Thebis natus fingitur. 354.
Herculis canis cur purpuræ repertor fingitur. 151.
Herculis clava cur repullulaſſe dicitur. 154.
Hercules cur Cretenſis dictus. 151.
Herculis cultum Cadmus in Græciam intuliſſe cur dictus eſt. 154.
Hercules cur Diis adverſus Gigantes opem tuliſſe dictus. 150.
Hercules cur Diis duodecim poſt debellatos Gigantes aras erexiſſe fingitur. 154.
Hercules cur Draconem, Heſperidum mala ſervantem, interfeciſſe fingitur. 153.
Hercules cur Euryſtheo obtemperaſſe fingitur. 153.
Hercules cur fontem dicitur reperiſſe. 154.
Hercules cur Geryonis boves dicitur abegiſſe. 153.
Hercules cur Heſperidum mala decerpſiſſe dicitur. 153.
Hercules cur Idæus dictus. 93, 151.
Hercules Indicus cur Belus cognominatus. 154.
Hercules cur Indos bello appetiiſſe dictus. 150.
Hercules cur Jovi Ἀπημάτῳ in Olympia ſacrificare dictus. 153.
Hercules cur Lernæam Hydram contudiſſe dictus eſt. 153.
Hercules cur Magus & præſtigiator fingitur. 151.
Herculem cur Μάλιφα Amathuſii appellant. 154.
Hercules cur Mercurii ſocius fingitur. 151.
Hercules cur Mercurio clavam poſt cæſos Gigantes conſecraſſe traditur. 154.
Hercules, Mercurius, & Silvanus, cur σώφρονες fuerunt. 112.
Hercules cur multiplex fuiſſe fingitur, cum unicus fuerit. 154.
Hercules cur multos Neptuni filios & nepotes domuiſſe fingitur. 153.
Hercules cur Olbio fluvio alveum excavaſſe fingitur. 153.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [719] - 693
PUBLIC DOMAIN

Hercules cur Oſiridis copiis præfectus fuiſſe fingitur. 151.
Hercules cur Oſiridis exercitum duxiſſe dicitur. 66.
Hercules cur Philoſophus eximius fuiſſe fingitur. 151.
Hercules cur Prometheum vinculis Caucaſeis exemiſſe narratur. 153.
Hercules cur ſerpentes in cunis eliſiſſe fingitur. 153.
Herculi ſitienti cur flumen è terra erupiſſe fertur. 154.
Hercules cur Tempe & Stymphali paludes fertur exſiccaſſe. 153.
Hercules cur trinoctio genitus fingitur. 151.
Hercules cur Tyrius fuiſſe fingitur. 151.
Hercules cur Vates & rerum naturalium peritus fuiſſe fingitur. 151.
Hercules Creticus Tyri templum habuit. 155.
Hercules ex Ægypto venit in Græciam. 132.
Hercules Italis ritum decimarum Diis impertiendarum tradidit. 109.
Hercules quot fuerunt. 154, 155.
Hercules Thaſius Tyri templum habuit. 152, 155.
Herculis Columnæ. Vid. Columnæ.
Herculis fabula ex Jobi hiſtoria multa depromta habet. 179.
Herculis Gaditanum Templum. 125.
Herculis nulla effigies fuit in Gaditano Templo. 152.
In Herculis Gaditano Templo ignis perpetuus ardebat. 77.
Herculis & Omphales fabula unde orta. 157.
Herculis Tyrium Templum quando conditum. 155.
Herculi caſum Jonæ à ceto abſorpti tribuunt Græci. 240.
Herculi Iromus Tyri rex ſtatuam primus poſuit. 152.
Herculi Tyrio Gaditanum Templum condiderunt Phœnices, juxta nonnullos; Herculi Ægyptio, juxta alios. 155.
Herculi Tyrio primitiæ & decumæ à Carthaginenſibus miſſæ. 125.
Hercules unicus fuit. 154.
Hermæ capite tantum & pene conſtare dicebantur. 89.
Hermanubis. 69.
Hermippus adſcriptos Zoroaſtri libellos explanavit. 78.
Hermippus refellitur. 73.
Hermodorus Platonicus refellitur. 73.
Hermotimi Clazomenii Templum ingredi non licebat mulieribus. 552.
Hermotimum Clazomenium ad vitam rediiſſe falſum eſt. 552.
Herodes Aſcalonita Herodianorum, à quibus Meſſias habebatur, ſectam de ſe vocabulum habere paſſus eſt. 328.
Herodes Judæis prognatus fuit, non extraneus. 336.
Herodianus emendatur. 119.
Herodis παιδοκτονία à Prophetis prædicta. 395.
Herodis ſævitiam adverſus infantes, ipſiuſque filium, memorabili dicto Auguſtus proſecutus eſt. 24.
Herodotus explicatur. 155. refellitur. 126.
Heſiodus & Homerus magnam Græcanicæ Theologiæ partem excogitarunt. 85.
Heſiodus multa habet ex Moſe depromta. 43.
Heſperidum mala cur ab Hercule dicuntur eſſe detracta. 153.
Heſychius refellitur. 69.
Hevæi in Græciam Cadmo duce profugerunt, à Joſua patria ſua depulſi. 153.
Hiberni ignem perpetuum ſervabant. 77.
Hierocles auctor φιλαλήθους λόγου, ſcriptor eruditus, ſed parum verax. 567.
Hierocles Chriſtianos ſuppliciis & ſcriptis vexavit. 565.
Hieroglyphica ſcribendi ratio ab Ægyptiis ad Sinas videtur manaſſe. 30.
Hieroglyphicæ inſcriptiones pleræque, parietinis Ægyptiis inſculptæ, ſuperſunt ad hanc diem. 47.
Hierombalus idem qui Gedeon. 43, 58, 158.
Hierombalus Sanchoniathonis æqualis. 43, 158.
Hieronymus Chaldaici ſermonis fuit ſatis rudis. 171.
Hieronymus incola Bethlehemiticæ ſpeluncæ, in qua natus eſt Chriſtus. 24.
Hieronymus defenditur. 32. explicatur. 139, 142, 204, bis, 524. emendatur. 66. notatur. 20, 158, 164, 165, 170, 185, 190, 191, 205, 214, 224, 225, 227, 238, 252, 255, 294, 526.
Hieroſolyma. Vid. Jeruſalem.
Hieroſolymæ ſolum fere eſt ὑπόπυρον. 546, 547, 548.
Hieroſolymitani Templi everſio à Prophetis prædicta. 613.
Hieroſolymitanum excidium à Prophetis prædictum. 270, 378, 612, 613.
Hieroſolymæ & Hieroſolymitani Templi inſtaurandi ſpes omnis Judæis ademta. 614.
Hilarius notatur. 185.
Hippolyti fabula unde orta. 124.
Hircus ἀποπομπαῖος, typus Jeſu. 536, 624.
Hiſpani Mercurium coluerunt. 83.
Hiſtiæus Mileſius hiſtoriæ Phœniciæ ſcriptor. 56.
Hiſtoria diverſas narrationes congerit, prout rerum poſtulat varietas, nulla quæſita argumentorum commiſſura. 30.
Hiſtoriæ definitio. 6.
Hiſtoria proprie eſt rerum earum, quibus interfuit is qui narrat. 6.
Hiſtoria ordinem temporum, non rerum, perſequi ſolet. 30.
Hiſtoria verax, quæ. 12.
Thom. Hobbeſius refellitur. 148, 160, 165, 231, 236, 247, 248.
Homerus à plurimis Ægyptius habitus eſt. 43.
Homerus Ariſteæ Proconneſii diſcipulus habitus eſt à nonnullis. 43.
Homerus & Heſiodus Græcanicæ Theogoniæ fere architecti. 43, 85.
Homeri & Heſiodi ſcriptis nullum antiquius habent Græci. 43.
Homerus Græco Legis nomine uſus non eſt. 85.
Homerus multa habet ex Moſe depromta. 43.
Homeri Poëmata δι' ὑπονοιῶν jam olim explicabantur. 636, 638.
Homeri præceptor Ariſteas, juxta nonnullos. 101.
Homerus ſtudiorum cauſſa Ægyptum petiit. 43.
Homerus explicatur. 94.
Homericis temporibus res naturales, morales, politicæ, & aliæ quævis, fabulis implicari ſolebant. 638.
Homicidio admiſſo, cujus ignorabatur auctor, totum vicinæ civitatis populum purgari jubebant Leges Atticæ. 128.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [720] - 694
PUBLIC DOMAIN

Hominem luto fictum, & Dei ſimilem eſſe Græci ſentiebant. 122.
Honorius Auguſtodunenſis notatur. 155, 258.
Horatius explicatur. 87, 649.
Horologium Achazi. 99.
Horologium Moſis, juxta Apionem. 99.
Horologium Rabbinicum. 99.
Hycſos Ægyptio vocabulo dicti Iſraëlitæ. 62.

I

IOta in Codicibus manu ſcriptis productum & bene longum pingebatur. 519.
Jacobi ἀδηλοποσία cædes cauſſæ fuit, juxta Joſephum, cur Deus Hieroſolyma exſcinderet. 26, 27.
Jacobi Epiſtola dubiæ olim fuit auctoritatis. 21.
Jacobi nomine ſignatur Chriſtus. 297.
Jacobi prædictio de Chriſto clariſſima Origeni viſa. 279.
Jacobi prædictio de Chriſto explicatur. 333, & ſeq.
Iamblichus Chalcidenſis, Porphyrii auditor, librum ſuum De myſteriis Ægyptiorum decerpſit ex Columnis Mercurii. 55.
Iamblichus laudatur. 14. emendatur. 43.
Jamchil, unum è nominibus Moſis. 643.
Jana, Luna. 109.
Janus idem ac Moſes. 109.
Janus idem ac Juppiter. 109.
Janus idem ac Sol. 106.
Janus idem ac Anubis. 116.
Janus idem ac Apollo Didymeus. 87.
Janus idem ac Mars. 116.
Janus idem ac Vertumnus. 116.
Janus annum & Solem notat. 121.
Janus Noachi typus. 122.
Jani nomen unde factum. 109, 137.
Janus cur agreſtes homines manſuefeciſſe dicitur. 309.
Janus cur aquam de rupe elicere fingitur. 123.
Janus cur bifrons pingitur. 87, 109.
Janus cur Dæmon dicitur. 109.
Janus cur Cameſen ſororem duxiſſe fingitur. 109.
Jani ex æde erupiſſe aquæ bello Sabino cur finguntur, multoſque hoſtes obruiſſe. 110.
Janus cur exhibebatur, in ſiniſtra baculum habens, quo ſaxum percutere, & ex illo aquam educere videbatur. 110.
Janus cur Græcæ & Latinæ linguæ peritus fingitur. 109.
Jani numiſmata cur navim prætulerint. 110.
Janus cur præteritorum & futurorum providus fingitur. 109.
Janus cur rex fuiſſe fingitur. 110.
Janus cur viam pandere ad Deorum audientiam fingitur. 110.
Janus cur Italorum legumlator fuiſſe narratur. 110.
Janus nullus unquam fuit. 110.
Janus Patulcius & Cluſivius. 110.
Janus cur δυράσιος dicitur. 109.
Janus viis præeſt. 110.
Iao, ſupremus Deorum. 115.
Iapetus eſt Japheth. 122.
Japhethi typus Neptunus. 122.
Japonenſes idola colunt bubulo capite, quædam etiam canino. 645.
Iarbas Getulus, ignis cultor. 77.
ירכה, quid ſonat. 644.
Jared dictus Moſes. 60, 643.
Iaſon Cyrenæus Græce ſcripſit. 257.
Idæi & Judæi ſæpe confunduntur. 89, 93, 104, 151.
Idæi Dactyli cur myſteriis Deorum vacare dicti. 93, 94.
Idæi Dactyli cur præſtigiatores dicti. 93.
Idolorum everſio à Prophetis prædicta. 601.
Idomeneus filium ex voto ſacrificaſſe cur dictus. 157.
Idumæis cur Prophetæ multi Ebræi infenſi. 237.
Jedidæi liber De temporibus, in multis diſcrepat à Philonis ψευδωνύμου Breviario temporum. 170.
Jedidæus Philonem ſonat. 136.
Jechonias cur vir ſterilis dictus. 212.
Jechotiel à matre ſua dictus Moſes. 60.
Jehu videtur Auctor librorum Regum Iſraël. 161.
Jehu Propheta & Hiſtoricus. 161.
Jehud eſt יהוד. 57.
Jexothiel à parentibus dictus Moſes. 60.
Jeremiæ Deſcriptiones legiſſe videtur Alexander Polyhiſtor. 211.
Jeremiæ adſcripta Epiſtola, cujus Auctoris. 218.
Jeremiæ Epiſtola cur ψευδόγραφος dicta Hieronymo. 218.
Jeremiæ Epiſtola cur in Canone locum non habuit. 218.
Jeremiæ filius exiſtimatur Ben-Sira à nonnullis. 203.
Jeremiæ Lamentationes in Joſiæ funere cantari ſolitæ interciderunt. 214, 215.
Jeremiæ Lamentationes cum vaticiniis unicum librum efficiunt. 213, 214.
Jeremiæ Lamentationes non eo continebantur libro qui à Joakimo rege crematus eſt. 214.
Jeremiæ Lamentationum verſus cur literarũ Ebraicarum numerum & ordinem retinent. 213.
Jeremiæ Lamentationibus præfixa exigua Præfatio, cujus Auctoris. 214.
Jeremiæ obitus. 208.
Jeremiæ Prophetia variis temporibus elaborata eſt. 208, 209.
Jeremiæ Prophetia, una cum Lamentationibus & Epiſtola, unicum efficiebat è Canonicis Libris. 218.
Jeremiæ Prophetiarum ſeries ordini temporum non reſpondet. 209.
Jeremiæ ſcriptiones ſuperſtites, quæ. 209.
Jeremiam ſparſas Regum hiſtorias in unum corpus coëgiſſe vult Iſidorus. 162.
Jeremiam ſupereſſe ad hoc tempus opinati ſunt quidam. 208.
Jeremias ad deſcribendas Prophetias ſuas Baruchi opera uſus eſt. 208.
Jeremias auctor quatuor Librorum Regum creditur à nonnullis. 158, 161, 162: tertii ſolum & quarti, ab Ebræis. 158, 165, 209.
Jeremias pene puer Prophetias auſpicatus eſt. 208.
Jeremias, typus Jeſu. 629.
Jerombalus. Vid. Hierombalus.
Ἱεροκεκυμαπύς capite alas gerens. 69.
Jeruſalem. Vid. Hieroſolyma.
Jeruſalem prius Salem dicta. 157.
Jeruſalem quando ſic dicta. 157.
Jeruſalem unde ſic dicta. 142.
Jeſu addicitur Zach. 11, 12, 13. 519, 520.
Jeſu adventus tempus. 359, 360.
Jeſu agonia. 512.
Jeſu baptizato, ſuper eum deſcendit Spiritus ſanctus. 397.
Jeſu claritas & gloria. 477.
Jeſu conveniunt Prophetiæ omnes ac typi Vete-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [721] - 695
PUBLIC DOMAIN

ris Teſtamenti, nemini vero præterea. 630.
Jeſu corpus è ſepulcro raptum fuiſſe nulla ratione dici poteſt. 545, & ſeq.
Jeſu de cruce pendentis crura fractum non iri præſignificavit Lex Moſis. 538.
Jeſu delectus & vocatio, initium eſt ſalutis. 428.
Jeſu deſcenſum ad Inferos, & liberationem Patriarcharum prædixerunt Prophetæ. 540.
Jeſu Diſcipulos contemtum, vexatum, & contumeliis affectum iri prædixerunt Prophetæ. 465.
Jeſu Diſcipulos divites fore prædixerunt Prophetæ. 485.
Jeſu Diſcipulos, germina, plantas, palmites, & ramos fore prædixerunt Prophetæ. 440.
Jeſu Diſcipuli lapides, juxta Prophetas. 452.
Jeſu Diſcipulos pauperes & humiles fore prædixerunt Prophetæ. 469.
Jeſu Diſcipulorum claritas & gloria à Prophetis prædicta. 588.
Jeſu Diſcipulorum concordia à Prophetis prædicta. 588.
Jeſu Diſcipulos filios Dei fore prædixerunt Prophetæ. 401.
Jeſu Diſcipuli lux, juxta Prophetas. 437.
Jeſu Diſcipuli reges, juxta Prophetas. 477.
Jeſu Diſcipulorum pax & ſecuritas à Prophetis prædicta. 447.
Jeſu Diſcipulos, teſtes ejus fore prædixerunt Prophetæ. 583, & ſeq.
Jeſu falſo adſcriptus liber Magicus. 422.
Jeſu fortitudo & poteſtas à Prophetis prædicta. 482.
Jeſu fuga in Ægyptum à Prophetis prædicta. 395.
Jeſu Hoſanna præcentum iri prædixerunt Prophetæ. 607.
Jeſu labores & anguſtiæ à Prophetis prædictæ. 471.
Jeſu latus perfoſſum iri prædixit Zacharias. 538.
Jeſu lex ſpiritualis & æterna à Prophetis prædicta. 497.
Jeſu meminerunt in ſcriptis ſuis Ethnicorum plerique. 24.
Jeſu miniſtraturos Angelos prædixerunt Prophetæ. 415.
Jeſu miracula à Prophetis prædicta. 419, & ſeq.
Jeſu miracula non infitiantur Thalmudiſtæ, nec Celſus, nec Julianus Imperator, nec Porphyrius. 25.
Jeſu miracula Ethnicis cognita & memorata. 421.
Jeſu miracula Muhammedanis cognita. 421.
Jeſu mors à Prophetis prædicta. 377.
Jeſu mors, cauſſa Hieroſolymitani excidii. 377.
Jeſu mors in Veteri Teſtamento prædicta. 534.
Jeſu mortis typi varii. 536, 537.
Jeſu nomen à Prophetis prædictum. 393.
In Jeſu omnia à Deo condita. 457.
Jeſu patria à Prophetis prædicta. 389.
Jeſu poteſtatem omnem à Patre datum iri prædixerunt Prophetæ. 617.
Jeſu regnum ſpirituale & æternum à Prophetis prædictum. 503.
Jeſu ſeſſionem ad Dei Patris dextram, prædixerunt Prophetæ. 570, 571.
Jeſu ſepulcrum à Prophetis prædictum. 539.
Jeſu ſepultura ab Iſaia prædicta. 538.
Jeſu ſermonum vis & efficacia à Prophetis prædicta. 419.
Jeſu teſtimonium à Deo Patre perhibitum prædixerunt Prophetæ. 397.
Jeſu typi varii in Veteri Teſtamento. 620, & ſeq.
Jeſu veſtimenta ſorte dividuntur. 530.
Jeſum dum accuſaretur, taciturum prædixerunt Prophetæ. 514.
Jeſum adoraturos Magos prædixerunt Prophetæ. 394.
Jeſum adulterio natum impii Judæi mentiuntur. 385.
Jeſum à Diſcipulis ſuis relictum, à Petro palam ejuratum iri prædixerunt Prophetæ. 512.
Jeſum à morte ſurrecturum prædixerunt Prophetæ. 542, & ſeq.
Jeſum Apoſtolos, Diſcipulos, & ſectatores de gente Judaica delecturum, & ad ſe vocaturum, ab iiſque propagatum iri Chriſtianam religionem prædixerunt Prophetæ. 428, & ſeq.
Jeſum aſina pullo comitata vectum Hieroſolymam intraturum prædixerunt Prophetæ. 507.
Jeſum baptiſmum inſtituturum prædixerunt Prophetæ. 561, & ſeq.
Jeſum claudos ſanaturum prædixerunt Prophetæ. 426.
Jeſum cœcis viſum redditurum prædixerunt Prophetæ. 425.
Jeſum comprehenſum & funibus conſtrictum iri prædixerunt Prophetæ. 512.
Adverſus Jeſum congregatum iri Principes Judæorum prædixerunt Prophetæ. 509.
Jeſum conſputum & cæſum iri prædixerunt Prophetæ. 518.
Jeſum contemtum & odio habitum iri prædixerunt Prophetæ. 462.
Jeſum contumeliis affectum iri prædixerunt Prophetæ. 515.
Jeſum cruci ſuffixum iri prædixerunt Prophetæ. 521, & ſeq.
Jeſum debiles ſanaturum prædixerunt Prophetæ. 426.
Jeſum de ſemine Abrahami genitum iri prædixerunt Prophetæ. 330.
Jeſum de ſemine Davidis genitum iri prædixerunt Prophetæ. 356.
Jeſum de ſemine Jacobi genitum iri prædixerunt Prophetæ. 331.
Jeſum de ſemine Iſaaci genitum iri prædixerunt Prophetæ. 331.
Jeſum de ſemine Jeſſe genitum iri prædixerunt Prophetæ. 356.
Jeſum de ſemine Judæ genitum iri prædixerunt Prophetæ. 332.
Jeſum de ſemine Salomonis genitum iri prædixerunt Prophetæ. 359.
Jeſum eſurientes cibo refecturum prædixerunt Prophetæ. 427.
Jeſum, ex eo quod ſit Sacerdos, ſequitur eſſe Chriſtum. 410.
Jeſum à falſis teſtibus iri accuſatum prædixerunt Prophetæ. 513.
Jeſum homines noxis ſoluturum prædixerunt Prophetæ. 554, & ſeq.
Jeſum homines ſanguine ſuo redemturum Prophetæ prædixerunt. 559, & ſeq.
Jeſum in cælum aſcenſurum Prophetæ prædixerunt. 563, 564.
Jeſum in Galilæa de Deo prædicaturum prædixerunt Prophetæ. 418.
Jeſum in Galilæam & Capharnaum venturum prædixerunt Prophetæ. 416.
Jeſum in Sacerdotum numerum cooptatum fuiſſe falſo tradit Suidas. 387.
Jeſum inter duos latrones cruci ſuffixum iri prædixerunt Prophetæ. 527.
Jeſum inter homines frequenter futurum præ-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [722] - 696
PUBLIC DOMAIN

dixerunt Prophetæ. 416.
Jeſum judicem fore prædixerunt Prophetæ. 615, & ſeq.
Jeſum Juſtum κατ' ἐξοχὴν dictum iri prædixerunt Prophetæ. 358, 457.
Jeſum mortuos ad vitam revocaturum Prophetæ prædixerunt. 426.
Jeſum mutorum linguam ſoluturum prædixerunt Prophetæ. 425.
Jeſum Nazarethi domicilium habiturum, & Nazarenum appellatum iri Prophetæ prædixerunt. 396.
Jeſum parabolis ſæpe uſurum prædixerunt Prophetæ. 418.
Jeſum paucos numero delecturum prædixerunt Prophetæ. 431.
Jeſum peccata hominum laturum Prophetæ prædixerunt. 558.
Jeſum pendentem in cruce ſubſannatum iri à prætereuntibus prædixerunt Prophetæ. 529.
Jeſum proditum iri à Juda prædixerunt Prophetæ. 509.
Jeſum pro hominibus moriturum prædixerunt Prophetæ. 377.
Super Jeſum Spiritum ſanctum deſcenſurum Prophetæ prædixerunt. 358.
Jeſum fore Servatorem Prophetæ prædixerunt. 617, 618.
Jeſum Sanctum κατ' ἐξοχὴν dictum iri prædixerunt Prophetæ. 460.
Jeſum ſurdorum aures aperturum Prophetæ prædixerunt. 425.
Jeſum venditum iri prædixerunt Prophetæ. 518.
Jeſum Virgine matre natum eſſe, temporibus ejus creditum eſt. 386.
Jeſus agnus, paſcha, ovis, juxta prædictiones Prophetarum. 472.
Jeſus à Judæis & Ethnicis capitis damnatur, juxta prædictiones Prophetarum. 520, 521.
Jeſus bellator & victor, juxta prædictiones Prophetarum. 358, 449, 450.
Jeſus caput, juxta prædictiones Prophetarum. 457.
Jeſus clavem gerit domus David. 487.
Jeſus cognominatus eſt Chriſtus, non à Chriſtianis ſolum, ſed à Judæis etiam & Ethnicis. 28.
Jeſus concionator, doctor, & magiſter, juxta prædictiones Prophetarum. 416.
Jeſus cum natus eſt, tunc naſci debere Meſſiam credebant Judæi & Ethnici. 361.
Jeſus Deus, juxta prædictiones Prophetarum. 403, 436.
Jeſus dives, juxta prædictiones Prophetarum. 484.
Jeſus dominus & rex æternus, juxta prædictiones Prophetarum. 474.
Jeſus dux, juxta prædictiones Prophetarum. 453.
Jeſus electus, juxta prædictiones Prophetarum. 458.
Jeſus Filius Dei, juxta prædictiones Prophetarum. 369.
Jeſus fons, juxta prædictiones Prophetarum. 441.
Jeſus frater hominum, juxta prædictiones Prophetarum. 408.
Jeſus germen ſive Oriens, radix, flos, virga, juxta prædictiones Prophetarum. 439.
Jeſus hominum vitia reprehendit, juxta prædictiones Prophetarum. 508.
Jeſus homo, juxta prædictiones Prophetarum. 407, 408
Jeſus humilis, juxta prædictiones Prophetarum. 461.
Jeſus jejunat & eſurit, juxta prædictiones Prophetarum. 398.
Jeſus ignis, juxta prædictiones Prophetarum. 438.
Jeſus juſtitia, juxta prædictiones Prophetarum. 458.
Jeſus lapis, fundamentum, mons, juxta prædictiones Prophetarum. 451.
Jeſus legumlator, juxta prædictiones Prophetarum. 485.
Jeſus leo, juxta prædictiones Prophetarum. 473.
Jeſus lux, juxta prædictiones Prophetarum. 436.
Jeſus manſuetus & miſericors, juxta prædictiones Prophetarum. 471.
Jeſus moriens adverſariis ſuis veniam à Deo precatur, juxta prædictiones Prophetarum. 529.
Jeſus Novi & æterni Fœderis, à Deo cum hominibus pacti, ſequeſter & finis, juxta prædictiones Prophetarum. 377, 378, 441.
Jeſus obediens, juxta prædictiones Prophetarum. 472.
Jeſus oſtium, juxta prædictiones Prophetarum. 453,
Jeſus pacificus, juxta prædictiones Prophetarum. 358, 444.
Jeſus panis, juxta prædictiones Prophetarum. 511.
Jeſus paſtor, juxta prædictiones Prophetarum. 414.
Jeſus pauper, juxta prædictiones Prophetarum. 469.
Jeſus primogenitus, juxta prædictiones Prophetarum. 402.
Jeſus princeps, juxta prædictiones Prophetarum. 473.
Jeſus principium & finis, primus & noviſſimus, alpha & omega, juxta prædictiones Prophetarum. 456.
Jeſus propheta, juxta prædictiones Prophetarum. 411, & ſeq.
Jeſus ſacerdos, juxta prædictiones Prophetarum. 409.
Jeſus ſacrificium incruentum inſtituit, juxta prædictiones Prophetarum. 510.
Jeſus Sapientia, juxta prædictiones Prophetarum. 455.
Jeſus ſcandalum & ruina, juxta prædictiones Prophetarum. 452.
Jeſus ſervus, juxta prædictiones Prophetarum. 470.
Jeſus ſignum, juxta prædictiones Prophetarum. 358, 528.
Jeſus Sol, juxta prædictiones Prophetarum. 439.
Jeſus ſtella, juxta prædictiones Prophetarum. 439.
Jeſus Suſpenſus cognomine dictus à Judæis & Græcis. 25.
Jeſus teſtis Dei, juxta prædictiones Prophetarum. 491.
Jeſus venditores & emtores Templo ejicit, aliaque in eo miranda opera edit, juxta prædictiones Prophetarum. 507.
Jeſus Verbum Dei, juxta prædictiones Prophetarum. 398.
Jeſus veritas, juxta prædictiones Prophetarum. 453.
Jeſus via, juxta prædictiones Prophetarum. 453.
Jeſus vita, juxta prædictiones Prophetarum. 453.
Jeſus unctus à Deo, juxta prædictiones Prophetarum. 398.
Jeſus ben Sirach exiſtimatur à nonnullis nepos Jeſu Joſedecidæ. 203.
Jeſus filius Sirach, an Eccleſiaſtici auctor eſt, Inter-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [723] - 697
PUBLIC DOMAIN

pretis avus; an Interpres ipse Auctoris nepos. 202.
Jesus filius Sirach idem ac Ben-Sira. 202.
Jesus filius Sirach Salomonis assecla. 201.
Jesus Josedecides typus Christi Jesu. 629.
יתר non qualitatem solum, sed & quantitatem notat. 337.
Jether unum è nominibus Mosis. 643.
Ignatius Christum à mortuis suscitatum vidisse se gloriabatur. 17, 18.
Ignem de cælo ad consumenda sacrificia mitti unde Veteres crediderunt. 163.
Ignem de cælo missum ad cremandas Salomonis victimas à Manasse extinctum fuisse docetur in Thalmude; vel à Chaldæis, ut volunt alii Judæi. 164.
Ignem de cælo missum ad devorandum holocaustum Mosis, ad Salomonem usque perseverasse traditur in Thalmude. 163.
Ignem perpetuum alunt Indi. 79.
Ignem perpetuum alunt Mexicani. 84.
Ignem sacrum sibi præferri voluerunt Persarum Reges, & Romanorum Imperatores. 77.
Ignis à Curetibus cur inventus esse dicitur. 94.
Ignis Brigidæ. 77.
Ignis, Christi symbolum. 318.
Ignis colendi ritus, hominibus à Zoroastre traditus, juxta nonnullos. 75.
Ignis colendi ritus Nemrodo à nonnullis tribuitur. 644.
Ignis cur de cælo sæpe lapsus ad consumendas victimas ab Ethnicis singitur. 123.
Ignis de cœlo subreptus, typus est Arboris scientiæ boni & mali. 122.
Ignis divinitatis simulacrum, juxta priscos Persas & Brachmanes. 77.
Ignis perpetui præceptum apud Persas adventitium est, non apud ipsos natum. 73, 76, 77.
Ignis perpetui præceptum, legis Zoroastris velut χαραχτηριστικὸν est. 76.
Ignis perpetui servandi ritum pleræque gentes retinuerunt. 77.
Ignis perpetui servandi ritum à Judæis acceperunt gentes propemodum universæ. 77.
Ignis perpetui servandi ritus à Mose manavit. 77.
Ignis perpetui servandi ritus vetustissimus apud Chaldæos. 77.
Ignis perpetuus in Ætnæo Vulcani Templo alebatur. 72.
Ignis perpetuus Pani alebatur. 88.
Ignis sacri perpetui usus apud multas gentes receptus, unde ortus. 123.
Ignis sua sponte sacrificia corripiens, fausta portendere à Veteribus credebatur. 163.
Ignis Templi primi, Leoni similis; Cani vero, ignis Templi secundi, juxta Thalmudem. 164.
Il est אל. 38.
Il Saturnus dictus à Phœnicibus. 58.
Ilithyia Dea eadem ac Genitalis. 119.
Imbramum Cares Mercurium appellabant. 62, 81.
Imbramus idem ac Amramus Mosis pater. 62, 81.
Imbrasia dicta est Samos insula. 81.
Imbrasus fluvius in Samo insula, unde dictus. 81.
Imbrus insula à Caribus occupata. 81.
Imbrus insula Mercurium coluit. 81.
Imbrus insula, unde dicta. 81.
Inachidis nomen & origo unde. 123.
Indi ab Ægyptiis bovis cultum acceperunt. 83.
Indi à Persis Ebraica religione imbuti. 56.
Indi Bengalenses, aliique; Adami, Evæ, Caini & Abelis nomina noverunt. 79.
Indi boum capita vexillis suis appingebant. 83.
Indi Coromandelenses à Guzarattensibus religione & moribus discrepant. 79.
Indorum Coromandelensium religio Guzarattensi recentior. 79.
Indorum Coromandelensium religio religionem Christianam olet. 79.
Indi Coromandelenses coram idolis suis saltant. 79.
Indi Coromandelenses multa retinent Mosaicæ doctrinæ vestigia. 79.
Indi decimas Diis solvebant. 125.
Indi & Ægyptii crebra simul agitaverunt commercia. 80.
Indi & Ægyptii similes habuerunt ritus. 80.
Indi in certas tribus distinguntur. 78, 80.
Indi patriæ suæ Osiridis ortum adscripserunt. 80.
Indi quidam eam Mosis Legem servant, qua fratris absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur. 124.
Indi quomodo mysteriis Ebraicis fuerint imbuti. 80.
Indi sectas habent plurimas. 79.
Indorum Guzarattensium religio ex libris Mosis fluxit. 78.
Indorum Guzarattensium religio vetustissima est. 78.
Indorum mystici characteres. 645.
Indorum regibus in publicum prodeuntibus cur tympana cum tintinnabulis præibant. 67.
Indiæ nomine appellabant Græci terras omnes ultra mare Mediterraneum sitas. 150.
ינון unum esse ex Messiæ nominibus prisci Judæi crediderunt. 400.
Inscriptiones antiquæ emendantur. 112.
Inspectores, qui. 392.
Insulas appellant Scriptores sacri regiones ad occasum sitas. 300.
In intellectu nihil est, quod non fuerit in sensu. 8, 9.
Interpretatione Latina Scripturæ sacræ ex Editione Septuaginta Senum expressa usus est Tertullianus. 525.
Interpretationis, quæ Septuaginta Senibus tribuitur, auctores vocantur in controversiam. 49.
Interpretum oratio nativum quid sapere debet. 173.
Io eadem est ac Anna Peranna. 130.
Joachimus à Patre dictus est Moses. 60.
Joachimus Pontifex auctor libri Esther creditus est à nonnullis. 174.
Joachimus Pontifex auctor libri Judith creditus est à nonnullis. 170.
Job Propheta. 279.
Job Mose vetustior fuit. 180.
Jobi historia vera est, sed poëtice digesta. 178.
Jobi Liber, à quo compositus. 177.
Jobi Liber, cur ex Syriaca lingua translatus esse dicitur. 180.
Jobi Liber, cur nullam habet Mosaicæ Legis, vel rerum ab Israëlitis gestarum mentionem. 179.
Jobi Liber, cur Pentateucho adjunctus ab Hieronymo. 100, 181.
Jobi Liber scriptus à Mose. 177, 178. etiam tum juvene. Ibid. cum esset apud socerum Jethro. Ibid. qua de caussa. Ibid.
Jobi Liber stilo similis est Librorum Mosis. 178.
Jobi Liber, unde Arabismis, Syriasmis, & Chaldaismis inquinatus. 178, 181.
Jobi Libri argumentum, juxta Thalmudistas, Anabaptistas, & alios, mera parabola est. 178.
Jobi Libri posteriora undecim capita in ὑστέρᾳ suspi-

fuſpicionem vocata. 177.
Jobi Libro accuſa clauſula in Septuaginta Senum interpretatione, cujus Auctoris. 179, 180.
R. Joël ben Suib refellitur. 353.
Joëlis Prophetæ patria & ætas. 234, 235.
Johannes Chryſoſtomus. Vid. Chryſoſtomus.
Johannes Damaſcenus refellitur. 204.
Johannes Chriſti præcurſor à Prophetis prædictus. 396.
Johannes Epheſinus Epiſcopus Evangelii Johannis poſtremam partem ſcripſiſſe à nonnullis creditus eſt. 18.
Johannes Evangeliſta, barbarus appellatur ab Amelio. 19.
Johannes Evangelium ſuum jam magno natu ſcripſit. 18.
Johannes Evangelium ſuum in gratiam Græcorum ſcripſit. 526.
Johannes Evangeliſtarum poſtremus res Chriſti ſcripſit. 19.
Johannes Evangeliſta Septuaginta Interpretes videtur ſecutus. 526.
Johannis Evangelii poſtremam partem quidam adſcripſerunt Johanni Epheſino Epiſcopo. 18.
Johannis Evangelium ipſius manu ſcriptum Epheſi ſervatum fuiſſe quidam prodiderunt. 642.
Johannis Evangelium ſpernebant Alogi. 23.
Johanni Presbytero, Johannis Apoſtoli æquali, adſcribuntur à nonnullis poſtremæ duæ hujus Epiſtolæ. 19.
Johannis poſtremarum duarum Epiſtolarum & Apocalypſeos auctorem olim fuiſſe controverſum docet Euſebius. 19.
Johannem, cognomento Marcum, Apocalypſeos auctorem faciunt quidam. 20.
Johannem Presbyterum Apocalypſeos auctorem faciunt quidam. 20.
Johannes Hyrcanus Machabaici prioris auctor exiſtimatur à nonnullis. 256.
Johannes Philoponus Proclum confutavit. 55.
Johannes Sarisberienſis notatur. 328.
Jonæ à ceto abſorpti caſus Herculi tribuitur à Græcis. 240.
Jonæ ætas. 239.
Jonæ patria. 239.
Jonæ prophetiæ omnes literis conſignatæ non ſunt. 241.
Jonas cur Sareptanæ viduæ filius creditus ab Ebræis. 239.
Jonas, typus Jeſu. 628.
Jonathan ben Uziel, Paraphraſtes Chaldæus, cur Hagiographa interpretatus non eſt. 378.
Jonathan ben Uziel refellitur. 242, 561.
Iones & Cares à Pſammiticho in Ægypto collocati. 132.
Iones & Cares ab Amaſi Memphim tranſlati. 132.
Ionica gens in partes duodecim diſtributa. 127.
Jor fons & rivulus. 144.
Jorami regis Juda, & Jorami regis Iſraël tempora conciliantur. 163.
Jordanis flumen & nomen unde orta. 144.
Joſaphatus & Ochozias reges, cum Thracibus & Ponticis gentibus commercia habuerunt. 82, 132.
Joſephus cœcus Paraphraſeos Chaldaicæ Hagiographorum auctor, incertæ ætatis. 56.
Joſephus comes Templum Tiberiadenſe purgat, & Chriſto reſtituit. 37.
R. Joſeph Jachiades refellitur. 316.
Joſephi ben Gorion Hiſtoria, recentis Judæi fœtus eſt. 29.
Joſephi Patriarchæ hiſtoria, origo eſt fabulæ Bellerophontis, Hebri, Tanis, Myrtili, Pelei, & Hippolyti. 122.
Joſephi Hiſtorici inſigne teſtimonium de Chriſto Jeſu explicatur & defenditur. 27, & ſeq.
Joſephi libros adulteraſſe videntur Judæi. 27.
Joſephus Ebraicæ linguæ ſatis rudis. 175, 199.
Joſephus Perſicæ linguæ prorſus ignarus. 175.
Joſephus hiſtorica multa habet Novo Teſtamento conſentanea. 24.
Joſephus in gratiam Romanorum ἀρχαιολογίαν ſuam ſcripſit. 31.
Joſephus laudes ſuas & errores candide prædicat. 143.
Joſephus res multas memoria dignas in libris ſuis ſilentio preſſit. 173, 395.
Joſephus Sirachidæ parabolas Græce reddidit. 202.
Joſephus vix alia retulit, quam quæ habebantur in Libris Canonicis. 173.
Joſephus defenditur. 30, & ſeq. explicatur. 28, 221, 326, 327, 328. emendatur. 99. notatur. 51, bis, 175, 224, 326, 327, 328. refellitur. 50, 51, 96, 97, 135, 190, 214.
Joſiam propter gentis ſuæ nequitiam interiiſſe nullis teſtibus probatur. 296.
Joſiæ Liber adventitia quædam habet & inſititia. 149.
Joſuæ Libri Auctor incertus. 146.
Joſuæ nomine inſcriptum Librum Joſua longe recentiorem eſſe viri quidam eruditi opinati ſunt. 147, 148.
Joſue à Phœnicibus latro dictus. 95.
Joſue à quibuſdam latro, Deus ab aliis habitus eſt. 154.
Joſue auctor eſt Libri, nomine ipſius inſcripti. 147.
Joſue, Chriſti Jeſu typus. 146, 279, 626.
Joſue Moſi ſuffectus, ſymbolum eſt Legis Chriſti Moſaicam Legem abrogantis. 495.
Joſue Joſedeci filius auctor Libri Judith creditur à nonnullis. 170.
Joves olim & Jovis filii vocabantur Reges omnes. 93.
Jovis ſceptrum dictum eſt ſceptrum Moſis. 34.
Iphigeniæ Dianæ immolatæ fabula unde orta. 157.
Irenæus notatur. 19.
R. Iſaac Abrabaniel. Vid. Abrabaniel.
Iſaaci Abrahamo à Deo promiſſi typus eſt Orion Hyrieo patri à Diis promiſſus. 123.
Iſaacus, typus Jeſu. 622.
Iſa. 53. 12. Chriſto Jeſu addicitur. 541.
Iſaiæ adſcribitur à nonnullis Canticum Canticorum. 197.
Iſaiæ adſcripta Prophetia, cujus Auctoris. 205.
Iſaiæ ætas, uxor, liberi, obitus, ſepulcrum, libri. 205, 206.
Iſaiæ Anabaticus. 206.
Iſaiæ Apocryphum. 206.
Iſaiæ caput quinquageſimum tertium pleroſque ad fidem Chriſtianam convertit. 303.
Iſaiæ inſignis prophetia de ortu Chriſti exponitur. 291, 292, 293.
Iſaiæ Judæi quidam adſcribunt Librum Proverbiorum. 189, 206.
Iſaiæ lectio Cyrum ad Iſraëlitas in integrum reſtituendos impulit. 206.
Iſaiæ tribuunt quidam librum Eccleſiaſtis. 189, 192, 206.
Iſaiæ Viſio, liber ſuppoſititius. 206.
Iſaias auctor libri Joſuæ creditus à nonnullis. 146.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [725] - 699
PUBLIC DOMAIN

Iſaias, juxta nonnullos, auctor eſt Cantici Canticorum. 189, 206.
Iſaias non tam Prophetiam Hieronymo texere viſus eſt, quam Evangelium. 290.
Iſaias Ozię regis hiſtoriam ſcripſit. 161.
Iſaias regia ſtirpe ortus, juxta nonnullos. 205.
Iſis, Ceres Pharia dicta. 120.
Iſis corniculata. 120.
Iſis radiata. 120.
Iſis eadem ac Cybele, Minerva, Diana, Proſerpina, Ceres, Juno, Bellona, Hecate, Nemeſis, Luna, & Sirius. 120.
Iſis eſt Aſtarte. 120.
Iſis muliebrem ſexum naturæ ſignificat. 120.
Iſis eſt natura. 120.
Iſis eſt omnia. 120.
Iſis geſtat tricuſpidem virgam, cui circumvolutus eſt anguis. 120.
Iſis, Oſiridis uxor, & ſoror, & mater. 120.
Iſis Prometheo, an Mercurio nata ſit ambigitur. 90.
Iſidis & Oſiridis ſepulcris additæ columnæ. 47.
Iſis quare Myrionymos dicta. 120.
Iſidis Sacerdotes cur linigeri. 125.
Iſis ſpicis redimita. 120.
Iſidi Suevi ſacrificabant. 82.
Iſidorus refellitur. 63, 137, 162, 203.
Iſraël dictus Saturnus. 57.
Iſraëlis nomine ſignatur Chriſtus. 297.
Iſſacharitæ inſigni Legis peritia præſtabant. 338.
Itanus Cretæ urbs, unde dicta. 122.
Ithyphallus. 89.
Itona Minois conjux, unde dicta. 93, 122.
Jubalis typus Apollo. 122.
Jubilæum & ſabbathum obſervant Mexicani. 84.
Judæ an ἀρχιερωσύνη dignitatis, Rubeno ablata, ſint tributa. 336, 339.
Judæ nepotes cur priore loco numerantur in Paralipomenis. 338.
Judæ avi nomen tribuitur Meſſiæ nepoti. 346.
Judæ proditoris mors & æternus interitus. 509, 518.
Judæ ſceptrum, quid. 336.
Judæ tribules cur ſeorſum numerantur à Saule. 338.
Judæ tribus an inter Judæos primas ſemper tenuerit. 335.
Judæ tribus cur in caſtris metandis & movendis, & in muneribus offerendis prior recenſetur. 337, 338.
Judæ tribus cur in diviſione Chananææ Terræ prima numeratur. 338.
Judæ tribus cur numeratur in recenſendis erciſcundæ Terræ præfectis, & in deſignatione urbium Leviticarum. 338.
Judæ tribus cur præire jubetur Iſraëlitis bella gerentibus. 338.
Jeſu tribus nullum præ reliquis tribubus videtur habuiſſe jus prærogativæ, priſcis Ebraicæ Reipublicæ temporibus. 338.
Judæ tribus numeroſiſſima & fortiſſima. 338.
Judæ tribus poſt ſolutam Captivitatem Babylonicam nihil eximium habuit aliud, quam priſtinæ dignitatis memoriam. 338.
Judæ tribus, quod in tribuum recenſione prior nonnumquam numeratur, nullum inde prærogativæ jus habet. 337.
Judæ tribus ſceptro non potiebatur priſcis Reipublicæ Ebraicæ temporibus. 338.
Judæ tribus cur aliis quibuſdam tribubus nomen de ſe fecit. 338, 339.
Judæ vocabulo totam gentem Ebræam notari cenſuit Pererius. 336.
Judam Jacobi filium inter fratres fuiſſe delectum qui rex deſignaretur, David pronuntiat apud Joſephum. 338.
Judas Machabæus Canonem recognovit. 263.
Judæ Epiſtola dubiæ olim auctoritatis fuit. 21.
Judæ Epiſtola idem tractat argumentum ac Secunda Petri. 21.
Judæ Epiſtolæ non multi ex Veteribus meminerunt. 21.
Judæi. Vid. Ebræi.
Judæi complures in Ægyptum traducti. 131.
Judæi & Idæi ſæpe confunduntur. 89, 151.
Judæi cum Phœnicibus ſæpe confunduntur. 44, 151.
Judæi doctrinæ Chriſti Jeſu veritatem confirmant, cum oppugnant. 607.
Judæi falſarii. 27, 29.
Judæi, gens à reliquis gentibus ex inſtituto ſuo diſcreta. 131.
Judæi, gens vulgo odioſa, tempore Taciti. 54.
Judæi, in iis quæ ad naturam pertinent, veteribus Græcis conſentiebant. 78.
Judæi jus ſceptri nullibi gentium obtinent. 351, 352.
Judæi legum ſuarum retinentes. 49.
Judæi lepris obnoxii dicti. 54.
Judæi literarum uſum Phœnicibus tradidiſſe falſo crediti. 139.
Judæi Magorum diſcipuli, juxta nonnullos. 75.
Judæi monumenta nequitiæ majorum ſuorum ſtudioſe abolent. 227.
Judæi olim Chaldæi dicti. 33.
Judæi pertinaciæ ſuæ ſibi conſcii. 606,
Judæi peſſimi Scripturæ Interpretes. 329.
Judæi ſinguli Legis exemplar habere tenebantur. 132.
Judæi ſub Perſarum ſignis militarunt. 132.
Judæi Synagogas, Scholas, & privilegia intra Muhammedanorum fines non habent, niſi de Principum licentia. 352.
Judæi Teſtamentum Dei anilibus fabulis deformaverunt. 2.
Judæis cum vicinis gentibus commercia interceſſerunt. 131.
Judæis jam olim ademtum jus gladii. 352.
Judæis magna cum Græcis interceſſit conſuetudo ab Alexandri temporibus. 48.
Judæis Palæſtinis extra terram Chananæam judicia capitalia exercere fas olim non erat, ſed intra eam jure gladii pollebant, quo nunc penitus exciderunt. 352.
Judæorum omnis error in κεφαλαίῳ Meſſiæ dijudicatione verſatur. 328.
Judæorum pertinacia, perfidia, & cœcitas à Prophetis prædicta. 604.
Judæorum regna in Aſia, commentitia ſunt. 351. etiam Judæis ipſis fatentibus. 352, 353.
Judæorum rejectio & diſperſio, eorumque abolenda ſacrificia. 607.
Judæorum temporarium regnum in æternum converſum eſt per Meſſiam. 344, & ſeq.
Judæorum tribus permiſtæ & confuſæ. 351.
Judæos Ethnici credebant arte comparare ſcientiam vaticinandi per ſomnia. 45.
Judæos in exercitu ſuo habuit Alexander. 131.
Judæos inter & Græcos uſus fuit jam inde à vetuſtis temporibus. 131.
Judæos nobilitate generis & Abrahamo patre ſuperbientes caſtigat Deus. 506.
Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis literarum

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [726] - 700
PUBLIC DOMAIN

uſum tradidiſſe, docuit Eupolemus. 50.
Judaica gens infamis habita à Romanis. 36.
Judaicæ ſcripturæ Angelum auctorem fingunt Judæi quidam. 139.
Judaicam ſcripturam hodiernam olim rebus ſacris deſtinatam fuiſſe falſo dicunt Judæi quidam. 139.
Judaicarum literarum origo. 138.
Judices, apud Tyrios, Ithobalo & Baali regibus ſucceſſerunt. 125.
Judithæ facinus quo tempore editum. 172.
Judithæ hiſtoria fictitia habetur à Grotio. 172.
Judithæ Liber Antiochi Epiphanis temporibus aſſignatur à Grotio. 172.
Judithæ Liber Chaldaice ſcriptus. 171.
Judithæ Liber cur in Canone locum non habuit. 173.
Judithæ Liber inter Hagiographa collocatur ab Ebræis. 170, 171.
Judithæ Libri Auctor & ætas. 170.
Judithæ Libri Græca interpretatio, ab Helleniſtis Ægyptiis elaborata. 171.
Judithæ Libri Hieronymiana interpretatio multum differt à Græca. 171.
Judithæ Libri Latina interpretatio Hieronymiana vetuſtior. 171.
Judithæ Libri Syriaca interpretatio. 171.
Julia Severi Imperatoris uxor Apollonii hiſtoriam à Philoſtrato ſcribi voluit. 565.
Julia Philoſophiæ deditiſſima. 565.
Julianus Magus. 33.
Julianus Imperator Platonicorum librorum frequentiorem lectionem Chriſtianis objiciebat. 47.
Julianus Imperator emendatur. 61. refellitur. 331, 406, 421, 422.
Julius Africanus laudatur. 374. notatur. 26.
Juno à Pœnis culta. 119.
Juno eadem ac Latona. 119.
Junoni lecti ferrei & ærei dedicati. 142.
Junonis lac ſuxiſſe cur fingitur Mercurius. 62.
Juno Sarrana cur dicta. 119.
Juno unde dicta. 109, 137.
Juppiter alatus. 69.
Juppiter δαπάμιος unde dictus. 153.
Juppiter Chami typus. 122.
Juppiter Dæmon. 116.
Juppiter Deos omnes continet. 116.
Juppiter idem ac Bacchus. 70.
Juppiter idem ac Pan. 116.
Juppiter idem ac Sol. 109, 116.
Juppiter idem ac Vulcanus. 70.
Juppiter μειλίχιος. 70, 115.
Juppiter multarum rerum ſymbolum eſt. 121.
Juppiter Sabazius. 116.
Juppiter Serapis. 116.
Juppiter unde dictus. 137.
Juſtinus Hiſtoricus explicatur. 371.
Juſtinus Martyr explicatur. 339. notatur. 52. refellitur. 104, 335, & ſeq.
Juſtitiam Chriſti temporibus ſpondent Prophetæ. 363.
Juſtus Tiberienſis. 53.

K.

JOh. Keplerus laudatur. 374. notatur. 25.
Kildarienſes Virgines Deo ſacræ ignem perpetuum non ita pridem ſervabant. 77.
Kippod, Angelus mortis, Gehennæ præfectus. 541.
Athan. Kircherus refellitur. 644, 646, 647.

L

ל præfixum, non dativum ſolum, ſed genitivum etiam & accuſativum aliquando notat. 198.
Labyrinthi Nauplienſes. 95.
Labyrinthus Ægyptius Cretici exemplar. 95.
Labyrinthus Creticus carcer fuit, juxta quoſdam Auctores. 95.
Labyrinthus Creticus Latomiæ quædam fuerunt. 95.
Labyrinthus Creticus ſpelunca ſinuoſa fuit, juxta quoſdam. 95.
Labyrinthus cur à Minoë in Creta ædificatus dicitur. 95.
Labyrinthus in Creta nullus fuit, juxta quoſdam. 95.
Labyrinthus unde in Creta fuiſſe dictus. 75.
Lac candorem morum allegorice denotat. 349.
Lacedæmon à Cecrope condita, juxta Honorium Auguſtodunenſem. 155.
Lacedæmonii & Cretenſes ſimillimis moribus & inſtitutis uſi. 96.
Lacedæmonii cur fratres Judæorum dicti in priore Machabaico. 95, 96, 155.
Lacedæmonii urbes multas in Creta condidere. 95.
Lacedæmonii uſi legibus Creticis. 96.
Lacedæmoniorum εὐνομία Diis gratiſſima. 506.
Laconicæ Lunæ. 127.
Lactantius notatur. 64, 567. refellitur. 45, 47, 406.
Lamiæ cur Turricolæ dictæ. 87.
Lampadephoriæ Pani, Vulcano, & Prometheo inſtitutæ. 88.
Lampridius defenditur. 37.
Lamuel, quis. 189.
Λαξεύειν, quid. 548, 549.
Lapides ab Arabibus Meccæ culti. 67.
Lapides vivi. 123.
Lapidum in triviis ungendorum ritus unde ortus. 127, 128.
Lapis Brachthan Arabum. 67. ſimulacrum Bacchi. Ibid. niger. Ibid. olim candidus, juxta opinionem Arabum. Ibid.
Lapis candidus à Perſis cultus Hiſpahani. 67.
Lapis, Chriſti ſymbolum. 296, 314.
Lares Compitales. 113.
Lares cur canina pelle amiciebantur. 114.
Lares cur Curetes & Dactyli Idæi finguntur à nonnullis. 113.
Lares cur filii Mercurii dicuntur. 113.
Lares cur Manes eſſe dicuntur. 113.
Lares ἐνόδιοι. 113.
Lares Permarini. 114.
Lares Viales. 113.
Laribus cur Silvanus jungitur. 114.
Latium dictum, quod in eo latuerit Saturnus, Romani cenſuerunt. 137.
Λατομεῖν, quid. 548, 549.
Latomiæ Creticæ videntur carceris uſum præſtitiſſe, itidem ut Syracuſanæ. 95.
Latona eadem ac Juno. 119.
Lavationum uſum in ſacris gentes omnes receperunt. 130.
Lecti ferrei, ærei, argentei, & aurei Veteribus in uſu. 142, 143.
Legem Moſis æternam fore ne Judæi quidem omnes crediderunt. 495, 496.
Legem Moſis in Arca incluſam fuiſſe Judæi pleriquе cenſent. 41.
Legem Moſis quatenus impleverit Chriſtus, vel abrogaverit. 496.

Legis exemplar habere tenebantur Judæi singuli. 132.
Legis finis, quæ. 496.
Legis Græcum nomen apud Homerum non reperitur. 85.
Legis Mosaicæ abrogatio prædicta à Prophetis. 312, 488, & seq.
Legis Mosaicæ summa, in pietate & amore erga Deum posita est. 505, 506.
Legis novæ sanctio. 491.
Legis tredecim exemplaria Mosem instante morte descripsisse, legitur in Debarim rabba. 41.
Legumlatores cornuti pingebantur, ad exemplum Mosis. 41.
Legumlatores omnes Græcorum, præ Mose, novelli sunt. 85.
Legum Romanarum magna cum Mosaicis affinitas. 129.
Lex in capsula ad Arcæ latus exterius reposita erat. 41.
Lex Mosis quatenus perfecta. 496.
Lex Mosis olim unicus versus fuit. 141.
Leonis Nemæi fabula unde orta. 157.
Leucippi & Leucophryos historia ex illa Mosis detorta. 646.
R. Levi ben Gherson refellitur. 189, 355, 399, bis.
Levitas à Lysio, vel ab Evio dictos censet Plutarchus. 67.
Liba. Vid. Ψωμὰ.
Liber & Ceres rebus his inferioribus præsunt, juxta Ægyptios. 116.
Liber idem qui Sol & Osiris. 90, 116.
Liber Ægyptius De agricultura, fœtus Sabiorum. 61.
Liber Bellorum Dei. 144.
Liber Bellorum Dei idem ac Liber Judicum, juxta nonnullos. 156.
Liber Fœderis. 144.
Liber grandis apud Isaiam, quid. 292.
Liber Judicum, cujus Auctoris. 156.
Liber Judicum, scriptus in Tabernaculo, juxta Pseudo-Dorotheum. 156.
Liber Judicum unius texturæ opus. 156.
Liber Justorum, quid. 147, 148.
Liber Legis Dei. 144.
Liber verborum dierum Regum Juda, & Liber verborum dierum Regum Israel, quid. 164.
Libri ἀπόκρυφοι, ἀνεπίνιστοι, ἀπλεχόμβοι. 264.
Libri cœtanei definitio. 6.
Libri genuini definitio. 6, 11.
Libri multi suppositi à Christianis, Plotini temporibus, juxta Porphyrium; sed verius à Gnosticis. 78.
Libris sacris adventitia nonnulla inserta sunt. 159.
Ex Libro Justorum Librum Josuæ excerptum fuisse putat Theodoretus. 146.
Librorum sacrorum notitiam quomodo Græci habuerint. 131.
Librorum suppositiones Reipublicæ Christianæ plurimum nocuerunt. 78.
Librum Justorum quidam putant esse Librum Exodi, alii Pentateuchum. 39.
Libitina est Venus. 118.
Libra olim in Astrothesia simul cum Libripende pingebatur. 100, 646.
Lilith est Luna. 102.
Lingua majoribus obnoxia est mutationibus quam scriptura. 139.
Lingua, quæ usurpabatur ante Confusionem Babelicam, quid factum sit, incertum est. 134, 135.
Linguarum affinitas penitus ad Babelem extincta non est. 138.
Linguas novas in Confusione Babelica à Deo conditas fuisse quidam perperam negarunt. 134.
Linus idem ac Moses. 45, 105.
Linus Ægyptius. 106.
Linus Apollinis sagittis confossus. 106.
Linus Bacchi res gestas cur Pelasgicis literis scripsisse fertur. 106.
A Lini deploratione cantores omnes ordiebantur, & in ea desinebant. 106.
Linus de principiis rerum scripsisse fingitur. 105.
Linus ex Phœnice in Græciam literas cur intulisse dictus. 106.
Linus Herculis præceptor cur dictus. 106.
Linus inter sapientes collocatus. 105.
Linus lyræ repertor creditus. 106.
Linus Maneros ab Ægyptiis dictus. 106.
Linus Orphei frater. 105.
Linus Orphei præceptor. 106.
Linus poëta, musicus, & citharœdus fuisse dicitur. 106.
Lino versus falso adscripti. 105, 106.
Linus Theologus fuisse, & Theologica scripsisse fertur. 106.
Linus vates fuisse fingitur. 106.
Linus, lugubre cantionis genus. 106.
R. Lipman refellitur. 278, 531, 523.
Literæ assiduo scribendi usu mutantur & degenerant. 647.
Literarum inventio Mosi aut Abrahamo falso tribuitur. 139.
Literarum inventio Phœnicibus tributa a Veteribus. 139.
Literarum Samariticarum & Judaicarum origo. 138.
Lithuani ignem perpetuum non ita pridem servabant. 77.
T. Livius explicatur. 393.
Locrensium lex, ne quis avitum fundum alienaret, unde orta. 128.
Longinum audivit Porphyrius. 54.
Longinus Criticæ artis princeps. 54.
Longinus Mosem egregio exornat elogio. 54.
Longinus Mosaici styli ἀδρότητα perperam laudat. 54.
Loti, ejusque uxoris typus Philemon & Baucis. 123.
Loti uxor in statuam salis conversa, quam hodieque supersesse quidam affirmant. 123.
Lucæ Evangelium a Marcionistis, aliisque Hæreticis corruptum. 391.
Lucæ Evangelium repudiabant Cerinthus & Carpocrates; partes tantum quasdam probabant Marcionistæ. 23.
Lucæ Evangelium solum, repudiatis cæteris, admittebat Marcion. 388.
Lucæ Evangelium vitiatum esse censebant Marcion & Helvidius. 188.
Lucæ prima capita duo insincera esse credidit Marcion. 388. cujus opinationis caussa affertur. Ibid.
Lucæ primorum duorum capitum γνησιότης defenditur. 387, 388.
Lucas Evangelium suum scripsit, ut illud apocryphis lucubrationibus opponeret. 22.
Lucas in gratiam Helleniſtarum Evangelium suum scripsit. 526.
Lucianus insscius & invitus Christianam religionem extollit. 35.
Lucianus Mosaica quædam habet. 54.
Luciani operibus adjunctus Dialogus, cui titulus

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [728] - 702
PUBLIC DOMAIN

Philopatris, quo tempore ſcriptus. 54.
Joh. Lucidus refellitur. 369, & ſeq.
Lucius Ampelius. Vide Ampelius.
Lucorum conſerendorum ad obeundos Deorum ritus conſuetudo unde orta. 646.
Luctus Romanorum triginta diebus definitus. 330.
Lucullus lectos aureos in triumpho traduxit. 142.
Luna ab Arabibus & Turcis culta. 119.
Luna ambigui ſexus. 119.
Luna Cabar & Cubar ab Arabibus unde dicta. 102, 119.
Luna cur Alilat ab Arabibus dicta. 102.
Luna eadem ac Enyo. 119.
Luna & Venus aliquando confunduntur. 119.
Luna inſigne Arabum & Turcarum. 119, 157.
Lunæ cultui deditæ gentes per Orientem videntur anni ſui formam juxta ejus curſum digeſſiſſe. 375.
Lunæ cultum aliqua ex parte retinent Mahammedani. 102.
Lunæ ex ſidere, Deæ complures extiterunt. 119.
Lunæ motus cur ſpectant Arabes & Turcæ in temporibus metandis. 119.
Lunam Arabes olim colebant. 102, 157.
Lunula caput Eſuvaræ cur inſigniebant Brachmanes. 157.
Lunulas geſtabant olim Madianitæ. 157. & Lunam colebant. 102.
Lunus Deus. 119.
Lupercalia Fauni ſacra. 111.
Mart. Lutherus refellitur. 196.
Lycaſtus Minois filius, & alterius Minois pater. 95.
Lycurgus Thrax Bacchas in Syria βουτλιῆν inſectatus eſſe cur fingitur. 157.
Lycurgus non Thracum, ſed Arabum rex a quibuſdam dictus. 103.
Lycurgus Lacedæmonius de legibus Ægyptiorum in leges ſuas multa tranſtulit. 44.
Lycurgus ex Creta leges Spartam retulit. 95, 96.
Lycurgus leges ſuas a Deo ſe accepiſſe finxit. 52.
Lyſimachus Alexandrinus Thebaicorum auctor. 56.
Lyſimachus Hiſtoricus, a quo Moſes calumniis proſciſſus eſt, incertæ originis & ætatis. 56.
Lyſimachus Ptolemæi filius libri Eſther magnam partem interpretatus eſt. 175.
Lyſimachus libri Eſther interpres emendatur. 176. notatur. 176.

M.

Macedo cur dictus Aman in interpretationibus libri Eſther. 176.
Macedonum nomen diu obſcurum fuit in Perſide. 176.
Macedonum nomen Græcis omnibus tributum aliquando videtur. 176.
Machabæorum hiſtoria Ebraice primum deſcripta eſt. 256.
Machabæorum hiſtoriam ex Ebraicis fontibus Græce deſcripſerunt Helleniſtæ Ægyptienſes. 257.
Machabæorum hiſtoria publica auctoritate videtur eſſe conſcripta. 256.
Machabæorum Liber prior Ebraice primum ſcriptus eſt. 256.
Machabæorum Liber prior multa Libri poſterioris Auctori ſuppeditaſſe videtur. 256, 257.
Machabæorum Libri prioris Auctor incertus eſt. 256.
Machabæorum Libri prioris Latina interpretatio, an ex Ebraico exemplari, an ex Græca interpretatione profluxerit, incertum eſt. 256.
Machabæorum Libri prioris primus Interpres Theodotion falſo creditur. 256.
Machabæorum Libri prioris titulus exponitur. 256.
Machabæorum Liber ſecundus cur Joſepho adſcriptus eſt. 258.
Machabæorum Liber ſecundus Epiſtola una eſſe falſo à multis creditus eſt. 257.
Machabæorum Liber ſecundus Græce ſcriptus. 257.
Machabæorum Liber ſecundus multis partibus conflatus eſt. 257.
Machabæorum Libri ſecundi Auctor, quis. 258.
Machabæos fuiſſe de tribu Juda falſo quidam opinati ſunt. 334.
Macrobius explicatur. 395, 399. refellitur. 86, 87.
Madianitæ Lunæ cultui dediti. 102.
Madianitæ Lunulas olim geſtabant. 157.
Magia, Curioſa ars dicta. 422.
Magia vetus barbarorum Philoſophorum multum deflexit à recentiore. 569.
Magiæ, non præſtigiatricis, ſed divinæ, inventio Zoroaſtri adſcripta eſt. 75.
Magiam non omnes Judæi repudiant. 421.
Magicæ artis Auctores, juxta Plinium. 75.
Magorum diſcipuli Judæi, juxta nonnullos. 75.
Magorum princeps & auctor Zoroaſtres. 75.
Magos appellant Perſæ, divinarum rerum peritos, & Dei cultores, Philoſophos, & Theologos. 75.
Magos veniſſe ad Jeſum recens natum fatetur Julianus. 24.
Magus, & Mog, nomina unde facta. 75.
Magus Sacerdotem ſonat, juxta Appuleium. 75.
Magogi typus Prometheus. 123.
Maia, quæ. 111.
Maia Fauni filia. 111.
Maia eadem ac Fauna. 111.
Maimonides notatur. 178. refellitur. 215. 228.
Maimonidæ More Nevochim, liber ad Scripturæ ſacræ intelligentiam utilis. 279.
Malachiæ patria, ætas, ſepulcrum. 254.
Malachias ab aliquibus Eſdras eſſe creditur. 255.
Malachias ab aliquibus creditus. 257.
Malachias cur Angelus dictus. 254, 255.
Malachias ex albo Prophetarum ab Ebræis quibuſdam expunctus. 251.
Mamlucorum Dynaſtæ cur ſupra caput ſuum avem & conopeum geſtari vellent. 70.
Manaſſe capto, veriſimile eſt Aſſyrios Templi ſanctitatem violaſſe. 173.
Manaſſes extinxiſſe ignem dicitur, ad cremandas Salomonis victimas de cœlo miſſum. 164.
R. Manaſſe ben Iſraël notatur. 351. refellitur. 284, 335, & ſeq. 351, 354.
Maneros ab Ægyptiis dicitur Linus. 93, 106.
Maneros idem ac Monimos & Monios. 93.
Maneros idem qui Mneues. 52.
Manes unde dicti. 113.
Manethos de rebus Moſaicis luculenter diſſeruit. 49.
Manethos ex ſacris Ægyptiorum libris commentaria ſua deſcripſit. 48.
Manethos Moſis nominatim meminit. 50.
Maniæ, Larum matris, ſacrificiorum origo. 113.
Manichæi negabant in Pſalmis haberi Prophetias de Chriſto. 281.
Manichæi Meſſiam negabant fuiſſe in Veteri Teſtamento prædictum. 277.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [729] - 703
PUBLIC DOMAIN

Manichæi partes quaſdam Novi Teſtamenti ſuæ cauſſæ opportunas admittebant, reliquas repudiabant. 23.
Manis. 111.
Manna, typus Chriſti. 278.
Manna, typus Jeſu. 624.
Manna, panis appellatur. 89.
Marcion Deo futurorum cognitionem detraxit. 13.
Marcion Evangelium Lucæ vitiatum eſſe cenſebat. 388.
Marcion Evangelii Lucæ capita priora duo ſuppoſititia eſſe opinabatur. 388.
Marcion Evangelium Lucæ, repudiatis cæteris, ſolum admittebat. 388.
Marcion in Pauli Epiſtolas temere graſſatus eſt. 20.
Marcion negabat Jeſum eſſe Meſſiam in Veteri Teſtamento prædictum. 277.
Marcioniſtæ, eorumque gregales, partes tantum quaſdam Evangelii ſecundum Lucam admittebant. 23.
Marci Aurelii Imperatoris literæ, quæ habentur ad calcem ſecundæ Juſtini Apologiæ, ſuppoſitæ ſunt. 33.
Marci Aurelii opus τὰ εἰς ἑαυτὸν, laudatur. 33, 34.
Marco Aurelio imbres de cælo Chriſtiani impetrant. 33.
Marcus Aurelius delatos Chriſtianiſmi nomine abſolvi jubet, delatores puniri. 35.
Marcus Aurelius Magia numquam delectatus eſt. 33.
Marcus Evangeliſta Evangelium ſuum in gratiam Romanorum ſcripſit. 526.
Marcum Evangeliſtam ex iis quæ Petrum prædicantem audierat, Evangelium ſuum conflaſſe tradit Irenæus. 18.
Mardochæus hiſtoriam conſcripſit. 161.
Mardochæus libri Eſther auctor à multis creditus. 174.
Mare intra Tropicos ab ortu in occaſum perpetuo fluit. 83.
Mare Rubrum Ebræis tranſitum præbuiſſe Ichthyophagi per nebulam noverant. 126.
Mareſa, ubi ſita. 242.
Mariæ Moſis ſororis typus eſt Venus. 120.
Maria Moſis ſoror cum Sephora glore ſæpe confunditur. 120.
Mariæ matris Chriſti virginitatem faſſus eſt Muhammedus. 386.
Mariam jam Jeſum enixam inter virgines in Templo conſtitiſſe narrant Origenes & Baſilius. 387.
Mariam Jeſu matrem, ornatricem fuiſſe impii Judæi mentiuntur. 385.
Maria virgo ὀπίκλινος fuit. 39.
Marmora Oxonienſia, egregia vetuſtatis monumenta. 47.
Marnas Gazenſium Deus, qui. 93.
Marnas Gazenſium Deus, idem ac Moſes. 60.
Marnas idem ac Juppiter Cretenſis. 60.
Marnas idem ac Maneros. 93.
Mars idem ac Hercules. 116.
Mars idem ac Janus. 116.
Mars idem ac Silvanus. 116.
Mars, Nemrodi typus. 123.
Mars, Thurræ typus. 123.
Martis ſimulacrum in Pantheo, multorum Deorum imagines continebat. 116.
Marſyæ ſimulacrum ἐστεφανωμένον exhibebatur. 89.
Martinus Martinius laudatur. 126.
Martyria Diſcipulorum Jeſu à Prophetis prædicta. 585, & ſeq.
Martyrium, Templum à Conſtantino ad ſepulcrum Chriſti Jeſu extructum, à Sophonia prædictum. 539.
Ad Martyrum ſepulcra miracula edita eſſe agnoſcunt Ethnici. 34.
Andr. Maſius refellitur. 147, 148, ter.
Materna familia nullo numero habetur à Judæis, 333, 387.
Matrimonii ritus apud Peruvianos. 84.
Matthæi Euangelium ſolum probabat Cerinthus. 18.
Matthæum patria lingua Evangelium ſcripſiſſe cenſet Irenæus. 18.
Matthæus defenditur, apud quem pro Zacharia Jeremiam citatum eſſe cauſſantur Adverſarii. 519, 520.
Matthæum Evangelium ſuum in Judæorum gratiam ſcripſit. 526.
מחקק, quid. 334, 347.
Medea eadem ac Bona Dea. 118.
Medi ignem perpetuum ſervabant. 77.
Medicinam reperiſſe Apis, promoviſſe Æſculapius cur fingitur. 90.
Medicis cur angues tribuuntur. 90.
Megaſthenes Alexandri temporibus apud ipſos Indorum reges hiſtoriam ſuam concinnabat. 78.
Megaſthenes Oſiridis expeditionem contra Indos veram eſſe cenſuit. 80.
Melampus Bacchi ſacra ex Ægypto in Græciam tranſtulit. 132.
Melampus διονυσιακὴν τελετουργίαν, & φαλλοφορείαν, & Mercurii fabulam ad Græcos tranſtulit, juxta Diodorum. 72.
Melas à Græcis Nilus dicitur. 90, 101.
Melcarthus, Hercules Phœnix. 154.
Melchi in cœlo dictus Moſes, juxta Myſtarum doctrinam. 60.
Melchias dictus Moſes. 60.
Melchiſedecus, typus Jeſu. 410, 621, 622.
Melicerta, Hercules eſt. 116, 154.
In Melo inſula ingens ara, bubulis capitibus exornata. 645.
Melo, Nilus. 90, 101.
Mem clauſum in medio dictionis apud Iſaiam. 204.
Memnon cur Auroræ filius dictus. 74.
Μὴν. 118.
Μὴν eſt Genius. 87.
Μὴν eſt Sol. 87.
Menander Epheſius, unde Hiſtoriam ſuam depromſit. 162.
Menelaus appuliſſe dicitur in Ægyptum. 132.
Menſes Ebræorum ante Babylonicam Captivitatem appellabantur vulgo ex ordine & numero, quem inter ſe habebant. 147.
Menſium Chaldaica nomina uſurpare cœperunt Ebræi, cum Babylone captivi eſſent. 147, 169, 374.
Mercuriales libri Ægyptiorum. 48.
Mercurius, Chanaani typus. 123.
Mercurius idem qui Anubis. 126.
Mercurius idem qui Faunus. 116.
Mercurius idem qui Taautus Phœnicum, & Thoyth Ægyptiorum. 57.
Mercurius Anguicida. 63.
Mercurius Ἀργειφόντης. 63.
Mercurius Camillus. 62.
Mercurius χθόνιος cur Bacchus dictus. 66.
Mercurius κεραυνός. 64.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [730] - 704
PUBLIC DOMAIN

Mercurius κυνοκέφαλος. 116.
Mercurius ἡγεμόνιος. 63.
Mercurius ἐνόδιος.
Mercurius Fatalis. 644.
Mercurius ἱεροσεμματεὺς Oſiridis. 63.
Mercurius Imbramus dictus à Caribus. 81.
Mercurius μιλεσιάδος. 62.
Mercurius νόμιος. 62.
Mercurius paſtor. 62.
Mercurius præſtigiator. 62.
Mercurius προπυλαῖος. 73, 110.
Mercurius Semitalis Deus. 63.
Mercurius σφιγγοπόγων. 117.
Mercurius στροφαῖος. 63, 110.
Mercurius σῶκος. 63.
Mercurius Thebæus. 62.
Mercurius τετράδωρος. 64.
Mercurius Wodan & Gwodan dictus à Germanis. 82.
Mercurius ad Inferos cur legatus mitti fertur. 65.
Mercurius Ægyptiis leges cur tradidiſſe dictus. 63.
Mercurius ab Apolline divinandi artem accepiſſe cur fingitur. 65.
Mercurius Apollinis boves cur abegiſſe dicitur. 63.
Mercurius Arcas cur creditus. 62.
Mercurius Argum Jovis juſſu interfeciſſe cur dictus. 63.
Mercurio armi pecudum cur conſecrati. 129.
Mercurio Bacchum recens natum à Jove traditum fuiſſe Veteres finxerunt. 65.
Mercurius Caduceum cur tenere fingitur. 62.
Mercurius Canis ſymbolo cur expreſſus. 65.
Mercurius furum Deus cur habetur. 63.
Mercurium Germani ut colerent, quomodo factum eſt. 82.
Mercurius Herculem ſocium habere cur dictus eſt. 65, 181.
Mercurius hirco ſeſe aſſimilaſſe cur dictus. 64.
Mercurius infans cum eſſet, cur venuſtus fuiſſe, & omnibus arriſiſſe fingitur. 62.
Mercurius inventor rerum omnium cur fingitur ab Ægyptiis. 64.
Mercurius Jovis fulmen cur ſubripere voluiſſe dictus eſt à Luciano. 65.
Mercurius Junonis lac ſuxiſſe cur dictus eſt. 62.
Mercurius legationum ac fœderum repertor cur creditur. 65.
Mercurius mercimoniis præfectus, & ponderum ac menſurarum repertor cur dicitur. 65.
Mercurius miniſteria infima in cœlo cur obire dictus. 62.
Mercurius Muſicæ repertor cur dictus. 65.
Mercurius Nilo patre natus cur fingitur. 62.
Mercurius nuntius Deorum & hominum cur dictus. 64.
Mercurius paſtorum Deus cur habitus. 62.
Mercurio & Penelope cur natus Pan eſſe fingitur. 64.
Mercurius petaſatus. 64.
Mercurii petaſus cur media parte albus, media niger fuiſſe ſcribitur. 64.
Mercurius Poëtices inventor cur fingitur. 104.
Mercurius Saturni conſiliarius & ſcriba fuiſſe cur dicitur. 64.
Mercurio Septembrem menſem cur conſecrarunt Ægyptii. 66.
Mercurius ſexum utrumque habuiſſe cur dicitur. 62.
Mercurii ſtatuæ cur pro domorum foribus poſitæ. 63.
Mercurii ſtatuæ cur partim atra facie, partim aurea pingebantur. 64.
Mercurius cur in Tricrenis lotus fuiſſe à Nymphis creditus eſt. 62.
Mercurius virgam tenere cur dictus eſt. 123.
Mercurio vitulum Veteres cur ſacrificabant. 65.
Mercurii Ægyptii cultus in Septentrione & Occaſu propagatus. 81.
Mercurio Ægyptio ſcriptiones multæ falſo adſcriptæ ſunt. 64.
Mercurius Apollini citharam dedit. 86.
Mercurius à Britannis cultus. 83.
Mercurius Cabirorum unus fuit. 62, 63, 82.
Mercurii Columnæ, quid. 47, 48.
Mercurii Columnas cum Columnis nepotum Sethi perperam confundit Euſebius. 48.
Ex Mercurii Columnis librum ſuum De myſteriis Ægyptiorum decerpſit Iamblichus. 55.
Ex Mercurii Columnis Philoſophiam didicerunt, Eudoxus Cnidius. 46, 49. Plato. 46. & Pythagoras. 45.
Mercurii Columnis inſcripta erant mundi principia. 48. & Moſis doctrina. 48, 49.
Mercurii Columnis, Moſis leges & doctrina ut inſcriptæ fuerint, quomodo factum eſt. 131.
Mercurii Columnæ ſacris notis inſcriptæ. 57.
Mercurius futura homines monere dictus. 644.
Mercurius à Gallis cultus. 82.
Mercurius à Germanis cultus. 82.
Mercurius & Hercules communes ſtatuas habuerunt. 65.
Mercurius, Hercules, & Silvanus cur σώκαι fuerunt. 112.
Mercurius ab Hiſpanis cultus. 83.
Mercurii hiſtoriam Græci partim acceperunt ab Ægyptiis, partim ipſi confinxerunt. 72.
Mercurius in Imbro inſula colebatur. 62, 81.
Mercurium Itali ut colerent, effecit Evander. 88.
Mercurii oraculum. 644.
Mercurius cum Prometheo confunditur. 90.
Mercurii ſimulacra quædam barbata. 645.
Mercurii ſimulacrum ἐντετμημένον. 89.
Mercurii ſtatua aquas habens ad lævam in labrum defluentes. 63.
Mercurii Templum in mediis Boſphori Thracii anguſtiis. 81.
Mercurii Teutatis tumulum prope Carthaginem Novam extitiſſe falſum eſt. 83.
Mercurium Thraces coluerunt. 81.
Mercurii ſenes & barbati, Priapi. 89.
Mercurii ſeniores cur pedibus manibuſque truncati & ἐντετμημένοι exhibebantur. 65.
Mercurio Triſmegiſto perperam tribuuntur libri Pœmandræ & Aſclepii nominibus inſcripti. 64.
Merlinus ſine patre genitus eſſe fertur. 385.
Meropurbateus mons, in quem Brachmanes Deum delapſum credunt, idem eſſe videtur ac Meros. 78.
Meros, mons Indicus, Nyſſæ proximus, Baccho ſacer, juxta Dionyſiacorum ſcriptores. 78, 116.
Meros, mons fictitius. 78.
Μυεὺς quid ſonet. 644.
Merouwa, mons ſacer apud Indos. 79.
Merrhis & Merrhina dicta eſt Thermutis. 60.
Merrhis, cum ſterilis eſſet, Moſem adoptavit, juxta Artapanum. 55.
Merrhis, Palmenothis Ægypti regis filia, Chenephris regis uxor. 55.
Meſſias. Vide Chriſtus.
Meſſias auctor vocationis gentium. 410.
Meſſiæ cruentæ veſtes quid ſignificent. 349.
Meſſiam Davidis filium opprobriis & doloribus af-

fectum iri cenſuit R. Moſes Alſchech. 465.
Meſſiam Davidis filium pauperem futurum docetur in Bereſith rabba. 464.
Meſſias Davidis ſtirpe oriturus aſino exprimitur, apud Iſaiam, juxta Judæos. 464.
Meſſiæ definitio. 7.
Meſſiæ dentibus cur candor tribuitur. 349.
Meſſias duos Judæi ſunt commenti. 464.
Meſſiam hominem Deum qui negant, hominem tamen divinum fatentur. 7.
Meſſiam in vitam redituram Judæi crediderunt. 545.
Meſſias Joſephi ſtirpe oriturus, pede bovis exprimitur apud Iſaiam, juxta Judæos. 464.
Meſſias tamdiu cur moretur, cauſſam hanc eſſe putant Thalmudiſtæ, quod ſtupra Nahardeæ virginibus à gentilibus ſuis oblata ſint. 376.
Meſſiæ oculis cur rubor tribuitur. 349.
Meſſiam patrandorum miraculorum facultate præditum fore affirmant Judæi. 421.
Meſſiæ propheticam facultatem tribuunt Thalmudiſtæ. 414.
Meſſiam ſine patre naſcendum Judæi quidam crediderunt. 385.
Meſſiæ θεότητα adſcribunt Judæi. 31.
Meſſiam unicum, ſed bis venturum eſſe Rabbini quidam conſentiunt. 465.
Metempſychoſeos doctrina, ab Ægyptiis profecta, in Indiam & Sinenſes tractus manavit. 80.
Metempſychoſeos doctrinam petiniciter defendunt Brachmanes. 568.
Metrodori Lampſaceni Homericæ allegoriæ. 638.
Mexicani circumcidebantur. 84.
Mexicani ignem perpetuum ſervabant. 77.
Mexicanorum religio & ſacrificia, unde orta. 83.
Mexicanorum Sabbathum & Jubilæum. 84.
Mexicanorum humana ſacrificia. 84.
Michæ idolum quando periit. 156.
Michææ ætas. 241, 242.
Michææ patria. 241, 242.
Michææ ſepulcrum. 241, 242.
Michaël Pſellus. Vide Pſellus.
Michaël Apoſtolius. Vide Apoſtolius.
מרשים. 636.
מימר, quid. 399.
Minæi Arabiæ populi à Minoë originem trahere crediti. 93.
Minerva eſt Luna. 119.
Minerva Νευαναδς. 122.
Minerva Noëmæ typus. 122.
In Minervæ Poliadis templo ignis perpetuus ardebat. 77.
Minoa dicta eſt urbs Gaza. 93.
Minoa urbs in Arabia. 93.
Minois oppidum. 93.
Minoës duo, avus & nepos, juxta quoſdam; unicus, juxta alios. 95.
Minos ab aliquibus ſapiens & juſtus, ab aliis violentus & imperitus cur fingitur. 95.
Minois antiquitas. 93.
Minoi Atticam vaſtanti Dii ſuccenturiati. 65.
Minos apud inferos jus dicere cur fingitur. 94.
Minois conjux Itona. 93, 122.
Minos, dictio facta ex Monios. 93.
Minos famulus Jovis cur dictus. 93.
Minois hiſtoria valde incerta, juxta Strabonem. 95.
Minos in Creta regnaſſe cur dictus. 93.
Minos in Idæ montis antro cum Jove fabulari cur dictus. 94.
Minos Jovis ὀαριστής. 87, 94.
Minois leges in tabulis exaratæ fuiſſe cur dicuntur. 94.
Minois leges omnium antiquiſſimæ, juxta Platonem. 93.
Minos leges ſuas ſibi à Deo traditas finxit. 52.
Minos legum inventor. 94.
Minois liberi. 94.
Minos maris imperium tenuiſſe cur dictus. 94.
Minos Moſi a Strabone & Joſepho comparatur. 95.
Minois mater cur Phœniſſa dicta. 93.
Minos piraticam exercuiſſe cur dictus. 95.
Minos rex. 94.
Minoi ſceptrum aureum cur tribuitur. 94.
Minos ſolus à Jove eruditus fuiſſe cur dicitur. 64.
Minutius Felix explicatur. 121.
Miſagenis nomen, unde. 66.
Miſericordiæ Ara. 129.
Miſes, Bacchus. 65.
Miſes Iſidis filius, in Nili litore tripudians cur exhibetur. 66.
Miſſus, cognomen Meſſiæ. 348.
Mneves, & Mnevis, bos, & Deus Heliopolitanus. 68.
Mneves idem ac Moſes. 52, 68.
Mneves idem ac Menas. 52.
Mneves idem ac Monios. 62, 68.
Mneves idem ac Oſiris. 52.
Mneves leges Ægyptiis primus poſuiſſe dicitur. 52.
Mneves leges ſuas ſibi à Deo traditas finxit. 52.
Mneves, ſeu Menas, ab aliis Men, ab aliis Minæus, ab aliis Minis, ab aliis Menis, ab aliis Maneros appellatur. 52.
Moabitæ idolorum cultui impenſe dediti. 332.
Mœragenes ſcriptor leviſſimæ fidei. 565.
Mog Zoroaſtris proprium nomen, juxta nonnullos, quid ſignificet. 75.
Molæ ſallæ ritus unde ortus. 128.
Molus Minois filius. 94.
Monimos, dictio Ægyptiaca, ad Emeſenos tranſiit. 62.
Monimos, dictio Ægyptiaca, exponitur. 62.
Monimos Emeſæ cum Sole cultus. 61.
Monios, Ægyptiaca vox, exponitur. 61, 62.
Monios, Ægyptium Moſis nomen, Ebraice redditur Moſes. 60, 61, 136, 137.
Monios, perperam exponitur à R. Iſaaco Abrabaniele. 61.
Monios eadem dictio ac Mnevis. 62.
Mons, Chriſti ſymbolum. 290, 314.
Moraſthi, ubi ſita. 242.
Morbi aliqui ſolo quorumdam hominum contactu ſanantur 424.
Mortuo elato lavabant Athenienſes. 129.
Moriia, mons, unde ſic dictus. 142.
Μῶς, ſive μῶ, ſive μῶϋ, Ægyptiace aquam ſonat. 62.
Moſcha, portus Arabiæ Felicis, à Moſe videtur dictus. 93.
Μόσος, unde facta dictio. 68.
Moſchus Phyſiologus, idem ac Moſes. 44.
Moſchus Phyſiologus, idem qui Moſchus Sidonius. 44.
Moſchus Sidonius, idem ac Moſes. 151.
Moſchi doctrinam ſecutus eſt Democritus. 44.
Moſcovitæ ignem perpetuum non ita pridem ſervabant. 77.
משה, vox Ebraica eſt, non Ægyptia. 647.
Moſes ſcriptionibus ſuis originem dedit plurimis variarum gentium legibus ac ritibus; præcipue Græcorum, maxime Athenienſium, tum & Romanorum. 124, & ſeq.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [732] - 706
PUBLIC DOMAIN

Moſem Ægyptii ſibi vindicant. 72.
Moſis ætas. 55.
Moſes Æthiopas bello appetit. 55.
Moſes Alpha dictus, juxta nonnullos. 54, 55.
Moſem ſolum annos centum viginti quinque vixiſſe, nec quemquam alium præterea, Mathematicorum doctiſſimi crediderunt, juxta Trebellium Pollionem. 55.
Moſes inter Aſtra relatus. 100.
Moſes Aſtronomiæ peritus. 64, 104.
Moſes Aſtronomiam ab Ægyptiis & Chaldæis didicit, juxta Clementem Alexandrinum. 102.
Moſes Aſtronomicum inſtrumentum Heliopoli ſtatuit, juxta Apionem. 99.
Moſes βαθύγλωσσος dictus. 54.
Moſes canus, capillatus, majeſtate oris venerandus fuit, juxta Artapanum. 56.
Moſes, Cadmi & Danai opera, à Græcis videtur primum fuiſſe cognitus. 85.
Moſes cum Calebo à quibuſdam confunditur. 69.
Moſes Chenephris imperium optimis inſtitutis fundavit. 55.
Moſis Chronologia conſentit cum Chronologia variarum gentium. 126.
Moſes conſiliarius prudentiſſimus. 67.
Moſes Deus habitus eſt ab Ægyptiis. 55, 60, 65, 72. etiam cùm viveret. 72.
Moſes divinos honores cur conſecutus eſt. 101.
Moſi Deorum & Heroum perſonæ variæ à Græcis ſunt impoſitæ. 85.
Moſes Deorum fere omnium fabularium exemplar. 115.
Moſes Deorum quorumdam à Phœnicibus & Ægyptiis confictorum exemplar fuit, quos Græci deinde ad ſe tranſtulerunt. 85.
Moſes dux egregius. 111.
Moſis eruditio. 101.
Moſes eruditus omni ſapientia Ægyptiorum. 57.
Moſes Evander merito dici poteſt. 112.
Moſis Geographica. 124.
Moſi Græci de rerum principiis conſentiunt. 122.
Moſem Grammaticam Judæis tradidiſſe ſcripſit Eupolemus. 113.
Moſem Heliopoliten fuiſſe volunt Ægyptii. 72.
Moſes Hermopolim condidit, juxta Artapanum. 65.
Moſes idem ac Adonis. 58.
Moſes idem ac Æacus. 98.
Moſes idem ac Æſculapius. 89.
Moſes idem ac Amphion. 106.
Moſes idem ac Anubis. 69.
Moſes idem ac Apis. 68.
Moſes idem ac Apollo. 85.
Moſes idem ac Ariſtæus. 100.
Moſes idem ac Bacchus. 65.
Moſes idem ac Cecrops. 92.
Moſes idem ac Evander. 112.
Moſes idem ac Eumolpus. 106.
Moſes idem ac Faunus. 111.
Moſes idem ac Janus. 109.
Moſes idem ac Linus. 105.
Moſes idem ac Marnas. 60.
Moſes idem ac Mercurius. 60.
Moſes idem ac Minos. 92.
Moſes idem ac Mnevis. 68.
Moſes idem ac Muſæus. 102.
Moſes idem ac Orpheus. 102.
Moſes idem ac Otus. 69.
Moſes idem ac Oſiris. 65.
Moſes idem ac Pan. 88.
Moſes in Penatum ac Larium fabula deliteſcit. 113.
Moſes idem ac Perſeus. 100.
Moſes idem ac Priapus. 89.
Moſes idem ac Prometheus. 90.
Moſes idem ac Proteus. 98.
Moſes idem ac Rhadamanthys. 97.
Moſis ſimilis Romulus in multis confictus eſt. 114.
Moſes idem ac Serapis. 68.
Moſes idem ac Silvanus. 112.
Moſes idem ac Thammuz. 59.
Moſes idem ac Theuth. 60.
Moſes idem ac Tireſias. 107.
Moſes idem ac Typhon. 71.
Moſes idem ac Vertumnus. 110.
Moſes idem ac Vulcanus. 69.
Moſes, Jeſu typus. 625.
Moſes inventor rerum plurimarum. 64.
Moſes Jobi librum compoſuit. 177, 178, 180.
Moſes cum Joſue à quibuſdam confunditur. 69.
Moſem de Judæis veriſſima ſcripſiſſe agnoſcit Porphyrius. 55.
Moſis Legibus uſi ſunt Ægyptii. 44.
Moſes Legumlator vetuſtiſſimus habitus eſt apud Ægyptios. 48.
Moſes propter Leges latas, major natura ſua exiſtimatus eſt. 72.
Moſis lenitas inſignis. 71.
Moſes Libræ inter Aſtra geſtandæ à Veteribus adhibitus. 100.
Moſis Libri an ante Alexandrum Græce ſint redditi. 132.
Ex Moſis Libris, aut rebus geſtis, Dii Ethnicorum complures, Heroës, urbium conditores, & Legumlatores; totaque adeo propemodum profana Theologia conficta eſt. 56, & ſeq.
Moſis Libri Græcanicæ Mythologiæ fons. 85, 121, 122, 124.
Moſis Librorum pars aliqua ante Perſici imperii excidium Græce reddita eſt. 132, 133.
Moſis Libros Phœnices quaquaverſus circumtulerunt. 131.
Moſis Libri præter Pentateuchum. 144.
Moſes literarum inventor creditus. 43, 57, 139.
Moſes literarum Ebraicarum inventor ab aliquibus, reformator ab aliis habitus eſt. 134.
Moſem literas Judæis tradidiſſe, Judæos Phœnicibus, Phœnices Græcis, quidam ſcripſerunt. 50, 106.
Moſes Magiæ accuſatus. 54, 99, 105.
Moſes Meſſias primus fuit, juxta Judæos quoſdam. 350, 353.
Moſes medicinæ peritus. 101, 102.
Moſem morientem anno ætatis centeſimo viceſimo quinto, queſtum eſſe quod juvenis moreretur, ſcripſit Trebellius Pollio. 55.
Moſem mortem ipſum ſuam καὶ θεολογίαν ſcripſiſſe probabile non eſt. 143.
Moſes, Muſæus à Græcis dictus. 54, 55.
Moſes Muſices peritus. 102.
Moſes Nacheroti boum uſum ad terræ cultionem oſtendiſſe dicitur. 55.
Moſes Nacheroti quærenti, quid hominibus in vita eſſet imprimis utile, boum genus reſpondiſſe dicitur. 68.
Moſis nomen Ebraicum eſt. 136, 137, 647.
Moſes nomina multa geſſit. 60.
Moſes nomina exotica gentium ac locorum ad Linguæ ſuæ modum ac genium flexit. 137.
Moſes nominum propriorum multorum ſignificatum, quem in primæva lingua obtinuerant, Ebraice retulit. 138.
Moſes Orphei præceptor, juxta Artapanum. 55, 103.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [733] - 707
PUBLIC DOMAIN

Moſes, Oſarſiphus dictus. 50, 64.
Moſes Pentateuchum cum ſcripſit, jam Rubenitæ, Gaditæ, & Manaſſæorum pars, ſedes occupaverant Amorrhæorum & Baſanitarum. 145.
Moſes Pentateuchum Iſraëlitis cur ſcripſit in deſerto. 178.
Moſis Pentateuchus Librorum omnium, qui ſuperſunt, antiquiſſimus. 38.
Moſes Philoſophiæ ſymbolicæ peritus. 104.
Moſes Philoſophorum omnium antiquiſſimus. 104.
Moſis Prophetiam & miracula illis Prophetarum reliquorum quatuor rebus præſtare docet Maimonides. 279.
Moſis prudentia. 107, 111, 112.
Moſes Ægypti regem mortuo ſimilem ſanat. 55.
Moſes regio jure præfuit Ebræis. 103, 110.
Moſes rex. 57, 91, 93, 103, 112, 353.
Moſes rufus. 56. 86, 98.
Moſes ſapientia omnes anteceſſit, qui ipſo fuerunt vetuſtiores: ejuſque ſapientiam imitati ſunt, qui inter Ethnicos clariſſimi fuerunt Sapientes & Philoſophi. 56.
Moſes ſapiens primus fuit, juxta nonnullos. 50, 63.
Moſes Servus Dei, quaſi proprio cognomento dictus eſt. 62, 93.
Moſi ſexus uterque tributus eſt ab exoticis Scriptoribus. 51, 93.
Moſis ſtilus hiſtoricus, ſimplex & humilis; licet in ſublimi quoque genere dicendi fuerit exercitatiſſimus. 54.
Moſi ſtatices inventio adſcribitur. 100.
Moſes Theologiæ Ethnicæ fons. 56. 57, 72, 78, 79.
Moſes θεόπνευς dictus. 64.
Moſem Thermuthis paterni regni ſucceſſorem deſtinaverat, eique rex ipſe Ægypti, Thermuthidis pater, diadema ſuum impoſuerat. 57.
Moſes in vincula conjectus à rege Ægypti, juxta Artapanum, divinitus iis ſolvitur. 55.
Moſes virtutes ſuas ac errata ingenue prædicavit. 143.
Moſis virtutes & merita Ægyptio regi ab uno ex Hierogrammateis prædicta. 644.
Moſis virtuti invidet Chenephres. 55.
Poſt Moſem, vitæ terminus centum & viginti annorum ſpatio circumſcriptus, juxta Joſephum. 55.
Moſes unigena creditus à quibuſdam. 104.
Moſes ὑδροχόος dictus. 104.
R. Moſes ben Maimon. Vid. Maimonides.
R. Moſes ben Nachman refellitur. 353.
R. Moſes Kimchi refellitur. 192.
משלים, qui. 161.
Moſo mulierem Ebræam Judæorum leges ſcripſiſſe tradidit Alexander Polyhiſtor. 51, 62.
Moymin filius Taauthe, juxta Perſas. 73.
Moyſes. Vid. Moſes.
Muhammedani Vetus Teſtamentum penitus depravatum eſſe cenſent. 146.
Muhammedo prophetias aliquas accommodare conati ſunt Iſlamitæ. 630.
Mulier etiam virgo appellatur. 387.
Mulieres poſt congreſſum virilem lavare juſſit Numa. 130.
Mundi tempus ut definitur ab Eliæ Schola. 361.
Muſa portus Arabiæ Felicis, a Moſe videtur dictus. 93.
Muſæ dictæ ſunt Ægyptiæ, Oſiridis ſociæ. 121.
Μοῦσα, dictio unde orta. 646.
Muſæ unde dictæ. 121.
Muſarum fabula unde orta. 121.
Muſica inſtrumenta pleraque ex Oriente prodierunt. 65.
Muſica unde dicta, juxta Kircherum. 646.
Muſicæ uſus vetuſtiſſimus. 182.
Muſæo Eleuſinia adſcribit Tertullianus. 107.
Muſæus futurorum præſcius cur fuiſſe dicitur. 102.
Muſæus Moſes eſt. 502.
Muſæus Lunæ filius cur fuiſſe dicitur. 102.
Muſæo Muſices ac Poëſeos ſtudium cur tribuitur. 102.
Muſæi nomine editi χρησμοὶ ab Onomacrito. 105.
Muſæus Orphei vel diſcipulus, vel imitator, vel filius fuiſſe dicitur. 102.
Muſæi parentes, patria, & ætas incerta. 102.
Muſæus Philoſophus & Theologus fuiſſe cur fingitur. 102.
Muſæus Theogoniam & Sphæram primus cur docuiſſe fingitur. 102.
Muſæus Thrax cur ab aliquibus dictus. 103.
Muthis dicta Thermuthis Cedreno. 60.
Myeni fabula unde orta. 124.
Myiagrum Deum cur Hercules imprecatus eſſe dicitur. 153.
Mylitta Venus. 119.
Myobarbum, quid. 117.
Myoparones naves, unde dictæ. 117.
Myrtili fabula, unde orta. 124.
Mythologi fabulas ſuas ex Libris ſacris, præcipue vero ex Pentateucho hauſerunt. 123.
Mythologi multorum hominum geſta uni ex ſuis Diis tribuerunt. 123.
Mythologi varia ac diſcrepantia de Diis ſuis ſenſerunt. 123.
Mythologi uni perſonæ varias adjunxerunt ſignificationes, alias συσκιὰς, alias ἰσοσκιάς. 121.
Mythologi unius hominis geſta in plures Deos partiti ſunt. 123.
Mythologiæ Græcanicæ pars debetur Ægyptiis. 124.

N.

NAbla. 65.
Nabuchodonoſor in Judithæ libro memoratus, quis. 172.
Nabuchodonoſori meminerunt Ethnici Scriptores. 163.
Nacheroti boum uſum ad terræ cultionem oſtendit Moſes. 55.
Nacheroti quærenti quid hominibus valde eſſet utile, boum genus reſpondit Moſes. 68.
Nahumi patria. 243.
Nahumi ætas. 244.
Nanidos & Cyri hiſtoria, ex illa Moſis detorta. 646.
Naſamones alas in capite cur geſtant. 644.
Naſci poſſe homines ex terra ſine patre & matre, quidam exiſtimarunt. 650.
נשיא. 334, 335.
Naſi Judæorum, ſui juris non fuit. 335.
Naſi de tribu Juda delectum fuiſſe non conſtat inter Rabbinos. 335.
Nathan & Gadus Prophetæ, auctores partis cujuſdam librorum Samuelis. 158.
R. Nathan refellitur. 189.
Navigabant crebro Veteres in Oceano Atlantico verſus Auſtrum. 83.
Nazaratus. 74. Vid. Zaratus.
Neapolim Romanis ad mortem damnatis tutus receptus fuit. 130.
נביא, Prophetam & fidicinem ſonat. 240.
Nechephris. Vid. Chenephres.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [734] - 708
PUBLIC DOMAIN

Necosi victoria de Judæis, ab Herodoto celebrata. 163.
Nehemias ad lucubranda Paralipomena operam suam contulisse creditur. 164.
Nehemiæ ætas. 167.
Nehemias Canonem recognovit. 263.
Nehemiæ Liber, cujus auctoris ac ætatis. 167.
Nehemiæ Liber cur Esdræ Secundus appellatur. 167.
Nehemias longævus fuit. 167, 168.
Nehemias unus fuit è Synagogæ magnæ συνέδρους. 261.
Nehemias Uzielis filius, nomen Messiæ ex Josephi stirpe orituri, juxta Judæos. 464.
Νεμανδὸς Minerva. 122.
Nemrodi ignis colendi ritum adscribunt nonnulli. 644.
Nemrodum eumdem esse ac Zoroastrem quidam censent. 644.
Nemrodus idem qui Belus. 122, 123.
Nemrodi persona, plurium Deorum origo. 123.
Nemrodi typus Bacchus. 123.
Nemrodi typus Mars. 123.
Neomeniæ Græcis sacræ. 127.
Nephes-ogli apud Turcas, qui. 385.
Nepotes ab Ebræis filiorum nomine continentur. 252.
Neptunalibus frondeas casas extruebant Romani. 130.
Neptunus, Japhethi typus. 122.
Nero Imperator Christianos teterrimis suppliciis vexavit. 36.
Neronis adversus Christianos sævitia vulgo damnata fuit, etiam ab Ethnicis. 36.
Nicephorus Callisti notatur. 328.
Nicolaitæ negabant in Psalmis haberi Prophetias de Christo. 281.
Nicolaus Damascenus, Herodis & Augusti familiaris, Mosis in Historia sua meminit. 53.
Niger Idumææ rector, Σκάιτης dictus. 135.
Nilus annus cur dicebatur ab Ægyptiis. 645.
Nilus cœli æmulus. 645.
Nilus Deorum maximus, juxta Ægyptios. 645.
Nili fontes versus ortum Veteres collocabant. 74.
Nilus Melas dictus, & Melo. 90, 101.
Nilus Osiris est & Orus. 645.
Nilus שיחור dictus. 101.
Nilus Sirio astro nomen dedit. 101.
Nilus Siris appellatur Æthiopum lingua. 63, 90.
Νὶμ, Ægyptia lingua, ex significat. 62.
Ninive aqua & ignibus erumpentibus subversa non est, ut quidam putant. 245.
Ninus Beli filius cum patre aliquando confunditur. 123.
Ninus significationem habet juventutis. 122, 123.
Nisus. Vide Scylla.
Noachi typus Bacchus. 122.
Noachi typus Janus. 122.
Noachi typus Saturnus. 122.
Noachus, typus Jesu. 621.
Ex Noctibus, non ex diebus tempora sua computabant gentes pleræque. 59.
Noctiluca est Venus. 119.
Noëmæ typus Minerva. 122.
Nomina exotica Græci & Latini ad linguæ suæ genium refingebant. 137.
Nomina exotica locorum ac gentium Moses ad linguæ suæ modum accommodavit. 137.
Nominum Græcorum contractionibus delectabatur Horatii ætas. 649.
Nomina patronymica gerebant Ægyptii. 59.
Nomina plurima gentium ac locorum, quæ commemorat Moses, nihil plane in Ebraica lingua significant. 137.
Nomina propria à Librariis sæpe vitiantur. 166.
Nomina propria erroribus & corruptelis obnoxia. 253.
Nomina propria ex una lingua in aliam dum transeunt, sæpe convertuntur, significatu tantum quem in primæva lingua obtinuerant servato; verbo ipso, verbique sono ac syllabis penitus mutatis. 136, 647.
Nominum propriorum multorum significatum, quem in primæva lingua obtinuerant, Moses Ebraice retulit. 138.
Nominum propriorum pars aliqua sæpissime in coagmentatione & conjunctione excidit. 62.
Nominativum pro vocativo usurpant Attici. 285.
Νόμος & νομοθεσία aliquando differunt, aliquando confunduntur. 133.
Νοῦς, Ægyptia dictio, quid significet. 69.
Novi Testamenti Scriptores in Vetere explicando receptas sua ætate interpretationes sequebantur. 323.
Novi Testamenti Scriptores Septuaginta Senum interpretationem sæpe sequuntur, Ebraico vero exemplari raro adhærent. 527.
Nudipedalia Paulus Apostolus exercuit. 128.
Nudipedaliorum origo. 128, 130.
Numæ Pompilii dogmata quædam ex Mosis legibus expressa. 45.
Numæ dogmatis pleraque Pythagoræ dogmata consentanea sunt. 45.
Numa de Deo quid senserit. 129.
Numa Deum ad hominis vel animalis cujuscunque formam exprimi vetuit. 45.
Numa effigiem Dei ullam pingi vel sculpi vetuit. 109.
Numenius libros suos Mosaica doctrina locupletavit. 54.
Numenius Platonem, Mosem Atticissantem esse dixit. 54.
Numerorum decupla progressio, in numerando vulgo usurpari solita, unde orta. 647, 648.
Numerorum notæ à Librariis sæpe vitiatæ & coruptæ. 163, 166.
Numerorum notæ, quæ Romanæ vocantur, quintanam progressionem servant. 648.
Numerorum notæ vulgares, quibus utimur, meri sunt characteres Græci. 647.
Numerorum notas cum ipsa Arithmetica scientia Arabes à Græcis acceperunt. 648.
Numidæ Mosis doctrina videntur fuisse imbuti. 66.
Νύμφαι cur dictæ novæ nuptæ. 382.
Nupta, apud Romanos, cur è matris gremio rapiebatur. 382.
Nuptæ munera dabantur à propinquis, cum primum videri se patiebatur. 382.
Nuptiarum ritus oriza profusa apud Brachmanes, frumento apud Judæos perficitur.
Nysa mons idem ac Sinai. 66.

O.

Obadias Saphornus refellitur. 353.
Oblatio munda apud Malachiam, quid. 494, 495.
Obscuritas nominatur regio quædam Septentrionalis. 646.
Ochozias & Josaphatus cum Thracibus & Ponticis gentibus commercia habuerunt. 132.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [735] - 709
PUBLIC DOMAIN

עור, quid ſignificat. 364.
Oeagrus. 103.
Og Baſanitidis rex, Tityi ſimulacro expreſſus. 88.
Og idem ac Typhon, ſive Typhœus. 136, 150.
Og unde dictus. 136, 150.
עולם, non infinitum tempus, ut ſæpe; ſed diuturnum, ut quandoque, ſignificat. 288.
עולם, quid ſignificat. 358, 496.
Olbio fluvio alveum excavaſſe cur fingitur Hercules. 153.
Adam. Olearius laudatur. 77.
Omphales & Herculis fabula, unde orta. 157.
Oniæ Templum Leontopoli conditum, ab Iſaia prædictum. 269.
Onomacritus Piſiſtrati coævus. 105.
Ononychites. 89.
Ophiuchus Hercules. 153.
Oromaſus, ſive Ormaſdes, Zoroaſtris pater, idem ac Amramus. 74.
Oraculorum defectus, unde. 422.
Oraculorum ſuorum vanitatem Ethnici agnoverunt. 638, 639.
Oratio ſimplex & nativa, ad perſuadendum & delectandum efficaciſſima. 350.
Oriens, Chriſti cognomen. 309.
Origenem ad allegorias inclinarunt Chæremon & Cornutus. 138.
Origenes defenditur. 514. explicatur. 169, 171. notatur. 26, 329. refellitur. 135, 254, 333, 334, 379, 510.
Orion filius Hyrieo patri à Diis promiſſus, typus eſt Iſaaci Abrahamo à Deo promiſſi. 123.
Ornatrices olim parum pudicæ. 385.
Orpheus Ægyptum adiiſſe, & Ægyptiorum diſciplinas hauſiſſe cur fingitur. 103.
Orpheus agyrta cur fuiſſe dicitur. 103.
Orpheo Apollinem tradidiſſe lyram cur Veteres finxerunt. 105.
Orpheus Arcas fuiſſe cur dicitur à nonnullis. 103.
Orpheo adſcripta ſunt Argonautica Orphei Crotoniatæ. 105.
Orpheus Aſtronomus fuiſſe cur fingitur. 103.
Orpheus cantu feras manſuefeciſſe cur dicitur. 10.
Orphei caput in Hebrum projectum, cur loquax & fatidicum fuiſſe fingitur. 105.
Orphei caput invadens ſerpens cur in lapidem mutatus fuiſſe fingitur. 105.
Orpheus Deorum colendorum, expiandorum ſcelerum, & morborum curandorum ritus inveniſſe cur dicitur. 104.
Orpheus διονυσιακὴν τελετουργίαν, & φθισοφείαν, & Mercurii fabulam ad Græcos tranſtulit, juxta Diodorum. 72.
Orpheas duos Veteres finxerunt. 102.
Orpheus Eleuſinia Athenas dicitur detuliſſe. 104.
Orpheus fulmine percuſſus, interiiſſe cur fingitur. 105.
Orpheo adſcripti ſunt Hymni Onomacriti. 105.
Orpheo Iaſon cur denuntiat, ſine eo Argonautas in Colchidem pervenire non poſſe. 105.
Orpheus Idæorum Dactylorum diſciplinam hauſiſſe cur dicitur. 104, 105.
Orpheus ἱεροτάκτης cognomento dictus. 104.
Orpheus Inferos bis adiiſſe cur dicitur. 105.
Orpheus Iſidis & Oſiridis ſacra in Cereris & Liberi orgia dicitur convertiſſe. 104.
Orpheus legumlator. 105.
Orpheo Liber De lapidibus vulgo adſcriptus, eſt Onomacriti. 105.
Orpheo adſcripti Libri. 103, 104, 551.
Orpheus Magus fuiſſe cur dicitur. 105.
Orphei mortem cur Biſtonides fleviſſe finguntur. 105.
Orpheus Moſes eſt. 102.
Orpheus Muſicus fuiſſe cur dicitur. 103.
Orphei præceptor Moſes dictus eſt a quibuſdam. 55.
Orpheus Moſis doctrina imbutus fuiſſe dicitur à Juſtino. 104.
Orpheus Poëta fuiſſe cur dicitur. 103, 104.
Orpheus myſteriis doctrinam ſuam occultavit. 104.
Orphei nomen, unde. 103.
Orpheum nullum unquam fuiſſe docent Ariſtoteles, & alii. 105.
Orpheus in Olympo monte ſepultus fuiſſe cur fingitur. 105.
Orpheus Panathenæa Athenas dicitur detuliſſe. 104.
Orpheus Philoſophus cur habetur. 104.
Orpheus Poëtarum omnium antiquiſſimus dicitur. 103.
Orpheus rex fuiſſe cur creditur. 103.
Orpheus Sacerdos cur dictus. 103.
Orpheus Spiritu ſancto afflatus fuiſſe dicitur à Celſo. 105.
Orpheus tiaram geſtare cur fingitur. 103.
Orpheus, Theologus cognomento dictus. 104.
Orpheus Theologus vetuſtiſſimus. 103.
Orpheus Theſmophoria Athenas detuliſſe dicitur. 104.
Orpheus Thrax fuiſſe cur vulgo creditur. 103.
Orpheus vates futurorum præſcius. 105.
Orpheo verſus adſcripti ab Ariſtobulo, Juſtino, & aliis, à veteribus Chriſtianis videntur eſſe conficti. 104.
Orpheus vixiſſe novem ætates fingitur. 103.
Orpheus uxorem interemtam ad vitam revocaſſe cur fingitur. 105.
Orphei Hymni emendantur. 120.
Orphica, Bacchi orgia. 104.
Orphica Piſiſtrati ævo antiquiora non ſunt. 43.
Orphicus appellatur, ſymbolicus de rebus divinis diſſerendi modus. 104.
Orpheus Crotoniata, Piſiſtrati coævus. 105.
Orus idem ac Moſes. 68.
Orus idem ac Priapus. 69, 89.
Orus Oſiridis filius; vel, juxta alios, frater; vel, juxta quoſdam, idem qui Oſiris. 68, 85, 86.
Orus quomodo pingi ſolitus. 68.
Oſarſiph dictus eſt Moſes. 50, 60, 64.
Oſarſiph quid ſignificet. 64.
Oſeæ patria. 233.
Oſirapis. 64.
Oſiris. Vid. Bacchus.
Oſiris Apollinis pater. 85.
Oſiris Danubii fontes adiit. 82.
Oſiridis exercitum cur Hercules duxiſſe dicitur. 66.
Oſiris idem ac Adonis. 59.
Oſiris idem ac Bacchus. 59, 85.
Oſiris idem ac Moſes. 65, & ſeq.
Oſiris idem qui Sirius & Siris. 90.
Oſirim Indi in patria ſuâ natum volunt. 80.
Oſiris Indiam multis Ægyptiorum coloniis frequentavit. 80.
Oſiridis in Indiam expeditio, juxta Eratoſthenem & Strabonem, fabuloſa eſt. 80.
Oſiridis mors & reditus ad vitam apud Ægyptios celebrantur. 59.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [736] - 710
PUBLIC DOMAIN

Oſirim nigro colore Ægyptii inficiunt. 90.
Oſiris Poëtices inventor cur fingitur. 104.
Oſiridis partem obſcœnam Priapum eſſe fabulantur Ægyptii. 89.
Oſiridis ſepulcrum ignotum. 68.
Oſiridis ſimulacra, cur velamine flammeo obnupta. 68, 130.
Oſiridis ſimulacrum, cur ὀξυρδιάζειν τῇ αἰδοίῳ. 67, 89.
Oſiris Sol eſt. 59.
Oſiris ſymbolum eſt rerum multarum. 121.
Oſiris Taurus aratri uſum docuit. 82.
Oſiris unde dictus. 45.
Ovidius explicatur. 98. refellitur. 137.
Oxyartes, cum Nino conflixit, juxta Cteſiam; non Zoroaſtres. 74.
Oxydracæ cur orgia cum tympanis celebrabant. 67.
Oxylus agros pignori opponi cur vetuit. 128.

P.

SAnt. Pagninus notatur. 379.
Παλαιοὶ, Græca vox, unde orta. 122.
Palæphatus Abydenus, Ariſtotelis amaſius, idem videtur qui Abydenus. 49.
Palæphatus Fabularum Interpres. 638.
Palæſtina Phœnice dicta. 151.
Palæſtini פרתים dicti. 93.
Palæſtini cum Cretenſibus confunduntur. 93.
Palætyrus. 155.
Palladi virga cur tribuitur. 123.
Palmenothes Ægypti rex. 55.
Pamphylia & Piſidia, Phœnice dictæ. 81.
Pan ἀχιών. 88.
Pan Apollo nominatur. 86, 88.
Pan Arcadibus magno in honore erat. 109, 111.
Pan Bacchi ſocius & διασώτης. 88.
Pan bellator. 88.
Pan Cererem in Arcadiæ ſpecubus latitantem reperiſſe cur fingitur. 88.
Pani cornua aurea, & ad cœlum pertinentia cur affinguntur. 88.
Pan Deorum antiquiſſimus ab Ægyptiis & Arcadibus habitus eſt. 88, 109, 111.
Pan Deorum & hominum μάστης ac ſequeſter. 88.
Pan deſerta loca habitare cur fingitur. 88.
Pan facie miniata cur pingi ſolebat. 88.
Pan futurorum præſcius cur fingitur. 88.
Pan Gigantes conchæ ſonitu exterruiſſe & in fugam dediſſe cur dictus eſt. 88, 154.
Pan hircinam formam gerere cur dicitur. 88.
Pan idem ac Ephialtes. 110.
Pan idem ac Fatuus & Fatuellus. 110.
Pan idem ac Faunus. 110, 111.
Pan idem ac Inuus. 110.
Pan idem ac oſes. 88.
Pan idem ac Priapus. 89.
Pan idem ac Saturnus. 116.
Pan idem ac Silvanus. 110.
Pan idem ac Sol. 88.
Pani ignis perpetuus cur alebatur. 88.
Panem Itali cur colerent, Evandri opera effectum eſt. 88.
Pani Lampadephoria inſtituta. 88.
Panos Mercurius pater eſſe cur dicitur. 62, 64.
Pani & Mercurio communia multa ſunt. 88.
Pan montivagus cur fingitur. 88.
Pan mundi Harmoniam fiſtula concinere cur fingitur. 89.
Pan Muſarum ductor cur dicitur. 121.
Pan naturæ ſymbolum. 537.
Pan νόμιος. 88.
Pan Nympharum dux & comes. 88.
Pan Φυξιος. 87.
Pan ſaltator. 88.
Pan Satyros & Muſas ſecum ducere cur dicitur. 88.
Pan Scolita. 88.
Pan ſpeculari longinqua cur fingitur. 89.
Pan verus fuit Chriſtus Jeſus. 537.
Pani virga & fiſtula cur tribuuntur. 88.
Pan & Vulcanus communia habent quædam. 88.
Παναρέτου, & Παναρέτου σοφίας nomen, quibus Scripturæ ſacræ libris tribuitur. 192.
Panchaica columna aurea. 47.
Panchaicæ literæ. 47.
Pandora eadem eſt quæ Cybele. 118.
Pandora, Evæ typus. 47, 72, 91, 92, 122.
Pantheæ nomen cur Druſillæ poſt mortem tributum. 120.
Pantheon Romæ Templum, unde dictum. 116, 117, 120.
Pantheum unde dictum eſt Myobarbum Auſonii. 117.
Panther, cognomen Jacobi, qui fuit Joſephi pater, juxta Epiphanium. 386.
Panther, Joacimi pater, Mariæ virginis avus, juxta Johannem Damaſcenum. 386.
Panther, Joſephus Mariæ Virginis maritus, cognomento videtur fuiſſe dictus. 386.
Panthera, Mariæ matris Jeſu maritus, Jeſu pater, juxta Thalmudiſtas & alios. 385, 386.
Παραβαπίσται, qui. 34.
Paraboli, ſive Parabolani, qui. 34.
Paradiſi terreſtris notitiam habuerunt Brachmanes. 78.
Paradiſi terreſtris typus eſt ætas aurea. 122.
Paradiſum voluptatis refert Hortus Jovis, Platoni commemoratus. 46.
Παρεγκαινιωμένοι, qui. 34.
Paralipomena collecta ex Actis diurnis, & Prophetarum ſcriptionibus, & vetuſtioribus Libris Scripturæ. 164.
Paralipomena Eſdræ adſcribunt Ebræi. 165.
Paralipomena & initium Libri Eſdræ unius eſſe videntur Auctoris. 164.
Paralipomena poſt librum Eſdræ ſcripta eſſe opinantur Ebræi. 164.
Paralipomena quando ſcripta. 164.
Paralipomenon Auctor quo tempore vixerit. 166.
Paralipomenon nomen oſtendit poſteriora ea eſſe libris Regum. 165.
Parcæ eædem ac Luna. 119.
Παρίκσπεις, quid. 632.
Paris appuliſſe dicitur in Ægyptum. 133.
Παρώνυμα Ebraica Græci Interpretes Græcis παρωνύμοις aliquando repræſentarunt. 137.
Paſchæ tempore ſe à Meſſia redemtum iri ſperant Judæi. 623.
Paſchæ typus quidam apud Peruvianos. 74.
Paſiphaës adulterium unde confictum. 95.
Paſiphaës taurus Vituli, aurei Aaronis typus. 95.
פשוט, quid. 656.
Pateneit, Saiticus Sacerdos. 85.
Pater Jedor, unum è nominibus Moſis. 643.
Patria appellatur, non in qua quis natus eſt, ſed in qua educatus. 389.
Pauli Apoſtoli Epiſtolæ quædam, præter Cano-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207. [737] - 711
PUBLIC DOMAIN

nicas olim circumferebantur. 22.
Pauli Epiſtolæ ſuppoſititiæ ad Laodicenſes. 22.
Pauli Epiſtolæ ſuppoſititiæ ad Senecam. 22.
Pauli Epiſtolas repudiabant Ebion & Severus. 20.
Pauli Epiſtolas repudiabant Elceſaitæ. 23.
Pauli Epiſtolas ad Timotheum repudiabat Tatianus. 20.
In Pauli Epiſtolas temere graſſati ſunt Marcion & Baſilides. 20.
Pauli & Theclæ Periodi. 22.
Paulus Apoſtolus Nudipedalia exercuit. 128.
Paulus Samoſatenus Pſalmos poſt Chriſtum compoſitos eſſe credidit. 183.
Pauſanias refellitur. 88.
Pacis princeps Chriſtus. 293, 313.
Pax duplex hominibus per Jeſum Chriſtum parta, temporaria, & æterna. 364.
Pax per Chriſtum oritura, ab Iſaia prædicta. 290, 291.
Pax per Chriſtum Jeſum parta, qualis. 446, 447.
Pedibus nudis ad eliciendas aquas Deo ſupplicatur. 128.
Pedibus nudis ſacrorum faciendorum mos à Judæis ortus. 128. Vid. Nudipedalia.
Πεσσὼ, unde dicta. 69.
Pelaſgi Aboriginum cognati. 108.
Pelaſgi in Italia Diis voverunt proventuum omnium ſuorum decimas. 109.
Pelaſgia dicta eſt Arcadia. 108.
Pelaſgicæ literæ. 106.
Pelaſgorum coloniæ in Italia. 108.
Pelei fabula, unde orta. 124.
Penates an iidem ac Lares. 113.
Penates ac Lares Moſem diſſimulant. 113.
Penates, Dii Romanorum proprii. 113.
Penates, qui. 113.
Pentateuchi exemplar penes ſe habere unumquemque debere docent Rabbini. 146.
Pentateuchi velut appendices ſunt reliqui Libri ſacri. 146.
Pentateuchi pars aliqua ſcripta eſt, poſtquam Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manaſſæorum, ſedes Amorrhæorum & Baſanitarum occupaverunt. 145.
Pentateuchum Moſes Iſraëlitis cur ſcripſit in deſerto. 178.
Pentateuchus Moſis, Librorum omnium, qui ſuperſunt, antiquiſſimus. 38.
Pentateuchus Samaritanus. 43, 44.
Pentateuchus, ſummarium Legis Judaicæ. 146.
Peræquatores. 392.
Bened. Pererius refellitur. 335, & ſeq. 346, bis, 355, 356.
Peripatetica Philoſophia ex Moſe & Prophetis manavit. 49.
Perſæ acta diurna in literas diligenter referebant. 161.
Perſæ Carmanienſes religionem majorum ſuorum fidelius retinuerunt, quam Perſæ Indienſes. 73.
Perſæ Iſraëlitica religione imbuti. 56.
Perſæ Iſraëlitis militibus uſi ſunt. 132.
Perſæ Judæorum Libros ſacros cognoverunt & legerunt. 132.
Perſæ Judaicis rebus imbuti. 132.
Perſæ quidam Moſis Legem ſervant, qua fratris abſque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur. 124.
Perſarum priſcam religionem qui hodie retineant. 72.
Perſarum priſca religio è Libris Moſis profluxit. 72.
Perſarum reges ad bella extra Perſidem gerenda proficiſcentes, regni hæredem deſignare ſolebant. 370.
Perſarum veterum dogmata à recentioribus dijudicanda ſunt. 72.
Perſicæ linguæ & Germanicæ vocabula multa communia ſunt. 138.
Perſicam linguam Græci facile condiſcebant. 132.
Perſicam linguam Themiſtocles facile didicit. 132.
Perſicarum rerum Collectio ſacra, idem fortaſſe liber fuit ac Zundavaſtaw. 78.
Perſeus Ægyptius fuiſſe cur fingitur. 100.
Perſeus Andromeden Cephei Æthiopum regis filiam duxiſſe cur fingitur. 100.
Perſeus arcæ ſtatim ab ortu incluſus, & in mare abjectus cur fingitur. 100.
Perſeus idem ac Moſes. 100.
Perſeus Magus fuiſſe cur dicitur. 100.
Perſeus in Polydectæ regia educatus cur fingitur. 100.
Perſei Specula. 100.
Perſeus Speculator cur dictus. 100.
Perſei filius Erythras. 180.
Peruviani Africanis orti videntur. 84.
Peruviani Paſchæ typum quemdam retinent. 84.
Dion. Petavius caſtigatur. 168. refellitur. 367, 368, 370, 373, 374.
Πέτρα, quid. 548.
Petrus & Paulus Apoſtoli, Magiæ accuſati. 422.
Petri ſecunda Epiſtola inter dubios & controverſos Scripturæ ſacræ Libros olim ab aliquibus poſita. 21.
Phallephoria unde orta. 67, 161.
Phallus. 89.
Phaltiel, unum è nominibus Moſis. 643.
Pharao, quo regnante natus eſt Moſes, idem videtur ac Thammuz, ſive Themoſis, ſive Tethmoſis. 59.
Phareis & Pharia dicta eſt Thermuthis filia Pharaonis. 60.
Philemon & Baucis, typi Loti & uxoris. 123.
Philo Byblius Sanchoniathonem fideliter non eſt interpretatus. 58.
Philo Byblius emendatur. 70.
Philo, Ebraice redditur Jedidæus. 136.
Philo Judæus allegorice Scripturam ſacram interpretatus eſt. 636.
Philo Judæus Ebraicæ linguæ rudis. 199.
Philo Senior carmina ſcripſit de rebus Judæorum. 51.
Philo Senior Helleniſta videtur fuiſſe. 199.
Philo Senior Judæus fuit. 51. & tamen inter Græcos poſitus eſt à Joſepho. 50.
Philo Senior libros Moſis compilavit. 51.
Philo Senior librum Sapientiæ Græce expoſuit. 199.
Philo Senior librum Sapientiæ liberiori interpretatione explanavit. 31.
Philochori ætas. 50.
Philochorus Moſis meminit. 50.
Philoponus emendatur. 26.
Philoſophia Chriſtiana Ethnicam Philoſophiam illuſtravit. 14.
Philoſophiæ diſtribuendæ in partes quatuor rationem ex Salomone Græcos ſumſiſſe tradit Origenes. 197.
Philoſophorum diſciplinæ, quæ ſuſtinent ſe ab omni aſſenſu, minus adverſantur Chriſtianiſmo, ac vulgo creditur. 5.
Philoſtratus antiquitatis teſtimonium commodat Evangelicæ hiſtoriæ & Actis Apoſtolorum. 18.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [738] - 712
PUBLIC DOMAIN

Philoſtratus Apollonii vitam cur ſcripſit. 565, 566.
Philoſtratus Apollonium ſuum ad Chriſti Jeſu ſimulacrum effingere conatus eſt. 566.
Philoſtratus contradicit ipſe ſibi & repugnat. 567, 568.
Philoſtratus eruditionem ſuam gratis oſtentat. 565, 566.
Philoſtrati Hiſtoria de Apollonio nullis idoneis nititur teſtimoniis. 565.
Philoſtrati Hiſtoria refellitur. 564, & ſeq.
Philoſtratus notatur, & refellitur. 564, & ſeq. 569.
Philoſtratus Pythagoricæ ſectæ addictus. 569.
Philoſtratus ſcriptor eruditus, ſed parum verax. 567.
Phocylidi adſcriptum Poëma γνωμικὸν, Moſaicis præceptis perſpersum. 56.
Phocylidis Poëma, Helleniſtæ, vel Chriſtiani ſatis recentis fœtus. 36.
Phocylidis Poëmatis Patrum veterum nullus meminit. 56.
Phœnice dicta eſt Palæſtina. 151.
Phœnices à Joſua exterminati, in quæ loca profugerint. 154.
Phœnices à Judæis Grammaticam accepiſſe, & Græcis tradidiſſe ſcribit Eupolemus. 113, 119.
Phœnices cum Ebræis recentiores Scriptores confuderunt. 56, 151.
Phœnices & Ægyptii univerſis hominibus Theologiæ principia tradiderunt, juxta Philonem Byblium. 85.
Phœnices Græcis literarum characteres tradiderunt. 138, 139.
Phœnices in Bithynia, Thracia, Rhodo, & finitimis locis. 81. in Samo. Ibid.
Phœnices in Occidentem Ebraiſmum diſſeminarunt. 138.
Phœnices Moſis libros per univerſum orbem circumtulerunt. 131.
Phœnices Φοῖνικες ab Ariſtophane cur dicti. 151.
Phœnices ſcribebant in ſaxis. 47.
Phœnices ſe è Mari Rubro veniſſe dicebant. 56.
Phœnices veram hiſtoriam fabulis inquinarunt. 85.
Phœnicibus literarum inventio à Veteribus tributa. 139.
Phœnicum coloniis gentes pleræque Theologiam ſuam debent. 138.
Phœnicum navigationes Abrahamo recentiores. 138.
Phœnicum Theologia Moſaicis dogmatis imbuta. 56.
Phœnicia lingua. Vid. Chananæa.
Photius totius Joſephi ἀρχαιολογίας epitomen dare propoſitum non habuit. 29.
Phryges ignis cultores. 77.
Phrygii amictus origo. 130.
Phtha. 115.
Phtha cur ſic dictus. 70.
Phtha idem ac Mercurius. 69.
Phtha idem ac Suada. 69.
Phtha idem ac Taautus. 69.
Phtha idem ac Thoth. 69.
Phtha idem ac Vulcanus. 69.
Phtha patrem habuit Cnephum. 69.
Phurim diei origo ut cognoſceretur, liber Eſther præcipue videtur eſſe ſcriptus. 174.
Phurim dies, ſive Sortium, Amanæa dicta, & Mardochaica. 174.
Φῦλον recte dici poteſt Secta Chriſtianorum. 30.
Picti vocati ſunt à Romanis, qui Britanni à ſuis. 136.
Pindarus explicatur. 550.
Pindari Scholiaſtes refellitur 550.
יהוה in Veteri Codice Marchali ſemper ponitur pro יהוה. 310.
Piſcibus, qui ſquamoſi non eſſent, pollucere vetuit Numa. 130.
Piſidices & Achillis hiſtoria ex hiſtoria Moſis detorta eſt. 646.
Plato ad divinarum rerum comparandam ſcientiam exilia potius quam peregrinationes ſuſcepit. 75.
Plato Ægyptiam linguam didicit. 132.
Plato Ægyptios Hierophantas adiit. 46.
Plato Apolline & Perictyone natus fingitur. 385.
Plato cum Judæis converſatus. 47.
Plato Deum definit, ut Moſes. 47.
Plato Deum unicum eſſe demonſtrat. 47.
Plato ex Columnis Mercurii doctrinam ſuam hauſit. 46.
Platonem Jeremiæ conſuetudine uſum perperam aliquando credidit Auguſtinus. 46.
Plato in aſſignanda rerum cauſſa Moſem videtur eſſe ſecutus. 48.
Plato in legum ſuarum deſcriptione eumdem ordinem tenuit ac Moſes. 46.
Plato materiam mundi ἀγένητον & æternam ſtatuit. 46.
Plato Mercuriales libros compilavit. 48.
Plato Moſes Atticiſſans. 46, 47.
Plato Moſis libros involavit. 46, 133.
Plato Moſis libros legit diligenter. 47.
Plato mundum à Deo conditum & conſervatum cum cerneret, Dei vocem audire ſibi videbatur. 46.
Plato Socratis ſupplicio abſterritus eſt, quominus aperte de Deo diſſereret. 47.
Plato emendatur. 553.
Platonici habiti ſunt priſci Chriſtiani. 47.
Platonicorum librorum frequentiorem lectionem Chriſtianis objiciebat Julianus. 47.
Plautus explicatur. 646.
Plinius notatur. 54.
Plutarchus columbæ ex Arca emiſſæ meminit. 53.
Plutarchus multa ſumſit vel à Moſe, vel ab iis qui à Moſe ſumſerunt. 53.
Plutarchus emendatur. 224. refellitur. 73, 127, 385.
Pluto, Semi typus. 122.
Pluto Sinopenſis. 116.
Pluvia, Chriſti ſymbolum. 317.
Ed. Pocockius laudatur. 119.
Pœna reciproci. 130.
Pœnas ſcelerum quo ſenſu Deus à nepotibus dicitur eſſe expetiturus. 222.
Poëtæ multi Deo afflati futura prædixerunt. 182.
Polemon Moſis meminit in hiſtoria ſua. 50.
Polycarpus primam Apoſtolorum ſucceſſionem attigiſſe ſe jactabat. 18.
Ponticarum gentium commercia cum Judæis. 132.
Pontifex apud Romanos quomodo ſanguine aſpergebatur. 130.
Pontificis Judæorum mors, typus fuit mortis Chriſti Jeſu. 537.
Porphyrius Chriſtianos libris ſuis oppugnavit. 54.
Porphyrius Danielis librum refellere inſtituit. 229, 330.
Porphyrii Homericæ allegoriæ. 638.
Porphyrius Longini diſcipulus. 54.
Porphyrius Moſem de Judæis veriſſima nuntiaſſe agnoſcit. 55.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [739] - 713
PUBLIC DOMAIN

Porphyrius emendatur. 57, 58. notatur. 14. castigatur. 378. refellitur. 230, 270, 314.
Posidonius Geometriam adversus Zenonem Epicureum defendit. 4.
Prædæ Diis offerendæ ritus unde ortus. 127.
Prædictiones. Vid. Prophetiæ.
Præneste Romanis ad mortem damnatis tutus receptus fuit. 130.
Πρεσβύτερος Senem & Sacerdotem sonat. 228.
Priapus alatus cur fingebatur. 89.
Priapo asini effigies cur adjungebatur. 89.
Priapo cum Baccho magna erat affinitas. 89.
Priapi barba & caput canis albicabant. 89.
Priapus bellator. 89.
Priapus cornucopiæ gestare, & vites custodire cur fingitur. 89.
Priapus fontium index cur dictus. 62, 89.
Priapus genitalium custos cur fingitur. 89.
Priapus hortorum custos cur dicitur. 89.
Priapus idem ac Moses. 89.
Priapus idem ac Orus. 89.
Priapus idem ac Pan. 89.
Priapus idem ac Sol. 116.
Priapus infans à matre expositus fuisse cur dicitur. 89.
Priapus cum Mercurio quædam habet communia. 89.
Priapo natura duplex cur tributa est. 89.
Priapus Osiridis pars obscœna. 89.
Priapus puerili ætate quandoque exhibebatur. 89.
Priapus, rusticus Deus. 89.
Priapus saltator. 89.
Priapus unus ex Idæis Dactylis. 89.
Principia quædam moralia plures assentientes habent, quam Principia Geometrica. 3.
Principiis moralibus nemo adhuc fidem detraxit. 4.
Principiis quam claritatem inesse debere censuerint Speusippus & Proclus. 16.
Principiorum omnium, tam θεωρημονικῶν, quam moralium fides, pendet à nativa ipsorum evidentia & claritate. 3.
Proclus à Johanne Philopono confutatus. 55.
Proclus nudis pedibus sacra faciebat. 128.
Proclus perperam censuit, ita nos imaginari posse puncta, lineas, & superficies, ut ab ἀμερίστως ad μεριστὰ fieret progressio. 8.
Proclus refellitur. 8, 9.
Procopius castigatur. 205. notatur. 118. refellitur. 292.
Prodici Philosophi sectatores librum in arcanis habebant Zoroastri adscriptum, sed falso. 78.
Prodici Descensus ad Inferos Orpheo adscriptus. 551.
Prologus ἀνεπίγραφος libri Ecclesiastici explicatur. 204. refellitur. 204.
Promethei, an Æsculapii esset Panopense simulacrum, incertum fuit. 91.
Prometheus cum Æsculapio confunditur. 91.
Prometheo Aruspicinæ artis inventio cur tribuitur. 91.
Prometheus Asiæ maritus cur dictus. 91.
Prometheus bovem in duas partes divisisse, & hinc ossa adipe tecta, inde carnes Jovi, tentandi caussa, apposuisse cur fingitur. 91, 92.
Prometheus, Cabirorum unus. 91.
Prometheus Caucasi rupibus affixus, & ab Aquila depastus, & ab Hercule liberatus cur fingitur. 92, 153.
Promertheus Deucalionis pater cur dictus. 92.
Promethei furtum Jovi indicasse homines, iisque Juventam fuisse datam, quam cum veheret asinus, serpenti hunc ipsam dedisse ad impetrandam bibendi veniam, cur fingitur. 92.
Prometheus futuri præscius cur fingitur. 91.
Prometheus hominem de luto finxisse cur dictus est. 91.
Prometheus idem ac Alzazel. 92.
Prometheus idem ac Moses. 90.
Prometheus ignem de cœlo rapuisse cur dictus est. 91.
Prometheus cum Jove colloquia habuisse cur fingitur. 91.
Prometheus, Magogi typus. 123.
Prometheus cum Mercurio confunditur. 90.
Prometheus metallicæ, astronomicæ, aliarumque artium inventor cur fingitur. 91.
Prometheus eluvione Nili in magnas angustias redactus, & ab Hercule adjutus fuisse fingitur. 91.
Prometheus remedia morborum cur reperisse dictus. 91.
Prometheo sapientia & providentia cur adscribitur. 90.
Prometheo sceptrum cur tribuitur. 91.
Prometheus viarum index cur dictus. 91.
Prometheo & Vulcano communis erat ara. 91.
Prometheus & Vulcanus simul & iisdem religionibus placabantur. 91.
Prophetæ de rebus futuris, tanquam præteritis solent differere, 238.
Prophetarum dignitati non officit, aliorum Scriptorum verba ac sententias usurpare. 259.
Prophetarum Duodecim libri à viris Synagogæ magnæ in ordinem digesti pro ratione temporum. 232.
Prophetarum Duodecim libri quo ordine inter se disponendi. 232.
Prophetæ ea fere conscribebant, quæ pertinebant in longitudinem. 241.
Prophetæ historias sæpe scribebant. 161.
Prophetæ in vaticiniorum suorum libris historica pleraque admiscebant. 161.
Prophetarum ingenio afflatus suos accommodavit Spiritus sanctus. 259, 260.
Prophetarum libris præfixæ Inscriptiones, à Prophetis ipsis additæ sunt. 263.
Prophetarum mos non est, res ordine referre. 207, 209, 308.
Prophetarum oratio scabra, salebrosa, ac dissipata esse solet. 631, 632.
Prophetarum parentes in Scriptura nominati, Prophetæ ipsi quoque fuerunt, juxta Ebræos. 248.
Prophetarum prædictiones sunt certissimum ad probandam Religionis Christianæ veritatem argumentum. 4.
Prophetæ post Christum extiterunt. 422.
Prophetæ priores, ab Ebræis qui & cur dicti. 650.
Prophetæ à Pseudoprophetis quid discrepent. 631. 632.
Prophetæ res aliter narrant ac Historici. 534.
Prophetiæ definitio. 6.
Prophetiæ donum ad postremum usque Christi adventum in Ecclesia non defuturum docet Scriptor vetus apud Eusebium. 422.
Prophetiæ munus temere usurpare, capitale fuit, juxta Legem Mosis. 526.
Prophetia etiam est præteritorum & præsentium. 6.
Prophetiæ secundus gradus, quis. 241.
Prophetia verax, quæ. 12.
Prophetias ac typos Christi Jesu, qui extant in Novo

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [740] - 714
PUBLIC DOMAIN

Novo Teſtamento, non neceſſe eſt in eamdem ſententiam ac antecedentia & conſequentia conſpirare. 631.
Prophetiarum collectiones à Centonibus quid diſcrepent. 633.
Prophetiarum duplex genus, per ſigna, & per verba. 272.
Prophetias extra Terram ſanctam literis tradere non licere, falſo aſſeverarunt Thalmudiſtæ. 223, 231.
Prophetiarum finis Chriſtus. 316.
Prophetiæ quædam, non ſolitariæ, ſed cum toto unde prodierunt contextu ſpectari debent. 631.
Prophetiarum, quæ fiunt per verba, multiplex eſt genus. 272, 273.
Prophetiarum triplex genus eſt in Libris ſacris; quod Chriſtum mere reſpicit; quod Chriſtum reſpicit κ῾ λέξιν, alia κ῾ πρᾶγμα; quod Chriſtum κ῾ πρᾶγμα, alia κ῾ λέξιν. 636.
Prophetias non ſemper claras & diſtinctas eſſe oportuit. 633, 634.
Prophetiis ineſt vis argumenti, contra quam credidit Grotius. 274.
Prophetiis multis duplex ineſt ſignificatio, quorum primaria pertinet ad Chriſtum, contra quam credidit Grotius. 273, 274.
Prophetiæ pleræque Veteris Teſtamenti in unum Jeſum conveniunt. 631.
Prophetiæ poſt Jeſum deſitæ. 414.
Prophetiis, præ cæteris argumentis, ad probandam Chriſtianæ religionis veritatem utendum eſt. 274, & ſeq.
Prophetias ſimulacris quibuſdam adumbrare ſolet Spiritus ſanctus. 383.
Prophetiæ univerſim potius quam ſigillatim ſpectandæ ſunt. 631.
Prophetica facultas à ſolo Deo eſt. 12.
Propheticæ facultatis cauſſam in animi motione ponit Porphyrius. 14.
Propheticam facultatem conceſſam non eſſe à natura hominibus communis opinio eſt. 12, & ſeq.
Propter viam ſacrificium, unde originem habuit. 129.
Proſerpina eadem ac Bona Dea. 118.
Proſerpina eadem ac Maia. 118.
Proſerpina eadem ac Medea. 118.
Proteus Ægyptius fuiſſe cur fingitur à nonnullis. 98.
Proteo æquitatis laus cur tribuitur. 100.
Proteus Aſtrologiæ peritus cur fuiſſe fingitur. 99.
Protei Columnæ, quid. 99.
Proteo divini honores in Ægypto cur tribuuntur. 100.
Proteus filios duos habere cur dictus eſt. 99.
Proteus fortiſſimus & invictiſſimus fuiſſe cur fingitur. 100.
Proteus idem ac Moſes. 98, & ſeq.
Proteus in omnia rerum miracula cur ſeſe fingitur transformaſſe. 99.
Proteus Jovis filius cur dictus. 98.
Proteus ἀτρακομάντις cur dictus. 99.
Proteus Magus & præſtigiator cur fingitur. 99.
Proteo maris claves cur tribuuntur. 99.
Proteus naturæ principia cur aperuiſſe dictus eſt. 100.
Proteus Neptuni armenta paſcere cur fingitur. 100.
Proteus Neptuni filius. 98.
Proteo Neptunum ſub mari alveum paraſſe, per quem ex Pallene in Ægyptum ſiccus penetraret, cur Veteres finxerunt. 99.
Proteus Phœnices filius. 98.
Proteus πολύβουλος. 100.
Proteus præterita, præſentia, & futura callere cur dictus. 99.
Proteus rex Ægypti. 98.
Proteus ſaltator. 100.
Proteo Memphi Templum cur conditum in Caſtris Tyriorum. 98.
Proteus Thrax cur ab aliquibus dictus eſt. 98, 103.
Proverbiorum Liber à Rabbinis è Sacrorum Librorum cenſu fere expunctus. 191.
Proverbiorum Libri Auctor, quis 188, & ſeq.
Proverbiorum Libro Ethicen tradi volunt Scripturæ ſacræ Interpretes. 197.
Prudentia, prophetia quædam eſt. 7.
Ψαλτὰ, quid. 128.
Ψαλτὴν origo. 129.
Pſalmi aliquot in Babylonica Captivitate, quidam & poſt eam compoſiti. 183.
Pſalmi aliquot cur ἀνεπίγραφοι & ἀδέσποτοι. 182.
Pſalmi ἀνεπίγραφοι, cujus ſunt Auctoris. 185.
Pſalmorum Auctores varii fuerunt. 182.
Pſalmorum numerus ab Eſdra fuit determinatus, eorumque Volumen in Canonem ab eo dedicatum. 183, 184.
Pſalmorum ordo à temporum ordine cur diſcrepet. 185.
Pſalmi poſt Eſdram nulli ad priſcos adjecti ſunt. 184.
Pſalmos poſt Chriſtum Jeſum compoſitos eſſe credidit Paulus Samoſatenus, & deinde Anabaptiſtæ. 183.
Pſalmos, ſeptuageſimum quartum, ſeptuageſimum octavum, & ſeptuageſimum nonum, Eſdræ temporibus adſcribunt quidam. 184.
Pſalmus centeſimus decimus ſeptimus in Judæorum Synagogis creberrime legi ſolitus. 290.
Pſalmus centeſimus nonus clariſſimas de Meſſia prædictiones continet. 290.
Pſalmi nonageſimi quinti, verſus decimi, genuina ſcriptura agnoſcitur. 527.
Pſalmus nonageſimus ſecundus Adamo ad ſcribitur ab Ebræis. 185.
Pſalmus octogeſimus nonus, & ſequentes decem, Moſi adſcribuntur. 184, 185.
Pſalmus, quem extra centum & quinquaginta Canonicorum numerum exhibent Septuaginta Interpretes, fœtus eſſe videtur Helleniſtæ alicujus. 118.
Pſalmum ſeptuageſimum ſeptimum ab antecedente haudquaquam eſſe disjungendum Judæi quidam tradiderunt. 419.
Pſalmus ſeptuageſimus ſeptimus Meſſiæ prænuntius. 419.
Pſalmus ſexageſimus quartus cur Davidis, Jeremiæ, & Ezechielis nominibus inſcriptus. 221, 222.
Pſalmi ſexageſimi octavi verſus viceſimus ſecundus Chriſto Jeſu addicitur. 534.
Pſalmi ſexageſimi ſeptimi verſus quintus, ſeptimus, & decimus nonus, Chriſto Jeſu addicuntur. 541.
Pſalmus viceſimus primus Chriſto addicitur. 519, & ſeq. 523.
Pſalterium cur Davidis nomine inſcriptum. 187.
Pſalterium in quinque Libros diviſum. 185.
Pſalterium in quinque Libros quando diviſum. 185.
Pſalterium Salomonis à Joh. Lud. de la Cerda editum, fœtus eſſe videtur Helleniſtæ alicujus. 188.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [741] - 715
PUBLIC DOMAIN

Pſammitichus Ionibus & Caribus agrum in Ægypto habitandum conceſſit. 132.
Michaël Pſellus Fabularum anagogas ſcripſit. 638.
Pſenophis, Sacerdos Ægyptius. 44.
Pſeudo-Dorotheus auctor Libri De vitis Prophetarum. 225.
Pſonthomphanech dictus eſt Moſes, perinde ut Joſephus. 644.
Pterelas regnum & vitam cum aureo capillo à Comætho filia abſciſſo amiſit. 648, 649.
Πτυὸν, quid. 69.
Ptolemæus Chennus notatur. 54.
Ptolemæus Lagides Judæos complures traduxit in Ægyptum. 131.
Ptolemæo Lagidæ Serapis in ſomnis viſus. 68.
Ptolemæus Mendeſius Moſis in Hiſtoria ſua meminit.
Puerperæ immundæ habebantur apud Athenienſes. 129.
Puerperas quadraginta diebus Templo abſtinere juſſit Numa. 130.
Pyramis quædam à Brachmanibus culta. 80.
Pythagoras ab animatorum eſu quamvis abſtineret, certas tamen victimarum partes comedebat. 45.
Pythagoras Ægyptiam linguam didicit. 132.
Pythagoras Arabes, Chaldæos, & Ebræos præceptores habuit. 44.
Pythagoras circumciſus fuit, juxta nonnullos. 44.
Pythagoras ex Columnis Mercurii doctrinam ſuam hauſit. 45.
Pythagoras Danielem videtur audiſſe. 229.
Pythagoras ad divinarum rerum comparandam ſcientiam exilia potius quam peregrinationes ſuſcepit. 75.
Pythagoræ dogmata pleraque Numæ dogmatis conſentanea. 45.
Pythagoras Ezechielem videtur audiſſe. 220, 229.
Pythagoram Judæis prognatum cur plerique crediderunt. 45.
Pythagoras Judæos adiit. 45.
Pythagoras cum Judæis converſatus eſt. 47.
Pythagoras Mercuriales libros compilavit. 48.
Pythagoras cum Moſchi Phyſiologi ſucceſſoribus congreſſus eſt. 44.
Pythagoras Moſis Leges in ſuam Philoſophiam tranſtulit. 45.
Pythagoras ex Moſis Libris multa ſumſit. 133.
Pythagoras mundum à Deo conditum & conſervatum cum cerneret, Dei vocem audire ſibi videbatur. 46.
Pythagoras nudis pedibus ſacra faciebat. 128.
Pythagoras Orphei imitator. 104.
Pythagoras Orpheo ſcriptiones quaſdam ſuppoſuit. 551.
Pythagoræ præceptor Zaras. 74.
Pythagoras Syrus fuit, juxta Iamblichum. 44.
Pythagoræ Πβαπὸς, quid. 45.
Pythagoræ Thales auctor fuit inſtituendæ peregrinationis. 44.
Pythagoras Thracum opinionibus imbutus fuiſſe cur dicitur. 103.
Pythagorei Philoſophi libros falſis nominibus inſcribere ſoliti. 551.
Pythagorei Philoſophi mendaces & creduli. 551, 569.
Pythagoreis Philoſophis vetitum erat funeribus intereſſe. 128.
Pythagoricæ Philoſophiæ præcipua capita Brachmanes retinent. 80.
Pythonis ab Apolline interfecti fabula unde orta. 63, 87.

Q

Quirinii cenſus expenditur. 390.

R.

R & S in fine permutantur. 224.
R. inſititium. 59.
Rabanus Maurus refellitur. 257.
Radix appellatur Chriſtus. 278, 300.
Raguel Moſis ſocer, toparcha in Arabia. 55.
Rationem cœcam nobis dedit Deus, ne fidem aſpernaremur. 4.
Rationis ac ſenſuum ope res certo cognoſcere non poſſumus. 4.
Recenſus à Julio Cæſare actus. 392.
Redemtio Iſraël, quid. 361.
Regnum Dei, ſuppoſititius liber ſub nomine Zoroaſtris. 78.
Regnum Dei, & Regnum cœlorum, quid. 361.
Regum Libri, à quo ſcripti. 161, 162.
Regum Libri Jeremiæ adſcribuntur à Judæis. 165, 209.
Regum Libros integræ eſſe fidei agnoſcit Julianus Apoſtata. 163.
Religiones externas recipi vetuit Senatus Romanus. 36.
Religiones omnes præter Chriſtianam falſæ ſunt & impiæ. 640.
Religionis Chriſtianæ definitio. 7.
Religionis Chriſtianæ veritas demonſtrari poteſt ex iis principiis, quæ à nemine adhuc in dubium vocata ſint.
Religionis veræ definitio. 7.
Reſcomoran unde dictum Promuntorium Comorinenſe. 645.
Rex Reipublicæ totius perſonam ſuſtinet. 155.
Rhadamanthys Aſiæ maritimæ terras multas imperio ſuo ſubjeciſſe cur dictus. 98.
Rhadamanthyos Erythras filius. 100.
Rhadamanthys flavus fuiſſe cur fingitur. 98.
Rhadamanthys Gazam iviſſe cur dicitur. 98.
Rhadamanthys ob fratrem interfectum patria exulaſſe cur dicitur. 98.
Rhadamanthys idem ac Moſes. 97.
Rhadamanthys Inferis jura dare cur dictus. 79.
Rhadamanthyos juramentum. 97.
Rhadamanthyos lex, ne quis per Deum juraret. 97.
Rhadamanthys legumlator, & primus legum repertor. 97.
Rhadamanthyi placuit talionis lex. 128.
Rhadamanthys Tityon adiiſſe dictus. 88.
Rhadamanthys virgam, dum jura reddit, tenere cur dictus. 97.
Rhadamanthys unde dictus. 97.
Rhadamanes. 98.
Rhamanitæ. 98.
Rhamnæi, gens Arabica, à Rhadamanthy dicti. 98.
Rhamnæi iidem qui Rhadamanes & Rhamanitæ. 98.
Rhodos redditur Ophiuſa. 136.
Romani Deos Græcorum pleroſque aſciverunt & coluerunt. 109.
Romanos Græci Ebraica religione imbuerunt. 56.
Romulus Bar-Cochebæ nepos. 328.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [742] - 716
PUBLIC DOMAIN

Romulus Gabiis egregie inſtitutus. 114.
Romuli hiſtoria, falſa multa admixta habet. 114.
Romulus ignis perpetui ſervandi, Veſtaliumque conſecrandarum ritum inſtituit. 114.
Romulus religioſus, & rerum divinarum peritus. 114.
Rubenitica tribus in magnum numerum non excrevit. 337.
Rubri maris obſervato à Moſe receſſu, incolumes Ebræos trajeciſſe memorant Memphitæ. 55.
Rufus Bar-Cochebæ filius. 328.
Rupes aquas in deſerto profundens, typus Chriſti. 278.
Rupes aquas in deſerto profundens, typus Jeſu. 624.
Ruth Liber, aditus ad libros Samuelis. 158.
Ruth Liber, appendix libri Judicum. 158.
Ruth Liber ætatis dubiæ, & Auctoris controverſi. 158.

S.

S & R in fine permutantur. 224.
R. Saadias Gaon refellitur. 316, 379, ter, 380.
Sabæ regina, quæ Salomonem adiit, Eccleſiæ typus eſt. 621.
Sabaziis ſacris qui initiantur, cur eorum ſymbolum ſerpens eſt. 66.
Sabazius, Bacchi cognomentum. 103, 116, 125.
Sabbathium flumen. 351.
Sabbatha Romanis peculiari ritu obſervata. 130.
Sabbathi origo fruſtra Ægyptiis tribuitur à Tacito. 126.
Sabbathi ritus vetuſtiſſimus. 126.
Sabbathum meram eſſe βακχείαν cenſuit Plutarchus. 67.
Sabbathi nomen à Sabo derivat Plutarchus. 67.
Sabbathum obſervant Mexicani. 84.
Sabbathum per univerſum orbem celebratur. 126.
Sabbi dicuntur Chriſtiani Balſarenſes Sancti Johannis. 61.
Sabbi dicuntur priſcarum religionum transfugæ. 61.
Sabbus cognomen Bacchi. 125.
Sabii, iidem qui Sabbi. 62.
Sabii ex Chaldæa primum profecti. 61.
Sabini Hercule prognatos cur ſe ferebant. 109.
Sabini ſacrificiorum Græcanicorum ritus Romanis tradidere. 109.
Sabinorum agri cur Baccho ſacri. 125.
Sabinus. Vid. Sabus.
Sabis Arabum Deus. 125.
Sabis eſt Bacchus. 125.
Sabis unde dictus. 125.
Sabium, Sethi filium, diſciplinæ ſuæ auctorem jactant Sabii. 61.
Sabos, Arabiæ rex, unde dictus. 125.
Sabus idem ac Sabazius. 125.
Sabus, ſive Sabinus, Sabinorum Deus. 125.
סכן, quid. 487, 629.
Sacellum Angeli in Templo Sepulcri Chriſti. 547, 549.
Sacerdos, Atticis legibus, virginem & civem ducere uxorem, ipſe caſto & integro corpore eſſe debebat. 128.
Sacerdotes Jeſu à Prophetis prædicti. 578.
Sacerdotes uncti apud Ebræos. 410.
Sacerdotibus regnum capeſſere non licebat, legibus Ebræorum. 334.
Sacerdotibus Romanis funeſtam domum ingredi, aut attrectare piacula non licebat. 130.
Sacerdotibus, veteri Lege Ebræorum, jus non erat ſedendi in ſella regia. 324.
Sacerdotii dignitatem à ſe propter peccata ablatam fuiſſe, & ad gentes tranſlatam, fatentur Judæi. 410.
Sacrificantes Athenienſes partes quaſdam victimæ Diis offerebant. 129.
Sacrificia Moſaica quid ſpectaverint. 506.
Sacrificia Romæ Græcanico ritu fieri ſolita. 109.
Sacrificiorum Græcanicorum ritus à Sabinis Romani acceperunt. 109.
Sacrificiorum Judaicorum abrogatio prædicta. 378.
Sacrificiorum reliquiæ apud Athenienſes, Sacerdotum erant. 129.
Sacrificium incruentum a Malachia ſignificatum. 495.
Sacrificium incruentum Jeſus inſtituit. 510.
Said ebn Batrik refellitur. 650.
Σαΐτης, Ægyptiaca dictio, quid ſignificet. 68.
שרל, quid. 541.
Salebdei, Coptica litera. 524.
Salem urbs ea eſt, quæ Jeruſalem deinde fuit dicta. 142, 157.
Salmanaſaris expeditio in Syriam, Phœnicum Annalibus continebatur. 163.
Salmaſius refellitur. 547, & ſeq. 645.
Salomon auctor libri Job à multis creditur. 177, 180.
Salomon carmina multa ſcripſit. 197.
Salomonis carminum cur magna pars perierit. 183.
Salomonis Epiſtolas quaſdam retulit Alexander Polyhiſtor. 162.
Salomonis & Hirami meminerunt Phœnicum Hiſtorici. 162.
Salomonis Libris totam Philoſophiam contineri volunt Ebræi. 197.
Salomonis Parabolæ. 190, 191.
Salomonis Parabolas compilarunt Ethnici. 191.
Salomonis Pſalmi plerique interciderunt. 188.
Salomon Pſalmorum ſacrorum numerum valde auxit. 182.
Salomon quibus ætatis ſuæ temporibus Libros ſuos ſcripſerit, juxta Rabbinos. 195, 197.
Salomon reſiduum ex Templi fabrica aurum ad Tyrium regem dono miſit. 1,2.
Salomon, typus Jeſu. 627, 628.
Saltatio ſacra coram idolis pervetuſta eſt apud omnes propemodum gentes. 79.
Samaritanæ literæ. 135.
Samaritanæ literæ ab Aſſyriis diverſæ. 139.
Samaritanæ literæ eædem ſunt ac Chananææ. 138, 139.
Samaritanæ literæ Græcarum ſimiles. 139.
Samaritanarum literarum inventio, Setho à nonnullis, Abrahamo ab aliis tribuitur. 134, 138.
Samaritanarum literarum origo. 138.
Samaritanam ſcripturam rebus profanis olim fuiſſe deſtinatam jactatur à Judæis quibuſdam. 139.
Samaritanorum & Judæorum diſſociatio unde orta. 44.
Samaritani Pentateuchum ſolum cur admiſerint. 648.
Sambuca nomen habet à סבכא. 65.
Samogiti ignem perpetuum non ita pridem ſervabant. 77.
Samos unde Imbraſia dicta. 81.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [743] - 717
PUBLIC DOMAIN

Samothrace prius Leucosia dicebatur. 82.
Samothrace unde dicta. 82.
Samuelis liber, fons Græcorum quorumdam rituum & fabularum. 161.
Samuelis Libri dubia est ætas, & controversus Auctor. 158.
Samsonis nomen quid significet. 627.
Samsonis typus Hercules. 157.
Samuel auctor libri Josue creditur à nonnullis. 146.
Samuel auctor libri Judicum esse videtur. 156.
Samuel auctor libri Ruth creditur à nonnullis. 118.
Samuel auctor partis cujusdam librorum Samuelis. 158.
Samuel, vel Esdras, obitum Josuæ ad calcem Libri, qui nomen ejus præfert, adscripserunt. 150.
Samson, Jesu typus. 626, 627.
Sanchoniathonis ætas. 158.
Sanchoniathon Chaos & Spiritum, prima esse vult rerum exordia. 57.
Sanchoniathonis commentarios cum Libris Mosis confligens Porphyrius, verissima Mosem de Judæis narrasse fatetur. 55.
Sanchoniathon à Gedeone libros Mosis accepit. 43.
Sanchoniathon ab Hierombalo commentarios accepit. 58.
Sanchoniathon de Judæis summa fide disseruit. 58.
Sanchoniathon Mosaicorum Librorum unde notitiam habuit. 131.
Sanchoniathon ex Mose ea tantum sumsit, quæ cum gentis suæ religionibus & dogmatis consentirent. 58.
Sanchoniathon Mosem sæpe sequitur & describit, nonnunquam deserit. 58.
Sanchoniathon è Mosis Libris plurima hausit. 42.
Sanchoniathon Taauti libros evolvit. 43, 57.
Sanguinis circa aram fundendi mos unde ortus apud Romanos. 128, 129.
Sanctius. Vid. Alphonsus Sanctius.
Sanctus Dei, quis. 283.
Sanctus Sanctorum, quis, 283.
Sancus auctor Sabinæ gentis. 109.
Sancus idem qui Hercules. 109.
Sapientiæ Liber, cujus Auctoris. 198, 199.
Sapientiæ liber in Canone cur positus non fuerit. 199, 200.
Sapientiæ Liber carmine adstrictus fuit, juxta nonnullos. 198.
Sapientiæ Liber Chaldaice conversus fuit. 198.
Sapientiæ Liber ex Ebraico vel conversus est, vel collectus. 198.
Sapientiæ Liber Ebraismos habet. 198.
Sapientiæ Liber multa habet, quorum consimilia in Libro Proverbiorum reperiuntur. 198.
Sapientiæ nomen omnibus Salomonis Libris præfixus est. 192.
Sapientiæ Librum Philo Senior Græce exposuit. 51.
Sapientiæ Librum à Salomone scriptum esse cur Veterum quidam infitiantur. 200.
Sarmaticæ gentes ignis colendi ritum à Persis acceperunt. 77.
Sarpedon Jovis & Laodamiæ filius. 94.
Saturnalia quædam apud Ebræos. 130.
Saturnaliorum origo. 130.
Saturnus, Abrahami typus. 58.
Saturnus, Adami typus. 122.
Saturnum Circumcisionis auctorem esse volunt Phœnices. 126.
Saturnus Cœlo patri filium unigenam sacrificat: tum circumcidit sibi virilia, suosque ad idem faciendum adigit. 58.
Saturnus Chami typus. 122.
Saturnus, filiique ejus, Noachi filiorumque ejus sunt typi. 122.
Saturnus idem qui Belus, juxta nonnullos. 122.
Saturnus idem ac Evander. 116.
Saturnus idem ac Hercules. 116.
Saturnus idem ac Janus. 116.
Saturnus Il dictus à Phœnicibus. 57, 58.
Saturnus Israël dictus. 57.
Saturno oculos quatuor Phœnices tribuebant. 122.
Saturnus Planetam cognominem & Noachum notat. 121.
Saturno regnante carnibus homines abstinebant. 122.
Saturnus Temporum rector, & Tempus dictus. 122.
Saturnus unde dictus. 137.
Saüis, Mercurii & Rhenes filius. 82.
Jos. Scaliger castigatur. 239, 256. notatur. 26, 49, 118, 132, 264, 391. refellitur. 117, 136, 167, 168, 171, 250, 251, 366, & seq. 373, & seq. 524.
Scaphe, sive Hemisphærium, quid. 99.
Scarabæi mystici Ægyptiorum discus alatus, quid significet. 644.
Sceptici repudiant Geometrica principia. 4.
Scepticorum argumenta imbecilla sunt adversus Christianam disciplinam. 5.
Scepticorum argumentis feliciter usi sunt quidam, ad eradicandam Philosophiam, & muniendam viam doctrinæ Christi. 5.
Sceptrum recte appellatur, jus ad sceptrum. 346.
R. Schem tob notatur. 178.
Schemaia ab Israëlitis dictus fuit Moses. 60.
Scribæ Tabernaculi creduntur à Pseudo-Dorotheo auctores libri Ruth. 158.
Scribebant Veteres in saxis, in lateribus, in metallis, & in ligno. 47, 48.
Scribendi ars ante Diluvium vel Babelicam Confusionem reperta fuerit, necne, incertum est. 138.
Scriptor Itinerarii Hierosolymitani refellitur. 219.
Scriptura non tantis obnoxia est mutationibus, ac lingua. 139.
Scriptura sacra additamentis nonnullis aucta ab Esdra & Synagoga magna. 143, 263.
Scripturæ Sacræ contextus in nominibus quibusdam propriis & numeris luxatus est. 166.
Scripturæ Sacræ contextum leviculæ quædam mendæ insederunt. 145.
In Scripturæ Sacræ contextum quædam videntur è limbo irrepsisse. 143.
Scripturam Sacram divinitus esse inspiratam ex eventu Prophetiarum optime probatur. 639.
E Scriptura Sacra exciderunt nonnulla, sed levia. 22.
Scripturæ Sacræ Librorum variæ partitiones fuerunt. 181.
Scripturam Sacram sub Ptolemæo Philadelpho Græce redditam esse constat. 49.
Scripturam Sacram post bella recognoscere solebant Judæi. 262.
E Scriptura Sacra loca citantur aliquando à Patribus, quæ vel in ea non extant, vel aliter in ea concepta extant. 22.
E Scriptura Sacra testimonia sæpe afferunt Patres, neglectis verbis, servata solum sententia. 22, 23.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [744] - 718
PUBLIC DOMAIN

E Scriptura Sacra teſtimonia ut citare ſoliti ſint Evangeliſtæ & Apoſtoli. 520.
Scripturæ Sacræ inſunt multæ varietates lectionis. 166.
Scyllæ & Niſi fabula unde orta. 95, 157.
Seba Arabice Apelioten ſignificat. 62.
שבט, quid. 331, 334.
Sechnuphis Heliopolita, Platonis præceptor. 46.
Seder olam rabba refellitur. 379.
Σεμιάς, quid. 48.
Sehirath videtur eſſe Σεμιάς Joſephi. 48.
Joh. Seldenus refellitur. 136.
R. Selomoh Alchabitzius refellitur. 353.
R. Selomoh Jarchi notatur. 283. refellitur. 181, 214, 284, 306, 376, 379, bis, 495. bis.
שם המפרש, ejuſque vis portentifica. 422, 423.
Semi typus Neptunus. 122.
Semum Babelicæ conſpirationis participem non fuiſſe gratis dicitur. 136.
Sennaar campus. 56.
Senarius numerus Conjugium & Fundamentum gignendi cur dictus. 127.
Senarius numerus fecundiſſimus. 127.
Senarius numerus, mas & femina. 127.
Senarius numerus Veneri attributus. 127.
Senex Montis, qui. 228.
Senior, dignitatis nomen. 228.
Sennacheribi meminerunt Ethnici Scriptores. 163.
ספר תולדות, quid. 48.
Sephora, Æthiopiſſa cur dicta. 54, 73, 74, 95.
Sephora fabularium omnium Dearum origo eſt. 117, 118.
Sephora cum Maria Moſis ſorore ſæpe confunditur. 120.
Sephora, Sinope. 86.
Septenario numero anima humana generata. 127.
Septenarius numerus Deo cur comparatus. 127.
Septenarius numerus immobilis. 127.
Septenarius numerus Minerva dictus. 127.
Septenarius numerus, nodus rerum omnium. 127.
Septenarius numerus nuptiarum feſtivitatibus dicatus. 127.
Septenarius numerus ſterilis dictus. 127.
Septenarius numerus Virgo dictus. 127.
Septentrionale mare Arabes Tenebroſum appellant. 99.
Septentrionem caliginoſum eſſe Veteres cenſuerunt. 99.
Septentrionem Homerus ζόφον appellat. 99.
Septimo die completam fuiſſe rerum omnium creationem multi ex Ebræis crediderunt. 126.
Septimus dies ſacer Græcis. 43, 126.
Septuaginta Interpretibus adſcriptæ Interpretationis tempus controverſum. 88.
Septuaginta Interpretum fides in interpretando egregia fuit. 226.
Septuaginta Interpretum Interpretatio parum ſincera ad nos pervenit. 310.
Septuaginta Interpretum κοινὴ Editio varias paſſa eſt depravationes. 527.
Septuaginta Interpretes explicantur. 190, 313, 317. emendantur. 174, 189, 310, 525.
Sepulcra cippis cur ornata. 47.
Sepulcra Hieroſolymis & in locis vicinis pleraque viſuntur ſaxo inciſa. 549.
Sepulcra, Regum Juda vulgo credita. 549.
Sepulcrum Chriſti Jeſu crypta duplici conſtabat. 547.
Sepulcrum Chriſti Jeſu cujuſmodi fuerit. 547, & ſeq.
Sepulcri Chriſti Jeſu Templum. 547, 549.
Ser fluvius. 48.
Seraphim unde dicti. 6, 8.
Serapis caduceum cur gerit. 120.
Serapis cornutus cur pingitur. 68.
Serapis idem ac Æſculapius. 89.
Serapis idem qui Juppiter. 116.
Serapis idem qui Moſes. 68.
Serapis idem ac Oſiris. 68.
Serapis modium capite geſtat. 646.
Serapis Ptolemæo Lagidæ in ſomnis viſus. 68.
Serapis radiatus cur pingitur. 68.
Serapidis ſimulacrum ex Ponto accivit Ptolemæus Lagi. 81.
Serapidis Templum in Thracia. 81.
Serapis virgam tricuſpidem angue circumplicatam geſtans. 68.
Serapis unde dictus. 68.
Serarius refellitur. 258.
Serenius Granianus in gratiam Chriſtianorum ſcribit ad Hadrianum. 34.
Seres, gens Æthiopica. 48.
Seres, oppidum. 48.
Σήρες, & Σῆρες Ægyptiis, quid. 645.
Seria inſula. 48,
Serpens æneus, Jeſu Chriſti typus. 624.
Serpentis ænei myſterium quomodo exponant Judæi. 625.
Serpens malorum aureorum cuſtos, typus ſerpentis, qui Evam ad peccatum pellexit. 122.
Servetani Vetus Teſtamentum penitus depravatum eſſe cenſent. 146.
Servius emendatur. 111. refellitur. 47.
Σής Ægyptiace quid ſignificat. 62.
Seſoſtri duce Scythas & Thraces Ægyptii domuerunt. 82.
Sethi filii, qui. 332.
Sethi nepotes aſtronomicam doctrinam duabus columnis inciderunt. 47, 48.
Sethi nepotum lapideam columnam ſua ætate manſiſſe affirmat Joſephus. 48.
Sethus Samaritarum literarum auctor, juxta nonnullos. 134, 138.
Severiani Acta Apoſtolorum & Pauli Epiſtolas rejiciebant. 23.
Severus Actis Apoſtolorum fidem haberi vetuit. 18.
Severus Epiſtolas Pauli rejiciebat. 20.
Sextus Empiricus adverſus Demonſtrationes multa collegit. 4.
Σῆ Ægyptiace quid ſignificat. 62.
Sibylla à Virgilio cur Alma dicta. 382.
Sibyllina carmina vanitatis plena. 639.
Siciliam quaſi Sicilitam dictam Latini cenſuerunt. 137.
Sidonius Apollinaris notatur. 565.
Silenus aſino uehi cur fingitur. 112.
Sileni cornuti cur ſæpe exhibentur. 112.
Sileni fabula unde orta. 124.
Silenus futura prædicere cur fingitur. 112.
Silenus idem ac Moſes. 112.
Silenus idem ac Silvanus. 112.
Silenus juvenilior ſuis annis cur dicitur ab Ovidio. 112.
Silenus mundi ortum canere cur fingitur à Virgilio. 89.
Sileni ſepulcrum cur in Ebræorum regione eſſe fingitur. 112.
Siloh, quid. 354.
Siloh Moſes eſt per Gematricam artem. 353.
Silvani tres. 112.
Silvanus, Agreſtis cognominatus. 112.
Silvano Cypariſſi caſus adſcribitur. 112.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207. [745] - 719
PUBLIC DOMAIN

Silvanus, Hercules, & Mercurius cur συνναοι fuere. 112.
Silvanus Herculi cur ſæpe adjungitur in Inſcriptionibus. 112.
Silvanus idem ac Apollo. 112.
Silvanus idem ac Ariſtæus. 116.
Silvanus idem ac Faunus. 112.
Silvanus idem ac Inuus. 112.
Silvanus idem ac Mars. 116.
Silvanus idem ac Moſes. 112.
Silvanus idem ac Pan. 112.
Silvanus idem ac Silenus. 112.
Silvanus Laribus cur jungitur. 114.
Silvanus unde ſic dictus. 112.
Simon Juſtus unus fuit è Synagogæ magnæ συνέδριις. 261.
Simon Magus virgine natum cur ſe dixit. 386. Pſeudo-Chriſtus. 328.
Simplicius fabuloſa, & ex fabulis Ægyptiorum expreſſa credidit, quæ Moſes ſcripſit de rerum creatione. 72.
Simplicius notatur & refellitur. 72.
Sinæ Eclipſeos, quæ moriente Chriſto contigit, notitiam habuerunt. 25.
Sinæ Hieroglyphicam ſcribendi rationem videntur ab Ægyptiis accepiſſe. 80.
Sinæ ignis cultores. 77.
Sinæ longe ante Chriſtum aliqua Veteris Teſtamenti aura fuerant afflati. 326.
Sinenſis Chronologia congruit cum Moſaica. 126.
Sinoë, Panos nutrix. 88.
Sinope eadem videtur ac Sephora. 86.
Sion, Eccleſiæ typus. 519.
Sione exire debuit Lex ac Verbum Domini per Chriſtum. 318.
Σιρὶ Ægyptiis, quid. 645.
Siris eſt Nilus. 48, 70, 101.
Siris eſt Sol. 90.
Sirius eſt Aſtarte. 120.
Sirius eſt Canicula, & Sol, & Nilus. 90, 101.
Siſtrum ad hirundinem, quid. 121.
Siſtrum, Ægypti ſymbolum. 121.
Sixtus Senenſis refellitur. 175, 209.
Siyun, Pharaonis filiæ nomen, quæ Moſem aluit. 643.
Socrates Moſaicarum ſententiarum aura afflatus. 46.
Socrates mundum à Deo conditum & conſervatum cum cerneret, Dei vocem audire ſibi videbatur. 46.
Sodomiticus interitus Græcis & Latinis notus. 123.
Solis defectum, & terræ motum, quæ moriente Jeſu contigerunt, prædixerunt Prophetæ. 530.
Solis defectus, qui moriente Chriſto contigit, ab Ethnicis commemoratus. 25, 26.
Sol, Dei & hominum ſequeſter, juxta Proclum. 87.
Solis pectines. 87.
Solon Ægyptum adiit. 44.
Solon Ægyptiorum leges pleraſque in legum ſuarum Collectionem tranſtulit. 44.
Solon Ægyptiorum leges in Atticam tranſtulit. 128.
Solon pro Ægyptiis nominibus Græca nomina in carminibus ſuis ſuppoſuit. 136.
Solon agnum anniculo minorem offerri vetuit. 128.
Solonis inſtituta plurima Romam delata. 129.
Solonis ſententia, è Pſalmo quinquageſimo petita. 187.
Solon verſibus ſuis politica multa & hiſtorica intexuit. 161.
Solon victimas integras & perfectas offerri juſſit. 128.
Solymi non ſunt Judæi, ſed Piſidæ. 135, 136.
Solymi, Phœnicum ſoboles. 81.
Sonchis Sacerdos Ægyptius, Archipropheta. 44.
Sopher, unum è nominibus Moſis. 643.
Σοφίας nomen, quibus Scripturæ libris tribuitur. 192.
Sophoniæ ætas. 248.
Sophonias an regio genere ortus. 248.
Sophoniæ patria & tribus. 248.
Sophonias quando futura prædixerit. 248, 249.
Sortes portionum Terræ ſanctæ, non ſtatim ut ſingulis tribubus aſſignatæ ſunt à Joſua, in earum ditionem continuo ceſſerunt. 149.
Sozomenus explicatur. 649.
Frid. Spanhemius laudatur. 177, 181.
Spartani. Vid. Lacedæmonii.
Sparto Judæus. 96.
Sparto Phoronei filius. 96.
Spiritus Domini, qui ferebatur ſuper aquas, quid, juxta Anaxagoram. 122.
Spiritum Sanctum ad Diſcipulos ſuos miſſurum Jeſum prædixerunt Prophetæ. 571.
Spiritus Sanctus appellabatur à Judæis afflatus quidam divinus. 199.
Spolia appellat Scriptura Sacra, eorum animos, qui mortem effugerunt. 541.
Spolia fortium, apud Iſaiam, quid. 541.
Stelæ apud Ægyptios, quid. 48.
Στήλη, columnam & ſtatuam ſignificat. 152.
Stella appellatur Chriſtus. 278.
Stella, Jeſu Chriſti ſymbolum. 331.
Stellam novam nato Chriſto apparuiſſe Magis, fatetur Julianus. 24.
Stemmata Deorum, quid. 48.
Stephanus, Ethnicorum Auctor, emendatur. 81.
Stoici cenſuerunt ſola cogitatione exiſtere puncta, lineas, & ſuperficies, reipſa vero corpora eſſe. 8.
Stoici Deo ſoli futurorum cognitionem tribuerunt. 14.
Strabo de Moſe & Judæis ſummo candore diſſeruit. 53.
Strabo falſa nonnulla veris miſcuit. 53.
Strabo laudatur. 53. notatur. 126.
Stygis fabula, cujus Dii timent jurare numen & fallere, prodiit ex lege Zelotypiæ. 128.
Stylus hominis apud Iſaiam, quid. 292.
Suem Libero & Lunæ mactabant Ægyptii. 125.
Suevi Iſidi ſacrificabant. 82.
Suffetes Carthaginenſium. 125.
Suffimentis gentes omnes in ſacris uſæ ſunt. 130.
Suidas notatur. 43, 118. refellitur. 73, 87, 387.
Suilla abſtinebant Ægyptii & Phœnices. 125.
Suilla abſtinebant Cretenſes. 128.
Sulamitis à Salomone dicta. 197.
Sulpitius Severus refellitur. 366, 367.
Supponendarum ſcriptionum mos vetus. 551.
Suſannæ hiſtoriam à Græco homine ſcriptam fingebant Judæi. 22.
Suſannæ hiſtoriam Ebraice ſcriptam ſuppreſſiſſe videntur Judæi. 227.
Suſannæ hiſtoriam, ex Libris ſacris Judæorum dolo detractam fuiſſe queritur Origenes. 642.
Suſannæ proci ſenes, qua arte Ebræarum mulierum pudicitiæ illudebant. 228.
Suſannæ procorum Senum nomina. 228.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [746] - 720
PUBLIC DOMAIN

Susis ædificium perelegans & vetustum erat, tempore Benjamini Tudelensis. 225.
Symmachus Samaritanus sub Commodo, & iterum sub Severo Scripturam Sacram Græce interpretatus est. 56.
Synagogæ & Ecclesiæ typi in Veteri Testamento. 598.
Synagogæ Magnæ opus esse videtur Estheræ liber. 174.
Synagoga Magna diuturna fuit. 161.
Synagoga Magna ex Sapientibus, non Prophetis, conflata erat. 251, 261.
Synagoga Magna proprie dicta, viguit temporibus Artaxerxis μακρόχειρος. 261.
Synagoga Magna quando conflata. 261.
Synedrii Magni in medio sceptrum suspensum fuit, juxta Thalmudistas. 334.
Synedrii Magni Princeps. 334.
Synedrium Magnum an viris tribu Juda ortis fuerit conflatum. 334.
Syri à Diodoro appellantur Ebræi. 139.
Syri nulla olim in templis suis habebant Deorum simulacra. 80.
Syrorum characteres ex Judaicis detorti. 647.
Syria ad Cophenem fluvium. 48.
Syriaca appellatur Ebraica lingua. 180.
Syriaca lingua ex Chananæa & Assyriæ permistione conflata. 135, 139.
Syria Dea Dearum omnium formas continebat. 119.
Syringes prope Thebas Ægyptias. 47.
Syrus, Apollinis filius ex Sinope. 86.
Syrus Interpres Ecclesiastici castigatur. 202.

T.

T Frequenter è medio vocabulorum exteritur. 224.
Taautes idem ac Harpocrates. 116.
Taautes idem ac Saturnus. 116.
Taautes idem ac Serapis. 116.
Taautes latet in Diis Samothracum. 116.
Taauthe inter Deos princeps à Persis ponitur. 73.
Taautus, Ægypti rex. 57.
Taauti Æsculapius frater fuisse dicitur. 90.
Taauti Commentarii, Sanchoniathoni traditi ab Hierombalo, fuerunt Commentarii Mosis. 58.
Taauti Commentariis Cosmogonia continebatur. 57.
Taautus Commentarios primus reliquit. 43.
Taauti Cosmogonia. 43.
Taautus ad cultum Deorum quæ pertinerent primus retulit in literas. 57.
Taautus Deus habitus à Phœnicibus. 57.
Taautus disciplinarum multarum cur auctor dictus. 63.
Taautus idem ac Mercurius. 43.
Taautus idem ac Moses. 57.
Taautus idem ac Thoyth. 43.
Taauti libros Porphyrius sacros appellat. 57.
Taautus literarum inventor cur dicitur. 43, 57.
Taautus sapiens. 57.
Taautus serpentibus divinitatem adscripsit. 58.
Tabernaculorum festum imitantur βακχεῖαι & συσκοτία Græcorum. 127.
Tabernaculorum festum, συσκοτία & Bacchicam celebritatem esse censuit Plutarchus. 67.
Tabernaculum & Tabernaculi vasa in Gazophylaciis Templi recondita fuisse verisimile est. 41.
Corn. Tacitus Judaicæ gentis historiam fabulis infuscavit. 54.
Tacitus notatur. 54.
Taith, lingua veteri Gallica, quid significat. 82.
Talionis lex. 130.
Talionis lex Rhadamanthyi & Charondæ placuit. 128.
Talus Legum Minois custos. 94.
Tanguthenses filios suos redimunt ariete, quem & sacrificant ritu Ebraico. 645.
Tanis fabula unde orta. 124.
Tartari, decem Tribuum propago, juxta nonnullos. 351.
Tartari ignis cultores. 77.
Tartari Mosaicos ritus plerosque retinent. 646.
Tartari quidam Mosis Legem servant, qua fratris absque liberis defuncti uxorem frater ducere tenetur. 124.
Tat, lingua veteri Gallica, quid significat. 82.
Tatianus Pauli Epistolas ad Timotheum non admittebat. 20.
Tatianus castigatur. 103.
Tegyrius, Thracum rex. 107.
Teixeira refellitur. 77.
Templi Hierosolymitani numquam instaurandi prædictio. 378.
Templum Hierosolymitanum reparare conantes Judæi, flammis erumpentibus repressi sunt. 378.
Templum primum Hierosolymitanum quibus rebus secundo antecelluit. 362.
Templum secundum Hierosolymitanum an primo augustius fuerit & splendidius. 323.
Templo secundo promissa gloria, per Christum ipsi concilianda erat. 362.
Templorum in vestibulis altaria collocare, cum signa intus essent, unde mos fuit Græcis. 646.
Terminos agrorum moveri vetuit Numa. 129.
Termini Dei, & Terminalis Jovis, & Terminaliorum origo. 129.
Termini simulacrum ἀνεπιμόχθου exhibebatur. 89.
Ternarius numerus masculus. 127.
Tertullianus emendatur. 407. notatur. 26. refellitur. 379.
Testamentum Vetus, forma & apparatus Novi. 271, 272.
Testamentum Vetus, occultatio Novi. 330.
Testamentum Novum, revelatio Veteris. 330.
Tethmosis dictus Moses. 59, 60.
Tethmosis, vel Thammuz, vel Themosis, videtur dictus fuisse Pharao, quo regnante natus est Moses. 59.
Τετρακτὺς Pythagorica, quid. 229.
Teutates, Gallorum Deus supremus. 82.
Teutates sanguine humano placari solitus. 82.
Teutates unde nomen habuit. 82.
Teutl, Dei nomen apud Mexicanos, unde factum. 83.
Teutl, Deus Mexicanorum, idem videtur ac Taautus Phœnicum, & Theuth Ægyptiorum. 83.
Thalami descriptio. 381.
Thales, Ægyptiorum & Chaldæorum discipulus. 44.
Thales Ægyptum adiit. 44.
Thales Deum ut definiverit. 44.
Thaletis Epistola ad Pherecydem, quæ est apud Laërtium, κεδνήιος suspecta. 44.
Thales olearum uberem proventum prædixit. 7.
Thaletis Philosophia multa ex Mosis Lege petita habuit. 44.
Thales, Phœnix oriundo fuit. 44.
Thales Pythagoræ auctor fuit peregrinationis instituendæ. 44.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207. [747] - 721
PUBLIC DOMAIN

Thallus in Syriaca Hiſtoria, Moſis meminit. 56.
Thallus defenditur. 26.
Thalmud explicatur. 167. refellitur. 178, 180, 192, 198, 207, 223, 231, 251, 379.
Thammuz Ezechielis, qui. 59.
Thammuz, vel Tethmoſis, vel Themoſis, videtur dictus Pharao, quo regnante natus eſt Moſes. 56.
Thammuz nomen, de nomine Themoſeos fieri potuit. 60.
Thamo Ægyptio mors Chriſti Jeſu ſignificatur. 537.
Thamum Ægypti regem Theuth adiit. 59.
Tharbis, Æthiopum regis filia, Moſi patriam prodit, eique nubit, juxta Joſephum. 95, 107.
Tharops, Thracum rex. 103.
Thaſii Phœnicum coloni. 152.
Thau Ezechielis, crucis Chriſti ſymbolum. 524.
Thau litera Samaritica σταυροειδὴς. 524.
Thau, literæ σταυροειδῆ formam ſuppreſſerunt Samaritæ. 524.
Thau σταυροειδὴς, apud varias gentes. 524.
Thebith ben Corrah, Sabius. 61.
Thecuæ ſitus. 236.
Themis eadem ac Adonis. 118.
Themis eadem ac Attis. 118.
Themis eadem ac Bacchus. 118.
Themis eadem ac Priapus. 118.
Themis eadem ac Proſerpina. 118.
Themis eadem ac Veſta. 118.
Themiſtius notatur. 33.
Themiſtocles Perſicam linguam brevi didicit. 132.
Themoſis, Ægyptiorum rex, Moſe antiquior, juxta nonnullos. 59.
Themoſis Pharao dictus eſt, juxta nonnullos, quo regnante Ægypto exceſſerunt Ebræi. 59.
Themoſis, vel Tethmoſis, vel Thammuz, Pharao videtur fuiſſe dictus, quo regnante natus eſt Moſes. 59.
Theocriti Scholiaſtes refellitur. 87.
Theodectes Moſis Libros temere attigit. 46, 133.
Theodoretus notatur. 261. refellitur. 63, 149, 157, 158, 159, 235, 245, 324.
Theodobaldus, Theodomannus, aliaque hujuſmodi nomina Theutonica, unde facta. 82.
Theodorus Mopſueſtenus Meſſiam negabat fuiſſe in Veteri Teſtamento prædictum. 277.
Theodorus Mopſueſtenus Scripturæ Sacræ teſtimonia Chriſti prænuntia in perverſum ſenſum deflectebat. 281.
Theodorus Mopſueſtenus notatur. 274. 275, 277. refellitur. 517, 523, 524, 534.
Theodoſius Eugenium & Arbogaſten magis orando quam feriendo vicit. 33.
Theodotion, Scripturæ ſacræ Interpres. 56. primus Libri prioris Machabæorum Interpres fallo creditus. 256.
Theodotion notatur. 384.
Theodotus, Moſis Interpres, metricam expoſitionem Moſaicæ hiſtoriæ ſcripſit. 51.
Theodotus, Moſis Interpres, videtur alius à Theodoto continuatore Sanchoniathonis. 51.
Theodotus, Sanchoniathonis continuator, Phœniciam hiſtoriam Phœnicia lingua ſcripſit, & à Læto Græce redditus eſt. 51.
Theogoniæ Græcanicæ magna pars ab Homero & Heſiodo excogitata eſt. 85.
Theophylactus refellitur. 321.
Theopompus Moſis Libros temere attigit. 46, 133.
Θεὸς, vox Græca, unde facta. 83.
Therapeutæ Scripturam Sacram per allegorias interpretabantur. 636.
Thermuthidis nomen Aſpidem ſonat. 60.
Thermuthis nomen habere potuit à Thammuz. 59.
Thermuthidis nomina varia. 60.
Theſeo conditum delubrum, quod tenuioris fortunæ hominibus perfugium erat, unde originem habuit. 129.
Theuth Ægyptiorum Deus, cum Cœlo & Saturno à Varrone perperam confunditur. 61.
Theuth, Græcis cognita vox, unde dictio θεὸς. 83.
Theuth idem ac Taautus Phœnicum. 57.
Theuth, literarum inventor, & primus Commentariorum ſcriptor cur fingitur. 63.
Theuthi nomen ad Germanos & Gallos tranſiit. 82.
Theuth, ſive Thoyth, ſive Thoth, ſive Taautus, ſive Mercurius, idem ac Moſes. 60, & ſeq.
Theutoni unde dicti Germani. 82.
Thoyth eſt תוהו. 61.
Thraſcias ventus, Niger vocatur. 99.
Thraces cum Judæis habebant commercia. 132.
Thraces literarum nullam olim notitiam dicuntur habuiſſe. 105.
Thraces Mercurium coluerunt. 81.
Thraces cum Palæſtinis cur confunduntur. 103.
Thracia pro Palæſtina aliquando ſumitur. 74.
Jac. Aug. Thuanus nominum propriorum ſignificationem in Hiſtoria ſua ſæpe Latine retulit. 137.
Thurræ Mars typus eſt. 123.
Θυλήματα tantum Dii vetuſtis temporibus placabantur. 128, 129.
Θυλήματα in ſacrificiis offerebant Athenienſes. 129.
Θυεστοδεῖα Græcorum ex Ebræorum Scenopegia ortæ. 127.
Tiberiadenſe Templum Chriſto ab Hadriano extructum. 37.
Tiberius Chriſtianos accuſari vetat. 36.
Tiberius retulit ad Senatum, ut inter Deos Chriſtus allegeretur. 36.
Tibur Romanis ad mortem damnatis tutus receptus fuit. 130.
Tiis, Mercurii nomen, apud Danos & finitimas gentes. 82.
Τικκun Sopherim Scripturam ſacram variis locis corrupit. 523.
Timæus, Ægypti rex. 59.
Tireſias angues baculo percuſſiſſe cur fingitur. 107.
Tireſias Aſtrologus cur fingitur. 107.
Tireſias coronam auream, primitias ſpoliorum retuliſſe cur fingitur. 107.
Tireſias Cretam adiiſſe cur fingitur. 107.
Tireſias Diis ſacer fuiſſe cur fingitur. 108.
Tireſiæ divini honores poſt mortem tributi. 108.
Tireſias ad Eumolpum vincendum Athenienſibus ſuppetias tuliſſe cur fingitur. 107.
Tireſias excœcatus cur fingitur. 107.
Tireſiæ firmam mentem cur Homerus tribuit. 107.
Tireſias idem ac Moſes. 107.
Tireſias à Jove & Junone altercantibus judex delectus eſſe cur dicitur. 107.
Tireſias poſt mortem prudentiæ laude cur celebratus eſt. 108.
Tireſias Muſicæ peritus cur fingitur. 108.
Tireſiæ nomen unde factum. 108.
Tireſias Palladem nudam vidiſſe cur fingitur. 107.
Tireſias puriſſima vivendi ratione uſus eſſe cur fingitur. 108.
Tireſias ſexus ambigui fuiſſe cur dicitur. 107.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [748] - 722
PUBLIC DOMAIN

Tireſias Tilphoſii montis ad radices extorris obiiſſe cur fingitur. 168.
Tireſias ſtellarum alias maſculas, alias femineas eſſe dixit. 107, 108.
Tireſias vates futurorum cur fingitur. 107.
Tireſias vitam longam vixiſſe cur dicitur. 108.
Tiſithes dictus fuit Moſes. 60.
Titanes unde dicti. 122.
Tityus ab Apolline interfectus cur fingitur. 87.
Tityus, Ogi Baſanæorum regis typus. 88.
Tityus unde dictus. 87, 88.
טוב dictus Moſes. 60.
Tobia dictus Moſes. 643.
Tobiæ Libri auctor & ætas. 168, 169.
Tobiæ Liber in Canonem cur relatus non eſt. 170.
Tobiæ Liber Chaldaice ſcriptus. 169.
Tobiæ Libri Interpretationes Ebraicæ tres, à Latina & Græca multum diſcrepant. 169.
Tobiæ Libri Interpretatio Græca Septuaginta Interpretibus accepta referenda non eſt, neque Theodotioni, ſed Ægyptiis Helleniſtis. 169, 170.
Tobiæ Liber inter Hagiographos ab Ebræis poſitus. 168, 170, 171.
Tobiæ Libri Interpretationum omnium antiquiſſima & puriſſima eſt Græca. 169.
Tobiæ Liber à Judæis Palæſtinam incolentibus lucubratus non eſt. 169.
Totum ſua parte majus eſſe negarunt Philoſophi quidam. 15.
Trajanus Chriſtianos conquiri vetuit, delatos puniri juſſit. 34.
Tribus decem excreverunt in immenſam multitudinem. 351.
Tribus decem quo conſederint, varie diſputant Judæi. 351.
Triclinia argentea. 142.
Triginta dies luctui deſtinati. 125.
Triphallus. 89.
Trogus Pompeius falſa quædam de Moſe profert. 53.
Trojani Arcadicæ erant originis. 108.
Tubalcaini typus Vulcanus. 122.
Turcæ, decem tribuum propago, juxta nonnullos. 351.
Turcæ Lunæ corniculatæ effigiem, velut ſacrum inſigne, cur præferunt. 119.
Hadr. Turnebus caſtigatur. 102. refellitur. 117.
Turris gregis Bethlehemi. 320.
Tympanum fit ex תפף. 65.
Typhœus in Arimis campis profligatus jacuiſſe cur fingitur. 150.
Typhonem Ægyptii ſacrificiis aliquando placabant. 72.
Typhonis Anubis filius. 69.
Typhonis fabula pertinet ad Moſem. 53.
Typhon idem ac Moſes. 71.
Typhon Iſaaci filius, juxta Plutarchum. 54.
Typhon rufus, & aſinino colore fuiſſe cur dicitur. 86.
Tyrii Acta diurna in literas diligenter referebant. 161.
Tyriorum Judices. 125.
Tyrii Muſicæ impenſe dediti. 644.
Tyriorum Regis Epiſtolas retulit Alexander Polyhiſtor. 162.
Tyriorum tabularia. 162.
Tyri vaſtitas clariſſime à Prophetis prædicta. 270.
Tyrus quando condita. 155.
Joh. Tzetzes notatur. 565.

V

VAccæ rufæ ſacrificium, typus mortis Chriſti Jeſu. 536, 537.
Vaccarum reverentia ab Ægyptiis ad Indos manavit. 80.
Vafræ Ægyptiorum regis Epiſtolas retulit Alexander Polyhiſtor. 162.
Varro artis etymologicæ imperitus. 137.
Varro notatur. 61.
Venti in ortum ferentes ab occaſu fere flant circa viceſimum ſeptimum gradum ab Æquinoctiali. 83.
Venti intra Tropicos ab ortu in occaſum perpetuo flantes. 83.
Venturus, cognomen Meſſiæ. 348.
Venus armata eſt Minerva. 118.
Venus Bacchi comes, & feſtis gaudere cur dicitur. 120.
Venus barbata. 118.
Venus, Chabar & Cubar ab Arabibus dicta. 119.
Veneri Deorum multorum notæ inerant. 120.
Venus ἔϕεσος. 118.
In Veneris Erycino Templo ignis perpetuus ardebat. 77.
Veneris Junonis commune ſimulacrum in Laconica. 646.
Venus eſt Libitina. 118.
Venus & Luna confunduntur. 118, 119.
Venus mas & femina. 118, 119.
Venus ut Mater Deorum culta. 118.
Venus Noctiluca. 110.
Venus Noctuvigila. 119.
Veneris nomen unde factum. 119.
Veneri numerus ſenarius attribuitur. 127.
Venus Sephora eſt. 71.
Venus olim Veneris dicta, nominandi caſu. 119.
Venus Victrix. 118.
Venus Victrix in ſignum annuli & bellicam teſſeram à Julio Cæſare adhibita. 118.
Venus Vulcani uxor cur dicitur. 71.
Veriores dicendæ ſunt res, quæ plurium hominum fidem demerentur. 3.
Veritas appellabatur ſigillum ſapphirinum, ſuſpenſum de collo Pontificis Ægyptiorum. 125.
Veritatis κριτήριον. 3, 4.
Veritatis occultorum facinorum aqua vel igne explorandæ ritus unde ortus. 128.
Vertumnus arma tuliſſe cur fingitur. 111.
Vertumnus, Etruriæ dux. 111.
Vertumnus frugum primitias cur ſibi vindicat. 111.
Vertumnus idem ac Janus. 116.
Vertumnus mentibus hominum præeſt, eorumque cogitationes vertit ac mutat. 110.
Vertumnus, mercaturæ Deus. 110.
Vertumnus idem ac Moſes. 110.
Vertumnus ſexum mutat. 110.
Vertumni ſimulacra erant ambiguo vultu. 110.
Veſpaſiano afficta miracula, commentitia ſunt. 423.
Veſta βουλαία cur dicta. 118.
Veſta eadem ac Adonis. 118.
Veſta eadem ac Attis. 118.
Veſta eadem ac Bacchus. 118.
Veſta eadem ac Priapus. 118.
Veſta infantem gremio fovens cur pingitur. 118.
Veſtæ nomen unde factum. 137.
Veſtalium igni perpetuo ſervando præficienda-

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [749] - 723
PUBLIC DOMAIN

rum mos unde ortus. 77.
Veſte contexta lino & lana Flaminicæ cur uti non licebat. 130.
Vetus Teſtamentum penitus depravatum cenſent Muhammedani & alii. 146.
Victimas ἀποτομίας qui attigiſſet, corpus & veſtes aqua abluere cur jubebant Græci. 128.
Victimas integras & perfectas eſſe juſſit Solon. 128.
Victimas integras & vitio carentes Diis offerri jubebant Græci. 128.
Victimas, quæ diebus octo majores non eſſent, mactari vetabant Romani. 130.
Victimarum ſupremæ partes Diis cœleſtibus cur oblatæ ſunt. 128.
Vinum, ardentis virtutis typus. 349.
Virga ab Ægyptiis in ſingulis Templis cur conſecrata. 52.
Virga appellatur Jeſus Chriſtus. 331.
Virgæ Brachmanum portentificæ. 78.
Virga Circe cur tribuitur. 123.
Virga Mercurio cur tribuitur. 123.
Virga Palladi cur tribuitur. 123.
Virgæ Uſoo & Hypſuranio conſecratæ. 151,
Virgilius emendatur. 118.
Virgines à Veteribus magna diligentia aſſervabantur. 381, & ſeq.
Virgines intra turres à Veteribus concludebantur. 382.
Virginibus prognati plerique jactantur ab Ethnicis. 385.
Virgo ſignata. 383.
Virgula divina unde in Proverbium abiit. 123.
Virtutem per principia, Geometricorum ſimilia, tradi poſſe cenſuerunt Plato & Cicero. 4.
Vitæ terminus annorum centum & viginti ſpatio circumſcriptus poſt Moſem, juxta Joſephum. 55.
Vitis, ad quam aſina & pullus religantur, quid ſignificant. 349.
Vituli cultum ab Ægyptiis Ebræi acceperunt. 83.
Vitulus aureus ab Aarone conflatus, non integer fuit, ſed vituli tantum caput, juxta pleroſque è Patribus. 83.
Vius Deus, quis. 63.
Vii Arcanum, quid. 63.
Ulpianus Chriſtianum dogma confutare inſtituit. 36.
Umbras extruebant Romani feſto Annæ Perennæ. 130.
Unctionis cerimoniis, inter Ebræos, conſecrabantur Sacerdotes, Reges, ac Prophetæ. 410.
Unigena in Orphicis commemoratus, quis. 104.
Vocatio gentium à Prophetis prædicta. 589, & ſeq.
Vopiſcus refellitur. 553.
Urania. Vid. Cœleſtis.
Urbes perfugii à Moſe conſtitutæ, Aſylorum origo fuerunt apud Ethnicos. 129.
Uſous Hypſuranii frater. 151.
Uſous unde ſic dictus. 152.
Ger. Joh. Voſſius laudatur. 151. refellitur. 25, 26.
Iſ. Voſſius laudatur. 48.
Vulcanus Ægypti primus rex & cuſtos cur dictus. 71.
In Vulcani Ætnæo Templo ignis perpetuus ardebat. 77.
Vulcanus ἀνδρόγυνος cur creditus. 71.
Vulcanus Apollinis pater. 86.
Vulcanus arma Jovi adverſus Gigantes formaſſe & ſubminiſtraſſe cur dictus eſt. 72.
Vulcanus Canem æneum vivum cur fabrefeciſſe dicitur. 72.
Vulcanus claudus fuiſſe cur dicitur. 71.
Vulcanus de cœlo præcipitatus eſſe cur dicitur. 71.
Vulcanus Diis domos in cœlo extruxiſſe, & homines domorum ædificandarum rationem docuiſſe cur fingitur. 71.
Vulcanus ignem & præclara opera, omneſque artes reperiſſe cur fingitur. 72.
Vulcanus ignem & Tubalcainum notat. 121.
Vulcanus Jovi parturienti obſtetricis officium præſtitiſſe cur dicitur. 72.
Vulcanus idem ac Moſes. 69.
Vulcanus Nili filius cur dictus. 69.
Vulcani nomen unde factum. 72.
Vulcanus Opas, vel potius Phthas, vel Aphthas. 69.
Vulcanus Pandoram è luto finxiſſe cur dicitur. 72.
Vulcanus Philoſophiæ Ægyptiorum auctor cur dicitur. 71.
Vulcanus & Prometheus ſimul & iiſdem religionibus placabantur. 91.
Vulcano & Prometheo ara communis erat. 91.
Vulcanus, Tubalcaini typus. 122.
Vulcani uxor cur Venus eſſe dicitur. 71.
Vulgata Editio Scripturæ Sacræ defenditur. 121, 309. notatur. 157, 158.
Wodan Mercurius eſt. 82.
Uxoribus abſtinebant Romani ſacris operaturi. 130.

X.

XErxes an Artaxerxem filium anno regni duodecimo in regni ſocietatem aſciverit. 370.
Joh. Xiphilinus notatur. 34.
Ξυλοφόρια, Judæorum feſtivitas, unde orta. 77.

Y.

YΠόνοια, quid. 636.
Ὑσις Ægyptiace *Servatum* ſignificat. 62.

Z

ZQuomodo pingi ſolita fuerit in MSS. Codicibus Græcis. 519.
Zabratus. 74. Vid. Zaratus.
Zabulonitæ inſigni Legis peritia præſtabant. 338.
Zachariæ duo, Barachiæ filii. 252, 253.
Zacharias Baruchi filius. 253.
Zacharias Joiadæ filius. 253.
Zachariam Judæi cur interfecerunt, juxta Origenem & Baſilium. 387.
Zachariæ pater, an avus Addo. 252.
Zacharias Prophetarum ex albo à Judæis quibuſdam expunctus eſt. 251.
Zachariæ ſepulcrum. 252.
Zacharias è Synagogæ Magnæ aſſeſſoribus unus fuiſſe creditur. 252.
Zamolxis leges ſuas à Deo ſe accepiſſe finxit. 52.
Zaradas, Zoroaſtres. 74.
Zarades. Vid. Zaratus.
Zarades idem qui Zaras Pythagoræ præceptor. 74.
Zaratas. 74.
Zaratus Aſſyrius. 220. Vid. Zoroaſtres.
Zaratus Pythagoræ præceptor. 220.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [750] - 724
PUBLIC DOMAIN

Zarduſt, quid ſignificat. 74.
Zarduſt, Zoroaſtres. 74.
Zarduſtus, Eliæ diſcipulus à nonnullis creditus. 75.
Zarduſtus idola ſuſtuliſſe cur dictus eſt à nonnullis. 75.
Zarduſtus vetuſtiorum Magorum, duo rerum principia ponentium, doctrinam reformaſſe dictus eſt. 75.
Zarduſti vaticiniis præmoniti Magi, ſtellam Meſſiæ nuntiam cur agnoviſſe dicti ſunt à nonnullis. 76.
Zares. 74.
Zaroës. 74.
Zathrauſtes Arimaſporum legumlator. 74.
Zathrauſtes leges ſuas ſe à Deo accepiſſe finxit. 52.
זקן Senem, & Principem ſonat. 228.
Zeno Epicureus Geometriam imperfectam eſſe docuit. 4.
Zeno fabularem hiſtoriam ad Phyſiologiam traduxit. 638.
Zenobius notatur. 97.
Zer ateucht cur dictus Zoroaſtres. 74.
Zind, liber Zoroaſtri adſcriptus, ſuppoſititius eſt. 78.
Zonaras notatur. 34, 328.
Ζωγασημιν, quid ſignificat. 64.
Zopyri Heracleotæ Crater Orpheo adſcriptus. 551.
Zoroadus, Zoroaſtres. 74.
Zorobabel appellatur Chriſtus. 324.
Zorobabeles duo fuerunt. 213.
Zorobabeli Eccleſiaſtis librum quidam tribuunt. 192.
Zorobabel, Jeſu typus. 629.
Zorobabelis nomen Chriſto tribuitur. 313.
Zoroaſtris ætas incerta. 73, 220.
Zoroaſtres Æthiops cur creditur. 73, 74.
Zoroaſtris Apocalypſis. 78.
Zoroaſtres, Azonacis diſcipulus. 74.
Zoroaſtres in cœlum raptus fuiſſe cur fingitur. 76.
Zoroaſtres creationis rerum myſteria à Deo didiciſſe cur dicitur. 75.
Zoroaſtrem cum Ezechiele quidam confuderunt. 74.
Zoroaſtris & Ezechielis acta conferuntur. 220.
Zoroaſtres fulmine interiiſſe cur dicitur. 76.
Zoroaſtres futurorum præſcius cur fingitur. 75.
Zoroaſtris hiſtoria multiplex eſt & incerta. 73.
Zoroaſtres ignem de cœlo in terras detuliſſe cur dicitur. 76.
Zoroaſtres ignes ſibi paratos cur evaſiſſe dictus eſt. 76.
Zoroaſtres ignis colendi auctor creditus. 75.
Zoroaſtres ignis perpetui præceptum, velut Legis ſuæ χαρακτηριστικὸν, propoſuiſſe dicitur. 76.
Zoroaſtres idem ac Moſes. 73, & ſeq.
Zoroaſtris leges cum Moſaicis conveniunt. 76.
Zoroaſtris libri Chaldaici, à Pico commemorati, ſuppoſititii ſunt. 77.
Zoroaſtri libri quidam falſo adſcripti. 64.
Zoroaſtris liber, cui titulus eſt Regnum Dei, ſuppoſititius. 78.
Zoroaſtres Magicarum artium inventor creditur. 75.
Zoroaſtres de mundi principiis diſſeruiſſe cur dicitur. 75.
Zoroaſtris nomen, quid ſignificat. 74.
Zoroaſtris Oracula vetuſta, ſuppoſititia fuerũt. 77.
Zoroaſtris Oracula Magica, quæ nunc extant, ſuppoſititia ſunt. 77, 78.
Zoroaſtres Oromaſi filius fuiſſe cur dicitur. 74.
Zoroaſtris Poëmata, ab Hermippo illuſtrata, ſuppoſititia fuerunt. 78.
Zoroaſtris patria incerta. 73.
Zoroaſtres Proconneſius. 74.
Zoroaſtri prodigia pleraque adſcripta ſunt, quæ à Moſe vere patrata fuerunt. 76.
Zoroaſtres riſiſſe eo quo natus eſt die, cur fingitur. 74.
Zoroaſtres apud Sinas natus fingitur. 75.
Zoroaſtrem Sinenſium rex ad mortem quæſiſſe cur fingitur. 75.
Zoroaſtres Thraciæ rex fuiſſe cur fingitur. 74.
Zoroaſtres unus, an plures fuerint, non convenit inter Auctores. 74.
Zoroaſtres, Zarduſt à Perſis appellatur. 74.
Zundavaſtaw, Codex pervetuſtus Perſicarum Legum, Zoroaſtri à Deo traditus fuiſſe cur dicitur. 76.
Zundavaſtaw liber legum Perſicarum, ſuppoſititius eſt. 78.
Zundavaſtaw liber videtur eſſe idem, qui ab Euſebio Perſicarum rerum ſacra Collectio appellatur. 78.

FINIS.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [751] - 725
PUBLIC DOMAIN

COMMISSA ET OMISSA.

PAg. 24. In inferiori limbo, infra poſtremam lineam, vocula index paginæ ſequentis : inſi Lege : Ebræi.

Pag. 44. lin. 52. & quique Dele : &.

Pag. 45. lin. 34. poſt hæc verba : *Sacerdotibus concedi.* ADDE : Hæc denique ipſius verba refert Cyrillus, quibus Deum unum eſſe ſtatuit, rerum omnium principium, patrem, & effectorem; mundi lucem, animam, & vitam. Cyrill. contr. Jul. libr. 1.

Pag. 66. lin. 4. Thammus Lege : Thammuz.

Pag. 60. lin. 11. avita Lege : avia.

Pag. 61. lin. 26. iterpolatum Lege : interpolatum.

Pag. 62. lin. 10. poſt hæc verba : *ex Ab-rahamon.* ADDE : Sic σπαλάγρας fit ex σπαλαλόγρας. Sic *aſinvida* id Suppoſitis Plauti, ex *aſinivehida.* Suppoſ. Plaut. Prol. Bacchid.

Pag. 64. lin. 6. poſt hæc verba : *De myſteriis.* ADDE : Cyrillo in primo libro adverſus Julianum.

Pag. 64. lin. 23. poſt hæc verba : *Clemente Alexandrino.* ADDE : & Cyrillo. Cyrill. contr. Jul. libr. 1, 2, & 4.

Pag. 64. lin. 23. poſt hæc verba : *referre auſit.* ADDE : etſi Moſaicam doctrinam, licet non puram, ſed commentis adulteratam ſpirant, ut optime Cyrillus adnotavit.

Pag. 68. lin. 19. à Moſe quærentem ecquid hominibus valde eſſet utile, boum genus reſpondiſſe. Lege : cum à Moſe quæreret ecquid hominibus valde eſſet utile, hunc boum genus reſpondiſſe.

Pag. 68. lin. 28. poſt hæc verba : *coævum facit.* ADDE : Quid aliud autem apud Georgium Cedrenum dicamus iſthæc ſignificare : ἐπὶ ἀυτοῦ (Λαυὶδ) ὁ Μόσχος ἐποιήθης, Ἄπις ἐκλήθη. *Eo regnante Moſchus inter Deos relatus, Apis appellatus eſt.*

Pag. 68. lin. 48. docuit Sanchoniathon. Lege : docuit Sanchoniathonis Interpres Philo Byblius.

Pag. 72. lin. 23. poſt hæc verba : *fuiſſe exiſtimatum.* ADDE : Nec aliud ſonat, ſi recte intelligas, hoc Georgii Syncelli teſtimonium ſupra à me adductum : ἐπὶ ἀυτοῦ (Λαυὶδ) ὁ Μόσχος ἐποιήθης, Ἄπις ἐκλήθη. *Eo regnante Moſchus Diis adſcriptus, Apis appellatus eſt.* Moſchus enim ipſe Moſes eſt; ſic interpolato à Græcis nomine ipſius משה.

Pag. 72. lin. 45. poſt hæc verba : *non Ægyptios.* ADDE : Quanquam cæteroquin non negaverim Moſem, cum jura conderet, retinuiſſe leges aliquas Ægyptiorum, quæ cultui divino, ſanctitati morum, & rectæ rationi non officerent : præſertim cum iis ſervandis jam inſuefactos Iſraëlitas, in earum obſequium facile conſenſuros eſſe ſciret.

Pag. 72. lin. 53. ad oram : *Zoroaſtres idem ac Moſes.* Dele.

Pag. 75. lin. 1, & 4. Arabicæ dictiones perverſe editæ ſunt, propter characterum inopiam, & inſcitiam Typographorum.

Pag. 80. lin. 32. poſt hæc verba : *unde cognoſcimus.* ADDE : longis navibus ex Arabico ſinu profectum in Indiam perveniſſe; cognoſcimus &

Pag. 80. lin. 39. poſt hæc verba : *Diodorum & Arrianum.* ADDE : Paternum artificium deſerere vetitum eſt apud Indos, ut olim apud Ægyptios, ex inſtituto Seſonchoſidis, qui Seſoſtris eſt. Teſtis Dicæarchus, quem laudat Scholiaſtes Apollonii. Apoll. Schol. Argon. libr. 4. v. 272.

Pag. 81. lin. 15. Thraccia Lege : Thracica.

Pag. 82. lin. 33. poſt hæc verba : *porro Germaniam.* ADDE : Atque inde fortaſſe eſt, quod in Veteri Calendario, apud Gruterum, inter feſtos dies notatur Iſidis Navigium. Grut. Inſcript. p. 138.

Pag. 89. lin. 4. poſt hæc verba : *ſcriptis celebravit.* ADDE : Atque hinc eſt, quod Pan naturæ Deus dicitur : quo titulo gaudet quoque Silenus in Plauti Suppoſitis. Silenum autem eſſe Moſis effigiem nec alium quam Panem à veteribus fuiſſe habitum, probabitur inferius. Suppoſ. Plaut. in Prol. Bacch.

Pag. 103. lin. 4. Moſem Orphei Lege : Moſis Orpheum. Phil. libr. De vit. Moſ.

Pag. 103. lin. 45. poſt hæc verba : *rex, legiſlator.* ADDE : Quod ἀυτολεξεὶ ſumſit ex Philone.

Pag. 107. lin. 34. poſt hæc verba : *eſſe optabat.* ADDE : Sed & in nomine Immaradi, quem filium Eumolpi fuiſſe, & in Eleuſiniorum adverſus Athenienſes conflictu cecidiſſe prodit Pauſanias, veſtigia deprehendas nominis Amram, qui Moſis Pater fuit. Græci enim, ut ſæpius monui, exoticarum rerum parum conſulti, patrum, filiorum, fratrum, ſororum, & uxorum nomina non ſatis accurate diſtinguebant. Pauſ. Attic.

Pag. 112. lin 19. poſt hæc verba : *& Papias.* ADDE : Naturæ primordia canens uterque inducitur, Pan in Orphicis, Silenus in Virgilii Bucolicis. Sed & naturæ Deus appellatur uterque, ut dixi ſuperius. Orph. Hymn. in Pana.

Pag. 113. lin. 14. poſt hæc verba : *cultum Panis.* ADDE : & Mercurii. Virgil. Ecl. 6.

Pag. 125. lin. 29. poſt hæc verba : *Tyriorum propago.* ADDE : Vinum fundebant in ſacrificiis, &

Pag. 126. lin. 30. a ud Lege : apud.

Pag. 126. lin. 40. poſt hæc verba : *Oſiridis in Ægypto.* ADDE : & illa Jovis & Veneris in Cypro, quorum meminit Tacitus. Tacit. Ann. libr. 3.

Pag. 129. lin. 12. poſt hæc verba : *mundari juſſit.* ADDE : Solonis ea lex, à Decemviris Romam lata, & cum aliis inſcripta Duodecim Tabulis, qua vetitum erat ne mulieres genas raderent in luctu, à Moſe provenit, qui prius cauerat, ne Super mortuo inciderent carnes ſuas Ebræi. Levit. 19, 28, & 21. 5.

Pag. 129. lin. 20. poſt hæc verba : *eodem jure pollentis.* ADDE : ac reliquorum etiam per Græciam, & maris Ægei inſulas, & Græcas Aſiæ urbes : quorum ſtatuendorum tanta fuit licentia & impunitas, ut non ſemel modus fuerit Senatuſconſultis præſcribendus. Atque idem jus deinde Chriſtianorum Templis conceſſum eſt legibus Imperatorum, quæ habentur in Codice Juſtiniani. Virgil. Ecl. 6.

Pag. 130. lin. 45. poſt hæc verba : *apud Maimonidem.* ADDE : Romulus, perinde ut Ebræi, *Initium cujuſque menſis ex illo ſumebat die, quo novam Lunam contigiſſet videri.* Verba ſunt Macrobii. Macr. Saturn. libr. 1. cap. 15.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [752] - -
PUBLIC DOMAIN

Pag. 131. In titulo capitis XII. poſt hæc verba: *reddita ſunt.* ADDE: IV. *Refelluntur argumenta Adverſariorum.*

Pag. 147. lin. 14. Baba batra Lege: Baba bathra.

Pag. 152. lin. 13. poſt hæc verba: *aliquando notare.* ADDE: uti & מצבה apud Ebræos.

Pag. 153. lin. 8. δεκάμυιον Lege: δεκάμυον.

Pag. 158. lin. 42. Babæ batræ Lege: Babæ bathræ.

Pag. 174. lin. 28. Babæ batræ Lege: Babæ bathræ.

Pag. 191. lin. 51. ſenſu Lege: cenſu.

Pag. 228. lin. 23. הניבל Lege: הניבל

Pag. 254. lin. 1. DE LIBRO MALACHIÆ. Lege: DE PROPHETIA MALACHIÆ.

Pag. 280. lin. 52. VI. Lege: XIV.

Pag. 301. lin. 11, 12. Meſſiam lepris laboraturum, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſeſſurum. Lege: Meſſiam lepris laborare, & inter ægros eadem labe infectos in porta Romæ ſedere.

Pag. 333. lin. ult. Arbirantur Lege: Arbitrantur

Pag. 369. lin. 46. XVIII. Lege: VIII.

Pag. 373. lin. 8. ἀυτὴ Lege: αὐτὴ

Pag. 385. lin. 20. poſt hæc verba: *viſum non eſt.* ADDE: Aratum Æſculapio. Ariſtodamas ex matris congreſſu cum Dracone procreatus, perinde ut Alexander, apud Sicyonios ferebatur: cujuſmodi concubitum & Nicoteleæ Ariſtomenis matri contigiſſe Meſſenii narrabant.

Pag. 388. lin. 51. CAPUT IX. Lege: CAPUT X.

Pag. 405. lin. 3. ועץ Lege: יעץ

Pag. 429. lin. 33. col. 2. Jac. 9. 5. Lege: Jac. 2. 5.

Pag. 461. lin. 37. LXXIII. Lege: LXXXIII.

Pag. 464. lin. 13. ADDE: I. *Defenduntur teſtimonia ex Iſa. 43. 18, & ſeq. & ex Iſa. 66. 22, 23.* II. *Defenduntur teſtimonia ex Jerem. 31. 31, & ſeq. & ex Mal. 4. 4, & ſeq.* III. *Defenditur teſtimonium ex Mal. 1. 10, 11.* IV. *Joſue Moſi ſuffectus, & ſecunda Ebræorum per Joſuam facta circumciſio, ſymbola ſunt Chriſtianæ Legis Moſaicam abrogantis.* V. *Refelluntur argumenta Adverſariorum. Primum argumentum.* VI. *Secundum argumentum.*

Pag. 496. lin. 7. ad oram: *ragumentum.* Lege: *argumentum.*

Pag. 515. lin. 4. Jeſu Lege: Jeſus.

Pag. 629. lin. 38. poſt hæc verba: *imperium æternum ſpondetur.* ADDE: *Filius* etiam *olei*, hoc eſt Unctus, ſive Chriſtus dicitur à Zacharia: non quod oleo fuiſſet delibutus; nam neque Rex fuit, vel Sacerdos, vel Propheta; ſed quod Unctis prognatus, Regibus nempe ſtirpis Juda; vel potius quod cœleſtis gratiæ donis eſſet perfuſus. Quæ in Jeſum mirifice congruunt. Zach. 4. 14.

Pag. 643. lin. 24. poſt hæc verba: *mentiri deſiturum.* ADDE: Veneti, fractis à Ludovico XII. Francorum Rege rebus ſuis, ad Maximilianum Cæſarem mittunt oratorem Antonium Juſtinianum; qui, ut eum ad miſericordiam flecteret, dixit Venetam Rempublicam pro Deo cœleſti aliquo colere eum atque venerari. Quod à Guicciardino in literas relatum eſt. Guicciard. libr. 8. Hiſt. Ital.

Pag. 645. lin. 38. poſt hæc verba: *nulla potuit.* ADDE: Ad eamdem faciem Apolloniatæ exhibuerunt in Nummis Apollinem ἀγυιᾶτ. Ad eamdem fingebatur Deus Elagabalus, ut fidem quoque faciunt Nummi & Herodianus. Herod. libr. 5.

Pag. 646. lin. 50. poſt hæc verba: *judicandum relinquo.* ADDE: Cum dixit autem Guichardus in Harmonia Linguarum, Muſas à Moſe dictas, quod hæ doctrinis præſint, perinde ut ille omnis eruditionis princeps fuit, agnovit is quidem originem vocis, originationis cauſſam non intellexit.

Pag. 647. lin. antepen. poſt hæc verba: *relictum eſt.* ADDE: Hinc Arabes & Perſæ notam hanc, non circuli tantum figura, ſed puncto etiam craſſiore exprimunt; quam & צפר appellant; unde vocabulum Cifra, quod vulgo ab Ebraica radice ספר derivatur.

Pag. 648. lin. poſt hæc verba: *ab Arabibus habuerant.* ADDE: Atque id quo planius fiat, ſciendum eſt propriis numerorum characteribus Arabes caruiſſe, ac propterea notariis Chriſtianis eſſe uſos; & vetuiſſe Walidem Chalifam Syriæ ullas numerorum notas in Rationario Imperii adhiberi; quod Græcos, qui hactenus fuerant in uſu, aſpernaretur; Arabici vero deeſſent: *Quoniam* inquit Landulphus Sagax, *impoſſibile eſt illorum linguam monadem, vel dualitatem, aut trinitatem, aut octo & dimidium, aut tria ſcribi; propter quod & uſque hodie notarii ſunt Chriſtiani.* Quæ ſane ita non fuiſſent, ſi habuiſſent notas numerorum. Immerito itaque Sagax reprehenditur à Seldeno, hoc potiſſimum argumento, quod Arithmeticas notas ab Arabibus Europa acceperit; cum eas è contrario Europæ Arabes debeant. Selden. Præf. in Eutych.

Pag. 649. lin. 50. poſt hæc verba: *eſſe Gregentii.* ADDE: (vel Palladii potius, quem Gregentii Scholaſticum fuiſſe, ab eoque Alexandria adductum Diſputationem hanc excepiſſe, & literis mandaſſe ex ipſius Libri lectione cognoſcitur.)

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [753] - -
PUBLIC DOMAIN

PRIVILEGE DV ROY.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU ROY DE FRANCE ET DE NAVARRE, A nos amez & feaux Conſeillers, les gens tenans nos Cours de Parlemens, Maîtres des Requêtes ordinaire de nôtre Hôtel, Baillifs, Sénéchaux, Prevôts, leurs Lieutenans, & tous autres nos Juſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nôtre cher & bien amé ETIENNE MICHALLET Marchand Libraire en nôtre bonne Ville de Paris, Nous a fait remontrer qu'il a recouvert un Livre intitulé *PETRI DANIELIS HUETII DEMONSTRATIO EVANGELICA*; dont la doctrine & la pieté ne peuvent être que tres utiles au public, pour l'impreſſion duquel il deſireroit avoir nos Lettres ſur ce neceſſaires, leſquelles il Nous a tres-humblement fait ſupplier luy vouloir accorder. A CES CAUSES deſirant favorablement traitter l'Expoſant, Nous luy avons permis & accordé, permettons & accordons la permiſſion d'imprimer ou faire imprimer, vendre & debiter par tous les lieux de nôtre Royaume, Païs, Terres, & Seigneuries de nôtre obeïſſance, le ſuſdit Livre, en tel volume, marge, & caractere, & autant de fois que bon luy ſemblera, pendant le temps & eſpace de VINGT ANNE'ES, à commencer du jour qu'il ſera achevé d'imprimer; pendant lequel temps Nous faiſons tres-expreſſes inhibitions & defences à tous Libraires, Imprimeurs, & autres, de quelque qualité & condition qu'ils ſoient, de le troubler dans la poſſeſſion & joüiſſance du preſent Privilege, & de les contrefaire, vendre, ny debiter pendant ledit temps, ſous quelque pretexte & maniere que ce ſoit, ſans le conſentement du Suppliant ou de ceux qui auront droit de luy, à peine de trois mil livres d'amende, confiſcation des exemplaires, & de tous dépens, dommages, & intereſts: A la charge qu'il en ſera mis deux exemplaires en nôtre Bibliotheque publique, un en celle de nôtre Château du Louvre, & un en celle de nôtre tres cher & feal le ſieur Daligre Chevalier, Chancellier de France, avant que de les expoſer en vente, à peine de nullité des Preſentes; Comme auſſi de le faire regiſtrer és Regiſtres de la Communauté des Marchands Libraires & Imprimeurs à Paris. Voulons qu'au Vidimus des copies des Preſentes, qui ſera inſeré au commencement ou à la fin de chacun exemplaire, foy y ſoit ajoûtée comme à l'Original, comme auſſi aux coppies collationnées par l'un de nos amez & feaux Conſeillers Secretaires. Mandons au premier nôtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, faire pour l'execution des Preſentes tous Exploits, Significations, Commandemens, & autres Actes requis & neceſſaires, ſans pour ce demander autre permiſſion: nonobſtant Clameur de haro, Charte Normande, & Lettres à ce contraires. CAR tel eſt nôtre plaiſir. Donné à S. Germain en Laye le troiſiéme jour de Decembre l'an de grace 1676. Et de nôtre Regne le trente quatriéme. Par le Roy en ſon Conſeil,

DE LA BAUNE.

REgiſtré ſur le Livre de la Communauté des Marchands Libraires & Imprimeurs de Paris, le 10. Novembre 1678. ſuivant l'Arreſt de la Cour de Parlement du huitiéme Avril 1653. & celuy du Conſeil Privé du Roy du 27. Février 1665. E. COUTEROT *Syndic.*

Achevé d'imprimer pour la premiere fois, le premier Decembre 1678.

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK
Signatur: Leibn. Marg. 207, [754] - -
PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [755] - -

PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [756] - -

PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [757] - -

PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [758] - -

PUBLIC DOMAIN

GWLB Hannover 35
036 856 800

Niedersächsische
Landesbibliothek
3 Hannover
Am Archiv 1

I, 1

90
4°

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [759] - -

PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [760] - -

PUBLIC DOMAIN

GOTTFRIED WILHELM LEIBNIZ BIBLIOTHEK
NIEDERSÄCHSISCHE LANDESBIBLIOTHEK

Signatur: Leibn. Marg. 207, [761] - null

PUBLIC DOMAIN

ibn_Marg_207, [762] - null
PUBLIC DOMAIN